

with Eng. title (1/14/41)
111d. met.

The
Robert E. Gross
Collection

A Memorial to the Founder
of the
Lockheed Aircraft Corporation

Business Administration Library
University of California
Los Angeles

Jean Willem,

Fitterbeek. 10. Fev. 1868.

NAAUWKEURIGE BESCHRYVING

V A N

DE KAAP

DE

GOEDE HOOP.

VERKLAARING DER TITELPRINT.

Raveerkunst, met haar stomme taal,
Geeft in dees Print een net verhaal
Der Landstreek, GOEDE HOOP geheeten
Historikunde, neergezeten
By eene Zuil van dat Gewest,
Heeft haare oogen sterk gevest

Op de *Ondervinding* die haar nadert,
Nadien ze voor haar heeft vergadert
Een schat van schryfstof tot een les;
Zy, aller dingen Leermeeftres,
Vertoont haar *Toetssteen* die de klaarheid
Ontdekt der onbeswakte waarheid,
Als 't goud dat goed bevonden is,
Die in een Landgeschiedenis
Gelyk de Zon steeds uit moet straalen,
Schoon veelen van haar spoor verdwaalen.
Dat elk hier op 't gezicht nu fla.
Hier brult de *Leeuw* van Afrika,
Terwyl men waakt voor dien verrasser;
Daar meet *Landkunde* met haar passer
De kaart van deeze vruchtbre Kaap;
Geen vadsigheid wiegt haar in slaap;
Zy is omringt van *Tafereelen*
Die 't oog des Leezers kunnen streelen;
Daar kruipt een *Schildpad* loom van tred;
Hier is een *Slang* in 't gras gezet,
Met wiens venyn men niet moet spotten;
Ginds ziet men bruine *Hottentotten*,
Inwooners van dit Boschgebied;
De *Tafelberg* praalt in 't verschiet,
Met *Schepen*, herwaards aangekomen:
Maar wie moet voor 't gebrieffch niet schroomen
Des *Elephants*, die met zyn snuit
Steekt boven andre dieren uit;
De *Hoop*, om elk tot moed te ontvonken,
Staat boven op de Zuil te pronken,
Die met een *Scheepskroon* word gedekt,
Die haar tot hoofdçieraad verftrekt.
Dat niemand haar geluk benyë.
Zy vat het *Schild* der Maatschappyë
Van Indus met haar flinkerhand,
Terwyl ze, aan de eene en de andre kant,
De *Hoorn* van heil ziet overvloejen;
Dat die door koopmanschap moet groejen
Vertoont de *Slangstaf* van Merkuur.
Dat uw geluk veele eeuwen duur',
ó Schoon en zegenryk Geweste!
Tot vreugd van ons Gemeenebeste.

C^t. BRUIN.

J.C. Houbron fecit, 1707

TE AMSTERDAM,
BY BALTHAZAR LAKEMAN, MDC'XXXVII.

(1707)

N A A U K E U R I G E en U I T V O E R I G E

V A N

D E

B E H E L Z E N D E

Een zeer omftandig Verhaal van den tegenwoordigen toefant van dat vermaarde Gewest, dezelfs Gelegenheit, Haven, Sterkte, Regerings-vorm, Uitgetrektheit, en onlangs ontdekte aanleggende Landen;

*Een geleerde Befchryving van het Klimaat en Aart van dat Landfchap; van dezelfs DIEREN, VIS-
SCHEN, VOGELN, PLANTEN, KRUIDEN; mitsgaders verſcheide
WONDEREN der NATUUR, daar te Lande ontdekt;*

Waar by nog komt, een zeer nette en uit eige ondervinding opgemaakte Befchryving van den oorfprong der

V E R V A T T E N D E

Een merkwaardig Bericht van derzelve Tale, Godsdienst, Levenswyze, zeldzame Overleveringen, Gewoonten, Maniere van Trouwen, Befnydenis, Opvoeding; als mede veele andere kurioſe Waarnemingen aangaande de Zeden van die Natic; den toefant van die Colonie en Europeaanfche Inwoners: in gene andere Befchryving van dit Gewest te vinden.

Alles, geduurende een lang verblyf aan de gemelde Kaap, na waarheit befchreeven

D O O R

*Meeſter der vrye Konſten, door een voornaam Miniſter, met Brieven van voorſchry-
ving van wylen den Wel-Ed. Geſtr. Heere NIKOLAËSWITSEN, Burgermeeſter der Stad
Amſterdam, tot het opmaken van deze. en ook Mathematifche en Sterrekonſtige Obſervatien, na
de Kaap gezonden, en aldaar geweest Secretaris van Stellenboſch en Drakenſtein; tegen-
woordig Reſtor van het Illuſtre School te Neuſtad aan den Aylch.*

Met kurioſe, nieuwe en nodige Kaarten en vele Printverbeeldingen opgeheldert en verſiert.

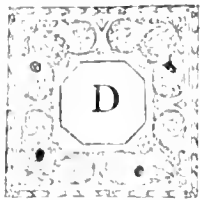

T E A M S T E R D A M,

W E T H A A R L A N T E I J D E N, 1773.

Met Privilegie.

COPY der PRIVILEGIE.

DE Staten van Holland en Westvriesland, doen te weten: Alzoo ons vertoont is by Pieter Hussion, Borger, Boekverkoper, en Inwoonder van s'Gravenhage, dat hy suppliant besig was met grote onkosten te doen vertaalen en drucken zeeker werk, genaemt, merkwaardige Beschryvinge van de Kaap de Goede Hoop en omleggende Landen, van den Aard, Godsdiens, Zeeden, en zeltfaame manieren der Inwoonders, of Hottentotten, van vreemde Gewassen, Vruchten, Kruiden en Gedierten, en wat verder de Colonien der Europeanen, in die landen betreft, met kopere platen &c. door de Heer P. Kolbe, in folio en klynder formaten en taalen; Ende Hy Suppliant bedugt zynde, dat het voorgenoemde Werk door baatsoekende menschen, zoo binnen, als buyten dese Landen, inden of anderen taale, mogte werden naargedrukt, hier te landen verkopen, ofte de naargedrukte exemplaren invoeren; zoo keerde den Suppliant sig oodmoedelyk tot ons, verzoekende dat zoo goed geliefden te zyn, den suppliant alleen te verleenen Octroy en Privilegie voor een tyd van Vyftien Jaaren, met verbot aan een eygelyke, het voorgenoemde Werk, genaamt, de merkwaardige beschryvinge van de Kaap de Goede Hoop en omleggende Landen van dien, van den Aard, Godsdiens, Zeeden, en zeltfaame Leeven der Inwoonders of Hottentotten, van vreemde Gewassen, Vruchten, Kruiden en Gedierten, en wat verder de Colonien der Europeanen, in die Landen betreffend, in 't Duits, of Frans, nog andere Taalen, of Formaten, in 't geheel, nog ten deelen in deezen landen te moogen drukken, doen drukken, uytgeeven, nog verkoopen, op zoodaanige poene als by ons daar tegen was gestatueert. SOO IS 'T, dat Wy, de zaaken en het verzoek voorz. overgemerkt hebbende, en geneegen zynde, ter beede van den Suppliant, uyt onse rechte weetenschap, Souveraine magt en autoriteyt, den Suppliant geconsenteert, geaccordeert, en geoctroyeert hebben, Consenteren, accorderen, en octroyeren hem by dezen, dat hy (mits dat het zy en blyve buyten prejudicie van de gene, die reeds Beschryvinge en Figuren van gemelden Landen &c. in haare werken hebben of in het vervolg mogten koomen te maaken) geduurende den tyd van vyftien eerst achtereenvolgende Jaaren, het voorgenoemde Werk, in diervoegen, als sulcks by den Suppliant is versogt, en hier vooren uytgedrukt staat, binnen den voorgenoemde onsen landen, alleen zal mogen drukken, doen drukken, uytgeeven en Verkopen, verbiedende daarom alle ende een ygelyken het selve werck in 't geheel ofte deel te drukken, naar te drukken, te doen naar drukken, te verhandelen, of te verkopen, ofte elders naargedrukt, binnen dezelve onsen landen te brengen, uyt te geven of te verhandelen en te verkoopen, op verbeurte van alle de naargedrukte, ingebragte, verhandelde, of te verkogte exemplaren, ende een boete van drieduyfendt guldens, daar en booven te verbeuren, te appliceren een derde part, voor den Officier, die de Calange doen zal, een derde part voor den armen der plaatse, daar het Casus voorvallen zal, ende het resterende derde part voor den Suppliant, ende dit telkens zoo menigmaal als dezelve zullen werden agterhaalt, alles in die verstanden, dat wy den Suppliant met desen onsen Octroje alleen willende gratificeren tot

verhoe-

COPY der PRIVILEGIE.

verhoedinge van zyne fchaade door het naardrukken van het voorge-
noemde Werk, daar door in geenigen deelen, verftaan den inhoud en
van dien te authoriferen, ofte te advoueren, ende veel min het felve
onder onfe protectie ende befcherminge eeniger meerder credit,
aanfien ofte reputatie te geven, nemaar den Suppliant in cas daarinne
yets onbehoorlyks zoude influeren, alle het zelve tot zynen laften zal
gehouden wesen te verantwoorden, tot dien eynde wel expreffelyk be-
geerende, dat by aldien hy defen onfen Octroye voor het felve werk,
zal willen ftellen, daar van geen geabbrevieerde ofte gecontraheerde
mentie fal moogen maaken, nemaar gehouden wesen het zelve Octroy
in 't geheel, ende fonder eenige Omiffie daar voor te drukken, oftete
doen drukken, ende dat hy gehouden zal zyn een Exemplaar van het
voorgenoemde Werk, gebonden ende wel geconditioneert te brengen
in de Biblioteek van onfe Univerfiteyt tot Leyden, ende daar van be-
hoorlyk te doen blyken; alles op poene van het effect van dien te ver-
liezen; ende ten eynde den Suppliant, defen onfen Confente ende
Octroye mooge genieten als naar behooren; laften wy allen, ende een
ygelyken, die 't aangaan mag, dat fy den Suppliant van den inhoud van
defen doen, laaten ende gedoogen, rustelyk, vreedelyk ende volko-
mentlyk genieten en gebruyken, cefferende alle beleth ter contrarie,
gedaan in den Hage, onder onfen grooten Zegele, hier aan doen Han-
gen, op den 4. Octob., in 't jaar onfes Heeren ende Saligmakers Se-
ventien Hondert Sesentwintig.

J. V. HOORNBEEK.

Tex Ordonnantie van de Staaten.

WILLEM BUYS.

*NB. P. Hufson heeft het Regt van de bovenstaande Priviligie afgeftaan
en getransporteert aan en ten behoeve van Balthazar Lakeman, Boekver-
koper tot Amsterdam.*

Zie KOLB. die in zyn Beeldt. naar waarde. in koper praalt.
Wyl Kaap de goede hoop door hem is afgemaalt
Dat daar den Kenner geen verdichtfels uit kan ziften:
Want Waarheit en Verstant volmaaken zyn Geschriften.
J.W.

V O O R R E D E

V A N D E N S C H R Y V E R .

Hier ziet gy, LEZER, een Boek, 't welk U niet dan nieuwe zaken en ontdekkingen van de KAAP DE GOEDE HOOP zal mededelen. Zoo gy daar aan twyffelt, doorzoek vry alle dieergelyke Reisbeschryvingen van de Afrikaansche Landen en Ryken, en doorlees vry al 't geen zy van de eerste natuurlyke inwoners van de Kaap, ja ook 't geen zy van hunne landgenoten, de Kaap'sche Europeanen, geschreven hebben.

De meeste Reisbeschryvers beschryven in hunne verhalen een groot getal Koningryken, Landen, Kusten en Eilanden teffens; de eenige Engelschman *Robert Knox* heeft een uitvoerige beschryving gegeven van het eiland Ceilon alleen, dewelke voor een model van goede beschryving van die soort kan verstreken. En tot heden is 'er nog niets beter van dat eiland in 't licht gekomen.

Ik hadde, aan de Kaap wonende, een groot getal brieven aan myne Vrienden in Europa geschreven, behelzende myne nieuwe byzondere waarnemingen, ontrent den aard van dit Gewest, de natuurlyke Inwoners, Dieren en Gewassen; van welke brieven veel groter werk onder de Geleerden gemaakt is, als ik my verbeeld had, 't welk zoo ver gong, dat ik weder t'huis gekomen, door aenzoek van velen genootzaakt wierd, myne brieven en overige waarnemingen op nieuws in order te brengen, en aan de waereld mede te delen.

Het geen my daarbenevens hier toe bewoog, was de menigte van valsche, vercierde, verkeerde dingen, by vele Schryvers meest van horen zeggen, mids hun kort vertoef, van de *Hottentotten* en dit land te

V O O R R E D E.

boek geflagen; waar door het komt, dat eenige dezer berichten rechedraads tegen elkander aanlopen, zoo dat de Lezer niet weet, wat hy geloven of kiezen zal.

Ik nam derhalven, zoo dra ik zag hoe weinig de gedrukte verhalen van deze menfchen met de waarheid overeenkomen, een vast voornemen, om alles zelf naauwkeurig te onderzoeken, en geen eene zaak te papier te ftellen, die ik niet door eigen ondervinding, uit den mond en ommegang der Hottentotten zelf, zoude bevinden in der daad alzo te wezen.

Te vergeefs is 't alhier op te halen, hoe veel moeite, arbeid en oneindig gevaar ik om achter deze dingen te komen, hebbe moeten ondergaan, in een land, daar men by dag nog nacht, zonder vreze voor Tygers, Leeuwen, Wolven, en andere verfcheurende Dieren wandelen kan. De Lezer zal eenige diergelyke ontmoetingen hier en daar in 't Werk vinden.

Ik hebbe deze myne Befchryving na 't voorbeeld van eenige Fransche Schryvers Briefs-wyze by een gefteit: doch byaldien iemand deze manier mishaagt, die behoeft zich flechts te verbeelden, dat 'er Hoofstuk staat in plaats van Brief, en de korte complimenten in 't begin en einde des Briefs over te flaan.* Dit is, waarde Lezer, alles wat ik nodig oordeelde, U aangaande dit Werk voor af te berichten.†

* 't Een en 't ander is in de Nederduitfche Overzetting gefchied.

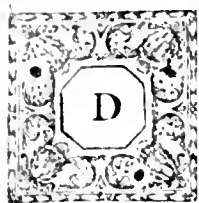
† Meerder bericht aangaande den Schryver en dit Werk vind de Lezer in de eerste Hoofstukken van dit eerste Deel.

Vaar wel.

NODIG

NODIG BERICHT.

Geëerde Lezer,

E Beschryving van de *Kaap de Goede Hoop*, die U hier word medegedeelt, is de eerste, die onzes wetens ooit van dat Gewest, afzonderlyk en zoo uitvoerig, is uitgekomen. De berichten die tot heden het licht zien, bestaan in eenige weinige bladzyden, hier en daar in eenige Reize, of andere Beschryving ingelaft, geschreven door menschen, die maar weinige weken of maanden, zommige maar eenige dagen aan de Kaap vertoefden, en daarom zeer gebrekkelyk en veeltyds gantsch niet overeenkomende met de ware gestalte en aard der zaken: gelyk de Lezer zal bevinden, zoo hy de moeite neemt, van die berichten, hier en daar verspreit, met deze tegenwoordige uitvoerige Beschryving te vergelyken.

De Schryver, een bedreven Wiskonstenaar, tot het doen van sterrekundige waarnemingen na de Kaap gezonden, heeft een goed getal van jaren aldaar gewoont, en door zyne bediening van Sekretaris van twee Kolonien, gelegenheid gehad, om een volkomen kennisse te bekomen van de zaken, in deze Beschryving vervat, daar onder de meesten, voornamelyk aangaande de *Tale, Zeden* en *Godsdienst* der Hottentotten zodanig zyn, daar men nooit in eenig ander bericht iets van gezien heeft, en echter zoo merkwaardig in alle de omstandigheden, als iets dat van eenige vreemde volkeren ooit is beschreven. Niets is zoo nieuw, zeldzaam, en onverwacht, als de gelykvormigheid en wonderlyke overeenkomst, die men hier vind tusschen verscheide plegtigheden van de zoo genaamde *Hottentoten*, natuurlyke bewoners van de Kaap, en die der *Joden*.

Zyne beschryvingen ontrent de Planten, Kruiden en Dieren van dit gedeelte van Africa vervatten mede verscheide waarnemingen en nieuwe ontdekkingen, die men elders vergeefs zou zoeken.

De Schryver hadde zyn werk in brieven verdeelt, en telkens met vele pligtplegingen aan zyne vrienden begonnen en besloten. Wy hebben die brieven, als een schryf-manier, in een werk van zoo groten beslag niet zeer eigen, of immers by onze Nederlanders niet zeer aangenaam, in Hoofstukken verandert, en die onnutte pligtplegingen geheel overgeslagen. Wy hebben ook in beraad gestaan of wy dit laatste mede niet moesten doen ontrent eenige dingen en verhalen, aangaande het geen den Schryver op zyne reizen ontmoet is; wyl vele van die dingen onze Hollanders bekend zynde, den lezer weinig vermaak kunnen verschaffen. Doch zulks is ons van een andere kant sterk afgeraden, om twee of drie gewichtige redenen. *Eerstelyk*, om dat het zwaar valt, zaken en verhalen op een bloot voorge-

N O D I G B E R I C H T.

ven, dat die aan velen reeds bekend zyn, of om dat ze van weinig aangelegenheid schynen, uit te monfteren, overmids het geen in deze Provintie en aan eene soort van luiden bekend is, in andere landen en by vele andere soorten van menschen vreemd of ver na niet zoo bekend, en by gevolg aangenaam is. Het geen eenige menschen van geen belang achten, om dat zy 'er geen deel in nemen, is by anderen, om dat zy 'er deel of belang in nemen, of om andere partikuliere reden, van grote aangelegenheid. De *tweede reden* is, om dat door een uitzondering van zaken en verhalen, hoedanig ook, aan vele wangunstigen gelegenheid word gegeven, om te zeggen, dat het werk verminkt, inkompleet, of slechts maar een uittrekzel is. 3. Aan vele Heren Intekenaars is het Werk in de Hoogduitsche Tale bekend, en deze, naar allen schyn staat makende, om het te zullen bekomen, zodanig als het in de oorspronkelyke Tale geschreven is, zouden wy door een uitzondering van zaken misleiden, te meer om dat eenigen zouden kunnen ingetekent hebben om die zelve zaken of verhalen, die wy als van weinig gewicht zouden hebben uitgemonstert. Het veiligste was alzoo, het Werk te geven zoo het is, en indien eenige verhalen, voornamelyk die van des Schryvers reizen, al eenigen van de ervarenen in zulke zaken mogten vervelen, hy gelieve te denken, dat 'er vele anderen zyn, voornamelyk buiten deze Stad en Provintie, die zich daar mede vermaken, en dat in allen gevalle dit weinige, voor hem alleen overtollige, door vele nieuwe, onbekende, lezenswaardige zaken rykelyk word vergoed. De Lezer gelieve derhalven uit dien hoofde geen ongunstig vonnis te stryken over de verdienste van het geheele Werk, maar de goedheid te hebben, van zyn oordeel te verschuiven tot dat hy het gehele boek, en voornamelyk ook het tweede Deel met aandacht zal hebben doorbladdert: welk tweede Deel wy den Lezer mede in 't zelve zeer korte bestek van tyd, te weten binnen zes maanden na de aflevering van dit eerste, zullen afleveren. Ontrent de kaarten, platen en druk is die oplettendheid gebruikt, dat wy hopen, dat de Heren Intekenaars, voornamelyk de gene die de platen en kaarten van den Hoogduitschen Druk bekend is, ook in dezen niet onvoldaan zullen wezen.

KORTE INHOUD

Van alle de Hoofstukken die in het eerste Deel van dit Werk voorkomen.

I. HOOFSTUK.

- Vervat 't geen tot de Reis na de Kaap aanleiding heeft gegeven, en wat 't oogmerk eigentlyk geweest is.* bladz. 1.
- II. Hoofstuk. *Het geen van Holland tot aan 't cilant St. Jago is voorgevallen.* 7
- III. Hoofstuk. *Van 't geen den Schryver op de reis van Kaap Verde tot aan de Kaap de Goede Hoop ontmoet is, met eenige aanmerkingen aangaande de leeftoet, scheeps-doden, wachten, en andere zaken.* 19
- IV. Hoofstuk. *Van 't vriendelyk onthaal, door den Gouverneur Willem Adriaan van der Stell aan den Schryver gedaan, dat echter niet lang stand hield.* 48
- V. Hoofstuk. *Van de Kaap de Goede Hoop, de langte en breedte van die Kolonie; nevens eenige waarnemingen ontrent het Kompas.* 57
- VI. Hoofstuk. *Uitvoerige Geographische Beschryving van 't land, daar de Hollandfche Kolonie gesticht is, nevens verscheide byzondere aanmerkingen, rakende de benaming der Rivieren, Bergen, enz.* 69
- VII. Hoofstuk. *Beschryving van de Kolonie van Stellenbosch.* 91
- VIII. Hoofstuk. *Beschryving van de beide afgelegenste Kolonien, Drakenstein en Waveren, toont de onvolmaaktheid der laatste, nevens andere merkwaardige dingen.* 111
- IX. Hoofstuk. *Handelt uitvoerig van de grote vruchtbaarheid, zoo in rog, garst en tarw, als ook in allerlei vee.* 129
- X. Hoofstuk. *Door wat tekenen de bequaamheid van het land tot het dragen van aard of boom-gewassen, ook wyngaarden, word onderscheiden. Verscheide byzonderheden van zeldzame onderaardsche holen, grotten, steengewassen en andere vreemdigheden.* 145
- XI. Hoofstuk. *Beschryving van de Dieren die aan de Kaap gevonden worden.* 162
- XII. Hoofstuk. *Beschryving van de Vogels aan de Kaap.* 206
- XIII. Hoofstuk. *Beschryving van de Visschen.* 227
- XIV. Hoofstuk. *Van de Slangen en andere kruipende, en ook gekurvene Dieren aan de Kaap.* 250
- XV. Hoofstuk. *Van de Mineralien en Berg-stoffen aan de Kaap.* 269
- XVI. en XVII. Hoofstuk. *Van de Bomen, Bloemen, Wortelen en andere Gewassen.* 283 en 310
- XVIII. Hoofstuk. *Van de heerlyke eigenschappen der zoete en dryvende wateren. Van twee warme Bronnen en Baden aan de Kaap.* 326
- XIX. Hoofstuk. *Van het regen-water en van het schoon en hagelwit zout, dat uit dit regenwater, dat in de Valeien staan blyft, gebaalt word.* 342
- XX. Hoofstuk. *Van het Zee-water aan de Kaap. Van de zeven maal in twee uren herhaalde Ebbe en Vloed in de Tafelbaai; verscheide merkwaardige byzonderheden dezen aangaande.* 355
- XXI. en XXII. Hoofstuk. *Van de geaardheid der Lucht en van de Winden, van de vermaarde Stormwinden die hier uit den Zuid-Oosten vallen. Verscheide merkwaardigheden.* 362 en 373
- XXIII. en

XXIII. en XXIV. Hoofstuk.	<i>Van de Ziekten, die de Europeanen hier komende onderhevig zyn; en de wyze om die te genezen.</i>	384. 403
XXV. Hoofstuk.	<i>Van de oude natuurlyke Inwoners de Hottentotten in 't algemeen. Van haar oorsprong, en wat zy daar zelf van vertellen. Hare taal, en eenige by hen gebruikelyke woorden.</i>	414
XXVI. Hoofstuk.	<i>Van de natuurlyke geaardheid der Hottentotten, en niterlyke gestalte. Hun verbond met de Nederlandfche Oost-Indifche Maatfchappy.</i>	437
XXVII. Hoofstuk.	<i>Van de verfcheide Natien der Hottentotten, en van de landen die zy bewonen.</i>	452
XXVIII. Hoofstuk.	<i>Van de Policy en Regering der Hottentotten.</i>	481
XXIX. Hoofstuk.	<i>Van den Godsdienst der Hottentotten.</i>	488
XXX. Hoofstuk.	<i>Van hunne Offerbanden, by hen genaamt Anders maken; en van hunne manier van het uitsnyden van een der ballen.</i>	505
XXXI. Hoofstuk.	<i>Van hunne gewaande Toveryen en andere bygelovigheden.</i>	522

NAMEN DER HEEREN,

Voor zoo veele die ons opgegeven zyn, en welke dit Werk met hunne Intekening hebben gelieven te begunfligen.

NB. De namen waar voor een * staat, zyn groot papier Exemplaren.

- A. G.
Jacob Abrabanel Junior
Reynier Akker
Robbert Amilius, Regent van 't State College, en Predikant te Leyden.
Ulbo Sixma van Andala, Eerste en Presiderende Raad in den Hove van Vriesland.
Livius Dirk van Andringa.
Isaak Daniel Arenshuys.
Huybert van Aurik
J. V. Baarsdorp, Oud Burgermeester in de Vroedschap te Woerde.
F. Balde
Mr. Ferdinand van Beaufort, Gecommitteerde Raad der Edl. Mog. Heeren Staten van Zeeland.
Jacob Ter Beek
Gerardus Beeldemaker.
Adriaen Beman.
Jan Daniel Beman.
Mr. Johan van den Berg, Dykgraaf van Rhyndland.
Daniel Adrianus Beukelaar.
P. V. Beufekom.
J. V. Beyeren.
C. Biben.
Le Blanc.
* C. Gerritz. Blauw.
Josias van Blocquerie, Raad der stad Middelburg.
Boekholt.
Mr. Nicolaas Bogaart van Blois, Burgermeester der stad Delft, en Bewinthebber der Oostindische Comp. ter Kamer Delft.
R. Boitet verscheide Exemplaren zoo groot als klyn papier.
Jan Bomme.
Christiaan van Boneval, groot papier.
P. van den Bosch.
Romke Braam, Ontfanger buytens dyks.
J. V. Braam, 3 exemplaren.
Mr. Abraham de Brauw, Raadsheer in den Raad en 't Leenhof van Vlaanderen.
I. Deel.
- Jacob Josias van Bredehof, Heer van Hobrede, Secretaris van 't Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteit in West-Friesland en 't Noorder-quartier, Pensionaris der stad Hoorn.
P. Bregger.
M. Brouwerius, Advocaat.
Brunel.
H. de Bruyn, J. V. D.
H. Burgers.
Wybe Buma.
Mr. Pieter Burman, Professor.
De Hoog welgebooren Heer Ulbo Aylva van Burmania, Out Grietman van Leeuwerderadeel.
Burmania, Ambassadeur.
* Allard van Burum, Grietman van Leeuwaarde.
Grave van Callenberg.
Aron en Jacob Cardosa.
* Choenraed Christoffers.
Vegeling van Claarberge, Raadsheer in 't Hof van Brabant.
M. L. Charlois.
* G. Cliffort.
Isaac Clifford.
Jan Coster, Oud Schepen der stad Hoorn.
J. van der Cost.
Covens & Mortier.
P. de Coup.
M. de Cram.
J. Cuyper.
Jan van Dieft.
L. de Dieu.
* De Hr. Diodatie.
Cornelis van Doorn.
Mr. Jacobus Douw.
Matys Drabbe, Raad en Rentmeester van Zyn Hoogheit den Prince van Sultzbagh.
Willem Dracyburg.
J. V. Duren, verscheide exemplaren zoo groot als klyn papier.
J. Enschede, 2 exempl.
* H. van Eyk.
* J. van Eyk Jooftz.
H. van Eyl, 5 klyn en 1 groot papier.
Daniel van Eys.
**

NAMEN der INTEKENAARS.

- Constantia Elzevier.
 J. Faas.
 Fagel, Raadsheer in 't Hof van Holland.
 G. Fetmanger.
 P. Fiers.
 F. Flament.
 J. de Pleon.
 * P. de Fremerie.
 A. Friefe.
 S. Galle.
 De Wel-Edl. Grootachtbare Heer Lieve Geelvink, Heere van Kastrikum, &c. &c. &c. Burgermeester der stad Amsterdam.
 Mr. Abram van Gerwen, Burgermeester te Leyden, Bewindhebber van de O. I. Comp.
 Johan Adam Geyfs. 2 exempl.
 R. van Goens, Ontfanger generaal op de Schelde.
 De Heer Matheus Theodorus Gouffet.
 D. Gout.
 J. de Graaf.
 Wilh. Greven.
 Greyfman.
 * Jan van Grieken.
 De Hoog-welgebooren Heer, F. van Grovesteins, Generaal Major der Cavallerie en Gouverneur van Bergen op Zoom.
 Foh. Fred. Gronovius, Med. Doct.
 J. W. de Groenland, Heer van Zurriſſer, oud President in 's Hertogenboſch.
 Samuel Guldemont, Schout, enz. te Ouderkerk op den Yſſel.
 C. de Haan.
 R. de Haan.
 Mr. Adolphus Hayanaus.
 H. V. Halma, 2 exemplaren.
 * Kornelis Hardewil.
 J. van Haren.
 Hartkamp.
 * Cornelis Hartwyk
 A. Heck.
 Mr. Willem van Heemskerk.
 Mr. Leonard van Heemskerk.
 F. Heefer.
 J. H. Hermans.
 Hesselman.
 C. Guikes Hindeloope.
 H. V. Hoeken.
 J. Hogenburgh.
 Aernout Le Hommel.
 J. V. Hoorn, Predikant onder de Doopsgezinden te Amsterdam.
 Advt. Jacob Willem Hoppingh.
 D. Hoorns.
 Thomas van Hoven.
 P. Huſſon, verſcheide exemplaren zoo groot als klyn papier.
 Joan Huydekoper, Heer van Nigtevegt, Schepen der ſtad Amsterdam &c.
 Joens.
 T. Johnſon, verſcheide exemplaren, zoo groot als klyn papier.
 Joost de Jonge.
 * C. Jonk.
 J. T.
 De Wed. Kalder.
 Jan Kalk
 A. Kallewier.
 V. Kamen.
 L. ten Kate.
 Abraham Kayfer.
 Hermanus Kenteling twee exemp.
 Ketel.
 J. Keyfer.
 J. van der Kloes.
 H. Klumper.
 Gerrit Kok.
 Mejuffrouw Krap.
 Van Kreuningen.
 P. Kroger.
 L. P.
 Mr. Jan Lakeman.
 B. Lakeman, verſcheide exempl. zoo groot als klyn papier, voor die haar namen niet ingedrukt wilden hebben.
 D. de Lange.
 Hark Langeboer.
 M. V. Lee, 4 exemplaren.
 * Theodorus de Leeuw, Heer van Abcoude, &c.
 * David Leeuw van Lennep.
 J. van Leeuwen.
 Cornelis Lelivelt.
 * Dirk van Lennep.
 De Wel-Edele Geſtrenghe Heer Finko Linkelema a Nyholt, Raad Ordinaris in de Hove van Friesland.
 * Wouter van Lil.
 Willem Lambert Linquet.

Johan-

NAMEN der INTEKENAARS.

Johannes Loopwyk , Predikant
te Oflendregt.
* Haac van Louw.
Willem Louwerman , Burger-
meester te Zwol.
Samuel Luchtmans.
Daniel Luiſcius, Med. Doct. Bur-
germeester en Prefident Sche-
pen van Stad en Ambagt van
Santen.
Jacob Mackay.
Jacob Magnus.
Jan Marcus Nicolaas-zoon.
J. Mariniffen, Schepen en Raad der
ſtad Veere.
Marshoorn.
G. V. Mater.
Abraham Maubach.
A. V. Mauwerik.
Gulyam Mazec.
J. Meinerzhagen.
Cornelis van Mekereren.
Metfz.
Pieter van der Meulen.
Dominus J. E. Meyer.
* G. van Middelum, Predikant in
's Hertogenboſch.
D. Mits.
De Hr. Mohr Capitein in de Gar-
de te voet.
Profefſor P. V. Muſſchenbroek.
Mr. J. V. Muyde.
Johan Muyskens.
Antoni Motte.
Mr. de Naſſou de Dryfberge.
Theodorus Netſcher.
W. de Nys.
A. V. Oldenbarneveld.
G. Onderdelinde.
H. V. Oorde.
* Joannes Oofterwyk.
Joannes Oofterwyk.
Johannes Oofterwyk.
E. Os.
G. D. P. 2 exemplaren.
D. Parvé.
Mr. G. V. Pas, Advt.
J. Paſch.
Jan Pellekaen.
Pieter Pels Andriefz. Schepen der
ſtad Amſterdam.
Johannes Plehot.
Folkert Pieters.
Folkert Jansze van der Plaats.

N. Pook.
J. van der Poorten.
Van der Portze Overwald, Schry-
ver te Cleve.
Abraham du Pré.
P. H. Petreus, Advocaat voor de
Hove van Friesland.
* Cornelis Pynaker, Advocaat te
Delft.
Jan Cornelis Radermacher.
Johannes Ratelband.
Mevrouw La Rochau.
* W. de Roo.
Daniel de Rees, Predikant te Wy-
denelle.
Joachim Rendorp , Heere van
Marquette.
C. Reyck.
* J. van Reyneſtein, M. D.
J. Roman.
Petrus van Rooyen, Predikant
tot Goes.
Rumphff, Commis van de Gene-
raliteits Finantie.
Nicolaas Ruyck.
Mr. Coenraed Ruyſch , Raad en
Oud Burgermeester der ſtad
Leyden.
Mr. Abram Ryckvorzel.
Hendrik van Ryſſen.
G. van Ryswyk.
Weduwe Sas.
D. Schaap en C. Bruyn.
Joannes Oofterdyk Schacht M. D.
F. van der Schagen.
M. Schagen.
Sebatiaan Schalkwyk, Predikant
te Wemeldinge.
B. Schayd.
J. Schenk.
Hendrik Scheurleer, 4 exempl.
de Heer Leonardus Schiller.
Cornelis Schippers, Officier te
Berkel.
C. Schipper.
* J. Schreegel.
M. Schryver.
L. Schulerus.
H. Schut.
N. Schuttrup.
Van Schuylenburg, Prefident van
de Raad van de Koning.
J. V. Seters.
Rein Sickes Menalda , Burger-
meester

NAMEN der INTEKENAARS.

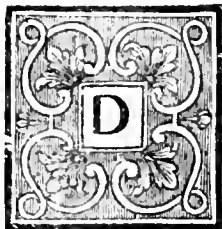
<p>meester der stad Harlingen.
 A. M^r. van Sittert.
 Predikant W. V. Slingeland.
 Piter Sluyter.
 * de Heer Daniel de Smit.
 Hendrik Snaakenburgh, Con-
 rector.
 J. Spillebout.
 Christiaan Steenberge.
 J. Stinstra.
 W. Stouw.
 J. van Stok.
 Stokking, 2 exempl.
 K. van der Stolk, 4 exempl.
 R. Swanenburg.
 G. Sweerts.
 Capitein Taalman.
 Mr. Pieter Teding van Berhout,
 Secretaris van de Universiteits
 Vierfchaar te Leiden.
 J. Tenwinkel.
 Jacob ter Beek.
 P. Teyler van der Hulst.
 J. Thyssen.
 A. Timmerman.
 C. Jansz. Tjom.
 Toonder.
 Cornelis Trip.
 de Heer Izaak Tulleren, Bewind-
 hebber der O. I. Comp. ter Ka-
 mer Zeeland, &c.
 Carolus Tuynman, Predikant te
 Middelburg.
 J. en H. Verbeek.
 * P. A. Verbeek Hendrikz.
 P. Verduyn.
 J. Verheyde.
 J. Velten, Luyters Predikant.
 J. Vlasblom.
 J. A. Victor.
 * J. Vincent.
 Vinion.
 J. Vifch.
 David Visvliet, M. D. en Rentm.
 der Graafl. Rentieren van Zee-
 land.
 Maria van Vollenhove, Weduwe
 J. Graafman.</p> | <p>J. van Vollenhove.
 Paulus van Voorst.
 H. Vork.
 de Heer van Vosholl, President
 van de Rekenkamer.
 V. Vreeden.
 J. Uurling.
 * J. Uylenbrock.
 Hermanus Uytwerf, verscheide
 exemplaren.
 * Juffr. Maria Elizabeth de Waal,
 Vrouwe van Ankeveen.
 E. J. V. Wachendorf, M. D.
 P. V. Wallendal, Predikant te
 Hoorn.
 Paulus Walwyk.
 * Anthoni Waterman.
 J. van der Weepel.
 Abraham Wedeman.
 J. Wenking.
 S. Wens.
 B. Wentholt, Burgermeester te
 Zutphen.
 De Janszoons van Waesberge.
 Mr. van der Werf.
 J van der Werf de Jonge.
 A. Westerhuys.
 Dirk Westrick.
 R. en G. Wetstein.
 De Wilden.
 Jacobus Willems.
 Arnold Willis.
 G. Winterswyk.
 Johannis Wittebol, Predicant in
 's Gravenhage.
 J. G. Woesthof.
 Joost Woestein.
 Geysbert Woudenberg.
 Cnt. Wolffers.
 H. Wolters.
 Joris van der Woude, 3 exempl.
 Andreas Zommerzee, M. D. Sche-
 pen en Raad der stad Goes.
 Mr. A. Zoutman, Doctor in de
 Regten, Medicynen, Philoso-
 phie, Advocaat voor den Hove
 van Holland.</p> |
|--|--|

B E S C H R Y V I N G
 V A N
 D E K A A P
 D E
 G O E D E H O O P .

E E R S T E H O O F T S T U K .

Oogmerk des Schryvers. Geraakt by den Heer van Krosik in dienst. Oeffent zich by hem in de Sterrekunde. Voornemen van dien Baron. Kiest hier toe een bequamen oordt. Deszelfs oogmerk. Wil den Schryver na Afrika zenden. De Schryver overweegt dien voerslag, neemt hem aan. Reist ten dien einde na Holland. Krygt daar verlof om de voorsz. reis te mogen doen. Bestelt Astronomische Instrumenten. Keert na Berlin. Maakt zich gerced tot de Afrikaansche reis. Doet een reisje om van zyne Moeder, enz. afscheit te nemen. Komt te Berlin te rug. Maakt eenige Vaerzen op zyn vertrek. Vertrekt uit Duitschland. Wat weg by heeft genomen. Zet zyne reis voort. Komt te Amsterdam. Zyne verrichtingen aldaer. Onthoud zich daar eenigen tyd. Maakt toestel tot de reis na de Kaap. Bezorgt de voorsz. Instrumenten. De Burgemeester Witsen doet hem grooten dienst. Waar ontrent. Inhoud van een Smeekschrift, de reis betreffende. Hoe veel die reis gekost heeft. De Schryver is den Burgemeester grootelyks verplicht. Op wat wyze by den tyd voor zyne afreis doorbrengt. Moet veel gelt uitgeven. Vertrekt na Texel. Lyd groote koude.

Oogmerk
des Schry-
vers by
zyne reis.

Ewyl ik beloofd hebbe, een omstandig berigt te zullen opstellen van het gene my op de reis, die ik van zins was na de Kaap de Goede Hoop te doen, zoude wedervaren, zoo zal men my niet qualyk nemen, dat ik vooraf verhaale, door wiens aanleiding, en met wat oogmerk ik de zelve heb ondernomen.

Geraakt by
den Heer
van Krosik
in dienst.

De Lezer dient derhalven te weten, dat ik myne Akademische
 I. Deel.

Studie volbragt hebbende, my in de hoedanigheid van Secretaris in dienst begaf by den Heer *Bernhard Frederik, Baron van Krosik*, Geheimen Raad van den Koning van Pruislen; hoewel myn oogmerk niet was, om deze bediening slechts waar te nemen, maar wel voornamelyk om daar door gelegenheid te hebben, vreemde Landen en voornamelyk Hoven zonder myne kosten, te kunnen zien en bezoeken. Gelyk dan ook de konditie, waarop ik my in dienst begaf, onder andere

A

ren

ren behelsden, dat ik altoos met hem zoude reizen en ook alleen tot allerhande bezendingen zou gebruikt worden; voorts als ik t'huis was en niets te verrichten hadde, zoo zoude ik alsdan zyne zoonen, die behalven dat van een Leermeeſter voorzien waren, 3 uuren daags in de Wiſkonſt onderwyzen.

Deſſent
zich by
hem in de
Sterre-
kunde.

Deze bediening had ik albereids tot in het tweede jaar by den voorſz. Heer van Krosik waargenomen, en gedurende dien tyd aan verſcheide Hoven met hem geweest, en midlerwyl met hem zelf ſterrekundige zaken verhandelt, en daar door my zelve veel meer geoeffent, als ik op de Akademie had gedaan; by deze gelegenheid gebeurde het, dat de gedachten van zyne Excellentie vielen op de noodzakelykheid en nuttigheid van zulke Sterrekundige waarnemingen, welke men op een en de zelve tyd, op gelyke wyze en manier, en met de zelfde Inſtrumenten, in ver van elkander afgelegene oorden zou kunnen maken.

Voorne-
men van
dien Ba-
ron.

Deze zaak wierd van hem, die een zeer voorzichtig, verſtandig, en ſchrander Heer was, ry- pelyk overwogen, wat koſten daar toe vereiſcht wierden, en wat voor een grooten roem zulk een groot voorſtander der Kunſten en Wetenschappen, daar door in de wereld zoude behalen, al was het ook dat het oogmerk, 't welk de volmaaktheit der Sterrekunde tot een grond heeft, niet volkomen bereikt wierd.

Kieft hier
'oe een be-
quamen
oordt.

De bequaamſte oordt, om dit oogmerk te bereiken, wierd zoo wel van hem zelf als ook van andere verſtandige en geleerde mannen geacht te zyn, *de Kaap de Goede Hoop*, als zynde zeer ver van Europa gelegen, en welke met een of andere plaats in Duitschland, of ten minſten in Europa, onder eene middaglyn zou kunnen gebragt worden; en of ſchoon 'er eenig onderſcheid tuſſchen de

middags-lynen mogt gevonden worden, dezelve echter aan de voorſz. obſervatien niet hinderlyk zoude kunnen zyn.

Dezelfs
oogmerk.

Het oogmerk van dezen voor- treffelyken Baron was zeer loffelyk, gemerkt hy daar door, gelyk reeds gemeld is, de ſterrekunde tot meerder volmaaktheit meende te brengen, als tot nog toe geſchied was; daar benevens oordeelde hy dat zoo de ſterrekunde op deze wyze zou kunnen verbeterd worden, het als dan ook niet zwaar zoude vallen, het zoo lang gezogte, en tot nog toe niet gevonde problema tot algemene nuttigheid der ſcheepvaart op te loſſen, namentlyk dat het zoo genaamde Ooſt en Weſt, of lengte der oorden, midden in de zee, ten allen tyden zoo dikwyls als de nood zulks vereiſcht, of gelyk als de zeevarende het noemen, gemakkeliker zou kunnen gevonden worden.

Hy wil
den Schry-
ver na Afri-
ka zenden.

Deze Heer wiſt daar benevens ook zeer wel, dat ik nergens groter vermaak in ſchepte als in het reizen, en dat ik om dieswille van voornemen was zynen dienſt te verlaten, en een reis na Moscou te doen. Vermits hem nu myn gedrag en levenswyze gedurende den tyd, dien ik in zynen dienſt doorgebragt had, ten vollen bekend was, deed hy my een voorſlag, of ik my na de Kaap de Goede Hoop wilde begeven, om daar de bewuſte obſervatien op zyne koſten te doen; daar benevens beloofde hy my jaarlyks een zekere ſomme tot myn onderhoud te zullen bezorgen, of dat ik van hem zoude eifchen, zoo veel als ik oordeelde jaarlyks van noden te hebben.

De Schry-
ver over-
weegt die
voorſlag.

Ik nam dezen voorſlag in overweging, doch verklaarde my in 't kort, dat ik niet ongenegen was my in zynen dienſt derwaarts te begeven, en dewyl zyn edelmoedige inborſt my ten vollen bekend was, ik ten opzigte van het

het nodige tot myn onderhoud niets het allermínste vreesde, maar zeide, om dat ik niet wist hoe duur of hoe goed koop men aan de Kaap de Goede Hoop kon leven, het my onmogelyk was, een zekere zomme tot myn traktement en onderhoud te kunnen bepalen. En als de Baron my daarop beloofde, dat hy my behalven myn salaris, dat ik tot dus ver van hem had genoten, daarenboven zoo veel wilden zenden als ik tot myn onderhoud jaarlyks zou van noden hebben, wierd ons akkoord gesloten, en ik was aanslonts bedacht, om de reis aan te nemen.

Neemt hem aan.

Reist tot dien einde na Holland.

Doch deze reis kon zoo schielyk geen voortgang hebben, voor eerst om dat de nodige Astronomische Instrumenten niet voorhanden waren: ten anderen, om dat 'er eerst verlof van de illustre Oost-indische Compagnie in Holland moest verzogt worden. Ik wierd derhalven in dat zelve jaar nog, te weten 1704 in de maand van Mei na Holland gezonden, met brieven aan de Heeren Bewinthebbers van de voorschreve Compagnie, den Heer Burgemeester *Nicolaas Witzen*, en den Heer de *Blocquerie* in Amsterdam, en aan twee Edelen van Holland, namentlyk den Heer Generaal *van Opdam* en den Heer *van Duyvenvoorden* in den Haag, waar in de Baron deze Heeren verzogt, zyn aanzoek te helpen begunstigen, ten einde ik het verlof, om na de Kaap de Goede Hoop te varen, te eerder mogt verkrygen.

Krygt verlof om de voorsz. reise te mogen doen.

Het vereischte niet veel moeite, zodanig verlof te verkrygen, omdat de Baron van Krosik, die voormaals als Wolfenbüttsche Gezant drie jaren in den Haag geresideert en de Vredehandeling te Ryswyk in die hoedanigheid bygewoont had, by die gelegentheid grote kennis met de voorn. Heeren gekregen had:

I. Deel.

daarenboven had de Generaal van Opdam als Gezand van den Staat der Vereenigde Nederlanden eenige jaren te Berlin doorgebracht. Deze Heeren beloofden my alle dat zy met de Heeren Bewindhebbers van de voorsz. Maatschappij dienaangaande zouden spreken; en de Heer Burgemeester *Witzen* verzekerde my, eer ik na Duifchland te rug keerde, dat ik vatte slaat kon maken, mede na de Kaap te zullen varen.

Zoo dra ik deze verklaring van den laatstgemelden Heer, nevens een brief tot antwoord aan den Baron van Krosik bekomen had, verzuimde ik niet, ten eersten de nodige Instrumenten te bezorgen; ik sprak ten dien einde met den vermaarden Konstenaar Adriaan de Koning te Amsterdam, en bestelde by hem, hoewel op nader goedkeuring van myn Principaal den Baron van Krosik, twee *Azimuthalia*, elk van 2 voeten in den diameter, twee *Quadranten* elk van 3 voeten in den halven diameter, en twee *Sextanten* van dezelfde grootte met alhun toebehooren. Ik bestelde deze Instrumenten dubbeld, op dat de Baron dezelfde Instrumenten zoude hebben, als die welke ik mede naar de Kaap zou nemen.

Bestelt Astronomische Instrumenten.

Kort daarna, als ik myne zaken in Holland verricht had, keerde ik na Berlin, om aan myn principaal van alles verslag te doen, en de voorsz. brieven te behandigen; dewyl hy dan in alles groot genoeg nam, belaste hy my kort na myne te rug komst, aan den bovengemelden Konstenaar te schryven, ten einde hy de voorsz. instrumenten mogt vervaardigen, en hem met eenen te verzekeren, dat de Banquier Daniel Deutz te Amsterdam de nodige penningen daar voor zoude beschikken.

Keert na Berlin.

Omdat ik nu de nette tyd van myne afreis niet wist, aangezien alles van den wil van myn Principaal afhing, als mede van het

Maakt zig gereet tot de Afrikanische reis.

A 2

ver-

een ſchip geweest was, maar het duurde niet lang, of wy zagen andere ſchepen, die veel groter en met meerder manſchap bezet waren, als het onze, voorby varen. Wy ysden niet weinig wanneer ons ſchip door de baren der zee herwaarts en derwaarts geſlingert wierd, zoo dat wy wel gewenſcht hadden, in plaats van dit wankelbare water, op het vaſte land te zyn.

Komt te Amſterdam.

Doch dit alles deed niet anders als de ongewoonte, aangezien wy geen ſtorm, maar een grote ſilte kregen, zoo dat wy ook eerst des anderen daags, zynde den 17 October deſzelven jaars te Amſterdam aanquamen, daar ik myn oud logement weder opzocht, namentlyk by den Heer Joan Weyſenaker, by wien ik gedurende myn verblyf te Amſterdam met groot genoeg en gehuiſveſt ben. Zoo voort na onze komſt alhier, ontfloeg ik my van den jongen Baron, die alleen gekomen was, om de ſteden van de Vereenigde Nederlanden te bezichtigen. Myn eerſte werk was om na de Ooſt-indiſche ſchepen te vernemen, doch die waren albereids vertrokken. En ſchoon dezelve ook nog voor Texel ten anker gelegen hadden, zoo zou ik echter niet mede hebben kunnen varen, doordien de beſtelde Inſtrumenten nog niet gereed waren, die volgens het zeggen van den maker, onmogelyk in zulk een korten tyd konden klaar zyn.

Zyne ver-richtingen aldaar.

Ik was derhalven gedwongen te Amſterdam te blyven wagen, of weder na huis te keren, hoewel dat heen en weer reizen my geenzins bchaagde. Maar wyl de naaſte ſchepen niet voor de maand van December weder na Ooſt-indien vertrokken, en men my daar en boven zeer bang maakte, met te zeggen, dat het des winters meer ſtormde, als des zomers, en dat het op 't water veel kouder was als op 't land, zoo ſchreef ik dieswegen aan myn Principaal, hem alles

voorſtellende wat ik gehoord had, waarop ik van hem het aangenaam antwoord kreeg, dat hy aan myn keur ſtelde, of ik met de naaſte ſchepen wilde vertrekken, of wachten tot de naaſtkomende Mei, doch ingevalle ik het laaſte mogt verkiezen, dat ik alſdan weder na huis zou keren, en by hem zoo lang vertoeven.

Dewyl ik niet gaarn weder na huis wilde keren, verkoos ik liever met de naaſte ſchepen de reis aan te nemen, als langer te vertoeven; daar en boven achte ik het een ſchande, uit vrees voor 't gevaar na huis te keren, en daar mynen tyd tot het naaſtkomende jaar met wachten door te brengen.

Oorloof zich daar eenigen tyd.

Ik bezorgde dienvolgens te Amſterdam, dat de Inſtrumenten die ik beſtelt had, midlerwyl gemaakt wierden, op dat ik daar door niet weder mogt opgehouden worden. Ook bezorgde ik al het geen my op een zoo langdurige en verre reis van noden was, ten einde ik naderhand geen gebrek aan 'teen of 'tander mogt hebben, want op zee, of als de ſcheepshuiden zeggen, voor de grote maſt, vind men niets te koop.

Maakt toefſel tot de reis na de Kaap.

Ten dien einde deed ik menigen gang na het huis van den meergemelden Inſtrument-maker. Ik kocht ook van den Heer *Nicolaas Hartzocker* de nodige glaſen tot perſpectiven, waar onder twee objectiven die van lengte, van ontrent 30 voet waren; de helft van deze glaſen nevens de andere inſtrumenten, die alle dubbeld gemaakt wierden, zond ik aan myn Principaal na Berlin, om zich daar van dezelve op gelijke wyze te kunnen bedienen.

Bezorgt de vooriz. Inſtrumenten.

Het is my ſchier onmogelyk te verhalen, hoe dikwyls ik de eer heb gehad, den Heer Burgemeester *Witſen* te ſpreken, en van hem gunſtig ontfangen te worden, aangezien'er byna geen dag voorby ging, dat ik niet ten minſten eenmaal aan zyn huis ben geweest; en ik

De Burge-meester *Witſen* doet hem groten dienst.

ik heb dezen Heer alle de weldaden, die ik van de Heren *Bewindhebbers* van de *Ooft-indifche Maatfchappy* genoten heb, alleen te danken.

Waa. ontrent.

Want op defzelfs wyze voorftelling, kreeg ik niet alleen verlof na de Kaap de Goede Hoop te mogen varen, 't welk anders zelden verkregen word; maar hy ftelde ook op myn verzoek, om dat ik in de Nederduitfche taal onervaren was, een requeft op, 't welk ik afgefchreven hebbende, aan de Heeren *Bewindhebbers* van de voorfz. *Maatfchappy* liet overgeven, en al het geen ik daarin verzogt, wierd my toegestaan.

Inhoud van een fmeekfchrift de Reis betreffende.

Om den lezer door het lezen van het gansche requeft niet verdrietig te vallen, zal ik hem alleen den inhoud daar van mede delen, die hierin beftond: (1) Dat ik ongehinderd na de Kaap de Goede Hoop mogt varen. (2) Dat ik eenen uit de bezetting aldaar zou mogen verkiezen, die door de voorfz. *Maatfchappy* zou onderhouden worden, die het observeren der fterren van my leren, en altoos nevens my observeren zoude, ten einde hy na myne te rugreis met de *Instrumenten* die ik daar op uitdrukkelijk bevel moest laten, zoo zou weten om te gaan, dat hy de nodige *obfervatien* zou kunnen maken. (3) Dat my mogt vergunt worden, het gebruik van het *Kompas*, zoo welterwyl wy op zee zouden zyn, als ook daar te land. (4) Dat ik een klein kamertje op het fchip voor my alleen mogt hebben, tot myne fludie. (5) Dat men my aan de Kaap een bequame plaats om myne *obfervatien* te doen, mogt inruimen. (6) Dat my van de *Maatfchappy* een van hare *flinger-uurwerken* tot myn gebruik mogt gegeven worden. (7) En dat ik in de *Kajuit* met den *Kapitein* en andere *Officieren* mogt fpyzen, met verzoek om te mogen weten, hoe-

veel ik voor vragt en koftgeld zou moeten betalen.

Dit alles wierd my, op de voorftelling van gemelden Heer *Witfen*, van de *Maatfchappy* toegestaan; maar aangaande de betaling voor koftgeld, enz. wierd ik aan de *Equipagie-Meefters* gewezen, welke voor koftgeld, vragt en de nodige uitrusting 285 *Guldens* eifchten, maar de zoo evengemelde Heer bragt door zyne voorfpraak te weeg dat ik niet meer als 235 *Guldens* behoefde te betalen.

Hoe veel de Reisgekoft heeft.

Ik zal hier al willens geen gewag maken van vele andere weldaden, die my deze weergalozе Heer *Witfen* heeft bewezen. Maar ik kan ook niet flilzwygens voorby gaan, hoe zyn *Wel Ed: Gemeld* aan den *Kapitein* van het fchip de *Unie*, waar mede ik zou varen, in myne tegenwoordigheid op een byzondere wyze mondeling myn perzoon recommandeerde, gelyk ook aan den *Gouverneur* van de *Kaap*, door een wydlopigen brief, gemerkt ik niet in ftaat ben, hem eenigen anderen dienft te bewyzen, als zyne liefdadigheid, fchranderdheid en byzondere hoogachting voor allerhande konften en wetenfchappen hiermede waereldkundig te maken, en na vermogen te vereuwigē.

De Schryver is den *Burgemeester Witfen* grotelyks verpligt.

Doch hoe dit alles door de *Dienaren* van de *Ooft-indifche Maatfchappy* na gekomen wierd, zal ik niet nalaten in het vervolg te melden; jegenwoordig zal ik alleen zeggen, om by myn onderwerp te blyven, dat de tyd die ik in *Amsterdam* moest vertoeven, tot dat de *Ooft-indifche fchepen* vertrokken, heel fchielyk, ja zelfs ongemerkt voor by liep, door dien ik dezelve met dezen of genen *Geleerden* of voortreffelyken konfenaar met het grootfte vermaak doorbragt, hoewel myn beurs had'er zoo veel te meer gevoel van.

Op welke wyze hy den tyd voor zyne afreis doorbragt.

Want als ik, behalven de gemelde

Moet veel geld uitgeven.

de 235 Guldens; myne andere zaken tot de reis van noden, betaald had, wierd daar door zulk een groot gat in myn beurs gemaakt, dat'er byna niets overbleef; aangezien de vervaardigde Instrumenten een goede zomme vereifchten, hoewel ik maar iets daar op betaalde, en het overige op den Heer Daniel Deuts affigeneerde. De Heer Hartzoeker moest ook geld hebben voor de twee Objectif-glasen en de ander voor het maken van den *Tubus*. Daar en boven eifchte myn huiswaard voor kost en kamer, als mede voor verscheide zaken, die hy voor my gekogt had, ook een moje zom, alhoewel ik moet bekennen, dat hy geenzins te veel rekende, behalven dat'er ook veel verschoten geld onder was.

Wel is waar dat ik een merkelijke zomme in geld en Wisselbrieven had ontvangen, maar als het bovengemelde daar afgetrokken, en het geen ik voor kisten en andere kleinigheden moest uitgeven, daar by gerekent word; zoo is ligt te denken, dat ik niet veel overhield, tot een zoo verre reis, daar ik ten minsten anderhalf jaar moest wachten eer ik een nieuwen Wissel kon hebben: zoo dat indien de gemelde Hr. Deuts my niet nog eenig geld gegeven had, het my onmogelyk zou geweest hebben, die reis te doen. Ik had van den gemelden Deuts zelfs wel meer

geld konnen krygen, waartoe hy buiten twyffel van myn Principael order had, maar ik vertrouwde op God, en steunde op myn Principaals edelmoedige imborst, verzekert zynde, dat die my geen gebrek zouden laten lyden, en begaf my dienvolgens met myn geringe voorraad van geld aan boord.

Dit geschiede den 20 December 1704; wanneer my door order van de Heeren Bewindhebbers van de Oost-indische Maatschappy de eer wierd aangedaan, dat ik niet nevens andere gemene matrosen of zoldaten in een lichter, maar met een byzonder vaartuig na Texel gebragt wierd, want op het zelve bevond zich niemand als de Schipper en zyn volk, en eenige victualie voor het schip de Unie en verscheide andere.

Wy waren 2 dagen en 2 nachten onderwege, eer wy in Texel aanquamen, en vermids ik al dien tyd geen vonk vuur in het schip te zien kreeg, zoo laat ik den lezer oordelen, hoe ik by deze koude wintertyd te moedegeweest zy. Doch deze koude had niet te beduiden in vergelyking van het vervolg, wanneer wy tusschen Schotland en Noorwegen tegen over Hitland op de hoogte van 62 graden door voeren. Jegenswoordig zal ik alleen zeggen, dat wy wegens kontrari wind, drie weken in Texel moesten blyven leggen, voor dat wy konden zeil gaan.

Vertrekt na Texel.

Lyd grote koude.

Verhaal van het geen'er van Texel af tot aan de Kaap Verd, en 't eiland van St. Yago is voorgevallen, en waarom ze hier moesten aanlanden.

I I. H O O F D S T U K.

Wat de Schryver te verhalen van zins is. Zeilt uit Texel. Zwaren storm in Texel. Namen der Schepen, die met den Schryver uitzeylden. Zeker matroos sterft. Merkwaaardig voorval, wanneer

neer de ſchepen onder zeil gingen. Wat koers dezelve namen. Worden door ſtorm verſtrooit. Mistasting. Ontdekken Hitland. Grote koude in deze lucht-ſtreek. De Schryver word ziek. Oorzaak van die ziekte. Gebruikt medikamenten, doch te vergeefs. Verzoekt iets het welk hem word geweigert. Gezag van den Kapitein van het ſchip. Des Schryvers ziekte neemt toe. Krijgt de alledaagſche Koortſe. Genezing. Des Schryvers gevoelen aangaande zyne ziekte. Maakt vriendschap met de ſcheeps Officieren. Vrolyke dag op het ſchip. Werk van den Tamboer op het ſchip. Tydkortingen der Bootsgezellen. Werk van den Trompetter op het ſchip. Scheeps-muſiek. Komſt onder de verzengde luchtſtreek. Ontdekken het eiland Sint Antoni. Ontdekken verſcheide anderen. Ontdekken het eiland del Fuogo. Het eiland St. Jago word ontdekt. De Schryver ziet voor de eerſtemaal een Haay. Vangen verſcheide Viſſchen. Staan groot gevaar uit. Zoeken het af te wenden. De Schryver is zeer beangſt. Wonderlyke uitkomst. Het Schip daar de Schryver op is, krijgt een ramp. Schepen die in den haven te St. Jago lagen. Aankomst van een Hollandſch Schip. Zetten voet aan land. Een Portugeeſch Edelmaan en een Geestelyke komen aan boord. Aanmerkingen der voorſz. Geestelyken betreffende. Danst op een byzondere wyze. Deszelfs hoffelykheid, en boekery. Deszelfs mildheid en liefdadigheid; de Schryver is hem verpligt. Ververſchen zich. De Schryver wil de ſtad St. Jago gaan bezichtigen; word hem aſgeraden. Moet zyn voornemen ſtaken. Hoe lang ze te St. Jago hebben ſtil gelegen. Ziet den Gouverneur en deszelfs Huisvrouw.

Wat de Schryver te verhalen van zyn reis.

MYn voornemen is niet om een ordentelyk Dagregister van myne reis te maken, als wel verzekert zynde, dat den Lezer zich weinig daar aan zal laten gelegen zyn of hy weet wat voor Weer wy van dag tot dag gehad, wat Koers wy gezeilt, en wat Breedte en Lengte wy gevonden hebben; doch ik kan niet nalaten, eenige zeldzame zaken en voorvallen, die ik gedurende de reis ontmoet heb, te verhalen.

Ik uit Texel.

Den 22 December 1704. in Texel gekomen zynde, konden wy wegens kontrari wind niet voor den 8 Januari 1705. uitloopen. Daar ging een grote Vloot met ons in zee, welke deels na de Middellandſche zee of na de Straat, en deels na de Ooſt gedeflineert was. De Ooſt-indiſche ſchepen, die uit Texel onder zeil gingen waren 9 in getal, behalven nog andere, die uit Zeeland en uit de Maas ook na Ooſt-indien voeren.

Zware ſtorm in Texel.

Gedurende den tyd, dat wy in Texel lagen, ſtonden wy een zwa-

ren ſtorm uit; zoo dat'er verſcheide zoo wel Ooſt-indiſche als andere ſchepen van hare ankers geſpoelt, en na ſtrand gedreven wierden, en daar waren'er verſcheide, die na datze het gevaar van te zullen ſtranden voor oogen zagen, en reeds 2 of 3 van hare ankers verloren hadden, haar laaſte en eenigſte uitwierpen, en op die wyze ter naeuwer nood behouden bleven.

De namen der 9 Ooſt-indiſche ſchepen waren: de Koning Karel, de Unie, op welk laaſte ik my bevond, en deze 2 waren van den grootſten rang, namentlyk 160 voeten lang, en voerden ieder 60 zware kanons, behalven de baſſen of dobbelhaken, waarom het eerſt-gemelde het Admiraals, en het laaſte het Vice-Admiraalſchip was; de namen der overige ſchepen waren, Schonerloo, Flora, Munſter, Sandhorſt, 't Huis te Hemert, de Ham en 't Huis ter Aa.

Namen der ſchepen die met den Schryver uitzeilden.

Voor dat wy nog in de volle zee waren, waar ontrent ons de

Zeker Martroos ſterft.

ge-

gemelde kontrari wind hinderlyk was, hierf'er den 2. Januari 1705 een van onze Matrosen, en ik was toen ter tyd, wyl ik de zeelucht niet wel kon verdragen, zelf onpasselyk. Terwyl wy in Texel lagen, bevond zich de Heer Burgemeester Jacob Jacobsz. Hinlopen als Gecommitteerde Bewindhebber van de kamer van Amsterdam op een Heeren-jagt by ons, welke Heer my ook grote beleefdheid bewees; want als de monsterring geschied was, nodigde zyn Ed. my op zyn Jagt, daar ik onder een glaasje wyn eenigen tyd in de Latynsche tale met hem redeneerde. Dezen Heer ordeneerde, dat het lyk van den voorz. matroos gekist, en in onze chaloup gebragt wierd, om na de Helder gevoert en aldaar begraven te worden, en alzoo niet volgens gewoonte in zee geworpen wierd.

Wanneer de voorz. 9 Oost-indische schepen uitliepen, gebeurde'er iets dat ik te melden nodig acht, om dat zulks eenig ongeluk scheen te voorspellen. Na dat wy door eenige kanon-schoten van den Bewindhebber Heer Pieter van Dam, die als Gecommitteerde by ons gekomen was om den Burgemeester Hinlopen af te lossen, afscheid genomen hadden, en op dezelve door eenige schoten van zyn jagt waren bedankt geworden, zeilden wy met een goede Ooste wind Texel voorby, wanneer de boot van het schip de Ham voor onze boegspriet raakte, en wyl ze aan het schip de Ham met een touw vast was, wierd ons schip daar door zoo dicht aan het ander getrokken, dat wederzydsch zwaarden aan malkander raakten; en doordien het schip de Ham kleinder en zwakker was, als het onze, moest 't zwaard van de Ham noodzakelyk breken; en wy zouden groter ramp hebben gehad, indien onze Kapitein het touw, waarmede de voorz. boot aan de Ham vast was, niet had la-

I. Deel.

ten afkappen, en de boot dus laten in zee dryven, doch de zelve wierd door het jagt van den Heer van Dam nog weder gekregen en vervolgens na Amsterdam gebragt, wyl het schip de Ham reeds te ver verzeilt was.

Onze orders, welkers inhoud wy niet wisten, maar niet anders dochten, als dat wy door het Kanaal zouden passeren, luidden dat wy achter Schotland zouden om zeilen, om de Fransche vyandyke Kapers en Oorlogs-schepen niet in den mond te lopen; waar toe ons de Ooste-wind zeer gunstig was, aangezien wy onzen koers tusschen Duitschland en Engeland voortzetterden, en den zelve dus, alhoewel veel moejlyker, als in den aanvang, tusschen Schotland en Noorwegen vervolgden, tot dat wy bykans de hoogte van 62 graden Noorder breedte bereikt hadden.

De voorz. Oostewind duurde niet heel lang, want den derden dag, na dat wy uit Texel gelopen waren, zynde den 10. Januari, beliep ons een zware storm uit het Noord-westen, die lang aanhield. En wyl de nachten allengskens veel langer wierden, als ze in Duitschland doorgaans zyn, en de voorz. wind ons t'eenemaal tegen was, zo konden wy niet alleen op verre na zoo veel spoed niet maken, als wy in den beginne gedaan hadden, maar onze 9 schepen wierden dienzelven nacht ook van malkander verstroot; zoo dat wy den volgenden morgen ontrent ten 10 uren, wanneer het eerst begon dag te worden, geen een schip meer by ons zagen.

Veel gins en weer te laveren om de andere schepen op te zoeken, liet het hard weer niet toe, weshalven wy zoo goed als wy konden, onze reis na de kant van Hitland vervolgden, waar op wy daags daar aan ten Noorden van ons eenige Schepen ontdekten, werwaards wy, wyl ze in onzen weg waren,

B

onzen

Wat koers
dezelve
namen.

Werden
door storm
verstroot.

Mistaking.

Merkwaar-
dig voor-
val wan-
neer de
schepen
onder zeil
gingen.

onzen koers wendeden; doch midlerwyl wierd alles wat tot een dappere tegenweer vereifcht word klaar gemaakt, de kanons wierden met fcherp geladen, en twee grote kiffen met granaten wierden boven gebragt. De andere fchepen daar en tegen, als ze ons van verre zagen aankomen, hadden dezelve gedagten die wy hadden, zoo dat elk zich verbeelde, zynen vyand te zien, fchoon wy vrienden van een en dezelfde vloot waren. Ondertuffchen wilden ze ons niet afwachten, wyl ze ons voor een groten en welbemanden Kapter aanzagen.

Hitland
ontdekt.

Om de voorfz. reden vluchte de eene voor den ander, en de overige fchepen wierden door den ftorm nog meer verftrooit, en wy kregen eindelyk, na zeer veel zukkelens, den 28. Januari het eiland Hitland in het gezicht, tuffchen het welk en dat van Ferro, en alzo achter Schotland, wy door zeilden.

Grote koude
in deze
luchtfreek.

De koude is in deze luchtfreek in dit jaargety zoo groot, dat het naeuwelyks te geloven is, inzonderheid voor iemand, die nooit van zyn leven de zee gezien of bevaren heeft, waarby nog komt, dat men op de fchepen nergens vuur vind als in de keuken, die zoo klein is, dat'er naeuwelyks drie menfchen in kunnen zitten. Maar als men bedenkt, hoe een geboren Duitfcher te moed zou wezen, als hy den ganfchen winter zonder warme kachel of zonder eenig vuur, zou moeten doorbrengen, zal men zich geenzins verwonderen, wanneer ik zeg, dat ik door deze ongewone felle koude en in zware melancholie en ziekte viel.

De Schryver
wordt
ziek.

De lezer zal zich mogelyk verbeelden, dat myne ziekte niets anders was dan de zoogenaamde zee-ziekte, welke veroorzaakt, dat de maag alles moet overgeven. Doch van deze laaftgemelde ziekte ben ik nooit aangetaft, en

fchoon dezelve zeer laftig valt, zoo had ik my echter die gaarn getrooft, om dat ik van ervaren zee Chirurgyns en anderen, die meer ter zee gevaren hadden, verftond, dat die ziekte tot gezondheid zonderling ftrekt: doch de ziekte die my overviel, had ganfch geen gemeenfchap of overeenkomst met dezelve, en was alleen uit koude ontftaan.

Want voor eerft, zoo was ik zulk een fellen en langaanhoudenden koude niet gewoon, welke door de lange nachten nog groter was, aangezien wy in deze luchtfreek en dit jaargety naauwelyks 3 uren dag hadden, zynde de overige tyd van de 24 uren altoos nacht. En of fchoon ik my in myn bed, dat ik met my genomen had, nog zoo warm toedekte, en alle myne kleren te baat nam, kon ik echter de ganfche nacht door nimmer warm worden. Hier by quam nog, dat my het fcheeps-leven geweldig voor 't hoofd ftiet, om dat ik, dat ruuwe leven niet gewoon zynde, met dit woest en wild volk niet overweg kon, te min wyl ik de Hollandfche tale onkundig, weinig met hen fpreken kon, en al zei ik iets, dat ze zeer wel verftonden, wierd ik echter, of uitgelachen, of eenige reizen op nieuws gevraagt, en doorgaans met een *wat zeg je* heen gezonden.

Ik verbeelde my evenwel, om dat myne ziekte zoo lang aanhield en met een afkeer voor de fyps verzelt was, dat de zee alleen oorzaak van dezelve was, weshalven ik op den raad van onzen Oppermeester, een man van goede wetenfchap, genaamt Willem Deverten, geboortig van een klein eiland beneden Rotterdam, den 6. Februari een braakmiddel innam, het welk ik uit Duitschland mede gebragt had, doch het bequam my, als den hond het gras. Want in plaats van te braken, raakte ik verftopt, en alhoewel ik warm bier dronk,

Gebruikt
medica-
menten.

dronk, om te eerder aan het braken te komen, hielp zulks niet, weshalven, om het braakmiddel uit het lichaam te hebben, ik genoodzaakt was, een vinger in de keel te steken, en aldus de natuur te dwingen.

Verzoekt iets, dat hem word geweigert.

Gedurende dezen mynen toestand, zond ik mynen oppasser, die my op order van de Heeren Bewindhebbers was gegeven, aan onzen Kapitein Adriaan Bogaart, om een weinig zuiker en boter om in wat warm bier te doen, doch zulks wierd my geweigert, hoewel ik niet weet waarom, of het moest wezen, dat myn oppasser niet beleefd genoeg sprak, of mogelijk om dat hy den Kapitein voorby gong, en den Kajuitwachter eerst vraagde.

Ik moest derhalven geduld hebben, wyl het den Kapitein zo beliefd; niet tegenstaande de generale order van de Oost-indische Maatschappy uitdrukkelijk medebrenge, de zieken zoo veel mogelijk te gerieven; en of schoon ik mynen oppasser andermaal aan hem zond, en zeggen liet, dat ik te Amsterdam myn geld daar voor gegeven had, en dat ik aan den Gouverneur van de Kaap de Goede Hoop, aan wien ik brieven van voorschryvens by my hadde, daar over zoude klagen, zoo mogt zulks doch niets helpen, hoewel ik voor de waarheid niet kan zeggen, of myn oppasser de boodschap gedaan heeft, waar aan my des Kapiteins goedaardigheid en aangebore vriendelykheid doet twyffelen.

Gezag van den Kapitein van het schip.

Doch dit heb ik naderhand ondervonden, en waargenomen, dat een Kapitein ter zee al immers zoo veel achting, eerbiedigheid en gehoorzaamheid van zyne onder hem staande bootsgezellen pretendeert, als eenig Souverein in zyn land van zyne onderdanen zou mogen eischen.

Des Schryvers ziekte neemt toe.

In dezen elendigen toestand wierd ik zoo zwak, dat ik als een klein kind moest leren gaan, wes-

I. Deel.

halven onze Opper-fluurman Jan van Sandvoort geboortig van Amsterdam, uit medogenheid over my, een touw dwars over het schip spande, om my daar aan vast te houden, waar op den 15. Februari myne quaal zich eerst recht openbaarde, en my een ganschelyken ondergang dreigde.

Want behalven dat ik met allerhande toevallen geplaagt was, zoo wierd ik van een alledaagse vlihoofdige koortze aangetast, welke my tot den 25. Februari by bleef, en my zodanig afmatte, dat niemand op het schip andere gedachten hadde, dan dat ik nooit levend aan de Kaap zoude komen.

Krygt de alledaagse koortze.

En alhoewel ik zoo zwak was, dat ik geen ommezien kon zitten, zoo was ik echter na het gebruik van een zacht purgeer middel, het welk my de bovengemelde Oppermeester ingaf, van de koortze bevryd, en vervolgens tot volkomen gezondheid herstelt, zoo dat ik naderhand gedurende de gansche reis generlei onpasselykheid meer gevoelt heb.

Genezing.

Dat de felle koude, welke ik doorstaan moest, gevoegt by de ongewone gezoute kost alleen oorzaak van myne onpasselykheid geweest zyn, besluit ik daar uit, dat hoe nader wy aan de verzengde luchtstreek quamen, hoe gezonder ik my bevond: het welk te klaarder blykt, wyl wy den 27. Februari ons bereids op de hoogte van 25 graden bevonden.

Des Schryvers gevoelens aangaande zyne ziekte.

Wanneer ik nu tot volkomen gezondheid herstelt was, begaf ik my nevens anderen wat meer in de open lucht, onthield my boven op 't schip, alwaar ik myn kamertje ook had, en sprak zoo goed als ik kon Hollandsch met de scheeps-officieren, en bragt daar door te wege, datze my meer genegenheid toonden, zoo datze my altoos riepen, zoo dikwyls als 'er iets byzonders te zien was; gelyk wy dan den 28. Februari voor de eerstemaal een

Maakt vriendschap met de scheeps-officieren.

Noord-kaper of kleinen Walvifche te zien kregen.

Vrolyke dag op het fchip.

Hier uit bleek dat wy de Spaanfche zee, zoo niet geheel ten minften byna gepaffceert waren, en dienvolgens niet ver meer van Kaap Verde konden zyn. Ondertuffchen maakten onze Officiers die over den goeden voortgang, dien wy na uitgefane zeer zware ftormen om den Noord maakten, verheugt waren, zich den 2 Maart vrolyk met de vrouwsperzonen welke ten getale van 6 aan boord waren, namentlyk 2 vrouwen met 3 van hare dochters en een meid, van dewelke eene met hare 2 dochters na Batavia voer, werwaards ze door haar man ontboden was; daar wierd dapper wyn en bier gedronken en wakker gedañft, waar door al het fcheeps-volk gaande gemaakt, zoo dat dien dag en een goed gedeelte van den nacht met allerhande fcheeps-fpulletjes door gebragt wierd.

Werk van den Tamboer op een fchip.

Dewyl ik van het danzen en andere fcheeps-vermakelykheden gewag gemaakt heb, zal het den lezer mogelyk niet vervelen, als ik hem daar omtrent eenige omftandigheden mededeel. Elk fchip heeft zyn eige tamboer, die des morgens en 'savonts wanneer de fchildwachten uitgezet moeten worden, de trommel roert, ook maakt hy door het roeren der trommel voor afbekent de aankomft van eenige vreemde chaloup waarin zich perzonen bevinden die aan boord willen komen om den Kapitein of iemand van de andere Officiers te bezoeken of over eenige zaken te fpreken.

Doch de tamboer zou de aankomft van zodanig een chaloup niet tydig genoeg gewaar worden, indien de boven in de maft en op fchildwacht zittende bootsgezel niet alvorens riep en het den Stuurman, die beneden in het fchip de wacht heeft aankondigde; die daar op dan aanftonds den Kapitein hier van kennis gaat geven; op

wiens order vervolgens de trommel geroert, de fcheeps-trap buyten aan het fchip vaft gemaakt en met volk bezet word, om den gafften een hand te reiken ten einde ze veilig aan boord zouden kunnen komen.

Wanneer het fcheepsvolk zich vrolyk maakt, gebeurt het ook wel, voornamentlyk als de Kapitein zelf in een vrolyke luim is, dat ze verlof bekomen om de trommel te mogen gebruiken, en zich in de tegenwoordigheid van den Kapitein en andere Officiers te vermaken, en als ze dan met hunne fpulletjes het den Kapitein na de zin weten te maken, krygen ze wel een dronk brandewyn of ook wel fpaanfche wyn toe.

De tydkortingen waar mede dit onbedachtzaam volk zich vermaakt, bestaan onder anderen, dat ze eenige onnozele en onbedreve onder haar uitkippen, dewelke ze naakt uitkleden en derzelve billen zwart maken; of ze doen op hare wyze recht, namentlyk, ze hangen zodanigen naakten op onder de armen, ook maken ze zomwylen haar eige aangezicht zwart, om anderen, op welke ze het gemunt hebben, onder fchyn van hem te kuffen, ook zwart te maken; of, te weten als ze het op zyn hoffelykfte willen maken, fpringen ze in het touwetje. Vele andere al te grove manieren waar mede ze zich vermaken, zal ik hier al willens verzwynen, om de kuifche ooren van den Lezer niet te quetzen.

Tydkortingen der bootsgezellen.

Behalven een tamboer, hebben de Ooft-indifche fchepen (van de Oorlog-fchepen fpreek ik hier niet) ook doorgaans een eigen trompetter, die gemeenlyk des morgens en 's avonds blaaft, en het aanbrenken van den dag bekent maakt door eenig morgen-lied, en den avond door het blazen van 't een of 't ander avond-lied. Wanneer het eetens tyd is laat hy zich weder horen, en voor het overige zoo dikwyls als het den Kapitein behaagt,

Werk van den Trompetter op een fchip.

haagt, of wanneer 'er eenig vreemd chaloup met Officiers aankomt, of aan boord getrakteerd worden.

Scheeps-
Muzyk.

Als de Kapitein lust heeft om zich wat te vermaken, te weten als het mooi weer en de wind goed is, (want buiten deze tyd word'er, gelyk ligt te denken is, aan gene vermakelykheden gedacht,) alsdan bedient hy zich desgelyks van den Trompetter, en doet hem een Rondeau enz. blazen; en wyl men zelden een schip met zoo veel volk ziet, daar niet eenige liefhebbers van de edele konst der Muzyk onder gevonden worden, zoo worden die by deeze gelegenheid ook te baat genomen; zelfs gaan ze dikwyls by malkander zitten om voor haar eige vermaak een stukje te maken, en ziet men meermalen hier eenige die op de Viool spelen, daar eenige Hautboïsten, gins eenige die op de Fluit spelen en weer op een andere plaats die zich met zingen vermaken; zoo dat'er op een schip, als het mooi weer is, meer vrolykheid bedreven word, als op het vrolykste gastaal op het vaste land; aangezien men'er zoo wel by danst en springt, eet en drinkt als op een boere bruiloft; zelfs worden'er op de schepen, ingevalle bequame perzonen daar op gevonden worden, zomwylen gansche Komediën gespeelt.

Aankomst
in de ver-
dorde
Lucht-
streek.

Wy wierden des volgenden daags in onze mening aangaande de Kaap Verde bekrachtigt, doordien wy bevonden dat wy albereids den 23. graad noorder hoogte gepasseert en gevolglyk reeds in de verdorde luchtstreek gekomen waren. De kouleur van het water, welke geheel groen was, gaf zulks ook genoegzaam te kennen, en allengskens groender wierd hoe meer wy de voorz. Kaap naderden, welke kouleur het water behield, tot dat wy de Kaap de Goede Hoop bereikt hadden; gelyk zulks *Varenius in Geograph. Gener. Libr. 1. cap. 13. Prop. 15. p. m.*

193. nevens verscheide andere Schryvers, albereids aangemerkt heeft.

Na eenige dagen zeilens, zagen wy eindelyk den 9. Maart des morgens de eilanden van de Kaap Verde, welke by de Ouden Hesperides of Gorgones en ook wel Gorgadas, en door de Hollanders de Zout-eilanden genoemd worden, welke volgens den schryver *Maillet in Cosmogr. Libr. V. cap. 12.* in den jare 1440 woest en onbewoond gevonden wierden; en onder dezelve ontdekten wy het eyland S. Antoni Noord-oost ten Oosten van ons, schoon wy'er nog bykans 15 mylen van af waren; waar uit ten vollen blykt dat derzelve gebergte zeer hoog zyn moet. Wy konden met een verrekker de naakte en kale klippen zien, op welke toppunten echter verscheide bomen stonden; ook ontdekten wy verscheide holtten, als holle wegen, langs welke men op het gebergte kan komen.

Ontdek-
ken het ei-
land St.
Antoni.

Dien zelven dag, ontrent ten 4 uuren 's avonds, kregen wy ook het eiland St. Vincent in het gezicht, maar wyl het kort daar na donker wierd, konden wy niets zonderlings daar van zien. Daags daar aan vertoonden zich de eilanden St. Lucia, St. Nicolaas en Chaon, welke het kleinste is van de elf die men in de Zee-kaarten vind, zynde allernaast het eiland St. Nicolaas gelegen. Wy hadden hier de wind te eenemaal tegen, zoo dat wy'er niet dicht genoeg konden voorby zeilen, om eenige aanmerkingen ontrent deze eilanden te maken.

Ontdek-
ken ver-
scheide an-
deren.

Na de middag ontrent ten 1 uur ontdekten wy weder een ander eiland, doch wy stonden in twyffel of het 't eiland St. Jago of het eiland del Fuogo was, maar zoo dra het donker was, wierden wy uit den dut geholpen, dat het niet St. Jago maar het eiland del Fuogo was, door dien de berg die op dit eiland legt, en vuur uitwerpt, een

Ontdek-
ken het ei-
land del
Fuogo.

tamelyke grote vlam opgaf; want by dag konden wy niet anders als een dikke opgaande damp gewaar worden.

Het eiland
S. Jago
wordt ont-
dekt.

Des volgenden daags, zynde den 11. Maart, zagen wy eindelyk ook het eiland St. Jago met defzels hoge bergen en klipagtige kusten uit het water te voorschyn komen; en wyl wy 'er nauwelyks een halve myl af waren, konden wy niet alleen defzels rouwe klippen klaar zien, maar wy konden ook de voorschreve berg op del Fuogo, die dan eens vuur uitwierp en dan weder maar rook opgaf, nauwkeuriger bezichtigen. Hier ontfond onder de Stuurlieden een verschil, namentlyk of het eiland St. Jago zoo ver van dat van del Fuogo is gelegen als in de Zee-kaarten doorgaans aangetoont word, waar ontrent ze echter niet konden eens worden, alhoewel het een ieder toefcheen dat derzelve kusten zeer dicht aan malkander lagen; maar de Onder-stuurman Joan van der Horst was met my in een gevoelen, namentlyk dat ons gezicht door de wederzydsche hoge kusten misleid wierd, en de afstand daar door kleinder scheen, als die in der daad was.

De Schry-
ver ziet
voor de
eerste maal
een Haay.

Den 12. Maart zynde den volgenden dag, konden wy wegens kontrari wind het eiland St. Jago niet dichter by komen; doch wy zagen dien dag, behalven het eiland del Maio, ook weder een nieuw Zee-monster, namentlyk een visch die by de zeeluiden een Haay, en by de Natuurkundigen *Canis carberia* genoemd word, en van middelmatige groote was, te weten van 6 voet lang. Ik ben van gevoelen dat de Profeet Jonas door een visch van deze soort, maar veel groter, is verflonden en vervolgens weder levend uitgespoogen, waar ontrent ik my op een andere plaats wydlopig zal verklaren. Deze visch verschaft ons een goede maaltyd, alhoewel

de Kapitein, die hem als vyand en menschen-vreter aanmerkte, niets daar van wilde proeven.

Wy vongen dien zelyven dag ook een Tonyn, waar van niets op onze tafel quam, maar aan het volk ten besten gegeven wierd, waar mede ze zich dien avond vrolyk maakten, wy aten daar en tegen met smaak van een Dolfyn, die dien dag ook gevangen was; deze visschen en verscheide andere zoorten zal ik in het vervolg omstandig beschryven.

Vangen
verscheide
visschen.

Den 13. Maart liepen wy groot gevaar van te vergaan. Want wy waren wegens kontrari wind genootzaakt het gantsche eiland van St. Jago om te zeilen, by welke gelegenheid wy de stad St. Jago nauwkeurig konden beschouwen, welke plaats behalven de Residentie van den Onder-koning, die door den Koning van Portugal, tot bewaring der voorz. eilanden aangestelt is, niet veel groter is, als een middelmatig stedeken in Duitsehland. En vermids de wind hier op t'eenemaal ging leggen en wy een dood stilte kreegen, wierden wy daar door in het grootste gevaar gebragt, aangezien wy door den snellen stroom na een steile en zeer hoge klip gedreven of liever getrokken wierden, en aldus gevaar liepen, schip, leven en goederen te verliezen, of ten minsten op een plaats te geraken, van waar wy niet dan door een ander uit Holland komend schip zouden hebben kunnen verlost worden.

Staan groot
gevaar uit.

Want wy waren nauwelyks 200 schreden van de voorz. klip, en schoon wy het dieplood uitwierpen op hoop van grond te vinden, en een anker te laten vallen, zo konden wy dog op 1200 Rhyndlandsche voeten geen grond peilen, en schoon wy al onze chaloup en boot uitzetteden en voor aan de boegspriet van ons schip vast maakten, met voornemen door het sterk roejen van 25 man-
nen

Zoeken het
af te wen-
den.

nen van de klip af te komen, zoo was het echter een loutere onmogelykheid tegen dien snellen ſtroom op te komen.

De Schryver is feer beangſt.

In wat angſt en droefheid wy ons toen ter tyd bevonden en op wat wyze den een den ander met tranen in de oogen poogde te trooſten, wanneer wy de 2 ſmerelykſte zaken, namentlyk de dood en ſlaverny, en het verlies van goed en ſchip voor oogen zagen, kan zich niemand ligt verbeelden, die nooit diergelyke angſt en benauwtheid heeft uitgeſtaan. Ik zelf weet niet meer wat ik toenmaals voor gedachten had, maar dit weet ik my nog wel te erinneren, dat ik vaſtelyk beſloten hadde, als ik een van beide zou moeten kiezen, van liever in de handen des Heeren, als in die der menſchen te vallen.

Wonderlyke uitkomst.

Doch God zag onze tranen aan en verhoorde ons zuchten, na dat hy alvorens getoont had, dat wanneer alle menſchelyke hulp te kort ſchiet, hy als dan bereid zy ons voor een volkomen ondergang te bewaren, tot dien einde liet hy opeen verwonderenswaardige wyze den wind uit het Zuid-ooften over het voorſz. ſteile gebergte waajen, waar door wy van dit gevaarlyk ſtrand af en dieper in zee gedreven wierden, welke wind ons ook na veel gins en weer laverens, den 14. Maart gelukkig in de haven van het eiland St. Jago, du Braya genaamt, en 2 mylen van de ſtad gelegen bragt, daar wy ten anker gingen leggen, wyl wy groot gebrek aan verſch water en andere noodwendigheden hadden.

Het ſchip daar de Schryver op is krygt een ramp.

Ik dien hier niet vergeten te zeggen, dat eer wy nog in de voorſz. Haven binnen liepen, wy gedurende den zoo evengemelden tegenwind een breuk aan onze grote maſt gekregen hadden, waar door wy genootzaakt waren dezelfs zeilen in te halen, en hem met ſterke touwen te hulp te ko-

men, ten einde wy hem verder zouden kunnen gebruiken, om het overige van onze reis gelukkig te volbrengen; waar door alzo onze Opper-bootsman met zyn volk nieuw werk kreeg, het welk zy ook gelukkig voltooiden.

Wanneer wy in de voorſz. haven van Brava waren binnen gelopen, zagen wy niet alleen, dat een van onze ſchepen genaamt Schonerlo, het welk nevens de andere den 11. Januari door ſtorm van ons was afgeraakt, in deze haven was aangeweſt, en als het ons had zien aankomen voortgezeilt was, alhoewel indien wy een weinig eerder waren gekomen, te weten voor dat het zyne ankers geligt had, zou het op ons als het Vice-Admiraalſchip hebben moeten wachten; maar wy vonden in dien haven ook 2 Portugeeſche Oorlog-ſchepen leggen, voor dewelke wy volgens gewoonte, onze zeilen ſtryken moeſten; het Kasteel van die Haven ſalucerden wy met 15 kanon-ſchoten, en wy wierden met een gelyke ſalvo zoo wel van het Kasteel als van de voorſz. Oorlog-ſchepen bedankt en verwelkomt.

Schepen die in de haven te St. Jago lagen.

Wy hadden naauwelyks een uur in deze haven ten anker gelegen, wanneer het ſchip Sandhorſt hier ook binnen liep, zynde den 11. Januari door ſtorm van ons afgeraakt, en zedert niet weder van ons gezien tot het in deze haven aanquam; Wy moeſten toen by malkander blyven en onze reis in gezelfchap tot na de Kaap de Goede Hoop vervolgen, het zy dan geweest, dat wy door een nieuwen ſtorm weder van malkanderen waren geſcheiden geworden.

Aankomſt van een Hollandſch ſchip.

Kort hier op quamen de Officiers van de voorſz. twee Portugeeſche Oorlogſchepen by ons aan boord, welke verſcheide Waaren, nevens eenige Graadbogen en andere Inſtrumenten van

ons

ons kogten, en onder anderen vertelden dat ze reeds een gehele maand hier hadden gelegen om op de Fransche kapers te passen, maar wyl ze gedurende al dientyd geen eene hadden vernomen, stonden ze eerstdaags volgens order van den Koning van Portugal, na Brasilia te vertrekken, om te zien hoe het daar gestelt was, en vervolgens de Brasiliaansche vloot na Portugal te konvoieren; waar door niet alleen ik, maar ook verscheide anderen ontrent ons oogmerk te leur gestelt wierden, door dien wy gehoopt hadden dat wy door haar eenige brieven na Holland en verder op Duitshland zouden hebben kunnen bestellen.

Zetten
voet aan
land.

Terwyl deze Officiers nog by ons aan boord waren, zond onze Kapitein eenige van zyne Officiers aan den Gouverneur van die haven met verscheide geschenken, bestaande in Hollandfche kaas, stokvisch, enz. en liet hem verlovragen om versch water, hout en verscheide levensmiddelen te mogen koopen, wyl wy groot gebrek daar aan hadden, en dit voornamelyk de rede was waarom wy in deze haven ten anker gekomen waren. Den Gouverneur stond dit verzoek niet alleen toe, maar hy liet daar benevens ook weten, dat als wy aan land wilden komen, hy ons een Lyfwacht van 50 mannen zoude toevoegen, om, gelyk hy voorgaf, voor de diefachtige slaven en Moren veilig te zyn, alhoewel het ons toefcheen dat zulks voornamelyk diende om door dat middel al ons doen te verspieden, en gemerkt hy hier ontrent niet anders deed, als wat de pligt eens Gouverneurs vereyscht, konden wy hem zulks ook geenzins kwalijk nemen.

Een Portugeesch
Edelman
verzelt van
een Geestelyke lo-

Des namiddags quam zeker Portugeesch Edelman verzelt van een Geestelyke van die plaats, genaamt Vader Franciscus Lom-

beer, aan boord van ons schip. Deze Edelman woonde in de stad St. Jago en hy vertelde ons dat hy hier zyne landeryen hadde, als mede 300 slaven, voor welke hy jaarlyks hoofd voor hoofd 200 stukken van achten tribuit aan den Koning van Portugal betalen moest. Onze Officiers die midlerwyl met het antwoord van den Gouverneur te rug gekomen waren, vertelden ons dat ze dien middag by den voorz. Edelman voortrefelyk ter maaltyd onthaalt waren geweest, en dat hy gezegt hadde, dat alle de genen, die van ons aan land zouden komen en zyne tafel voor lief wilde nemen, hem aangenaam zouden zyn. Voor welke beleeftheid, als wy daags daar aan hem bezogt en met hem gespyft hadden, wy hem niet alleen bedankten, maar hy wierd ook aan boord van ons schip, zoo goed als het de gelegenheid toeliet, onthaalt en met eenige Hollandfche kazen en stokvisch beschonken, en nevens den Vader Lombeer tegens den avond weder aan land gebragt.

De Vader Franciscus Lombeer wierd nevens den gemelden Edelman onthaalt en beschonken, en wyl hy geen een woord Duytsch spreken nog zich van de tolken bedienen konde, aangezien die met den Edelman genoeg te doen hadden, wierd hy aan my gewezen, om Latyn met hem te spreken. In den beginne toonde hy zich gantfch vriendelyk tegens my, maar na dat hy zeer veel kaas gegeten hadde, waar van hy een zeer groot liefhebber was, want hy at dien namiddag wel 2 pond kaas alleen; en wyl hy niet dan brandewyn dronk en elke rys een halve pints roemer daar van binnen floeg en vervolgens geheel dronken wierd; verging hem niet alleen zynen vriendelyken ommevang, maar ook eindelyk de spraak zelfs, zoo dat hy in plaats van eenige duidelyke woorden

men aan
boord.

Aanmerkingen den
voorz.
Geestelyken betrefsende.

voort

voort te brengen, niet als de brokken van de kost die hy gegeten en de brandewyn die hy gedronken hadde, uitbraakte.

Ik zal hiernog iets tot dezès mans gedachtenis verhalen. Hy was een zwarte Moor van flaven afkomstig, en van Angolische Ouders op dit eiland geboren, en had op het Hoge-school dat te St. Jago gestigt is, zyne leeroeffeningen volbragt, en was eindelyk Pastoor van de Parochie alhier geworden door byzondere gunst, of veel eer om dat zich in deze haven zeer vele van zyne landsgenoten onthoudende, men mogelyk geoordeelt heeft, dat zich dezelve eerder door een van haren landaard, als door eenig Europeaan, tot het omhelzen der Christelyke Religie zouden laten bewegen.

Danst op een byzondere wyze.

Hy kon heel koddig dansen en wel voor een meester potzemaker dienen. Want terwyl hy aan boord van ons schip was, begon hy zo dra hy wat te veel brandewyn in zyn lyf had, in zyn priesterlyk gewaad met onze Kommandeur van de Zoldaten, Joan Timmerman; geboortig van Amsterdam, zoo koddig te dansen, dat niemand van ons diergelyke ooit te voren gezien had, waar door hy zyne afkomst verried; wyl hy zulke zeldzame gebaarden daar onder maakte, diergelyke een aap op een toncel hem onmogelyk zou hebben kunnen nabootzen, daar benevens zong hy zulke schone liedjes, dat een vreemdeling zich ten hoogsten daar over verwonderen moest.

Defzels hoffelykheid en Boekery.

Hy had zulk een beknopte Boekery, diergelyken men in Europa by geen Geestelyken, het zy in het geheim of openbaar, groot of klein, hoog nog laag zal aantreffen. Wanneer hy by ons aan boord was verzocht hy my verscheide malen van dezelve eens te komen bezien, en dat ik als dan nevens de gene die ik van oze Officiers zoude mede brengen, by

I. Deel.

hem ten eeten zoude blyven, waar op wy des volgenden daags zynden 15. Maart, hem gingen bezoecken, en ik moet tot zyn lof zeggen, dat hy ons heel vriendelyk en hoffelyk onthaalde, en zich ook in de tegenwoordigheid van zyn huisgezin zeer bescheiden en matig gedroeg, en wy zagen toen ook zyne heerlyke Boekerye, waar in wy niet anders vonden als een Corpus Juris, aangezien hy zich voor een Doktor in de Rechten uitgaf; de Legende-boeken der Vaders nevens eenige Gebede en Formulier-boeken.

Eindelyk en ten laatsten ben ik ook verpligt hem wegens zyne byzondere mildheid en liefdadigheid te roemen, waar door hy zyne gebreken die ik voorheen van hem verhaalt heb, volkomen weder goed maakte. Want voor de eer die hy by ons aan boord genoten had, toonde hy zich niet alleen met'er daad dankbaar, aangezien hy ons allerhande moeskruiden uit zynen tuin voor de keuken zond, en ons als wy by hem waren deftig onthaalde, maar hy bragt ons ook overal en liet ons alles zien, voor welke byzondere beleeftheid ik hem de tyd mynes levens verpligt blyven zal, want zonder hem, zou ik nooit ervaren hebben, wat op dit eiland en andere van de Kaap Verde merkwaardigs geweest was, gelyk ik dan door zyn toedoen de schoone ryft en zuiker Plantagien, en de plant waar uit de Indigo gekookt word, de Kapoch of Boomwolbomen en andere fraayigheden voor de eerstemaal van myn leven te zien heb gekregen. De Heer vergelde hem zulks!

Defzels mildheid en liefdadigheid; de Schryver is hem verpligt.

Dit zy genoeg van den Vader Franciscus Lombeer, waar na ik den Lezer verder zal verhalen, dat wy met het innemen van versche water, het welk wy voor niet kregen, en andere nodige mondkost, enz. voor de reis bezig waren, ten welken einde ver-

Ververfchen zich.

C

scheide

seheide perzonen uit de stad St. Jago by ons quamen, namentlyk een Kapitein Lieutenant nevens eenige andere Officiers, welke verscheide zaken waar aan zy gebrek hadden van ons kogten, als hoeden, lakens, lindens, kouzen, enz. waar tegen wy hout, levende ossen, varkens, bokken en sinaas-appelen ruilden, de ossen moesten wy tegen 25 gulden het stuk, een varken tegen zeven en een halve, en een bok tegen 25 stuivers betalen. De vruchten en andere eetwaren golden zeer weinig, en ik heb zelf voor 100 Sinaas of Oranje-appelen maar een halve brief spelden betaalt; zoo als ook voor 5 grote vette hoenders, insgelyks maar een halve brief spelden, behalven dat ik nog wel een dankje toekreeg. Zoo gaat het ook ontrent alle de andere vruchten, welke deze arme menschen aanqucken.

De Schryver wil de stad St. Jago bezien.

Ondertusschen vermids wy zulken gelukkigen voortgang in het bezorgen van onzen voorraad maakten, en alles zodanig was befluit, dat eenige van onze Officiers van boord konden blyven, besloten zy nevens my, om een keer na de boven gemelde Stad St. Jago zelf te doen; wy begaven ons dienvolgens met toestemming van onzen Kapitein aan land, met befluit, om ons van een goeden trouwen Gids te verzien, dog de bovengemelde Edelman en de Vader Lombeer radeden het ons af, om dat vermids het land, uit souter flyle klippen en bergen bestond, wy naauwlyks over dezelve zoude kunnen klauteren; en hadden zelfs, zeiden zy, hunne slaven, die derwaards worden gezonden, dikmaals het ongeluk, dat dezelve, wyl ze wegens het branden van het zand en de klippen, den weg zonder kouzen of schoenen moeten afleggen, of met bedorve voeten te rug komen, of uit gebrek van versch water, alzoo het menigmaal om de 5, 6, 7. en

meer jaren naauwlyks eens regendt, en de veld en boom-vruchten enkelyk van den dauw behouden blyven, langs den weg van dorst sterven, en daar door het wederkomen ganschelyk vergeten, niettegenstaande zy zulken weg en luchtstreek veel beter gewoon zyn, als wy.

Dit naricht deed ons wel van besluit veranderen, in zoo verre het de te voet reize aanbelangde, maar niet ontrent ons voornemen, om de stad St. Jago te bezichtigen; dienvolgens wilden wy uit gebrek van paarden, welke op dit eiland gansch niet te krygen en daarenboven wegens de voorgemelde flyle klippen en het brandige zant onnut of onbruikbaar zouden zyn, ezels huuren dog zulks wierd ons van de gemelde Heren andermaal afgeraden; ten dele vermids wy door derzelve tragen gang afgemat zouden worden, en groot gevaar lopen, te versmachten; en ook om dat deze dieren aldaar hunnen aangeboren aard verleerden, en zich niet zoo wel als in andere oorden tot het lastdragen schikten, aangezien zy dikmaals zwaar geladen, gingen leggen, om te rusten; of zelfs zonder slagen te ontzien, weder te rug keerden; zoo dat, alzo onze Kapitein de boot en de floep, waar mede hy onze provisie en versch water aan boord moest laten brengen, niet ontberen kon, ons goed voornemen, schoon wy nog op andere middelen bedacht waren, dien volgens t'eenemaal in duigen raakte, en wy de Stad St. Jago onbezichtig moesten laten leggen.

Kan zya voornemen niet werktellig maken.

En dit is ook de rede, waarom ik geen verdere beschryving van dit schoon vruchtbaar eiland geven kan; want behalven dat wy ons maar 5 dagen, namentlyk van den 14. tot den 19. Maart aldaar hebben onthouden, zoo hebben wy meer om onze behoefigheden als om verdere bezichtiging

Hoe lang de Hollanders zich te St. Jago hebben onthouden.

Ziet den
Gouver-
neur en zy-
ne gemalin.

van vreemde fraayigheden moeten denken, aangezien de tyd ons evenwel kort genoeg viel; dienvolgens gingen wy den 18. Maart den Gouverneur van den haven ten laatstenmale zien, die ons een rotting met een zilvere knop, door den Heer Willem Adriaan van der stel, Gouverneur van de Kaap, op zyne te rug reize aan hem vereert, wees, en hy had daarenboven de goedheid van ons zyne gemalinne te laten zien, en in haar vertrek te bezoeken, waar mede wy in 't byzyn van haar vrouwentimmer, een maalyd van boter en Gyte-kazen nevens brood, van Turksche tarw gebakken, hielden, en haar vrouwentimmer op haar verzoek, tot betuiging van onze wilvaardigheid, een pyp tabak aanboden, welke zy ook alle met onsrookten.

Na dat wy alles hadden ingenomen, dat wy tot onze reis van noden hadden, en wy zoo als voorheen een kort tegen-bezoek van den Gouverneur des Havens hadden ontfangen, zoo lichteden wy den 19. Maart het anker, en zeilden met een goeden Noord-Oosten wind uit den haven, om den weg na de Kaap de Goede Hoop te vervolgen. De *Elevatio Poli* wierd alhier door de Stuurlieden gezocht en achtervolgens de bekome hoogte der zonne, op 14 graden en 40 minuten bevonden.

Vertrekt
van 't ei-
land S. Ja-
go.

De materie verder uit te voeren, maakt dit Hoofdstuk te lang, derhalven zal ik die tot op een nadere gelegenheid sparen, met verzoek, dat gy dit niet qualyk gelieft te nemen.

Verder Verhaal van het geen van de Kaap Verde tot aan de Kaap de Goede Hoop is voorgevallen, nevens veel nuttige aanmerkingen, zoo wel ten opzicht van het goedhouden der levensmiddelen, als ten opzicht van het begraven der doden, zoo als ook het bestellen der wachten, en andere nodige zaken.

III. HOOFDSTUK.

*Aanmerkingen over 't eiland St. Jago. Aldaar is het zwaar te landen. Een Zoldaat sterft. De Schryver verhandelt het zee-leven. Hoe de zieken aan boord opgepast worden. Van de dodelyke ziekten. Van het oppassen der gequeften. Van de scheeps-testamenten. Van de Nalatenfchap der overledenen. Hoe de doden op de fchepen worden begraven. Als het een gemene is. Als het een Kapitein of Opper-officier is. Waar toe de scheeps-klokjes dienen. Verklaring van een fpreekwyze aan fcheeps-boord. Van de wagt op de mast. Van de eetens-tyd aan boord. Van de fcheeps-fpys. Hoe men aan fcheeps-boord eet. Wanneer de Officiers fpyzen. De order van hunne tafel. Van de fcheeps-bedestonden. Moeten zeer ftipt worden bygewoont. Van de zondags bedestonde. Verbod van Religie difputen aan boord. De Schryver ziet voor de eerftemaal de fcheeps-justitie. Daar over ont-
I. Deel. C 2 staat*

staat een geschil. Grote hitte en stilte. De stilte bond aan. Worden visschen gevangen. Ontstaan ziektes en ongemakken. Een karel springt onverhoeds over boord. De schryver heeft groot medelyden met hem. Wilde hem tot observeren gebruyken. Verkiest eenen anderen. Byzondere scheeps-ziektes. Verklaring van de snelle reis by stilte. Wederlegging van de voorgaande tegenwerping. Wederlegging van den Schryver. De Schryver passeert de Linie. Teken van een harde storm. De Donder slaat in het Schip van den Schryver; dog niemand word beschadigt. God word daar voor gedankt. Was byna in de kruyd-kamer geraakt. Wat die blixemstraat beschadigt. Het beschadigde word gerepareert. Verklaring van een passagie nyt Erasmus Franciscus. Nog een andere. Heeft dezelve niet waar bevonden. Wederlegging van een ander voorgeven. Slegt water by de Linie. Regenwater word verboden te drinken. Grote dorst onder de Linie. Voorslag om het water goed te houden. Laat zig niet practiseren. Hoe de Hollanders het scheeps-bier bewaren. Waarom het scheeps-bier dikwils bederft. Welke wynen op het schip duurzaam zyn. Hoe wyn en bier in Indie afgetapt word. Hoe men het zelve bewaart. De Victualien bederven dikmaals op zee. Dog op 't eene Schip meer als op 't ander. Menig schip kreigt weinig zieken. Waar zulks van daan komt. Waarom men dikwils moet te rug zeilen. De Schryver weet niets van aderlaten. Het dopen onder de Linie is door de Hollanders afgeschafft. Van een byzondere wolk in de melkweg. Hare figuur en grote. Wat het scheeps-volk daar van meent. Het schip Sandborst doet een zeyn. De Schryver komt op een gevaarlyke plaats. Hoe dezelve genoemd word. Is zeer gevaarlyk. Daar word een dank-dag gehouden. Curieuse Phasis Lunæ. Wanneer en waar ze waargenomen is. Hoe ze geschapen was. Hare oorzaak. Haar Lumen secundarium. Verdere verklaring van deze observatie. De Schryver onderwerpt zich aan de censure van anderen. Men ontdekt een vreemd schip. Daar word land ontdekt. Men stevent derwaards aan. Twerdeleri meningen daar van. Mening van den Schryver. Hoe het land 'er uitzag. Het land verloren. Grote hoofdpyen. De Schryver verliest al zyn hoofd-hair. In de Zona Torrida regent het weinig. Wat het land hier voren geweest is. Het regent. Zware storm die drie dagen duurde. Gevaarlyke Travad-winden. De Schryver ziet Nubeculas of wolkjes by de Suid-Pool. De Schryver maakt zig gereed tot de komst aan de Kaap. Vervaarlyke storm. Doet grote schade. Vergeeffsche hulp. Resolutie van den Boekbinder. Groot ongemak by den storm. De Schryver word nit het bed geworpen. Byzonder toeval in dezen storm. De Commandeur der Zoldaten loopt gevaar te verzuypen. Word gered. Moet zelf over zyn ongeluk lachen. Teken dat men na by de Kaap de goede Hoop was. Veel zee-bonden aan de Kaap. Nog een teken van de nabyheid der Kaap. Valsche mening van de nabyheid van 't land. Mening des Schryvers. Valsch ontdekt land. De Kaap word ontdekt. De diepte van de zee word gepeilt. Verdere peiling der diepte. De Schryver eindigt de Reis. Bevind zig in de haven van de Kaap. De Kapitein slapt aan land.

Ingevolge mynen laatsten vind ik my verplicht, het geen verder op myne reis na de Kaap de Goede Hoop aanmerkenwaardig is voorgevallen, te melden, om dat ik in

het voorgaande Hoofdstuk niet verder ben gekomen dan aan het eiland St. Jago van de Kaap Verde, alwaar wy 4 of 5 dagen zyn stilgeveest, om ons schip weder met
versch

verfeh water, brandhoud, en andere behoefigheden te verzorgen, ten einde om zonder minder rampen en ongemak onze reis voort te zetten, en af te leggen.

Aldus vervolg ik en melde, dat wy met het fchip Sandhorft, zoo als onlangs reeds is gezegd, den 19. Maart uit de haven geraakt zyn, en onzen kurs Zuid-Ooft ten Ooften genomen hebben. Ondertuffchen zal het my, hoop ik, niet qualyk worden geduid, als ik den Lezer nog een weinig met dit aangename vruchtbare eiland, 't welke omtrent 54 uren beftaat, bezighou, en wyder zeg, dat'er behalven de vele boomwol-bomen, insgelyks fchone Citroen, Oranje, Sinaasappel, Cocos en andere, bomen worden gevonden, onder welker friffchen aangenaamen fchaduw of lommer men voor de nypende felle zonne-ftralen zeer liefelyk fchuilen kan.

Ook ziet men daar zeer grote dallen met zuikerriet, reist, lange zwarte bonen enz., beplant, waar van de inwoonders geen geringen voordeel trekken, Wyders vind men by de vefting een weergalozen welbemuurden bron, welkers water een goeden fmaak heeft, en dienvolgens nevens de inwoonders het fcheepsvolk en vreemdelingen vervrolykt en verquikt, terwyl op de kruinen der bergen allerhande rare gewafften, als Indigo, Acacia rupina, Barba Jovis, en vele rare bloemen, kruiden en bomen aangetroffen worden.

Het ergfte is, dat men wegens de langzaam afgaande vlakke des zee-oeyvers met geen vaartuig 't zy een floep of een boot zo na kan komen, dat men droogs voets aan land kan fappen, of ook de water-vaten, keuken-kruiden, levendige dieren of eenig ander ding, gemakkelyk innemen kan, maar men moet zich altoos door de bootfluiden laten uit dragen, en het geen in het fchip behoort,

moet altyd weder met grote moeite tot aan de boot of floep gedragen worden, het welk aan het arme bootsvolk zeer veel ongemak veroorzaakt, om dat het zand zeer fcherp is, gelyk dan onze bootsgezellen, die dikwyls door het zeewater moefften waden kort na ons vertrek grote pyn en elende hebben uitgeftaan, doordien de benen by de enklaauwen opgebroken waren.

Den 23. Maart waren wy onder de Elevatie van de Pool of verheffing van 't Aspunt, 7 Graaden 11 minuten, en aldus na by de Linie, wanneer ftaande de reis de eerfte man ftierf. Dezelve was een zol-
daat, genaamt Heinrich Weisman, van Hamburg geboortig. Hy wierd volgens zyn ftaat nog dienzelven dag na het gebed en het zingen van den 90. Pfalm, over boord in zee gezet, en aldus eerlyk begraven.

Ik hoop, dat my geoorlooft zal zyn, dat ik hier een weinig uit het fpoor gaa en myne reis niet ten eerften vervolg, vermids het enkelyk ten uwen gevallen, en miffchien ook ten gevallen van anderen, die U miffchien daarna zouden kunnen vragen, gefchied. De Duitfchers hebben dikmaals van het zee-leven, ziek worden en fterven der menfchen op de fchepen, zeer zeldzame en wonderlyke verbeeldingen, welke verkeerde bevatting ik zal trachten, hier door te benemen, als onder anderen, dat men de zieken als honden zonder artfencien laat leggen, en dat men dezelve zonder hen op te pafften, over boord werpt, eer en alvorens de geest'er uit is, en hen alzo verzuipt; Edoch zal ik als vooruit zeggen, dat ik niet van voornemen ben, om hier van de gewoonlyke zee-ziekten te handelen, als waartoe voor ditmaal nog tyd of gelegenheid zich aanbied, echter zoude zulks in 't vervolg wel kunnen gefchieden.

Een zol-
daat iterft

De Schryt
ververhandelt het
zee-leven.

Aanmer-
kingen over
het eiland
S. Jago.

Aldaar is
het zwaar
te landen.

Hoe de zieken aan boord opgehaft worden.

Zoo draa iemand op het fchip ziek word, heft hy zynen Kapitein raad, of zoo als men daar zegt, zynen Maat, en verkielt een ieder zelfs van het moment af, of wel eerder, dat zy aan boord komen, iemand zyns gelyken, waaraan hy reeds voor dezen kennis heeft gehad, of waar op hy zich meest vertrouwt, dien hy alle zyne zaken, indien de nood zulks vereifcht, openbaart. Deze ftaat hem ten dienft, en pafft hem by ziekte op, fchoon de Kapitein of een ander Officier zulks ziet, en word daar over niet bekeven, maar geprefen. Wanneer 'er veel zieken aan boord zyn gelyk veelyds gefchied, zoo word door den Kapitein in dat geval een ordentlyken ziektetroofer, en zomtyds meer, als de nood het vereifcht, aangefelt, die op dezelve paffen, en hen al het nodige halen en geven moeten.

Van de dodelyke ziekten.

Daarenboven word den genen, die dood krank zyn, altyd eten van des Kapiteins tafel gegeven, en voor hare herftelling tot gezondheid in alle delen zorg gedragen, dienvolgens moet de Opper-Meeftcr van ieder fchip daglyks aan zynen Kapitein verflag doen, hoe het met de zieken ftaat, en van harentwegen om verquikking van fpy's en drank verzoeken. Buiten dat zouden zyne medicamenten, welke hy van de Illuftre Compagnie, zoo veel hy nodig heeft, voor niet met al krygt, weinig baten, wanneer de patienten by hunne dagelykfche harde, zoute, droge fpy's bleven, en niet meer te drinken kregen, als haar rantzoen aan water is. Derhalven heeft deze Opper-Meeftcr altyd eenige kannen met Spaanfche wyn, zek, Fransche wyn, Jopenbier, enz., in voorraad, om daar van aan deze elendige zoo veel noodig is, mede te delen.

Van het oppaffen der gequeften.

Zyn'er patienten, die gaan konnen, en maar ope wonden of ook wel Venus ziekten hebben, wel-

ke laat, echter als zy daar van willen bezien zyn zulks betalen moeten, zyn verplicht, om altyd voor of na het gebed des morgens en 'savonds voor de grote maft te verfchynen, en zich aldaar te laten verbinden, werdende door den provooft door het ftaan met een hout tegen de maft als daar toe genodigt, wanneer hy daar benevens roept:

Krempelen en blinden, komt laat u verbinden;

Boven by de grote maft zult gy den Meeftcr vinden.

Ondertuffchen wanneer zy zwakker en buiten hoop van herftelling geoordeelt worden, moet de Geestelyke Arts, ik meen, de Ziektetroofer, welkers plicht buiten dat vereifcht, om nevens de gewone dagelykfche gebeden, de zieken te bezoeken, hen uit Gods woord by ftaan, en hem tot de eeuwige reis op zetten en beryden.

Bezitten zy eenige goederen, en willen daar van disponeren of een testament maken, koft dat niet meer, dan iemand tot den Boekhouder, die in dit ftuk te gelyk het ampt van Secretaris of Notaris waarneemt, te zenden, en hem hunne meening te zeggen, deze is als dan verplicht, om hunnen laaftten wil ten eerften op het papier te brengen, en den zelyven vanden zieken, na gedane lezing in't by zyn van den Opper-Bootsman Conftabel, of andere Onder-Officiers, te laten tekenen, waar benevens hy by de tegenwoordig zynde Officiers zynen naam, als getuige zetten moet. Na het overlyden van den zieken, hebben zulke fcheeps-testamenten dit byzonder voorrecht, dat zy alle andere waar en van wien die zyn gemaakt, worden voor getrokken, en op het ftiptelykfte uitgevoert, te meer als de Illuftre Compagnie, gelyk altyd gebruiklyk is, tot Exccuteur wort benoemt.

Van de fcheeps-testamenten.

Na

Van de nalatenschap van den overledenen.

Na de dood van den zieken, is deszelfs Maat of anders de zieke-Trooster verplicht, de sleutels van deszelfs goederen, kisten en kisten aan den Kapitein en Boekhouder ter hand te stellen, welke laatste alles laat voor zich brengen, en maakt in't byzyn van den Opper-Bootsman, Constabels en andere Officiers den inventaris, welke by zyne scheeps-boeken moet bekend staan, en van hem nevens de daar by geweest zynde Officiers, getekent zyn. De inventaris gemaakt, word alles gesloten, en van den Boekhouder, Bootsman en Constabel met haar dagelyks cachet verzegelt; waarna alles word weggezegt, tot dat men of in Indien of in Holland komt, en het overgeeft aan de Heren, die daar toe aengestelt zyn, welke vervolgens alles verkopen, en de waarde daar van door de Compagnie aan de erfgenamen laten toekomen.

Voor dezen wierden die goederen ook door de scheeps-Boekhouders, of aan de Kaap de Goede Hoop, door den Garnisoens-Boekhouder verkoft; maar door dien zulks dikwils zeer ontrouwlyk toeging, en grote smokkelry tot nadeel van de Compagnie daar onder liep, is dat quaad daar door verholpen, dat de gemelde perzonen nu met diergelyke goederen niet meer derven te doen hebben, hoewel voor zoo veel de Guarnisoens-Boekhouder aan de Kaap belangt, dezelve in myn tyd zeer vroom met diergelyke goederen handelde, en niet de waardy van een penning met onrecht daar van zakte. Of echter de Commissarissen altyd zoo naauw gezegt zyn geweest, laat ik anderen onderzoeken.

Hoe de doden op de schepen worden begraven.

Wat verder den overleden aangelangt, dezelve word na zyn staat begraven. Is hy een zoldaat of bootsgezel, of een onder-Officier, word hy tot op het hembt ontkleed; uit gebrek van planken, om een kist daar van te maken, eerst door

de zeilmaker in zyn deken of *Comperse*, gelyk dezelve aan boord of elders in Holland en Indien word genoemd, genaait. Deze *Comperse* is een breed, van binnen met watten gevoert en met gedrukt katoen overtrokken, geflikt en byna vierkant stuk goed, ontrent een vinger dik, dat zeer warm is, en het lichaam voor de uiterlyke lucht bewaart en verwarmt. Ten einde het lyf te eerder zinkt en niet boven op het water blyft dryven, worden of stenen, ontrent 40 ponden zwaar, of steenkolen van het zelve gewigt, of eindelyk eizere kanon-kogels van gelyke zwaarte by zyne voeten mede ingenaait. Vervolgens word hy op het bovenste *Verdek*, of zoo men aan boord zegt, op den *Overloop*, genaamt door net gestadig heen en weer wandelen van de matrozen, die aldaar vergaderen, en het voor haar wandel-weg houden, gelegd, alwaar hy zoo lang blyft leggen, tot dat het bid-uur 'smorgens of 'savonds gehouden is.

Als het een gemene is.

Dit uur geëindigt, word al het volk, niemand uitgezondert, ten ware iemand krank te bedde lag, of boven in de mast schildwacht hield, uitdrukkelyk gelaft, met ontdekten hoofde te verschynen. Vier Karels van hen vatten het lyk, leggen het op een plank, met een strik aan het want vastgemaakt, waarna zy het zelve op order van den Opper-Stuurman na dat hy 1. 2. 3. heeft geroepen, met het uitspreken van het laatste getal, gelyker hand vatten, en in de zee doen zinken.

Is de overledene een Kapitein, Opper-Stuurman of ander Opper-Officier, krygt hy een kist, waar in insgelyks het gemelde gewigt aan deszelfs voeten word gelegd. Voor 't overige is de lykstaatzie de zelfde, behalven dat op den dag van deszelfs begravenis of over boord zetting, die insgelyks kort na het gebed geschied, een kanon-schoot gedaani

Als het een Kapitein of Opper-Officier is.

gedaan word, waar na de vlag of de wimpel boven aan de mast maar half word opgeheft en een knoop daar in gelegd, of op een andere wys te zamen gebonden, ten einde dezelve niet 't eenemaal uitwaajen kan.

Gedurende de begravenis of overboord zetting zelf, word alle minuten een kanon los gebrand, waarmede men vervolgt, tot dat 'er 7, 9, 11, 13 en wel 15 schoten gedaan zyn, te weten, na dat de overlede rang gehad heeft. Ook word daar mede een aanvang gemaakt, zoo dra men het lyk overboord zet. De zoldaten schieten gemeenlyk uit hun klein geweer tusschen de drie eerste kanonschoten salvo, voornamelyk als het haar Kapitein zelf is, die overboord gezet word.

Tot nu is, terwyl van de begravenis der doden is gesproken, zeer dikmaals van de bedestonden gewag gemaakt, ten einde men echter een recht begrip hebbe, hoe het daar ontrent toegaat, dient men te weten, dat ieder schip een klokje heeft, ontrent zooo groot, als die in de Duitsche steden tot uurklokken of die tot het slaan van quartiers gebruikt worden.

Waar toe de scheepsklokjes dienen.

Dit klokje dient tot veel zaken; voor eerst tot het uitzetten van de wacht, door dien op ieder schip zoo wel wacht gehouden, en de ronde gedaan word, als in een stad of vesting zelf, ten dele om alle ongeregeltheit van vreeten, zuipen, spelen, stelen, rampen door vuur enz., te beletten, en ook om alle schadelyke zamen-zweringen te verhoeden, en het gemeene rusteloos onnutte volk van roven, plonderen doodslaan enz., af te houden; welke wacht alle 4 uren afgeloft, en door den Provoost verandert word, die de eerste avond-wacht na het luiden van het klokje en het slaan met een stuk hout tegen de grote mast aldus roept: *Op de wacht, en van de straat; niemand drinke zich dron-*

ken in bier of wyn. Aan Prins Maurits quartier of ook aan Ketels quartier zal de eerste wacht zyn.

Deeze spreekwys moet wederom verklaart worden. Derhalven dient, dat het gansche volk, zoo dra het in zee sleeft, in twee partyen verdeelt word, en dat de een party genaamt word, na den Prins Maurits van Oranje, Maurits-quartier, en de andere party wyl de meesten uit de ketel spyzen, de overige echter, voornamelyk de Onder-Officiers zoo lang wachten, tot dat zy gegeten hebben, na den ketel, ketels-quartier genaamt worden, ten einde de wacht voegelyk zoude waargenomen en by beurte kunnen verzien worden, zoo dat om die zelve rede het gantsche volk in twee gelijke partyen verdeelt is, en aan ieder party de nodige onder-Officiers toegevoegt is.

Verklaring van een spreekwys: ze aan scheepsboord.

Als de Provoost nu de eerste avond-wacht op de gemelde wys uitgezet heeft, word dezelve na verloop van 4 uren van de andere party na het geluid van de klok, zonder verder roepen of slaan met een slok tegen den groten mast, weder afgeloft, waarmede als dan vervolgens altyd word gecontinueert, tot dat de eerste avond-wacht wederom komt.

Edoch is de gene, welke een matroos boven in de mast houden moet, daar van uitgezondert, als die wegens het heftig slingeren van het schip, en anderen ongemakken, een zoo lange wacht niet verrichten kan; dienvolgens word hy zoo wel by dag als by nacht alle uren afgeloft. Deszelfs plicht is, om te kyken, of hy geen vreemde schepen ontdekt; zoo als ook of hy geene klippen; waar over de baren schuimend rollen, ontwaar word, en of hy geen land ziet, of eenige andere byzonderheid ontmoet.

Van de wacht op de mast,

Vervolgens dient de gemelde klok, om het volk by elkander te roepen, als het eten zal. Want

Van de eens-tyd aan boord.

zoo dra het 's morgens en 's avonds 8 en des middags 12 uren is, 't welk men aan de hoogte van de zon ziet, moet de kok met zyn eeten klaar zyn, en na het geluid van de klok de spys onder het gemene volk uit delen, welke hy alvorens van den Bottelier ontfangen heeft, om ze gereed te maken.

Van de
scheeps-
spys.

Deze spys is doorgaans de volgende: Dingsdags word door den Bottelier voor een ieder spek uitgedeelt, 't zy gezouten of gerookt, wanneer ieder Karel een pond krygt. Donderdaags bekomt man voor man een pond rundvleesch. Vrydags eeten zy stokvisch. Zondags wederom vleesch, gezouten, gerookt, of ook versch van een levend geslacht verken, schaap, os, bok, of wat anders het schip vermag. De overige dagen van de week worden hen Grutte Gerst, Erwtten, Geers, Bonen enz, opgedischt, en zulks in zodanige quantiteit, dat zy altyd rykelyk daar van verzadigt kunnen worden.

Hoe men
aan scheeps-
boord eet.

Ten einde echter alles ordentlyk toega; en niemand te kort schiete, worden altyd zeven mannen aan eene tafel, of zoo als men hier zegt, aan eenen bak gelyk geordineert te spyzen, welke hunne portie van den Kok halen en eeten. Alle weken is een van de zeven Bak-meester, dat is, hy moet het eeten aan den Kok brengen, en weder van hem halen. Na den eeten is het zyn plicht, om de schotels, lepels en al het vaatwerk te wasschen; na verloop van de week geeft hy zyne fonctie aan een ander over, en is weder 6 weken vry, eer de beurt weder aan hem komt, ten zy iemand onder hen ziek word, of sterft.

Wyders krygt een ieder alle weken een half pond boter, en drie en een half pond brood, het welk echter zoo hard is, dat men het nauwelyks met de tanden kan meester worden, werdende

I. Deel.

op de reis niet anders mede genomen, dan Tweebak, doordien het ander weeke brood zoude schimmelen en bederven. Azyn, oly, zout, peper, en mostaard, word hen alle zoo veel gegeven, als zy van noden hebben. Zoo dra het schip in de ope zee is geraakt, om na de gedestineerde plaats te zeilen, krygt een ieder van het volk drie hele Hollandsche kazen, welke zy staande de reis eeten, of daar mede doen kunnen, wat hen behaagt.

Zoo dra het gemene volk de spys van den Kok ontfangen en gegeten heeft, word weder de klok geklept, ten teken dat de Heeren Officiers, alle andere die met den Kapitein in de Kajuit spyzen, zich aan tafel bevinden, en de voor haar klaar gemaakte spys genieten zullen. De Kajuit-wachter echter moet eer en alvorens hy het eeten op brengt, aan den Kapitein gaan vragen, of het hem gelieft, dat hy de gerechten opdraagt; word 'er ja gezegt, moet hy vaardiglyk zyn plicht waarmen; is 'ereenig belet, moet hy tot nader order wachten.

Wanneer
de Officiers
spyzen.

De schikking van hunne tafel, of hoe en wat dagelyks zal worden gekookt, staat alleenlyk aan den Kapitein; wanneer echter deze de moeite niet wil nemen, om zich met deze beuzelingen op te houden, zoo verkiezen zy doorgaans een Schaffer, die volle magt heeft om alles na zyn believen klaar te laten maken, en hy is de geen, by wien de Kajuit-wachter gaan moet, om te vragen, wat 'er gekookt moet worden? Ontstaat 'er naderhand eenig misnoegen, dat de spyzen niet na de smaak van de anderen worden gereed gemaakt, word hem zulks in den beginne in zachtheid gezegt, en daar benevens gewaarschouwt waar aan het scheelt; helpt echter deze vermaning niet, word hy van zyne bediening afgezet, en een ander van hen in deszelfs plaats gestelt.

De order
van hunne
tafel.

D

Ein-

Eindelyk dient de gemelde klok , om de bedestonden daar mede aan te kondigen ; met dit onderscheid , dat daar zy by alle andere gelegtheden maar eenmaal geluid word , dezelve als dan driemaal kort na malkanderen word getrokken , en maar met een kleine daar tusschen lopende verpozing geroert word , gelyk zulks dagelyks tweemalen , name- lyk des morgens en 's avonds voor den eeten op uitdrukkelyk bevel van de Illustre Compagnie geschieden moet , als welke ten dien einde zoo veel in noten gezette Gereformeerde Nederduitsche Psalmboeken aan den Kapitein mede geeft , dat hy aan al zyn volk ieder een boek voor niet met al uitdelen kan en moet. Hy zelf nevens de Boekhouder en Opper-Stuurman ontfangt daarenboven een Bybel. De Scheeps-Domine of Zieke-Troosler nog vele andere boeken , op ieder van dewelke alle het gewoonlyk teken van de Illustre Oost-Indische Compagnie te vinden en te zien is. Onder-tusschen moeten alle deze laatste boeken , dog niet de Psalm-boeken , als zynde by de uytrusting van het schip aan getekent te vinden , na de afgelegde reis weder overgegeven en geleverd worden , en wanneer het een of 't ander zoek geraakt is , moet de oorzaak daar van aangetoont worden , en zulks niet geschiedende , word den geen , die dezelve verloren heeft , zoo veel van zyn gagie ofgetrokken , als de boeken in geld bedragen hebben.

Van de
scheeps-
bedeston-
den.

Zy moeten zich alle zonder onderscheid in de bedestonden laten vinden , zy mogen te doen hebben , wat zy willen , zynde de Stuurman , die de wacht heeft , en de genen die aan 'troer en boven in de mast zitten , alleen daar van uitgezondert , om dat zy het schip midlerwyl regeren , en na den gewoonlyken kours de zeilen dwingen moeten.

Die bedestonde word door de week begonnen met het doen van het morgen-gebed , waarna een Kapittel uit de Bybel word gelezen , en tot besluit word een Psalm gezongen , gedurende welken tyd alle de aanwezende zich aandachtig en opmerkzaam moeten tonen , ten ware zy na het eindigen van dezelve den rug vol slagen wilden hebben met een endje touw.

Indien de een of de ander uit baldadigheid achter blyft , heeft hy te vreezen dat hy na dat de Kapitein en Opper-Stuurman gehumeurt is , met slagen , daar in word gedreven , of anders straft men hem in de beurs , wanneer zodanig een zeker stuk geld in de bos moet fleken , die in de Kajuit hangt , en waar in het geld , van tyd tot tyd ingezamelt , word bewaart , tot dat men in den naaste Hollandsche haven komt , welke aan de Compagnie toe behoort ; alwaar de Armbezorgers zich ten eersten laten vinden , die het daarin leggende geld overnemen , en het op de gewoonlyke wys onder de armen van de plaats uitdelen.

Moeten
zeer slyp
worden
byge-
woont.

Zondags wanneer aan het volk zoo veel mogelyk , en de gelegthheid van zake of het weer het eenigzins toelaat , vierdag word vergunt , duurt deze gemelde bedestonde wat langer ; aangezien men als dan eerst een Psalm zingt , vervolgens een Kapittel uit de Bybel leeft , waar na het morgenbed en het geloof opgezegd zynde , een predikatie gelezen word ; eindelyk word het gewoonlyk Kerkgebed voor de nood van de gansche Kristenheid daar by gevoegt , en ten laatste wederom met het zingen van een Psalm deze Godsdiensl geëindigt.

Van de
Zondags
bedestonde.

Daar mag zich wederom niemand uitzonderen dan de zieken , en de genen die de wacht aan 'troer en in de mast hebben , daarenboven is het aan niemand geoorlooft , over zaken van Religie

Verbod
van Reli-
gie-dispu-
ten aan
boord.

op

op het ſchip te diſputeren, zynde zulks door een uitdrukkelyk artykel in de ſcheeps-order verboden, welke ten eerſten zoo dra men in't ruime zop is, gelezen word, en geſchied zulks, om vrede en eenigheid onder zoo velerhande Landaarden te bewaren, en de daar uit ontſtaande twiſt, haat, nyd, moord en doodſlag te verhoeden. Waar uit alzoogenoegzaam de omzichtigheid van de Illuſtre Compagnie blykt, en daar benevens kenbaar word, waar toe de klok op een ſchip word gebruikt, en hoe dikwils dezelve dagelyks moet geluid worden.

Na deze enigzins lange, maar myns bedunkens nodige omweg, keer ik my weder tot myn reis, en zegge verder, dat wy den volgenden dag, namelyk den 24. Maert, de eerſte Scheeps-Justitie te zien hadden, achtervolgens dewelke een zoldaat en een matroos wegens begane misdaden, beide gerechtelyk geſtraft wierden, beſtaande de zaak hier in: De zoldaat had den matroos beſchuldigt, dat hy zynen hoed had geſtolen, dog deze ontkende zulks, en eiſchte ſatisfactie. Vermids nu na gedane viſitatie niets by den matroos wierd gevonden, daar echter midlerwyl de hoed weder op het bed van den zoldaat wierd gelegd, en uit andere getuigeniſſen bleek, dat de matroos echter den hoed had gehad, en dezelve door dezelfs maat op 't bed van den zoldaat gelegd was, beſloot men in den ſcheepsraad, beſtaande uit den Kapitein, Boekhouder, als Secretaris, en daarbenevens als tweede rang, Opper-Stuurman, Bootsman, Schieman, Onderbootsman, Onder-Schieman, Conſtabel en Bottelier, hen beide deswegen te ſtraffen, ten einde geen van beide zich eenig voordeel zoude hebben te roemen, om dat de zaak tog niet duidelyk genoeg bleek.

Dit geſtreke vonnis veroor-
I. Deel.

Daar over
ontſtaat

zaakte een groot misnoegen in den Commandeur van de zoldaten, genaamt Johannes Timmerman, uit Amſterdam geboortig, die zich geraakt vond, om dat men zonder zyn weten een zoldaat wilde ſtraffen, die maar alleen onder zyn commande ſtond. Derhalven kantede hy zich niet alleen tegen den Kapitein, en proteſteerde tegen het vonnis, maar hy bragt het ook zoo ver, dat de matroos vord den groten maſt gezet wierd, en van matrozen 50 ſlagen op zyn achterſte met een endje touw, zoo dik als een arm, ontſing, en als een dief geſtraft wierd, waar tegen de zoldaat, vermids hy van zyne beſchuldiging geen blyken genoeg konde geven, als een zoldaat door de pieken moeſt lopen, en 50 ſtokſlagen op den rug daar voor lyden, waar door de vrede en eenigheid zoo wel onder de Scheeps-Officiers als onder het gemene volk weder te weeg gebragt, en alles in der minne bygelegd wierd.

Hoe nader wy ondertuſſchen aan de Linie quamen, hoe warmer en ſtiller het wierd, waar door dan de onlydelyke hitte vergroot en onverdraaglyker gemaakt wierd, aangezien wy van den 25. Maert tot op heden dien dag geen wind voelden; en alzoos ons en ons ſchip den zee-ſtroom alleen moeſten overlaten, die ons echter zeer weinig hielp, om dat wy daar door dan voorwaards dan achterwaards gezolt wierden, waar door wy alzoos zeer weinig vorderden. Den 27. dito hadden wy de zon recht boven ons hoofd, ſchoon wy van de Linie nog anderhalve graad af waren.

Den 28. en 29. bleef het nog even ſtil, dat is, wy konden niet ontwaar worden, dat wy eenigzins avanceerden, ſchoon alle zeilen bygezet waren, waar door wy in alle delen zeer geincommodeert, en wegens de doordringende hitte tot aan de dood afge-

Grote hitte en ſtilte.

De ſtilte houd aan.

mat waren ; daarentegen maakte het twee nachten na malkanderen zeer zwaar weder van donder en blixem, en wy vleiden ons met de hoop, dat wy meer wind zouden krygen, dog vermids zulks niet volgde, maakte ons volk, 't welk zondags tog niet veel te doen heeft, zich vrolyk, wanneer eenige maleficanten naakt wierden opgehangen, zommige op een zeldzame wys het hoofd wierd afgeslagen, en zulke onbetamelyke dingen verricht wierden, die beter te zwygen als te verhalen zyn.

Worden
vifchen
gevangen.

Den laatften van deze maand ving ons volk een Haay, welken zy opaten ; ik echter heb de tanden van dezelve verzocht en gekregen. Zy vingden ook een Bennyt, die ons tot avond-maaltyd verftrekte, en zeer wel fmaakte, gelyk ter zyner tyd met meer omftandigheden van deze vifchen zal bericht worden.

Ontftaan
ziektens en
ongemak-
ken.

De maand van April was voor ons doorgaans, wegens de grote ftilte en de gelede onverdragelyke hitte, zeer bezwaarlyk en nootlottig. Zoo lang wy onder de Linie zwerfden, woedede de fcheurbuik geweldig onder het volk, mattede het zelve niet weinig af, en maakte het onbequaam tot den arbeid ; daarenboven ontftonden ook verfcheide zoorten van hete en dulle koortzen, welke de menfchen door droefheid en allerlei gekke gedachten, tot wanhoop bragten, zoo dat men op dezelve als kleine kinderen moest paffen.

En karel
springt on-
veithoeds
overboord.

Ondertuifchen kon men niet beletten, dat zekere Reufch, uit Guftreau in Meklenburg geboortig, den 2. April in zee fprong. Want vermids hy des morgens met den Ziekentrooster of fcheeps-Domine nog gefproken en des middags met zyne Kameraden gegeten had, had men geen gedachten, dat hy onpaffelyk of krankzinnig was; des na de mid-

dags bevond men echter, dat hy niet meer aan boord was, fchoon niemand van het volk eigentlyk konde zeggen, wat van hem was geworden, of om welken tyd en uit wat oorzaak hy tot dien wanhoop gekomen was.

Ik beklagde dien goeden man van herten, niet alleen wegens defzelfs bloed, maar wel voornamentlyk, om dat hy den 21. Maart zeer lang met my in gefprek was geweest, waar in hy my had geopenbaart, dat het Koninglyk-Pruiffifche en Keurvorftelyk-Brandenburgfch Duel-Edict hem uit zyn vaderland had gebannen, uit hoofde van het welk hy van alle nalatenschap van zyne ouders was ontzet, en als in elende verwezen, om dat hy voor dezen iemand te Berlyn geattaqueert, en dood gefloken had, waar door hy dan van befluit was geworden, om als een elendig zoldaat Ooft-Indie te bezien, en aldaar zyn geluk te zoeken.

Wyders had hy my verzocht, dat ik hem na onze komft aan de Kaap de Goede Hoop, by den Gouverneur zoude rekommanderen, ten einde myn mede-Observator te worden, met belofte, dat hy in alles getrouw met my zoude handelen, en ontrent alle voorvallende zaken zich gewillig aan my zoude onderwerpen, en buiten myn weten en bevel niets doen zoude.

Gelyk ik hem toenmaals myn woord gaf, en hem verzekerde, dat indien de gemelde Gouverneur niemand anders had of wift, die geftudeert had, om my toe te voegen, hy alle anderen, om dat hy met my op de Univerfiteit van Halle was geweest, voorgetrokken zoude worden; zoo was ook myn eenig voornemen, om zodanige belofte te houden, en hem daar door uit zulken elendigen toefland te redden, aangezien iemand, die in zyn leven weinig bedroefde dagen heeft gehad, het

De Schry-
ver heeft
groot me-
delyden
met dien
menfch.

Heeft hem
tot obser-
veren wil-
len gebrui-
ken.

zeer

zeer vreemd voorkomt, als hy t'huis wel opgetrokken en in zyne moeders keuken met lekkere spyzen groot gemaakt is, daar na in vreemde landen, met allerhande plomp volk huishouden moet.

Verkieft een ander.

Edoch dit bedroefde toeval, dat onder de tweede graad dertig minuten Noorder-Polus hoogte gebeurde, onthefte ons beiden van onze gedane beloften, en deed my van besluit worden dat zekere Nicolaus van Willich, uit Hamburg geboortig, die my tot nu opgepast en dienft gedaan had, zoude by my blyven, schoon hy van de Mathesis niets wist, en daarenboven in cyferen en andere leeroeffeningen onervaren was, behalven het geen ik hem reeds had geleert, schoon ik wel wist, dat ik vry meer moeyte met hem zoude hebben als met een geoefenden.

In die zelve maand, namentlyk den 4. April, stierf een ander van ons volk, genaamt Johannes Bayle, die ontrent ten 6 uuren 's morgens de geest gaf, en dien zelve avond ten 6 uuren, na geëindigde bedestonde, in 't byzyn van den Kapitein en den Boukhouder van het schip *Sandborst*, die ons waren komen bezoeken, begraven of over boord gezet wierd.

Byzondere Scheepsziektens.

In dit geweest ontfonden allerhande zeldzame toevallen, onder anderen eene, waar van my niet heugt, ooit iets gelezen of gehoord te hebben, wordende door de zeeluiden *Roodbond* geheten, en is een zoort van ziekte, die juist niet gevaarlyk is, maar het gansche bove-lyf en de borst slaat uit, en word vol kleine ronde rode vlakjes, als of 'er hondert duizent vloo-beten waren, die onlydelyk jeuken; wanneer dezelve opgekragt worden, loopt'er klaar water uit. Ondertusschen is die ziekte verder niet gevaarlyk, of veroorzaakt geen meer pyn. In tegendeel word dezelve de gene die daar mede behebt zyn, toegere-

kent als een teken van een aanstaande bestendige gezondheid, om dat de natuur daar door alle quade vochten en dampen uitjagen wil, zoo als ook nevens my meest alle onze manschap daar van aangefloken waren, die ook daar na bestendig gezond gebleven zyn.

De Lezer zoude hier kunnen vragen, hoe het komt, dat terwyl ik ontrent de linie over flilte klaag, de reis echter zoo spoedig voortgaat, als of ze op 't snelste afgelegd was, aangezien wy den 23. Maart nog 7 graaden van de Linie waren, wy ons den 27. dito maar 1 graad en 30 minuten daar af bevonden, hebbende alzoo binnen de tyd van 5 dagen 80 mylen afgelegd, zoo veel gelyk als wy van den 19. tot den 23. Maart, daar wy nog 7 graaden van de Linie lagen, vorderden, daarenboven zouden wy den 27. Maart nog maar een graad 30 minuten van de Linie zyn geweest, wanneer wy eerst recht zouden hebben moeten beginnen te zukkelen; ondertusschen zouden wy den 2. April weder 2 graaden 30 minuten daar van af zyn geweest, zoo dat wy of te rug gezelt moeten zyn, of daar moet een mislag tusschen de hoogte van de Noord en Zuid-Polen in gesloopen zyn, of anders moet'er een openbare contradicte onder begrepen zyn.

Verklaring van de snelle reis by flilte

Edoch op deze beide tegenwerpingen is licht te antwoorden, als men slechts den weg of kours van het schip, en de aangetoonde flilte gade slaat. Wat de eerste tegenwerping aanbelangt, dient te weten, dat het om en na by de Linie niet geoorlooft is, veel heen en weer te laveren, aangezien men zeer licht door de zee stroom weggevoert, en tegen wil in de bocht van Guinea kan worden gesleept, waar uit men zoo licht niet weder geraken kan.

Wederlegging van de voorgaande tegenwerping.

Om die zelve rede heeft de Illustre Compagnie, achtervolgens hare instructie en de zee-kaarten, al-

le Kapiteins, Stuurlieden en andere voor schade gewaarfehout, en word hen daar in zeer naauw aangetoont, hoe ver zy hier en daar derven komen, ten einde zy niet door den ſtroom weggeruckt worden.

Daarenboven is bekend, dat wanneer men recht toe, te weten van't Noorden ten zuiden zeilt, 30 uren binnen 24 uren met een flappe koelte te zeilen, niet te veel kan worden gerekent, zynde nog geen 2 uren in een uur, daar men echter, als de wind goed is, 4 uren en meer in een uur kan vorderen. En zyn dienvolgens 80 duitſche mylen in 4 dagen niet eens zoo ver, als men met den eerſten opflag wel meent; hoewel gemerkt den bochtigen weg, dien men houden moet, men ruim 80 mylen zoude kunnen rekenen.

Wederlegging van den Schryver.

Wat nu de tweede inwerping betreft alwaar van het te rug zeilen gewag word gemaakt, by de zeevaarders is het niets nieuws, dat men by ſilte door den ſtroom dan voor dan achterwaards geraakt, want het geen dezelve op de eene tyd doet vorderen, zet hy op een anderen tyd weder te rug. Dienvolgens is, zonder het laveren heen en weder te rekenen, 't welk echter t'eenemaal niet kan worden vermyd, zeer licht te denken en te geloven, dat men een ſchip niet altyd aan een lyn kan houden, en het zelve trekken werwaards men wil, maar men moet zich na de toevallen ſchikken, welke de zee, de wind, de ſtroom en andere daarnevens komende oorzaken aanbieden, zoo als alles klaarder blykt, door dien wy den 7. April eerſt onder de Linie quamen.

De Schryver paffceet de Linie.

Dienvolgens waren wy den gemelden 7. April eerſt recht onder de Linie, en vermids wy reeds langen tyd wynig of geen wind gehad, en ook nog geen hoop daar toe hadden, viel de hitte, die om deze ſtreck zoo doordrin-

gend is, zoo fel op ons ſchip, dat wy alle meenden te ſmelten, en veroorzaakte vele ongemakken. Ondertuſſchen gaf de kring om de Maan, die wy reeds drie avonden na malkanderen hadden gezien, kort daar na eenige hoop, dat wy haalt ander weder en beter wind zouden krygen, zoo als ook de hoop niet gantſch ydel was; aangezien wy naauwlyks eenige mylen over de Linie waren geraakt, of de *Travad*-wind, in de *Zona-Torrida* zeer gemeen, liet zich, niet zonder ons ongemene ſchrik op het lyf te jagen, horen.

Wat dit eigentlyk voor wind zy, van waar zy ontſtaat, en wat hare *cauſa phyſica* of natuurlyke oorzaak zy, kan hier niet gevoegelyk worden gemeld; ondertuſſchen zal ik niet vergeten, wanneer ik in 't toekomende van de ſtormwinden der Kaap, door de Natuurkundigen *Ecnephiæ* genaamt, ſchryf, het nodige daarvan by te brengen, konnende midlerwyl, het geen *Varenius* in zyne *Geographia Generali* van de *Ecnephiis* of *Travad*-winden boven heen ſchryft, worden nagelezen, ſchoon de van hem bygebrachte oorzaken in alle delen den ſtreck niet ſchynen te houden.

Behalven dezen kring om de Maan hadden wy nog een ander teken van een haalt volgenden zwaren wind, 't welk ons nooyt heeft gemiſt. Want gelyk de kring om de Maan ons een aangename Noord-Ooſten wind voorzeide, gaven de Zee-zwaluwen ons ook vaſtelyk te kennen, dat wy haalt een zwaar onweder of harden ſtorm te vrezen hadden. En bevare zee-luiden zeggen dat dit vogeltje, 't welk doorgaans op 't roer ruſt, zich nooyt na by het ſchip laat zien, dan als 'er zwaar weder van regen of wint opkomen zal.

Wy hadden ons wel in ſtaat geſtelt, om het zelve af te wachten, maar wy dachten minſt, om het

geen

Teken van een harden ſtorm.

geen ons daar na trof. Den 9. April, zynde groene donderdag, waren wy 'smorgens ten 8 uuren naauwlyks aan tafel gaan zitten, om te ontbyten, of men zag een blixem vergezelschap van een afgryzelyke donderslag, die onze fokke mast, of eerder steng aan stukken sloeg, dat 'erstukken 6 duim dik en 15 ellen lang daar af in het schip vielen, daar wy echter voor heen geen blixem gezien of donder gehoord hadden.

Vermids de Kapitein meende, dat iemand uit het volk de stoutheid had gebruikt, een halve kartouw af te steken, sprong hy van tafel, en de Opper-Stuurman volgde hem. Zy vraagden beiden, wie zulks had gedaan? Wanneer zy echter na het voorste deel van het schip zagen, toonde het volk niet alleen, dat zy onschuldig waren, maar zy wierden ook met eenen de afgevalle stukken gewaar, en quamen derhalven in gantsch andere gedachten; bevallen daar op terstond, wyl geen brand onstaan, niemand van het volk beschadigt, en geen verder ongeluk veroorzaakt was, dat tegen den avond God daar voor gedankt en het volk van het afgryzelyk vloeken en ydel gebruiken van Godes naam, onder bedreiging van de onseilbaar daar op volgende straffe ernstelyk afge maant zoude worden.

Hoe armhertig toenmaals de een den anderen aankeek, en hoe genadig de barmhertige God ons verschoonde, kan men in zulken toestand beter denken, als met vele woorden verhalen. Onder tusschen quam de schrick eerst recht aan, wanneer de Constabel, die nevens zyn volk in de kamer was, getuigde, dat de blixem-straal door de Constabels kamer tot achter het gat uit in zee geslagen was, en dat indien dezelve nog een plank beneden-waards was geslagen, in de kruid-kamer zoude gekomen zyn, en ons alle te za-

men onseilbaar in de lucht zoude hebben doen vliegen, om dat'er ruim 30 duizend pond buskruid in dezelve lag,

God heeft derhalven ons alle dit maal wederom in genade verschoont, en den brand verhoed, als ook alle menschen voor schade bewaart, schoon veel matrozen onder den mast stonden, toen die vlaag quam. Naderhand bevonden wy ook, toen de mast wierd afgenomen, dat hy rondom beschadigt was, dat de wimpel daar op, nevens het zeil, daar aan hangende, en eenige touwen aan stukken waren, kortom het was zoo bedroeft gestelt, dat het met geen tong kan worden uitgesproken, hoewel ons aan de andere kant tot troost verstrekte, dat niemand daar door beschadigt, en het schip niet verder in brand geraakt was.

Nog dien zelve dag wierd de mast afgenomen, en een wang daar tegen gemaakt, om den zelve te styven, zoo dat hy den 11. dezese in staat was, om wederom opgerecht te worden, na dat hy alvorens met dun touw wakker bewoelt was, waar door de twee stukken, zoo vast in malkanderen waren gevoegt, dat men niet anders konde zien, voornamelyk wanneer dezelve op nieuw geteert was, of het was maar een stuk, en de matrozen hadden geen andere moeite daar mede, dan dat zy hem moesten helpen oprichten.

Alzoo wy nu over de Linie zyn gekomen, zal de lezer het andermaal niet qualyk nemen, dat ik met korte woorden zeg, wat anderen voor my van deze streek hebbenghouden, en welke zeldzame zaken en historien zy daar van geschreven hebben, en wat ik zelf daar van heb ondervonden.

Na dat de Heer Erasmus Franciscus in zyne Oost-en West-Indische Lustgaarden kort voor pag. 939 heeft gezegt, dat de Linie maar een streek of hemelsteken is, waar

Wat die blixem-straal beschadigt.

Het beschadigde word gerepareert.

Word geen mensch beschadigt.

Daar voor word God gedankt.

Was byna in de kruid-kamer geraakt.

De Schryver verklaart een passagie uit Erasmus Franciscus,

waar in de zon tweemaal des jaars komt, namentlyk den 22. Maart, en den 22. September, zoo zegt hy wyders, dat de scheeps-luiden alles tot dezen streck of teken rekenden dat binnen 6 graden, dat is, binnen 90 mylen aan dees zyde, en binnen 6 graden, of 90 mylen aan genezyde van deze Linie legt, en was zy derhalven na de mening van den Heer Franciscus een streck, 180 mylen breed.

Schoon ik nu veel op zee geworven, ende Linie dikmaals gepasseert heb, heb ik dit voorgeven echter van geen bevaren zeeman gehoord, hoewel wy'er veel by ons hadden, en ik naderhand ook verscheide van hen heb gesproken, welke dien streck of linie ruim 20. maal gepasseert hadden, derhalven weet ik niet, wat hy daar mede wil zeggen, ten zy hy een byzonder Klimaat of luchtstreck, zoo als de Aardbeschryvers zeggen, daar mede wil verstaan, 't welk waarlyk gansch iets anders als deze Linie of Æquator, zyn zoude.

Nog een andere.

Daar benevens weet ik niet, een roodachtigen regen onder den zelve te hebben gezien of bespeurt, schoon de gemelde Auteur uit het 32. Kapittel van de Beschryving des Koningryks van Guinea; en uit een schipvaart van Peter Wilhelms Verhufen, zulk een voorfelt, en daar van verhaalt, dat dezelve niet alleen ongezond was, maar dat de klederen daar van zoo verteert wierden, dat men ze als boomwol, uit elkander kon plukken. Ja hy voegt daar by, dat zelfs wormen daar van groeiden, welke de klederen, ten ware zy ten eersten in de zee wierden gewasschen, en gedroogt, als de motten vernielden; en dit niet geschiedende, wierden ze vol vlakken, en de natte huid des lichaams vol bladers.

Heeft dezelve niet waar bevonden.

Dit alles is my en de genen die nevens my op het schip zyn geweest, niet wedervaren, niet te

genstaande wy by na recht onder de Linie, zoo als uit het voorgaande blykt, een zwaren regen gehad, in den zelve gestaan, het water daarenboven opgevangen en in vaten bewaart hebben; ten zy zodanige regen maar op een zekere tyd van het jaar viel waar van echter myn voorgemelde reis-geselschap niets wist, en ook niets van had gehoord, hoewel zy de Linie op verscheide tyden gepasseert waren, zoo dat wy alzo deze zaak zullen laten zoo als ze is.

Dat ook de luizen, welke de menschen hadden, onder de Linie wegens de ongezonde lucht, zouden zyn gestorven, is andermaal een zaak, die ik van hem en van den gemelden Verhufen niet wel kan geloven, aangezien my het tegendeel bewust is, en lichtelyk kan begrepen worden, omdat de heete lucht, continueele zweet, en deze overvloedige luizen, maar geen vloyen, waar van ik niet heb gehoord, gezien of gevoelt, kan voortbrengen, te meer om dat men zich niet zoo dikwyls als te land, verschoont, of ook andere klederen aandoet.

Wederlegging van een ander voorgeven.

Ondertusschen weet ik zeer wel, dat in het regenwater, en ook in het versche putwater, 't welk men met zich voert, om te drinken en daar mede te koken, wurmen wassen, na dat het zoo stinkt, dat men met de eene hand de kruik of kan heeft en met de andere hand de neus moet toehouden, om de stank niet te ruiken, schoon men denzelve na het drinken lelyk genoeg proeft. Dikmaals is het ons om deze streck gebeurt, dat wy de tanden dicht op malkanderen moesten houden, en het water daar door zuigen, ten einden de daar in gegroeide en krielende wurmen de doorgang te beletten, welke wy daarna weder met een vinger uit haalden en wegwierpen, en is alzo het spreekwoord niet te vergeefs

Slecht water by de Linie.

geefs in de wereld, dat honger een fcherp zwaard is.

Regenwater word verboden te drinken.

Aan het gemene volk word verboden, veel van dit regenwater te drinken, niet ter oorzaak van de ongezondheid van het water of de lucht, maar wyl het water over de planken of luiken lopende, veel pik of teer met zich neemt, en dienvolgens ongezond word; en word het derhalven alleenlyk opgevangen, om in tyd van nood, na dat het in de vaten wat geftaan heeft, en gezonken is, nog eenigzins voor den dorft te dienen, alzo het zeewater gelyk de Heer Merklin in zyne Reis-befchryving een aardige hiftorie daar van bybrengt, tog onbruikbaar is, en niet dan met grote moeite en kosten gedifileert, en bruikbaar kan worden gemaakt; of anders om het vuil goet daar in te spoelen om dus niet genoodzaakt te zyn zee-water daar toe te gebruyken.

Grote dorft onder de Linie.

Uit dit gebrek aan water komt het, dat men onder de Linie zoo groten dorft uitftaan moet, aangezien een ieder binnen den tyd van 24 uren op't hoogfte maar eene kan vol water bekomt, en daar benevens in zulke felle hitte niet dan gezoute spys krygt, welke gezoute spys, als men ze een weynig wil weken, hare zoutigheid eerder in zee-water als in verfch water verliest, gelyk zulks Lerus ook in zyne Braziliaanfche Reis-befchryving C. 4. waargenomen heeft; waar door echter deze eigenschap ontftaat, en wat eigentlyk de natuurlyke oorzaak daar van zy, laat ik andere onderzoeken, terwyl ik te vrede ben, dat de ondervinding zelf myne leermeesteresse geweest is.

Voorflag om het water goed te houden.

Erafmus Franciscus in zyne Neder-Wereld maakt, pag. 208. gewag van een methode, waar van de Engelschen zich bedienden, als zy bier na Jamaika in de West-Indien voerden, en op de reis zochten goed te houden. Hy

I. Deel.

zegt: Zy namen twee verfeh eieren, en deden die in een vaatje van 5 maten, en na dat die eieren 14 dagen of een weiniger langer daar in gelegen hadden, was de fchaal daar van af gegaan, zoo dat zy als wind-eieren waren, zynde alleenlyk met een huidje omgeven; eenigen tyd daar na was het wit ook bedurven, en bleef de dooier alleen goed, welke dooiers ook het bier by een goeden fmaak hadden gehouden.

Ik laat deze wyze van doen in hare volle waarde beruffen. Ik zeg alleenlyk, dat op zulke manier het bier goed na Ooft-Indie te brengen, ondoenlyk en misfchien heel fchadelyk zoude zyn, aangezien de Engelschen na Jamaika zeilende, niet behoeven de *Zonam Torridam* of verzengde lucht-ftreek, veel min de Linie zelf te pafferen, alwaar de in het bier leggende eieren wel haast zouden flinkent worden, en een onaangenamen fmaak in het zelve brengen; daarenboven is de maat ook al te klein, en zoude men niet ver komen, als men om de 5 maat altyd nieuwe moeite zoude moeten doen, en indien men na proportie zoo veel eieren in een ganfch vat zoude willen werpen, zoude het nog minder flagen, om dat men zonder de eieren te breken niet wel op den bodem zoude kunnen komen. Andere beweegredenen ga ik ditmaal met filzwygen voorby.

Laat zich niet praetifereen.

De Hollanders, die zeer veel Brunswykfche, Zerbiter en andere fterke Hollandfche, Lubekfche, Breemfche enz., bieren na Ooft-Indie voeren, de flechte en dunne bieren echter kunnen de reis over zoo weiniger goed blyven, als dat't welk de Engelschen na Jamaika zenden, verftaan dit kunfje, mynes bedunkens vry beter; want na dat zy diergelyke bieren in Holland op goede eike fufflagie met eizere hoepels wel verzien, hebben overgeftoken, en van den veelvaldigen droeffem gezuivert,

Hoe de Hollanders fcheepsbier bewaaren.

E doen

doen zy, voor zoo veel als ik heb kunnen bemerken, verders niet daar aan, dan dat zy alle maanden de vaten met het zelve bier of by gebrek van dien, met eenig ander goed bier opvullen, en de boom van het vat, zoo dicht houden als mogelyk is, ten einde de indringende lucht van buiten geen schade kan doen, of het bier zuur zoude kunnen worden of bederven, zelfs wanneer zy in de verzengde lucht-streek of onder de linie een alteratie uitstaan moeten.

Waarom het scheeps bier bedert.

By deze manier van bier te bewaren, bevinden de Hollanders zich meest zeer wel, schoon niet kan worden geloochent, dat wel eens een vat bederft en zuur word, of ook wel t'eenemaal uitloopt. Dit ontstaat nogtans uit andere oorzaken, welke ik beducht zoude zyn te ontdekken, ten ware de zaak over bekent en openbaar was. Wanneer veel vaten met diergelyke drank in een schip op elkander leggen, kan men niet by de onderste komen, om dezelve na behoren op te vullen, of anders daar na te zien. Wyders zyn alle vaten niet nieuw, en dikmaals wormstekig, welke met ter tyd het ingenomen vocht laten uit lopen. Daarenboven gebeurt het wel, dat de Ruimwerkers of die in het hol van het schip moeten arbeiden, het welk doorgaans matrozen zyn, van tyd tot tyd uit een en meer vaten tappen en uit zuipen, en ziet men derhalven onder deze lege vaten nooyt eenige nattigheyd, waar uit men zoude kunnen besluiten, dat het bier daar uit gelekt was.

Wie zouder echter de moeite willen nemen, alle flinkse streken van het bootsvolk, om anderen het hare t'ontvreemden, op het papier te brengen? want zulks is aan den Kapitein, Stuurman en anderen zeer wel bekent; weshalven zy hen ook van den beginnen of aanwyzen, welke vaten in't byzonder, en welke aan de

Compagnie toebehoren, en ook doorgaans hare byzondere vaten *Sanctum Sanctorum* het *Heylige der Heyligen* noemen, en daar mede te kennen geven, dat zy wel uit de Compagnies vaten maar niet uit de hare mogen drinken.

Wat aanbelangt de wyne; dezelve moeten zekerlyk niet nieuw, gefmeert of gezwavelt zyn, als welken a dat de zwavel verteert is heftig fermenteren, en dienvolgens zeer ras bederven. Slappe en slechte wyne ondergaan het zelve lot, schoon zy oud zyn, om dat zy de kracht van den geest, die ze goed moet houden, verliezen. Oude en zware wyne als Fransche, Rynsche, enz., schoon zy onder de Linie of in de verzengde lucht-streek een kleine verandering moeten ondergaan, en als onklare kernmelk uitzien, en in de smaak verandert schynen, bekomen nogtans hare oude deugdzaamheid in verf, helderheid en smaak weder, als men dezelve nevens de gewone oppassing, maar tyd laat, en worden zy dikwyls, zoo als hier in Europa door het vervoeren van diergelyke waren geschied, veel beter, als zy voorheen geweest zyn; gelyk dan bier en wyn, welke men na Oost-Indie voert, veel beter van smaak, klaarder en veel schoonder en helderder van verf zyn, als ze hier ooyt zouden zyn.

Welke wyne op het schip duurzaam zyn.

Wil echter iemand in Indie een vat bier of wyn ontfleken, en daar van drinken, mag zulks niet geschieden, zoo als men hier gewoon is te doen, om dat zoo wel de lucht van buiten door de boom zoude indringen en een bederving veroorzaken, als de grote hitte en doordringende zonne-warmteden zmaak veranderen en bederven zoude; maar als men het bier of wyn wil beginnen, en ten einde goed houden, is men genoodzaakt, om het vat ten eersten t'eenemaal in bouteilles of grote

Hoe wyn en bier in Indie afgetapt word.

cara-

caraballen, dat is, glazen van 15 tot 20 maat groot, af te tappen, en daar in te bewaren, ten einde de lucht daar op geen geweld zoude kunnen oeffenen.

Het bewaren geschied aldus: Na dat men de Bouteilles of Carabassen ter dege heeft gespoelt en uit laten lopen, tapt men bier of wyn daar in. Vol zynde, slopt men ze met een kurk dicht toe en sineertze met pik ten einde daar geen lucht kan doordringen. Wil men ze echter lang laten staan, en is men voor dezelve bevreesd, giet men, alvorens de bouteilles worden gekurkt, een weinig oly op de wyn, en slopt ze vervolgens op de bovengemelde wys, daar na zet men deze glaze vaten in een koele plaats, tot dat men ze gebruiken wil. Zyn 'er grote Carabassen vol, die men niet op eenmaal kan gebruiken, tappen zy deze wederom op kleine bouteilles, op dezelve wys, zoo als reeds is gezegt, en gebruiken ze na hun welgevallen.

Niet alleen water, bier en wyn bederven dikmaals, gelyk gemeld is, voornamelyk als men het bygebragte niet gebruikt, en men daar benevens lang onder de Linie blyft zukkelen, maar ook brood, tweebak en anderen ongezoute eetwaren, als erweten, bonen, gort, enz., 't welk alles geen wonder is. Want schoon het brood nog zoo hard is gebakken, de andere eetwaren ook beendroog zyn, is nogtans alles reeds eenige maanden out, eer het sloop gebragt word. Daarenboven kan niets de felle hitte wederstaan, die in het sloop valt, en de menschen en vee afmat.

Edog is hier op geen algemene regel te maken, gemerkt 't een sloop van het ander niet alleen verschilt in de snelheid van zeilen, maar men ziet ook, dat sommige schepen byna alle menschen gezond houden, schoon zy langer als andere in zee zwerven; en

I. Deel.

dat wederom andere worden aangetroffen, die by na gene gezonde menschen met zich kunnen voeren, maar als met een quade lucht aangestoken zyn, van welke na het getuigenis van de onderzinding, vele in 't water byten en sterven moeten.

My is bewust, en ik ben zelfs ooggetuige geweest, dat zeker sloop, genaamt de Amazone, eens dertien maanden tuschen Holland en de kaap de Goede Hoop onder wege geweest is, terwyl een ieder van gedachten was, dat het vergaan, of genomen en in Vrankryk opgebragt was. Dit sloop heeft ruim 6 of 7 maanden onder de linie, of ten minsten in de verzengde luchtstreek gezworven, vermids het te dicht aan de bocht van Guinea gekomen was, alwaar het wegen tegenwind wachten moest. Wanneer het echter in de haven van de gemelde Kaap inliep had het weinig zieken, hebbende daarenboven nog minder doden onder wege gehad, 't welk de bovengemelde regel algemeen zynde, nooyt zoude hebben kunnen geschieden.

Dit alles word veroorzaakt door de veranderlyke en weinige wind, welke men om deze streek gewaar word, en schoon 'er menigmaal een *Travad*-wind, of zodanig een wind op komt, die zoo als de Jesuit Tachart in zyne Siamsche Reis p. m. 48 meld, merendeels met donder en blixem verzelt is, en de kleine vuurtjes, door de Portugeezen *St. Teimo* genaamt, en door de Heidenen onder den naam van Castor en Pollux aanbeden, zich dikwyls naalds-wyze op de masten, stengen en stukken kanon laten zien, duurt dezelve echter zeer zelden langer als een half uur, behalven dat hy meest altyd uit een verkeerden hoek komt.

Dienvolgens brengt hy de zeevaarders zeer zelden groot voordeel, maar jaagt hen eerder van

Menig sloop krygt van daan weinig zieken.

Waar zulks van daan komt.

Bier en wyn te bewaren.

De victualien bederven dikmaals op zee.

Edog op het eene sloop meer als op het ander.

hunnēn ouden kours, of te rug, dan dat hy hen doet vorderen. Wy hebben zelve een gehele graad moeten te rug wyken, en wegens de stilte van den wind moeten zukkelen, zoo als hier voren bericht is.

Waarom men dikwyls moet te rug zeilen.

Ondertuſſchen is'er nog een andere oorzaak, waarom men dikwyls te rug moet zeilen, eer en alvorens men de Linie paſſeren kan. Wanneer men de Linie niet tuſſchen de 350 en 360 graden breete kan doorkomen, loopt men groot gevaar, van in den ſtroom verward, en na de Bocht van Guinea geſleept te worden; om uyt dezelve te geraken en zyne reis te vervolgen, is men genootzaakt te rug te keren, en de Linie tuſſchen de gemelde 10 graden te doorſnyden, gelyk zulks uyt het voorbeeld van het eerſt-gemelde ſchip de Amazone, genootzaam kan worden bewezen.

De Schryver weet niets van aderlaten.

De Heer Stäbbe, een Engeliſch Genees-meester, verhaalt, dat'er wegens de ongezone lucht en het verhitte bloed onder de Linie, niets gezond was bevonden, als het aderlaten, gelyk de gemelde Franciscus in zyne Neder-Wereld p. 402 bericht, zulks uit de *Actis Anglicanis Anni 1668.* getrokken te hebben. Ik heb op myne reis diergelyks niet geobſerveert, en ook niet gezien, dat iemand een ader geopent is. Ondertuſſchen bleven wy, God danck! allen gezond, zoo dat dit voor geen algemenen regel kan worden aangenomen, en mag miſſchien het gemelde onderscheid der ſchepen hier wel plaats vinden. Ik was nogtans zeer wel, en heb zelf gezien, dat verſcheide zoorten van dulle koortzen hebben gewoed, die evenwel zonder aderlaten genezen zyn, en is niemand daar van geſturven, als de bewuſte Reuſche, die in zee geſprongen is.

Het dopen onder de Linie is

Ook is de mode van vreemdelingen onder de Linie te dopen,

door de Nederlaudiſche Ooſt-Indiſche Compagnie t'eenemaal afgeſchaft, ſchoon die langen tyd in zwang geweest is, zoo als meeft alle Reis-beſchryvingen daar van melding maken. Wat ik echter van het losbranden van het geſchut zal houden, waar van de gemelde Franciscus l. c. p. 401. gewag maakt; weet ik niet te zeggen, om dat my niets diergelyks is voorgekomen, en daarenboven van myne reisgenoten, die echter dikwyls de Linie gepaſſeert hebben, niets daar van heb konnen vernemen. Edoch ik acht, dat hy op de gebruikelykheden der Franſchen, welke de Baron de la Hontan in zyne nieuwſte reizen na Noord-Indie p. 6. en op die der Portugeezen, welke P. Zucchelli in zyne Reis-beſchryving na Congo pag. 66. beſchryft, het oog hebbe; dog wil ik hier van geen ander oordeel by voegen.

door de Hollanders afgeſchaft.

Nu keer ik weder tot myn voorgaande verhaal, en zegge, dat na de Paſchdagen, die op den 12 April viel, waar op het by na altoos heeft geregent, en wy't onder de door de zonne hoogte bekome Zuider-Pool hoogte van 5 graaden 31 minuten hielden, niets byzonders is voorgevallen, ten ware ik de wind, het weer, de cours van ons ſchip, de verheffing van't aſpunt, en de declinatie van den zeilſteen wilde verhalen. Den 14. zag ik voor de eerſtemaal een zwarte donkere wolk midden in den Melkweg, welke zekerlyk iets zonderlings was.

De zaak is in't kort als volgt: Midden in de *Via Lactea* of Melkweg, na by het zuid-kruis; zoo als de hedendaagſche Sterrekundigen dezelve noemen, of *Ptolomeus*, by de achterſte voeten van den *Centaurus*, en wel naby of eerder tuſſchen de ſterren door *Bayerus* in zyne *Uranometria* of Hemel-meet-kunde met de Griekſche taalletters ζ en ξ betekent, bevindt zich een zwarte donkere wolk,

Van een byzondere wolk in den Melkweg.

wolk, welke of dóór hare natuurlyke zwartheid, of om dat ze in 't midde van den witten Melkweg slaat, en derhalven zoo donker fchynt, niet zoo zeer wegens de verf, als veeleer door hare byzondere beweging, welke zy met de vaste fterren en den Melkweg gemeen heeft, van alle andere wolken onderscheiden is.

Hare figuur en grootc.

Hare figuur is langwerpig rond als een ei; haar langer *Diameter* overtreft eenigzins de wydte van beide voorgemelde fterren, en korter *Diameter* kan dezelve niet eens halen. Hare zwartheid overtreft niet alleen andere wolken, maar zy is veel zwarter als de klaarste lucht by donkere nacht. Ook fchynt haar *locus* of plaats veel dieper als het overige des hemels, waar aan de fterre zich laten zien, ten zy de helderheid van den Melkweg het oog bedriege, en in 't oordeel misleide. Hare beweging echter, gelyk ik die heb waargenomen, is met de *Fix-sterren* eenerlei, aangezien ik haren beweeglyken *Sittum* veelmaals geobserveert heb.

By helder manenschyn leek de verf een weinig bleker, en ik acht, dat het helder maanlicht de oorzaak daar van was, zoo als men in zulke nachten ook zoo veel fterren niet ziet, dan als dezelve gansch niet, of ten minsten zoo veel niet fchynt. Daarenboven fcheenen de *Diametri* of middelnyen iets korter, om dat ze juist ook door het heldermaanlicht als zamen of in getrokken waren.

Wat het fcheepsvolk daar van meent.

Vele zechieden, zyn van gedachten, dat men deze wolk altyd ziet, als de wind uit het Oosten of Zuid-Oosten komt, of komen zal, maar ik kan zulks voor geen onwedersprekelyke waarheid aannemen; ten dele om dat de veelvoudige waarnemingen my van het tegendeel hebben overtuigt, en ook vermids hunne andere meningen my daar van afhouden, aangezien zy wegens de

Via Lactea ook van de dwaze mening zyn, dat de wind gemeenlyk uit een ftreck zoude ontflaan, daar zy den gemelden Melkweg zien opgaan, het welk zekerlyk even zo zwaar is als het voorgaande.

Daarenboven geloven zy ook op eene goede Aristotelifche manier, dat de gemelde Melkweg maar een *Meteoron* of hoogvliegende damp is, die de beweging der winden amuleert, en alzo niet vast aan den Hemel slaat, het welk wederom een felling is, die reeds voor langen tyd uit de ware philofooffche fcholen is gebannen.

Terwyl ik nu myne gedagten met deze wolk bezig hield, zagen onze *Stuurlieden* een leer, welke het fchip *Sandhorst* aan de grote ree, dat is een *dwarshout* aan den maft, had opgehangen, die met touwen aan de opgerechten maft was vast gemaakt, ten einde de zeilen daar aan te slaan, uit te spannen, en tegen de daar in vallende wind te richten. Wy merkten hier uit, dat zulks een teken was, dat het fchip iets ontbrak, en dat wy met ons fchip klaar moesten zyn, om het zelve te helpen; dog wat 'er eigentlyk aan heeft gefcheelt, of het een vreemd fchip heeft ontdekt, dan of zich iets anders in het fchip heeft toegedragen, zulks hebben wy nooyt te weten gekregen; en vermids wy niets zagen, en den volgenden dag ook verders niets vernamen, hebben wy het zelve ook niet kunnen feconderen.

Het Schip Sandhorst doet een zeyn.

Tegen den 22. en 23. April raakten wy met ons fchip weder op een gevaarlyke plaats, niet ver van den *Brazilfchen* oever, 't welk men by helder weder zeer duideelyk zien kon, aangezien daar veel klippen onder water, of gelyk *Anderfon Lib. I. c. 2.* in zyn *Reisbefchryving* wil, een blinde onreine grond zich bevind, welke men wegens den wind moet

De Schryver komt op een gevaarlyke plaats.

doorzeilen, en onmogelyk myden kan. Den 24. van die zelve maand zagen wy echter uit de verheffing van't Afpunt, zynde 18 graden 31 minuten austral., dat wy God lof, het gevaar ontlopen en die gevaarlyke Syrten verby waren.

Hoe dezelve ge-
noemt
word.

De Portugeezen noemen dezelve in hunne Taal *Abrolhos*, het welk in Duitfch zoo veel betekent, als, ziet voor u, wordende in de Latynfche fpraak geheten *Aperi oculos*. Deze blinde klippen ftrekken na het voorgeven van den gemelden *Anderfon loc. cit.* van de Brazilsche kusten ruim tachtig mylen zeewaards in, voor welke de Ooft-Indifche fchepen zeer vrezen, om dat de froom haar zeer licht van haren loop kan brengen, en haar doen aan flukken ftoten.

Is zeer ge-
vaarlyk.

Dit gevaar is zoo groot, dat door dien'er menig fchip geftrand en aan flukken geflagen is, de Illuftr Ooft-Indifche Compagnie goed heeft gevonden, aan ieder Bak in het byzonder in het fchip een maat Spaanfche wyn te laten geven, als zy de *Abrolhos* gepafteert zyn. Daarbenevens heeft de gemelde Compagnie uitdrukelyk order gegeven, dat de *Abrolhos* gepafteert zynde, van alle de gene die zich op het fchip bevinden, een algemenen dank-dag moet worden gehouden, om God voor zyne genadige zorg en verloffing uit het gevaar te danken, gelyk zulks dan ook den 27. April verricht wierd. Waar uit alzoogenoegzaam blykt, dat het gevaar niet klyn moet zyn; om dat de Illuftr Compagnie zelf zich aan de welvaart van haar fchip en de daar op zynde menfchen zoo veel laat gelegen zyn, en geen kosten ontziet, om hen een verquikking te geven, na dat zy het gevaar ontkomen zyn.

Daar word
een dank-
dag gehou-
den.

Curieuſe
*Phaſis Lu-
nae.*

Den 24. April heb ik 's avonds een zeer curieuſe obſervatie *circa Phaſin primam ac noviffimam Lunae*, van den beroemden ſterre-

kundigen *Johannes Hevelius* in zyne *Selenographia* of Maan-beſchryving aldus genaamt, gehad, welke wyl ik nooyt diegelyks heb gezien, en ook niet weet, dat buiten den voorgemelden Hevelius, iemand iets daar van heeft gefchreven, my wel de moeite waard ſchynt, hier by te voegen, en aan den lezer mede te delen, ſchoon het verhaal tegen myne gewoonte wat te veel uitdeyen, en miſſchien zelfs onaangenaam worden zal.

Dienvolgens dient tot naricht, dat ik deze obſervatie op den gemelden dag tegen het vallen van den avond, tuſſchen 6 en 7 uren heb waargenomen, wanneer de *Conjunctio Solis & Lunae* of de nieuwe Maan nauwlyks 30 uren vooraf gegaan was. Dit *Tempo* kon nog tamelyk wel worden waargenomen, om dat wy ons toenmaals met ons fchip in de *Zona Torrida* of verzengde luchtſtreek bevonden, aangezien de *Latitudo Loci*, of anders de *Elevatio Poli Australis*, en der Stuurliiden Obſervatie niet meer dan 19 graden 38 minuten bedroeg; de *Longitudo Loci*, of de diſtantie van de plaats des obſervatie van den eerſten *Meridiano* daarentegen, was na het bericht der Stuurliiden 249 graden, voor zoo veel men het *Primum Meridianum* voor het Kanariſch eiland *Teneriffe* ziet. Wat nu het onderſcheid der middags-cirkels aanbelangt, zulks kan niet groot zyn, als men beide de *Meridianos* vergelykt, en de nieuwe maan daar van zoude wille beginnen; derhalven zal ik met voordacht hier van niet ſpreken, om dat van de *Longitudo* of diſtantie zoo als men ze op zee obſerveert, niet al te grote zekerheid en vaſtigheid, te beloven of te hopen is.

Wanneer
en waar ze
waargeno-
men is.

Wat verder de Obſervatie zelf betreft, die ik wegen het ſtingeren van het fchip, nog met myne inſtrumenten nog met het kleinſte perſpectief van 6 voet, nauw be-
trach-

Hoe ze ge-
ſchapen
was.

trachten kon, zoo is gewis, dat ik dien *Phasii primam ac novissimam Lunæ* nooyt op zodanige wys gezien of van andere gezien te zyn gehoort, veel min gelezen heb. Want de beide spits toelopende horens, strekken ziet alleen ver over de helft van de maan, maar zy raakten schier aan elkanderen, zoo dat van de gansche Maan-kring naauwlyks het zefde deel over bleef, 'twelk by na zoo' helder scheen als de overige helder schynende Maan. En vermids het binnenste van de Maan van den *Lumine Secundario* nog tamelyk verlicht wierd, waar door beide horens ook schenen aan elkander te raken, alzo dat het voorgemelde zesde deel der omkring van den Maan, door de *Radios Spurios* of neven-stralen verlicht, echter veel zwakker scheen, en dezelve by na de dikte van een strohalm uitmaakten, zoo verbeelde ik my niet anders, dan als of ik een *Eclipsii Solis annularem* zag. Het onderscheid was alleen, dat de binnenste *Nucleus Lunæ*, of het binnenste deel van de Maan niet zoo zwart of donker was, als by zulk een zonnen-tanning.

Hare oorzaak.

Vermids ik echter myne ogen niet alleen vertrouwd, maar ook den Kapitein, Stuurman en enige andere aanzette, om dit curieus en vreemd schouwspel der Natuur nevens my te zien, waren zy daar toe zeer willig en bereid, en bekrachtigden daar benevens niet alleen de voorgemelde verschyning, maar begonnen ook na dezelfs ware oorzaak te vragen. Hier door wierd ik in de verbeelding gesterkt, en ik had ook meer gelegenthyd om my aan de ware oorzaak gelegen te laten zyn, waarom dit *Phænomenon* in de verzengde Lucht-streek zich aldus vertoont had, om welke echter de daar by vele andere voorgevalle vragen uitvoerlyk te melden, hier nog de tyd nog de gelegent-

heid zulks toelaat; genoeg is het, dat ik voor dezen in een omflandigen brief aan den geleerden Nurenbergfche Professor in de Mathesis en de Natuurkunde, den Heer Johan Gabriel Doppelmayern, myne gedachten wydlopig heb geopenbaart, en om dezelve alhier uit de Latynsche in de Duytsche taal over te zetten, acht ik onnodig en van geen vrucht.

Eindelyk was ook merkwaardig, dat haar *Lumen Secundarium* of mede-licht, 'twelk de Maan van de aarde ontfangt, niet van een en dezelve glans, helderheid en schoonheid was. Alwaar het helder zonnelicht; dat de spitze horens verlichte, ophield, begon het medelicht den oosterlyken rand van de Maan veel helderder te maken, als het zelve in de overige delen van de Maan gezien wierd; en was het onderscheid tusschen deze en gene zoo groot, dat het byna leek, als of het binnenste *Lumen secundarium* een byzondere *Phasii*, of eigentlyk dat gene maakte, dat *Hevelius* op de gemelde plaats *curvatam* noemt; ondertusschen was zulks van helderheid veel zwakker als dat, 't welk door het helder zonnenlicht zelf veroorzaakt wierd, zoo als de heldere weersehyn aan den oosterlyken rand des Maans den 26. en 27. daar aan volgenden April dan ook zeer duidelyk te bekennen geweest is.

Haar *Lumen secundarium*.

Misschien mogt iemand hier op antwoorden en zeggen, dat de horens van de Maan ook door de heldere neven-stralen veroorzaakt en zoo wyd voortgezet zyn, als ik hier boven heb gemeld, maar schoon ik al toesta, dat de mede-stralen zoo wel dese *Phasii primam ac novissimam* als alle andere breder hebben kunnen maken, en niet ontken, dat zy de horens in hare lengte een weinig hebben kunnen veranderen, zoo zal echter niemand in staat zyn, om my te

Verdere verklaring van dese Observatie.

te doen geloven, dat wyl het overige deel der horens by na ruim een derde part van een zol, welke men by de maan-taningen gebruikt, breed was, werwaards echter het mede-licht in zodanige helderheid niet kan komen, dat zeg ik, deze horens enkelyk en alleen van de mede- of nevenstralen zoo lang en zoo ver zouden hebben kunnen uitgestrekt worden, maar ben ik eerder van gevoelen, dat zy wel van de nevenstralen hebben komen breder gemaakt worden, maar dat ze niet alleen van dezelve maar ook van de ware zonne-stralen zyn gebeelt en ook zoo ver uitgestrekt.

De Schryver onderwerpt zich aan de censure van anderen.

Des niet tegenstaande onderwerp ik my zeer gaarn in dit geval aan het vernuftig oordeel van den lezer, en ben ik bereid, als andere liefhebbers en wetenschap be-minnende vrienden my van een beter komen berichten en overtuigen, zeer gaarn toe te geven; en zegge midlerwyl alleenlyk, dat de beweeg-gronden, in den bovengemelden brief by gebragt, my als nog in myne mening flyven, welke echter te vertalen, de tyd nog plaats, zoo als reeds gezegt is, niet toelaaten.

Men ontdekt een vreemd schip.

Midlerwyle ga ik voort, en zegge wyders, dat wy den 26. April met het kriecken van den dag een schip Noord-Oost van ons zagen, zonder dat wy konden weten, of het een van onze schepen of een vreemd schip was; edoch wyl het tegen den wind en alzo van ons afzeilde, wierd het voor een vyandelyk schip gehouden, dat misschien uit de spaansche Oost-Indien geld gehaalt had, en op de te rug reize was, en van ons vlood, om dat wy twee schepen uitmaakten. Wy wierden ool. in deze gissing geïllerket, om dat het vervolgens binnen twee uren gansch niet meer wierd gezien, zonder dat wy recht konden weten, of het een Spaansch,

Fransch of ook wel een ander schip was.

Daarentegen wierd den 27. April een kanon-schoot gedaan van het schip Sandhorst, 't welk met eenen de vlag liet waajen, om ons daar mede te verwittigen, dat het land zag, schoon het nogtans van ons niet konde worden gezien; weshalven eenige matrozen order kregen, om boven in den mast te klimmen, en te zien, wat'er eigentlyk te doen was. Zoo dra deze boven gekomen waren, sehreuwden zy met luider keel Land! Land! en gevraagt zynde, waar? antwoorden zy, Zuid-west van ons vooruit.

Daar wierd land ontdekt.

Daar wy nu voor heen met een goeden Zuid-Ooste wind Zuid-Zuid-West hadden gezeilt, namen wy als nu met even dienzelven wind onzen cours cenigzins nader derwaards, om te duidelyker te zien, wat het eigentlyk voorland was, aangezien wy dat land voor de eerste maal ontdekkende, ruim 24 uren daar afwaren. Ondertusschen waren wy nauwlyks wat meer genadert, of wy wierden eenige hoge bergen gewaar welke de scheeps-luiden voor de spitze bergen der eilanden Trinidat en Ascensan, als welke onder deze verheffing van 't aspunt 20 graaden 3 minuten zouden leggen, hielden.

Men tevent derwaards aan

Na dat echter ten 3 uren nade middag nog 3 hoge spitze bergen ontdekt wierden, waar van de eerste Zuid-west ten Westen, en de anderen eenigzins verder Zuid-West van ons lagen, tusschen welke de eerst ontdekte zich bevond, en in den beginne schenen twee te zyn, en daar na in en by malkanderen gesmolten waren; de derde en van ons verst afgelege daarentegen West ten Zuiden zich bevond, waren onze scheeps-lieden niet weinig in hare mening bedrogen, en konden zelfs niet recht zeggen, wat dit voor eilanden waren.

De

Twederlei
meningen
daar van.

De Kapitein nevens eenige andere beweerde, dat het de voorgemelde eilanden Trinidad en Ascensan waren; maar de Opper-Stuurman en de Opper-Meeſter, welke beide deze reis reeds veelmaals gedaan hadden, zeiden, dat het de eilanden Maria d'Agosta en Martin Vaz waren; daar by voegende dat zy dezelve alle meermaalen gezien hadden. Vermids echter de Kapitein van zyne mening niet afwyken, en de anderen niet toegeven wilden, bleef de zaak onbeſluit, tot dat eindelijk, ik weet niet, uit ernſt of uit jok, om de omkundigheid te bedekken, de Opperſtuurman en de Oppermeeſter den Kapitein toevielen, en alzoo eenpariglyk verzekerden, dat het de van den Kapitein genaamde eilanden Trinidad en Ascensan waren.

Mening
van den
Schryver.

De dwaling, welke zekerlyk begaan zoude zyn, als het de laaſte eilanden, te weten Maria d'Agosta en Martin Vaz waren, beſtont waarlyk in byna 15 graden of ruim 400 uren, als welke wy de Kaap de Goede Hoop nader zouden zyn geweest, en deze vergiffing moeft zedert ons vertrek van St. Jago zonder eenigen ſtorm geſcheid zyn; edoch konde dezelve door den ſterken ſtroom, die tuſſchen Brazil en Afrika gaat, zeer licht worden verſchoont als de ſcheep-luiden zelf elkander maar hadden willen verſtaan. Ondertuſſchen quam, tot haar ongeluk, dat tegen den avond zich nog meer andere hoge ſpitze bergen lieten zien, welke waarlyk ſchoon 'er niets meer van wierd gerept, ten minſten het vermoeden by my verſterkte, dat het niet de Trinidad en Ascensan, maar de eilanden Maria d'Agosta en Martin Vaz zyn moeſten.

Hoe het
land uitzag.

De hoogte van deze uit het water ſtekende bergen, kan men uit het bovengemelde zeer licht opmaken, om dat men ze 24 uren ver zien kon. De gedaante van

I. Deel.

dezelve zal daarentegen genoeg blyken, als ik zeg, dat ze een zuikerhoed tamelyk gelyk waren, en zommige ook met een ronde byekorſ over een quamen. Het waren loutere klippen, zonder gras of eenige groente bedekt, en hadden geen of zeer kleine reeten; gelyk wy alles zeer duidelyk konden zien, toen wy eenige van dezelve zoo na verby ſtevend, dat wy ze met een muſket-ſchoot zouden hebben kunnen bereiken. Ook was het water rondom vol viſch zoo dat wy zeer licht een goede voorraad daer van hadden kunnen opdoen, als wy eenig gebrek aan levens-middelen hadden gehad. Ondertuſſchen verluſtigde ons het gezicht genoeg van de vele vliegende viſſchen, welke ſchoon ze door de gantſche verzengdelucht-ſtreck genoeg te vinden zyn, echter nevens andere op zyn tyd zullen beſchreven worden.

Na dat wy den 28. 's avonds kort voor het ondergaan van de Zon, de hoogſte punt der bovengemelde zee-bergen Noord-Weſt ten Noorden ten laaſte maal zagen, en 13 mylen van dezelve af waren, gelyk de zee-vaarders zulks nog tamelyk wel uit de vaart van het ſchip, beter echter uit de verheffing van het Aſpunt weten kunnen, viel'er tot den eerſten Mey niets merkwaardigs voor, als op welken dag wy volgens de genomme Zonne-hoogte en daar uit bekome *Elevatio Poli Australis*, welke was 23 graden 59 minuten bevonden, dat wy als nu God lof, den *Tropicum Capricorni*, en by gevolg den *Zonam Torridam* gepaſſeert waren; na dat acht gantſche weken al het vet, dat de een en de ander aan zyn lichaam had, uitgebraden, en verloren was.

Het land
verloren.

Wat hoofd-pyn echter gedurende dien tyd meeſt al het volk heeft moeten uitſtaan, hoe wel voor zoo veel my aanbelangt, ik daar over niet kan klagen, aangezien ik'er nu niet meer van weet, en ook in

Grote
hoofd-pyn.

F myn

myn ordentelyk dagboek niet veel daar van aangetekent vind, kan men zich niet licht voostellen, veel min beschryven. Ondertusfchen is zedert myne laafte ziekte al het hoofd hair uit gevallen, en had ik hier geen een hair meer op myn hoofd, het welk my hier ook zeer wel te ftade quam, en van veel zweeten bevryde, het welk hier buiten dat bang genoeg valt, en heeft zulks ook niet weinig geholpen, dat ik zoo veel hoofdpyn als anderen niet heb gehad.

De Schryver verheft al het Loofd-hair.

In de Zona Torrida regent het weinig.

Wat aanbelangt de menigte regen, die zoo als my is verhaalt, in de Zona Torrida zoude vallen, en waar door ik my vleide met de hoop, ontrent de hitte van de Zon verlichting te bekomen, ben ik in het Noorderlyk gedeelte van deze lucht-ftreek zeer weinig daar van gewaar geworden, ook heb ik myne Reis-genoten, welke dezelve meer hebben gepaffceert, gantsch het tegendeel, voornamentlyk ontrent deze tyd van het jaar vernomen. In het zuidelyk gedeelte echter van die lucht-ftreek is 'er wel wat meer regen gevallen, hoe wel dezelve ook niet lang duurde, en doorgaans met fterke Travadwinden eindigde. Vermids ik van den aard van den regen en de Travadwinden reeds hier voren heb gefproken, is het onnodig, verder hier iets by te voegen.

Op dien zelve eerften Mey liet onze Kapitein, wyl het tamelyk fchoon weder, en de wind veel gunftiger en niet al te fterk was, door een kanon-fchoot en de opgestoke witte vlag aan den Kapitein van het fchip Sandhorft een teken geven, dat hy met zyn floep by ons aan boord zoude komen; midlerwyl trok onze Opper-Stuurman eenige *Longitudines* uit zyn Journaal, telde die op, toonde die aan den Kapitein en fprak daar over met hem, eer en alvorens de Kapitein van het fchip Sandhorft aan ons boord quam.

Uit welk alles, en wyl de Opperftuurman, na dat de Kapitein van het fchip Sandhorft by ons was geweest, den volgenden dag eenige bladeren uit zyn Journaal fcheurde, en den gantschen cours in de zee-kaarten veranderde, voornamentlyk wyl hy my niets wilde laten zien, maar met toornige woorden dede heene gaan; ik befluit, dat de reeds voor heen getoonde vergiffing door deze zamenkomst bevonden is, en dat wy niet Trinidad of Afcenfan, maar de eilanden van Maria d'Agosta en Martin Vaz zullen hebben gezien, het welk 15 graden fcheelt, welke 15 graden echter door onzen bochtigen cours byna 600 uren nitmaakten.

Wat het land hier voren geweest is.

Daar na heeft het een paar dagen tamelyk geregent; welk regenwater door het boots-volk zoo veel mogelyk, opgevangen wierd, om zich daar mede te laven, of, wyl zulks verboden was, alzoo het pikachtig is, en veel ziekzens, daar onder fcheurbuik, veroorzaakt, daar mede te waffchen; want het zee-water dient daar toe niet, zoo als reeds boven is gemeld, en buiten dat wel zal bekend zyn. Den 6. Mey begon het wederom een weinig op te helderen, echter wierd als toen waargenomen, dat de Cours, dien men tot nu gehouden had, moest worden verandert, weshalven aan het fchip Sandhorft door en kanon-fchoot en het opfteken van de vlag, daar van kennis gegeven wierd.

Het regent

Kort daarop en nog dien zelve nacht, wierden wy van een zware storm uit den Noord-Ooften belopen, die den 7. 8. en 9. dezès aanhield, waar door dan al het volk ten laafte van het Gebed wegliep, en het fchip zoo veel mogelyk was moeften zoeken te redden, terwyl het fcheen als of de grote afgryzelyke baren, die over het fchip als over een vast houtje floegen, het zelve wilden bedekken.

Zware storm, die drie dagen duurde.

On-

Ondertuffchen was deze storm gantsch niet te vergelyken by den geen, van welken ik haast zal moeten spreken, en ook niet by dien, die wy in de Noord-zee uitgeslaan hadden.

Daarentegen joegen den 10. en den 14. Mey de schielyk opkomende Travad-winden ons een veel groter schrik aan, als welke uit een gantsch andere hoek komenden, ons schip alle oogeblik schenen omver te werpen. En de laatste was voor al zeer schrikkellyk, om dat hy de zeilen eer wy ze konden innemen, tegen de drie masten aansloeg, en door het heen en weer slingeren, de baren met hopen in het schip dreef; waar door het dan ook gebeurde, dat een zeker Matroos tegen den zogenoemde Knecht, een zeker stuk hout, geslagen en zodanig gedrukt wierd, dat het sleutel-been aan stukken raakte; ondertuffchen hadden wy grote oorzaak God te danken, om dat geen van die beide woedende winden over eenuur duurden.

Ondertuffchen had ik den 12. dezès het geluk, de beide wolkjes te zien, die het aldereerst door Hallejus naauw onderzocht zyn, en digt onder de Zuidpool staan. Onze Opper-Stuurman, die ze my wees, zeide, dat ze aan de Kaap de Goede Hoop altyd boven den Tafelberg stonden, en derhalven van hen de Kaapsche wolken genaamt wierden; ik heb ook daar na bevonden, zulks aldus te zyn, en ik geloof niet, dat het nodig zyn zoude, om alhier nader bericht daar van te geven.

Den 13. Mey vonden onze Zee-Officiers andermaal goed, om den cours te veranderen, het welk zy op de gewoonlyke wys wederom aan het schip Sandhorst bekent maakten, om dat zy de afwyking van het Compas verder niet nodig achteden, schoon ze voorheen 7 of 8 graaden groot geweest was. Ondertuffchen geloof ik deze obzer-

vatie niet te veel, hoewel ik ook niet van zins ben, om die gantschelyk te verwerpen, maar een naauwer onderzoek overlaten, welke te verrichten, my als nu niet voegt.

Vermids daar benevens onze Zee-Officiers reeds vermoedden, dat wy na by de Kaap de Goede Hoop moesten zyn, pakte ik den 15. dezès myne dingen by malkanderen en kreeg ook iets van onzen Commandeur der zoldaten, om 'tzelve in plaats van de verteerde victualien in myne kisten te leggen, en voor hem na het land te nemen om dat hy zich en niet buiten reden, verzekert hield, dat de goederen die aan my, welke door al de Heren Directeurs der Illustre Compagnie gerecommandeert was toebehoorden, niet zouden worden gevisiteert; ondertuffchen landeden wy byna een maand daar na eerst aldaar, om dat wy door vele tegenwinden en den gestadigen regen, welke ontrent deze streek eenige dagen na malkanderen viel, opgehouden wierden.

Na dat wy den 12. Mey door het losbranden van een stuk kanon en het opsteken van de vlag, aan het schip Sandhorst een teken hadden gegeven, dat het nevens ons den cours zoude veranderen, begon het nog dienzelven middag uit een anderen hoek te waajen, veranderende de Zuid-oosten in den Noord-Oosten wind, en dwong ons alzoo, om van den vastgestelden cours eenigzins af te gaan. Dien nacht zagen wy blixen, welke ons om deze streek iets gevaarlyks dreigde, gelyk dan ook daar op een afgryzelyke menigte hagelstenen vielen, ruim zoo groot als een kleine noot, waar door ik overtuigt wierd van het geen onze Officiers voor heen dikmaals hadden gezegt, namelyk dat om deze tyd van het jaar zulks in dit gewest niets nieuws was, om dat zelfs in gelyke breedte tusschen

De Schryver maakt zich gereed tot de komst aan de Kaap.

Gevaarlyke Travad-winden.

De Schryver ziet Nubeculas of wolkjes by de Zuyd-Pool.

Noorden en Zuiden, de kouwde aan het Zuid gedeelte veel heftiger was, als tegen het Noorden. Ondertuffchen is dit ook miffchien de rede, dat de genen, die uit een zeer grote hitte komen, de indringende kouwde zoo wel niet kunnen verdragen, als die altyd in de kouwde, en onder eene lucht-ftreek beftendig wonen.

Vervaa-ly-ke ftorm.

Op deze hagelbui volgde in den nacht tuffchen den 23. en 24. dezer een fchromelyke ftorm uit het Zuiden ten Weften, welke alle voorgaande in heftigheid overtrof. De geldkiften van de Illufre Compagnie in de Kajuit of Boekhouders kamer, die ook te gelyk de Raadskamer en de algemene Eetzaal der Officiers is, raakten alle overhoop, fchoon zy zeer vaft gebonden, en naar gewoonte bezorgt waren, en dezelve ook de gantsche reis over onbeweeglyk waren ftaan gebleven. Wy hadden toenmaal 24 Kiften aan boord en in eider was 10 duizend guldens.

Doet grote fchade.

Hier door wierd de Boekhouder of Onderkoopman, genaamt Johannes Trip, uit Amfterdam geboortig, welke zyne woning en flaapplaats in de Kajuit heeft, en ook toenmaals nog geruft in de pluimen lag, gedwongen, om den Kapitein tot hulp te roepen; vermids de gemelde kiften door het geftadig heen en weer rollen, als ook de tafels, banken, floelen, porceleine fchotels en borden, glazen, de grote *Martavane* (Indiaanfche pot, houdende ruim 4 emmers, waar in het water altyd goed blyft) kortom alles wat in de Kajuit was, verbreyzelde.

Nergeef-fche hulp.

Edoch al zyn bidden, kermen en smeeken hielp by den Kapitein niet met al, latende hem door den wacht, die voor de Kajuit ftond, ten antwoord geven dat hy hem onmogelyk helpen kon, voor en al eer hy boven op het fchip denodige ordres had gegeven, hoe al-

les in fulk nood weer te fchikken, om zich zoo veel doenlyk, voor zinken te bewaren.

Ondertuffchen vermids de Boekhouder geen uitkomst zag, en alle oogenblik vreesde, dat het gantsche bovenfte deel van het achterfchip aan ftukken zoude worden geflagen, alzo hy wel kon begrypen, dat wanneer alles in de Kajuit was verbryzelt, het befchot ook aan ftukken raken zou, of dat ten minften de bodem moest inbreken, ging hy in een Kajuit venfter zitten, met de beenen na buiten, met befluit, dat wanneer alles aan ftukken floeg en het fchip verbryzelde, of van de baren zoude worden bedekt, als welk alles zeer licht had kunnen gebeuren, als maar een kift daar door geflagen was, wyl evenwel de hoge en ftoute baren over ons fchip floegen, zoo dat het volk, het welk reeds niets droog meer aan zich had, ruim een voet hoog in het water ftaan moest, dat hy in dat geval zeg ik, liever zelf in zee wilde fpringen, en trachten een plank met zwemmen magtig te worden, als op zulk een wys te verzuipen en zoo elendiglyk te fterven en te sneuvelen.

Resolutie van den Boekhouder.

Waarlyk het is onmogelyk uit te drukken, wat elendige laft ons toenmaals overquam. Wy hadden een fchip dat tot waterscheppen, als het maar een weinig flingerde, gelyk wy veelmaals hebben ondervonden, buiten dat zeer genegen was. Wy moeften 's middags, 'savonds en den gantschen 25. Mey, te weten, zoo lang als deze ftorm duurde, koude fpys, kaas en brood voor lief nemen, om dat onze Kok onmogelyk koken, en door het heftig flingeren niets in de ketels houden kon.

Groot ongemak by dezen ftorm.

Niemand was tot nog toe, ja zelfs ik niet, die anders een goed vertrekje en fchone gelegenheid had, door ftorm uit zyn bed gefmeten; maar dit maal heeft dit onge-

De Schryver word uit het bed geworpen.

ongeluk niet alleen anderen, maar ook my getroffen, dat ik uit myn bed geworpen wierd, zo dat liet hoofd, het welk tegen het beschoot floeg, my langen tyd daar na geweldig zeer deed. Daarenboven had men staande de rys ook nog niet gezien, dat men over het schip touwen spande, om zich daar aan vast te houden, om niet door de baren tegens boord gefmeten te worden, zoo als nu geschiedde.

In deze hoogst-schremelyke storm was 'er een geval, 't welk treurig en te gelyk belachens waardig is; en ik hoope niet dat het de lezer qualyk zal duiden, dat ik het zelve als in onze grootste elende gebeurt, hier in lasse. De Commandeur der zoldaten, genaamt Johannes Timmerman, moest iets doen dat geen uitstel kon lyden. Vermids echter op de schepen niet overal en voor elk een bequame gelegenheid is, om zich dien moeyelyken last quyt te maken, nam hy na ouder gewoonte, schoon hy verlof had om na de Kajuit te gaan, zyne toevlucht tot de Rustlyn, of na die plaats, werwaards doorgaans de Onder-Officiers gaan, om zich van hunne knellende en angstvallige last t'ontdoen, wanneer zy buyten het schip moeten klimmen, en zich aan een touw of strik van een leer vasthouden; hy deed derhalven ook zoo en hield zich aan een touw zoo lang vast, tot dat hy van zynen last ontslagen was.

Middelerwyl quam'er een hoge styve baar, welke den goeden Commandeur 18 tot 24 voet diep onder water zette, en eenigen tyd zoo styf staan bleef, tot dat ze eindelijk na verloop van 4 of 5 minuten brak, ons schip vol water maakte en over het zelve heen floeg.

Wy riepen hem sterk toe, dat hy ten ware hy wilde verzuipen en van de woedende baren verflonden worden, het touw maar

wakker zoude vasthouden, maar schoon zyne oogen op ons gewend waren, konde hy wegens het ruischen der baren, ons niet verstaan, of ons eenige antwoord geven.

Toen wy echter meest om hem verlegen en bezig waren, om van dit zeldzaam geval te spreken, en hem te beklagen, quam hy by ons, al lachende en zich verwonderende over de merkwaardige behoudenis Gods, vermids na zyne vertelling allerhande verwen voor zyn oogen waren gekomen, en hy niet had geweten, wat hy doen zoude, om dat het water zoo lang staan bleef, dog dat hy eindelyk had besloten, het touw vast te houden, het mogte gaan, zoo als het wilde.

Zyn leere broek, die vol water was, kon hy niet weder aan doen, maar was genoodzaakt, om gantsch andere klederen aan te trekken. Wanneer hy nu in een andere equipage by ons verscheen, moest hy zelf lachen, en wy waren blyde, dat wy het gewaande verloren Schaap weder gevonden hadden.

Van dezen tyd tot aan Pinxteren, welk feest op den 31. Mey viel, is 'er niets merkwaardigs voorgevallen, dan dat wy den tweden Juny op de gewoonlyke wys aan het schip Sandhorst kennis gaven, dat het om ons te volgen, den Cours en het Compas veranderen moest.

Den 5. Juny ontrent 10 of 11 uren 'savonds onstond 'er een zware natte kouwde mist, die by geen dauw te vergelyken was, en diergelyken wy zedert ons vertrek van St. Jago niet gezien of bespeurt hadden. Ik vraagde aan onzen Opper-Stuurman, genaamt Johannis Sandvoort, die toenmaals de wacht had, na de oorzaak van dien mist; ik ontving tot antwoord, dat dit een vast en onfeilbaar kenteken was, dat wy als nu niet ver meer van de Kaap de Goede Hoop konden zyn; dat hy

Bvzonder
toeval in
dezen
storm.

Wordge-
red.

Moet zelf
over zyn
ongeluk
lachen.

De Com-
mandeur
der zolda-
ren loopt
gevaar te
verzuipen.

Teken dat
men naby
de Kaap de
Goede
Hoop was

zulks niet alleen meenigmaal van oude Zeeluiden had horen zeggen, maar dat hy het ook uit eige ondervinding wist, alzo hy zoo meenigmaal hy na Indien had gevaren, diergelyken mist na by de gemelde Kaap bespeurt had. Ik was over dit antwoord van herten verheugt, in hope, van als nu haast van dit bedroeft, moejelyk, angstvallig en sehrikachtig zee-leven verloft te zyn; sloeg daar benevens ook te meer geloof aan het zeggen van den Opper-Stuurman, om dat diergelyke mist den volgenden dag wederom opquam.

Gedurende dien tyd vraagde ik nog naauwer na de wisheid van dit kenteken; dog wyl den 7. dezer diergelyken mist zich wederom liet zien, wierd my niet alleen nog meer vertroosting deswegen gegeven, maar in myne hoop versterkt, door dien zich dien zelve dag een zee-hond liet zien, als welke de gantsche zee door, niet als om deze streek van de Kaap de Goede Hoop gevonden worden. De gemelde zee-hond quam na ons schip zwemmen, hebbende de oogen styf op ons, als om ons te verwelkomen.

Veel zeehonden aan de Kaap.

Diergelyke dieren ziet men zeer veel aan de Kaap de Goede Hoop, en worden jaarlyks op het zoo genaamde Taxen-eiland by den ingang van den Saldanha-haven, en alzo byna 60 uren van de Kaap, eenige duyzend daar van dood geschoten, van dewelke daar na meest al de traan word gemaakt, die en door de Compagnie en door de borgers gebruikt word. Voor dezen heeft men ook een talloze menigte van die dieren gezien in het zogenaamde Robben-eiland, 't welk recht in den mond van de haven van de Kaap legt, welke echter die plaats hebben verlaten, na dat daar een huis voor de Bandiden gebouwt is, en zich als nu op het voorgemelde Taxen-eiland neergeflagen, alwaar zy dat ei-

land voor haar zamelplaats houden; gelyk dan jaarlyks in de maand van October een zeker getal manschap derwaards word gezonden, om diergelyke dieren te doden, en uit het afgesneden spek traan te koken. De vellen of huiden zyn voor die soort van Jagers, welke dezelve bereiden en 'er naderhand allerhande dingen, voornamelyk Tabaks-zakken van maken.

Daar zyn nog wel meer tekens, waar aan de dikwyls varende schippers weten, wanneer zy niet ver van de Kaap zyn, als onder anderen kleine vogels als *Piquinen*, *Malagafen*, Duikers, Meeuwen en andere, veel min *Pampoefen*, of onder water groeiende dikke Rietten, gras en diergelyke; dog wyl wy ditmaal niets anders hebben gezien, zal ik van dezelve niet spreken, maar alleenlyk een Schryver, namelyk Vader *Tachart* aanwyzen, by wien in zyne Reis na *Siam p. m. 55. seq.* iets breders daar van kan worden nagelezen.

Nog een teken van de nabyligheit van de Kaap.

De twee eerste en voorgemelde tekens verheugden ons wel niet weinig, en wierden wy nog meer verbleid, toen iemand van het volk meende, dat hy den 8. dezer de hoge bergen van de Kaap de Goede Hoop zag; ondertuffchen wanneer in den nacht tuffchen den 8. en 9. Juny de voorgemelden mist uit bleef, en men verder geen blyken zag, wierden zoo wel onze Officiers als het gemene volk bedroeft, niet wetende, of zy zulks aan de opgehelderde lucht zouden toeschryven, dan of zy de Kaap de Goede Hoop reeds verby gezeilt waren.

Valfche mening van de nabyligheit van het land.

Ik was byna ook van het laatste gevoelen; om dat onze Bootsman, Cornelis Claas Quak, van Texel geboortig, my verhaalde, dat toen wy de eilanden van Kaap Verde wilden aan doen, onze Stuurlieden ook ontrent 10 graad. of 150 mylen oostelyker waren geweest,

Mening des Schryvers.

weest, als zy hadden gemeent; en had dit ook te lichter kunnen geschieden, om dat zy wegens de bovengemelde eilanden, die wy den 27. April hebben gezien, in verschil waren.

Edoch deze droefheid duurde niet lang, door dien nog dienzelven dag tegen den avond iemand van het volk, die boven in den mast de wacht had, meende, dat hy het land van de bovengemelde Kaap zag; 't welk schoon het verkeert uitviel of ten minsten wegens de menigvuldige donkere en op den Horizont leggende wolken niet duidelyk genoeg konde worden bekend, nochtans zoo veel te wege bragt, dat ieder wederom vergenoegt was; voornamelyk wyl de mist den 9. dezer wederom opquam, en den 10. dezer met het kriecken van den dag de hoge Tafel-berg boven de wolken uitstak, schoon wy toen nog 19 mylen van de Kaap waren.

Welke onbeschryvelyke vreugd zulks onder al het volk veroorzaakte, is niet licht te geloven. Hoe vergenoegt echter de matroos was, die het land eerst ontdekte, en duidelyk land riep, is daar uit af te nemen, om dat hy van de Illustre Oost-Indische Compagnie altyd een premie van 10 gulden te verwachten heeft, en door den Kapitein met een bouteille wyn, enz. beschonken word.

Wy quamen echter wegens de verre distantie en de grote stilte, dien dag niet in den haven. Ondertusschen wanneer wy nog 12 mylen van daar waren, hadden wy het land gezien en op het Compas bevonden, dat het Oost ten Zuiden van ons af lag; derhalven maakten wy tegen den avond een by-legger, dat is, wy namen onze zeilen in, om by nacht door den stroom niet aan het land gerukt te worden, of voor ongeluk behoeven beducht te zyn.

Den volgenden dag, zynde den

11. Juny, hadden wy wederom grote stilte, en konden niet anders bemerken, dan dat de stroom van eb en vloed ons dan dicht tot aan het land en dan wederom eenigzins te rug zette. Wy hadden toenmaals den bovengemelden Tafel-berg Oost-Zuid-Oost van ons, en wierpen ten 5 uren 'smorgens het paslood uit, om de diepte van de zee te peylen, en ook om den grond zelf te onderzoeken, of hy goed te ankeren was. Wy bevonden als toen, dat de zee nog 270 voet diep was, en dat de grond bequaam was, om het anker uit te werpen.

Ten 9 uren lieten wy het dieplood weder vallen, wanneer wy byna nog maar 3 uren van het land waren, en bevonden, na dat ontrent een uur voor heen eerst van het Leeuwen-hoofd, daar na ook van het Robben-eiland, een stuk kanon onzentwegen los gebrand was, dat de zee nog 108 voeten diep was. Eindelyk lieten wy tegen den middag andermaal het lood vallen, en bemerkten, dat 'er niet alleen goed ankergrond was, maar dat wy nog maar 96 voet diepte hadden.

Na dat wy nu bemerkten, dicht genoeg aan land te zyn, en niet wilden of derfden wagen, over de dwars door den haven lopende bank te zeilen, en onze matrozen daarenboven moede genoeg waren van het boegseeren, zoo lieten wy op deze tyd het anker vallen, verzorgde alles zoo goed als wy konden, en maakten alzoo hier mede van onze vaart een einde, na dat wy zedert den 8. January tot den 12. Juny nergens dan aan het eiland van St. Jago aan land geweest of halte gehouden hadden.

Wy vonden in de haven enige schepen, welke wy in den beginne meenden, dat uit Oost-Indie waren gekomen, en na Europa wilden zeilen; edog wy vernamen dat de gemelde Retour-

word gepeelt.

Verdere peiling der diepte.

De Schryver eindigt de reis.

Bevind zich in de haven aan de Kaap.

Valfch ontdekt land.

De Kaap word ontdekt.

De diepte van de zee

Sche-

Schepen reeds voor 14 dagen waren vertrokken, en dat dese schepen die nog in de haven lagen, van onze reisgenoten waren, die met ons waren uitgelopen, en dat 'er al eenige van dezelve waren gepasseert en na Batavia gezeilt waren.

De Kapitein stapt aan land.

De Kapitein en de Boekhouder namen de sloep en voeren aan land, om hunne brieven aan den Gouverneur ter hand te stellen, dog ik had geen verlof om ditmaal met hen te gaan, voorgevende dat zulks tegens de orders van de Compagnie streed; ik moest dienvolgens geduld nemen, tot den 12.

Juny, wanneer de Kapitein zelf de orders van den Gouverneur aan my bragt, en my op 't spoedigste by hem brengen moest.

Het zoude wel nodig zyn, om nog veel hier by te voegen, zooten opzichte van de *Terminos Nauticos*, als wel wat aanbelangt de Declinatie van den zeilsteen, de verheffing van 't aspunt en andere dingen meer, maar ik zie, dat dit Hoofdstuk tegen myn wil, reeds verdrietiger is gevallen, als ik gemeent had, en ben ik derhalven gedwongen, voor ditmaal te sluiten.

I V. H O O F T S T U K.

Van de vriendelyke en minnelyke bejegening van den Gouverneur Adriaan van der Stel, ontrent den Schryver by deszelfs komst, die echter onbestendig geweest is.

De Gouverneur had reeds bericht van des Schryvers komst. Verlangt den Schryver te zien. 'T geen hem gezegt word. De Schryver stapt aan land. Zyne dankzegging tot God. Laat zich aandienen. Word wel ontfangen. Des Gouverneurs voorstel. Die den Schryver in des Compagnies Tuyn brengt, en logeert hem aldaar. Vergunt hem veel vryheid. Wyft een plaats om te observeren. Die den Schryver niet wel aanstaat. Des Schryvers voorslag. Verdere beleeftheid van den Gouverneur. Brengt zyn goed aan land. Des Gouverneurs eerste gedrag jegens den Schryver. Dat niet lang duurde. De Schryver myd den Gouverneur. Deszelfs naturel. Veroorzaakt den Schryver moejelykheid wegens een wissel-brief. Word nogtans van hem beschonken. De rede waarom zulks geschiede. De haat van den Gouverneur neemt toe. Des Schryvers lasteraar staat aan de Kaap in goet credit. Deszelfs lof. Verandert nyt bovaardy. Byzonder gesprek. Hoe de Schryver zich gedroeg. Zyne openhertige reden, word verworpen. Verhaal van een byzonder verschik. Waar nyt het sproot. Word gestyft. Vonnis. De Schryver is daar tegenwoordig. Word voltrokken.

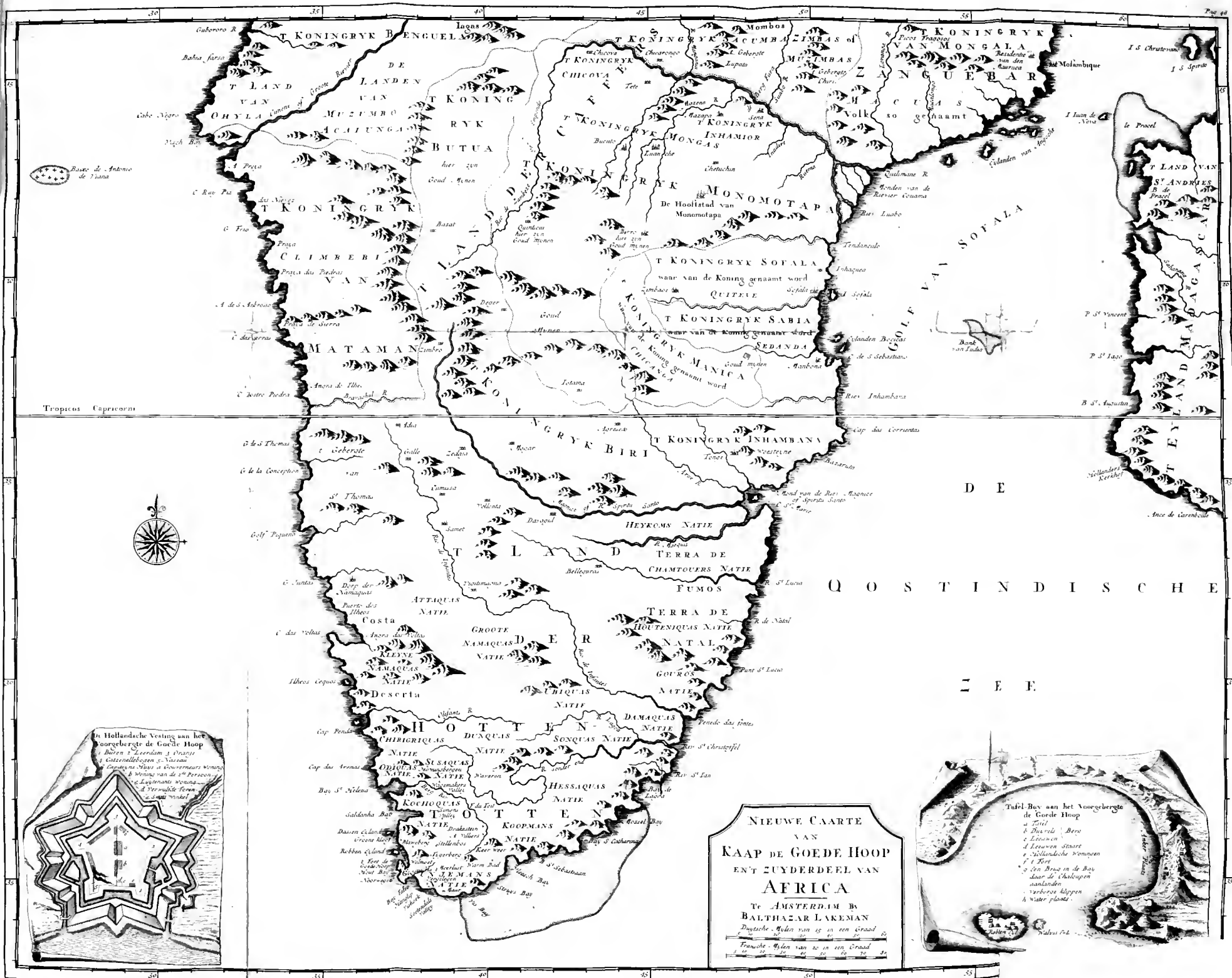
NA dat ik te voren een oprecht naricht heb gegeven, hoe het op myne reis na de grote, beroemde en ver gelege Kaap van de Goede Hoop, gegaan is, welk bericht ik hope, dat niet onaangenaam zal zyn geweest, hoewel het wat wydlopig was, zoo zal ik

dienvolgens de lezer ook tragten bekend te maken, het geen my by myne eerste aankomst aldaar, wervaren is.

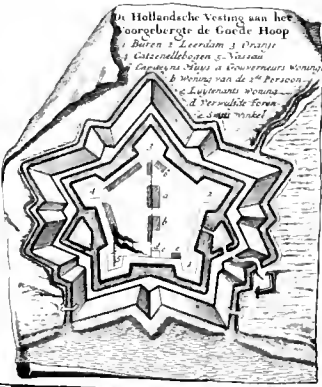
Dienvolgens dient, dat wanneer ik den 12. Juny 1705. in de haven quam, reeds eenige en wel de meeste schepen van onze vloot aldaar

De Gouverneur had reeds bericht van des Schryvers komst.

NIEUWE CAARTE
 VAN
KAAP DE GOEDE HOOP
 EN'T ZUYDERDEEL VAN
AFRICA
 TE AMSTERDAM BY
BALTHAZAR LAKEMAN
 Druyckende Weten van 15 in een Graad
 Franckische Weten van 20 in een Graad

aldaar aangeland, en na gehouden ververschings-tyd, welke gemeenlyk 2 of 3 weken duurt, na Batavia en Ceylon afgevaardigt waren. Deze hadden brieven van de Directeurs of Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie, uit Amsterdam voor den Gouverneur Willem Adriaan van der Stel mede gebragt, waar in gelyk van de andere belangen der Compagnie, alzoo ook in't byzonder van my kennis gegeven was.

Verlangt den Schryver te zien.

Als vervolgens myn Kapitein, bovengemelde Adriaan Bogart, een man, die wegens zyne vernuftige scheeps-directie, grondige kennis der zee-vaart, lust tot lezen van goede en nuttige boeken, en daar benevens vroom en godzalig leven wel verdient, dat ik van hem gewag maak, met zyn Onderkoopman, Hendrik Trip, na land was gevaren, om zyne aan den Gouverneur houdende brieven, die hy in Amsterdam had ontfangen, over te geven, en met eenen zynen gelukkigen komst bekend te maken, vraagde deze ten eersten na myne toestand; en wanneer hy verstond, dat ik God lof, nog in goede gezondheid was, gaf hy aan den gemelden Kapitein bevel, dat hy zich ten eersten weder aan boord begeven; en my by hem brengen zoude.

Zulks zegt men hem.

De Kapitein voerde dit bevel zonder tyd verzuim uit, quam aan het schip, en bragt my de aangenahme tyding, dat ik my ten eersten tot den Gouverneur begeven moest. Want vermids hy reeds 14 dagen had geweten, dat ik komen zoude, verlangde hy zeer, dat ik by hem quam, om met my te spreken; daar by voegende, dat de Gouverneur het zeer kwalijk had genomen, dat hy my niet ten eersten met zich gebragt had.

Stapt aan land.

Derhalven maakte ik my ten eerste klaar; en trad met hem in onze floep; wanneer ik echter voet op het vaste land en in het

I. Deel.

zand zette, dacht ik daar by om myne schuldige plicht, achtervolgens dewelke ik mynen God voor de goede krachtadige bystand en trouw-vaderlyke genadige hulp, staande de reis my en myne lieve Reigenoten bestendig bewezen, hert-grondig en ootmoedig dank te zeggen, oncindig gehouden was.

Na dat ik mynen Kapitein had verlaten, ging ik langzaam voort, en dankte God in myne gedachten; ik bad vervolgens ootmoediglyk, dat hy my in dit Heidensch land ook in zyne heilige bescherming nemen wilde, en niet toelaten dat my eenig ongeluk, voornamentlyk dat myne Ziel schadelyk zoude kunnen zyn, mogte overkomen.

Zyne dankzegging tot God.

Onder zulk ootmoedig en yverig smecken, ging ik stil voort, quam eindelyk in de Vesting, waar in de Gouverneur en andere hoge Bedienden van de Compagnie wonen. Wanneer ik aan de woning van den gemelden Gouverneur quam, liet ik my door een zwarten slaaf by hem aandienen, en wierd ten eersten ter gehoor toegelaten:

Laat zich aandienen.

Na afgelegde plichtplegingen en ter hand gestelde brieven, welke ik van den Burgermeester van Amsterdam; Nicolaas Witsen, van den Heer Hartzoeker uit Dusseldorp, en van den Baron van Krosik uit Berlyn, aan denzelfven hadde medegebragt, betuigde de Gouverneur my met veel woorden, hoe lief hem myne komst was, aangezien nu iemand uit Holland of Europa was gekomen, waar mede hy zyne ledige uren zoude kunnen doorbrengen; daar by voegende, dat alle andere, voor my aldaar aangekomen, enkelyk en alleen om haar profyt, en niet om het merkwaardigste te bezichtigen, die reis gedaan hadden.

Wierd wel ontfangen

Hier op vraagde hy my; of ik liever eenzaam en stil, of in ge-

Voorstel des Gouverneurs.

G zel-

zelfchap van andere menschen wonen wilde? En hem rondborstig en openhartig geantwoord hebbende, dat als het zyn konde, en 'er bequame gelegenheid was, ik zekerlyk liever eenzaam en stil, als onder het gewoel en getier van het volk te wonen zocht, vermids deze levenswys met myne verrichtingen best overeen quam, vond de gemelde Gouverneur zulks goed, liet ten eersten door zyn slaaf zyn rotting en degen brengen, en ging alzoo onder Trompetten-geschal met my door de wacht uit de Vesting.

Brengt den Schryver in de Compagnies Tuin.

Hy bragt my in den zeer beroemden groten schonen Tuin der Compagnie, waar in een net gebouw met grote en aangename vertrekken was. Hy liet alles openen, en zeide, dat vermids deze plaats tot zyn vermaak diende, hy my ook een woning daar in wilde vergunnen, ten einde ik niet alleen het vermaak van den Tuin nevens hem zoude hebben, maar dat ik ook myn wensch, door stil en eenzaam te leven, krygen mogt; en door dien hy gewoon was, om zeer dikwils aldaar tafel te houden, waar toe een nette en bequame grote keuken daar nevens gebouwt was, zo konde ik my nevens hem en de zynen insgelyks daar van bedienen, 't welk my te beter zoude komen, om dat de burgers maar geld van de vreemdelingen en tafel-genoten zochten te persien.

Veeent hem veel vryheid.

Wyders liet hy aan den Tuinman bevel geven, dat hy, nog iemand van zyne toegevoegde slaven de stoutheid zouden gebruiken, om my eenige vruchten, welke die ook zouden mogen zyn, als zy ryp waren, te wygeren, of te beletten dat ik 'er zoo veel als ik tot myn gebruik zoude van noden hebben, mogt afplukken en genieten. Daarenboven gaf hy aan den slaaf, die over het huis was gestelt, en aan de slavin, die het keuken-werk moest doen,

mondeling bevel, dat zy my zouden oppassen, en doen dat ik haar zoude gebieden, gelyk zy dan ook dit bevel in den beginne getrouw naquam; dog naderhand zeer dikmaals vergaten, zoo als ter zyner tyd zal bericht worden.

Hier by bleef het nog niet; hy gaf my volkome vryheid, om na een bequame plaats om te zien, alwaar ik myne instrumenten zoude konnen oprichten, en gevoeglyk gebruiken; daar by voegende, dat hy gaarne zoude zien dat zy of naby de Kaap, of by een van zyne Buite-plaatzen opgerecht waren, ten einde hy zelf by ledige uren het vergenoegen zoude konnen hebben, om de Observatie by te wonen; waar by dient aangemerkt te worden, dat men niet alleen dit eerstgemelde Lust-huis tot zyn vermaak had gebouwt, maar dat men 'er ook een aan het zoogenaamde rond boschje, een groot uur van de Vesting, en den aldaar voor de Illustre Compagnie aangelegde lust-boom en wyngaarden, aan hem tot zyn vermaak ingeruimt had.

Slaat een plaats tot observeren voor.

Wanneer ik hem eenige dagen daar na te kennen gaf, dat na by de Kaap na een bequame plaats had gezocht, maar dat ik 'er geen had gevonden, ten zy men aan de zoo genaamde waterplaats, welke achter den Leeuwen-berg legt, en alwaar voor dezen een vierkant bolwerk is geweest, zoo als ik uit de overblyfzels zien konde, een hutje oprichte, en die plaats met palissaden asperkte, ten einde ik myne dingen by nacht daar in zoude konnen bewaren; en ook het vee, als paarden, ossen, bokken, schapen, enz. daar by niet komen, en de opgerechte en nacht en dag staan blyvende instrumenten omver werpen, ja moedwillige menschen dezelve slegen of vernielen zouden konnen. Hier op gaf hy my tot antwoord, dat de orders welke hy

Staat den Schryver niet wel aan.

van de Compagnie had ontfangen, wel behelsden dat hy my een Observatorium zoude laten bouwen, dog dat de kosten hier zoo hoog liepen, dat het geen ik wilde hebben, ontrent 1000 florenen zoude bedragen; weshalven hy dien zelven middag, na dat ik de maaltijd met hem had gehouden, met my na het ronde boschje ryden wilde, om te zien of daar een bequame plaats zoude te vinden zyn; het welk zoo zynde, noodwendig oorzaak zoude zyn, dat ik de aangeweze woning verlaten, en met zak en pak derwaards zoude hebben moeten trekken; edoch konde hy my verzekeren, dat aldaar al zoo vergenoegt en nog veel eenzamer zoude leven kunnen. Zo dra als de middag-maaltijd geëindigt was, gingen wy in zyne koets zitten, en reden na het gemeld rond boschje. Ik zag rondom, ging op het huis, en na de tegen over leggende onbebouwde hei, maar bevond wederom dat de hoge Tafel-Duivels en andere bergen ons in den weg stonden, en het gezicht van den Horizont benamen.

Des Schryvers voorflag.

Wy keerden derhalven onverzichter zake na de Kaap, wanneer ik gelegentheid nam te zeggen, dat vermids het bouwen van een huis zoo hoog zoude komen te staan, ik my alzo op een bolwerk in de Vesting begeven, en myne instrumenten aldaar oprechten wilde, alzo de bouw-materialen en handwerksluiden reeds daar in waren, en ook wyl myne instrumenten door de daar by staande wacht beter bewaart zouden zyn. Dit voorstel behaagde hem wel, en hy voegde daar by, dat hy het bolwerk, Buren genaamt, wel het beste en bequaamste daar toe oordeelde, om dat het een veel vryer Horizont had als de anderen; aangezien het zich diepft in zee strekte, en van de naby gelege bergen bevryd was. Dit wierd ook aldus be-

I. Deel.

vonden, maar de Leeuwenberg benam my den ondergang van de sterren, en de wacht had weinig zorg voor myne instrumenten, zo als de ondervinding my daar na geleert heeft.

Om niet met sluitzwygen verby te gaan de beleeftheid van den Gouverneur, welke hy my verder by de eerste opwachting liet blyken, zal ik die met korte woorden hier by voegen. Uit de eerstgemelde Tuin van de Compagnie, alwaar hy my een woning had aangewezen, bragt hy my by een van zyne goede vrienden, in het huis van den Secretaris van de Weeskamer en Zieken-trooster Albert Koopman; alwaar ook op zyn order, terwyl ik met hem een glas brandewyn dronk, en een pyp tabak rookte, de Onderkoopman en Garnizoens Boekhouder, Jakobus Cruze, komen moest; aan wien hy zeide, dat hy my ter middagmaaltijd zoude houden, en vervolgens met my na het schip varen zoude, dat hy ondertuffchen een Ordonnantie zoude vervaardigen, en by hem brengen om dezelve te tekenen, inhoudende, dat myn Kapitein niet alleen myne instrumenten zoude laten volgen, maar ook den voorgemelden Nicolaas van Willich, uit Hamburg geboortig, die my gedurende de reis opgepaff had, en voortaan myn Mede-observator zyn zoude, gelyk dan zulks ook nog dien zelven dag geschiede, en zonder de minste tegenpraak ter uitvoering gebragt wierd.

Verdere beleeftheid van den Gouverneur.

Ten einde ik ook zoude geruft kunnen zyn, door wat vaartuig en door welke perzonen myne instrumenten uit het schip na het aangewezen logement zouden worden gebragt, gaf hy eindelyk ook bevel, dat de Land-floep, die onder den Equipagie-meester Johan Brommert stond, ons beiden aan het schip zoude brengen, de instrumenten in nemen en aan het

De Schryver brengt zyn goed aan land.

G 2

land

land voeren; waar na de matrozen, welke op die sloep roeiden, dezelve na myn logement dragen, en my ter bewaring overgeven zouden, zoo als dan ook werkelijk gemaakt wierd.

Des Gouverneurs eerste gedrag jegens den Schryver.

Welke gedachte ik by zulken goeden aanvang en gunstryke ontmoeting van dezen Heer Gouverneur had, zulks laat ik den Lezer zelf oordelen. Waarlyk ik meende, dat ik by een tweden Meccenas was gekomen; daarbenevens verbeelde ik my, dat de aan de Kaap wonende Europeanen meest onverstandige en schraapzuchtige menschen moesten zyn, die of niet wisten, hoe met zodanigen minnelijken en vriendelyken Heer te leven, of ten minsten door onverstand, gierigheid en andere zaken, daar ontrent belet wierden, Derhalven geloofde ik alles, dat zyne liefstallige redenen my voorstelden, en zyne ongemene beleeftheid aanbod. Ik wierd daar in te meer gesterkt, om dat ik voor de eerste maal van hem afscheid nemende, hy my zeer vriendelyk te kennen gaf, dat het hem zeer aangenaam zoude zyn, wanneer ik dagelyks by hem quam, en hem van mynen toestand kennis gaf door dien hy als dan gelegentheid zoude hebben, om te weten, waar in hy my eenigen dienst zoude kunnen doen, aangezien ik als dan gevoeglyk konde voorstellen, wat ik nodig had, of waar over ik oorzaak had te klagen, als welk laatste hy ten allen tyde zeer gaarn zoude zoeken te beletten en te verhelpen.

Deze aanbieding zeg ik sterkte my in het gevoelen, het welk ik van hem opgevat had; En wierd ik nog meer daar in aangezet, wanneer ik vervolgens zoo als hy my had voorgeslagen, dikmaals by hem quam, en hem om raad vraagde, alzoo hy my niet alleen weder bezocht, ook by gelegentheid de moeite nam om myne observatien perzoonlyk by te wonen.

Ja ik kan met waarheid zeggen, dat ik zoo lang als het geluk my deszelfs hoge gunst en genade verleende, nooyt onverrichter zake van hem gegaan, of t'eenemaal afgewezen ben.

Dog dit duurde nauwlyks een half jaar, zoo als ik hier na uitvoerlyker verhalen zal. Ondertuschten viel zyn haat op my, om dat ik zoo dikwyls niet meer by hem quam, en alle de ordentlyke Bedienden der Compagnie, geen verflag deed van het geen ik verrichtede. Want vermids deszelfs orders maar behelsden, dat hy my in alles zoude behulpzaam zyn en hem niet bevolen was, en ook niet pafte, dat hy my in myne verrichtingen, die in 't openbaar en onder den vryen hemel in 't byzyn van vele menschen in de vesting gechiededen, vraagde, of examineerde, zoo oordeelde ik zulks voor onnodig. Vermids ik daarbenevens met ter tyd gewaar wierd, dat deszelfs eerste voorgevingen valsch, en de menschen, die aan de Kaap woonden, juist zoo dom niet waren, maar dat 'er ook geleerde Hollanders en Duitschers wierden aangetroffen, waarmede naderhand tamelyk in kennis geraakte, welke echter allen van hem veracht wierden, daar benevens hy ook een gantsch ander leven leide, als hy zich uiterlyk geliet, zoo begon ik, hoewel wat te laat, tot andere gedachten te komen; hield my zoo als het spreekwoord zegt, by myn leeft, en bemerkte, dat ik door een byzondere schikking Gods geregeert moest zyn, dat ik van den beginne af een stil en eenzaam leven verkozen had.

Dat niet lang duurde.

Wanneer ik my eindelyk ook van eenige van zyne onverstandige Lielvelingen niet wilde voor den gek houden, en opentlyk uitlachen laten, heb ik langzamerhand haar gezelschap en de ommegang van den Heer Gouverneur zelf zoo veel mogelyk, ge-

De Schryver myden Gouverneur.

gemyd, wel wetende, dat nade-
maal ik aan den meergemelden
Burgemeester van Amſterdam,
den Heer Nicolaas Witſen in zyn
faveur geſchreven, en deſzelfs be-
zondere vriendelykheid jegens my
naar waarde en mogelykheid ten
hemel opgeheven, en voor 't ove-
rige het een en ander tot zyn lof
aangehaalt had, hem verder aan
myn gezelfchap en bezoek niet
meer gelegen was.

En zoo was deſzelfs inborſt, dat
alles wat hy deed, maar in uiter-
lyken ſchyn beſtond, gelyk ter zy-
ner tyd wydlopijger blyken zal.
Jegenswoordig zeg ik alleenlyk,
dat in plaats hy voor dezen alles,
dat ik verlangde, gunſtiglyk verle-
eende, en op order van de Com-
pagnie ook het nodig houtwerk
tot oprichting van myne inſtru-
menten, nevens andere hulpmid-
delen gewillig geven liet, ik niets
meer van hem konde verkrygen,
na dat ik dien brief aan den gemel-
den Heer Burgemeester Witſen
afgevaardigt had.

Tot voorbeeld zal ik maar in 't
kort melden, dat hy my met een
wiſſelbrief, die ik van zekeren
George Munch, Koopman in
Amſterdam op order van myn
Heer Principaal, ontfangen had,
zodanig plaagde, en liet lopen, dat
ik naderhand nooyt betaling daar
op krygen kon. Deze Koopman
zond my een Wiſſelbrief van eeni-
ge hondert guldens, welke ik op
zynen naam aan de Kaap de Goede
Hoop trekken, en den geen we-
der aan hem adreſſeren zoude,
die dezen zynen wiſſelbrief zoude
aangenomen en aan my betaalt
hebben; met de vaſte verzeke-
ring, dat hy na zicht van mynen
wiſſelbrief den Toonder van den-
zelfen ten eerſten wederom beta-
len zoude, wyl het geld uit
Duiſchland reeds in zyne handen
was. Nu wiſt ik wel, dat de Gou-
verneur dezen koopman kende;
daar benevens was my niet onbe-
wuſt, dat hy geld na Holland

moeft zenden; derhalven ging ik
by hem, en verzocht hem, om
zoo veel geld, als die wiſſelbrief
bedroeg, te betalen, om dat hy
het op die wys niet hoefde over
zee te wagen, en daar benevens
verzekert was, dat het zelve in
Amſterdam ten eerſten weder
zoude betaalt worden, maar ik
ontfing tot antwoord, dat hy geen
geld aldaar van noden had, wy-
zende my deſwegen by den Equi-
pagemeeſter Johan Brommert,
en deze weder aan den Gouver-
neur. Ondertuiſchen als ik 25
percent en alzo 100 guldens op
myn wiſſelbrief had willen verlie-
zen, zoude ik liefhebbers genoeg
daar toe hebben gevonden; maar
wyl ik vaſt meende, dat het geld
over een jaar evenwel zoude kom-
men, 't welk echter niet geſchied
is, zoo had ik weinig luſt daar toe
en wierd ik alzo met woorden
van hem geſpyt, zonder dat ik
geld van hem krygen konde.

Om andere verdrietelykheden
verby te gaan; hy heeft my nog-
tans onder ſchyn van byzondere
vriendſchap, maar tot een gantſch
ander en contrarie oogmerk, een
emmer met Kapifche en van hem
zelfen geperiten wyn vereert;
dog de oorzaak of rede van deze
ſchenkagie was om een zaak, waar
in hy my zocht te wikkelen,
waar toe ik echter geen luſt had.

Namelyk eenige verſchillen, die
hy met de voornaamſte burgers
had, en die ontrent 6 maanden ze-
dert myne komſt verborgen waren
gebleven, quamen nu uit te ber-
ſten; hebbende hy dezelve aan de
hoge Indiſche Regering te Bata-
via, en daar na by de Compagnie,
of deſzelve Bewindhebbers in
Holland zeer elendig uitgeſchil-
dert, en aan die Heren zeer lelyk
voorgeſtelt. Hier door meende
hy my of in dezelve te wikkelen, of
ten minſten op zyne zyde te bren-
gen, ten einde ik wederom van hem
zoude ſchryven, en door myne
onzydige brieven een goed en na-

De Schry-
ver word
beſchon-
ken.

Waarom
het ge-
ſchied.

Naturel
van den
Gouver-
neur.

Veroor-
zaakt
moeylyk-
heid aan
den Schry-
ver wegens
een wiſſel-
brief.

drukkelyk getuigenis by zyne hoge Principalen verftrekken; maar ik had daar toe geen byzonderen luft, om dat ik niet nodig oordeelde, het vuur te bluffchen, 'twelke my niet brande, en ook om dat de zaak my toenmaals nog onbekent was, als waar van ik nooyt had horen fpreken, veel min dat ik dit of dat had pryzen of laken konnen. Door zodanige weigering echter wierd de haat dagelyks heftiger, en heb ik de oude genegentheid nooyt meer van hem konnen winnen.

De haat van den Gouverneur neemt toe.

Des Schuyvers luttelaar haat aan de Kaap in goud credit.

Meest heeft my echter by hem gehaat gemaakt, de nieuw aangefelde Land-droft, Johannes Starrenberg, zyn geweze Secretaris, die naderhand een ryke weduwe getrouwt hebbende, zyn dienft verliet, en een geruimen tyd, als burger leefde, tot dat eindelyk het misnoegen tuffchen hem en zyne eergierige vrouw of liever zyn eige hovaardy hem aanzette, om op nieuw dienft te zoeken, en dit honorabel en profytelyk ampt aan te nemen. De burgers waren over deze bevordering alle verheugt, en wenschten hem geluk, zich verzekert houdende, dat wyl hy aldaar zelf burger geweest was, hy wel wift, hoe het met den burftand gelegen was, en zich vleijende met defzelfs oude oprechtheid en trouwe vriendschap, hoewel vergeefs, gelyk ter zyner tyd zal worden aangewezen; vertrouwende hem daar benevens meer, dan zy aan eenigen Land-droft voor hem ooyt gedaan hadden, wanneer de uitgang echter kort daar na wees, dat zulks tot haren grootften fchade en uysterfte bederf gedyde.

Deszelfs lof.

Daarenboven was hy bequaam genoeg, om deze bediening waar te nemen, aangezien zyn eige naturel nevens het naarflig doorbladeren van geleerde fchriften, en de lange ondervinding by zyn vorig ampt, hem bequaamheid genoeg hadden konnen geven, als

al het uiterlyke van zyn wezen, de gewoonlyke minnelyke omme-gang met de menfchen, en de voorheen met zyne even-burgers gepleegde vertrouwentheid daar toe niet hadden willen helpen. Deze had ook zeer gemeenzaam met my omgegaan, en myne vriendschap gezocht; is ook dikwyls by my gekomen, en ik by hem, en heeft zich als een oprechte vriend gehouden; zoo dra echter de bovengemelde zaak quam uit te berfpen, en de klagten nevens de klagers aan den Gouverneur door zyn broeder van Batavia overgefchreven wierden, kreeg de gemelde Land-droft, niet alleen met by de kop vatten, gevangen zetten, ondervragen enz., veel te doen, maar wierd ook, wyl hy zich verbeelde, dat daar door een ryken buid te halen was, en dat daar onder zyn tarw bloeide, veel hovaardiger, als hy geweest was; de oude vriendschap veranderde hy ontrent zommigen in een bitteren onverzoenlyken haat; anderen hielp hy vervolgen, andere zag hy met den nek aan, welk alles, wyl het loutere tekenen waren van zynen voor de deur flaanden val, een iegelyk billyk heeft doen oordelen, dat die met den eerften volgen zoude.

Veranderd uit hovaardy.

Ik wil my echter hier niet inlaten, om omftandig te vertellen, wat eigentlyk de zaak is geweest, of wat 'er by voorgevallen is, als zynde dit reeds hier boven gefchied; ik zal alleenlyk in 't kort daar van aanroeren, dat hy zekeren namiddag in de Maand van Maart 1706. my onder de poort van de vefting ontmoete, met voornemen, om my te bezoeken, en volgens 'slands wyze een pyptabak met my te roken. Met dit voornemen gingen wy na myn aangename tuin-woning; ondertuffchen quam hem onder wege te binnen, om zyne vriendinne, die niet ver van my woonde, genaamt N. Victorin, aan te fpreken, en

en verzoekt my, om hem derwaards gezelschap te houden; het welk ik ook te minder weigerde, om dat het dicht by myn huis was, en hy maar een korten tyd meende te vertoeven, en om dat ik my daar benevens verzekert hield, dat ik met een op rechten vriend te doen had.

Byzonder
gesprek.

Nauwlyks hadden wy voet in huis gezet, en gaan zitten, of men presenteerde ons een koele dronk wyn en een pyp tabak, terwyl de gemelde Juffrouw Victorin den Land-droft vraagde, wat hem van de bewuste zaak tusschen den Gouverneur en de burgers dacht? Edog deze antwoorde daar op gantsch vernuftig, dat hy daar van nog niets konde zeggen; dat de zaak nauwer moest worden onderzocht. Waar op zy ten eersten hervatten, dat zy voorschands wist, dat dit een zaak was, die een ryken Land-droft maken zoude.

Hoe de
Schryver
zich ge-
droeg.

By deze woordewisseling zat ik stil, en luisterde maar; onder tusschen antwoorde ik op het laatste, dat zy den rekening buiten den waard maakte; aangezien de zaak my voorquam, dat wanneer ze niet omzichtig wierd behandeld, dezelve wel van een ryken, een armen Land-droft maken kon, dog den Land-droft, die my vraagde waarom? gaf ik tot antwoord, dat ik de reden wel aan hem alleen maar niet in 't byzyn van andere menschen zeggen en openbaren wilde, leggende daar op myne pyp neder, stond op, en ging na myn huis; waar op hy nieuwsgierig om te weten; wat my mogt bewegen, om zulks te zeggen, my op de hielen volgde, en by my quam.

Zyne op-
hertige re-
de.

Wanneer hy was gaan zitten, en my onder een pyp tabak en een glas wyn na de oorzaak vraagde, zeide ik hem, dat de Compagnie een zoo grote magtige ryke Colonie, met zoo veel kosten aangelegt, entot nu beschermt, zekerlyk niet

om den Heer Gouverneur te grond zoude laten gaan, alzo zy eerder toen meer andere Gouverneurs konde bekomen, als een eenig wel gezeten en ryk gegoeden en voor de Compagnie zoo nuttigen burger, zonder kosten, moete enz., weder hier krygen. Daarenboven waren het de voornaamste, die zich alle tegen deze Regering hadden gekant, en niet de slechtste burgers, welke dan ook zonder twyffel wel zouden weten, hoe ver hare voorrechten, door de Illustre Compagnie aan haar verleent, zoo als ook die van den Gouverneur strekten, en diergelijke redenen meer, welke ik tegenswoordig met stilzwygen verby gaa.

Het antwoord van den Landdroft was voor ditmaal, dat ik blind in de zaak, en mischien met vooroordeel in genomen oordeelde, om dat ik nog gene papieren daar van gezien of gelezen en daar benevens met niemand dan met de partyen van den Heer Gouverneur deswegen gesproken had; edog wanneer ik tegenwoordig met hen wilde gaan, of eens by hem komen, dat hy gewillig en bereid was, om my de zaak in kwestie te laten zien en lezen, waar uit ik als dan wel haast zoude zien, hoe qualyk en verkeert myn oordeel gegrond was. Waar op ik hervatte, dat alzo ik in deze gantsche zaak oneenzydig was, en met deze nog met gene party in dit stuk iets uitstaande had, ook met niemand daar over had gesproken, ik ook geen vermaak nam, om zodanige schriften, als die my niet raakten, te lezen; ten einde om verder buiten verantwoording en alle achterdocht te blyven.

Word ver-
worpen.

Dit gesprek, tusschen ons beide en in myn kamer gehouden, was nauwelyks geëindigt, of de Landdroft begaf zich tot den Gouverneur, om zulks van woord tot woord aan hem over te brieven;

en

en misfchien voegde hy dingen daar by, die ik nooyt gedroomt, veel min gezegt heb, waar door hy my by hem in een onverzoe-lyken haat bragt, en alzoo tegen de plicht van een vriend handelde, waarentegen myne openhertige mening alleen strekte, om hem te erinneren, dat hy omzichtig te werk gaan en zich in geen gevaar fteken zoude.

Verhaal
van een
byzonder
verfchid.

Nog eene zaak, die hoewel ze deze en by gevolg my ook niet raakt, kan en wil ik niet vergeten, ten einde om na vele verdrietige vertellingen, ook iets vrolyks en lachenwaardigs in te laten vloejen, en daar door het geduld van den lezer, reeds zoo zeer getergt, te behouden. Johan Henrich Bouman, uit Ditmarfen geboortig, had een weduwe getrouwt, die nog vryfter zich in Holland, zoo men zegt, op een fchip van de Compagnie had verfeholen, en aizoo na de Kaap van de Goede Hoop gevaren was; haar vryfterfchap zoude onder wege fchipbreuk hebben geleden, om dat wanneer zy met haar eerfte man bruiloft hield, het kind vroeger ter wereld was gekomen, als men zoude hebben konnen rekenen, dat hy dezelve wettiglyk by gewoont had. Ondertuffchen zoude daar door toenmaals een groot misnoegen zyn ontftaan, wyl men zegt dat de man geweigert had, het kind voor het zyne aan te nemen; zulks was echter naderhand vergeten, en met den eerften man als uitgefloren. By het ander huwelyk, te weten, met den gemelden Heer Bouman, was die zaak nog meer in vergetelheid geraakt, om dat deze een vroom, eerbaar en dienftvaardig burger was, zynde dezelve naderhand ook tot verfcheide burgerlyke eerampten gevordert, en onder anderen Commiffaris van de huwelyks zaken geworden, welke ampten hy alle met byzonderen yver waargenomen heeft, gelyk hy dan ook gedu-

rende myn verblyf alhier, hoewel zonder voorafgaande ordentelyke benoeming, en alleen uit welgevallen en byzondere genegentheid van den Gouverneur, Wilhem Adriaan vander Stel, tot de waardigheid van Burgermeester zelf verheven is.

Na dat echter deze zyne vrouw, eer en alvorens hy nog het Burgermeesters-ampt kreeg, met een kleermakers vrouw, welkers man Hendrik Meyboom genaamt was, in harde woorden geraakte, had dezelve haar onder anderen ook verweeten, het geen ze op het fchip had uitgevoert, en het welk zoo zy zeide, aan alle de Inwoners van de Kaap de Goede Hoop bekend was, en haar voor een hoer gefcholden, 'twelk zy echter niet kon verdragen, om dat de zaak veroudert, het kind gefturven, en de maagfchap, zoo als het fpreekwoord zegt, een einde had, en haar man daarenboven by den gemelden Gouverneur in byzondere gunft ftond, zoo dat zy wakker weder van zich beet; waar door zy echter, wyl de kleermakers vrouw niet op haar mond gevallen was, maar oly in het vuur goot.

Waar uit
het verfchil
fproot.

Dienvolgens en om deze fmet af te wryven, verklaagde zy den fnyder en zyne vrouw beiden by den Independent Fiskaal Jan Blesio, als zodanige, die haar eer hadden te na gefproken. Vermids nu de gemelde Heer Bouman een man van een goed gedrag was, en voornamentlyk by den Heer Gouverneur in een goed blaatzjen ftond, wierd de zaak zeer gemakkelyk en met weinig moeite aan den Raad van Justitie gewezen.

Dit Collegie nam de zaak van den Heer Bouman, als onfchuldig, zich zeer vaardiglyk aan. Ten dele wyl zy wiften, dat de Heer Gouverneur zulks gaarn zoude zien, en ook vermids vele van hen met hem in andere Collegien moeffen zitten, die by ge-

Word ge-
flift.

volg

tte, of
 e voor
 nde te
 ve een
 Cabel-
 lyk en
 eerlyk

lingen Word vol-
 trokken.
 choon
 dezel-
 ar dat
 an den
 en, en
 ieden,
 en bil-
 y zich
 en ne-
 vonnis
 dragt ;
 vrouw
 e helpt
 naam
 een o-
 ar eer
 rs van

Mif-
 egent-
 ntſche
 eur en
 fs uit-
 len te

een,
 e en
 lina-
 is.

*ſt is ge-
 ugeezen.
 van de
 bben ge-
 tot het
 bewo-*

volg meenden deel aan dezelfs ten toonftelling te hebben. Dienvolgens deden zy den Kleermaker met zyn vrouw voor zich komen, en verwezen haar, dat zy beide blootshoofte op de blote knien God en de Justitie wegens de laftering om vergiffenis zouden bidden. Edog vermids zy daar toe niet konden verftaan, en zy hare ware woorden niet in den hals halen wilden, wierden zy in de vefting by de kop gevat, en elk byzonder in een vertrek gezet, tot dat zy eindelyk genoodzaakt wierden, om aan het gemelde vonnis te voldoen.

Vonnis.

De Schryver is daar tegenwoordig.

Wanneer nu de dag, tot deze herroeping beftemt, aan quaat, en de klok geluid wierd; begaf ik my na de vefting, om daar van ook ooggetuige te zyn. Ik vond daar een talloze menigte van volk, daar onder ook den meergemelden Heer Bouman. De Kleermaker en zyne vrouw wierden uit haar gevangeniffen gehaalt, en ik was niet weinig ontftelt, wanneer ik zag, dat die vrouw nog een klein kind op hare armen en aan haar borft had, 't welk men haar echter niet af nam, maar haar vraagde, of zy nu genegen was, om aan het vonnis van den Raad te gehoorzamen. Waar op

zy weder vrypofftig hervatte, of de Edele Raad van Justitie voor God en de menfchen meende te verantwoorden, dat dezelve een openbare hoer, die in het Cabelgat had gezeten, wilden eerlyk en zich zelven daar door oneerlyk maken.

Na eenige woordewiffelingen vermaande de Kleermaker, fchoon hy met zyne vrouw een en dezelve ftraffe moest lyden, haar dat zy zich maar aan den wil van den Raad zoude onderwerpen, en doen wat dezelve zoude gebieden, fchoon het juist niet recht en billyk fcheen. Daar op liet zy zich bewegen; zy knielden beiden neder, en deden het geen het vonnis van den Raad met zich bragt; waar by de Kleermakers vrouw onder anderen zeide; Daar helpt tog niets voor, in Gods naam dan! 't fchynt wel, dat ik een openbare Cabelgats-hoer haar eer tog moet geven die zy anders van niemand krygen kan.

Word voortrokken.

Edog hier van genoeg. Miffchien zal ik naderhand gelegentheid hebben, om de gantsche zaak tuffchen den Gouverneur en de burgers, nevens dezelfs uitgang met weynige woorden te melden.

V. H O O F T S T U K.

Van de Kaap de Goede Hoop, in 't gemeen, nevens dezelfs Geographifche Lengte en Breedte, en wyders wat wegens de Declinatie van de Zeil-fteen aldaar aan te merken is.

Kaap de Goede Hoop wanneer die is ontdekt. Deszelfs benaming. Wie aldaar eerst is geland. Waar men eerst het anker heeft laten vallen. Hottentotten ftaan veel Portugeezen. Waar door zulks was gekomen. Byzondere wraak der Portugeezen. Aanvang van de Hollandfche Ooft-Indifche Compagnie. Hoe zy zig aan de Kaap in zekerheid hebben gezet. Hoe de Brieven aldaar bewaart wierden. Een Hollander geeft aantleiding tot het

Verwonen van de Kaap. Vind het land vrugthaar. Opent zyne gedachten aan de Oost-Indische Compagnie. Word weder derwaards gezonden. Handelt met de Hottentotten Koop een stuk lands. Legt een Vesting en andere gebouwen aan Aanzang tot de Land en Veld-bouw. Aanlegging van een Colonie. Het land word uitgedeeld. Opgang dezer Colonie. Word in 4 Colonien verdeelt. Verlening der Oost-Indische Compagnie. Gebrek aan Vrouwen-personen. Word uyt Holland verzult. Vermeerdering der menschen aan de Kaap. Koop van een ander stuk Lands. Hoe het Land aan de Kaap geschapen is. 't Is zeer vruchtbaar. Heeft zout en warme baden. Heeft hoge bergen. Heftige storm-winden. Doen grote schade. Hebben ook haar nuttigheid. Waar de Kaap de Goede Hoop legt. Verscheide meningen van de Primus Meridianus. Waar zulks van daar komt De Primus Meridianus van de Fransche en Hollanders. Verscheide meningen van de Bredte van de Kaap de Goede Hoop. Van de lengte van de Kaap de Goede Hoop. Mening der Fransche Zendelingen. Mening van Hallejus. Wat de Schryver hier uyt getrokken heeft. Wat lengte hy heeft gebruykt. Welke de ware lengte is van de Kaap de Goede Hoop. Waar toe de lengte en breedte der plaatsen dienen. Veranderlyke afwyking van de Zylsteen aan de Kaap de Goede Hoop.

Hoewel ik had beloofd, om u myn toestand van tyd tot tyd bekend te maken, waar van ik u ook de volkome verzekering kan geven, dat ik God zy gedankt, nog by goede gezondheid ben, zoo zult gy echter niet qualyk duiden, dat ik van het Hoofd of Voorgebergte van de Kaap de Goede Hoop, alvorens iets als bovenheen meld, 't welk echter in 't toekomende by continuatie van onze gezondheid door nadere Hoofdstukken zal worden verklaart; edoch met de by gevoegde verzekering, dat myne voorgaande en eerste belofte nogtans niet vergeten of gantschelyk achterwege blyven zal.

Kaap de Goede Hoop wanner die is onduidel.

Myn verblyf is, zoo als bekend, tot nu aan de Kaap de Goede Hoop; waar van bewust is, dat dezelve reeds in den jare 1493 door den Portugeeschen zee-held Bartholomeus Diaz is ontdekt, welke dezelve met den naam van *Capo dos todos Tormentos*, of stormhoek doopte. Ondertusschen wierd dezelve door Johannes II. Koning van Portugaal, *Capo du bonne Esperance* of Voorgebergte van de goede Hoop genaamt, om dat 'er zoo als de Koning zeide, nu goede hoop was, dat deszelfs schepen na Oost-Indien zeilen, en met groten winst weder te rug zouden komen kunnen.

De zelf benaming.

Wie aldaar eerst is geand.

Deze Zeeheld derfde echter niet op zich nemen, om aldaar te

landen, maar keerde, na dezelve naauwkeurig bezichtigd te hebben onverrichter zake te rug. Vervolgens is de Admiraal *Vasco de Gama* derwaards en zelfs verby gevaren, en heeft in den jare 1498 by *Rio d'Infante*, een weinig oostelyker en achter dit voorgebergte, voor de eerste maal voet aan land gezet, en is insgelyks met zyn vloot van daar na Indien gezeilt. Wanneer hy echter aan den Koning *Emanuel*, welke Koning *Johannes* den II. tot de kroon opvolgde, verslag van zyne verrichtingen deed, heeft dezelve zich ten hoogsten verheugt daar over getoont en een nieuwe vloot derwaards gezonden.

Ondertusschen hebben deze Koninglyke vloten niet derven wagen, om den haven of het voorgebergte zelf aan te doen, vrezende voor de wreedheid der Inwoners door dien zy naar het voorbeeld van meest alle andere Landaarden dezelve voor menschen-eeters hielden; of ook omdat zy aan het Robben-eiland, alwaar zy meest altyd het anker lieten vallen, en huis hielden, alwaar ook heden dien dag een oude spelonk voor handen is, die den naam van deze Natie draagt, waar in zy voor den wind en regen schuilden, gelegenheid genoeg vonden, om zich van water en leeftogt te verzorgen, en by storm het land weder te verlaten.

Waar men eerst het anker heeft laten vallen.

Onder-

os-
in
l;
te
e-
r-
og
le
l,
s,
o-
er
r-

et Aanvang
le van de
l, Holland-
ce sche Oost-
n Indische
ft Compag-
r- gnie.

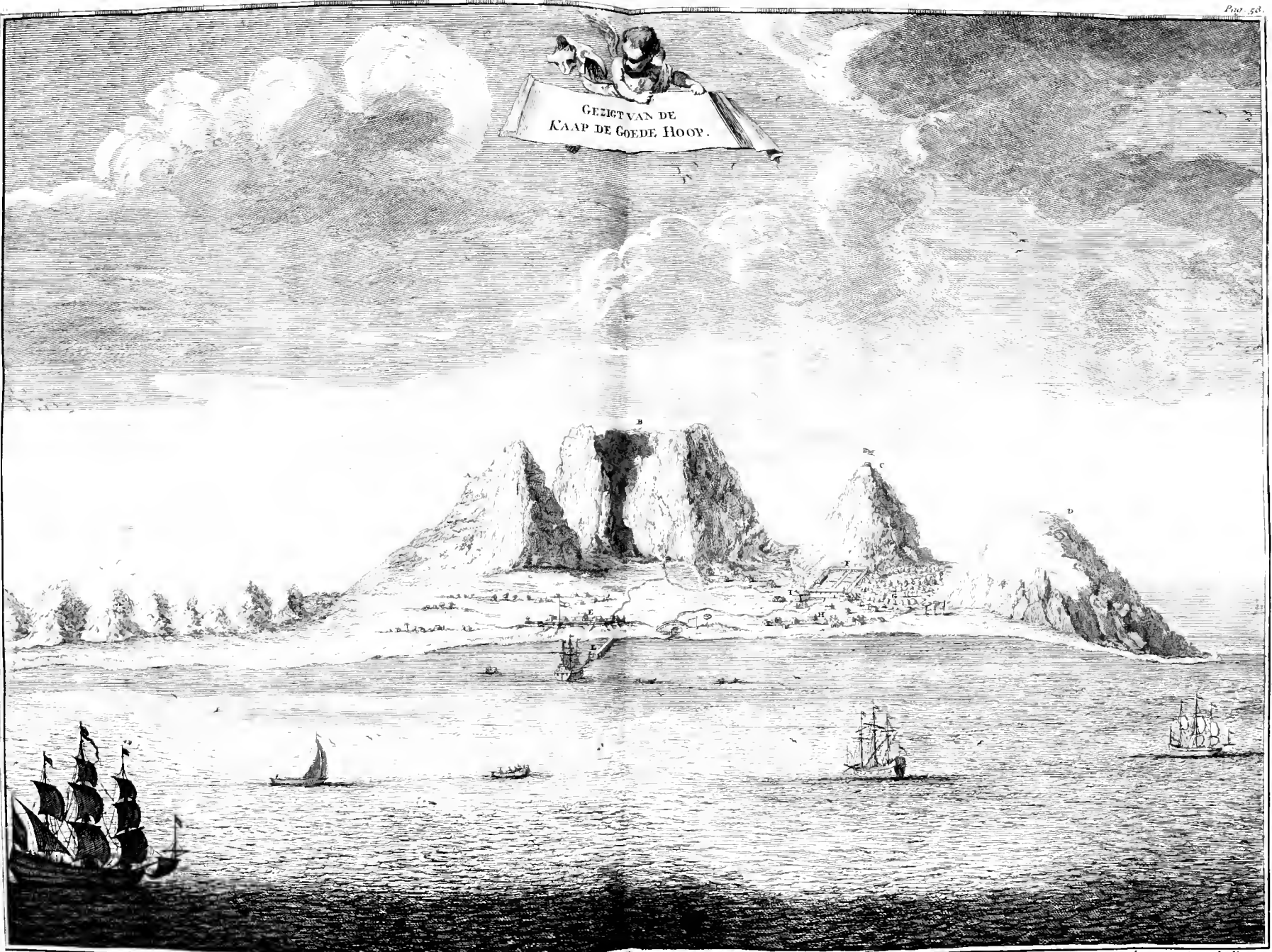
y
a-
et
n
de
l-
l,
an
is
e-

el Hoezy
le zich aan de
y Kaap in ze-
g kerheid
le hebben ge-
e- zet.

f-
n
n
ur
l,
r-
l-
e
e-
t,

ie Hoe de
n brieven al-
et daar be-
:- waart
et wierden.

et
n

A. Druvels berg. B. Tafel berg. C. Leeuwen berg. D. Leeuwen schans. E. De Hollandische Vesting. F. De Compagnies Jaan. G. De woonplaatsen der Nistentotten. H. De woonplaatsen der Hollanders. I. De Kerk. K. t. Gasthuys. L. Een Sticht van 50 schreeden boven de Chalouppen aankomten.

Hottentotten slaan veel Portugezen.

Ondertuffchen heeft naderhand de ondervinding geleert, dat op het goed naturel van deze Inwoners weinig ftaat te maken is, als zy op zekeren tyd weder met haar gantsche Retourvloot daar ankerden, en water en ander leefstogt van levendige offien en fchape van het vaste land halen en kopen moesten. En om dit te beter in 't werk te fteflen, en het volk tot het uitvoeren van dit werk een riem onder het hert te fteken, hadden zy hunnen Onder-koning Francisus d'Almyda, die gezien hadde, dat eenige van zyn volk door de Hottentotten waren te rug gedreven, overgehaalt, dat hy hen byftaan zoude. Dienvolgens ging hy, verzelt van twee Kapiteins, en een goed getal manfchap aan land. Vermids het volk echter met donderend geweer, zeer weinig of niet verzien was, wierden zy allen aldaar doodgeflagen, en moesten 75 man daar onder hy zelve, vermids hy met een vergiftigde pyl door de keel was gefchoten, nevens de twee Kapiteins het leven laten; om dat deze Barbaren, die om een paar kopere fchoefpen, die zeer blinkten, te bekomen, en welke een zeker matroos hen niet goedwillig wilde laten volgen, een zodanig getier maakten en de geweldige hand aan hen leiden.

De Onderkoning moet daar van zekerlyk niets goeds hebben gefpelt, vermids hy in de floep gezet werdende, zeide, waar brengen ze 70 jaren toe? Ondertuffchen hebben zy na verloop van eenige jaren zich dapper aan deze barbarifche menfchen gewroken, wanneer zy een ftuk kanon, met musket kogels geladen aan het land bragten, en met touwen door de Inwoners, dien zy de beste woorden gaven, en zich gelieten, als of zy al het voorgaande vergeten waren, lieten voort trekken, met order, dat de Conftabel, die van achteren met een brandend

I. Deel.

lout volgde, het zelve zoude losbranden, als de Hottentotten in een rechte linie gefchaart waren; op welke wyze een goed gedeelte van dezelve fneuvelden; de overige welke de vlucht namen, wierden zodanig onthufft, dat zy nog heden dien dag van allerhande fchiet geweer een fchrik hebben, en zich op dit *Pu makum goods*, gelyk zy ftukken gefchut, fnaplanen en ander fchiet-geweer noemen, gantsch niet willen vertrouwen.

En in zulken toefland is het met het Voor-gebergte van de Kaap de Goede Hoop gebleven, tot dat de Hollanders in den jare 1600 hebben begonnen, een Compagnie op te rechten, die eerst den naam van die van verre voerde, en welke naderhand toen zy zich met haar te zamen gelegd capitaal van 66 tonnen gouds, met het welk zy den Ooft-Indifchen handel begonnen, hoe langs hoe vaster hadden gezet, de Ooft-Indifche Compagnie genaamt wierd, welke met ter tyd van rykdom en veroverde landen zeer magtig is geworden, gelyk zulks nog heden daags t'over bekend is.

Zy hebben hunne fchepen wel bestendig aan de Kaap de Goede Hoop laten landen, maar wyl zy geen fchut van een goede vefting daar hadden, moesten zy als de watervaten aan land wierden gebracht, en gevult, of ander leefstogt gekogt wierd, altyd een fchans voor haar opwerpen, en den Inwoners den toegang tot haar tent en andere gevaarten beletten, van dewelke men nog eenige overblyfzels vind van ftenen, die toenmaals uitgehouwen zyn; de fchanzen echter zyn overlang weder met de aarde gelyk gemaakt, en met huizen bebouwt.

Een ieder fchip, dat na Indie voer, nam een vierkanten fteen mede, waar op de naam van het fchip, de dag wanneer het vertrokken was, als ook wanneer het

Aanvang van de Hollandfche Ooft-Indifche Compagnie.

Hoe zy zich aan de Kaap in zekerheid hebben gezet.

Hoe de brieven aldaar bevaart wierden.

Waar door zulks gekomen was.

Byzondere wraak der Portugezen.

aan de Kaap arriveerde, wie de Kapitein was, en welke andere perzonen van rang zich op het zelve bevonden, wierden gehouden. Deze stenen wierden gebruikt, om hunne brieven, die zy weder na Holland zenden, en daar door bericht van hunne reis geven wilden, daar onder op een andere plaats buiten de Schans te verbergen, ten einde de uit Indie te rug komende schepen dezelve opzoeken, met zich nemen, en de Heren Bewindhebbers in Holland daar na verder bericht daar van zouden geven kunnen. Dese brieven slaken altyd in een blikke of lode doos, die van niemand dan van de Bewindhebbers mogt worden geopent.

Len Hollandergeest
aanleiding
tot het be-
wonen
van de
Kaap.

Op dusdanige wys continueerden zy deze Kaap te bezoeken, tot om den jare 1650. wanneer hare gewoonlyke jaarlyksche Retour-Vloot aldaar aanquam, zich met nodige victualien en versch water verzorgde, en eenigen tyd zich aldaar verversehte. Ter zelve tyd bevond zich onder anderen op de vloot zeker bequaam wys en verstandig chirurgyn, genaamt Jan van Riebeck, een Hollander van geboorte, die zoo als het schynt, een grote kennis van de vrucht en onvruchtbaarheid der landen bezat, en daar benevens ook een grote kennis der kruiden had, en wist, hoe en in welken grond zy best plegen te groejen: deze ontrent den Tafelberg wandelende, onderzocht des

Vind het
land
vrijelijk.

Opentzync
gedachten
aan de

Zyne reis gelukkig volbragt hebbende opende hy deze zyne

gedachten en gissingen, zoo by monde als by geschrifte aan de Bewindhebbers van de Oost-Indische Compagnie, en toonde hen met onwidersprekelyke gronden de noodwendigheid en nutbaarheid van deze onderneming. De Bewindhebbers namen dezen voorflag in rype onverweging, beledien deswegen eenige vergaderingen, en overwogen wat de gantsche Compagnie hier in best te doen stond. Na vele deliberatien besloten zy eindelyk, de plaats in bezit te nemen, een goede citadel nevens andere nodige gebouwen voor zieken en woonhuizen aldaar te bouwen, en alzoo te beletten, dat geen andere Europeaansche Natie hen hier in mogt voor komen.

Oost-Indi-
sche Com-
pagnie.

Ten dien einde rusten zy vier schepen uit, laden in dezelve meest bouw-materialen en ander handwerkstuig, en bemanden dezelve ook meest met zodanige menschen, welke haar by dezen gewigtigen aanslag goede en trouwe diensten doen konden. Wyders stellen zy den gemelden Heer van Riebeck tot Admiraal over deze schepen, en gaven hem de nodige orders. Daarenboven gaven zy hem als Auteur van deze onderneming en die aan de Illustre Compagnie alles zoo aangenaam en levendig had weten voor te stellen, het prædicat van een Commandeur, niet alleen van de uitgeruste schepen, maar dat hy dezelve ook verder voeren, aldaar blyven, en alles ten besten voordele van de Compagnie ordonneren zoude.

Word we-
der der-
waards ge-
zonden.

In zulke qualiteyt voer hy met zyne vier onderhebbende schepen na de Kaap de Goede Hoop, en begon voort na zyne landing aldaar, met de Inwoners van het land te handelen, niet alleen om hem en zyne by zich hebbende menschen, ofsen en schepen tegen betaling tot nodig onderhoud te laten volgen, maar ook om hem een stuk land te verkopen, of eigentlyk aan hem in te ruimen, ten

Handel
met de
Hotten-
totten.

einde

einde hy nevens de zyne gevoeglyk en gemaklyk zoude kunnen wonen.

Koopt een stuk land. De Hottentotten, die rykelyk met kopere kralen, Tabak, Brandewyn en andere kleinigheden wierden beschonken, bedachten zich niet lang, oordelende dat het land voor hen groot en ruim genoeg was, en zy dienvolgens zulk een klein getal menschen licht bergen, en met land verzien konden. Ten dien einde sloten zy met den gemelden Heer Commandeur van Riebeeck den koop, en bedongen een zomma van 50 duizend guldens, in waren aan hen te betalen, en daar voor aan hem het verzochte land te ruimen; gelyk dan dit koop-contract nog in de Secretary aan de gemelde Kaap zoude te vinden zyn.

Legt een vesting en andere gebouwen aan. Na geflote koop en voldoening der Verkopers, ging deze Commandeur van Riebeeck ten eersten aan het bouwen, maakte eerst een goede vierkante vesting, en in dezelve bequame woon- en pakhuisen voor menschen en goederen. Ter zelve tyd wanneer hy maar een weinig voor een overval verzekert leven konde, bouwde hy nevens de vesting, een ziekenhuis, ten behoeve van de met de scheppen komende krankten, en zette zich alzoo daar mede in goed postuur, om niet alleen voor de Inwoners zeker te zyn, maar door gevolgde voltoojing der aangelegde vesting ook voor buitenlandsche en te water komende vyanden geruist en vreedzaam te leven.

Aanvang tot de land- en veldbouw. Kort daar na begonnen de in het garnisoen leggende menschen tuinen in de Tafel-valley aan te leggen, en Europeaansche keukenkruiden daar in te zaaijen. De Commandeur nam achter de vesting, ontrent twee uren na Constantia een heuvel en het daar aan leggend dal voor zich, en maakte een byzonderen Lust- wyn- en keuken-tuin. Vermids nu aldaar,

zoo als ook in alle de andere tuinen alles zeer wel voortquam, wierd aan de Compagnie in Holland daar van behoorlyk bericht gezonden, en daar door te weeg gebragt, dat nevens de vesting ook een Colonie zoude aangelegt en opgerecht worden.

Aanlegging tot een Colonie.

Dienvolgens wierd in den Raad van de Heren Bewindhebbers besloten, en aan een ieder, die zich met ter woon derwaards zoude willen begeven, en het land bouwen, een stuk van 60 morgen, ieder van 600 roeden Rhylandsche maat, te vereeren, en uit hoofde van een erfbrief in eigendom te laten bezitten; mids dat hy binnen den tyd van drie jaren zoude moeten beginnen, het zelve te bebouwen en te bearbeiten, ten einde van de vruchten zelf te leven, en het Garnizoen ook daar van onderhouden zoude kunnen worden. Na verloop van tyd wanneer zodanig land hen niet langer zoude aanstaan, of dat zy niet in staat mogten komen, om het zelve te kunnen beheerschen, dat het hen vry zoude staan, om het zelve te verhuuren, te verkopen, of op een andere wyze zich quyt te maken.

Het land word uitgedeelt.

Hier door is deze nieuw aangelegde volkplanting haast in staat gekomen; aangezien dezelve heden ten dage, na dat'er maar ontrent 66 jaren verlopen zyn, zodanig is vergroot, dat zy naauwlyks meer den naam van een Colonie voeren mag; beslaande een ruimte, die met het grootste Hertogdom mag worden vergeleken. Weshalven de eerste aanleggers en aanquekers zelf haar in 4 byzondere Colonien verdelen, werdende de eerste, daar onder de stad en vesting, nevens andere publike gebouwen, de Kaapsche Colonie genaamt; de tweede echter, welke tegen de eerste aankomt, de Stellenbosche; de derde de Drakensteensche, en de laatste de Waversche.

Opgang dezer volkplanting.

Word in 4 Colonien verdeelt.

Verlening
van de
Ooft-Indi-
fche Com-
pagnie.

In den beginne ontbrak deze Colonie alles, dat tot bebouwen en bearbeiden van het land dien- de. Daar was geen geld, geen brood, geen koren om te zaaijen, geen wynftok om te planten, geen wagen of ploeg, ook geen oſfen, om beiden dezelfen te trekken; kortom allerhande boere gereed- ſchap ontbrak; Edog de goedheid van hunne voortplanters de Heren Bewindhebbers in Holland, hielp hen wel haaft tot dit alles. Zy bezorgden hen koren om te eeten en te zaaijen; zoo als ook karren, ploegen, oſfen, en wyders alles dat hen ontbrak, tot dat zy eindelyk in ſtaat quamen, om het ge- leende en verſchote wederom te kunnen geven; het welk zekerlyk al een zomma van eenige tonnen Gouds bedroeg, welke echter van tyd tot tyd weder afgedaan is, zoo dat'er in den jare 1712, wanneer ik Secretaris van Stellenboſch en Drakenſteen was, nog maar 50 duizend Guldens in 't geheel ten achteren waren.

Gebrek aan
Vrouws-
perzonen.

Na dat dit gebrek was verhol- pen, ontſond'er weder een ande- re zwarigheid, welke deze Grootgunſtige Heren ook weg- namen. Daar waren mans-perzo- nen genoeg aan de Kaap de Goede Hoop; maar vermids het niet wel pafte, om zich met heidensche fla- vinnen te vermengen, alzoo de kinderen, wanneer ze niet den Heer van de flavin toequamen, weder flaven worden en blyven moeften, behalven dat niemand groten luſt had, om zich met een ſlinkende ſmerige Flottentot- tinne te vermengen, zoo vond men groot gebrek aan vrouws-perzo- nen, waar mede deze Colonie zich wettiglyk konde paren, en kinde- ren telen.

Werd uit
Holland
vervult.

Wanneer dit in Holland bekend gemaakt wierd, vond men wel ras een middel, om deze zwarig- heid inſgelyks uit den weg te ne- men. Men nam zuivere, deugd en eerzame vrouws-perzonen uit

de wees-huizen van Amſterdam, Rotterdam en uit andere ſteden; zond dezelve met haar eige wil en toeflemming van hunne vrienden, met de eerſte ſchepen derwaards, en recommandeerde dezelve aan den Commandeur, die naderhand Gouverneur van de plaats is ge- worden, en bezorgde voor het overige het geen haar toequam in Holland, dat zy na een getroffen huwelyk zonder veel moeite aan haar erſdeel komen, en zulks uit de Compagnies kas ontfangen konden.

Hier door wierd het land in een korte omwenteling van tyd zoo volkryk, dat men genootzaakt was verder te gaan, en na meer landen om te zien. Gelyk dan hier door de vier gemelde Colo- nien niet alleen haar wasdom heb- ken bekomen; maar men vind nog in de meeſte huizen dikmaals 10, 12 of 15 kinderen, die alle gezond en frifch zyn, waar uit licht op te maken is, dat deze grenzen met ter tyd verder uit- gebreit zullen moeten worden; en de Compagnie heeft zulks zonder twyffel reeds in overwe- ging genomen, om dat zy het land van *Terra du Natal*, tuſſchen Moſſambique en de Kaap, inſge- lyks van de Lands-heren of Hot- tentotſchen Koning voor 30 dui- zend guldens heeft gekogt.

Vermeer-
dering der
menſchen
aan de
Kaap.

Koop van
een ander
ſtuk lands.

Ondertuſſchen is dit groot land met hoge en grote bergen overal als opgevult, welke meeſt uit op- gehoopte en regelswys op elkan- der leggende klippen ſchynen te beſtaan; zoo dat men zoude me- nen, dat daar nog bloemen, krui- den, bomen of wortelen zouden kunnen groeijen; ondertuſſchen vind men op de kruinen der ber- gen de aangenaamſte, zoetſte en klaarſte waterbronnen, die het gantſche jaar door in zodanige o- vervloed water geven, dat daar van gantſche rivieren af vloejen, die beide menſchen en vee ver- quikken; daar benevens zyn die bergen

Hoe het
land aan de
Kaap ge-
ſchapen is.

out
ne

er-

re
in-

CAARTE
 VAN DE OOST-KUST VAN
 AFRICA.
 van MOSAMBIQUE tot digt aan
 KAAP DE GOEDE HOOP.

bergen ook bezaait en bedekt, met de edelste kruiden en bloemen, die een zeer aangename reuk van zich geven. Tusschen de valleyen of dalen ziet men allerhande wilde grote bomen, welker hout tot velerlei konstige en nuttige huis-cieraden, met veel voordeel gebruikt word

Is zeer vruchtbaar.

Tusschen deze bergen vind men zeer grote en wyduitgestrekte dalen, die overvloedig koren, wyn en allerhande boom-en tuin-vruchten voortbrengen; daar benevens groejen daar ook allerhande kruiden, welruikende bloemen, en kostbare Aloën, treffelyke medicinale gewassen, en wat het oog en het gemoed verder vervrolyken kan. Daar benevens is niemand in staat, om eenige kruiden, bomen en allerhande andere aardgewassen aan te tonen, die wanneer ze hier worden gebragt en geplant, niet even zoo wel zouden wassen als in de andere gewesten van de waereld, zy mogen komen van waar zy willen. Blyk daar van de Specery-bomen, het Zuikerriet en vele duizend andere uitlandsche gewassen, die hier geplant zyn. Ook verstreken een overvloedig bewys, de Europeaanse vruchten, als de Wynstok, Appel, Peer, Amandel, Noot, Castanje en vele andere herwaards gebragte bomen; zoo dat men met recht mag zeggen, dat de Kaap de Goede Hoop een land is, alwaar om zoo te spreken, melk en honing vlied; om dat het genoegzaam in staat is, om alleen alles te gelyk voort te brengen, het welk alle andere landen ieder in 't byzonder zeldzaam en kostbaar bezitten, en met veel moeite en kosten voortplanten. Daarenboven dient te worden aangemerkt, dat vermids het aan de Kaap de Goede Hoop nooit winter is, of om beter te spreken, nooit sneeuw of ys word gevonden, de Europeaanse vruchten hier ryp worden, wanneer men doorgaans in

die landen gewoon is, de bomen in de bloesem of naauwlyks groen te zien.

Ook heeft dit Voorgebergte van de Goede Hoop nooit gebrek aan zout, alzoo zulks uit zoet regenwater door de zonnestralen zonder eenige menschelyke hulp vorden dag komt, en jaarlyks naar de menigte van den regen wafcht. Daar benevens vind men hier zeer kostbare warme baden, welker water den aangename mineraal, of liever den louteren staal-smaak heeft. Vele menschen hebben reeds dit warm bad gebruikt, en veel beterschap daar by bevonden; ja ik zelf ben met veel menschen daar by geweest, die het zelve alle hemelhoog geprezen hebben; gelyk dan het water ook, dat overvloedig afloopt, en onder wege koud word, zoo wel de menschen als de wilde dieren verquikt.

Heeft zout en warme baden.

Deze en alle andere hoge bergen zyn oorzaak, dat de zeevaarders, die de Kaap de Goede Hoop willen aandoen, dezelve zeer ver in zee zien kunnen, alzoo de Tafelberg by helder weer ruim 15 mylen ver kan worden ontdekt. Daarenboven zyn 'er andere tekenen, waar aan men weten kan, dat men niet ver van de Kaap de Goede Hoop is, edog hier van is reeds hier voren iets gemeld, en eenige Auteurs aangewezen, die met meer omstandigheden daar van handelen; mogt ook wel nog een stuk daar van aanroeren.

Hoge bergen.

Alleen is hier te beklagen, dat deze oord met zeer heftige stormwinden uit het Zuid-Oosten en Noord-Westen gefoltert word, welke hunne gewisse streken of tyden hebben, wanneer de een of de ander woed. Wanneer de Zon in het Noordelyk teken omloopt, bespeurt men alhier meest Noordweste winden, die dikmaals zofel zyn, dat de schepen zelfs, die in den haven ten anker leggen, en

Heftige stormwinden.

naar

naar het menfchelyk verftand wel verzorgt zyn, gevaar lopen te ftranden en te vergaan, gelyk zulks meer dan eens en laaft in den jare 1697 gefchied is.

Komt echter de Zon in het zuide-lyk teken, heeft men meeft Zuid-Ooſte winden te verwachten. Deze veroorzaken aan de ſchepen geen zonderlinge ſchade, maar dezelve al van hunne ankers of touwen afllaande, zetten zy dezelve niet op het land, maar helpen dezelve in de vrye zee, en onttrekken haar het gevaar van te vergaan. Alleen zyn ze hinderlyk voor de gene, die in den haven willen, en dwingen dezelve dikmaals, om wel 14 dagen en langer te kruiffen, eer zy de gewenſchte haven veilig bereiken kunnen. Daarbenevens brengen zy aan de Veldvruchten en ooſt weinig voordeel, om dat zy de aaren of gantsch af, of als de vrucht ryp is, het koren daar uit flaan, en vernielen, en ook aan de boomvruchten niet weinig ſchade veroorzaken.

Doen gro-
te ſchade.

Hebben
ook haar
nuttgheid.

Ondertuffchen ben ik gantsche-lyk van gevoelen, dat deze winden de voornaamſte oorzaak zyn, dat de lucht aan de Kaap de Goede Hoop zoo gezond en frifch is. Want wanneer een van deze twee winden maar 3 tot 8 dagen niet doordringt, verzamelen de onreine delen van de lucht zich, en maken, voornamelyk als de zee hare onreinigheden by hoopen aan de oever heeft opgeworpen, dat alles wat leeft, een gruwelyken ſtank gewaar word. Dit veroorzaakt naderhand hoofdpy, en vele andere ongemakken, welke hier niet alleen voegelyk te verhalen zyn. Begint echter een van deze winden zich wakker te laten horen, verdwynt niet alleen de ſtank, maar alle onreine delen van de lucht worden daar door ook weggejaagt.

Edog het geen ik tot nu in't algemeen van het Voorgebergte der

Goede Hoop hebbe gemeld, is enkelyk gefchied, om in't toekomende te mogen weten, over welkezaken een nadere uitlegging te maken is. Want om zulks te gelyk te ondernemen, zoude maar vergeeffche moeite zyn, ten dele om dat het geduld, om zulk een lang Hoofdstuk te lezen, te veel zoude zyn gevegt, en ook vermids het my aan tyd zoude konnen ontbreken, om zulks ten eerſten als over eenen berg te moeten ſchryven.

Dienvolgens ben ik van voorne-
men, om als nu met eenige woor-
den maar aan te tonen, in welk
geweft van de waereld myn woon-
plaats, de meer gemelde Kaap van
de Goede Hoop legt. Milſchien
zal de Lezer daar over lachen,
vermids de gantsche waereld weet,
dat het Voorgebergte van de
Goede Hoop den uiterſten hoek
van Afrika inneemt; edog als gy
ter dege gade ſlaat, werwaards
myn voornemen eigentlyk doelt,
zult gy zonder twyffel dit lachend
wézen in een ernſtig gelaat veran-
deren en u te binnen brengen, dat
dit reeds een oude vraag by de
Geographen is geweest, welke zy
wel van herten hebben gewenſcht
te weten; maar waar ontrent zy
haar wensch nooyt volbragt gezien
hebben.

Waar de
Kaap de
Goede
Hoop legt.

Dienvolgens beken ik gaern, dat
myn woon-plaats tot nu den ui-
terſten uithoek van Afrika beſlaat,
en bygevolg in de *Zona temperata
auſtralis*, of onder een zodanige
Zuidelyke Luchttreek legt, wel-
ke ten opzicht van andere land-
ſchappen, Koningryken en Pro-
vintien te heet nog te koud kan
worden geoordeelt. Hoe ver
echter dit Voorgebergte van den
Polus Auſtralis, en van den *Pri-
mus Meridianus* of den eerſten
middags kring, allegt, welke of
na het gevoelen der Franſchen
door het Weſtelyke einde van het
Kanariſch eiland Ferro, of na dat
der Hollanders, door en over den
hogen

Verſcheide
meningen
van de *Pri-
mus Meri-
dianus*.

hogen berg Pico van het Kanarifch eiland Teneriffa, getrokken word, zulks is hier eigentlyk de vraag? waar ontrent de Astronomiften en Geographiften, wien deze ftoffe meeft raakt, het nog niet eens hebben kunnen worden.

Waar zulks van daan komt.

Dit verfchil is zonder twyffel ontftaan, om dat de eene dit en de ander dat punt of ftip op den aardkloot tot het *Primus Meridianus* heeft aangenomen. Ptolomæus wilde in zynen tyd maar een graad van de *Fortunatis* afwyken, om gantfchelyk den *Primus Meridianus* door te trekken, vermids dit toenmaals het uiterfte einde van de bekende en bewoonde waereld was. Lang na hem, wanneer de eilanden van Kaap Verd en daar na ook Amerika ontdekt wierden, waren anderen wederom van gevoelen, dat men den *Primus Meridianus* door het Kaap Verdifche eiland St. Nicolaas behoorde te trekken; andere wederom, daar onder Hondius, hebben het eiland St. Jago daar toe verkozen; en anderen wederom het vlaamfch eiland del Corvo; om dat de zeilfteen, aldaar toenmaals Noorden en Zuiden in een rechte lyn aanwees, en alzo aldaar gantfch geen afwyking had.

De Primus Meridianus van de Franschen en Hollanders.

Wanneer men echter bevond, dat 'er meer oorden in de waereld waren, alwaar de zeilfteen niet afwykt, wierden de Franschen en Hollanders eindelyk van befluit, om een der Kanarifche eilanden tot den eerften middags-kring te verkiefen en wel voornamelyk de Franschen, om dat haar Koning Lodewyk de XIII. bevel gaf, dat alle zyn Geographiften en zeevaarders dien middag-kring zouden observeren; de Hollanders echter, om dat de berg Pico, voor zoo veel men tot nu weet, de hoogfte is, en dienvolgens ook wyl de lucht, die boven zeer fyn of zuptiel is, en zich met ons temperament niet fhikt, onbewoont bleef; Edog ik verbeeld my, en

I. Deel.

ik hou my daar van gantfchelyk verzekert, dat het allen aan genoegzame obfervatien heeft gefcheelt, waar op zy vast en onwederfprekelyk hadden kunnen te werk gaan; of dat hen ten minften maar zodanige zyn ter hand gekomen, die van onervare en onbequame zeevaarders verricht zyn.

Wat aanbelangt de *Latitudo* of breedte waar van wy eerft melding willen doen, daar ontrent zyn verfcheiderhande gevoelens. Zommige die aan de zaak te kort doen, beweren, dat dit Voorgebergte van de Goede Hoop geen 34 graden Zuider breedte zoude kunnen halen, maar zeggen rond uit, dat defzelfs breedte maar 33 graden en 55 minuten uitmaakt. Maar ook deze dwalen zoo wel als genen in *Exceffu*, om dat men op haar onderftellingen, welke zy ter zee als maar boven heen hebben gemaakt, geen vasten grond bouwen kan.

Verfcheide meningen van de breedte van de Kaap de Goede Hoop.

Anderen worden 'er gevonden, die de zaak iets nader komen, en het daar voor houden, dat de breedte van het Hoofd van de Goede Hoop beflaad 34 graden en 20 minuten; ondertuffchen zyn dezen ook nog eenigzins van het ware middelpunt gedwaalt. Anderen wederom laten zich voorftaan, dat de breedte van dit oord maar zoude beflaan 34 graden 12 minuten; zoo dat dezen zoo wel als de voorgaanden nog twyffelachtig zyn, en niet weten welke van beide Obfervatien, waar van een alleen kan en moet waar zyn, zy voor de onfeilbaarfte zullen houden, daar echter de twyffelachtigheid uit een en denzelfen grond ontftaat, om dat hunne ondernemingen zelf nog maar giflingen zyn, en dat de ware grond van de zaak niet recht gade geflagen word; maar dat zy alles na hun eigen welbehagen hebben bepaalt.

Want wanneer zy met goede, en

I

nette

nette instrumenten verzien waren geweest, welke niet op de heen en weder slingerende schepen, maar op den vasten grond, en op onbeweeglyke machinen opgericht, en daarenboven ook met het passlood en waterpas zeer nauw geexamineert waren geweest, zouden zy na zo lanige voorzorge, oncilbaar hebben bevonden, voornamelyk als zy niet meer dan eene Observatie, gelyk billyk en noodzakelyk is, deswegen hadden aangestelt, dat de gewisse, ware, en onwidersprekelyke Geographische breedte van het Hoofd van de Goede Hoop 34 graden 15 minuten zoude hebben uitgemaakt. Ik zoude wel vermaak nemen, om de zaak iets dieper uit den grond naar 't gebruik der Sterrekundigen en naar wigtigheid derzelve, voor te stellen, maar behalven dat ik op kosten van myn Principaal die observatien hebbe ondrenomen, dien ik hier door de eer, welke hem toekomt, geenzins zoek te benemen, zoo heb ik hem dezelve ook jaarlyks toegezonden, en daar op nooit de minste berisping, maar wel een aanmaning tot verdere continuatie, ontfangen. Daarenboven is hier ook geen wydlopigheid van noden, waar mede ik den Lezer eerder lastig dan aangenaam zoude vallen.

Van de lengte van de Kaap de Goede Hoop.

Wat de lengte betreft, namelyk hoe ver het Voorgebergte der Goede Hoop van den *Primus Meridianus* of Eerste Middellstreek, die door Teneriffa word getrokken, afstaat, daar van geven de gemene Landkaarten verscheide narichten, en zulks door de verschilligheid in het plaatzen van het *punctum numerationis*, waar van daan ieder Landbeschryver zyne Lengtes begint te tellen. Want den Sterrekundigen heeft het behaagt, zodanigen oord daar voor aan te nemen, alwaar die observatien gehouden zyn, op welker grond zy hunne *Tabula* gebouwt hebben: zoo als by voorbeeld Ke-

plerus, die zyne *Tabula Rudolphina* op de *Observation* van *Tycho de Brabe* heeft gegrond, die hy in Huenna, een klein eiland in de Sond, heeft gehouden. De meningen van andere Sterrekundigen, als Ricciolus, Cassianus, Hevelius, enz., zal ik voorbedachtelyk met stilzwygen voorby gaan, ten einde door derzelve vertelling niet verdrietig te vallen.

Onder de Landbeschryvers is een groot verschil ontrent het plaatzen van den *Primus Meridianus*, of eerste Middellstreek, gelyk reeds voorheen is gemeld; onder tusschen zyn'er twee meningen, welke voornamelyk wel waardig zyn, dat ze hier wat nauwer onderzocht worden, om dat zy beide zich op den grond der Observatien willen vestigen.

De eerste is men aan de Fransche Zendelingen, te weten, de Vaders Fontenay, Tachart, LeComte, Gerbillon, Vistelion, en Pouvet, Jesuiten, door den Koning van Frankryk na Oost-Indie gezonden, vertehuldigt. Deze verzelden in den jare 1685 den Ambassadeur, welke die Koning na Siam afvaardigde, en quamen dat zelve jaar aan de Kaap de Goede Hoop, alwaar zy eenige Observatien aanschielden, en tot hunne byzondere toezieners hadden, den Commissaris Generaal van Rheede, en den Gouverneur Simon van der Stel.

Mening der Fransche Zendelingen.

Zy observeerden namelyk om welken tyd de eerste Satelles van Jupiter eigentlyk van Jupiter wierd verduistert, en wanneer hy zich wederom zien liet? Dit geschiede eenige dagen na malkanderen in de maand van Juny, en bevonden na gedane uitrekening, uit de Kaart van den Heer Cassinus, dat dit Voorgebergte der Goede Hoop van de *Primus Meridianus* of eerste Middagkring, door Ferro 40 graden en 30 minuten, en 38 graden en 30 minuten, door Teneriffa, getrokken, af lag.

De andere is haar oorsprong aan de

Mening van Hallerjus.

de Engelschen schuldig, die den Heer Hallejus, een beroemd Lid van de Koninglyke Societeit der Wetenschappen in Engeland, hebben gezonden, na het eiland St. Helena, leggende tusschen de 15 en 16 graden Zuider breedte; welk eiland de Engelschen de Hollanders hebben afgenomen. Deze moest aldaar voornamelyk zodanige Observatien in 't werk stellen, uit hoofde van dewelke niet alleen de *Stellæ australes* of Zuid-sterren in hunne rechte lengte en breedte zouden aangewezen en in de *Globi* of Aardbollen ingelyft kunnen worden; maar ook de lengte van het gemelde eiland, om de afstand van andere zuidelyke oorden daar uit na te gaan, en op de Zee-en Landkaarten te brengen.

Dit voornemen heeft de gemelde Hallejus roemwaardig, en na genoegen van zyne Heren Principalen lofelyk in 't werk gestelt, en is ook zoo ver daar mede gekomen, dat niet alleen de *Globi caelestes*, of Hemel-bollen daar van een openbaar getuigenis kunnen verstrekken; maar ook heeft de Geographie en niet minder de gantsche Physica of Natuurkunde eenig nut daar by bevonden; aangezien niet alleen zyne eige Schriften, maar ook de getuigenissen van andere geleerde en onzydige beroemde luiden, daar van een klaar bewys kunnen strekken.

Want hy heeft nevens de ontdekking van de ware oorzaak, waarom de Oofte-wind in de *Zona torrida* of verzengde luchtfreek meest altyd waait, ook de breedte van het meergemelde St. Helena eiland ontwyffelbaar gemaakt, namelyk dat dezelve is 16 graden Zuider breedte, hebbende de *Latitudo* derzelve daarentegen op 15 graden gezet. Waar uit dan, indien men dit met het Voorgebergte der Goede Hoop wilde vergelijken, gelyk zulks de in dit stuk onvermoeide en zeer geleerde Heer van Wurzelbau in zyne *Basi*

I. Deel.

Uranies Norice, roemwaardig heeft verricht en uitgevoerd, noodzakelyk moest volgen, dat de Kaap de Goede Hoop van den *Primus Meridianus* of Eerste Middelfreek, over den hogen berg Pico Teneriffa, getrokken, niet verder dan 34 graden konde afgeleggen zyn.

Beide deze stellingen hebben my in den beginne grote moeite veroorzaakt, en veel arbeid gekost, eer ik uit dit twyffelachtig doolhof konde geraken, zonder echter geen van beide deze Natien te kort te doen, of hunnen welverdienden lof te roven. De meeste Zee-en Landkaarten, die ik te zien kreeg, quamen byna alle overeen, dat de Kaap de Goede Hoop op 38 graden lag, die ook den *Primus Meridianus* of Eerste Middelfreek door Teneriffa, tot een grond hadden. Het onderscheid der 4 graden, welke in de tyd minuten overgedragen, maar twaalf van dezelve uitmaken, accuraat vast te stellen, en nauw te observeren, was voor my in den beginne een loutere onmogelykheid, om dat ik my nog nauweelyks van de ware middags-linie konde verzekert houden; derhalven moest ik tegen myn wil de zaak onafgedaan laten, en dentyd met geduld afwachten, die gelegentheid zoude aan de hand geven, om dit werk nauwer te onderzoeken, en het zelve gantschelyk af te doen.

Ondertusschen maakte ik myne Calculatie na de opgegeve voorstelling van den Heer Hallejus, en vertrouwde gantschelyk, dat dezelve lengte waarachtig zoude zyn, te meer wyl verscheide Engelsche Officiers, die met hunne schepen hier waren aangekomen, my van de gewisheid zochten te overtuigen. Echter heb ik naderhand door hulp eeniger Eclipsen welke ik het geluk hadde te zien, en die ik van herten gaarn zoude mededelen, als het my geoorlooft was,

Wat de Schryver hier uit getrokken heeft.

Wat lengte de Schryver heeft gebruikt.

en de tyd of de plaats alhier het toeliet, klaar en duidelyk bevonden, dat de lengte van de Kaap de Goede Hoop, door de bovengemelde Jefuiten vafteftelt, veel nader en netter was.

Welk de ware lengte is van de Kaap de Goede Hoop.

Zulks verwonderde my echter gantsch niet, om dat zy daar geweest zyn, en op de plaats zelf sterrekundige Observatien, hoe wel maar weinige hebben aangeftelt; daar in tegendeel de Heer Hallejus, de zyne maar by giffing ontlennen en nemen moest. Dienvolgens is en blyft de ware lengte van de Kaap de Goede Hoop uit hoofde van den aangeweze Observatie der Eelipfen, 37 graden 55 minuten, namelyk als de *Primus Meridianus* of Eerfte Middelftreek door het eiland Teneriffa getrokken word.

Waar toe de lengte en breedte der plaatsen dienen.

Hier uit ziet den lezer nu, hoe hoog noodzakelyk het is, dat men deze vraag opheldert, om dat anders een grote mislag daar door kan worden begaan, die de zeevaarders zeer nadelig is, en dikmaals lyf en leven, goed en bloed kost. Want 4 graden nader aan een land te zyn, bedraagt in mylen voornamelyk onder deze *Elevatio Poli*, of Verheffing van 't afpunt, zeer veel, en veroorzaakt, dat de onkundigen menigmaal gevaar lopen te stranden, of een Land verby te zeilen; en moeten dienvolgens alle Zeevaarders deze wetenschap voor al bezitten, willen zy voor goede Zeeluiden doorgaan.

Edog ik fcheide voor ditmaal, gelyk ik hier voren reeds heb gezegt, om wydlopigheid te vermyden, daar van af, en beware de verdere uitvoering tot een bequamer en betere gelegenheid. Wyl ondertuffchen by deze stoffe zeer wel voegt, het geen met den Zeilfleen of het Scheeps-Compas of deszelfs afwyking voorvalt, zal ik tot besluit insgelyks iets daar van mede delen, aangezien de verdere omftandigheden ook tot op een

andere plaats zullen worden bewaart.

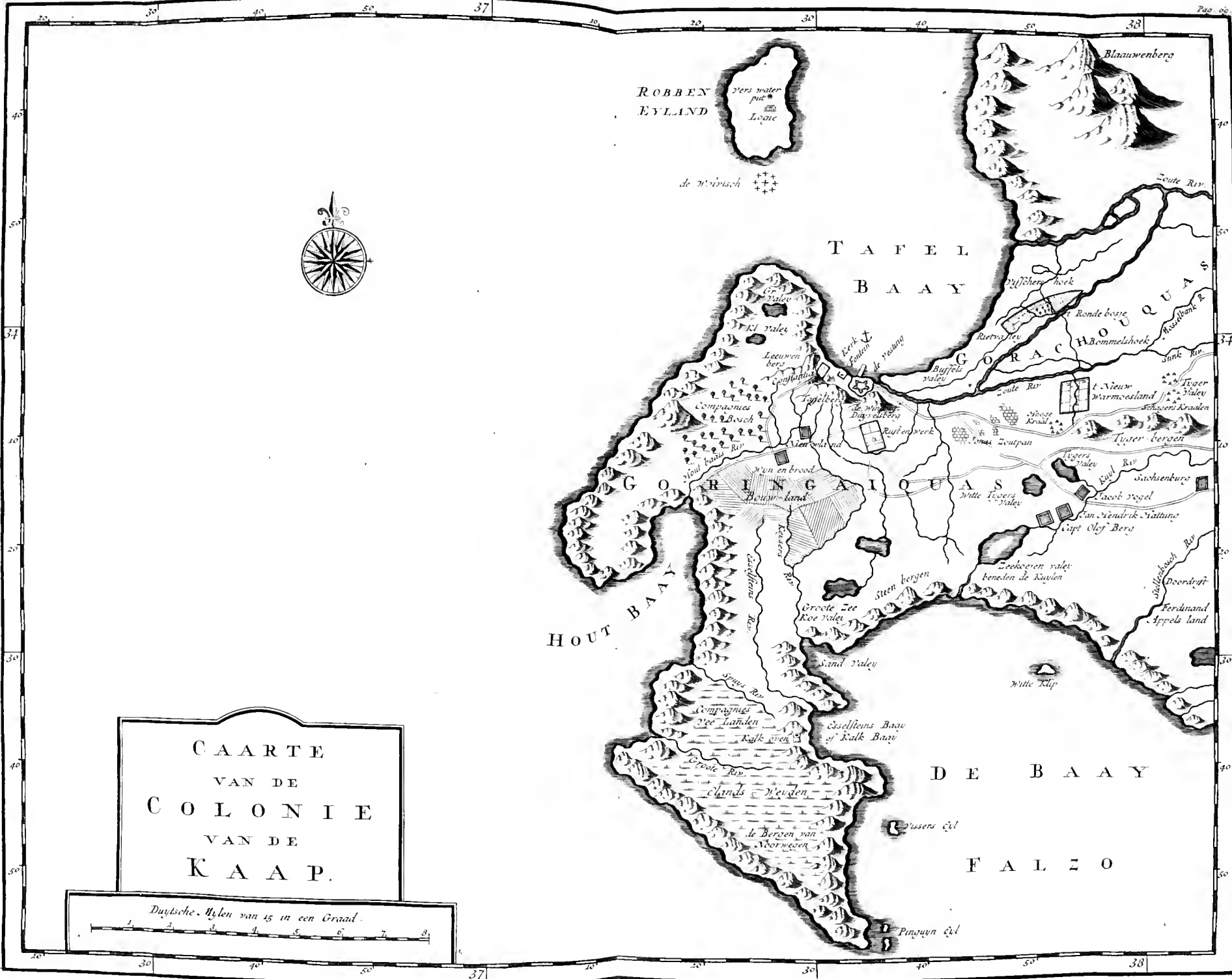
Dienvolgens is welvoornamelyk merkwaardig, byaldien men de fcheeps-observatien hier in mag geloven, dat voor ontrent een eeuw de afwyking van den zeilfleen of het Compas gantsch anders als heden dien dag, is bevonden; en ben ik gantschelyk van gevoelen, dat'er geen oord in de wereld word aangetroffen, die in dit ftuk zulke verandering onderhevig is, en ook geen een, dat om even deze rede van een Zeeman, welke maar een weinig het land kundig is, en kennis heeft, om havens op te zoeken, beter kan worden aangedaan, opgezocht en gevonden, als dit Voorgebergte van de Goede Hoop.

Veranderlyke afwyking van den Zeilfleen aan de Kaap de Goede Hoop.

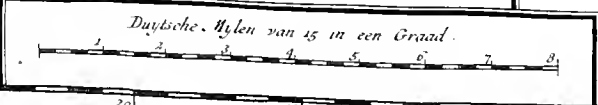
Achtervolgens de oude observatien, die hier en daar in gedrukte Reisbefchryvingen zoo als ook in gefchreven Journalen worden aangetroffen, was de gemelde afwyking of miswyzing, gelyk de zeevaarders plegen te fpreken, byna 6 graden van Noorden ten Oosten, of om met de Zeekenners korter te zeggen, Noord-Oostelyk. Na die tyd heeft de naald zich van deze ftreek afgekeert, en de Noord-pool hoe langs hoe nader gekomen, zoo dat zy'er nu reeds over is, en men de afwyking van jaar tot jaar groter bevind, gelyk dan de voorgemelde Vaders Jefuiten in den jare 1685 de afwyking van het Compas 11 graden 30 minuten Noord-west hebben geobserveert.

Ik zoude met weinig moeite uit eenige gefchreve Journalen van Stuur-luiden, de afwyking, door hen de gantsche reis over befpeurt en waargenomen, hier kunnen byvoegen, en ook myn eigen Journaal te baat nemen, maar gelyk ik zelf op zulke ruwe observatien der Stuur-luiden niet veel staat maak, ben ik ook niet van zins, om iemand anders daar mede moeylyk te vallen, ten zy'er een byzonder lief-

CAARTE
VAN DE
COLONIE
VAN DE
KAAP.

ROBBEN
EYLAND

ders water
put
Logie

de Wijnisch

TAFEL
BAAY

Blaauwenberg

GORACH
HOOUAS

GORINGAIOVAS

DE BAAY

FALZO

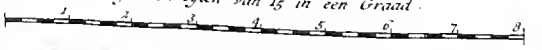
HOUT
BAAY

COLONIE

KAAP.

Duytsche Mylen van 15 in een Graad.

ROBBEN
EYLAND

ders water
put
Logie

de Wijnisch

TAFEL
BAAY

Blaauwenberg

GORACH
HOOUAS

GORINGAIOVAS

DE BAAY

FALZO

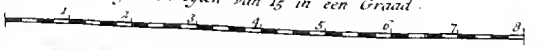
HOUT
BAAY

COLONIE

KAAP.

Duytsche Mylen van 15 in een Graad.

liefhebber was, die gaarn wilde weten, hoe deze miswyzing verandert. Liever zal ik zeggen, dat wanneer ik in den jare 1707 insgelyks eenige Observatien daar van aanstelde, ik hebbe bevonden, dat de gemelde afwyking toenmaals 11 graden 55 minuten Noord-Westerlyk geweest is.

Hier by houde ik my nogtans verzekert, dat deze *Periodus*, 't zy in 't kort of over lang weder veranderen, en by gevolg ook een andere en der ouden gelyke benoeming, bekomen zal; Waar van by aldien zoo hier als elders

vlytige observatien gehouden, op het papier gebragt, en aan de leergierige wereld mede gedeelt wierden, met ter tyd een groot licht in deze duistere wetenschap konde ontfleken en aan de zeevaarders groot voordeel daar door toegebragt werden.

En dit is het geen ik nodig hebbe geoordeelt, om u van myn woonplaats de Kaap de Goede Hoop, voor ditmaal te berichten, niet twyffelende, of gy zult midlerwyl daar mede vergenoegt zyn, en my het overige tot op een andermaal borgen.

VI. H O O F T S T U K.

Behelzende een uitvoerlyke Geographische beschryving van het Land, waar in eigentlyk de zoo genaamde Kaapsche Colonie gesticht is, nevens vele zonderlinge aanmerkingen, de benoeming der Rivieren, Bergen, enz., betreffende.

Wat de Schryver wil afhandelen. Van de Landaarden en talen aan de Kaap. Welke taal de Schryver geleert heeft. Hy heeft het Land genoegzaam bezigtigt. Grootte der Hollandsche Colonie. Van deszelfs aanwas. Hoe 'er zig de Hollanders hebben neergezet. Een Sebans en de Ruyter-stal word gebouwd. Beschryving van de Ruyter-stal. Waar toe dezelve nu ter tyd dient. Beschryving van de Zout-Rivier. Van deszelfs vermakelyk gezigt. Van deszelfs vruchtbare Lands-douwe. Van 't rond Boschje. Van Nieuwland, enz. Van Constantin. Van Noorwegen aan de Kaap. Van de nieuwe Vee-posten. Beschryving van de Tyger-bergen. Ryke hoeren aan de Kaap. De paarden zyn 'er goed koop. Beschryving van de Koe-berg. Van de blaauwe Berg. Beschryving van de eigentyke Kaapsche Colonie. Van deszelfs vergroting, en wat daar toe aanleiding heeft gegeven. Beschryving van de Mosselbanks-Rivier. Van de Zout-Rivier. Van den Tafel-berg. Van den Leeuw-berg. Hoe de konst van vreemde schepen bekend gemaakt word. Hoe dezelve onderscheiden worden. Waarom de vlaggen jaarlyks verandert worden. Beschryving van de vlakten op het Leeuw-hoof. Van de Steenbakkerij of vervallen schans. Van de Wind-of Duyvel-berg. Onderscheid van het water aan de Kaap, bestaande in de verf, smaak, koude en warmte, en ligtheid en zwaarte. Het water aan de Kaap is zeer gezond. Beschryving van verscheide kleine Riviertjes. De Schryver geraakt in levens gevaar. Beschryving van de Keizers-Rivier, als mede van nog eenige Bronnen en Beken. Besluit van dit Hoofstuk.

Alle myne voorgaande Hoofstukken zullen den Lezer hoop ik, genoegzame naricht hebben gegeven, van de rampen, die

ik op myne herwaards reis geleden heb. Ik twyffel ook geenzins, of gy zult daar uit insgelyks hebben gezien, hoe het my by myne

komt aan de Kaap gegaan is; en daarbenevens blyde zyn, door het kort hoewel duidelyk bericht te hebben gezien, wat de Bezitters van dit Voorgebergte, de Hollandische Oost-Indische Compagnie, heeft bewogen, deze Kaap en het daar aanpalende vaste land van Afrika in bezit te nemen, een Colonie aldaar te stichten; en wat nog verders derwaards zoude kunnen getrokken worden.

Het zoude wel niet qualyk voegen, dat ik jegenswoordig wederom tot de gemelde Colonie keerde, en het geen van dezelve verder te weten nodig is, getrouwelyk voorstelde; maar behalven dat ik in myn voorgaande hoofdstuk heb verzocht, om van dit bericht nog eenigen tyd verschoont te mogen zyn, zoo vereischt ook de natuurlyke order, dat ik alvorens van het land zelf, waar in de gemelde Colonie gesticht is, duidelyke naricht geef, en uitvoerlyk beschryf, hoe het met het zelve gelegen is, wat aldaar is aan te treffen, en wat de Bewoners met het bouwen van het zelve voor voordeel of schade hebben; en wanneer de levenswys, zeden, gebruikelykheden, en wat'er verder van af hangt, der natuurlyke Inwoners, de Hottentotten, beschreven is, zal zich wel een gelegenheid op doen, om van deze Colonie te melden het geen't welk eigentlyk daar toe behoort, of het welk daar van dient geweten te worden.

Dit naricht van het land zelf, welke ik nu van zins ben onder handen te nemen, zal bezwaarlyk in een of twee Hoofdstukken kunnen worden vervat; zoo het anders duidelyk, uitvoerlyk, ordentlyk, en met zodanige omstandigheden bekrachtigt zal heten, dat het by alle waarheid beminrende menschen geloof verdient; maar ik zal genoodzaakt zyn, om ieder stuk altyd in 't byzonder af

te handelen, en uit te voeren; aangezien de zaken zoo menigvuldig zyn, en daar onder zommige zeer zeldzaam, dat indien ze alle te zamen maar ter loop, en zonder de omstandigheden wierden gemeld, men niet zoo licht aan dezelve geloof slaan zoude, en de Verhaler voor geen oprecht en geloofwaardig mensch aangezien zoude worden.

Ten dien einde, wyl ik in myn voorgaande Hoofdstuk reeds tot aan het vaste land ben gekomen; als mede vermids ik insgelyks van de Lengte en breedte der plaatsen, zoo als ook van de afwyking van't Compas het nodige en alhier te weten dienlyk, bericht heb, zoo zal ik verder gaan, en u door hier by gevoegde Land-kaarten omstandig tonen, hoe ver deze gemelde Colonie, in den jare 1652. gesticht, en als nu ruim 60 jaren gestaan, zich uit strekt; zo evenwel dat ik my hier niet zal ophouden met een wydlopig verhaal van andere tusschen-komende stoffen, en een verwarde *Chaos* uit een duidelyk verhaal maken; maar alleen den oord en plaats, alwaar iets byzonders aan te merken zal zyn, zal aantonen, en het verdere naricht tot op een ander tyd sparen.

Met dit beding dient men te weten, dat alhier allerlei talen en landaarden worden aangetroffen, zonder zelfs van de Hottentotten gewag te maken. Men vind dienvolgens Hollanders, Hoogduitfchers, en onder dezelve die uit Pruiffe, Pomeran, Brandenburg, Saxen, Frankenland, Swaben, Westphalingen en Switserland herwaards zyn afgezakt; wyders Sweden, Denen, Polen, Portugeezen, Franschen, Italianen, Engelschen, Ongaren en anderen, welke als men ze alle te gelyk, en niet een ieder in 't byzonder in zyne taal hoorde spreken, en daarbenevens de Slaven, die velerhande talen weten, daar onder de Maleische, Malabaarsche, Ceylonische,

Wat de Schryver afhandelen wil.

Aan de Kaap de Goede Hoop zyn allerhande landaarden en talen.

fche, Javaanfche, Banjaanfche, Amboinefche, Bandancefche, Boekierfche, Chineefche, Madagaskaarfche, Angoolfche, Guineefche, Capoverdifche enz., daar onder telde, het zekerlyk de verwarring der talen by het bouwen van den toren van Babel andermaal zoude vertonen.

Welke talen hier meest worden gefproken. Edog kan ieder Europeaan met zyn eige taal genoegzaam te recht komen, en als dit al komt te missen, kan men licht de eene of de andere, voornamelyk echter de Hollandfche, of beter de Portugeefche nevens de Maleifche leren, als welke beide talen niet alleen hier, maar byna in gantsch Ooft-Indie, ten minften gelyk jegenswoordig de Franfche in Duitschland, gefproken worden. De Portugeezen, als de eerste Vinders van Ooft-Indie, hebben hunne taal zoo ver voortgeplant, dat 'er vele grote steden, als Batavia, Colombo op Ceylon, en andere meer worden gevonden, welke zich van die taal bedienen, ook byzondere Predikanten onderhouden, die de Europeanen, voor al de flaven; die dezelve doorgaans spreken, Gods woord daar in leeren moeten. Daarentegen is de Maleifche taal, die cierlyk en net is; in dien zelve fleur, als by ons de Latynfche, nogtans kan men met dezelve byna gantsch Indie doorreizen. En is op bevel van de Ooft-Indifche Compagnie een ordentelyk Prediker te Batavia aangestelt, welke in de Maleifche taal den Godsdienst verricht, doopt, trouwt, en voorts alles daar in doet, dat by het Predikamt pleegt te gefchieden.

Aldus behoeft een vreemdeling wegens de veelheid der talen het hoofd niet te breken, maar hy kan heel licht te recht komen, voornamelyk als hy zich op de eene of de andere in 't byzonder leggen, en dezelve uit den grond leren wil. Wat my aanbelangt, de Holland-

fche taal behaagde my in den beginne meest, wyl ik anders de Predikation niet wel konde verstaan, en ook vermids de aangenaamheid derzelve, nevens de veelheid der woorden, en de duidelyke uitspraak my zeer bekoorden. Naderhand heb ik ook eenige woorden van de Portugeefche taal geleert, zoo dat ik eifchen konde, het geen ik van noden had, en niet hoefde beducht te zyn, dat ik van de flaven zoude bedrogen worden; nogtans oordeelde ik vry beter te doen, van my in de Hottentotfche een weinig te oefnen, of schoon my wel bewust was, dat ik dezelve in alle delen niet zoude kunnen magtig worden, en dat ik wegens de grote verandering der flagen, welke met de tong tegen het verhemelte en de voorfte tanden moeten worden gedaan, niet weinig zwarigheid ontmoeten zoude.

Na dat ik aldus eenigen voortgang in de talen had gemaakt, heb ik van tyd tot tyd een speelreijse landwaards in gedaan, en het land nevens de Colonien bezichtig, wanneer ik menigmaal gelegentheid heb gehad, om met Europeanen te reizen. Ik heb my dikwyls ook met Hottentotten moeten behelpen. Door dit middel, voornamelyk toen ik Secretaris van Stellenbosch en Drakensteen was, heb ik al het merkwaardige bezichtig, en voor deze Land-kaart goede aantekeningen gemaakt, gelyk het in 't toekomende nog meer zal blyken, welk voordeel dit zwerven, of schoon onder vreemde en wilde volkeren, my toegebragt heeft.

Jegenswoordig om tot myn voornemen te komen, en u de verre uitgestrektheid van deze Hollandfche Colonie duidelyk voor oogen te stellen, ben ik genoodzaakt te zeggen, dat dezelve den naam van Colonie geenzins meer verdient, om dat zy zich

Welke de Schryver geleert heeft.

Heeft het land genoegzaam bezichtig.

Grootte der Hollandfche Colonie.

zich zelfs reeds in vier aanzienlyke Colonien verdeelt heeft, en zy alle te zamen een streek land bevatten, het welk voor geen Hertogdom hoeft te wyken; daarenboven laat het zich aanzien, dat het land wegens de vruchtbaarheid van vrouwsperzonen met ter tyd zoo volkryk zal worden, als eenig ander sterk bevolkt land of Hertogdom in Europa.

Want na dat de Compagnie, zoo als hiervoren reeds wydlopijger verhaalt is, na het bezit nemen had besloten, een Colonie aan het Voorgebergte der Goede Hoop aan te leggen, en op te rechten, heeft dezelve dit besluit met veel roem ter uitvoering gelegd, en veel tonnen Gouds daar aan besteed; aangezien zy behalven de benodigde en om niet geschonke 60 morgen lands, de nieuwe Planters ook wagens, ploegen, ossen, en kortom alles wat zy nodig hadden, ja zelfs brood en zaai-koorn op afrekening tegen een redelyken prys, en de yzer-waren tegen den inkoops-schelling zonder het minste voordeel verstrekt en geleent heeft; welk verschote geld de gemelde Compagnie van tyd tot tyd en niet op eenmaal, heeft in gehouden, waar door dezelve weder aan haar Kapitaal is gekomen, zonder dat de boeren het zwaar is gevallen, of zy daar door gantschelyk geruineert zyn; hoewel my zeer wel bewust is, dat eenige van deze Coloniers nog iets aan de Compagnie schuldig zyn, en dat de schuld in 't geheel nog maar 40 duizend guldens bedraagt.

Het land
wien hoe
dags toe
sterker be-
bouwt.

Deze grote edelmoedigheid heeft zekerlyk, zoo als licht is te denken, by velen een lust verwekt, om den land-bouw by de hand te vatten, vooral wanneer men zag, dat deze nieuwe Planters zeer wel haar rekening daar by vonden. Ja men heeft gezien, dat vele uit de bezetting zich daar

toe begaven, of schoon zy weinig kennis van het boere-werk hadden, weshalven ook vele of bedorven of gevluucht zyn. Vele echter die hunne zaken wel aanleiden, en geen verquisters waren, zyn op de been geraakt, en in korten tyd zeer ryk geworden, waar van ik 'er zeer gemakkelyk verscheide zoude kunnen noemen, ten ware zulks daarna wederom geschieden moest. Uit Holland zyn 'er ook vele herwaards gekomen, die de plaats van de eerste aanlegging met trefelyke huizen en tuinen verciert hebben, welker vruchten hen by de komst van de heen en weder varende schepen, den arbeid rykelyk betalen, en goed onderhoud verschaffen.

Na verloop van eenigen tyd, wanneer door de Hollandfche Compagnie eenige vrouwsperzonen herwaards wierden gezonden, die hier trouwden, waar door alzoo veel kinderen geteelt wierden, begon dit Tafeldal te naauw en te klein te worden, om aan zoo veel boeren herberg en onderhoud te beschikken; dienvolgens wierden zy genoodzaakt, zich verder uit te strekken, en vermids het land tog by koop aan de Compagnie toebehoorde, meer akkers te bouwen, om Tarw, Rogge, Garst, Erweten, Bonen, zoo als ook allerhande tuin-vruchten, en een goeden dronk Wyn voort te brengen.

Dienvolgens bezetteden zy voor eerst de naaste dallen en bergen, en vergroteden aldus hare nieuw aangelegde Kaapfche Colonie, welke wel verdienen genoemd en eenige der voornaamste Landgoederen gemeld te worden; namelyk zy zyn in den beginne uit den Tafelberg achter dien berg gekomen, en hebben aan de zoogenaamde Zout-Rivier een schans van hout en aarde, *Keer de Koe* genaamt, gebouwt, en kort daar op een grote Ruiters-tal daarnevens

Verdere
opgang der
Colonie.

Hoe de
Hollanders
'er zich ter
neder heb-
ben gezet.

Een schans
en de Ruiters-
stal
word ge-
bouwt.

vens

vens opgerecht; welke beide zouden dienen, om vermids veel vee voornamelyk koeyen en schapen van de Hottentotten wierd gekoft door het zelve de boeren aan vee te helpen; na dat echter dit vee of van zelfs dan te rug weg door de drift van de gemelde Zout-Rivier zocht, of van omzwerfende Hottentotten, welke van roven en stelen schenen hun werk te maken, weg gedreven wierd, zoude door het eerste, te weten de schans *Keer de Koe*, dit quaad voorgekomen, en het ontloope of weg gedreve vee door de zoldaten, die daar de wagt hebben, te rug gedreven worden.

Beschryving van de Ruiters-stal.

De Ruiters-stal een gebouw, waar in 100 tot 150 man met hunne paarden konden wonen, wierd opgerecht, ten einde de manschap, die in de *Keer de Koe* lag, voortaan niet zoude behoeven dagelyks uit de vesting, die ruim een half uur van daar legt, afgeloft worden; en ook wel voornamelyk ten einde deze schans door de Ruiters-stal met volk mogt worden bezet en aldaar afgeloft, en ook by nacht voor regen en wind een schuilplaats zouden hebben. En wanneer men bemerkte, dat de Hottentotten, zich op de snelheid hunner voeten verlieten, en voor het nalopen der zoldaten weinig vreesden, als mede dat zy het vee wel aan de Europeanen verkogten, maar dat zy naderhand op de een of de andere wys zochten, het zelve hem wederom af tenemen, zoo wierden deze Ruiters met goede en snelle Persiaansche paarden verzien en aldaar gepostcert, ten einde de inbrekende Hottentotten niet zoo licht de gemelde Zout-Rivier zouden kunnen overkomen, en dat het vee voor het roven en stelen zoude bevryd blyven. Waar by dient te worden geweten, dat men de paarden in den beginne uit het Koningryk Persie herwaards heeft gebragt, alwaar zy zich zodanig

I. Deel.

hebben vermeerderd, dat zy hebben ten dage wegens de meenigte by na van geen prys meer zyn, weshalven men in geval van nood zeer gezwind eenige duizend man van paarden zoude verzien kunnen.

Vermids deze Colonie tegenwoordig zich nog veel verder heeft uitgestrekt, zoo als in 't vervolg zal worden aangewezen, en een veel groter plaats heeft ingenomen, is van de schans *Keer de Koe*, by na niets meer te zien. Van den Ruiters-stal vind men nog eenige overblyfzels, die echter wegens de bovengemelde rede nu niet meer worden onderhouden, strekkende voornamelyk tot lyfberging van vreemdelingen en van voornamelyk Indianen die uit Asia of Oost-Indie herwaards worden gebannen; gelyk dan in den jare 1705 by myn eerste aankomst, eenige Indiaansche Prinsfen aldaar huis hielden, en met haar eige handen haar brood winnen moesten, zynde dezelve van de hoge Indische Regering op Batavia wegens zekere misdaden herwaards gezonden, en voor 5 jare gebannen, na verloop van welke jaren zy dan ook in den jare 1708 wederom met de schepen van de Compagnie na Oost-Indie gevoert zyn.

Waar toe hy jegenswoordig dient.

Van deze Zout-Rivier dient men als nog te weten, dat wylen de Gouverneur Simon van der Stel den zelve heeft laten verleggen, of door een nieuw Kanaal in den haven heeft laten lyden, met voornemen, een breede vaart van dezen haven de Tafelbaai tot aan de Baai Falzo, 't welk ten minsten in een rechte linie een distantie van 4 mylen zoude hebben uitgemaakt, door slaven en banditen te graven, en in dezelve de gemelde Rivier van den eenen haven in den anderen te lyden, ten einde de schepen zoo wel by de Zuid-Ooste als Noordweste *Mousson* daar in lopen en voor ongeluk en stranden zouden bevryd blyven; dog hy

Beschryving van de Zout-Rivier.

K

fchynt

fchynt niet te hebben gedacht, dat door beide *Mouffons* dit Kanaal zoude hebben kunnen geflopt, gefloten en met zant gevult worden.

Want behalven dat hy een grote zoutpan, waar van'er nog eenige kleine na by de Tygerbergen, en andere grote op andere plaatsen in 't land aan te treffen en te vinden zyn, daar door bedorven heeft, die by een hoge zee overloopt en nooit droog word, zoo fchynt hy ook niet in overweging te hebben genomen, welk een grote arbeid, en hoe veel menfchen tot zulk een werk vereifcht wierden. Hy heeft buiten twyffel ook niet eens een overflag gemaakt, hoe duur dit Kanaal aan de Compagnie zoude komen te ftaan; veel min fchynt hy zich te hebben bekommert om de onder het zand leggende klippen te doen uitgraven, zodanig dat een of twee fchepen elkander myden en ongehindert zouden hebben pafferen konnen; maar hy fchynt ten eerften blindelings te hebben voortgegaan met het geen hy maar flechts in het hoofd heeft gekregen, of fchoon de ondervinding heeft geleert dat de tyd, arbeid, en kolten, daar mede verfpilt zyn.

De oude en nieuwe Zout-Rivier.

Derhalven fchynt het dat 't werk ook is blyven fteken; en ziet men jegenswoordig nog de oude en nieuwe Zout-Rivier welke ontrent een musquet-fchoot van elkander leggen, welke beiden, voornamelyk de nieuwe met zoo veel welzand aangevult is, dat men met een gelade wagen daar over ryden kan, hoewel het zomtyds gebeurt, als de paarden en offen niet wel trekken, dat de wagen in het gemelde welzand blyft fteken, en dat dezelve door anderen daar uit moet worden getrokken.

Vermakelyk gezicht van de Zout-Rivier, en wat daar

Langs deze Zout-Rivier zyn van tyd tot tyd treffelyke tuinen en wynbergen, zoo als ook veel koorland aangelegt, waar toe

reeds van het begin af van dezen nieuwen uitleg, de eerfte Commandeur Jan van Riebeeck niet weinig heeft geholpen; hebbende deze tot zyn vermaak den zoo genaamden bofchheuvel laten fchoon maken, en een treffelyken boom en wyngaard aldaar aangelegt, die wegens deszelfs nuttigheid zoo voort na zyn afwezen in verfehiede handen geraakt, en nu dus en geen verkogt is, tot dat eindelijk by myn aanwezen den Opper-Meefter Willem ten Damme den zelve aan den burger Gabriel Touman, voor verfehiede duizend guldens heeft overgedaan.

ontrent is aan te merken.

Wilde ik my ophouden met het opnoemen van alle de Vruchten, die alhier groejen, zoude ik my verplicht vinden te zeggen, dat niet alleen Appelen, Peeren, Caftanjes, en andere Europeaansche boom-en tuinvruchten hier in grote menigte worden gewonnen; maar ik zoude daar by moeten voegen, de velerhande zoorten van Limoenen, Citroenen, Oranje, Sinâas en Japanfche appelen, Vygen, enz., en de velerhande Wynen, die zoo wel in rode als witte, als mede Europeaansche en Perfiaansche Druiven beftaan, nevens een talloze menigte van andere heerlyke aard, boom-en tuinvruchten; edog ik fpaar dezen arbeid tot op een ander tyd, en zegge hier maar alleenlyk, dat tegenwoordig langs de gemelde Zout-Rivier tot aan de Steenbergen, ja zelfs tot in de zoogenaamde Hout-Baai alles tot bouwland gemaakt is.

Is een vruchtbare landsbouw.

In het Tafeldal vind men eerftelyk de treffelyke velling, *Bonne Esperance* genaamt, en het fraai fteedtje, het welk dien zelve naam draagt, nevens vele heerlyke Tuinen en Wynbergen; achter den Tafelberg, ruim een quartier uurs van de ftad, ftaat boven op een kleine hoogte een Herberg; onder aan de Rivier ziet men een rey huizen, akkers, tuinen en Wyn-

Wyngaarden, welke zich tot aan een molen uitstrekken, de burgers aan het Voorgebergte toebehorende, die jaarlyks door de Burgemeesters van de stad met kennis des Gouverneurs voor 15 tot 1600 guldens verpacht, en in de burger-kas verrekenet word.

Wyders vind men aan de Rivier, en aan beide zyden van dezelve, als ook achter den Tafelberg vele fraje Lusthuizen, tuinen en wynbergen, welke alle hunne Planters rykelyk hunne arbeid vergoeden. Ja de Compagnie zelf heeft aldaar nevens een zeer ruime schuur voor wagens en vee, twee treffelyke, prachtige en grote tuinen aangelegt, in den eenen ziet men een zeer fraai Speelhuisje, tot vermaak van den Gouverneur gebouwt, en een klein eike boschje, het Rond-boschje genaamt. De andere, een weinig verder afgeleggen, draagt den naam van Nieuwland, om dat dezelve onlangs eerst aangelegt is; van beide welke tuinen de gemelde Compagnie nog tamelyk voordeel trekt, die echter myns bedunkens vry groter zyn konde.

Tusschen deze twee tuinen, welke beide van de wateren des Tafelbergs worden besproeit, legt naast aan de gemelde schuur, behalven de Buite-plaats van Jan Pfeiffer, wyn en brood genaamt; wyl dezelve zulks beide rykelyk voortbrengt, en die van Jakob Louwens, een wel geordineert Brouwhuis, den Heer Willem Menzing toebehorende, welkers Vader met zyn gantsche huisgezin, uit Deventer geboortig, door de Compagnie kosteloos hier is gebragt, om alhier op zyn Deventers bier te brouwen, en zich daar mede te generen; waarentegen hy gehouden is, aan pacht, welke de Tappers doorgaans gewoon zyn te betalen, de Compagnie hare onkosten weder goed te doen, gelyk ik te zyner tyd daar van uitvoerlyker melding doen zal.

I. Deel.

Het water, dat in de Brouwery loopt, stort insgelyks van den Tafelberg, en besproeit met eenen het daartoe behorende bouwland; loopt vervolgens, na dat het zich met andere kleine riviertjes heeft vereenigt, achter de Landgoederen van Jacob Louwens, Jacob van der Heiden, en Albert Barentz. Guldenhuizen, en neemt ten laatsten tusschen den vermakelyken tuin van Jan van Meerland en het voorgemelde rond boschje zynen loop in de meergemelde Zout-Rivier.

Achter den gemelden Boscheuvel komt men wyders aan een slechte plaats, waar van de eigenaar als nu dood is, zoo dat niet weet, wien dezelve toekomt. Niet ver daar van daan ontmoet men het treffelyk Constantia door wylen den Gouverneur Simon van der Stel gebouwt, en na deszelfs gemalin, of schoon zy hem niet tot aan het Voorgebergte heeft willen verzellen, maar liever te Amsterdam blyven, aldus genaamt.

De stand is ongemeen vermakelyk. Men kan uit de vensters zien het Landgoed van den Heer Ortman, zoo als ook de Buffelsvalley, of die plaatzen, alwaar de Compagnie voormaals, wanneer zy haar eige slacht en ander vee in een groter menigte als jegenswoordig hield, zelf liet weyden, en gewapenderhand tegen de Hottentotten bewaren, en welke Posten jegenswoordig den gemelden Heer Ortman toekomen. Wyders ziet men verscheide andere omleggende Plaatzen, onder anderen die van den Heer Hendrik Bouman, genaamt Rust en Werk, en die van den Heer Willen Vlokkens, als mede den haven, Baay Falzo genaamt. Daarentegen is de nuttigheid in verre na zoo groot niet, aangezien dezelve het interest van de aangelegde kosten nauwelyks kan goedmaken; of schoon ruim 1000

Water voor water

Het Lusthuis Constantia.

Rond Boschje.

Nieuwland.

Schone Buiteplaatsen.

Brouwhuis.

morgen land daar aan behoren, en 'er ruim 100 duizend wynftokken geplant zyn.

Eer men te Constantia komt, gaat achter den voorgemelden Bosch-heuvel een steenachtige smalle ongemakkelyke weg, tusschen en over de woeste bergen, na de Hout-Baay, alwaar wederom eenige Luffhuizen gebouwt zyn, waar van 'er echter nog veel meer konden werden opgerecht, indien men het hout weggappen en vernielen wilde, dog wyl hier juist gebrek aan hout is, en men naauwlyks genoeg tot branden kan vinden, verschoont men het zelve, werdende liever andere plaatzen, die 'er in overvloed ledig zyn, door de Regering vereert, om bebouwt te worden.

Midlerwyl leide de Compagnie nog andere Vee-plaatzen achter de Steenbergen aan, welke gelyk Dapper in zyne beschryving van Afrika p. 612 getuigt, de Portugeezen *Os Puos Fragosos*, of de gebroke bergen noemen, de Hollanders geven een zekeren strek van dezelve, welke het verste zich ten Zuiden in zee strekt, den naam van Noorwegen. Na dat de Illustre Compagnie alle deze posten heeft afgeschafft, en haar Juk-offen alleen heeft behouden; welke alleen in de voorgemelde Schuur worden bewaart, en die in de naaste onvruchtbare hei wyden, terwyl de Compagnie al haar vleesch van vier bevoorrechte slachters koopt, zoo heeft meergemelde Gouverneur Simon van der Stel zalr. die posten, ruim drie dagreizens in de rondte omvatende, voor zich zelve behouden, een huis en eenige stallen daar op gebouwt, om zyn eigen vee aldaar te laten weyden; daarbenevens heeft hy een vischhuis na by de zoogenaamde Kalk-Baai opgerecht, en zich aldus zodanig in staat gestelt, dat hy behalven het gemelde Constantia, een strek lands van een tamelyke uit-

gestrektheid bezit, alwaar vele boeren, wanneer het onder hen wierd gedeelt, zich zeer wel generen, en gemakkelyk wonen zouden kunnen.

Eer en alvorens deze strek lands, dewelke langs de Zout-Rivier Zuid-Oost ten zuiden, en vervolgens altyd verder tegen 't Zuiden zich uitstrekt, tot die verhaalde volkomenheid is geraakt, en alvorens men tot besluit quam, om zich van het slacht-vee t'ontdoen, heeft de Compagnie op nieuw weder begonnen, zich over de Zout-Rivier na de Tyger-bergen te wenden, en aldaar een Vee-post op te rechten. Deze legt zeer vermakkelyk aan strand, niet ver van de Tafel-Baay; daarenboven kon men uit de Vesting zien alles wat daar voorviel, aangezien de distantie van de gemelde vesting niet veel meer dan drie uren uitmaakt, en daarbenevens Zuid-Oost ten Zuiden, welke in louter wit zeezand, struiken en hei bestaat, in welke Tygerbergsdal het vee zeer wel kan gewyd worden.

Men noemt alle deze verhevenheden en bergjes, de Tyger-bergen. Niet om dat voor dezen zeer veel Tygers zich aldaar onthouden hebben, maar wegens de grote groene vlakken, welke deze bergen van alle de andere onderscheiden, en hunne oorsprong de herten verschuld zyn, welke eertyds in een grote menigte daar wierden gevonden, en overal de plaatzen, daar zy hun nachtleger hielden, met hunnen drek, als gemest en vruchtbaar gemaakt hebben, en groeit het gras nog heden dien dag dienvolgens aldaar weelderiger en sterker, als op andere plaatzen, daar die dieren niet hebben overnacht; of schoon alle deze heuvels of bergen een zeer vetten grond hebben, zodanig dat dezelve van onder tot boven Koorn en Wyn en alle andere boom- en veldvruch-

Noorwegen aan de Kaap de Goede Hoop.

Wie het bezit.

Nieuwe Vee-posten.

De Tyger-bergen.

vruchten rykelyk voortbren-
gen.

En deze zelve vlakken hebben
hen den naam van Tygerbergen
toegebragt, om dat het groen daar
van veel donkerder is, dan al het
ander groen van deze bergen,
waar door zy byna gevlacht zyn als
een Tyger. En vermids zy door-
gaans veel vruchtbaarder zyn, als
alle andere bergen, is dit de rede,
dat dezelve in een korten tyd zo-
danig bebouwt en bewoont zyn,
dat 'er als nu bezwaarlyk meer een
bequame plaats tot den landbouw
te vinden is, vermids het frisch
zoet water, vlietende beekjes, en
andere bronnen afnemen, waar in
de bewoners hunne spyzen koken,
en hun vee drenken kunnen.

Of schoon 'er nog een bron
voorhanden is, die aan alle de Be-
woners gemeen is, zoo kan de-
zelve aan een Bewoner alleen in
vrye eigendom niet worden gege-
ven, om dat de overige daar door
zouden worden genoodzaakt, om
met hun Vee van daar te wyken,
en staande den Zomer, of gelyk
men hier zegt, den gantschen
drogen tyd, het zelve elders te
weyden, en te drenken, ten wa-
re zy alle te gronde gaan en de
een den anderen schade toebren-
gen wilde.

Op en tusschen deze Tygerber-
gen leggen naar myn best ont-
houd, twee en twintig Plaatzten
of Hofleden, welke eerder den
naam van aanzienlyke Heerlyk-
heden of Ridder-goederen als
boerewoningen verdienden; hoe-
wel niet zoo zeer ten opzigt van
de huizen, die daar staan, als
zynde voor het grootste gedeelte
tamelyk slecht, maar in aanzien
van derzelve veruitgestrektheid
en weergaloze nuttigheid, aan-
gezien ik in Duitschland weinig
adelyke goederen ken, daar men
van een Ridder-goed zoo veel
voordeel trekken kan, als alhier
ieder Boer in 't byzonder van zyn
landgoed geniet.

Want het moet al een arme aan-
legger zyn, die niet ten minsten
600 Schapen en 100 stuks grof
Vee bezit. Heeft hy echter zyne
zaken een weinig in staat gebragt,
zoo vind men zeer dikwyls 1000,
en ook wel eenige duizend Scha-
pen en 200 tot 300 stuks grof
Vee by een man alleen. Waar uit
dan heel licht is af te nemen, dat
het voordeel van het Vee niet al-
leen groot moet zyn, maar het
blykt ook, dat de Veldbouw van
een Boer rykelyk zoo groot, sterk
en voordelig is, als van een Rid-
dergoed kan verbeeld of ver-
wacht worden. Dog deze Stoffe
zal te zynen tyd wydlopiger bewe-
zen worden. Jegenswoordig zeg
ik alleenlyk, dat die gedachten
maakt, dat ik vermaak schiep, om
uit een mugge een Olyfant te ma-
ken, om de zaak zoo wat op te
schikken, de goedheid gelieve te
hebben, van geduld te nemen, tot
dat ik aan de zaken kom, die in
mynen tyd voorgevallen zyn,
wanneer ik verzekert ben, dat ik
genoegzaam in staat zal zyn, om
aan te tonen, dat ik aan de waar-
heid niet te kort gedaan heb.
Want men vind de veelheid der
Schapen en Runderen niet alleen
op de Tygerbergen, maar het
gantsche land door, het welk ik
daarom alhier zeg, op dat ik niet
genoodzaakt zoude zyn, om de
zaak naderhand wederom te her-
halen. Van de Paarden zal ik hier
ook maar alleenlyk zeggen, om
dat hier voren reeds heb gemeld,
dat men dezelve wegens de veel-
heid schier te geef kan krygen;
dat ik weet, dat in den jare 1712
in een openbare verkoping 3 paar-
den van 3. 2. en een jaar voor 18
Hollandfche schellingen, of naar
onze Duitsche specie, voor on-
trent 4 en een vierde gulden ver-
kocht zyn.

De namen van deze Landgoe-
deren zoude ik gaarn mede delen,
ten ware de Heren Comman-
deurs en Gouverneurs, die in den

Ryke Boe-
ren.

Paarden
zyn schan-
de-koop.

De Plaat-
zen der
Tygerber-
gen hebben
geen naam.

Waarom
zy dien
naam heb-
ben.

Hebben
geen water
genoeg.

De Hoffle-
den.

beginne aan 't roer hebben gezeten, aan dezelve niet zekere namen hadden gegeven, of laten geven. Vermids zy echter niet enkelijk den naam van den eigenaar voeren, en de erf zoo als ook de koopbrieven, wanneer zulk een goed verkogt word, met denzelven verzien worden, zoo zal de Lezer zich alleenlyk met de namen van die Bezitters te vrede moeten houden, die in de Landkaart ingelyft zyn, aangezien het my niet zoude passen, de dingen nieuwe namen te geven, die of in de natuur niet zyn, of ten minsten de zaken niet verstaanbaarder maken. Ik kan echter niet met stilzwygen verby gaan, dat iemand zich zeer gemakkelyk moede kan gaan, als hy alle de Tygerbergen, of derzelvev omtrek omgaan wil, beslaande dezelve ruim 8 mylen in de rondte, alzo een van de verste plaatzen ruim 4 mylen van de Kaap de Goede Hoop legt.

Koeberg. De hier aan leggende Koeberg was mede een van de eerste, die na de Tygerbergen bezet, en aan eenige Coloniers in eigendom, achtervolgens de voorgeschreve instrucie, gegeven wierd; uit hoofde van welke instrucie aan een jegelyk 60 morgen land moet worden uitgedeelt. Deze strekt zich verder Oost ten Noorden, ontrent 6 mylen van het gemelde Voorgebergte der Goede Hoop. De grond echter is zoo vruchtbaar niet, als die van de Tygerbergen, weshalven ook zoo veel Liefhebbers zich niet hebben laten vinden, behalven dat'er ook gebrek aan goed water is.

Blaauwe Berg. Hier op begaven zich eenige na den zoogenaamden Blaauwenberg, 8 mylen van de vesting leggende, Noord-Oost ten Oosten. Hy word aldus genaamt, om als men hem van verre ziet, voornamelyk als men eerst uit zee komt, dezelve schynt blaauw te zyn. Hy is zoo vruchtbaar als de Tygerbergen; heeft echter ook weinig

water, weshalven hy ook niet te sterk bewoont is. Ondertusschen vind men aldaar zoo wel als alomte door het gantsche land, veel wilde dieren, voornamelyk Olyfanten, Herten, en andere.

Dit gantsche Distriet, 't welk ik tot nu maar naar deszelfs uitgestrektheid heb voorgestelt, is alzo onmiddelyk en kort na deszelfs eerste verdere uitbreiding in zeer weinig jaren bevolkt, en aan de Coloniers te bewonen, te bebouwen en te beplanten in vryen eigendom gegeven. Dienygens heeft het zelve dan ook den byzonderen naam verkregen dat het zelve in aanzien van andere bevolkte distrieten, gantsch afzonderlyk en eigentlyk de Kaapfche Colonie genaamt word; en zulks vermids de vesting en de stad de Goede Hoop in het zelve leggen, en naast aan de zee is, behalven dat naast achter de stad een tamelijke grote woestijne grenst, welke tusschen deze en de Stellenbosfche Colonie, waar van in 't vervolg zal worden gehandelt, de scheiding maakt.

In den jare 1712 na dat my door wylen den Gouverneur Louis van Assenburg het Secretaris ampt van de beide Colonien Stellenbosch en Drakensteen toevertrouwt wierd, is deze Colonie, wegens een zeker voorval, nog een goed stuk vergroot, en tot aan den Regenbak uitgelegt, welchen bak men Mosselbank noemt, vermids aldaar aan de klippen zoo veel mosselen gaan zitten, en zoo vast daar aan kleven, als of zy daar aan gegroeit waren. Het voorval, 't welk tot deze vergroting aanleiding heeft gegeven, zal ik op de volgende wys uit den grond verhalen.

Na dat wylen de Baron N. van Rheede, Erfheer van Drakensteen, uit Gelderland geboortig, na het bekleden van verscheide ampten, in Holland te rug quam, heeft de Compagnie in den jare

Wat eigentlyk de Kaapfche Colonie is.

Wanneer het vergroot is.

Wat daar toe aanleiding heeft gegeven.

1685. hem wederom herwaards gezonden, als Commissaris Generaal, die de gantsche Compagnie representeert, alles tot haar nut en voordeel verricht, ook in geval van noodzakelykheid hare grootste Ministers afzet, veranderd, of elders zend zoo als Vader Tachart in zyne Siamfche Reis pag. m. 65. reeds bericht heeft. Wanneer de gemelde Baron in die qualiteit aan de Kaap de Goede Hoop quam, en aldaar verscheide nuttige schikkingen maakte, heeft hy onder anderen ook den eersten Land-droft over de Stellenbosfche en Drakenfteenfche Colonie, achtervolgens zyne uitdrukkelyke instructie en bevel aangestelt; zodanig dat hy Land-droft magt zoude hebben, om alle lichtvaardige en moedwillige weglopers, nevens andere onnutte diefachtige moorddadige en de gemene rust storende menschen niet alleen in de voorgesemde beide Colonien, maar ook in het jegenswoordig gedachte District der Kaapfche Colonie te vatten, te boejen, in hechtenis te zetten, en in regten als aanklager tot op het uiterste te vervolgen; schoon in de stad de Goede Hoop de hoogste Bloed-Rechter, of zoo als men hem hier noemt, Fiskaal independent woont, dien daar door ontrent dezelfs recht niet benadeelt zoude worden, of konde, om dat aan hem insgelyks magt was gegeven, om diergelyk gespuis te vatten, en in rechten te vervolgen, behalven dat het geen in den haven of op de schepen mogte voorvallen, hem Fiskaal duidelyk gereserveert of voorbehouden was.

Nu hadden in het voorgesemde jaar 1712 eenige moedwillige en veragte matrozen zich zamengerot, langen tyd hier en elders in het land gezworven, zich van hunnen dienst, waar toe zy aan de Compagnie met eede verbonden waren, losgemaakt en van

hunne posten stil weggelopen, hebbende het land afgelopen, zich met alderhande onbetamelijke dingen, ja roven en fiele bezig gehouden, den Landman zeer gedrukt en gequelt. Deze nu heeft de Land-droft, zoo dra hem iets daar van ter ooren quam, achtervolgens zyn plicht, op zoeken, by de kop vatten en verder voor den Raad van Justitie onderfragen laten, en vervolgens uit de voorgehoudene vraagpunten zynen eisch gedaan.

Zoo dra echter deze booswichten bemerkten, dat het haar leven zoude kosten, vonden zy middel t'ontsnappen, gravende by nacht onder de muur van de gevangenis, die in de vesting niet ver van een buskruid kelder was, een gat, waar door zy uit de achterste gevangenis, alwaar de misdadigers opgesloten waren, die op den hals zaten, in de voorste komen konden, waar na zy de uiterste deur van de gevangenis opbraken, en daar door de vlucht namen.

Hoe veel moeite men aanwende, om deze ontsnapte guiten weder in handen te krygen, is licht te denken, aangezien men nu nog minder goeds of eenige beterschap van hen hopen konde. Daar verliep nog al veel tyd, eer men ze wederom konde ontdekken. Ondertusschen wierden door het wys beleid van den Land-droft wederom twee van dezelve gevangelyk ingebracht. Een viel den Fiskaal Provisioneel, Willem van Putten, in de handen, aangezien de Fiskaal independent, Blesius, kort voor heen was overleden, en deze alleen aangestelt was, tot dat de Heren Bewind-hebbers jemand anders tot dat gewichtig ampt zouden hebben bevordert, en dat de rechtszaken midlerwyl niet zouden stil staan.

Deze provisioneel Fiskaal was zoo vreed-lievend niet als zyn Voorzaat, maar wyl hy zich verbeelde,

beelde , dat de Compagnie hem onmogelyk konde voorby gaan, maar dat hy zekerlyk tot Fyskaal independent zoude worden verheven, zoo wilde hy zich zoo voort by de eerste gelegentheid in staat stellen, om het gezag en de magt van den Land-droft te snuyken, en het zyne te vergroten. Dienvolgens bedisputeerde hy den Land-droft deze gevangens, en wyl zy dienaars van de Compagnie waren, die in de vesting behoorden, of in de matrozen-woning bescheide waren, zoo oordeelde hy, dat zy zyne jurisdictie onderworpen waren, en van niemand als van hem aan het Gerecht konden verklaagt en aldaar vervolgt worden, of schoon de Land-droft dezelve in zyne Jurisdictie gevangen gekregen, en in de Kaapsche gevankenis geleverd had.

Wanneer hy zag, dat de Land-droft niet van het zelve gevoelen was, bragt hy de zaak voor den Edelen Raad van Justitie, en verkreeg zoo veel, dat de Land-droft daar over wierd gedagvaard. Vermids echter deze wel haast merkte, waar de vork in de steel stak, bleef hy op de order, welke hy van den Baron van Rheede als Commissaris-Generaal had ontvangen, en die door de Gouverneurs van tyd tot tyd was bevestigd, styf staan, gaf hem niets toe, en liet zich zyne gevangens niet afnemen, welke hy nogtans als de provisioneel Fyskaal die in der minnen verzocht, en geen gevolg daar uit getrokken had, ten eersten zoude hebben laten volgen.

Ten laatste moest de Politique Raad, als het hoogste Collegie van dit Voorgebergte, zich daar mede bemoeien, welke de zaak op de volgende wys slijste: Namelyk dat de Kaapsche Colonie zich tot aan de Mosselbanks-Rivier zoude uitsprekken, mids dat de Fyskaal zich geen groter Jurisdictie daar door zoude aanmatigen, als hy voor

dezen had gehad, en dat die van den Land-droft ook in zyn geheel zoude blyven, maar wyl men het handhaven der gerechtigheid moest gade slaan, dat het heeten zoude, *Prior tempore, potior jure*, dat is: Die eerst komt, eerst maalt.

Aldus is deze Colonie door zulk voorval een groot stuk, namelyk van de Tygerbergen tot aan de Mosselbanks-Rivier vergroot, zonder dat de Land-droft ontrent zyn oud Voorrecht in 't minst benadeeld wierd, maar wierd deze Provisioneel Fyskaal afgewezen, aangezien de Land-droft zyne gevangens gerechtelyk bleef vervolgen, en dezelve eindelyk na genoegzame en openlyke zelf belydenis door de koord van het leven tot de dood brengen liet. Hoe zeer echter dit den Fyskaal Provisioneel in de krop heeft gezeten, hebben zyne volgende bedryven, die te zyner tyd zullen worden verhaalt, al te wel aan den dag gelegd.

Deze Mosselbanks-Rivier is een loutere verzameling van veel regenwater, 't welk in den tyd van den quaden Mousson, zoo als de Zeevaarders zeggen, of zoo als de Inwoners zeggen, in den regentyd, of ook wel gelyk wy in Europa zeggen zouden, in den Winter, in de tyd als de zneeuw van den Hemel valt, van de bergen door de dalen vlied, zich aldaar vergadert, en tusschen de oevers van deze beek voortloopt. Dienvolgens loopt ook deze Mosselbank niet het gantsche jaar door, maar alleenlyk zoo lang als de regen aanhoudt. Zoo dra de goede Mousson, of de droge tyd, dat is, de Zomer aankomt, houd dezelve op met lopen, en word het water, 't welk in diepe gaten of flinken staan blyft, staande den zomer zout, of eerder brak, niet tegenstaande alle menschen en vee dit water moeten gebruiken, om dat'er daar ontrent geen beter te vinden

De Mosselbanks-Rivier.

vinden is. Ja de gene, die op de Tygerbergen en in het naast daar aan gelegen zeer groot dal wonen, hebben geen beter water, of schoon dezelve bronnen hebben, om dat het water uit de natuur brak is.

Deze gemelde Mosselbanks-Rivier loopt een zeer langen en krommen weg, tot dat hy eindelijk, veel dorre dalen besproeit hebbende, niet ver van het Tafeldal in de Zout-Rivier zich ontlast, en in den haven van het Tafeldal uitloopt. De Zout-Rivier daarentegen, of schoon dezelve van den zeer hogen kruin des Tafelbergs stort, en met vele andere daarnevens afvloejende beekjes, hoe wél niet met alle, zich vereenigt, en by gevolg uit zeer helder klaar zoet gezond water bestaat, word den zelve nogtans dien naam gegeven, wyl hy door het indringende zéewater brak word, te weten na dat zy vele dallen met zyn zoet water heeft besproeit, en onder anderen dert treffelyken tuin der Compagnie aan het gemelde rond boschje van achteren, zoo als gezegt is, verby gelopen is; ook heeft dit helder en klaar water geen andere visschen, dan die door de zeevloed daar in gestort worden, en achter blyven tot zy door de Inwoonders gevangen worden.

Het zoude wel goed zyn, dat ik deze stoffe vervolgte, om dat ik nu reeds hebbe begonnen, van de wáteren te handelen. Ik was daar benevens van voornemen, om van de voorheen gemelden en van vele reeds beschreve bergen des Tafeldals geen verdere melding te doen; dog vermids de kromme weg van de Mosselbank zoo wel als de Zout-Rivier my weder in het Tafeldal hebben geleid, zoo moet ik myn vorig besluit veranderen, vermids ik my genoodzaakt vind, om van de bergen van dit dal te melden, 't geen andere met stilzwygen ver-

I. Deel.

by gegaan hebben, en het merkwaardigste aan te tonen. Dienvolgens vind men, gelyk voorheen reeds is gemeld, drie bergen, welke dit dal uitmaken en als insluiten, te weten, de Tafelberg, de Leeuwenberg, en de Wind, of zoo als het gemene volk spreekt, de Duivelsberg, van dewelke ieder in 't byzonder iets merkwaardigs zal te melden zyn.

Wat aanbelangt den Tafelberg, dezelve is de middelste, en de hoogste, en word van de Portugeezen *Jorvoa de Cabo* genaamt. Dezelve legt recht over het zuiden, en strekt zich deels zuidwest ten zuiden, en deels zuidoost uit. Wanneer men den zelve van onder opziet, lykt hy boven gantsch gelyk als een tafel, gelyk Dapper in Afrika pag. 612. Harpart. Reisbeschryving pag. 12. en Ivertsen Lib. IV. cap. I. reeds hebben bericht. Als men echter tegen den zelve opklautert, en hem van boven ziet, zoo bevind men, dat hy niet minder als gelyk is, om dat 'er veel heuvels en grote verhevendheden zyn.

Achterevolgens de meetkunde, bestaat de hoogte van dezen berg 1857 voet, Rhynlandsche maat. Op den kruin zyn treffelyke Bronnen, die rykelyk water geven, 't welk aangenaam van smaak, helder, klaar en zeer gezond is, gelyk in 't vervolg uitvoerlyker zal worden gemeld.

Wanneer men den zelve van onderen op bezichtigt; schynt hy gantsch wild, dor en onvruchtbaar; aangezien men niet dan rouwe uit velerlei verwen op elkander gestapelde stenen of klippen ziet, welke zoo vast op malkanderen leggen, dat zy alle een klip van velerhande conleuren vertonen. Vele hebben my verzekert, dat niet ver van de kruin van dezen berg; kort voor myne aankomst, zich iets zoude hebben laten zien, dat een Carbonkelfteen niet ongelyk was, 't welk zommi-

Van den Tafelberg.

Wat men daar aan heeft waargenomen.

L

ge

Van de Zout-Rivier, deszels benaming.

ge voor den waren Carbonkel, anderen echter voor een Slang met een kroon hebben aangezien; zonder dat nogtans iemand heeft geweten, wat het eigentlijk was, wyl by dag niets wierd gezien, en by nacht niemand zich dorst wagen, om langs den zelve op te klauteren. Dit was zeker, dat het zich reeds voor eenige jaren ook hadde laren zien, en zich ook zoo lang als ditmaal, namelyk ruim een maand, had vertoont. Edog vermids ik zelf geen ooggetuige daar van ben geweest, zoo kan ik het ook voor geen oprechte waarheid verkopen, maar alleenlyk zeggen, dat ik zulks van geloofwaardige eerlyke menschen gehoord heb.

In 't midden schynt deze berg als van boven tot onder gespleten, aangezien een diepe voore of holligheid daar door loopt, waar in veel hoge en sterke bomen wassen, welker wortels tusschen de klippen lopen, zich aldaar vastmaken, en van het overvloedig afstromende water bevochtigt worden. Deze water-val geeft my ook aanleiding te denken, dat de gemelde holligheid van het water word veroorzaakt, als het welk de klippen uitgespoelt en de daar aanzittende aarde met zich in het aangrenzende Tafeldal genomen heeft. Zulks geloof ik nog meer, wanneer ik overdenk hoe sterk het water in de regentyd, voornamelyk in de twee flimsle regemaanden, te weten Juny en July, afstroomt, en zomtyds mede een klip afscheurt.

Van verre schynt deze berg ook dor en onvruchtbaar, om dat men nog loof nog gras ziet; dog als men daar op komt, bevind men gantsch het tegendeel; aangezien behalven de gemelde bomen in deze hollen weg, op het achterste deel van den berg, namelyk in de twee voornaamste bosschen nog vele wassen, die men van onderen en van verre niet zien kan,

en welke men de Hel en het Paradyd noemt, tusschen dewelke ook reeds voor veel jaren een zilvermyn is ontdekt, waar uit iets gegraven en na Holland gezonden is, alwaar het wel goed, maar wegen de zware kosten, die men aan de bergwerkers doen moet, niet voordelig genoeg bevonden wierd. Daarenboven vind men op den kruin de treffelykste, schooiste en welruikenste bloemen, welke genoegzaam te kennen geven, dat men niet zoo voort van de onvruchtbaarheid moet oordelen, als men hem van onderen uit het dal beschouwt.

Eindelyk zal het ook wel de moeite waardig zyn, te zeggen, dat deze berg zeer dikwyls, ja byna staande de gantsche droge tyd, te weten van Septemder tot Maart, en menigmaal ook de andere maand, van een witte wolk word bedekt, waar uit de zeer heftige en schrikkelijke Noorde wind, welke dit Voorgebergte in een quaad gerucht heeft gebragt, word geacht te ontstaan. Dienvolgens zyn de Zeevaarders, als zy deze wolk boven den Tafelberg gewaar worden, gewoon te zeggen, dat de *Tafel gedekt is*. daar mede te kennen gevende, dat zy op een onseilbaren storm staat maken moeten. Hoe het echter eigentlyk ontrent deze wind is, en wat 'er merkwaardigs van is te zeggen, zulks zoude te veel plaats beslaan, om hier te verklaren, of ten minsten my van myn voornemen afbrengen; derhalven spaar ik deze stof tot op een ander tyd, en voege middeleryl alleenlyk daar by, dat ik myne eenvoudige gedachten reeds aan den Professor Scheuchzerus te Zurich in een Latynsche brief hebbe gezegt, welke ik den Lezer te zyner tyd met eenige verandering in de Duitse Tale mede delen zal.

Van den Tafelberg keer ik my tot den Leeuwenberg, welke alleen-

Van den
Leeuwen-
berg.

leenlyk door een kloof of reet daar van gefcheiden is. Hy legt ten Weften, bedekt byna de gantfche Weftzyde; en ftrekt zelfs tot aan het Noorden. Dezelve word Leeuwenberg genaamt, vermids gelyk de vooraangehaalde Schryvers melden, in de oude tyden een grote menigte Leeuwen zich om en op denzelfen hebben onthouden; gelyk dan nog geen 30 jaren geleden, een verdwaalde vogel van deze veeren, zich alhier liet zien, en de inwoners der flad en de bezetting van de Vefling de Goede Hoop, grote fchade toebragt, die echter door de toenmalige Lieutenant, en tegenwoordige Kapitein Olof-Berg, uit Gottenburg in Sweden geboortig, dapperlyk met een fnaphaan door eenige fchoten, ter neder geveld wierd.

Anderen daarentegen, die de geflalte van dezen berg wat nauwer befchouwen, beweren en miffchien met veel beter grond, gelyk Vader Tachart in zyne Siamfche Reis p. m. 62, dat hy aldus word genoemt, om dat hy zich aan de vreemdelingen, die met hunne fchepen het land aandoen, en den haven bezoeken willen, als een leggende en op roof loerende leeuw vertoont, gelyk 'er van de natuur niets kan worden geformeert, het geen een leggende leeuw die zyn hoofd opligt, en na roof omkykt, meer gelykt, als deze berg.

Hy legt naaft aan den oever, ftrekkende zyne achterfte pooten, de flaat en de billen ooftwaards, dog zoo dat men 't Noorden nog vry kan zien, en door dezelve niet belemmert word. De kop en de voorfte pooten keert hy Zuidweftwaards, waar door dan de tuffchen beide leggende hoeken van de waereld door defzelfs rug worden bedekt, zoo als van den Tafelberg, die veel hoger is, en ontrent een

I. Deel.

half of drie quartier uurs van den oever legt, de gewellen ten Ooften en Weften, als voorheen reeds is aangeroert, het gezicht onttrokken worden.

In het bovengemelde dal, dat beide de bergen van elkander fcheid, flaat een huisje, waar in twee matrozen de wacht houden, ten einde een wakend oog op de aankomende fchepen te hebben, en vermids de hoogte by helder weer een zeer vry en wyd gezicht in zee verfchaft, zoo is haar plicht dat zy zorg dragen, dat geen fchip ftil verby zeilt, of in den haven loopt.

Want zoo dra als zy een fchip in 't gezicht bekomen, fchoon het nog 10, 12, of meer mylen ver in zee is, zoo is de eene verplicht om langs de klippen, of als het te ongemakkelyk en te gevaarlyk is, langs een valreep, op den kruin van den berg, het hoofd genaamt, te klimmen, aldaar de Hollandfche vlag van den daar opgerechten ftok te laten waajen; daar na een ftukje omtrent 2 pond fchietende, los te branden, op een brede fteen te gaan flaan, en door het uitfteken van den arm met een ftok, die hy in de hand heeft, aan den anderen, welke midlerwyl na de vefling gaat, en den Gouverneur tyding van de komft van het fchip brengt, een teken te geven, waar door hy verflag kan doen, uit welk gewest dat fchip eigentlyk komt.

Komen 'er meer fchepen als een te gelyk, zoo laat de matroos, die boven op het Leeuwenhoofd flaat zyn vlag weder vallen, laad zyn gefchut op nieuw, en heift zoo dra hy geladen heeft, zyn vlag weder op, fchied het ftuk andermaal af, en geeft als voorheen de overige teekens. Edog men dient te te weten, dat men op de tyden, van het jaar, wanneer namelyk de uit Holland doorgaans komende en na Indie zeilende, of als de uit Indie te rug komende en na Hol-

Hoe de komft van vreemde fchepen bekend word gemaakt.

L 2 land

land gedeeltelinge fchepen aankomen, ter dege moeten letten, aangezien men anders van de vlag op het Leeuwenhoofd geen begrip zoude kunnen krygen.

Hoe de aankomende fchepen onderfcheiden worden.

De zaak beftaat hier in. Wanneer de fchepen uit Holland of in 't algemeen uit Europa aankomen, 't welk gemeenlyk van April tot het laatft van December gebeurt, hoewel ze ook deze of andere daartuffcheh in vallende maanden komen mogen, zoo is het evenveel, aangezien dit onderfcheid maar wegens de Retourfchepen word gemaakt, vermids om die zelve ook dikwyls eenige uit Holland komen, zoo waait maar alleen van het Leeuwenhoofd de algemene Hollandfche, of het welk evenveel is, de Prince-vlag. Komen de Retourfchepen uit Indie, 't welk gemeenlyk en doorgaans van 't begin van January pleegt te gefchieden, en tot in de maand van April of Mey, zelden echter tot in Juny te dueren, zoo waait van het Leeuwenhoofd niet alleen een andere en van de Heren Bewindbebbbers der Compagnie in Holland zelfs geordonneerde vlag, maar men laat 'er ook een op den rug van den Leeuwenberg waajen, die met de Prince-vlag ingelyks niets gemeen heeft.

Waarom de vlaggen jaarlyks verandert worden.

Deze beide vlaggen worden jaarlyks verandert, en met alle behoorlyke verwenfchriftelyk aan den Heer Gouverneur Generaal te Batavia gezonden; en gemaakt, zoo als ze moeten zyn, aan den Gouverneur van de Kaap de Goede Hoop gezonden, ten einde die van Batavia, de Regenten en Bevelhebbers der Retour-vloot daar van kennis zoude kunnen geven, ten zy by hunne komft aan dit Voorgebergte zouden kunnen zien, hoe het alhier is, dat is, of de oord of plaats aan de Hollanders of aan de vreemdelingen onderworpen is, en deze aan het Voorgebergte, ten einde hy de-

zelve ter rechter tyd, en zonder iemands kennis, van beide de plaatzen des Leeuwenbergs zoude kunnen laten waajen, en den aankomenden alle vrees benemen.

En dit zyn de onfeilbare kentekens, waar na alle Retourfchepen zich hebben te richten; waar by men dient te weten, dat voor ieder fchip, van welke Natie het is, van het Robben-eiland, in den mond van den haven, en byna 3 mylen van de vefting en de ftad de Goede Hoop leggende, een kanon-fchoot gedaan, en de vlag opgeheeft word. Ondertuffchen word deze vlag daar niet verandert, maar zy blyft voor altoos de algemene Hollandfche of Prince-vlag.

Een ander teken van de komft van vreemde fchepen.

Zoo dra zulk een fchip den Leeuwenberg en defzelfs ftart omkomt, dat het van en uit de vefting kan worden gezien, zoo laat dezelve ook zyne Prince-vlag van het bolwerk Kattenelleboog waajen, maar zonder een fchoot te doen, ten zy dezelve voorheen gegroet word, of dat 'er te gelyk een perzoon uit Holland of Indie komt, die hoger van rang als de Gouverneur van het Voorgebergte zelf is.

Als men dit voorgemeld wachthuisje verby en het dal achter het Leeuwenhoofd afgaat, vind men aldaar een fchone vlakke, welke gemaklyk een groten tuin zoude uitleveren kunnen, aangezien de voorgemelde wachters aldaar een klein moes-tuintje naar haar welgevallen hebben gemaakt. Het ontbreekt daar ook niet aan goede waterbronnen, die het land zouden kunnen bevochtigen, gelyk dan de gemelde Wachters haar water om te koken en te drinken van daar halen. Edog behalven dat het vee daar aan grote fchade zoude veroorzaken, als men zodanigen tuin niet wel bewaarde, zoo valt het de inwoners, die in vele opzichten grote ongemakken haten en fchuwen,

Schone vlakten op het Leeuwenhoofd.

zeer

zeer verdrietig, van gestadig berg op en af te klimmen, en blyft derhalven dit goed stuk land onbebouwt, en een gemene weyde voor het vee.

Gaat men over den rug van den Lccuwenberg of rondom defzelfs staart, vind men achter den zelve wederom een zeer grote vlakke, alwaar verscheide zeer wel gelege huizen, nevens eenige vruchtbare tuinen konden worden gebouwt en aangelegt, ten zy in dat geval alle wydens voor het vee zouden worden weggenomen, en dat daarenboven vele onbetamelyke dingen zouden inkruipen, welke bezwaarlyk zouden kunnen worden belet.

Want of schoon het niet aan zoet water ontbreekt, en men de bronnen nog wel dieper of meer andere kan graven, zoo zoude nogtans bezwaarlyk voor te komen zyn, dat men in den kleinen haven, die aldaar is, waar in men maar met sloepen, of ten hoogsten met een boodt kan inlopen, met allerhande diergelyke kleine vaartuigen landen, goederen ontladen, en andere wederomnemen zoude, waar van de Gouverneur, die van alles kennis hebben moet, of ook de Fiskaal independent, niets zouden weten, en derhalven grote onorders veroorzaakt zouden worden.

By dezen kleinen haven heeft de Heer Gouverneur Simon van der Stell in zyne regerings tyd een kleine vierkante schans opwerpen, en met vier stukken kanon bezetten laten, en dezelve zoo als ook het daar nevens staande wachthuisje met een goede wacht laten bewaren; ten dele om daar door den sluikhandel te beletten, ten dele ook, om aan de vyandlyke schepen, die mischien onder begunstiging van een dikke mist, in de maanden van Juny en July, hier niet zeldzaam, met kleine vaartuigen aldaar landen, en volk

uitzetten zouden, de landing te verhinderen, en zich buiten gevaar te stellen. Heden dien dag ziet men maar de overblyfzels daar van, aangezien defzelfs Opvolger en zoon, de Heer Gouverneur Willem Adriaan vander Stell de gemelde Schans om rede, my onbewust, of wyl hy van dien kant niets vreesde, heeft laten vervallen, zynde de stukken na de vesting gebragt, en het wachthuis ingestort. De voorflag, die men echter naderhand heeft gedaan, om aldaar een waterpas te bouwen, en hoe het daar mede afgelopen is, zal ik op een ander tyd verhalen.

Na de kant van de vesting en den Tafelberg is ook een bron, die voor dezen gemeen is geweest; na dat echter de burger Abraham Hertog met een stuk land tot een tuin, dat daar by lag, wierd begiftigt, heeft hy dezen bron mede onder zyn land laten meeten, en is aldus zyn byzondere bron geworden. Alhier heeft de gemelde Hertog een schone Tegelbakkery, recht tegen over de pottebakkery van de Compagnie, opgerecht, zynde enkelyk door een gragt of plas, door het water in de regenmaanden zeer overvloedig vallende, gemaakt, van elkander gescheiden; en is de gemelde gragt, zoo als ook die achter den tuin van de Compagnie in het Tafeldal is, als nu, en maar in dien korten tyd, dat ik hier ben geweest, zoo diep geworden, dat men genoodzaakt is geweest, om bruggen daar over te slaan, ten einde de wagens daar over zouden kunnen ryden; ja de eerste, tusschen de kerk en het ziekenhuis, moest bemuurt worden, om de schade aan die twee gebouwen daar door voor te komen.

Gelyk de Lccuwenberg, van den welken tot nu omstandig en naar waarheid gehandelt is, Westelyk aan den Tafelberg stoot, en

Steenbak-
kery.

Vervalle
schans aan
dien zelve
haven.

maar door een kleine depreffie of kloof daar van gefcheiden is, zoo grenst eindelyk ook Ooftelyk aan den zelve den Wind of Duivelsberg, tuffchen welken insgelyks maar een kleine fcheiding is. Beide deze namen worden den zelve toegelegd, en wel voornamelyk die van Windberg, van de Compagnie, aangezien hy in alle hunne Schriften en oude boeken dien naam draagt; en dien van Duivelsberg door het gemene fcheeps volk en de inwoners alhier zelf.

De oorzaak van beide deze namen hebben de reeds voorheen aangehaalde Auteurs met waarheid beweert, namelyk dat men van vele jaren herwaards van gevoelen is geweest, dat deze berg de ware en eigentlyke oorzaak van den heftigen stormachtigen fchadelyken zuidoosten wind was, die uit een witte wolk, welke dezen en den Tafelberg bedekte, uitbarfte en als uit een zak rolde, het omleggende dal nevens den haven benaauwde en alzo menfchen en fchepen fchade toebragt.

Ondertuffchen hoe het eigentlyk ontrent dezen wind gefchepen is, en op welke wys dezelve zich wel voornamelyk toedraagt, daar van zal ik alhier geen verder gewag maken, betrekkende my op den boven-aangehaalden brief, dien ik wegens deze zaak aan den Profeflor Scheuchzer heb gefchreven, met verzekering, dat in het toekomstige myne mening ook uitvoerlyk zal melden. Ondertuffchen moet ik alhier nog zeggen, dat deze Wind of Duivelsberg wel zoo breed niet is, als een van de twee voorgemelde, zo wel ten opzicht van deszelfs voet als ten opzicht van deszelfs kruin; daar benevens is hy ook zoo hoog niet, als een van de andere, des niet tegenftaande ftrekt hy zich te gelyk met den Tafelberg zoo ver na de zee kant, als de Leeuwenberg, en maakt nevens de andere

den halven cirkel waar in het gantfche grote en vruchtbaare Tafel-dal legt.

Indien men op den zelve klimt, en rondom de gronds gelegenheid bezichtigd, kan men wel niet boven over den Tafel en Leeuwenberg heen zien, alzo dezelve veel hoger zyn als deze, dog achter den zelve heeft men niet alleen het gezicht op den Zout-Rivier, en daar langs leggende tuinen, maar men ziet daarenboven ook op de Tygerbergen en derzelve zeer grote en onvruchtbaare Hei. By dezen berg heeft men een herberg, waar van hier voren reeds gewag is gemaakt, zoo als ook een gantfch nieuw aangelegde Plaats, den burger Hendrik Meiboom toebehorende, die van het zoet water des Tafelbergs befproeit word. Het overige van dien berg verftrekt een goede weyde voor fchape, ossen en bokken, zoo als de andere, niet tegenftaande hy van verre als de Tafelberg, gantfch onvruchtbaar en rouw fchynt.

In voorige jaren is zekeren Van der Byl een fluk land tuffchen deze en de eerste plaats na het rond boshje, in eigendom gegeven, het welk zeer goed koorn-land was, maar vermids de voorgemelde Zuid-Oofte wind; hier byna een draaiwind word, welke de rype aairen heftig tegen malkanderen flaat, en daar door den arbeid vruchteloos maakt, zoo is de gemelde Van der Byl elders met beter land voorzien, en dit fluk tot een weyde blyven leggen, waar op als nu gras genoeg groeit, het welk echter ook door dien zelve zuid-oosten wind in den drogen en zomertyd vernielt word.

En dit is het geen ik nodig hebbe geoordeeld, om van deze drie bergen in 't byzonder hier by te voegen, hopende, dat deze wydlopigheid u niet mishaagt zal hebben. Ik zoude insgelyks nog wel het

het een en het ander van de aan den Tafelberg ftorende fteenbergen hebben konnen melden, maar daar toe zal zich wel een andere goede gelegenheid opdoen, wanneer zonder twyffel nog iets van de byzondere menfwaardigheden van dit land zal moeten worden verhaalt. Derhalven keer ik weder te rug tot de wateren, by de welke ik hier voor ben ftaan gebleven, en van dewelke nog voornamelyk dit te berichten is, namelyk, dat al het water van dit land in vier byzondere eigenschappen zoude konnen worden verdeelt, aangezien het zelve niet alleen verfehild ontrent de verf en de fmaak, maar niet minder in aanzien der foute en warmte; zelfs is er in de waarneming der zwaarte en lichteigheit eenig onderfcheid in te vinden.

Wat de eerfte verfehilletheit, de verf, aanbelangt; de meefte wateren hunne oorfproakelyke bronnen boven op de hoogfte kruinen der bergen hebbende, zyn zeer wit; en door dien zy met een ongemeene ftilheit in de aangrenzende dalen over keiffenen afrollen, zyn dezelve daar benevens zeer klar, helder, en met een woord zeer gezond. Andere daarentegen, welke hunnen oorfpronk niet in de bergen hebben, maar naaft dezelve heen vlieten, en ook over geen keiffenen fchieten, zyn roodachtig en donker, of om duidelyker te zeggen, van yzer-fleene-vert; gelyk dan onder anderen van deze verf is, het beekje, 't welk uit de fteenbergen vloed, en door de Buffelsvalley in de Zaudvalley, en vervolgens in de Baai Falzo zich ontfalt. Andere wederom fchynen zwart van verf, daar eigentlyk deze verf van den menigvuldigen flym en modder, die zich niet het driftige water vermengt, ontftaat; en is van diergelyke verf; het beekje, het welk na by het dorp Stellenbofch in de Rivier van dien

zelve naam zich verlieft; zoo als ook dat, het welk beneden het gemelde dorp uit het Moddergat, in deze zelve Rivier loopt.

Het tweede onderfcheid, of de fmaak der wateren van dit land betreffende, het zelve is insoegelyks zeer groot en merkwaardig. Zommige zyn van den beginne af zoet, en blyven altyd zoo; en zyn aldus alle de Rivieren, die over en door het land lopen. Wederom andere veranderen hunne zoetigheit in zoutachtigheit, zodanig dat zy van wit, roodachtig, en vervolgens ondrinkbaar en gantfeh onbruikbaar worden; om dat het zout als in de pannen begint te korlen, en eindelyk het water gantfeh opdrogen, en het fchoonfte, zuiverfte, wifte en befte zout in zodanige menigte uitleveren, dat de inwoners niet alleen daar aan genoeg tot hun gebruik hebben, maar dat ook gantfehe fcheepsloadingen zouden konnen worden verzonden. Diergelyke zoete waters, zyn alle regenwaters, welke van de bergen in zekere van natuur gemaakte putten vlieten, aldaar fil ftaan, en zonder eenige menfehelyke hulp het zout voortbrengen; gelyk daar van in 't toekomende in een byzonder Hoofdfuk duidelyk nariicht zal gegeven worden.

Eindelyk zyn 'er waters, die een zoutachtigen fmaak hebben, zoo dra dezelve uit de aarde opwellen, welke zoutachtigheit echter zoo weinig is, dat menfchen en vee dezelve, of fchoon ze met 'er tyd toeneemt, tot drinken, koken enz. gebruiken konnen; van die natuur zyn alle bronnen, die in de dalen en geenen hogen of verheven oorfprong hebben; gelyk dan in de Tygerbergen, en in het daar aan palend groot dal, de Tyger-valley gemaamt; wyders in de groene kloven, als mede aan Ribeks-Kaafteel, en op verfehiede andere plaatzen worden diergelyke

De fmaak.

Zommige zyn brak.

Onderfcheid van het water aan de Kaap de Goede Hoop.

Van de Verf.

ke bronnen gevonden, die als men het water daar van drinkt, wel eenigzins brak, maar geenzins ongezonder zyn.

Welk water koud en warm is.

Wat betreft het derde onderscheid, de koude of warmte; zommige wateren zyn zeer koud, en wel voornamelyk de gene, die van de bergen afrollen, en langs de met bomen beplante waterwegen stromen, tot dat zy zich ten laatste in de zee verliezen. Hier toe behoren alle die wateren, waar van by het eerste onderscheid reeds is gemeld, welke voornamelyk des morgens als de Zon nog niet heel heet is, of door de bladeren van de bomen nog niet dringt, zoo koud zyn; en in vaten op een koele plaats zoo koud blyven, dat men daar van grilt. Daar en tegen zyn 'er andere gantsch warm en heet; als daar zyn de twee warme baden, ontrent 30 mylen beoosten dit voorgebergte, welke ik menigmaal bezocht en met verscheidene perzonen gebruikt heb, gelyk daar van in't toekomende uitvoerlyker melding zal worden gedaan.

Welke waters licht of zwaar zyn.

Het vierde onderscheid, de lichtigheid of zwaarte van dit water rakende; zulks diende noodzakelyk hier ook wel te worden bygevoegt, maar vermids ik tot dit subtiel experiment geen bequame instrumenten had, zoo blyft het zelve billyk onbericht. En wyl hier geen plaats tot verder uitvoering der vier aangetoonde verschillentheden is, aangezien ik hier maar met de Colonie, die van dit Voorgebergte den naam draagt, en voornamelyk de Kaapsche genaamt word, bezig ben, zoo moet ik ook die stoffe bewaren, tot dat de gelegentheid zich zal aanbieden, om op nieuw van de wateren gewag te maken.

Het water van de Kaap is gezond.

In 't algemeen zeg ik alleenlyk van de wateren van dit Voorgebergte en deze Colonie, dat zy

zoo goed en gezond zyn, dat indien ze niet alle andere in deugd te boven gaan, echter weinige zullen worden gevonden, welke hen den voorrang zullen betwisten. Want zy doen geen quaad aan een zieke, hy mag een ziekte hebben zoo als hy wil; daarentegen raden de Medecyn-meefters van deze plaats, of wel de Heelmeesters, die ook ontrent de inwendige constitutie en genezing der menschen, in Holland op order van de Heren Bewindhebbers van de plaats, door een daar toe aangestelden beroemden Medecyn-meefters zeer scherp onderzocht zyn, hunne zieken, om water in plaats van wyn, bier of of andere dranken te gebruiken; behalven dat ik verscheidene malen van Deensche Scheeps-Officiers hebbe gehoord, dat zy altyd gehouden zyn een groot vat met dit water voor hunnen Souverain met zich na Denemarken te voeren, vermids zyne Majesteit zulks als een byzondere lekkerny en voor zyne gezondheid gebruikte.

Wyders heeft dit water ook de deugd, dat het in vaten bewaart, en hier of elders vervoert, niet stinkend of vuil word, het geen tegen de natuur van alle andere tot nu bekende waters is. Onder tuschen heeft de ondervinding my zulks genoegzaam geleert, wanneer ik op myne reis dit water altyd ryn, zuiver, helder, en zoo aangenaam en gezond heb bevonden, als het van den beginne af was; voornamelyk heeft myn weerom reis my een onfeilbare proef versprekt, toen wy ruim 5 maanden onder wege waren, en door den verzengden Luchtfreek varen moesten; gedurende welken tyd nogtans dit water altyd goed en aangenaam bleef, behalven dat ik 'er onder de Linie een kleine, hoewel niet by blyvende verandering aan heb bespeurd; gelyk elders uitvoerlyker zal worden gemeld.

Wyl

Wyl nu deze zoorten van wateren aan dit Voorgebergte, meest alle, gelyk hier voren is gemeld, van de hoogste bergen in de laagste dalen lopen, en de Tafelberg voor alle andere in deze Colonie den rang heeft, alzoo verscheide beeken van hem afvloejen, zoo zal het niet onvoeglyk zyn, als ik een weinig duidelyker van dezelve schryf. Voor aan het Tafeldal is een beek, die van den zelveen afftroomt, en aan den voet van den berg de watermole van de Compagnie omdryft, vervolgens verder voortloopt, en op de plaats tusschen de vesting en de stad door buizen of pypen gelyd word, en aan de burgers drinkwater verschaft; op gelyke wyze word het tot aan het hoofd van den haven gevoert, alwaar het aan de schepen nodig drinkwater mededeelt; het overige echter verliest zich verder in den haven na by de vesting en vereenigt zich ruim een uur daar van daan, met het zeewater.

Versehide
kleine Ri-
viertjes.

Begeest men zich aan de Oostzyde achter den Tafelberg, aan welke zyde de Steenbergen zich aan denzelve hechten, zoo vind men aldaar zeer veel kleine overstromende waterwellen, welke de daar ontrent leggende landeryen groot voordeel en nut toebrengen. Want door het landgoed van den voorgemelden Meyboom loopt een Riviertje, 't welk dezelve land by droog weer besproeit. By zyne buuren te weeten, Pieter van der Poel, David Heufke en Cornelis Botma, vind men wederom bron-adern, welke hunne landen vruchtbaar maken. De tuin van de Compagnie aan het rond boschje, heeft dit zelve voordeel. Van de Schuur, van het Landgoed Wyn en Brood, van de Brouwery, van het Nieuwland, van den Boscheuvel en andere meer, lopen insgelyks kleine Riviertjes, welke hunnen oorsprong op den Tafel-

I. Deel.

berg hebben, zich eindelyk alle vereenigen, en zich in de zout of Keizers-Rivier ontlasten.

En wie zou alle deze kleine Riviertjes willen optellen, die hunnen waren oorsprong van den Tafelberg hebben. Ik zal maar gewag maken van een Riviertje, het welk wel niet onmiddelyk dog door hulp van een daar aan grenzende heuvel, dezelve oorsprong insgelyks op en aan den Tafelberg heeft. Dit maakt niet ver van de Buiteplaats van N. Vlokkens een kleinen moeras. Wanneer ik op een zekeren dag door den zelve wilde gaan, miste ik, en viel 'er zoo diep in, dat ik niet anders meende, dan dat ik zou verzinken. En waarlyk, als ik niet op den buik was gaan leggen, en het gras had gegrepen, waar door ik eindelyk weder daar uit raakte, zou het gevaarlyk genoeg met my hebben gestaan, alzoo geen mensch by my was, die my zoude hebben kunnen helpen. Het water van dit gemeld Riviertje loopt vervolgens uit dezen moeras door en verby het Landgoed van Hendrik Bouman, Rust en Werk genaamt, en komt ten laatsten nevens het geen van Constantia afftroomt, en verscheide andere, die uit de steenbergen opwellen, in de zoo genaamden Keizers-Rivier, welke in de bovengemelde Zandtvalley en ten laatsten in de Baay Falzo zich ontlast.

De Schryver geraakt in levensgevaar.

Van de gemelde Keizers-Rivier dient men als nog te weten, dat dezelve door het voorheen reeds dikmaals gemeld voortreffelyk Landgoed van wylen den Heer Gouverneur Simon vander Stell, Constantia genaamt, loopt; zich al mede door een arm in de eerst aangehaalde Zandtvalley ontlast, en aldaar gedurende den zomertyd stil staat. De oorzaak van dit stilstaan, is het menigvuldig zandt, het welk door den stormigen en aanhoudenden Zuidoosten wind

Keizers Rivier en wat daar ontrent is aan te merken.

M

uit

uit de zee in den mond van dezen Rivier geworpen word, waar door dezelve tot een zee word, en zoo lang blyft, tot dat de menigvuldige regen in de wintertyd, de daar inlopende Riviertjes opswelt, welke als dan deze kleine zee zodanig met water aanvullen, dat het zand, het welk den loop heeft gestopt, eindelyk wyken, en het water een vrye opening vergunnen moet.

Hier toe helpt ook niet weinig, dat gedurende den wintertyd de heerschappy van den voorgemelden Zuidooften wind tamelyk is gebroken, en dat in defzelfs plaats de ruwe Noord-weste wind begint te woeden, welke dit stilstaande water gaande maakt, en de baren tegen het zant aanslaat, het zelve wegspoelt, en wyl het van buiten niet meer opkomt, ten laatsten zoo dun maakt, dat het overvloedig toeschietende water met weinig moeite een opening krygt, waar door het stromen kan. Wanneer echter de Liefhebbers van vissen de tyd te lang word, of visch tot inzouten van noden hebben, zoo wachten zy zoo lang niet, tot dat het zant doorbreekt, maar zy graven het zelve door, waar door zy gelegenheid bekommen, om een grote menigte vissen te vangen.

De naam van Keizers-Rivier heeft dezelve gekregen, vermids voor eenige jaren, en misschien kort na de bezitneming van dit Voorgebergte een zeker Duitscher, genaamt Johannes Kaiser, by nacht langs den zelve gaande, daarin gevallen en verdrongen is, zynde dezelve op zommige plaatsen ruim de lengte van een man diep; na welk ongeval dezelve de Keizers-Rivier genaamt is, en welke naam dezelve ook wel voor altoos houden zal.

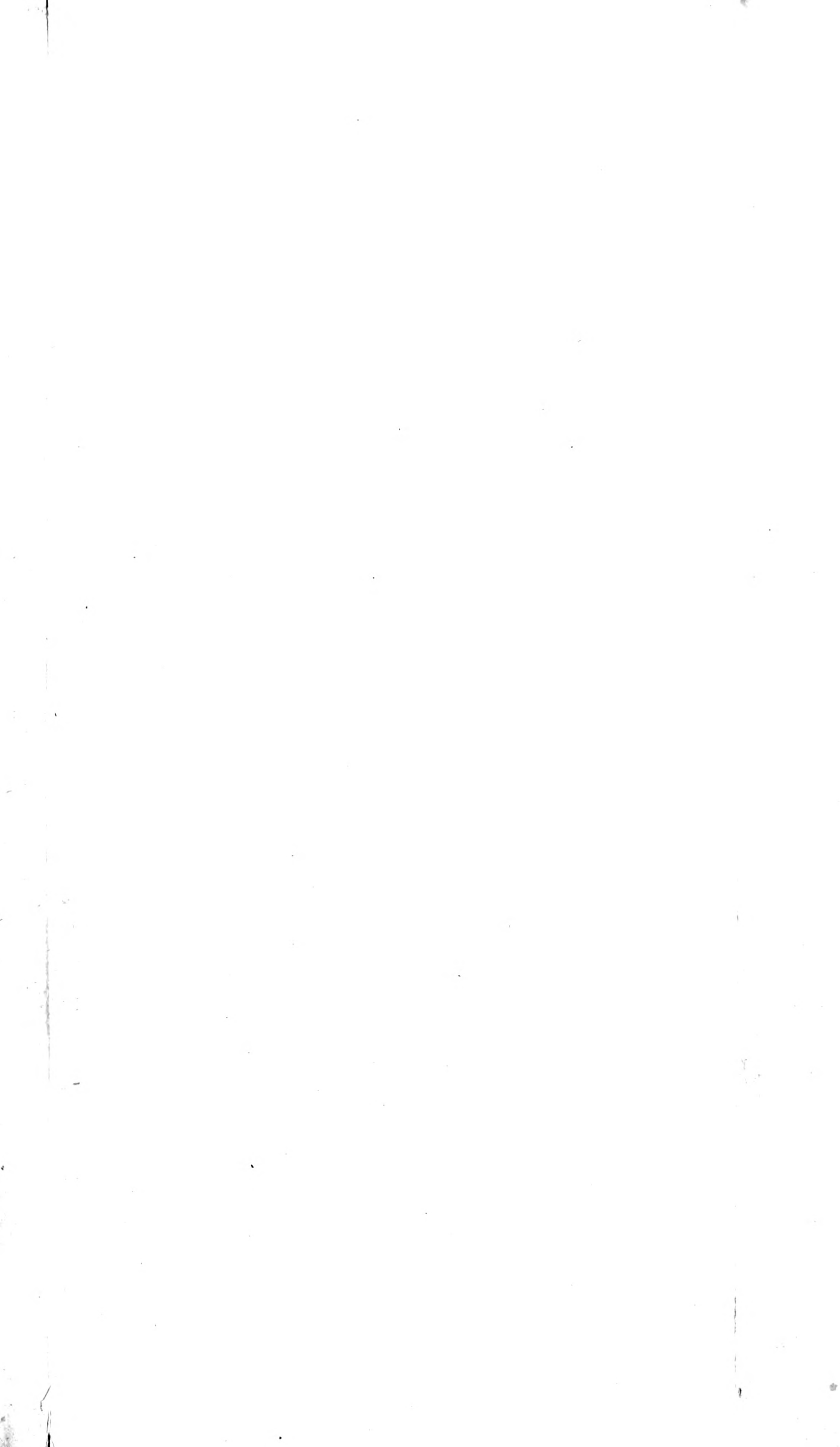
Meerder
bronnen en
beeken.

Achter de steenbergten zyn ook veel bronnen, die rykelyk water geven, en gantsche beeken van al-

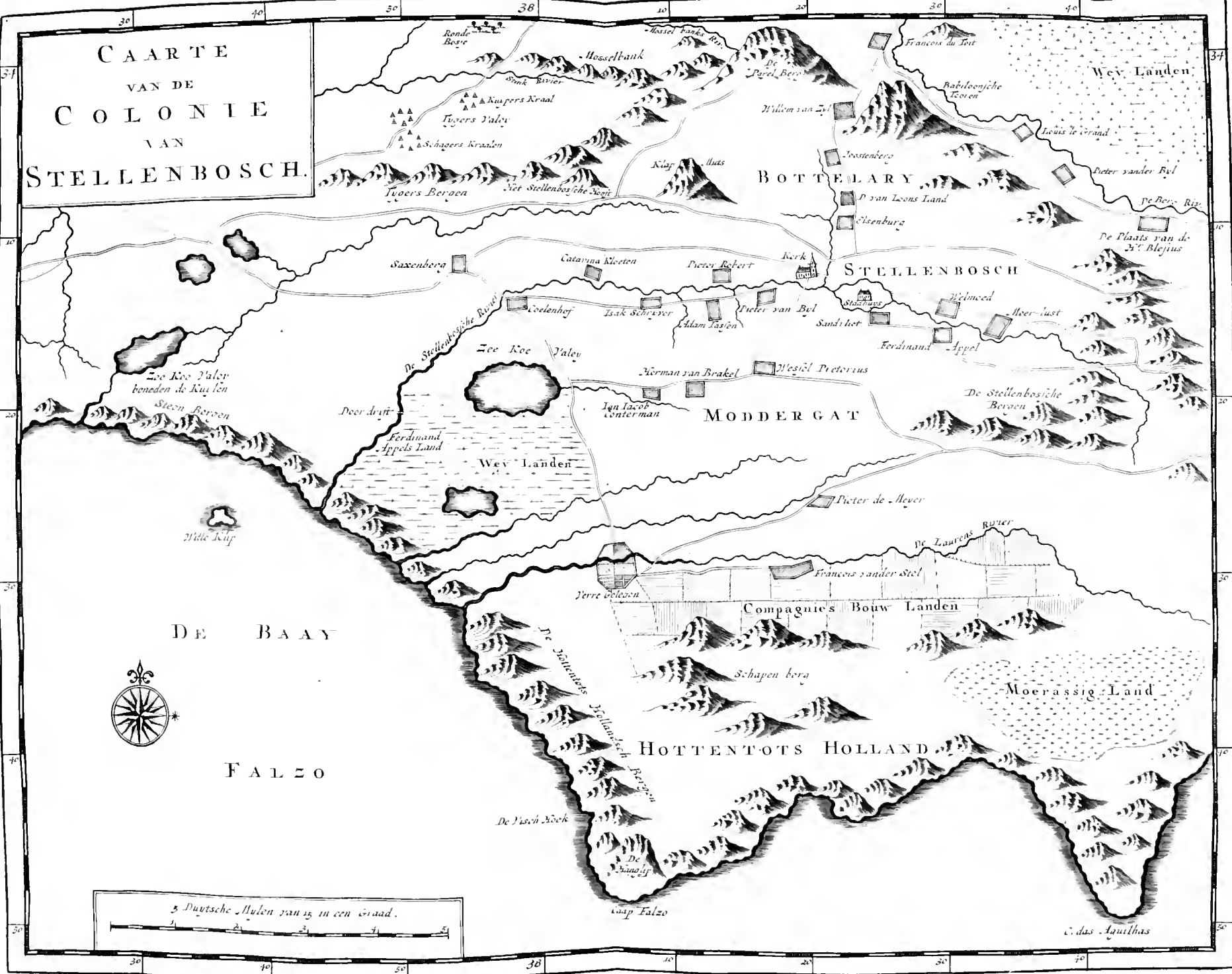
lerlei grootte formeren; Voornamelyk zyn 'er zommige op de kruinen, welke de Europeanen alhier Noorwegen noemen. Vermids echter niemand buiten den meergemelden Heer Gouverneur van der Stell zalr. een woning aldaar heeft, of een stuk land bezit, en hy zelf maar op zekere tyden van het jaar om te vissen, derwaards gaat, zoo is'er nog niemand geweest, welke die voor dezelve namen heeft uitgedagt, of die de moeite heeft genomen, om hunnen waren oorspronk ter dege te onderzoeken.

Eindelyk is'er nog een beekje, ^{Nog een beekje.} 't welk zoo als men gist, zynen oorspronk in het Stellenboische Gebergte heeft. Het zelve loopt door het zeer grote, en wegens het vele zand, byna gantsch onvruchtbare dal, de Tyger-valley genaamt; word in den Zomer eenigzins brak, of droogd wel geheel uit. Loopt het echter voort, zoo vloed het verby de Kuile, een treffelyk Landgoed, het welk voor dezen aan de Compagnie heeft toebehoort, die het naderhand aan den Kapitein Olof-Berg heeft verkogt, om dat dezelve zulken groten omflag niet meer wilde hebben; alwaar een steene brug over dat beekje is gebouwt, om dat men in den winter niet na Stellenbosch of van daar na het Voorgebergte komen konde. Na dat het nu verder door het gemelde onvruchtbaar dal, van de Kaap de Goede Hoop tot aan het Landgoed van zeker Duitscher, Michaël Sachs, 't welk naderhand insgelyks aan den bovengemelden Kapitein verkogt, en Sachsenburg genaamt is, 6 volkome uren verstrekkende, en maar drie bewoonbare en vruchtdragende Goederen, te weten, de gemelde Kuyle, de Plaats van Jan Hendrik Hattung, en die van Jakob Vogel bevattende, heeft gelopen, verliest dat beekje zich in de Baay Falzo.

En

CAARTE VAN DE COLONIE VAN STELLENBOSCH.

5 Duytsche Melen van 15 in een Graad.

C. des Aqualhas

Besluit van
dit Hoofst-
stuk.

En met deze geringe naricht van de Kaapsche Colonie, hoop ik, dat de Lezer zal te vrede zyn. Want om alle zaken, die zich aldaar opdoen, als in eenen adem te verhalen, zoude den Lezer zeer verdrietig, en my gantsch onmogelyk vallen. Dienvolgens blyft het overige, de natuurlyke historie en andere merkwaardig-

heden betreffende, tot op een andere gelegenheid uitgesteld, en zal ik alleenlyk maar hier byvoegen, dat aan de nu gemelde Steenberggen door wylen den Heer Gouverneur vander Stell een steene groef is ontdekt, welkers steenen zeer bequaam zyn tot vloeren of trappen, wyl zy voor marmer niet veel hoeven te wyken.

VII. H O O F T S T U K.

Van de Stellenbosche Colonie, en hoe ver deszelfs palen zich landwaards in strekken.

Oorsprong van de Colonie van Stellenbosch. In welk land zy is ontloken. Haar voornaamste plaats verbrand. De grenzen van deze Colonie. Haar verdeling. Hoe de Schryver deze Colonie ahandelen wil. Plaats daar voortyds een veldstuk was. Wat teken men 'er mede gaf. Is nu niet meer in gebruyk. De weg na Hottentotsch Holland. De Baay Falzo. Van de Hottentotsche Hollandse bergen. Waar van daan de Baay Falzo haar naam heeft. Heeft een grote klip. Deze haven word onderzocht. Is zeer vischryk. Een andere vischryke plaats. Wie de visschen aan zich heeft getrokken. Onrechtvaardige handel van den Gouverneur. Bewys van de vischrykheid van de Baay Falzo. Zeekoovalley beschreven. Oorsprong van deszelfs naam. Kort bericht van de Zee-koejen. Hoe deze baay visch bekomt. Beschryving van Hottentotsch Holland. Oorzaak van deszelfs benaming. Schapenberg. Wie dit District bezit. Onrechtmatige behandelingen. Welk het beste District in deze Colonie is. Is zeer vruchtbaar. De Gouverneur betreft een groot stuk land. Welke gebouwen hy daar had. Moet veel afstaan. Het land word verdeeld. De oude schans waar toe die heeft gedient. Is nu vervallen. De wilde dieren en het hond zyn uitgeroeit. De Rivieren in Hottentotsch Holland. Deszelfs loop. Wie zich van 't water bedient. Deszelfs nieuw naam van Laurens Rivier. Hebben niets dan Zeevisschen en enige andere. Twee andere Rivieren. Beschryving van Moddergats District. Oorzaak van deszelfs benaming. Is vruchtbaar. Beschryving van de merkwaardigste Beken. Stellenbosche District. Deszelfs bergen. Hebben hout en kruyden, enz. Een vermakelyk Landgoed. Verscheide Landgoederen zyn aldaar. Verhaal van een Leeuw. Die op een byzondere wys gedood word. Rivier in 't Stellenbosche District. Deszelfs naam. Waar dezelve ontspringt. Welke visschen 'er in worden gevonden. Heeft een slyte brug. Daar word een beter gebouwt. Beschryving van 't District de Bottelary. Hoe het zelve legt. Paarde berg. Joostenberg. Rampzalige Predikant. Ontrouwe Dienaars veroorzaken schade. Zulks gedyd aan andere tot voordeel. Voordelig gebruyk van water. Gebrek aan hout. 'T zelve word nochtans niet geplant. Straffe aan de Boomschenders. Voorbeeld daar van. Besluit van dit Hoofstuk.

Vermids ik u door myn voorig Hoofstuk uitvoerlyk naricht van de in 't byzonder zogenaaemde Kaapsche Colonie hebbe gegeven, die in alle delen met de waarheid overeenkomt, zoo vereischt nu ook de natuurlyke order, om van de andere op ge-
I. Deel.

lyke wyze ook gewag te maken, en aan te tonen, hoe ver dezelve zich hebbe uitgebreid, en wat verder merkwaardigs daar in zoude kunnen worden voorgesteld

Dienvolgens is de naaste, die aan deze onmiddellaar grenst, die gene, welke den naam van Stel-

lenbosch draagt, van dewelke zoo als ook van Drakensteen ik in den jare 1711 het ampt van Secretaris hebbe bekleed. Dienvolgens zal ik moeten besluiten, om de Stellenbosche eerste beschryven; dog zoo dat ik u niet zoo voort aan de hoofd-plaats van deze Colonie brengen zal, wyl ik daar door dezelfde gantsch onordentlyk en verdrietig zoude moeten doorlopen, maar ik zal u een zulken aangename weg weizen, langs welken gy met vergenoegen alles dat beziens en aanmerkenswaardig is, zult kunnen bezichtigen; waar nevens ik, in 't vervolg, ook het nodige van Drakensteen zal byvoegen.

Stellenbosche Colonie, haar oorsprong.

Wat de benoeming van deze Colonie aanbelangt, men dient te weten; na dat de veelheid der inwoners in weinig jaren zoo merklyk was aangegroeit, dat zy met de reeds beschreve Kaapsche landen, waar uit zy maar de pit en het beste hadden genomen, en het overige tot verdere en sterker bebouwing hadden leggen laten, niet vergenoegt leven konden, zoo heeft eindelyk wylen de Heer Gouverneur Simon van der Stell zich om het jaar 1670 genoodzaakt gevonden, om een verdere uitbreiding t'ondernemen; ten einde hy de begonne volkplanting in rust, en vergenoegt mogte behouden, en daar benevens in staat mogte werden gestelt, dat de Compagnie haar aangelegt Capitaal naar verloop van tyd zonder veel moeite weerom zoude konnen bekomen.

In welk land zy is ontloken.

Derhalven wierd het naaste woest en onbebouwt land opgezocht, waar in meer wilde en verslindende dieren als Hottentotten zich onthielden. Vermids deze natie uit hoofde van haar Verkoop-contract, alles met geduld moest aanzien, en zy aan buskruid en lood, 't welk by hare hardnekkigheid op hen loerde, geen tegenstand konden bieden, zoo wierden zy te rug landwaards in

gedreven, ten einde de op nieuw aangeweze volkplanting plaats en ruimte mogt erlangen, om zich verder uit te breiden, en zich hoe langs hoe vaster te zetten; ten dele om aan zwervende Hottentotten zelf het hoofd te bieden, als welke in vorige tyden toen ze rouwkoop kregen, van het geen zy den koop dien zy aangegaan hadden, de Europeanen zeer dikwyls met invallen en stropen benaauwden, en ook om de vreemdelingen en de te water komende vyanden met macht en nadruk tegen te gaan, en hen van een geduchte landing of gantschelyk verneestelen, af te houden.

Dit woest en onbewoond land was meest met struiken en hout bewassen, weshalven het eertyds van de Hollanders een wild bosch genaamt wierd. Wanneer nu de Volkplanting derwaards gevoert, het land gereinigt, het hout verbrand of omgehakt en gantsch uitgeroeit wierd, zoo oordeelde de bovengemelde Heer Gouverneur Simon van der Stell niet ondienstig te zyn, dat hy den ouden naam eenigzins behield, en de gantsche Colonie na denzelven noemde, terwyl hy met eenen zyn naam insgelyks vereeuwigde, en tot zyne gedachtenis deze Volkplanting Stellenbosch doopte. Gelyk dan voornamelyk de hoofdplaats van deze Colonie, die of schon maar een dorp, met een schon Kerk en fraai Stadhuis praalt, in 't byzonder den naam van Stellenbosch draagt.

Wanneer in den jare 1710 in de maand van December een zwarte slaaf aan zyn Heer, den toenmaligen Land-droft Samuel Martinus de Meurs, vuur in het vertrek zoude brengen, om Tabak te roken, had dezelve de onvoorzichtigheid, van het zelve door den Zuidooften wind, welke doorgaans om dien tyd zeer sterk woed, in het rietdak te laten waajen, waar door dit dorp bin-

Haar voor-naamste plaats raakt in de afsche.

nen

nen den tyd van twee uren tot op twee of drie huizen in de aftehe gelegd wierd. Na verloop van 4 jaren waren de huizen allen weder gebouwt; maar de Kerk en het Stadhuis lagen by myn vertrek nog omver.

Word weder gebouwt.

De grenzen van deze Colonie.

De grenzen van deze gantsche Colonie zyn ten Westen, en daar ze aan de Kaapfche Colonie floot, de meer gemelde Tygervally en de Tygerbergen. Ten Zuiden, de Baay Falzo. Ten Oosten, de Stellenbosfche bergen en de Hottentots-Hollandfch bergen; welke beide kruinen als met een witte wolk worden bedekt, als de Zuid-oosten wind opsteken wil, gelyk voorheen van den Tafelberg is gemeld, en in 't vervolg uitvoerlyker zal worden aangewezen. Ten Noorden, de Mofselbanks-Rivier, en de berg, door de veelheid der wilde paarden, die zich daar op vergaderen, en eertyds hunne weyde aldaar zochten, Paardenberg genaamt.

Hare verdeling.

Deze Stellenbosfche Colonie kan zeer gevoeglyk in 4 byzondere diftricten worden verdeelt, welke meer ten opzicht van den naam als ten opzicht van andere byzonderheden van elkander onderscheiden zyn. Het eerste, naar welk de gantsche Colonie den naam bekomt, heet eigentlyk en voornamentlyk Stellenbosch; het tweede, Moddergat; het derde, Hottentotsch Holland; en het vierde, de Bottelary. Van welke alle nu afzonderlyk zal moeten worden gehandelt.

Hoe de Schryver deze Colonie afhandelen wil.

En wel in gevolge van myn eerste voornemen, wanneer ik u niet zoo voort na Stellenbosch, of de hoofdplaats van deze Colonie brengen wilde of konde; zoo zal ik na doorwandeling der Tygervally, my ten zuiden wenden, en den weg na Hottentotsch Holland inslaan moeten; waar na ik besloten heb, te rug te keren, en de overige diftricten ordentlyk na malkanderen te beschouwen. Eer

en alvorens ik echter derwaards kom, zoo moet ik zeggen, dat op een tamelyk hogen heuvel, van de inwoners het Stellenbosfche Hoofd genaamt, en waar over de gewoonlyke weg na deze Colonie loopt, voor dezen en by den eersten aanvang van deze Colonie, een veldstukje nevens een vlaggeflok geplant zyn geweest, welke beide dienden, om zoo wel aan de Volkplanters, als aan de reeds ingezete burgers der Kaap, van alle vyandyke naderingen zoo van vreemde fchepen, als van de Hottentotten, vaste, onfeilbare en fpoedige naricht te geven.

Plaats daar eertyds een stuk gefchut was getelt.

Wanneer men vreemde fchepen gewaar wierd, die niets goeds in 't zin, en een aanflag op de vesting en op het gantsche land hadden, zoo wierden de Coloniers daar van op de volgende wys verwittigt: Zoo dra van het Leeuwenhoofd en het Robbeneiland een fchoot gefcheide, zoo wierd dit stukje insgelyks los gebrand, en den Coloniers naricht van alle fchepen gegeven; daarenboven ook als 'er gevaar was, door het afvaardigen van een expresse te paard schriftelyk bevel mede gedeelt, dat zy zich alle gewapenderhand op 't fpoedigste na het Voorgebergte zouden hebben te begeven, ten einde om de vyanden het hoofd te bieden, en het geducht gevaar te helpen keren; gelyk dan binnen 24 uren alle menschen van het land aan het Voorgebergte konden en moesten verschynen, als de nood zulks vereifchte.

Wat men voor een teken daar mede heeft gegeven.

Aan de Burgers van de Kaap zelf, wierd daar door een teken gegeven, dat 'er of fchepen in de Baay Falzo waren gekomen, van de welke men daar nog niets wift, of men loste ook dat veldstukje, wanneer een vyandyke zwerm van zwervende Hottentotten invallen, en het vee, fchepen en runderen van de Europeanen wegdryven en roven wilde. In

dit geval waren de burgers, aan de Kaap wonende, verplicht, om de Landlui- den te hulp te komen en de Hottentotten te helpen ver- jagen.

Is jegen-
woordig
niet meer
in't ge-
b. a. k.

Jegenswoordig nu het land ster- ker bewoont en nog verder be- volkt is, geiyk in't vervolg zal worden gezegt; nu daar benevens de woede der wilde Hottentotten tamelyk gestilt is, en zy door het gestadig verlies van hare manschap hebben bevonden, dat zy op de Europeanen niets kunnen win- nen, of schoon zy altyd eenige duizend sterk tegen een kleine handvol volks en maar tegen 50, ja als het scherp zal gaan, tegen 100 of ten hoogsten tegen 150 man trekken, zoo is dit stuk niet alleen van daar weggenomen, en na de vesting gebragt, maar de vlaggestok is ook verrot en omge- vallen, waar door men alzoo van dezen gantsch prys-waardige no- digen en nuttigen aanflag gantsch niet meer aldaar aantreft.

De weg na
Hotten-
totsch Hol-
land.

Daar zyn twee wegen na Hot- tentots-Holland; men kan van de Kaap of door de duinen, dat is, door het voorheen gemeld groot dal reizen, en recht door het distriët van Stellenbosch in Hot- tentots-Holland komen, of men vind by de gemelde kloof ten Zui- den, en alzoo van Zuid-oost ten Oosten gaande, recht Zuid-Oost weder een dubbelde weg, aange- zien men de Stellenbosche Rivier van achteren hebbende, men of langs eenen berg, derwaards ko- men kan, welke berg wel geen byzonderen naam heeft, waar over echter een weg van Stellen- bosch na Hottentots-Holland loopt, of men gaat door het dal, 't welk aan den voet van denzel- ven legt, en tot aan de zee of Baay Falzo strekt, derwaards.

Ik heb beide wegen gebruikt, en zonde wel billyk het gemakke- lyke dal den hogen bergweg voor- trekken; des niet tegenstaande behaagt my de weg over den ge-

melden berg ditmaal beter, als die langs het dal, of schoon wat moeiljeker en lastiger. Niet om dat dezelve mischien voor korter mogt worden gehouden, maar wel voornamelyk, wyl men van boven deze bergen het gantsche omleggende land zeer net zien kan. Van achteren ten Noorden heeft men het Moddergatfche di- striët, waar van hier na melding zal geschieden; Van voren of lie- ver ten Oosten, Zuiden en Wes- ten heeft men het land, 't welk tot dit Hottentot Hollandfch distriët gerekent word, zoo als mede de bergen, die denzelven naam voe- ren, de Zee-koe-vally, en de Baay Falzo.

Wat aanbelangt de Baay Falzo, ^{De Baay Falzo.} men dient te weten, dat dezel- ve tenoosten en westen met een lange aan elkander gefchakelde en styl afgaande regel bergen omge- ven, en als afgeschoten is, waar van die ten Oosten den naam van dit gantsch geweest hebben ont- leent, en Hottentot Hollandfch bergen genaamt worden; die zich echter ten westen vertonen, han- gen aan de bovengemelde Steen- bergen, en word de uiterste, die zeer diep in zee springt, Noor- wegen genaamt, om dat hy 6 my- len gaans in de zee loopt, en de aankomende schepen byna op ge- lyke wys in 't oog valt, als de ber- gen, welke het Koningryk Noor- wegen afperken.

Van de Hottentot Hollandfche ^{Van de Hottentot- sche Hol- landfche bergen.} bergen is voornamelyk te merken dat zy niet alleen veel hoger zyn, als de Tafelberg, aangezien men over den Tafelberg de zee achter denzelven zien kan; zelfs als men maar in de kloof staat, door den- welken een ongemakkelyke, sleenachtige gevaarlyke weg na de Afrikaansche warme baden of na de Hassaquas en andere ooste- lyk leggende Hottentotsche na- tien, loopt; maar dat zy zoo wel als de Tafelberg, wanneer de Zuidooste winden regeren, gelyk te

te zyner tyd zal worden gezegt, met een witte wolk bedekt worden; ten onfeilbaar en vast teken, dat de gemelde wind zoo lang als deze bergen bedekt zyn, niet zal ophouden te waajen. Het uiterste end van deze bergen, 't welk verft ten Zuiden in de zee loopt, draagt den byzonderen naam van Hanglip, vermids het aan de eerftgemelde bergen vast, aan de uit zee komende, als een hangende en op de kin leggende lip zich vertoont.

Hoe het uiterste end heet.

Baay Falzo, waar van dezelve den naam draagt.

De have zelfs, welke 10 goede mylen in den omtrek beslaat, voert den naam van Baay Falzo, om dat de eerste onderzoekers van den zelve, gelyk naderhand is bevonden, en op een anderen tyd zal worden uitgebreid, verkeert of valschelyk voorgegeven hadden, dat de grond zeer steenachtig was, dat de stenen wel met zand bedekt waren, maar dat zy echter beletteden dat men aldaar zoude kunnen ankeren; en dat men daarenboven voor de heftige Zuidooste winden behoorde te vrezen, die byna gedurende den gantschen zomer woedden; vermids men by het breken van de ankers zelf of van de touwen, gantsch niet uit den haven komen konde, maar noodwendig stranden moest.

Heeft een grote klip.

Het is wel waar, dat 'er ontrent in 't midden een grote Klip, die voor een klein eiland kan doorgaan, boven het water uitsteekt, welke by stille zee, en als het water met den vloed niet te hoog is, gemaklyk kan worden gezien, waar op de Duikers en andere zee-vogels hunne eieren leggen, en ongestoort broeden; dog of deze klip hen dit bovengemelde heeft doen vermoeden, dan of zy nog op andere plaatzen van dezen haven klippen hebben ontdekt, zulks is een zaak, die my gantschelyk onbewust is.

Deze haven word onderzocht.

In tegendeel weet ik zeer wel, dat de ondervinding in den jare 1709, gantsch iets anders heeft

geleert, wanneer op uitdrukke-lyk bevel van den Gouverneur Louis van Assenburg, en den Commissaris Peter de Vos, gewe-ze Ordinaris Raad van Neder-landsch Indie te Batavia, die het gemelde jaar weder na Holland reisde, deze have onderzocht, en van een Schipper, welke deszelfs eigenschap reeds voorheen met den Batavischen Scheeps-Com-mandeur Jakob Joppe den Jongen, als Stuurman had uitgevonden, duidelyk en ten genoegte van beide eerftgemelde Heren beschre-ven wierd, gelyk ik elders uit-voerlyker aantonen zal.

Voor 't overige is deze haven ongemeen vischryk, aangezien men verscheide zoorten van vis-schen, welke echter hier wydlo-pig te beschryven, de tyd verbied, in zulken overvloed in den zelve vangt, dat men byna het gantsche land daar mede zoude kunnen voorzien, indien'er een goede or-der gehouden wierd. Ik ben'er zelf dikmaals by geweest, als ik tot een verandering mede na de Zandvalley ging, om den ryken en vermakelyken vischvangst by te wonen, wanneer'er menigmaal zoo veel gelyk in het net was, dat 'er genoeg was, om een wagen vol te laden, welke acht ossen nauwlyks trekken konden. En weet ik my nog wel te crinneren, dat in eenen trek 1200 groote Steenbrazems, zonder de kleine Harter, een soort van levendige haringen, Goud en Zilver-vis-schen en anderen, opgehaalt wierden.

Is zeer vischryk.

Grote vischvangst.

Op de andere plaatzen, daar de Stellenbosche en Flottentot Hol-landsche Rivieren zich in de zee ontlasten, is het niet minder aldus geschapen, alzoo men aan beide de plaatzen, voornamelyk by de nieuwe en volle Maan, of zoo als men hier zegt, in den Springtyd, dat is, wanneer het water gewoon is, om doorgaans hoger op te lo-pen, als op andere tyden, zoo veel

Een andere vischryke plaats.

veel vifch vangt, dat men 2. 3. en meer wagens daar mede laden kan; namelyk wanneer de vifchERS daar maar een paar nachten vertoeven, en onder den bloten hemel of onder een by zich hebbende tent flapen willen. Want men kan niet eer de netten uitwerpen, als by hoogwater, om dat niemand ſterk genoeg zoude zyn, om by het vallen van het water de met vifch zodanig vervulde netten op te halen.

Wanneer men aldaar vifchen kan.

Waar deze haven de meeste vifchen heeft.

Het vifchrykſte echter is deze haven in de vifchhoek, een plaats voor aan onder de bovengemelde Hanglip; alwaar de Compagnie voor eenige jaren eenige matrozen met een quartiermeeſter hadde gepoſteert, om den vifchvangst voor hare flaven aldaar te dryven; want deze zoort van menſchen eeten veel liever gezoute vifch en reyſt, als vleefch en brood. Zodanige viſtualie quam de gemelde Compagnie veel beter koop te ſtaan, als eenige andere, en zoude daar mede zekerlyk een tamelijke zomme zyn beſpaart, als de aangeſtelde Overigheid van de plaats daar mede eerlyk en naar haar eed en plicht gehandelt had; dog wanneer men of verrotte en ſlinkende vifch, waar door de gemelde flaven ziek wierden, of ook wel verſche en goede op den naam van andere menſchen tegenbaar geld aan hen leverde, zoo quam deze ſpys aan de Compagnie zekerlyk duur genoeg te ſtaan.

Waar deze vifchery aan zich heen getrokken.

Des niet tegenſtaande zoude dezelve deze vifchery niet hebben laten varen, ten ware de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell, na dat hy van den Heer Commiſſaris Wouter Valkenier, hoewel zonder kennis of behoorlyke naricht van de Compagnie, 400 morgen lands vereert en in vryen eigendom gekregen had, aldaar een groot en pragtig vifchhuis voor zich zelf had gebouwt, en by gevolg op zyn eigen voordeel bedacht geweest was, en

dienvolgens deze voorgemelde vifchERS als onnutte en aan de Compagnie ſchadelyke menſchen afgedankt had.

Dezelfs gierigheid en eigebaat munt nog zoo veel te meer uit, wyl hy de gemelde VifchERS niet in de veſting of in der matrozen woning heeft gewezen, maar dat hy ze heeft genoodzaakt, om voor de oude zoldy en het overige tractament van de Compagnie, voor hem en zyne flaven aldaar te vifchen; en moeſt de gemelde Compagnie boven en behalven deze zoldy inſgelyks hunne netten en floepen daar toe geven.

Onrechtvaardige handel van den Gouverneur.

En wyl dezelfs broeder, de Heer François van der Stell beneden zyne prachtige en ongemeen grote Buiteplaats tuſſchen de Hottentots-Hollandiſche en de Stellenboſſche Rivier, inſgelyks een vifchhuis aan den oevers heeft gebouwt, en daarbenevens zyn vader de Heer Simon van der Stell een ſchone Buiteplaats en een vifchery achter de ſteenbergen aan de Kalk-Baay heeft, zoo wierd aan de burgers en inwoners, dat anders in de gantsche waereld vrye recht van aan hunne oevers te vifchen, niet alleen zwaar maar betwiftbaar gemaakt; alzo het menigmaal is gebeurt, dat François van der Stell de genen, die daar quamen vifchen heeft weggejaagt, met bedreiging, wanneer hy ze weder betrapte, dat hy ze met een brave dragt flaggen den weg naar huis zoude wyzen.

Verder bewys daar van.

Het quam eindelyk zoo ver, dat de Heer Gouverneur een order liet afkondigen, waar by aan alle dezelfs inwoners verboden wierd, op eenige plaats buiten de Tafelbaay te vifchen; gelyk dit en nog veel meer, de verdrukke burgers en inwoners aan de Kaap aan de Bewindhebbers van de Compagnie geklaagt en aange-toont hebben, gelyk te zyner tyd, wanneer ik bericht zal geven van het

Een ander bewys.

het geen by myn aanwezen is voorgevallen, omftandig zal worden gemeld.

Bewys van de vifchrykheid van de Baay Falzo.

In den jare 1710 heeft men een handtaftelyk blyk gehad, dat de haven of Baay Falzo boven alle maten vifchryk is, toen in de maand van November een heftige ftorm uit het Zuidooft ontfond, die het water verder op het land zette, als men doorgaans gewoon is; wanneer men, na dat het water volkomen gevallen en weder binnen zyne oude paleu was, bevond, dat langs den gantschen oever eenige duizend wagen-vrachten van allerhande vifchen op het land, byna een quartieruurs van ftand geworpen waren, welke echter door dien de meefte menfchen ver van daar wonen, meeft zyn bedurven, en zyn de weinige voeders, door de aangrenzende Stellenbofche en andere inwoners weggehaalt, in genen dele te vergelyken by de genen, die daar zonder enig nut zyn blyven leggen bederven.

Zeekoevalley befcreven.

Hier voren heb ik reeds gezegt, dat men op dezen berg nevens de Baay Falzo, als nu befcreven, infgelyks de Zeekoevalley duidelyk en zeer vermakelyk zien kan, van welke valley ik echter nu omftandig meen te handelen. Den zelve legt ontrent een uur van de zeeftand, byna in 't midden tuffchen de bovengemelde bergen der Hanglip en Noorwegen, en alzo recht tegen over het zuiden. Zy heeft haren naam van een dier, door de inwoners Zeekoe, en door de geleerden *Hippopotamum* genaamt, ontleent, van het welk wel veel zoude kunnen worden gemeld, zoo anders de tyd het toeliet, edog zal zulks op een ander tyd niet worden vergeten.

Van waar zy haar naam heeft.

Kort bericht van Zeekoejen.

Ondertuffchen zal het nogtans geoorlooft zyn, te zeggen, dat de gemelde zee-gedrochten, *Amphibia* of zodanige dieren zyn, die zoo wel op het land als in

I. Deel.

't water leven kunnen; alzo dezelve om den honger te stillen, op het land komen, en gelyk als een ander koe of os, gras eeten, waar na zy zich weder te water begeven, en zich aldaar verbergen. De gemelde gedrochten nu hebben deze binnelandsche zee den naam gegeven, wyl zy in dezelve een zekere woning en rust hebben gevonden. Na dat'er echter door de veelheid der Europeanen, verfcheide van dezelve zyn dood gefchoten, hebben de andere de vlucht genomen, en is de zee daar door enkelyk de blote naam bygebleven.

De grootte van deze zee, welke naam aan het gantsche dal word medegedeelt, zal als men dezelve wil omgaan; ruim een myl weegs uitmaken. Ondertuffchen kan men den zelve niet wel zien, of fchoon het gantsche land van den oever af by na gantsch vlak is; de oorzaak, waarom dezelve aan het gezicht word onttrokken, ontftaat meeft door het Riet, 't welk boven het water uitfteekt, waar in de wilde eenden, water-hoenders en andere vogels nestelen, en hunne eieren broeden, wyl zy aldaar voor de menfchen genoegzaam zeker zyn, en den dood zoo licht niet te vrezen hebben, ten ware zy hare nesten al te na aan den oever quamen te maken.

Grotte der Zeekoevalley.

Wanneer echter de zee onftuimig word, en het water hoger als naar gewoonte oploopt, zoo rolt het van den oever tot in deze valley en komt zelfs tot in deze zee, waar door dezelve ook met vifchen aangevult en bezwangert word, alzo dat dit half brak water, 't welk uit de natuur en zonder zeewater gantsch zoet is, een goede vyver verftrekt, waar in men met den hengel, en zomtyds ook wel met een klein net vifchen kan; de vifchen, welke men daar in vangt, zyn zeer vet, goed en aangenaam van fmaak,

Hoe zy vifch bekomt.

N

't welk

't welk een blyk is, dat zy daar in goed voedzel aantrefsen, waarentegen de geene, die alleenlyk in zee water leven, hier niet lang verblyven kunnen, maar wel haast sterven.

Wie zich van dezelve bedient.

Van deze gelegenheid heeft zeker ryk burger, genaamt Henning Hufing, zich zeer wel weten te bedienen, hebbende van den Heer Gouverneur het daar by leggende land verzocht, en verkregen, en een treffelyk huis nevens andere nodige gevaarten aldaar gezet. Wyl het niet ver van deze zee legt; geeft het dit gemak, dat het vee in tyd van nood daar kan worden gedrenkt, en als 'er geen visch is te bekomen, dat men dezelve zoo goed en aangenaam van smaak uit deze zee kan krygen, dat men zyn lust genoeg boeten kan.

Beschryving van Hottentots-Holland.

Na het beziichtigen van de Baay Falzo en de zee koe-valley zal ik u nu verder aanwyzyn, hoe het distrikt van Hottentots-Holland zelf uit ziet, mids dat ik alvorens moet berichten, van waar en van wien het zelve dezen naam draagt. Ondertusschen heeft het zelve dien naam niet van de oude inwoners de Hottentotten bekomen, als welke Holland nooit hebben gezien; maar het zyn eenvoudige, domme en onnozele Europeanen, welke dit distrikt ten eerstenmale bezichtigt, en voor de Compagnie tot een bequame veeplaats, daar gras en water genoeg te vinden was, uitgekipt hebbende, het zelve wegens dezen aangenaamen en gras ryken landsdouw, zoo als ook ter oorzake van de grote vlaktens, aldus hebben genoemd.

Van waar het zyn naam heeft.

Verder oorzak.

Want deze eenvoudige menschen hadden niet alleen, hoewel met het grootste recht, gelyk de dagelykſche ondervinding leert, de verbeelding, dat dit Distrikt veel vruchtbaarder was als Holland zelf, maar zy namen ook het geen, waar mede een zaak

naar hunne eenvoudige gedachten zich naaft en best liet vergelyken; zoo dat vermids deze vlaktens zeer groot en vruchtbaar zyn, het distrikt Hottentots-Holland ten onderscheid van het recht in Europa leggende Holland, heeten moest, niet tegenstaande het byna groter is, als Holland zelf, en daarenboven in het midden met een tamelyk hogen berg is voorzien, diergelyken men in Holland gantsch niet aantreft.

Deze in 't midden leggende berg heeft wederom zyn byzonderen naam, en word Schapenberg genaamt, wyl men den zelve byna het gantsche jaar door met groen gras bedekt vind, en dienvolgens aan de schapen een goede gezonde en vette weyde verstrekt, gelyk dan de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell, gestadig een tamelyke trop schapen aldaar hield, die altyd vet en goed vleesch uitleverden.

Schapenberg aldaar.

In den jare 1708 ben ik met eenige goede vrienden derwaards gereist, en ik heb bevonden, dat men van den kruin van dezen berg in de Tafelbaay de schepen zoo wel zien kan, dat men aan derzelver vlaggen kan onderscheiden, van welke natie zy zyn. Wanneer derhalven het aan den Heer Gouverneur van der Stell geschonken land, zoo als hier voren is bericht, verbeurt verklaart, en hy na Holland te rug ontboden wierd, zoo was hy van voornemen om op denzelven een Lufthuis te laten bouwen, om wyl hy zich aldaar zeer veel onthield, van daar ten eersten te konnen zien, welke schepen in den haven aan het Voorgebergte quamen in te lopen.

Deszelfs gezicht.

Kort te voren heb ik gezegt, dat na dat de Compagnie deze veeplaats, gelyk als alle andere had verlaten, de Heer Commissaris Wouter Valkenier den zelve aan den eerstgemelden Gouverneur in vryen

Wie dit distrikt bezit.

vryen eigendom gefchonken en overgelaten had. De fchenkadic beftond maar in 400 morgen land, of fchoon dezelve naderhand tot zoo veel duizend morgen aangroeide, welke alle tot koorn en wynland ongemeen dienden. Vermids echter dit uitdelen en verceeren der landeryen in naam en van wegens de Compagnie, alleen van hem afhing, zoo kon niemand aan het Voorgebergte hem in den band doen, maar hy kon lichtelyk andere beletten, dat zy hier quamen neftelen.

Onrechtmatige handel.

Of fchoon iets daar van wierd uitgedeelt en weggegeven, aangezien de Tuinier van de gemelde Compagnie, genaamt Jan Hertog, een ftuk van 120 morgen daar van kreeg, zoo gefchiede zulks enkelyk, om andere menfchente blindliokken. Gelyk dan naar overgegeve erfbrief, die onder zyne hand op den naam van den gemelden Hertog, van de Secretary wierd uitgevaardigt, ten eerften een Contract en gerechtelyke koopbrief gemaakt wierd, uit hoofde van den welken de gemelde Hertog moest bekennen, dat hy zyn land aan den meergemelden Heer Gouverneur voor een zekere grote zomma verkogt, en het geld daar voor ontfangen had, niet tegenftaande hy geen duit deswegen had genoten, of daar voor zoude hebben derven eiffchen.

Nog een ander.

Zyn broeder, de Heer François van der Stell hadde ook wel een treffelyke Buiteplaats in dit diftriët, welke hy echter reeds lang voorheen van zyn Vader den ouden Gouverneur van der Stell in vryen eigendom had gekregen; Edog behalven dat de broederlyke liefde zoo groot niet was, om dat de een den anderen wegens haar byzonder belang het wit van 't oog niet gunde, zoo lag de cene ook ruim een half uur van de andere; en was daar en boven de Plaats van den Heer François tuffchen de bergen ingefloten, wel-

I. Deel.

ke hem beletteden, om de Plaats van zyn broeder en het geen daar voorviel, te zien, welke Plaats dan ook *Verre-gelegen* genaamt wierd, om dat dezelve 12 mylen van het Voorgebergte lag. En bezat behalven deze beide Heren, niemand iets in dit zeer groot en vruchtbaar diftriët, en was het huis, dat naaft aan de voorgemelde Zeekoe-valley ftond, ruim 3 uren daar van afgelegent.

Dat echter dit diftriët het grootfte, vruchtbaarfte, fchoonfte en welgelegenfte van deze gantsche Colonie is, zulks is onwederfprekelyk waar. Derhalven ben ik gantschelyk van gevoelen, dat de Heren Bewindhebbers van de Illuftre Compagnie dieswegen ook van befluit zyn geworden; ja hare eige woorden, tot antwoord op de klagten van de burgers van het Voorgebergte gezonden, geven zulks overvloedig te kennen, om aan den gemelden Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell deze vetteproye t'ontnemen, en het rondom leggende land onder verfcheide burgers uit te delen, en te verkopen; gelyk zulks dan ook is gefchied, en waar van ik te zyner tyd omftandig bericht geven zal. Waarlyk wanneer men hem dit land nevens zyne aanzienlyke bediening langer toevertrouwt had, en hy in het land was gebleven, zoude hy gewiffelyk alle andere ingezetenen aan de lager wal en tot den bedelzak geholpen hebben, aangezien het fchynt, als of zulks zyn eenige toecleg geweest is.

Welk het bette diftriët is in deze Colonie.

Dog daar van te zyner tyd omftandiger. Jegenswoordig zeg ik alleenlyk, dat in dit diftriët alles weeldrig en overvloedig waft, 't geen flechts in de aarde geworpen, gezaait of geplant word; gelyk dan de gemelde Heer Gouverneur ruim 100 morgen voor bouwland hield, en hy een groot voordeel van zyn eigen tarw genoot; zeffig morgen waren met

Is zeer vruchtbaar.

allerhande wynftokken beplant, en andere 60 morgen had hy tot bogaarden, moestuinen en bloemftukken laten maken, welk alles hem een rykelyk inkomen te wege bragt. Daar en tegen gaf het overige land het schoonfte en beffe gras, en leverde dienvolgens goed voedzel voor zyn vee, het welk nogtans in zyne keuke niet altemaal tot spys gereed gemaakt wierd.

De Gouverneur betreft een groot ftuk land.

Vermids hy dienvolgens 20 duizend fchape en 12 hondert ftuks grof vee had, nam hy ruim 30 mylen dieper landwaards in, ten Ooften tegen Terra de Natal, een ander ftuk land, groter dan alle de zeven vereenigde, ja by aldien men my wilde geloven, of fchoon het in der daad alzo is, zoude ik wel derven zeggen, groter als de 17 Nederlandfche Provintien alle met malkanderen, in bezit, waar op hy verfehiede veepoften, daar onder eenige, die voor de zomer, en wederom eenige, die des winters goed waren, aanleide, en aldaar zyn vee door de dienaars en flaven van de Compagnie hoeden liet.

Welke gebouwen en hy in Hottentots-Holland had.

Hier echter in Hottentots-Holland hadde hy in de wydlopijge en vruchtbare landeryen, een zulk aanzienlyk Paleis nevens vele andere gevaarten van zodanigen groten omtrek laten bouwen, dat men zoude menen, dat alhier een Colonie op zich zelve woonde; 't welk alles binnen den tyd van 6 jaren als uit de wildernis was verzezen, waar aan een ander, die het roer niet zoo als hy, in zyne handen had gehad, een werk van 15 of 20 jaren zoude hebben gevonden, eer en alvorens hy dit alles tot die volmaaktheid, waar in men het nu in dien korten tyd heeft gezien, zoude hebben konnen brengen.

Moet veel afftaan.

Na dat echter de burgers over zyne onrechtmatige verdrukking hadden geklaagt, en de zaak by

de Heren Bewindhebbers van de Illufre Compagnie rypelyk overwogen was, zoo is hem van deze doorluchtige Maatfchappy opgelegd, dat hy behalven de verbeurte van het land, dit gemelde Paleis op zyn eige koften zoude laten afbreken, maar dat hy daarentegen de overige gebouwen onbefchadigt zoude laten, en dezelve of aan de Compagnie tegen een redelyke prys afftaan, of na zyn eige believen en zoo goed als hy konde, zich dezelve zoude zoeken quyt te maken.

Het verbeurde land word verdeelt.

Dit verbeurde land is naderhand, hoewel redelyk laat en langzaam, nevens de daar opftaande gebouwen, waar van het grote huis reeds voorheen was ingeftort, aan vier verfehiede burgers verkogt, en het geld daar van in de Compagnies kas betaalt. De Heer Louis van Affenburg, die den Heer Willem Adriaan van der Stell als Gouverneur is opgevolgt, heeft vervolgens nog eenig land achter den fchapeberg, aan den Heer Pieter de Meyer in eigendom en erflyk gefchonken; edog konden zonder eenige nadeel van andere, nog wel tien diergelyke landeryen worden uitgedeelt, als men het land een weinig nauwer zocht, en niet aan een ieder toeliet, om na zyn eige believen daar mede te handelen; gelyk dan reeds een fchoon huis, 't welk aan den gemelden Gouverneur van der Stell in de Vifchhoek voor een Vifch-huis heeft gedient, als nog aldaar staat, en van Catharina Cloftin gekogt is, waar van zeer gemakkelyk, by aldien door milde gift een fchoon ftuk lands daar by quam, een treffelyk Land-goed konde gemaakt worden.

Oude Schans, waar toe die gedient heeft.

In dit Diftriët was voor dezen beneden de vier gemelde Landgoederen, na de zeeftand een vierkante fchans, welke of fchoon maar van aarde opgeworpen, met vier veldftukken beplant was, en ftrekte,

streckte, om aan de inbrekende roofgierige Hottentotten tegenstand te doen, en hen van haar gewoonlyke plonderen af te houden; als welke in den beginne, toen zy nog geen buskruid gerooken, en de doordringende kragt van de kogels niet bevonden hadden, zoo gebeten op de Hollanders waren, dat de bezetting, zoo als ook de toenmaals nog weinige burgers menigmaal genoodzaakt waren, om tegen hen te velde te trekken.

Ondertusschen is ontrent de Hollanders wel voornamelyk pryzenswaardig, dat zy de gemelde Natie niet hebben gezocht, en nog niet zoeken te onderdrukken, in slaverny te brengen, veel min te vermoorden, of gantschelyk uit te roejen. Daarentegen hebben zy getracht, om door goede en zachte middelen hen op den weg des vredes te brengen; en of schoon zulks in den beginne vergeefs is geweest; zyn zy nogtans als nu met schade zoo wys geworden, dat zy niet alleen toegeven, maar dat zy om bystand moeten verzoeken, als zy zelfs onder elkander in oorlog gewikkelt zyn.

De gemelde schans had ook dit voordeel, dat wanneer een vyand, die te sloop uit Europa aanquam, in de bovengemelde Baay Falzo verviel, of anders vrywillig daar in liep, en aan deze kant een landing poogde te doen, die aldaar of schoon zeer geringe bezetting, door het losbranden van hunne stukken, onfeilbare naricht konde geven, wat 'er hier of elders te doen was, ten einde men dezelve ten eerste uit de hoofdvesting byspringen, en den vyandelyken toelag verydelen konde.

Heden dien dag, daar de burgery buiten dat sterk genoeg is, en midlerwyl de bezetting even sterk onderhouden word, ook daarenboven het land zeer ver bevolkt is, vreesst men het gevaar zoo zeer

niet meer, maar acht men zich genoegzaam in staat, een iegelyk Europeaanseh vyand het hoofd te bieden; dienvolgens ziet men van deze schans nog maar eenige overblyfzels, die echter in tyd van nood zeer licht weder opgeworpen, en veel vaster kan gemaakt worden.

Voor dezen wierden in dit Distrikt ook zeer veel wilde dieren, als onder anderen, Herten, Zee-koejen, Elandtdieren, Renocerosien, Olyfanten, Leeuwen, Tygers, Wolven enz., gevonden; na dat het echter reeds zoo lang, deels door de Illustre Compagnie, deels door den Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell, en jegenwoordig van de boeren bevolkt en bewoont is, zoo is het wild voor het grootste gedeelte of doodgeschoten of verjaagt, en is het al wat zeldzaams, dat men behalven allerhande soorten van wilde bokken, een ander wild dier te zien krygt, 't welk dan ook zekerlyk niet levend daarvan komt, als het anders maar den minsten stand houd.

Het hout, 't welk anders ook in een tamelyke overvloed in de dalen, boven op de bergen en langs het water heeft geslaan, en tot allerhande bouw en brandhout goed was, is insgelyks niet weinig uitgerocit; voornamelyk wanneer de bovengemelde Heer Gouverneur zyne wydlopige Buiteplaats *Verre gelegen*, met alle magt heeft beginnen te bouwen; en is het licht te begrypen, dat dit pragtig gebouw veel hout vercifeht heeft, en dat al het geen bequaam is gevonden, afgekapt en verbruikt is, en dat ondertusschen het overige ook zoo wel is bestelt, dat'er wederom gene de minste onkosten op gegaan zyn.

Het water, waar van kort hier voren melding is geschied, 't welk door dit distrikt stroomt, is zeer goed, helder en klaar, ook zeer gezond, naar den aard der wate-

Wilde dieren zyn aldaar uitge-toen.

Desgelyke het hout.

Waar toe men het heeft gebruikt.

De Hollanders leven wel met de Hottentotten.

Verder voordeel van de oude Schans.

Is nu vervallen.

ren, aan dit Voorgebergte aan te treffen, als zy van de hoge bergen afrollen. Daar zyn in dit distrikt drie Rivieren, welke het zelve beïproejen, en haar oorspronk uit de omleggende bergen hebben. De eerste, welke het bovengemeld vervallen huis van den Gouverneur verby loopt, stroomt van het gebergte, t welk aan den berg, Keer weder, floot, welke berg aldus word genaamt, wyl men uit de Drakensteensche Colonie tot aan dezelve te voet gaan kan, en van daar te rug moet keren, ten ware men gevaar wilde lopen, in de aan elkander gefchakelde bergen zodanig te verdwalen, dat men in langen tyd en dikwyls niet zonder levensgevaar weder daar uit zoude kunnen komen.

Hoe dezelve loopt. Dit water loopt door een met hout bewasse laagte, waar door het altyd by den oorspronk zeer koud is, wyl de stralen van de Zon door de dichte struiken niet dringen, en deszelfs eigenschap veranderen kon. Dezelve blyft in het aflopen kout, tot ontrent 9 uren voor de middag, als om welken tyd de Zon zeer heftig begint te werken, en de aarde nadrukkelyk te verwarmen. Dienvolgens wanneer men maar voor deze tyd water schept, en t'huis in een vat op een koele plaats bewaart, kan men den gantschen dag koelen drank hebben, hoewel men alhier meer van een kopje warme koffie of thee, als van een koel glas wyn houdt.

Wie zich van het water zeer wel bedient. Meergemelde Heer Gouverneur Van der Stell heeft zich van dit water zeer wel weten te bedienen, om zyn land altyd vochtig en by gevolg vruchtbaar te houden, hebbende beneden aan de bergen een dam laten maken, waar door in den winter of regentyd, het menigvuldig aflopende regenwater tegen wierd gehouden, dat het zyn land zoo licht niet konde verdrinken; en wanneer 'er in den zomer of drogen tyd gebrek

aan regen was, heeft hy beneden dezelve de gragt laten trekken, door dewelke zyn gantsch bouwland besproeit en vruchtbaar konde gemaakt worden; gelyk dan ook zodanig een gragt is gegraven, welkers water het wynhuis van den Gouverneur verby loopt, ten einde de vaten zonder grote moeite zouden kunnen worden gespoelt; vervolgens dryft het een wynig verder een mole om, welke hy tot nadeel van de gantsche Stellenbosche Colonie aldaar heeft laten zetten, en waar op alles wierd gemalen, dat op deze zyne wydlopige hofstede verbakken wierd, stort zich eindelyk benede deze mole weder in de Rivier, en ontlast zich ten laatste in de Baay Falzo.

De naam van deze Rivier is by de eerste Inwoners de Twede Rivier geweest, ten einde om dezelve van de Stellenbosche Rivier, welke de Eerste genaamt wierd, te onderscheiden. Na dat echter zeker Europeaan, genaamt Laurens, daar in verongelukt is, heeft dezelve den naam van hem geërft, en heet nu doorgaans de Laurens-Rivier. Benede dezelve, alwaar zy zich in de zee van de gemelde Baay Falzo verliest, heeft zy een tamelyke brede mond, waar in de zee-vilchen voor dezen door de Europeanen in een groote menigte gevangen wierden; edog de broeder van den Gouverneur, de Heer François van der Stell, heeft na het verbod der visschery, den mond met palen laten bederven; ten einde de burgers door dezelve zouden worden belet, om met netten aldaar te visschen, ten ware zy dezelve aan de palen wilden scheuren, of erbarmelyk havenen.

Gelyk nu deze Laurens-Rivier voor den Schaap-berg vloeit, zoo worden achter den zelve twee andere gevonden, die van dezelve gebergte afstromen, maar zoo water-ryk niet zyn, als de eerste.

Deszelfs nieuwe naam van Laurens-Rivier.

Twee andere Rivieren.

eerstgemelde; en wyl de voorge-
melde Pieter de Meyer nog ie-
mand eenigen eigendom aan het
land aldaar heeft gehad, zoo is'er
ook niemand geweest, die deze
beide Rivieren met een byzonde-
ren naam vereert heeft.

Haar loop. Zy lopen beide het land van
den gemelden Pieter de Meyer
voorby, als tusschen dewelke het
zelve legt, en ontlasten zich in de
Baay Falzo. Dat hy echter den
Heer Gouverneur Louis van Af-
senburg om dit stuk land heeft
verzocht, is op myn aanraden ge-
schied, alzoo het land my wel
bewust was, en zeer vruchtbaar
scheen, aangezien ik verscheide-
malen door het zelve had gewan-
delt, om my een weinig dieper in
het land te begeven.

Hebben
niets
dan Zee-
visschen en
eenige an-
dere.
Deze drie als nu gemelde wate-
ren voeren en voeden geene an-
dere, dan zee-visschen; misschien
vermits het water tot hun voed-
zel te subtiel is; of wel wyl zy
maar een korte spatie van eenige
uuren doorlopen, dat tusschen de
bergen en de Baay Falzo begrepen
is, en daar en boven een steenach-
tigen grond hebben. Ondertuf-
schen vind men daar in grundels
en andere diergelyke kleine vis-
schen, nevens een zekere soort
van aal, welke de inwoners alhier
Paling noemen. Dezelve is ech-
ter nergens dan onder de oude
wortels der bomen des oevers, te
vinden, en daar en boven zoo dun
gezaait, dat men dikwyls in een
half jaar, en menigmaal in een heel
jaar naauwelyks een te zien krygt;
hoewel zy zich niet in den douw
onthouden of gras vreeten, zoo
als Aal gewoon is te doen.

En hier mede zal ik voor dit
maal van het Hottentot-Hol-
landsch distrikt, na dat ik my
lang genoeg daar in heb onthou-
den, afscheid nemen, en my
na het naast daar aan stotende
Moddergatsche distrikt begeven,
en het zelve wegens gebrek aan
stoffe, met korte woorden af-

handelen, dog als voor af zeggen,
dat dit distrikt Moddergat word
genaamt; wyl het regenwater,
't welk in den winter, voorname-
lyk in de maanden van Juny en July
zeer rykelyk van den hemel valt,
hier en daar tusschen de bergen in
de laagten staan blyft, en de we-
gen onbruikbaar maakt, waar
door het land in de valleyen meest
onderloopt, en alzoo moerassig
of modderachtig word.

Dit distrikt legt in aanzien van
het voorgaande, wat noordely-
ker, en word van het gemelde
Hottentot-Hollandsch distrikt,
de Stellenbosche Rivier en des-
zelfs bergen, en van het Stellen-
bosche distrikt zelf omvat; der-
halven is het zelve ook op verre
na zoo groot niet, als de hier voor
beschreve distrikten. Ondertuf-
schen vind men in het zelve vele
zeer goede, schone en fraai aan-
gelegde Landgoederen, waar on-
der billyk zoo uit de natuur, als
wegens de goede bestiering, en
ook wegens den rang moeten
worden voortgetrokken, de ge-
ne, welke aan de Heren Burge-
meesters van Stellenbosch recht-
matig toebehoren, gelyk zich
dan onder anderen bevinden het
Land-goed van den Heer Wessel
Pretorius, dat van Herman van
Brakel, en dat van Jan Jacob Con-
terman, nevens vele andere van
de overige ingezetenen.

Men vind in dit Distrikt niet
zulke grote vlakten als in het vo-
rige, aangezien het uit enkele
heuvels bestaat. Des niet tegen-
staande is het land goed en vrucht-
baar, en brengt gras genoeg voort,
voor het vee van de ingezetenen.
Het zelve word niet alleen van de
Stellenbosche Rivier besproeit,
maar daar zyn hier en daar ook
kleine beekjes, die alle genoegzaam
in staat zyn, om de dorre grond
te verquikken; ja in den regen-
tyd zwellen zy zodanig, dat men
veeltyds niet zonder levensgevaar
daar over gaan kan; en is my zeer
wel

Modder-
gats di-
strikt, van
waar des-
zelfs naam
is.

Waar het
zelve legt.

Des zelfs
grootte.

Heeft
schone
Landgoe-
deren.

Is vrucht-
baar.

wel bewuist, dat de menschen daar zelfs niet door kunnen komen, als zy niet een verren omweg zoeken willen.

Waarom deze Beekjes geen byzondere naam hebben.

De inwoners hebben aan deze beekjes nog gene byzondere namen gegeven, dog meer uit achte-loosheid als uit onkundigheid, vermids zy aan een zaak niet gaarn een naam willen geven, als zich niet iets byzonders met dezelve toegedragen heeft; gebeurt het echter, dat iemand in zodanige wateren gevaar gelopen heeft, of verdronken is, zoo erft het zelve zekerlyk den naam van zodanigen rampzaligen, gelyk uit de voorbeelden der Keizers en Laurens-Rievieren te zien is. Zy lopen alle, welke namelyk hun water zoo ver onuitgedroogt brengen kunnen, tot in de Stellenbosche Rivier, welke dezelve niet weinig helpen versterken.

De Merkwaaardigste Beeken.

Van deze beeken zyn de voornaamste, die welke het land en de woning van Willem Nel, Fransch Kleermaker, en die welke de Buite-plaats van bovengemelde Hermen van Brakel voor by lopen, alzo over deze in den regentyd niet wel te komen is, wyl het veelvoudig regenwater, dat van de bergen afrolt, en deze beken te zamen loopt, dezelve daar door zodanig opswelt, dat het onmogelyk tusschen de oevers of palen kan blyven, aangezien het als dan niet alleen de naaste velden onder water zet, maar zelfs over bosschen en struiken loopt, en alzo de Reizigers in groot gevaar brengt.

Gebruiken bruggen.

De inwoners zien jaarlyks, hoe gevaarlyk de weg in deze tyd, voornamelyk in de maanden van Juny en July, van het eene Distriët na het ander is, en was het derhalven boogst nodig, dat 'er duurzame en hoge bruggen wierden geslagen, te meer wyl zy het geld daar toe niet ver hoeven te zoeken, en haar kas ryk genoeg is. Ondertusschen willen zy lie-

ver het geld zoo lang bewaren, tot dat 'er, zoo het schynt, een ongeluk voorgevallen is, en zy met schade wys worden, wanneer zy zoo als het spreek-woord zegt, de put zullen dekken, als het kalf verdronken is.

Edog laten zy ten haren koste wys worden, ik ben midlerwyl vergenoegt, dat God my tot nu voor diergelyk ongeluk heeft bewaart, die ook verder voor my zorgen, en my in 't toekomende behoeden zal. Jegenswoordig zal ik my uit dit modderachtig Distriët begeven, na dat, 't welk de naam van de gantsche Colonie draagt, en eigentlyk het Stellenbosche genaamt word; als het welk niet alleen veel groter is, en dat van Hottentots-Holland zeer naby komt, maar ook veel vermakelyker, pragtiger en fräajer, als het Moddergatfch Distriët; bevattende al het geen tusschen de Tyger en de Stellenbosche bergen legt, vermids het beneden of ten Zuiden aan Moddergat, en ten Noorden aan de Bottelary grenst.

Stellenbosche distriët

Van deszelfs naam, dorp, kerk, en stadhuis, is reeds hier voren naricht gegeven, en zoude derhalven nodeloos zyn, het zelve andermaal te verhalen: Ondertusschen dient men alhier nog te weten, dat de bergen, welke het zelve ten oosten omvatten, en de Stellenbosche bergen worden genaamt, den naam van de gantsche Colonie hebben; welke als de aanzienlykste van die Colonie, by na zoo hoog wild en dor zyn, als de Tafelberg, aangezien de rouwe klippen zonder loof en gras zyn. Dezelve worden ook, wanneer de Zuidooste wind waait, op dezelve wys als de gemelde Tafelberg, met een witte wolk bedekt, dog met dit onderscheid, dat de wind aan het Voorgebergte nacht en dag, maar een korte tyd, byna een uur, 's middags en 's middernachts uitgenomen, aanhoud, hier in tegendeel tegen den avond byna

Steenbosche bergen.

Hare beschapenheid.

byna t'eenemaal gaat leggen, en zich tot na midnacht niet laat horen; waar van ik de oorzaak denk te zyn, dat de winden hier niet zoo sterk als aan het Voorgebergte, van andere naby leggende bergen gesluit of te rug gejaagt worden. Edog hier van op een andere tyd uitvoerlyker.

In de laagstens van deze bergen groeit zoo veel hout, dat de inwoners genoeg te branden hebben; het bouwhout moet, gelyk reeds voorheen is gemeld, meest uit Holland of uit Indie komen. Op de kruinen van deze regel bergen, wassen de treffelykste kruiden en aangenaamste bloemen, welke, wyl men dezelve overal in overvloed vind, niet geacht, en den schapen en Runderen ten prooi gelaten worden.

In de laagstens of vlakstens ziet men de vermaakelykste velden, met koorn, Tarw, Gerst, Wynstokken, en Lust-tuinen pralen, welke het oog zodanig vermaken, dat het zich niet daar aan verzadigen kan. Ziet men daarenboven de treffelyke Lust- en Woonhuizen der inwoners, heeft men een recht aangenaam schouwspel der natuur en kunst voor zich. Voornamelyk is het Landgoed van den voormaligen Predikant Pieter Kalden zeer wel gelegen, en profytelyk. Het zelve draagt niet alleen rykelyk rogge en tarw, maar ook goeden wyn. Daarenboven legt het aan de stroom naby de zee, zoo dat het ook geen gebrek aan visch hebben kan; behalven dat men daar menigmaal een steenbok of ander wild, nevens veel wilde eenden en andere vogels, waar mede men een tafel heerlyk aanrechten, en den maag met lekkere spys verzorgen kan, aantrest.

Zulks moet hy voorheen hebben geweten, of elders gewaar geworden zyn; hy zoude mogelyk anders zyn woord niet hebben gegeven, om het zelve by den Heer

I. Deel.

Gouverneur Willem Adriaan van der Stell voor zynen Ouderling, genaamt Guillaume du Toit, te verzoeken, en na deszelfs verkryging, zulks tegen belofte, voor zich zelve in bezit te nemen. Want deze du Toit had vertrouwen op hem, om dat hy wel wist, dat de Predikanten doorgaans tog een witten voet aan de Hoven hebben, en hy by den Gouverneur veel vermogt; weshalven hy hem aan was, om zodanig stuk land voor hem te verzoeken. De gemelde Heer Kalden beloofde zyn uiterste best te doen, terwyl hy de vryster voor zich zelve nam, en zyn medevryer met beschaamde kaken, en een lange neus, zyn onnozelheid liet verfoejen. Wanneer 'er nogtans in den jare 1707 bevel quam, dat alle Bedienden van de Compagnie zonder onderscheid, zich hunne landgoederen zouden hebben quyt te maken, en die aan andere over te doen, verkogt deze Heer Kalden het zyne en jegenswoordig gemelde, voor 20 duizend guldens, waar uit dan licht af te nemen is, dat het moet goed geweest zyn.

Langs deze Rivier leggen nog verscheide andere treffelyke goederen en prachtige hofsteden, waar onder echter het vermakelyk en aanzienlyk Land van den Burgermeester van Stellenbosch, Ferdinand Appel, 't welk aan dat van den boven gemelden Kalden sloot, billyk te tellen is. Aan dit laatste grenst het prachtig Lust- en Landgoed, *Meer-lust* genaamt, van den Kaapschen Burgermeester Henning Husing, van welkers huis en daar op gebouwden toren men in den haven van het Voorgebergte zien kan. Van daar komt men wederom aan de vermakelyke en vruchtbare Hofstede van den gewezen Stellenboschen en als nu Kaapschen Burgermeester, Jakob van der Heiden, *Welmoed* genaamt, welke byna alle

O andere

Hebben hout en kruiden.

Daar benevens vermakelyke Landsdouwten.

En een vruchtbaar Landgoed.

Ook wild.

Hoe de Bezitter tot zodanig Landgoed is gekomen.

Verkoopt het zelve.

Verdere Landgoederen aldaar.

andere in vruchtbaarheid overtreft.

De Schryver kan de zelfve niet afhandelen.

En wie wilde op zich nemen, om alle deze aangename woningen en ryke landeryen na waarde te beschryven. Wilde ik verder de Landgoederen van Pieter van Byl, Burgermeester van Stellenbosch, Adam Tafien, Pieter Robert, Ifak Schryber, Catarina Kloeten en andere, omfandig afhandelen, zoud' my zekerlyk den tyd, en den Lezer het geduld ontfnappen, om alles met oplettendheid te lezen. Derhalven zal het genoeg zyn, dat ik maar als boven heen zeg, dat geen Landgoed aan vruchtbaarheid, fraaiheid der gebouwen en goed bestier, iets ontbreekt, weshalven het ook geen wonder is, dat de menschen aan rykdom en vermogen geweldig moeten toenemen.

Is dikwyls zeer vergenoegt daar geweest.

Ik beken zeer gaarn, dat ik my altyd verheug, wanneer ik denk, hoe menige vergenoegde uren ik by deze Bezitters hebbe doorgebracht, zoo dikwyls als ik de eer en het vermaak heb gehad, om op hare landgoederen te zyn door dien ik hen ook veel, wat de kennis van het land aanbelangt, verplicht ben, waar van ze my onder een aangenaam gesprek onderrecht hebben, waar voor ik hen ook altoos dankbaar blyven zal.

Verhaalt een voorval van den Leeuw

Het zal my geoorlooft zyn, dat ik eer en alvorens ik van deze Landgoederen afscheide, en voornem iets anders te berichten, laat invloegen, het geen zich op een van dezelve, ten minsten niet ver daar van daan, heeft toegedragen. Een verdwaalde leeuw, die om zynen roof te vervolgen, zich eenigen tyd ontrent het landgoed van den voorgeselden Ifak Schrybers had onthouden, was zoo stout, dat hy aldaar gestadig zyn verblyf hield, en op buit loerde. Niet ver van deze Schrybers plaats woonde een vrygelate slaaf van Ceylon, genaamt Jan van Cey-

lon, die niets bezat, dan 't geen hy dagelyks met zyn kar verdiende. Deze nam aan, om op dezen roofvogel te passen, en den zelve te vellen. Ten dien einde stelde hy in het ope veld een gelade snaphaan op hem; bond aan den haalover bindgaren, waar aan een lokaas vast was, met inzicht, om den leeuw te doorschieten, en daar door 25 guldens, zynde de premie, die daar op gezet was, te verdienen.

Zulks gelukte hem ook zeer wel. De leeuw quam by nacht, en wilde het gemelde lokaas met een veeg onfnappen; dog zoo dra hy het bindgaren beweegde, ging de snaphaan over, waar door hy zich zelve het hoofd doorschoot, en naauwelyks 10 schreden van de plaats, dood ter aarde viel. De buid was alzoo gewonnen. Den 12. December 1712. quam hy met den leeuw op het Ambachts Here-huis van Stellenbosch, brengende den zelve op zyn kar. Aldaar ontfing hy bevel, om hem de huid af te halen, en die aan den Heer Gouverneur van Assenburg op het Voorgebergte te brengen, ten einde de premie tontfangen. Wanneer hy den leeuw vilde, kreeg hy behalven de gemelde premie, ruim 20 pond leeuwen of niervet, waar van hy wederom geld maken kon. Hy vereerde my rykelyk een pond, om dat ik hem ook een Ordonnantie aan den Stellenbosche Callier moest maken, ten einde hy hem de helft van de premie betaalde.

Dood den zelve gelukkig.

Krygt een beloning.

Van de Rivier, welke door dit distrikt loopt, dient men te weten, dat dezelve by de inwoners de Eerste Rivier heet, wyl dezelve zoo dra zy over de Zout-rivier zyn gekomen, van het Voorgebergte af tot aan Stellenbosch geen meer als deze aangetroffen hebben. Want die aan de Kuil is byna niet noemens waardig, wyl ze in den zomertyd uitdroogt, en zelden tot in de zee loopt.

Rivier in 't Stellenbosche distrikt.

Deszelfs naam. Andere daar en tegen geven hem den naam van de Colonie, en heten hem Stellenbosche-Rivier, na dat hy even beneden het dorp Stellenbosch de Modder-Rivier ontfangen, en een weinig verder de beide voorgemelde kleine Rivieren van het Moddergatsch district verflonden hebbende, een nog tamelyk aanzienlyke Rivier uitmaakt, en een groten mond in de Baay Falzo formeert.

Waar hy ontspringt. Zynen oorspronk heeft hy uit de Stellenbosche bergen, niet ver van het voorgemelde Schrybers Landgoed, of om eigentlyk te zeggen, boven in de zoogenaamde Hoek, van waar dezelve over louter kezelstenen rolt. Hy heeft of voed geen andere visschen, dan kleine grondels, aal, enz.; edog van den mond in de Baay Falzo, tot aan de hofstede van Ferdinand Appel, vangt men allerhande zeevisschen, daar onder Harders, Springers enz.

Welke visschen hy heeft. Over deze Rivier heeft de Colonie uit nood een brug moeten bouwen; die onder het Dorp Stellenbosch, alwaar de voorgemelde Modder en deze Eerste Rivier in elkander lopen, geslagen is; dezelve is echter zoo smal en ongemakkelyk, dat als een wagen de hoge kromte, die aan gene zyde van Adam Tassens Landgoed word gevonden, afkomt, en niet recht het midde van de brug krygt of een stuk van de zy-muur afrukt, of wel zelfs omslaat, en zyne ophebbende goederen in 't water ontleed.

Heeft een slechte brug. Om dit quaad te verhelpen, heeft zeker gegoed burger in Stellenbosch, genaamt Jan Joris Grimpe, geweze Burgermeester aldaar, voorgenomen, om by zyn Landgoed, 't welk als nu na deszelfs dood en die van zyne weduwe, vrouw Sara van Brakel, die met den gemelden Heer Tas weder getrouwt was, laatst gemelde Heer in eigendom bezit, op eige

I. Deel.

kosten een goede, grote en hechte brug daar over te slaan.

Zulk voornemen stelde hy na gegeven kennis aan den Raad van Stellenbosch, en verkregen verlof, in 't werk; en sloeg een zodanige hechte brug over deze Rivier, dat een gantsche gemeente zich die niet behoefde te schamen. Edog wanneer de naby gelege burgers zagen, dat het werk voor hen ook goed was, wierd hem ten eersten van wegens den Raad opgelegd, dat hy toestaan moest, dat zyne medeburgers en buuren door zyn daar by leggend land en verder over deze brug mogten ryden; mids dat zoo lang als hy deze brug onderhield, en de buuren de passagie vergunde, hy van alle gemeene lasten, als Heere-diensten, wegen maken, en andere gemene diensten vry zoude zyn.

Voor deze en terwyl de Gouverneur Willem Adriaan van der Stell nog voor Bezitter van Hotentots-Holland doorging, was ook een scone brug meest en wel alleen tot zyn eige gebruik over deze Rivier geslagen, te weten tusschen de beide Landgoederen van de Heren Jakob van der Heyden, en Henning Hufing, *Welmoed*, en *Meerlust* genaamt; welke brug wel is onderhouden, zoo lang als hy in bezit van het gemelde land gebleven is. De Illustre Compagnie verschaftte het hout, en de arbeidsluiden; de burgers moesten het hout derwaards voeren, en den arbeidsloon betalen; derhalven konde die gemakkelyk groot, breedt en pragtig genoeg worden gebouwt, wyl zoo als het spreekwoord zegt, van een anders leer goed riemen snyden is.

Na dat echter de gemelde Maatschappy hem het land afgenomen heeft, en het zelve aan andere verkogt is, zoo word als nu van niemand meer een hand aan deze brug gelegd, of schoon dezelve reeds bouwvallig, en van

O 2

Wordge-
bouwt.

Een ande-
re brug o-
ver deze
Rivier.

Is als nu in-
gevallen.

het

het water tamelyk beſchadigt is, daar echter zulks met weinig koſten te vermaken, en de brug in ſtaat te houden was. Edog men ziet handtaſtelyk, dat of de nyd dit goede werk achterhoud, of dat men in plaats van nu een kleine zomme, liever daar na een groot kapitaal te gelyk uit de kas wil uit ſchieten, en onder de menſchen komen laten.

25. Nu is in deze Colonie nog overig, het Diſtriët, 't welk men de Bottelary noemt. Wat aanbelangt de naam, ik kan niet zeggen, van waar het eigentlyk den zelve ontleent heeft, ten ware dit Diſtriët om zoo te ſpreken, de Behouder en ſpyskamer der paarden was, als waar uit haar voedzel, namelyk het Hooi, meeft, ja wel altemaal komen moet; en dit Diſtriët by gevolg om zoo te ſpreken, een Bottelary of Hooi-Magazyn verſtrekt, waar uit, by aldiën het nodig was, voorraad van Hooi genomen en elders gevoert konde worden. Dit zy zoo als het wil, het is zeker, dat in gantsch Afrika geen Hooi gemaakt word, als hier, aangezien wyl geen ſneeuw op het land valt, het vee groot en klein, alle dagen in de wyde gedreven kan worden, en men derhalven geen verder voorraad van noden heeft.

Is eigentlyk een Hooi-magazyn.

Heeft de Diſtriët te g.

Paardeberg.

Ondertuſſchen is dit Diſtriët het Noorderlykſte van de gantsche Colonie, grenzende aan dat van Stellenboſch ten Zuiden, ten Ooſten en Noorden aan Drakenſteen; en ten Weſten tegen de zoogenaamde Moſſelbank. De Paardeberg, welke van de wilde paarden, die zich alhier in een grote menigte verzamelen, en eertyds haar voedzel alhier gezocht hebben, zyn naam heeft ontfangen, ſcheid dit Diſtriët van Drakenſteen. Hy is ook wel de eenige, die in dit gantsch Diſtriët aanmerkenswaardig is; ten dele wegens de voorgeſelde paarden, en ook wyl 'er geen ander van

aanzienlyke hoogte in dit gantsch Diſtriët te vinden is.

De zoogenaamde Jooffen-berg, die zynen naam van zekeren Jooff, defzels eerſte bewoner, heeft bekomen, legt ook wel midden in dit Diſtriët, maar defzels verheventheid ſpringt zoo weinig in 't oog, dat hy naauwelyks tegen de aanzienlyke heuvels kan monſteren; dienvolgens dient hy ook tot treffelyke Landgoederen en aanzienlyke Meyeryen; gelyk dan de wydens niet heel ver van zyn hoogte kruin afgelegten zyn.

Jooffenberg.

Eertyds heeft een zeker Predikant van Stellenboſch, een zeer fraai landgoed niet ver daar van daan gehad, die in den jare 1705, kort voor myne aankomſt alhier, van dit landgoed na huis rydende, zich zelve met een pennemes den hals heeft afgeſneden, zonder dat iemand ooyt heeft geweten, waar door hy tot die wanhoop vervallen is. Ik kan nogtans met waarheid zeggen, dat de Heer Willem Mentzing defzels landgoed heeft gekogt en het zelve heden dien dag nog bezit; en voorts dat de Heer Helo de weduwe heeft getrouwt, waar van in 't vervolg gelegenheid zich zal op doen, om meer te berichten.

Rampzalige Predikant.

Wyders legt ontrent een uur van dit eerſtgemeld Goed een ander, veel ſchoonder, groter en treffelyker, 't welk aan den Heer Samuel Elzevier, geweze ſeconde Perzoon en Adminiſtrateur van de Negocie aan die Voorgebergte, toebehoort, en na defzels naam Elzenburg gedoopt is. Het was voor dezen een Poſt van de Compagnie, waar op zy koorn en tarw had; en konde ook van alles zeer gemakkelyk onderhouden worden; om dat de voorgeſelde weydens onmiddellaar daar aan ſloten.

Door dien echter de daar overgezette dienaars haar eigen voordeel meer dan dat van hunne Heeren

Ontrouwe Dienaars veroorzaken ſchaden.

ren behertigden, en van de veldvruchten, minst in de Koorn-Magazynen van de Illustre Compagnie leverden, maar het grootste gedeelte, of ten minsten de helft daar van verkogten, en van het geld, dat daar van quam goede cier maakten, en het aldaar gewonne Koorn daar door veel duurder quam te staan, dan als men het van vreemdelingen kopen konde, zoo wierd ten laatste besloten, om deze post te verlaten, en de Compagnie geen onnodige kosten op den hals te halen, gelyk men dan het volk, dat daar de wacht hield, weder in de vesting getrokken, en elders, daar het van meer vrucht kon zyn; gebruikt heeft.

Zulks geschiede reeds ten tyde van den Heer Gouverneur Simon van der Stell, die voor zyn zoon den Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell, geregeert heeft. Wanneer het dienvolgens den Heer Samuel Elzevier ter ooren quam; verzocht hy den eerstgemelden Heer Gouverneur Simon van der Stell, om dat land, 't welk dan ook in vryen eigendom aan hem toegestaan wierd. En hier mede was deze Heer ook te paard geholpen; hy liet kort daar op een treffelyke heerlykheid daar uit maken, en een fraai huis en wynhuis nevens andere nodige gevaarten aldaar oprechten, en schikte alles zoo wel, dat hy groot voordeel daar van trekken konde. Dezelfs heimelyke handel met koorn en wyn konde nu zonder schroom in 't openbaar geschieden wyl al het geen hy verkogt, den naam had; dat het op zyn Landgoed gevallen was; terwyl hy tegen een zeer lage prys waren van andere ingezetenen kocht, en weder zeer duur uitvente, gelyk zulks op een andere tyd uitvoerlyker zal worden aan den dag gelegd.

Het klein voorby lopend water 't welk byna het eenige of

ten minsten het voornaamste in dit gantsch District is, wilde de gemelde Heer Elzevier zynen loop ook niet laten vervolgen, zonder zyn byzondere vrucht daar van te hebben. Na dat hy het eens was, met de geene, die over de grasvelden of weydens waren gestelt, namelyk dat zy het water, wanneer hy het gebruikte, niet zouden afleiden, en deze buiten dat reeds genoegzaam ter genade van hem leven moesten, alzo hy by den Gouverneur doen en laten was; zoo bouwde hy even achter zynen aangelegden tuin aan de gragt, een mole, waar op hy zyn koorn malen liet, en daar door aan de Colonie het gewoonlyk maalgeld onttrok; het welk dan wederom door de vingers wierd gezien, om dat de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell, op zyn Buiteplaats *Verre gelegen* het zelve deed, en ook wy de burgers en ingezetenen niet gaarn met hem wilden overhoop raken, om dat zy hare voorraad van allerhande waren van de Compagnie moesten kopen, waar over hy Directeur was, uit vrees, dat hy dezelve naderhand niet aan hen mogt laten volgen, of schoon zy altyd met baar geld moesten te markt komen.

Na dat hy echter in den jare 1707 weder na Holland ontboden wierd, werwaards hy dan ook nevens den Heer Gouverneur, den Pridikant Pieter Kalden; en François van der Stell het volgende jaar vertrok, heeft hy niet ten eersten zyn Goed verkogt, maar het zelve onder het bestier van den Heer Lamotius, afgezet Opperhoofd van het eiland Mauritijs; gelaten, die de jaarlyksche renten aan hem na Holland zenden moest, waar van hy daar rykelyk heeft kunnen leven. Kort voor myn vertrek, heeft het gerucht gelopen, dat de gemelde Goederen zouden worden verkogt; edog hoe het eigentlyk

Zulks ge-
dyt een an-
der tot
voordeel.

Voordelig
gebruik
van water.

daar mede is gegaan, zulks kan ik niet zeggen, en is ook niet veel daar aan gelegen.

Wat er anders voor water in dit Distrikt is.

Het overige water, dat in dit distrikt hier en daar in putten en andere laagten van den regen vergadert, word des zomers gantsch brak, dat is, het krygt een zoutachtigen smaak, die hoe langer het zelve staat, zonder dat 'er versch water by komt, hoe zouter word; het welk nogtans uit gebrek van beter, door de inwoners op allerhande wys moet worden gebruikt.

Is arm aan hout.

Ondertusschen heeft dit distrikt niet alleen gebrek aan water, maar is ook arm aan hout, en moeten de goede ingezetenen zich maar met allerhande struiken, en der zelve uitgeroeide wortels behelpen. Wanneer het hier zoo koud wierd, als wel in Duitschland, zoude ik geen raad weten, hoe te doen, wanneer de order, welke de Illustre Compagnie by het uitsdelen en vereeren der landen, onder anderen in de Erfbrieven heeft laten zetten, niet beter als tot nu nagekomen wierd, namelijk dat de begunstigde eenige morgen lands met eyke bomen zullen laten beplanten; welke order echter, wyl ze tot nu gantschelyk in den wind is geslagen,

Word nogtans niet geplant.

en veracht, in den beginne zeer zwaar ter uitvoer zoude zyn te brengen, ten ware met oplegging van een zware straffe, of verbeurte van het vereert land.

De Illustre Compagnie is hen in dit stuk roemwaardig voorgegaan, hebbende hier zoo wel als in het rond boschje eike bomen geplant, die uitsteken wassen en opschieten. Daar benevens heeft dezelve op straffe van een geesteling verboden, deze jonge bomen te schenden, gelyk dan een zeker burger, dien ik om rede niet wil noemen, deswegen verklaagt, zeer lang in hechtenis heeft gezeten, en niet eer ontslagen is, dan na dat hy 100 Ryxdaalders aan den Landdrost had betaalt, of schoon hy maar 10 jonge stammen door een Dienaar van de Compagnie had laten schenden, en het houd daar van gekogt had, die ook om die zelve rede op het Robben-eiland gebannen is.

Straffe van de Boomschenders.

Voorbeeld daar van.

Vermids ik zie, dat deze stofte tegen vermoeden onder de hand is aangegroeit, zal ik het overige van Drakensteen en het land van Waveren voor het volgende Hooftdeel sparen, terwyl ik hoop, dat gy deze onvermydelyke wydlopigheid niet qualyk zult duiden.

Besluit van dit Hooftstuk.

VIII. HOOFD-

rspronk
de
ken-
afche
onic.

CAARTE
 Van de beyde Afgelegenste
 COLONIEN
 DRAKENSTEEN
 en
 WAVEREN.

VIII. HOOFSTUK.

Van de beide afgelegenste Colonien Drakensteen en Waveren, en van de onvolkomenheid der laatste, nevens andere merkwaardigheden.

Vervolg van des Schryvers verhaal. Oorspronk van de Drakensteense Colonie. Vader Tachart verkeerd bericht. De Gouverneur zoekt den Schryver een sprookje te vertellen. Vader Tachart is misleid. Oorspronk van de naam Drakensteen. Een andere dwaling van Tachart, dog word ontschuldigt. De Grenzen van de Drakensteense Colonie. De zelfs verdeling. Grootte. Heeft geen Stadhuys. Het eerste deel dezer Colonie is stigt. Beschryving van de Berg-Rivier. Dit gedeelte is steenagtig maar vruchtbaar. Aldaar word geen ys of sneeuw gevonden. Bange hoek, een gevaarlyke weg. Beschryving van een Buyte-plaats die aldaar gelegen is. Simons valley. Beschryving van deszelfs Land, en de gebouwen die daar gevonden worden. Beschryving van een Berg de Babilonische Toren genaamt. Beschryving van de Drakensteense Kerk. Van een Landgoed daar by gelegen. Van de Paerle-berg. Beschryving van de Berg-Rivier, en het gevaar 't geen men in 't overtrekken der zelve ontmoet. In de Wagenmakers Valley hebben de Hottentotten nog onlangs gewoon. Lof der Hottentotten. Waar van een byzonder voorzal verhaalt word. De Hottentotten konden haar woord zeer wel. Beschryving van 't vierde Distrikt dezer Colonie. Aldaar legt de Berg Riebek-Kasteel. Verhaal van een verschil door een bron ontslaan, 't geen de Schryver bygewoont heeft. De vorige Posten waar door den inval der Hottentotten belet wierd, zyn nu vernietigt. 't Overige land dat tot dit Distrikt behoort, heeft goede weiden en is vruchtbaar. Beschryving van hand molens die aldaar tot het malen van koorn gebruikt worden. Dit land word niet in eigendom bezeten. Beschryving van de Honing-bergen. De honing word door de Hottentotten opgezocht, en word van de Inwoners tot drank gebruikt. Oorzaak waarom dit land niet word gebouwd. Beschryving der Picquet-bergen. Alwaar, gelyk mede in het vorige Distrikt, nog veel Hottentotten wonen. Dit land legt ver van de Kaap. Deszelfs grenzen. Beschryving van de Waverse Colonie. Van de Roode Zand-Berg. Welke de Inwoners van deze Colonie zyn. Heeft nog Raadhuis nog Kerk. Beschryving van het water en balen die aldaar gevonden worden. De Schryver is in gevaar van Olyfanten en Leeuwen. Dog word uyt het zelve verlost. Besluit van dit Hoofstuk.

Vervolg van het verhaal des Schryvers.

Tot nu heb ik u nog maar de beide Colonien van het Voorbergte en Stellenbosch voorgestelt, om dat ik die dingen onmogelyk beknopter heb kunnen afhandelen. Ondertusschen is het my niet onbewust, dat'er nog twee diergelyke Colonien zyn, die insgelyks uitvoerlyker moeten worden beschreven; edog vermids deze beide de nieuwste of jongste zyn, en dat de laatste eerst kort voor myn tyd aangelegt is, zoo twyffel ik niet, of ik zal beide Colonien te gelyk in dit tegenwoor-

dig Hoofstuk wel kunnen afhandelen, te meer om dat van de laatste zeer weinig schryvenswaardig voorvallen zal.

Om alle wydlopiegheid te vermyden, zoo zeg ik zoo voort, dat de eerste van deze beide Colonien, Drakensteen genaamt, reeds in den jare 1675, na dat het bestek van de Stellenbosche Colonie ook te klein was, door den toenmaligen Heer Gouverneur Simon van der Stell, aangelegt is, alzoo de gene die uit de Compagnies dienst ontslagen en op vrye

Oorspronk van de Drakensteense Colonie.

vyve voeten gefelt wierden , ten einde om burgerlyke handteering te dryven , met het overfchot van het Stellenboorfe gebied niet konden te vrede zyn , om dat het beft reeds daar uit gekipt was , en hy hen derhalven ook niet hulploos laten wilde.

Wanneer nu eenige jaren daar na die uit Frankryk gevluchte Gereformeerden , op de fterke voorfpraak van de Heren Staten Generaal , door de Illufre Compagnie met hunne gantfche familien zonder koftgeld , herwaards wierden gevoert , wierd deze Colonie wel dra zodanig met inwoners aangevult , dat 'er zeer flechte plaats voor andere overig bleef; gelyk dan nog op heden dien dag klaarblykelyk te zien is , dat deze zeer grote volkryke Colonie meeft uit Franschen beftaat , ten ware de een of ander Duitfcher reeds voor hunne komft alhier gewoont , zich door een huwelyk gevestigd of ook zelfs voor reed geld een zodanige plaats of landgoed gekogt had.

Vader Tacharts verkeert be-
richt.

Indien men Vader Tachart mag geloven , zoo heeft dezelve in den beginne den naam van Drakensteen niet gevoert ; in zyne Siamfche Reis p. m. 94. zegt hy dat zy eerst Helbok heeft geheeten. Edog vermids ik van die benoeming nooyt iets in 't land gehoord , of by andere Auteurs gelezen heb , zoo twyffel ik wel niet aan het oprecht verhaal van den gemelden Vader Tachart , maar wel aan de oprechtigheid van den Heer Gouverneur , die den gemelden Vader zonder twyffel zoo wat op den mouw zal hebben gefpelt , om wat met hem te lachen ; defzelfs inborft , om de menfchen zwart voor wit te verkopen , is my genoeg bekend , en heeft hy my dikmaals dingen verhaalt , die tegen het gezond vernuft en alle reden aanliepen , welke hy nogtan voor de zuivere waarheid wilde doen doorgaan , dewyl hy dezelve

na zyn voorgeven , ondervonden , of flechts uit zyne herzens gefloten had.

Ik kan my niet onthouden , om deze befchuldiging onder anderen met een vertelling te bekrachtigen , die hy in de maand van November 1706 zelf heeft gedaan . Want wanneer ik wegens eenige zaken by hem op zyn vermakelyk Constantia was , verhaalde hy onder anderen ; dat hy ten dienfte van de Illufre Compagnie een reis van ontrent 200 mylen landwaards in na de Koperbergen , tegen Monomotapa leggende , binnen den tyd van 6 maanden gedaan had , en dat hy op een zeer hogen berg was gekomen , alwaar hy had moeten overnachten . Dat hy wanneer de Maan hoe langs hoe hoger quam , en eindelyk over defzelfs kruin pafteerde , duidelyk had kunnen horen en befpeuren , dat de Maan op verre na zoo hoog niet van de aarde ftond , als de Sterrekundige wel voorgaven , om dat hy gehoord had , dat het gras daar van beweegde en kraakte.

De Gouverneur zoekt den Schryver een sprookje te vertellen.

Had ik nu niet beter geweten , zoude hy my zekerlyk aan het waggelen hebben gebragt ; te meer wyl hy my zeer ernftig vraagde , wat ik als Wysgeer en Sterrekundige daar van gevoelde? Edog alzo ik niet raadzaam oordeelde , om hem in zyn huis tegen te fpreken , antwoorde ik alleenlyk , dat ik zulks geloofde , om dat hy als Ondervinder het verhaalde , terwyl ik by my zelf van gantfch andere gedachten was , en ik uit deze en verfcheide andere diergelyke verdichtzelen gewaar wierd , dat hy bezig was , of om my zoo wat op te hullen , of om my op den toets te zetten , of ik hem wel het tegendeel zoude derven fttaande houden , 't welk hem nogtans beide mislukte.

Waar voor de Schryver zulks aannam.

Wat my aanbelangt , ik ben gantfchelyk van gevoelen , dat de bovengemelde vertelling aan den

Gevoele van Vader Tacharts bericht.

Vader

Vader Tachart op die zelve wysis gefchied, aangezien het gantsch niet zoude paffen, om eene zoo lang opgerechte Colonie te herdoopen, en den geen, welkers toorn men duchten moet, daar door een eer aan te doen, die zelf tegenwoordig de zaak beter konde ervaren, niet alleen van de aanwezende menschen, welke den naam van Helbok niet ten eersten vergeten, en tegen dien van Drakensteen verwisselen zouden kunnen, maar ook uit de boeken van de Secretary, die hem zeer licht het tegendeel zouden hebben aange-toont; blyft alzoo het verhaal van Vader Tachart waar, en de vertelling van den Heer Gouverneur vereiert.

Is misleid.

Dat echter de Heer Commissaris-Generaal N. van Rhee-de, Heer van Drakensteen, uit Gelderland geboortig, in den jare 1685 om die zelve tyd aan de Kaap van de Goede Hoop is geweest, toen Vader Tachart zich insgelyks aldaar bevond, zulks blykt niet alleen uit de als nu gemelde Reis van Vader Tachart na Siam pag. m. 65. maar zulks is my ook uit desselfs handtekeningen, die hy als Commissaris-Generaal in het gemelde jaar heeft gedaan, en nog in de Secretary van Stellenbosch bewaart worden, en ook uit andere schriften zeer wél bewust. Wie ziet als nu niet, dat de naam van Helbok een louter verdichtzel is, en dat zulks den Vader Tachart in plaats van een fabel is vertelt?

Draken-
steensche
Colonie,
van waar
haar naam.

Ter eere nu van dien groten, beroemden en edelmoedigen Heer van der Rhee-de heeft de Heer Simon van der Stell, deze tien jaren te voren vastgestelde, en reeds voor zyne aankomst gestipte of benoemde Colonie, Drakensteen genaamt, ten einde hy te minder voor den zelve zoude hebben te duchten; want gelyk als ik reeds hebbe gemeld, had de Commissaris-Generaal volkome magt, om al het geen waar in

I. Deel.

het belang van de roemwaardige Maatschappy niet na behoren wierd behertigt, af te schaffen, Gouverneurs en andere hoge Ministers af te zetten, en andere in der zelve plaats te benoemen, als of de gemelde Compagnie zelf tegenwoordig was.

Nu liep'er een sterk gerucht, dat deze Heer van der Stell insgelyks in een goed blaadtje stond, en mag zyn eige gemoed hem dit ook wel hebben gezegt, derhalven zocht hy in de voorbaad te komen, en deze als nu gemelde Colonie na het geslacht van dien Heer Drakensteen te noemen, ten einde hem daar door de oogen uit te steken, en hem in zyn aanzien en voordelig ampt ongemoeit te laten, gelyk zulks hem dan ook, zoo als de ondervinding naderhand heeft getoont, zeer wel gelukt is.

Gelukt hem uit politieke inzichten.

Uit dien zelve grond, waar uit de gemelde dwaling van den Vader Tachart is ontstaan, houw ik my gantschelyk verzekert, dat ook zal veroorzaakt zyn, die geene, welke hy p. m. 94. van zyne Siamsche Reis aanhaalt, alwaar hy niet alleen de afstand van deze Colonie van het Voorgebergte heel anders bepaalt, als die in der daad is, maar ook daar by voegt, dat in den beginne 80 huisgezinnen derwaards waren getrokken, om die Colonie te bevolken. Want behalven, dat een afstand van deze Colonie van de Kaap de Goede Hoop te bepalen, schier onmogelyk schynt, als men niet voorheen den vasten *Terminus ad quem* noemt, vermids dezelve zoo zeer wydlopig is, dat eenige huizen naby en de andere wederom ver daar van afstaan, zoo zal niemand licht rede vinden te geloven, dat 80 huisgezinnen voor de komst der Fransche vluchtelingen uit Frankryk, hunne oude woonplaatzen zouden hebben verlaten, en derwaards gegaan zyn, wyl anders nog minder is te

Een andere dwaling van P. Tachart.

begrypen, waar deze 80 huisgezinnen van daar zouden zyn gekomen.

Dat echter 80 Franfche huisgezinnen herwaards gekomen, en zich in de Colonie van Drakenfleen neergelaten hebben, zulks word geenzins in twyffel getrokken. Alleenlyk dient te worden aangetoont, dat zy voor het jaar 1685 en op eenmaal aangekomen, ook vervolgens alle te gelyk derwaards gegaan zyn. Ondertuffchen is dit niet op eenmaal en by den eerften aanvang gefchied, dat 80 huisgezinnen zich met'er woon derwaards hebben begeven, maar van tyd tot tyd, te weten naar mate dat de Franfche vluchtelingen aanquamen; waar van'er nogtans zekerlyk meer dan 80 huisgezinnen zyn, gelyk de regiffers, aan het Stellenbofch gehouden, duidelyk hebben geleert, zonder nogtans de gene, die aldaar opgevoed, en als nu getrouwt zyn, of de Duitchers daar onder te rekenen.

Was hy niet misleid, of had hy de vryheid gehad, om zelf in 't land te wezen, zoude hy zekerlyk beter naricht, zoo wel van 't een als van 't ander hebben gekregen. Derhalven is hem dit zeer licht ten goede te duiden, te meer wyl hy in andere ftukken nog tamelyk net is, en zeer oprecht fchryft. Ten einde echter den Lezer de ware afftand bekent te maken, zoo ben ik genoodzaakt, om alvorens de *Terminus ad quem* vast te ftellen, en zal deze de Drakenfleenfche Kerk zyn, als welke byna midden in deze Colonie ftaat; Deze alzo legt 14 mylen van de Kaap de Goede Hoop, en wel Ooften ten Noorden, of Ooff.

De grenzen van deze grote wydlopige Colonie zyn ten zuiden de berg Keer-weder, van den welken in mynen vorigen reeds gewag gemaakt is. Ten Ooften, een regel bergen, waar van de-

zelve als omgeven is, en die van deze Colonie hunnen naam ontleenen, en de Drakenfleenfche bergen genaamt worden, van dewelke ik den geen, die naaft aan den gemelden Keer-weder legt, den moeijelyken berg hebbe genaamt, wanneer ik in den jare 1708, in gezelfchap van eenige goede vrienden, na de Hottentotten en de warme baden reisde, wyl hy my en myne reisgenoten zeer groot verdriet, moeite en zweet kofte, eer wy daar over waren.

Want vermids hy zeer ftyl is, zoo is men genoodzaakt, om als flakken daar op te klauteren, 't welk niet zonder grote moeite kan gefchieden; en is dezelve te ongemakkelyker, wyl de fmalle weg vol kleine puntige ftenen legt, welke onder het gaan niet weinig vervelen; aangezien men genoodzaakt is om van het paard te klimmen, en den gantschen weg over den berg te voet af te leggen, alzo de weg op zommige plaatzen zoo naauw, smal en gevaarlyk is, dat men gefchapen ftaat, om met het paard van boven neer te rollen, en het leven daar by in te fchieten.

Ten Noorden word deze Colonie van den haven of Saldanha Baay, die zynen naam van een Portugezen Kapitein, die aldaar verongelukt is, voert, en Westelyker, van de groene Kloofsbergen, of heuvels omgeven; van dewelke ik zoo als ook van de zoutpannen, die zich in de dalen bevinden, in 't vervolg iets meer zal moeten zeggen. Recht tegen 't Westen fchynt de Natuur zelf de voorheen reeds befchreve Bottelary, en de Paardeberg, welke men in dezelve bevind, tot grenzen gezet te hebben; van welkers benoeming hier voren ook reeds bericht is medegedeelt, weshalven ik de herhaling alhier noodeloos acht.

Deze zeer grote Colonie kan gevoeglyk in 4 byzondere Diftricten

De Schryver geeft een berg een naam.

Moeijelyk te berg.

De overige grenzen van deze Colonie.

Verdeling van deze Colonie.

De Franfche

Alle Tachtien woude ontfchuidigt.

De grenzen van de Drakenfleenfche Colonie.

ten worden verdeelt, namelijk wanneer men dat gedeelte, 't welk van den berg Keer-weder tot aan de Kerk, die als midden in deze Colonie legt, dat is, het opperste deel tot een byzonder Distrikt maakt, en vervolgens van de Kerk af tot aan de Wagemakers-Valley, dat is, tot aan de woning van den Burgermeester van Drakensteen, François du Toit, gaat, en het zelve ook tot een byzonder deel, en alzoo dit gantsch grote dal in twee gelyke deelen verdeelt. Het derde Distrikt kan gemakkellyk de Wagemakers-valley zelf zyn, welke drie genaamde distrikten door de grote Berg-Rivier, gelyk de Inwoners dezelve noemen, besproeit worden. En konde het vierde Distrikt gevonden worden uit de andere byzondere Distrikten, die men wel tot deze Colonie rekent, maar nogtans buiten deszelfs palen leggen, daar onder het Ribeks-Kasteel, de 24 Rivieren, de Honing-bergen, Picquet en andere bergen.

Men kon dezelve ook wel op een andere wys verdelen, een ieder klein distrikt, tot een byzonder klein deel maken, op welke wys men zekerlyk meer dan 4 distrikten zoude hebben; maar men zoude mischien als dan zoo weinig begrip daar van konne krygen, dan of men in een algemene Landkaart van Duitschland, ieder gebied van alle Ryksgraven, Ryks-Ridders, Ryks-Steden, en veel andere heerschappyen op zich zelve in zyn zoort wilde laten voorstellen. Derhalven blyf ik liever by de voorgaande verdeling, of schoon dezelve ook niet te net valt; en zeg ik ondertusschen, dat deze grote en ver uitgestrekte Colonie, die alleen byna een zoo groten omtrek beslaat, als de 17 Oostenryksche Nederlanden alle by malkanderen, nogtans van geen byzonder Stadhuis is verzien, of schoon 'er jaarlyks Burgermeesters uit hunne inwoners worden ver-

I. Deel.

kozen. Want deze maken met die van Stellenbosch, werwaards zy ook altoos in de Raadsvergadering moeten komen, een Magistraat uit, waar van de Land-droft altoos President is. Daar is ook nog geen dorp, zoo als in die van Stellenbosch aangelegt, maar de ingezetenen wonen hier en elders van elkander verspreid, en hebben verders geen gemeenschap van gebouwen onder malkanderen, als de Kerk, een watermole, en eenige trappen, gelyk in 't vervolg zal worden aangetoont.

Wat nu het eerste en Opperste of Zuidelyk gedeelte van deze Colonie betreft, het zelve is doorgaans met vele treffelyke Landgoederen en Meyeryen verrykt. Ik noem voorbedachtelyk deze aan de Fransche vluchtelingen vereerde landen maar Meyeryen, dog niet wyl de grond zoo goed niet is, als die van Stellenbosch, of dat deze vluchtelingen de Fransche manier vergeten, of te huis gelaten zouden hebben, en de mode volgden van de inwoners alhier, maar enkelyk, wyl zy tot nu niet recht in staat zyn geweest, om hunne slechte hutten en geringe boere huizen af te breken, en zulke huizen op te rechten, die met het inkomen van haar land overeen komen.

Want zy hebben meest alle met zware schulden moeten beginnen, zoo dat zy tot nu zich enkelyk hebben bemoeit, om die af te leggen, en weder op vrye voeten te geraken; waar na ik wel verzekert ben, dat zy niet zullen in gebreke blyven, om betere en naar het inkomen van het land geschikte huizen en gebouwen daar op te zetten, gelyk zulks reeds zommige gedaan hebben, welker goederen ik derhalven ook door den naam van Landgoederen heb onderscheiden.

De gemelde Landgoederen en Meyeryen leggen aan deze en gene zyde en alzoo langs de eerstgemelde

Hoe het eerste deel van deze Colonie geschapen is.

Is slecht.

Waar van daan komt.

Berg-Rivier, haar oorspronk en naam.

Anderc maar onrechte verdeling.

Grootte der Colonie.

Heeft geen Stadhuis.

melde Berg-Rivier, welkers oorspronk en naam wy als nu afhandelen zullen. Wat aanbelangt de benoeming, dit woord zelf toont aan, dat het water, 't welk in haren boezem voortloopt, uit de bergen komen moet; gelyk dan zulks ook de ondervinding aantoon. De oorspronk echter van dezelve is niet ver van den voorgemelden moejelyken berg, zynde even over den zelve en naaft de Meyerey, die met den berg Keerweder dienzelven naam draagt, en den vluchteling Etienne Niel toebehoort. Aan den oorspronk is deze Rivier tamelyk klein, dog word naderhand door het ontfangen van andere beekjes, die uit de tegen over leggende gebergte vloejen, zodanig groot, dat de zelve eer men nog aan de Kerk komt, voor een redelyk grote Rivier doorgaan kan.

Hoe dezelve leggen.

De gemelde Landgoederen en Meyeryen leggen ook tamelyk ver van elkander, en heeft men om van den eenen na den anderen te gaan, ruim een half uur werk. Zommige leggen zelfs nog verder van elkanderen; en kan derhalven niet worden gezegt, dat zy elkander verkroppen, of schoon zulks de algemene klagte van deze menschen is, terwyl zy voorgeven dat zy onmogelyk zoo kunnen wonen, om dat niemand wyde genoeg voor zyn vee heeft. Edog wanneer iemand alleen, of ook met zyne buuren rondom zyn erf, een half uur en ook wel meer land bezit, om zyn vee te hoeden, zoo dunkt my dat het nog wel gefchieden kan, of schoon het voedsel voor vee 's zomers tamelyk dun en raar valt, vermids de sterke Zuid-ooste wind, die overal veel schade veroorzaakt, alles verdroogt, en het dor gras wegrukt. Daarenboven heeft niemand een byzonder voorrecht, dat hy juist zoo veel vee, als by voorbeeld, 100 stuks grof vee, ossen en koejen, en ten minsten 600 stuks

Ombetamelyke klagen der Inwoners.

klein vee, namelyk schapen, ja zelfs nog wel driemaal zoo veel houden moet; maar het is immers genoeg, dat iemand zoo veel vee houd, dat hy voor zyne huishouding genoeg heeft, en den jaarlykchen aanwas altyd verkopen kan.

En of schoon dit gedeelte tamelyk bergachtig, en by gevolg ook, wyl de bergen meest rouwe klippen zyn, steenachtig is, zoo dat men het ook dieswegen wel by het steenachtig Arabie mogt vergelyken, zoo is het daarom niet onvruchtbaar, maar geeft overvloedig zyne vruchten, gelyk in 't toekomende zal worden aangewezen. Want de lucht is zeer goed, het Climaat gezond, en het water rykelyk, heerlyk en overvloedig. Wyl nu de getempertheid van zomer en winter daar by komt, en het uit dien hoofde nooyt te heet, zoo als te Batavia, Ceylon en andere onder de linie leggende plaatzen, of te koud is, gelyk in Duitschland, Denemarken, Sweden, en andere Noordsehe Koningryken en landen, zoo zal ieder gaarn met my willen toestaan, dat dit land zeer gezegent, en voor andere vruchtbaar zyn moet; aangezien dan nooyt in de dalen sneeuw, veel minder ys gezien en gevonden word, ten ware men voorbedachtelyk en uit liefhebbery ys maken wilde.

Dit gedeelte is steenachtig maar vruchtbaar.

Waarom.

En om dit te doen, moet men niet alleen by nacht een schotel of iets anders vol water onder den bloten hemel laten slaan, ten einde het water door de nachtlucht, als de zon diep onder den gezeiteinder staat, in ys verandert worde, maar men moet ook de tyd van 't jaar gade slaan, en de rechte winter maanden, namelyk die van Juny en July daar toe verkiezen, als buiten dewelke zulks bezwaarlyk gelukken zal. Onder tusschen word het ys niet dikker als ruim een gulden, het welk wederom

Aldaar word weinig of geen ys gevonden.

wederom smelt, als de zon maar een quartier uur daar op gefche- nen heeft, zoo dat men met recht mag zeggen, dat men ys, maar niet langer dan een quartier uur gezien heeft.

Ook geen sneeuw.

Hier toe helpen deze maanden zeer veel, om dat in dien zelven tyd de toppen van de bergen met sneeuw of liever met hagel bedekt zyn, en tot de maand van Augusty of September aldus blyven; de overige tyd van het jaar zyn zy daar van vry, en wanneer zy in dien tusschen-tyd al eens bedekt zyn, geschied zulks enkelyk van een wolk, die sneeuw wit is, waar door de heftige en schadelyke Zuid-Oosten wind, gelyk by de andere bergen gezegt en aangehaalt is, als geteelt en voortgebragt word. Myns bedunkens is deze sneeuw of hagel op de bergen ook oorzaak, dat men in dit district zoo vele beeken en bronnen vind, 't welk ik nogtans niet hardnekkig wil staande houden. Wanneer men van den Keerweder na de Kerk wil gaan, is'er ter linkerhand een weg, langs den welken men na Stellenbosch komen kan, welke nogtans wegens het gevaar, 't welk men op denzelven heeft te duchten, van de inwoners den *Baugen-boek* genaamt word. En waarlyk de geen, die by nacht dezen weg moet passeren, moet benaauwt genoeg worden, gelyk my zelven menigmaal gebeurt is, als ik tot het maken van een Testament of ander papier na Drakensteen geroepen wierd; men moet niet alleen een gevaarlyk styl aflopenden berg overryden, die zoo smal is, dat men zeer licht in het voorby lopent water vallen kan, maar ook het gevaar van leeuwen en tygers ondergaan, die zelfs door den reuk de paarden schuw en razent maken, waar door men dan ook zeer onverhoeds in levensgevaar geraakt.

De Heer Jan Mulder, Land-

droff van Stellenbosch en Drakenfleen een man van een uitmuntent verstand, en ongemene kennis, wiens gelyke te myner tyd Afrika, buiten de Heren Gouverneur Louis van Assenburg, en den Kapitein Adolp Jan van der Laan, weinig of niet heeft gehad, heeft des niet tegenstaande een treffelyke Plaats aldaar aangelegt, die zoo vermakelyk is, dat Konst en Natuur wonderbaarlyk elkander den rang betwiffen. Want of schoon men gantsch Afrika, voor zoo veel het van Europeanen bezet is, door reisde, zoude men de weerga daar van niet aantreffen, niet tegenstaande dezelve met de Europeaanfche niet volkomen kan worden vergeleken.

Aldaar is een Buite-Plaats.

Het huis, 't welk na derzelve bouwmanier niet te hoog is, en wegens de bovengemelde heftige winden niet hoger derft worden gebouwt, legt tusschen hoge eeke bomen aldus gebolwerkt, dat men byna niets daar van ziet, eer en alvorens men dicht daar by komt. De andere tot de huishouding nodige gebouwen staan meest vry, en konnen zoo dra men aan deze Banghoek komt, gezien worden. Achter het huis legt de vermakelykste tuin, en in denzelven een treffelyke wynberg, ter zyde van den welken een byzondere boggaard gevoegt is. Deze drie zyn beide en bevallig voor 't oog, en lievelyk voor de neus. Wil men den smaak ook genieten, zoo weet ik niet, of dezelve wel ergens in zoo een kort begrip verge- noegder zoude konnen worden verzadigt dan hier, alzoo 'er allerhande zoorten van Europeaanfche en Indiaanfche vruchten aldaar by malkanderen aangetrossen worden.

Wat voor een ge- bouw.

Het friffche, klare en lieffelyk ruiffchende bron-water besproeit alle deze landen, als het nodig is, of loopt in een konstige vyver, die midden in den bloem-tuin legt, en met allerhande ongemene lekkere

vifch

Banghoek een gevaarlyke weg.

vifch bezet is, die men of met den angel of door het aftappen van het water vangen kan. Rondom dezen vyver staan zeer fraaje Bomen, als Piramiden gefchoren, en tuffchen dezelve verfcheide zoorten van allerhande keurlyke bloemen en Aloën; welk alles een byzondere vergenoeging en wonderbare verandering aan het oog verfehafft.

Vermakelyk Luffthuisje.

Konftig berg.

Gaat men midden door den tuin verby dezen vyver, vind men aan het end van den zelven een zeer vermakelyk Luffthuisje van jeneverbomen, welker reuk ongemeen lieffelyk is, geplant. Daarenboven verthoont zich voor het zelve een berg, door kunft gemaakt, of een aangename grotte, van verfcheide veelverwige fteenen gebouwt, zoo dat het verfehiet van kouleuren niet alleen een byzonder vergenoegen verwekt, maar het zelve word nog zeer veel vermeerdert door de om, in, en op deze fteenen waffende en op verfcheide tyden voortkomende veelverwige bloemen, welke ten laatften ook een bevaligheid byzetten de holligheden, gaten of fpelonken, in deze fteenberg of grotte voorbedachtelyk gemaakt, en met de keurlykfte porceleine beelden en andere figuren opgefchikt.

De Schryver heeft zich aldaar dikwyls verluiftigt.

Ik wil zeer gaarn bekennen, dat ik altyd zeer veel vermaak op dit Landgoed, *Sorgvliet* genaamt, en den gemelden Landdroft Mulder toebehorende, heb genoten, en had ik dat vergenoegen menigmaal, wyl ik de eer hebbe gehad, om Secretaris onder hem te zyn, en het veelyds amptshalven op myn gemak te zien. En denk ik nooit om die plaats, of ik gevoel altyd een zodanige vergenoeging, als of ik werkelyk daar op was.

Behalven dit zeer fraai Landgoed en dat van den Heer Burgermeester Jakob van As, 't welk niet ver van *Sorgvliet* buiten deze Banghoek na de Kerk legt, is

hier niet veel merkwaardigs, ten zy men alle kleine bakjes, de overige Meyereyen en wat daar van afhangt, bezichtigen wilde. Des niet tegenftaande moet ik nog als ter loops aandoen het Landgoed van den Heer Burgermeester Abraham Villiers, 't welk nog wat hoger legt, om dat niet ver van het zelve een plaats word gevonden, waar uit men de befte fteenkolen breken en graven kan, gelyk den de voorgemelde Landdroft Mulder reeds de proef daar van genomen, en dezelve zeer goed gevonden heeft, Ik moet hier ook nog by voegen dat niet ver van het vermakelyk Landgoed van den meergemelden Landdroft voor dezen een zilver-myn is ontdekt, waar uit eenig erts gegraven en na Holland gezonden is, edog waarom men het werk naderhand heeft laten fteken, is my onbewuft.

Een ander Landgoed.

Wanneer wy nu het ander en opper of Noordelyk diftrict van deze Colonie willen betrachten, zal men, om naderhand op een rechte weg te kunnen blyven, alvorens de Simons-valley bezichtigen, door den Heer Jan Blefus, in zyn leven geweze Fiskaal independent aan deze Kaap de Goede Hoop, als deszelfs eerste bewoner, aldus genaamt, ten einde om zyne erkentenis jegens den Begunftiger, den Heer Simon van der Stell, daar mede aan den dag te leggen; aangezien het een zeer groot wydluftig en goed land is, 't welk rogge, tarw, wyn, en allerhande veld en boomvruchten in overvloed voortbrengt.

Wat voor gebouwen daar in.

Zoo dra de gemelde Heer Blefus dit land in bezit had, liet hy een treffelyk huis, een fraaje wynkelder, een aardige mole, nevens andere nodige gevaarten aldaar oprechten, welk alles nogtans het rykelyk inkomen van het land hem wel haast weder vergoed heeft, alzooy hy een Buiteplaats heeft, die zeer aanzienlyk is.

Wan-

Wanneer in den jare 1707 van de Illustre Compagnie bevel quam, dat geen van hare Bediendens zich voortaan meer met den koornwijn en veehandel zouden bemoejen, maar deze neering aan de burgers en ingezetenen alleen overlaten, en die eenig land bezaten, het zelve zich zouden hebben quyt te maken, moest hy uit hoofde van zyn ampt, en andere ten voorbeelde dat goed verkopen, toen deszelfs geweze knecht, of schoon hy niet heel veel bezat, het hert had om het zelve voor 24 duizend gulden van hem te kopen, mids dat hy jaarlyks maar 2000 gulden zoude afleggen, en alzoo eerst in den tyd van 12 jaren de gantsche hofstede te betalen.

Na deze Simons-valley springt ons verder in 't oog, de berg, welke de onnozele eenvoudigheid misschien wegens deszelfs hoogte, die nogtans zoo zeer ongemeen niet is, alzoo ik 'er anders geen rede van weet te geven, den Babiloonfche toren genoemd heeft. Dezelve is zeer breed, en draagt veel uitgedeelde Landgoederen op den rug, daar onder het fraaiste, het Landgoed, 't welk voor dezen aan Pieter van der Byl toebehoort heeft; als zynde het zelve niet alleen uitstekent wel gelegen, maar is de grond ook zeer goed en vruchtbaar, als die wyn, rogge, en tarw in een grote menigte en byzondere deugdzaamheid voortbrengt. Dit zoude in fraaiheid nog wel gelyken het naastgelege Landgoed, aan den Drakensteenschen Burgermeester Louis le Grand toebehorende, 't welk hy gelyk als andere Fransche vluchtelingen van den Heer Gouverneur Simon van der Stell heeft bekomen; alle de overige, of schoon een uur ver van elkander gelegen, zyn van geen byzonder gewigt of aanzien.

Wyl wy reeds hebben gezegt, dat alhier geen Rechthuis of dorp te vinden is, zullen wy ons weder

na de Drakensteensche kerk beeven, en dezelve van buiten en van binnen bezichtigen. Edog moety niet verwondert zyn, dat ik u zeg, dat deze kerk beter na een schuur dan na een kerk gelykt. In plaats van pannen of leien is dezelve zoo als alle andere gebouwen, hoe pragtig voor 't overige, met riet gedekt, wyl de gruwzame vyand, de Zuid-ooste wind alleenlyk een rietdak wil onbeschadigt laten. Vervolgens is dezelve ook maar naauwlyks 3 of 4 voet hoog van stenen opgehaalt, waar van het dak begint, zoo dat ze van iemand, die het land onbekent is, van buiten meer voor een schuur als voor een kerk word aangezien.

De opschik en cieraad van deze Kerk van binnen is niet veel beter; men vind geen gestoelte, gelyk anders gebruiklyk is, en men aan de Kaap boven mate pragtig aantreft, en in die van Stellenbosch, eer dezelve afbrande, insgelyks geweest is, maar enkelyk eenige kleine stoelen, welke de menschen om te zitten, zelf met zich gebragt hebben. Van andere ciradien vind men nog veel minder, ten ware men den lessenaar en de preekstoel wilde daar onder tellen, waar voor en op welken de Voorlezer en Prediker, tot het verrichten van hun ampt, staan. Wiens schuld het echter zy, dat deze Kerk zoo slecht is, zal ik andere laten onderzoeken. Genoeg dat de Illustre Compagnie gantsch daar van vry is, en dat zy in tegendeel met veel yver tracht om dezelve te bezorgen, gelyk my uit andere voorbeelden zeer wel bewust is.

Niet ver van deze Kerk vind men een treffelyk Landgoed, aan Willem van Zeyl toebehorende, 't welk niet alleen wegens de situatie, maar ook wegens de naby leggende Kerk tot alle trafiquen, en voornamelyk tot den handel, zeer wel gelegen is, aangezien de

Van buiten

Gefchapenheid van binnen

Welk landgoed daar by legt.

men-

Een berg, de Babiloonfche toren genaamt.

Drakensteensche kerk, hoe dezelve gefchapen is.

menfchen menigmaal, als zy uit de Kerk komen, by hopen derwaards lopen, om iets te kopen, 't welk zy liever daar halen, dan dat zy zoo ver na de Kaap reizen, of fchoon zy iets meer op dat Landgoed betalen moeten.

Gelyk ik hier boven hebbe gezegt, dat vele Landgoederen en Meyereyen langs beide de zyden van de Berg-Rivier leggen, aldus is het hier ook gelegen. Ik zal my nogtans met het noemen en befchryven van dezelve niet ophouden, uit vreeze, van uw geduld te veel te tergen. Ondertuffchen kan ik niet met ftilzwygen voorby gaan, dat op den weg, welke tot aan de gemelde Berg-Rivier, en verder in het diftriët loopt, 't welk boven de Wagenmakers-Valley word genaamt, een hoge berg is, de Paarleberg genaamt, langs welken die weg voor by loopt. Edog word hy zoo niet genaamt, om dat op of ontrent den zelve paalen worden gevonden, alzoö eerder uit den zelve molefteenen konnen worden gemaakt, gelyk de Heer Gouverneur van der Stell reeds onderzocht heeft, en twee fteenen daar uit heeft laten houwen, maar liever wyl op den top van dezen berg een afgezonderde ronde fteen legt, die een parel zal vertonen, fchoon het wel zoo weinig is als het dient, waar uit dan andermaal de eenvoudigheid der geene uitmunt, die dezen berg om die rede met den naam van Paarleberg hebben belegt, welke naam hem nu nogtans voor eeuwig by blyven zal.

Hier over verwonder ik my nu niet meer, om dat ik reeds zoo veel voorbeelden daar van hebbe by gebragt; maar wel, dat deze grote volkryke Colonie, die jaarlyks een tamelyk kapitaal in de kas brengt, tot nu geen brug over de eerftgemelde Berg-Rivier heeft laten ftaan, daar zy nogtans byna jaarlyks droevige exempels

heeft, dat de een en ander zyn leven elendig daar in heeft verloren. Want fchoon 'er in den zomer, dat is van de maand van October tot in de maand van Maart of April geen gevaar van verdrinken is, wyl ze gedurende dien gantfchen tyd zeer klein, en om dat 'er weinig of geen regen valt, byna uitgedroogt fchynt, aangezien men naauwelyks tot aan de knien, ja op zommige plaatzen niet over de voeten nat word. Des niet tegenftaande is dezelve den daar op volgenden winter, dat is van April tot October te flimmer, vermids het overvloedig vallende regenwater, dezelve zoo opfwelt, dat zy overloopt, en gantfche vlaktens onder water zet.

Weshalven zy, gemerkt den fnellen froom, hoogft gevaarlyk is, om over dezelve te geraken. En of fchoon men te voet gantfch niet daar door kan komen, om dat men door de snelle froom voortgesleept zoude worden. Of fchoon iemand ook zich te paard daar in begeeft, en verzekert is, dat het paard wel zwemmen kan, zoo is zulks nogtans niet veel te vertrouwen, wyl de froom het paard infgelyks aan zodanigen oever kan dryven, dat het niet dan met groot levensgevaar daar uit kan geraken. Want als het paard met de voorfte voeten wil aan land flappen, en zich dienvolgens overend begeven moet, zoo is het in het water, daar de achterfte voeten geen grond konnen krygen, zeer ras gedaan, dat het of op geen vafte grond kan komen, of dien al krygende, dat het met den ruitter, als deze niet wel op zyne hoede is, omflaat, en den ruitter afwerpt, welke als dan het paard quyt zynde, door de froom zeer licht elendig sneuvelen kan, en dat het paard alleen daar uit komt.

Dienvolgens was het voor de Colonie hoogft nodig dat 'er een brug te bouwen.

Paarleberg.

Waarom
dezelve al-
dus ge-
naamt
wierd.

Berg-Ri-
vier heeft
een brug-
gevoerd.

Is gevaar-
lyk te pas-
feren.

Waar zy
een brug
behoorden
te bouwen.

brug over de eerstgemelde Berg-Rivier wierd geslagen, te meer om dat als zy zodanig is geswollen, geen mensch daar over in de Kerk of op den molen die aan den voormelden Paarleberg staat, komen kan, en zoude dezelve dan gevoeglyk kunnen worden geslagen, op de plaats, daar de communicatie met de over dezelve leggende districten, nevens de Colonie van Waveren, in malkanderen loopt, en die by het huis en Buiteplaats van den Drakensteenschen Burgermeester François du Toit, is.

Wagenmakers-Vallei. By den gemelden François du Toit komt men in het derde district, namelijk in de Wagenmakers-valley, welke van haren eersten Bewoner, die een Wagenmaker zoude zyn geweest, den naam geërfd en tot nu behouden heeft. Of schoon nu de Berg-Rivier dit district doortroomt, zoo geschied zulks echter met zoo veel hochten, dat men zeer weinig meer van dezelve te zien bekomt. Want zy vloeit van haar eerste oorspronk, de eerstgemelde Keerweder, door vele nog onbewoonde landen der Hottentotten, en loopt eindelyk in den haven van St. Helena, welke ver over den haven van Saldanha legt, alzoo dat de lengte, welke zy Afrika doorloopt, ruim 100 mylen uitmaakt.

Daar in hebben de Hottentotten nog onlangs gewoont. De Hottentotten hebben in dit district nog onlangs huisgehouden, maar zoo dra de Europeanen quamen, om zich aldaar ter neder te zetten, wierd hen de marsch wel ras aangekondigt, waar door zy zich genoodzaakt vonden, om dieper landewaards in te gaan. Ondertusschen is dit ook van alle andere tot nu beschreve districten te verstaan, om dat derzelve oude inwoners de Hottentotten, altyd hebben moeten plaats maken, waar van 'er nog veele, die niets bezaten, zich onder de **Kristenen** of Euro-

I. Deel.

peanen onthouden, en kan ik wel tot haar byzondere roem zeggen, dat als zy eens haar woord hebben, gegeven, om dit of dat te doen, dat zy daar ontrent ook niet licht in gebreke blyven, ten ware men hen veel verspreekt en weinig geeft; aangezien zy insgelyks de vaste rekening maken, dat men zal nakomen, het geen men belooft heeft.

Lof der Hottentotten.

Daar komt my een aardige historie te binnen, die het geen ik nu heb gezegt, gantschelyk bekrachtigen zal; zynde my dezelve verhaalt, van iemand, dien ze zelf wedervaren is; en wyl hy voor het overige altyd oprecht en in zyne vertellingen nooyt leugenachtig is bevonden, zoo kan ik aan deze waarheid, die hy my als een vriend, in 't byzyn van vele eerlyke luiden verhaalt heeft, in genen dele twyffelen. Namelyk de gemelde vriend, genaamt Jakob van der Heyde, had een zodanigen Hottentot reeds zedert eenige jaren in zyn dienst, welke hem had beloofd, om hem zoo lang te zullen dienen, tot dat hy zyn nieuw gekogt landgoed Welmoed, zoude hebben betaalt, mids dat hy hem alle weken zyn Tabak en verder lyfs-onderhoud, en voorts al het geen hy mogt hebben bedongen, geven zoude.

Voorval met een Hottentot.

Deze conditien wierden ook alle van de zyde van den gemelden van der Heyden nagekomen; hy echter, wyl zyn Baas of Heer Jacob of Kobes heete, en van de vreemdelingen ook wel zoo wilde genaamt zyn, toonde op een tyd wakker zyn hoofd, schoon Van der Heyde hem de beste woorden gaf, tot dat zulks niet helpende, de Baas zoo heftig wierd, dat hy zynen Hottentot een wakkere muylpeer gaf; waar op deze de deur uithep, en den gemelden Van der Heide in Hottentots-Hollandsch op de volgende wys dreigde: *Kobes ik jou*

zyne byzondere rede.

ja 'k hemmie versproken, ik zoo lang zal

Q

zal by u blyven, tot jou Husing de dubbeltjes betaalt hemme, gy 'k hemme een oorfyg gemme, is dat braa? wagt om als gy de dubbeltjes betaalt hemme, ik ja strakjes voort lopum zoo. Dat is: Jacob ik heb u beloof, om zoo lang in uw dienst te blyven, tot dat gy Husing (zynde de Verkoper) zoudet hebben betaalt. Gy hebt my een oorfyg gegeven is dat redelyk? past maar oo, zoo dra als gy het geld zult hebben betaalt, zal ik weglopen. En dit gezegt hebbende, floeg hy op zyn achterste, en zeide, dat is voor jou.

Hottentotten houden haar woord.

Reflectie hier over.

Hier uit blykt nu, hoe trouw deze menschen zyn, en hoe eerlyk zy haar woord nakomen, aangezien de Hottentot zoo voort weder aan zyn werk ging, en deed het geen zyn plicht vereischte. Het welk billyk de meeste Duitschers, ja alle andere Europeaansche natien tot spot en schande moet strekken, als welke om een beuzeling, haar beloften vergeten, en zich van zulke barbarische heidens beschaamt laten maken. Edog wanneer ik nog eens aan de levensbeschryving van deze menschen kom, zo zullen zich wel meer andere diergelyke stukken opdoen, die veel gewigtiger zyn, door dewelke wy, die Kristenen willen zyn en heeten, van hen nu ter tyd, en God geve, dat wy ook niet daar na daar door beschaamt zullen gemaakt worden.

Vierde district van de Colonie.

Voor't overige wyl de gebouwen en de landeryen in dit district nog niet in zulken staat zyn, dat zy een byzondere aanmerking en naauwe beschryving verdienen, zoo zal ik daar van afgaan, en my na het vierde als nog overig district wenden, 't welk als buiten de gewonelyke grenzen van de gemelde Colonie, een byzondere beschryving der bergen en rivieren zal verschaffen, te meer, om dat men in Europa als

nog weinig van dit gewest gehoord heeft.

Dienvolgens verthoont zich voor eerst, de hoge en puntachtige berg, welke van den eersten Heer Commandeur over dit Voorgebergte, Jan van Riebeeck zynen naam heeft bekomen, en derhalven nog heden dien dag Riebeks-kasteel genaamt word. Ontrent dezen berg hebben de ingezetenen vele landgoederen, en verscheide meyeryen aagelegt, die nu ter tyd reeds zeer treffelyk in staat zyn. De voornaamste behoren aan verscheide Heren, als welker namen hier te noemen, genoeg zal zyn; onder anderen aan den ouden Landdrost Pieter Robbertsen, Jakob van der Heyde, Pieter van der Byl, Dirk Coetzee, Jan Botma en andere. Daar zouden 'er zonder twyffel nog wel meer worden aangelegt, ten ware 'er gebrek aan water was; en alzoo dit op zommige plaatzen ontbreekt, moet dit goede land zekerlyk braak blyven leggen, tot dat zich t'eeniger tyd nieuwe bronnen openbaren.

Alhier vind men wel regenwater genoeg, dat in putten opgevangen word, zoo als ik van verscheide andere plaatzen reeds hebbe gemeld; maar gelyk het op die gemelde plaatzen brak of t'eenemaal stinkt word, alzoo gaat het hier ook niet beter; 't welk nogtans de menschen zoo wel als de dieren tot hun onderhoud moeten gebruiken, wyl zy dichte by geen beter water krygen kunnen. En heb ik op beide de Plaatzen van de Heren van der Heide en Van der Byl het elendigste water gevonden en gedronken; het zelve word hoe langs hoe brakker, maar men vind geen zoutachtige stoffen, schoon het t'eenemaal verdroogt.

Het is niet te loochenen, dat tusschen de landgoederen van de gemelde Heren van der Heyde, Van

Daar in legt de berg-Riebeeck-kasteel.

Heeft slecht water.

Van der Byl en de weduwe Beatrix Verwey, een Bron gevonden word, die nog tamelyk goed water geeft, welke de gemelde Van der Byl tot het drenken van zyne schapen heeft laten graven; weshalven een zeker land-boer uit de Tygerbergen, die een weduwe aldaar had getrouwt, dezelve zeer inflantelyk voor hem verzocht, en ten eersten verkregen heeft. Edog door dien de bovengemelde bureu van deze bron benadeelt, en voornamelyk daar door genoodzaakt wierden, om met hun vee niet meer derwaards te komen, of het zelve te drenken, zoo hebben zy daar overaan den toenmaligen provifioneel Opperhoofd van dit land, den Heer Willem Helot geklaagt, en zoo veel te weeg gebragt, dat'er een commissie belegt wierd, welke deze bron bezichtigen en haar verslag by geschrifte overzenden zoude.

Verfchil wegens een bron.

De zelve woont de Schryver by.

Wyl ik juist op den zelven tyd Secretaris van Stellenbosch en Drakensteen was, zoo was het myn plicht, om mede derwaards te gaan, en het raport van de Stellenbosfche en Drakensteensche Gedeputeerden op het papier te brengen. Het zelve liep daar heene, dat de gemelde landboer aan de eerstgemelde zekerlyk het water ontnam, en dat zy, als deze bleef, gedwongen zouden zyn, om te wyken, en hunne landen, die zy reeds zoo lang hadden bezeten, te verlaten. Wat echter op dit raport, 'twelk in den jare 1712 overgegeven is, eindelyk voor een finaal besluit is gevolgt, kan ik niet weten, wyl ik in dien tyd weggegaan ben. Ondertuffchen acht ik dat de Heer Helot deze zaak lang genoeg zal hebben verschoven, om deze zyne donatie en belening niet uit te trekken, of zynen gunsteling te laten vallen.

Vorige posten wegens de

Eertyds wanneer de Hottentotten nog meer hert in 't lyf hadden, en onderftaan dorften, om aan de Europeanen het hoofd te bieden, of het hare te roven, te fleelen, of op allerlei wys ahandig te maken, waren de Gouverneurs genoodzaakt om alhier, ten behoeve der ingezetenen, en ten dienft van de Illustre Compagnie, een fterke post op te rechten, en met veel volk te bezetten, ten einde om op de bewegingen van deze barbaren een wakent oog te houden. Ten dien einde hebben zy een woning voor 100 man, en een ftal voor hare paarden aldaar laten bouwen, om by de hand en fterk genoeg te zyn, als 'er eenige duizend Hottentotten quamen zamen te rotten, en iets vyandelyks te ondernemen.

Deze Ruiters hadden ook op een hoogte een ftuk gefchut, 't welk zy moesten los branden, als 'er een zwarm Hottentotten quam, om daar door aan andere, die insgelyks op andere plaatzen, als in de groene Kloof, enz. om harentwille op gelyke wys en uit gelyke voorzorge derwaards gelegd waren, een teken te geven, dat zy zich gereed moesten maken, om hen, wanneer zy al te kort mogten komen te fchieten, te kunnen helpen, om de vyanden te verjagen. Naar dien echter als nu de vrede tuffchen deze Barbaren en de Kristenen is getroffen, en zy door veel leergeld eindelyk tot een vreedliedend besluit zyn gebragt, zoo is zoo wel deze als alle andere fterke wachten ingetrokken, en zyn de ftukken wederom in de vesting gebragt, gelyk men dan op deze plaats niets dan enkelyk de overblyfzels van de woning en van de paardestaf ziet. Als nu zyn de Hottentotten met de Europeanen zulke goede vrienden, dat de Illustre Compagnie, of in dezelfs plaats de Europeanen alle met malkanderen, tot Mediateurs worden verzocht, als zy zelf onder elkander oorlog voeren, gelyk daar van zeer veel

Hottentotten

Hoemen den inval van hen belette.

Is als nu vernietigt.

voorbeelden zouden kunnen worden aangevoert.

Wet ver-
van d. d.
dubbel be-
hoort

Voorts behoort ook tot dit district het land, wegens de menigvuldige Rivieren, de 24 Rivieren genaamt. Voor weinig jaren zyn 'er eerst eenige derwaards gegaan, om kondfchap van het land in te nemen, en vermids het hen toefcheen, dat de grond goed en 'er overvloed van water was, zoo hebben zy van tyd tot tyd van de Gouverneurs een plaats verzocht, om hun vee te weyden, en vet te maken. Dezelve verkregen, zyn zy derwaards geweken, en wanneer men zag, dat zodanige in hunne mening of gevoele ontrent den grond niet bedrogen waren, zyn 'er tamelyk veel derwaards afgezakt, die zich hebben bemoeit, om daar insgelyks een stuk lands te bekomen, 't geen hen ook niet is afgeslagen, en gaan 'er byna dagelyks nog meer derwaards, welke zich met haar vee aldaar nederlaten.

Heeft goe-
de weide.

Is rucht-
baar.

Behalven de weydens voor vee, hebben zy als nu ook verlof gekregen, om eenige weinige morgen lands te bebouwen en te bezaajen, ten einde om niet genoodzaakt te zyn, om haar brood zoo ver te halen. Door dit middel hebben zy insgelyks den grond zoo vruchtbaar bevonden, dat zy zeer wel vergenoegt kunnen zyn, aangezien zy van een maat koorn 25 tot 30 en dikwyls nog meer wederom bouwen; en wyl zy gene watermolens aldaar hebben, om hun koorn daar op te malen, zoo bedienen zy zich van kleine hand-molens, byna op dezelve wys als de Kofli of Peper-molens, edog met dit onderscheid, dat 'er geen houte postlement onder aan is, werdende dezelve in een muur vast gefchroeft, en van een zwart of slaaf behandelt, die in een dag ruim een mffel of anderhalf kan malen. Het meel valt in een zak, onder aan den molen vastgemaakt, en word verders niet meer gebuilt.

U zonde
len.

Wat my aanbelangt, ik kan wel zeggen, dat de wyze van fpreken van Plautus en Terentius van *dare in Pistrinam*, dat is, in den zwaarften arbeid, en verflaafte dienstbaarheid fteken, met dezen arbeid zeer duidelyk uitgelegt word; aangezien deze molenaars geftadig in haar zweet dryven, en menigmaal niet weten, waar zy van matheid en vermoeidheid blyven zullen.

Is een zwa-
re arbeid.

Deze 24 Rivieren echter leggen achter het Riebeek-Kasteel, ontrent een dag reize Noordoost; en vermids de inwoners zich nog maar zoo onlangs aldaar hebben onthouden, en de meefte hunne landen enkelyk ter leen hebben, dat is, altyd maar 6 maanden tot haar gebruik, en zy dezelve niet in eigendom bezitten, naar verloop van welken tyd zy wederom een verlof-brief van den Heer Gouverneur moeten hebben, ten ware zy van den Land-droft in boete wilden zyn beflagen, zoo hebben de inwoners derhalven ook weinig luft, om een goed gebouw daar op te zetten, dat van daag hen, en morgen aan een ander zoude toebehoren, die het land weder ter leen zoude bekomen, waar door men dan ook niets aanmerkelyks aldaar ziet om dat hunne huizen enkelyk herders of zodanige hutten zyn, die by de oude Scyten *Tuguria* wierden genaamt.

Hoe het
met het ge-
bruik van
dit land ge-
fchapen is.

Wyders worden tot het district van de Drakenfteensche Colonie gerekent, de Honingbergen, die nog ontrent een dagreize van de 24 Rivieren afleggen. Zy hebben hunnen naam bekomen van de menigvuldige honing, die de byen aldaar by malkanderen vergaderen, en in de fteenreten of fpleten verbergen, waar uit dezelve als de zon heet fchynt, en het was gefmolten is, uitloopt, en zich aan de onwetenden Hottentotten openbaart. Wyl deze

Honing-
bergen, van
waar hun-
ne naam.

happig

Hottentotten zoeken den honing op.

happig zyn, om een pyp tabak of een glas brandewyn van de Europeanen te verdienen, zoo klauterden zy op de stlyfte klippen, en halen denzelven dikwyls niet zonder groot levens gevaar van daar, doen ze in een ranzel, welkers hairen van binnen zyn, en brengen ze tegen gemelde beloning, zoo als dezelve is, met was en hairen vermengt aan de Europeanen.

Wie zich daar van bedient.

Wyl nu de inwoners van deze Honingbergen, hoewel 'er als nog weinig en enkelyk zodanige zyn, die hunne schapen willen weyden; nog bier of wyn, maar alleen water, of als het al heel wel en op zyn zondags is, melk van de Hottentotten te drinken hebben, waar toe ik echter wegens de grote morfligheid geen trek of lust heb, zoo is aan deze menschen de gemelde honing zeer aangenaam, om dat zy daar van honingbier of mee brouwen, en een gezonden, en zelfs als zy willen een sterken drank maken kunnen. Vermids zy ook weinig brood hebben, als dat zeer moeijelyk en lastig valt, om zoo ver te voeren, zoo eeten zy vleesch tot vleesch, namelyk zy nemen een stuk hamels of lamsvleesch, en eeten in plaats van brood, droog herte of ander wild vleesch daar toe, 't welk hen zoo wel bekomt, dat men heel zelden van een ziekte hoort.

Dient tot drank.

Waarom dit land niet word gebowt.

Zy konden koorn genoeg hebben, als zy wilden, of hen geoorlooft was. Het land is goed en zeer vruchtbaar; daarenboven hadden zy mist genoeg, by aldien die van noden was; maar hen is zulks niet geoorlooft, en wanneer zy al verlof hadden, zouden zy tog de moeite myden, derhalven nemen zy liever een snaphaan met zich, om een of ander wild te vellen, wanneer zy mager vleesch genoeg opdoen, dat zy zelfs hunne schapen spa-

ren, en zoo veel te meer van dezelve verkopen kunnen. Van de mist, wyl hy in den regentyd of winter week word, maken zy kluiten, zoo groot als ontrent een turf of een tegelsteen, welke hen vervolgens voor hout versfrekken moet.

Ëindelyk behoren tot dit district ook de Piquet-bergen, van de eerste kondichappers van het land aldus genaamt, om dat zy onder of by dezelve een Piquetje op de kaart speelden, 't welk volgens bekomen bericht, tot laat in den avond zoude hebben geduurt. Deze bergen leggen nog een dagreis verder als de honing-bergen, of om kort te zeggen, acht dagreizen van de Kaap de Goede Hoop, waar ontrent zich als nog weinig Europeanen onthouden, en aldaar hunne schapen hoeden, ten einde om dezelve vet te maken en met groter voordeel te kunnen verkopen.

Piquet-bergen, van waar hunne naam.

Zoo wel in dit, als in het voorgaande district, namelyk de Honingbergen, hebben de oude en eerste inwoners, de Hottentotten als nog bestendig haar verblyf, welke ook zeer vriendelyk tegens de Europeanen zyn; behalven dat zy in den jare 1712 een van hen hebben gedreigt, van hem het vee af te nemen. Van deze bedreigingen is nogtans niets gekomen, door dien de Illustre Compagnie of in deszelfs naam, het provisionele Opperhoofd, de Heer Helot zich de zaak aannam, en 150 man, te weten 50 zoldaten en 100 burgers derwaards deed trekken, om de wederspanningen tot gehoorzaamheid te brengen; edog hier van zoo als ook van de Hottentotten zal te zyner tyd meer volgen.

Hottentotten wonen in dit en het vorig district.

En hier mede is ook de derde Colonie afgehandelt; 't welk hope ik van het geen een nieuwsgierig gemoed kan vergenoegen, behoortlyke naricht zal hebben gegeven. Of sehoon het my niet zwaar zoude vallen, om verder te gaan, en

der Flottentotten eigen en als nog gantsch vry land te beschryven, zoo moet ik zulks nogtans opschorten, alzo ik als nu voorgenomen heb, om van de aangelegde Colonie bericht mede te delen, en ook wyl ik my nog zeer wel weet te binnen te brengen, dat ik in het begin van dit Hoofdstuk heb beloofd, om de nog overige en laatste Colonie van Waveren hier by te voegen.

Waveren Colonie, van waar haar naam.

Om nu zulks in 't werk te stellen, zoo moet ik voor al wegens den naam zeggen, dat de Heer Gouverneur Willem van der Stell in den jare 1701 heeft begonnen dezelve op te rechten, en haar den naam van Waversche Colonie, of het land den naam van Waveren heeft gegeven, om dat hy met de ryke en voorname Familie van Waveren in Amsterdam vermaagschapt was. Aan deze zocht hy eenen dienst te doen, en zich in hunne gunst dieper te wikkelen, om dat den naam van dat geslagt daar door als vereeuwigt was; welke naam nu ook bestendig aan de nakomelingschap zal by blyven, ten ware ook de gantsche Waversche Familie door een onverhoedsche schikking, t'eenemaal quam uit te sterven, of op een andere wys quam af te nemen.

Is nog gantsch nieuw.

Gelyk ze echter de nieuwste is, die kort voor myne aankomst is opgerecht, en aldus is genoemd, aangezien het land voorheen het rode zandt heete, ter oorzaak van een berg, welke deze Colonie van die van Drakensteen afscheid, zoo is zy ook de uiterste en verste van de Kaap de Goede Hoop, leggende ruim 25 of 30 mylen van dezelve, en wel ten opzichte van dezelve Oost.

Leegst ver van de Kaap de Goede Hoop.

Hare grenzen.

Hare grenzen zyn tot nu niet bepaalt, of schoon zy van vele, edog als nog onbekende en ongenaamde bergen omgeven is; daarenboven weet men ook nog niet, hoe ver deze Colonie zich uit-

strekken zal. Ondertusschen laat het zich aanzien, dat ze in 't kort met zoo veel inwoners zal worden aangevult, dat men genoodzaakt zyn zal, om andermaal een nieuwe op te rechten, en zoude in dat geval kunnen verstreken het naaste district, het zwarte land genaamt, dat onmiddelbaar of ten minsten niet ver daar van daan, aan het rode zandt grenst.

Of schoon de menigte der inwoners ten opzicht van andere Colonien, nog niet al te groot is, als 't welk in zoo korte omwenteling van tyd niet geschieden kan, wyl weinig vreemdelingen uit Europa meer derwaards gevoert, of gantsch gene meer vry zonder kostgeld te betalen, gezonden worden, weet men nogtans, en heeft de ondervinding het geleert, dat het land ongemeen goed is; daar is niet alleen goed houd, dat zeer weelderig groeit, maar de rogge, tarw en allerly hulzevruchten willen daar ook zeer wel slagen en wassen.

Is vruchtbaar.

De bovengemelde rode zandberg is tamelyk hoog en styl; weshalven de inwoners, van daar na de Kaap, of van de Kaap weder na huis rydende, in het overgaan van dien berg, altoos groot ongemak uitstaan; zy zyn gehouden, om den wagen of kar, ten ware zy denzelven breken wilden, telkens te ontladen, en den wagen uit malkanderen te nemen, en de goederen zoo wel als den wagen by stukken boven op den berg te dragen, den zelve aldaar weder in malkander te zetten, en te laden, aangezien zy anders met de grootste moeite eenige uren doorbrengen, eer en alvorens zy op den kruin van den berg geraken.

De rode Zand-berg is moejelyk over te komen.

Dit ongemak word veroorzaakt door het hout, dat dicht aan den ryweg wast, waar door men met het rytuig niet kan draagen, zoo als men wil. Daarenboven zyn 'er enkele ronde klippen,

Waar het van daan komt.

pen, die als op elkander geflapelt zyn, die den wagen dan op deze dan op gene zyde floten; zoo dat by aldien men wegens het hout wyken konde, de gemelde klippen in den weg zoude zyn, zoo men anders niet den wagen omfynen, en het een of het ander daar aan breken wil, 't welk hier op dezen weg nog veel erger zoude zyn.

Wat de inwoners van deze Colonie betreft; hier wonen gene andere dan zulke, welke zoo veel vee hebben, dat zy het op hunne eige erflyke goederen niet konnen wyden, en derhalven genoodzaakt zyn, om elders voedsel voor het zelve te zoeken. En vermids deze Colonie naaft die van Drakensteen legt, zoo begeven vele zich derwaards, en bouwen aldaar kleine flechte hutten, om dat zy geen eigendom aan het land hebben, en het maar 6 maanden tot 6 maanden ter leen krygen, gelyk reeds hier voren aangetoont is.

Om deze rede, en wyl deze Colonie als nog zoo zeer teer en in haar eerfte groei is, zoo heeft dezelve ook nog geen eige Rechtbank en zelfs nog geen Kerk, maar de inwoners moeten zich na Drakensteen, Stellenbosch of na de Kaap zelf begeven, om aldaar hunnen godsdienst te verrichten, hunne huwelyken te voltrekken, en hunne kinderen te laten dopen; de rechtzaken moeten zy na Stellenbosch brengen, als onder welkers Overheid zy behoren.

De Hemel heeft een ryke water zegen in deze Colonie gelegd, en haar behalven de menigvuldige koude bronnen en kleine riviertjes, met een warm bad beschonken, het welk echter by den eersten oorspronk zoo heet is, dat men onmogelyk daar in baden kan. Voorts welt het zoo rykelyk, dat men nog een tamelyke grote beek daar van ziet weglopen; die twee uren ver gestroomt, als nog zoo

warm is, dat men als dan eerst met het grootste vermaak daar in zoude baden, zoo anders iemand maar wilde yoorgaan en de proef van de werking van het zelve nemen. Door dien echter dit niet geschied, en niet ver daar van daan nog een ander warm bad is, van welkers goede werking men als nu verzekert is, zoo laat men zich aan dit weinig gelegen leggen, en men houd zig by 't geen reeds goed bevonden is.

Het legt ontrent 2 mylen van het eerste warme water of bad, 30 mylen van de Kaap de Goede Hoop Zuidooft, en alzo achter de Hottentots-Hollandsch bergen; 't is niet zoo heet als het eerste, en dienvolgens bequamer om te gebruiken; verscheide menschen hebben zich reeds daar in gebaad, en deszelfs deugd zeer heilzaam bevonden. Ik zelfs ben van de eerste geweest, die zich daar van bedient, en de goede werking daar van bespeurt heb; weshalven ik ook jegens andere menschen met roem daar van heb gesproken, en deswegen verscheide malen de eer heb gehad, om met eenige derwaards te reizen, gelyk zulks alles op een andere tyd wydlopiger zal uitgevoert worden.

De Hottentotten wonen nog by het zelve; deze Hottentotten worden de Koopmans Natie genaamt, welkers gantsch land zeer goed en vruchtbaar schynt, gelyk dan uit de bloemen en kruiden, die aldaar groejen, genoegzaam te zien is. Het zelve is nog gantsch onbewoont; en heeft zich als nog niemand aldaar erfelyk ter neder gefet, dan de bovengemelde Ferdinand Appel, die door byzondere gunst en genegenheid van den Heer Gouverneur Louis van Assenburg, dit bad na behoorlyk verzoek en gelukkige voorspraak van den Heer Kapitein Jan van der Laan, in vryen eigendom bekomen heeft, en nu door onder-

Nog een ander.

Waar het legt.

De Schryver heeft het gebruikt.

Aldaar wonen Hottentotten.

Wie het bezit.

Welke inwoners in deze Colonie.

Heeft geen Rechtbank nog Kerk.

Het water aldaar.

Warm bad.

dervinding van 's lands vruchtbaarheid spreken kan.

Wat men voor gebouwen aldaar aanleggen konde.

Indien hy doet, zoo als hy van voornemen is geweest, om een bequaam huis aldaar te bouwen, en de Baders, die als nog onder met zich gebragte tenten hebben moeten overnachten, te herbergen, zal hy daar uit een groot voordeel trekken; want vermids het bad uit den zoogenaamden zwartenberg vloeid, zoo kan het huis alzoo opgerecht worden, dat men met 't grootste vermaak niet alleen de rondom leggende dalen en heuvels, maar ook de hier voor beschreve Tafelberg, de Hottentot-Hollandsch bergen, de Keerweder, de Houthoek, nevens de Dalen en Rivieren, die daar door lopen, zien kan.

De Schryver word van wilde Olyfantten verschrikt.

Edog ik heb reeds gezegt, dat ik by een andere gelegenheid omstandiger daar van zal schryven; derhalven laat ik het daar by berusten, en voeg maar alleen daar by, dat ik in den jare 1709 by den voorgemelden Houthoek ses wilde Olyfantten ontmoetede, die my met den eersten opslag geen kleinen schrik aanjoegen; na dat ik echter zag, dat zy gingen grazen, en daar benevens naby het water waren, en zy my onbekken en ongemoeit gaan lieten, heb ik deze vrees voor gevaar vergeten, en mynen weg geruust na het warme water vervolgt, gelyk ik dan ook zonder eenig ongemak, God zy gedankt! aldaar aangekomen ben.

Ook heb ik eens by het warme water zelf wanneer ik by nacht in myn tent lag te slapen; een bezoek van elf leeuwen gehad, die door haar verbazend en doods benaauwdheid veroorzakent brullen wel ras den slaap uit myne oogen drevén, en kan ik wél zeggen, dat ik zoo lang als ik leef, in zodanigen angst nooit ben geweest, om dat ik alle oogenblik vreesde, dat ik elendig zoude worden verscheurt, aangezien ik maar 3 Hottentotten, die myne Tolken waren, by my had, nogtans heeft God, wien eeuwig dank daar voor zy? my uit hare moordaardige en verscheurende klauwen door hulp en bystand van deze Hottentotten gered; als welke dezelve door het werpen van brandende houten hebben verjaagt.

Krygt een bezoek van elf leeuwen.

Is in grote angst.

Word van het gevaar bevreed.

En dit is het geen, Lezer; 't welk ik hebbe nodig geacht, om van deze Colonie te melden, en ik ben verzekert, dat gy als nu van de uitgestrektheid van deze 4 Colonien een recht begrip zult hebben. Ik konde wél wederom een reis onder de Hottentotten doen, en tonen, dat ik het land ten Oosten ook heb bezichtig; edog ik laat zulks wegens bovengemelde oorzaken. Want wanneer ik beginnen zal, om van de Hottentotten in 't byzonder te schryven, zal deze materie beter als hier kunnen worden uitgevoert.

Besluit dit Hoofdstuk.

IX. HOOFSTUK.

Waar in de vruchtbaarheid des Lands word aangetoond; zoo uit deszelfs ryke Vee-teelt; als overvloedig Koorn-gewas.

Verzolg van de vorige stoffen. De Kaap de Goede Hoop een der gezegensde Landen. Wat de Schryver van de vruchtbaarheid van't land berichten zal. In welke order de stoffen van dit Hoofdstuk volgen zullen. Voorbericht wegens het vee. Waar de voornaamste zomerweyden. Word zeer vet daar van. Waar zulke vetheid van daan komt. Wien de weyden in de groene Kloof toebehoort. Hoe veel ossen en schapen aldaar worden geslacht. Waar men aan de Kaap het beste vleesch kan bekomen. Groene Kloof heeft zoutpannen. Waarom aldaar een wacht is. Een andere oorzaak. Afhandeling van het eerste punt. Hoe het land klaar gemaakt word. Hoe de tuinen. Van de wyze van landbouwen aan de Kaap de Goede Hoop. Word kyns altyd met ossen gedaan. Een ploeg vereischt dikwyls veel ossen. Waarom. Een andere oorzaak. Tot landbouwen behoren veel menschen. Hoe de ossen aan de Kaap by malkanderen worden gespannen. Hoe het jok beschapen. Wat de Schryver van dat jok oordeelt. Om welken tyd het land gebouwt word. Wat een boer het geheele jaar door alle maanden te doen heeft. Wat ontrent het zaaien aan te merken zy. De aardbodem kan alle vruchten dragen. Eenige kan men niet zaaien. Wat van den haren aan te merken zy. Kan niet gebouwt worden. Wat behalven den wind de gewassen beschadigt. Beschryving van zeker kruid. Is niet uit te roejen. Des Schryvers meening van dit kruid. Schadelijke honing en meeldourw. Olyfant en andere dieren doen schade aan het koorn. Het weer doet aldaar geen schade. Zelden donder aan de Kaap de Goede Hoop. De aarde geeft jaarlyks een ryke oogst. Daar van word veel na Batavia gevoert. Wat het zaad in den vogst uitlevert. Rijsen beschadigen erweten en bonen. Het afsnyden der veldvruchten moet gezwind geschieden. Hottentotten in den oogsttyd stout. Hoe men de garven maakt. Wanneer de vrucht binnen gebragt word. Grote koorn hopen. De inwoners hebben geen gebruik van schuren. Laten het koorn onder den bloten hemel. Dog het word toegedeekt. Hoe de inwoners hare dorfschloeren maken. Byzondere manier van dorfschen. Wat de Schryver daar van oordeelt. Is een voordelige arbeid. Daar toe worden twee menschen vereyscht. Hoe het gedorfschte koorn gezuivert word. Byzonder instrument daar toe. By dezen arbeid gaat veel koorn te loor. Word niet geacht. Geeft tog zyn voordeel. Wat voordeel de Compagnie van den veldbouw heeft. Krygt de tiende der vruchten. Kan zoo licht niet bedrogen worden. Wat de Schryver verder verhalen wil. Hoe de koejen gemelkt worden. Wat by eenige koejen in acht te nemen. De Schryver wederlegt een valsch bericht. Gemeen gewigt der ossen. Wat van de schapen aan te merken. Hebben goed vet. Word voor hote gebruikt. Hebben vette slaarten. Schapen, ossen en koejen zyn aan de Kaap overvloedig. Echter is het vleesch zeer duur. De schade van de wilde dieren onder het vee word niet geacht. Sterke regen is het vee nadelig. De slaven krygen het vleesch van gestorven vee. Voorzorg tegen de ruige schapen. Besluit van dit Hoofdstuk.

Vervolg van de vorige stoffe.

TOt nu wanneer ik u de uitgestrektheid van de Hollandische Afrikaansche Colonien, door de Oost-Indische Compagnie aldaar; aan de Kaap de Goede Hoop opgerecht, na elkanderen in eenige Hoofdstukken hebbe voorgesteld; is 'er niets dan maar de buitenste schaal aangetoont,

I. Deel.

waar uit gy wel hebt kunnen afnemen, dat 'er van binnen een goede kern of pit moest insteken; hoe echter dezelve is, en hoe hy smaakt, is u als nog onbewust, en zal ik derhalven om uwe nieuwsgierigheid te voldoen, en myn woord stand te houden, insgelyks de kern bloot leggen, en tonen,

R

dat

dat dezelve van aanzien lieflyk , van reuk aangenaam , en van finaak treffelyk te noemen is.

Kaap de
Goede
Hoop, een
der gezeg-
genste
Landen.

Ten einde ik my echter in gene wydlopigheid inlate , en ten eerften tot de zaak trede, zoo is het zeker, dat dit Voorgebergte een der gelukkigste landen, die onder de zon kunnen worden gevonden, is, als 't welk niets ontbreekt, dat men tot lyfs onderhoud van noden heeft. Want de vruchtbaarheid van dit land, als waar uit men den voorrang van het een boven het ander pleegt te besliffen, is zoo groot, heerlyk en voortreffelyk, dat het wel verdiende van de gene al yd bewoont te zyn, die haar grootste vermaak stellen in het beschouwen en betrachten van Gods Schepzels, en die dezelfs daar uit volgende goedheid zoeken, den waren God cenig en alleen dienen, en hem voor alle zyne weldaden van herten dank zeggen; daar het echter helaas! zoo veel hondert jaren van zodanige Heidens is bezeten, die van God wel eenige kennis hebben, maar hem nogtans niet van herten dienen, of hem naar al hun vermogen zoeken te eeren, te beminnen en te pryzen.

Wat de
Schryver
van de
vrucht-
baarheid
des lands
berichten
zal.

Wanneer ik echter van voornemen ben, om de vruchtbaarheid des lands voor te stellen, zoo zal 't hoogst nodig zyn, als voor af te zeggen, dat myne menig niet daar hene strekt, om u alhier de drie ryken der Natuur zoo als zy worden genoemd, *ex professo* voor te stellen. Want dit zoude zich hier nog laten doen, nog ook voeglyk geschieden kunnen; maar wel op een andere tyd kunnen worden onder handen genomen; maar ik zal u alleenlyk uit de gemeenste, en in 't menschelyke leven nuttigste stukken tonen, dat dit land genogzaam in staat is, om dingen voor den dag te brengen, die in den beginne en voor de komst der Hollanders, hier niet hebben gegroeit. Kortom, hier

zal maar van koorn en wyn, nevens de veldvruchten worden gehandelt, als welke drie stukken het menschelyke leven noodzakelyk hebben moet, en waar door dat gelukkig gemaakt word.

Wyl echter by deze verhandeling vele andere stoffen tusschen beide inkomen, die byna onafscheidentlyk zyn, zoo zoude niet ondienstig zyn, dat ik vooraf een nette order hield, waar na ik deze zaken denk af te handelen, ten einde naderhand niet een verwarring daar uit ontsta, waar door alles onder malkanderen en onverstaanbaar zoude geraken. Deswegen heb ik by my zelfs besloten, om voor eerst van de koornvruchten te handelen; waar na de treffelyke wynstokken, en eindelijk de boom en tuinvruchten te voorschyn komen zullen; edog zoo, dat de byzonderheden des lands, die nog van niemand aangewezen zyn, tot besluit zullen worden daar by gevoegt.

In welke
order de
stoffen van
dit Hoof-
stuk zullen
volgen.

Ondertusschen eer en alvorens ik daar toe kom, en iets van het eerstgemelde stuk melde, zal voornamelyk nodig zyn, om het een en 't ander in 't algemeen van het vee te zeggen, met het welk zy den grond zoo wel tot zaajen als tot planten, zoo wel tot de wynbergen als tot de tuinen, gereed of klaar maken moeten; ten einde ik niet naderhand genoodzaakt werde, om hier van iets onder andere stoffen te lassen, en de begonne vertelling af te breken,

Voorber-
richt we-
gens het
vee.

Dienvolgens moet ik weder aanhalen, 't geen ik in myn voorgaande Hoofdstuk van de Kloof, het land van Waveren en het Zwarte land gezegt heb, namelyk dat aldaar weinig koorn en gantfeh geen wyn, maar daar en tegen gras genoeg valt; het welk ik hier weder te pas breng, om met eenen te zeggen, dat het vee aldaar deszelfs voornaamste zomerweyden vind, zonder dewelke het

Waar de
voornaam-
ste zomer-
weyden.

veel-

veeltyds niet in staat zoude zyn, om den nodigen arbeid van den veldbouw te verrichten. De menschen zouden insgelyks behalven het wild, dat'er genoeg word gevonden, en dat ook niemand te doden verboden word, wanneer men maar verlof daar toe verzoekt, hoewel het veeltyds ook zonder verlof geschied, weinig vleesch van hun dood mager vee kunnen halen, wanneer deze weyden de schapen en ossen niet zoo vet maakten, dat zy met genoege te genieten zyn; ja zelfs word het vleesch in een korten tyd zoo vet, dat men het zomtyds wegens al te veel vet met geen byzondere graagte nuttigen kan, ten zy iemand een byzonder liefhebber van vet vleesch is.

De oorzaak van deze schielijke en grote vetheid is onder anderen, om dat de menschen elkan- der met haar veel vee plaats kon- nen geven, vermits zy overal water en gras genoeg hebben. Wanneer echter het land tot bouwland, dat is, tot velden, wynbergen en tuynen gebruikt wierd, gelyk op andere plaatzen van deze Colonie geschied, zoo zoude het zekerlyk wat beter moeten worden overlegt, en zou- de men ook aldaar in de benoem- de districten den arbeid niet ver- geefts doen, zoo als de erweten en bonen, die aldaar jaarlyks zyn ge- plant, tot nu hebben aangetoont. Derhalven het zelve ook van tarw, rogge en gerst, zoo als mede van den wynflok te vermoeden is.

In de groene Kloof word ook niet te veel gezaait, of schoon zich als nog weinig menschen al- daar ter neder gezet hebben; aan- gezien dezelve, niet tegenstaande zy byna 20 mylen van dit Voor- gebergte afleggen, echter van de Illustre Compagnie, die ze nog altyd tot haar eige gebruik aan zich behoud, aan niet meer dan vier perzonen om te beweyden, zyn ingeruimt; edog deze zelve

I. Deel.

vier perzonen hebben een zulke wydlopige weyde zeer wel van noden, om dat zy voor de gemel- de Compagnie en hare schepen slachten moeten, als waar mede zy een byzonder contract, door- gaans voor 5 jaren hebben aange- gaan; welke gehouden zyn, om altyd goed en vet vleesch te leve- ren, ten ware zy wilden gevaar lopen, dat het vleesch verbeurt verklaart en zonder geld aan de slaven te eeten gegeven werde. Daarenboven moeten zy ook een groot getal schapen en ossen in voorraad hebben, ten einde zy het de gantsche tyd uithouden, en maar het beste, 't welk hen ook zelfs in 't gewigt voordelig is, slachten kunnen.

Want wanneer men slechts be- denkt, hoe veel vleesch deze roemwaardige Maatschappy jaar- lyks voor hare schepen en bedien- den, die aan de Kaap in bezetting leggen, zoo als ook voor hare sla- ven van noden heeft, 't welk ruim 100 duizend ponden of aan geld 30 duizend guldens bedraagt, zoo zal men ook licht staat kunnen maken, hoe veel schapen, ieder op 60 ponden en ossen ieder op 500 of 600 ponden gerekent, jaar- lyks moeten worden geslacht, om de 100 duizend ponden, die men van noden heeft, te hebben, en by gevolg hoe veel vee ontrent van jaar tot jaar moet worden ge- weyd, om altyd vet vleesch en zulks met voordeel te kunnen le- veren.

En of schoon de burgers vry- heid hebben, om voor zich zelve te slachten, zoo plegen nogtans vele insgelyks by deze vier perzo- nen vleesch te kopen, ja zelfs de vreemde schepen, daar onder de Engelsche, Deensche, Fransche, Portugeeze en andere trachten by deze bevoorrechte Slachters te markt te gaan, vermits zy denken, dat men by hen het beste vleesch vind.

Daarenboven is het land in deze groene

Hoe veel ossen en schapen aldaar wor- den ge- slacht.

Waar men aan de Kaap het beste vleesch kan bekomen.

Groene Kloof heeft zoutpa- nen.

Waar zul- ke vetheid van daan komt.

Wien de wyde in de groene Kloof toe- komt.

groene kloven, of schoon 'er niet veel word gezaait, niet overal tot weydens bequaam, om dat alhier veel zoutpannen worden aange- troffen, die het schoonste, witte en rynste zout, uit regenwaater voortkomende, in zodanige menigte leveren, dat niet alleen deze Afrikaanſche Colonien nevens de veſſing en de daar in leggende bezetting, daar aan genoeg hebben, maar dat nog een goed gedeelte daar van zoude kunnen worden vervoert, wanneer het een waar was, die naby dit Voor- gebergte getrokken wierd, en de onkosten konde goed maken. Edog door dien 't dat niet is, neemt ieder inwoner zoo veel, als hy van noden heeft, en blyft het overige vruchteloos leggen, 't welk 's winters door den regen weder ſmelt.

Waarom
aldaar een
wacht is.

De wacht, welke in deze groe- ne Kloof legt, en van de Heren Gouverneurs daar word geſtelt, heeft wel den naam, dat zy op deze zoutpannen moet paſſen, ten einde alles ordentlyk toega, en het zout niet van den beginne af vernielt werde; gelyk dan eenige plompe nydigaards onder de boe- ren of derzelver ſlaven, geen Con- ſcientie-werk daar van zouden ma- ken, om met hunne wagens en oſſen midden daar in te ryden, 't beſte met zich na huis te nemen, en het overige te bederven, het mogt met hunne buuren gaan zoo als het wilde; edog ik ben gantschelyk van gedachte, dat de Heren Gouverneurs met deze wacht ook hebben beoogt, om daar door aan de inwoners te be- leiten, om na haar eigen believen en welgevallen met de Hottentot- ten te handelen en te troqueren; om dat dit regaal of voorrecht naar recht en billykheid aan de Illuſtre Compagnie alleen toe- komt, en van haar als een byzon- dere gunſt moet worden verzocht. Maar van deze zoutpannen, elders uitvoerlyker.

Er andere
orzaak.

Als nu zal het gevoeglyk kon- nen geſchieden, dat ik het eerſte ſtuk onder handen neem, en aan- toon, of het land van de Kaap de Goede Hoop veel rogge, tarw enz., voortbrengt? Hier op zou- de ik ook ten eerſten kunnen ant- woorden, ten ware hier inſgelyks een zekere order te houden was. Mer en alvorens men koorn maait, moet men het zekerlyk eerſt zaajen, en eer men zaait, moet het land geploegt, gemest en klaar ge- maakt worden, dat het zaat, of het geen men wil planten, ter de- ge opkomen, waſſen, en vruch- ten voortbrengen kan.

Afhande-
ling van het
eerſte
punt.

De algemene toebereiding van het land, 't zy tot koornland, wynbergen of tot tuinen beſtaat, dat men het vooral omſpit, de wor- tels van bomen zoo als ook de bol- len van de wilde bloemen, die dikwyls zoo groot zyn, als een kleine kool, daar uit neemt, en het aldus laat leggen, tot dat men zaajen of planten moet. De grond, die alleenlyk tot een tuin geſchikt is, moet niet alleen op de als nu gemelde wys behandelt worden, maar als men een ſchone en van onkruid gezuiverden tuin wil hebben, moet men de grond met een ſchop of ſpa twee of drie voet diep omgraven, en alle wortels van kruiden en gras en voorname- lyk *Queek* ſchoon een hair dik en een vinger lang, by malkanderen zoeken, en van zulk land weg brengen.

Hoe het
land gereed
gemaakt
word.

Hoe de
tuinen.

Wanneer zy aan de Kaap de Goede Hoop land bouwen, be- dienen zy zich van een ploeg, die in zommige delen van de Europe- aanſche onderscheiden is; want de wielen van de ploeg zyn niet gelyk; welk in de ploegvoren loopen, zyn groter, dan die bo- ven over het gelyke land loopen. Voorts is 't kouter maar op eene zyde gebogen, lopende de ande- re recht uit, byna als of een ploeg-zyer van onze zoort, mid- den door gehakt was, en by dit

Van de
wyze van
landbou-
wen aan de
Kaap de
Goede
Hoop.

half

DE WYZE VAN LANDBOUWEN AANDE KAAP.

half ploeg-zyzer gebruiken zy de ploegzaag, voornamelyk als zy nieuw land, of dat braak heeft gelegen, beploegen of bearbeiden willen. De zaag is nogtans niet krom of gebogen, zoo als ze by ons is. Gebruiken zy een kouter, dat met het onze overeenkomt, dat echter zeer zelden gefchied, en van hen een ganfch ploegzyzer genaamt word, zoo bedienen zy zich nooyt van een ploegzaag, zy bearbeiden wat zy willen.

Of fchoon zy paarden genoeg hebben, die maar in't veld als wilde paarden lopen, en de arbeidende ossen het voedzel voor den muil weg vreeten, terwyl zy weinig of niets doen, zoo gebruiken zy dezelve nogtans zeer zelden tot landbouwen, om dat ze te wild zyn, en zoo recht niet trekken willen, als de ossen. Derhalven bedienen zy zich meest van ossen, waar van'er doorgaans tien of meer voor eene ploeg worden gefpannen, en moet dat worden gedaan, om dat de grond uit vette zwarte aarde beftaat, waar door de ploeg, voornamelyk als de lange en grote brokken aarde niet op zy willen vallen, met weinig ossen niet wel te brengen is.

Door dien ook in den zomer of herft, wanneer der weinig regen valt, de aarde zoo hard als een fteen is, en men met 20 ossen en meer geen ploeg door dezelve zoude kunnen brengen; daarbenevens het land door veel regen zoo week en murwe word, dat een os menigmaal zoo diep daar in zakt, dat men wel 4 anderen van noden heeft, om den zelve weder daar uit te trekken; zoo is het wel hoogft noodzakelyk, dat men zoo veel ossen voor een ploeg fpannt.

Daarbenevens leggen de wortels van de bomen, fchoon maar zoo dik als een kinder-arm, dwars over het land, waar over een ploeg, zelfs met tien ossen befpennen, ftaan blyft, ten ware

deze ossen alle te zamen hunne krachten aanfpennen, en de ploeg met geweld daar door rukken, waar door het dan veeltyds gebeurt, dat het kouter of iets anders aan de ploeg komt te breken.

Ondertuffchen worden niet alleen veel ossen maar ook veel menfchen vereifcht, als de ploeg door het land gedreven en het zelve tot zaajen bequaam gemaakt zal worden. De geen, die de ploeg regeert, moet zoo als gebruikelyk, achter gaan; naaft of ter zyde dient'er wederom iemand te zyn, om met een zweep de ossen voort te dryven, weshalven deze dan ook den titel van Dryver voort; en eindelyk moet'er iemand zyn, die de voorgespanne ossen ment, of hen den weg wyft, terwyl hy een touw, aan de horens vast gemaakt, in de hand heeft, en den voorflen voorgeat, waar voor hy ook met den naam van Leyder of Aanvoerder vereert word.

By deze gelegenheid, daar ik van het landbouwen en de ingefpanne ossen fchryf, zal het niet ondiensig zyn, dat ik de manier, hoe dezelve worden ingefpannen, insgelyks hier nevens voeg, om dat deze wys, mynes wetens, in Holland niet bekend is. Deze manier van aanfpennen beftaat dan in't kort hier in: Wanneer een os drie jaren oud is, word hy eerst gewent, om het juk te dragen, terwyl hy voor dien tyd nooyt met een touw of iets anders gebonden is geweest, maar altyd los en vry in het veld en in den ftal, of gelyk zy het noemen, in de Kraal heeft gelopen. Welke onbefchryvelyke moeite word vereifcht, om zulk wild dier aan het juk te wennen, is niet licht uit te drukken, en word deze moeite zoo veel te groter, om dat men hem niet alleen de vryheid laat, om den kop onghindert, dan op deze dan op gene zyde te bewe-

Tot landbouwen behoren veel menfchen.

Hoe de ossen aan de Kaap de Goede Hoop by malkanderen gefpannen zyn.

Word byna altyd met ossen vericht.

Een ploeg vereifcht dikmaals veel ossen.

Waarom.

Een andere oorzaak.

gen, maar ook om het jok met weinig moeite weder af te werpen, en weg te lopen. Want zy worden niet met de horens aan het jok gebonden, maar het zelve word hen alleenlyk op den nek achter de horens gelegd.

Hoehetjok
beschaffen.

Dit jok bestaat uit een rond hout, van een boom gezaagt. Zy nemen doorgaans een stuk van den Keur of Amaquas-boom, dat uitgedroogt, wakker taai is, en niet licht breekt. Delfzels diameter over dwars is ontrent 6 duim dik, en ontrent vierde halve voet Rynlandfche maat lang. Niet ver van beide enden is een vierkant langachtig gat, en ontrent in 't midden weder twee diergelyke gaten, mids dat tuffchen beide middelste gaten een voet over blyft. In deze gaten, waar van 'er twee en twee altyd zoo ver van malkander zyn, dat 'er een os met zyn hals kan door komen, fteken zy vier houten, insgelyks van taai hout gemaakt, ontrent een voet lang, van hen joks-fcheiten genaamt. Deze houten zyn van boven veel dikker, als van onderen, en hebben een soort van knop, ten einde om niet door te fchieten; van onderen is 'er een keep in, aan een van dezelve word een touw gebonden, 't welk zy aan het ander hout met een ringetje inhaken kunnen, waar door het niet op zy vallen kan, en de os, als hy met de kop tuffchen de houten of joks-fcheiten flaat, het zelve zoo licht niet kan afwerpen. Het eerfte van dit jok word als zy aan een wagen zullen trekken, met een fterke ring aan den diffelboom vast gemaakt, om tegen te kunnen houden, wanneer hy van een berg gaan zal. De andere worden maar met touwen aan de ketting vast gebonden, waar aan zy trekken moeten.

Wat de
fchryver
van deze
horen
of dieft.

Nu geef ik u te bedenken, of de oifen zich niet zeer licht dit op den hals leggend jok quyt kunnen maken? aangezien het menigmaal

gebeurt, dat onder wege het touw onverhoeds breekt, waar door zy zich als dan zeer gemakkelyk van het jok ontfiaan en weglopen kunnen. Daarenboven is het niet wel te geloven, dat zy hare volkome fterkte, die tog van natuur groot genoeg is, zoo wel kunnen gebruiken, als of ze op de Duitfche wys by de horens ingefpannen waren, om dat hare meefte fterkte in het hoofd en niet in den hals beruft. Daar benevens gaat het in den beginne al wat hard toe, tot dat de zenuwen, die onder de huid leggen, met de huid als verfterven, dat zy geen gevoel meer daar in hebben, eer en alvorens zy recht aan het trekken komen; vermids daar door niet alleen een heftige pyn in de herzenen moet worden veroorzaakt, maar ook wyl de huid door het veel en fterk wryven zeer licht door kan gaan.

Nu is het tyd om wederom te keren, en na de befchreve manier van ploegen ook de tyd, wanneer men 't land bouwt, aan te tonen. Dezelve is echter het gantsche jaar door maar eens, aangezien gedurende de zomertyd, wanneer geen of weinig regen valt, de grond zoo vast word, dat men met geen houweel daar in komen kan. Dienvolgens is het maar de herfft of winter-tyd, en wel eigentlyk de maand van Juny en July, als waar in zy alles beploegen en bezaajen. Want of fchoon zy op 't laatft van de maanden van Augufly en Mey eenigzins landbouwen, zoo heeft zulks echter weinig te beduiden, en gefchied het in Augufly alleenlyk, om dat men naderhand niet meer in de aarde komen kan, maar wegens grote droogte wagen moet, tot dat de maand Mey of Juny weder naderd.

Om wel-
ken tyd het
land bear-
beid word.

Ik zal, hoop ik, niet qualyk doen, als ik u een korte fchets geef van den gehelen of den meesten en hoofdzakelykten arbeid, welke

Welke ar-
beid een
boer alle
maanden
heeft.

welke een boer in dit land het gantsche jaar door, en alzoo van maand tot maand te verrichten heeft; want de kleine neven-arbeiten doen tot het hoofdwerk niets, en geschieden zy ook maar uit vermaak, daar onder het vischen, zeehoejen en ander wild schieten, billyk te rekenen is.

Derhalven zeg ik, dat de inwoners in de maand van January met dorsten bezig zyn. In February brengen zy hare gedorste granen, voor zoo veel zy aan de Illustre Compagnie tegen een altyd vastgestelden prys willen verkopen, na hare koornmagazynen aan de Kaap, ten einde zy na de levering op eenmaal haar geld daar voor mogen krygen. In Maart snyden zy hare druiven, en perzen dezelve; met welken arbeid zy echter reeds in 't laatst van February hebben begonnen. In April brengen zy mist na het veld, indien zulks nodig is, aangezien verscheide velden uit de natuur vet genoeg zyn. In Mey beginnen zy het land te bearbeiten, als het reeds zoo veel heeft geregent, dat de grond week is. In Juny is het zaaityd, en als zy in deze maand niet klaar raken, alzoo de hoge landen niet ten eersten week genoeg worden, om beploegt en bezaait te worden, zoo vervolgen zy dezen arbeid in July, of zy beginnen de braakvelden te bearbeiten, en andere nieuwe nog nooit gebouwde landeryen om te hakken, welke arbeid dan ook in de maand van Augusty geschied; in deze zelve maand worden insgelijks de wynstokken gesnoeit, waar mede zy tot in September continueren; dit gedaan zynde, metten zy hare wynbergen, en spitten dezelve om, dat de mist nevens de afgevallen bladeren en het opgekome gras onder de aarde en aan de wortels komt. In de maand van October schoffelen zy hare wynbergen, stotende het op nieuw uitkomende gras weder af, waar

na zy de koornvelden gaan wieden. In de maand van November begint de gerst te rypen, zoo als ook de rogge; op zommige plaatzen tegen het midden, en op andere plaatzen wederom op 't laatst van deze maand. Eindelyk in December komt de volkome oogst-tyd, aangezien men het nooit drukker heeft, dan tegen Kerstyd, als wanneer de tarw op alle plaatzen ryp is, en wegens den schadelyken Zuid-ooste wind schielyk moet worden gemaait.

Zoo dra nu de gemelde zaaityd nadert, is een ieder bezig, om zyn zaat in de aarde te brengen, 'twelk echter hier op verre niet zoo dik als by ons in Europa, en voornamelyk in Duitschland, hoeft gezaait te worden. Want vermids de grond boven dat vruchtbaar en vet is, zoude het zaat of ook wel niet kunnen zetten, en zich zodanig kunnen vermeenigvuldigen, als het doet, of anders by aldien het zich uitgebreidde, zoo zoude de eene aarde ander verftikken, en alzoo het verwacht wordende veelvoudig voordeel verloren gaan, om dat 'er meer dove of ten minste kleine, als grote en rykelyk dragende aaren wassen zouden. Aldus zoude ook op een morgen land, 600 Rynlandfche quadraat-roeden groot, veel meer moeten worden gezaait, dan tot nu gebruiklyk is, en jaarlyks met voordeel geschied. Gelyk men dan uit lange ondervinding weet, dat op een diergelyke morgen land een mudde te zaajen genoeg is, welk zaad echter alvorens, voornamelyk als het tarw is, met mossel-kalk gemengt, en tegen den brand bevaart moet worden.

Welke aardvruchten in Europa worden gezaait, zoude men hier ook kunnen voortbrengen, als men ze maar alle zaajen wilde, of ook zonder eenige beletzels konde. Want dat deze alle niet alleen weeldrig zouden groejen, is buiten

Wat van
het zaajen
te merken.

De grond
kan alle
vruchten
voortbren-
gen.

ten allen twyffel te zetten , om dat de ondervinding reeds zulks genoeg geleert heeft , maar men weet ook , dat byna niets in de gantsche waereld uit de aarde opwaist , dat hier ook niet even zoo goed als in zyn eigen vaderland zoude voortkomen , gelyk men zulks nog dagelyks aan zoo vele Oost-en West-Indische boonen , planten , bloemen en wortelen tot genoegze zien kan. Dat nogtans alle Europeaansche veldvruchten , als haver , schelvruchten , enz. , hier niet gezaait worden , is , om dat men die spys alhier niet gewoon is , en ook wel voornamelyk , om dat de sterke en onstuimige Zuidooft wind een zodanig hinderpaal is , die niet uit den weg genomen of verandert kan worden.

Zommige kan men niet zaajen.

Wat van de haver te merken.

Tot bewys hier van , zal ik de jegenswoordig gemelden haver bybrengen , die wel treffelyk opkomt , en rykelyk vrucht zoude dragen , ten ware deze onstuimige vyand hem nadeel toebragt , en om de tyd , wanneer hy ryp begint te worden , uitsloeg , zoo dat 'er niet alleen weinig in de aaren blyft , maar dat ook de uitgeslage granen wyd en zyd op andere Rogge en Tarwe-velden gevoert worden. En of schoon zulks geen andere schade veroorzaakt , dan dat dezelve daar door onzuiver worden gemaakt , en zulks ook licht uitgeroeit zoude kunnen worden , ten ware men by verdere voortplanting nieuwe aanstoot te duchten had , zoo weet men nogtans uit de ondervinding , dat dit koorn , zoo noodzakelyk ook , wegens de menigvuldige paarden alhier , niet kan worden gezaait , of voortgeplant , om dat het door den wind uitgeslagen , zyn oude natuur verandert , en wilde haver word. Dit onkruid vermenigvuldigt naderhand zoo zeer , dat men het zelve menigmaal niet meester kan worden ; ja het drukt veelyds het

goede zaat van Rogge , Tarw en Gerst ; zoo dat men derhalven wel genoodzaakt is , den haver t'huis te houden en niet te zaajen.

Gelyk echter deze wind een magtige vyand is , die den haver uitflaat , zoo is dezelve niet minder een vyand van alle andere aard , boom- en tuin-vruchten , zoo als hierna zal worden aangetoont. Ondertusschen is hy het niet alleen , die het zaat beschadigt ; maar daar is ook een zeker kruid ; Spurrig genaamt , dat zulks doet. Zoo dikwyls als ik het naauwkeurig heb bezichtigd , heb ik nooyt kunnen weten , hoe het eigentlyk door de Botanisten zoude kunnen worden genaamt , derhalven zal ik deze eenvoudige beschryving daar van geven , en deszelfs benoeming aan den Lezer overlaten.

Wat behalven de wind de gewassen beschadigt.

Het groeit overal en overvloedig ontrent een halve voet hoog , waar na het een talloze menigte van kleine witte bloemen , en na dezelve zoo vele kleine knopjes voortbrengt , waar in zeer klein zaat is , welke knopjes by heete zonneshyn bersten en het zaat laten vallen ; en wanneer de heftige Zuid-oost wind daar onder speelt , word dit kleine zaat zodanig verspreid , dat het overal in een zeer grote menigte voor den dag komt.

Beschryving van een zeker kruid.

Derhalven word het kruid met de wortels uitgehaalt , zoo dra het maar begint op te komen , en op die wys uit gantsche velden uitgeroeit , zonder dat men het nogtans t'eenemaal kan meester worden , om dat de wind wel haast wederom andere zaatjes overbrengt ; ja als men dit kruid uittrekt en in den mist werpt , zoo is het nogtans vergeefs , om dat wel het kruid , maar het zaat niet verrot , of schoon het een of twee jaren lang daar in legt , zoo als men genoegzaam bevonden heeft. Om die rede laat men de ossen en

Is niet uit te roejen.

ko-

koejen zoo als ook de ſchapen, die het alle zeer gaarn eeten, niet daar by komen, om dat het zelve door haar miſt inſgelyks weder in de velden gebragt word; 't welk indien dat niet was, overal en zeer licht voortgeplant, en ſtaande den zomer tot weyden gebruikt zoude kunnen worden.

Des Schryvers meening van dit kruid.

Om u echter myne gedachten te openbaaren en te zeggen, hoe het my voorkomt, en wat het voor kruid zoude kunnen zyn; ik geloof zekerlyk dat het of het zogenaaſſe Kandel-gras zelf is, of een zoort daar van; komende het blad van deze plant eenigzins daar mede over een, edog weet ik niet, of het zoo bloeit, en het zaad wel zoo klein is, als dit; Ondertuſſchen zal de Lezer het miſſchien weten, en myne onkundigheid hier in niet qualyk duiden, en dezelve verbeteren.

Schadelyke honing en meeldouw.

Voorts is voor het zaad op het veld ook ten hoogſte ſchadelyk en nadelig de Honing en Meeldouw, die voor dezen nooit aan dit Voorgebergte is beſpeurt. In den jare 1708 heeft dezelve zich voor de eerſtemaal met zulken nadruk laten zien, dat de Rogge op het veld zodanig beſchadigt was, dat weinige naauwlyks haar eige koorn hebben gehad, en by aldien 'er zommige niet waren geweest, die als nog een goeden voorraad daar van hadden, zoude men weder rogge uit Europa hebben moeten brengen. De twee volgenden jaren, te weten 1709 en 1710, zyn niet veel beter geweest, edog de rogge was zoo doorgaans niet bedorven, als het eerſte jaar, maar alleeenlyk in eenige diſtricten, weſhalven men die zelve jaren nog altyd weder aan zaadt heeft konnen komen.

Olyfanten en andere dieren doen ſchade aan het koorn.

Wat de Olyfanten het jong koorn voor ſchade toebrengen; als zy in het land lopen, en het koorn met de wortels uitrukken en opvreeten, en het geen zyn niet konnen verteeren, met hare teere

I. Deel.

voeten, die met de rondte van een bord of ſchotel tamelyk over een komt, vertreden en vernielen; hoe zich de Elands dieren handig, hoewel wat ſchrikachtig van deze weydens weten te bedienen, wat de herten en de verſerlei zoorten van wilde bokken, zoo als ook de talloze troupen van wilde vogels het zelve beſchadigen, zulks wil ik liever ſtilzwygen, dan my in een wydlopig verhaal in te wikkelen. Genoeg, dat de Ruyzen en andere wormen inſgelyks haar voedzel daar aan zoeken, en het koorn bederven zoo veel als maar in haar vermoegen is.

De Lezer zal miſſchien verwondert wezen, dat ik onder al het geen het koorn ſchade toebrengt, en den boeren van hunne verwachtende vruchten beroven kan, ook geen gewag make van den blixem, nog daar van melde. Edog gy zult niet qualyk nemen, dat ik u zeg, dat 'er om deze tyd van het jaar, wanneer het koorn in de beſte groei is, zoo als ook het gantſche jaar door, van donder weinig gehoord, veel min van eenig ongeluk, inſlaan, branden of vernielen door het wéer iets geducht word. Want of ſchoon het om die zelve tyd 't heeſte, en de zon byna in haar grootſte kracht en werking is; zoo is de lucht niet betrokken, en wanneer 'er wolken zyn, zoo zyn het nogtans geen regen of donderwolken; aangezien men gantſch niet hoort donderen, dan in de maanden van April en September; om welken tyd de zon zich in de Noordelyke of Zuidelyke teekens des hemels begeeft, wanneer met eenen de verandering der Mouſſons of Hoofdwinden voorvalt, gelyk elders zal gezégt worden. Dien volgens kan men hier in dit ſtuk onbevreesd leven, en zouden de inwoners niet weinig verwondert ſtaan, als zy dat nu quamen te vernemen, na dat 'er zoo veel

Her wéet doet aldaar geen ſchade.

Zelden donder aan de Kaap de Goede Hoop.

jaren na malkanderen verlopen zyn, dat zy niets daar van hebben gehoord of bespeurt.

De aarde
geeft jaar-
lyk ryke
oogst.

Of schoon nu het koorn op het veld alle de tot nu verhaalde ongemakken uitflaan, en verby laten gaan moet, waar door menig een bezorgt zoude zyn, dat hy nauwlyks zyn arbeid betaalt zoude krygen, zoo ziet men echter, dat men nog meest alle jaren een vergenoegende ryke oogst heeft, aangezien 'er alle jaren niet alleen zoo veel word ingezamelt, dat de inwoners alhier zoo als ook de bezetting, en de af en aan varende schepen van allerlei landaarden, daar aan genoeg hebben, maar daar kan nog alle jaren een tamelyken quantiteit verkogt, en te scheep na andere landen verzonden worden, gelyk dan Batavia alleen jaarlyks zeer veel daar van bekomt, waar op de Illustre Compagnie, zoo als billyk, een redelyke winst heeft, en het derhalven ook door haare schepen aan de inwoners aldaar laat toevoeren.

Daar van
word veel
na Batavia
gevoert.

Wat het
zaad in den
oogst uit-
vert.

Ondertusschen om de zaak wat klaarder aan den dag te leggen, is het nodig te weten, dat meest altyd van een mudde zaad, te weten als het tarw is, 30 tot 40 mudden; van een mudde rogge 40 tot 45; van een mudde gerst 50, 60 en ook wel 70 mudden; van een mudde bonen 20 tot 25 mudden; en van een mudde erwten 30, ja zeer dikwyls 60 mudden gewonnen worden. Edog is by de twee laatsten, namentlyk boonen en erwten te merken, dat zy ongemeen veel van de rupzen bedorven, opgevreten en verniet worden, dat men nauwlyks zyn eigen zaat, en ook dikwyls nog minder weerom bekomt, om dat dit ongedierte meest daar aan komt, als ze in de bloesem staan, en de vruchten zelf opvreeten, eer ze hard worden, waar toe de menigvuldige springhanen ook niet weinig

haar best doen, en verteeren, het geen deze overgelaten hebben.

Wie zouden nu by zulke gefsteldheid van zaken langer aan de vruchtbaarheid van het land twyffelen? welke nog vry groter zoude zyn, wanneer het zaat op het veld, al die verhaalde rampen niet moest uitflaan. Vermids echter des niet tegenstaande nog zoo veel wort ingezamelt, zoo zal ik verder verhalen, hoe het met het inzamelen zelf toegaat, 't welk niet langzaam moet geschieden, vermids anders de Zuid-ooste wind nog meer schade daar aan doen, en de droge korrels door het tegen malkander stoten der overrype aaren, uitflaan zoude, aangezien het koorn binnen den tyd van 24 uren overryp worden kan; maar de inwoners moeten een ieder voor zich zelve, met een goed getal Hottentotten voorzien zyn, die nevens hunne eige flaven het werk snel voortzetten kunnen, en hen na dat zy het ontrent het loon eens zyn, zoo lang te eeten en te drinken, ook na de inzameling, een goede maaltyd en een rykelyken goeden dronk wyn geven, daar dan den meesten tyd een emmer vol van op gaat, eer dat alles ten einde gebracht en geen strootje meer voor handen is.

Het affny-
den der
veldvruch-
ten moet
gerwind
geschieden.

Om dezen tyd is het der Hottentotten hare kermis, en zy zyn nooit trotzer en hovaardiger, dan in dien tyd; wie hen nu niet de beste woorden van de waereld geeft, en hen als rechtschape menschen handelt; laten zy zitten, ten ware zy uit aanmerking van oude kennis, wat overflapten; of zy maken hier en daar woorden, dat men wel genoodzaakt is, om hen den zak te geven, wel wetende, dat men hen van nooden heeft, en dat men het gantsche jaar geen beter woorden geeft, als om dezen tyd. Ondertusschen zyn zommige inwoners zelf schuldig, dat zy onwillig

Hottentot-
ten zyn in
den tyd des
oogsts
stout.

en

en flug worden, en de hielen laten zien, om dat de een den ander zomtyds uit jok, de Hottentotten opmaakt, om eens te lachen, en zomtyds ook wel, om zynen buurman nadeel toe te brengen, waar van ik wel tien en meer voorbeelden zoude kunnen verhalen, ten ware zulks de moeite niet waardig was.

Hoe men de garven maakt.

Wanneer alzo het koorn gemaait is, en de slaven nevens de Hottentotten, die men weder afzonderlyk daar toe bidden moet, terwyl zy daar benevens wel verzekert moeten zyn, dat 'er by niemand anders meer te verdienen is, het zelve in garven gebonden hebben, die echter op verre zoo groot niet zyn, als in Duitschland gebruikelijk is, vermids zy maar een arm vol nemen, en het zelve met het eige koorn, of wanneer dat te droog is, met teentjes by malkanderen binden, zoo derven zy wegens de overgrote hitte het zelve by dag niet binnen brengen, om dat de korrels zwaar, en het stroo zeer dor en droog is, waar door men het zaadt langs den weg strooijen en aldus vruchteloos maken zoude; maar zy moeten met het vallen van den avond daar mede beginnen, vervolgens de gantsche nacht door, als de maan schynt of opgaat, laden, en na huis brengen; derhalven moeten zy uit een arbeid, dien men anders by dag verricht, tegen haar wil, een nacht-werk maken.

t'Huis komende, vleien of stapelen zy het op grote hopen, welke zy myten noemen, en laten het alzo hoopswyze onder den bloten hemel leggen, na dat zy het boven op zoo veel mogelyk, met stroo bezorgt hebben; deze koornmyten zyn ruim 20 tot 30 voet hoog, en naar mate breedt, dezelve zyn van boven met stroo bedekt, ten einde het water by regenachtig weder niet daar in zoude komen, waar door het

I. Deel.

koorn zoude beginnen te keenen, of ontloken raken.

Want zy hebben geene koornschuren in 't gantsche land, als welke zeer veel geld zouden kosten, om dat het hout tot deze en diergelyke gevaarten uit Europa of Indie moet worden gebragt, en derhalven zoo als licht is te denken, tamelyk duur is. Zy hebben ook geene schuren van noden, om dat het van den tyd dat het koorn word gemaait, 't welk gelyk hier voren is gezegt, in December geschied, tot in Maart zeer zelden regent, derhalven zy ook zeer licht deze koornhopen of myten, met stroo, zoo als gemeld is, van boven bewaart, onder den bloten hemel kunnen laten staan, tot dat zy het zelve gedorscht hebben, 't welk insgelyks gelyk reeds is bericht, kort na den oogst pleegt te geschieden.

De inwoners hebben en gebruiken geene schuren.

Laten het koorn onder den bloten hemel.

Zy hebben certyds wel het hert gehad, om de eerstgemelde koornmyten ongedekt te laten staan, om dat zy weinig of geen schade daar aan leden; maar na dat het in den jare 1706 om Nieuwjaar zoo sterk en lang achter malkanderen heeft geregent, waar door de jegenswoordig verhaalde koornmyten niet alleen ontloken en bedurven wierden, maar dat op het veld de gebonde garven en losse æren insgelyks weg dreven, en of in de zee zelf, of na andere koornakkers gespoelt wierden, zoo zyn zy daar door wyzer geworden, om dat zy met schade geleert hebben, dat het noodzakelyk was, dat deze koornmyten gedekt wierden.

Maar word toegedekt.

Na dat nu het koorn gemaait, na huis gebragt, en in jegenswoordig gemelde myten gezet is, beginnen zy, om dat 'er in het veld tog niets meer te doen valt, om het dorschen te denken, en zulks werkstellig te maken. Hoe dat dit in zyn werk gaat, zal ik, wyl die wyze van dorschen in Duitschland onbekent is, en

S 2

ech-

Wanneer de vrucht binnen gebragt word.

Grote koornhopen.

echter ras voortgaat, omftandig, edog met uw verlof, verhalen.

Hoe de inwoners haar dorfchvloer maken.

Dat zy geen vlegels gebruiken, is reeds af te nemen, om dat ik heb gezegt, dat zulks gefchiede op een wys, die in Duitschland onbekendt was. Dat zy insgelyks geene afgefloete dorfchvloeren hebben, blykt, om dat ik hebbe gemeld, dat 'er geen fchuren by hen gevonden worden. Ondertuffchen maken zy een dorfchvloer onder den bloten hemel, rond van figuur, ontrent 30 voet over dwars, waar van de vloer van klei en koemift word gemaakt, 't welk zy met water onder malkander mengen, en week van paarden en offen laten kneden; waar na zy de vloer daar van maken, welke zy half droog met een groot plat hout zeer vaft in malkander slaan, zoo dat 'er zelfs by de heetste zonnefchyn geen fpleet daar in komt maar zoo hard word, als een fteen zelfs zyn kan.

Byzondere manier van dorfchen.

Op deze vloer leggen zy de garven in 't rondt, waar van 'er dikwyls, wyl zy klein, en de vloer ruim is, ruim 100 gelyk kunnen worden uitgelegt, waar ontrent echter tuffchen onze gewoonlyke manier en deze geen onderscheid is. Wanneer men dorfchen zal, brengen zy een trouw aan malkander gebonde of gekoppelde paarden op de vloer, die de korrels moeten uittreden, of zy nemen een gefpan offen, altoos uit 8 fluks bestaande, en binden ze achter en naaft elkander vaft, dryven ze vervolgens op het koorn, en laten het uittreden, waar by my de fpreuk uit de Bybel *Deuteron. XXV. 4. Een en offe en zult gy niet mylbanden, als by dorfcht*, altyd te binnen is gekomen, niet alleen wyl ik die fpreuk waar te zyn hebbe bevonden, om dat zy zonder mylband zyn, en zoo veel mogen vreeten, als zy willen, maar ook wyl my deze manier

van dorfchen toefcheen, als of ze by de Joden en miffchien ook by meer andere volken bekend en gebruiklyk moet geweeft zyn.

Hoewel, als ik de waarheid zal bekennen, zoo komt my de manier, om dezen arbeid door paarden te verrichten, beter voor, dan die met offen. Niet alleen om dat de paarden, die in deze landen nooit worden beflagen, veel fcherper treden, en by gevolg het koorn ook veel eerder daar uit hebben, maar ook wyl zy zich veel zinnelyker op de vloer houden, als de offen, die gemeenlyk hare vuiligheid laten vallen, derhalven het koorn onrein maken, en naderhand door het omlopen vertreden, veel koorn daar in mengen, en alzo onbruikbaar maken. Ondertuffchen is de fchade juist zoo groot niet, als het wel onaangenaam is, om te zien, om dat de fterke hitte van de zon, deze vertrede vuiligheid wel ras opdroogt, dat de korrels weder daar van gefcheiden en de drek vervolgens door het werpen en uitvegen van het koorn t'eenemaal daar van gezuivert kan worden.

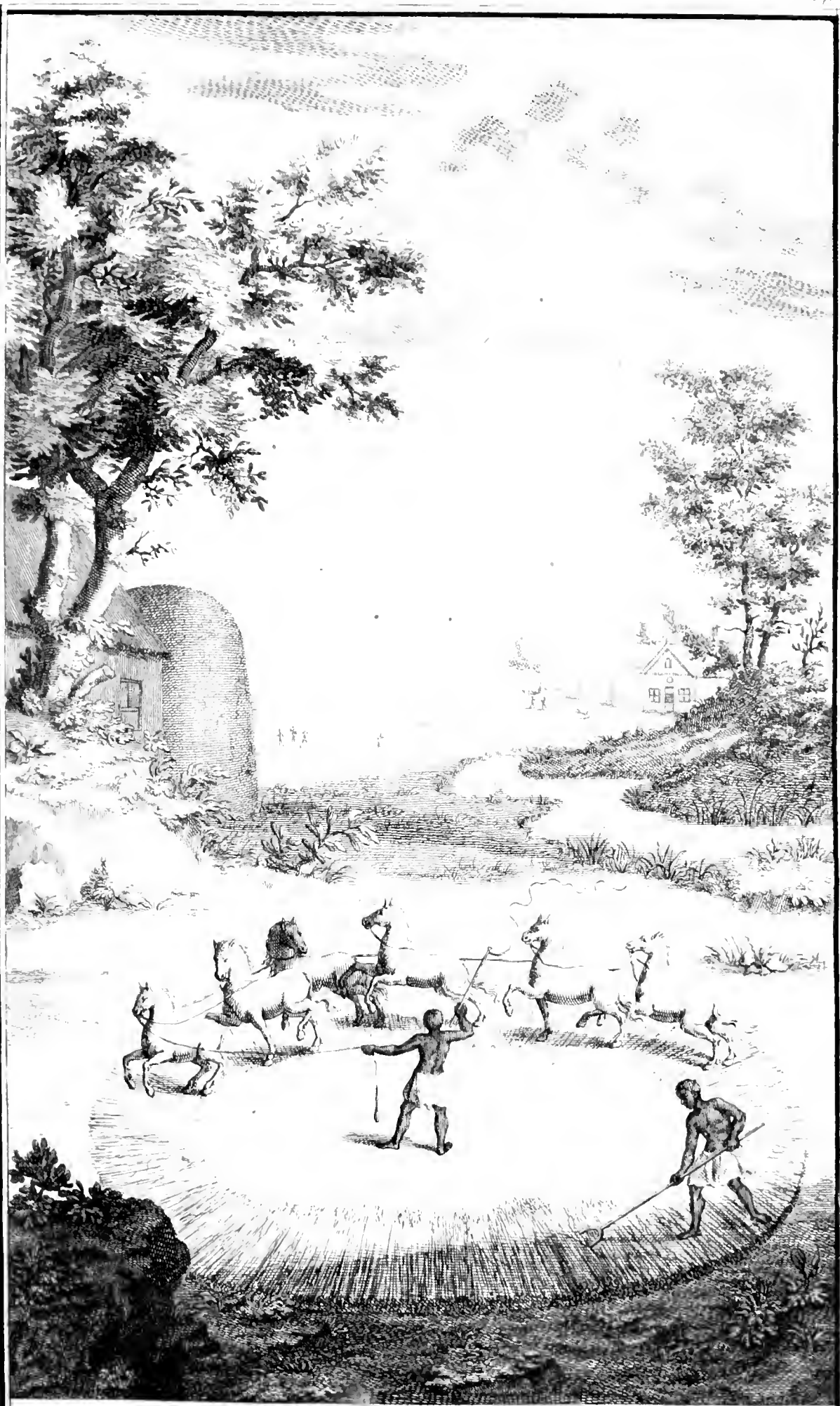
Wat de Schryver daar van oordeelt.

Door deze wys van dorfchen, kunnen zekerlyk veel meer garven, of fchoon zoo groot als de onze, in eenen dag worden uitgedorfcht, als 10 of 12 menfchen met den vlegel zouden doen kunnen; derhalven is het niet te verwonderen, dat zy zich daar van bedienen, om dat zy zeer veel tarw, rogge en gerft opleggende, anders in zeer langen tyd niet zouden klaar geraken, daar zy op deze wys in de tyd van een maand, alles kunnen ten einde brengen.

Is een voordelige arbeid.

Daarenboven heeft men het voordeel, dat by het dorfchen niet meer dan ten hoogfte twee menfchen vereifcht worden; een die de offen of paarden aan een touw op de dorfchvloer brengt, dezelve by het touw vafthoud,

Daar toe worden twee menfchen vereifcht.

BYZONDERE MANIER VAN DORSCHEN AAN DE KAAP.

in 't midden van de ronde vloer slaan blyft, en in de andere hand een zweep neemt, waar mede hy dezelve als in een rosmole om dryft, mids dat hy den tour zomtyds moet veranderen, ten einde zy niet duizelig of bedwelmt worden; terwyl de tweede niet anders te doen heeft, dan dat hy met een houte gaffel het vertrede stroo opschut, op dat de korrels daar uit vallen, en de onderste aaren boven komen; en word hier mede gecontinuëert, tot dat zelfs het stroo, buiten dat zeer droog, in kleine stukjes getreden is.

Het koorn op deze wys gedorscht of liever uitgetreden, beginnen zy het zelve schoon te maken, 't welk insgelyks op deze vloer geschied. Zy herken aldaar eerst het stroo by malkanderen, en werpen het buiten de vloer; daar na brengen zy het zoo veel als doenlyk op een hoop, en vegen het koorn op de plaats van de vloer by malkanderen, daar de wind van daan komt, ten einde de wind naderhand het kaf en ander licht tuig, te beter van het koorn afscheide, en het zelve schoon zoude kunnen worden. Vermids 'er echter nog veel vuiligheid, voornamelyk zand, daar in zoude kunnen blyven, zoo bedienen zy zich in plaats van een zeef, als tot dezen arbeid te langdradig en te moeijelyk, van zeker instrument, 't welk zy *Harke* noemen, waar door zy het lopen laten, en aldus 't vuil van het schoon scheiden.

Ondertusschen geschied het dikwyls, dat met het schoon maken van het koorn, niet al te zuinig word te werk gegaan, om dat nog zeer veel gantsch volle aaren, die onuitgetreden leggen blyven, met het stroo worden uitgeworpen; ja daar gaat ook veel koorn met het kaf te loor, wanneer namelyk de arbeider of de geen die het koorn opwerpt,

de wind niet ter dege waar neemt; daar benevens word ook menig korreltje onder het onuitgeschudde stroo mede weg geworpen. Edog dit alles, om dat het lykt niet veel te kunnen uitmaken, word niet geacht, te meer om dat het vee, in den zomer, wanneer de heftige Zuid-ooste wind het dorre gras wegvoert, en wegens lang aanhoudende droogte geen jong gras opkomt, of de kleine struiken op het veld, of dit weggeworpen stroo eten moet, wanneer het dan deze gemelde aaren en korrels weder te eeten krygt, en alzoo tot spys dient; en dit al niet zynde, zoo komt het tog met het stroo in de mist, en word alzoo goede mist; ook scharren de hoenders en vogels het op, en bekomen daar van, 't geen hen tot dagelyks voedsel verstrekt.

Vraagt gy misschien nu, Lezer, wat dan de Illustre Compagnie, die het land aan de inwoners heeft vereert, voor voordeel van dien groten land en akkerbouw trekt? Aangezien tot nu niets daar van is gebleken, vermids wel duidelyk is gezegt, dat zy zelf alles koopt? zoo kan hier op met korte woorden tot naricht dienen, dat het voordeel, 't welk zy daar van heeft, niet al te gering is, aangezien zy den oord daar door niet alleen in zodanigen staat heeft gebragt, dat een uitheemsche vyand niet licht zal onderstaan, denzelfen aan te tasten, maar zy heeft ook vanden koornbouw zoo veel tienden, dat zy als ze recht in acht genomen, en niet onnut verdaan word, daar van hare bezetting byna met brood verzorgen kan, of ten minsten dat zy niet veel daar toe hoeft te kopen.

Want zy heeft van alle deze vruchten des velds het tiende gedeelte, 't welk zy echter niet van het veld laat halen, maar het word haar in zakken voor de deur

Word niet geacht.

Geeft tog zyn voordeel.

Wat de Compagnie van den landbouw opsteekt.

Krygt het tiende der vruchten.

Zie Tab. I. Fig. 2.

Hoe het gedorschte koorn gezuivert word.

Byzonder instrument daar toe.

By dezen arbyd gaat veel koorn te loor.

van haar Magazyn gebragt. Zy kan daar ontrent ook niet licht worden bedrogen, om dat men wel weet, hoe veel het land ontrent opbrengt. Daarenboven zend zy jaarlyks om het nieuwe jaar, als de oogst gedaan is, twee Commissarissen, die de generale opneming doen, en welke aan ieder inwoner onder anderen vraagt, hoe veel hy heeft gezaait? hoe veel hy denkt te winnen? en hoe veel hy aan de Illustre Compagnie zoude kunnen verkopen of leveren? Beloofst hy nu veel, zoo moet hy ook veel nakomen.

Wanneer hy na de levering om de betaling komt, worden hem na veel omwegen, die hier met voordacht overfla, de tienden afgetrokken, en niet mede betaalt, zoo dat dienvolgens de gemelde Compagnie niet licht kan bedrogen worden, 't zy dan dat men wilde zeggen, dat geen tienden van het brood en zaai-koorn gegeven wierden. Edog hier op dient wederom tot antwoord, dat'er tot nu geen zyn geëischt, ten minste men heeft'er nog niet sterk op gestaan, en is de Overheid reeds volkomen vergenoegt, als zy maar vertiend 't geen d'inwoners willen verkopen. Ten einde hier echter ook geen mislag geschiede, zoo koopt zy zelfs alles, en bekomt alzoo haar rechte tienden.

Van de andere veldvruchten zooals ook van de wynen, heeft de Compagnie tot nu niets genomen. Ondertusschen heeft men een anderen vond bedacht, om van de wynen zoo veel, als de tienden bedragen zouden, ja zelfs wel een weinig meer te bekomen, gelyk hier na by derzelve afhandeling zal worden aange-toont. Midlerwyl daar van de ossen en paarden gewag is gemaakt, zoo zult gy my vergunnen, om van al het vee nog eenige stukken, die mynes bedunkens

Wat de Schryver verder wil verhalen.

waardig zyn, dat ik ze u bekend make, hier by te voegen; edog met dit uitdrukkelyk beding, dat dit niet van het vee der Hottentotten moet worden verstaan, als van welke, schoon zy haar vee eerst aan de Europeanen verkogt, en dienvolgens veel met hen gemeen hebben, ik echter alhier niet wil melden, aangezien te zyner tyd het nodig bericht daar van niet schuldig blyven zal.

Gelyk nu de koejen in Europa alle jaren ordentelyk een kalf krygen, zoo geschied zulks hier ook, dog dient men te weten, dat de koejen alhier geen melk willen geven, ten zy men alvorens het kalf daar onder zet, en een paar trekken laat doen. Want na dat zy daar door zyn geport en gelokt, om aan hunne jongen het gewoonlyk voedsel te geven, zoo mag men het kalf ten eersten weder weg nemen, en kan men zoo voort melken. Wanneer echter ondertusschen het kalf verrekt, verkogt, of ook wel zelfs geslacht is, zoo zal men geen melk meer van de koe krygen, ten zy men de huid van het kalf over een ander kalf legt, dat van een andere koe is geworpen, en het zelve onder haar zet, want zoo dra de koe maar de reuk van haar kalf uit het vel of de huid gewaar word, zoo laat zy de melk schieten, als het maar een reis of twee wederom gezogen heeft.

Deze manier hebben alle Afrikaansche koejen, die om en by dit Voorgebergte gevonden worden; ja zelfs de Hottentotsche, welke nog heel anders, en heel vreemd moeten gehandelt worden, gelyk op zyn tyd zal worden gezegt. Eenige koejen, voornamelyk jonge, zyn ook van aard, dat zy de gene, die haar melken zullen, dat by de Europeanen doorgaans de zwarte slaven doen, aangezien de vrowluiden

Hoe d koejen g melkt worden.

Wat by sommige koejen in acht te nemen.

daar

daar mede niet weten om te gaan, om dat zy niet ſterk of verſtandig genoeg daar toe zyn, niet verder laten by zich komen, dan zy met hare hoorns ſloten, en met hunne voeten ſlaan konnen; derhalven moet men ze niet alleen by den kop kort aanbinden, maar men is genoodzaakt, de achterſte voeten te ſpannen, en met een touw te beletten, om achteruit te ſlaan, ten ware zy zelf omver wilden vallen.

Velen ja byna de meeſten, die van deze koejen, zoo als ook van de oſſen hebben geſchreven, melden, als of zy een hogen bult hadden, byna als een kemel. E-dog ik kan verzekeren, dat niet tegenſtaande ik niet alleen de troupen vee van de Europeanen, maar ook vele van de Hottentotten heb gezien; nogtans nooit een bult aan een zulk dier bevonden heb. En is derhalven die vertelling of voor een volkome onwaarheid te houden, of om beſcheiden daar van te oordelen, zal men moeten zeggen, dat zy een klyne bult ſchynen te hebben, wyl het jök, 't welk hen naar voorgaand bericht, op den hals word gelegd, den zelven induwt, en de rug daarom wat hoger uitſteekt. Gewis echter is dit, dat zy alle van natuur geen bult hebben, ſchoon zy groter, hoger en ſterker van geſtalte zyn, aangezien een os doorgaans 500 tot 600 pond weegt.

Daarentegen zal het wel de moeite waardig zyn, dat ik van de ſchape aanmerk, dat zy jaarlyks tweemalen lammeren dragen, te weten als de eigenaar het zoo verſtaat, en den ram onder den trouw laten wil; 't welk echter, wyl de laaſte lammeren heel klein blyven, en in den regentyd worden geworpen, zeer zelden geſchied; waarbenevens meenig ſchaap niet alleen twee, maar ook dikwyls drie lammeren ter wereld brengt. Nog merkwaardiger ech-

ter, dunkt my, is, dat het ſchape vleefch het gantſche jaar door goed en aangenaam is; het vet van dezelve is zoo ſmeerachtig niet, als dat in Europa, vermids men uit het zelve, gelyk als uit het vleefch zelf, de eigentlyke ſpys, waar mede zy zyn gevoed en gemell, proeven kan; ja daar zyn veel arme menſchen, voornamelyk de ſlaven, die geen geld hebbende om boter kopen, het zelve ſmelten, en daar na met zulken graagte in plaats van boter gebruiken, dat men niet anders zonde menen, of het was boter zelf.

Het merkwaardigſte ondertuſſchen is, dat zy grote, brede, en dikke ſtaarten hebben, die meeft uit vet beſtaan, en doorgaans 15 of 20 ponden wegen, gelyk Vader Tachart p. 103 in zyne Siamſche Reis zulks ingelyks getuigt; weſhalven men alhier voor een ſpreekwoord jegens een vreemdeling en onkundige pleeg te zeggen, dat hy met zyn makker geen ſchape ſtaart zoude konnen op eeten; des niet tegenſtaande zyn deze nog niet tegen de Perſiaanſche te rekenen, welke hoewel kleiner en by gevolg lichter, nogtans zulke grote ſtaarten hebben, dat een van dezelve, zoo als ik aan de Kaap zelf heb gezien, met de van daar komende ſchepen hier gebragt, en tegen Kaapſche geruult, doorgaans 20, 25, of 30 ponden weegt.

De inwoners bezitten zeer veel ſchape, zoo als ook oſſen en koejen, gelyk zulks ook niets vreemds is, om dat ze jaarlyks zoo veel jongen opbrengen; waarbenevens komt, dat de Hottentotten van haren overvloed tegen brandewyn, tabak, kopere kralen, en andere diergelyke geringe waren vele aan de Europeanen verruilen; aangezien men doorgaans voor een pond tabak een ſchonen os, en voor een half pond tabak, een vetten hamel enz., bekomen kan, gelyk ik zelf

Hebben goet vet.

Word voor boter gebruikt.

Hebben vette ſtaarten.

Schape, oſſen en koejen zyn aan de Kaap overvloedig.

De Schryver wederlegt een valſch bericht.

Gemene waarde der oſſen.

Wat van de ſchape te merken.

zelf dikwyls heb bevonden, wanneer ik onder hen reisde.

Nogtans is het vleesch zeer duur.

Men behoeft maar de grote troupen te zien, welke men ontmoet, als men over land reist, zoo zal men wel haast van zelf oordelen, dat 'er een grote overvloed van vee is. Ondertusschen verkopen de Europeanen haar vleesch elkander duur genoeg, wyl hen van de Illustre Compagnie de vrye handel met de Hottentotten verboden is; en dit is wel voornamelyk de rede, dat men het vleesch in de hal ook zoo duur moet betalen, en kost een pond doorgaans een dubbeltje, of naar Duitsche munt, ontrent vyf Keizerlyke Kruitzers.

De schade van wilde dieren onder het vee word niet geacht.

Het gebetrt dikwyls wel, dat de wilde dieren, als Leeuwen, Tygers, Wolven, wilde Honden enz., een grote slachting daar onder maken; gelyk dan de Tygers alles dood byten, en maar het bloed zuigen; de wilde honden alles vernielen en verscheuren, maar niets daar van vreeten; de Leeuw daarentegen met een stuk te vrede is, en zich met den buid uit het zandt begeeft, en de wolf insgelyks niet veel neemt en vernielt; maar deze schade word niet heel veel geacht; om dat men door de ryke aanteling zich wel haast weder helpen, en zich in vorige staat stellen kan. Daarenboven kan zodanig dier by dag niet veel schade in 't veld toebrengen, om dat 'er Herders zyn; wanneer 'er echter wilde honden komen, die doorgaans troupswyze lopen, zoo moeten de arme schapen het slachtofferwezen, maar de ossen en koejen kiezen het hazenpad, en zulks doen deze ook, als zy een Leeuw of Tyger ruyken.

Sterke regen is voor het vee nadelig.

Zoo is ook de sterke regen in den winter een vyand van al het vee; om dat het niet alleen over dag nat word, maar ook by nacht, buiten de stal als die zy niet heb-

ben, in een vierkaute kraal, of liever op een afgeschutte en met een vierkante muur omgeve plaats blyven moet, waar door het als dan zeer mager word ja zomtyds sterft; edog dit verlies word niet meer geacht, als het voorgaande; ja men ziet 'er weinig na, of de een of de ander trek-os omvalt, om dat hy nevens ander goed voedzeliets heeft gevreeten, waar door hy zyn natuurlyke ontlasting niet heeft kunnen hebben. Ondertusschen werpt men het vleesch niet weg, of geeft het aan de honden, wyl men voor zeker weet, dat het dier voorheen niets heeft gefchort, maar men hakt het aan stukken, zout het, en geeft het zonder schuw of nadeel aan de Slaven te eeten.

De slaven krygen het vleesch van gestorven vee.

De eenige ziekte, welke aan een gantsche kudde nadelig zoude zyn, zoude van de schurfd schapen moeten van daan komen, buiten dewelke ik niet weet, dat van eene ziekte gehoord of gezien heb; ondertusschen hoeft men ook ontrent deze niet meer beducht te zyn, aangezien een bevel daar tegen afgekondigt is, achtervolgens het welk de geen, die schurfd schapen heeft, en dezelve niet aan zyn buurman, zoo als ook aan de Overheid vertoont, niet alleen een geldboete zal moeten betalen, maar dat hy dezelve niet ten eersten van kant makende, tot een zware gevangenis en andere straffen zal worden verwezen; gelyk men dan gedurende myn aanwezigheid niet heeft gehoord, dat een trouw daar van aangestoken of daar mede behebt was.

Toetsel tegen de schurfd schapen.

Jegenswoordig konde ik nog wel in deze stoffe van de vruchtbaarheid des lands voortvaren, en hier nevens voegen het geen ontrent den wyn- en oost-bouw te weten nodig is; edog de wydlophigheid van deze en de ryke overvloed van de nog te verhandelende stoffen, gebieden my om te

Besluit van dit Hoofdstuk.

ein-

eindigen, met dit beding nogtans, 'gen zal, en verzoek ik derhal-
dat ik by de naaste gelegenheid ven, om zoo lang geduld te
den draad van dit verhaal vervol- nemen.

X. H O O F T S T U K.

Waar in de Schryver bewyft, dat men de
vruchtbaarheid van dit Land, insgelyks uit
de tuin- en boom-vruchten, voornamelyk
echter uit den treffelyken en ryken Wyn-
oogst afnemen kan; waar benevens met eenen
van allerhande merkwaardigheden, rare Spe-
lonken, Grotten, Stenen, en andere zaken,
naricht medegedeelt word.

*Wat de Schryver verhalen wil. Wyngewas was voor dezen aan de Kaap de Goede Hoop
niet. De Druizen-oogst ging in den beginne zeer langzaam. Gantsch byzondere wyze
om wyngaarden te planten Worden gezaait. Slaagt wel. Wat voor ongelegenheid daar
by ontstaat. Hoe die te verhelpen Hoededen ten dage de wynstok aldaar geplant word. Ve-
le wyntuinen. Geven veel wyn. Meeldauw beschadigt den wynstok. Insgelyks zeker
ongedierde. Zuiger, wat voor insecte. Wanneer die voor den dag komt. Is eerst on-
langs bekend geworden. Kan in korten tyd grote schade doen. Wanneer deze worm aan
den wynstok gevonden word. Worden van de slaven opgezangen. Des Schryvers mening
van den oorzaak van dien worm. Sterke Zuid-oofte winden beschadigen den wynstok.
Wat wyders van den druizen-oogst aan te merken. Nieuw gestoke wynstok-ranken vatten
ras. Brengen ras vruchten voort. De tyd van den wynoogst. Wynbouw kost weinig
moete. De druize lezing is doorgaans ryk. Hoe de most bewaart word. Aanmerking
des Schryvers van den wyndroeffsem. Hoe de wyn anders bewaart word. Hoe dezelve
klaar gemaakt word. Oprullen gebied zelden aan de Kaap. Gebrek en kostbaarheid der
wynvaten. Veroorzaakt dat men den wyn ras verkopen moet. Zoude anders nog beter
worden. Exempel daar van. Des Schryvers gedachten daar by. Wanneer de druizen
ryp worden. Afdeling der tuinen. Kenke-tuin. Moeten alle drie jaaren nieuw Euro-
peansch zaad hebben. Wanneer het zaad gezaait en verzet word. De vruchten worden
zeer goed. Zeer grote kool. Pompoenen waar toe die dienen. Verstrekken tot een
scheeps-spyze. Meloenen en koinkommers zyn aan de Kaap niet ongezond. Byzondere
Salaat, porcehyn genaamt. By welke spys dezelve goed en gezond is. Bottatas wat voor
een vrucht. Is tamelyk groot. Voed zeer. Hoe ze gegeten word. Hoe de Bottatas
wortel voortgeplant word. Een andere wys om deze wortel te planten. De Schryver wil
de boom-vruchten afhandelen. Afdeling van de Afrikaansche bomen. Hare cultuur is
licht. Exempel van den Amandelboom. Hoe de bomen zonder zaat voortgeplant worden.
Van welken het voornamelyk gebied. Oculeren en enten slaagt aan de Kaap wel. Daar
door bekomt men goede vruchten. Grote tuin der Compagnie aan de Kaap. Heeft schone
Aprikosen. En Amandelbomen. Ook donker-rode Perziken. En Granaat-appelbomen,
Sinás, Limoen en Oranje-appelen, enz. Wat de tuinen wyders voor vruchten voort-
brengen. Hoge en grote Kastanje-bomen. Vruuchtbaarheid van dezen tuin. Pizang-vy-
gen. Hebben zeer grote bladeren. Haar bloffem. Meesters bericht van deze vygen.
Nog een ander, dien de Schryver wederlegt. Des Schryvers gedachten daar van. Wat
van den boom Guajavos aan te merken. Stene vrucht. Deszelfs smaak. De Schryver
heeft de vruchtbaarheid des lands hoven heen bewezen. Byzondere eigenschappen der Ty-
gerbergen. Worden van een zekeren douw bezochtigt. Prinses Kasteel aan de Steenberg.
Wat daar van aan te merken. Heeft een grote en diepe Spelonk. De Schryver heeft zich
I. Deel. 1 daar*

daar in begeven. Hoe zulks gefchied is. Deszelfs giffing van deze bolte. Wat verder op dezen berg te vinden. Heeft een Steen-groef. Nerôs-Kofteel, wat daar van aan te merken. Wat voor een fpekenk op het Robben-eiland. Wat voor een infcriptie op den rug van den Leeuwenberg te zien. Besluit van dit Hoofstuk.

Wat de
Stap ver
veel aan
wd.

VAN de koornvruchten zoo als ook van het vee heb ik het nodige, voor zoo veel als tot deze ftoffe heeft behoort, laatst bekend gemaakt. Nu wil ik verder van de boom en dan ook van de tuinvruchten, zoo als ook niet minder van de Wynbergen, de nodige bericht geven; edog andermaal maar alleenlyk, voor zoo veel zulks dit gemelde Voorgebergte en de daar by aangelegde Europeaanfche Colónien betreft.

Wynge was
was voor
dezen aan
de Kaap
niet.

Van de Wynbergen en derzelver aanqueking zeg ik dienvolgens, dat 'er voor de aankomst der Hollanders en bezitneming van deze plaats, gene alhier wierden gevonden; aangezien de eerste en oude inwoners de Hottentotten zich gantsch niet konden verbeelden, wat men met dit dorfehynend onaanzienlyk hout in het bearbeid en gemest land doen, of waarom men het met zoo veel moeite planten wilde; en wat eindelyk daar van komen, of welke vruchten daar van te verwachten zyn zouden. Wanneer zy echter naderhand zagen, dat dit hout niet alleen jaarlyks vreemde bladeren kreeg, en in sterke ranken toenam, maar ook na eenige weinig jaren bloeide, en zulke vruchten voortbragt, welker zap zoo byzonder na haar smaak was, en haar, na eenige glazen daar van gedronken, lustig en vrolyk maakte, hebben zy wel ras andere gedachten gekregen, en de Europeanen gaarn de hand tot het voortplanten van het zelve geleent.

Wynge, d
in den be-
ginne
flecht.

In den beginne wanneer men maar eenige hondert jonge wynftokken uit Duitschland, voornamelyk van den Rhyn ontving, en naderhand ook eenige Perfiaanfche met de fchepen liet komen,

ging deze aanqueking zeer langzaam voort, om dat men niet veel en ook niet grote akkers daar mede konde bezetten, en by gevolg weinig vorderen konde. Ondertuffchen quam den Duitschers een gantsch vreemde proef te binnen, die in Europa bezwaarlyk zoude gelukken, welke echter wel slaagde, en met groot voordel verricht wierd.

Te weten, zy namen eenige wynranken, die jaarlyks van de reeds vrucht dragende ftokken moeten worden afgetneden, en in plaats dat zy dezelve weder zoo geheel in de grond zoude fteken, ten einde om in den zomer wortels te fchieten, fnedden zy dezelve in kleine ftukjes, omtrent een halve voet lang, en korter, zo dat ieder ftukje maar een of twee leden had, en zaaiden dezelve als koorn. En na dat zy dezelve met de ploeg en met de egge onder de aarde hadden gebragt, wacheden zy den tyd af, om te zien, of zy wortels zouden fchieten of niet. Ondertuffchen zegende de Hemel dezen arbeid, en bragt in korten tyd zoo veel wynftokken voor den dag, dat zy geen andere uit Europa of Asia meer van noden hadden; ten ware zy verfcheide zoorten verlangden, welke zy ook gezocht en bekomen hebben.

Gantsch
byzondere
wys van
wynplan-
ting.

Word ge-
zaait.

Slaagt wel

By deze gezaaide wynftokken ontflond echter naderhand, wanneer ze zeer groot en oud wierden, en zich begonnen uit te breiden, een groot ongemak, dat niet anders, dan door het verplanten te verhelpen was. Want zy groeiden zeer onordentelyk naast elkander op, zoo dat 'er dikwyls twee tot drie by malkanderen ftonden, en 'er op een andere plaats, wederom niet met al was,

Wat onge-
legenheid
daar by
ontftaat.

was, welke onregeltheit men echter weinig zoude hebben geacht, ten ware de druiven groot en ryp werdende, elkander verdrukten, en zelfs beschadigden, gelyk dan de meeste druiven of geen plaats hadden, waar te leggen, of door de zon ryp gemaakt te konnen worden.

Hoe dat
wierd ver-
holpen.

Om dit ongemak alzo te verhelpen, en de gedüchte schade te verhoeden, waren zy genootzaakt, om op bequame middelen bedacht te zyn. Derhalven hebben zy deze reeds groot geworde wynstokken uitgegraven, en dezelve op een gelyke weyde of afstand van elkander geplant, zoo dat zy dezelve in de lengte twee en een halve, en in de breedte drie, ook wel drie en een halve voet gaven. Hier door bragten zy niet alleen te weeg, dat zy zich wakker konden verspreiden, maar ook dat de druiven onder de bladeren van den wind en allerfelste zonneshyn beschut hingen, en alzo zeker en zonder gevaar tot volkome rypheid geraakte, blyvende daar benevens tusschen ieder ry over dwars een schoone doorgang, langs den welken men den gantschen wynberg door konde wandelen, zonder een stok, en veel minder de daar aan hangende druiven schade toe te voegen.

Hoe tegen-
woordig
de wynstok
voortge-
plant word.

Tegenwoordig echter hebben en behouden zy byna de manier, die in Duitschland ontrent het planten van nieuwe wynbergen in acht genomen word. Wanneer zy een nieuwen wynberg willen aanleggen, bearbeiden zy het land, gelyk ik in mynen voorgaanden omstandig heb verhaalt, en zetten vervolgens hunne wynstokken ordentlyk daar in; daar toe worden wynranken genomen, die het jaar te voren afgesneden, en naast elkander in de aarde gelegd zyn, om in dien tusschen-tyd wortels te schieten; aangezien op een stuk land, ontrent een Rynlandsche

I. Deel.

quadraat roede groot, eenige hondert ranken naast elkander gekuult zyn, welke het jaar daar aan, wanneer de grond op de gemelde wyze klaar gemaakt en gemest is, uitgenomen, en op verhaalde manier verzet worden.

En op deze wyze zyn zy zekerlyk zeer ras aan genoegzame wynstokken geraakt; aangezien men tegenswoordig zeer beswaarlyk een plaats, ten zy gantsch nieuw aangelegt, aldaar zal vinden, die niet met zyn eigen wyn-tuin verzien is; van den welken de eigenaar jaarlyks zoo veel wyn bekomt, dat hy niet alleen zyn eigen drank daar van heeft, maar dat hy ook een grote quantiteit aan anderen daar van verkopen kan, gelyk hier na eenigzins omstandiger zal moeten worden aangetoont.

Vele wyn-
tuinen.

Geven veel
wyn.

Gelyk ik echter in mynen voorgaanden van de koornvruchten hebbe gemeld, dat dezelve zeer veel wederwaardigheden, rampen en schadelyke vyanden onderhevig waren, aldus is het tot verdriet van den Wyngaardenier alhier niet veel beter gestelt, aangezien de Meel of Honingdowden stok zoo wel als het koorn beschadigt; dezelve beneemt de wynbeziën, als zy reeds beginnen groot te worden, en te zwellen, het voedzel, aangezien hy rondom den bast invreet, en het zap niet meer laat opklimmen. En worden derhalven de druiven, voorheen schoon, groen, frisch, en levend, daar na pikzwart, vol rimpels, verdrogen in 't midden van haar groei, waar op dan niet als een misgewas van wyn volgt, dat dezelve zeer schaars is; terwyl de druiven, die overig blyven, even zoo goeden wyn uitleveren, dan of geen schade aan den stok geschied was.

Meelbouw
beschadigt
den wyn-
stok.

Behalven de Meel of Honingdowden zyn'er ook zekere insecten, die voor den wynstok zeer dodelyk zyn; waar onder de springhannen en ruppen wel konden worden

Insgelyks
zeker on-
gedierte.

T 2

den

den gerekent, als die de bladeren door, ja gantsch opvreeten, zoo dat de druiven naderhand voor de doordringende zonne-hitte, die in de maanden van December, January en February 't allerfelste is, bloot hangen; ik wil echter verder geen melding van dezelve maken, om dat zy den wynstok zelf niet, maar liever defzels bladeren, en door dat middel de druiven beschadigen, als die daar door verleppe en zuur worden.

Zuiger wat voor infecte.

De zoogenaamde Zuiger is zeerlyk wel de ergste vyand van alle, die den wynstok beschadigen, ja wel gantsch den doodsteek geven kan. Dezelve is een zeer kleine zwarte worm, die zeer veel voeten heeft, byna als een zoogenaamde Duyzendbeen. De kop is tamelyk spitsachtig en klein; en wyl hy zyn lichaam zeer klein in malkanderen haalt, en ook wederom zeer lang uitrekken kan, maakt hy, als hy uit zyn huisje, uit tere vezeltjes van den wynstok gemaakt, en als een verwelkt wynstoks blad uitziende, kruipt, en in de botten wil vreeten, een zeer klein gaatje, dat van de scherpszienste naauwlyks kan worden ontdekt.

Wanneer dezelve voor den dag komt.

Deze worm komt voor den dag, als de wynstok begint te botten; en eer dezelve bladeren krygt, kruipt hy met zyn huisje dat hy op den rug draagt, en waaruit hy nooit t'eenemaal komt, van de aarde na de wynstok, en langs den zelve op, gaat op een van de botten zitten, en wyl men hem niet wel van dezelve onderscheiden kan, zoo vreet hy zich daar in, en holt de gantsche knop zoodanig uit, dat de daar uit spruitende ranken en bladeren een gantsche maand later als doorgaans voor den dag komen, en de blossom t' eenemaal achter blyft, daarenboven worden de ranken, die nog uitschieten, zeer mager, teer en zwak, gelyk ook

de veelheid der zelve in aanzien van anderen jaren insgelyks zeer gering is.

Voor weinig jaren is dezelve eerst ontdekt, en bevonden, dat hy voor den wynstok schadelijk was, terwyl men voor heen wel den schade zag, zonder dat men eigentlyk de oorzaak daar van vinden of bedenken konde. Weshalven ook in den beginne, wanneer men de zelve gewaar wierd, en de een den anderen daar van verwittigde, vele gevonden wierden, die den spot dreven, als met een worm, dien zy niet in staat oordeelden, om zulk groot quaat te doen; Terwyl zy echter de goede waarschouwing in den wind sloegen, zyn zy eindelyk met grote schade wys geworden, en zoeken als nu deze gevaarlyke dieven te zorgvuldiger van de wynstokken af, om dat zy hebben bevonden, dat een worm alleen binnen den tyd van acht dagen alle botten van een gehelen wynstok kan opvreeten; Wanneer 'er nu veel zyn, gelyk menigmaal geschied, zoo is licht af te nemen, wat schade dit ongedierte in een wynberg aanrechten kan.

Is eerst onlangs bekend geworden.

Kan in korten tyd grote schade doen.

De tyd echter, wanneer deze worm meest en 't veelvuldigste aan de wynstokken, en op derzelver botten is aan te treffen, moet zeer naauw des morgens voor of zoo voort na der zonnen opgang in acht worden genomen; want om deze tyd vind men den zelve meest; 't welk doet geloven, dat hy by nacht, als het koel is, langs den stok opkruipt, na dat hy echter zynen buik gevult heeft, moet hy wegens de hitte van de zon, die voor hem ondraaglyk moet zyn, wyl men by dag heel zelden een van dezelve op de stokken vind, of weder na beneden kruipen, of wel in zyn huisje gescholen, af vallen; derhalven ziet men als nu, dat de slaven alle morgen zeer naarstig na de wynbergen lopen, en deze wormen, waar van men 'er hen eerst eenige

Wanneer deze worm op den wynstok aan te treffen.

eenige moet aanwyzen, om dat zy dezelve anders van de botten niet weten te onderscheiden, afvangen, en de gevondene in een doosje bewaren, en t' huis in 't vuur werpen.

Worden van de flaven opgezocht.

Des Schryvers mening van den oorsprong van dezen worin.

Mynes bedunkens heeft dit diertje zynen oorsprong uit de wynstoksbladeren, die het jaar te voren afgevallen zyn, als welke den gantschen winter door boven op de aarde blyven leggen, en niet onder dezelve gescharrelt worden. Wyl na den vorigen gantschen zomer allerhande diertjes op deze toenmaals groene, jonge en by gevolg als nog zoete bladeren zich hebben onthouden, en zonder twyffel ook haar zaad nedergeworpen hebben, zoo is het wel vermoedelyk, dat het zelve na het ontfangen van het voedzelzap op de aarde bezwangerd en levend geworden is; zal ook deszelfs volkome wafdom gekregen, zekerlyk in dezelve gestalte weder worden verandert, als die genen geweest zyn, waar van het zaad gekomen is: exempel hier van de kapelletjes, witjes en andere diergelyke bloedeloze diertjes. Het zy hoe het zy, het is zeker, dat dit ongedierte den wynstok de meeste schade toebrengt.

Sterke Zuidooste wind beschadigt den wynstok.

Eindelyk moet ik nog maar met een woord van den sterken en doordringenden Zuidoosten wind gewagen, welke den wynstok wel niet op gelyke wyze als de veldvruchten, beschadigt, maar nogtans deszelfs vruchten bederft en den zelven schade toebrengt. Want wanneer hy sterk waait, zoo als hy doorgaans doet, en daarbenevens koud is, een teken, dat hy niet ras ophouden zal, zoo breekt hy veel grote en met druiven rykelyk belade ranken, welkers vruchten naderhand tot geen ryphed komen, maar des winters bederven. Dezelve is ook nadelig als hy warm waait, en by gevolg van geen duur is, aangezien

niet alleen de bladeren verwelken, en voor den tyd afvallen, maar de bezien zelf verleppe, die van de beschutting tegen de zon berooft, berimpelen, en aan de flokken tot rofynen worden, waar door andermaal de Wyn-gardenier schade lyd, dog echter met rofynen verzien word.

Voorheen is reeds gezegt, dat de wynflokken geplant en gestoken worden, als de oude worden gesnoeit, 't welk zoo als in mynen vorigen is gemeld, in de maand Augusty is geschied. Als nu zal ik hier by voegen, dat als dan het zap in de stokken komt, zoo als ook in de andere bomen en planten, aangezien als dan aan de Kaap de Lente begint. In de maand van September worden zy groen, en laten hare bladeren zien, en in de daar op volgende maand van October geven zy door den voor den dag komende bloesem te kennen, dat men buiten ongemak en schade zoo door het voorgemeld ongedierte, als door het weder, een druivelezing te verwachten heeft.

Wat verder van den wynplantery te merken.

Deze nieuw gestoke en geplante wynstokken, als zy het jaar te voren in de aarde hebben gelegen, gelyk voorheen is bericht, hebben reeds bladeren en kleine ranken; wanneer zy ook na het snoejen zoo versch gestoken worden, krygen zy nochtans het zelve jaar bladeren en ranken, van dewelke of schoon'er eenige duizend worden geplant, nogtans naauwlyks 10 van hondert, ja zelfs minder, bederven. Het volgende jaar worden de ranken na het snoejen, het welk alle jaren geschieden moet, niet alleen sterker en dikker, maar zy dragen ook in het daar op volgende derde jaar reeds zoo veel vruchten, als een wynstok in Duitschland na verloop van vyf jaren zoude konnen dragen, hangende in het vierde jaar doorgaans zoo vol vruchten, als men naderhand

Nieuwgestoke wynplanten vatten ras.

Brengen ras vruchten.

alle daar op komende jaren te hopen heeft.

De tyd der druivelezing.

Wanneer nu de tyd van de Druivelezing aanadert, 't welk doorgaans in 't laatst van February is, en in Maart gecontinueert en besloten word, zoo heeft men niet te vrezen, dat alvorens tusschen het snoejen der wynstokken, en het lezen der druiven de arbeid groot zy; want dat dezelve op verre na zoo veelvoudig en moejelyk niet zy, als die by de koorndooft, zulks weten de Europeaanse Wyngaardeniers ook wel, om dat de wynstok na het planten en snoejen niets meer vereischt, dan eens omgespit, en het uitspruitend gras afgestoken te worden. Mist word hen alle drie jaren maar eens gegeven, 't welk daarentegen op het koorndooft alle jaren vereischt word. Hier aan de Kaap heeft een Wyngaardenier het hakken der stokken en het opbinden aan palen ook niet eens van noden, wyl verder niets daar aan word gedaan, dan het geen reeds gezegt is. De palen zouden ook maar vergeefs zyn, om dat de wind de stokken nevens de palen omver zoude rukken; gelyk men dan de hoge ranken liever affnyd, als dat men dezelve staan laat, om dat de wind hen ook beschadigt, wordende deze arbeid, die doorgaans in November word verricht, door de Wyngaardeniers alhier, toppen, genaamt. Hier door word de gantsche wynberg van boven afgesneden dat hy gantsch vlak schynt, welkers hoogte ook niet veel boven drie voet draagt.

De druivelezing is doorgaans ryk.

De druivelezing zelf is niet tegenstaande de grote schade, welke een Wyngaardenier van de bovengemelde insecten en door andere rampen dragen moet, zeer ryk, aangezien een ieder wynplanter zyne vaten, hoe veel in getale, jaarlyks zekerlyk vol bekomt, gelyk dan van hondert stokken doorgaans een emmer vol

Most geperft word; derhalven worden als nu reeds altyd eenige duizend grote Rynlandsche emmers van 6 in een voeder, geperft; en is by het perzen van den wyn niets te erinneren, om dat het zelve zoo als in Europa geschied; ten waar men wilde zeggen, dat ieder wynstok-planter alhier zyn byzonderè pers hebben moet, en als zy wegens gebrek van hout, dat gelyk reeds zoo dikwyls is aangehaalt, daar toe uit Europa moet komen, met geen pers verzien zyn, zoo moeten zy in dat geval een vat, vier diergelyke emmers houdende, in plaats van een pers gebruiken.

De uitgeperfte Most word zoo voort in vaten gedaan, alvorens met bereidzel of lucht klaar gemaakt; waar by men dient te weten, dat zy by roden wyn geen zwavel kunnen gebruiken, wyl dezelve de verf beneemt; zy nemen derhalven maar een of twee muskate noten, en laten ze als de zwavel in het vat branden. Wanneer nu deze Most door het giften wyn is geworden, word hy kort daar na van den wyndroefsem op andere vaten overgestoken, ten einde hy niet iets scherps van de moer aan zich neme, en zoo als zy zich verbeelden, zuur worde, maar zyn natuurlyken smaak en zoetigheid behouden moge; hoewel my dunkt, dat hare hypothesis of onderstelling van zuur worden valsch is, door dien ik te Drakensteen by de Fransche inwoners wyn heb gedronken, die van 't begin tot byna een half, ja ook wel een rond jaar op de moer gelegen, en nogtans niets van den natuurlyken smaak verloren had.

Hoe de most bewaart word.

Daar en tegen heb ik bevonden en bespeurt, dat de wyn op de moer veel meer kracht en geest tot zich neemt, dan als hy overgestoken is. Daarenboven krygt hy dan ook een kleinen zeer aangename rhynschen smaak, 't welk my

Aanmerking des Schryvers van den wyndroefsem.

my doet denken , dat de Wyn-
gaardeniers aan de Kaap of de
rechte behandeling der wynen
niet verstaan , of dat zy hier in
den groten hoop volgen , en ook
doen zoo als de meesten gewoon
zyn.

Na dat de wyn alzoo van het
eerste vat op een ander overgesto-
ken is , zoo bereiden zy den zel-
ven in de derde of vierde maand
daar na ; dat is , zy nemen vislym,
laten dezelve in een vat met water
weken , en tot pap of lym wor-
den , het water afgegoten , wrin-
gen zy dien lym door een
doek , ten einde geen vuiligheid
mede in den wyn kome ; vervol-
gens gieten zy'er een weinig wyn
by , en mengen het onder malkan-
deren , en eindelyk gieten zy het
in een vol wynvat , en roerenden
wyn met een hout wakker door
malkanderen , en laten hem alzoo
leggen.

Wanneer nu deze vislym zakt,
neemt zy de overige onzuiverheid
van den wyn met zich na den
grond , en maakt alzoo den wyn
helder en klaar ; wanneer men
echter bevind , dat de wyn nog
niet t'eenemaal klaar is , zo gieten
zy zand , warm gemaakt , daar in,
en dwingen daar door deze onrei-
ne delen , dat zy nevens het zand,
den grond zoeken ; daarbenevens
weten zy zekere geheimen of
kuntjes , waar van zy zich bedie-
nen , om den wyn schoon te kry-
gen , en welke zy aan niemand
openbaren , of zien laten.

De wyn aldus bereid , vullen zy
het vat , slaan het toe , en laten
het zoo leggen , tot dat het ontsto-
ken of verkogt word. Daar zyn'er
weinig , die om het aanvullen
denken ; ondertusschen dragen zy
zorge , dat naar verloop van het
jaar , wanneer de bloesem begint te
komen , een opening gemaakt of
den wyn lucht gegeven werde ;
ten einde de bodem niet uit het
vat springe ; om dat de wyn om
dien tyd begint te werken ; ook

geven zy hem alle jaren , als hy
niet verbruikt is , een ander vat ,
en maken het zelve als dan weder
vol ; 'twelk zy tot in het vierde of
vyfde jaar achtervolgen.

Het gebrek aan vaten of fustagie is zekerlyk het grootste onge-
mak , 't welk de Wylgardeniers
meest drukt. Want vermids de
duigen uit Holland moeten ko-
men , zoo zyn zy niet alleen , ge-
lyk licht is te begrypen , zeer
duur , maar wanneer'er al eenige
komen , zoo zyn ze in een ogen-
blik weg , en maken derhalven
het vaatwerk deels ongelovelyk
duur , en ook zeer schaars ; om
dies wille moet de wyn byna alle
jaaren t' eenemaal , of voor het
grootste gedeelte , en tot op eeni-
ge weinige vaten uit gedronken
of verkogt worden ; en in dit ge-
val brengen de schepen een groot
voordeel aan , wyl dezelve altyd
een groote quantiteit mede ne-
men , en na andere plaatzen ,
voornamelyk na de Indien voe-
ren , alwaar zy , om dat hy hier
niet al te hoog komt te staan ,
door dien zy voor een emmer
naauwlyks acht tot 10 Ryxdaal-
ders betalen , wederom een tame-
lyke winst doen , en behalven
hunne vryen drank een groot
voordeel in haar zak steken.

Indien de menschen alhier zoo
veel fustagie hadden , of dezelve
zoo gemaklyk konden bekomen ,
als in Europa , zoude vele haar
wyn zoo ras niet verkopen , voor-
namelyk de geene , welke het
geld ontbeeren , en na een goe-
de gelegenheid wachten konnen.
Zodanige zouden den wyn wel
twee , drie en meer jaren laten
leggen , om dat zy verzekert zou-
den zyn , dat haar kapitaal daar
door niet verminderen zoude ,
daar zy in tegendeel nu maar haar
best moeten doen , om zich de-
zelve quyt te maaken , ten einde
ledig vaatwerk te hebben , als de
tyd van de druivelezing wederom
aannadert.

Want

Gebrek en
kostbaar-
heid der
wynvaten.

Veroor-
zaakt dat
men den
wyn ras
verkopen
moet.

Hoe de
wyn anders
bewaart
word.

Hoe dezel-
ve klaar ge-
maakt
word.

Opvullen
getchied
zelden aan
de Kaap.

Zoude an-
de nog
beter wor-
den.

Want by aldien de wyn ten minften twee jaren konde oud worden, zoude hy niet alleen in kracht ongelooffelyk toenemen, en zeer fchielyk de geene, welke hem fterk drinken, of anders liefhebbers van goede wynen zyn, dronken maken, maar hy zoude ook zyn Kaapfchen fmaak veranderen, en niet meer na Kaapfchen wyn, maar na Kanarifche Seet helen; gelyk my dan zeer wel bewuft is, dat ik aan eenige, die zoo oud waren, diergelyken lieflyken fmaak zeer natuurlyk en met 't grootfte verge- noegen hebbe bevonden; ja de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell heeft my eens in den jare 1706 uit zyn eigen kelder een vyf of zesjarigen wyn laten proeven, van den welken ik wel met waarheid mag zeggen, dat ik niet wift, waar voor ik hem zoude drinken; aangezien hy op de tong een prikkelend en en rhynfche fmaak had, en den zelve drinkende, kon men de Kanarifche Seet geur zeer eigent- lyk en met groote nadruk daar in gewaar worden.

Exempel
daar van.

Des Schry-
ver ge-
dachten
daar by.

Toenmaals quam my de ge- fchiedenis te binne van een Rei- ziger, die een groot liefhebber van goede wyn was, en derhal- ven overal zyn knecht vooruit zond, om de wynen uit te proe- ven, met order, dat hy goede wyn aantreffende, het huis met het woortje *Eft* brandmerken zoude; vermids nu deze Heer na verloop van eenigen tyd over- leed, en de knecht dit grafchrift maakte: *Eft, Eft, propter nimum Eft, Domuus meus mortuus est.* dat is:

*Puik! Puik! was d'oorzaak van
myn Heer zyn dood;
Om dat hy't Puik, Puik wat te
veel genood!*

Zoo dacht ik onder het drin- ken, dat deze wel in ftaat zoude

zyn, om een diergelyke werking te doen, als men zich dagelyks daar in wilde te buiten gaan; on- dertuffchen moet ik bekennen, dat dezelve matig gedronken, een zeer aangenaamen wyn was, om dat zoo wel de verf als de reuk zoo goed waren, en de zin- nen ftreelden, als de fmaak zelf.

In den beginne van dit Hoofd- fluk, wanneer ik aangevangen heb, van de wynen te handelen, heb ik gezegt, dat de druiven in February ryp worden, gelyk zulks ook de waarheid is; vermids 'er echter een zoort word gevon- den, die eenigzins vroeger ryp word, en derhalven vroege drui- ven genaamt worden, zoo moet ik nog erinneren, dat men ze reeds in 't laaft van January of in 't begin van February heeft, en zyne luft over de maaltyd of bui- ten dezelve reeds daar mede boe- ten kan; edog zy zyn in zulke overvloed niet als de anderen, be- halven dat zy ook zoo goed niet zyn om te perzen, om dat de fchil van de bezien zeer dik, en 'er niet veel zap in is, welke zap daarenboven geperft, licht afvalt, en zuur word; derhalven word 'er geen wyn van geperft, maar by 't gewigt verkogt aan de gene, die ze hebben willen, om te ee- ten.

En hier mede heb ik nu insge- lyks het nodige van den wyn, en hoe dezelve behandelt word, met korte woorden bygebragt; nu zal ik nog het overige van de tuinen, derzelve vruchten, en behoorly- ke aanqueking, als waar uit nie- vens het reeds voor heen gemel- de, de algemene vruchtbaarheid des lands, handtafleyk voor oog- gen gefelt word, zoo kort als mogelyk, hier by voegen. Waar by zich dan voor alle dingen het onderfcheid, welke onder de Tuiniers van de tuinen gemaakt word, gade te flaan opdoet, wel- ke is, dat alle tuinen worden afgedeelt in Bogaarden, moes-tui-
nen,

Wanneer
de druiven
ryp wor-
den.

Afdeling
der tuinen.

nen, en Bloem-tuinen. Deze laatste heb ik reeds in mynen voorgaanden gezegt, dat ik ditmaal niet aanroeren zoude, om dat zy eigentlyk het *Regnum Vegetabile* uitmaakt, maar dat ik op een andere tyd omftandiger en recht uitvoerlyk daar van handelen zal.

Van de keuke of moes-tuinen dient men alzo te weten, dat niet alleen een ieder een zodanigen tuin heeft, maar dat derzelve vruchten of kruiden meest met de onze enerlei zyn; gelyk dan het zaat, dat hier in de aarde wort geworpen, meest uit Europa herwaards gebragt word; edog dient aangemerkt te worden, dat naverloop van drie jaren het zaat van die vruchten gewonnen, t' eenemaal verandert en verwildert, zoo dat men dien volgens alle drie jaren weder om versch zaat schryven en uit Holland alhier te gemoed zien moet.

De tyd echter om dit zaat te zaajen, is doorgaans in het laatst van de maand van Mey, of in 't begin van Juny; wordende de kruiden, die plegen verzet te worden in Augusty verplant, alwaar zy dan, wyl de grond de voorgaande Maanden van Juny en July door den menigvuldigen regen overvloedig vogtig geworden is, dat hy 't wel een weinig uithouden kan, en boven dat, als het al te droog zoude worden, door ander bron of beek water, dat doorgaans naby en om dezen tuin is, kan begoten worden, zeer heerlyk wassen, zoodat men alhier meest grooter en aangenamer vruchten of kruiden heeft, als in Europa zelf.

Want zy wassen op deze wys niet alleen veel lichter en beter als in Duitschland, maar men heeft ook, wyl de winter maar in regen en niet in grote vorst, felle koude of lang leggende sneeuw bestaat, wegens de doordringende zonne-hitte geene kachels of Oranje-huizen, veel min mistbakken van noden,

I. Deel.

welke deze kruiden en vruchten uitbroejen, en voor den tyd ryp maken; weshalven zy niet alleen veel aangenamer, zappiger en lieflyker van smaak zyn, maar zy worden daar benevens ook veel groter, en gantsch niet ongezonder, of schoon men zich een wynig daar in te buyten gaat, en een goede portie daar van te gelyk nuttigt.

Om van het een en het ander gewag te maken, ten einde om de waarheid van het reeds gemelde aan den dag te leggen; het is niet alleen gewis, dat zoo wel de blaauwe of rode, ook zoo wel de gemeene als andere kool, onder welke laatste de bloemkool, waar van het zaat uit het eiland Cypres word gebragt, zoo als ook de Savooikool te rekenen is, veel groter word als in Europa, aangezien 'er witte kolen worden gevonden, die het stuk ruim dertig, ja veertig pond wegen; ja hy word ook aangenamer van smaak, zachter en malzer, eigenschappen, welke de vruchtbaarheid van een land te kennen geven.

Van de Pompoenen, zoo als die in Oost-Indien genaamt worden, is het zelve te melden; dezelve worden meest van de slaven, en zeer weinig van Europeaanen, als die veel betere keuke kruiden hebben, genuttigt. De Europeaanen, die dezelve eeten, doen zulks of om een verandering, of om dat zy 'er graag na zyn. Die zich op schepen bevinden, alwaar zy niets anders konnen bekomen, moeten die wel uit nood orberen, om dat de andere keuke-kruiden, die zy met zich voeren, tydig worden gegeten, ten einde zy niet door de grote hitte en verandering van de lucht verrotten, en te loor gaan zouden; derhalven nemen zy een tamelyke menigte daar van met zich op reis, om dat zy zeer lang goed gehouden, en na de consumptie van de andere by de overige scheeps-spyzen nog zeer wel

V

Zeer grote kool.

Pompoenen waar toe die dienen.

Vertrekken een scheeps-spyz.

kon-

Keuke-in.

Moeten al drie jaren nieuw Europisch zaat hebben.

Wanneer het zaat gezaait en verplant word.

De vruchten worden zeer goed.

konnen genuttigt en tot gezondheid gebruikt worden.

Meloenen en konkommers zyn voor de gezondheid niet nadelig.

Wat zal ik zeggen van de water en Zuiker-meloenen, welke aldaar insgelyks veel groter, zoo als ook in groter menigte als in Europa vallen, en nogtans aan de gezondheid geene de minste schade toebrengen? Wat zal ik van de grote konkommers melden, die in Duitschland zoo zwart worden gemaakt, dat men voor een spreekwoord zegt dat een konkommer-flaat met oly, azyn en peper klaar gemaakt, nog niet goed genoeg is, om weg geworpen te worden, vermids men meent dat ze zeer ongezond zyn; daar dezelve echter aan dit Voorgebergte in grote menigte genuttigt, aan de gezondheid niet nadelig zyn, maar daarentegen onuitgedrukt zeer gezond zyn, gelyk ik zelf menigmaal heb bevonden, wanneer ik een brave schotel vol by my gestoken heb.

Ik ga met voordacht nog vele andere verby, die de gezondheid even zoo weinig beschadigen, als de gene, waar van als nu gewag gemaakt is. Ik zal derhalven nog maar van twee, aan vreemdelingen in Duitschland gantsch onbekent, aantonen, dat dezelve insgelyks alhier zeer gezond en lekker, ook groter en schoner wasssen, als zy in haar eige vaderland doen of gedaan hebben. De eene is een soort van flaat, door de inwoners zoo wel hier als op andere plaatzen Porcelein genaamt. Hy valt overal, voornamelyk echter op het eiland Ascensan, alwaarde Proost en Koninglyke Deensche Zendeling Ziegenbalg, achtervolgens dezelfde kort verhaal van zyne reis uit Indie na Europa, pag. 11. dezelve gezien en gegeten heeft; en dan op het Taxen-eiland, ontrent 30 mylen van de Kaap, na by den haven van Saldanha. Op beide die plaatzen vind men denzelven zoo overvloedig, dat men dikwyls het volk

van de schepen daar mede genoegzaam verquikken, en in plaats van andere kruiden, ververfchen kan.

Deze porcelein-flaat by schaape vleesch gekookt, verstrekt een zeer goede en gezonde spys, krygt ook een ongemeen aangenaamen smaak. By gebrade konynen, smaakt hy, met oly en azyn klaar gemaakt, insgelyks aangenaam, en bekomt den zieken niet kwalijk; deze salaat echter voorheen een weinig met de konynen gekookt, verstrekt voornamelyk zodanige, die op een lange rys de scheurbuik overgewonnen, en sterk daar mede behebt zyn, een geneesmiddel.

De andere vreemde tuin-spys, die uit Oost-Indie hier gebragt word, en als nu zoo goed als in haar eige vaderland, ja by aldien men den Heer George Meister in zynen Oost-Indischen Lust-gardenier pag. 102. mag geloven, veel beter aan dit Voorgebergte als in Oost-Indie zelf wast. Dezelve word overal by de Indianen, zoo als ook op het eiland St. Jago, alwaar ik ze ten eerstenmale gezien en gegeten heb, Bottatas genaamt, zynde een witte knol of raap niet heel ongelyk, behalven dat deze van anderen spits toeloopt, en de Bottatas even dik blyft. Van dezelve zyn'er twee soorten, name-lyk eene, die van buiten gantsch wit is, als een witte raap; de andere is daar en tegen van boven van een hoogrode roose verf, zoo als in Duitschland de zomer-radys; de roodverwige zyn de beste.

De grootte van deze Bottataswortel overtreft een witte raap zeer veel; want zy weegt doorgaans 6, 8, ook wel 10 pond, diergelyke de witte rapen bezwaarlyk ergens in de waereld wegen zullen, ten minsten heb ik ze nergens van zulke grootte gezien; derhalven konnen een tamelyke menigte menschen aan drie of vier haar genoeggen eeten, of

By welke spys ze goed en gezond is.

Bottatas wat voor een vrucht.

Is tamelyk groot.

schoon

fchoon haar buik nog zoo hol is, of zy anders luftig fchaften konnen, wyl zy voor zich zelven zeer verzaden, en daar benevens zeer voedzaam zyn.

By fchaap of hamel-vleefch gekookt, fmaken zy uitflekt wel, en byna als aardappels, behalven dat zy zoo zwaar niet te verteeren en ook zoo windrig niet zyn. By vifch konnen zy ook gevoeglyk worden gegeten, en zyn zy zeer aangenaam, in zuiver en fchoon putwater gekookt, en aldus daar toe gegeten, na dat dezelve echter voorheen met vifchnat bedrophen en doorweekt zyn. Zy zyn nogtans 't aangenaamfte en lekkerfte, onder de affche gebraden; bekomende als dan byna den fmaak van gebrade kaffanjes, en word dezelve nog veel beter, als men deze Bottatas-wortel nog warm, overlans in twee byna gelyke delen fnyd, dezelve op frifche bladeren legt, en aldus laat uitwazemen, wanneer men het binnenfte van deze wortel van de van buiten hard gebrande en gebrade huid of fchil zoo veel te beter kan affcheiden, dat men niet te gelyk iets van het gebrande, en de affche zelf mede in den mond krygt.

Deze Bottatas-wortel kan op tweederlei wys worden voortgeplant; namelyk of door de ranken van het loof, die langs de aarde lopen, en bladeren hebben, welke de Malva of klaprozen niet ongelyk zyn. Wanneer de wortel uitgegraven word, zoo neemt men deze ranken van het veld weg, en bewaartze, tot dat de tyd om nieuw te planten, aankomt; welke doorgaans de maand van Augufly of September is, en worden als dan de ranken, eenige ellen lang, als een ring gewonden, tot dat men een ftuk t'eenemaal als een cirkel in malkander gevlochten heeft; vervolgens maakt men een rond gat, ontrent een halve voet diep in de aarde, en

I. Deel.

legt de gevlochte ranken daar in, bedekt dezelve met aarde, en laat ze groejen.

De tweede manier om deze Bottatas-wortel te planten, is, dat men de vrucht of de Bottatas-wortel zelf neemt, en in fchyven ontrent als een komkommer, dog iets dikker fnyd, dezelve in de aarde fteekt, en waffen laat. Beide deze manieren zyn goed bevonden; de tweede hebben daar na de inwoners alhier zelf geprobeert en insgelyks goed bevonden, gelyk dan beide manieren nog alle jaren wel flagen, of fchoon zy niet als hop worden gekapt, zoo als de gemelde Meifter loc. cit. fchryft, dat op het eiland Java, de Malakfche en Malabaaffche Kusten gefchieden moet.

Vele andere kruiden en wortelen ga ik voorbedachtelyk met ftil zwygen voorby, om dat ik my buiten dat lang genoeg in deze materie heb opgehouden; voornamelyk echter, om dat niet alleen de Europeanen maar ook de Hottentotten zich met voordeel van dezelve bedienen, weshalven dezelve evenwel nog zullen moeten voorkomen; ten dele als ik van het *Regnum vegetabile* in een byzonderen brief handel, deels ook wanneer ik van de Hottentotten fchryf, en in 't byzonder van hare gewone fpyfs fpreken zal. Als nu zal ik achtervolgens myne beloften, nog van de boomvruchten gewag maken, en aantonen, dat hier ook geen gebrek, maar een veel groter overvloed zy, als in Duitfchland of ergens in Europa, en dat dezelve de gezondheid, ook zelfs veel daar van gegeten, in genen dele befchadigen.

Vooraf is het nodig, dat ik van de Afrikaanfche bomen, die het zelfde voor haar vaderland kennen, boven heen erinnere, dat zy uit de natuur of onvruchtbaar zyn, als in Europa de dennen,

V 2

lin-

De tweede wys om deze wortel te planten.

De Schryver wil de boomvruchten af handelen.

Afdeling der Afrikaanfche bomen.

Verzaden zeer.

Hoe ze genuttigt word.

Hoe de Bottatas-wortel voortgeplant word.

linde en wilgebomen, of wel zulke vruchten dragen, die nooyt een Europeaan heeft gegeten of kunnen eten, of schoon de Hottentotten zich daar van bedienen, gelyk te zyner tyd omftandiger zal worden aangetoont. Die echter uit andere gewesten, als Europa en Asia herwaards zyn gebragt, zyn of uit de vruchten of uit derzelve binnenfte kern en zaat voortgeteelt, en als nu alomme in een grote menigte te vinden; alzoo dat men by een matig vrucht-jaar, als de wind maar de helft van de vruchten aan de bomen laat, nogtans voor de inwoners en ook voor een goed deel fchepen genoeg heeft.

Derhalven zyn het louter vreemde bomen, die de Europeaanfche inwoners alhier een laafnis, verversching en verquiking moeten verftrekken, welke ook zekerlyk zulke aangename vruchten leveren, dat men ze naauwlyks beter, ja menigmaal niet zoo goed in haar eigen vaderland vind; diergelyke zyn meest alle navolgende, welker cultuur echter niet zoo veel arbeid, nog zoo lang tyd, als in andere landen, voornamelyk in Duitschland vereifcht. Want als men hier het zaat, of de vrucht zelf, waar in het zaat zich onthoud, in 'de aarde fteekt, zoo kan men vaffen staat maken, dat 'er niet lang daar na een boom van diezelve zoort zal uitspruiten; gelyk dan by voorbeeld, de Amandelboom uit de Amandelpit, ontrent 6 weken met zyne harde fchaal in de grond geftoken, voortreffelyk voor den dag komt, en hope geeft, dat hy wel flagen, en goede vruchten dragen zal, als hy maar op den rechten tyd, dat is, het volgende jaar, of ten langften over twee jaar, verplant word.

Als men geen vruchten, of zaat van een zeker boom kan beko-

men, welke men gaarn overvloediger wilde voorttelen, of dezelve ook niet daar aanhangen wil, zoo fnyd men maar een tak van den boom, mids dat het geen water-loot is, maar reeds vruchten heeft gedragen, gelyk tog alle jaren moet gefchieden, als men goede en vruchtbare bomen wil houden. Deze tak fteekt men in de aarde, en men kan staat maken, dat hy wortels maken zal, gelyk 'er dan van hondert naauwlyks tien mislukken, en uitgaan. Zodanige zyn by voorbeeld, de Quee, Vyge, Perfike, Aprikoze en vele andere bomen, van welke, zoo als ook van verfcheide anderen, men reeds genoegzaam de proef genomen heeft.

De derde wys, om vele bomen met weinig moeite en koste voort te brengen, en aan te queken, gefchied door het bekend oculeren en enten; en deze beide manieren flagen hier ook zoo wel, dat 'er zelden een van achterblyft; en heb ik zelf gezien, dat van alle bomen, die of dode takken hadden, of waar in het zoo genaamde vuur of de brand was, vermids zy van buiten gantsch zwart wierden, en vervolgens uitgingen, deze gemelde takken afgezaagt, en daar na in derzelve plaats kleine takjes geënt zyn; die schoon men ook op zodanigen afgezaagden tak drie takjes plantte, alle zeer wel gelukten, en weinig jaren daar na niet alleen veel hout maakten, maar ook rykelyk vrucht leverden; en gaat dit zoo voorfpoedig in zyn werk, dat 'er zelden twee van hondert mislukken, en den arbeid verloren laten gaan, ten zy men geen rechte kennis daar van had.

Deze als nu gemelde geplante, geftoke en geënte bomen flagen hier ongemeen wel; nog veel beter en aangemmer echter is de vrucht, welke men doorgaans in het derde, of ten langften in het vierde jaar daar van te verwachten heeft;

voortgeplant worden.

Van welke het voornamelyk gefchied.

Oculeren en enten.

Hare cultuur is licht.

Voorbeeld van den Amandelboom.

Hoe de bomen zander zaat

Daar door bekomt men goede vruchten.

heeft; gelyk my dan zeer wel is bewust, dat ik op vele plaatzen, voornamelyk aan de Steenberg, by den Heer Nicolaas Oortman en in Hottentots-Holland by den Heer van der Heyde, zoo als ook op Sorg-vlied, by den Heer Johannes Mulder, geweze Landdrost, zeer dikwyls en menigmaal van diergelyke aangename vruchten gegeten heb.

Edog het geen ik tot nu in 't algemeen van alle tuinen hebbe gezegt, zal ik nu in 't byzonder aantonen van den ongemeen groten, schonen, treffelyken en fraajen tuin van de Illustre Compagnie; dien zy in de Tafel-valley aan gene zyde van de kerk en het zieken-huis aangelegt heeft, en waar in ik het geluk en de hoge gunst hebbe genoten, om drie jaren te wonen, mids dat ik niet verplicht zal zyn, om den gantschen tuin; 19 morgen groot, te beschryden, aangezien zulks een byzonder en wydlopig Hoofdstuk zoudé vereischen, maar om alleenlyk aan te tonen, welke bomen op gemelde drierhande wys daar in aangequeekt, en gewonnen zyn.

Hier vind men behalven een byzonder park of vierkant; tot aanqueking van jonge bomen geschikt, langs de muur op een ry geplant de schoonste Aprikozebomen, die zeer vele en grote vruchten geven, welker aangename gele verf tusschen de groene bladeren een overfraaje schakering maakt; de aangename smaak echter van de vruchten zelf, het hart een treffelyk laafnis, en den mond een ongemene lieflykheid verstrekt. Tusschen deze vind men de grote, hoge, en breed uitstreckende Amandelboomen, welke het gezigt een schone verandering, derzelve vruchten den smaak een byzondere aangenaamheid, en het lyf en treffelyke versterking te wege brengen.

Tusschen de Alleën of Lanen,

van Campher, Jenever en vele andere vreemde, meest Afrikaansche bomen geplant, en verciert, ziet men op byzondere vakken de schoonste donker-rode Perziken, zoo groot en aangenaam van smaak, dat ik twyffel, of zy op een ander plaats wel beter zouden kunnen wassen. Naast deze slaan de heerlyke en lieflyke Granaatappelbomen, welker vruchten zoo sierlyk in 't oog vallen, dat men niet moede word, om dezelve te zien. Wanneer echter de mond van der zelve inwendige sappige en bloedrode kernen of pitten bevochtigt word, gevoelt men zekerlyk wat ongemeens in dezelve, 't welk en zeer lekker en heel gezond is; gelyk dan zelfs de schaal gedroogt, zeer goed voor de rode loop, een zeer gemene en geweldig in zwang gaande ziekte in Ooit-Indie, te gebruiken is.

Wat zal ik van de velerhande gele vruchten zeggen, die in dezen tuin overvloedig en in een grote menigte worden gevonden, welke men of Sinaas-appelen, of Limoenen, waar van ik de beste op Drakensteen, by François du Toit gezien en gegeten heb, of Oranjen-appels, of Citroenen enz., noemt, welke alle deels aan de grootte, deels ook aan hoger en bleker verf te kennen en te onderscheiden zyn. Wat my aanbelangt, my dunkt, dat ik beter zal doen, daar van stil te zwygen, dan veel woorden te maken, om dat tog veel Auteurs overvloedig daar van melding gedaan, en het nodige daar van bekend gemaakt hebben.

Aldus wil ik ook niet van de Japanfche rode, en tusschen de groene bladeren zeer wel afstekende Appelen, zoo als ook van de grote *Pompelmusen*, gelyk de Hollanders dezelve noemen, of van de Maleische of andere Indiaansche *Matfchanen* niets gewagen, wyl my als nog bewust is,

En Granaat-appelbomen.

Sinaas, Limoen en Oranje-appels, enz.

Wat deze tuin anders voor vruchten.

Grote tuin van de Compagnie aan de Kaap.

Heeft schone Aprikozen.

En Amandelbomen.

Ook donker rode perziken.

in den Ooft-Indifchen kunft en Luft-Gaardenier van den Heer George Meifler pag. 85 genoegzame waarachtige naricht daar van gevonden te hebben, weshalven ik den Lezer, kortheds halve daar hene wys. Nog minder wil ik veel woorden van Mispelen, Okkernoten, Queen, Appelen, en Peren maken, enz., vermids derzelve natuur aan de Europeanen buiten dat genoegzaam bekend is, hoewel by alle deze vruchten te erinneren is, dat zy hier aan de Kaap veel groter en finakelyker waffen als in Europa, haar eerfte stamhuis zelf.

Hoge en grote Kafftanje-bomen.

Van de Kafftanje-bomen zeg ik alleenlyk, dat deze de hoogfte en grootfte bomen zyn, die in dezen gantschen tuin worden aangetroffen. Zy beftaan ook een byzonder perk, ontrent een morgen groot; het welk dit byzonder gemak heeft, dat men onder de fchaduwe van deze boom zoo wel voor de ftekende zonne-hitte bedekt ftaan, als ook voor den verbaarlyken fterken Zuid-oosten wind befchut en onbefchroomt blyven kan. En is dit perk wegens dat zelve gemak te bequamer tot allerhande lyfs-oeffeningen, kegelen, danzen, enz., gemaakt, aangezien het zelve met tafel en banken, zoo als ook met een vierkant fundament is verzien, waar op de kegels ftaan kunnen, ten einde daar door het perk niet ongelyk zoude worden gemaakt. Wanneer de vruchten van deze bomen ryp zyn, vind men jaarlyks een zulke menigte, en daar onder die uit de buitenfte fchaal op de aarde vallen, dat men zich billyk verwonderen moet. Zy zyn zoo goed als de Europeaanfche, behalven dat men ze zoo lang niet bewaren kan als in Europa, om dat zy eenigen tyd leggende, taai worden.

Vruchtbaarheid van dezen tuin.

De velerhande zoorten van vygen, die men in dezen tuin vind, zyn ongemeen lieflyk en groot,

voornamelyk zynechter de grootfte en zekerlyk ook de befte, de genen, welke men Pisang noemt. Zy waffen aan een plant, die alle jaren, als zy hare vruchten heeft gedragen, omvalt, verwelkt en verrot; uit haar wortel fpruiten dikwyls twee, drie en meer jongen, die insgelyks ten eerften als haar eerften ftam, vruchten voortbrengen, en daar na omvallen en verleppen. De ftam beftaat uit geen hout, gelyk anders wel de bomen hebben, maar in bladeren, welke zeer groot en breed, zoo dat een man zich daar in zoude kunnen rollen, of om duidelyker te zeggen, 6 of 7 ellen lang en 2 ellen breed zyn; fluiten van onderen op in malkanderen, en maken al zoo een ronden ftam. De bloei beftaat uit 4 grote bladeren, die by wyze van een klok in eikander fluiten, en voor aan de fteel, waar aan 50 en meer vygen hangen, en derhalven langer als een arm is, te gelyk met de vruchten voor den dag komt, ook daar aan blyft hangen, en niet afvalt, tot dat de vrucht wil ryp worden, die blaauwachtig of liever purper-rood is.

Pifang-vygen.

Hebben zeer grote bladeren.

Haar bloefem.

De hier voor aangehaalde George Meefter loc. cit. p. 80 seq. bericht, dat de Kristenen in Syrie van deze vrucht geloven, dat het dezelve zoude zyn, waar van onze ftam-ouders in 't Paradys, Adam en Eva gegeten hebben, welke in de H. bladeren Appel genaamt word, en wierd ze derhalven by de Heidens Paradys-Appel genaamt, en waren de Portugezen byna van het zelve gevoelen, om dat ze door midden gefneden, van binnen een donker kruis verthoont, weshalven zy ook het fnyden voor een grote zonde achteden, en liever zagen, dat men ze aan ftukken brak.

Meesters bericht van deze vygen.

Ik laat dit gevoelen voor het geen het zelve is; ik zegge nogtans, dat het gevoele van den Heer Meefter zelf my nog minder

Nog een ander dat de Schryver wedertlegt.

der aanftaat, wanneer hy op de gemelde plaats meent, dat deze vruchten, wyl zy aan een ftcel by malkanderen, en aldus als druiven waffen, dezelve druiven zouden zyn geweest, welke de Verfpieters van Jofua uit het beloofde land aan een ftok in het Leger by Jofua zouden hebben gebragt; want hoe zou ik zulks konnen goed keuren, daar gantfeh geen zap daar in is, gelyk in de druiven moet zyn? men vind veel zap, zoo als de vygen ook hebben, maar niet de eigenfchap van die der druiven.

Andere oorzaken gaa ik voorbedachtelyk met ftilzwygen voorby; houde my nogtans gantfeh verzekert, dat het een vyg is, gelyk zy dan ook van binnen een merk als andere vygen heeft. En is ze miffchien wel eerder de vrucht, welke Gen. XXX. 14, 15, 16. zoo als ook Cantic. Cant. VII. 14. Dudaim genaamt word, die echter de geleerde Heer De Geyer in Comment. ad Cant. Cant. b. l. voor een bloem, en wel voornamelyk voor een lelie heeft willen houden, hoewel alles zonder grond. Veel waarfcheinlyker daarentegen verftaaat de voortreffelyke en grondgeleerde Heer Jobus Ludolfus in deszelfs Comment. ad Hiftor. Æthiop. pag. 139. feq. door de Dudaim de vrucht, Pifang genaamt, alwaar hy deze mening wydlopig uitvoert.

Ik moet hier nog gewag maken van een boom, die zeer fraai is, en by de Indianen zoo wel als Europeanen, welke hem doorgaans van de eerfte aldus hebben horen noemen, Guajavos genaamt word. Deszelfs vrucht, die ryp werdende, geel-groen van verf is, is een appel niet heel ongelyk. Het binnenfte is zoo geel als was, waar in veel zaat-korrels gevonden worden die langwerpig rond en wit van couleur zyn, even als de komkommers, die ook veel

zaat in zich bevatten, 't welk echter veel groter is. Het zaat van de Guajavos is gantfeh klein, byna als linze. De fmaak van deze vrucht, is ongemeen aangenaam, en zappig; de korrels, die niet worden aan ftukken gebeten, zyn als kerzen-ftenen, die met de *excrementi* weder afgaan, daar na wortel vatten, en tot jonge bomen opfchieten.

Niets meer zal ik nog van dezen nog van andere bomen hier by voegen, om dat ik my reeds lang genoeg daar mede opgehouden, ook myn woord ftand gedaan en bericht heb, wat van de vrugtbaarheid van het land boven heen te weten nodig is. Dezelve zal nog klaarder aan den dag worden gelegd, als ik voortaan van de drie ryken der Natuur bericht geve, gelyk ik vast hebbe befloten, om in 't kort te doen. Aldus zoude ik dit Hoofdstuk tegenwoordig ook konnen befluiten, ten ware ik my wift te binnen te brengen, belooft te hebben, om nog het een en het ander van het geen de Natuur konftiglyk in dit land geformeert heeft, hier by te voegen.

Alvorens echter moet ik van de Tygerbergen, waar van reeds dikwyls in myne voorgaanden melding gedaan is, nog met weinig woorden zeggen; dat God deze bergen iets byzonders voor alle andere bergen gegunt en toegeëigent heeft. Want voor heen is gezegt, dat zy koorn en wyn overvloedig dragen; aangezien de grond zeer goed is, en by aldien niet iets tot weydens voor het vee blyven moest, en de heftige winden geen fchade deden, zoude men tot boven op deszelfs kruin met den ploeg konnen komen; edog daarentegen is insgelyks gezegt, dat het water, dat in dezelve gevonden word, niet heel goed, maar brak is, vermids 't beste door regen van den hemel verwacht word, 't welk echter weder

Deszelfs fmaak.

De Schryver heeft de vrugtbaarheid van het land boven heen be- wezen.

Byzondere eigenschappen der Tygerbergen.

Des Schryvers gedachten daar van.

Wat van de Guajavos-boom te merken.

Deszelfs vrucht.

weder afloopt, en van den dorren grond verteert en verflonden word.

Worden van een zekere dauw bevochtigt.

Gemelde bergen nu hebben van God de byzondere weldaad ontvangen, dat staande de gantsche Lente, te weten, zoo lang het koorn op het veld staat, en nog groejen moet, dat is, in de maanden September, October en November, waar in de hitte van de zon zeer doordringende en byna ondraaglyk is, welke de velden zeer uitdroogt, en het zaat op de hoge landen zoekt te verftikken, ten minsten deszelfs wasdom te verachten, ja zelfs te beletten, alle nachten een zwartachtige wolk over dezelve heen gaat, en door haren vruchtbaren dauw, dien zy overvloedig neer laat vallen, alles dat over dag verdroogt en byna verfmacht is, weder verquikt en laaft, zoo dat het de hitte van de zon, die den volgenden dag weder daar op valt, te lichter uitstaan kan. Derhalven ben ik van gevoelen, dat deze bergen om dies wille zulk goed koorn en ongemeen aangename wyn geven, om dat 'er geen ander water by kan worden gebragt, dan dat van den hemel valt.

-Prinzen-Kasteel aan de Steenbergen, wat daar van te merken.

Nu wil ik de verdere merkwaardigheden voorstellen, en voor eerst van het zoogenaamde Prinzen-Kasteel, aan de bovengemelde Steenbergen leggende, gewag maken. Dit aldus genaamde Prinzen-Kasteel is een grote en diepe holligheid, welke de Natuur zelf even onder de kruin der bergen, die na de Baay Falzo uitstrekken, schynt gemaakt te hebben. Want van andere menschen als van de Hottentotten weet men niet, dat iemand voor de komst der Hollanders, aldaar geweest zyn, die deze gruwzame grote holte, welke zy by hare landing gevonden hebben, zouden hebben gemaakt, en zulks van de Hottentotten te den-

ken, is niet wel waarschyntlyk, om dat zy zelfs niet gaarn een holligheid to een graf in de aarde maken, ten ware hen naby een spelonk van een wild dier bekend is, veel min dat zy een zoo groot verwulfel in loutere klippen zouden vervaardigt hebben.

Deze holligheid is gruwzaam ruim en diep, zoo dat men gevoeglyk 200 man daar in legeren en poiteren konde. De kruin van den berg sluit het verwulfel zoo hoog, dat ik niet anders kan vermoeden, of het is ruim 90 voet hoog, en ruim 40 voet breed, aangezien de ingang van dezelve, als men een goede myl van daar is, en van onder uit het dal na boven ziet, een Kerk-deur volkomen gelyk schynt.

Heeft een grote en diepe holligheid.

In den jare 1709 heb ik my met Monsieur Frederik Rossauw daar in begeven, en vermids die holligheid van binnen met bomen bewassen was, en wy derhalven niet konden weten, of ook eenig roofdier, 't zy een Leeuw, of een Tyger of ook een Wolf zyne woning daar in mogt hebben, zoo schoten wy by den ingang met een snaphaan daar in, om te weten, hoe het daar gestelt was; wanneer wy echter niets gewaar wierden, gingen wy daar in; ondertusschen konden wy wegens de eerstgemelde beletzels niet te recht komen, of iets zien, deswegen maakten wy een groot vuur, en brandeden met hulp van dor gras, deze holligheid en de daar in staande bomen uit. Vervolgens bezichtigden wy dezelve van binnen, en bevonden niet alleen, dat het bovengemelde de zuivere waarheid was, maar daar was ook ten einde van de holligheid een teken, als of 'er voor dezen gegraven, en alzoo deze holligheid door menschelike handen gemaakt was.

De Schryver heeft zig daar in begeven.

Hoe zulks geschiede.

Hoe het eigentlyk daar mede is gelegen, is niet na te gaan, uit gebrek van documenten. Daar-entegen weet ik wel, dat de stenen

Deszelfs vermoeden van deze holligheid.

nen van deze holligheid roodachtig en zeer zwaar van gewigt zyn; 't welk andermaal doet denken, dat 'er voor dezen andere menschen moeten zyn geweest, die misschien erts hebben gegraven; buiten deze gissing en een klein stukje steen, dat ik afgesloten had, kan ik niets bybrengen.

Wat verder op deze bergen te vinden.

Boven op deze bergen, tegen over het verwulfel van de holligheid ontspringt een kleine lieflyke versche gezonde bron, by welkers water wy gingen zitten om ons te verquikken. Daar na gingen wy over de klippen, en vonden een steen by wys van een Standtbeelt, 't welk, door dien het een boek in de hand gelykt te houden, van de Europeanen, of liever de Hollanders, Erasmus van Rotterdam genaamt word; zonder twyffel om dat deze Erasmus in de stad Rotterdam in een metaal beeld aan het volk te beschouwen opgerecht is, hoewel deze vergelyking andermaal tamelyk hard en zeer ver gezocht is, zoo als de andere, die reeds aangehaalt zyn.

Heeft een steen-groef.

In het afklimmen van dezen berg zagen wy de Steengroef, dien de Heer Gouverneur Simon van der Stell heeft laten maken; en met welkers stenen, die in Holland hardstenen worden genaamt, en donkerrood zyn, en zich ook niet tegenstaande hare hardigheid, zeer glad als marmer poleren laten, hy zyne kamers en zalen op zyn pragtig Constantia heeft beleggen, en de trappen daar van vervaardigen laten. Dezelve is als nog in goeden staat, en konden nog vele duizend diergelyke stenen daar uit gehouwen worden, zonder dat het aan iemand schade veroorzaken zoude.

Nerôs-Kasteel, wat daar van aan te merken.

By dit kort hier voor gemelde Prinsen-Kasteel komt my te binnen, dat dieper landewaard in een ander diergelyk te vinden is, 't welk door de inwoners Nerôs-Ka-

I. Deel.

steel genaamt word, zonder twyffel van een Hottentotsche Kapitein, die misschien certyds aldaar gelegen, en zich daar omheen van de weyde bedient heeft, die Nero heeft geheten, of den naam van hen ontfangen heeft. Misschien zullen de eerste ontdekkers hem ook aldaar gevonden, en deze holligheid ten eersten met zynen naam gedoopt hebben; vermits dezelve echter buiten onze grenzen legt, willen wy dezelve ook niet verder op de baan brengen.

Daarenboven wil ik ook niet veel van de holligheid zeggen, die op het Robben-eiland is aan te treffen, en welke de Portugeezen, wanneer zy eerst begonnen na Oost-Indie te varen, onder de aarde zouden hebben gegraven, ten einde om voor 't toekomende een plaats te hebben, daar zy voor regen en wind zouden kunnen schuilen. Zy bevind zich onder de vlakke aarde, en is niets byzonders daar in te zien, dan eenige duizend namen in stenen gehouwen, welke de Portugeezen zelf daar in zouden hebben gemaakt.

Wat voor een holligheid op het Robben-eiland.

Tot besluit zal ik nog eene Gedenkzuil aanhalen, welke de kort hiervoor gemelde Heer Gouverneur Simon van der Stell in 1680, op den rug van den Leeuwenberg, ter eere van Mevrouw N. van Goens, met welke hy nevens andere Juffrouwen, op dien berg ging, die ook dat zelve gantsche jaar by hem bleef, na dat zy haren ouden man alleen na Holland liet gaan, van gebrande tichelstenen in 't vierkant ontrent 6 of 7 voet hoog, heeft bouwen, een onder aan den voetstal een zwarte steen heeft metzelen laten, waar op ter eeuwige geheugenis deze woorden ingehouwen zyn: *Anno 1680 heb ik N. N. Huisvrouw van zyn Hoog Edelheid de Heer Gouverneur Generaal van Nederlandsch India, Ryklof van Goens*

Wat voor een Inscriptie op den rug van den Leeuwenberg te zien is.

Goens, in gezelschap van de Edele Heer Gouverneur Simon van der Stell, en andere Kaapsche Juffrouwen, hier op dezen berg geweest.

Beant van dit Hoofstuk.

En hier mede wil ik also eindigen, wyl my niets meer bewust is, dat tot deze algemene afhan-

deling en beschryving van de Kaapsche of Afrikaansche Coloniën aan dit Voorgebergte, en de vruchtbaarheid van het land, zoude kunnen worden getrokken, terwyl ik hope, dat de Lezer alles ten beste zal duiden.

XI. H O O F T S T U K.

Waar in alle Dieren, die aan de Kaap de Goede Hoop op het land worden aangetroffen, na het Alphabet afgehandelt worden.

De Schryver weet naauwlyks hoe hy deze Stoffe om derzelver wydropigheid zal voorstellen. Hoe hy de Beschryving der dieren afdeelt. Zullen na het ABC afgehandelt worden. Van de Apen. Van de Bavianen en derzelver aard. De Hottentotten houden de Bavianen voor menschen. Hoe deze dieren elkander toeroepen. De Schryver wederlegt Gesnerus. Bavianen ontstelen de menschen de spyzen. Waar van zy zich anders geneeren. De Schryver verhaalt een geval van een Baviaan. Hoe de Bavianen in de tuinen de vruchten stelen, benevens eenige byzonderheden daar ontrent aan te merken. Hoe de jonge Bavianen kunnen verstrekken tot ketting-bonden. Deze dieren zyn zeer geil. Waar van een merkwaardig voorbeeld verhaalt word. Beschryving van de Bokken. Van de blaauwe Bokken. Van de bonte Bokken. Van een Bok die geen naam heeft. Van Buffel-offen. Geval met een Buffel-os. Naauwkeurig bericht des Schryvers van den Kamelcon. Van de Dassen. Van het Elantdier. Hoe ze in de tuinen worden gevangen. Beschryving van de Ezels. En wel voornamelyk van de wilde Ezels. Beschryving van de Olyfanten. Van de Ceilonsche. Van de Afrikaansche. Hoe het Olyfants vleesch smaakt. Wat van het Olyfants Wyfje aan te merken is. Olyfanten slapen leggende. Wat van der Olyfanten bywoning aan te merken is. Wat zy voor spys nuttigen. Aan de Kaap is 't geoorlooft om na alle wilde dieren te schieten. Wat der Olyfanten drank zy. Haar mist word voor Tabak gebruikt. Zy kunnen snel lopen. Van de Geitebokken en Steenbokken. Van de wilde en Grysbok. Verscheide soorten van Hazen. Van de Herten. Van de Honden en derzelver soorten. Van de Afrikaansche. Van wilde Honden. Beschryving van de Mebbia, een soort van brakken. Van de grauwe, wilde, blaauwe en rode katten. Van de Tygerbosch-katten. Van de Bisam-katten. Van de Kikkorfen. Van de Konynen. Van de Leeuwen en deszelfs eigenschap. De Leeuwen-beenen dienen tot vuur-stenen. Leeuwen doden alles met eenen slag. Exempel daar van. Een Leeuw draagt een Os weg. Hoe men kan weten of men van een Leeuw noot heeft. Twee menschen worden wonderbaarlyk van een Leeuw gered. Hoe iemand zich te paard van de Leeuwen redden kan. Wanneer en hoe een Leeuw te verjagen. Leeuwen zyn by nacht te kennen. Hoe het Leeuwen-vleesch zy. Van de Luipaarden en Panterdieren. Onderscheid tusschen de Tygers en Luipaarden. Hoe het vleesch der Tygers en Luipaarden is. Luchten. Waar zy in Duitschland aan te treffen. Van de Mollen en Muizen. Africaansche Mollen. Hoe ze gevangen worden. Van de Ratel muis. Van de Ichnemou of Muisbond. Van de Muil-ezel. Van het Murmeldier. Een Slaven kind vangt veel van dezelve. Van de Neushoorn of Rhinoceros. Hoe deszelfs gestalte is. Rhinoceros heeft een sterke reuk. Acht geen wederstand. Hoe zyn gezicht is. Kan snel lopen. Wanneer hy quaad wil doen. Hoe hy zich wreekt. Hoe hy de menschen dood. Zyne spys. Rhinoceros-bossen. Rhinoceros vyand is de Olyfant. Wat hy voor een stem heeft. Waar uit men deszelfs konst gewaar word. Deszelfs vleesch. Waar toe de huid dient. De Rhinoceros-hoorn duld geen vergif. Rhinoceros bloed. Waar toe dient. Of de Rhinoceros voor den Leviathan is te houden. Van de Offen.

Offen, Korjen en Kalveren. Van de Padden. Wie van Padden heeft gefchreven. Van De Paarden. Van de wilde Paarden. Poepagus wat voer een dier. De Schryver heeft'er een uitgefchildert gezien. Van de Rotten. Worden veel in de fchepen gevonden. Kommen aan de Kaap niet voortkomen. Van de Rhoebok. Van de Salamander, Hoe die is. Vertereen in 't vuur. Van de Schildpadden. Hare zoorten. Hebben lekkere eyeren. Wat van hare fchilden aan te merken. Hoe zy hare eieren leggen. Van de land-fchildpadden. Hoe de Hottentotten hare fchilden gebruiken. Hebben de Gieren tot vyanden. Van de Zwynen of Varkens en der zelve zoorten. Van de Javaanfche Varkens. Van de wilde Varkens. Van de Aard-varkens. Leven meest van mieren. Van het Stekelzwyn of Yzer-varken. Hoe ze gedood worden. Van den Steenbok. Deszelfs gefalte aan de Kaap. Hoe dezelve gevangen word. Van een byzondere zoort van Bokjes. Deszelfs pootjes worden tot tabaks-floppers gebruikt. Van de Stinkbinkzem of Bunzum. Hoe zich tegen andere dieren verweert. Zyn vel maakt alles ftiukend. Van de Zee-koe. Is een Amphibion. Zoekt hare zekerheid in't water. Heeft een fterken reuk. Valfch bericht van zommige Schryvers des aangaande. De Auteur befchryft de Zee-koe uitvoerlyk. Aan welk deel van het lyf dit dier kan worden doodgefchoten. Hoe men kan weten of het dodelyk gewond is. Waar toe hare dode lichamen dienen. Haar vleefch en fpek. Antwoord op den vraag, of'er Zee-offen zyn. Of door de Zee-koe of den Olyfant de Behemoth te verftaan. Van de Duikerbok. Deszelfs gedaante. Heeft goed vleefch. Van het Tygerdier. Heeft goed vleefch. Naricht van de Amerikaanfche Tygers. Of de Panther en Tygerdieren een aagenaamen reuk hebben. Hoe zich de paarden gedragen, als zy de wind van een roofdier in de neus krygen. Van de Vos of Jakhals. Ongelyk bericht van twee Auteurs van dit dier. Van het Wezeltje. Van de Wolf. Gemene wolven verfchillen niet van de Europeaanfche. Van de Tyger-wolf. Waar by zich onthoud. Loert zeer op de fchepen. Wie zyne vyanden zyn. Zoekt de begrave Hottentotten op. Of deze wolf niet op zommige plaatzen in de H. Schrift betekent word. Waarom de Schryver tot nu van de Geiten niet heeft gemeld. Ingeelyks van de Hagediffen. Groene Hagediffen zyn aangename dieren. De Schryver befluit dit Hoofstuk.

NAardien ik u in eenige myner voorgaande Hoofstukken zoo wel het land van het Voorgebergte der Goede Hoop befchreven, als ook eenige algemene zaken aangetoont hebbe, waar uit de vruchtbaarheid van het land kan worden erkent, zoo zal het als nu niet ondienftig zyn, dat ik die ftoffe eenigzins eigentlyker aanroer, en als van ftuk tot ftuk door-loop, en aanwyze, wat een reiziger alhier kan en moet gade flaan, zoo anders zyn reis met vrucht en zulk voordeel gefchieden zal, dat hy niet alleen kan zeggen, dat hy hier is geweest, maar dat hy'er ook kan byvoegen, dat hy als een nieuwsgierige en verftandige Reiziger zoo veel mogelyk, op alles gelet, en zoo wel zyn eige brosheid, als de Goddelyke Almogendheid, Goedheid, Wyheid en Alwetendheid nagespeurt en dezelve als met handen getaft, en met zyne ogen gezien heeft.

Wanneer ik my echter daar

I. Deel.

heen bevlytigen en zorge dragen zal, om alle wydlofigheid te vermyden, en daar benevens niet duifter te fchynen, zoo vind ik my niet weinig verlegen, hoe ik zulks beft beginnen zal. Want wanneer ik maar de drie Ryken der Natuur gade fla, en overweeg, hoe ver dezelve zich uitfprekken, en hoe velerhande materien daar in af te handelen zyn, zoo weet ik naauwlykshoe ik beft den kortften en rechtften weg in zal flaan, om tot myn voornemen te geraken.

Ga ik echter met myne gedachten verder, en overweeg, dat deze drie Ryken de merkwaardigheden van dit land nog niet alle bevatten, maar dat'er nog meer zaken en afzonderlyke materien moeten worden afgehandelt, zoo lykt het zelfs wel een doolhof, waar uit ik nog zoo dra niet zal kunnen geraken; voornamelyk wyl eenige van deze materien zoo zyn gefchapen, dat zy wel verdienen, uitvoerlyk afgehandelt te

De Schryver weet niet recht hoe die voor te stellen.

worden, om dat zy in andere landen niet recht bekend zyn, en daarom te duidelyker en wydloppiger moeten aan den dag gelegd worden.

Dit overleg bracht my in den beginne tot besluit, van u maar de benoeming der zaken, 't zy van dieren, mineralen, of aardgewassen, mede te deelen; daar benevens meende ik ook de byzondere materien in een of twee Hoofdstukken te bevatten; wanneer ik nogtans aan de andere kant overwoog, dat ik u met diergeelyken Nomenclator of blote benoeming gantsch genen dienst zoude doen, om dat gy dezelve reeds in andere Schryvers misfchien zoudet hebben gezien, zoo ben ik dieswegen van besluit verandert, en ik heb voorgenomen, om het nodigte overal by te voegen, ten einde gy zien zoudet, hoe het eigentlyk alhier geschapen is, en wat van de lugtstreek aangemerkt moet worden, 't welk in een of twee of ook wel in meer Hoofdstukken zal geschieden moeten.

Hoe hy de beschryving der dieren afdeelt.

Door dien ik nu in mynen vorigen gezegt hebbe, om eerstelyk de drie Ryken af te handelen, zoo zal ik nu niet weder aarzelen, maar zoo van het Diersche Ryk (*Regnum Animale*) beginnen, voor zoo veel het eigentlyk de onvernunftige schepzels betreft, edog echter, dat ik eerst zodanige dieren op het land zal onder handen neemen, die voeten hebben, en gaan kunnen; waar na ik my zal begeven tot de vogels in de lucht, voorts tot de visschen in het water, en eindelyk tot de insecten, dat is, tot de dieren, die maar op de aarde en in 't water vliegen en kruipen; zullende na derzelve afhandeling in 't toekomende de twee overige Ryken volgen, en van de byzondere materien niets vergeten worden.

Hier heeft de lezer alzo de gantsche afdeeling van deze din-

gen, welke als men ze uitvoerlyk wilde verhandelen, anders gantsch wydloppige boeken zoudten vereiffchen. Ik weet dezelve niet korter ook niet duidelyker, uit gebrek van Voorgangers en goede boeken, te bevatten. Is deze afdeeling echter niet na uwen smaak en zinlykheid, zoo verzoek ik u, van myne eenvoudigheid hierintenbeste te houden, en te geloven, dat ik midlerwyl niet zal nalaten, om u ook in dit stuk eenig vergenoegen te geven.

Wat aanbelangt de Land of Aard-dieren, welke voeten hebben en gaan kunnen, ik weet zeer wel, welke afdeling de Geleerden, als Gesnerus, Francius, Aldrovandus en anderen van dezelve hebben gemaakt; ik acht dezelve echter hier onnodig te volgen, om dat ik niet van voornemen ben, om een byzondere historie der dieren te vervaardigen, maar om alleenlyk aan te tonen, welk dieren ontrent dit Voorgebergte van de Goede Hoop worden aangetroffen; waar in zy met de Europeansche verschillen, en wat anderen door blood horen zeggen misleid, of door onzekere bericht verdwaalt, voor onwaarheid daar van hebben geschreven.

Dienvolgens zal ik my aan geen afhandeling kreunen, maar myn eigen eenvoudigen zin volgen, en u de dieren ordentlyk naar het A. B. C. voorstellen, 't zy dat zy alleen op de aarde huishouden, of dat zy en in 't water en op 't land leven kunnen, zoo 'er anders in een taalletter een of meer worden aangetroffen. Wanneer ik echter eenige letters en die daar onder behorige dieren kom uit te laten, zoo geschied zulks alleen, om dat ik van dezelve reeds wydloppig in de voorgaande Hoofdstukken gemeld heb, en dat alzo onnodig zoude zyn, om dezelve op nieuw te beschryven. Midlerwyl hope ik, dat gy dezen eenvoudigen voorflag voor lief nemen,

Zullen na het A B C afgehandeld worden.

men, en de Duitſche benaming de Latynſche of vreemde, die altyd hier bygevoegt is, zult voorttrekken.

Derhalven zal wel eerſtelyk van de Apen moeten worden gezegt, dat dezelve ontrent en by het Voorgebergte van de Goede Hoop niet worden gevonden, zoo men anders de eigentlyke Apen alleen onder deze benaming verſtaan wil; want deze zouden zich, achterevolgens de beſchryving van anderen, zich veel dieper landwaard in, onthouden, gelyk ze dan op het eiland Mauritius en in andere Afrikaanſche, zoo als ook Aſiaſiſche en Amerikaanſche gewesten, overvloedig aangetroffen en gevangen worden. Des niet te min vind men alhier een zoort van Apen, Bavianen genaamt, waar van 't een en 't ander melden zal.

Deze zoort van Apen, welke de Hollanders *Bavianen*, de Latynen en andere Beſchryvers der Dieren *Cynocephalos*, de Italianen *Babnini*, de Franſchen *Babouins*, en de Hottentotten *Cbōakēuma* noemen, vind men hier meer dan in Abyſſinie of elders, gelyk hier na zal worden aangetoont.

Gefnerus, Cluſius en anderen zetten dezelve onder de velerhande zoorten der Meerkatten, om dat zy langer hair en een langen ſtaart hebben, of ſchoon zy in alle andere delen de andere Apen gelyk zyn. Francius echter en deſzelfs Continuator, Jan Cyprianus P. I. p. 278 & P. II. pag. 505. rekenen hen onder de gemene Apen; om dat zy geen langen ſtaart zouden hebben, of ſchoon zy voor 't overige groter, ſterker, ſtouter, en vruchtbaarder zyn. Dat zy nochtans behalven deze eerſtgemelde eigenschappen ook een langen ſtaart hebben, daar van zyn my meer dan duizend ſtuks voorgekomen, en heb ik zelf eenige van dezelve helpen matzen, wanneer zy zich verſtoute-

den, om in de tuinen en wynbergen te lopen, aldaar grote ſchade te doen, en den Landman de vruchten te ſtelen, gelyk zoo voort zal worden gezegt.

Het hoofd is een hondskop tamelyk gelyk, offchoon het overige lichaam van de geſtalte van een menſch niet verafwykt, aangefien zy als een menſch overend, en zeer ſnel gaan kunnen. Zy hebben lange afchgrauwe haren, ontrent als een wolf, en derhalven een vervaarlyk, lelyk wild en ruw gezicht. Zy hebben ook groter, harder en ſcherper tanden als de honden, waar mede zy zeer quade beetten doen, door dien zy door huid en vleeſch als een ſcheermes ſnyden. Ik heb veelmaals gezien, dat als men hen een hond aanhielt, om ze te verjagen, de honden nooit onbeſchadigt van hen zyn gekomen, maar dat zy dikwyls met 6, 7 en meer grote en lange wonden, waar in men wel twee vingers kon leggen, getekent wierden; ja dat zy zelfs op de plaats zouden hebben gebleven, ten ware zy door andere honden, of menſchen ontzet waren.

Des niet tegenſtaande is het verwonderenswaardig, dat een hond, die eens in de byt is geweest en de ſcherpe Baviaanſche tanden heeft geproeft, daar door niet word afgeſchrikt, maar daarentegen by de eerſte gelegenheid op zynen vyand, hoewel grooter en ſterker als hy, te vinniger aanvalt, en hem zoo lang met blaſfen ophoud, den weg betwift, en tot ſtilſtaan dwingt, tot dat hy ontzet krygt, wanneer hy echter den zelve zoo heftig beſpringt, dat hy menigmaal het leven laten moet.

De voorſte en achterſte poten komen tamelyk met de menſchen handen en voeten overeen, om datze met de menſchelyke gantsch gelykvormig zyn; hebbende zy aan de achterſte poten ook too-

Hare geſtalte.

nen, die den menschen tonen niet heel ongelijk zyn. Daarenboven hebben de wyfjes niet alleen hare beide borsten voor op de borst recht tusschen de voorste poten, maar daar benevens de *Menstrua* met dat geslacht gemeen, gelyk ik zelf verscheide malen gezien heb.

De klauwen aan alle vier de poten zyn zeer scherp, en tot hare defensie zeer nadruklyk geschikt, waar mede zy een hond ook wakker havenen en de huid ophalen kunnen. Voorts is het gantsche lichaam met hair bewassen; het achterste is echter gantsch kaal, glad en met bloedverf vermengt, als of de huid afgestroopt was. By de mannetjes is het geboortslid als van natuur besneden, en vertoont zich merendeel bloot, gelyk ook in zodanige grootte, dat het te verwonderen is. By de wyfjes hangen de *pudenda* meest altyd het lyf uit.

De Hottentotten houden de Bavianen voor menschen.

Vermids zy nu naar de uiterlyke gestalte, den menschen tamelyk gelyk komen, zoo hebben de Hottentotten van de Bavianen een afzonderlyke mening, vermids zy geloven, dat zy menschen zyn, die niet spreken willen, om niet zoo als zy, genoodzaakt te worden, om te arbeiden; het welk nogtans, gelyk in 't vervolg zal worden aangetoont, geen arbeid by hen mag genaamt worden; daar tog van natuur geene verstandige en duidelyke uitspraak by hen te vinden en aan te treffen is. Want als zy elkander toeroepen, of een teken willen geven, geschied zulks door een onverstaanbaar gefchreeuw, 't welk een erbarmlyken en wyd horenden weergalm van zich geeft.

Hoe deze dieren elkander toeroepen.

Nogtans is verwonderens waardig, dat zy jammerlyk zuchten, lermen en wenen kunnen, als men hen na het leven slaat, en hen met honden vangen, of met flokken doodslaan wil, gelyk ik zelfs veelvuldig, hoe wel niet zon-

der deernis en mededogentheid gezien en gehoord heb, wanneer zy in de tuinen of wynbergen angetroffen of gedood wierden, zoo als kort hier na met een klaar bewys zal gestaakt worden.

Wat aanbelangt hare spys en levens-onderhoud, ik weet niet, en ik heb nooyt gehoord, dat zy visch vangen en eten, gelyk Gesnerus uit een brief van den Koning van Abissinie betuigen wil. Ook kan ik niet zeggen, dat zy wildbraad, als Geiten, Buffel-ossen enz., vangen, dezelve wurgen, en met hare scherpe klauwen de huid afhalen, het vleesch daar na aan de zon braden, en eten, zoo als de zoo evengemelde Gesnerus insgelyks voorgeeft. Ondertusschen is my zeer wel bewust, dat zy ongekoekt of raauw vleesch en by gevolg ook visch, gantsch niet eten, maar wel als het wel toegemaakt en gebraden is.

De Schryver wederlegt Gesnerus.

Want daar van zyn my veel exempels bewust, van Reizigers en anderen, als Houthakkers, Steenhouwers en anderen, welke hare spys, die zy op den rug in een ranzel met zich nemen, de zelve neergelegt hebben, om te arbeiden of om een weinig te slapen en te rusten, wanneer de Bavianen ongemerkt gekomen zyn, de ranzels gantsch stilletjes geopent, de spys daar uit genomen, en de vlucht op een ontrent leggende steen-klip genomen, waar na zy een wakkere schreeuw van zich gaven, om de menschen als uit te jouwen.

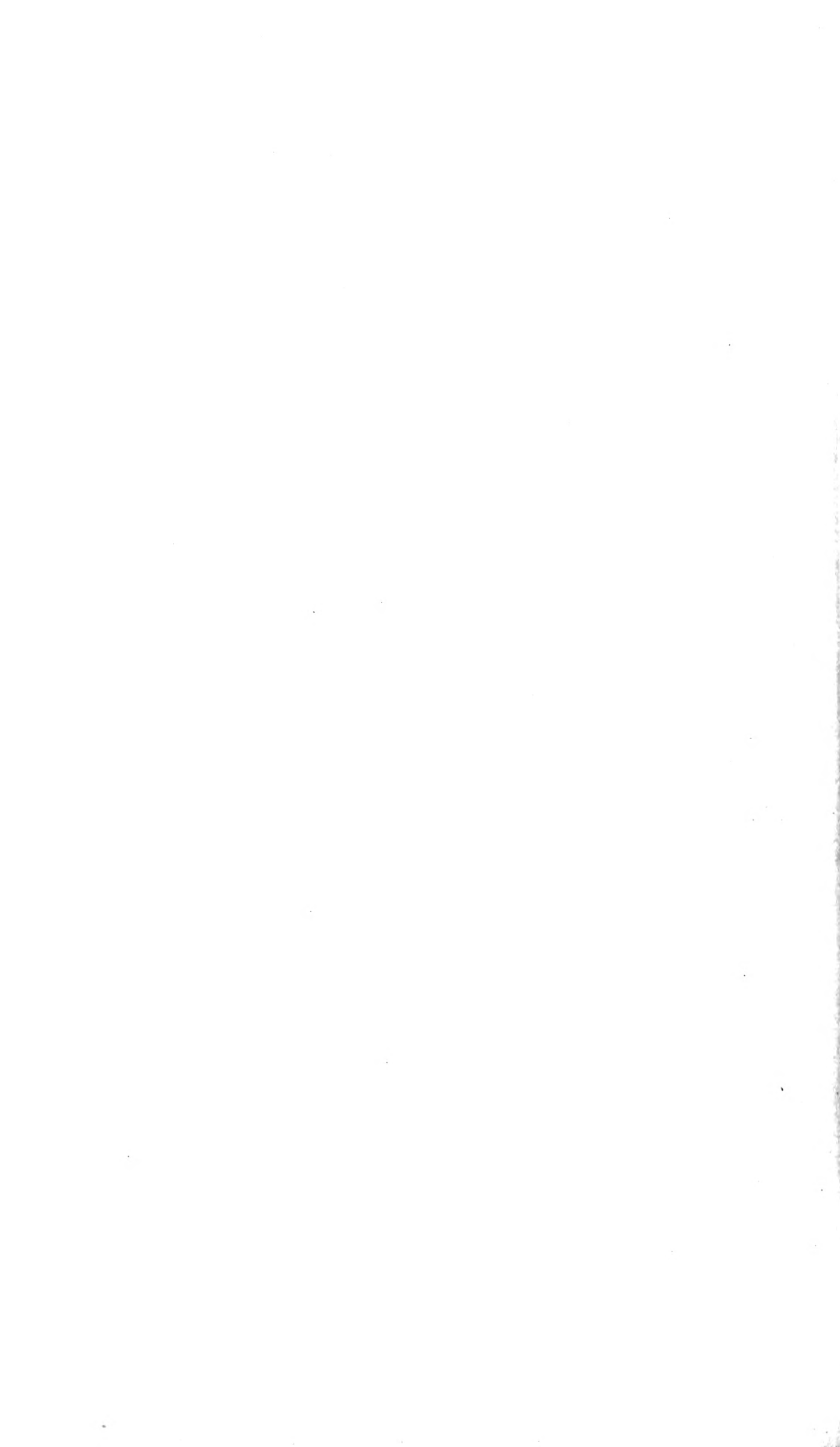
Bavianen stelen van de menschen de spyz.

Niet alleen echter is vleesch hare spys, als het welk zy zonder twyffel alle dag juist niet kunnen bekomen, maar ook de veld, tuin en boomvruchten. Zy weten zeer handig op de bomen te klauteren; en de kern of pit uit de schilvruchten, als Amandelen, Akers, Noten, Castanjen zoo aardig en net te halen, als een eekhoortje, of ander gemene Aap, dat het vermakelyk zoude zyn, dezelve te

Waar van zy zich anders geneeten.

TUINDIENRY DER BAVIAANEN.

te zien, ten ware zy te veel van noden hadden, om hunne holle maag te vullen. In de wynbergen weten zy zich aan de rype druiven zoo dronken te vreeten, dat het lyken zoude, als of men een trouw Dronkaards uit een kroeg zag komen; derhalven zyn zy, wyl zy of niet, of zelden troupswys, maar by een of twee derwaards komen, 't zy dat de roes haar niet wel bekomt, of van andere misfchien geftraft word, aldaar 't lichtfte te betrappen en te doden.

De Schry-
er ver-
erhaalt
en geval
an een
Bavian.

Hier by fchiet my te binnen, dat ik eens met Adam Oortmans, een aardig en wel opgetrokke jongetje van 7 jaren, in den wynberg van zyn vader S. T. Nicolaas Oortman, J. U. D. en Burgermeester alhier, gewandelt heb, alwaar het gemelde zoontje een goed end weegs voor uit liep, om de druiven te proeven; en of fchoon ik hem radede, dat hy by my zoude blyven, uit vrees, dat 'er ergens een of meer Bavianen achter de ftokken mogten leggen, en dat hy dezelve onverhoeds mogt op het lyf lopen, zoo mogt zulks niet helpen, tot dat hy eindelyk een zulk dier overend zag tot hem komen.

Hy zoude gevaar hebben gelopen, om niet onghavent uit zyne klauwen te geraken, ten ware ik ten eerften toegefchoten, en het lieve kind weggerukt had; wanneer echter dit lelyk dier my met een ftok in de hand gewaar wierd, nam hy zoo voort de vlucht op een boom, waar op hy in een ogenblik geklautert was, en wyl ik de zwarte flaven riep, die niet ver van daar arbeideden, en zeide, dat zy de honden met zich zouden brengen; dezelve ook ten eerften met de gemelde honden quamen, konden zy echter den Bavian niet anders dan met werpen by komen, tot dat hy eindelyk, misfchien wyl de ftokken en ftenen hem niet wel

fmaakten, genoodzaakt wierd, om weder na beneden te komen, en over de gragt, die rondom den wynberg was gegraven, te fpringen.

Vermids hy echter door het toefchieten van een hond in zyn fpringen wierd verhindert, zoo vielen zy beide in de gragt, die diep uitgelopen was, en wanneer de gemelde flaven zich eindelyk ook daar in begaven, zoo moest hy aldaar zyn leven, hoewel niet zonder jammerlyk kermen, huilen en fchreien, eindigen. Waar by het merkwaardigfte was, dat een fterke flaaft, welke hem met een miftgaffel neerdrukte, en van 't byten afhield, terwyl de andere allen op hem floegen, met de gemelde miftgaffel, welke hy op zyn week lichaam zette, echter door de huid niet heeft fteken of hem quetzen konnen.

In de tuinen, alwaar zy zeer dikwyls, maar zelden zonder grote fchade komen, zyn ze ontrent de vruchten, die daar in zyn, zeer nadelig, aangezien zy niet een voor een als in de wynbergen of op de vruchtbomen, maar in een grote menigte en dikmaals by honderden komen; want zy doen zelden die moeite, om maar voor dien tyd haren honger te ftillen, maar om ook zoo veel mogelyk, vruchten met zich te nemen, en dezelve na de hoogfte kruinen der bergen te brengen, gelyk P. Tac-hart in zyne Siamfche Reis pag. m. 91 het ook daar voor houd; aangezien zy zich eerft in zulke order verdelen, dat rondom den gantschen tuin eenige op Schildwacht ftaan, die op de bewegingen der menschen een wakent oog moeten houden, en fchreeuwen, zoo dra zy iemand van verre zien komey.

Bavianen
ftelen de
vruchten.

De fchildwachten aldus uitgezet, rukken de andere in een rechte linie een voor een in den tuin, dog zoo dat zy zoo ver van elkander blyven ftaan, dat de een den

den ander het afgeplukte kan toewerpen, zynde de distantie tuffchen twee en twee van ontrent tien voet. Wanneer nu niemand komt, welke deze tuindieven in hunnen arbeid floort, rukken zy de aldaar zynde Pompoenen, Konkommers, Zuiker-en Water-meloenen, Granaatappels enz. af, werpen die elkander toe, en brengen ze aldus buiten den tuin, een goede ftreek daar van daan, op een hoop by malkanderen; daar na fcharen zy zich van dien hoop wederom in dezelve distantie, en herhalen zulks zoo dikwyls, tot dat zy eindelyk in de voorgemelde ry en order op den kruin van een berg zyn aangekomen, en den buid in zekerheid gebragt hebben.

Betrapt echter iemand hen, zoo geven de voorgemelde fchildwachten een fchreeuw, waar op zy allen het hazepad kiezen, en de vruchten laten leggen. Waar by aanmerkenswaardig is, dat de jongen de ouden ten eerften op den rug springen, om niet achterhaalt te worden; deze lopen zeer snel met hen voort, en zetten ze niet af, dan na dat zy zien, dat zy niet meer worden vervolgt. Verkykt echter de fchildwacht de kans, en geeft op de aannadering der menfchen geen teken, zoo is het niet wel te geloven, hoe zodanige daar na, als eenigen van hen verloren raken, en of dood gefchoten of geflagen worden, afgeroff en ter dood gebragt worden. Want men hoort, zoo dra zy de bergen hebben bereikt, een afgryzelyk huilen en kermen, en als men hen nagaat, vind men doorgaans eenige dood, die ontwyffelbaar de nalatige fchildwachten geweest zyn, 't welk my waarlyk van onvernunftige fchepzels wonder voorgekomen is, en my op velerlei aardige gedachten gebragt heeft.

Ik konde wel veel exempels by brengen, om dit verhaal te bewy-

zen, edog ik acht zulks genoegzaam onnodig, wyl alles tog overvloedigbekent is. Ik zal derhalven hier nog byvoegen, dat by aldien een oude Baviaan zyn jong komt te verliezen, of zelfs te verwerpen, het zelve als dan met Geite of Schaapemelk gevoed, en daar na voor een ketting-hond kan gebruikt worden. Ik heb zelf zeer dikwyls zulke ketting-honden gezien, die zoo goed waakten, als een hond, en nooit een vreemdeling in huis zouden gelaten hebben. Want behalven dat zy nooit zoogemeenzaam worden, als een andere aap, zoo zyn zy ook zeer toornig, alzo dat zy razend worden, en vinnig van zich byten, als men ze plagen wil; zy zyn ook zeer ftug en heel eigenzinnig, weshalven men hen nooit kan vertrouwen. Voorts zyn zy zeer onbefchaamt, en meer tot geilheid geneigt, als eenig ander dier, voornamelyk met verftandige fchepzels of vrouwsperzonen.

Om dit laafte te bewyzen, wyl de overige zaken van zelfs gantsch klaar zyn, zal ik maar een exempel bybrengen, dat in den jare 1709 zich met een meisje heeft toegedragen. Ferdinand Appel, een aanzienlyk wakker inwoner van Stellenbofch, reisde met zyn vrouw en kinderen na het warme bad, en wanneer hy onder het gebergte van Hottentots-Holland quam, moest alles wegens den fteenachtigen en ftylen weg van den wagen afklimmen. Een zwart flaven kind van ontrent 9 of 10 jaar, 't welk een zwarte flAAF met zyne flavinne in deszelfs huis geteelt had, en mede reisde, ging een weinig op zy, om haar gevoeg te doen, en wyl men niets quaads vreesde, zoo meende men, dat het kind wel zoude volgen, of dat het reeds vooruit was, en wegens de bomen niet konde gezien worden.

Wanneer zy zich allen boven op den berg bevonden, en men

De jonge
Bavianen
verftrek-
ken tot
ketting-
honden.

Merkwaars-
dig exem-
pel.

het

het kind niet vond, riep men het zelve by den naam, edog zonder antwoord te krygen; waar na men het eenige uren lang zeer naerflig zocht; maar men vond nog kind, of iets van hare klederen, waar uit men had kunnen besluiten, dat het door eenig dier verscheurt was. Derhalven was de gemelde Appel genoodzaakt, om zyne reis zonder kind te vervolgen, om dat boven op den berg geen legerplaats of eenig woonhuis aan te treffen was. Ondertusschen zond hy zoo voort een gantsche kraal of dorp Hottentotten uit, met bevel, om te trachten het kind of een stuk van hare klederen, in handen te krygen, waar uit men zoude kunnen zien, wat 'er van het zelve geworden was; maar niet tegenstaande de Hottentotten twe gantsche dagen in dat distriet alles doorsnuffelden, en besloten hadden, om niet eerder te rug te keren, dan na dat zy het kind zelf of eenig lap van hare klederen gevonden hadden, zoo was nogtans alles vergeefs, aangezien zy geen taal of teken van haar krygen konden; waar uit men dan naderhand geargwaant heeft, dat dit elendig kind door een Baviaan, voornamelyk wyl 'er veel aldaar zyn, in een holte zal gesleept zyn, alwaar hy het voor zyn wyf houd en voed; gelvk dan uit andere voorbeelden hare onkuisheid met vrouwsperzonen t'over bekend is.

Van de bokken.

Edog van de Bavianen genoeg. Ik stap liever over tot de Bokken, waar van 'er velerhande soorten in Afrika zyn, als onder anderen, tamme, steen, bondte, blaauwe, geite, duikende en klipspringende bokken, nevens verscheide andere, van welke allen onder zyn eigen Letter iets zal worden gezegt.

Van de tamme bokken wil ik niet gewagen, om dat ze met de Europeaanse overeenkomen,

I. Deel.

behalven dat ze niet zoo groot zyn, en niet zoo veel, of om beter te zeggen, gantsch niet flinken. Daarenboven hebben zy dit ook byzonder dat zy alle jaren tweemaal werpen, of jongen voortbrengen, 't welk my van de Europeaanse niet bewust is.

Nogtans moeten de bondte en blaauwe bokken, wyl zy met een B beginnen, hier noodwendig aangehaalt, en met korte woorden beschreven worden. Dienvolgens dient men van de blaauwe bokken te weten, dat zy dezelve gestalte hebben, als de tamme bokken; ondertusschen overtreffen zy dezelve in grootte zeer veel, en hoeven daar ontrent de Europeaanse herten niet te wyken. Haar hair is glad, en geeft een blaauwe glans van zich, leggende gantsch gelyk, als of zy geroskant waren; derhalven hebben zy ook van deze blaauwe haren hare benaming. Zoo dra echter een kogel of iets anders, namelyk een Hottentotsche Hasfagaay, hen het leven beneemt, verdwynt de blaauwe verf, en worden de haren gantsch blaauwachtig graauw; 't welk my doet vermoeden, dat de blaauwe verf, waar mede de haren pralen, een zeer naauwe overeenkomst met haar leven heeft, en dat het warme bloed in de aders en in 't vleesch zeer veel daar toe moet helpen.

Van de blaauwe bokken.

Haar baard aan den ondermuil is tamelyk lang, en misstaat haar gantsch niet; daarentegen zyn de horens naar mate zoo zeer groot niet, als wel van andere grote bokken; nogtans staan ze Eierlyk op 't hoofd, en zyn ringswys als gedraait tot over de helft, als van waar zy beginnen zeer spits toetelopen. Hare poten zyn tamelyk hoog, edog zoo dat zy met het gantsche lyf een nette proportie hebben. Haar vleesch is goed van smaak, maar zeer zelden vet; en worden zy wyl het vleesch tamelyk

Y

melyk droog en men wild braad genoeg kan bekomen, maar alleen om de huid gefchoten, welke een herte huid nog in deugdzamenheid, nog in groote behoefte te wyken; en om het vleefch tot hondesfys te kunnen gebruiken.

In den jare 1708 heb ik op de reis na het warme bad, een trop van tien fluks by malkanderen gezien, waar van 'er daar na een wierd gefchoten, met welkers vleefch op de gemelde wys geleest is. Behalven dat van het geen my toequam, een stukje gebraden wierd, waar aan ik ook den hier voor beduiden fmaak bevonden heb. Voor 't overige kan ik met waarheid zeggen, dat dit dier my altyd ongemeen fraai in 't oog is gekomen, om dat de blaauwe hairenen het hemelblaauw tamelyk gelyk komen. Het is merkwaardig, dat 'er zich nooit eenige aan deze zyde van de Hottentots-Hollandfche gebergten, en alzoo na aan het Voorgebergte zien laten, waar van ik niet weet, of het water alhier, of het voedsel of iet anders hen niet aanftaat, ten ware men wilde zeggen, dat zy door het veel fchieten verjaagt zyn, 't welk echter niet wel kan zyn, wyl men hen in haar omtrek niet alleen zoo fterk als aan dees zyde van de bergen, na het leven ftaat; maar ook wyl na het zeggen der Hottentotten, en naar het getuigenis der oudfte Europeanen, die reeds ruim 50 jaren hier hebben gewoont, nooit 'er een gezien is.

De bonte bokken, welke hare benaming van de grote bonte, rode, witte en bruine vlakken hebben, worden overal zeer veel gevonden. Zy zyn ruim zoo groot, als de blaauwe bokken; men ziet ze in een grote menigte en troupswyze, zoo dat men meermalen eenige hondert van dezelfde by malkanderen aantrefst; gelyk ik dan zelf in 't jaar 1708

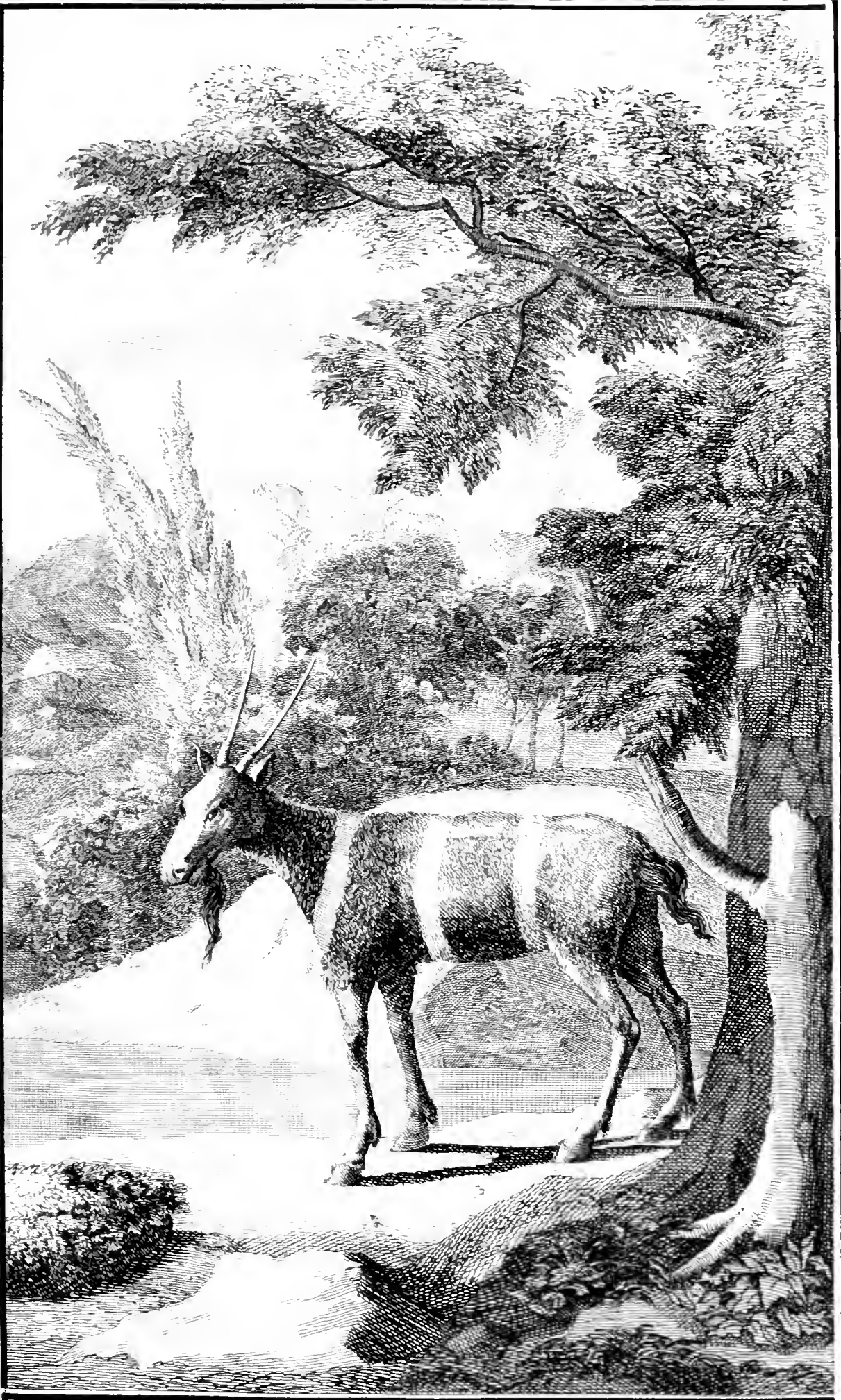
een troup van meer dan 1000 fluks ontmoet heb, die op myne aannadering gantfeh niet fchichtig waren of weglieden; maar zy fchaarden zich in een nette flachorder, ftellende een vooruit als tot heirvoerder, en lieten my, wanneer ze in dubbelde reijen gefchaart ftonden, zonder de minfte vrees verby reiden. Ik zoude weinig moeite hebben gehad, om een of meer daar van te fchieten, zo ik niets by my hadde gehad, om het gevelde weg te brengen.

Hare horens leggen een weinig achter over, zyn ontrent een voet hoog, en by het hoofd ringswys; de enden lopen de helft van boven heel glad en spits toe. Haar baard is zeer groot, en donkerrood. De pooten zyn onder de knien heel donkerbruin; niet heel dik, nogtans zeer wel geproportioneert, en fraai. Haar vleefch is wat droog, maar zeer goed van fmaak, en aangenaam om te eten, voornamelyk gebraden, en doorspekt. De jongen van deze bokken, welke de ouden altyd met zich voeren, kunnen licht gevangen, met melk opgebracht, en verder met ander tam vee gevoed worden, dog naderhand geflacht, fmaken zy zoo wild niet, dan of zy in het woefte veld groot geworden waren.

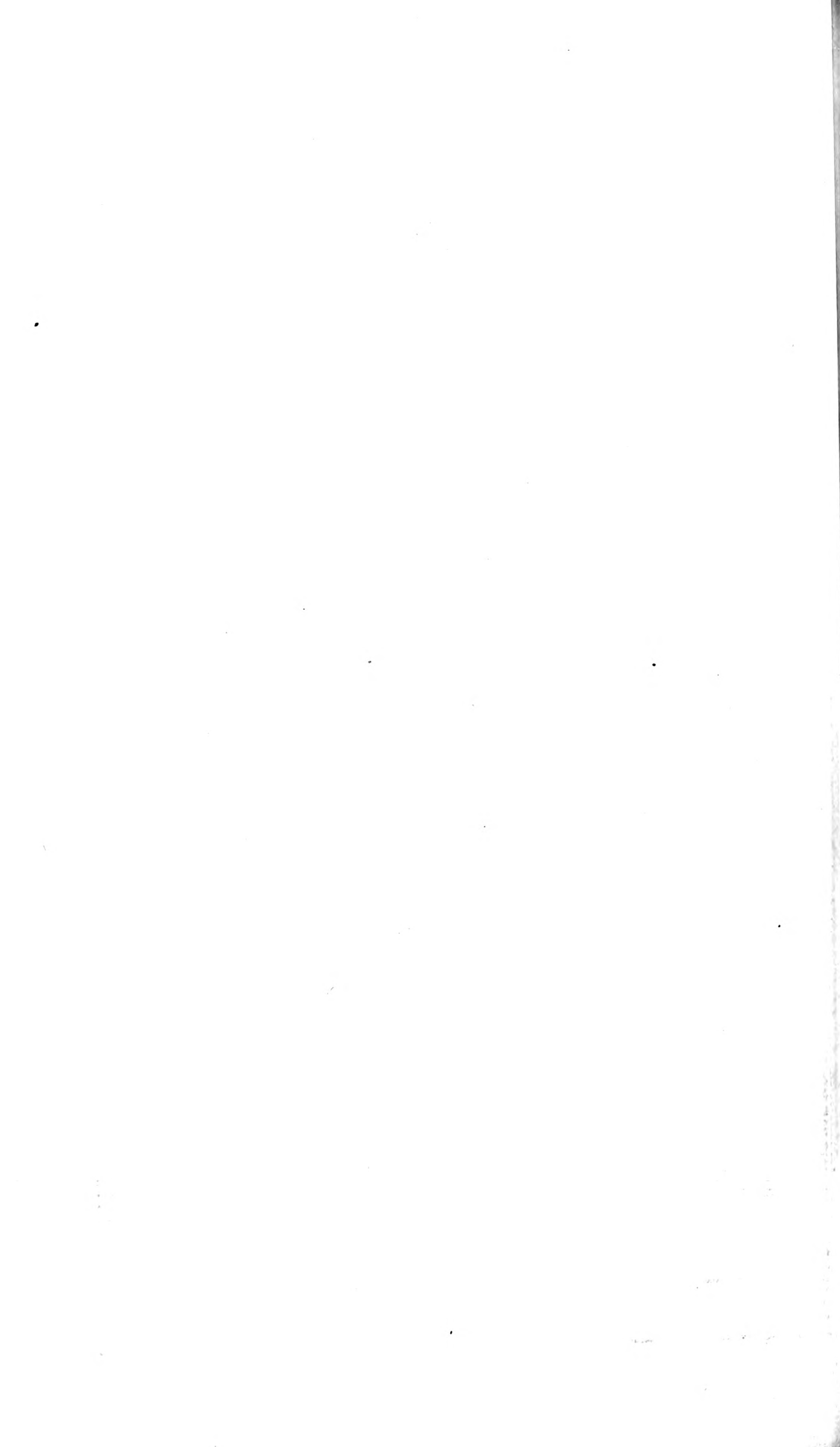
Alhier word nog een bok aangetroffen, dien nog de Europeanfche inwoners nog de Hottentotten een byzonderen naam weten te geven, wyl geen van beide natien weet, onder welke zoort hy eigentlyk behoort, of welke naam hem 't gevoegelykfte zoude paffen. Ik zal nogtans deszelfs geflalte, grootte en uiterlyke hoedanigheid zoo veel mogelyk befchryven, en de benoeming aan u overlaten.

Hy is wat groter als een hert; heeft een zeer fchonen, na het lichaam en de lengte wel geproportioneerde kop, en daar op ontrent drie voet hoog, twee ronde, gladde,

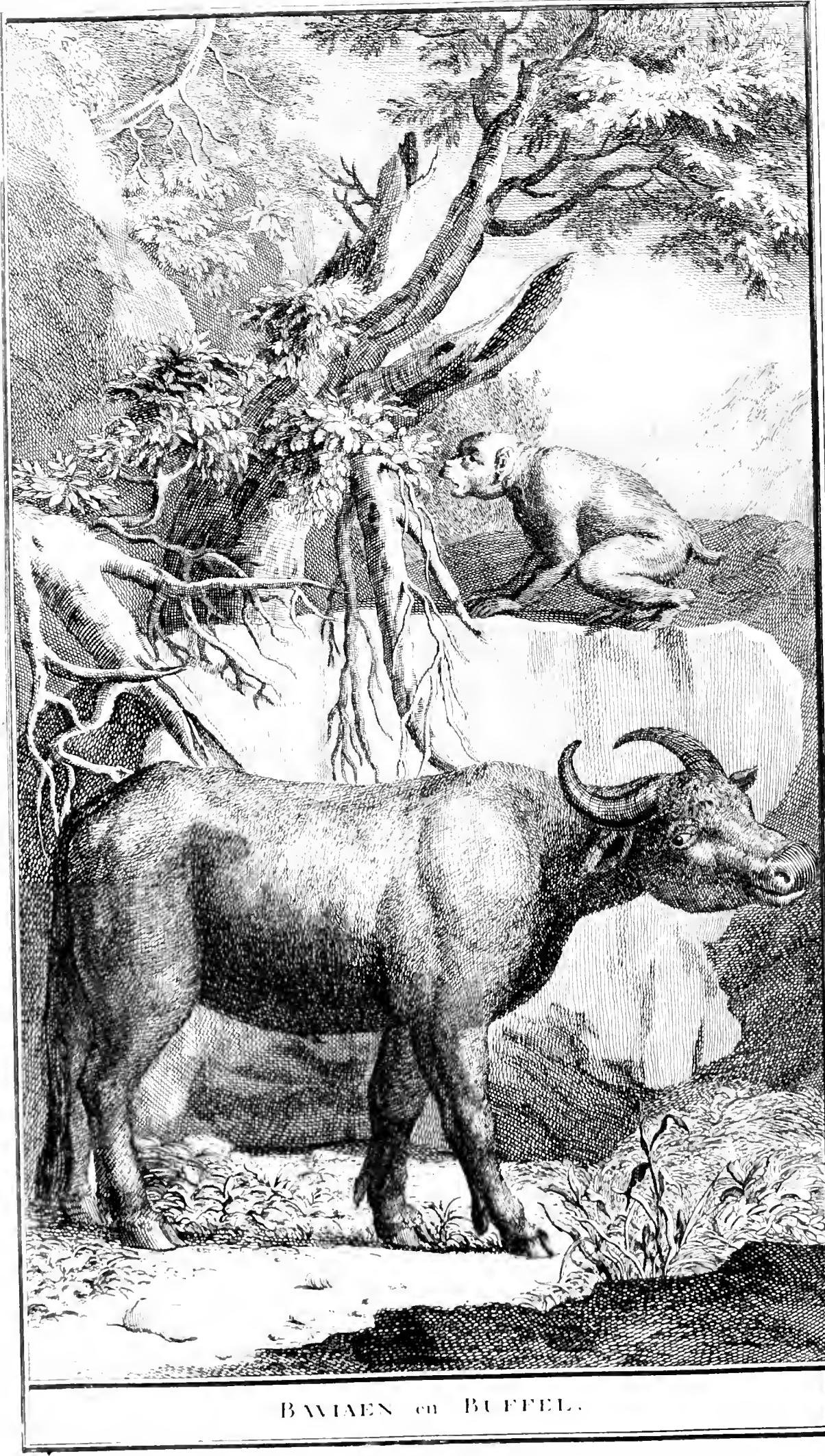
Bok die geen naam heeft.

EEN VREEMDE BOK .

BAVIAEN en BUFFEL.

gladde, aan 't end gelyk en spits toelopende rechte horens, van boven ontrent 2 voet ver van elkander staande. De baard aan den ondermuil is tamelyk lang, van dezelve couleur als de hairen van den huid, die graauwachtig zyn, hoewel een weinig roffe daar onder gemengt. Over den gantschen ruggegraad loopt een witte streep, beginnende van het voorhoofd, dat wit is, en lopende tot aan den staart; over de voor en achter-schinkels, zoo als ook over den buik; lopen diergelyke witte strepen in een rechte linie naar beneden, die met den ruggegraad drie witte kruizen maken. De buik is van onderen eenigzins witter, als het overige gedeelte van het lichaam. De poten zyn tamelyk hoog, edog naar het lyf, dat ook groot en redelyk lang is, zeer wel gevoegt, zoo dat hy in beide nog iets een hart overtreft.

Het vleesch van deze bokken is van een zeer goeden smaak, en aangener als het Europeaanfch herten-vleesch. Men vind dezelve in zodanige menigte niet, als de bonte; blaauwe, of andere bokken. De wyfjes zyn zoo groot niet als de mannetjes, hebben ook gantsch geen horens op het hoofd, niet tegenstaande zy voor 't overige zoo wel ten opzicht van de uiterlyke gestalte, als in aanzien van de aangename smaak van het vleesch, de mannetjes in alle stukken gelyk komen.

De Buffels, die hier zeer veel worden gevonden, en welke de Latynen *Bubalos* of *Bufalos*, de Italianen *Bufali*, de Franschen *Buffles*, en de Hottentotten *Gn' Arabó* noemen, behoren ook onder deze letter; weshalven 'er iets van volgen zal; hoewel maar dat geen, waar in zy van de Europeaanfche Buffels onderscheiden zyn, om dat het overige uit *Genuerus*, *Francius*, *Aldrovandus*; *Bochartus*, *Harduinus* en anderen reeds bekend zal zyn.

I. Deel.

Zy zyn veel groter als een Duitfche, ja zelfs als een Ongerfche os, en alhier zeer zelden, of om beter te zeggen, nooit zwart van verf als in Italien, maar donker-rood, als met een neutcouleur bestreeken; tamelyk dik; sterk en zeer snel in 't lopen; ook zeer hard van huid, 't welk men best gewaar word, als men hen dood schieten wil, als waar toe een redelyk zware kogel van noden is. Het voorhoofd is zeer hard, en staan boven by de horens eenigzins krullige wreede hairen; ook draagt hy den kop als een andere os, merkelyk om hoog, en houd met het lyf een nette proportie.

De horens zyn ontrent een hand breedt, ook nog wel eenigzins breeder; krommen of buigen achter de ooren om, en lopen achter over na den rug toe; by malkanderen, dog zoo dat zy met de vast aan elkander slotende uiterste eindens der horens, byna een nieuwe maan, of eerste quartier, schynch te vertonen. Zy zyn zwartachtig van verf; komende voor 't overige een zodanige buffel; met een andere os tamelyk overeen; wanneer men, gelyk reeds is gezegt, de grootte niet rekenen, en het vleesch daar van zich wat grofdradiger en magerder als van een gemenen os voorstellen wil.

By aldien een zodanige Buffel getergt en boos gemaakt word, 't welk men met rode verf, of door heftig nalopen, of ook door schieten na hem, zeer licht te weeg kan brengen, zoo is men zyn leven niet wel zeker; aangezien hy zeer afgryzelyk begint te brullen; met de voeten te stampen, zeer vervaarlyk te scharrelen, en daarenboven zeer snel te lopen, en kortom niets te ontzien, schoon nog zo veel gewappende menschen hem tegenstonden.

Hy ontziet nog vuur, nog water, nog iets dat zyne woede

Geval met een Buffel.

komt tegen te staan; gelyk ik dan weet, dat een van die buffels door verscheide jonge burgers van de Kaap gejaagt, en tot aan den zoogenaamden Waterplas gedreven wierd; wanneer hy echter zag, dat 'er geen anderen raad was, dan in het water te springen, of door den hoop heen te zetten, zoo viel hy op een van de burgers aan, die een rood kleed aan had, en jaagde den zelve in 't water; vermids deze welkonde zwemmen, zoo zette hy hem na in 't water. Wanneer de burger echter eens duikte, en den Buffel uit het gezicht geraakte, zoo zwom deze voort, en wilde den haven, ruim drie mylen breedt, overzwemmen; hy zetten het ook wakker door, en zoude naar alle waarschijnlijkheid deze wattertocht gelukkig ten einde hebben gebragt, ten ware hy midden in dien haven van een schip doodgeschoten was. De matrozen heiften hem met touwen in het schip, bedienden zich van het vleesch, of schoon het zeer grofdradig, zwaar te verteeren, en by gevolg ongezond was, de huid echter wierd op bevel van den Heer Gouverneur aan land gezonden, en aldaar met hooi en stroo opgevult en opgezet, zoo dat men daar na deszelfs gestalte en grote, zeer licht daar uit afnemen konde.

Different
bericht der
Schryvers
van 'en
Kameleon.

Chameleones, door Gesnerus in Duitsch Ratten-Eydexen genaamt, worden ook aan dit Voorgebergte, en wel voornamelyk op het zoogenaamde Robben-eiland, tamelyk veel gevonden, van welke veel Auteurs hebben geschreven, die zich beroemen, dat zy ze zelf gezien, en naauw waargenomen hebben. Zy zyn echter in haar verhaal zoo veranderlyk, dat het schynt, dat zy 'er op uit zyn, om den weetgierigen Lezer een groter verandering te maken, als de Kameleon zelf aanneemt, en mededeelt. Derhal-

ven zal ik maar het geen zeggen, dat de eige ondervinding my heeft geleert, wanneer ik dit dier eenige maanden na malkanderen op een groenen tak zittende, in myn vertrek heb gehad, en andere laten zeggen, wat hen wedervaren, en wat zy daar aan bevonden hebben.

Wat zy eigentlyk van natuur voor een verf hebben, kan ik niet zeggen, om dat ik ze nooit onder den bloten hemel en op de blote aarde gezien heb; want die ik heb gehad, heeft de Bevelhebber op gemelde Robben-eiland, de Heer N. Hamerling my op den gedachten groenen tak gezonden, alwaar dezelve reeds de groene verf van de bladeren aan zich had, ook zoo lang behield, als zy op den gemelden tak en deszelfs bladeren kroop; wanneer ik ze echter daar af nam, en op een witte, blaauwe, rode, zwarte, of andere verf zette, zoobevond ik, dat zy dezelve ook zoo voort aannam; aangezien ik dan eens zeer naauw gade floeg, als zy op myn kleed; rood en wit gestreept, kroop, dat zy de gedachte verwen streepswys aannam; zoo dat ik derhalven wel geloof, dat 'er geen verf in de waereld is welke deze dieren niet aannemen; en van buiten vertonen. Het zelve bekrachtigt insgelyks de Heer Breuning in zyne Oostindische reis, tweede zeevaart, cap. 17. vers 26. zie ook *Francii continuatorem Cypriani* pag. 530.

Het gantsche dier is van het hoofd tot aan den staart byna een hand lang; de staart is ontrent half zoo lang; de pooten zyn niet veel langer dan drie duim, en zoo hoog is ook het gantsche lichaam verheven. De oogen leggen gantsch bloot, zonder oogleden, weshalven zy dezelve ook overal zeer snel draajen kunnen; en als zy een mugge of vlieg gewaar worden, steken zy hare lange spitze tong uit, vangen dezelve daar

Heb' er ze
een gehac

Verande
van verf.

Zyne
grootte en
gedaante.

daar mede en verteeren ze; waarom misschien de gene, die dit niet hebben waargenomen, gemeent hebben, dat deze dieren gantsch niet eeten, maar alleen van de lucht leven. Of zy echter lang kunnen vasten, daar op wil ik nog ja nog neen antwoorden, om dat ik 'er nooit op gelet heb.

De huid is gantsch ruuw en hobbelig, en overal zoo glad aan te tasten, dat iemand, die het niet gewoon is, een grilling krygt, van dezelve aan te raken, of wat hard te behandelen. Haar gang is gantsch langzaam en traag, zoo dat zy binnen den tyd van 24 uren naauwlyks de lengte van een of twee ellen vorderen. Zy houden altyd den mond open, en snakken na frische lucht, 't welk my doet geloven, dat dezelve voor een groot gedeelte haar onderhoud bybrengen moet. Op de takken van de bomen onthouden zy zich zeer gaarn en met vermaak, deels om op de muggen en wormen te azen, als ook om de vochtigheid der bladeren te zuigen.

Hier worden ook Dassen gevonden, maar wanneer men derzelve gestalte, form, innerlyke eigenschappen en voorts het geheel wezen eenigzins naauwer betracht, en met der Dassen-Beschryving van Gesnerus, Franciscus, Aldrovandus en andere, vergelykt; en op het dier, het welk de inwoners alhier den naam van Das plegen te geven, betreft, zoo schynt het niets minder dan een Das te zyn, 't zy dat men de grootte van het lyf; deszelfs gestalte, of het inwendige vet en vleesch in betracht neemt; beter komt deze zoogenaamde Das met een Marmot of Murmeldier overeen; en heb ik derhalven raadzaam geacht, om dat dier onder zynen rechten en eigentlyken naam te brengen; en op de behoorlyke plaats nog een

weinig daar by te voegen.

Het Afrikaansch Elandtdier is na de beschryving van het Europeansch, van gantsch andere gestalte, en van heele andere eigenschappen. Het komt ook niet volkomen met het Amerikaansch overeen, dat de Baron de la Hontan in zyne nieuwste reizen naar Noord-Indie pag. 98. beschryft, maar het is groter, dan een van beide, aangezien het ruim vyf voet hoog en zes voet lang is; het hoofd is naar mate van het lichaam, een weinig te klein, dog zeer fraai, by na als een hoofd van een hert.

Van het Elandtdier.

De benen zyn dun en hoog; het lyf redelyk dik, en weinig dikker als dat van een hert; De horens zyn van onderen met ringen, en lopen van boven gantsch glad en spits toe; en zyn ontrent een voet hoog. De boven muil is wat groter en langer; als de ondermuil; de borst is breedt, en de staart daarentegen zeer kort, ontrent een voet lang, als een staart van een Europeansch hert. Het vleesch heeft een aangename smaak, en gelykt zeer wel na goed Rundvleesch, 't zy gekookt of gebraden; het is daarenboven ook zeer gezond, en geeft goed voedsel. Of echter de klaauwen welke zy aan de voeten hebben, zoo kostbaar en heilzaam zyn, als in Europa, zulks kan ik niet verzekeren, ten minsten is derzelve kragt alhier nog niet geprobeert, of onderzocht.

Deze dieren onthouden zich op de hoogste bergen, alwaar zy ook goede weydens, en zoet water vinden; nogtans komen zy dikwyls in de dalen, en worden aldaar geschoten, of op een andere wys gedood. Een van die dieren weegt doorgaans 400 pond, en smaakt haar pekelvleesch zeer wel. De huid echter word niet tot kolders of andere diergelyke kleding gebruikt, maar doorgaans door de leertouwers tot schoeleer

bereid , om dat de zeemleerbe-reiders met zulke zware huiden niet wel te recht kunnen komen.

Deze dieren houden een zeer naauw pad , en klauteren de ongebaanste wegen en klippen heel voorzichtig op en af ; wanneer zy echter in de tuinen sluipen en schade doen willen , worden zy dikwyls met gelegde strikken op de volgenden wys gevangen ; men maakt een lang en dun touw aan een lange spar , of wel aan een anderen taajen stok vast , steekt den zelven diep in de weke aarde , dog zoo dat het daar aanhangend touw , als de stok gebogen word , naauwlyks op de aarde kan raken en aan 't end van dit touw maakt men een grote strik ; wanneer nu deze stok gebogen , en op den grond tusschen een vryen en on-gemaakten naauwen weg of door-gang opgetrokken en alzoo uit-gespannen word , dat het door-passierende Elandtdier , 't welk wegen de diepe gragten , rond-om de tuinen gemaakt , nergens in de tuinen komen kan , dan langs dit naauw pad , en de steng opspringt , zoo dra 'er aan word geraakt , by gevolg de strik toe-haalt , en den daar in steekende voet vast houd , ook het gantsche dier om hoog rukt , zoo moet het zelve zich of goedwillig gevangen geven , of anders als het moeite doet , om los te geraken , zoo valt het , wyl de steng niet zonder grote moeite uit de aarden is te brengen , met de steng in de gragt , daar het wel met groot geweld eindelyk weder uit komt , en he-ne loopt , maar wyl het de steng niet van den voet kan quyt wor-den wort het in het lopen zeer verhindert , blyft hier en daar aan flruiken hangen , en mat zich al-dus elendig af , tot dat het einde-lyk gevangen , doodgeschoten en geslacht word . Op deze wys is 'er een door de slaven van den bovengemelden Heer Nicolaas Oortman op zyn landgoed aan de

Hoe ze met strik-ken in de tuinen ge-vangen worden.

steenbergen , niet ver van de Buf-fels-vallen , in den jare 1707 ge-vangen , waar van ik zelf menig schoon stuk heb helpen eeten.

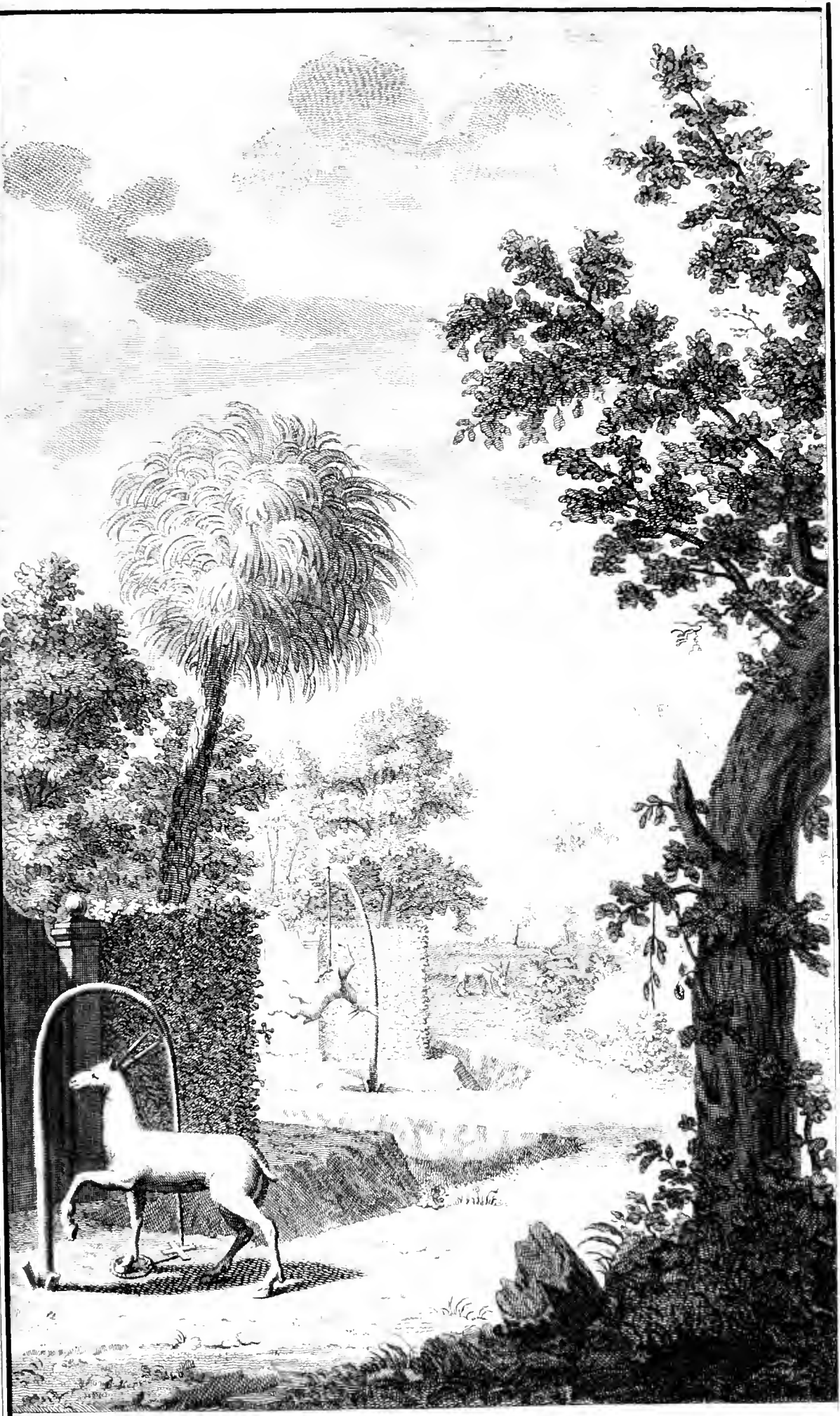
Heden dien dag worden 'er tweederhande soorten van Ezels alhier gevonden , daar onder ee-ne , die voor de aankomst der Hollanders in deze landen niet oorspronkelyk geweest is , maar zynde door de zelve herwaart ge-bragt , en of van Capo Verde , Angola , Loando , St. Paul of wel van Cylon herwaaads gevoert , weshalven zy ook nog heden dien dag den algemeenen naam dragen , dat zy van de inwoners alhier de Cylonische Ezels genaamt wor-den . Vermids zy met de Euro-peaansche Ezels in alle deelen o-vereen komen , zoo is 't onnodig ; om veel daar van te zeggen , te meer vermids zy tot nu alhier weinig of gantsch niet zyn ge-bruikt , aangezien zy alleen tot het telen van muilezels gehouden zyn .

Van de Ezels.

De andere soort , welke inlands is , en doorgaans een wilde Ezel , of in 't Latyn *Onager* hiet , is fraai en sierlyk , ook groot en aangenaam , zoo dat ik my als schamen zoude , om hem dien naam te geven , ten ware ik de gemene slenter volgde , en als ge-dwongen was , om zulks te doen ; want behalven de lange ooren , waar door dezelve van de paarden worden onderscheiden , kan ze-kerlyk niemand zeggen , dat 'er iets ezelachtig aan dit dier is te vinden , aangezien het runnikt en gras vreet , als een paard . *Ludol-fus in Comment. ad Histor. Æ-thiop. pag. 150 seq.* zegt , dat ook de kop groter is , als van de paar-den , edogik heb zulks zoo naauw niet kunnen gade slaan ; en by al-dien dit al was , zoo is ook by de paarden de proportie niet altoos zoo zeer net , ontrent het hoofd en het lichaam , gelyk de dage-lyksche ondervinding bekrach-tigt .

Wilde Ezel.

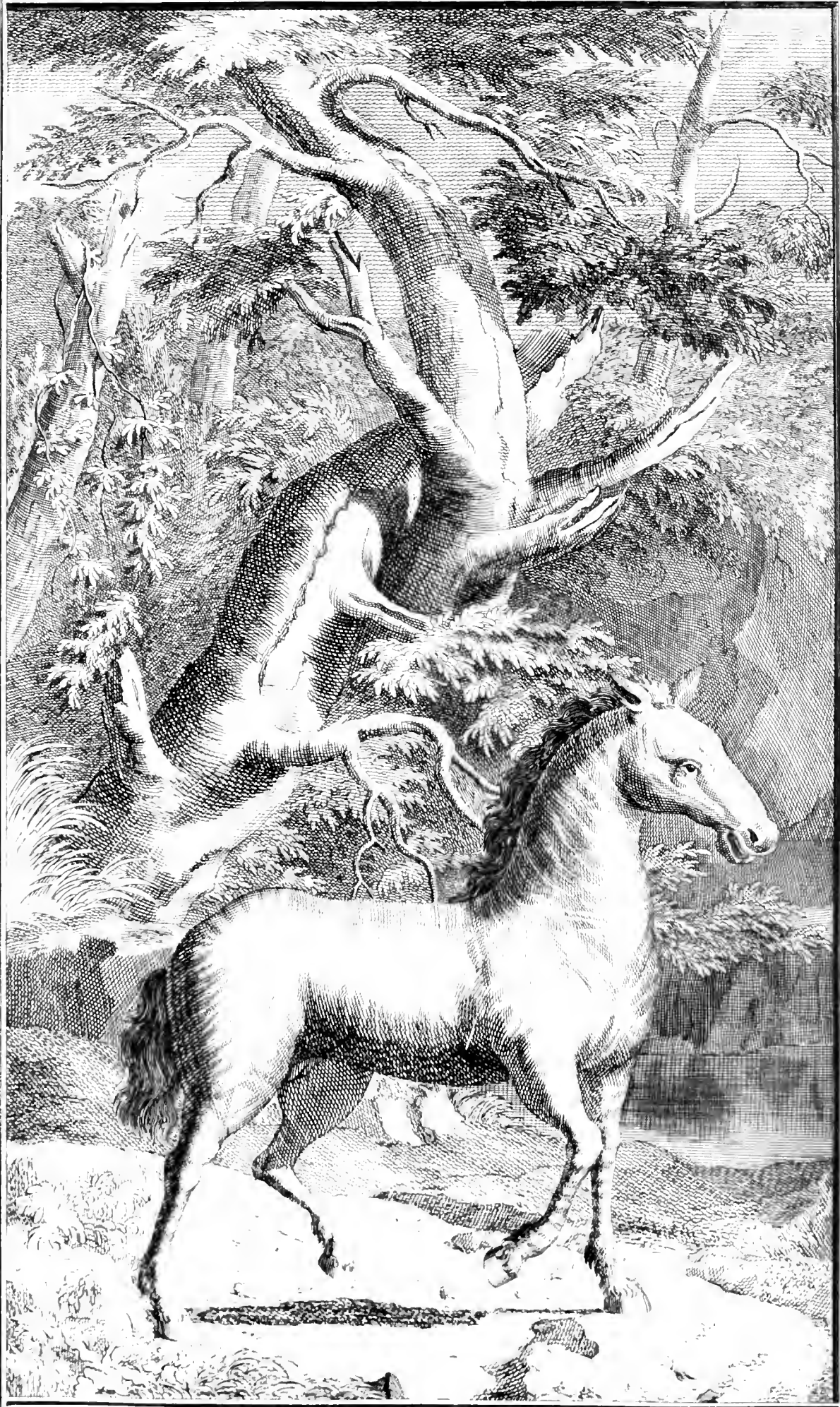
De

MANIER VAN ELANTDIEREN TE VANGEN.

J. C. Philips inv. et del.

AFRICAANSCHIE WOU D EZEL.

De Abillinen noemen dit dier *Zecora*; de inwoners van Congo, *Zebra*; en Thevenot in zyne uitvoerige Reisbeschryving *P. I. Lib. II. cap. 68. p. 329. edit. Germ. Francof.* maar flecht weg, een Ezel, daar het naar het oordeel van den aangehaalden Heer Ludolfus *loc. cit. p. 150. num. 79.* dezen naam geheel niet behoorde te voeren, wanneer hy zegt: *In fortunatum animal, quod tam pulchris coloribus præditum, a sui nomen in Europa ferre cogatur. Aure certè, quibus de honestatur, abscindi possant, quod in Germania faciunt equis, eas longiores habentibus.* Dat is: Dit ongelukkig dier, dat met zoo veel schone verwen praalt, moet in Europa den naam van ezel dragen; waarlyk de ooren, welke het zelve misstaan, zouden kunnen worden afgesneden, zoo als men in Duitschland de paarden doet, die ze te lang hebben.

Het zal wel de moeite waardig zyn, om een weinig duidelyker daar van te handelen, wyl men het nog niet veel beschreven vind. Want na *Philostorgius*, dien langen tyd niemand heeft kunnen of willen verstaan, is 'er niemand geweest, die van dit fraai dier gewaagt heeft, als *Tellezius* en andere *Fratres Societatis Jesu*, nevens *Aldrovandus* en *Emanuel Nauendorffius* welke niet alleen schryven, dat zy dit dier in het wilde vrye veld een alleen en tam hebben gezien, maar den weetgierigen lezer ontrent de verf, als welke zy dan zwart en aschgrauw, dan kastanie-bruin en wit, en dan wederom heel anders hebben afgemaakt, ook in een onzekerheid gebragt hebben.

Ik heb van deze dieren vele op eenmaal, en dezelve op verscheide tyden, ook op verscheide plaatsen van dit land, in 't openveld zien lopen, nooit echter heb ik ze tam gezien. *Tellezius*, *Thevenot*, *Nauendorf* en anderen schryven,

dat zy dezelve tam gemaakt, gezien hebben; maar de inwoners alhier hebben my eenpariglyk bericht, dat zy onmogelyk tam kunnen worden gemaakt, om dat zy de vryheid zoo zeer gewoon zyn, dat zy buiten dezelve niet leven kunnen, gelyk men veel ouden en jongen reeds onderstaan heeft. Om myne gedachten hier ontrent uit de ondervinding te uitten, zal ik openhertig zeggen, zoo als ik het heb bevonden. Want ontrent het tam maken, ben ik zekerlyk ook twyffelachtig, en verbeelde my, dat de inwoners alhier of de moeite schuwen, of niet recht weten, hoe daar mede te leven.

Dienvolgens is dit het fraaiste en aangenaamste dier, dat ooit mensch zien kan; het heeft de grootte van een Ongerfch paard en behoeft het in aanzien van de dunne en nette benen ook niet te wyken; de haren zyn glad als een geroskamt paard, en daarenboven van verscheide coulèuren. Over den rug loopt een zwarte streep, die voor aan de manen begint, en aan den staart eindigt. Het overige gantsche lyf heeft wisselwys aan elkander gevoegde witte en kastanie bruine strepen, welke boven by de zwarte streep over den rug beginnen, en onder by den buik by malkanderen lopen, weshalven men niet dan louter strepen om het gantsche lyf ziet. Daar de witte en donkerbruine verf in malkanderen loopt, daar verandert de verf, en vertoont de derde, namelyk de geelachtige, alzoo dat het een zeer aardige schakering maakt, en in plaats dat de witte en donkerbruine strepen ontrent 4 vingers breedt zyn, zoo maakt de geelachtige in malkanderen loping naauwlyks de breedte van een vinger uit.

Van zodanige breedte zyn daarentegen gantsch niet, de strepen, die om het hoofd en de benen lopen, want gelyk ze om het hoofd, die van *Thevenoti loc. cit.* veel groter

ter worden gemaakt. als ze inder daad zyn, insgelyks als strepenloopen, alleen dat zy niet zoo breed, maar veel smaller zyn, en waarbenevens dan de lange ooren ook zoo gefchakeert, wit, bruin en geel zyn, alzooy zyn ook de benen op dezelve wys als het lyf en het hoofd geverft, dog zoo dat deze strepen niet langs dezelve benedewaards lopen, maar zy leggen rondom dezelve, en vertonen tot aan de hoeven als zoo vele kouzebanden, of zulke malle witte en bruine strepen, welke deze dieren een ongemene bevalligheid byzetten, door dien het vel veel aangenaamer te zien is, als een Tyger-vel.

De manen zyn op gelyke wys met witte en kastanie-bruine strepen gefchakeert, zoo als ook de staart met witte, donker-bruine en geelachtige hairen bezet is, en is de staart niet te lang, om dat het dier misschien in het open veld door heggens en doornen loopt, en daar door de lange hairen zich zelve uitrukt.

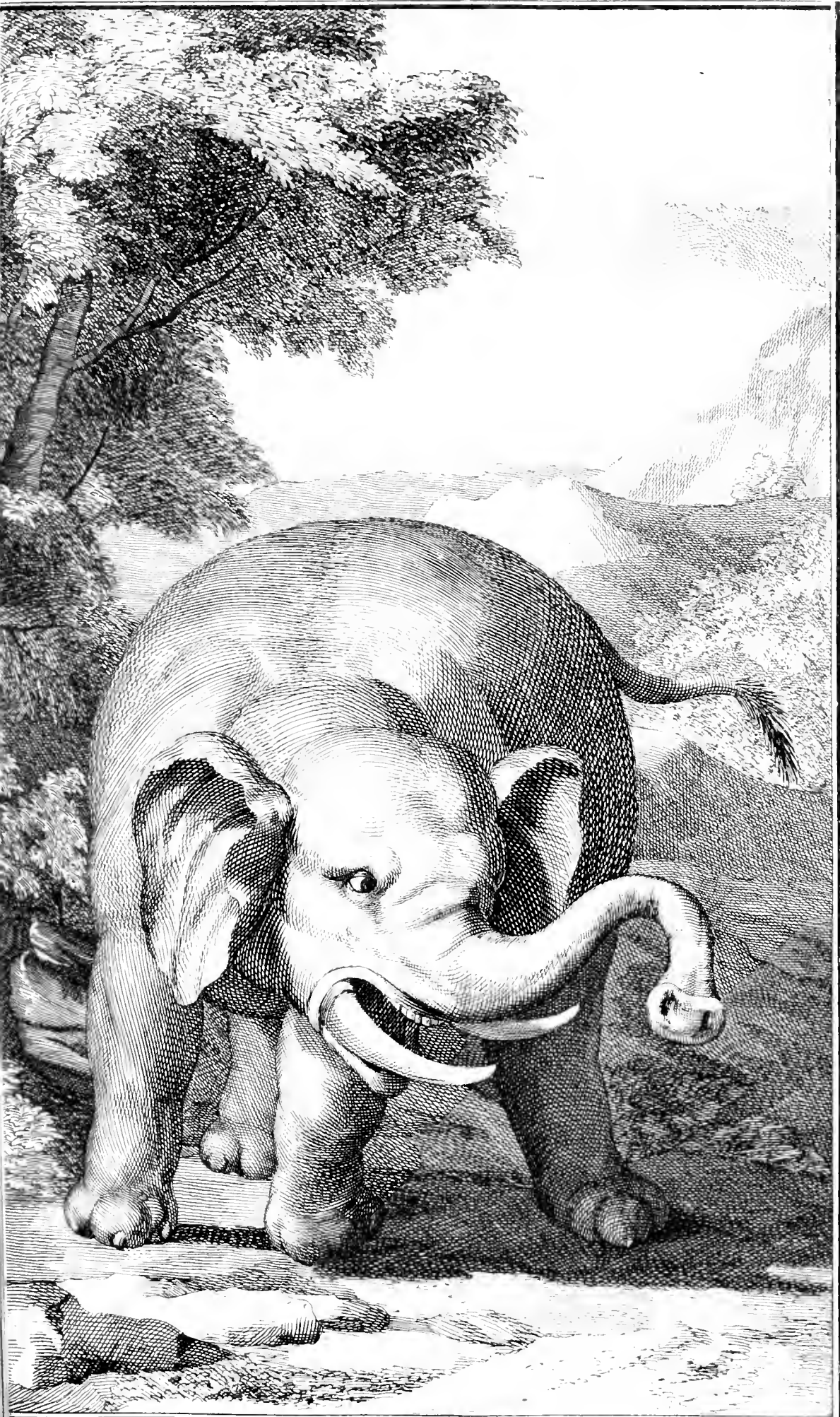
In 't open veld zyn zy van een ongelovelyke snelheid, aangezien men ze in een oogenblik uit het gezicht verliest; gelyk ik dan met waarheid kan verzekeren, dat geen Ongersche, Turksche of ander paard, in 't lopen befaamt en geoefent, dit dier zal evenaren, vermids het niet als de Ezels langzaam en traag en alleen een draf gaat, maar gestadig in een vollen gallop of ren voortspoeid.

Derhalven konde het gemaklyk indien het tam gemaakt was, een recht Koninglyk present verstreken; deels om dat het zeer wel geleest, en gantsch wonderbaarlyk getekent is, en deels ook wyl het van een snellen loop en ongemene vaardigheid is. Ja het is licht te denken, dat deze getemde dieren, zeer duur zouden kunnen worden verkogt, aangezien *Tellezius Lib. I. cap. 14. pag. 37.* zonder twyfel niet te hoog opgeeft, wanneer

hy schryft, dat de Grote Mogol een van die dieren voor 2000 Ongersche Dukaten gekogt had. Want de dikwyls aangehaalde *Nauendorffius* heeft aan den Heer *Ludolf* bericht, dat de Abissinsche Gezant een van die Woud-Ezels, gelyk hy hem gantsch verkeerdelyk noemt, aan den Heer Gouverneur Generaal op Batavia vereert had, en dat die hem naderhand aan den Keizer van Japan tot een geschenk had gezonden, waar voor aan de Oost-Indische Compagnie tot tegen vereering, 10000 Tail zilver, en 30 Japanse Rokken betaalt was, welk alles naar de uitrekening van den gemelden Heer *Ludolf in Comment. ad Histor. Aethiopicam p. 150 seq.* de zomma van 160 duizend Duitsche Ryxdaalders bedraagt.

Edog ook hier van voor ditmaal genoeg, misschien zal de gelegenheid zich wel op doen, om op een andere tyd iets meer daar van te berichten. De Olyfant zal zich nu op den schouwburg vertonen, en zal van hem ook iets hoe wel gantsch weinig, moeten worden gezegt, wyl van den zelve anderen gantsch wydlopig kunnen worden nagezien, *Vid. Gesner. Lib. I. Histor. Animal. p. 408. seqq. Forerus in Thier-Buch. p. 74. seqq. Francius in Hist. Animal 25. seqq. Edit. in octavo. Cypriani in continuat. Histor. Animal. Francii pag. 84. Sturmius in peculiari dissert. de Elephante*, nevens nog vele andere meer.

Derhalven zal ik hier geen gewag maken, dat zominigen gaarn op de gebergten, andere daarentegen liever in de dallen of vlakten, en andere wederom op moerassige plaatzen, en eindelyk alle om en aan de rivieren zich onthouden; ik zal ook niet zeggen, dat zy gaarn in warmelanden zyn, en de koude niet verdragen kunnen; en ben ik nog minder van voornemen, om te melden, dat Indie, voornamelyk echter

OLYFANT.

Mammifer. desin

echter Ceylon, een zeer heerlyke en vruchtbaar ſpecerey-eiland, de geleertſte en tamſte voortbrengt, aangezien uit de ondervinding genoegzaam bekend is, dat dit alles de loutere waarheid is, en dat de Ceylonſche Olyfant en van alle andere afzonderlyk eerbiedig en met geboge knien gegroet worden, zy komen van daan, van waar zy willen. Dit wil ik maar als by geval berichten, dat de inwoners van Ceylon dit voor een byzondere hoogachting van haar land houden, en daar uit beſluiten, dat de eerſte menſch Adam aldaar geſchapen en op den berg *Pico Adams*, welke op het gemelde eiland word aangetroffen, begraven zy, en dat by gevolg haar land het Paradys zyn moet.

Dat nogtans andere Olyfant en groter zyn als de Ceylonſche, zulks lyd inſgelyks geen tegenſpraak; wyl zelfs de Afrikaanſche, welke om en by het Voorgebergte der Goede Hoop gezien; geſchoten of anders gedood worden, veel groter zyn, als de Ceylonſche; en ſcheelt het weinig, of ze overtreffen de Induſchie zelfs in grootte, aangezien ik 'er verſcheide hebbe gezien, die van verre, ontrent een uur ver, de hoogte van een naby ſtaande voer hoois vertoonden, waar uit dan licht is af te nemen, dat zy dichte by een tamelyke hoogte moeten hebben, welke van 12 of 14 voeten niet veel zal ſchelen. Voorts kan diergelyk ook van de lengte van dit dier, zoo als ook van deſzelfs ſterkte, en andere eigenschappen beſloten worden.

Edog ik zal my met de beſchryving van dit dier niet ophouden, om dat 'er reeds veel in Europa, ook zelfs in Duitschland zyn gezien, die een menigte rare kunſten deden, waar uit zeer licht is te beſluiten, dat zy gemaklyk gevangen, getemt, en geleert konnen worden. Uit hare lengte en hoogte blykt de grootte van hare

I. Deel.

leden, en welke kragt zy gebruiken, als zy moeten arbeiden, door dien een alleen in ſtaat is, om een gantſch groot ſchip dat op het land is gebragt, om gekalefatert te worden, of dat eerſt nieuw gebouwt is, in 't water te brengen, en zoo ver daar in te arbeiden, dat het vlot is. Derhalven is het nodeloos te zeggen, dat zyne benen onder en boven even dik zyn, aan dewelke beneden een rond hoef of klaauw is, die anderhalve voet over dwars in de breedte beſlaat, waar uit dan de overige leden licht na te gaan zyn.

De huid is zonder hairen, bruinachtig, en vol rimpels en kerven, die hy zonder twyffel van de takken der bomen en andere ſtruiken, bekomt. Aan den ſtaart heeft hy lange, dikke en ſterke hairen, die veel ſlyver zyn, als de dikſte varkens borſtels, ontrent anderhalve voet lang. Zy verſtrekken den inwoners, om de Tabakspypen daar mede ſchoon te maken, en konnen gebruikt worden, als yzerdraad, dog vind men 'er aan den ſtaart zoo veel niet, als by een ander dier.

De grote tanden, welke voor ten monde uit ſteken, en waar van in den ondermuil op ieder zyde een zich bevind, zyn van tamelyke zwaarte, en heb ik 'er zeer veel gezien, die 60. 70. 80. ja 120 pond weegden. Zy worden ter oorzaak van deze tanden ook meest van de Europeanen geſchoten, door dien haar vleesch zeer onſmakelyk is om te eeten. Ik zelf heb uit weetgierigheid de proef daar van genomen, wanneer ik over eenigen tyd in 't veld een ſtuk van eenige ponden van een goed vriend vereert kreeg, het welk ik koken liet; het was zeer ſponsachtig, zoo dat het gekookt, nauwelyks het zesde part meer leek; daarenboven was het zeer grofdradig, en onſmakelyk, en weet ik my niet te binnen te brengen, dat ik van andere wilde dieren

Hare tanden.

Hoe het Olyfantz vleesch ſmaakt.

Z

ooit

Van de Ceylonſche.

Van de Afrikaanſche.

ooit groffer, onaangenamer, harder, droger en onfinakelyker vleefch genoten heb.

Van de Olyfants wyfjes.

Van de wyfjes is voornamelyk te melden, dat zy eenigzins kleinder zyn, als de mannetjes, en dat zy naar den aard van het vrouwelyk geflacht, gelyk my van geloofwaardige menfchen is bericht, hare *Menftrua* hebben: daarenboven verzekert men, dat zy het byflapen met de mannetjes op dezelve wys plegen, als by de menfchen gefchied. Voorts, dat zy zoo fchaamagtig zyn, dat zy zich om zulk een werk uit te voeren, niet alleen uit het gezicht der menfchen, maar ook uit dat van andere Olyfanten begeben, en de cenzaamheid zoeken; welke beide flukken nogtans ik zelf niet gezien, maar alleen van geloofwaardige menfchen ontfangen hebbende, ik u voor dezelve prys overlaat, waar voor ik die aangenomen heb.

Olyfanten flapen leggende.

Ondertuffchen weet ik voor de waarheid, en heb zelf menigmaalen de legerfteden gezien, dat zy niet fttaande, maar leggende flapen; waar door te niet gemaakt word het vermoeden der Ouden, als die zich lieten voorftaan, dat dit dier ter aarde neer leggende, wegens de zwaarte van het lichaam niet konde opryzen; en wyl ik dikwyls twee legerfteden naaft malkander hebbe gezien, zoo oordeel ik, dat het geen van het byflapen is gemeld, waar zoude kunnen zyn. Het wyfje heeft daarenboven de twee borften tuffchen de twee voorfle beenen, zoo als voorheen ook van de Baviaanen gezegt is.

Wat van der Olyfanten bywoning te merken.

Zoo lang als zy in de drift zyn, en het wyfje niet merkt, dat zy ontfangen heeft, blyven zy alleen by malkanderen, en houden zich van anderen afgezondert; zwanger zynde, komen zy weder by de anderen, dog raken malkanderen niet meer aan, en laten zich van anderen ook niet gebruiken; na de ontfangenis draagt

het wyfje twee jaren.

Hare gewoonelyke wilde spys hier in Afrika is hard gras, als dorre hei, wortels en andere ftruiken, zoo als ook jong kooru; aan het laafte veroorzaken zy dikwyls zeer grote fchade, door dien zy het niet alleen van boven af byten, maar met de wortel uittrekken, en opvreten, en het geen ftaan blyft, met hare ongefchikte ronde pooten, voornamelyk als het land nog week of gebouwt is, zoo diep in den grond treden, dat men naderhand niets daar van te verwachten heeft. Dit doen zy zeer veel in de maand van Augufly of September, wanneer men niet by nacht waakt, en ze verjaagt, of zich niet vertrouwt, op hen te fchieten, door dien het hen een zuivering en purgatie verftrekt; derhalven zyn de inwoners genoodzaakt, om zoo zorgvuldig waakvuuren te maken, als in Duifchland ontrent de herten gefchied, ten einde om ze uit haar kooru te houden, edog met dit onderfcheid, dat men alhier onder deze en alle andere wilde dieren onverbodert en onnavraaglyk mag fchieten, 't welk in Europa verboden, of ten minften maar by vergunning is.

Hare spys.

Aan de Kaap is het geoorlooft om na alle wilde dieren te fchieten.

Drinkende, laten zy het water niet helder en klaar, maar maken het alvorens drabbig, waar door vele in de gedachten zyn vervallen, dat zy zulks deden, om dat zy door haar eige fchaduwe in 't water fchrikten; maar wat my aanbelangt, ik acht, dat zulks gefchied, ten einde om beter voedzel te krygen, of om de vertering in de maag beter te bevorderen, gelyk wy weten, dat hoenders, eenden, ganzen en alle andere vogels, kleine zandkorrels inzwelgen, om hare maag beter aan 't koken te helpen.

Der Olyfanten drank.

Haar miff komt op 't veld niet veel te ftade, wyl'er niet dan onkruid van voortkomt, 't welk zonder

Haar miff word voor tabak gebruikt.

zonder twyffel van het veel wild zaad, dat zy slikken, veroorzaakt word; ondertuffchen word het veelyds door de Europeanen opgezocht, en gedroogt, ten einde om by gebrek van tabak iets te mogen hebben, om te kunnen roken. En waarlyk deze drek, in de zon gedroogt, fmaakt in plaats van tabak niet heel qualyk, voornamelyk als men den zelve gewoon is. Ik heb hem maar eens uit nieuwsgierigheid gebruikt, dog ik ben verſcheidemaal in gezelfchap geweest, van menſchen, welke dien drek altyd rookten, en verklaarden, dat ze hen zoo aangenaam als zuivere tabak voorquam.

lyfantenn
nennen
el lopen.

Van buiten laat het zich aanzien, als of dit ongeſchikt dier niet ſnel zoude kunnen lopen; edog iemand gelieve de proef te nemen, zoo zal hy zien, of hy met een goed paard, voornamelyk zoo hy recht uit ryd, hem ont-komen kan. Want een ſtap van een Olyphant is zoo goedt, als 4 ſtappen van een paard; en by al-dien men ſlangſwyze ryden wilde, zoo moet men beducht zyn, dat het paard ſtruike-len zal, voorna-melyk als men met het zelve op een molſhoop geraakt. Daaren-boven moet men ook ſtaat maken, dat dit verſtandig dier den weg afſnyd, en recht toe recht aan loopt, zoo dat men, als men niet op zyn hoede is, hem zelfs op het lyf kan lopen.

Wat de Hottentotten met de Olyfantenn doen, en hoe zy de-zelve vangen, zal ik te zyner tyd berichten. Midlerwyl zeg ik alleenlyk, dat zy op Ceylon in een grote menigte gevangen en ge-temt worden, waar van Robbert Knox in zyne beſchryving van Ceylon, wydlopiger kan worden nagelezen; daarenboven kan men anderen nazien, die in andere landen diergelyke jage byge-woont, en beſchreven hebben.

Geitbok-
en, of

Van de tamme Geiten en Bok-
I. Deel

ken heb ik hier voren reeds ge-meld, dat ik hier niets meer daar van gewagen wilde; derhalven laat ik het ook daar by beruſten, en zeg alleenlyk, dat onder de wilde zoorten, waar van'er in Afrika zeer veel zyn, die zoo wel in grootte als in verſ, of anders in geſtalt verſchillen, alhier de Greisbokken en Steenbokken moeten genoemt, en beſchreven worden. Edog van de Steenbok-ken zal het onnodig zyn, veel woorden te maken, om dat zy in Europa overvloedig bekend, en van *Gefnerus*, *Francius*, *Aldro-vaudus*, *Bochartus*, *Forerius*, *Scheuchzerus*, nevens nog vele anderen in 't breede beſchreven zyn, zoo dat ik derhalven deze moeite zeer licht ontberen kan.

De Grys-bok is in grotte een ge-menen of tammem bok nauwe-lyks gelyk, heeft een wel gepro-portioneert lyf, de muil is zwart, als die van de bonte bokken, de haren kort, zoo als van andere bokken donker-rood, met zeer vele graauwe daar tuſſchen ge-mengt, weſhalven hem ook den naam van Grys-bok word toege-legt. Het ſtaartje is zeer kort, van even dezelve gemengde hai-ren, de horens op het hoofd zyn niet al te lang, en ontrent van een halve voet, donker-bruin van kou-leur, en onder aan de wortel met kringen, als een ſchroef; aan 't eind lopen zy zeer ſpits toe. Het vleefch van deze bokken is zeer goed, van een aangename ſmaak en gezond, en zomtyds nog tam-melyk vet, weſhalven het ook voor een lekkerny gehouden word. De wyfjes van deze bok-ken zyn eenigzins kleinder, als de mannetjes, hebben geene horens, onthouden zich beide in de dalen, en zeer zelden op de bergen, weſhalven dezelve zeer licht te jagen zyn. Meer kan ik hier niet byvoegen, wyl de ondervinding my niets uitvoerlyker van hen ge-leert heeft.

Van de Hazen.

Van hazen vind men alhier drierhande soorten, hoewel het gantsche onderscheid enkelyk bestaat of in de grootte, of in het staartje. Daar worden hazen gevonden, die een weinig kleiner zyn, dan die doorgaans in Duitschland worden gejaagt; en weder anderen veel kloeker, als men in Duitschland vangt, of schoon voor 't overige nog in de uiterlyke gestalte, nog in de verf, nog ook in de smaak van het vleesch geen onderscheid bespeurt word.

Nog een andere soort.

Behalven deze twee soorten vind men nog een derde soort, die ontrent de grootte en kouleur der haren, zoo als ook in aanzien van de aangenaamheid van het vleesch met de hazen in Duitschland volkomen overeen komen, maar het staartje is niet geverft als dat van de anderen, maar is hoog rood, en derhalven zeer duidelyk van de anderen te kennen en te onderscheiden. Wyl egter wyders niets merkwaardig is, dat tot dit drierhanden onderscheid helpt, en daarenboven de hazen alomme genoeg bekend zyn, zoo mag ik met deze korte aanmerking ook daar van afscheiden.

Van de Herten.

Dat 'er herten in Afrika en bygevolg by het Voorgebergte der Goede Hoop, worden gevonden, zulks heeft Virgilius reeds getuigt of schoon velen dat tegenspreken. Edog heden dien dag toont de dagelyksche ondervinding het overvloedig. Dat zy echter zulke kronen zouden hebben, als de Europeaansche zulks heb ik nog niet kunnen gewaar worden, of schoon ik 'er eenige duizend stuks gezien, en vele heb helpen eten. Edog behalven de kroon zal niemand licht een onderscheid tuschen Europeaansche en Afrikaansche herten aantreffen, zoo wel ten opzicht van de uiterlyke kouleur der haren, en overige gedaante van het lichaam, als ontrent den smaak van het vleesch aangezien zy beide droog vleesch

met weinig vet, en voor 't overige alle andere eigenschappen gemeen hebben.

De kronen zyn niet met takken of enden bezet, als die van de Europeaansche herten, maar gantsch gladt en rondt, donkerbruin van kouleur, en aan het hoofd met een weinig kringen, schroefswys, en zelden hoger dan een voet; voorts zyn zy niet krom, maar alleen in 't midden heel weinig gebogen, lopende voor 't overige recht uit; edog staan zy van boven nog wel driemaal zoo wydt van malkanderen, als op het hoofd; daarenboven lopen zy gantsch spits ten einde, weshalven my dunkt, dat zy de Spis-herten in Duitschland meest gelyken.

Van de honden zyn jegenswoordig alhier drierhande soorten; te weten, zodanige, die uit Europa hier worden gebragt, en tot verscheide verrichtingen of diensten met vrucht gebruikt kunnen worden, namelyk Schoothondjes, Water, Jagt, Wind, Hoender, Bul, Speur en andere diergelyke honden, waar van 'er in Europa en alle deszelfs landen genoeg aan te treffen zyn.

Van de Honden.

Daar is ook een andere soort van tamme honden, die in den beginne reeds in het land geweest zyn, en waar van de Hottentotten zich altyd zoo wel op hunne jagten, als tot het bewaren van hun vee bedient heben, en welke heden dien dag de Europeanen nevens hen als nog dagelyks gebruiken. Zy hebben een kleine kop, en een zeer spitze smoel. De haren zyn meest afchgrauw, en konden derhalven gevoeglyk muishonden genaamt worden; hoewel van het dier dat de Europeanen muishond noemen, in 't vervolg nog iets zal worden gezegt. Zy zyn zelden ruim een el hoog, en naauwlyks een derde langer. De ooren zyn styl en spits; hebben voor 't overige met andere honden alles gemeen,

De Afrikaansche.

meen, konnende zoo licht in al-
 lerhande kunsten worden geoeff-
 fent, als de Europeaansche hon-
 den; voornamelyk zyn zy zeer
 trouw, als haar meester in gevaar
 van wilde dieren, als leeuwen, ty-
 gers, wolven enz., geraakt, en
 derhalven worden zy van de Eu-
 ropeanen zoo wel als van de Hot-
 tentotten gezocht, en in waarde
 gehouden.

Ten laatsten is hier nog een
 soort, namelyk van wilde hon-
 den, die zeer gevaarlyk zyn; ik
 heb nogtans nooit gehoord, dat
 zy menschen quaad doen, of
 schoon my zeer veel exempels
 bewuyst zyn, dat zy grote schade
 onder de schapen en andere die-
 ren, die zy dikwyls naar het le-
 ven staan, aangerecht hebben.
 Ik kan die niet beter beschryven,
 dan dat ik my van de woorden van
 Antonius Zuchel, van Gradisca,
 Kapuzyner Monnik, en gewe-
 ze Zendeling na Congo enz., be-
 dien, welke in zyne merkwaardige
 Zendingen en Reisbeschryving
 na Congo in Ethiopien, pag. 293.
 gelezen worden, alwaar hy aldus
 schryft: Het zal niet onbillyk zyn,
 om alhier ook iets van de genen
 gewag te maken, welke de ande-
 re wilde dieren jagen, dat is van
 de *Mebbien*, (aldus noemt men in
 Congo, niet heel ver van de Kaap
 de Goede Hoop gelegen, de wil-
 de honden) die een natuurlyke
 haat op alle andere wilde dieren
 in 't veld hebben, en dezelve ver-
 volgen. Deze *Mebbia* is een soort
 van wilde of woudhond en die ja-
 gen, maar van de wolven zeer on-
 derscheiden zyn. Want of schoon
 deze laatste ook honden zyn, en
 de bul of slagershonden niet qua-
 lyk gelyken, zoo schynen deze
 echter eerder de eigenschappen
 der Speurhonden te hebben, zoo
 als de jagthonden zyn moeten. Ik
 hou derhalven deze *Mebbien*
 werklyk voor wilde Speurhon-
 den, zoo als misschien de wolven
 wilde Slagers of Bleekers-honden

zyn konden; edog dat de *Meb-
 bien* als van natuur geschapen zyn,
 om alle wilde dieren zonder on-
 derscheid te jagen en te vervol-
 gen. Is 'er een in 't bosch, zoo
 behoeft een Reiziger voor geen
 ongemak van eenig ander wild
 dier beducht te zyn.

Wanneer iemand van onze
 Zendingen, van Bamba na Sog-
 no moeste reizen, nam hy alvo-
 rens met den Vorst of Heer raad,
 of hy zich onderstaan zoude, om
 een reis door de woestyne te doen,
 ten einde om niet een ongeluk
 van een leeuw of tyger te krygen,
 dog hy ontving tot antwoord, dat
 hy zyne reis zonder gevaar konde
 aannemen, aangezien hy voor ee-
 nige dagen in die streek de *Meb-
 bien* had gezien, welke den weg
 van alle grimmige dieren zeker
 maken zouden. Alzoo jagen deze
Mebbien de andere wilde dieren
 van natuur, en of schoon zy zelf
 in de bosschen geteelt en gewor-
 pen zyn, zoo zyn zy nogtans den
 menschen bovenmaten toegedaan,
 en doen hen niet het allermin-
 ste quaad; derhalven lopen zy ook
 zonder schuw in de *Bantzen*, dat is,
 vlekken, en in de *Libaten*, of dor-
 pen, gaan door de straten, ook
 dikwyls in de tuinen van de hui-
 zen, zonder dat zy iemand bele-
 digen. Men zal ze nooit alleen
 zien, maar altyd troupswyze 30
 en 40 by malkanderen. De An-
 tipathie die hen van natuur tegen
 alle wilde dieren ingeprent is,
 gaat zoo ver, dat zy zelfs de
 gruwzaamste dieren, als leeuwen
 en tygers vervolgen en aanvallen;
 en of schoon deze veel sterker zyn
 als de *Mebbien*, zoo gebeurt het
 nogtans, dat deze dieren door de
 menigte der *Mebbien* overwel-
 digt, en ter neder geveld worden.
 Het geen de *Mebbien* over dag
 tot buid en roof hebben ge-
 maakt, delen zy tegen den a-
 vond onder malkanderen, en al te
 veel overig hebbende, slepen zy
 het overschot na de *Bantzen* en

Doen
 menschen
 geen
 quaad.

Vallen alle
 wilde die-
 ren aan.

Wilde
 honden.

Hare be-
 schryving.

Van de
Mebbia.

Libaten, ten einde de menfchen, dewelke zy van natuur liefde toedragen, ook van haren roof zouden voordeel hebben. Aldus doen zy alle dagen, zoo lang, tot dat de plaats, daar zy zich onthouden, van alle dieren t' eenemaal gezuivert is, wanneer zy weder na een andere plaats gaan, daar zy de jagt op dezelve wys voortzetten.

Tot dus verre de gemelde Vader Zuchellus, waar ontrent ik erinneren moet, dat de gantsche befchryving oprecht is, behalven dat deze honden, hier aan de Kaap in de dorpen der Hottentotten, en in de huizen der Europeanen niet kunnen lopen, zonder twyfel, om dat de roof, dien zy by dag hebben gemaakt, niet tot den avond leggen blyft, als welken de Hottentotten gaarn zelf verteren, de Europeanen inzouten, en hunne flaven te eeten voorzetten, ook zelf wel zonder vrees mede daar van eeten. Ondertuffchen verfcheuren zy niets van het geen zy jagen, maar halen alleen den buik op, zelfs aan fchape, zodanig dat het ingewandt daar uit valt, en het gejaagde dier fterven moet. Zy zyn de fchape alhier byzonder nadelig, veroorzaaken ook een ongelooflyke fchade onder haar, ten ware de Herder dezelve ten eerften verjaagt. Ik heb verfcheide malen gezien, dat zy onder de grootfte kudde fchape quamen, 60, 70 ook wel 100 ftuks op zodanige wys havenden, en weder hene liepen, welke gedode fchape door de eigenaar na huis gebragt en op gemelde wys gegeten wierden.

Katten. De katten zyn hier ook zoo als in Europa, of tam, of wild. Het zoude onnodig zyn, om van de tamme katten veel woorden te maken, om dat zy van dezelve grootte, verf en gantsch naturel zyn, als die men in Duitfchland en andere Europeaanfche landen

ziet. De wilde nogtans zyn alleen grooter als de tammen, en van die zoort worden 'er hier veel gevonden, welke ik niet weet, dat in Duitfchland bekend zyn, offchoon zy behalven de wildheid niets hebben, dat hen van de tammen onderscheid, dan de kouleur van de haren; aangezien men behalven de wilde graauwe katten of blaauwe vind, welker vel tamelyk blaauw is, en aldus blyft, by aldien het bereid, en als ander bontt verhandelt en verbruikt word.

Nevens de blaauwe vind men ook rode katten, welke over den rug een fchone hoogrode brede ftreep hebben, die van den kop tot onder aan den buik ftrekt, welke afchgraaw of witachtig word. Deze katten-vellen worden byzonder hoog geacht, om dat ze de geenen, die met de jigt zyn geplaagt, van grooten dienst zyn, gelyk dan jaarlyks een tamelyke meenigte van deze vellen door vreemdelingen opgekogt, en na Europa gevoert worden, alwaar zy voorname Heren en liefhebbers in plaats van ander bontt verftrekken moeten.

Voorts vind men hier ook Tygerbosch-katten; derzelver vel is als een Tyger gevlakt; nogtans zyn ze veel kleinder als een Tyger, maar de grootfte onder alle wilde Katten. Deze onthouden zich meeft in de bosfchen, ftruiken en heggens, komen zelden of wel heel niet op hoge bergen. ten ware bomen aldaar groeiden; deswegen dragen zy ook den naam van Boschkatten. Zy zyn zoo groot als een vos, en byzonder gezocht, wyl zy met hare dikke en fyne haren, een tamelyke warmte geven, als zy tot bontt gebruikt worden.

En wie zoude alle zoorten der wilde katten, die zich oncindig vermengen en veranderen, optellen? Ik zal nog maar gewag maken van de Bizam-katten, en van

van dezelve zeggen, dat haar vel wegens den reuk, die zoo aangenaam als Muscus is, en om die rede doorgaans Muskeljaatkatten werden genaamt, zeer hoog geacht, en gemeenlyk voor een Ryxdaalder verkogt word, of schoon het zelve voor het overige niet veel byzonders lykt. Mynes wens is 'er nooit een gedood, die Muscus by zich heeft gevoert; derhalven weet ik niet, of de inwoners alhier weten, wanneer zy Muscus by zich hebben, dan of zy het wel ooit dragen en voortbrengen. Wat hier van zy, ik weet zeer wel, dat zy wegens den huid tamelyk gewilt zyn.

Van de Kikvorschen en derzelve onderscheid, van Land, Loof, Tuin, en Water-kikvorschen veel te spreken, zoude een overtollige arbeid zyn, wyl deze dieren alomme voor zodanig bekend zyn, als zy in Holland bevonden worden. Edog is te verwonderen, dat nademaal dit dier een Amphibion is, het welk zoo wel in 't water als op 't land leven kan, nogtans sommige waters worden aangetroffen, welke geen kikvorschen dulden, maar dezelve of ten eersten doden, of ten minsten niet lang herbergen; en de meeste bronnen en vlietende waters schynen in dit land, van die natuur te zyn, om dat 'er nooit in gevonden worden. Van Vyvers kan ik niet zeggen, om dat 'er hier geen zyn, en wat de *Weissenstaller Weyber* in Duitschland voor een byzondere eigenschap moet hebben, daar van laat ik den Autheur van de *Fichtelbergfche* beschryving p. m. 25. 26. spreken, aangezien deze zonder twyffel meer kennis daar van heeft, en ook meer daar geweest is, als ik, welke ook alle twyffelachtigheid oplossen, en den weersgierigen met grondige oorzaken affcheppen zal.

Van de konynen wil ik niet veel spreken, om dat zy van dezelve gedaante, aard en eigenschap

zyn, dan die, welke in Europa gevangen en gevonden worden, en ook wyl zy niet zoo wel aan het vasse land van Afrika, en wel voornamelyk van deze Kaap worden aangetroffen, maar liever op het Taxen-eiland, niet ver van de Saldanha-baai, in zulke menigte krielen, dat men zeer licht een schip dat van een lange reis komt, en derhalven veel krankten aan boord heeft, daar van eenige verquikking leveren, en met diergelyk wildbraadt verzien kan.

Dat de Leeuw, waar van 'er hier veel worden gevonden, die zoo wel menschen als onvernunftige dieren haat, en honger hebbende na haar leven slaat, en des niet tegenstaande een edelmoedig, dapper, sterk en heldhaftig dier zy, en derhalven wel verdiene, de Koning onder de dieren genaamt te worden, is mynes bedunkens een zaak, die geen tegenspraak lyd. Men onderzoekte van hem elk lid dat men wil, zoo munt in het zelve uit een zodanige grootsheid en hoogachtbaarheid, die zelfs den stoutmoedigsten en onverschrokkensten mensch doet beven, wil men echter deszelfs eigenschap by malkanderen nemen, en dezelve by zich overwegen, zoo ziet men zonder tegenspreken, dat hem de rang voor alle dieren toekomt.

Zyne manen, welke de mannetjes alleen dragen, zynde de wyfjes daar van berooft, laten door hare donkerrode koulour eene heldhaftigheid zien, en zyne brede borst, zyne gedaante en gantsche gestalte, zyne deftige gang, zyn verbazent springen, zyne heldere en by nacht als twee vonken vuurs, of eigentlyker, als twee brandende kaarzen stralende oogen, zyn snoeven en brullen, zyne grote en aan de yzerharde pooten zynde klauwen, die hy als de katten uitzetten en inhalen kan, zyn verschrikkelyke muil, en angst aanjagende kop; kortom alles

Leeuw is de Koning onder de dieren.

Deszelfs eigenschap.

les wat aan hem is, toont een zodanige dapperheid, magt, grootgrootmoedigheid, en onverschrikken aardt, dat men zyns gelyke onder alle dieren in de gantsche waereld bezwaarlyk zal aantreffen, of schoon zy alle by malkanderen waren

Van de
Leeuwen
benen.

Ik wil my in gene wydlopige beschryving inlaten, om dat myn voornemen gantsch niet is, om een historie van de dieren te verwaardigen, als 't welk reeds ontallice anderen, beter bequaam dan ik, voor my gedaan hebben. Ondertusschen ben ik verwondert, dat eenigen van de nieuwe ontleedkundige zich onderstaan te zeggen, dat de benen van een Leeuw zoo dicht niet waren, als de Ouden, daar onder Aristoteles, *Lib. III. Histor. Animal. cap. 7. Sect. 102.* zoo als ook Plinius *Lib. X. cap. 37.* hadden overgegeven, daar nogtans de veelvoudige ondervinding, en myn eige gezicht my daar van overtuigt hebben, alzo ik altoos heb bevonden, dat door de benen van een Leeuw maar een mergpypje of gaatje loopt, dat niet veel groter is, als dat door een tabakspyp gemaakt word.

Des Schry-
vers in-
merking.

Dit is ook mynes bedunkens, de rede, dat een zodanig leeuwen been, door de zon gedroogt, het vet daar uit gebraden, en daar na aan stukken geslagen, zoo goet vuur geeft, als een kezel of ander vuursteen; en zoude men zekerlyk zeer goede oogen of ook een treffelyk vergroot-glas moeten hebben, als men een ander gaatje, met eenige vettigheid gevult, wilde ontdekken; welk alles immers wel dicht genoeg heeten mag.

Leeuwen
doelen alles
mer eenen
slag.

Wyders dunkt my, dat de sterkte van een leeuw genoegzaam te kennen is, om dat hy al het geen hy dood, met eenen slag zodanig ter aarde werpt, dat het niet meer om opstaan denkt. Wanneer nu de benen zoo dicht

niet waren, als de Ouden hebben gezegt, zouden zekerlyk de schinkels eer breken, dan dat een schepzel, maar eens voor het hoofd geslagen, dood ter aarde zoude vallen. En weet ik my nog zeer wel te erinneren, dat in de maand van December 1705 een

Exempel
daar van.

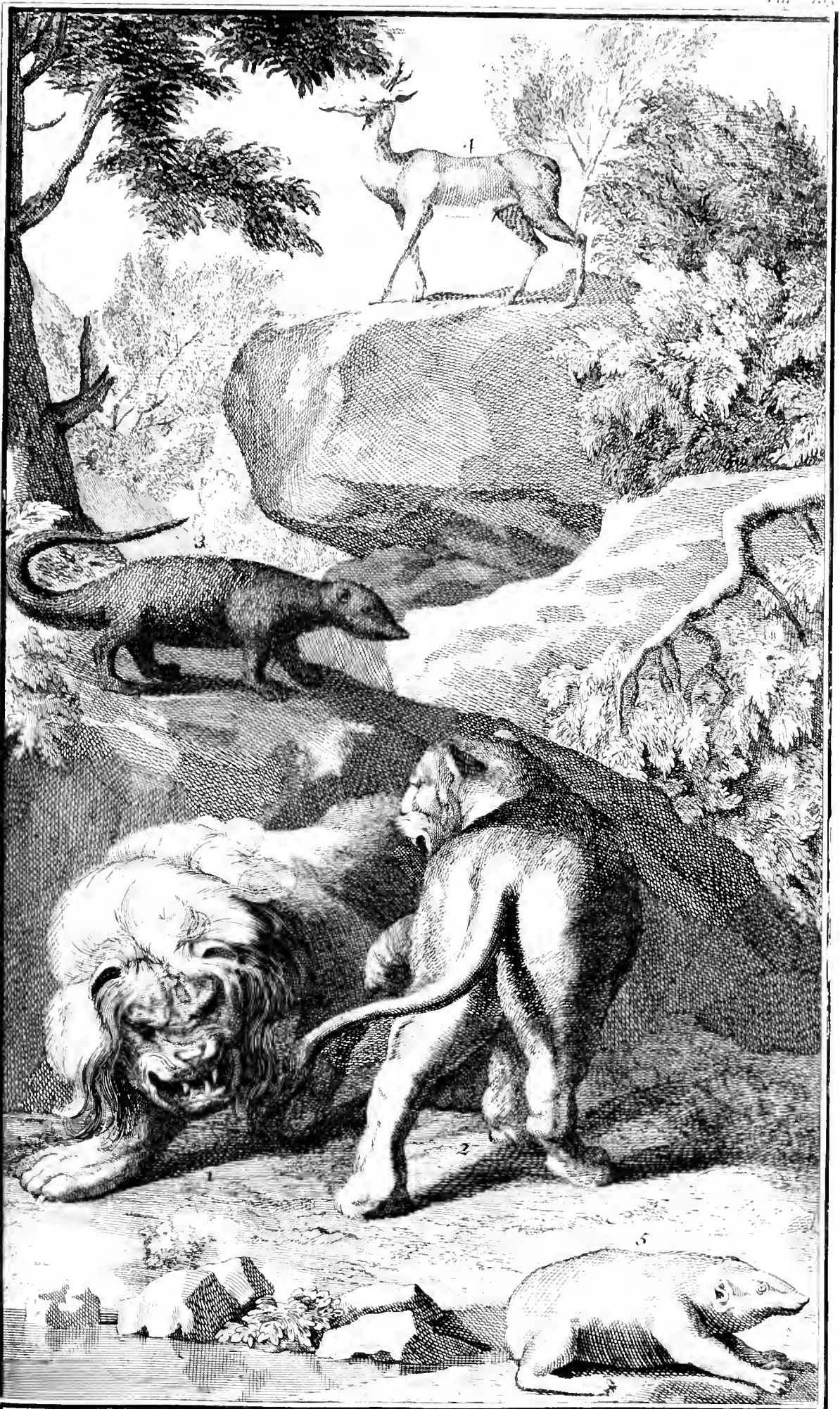
leeuw een zoldaat, die in het veld voor zyn officiers tent de wacht had, met een slag, welke altyd van een verschikkelyk gebrul verzelt is, dood geslagen heeft en daar op met den zelve hene gegaan is. Insgelyks is my nog niet ontgaan, dat een ander leeuw in den jare 1707 een tamelyk zwaren os, op zodanige wys gedood heeft, en daarenboven met denzelven over een redelyke hoge muur gesprongen, en aldus met den buid doorgegaan is. Wie hier uit niet kan bemerken, dat de benen van een leeuw zeer dicht zyn, en dat deszelfs sterkte daar van daan komt, van dien wilde ik my zeer gaarn van iets beters laten overtuigen, terwyl buiten allen twyffel is, dat de beet welke, hy na het aas doet, na het gemeld gebrul geschied, en eerst op den slag volgt.

Een
Leeuw
kan een Os
dragen

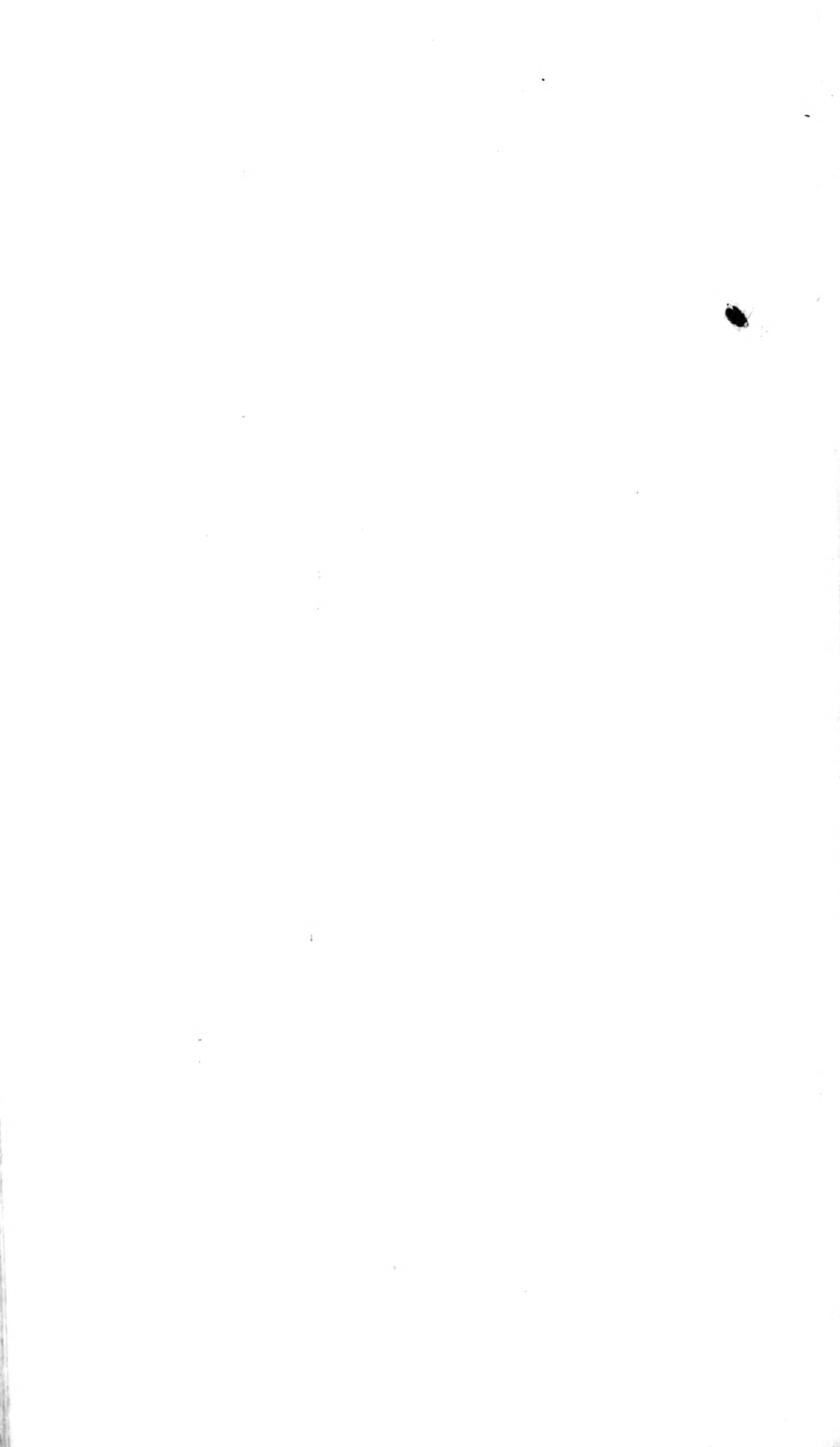
In mynen vorigen heb ik reeds gezegt, dat ik eens van elf leeuwen te gelyk bezocht wierd; welk alhier te herhalen, onnodig is, om dat ik het gevaar door hulp van drie Hottentotten, die by my waren, ontkomen ben. Edog moet ik nog uit de ondervinding hier by voegen, dat een leeuw, als hy grimmig is, of honger heeft, zulks door het slaan van zyn slaart op den rug, en het schudden van zyne manen te kennen geeft. Want als iemand een leeuw te na komt, gelyk licht kan geschieden, wyl hy zich in de struiken verbergt, en als een hond op zynen roof loert, en hem in 't oog krygt, zoo behoef hy maar na deze beide dingen te zien. Slaat hy met zynen slaart op den rug, en schud daar benevens de manen uit de o-

Hoe te
weten, of
men voor
een Leeuw
behoef te
vrezzen.

gen,

1. LEEUW. 2. LEEUWIN. 3. MITSCHOND. 4. RHEEBOK.
5. JAVAANSCH VIRKEN.

gen, zoo mag hy zyn testament wel zoo voort maken, vermids de dood voor de deur staat, gelyk ik met een voorbeeld bewyzen kan, van twee karels, die in 't veld gingen, om na andere dieren te schieten. Deze quamen ook een Leeuw zoo na, dat hy ze in 't oog kreeg, en zoo voort de beide tekens van zich zien liet, waar na hy op een van hen toefchoot, om hem de reft te geven. Edog deze ontweek of uit angst, of door goddelyke voorzorge den flag, en vatte den leeuw by de manen, waar door zy beide worstelende ter aarde vielen. In 't buitelen greep deze den leeuw by de tong, en hield ze vast, dat hy niet byten kon. Zoo dra dit zyn makker zag, fchepte hy moed, en sprak den onder den leeuw leggende een hart in 't lyf, met belofte dat hy den leeuw zoude doodfchieten, en hem redden. Dit naauwelyks gezegt, legt hy aan, en trof hem zoo gelukkig, dat hy zoo voort dood bleef, en aan zyn makker het leven als gefchonken wierd, gelyk zy dan nog beide alhier woonachtig zyn, en dit toeval zeer omftandig weten te verhalen.

Zoo dra een paard een leeuw ruikt, luifert het niet meer na den toom, maar neemt wel haast met den Ruiters de vlucht, of zoekt den zelven af te fmyten. Ondertuffchen is dit laafte een groot geluk, om dat den leeuw niet den Ruiters maar het vluchtende paard vervolgt, als welkers vleefch hy zeer begeerig zoekt en vreet. Wanneer dien volgens iemand te paard zit, dat de wind nog niet van den leeuw gehad, of hem geroken heeft, zoo kan hy door het affpringen nog de dood ontgaan.

Ziet echter iemand, dat de leeuw den flaart niet veel roert, en de manen niet fchud, zoo kan hy hem onbevreesd verby gaan, ja hy kan hem zelfs met het wer-

pen van een ftuk hout of fleen uit zyn legerftee verjagen. Dit kan ook gefchieden, als men met een wagen ryd, als welkers geraas, zoo als ook het geklap van de fweep hy ook niet verdragen kan, gelyk zulks de boeren met vermaak kunnen betuigen, die veel by nacht moeten ryden, zoo zy anders hare paarden verfchonon, en door de gruwzame zonnehitte niet afmatten willen. Deze weten insgelyks te zeggen, gelyk ik zelf ook heb gezien, dat de heldere en vurige oogen van den leeuw hem by nacht altyd verraden, om dat men dezelve by nacht als twee lichten, zeer ver zien, en daar door gewaar worden kan, of een zodanige leeuw op iemand afkomt, of van hem afgaat.

Edog dit zyn zaken, die van anderen reeds gemeld, en aldaar omftandig kunnen worden gelezen; derhalven wil ik hier nog byvoegen, dat het leeuwen-vleefch, met een kogel gevelt, nog redelyk wel fmaakt, en zeer wel te eeten is, door dien het als dan nog wel wat wild, edog niet onaangenaam of ongezond is, zoo als ik zelf verfcheidemalen heb bevonden; hebbende daarenboven nooit kunnen bemerken, dat het my eenig nadeel aan myne gezondheid veroorzaakt, of een ziekte verhaast heeft. Hoe het echter is, wanneer het van de Hottentotten met vergiftigt geweer is gedood, daar van zal by een andere gelegenheid melding gefchieden, en ben ik ondertuffchen nooit graag geweest, om daar van te eeten.

Het eige vaderland van de luipaarden of Pantherdieren is naar het gevoelen van Francius, Asia alleen; zoo als hy in zyne *Hiftoria anim.* pag. 94. fchryft, daar het nogtans zeker is, dat Africa ook geen gebrek daar aan heeft, gelyk zulks reeds velen als *Gesnerus*, *Bochartus* en anderen betui-

Leeuwen zyn by nacht te kennen.

Het Leeuwen vleefch.

Luipaarden of Pantherdieren.

Twee menfchen worden wonderbaar van een Leeuw gered.

Hoe iemand te paard zich van de Leeuwen redden kan.

Wanneer en hoe een Leeuw te verjagen.

gen, en de ondervinding insgelijks genoegzaam leert. Vermids nogtans van dit dier ook tweedehande soorten zyn, en zulks maar in hare grootte bestaat, zoo zal ik verder daar van niets zeggen, om dat my dunkt, dat de grootte geen byzonder onderscheid kan maken, door dien 'er anders velerhande paarden, ossen, koejen en andere dieren zouden moeten zyn.

Onder-
scheid tus-
schen de
Tygers en
Luipaard-
den.

Het onderscheid echter, welke zich tusschen een Tyger en Luipaard bevind en werkelyk is, steunt, zoo als ik zeer dikwyls en veel heb gezien, op de grootte en rondheid der vlakken. Want een Tyger is zeer veel groter als een Luipaard, en heeft frajer, ronder en geslotener vlakken als een Luipaard. Wanneer men een Luipaard by een Tyger ziet, zal men zonneklaar merken, dat een Luipaard veel kleinder van lyf is, als een Tyger, die ook gantsch ronde en toegehaalde donkerbruine, en in 't midden met eenigzins geelachtige hairen gestoffeerde vlakken bezit, terwyl die van een Luipaard de gedaante van een hoefzyer hebben, en niet volkomen gesloten zyn, niet tegenstaande beide die dieren ontrent meest alle overige delen met malkanderen overeenkomen, en de een den anderen in listigheid, bloeddorstigheid of gruwzaamheid niets toegeeft.

Ik zoude veel bewyzen alhier kunnen bybrengen, om dit voorgeven te staven; edog ik hoop, dat de lezer zulks aan twee genoegzaam zal kunnen zien. Hendrik Bouman, voormaals in dienst van de Illustre Compagnie, en als nu een aanzienlyk burger alhier, een sterk rustig man, wierd overland reizende, onverhoeds van een Tyger besprongen, die de klauwen zoo voort in zyn hoofd insloeg, en met den muil na den hals rykte, om hem het bloed af te zuigen. Wyl hy, gelyk licht is

te denken, heftig ontfelde, en niet wist, van wat dier hy overvallen was, zoo worstelde hy met het zelve, verdedigde zich dapper, en viel met dit grimmig dier ter aarde. Wanneer nu alle hoop scheen verloren te zyn, en hy zag, dat hy te kort zoude schieten, spande hy eindelyk zyne laatste kragten in, hield dees trotzen Bespringer touwhertig by den kop, drukte hem tegen de aarde, nam een mes, dat hy in zyn zak had, en velde daar mede zyn bloeddorstige vyand, door dien hy hem de keel afsneed, niet tegenstaande hy zelf reeds tamelyk afgemat was, veel wonden had, en daar uit het bloed gudzen zag; waar door hy ook zoo zwak wierd, dat hy niet dan lang daar na weder tot zyn vorige gezondheid geraken, en van de wonden genezen worden konde, of zyne verlore kragten weder konde bekomen.

In den jare 1708 quamen twee Luipaarden in het schapenhok van den Heer Nicolaas Oortman, welke in een korten tyd ruim 80, of 90 schapen worgden, en zich van dezelve bloed verzadigden, waar na zy hare drie jongen, die voor het schaaphok waren blyven staan, van den bñid mededeelden, en zy ieder, jong en oud, met een dood schaap het hazenpad kozen. Door dien echter een byzondere premie op het doden van dierlyke schadelijke dieren door de Illustre Compagnie gezet is, zoo deden de slaven van den gemelden Heer Oortman haar best, om dezelve te vangen, en hebben zy alzoo de Luipaarden alle na malkanderen doodgeschoten, behalven den vader of mannetje, die alleen met het leven daar van is gekomen.

Het vleesch der Luipaarden en Tygers is ongemeen mals, aange-naam van smaak, wit en gezond, zoo dat ik het altyd zoo gaarn en nog liever als het beste kalfsvleesch, of nog jong zynde, als
hoen-

Het
vleesch der
Tygers en
Luipaard-
den.

HET VANGEN VAN DE AFRIKAANSCHIE MOLLEN.

hoendervleesch gegeten heb, aangezien ik veelmaals de proef daar van genomen, en het altoos goed bevonden heb. Het eenigste, dat iemand tegen zoude staan, is, dat men weet, dat het een roofdier is, en derhalven zeer wild smaakt; wylhet echter nooit een aas, van andere dieren gedood, of veel min een kring vreet, of schoon men diergelyk aas wilde uitleggen, om het zelve door een Stelroer dood te schieten, zoo kan men deze viesheid ook licht overkomen, te meer, wanneer het zoo als ander vleesch wel en zuiver klaar maakt, gehandelt, en gebraden is.

Luchten. De Luchten, welke Afrika insgelyks bezit, komen met de Europeaanse volkomen overeen, en derhalven is het nodeloos, om verder daar van te melden. Edog wyl zy in Europa niet overal worden gevonden, en zy in Duitschland zelfs niet heel gemeen zyn, zoo voeg ik maar alleenlyk hier by, dat zy in de Luchtenburg, een woud, naby de Hoogvorstelyke Brandenburg-Culmbagsche Hoofdstad Wonsiedel, zich onthouden, en van tyd tot tyd gezien worden, gelyk dan de Heer *Anonymus* der Fuchtelbergsche beschryving pag. 53. 54. een exempel by brengt, dat de Hoogedel gebore Bezitter van het Ridder - Goed Obberredwig, Christoffel Casimir van Waldensfels, in den jare 1709 een van dezelfde geschoten en na Bayreuth aan de Hoogvorstelyke Hoge Lands-Heer gezonden heeft, die ook zoo als my is verhaalt, op de Hoogvorstelyke tafel zoude gegeten zyn; waar uit dan licht te besluiten is, dat het Tygervleesch zoo als ook dat van Luipaarden ook niet ongezond of onaangenaam van smaak moet zyn.

Wat aanbelangt de Mollen en Muizen, daar van zyn'er hier zoo menigerhande soorten en die al zoo grote schade zoeken te doen, als in Europa; ik zal derhalven de

I. Deel.

moeite wel kunnen sparen, om deze dieren te beschryven, aangezien zy ieder kind, burger, boer, edelman, kortom alle menschen beter bekend zyn, als hen dikwyls lief is. Om de Mollen echter te vangen, of te krygen, hebben de Afrikaanse Europeanen een gantsch vreemde, en myns wetens, in Duitschland heel onbekende manier, welke ik derhalven ten eersten zal mededelen, na dat ik alvorens gewag zal hebben gemaakt, van een dier, dat de inwoners alhier ook met den naam van Mol te verstaan en te kennen geven, de Duitschers echter in Duitschland of met den naam van *Korenvarkjes* of wel *Hamster* uitdrukken.

Deze Afrikaanse Hamster is doorgaans aschgrauw, en van zoo veel kouleuren niet, als die in Duitschland, daar zy witte, bloedrode en ook wel zwarte buiken hebben. De overige gedaante van het lyf komt nevens de grootte met de Europeaanse korenvarkjes volkomen overeen, en deze Hamsters, nevens de andere gemene Mollen, worden door de Afrikaanse Europeanen met een stel-snaphaan of zulk schietgeweer, als men tot vofchvangen gebruikt, gedood, zoo dat zy niet anders hebben te doen, dan alvorens de opgeworpe aarde weg te maken, en het gat in de aarde te openen, ten einde de lucht daar in kan spelen. Vermids nu deze dieren den daar in dringenden wind niet kunnen verdragen, gelyk zulks blykt, wyl zy het gat ten eersten of ten minsten eenige uren daar na, weder toemaken, zoo kyken zy maar, of hy op een ander plaats ook wederom wroed, en dit ziende, maken zy alle molhopen weg ende gaten schoon, ten einde de lucht daar in zoude kunnen dringen; daar hy laatst heeft gewroed, ruimen zy dat gat insgelyks, steken aan een klein houtekruis, waar door in 't midden een houten pen gaat, een gele peen,

Aa 2

knol,

Afrikaanse Mol.

Hoe ze gevangen worden.

Waar zy zich in Duitschland onthouden.

Mollen en Muizen.

knol, of ander wortel, binden aan de door het gemelde kruis gaande houten pen een touwetje, en spannen het aan het gelade schietgeweer, dat insgelyks op twee houten kruizen legt. Wanneer nu de Mol komt, om de wortel of knol, welkers reuk hy door den wind krygt, weg te halen of af te rukken, zoo brand de snaphaan los, en hy schied zich zelf dood. Op diergelyke wys heb ik 'er veel zien doden, en zyn als nu velen zodanig daar op afgerecht, dat wyl zy weten, dat deze dieren 's morgens en 's avonds ten 6 en 's middags ten 12 uren wroeten, weddenschappen aangaan, dat zy tegen die gemelde uren den Mol dood leveren zullen.

Ratelmuis.

Om van de Muizen nog iets te melden; uit *Gesnerus*, *Aldrovandus* en anderen is my bekend, dat dezelve ook de Ratelmuis, welke de Latynen *Glis*, en de alhier wonende Hollanders alleen *Ratel* noemen, ook onder dezelve tellen, of schoon zy een muis in grootte zeer ver overtreft, en byna niets met haar gemeen heeft. Deze Ratel is veel groter en veel langer, ook bondter van kouleur, als een Europeansch eekhoortje, die hier gantsch niet worden gevonden. Want het bovenste deel van deze Ratel is byna zwart, de rugge leverkouleur en de staart niet heel lang en hairig. Het hoofd is byna als een Beere-kop. Hy heeft een baard als een kat, en door dien hy heftig van zich byt, is hy zeer zelden levend gevangen. Deze dieren kunnen met haar staart een geraas en geluid maken als een Ratel, waar van de Nachtwakers te Amsterdam zich bedienen, en van welk geraas zy ook zonder twyffel den naam dragen. Vermids zy zeer gaarn akers, noten enz. eten, onthouden zy zich veel in de bomen, alwaar zy ook zeer vet worden, en als de eekhoortjes in Europa plegen te doen, van den eenen boom op

den anderen springen. Of zy tam kunnen worden gemaakt, gelyk *Gesnerus* en anderen willen, zulks is my onbewust, ten minsten heb ik zulks niet merken of bespeuren kunnen.

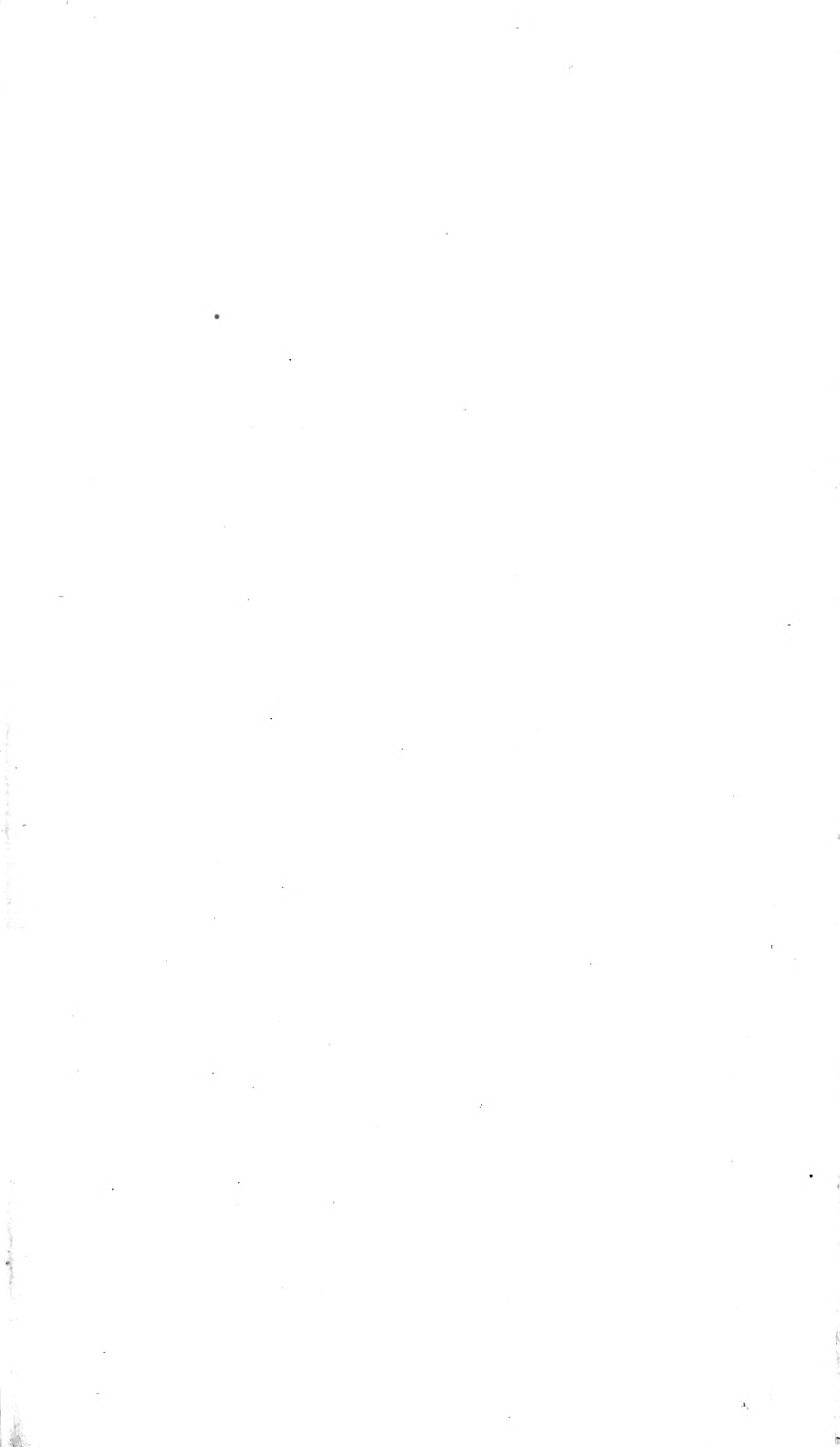
Behalven deze Ratel is 'er nog een andere, maar veel groter soort, die van *Gesnerus* insgelyks onder de Muizen gerekent word, hoewel *Francius* die onder de Otters telt. De Natuurkundigen geven dit dier den naam van *Ichneumon*: De alhier wonende Hollanders en andere Europeanen noemen het Muishond. Deze Muishond is zoo groot als een kat, heeft nogtans de volkome gedaante van een spitsmuis, hoewel hy hoger en veel langer is, en een redelyk langen staart heeft. De haren over het gantsche lyf zyn lang, styf en van verscheide kouleuren, zoo dat men hier een zwarte, daar een witte, en op een andere plaats wederom een geelachtige vlak ziet. Ontrent de tanden, tong en ballen, gelykt hy een kat. Hy is een groote vyand van slangen en krokodillen, en vervolgt ze zeer listig, wanneer hy echter van dat wildbraad niets kan jagen, zoo zoekt hy aan hoenders en andere wilde vogels zyn maaltijd te doen, of derzelve eieren als een wezeltje uit te zuipen; en dit is de oorzaak welke my in twyffel houd, om te zeggen, of dit dier niet eer een soort van een wezeltje als een muis is; edog hier van mogen anderen oordelen.

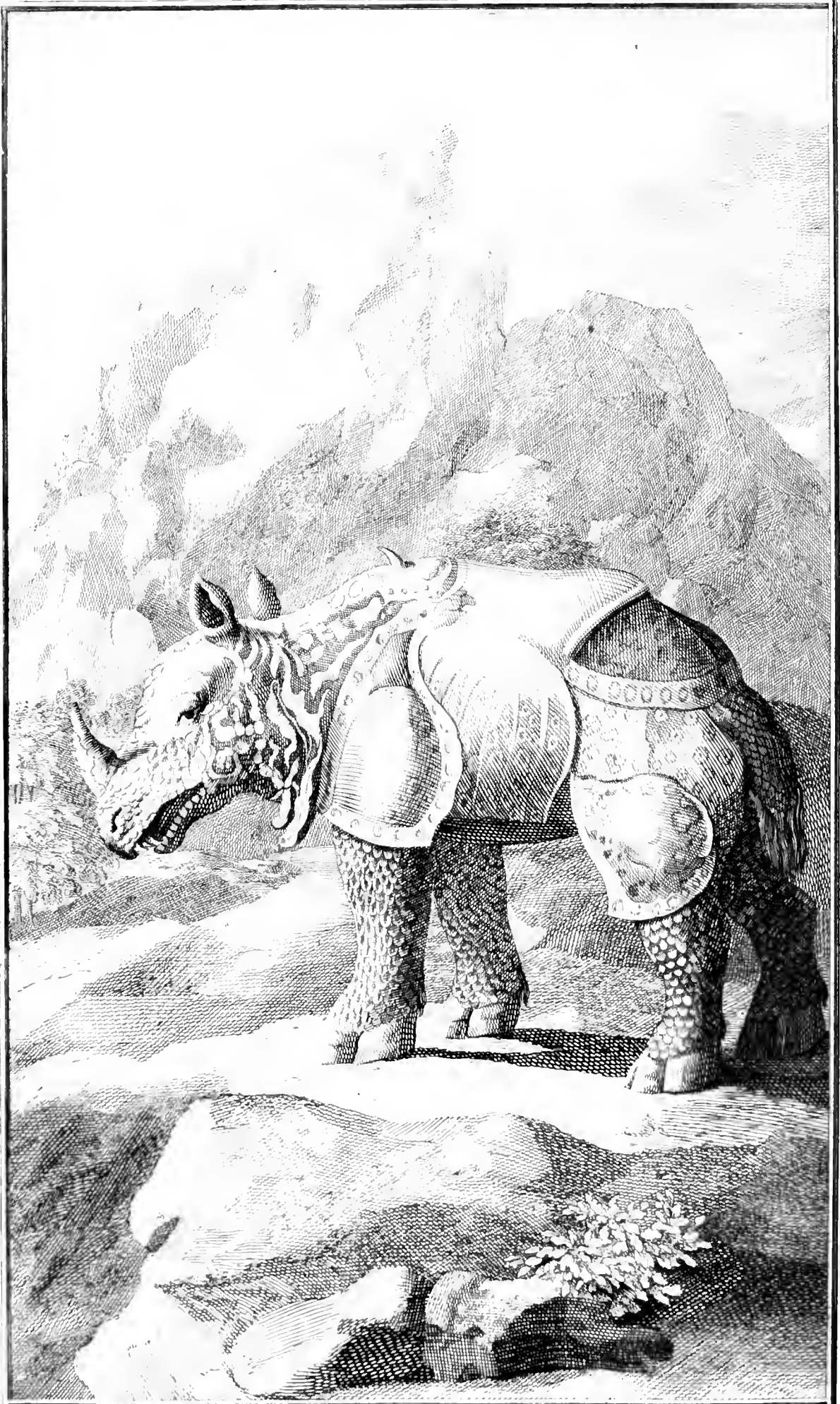
Ichneumon of Muishond.

Van de Muilezels had ik hier- voren, wanneer ik van de Ezels in 't algemeen schreef, behoren te melden, maar myn voornemen was toen, om gantsch geen gewag van deze lastdragende dieren te maken, om dat men ze hier weinig gebruikt, of schoon het zeer noodzakelyk en voordelig zoude zyn, en men 'er genoeg zoude kunnen bekomen, om dat 'er paarden en ezels in overvloed zyn.

Muilezels.

Ver-

RHINOCEROS ZOO ALS DIE MEEST AFGEBEELDT WORDEN.

Vermids ik echter tot nu niet een van alle de dieren, aan dit Voorbergte bekend, hebbe overgeflagten, zoo ben ik ook om dieswille in zoo ver van voornemen verandert, en heb raadzaam gevonden, om van dezelve op een wys te gewagen, zoo als het jengenswoordig gefchied, namelyk om daar mede enkelyk bekend te maken, dat deze laftdragende dieren als nu alhier ook gevonden worden; te meer vermids de overige eigenschappen en nuttig gebruik van deze dieren tog beter in Europa, als in Afrika, en wel voornamelyk aan de Kaap de Goede Hoop bekend zyn.

Het Murmeldier, 't welk hier insgelyks gevonden, en door de inwoners alhier gantsch verkeert den naam van Das gegeven word, word door Gefnerus en anderen mede al onder de Muizen gerekent. Vermids zy in Europa genoeg bekend zyn, zoo zal ik verder niet daar van zeggen, dan dat het vleesch daar van zeer goed te eeten, en gestooft en gekruid zeer aangenaam en gezond is. De dikwyls gemelde Heer Oortman had een slave kind, ontrent 9 jaren oud, dat de kalveren huede, en derhalven de naaftleggende Steenbergten dikwyls op ſen af klauterde. Dit kind bragt 'er zomtyds zoo veel t'huis, dat men zoude hebben gezegt, dat het onmogelyk was, dat een zulk jong kind die allen op eenmaal konde dragen, of de bequaamheid had, om die te vangen. Nogtans verzoete de loon den arbeid, en vond dit kind daar geen verdriet in, maar rechte een hond af, om die voor hem te vangen. Door dien ik dikwyls daar van heb getegen, zoo is my zeer wel bewust hoe ze smaken, en dat zy my nooit qualyk zyn bekomen.

De Neushoorn, die van de Dierbefchryvers *Rhinoceros*, van de Indianen *Abada*, van de Hottentotten *Tnābba* en ook *Nabba*

word genaamt, is zoo vele oneenigheden onderworpen, dat men wegens de menigvuldige tegenftrydige gevoelens, ſchynt in een doolhof te geraken, als men dezelve tegen elkander houden en vergelyken wil. Ten minften men geraakt in twyffel, of wel alle die Schryvers cenerlei en het zelve dier gemeent en befchreven hebben. Want zommige komen in de verf, welke dit dier zoude hebben, niet overeen. Zommigen twyffelen aan den muil, waar mede dit dier voorzien is; eenigen hebben verſchil ontrent de grootte van dit dier; anderen geven hem meer dan een hoorn, en daarenboven van een ongelyke koulour; en eindelyk zyn 'er wederom anderen, die aan de kragt en werking van dezen hoorn twyffelen, zoo dat iemand, die alle deze verſchillende gevoelens wilde overeenbrengen, zich veelmocite zoude geven, en menig gelcert man tegenſpreken moeten.

Edog door dien zulks alhier myn werk niet is, maar *Bochartus*, *Plinius*, *Damianus de Goes*, *Camerarius*, *Francius* en *Ludolfus*, nevens vele anderen hier over nagelezen kunnen worden, zoo zal ik my maar op de korthed leggen, en alleenlyk uit *Jacobus Bontius Lib. V. Histor. Naturel. & Medic. cap. 1. Nienhofius part. ult.* van zyn Bataviſch Gezantschap na het Koningryk Sina, cap. 16. pag. 109 en uit *Dapper* in de befchryving van Africa pag. 20. b. een korte befchryving van dit dier geven, midts dat, indien myne eige ondervinding iets grondiger weet, zulks niet zal worden vergeten.

De *Rhinoceros* of Neushoorn dan is donker afchgrauw, en aldus een weinig na de zwarte kant, kaal van vel, zonder hairen, zo als de Olyphanten. De huid is vol rimpels en kerven, en zoo hard en dik, dat men met een ſcherp mes naauwlyks daar door ſnyden kan. Het is echter niet ſchobach-

Dezelfs eigentlyke befchryving.

Murmeldier.

En flavenkind vangt veel van bezelve.

Neushoorn of Rhinoceros.

tig, zoo als de schilders hem doorgaans aan het gemeen vertonen, heeft ook gene schilfers, maar de rimpels en vouwen komen van het onbezuid lopen door struiken en heggens, als welke hy nooit ontziet, en derhalven van de takken van de bomen gekrabbt word, ook zich in het zand en drek of op dorre heien stoppels wentelt, en zich alzo elendig krabbt en kerft; daarenboven worden de gemelde rimpels en vouwen ook van de musculen en derzelve heftige en bestendige beweging geformeert, vermids zy zich als schobben of schilfers vertonen.

De muil is naar mate van het lyf wat spitzer, als die van een varken, als men die weder met deszelfs gantschen lyf vergelyken wil. Hy heeft op de neus een zwarte of donker-graauwe hoorn, maar niet een witte, gelyk zulks aan de jonge kalveren te zien is, waar van ik'er een met my genomen, en naderhand aan een voornaam Heer vereert heb. Deze hoorn is of groter of kleiner, na dat het dier oud is; dog is de klokste niet over twee voet lang, en had de geen, welke ik heb vereert, naauwlyks de lengte van een voet. Dezelve is als een ploegkouter een weinig gebogen, waar mede hy in zyn boosheid den grond omwroed of opdelft en daar benevens snel voortloopt, zonder te zien, of een ingewortelde boom of klip hem in den weeg staat, als dien hy met de hoorn uit de grond rukt, en achter over zyn hoofd werpt.

Recht achter dezen hoorn na het voorhoofd toe, heeft hy nog een gantsch kleinen hoorn, die by jonge Rhinocerossen ontrent een hand breed, en by de oude ontrent een halve voet hoog is. Deze is onder op het voorhoofd zoo breed als het voorhoofd zelf, en loopt van boven boogswys. Deze korte hoorn schynt hem meer in den weeg te wezen, als nuttig

te zyn, als hy razen en tieren, of om kort te zeggen, spitten wil. Ja het dunkt my, dat de Alwyze en Algoede God dezen hoorn by den anderen gezet heeft, ten einde daar mede zyne woede en gruwzaamheid als te beteugelen; ondertusschen is dit laatste niet wel een hoorn te noemen, wyl het van binnen maar met een dunne swartachtige schaal overtrokken is.

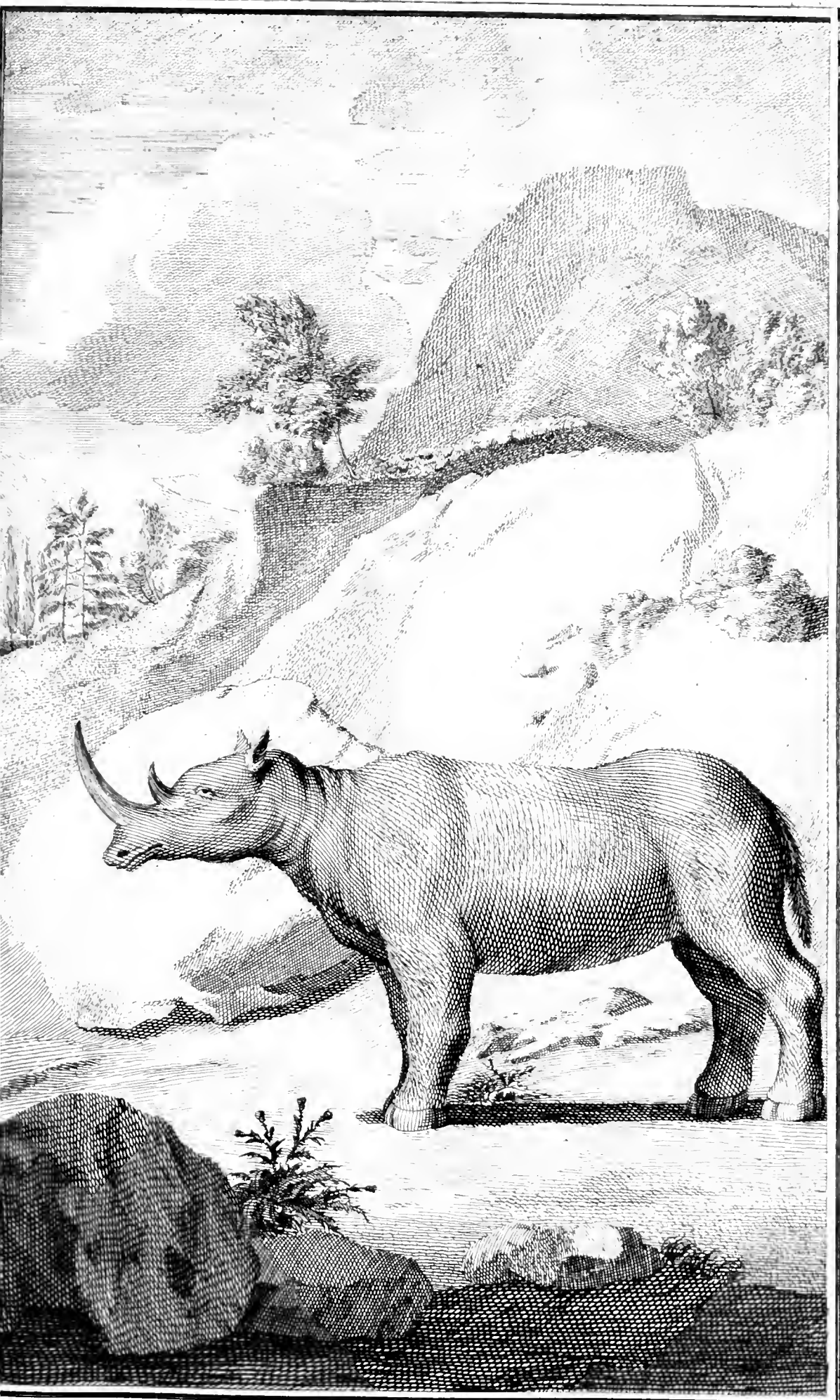
Hier uit blykt genoegzaam, dat deze grote hoorn dicht en vast aan het hoofd gegroeit moet zyn, om dat men niet licht een daar van af kan krygen, zonder te gelyk een stuk van het hoofdbeen mede weg te hakken. Vermids hy den zelve ook tot het beploegen of omwroeten van het land gebruikt, zoo word hy van voren wit, of bruinachtig, ontrent als een gemene ossen-hoorn; dezelve verliest daar door ook een weinig aan de rondte, en word zodanig geslepen, dat ze volkome een ploeg yzer schynt te vertonen.

Wyders is de Rhinoceros van een zeer scherpe reuk, en als hy iets levends ruikt, gelyk licht geschied, als de wind na hem toe is, zoo loopt hy in een volle ren recht daar na toe, en vreeft niet, of schoon duizend man met gelade geweer aldaar op hem stonden te wachten, gelyk my dan zelfs nevens vele andere zeer wel bekende vrienden diergelyke wedervaren is. Ondertusschen kan men hem zeer licht ontkomen, als men onbeweegt staan blyft, tot dat hy gantsch naby is; want wanneer hy tot op ontrent tien schreden is genadert, behoeft men hem maar vier of vyf stappen plaats te maken, en hem te laten lopen, wanneer hy ten eersten den reuk verliest, en niet weet, waar het geroke gebleven is.

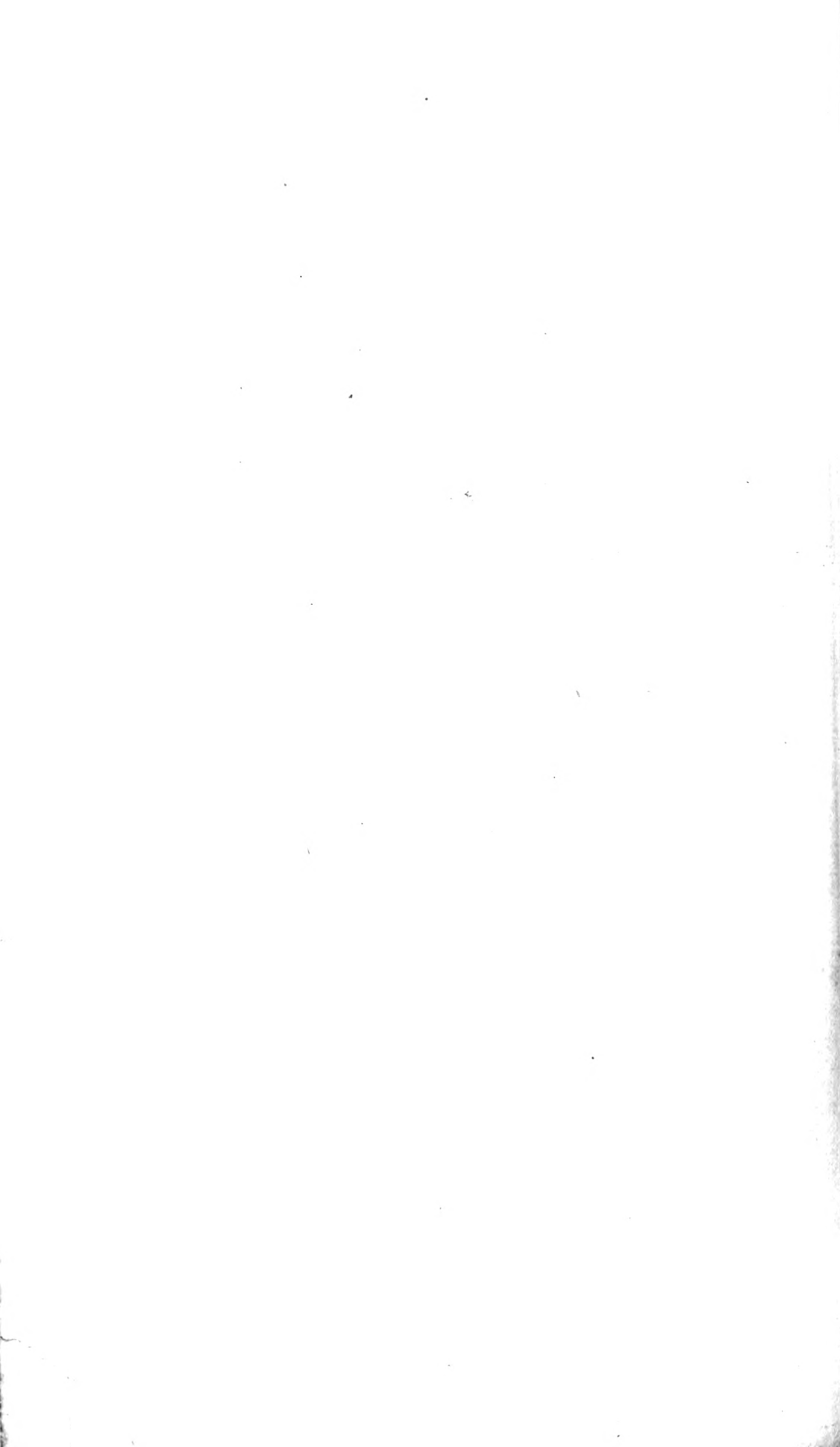
De oogen zyn zeer klein naar de grootte van het lyf, derhalven kan hy niet ter zyde maar alleen het

Rhinoceros heeft een scherpe reuk.

Deszelfs gezicht.

RHINOCEROS VOLGENS DEZE BESCHRYVING.

het geen recht voor hem staat, zien. De grootheid van zyn lyf, en de kortheid der beenen, belletten hem zelfs, ik zal niet zeggen, in 't lopen, want dat zoude de waarheid te na gesproken zyn, maar alleenlyk in 't omkeren. Byaldien echter zyn gezicht zoo goed en scherp was, als zyn reuk is, zoude bezwaarlyk het geen hy gezien en geroken had, levend ontkomen kunnen, aangezien hy zodanig snel in 't lopen is, dat hy met de beste en lichtste paarden niet kan achterhaalt worden. Zyne ooren zyn tamelyk klein en gantsch niet lang, zoo als anders de grootte van zyn lyf vereiffchen zoude. en zal hy daar ontrent de Olyfanten niet veel na geven. Vermids nogtans zyne beenen korter zyn, als die van een Olyfant, zoo is hy om dieswille ook te minder aanzienlyk.

Wanneer hy van niemand beledigt, of kort voor heen getergt is, zal hy niet licht trachten, om iemand aan te vallen, of quaad toe te voegen, ten ware men een rood of roodachtig kleed aan had, als welke kouleur hy niet verdragen kan. Zoo hy iemand na het leven staat, en 'er verschieide menschen by malkanderen zyn, zoo zoekt hy niet ten eersten den geen, dien hem boos heeft gemaakt, maar hy wreekt zich aan alle de genen, welke hem in de woede ontmoeten. En zyn de leveloze creaturen, stenen, en bomen, zelfs niet verschoont, maar moeten voor hem wyken. Onderhaalt hy een mensch, zoo werpt hy hem over zyn kop ter aarde, en dood hem met likken, aangezien zyn tong zeer ruuw en stekelig is, waar mede hy den huid en het vleesch tot op de beenen weg likt, en alzo de levendige menschen dood martelt.

En vermids zyn tong zoo scherp is, vreet hy zeer weinig jong en teer gras, maar zoekt meest harde distelen, hei en andere

schrale spyzen. als welke op zyne tong prikkelen, en gekaauwt, de keel geen quaad doen; en worden zekere dunne en korte struiken, byna al Genever-struiken, hoewel niet zoo stekelig, ook niet zoo aangenaam van reuk, en dragende geen vruchten, als de laatstgemelde struiken, Rhinoceros-boschen genaamt, wyl die dieren dezelve zoo gaarn afbyten en vreeten; van die boschen is het onbebouwde land byna over al vol, en op zommige plaatzen, namelyk aan de Tygerbergen, Mosselbank en elders, gebruiken de inwoners dezelve uit gebrek van hout, om te branden.

De grootste vyandschap en schier een eeuwige haat draagt de Rhinoceros op de Olyfanten. Door dien hy weet, dat deszelfs buik week is, zoo zoekt hy zyn groote op de neus staande hoorn, aan een steen of in de grond scherp gemaakt, in den zelven in te steken, en den gemelden buik op te scheuren, ten einde hy door het uitvallen van het ingewand, en het verliezen van veel bloed, het leven daar by inschiete. Men ziet derhalven, dat een Olyfant een Rhinoceros gewaar wordende, niet licht stand houd, ten zy dezelve onverhoeds en op den reuk overvallen werde; gelyk de historien daar van genoegzame bewyzen bybrengen.

De stem van een Rhinoceros gelykt byna het knorren van een verken, weshalven men hem verder zien als horen kan, ten zy men het geraas der bomen, waar door hy zoo wel toornig als bedaart zonder eenige vrees, schrik of schuw, door loopt, te hulp neme; want in dit laatst geval kan men hem zoo ver horen, als men een houthakker in een boschaadie gewaar worden kan. Hy is ook door het achter en over zich, zoo als ook uit het wegwerpen der klippen, die een groot geklater veroorzaken, licht te

Rhinoceros-boschen.

Rhinoceros vyand is de Olyfant.

Deszelfs geluid.

Wanneer quaad doet.

Zie spys.

ken-

kennen, om dat geen ander dier, ten minsten in dit gewest, poogt of in staat is, om zulks te doen.

Zyn
vleesch.

Zyn vleesch het welk ik dikmaals met grote smaak heb gegeten, is zoo zenuwachtig niet, als anderen schryveu, maar wel grofdradig, zoo dat men goede tanden moet hebben, als men het, voornamelyk gerookt, klein kaauwen, en tot een goed voedzel maken wil. De huid verstrekt een even zoo goede en heilzame artzenny, als de hoorn en bloed, hoewel zulks van zommigen tegengesproken en voor onbekent gehouden word, of schoon de onderzinding gantsch het tegendeel bekrachtigt.

Wat aanbelangt den huid, ik heb van een geleerd man vernomen, die vele jaren op Batavia in het *Laboratorium Chymicum* van de Illustre Compagnie heeft gedient, dat hy veelyds van de Rhinoceros huid een kostbaar zout heeft gemaakt, 't welk dat van hertshoorn, of een ander niets behoefde te wyken, waar mede hy wonderbare kuren gedaan, en zyne moeite rykelyk betaalt bekomen had. Hy is na Duitschland weder gekeert, en heeft onder andere fraayigheden, waar van hy 'er verscheide soorten by zich had, een goede quantiteit van dit zout met zich genomen, waar van buiten twyffel menig Duitscher zal geprofitteert hebben, en daar door weder tot vorige gezondheid herstelt zyn.

Rhinoceros
hoorn duld
geen ver-
gif.

De kracht van zyn hoorn bestaat daar in, dat dezelve geen gif dulden kan, en is my bewust, dat veel menschen een beker, by wyze van een bokaal, uit zulke hoorns draijen, en dezelve met zilver of goud beslaan laten, waar in wyn gegoten, dezelve zoo voort blaasjes opwerpt, als of hy gifte of kookte; en wanneer 'er iets in word gedaan, dat met gif eenige gemeenschap heeft, zoo springt dezelve ten eersten aan stukken,

en door gif zelf berst hy in het eersten oogenblik. Deze bekere is voornamelyk den grote Heren zoo als ook anderen een treffelyk middel om zich voor gif te hoeden, en haar leven, dat menigmaal in de weegschaal staat, pryswaardig te redden, gelyk dan ook de spaanders om diezelve rede van de Draijers afgeeficht en bewaart worden, ten einde men de geenen, die in een slaauwte of in andere gevaarlyke ziekten vallen, ja zelfs met de vallende ziekte behebt zyn, daar mede dienst doen en daar van bevryden zoude kunnen.

Het bloed van den Eenhoorn heeft voornamelyk de kracht, dat het zelve in een Rhinoceros darm gedaan, en door de hete zonnestralen gedroogt, in een zekere quantiteit met wyn of warme thee of koffy genomen, alle inwendige qualen, verrekkingen der zenuwen, en voorts al het geen van binnen mogt zyn gequetst, veel beter, gezwinder en zonder het minste gevaar geneest, als het bokke bloed of dat van enig dier. Derhalven word het ook van de inwoners zeer zorgvuldig opgevangen, gedroogt, en bewaart, om elkander in tyd van nood daar mede dienst te doen, en te helpen.

Rhinoceros
bloed.

Dit zoude, hoop ik, van de Rhinocerossen genoeg gezegt zyn, ten ware de vraag diende te worden voorgestelt, of namelyk de Rhinoceros, of dat dier, 't welk de Hebreën, ook zelfs de H. Schrift **רִינּוֹס** *Reem* of Rhinoceros noemt, als *Num. XXIV. 8. Deuter. XXXIII. 17. Job. XXXIX. 12. 13. 14. 15.* te zien, voor den Leviathan te houden en aan te nemen zy? want de meeste eigenschappen, welke den Leviathan worden toegeschreven, komen den Rhinoceros toe, gelyk *Ludolfus in Comment. ad Histor. Ethiopicam pag. 154. num. 84.* aangetoont heeft, of schoon *Bochartus in Hiero-*

Of de Rhinoceros voor den Leviathan te houde

Hierozoïco P. I. Lib. 3. cap. 27. & *P. II. Lib. 6. cap. 12.* zoo als ook *Francius* en *Pfeifferus* in *Dub. Vexat. Cent. 2. Loc. 45. pag. 597. seqq.* nevens vele anderen met hen het tegendeel beweren, als welke of den Krokodil, of den Walvisch, of ook den Olyfant daar voor kennen en aannemen. Edog het verder oordeel mag de Lezer hier over zelf vellen, om dat my niet geoorlooft is, om ditmaal verder te gaan.

Van de offen, koejen, en kalveren is hier onnodig iets meer te melden, ten dele, om dat hiervoren reeds veelvuldig gewag daar van is gemaakt, en deels ook om dat zy met het Duitfche vee in alles, behalven in de grootte, overeenkomen, aangezien het vee alhier eenigzins groter is, en het Ongerfch, Deenfch en Poolfch niet veel overtreft. Wat echter de wilde Buffels aanbelangt, welkers afbeelding hier voor te zien is, heb ik dezelve reedshier voren beschreven, en het nodige daar van erinnert; daarenboven zal te zyn-er tyd ook iets van het vee der Hottentotten, wanneer van dezelve *ex Professo* zal worden gehandelt; moeten worden gezegt.

Van de Padden, waar van men 'er hier niet veel ziet, en welken de Hottentotten maar mede onder de Kikvorschen tellen, zoude hier ook wel iets kunnen worden gezegt, maar behalven dat de aard en natuur van deze dieren buiten dat genoeg bekend is, zoo worden 'er hier weinig gevonden, en zyn zy daarenboven zoo onaanzienlyk, dat ik fchrik, om maar een woord daar van te reppen. Wie onder- tuffchen lust en vermaak heeft, om zich aan de omftandige be- fchryving van dezelve te verlus- tigen, gelieve maar *Gesnerus*, *Al- drovandus*, *Francius*, *Forerus*, *Cyprianus* en andere, voorname- lyk *Paulinus* in zyn boek- je *de Bufone*, na te zien, zoo
I. Deel.

zal hy zyne weetgierigheid hier ontrent onfeilbaar kunnen stil- len. Van de fchilpadden echter zal hier na nog iets worden ge- meld.

Van de paarden als een in Eu- ropa zeer wel bekend dier, zal ik gewag maken, om dat zy in den beginne uit Perfie herwaards zyn gebragt, en derhalven zelden veel groter zyn, als een Ongerfch paard. Hare kouleur is doorgaans don- kerrood, zelden echter wit of zwart. Haar voer is niet zoo als in Indoftan gebruikelijk is, de Dona- vrucht met zuiker en boter ge- mengt, of ook niet zoo als in Brazilie, gras, rys, en zuikerried met ftroop gemengt, gelyk *Eraf- mus Francisci* in deszelfs Ooft-en West-Indifche Staats en Lust-Tuin pag. 971. en 998. bericht, maar groen gras en gerft; want men hooit hier heel weinig, zoo als in mynen voorgaanden reeds is gemeld, en haver word hier in 't geheel niet gezaait, om dat hy wild word, en verbaftert, gelyk hier voren insgelyks be- richt is.

Hier vallen ook wilde paarden, die zonder twyffel goed zouden zyn, zoo anders iemand de moei- te wilde nemen, om ze te tem- men; wyl echter in de beginne der Colonien niemand zich daar toe heeft willen verledigen, en daarenboven de Perfiaanfche met zeer weinig kosten herwaards kunnen worden gevoerd, zoo is het tot nu gebleven, zoo als het in den beginne geweest is, en zal zonder twyffel ook wel voortaan niet worden onderzocht, om dat 'er reeds zoo veel tamme paarden worden aangewonnen, dat men binnen den tyd van 8 dagen eeni- ge duizend ruiters van paarden zoude kunnen verzien, wanneer de nood zulks vereifchte; aange- zien 'er veel inwoners zyn, die 30, 40, ook zommige zoo tot 300 paarden bezitten, welke in het gemeld geval zeer licht tot het
B b ryden

Van de
Paarden

Offen,
oejen en
alveren.

adden zyn
er weinig
an de
aap.

ryden geoeffent en afgerecht zouden kunnen worden.

By *Aelianus Lib. 16. Histor. animal. cap. 11.* en na hem by *Cyprianus in contin. Histor. animal. Francii pag. 579*, zoo als ook by *Forerus* in zyn Duitſch Dierboek pag. 137. b. vind ik een dier beſchreven, 't welk zy allen t'zamen *Poepbagus* noemen, dat de helft groter dan een paard zyn zoude; dat een zeer lange ſtaart zoude hebben, en gantſch ſubtile harde haren op 't lyf en op den huid; en voorts, dat de Jagers dat dier om den ſtaart en om de haren velden, om dat de wyven dezelve onder de hare vlochten, en daar mede pronkten, en eindelyk dat zy *Poepbagus* wierden genaamt, door dien zy gras en kruid als de paarden, runderen en ander vee aten.

Foepbagus
wat voor
een dier.

De Schryver heeft 'er een geſchildert gezien.

Aan dit dier zoude ik byna niet twyffelen, of ſchoon ik zulks niet in *Naturó*, maar by den Heer Kapitein Olof Berg in de maand van December 1705 uitgeſchildert hebbe gezien, als dien het op een van zyne lange landreizen ten dienſte van de Illuſtre Compagnie, ontmoet, en het niet hebbende kunnen vellen, heeft laten uitschilderen. Het eenige onderscheid tuſſchen dees en geen is, dat hy deels zoo groot niet is geweest, als deze *Poepbagus* beſchreven word; deels ook dat hy nevens den langen paarden ſtaart, ook lange manen gehad heeft, en in deze twee ſtukken een paard en voor 't overige echter een os gantſch gelyk geweest is, en dat hy zich altoos met de vlucht gefalveert heeft. Wat het echter voor een naam had, en of 'er meer diergelyke dieren waren, zulks wiſt de gemelde Kapitein zoo weinig als anderen te zeggen, om dat hy 'er nooit meer dan een gezien of aangetroffen had.

Rotten.

Van de Rotten zal ik maar met drie woorden melden, dat het

dieren zyn, die miſſchien in den beginne niet hier geweest, maar door de Europeanen door het ontladen van verſcheide ſcheepsgoederen in dit land gebragt zyn. Want in de huizen op het land, voornamelyk die eenigzins ver van de oevers leggen, vind men zeer zelden een van die dieren; 't welk zonder twyffel doet geloven, dat zy met de ſchepen, als waar in zy by hopen en in grote menigte nevens andere muizen en kruipende, wormen, als mede vergiftige duizendbeenen en ſcorpionen worden aangetroffen, eerſt hier gebragt zyn. Derhalven derſt geen tamme kat zich van de matrozen laten zien, of laten opvatten, of zy word ten eerſten gevangen, in een zak geſtoken, en aan boord gebragt, ten einde om dit ongedierte meeſter te worden, of ten minſten te weeren, en den toom niet t'eenaamal te laten ſchieten; gelyk dan ook door de veele wilde en in het land zelfs zynde katten de rotten, aan land komende naauwlyks het hoofd derven opſleken.

Daarenboven ben ik niet van mening, om van den Reebok; by de Dierbeſchryvers *Capreolus* of *Dorca* genaamt, veel woorden te maken, als zynde dezelve in Europa alomme genoeg bekend, en van deze in genen dele onderscheiden.

Reebok

Van den Salamander echter, wegens dezelfs geſtalte onder de Haagdiſſen gerekent, hoe wel eenigzins dikker, als de andere Haagdiſſen, melde ik maar, dat hy zeer yslyk te zien is, hebbende over het gantſche lyf een blinkende gele en donker graauwe kouleur, waar door veel witte zilverkouleurde vlakken of ſtrepen lopen. Hy heeft een wit zap, byna als melk by zich, waaromme hy ook op zommige plaatzen *Molek* genaamt word. De Ouden hebben van den Salamander zeldzame dingen geſchreven, als onder anderen,

Saláman
der.

deren, dat hy door het vuur niet zoude worden verteert, terwyl de ondervinding my nogtans het tegendeel heeft geleert, en ik 'er verscheidemalen een in 't vuur heb geworpen, die nooit levent weder daar uit is gekomen, maar als een stuk lood tot asche verbrand is.

Van de schapen, rammen en lammeren heb ik in mynen voorgaanden reeds zoo veel gezegt, dat om zulks hier op nieuw te doen, een vergeeffche arbeid zoude schynen.

Wat aanbelangt de schildpadden, men dient te weten, dat 'er twederhande soorten, te weten land en water schildpadden zyn, hoe wel deze laatste wederom worden onderscheiden in zodanigen, die of alleen in zoet of alleen in zout of zeewater wonen; van de laatste vind men 'er geen aan de Kaap de Goede Hoop, maar wel op het eiland van Kaap Verde St. Jago, en op Mauritius, alwaar ik ze gezien heb, en my niet alleen van haar vleesch maar ook van hare eieren, zynde een soort tuffchen duive en hoender, ook eende-eieren, verzadigt heb. Beide is een ongemene aangename spys, die een ieder wel bekomt, aangezien de eieren zoo goed zyn, als hoender-eieren, en het vleesch zoo malsch en kort, als dat van een kapoen.

Het schild of huis, dat zy altyd als een flak met zich dragen, en waar in zy als ingemetzelt zyn, is zoo hard, dat een gelade vrachtwagen, ja een zwaarder last, die over het zelve heene gaat, geen schade daar aan kan doen. Het zelve is daarenboven zoo Eierlyk en fraai, dat men zich billyk daar over moet verwonderen, gelyk daar van de kammen, heften van messen en andere werktuigen als zoo vele getuigenissen verstreken. In dit schild verbergen zy haar gantsch grof lyf, zoo dat men buiten de kop en de voeten, door-

I. Deel.

gaans met kleine schobben bezet, verder niets daar van te zien bekomt. Wanneer zy hare eieren willen leggen, komen zy uit het zee-water aan land, maken een gat in 't zandt, gaan daar op zittén, en leggen hare eieren daar in. En het gat vol zynde, scharrelen zy een weinig zandt daar over, en laten die door de zon uitbroeden. Men kan ze zeer gemaklyk vinden, en ze tot spys gebruiken, aangezien men in een gat menigmaal 100, ook wel 200 of 300 eieren by malkanderen aantreft.

De Land-schildpadden, welke hier overvloedig worden gevonden, en goed zyn, om te eeten, vallen veel kleinder als de waterschildpadden, aangezien zy niet meer dan 12 duim breedte overdwars uitmaken. Haar Schild is zoo hard, als dat van de Zee-schildpadden, op welkers opperste deel men louter zeskantige zwarte en bruine figuren ziet. Haar hoofd en voeten zyn van een donkere kouleur, hoewel met eenige vlakken geschakert. Gebraden smaakt niets beter dan de lever, of schoon het vleesch ook zeer aangenaam en zoo wit als sneeuw is. Men vind zomtyds wel eieren daar in, zoo groot als vogels eieren, en ook zeer lieflyk en lekker van smaak. Haar spys is vruchten, te weten, wortelen, groente, koorn en andere aardgewassen meer.

De Hottentotten dragen de huizen of schilden aan hunne klederen, ten dele tot cieraad, en ook om haar tabak en andere kleinigheden daar in te doen, gelyk te zyner tyd zal worden bericht. Deze arme dieren worden zeer dikwyls van de Gieren overvallen, welke echter niets op hen vermogen, ten ware zy de Schildpadden opnemen, en een zekere hoogte laten vallen, tot dat het schild aan stukken springt, of zy hare dode kop en voeten uitspreken,

B b 2

Hoe zy hare eieren leggen.

Land-schildpadden.

Hoe de Hottentotten hare schilden gebruiken.

Hebben de Gieren tot vyanden.

ken , en haren vyand ten prooi overlaten.

Zwinnen
en de
verzoor-
ten.

Om van de Varkens te gewa- gen , men dient te weten , dat hier vierderhande zoorten , namelyk ramme , wilde , flekel en aardvarkens worden aangetroffen, waar van de rammen in den be- ginne wel niet hier geweest, maar door de Hollanders herwaards ge- bragt zyn. Van dezelve zyn er twee zoorten, te weten, Euro- peaanfchen en Javaanfche. Van de eerste zal niet nodig zyn, meer te melden, om dat ze reeds ge- noeg bekend zyn; maar de Javaan- fchen, als van de Europeaanfchen veel onderscheiden, zullen moe- ten worden beschreven.

Javaanfche
Varkens.

De Javaanfche varkens zyn al- tyd pik-zwart van kouleur; heb- ben op den rug gene borstels, als de Europeaanfche, en zyn heel kort van poten. Daarenboven hebben zy een diep afhangenden buik, die naauwlyks een hand- breedt van de aarde is. Haar spek is zoo hard en goed van smaak niet, als dat van de Europeaan- fche varkens, maar altyd week en onaangenaam, zoo dat men het door een strootje zuigen kan, hoewel het op Java zelf, nevens het vleesch zeer gezond gehou- den, en aan de zieken te eten, gegeven word. Men kan dit spek niet wel roken, om dat het weg- driuift. Met het vleesch gaat het daarentegen veel beter, als 't welk alsdan nog tamelyk goed te eten is.

Wilde
Zyn'er wy-
nig aan de
Kaap.

De wilde varkens worden hier niet veel gevonden, niet zoo zeer, om dat ze van andere wilde roof- dieren verslonden en verscheurt worden, maar na myns bedun- kens liever, om dat'er geen bos- fchaadie ontrent dit Voorgeberg- te is, waar in zy haar verblyf zou- den kunnen zoeken. Daarenbo- ven zyn zy van de Europeaanfche gantsch niet onderscheiden, ten ware men wilde zeggen, dat zy in de koude landen, alwaar zy

haar onderhoud rykelyk kunnen vinden, groter en vetter wierden, 't welk nogtans, schoon zulks veel tot de zaak doet, ik acht, dat geen wezentlyke onderscheid maakt.

De Aardvarkens zyn ontrent de borstels de Europeaanfche zwyn- nen gelyk, behalven dat geen en eenigzins donker-roder zyn als deze, en dat zy over den rug zul- ke borstels niet hebben, als de Europeaanfchen. Daarentegen is de kop veel langer, en de muil veel spitzer, als die van een ander varken. Zy hebben geen tanden, waar door zy harde spyzen gantsch niet genuttigen kunnen, gelyk ik aan zeer velen, zoo jong als ouden waargenomen heb. On- dertuffchen hebben zy een zeer lange spitze tong, welke zy by nacht en ook wel by dag, als zy honger hebben, en voor de men- fchen vylig zyn, uitsteken, en de mieren daar op laten kruipen, en wanneer 'er een tamelyke menig- te, die wegens het taaje spog daar aan blyven hangen, op is, halen zy de tong weder in den mond, en verslinden de mieren, als waar van 'zy wel voornamelyk leven.

Van de
Aardvar-
kens.

Leven
meest van
mieren.

Zy hebben sterke en lange po- ten; wyders behoeven zy ook on- trent de grootte van het lyf andere varkens niet te wyken; de klaau- wen zyn veel groter en scherper, als by andere varkens, aangezien zy zeer gezwind zelfs in de harde grond een gat weten te graven, waar in zy in tyd van nood, of als zy slapen willen, zich verbergen; en kunnen zy zich aldaar met de klaauwen zoo vast houden, dat de sterkste man niet in staat is, om hen by den lange staart daar uit te trekken, als zy zelfs maar met het halve lyf daar in zyn.

Het vleesch van deze varkens, waar van ik dikwyls met grote smaak heb gegeten, en 't welk my altyd zeer wel is bekomen, is zeer aangenaam te eten, om dat het nog te mager nog te vet is; het

is byna van fmaak als dat van wilde varkens, en daarenboven zeer gezond. Dit dier, van natuur buiten de gemelde klauwen, gantsch weerloos gefchapen, word zeer veel vervolgt, en zeer licht met een dikke ftok gevelt. Onder de poort van deze vefting hangt een varken, dat opgezet of met ftroo opgevult is, waar aan men zeer licht zien kan, dat het ontrent 100 pond vleefch moet gehad of gewogen hebben.

Van de Stekelvarkens dient te worden aangemerkt, dat zy niet alleen hier in Afrika, maar ook in alle de vier hoeken der waereld bekend en aan te treffen zyn, gelyk zulks by *Gesnerus Histor. Animal. Lib. I. de Quadruped. p. 631. seq. Forerus in 't Duitfche Dierboek p. 34. seq., Francius Histor. Animal. p. 298. seq. Cyprianus in Contin. Hist. Animal. Francii p. 316. § 572. de la Hontan in de nieuwfte reizen na Noord-Indie p. 110. seq.* en vele anderen te zien is. Deze dieren zyn over het gantsche lyf met zeer spitze wit en zwarte zeer fraai en onderscheidentlyk gevefte ftekels gewapent, welke zy als zy bedaart zyn, gantsch dik op het lyf op malkanderen leggen, maar boos gemaakt of van menfchen of honden vervolgt wordende, opfteken, en hunnen vyand, tot drie of vier fchreden van hen af, daar mede zoeken te quetzen, en van hen af te houden, 't welk hen ook heel wel gelukt, om dat deze ftekels van voren zoo fcherp zyn als een els, en derhalven diep genoeg in 't vleefch dringen; veroorzaken daarenboven een heftige pyn, om dat het geen met deze ftekels is gewond, zich zeer licht tot zweren zet.

Het hoofd van een stekelvarken gelykt beter na een haas als varkens-kop, de ooren meer na menfche, als na de ooren van andere dieren. De voeten van voren na hazy poten, en van

aliteren na bereklauwen. Boven op het hoo'd heeft hy plok-pennen, die korter zyn, als de andere. De langfte zyn aan de fiaart, ruim een span lang, waar uit ook hare peilen los vliegen, en den vervolger te rug houden; zommige ftekels of pennen aan beide de zyden van den buik, zyn wat korter. Het dier is ontrent twee voet hoog, en drie voet lang; de zwaarte van het zelve echter kan, behalven het ingewandt en de ftekels, naauwlyks vyf en twintig pond halen.

Het vleefch van deze varkens is niet te vet, en niet te mager, en derhalven zeer wel en aangenaam te eeten, is ook niet nadelig voor de gezondheid, als het welk dezelve veel meer onderhoud en bevordert. Best is het een paar dagen gerookt, en dan genuttigt. Zyne fpyzen zyn alierhande veld en tuinvruchten, en kan men het gantsch niet wel in de tuinen dulden, om dat het veel vruchten bederft en vernielt, zelfs als zy nog niet t'eenemaal ryp zyn. Derhalven ftelt men doorgaans geladen geweer op plaatzen, daar zy gewoon zyn, om door te kruipen, en in den tuin te fluipeu, en wyl het altyd langs den eerften weg komt, zoo is het ook zeer licht te betrappen en te doden.

De Steenbok is zoo wel hier als in Europa bekend genoeg, en van *Gesnerus loc. cit. pag. 320. seq. Francius Hist. Animal. pag. 273., deszelfs Continuatore Cypriani pag. 485.* en anderen wydlopig befchreven, en zal ik derhalven maar alleenlyk van hem melden, dat hy hier zoo groot niet valt als in Europa, angezien hy niet veel kloeker word, als een geitje, van een vierendeeljaars; ook zyn deszelfs hoorns zoo groot niet, en zoo ver achterover gebogen, als die van Europa, om dat ze zelden een halve voet lang worden gevonden. Vermids hy echter

Hoe ze gedood worden.

Van de Steenbokken.

ter voor den wyntlok en andere jonge uitfpruitende gewassen zeer gevaarlyk is, zoo word hy dikwyls op dezelve wys gevangen, zoo als hier voren van de Elandtdieren gemeld is. Zyn vleesch is goed, kort en malch, en word ook, of schoon het zomtyds wat droog en mager is, voor een byzondere lekkerny gehouden.

Byzondere
soort van
Bokjes.

Voor 't overige vind men in Guinea, Congo, Vida, en andere naby dit Voorgebergte leggende plaatzen, een soort van bokjes, die nooit groter worden, als een gemene haas, zynde daarenboven veel teerder en feinder van lyf als dezelve. Dit bokje heeft een kroon op 't hoofd, als een Europeansch hert, na proportie van 't lyf groot, en naar den ouderdom getakt. De pootjes zyn zoo dun, teer en fyn, dat men het onderste deel, waar aan gesplete klauwen zyn, en naauwlyks een vinger lang is, doorgaans tot tabaksflopertjes gebruikt, vermids zy daar zeer bequaam toe zyn; de inwoners laten zodanige halve pootjes, welke zy daar toe bewaren willen, doorgaans met goud beslaan, en bedienen zich als dan daar van op de gemelde wys, of zy hangen dezelve ook wel de kleinen kinderen in plaats van een wolfs-tand, zoo als in Duitschland gebruikelyk is, om den hals.

Derzelver
pootjes
worden
tot tabaks-
flopertjes
gebruikt.

Van de
Stinkbinck-
sem.

Vader *Antonius Zuchelli* in zyne merkwaardige *Mislien en Reisbeschryving na Congo pag. 103 seq.* meld van een Brazils dier, welkers naam hy niet wist, een zaak, my van een Afrikaansch dier zeer wel bewust, en welk dier hier aan de Kaap Stinkbincksem of Bunzum genaamt word. Dit dier is ontrent zoo groot, als een middelmatige hond; gelykt heel veel na een wezelteje in Duitschland, zoo dat ik het daar voor hou, dat het een soort daar van is. Dit dier heeft, om my van de woorden van den gemelden Vader *Antonius*

Zuchelli te bedienen, van natuur zonderlinge wapens verkregen, waar mede het zich tegen zyn vyanden, die het zoeken te vangen, beschermen kan.

Bevind het zich op het veld, en ziet, dat een hond of een ander wild dier het zelve wil naderen, om het zelve op 't lyf te vallen, en om hals te brengen, zoo werpt het tegen zynen vyand een zoo gruwzamen en onverdraaglyken stank, dat deze genoeg te doen heeft, om de neus aan de aarde of aan de bomen af te wryven, om den stank te verdryven. Doet echter zyn vyand een tweede aanval, zoo schiet hy met zyn geweer andermaal op den zelve los, en ontfangt hem weder met een stank, die niet minder is als de voorgaande, en weet zich aldus zoo wel te verdedigen, dat hy meester in 't veld blijft, en de aanval-ler onverrichter zake met een vuile reuk moet aftrekken.

Hoe
zelve zie
tegen an-
dere die
verdedi-

Wanneer iemand zodanig dier schiet, en in de hand neemt, zoo stinken de handen zoo verbaast, dat men genoodzaakt is, om zich verscheidemalen met zeep te wassen, eer een alvorens men de vuile reuk quyt is. Tot dus verre de gemelde Vader *Zuchelli*. En in waarheid, hy heeft hier in den aard van dit dier zeer net getroffen, als het welk juist om die zelve rede niemand tracht te zien of te doden, en wanneer het al geschoten word, zoo blijft het op de plaats leggen. De geene die eens een neus vol van het zelve hebben bekomen, zullen het voor de twedemaal wel zelf uit den weg gaan, en ongemoeit laten passeren.

De h
maakt a
stinkend

De zee-koe is een der verwonderenswaardigste schepzels van dit land, die zoo wel in 't water als buiten het zelve leven kan, en deswegen met recht een *Amphibion* of dier mag worden genaamt, dat beide in 't water en op 't land kan leven. Want als dezelve in rust

De Z
koe is ee
Amphi-
bion.

rust en buiten gevaar wil leven, of zich wil verbergen, zoo zoekt zy de diepte des waters, en blyft daar in zoo lang verborgen, tot dat de maag haar doet voor den dag komen, en aan land flappen, om gras zoo als een ander landdier te vreeten. Zy fleekt het hoofd uit 't water, en verfpied door den reuk, die by haar zeer goed, sterk en fcherp is, of de kans ook wel klaar is; derhalven draait zy het hoofd rondom; voornamelyk na de hoek daar de wind van daan komt. Zegt haar neus niets quaads, zoo klimt zy uit het water, en zoekt de naafte weide. Vermoed dezelve eenig vyand, die door den reuk verraden is, zoo duikt zy zoo voort weder, na dat zy als de Walvifchen, alvorens het ingeflokte water door de neusgaten uit geblazen heeft.

De Heer Erasmus Francisci bericht in zynen Ooft en West-Indifchen Staats en Lust-tuin pag. 969. a. uit het Sineefch Gezantschap van Nieuwhof, dat in de Tarterfche zee koevifchen zwemmen, die groter zyn, als de koejen in Europa, en zommige een gantsche meetroede lang zyn, zonder nogtans schobbens nog hoorns te hebben. Edog ik weet niet, of de Heer Francisci, die daar by voegt, dat de Heer Nieuwhof die relatie uit Vader Martino Martini heeft ontleent, zich niet vergift; omdat Nieuwhof maarenkelyk van Koejen, en niet van Koevifchen heeft gefproken, en derhalven diergelyke viervoetige dieren wel kan verftaan hebben. Miffchien verandert de grootte in de Tarterfche zee, dat het nogtans het zelve dier blyft.

Dit zy hoe het zy, het is zeker, dat Vader Tachart in zyne Siamfche reis pag. 106. van dit dier met de volgende woorden fchryft: Men ziet in de grote rivieren een dier, dat een zee-koe genaamt word, en in grootte den Neushoorn gelyk komt. Het vleefch

of eerder het spek daar van, is goed te eten en van een zeer aangename fmaak. Ondertuffchen het fchynt, dat Vader Tachart miffchien nooit zelf een zee-koe gezien moet hebben, aangezien hy een klein onderscheid tuffchen een Neushoorn of Rhinoceros zoude hebben gemaakt, of hy heeft zich zoo als in alle andere vertellingen, de korthed bevytigt, enderhalven maar de naafte gelegentheid van den Neushoorn, dien hem in zyne gedachten is gekomen, by de kop gevat. Want hy zoude anders dit zeldzame dier een weinig duidelyker befchreven en getoont hebben, hoe deszelfs gedaante eigentlyk is, als het welk men zelfs in het by gevoegt ontwerp in zyne befchryving niet wel bemerken kan.

Vader Tellezius fchryft *Lib. I. Cap. 8.* dat dit dier gevoeglyker een zeepaard als een zee-koe konde worden genaamt, om dat de kop en de ooren nader komen by die van een paard dan die van een koe, of fchoon het voor 't overige zeer korte voeten en nog een veel korter ftaart heeft. Edog zelfs deze befchryving geeft my weinig voldoening, of fchoon hy in vele ftukken niet heel qualyk daar van redeneert. Mynes bedunkens heeft de Heer Thevenot in zyne Ooft-Indifche Reizen *Part. I. Lib. 2. cap. 72. p. 343. seq.* beter daar van geoordeelt, en deze zee-koe, of zoo als hy die noemt, zeepaard duidelyker befchreven. Ik zal echter om alle wydlopigheid te vermyden, deszelfs woorden hier niet plaatzen, maar alleen het geen ik daar van bevonden en door eige ondervinding gezien heb, by brengen, 't welk van den gemelden Thevenot niet veel zal afwyken.

Dienvolgens is de zee-koe een verbaaft groot en zwaar dier, 't welk als de Rhinoceros donkerbruin van kouleur is, en den zelve nog in de zwaarte nog in de lengte

De Auteur befchryft de Zee-koe uitvoerlyk.

lfch be-
ht van
nige
hryvers
aan-
ande.

lengte van het lichaam iets toegeeft; edog is het wegens de zeer korte en dikke benen zoo hoog met als de Rhinoceros. De kop gelykt meer een paarde als offe of koe-kop. Want hy is eenigzins dikker, maar niet zoo lang als die van een paard, als men beide na hare proportie vergelyken zal; gelyk dan ook in even zodanige omftandigheden de oogen en ooren zeer klein zyn, en gene gelykheid met de overige delen van het lyf hebben. De muil komt met een offe-muil overeen; om dat hy veel breder is als een paardemuil. De neusgaten zyn groot en breed, waar door zy het ingezwolge water weder uitblazen, zoo dat het als uit een fontein springt, en dit gefchied altyd, als zy uit zee komen, en zich laten zien, of na hare gras-weyde gaan willen. De voeten zyn gelyk reeds is gezegt, kort, dik en rondt, zoo dat zy onder en boven even dik zyn. Aan 't end heeft zy in plaats van gefplete klauwen een byna ronde en brede, en ook in 4 byzondere fpleten ingedrukte hoe wel niet gedeelde hoef. De ftart is gantsch kort, byna als die van de Olyfanten. Daarenboven heeft zy op de gantsche huid nergens haren, als of ze voorbedachtelyk afgefchoren waren. Aan het end van den ftart ziet men nogtans eenige haren, zoo als insgelyks de Olyfanten hebben, hoewel niet zoo lang. In de onderfte kakebenen heeft ze 4 grote uitflekende tanden, die wel tot het kaauwen van gras helpen, maar tuffchen de hocktanden kleinder moet worden gemalen. Twee van deze tanden zyn eenigzins krom, de andere zyn recht, en ftaan aan elk zyde maar twee, te weten een kromme en een rechte. Voorts zyn deze tanden zoo dik, als een gemeen offehoorn, en ontrent anderhalf voet of een elleboog lang, waar van ieder tand 10 en ook wel meer pon-

den zwaar is. Wyders zyn deze tanden ook veel koftbaarder en duurder als elpenbeen van die zelve zwaarte; vermids al het geen daar van gemaakt word, wit blyft, en nooit geel word, niet tegenftaande het nat, vet of anders vuil gemaakt word, welke deugd het gemene elpenbeen nooit heeft.

Tuffchen de twee achterfte voeten hebben zy hare uiers, die tamelyk klein worden bevonden, waar aan ook twee heele kleine tepels zyn, welke de jongen, waar van ik 'er twee heb gezien, die naauwlyks de grootte van een hamel hadden, of fchoon zy ieder ruim hondert pond weegden, in den muil moeten nemen, als zy zuigen willen.

De huid is een fterke mans duim dik, en kan derhalven niet licht een gemene kogel daar door dringen, om dit dier het leven te benemen, ten ware men weet, waar 't beft te mikken. Die plaats is eenig en alleen aan den kop, en voornamelyk by de flapen, of even boven het oog op de herzenpan, alwaar de huid gefpannen is, en geen fpek of vleefch zich bevind. Dit moet men zeer wel en zoo dra zy den kop boven het water fteekt, in 't oog houden, en zoo voort daar op los branden, om dat zy den wind daar van krygende, ten eerften weder duikt, en in eenige dagen niet weder te voorfchein komt, aangezien zy zeer wel hongerlyden en wachten kan, tot dat haar vyand zyn geduld ten einde en vertrokken is.

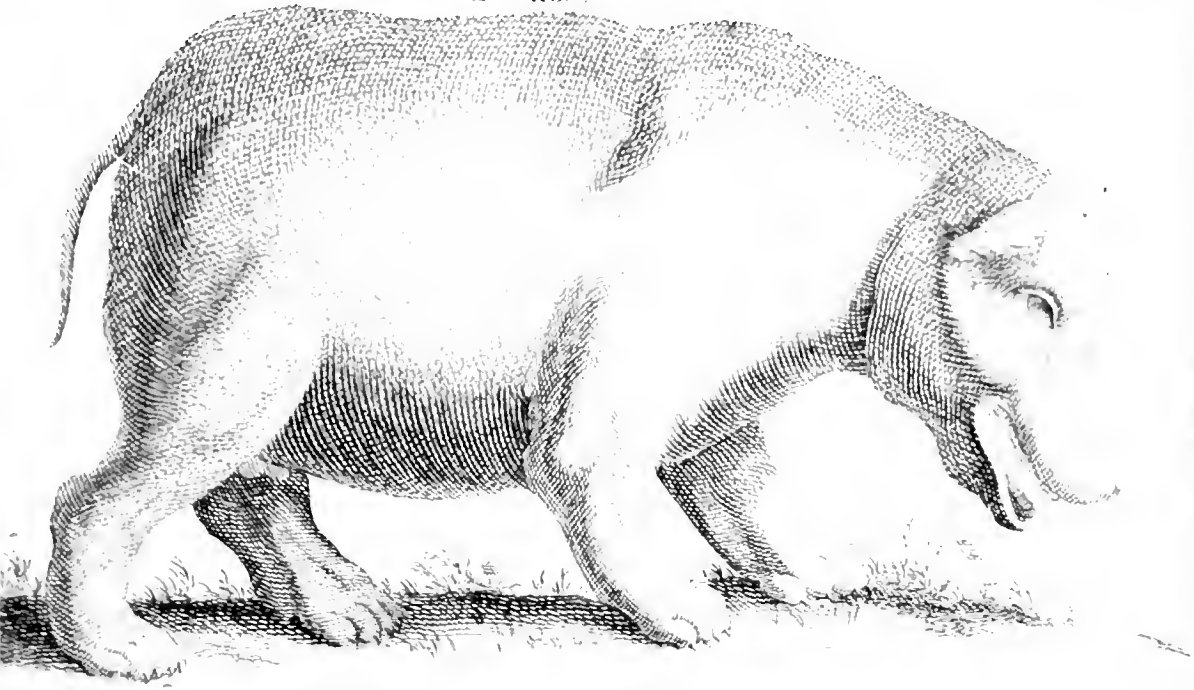
Zoo dra de fchoot is gedaan, duikt zy weder; ondertuffchen kan men ten eerften weten of zy een doodwonde bekomen heeft of niet; want by aldien die niet dodelyk is, blyft het water ontklaar als het is; maar is zy op de rechte plaats geraakt, zoo ziet men wel dra een ander teken, vermids zich het water met bloed vermengt, en roodachtig word;

waar

Aan wel
deel van
het lyf dit
dier kan
worden
dood ge-
fchoten.

Hoe men
kan weten
of zy dode-
lyk ge-
wond is.

Zee-Koe.

Steekel-varken.

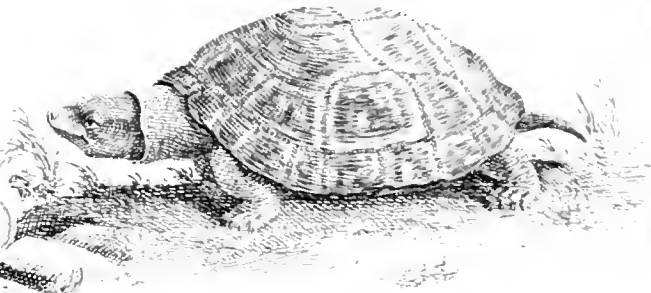
Schaap

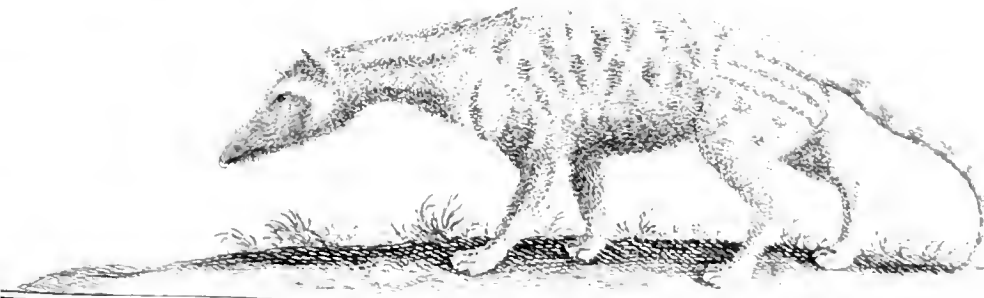
Tyger.

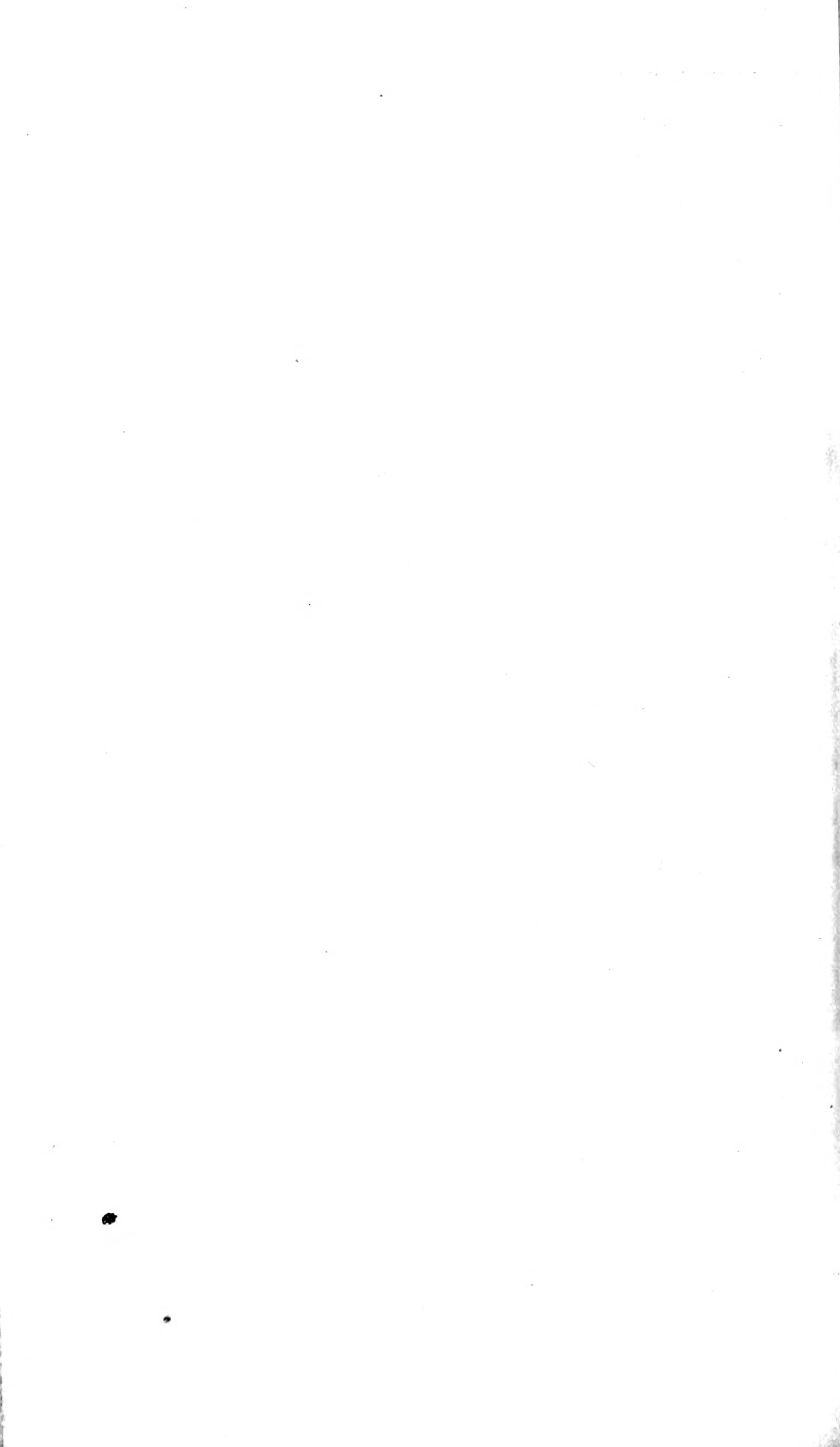

Schilpad.

Bisam-Kat.

waar aan men ook onfeilbaar kan weten, waar het legt; en voelt men maar met een lange flok, waar aan onder een weerhaak, boven echter en ten einde van den flok een lang touw vast gemaakt is, op die plaats, zoo kan men dat dier daar door aan land brengen. Wil het nogtans niet gelukken, zoo werpt men een touw met een strik daar in en zoekt den kop of de beenen vast te krygen, en het gevelde dier aan land te trekken.

De huid afgehaalt, welke men hier tot niets weet te gebruiken, of schoon zonder twyffel goed leer daar van zou kunnen worden bereid, maar ten prooi van wild roofvee overlaat, snyd men het vleesch met het spek, doorgaans een staande hand dik, af, zout het beide in, en neemt het met zich op een wagen na huis. Want zoo veel men op een wagen kan laden, bekomt men zekerlyk vleesch en spek van een zee-koe, door dien zy doorgaans 2500 of 3000 pond wegen. De beenen echter en het vleesch, dat nog aan de groffe schinkels hangt, kookt men van tyd tot tyd, en eet daar van, om dat het goed blyft; het vet gesmolten en gezouten verstrekt tot het koken van andere spys als Reis, mager herten-vleesch en zoo voorts.

Dit vleesch en het spek word voor een grote lekkerny en byzondere gezonde kost gehouden; en is my zeer wel bewust, dat eenige boeren, die een lading t'huis bragten aan hare vrienden het pond voor 7 of 8 stuivers en nog met groot verzoek hebben verkogt; en die iemand een stuk van eenige ponden vereert, van dien magmen wel denken, dat hy het uit byzondere oorzaken gedaan heeft. Het is ook als ik de waarheid zal zeggen, een voortreffelyk eeten, voornamelyk niet te oud en niet te lang gezouten, 't zy gerookt of versich gekookt, aangezien het

I. Deel.

spek niet zo tegen staat als het varkens spek; veel min is het ongezonder of koortzig, maar het jaagt al het geen de mensch onder de leden mogt hebben, weg, 't welk ook de rede is, dat men het zoo duur koopt, en daar na gesmolten, in plaats van boter op brood eet.

Vermids ik nu aldus met de beschryving der zee-koe ten einde gekomen ben, en niets meer weet, dat daar by gevoegt kan worden, zoo komt my nog de vraag te binnen; of 'er ook zee-offen zyn, door dien men jonge kalveren van hen vind en ziet. Waar op met korte woorden kan worden geantwoord, dat het wel is te vermoeden, dat 'er diergelyke Voortplanters van liet mannelijke geslacht moeten worden gevonden, ten ware men wilde beweren, dat dit dier een man-wyf zy of beide naturen bezitte, en dan den man en dan de vrouw vertone. Dat ik echter zoude zeggen of met waarheid wilde aantonen, dat ik ooit een mannetje heb gezien, of dat 'er een van iemand anders was ontdekt of dood geschoten, 't welk echter onder zoevelen, die jaarlyks worden gedood, moest geschieden, zulks zoude tegen alle waarheid en myne eige oprechtheid, die ik tot nu zoo veel mogelyk, hebbe waargenomen, slyden; derhalven laat ik u, Lezer, dezelve en alle anderen wydlopiger oplossen, en zegge daar benevens nog maar alleenlyk, dat het de onkundige Schutters meer om buidt te doen is, dan dat zy zulke zaken onderzoeken zouden.

Behalven deze valt hier onder de Geleerden de vraag voor, of de zee-koe, welke de Latynen *Hyppopotamus* noemen, voor den *Behemoth* zoude kunnen en moeten worden genomen? waar van Job XL. 10. *seqq.* spreekt, dan of ze met meer schyn van waarheid van den Olyfant of eenig ander wild

Antwoord op de vraag of 'er Zee-offen zyn.

Of door de Zee-koe of den Olyfant de Behemoth te verstaan

Waar toe hare dode lichamen dienen.

Haar vleesch en pek.

dier verstaan kan worden? Het is my wel niet onbewust, 't geen de Joden en de Christenen daar van oordelen, en kunnen de gevoelens van beide natiën by *D. Pfeifferus in Dub. Vexat. Cont. 2. Loc. 44. pag. 592 seqq.* zoo als ook by *Francius Histor. Animal pag. 24. seqq.*, welke den Olyfant alleen voor den *Bebemoth* houd; *Kirchmajerus* in een byzondere twistrede over den *Bebemoth* en den *Leviathan*, nevens veel anderen nagezien worden.

Edog my dunkt, dat *Bochartus in Hierozoico P. II. Lib. V. cap. 15.* en *Ludolfus in Comment. ad Histor. Aethiopicam num. 85. seqq. pag.* de zaak veel nader komen, als zy beweren, dat de eigenschappen van den *Bebemoth* veel duidelyker by deze Zee-koe als by den Olyfant, afgemaalt, aangetroffen en gevonden worden, gelyk zulks uit de tot nu gegeve beschryving genoegzaam blykt, en nog klaarder konde worden aangetoont, byaldien het hier bequaam geschieden konde. Het zy hoe het zy, 't is een vraag voor menschen, die niet alleen in talen geoëffent zyn, maar ook een rechtschape kennis van alle eigenschappen van ieder dier hebben.

Duikerbok
waaron hy
zoo heet.

Van de bokken zyn reeds veel soorten voorgesteld, en des niet tegenstaande moet 'er nog een te voorschyn komen, die *Duikerbok* word genaamt, om dat hy zoo dikwyls als 'er een mensch by hem komt, hy mag van zins zyn, om hem te doden of niet, duikt en tusschen het lange gras zich zoekt te verschuilen, in mening, dat hy gantsch geen gevaar heeft, wanneer hy maar niemand zien kan, of schoon de menschen hem zien, en daar na als zy willen, met een kogel doorschieten. Deze bok is byna zoo groot als een geit, gelyk voorheen reeds is gezegt; hy is ook van dezelve kouleur, en maken de gryze hairen maar het

onderscheid. Vermids voor 't overige geen zonderlinge differentie tusschen haar beiden is, dan dat de Geit zich niet verbergt, zoo als deze doet, maar eerder het gevaar ontspringt, zoo zoude het ook nodeloos zyn, iets meer daar van hier te melden. Edog zeg ik nog met weinig woorden, dat zyn vleesch gebraden, zeer goed en aangenaam van smaak is.

Om van de Tygerdieren te melden, is als nu de behoорlyke tyd en plaats, welke zoo als by de Luipaarden of Pantherdieren is gezegt, een weinig groter zyn, als dezen; edog kunnen zy op verre na niet beryken de grootte; welke de Oost-Indische, voornamelyk echter de Bengaalsche en andere hebben, hoewel zy die in verwoedheid geen slip behoeven te wyken. Van hare vlakken heb ik hier voren insgelyks gezegt, dat zy ronder en meer gesloten zyn, als die van Luipaarden of Pantherdieren; derhalven is 't niet nodig, om wyders veel van hen te melden, als dat haar vleesch zoo goed te eten, en zoo wit is, als hoender of kalfsvleesch, en wat my aanbelangt, ik zoude het Tygervleesch, zappig gebraden, boven het kalfsvleesch stellen, en voor my houden.

Van de Amerikaansche Tygers zegt *Vader Zuchelli* in zyne merkwaardige *Missien en Reisbeschryving na Congo pag. 101.* dat aldaar gantsch zwarte Tygers worden gevonden, die veel gruwzamer zyn, als de gevlake, en ook zoo snel in 't lopen en springen; dat als de geenen, die hen vervolgen, niet wel op haar hoede zyn, zy zelf van hen overvallen en tot huid gemaakt worden. *Ludolfus in Comment. ad Histor. Aethiopicam pag. 151.* haalt uit *Aristotelis Histor. Animal. Lib. IX. cap. 6.* en *Plinii Lib. VIII. cap. 17. §. 23.* aan, dat de gemelde Schryvers den Pantherdieren een zeer aan-

Tygerdie

Naricht van
de Amerikaansche
Tygers.

aengenamen reuk toefchryven; edog hy voegt daar by, dat dit iets zeldzaams en nog gantfeh iets twyffelachtigs zy; en bewyft derhalven het geen *Leo Afer* gefchreven heeft, en ik zelf in der daad bevonden heb, dat namelyk de paarden, als zy den reuk van zodanig een Roofdier maar van verre in de neus krygen, beginnen als dol te worden, en niet tegenftaande zy het dier zelf nog niet eens hebben gezien, heggen nog ftruiken, gragten nog ftyl afhellende klippen ontzien, en geenzins na den toom luiften; zoo veel vermag de blote reuk op haar, en maakt haar als wild. Want zegt hy, *Natura enim Cæteras animantes occulta quadam vi feras rapaces sibi infestas, quamvis ignotas & nunquam visas, fugere docuit.* Dat is: *Want de Natuur heeft alle andere dieren door eenige Verborgte kragt, geleert, de verflindende en hen naar het leven fttaande roofdieren te ontvluchten of fchoon zy aan hen onbekent zyn, en zy dezelve nooit gezien hebben.*

En dit is ook de zuivere waarheid. Wie twyffel daar aan ftaat, neme maar flechts de proef, zoo zal hy de waarheid daar van zoo goed bevinden, als zy my ongewaarfchouwt is overgekomen, wanneer ik in den jare 1711 by nacht na Drakensteen moest ryden. Want ik was toen genoodzaakt, om van myn paard af te klimmen, of fchoon ik niet konde bezeffen, waarom het zelve zoo dol en razend was. Edog hier van op een ander tyd meer.

Van voffen weet men, voor zoo veel den naam aanbelangt, hier niet; ondertuffchen is hier een dier, dat men de zoogenaamde en van *Gesnerus* en anderen befchreve kruis-voffen, indien niet volkomen, nogtans voor het grootfte gedeelte overeenkomt, en word zulk dier van alle de in-
I. Deel.

woners *Jakbals*, en van de Hottentotten *Tentje* of ook *Keñlee* genaamt. Door dien nu deze zoort van dieren met alle hare eigenschappen in Europa overvloedig bekend zyn, zoo zoude nodeloos zyn, om van dezelve veel woorden te maken. Ondertuffchen kan ik met flilzwygen niet verby gaan, dat de Heer *Cristiaan Jouker in Commart. de Vita, Scriptis & Meritis illustris Viri Jobi Ludolfi* p. 149. van den gemelden Heer Ludolf verhaalt, dat hy in Hefsen-Kaffel dit hem onbekent en vreemd dier in den Diergaarde van den Landgraaf ziende, het voor het zelve had gehouden, dat van *Bocharto in Hierozoico Sacro Part. I. colum. 846 Thos* genaamt word.

Nu is waar, *Bochartus* handelt op de aangehaalde plaats van den *Thos*, en brengt vele bewyzen by. *Cypriani in Hiflor. animal. p. 441. feq.* geeft ook een korte befchryving van het dier, *Thos* genaamt, dat echter met 't geen *Ludolfus* in Kaffel heeft gezien, gantfeh niet overeen komt. Want *Cypriani* zegt, dat de *Thoës* groter als een gemene wolf, maar kleinder als een vos zyn; dat zy voor't overige in gulzigheid elkander gelyken; zeer fchoon donker-rood zyn; by malkanderen lopen; menfchen en lafdieren geen quaad toevoegen; by nacht huilen; en luids keels *Wou, Wou* roepen. Daarentegen bewyft de Heer Ludolf, dat de *Thos* de kleine wilde dieren zeer heftig vervolgt, donker-bruin is, met vlakken, en dat dezelve een kop heeft als een Das, en een ftaart als een vos. Edog wat hier van zy, ik weet voor de waarheid, dat de *Jakhalzen*, waar van ik 'er zeer veel heb gezien, beft met de kruis-voffen overeen komen.

Onder de wezeltjes, welke in Afrika zich bevinden, zal genoeg zyn, als ik den *Itis* noem, als welke in Duitschland zoo bekend
C c 2 en

Hoe zich de Paarden gedragen, als zy de wind van zulk een roofdier in de neus krygen.

De Schryver heeft zulks in der daad bevonden.

Vos of Jakhals.

Ongelyk bericht van twee Auteurs ontrent dit dier.

Wezeltje.

en gemeen is, dat de kinderen hem kennen. En door dien ze van de genen die hier zyn, niets verschillen, zoo zoude het moeite vergeefs zyn, om dezelve verder te beschryven.

Van de Wolven vind men daarentegen alhier twee soorten, te weten, gemenen en tygerwolven.

Gemene wolven verschillen niet van de Europeaanse.

Van de gemenen, die met de Europeaanse zoo wel in de grootte als in de kouleur en alle andere eigenschappen overeen komen, is verder niet te schryven, om dat zy in Duitschland zoo gemeen zyn, dat zelfs de boeren dezelve in plaats van honden, voor hare deuren aan de ketting leggen, en als getrouwe wakers gebruiken.

Van de Tyger-wolf.

Van den Tygerwolf is te berichten, dat hy zoo als *Cyprianus in continuat. Histor. Animal. Francii pag. 437.* meld, van de Latynen *Lupus Cervarius* word genaamt, om dat hy, gelyk *Francius in Histor. animal. pag. 226.* zelf zegt een geslachte vyand der herten zyn zoude, of om dat hy volgens *Cypriani loc. cit.* zeer roofbegerig en gulzig is, aangezien hy de hazen, steenbokken en andere kleine dieren zeer listig nazet. Voorts dient men te weten, dat hy den naam van *Thos* draagt, om dat het Pantherdier zich met den wolf zoude vermengen, waar uit zoo als *Forerus* in 't Dierboek pag. 105. schryft, deze wolf, *Thos* genaamt, zoude voortkomen, welke even als een Pantherdier gevlokt, alleenlyk den kop als een wolf zoude behouden. Wanneer ik echter deszelfs beschryving ter deege overlees, die hy pag. 155. van zyn Dierboek van den *Thos* mededeelt, zoo komt dezelve met onzen Tyger-wolf gantsch niet overeen, waarentegen het geen hy van den *Lupus cervarius pag. 156. loc. cit.* heeft aangetekent, beter met den zelven overeen kan worden gebracht, hoewel zulks

ook in allen delen niet geschied.

Derhalven vind ik my verplicht, om dezen Tygerwolf zoo duidelyk als mogelyk is voor oogen te stellen. Hy is van tamelyke grootte, en overtreft daar in een Herders-hond. Heeft een brede kop als een Engelsche dog of bulhond; voorts heeft hy een groten smoel, met scherpe tanden bezet. De neus en oogen zyn groot, en de ooren lang; de haren als een Herders-hond en Tygers-wys gevlokt. Hy heeft grote en brede voeten, met lange en sterke klauwen, die hy als de katten intrekken en uitlaten kan, ten einde men hem aan zyn gang, als hy op roof uitgaat, niet zoude kennen. De benen zyn tamelyk dik, en de staart is zeer kort, als van een hert of zee-koe, edog even zoo vol met haren bezet, als het gantsche overige lighaam.

Zyn verblyf en rustplaats vind hy niet op hoge bomen, zoo als een Lucht, maar in diepe gaten en steenkloven, alwaar hy zich den gantschen dag verbergt, om des avonds zyn rol te spelen. Ondertusschen verklikt hy zich meest zelf door zyne onaangename, helle en huilende stem, waar door hy doorgaans van de honden, de huizen en Schaaphokken naderende, verjaagt word, en aldus onverrechter zake aftrekken moet. Den schapen draagt hy een groten haat toe, en in een stal, of zoo als men hier zegt, in een schaap-krale komende, verscheurt hy doorgaans twee of wel drie schapen, na dat hy tyd krygt, om daar mede zyne holle maag te vullen, en neemt 'er daarenboven een met zich, om gedurende den dag een weinig op zyn verblyfplaats te peuzelen te hebben.

Waar hy zich onthout.

Loeit zeer op de schapen.

Daarentegen heeft hy ook zyne vyanden, als onder anderen de Leeuwen, Tygers en Luipaarden, welke hem op zyn gehuil vervolgen,

Zyne vyanden.

gen, wurgen, verscheuren en opvreeten. De lyken der Hottentotten, onder stenen bedolven, zoekt hy geweldig op; want vermids deze soort van menschen hare lyken meest maar in gaten steken, en met stenen bedekken, of anders naauwlyks een voet diep onder de aarde begraven, gelyk te zyn er tyd uitvoerlyk zal worden aangetoont, zoo scharrelt hy dezelve op, en doet 'er by gebrek van andere buid zyn maaltyd mede, ten zy deze grafsteden met al te veel steenen toegedekt zyn.

Hier uit zal de Lezer, hoop ik, genoegzaam kunnen zien, hoe schadelyk dit dier is, het welk zekerlyk nog meer zoude woe den, ten ware andere verscheurende dieren hem in den toom hielden. Daarenboven laat ik aan uw oordeel over, of dezen niet met recht de avond-wolf mag genoemd, en daar voor aangenomen worden, waar van by Jerem. V. 6. Habac. I. 8. en Zephan. III. 3. gewag gemaakt word? En door dien tog de meeste uitleggers der H. Schrift een natuurlyken wolf verstaan, gelyk uit de geleerden Heer Pfeiffer. *Dub. Vexat. Cent. 4. loc. 50 pag. 840. seqq.* blykt, zoo dunkt my, dat zy geen beter en sterker als dezen vinden kunnen. Edog de Lezer mag zulks zelf beslissen, en meer gedachten daar over laten gaan, als het welk de tyd my als nu niet toelaat.

Aldus heb ik u, Lezer, tot nu de viervoetige Land-dieren beschreven, en onder dezelve zeer veel soorten van wilde bokken aangeroert, en nogtans nooit gewag van de Geiten gemaakt, 't welk u niet onbillyk zeldzaam en wonder konde voorkomen. Zulks is echter voorbedachtelyk geschied, om dat men licht staat kan maken, dat de geiten altyd naar wyze der bokken geformeert zyn, niet tegenstaande het mannetje al-

toos wat groter als het wyfje gevonden word. En was 'er voor 't overige iets merkwaardigs daar ontrent te betrachten geweest, zoude ik het zekerlyk niet hebben vergeten.

Aldus heb ik hiervoren met voordacht insgelyks niet van de Hagedissen gemeld, om dat de Salamander en Chameleon daar onder gerekent, en ieder in 't byzonder beschreven zyn. Daar zouden nog wel veel van diergelyke diertjes aangemerkt kunnen worden, maar wyl alomme Hagedissen gezien en gevonden worden, en dezelve derhalven aan u genoegzaam bekend zyn, zoo acht ik zulks nodeloos. Edog ik vind my verplicht, om van de groene Hagedissen, die my in myn kamer menig vermaak aangedaan, en nooit eenig quaad toegebracht hebben, nog met weinig woorden te melden, om dat zy zeer aanninnelyk, lieflyk en vriendlyk zyn, zoo dat men rede heeft, om zich op 't hoogst daar over te verwonderen. Want zy volgen de menschen niet alleen in de huizen, maar laten zich ook gewillig vangen, kruipen op de blote huid zeer vermakelyk, en als men ze weder weg wil doen, huppelen en tui melen zy, en bewyzen aldus allerhande vrolykheid. Hare groene huid, hoewel schobachtig en eenigzins hard, is zoo glad en koel, dat men ze voornamelyk in de warme zomer-maanden zeer gaarn op vat, en in den boezem steekt.

De aanvalligheid van deze dieren zoude my billyk buiten de palen doen gaan, en dat ik langer van hen zoude handelen, als ik my voorgenomen heb, aangezien de materie van de viervoetige dieren, die ik my veel beknop ter af te doen, voorgestelt had, zodanig uitgedyd is, dat ik met rede beducht ben, dat ik het geduld van den Lezer te veel zal hebben getergt. Derhalven zal

Insgelyks van de Hagedissen.

Groene Hagedissen zyn aange name dieren.

De Schryver besluit dit Hoort stuk.

Zoekt de lyken van Hottentotten op.

Of deze wolf niet op zominge plaatsen in de H. Schrift betekent word.

Waarom de Schryver tot nu geen gewag van de Geiten gemaakt heeft.

ik het hier by laten beruften , in hope , dat uw geduld door die wydlopgigheid nog niet t'eene- maal zal ten einde zyn , met ver- zekering , dat ik voortaan beter op myn hoede zal zyn , en naar mogelykheid alle onnodige om- standigheden af snyden.

XII. H O O F T S T U K.

Waar in de Vogels , die aan de Kaap de Goede Hoop gevonden worden , na de order van het Alphabet beschreven worden.

De Auteur wil deze stoffe maar eenvoudig , hoewel uit ondervinding , beschryven. Hy beklagt het verlies van eenige zynere aantekeningen. Kan derhalven deze stoffe niet volkomen afhandelen. De Arent. Vreet dood vleesch en visch. Heeft een scherp gezicht. Haar koulleur. De End-sloters. De Zee-Arend. Aaft geweldig op visschen. De Been of Steenbreker. Van de Amfels of Meerlen. Ringel-Amfels. Water-Amfels. Blaauw-vogel. Bachsteltzen of Quikstaarten. Daar zyn velerhande Kanarie-vogels aan de Kaap. Droschel of Kram-vogels of Lysters. Beschryving van den vogel Edolio. Waarom deze vogel Edolio roept. Emmerlingen , Gilblingen , Emeritzzen. Endvogels. Hoe de tamme Afrikaansche zyn. Van de wilde Endvogels. Faizanten zyn'er veel aan de Kaap. Beschryving van een vogeltje , 't welk de Auteur Fademlein noemt. Ganzen. Welke bedden de Kaapsche inwoners gebruiken. Driederhande soorten van wilde Ganzen. Water-ganzen. Krop-ganzen. Berg-ganzen. Grasmus. Greuninger. Nachtigalen vallen aan de Kaap niet. Verscheide soorten van Gibitzen. Gier. Kaleutsche Hanen en Hennen. Knorhanen en Knorbennen. Waterhoenders. Havik. Hexen , Elsters of Exters. Hânslingen of Vlasvinken hebben een aangename zang. Kern of Steenbyters. Kraajen. Zee-kraajen. Kraanvogels zyn zeer groot aan de Kaap. Lerchen of Lecurwerken. Lepelaar of Pelikaan. Byzondere Water-vogel. Menben of Meerwen. Meezen. Mugge of Honing hye ceter. Wyzen den Hottentotten den weg na honing. Beschryving van een klyne vogel zonder naam. Heet hier doorgaans Langtong. Pinguinen , haer gedaante. Kommen behendig visch vangen. Valsch bericht van Dapper. Word wederlegt. Van de Paauw. Wat zy voor staarten in Afrika hebben. Van de Raven. Reb-boenders , Veld-boenders of Patryzen. De Kaapsche. Rood-halzen en hare soorten vallen zeer veel aan de Kaap. Verscheide soorten van Snippen. Rietnippen. Boec- of Poelsnippen. Swaluwen en hare soorten. Zee- of Gier-Swaluwen. Spatzen , Musschen of Mossen. Starren of Spreurwen. Strandloper. Word zelden geskoten. Van de Struis. Hoe de Struisen brood bedelen. Hebben kleine koppen. De Schryver wederlegt het bericht van eenige Auteurs. Wederlegging van een valsch bericht. Struisen kunnen niet vliegen , maar snel lopen. Tauben of Duiven. Wilde Duiven. Tortel-duiven. Wilde Duiven die niet tam kunnen worden gemaakt. Taucher of Duiker. Hare verscheide soorten. Wijn-lyster. Zingen aangenaam. Tholen of Kaarwen. Wachtels of Quartels. Tuinsluipers en Cysjes. Vleermuis. Uilen en Nagt-uilen. Valken. Worden niet afgerecht. Vinken. Hare velerhande soorten. Beschryving van een schone grote vogel. Waar by aan te tressen en te schieten zy. De Auteur eindigt de Beschryving der Vogels.

De Auteur wil deze materie maar eenvoudig , edog uit de onder-

Het geen ik in het voorige Hoofddeel van het gevogelte heb beloofd , zulks zal ik nu in dit nakomen , en hope ik dit veel beknopter uit te voeren , als on-

langs de materie der viervoetige vinding be- dieren zulks heeft willen dulden. schryven. Want ik ben niet van voornemen , om my zoo wydlopg als toenmaals in te laten , hoewel zulks tegen

tegen vermoeden weder gefchied is. Ik bent ook niet van zins, om my met zoo veel citatien van andere Auteurs, niet tegenflaande my zulks alzoo gemaklyk als voorheen zoude zyn geweest, op te houden, en u verdrietig te vallen, maar u enkelyk eenvoudig te verhalen, het geen ik aan ieder vogel door eige ondervinding waargenomen en bevonden heb, 't zy andere Schryvers van 't zelve gevoelen zyn of niet.

Beklaagt het verlies van eenige zynere aantekeningen. Kan derhalven deze losse niet volkomen afhandelen.

Te betreuren is het verlies van eenige myner aantekeningen, die ik onnozél ben quyt geraakt, of schoon zy my zoo veel moeite gekost hebben. Byaldien ik ze nog alle in handen had, zoude het getal der vogels zekerlyk vry groter zyn. Edog het geen daar aan ontbreekt, mag een ander na my waarnemen, en denken, dat het my niet aan lust heeft gescheelt, dat in dit stuk niet alles net en op 't zekerste aangemerkt is, maar dat het gebrek van een genoegzame verzekering myner schriften, de schuld daar van is, als welker verlies ik niet vooruit kon zien, of schoon het zelve my als nu niet weinig ter herten gaat, en zulks de rede is, dat ik u met myn weten, iets onvolmaakts mede delen moet.

Edog wat helpt het klagen over dingen die reeds voorby zyn, en geen keer hebben? alleenlyk zal ik zorg dragen, dat ze in geen handen van Berispers vallen, en door dien de Lezer 'er geen van is, zoo vrees ik ook niet, om het geen ik nog heb, u mede te delen; met verzekering, dat gy het gebrek niet als een verwaarlozing of onachtzaamheid, maar als een onvermoede en schielyk ongeluk zult rekenen. Met dat vertrouwen keer ik my tot myn voorneemen, en zal ik naar de wys van het vorig Hoofdstuk de afhandeling van de Kaapsche Vogels, in de order van het Alphabet, voorstellen.

Dit nu vooraf gezegt, zoo zal de vogel, die eerst op 't Schouwborg moet verlehynen, de Koning aller vogels, ik wil zeggen, de Arend zyn, als van wien my de soort bekent is, welke *Gesnerus* en uit hem *Rudolph Henclin* in zyn Vogelboek p. 14. onder de onedele Arènden telt, om dat zy dood aas van beesten of visschen vreeten, en derhalven zeer dikwyls op dode ezels en andere dieren zitten. Ik weet, dat veelyds een os, koe of ander tam beest, of onder wege voor een wagen of ploeg gespannen, vallende en leggen blyvende, of in de wyde het na huis gaan vergetende, door deze soort van vogels, of schoon men voor heen geen van dezelve gezien of bespeurt heeft, by honderden bezocht zyn, die het van binnen t'eenemaal hebben opgevreeten, en alleenlyk de buitenste huid en het geraamte hebben laten leggen, zoo dat men van verre niet anders kon zien, of het gevalle dier was nog geheel in wesen; edog wanneer men 'er dicht by quam, bevond men wel dra, dat 'er niets meer dan de buitenste huid en de inwendige ribben overig waren. En om dieswegen worden deze vogels ook niet Arènden, maar aan dit Voorgebergte door den gemenen man *Stroudvogels* of *Stroudjagers* genaamt.

Hier uit is zeer licht af te nemen, dat deze vogels, om dat men er voorheen geen nog op het land nog in de lucht ziet, een zeer scherp gezicht hebben, en daar en boven of van reuk even zoo scherp zyn, of anders met grote hopen by malkanderen vliegen moeten. Want anders is het onmogelyk te kunnen zeggen, hoe dat 'op eenmaal zoo veel vogels van eenerlei soort zouden by malkanderen komen, en zoo slij eenerhande spys nüttigen kunnen. Dat het nogtans eenerlei vogels zyn, zulks betuigen niet alleen hare scherpe, spitze en kromgeboge

De Arend.

Vreet doot Aas.

Heeft een scharp gezicht.

boge bekken , ook hare gelyke grootte , welke die van een wilde ver overtreft , maar ook hare gelyke yerf , die zwart is , met lichtgraauwe vederen gemengt , te meer vermids zy diergelyk voedzel gantfch vreedzaam met elkander verteren , en doorgaans zeer fcherpe klauwen hebben , waar mede zy van natuur gewapent zyn.

Haar kou-
leur.

De End-
roters.

De Zee-
Arend.

Aaft gewel-
dig op
vifch.

De Been-
of Steen-
breker.

Daar zyn nog meer diergelyke roofvogels , welke ik zie , dat de Natuurkundigen insgelyks onder het geflacht der Arenden tellen , te weten , de End-ftoter , *Aquila anataria* , welke ik veelyds met jonge cenden hebbe zien vliegen , die hy in zyne klauwen vafthield , en daar na verfcheurde en opat. Hier by komt de Zee-Arend , of *Haliacetus* , welken ik wel hier niet , maar nogtans in de ope zee menigmaal gezien heb , zonder echter dat ik eenigzins hebbe konnen bemerken , dat hy gelyk zyne natuur fchynt te vereifchen , tweederhande poten , namelyk een gans-poot tot zwemmen , en een ander met fcherpe kromme klauwe gewapent , zoude hebben , welke hem tot vifchen zoude dienen. Ik heb dikwyls gezien , dat hy de vifchen hard vervolgte voornamelyk de vliegende en andere , van welker spys hy ook zyn voedzel heeft.

De Been of Steenbreker , *Ossi-
fraga* genaamt , dwingt zich met fchildpadden , en andere wel bewaarde harde dingen in de lucht , laat het daar na op een fteen vallen , en brengt ze aldus uit de fchilden , dat ze hem een goede spys verftrekken moeten. Ik ben echter niet van zins , om my in een wydlopiger befchryving van deze en andere diergelyke zoort , in te laten , deels om dat ik weet , dat zulks reeds van anderen is gefchied , en deels ook , om dat uit het begin reeds zoude blyken , dat ik gaarn wydlopigheid zocht , 't geen nog-

tans tegen myne belofte zoude aanlopen.

De Meerlen zyn hier immer zoo wonderbaar en zeldzaam getekent , als men ze in Europa , voornamelyk in Duitchland aantreffen kan. Want men vind zwarte van een blinkende yerf , met een goudgele bek. Men ziet ook bruinachtige met een zwarte bek. Vooris zyn 'er roodachtige met een donkerbruine bek ; welke allen een aangename zang van zich laten horen , en zich in bosfchen , zoo als ook in de tuinen onthouden , daar veel Laurier-bomen zyn geplant , waar van alhier een grote overvloed is , zoo dat men byna alle lanen van tuinen daar van vervult ziet. En wat zal ik van de Ringel-anzel zeggen , die hier in alle bosfchen aangetroffen word. Men ziet dezelve dikwyls in een grote menigte , en niemand zoekt haar eenig quaad te doen , om dat men andere wilde en groter vogels genoeg kan hebben. Aldus is het ook met de Water-amfel gelegen , welke men alhier , wyl zy zich gaarn aan de oevres van rivieren en van de zee onthoud , *Strandlopers* noemt. Zy word ook zeer weinig gefchoten , en wegens haar onfmakelyk vleefch niet genuttigt.

Van de
Amfels of
Meerlen.

Ring-an-
fel.

Water-am-
fel.

Blaauw-
vogel.

De Blaauw-vogel , *Ceryleus* genaamt , is kleinder maar veel fchoonder van kouleur als een Meerl. Best zal zyn , dat ik my eenigermate de woorden van *Raphaël Seyler* by *Gesnerus* , en *Rudolf Heuslin* in zyn Vogelboek pag. 42. bedien , en hem na dezelve befchryf. De vogel , zegt hy , dien de Duitchers van de blaauwe yerf , Blaauw-vogel noemen , is zoo groot als een spreeuw (hier echter als een middelmatige ftaar of spreeuw) aan de borft , lenden en hals , fchoon hemelblaauw , edog een weinig donkerder als de ysvogel. Op den rug en vleugels , is hy min of meer zwartachtig , zoo dat men de
graauw-

graauw-blaauwe en hemel-blaauwe verf naauwlyks daar onder ziet. Zyn bek is anderhalve (hier echter niet wel een vinger) lang, onder de neus zwart-rood, van beneden spitsachtig, zoo dat het bovenste kromme deel zeer na 't onderste bedekt. Hy heeft gefplete voeten, zoo als andere vogels. Zyne woning is op de hoogste Alpen (hier de hoogste bergen, ook dikwyls in de tuinen.) Naar het voorgeven van den gemelden Auteur, zoude zyn vleesch zoo goed zyn, als dat van Meerlen en kramvogels; hoe wel ik het nooit zelf heb geproeft, zoo geloof ik het nogtans zeer wel, om dat het zeer malsch lykt. Meer hier van kan by den gemelden Auteur worden nagelezen.

Het geslacht der Bachstelzen, welke de Latynen *Motacilla* en de Hollanders Quikstaarten noemen, is zeer groot, en zoo verscheidentlyk getekent, als in Duitschland; aangezien men geelachtigen en witte of aschgraauwen, zoo als ook zodanigen, aantrest, die met een zwarte streep op het hoofd getekent zyn. Men vind ook nog verscheidene andere soorten, die als de Quikstaarten, hare staarten bewegen. Edog om dezelve hier als reeds genoegzaam bekende vogels te beschryven, zoude zoo veel zyn, als Sparren na Noorwegen te brengen.

Aldus zou het insgelyks vergeeffsche moeite zyn, om van de Calcutfche hoenders en hennen, veel min van de kapoenen, als reeds t' over bekende en onder het tamme pluimgedierte gerekende Vogels, gewag te maken. Daar benevens zou het zich niet beter voegen, wanneer ik van de alom bekende en lieflyk zingende kanarie-vogels, die in Holland en elders veelvoudig worden uitgebroeid, veel woorden wilde maken, of schoon hier veel meer soorten als in Europa zyn, welke

I. Deel.

echter geen anderen wezendlyken onderscheid hebben, dan alleen in de kouleuren. Wyl zy in de tuinen aan het zaad grote schade doen, worden zy dikmaals in grote menigte geschoten, voornamelyk in den tyd, dat zy paren, en derhalven hoopswyze by malkanderen vliegen, waar na zy den liefhebbers van zoo klein wild braad, een keurlyk maaltyd verftrekken.

Om van de verscheide soorten van Droschelen veel te zeggen, is insgelyks nodeloos, om dat zy buiten dat genoegzaam bekend zyn. Edog kan ik niet met stilzwygen verby gaan, de mistasting, welke onze landsgenoten begaan, indien zy de wyndroschels sprecuwen noemen; deels om dat ik geen sprecuwen ken, die zoo groot is, als deze Droschel; deels ook om dat 'er geen zoo zwart als deze is, en eindelyk, om dat ik niet weet, dat een sprecuw zoo zeer op wyndruiven verzot is, als deze; alzoo dat wanneer men ze niet uit de wynbergen jaagde, als de druiven ryp zyn, veel druiven aan stukken gebeten en vernielt zouden worden, zoo dat de wyngaardenier weinig zoude te perzen vinden.

Hesychius en *Varinus* gelyk *Gesnerus* en uit hem *Houlinus* pag. 57. van zyn Vogelboek schryft, maaken gewag van een vogel, dien zy *Edolio* noemen. Vermids echter de duidelyke beschryving van dien vogel zich niet daar by bevind, en my derhalven onbewust is, welken vogel zy menen, zo zal ik u maar myne eenvoudige gedachten van een vogel ontdekken, die gelyk in Europa de koekoek altyd koekoek, altyd *Edolio* roept. Te weten, hier word een vogel gevonden, die in grootte, gestalte, kouleur en byna alle lidmaten, met den koekoek overeen komt, hoewel ik geen vogel koekoek heb horen roepen, zoo lang als ik hier ge-

Dd

weest

Kanarie-
vogel: zy:
veelhande
soorten
aan de
Kaap.

Droschel.

achsteit-
en of
Quikstaar-
in.

Beschry-
ving van
den vogel
Edolio.

weeft ben. Deze vogel onthoud zich zoo als de kockoek, nergens anders dan in dichte bosfchen, en tuffchen zeer hoge bomen; alwaar hy, fchoon 'er hier niet veel zyn, altyd meest echter 's zomers, zyne ftem horen laat, en duidelyk en klaar uitroept *Edolio! Edolio!* Ik heb hem dikwyls dit woord horen fchreeuwen, in de twee bosfchen, de hel en het paradys genaamt. Vermids nu over lange jaren in een van deze twee bosfchen een matroos om hals zoude zyn gekomen, dezelve echter altyd, als het gemene volk op de fcheepen, de zeilen en ankertouwen zal aanhalen, roept, zingt en fchreewt, *Edolio! Edolio!* ten einde een jegelyk zyne kragten te gelyk aanfpannen zoude, en die anders al te zware arbeid te lichter vallen moge, zoo heeft de gemene man de argwaan opgevat, dat deze matroos, als welkers ziel in dien vogel zoude gebannen zyn, daar ging waren, en zyne ftem nog altyd deed horen; en wierden zy in dat bygeloof nog meer gefterkt, om dat men den gemelden vogel, zoo lang als hy roept, zoo weinig als de kockoek, zien konde. Of nu deze vogel eenerlei soort is, met den kockoek, daar op wil ik juist niet ftyf blyven ftaan; ik ben ten minften van die gedachte; en geloof derhalven de oorzaak van *Gesnerus* en *Heuslinus* gantsch niet, als welke beweren, dat deze vogel van de Grieken wegens de gefalte van zyn lyf, *Edolio* zoude genaamt zyn.

Emmerlingen, Gilblingen, Emmeritzen.

De Emmerlingen, Gilblingen, Emmeritzen of Koornvogels enz., zyn in Duitfchland veel beter bekend, als ik ze befchryven kan. Wat zy nevens andere kleine vogels aan 't koorn voor fchade doen, is ook bewuft, zoo dat ik dezelve wel laten beruften, en my tot de Eenden wenden kan. Deze zyn ook meest bekend, zoo wel de tammen als de wilden. Ik zal al-

Eenden.

leenlyk zeggen, dat de tammen hier veel groter zyn, als in Duitfchland, hoewel niet zoo groot als een gans, tuffchen welke nog een merkelyke onderscheide is. Van de wilde Endvogels zyn 'er velerhande soorten, zoo dat ik te ver zoude geraken, ten ware ik dezelve alleenlyk naar hunne naam en kouleur befchreef. Want daar zyn eenden, die blauwe koppen hebben, en voor 't overige de gemene eenden gelyk zyn. Anderen hebben een kaffame-bruine hals en kop, komende voor 't overige met de andere eenden in kouleur enz., overeen. Wederom anderen worden gevonden, met een zeer brede bek. Wyders anderen, die wegens haar klein lyf een byzonderen naam dragen, daar onder de Schminten, Talingen, Schlobben enz., waar van de eene groter is als de ander, maar geen van hun drien kan de volkome grootte van een ander eendt beryken; zynde de Sminten de kleinften van allen, en ook het malfchften van vleefch. Op deze soort volgt de Taeling, die eenigzins groter is, als de Sminte, en dan de flobbe, die wederom de Taeling overtreft, maar nogtans de eigentlyke grote van een endvogel niet kan evenaren.

Hoede tamme Africaanfche.

Wilde Eenden.

Deze endvogels vallen hier zoo veel, dat of fchoon aan niemand verboden is, om dezelve te doden, men in korten tyd zoo veel kan fchieten, als men in ftaat is, om op den rug na huis te dragen. Daarenboven hebben de Jagers van den Heer Gouverneur verlof, om een gedeelte aan de burgers te verkopen, en als een buitekans voor haar te houden, mids dat zy zorg dragen, dat defzelfs tafel daar van nevens ander wildbraad kan worden voorzien. Derhalven behouden de gemelde Jagers haar ftrek alleen, en laten niemand diergelyke vogels doden, daar zy menen en weten, dat zy gemaklykft

lykt tot haar voordeel te bekomen zyn.

Faisanten zyn'er veel aan de Kaap.
 De Faisanten, welke hier Vefanten worden genaamt, worden hier in veel groter menigte als in Duitfchland gevonden, die by aldien niet fraajer en groter, de Duitfchen egter niets behoeven toe te geven. Zy zyn echter zoo wel daar als hier zoo bekend en gemeen, dat zy geene verder befchryving van noden hebben. De wyze hoe zy gevangen worden, en gemaklyk te bekomen zyn, is zoo wel in Duitfchland als hier gemeen, naardien men ze vangt of door een doek of bord, waar op een zulke vogel gefchildert ftaat, en waar achter de Vogelvan-ger zich verfhuilt, die het net over haar haalt, en ze aldus vangt; of men legt ftrikken van paardehair, zet ze op een plaats, rondom met groene in de aarde geftoke en dicht in malkander gevlochte takken omgeven, alwaar men 3 of 4 openingen laat, en deze ftrikken aan de takken van weerskan-ten vast maakt en uitspant, waar door de Faisanten kunnen komen. Van binnen en aan ieder ingang ftrooit men tarw, rogge of iets anders, zoo dat zy komende, om op dit koorn te azen, zy zich verhangen, of aan de poten ge-vangen blyven. Op deze laafte wyze heb ik zelf vele gevangen, welker vleefch my naderhand een keurlyke maaltyd heeft ver- fchaft.

Befchry-ving van en vogel-e dat de- fchryver oor het ademlein out.
 Veeltyds is my hier in 't oog gekomen, een vogeltje, dat groen-geel van borft, buik, en rugge was, edog eenigzins met graauwe verf vermengt. Niemand heeft my defzelfs naam kunnen zeggen, om dat zy denzelven niet wiffen. Na dat ik echter het Vogelboek van *Hennius* in han- den heb gekregen, heb ik uit pag. 143 gezien, dat het den naam van *Fademlein* of *Serinus* drage. Dit vogeltje, dat een weinig kleiner is als een Cysje, en derhalven on-
I. Deel.

der de Greuningers gerekent word, zingt ongemeen lieflyk, en aapt de Kanarie vogels na, waar mede het ook een gelyk lot treft, en dikwyls gedood, gefchoten en gegeten word, om dat hier nie- mand de minfte moeite wil ne- men, om de vogels tam te ma- ken, en t' huis eenig vermaak aan derzelve zang te hebben.

Ganzen.
 Wat aanbelangt de Ganzen, men vind alhier tammen, die met de Europeaanfchen in alles over- een komen, edog in verre na zodanige menigte en overvloed niet. Mogelyk om dat de inwo- ners alhier de vèren niet zoo zeer tot bedden gebruiken, als in Duitfchland. Want zy behelpen zich of met Matrassen van boom- wol of paardehair, of zy nemen in plaats van ganfe-vèren, die van Meeuwen, Duikelaars en andere wilde zee-vogels, aangezien deze laafte veel zachter zyn, als die van ganzen, zoo als ik zelf heb bevonden. Behalven dit zoeken de inwoners de menigte der gan- zen te myden, om dat het hen nog aan wilde ganzen, nog aan andere wilde vogels ontbreekt, welke hen een treffelyke maaltyd verftrekken, of fchoon zy dezel- ve niet aanqueken en grote kosten daar aan doen moeten, maar voor een fchoot buskruid en een wei- nig lood zodanige tractamenten ten allen tyden van 't jaar beko- men kunnen.

Wat de Kaapfche inwoners voor bed- den ge- bruiken.
 Naar zoo veel my is bewuft, Driederhan- de zoorten van wilde ganzen worden hier driederhande zoor- ten van wilde ganzen gevonden, te weten Berg-Krop- en Water- ganzen; welke hoe wel zy zich al- len gaarn in 't water onthouden, van elkander worden onderfchei- den, om dat zy of anders van kou- leur zyn, of in de grootte niet overeenkomen, of door 't een of 't ander deel van 't lyf uitmunten. De Water- ganzen. De water-ganzen komen met de tamme in kouleur en grootte meeft overeen, behalven dat zy een bruine ftreep over den rug
 D d 2 heb-

Krop-ganzen.

hebben, alwaar eenige groene véren mede onderlopen. De Krop-ganzen zyn daarentegen niet alleen veel groter van lyf, als de vorigen, maar ook van alle andere ganzen onderscheiden, om dat zy voor aan den hals, recht onder den bek een grote krop, zoo als zommige menschen dragen, die een lange krop, welke hen tot op de hartkuil hangt, hebben. De krop is aan de tong vast gegroeit, en moet hen in't vliegen niet weinig hinderlyk zyn, aangezien dezelve uitgesneden, schoon gemaakt en bereid, van de zoldaten en boeren tot tabaks-zakken worden gebruikt, waar in zy byna twee en meer pond gekurven tabak kunnen bewaren. De Berg-ganzen zyn ook veel groter, als een andere gans, en van de overigen onderscheiden, om dat zy blinkende groene véren op het hoofd en op de vlerken hebben, ook zich meest op't gebergte onthouden, en geen vlich zoo als de andere ganzen, maar louter gras, loof en andere aardgewassen tot hare spys gebruiken.

Berg-ganzen.

Het vleesch van alle deze ganzen is zeer lekker en aangenaam van smaak, zoo voort na den schoot schoon en klaar gemaakt; of anders als men ze uitgenomen, een paar dagen, want langer lyd het deze warme luchtstreek niet, op een koele plaats hangt, en dan klaar maakt. Ik heb dikwyls een van dezelve helpen eeten, en my altyd zoo wel als anderen, daar mede verzadigt, nooit qualyk daar by bevonden.

Grasmus.

De Grasmus, in 't Latyn *Ficedula* of *Curruca* genaamt, is na hare verscheide soorten alhier tamelyk bekend, en geneert zich niet alleen met wormtjes, maar doet ook aan rype vygen en wyndruiven tamelyk schade. En is onnodig, om iets meer van dezelve te melden, om dat zy overal zeer bekend is. De Greuninger, *Chloris* genaamt, is daarentegen hier

veel beter bekend, als in eenig ander oordt. Want hy is op den rug en over den buik gantsch grasgroen; heeft ook in den staart meest groene véren, en vertonen zich aan de wieken maar eenige zwarte. Ontrent de grote van het lyf, evenaart hy de Europeaansche Nachtigalen, welke wy hier gantsch niet hebben; en heeft eenigzins een brede bek, welke hem tot zyn voedzel zeer dienstig is, dat hy van het zaat der distels en andere kruiden haalt. Hy heeft een tamelyke luide en aangename stem, hoewel niemand alhier zich in deze mooije vogels en derzelve zang verlustigt.

Nachtigalen vallen aan de Kaap niet.

Alhier heeft men ook graauwe, groene en aschgrauwe Gibitzen of Hoepen, maar niet alle in zodanige grootte, dat zy by de Europeaansche kunnen worden vergeleken; want zommige zyn eenigzins kleiner als de Duitsche, voornamelyk de graauwe, en aschgrauwe; de groene echter, welke ongemeen fraai van véren zyn, komen de Europeaansche vry na; en wyl zy voor 't overige niets byzonders schynen te hebben, behalven dat de kuif op't hoofd niet lang, maar veel korter is, zoo is het ook niet nodig, om verder iets van dezelve te melden. Insgelyks doe ik ook van de Gieren, welke verscheidentlyk als roof-en stoot-vogels, buiten dat genoeg bekend zyn.

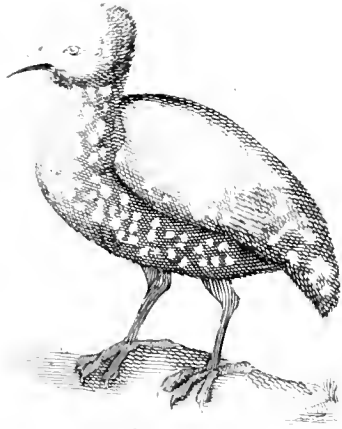
Verscheide soorten van Gibitzen of Hoepen.

Gieren.

En wat rede zoude ik hebben, om van de tamme hanen en hennen, zoo als ook van de kapoenen omstandig gewag te maken? Zy zyn tog buiten dat overal bekend genoeg, en zelfs in zommige Indiaansche landen zodanig, dat menig zoldaat en inwoner dezelve tegen zyn zin eet, om dat men ze aldaar beter koop als ander vleesch hebben kan. Wat is het ook nodig, om van de Indiaansche of Kalecutsche hanen en hennen verder melding te doen, alzo ik dezelve reeds onder het tam-

Kalecutsche hanen hennen en kapoenen.

Knorhaan.

Muggen of Honing-byen-Vreter.

Lepelaar of Pelikan.

Flamingos.

tamme pluim-gedierte gerekent heb. Dezelve zyn in gantsch Duitschland op de meeste plaatsen, even zoo bekend, byna als in Indie zelf; behalven dat men aldaar wyl ze in groter menigte worden aangewonnen, en overvloediger als in Duitschland te bekomen zyn, een zoo grote lekkerny niet daar van maakt, als wel in Europa.

Knorhaan
Knor-
u.

Ondertusschen vind men onder de wilde hoenders een soort, welkers benaming ik niet anders kan geven, dan als ik ze van de Europeanen alhier heb ontfangen, en die het mannetje doorgaans Knorhaan en het wyfje Knorhen noemen. Zulks geschied om dat zy verraders van haar en alle andere vogels zyn, welke zy door haar sterk schreeuwen: *Krak, krak, krak*, voor den verby reizende of hen jagende menschen waarschouwen, en tot den aftogt aanraden. In grootte zyn zy de tamme hoenders gelyk; hebben gespikkelde rode en witte met aschgrauw gemengde veeren; een korten bek; geelachtige poten, en op het hoofd zwarte vèren. Hare vleugels zyn van die zelve bonte kouleur; zy konnen met dezelve niet ver vliegen, maar een weinig hoog zynde, vallen zy ten eersten weder neder. Zy onthouden zich gaarn in de wildernis alwaar zy hare nesten in dichte struiken maken, en hare eieren, hoewel niet meer dan twee gelyk, uitbroeden. Haar vleesch is wel zoo wit niet, als dat van tamme hoenders, ook niet zoo malsch, maar des niet tegenstaande goed en aangenaam van smaak. Vele worden enkelyk geschoten, ten einde zy niet meer Krak; krak roepen; en de andere vogels storen mogen. Of nogtans dezelve de vogel is, die by *Aristoteles Krex* word genaamt, zulks zal ik den Lezer laten oordelen.

Water-
hoenders.

Van de rechte Waterhoenders

is my maar eene soort bekend, welke zich niet in zee maar in zoet water onthouden. Zy zyn heel zwart van kouleur en veeren, voor 't overige een hen in alles gelyk, behalven niet zoo groot als een boere hen. Deze waterhoenders nestelen gaarn in riet, ten einde zy niet gezien en gedood worden. Zy maken daar in op het water haar nesten, en broeden aldaar hare eyeren uit; hoe veel echter op eenmaal, is my onbewuft. Het vleesch daar van is niet heel lekker, en worden zy ook zelden geschoten, ten ware de Jagers niet anders konnen bekomen.

Van de Havikken heb ik niet anders te melden, dan dat zy schadelijke roofvogels zyn, en nog vreugde nog vermaak, maar dikwyls veel verdriet aanrechten, te weten, als zy den vogelvangers de vogels verjagen, of den huislieden haar tamme pluim-vee ongewaarschouwt en zonder vrees ontfelen. Derhalven word hen ook zoo als de valken dikwyls een kogel of een goed schoot schroot na gezonden, waar door zy het lucht-element verlaten, en op de aarde vallen, en zelf aan anderen ten roof verftrekken moeten.

Havik

Men vind hier ook Exters, Hexen of Exters. maar op verre na in zodanige menigte niet, als in Duitschland. Wat de oorzaak zy, waarom zy zich niet zoo zeer als andere vogels vermeerderen, zulks is my onbewuft, ten ware men wilde zeggen, dat de roofvogels, welker getal zeer groot is, haar nadelig zyn, en haar in de vermeerdering verhinderden, 't welk echter niet wel waarschynlyk is.

De Henflingen of vlasvinken Henflingen of vlasvinken hebben een aangename zang. vermeerderen zich daarentegen niet alleen zeer, maar zingen ook fraai, en geven een zoet geluid, als zy zich nevens de Kanarievogels en andere laten horen. Daarboven is haar vleesch zeer deli-

caat en aangenaam te eten, voornamelyk gefchoten, geplukt, gezuivert en naderhand gebraden.

Kern of Steenbyter.

De Kern of Steenbyter, in't lating *Cocotbrauster* genaamt, is een zoort van kleine vogels, en alhier of fchoon weinig Kerzen geplant, en wegens het heftig vernielen van deze en andere vogels gantsch niet konnen worden aangequeekt, echter zoo goed als in Duitschland bekend. Want in plaats van kerze-ftenen, welke aldaar hare spys is, hebben zy hier de wilde olyven en andere ftenen, van welker pit zy zich bedienen, en even zo vet worden, als van de kerze-ftenen. Voor 't overige zyn deze vogels de Europeaanfchen byna in alles gelyk, en zoude het derhalven nodcloos zyn, om iets meer van hen aan te halen.

Kraajen.

Het Kraaje geflacht vind men hier ook, en heeft tamelyke overvloed aan spys, dien zy zoo wel aan de oevers rykelyk vinden, als zich op de velden en ongebouwde landen met koorn en allerlei wormen verzadigen konnen. Vermids zy weinig worden doodgefchoten, om dat niemand na haar vleefch graag is, zoo zouden zy zich vry meer vermeerderen, ten zy de andere roofvogels hen zomtyds bezochten, en haar tot spys gebruikten.

Zee kraajen.

De Zee-kraai, welke hier heel zwart en tamelyk groot van lyf is, heeft meer gevaar, om gedood te worden, deels om dat haar vleefch aangener van fmaak is, als dat van de andere, en ook wyl hare veeren zeer zacht zyn, en voornamelyk tot floelkuffens, en ook wel in beddens gebruikt worden.

Kraanvogels zyn zeer groot aan de Kaap.

Kraanvogels zyn hier genoeg, en in zodanige grootte, als zy nauwlyks elders worden gezien, of fchoon voor 't overige aan dezelve geen onderscheid ten opzicht van de veren, en de gantsche ui-

terlyke gedaante gevonden word. Ik weet my te binnen te brengen, dat een goed vriend een van dezelve heeft gefchoten, die ruim twaalf pond zwaar gewigt heeft gewogen, en op zyn bevel gebraden wierd. Wanneer hy echter op tafel quam, waar aan ik mede zat, was zyn zwart vleefch, hoewel hy anders zeer lekker toegemaakt was, zodanig vol aders, taai en hard, dat een iegelyk nauwlyks drie ftukjes daar van genuttigen wilde. Voor 't overige is het gewis, en heb ik het zelf menigmaal gezien, dat deze vogels, als zy in gezelfchap, zoo als doorgaans gefchied, in de wydens gaan, en gras, flangen en andere infecten willen vreeten, altyd eenige fchildwachten rondom uitzetten, die op een poot ftaan, en het hoofd heen en weer draagen, om aan alle kanten, te zien, of niet iemand te na komt, en hen onverhoeds overvallen. Dit doen zy ook by nacht, en houden de wakers daarenboven een fteen in de rechter poot, om niet van den fleep overmeestert te worden, maar door het vallen van den fteen, haar poft te blyven waarnemen.

Van de Lerchen of Leeuwerken, zal ik als van in Europa zeer wel bekende vogels, geheel niet veel woorden maken, om dat zy alhier aan de Kaap gelyke eigenschappen bezitten, en niets byzonders hebben, behalven dat zy nooit tropfwyze, zoo als in Duitschland, by malkanderen gevonden worden.

Lerchen of Leeuwerken.

Van de grote vogel, wegens defzelfs brede bek Lepelaar, en door de onkundige Pelikaan genaamt, kan ik verzekeren, dat dezelve alhier menigvuldig aangetroffen, en van de inwoners Slangenvreeter genaamt word: edog niemand zal derven onderftaan te beweren, dat hy 'er ooit een heeft gezien, die de borft aan ftukken pikt, als by zyne jongen voeren

Lepelaar Pelikaan.

voeren of anders verzorgen wil, zoo als tot nu veelvoudig gefchreven, en verkeert daar voor gehouden is. Want behalven dat hy met zyn brede, lange en ook rechte bek, van voren rond als een lepel, niet bequaam is, om daar mede zyn eige huid op te halen, zoo vind hy overvloedig voedzel aan flangen, kikvorfchen, padden, en andere vergiftige wormen, zoo als ook aan uitgeworpen moffelen, waar mede hy zich zoo wel als zyne jongen verzadigen kan.

Hy is overal afchgrauw, behalven de flagpennen, die zoo als van de florken of oyevaars zwart zyn. De poten of benen zyn zwart, en veel langer als die van een oyevaar. Zyn lyf overtreft een gans zeer veel, maar de hals komt daar mede overeen. De oogen zyn graauw, en de flaat is naauwlyks een halve voet lang. Wegens deszelfs spys zal hem niet licht iemand doden, als waar mede hy veel goeds doet, en de fchadelyke dieren opfnapt, welke anders voor menfchen en vee nadelig zyn. Ondertuffchen wanneer het gebeurt, dat den een of den ander hem mogt nedervellen, word zyn vleefch wegens zyn spys niet geacht, maar als onnut wegge worpen, en de dader daarenboven in boete geflagen.

Voor 't overige vind men hier een zoort van Zee of Water-Vogels, waar van ik niet kan verzekeren, dat ik ze onder haren rechten naam breng, vermids de geen dien de inwoners alhier dezelve geven, mynes wettens byna by niemand aangetroffen word. Namelyk zodanige vogel, die zoo groot is, als de grootste gans, dog niet veel op 't land is, maar den meesten tyd op het water doorbrengt, zich aldaar met vifchvangen geneert, en des avonds en by onftuimig weer na zyn neft, 't welk hy doorgaans in de hoge bomen, of ruwe klippen

maakt, vliegt, word *Malagas* genaamt. Deze *Malagas* is zeer fraai in 't oog, hebbende witte en zwarte veeren onder malkanderen gemengt, met graauwe flippjes. Zyn bek is eenigzins smaller als die van een endvogel, en heeft op beide zyden zeer fcherpe korte tanden. Een vifch ziende, duikt hy onder water, en knapt hem zoo behendig, dat men niet eens kan merken, of hy 'er een heeft gevangen, of niet; en zulks gefchied enkelyk tegen den tyd, dat hy weder uit het water wil. De poten zyn wat korter als die van een eend, en flaan ook een weinig meer achter uit, zoo dat hy niet wel gaan kan. Uit dit alles blykt klaarlyk, dat deze vogel onder het geflacht der Duikelaars behoort; hoe hy echter moet worden genaamt, kan ik niet weten; heb hem ook deswegen niet onder de andere Duikers gezet.

Onder de vogels, die zich meest in 't water onthouden, behoren insgelyks de Meeuwen, in 't latyn *Larus* genaamt. Zy zyn van verfcheide grootte en kouleur, alzo 'er eenigen graauw, anderen zwart met witte veeren daar onder, gekleed zyn; zommigen vind men daarentegen witachtig, hoewel niet zoo groot als de anderen. Ondertuffchen komen zy allen met een eend tame-lyk overeen, behalven dat haar bek spits, en die van een endvogel breed is. Hare veren worden alhier in veel groter achting gehouden, als die van ganzen, vermids zy zeer klein en fyn zyn, en derhalven door het beflapen niet behoeven zacht gemaakt te worden. Om dieswille gebruikt men ze ook tot beddens, en worden 'er jaarlyks veel duizend gefchoten en geplukt. Of het vleefch van dezelve goed is? zulks kan ik niet zeggen, om dat ik het nooit heb geproeft; ondertuffchen ben ik van gevoelen, dat het

Meuben of Meeuwen.

het zeer tranig moet zyn, om dat hare voornaamste spys uit visch bestaat, die dezen smaak in al het vleesch verwekken, en welke zy zeer begerig zwellen. Zy maken hare nesten op klipachtige eilanden of hoge bergen, van de welke water aftroomt, en broeden aldaar hunne eieren uit; 't welk hier doorgaans in October of November geschied. De eieren, waar van zy 'er gemeenlyk drie of vier in een nest leggen, zyn als men ze kan bekomen, zeer wel te eten, alzo het wit in 't koken niet zoo hard word, als dat van een hoender-ey, maar altyd als koud vleeschnat lilt. De schalen van zommige eieren zyn gantsch wit, en andere met donkerbruine spikkeltjes heel dicht bezet; en de eieren zyn doorgaans zoo groot, als het grootste eende-ey.

Van de Meezen.

De Meezen hebben alhier byna ontallige veranderingen, zoo ten aanzien van de grootte, als ten opzigt van de kouleur, welke allen uitvoerlyk te beschryven, en ieder een byzonderen naam te geven, myn werk nog myn voorneemen is, te meer om dat ik zoo als ik hier voren reeds hebbe gezegt, niet van zins ben, om een historie van de dieren, veel min van de vogels op te stellen. 't Geen ik echter hier ontrent doe, geschied ten gevalle van u, om enkelyk te tonen, dat ik ook in dit stuk zoo veel tot myn voornemen dienstig, niet nalatig of achteloos geweest ben. Ten einde gy nogtans moget zien, dat myn bericht met de waarheid over een komt, zoo zal ik ten minsten vierderhande soorten van Meezen op tellen, welke zeer wel eenige aanmerking waardig zyn.

Dienvolgens ziet men een der kleinste soort van Meezen, die een blaauwen kop, witte vlakken by de oogen, en een gele buik hebben. Wederom zyn 'er anderen, die wel zwarte koppen heb-

ben, maar nogtans in de grootte onderscheiden zyn. Wederom anderen met een zeer langen staart, die met de overige proportie van haar lyf gantsch niet overeenkomende is. Voorts zodanigen, die op haren zwarten kop een witte vlak hebben, terwyl de buik geel en de poten groenachtig zyn. Insgelyks is 'er een soort met een rode vlak op den kop, roodachtige poten, zwarte wicken, en een zeer klein lyf. En eindelyk eene, die de grootste is, en de vinken niet veel behoeft te wyken; deze is schoon geelgroen, en praalt met een zwarten kop.

Alle deze Meezen hebben een lieflyke zang, dog krygen zy den zelve nog beter, door de gestadige bywoning der kanarie vogels, die dikwyls by hopen onder hen zitten, en een aangenaam geluid onder elkander maken. By aldien hier als in Europa Liefhebbers waren, die eenig vermaak in diergelyken vogelzang schepten; zoude men uit allerhande vogels een zodanige aangename muziek by malkanderen kunnen brengen, als ergens in de wereld te vinden en aan te treffen zoude zyn.

De Mugge-honig of byen vreeter willen zommige mede onder de Meezen tellen, edog ik weet niet, of hy wel gevoeglyk daar onder kan getrokken worden, alzo zyn zang gantsch anders is, als die der Meezen; daarbenevens is zyne spys van die der Meezen ook gantsch byzonder, en eindelyk zyn zyne kouleuren en geschilderde veeren van die der Meezen zeer ver onderscheiden. Want zyn zang is zoo fraai niet als dien de Meezen hebben. Zyne spys bestaat of in vliegen, honig of byen, waar van de Meezen insgelyks niets vreeten. Zyne verf is onder aan den buik bleek, en van boven blaauw; en in de wicken en staart heeft hy zwarte veeren, van welke kouleur de poten ook zyn. Hy heeft een zeer harde,

Mugge-Honig-byen-vreeter.

harde, lange, rode en rechte bek als waar mede hy de byen vangt, en de honing vreet. Deze vogel, wyfl menigmaal den Hottentotten den weg, waar zy honing zoeken moeten, die de wilde byen in re- ten van ſtenen hebben gelegd, ten einde om die te halen, eer en al- vorens dezelve door de ſterke hitte van de zon ſmelt en weg loopt.

Behalven deze kleine vogels, vind men 'er hier een, dien de in- woners geen naam weten te ge- ven. Hy kan zynen hals keren en wenden, werwaards hy wil, zonder het lyf te bewegen. Hy is eenigzins groter als een vink; heeft gefpikkelde veren, en ach- ter en voren twee klauwen, een korte en een lange, byna als de Nachtegalen. De klauwen aan de poten zyn tamelyk lang; en de tong echter nog langer, welke hy zeer wyd uitſteken kan. Van voren loopt zy zeer ſpits toe, en is zoo ſtyf, als een naald, waar mede hy de menſchen in de hand kan ſteken. Aan den buik is de- ze vogel geel, en draagt hier den naam van Lang-tong. Of hy ech- ter niet gevoeglyker den naam van den adder konde ontleen, als waar mede hy en de beweging van het hoofd en de lange ſpitze tong gemeen heeft, en derhalven Adderhals of Addertong konde worden genaamt. Zoo als ook of hy wegens zyne ſpys, die hy van mieren heeft, niet Mieren-vreeter heeten konde? zulks laat ik aan het oordeel van den Lezer, ter- wyl het zeker is, dat zyn vleefch niet onaangenaam te eeten is, zoo als ik zelf menigmaal heb bevon- den.

Een zoort van vreemde en zeld- zame zeevogels vind men alhier, welke men niet overal zal aantref- fen. Vermids ik den zelve by geen Auteur uitvoerlyk beſchre- ven vind, zoo kan ik hen ook geen anderen naam geven, dan den geen welke zy van de inwo-

I. Deel.

ners alhier ontfangen, die hen Pin- guinen noemen. ^{Pinguinen.} Wat my aanbe- langt, ik ben van gevoelen, dat zy aldus zyn genoemt, wegens hare byzondere vettigheid, waar mede zy zodanig zyn bezet, dat haar vleefch zelf tranig of navifch- ſpek ſmaakt. Het lyf van dezen vogel heeft de grootte van een gans. De veren welke hy draagt, komen met diers-hairen overeen, als vogels veren, van kouleur wit- achtig of afchgrauw. Zyne flag- veren zyn kort en met de anderen van gelyke natuur. De bek is zwart en de poten zyn heel bleek- groen. Hy onthoud zich meeft den gantſchen dag in de zee, of anders dicht by ſtrandt, ten einde hy in zee kyken, en de komſt der viſſchen zien kan. Wegens het gebrek van flagveren kan hy niet vliegen, maar moet zich aan land met huppelen, of als men hem te nia komt en aantast, met byten be- helpen. Daarentegen is hy in 't water zeer ſnel en behendig in het duiken, en viſchvangen, als wel- ke zyne ſpys zy, en waar van hy zoo tranig word.

Voor 't overige onthoud hy zich by nacht op de zeeklippen, alwaar men ze in hare neſten zeer licht vangen en doden kan, om dat zy niet weg lopen kunnen, maar zich alleenlyk met vinnig byten verde- digen moeten. *Olaus Dapper* in zyne beſchryving van Africa meld, ^{Valſch be- richt van Dapper.} pag. 617. b. dat deze Pinguinen hare eieren in 't zand begraven, en dezelve aldaar door de hitte van de zon laten uitbroeden. ^{Word we- derlegt.} Onder- tuſſchen toont de ondervinding heel het tegendeel, om dat zy ha- re neſten op de zeeklippen en an- dere klipachtige eilanden maken, aldaar hare eieren leggen, en zelf broeden. En weet ik, dat wel duizend diergelyke neſten op het klipachtig eiland van de Baay Fal- zo, op het Daſſen-eiland en ande- re, in den mond van de Saldanha- Baay leggende, gevonden wor- den, waar in men de eieren met

E. c

de

Wyfl de
Hottentot-
ten den
weg tot den
honing.

Beſchry-
ving van
de klauwen
van den
vogel zom-
er naam.

Eet hier
orgaans
lang-tong.

de ouden aantreft, welke zy broeden. Het is ook zeker, dat jaarlyks eenige duizend diergelyke eieren van de gemelde plaatzen gehaalt, en den regerenden Gouverneur tot een delicateffe gebragt worden. Diergelyke eieren, welke zoo groot zyn als een eendeney, en van buiten met donkerbruine spikkeltjes getekent zyn, heb ik dikwyls ontfangen en gegeten, welke my, wyl het wit zoo hard niet word, als dat van een gans, eend of hoender-ey, altyd veel beter hebben gefmaakt, als een hard hoender of ander ey.

Daarentegen is zeker, dat haar vleefch gelyk *Dapper l. c.* meld, zoo tranig is, dat het gantsch niet kan worden genuttigt, ten ware men het drie of vier maal in versh water opkookt, en met boter of vet braden laat, waar door het eindelyk goed van fmaak en murf word. Daarenboven is ook gewis, dat de gemelde vogels alle avonden, wanneer de zon begint onder te gaan, zich uit de zee na hare nesten begeven, 't welk als dan met zwemmen of huppelen onfeilbaar moet gefchieden, gelyk ik zulks zeer dikwyls in de gemelde Baay Falzo, alwaar men doorgans eenige regimenten aantreft, die op visch loeren, waargenomen heb.

Van de
Paauw.

De Paauw is als nu een al te bekende vogel, dan dat hy een wydlopige beschryving zoude van noden hebben; aangezien men hem aan alle oorden en hoeken van gantsch Europa vind; derhalven zeg ik alleenlyk, dat de Paauwen alhier zelden zoo lange en schone staarten hebben, als die van Europa. Waar door het echter komt, zulks is my onbewuft. Ondertuffchen acht ik, dat hy zyne staart-veren in het wilde veld verliest, alzo men zomtyds stukken daar van vind, of dat de Jakhazen of vosschen, en miffchen ook wel andere dieren, ja zelfs vogels, dezelve uitpluk-

ken, voornamelyk als hy den staart opzet en daar mede praalt. Ik heb zyn vleefch gegeten, maar bevonden, dat het tamelyk hard is, zelfs langer gekookt, als eenig ander vleefch. Het laten verfterven helpt wel een weinig, maar niet veel, om dat men het wgens de fterke zonne hitte niet lang derft laten hangen, zoo men het anders frifch wil houden.

De Raven zyn alomme zeer bekende vogels, en vind men bezwaarlyk een land, daar zy niet t'huis zyn. Gelyk nogtans ieder land byzondere eigenschappen heeft, zoo is ook de kouleur van deze vogels in alle landen niet eenerlei. Want in zommige zyn dezelve zwart, in andere graauw, in andere wit, en in andere wederom bond of zwart en wit. Hier aan de Kaap heb ik gantsch zwarte, zoo als ook zwarte met een witten buik en witte vlak op het hoofd, en ook graauwe gezien, terwyl in andere landen voornamelyk door gantsch Indien, geheel witte aangetroffen worden, welken van de Inwoners aldaar den Papagaayen gelyk worden geacht, om dat zy ook praten en andere dinge leren. Edog dit is niets nieuws; ik heb in Amsterdam een gantsch zwarte Raaf heel duidelyk horen zeggen, *Goeden dag Swager.*

Van de
Raven.

De Patryzen zyn overal genoegzaam bekend, maar in een gewest niet gevedert, als in 't ander; daarenboven is de grootte alomme niet eenerlei. De geen die ik hier heb gezien, zyn ontrent zoo groot, als een tam hoendje, byna eens zoo groot als een duif, maar niet zoo lang van lyf. De veren zyn roodachtig, met zwarte ovaal-ronde vlakken bezet. De bek is fcharlake-rood; de poten zyn donkergraauw, en de hals is daarentegen een weinig lichter van kouleur. Ik heb ze dikwyls met strikken van paardhair

Reb-
Vehoenders
of Patryzen.

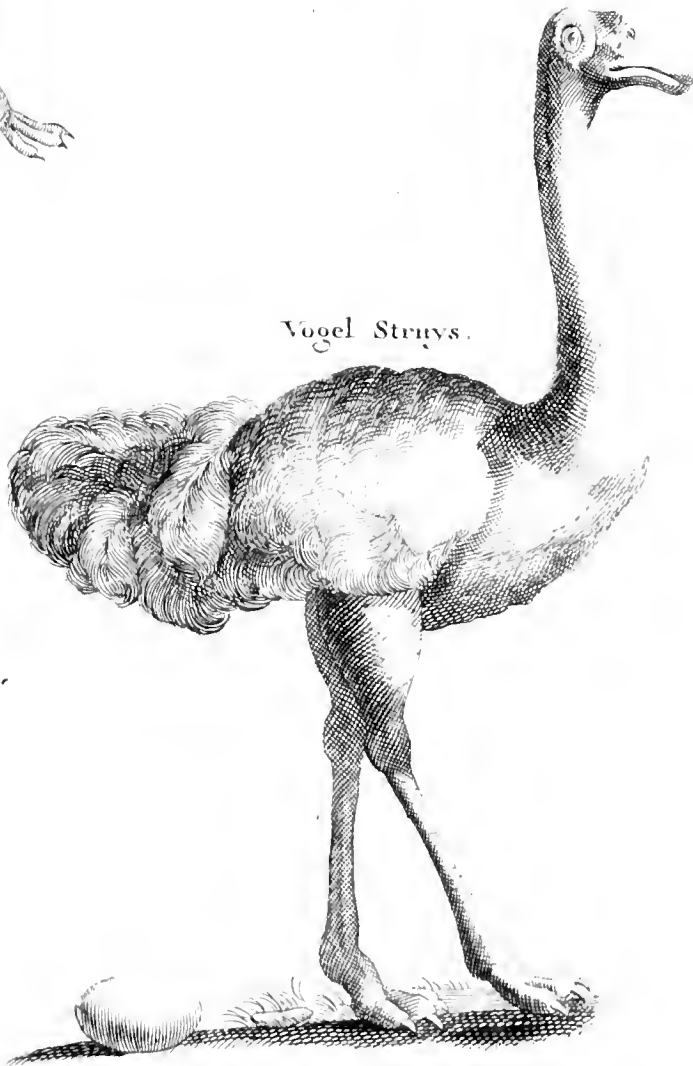
Indiaansche Paauw.

Indiaansche
Mus.

Vogel Struys.

hair gevangen, gelyk hier voren van de Faifanten gemeld is. Het vleefch van deze vogels is zeer goed, en word hier zoo wel als in Europa voor een lekkerny gehouden; of 'er fchoon hier veel meer worden gevonden en gevangen, als in Europa of andere gewesten der waereld.

De vogels, welken men wegens hare rode verf, die zy of aan de borft, bek, ftart, of elders hebben, Roodborsjes, Roodbaardjes, Roodftaartjes en mifchien nog anders noemt, worden hier in een talloze menigte gevonden; en wyl zy doorgaans tropswys vliegen, zoo dat'er menigmaal 100. en meer by malkanderen zyn, en of op een boom alleen vallen, voornamelyk in den herfstyd, dat is, in April en Maart, of anders in het korte en eerst jong weder uitspruitende gras zich begeven, by hopen gefchoten en gedood; en heb ik dikwyls gezien, dat'er in eenen fchoot met fync hagel 30. 40. 50. en ook wel meer te gelyk zyn blyven leggen. Het vleefch, hoewel aan zich zelf zeer klein en naauwlyks een mondvol uitmakende, verwekt de aangenaamfte fmaak, voornamelyk gebraden en met Indiaanfche Salaad, Atiar genaamt, gegeten. Zy doen de Gaardeniers aan het zaad zoo als ook aan de rype vygen, grote fchade; of zy echter ook wormen, muggen, of andere kleine beeftjes eeten, 't welk ik wel geloof, daar van heb ik geen vafte ondervinding.

Wie zich aan wilde vogels verluftigen, en zyn maag daar mede verzadigen wil, vind ook verfcheide zoorten van Snippen, konnende niet alleen de Riet-fnippen, die op de borft roodachtig zyn, in een grote menigte bekomen, maar daar worden hem ook dikwyls houtfnippen, die zich in de bosfchen onthouden, aan geboden. Staan dezelve hem niet aan, zoo kan hy zich met twederhande

I. Deel.

zoorten van waterfnippen verquikken, waar van de eene gaarn in de vlietende en de andere in de ftilstaande waters zich onthoud. De eerste is afchgrauw van borft, en de andere wit, met een roodachtigen kop. Alle deze fnippen hebben lange, rechte en harde bekken. Onthouden zich lieft op vochtige plaatzen, alwaar zy de wormen licht krygen en tot hare spys gebruiken kunnen. Zoo menigmaal als zy my zyn voorgezet, gelyk dikwyls is gefchied, heb ik my daar mede, voornamelyk S. V. met haar drek verquikt, om dat zy ongeledigt beft zyn. Hier van echter zyn de inwoners alhier weinig Liefhebbers, wyl zy of niet weten, hoe ze moeten worden klaar gemaakt, of niet graag daar na zyn. Ondertuffchen vind men voornamelyk de Boec of Poelfnippen in zulke menigte aan de oevers by malkanderen ziten, dat dikwyls in eene fchoot 10 en meer te gelyk getroffen worden, en leggen blyven.

Van de Zwaluwen zyn my alhier drierhande zoorten bekend, waar van de eene op den rug, kop en ftart zwart, en aan den buik wit is; de tweede is t'eenemaal zwart, en byt de tamme huiszwaluwen uit hare nellen, en worden derhalven Roof-zwaluwen genaamt, en het derde zwaluwe geflacht is eenigzins graauwer over den rug en het lyf, als de twee andere zoorten, en heeft aan de poten lange veren. Alle deze zwaluwen blyven het gantsche jaar door hier, edog ziet men 'er in den drogentyd of zomer meer als in den regentyd of winter.

Behalven deze landzwaluwen is my nog een byzondere zoort bekend, welke ik echter al zoo min gaarn heb gezien, als myne Reizenoten. Zy word van de Zeevaarders niet onbillyk zeezwaluwe genaamt, wyl zy de zwarte verf, de fnelheid in 't vliegen, en alle andere eigenschappen met de

E e 2

Land-

Roodhal-
en en ha-
zoorten.

Boec of
Poelfnip-
pen.

Zwaluwen
en hare
zoorten.

Verfcheide
zoorten
van fnip-
pen.

Rietfnip-
pen.

Zee-zwa-
luwe.

Landzwaluwen gemeen heeft, behalven dat zy een weinig groter van lyf is, voor zoo veel men van buiten zien kan. De Vogelbefchryvers geven haar den naam van *Apus*, als of zy geen poten had, 't welk nogtans tegen de ondervinding ftryd. Daarentegen is het waarachtig, dat hare poten gantsch kort en daarenboven met veren tot byna aan de klauwen bezet zyn. Deze Gierzwaluwe komt zelden aan een fchip in de open zee, zonder dat kort daarna, ten langften binnen twee dagen, een zware storm daar op volgt, gelyk ik zulks zeer dikwyls met verdriet bevonden heb. Zy zwerft ook dikwyls ontrent een fchip, zonder ergens te gaan zitten, ten ware achter op het roer, alwaar zy een weinig geruft hebbende, wederom eenigen tyd vliegt, tot dat zy na verloop van ontrent een uur wederom uit het gezicht raakt. De Scheepsluiden hebben reeds de vaste ondervinding van haar mede brengen; en maken zich ten eerften tot het afwachten van een storm gereed, en zien niet gaarn, ja verbieden uitdrukkelyk, dat iemand, die de zaak onkundig is, zoude derven onderftaan, om deze zwaluwen fchade toe te voegen, buiten twyfel, om dat haar als dan een zwaarder ongeluk mogt overkomen; weet anders de oorzaak niet te doorgronden.

Gelyk 'er velerhande zwaluwen worden gevonden, zoo zyn 'er ook verfcheide zoorten van Muffen of Muffen, welke echter wyl zy zich niet als de zwaluwen van muggen maar met koorn generen, en het zaat zoo wel op 't veld als in de tuinen vernielen, niet verdienen, na hare zoorten hier befchreven te worden, of dat men haar onderscheid aantoot, of zich lang daar mede ophoud. Genoeg, dat zy in grote en verfekander ongelyk zyn, of fchoon zy ontrent haar verdrietige en na-

Spatzen,
Muffen of
Moffen.

re zang met malkanderen overeenkomen.

Onder de Spechten is my alhier geen beter bekend, als de Groene Specht, die zich meeft laat zien en horen. Hy woont hier zoo wel als in Duitfchland, in bofchen, en pikt met zynen langen en rechten bek aan de bomen, alwaar hy zyn voedzel aan de kleine houtwormtjes zoekt, edog maakt hy zyn neft niet altyd in en op de bomen, maar op de hoge en onge-naakbare spitzen van klippen, alwaar hy meent, zeker te zyn. Zyne kouleur is groen met rode vlakken op den kop en op de borft, 't welk ongemeen fraai ftaat. Zyn zang is zeer weinig, en hoort men hem byna gantsch niet, ten zy men hem liftig beloert, en naauwe aching daar op geeft.

De Staren of Spreeuwen ziet men by de huizen zeer zelden, maar wel aan 't water, voornamelyk daar veel vee in de wyde loopt, om dat zy uit den mift haare gewoonlyke spys zoeken. Tegen den herfft, wanneer de druiven ryp worden, 't welk in February en Maart gefchied, komen zy by hopen en troupswyze in de wynbergen, pikken met hare spitze bekken de beziën aan ftukken, zoo om de zap daar uit te hebben, als om de korrels daar uit te vreeten; derhalven kan men dezelve niet anders verjagen, als met fchietgeweer, waar mede zy gedood, of ten minften fchuw gemaakt worden. Ondertuffchen moeten in een wynberg altyd twee oppaffers of meer zyn, naar mate dezelve een weinig groot is, en veel wyngaarden bevat.

Aan de vlietende waters en zee-oevers onthoud zich hier een vogeltje, 't welk *Gesnerus*, en uit hem *Heuslinus Lys-Flicker*, of *Steinbicker*, de Latynen *Cinelus*, en de inwoners alhier of Hollanders *Strandloper* noemen. Het is op den rug, kop en ftaart afchgrauw,

Staren.

grauw, en aan den buik wit; heeft een donker-bruinen rechten en eenigzins langen bek, en licht-rode poten. Het zoekt aldaar aan de wormen zyn voedzel, en beweegt zyn staart altyd, zoo als de quikstaarten. Het vliegt ook zeer dikwils op, maar nooit ver. Of schoon het konde worden gefchoten, zoo gefchied zulks nogtans zeer zelden, om dat zyn vleefch niet heel goed is, 't welk ik echter nooit geprobeert heb.

De grootste, sterkste en zwaarste onder alle vogels, die een middelmatig paard in hoogte niet veel behoeft te wyken, ik meen de Struisvogel, is hier in zodanigen overvloed en getal, dat men naauwlyks een quartier uurs ver door het veld gaat, zonder den zelve te zien, 't zy een alleen, of verscheiden by malkanderen. Vermids deze vogel ten opzicht van zyne uiterlyke gedaante buiten dat genoegzaam bekend is, ook de-veeren, zoo wel het manelyk als vrouwelyk geflacht tot cieraad dienen, of schoon zy van natuur maar zwart en wit zyn, en naderhand eerst met andere verwen geverft worden, zoo is 't onnodig, om iets meer daar van te melden; te meer, om dat men weet dat zy licht tam gemaakt worden, gelyk zulks aan verscheide Hoven van Mogendheden en hier in de Vesting de Goede Hoop dagelyks te zien is, alwaar zy over het bolwerk gaan, voor de wachthuizen staan blyven, en niemand daar uit laten, danna dat men hen een stuk brood gegeven heeft. Als men ze echter plagen wil, zoo slaan zy met hare poten, waar aan zy klauwen zoo als een hert of wilde bok hebben, als een paard achter uit, met zodanig geweld, dat zy een man gemaklyk omver zouden slaan, gelyk ik zeer dikwyls gezien heb.

Niets is aan dezen vogel minder geproportioneert als de kop,

welke met de gantsch lange, dikke en sterke poten, zoo als ook zwaar en dik lyf, en langen zwanen-hals, gantsch niet overeenkomt, door dien dezelve niet groter is, als een ganze-kop, en daarenboven de bek gantsch kort en spitsachtig, ontrent als die van een eend is.

Zyne eieren zyn daarentegen groot genoeg, en van tamelyke zwaarte, zoo dat men het binneste van 30 hoender-eieren zeer licht in een struizen-ey doen kan. Zy zyn goed om te eeten, voornamelyk geroert, of in gebak, op welke wys ik ze zelf menigmaal genuttigt heb; en konnen in zulk geval gemaklyk vier menschen aan een alleen haar genoe-gen eeten.

Alle de Auteurs, die tot nu van de Struizen hebben geschreven, daar onder *Francius in Histor. Animal. p. 277.* en anderen meer, hebben beweert, dat de Struizen hare eieren in 't zand leggen, en door de zon en 't zand laten uitbroeden; maar door dien my gantsch het tegendeel uit de ondervinding bewuft is, en meer dan hondertmaal den Struis of Struizen, die by beurten broeden, van hare nesten gejaagt, de eieren met my genomen, en nog goed, opgegeten en verteert heb, zoo is het, hoop ik, niet te twyfelden, dat zy hare eieren zelf broeden, te meer vermids ik 'er verscheidemalen zodanige heb gerooft, waar in de jongen reeds op 't uitkomen waren, en den volgenden dag zekerlyk uit de schalen zoude zyn gekropen, gelyk ik dan eens uit een nest 5 eieren hebbe met my genomen, in welke allen reeds volkomen kuikens waren.

Ondertuffchen is het zeker, dat als men de eieren van een Struis maar aanraakt, en daar na onbeschadigt laat leggen, dat het beest die zelf aan stukken breekt, en niet meer daar op gaat zitten,

E e 3 'twelk

Worden zelden gefchoten.

Van de Vogel Struis.

Hoe de struizen brood beelen.

Hebben kleine koppen.

De Schryver wederlegt het bericht van eenige Auteurs.

Wederleg-
ging van
een ander
val di be-
richt.

't welk een teken van een byzonderen reuk in dezen vogel zyn moet. Wyders is ook gewis, dat hy zyne uitgebroeide jongen niet ten eerften verlaat, zoo als andermaal verkeert bericht word, maar dat hy ze in het neft zoo lang met het rondom groejende gras voed, tot dat zy hem kunnen volgen; en als dan houd hy dezelve als een oprechte vader of moeder by zich, en bewaart ze zoo veel mogelijk voor allerhande gevaar. Wanneer echter een van de jongen in de loop ftaat te blyven, moet men wel op zyn hoede zyn, dat men geen slag van hem krygt, die zekerlyk fel genoeg zal zyn.

Voorts word van de Struizen gefchreven, dat zy fteen en yzer zwelgen en verteren. Wat het eerfte aanbelangt; zulks komt met de waarheid overeen; wat echter het verteren aangaat, daar aan twyffel ik niet alleen, maar weet ook uit de ondervinding het tegendeel. Men geve aan een ftruis het geen men wil te eten, zoo zal hy na aardt der vogels, zand en kleine ftenen mede inflikken. Hy doet ook het zelve, als men hem geld of yzer voorhoud, maar ten opzicht van de vertering zal men wel haaft in zyn mift gewaar worden, dat zoo wel het yzer of geld, als ook de zandkorrels en kleine fteentjes in zyn geheel gebleven zyn, gelyk ik zulks niet eens en met eenen, maar menigmaal en met vele geprobeert heb.

Struizen
kunnen
niet vlie-
gen.

Vliegen kan hy niet, om dat zyne zwakke wieken zyn zware lyf niet dragen kunnen. Wanneer men hem derhalven te dicht komt, fpannt hy dezelve uit, en verlaat zich op de snelheid der pooten, alzoohy met de wieken ftaat, en aldus de lucht verdeelt, ten einde het groot lichaam te sneller daar door zoude kunnen gaan. Hy is zeer zwaar, en ondertuffchen zoude men moeite genoeg hebben, om hem met een wak-

Maar snel
lopen.

ker of snel paard te achterhalen, 't welk zelfs menigmaal mislukt, voornamelyk als'er veel molshopen zyn, waarin het paard trapt, en alzoohy de ruiter en het paard beide eerder vallen, als de Struisvogel gejaagt of gekregen word. Wanneer men hem achterhaalt, fleekt hy den kop weg, en meent miffchien, dat men hem niet zien kan, om dat hy zelf niet meer ziet, of hy is befchaamt, dat hy den ftryd verloren heeft, en ru onderleggen moet, terwyl hy zich en op zyne snelle poten en op de grote wieken verlaten heeft.

Edog dit van de ftruisen genoeg. Met de tamme duiven gaat het als met de tamme ganzen en eenden, welke men wel vind, maar niet in zodanige menigte, als menze in Europa en voornamelyk in Duitfchland en Holland ziet. De rede daar van is dezelve, welke hier boven van de ganzen aangehaalt is, rakende 't gebruyk van haar vleefch tot fpyts betreft; aangezien aldaar mynes wetens de duivenveren ook niet tot bedden gebruikt, maar alleenlyk gehouden worden, ten einde men een verandering van fpyts, en iets aangenaams voor den maag hebben moge.

Duiven.

Wat echter de wilde druiven aanbelangt, daar van zyn 'er hier eenigen, die tam kunnen worden gemaakt; daar onder de Tortelduiven, die ook in Holland in de huizen by liefhebbers gezien worden, en derhalven niet behoeven na hare kouleuren, als waar in zy overeenkomen, verder befchreven te worden. Zyn zy echter elders zoo menigvuldig niet als hier, daar men dikwyls op een veld een groten trop by malkanderen ziet, en als men daar onder fchiet, verfcheide op eenmaal velt. Welke ook wyl zy grote fchade aan 't koorn doen, en daarenboven zeer goed te eten zyn, hoe meer hoe liever gefchoten worden.

Wilde druiven.

Daarentegen worden hier andere

de duiven die niet te maken zyn.

dere wilde duiven gevonden, die in 't geheel niet getemt worden, of het echter gefchieden kan, daar van heb ik geen ondervinding. Ik weet wel, dat niemand alhier de moeite neemt, om dezelve tam te maken, om dat zy in 't woefte veld genoeg kunnen gevonden en gefchoten worden. Zodanig zyn de berg-duiven, die groenachtige veren hebben, en welker bek en poten roodachtig zyn. Voorts behoren hier onder de bofeh-duiven, die licht-graauw gefpikkelt zyn, en een groenachtigen hals hebben. Wyders de zeeduiven, die gantsch zwart, en rood van bek en poten zyn. Deze duiven hebben voort 't overige geen onderscheid, dan dat de eene den anderen in grootte overtreft, gelyk dan de Tortelduif de kleinste van alle zoorten is. Haar vleefch fmaakt een weinig wilder, als dat van tamme duiven, of fchoon zy alle zeer goed om te eeten zyn.

cher of Duikelaar.

Om de menigerlei aard en natuur der Duikelaars te befchryven, is myn werk niet, om dat 'er van dezelve hier verfcheiden worden gevonden. Want daar zyn 'er niet alleen gantsch zwarten, die wegens de kleine, witte en fyne veren een blinkenden kop fchynen te hebben, en daarenboven aan den bek en poten bleekrood zyn, maar ook anderen, die een fpitsachtigen bek en daarbenevens zwarte en witte veren hebben, zoo dat het lyf met witte veren bedekt is, onder de welken eenige donker-groenen zich mede laten zien, en de wicken met zwarte veren gekleed zyn. Alle deze en nog meer andere zoorten der Duikelaars begeven zich tot vifchvangen, en hebben van dezelve haar voedzel; weshalven ook haar vleefch, wyl het na de fpys, dat is, tranig fmaakt, niet word genuttigt, ten zy iemand de moeite wilde nemen, om het zelve, zoo als van de Pinguinen ge-

meld is, verfehiedemalen in verfeh water te koken; ten einde zy na de tranige fmaak verloren te hebben, met verfehde boter gebraden worden.

Van de Trofchels ken ik alhier geen anderen, als de Wyn-Trofchel of Lyfter, welke zoo als de andere Lyfters haar nesten van binnen van verrot hout en van buiten van mos zoo konftig timmeren, dat 'er geen water in kan komen. Wegens haar zang, hoe wel zeer aangenaam, worden zy alhier niet geacht, om dat men andere welzingende vogels genoeg heeft, waar van nogtans niet meer werk als van deze gemaakt word, maar men zoekt ze zoo veel mogelyk van kant te helpen, om dat zy anders veel druiven vernielen, en grote fchade daar aan doen. Haar vleefch houd men in grote waarde, en genuttigt het met goeden fmaak, als het welk dat van Kransvogels, die men hier uit gebrek van Geneverbomen en beziën gantsch niet heeft, zeer na komt.

Wyn-Trofchel of Lyfter.

Zingen lieflyk.

De Thole of Kaauw in 't latyn *Monedula* genaamt, is hier ook eenigzins bekend, te weten, als een gantsch wilde zoort, zwart maar niet zoo groot als een kraai, met een gantsch ronden roden bek. Zy heeft een zeer lelyken zang, en word derhalven ook gantsch niet geacht. Daar benevens vind men ook de geen, die in Europa bekend is, en zwarte veren, een roden bek, rode poten en een witten kring om den hals heeft. Zy onthoud zich gaarn op hoge fteenklippen, alwaar men haar niet licht genaken kan; zoo als ook op hoge dichte bomen, waar in zy nestelt. Zy leeft van wilde amandelen en akers, welke de Europeanen hier eerst hebben geplant. By aldien hier liefhebbers van vogels waren, zoo ben ik van gedachten, dat zy dezen vogel veel lichter zouden leren fpreken, als een Papagaav, die

Thoolen of Kaauwen.

die eerst van Mauritius en elders herwaards moet worden gebragt, om dat zy even zoo leerzaam schynt, en daarenboven zoo bytachtig niet is; Edog men acht hier een Papegaay zoo veel als een Kaauw, en een Kaauw zoo veel als een Papagaay, dat is, den een zoo weinig als den anderen. De vogels, welke minst worden gedood, zyn hier de Quartels, als welken niemand grote schade doen, en door hare onnozele eenvoudige zang, ook dikwyls dubbelde slag, de reizigers eer tot medelyden als tot toorn verwekken. Derhalven laat men ze gaarn leven; en vermids men gene Leeuwerken of andere vogels netten heeft, waar mede men deze en andere diergelyke vogels vangen zoude kunnen, zoo ontspringen zy meest den dans; hoe wel nog zommige liefhebbers worden gevonden, welke dien vogel in huis en ik koojen houden, ten einde om uit denzelven de verandering van het wêer te weten, en by nacht gewekt te worden; anders weet ik niet, ooit gehoord te hebben, dat ze op iemands tafel gedragen zyn.

Den Tuinfluipers, Cysjes en vele andere kleine vogels; welke hier in grote menigte worden aangehouden, gaat het veel erger. Want vermids zy of troupswyze vliegen, of zich onder den hoop van anderen mede vermengen, zoo worden zy vry meer vervolgt en gefchoten. Ondertusschen zyn deze twee gemelde zoorten van vogels de Europeaanfchen zoo gelyk, als een droppel water den anderen, en hebben dienvolgens geen verder beschryving van noden. Ik zegge maar, dat de cysjes alhier zoo fraai niet zingen als in Duitschland, of haar zang is tegen die van andere welzingerende vogels gerekent, zoo aangenaam niet, als dezelve in Europa gehouden en geacht word.

Wachtels
of Quartels.

Tuinfluipers
en
Cysjes.

Vleermuis.

De Vleermuizen zyn alhier in

zoo grote menigte als in Europa, en zyn van die niet onderscheiden. Derhalven zeg ik alleenlyk, dat ik 'er een heb gezien, die op Mauritius eiland, nader ten Oosten en Indien als dit Voorgebergte gelegen, gevangen was, welke alle anderen, die ik ooit hebbe gezien, zodanig in grootte overtrof, als een grote struis van een tamme of wilde gans verscheelt; want zy was veel groter als een duif, en byna als een middelmatige haan, hoewel voor 't overige gantsch geen onderscheid daar aan te zien was.

De Uilen, welke ook Nachtuilen worden genaamt, kan ik niet t'eenemaal met stilzwygen verby gaan; om dat 'er hier al ruim zoo veel als in Duijschland zyn. Ondertusschen zyn zy zoo groot niet, en zal men 'er zelden een aantreffen, die groter als een hen maar wel kleinder is. Daarentegen zyn zy hier veel fraajer van veren, en hebben heel mooie vlammen van rode en zwarte veren, met graauwe stipjes. Daarenboven zyn zy zoo wild en schadelyk niet, als die in Europa, om dat zy wel by nacht op de huizen en boere woningen vliegen, en aldaar een naar geluid maken, maar zy brengen den Landman groot voordeel, vermids zy hem als een of ander wild en verslindent dier in zyn stal wil inbreken, daar door zoo vast niet laten slapen, maar in staat houden, om het getier van het vee, en het woeden van den onrustigen vyand te horen en af te houden. Ja men kan ze zelfs wel tam maken, en binnens huis met weinig kosten voeden, vermids zy geslage vyanden van muizen zyn, en dezelve zoo goed als een kat doden en verdryven. En heb ik in den jare 1708. by zekeren Franschman, *Etienne Noël* genaamt, in de Keerweder eenige gezien, die zoo tam waren, dat men ze met weinig moeite houden konde;

Uilen en
Nacht-
uilen.

van

van welke hy ook betuigde, dat hy ze niet gaarn tegen een kat rui- len wilde.

Valken.

Hoe veel en menigerhande soorten van valken hier zyn, zulks kan ik niet zeggen, door dien op zodanige roofvogels geen acht word geslagen, om dat ze hier tot niets te pas komen, maar alleenlyk schade onder het overige pluimgedierte aanrechten. Dat hier nogtans verscheide soorten worden aangetroffen, die in kou- leur en zeden onderscheiden zyn, en als in Europa afgerecht, menige plezier-jagt veroorzaken zou- den, daar aan is gantsch geen twyffel. Vermids nogtans nie- mand gevonden word, die van voornemen is, om zich van de- zelve te bedienen, zoo neemt ook niemand de moeite, om de- zelve te leren, veel min om die naauw te onderscheiden, na de wys der Jagers te onderzoeken.

Worden et afge- echt.

Vinken, ar veler- ande ort.

De wonderbaarlyke verande- ring, en veelvoudige soort der Vinken, is niet uit te spreken, alzo men zoo wel de gemene als de Root-Diftel en andere vinken aantreft, welke echter allen in Duitschland zoo bekend zyn, dat zy overvloedig van andere vogels worden onderscheiden. Onder- tusschen acht ik my verplicht, om gewag te maken, van een soort, die my 't verwonderens waardigst heeft geschenen, en welke ik niet weet, dat in Europa bekend is, vermids deszelfs schone kouleur, aardig nest, en wonderlyke ver- andering daar toe aanleiding geeft. Deze vink is eenigzins groter van lyf als de andere soorten van vin- ken; heeft een pikzwarten kop en buik, zoo dik met heel zachte veren overtrokken, dat men niet anders meent, of men voelt 't al- lersynste fluweel. De hals en rug zyn hoog rood van even zulke zachte veren. De wieken en staart zwart, breed en eenigzins lang. De bek is geelachtig, kort en

I. Deel.

spits. In den winter verandert hy van veren, en te gelyk van kou- leur, zynde dezelve als dan afch- graauw met eenig bruin daar on- der gemengt. Zyn nest maakt hy in struiken en bomen, aan de wa- terkant staande, van louter *Capock* of boomwol. Het zelve is van binnen in twee delen verdeelt, of schoon'er van buiten maar eene ingang is. Boven houd het man- netje huis, en onder het wyfje, alwaar het ook de eieren broed, edog helpt het mannetje ook broeden, als het wyfje uitvliegt, om de kost te zoeken. Het gant- sche nest is zoo dicht in malkan- deren gewerkt en getrokken, dat 'er geen droppel water door kan, of schoon het nog zoo lang regent. Ik heb deze soort van vinken ner- gens in een groter getal gevon- den, als in de Mosselbank, en weet derhalven niet, of een ze- ker voedzel aldaar in een groter overvloed voor haar aangetroffen word, als elders, waar door zy zich zoo gaarn aldaar onthouden, of dat aan deze vogels een zekere drift, om zich aldaar t'onderhou- den, gegeven zy.

De fraaiste en onder alle tot nu verhaalde vogels een der groot- ste, is en blyft zonder twyffel en buiten alle tegenspraak de geene, welken de Hollanders *Flamingos*, de Franschen *Flammant* en *Hen- blinus pag. 402.* van zyn Vogel- boek, zoo als ook *Johannes Ra- jus* in zyne *Synopsi Methodica de avibus Phœnicopterum* noemen. Want zyn hals is znee-wit, en veel langer als die van een zwaan. De poten zyn rood-geel, en de helft langer als die van een Oyevaar, van onderen breed, als die van ganzen, eenden of zwanen. De bek is zeer breedt, en van zonder- linge en ongewone gedaante, zyn- de het bovenste gedeelte met een bult, en gebogen, en met schar- pe korte tanden voorzien; het onderste deel is daar en tegen dik- ker en holler, zoo dat de dikke

Beschry- ving van een fraje en grote vogel.

F f

en

en lange, ook zeer vette tong gemakkelyk daar tuffchen leggen kan; aan 't end is dezelve zwart, en voor 't overige donkerblauw. De kop is zoo wit als de hals. De flagveren zyn pikzwart, de anderen echter op de wicken, die de huid bedekken, bloedrood, weshalven zy te meer in de oogen vallen, en zoo veel fraajer van de andere kouleuren uitfteken. Het lyf is groot, als dat van een Zwaan, en eer nog groter. Het vleesch aangenaam van smaak en gezond, voornamelyk gebraden, of met reis gekookt, als welke het zoo geel maakt, als of 'er zaffraan in was. Het lekkerste van dezen gantschen vogel is de tong, als welke louter merg lykt te zyn. Liefhebbers van de jagt kunnen dezelve met weinig moeite op de rivieren en zeën of stillstaande waters in grote menigte vinden, alwaar zy zich altyd by dag onthouden, of schoon zy geen visch, maar alleenlyk gras, en het geen op 't water dryft vreeten; en tegen het vallen van den avond vliegen zy na hunne nesten, op heuvels of tuffchen dicht en lang gras gemaakt. Aan drie van deze vogels heeft men zoo veel als men na huis kan dragen, waar uit lichtelyk van haar grootte en zwaarte kan worden geoordeelt.

En aldus, Lezer, hebt gy ook het geen ik van de vogels waargenomen, en na verlies van myne aantekeningen, overgehouden heb. Is het naar uw en myne wensch uitgevoerd, zoo ben ik verplicht, om God te danken, dien ik ook voor al het geen hy my in dit ver afgelege en in den beginne van Barbaarsche Heidenen bewoont land, te zien vergunt, en zyne Almogentheid en zonderlinge wysheid daar uit te erkennen, verleent heeft, ootmoedig dankbaar ben. By aldien dezelve echter gebrekkig word gevonden, gelyk ik dan wel weet, dat nog zeer veel vogels alhier worden gevonden, die ik niet eens aangeroot, veel min cenigermate beschreven heb, zoo is zulks niet myne oplettenheid, maar dat ongeval toe te schryven, die my nog verscheide andere papieren ontrukkt heeft, en welker verlies my als nog zeer ter herten gaat en smert.

Ondertuffchen ziet de Lezer klaar en duidelyk, dat ik myn woord stand gehouden, en deze in zich zelfs wydlopige stoffe zoo beknopt en bondig afgehandelt heb, als immer mogelyk geweest is.

De Auteur eindigt de beschryver vogels

Besluit dit Hoofstuk

XIII. HOOFSTUK.

Waar in na het Alphabet een naricht word gevonden van de Visschen, die in de diepte der Zee by en ontrent het Voorgebergte der Goede Hoop zich onthouden.

De Schryver wil de Visschen na het Alphabet beschryven. De Ophlazer. Een matroos sterft daar van. Alikrikken een soort van mosselen. Austern of Oesters Barben, of Puitaal Benmyt. Bruinvisch. Kabeljau. De Dolsyn. Is niet van eenerhande soort. Beschryving van den gemenen Dolsyn De andere soort van Dolsynen. Elst, hoe die is. Vliegende Visschen. Worden zeer vervolgt. Hebben verscheide soorten. Worden ook Zee-zwaluwen genaamt. Gond-visch. Grundelingen zyn aan de Kaap anders als in Europa. Hoe ze gevangen worden. Is geen smakelyk oeten. Klyne soort van Kreeften, Garnelen genaamt. De Haringen. De Schryver wederlegt een valsch bericht wegens de kroppen van Haringen. Byzondere soort van Haringen, Harder genaamt. Aan de Kaap kan men niet met haringen omgaan. Camis Carcharias of Haay. Kan een geheel mensch inslokken. Is moeilyk en gevaarlyk te vangen. Hoe de andere soort van deze visch, Lamia genaamt, is. Deze beide Haijen zyn zeer leet op Menschen-vleesch. Exempel daar van. Waarom des Schryvers Schipper niets van deze Haijen wilde eten. Hoe het vleesch van deze visschen kookt en gezaamt word. Is niet smakelyk. De Schryver meent dat zodanige visch Tomas ingesloekt heeft. Andere Schryvers zyn van 't selve gevoelen. De H. Schrift spreekt van een Walvisch of grote visch. Dog word aangetoond dat het geen Walvisch kan geweest zyn. Hechten of snoeken worden in zoet water niet gevonden. Zee-snoeken. Hottentots-visch. Zyn tweederhande soorten. Hommers zyn'er veel aan de Kaap. De Schryver heeft nooit een gantsche Zee-kreeft alleen konnen eten. Jakob Evertsen wat voor een visch. Waarom zy Jakob Evertsen beten. Hoe deze was Egel, Zee-Egel. Slakken. Zee-Egel is een aardig dier. Irlitzen. Karpers. Zyn tamelyk klein aan de Kaap. Kegel slakken. Waar toe hare huisjes dienen. Klip-kouzen waar toe die dienen. Hoe hare schelpen zyn. Rivier-kreeften. Krabben verscheide soorten. Een andere soort van krabben. Elp-visschen. Loots-mannetjes. Meer- of Zee-Leeuw word in de Tafelhaay gezien. Word geschoten. Hoe deze Meer-Leeuw was Meer- of Zee-sterren en Zee-zarnen zyn weinig van elkander te onderscheiden. Meer-spritzen. Het is orzaker of zy leven. Meer-zwyn. Rivier-mosselen. Noord Kaper een soort van Walvischen. Oly-slakken. Byzondere soort van vreemde visschen. Hebben iets vergiftig by zich. Een visscher word'er van gestoken. Paling is een zekere soort van Aal. Aan de Kaap de Goede Hoop vind men zeer zelden paarlen. Parel-mosselen. Parel-slakken. De Schryver heeft drie diergelyke gehad. Roch. Hoe dezelve van de Hottentotten gevangen word. Wat zy daar mede doen. Sand-knypers. Robben. Geven se'ne traan. Valsch bericht van Dapper en Anderson. Ziltzer-visch. De Spiringen konnen byna niet de Irlitzen overeen. Schroef-slakken zyn tweederlei. Hare hoornj's zyn ongemeen frui. Steenbrazems worden geprezen. Hebben verscheide soorten. Een andere soort van Steenbrazems. Zyn zeer raar. Tomynen. De Kramp of Trilvisch. Merkwaardige eigenschap van dezen visch. Hoe de Visschers deswegen op haar hoede zyn. De Auteur eindigt de Beschryving der Visschen.

NA dat ik tot nu by de beschryving der Dieren genootzaakt ben geweest, om u niet alleen op het land om te leiden, en de viervoetige dieren voor te

I. Deel.

stellen, maar my ook gehoopt heb gevonden, om de Lucht-schepzels, ik meen de Vogels, zoo veel mogelyk, en voor zoo veel ik 'er van dezelve gekent hebbe,

F f 2

aan

aan te tonen, zoo ben ik als nu bezig, om my na 't water te begeven, en dezelfs diepte te doorsnuffelen, om naar myn vermogen, de dieren, die my voor ogen zyn gekomen, op te zoeken, en naar bevind der waarheid t'ontleden, ten einde het besluit van deze materie nader kome.

Vermids deze Waterdieren, de visschen, zoo wel in zoet als zout, of in levende en staande waters zich onthouden en ik nogtans reeds overlang hebbe bericht, dat weinig visch in dit land aange troffen word, die zich in de zoete waters bevind, zoo zal de Lezer niet qualyk duiden, dat ik van myne beschryvings-trant niet afwyk, maar dezelve hier ook na het alphabet voordraag. Wanneer visschen voorkomen, die of in 't zoet water alleen of wel in zoet en zout water beide zich onthouden, zoo zal ik zulks daar by voegen; en by de gene, daar zulks niet word gemeld, voor uit zeggen, dat het louter zeevisschen zyn, die haar verblyf alleen in de brakke waters hebben, en houden. Ondertusschen twyffel ik geenzins, of de Lezer zal toestaan, dat ik de Mosselen, Kreeften, Krabben, en andere diergelyke in schulpen en huisjes wonende dieren, welker vleesch het visch-vleesch naby komt mede invloeyen laat, en onder haar behorigen letter breng, ten einde niet gehouden zy, om weder een byzondere Classis van haar te beginnen en op 't papier te brengen; te meer, om dat tog tusschen deze en de andere soorten geen ander onderscheid is, dan dat 't welke het niterlyke en aanklevende huis met zich brengt.

By aldien my nu dit word toegestaan, zoo volg ik aldus de visschen, welke ik in dit land gezien, en van de meeste soorten met eige mond gegeten heb. De eerste, die op het toneel komt, is

Oplazer. dienvolgens de Oplazer, aldus

genaamt, om dat hy zich vol wind maken, en zoo rond als een kogel opblazen kan. Of schoon deze visch niet goed om te eeten is, zoo verdient hy als een aardig zee-wonder aangemerkt te worden; zyne huid lykt glad en zonder schobben; de buik is wit, en de rug donkergeel en als doorschynende. De muil is gantsch klein, met vier brede tanden gewapent; en als men hem in de zon laat drogen, is hy byna als een gedroogt Speenvarken, alzo de kop schier als een ingetrokken Varkens-snuit, spitsachtig toeloopt. Ik heb 'er veel gehad, welke ik voor myn vermaak gedroogt, en daar na aan verscheide vreemdelingen vereert heb.

Zeker wel bevaren Matroos werd eens graag nadeze visch. Vermids hy verscheidemalen reeds hadde gedacht, dat zy hem geen quaad konden doen, liet hy eenige klaar maken, als of zy de lekkerste visch waren, waar na hy volkomen zyn genoe gen daar aan at; edog het duurde niet lang, of hy bevond zich heel qualyk, weshalven hy een braaf glas wyn dronk, om dezen visch te doen zwemmen, in mening van daar door herstelt te worden. Ondertusschen deze onpasselykheid bleef hem by, en hy wierd hoe langer hoe zieker, zoo dat hy naauwlyks den derden dag halen konde, wanneer deze ongewone graagte hem het leven kostte. Derhalven zal niemand jegenswoordig zoo licht weder onderstaan, om dien Oplazer tot spys te gebruiken. Veel zekerder en beter zyn daarentegen de onaanzienlyke Alikrikken, of een soort van kleine Mosselen te eeten, welke *Forcrus* in zyn Vischboek pag. 142 b. *Meer-Döpfse* noemt. Want of schoon zy van verscheide gedaantens zyn, dat is, eenige kort, en andere langachtig, zoo komen zy nogtans daar in overeen, dat de huisjes

van

De Schryver wil de dieren na het Alphabet beschryven.

Een Matroos stert daar van.

Alikruiker een soort van Mosselen.

van allen glad, van buiten eenigzins gefpikkelt, en als tweevoudig zyn, edog met zeer weinig en wel gantsch geen glans, of fchoon van binnen de fchone parelkouleur zich verthoont. Als men deze Alikruiken in een pot met zee-water laat koken, zoo zyn zy daarna met een weinig peper en azyn even zoo goed om te eeten, als in Duitschland de tuinflakken; ondertuffchen het moejelykfte en verdrietigfte is, dat men om dat ze zoo klein zyn, dezelve met een naald uit hare hoorntjes halen moet, als men zyn luft daar mede stillen wil. Wie nogtans zyn hert niet daar aan ophalen kan, en dat futfelwerk niet aanftaat, kan zich licht aan Oesters verzadigen, 't zy raauw of gekookt, geftooft of gebraden, alzoo dezelve alhier even zoo goed, groot en overvloedig zyn te bekomen, als in Europa. Wyl zy diep onder water, en vast aan de klippen gaan zitten, zoo moet de geen, die ze hebben wil, de ebbe waarnemen, en zich als dan met een goede byl en hamer verzien, begeven, daar de klippen bloed en de oesters vry zyn. De fchulpen van binnen zyn insgelyks parelkouleur, terwyl zy van buiten eer den fteen, waar aan zy kleven, als een moffelfchulp gelyken; welke ook naderhand nevens andere moffelfchelpen tot kalk verbrand en verbruikt worden, gelyk dan zulks de arbeid is, van alle de guiten, die op 't Robben-eiland gebannen worden, dat zy dagelyks een zeker getal moffelen, door de zee opgeworpen, moeten opzoeken, ten einde zy naderhand gemaklyk met een Galjoot afgehaalt en na't Voorgebergte gebragt en aldaar tot kalk gebrand konnen worden, en de Illufte Compagnie nooit gebrek aan kalk moge hebben, als zy dit of dat gevaarte oprechten of herftellen wil.

De Barben of Puitaal is in Duitschland een gantsch bekende

en gemene vifch, welke op de tafels van ryken veelvoudig gezet, lekker klaar gemaakt, en met goed appetyt genuttigt word. Deze hebben geen verdere befchryving van noden, dan dat ik alleenlyk gewag maakt, dat zy nergens anders worden gevangen als in de Drakenfleensche bergrivier, waar van ik in de voorgaande Hoofdstukken reeds het bericht medegedeelt heb. De Europeanen alhier maken zoo veel werk van die vifch niet, als wel in haar vaderland gefchied, voorgevende, dat zy hier veel hairiger is, miffchien om dat de menigte van zeevifch haar tot zulk oordeel verleid, welke gelyk de waarheid zelf betuigt, een ongemeen goed en aangenaam vleefch hebben, en derhalven veel liever als de langdradige Barben gegeten worden.

Staande myne reis na de Kaap hebben onze matrozen verfcheidemalen een vifch met den angel gevangen, die zoo dik als een mans arm en ruim zoo lang was. Zy doopten den zelve met den naam van *Benneit*, edog waarom, kan ik niet zeggen, maar moet haar in dit ftuk navolgen. Ik gis, dat hy ontrent 6 of 8 pond zwaar was. De huid en fchobben ja de gantsche vifch leek doorschynende, en de purperkouleur ftraalde zeer helder door, maar echter veel meer wanneer de fchobben afgefchrabt, en de goud-ftrepen verdwenen waren. De oogen waren rood, en de muil klein zonder tanden. Twee naby de ooren fttaande vinnen leken verguld, en die aan den buik, bleek-geel. De ftart was roodachtig, en fchaarswyze gedeelt. Wanneer men dien vifch aan ftukken fneed, was het vleefch van binnen bloedrood, als of het in zekere ronde muskelen verdeelt was, tuffchen welke men een dun wit vliesje zag. Deze kouleur veranderde niet onder en na het koken, maar bleef rood,

behalven dat die nu een weinig bleker als voorheen was. Het vleesch zelfs is gantsch droog, als uitgekookt en gerookt rundvleesch; heeft echter een goeden en aangenaam smaak, en verteert wel in de maag; ten zy men wilde zeggen, dat dit zachter in het pekervleesch, waarmede men zich aan boord behelpen moet, nog harder te noemen zy.

• Toenmaals en zedert nog dikwyls op andere ryzen, heb ik de visschen gezien, welke de zeeluiden Bruinvisch noemen, die ik echter, om dat ik 'er geen van dichte by gezien heb, maar zal afbeelden, zoo als zy my van verre voorgekomen zyn. Dienvolgens waren zy donkergroen van koulour, dog zoo dat de zwarte uitstak en door drong. Zy hadden eenigzins een verheven rug. In zodanige gedaante heb ik ze altyd gezien, wanneer ze op de vliegende en andere kleine visschen jagt maakten, en trachteden om dezelve in te flokken, alzo gezegt word, dat zy zeer gulzig zyn, en niet licht haar genoeg krygen konnen. Haar grootte quam my voor als een zwaar rundt, edog ruim driemaal zoo lang, en van achteren na den staart spits toelopende, zoo dat ik acht, dat zy ruim 15 of 16 voeten lang zyn. Meer weet ik wegens de bovengemelde oorzaak van deze bruinvisschen hier niet by te voegen.

De Cabeljau, waar uit naderhand de gezoute Laberdaan en de droge stokvisch gemaakt worden, heeft zeer verscheide soorten, van dewelke nogtans maar een aan dit Voorgebergte gevangen, en ook Cabeljau genaamt word. Hy is niet gevlaakt als de Oost-Indische, gelyk *Rontius Lib. 5. Histor. Natur. & Medic. Cap. 24.* schryft, maar afschgrauw, heeft grote schobben, en is op den rug zwartachtig. Van den kop tot op den staart loopt een zwarte streep. Hy

heeft harde vinnen, en is doorgaans 2 of 3 voet lang, en 8. 10. en meer pond zwaar. Versch gegeten, heeft hy ongemeen goed en gezond vleesch; Gezouten of tot laberdaan gemaakt, aangezien men den zelve hier tot geenstokvisch droogt, is zyn vleesch wel een weinig harder en zoo licht niet te verteren, maar verstrekt den slaven, die zwaar moeten arbeiden, een goede maaltyd en voedzame spys.

De Dolfyn is even zoo goed een Koning onder de waterdieren, als de Leeuw te land Koning is onder de viervoetige dieren, of de Arend onder het pluimgedierde, om dat hy zeer snel kan zwemmen, en daarenboven van zeer scherp gezicht, en fynen reuk is, zoo dat hem geen visch, hy verschuile zich waar wy wilde, zoude ontsnappen, ten ware de Natuur daarin voorzien en hem een muil gegeven had, die eenigzins nederwaards aan den Kop is. Hy is niet van eenerhande aard, maar heeft verscheide soorten. Ik zal van dezelve twee, welke ik beide niet alleen gezien, maar waar van ik ook menigmaal gegeten heb, hier beknopt voorstellen, edog voor af zeggen, dat de Duitfchers deze visschen Meer-zwynen noemen.

Dienvolgens is de eerste de gemene Dolfyn, welkers muil wydt spitsachtig gebekt als die der ganzen is. Hy heeft een gladde huid zonder schobben en hair, maar harde, kleine, scherpe tanden, die onder en boven in malkanderen sluiten; eene vleeschachtige lange en beweeglyke tong; grote maar bedekte oogen, zoo dat men alleenlyk het zwarte daar van kan zien. De staart is zodanig geslelt, dat een deel op de rechte en het ander op de linker zyde zich beweegt, en byna als het eerste of laatste quartier van de maan gebogen is. De rug is zwart, en de buik wit; de muil is niet heel groot;

De Dolfyn

Is niet va
eene zoortBeschry
ving van
den geme
nen Dolf
fyn.

groot; in plaats van ooren heeft hy achter de oogen twee kleine gaatjes, die men nauwlyks kan zien, waar door hy zeer scherp hoort. In plaats van de neusgaten ruikt hy door het verhemelte van den mond zoo sterk, dat het niet uit te spreken is.

Deze soort van Dolfynen is zoo als ik ze gezien en gegeten heb, ontrent 5 of 6 voet lang, rondachtig, en tamelyk goed van smaak. Zy worden in de havens van de Kaap niet gevangen; edog als men maar een weinig in de ope zee komt, zoo ziet men ze veelvoudig, voornamelyk als de zee onstuimig is, want als dan dryven, huppelen en springen zy ontrent een mans hoogte boven water, schynen groenachtig te zyn, en geven het water ook een groenachtige kouleur. Wy hebben dezelve met sterke angels, aan een dun touw vastgemaakt, en aan welken angel een stuk pekelspek aangeslagen was, gevangen, en haar vleesch nog tamelyk goed bevonden, voornamentlyk met zout gewreven, en een ruimen tyd daar na gekookt. De lever en de tong zyn 't best aan dezen gantschen visch.

De andere soort van Dolfynen word van de Heidensche slaven *Waraka Pempe*, van de Javanen *Jean Bonda*, of visch-paarden, maar van de Portugezen *Dorados* genaamt, en wel voornamentlyk, om dat de huid, versch gevangen, lykt verguld te zyn, welke goud-kouleur echter, na dat de visch ontrent een uur dood is geweest, zich verliest. Ik zal niet nodig hebben, om een andere beschryving van dezen visch te geven, dan dat ik enkelyk zeg, dat haar muil gantsch stomp is, zoo dat men dezelve voor een ronde schyf zoude aanzien, als zy dezelve boven water steken. Zy zyn ook doorgaans niet veel korter als de andere soort, maar haar vleesch heb ik altoos veel aangena-

mer van smaak als dat van de eerste, bevonden. Het zal my geoorlooft zyn, om my van de woorden van *Trasimus Francisci* te bedienen, welke hy in zynen Oost en West-Indischen Staats en Lust-Gaarden pag. 198. uit *Bontius Histor. Natur. & Medic. Ind. Orient. Lib. I. p. 73.* bybrengt, om dat zy al het geen van dien gemelden visch te melden is, in zich vervatten. Deze soort, schryft hy, heeft een treffelyken goeden smaak, zoo dat men ze kookt, en daar na met oly, azyn, peper, zout en knoflook, of met eenige andere specery inlegt, op welke wys zy lang goed gehouden worden, en de geenen wel te slade komen, die na Ternate of de Molukke eilanden stevenen, alwaar het proviand heel schaars valt. Aldus klaar gemaakt, zyn zy ongemeen goed te eeten, en een greefge kost, mids dat men gekookte ryft daar toe eet, ten einde het ingewand daar van niet ontfloken worde.

Het is geen slecht eeten, zegt de gemelde *Francisci* wyders, en zommige eeten het ruim zoogaarn als een stuk van een ham, na dat het namelyk klaar gemaakt is; gelyk dan het ingewand van dien visch, wanneer men als met een varken daar mede leeft, en in vier quartieren snyd, het ingewand, den ruggraat, en de zygraten daar uit trekt en ophaagt, niet anders dan een geslacht varken gelykt, zoo heeft ook de lever dien zelven smaak. Edog als het vleesch nog groen smaakt, is het zoeter, maar niet zoo goed. Zy hebben zelden over een duim dik spek; in zommige vind men nog de klyne jonge Meer-zwyntjes, die als Speenvarkentjes gebraden en gegeten worden.

Aldus ziet de lezer hier uit zeer licht, dat deze beide vischen nog goed om te eeten en gezond zyn, voornamentlyk als men ze op de gezegde wys klaar maakt. Het ver-

verquikt my nog altyd, als ik om de smaak van dezelve denk, of schoon de gelegenheid niet altyd toelaat, dat men ze zoo zeer kostelyk toemaakt. Hoe zou het ook op de schepen geschieden kunnen, daar niet meer dan twee perzonen voor al het volk dagelijks koken? dienvolgens kan men hier met recht zeggen, dat voor een gezonde maag alles gezond is, als welke naar de uitspraak van *Celsus* niet keurlyk op 't eeten behoeft te zyn.

Elft haat
gedaante.

Inden haven van de Tafelbaay alhier, zoo als ook in de Baay Falzo worden een zekere soort van vischen gevangen, welke men Elft noemt. Deze zyn doorgaans een el lang en meer, niet zeer breed, maar rondachtig; hebben schobben byna als een haring, edog niet zoo wit, maar geel. Op het lyf vind men eenige donkerbruine vlakken, en de rug is zwart. Langs den buik loopt een ruige zwarte streep, en het vleesch is met kleine fyne graadtjes doorvlochten, byna als een karper of haring, 't welk ook voor 't overige niet veel vettigheid aan zich heeft, en derhalven wel gesmeert of met een goede zous bedropen moet zyn, als het aangenaam zyn zal. Dieswegen acht *Aldrovandus Lib. IV. Cap. 4. de piscibus.* van dien visch, dat hy Elft, dat is, Helft werde genaamt, om dat hy naauwlyks de helft zoo veel zoude waardig zyn, als een Steur, die insgelyks de beste visch niet is. Zyne eieren nogtans zyn op zommige plaatzen, te weten, te Malakka, in zeer grote waarden, en word sterke handel daar mede gedreven, gelyk zulks by *Erasmus Francisci* in zynen Oost-en West-Indischen Staats en Lust-gaarden p. 1392. uitvoerlyk is te lezen.

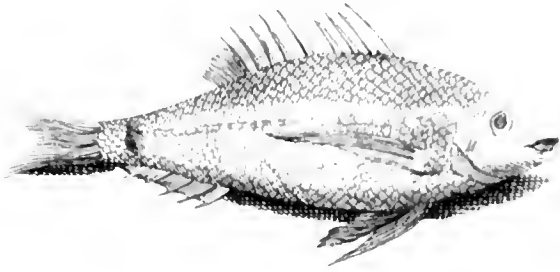
Daar leeft bezwaarlyk een dier, zegt *Francisci l. c. p. 32. b.*, nog in 't water, nog op 't land, of ook in de lucht, dat groter vervolging lyd, en uitstaat, als de vliegende

visch, van de Portugeezen *Abodors* genaamt. Want zy worden van de Tonynen (ik voeg daar by, van de Dolfynen, Hayen enz.) en diergelyke grote zee-vischen onophoudelyk vervolgt, weshalven zy om lyf en leven te redden, troupswyze uit zee vluchten. Komen zy echter uit het water in de lucht, worden zy daar ook niet geduld, maar de zee en roofvogels loeren ten eersten op haar, en vervolgen haar zoo lang, tot dat zy of gevangen worden, of zich weder in 't water laten vallen, daar zy dan ten eersten andermaal vervolging uitstaan moeten, en aldus gestadig zonder eenige rust zoo wel in als buiten het water met vyanden te doen en te kampen hebben. In 't vliegen vergeten zy op 't laaft het zweven en bewegen, aangezien zy dikwyls uit vermoedheid tegen de zeilen of op den overloop van de schepen in grote menigte nedervallen, en by de vleugels in de zeilen blyven hangen. De wyze Schepper heeft deze vliegende waterdieren met een soort van vleugels verzorgt, om wel voornamelyk de woede van hare water-vyanden te ontgaan. Zy geraken echter daar door in de klauwen van de geenen, die buiten het water op haar passen, en dus stoten zy op de Scylla, terwyl zy de Charybdis willen myden; ik wil zeggen, zy komen uit den regen maar niet uit den drop. Vermids zy nu allen, 't zy met twee of vier vleugels, 't zy ze kort of lang mogten zyn, niet langer uit het water kunnen blyven, als hare vleugels nat zyn, zoo vertoeven zy ook niet lang boven water, en ontsnappen daar door beide hunne vyanden, waar van de laaften weinlg lust tonen, om onder water te duikelen, en den roof-vischen een lekker beetje te verstreken, terwyl de eersten ter zyde van haar afwenden, of veel verder vooruit schieten, als deze volgen

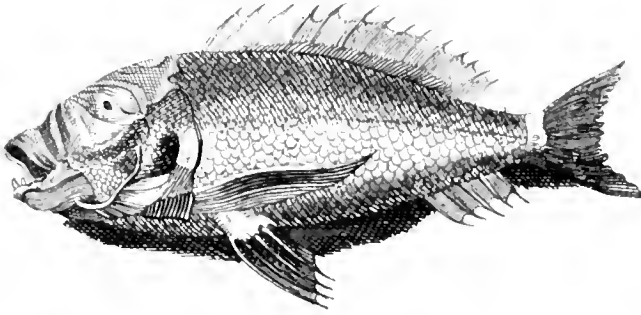
Vliegende
Visschen.

Worden
zeer ver-
volgt.

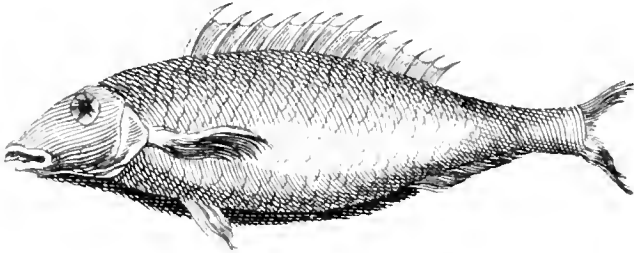
Goud Visc

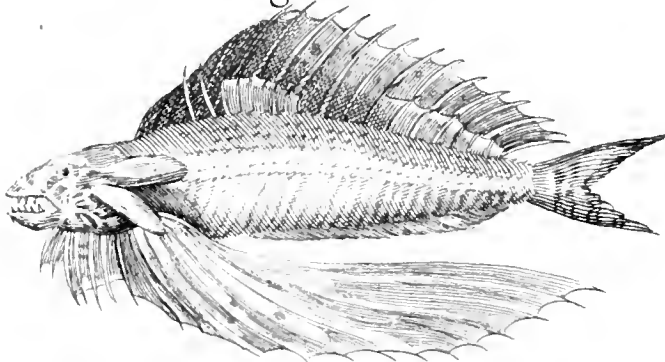
Hepatus .

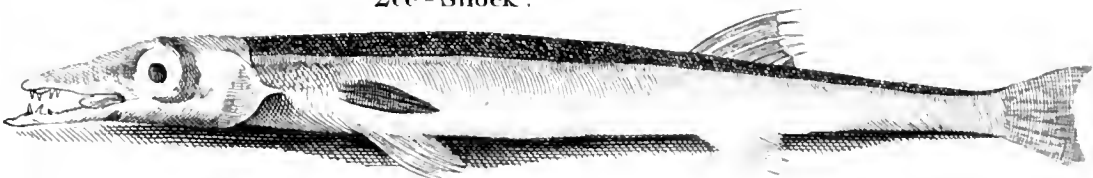
Steen-brazem .

Vliegende Visc .

Zee - Snoek .

volgen kunnen. Derhalven is het dikwyls vermakelyk te zien, als deze grote roofvifſchen zich omkeren en haar weder nazetten, welke zynogtans zoo weinig als voorheen kunnen magtig worden, om dat zy zich by malkander houden, en zich eens klaps weder uit het water in de vrye lucht begeven. Van deze vliegende viſſchen worden verſcheide zoorten gevonden, welke echter meeft allen, uitgenomen de vleugels, ontrent de gedaante en grootte van 't lyf, met de haringen overeenkomen. Wat aanbelangt de ſmaak van 't vleefch, de vleugels en de kouleur, dezelve zyn daar in elkander zeer ongelyk, en is de eene zoort beter als de andere. Want zommigen hebben by de grote nog twee kleine vleugels, die als met een dun vlieſje van donker-bruine kouleur overtrokken, veele vouwen maken, welke met fyne gratten over langs doorlopen zyn. Anderen hebben eens zoo lange vleugels, als dezen, edog veel ſmalder en zonder vouwen. Kortom het onderſcheid is zoo groot, dat zy byna zelfs niet anders als de vleugels, en een zeer aangenaam vleefch met elkander ſchynen gemeen te hebben.

Ik heb reeds gezegt, dat zy een haring zeer gelyken, en derhalven is het nodeloos, om meer gewag van dezelve te maken; Ondertuſſchen moet ik nog melden, dat zy onder anderen ook Zee-zwaluwen worden genaamt, en dat hare vleugels my als die van vleermuizen voorkomen. Gelyk ik dan zeer dikwyls, als zy overvloedig op ons ſchip vielen, een genomen, en deſzelfs vleugels en gantſche ſubſtantie zeer naauw bezichtig hebbe, eer en alvorens dezelve met de anderen gekookt wierd, wanneer ik nooit anders heb bevonden dan dat zy ten opzicht van het lyf een haring, en ten aanzien van de vleugels, een vleermuis zeer gelyk waren.

I. Deel.

Van dezelve dient ook te worden aangemerkt, dat zy gekookt veel aangenamer zyn, als een haring, zoo als ik verſcheidemalen bevonden heb. Voorts dat zy buiten de beide *Tropici* of zonnekeerkringen nergens gevonden worden; binnen dezelve ziet men ze nogtans in zulke menigte, dat ik geloof, dat men jaarlyks zoo veel vliegende viſſchen zoude kunnen bekomen, als men doorgaans haringen vangt, inzout of rookt.

De Goudviſch is een zoort van ſteenbrazem, welke de zee in een grote menigte voortbrengt. Hy is op den rug zwart-blaauw, en aan den buik wit; hy heeft om de oogen een goude kring, byna als goude winkbrauwen, zoo als ook een goud kouleurde ſtreep van den kop tot op den ſtaart, van welke beide kentekens hy ook den naam van Goudviſch bekomen heeft. Tot zyne rechte grootte gekomen, welke ontrent anderhalve voet in de lengte, en aan gewigt 2 pond bedraagt, heeft hy ſcherpe ſpitze tanden in den muil, waar mede hy kleine viſſchen, moſſelen en andere dieren vreet. Hy houd zynen gewiſſen ſtreek, en laat zich het gantſche jaar niet dan in den winter-tyd, namelyk in de maanden van Mei, Juny, July en Auguſty zien, om welken tyd hy ook in grote menigte gevangen word. Zyn vleefch is wit, en zeer lekker, goed van ſmaak, en licht te verteren, ook zeer gezond en maakt goed bloed. Ik heb my zeer dikwyls over zyne aangenaamheid en nog meer over zynen ſmaak verheugt, als hy tot ſpys voorgezet wierd; geloof ook niet, dat'er licht iemand zal worden gevonden, welke dien lekkeren viſch niet gaarn zoude eeten; edog dat zy zoo groot vallen, dat zy 20 pond zwaar zyn, en zoo goed als hoendervleefch zouden zyn, gelyk *Vader Zuchelli* in zyne merkwaardige

Goudviſch.

G g

ge

Hebben
niger-
nde
orten.

Worden
ok Zee-
waluwen
genaamt.

ge Miltie en Reisbefchryving na Congo pag. 65. gewaagt, zulks heb ik niet gezien of geproeft.

Grundelingen zyn aan de Kaap anders als in Europa.

Meest alle grote rivieren, daar onder de Stellenbosche Hottentots-Hollandfche, de Berg-rivier en andere meer, leveren hier wel Grundelingen, maar in verre na in zulke grootte niet, als in Duitschland, ook niet van zodanig goed vleesch en lekkerny, als in Europa; want de langste is naauwlyks een halve vinger lang, en naar mate dik. Waar door zulks komt, is myn werk niet, om hier aan te tonen; ondertuffchen ben ik van gevoelen, dat het water alhier al te subtiel tot haar voedzel en groei is, gelyk ook de lucht eenigzins de fchuld daar van zyn kan. Om ze te vangen, nemen de inwoners alhier een tafellaken of eenig ander linnen, en gebruiken het zelve in plaats van een net; 't welk zy by droge zomer-tyd, het water klein zynde, door de diepe groeven en beken trekken, waar in zy zich onthouden en dezelve aldus vangen. Ondertuffchen is het een onaangenaam eeten, om dat allerhande kleine viffchen zich daar onder mengen, en den rechten fmaak van de Grundelingen bederven.

Kleine zoort van Kreeften, Garnelen genaamt.

Men vind verder alhier in de zeewaters, zoo als ook op andere plaatzen van de waereld, een gantsch kleine zoort van Kreeften, welke zoo wel de Hollanders als ook andere Europeanfche en Indifche Nahener Garnelen noemen. Zy zyn ontrent twee duim breedt lang, en naar mate dik. Hebben nooit fcharen; en eer en alvorens zy zyn gekookt, zyn zy op een zekere tyd zwart, en zomtyds ook wel donkerbruin. Door het koken worden zy zoo als andere grote kreeften gantsch hoog roodt. Zy hebben ongemeen goed vleesch, en worden in Hollond zonderling by een glas bier of wyn heel veel geprezen,

en doorgaans door de Loopfters in de herbergen of kroegen gebracht, om de klanten daar mede aan 't drinken te krygen. Het is waar, zy fmaken by een dronk byzonder wel, en lokken zekerlyk meer uit den zak, gelyk ik zelf bevonden heb, als men anders zoude verteert hebben; daarentegen is het ook zeker, dat zy goed voedzel geven, en den hongerigen zoo wel als den lekkerbekken tot fpy's verftrekken.

De Haringen zyn viffchen, die zoo wel aan de Duitschers als aan de Hollanders bekend zyn; edog dient dit onderscheid te worden aangemerkt, dat een Duitscher zeer zelden een levendigen haring gezien of genuttigt heeft, daar in tegendeel een Hollander den zelve duizend en meermalen met goed appetyt gezien, en tot fpy's gebruikt heeft. Het is onnodig, om dezelve wydlopig te befchryven, vermids zoo wel grote Herren als burgers en boeren dezelve genoegzaam kennen. Ondertuffchen zal ik hier een argwaan uit den weg ruimen, die menige Duitscher heeft opgevat, als of de haringen kroppen aan den hals hebben, welke onder den kop moeten worden afgefneeden, waar door de geenen, die ten haring varen, als oneerlyke luiden, vilters, rakkers of hondeflagers te houden zyn. Het is nogtans zulks zoo weinig waar, als het gewis is, dat een grote karper, witvifch enz., een krop heeft, en den geen die hem vangt, oneerlyk maakt. Defzelfs gefalte is uit de pekelharing genoeg bekend, en word de haring alleenlyk geakaat, ten einde het zout beter doortrekken, en men den vifch in goeden ftaat houden zoude.

Haringen

De Schryver wederlegt een valsch bericht wegens de haring-kroppen.

Hier is een zoort van haringen, welke de inwoners Harders plegen te noemen. Zy zwemmen insgelyks troupswyze by malkan-
deren,

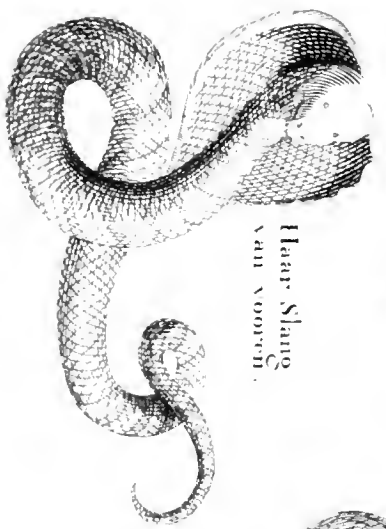
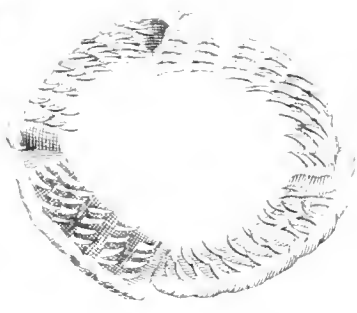
Byzonder zoort van Haringen Harders genaamt.

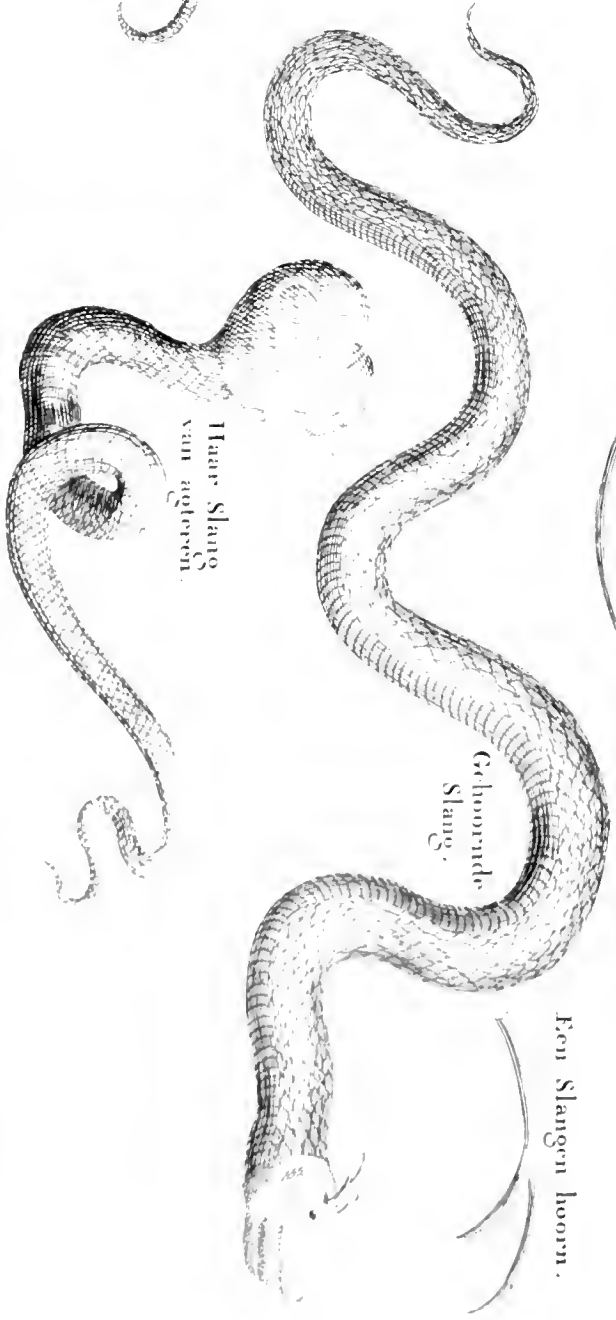

HAAK.

1 Gebit van een Haak.

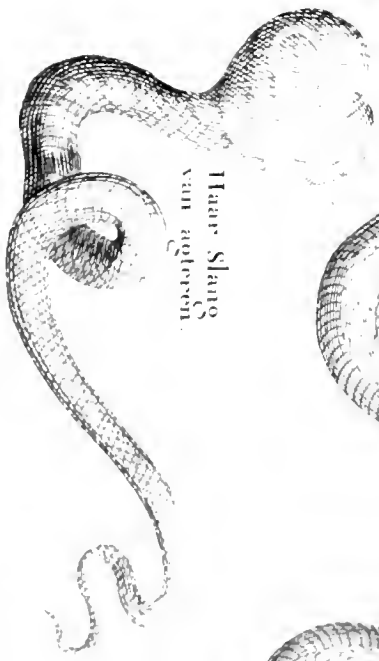
Haar Slang van voorten.

Gehoornde Slang.

Een Slangen hoorn.

Blinde Slang.

Haar Slang van aagtersen.

deren, als de andere haringen; zyn ook zoo wit aan den buik, en geven in 't water by nacht door hare oogen even zulken helderen fchyn of glans van zich, als de anderen, namelyk als of men vonken vuurs zag. Men vangt ze, als ze na het vlietend water gaan, en aldaar op het gras, enz. azen willen. De vangst is menigmaal zoo ryk, dat de flaven, welke dezelve byzonder gaarn uit het zout eeten, langen tyd daar mede kunnen worden gefpyft. Jammer is het dat hier niemand is die ter dege met het haring pakken weet om te gaan, en haar de rechte zous weet te geven. Want indien 'er iemand gevonden wierd, zoude men zekerlyk weinig na Hollandfche haringen verlangen, welke als nu gretig gekogt en genuttigt worden, of fchoon zy half bedorven hier komen, en naauwlyks zoo goed meer zyn, als die men in Duitschland den gantschen zomer bewaart heeft.

Zoo fchoon, aangenaam, lieflyk en goed de gemelde haring of harder is, zoo affchuwlyk, woest, grouwzaam, en roofgierig is daarentegen de vifch, welke nu op het fchouwborg zal komen, en van *Aristoteles* niet onbillyk *Ἀνθρώπιον* of *Menschen-ceter*, van de Latynen *Canis Carcharias* of ook deszelfs ander geflacht, na de uitdrukking van *Rondeletius*, *Lamia*; van de Portugeezen, *Tuberon*; van de Braziliers, *Ixern*; van de Hollanders *Haay*, en van de Duitschers *Hondvifch* of *Vifchbond* genaamt word. Het zal wel de moeite waardig zyn, en behoeft de Lezer niet qualyk te duiden, dat ik van dien mensch-verflinder een weinig wydloperiger handel; als tot nu myne gewoonte geweest is. De oorzaak daar van zal u wel in 't vervolg bekend en openbaar worden, zoo gy U denzelven niet reeds uit myne voorgaande Hooftstukken weet te binnen te brengen.

I. Deel.

Wat nu het eerste geflacht of *Canis Carcharias* aanbelangt, dezelve is een ongemeen grote en affchuwelyke vifch, welkers lengte, nog middelmatig 6, en volwassen 12 tot 16 voet bereikt. De dikte kan lichtelyk gegift worden, om dat een geheel mensch in zyn lyf herberg vinden kan. De kop is zeer groot, alzo door den muil een gantsch vet en lyvig man, of fchoon dik gekleed, door kan glippen, zonder kant of wal te raken. In zyn muil heeft hy drie ryen tanden, welke fterk, spits en recht flaan. Aan den buik heeft hy vier fterke en groote vinnen; en tuffchen de twee achterfte verthoont zich een opening, welke het vrouwelyk lid niet zeer ongelyk is. Op den rug heeft hy twee diergelyke vinnen, waar van de eerste even achter den hals, of om beter te zeggen, midden op den rug, de tweede byna een of twee voet van den flaat af flaat. Zyne huid is zonder fchobben, ruuw en hard, waar aan eenige vifchjes hangen blyven, die hem als lootzen leiden waar zy hem hebben willen. Zyn gantsche zwaarte bedraagt doorgaans eenige hondert pond, en hebben de matrozen, als zy 'er een aan een angel, waar aan een fluk pekelspek geflagen is, genoeg te doen, dat zy denzelven in 't fchip krygen; waar ontrent zy omzichtig moeten te werk gaan, ten einde zy niet te na komen, door dien hy een zodanige kracht in den kop en den flaat heeft, dat hy hen zeer licht armen en benen aan flukken slaan kan. Derhalven doden zy hem, als hy buiten het fchip hangt, flande hem met een fterk breekyzer den kop in.

De tweede zoort van deze vifchen, welke *Rondeletius*, gelyk reeds voorheen gemeld is, *Lamia* noemt, is van de eerste zoort onderscheiden, dat hy een heel brede kop en rug heeft; daarenboven heeft hy een zulke fcherpe huid,

Kan een geheel mensch inlokken.

De andere zoort van dien vifch, *Lamia* genaamt.

Canis Carcharias of Haai

dat men houd daar mede zoude kunnen raspen. Onder dezelve bevind zich eenig spek. De muil is by aldien niet wyder, nogtans zoo wyd als die van den Haay, met 6 ryen tanden gewapent, die scherp, hard, driehoekig, enaan beide zyden als een zaag uitgevylt zyn. De uiterste ry steekt uit den muil; de tweede is recht; de derde, vierde, vyfde en zesde zyn van binnen tegen de gorgelpyp gebogen, die nevens de keelen maag ongemeen groot is, om dat een man met slevels en sporen daar door kan flippen, zonder eenige aanstoot te lyden; gelyk de andere Zee-honden, als hy zyn kaken opspert en de visschen den vryen doorgang toelaat, onverhindert daar in kruipen, en de visschen, die in zynen maag leggen, opvreten konnen. Ontrent de vinnen en het overige gedeelte van 't lyf is hy de voorgaande niet ongelyk. Zyn staart is byna als een halve maan geformeert, en zyne oogen ook eenigzins ronder en groter, als die van de eerste soort. Het gewigt van het lyf is ook zwaarder; en houd naar het getuigenis van geleerde en ervare menschen een middelmatige zoo veel, dat twee paarden aan den zelve genoeg te trekken hebben.

Deze beide Haayen hebben grote lutt tot menschen vlees.

Exempel daar van.

Deze beide geslachten van Haayen komen met elkander daar in overeen, dat zy zeer roofgierig en gulzig zyn; voornamelyk hebben zy grote begeerte na menschen-vleesch, en laten niet licht een gelegentheid ontslippen, als zy het zelve bekomen konnen. Ik weet verscheide voorbeelden, dat zy dan aan den eenen een hand, en aan den anderen een been tot aan het ingewandt ontnomen hebben; ja dat menigmaal gehele menschen in haar lyf gevonden zyn. Derhalven ben ik niet verwondert, dat myn geweze Schipper, Adriaan Bogaart, een man van grote ondervinding, goed-aardigheid en zonderlinge op-

rechtheid ontrent het scheepsvolk, als wy op zekeren tyd een heele kleinen vingen, welkers lengte niet over 6 voet bedroeg, en aan gewigt ontrent 300 pond halen konde, en den zelve tot spys lieten klaar maken, niets daar van wilde genuttigen, voorgevende, dat hy van een menschenvreter, dien hy nog mischien, als het God behaagde, dat hy op het water quam te sterven, ten prooi moest worden, en dien hy alzo voor zyn geslagen dood vyand hield, niet tot zyn spys wilde gebruiken.

Ik verstont als toen niet ter dege, wat hy meende, maar daar na heeft de ondervinding my die rede volkomen uitgelegt; en floeg ik derhalven naauw acht, hoe deze visschen klaar gemaakt wierden. Ik zag dienvolgens, dat deze visch in kleine en dunne stukjes gesneden, drie of viermaal in schoon zee water gewassen, of om beter te zeggen, met de voeten uitgetreden wierd, en dat altyd het versch daar over gegote water onder het treden schuimde, als of 'er zeep onder was, zodanig dat al het water leek in gift verandert te zyn; 't welk zoo als men my zeide, en de waarheid bekrachtigde, van veel traan en vettheid quam.

Door zodanig klaar maken verging my byna ook de lust om daar van te eeten. Wanneer dezelve echter gekookt, en naar behoren met boter begoten was, en dezelve zoo wit was als zneeuw, oordeelde ik, dat hy zoo onbillyk niet moest smaken, en meende dat de andere Officiers hem zoo zwart hadden gemaakt ten einde ik ook daar van niet zoude proeven. Derhalven ging ik mede aan tafel zitten, en at trouwhertig en zonder schroom, hoewel ik naderhand bespeurde, dat zyn vleesch niet wel te verteren is, en prees myn Schipper, die ondertusschen met een stuk pe-

Haar vlees is niet smakelyk.

pekelfleefch en kaas den honger verdreven had.

Zoo dikwyls als 'er naderhand een gevangen en gegeten wierd, heb ik geen lust gehad, om wederom daar van te proeven, maar my by den Kapitein of Schipper gehouden, en iets anders met hem genuttigt. Zyne bovengemelde rede heeft my naderhand altyd doen argwanen, dat een van deze soort van vifchen den Profeet Jonas misfchien ingeflokt heeft; In deze gedachten was ik nog zoo ver niet van den weg, aangezien reeds vele ouden, gelyk *Forerus* in zyn *Vifchboek pag. 82* bericht, het zelve gevoelen van den gemelden vifch gehad hebben. Ja zelfs zyn de hedendaagfche Schryvers niet vreemd daar van, zoo als uit *Rondelitus* by *Aldrovandus Lib. III. capit. 32.* te zien is, of fchoon *Francius in Hiftor. Animal. pag. 670.* alleenlyk een walvifch daar door wil verftaan hebben.

Het is wel waar, de H. Schrift, voornamelyk *Matheus cap. XII. 40.* bedient zich insgelyks van de uitdrukking van een Walvifch; derhalven mogten misfchien eenige onkundigen in die gedagten vallen, als of de onwedersprekelyke waarheid en zekerheid, fchipbreuk lyden moest, als men zich wilde verftouten, om te beweren, dat de gevankenis van Jonas in geen Walvifch geweest is, aangezien de H. Mannen uit ingeving van den H. Geest niets hebben gefproken en gefchreven, dan de zaak zelf met zich gebragt heeft. Maar behalven dat in den Profeet Jonas zelf van geen Walvifch maar van een groten vifch gewag word gemaakt, zoo als *Jon. II. 1.* is te zien, zoo is zeker, ja betuigen de oude Schriften van de genen, die van de vifchen hebben gefchreven, dat de ouden alle grote vifchen Zee-walvifchen genaamt hebben. *Vid. Forer. Vifchboek pag. 82. a.* en is

derhalven nog onzeker, of de H. Schrift door den inflokkery van den Profeet een Wal- of ander groten Vifch verftaan heeft.

Men befchouwe een walvifch niet alleen van buiten, naar zyne uiterlyke grootte, maar men bezie hem ook van binnen, en bezichtige dezelfs keel, zoo zal men wel haast gewaar worden, hoe ongerymt het is, te zeggen, dat Jonas in den buik van een walvifch geweest en weder daar uit gekropen zy. Want de keel van een walvifch is nauwlyks zoo wydt, dat men een middelmatigen arm daar in fteken, of een langachtige ronde vifch van 20 pond, te weten, een zalm, of ander ronde en lange vifch daar door komen kan. Hoe zoude nu een man met zyn gantsch lichaam daar door kunnen glijpen? Wil men zich echter op de almogentheid Gods beroepen, zoo heb ik wel niets daartegen in te brengen, om dat ik wel weet, dat God alles kan doen en maken, het geen hy wil. Ondertuffchen zal my geoorlooft zyn, te zeggen, dat God die voorheen reeds daar toe bequame dieren had gefchape, niet nodig heeft gehad, om ten gevalle van den Profeet Jonas nog een ander zyns gelyke te maken, en naar het wonderwerk weder te vernietigen; om dat men niet weet, een zodanigen walvifch nog voor nog na dien tyd meer gezien of gevangen te hebben. Derhalven is en blyft het naar myn oordeel veel waarfchynlyker, dat een diergelyke Haay of Hondvifch den Profeet Jonas ingeflokt en weder uitgeworpen heeft, alzoo men voorbeelden heeft, dat diergelyke vifchen van 1000 en meer ponden gevangen zyn, die gantsche menfchen in zich hadden, zoo als *Gellius* by *Aldrovandus l. c.* bericht; ja *Forerus pag. 81. a.* fchryft in zyn *Vifchboek*, dat 'er te Marfeille een gevangen is, waar in

De Auteur geloof niet dat een Walvifch Jonas heeft ingeflokt.

De Schryver is van gevoelen dat een zodanige vifch Jonas heeft ingeflokt.

een gantsch gewapend man was. Wanneer nu andere gehele en gewapende menschen in den buik van dien visch kunnen komen, wie zou zulks dan van Jonas in twyffel trekken, te meer om dat men van een walvisch niet een bewys kan by brengen; en om dat het goddelyk wonderwerk, het welk alleen in de behoudenis van den Profeet heeft bestaan, daar door gantsch niet verkleint word.

Hechten of Snoeken worden in zoete waters niet gevonden.

Wat de snoeken aanbelangt, die insgelyks roofvischen zyn, zoo als een iegelyk wel bewust is, men vind dezelve in de zoete waters alhier gantsch niet. De Zee-snoeken echter, die in de diepte der zee wonen, vind men daartegen zoo veel te meer; dezelve zyn van een tamelyke grootte, zy hebben een bruin-gele huid en goed aangenaam vleesch, 't zy gekookt of gebraden. Edog door dien deze vischen buiten dat bekend genoeg zyn, zoo ontheffen zy my van de moeite, om dezelve verder te beschryven.

Hottentots visch.

Men vind alhier een soort van Brasems welken de inwoners alhier Hottentots-vischen noemen, om dat de Hottentotten dezelve in den beginne met den angel, zonder dewelke men haar bezwaarlyk aantreft, gevangen, en aan de landen de Europeanen aldaar verkogt hebben. Daar zyn twederhande soorten, daar onder een, die eenigzins ronder, breder en korter als de andere is, waarbenevens zy van kouleur gantsch zwart is, behalven dat zy by den kop purper-zwart is, en kleine scherpe tanden in den muil heeft. De tweede soort daartegen heeft naar mate van het lyf gantsch grote oogen, een kleine muil en kleine tanden. Zy is zwart-blaauw van kouleur, eenigzins gespikkelt, en niet veel over een span lang, edog doorgaans meer als een pond zwaar.

Daar zyn twee soorten.

Deze vischen leven meest van

mist en ander zee gras. Zy komen zeer zelden in netten, ten zy by stormachtig weer, of dat 'er onweer zal opkomen. Als de Hottentotten, of eenige andere menschen dezelve willen vangen, zoo fluiten zy zeer hard, en roepen haar toe, waar door zy gelokt, aan den angel byten, en den hoek in de keel krygen. Haar vleesch is zeer goed, aangenaam en gezond om te eten, 't zy gekookt of gebraden. Vermids men ze in een tamelyke overvloed kan bekomen, zoo kan men doorgaans drie stuks aan een touwetje of aan een rotting, als een teentje gesneden, voor een dubbeltje of vyf Keizerlyke kreutzers kopen. Zyn 'er zoo veel gevangen, dat men ze niet allen verkopen kan, zoo snyd men ze overlans door, legt ze in 't zout, en droogt ze in de zon, ten einde de scheeps-luiden en anderen een goeden voorraad daar van op reis met zich nemen kunnen.

Het soort van zee-kreeften, welken men Hommerts noemt, kan een Liefhebber van dezelve zeer licht bekomen, om dat zy in tamelyke menigte en grootte alhier en elders aan zee-strandt, zoo als in de Saldanha-Baay, aan den blaauwen berg, in de Baay Falzo en op andere plaatzen aan te treffen zyn. Zy hebben geen ander onderscheid van de zoete water-kreeften, dan dat zy groter zyn, alzo 'er een menigmaal 4 of 5 pond weegt. Haar kouleur is zoo lang als zy leven, donker-viool-bruin met vele witte, rode en blaauwe vlakken; edog gekookt, zyn zy schoon hoog rood, als alle andere kreeften. De scharen van een zodanige Hommer zyn zoo groot, dat men in dezelve zeer licht een halve Maat gieten kan; voor 't overige zyn zy als scharen van andere kreeften, behalven dat zy schynen tanden te hebben, en dat de uiterste punt daar van als een vogelbek ge-

Hommer vind men veel aan Kaap.

bo-

bogen is. Haar vleesch is tamenlyk zwaar om te verteeren; het beste nogtans is de staart, die gantsch malsch en nevens zyn ander vleesch met peper en azyn aangenaam om te eeten is. Ik heb 'er dikwyls op de gemelde wys van gegeten, maar ben nooit in staat geweest, om 'er een op eenmaal op te eeten. Voor 't overige werpen zy ook hare schalen af, als de andere kreeften, en smaken best, als men kreeft *Kerria*, dat is een soort van goede, gezonde en lekkere spys, daar uit gemaakt heeft, waar van misschien op een andere tyd meer zal worden gemeld.

Men vangt hier ook rode vischen, welken elders rode Steenbrazems, dog hier en verder door gantsch Indien *Jakob Evertsen* genaamt worden, welken naam de Heer *Francisci* in zynen Oost en West-Indischen Staats-en Lust-Gaarden p. 233. b. den Indischen stokvisch of Cabeljau verkeert heeft toegeeeigent. Deze visch is gantsch rood van kouleur en schobben, met veel blaauwe stipjes. Aan den buik is hy witachtig of bleekrood; heeft grote rode oogen, met een witte kring daarom. In 't midden staan verscheide goud-kouleurede vlakken; hy heeft een kleinen muil, en ronde kleine en scherpe tanden. Zyn vleesch is gantsch wit en zeer goed, ook gezond en aangenaam om te eeten. Hy onthoud zich in de diepe zee, of aan de diepe oevers, en word aldaar meest gevangen.

Hier valt nog een soort van deze rode vischen of *Jakob Evertsen*, van dezelve kouleur, als de als nu beschreve, behalven dat hy groter is, en zyne rode kouleur meer naar het blaauw trekt, als by de eerste geschied. Hy heeft ook korter, dikker en stomper muil, en zyne vinnen op den rug zyn gantsch rood, rond, breedt, en dun; daaren-

boven is de ondermuil gantsch rood of bloed-kouleur. Voor de eerste maal heb ik deze beide soorten van *Jakob Evertsen* gezien en gegeten op St. Jago, een der grootste eilanden van Kaap Verde; daar na heb ik ze hier en elders in Oost-Indien aangetroffen en genuttigt. Zy zyn zoo wel gekookt als gebraden, en niet minder gebakken, zeer aangenaam van smaak; en moet de geen, die denzelven niet gaarn eet, waarlyk geheel geen Liefhebber van visch zyn.

Of schoon zy onder de Steenbrazems behoorden te worden getelt, hebben zy, gelyk de bovengemelde Heer *Francisci l. c.* bybrengt, den naam van zeker Schipper geerft, die den zelve op Mauritius, een Afrikaansch eiland, achter de Kaap de Goede Hoop gelegen, ving; en zyn zy wel voornamelyk na hem genaamt, en zullen dien naam ook ceuwig in dit land behouden, om dat de gemelde Schipper *Jacob Evertsen*, een klein man, in zyn aangezicht rood en daarenboven van de pokjes geweldig geschonden was, waar door de baard niet konde worden geschoren, zonder dat een zwartachtige en blaauwe wederfchyn daar van overbleef; en ter oorzake van deze rode kouleur en zwart-bruine vlakken, waar ontrent hy deze vischen geleek, heeft zyn scheeps-volk deszelfs naam niet alleen als toen aan die vischen gegeven, maar ook zoo ver verbreid, dat zy jegenswoordig voor altoos *Jacob Evertsen* heeten zullen.

De Egel en Zee-Egelslakken worden beide in zee gevonden, en door de sterke baren by hopen uitgeworpen. Zy zyn daar in van elkander onderscheiden, dat de Egelslak een gedraait hoorntje heeft, ontrent als onze tuin of hoorn-slakken, behalven dat deze sterker en fraajer geverft zyn. Daarentegen heeft de Zee-Egelslak

Waarom zy *Jacob Evertsen* heeten.

Jakob Evertsen dat voor den visch.

Egel en Zee-Egelslakken.

flak een hoorntje, dat met flekels, als een aard-Egel, rondom dicht bezet is, die zeer fraai groen, blaauw, rood, geel enz., geverft zyn, en aldus blyven, zoo lang als de vifch daar in leeft; na deszelfs dood verdwynen alle deze koulouren t'eenemaal. Deze Zee-Egel is een aardig dier, om dat het zelve eieren in zich heeft, en te gelyk een flak of vifch in zich houdt. Ik heb ze menigmaal levend en dood gezien, ben ook daar by geweest, dat zeker goed vriend dezelve raauw at, waar toe ik echter gen lufft had, om dat zy veel onfmakelyker als oesters of moffelen fchynen, welke ook nog aangenaam zyn, en niemand licht qualyk bekomen, zoo men anders maat houdt en de lufft niet den vollen teugel laat.

Irlitzen. Hier voren daar ik van de Grundelingen naricht gaf, heb ook reeds van de Irlitzen en andere kleine rivier-vifchen melding gedaan; wyl nu dezelve in Duitfchland t'over bekende vifchjes zyn, die men ook, zoo aan de koulour en haar gantsche gedaante niet bekend zyn, zeer licht aan haar bittere fmaak kennen, en van alle andere kleine vifchjes onderscheiden kan, die ook geen menfch fchadelyk zyn, maar veel eer als een der gezondfte vifchen genuttigt worden, zoo is hier verder niet nodig, om vele omftandigheden of een wydlopige befchryving van dezelve by te voegen.

Karpers
zyn tamelyk klein
aan de
laap.

Om die zelve rede is ingelyks onnodig, om van de Karpers wydlopig gewag te maken, als zynde vifchen, die in Europa al te wel bekend zyn, om dat my hier in Afrika maar een gantsch kleine zoort bewilt is, die in de zoete waters gevangen en nergens in vyvers, die men hier niet vind, als by den Land-droft Johannes Mulder, en waar van reeds in myne voorgaande Hoofdstukken te meermalen melding gedaan is,

op zyn Landgoed *Sorgvlied*, bewaart word. Zy worden hier niet groter, als ontrent 10 of 12 duim lang en 4 of 5 duim breedt. Wat de rede daar van zy, laat ik u onderzoeken; wat my aanbelangt, ik acht, dat het water en de grond niet in ftaat is, om aan haar een kragtig voedzel te geven, waar van zy zouden kunnen groejen. Edog 't zy hoe 't zy, zy worden niet groter.

En wat dienft of eer zou men inleggen, als men van de Kegelflakken veel woorden maakte, die niet veel dikker als een vinger en ontrent half zoo lang zyn, welke vleefch mynes wetens, ook weinig tot fyps gebruikt word, hoe fraai derzelve hoorntjes getekent en met menigerhande flipjes of vlakjes bezet zyn. Wanneer de zee dezelve uitwerpt, en op ftrandt spoelt, laten zich veel liefhebbers vinden, om dezelve nevens anderen op te zoeken, edog niet ter oorzaak van het vleefch, dat daar in fteekt, maar om uit dezelve kalk te branden, en indien zy ongemeen fraai en ongefchonden zyn, om aan anderen daar mede in haar Konft-kabinetten dienft te doen, gelyk ik dikwyls zelf gedaan, en ze aan dees en geen vereert heb.

De Klipkouzen daarentegen, die ook een grote zoort van zee-Moffelen zyn, worden niet zoo zeer om de fchulpen hoewel dezelve ook fraai zyn, en wegens hare dikte niet licht breken, en derhalven meer tot kalk als in de kabinetten bequaam gevonden worden, als wel wegens het vleefch, dat daar in is, uit het water zelf ghaalt, om dat haar vast en zwaar verterend vleefch, gekookt, een goeden fmaak heeft. De fchulpen zyn dik, en van buiten gantsch rouw, als of zy door konft geftoken en uitgewerkt waren, gelyk dan ook het dekzel gantsch dik en vuil is. Derhalven als men ze schoon en
zui-

Kegel-
flakken.

Klip-kou-
zen waar
toe die dic-
ken.

zuiver wil hebben, moet men ze in azyn werpen, en wakker met een schrobber daar achter zitten, ten einde de buitenste schelp daar af gaat, naar welke de andere schone en gladde schelp een kouleur bekomt, die van parel kouleur gantsch niet onderscheiden is; en deze Mosselschulpen willen zommige Liefhebbers Navel-slakken noemen.

De zoete water-kreeften zyn reeds ontrent hare volle gedaante en eigenschappen zodanig bekend, dat ik gantsch niet noodzakelyk oordeel, om my lang met haar op te houden, en vermids behalven de hier voren beschreve Hommers ook de zee-kreeften van gelyke natuur zyn, zoo laat ik dezelve lopen, zonder verder daar na om te zien. Daarentegen zyn de krabben van verscheide soorten, zoo wel ten aanzien van de grootte en de verf, als wel ten opzigt van de malschheid van haar vleesch. Ondertusschen komen zy met malkanderen overeen, dat zy allen harde schalen, als de kreeften, tien benen nevens de scharen, en korte en dunne hoorns hebben. De staart legt onder het lyf, waar door zy niet lang als een kreeft, maar rond als een water-spinnekop lyken, als welke zy volkomen gelyk zyn, en die ook als krabben gegeten worden, behalven dat zy groter zyn. Of schoon zy levend donker-bruin, geel of wit zyn, worden zy echter gekookt, allen rood, en is haar vleesch met peper en azyn, niet alleen goed, maar ook niet ongezond.

Daar zyn ook krabben en kleine kreeften, die nevens hare harde schaal nog een harder van een flak of mossel verkiezen, en daar in wonen, uit en in kruipen; mids dat zy haar huis niet gantsch verlaten, maar in het zelve schynen aangegroeit te zyn, weshalven zulke ook mosselkreeften of mosselkrabben genaamt worden. Wat

I. Deel.

aanbelangt haar vleesch, en hoe het voor't overige met haar gestelt is, zulks kan ik niet zeggen, om dat dezelve nooit gegeten, ook niet gezien heb, dat zy tot spys gebruikt wierden; en heb ik ze ook om dieswille niet verder onderzocht. Veel beter weet ik van de Klipvisschen te oordelen, welken hier worden gevangen, en die ik zeer dikwyls met goeden smaak gespyst heb. Zy worden Klipvisschen genaamt, om dat zy zich meest ontrent en by de klippen onthouden; met het vallen van het water op dezelve zwemmen, in de reten aldaar zitten blyven, en daar na met de handen gevangen worden. Zy komen my byna voor als een Ruppe, om dat zy ook geen schobben hebben, maar gantsch glad zyn. Hare vinnen onder aan den buik en over den gantschen rug, schynen met den kop die ook gelyk te zyn, behalven dat deze een veel groter muil, veel scherpe tanden, en een scherpe tong hebben, en niet zoo lang als de Rubben worden. De grootste die ik heb gezien, waren ontrent een halve voet lang, en 4 of 5 duim dik, ovaal-rond. Haar vleesch is ongemeen malsch en lekker, uit het water gegeten, met peterselie, als baars; edog smaken zy gebakken, veel beter.

Daar van de Haayen is gemeld, is onder anderen gezegt, dat kleine vischjes aan haar huid zuigen, en hangen blyven, en dezelve leiden, waar zy haar willen hebben. Deze vischjes worden door de matrozen Lootsmannen genaamt, om dat deze vischjes de Haayen aan de schepen geleiden en brengen. Zy zyn niet over een halve voet lang; hebben gene schobben, maar zyn glad als een aal; zyn donkerbruin van kouleur, met zeer veel blaauwe vlakjes. Van den kop na den staart toe hebben zy een grote krom getrokke zwarte streep, waar van langs den

H h

buik

Klip-visschen.

Lootsmannetjes.

vier-
fchen.

bben
en
heide
ten.

ande-
port
ben.

buik af vele dwars getrokke zich laten zien. De rug lykt boven gedeelt, en is vol stipjes. Om de oogen is dezelve eenigzins goudgeel. De ondermuil of kaak is als een zaag, waar door zy aan den Haay zoo vast zitten, dat hy, of schoon veel duizendmaal groter als zy, haar niet quyd kan worden, maar gewillig moet volgen, daar zy willen. Zoo dra de Haay gevangen, en uit het water getrokken word, laten zy los, en gebeurt het zeer zelden, dat men een van deze Lootsmannetjes beknipt, hoewel men wel zyn best doet, om hen te vangen, alzo 'er veel liefhebbers in Holland het scheepsvolk verzoeken, om voor hen zodanige visschen in gekamferde brandewyn te bewaren, en over te brengen. Op die zelve wys verlaten zy ook de schepen, als zy het land ruiken, of schoon zy dezelve anders lang gevolgt hebben. Van haar vleesch weet ik niets te zeggen, om dat my niet bewust is, dat zy van iemand genuttigt zyn, hoewel ik acht, dat ze niet qualyk kunnen zmaken.

Zee-leeuw in de Tafelbaay gezien.

Zoo lang als ik ter zee heb gevaren, heb ik nooit het geluk gehad een Zee-leeuw te zien. Ondertusschen is het in 't laatst van het jaar 1707 gebeurt, dat 'er een in de Tafelbaay is gekomen, die lang op het water speelde, en ten laatste zelf op een van de klippen ging leggen, om aldaar met laag water zich in de zonneshyn te verquikken. Zoo lang als het water niet was afgelopen, derfde zich niemand onderstaan, om hem van dichte by te bezichtigen, uit vrees, dat die nieuwsgierigheid een arm of een been mogt komen te kosten, en ook om dat de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell den zelve dood schieten en daar na koken liet. Want zoo dra het water afgelopen was, wierd 'er een floep met volk op hem afgezonden, en drie snaphaan-schotten, te gelyk op hem gedaan, en

Word geschooten.

hy zodanig gekweeft, dat hy na eenigen tyd gewoed en het water rondom in bloed verandert te hebben, den geest gaf.

Deze Zee-leeuw geleek een Leeuw tamelyk wel, behalven dat hy geen hairen had; hoewel men aan de overige delen geen gelykenis bespeuren kon. Want hoewel zyne huid iets donker-geels vertoonde, zoo was zy nogtans van hairen, ja zelfs van alle schobben ontbloot. Hy had maar twee korte pooten, daarenboven zoo onbuigzaam en styf, dat zy hem waarlyk beter tot zwemmen als tor gaan dienden. Daarenboven waren zy van onderen zonder klauwen, en eindigden heel breed als een schop, of om beter te zeggen, als eende of ganze-poten. In plaats van de achterste benen had hy brede en dikke vinnen, ontrent zoo lang als een el. Zyn rug was verheven, als een bult, mischien door het leggen op den dikken en vetten buik veroorzaakt. Hy liep van achteren gantsch spits toe, als een andere visch, en had aldaar een gantsch brede staart, halve maans-wys. Zyn gesteltheid van binnen heb ik niet gezien, om dat de romp, na dat het spek was afgesneden, wel eenige dagen bleef leggen, maar een zodanigen afgryzelyken stank van zich gaf, dat men den zelve weg doen moest. Uit het spek wierden eenige tonnen traan gekookt, welke men in de magazynen van de Illustre Compagnie geleverd heeft. Hy was ruim 15 voet lang, en rykelyk zoo dik in de rondte over den buik en rug; en de tong alleen, die uit louter vet bestond, was ruim 50 pond zwaar.

Hoe deze Zee-leeuw was.

Tusschen de Zee-sterren en Zee-zonnen, welken de zee op 't land werpt, en met het aflopende water leggen laat, is een zeer klein onderscheid, als men niet de dikte der stralen, zoo als zy van de Schilders geschildert worden,

Zee-sterren en Zee-zonnen zyn van malkanderen wein te onderscheiden.

den, en de koulour nevens de grootte van 't lyf gade slaan wil. Want of schoon aan de Zee-zonnen een groter lyf als aan de Zee-sterren toequam, zoo worden echter hier de zodanige vier of zes-kantige vischjes, welke met een dikke, scherpe, schobachtige en den slangen gelyke huid overtrokken zyn, Zee-zonnen genaamt, welker lyf ronder en kleiner, de stralen of punten echter rechter zyn, als die der Zee-sterren. Men vind beide soorten overvloedig aan de oevers, door de zon zodanig uitgedroogt, dat men zoude twyffelen of 'er wel ooit leven in geweest was. Ondertusfchen zoekt men ze veel op, en vereert of verkoopt ze aan Liefhebbers van de Natuurkunde, die dezelve in haare Kabinetten plegen te bewaren.

Nog een aardiger fchepzel van God zyn de Zee-spritzen. Wyl zy zoo vast aan de klippen gewafsen zyn, of ten minsten zoo vast daar aan zitten, dat geen storm of sterke slag der baren dezelve los kan maken, zoo worden zy niet aan het land geworpen, maar men ziet ze aan de klippen als een spons kleven. Zy zyn groenachtig of liever graauw, en druipen altyd, of schoon de zee lang afgelopen is, en het water haar niet besproeit. In die sponsachtigheid vind men van binnen een stuk vleesch, 't welk de gedaante van een maag heeft, en van zommige gegeten word. Men kan niet zeggen dat het leeft, ten ware men zulks wilde beweren, om dat het spritst of druipt, als men het aanraakt, welk water uit een en ook uit meer gaatjes, als uit een spuit springt, zoo dikwyls het aangeroert word.

Het Zee-varken is een ongemeen grote en ongeschikte visch, dat den bovengemelde Zee-leeuw niets toegeeft, maar eer groter is. Ik heb het zelve in den Haven alhier niet gezien, maar menig-

I. Deel.

maal op reis; en is het hoofd tamelyk groot en het lichaam zeer wel geproportioneert of wel geschikt. De muil is groot, en met tanden wel voorzien, die echter eenigzins bot zyn, en maar alleenlyk tot het eten van visch te stude komen. De ooggen zyn groot, en achter dezelve is een gat op het hoofd, waar uit het als de walvischen water blazen of spuwen kan. De vinnen zyn zwart, breedt, groot en sterk, waar door het de kleine vischen zeer snel na zetten kan, 't welk echter altyd met een sprong uit het water geschied. Dit zeegedrocht heeft geen schobben, en is donker-bruin, heeft weinig vleesch, maar meest spek, waar door het ook mynes bedunkens den naam van zeevarken bekomen heeft, te meer om dat het van binnen als een varken geformeert zoude zyn. Ik heb dikwyls eenige hondert van dezelve gezien, en geloof zeer wel, dat 'er een ruim 200 pond weegt, of wel alleen zoo veel aan spek zoude uitleveren.

Voor 't overige heb ik reeds in myne voorgaande Hoofdstukken melding gedaan, dat in de zoogenaamde Mosselbanks-Rivier ook zoete Water-mosselen in zodanige menigte gevonden worden, dat men een groten hoop van dezelve by malkanderen zoude kunnen brengen, zoo men dezelve anders alhier tot spys gebruikte. Want vermids men ze beter en aangenamer uit zee kan bekomen, zoo laat men deze zeer gaarn leggen, en gebruikt men haar schulpen niet eens tot kalk branden, om dat de gantsche zee genoegzame voorraad daar toe aanbied, byaldien 'er maar altoos menschen wierden gevonden, die dezelve oprapten en brandden.

In alle havens en waters van de

Rivier-Mosselen.

Noordka-per een zoort Walvischen.

zee doorkruift. Zy verlustigen zich met het uitspuwen van water, zwemmen met het halve lyf boven water, steken het halve lyf ook dikwyls uit het water recht over end, en duiken menigmaal met zodanig gedruis of geraas, dat men het ruim een quartier uurs ver kan horen. Van deze Noord-kapers, die op de gemelde wys zich in de Tafelbaay laten zien, heb ik onder zeer veel levendige, twee doden heel naauw bezichtig, welken de zee in een storm aan land geworpen had. De eerste is in den jare 1707 in de maand van Mey in den haven van de Tafelbaay te voorschyn gekomen, en de tweede is in 't jaar 1709 in de Baay Falzo gezien.

Zy waren beide donker-bruin, hadden geene schobben, en een zoo groten muil, dat zeer gemaklyk 5 of 6 menschen daar in zouden hebben kunnen leggen, om dat dezelve ruim achtien voet lang, en twaalf of veertien voet breed was. Zy hadden in den muil geen tanden, maar de kaken waren zoo hard als blik, met een dikke huid overtrokken. De oogen leken van buiten klyn, en waren niet veel groter als paarde oogen; wanneer men ze echer uitslak, was het binnenste van het oog groter als een mans hoofd. Over en achter de oogen naar den rug had ieder een tamelyk groot gat, waar door zy te gelyk of adem haalden, of wel het ingeflokte water weder van zich gaven, 't welk my, zoo als dikwyls by levendigen heb gezien, niet anders voorquam, als of midden in 't water een byzondere fontein gemaakt was. Onder den buik, even achter den kop, hadden zy twee brede vinnen, welke hen zonder twyffel tot zwemmen behulpelyk zyn. De staart, die als het roer is, was op dezelve wys, zoo als reeds van de Dolfynen en andere is gezegt, zeer breed, en van gedaante als een halve maan.

De Noord-kaper, die ik in de Tafelbaay heb gezien, was 50 voet lang, 24 voet breed, en 12 voet dik of breed boven het zand, want van het geen in het zand gescharrelt lag konde ik geen raam op maken. De tweede in de Baay Falzo was niet veel anders, dewyl deszelfs lengte 45 voet, deszelfs breedte 12 voet, en de hoogte 18 of 19 voet uitmaakte. Van beide die visschen is het spek afgesneden en traan gekookt; en vermids dezelve in het Traan-magazyn van de Compagnie is gekomen, zoo is my onbewust hoe veel dezelve eigentlyk aan gewigt heeft uitgelevert. Ondertusschen weet ik zeer wel, dat de tong van ieder visch ruim 600 pond gewogen heeft. Alzoo men doorgaans van gevoelen is, dat de Profet Jonas drie dagen en drie nachten in den buik van een Walvisch is geweest, zoo heb ik den strot op 't naauwkeurigste bezichtig, waar na my echter deze zaak onwaarschynlyker dan ooit is voorgekomen, om dat het keelgat naauwlyks zoo wyd was, dat een lyvig man zyn arm daar door zoude hebben kunnen steken, terwyl Jonas met zyn gantsch lichaam nogtans daar in en uitgeglijpt is. Derhalven acht ik dat myn gevoelen, 't welk ik hier voren heb geuit, op veel vasten voeten staat, als het tegenwoordige; te meer, door dien het wonderwerk van God niet verkleint word, en het immers niet nodig is te zeggen, dat God daar toe een visch heeft moeten maken, die tegen de natuur van alle andere visschen was.

Van de Noord-kapers begeef ik my andermaal tot de mosselen of slak-visschen, en breng voor ditmaal de oly-flakken op de schouwburg, welken naar het gevoelen van *Plinius*, gelyk *Forenus* in zyn Vischboek pag. 139. b. zulks aanhaalt, oly-flakken worden genaamt, om dat zy by de ouden, die in oly gehandelt en dezelve uitgemeten hebben, tot maten

maten gebruikt zyn. De visch van binnen is groot, om dat het hoorntje van ieder slak ten minsten 4 pond water houden kan. Ondertusschen gebruikt men ze mynes wetens niet tot spys, maar alleenlyk de hoorntjes wegens hare inwendige schone Paarlemoerkouleur tot liefhebbery, of beschadigt, tot kalk branden.

sondere
nt van
emde
schen.

Wyders vind men hier een soort van vreemde visschen, die goed om te eeten zyn, voornamelyk een weinig in den rook gehangen, maar zy zyn by nacht gantsch niet gemakkelyk te vangen om dat men ze als dan niet onder andere visschen kennen kan. Zy zyn zeer fraai en aangenaam om te zien aangezien het hoorntje, dat zy op den rug dragen, en met vast aanklevende schobben bedekt, donkerbruin van kouleur, en met schone rode en blaauwe vlakken is bezaait. De Portugezen en de Hollanders noemen denzelven *Pagger*, misschien om dat men ze *Paccate*, dat is, niet al te hard handelen en uit het net nemen moet. Want deze visch heeft dichte by den kop op den rug een stekel of scherpe vin, die als hy menschen daar mede quest, zeer veel pyn veroorzaakt, om dat de hand ten eersten opzwellt, en het ontfangen gif te kennen geeft, waar van in 't lyf een vervaarlyke brand en uitbundige pyn pleegt te ontstaan. Door dien men het gaatje, door deze spitze vin gestoken, niet wel zien kan, zoo staat het menigmaal geschapen van tot het koud vuur over te slaan, en de hand quyt te geraken. De vinnen van dien visch zyn gantsch bruin en niet gevlakt. De staart is insgelyks van die zelve kouleur. Het vleesch is goed en aangenaam, gezond en licht te verteren, gelyk ik zelf menigmaal bevonden heb. Wanneer ik in den jare 1711 met den Heer Gouverneur Louis van Assenburg my op 't land in de Stellenbossche Volkplantery be-

ben
by zig.

vond, had de gemelde Heer zyn visschers uitgezonden, om voor hem en zyn gezelschap een brave zoo te vangen. Een van deze visschers had by nacht het ongeluk door een van de gemelde visschen in de rechter hand gestoken te worden. Wyl hy de zaak niet kundig was, zoo sloeg hy zulks in den wind, en bleef zyne makkers helpen. Ondertusschen zag hy den volgenden morgen reeds, en voelde zeer nadrukkelyk hoe het met hem gestelt was, klaagde derhalven aan zekeren Barbier, Justus Benraud, dien de gemelde Heer als zyn Lyf-Arts by zich had, en gebruikte dienstige tegemiddelen. Zy deden in den beginne slechte werking, en het leek als of het koude vuur daar in zoude komen, en hy gevaar stond te lopen van zyn hand te verliezen. Ondertusschen na dat hy vlytig hulpmiddelen, zoo van buiten als van binnen gebruikt, en veel pyn uitgestaan had, zag men dat het zich ten goede begon te schikken, en de hand van den gemelden visscher behouden was, waar voor hy ook den Chirurgyn in 't byzyn van den Heer Gouverneur opentlyk bedankte, zoo als ik zelf gezien en gehoord heb.

Een Visscher word daar van gestoken.

Van de Palingen, een zekere soort van Alen, dient men te weten, dat de Hollanders dezelve aldus noemen, om dat ze gaarn in zoet, levend, klaar en helder water wonen, aangezien de gemelde visschen in de onklare waters niet leven kunnen, maar om zoo te spreken, ten eersten sterven, gelyk achtervolgens het bericht van *Forerus pag. 177. b.* in zyn Visschboek, ook eenige Zwitsersehe zeen en de Donauw zulks aantonen. Ik heb van deze visschen reeds in myne voorgaande Hooftstukken gewag gemaakt, en gezegt dat zy hier ook in de Stellenbossche en Hottentos-Hollandsehe rivieren aan te treffen zyn, of schoon zy zelden gevangen worden.

Paling is een zekere soort van Aal.

den. Derhalven zoude nodeloos zyn daar van meer omftandigheden te melden, voornamelyk wyl hare kouleur geen andere dan bruinachtig is, en zy voor 't overige met alle andere Alen overeen komen.

Aan de
Kaap de
Goede
Hoop vind
men zeer
zelden
paarlen.

Aan deze Kaap worden zeer weinig mosselen gevonden, waar in paarlen zyn, en de gene die 'er al worden aangetroffen, zyn met de Orientaalsche gantsch niet te vergelyken, om dat zy veel kleiner, ongelyker en zoo wit en blinkende niet zyn; ondertusschen zyn hier zoo wel als op Ceylon, alwaar de beste paarlen vallen, paarl-mosselen en paarl-flakken. Van deze laatste moet ik voornamelyk melden, dat zy zeer fraai, blinkend, en in kouleur de paarlen gelyk zyn. Die ze recht schoon wil hebben, legt ze in azyn, welke de buitenste huid afbyt, waar na zy van buiten zoo wel als van binnen een fraaje paarl-kouleur bekomen en gantsch glad worden, en bequaam om allerhande dingen op gesneden en gestoken te worden.

Paarlflak-
ken.

De Schry-
ver heeft 'er
drie diergelyke
gehad.

Ik heb 'er drie diergelyke zeer fraai gesneden gekogt en verkogt, die reeds klaar waren om van een Goudsmid beslagen, en van een Draajer op een houtte of elpenbene voet gezet te konnen worden, ten einde om een wakkere teug wyn daar uit te doen, om dat 'er in ieder paarlemoer byna een maat ging. Of schoon ik geen gedachten had, om ze te verkopen, wierd my echter zoo veel daar voor geboden, dat ik de kopers gaarn geluk daar mede wenschte; te meer om dat ik meende dat ik of zelf weder andere aan strand zoude vinden, of van anderen diergelyke te koop bekomen, maar zulks is beide gemist, om dat zy zoo dun zyn, dat 'er zelden een onbeschadigt aan den oever komt, en de geen die ze hadden, dezelve zoo wel als ik aan den man willen te brengen.

Het aangenaamste van deze parallelakken bestaat daar in, dat men ze zomtyds by schoon en stil weer in zee ziet dryven; terwyl de flak uitkomt, zyne aan zich hebbende zeilen uitspant; en als een schip naar den wind door het water stevent; en neemt aldus zoo lang zyn vermaak, tot dat hy bemerkt, dat iemand te na komt en hem vangen wil, wanneer dezelve alle zeilen in een oogenblik inhaalt, en duikt, gelyk ik zulks dikwyls met groot genoeg gezien, en zy my menigmaal in plaats van een Visscher tot een Misser gemaakt hebben.

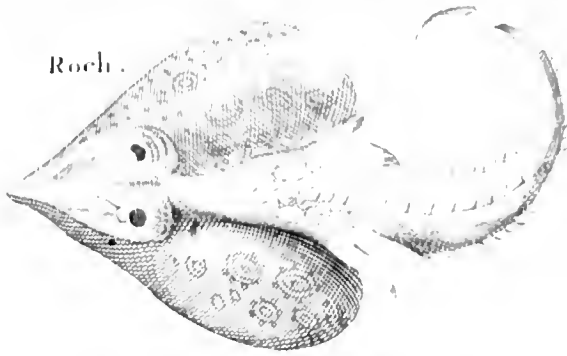
Roch is een brede platte visch, welke een ruwe huid heeft, als of 'er doornen op stonden. Men vind van dien visch een zeer grote en brede soort alhier, welke de Hottentotten by laag water vangen, door dien zy tot over het halve lyf in het water waden, en met hare voeten voelen, waar Roch is; en als zy hem onder hare voeten hebben, steken zy met hunne spitze kirri of stok door den visch, halen hem aldus gespijst uit het water, en eeten den zelve voor een gedeelte zelf, en het overschot verhandelen of veruilen zy aan de Christenen voor tabak, brandewyn, en andere diergelyke geringe waren. Welke kunst van visschen de slaven hen ook na apen, en zich zoo wel als andere daar mede verzorgen.

Roch.

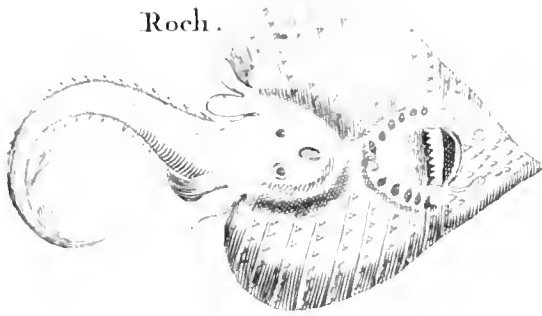
Roch is, zoo als is gemeld, een brede en platte visch, die onder deze soorten van visch tot merke-lyke grootte komt. Hy is byna rond, behalven 't geen zyn staart aanbelangt, met een ruwe huid overtrokken, edog nergens als op den staart met stekels verzien, alwaar hy 'er maar eene ry heeft, welke stekels kort en niet heel scherp zyn. De kouleur van zyne huid is bruin-geel, met veel blaauwe stipjes bezaait, en heeft op elke zyde van den muil een

grote

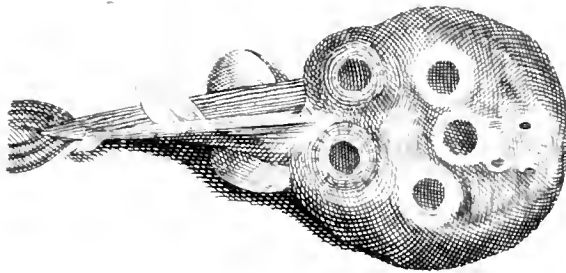
Roch.

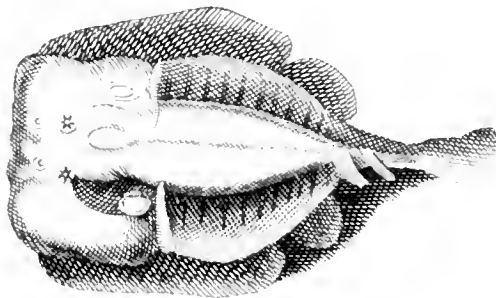
Roch.

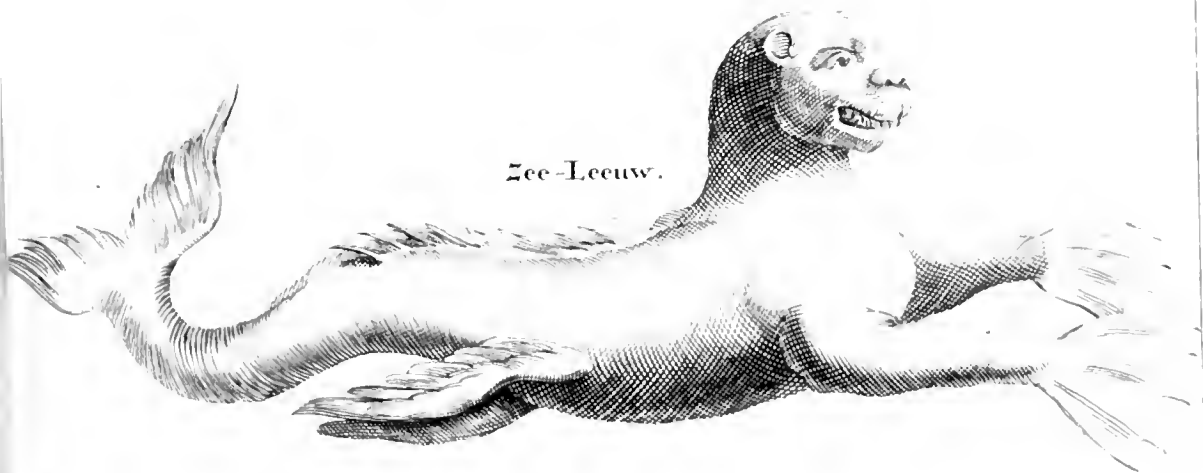
Tril-visch.

Tril-visch.

Zee-Leeuw.

grote vlak , als een oog of een spiegel. Zyn neus is byna doorschynende, van onderen met een ruwe huid bedekt, gelyk dan ook het gantsche lichaam doorzichtig schynt om dat het zelve niet over een duim dik is, en kan men derhalven de eieren in zyn lyf zien leggen, welke in den beginne zonder schalen gelegd worden, om dat 'er zeer veel zyn, en menigmaal een getal van 300 uitmaken, als een netje in een hoen. De eieren, die tot volkomenheid komen, gaan door den leg-darm, en worden met een kastanie-bruine vierkante schaal overtrokken, en als dan gelegd.

De graten van dien visch zyn niet hard, maar als louter kraakbeentjes, zoo als meest in alle andere platvisschen, als schollen, tongen en anderen meer gevonden worden. Het vleesch is ruuw, hard en zwaar te verteren, ruikende sterk naar zee en hare vuiligheden; derhalven moet niet alleen de huid worden afgehaalt, als men ze eeten wil, maar men bedient zich ook van een goede mostaard-zous, om den smaak te verbeteren, en om de maag dien visch beter te doen verteeren. Die op zyn gezondheid wil leven, moet niet veel op een maal en dikwyls daar van eeten, om dat dezelve zeer koortzig is.

Niet veel anders zyn de Zandtknypers, behalven dat zy dikker, langer en niet zoo plat zyn. Zy worden van de Hollanders Zandtknypers genaamt, om dat zy zich aan zandachtige oevers onthouden, en met andere visschen in netten gevangen wordende, zich gaarn met zand bedekken, ten einden men ze niet zien zal. Zy zyn donkerbruin van kouleur, met vele zwartachtige vlakken bezaait, hebben een gladde huid, en zyn ontrent een voet lang, en 18 duim breedt. Van haar vleesch kan ik niet oordelen, om dat ze door de Christenen alhier niet

worden genuttigt. Ik weet ook niet, dat ze iemand zyne slaven heeft laten eeten, als de Heer Gouverneur Simon Adriaan van der Stell, die of sehoon hy visch genoeg deed vangen, liever geld daar van maakte, dan dat hy ze zyne slaven, die dezelve echter vangen moesten, zoude te eeten geven.

De Zeehonden, welke men hier ook Robben noemt, worden jaarlyks, gelyk ik zeer wel weet, en veelmaals mede gezien heb, in grote menigte doodgeslagen, om dat uit haar spek zeer goede traan gekookt word. Ik kan dezelve niet duidelyker als met de woorden van *Erasmus Francisci* beschryven, welke hy in zynen Oost en West-Indischen Staat en Lust-gaarden pag. 60. b. gebruikt; alwaar hy aldus spreekt: De zeehonden, van zommige ook zeekalveren genaamt, zyn in gedaante van alle visschen, wal-of traanvisschen onderscheiden; hebben als korte armen of ellebogen en handen, maar niet verdeelt, behalven aan 't endt, daar men maar 4 verscheide strepen en 5 byzondere nagels ziet. De huid is hard, vast, en met zwartachtige graauwe haire bewasschen. Het hoofd is naar mate van de overige grootte van 't lyf klein en kort; de hals eenigzins langer, en kan naar believen uitgestoken en ingehaalt worden. Het onderste kaakbeen of kinnebak komt met die van een wolf tamelyk overeen; het bovenste is breder als die der wolven, en gelykt daar ontrent zoo als ook ten opzicht van de neusgaten de kalveren. De tanden zyn als zagen. De oogen glinsteren, en veranderen menigmaal in duizenderhande kouleuren. De tong is gespleten en verdeelt, in plaats van oren ziet men eenige gaten, enz.

's Zoomers zwemmen deze dieren meest hier en elders in zee, en leven van visch. Als zy met dezelve in een net komen en gevangen

Geven zeer goede Traan.

rangen worden, zoo maken zy door het fcheuren van het zelve, zoo wel voor haar als voor hare medegevangenen een vrye doortocht. 's Winters blyven zy wegens kou meest by 't land, daar zy zich op 't ftrand en de klippen onthouden. By nacht komen zy by duizenden aan ftrand, en bulken als kalveren, wanneer ze met ftokken dood geflagen worden, en haar fpek door het vuur in traan veranderd word. Aan 't achterfte deel van 't lyf zyn zy lam, en moeten de achterfte poten naflepen. Des niet tegenftaande konnen zy snelder lopen als een mensch, welkers dreigen zy niet vreezen, om dat zy wegens geilheid onbezuift leven. Hare jongen werpen zy op 't land, brengen dezelve echter naar verloop van eenige dagen in 't water of in zee. Moede van zwemmen keren zy weder landewaards, gaan op 't zand of op de naafte klippen leggen om te flapen, en zich in de warme zon te verquikken.

De huid word zelden gantsch afgehaalt, maar de geene die ze hebben gedood, fnyden den zelve alleenlyk in zodanige ftukken, als zy het fpek tot fmelten van noden hebben. Zommige bereiden den huid ten eerften zelf, om tabaks-dofen en zoo voorts daar van te maken. De traan levert men in het traan-magazyn van de Illufre Compagnie, welke door de flaven en niet door de Hottentotten derwaards word gebracht, om dat zy een grote afkeer daar van hebben, en den zelve niet, gelyk *Dapper* in zynen *Afrika pag. 622.* en *Anderfôn Lib. I. cap. 4.* valfchelyk bericht, inflikken, en met de grootfte begeerte oplikken, als waar van op een andere tyd omftandig zal moeten worden gehandelt.

Zilver-
vifchen.

Hier voor zyn de Goudvifchen befchreven, en nu zal ik de Zilvervifchen opdifchen. Zy zyn een brazem in gedaante en

deugdzaamheid niet ongelyk, en ik acht, dat zy zoo wel als de Goudvifchen uit het brazems-geflacht zyn. Zy hebben middelmatige fchobben, zyn wit over het gantsche lyf, langs het welk van het hoofd tot aan den flaart zilverkouleurde ftrepen lopen, niet anders als of 'er zoo veel zilverblaadjes opgelegd waren. De flaart lykt ook met zilver bedekt te zyn. De vifch is naauwlyks een voet lang, de breedte naar proportie; en is zoo als ook ten aanzien van de dikte, een karper van een pond, niet heel ongelyk. In den muil heeft hy eenige kleine maar fcherpe tanden, die zyn voedzel, 't welk hy uit de rivieren en beken bekomt, moeten klein malen, waar in hy in zekeren tyd van het jaar valt, en ook dikwyls in grote menigte gevangen word. Zyn vleefch is eenigzins week, ontrent als dat van een karper, maar daar benevens zeer aangenaam, wel van fmaak, en licht te verteeren. Ondertuffchen fmaakt die vifch, gelyk ik zelf menigmaal heb bevonden, gebraden of gebakken 't beft.

Onder grote vifchen voegen Spieringen ook wel kleine, edog ieder in een byzondere fchotel; derhalven volgen nu hier de kleine Spieringen, welke van de Duitschen Alfes niet veel onderscheiden zyn, zoo men anders op den fmaak ziet; want gelyk de Spieringen eenigzins bitter in het hoofd fmaken en daar benevens gezond zyn, zoo is het hier ontrent even aldus gefteft, en beftaat het onderscheid alleen in de grootte. De Spieringen alhier zyn ruim een vinger lang en dik, ook zommige nog langer. Zy hebben kleine fchobben, die men naauwlyks kan voelen, als men ze aanraakt. De rug is breedt; de muil klein en zonder tanden, en de oogen naar mate van het lyf groot. De buik is zilver-kouleur; de rug bruinachtig; de kop roodachtig geel; de

de vinnen wit ; en het lyf buiten de strepen, die vanden kóp na den staart lopen , gantsch doorschynende. Het vleesch is zeer malsch, goed en gezond om te eten, voornamelyk met een mostaardzous. Wegens deszelfs kleine graten smaakt dezelve best gebakken, aangezien ik zelf zulks op beide wyzen onderzocht heb.

By visschen passen ook wel goede slakken; derhalven zal ik den Lezer ook een schotel uit den groten hoop opdisschen. Onder tusschen blyfik voor ditmaal alleen by de schroef-slakken, welke ten aanzien van het hoorntje tweederlei zyn, te weten, grote schroef-slakken, en hoekige schroef-slakken. De hoorntjes van die beide geven hunnen konstigen Werkmeester te kennen, die eindeloze veranderingen heeft kunnen maken. Want of schoon de hoorntjes van het laatste soort vele hoeken of bulten hebben, die nogtans niet beletten, dat dezelve als een wenteltrap of schroef lopen, zoo zyn zy niet alleen zeer konstig gedraait, maar de buitenste ruuwe schaal met azyn daar af gebeten, zoo konstig met allerhande kouleuren verziert, dat een konstschilder grote moeite zoude vinden, om ze zoo fraai op 't papier of doek te brengen, aangezien de groene, rode, gele en witte verven zodanig gevlamt zyn, dat de schakering niet frajer zoude kunnen zyn. Ondertusschen is haar vleesch of visch een weinig taai en zwaar te verteeren, en moet derhalven van de geen die ze eten willen, met een goed glas wyn begoten en week gemaakt worden.

De Steenbrazems zyn zeer treflyke, schone, grote, welsmakende en gezonde visschen, die hier dikwyls in grote menigte gevangen en tot een redelyken prys verkogt worden. Zy zyn onderscheidentlyk van gedaante en grootte, maar komen meest allen

I. Deel.

met malkanderen overeen, dat zy als de vloed zich verheft, en de zee oploopt, gaarn de oevers afzakken en zich in de zoete waters storten, een korten tyd aldaar blyven, en het afstromende watergras vreeten; vervolgens weder van daar verhuizen, en wachten tot dat het water andermaal hoog word. Zy zyn ontrent van gedaante als een karper, behalven dat haar vleesch veel vaster, dikker en met weinig of gantsch kleine of gene graten bezet is. Ge-kookt of gebraden schilferen zy als een stokvisch, het welk een karper daar en tegen zoo goed niet doet.

De kouleur van dien visch is heel verscheidentlyk. Zommige zyn veel fraajer gespiegelt, als een spiegelkarper, zynde de rug bruinachtig, waar van dwarze bruine strepen naar den buik aflopen, en deszelfs gantsch grote en witte schobben zeer aardig onderscheiden. Anderen wederom zyn over den gantschen rug bruin, en aan den buik afchgrauw. En eindelijk anderen behouden de vorige tekening, maar zyn breder en korter. Kortom, de veranderingen ontrent dezen visch zyn veel groter, dan dat zy alle naar waarde duidelyk zouden kunnen worden beschreven. Zy zyn doorgaans anderhalf, twee en drie voet lang, waar uit lichtelyk staat te maken is, dat de kleinste twee en de grootste ruim acht pond wegen. Alzoo men dezelve niet by 't gewigt, maar een hele zòo gelyk koopt, zoo kan men ze veel beter koop eten als vleesch; om dat het zeer dikwyls gebeurt, dat men de grootste voor 3 of 4 flui-vers koopt.

Ik heb zelf eens vier van die visschen die zamen 27 pond zwaar waren, voor 15 fluiwers gekogt, en ze in azyn, peper en zout laten leggen, om dat'er onder de Afrikaansche visschen byna geen word gevonden, die beter daar toe is.

Ii

Men

Schroef-slakken zyn vedertlei.

Hare hoorntjes zyn onge-een fraai.

Steenbrazems worden geprecen.

Men kan ze op die wys niet alleen lang bewaren, en naar believen en met goeden smaak daar van eeten, maar men kan ook zeer goeden laberdaan daar van maken, en zoo lang bewaren als men wil. Om dezelve versh te eeten, kookt men den kop en de middelste schyven, en braad den staart op de rooster, wanneer men met een goede citroen over den visch uitgedrukt, wel haast bevind, dat deze een der lekkerste visschen is.

Een andere
soort van
Steenbra-
zems.

Ik moet hier nog een andere soort van Steenbrazems niet vergeten, welke de inwoners alhier Stompneuzen noemen. Deze visch heeft een korte gedrongen kop, en daarbenevens een zodanig gedrongen rondachtig lyf, waar door dezelve van een heel andere gedaante als de vorige is. Zyne grote schobben zyn leverkoleur of zwart-blaauw. Hy heeft ronde scherpe tanden in den muil, en zeer grote ogen. Deze visschen zwemmen niet troupswyze, maar alleen; en word in een net vol met Steenbrazems naauwlyks een, of ten hoogsten twee van deze soort daar onder gevonden. Hoe raarder zy nogtans zyn, hoe aangenaamer haar vleesch smaakt, als het welk in veel hoger achting is, als dat van de vorige Steenbrazems.

Zee-Ton-
gen.

Voor 't overige levert de zee alhier ook de zoogenaamde Solen of Tongen. Zy zyn van een zeer goeden smaak, en behoeven de geen die elders gevangen worden niets te wyken, heel plat, en hebben zommigen gantsch gene, en anderen wederom zeer weinig schobben. Boven op den rug, daar de ogen staan, zyn zy zwartachtig, en onder aan den buik heel wit, gelyk ook de onderste vinnen wit en de bovenste zwartachtig zyn. Haar vleesch word voor 't beste van alle visschen gehouden, ten dele om dat het zeer gezond is, en een zieke zelfs zoude verquikken; en ten dele ook om dat

het heel licht te verteren en byzonder fraai wit is, en daar enboven goed bloed maakt. Zommigen eeten dien visch niet zoo zeer wegens de byzondere aangename smaak, maar wyl dezelve den maag versterken en geen slym achterlaten zoude. Ik zelf moet bekennen, dat het vleesch ongeemeen lekker is, en een quade maag, of schoon een goede portie tot zich nemende, niet qualyk bekomt.

Tonyn.

De Tonynen heb ik wel in zee veelvoudig en verscheidemalen gezien, voornamelyk als zy uit het water sprongen en zoo voort weder duikten, maar nooit zoo dichte by, dat ik hare gedaante duidelyk konde betrachten. Vermids zy daarenboven in de havens alhier niet in lopen, maar veel meer de ope zee beminnen, zoo zal ik van dezelve verder geen gewag maken, door dien ik anders een valsch bericht zoude doen, 't welk tog myn mode niet is; om dat ik van 't geen myne oogen eigentlyk hebben betracht, veel zekerder naricht kan mededelen, dan van 't geen ik maar van verre en ter loops gezien, of slechts van horen zeggen heb.

Gelyk ik eindelyk myn Hoofdstuk met de beschryving van een visch, die niet goed was om gegeten te worden, heb begonnen, zoo ben ik van voornemen om het zelve met een zodanigen te befluiten. Dienvolgens leg ik den Lezer voor 't laatste nog voor oogen den visch, door de Latynen *Torpedo*, de Hollanders *Drievisch*, en de Duitschers *Krampf* of *Zitter-visch* genaamt, welke veelvuldig gevangen word. De zelve is geen heel grote plat-visch, maar nogtans rond en als een kogel opgeblazen. Zyne ogen zyn met witte en zwartachtige of bonte kringen omgeven. Boven op den rug is dezelve roodachtig of geelachtig, en aan den buik wit. Voorts is hy breed en opgeblazen,
ein-

eindigende met een vleefigen dunnen flaart, naar de wys van alle andere platvifchen, welke flaart een roer van een fchip niet ongelijk is. Zyne ogen zyn klein, en naar mate van 't lyf wel gefchikt. De klyne muil flaart benedewaards byna als een halve maan, waar in hy tanden en daar benevens in plaats van de neus, twee gaten heeft. Men ziet geen kop, hoewel men den zelve openende, herzens in hem vind. De lever is wit en zeer fubtiel, de gal groot, en de huid van buiten gantsch glad en zonder fchobben. De grootte is niet veel byzonders, om dat hy dood, naauwlyk een vierden deel pond zwaar is.

Uit alle de befchryvingen van dien vifch blykt, dat hy de byzondere krachten of eigenschappen heeft, dat hy den geen, dien hem aanraakt, 't zy met de hand, of met den voet, of maar met een flok, dien men in de hand houdt, ten eerften een zodanige beklemtheid aanjaagt, en het hert zodanig doet in de fchoenen zinken, dat men gelyk ik zelf heb bevonden, niet anders meent, of men zal in een flauwte vallen, of beroert worden; daarenboven krygt men menigmaal een benaauwde hartklopping, en afgryzelyke pyn in alle de leden, voornamelyk in dat gedeelte, waar mede de aanraking gefchied is. De Vifchers, welke den zelve in haar net hebben, gaan zeer omzichtig te werk, dat zy hem niet aanraken, maar halen het net liever op het land, nemen de vifchen daar uit, en keren het als dan om, ten einde zy hem niet te na komen. Deze pyn duurt dikwyls een half uur, waar na zy langzamer hand verdwynt; edog dat zy lang zoude aanhouden, zoo als zommige

willen, heb ik niet konnen bevinden, of fchoon ik meer dan eens de proef daar van genomen heb. Ondertuffchen geloof ik zeer gaern, dat deze vifch alle anderen welke hem te na komen, krachteloos en onbequaam tot zwemmen maakt, om dat veel andere vifchen te gelyk met hem gevangen worden. Of echter op het eiland Mauritius zulke Tril of Krampvifchen zyn, die zich met een Karper laten vergelyken, zoo als de Heer van *Madelsto lib. 2. Cap. 14.* beweert, daar aan twyfel ik zeer veel, ten minften heb ik'er in zodanige grootte nog daar nog elders geen gezien.

En dit is, Lezer, het geen ik dienftig hebbe geoordeelt, om u insgelyks hier van te berichten, hopende dat gy zulks met genoeg zult hebben gelezen, om dat zoo als ik in den beginne heb gezegt, myne mening niet is, om een historie van de dieren te befchryven, maar alleenlyk eenvoudig te melden, 't geen ik naar myne geringe kennis daar van bevonden heb. Mogelyk zullen nog wel meer vifchen, voornamelyk echter moffelen en flakken gevonden worden, welke hier niet geplaatft zyn; ja my is zelfs bewuft, dat zommige myne geheugenis ontglipt zyn; des niet tegenftaande ben ik van gevoelen, dat gy daar mede zult te vrede zyn, wel wetende, dat de kortheid van den tyd my de wydlopige uitvoering belet heeft, en dat men op eenmaal niet alles bedenken of fchryven kan. In het volgende Hooftdeel zal ik U het beloofden overschot van de flangen en infecten mededelen, en daar mede dit gantsche dierfche ryk, zoo ver zulks de Kaap van de Goede Hoop betreft, befluiten.

De Auteur eindigt de befchryving der vifchen.

rkwaar-
e eigen-
ap van
n vifch.

XIV. HOOFSTUK.

Waar in het noodwendigste van de Slangen en andere Insecten, welke aan de Kaap de Goede Hoop worden gevonden, na de order van het Alphabet afgehandelt word.

Hoe de Schryver deze Stoffe afhandelen wil. *Aspis-Oog of Schiet-slangen, haer onderling onderscheid. Boom slangen Hoe zy de menschen beschadigen Waar toe men de gedode slangen gebruikt. Blinde Slang. Is licht te doden. Een andere soort van slangen. Dispas of dorst verwekkende Slangen. Prester of brand verwekkende of vierige Slangen. De Schryver heeft een man gezien van zodanige slang gebeten. Een Smid zoekt dien man te redden. Word van den zelven gelukkig genezen. Of God eertyds diergelyke slangen onder de Israëlitien heeft gezonden. De Schryver komt zulks gelooslyk voor. Copra de Capello of Hair-slang. Slange-stenen zyn goed bevonden tegen gif De Auteur beschryft een naamloze Slang, aan hem vereert. Een zekere soort van Huis-slangen De Schryver verhaalt een geval met diergelyke Huis-slangen. Vader Tacharts bericht van de geboorn'e slangen. Kleine soort van Slangen. De Zee-Floë of Vloë Zee-Luis. Byzondere soort van lange Wormen. Een byzondere soort van Water-worm. Nog een soort van Wormen. Branden in de hand. Water of Zee-paard. Bloed-zuigers. Water-grillen of Zee-krekkel. Water-Kefer. Water-muis. Water-slang. Ameizen of Mieren en derzelver soorten. Byen zyn'er veel aan de Kaap. Waar zy meest nestelen. Hoe men weet waar honing is. Hottentotten zoeken en verkopen den honing. Verscheide soorten van Byen. De honing der Byen is niet eenerlei. Fliegen of Vliegen hebben verscheide soorten. Groene soort van vliegen. Gelyken de Spaansche vliegen. Muggen. Gestelttheid der muggen op Batavia. Waarom zy de vreemdelingen zoo zeer quell n. De Kaap heeft drie algemene plagen. Voordeet van den wind aan de Kaap. Floë of Vloeyen zyn'er veel aan de Kaap. Aard-vloeyen. Doen grote schade aan de Gewassen. Heuschbrecken of Springhanen. Hebben verscheide soorten. Kefer. Gras- en Paard-Kefer. Byzondere soort. Goud-kefers worden van de Hottentotten in grote waarde gehouden. Gras-groene Kefers. Waar zy zich onthouden. Nog een byzondere soort. De Europeanen hebben geen luizen. De Vreemdelingen raken dezelve quyt en krygen'er geen meer De Hottentotten krielen daar van. Weeg-Luizen. Rupzen zyn aan de Kaap in couleur en grootte onderscheiden. De Auteur kan ze wegens de menigte niet alle beschryven. Schaben of Motten. Zyn in Afrika zoo wel als in Europa bekend. Kleine Slakken. Weeg-Slakken. Haare grote menigte aan de Kaap. Waar toe ze goed zyn. Scorpioenen zyn'er veel aan de Kaap. Spinnekoppen. Verscheide soorten. De klynste soort van Spinnekoppen zyn zeer gevaarlyk. Zulks bewyst de Schryver met een exempel aan een Slaaf. Doden ook het vee. Schwaben of Kakkerlakken. Tausend of Duizendbenen. Hebben geen oogen. Zyn zeer vergiftig. Wespen of Horzels. Regen-wormen. Hout-worm. In wat hout zy zyn. Koorn-wormen. Zuigers. Besluit van dit Hoofdstuk.*

Hoe de Schryver deze Stoffe afhandelen wil.

Het geen ik U heb beloofd, meen ik nu na te komen, en dat stuk uit het Diersche Ryk der Natuur, mamelyk de Slangen en overige insecten te beschryven, die op de Kaap de Goede Hoop worden aangetroffen. Vermids echter zodanige dieren van twe-

derhande natuur zyn, en zich ten dele in 't water, en ten dele op 't land onthouden, zoo zal de Lezer niet qualyk duiden, dat ik alvorens met korte woorden van de slangen spreek, en daar na 't water-ongedierce, en eindelyk 't geen op het land word gevonden, naar

naar order van het Alphabet afhandele.

Wat aanbelangt de slangen, dezelve worden aan de Kaap in een grote menigte gevonden, en heb ik 'er zeer veel van verscheide soorten gezien en gedood. Edog vermids de inwoners alhier in 't algemeen den naam van slang zonder verder byvoegzel van een byzonder geslacht, behalven ontrent eenige kenbare soorten gebruiken, of liever niet beter weten, om dat zy zich met de benoeming of eigenschappen van diergelyke schadelyke dieren zeer weinig bemoejen, zoo heb ik niet weinig moeiten gehad, om aan dezelve een eigen naam te geven, om dezelve van elkander te onderscheiden, alzoo ik 'er byna geen kan bedenken, die niet reeds by de oude Schryvers gevonden word.

s Oog-
schiet-
gen. Van de Aspis en Oog-of Schiet-slangen dient men te weten, dat de eerste een zeer brede kop en hals, diepe en stompe oogen, en by dezelve twee verheve vleeschdelen, als een zweer, een hazelnoot groot heeft. Zy is van koulour alchgrauw, met rode of gele vlakken, die dikwyls veranderen, en word menigmaal eenige ellen lang. De Schiet-slang word wegens haren snellen schoot of sprong, Oog of Schiet-slang genaamt, aangezien zy veelmaals recht overend gaat zitten, om een sprong te doen, daar zy meent, of met hare snel heen en weer gaande oogen ziet, dat men haar naar het leven slaat; zy is met witte vlakken op haren zwarten huid getekent, die als zoo veel oogen zyn. Ondertusschen twyfel ik niet, of gy zult reeds van beide deze slangen hebben gelezen, maar indien zulks niet geschied mogt zyn, zoo wys ik u tot *Gesnerus, Carton, Francius*, en vele andere, by dewelke een omstandig naricht te vinden is.

Midlerwyl vind ik van deze

Schiet-slangen niet aangemerkt, dat zy, gelyk ik zeer dikwyls heb gezien, zich oprechtende en op haar staart zittende, nogtans eerst haren vervolger of ook den geen, welke haar onverhoeds en tegen haar wil te na komt, als waarfchouwt, dat hy op zyne hoede zal zyn, en niets tot haar schade doen zal, aangezien zy het hoofd als een kleine kogel opblaast, met haar muil gestadig blaast, niet anders als een blaasbalk wind van zich geeft, en alzoo overend haren belediger met vurige oogen door en door kykt, ten einde om te zien van waar zy den aanval te vrezen heeft, en of zy zich alvoren niet zoude kunnen wreken, of de gedreigde doods-straffe ontgaan. Wanneer zy het eerste niet kan doen, volbrengt zy het laatste door een sprong, en begeeft zich ten eersten uit den weg. Kan men haar echter nader komen, zoo is best, dat men haar den rug aan stukken slaat, om haar het springen en voortkruipen te beletten, waar na men haar zeer gemaklyk het hoofd inslaan, en haar aldus om 't leven brengen, en zich voor haren gevaarlyken en dodelyken beet bevryen kan.

Ten einde de Lezer moge zien, dat ik alle slangen niet zonder byzondere namen weet te beschryven, of schoon zy my maar nader zelve gedaante aangetoont en afgeschetst, ook zommige beschreven en aangewezen zyn, zoo zal ik van eenige andere gewag maken, en alhier een naricht van de Boom-slang mededelen. Zy heeft dien naam bekomen, om dat zy zich gaern by en in de bomen onthoud, alwaar zy zich zoo dik als een vinger twee of drie ellen lang uitsrekt, als een tak, en den zelve niet zeer ongelyk schynt, behalven dat zy gespikkelt is. Wanneer iemand onder een boom, daar zy in is, gaat, en de bladeren of vruchten beschouwt, laat zy zich ten eersten neder, en

Boom-
slangen.

byt den kyker onverhoeds , zoo dat hy meer op zyne herstelling en bevrjding van het gif, als om den dood van zynen vyand te denken heeft.

Vele van deze slangen , als zy den schadelyken beet hebben gedaan , redden en behouden haar leven , voornamelyk als iemand alleen is, en wandelen gaat ; want op die wys hebben zy tyd genoeg, om zich gedurende de afwezenheid van den beledigden van den boom te begeven, en het hazepad te kiezen. Wanneer echter de gequetste met een goeden slangenstecn verzien is , of trouwe helpers en vrienden by zich heeft, en derhalven niet behoefte hene te gaan, of anderen derwaards te laten komen , zoo heeft de slang niet anders dan de dood te verwachten, om dat zy zonder gezien te worden , van den boom niet kan komen. Wanneer zy zich nu om den boom slingert, en zich nabenede begeeft , zoo heeft men niet veel moeite , om haar dood te slaan , door dien men haar zoo wel met een stok als ander geweer de rest geven kan.

Liefhebbers werpen deze slang niet weg, maar leggen haar , als zy niet zoodanig gequest is , dat zy bloed , of eenige wonde van buiten heeft, in gekamferde brandewyn, en bewaren haar tot een vereering voor goede vrienden in Holland ; of smelten het vet, en maken met eenige andere dingen een licht daar van , om allerhande vermaak daar mede te hebben, om dat zy een vertrek daar dit licht brand, vol slangen vertonen , en den onkundigen daar mede een schrik aanjagen.

Blinde
slang.

De Blinde slang is een, zelfs op vele plaatzen van Duitschland, wel bekende slang, en is derhalven niet nodig, dat ik zeg, dat zy een zwarte schobachtige, en met vele bruine, witte en rode stipjes bezaaide huid heeft, en dat zy zeer qualyk ziet, om dat haar

oogen gantsch klein en zwak zyn. Ondertusschen heb ik veelvoudig bevonden en waargenomen, dat zy zeer licht te doden is, om dat zy doorgaans aan den weg legt, en zich zonder grote moeite doden laat, voornamelyk wyl haar beet zoo gevaarlyk en dodelyk als die van andere slangen niet is.

Is licht te
doden.

Hier zyn ook slangen, die een brede hals en een zwartachtigen rug hebben, naauwlyks een el lang en daarenboven zeer vaardig, om iemand een beet toe te brengen, waar door men zwelt en met onophoudelyken dorst geplaagt word. Derhalven word deze soort van slangen van zommigen *Dispas*, dat is, Dorstverwekkende slangen, en van anderen wegens haar schadelyke verhittende en verterende gif *Prestler*, of Vierige slang genaamt. Niet echter, gelyk *Franctius in Histor. Animal. pag. 801.* zegt, om dat ze vierig lykt, maar om dat zy een zeer droge natuur bezit, en het bloed van den gebeten mensch zodanig verhit, dat hy daar door t'eenemaal uitteert, en een erbarmlyken dorst uitstaat, die niet te verstaan of te lesschen is.

Een andere
soort van
slangen.

Ik heb een man gezien, die van zodanigen slang in de hielen gebeten was, waar van het been zoo gezwind, heftig en vervaarlyk zwol, dat hy bezwaarlyk het naaste huis zoude hebben gekregen, ten ware hy het gif door het styf toehalen van den kouzeband boven de knie, had belet, van hoger te komen. De gequetste quam in een huis, alwaar een smid, genaamt *Matbias Gräff*, uit Pomeran geboortig, woonde, waar van reeds elders gemeld is; ondertusschen zeide hy niet ten eersten, 't geen hem wedervaren was, maar verzocht alleenlyk een teug water. De smid, die hem kon, ontfelde over het dikke been en vraagde hem, hoe hy dat gekregen had? Waar op deze hem het

Prestler of
Vierige
slang.

De Schryver heeft
een man
gezien, van
zodanigen
slang gebeten.

het geval verhaalde, en om hulp en water om te drinken, bad. Vermids de smid de natuur van deze slangen reeds wist, weigerde hy hem het water, maar vervaardigde een pleister, maakte een opening in 't been, waar uit een menigte geel water liep, en sloeg de pleister daar om, met belofte van hem te genezen, als hy zich maar een quartier uurs van het drinken onthouden konde.

Wilde deze arme man, die van het snyden in zyn voet heel weinig gevoel had, geholpen wezen, zoo moest hy zoo lang dorst lyden, terwyl de smid mochte genoeghad, om den kouzeband boven de knie los te maken; waar na hy de pleister nog eens van de wonde lichte, ten einde nog meer water daar uit zoude lopen. Daar door slonk het gezwel, en de man wierd uit doods gevaar gered, en naar verloop van eenigen tyd gelukkig genezen. Of schoon de dorst na een quartier uurs nog niet t' eenemaal over was, was dezelve nogtans in zoo verre verlicht, dat hy een weinig feller als natuurlyk was, ook kort daar na volkomen weg bleef, en dragelyk begon te worden.

Vele van de gene, die deze dieren hebben beschreven, daar onder *Gesnerus* en uit hem *Carron* in zyn Slang-boek pag. 34. b. zoo als ook *Francius Hist. animal. pag. 801* zyn van gevoelen, dat de slangen van dezelve soort zyn geweest, welke God in de Arabische woestyne onder de kinderen Israëls heeft gezonden, ziet Num. XXI. 6. vergeleke met Deut. VIII. 15. Tot meerder bewys halen zy aan, dat *Junius* en *Tremellius* in hare vertaling uitdrukkellyk den naam Prester gebruiken, daar door onfeilbaar te kennen te geven, dat op gemelde plaats van *Numeri* deze vierige slangen moeten worden verstaan. Daarenboven schynt de werking van deze bytende slangen met dat geslacht

in alle delen overeen te komen. Derhalven dunkt my ook dat het diergelyke slangen moeten zyn geweest, die zulk een grote slachting onder de kinderen Israëls aangerecht hebben.

Den Schuyver komt zulke gelootlyk voor.

Behalven deze Brand of Dorstverwekkende slangen vind men een andere soort, welke hare benoeming den Portugeezen heeft te danken; als die zonder twyffel wegens hare Goud-kouleur *Cobra de Capello*, dat is, gelyk het zommigen vertalen, Hair-slangen genaamt word. Zy is naauwlyks een vinger dik en ontrent een el lang. Van Kouleur zoo als gemeld, goud-geel, en word voor een der vergiftigste slangen gehouden. Door deszelfs beet heeft het menschelyke leven wel haast een einde, ten ware de gebete van een goeden slang-steen of ander dienstig tegengif verzien is. Zommigen beweren, dat deze slangen een steen in 't hoofd hebben, die tegen het byten van haar en andere slangen zeer heilzaam is, en de menschen, die anders binnen den tyd van twee uren moeten sterven, in 't leven behoud, als zy hem daar tegen gebruiken. Ondertusschen kan ik niet zeggen, dat ik'er een van dezelve gezien of gevonden heb, of schoon ik veel van die slangen gezocht en doodgeslagen heb; mogelyk dat dezelve in andere landen een steen in 't hoofd hebben, 't welk licht te geloven is, of dat zy dien steen maar op zekere tyden als de kreeften hare steenen of kreeft-oogen hebben.

Cobra de Capello of Hair-slangen.

Daar zyn my wel slang-stenen bekend, hebbe dezelve niet alleen veelmaals gezien, maar hare werking bygewoont. Onder anderen wierd een zeker kind van iets gestoken of gebeten, waar door de arm heel vierig wierd, en heftig zwol, zoo dat het arme kind grote pyn uitstond. Door dien men niet wist, of het van een slang of een scorpioen of eenig ander vergiftig

giftig dier gestoken of gebeten was, kon men niet ten eersten goed vinden, om een diergelyken slang-steen te gebruiken, tot dat men verder raad gevraagd had. Zoo dra naderhand de steen daar op wierd gelegd, hield hy niet alleen op 't zelve moment vast, maar viel'er niet eer af, dan na dat hy vol gif was; edog in melk gelegd, liet hy het ingezoge gif wederom varen, zoo dat de melk daar door geelachtig en de steen wederom op de oude plaats gezet wierd, alwaar hy wederom bleef hangen, zoo lang als'er nog eenigzins gif in den arm van het kind was.

Slang-
stenen zyn
goed tegen
gif.

Edog deze slang-stenen zyn gene natuurlyke en uit de slangen genome stenen, maar worden door de Indiaansche *Braminen* of *Brachmanni* door konst vervaardigt; zy zyn in 't midden witachtig en rondom hemel of zee-blaauw, en hebben de gedaante van een Linze, of om beter te zeggen, van een zee-boon. Men zegt, dat zy de rechte slang-stenen stampen, eenige stukken van het slangenhoofd, een weinig van 't hert, lever en de tanden daar onder doen, en met een zekere medecinale aarde, of wel met het bekende en beroemde slange-hout mengen; waar van wydlopiger *Francisci* in zynen Oost en West-Indischen Lust-Gaarden pag. 703. seq. kan nagelezen worden; uit welke mixtuur zy daar na de gemelde slang-stenen vervaardigen. Of die mening zeker is, zulks zal niemand licht van hen gewaar worden, of schoon men nog zoo veel geld voor dit geheim geven wilde. Ondertusschen is derzelve kracht onvergelyklyk, en verdiende wel, dat die konst aan de Christenen ook bekend was.

De Auteur
beschryft
een naam-
loze slang,
aan hem
verceert.

Voor 't overige ken ik nog een slang, die naauwlyks een halve el lang en een vinger dik is. Zy is over den heelen rug schoon rood, met witte en bruine vlakken, en heeft een heel witachtig hoofd.

Ik heb'er een dode van een goed vriend vereert gekregen, die ik in gecamferde brandewyn gelegd, en daar na weder weg gegeven heb. Wat naam die slang, wyl ik ze niet levend heb gezien toekome, of zy ook zoo als lichtelyk is te vermoeden, dodelyke vergiftige beetende, en wat verder hare eigenschappen mogen zyn, daar van kan ik niets zeggen, om dat uit de vertelling van anderen, de zekere waarheid niet altyd kan worden gemeld.

Daarbenevens weet ik ook, dat 'er een zekere soort van huis-slangen is, die wit over het heele lyf, en ontrent een kinder arm dik, maar wel driemaal zoo lang zyn. Deze huis-slangen of schoon zy in 't bed kruipen, en by de menschen slapen, doen geen quaad, zelfs niet, als zy in 't naauw zyn. Byaldien men ze echter grypen wil, laten zy zich niet houden, maar vluchten weg, en komen den volgenden nacht weder. Als men ze toornig maakt, byten zy, dog haar beet is niet schadelyk. En heeft myne waardin Johanna Rosendaal my dikwyls verhaalt, dat in hare jonge jaren en toen zy in haar ouders huis was, alle nachten een slang by haar te bed quam, welke haar nooit iets had gedaan, behalven als zy haar met de voeten te hard stiet, wanneer zy gebeten en eenige pyn veroorzaakt had, zonder echter dat het haar ooit eenig quaad had gedaan; en wanneer zy dezelve wilde vangen, om haar vader de waarheid te betonen, was dezelve door hare handen geglypt en hene gegaan, de volgende nacht echter wederom gekomen, en by haar gaan leggen. Daar by voegende, dat zy ys-koud was geweest, zoo als alle andere slangen plegen te zyn; en dat men dezelve wanneer haar vader het huis had laten afbreken, in de oude muur had gevonden, en dat ze wit en ruim twee ellen lang was. Van een zodanige witte slang bezit een

Een zekere
soort hu
slangen.

De Schry
ver ver-
haalt een
geval me
een dierg
lyke huis
slang.

een zekere goede vriend een been-
tje, 't welk op haar hoofd getaan
had, en die door een Molemar in
de Harts by Elbingrode doodge-
flagen was. Heer *Aextelmier in*
idea Harmonica Corasp. f. c. I.
pag. 144. 145. houd dat gewas
voor de slange-kroon.

Vader Tachart bericht in zyne
Siamfche Reis pag. III., dat alhier
ook behoornde slangen zyn, die
Cerafter genaamt worden. Wat
my aanbelangt, ik weet niet, of
deze soort van slangen werkelyk
alhier word gevonden, dan of de
inwoners den gemelden Vader
iets op den mouw hebben gefpelt.
Ondertuffchen ben ik verzekert,
dat ik diergelyke slangen nooit
heb gezien, of fchoon ik grote
moeite genomen, en een beloning
beloofd heb, aan den geen, die
my 'er een zoude tonen; des niet
tegenftaande heeft men my ook
voor de waarheid gezegt, dat 'er
diergelyke slangen zyn, derhal-
ven moet ik met andere menfchen
oogen de zaak voor gefchied aan-
nemen, zonder echter dat ik van
voornemen ben, om ze iemand
voor een onomftotelyke waarheid
op te dringen. Eene hoorn van
een zodanige slang is by een zeken-
ren voornamen Arts te zien. De-
zelve is van kouleur als gepolyft
elpenbeen, en ontrent zoo groot,
als in de hier nevens gaande
Figuur aangewezen word. Van
de bovengemelde Hoornflangen
fchryft de Heer *Seyfried in me-*
dulla mirabilium Naturæ pag. 667.
uit *Erasmus Francisci* Amerikaan-
fchen Bloemen-bofch, dat zy ont-
rent Mexico 19 tot 20 voet lang,
en zoo dik als een menfch zyn te
vinden; die slangen zouden *Ma-*
cacoath, dat is Hert-flangen, ge-
naamt worden, om dat haar hoofd
met dat van een hert overeen-
komt, en oud zynde hoornen
krygt.

En wat zal ik nog van zoo veel
andere zoorten van slangen,
welke men alhier alomme in een
I. Deel.

grote overvloed vind, zeggen,
daar hare byzondere namen my
onbekent zyn? De gene welke ik
eeniger maten heb gekent, heb ik
na elkanderen befchreven, en het
zal genoeg zyn, als ik alleenlyk
maar van de andere ter loops zeg,
dat zy deels in de fteen-retten,
deels in het vrye veld, en voor-
namelyk op een zandtachtigen
grond, of ook wel langs de we-
gen zich onthouden en wonen.
Ondertuffchen word 'er nog een
gantfch kleine soort gevonden,
die zwart is, en zich in de Riet-
dakken onthoud, hare eieren
daar in legt, en uitbroeid, daar
toch de ouden niet veel dikker als
een penne-fchacht, en naauwelyks
een vinger lang zyn; gelyk dan
ook de eieren naauwelyks zoo
groot zyn als een erwt, welke ik
dikwyls met my heb genomen,
zonder echter dat ik wift, wat ik
daar mede doen zoude.

Jegenswoordig wil ik my van de
flangen tot het water-ongedierte
keren, en uit het zelve de aan
my bekendfte kortelyk verhalen
en befchryven, ten einde ook in
dit ftuk myne beloften na te ko-
men of ftand te doen. Vermids
echter eenige van dezelve zich in
zee, andere wederom in de zoete
en vlietende waters, alleen ont-
houden, zoo zal het nodig zyn,
om van beide zoorten byzonder
te handelen, terwyl ik als vooruit
zeg, dat ik niet alle, maar de
zeldzaamfte uit dezelve befchry-
ven wil.

Onder dezelve is mynes bedun-
kens de Zee-vloo te rekenen. die
niet zoo zeer een vloot gelykt, als
wel een kreeftje, of een gantfche
kleine garneel. Zy is van buiten
met een eenigzins harde huid of
baf by wyze van een garneel over-
trokken, zet zyne pooten zelden
ver van malkanderen, maar haalt
die altyd in, en doet daar mede
op het water een fprong, ontrent
als een aard-vloot. Dezelve ver-
bergt zich ook wel gantfch onder
water

Kleine
soort van
flangen.

Zee-vloot.

water, en kruipt langs den grond alwaar men hem niet licht van een jong kreeftje kan onderscheiden, ten ware men gefloken werde, en men bemerke, dat het geen kreeft zy; gelyk hy dan ook met zyn fleken de viſſchen in 't water erbarmlyk kan plagen, en dezelve zoo lang heen en weer jagen, tot dat zy na veel draajens op het zand en aan de ſtenen van hem ontſlagen worden.

Zee-luis.

Van gelyke geſteitheid is de Zee-luis, die in een harde huid zit, en een paard-kefer niet heel ongelijk is. Zy onthoud zich altyd onder water, en blyft aldaar aan de viſſchen hangen, welken zy jammerlyk quelt, en zoo lang aan dezelyen zuigt, tot dat zy dezelve gantsch uitgezogen en dood gemartelt heeft. Zy is eenigzins breedt, maar echter nog veel langer, en heeft veel benen, aan de welke louter kromme haakjes als klauwen zich bevinden, waar mede zy zich aan de viſſchen vaſt maakt, tot dat zy met den muil recht in den viſch is.

Byzondere
zoort lange
wormen.

Aan de oevers van de zee vind men in 't zandt een worm, menigmaal ellen lang, ontrent als de gene, die wel van kinderen komen. Deze wormen begeven zich veelmaals gantsch in zee, en zoeken aldaar haar voedzel. Wanneer echter onſtuimige baren opkomen, welke haar met het zandt weder op het land werpen, begeven zy zich nogtans daar na weder zoo voort derwaards, en verbergen zich voor de menſchen. Derhalven ziet men ze zelden, ten ware men om andere oorzaken het zandt van den oever opſcharrelt, en haar uitgraaft, als wanneer men 'er dikwyls vind, die een en ook wel twee ellen lang zyn.

Een by-
zondere
water-
worm.

In zee zelf zyn nog verſcheide andere zoorten van wormen, die men bezwaarlyk anders als by 't aflopen van 't water te zien bekonit, ten ware men duiken en

nat worden wil. Onder deze is 'er eene welke lykt oogen nog muil te hebben, om dat dezelve aan beide enden eenigzins ſpits toeloopt, en in 't midden veel breder is. Hy heeft aan beide zyden groenachtige hairen, en op den rug verheve delen, als wratten. Met een vinger, ſtok of iets anders aangeraakt, krinkelt hy, en zwelt hoog op, zoo als hier boven van den Opblazer gezegt is.

Voorts vind men alomme aan de klippen een andere zoort van rode wormen, een aard-duizendbeen, waar van hier na zal worden gemeld, of den groote Rupzen in de kool en moeſtuinen, die hairig ſchynen, zeer gelyk, behalven dat zy in zee langer en groter zyn. Als men ze in de hand neemt, veroorzaken zy een brand, als of men van barnnetels gefloken was, edog daar op ſpuwende, berſten zy, en geven een elendigen ſtank van zich.

Nog een
zoort van
wormen.

Eindelyk vind men nog een worm, die echter geen gedaante van een worm heeft, maar eerder een paard-gelykt, en derhalven ook zee-paard zoude kunnen worden genaamt, alzo het hoofd, hals, muil en borſt met een land-paard gantschelyk overeen komt; terwyl het achterſte deel of de ſtaart een andere gedaante heeft, en ſpits toeloopt.

Zee-paard

Dit Zee-paard is naauwlyks een ſpan lang, en een duim dik, op den rug geelbruin, en aan den buik wit. De rug en buik zyn niet rond, maar eenigzins vlak als geribt, byna als zommige gedroogde platviſſchen, of als een graauwe worm, die zoo geribt ſchynst, als of hy uit zoo vele leden te zamen gevoegt was. Ik heb 'er nooit een levend gezien, maar zeer veel doden, die van de baren op ſtrand geworpen waren, welke ik ook met my na huis genomen, en bewaart heb, tot dat 'er een ander liefhebber quam, die

die ze my weder uit myn Kabinet praatte.

De insecten, welke zich in de zoete en vlietende waters onthouden, zyn meest reeds in Europa zoo bekend, dat zy naauwlyks noemens waardig zyn. Want het geen ik van de Bloedzuigers kan zeggen, weten zelfs de quakzalvers reeds, ten ware zake, dat zy een liefhebbery in de kouleur wilden zoeken, die van velen hier donker-rood is, met zwarte stipjes bezet.

Aldus is het ook ontrent de Water-krekers gelegen, die op de zoete en vlietende waters gezien en gevonden worden, gelyk niet minder met de Water-kefers, welke ook onder water duiken, naar believen, in de lucht zich begeven, en een tyd lang zich met vliegen verlustigen. Van de Water-muis is my zoo veel bewust, dat deze dieren, byaldien zy niet t'eenemaal onbekent zyn, nogtans alhier wonder zelden gezien worden, en weet ik my niet te binnen te brengen, dat ik van iemand heb gehoord, dat hy dezelve heeft gezien, veel min kan ik met waarheid zeggen, dat ik ooit dat geluk gehad heb.

Daar en tegen vind men hier verscheide soorten van Water-slangen, van dewelke men niet overal onbeschadigt blyven kan. Ik heb eens een kleine maar oprechte water-slang in het warme bad alhier gezien, terwyl ik juist daar in zat, en myne reisgenoten rondom stonden, en dezelve bekeken. Zy was naauwlyks een span lang, en een zwane pen dik; bruin groen van kouleur, en zwom rondom myn lyf, dog bleef altyd ontrent een halve voet van my af. Vermids zy my niet verder naderde, heb ik dat aardig dier niets willen doen of doen laten, maar het zelve de vryheid vergunt, om zich nevens my te baden, tot dat het eindelyk in de naaste kruiden kroop, en zich aan't oog ontrukte.

I. Deel.

Door dien nu aldus van de water-insecten verder niets is te berichten, en ik niet van voornemen ben, om u op opgewarmde kost t'onthalen, zoo is nu het laatste stuk nog overig, namelyk om na dusdanige order van het ongedierte, nog een weinig by te voegen van de insecten, die zich op de aarde onthouden of in de lucht vliegen. Onder deze vind men het geslacht der Mieren, 't welk hier byzonder verscheelt. Want men vind eenige, die de Europeaansche heel gelyk zyn, en wel in zodanige menigte, dat men menigmaal heel dallen met louter mier-hopen gevult ziet. Daar en tegen zyn'er andere, die in de kouleur en overige gedaante van het lyf wel met de Europeaansche overeenkomen, maar nogtans veel groter zyn, en ook groter hopen by malkanderen dragen.

Mieren en dertelver soorten.

Wederom worden'er andere gevonden, die rode hoofden, bruine ruggen, afchgrauwe buiken en poten hebben, en de voorgaande soort nog in grootte overtreffen, om dat zy ruim een duim breed en daarenboven zoo buigzaam zyn, dat men zich billyk verwonderen moet, hoedanig zy haar breed achterlyf voortflepen, en haar voedzel daarenboven zoo vaardig, yverig en naarstig wegdragen kunnen. Nog andere vind men, welke behalven de bovengemelde rode kouleur vleugels hebben, en zich in tyd van nood met vliegen redden kunnen. Deze hebben wel onder alle de grootste hopen aarde, waar onder zy wonen, ook zoo naarstig en in zulke menigte uitkomen, dat men met verwondering aangedaan is. Van deze voornamelyk, en in tyd van nood ook van de andere nemen de Hottentotten de hopen, om potten van te maken, als welke zeer vet, en zoo bequaam tot potaarde of ook om te bakken, als eenige andere zyn kan. Derhalven zyn hare potten ook veel sterker

K k 2

als

als alle andere van Europeaanſche pottebakkers, of ſchoon van binnen nog van buiten verglaast, gelyk te zyner tyd daar van meer bericht zal gegeven worden.

Over de ſchade, welke deze dieren, die hier in zoo grote menigte worden aangetroffen, aan de aard of andere vruchten zoude konnen veroorzaken, heeft men geen zonderlinge rede, om te klagen, aangezien ik niet weet, ooit diergelyke Mierhopen in koorn, tuin, en wyn-landen, gezien te hebben, of ſchoon 'er voorheen veel in geweest zyn. Ik weet ook niet, dat zy ooit uit deze velden haar voedzel gehaalt hebben. Ondertuſſchen zoude men wel kunnen zeggen, dat zy zeer dikwyls, gelyk ik zelf veelmaals heb gezien, aan de vyge en andere, voornamelyk Limoene en citroene-bomen komen, ook op en af kruipen, en de bomen zodanig bederven, dat hare vruchten met vele zwarte vlakken als of het aan 't zap ſcheelde, groot en ryp worden. Edog men weet reeds raad genoeg, om ze daar van af te houden, zoo als ik licht zoude kunnen ſpecificeren, als het hier myn werk was, en de tyd zulks toeliet.

Byen zyn er veel aan de Kaap.

Aan Byen hebben wy hier ook geen gebrek, of ſchoon niemand byna de moeite neemt, om dezelve in korven te bewaren, en van haar voordeel te genieten; gelyk ik met waarheid kan zeggen, dat in dit gantsche land, waar in zoo veel Europeanen wonen, naauwlyks tien worden aangetroffen, die Byekorven en 2 of ten hoogſten 3 daar van bezitten. Want zy neſtelen doorgaans in ſteenklippen of holle bomen, alwaar men haar zoo licht niet met rook of iets anders kan meester worden, maar geduld nemen moet, tot dat de doordringende zonnehitte hare neſten ontdekt. Om dien tyd die doorgaans in November begint, en tot February

Hoe men weet waar honing is.

duurt, ſmelt de honing, en loopt helder en klaar door de reten. Zoo dra de Hottentotten zulks zien, halen zy hem zelfs met levensgevaar, waar na zy denzelven aan de Europeanen tegen tabak en brandewyn ruilen, waar van inſgelyks in 't toekomende meer volgen zal.

Hottentotten zoeken en verkopen den honing.

Deze Byen, of ſchoon zy de uiterlyke gedaante en kouleur der Europeaanſche Byen hebben, zyn echter allen niet van eenerhande zoort, en worden 'er eenigen gevonden, welker zwarmen zich vangen, in korven zetten, en daar in bewaren laten; waarentegen 'er anderen zyn, die op dezelve wys gevangen, ten eerſten wederom hare vryheid in 't open veld zoeken; en nog anderen, die zich gantsch niet vangen en in korven zetten laten, maar den geen welke hen wat te dicht komt, door haar pynverwekkende ſteken wel haalt den weg wyzen, en noodzaken, om haar ongemoeit te laten. Haar honing is ook niet van eenerlei ſmaak en deugd, aangezien de genen, welken in het vrye velde heen en weer vliegen, en uit allerhande wilde bomen haar honing zuigen, veel aangener, zoeter en ſmakelyker honing vergaderen, als die welke zich geſtadig in de korven onthouden. Men kan hier van zeer licht de proef nemen, als men den honing, dien men uit de korven haalt, houd tegen den geen, dien de Hottentotten te koop brengen. Ondertuſſchen moet men den honing alvorens reinigen, voornamelyk den laaſten, die veel onſmakelyker lykt, om dat de Hottentotten denzelven in ruige leere zakken plegen te vergaderen, en aldus vol hairen is.

Verſcheidene zoorten van Byen.

De honing der Byen is niet eenerlei.

Ik ga voorbedachtelyk nog vele andere zeldzaamheden met ſtilzwygen verby, die by deze Byen zouden waargenomen konnen worden, enkelyk om my maar

De Vliege hebben verſcheidene zoorten.

maar niet te lang op te houden. Van de Vliegen moet ik berichten, dat 'er van dezelve hier ook verscheide soorten zyn, waar van ik de voornaamste maar zal aanhalen. Namelyk hier worden gantsch kleine vliegen gevonden, welken de gantsche lucht overal vervullen, en byna als stofjes in 't schynzel der zonne zweven. Deze plagen de menschen niet zoo zeer met steken, als wel door haar vliegen, om dat zy doorgaans trachten, om in de oogten te komen.

Voorts vind men alhier vliegen, die de Europeaanfchen in alles gelyk zyn, behalven dat zy meer in de vrye lucht en de anderen in de huizen zich onthouden, aangezien het bekend is, dat de laatsten haar verblyf gaarn in keukens, kamers en stallen houden, waar van 'er hier geen te zien zyn. Verder swermt hier ook een soort van vliegen in de lucht, die veel groter, als de voorgaande, en bruin van kouleur zyn, en menschen en vee met steken elendig afmatten. Men noemt dezelve *Blinde Vliegen*, om dat zy maar blind toevallen, en niets verschonen, daar zy komen zitten. En is men derhalven genoodzaakt, om over land reizende, zich tegen dezelve te wapenen, en alle uiterlyke delen, als handen, benen en het aangezicht wel te bewaren. Zulks geschied aan de handen, met dunne leere handschoenen, aan de benen, met het aantrekken van lichte stevels, of een paar kouzen zonder voeten, los over de andere, ten einde zy niet daar door kunnen steken; terwyl het aangezicht met floers bedekt word, om daar door te kunnen zien, en zich te gelyk voor dien geflagen vyandt te beschermen.

Men vind echter aan de Kaap de Goede Hoop niet alleen deze drie soorten van vliegen, maar ook nog een groenachtige soort,

die niet zoo groot is, als de laatste of blinde soort, en ook niet zoo klein als de anderen, welke de Europeaanfche gelyk zyn, maar een middelsoort verftrekken konnen. Zy hebben dezelve natuur als de spaansche vliegen, en trekken met haar muil zoo sterk, dat zy als men haar niet wegjaagt of dood, zoo wel als de spaansche vliegen blazen veroorzaken. Om diezelve rede worden zy ook van de Barbiers en anderen gevangen, om ze in tyd van nood in plaats van spaansche vliegen te gebruiken, gelyk zelfs om myne oogten van dezelve verscheide blazen getrokken zyn.

Ik zal eindelyk niet qualyk doen, als ik de reeds genoegzaam bekende muggen, ook onder het Vliegen-geflacht tel, om dat zy in alle delen daar onder konnen gerekent worden. Dit hoewel kleine en met een gantsch hardlyf begaafde beestje is hier veel heftiger als in Europa, en na menichenbloed begeriger, om dat het den menschen zelfs by nacht niet slapen en de rust nemen laat, maar hen zodanig steekt, dat zy 's morgens zeer pynlyke peukels dragen moeten. Ondertusschen zyn dezelve hier zoo lastig en boosaardig niet, als wel op andere plaatzen in Oost-Indien, voornamelyk te Batavia, alwaar zy de vreemdelingen of eerst aankomende jammerlyk havenen, terwyl zy anderen, die reeds lang aldaar hebben gewoont, ongemoeit laten slapen.

Ik ben altyd van gevoelen geweest, dat het bloed der vreemdelingen of daar eerst aan land stappende krachtiger, voedzamer, en aangener van smaak moest zyn, als dat der geenens, die reeds lange jaren daar gelegen of gewoont hebben, vermids de zelve de meeste krachten, die het bloed sterk en beweeglyk behoorden te maken door het heftig en gestadig sweeten verloren hebben.

Muggen.

Van de gettelheid der Muggen te Batavia.

Waarom zy de vreemdelingen zoo zeer quellen.

hebben, en om dieswille zelfs zwak en afgemat schynen, zo dat de meesten, voornamelyk de vrouwsperzonen met hangende armen en slepende lenden gaan, dat men zomtyds zoude denken, dat haar wat anders scheelde. Of dit gevoelen echter by een iegelyk plaats zal vinden, of de goedkeuring verdient, zulks laat ik aan uw verstandig oordeel over.

Hier door word aldus het spreekwoord, 't welk men alhier doorgaans hoort, eeniger maten waargemaakt, namelyk dat de Kaap drie algemene plagen heeft, te weten, de Vloojen, de Vliegen, en den Wind, welke als zy 'er niet waren, deze plaats een der gelukkigste heten konde. Wat de Vloojen aanbelangt, dezelve zyn, zoo als ik zoo voort zal aantonen, in even zodanige menigte als de vliegen; en van den wind is reeds in myne voorgaande gesproken, en zal daar van in 't vervolg nog verder worden gehandelt. Ondertusschen is het goed, dat altyd de eene plaag den anderen vernielt en te niet maakt, aangezien de wind, als hy na zyne gewoonte inbreekt, en zich horen laat, alle vliegen, muggen, en ander diergelyk gespuis met zich neemt, en weg veegt, zoo dat men als dan ontrent dezelve gantsch wel en zeker reizen kan. Veroorzaakt dezelve grote schade aan de vruchten, zoo verschaft hy nogtans daar in eene reinheid, ja zuivert de gantsche lucht en maakt dezen oord zoo gezond, dat van geen aanstekende ziekte alhier gehoort word.

Van de vloojen zyn wel zoo velerhande soorten niet als van de vliegen, nogtans zullen de laatsten de eersten in de menigte niet veel overtreffen, om dat men ze overal in 't land vind, voornamelyk daar het vee zich legert, en zoo wel by dag rust, als by nacht bewaart word. Vermids 'er nu van het zelve een tamelyk getal is,

zoo als uit een van myne vorige Hoofdstukken als nog bekend zal zyn, zoo is licht te vermoeden, dat ook op diergelyke plaatzen veel vloojen zyn moeten.

Ondertusschen vind men niet alleen op deze plaatzen vloojen genoeg, maar ook daar de kralen van de Hottentotten staan of gestaan hebben, aangezien die morffige menschen, door haare vuile wys van leven haare woonplaats zodanig verontreinigen, dat diergelyk ongedierte daar uit groejen en te voorschyn komen moet. Derhalven kunnen zy ook in den drogen of zomertyd, als zy niet wegtrekken, gelyk hare gewoonte is, en wegens de goede weydens voor het vee, eenigen tyd op een plaats verblyven, nogtans niet wel langer als 14 dagen hare opgeslage woningen staan laten, of zy worden ten eersten van de vloojen genoodzaakt, af te breken, en ten minsten eenige schreden ver van daar te vertrekken.

Daar is ook een zeker ongedierte, dat in de putten, stilstaande of stinkende waters zich onthoud, en een vloobyne gelyk is, en even zodanige sprongen doet. Wanneer iemand blootsvoets in 't water komt, zoo vreet hy zich zodanig in den huid, dat men grote moeite heeft, om het weder daar uit te krygen, weshalven deze soort van vloojen nog schadelyker en gevaarlyker is, als de voorgaande, om dat de eersten de menschen maar van buiten plagen, steken en der zelve bloed zuigen; en dezen daarentegen zich zelfs in de huid nestelen, en aldaar hare bestendige woning zoeken te maken, terwyl zy daarenboven niet dan met de grootste pyn verdreven en uitgeroet kunnen worden.

Ook vind men nog een ongedierte, dat met de vloojen eenige gelykenis heeft, en derhalven van de inwoners alhier Aard-vloogenaamt word. Deze onthoud zich door-

De Kaap heeft drie algemene plagen.

Voordeel van den wind aan de Kaap.

Vloojen zyn er veel aan de Kaap.

Aard-vloog doet grote schade aan de gewassen.

doorgaans in de tuinen en velden, alwaar hy het zaad en jong uitspruitende planten of groen afeet, heele bedden zoo kaal maakt, dat men nauwlyks kan zien, dat'er iets op gezaait geweest is; waar door de vruchten menigmaal bederven, of ten minsten veel langer achter blyven, dan byaldien de bladen niet afgevreeten waren. Ten einde nogtans aan deze dieren de bovenhuid niet gelaten werde, zoo bedienen de inwoners alhier, zoo dra zy dezelve merken, zich van een zeker middel, waar door zy of sterven, of het hazepad kiezen, en de planten ongemoeit laten; welk middel echter hier in te laffen, nog tyd nog plaats vind, en derhalven tot een nader gelegenheid moet worden uitgesteld.

De aardvloojen worden in gulzigheid op de hielen nagevolgt, door de springhanen, van dewelken reeds uit de ondervinding genoeg bekend is, dat zy nog gras nog loof plegen te verschonon. Dezelve zyn al wederom niet van eenerhande soort en gesteldheid, aangezien zy zoo wel ten opzicht van de grootte, als ten aanzien van hare uiterlyke tekening of kouleur verschelen, en in zeer veel geslachten konden verdeelt worden; edog ik zal kortheidshalve maar van eenigen de beschryving alhier doen.

Namelyk daar zyn Springhanen, welke gantsch klein zyn en blyven, zoo lang als hare tyd is, om te woeden, die echter meest den gantschen zomer duurt. Zy zyn op den rug bruin geverft; hebben bleek-groene vleugels, en afchgrauwe poten. In den voortyd onthouden zy zich meest in de kool- en koorn-velden, welker planten zy door byten, ook wel gantsch op vreeten, ten ware men met een water, waar in tabak gekookt is, de zoete spys bitter maakt, en haar doet verhuizen, en noodzaakt, om in weydens

zich met gras te behelpen. In den zomer begeven zy zich op de bomen en in de wynflokken, en zoeken aldaar om van te leven.

Daarentegen zyn'er anderen, die veel groter zyn, en met de Europeanschen volkomen overeenkomen; en wederom anderen, die gras-groen zyn, behalven dat zy over den rug en op de vleugels met eenige goud-gele strepen overtrokken schynen. Dezen zyn ruim zoo groot als de Europeanschen, leven van de bladeren der bomen, en van de jonge keukekruiden. Zy zyn in de Wynflokken ook menigvuldig, welker bladeren byzonder na haar smaak moeten zyn, om dat zy dezelve als loutere vergietellen vertonen.

Eindelyk vind men nog een soort van springhanen, van dezelve grootte, die echter een rode kop en donker-rode vleugels, voorts een afchgrauwen rug, en rode, sterke en tot springen of huppelen gantsch bequame poten heeft, en aan den buik zilververwig is. Deze soort is de laatste, om dat zy eerst word gezien, als alle de anderen reeds gedaan hebben, maar daarentegen de schadelykste, naar dien zy by regimenten op de bomen rukken of de landeryen bestormen, en zoo lang op hare posten blyven, tot dat zy uit gebrek van levensmiddelen genoodzaakt zyn, om den marsch te slaan.

Het zoude my niet zwaar vallen, om nog meer soorten op te noemen, maar het geduld van den Lezer te misbruiken, is tegen myne natuurlyke inborst, behalven dat de tyd my ook zoude te kort vallen. Ik ga derhalven als nu over tot de kefers, welken even zoo veranderlyk zyn als de springhanen, of schoon zy allen eenerhande natuur en begeerte hebben. Van de soorten, die met de Europeanschen overeenkomen, te weten, van de gras, paard en andere kefers, wil ik gantsch niet melden,

Kefers.

gha-
hebben
heide
ten.

Goud-
kevers.

Worden
van de
Hottentot-
ten in gro-
te waarde
gehouden.

Grasgro-
ne Kevers.

Waar zy
zich ont-
houden.

Nog een
byzondere
zoort Ke-
vers.

melden, ten einde om de tyd en het papier te sparen. Daarenboven zal niet nodig zyn, om van de zoogenaamde goud-kefers veel woorden te maken, om dat de kinderen zelfs in Europa dezelve na lopen, vangen, en daar mede spelen, als de katten met de muizen; maar alleenlyk zeggen, dat hier een zekere soort van die kefers is, welkers rug en hoofd gantsch goud-geel, de buik donker-groen en de poten licht-graauw zyn, en daarenboven twee dunne hoentjes hebben. Deze kevers zyn by de Hottentotten in grote eer, en worden schier van dezelve aangeboden, gelyk te zyner tyd uitvoerlyker zal aangetoont worden.

Behalven deze als nu gemelde soorten vind men ook gras-groene kevers, welker vleugels als met zilverdraad doorwrocht schynen. Zy zyn groter als een goud-kever, maar niet met een zodanige harde huid overtrokken. Dezelve onthouden zich doorgaans in struiken of bomen, zoo dat ik acht, dat hare groene kouleur van derzelve bladeren komt, om dat dezelve byna hare eenige en beste spys zyn, gelyk zy dan zeer gaarn in Limoen of Citroen-bomen zitten, voornamelyk als dezelve in den bloei staan, of veel jonge schoten en nieuwe bladeren hebben.

Eindelyk is hier een soort van Kevers, die een zwarten kop hebben; op den rug bruin met witte kleine stipjes, en onder aan den buik kastanje bruin zyn en in de holligheid van den buik als twee brillen hebben, waar mede zy op elkanderen slaan, en daar door een zang maken, byna als de huis krekens, of die ten minsten zoo verdrietig valt, als men den zelve lang hoort. Zy vliegen 's morgens en 's avonds, maar wanneer de zon op 't heftigste steekt, begeven zy zich in de boomen, en zoeken onder de schaduw van de

groene bladeren zoo lang schuilplaats, tot dat de meeste hitte over is. Ik heb ze menigmaal maar nooit dan op Elzebomen aangevonden, zoo dat ik niet weet, of zy ook van dezelve haar voedsel hebben, dan of zy van andere groene kruiden leven. Het zy hoe het zy, ik ben verzekert, dat zy zich op boomeloze plaatzen niet onthouden.

Van de luizen, welke de menschen op het hoofd of in de klederen groeien, hebben de Europeaanse inwoners geen rede te klagen, aangezien zelfs de genen die uit Europa hier komen, en dit ongedierte genoeg in hare klederen met zich brengen, het zelve quyt geraken, zoo dat men niet weet, waar het gebleven is; ja zy krygen ook verder in Indien geen luizen meer, en reizen aldus zonder dezelve van daar. Wat hier van de oorzak zy, laat ik als nu onaangeroert. De Hottentotten daarentegen, of schoon zy 'er geen op hare smerige hoofden hebben, 't geen nogtans te verwonderen is, hebben 'er genoeg in hare vette kroffen of schaapmantels, en men ziet ze by gantsche troppen, zitten hare gemelde kroffen in de zonneshyn doorzoeken, de luizen vangen, en tuschen haar tanden knippen, gelyk daar van op een andere tyd meer naricht zal gegeven worden; en dit geschied zynde kloppen zy de kroffen met haren kirri-stok uit, om maar een weinig rust te hebben.

Wat de weegluizen aan belangt, men is daar van overal zoo vry niet, aangezien menige bedstede zodanig daar van opgepronkt is, dat men niet wel daar in slapen kan, ten ware men een party grote peukels, die zeer vierig zyn, wil voor lief nemen. Ondertusfen is dit ongedierte meest, daar veel houtwerk is, dat met geen oly-verf is geschildert. En om die zelve rede vind men weinig huizen,

De Euro-
peanen
hebben
geen lui-
zen.

De vreen-
delingen
raken ze
quyt, en
krygen 'er
geen mee-

De Hot-
tentotten
krielen 'er
van.

Weeglui-
zen zyn
veel aan
Kaap.

zen, daar al het houtwerk niet met allerhande kouleuren praalt. Om ze te doen vernestelen, helpt geen kokend-heet water, maar men moet de beſtede met oly-verf met quikzilver gemengt, beſtryken, waar door zy allen komen te ſterven.

Ik ga andermaal de Duive-Hoender-Schaap en anderen dierluizen voorbedachtelyk met ſtilzwygen verby, door dien dezelve buiten dat in Europa genoeg bekend zyn, en begeef my tot de Rupzen, welken of ſchoon men ze ook in Duitschland kent, nogtans alhier heel anders van gedaante zyn. Zommige zyn bleekgeel, andere wit, zommige groen, wederom andere groen met rode ſtipjes. Dezelve zyn ook van verſcheide grootte, na dat zy name-lyk van een goede voedzame plaats komen. De grootſten echter zyn de genen, die uit de wilde velden van onder de boſſchen, heggen, en ſtruiken, en over het aldaar waſſende hei-gras hene kruipen. Deze hebben rode hoofden, een geſpikkelden rood en groenen rug en een witten buik, komende nogtans allen hier in over een, dat zy bezyde den buik, en ook eenigzins op den rug hairig of ruig zyn. Deze gemelde Rupzen nemen haren oorsprong van kool en andere bladeren, en geraaken derhalven zeer ſnel tot hare volkome grootte, en wanneer zy als dan een bequaame plaats aantrefſen, daar zy zich byna als een klein onnozel en gebakert kind kunnen inſpinnen, en niet voor den tyd afgerukt worden, ver-
toont zich ontrent haar een rechte fraaie verandering. Want uit de kool en andere bladeren groeit eerſt een wormtje of Rupze; vervolgens tot deſzelfs volkome grootte geraakt, gaat het aan een boom-blad, bloem, plant of ook aan een muur zitten, en ſpint zich aldaar door middel van een draad, uit het ingewand voortkomende,

I. Decl.

vaſt, bedekt zich rondom als met een huidje, en blyft aldus ontrent 14 of 15 dagen, en menigmaal langer onbeweeglyk in dit huisje, leggen, niet anders dan of het dood was. In zodanigen toefſtand is het waarlyk niet veel anders als een nieuw geboren kind, dat gebakert en wel bewaart is. Naar verloop echter van dien tyd, begint dit huidje te ſcheuren en te berſten, wanneer men onder anderen het wonderbaarlyk geweeſt der vleugels ziet, welke als met goud geſtikt en met wonder fraaie kouleuren doorwrocht ſchynen. Wyl de Natuur haar doel heeft bereikt, word daar op het voorgaande Rupze-wormtje in een ſchone en aangename zomer-vogel verandert, met dezelve kouleur, als die voor heen de Rupze had.

De geenen die vermaak ſchep-
pen, om de gantsche verandering der Rupzen te doorſnuffelen, gelieven slechts de moeite te nemen, om *Kircherus in Mund. Subterr. Tom. 2. Sect. 2. de Inſectis, pag. 359. ſeqq.* zoo als ook *Erasmus Francisci* in deſzelfs Ooſt en Weſt-Indiſchen Staats en Luſt-Gaarden *pag. 37. ſeqq.* naar te lezen, alwaar hare nieuwsgierigheid tot genoegenvoldaan zal worden. Wat my aanbelangt, ik ben vergenoegt, dat ik deze Rupze-verandering alle jaren met 't grootſte vermaak aan myne venſters of tegen de muur van 't huis, en ook achter en in den tuin, aan de bomen waargenomen en met een verwonderend oog gade geſlagen heb.

Vermids 'er nu, gelyk hier voren gewag is gemaakt, zoo velerhande Rupzen zyn, en de Zomer-vogels of Goud-vogels zoo als zy op zommige plaatzen genaamt worden, ſchier altyd de kouleur der Rupzen aannemen, en behouden, zoo is licht ſtaat te maken, dat die zoorten van zomer-vogels alhier even zoo bont door

als de Rupzen kruipen. Het zoude my te bezwaarlyk en moeijelyk vallen, om dezelve allen op te noemen en te befchryven; ja het zoude zelfs een onmogelykheid zyn, om zoo vele namen te verzinnen, of alleenlyk t'onthouden de geenen die hen reeds van anderen gegeven zyn. Om dieswille laat ik alles over voor de nieuwsgierige Liefhebbers, welken van deze en andere infecten of ongediertens Konft-kabinetten gemaakt hebben; gelyk men in Holland by verfcheide menfchen aantref, die reeds veel 1000 guldens hebben gekoft, en waar van ik 'er voor dezen eenigen gezien heb.

Motten. Onder den naam van Rupzen konden de Motten ook gevoeglyk begrepen worden, als welken zoo wel den gemenen man, als voornamelyk de Geleerden aan hare treffelyke boeken en geheime fchriften zeer grote fchade doen, door dien zy de klederen op eeten, de boeken en fchriften doorbyten, en aldus overal groot onheil veroorzaken. Daar zyn velerhande zoorten van dat ongedierte, edog in Europa even zoo wel bekend, als in Afrika, en is derhalven nodeloos, om meer daar van te melden, te meer om dat hier geen gebrek is aan zodanigen, die vleugels krygen, en by avond zoo lang om de kaars vliegen, tot dat zy zich zelf verbranden.

*Kleine
Cakken.*

Aldus worden insgelyks de kleine flakjes in de kool, die tuffchen de bladeren groejen en leggen; zoo als mede de weg-flakjes, langs de wegen en voornamelyk in de tuinen zich onthoudende, die geene hoorntjes hebben, of op den rug dragen, alhier in zodanige menigte aangetroffen, dat ik billyk twyffel, of Duitfchland deze Kaap, dan of de Kaap Duitfchland daar ontrent overtreffe; ondertuffchen wyl het dieren zyn, die geen byzonder voordeel doen,

maar eerder fchade veroorzaken, zoo acht ik, dat beide deze landen hier over geen harnas zullen aantrekken; te meer vermids men dezelve zonder eenige na deel der gezondheid behandelen kan. Midlerwyl dient men te weten, dat zy tot poejer gemaakt, het Lidwater ftempen; een zeker water van haar de vallende ziekte geneeft, en een flym van haar den brand blufcht.

Wat de Schorpioenen aanbelangt, ik rade geen menfch, dat hy 'er een in de hand neme. ten ware hy vermaak fcheppe, dodelyk gewond te zyn, en de onbundigfte pyn uit te ftaan. Hier worden 'er zeer veel gevonden, die ontrent zoo lang als een vinger, onder de ftenen, en den geen licht quetzen konnen, die een fteen opnemen wil, en niet op zyne hoede is. Zy zyn donkergroen van kouleur, met zwarte ftipjes bezaait; van gedaante als een kleine kreeft, behalven dat de ftaart langer en dunder is. Ik heb 'er niet alleen zeer veel op 't land maar ook in de fchepen gezien, alwaar zy zich ook zeer gaarn onthouden, of fchoon men niet kan zeggen, hoe zy daar in komen. Ik heb dezelve in oly laten verzuipen, en denzelven daar na tegen allerhande vergiftige wonden gebruikt, en insgelyks aan anderen mede gedeelt. Wat de Hottentotten met de Schorpioenen doen, en hoe zy dezelve doden, zulks zal op een ander tyd voeglyker als nu konnen worden gezegt.

Op dezelve wys moet men insgelyks ontrent de Spinnekoppen op zyne hoede zyn. Van dezelve zyn hier velerhande zoorten, zoo wel ten opzicht van de grootte, en de uiterlyke kouleur, als ten aanzien van haar fpijnen, en zoude ik zeer wydlopig moeten zyn, als ik ze allen na malkanderen zoude befchryven. Ondertuffchen door dien zy juift niet alle vergiftig zyn,

Schorpioenen.

Spinnekoppen, verfcheide zoorten.

De Aard-
beest-
ve we-
haren-
Befchryf-
fing-
fchryven.

Zyn in Af-
rika zoo
wel als in
Europa
bekent.

zyn, ook niet alle in de huizen maar vele in het open veld en als in de wildernis zich onthouden, zoo zal het genoeg zyn, by aldien ik 'er uit den gantschen hoop maar een uitkip, en een weinig omstandiger beschryf, voor den welken de menschen zich wagten moeten.

Deze is nogtans niet een van de grootste, maar veel eer een der kleinste soorten, by aldien ze niet zelfs de kleinste is te noemen. Zy is ontrent zoo groot als een linze, of ten hoogste zoo groot als een erwt; zwart van kouleur, en in al haar doen zeer snel en vaardig. Zy onthoudt zich in de huizen aan de muuren en boven de tafels, op de velden echter in het gras en bevlytigt zich, om alomme schade te doen. Door dien zy zoo klein is, zoo zoude men, voornamelyk hare listige streken onkundig, denken, dat 'er geen gevaar van haar te duchten was. Ondertusfchen brengt deze gerustheid velen op het uiterste, en zelfs wel om het leven, aangezien het licht geschied, dat als men het quaad niet groot acht, wel haast de dood nadert, om dat het gif niet meer te overwinnen of tegen te houden is.

Een diergelyken dood heeft een zeker zwarte slaaf moeten ondergaan die in den beginne den spot daar mede dreef, wanneer hy van deze Spinnekop gebeten of gestoken wierd; Ondertusfchen wilt men naderhand geen raad, om deszelfs leven te redden. Aldus weet ik ook van een jongeling, die daar van gequest wierd, en deswegen afgryzelyke pyn uitstaan moest, welke echter wyl men by tyds daar by was, door den bovengemelden slangensteen, die drie malen moest worden gezet, eer en alvorens dezelve het gif t'eenemaal daar uit getrokken had, deszelfs leven behouden heeft. Hoe veel schapen en grof vee door dit klein diertje om

I. Deel.

het leven worden gebragt, zulks leert byna de dagelyksche onderzinding, zodanig dat men ter dege op zyne hoede behoort te zyn, en zorge dragen moet, dat zy in de huizen niet komen te nestelen.

Schwaben vind men alhier op alle plaatzen. Men noemt dezelve in Indien Kakkerlakken, misfchien vermids zy, gelyk een zekere soort van menschen op Batavia en elders in Indien, by dag niet worden gezien, ten dele om dat zy zoo als dat slag van menschen, by dag niet maar alleenlyk by nacht te voorschein komen, om haar rol te spelen zoo als die menschen zulks doen, om haar gewoonlyk werk te verrichten. Men ziet ze zelfs in de schepen zoo menigvuldig, dat men moeite heeft, om dezelve uit de geflote kisten en kasten te houden, ten einde zy niet alles aan stukken byten en vernielen. Zy zyn de gevaarlykste vyand van linnen, en die ze eens vind, mag wel by tyds de kist ledig maken, en dezelve ter dege laten uitwafchen, eer en alvorens hy weder iets daar in doet. Voor 't overige komen zy ontrent de grootte, kouleur en gantsche gedaante met de Europeaanschen volkomen overeen, en is derhalven nodeloos, iets meer van dezelve te melden.

Insgelyks worden in de schepen en op het land gevonden de Duizendbeenen, zynde dezelve een rood en witten worm, ontrent een vinger lang, maar nauwelyks de helft zoo dik, byna als een Rupze met hairen bezet, en wegens de menigte van de korte hoewel zichtbare beenen, aldus genaamt. Deze Duizendbeen heeft gene oogen, maar in derzelve plaats twe teere uitstekende hoorns, waar mede dezelve den weg verspied, of dezelve goed en zeker is. Het is een zeer vergiftig dier, zoo dat de geen, die daar van gequest word, het zelve gevaar loopt, als of hy van een

L I 2

Schwaben
of Kakker-
lakken.

Duizend-
beenen, hoe
dezelve
zyn.

Hebben
gene oogen.

Zyn zeer
vergiftig.

fchor-

schorpioen gestoken was. Byaldien men echter tydig op zyne hoede is, namelyk zoo dra men het branden in het beledigt gedeelte gewaar word, zoo kan men of door den dikwyls gemelden slangensteen, of in deszelfs plaats door gebrade uyen, daar op gelegd, welke het gif ingelyks uitzuigen, de pyn en het gevaar om te sterven beide ontgaan. Ik heb gezien, dat zeker Quartiermeester aan boord daar van gequest wierd, die uit gebrek van een slangensteen zich met look heeft beholpen, en ten eersten van de pyn t'eenmaal bevryd was.

Exempel
daar van.

Wespen. Wespen, welken en menschen en vee plagen, vallen hier ook overvloedig, en zoude derzelve getal zonder twyffel veel groter zyn, ten ware zy het zelve noodlot de muggen, vliegen en flakken moesten ondergaan, namelyk dat zy door den heftigen Zuidoosten wind, opgenomen, en in zee of elders aan strand gesmeten of gesleekt wierden. Ik acht onnodig, om iets meer van dezelve te melden, om dat zy met de Europeanschen alle eigenschappen gemeen hebben, ja zelfs ontrent de grootte of koulour zeer weinig verschillen. Derhalven zal ik nog alleenlyk iets van de voornaamste wormen zeggen, en daar mede deze materie besluiten.

Wat aanbelangt de Regenwormen, men vind van haar het zelve soort, dat men in Europa aantreft. Daar benevens ziet men hier ook een soort, dat gantsch klein dun en naauwlyks een lid van een vinger lang is, welke de byzondere eigenschap heeft, dat zy by een lang aanhoudende regen, namelyk in de maanden van Juny en July by hopen uit de aarde kruipen, en ontrent als in Duitschland de zoogenaamde Johannes wormtjes, een vierige glans van zich geven, als welke vuurige vonken vertonen, terwyl zy door de lucht vliegen. Van

waar zy deze eigenschap hebben, weet ik niet, wil het zelve ook ditmaal niet navorschen; genoeg dat men buiten den zwaren regen zelden, of om recht te zeggen, gantsch gene van dezelve ziet. Ik heb 'er menigmaal na gegrepen, en gemeent, dat ik 'er een had, maar dezelve wegens haar klein en subtiel lichaam altyd gemist, ten minsten heb ik geene blyken daar van aan de vingers gezien.

Het hout alhier is wel zoo wormsteekig niet, als het Europeansche, nogtans is het niet gantsch daar van vry, voornamelyk in het zoogenaamde Krempelhout, het welk meer dan eenig ander wormen onderhevig is. Men vind hier ook houtwormen, die eenigzins kleinder zyn, maar dezelve koulour hebben, als de Europeanschen. Byaldien men echter alhier zoo veel houtwormen niet te zien bekomt, ben ik verzekert, dat het getal der Koornwormen daarentegen tienmaal groter als dat van Europa is, welken de inwoners zoo wel hier als elders in Oost-Indie *Klanders* noemen, misschien van het Latensch woord *Clam* of *Clandestine* dat is, heimelyk, vermids deze worm heimelyk een klein gaatje in koorn of ryft eet, zich daar in verbergt, en zodanig in den hoop vermenigvuldigt, dat dezelve niet gestoort wordende, al de bloem daar uit zoude vreeten.

't Zy hoe het zy, het is zeker, dat zy ongemerkt in't koorn sluipen, en eer men vermoed, grote schade daar in veroorzaken, wanneer men nalatig is, om het nog nieuw gedorschte koorn, naarstig te verschieten. Zy zyn bruin van koulour, ontrent half zoo lang als een rogge-koorn, en hebben een zeer spitze muil, waar mede zy een gat in de koorntjes byten, en zich vervolgens daar in verbergen. Het slimste van deze wormen is, dat zy eens ter dege plaats genomen, niet licht te verjagen of

Hout-
worm.

Koort-
wormen
Klanders

of uit te roejen zyn, en men is genoodzaakt, om een zodanige aangestoke plaats ten minsten twee jaren ledig te laten leggen, zoo men anders geen verdere schade of verlies ondergaan wil.

Alhier behoort ook de worm, die den wynstok zodanig bederft, dat hy weinig of gantsch geen vruchten geeft, en dat jaar weinig hout maakt; deze worm word van de inwoners alhier *Zuiger* genaamt. Vermids ik my erinne- re, dat ik by de afhandeling der wynstokken reeds gewag daar van gemaakt, en dezelve omstandig

befchreven heb, zoo kan ik alhier de moeite wel sparen, en te gelyk de materie des Dierfche Ryks, besluiten. Ondertuffchen weet ik wel, dat al het geen tot dit ref- fort behoort, niet afgehandelt is, maar weet daarentegen ook wel, dat deze materie buiten dat wyd- lopiger is gevallen, dan ik in den beginne gemeent heb. Des niet tegenstaande acht ik, dat myn ver- haal nog eenig genoeg zal heb- ben gegeven, en dat de Lezer myne daar in gelaste gedachten niet qualyk zal duiden.

Besluit van
dit Hoofd-
stuk.

XV. HOOFDSTUK.

Handelt van het Mineraalfche Ryk, en toont de Berg-stoffen, welke aan de Kaap de Goede Hoop te vinden en te zoeken zyn.

Wat de Schryver nu voornemt te befchryven. Bekent ficht verftand van de Bergwerken te hebben. Wil aantonen, dat'er Erts aan de Kaap de Goede Hoop is. Waarom de Hollan- ders het niet uitgraven. Tweede oorzaak, waarom de Schryver deze materie niet heeft konnen uitvoeren. Aan de Kaap zyn verscheide zoorten van Aarde. Rootachtige, bruine, ro- de en zwarte Aarde. Verscheiderhande Pot-aarde. Leem. Aarde tot tegeel en andere stenen. Rood- aarde of Kryt, waar mede de Hottentotten zich beschilderen. Witte Kryt. Byzondere bruin- rode aarde, om te schilderen. Verscheiderhande zoorten van Mergel. Goede Turf of Vee-naarde. Steenkolen. Byzondere stoffe, die uit de bergen vloeit. Of het zelve Jodenpik of Naphta is. De Schryver acht dat het zelve een soort van Steen-oly is. Is goed tot het gmezen der wonden. Waar toe de Hottentotten het gebruiken. Of'er Ambra de Gries en Tripel aan de Kaap is. De Hollanders laten zich daar aan niet gelggen zyn. Waarom de Schryver hier niet de materie van het Zout afhandelt. Hoe de Schryver van voornemen is, om de Stenen af te handelen. Van gemene Stenen is aan de Kaap geen gebrek. Wat de Tafel- berg en andere bergen voor Stenen hebben. Steen-kalk. Van welke stenen de Vesting ge- bouwt is. De beschryving van den Fichtelberg laat zich op de Kaapsche bergen toepassen. Sand-stenen en Zwan-stenen. Steen-groeven. Dezelve verstrekten ook tot Kalksteden. Mole-stenen. Waarom zy niet uitgehouwen worden. Kaapsche Marmen. Hoe de Hol- landers het zelve noemen. Slyp-stenen en Prgef-stenen. Vuur-stenen. Arend-stenen. Kinderen spelen daar mede. Jode-stenen. Linzen-stenen. Nog meer andere gefigureerde stenen. Gevoelen van de Kostbare stenen. Wat van de Kaapsche Paarlen aan te merken. De Schryver wil de Mineralen afhandelen. Vermoedelyke bewyzen, dat'er aan de Kaap Erts is. Zilver-mynen aan de Kaap. Welke Bergen aan de Kaap grote veeten hebben. De Schryver verzekert, dat dit verhaal waarachtig is. Byzonder bewys, dat'er aan de Kaap Yzer-erts is. Waarom sommige Hottentotten niets met yzer smelten te doen hebben. Nog een bewys van Staal en Yzer-erts. Ontrent het Tin en Loot-erts kan de Schryver niets zekers melden. Zilver-erts is reeds aan de Kaap uitgegraven. Waar zulks is geschied. Of'er Goud-aderen aan de Kaap zyn. Koper-erts word zekerlyk in Afrika gevonden. Koper vloeit uit de bergen. Hoogte der Afrikaansche Koper-bergen. Wat de Schryver

van het *Afrikaanfch* Koper oordeelt. *Hottentotten weten Koper te smelten en te gieten. Welk metaal de Hottentotten liefst hebben. De Auteur besluit de befchryving van het Mineraalfche Ryk. Waarom hy hier van de Waters geen gewag heeft gemaakt.*

Wat de Schryver nu voornemt te befchryven.

Tot nu heb ik my bevluytigd, om u op het land om te leiden, en aldaar de tamme en wilde dieren aan te tonen; van daar hebben wy de lucht door gewandeld, en het daar in zwevende pluimgedierte bezichtigt; vervolgens hebben wy een tocht op het water gedaan, en de daar in kriellende viifchen betracht; en eindelyk hebben wy ons weder te land begeven, en de kruipende en vliegende wormen, zoo als ook de flangen en ander ongedierte gade geflagen, zonder dat wy eenigzins hebben gelet, wat 'er al verder in de aarde is, en welke eigenschappen de lucht heeft, als 't welk wy reeds ten dele voorheen hebben onderzocht, en van voornemen zyn, om zulks voortaan verder te doen. Nog minder gingen onze gedachten zover, om met een vernuftig oog te letten, welke zeldzaamheden aan en in de waters aan te treffen zyn, als welken insgelyks nog een byzonder bericht vereiffchen.

Naar dien wy echter als nu weder aan land geflapt zyn, en op vafte grond ftaan kunnen, zoo zullen wy voor al van deszelfs inwendige gefteltheid ons werk maken, en zien, wat het Mineraalfch Ryk daar van ten nut komt, en of ook diergelyke ftoffen daar in onthouden zyn, die aan de menfchen te pas komen, en elders yverig gezocht en gegraven worden. Vervolgens zullen onze ooggen en andere zinnen wel hare vergenoeging in de veelvoudige en menigerhande zoorten ook zeer zeldzame bloemen en andere gewaffen vinden, en even zoo wel de almogendheid van den Schepper, wysheid en wonderbare goedheid daar uit kunnen zien, als wy reeds uit de dieren gewaar geworden zyn, en als nu aan de

Bergen, Dallen, en daar in verborgefchatten genoegzaam bevinden zullen.

Ik moet voor alle dingen myne onkundigheid in dit openhertig verklaren, en rond uit bekennen, dat 'er geen materie tot nu is voorgekomen, en bezwaarlyk voorvallen zal waar ontrent ik blinder dan in deze ben, aangezien ik my van kinds gebeente weinig met bergwerken, erts, of andere zaken, tot dit Ryk behorende, bemoeit heb, terwyl ik nogtaus t'huis en in myn vaderland, alwaar allerhande mynen genoeg zyn, Gods zegen rykelyk daar in uitmunt, de fchoonfte gelegenheid gehad heb, om hier ontrent ook niet onkundig te zyn, zoo anders de gelegenheid en myn inborft toegelaten hadden, van eenigen tyd daar mede door te brengen, om dezelve te leren kennen.

Derhalven verzoek ik als vooraf, om niet qualyk te duiden; wanneer het zomtyds mogt komen te gebeuren, dat ik my niet van fpreekwyzen bedien, die by de Bergwerkers, Smelters, Keurmeesters, Warandeers en anderen gebruikelijk of gemeen zyn; zoo als ook als ik weinig kentekenen der metalen en andere dingen by breng, door dien ik, gelyk ik reeds hier voren heb gezegt, gantsch geene kennis of ondervinding daar van heb. Wat my aanbelangt, ik heb by deze gantsche zaak geen ander oogmerk, dan om enkelyk aan te tonen, dat de alleenwyze en grondgoede God de Kaap de Goede Hoop insgelyks met mineralen gezegt, en in de fchoot der aarde alhier zoo wel een groten fchat gelegd en verborgen heeft, als op anderen plaatzen, en dien men ook magtig zoude kunnen worden,

Bekent weinig verftand van de Bergwerken te hebben.

Wil aantonen, dat 'er aan de Kaap de Goede Hoop ert is.

worden, by aldien de handen aan den ploeg slaan wilde, en de nodige materialen als in Europa voorhanden waren.

Want behalven dat men hier geen bergwerkers heeft, en zich genen met 'er woon herwaards begeven hebben, door welke hulp men het metaal zoude konnen uitgraven, zoo zoude het zelve hier ook zeer duur komen te staan, en het oordeel 't welk men daar van te verwachten had, tegen haar weekloon niet ophalen. De Illustre Compagnie heeft reeds de proef daar van genomen en zulks tot haar groot nadeel bevonden, wanneer zy een Hoofdman met zyn onderhorige Bergwerkers na Sumatra in de aldaar ryke goudmyn zonden, welken allen zeer groten loon bedongen, en daarenboven misschien niet zeer pluis waren.

Behalven het gebrek van Mynwerkers, is men ook met weinig verlegen om hout, om de nodige gevaartens te timmeren, en het gegraven erts te smelten en naar behoren ten vuure te brengen. Want dit is buiten dat hier zoo schaars, dat de inwoners alhier nevens de aan en afvarende schepen nauwlyks haar nodig brandhout hebben konnen, 't welk daarenboven uit zulke kromme en bochtige bomen bestaat, dat het timmerhout tot hare hutten, huizen en andere nodige gevaartens zelfs uit Europa of Asca met grote kosten zoude moeten worden gebragt, waar op men nogtans niet zoude zien, ten ware het niet genoeg en naar believen te bekomen was.

Hier uit blykt, hoop ik, volkomen, dat de Mynen alhier hoe ryk en veel belovende, niet zonder grote mocite en kosten zouden konnen worden geopent, aangezien men daar van de proef genomen heeft, gelyk ik reeds heb gemeld, en voortaan klaarder aantonen zal. Daar benevens ziet de Lezer ook hier uit, hoe onmogelyk

het my is geweest, om eenige rechte nauwe kennis van den rykdom der Mynen van dit land te bekomen, of schoon ik de schaden heb willen vergoeden, en menige ledige uur daar mede doorgebragt heb, zoo dat het spreekwoord waarachtig is, *Fronte capillata, post est occasio calva*. navelijk, dat men de gelegenheid by de tuiten behoort te vatten, en niet moet wachten, tot dat zy verby is, om dat zy van achteren kaal is, en zich niet meer vatten laat.

Dit zy hoe het zy, het is genoegzaam zonneklaar, en be-toont de dagelyksche ondervinding, dat allerhande mineralen, velerhande stenen, en verscheide soorten van aarde alhier vallen, van welken allen nu ordentlyk na malkanderen zal moeten worden gehandelt; en is myn voornemen, om alvorens van de verscheiderhande aarde, daar na van de stenen, en eindelyk zoo veel ik uit de ondervinding weet, van de metalen een oprecht bericht te geven.

Wat aanbelangt de aarde, het is openbaar, dat dezelve uit velerhande soorten bestaat, die in kouleur en andere eigenschappen zeer veel van elkanderen verschillen. Want behalven de Tyger-valey, welke uit klippen, en daar over gesmeten zee-zandt, en derhalven uit niets dan uit hei bestaat, hebben de meeste dalen, met koorn bezaait, of met wynstokken beplant, of ook tot dierlyke en vermakelyke tuinen gebruikt, een ongemeen vruchtdragende kleigrond of boom-aarde, die op zommige plaatzen met eenig zandt gemengt, roodachtig, of bruinrood, en op andere plaatzen wederom gantsch zwart, zwaar en vruchtbaar is, en bevonden word, dat zy maar heel weinig of geen mist van noden heeft, zoo als in myne voorgaande Hoofdstukken, daar van de vruchtbaarheid van het

waarom de Schryver deze materie niet heeft konnen uitvoeren.

Aan de Kaap verscheide soorten van aarde.

Roodachtige, bruine, rode en zwarte aarde.

warom Hollands daar en mochten.

weede maak

het land gehandelt wierd , reeds weldropiger en zoo klaar aange- toont is, dat men ganfch geen re- de heeft, om aan de goedheid van het land te twyffelen.

Behalven deze vette en rykelyk vruchtdragende aarde, ontbreekt het ook geenzins aan verfcheide zoorten van potaarde , die ten dele door de kouleur , en ook door het byzonder gebruik ver- fchillen. Namelyk zommige aar- de is heel wit, en lykt zilver-zand oy zich te hebben , maar word van de potiebakkers zonderling tot hunnen arbeid gezocht en ge- bruikt. Andere aarde is afch- graauw , waar door een talloze menigte van vezeltjes en worteltjes als hairen doorlopen, op welkers vlakke het water ftaan blyft , en ftolt , veranderende de kouleur met den innaak, en werdende ten laatften in het fchoonfte, wiffle en fynite zout veranderi, waar van haaf verder naricht zal gegeven worden. Voor 't overige vind men alomme in 't land nog een zoort van aarde, die geel en rood- achtig leem is, waar van de befte en hardfte tegelftenen in zoda- nige menigte gemaakt en gebak- ken worden, dat men fchier niet een huis aantref, dat van andere ftenen gemetzelt is. Eindelyk ziet men byna overal een zoort van leem, als met yzer-roeft en rood- achtige fteentjes doorkneed. De- ze zoort komt niemand te flade, ten ware het land tot vruchtbare koorn-velden, wyngaarden, tui- nen en bogaarden gemaakt wierd.

Voorts doen de getchilderde tronien der Hottentotten ook ge- noegzaam blyken, dat hier insge- lyks geen gebrek aan rood-aarde is , vermids zy zeer dikwyls, voornamelyk als zy zich fmukken, opfchikken en ongemeen mooi maken willen, het aangezicht met diergelyke aarde befmeren, zoda- nig dat een vreemdeling alzoo veel ftoffe vind om over hare gek- heid te lachen , als over zommige

Europeaanfche vrouwen, die zich met blanketten en allerhande bui- tenfporigen opfchik fraai en be- mint willen maken. Men vind ook een zoort van bruin-rood vet- te kryt, welke de timmerluiden, fchilders en andere konfenaar, en handwerkfluiden gebruiken, gelyk men ook geen gebrek heeft aan zodanige vette ma- terie, waar uit wit kryt gemaakt word, welke materie echter hier niet anders dan tot het wittender huizen word gebruikt.

By, in en rondom het Afri- kaanfch warme bad, waar van voor heen reeds gewag is ge- maakt, en op een ander tyd uit- voerlyker naricht volgen zal, vind men een zoort van bruin-rode aarde, welke de Schilders gebrui- ken, en met de befte Europeaanfche kan vergeleken worden; aan- gezien de Schilders en anderen, die veelvoudig de proef daar van hebben genomen, oprechte en onzydige getuigeniffe daar van af- leggen. Wat 'er van witte, groe- ne, gele, en andere mergels, tuffchen de op malkanderen leg- gende en als rywys op elkanderen gemetzelde ftenen aan te treffen zy, daar van kan een nieuwsgierig oog genoegzaam bericht halen, wanneer het zelve 't vry en hoog op elkander geflapelt klip-en berg-ge- vaarte anfchouwt.

Ik wil van de zwarte, vette en heftig brandende, ook duurzame kolen achterlatende Veen-aarde hier niet melden, om dat van de- zelve reeds elders gewag gemaakt, en behoorlyke naricht gegeven is. Zy is zoo goed, als die in Hol- land, ook veel beter, dan die te Hal in Saxen, en word daarenbo- ven in groter menigte aangetrof- fen. Ik ben ook niet van zins, om van de fteenkolen verder ge- wag te maken, vermids zulks hier voren reeds op een andere plaats gefchied is; genoeg is, naar dien ik zeg, dat zy de Engelsche of Duitsche geenzins wyken. Of fchoon

Van de
aarde.

Van de
tegel en
andere fte-
nen.

Van de
aarde
die men
in de Hol-
ten en zy
te hooft
en.

Byzonde
bruin rood
aarde.

Verfchei
zoorten
van Mer-
gel.

Goede
Veenaar-
de.

Steenko-
len.

Van de
aarde.

ſchoon ik nog veel andere zoor-
ten, die zich hier bevinden, met
ſtilzwygen verby ga, zoo zal my
nogtans geoorlooft zyn, dat ik een
zekere vette materie hier by
voeg, die uit verſcheide bergen,
in't land leggende, vloeit, en aan
de klippen hangen blyft, aldaar
als leym, was, of andere vette
materie dik gaat zitten, dat men
gantsche ſtukken daar van afſlaan
en met zich nemen kan.

Of deze als nu gemelde materie
eene zoort van Jodenpik of Berg-
was is, daar aan twyffel ik grote-
lyks, om dat dezelve in het
vuur niet brand. Om die zelve
rede kan ik deze vloeibare ſtoffe
ook niet voor het Babelſche
Naphta houden, of ſchoon dezel-
ve inſgelyks uit de ſtenen komt,
en een zwarte of donker-bruine
kouleur heeft. Wat my aanbe-
langt, ik ben van gevoelen, dat
dezelve een zoort is van ſteen-oly,
om dat ze zwart, vet, en week
is, en het water zwartachtig verft,
en boven op het zelve eenige vet-
tigheid dryft. De vette ſtoffe
heeft daarenboven een ſterke,
ſlinkende en oude pis-reuk; wes-
halven het wel kan zyn, dat dezel-
ve onder het geſlacht van den na-
tuurlyken en niet door konſt ver-
vaardigden ſteen-oly konde wor-
den gerekent, waar van ik nog-
tans wegens niet genoegzame ken-
nis, niets zekers vaſt ſteilen kan.

't Zy hoe het zy, het is zeker,
gelyk ik zelf gezien heb, dat die
materie in water geſmolten, en
met een linne doekje op verſche
wonden gelegd, dezelve geuk-
tig geneeft. De Hottentotten
daarentegen, die deze materie
langer als wy hebben gekent, en
voorgeven, dat dezelve door den
urin van mormeldieren en den
daar op vliegenden ſtof gemaakt
word, gebruiken dezelve zeer wel
en gelukkig, ontrent vee of ſcha-
pen, die haar water of miſt niet
kunnen maken; gevende de ſcha-
pen van zodanig water te drinken,

I. Deel.

terwyl zy allerhande gekke en
zotte grillen maken, welke zy wel
voor tovery wilden verkopen, en
genezen aldus haar vee gelukkig.
Waarom echter onze Landsgeno-
ten hen niet naäpen, als welke
door dit middel veelmaals een ſtuk
vee zouden kunnen redden, zulks
weet ik niet, heb het ook nooit
kunnen gewaar worden.

Het land alhier levert geen Am-
bra de Gries en Tripel, edog ben
ik van gedachten, dat die beide
langs ſtrandt alhier, en zelis lan-
dewaards in genoegzaam zouden
te vinden zyn, byaldien maar
eenige moeite gedaan wierd; edog
vernids op het eiland Mauritius,
't welk onder dit gouvernement
behoort, en door een onder-
koopman, door den Gouverneur
derwaards gezonden, als Opper-
hoofd word geregeert, Ambra de
Gries en Tripel beide vallen, zoo
neemt men deswegen om dierge-
lyke goederen of waren niet veel
moeite, ten ware, dat het gemel-
de eiland onder een andere ge-
hoorzaamheid geraakte, 't geen
nogtans niet te vermoeden of te
duchten is.

't Geen ook van het zout alhier
zoude kunnen worden gezegt, 't
welk de zon alleen zonder men-
ſchelyke hulp uit zoet regenwater
op de Opper-vlakte der aarde, en
in zekere daar toe bequame da-
len kookt en bereid, zoude alhier
al te veel tyd en plaats van noden
hebben, door dien zulks een
gantsch zeldzame materie is, die
vele omſtandigheden behelſt, en
derhalven te duidelyker uitge-
voert moet worden. Ik ga dezel-
ve alhier met ſtilzwygen voorby,
met beſoſte, dat ik by de naaſte
gelegenheid met in gebreke zal
blyven, om de verwonderens-
waardige aard en eigenschappen
der wateren alhier, met de be-
hoorlyke omſtandigheden af te
handelen.

Dit zal dienvolgens van de ver-
ſcheide en my bekende zoorten

M m

van

Een by-
ondere
materie, die
t de ber-
gen vloeit.

f dezelve
den-pik
Naphta

ſchry-
ver is van
voelen,
dat ze een
zoort van
ſteen-oly is.

Verſtrekt
te gene-
zen der
wonden.

War toe
de Hotten-
totten dien
gebruiken.

Of ter
Ambra de
Gries en
Tripel aan
de Kaap is.

Waarom
de ſchry-
ver alhier
de materie
van 't zout
niet ophel-
dert.

Hoe de
ſchryver
de ſtenen
meent af te
handelen.

van aarde genoeg zyn; de ſte-
nen echter aanbelangende, zoo
is reeds bekend, dat 'er gemene,
koſtbare, en middelmatige ſte-
nen zyn. Van alle deze drie zoorten,
worden 'er hier gevonden, zoo
men anders de moeite maar
neemt, om een weinig nazoek te
doen.

Alle geme-
ne ſte-
nen zyn
aan de Kaap
geen ge-
brek.

Midlerwyl kan ik my niet ver-
beelden, dat de Lezer of iemand
anders in twyffel zal trekken, of
hier wel gemeene ſte-
nen zyn, te
meer wanneer gy u daar ontrent
gelieft te binnen te brengen, 't
geen ik reeds voor lang in een an-
der Hoofdstuk van de hoge ſteen-
bergen, en klippen, hier en daar
in het land leggende, gemeld heb,
als welke op vele plaatzen ruw
en onbewaſſen, en zelf van mos
gantſchelyk ontbloot zyn, en an-
deren daarentegen met de vrucht-
baarſte aarde eenige voeten diep
overdekt, 't ſchoonſte en vrucht-
baarſte land vertonen; ondertuf-
ſchen door dien dezelve nogtans
allen te zamen van verſcheide
zoorten zyn, en tot menigerhande
werken kunnen worden gebruikt,
zoo zal het wel de moeite waar-
dig zyn, om alhier eenigzins
omſtandiger daar van te handelen.

Welke ſte-
nen de Tafel
en an-
dere ber-
gen heb-
ben.

't Geen dienvolgens de hoge
wolken-braveerder de Tafelberg,
en dezelfs ſte-
nen, zoo als ook de
Hottentots-Hollandiſche, nevens
de Stellenboſſche, Drakenſteiniſche
en andere hoge en zeer ver zicht-
bare bergen aanbelangt, dezelve
zyn by ryen als een muur op el-
kander geſlapelt, tuſſchen welken
telkens een andere materie, een
zoort van mergel niet ongelyk,
en derhalven van andere graau-
we, blaauwachtige, en roodach-
tige ſte-
nen zeer wel onderſchei-
den, als kalk tuſſchen gevoegt,
duidelijk te zien is. Deze ſte-
nen zyn zeer hard, en gantſch niet
zandig, en zouden derhalven, by-
aldien zy maar rond waren, zeer
gevoeglyk allen te zamen kezel-
ſte-
nen genaamt, en buiten twyf-

fel tot ſterke muren kunnen ge-
bruikt worden, vermids de gant-
ſche veſting van louter zulke ſte-
nen gebouwt is.

Uit well
ſte-
nen de
Veſting g
houwt is.

Vermids ik jegenswoordig van
de bergen melding doe, zoo zou-
de ik niet ongevoelyk de woor-
den van *M. Job. Mattheias Gros*
ontlenen, en dezelfs beſchryving
van den Fichtelberg in Duitſch-
land, op deze als nu gemelde ber-
gen toepaſſen; namelyk hy ſchryft
in zyne vier heerlyke Trooſt-
Stromen, en uit die de curieuſe
Heer Auteur van de uitvoerlyke
beſchryving des Fichtelbergs in
Nortgow gelegen, in 't jaar 1716
te Leipzig in quarto gedrukt, pag.
9 en 10 op de volgende wys: De-
ze bergen zyn bergen des Heren,
door dien de Heer aan deze ver-
bazende hoge bergen zoo wel zy-
ne almogentheid, wysheid als
goedheid, door de wonderbare
hoge en dikwyls byna ongenaak-
bare klippen, die met zoo won-
derbare aard op zommige oorden
huizen hoog veelvoudig op elkan-
der leggen, nuttige ſchepzels der
mineralien, metalen, boſſchen,
kruiden, allerlei groot en klein
wild, gevogelte en viſſchen, ge-
zonde lucht, waterryke beeken
en rivieren enz., duidelyk uitge-
drukt en te kennen gegeven
heeft.

De be-
ſchryving
van den
Fichtel-
berg laat
zich op
Kaapſche
bergen to
paſſen.

Alle deze eigenschappen, be-
halven ontrent de viſſchen, als
welke niet in de rivieren, maar al-
leenlyk in zee rondom deze ber-
gen heen menigvuldig gevonden
en gevangen worden, laten zich
zekerlyk van de Afrikaanſche ber-
gen ook zeggen, gelyk zulks in 't
vervolg zoo wel uit dit als de an-
dere volgende Hoofdstukken
klaarlyk blyken zal; en verdienen
zy derhalven niet minder als de
Fichtelberg bergen des Here ge-
naamt te worden. Want wanneer
gy u uit myne voorgaande te bin-
ne brengt, hoe wonderbaarlyk
deze bergen geformeert zyn, hoe
ver men ze zien kan, aangezien
de

de Tafelberg in een rechte lyn 1852 voeten hoog, en de anderen nog veel hoger zyn; als mede hoe veel waterryke bronnen maar op den Tafelberg alleen zyn aan te treffen; hoe overvloedig zy het treffelykfte water uit haar van dien berg vloeit, hoe weinig hout in de dallen, en hoe veel rondom deze bergen is aan te treffen; hoe veel zeldzaamheden in, om en op dezelve te vinden zyn, zoo zult gy aan myn voorgeven reeds eenigermate geloof ftaan, of fchoon de volkome toeflemming eerft in 't vervolg zoude volgen of te weeg gebragt moeten worden.

Ten einde ik echter niet wederom te ver van myn voornemen afwyke, en by de ftenen blyve, zoo dient men te weten, dat 'er behalven de klippen ook in de beeken en rivieren genoegzame Zandfteenen zyn, die alomme in het land by hopen aangetroffen worden. De zee werpt ook genoegzame Zwam of Sponzen uit, en in de zelve witte en groene Zeilfteenen, die van louter zeezand tot malkanderen gebakken en aldus hardt geworden zyn, dat men ze weder met weinig moeite aan fukken wryven en tot zandt maken kan. Op vele plaatzen vind men ook groet-fteenen van allerhande kouleur, die tot gebouwen dienftig zyn, en is voornamelyk aan de Kaap zelf een diergelyke Steengroef, welke tot het leggen van fondamenten der huizen een tamelyk getal fteenen uitgelevert heeft. Achter de ftad is reeds een diep gat in de aarde gemaakt, waar uit diergelyke fteenen gehouwen zyn, zoo dat in het zelve een tamelyk groot en hoog huis ftaan zoude, behalven dat reeds een diergelyk gat weder gevult en een huis nevens een tuin daar op gezet is.

Deze zelve groeffteenen zouden mynes bedunkens, naar hare uiterlyke gedaante, voor kalkfteenen kunnen verftrekken, by aldien

I. Deel.

men kalk daar van branden wilde, 't welk echter uit Moffelschulpen lichter en met minder kosten en hout gefchieden kan. Dat daarbenevens hier ook zodanige fteenen worden gevonden, waar van molenfteenen worden gemaakt, zulks is reeds hier voren in een ander Hoofdstuk aangehaalt, en door die daar van genome proeven aangetoont. Ik heb toenmaals insgelyks aangewezen de plaats, en gezegt, dat aan den Paarlberg alle fteenen daar toe bequaam zyn. Vermids echter het kostbare arbeidsloon dezelve zeer duur maakt, door dien men een fteenhouwer dagelyks twee gulden geven moet, is zulks de rede, dat men dezelve liever uit Holland komen, dan hier houwen laat.

Hier voren is ook reeds van een rood-bruine fteen-groef gewag gemaakt, welkers fteenen zeer hard zyn. Naar dien dezelve met blaauwe vlakken en met witte doorlopende aderen geciert zyn, zouden dezelve voor het fchoonfte en beste rood marmer kunnen pafferen, te meer om dat dezelve zoo glad en blinkent gemaakt kunnen worden, dat men zich daar in kan fpiegelen. Ondertuffchen worden dezelve door de inwoners alhier enkelyk met den naam van hardfteen gedoopt. Ik heb gezien, dat het gantsche huis, 't welk de Heer Gouverneur Simon vanderStell op Constantia heeft laten bouwen, met zulke fteenen belegt was, en dat de trappen daar van zoo glad waren, dat men moeite had, om niet te vallen.

Wie daar benevens zoude twyffelen, of hier wel flyp en toetsfteenen zyn, gelieve enkelyk de moeite te nemen, om zich na ftrand te begeven, en de klippen, die daar leggen, te bezichtigen; Want men vind aldaar een zoort van donker-bruine of blaauwzwarte fteenen, welken door het geftadig woeden der baren afflaan,

Moffelschulpen.

Waarom zy niet gehouwen worden.

Kaapfche Marmer.

Slyp en toetsfteenen.

en by wyze van een flyp en toets-steen fplyten. Wie dezelve met zich nemen, polyften en tot flyp of oly ftenen gebruiken wil, zal aan de eerfte, die graauwachtig is, na dat de buitenfte ruwigheid is afgeflepen, bevinden, dat ze tot het flypen en fcherpmaken van meffen en andere instrumenten zeer goed zyn; terwyl hy aan de tweede, welke hare donker-bruine kouleur behoud, zien zal, dat zy ontrent het toetzen van goud of zilver ongemeen deugdzaam is.

Vuur-ftenen.

Van de vuur-ftenen, die hier en elders langs de wegen worden gevonden, en ieder slag een grote menigte vuur uitwerpen, is gantsch nodeloos, om veel woorden te maken, om dat licht te begrypen is, dat ook aan dezelve geen gebrek zyn zal. Ondertuffchen by aldien zoo als in Duifchland en in andere Europeaanfche landen, het ingewand der aarde doorfnuffelt en geroert wierd, zoo ben ik verzekert, dat men hier ook meer andere zoude vinden, dan die men nu maar op de oppervlakte der aarde aantreft, welke, door dien ze niet de menigte van gene quamen te overtreffen, dezelve nogtans niets toegeven, ook zoo goed en miffchien nog beter zyn zouden.

Arend-ftenen.

De ftenen, welke door de Metallurgiften onechte Arendftenen genaamt worden, ovaal-rond zyn, van buiten als met roeft overtrokken fchyaen, en van binnen hol en met zand of andere ftoffe zyn gevult, vind men hier ook in 't zandt, of andere moeraflige plaatzen. Zy zyn ontrent zoo groot als een kaftanje, en worden wegens hare lichtheid gezocht, en aan de kinderen tot tydverdrijf of ook aan liefhebbers der naturalien vereert. Men doet insgelyks met de Jode-ftenen, die met een olyf in gedaante volkomen overeenkomen; zoo als ook niet minder ontrent de Linze-ftenen, die van verfcheide kouleuren zyn.

Jode-ftenen.

Edog wie zoude alle zoorten van gemene ftenen, die zich hier bevinden, kunnen befchryven, al-zoo zy zoo veelerhande zyn, dat men naauwlyks een end vinden kan. Door dien zommigen een flak, anderen een kristal, en weder zommigen een andere gedaante vertonen. Byaldien ook den fchoot der aarde, zoo als voorheen reeds is gemeld, doorzocht wierd, zoude miffchien ook geen gebrek aan koftbare ftenen aldaar worden gevonden, terwyl men jegenswoordig niets van dezelve ziet, en geen de minfte blyk heeft, dat 'er iets verborgen is, ten ware men zulks van de laagte van het land en de eigenschappen der aarde ontlenen wilde. Het is waar, men vind wel van tyd tot tyd in de moffelen eenige paarlen, die zeer groot zyn, en een kleine erwt niets toegeven, edog vermids men dezelve in geen overvloed aantreft, en daarenboven hare deugd nog niet bekent is, aangezien men dezelve eerft gekookt en als men ze eeten wil, daar in vind, en dikwyls aanftukken byt, zoo kan men van dezelve niet veel zeggen, behalven dat zy ook niet onder de ftenen kunnen worden gerekent.

Nog meer andere gefigureerd ftenen.

Wat van de Kaapfche paarlen aantemerkten.

Als nu zyn achtervolgens myn eerfte voorftel de mineralien en metalen nog overig, waar van met korte woorden nog iets moet gemeld en verklaart worden. Hier toe kunnen wy behalven 't geen reeds in myne voorgaande Hoofdflukken gezegt is, en de ondervinding geleert heeft, niet beter geraken, dan als wy den wegwyzer der verborge gangen een weinig navolgen, dien de bovengemelde naamloze Auteur der uitvoerlyke befchryving des Fichtelbergs pag. 261. *feqq.* uit *Theophrastus Paracelfus Bombaft* van Hohenheim getrokken, voorgestelt heeft, en 't geen zich daar openbaart, tot ons voordeel alhier gebruiken,

De Schryver wil de Mineralien afhandelen.

Aldus

Aldus onderftelt hy *loc. cit. num.* 1. dat erts lieft en doorgaans in grote bergen, wilde bofſchen, en wilderniffen, daar geen koorn, wyn en andere vruchten vallen; geteelt word. Welke onderftelling, of ſchoon niet algemeen, of univerfeel, zoo als daar by zeer wel word aangemerkt; zoo wel hier als ontrent den Fichtelberg waarſchynlyk is, en geven de Zilver-mynen, voor dezen aan den Tafelberg, Draakenſtein en elders ontdekt, onwederſprekelyke getuigeniffen daar van, aangezien daar uit 't beſte Zilver-erts getrokken wierd, 't welk groot voordeel zoude hebben beloofd, ten zy de materialen tot den arbeid te duur waren, en men gebrek aan Bergwerkers had.

Num. 2. pag. 262 onderftelt de gemelden Heer *Anonymus*, dat alwaar ſtenen en klompen, die bovenmate of tegen de natuur van hare grootte zwaar zyn, of droeffems van Kristallen of Diamanten gelyk de Boheemſche zyn, worden gevonden, doorgaans ook erts in de aarde verborgen leydt; welke ſtelling andermaal zoo wel aan den Fichtelberg als hier aldus bevonden word. Want ik heb diergelyke ongemeen zware klompen en ſtenen, roodachtig van kouleur, met witte ſtipjes, in de holte van het Princen Kasteel aan de ſteenbergen gevonden, alwaar dezelve vele hondert ponden zwaar in grote menigte te bekomen zyn, terwyl de gemelde droeffem zwart van kouleur, ontrent het warme bad alhier zoo rykelyk over de aarde legt, dat het gantsche veld rondom daar van vol is, of ſchoon boven op den kruin van den berg louter witte en zeer zware ſtenen leggen en gezien worden.

De derde onderſtelling van den Heer *Anonymus*, welke van de zwavelachtige dampen handelt, en dezelve voor een vaſt teken

van een ertsgroef houd, heb ik hier niet waargenomen, ten ware ik de dampen, die boven den zwarten berg opvliegen, op welken het warme bad legt, daar voor wilde verkopen. Ondertuſſchen is my de vierde onderſtelling beter bekend, en ben ik ook van gevoelen, dat in alle bergen erts verborgen legt, wyl op de meeſte geel, inſgelyks tegen de natuur laag, klein fyn gras en donkere bloemen zich bevinden, welk alles des zomers ten eerſten zodanig verdort, verwelkt en te niet geraakt, dat een heftige Zuid-Ooſte wind het zelve in eene reis teffens, wegvoert, en de bergen zoo kaal ſcheert, als of het gras met alle de bloemen afgemaait was.

De vyfde onderſtelling het Aard-vuur betreffende, ik heb het zelve hier niet geobſerveert, of liever nooit daar op gelet, hoewel het zelve hier zoo wel als ten opzicht van de Fichtelberg zyn kan.

De zesde onderſtelling kan daarentegen niet worden aangenomen, om dat'er geen ſneeuw valt, maar alleenlyk grove hagel op de bergen leggen blyft, welke echter de regentyd eindigende, weder ſmelt en verdwynt, 't zelve is ook van den dauw en ryp te verſtaan, welke op de bergen nedervalt, die ten eerſten en zelfs eerder dan in de diepe dallen verdwynt, weſhalven zulks ook ſterk doet vermoeden, dat daar in Erts verborgen legt.

Num. 7. onderftelt de gemelde Auteur, dat alwaar reeten en ſpleten in de bergen met een ſcherpe zalpetere damp zich vertonen, doorgaans Erts zy. Vermids nu diergelyke reeten ſchier in alle bergen, aan de Kaap leggende, worden gezien, zoo is heel niet te twyffelen, of in dezelve zal zoo wel als in den Fichtelberg Erts te vinden zyn; voornamelyk echter is een zeer grote reet in de Tafel-

Welke bergen aan de Kaap grote reeten hebben.

berg, en even diergelyke in de Hottentots Hollandfche, zoo als ook Stellenbofche en Drakenfteinfche bergen; ja zelfs de Paarden en met namen de Paarden-berg heeft zeer veel reeten, zoo dat vermids de zalpeter-dampen dezelve niet weinig verzellen, te minder aan allerhande Erts te twyffelen is.

De achtste onderftelling is zonneklaar, namelyk dat ruwe, onvruchtbare, kale en gladde bergen aantonen, dat daar Erts in opgefloten is, om dat de daar uitvliegende fcherpe dampen beletten, dat'er iets groeit. Diergelyke zyn nu fchier alle omleggende bergen, welke van verre zeer ruw, onvruchtbaar en zeer glad fchynen, hoewel als men daar op klautert, men bomen en kruiden vind, zoo als de bygevoegde obfervatie zeer wel aanmerkt, wyl namelyk de dampen in 't gebergte van cenige harde klip zeer belet en tegengehouden worden, dat zy juist niet *ad superficiem montis* of tot aan de wortels der gewaffen geraken kunnen; edog dezelve zyn allen, achtervolgens de voorgaande 4de onderftelling aldus gefteelt, dat men dienvolgens zeer wel daar uit opmaken kan, dat'er erts in dezelve moet verborgen leggen.

De zwarte berg alhier, op en aan welken het bovengemelde warme bad legt, heeft dezelve natuur met den fneeuwberg des Lichtelbergs, als waar op achtervolgens de negende onderftelling de gewaffen als half verbrand fchynen. Byaldien nu in dezelve erts verborgen legt, 't welk nogtals wat diep zoude te zoeken zyn, zoo is onwederfprekelyk, dat het zelve daar in ook te vinden is, voornamelyk wyl op de oppervlakte reeds bergftoffen en cryftallen zich zien laten.

Wie van het gebergte na Conftantia gaat, vind langs den weg

vele bomen, welker kruin verdort is, als of zy bevroren waren, en die veel uitwaffen hebben, waar benevens men ook veel Hertzwammen ziet, en vermids zulks achtervolgens de tiende ftelling van den gemelden Auteur een teken is, dat op zodanige plaatzen gaarn erts verborgen is, zoo moet noodzakelyk volgen, dat de gantfche rug, die van den Tafelberg na de Steenbergen gaat, en waar over een gemene weg gemaakt is, insgelyks van erts zwanger is, om dat alomme diergelyke bomen aantroffen worden.

Vermids ook op alle bergen hier om heen de bomen zeer langzaam opfchieten, en niet hoog worden, maar laag van ftam blyven, bleke bladeren dragen, en ras verwelken, zoo moet achtervolgens de elfde onderftelling erts en ftenen daar in verborgen leggen. Byaldien wyders achtervolgens de twaalfde onderftelling, de bladeren der bomen in 't begin van de Lente, welke hier in Augufly invalt, bleek en eenigzins blaauwachtig, de bovenfte takken echter zwartachtig of van een andere kouleur zyn, dan zy natuurlyker wys behoorden te zyn, zoo is immers ook gewis, dat daar onder erts te vinden is, zoo anders deze ftelling ftand grypen zal, waar ontrent ik van myne kant het oordeel aan anderen overlaat.

Wanneer insgelyks de 15. ftelling grond heeft, namelyk dat wanneer onvruchtbare of zeer kleine vruchten dragende en ftekelige bomen, ftruike of gewaffen op bergen groejen, zich aldaar ook gaarn erts vinden laat, zoo is niets zekers, dan dat de Tygerbergen, de Mofselbank en vele andere bergen, nevens veel grote vlaktens, insgelyks van erts moeten zwanger zyn, om dat men daar op niet alleen de ftekelige Rhinoceros-boffchen of ftruike, maar ook veel andere ftruikeachtige gewaffen aantrefst, en in zodanig-

nige menigte ziet, dat ze nauwlyks uit te roejen zyn, en het land tot den ploeg bequaam kan gemaakt worden.

Wat de 18. giffing aanbelangt, ik ben van gevoelen, dat dezelve in het Noordergedeelte van den aardbodem wel grond vind; in het Zuidergedeelte echter en 't geen aan gene zyde van den dag en nacht gelyk makende Linie legt, ben ik van gevoelen, dat dezelve even zoo wel moet worden omgekeert, als men zommige vaffstellingen omkeren moet, byaldien men aan die zelve zyde een Zon-Eclipsis uitrekenen wil. Derhalven stel ik denzelven, hoewel zonder nadeel van andere die beter weten, en zonder schade van my aldus: Bergen, welkers spitzen Noordwaards en de voet Zuidwaards staan, tonen dat zy met erts zwanger gaan; dragen doorgaans zilver, welkers aderen recht West ten Oosten lopen. Want op deze wys legt de Tafelberg en Drakensteinsche, nevens vele andere bergen, van welke reeds bekend is, dat Zilver-erts in dezelve legt.

Wat aanbelangt de 19de onderstelling, dat namelyk doorgaans erts verborgen legt, alwaar de aardbodem verscheide kouleuren heeft, en van verre blinkt; de oogenschynlyke ondervinding leert, dat als men achter de Hottentots-Hollandfche bergen komt, en na het warme bad wil reizen, men over een berg moet, de Hout-hoek genaamt, die van verre blinkt, en langs den weg verscheide glinsterende stenen aanwyft. 't Geen daarenboven met struiken bewassen is, toont eigentlyk de eigenschap van de 10 en 11 stellingen aan.

Vermids ook de kouleuren der bergen, zoo als ook die van de aarde, stenen en zandt achtervolgens de 20ste stelling aantonen, welk erts of metaal daar onder verborgen is, zoo is zeker, dat

de gemelde zwarte berg, die zwarte aarde heeft, noodwendig goud en zilver houden moet. Gele, bruin-gele en rood-gele aarde vind men overal, welke van die zelve metalen aanwyzing doen moeten, terwyl ontrent de groene of blauwe kouleur de Koperbergen achter de grote Damaquas getuigenis geven, van welke bekend is, dat zy koper houden.

Rode, steenachtige aarde vind men langs alle wegen, welke men van de Kaap landewaards in bewandelen moet. Derhalven is aan yzer en koper-erts andermaal niet te twyffelen. Bleke aarde vind men, daar de ploeg maar door gaat, buiten de Kaapfche en Stellenbosfche Colonien; en is derhalven van yzer en lood weder een voorraad te vermoeden. Afchgrauw is de grond rondom het warme bad. weshalven men ook zwavelmaterie vinden kan; en of schoon alle deze kouleuren menigmaal misleiden, zoo is uit andere voorheen reeds aangehaalde gronden zeer gevoeglyk te vermoeden, dat hier aan bergstoffen geen gebrek zy.

By aldien de 23 ste stelling waarachtig is, zoo als ik acht, namelyk dat alwaar vermillioen-erts gevonden word, ook doorgaans ryke goud-aderen niet ver daar van daan zyn. Wanneer ook vermillioen-erts uit bronnen, beekjes, riviertjes, uit het gebergte hunnen oorsprong hebbende, quelt, zich menigmaal openbaart, en het water rood verft, zoo is achtervolgens de 24ste stelling niets zekerder, dan dat aan de steenbergen, alwaar rood water uit de bergen komt, en rykelyk vloeit, ook in menigte vermillioen en goud-erts verborgen, en niet diep leggen moet, voornamelyk vermids van het zelve riviertje de voorheen gemelde donker-rode steengroeve, niet heel ver afgelegen, en even boven op te vinden is, gelyk zulks uit hoofde van de volgende

de vyf en twintigste vaststelling vereischt word.

Door dien verders de uitvloed van dit water ter zyde de bergen, achterevolgens de 27ste stelling een goed teken is, dat erts-groeven daar ontrent zyn, alzoo zy doorgaans derzelyver canalen zyn, zoo is ook niets zekerder, dan dat de meeste bergen ertsryk zyn, vermits zoo wel op als naast dezelve, allen zoete vlietende goede waters ontspringen en afstromen. Van den Tafelberg is voornamelyk bewust, en in de voorgaande Hoofdstukken reeds bekend gemaakt, dat veel bronnen op en ontrent den zelve zich openbaren welken allen rykelyk water geven, 't welk van een ongemene deugd is, en zelfs den zieken geen quaad doet, en derhalven uit hoofde van de 31ste stelling nog een groter blyk van verborge erts-groeven is.

De 33ste vaststelling bevestigt de reeds dikwyls gemaakte gissing van den zwarten berg, want hy zegt: Dat warme baden en Zuurbronnen kerntekens van erts-groeven zyn. Door dien nu op den dikwyls gemelden zwartenberg een warm bad word gevonden, en ontrent 2 of 3 mylen daar van daan nog een ander, dat veel warmer is, zoo is in alle delen te vermoeden, dat aldaar erts-groeven zich zouden openbaren, wanneer men eenigzins nazock deed.

De Schryver verzekert dat dit verhaal waarachtig is.

Deze en veel andere diergelyke stellingen heeft de dikwyls gepreze Naamloze Auteur, die zekerlyk een zeer curieus en grondgeleerd man zyn moet, in zynen Wegwyzer tot verborge erts-groeven aangehaalt, en op den Fichtelberg te pas gebragt, waar van zyne gantsch omstandige beschryving zeer vernuftig en verstandig handelt; welke ik met even dezelve gronden op de Afrikaansche en aan de Kaap de Goede Hoop leggende bergen toepassen, en verzekeren kan, dat 't geen ik

tot nu daar van heb gezegt, alles de zuivere loutere en oprechte waarheid is.

By aldien ik nu tot de specie zal overgaan, en aantonen 't geen reeds bekend is, zoo is buiten allen twyffel bewust, dat alhier yzer-erts genoeg te vinden is, gelyk dan de Hottentotten dat erts reeds voor de komst der Hollanders gekent, gesmolten, en hare nodige instrumenten daar van gemaakt hebben, zoo als zy nog heden dien dag het zelve weten te smelten, gelyk op een ander tyd zal worden gemeld. Dat echter de genen, die by of onder de Christenen wonen, zulks niet kunnen doen, komt deels door hare armoede, als welken allen haar rykdom of in de voorgaande oorlogen verloren, of in Tabak, Brandewyn, Ryft enz., uitgegeven en verfmult hebben; en deels ook door hare luiheid, om dat zy het gemakelyker van de Hollanders kopen kunnen.

By aldien aan den voorgemelden zwarten berg geen staal-erts word aangetroffen, daar nogtans deszelfs warm bad den natuurlyken staal-smaak heeft, zoo is 't zeker, dat aldaar behalven andere ertzen ook iets van het zelve of ten minsten van yzer-stoffen moet worden gevonden, alzoo niet alleen de boven op de vlakke leggende stenen als gesmolte yzer of staal-flakken geformeert zyn, maar ook de in het water zynde aarde als de slym in een smids leschtrog is, en boven op het water een blaauw dun vet vliesje of huidje waargenomen word.

Of hier tin en lood-erts is, kan ik wegens de bovengemelde rede niet zeggen; edog ik acht, dat by aldien de bergwerken beter voortgezet wierden, men hier zoo wel als in Europa beide soorten van erts aantreffen zoude, om dat de Natuur het land alhier van deze beide bergstoffen juist niet zal hebben ontbloot, terwyl ze het

Zonderlin bewys dat aan de Kaap Yzer erts voor handen is.

Ontrent Tin en Lood-ert kan de Schryver niets zeker melden.

het zelve zoo mildelyk velen anderen medegeedeelt heeft, gelyk van het yzer reeds gezegt is, en van de andere volgen zal.

Wat het zilver aanbelangt, ik heb my daar ontrent in den beginne op de ondervinding beroepen, en gezegt, dat reeds over veel jaren een tamelyke menigte zilvererts gegraven en na Holland gezonden zy; ik heb ook twee diergelyke mynen aangewezen en gemeld, dat de eerste achter den Tafelberg na Constantia toe, en de tweede te Drakenstein ontrent de aangename en treffelyke buitenplaats van den Landdrost Jan Mulder, genaamt Zorg-vliet, ontdekt waren. Hoe zoude als dan aan diergelyk erts kunnen worden getwyffelt? waar van men onfeilbaar meer aderen en groeven zoude aantreffen, ten ware de aangetoonde redenen zulks beletten.

Dat insgelyks goud-aderen aan de Kaap zyn, blykt niet alleen uit de voorgaande stellingen des naamlozen Auteurs van de Fichtelbergfche beschryving, maar zulks betuigt ook Vader *Tachart* in zyne Siamfche Reis pag. 95. alwaar hy stenen bybrengt, die zulks bekrachtigen, en waar in men met een vergroot-glas kleine goud-streepjes ziet. My zyn van diergelyke stenen zeer veele bekend, en kan men van dezelve een grote menigte in de holte van het Princen Kasteel achter aan de Steenbergenvinden, welke rood zyn, en veel gele stipjes hebben, die door een vergroot-glas als goud blinken. Men ziet ook zulke stenen, hoe wel kleine als zand-stenen, langs den weg na het warme bad over den berg, de Hout-hoek genaamt, en op verscheide andere plaatzen, waar door alzoo ontwyffelbaar schynt te zyn, dat 'er ook goud-aderen ja goud zelfs aan de Kaap is.

Wie aan Koper-erts wilde twyffelen, gelieve maar de moeite te

J. Deel.

nemen, om een paar hondert mylen landewaards in te reizen, zoo zal deze twyffelachtigheid hem wel haast benomen worden. Want aldaar zoude hy hoge bergen aantreffen, die Koperbergen worden genaamt, om dat zy rykelyk koper houden, en naar het getuigenis der genen, die daar zyn geweest, door de hete zonnestralen smelten en afvloeijen laten. Deze bergen zouden zoo hoog zyn, dat de Heer *Simon vander Stell*, die als Gouverneur alhier op bevel van de Illustre Compagnie, een keer derwaards heeft gedaan, heeft derven verzekeren, hoewel hy 'er misschien niets af zal hebben gedaan, en Vader *Tachart loc. cit. pag. 107*, welke zulks van den gemelden Heer heeft gehoord, dat men 40 dagen van noden heeft, om boven op dezelve te geraken.

Het zy ontrent de hoogte van deze koperbergen, hoe het zy, het is zeker, dat aldaar koper genoeg valt. Wie weet ook, byaldien men naauwe navorsching deed, of 'er ook geen goud zoude worden gevonden; ten minsten zoude het koper rykelyk goud-houdende kunnen bevonden worden, gelyk in Ongaryen en andere landfchappen pleegt te geschieden. De daar ontrent wonende Hottentotten weten dit metaal zeer wel te gieten; aangezien zy hare schilden, die als halve manen zyn, en welke zy tot cieraad op hare voorhoofd dragen, alwaar zy dezelve met hare imerige hairen vast maken, gieten, glad en blinkent maken, en treffelyk daar mede pralen. De voorgemelde Vader *Tachart* betuigt dit andermaal *loc. cit. pag. 100*, alwaar hy aldus schryft: Velen, namelyk Hottentotten, hebben ook kennis van de mineralien, weten dezelve te gieten en klaar te maken; houden dezelve nogtans in geen waarde, misschien om dat in haar land een grote me-

Hoogte der Afrikaan- fche Koper- bergen.

Hottentotten weten het koper te gieten en te smelten.

N n

nigte

Iver-erts reeds aan de Kaap gegraven.

Of 'er goud-aderen aan de Kaap zyn.

Koper-erts althit zeker in Afrika.

nigte goud, zilver en koper-aderen gevonden worden.

Wilt Men
taai de Ho-
tenotten
leest heb-
ben.

Dit alles is de waarheid, en zal op zyn tyd nader worden gezegt, dat zy goud en zilver beide in geen waarde houden, om dat zy geen geld hebben, kennen of gebruiken. Wat het koper aanbelangt, het zelve beminnen zy, om dat het in de zon blinkt en glinstert, als het geslepen of gepolyft is. Voor 't overige achten zy het zelve minder als het yzer, dat zy tot haar geweer, messen, ajuyntjes-yzer en tot andere dingen hoogst van noden hebben; en is derhalven dit mineraal hen veel aangenaamer, dan alle de anderen, of schoon het by de Europeanen niet hoog in waarde is.

De Auteur
eindigt de
beschry-
ving van
het Mine-
raalche
Ryk.

Dit is nu 't geen, Lezer, dat ik u van het Mineraalch Ryk zeggen kan. Meer zult gy van iemand, die zich nooit veel op de kennis van de metalen heeft gelegd, niet eiffchen. My is wel bewust, dat zommigen ook het water hier onder trekken willen, zoo als voornamelyk *Samuel Dale* in zyne *Minerologia* gedaan heeft,

edog kan ik niet bezeffen, met wat recht zulks geschied, te meer naardien hy zoo wel minerale als andere gemene waters aanhaalt en gene uitzondert. Ik heb dezelve alhier willen daar buitenfluiten en op een ander tyd bewaren; ten dele om dat het water alhier zich op gantsch byzondere eigenschappen beroemen kan, en ook vermids het zelve zeer veel veranderingen onderhevig is, welke hier aan te halen, de tyd niet zoude toelaten, aangezien ik nergens water heb gezien, waar van diergelyks zoude kunnen worden gezegt.

Waarom
hy alhier
niets van
de Water
gemeld
heeft.

Ik besluit derhalven deze materie, en verzoek, dat gy myne eenvoudigheid niet qualyk gelieft te duiden, en my ter zelve tyd te vergunen, dat ik u by de eerste gelegentheid opdifch het *Regnum Vegetabile*; 't welk my cenigzins beter als het voorgaande bekend is, om dat ik de fraje gewassen, zeldzame bloemen, vreemde bomen, en struiken dagelyks voor ogen heb, en met vermaak aanschouw.

XVI. HOOFDSTUK.

Alphabetsche Beschryving en verhaal der Bloemen, Bomen, Wortelen en andere Afrikaansche Aardgewassen, die aan de Kaap de Goede Hoop gevonden worden.

De Auteurs ontschuldigt zich, dat hy het Regnum vegetabile niet eerder heeft beschreven. Bekent dat hy geen Kruid-kundige is. In welke talen de Schryver de Gewassen noemen wil. *Absinthium Africanum*, *Allium Africanum*, waar die overvloedig groeit, Aan de Kaap vallen veel soorten van Aloë. Waar zy op 't veld overvloedig zyn aan te treffen. Beschryving der Afrikaansche Aloë, en hunne verscheide soorten. Vyf soorten van *Alaternoides Africana*. Twee soorten van de *Amygdalus Africana*. Drie soorten van de *Anemospemos Africana*. Agt soorten van de *Apocynum Africanum*. *Arum Æthiopicum*. *Arum Africanum*. *Arum Ægyptiacum*. Aanmerking over de eerste soort van dit Kruid. Hoe de Hottentotten dezelve nuttigen. Drie soorten van *Asclepias Africana*. *Argyrodentros Africana*. Waar toe hy gebruikt word. *Asparagus Sylvestris Africanus*. Tien soorten van de *Aster Africanus*. Vier soorten van de *Bellis Africana*. Twee soorten van de *Bryonia Africana*. Agt soorten *Campanula Africana*. Drie soorten van de *Centaurium majus Africanum*. Vier soorten van de *Centaurium minus Africanum*. Twee soorten van de *Chrysanthemum Africanum*. Vier soorten van de *Colutea Africana*. Agt soorten van de *Coma aurea Africana*. Ses soorten van de *Conyza Africana*. Vyf soorten van de *Cotyledon Africana*. Drie soorten van de *Cytisus Africanus*. Twee soorten *Echinum Africanum*. Zeventien soorten van de *Elichrysum Africanum*. Elf soorten van de *Erica Africana*. Twee soorten van de *Filicula Africana*. Drie soorten van de *Filix Africana*. Twintig soorten van de *Genista Africana*. Vier soorten van de *Geranium Africanum*. Zeventien soorten van de *Jacoba Africana*. Twee soorten van de *Jasminum Africanum*. Zes soorten van de *Ketmia Africana*. Twee soorten van de *Laurus Africana*. *Lauri folia Africana*. Wat daar van aan te merken. Drie soorten van de *Leuconium Africanum*. Twee soorten van de *Lilio-Narcissus Africanus*. Twee soorten van de *Lotus Africana*. Drie soorten *Melanthus Africanus*. Drie soorten van de *Ornithogalum Africanum*. Drie soorten van de *Oxis bulbosa Africana*. Drie soorten van de *Phaseolus Africanus*. Vyf soorten van de *Polygala Africana*. Twee soorten van *Pseudodictamnus Africanus*. Twee soorten van de *Salvea Africana*. Drie soorten van de *Scabiosa Africana*. Twee soorten van de *Sclarea Africana*. Vyf soorten van de *Sedum Africanum*. Agt soorten van de *Sisynrichium Æthiopicum*. Twee soorten van de *Solanum Africanum*. Twee soorten van de *spartium Africanum*. Drie soorten van de *Spiraea Africana*. Wat Hottentots Buechu zy. Word tot Hair-poeder gebruikt. Twee soorten van de *Tanacetum Africanum*. Elf soorten van de *Thymelea Africana*. Vyf soorten van de *Tithymalus Africanus*. Drie soorten van de *Trifolium Africanum*. Drie soorten van de *Valeriana Africana*. Twee soorten van de *Vitis Idea*. De Auteurs ontschuldigt zich, byaldien hy ontrent de beschryving dezer gewassen mogt hebben gefeilt. Waarom de Schryver tot nu van de *Vicoides* niets heeft gemeld. De Schryver wil derzelver zes en dertig soorten als nu afhandelen. *Amaquis-boom*. *Krenpel-hout*. *Kanna*. Wat voor een gewas. De Hottentotten hemmen het zeer. Waar toe de Europeanen het gebruiken. *Stink-hout*. De Schryver heeft dikwyls welruikende vonden doorgereist. Besluit van dit Hoofdstuk.

De Auteurs ontschuldigt zich, dat hy het Regnum vegetabile niet eerder heeft beschreven.

Het zal buiten twyffel niet nodig zyn, om een lange ontschuldiging te gebruiken, dat ik nu eerst met het *Regnum Vegetabile* voor den dag kom, daar het

overlang had behoren te geschieden; want uwe hoogst geschatte vriendschap gebied my te hopen, dat dit uitstel niet qualyk zal worden geduid; te meer om dat ik

my verzekert hou, dat u het weinige, 't welk ik u daar van zal kunnen mededeelen, als nu zoo aangenaam zal zyn, dan of het op zyn behoorlyke plaats gefchied was, door dien het aan myne wilvaardigheid niet zoude hebben gefcheelt, ten ware eenige onverwachte beletzels myn voornemen hadden verydelt.

Naardemaal deze hinderpalen echter als nu uit den weg zyn geruimt, en ik myn woord stand doen wil, bied ik u aan 't geen ik van Bloemen, Bomen, Kruiden en Wortelen waar te nemen, in staat geweest ben. Ik hoop, dat zulks eenig genoeg zal geven, door dien aan u bekend is, dat ik my op de Kruid-kunde niet heb gelegd, om dat het myn werk niet is geweest. En 't geen ik u als nu daar van mededeel, heb ik myn aangename tuin-woning te danken, welke my in de eerfte drie jaren door hoge gunft van den Heer Gouverneur Willem Adriaan vander Stell, en op byzondere recommandatie der Illuftre Oost-Indifche Compagnie aan den zelve, ten deel gevallen is. Daarbenevens ben ik het ook de dagelykſche ommeegang met Johan Hartog, Tuinman in deze weerdeld beroemden tuin van de gemelde Compagnie, en eindelyk de *Herbariis vivis*, of levendige kruidboeken van wylen den Heer N. Orland, welke dezelfs fliefzonen Jan en Andreas Bloem my verſcheidemalen hebben laten zien, verſchuldigt.

Derhalven zal ik my met een lange en wydlopige voorrede niet ophouden, maar zoo voort tot de zaak zelf treden. Ondertuffchen zal de Lezer my wel willen vergunnen, om u te zeggen hoe en op wat wyze ik van voornemen ben, om deze Kruidſtoffe af te handelen; welke kortelyk zal beſtaan in de alfabetſche order, welke ik in de beſchryving der dieren gehouden heb; mids dat ik

zorg zal dragen, dat geene uitheemsche gewaſſen onder de inlandſche worden gemengt, maar dat alvorens de Afrikaanſche alleen in goede order na elkanderen, voor zoo veel my dezelve bekend zyn, en daar na de voor naamſte vreemden in 't byzonder, aangetoont werden.

Door dien echter de inlandſchen zoo wel als de uitlandſchen zeer menigvuldig zyn, zoo zult gy wel willen toelaten, dat ik by allen geen lange beſchryving voeg, maar zommigen alleenlyk in de Latynſche tale noem en haar rechte onderſcheid daar by meld, ten ware my eenigzins mogelyk was, om dezelve eigentlyk uit te drukken, wanneer ik haar ook Duitſche namen geven zal, de Latynſche zal ik alleen behouden, wanneer de *Termini Botanici* of Kruidwoorden niet gevoeglyk kunnen worden vertaalt, welke de Lezer daar na naar zyn eigen believen beter benoemen en beſchryven kan. Daarbenevens zie ik als voor af, dat deze materie zoo wydlopig als die der dieren zal vallen, welke byaldien ik iets van de nuttigheid en gebruik ditmaal daar by voegde, veel meer uitdyen zoude; edog uit vrees, dat een zoo lange zaus niet uw ſmaak mogt zyn, zal ik daar van niets reppen.

En aldus heeft de Lezer den gantſchen inhoud van dit Hoofdstuk nevens de materie zelf, op wat wys dezelve zal worden afgehandelt. Een betere ſchikking is my niet bewiſt, als hebbende verder van de kruiden geen kennis, dan dien ik door den bovengemelden Tuinman heb gekregen; welke een tamelyk ervaren kruidkenner is, en deswegen reeds van een voornaam Heer in Holland na America is gezonden, om de vreemde gewaſſen van dat waereldgeweſt op te zoeken, en na Holland te zenden. Behaagt U deze beſchryving niet, zoo zult gy

De Schryver bekend dat hy geen Kruid-kundige is.

gy nogtans de wilvaardigheid om uwe nieuwsgierigheid te voldoen, daar uit zien, en overtuigt zyn, dat het my aan grondiger kennis, en geenzins aan dienstvaardigheid gemankeert heeft.

Dienvolgens zal het eerste Afrikaansch gewas zyn, 't welk zoo als my meer gemelde Tuinman *Jan Hertog*, bericht heeft, naar de benoeming der *Botanici* of kruidkundige heet, *Abutilon Africana, foliis rugosis & siliculis lanuginosis*. Dat is: Abuilon of Maluwe uit Afrika met rimpelige bladeren en ruige steel. Waar van ik niet nodig acht, om meer aan te halen, door dien dezelve achtervolgens het bericht van *Simon Pauli in opere quadripartio Botanico pag. 186.* in de winkels niet gebruikt, en ook van *Dioscorides* en *Galenus* beiden niet gemeld word, maar deswegen nog een grote twist tusschen de kruidkenners legt.

Abinthium Africanum frutescens, foliis latioribus. Dat is: Boomachtig Afrikaansch Alsem, met brede bladeren. De onderzending leert, dat deze plant zoo bitter niet is, als de Europeaanse, naardien men geen extract daar van kan maken, die sterk genoeg is, om Alsen-wyn te vervaardigen.

Allium Africanum flore purpurascens. Dat is: Afrikaansche knoflook met een purper-bloem. Welke in het landschap, alwaar de zoogenaamde Hottentotsche koopmans Natie woont, 20 mylen van de Kaap gelegen, en voornamelyk op de plaats, die voornamelyk de knoflooks-kraal word genaamt, zeer overvloedig groeit. Toen ik met den gemelden Tuinman na het warme bad reisde, heeft hy my die plaats aangewezen, en wy hebben in struiven van de knoflook gegeten.

Van Aloën vallen hier velerhande soorten; daar onder zyn my deze navolgende bekend, waar

van 'er velen in den tuin van de Illustre Compagnie staan, welken doorgaans jaarlyks bloejen; aangezien schier geen maand van het jaar verby gaat, zonder dat de eene of de andere Aloc-plant en menigmaal velen te gelyk in bloem staan, en dezelve een ruimen tyd behouden. Ondertusschen worden zy hier niet veel geacht, om dat zy buiten den tuin ook in 't open veld tusschen de rotzen en klippen groejen, en byna voor onkruid gehouden worden. Gelyk dan aan 't Stellenbosch by Adam Tas; aan Drakenstein by den Heer Jan Mulder; ontrent het warme bad aan den Zwarten berg en elders in 't open veld vele soorten by malkander worden aangetroffen, welke uit de klippen groejen, bloejen en ongemeen vermenigvuldigen; terwyl hare bloem, die doorgaans rood met witte stipjes is, zeer lieflyk in de oogen valt, en naderhand zeer veel zaat-knopjes achterlaat; de soorten echter, welken ik alomme heb gezien, zyn de volgende.

Aloë Africana arborescens, montana non spinosa, folio longissimo, plicatili, flore rubro. Dat is: Boom-Afrikaansche Berg-Aloë, zonder dooren met een zeer lang gevouwen blad en roden bloem.

Aloë Africana arborescens, floribus albicantibus fragrantissimis. Dat is: Boom-Aloë uit Afrika, met een witachtige en zeer sterk welruikende bloem.

Aloë Africana caulescens, foliis spinosis, maculis ab utraque parte albicantibus notatis. Of; Steelachtige Afrikaansche Aloë, met stekelige bladeren, op byde zyden met witte vlakken getekent.

Aloë Africana, brevissimo crassissimoque folio, flore subviridi. Dat is: Aloë uit Afrika, met zeer korte en dikke bladeren, en een bleek-groene bloem.

Aloë Africana, folio glabro rigidissimo, flore subviridi. Of; Afrikaansche Aloë met een glad en gantsch

Beschryving van de Afrikaansche Aloën en hunne verscheide soorten.

gantfeh hard blad, en bleek-groene bloem.

Aloë Africana, flore rubro, folio, maculis ab utraque parte albicantibus notato. Dat is: Afrikaanfche Aloe, met een rode bloem, en op byde zyden met witte vlakken getekent blad.

Aloë Africana, flore rubro, folio triangulari & verrucis ab utraque parte albicantibus notato. Dat is: Afrikaanfche Aloë, met een rode bloem, en een driehoekig blad, op byde zyden met witte knobbels als wratten getekent.

Aloë Africana, folio in summitate triangulari, margaritifera, flore subviridi. Dat is: Afrikaanfche Aloë, met een blad van parelkouleur, aan 't einde driehoekig toelopende, en een bleekgroene bloem.

Aloë Africana margaritifera minor. Of kleinder Parelgekouleurde Afrikaanfche Aloë.

Aloë Africana foliis glaucis, margine & dorso parte superioris spinosis, flore rubro. Dat is: Afrikaanfche Aloë, met een rode bloem, en graauwe bladeren, de rand en het bovenfte gedeelte van den rug met dorens bezet.

Aloë Africana, foliis glaucis, margine & dorso integro spinosis. Dat is: Afrikaanfche Aloë, met graauwe bladeren, rondom en over den gantfchen rug doornachtig.

Aloë Africana caulescens, foliis glaucis, caulem amplectentibus. Dat is: Steelachtige Aloë uit Afrika, met graauwe bladeren, om den steel lopende.

Aloë Africana, folio triangulo & longissimo, floribus luteis & futidis. Dat is: Afrikaanfche Aloë met zeer lange smalle bladeren en een gele en flinkende bloem.

Aloë Africana caulescens, foliis magis glaucis, caulem amplectentibus, & in mucronem obtusorem desinentibus. Dat is: Steelachtige Afrikaanfche Aloë, met gantfeh graauwe bladeren, om den steel

flingerende, en aan haar spits end gantfeh toelopende.

Aloë Africana caulescens, foliis minus glaucis, caulem amplectentibus, dorso parte superiore spinosa. Dat is: Steelachtige Afrikaanfche Aloë, met graauwachtige bladeren, op 't bovenfte gedeelte van den rug met flekels bezet, rondom den steel lopende.

Aloë Africana caulescens foliis glaucis, caulem amplectentibus latioribus & undiquaque spinosis. Dat is: Steelachtige Afrikaanfche Aloë, met graauwe brede bladeren, overal met flekels bezet, om den steel lopende.

Aloë Africana caulescens, foliis glaucis, caulem amplectentibus, dorso integro spinoso. Dat is Steelachtige Afrikaanfche Aloë met graauwe bladeren, om den steel lopende, de gantfche rug met flekels bezet.

Aloë Africana caulescens, foliis glaucis brevioribus, caulem amplectentibus, foliorum parte interna & externa non nihil spinosa. Dat is: Steelachtige Afrikaanfche Aloë, met korte graauwe bladeren, om den steel lopende; de bladeren van binnen en van buiten met eenige flekels bezet.

Aloë Africana caulescens, foliis glaucis brevissimis, foliorum summitate interna & externa non nihil spinosa. Dat is: Steelachtige Afrikaanfche Aloë met zeer korte graauwe bladeren, aan 't end zoo wel binnen als buiten met eenige flekels bezet.

Aloë Africana caulescens perfoliata, glauca & non spinosa. Dat is: Afrikaanfche Steelachtige Aloë, met graauwe doorgeboorde bladeren, zonder flekels.

Aloë Africana glabro folio, minutissimis cavitatibus donato. Of: Afrikaanfche Aloe met gladde bladeren, met zeer kleine holligheden begaast.

Aloë Africana humilis, spinis inermibus & verrucis obsita. Dat

is :

is: Lage Afrikaanfche Aloë, welkers bladeren met weerloze ſtekels en wratten bezet zyn.

Aloë Africana humilis Arachnoidea. Dat is: Gantſch laage Afrikaanfche Aloë enz.

Aloë Africana humilis, foliis ex albo & viridi variegatis. Dat is: Lage Afrikaanfche Aloc, met wit en groen gefchakeerde bladeren.

Aloë Africana humilis, folio non nihil reflexo, floribus ex albo & rubro variegatis. Dat is: Lage Afrikaanfche Aloë, met eenigzins hangende bladeren, en een wit en rood gefchakeerde bloem.

Aloë Africana humilis, folio in summitate triangulari & rigidissimo, marginibus albicantibus. Dat is: Lage Afrikaanfche Aloë, met een zeer hard aan 't end driehoekig toelopend blad, en een witachtigen randt.

Aloë Africana erecta, triangularis & triangulari folio viscofo. Dat is: Recht ſtaande drikantige Afrikaanfche Aloë, met een driehoekig kleverig blad.

Aloë Africana erecta rotunda, folio parvo & in acumen rigidissimum exeunte. Dat is: Overend ſtaande ronde Afrikaanfche Aloc, met een klein blad, met een zeer ſtyve punt uitlopende.

Alaternoides Africana, Ericæ foliis, floribus albicantibus & muscosis. Dat is: Afrikaanfche Alaternoides met bladeren van Heydegras, en een witte mosachtige bloem.

Alaternoides Africana, Telephii legitimi imperati folio flore viridi. Dat is: Afrikaanfche Alaternoides, met bladeren van kleine altyd groen blyvende ſmeerwortel of wondkruid, van *Ferrante Imperato*, Napolitaan, *Telophium legitimum*, of oprechte ſmeerwortel genaamt, en een groene bloem.

Alaternoides Africana Lauri serratæ folio. Dat is: Afrikaan-

fche Alaternoides, met gezaagde Laurier bladeren.

Alaternoides Africana, Chamæmispili folio rigidiore & minore, floribus albicantibus. Dat is: Afrikaanfche Alaternoides met bladeren van Chamæmispelen, hoewel kleiner en ſterker, en een witachtige bloem.

Alaternoides Africana, Rosmarini latiori & pilosiori folio flore cæruleo. Dat is: Afrikaanfche Alaternoides, met bladeren van Rosmaryn, behalven breder en vezeliger, en een hemelblauwe bloem. Deze plant vind men veel in 't land van de Hottentotſche zoogenaamde Attaquas natie, waar van te zynere tyd meer bericht volgen zal.

Althæa Africana vesicaria. Dat is: Afrikaanfche witte maluwe, met ahangende zaad blaaskens.

Amygdalus Africana nana, flore incurvato roseo simplici, folio mali persici angustiore. Dat is: Lage Afrikaanfche Amandelboom, met een enkele lyfverfde bloem, en ſmaller bladeren dan die van een perzikboom.

Amygdalus Africana nana, flore incurvato roseo pleno, folio mali persici angustiore. Dat is: Lage Afrikaanfche Amandelboom met een dubbelde Roosverfde bloem, en bladeren van een perſikboom. Deze Amandelen zyn boven maten bitter en onaangenaam van ſmaak, hoewel dezelve nogtans gekookt van de Hottentotten worden gegeten.

Anæmospermos Africana, foliis Cardui benedicti, florum radiis intus Sulphureis. Dat is: Afrikaanfche Anæmospermos met bladeren van Cardobenedict, en zwavelverfde ſtekels binnen in den bloem.

Anæmospermos Africana, foliis Plantaginis, flore sulphureo. Dat is: Afrikaanfche Anæmospermos met bladeren van Weegbre, en een bleekgele bloem.

Anæmospermos Africana Jacobæ

bacæ maritimæ foliis, flore sulphureo. Dat is: Afrikaansche Anæmospermos met bladeren van zee Sint Jakobs-kruid, en een bleekgele bloem.

Apocynum
Africanum.

Apocynum Africanum erectum, villoso fructu, salicis folio lato glabro. Dit is: Opschietende Afrikaansche Apocynum, van welke ook *Periploca* en *Beidelsar* genaamt, met een ruige of wollige vrucht, en brede gladde bladeren van Wilgen.

Apocynum Africanum erectum, villoso fructu, salicis folio lato subhirsuto. Dat is: Opschietende Afrikaansche Apocynum, met een wollige vrucht, en brede eenigzins ruige bladeren van Wilgen.

Apocynum erectum Africanum, villoso fructu, salicis folio glabro angusto. Dat is: Opschietende Afrikaansche Apocynum met een wollige vrucht, en gladde smalle bladeren van Wilgen.

Apocynum Africanum humile, aizoides, siliquis erectis. Dat is: Kleine op de aard leggende en altyd groen blyvende Apocynum met overend staande peulen.

Apocynum Africanum erectum subhirsutum, foliis undulatis. Dat is: Opschietende eenigzins ruige Afrikaansche Apocynum, met gewaterde bladeren.

Apocynum scandens Africanum, vincæ pervincæ foliis, subincanum. Dat is: Gantsch groen opklimmende Apocynum uit Afrika, met bladeren van kleine Maagdepalm.

Apocynum Africanum scandens Asphodeli radice, angustissimo folio. Dat is: Opklimmende Afrikaansche Apocynum, met een zeer smal blad, en Affodillen gelijkende wortel.

Apocynum Africanum, Lapati folio. Dat is: Apocynum uit Afrika, met bladeren van Patich, of Roo Ridder.

Arum Æthiopicum.

Arum Æthiopicum Florigerum & fructum ferens, radice magna

orbiculari. Dat is: Bloejende en vruchtdragende Kalfsvoet of Manskracht uit Ethiopie, met een grote ronde wortel!

Arum maximum Ægyptiacum, quod vulgo Colocassia audit. Dat is: Grootste Kalfsvoet uit Egipte, doorgaans *Colocassia* genaamt.

Arum Ægyptiacum.

Arum Africanum Flore albo odorate. Dat is: Afrikaansche Kalfsvoet met een witte lieflyke bloem.

Arum Africanum.

By deze drierhande soorten van deze plant acht ik nodig te melden, dat de eerste alhier de gemeenste is, welke een witte en ruikende bloem heeft; zy bemint een vochtige grond, en heeft een grote dikke wortel, welke geschrapt, sneeuw wit, en aan schyven gesneden, een radys niet heel ongelyk is; weshalven het dikwyls gebeurt, dat een vreemdeling daar mede gesopt en toornig gemaakt word; aangezien dezelve geweldig op de tong brand; en zodanige pyn veroorzaakt, dat men niet weet, hoe men den brand in den mond blusschen zal; om dat men den mond met water spoelende, het quaad erger word, en men zodanig aan 't quylen geraakt, dan of men een Salivatieuur ondergaan had. De pyn welke deze wortel veroorzaakt, is zoo uitbundig, dat menigmaal de gene die misleid is, zynen Bedrieger met een mes naloopt, en dreigt, om hem te doorsteken, of een wakkere jaap te geven.

Derhalven zyn de Hottentotten veel verstandiger, want niet tegenstaende zy zoo wel de wortel, als deszelfs zaadt, 't welk op een lange steel groeit, waarom de witte bloem, die uit een blad klokswyze bestaat, is, zonder vrees nuttigen, zoo eeten zy dezelve echter niet rauw, maar na dat de wortel en 't zaadt beide twee of driemaal gekookt zyn, en den scherp bytenden smaak verloren hebben, waar na zy de wortel in de zon gedroogt, onder de

Hoe d
Hottent
ten deze
nuttigen

de heete afliche braden en vervolgens eten; en word derhalven deze wortel met het zaadt, doorgaans Hottentots-brood genaamt.

Asclepias Africana Aizoides. Dat is: Altyd groene Afrikaanfche zwaluwe-wortel.

Asclepias Africana Aizoides, longioribus foliis, minus dentatis. Dat is: Afrikaanfche altyd groene zwaluwe-wortel, met lange bladeren, eenigzins getandt of gekerft.

Asclepias Africana Aizoides, flore pulchre fimbriato. Dat is: Huislook gelykende Afrikaanfche zwaluwe-wortel, met een fraaje gekrulde bloem.

Argyrodentros Africana, foliis sericis & argenteis. Dat is: Afrikaanfche Zilver-boom met zachte witte blinkende bladeren. Deze boom groeit alhier aan de Kaap zoo wel in de valeyen als op de bergen; voornamelyk word ontrent Constantia een gantfche bosch daar van aangetroffen, weshalven de woning van den Heer van Heistingen, de *Zilver-boom* word genaamt. Ondertuffchen hoe aangenaam en bevallig hy ook in 't oog is, deszelfs hout is tot niets bequaam, dan tot brandhout; en vermids hy een vrucht draagt, als de Denneboom, zoo lykt hy wel een soort daar van te zyn, of schoon hy voor 't overige den gemelden boom niets gelykt, en zyn hout ook veel vaster is, als dat van een pek-denne of pyn-boom.

Asparagus Sylvestris Africana aucleatus. Dat is: Wilde Afrikaanfche Asperfie, met scherpe doornen aan de takken. Dit gewas vind men alhier aan de Kaap alomme in 't open veld, zoo als ook langs de waterkant en vochtige plaatzen, en is zoo stekelig, dat menigmaal in 't verby gaan de koutzen daar in haken en scheuren. De stelen zyn grasgroen, en eer zy hebben uitgebloeit, zoo week als tamme Asperfie. Zy hebben ook een zeer goede lieffelyke

I. Deel.

smaak, zoo als ik menigmaal met groot vermaak bevonden heb, niet tegenstaande de tamme Asperfie in een ongemene overvloed groeit. De slaven en Hottentotten brengen dezelve voor een beuzeling te koop, zoo dat men zyn hert licht daar aan ophalen kan, zelfs eer en alvorens men nog tamme Asperfie kan bekomen, of als deszelfs tyd reeds uit is,

Asphodelus Africanus angustifolii luteus, minor. Dat is: Smalbladig gele Afrikaanfche Afsodillen, met een gantfche kleine bloem.

Asplenium Africanum ramosum maximum, caulibus splendentibus. Of: Grootste Afrikaanfche takkige Steenvaren of Mildkruid, met blinkende stelen.

Aster Africanus Jacobæ foliis Flore aureo. Of: Afrikaanfch Sterrekruid met bladeren van St. Jakobs-kruid, en een goud-gele bloem.

Aster Africanus, Stoechadis foliis, Flore aureo. Of: Sterrekruid uit Afrika, met bladeren van Stechaskruid, en een goud-gele bloem.

Aster Africanus ramosus, Hysopifolii, Floribus coeruleis. Dat is: Takkig Afrikaanfch Sterrekruid, met bladeren van yzop, en hemelblauwe bloemen.

Aster Africanus ramosus, Hysopifolii, Floribus albis. Dat is: Takachtig Sterrekruid uit Afrika, met yzop-bladeren, en witte bloemen.

Aster Africanus, Heligrisifolio, Flore rubro. Dat is: Afrikaanfch Sterrekruid met bladeren van Water-Eppe, en rode bloem.

Aster Africanus frutescens, foliis angustis & plerumque conjunctis. Dat is: Boomachtig Afrikaanfch Sterrekruid, met smalle en veel zamen gevoegde bladeren.

Aster Africanus frutescens, splendentibus parvis & reflexis foliis.

lis. Dat is: Boomachtig Afrikaansch Sterrekruid, met kleine blinkende en nederwaards hangende bladeren.

Aster Africanus, frutescens, Lavendule Folio, Flore purpureo. Dat is: Struwelswyze opschietende Afrikaansch Sterrekruid, met Lavendelbladeren, en een purpere bloem.

Aster Africanus, annuus, Senecionis Foliis. Dat is: Afrikaansch Sterrekruid, dat maar een zomer duurt, met bladeren van kruiswortel of Grindkruid.

Aster Africanus frutescens, foliis Senecionis crassioribus. Dat is: Boomachtig Afrikaansch Sterrekruid met bladeren van Kruiswortel, hoewel dikker.

Asteroplatii-carpos Africana frutescens, Cithmi morini foliis. Dat is: Boomachtig Afrikaansch Asteroplatij-Carpos of brede vruchten dragend Sterrekruid met Zee-Venkel-bladeren.

Astragalus Africanus odoratus, Siliqua triangulari Flore luteo. Dat is: Ruikende Afrikaansche Astragalus, met een driehoekige zaad-peule, en gele bloem.

Bel-
lieven.

Bellis Africana, Florum pediculis pene aphyllis foliis incis. Dat is: Afrikaansche Madelieven met byna kale stele en ingesneden bladeren.

Bellis Africana, Florum pediculis foliosis, foliis angustis & integris. Dat is: Afrikaansche Madelieven, welkers bloem-stelen vol smalle en volle bladeren zyn.

Bellis Africana, capitulo, aphyllulo luteo, Coronopi folio, cauliculis procumbentibus. Dat is: Afrikaansche Madelieven met gele blote hoofdekens en bladeren van Hertshoorn of Kraaven voet, en nederwaards hangende steeltjes.

Bellis Africana capitulo aphyllulo luteo Coronopi folio, foliis & cauliculis junctis erectis. dat is: Afrikaansche Madelieven met gele blote

hoofdekens en bladeren van Kraaven voet, welke zoo wel als de steeltjes dun zyn, en overend staan.

Bryonia Africana glabra, foliis in profundas lacinias divisis, fructu minori. Dat is: Gladde Afrikaansche Bryonie of Wilde Wyngaardt, welkers bladeren diep ingedrukte vouwen hebben, en een kleine vrucht draagt.

Bryonia
Africana.

Bryonia Africana laciniata, puberosa radice, Floribus herbaceis. Dat is: Afrikaansche Bryonie met gesnede bladeren, een knobbelige wortel, en kruidgelykende bloem.

Calendula sive Caltha Africana humilis, Flore intus albo, foris violaceo simplici. Dat is: Lage Afrikaansche goudbloem, met een enkele bloem, die van binnen wit en van buiten violet is.

Campanula Africana annua hirsuta, latis serratisque foliis, Flore magno violaceo. Dat is: Ruige Afrikaansche Klokskens, die maar eene zomer duren, met brede getande bladeren, en een grote violet-bloem.

Campanula
Africana.

Campanula Africana annua glabra, serrato folio, Flore pallido. Dat is: Gladde Afrikaansche Klokskens, met gezaagde bladeren en een bleke bloem, die ook maar een jaar duren.

Campanula Africana hirsuta, parvo angustoque folio, Flore pallide violaceo. Dat is: Ruige Afrikaansche Klokskens, met kleine smalle bladeren en een bleek-violet-bloem.

Campanula Africana annua, angustis folia, Flore purpurascete major. Dat is: Grote smalbladige Afrikaansche Klokskens, die maar eene zomer duren, met een purpere bloem.

Campanula Africana annua, angustis folia, Flore purpurascete minor. Dat is: kleine een jaar durende Afrikaansche Klokskens, met een purpere bloem, en smalle bladeren.

Cam-

Campanula Africana frutescens aculeosa, Flore violaceo. Dat is: Boomachtige Afrikaansche Klokskens met flekels en violette bloem.

Campanula Africana minor, *Erini Facie*, Flore violaceo, *cauliculis erectis*. Dat is: kleine Afrikaansche Klokskens met een gedaante van Erinus, met een paarze donkere violette bloem, en opstaande steeltjes.

Campanula Africana minor, *Erini facie*, Flore violaceo, *cauliculis procumbentibus*. Dat is: kleine Afrikaansche Klokskens met bladeren van Erinus, een paarze bloem, en nederwaards hangende steeltjes.

Camphorata Africana umbellata, *frutescens*. Dat is: Bomachtige Afrikaansche Kamferbloem, die gevlamt of gewatert is.

Cardamine Africana trifolia (*dicitur etiam Nasturtium*) *foliis ternis*, *facie Christophoriana*. dat is: Afrikaansche Cardamine met drie bladeren (insgelyks Kerffe genaamt, die op grasvelden groeit) met een gedaante van St. Christoffels-kruid.

Centaurium majus Africanum laciniatum, Flore aureo odorato. dat is: Grote Afrikaansche Santorie met ingefnede bladeren, en een goud-gele ruikende bloem.

Centaurium minus Africanum lini foliis & *facie*, Flore amplo *suave rubente*. dat is: kleine Afrikaansche Santorie met Vlaskruid gelykende bladeren, die ook zoo teder zyn, en een grote liefelyke rode bloem.

Centaurium minus Africanum arborescens lati folium, Flore *ruberrimo*. dat is: Boomachtige kleine Afrikaansche Santorie, met brede bladeren, en een hoog rode bloem.

Centaurium minus arborescens Africanum, *angusti folium*, Flore *ruberrimo*. dat is: Smalbladige boomachtige kleine Santorie uit Afrika, met een hoog rode bloem.

I. Deel.

Centaurium minus Africanum arborescens, *tulpiferum*. Of: Boomachtige kleine Afrikaansche Santorie, met een tulpe gelykende bloem.

Cheiranthos Africana Flore *luteo*. dat is: Afrikaansche Cheiranthos met een gele bloem.

Chrysanthemum Africanum Stoebes foliis angustioribus. dat is: Afrikaansche Ganzebloem, van velen ook Woekelaar of Guldebloem genaamt, met smalle bladeren van Stoebe.

Chrysa:
themum
Africanum.

Chrysanthemum Africanum repens, Flore *aphylo*, *Coronopi folio*. dat is: Kruipende Afrikaansche Ganzebloem met een blote bloem, en bladeren van Kraajevoet.

Chrysanthemoides Osteospergon Africanum odoratum, *Spinosum* & *viscosum*. dat is: Welruikende Afrikaansche stekelige en kleverige Chrysanthemoides.

Cistus humilis aizoides maritimus Africanus, Flore *rubello*. dat is: Lage Afrikaansche Zee-Cistus, met een roodachtige bloem.

Colutea Africana annua, *foliis parvis mucronatis*, *vesiculis compressis*. dat is: Een jaar durende Afrikaansche Lombaarsche Linse, met kleine spitze bladeren, en samen gedrukte blaasjes.

Colutea
Africana.

Colutea Africana annua, *foliis cordatis*, & *vesiculis minus compressis*. dat is: Een jaar durende Afrikaansche Lombaarsche Linse, met een hert gelykende bladeren, en minder zamengedrukte blaasjes.

Colutea Africana Sannæ foliis, *flore Sanguineo*. Of: Afrikaansche Lombaarsche Linze, met Senesbladeren, en bloedrode bloem.

Colutea Africana humilis flore Sanguine, *Crotolaria siliquis*. dat is: Lage Afrikaansche Lombaarsche Linse, met een bloedrode bloem, en peulen van Crotolaria.

Coma aurea Africana fruticans, *foliis Linariae*, *angustis major*. dat is: Afrikaansch groot struwelwys

Coma au-
rea Africa-
na.

groejend Goud-blad met smalle bladeren van vlaskruid.

Coma aurea Africana fruticans, foliis linariae angustioribus minor. dat is: Afrikaansch klein struwelswys groeijende Goudblad, met smalder bladeren van Vlaskruid.

Coma aurea Africana fruticans, linariae foliis glaucio & lanuginosis. dat is: Afrikaansch struwelswys groeijende Goudblad met graauwe ruige bladeren.

Coma aurea Africana fruticans, omnium maxima, foliis tomentosis & incanis. dat is: Alder-grootst struwelswys groeijende Goudblad uit Afrika, met gevoerde graauwe bladeren.

Coma aurea Africana fruticans, Erica folio. dat is: Struwelswys groeijende Afrikaansch Goud-blad met bladeren van Erica of Heidekruid,

Coma aurea Africana fruticans, foliis glaucis & in extremitate trifidis. dat is: Struwelswys groeijende Afrikaansch Goud-blad, met graauwe aan 't end in drie verdeelde bladeren.

Coma aurea Africana fruticans, foliis Crithmi marini. dat is: Struwelswys groeijende Afrikaansch Goud-blad, met bladeren van zeevenkel.

Coma aurea Africana fruticans, foliis inferioribus incis, superioribus dentatis. dat is: Struwelswys groeijende Afrikaansch Goudblad, welkes onderste bladeren ingetnedden, en de bovenite getand zyn.

Conyza Africana.

Conyza Africana arborescens incana, floribus purpuro-violaceis, foliis salviae, odore Salviae & Rosmarini. Of: Afrikaansche graauwe boom-Conyza, met purperblauwe bloemen, en bladeren die de gedaante van Salie, en den reuk van Salie en Rosmaryn hebben.

Conyza Africana humilis, foliis angustioribus nervosis, floribus umbellatis. dat is: Lage Afrikaansche Conyza, met heel smalle ge-

aarde bladeren, en gewaterde bloemen.

Conyza Africana frutescens, foliis Salviae, odore Camphorae. Boomachtige Afrikaansche Conyza, met Salie-bladeren en reuk van Camfer.

Conyza Africana frutescens, foliis Erucæ harnatis & incanis. Dat is: Boomachtige Afrikaansche Conyza, met bladeren van Rakette enz.

Conyza Africana frutescens, foliis Rosmarini. dat is: Boomachtige Afrikaansche Conyza, met Rotmaryn bladeren.

Conyza Africana Senecionis flore. dat is: Afrikaansche Conyza, met een Kruiswortel bloem.

Cotula Africana, Calyce elegantissimo. dat is: Afrikaansche krotendil of stinkende Camille, met een schone bleekgroene knop.

Cotyledon Africana frutescens, foliis orbiculatis, limbo purpureo cinctis. dat is: Boomachtig Afrikaansch Navelkruid, met ronde bladeren, en purpere kanten. Cotyledon Africana

Cotyledon Africana, tereti folia, flore pulcherrimo. dat is: Afrikaansch Navelkruid, met langwerpige bladeren, en ongemeen fraaje bloem.

Cotyledon Africana, foliis oblongis, floribus umbellatis, fibrosa radice. dat is: Afrikaansch Navelkruid, met langachtige bladeren, gewaterde bloemen, en vezelige wortel.

Cotyledon Africana frutescens, folio longo & angusto, flore flavescente. Dat is - Boomachtig Afrikaansch Navelkruid, met een lang smal blad en geelachtige bloem.

Cotyledon Africana frutescens, flore umbellato coccineo. Dat is: Boomachtig Afrikaansch Navelkruid, met een gewaterde roodscharlake bloem.

Cytisus Africanus argenteus, flore atro purpureo. dat is: Afrikaansche Cytisus met zilvere bladeren, en zwart purpere bloem. Cytisus Africanus

Cyti-

Cytisus Africanus hirsutus, angustifolius. dat is: Ruige Afrikaansche Cytisus, met smalle bladeren.

Cytisus herbaceus Africanus, floribus rubris. Dat is: Gras gelykende Afrikaansche Cytisus; met rode bloemen.

Echium Africanum frutescens, foliis pilosis. dat is: Boomachtige Afrikaansch Slangenhoofd, met hairige bladeren.

Echium Africanum perenne, Lycopsis facie. Langdurende Afrikaansch Slangenhoofd, met een gedaante van oistongue.

Elichrysum Africanum lanuginosum, latifolium, calyce floris argenteo & amplissimo. dat is: Ruige Afrikaansche Elichryson, met brede bladeren, en een zeer grote witte, als zilvere bloemknop.

Elichrysum Africanum tomentosum frutescens calice argenteo. Dat is: Boomachtige Afrikaansche Elichrysum of Goudenblom, met gevoerde bladeren, en een zilvere knop.

Elichrysum Africanum lanuginosum angustissimo folio, calice floris argenteo & amplissimo. dat is: Ruige Afrikaansche Goudenbloem, met zeer smalle bladeren, welker bloemen op een zeer groten witten als zilveren steel staan.

Elichrysum Africanum tomentosum frutescens, floris calice aureo. dat is: Boomachtige Afrikaansche Goudenbloem, met gevoerde bladeren, en een goudgele bloemsteel.

Elichrysum Africanum frutescens, coridis folio. dat is: Boomachtige Afrikaansche Goudenbloem, met bladeren van Coris.

Elichrysum Africanum incanum tomentosum, foliis subrotundis. dat is: Graauwe gevoerde Afrikaansche Goudenbloem, met rondachtige bladeren.

Elichrysum Africanum umbel-

latum, oderatum luteum. dat is: Gewaterde ruikende gele Goudenbloem uit Afrika.

Elichrysum Africanum frutescens, angustis & longioribus foliis, incanis. Dat is: Boomachtige Afrikaansche Goudenbloem met lange smalle graauwe bladeren.

Elichrysum Africanum latifolium foetidum, Capitulo aureo. dat is: Afrikaansche breedbladige stinkende Goudenbloem, met goudgele Hoofdjes.

Elichrysum Africanum luteum, Polii folio. dat is: Gele Afrikaansche Goudebloem, met bladeren van Polium.

Elichrysum Africanum tomentosum incanum, angusti folium, floribus rubris. dat is: Gevoerde Afrikaansche graauwe Elichryson, met smalle bladeren, en rode bloemen.

Elichrysum Africanum latifolium foetidum, capitulo argenteo. dat is: Breedbladige stinkende Afrikaansche Goudenbloem, met zilvere hoofdjes.

Elichrysum Africanum frutescens, foliis Crithmi marini. dat is: Boomachtige Afrikaansche Elichrysum, met bladeren van Zeevenkel.

Elichrysum arboreum Africanum, Rosismarini folio. Dat is: Afrikaansche boomgoudenbloem, met bladeren van Rosmaryn.

Elichrysum Africanum, Plantaginis folio. Dat is: Afrikaansche Goudenbloem, met Weegbre bladeren.

Elichrysum Africanum foetidissimum, amplissimo folio. dat is: Zeer stinkende Afrikaansche goudenbloem, met een zeer groot blad.

Elichrysum Africanum in odonum glabrum, Coronopi folio. dat is: Niet ruikende Afrikaansche gladde Goudenbloem, met bladeren van Kraayenvoet.

Ephemerum Africanum annuum, flore bipetalo. Dat is: Afrikaansche Hermodactelen of

Tydlozen, met een grote twee bladige bloem.

Erica Africana.

Erica Africana viridis, angustissimis foliis, flosculis in capitulum congestis. Dat is: Groene Afrikaansche Erica, met zeer smalle bladeren, en bloemetjes, die zich in hoofdjes by malkanderen sluiten.

Erica Africana, flosculis subhirsutis, secundum ramulos dispositis. dat is: Afrikaansche Erica of Hei, met eenigzins ruige bloemetjes, naar de takken gestelt.

Erica Africana incana, foliis angustissimis. Dat is: Graauwe Afrikaansche Erica, met zeer smalle bladeren.

Erica Africana capillaceo brevique folio, flore rotundiori purpureo. dat is: Afrikaansche Erica, met hairige korte bladeren, en een ronde purpere bloem.

Erica Africana folio minimo, flore rotundiori albido. dat is: Afrikaansche Erica, met alderkleinste bladeren, en een gantsch ronde witachtige bloem.

Erica Africana, Coris folio, flore oblongo spicato. dat is: Afrikaansche Erica, met bladeren van Coris, en langachtig geaarde bloemen.

Erica Africana, Coris folio, flore oblongo purpureo, è foliorum alis prodeunte. Dat is: Afrikaansche Erica, met bladeren van Coris, en een langachtige purpere bloem, uit de bladeren komende.

Erica Africana, Coris folio, flore breviori purpureo, è foliorum alis prodeunte. dat is: Afrikaansche Erica, met bladeren van Coris, met een korter purpere bloem, enz.

Erica Africana, Coris folio, floribus vesicariis. Dat is: Afrikaansche Erica, met bladeren van Coris, en Zaadblaaskens.

Erica Africana Juniperi folio, flore oblongo spicato. dat is: Afrikaansche Erica, met bladeren van Geneverboom, en langwerpige

geaarde bloem.

Erica Africana Juniperi folio, flore oblongo umbellato. dat is: Afrikaansche Erica, met Geneverboom-bladeren, en een langwerpige gekroonde bloem.

Evonymus Africanus, folio lucido serrato. dat is: Afrikaansche Evonymus met lichtende getande bladeren.

Fabago Africana arborescens, flore sulphureo, fructu rotundo. dat is: Boomachtig Afrikaansch Wondkruid, met ronde bleek gele bloemen.

Ferula Africana galbani fera frutescens, Myrrhidis foliis Boomachtige Gom dragende ferula, uit Afrika, met bladeren van Myrrhis of kervel.

Filicula Africana maxima ramosa, pinnulis tenuis dissectis. Dat is: Gantsch kleine Afrikaansche Varen met gantsch fyn ingesnede bladeren.

Filicula Africana.

Filicula Africana maxima, in acutas divisa laciniis. dat is: Zeer groot Afrikaansche Varen met gantsch spitze geribde bladeren.

Filix Africana maxima ramosa, pinnulis crenatis. Dat is: Zeer grote Afrikaansche Varen, met takken, en gekartelde bladeren.

Filix Africana.

Filix Africana dentata, Lonchitidis facie. Getande Afrikaansche Varen, met een gedaante van Grachtvaren.

Filix Africana ramosa, pinnulis Lonchitidis. dat is: Takkige Afrikaansche varen met bladeren van Grachtvaren.

Foeniculum Africanum, foliis in summitate atro rubentibus, seminibus angustis & longioribus. dat is: Afrikaansche Venkel, met bladeren met donker-rode punten, en lang smal zaad.

Frutex Africanus aromaticus, flore spicato exiguo. Dat is: Naar specery ruikende Afrikaansche Heester, of struik, met gantsche kleine geaarde bloemen.

Frutex

Frutex Aethiopicus, porulaca folio, flore ex albedo virefcence. dat is: Heester uit Ethiopie, met bladeren van porcelain, en bleekgroene bloemen.

Galega Africana, floribus majoribus, & siliquis crassioribus. dat is: Afrikaanfche Galege, met zeer grote bloemen en zeer dikke peulen.

Genista Africana frutescens, Rusci nervosis foliis. dat is: Boomachtige Afrikaanfche Brem, met geäderde bladeren van Muisdoorn.

Genista Africana, frutescens, Rusci angustis foliis. dat is: Boomachtige Afrikaanfche Brem, met smalle bladeren van Muisdoorn.

Genista Africana Lavendula folio. dat is: Afrikaanfche Brem, met Lavendel-bladeren.

Genista Africana juncea, floribus coeruleis, foliis minimis. dat is: Afrikaanfche Brem, met blaauwe bloemen, en zeer kleine bladeren.

Genista Africana minima, foliis Myrtli, in exquisitum mucronem desinentibus. dat is: Zeer kleine Afrikaanfche Brem, met Myrthebladeren, die van voren gantsch spits toelopen.

Genista Africana, Rosmarini foliis, flore aureo. dat is: Afrikaanfche Brem, met bladeren van Rosmaryn, en goudgele bloemen.

Genista Africana arborefcens, argentea lanugine pubescens. dat is: Afrikaanfche Boombrem, die oud met een witte als zilvere mos overtrokken word.

Genista Africana frutescens, spicata purpurea, foliis angustissimis. dat is: Boomachtige Afrikaanfche Brem met een geaarde purpere bloem, en zeer smalle bladeren.

Genista Africana frutescens, foliis Torton-Raire, Flore purpureo. dat is: Boomachtige Afrikaanfche Brem met bladeren van Torton-Raire en een purpere bloem.

Genista Africana, Laricis foliis

longioribus & lanuginosis. dat is: Afrikaanfche Brem met lange ruige bladeren.

Genista Africana, Laricis foliis crassioribus & birsatis. dat is: Afrikaanfche Brem met dikker ruige bladeren.

Genista Africana frutescens spicata, Laricis foliis. dat is: Boomachtige Afrikaanfche Brem met geaarde bladeren.

Genista Africana frutescens capitata, Laricis foliis. dat is: Boomachtige Afrikaanfche Brem met hoofdekens, enz.,

Genista Africana lutea, spicata Laricis foliis. dat is: Geaarde gele Afrikaanfche Brem, enz.,

Genista Africana frutescens, capitulis lanuginosis, Laricis brevissimo folio. dat is: Boomachtige Afrikaanfche Brem met ruige hoofdekens, en zeer korte bladeren.

Genista Africana frutescens, Laricis incanis foliis. dat is: Boomachtige Afrikaanfche Brem, met graauwe bladeren.

Genista Africana Camphorata folio, floribus luteis minimis. dat is: Afrikaanfche Brem met bladeren van Camferkruid; en zeer kleine gele bloemen.

Genista Africana, foliis Gallii. dat is: Afrikaanfche Brem, met bladeren van Walstroo.

Genista Africana Dorycnii facie. dat is: Afrikaanfche Brem, met een gedaante van Dorycnium.

Genista Africana arborefcens, Styracis folio, flore caeruleo. dat is: Afrikaanfche Boom-Brem, met Styrax-bladeren en een blaauwe bloem.

Geranium Africanum arborefcens, Hibisci folio rotundo, Carlinæ odore. dat is: Afrikaanfche Boom-Oyevaarsbek met ronde bladeren, en Carline reuk.

Geranium Africanum frutescens, Malvæ folio laciniato, odorato, flore purpurascence. Dat is: Boomachtige Afrikaanfche Oyevaarsbek met ruikende ingefnede bladeren

van Stokrozen, en een purpere bloem.

Geranium Africanum, Alchimilla hirsuto folio, floribus albidis. dat is: Afrikaansche Oyevaarsbek, met ruige bladeren van Synnaw of Onzer Vrouwen Mantel, en een witachtige bloem.

Geranium Africanum arborescens, Alchimilla hirsuto folio, floribus rubicundis. dat is: Afrikaansche Boom-Oyevaarsbek, met ruige Synnawbladeren, en rode bloemen. Dit gewas is uit het landschap der Hottentots Attaquas-natie herwaards gebragt, waar van op een ander tyd bericht volgen zal.

Geranium Africanum, Betonica folio laciniato & maculato, floribus incarnatis. dat is: Afrikaansche Oyevaarsbek met ingesnede gevlokte bladeren van Betonie, en incarnate bloemen.

Geranium Africanum Betonica folio procumbente floribus parvis eleganter variegatis. dat is: Afrikaansche Oyevaarsbek met leggende Betonie bladeren, en cierlyke kleine bonte bloemen.

Geranium Africanum noctu o- lens, tuberosum & nodosum, & Aquilegiae foliis. dat is: By nacht ruikende Afrikaansche Oyevaarsbek met een knobbelachtige bolwortel, en Akeleyen bladeren.

Geranium Africanum noctu o- lens, Aquilegiae folio, flore incarnato rubente. dat is: By nacht ruikende Afrikaansche Oyevaarsbek, met Akelye bladeren, en incarnaatrode bloemen.

Geranium Africanum noctu o- lens, flore ruberrimo, Anemones folio latiore. dat is: By nacht ruikende Afrikaansche Oyevaarsbek met hoog rode bloemen, en brede bladeren van Anemone.

Geranium Africanum noctu o- lens, flore rubro, Anemones folio angustiori. dat is: By nacht ruikende Afrikaansche Oyevaarsbek met een rode bloem en smalle bladeren van Anemone.

Geranium Africanum noctu o- lens, radice tuberosa, foliis Pastinacae incanis lanuginosis, flore pallide flavescente. dat is: By nacht ruikende Afrikaansche Oyevaarsbek, met graauwe ruige bladeren van Pastinake, bol- wortel, en bleek gele bloem.

Geranium Africanum noctu o- lens, radice tuberosa, foliis Pastinacae incanis lanuginosis angustioribus. dat is: By nacht ruikende Afrikaansche Oyevaarsbek, met een bolwortel en smalle graauwe ruige bladeren van Pastinake.

Geranium Africanum noctu o- lens, tuberosum, vitis foliis hirsutis. dat is: By nacht ruikende Afrikaansche Oyevaarsbek met een bolwortel, en ruige Wyngaardsbladeren.

Alle deze ruikende Oyevaarsbekken geven by nacht een ongemeen sterken en recht lieffelyken reuk, en kan men met eenen steel, waar aan doorgaans 3 of 4 bloemen zyn, een heel vertrek parfumeren; derhalven worden zy zonder onderscheideid door de inwoners alhier *Nachtbloemen* genaamt, om dat de meeste by dag toegaan, en tegen het vallen van den avond weder opengaan, terwyl zy alle geen reuk ter waereld hebben, dan na der zonnen ondergang. Men vind dezelve overvloedig aan en ontrent de Kaap, en kan men zich met haren reuk by nacht naar gelieven verquikken.

Geranium Africanum minus, Coriandri folio, floribus incarnatis. dat is: Kleine Afrikaansche Oyevaarsbek, met Coriander-bladeren en incarnaat-bloemen.

Geranium Africanum, uva crispae folio, floribus exiguis rubellis. dat is: Afrikaansche Oyevaarsbek, met Kruisbezien bladeren, en kleine rode bloemen.

Geranium Africanum majus, Coriandri folio, floribus incarnatis. dat is: Grote Afrikaansche Oyevaarsbek, met Coriander-bladeren en incarnate bloemen.

Geranium Africanum, Althea folio, parvo flore. dat is: Afrikaansche Oyevaarsbek, met witte Maluwe bladeren en kleine bloemen.

Geranium Africanum, foliis plerumque auratis, floribus ex rubro purpurascens. dat is: Afrikaansche Oyevaarsbek, met meest vergulde bladeren, en rode purpere bloemen.

Geranium Africanum Myrrhidis folio, flore albicante, radice rapacea. dat is: Afrikaansche Oyevaarsbek met Myrrhis-bladeren, witachtige bloem, en een ronde gladde wortel.

Geranium Africanum, foliis inferioribus Asari, superioribus staphydis agræ, maculatis splendentibus & acetoso sapore. Dat is: Afrikaansche Oyevaarsbek, welkers onderste bladeren die van Mansoor, en de bovenste die van Luiskruid gelyken, zynde alle gespikkelt en doorschynende, en hebbende een zuren smaak. Deze plant is uit het Heykomerland herwaards gebragt, 't welk door een Hottentotsche Natie van dien naam word bewoont, leggende beoosten deze Kaap, niet ver van *Terra de Natal*, gelyk ter behooryker tyd zal worden gemeld.

Geranium Africanum, Astragali folio. dat is: Afrikaansche Oyevaarsbek, met bladeren van Astragalus.

Geranium Africanum frutescens, folio crasso & glauco, acetose sapore. dat is: Boomachtige Afrikaansche Oyevaarsbek, met dikke gladde bladeren, en een zuurachtigen smaak.

Globularia Africana frutescens, Thimelææ folio lanuginoso. dat is: Boomachtige Afrikaansche Globularia met ruige bladeren van Thimelæa.

Hemantbus Africanus, sive Tulpa Africana flore albo. dat is: Afrikaansche Tulpe met een witte bloem. Deze groeit byna in

I. Deel.

alle velden in zodanige overvloed, dat men een ryke voorraad daar van zoude kunnen opdoen. Zy ruikt niet onaangenaam, en komt met de Europeaanse Tuberozen of witte Rozen overeen, en ben ik van gevoelen, dat deze zoogenaamde Tulpe van derzelver soort is; edog de geen die meer kennis daar van hebben, kunnen beter oordelen.

Hyacinthus Africanus, flore cæruleo umbellato, tuberosus. Dat is: Knobbelachtige Afrikaansche Hyacinth met een blaauwe gekroonde bloem.

Jacobæa Africana frutescens, Abroutani folio. Dat is: Boomachtig Afrikaansch Sint Jakobskruid met bladeren van Averuit.

Jacobæa Africana frutescens, Hormini folio. dat is: Boomachtig Afrikaansch St. Jakobskruid met bladeren van Scharleye.

Jacobæa Africana, Sonchi folio. dat is: Afrikaansch Sint Jakobskruid met Hazen-Salade bladeren.

Jacobæa Africana, dentis Leonis folio. dat is: Afrikaansch St. Jakobskruid met Leeuwentands bladeren.

Jacobæa Africana, absynthii folio. dat is: Afrikaansch Sint Jakobskruid met bladeren van Alfsem.

Jacobæa Africana, foliis integris, undulatis & crispis. dat is: Afrikaansch Sint Jakobskruid met hele gekrulde bladeren, hoog en laag gestelt, zoo als de baren der zee zich dagelyks vertonen.

Jacobæa Africana laciniata latifolia, flore purpureo. dat is: Afrikaansch Sint Jakobskruid, met ingesnede brede bladeren en een purpere bloem.

Jacobæa Africana laciniata, angustifolia, flore purpureo. dat is: Afrikaansch Sint Jakobskruid met smalle gesnede bladeren en een purpere bloem.

Jacobæa Africana, radice tube-

refa. dat is: Afrikaansch Sint Jakobs-kruid met een bolwortel.

Jacobaea Africana, frutescens foliis incisīs & subtus cineraceis. dat is: Boomachtig Afrikaansch Sint Jakobs-kruid met ingesnede aschgrauwe bladeren.

Jacobaea Africana frutescens, foliis absinthii umbelliferi, incauis. dat is: Boomachtig Afrikaansch Sint Jakobs-kruid, met graauwe alslem-bladeren en een gekroonde bloem.

Jacobaea Africana frutescens, Coronopi folio. dat is: Boomachtig Afrikaansch Sint Jakobs-kruid, met bladeren van Krajenvoet of Hertshoorn.

Jacobaea Africana frutescens, Lavendule folio latiori. dat is: Boomachtig Afrikaansch Sint Jakobs-kruid met brede Lavendel-bladeren.

Jacobaea Africana frutescens, folio longo & glauco. dat is: Boomachtig Afrikaansch Sint Jakobs-kruid, met lange graauwe bladeren.

Jacobaea Africana, Hederæ terrestris folio repens. dat is: Kruiwend Afrikaansch Sint Jakobs-kruid met bladeren van Hontjesdras.

Jacobaea Africana frutescens, crassis succulentis foliis. dat is: Boomachtig Afrikaansch Sint Jakobs-kruid met dikke zappige bladeren.

Jacobaea Africana frutescens, foliis rigidis & hirsutis. dat is: Boomachtig Afrikaansch Sint Jakobs-kruid, met harde hairige bladeren.

Jasminum Africanum, foliis solitariis, floribus vulgariis similibus. dat is Afrikaansche Jasmyn met enkele bladeren, en de gemene Jasmyn gelykende bloemen.

Jasminum Africanum Ilicis folio, flore solitario, ex foliorum alis proveniente, albo. dat is: Afrikaansche Jasmyn met Ilex-bladeren en weinig witte bloemen.

Ketmia Africana, Populi folio. dat is: Afrikaansche Ketmia met Populierbladeren. Ketmia Africana.

Ketmia Africana, populi folio, subtus incano, & caule virescente. dat is: Afrikaansche Ketmia, met bladeren van Populier, die van onderen graauw zyn, en op een groenen steel staan.

Ketmia Africana vesicaria, folio tripartito, flore purpureo. dat is: Afrikaansche Ketmia, met zaadblaaskens, een in drie verdeelt blad en purpere bloem.

Ketmia Africana vesicaria, fruticosa & erecta, alni foliis latioribus & majoribus, flore spirali sulphureo. dat is: Afrikaansche hoog opschietende Ketmia met blaaskens, brede grote Elzenbladeren, en een gele bloem.

Ketmia Africana frutescens, foliis mollibus & incanis, flore spirali sulphureo. dat is: Boomachtige Afrikaansche Ketmia, met weke of zachte graauwe bladeren en gele bloemen.

Ketmia Africana vesicaria, uvæ crispæ foliis, flore spirali sulphureo. dat is: Vruchtdragende Afrikaansche Ketmia met Kruisbezien bladeren, en een gele bloem.

Laurus Africana minor, Guerci folio. dat is: Kleine Afrikaansche Laurier-boom met eike bladeren. Laurus Africana.

Laurus inodora Africana fructu globoso, Lauro serratæ odorata stapeliana similis. dat is: Niet ruikende Afrikaansche Laurier-boom, met een ronde vrucht, een gezaagde Stapeliaansche Laurier-boom gelykende, welke laatste hier *Spence-boom* word genaamt, zoo als reeds elders gemeld is.

Lauri folia Africana. dat is: Afrikaansch gewas met Laurierbladeren. Deze boom word alomme in 't land aangetrossen, en door de inwoners alhier *Zwarte Pasi* genaamt. In den treflelyken Tuin van de Illustre Compagnie zyn verscheide wandelwegen daar mede beplant, om dat dezelve zöer

zeer dicht groejen , en den wind ſchut , zoo als alle andere Laurierbomen plegen te doen , en ook wyl hy een fraaje verandering van den oprechten Laurier en andere bomen maakt , en eindelyk ook , om dat hy heel gelyk kan worden geſchoren of gefnoeit , zoo als men alle bomen pleegt te doen die tot Alleën dienen moeten.

Leonurus perennis Africanus ſideritis folio , flore Phœnicco majori villoſo. Of: Altyd groen blyvende Afrikaanſche Leonurus , met bladeren van yzerkruid , en grote ruige Dadelbloemen.

Leucoium Africanum , coeruleo flore , latifolium hirsutum. dat is: Breedbladige ruige Afrikaanſche Stokviolieren , met een blaauwe bloem.

Leucoium Africanum , coeruleo flore , anguſto Coronopi folio majus. dat is: Grootte Afrikaanſche Stokviolieren , met blaauwe bloemen en ſmalle bladeren van Krayenvoet.

Leucoium Africanum coeruleo flore , anguſto Coronopi folio minus. dat is: Kleine Afrikaanſche Stokviolieren met blaauwe bloemen , en bladeren van Hertshoorn.

Lilio-Narciſſus Africanus humilis , longiſſimi foliis , polyanthos ſaturato colore purpurafcente. dat is: Lage Afrikaanſche Narciffe , met een bloem op de maniere van een Lelie , zeer lange bladeren , en een purpere bloem.

Lilio-Narciſſus Africanus platycaulis humilis , flore purpurafcente odorato. dat is: Lage breedſtelige Afrikaanſche Narciffe , met een ruikende purpere Leliebloem.

Lotus Africana annua hirsuta , Floribus luteis. dat is: Eene jaar durende Afrikaanſche ruige Drieblad , met gele bloemen.

Lotus Africana fruteſcens , flore ſpicato rubicundo. dat is: Boomachtige Afrikaanſche Lotus , met roodachtig gearde bloemen.

Lychnis Pſeudo-Melanthio ſimilis Africana , glabra anguſti folia ,
I. Deel.

flore eleganter rubello. dat is: Afrikaanſche Jenette met een gedaante van een Koorn-roos , ſmalle gladde bladeren en een ſchoon rode bloem.

Lycium Æthiopicum , Pyracantha folio. dat is: Lycium uit Æthiopic , met bladeren van Pyracantha.

Malva Africana fruteſcens , flore rubro. dat is: Boomachtige Afrikaanſche Stokroze , met een rode bloem.

Melianthus Africanus. dat is: Afrikaanſche Melianthus. Melianthus Africanus.

Melianthus Africanus minor , humi ſuſus foliis Pimpinellæ criſpæ. dat is: Kleine langs de aarde kruipende Afrikaanſche Melianthus , met bladeren van gekrulde Pimpinelle.

Melianthus Africanus minor ſætidus. dat is: Kleine ſtinkende Melianthus uit Afrika. De Hottentotten en de Europeanen gaan beide alle diergelyke zoorten van gewaſſen zelden verby , zonder derzelve honing-zoeten zap te proeven.

Myrtus Africana humilis , foliis myrtilli crenatis , cauliculis nigricantibus. dat is: Lage Afrikaanſche Myrtus-boom , met gekartelde bladeren van Krake-beziën , en zwartachtige ſteeltjes.

Narciſſus Africanus Polianthos. dat is: Geelrode Narciffe uit Afrika.

Olea Africana humilis ſylveſtris , folio duro , ſubtus incano. dat is: Lage wilde Afrikaanſche Olyfboom , met harde ruige bladeren.

Orcofelinum Aniſoides arboreſcens , liguſtici foliis & facie , flore luteo. dat is: Boomachtige Anys gelykende Berg-peterselie , met een gele bloem , enz.

Ornithogalum Africanum , flore viridi , alteri innato. dat is: Afrikaanſche Veld-ajuyn met eengele bloem uit bloem. Ornithogalum Africanum.

Ornithogalum Africanum luteum odoratum , foliis cæpæis , radice

tuberosa. dat is: Gele Afrikaan-
sche ruikende Veld-ajuin met
bladeren en een knobbelige wor-
tel.

*Ornithogalum Africanum, plan-
taginis rosæ folio, radice tubero-
sa.* dat is: Afrikaansche Veld-
ajuin met bladeren van Weegbre
en een knobbelige wortel.

Oxis bul-
bosa Africa-
na.

*Oxis bulbosa Africana rotundi
folia, caulibus & floribus purpu-
reis amplis.* Dat is: Bolachtige
zure Drieblad met ronde bladeren
en grote purpere stelen en bloe-
men.

*Oxis bulbosa Africana rotundi
folia, caulibus virentibus, floribus
amplis purpureis.* Dat is: Bol-
achtige rondbladig Drieblad uit
Afrika; met groene stelen en gro-
te purpere bloemen.

*Oxis bulbosa Æthiopica vel Afri-
cana minor, folio cordato, flore ex
albido purpurascente.* dat is: Bol-
achtige Æthiopische of kleine A-
frikaansche zuure Drieblad, met
bladeren op de manier van een
hert, en een witachtige purpere
bloem.

*Petasites Africanus Calthæ pa-
lustris folio, radice flavescente
crassa* Dat is: Afrikaansche Pes-
tilentie-wortel, van velen ook
grote Hoefbladeren of Dokke-
bladeren genaamt, met bladeren
van Water Goud-bloemen en een
blauwachtige dikke wortel.

*Phalangium Africanum ramo-
sum, floribus albis, petalis reflexis.*
dat is: Afrikaansch Phalangium
met takken, witte bloemen en
geboge bloem-bladeren.

Phaseolus
Africanus.

*Phaseolus Africanus hirsutus
bituminosus, siliquis bullatis, flore
flaveo.* dat is: Ruige Afrikaan-
sche bonen, met opgeblaze peu-
len en een blaauwe bloem.

*Phaseolus Africanus parvo fruc-
tu, nonnihil albicante.* dat is: A-
frikaansche bonen met een kleine
witachtige vrucht.

*Phaseolus Africanus perennis
minor, flore suave rubente.* dat is:
Altyd overblyvende klyne Afri-

kaansche bonen met een lieffelyke
rode bloem.

Planta lactaria Africana. dat
is: Melk gevende plant uit Afri-
ka. Daar zyn van dezelve ver-
scheide soorten, welke ik niet ter
dege gade geslagen, of na welker
namen ik niet gevraagd heb, of
schoon ik die uit de *Herbariis vi-
vis*, of levende Kruidboeken van
den gemelden overleden Heer Ol-
denland, genoegzaam had kunnen
weten. Ondertusschen kan ik
zeggen, dat ik dikwyls een takje
van deze plant gebroken hebben-
de, de melk droppelwys daar uit
gelopen is.

*Pimpinella Africana saxifraga
maxima.* Dat is: Grootste Afri-
kaansche steenbrekende Pimpi-
nelle.

*Polypodium Africanum maxi-
mum, acutissime divisum.* dat is:
Zeer grote Afrikaansche boomva-
ren, enz.

*Polygala Africana frutescens,
angustissima major.* dat is: Boom-
achtige Afrikaansche grote Kruis-
bloem, met zeer smalle blade-
ren.

Polyg
African

*Polygala Africana frutescens,
angustissimo folio, minor.* Dat is:
Kleine boomachtige Afrikaansche
kruisbloem, met zeer smalle bla-
deren.

*Polygala Africana, Lini folio,
magno flore.* Dat is: Afrikaan-
sche Kruisbloem, met bladeren
van Vlas-kruid en een grote
bloem.

*Polygala Africana frutescens
Buxi folio, maximo flore.* dat is:
Boomachtige Afrikaansche Kruis-
bloem, met bladeren van Bosch-
boom, en zeer grote bloemen.

*Polygala Africana arborea mir-
thi folia, floribus albis, intus pur-
pureis.* dat is: Afrikaansche Boom-
kruisbloem, met Myrthebladeren,
en witte bloemen, die van binnen
purper zyn.

*Portulaca Africana semper vi-
rens, flore rubicundo.* dat is: Afri-
kaansche altyd groen blyvende
Por-

Porcelein, met roodachtige bloemen.

Pseudo-dictamnus Africanus, hederæ-terrestris folio. dat is: Afrikaansche Bastaard-diptam met bladeren van Hondjes-draf.

Pseudo-Dictamnus Africanus, foliis subrotundis subtus incanis. dat is: Afrikaansche Bastaard-Diptam, met rondachtige graauwe bladeren.

Ranunculus Africanus seu Ethiopicus, foliis rigidis, floribus ex luteo virescentibus. Dat is: Afrikaansche of Ethiopische Botterbloem met harde stye bladeren; en uit den gelen groene bloemen.

Rapuntium Africanum minus angustifolium, flore violaceo. dat is: Kleine smalbladige Afrikaansche Rapuntium met een paarze blaauwe bloem.

Ricinus Africanus maximus, caule geniculato rutilante. dat is: Zeer grote Afrikaansche Wonderboom met een roodachtigen steel met leden.

Salix Africana angustis & longissimis foliis, subtus incanis. dat is: Afrikaansche Weede, met zeer lange smalle cenigzins ruige bladeren.

Salvia Africana frutescens, Scordoniae foliis, flore violaceo. dat is: Boomachtige Afrikaansche Salie, met bladeren van Scordonia, en een violette bloem.

Salvia Africana frutescens folio subrotundo, glauco, flore magno aureo. dat is: Boomachtige Afrikaansche Salie, met rondachtige gladde bladeren, en een grote goudgele bloem.

Scabiosa Africana arborescens maxima, foliis rugosis & crenatis integris. dat is: Zeer grote Afrikaansche Boom-Scabiose met gerimpelde en gekartelde bladeren.

Scabiosa Africana frutescens, foliis rigidis splendidibus & serratis, flore albicante. dat is: Boomachtige Afrikaansche Scabiose met harde stye blinkende gezaagde

bladeren, en een witachtige bloem.

Scabiosa Africana, Capitulo oblongo, flore albo. dat is: Afrikaansche Scabiose, met een langwerpigen knop en een witte bloem.

Scilla Africana, flore viridi parvo, bulbo amplissimo. dat is: Afrikaansche Zee-Ajuun, met een kleine groene bloem, en een zeer grote bol.

Sclarea Africana precox annua. Sclarea Africana dat is: Eene zomer durende vroeg Afrikaansch scharlaken kruid.

Sclarea Africana frutescens, Helianthemifolio. dat is: Boomachtig Afrikaansch Scharlaken kruid, met bladeren van Helianthemum.

Sedum Africanum fruticosum, Ericæ folio. Sedum Africanum dat is: Vruchtdragende Afrikaansche Huislook, met bladeren van Erica.

Sedum Africanum arborescens incanum, foliis orbiculatis. dat is: Afrikaansche ruige Boom Huislook met bladeren rontom de steel zittende.

Sedum Africanum majus arborescens, foliis rotundioribus glaucis, limbo purpureo cinctis. dat is: Groot Boom huislook uit Afrika, met ronde graauwe bladeren, en purpere kanten.

Sedum Africanum umbellatum album, folio viridi angusto mucronato, flore albo. dat is: Afrikaansche wit gekroonde Huislook, met smalle spitze groene bladeren, en witte bloemen.

Sedum Africanum annuum, Centaurii minoris facie, flore aureo. dat is: Een jaar durende Afrikaansch Huislook, met een gedaante van kleine Santorie, en goudgele bloemen.

Senecio Africanus arborescens, ficoidis folio & facie. Dat is: Afrikaansche Boom kruiswortel met bladeren en een gedaante van wilde Vygen, waar van een omstandig bericht volgen zal.

Sideroxylum Africanum, Cerasifolio. Dat is: Afrikaansch Yzerhout met Kerze bladeren. Dit hout mag waarlyk wel met recht Wat van dit hout te merken. aldus

aldus worden genaamt. Want het is gedroogt niet alleen zoo hard, dat menigmaal een byl aan stukken springt, eer en alvorens een spaander daar af vliegt, maar het is ook zoo zwaar, dat het op 't diepste water als yzer zinkt; en kan het derhalven niet tot het bouwen van schepen als wel tot het timmeren van huizen en andere landzaken worden gebruikt. Het zelve word alomme in de dalen aangetroffen.

Sisyurichium Æthiopicum Africanum majus, angustifolium, floribus albis. Dat is: Groot smalbladig Ethiopisch of Afrikaansch Sisyurichium, met witte bloemen.

Sisyurichium Æthiopicum seu Africanum majus latifolium, floribus albis, hexapetalis lincis purpureis striatis. dat is: Groot breedbladig Afrikaansch Sisyurichium, met witte zesbladig purper gestrepte bloemen.

Sisyurichium Æthiopicum seu Africanum minus latifolium, flore hexapetalio albo. Dat is: Klein breedbladig Ethiopisch of Afrikaansch Sisyurichium, met witte zesbladige bloemen.

Sisyurichium Africanum flore ex Phoeniceo suave rubente. Dat is: Afrikaansch Sisyurichium, met een lieffelyke rode bloem.

Sisyurichium Africanum foliis gladioli parvis & longis, pallescente flore. Dat is: Afrikaansche Sisyurichium met lange smalle bladeren, op de maniere als zwaardtjes, en bleke bloemen.

Sisyurichium ramosum Æthiopicum seu Africanum, foliis plicatis nervosis & incanis, radice tuberosa phoenicea. dat is: Ethiopisch of Afrikaansch Sisyurichium met takken, gevouwe ruige geaderde bladeren, en een rode bolwortel.

Sisyurichium majus, flore lutco macula notato. dat is: Groot Afrikaansch Sisyurichium, met geel bonte bloemen.

Sisyurichium Africanum minus angustifolium, flore majore varie-

gato. dat is: Klein smalbladig Afrikaansch Sisyurichium, met een grote gefchakeerde bloem. Deze *Sisyurichia* zyn aan weinig inwoners by dezen naam bekend, of schoon zy allen dezelve zeer wel kennen, en menigmaal genuttigt hebben: want zy dragen hier den naam van Hottentots Ajuintjes, terwyl zy niets minder dan ajuin vertonen, gelykende meer de Europeansche aardappels, zoo wel ten opzicht van de gedaante, als ten aanzien van de grootte, behalven dat de smaak veel aangenaamer is, vermids zy gekookt, bynaden smaak van kastanien hebben. In September en in de volgende maanden kan men dezelve 't overvloedigste bekomen. Andere echter welke de Hottentotten Ajuintjes noemen, worden op de bergen aangetroffen; dezelve zyn veel groter, en overtreffen deze in smaak. Ik heb hare bloem nooit gezien, weshalven ik niet anders kan melden, dan dat zy van buiten met een dikke huid zyn overtrokken, terwyl de eerstgemelde uit hare hairige moederwortel genomen, wit of bruin rood zyn.

Solanum pomiferum frutescens Africanum spinosum, nigricans, Borriginis flore, foliis profunde laciniatis. dat is: Boomachtige stekelige zwarte Naschaie met appelen, met Bernagie of Borage bloemen, en diep gesnede bladeren.

Solanum lignosum Africanum semper virens, Laurinis foliis. dat is: Altyd groenblyvende Afrikaansche houtachtige Naschaie, met Lauwer bladeren.

Spartium Africanum frutescens, Erica folio. dat is: Boomachtige Afrikaansche Brem, met bladeren van Erica.

Spartium Africanum frutescens, rusci folio, caulem amplectente. dat is: Boomachtige Afrikaansche Brem, met muiskoorn bladeren, rontom den steel zittende.

Spiraea Africana, foliis cruciatim

Aanmerking van deze vruc

Een andere soort:

Solanum Africanum

Spartium Africanum

Spiraea Africana.

ram pestis. dat is: Afrikaansche Spiraea, met kruiswys gestelde bladeren.

Spiraea Africana odorata, floribus plane rubentibus. dat is: Afrikaansche ruikende Spiraea, met heel roodachtige bloemen.

Spiraea Africana odorata, foliis pilosis. dat is: Ruikende Afrikaansche Spiraea, met hairige bladeren.

Deze laatste soort van Spiraea word van de Hottentotten *Buchu* genaamt, welke zy in den zomer, wanneer de kruiden de bloemen hebben laten vallen, en beginnen te verwelken, in een grote menigte verzamelen en drogen laten, waar na zy dezelve tot poeder wryven, om daar mede het hoofd te bestrooien, 'tzy tot het verdryven van hoofdpyn, of by eenige plegtigheid, zoo als wy het hairpoeder gebruiken. Dit poeder is goudgeel van couleur en ruikt zeer lieffelyk.

Staphilodendrum Africanum semper virens, foliis splendidibus. dat is: Altyd groenblyvende Afrikaansche Pimpernote, met blinkende bladeren.

Tanacetum Africanum fruticans, multi florum, foliis Tanaceti vulgaris decuplo minoribus. Dat is: Struwelwys groeiend Afrikaansch Wormkruid met veel bloemen, en tienmaal kleinder bladeren, dan die van 't gemeen Wormkruid.

Tanacetum Africanum arborescens, foliis Lavendulae multifido folio. Dat is: Boomachtig Afrikaansch Wormkruid, met veelvoudige bladeren van Lavendel.

Tetragonocarpos Africana, radice magna onerosa & carnosa. dat is: Vierhoekige Afrikaansche vrucht, met een grote dikke vleesachtige wortel.

Tetragonocarpos Africana fruticans, foliis longis & angustis. Dat is: Uitspruitende vierhoekige Afrikaansche vrucht, met lange smalle bladeren.

Thymelea Africana linifoliae si-

milis, floribus pallidis odoratissimis. dat is: Afrikaansche Mezercon met vlatelkruid bladen en zeer sterk ruikende bleke bloemen.

Thymelea linifoliae similis Africana, foliis lucidis latioribus & obtusis. dat is: Afrikaansche Mezercon, met lichtende brede en stompe bladeren van Vlaskruid.

Thymelea Africana, foliis lini, floribus in capitulum congestis. Dat is: Afrikaansche Mezercon, met Vlaskruid bladeren, en bloemen die als een bos by malkanderen zitten.

Thymelea Africana, Rosismarini folio, angustissimo breviori. dat is: Afrikaansche Mezercon, met korter en smalder bladeren van Rosmaryn.

Thymelea Africana, Rosismarini folio angustissimo longiori. dat is: Afrikaansche Mezercon met langer en smalder bladeren van Rosmaryn.

Thymelea Africana, Rosismarini folio, floribus longioribus. dat is: Afrikaansche Mezercon met Rosmaryn bladeren, en langer bloemen.

Thymelea Africana Sanæmundæ facie, Erica foliis angustissimis. dat is: Afrikaansche Mezercon, met een gedaante van Sanæmundæ of Benedict, en zeer smalle bladeren van Erica.

Thymelea Africana, Torton Raire similis, floribus in capitulum congestis. dat is: Torton-Raire gelykende Afrikaansche Mezercon en een bosje bloemen.

Thymelea Africana, foliis Rusci. dat is: Afrikaansche Mezercon, met Muisdoorn bladeren.

Thymelea Africana frutescens, Jasmîni flore, foliis Polygalæ. dat is: Boomachtige Afrikaansche Mezercon, met Jasmyn bloemen en bladeren van kruisbloem.

Thymelea Africana angustifolia, Jasmîni flore. dat is: Smalbladige Afrikaansche Mezercon, met bloemen van Jasmyn.

Tithymalus Africanus.

Tithymalus Aizoides Africanus, simplici squamato caule. dat is: Afrikaanſche Wolfsmelk of Wrat-tenkruid met een enkele ſponsachtigen ſteel.

Tithymalus aizoides Africanus, simplici squamato caule, Clamenerii folio. dat is: Afrikaanſche Wolfmelk met een enkele ſponsachtigen ſteel en bladeren van Clameneria.

Tithymalus arboreus Africanus. dat is: Afrikaanſche Boomachtige Wolfsmelk.

Tithymalus arboreus Æthiopicus vel Africanus, Mezerei germanici folio, flore pallido. dat is: Ethiopiſche of Afrikaanſche Boomachtige Wolfsmelk, met bladeren van duiſche Mezereon en een bleke bloem.

Tithymalus aizoides Africanus, validissimis spinis, ex tuberculorum internodiis provenientes. dat is: Afrikaanſche Wolfsmelk, met zeer hechte doornen uit de afzettels der ſtelen voortkomende.

Trifolium Africanum

Trifolium Africanum fruticans, flore purpurascente. dat is: Struwelſwys groeiende Afrikaanſch Drieblad, met purpere bloemen.

Trifolium Africanum fruticans, folio angustiori, flore rubicante. dat is: Struwelſwys groeiende Afrikaanſch Drieblad met ſmalle bladeren en een roodachtige bloem.

Trifolium Africanum fruticans, foliis incanis, flore luteo. dat is: Struwelſwys groeiende Afrikaanſch Drieblad met ruige bladeren, en een gele bloem.

Tulpifera arbor Africana. dat is: Afrikaanſche boom met Tulpen.

Valeriana Africana.

Valeriana Africana fruticans, foliis longis & angustissimis. dat is: Struwelſwys groeiende Afrikaanſche Valeriane, ook wel Speenkruid of Sint Joriskruid genaamt, met lange ſmalle bladeren.

Valeriana Africana, foliis angustis, flore maculo rubicante notato. Dat is: Afrikaanſche Vale-

riane, met ſmalle bladeren en rode bonte bloemen.

Valeriana Africana fruticans, foliis Erica. dat is: Struwelſwys groeiende Afrikaanſche Valeriane met bladeren van Erica.

Vitis Idæa Æthiopica sen Africana, Myrti Tarentini folio, flore atro purpureo. dat is: Ethiopiſche of Afrikaanſche Vitis Idæa met Tarentynſche Myrthen bladeren, en een donker purpere bloem.

Vitis Idæa Æthiopica S. Africana, buxi minoris folio, floribus albidis. dat is: Afrikaanſche Vitis Idæa met kleine boſchboom bladeren, en witachtige bloemen.

Uit deze tot nu aangetoonde gewaſſen blykt, dat ic een bequaam en ervaren kruidkenner alhier een uitgelezene en koſtelyke ſtoffe zoude vinden, om op zyn getouw te zetten, en een aardige web van te maken, aangezien hy buiten twyffel vry meer fraigheden, zoude ontdekken, en hier en daar in 't land aantreffen, dan ik tot nu voor ogen geſtelt heb, of in ſtaat geweest ben, om te doen; behalven dat ik als nog in twyffel ſta, of niet 't een of 't ander gewas verkeert genoemt heb, door dien myne kennis daar in zich niet heel ver uitſtrekt, maar alles den bovengemelden Tuinman Jan Hertog, mynen byzonderen vriend en buurman, nevens de Levendige kruidboeken van wylen den Heer Oldenland, te danken heb, welkers zonen de goedheid hebben gehad, om my deſelve te laten zien, en 't een en 't ander daar uit te plukken.

Dit zy hoe het zy, ik weet hier ontrent geen ander middel, dan dat ik het aan de goedaardigheid van mynen Lezer verblyf, om te zien, of hy een zulke menſchelyke zwakheid ontdekkende, den tegen wil en dank ingeſlope ſeil gelieft door de vingeren te zien of niet. Ondertuſſchen hou ik my van deſzelfs goedheid verzekert, dat hy over eenige miſlag zoo ras niet

De Aute ontſchuldigt zich als hy in beſchryving van deze gewaſſen heeft geſeilt.

Vitis Idæa

De Aute ontſchuldigt zich als hy in beſchryving van deze gewaſſen heeft geſeilt.

niet zal struikelen , wanneer ik openhertig beken , dat ik om dit quaad voor te komen , en eene zaak niet verkeert , of onder velerhande benamingen voor oogen te stellen , my onthouden heb , om iets van de *Ficoides* of Hottentots Vygen en andere volgende gewasfen te melden , eer en alvorens ik uit *Pauli Hermannii Catalogo Horti Medici Lugdunensis* , en de *Memoires de l'Academie des Sciences Anno 1705.* welke beide Auteurs my door een vermaard en grondgeleerd Liefhebber vereert zyn , uitvoerlyk had gezien , hoe de veelvoudige zoorten van Vygen , welke ik alle dagen voor myne ogen gehad en dikwyls van derzelve vruchten gegeten heb , onderscheidentlyk en duidelyk genaamt wierden , en ook of er eenige weinige wierden gevonden , die gantsch nog niet aange-tekent waren.

Wat nu de *Ficoides* aanbelangt , ik ben van voornemen om dezelve als nu ordentlyk na malkanderen af te handelen , op denzelven voet , als de voortreffelyke *Tournefortius* op de gemelde plaats pag. 313. die aangemerkt heeft ; terwyl ik hoop , dat de Lezer my niet zal verdenken , wanneer ik zeg , dat ik ze alle , en misschien nog wel meer andere gezien , zonder nogtans dat ik dezelve terdege gade gellagen , of op derzelve veelvoudigen onderscheid gelet heb ; gelyk men alle zaken , die men dagelyks voor ogen heeft , weinig acht , en met den nek aanziet , voornamelyk 't geen als onkruid gehouden , en by hopen uitgeroeit word ; ondertusfchen zyn dezelve de volgende.

Ficoides Africana , folio plantaginis undulato , micis argenteis asperso. dat is : Afrikaansche Hottentots-Vygen , met bladeren van Weegbre hoog en laag gestelt , als de baren van de zee , en witte , als zilvere stipjes ,

Ficoides Africana acaulos , la-

I. Deel.

tissimis , crassis & lucidis foliis conjugatis , flore aurco amplissimo. dat is : Afrikaansche Hottentots-Vygen zonder stelen , met zeer brede , dikke , lichtende en by malkander gevoegde bladeren , en een zeer grote goud gele bloem.

Ficoides Africana erecta , Ocimastri folio , micis argenteis asperso , flore roseo magno. dat is : Opstaande Afrikaansche Hottentots-Vygen , met wit als zilver gestipte bladeren van Speenkruid , en een roos gelykende grote bloem.

Ficoides Africana erecta ramosa , Tripolii folio , flore aureo magno. dat is : Takkige Afrikaansche opstaande Hottentots-Vygen , met bladeren van water Sterrekruid en een grote goud-gele bloem.

Ficoides , seu Ficus Aizoides Africana , folio angustiori. dat is : Afrikaansche Hottentots-Vygen , met smalle bladeren.

Ficoides seu ficus aizoides Africana , minor , multi caulis , flore intus rubente , extus incarnato. dat is : Altyd groene Afrikaansche Hottentots-Vygen met veel stelen , en een bloem die van binnen rood en van buiten incarnaat is.

Ficoides Africana folio ensi formi dilute virenti , flore aureo , brevi pediculo insidenti. dat is : Afrikaansche Hottentots-Vygen , met bleekgroene bladeren op de maniere van een zwaard , en een goud gele bloem , die aan een korte steel zit.

Ficoides Africana , folio ensi formi , obscure virenti , flore longo pediculo insidente. dat is : Afrikaansche Hottentots-Vygen , met een zwaard gelykende idonker-groen blad , en een bloem , met een lange steel.

Ficoides Africana folio ensi formi varie inciso , aurco flore , pediculo insidente. dat is : Afrikaansche Hottentots-Vygen , met een zwaard gelykent ingefneden blad ,

Waarom de Schryver tot nu van de Foyles niets heeft gemeld.

De Auteur wil jegenwoordig de Vygen beschryven.

blad, en een goud-gele bloem met een steel.

Ficoides seu ficus Aizoides Africana procumbens, folio triangulari ensi formi. dat is: Afrikaansche Hottentots-Vygen, op de aarde leggende, met een driehoekig en een zwaard gelykent blad.

Ficoides, seu ficus aizoides Africana, triangulari folio longissimo, fructu multi capsulari, flore luteo, major. dat is: Grote Afrikaansche Hottentots-Vygen met een zeer lang driehoekig blad, in vele vakken verdeelde vrucht, en een gele bloem.

Ficoides seu ficus aizoides Africana, triangulari folio longissimo, fructu multi-capsulari, flore luteo, minor. dat is: Kleine Afrikaansche Hottentots-Vygen met een zeer lang driehoekig blad, in vele vakken verdeelde vrucht, en een gele bloem.

Ficoides Africana, folio triangulari longissimo, flore aurco. dat is: Afrikaansche Hottentots-Vygen met een zeer lang driehoekig blad, en een goud-gele bloem.

Ficoides Africana, folio triangulari longissimo, flore purpureo. dat is: Afrikaansche Hottentots-Vygen, met een zeer lang driehoekig blad en een purpere bloem.

Ficoides Africana, folio triangulari longissimo, flore carneo. dat is: Afrikaansche Hottentots-Vygen, met een zeer lang driehoekig blad, en een lyfverfde bloem.

Ficoides, seu ficus aizoides Africana major procumbens, triangulari folio, fructu maximo eduli. dat is: Grote Afrikaansche Hottentots-Vygen, met een driehoekig blad, en een zeer grote eetbare vrucht.

Ficoides Africana, folio longo triangulari incurvo, purpureo caule. dat is: Afrikaansche Hottentots-Vygen, met een omgebogen lang driehoekig blad, en een purpere steel.

Ficoides Africana, folio triangulari recurvo, floribus umbellatis

obsoleti coloris, externe purpureis. dat is: Afrikaansche Hottentots-Vygen met een omgebogen driehoekig blad, en een bloem van een verouderde vyze couleur, die van buiten purper is, met een kroon.

Ficoides Africana, folio triangulari, flore flavescente. dat is: Afrikaansche Hottentots-Vygen met een driehoekig blad, en een geelachtige bloem.

Ficoides Africana, folio triangulari lanceato. dat is: Afrikaansche Hottentots-Vygen met een driehoekig spits stekelig blad.

Ficoides Africana, folio triangulari incurvo & dentato. dat is: Afrikaansche Hottentots-Vygen met een driehoekig gebogen en getand blad.

Ficoides Africana folio triangulari obtuso, in geminos aculeos abeunte, flore aurco. dat is: Afrikaansche Hottentots-Vygen, met een driehoekig flomp of bot blad in twee enden uitgaande, en een goud-gele bloem.

Ficoides Africana, folio triangulari, apice rubro, caule purpurascente. dat is: Afrikaansche Hottentots-Vygen met een driehoekigen aan 't end rood blad, en een purpere steel.

Ficoides seu ficus aizoides Africana minor erecta, triangulari folio viridi, flore intus aurco, foris purpureo. dat is: Kleine Afrikaansche opstaande Hottentots-vygen, met een groen driehoekig blad, en een bloem die van binnen goud-geel en van buiten purper is.

Ficoides seu ficus aizoides Africana minor erecta, folio triangulari glauco, flore luteo. dat is: Kleine opstaande Afrikaansche Hottentots-vygen met een graauw blad en een gele bloem.

Ficoides Africana frutescens perfoliata, folio triangulari glauco, punctato cortice lignoso, tenui, candido. dat is: Boomachtige Afrikaansche Hottentots-Vygen, met een graauw driehoekig blad,

en

en een gestipte houtachtige tedere witte schaal.

Ficoides Africana erecta, folio triangulari glauco, punctis obscurioribus notato. dat is: Opstaande Afrikaansche Hottentots vygen met een graauw driehoekig blad, met donkere stippen.

Ficoides Africana humilis, folio triangulari glauco, bullato, flore luteo. dat is: Lage Afrikaansche Hottentots vygen, met een graauw opgezwollen driehoekig blad en een gele bloem.

Ficoides Africana humilis, folio triangulari glauco, dorso aculeato, flore luteo. dat is: Lage Afrikaansche Hottentots vygen, met een graauw driehoekig blad, op den rug stekelig, en een gele bloem.

Ficoides Africana erecta, folio triangulari glauco & brevi, flore carneo. dat is: Opstaande Afrikaansche Hottentots vygen, met een graauw kort driehoekig blad, en een lyfverwige bloem.

Ficoides Africana humi. fusa, folio triangulari longiori glauco flore flavescente. Dat is: Op de aarde leggende Afrikaansche Hottentots vygen, met een lang graauw driehoekig blad, en een geelachtige bloem.

Ficoides, seu ficus aizoides Africana, folio tereti procumbens, flore purpureo. dat is: Op de aarde leggende Afrikaansche Hottentots vygen, met een langwerpige blad, en een purpere bloem.

Ficoides seu ficus aizoides Africana, folio tereti procumbens, flore coccineo. dat is: Leggende Afrikaansche Hottentots vygen met een langwerpige blad, en een hoog rode bloem.

Ficoides Africana, folio tereti, in villos radiatos, abeunte. dat is: Afrikaansche Hottentots vygen met een langwerpige blad, enz.

Ficoides Africana, aculeis longissimis & foliatis, nascuntibus ex foliorum alis. dat is: Afrikaansche Hottentots Vygen met zeer lange en gebladerde stekels, uit de

I. Deel.

scheuten der bladeren voortkomende.

Ficoides Africana repens & late virens, flore purpureo. dat is: Kruipende en levend groene Afrikaansche Hottentots vygen, met een purpere bloem.

Alle deze soorten van Hottentots-Vygen heb ik niet allen met myn eige oogen gezien, maar aan drie van dezelve menigmaal myn lust geboet, aangezien die met een rode en gele bloem zeer aangenaam en gezond zyn, om dat zy een weinig purgeren; edog wanneer een vreemdeling veel te gelyk daar van eet, zoo staat hy geschapen, van door de rode loop te worden aangetast.

Zy worden niet onbillyk Hottentots-Vygen genaamt, om dat deze menschen wel voornamelyk dezelve tot spys gebruiken, en de Europeanen die van hen hebben leren eeten. Men zou van alle deze en voorgaande gewassen nog veel kunnen melden, edog myn voornemen is niet, om een *Historia plantarum* te vervaardigen, behalven dat zulks hier ook myn werk niet is, zoude anders weinig moeite hebben gehad, om de plaats, en den grond, waar in zy best groejen, aan te tonen. De eerste mag de Lezer zelf zien, wie dezelve heeft beschreven, ik weet zulks niet, terwyl de Heren *Hermanus* en *Tournesfortius* de laatste of de *Ficoides*, afgehandelt hebben, op welken ik den Lezer wys.

Edog voor zoo veel ik uit de gemelde Auteurs heb kunnen zien, heeft niemand van den Amaquasboom alhier of van de zodanigen boom, die uit dat Landschap gebragt is, geschreven; weshalven ik my verplicht acht, om van den zelve met korte woorden gewag te maken. De inwoners alhier noemen den zelve *Keurboom*; dezelve schiet geweldig op, zoo dat hy in den tyd van twee jaren reeds tamelyk dik en ruim 8

Aanmerking van deze Vygen.

Worden met recht Hottentots-Vygen genaamt.

Amaquasboom.

of 10 voet hoog is. Deszelfs buitenste schors of bast is afgeschrauw, niet heel dik en tamelyk glad. De bladeren zyn niet heel lang en bleek-graauw. De bloem komt met appelbloesem zeer wel overeen, is witachtig rood, en ruikt ongemeen lieflyk. De vrucht bestaat in een peule, waar in 5, 6 of 7. langwerpige donkerbruine zaad korrels leggen, ontrent zoo groot als een erwt; die zoo bitter zyn als gal, en een t' zamen trekkende kracht hebben, waar door zy niet kunnen worden genuttigt. Zoo lang het hout groen is, is het ongemeen bros, maar droog is het hard en onbuigzaam; en geschilt, heel niet wormachtig. Des zomers een tak afgebroken of de gantsche boom om ver gehakt werdende, vloeit een zeer heldere gele gom daar uit, die stolt en hard word. Hy schiet geen diepe wortels, maar zeer breed en wyd uit. En worden zy niet om de Wynbergen en tuinen geplant, om dat derzelder wortels byna al het zap tot zich trekken, en aan de andere bomen benemen. Deze bomen worden niet oud en ook niet zeer dik; en heb ik zeer dikwyls gezien, dat hy na verloop van tien of twaalf jaar verdort was, in welken tyd deszelfs dikte zich ontrent een voet in den omtrek uitsprekte.

Behalven dezen Amaquas-boom geloof ik niet, dat iemand van het kreupel-hout alhier, zynde een krom laag gewas met veel takken, gewag heeft gemaakt. Het zelve heeft brede dikke ruwe bladeren, byna als die van een appelboom. De schors is dik en hobbelig, en word door de Looyers alhier gebruikt, tot het bereiden van leder. De Barbiers maken ook een poeder voor de Rode loop of *pulverem contra dysenteriam*, van dezelve. Het hout is week, en draagt de boom en andere vruchten dan zaad, op de maniere van een Denne- of Pynboom, waar door hy ook aangeteelt of ver-

meerdert word. Dezelve verstrekt een iegelyk tot brandhout. Waar door het echter komt, dat dit hout zoo laag wast, daar van oordeelt *Dapper in Afrika pag. 614* niet onbillyk, dat de gruwzame stormwinden den hogen wasdom beletten, en zy aldus zeer kreupel en takkig blyven.

Eindelyk is hier ook een gewas, 't welk naar het bericht van den meergemelden Tuinman, tot de *Ficoides* wel mag worden gerekent. De Hottentotten noemen het *Canna*, en houden het in zeer grote waarde. De Vader *Tachart* in zyne Siamfche reis *pag. 12* zegt: Dat het naar allen schyn de beroemde wortel is, die door de Chinesen *Guifeng* genaamt word. Want zegt hy, de Heer *Claudius*, geweze Tuinman aan de Kaap, heeft dezelve in China gezien, en verzekert, dat hy twee gewassen daar van alhier gevonden heeft. Het zy hoe 't zy, het is zeker, dat dit gewas alhier aangeetroffen, en van de Hottentotten veelvoudig gebruikt word; namelyk in een tyd van vrolykheid, gelyk in 't toekomende zal worden gemeld. Derhalven doen zy grote moeite, om het van de Europeanen te bekomen, aangezien zy het van andere *Ficoidibus* niet wel kunnen onderscheiden.

De Europeanen, welke dit gewas kennen, trekken het met de wortel uit, laten het drogen, en ook zelfs een weinig rotten, zoo dat zy van een grote plant niet heel veel behouden, en bewaren het voor de Hottentotten. Ik heb het wel in de hand gehad, maar nooit daar van gekaauwt, uit vrees van dol en gek te worden, en kan ik derhalven verder niets daar van melden.

Daar zouden nog wel heel veel gewassen zyn, die ik gezien heb, edog ik sta in bedenken, of ik dezelve hier wel zal derven inlassen, om dat hare rechte namen my onbekent zyn. Onder dezelve behoort

Het hout.

Zyne wortels.

Kreupel-hout hoe het is.

Kanna w
van ge
was.

De Hottentotten hebben 't gaarn.

Waar toe de Europeanen h gebruikte

Stinkhout
waaron
aldus ge-
naamt.

hoort het Stinkhout alhier, 't welk verarbeid, een recht elendigen stank van zich geeft, offchoon het zeer fraai gevlamt hout is, dat tot allerlei schragen, tafels en ander huisraad bequaam is, wyl het naar verloop van tyd dezen reuk verliest. Het zyn bomen, ontrent zoo dik en hoog als Eikebomen en hebben grote drie vinger brede bladeren. Men gebruikt het hout ook met veel voordeel en byzonder nut, tot allerhande geneesmiddelen, waar van nogtans hier niet veel tyd is te spreken. Daarenboven zouden de vreemde gewassen, alhier geplant, hier nog moeten worden ingelyft, als myne belofte zonder uwe belediging wilde of konde volbrengen, edog vermids dit Hoofdstuk buiten dat genoeg is uitgedyd, zal ik het voor ditmaal laten berusten, en de vreemde gewassen tot een ander tyd sparen.

Schry-
r heeft
twyls
lruiken-
oorden
orgereift

Ik moet nog maar alleenlyk melden, dat ik altoos met groot vermaak denk, om de tochten die ik zomtyds landwaarts in gedaan heb, door dien ik telkens in zeer veel dalen een zodanigen liefelyken reuk ontmoete, dat ik my dikwyls verbeelde, dat ik niet in 't open veld, maar in een welgestelde Apothekers-winkel was, te meer vermids de reuk menigmaal een half quartier uurs duurde, of schoon ik niet een oogenblik vertoefde, welke liefelyke reuk buiten twyffel van de aangename bloe-

men, kruiden en andere heefzame gewassen moet gekomen zyn.

Voor 't overige 't geen de Heer *George Meister* in zynen *Oriëntaalschen Konst en Lust-Tuin pag. 22.* meld, derf ik hier met 't grootste recht, edog eenigzins verandert, van hem lenen, en met waarheid zeggen, dat ik byna geen oord in de waereld heb gezien, welke de Natuur, Gods dienstmaagd, frajer en beter gelegentheid tot het aanleggen van voortreffelyke waterwerken, als de Kaap de Goede Hoop, heeft medegedeelt. Want in plaats dat men in Vrankeryk het water met bovenmatige kosten eenige mylen ver na het vermaartste Koninglyk Lusthuis Versailles heeft moeten leiden, zoo zoude aan de Kaap met weinig moeite op ontrent 3 of 400 schreden het schoonste en gezondste water van den hogen Tafelberg met zeer geringe kosten in en door den weergalozen tuin van de Illustre Compagnie, ja door de gantche Stad *Bonne Esperance*, en niet minder in de vesting van dien zelve naam kunnen worden gebragt, zoo dat de hoofdbuizen en fonteinen zeer hoog gaan zouden. En aldus sluit ik voor ditmaal, verzoekende, dat myn eenvoudig bericht van de Kaapsche gewassen niet qualyk mag worden geduid, terwyl ik voor 't overige ben en blyve, enz.

Besluit van
dit Hoofdstuk.

XVII. HOOFSTUK.

Alphabetsche Beschryving van de uitheemsche Bloemen, Wortelen, Kruiden enz., welke aan de Kaap de Goede Hoop zoo goed als in haar Vaderland groejen.

De Schryver wil jegenswoordig de uitheemsche Gewassen beschryven. Aan de Kaap aard alles 't geen elders groeit. Dennenbomen wassen aan de Kaap sterker als in Duitschland. Europeansche Zuurving groeit sterk aan de Kaap. Wanneer de Amerikaansche Aloë aan de Kaap bloeit. Chinesche Rozen. Haar Bloemen. Amandellbomen schieten snel aan de Kaap op. Amerikaansche Ananas. Drie soorten van dezelve, en hoe die zyn. Hoe deze vrucht word verplant. Peterzelie krygt aan de Kaap harde wortels. Zuiker riet, hoe het is. Aspergie is 'er overvloedig aan de Kaap. Rode en witte Beete of Biet. Bloemkool word zeer veel aan de Kaap gezaait. Grote Kool. Verscheide soorten van Camfer. Camferbomen aan de Kaap. Hennip, waarom dezelve aan de Kaap word gebouwt. Angelieren aan de Kaap. Kancel-boom. Deszelfs bloem en vrucht. Waarom de sebors in malkanderen gerolt is. Zeer grote Kastanie-bomen aan de Kaap. Gemene Ajain. Kerze-bomen. Kervel. Donker-bruine Erwtten. Articiokken. Indische Klim. Hazelaars. Paanwe-staart, Gewas. Gemene Komkommers. Passie-bloem. Welke vrucht dezelve aan de Kaap draagt. Verscheide soorten van Kauwoorden. Cypress-boom. Korenbloem. Witte Klaveren. Indische grote stinkende Datura. Zyn om redenen uitgeroeit. Verscheide soorten van bomen. Menigerhande soorten van Vygen. Gemene Venkel. Aardbezien worden groot aan de Kaap. Turksche Turw of Koorn. Fulli Magri, Gewas. Fulli Erwanne, gewas. De Kaapsche Vrouwen beminnen deze drie bloemen. Gemeen Hollandsch Gras is schadelyk. Aal-ezien-bomen. Indische Appelbomen. Zomer en Winter-Gras. Hyacinthen. Endrzie. Genever-bomen zyn nog raar aan de Kaap. Byzonder Gewas van Madagafcar. Indische Goudboom. Deszelfs Bloem. Allerhande Tuin-salade. Laurier-bomen dragen aan de Kaap geen vruchten. Verscheide soorten van Stok-violetten. Lelie of Keizers-kroon. Gemene Majoraan. Verscheide soorten van Appelbomen. Queden worden zeer groot aan de Kaap. Citroen-bomen. Zoete en zuure Limoen-boom. Daar van zyn gantsche wandelwegen beplant. Pompelmus. Portugesche Sinas-Appelen. Granaat-appel-bomen. Marum uit Sirie of Candie. Tuin-Melisse. Spaansche Meloenen. Tuin-Kruisemunt. Duitche Misselboom. Zwarte Moerbezien-boom. Roomsche Myrthe-boom. Witte en gele knollen. Witte Narcissen. Indiaansche Waterkerze. Gemene Olkervote-boom. Gerlakte Bazilicom. Tamme Olyf-boom. Waarom de Olyf-bomen aan de Kaap uitgegaan zyn. Peonien. Dadelboom. Tuin-Mankop. Pastinake, Pmksternake of tamme Moren. Indische Water-Meloenen. Perzike-bomen dragen overvloedig vrucht. Wilde Pek of Vynboom. Calcentsche Peper. Indische Pislacie-boom. Pruime-boom. Tamme Peerebomen dragen veel Peeren. Gemene Eike-boom. Peperwortel. Gemene Peperwortel. Dubbelde Rozen. Nog een soort van Rozen. Tamme Rosmaryn. Tamme Wynruit. Zevenboom. Salie Vlier. Winter-koorn. Zomer-koorn of Rogge. Spinagie. Tamarisse-boom. Tamme Dragon. Winter-Tarwe. Tulpen, Waarom niet veel aan de Kaap. Arbor Tulpifera. Wynstok. Maart-violetten. De Schryver eindigt deze materie.

De Schryver wil tegenwoordig de uitlandse gewassen beschryven

VAn de Afrikaansche gewassen, die in 't land zelf groejen, heb ik laatst zoo veel bericht medegedeelt, als ik nodig geacht heb. Ik zoude als toen de geboorte plaats van ieder plant of boom

en verscheide andere omstandigheden met weinig moeite daar by hebben kunnen voegen, edog uit vrees, van u door myne wydlopigheid te vervelen, heb ik zulks niet gedaan. Jegenswoordig zal ik nog

nog verhalen, 't geen van de uitheemsche en hier zoo goed als in haar eerste geboorte plaats groeiende gewassen, waar te nemen is, ten einde daar uit te klaarder blyke, dat deze oord aan volkome vruchtbaarheid niets ontbreekt.

Om zulks werksellig te maken, zal ik geene zonderlingen omstandigheden van noden hebben, om dat ik reeds overlang als ter loops heb gezegt, dat hier alles wast, 't geen elders in de gehele waereld en in alle deszelfs delen groeit, bloeit, en vrucht draagt. Onder tusschen heb ik nodig gehad, om myn voorgeven met het by brengen van allerhande gewassen te sta- ven.

Zulks zal best kunnen worden gedaan, wanneer ik de voorgaan- de schikking houde, en ieder soort zoo wel in 't Duitsch als in 't Latein noem, daar het nodig is, dienstige aanmerkingen daar by voeg, en de Europeaansche, buiten dat reeds genoeg bekend, enkelijk met hare blote namen aan- roer.

Dienvolgens zeg ik, dat in den treffelyken wel aangelegden gro- ten tuin van de Illustre Compagnie, en in zommige andere tui- nen aan de Kaap, zoo wel van de Europeaansche, Aziatische als A- merikaansche gewassen, beide en uit vermaak en uit voordeel de volgende worden aangetroffen.

Abies. Dat is: Die in Duitsch- land t'over bekende en overvloed- ige groeiende Denneboom, wel- ke herwaards gebragt en in dezen tuin is geplamt, om denzelven daarmede te verciereu, en in 't toekomstige meer daar van aan te queken, en het gebrek aan hout daar door weg te nemen. Men wacht nog dagelyks na de vruch- ten, waar na ten eersten een groot stuks lands daarmede zal worden gezaait, om dat zy ruim zoo weel- derig staan, als in Duitschland zelf, zynde de twee bomen, wel-

ke behouden hier zyn gebragt, binnen den tyd van 20 jaren ruim 36 of 40 voet hoog opgeschoten, en daarbenevens tot een tamelyke dikte gekomen, aangezien zy hier geplamt, naauwlyks 3 voet hoog waren.

Acacia Americana, foliis Colu- tae Scorpioides leguminosa, siliquis echinatis. Dat is: Amerikaansche Acacia, met bladeren van Lom- baarsche Linse, en stekende peult- jes van Scorpioides Kruid.

Acetosa bortenfis. Dat is: Eu- ropeaanschen 'Tuin-Suuring; wel- ke hier is geplamt, om den sche- pen een verversteking te verstrek- ken, voornamelyk den genen die aan de Scheurbuik krank leggen. Afgesneden groeit dezelve ten eersten wederom, zoo dat men in een jaar zeer dikwyls van een plant zyn genoeg nut en voor- deel hebben kan.

Allium Sativum & *bortense.* Dat is: Europeaansche Zaadragende Knoflook, die zeer sterk aange- queekt, en tot ingelegde visschen en andere spys gebruikt word.

Alnus rotundifolia, & glutinosa viridis. Dat is: Europeaansche rondbladige groene en Kleverige Elzenbomen, waar van de wan- delwegen worden beplant.

Aloë Americana Sobolifera. Dat is: Amerikaansche zich zelf voortplantende Aloë, die zoo veel jongen maakt, dat men ge- noodzaakt is, om ze als onkruid uit te roejen. Ik heb dezelve dik- wyls en op verscheide oorden zien bloejen; en hoewel het algemeen gevoelen is, dat zy alle 50 jaren maar eens bloejen, zoo heeft zulks hier geen gevolg, door dien zy ten langsten binnen 6, 8, of 10 jaren weder bloeit of schoon geen Kunst daar aan geoeffent word.

Althea Indica seu Rosa Sinensis. Chineesche Rozen. Dat is: Sineesche Rozen. Dezel- ve word van de Portugeezen *Ful- li Sappates* genaamt, en zien 'er bykans uit als Aalbeziëstruiken, en hebben

Europe-
aanische
Suuring
groeit sterk
aan de
Kaap.

Wanneer
de Ameri-
kaanische
Aloë aan
de Kaap
bloeit.

Chineesche
Rozen.

Aan de
ap. aand
es, dat
lers
beit.

Dennebo-
om waf-
aan de
ap. beter
in
itsland.

hebben ook feiner zulke bladeren. Ten opzigt van de bloem zyn 'er verfcheide zoorten; te weten witte en geele, dubbelde en enkelde. Van de rode maken de Portugeezen een zeer fchone zwarte verf, en noemen dezelve *Fulli Sappates*, om dat zy de Schoenen daarmede zwart maken. De groene bladeren worden tot 't baden gebruikt, om 't hoofd daarmede te waffen, door dien zy zoo wit fchuimen als zeep; dezelve nemen ook wel wit van eieren, om dat zy niet gaarn met zeep aan 't hoofd komen. Deze Struiken worden gebruikt tot het bezomen van bloem-ftukken, in de tuinen, zoo als alhier in den tuin van de Illufre Compagnie insgelyks gefchied. *Amygdalus*, of Amandelboom, van allerhande zoorten, met zachte en harde fchalen, als mede zoet of bitter van fmaak. Zy groejen hier van een pit zeer fchoon en weelderig; zoo dat men daar van zelfs in 't derde jaar weder vruchten inzamelen en afbreken kan. Men kan ook van afgefneede en in de aarde geftoke takken jonge bomen telen of aanqueken, en verzekert zyn, dat zy wortels fchieten en vruchten geven zullen. En zyn 'er van deze bomen reeds zoo menigvuldig en veel aangewonnen, dat 'er hele ftreken lands daarmede zyn bezet, die alle rykelyk vrucht dragen.

Ameri-
kaaniche
Ananas.

*Ananas five Carduus Brasilia-
nus, folus Aloës.* Dat is: Amerikaanfehe Ananas, of Brazielfche Diftel, met Aloë-bladeren. Dit gewas is in den beginne uit Amerika naar Ooft-Indie, en van daar herwaards gebragt en aangequeelt. Daar van zyn drierhande zoorten, namelyk: *Jajama*, *Benjama* en *Jajagna*. De eerfte is de grootfte, de befte, en aangeaanfte van fmaak, en van binnen gedachtig; de tweede en derde zyn van binnen witachtig, en beide veel flechter dan de eerfte. Alleen is tuffchen haar dit onder-

feheid, dat de laafte een Rynfche wyn fmaak heeft. Alle drie zoorten zyn met takken en ftekels; de eerfte en befte is ontrent anderhalve fpan dik en lang, de couleur van buiten is rood en geelbruin. Wanneer de vrucht ryp is, en men zyne luft daarmede wil boeten, fnyd men dezelve in fchyven als een Komkommer of radys, laatze in verfch pompwater ontrent een quartier-uurs uittrekken, en eetze vervolgens met goede oude Rynfchewyn en zuiker, wanneer ze zeer lekker van fmaak zyn, byna als de Europeaanfche Aardbeien. Men legtze ook in geheel of aan ftukken gefneden, met zuiker zoo als de noten, of andere koftbare dingen, en bewaart ze zeer lang. Deze vrucht heeft een kroon, welke afgefneeden en geplant, onfeilbaar weder een andere vrucht voortbrengt, waar van men zich het volgende jaar bedienen kan. Ondertuffchen is nodig, dat men op de onrype een wakent oog houd, ten einde dezelve door ontuchtige of onnutte vrouwluiden niet afgebroken en tot het afzetten of afdryven van hare vrucht werden gebruikt, zoo als helaas! dikwyls pleegt te gefchieden.

Hoe de
vrucht
voortge-
plant w

Apium hortense feu Petroselinum vulgò. Dat is: Tuin-Peterfelie, die uit Holland hier is gebragt, en als nu in een zeer grote menigte gevonden word; ondertuffchen is dezelfs wortel zoo goed en malfch niet als in Europa, maar word zeer ras zoo flokkig en hard, dat ze niet kan worden genuttigt.

Peterfel
krygt a
de Kaa
harde w
tels.

Arundo Sacharifera. dat is: Indifch Zuiker-Riet, 't welk dat van Duitfchland zeer na by komt, en byna zulke fcherpe bladeren heeft; weshalven niet nodig is, om alhier veel daar van te melden, te meer vermids het van velen reeds overvloedig befchreven is. Wie ondertuffchen luft heeft om van het zelve iets meer te lezen, zie

Zuiker-
Riet.

zie by *Francisci* in zynen Oost- en West-Indischen Staats en Lust-Gaarden pag. 260. seq., na, zoo zal hy van deze materie een uitvoerlyke en omstandige naricht van allerhande soorten, uit vele Schryvers by malkanderen, aantreffen. Gelyk dan voornamelyk pag. 263. a van 't hier groeiende Bamboes Riet gewag word gemaakt, 't welk zoo hoog opschiet als 't hoogste huis hier pleegt te zyn; zonder echter dat hy daarby voegt, dat het van binnen hol is, en dat de eerste uitspruitzels afgesneden en tot *Bamboes Atjar* gebruikt worden; waar van hier veel konde worden gezegt, indien de tyd en gelegentheid zulks toelieten.

Asparagus sativa seu bortenfis. dat is: Tuin- of Tamme-Asperfie, waar van ik hier ook niets meld, om dat in myn voorig Hoofdstuk reeds hebbe gezegt, dat daar van een ongelovelyke menigte alhier word gevonden, die in dikte, groote en overige hoedanigheid de Europeaansche niet behoeft te wyken.

Beta rubra & alba, radice rapa. dat is: Rode en witte Biete met een wortel op de maniere van een knol. De Hollanders hebben dezelve aan de Kaap gebragt, en winnen daar van jaarlyks een tamelyke menigte, waar mede zy de af en aanvarende schepen verzien, en aan dezelve verkopen, om op reis te nemen, zynde op zee een zeer goede duurzame gezonde verversching, voornamelyk ingelegt en in Azyn bewaart, zoo als in Europa genoegzaam bekend is.

Batatas - Wortelen zal ik hier maar bloot noemen, om dat derzelve beschryving en 't geen verder daar toe dient, reeds in een van myne voorgaande Hoofdstukken medegedeelt is. En enkelyk zeggen, dat ze van de kruidkenners voor een soort van *Convolvoli Indice Orientalis* of Oost-Indische Winde, gehouden,

I. Deel.

en door de Indianen *Inbame* genaamt worden.

Brassica alba & rubra, capitata & non capitata, item florigera. dat is: Witte en rode sluitkool, gemene Boer-kool, als mede Bloemkool; die insgelyks door de Hollanders hier gebragt is, en zeer menigvuldig word geplant, zoo dat de schepen een ryken voorraad daar van opdoen, en de inwoners tot haar onderhoud genoeg overhouden kunnen. Voornamelyk word alle jaar zeer veel Bloemkool gebouwt, in zout water ingelegt, en vervolgens by vaten na Batavia, Ceylon, en andere Indische steden verzonden. De witte Sluitkool valt hier veel groter als in Duitschland, aangezien ik 'er veel heb gezien, die ruim 40 pond zwaar waren. Daarenboven is de rode ook beter, en by gevolg groter en zwaarder, dan die doorgaans in Duitschland gevonden word.

Bloemkool word overvloedig gebouwt.

Camphoraria seu Camphorifera arbor, ex qua Camphora officinarum. dat is: Camfer-boom waar van de Camfer komt, die in de Apothekers-winkels gebruikelyk is. Van dezelve zyn 'er vierderhande soorten, waar van het groot eiland Borneo de beste levert. Die van Sumatra, Sunda, China en Japan word minder geacht, als de eerste. De bomen schieten hier snel en weelderig op, en worden zoo hoog en dik als een Noteboom. De bladeren zyn gras-groen met veel aderen, byna als die van een kanceelboom; onder echter zyn ze afchgrauw. De bladeren aan stukken gewreven geven zulken sterken reuk als de Camfer zelf. Deze echter is een gom, die witachtig uit het middelste pit of merg van den boom quelt en stolt of by malkanderen loopt; hoewel de Japanezen dezelve ook uit de wortelen der bomen distilleren, die nogtans op verre na zoo goed niet is, dan die op 't eiland Borneo valt. Voor 't overige

Verscheide soorten van Camfer.

R r

is

is het hout van deze bomen zeer week, en kan door den wind zeer licht beschadigt en de takken afgescheurt worden.

Cannabis sativa & *erratica*. dat is: Tamme en wilde Hennip, welke hier zeer weelderig met een houtachtigen stam groeit. Dezelve aard zeer wel, word echter alleenlyk voor de Hottentotten geplant, om dat die de bladeren en het zaad gebruiken, en onder den Tabak mengen, 't welk zy Poespas noemen, en roken zy dezelve onder den tabak, ten einde om te eerder dol in 't hoofd en vrolyk te worden, gelyk te zyner tyd omstandiger zal worden verhaalt.

Carduus Benedictus sive Cnicus silvestris hirsutior. dat is: Cardio-Benedict of wilde ruige Saffraan. Dezelve aard hier ongemeen wel, en verstrekt den zeevaarders en inwoners beide, als zy onpasselyk zyn, een byzonder goed hulpmiddel.

Caryophyllos hortensis. Of: Angelieren, Ginoffelbloemen, Testebloemen of Violetten van allerhande couleuren, uit Holland hier gebragt, groejen alhier in zodanige menigte, schoonheid, en liefelyken reuk, dat zy voor de Europeaansehe geenzins behoeven te wyken.

Cassia Cinnamomea, b. e. Cinnamomum sive Canella Ceylonica. dat is: Kancelboom; door de Inwoners van Ceylon *Kancel* of *Curdo*, door de Malakkers *Cuytman*, en door de Malabaren *Cumea* genaamt. Hy groeit zoo hoog, als een Spaansche Olyfboom, en de bladeren komen met die van een Laurierboom tamelyk overeen. Hy krygt een witte bloem, waar op een vrucht volgt, bykans als een zwarte olyf, die uit Portugaal komt, of om beter te zeggen, als een bakelaar. De boom heeft twee schorzen, waar van de buitenste weg gedaan en de tweede in vierkante stukken afgeschilt, in de

zon gelegt, gedroogt, en als kaneel gebruikt word. Eer en alvorens deze bast droog is, is dezelve donker-groen; edog door de hitte van de zon verliest zy zich en komt in deszelfs plaats de bruine te voorschyn; gelyk dan ook door de doordringende hitte de gantsche schors krult, als of ze gerolt was. Door dit schillen bederft de boom zelf niet, maar krygt wederom eene andere schors, die na verloop van drie jaren, andermaal kan worden genuttigt, waarbenevens de laatste altyd krachtiger en beter als de eerste is.

Castanea Sylvestris. dat is: Kastanie-boom, die uit Duitschland herwaards is gebragt, en zeer wel groeit. Ik heb in Duitschland nooit genen gezien van zodanige hoogte en dikte, dan die in den tuin van de Illustre Compagnie staan, aangezien dezelve zoo ongemeen dik en hoog zyn, en hare takken zoo wydt uitstrekken, dat 6 van die bomen een morgen land beslaan, waar onder men voor regen en wind beschut of vry is. De vruchten die jaarlyks in grote menigte aan die bomen groejen, blyven niet lang goed, maar worden ras taai en onaangenaam van smaak.

Cepa vulgaris. dat is: Gemene Ajuin, alomme zodanig bekend, dat ik onnodig acht, om iets meer daar van te melden, dan dat het zaad uit Holland herwaards is gebragt, en nog jaarlyks gezonden word; de rede hebbe ik reeds in een van myne voorgaande Hoofdstukken gemeld.

Cerasus varii generis. dat is: Allerhande kerse bomen die insgelyks uit Holland herwaards zyn gebragt, en zeer schoon staan; edog heeft men hier het ongemak, dat de menigte der kleine vogels de rype vruchten schadelyk zyn, zoo dat men niet veel daar aan vind, als zy op 't best behoorden te zyn.

Hennip
vaarom
he aan de
Kaap word
gebouwt.

Vele An-
gelieren
aan de
Kaap.

De Kancel-
boom

Zeer g
Castan
bomen
de Kaap

Gem
Ajuin.

Kervel. *Chicorophyllum sativum*. dat is: Zaad - dragende kervel, die uit Holland gebragt, en alhier gezaait en geplant is.

Donker-aine wten. *Cicer Sativum*. dat is: zaad dragende Erwtten, zoo wel grote en kleine, zoo als ze in Europa groejen, dat is, gemene en zuiker-erwtten, een soort, die eenigzins groter als de zuiker-erwtten is, en van buiten donkerbruin uitziet, en doorgaans Graauwe Erwtten genaamt worden. Deze laatsten overtreffen de eersten in smaak, en zyn zeer gezond en goed om te eeten; 't geen verder alhier zoude aan te merken zyn, heb ik reeds in myne vorige Hoofdstukken aangehaalt.

Articiok- n. *Cinara hortensis, foliis non aculeatis*. dat is: Articiokken met bladeren, die niet stekelig zyn. Men heeft ze insgelyks uit Holland hier gebragt, en vind dezelve byna in alle tuinen in een grote menigte; wordende jaarlyks vele stoelen ingelegt, en naar Indien gezonden.

Indiaan- te Klim. *Clematis ederacea Indica, foliis subrotundis, flore rubente*. dat is: Indiaansche Klim, met ronde bladeren en rode bloemen. Van deze en de Passie-bloemen zyn heel grote zomerhuisjes zeer treflyk en aangenaam in den tuin van de Illustre Compagnie bedekt, zoo dat men voor een tamelyken regen daar onder droog zitten kan.

azelaars. *Corylus sativa*. Of Hazelaars, die uit Duitschland en andere landen hier gebragt zyn, en ongemeen wel aarden en vrucht dragen. Men vind ze nog in zeer weinig tuinen, om dat zy onlangs hier gekomen zyn; hoewel men reeds uit de vruchten ziet, dat zy zeer wel aan te queken zyn.

aauwe- dat. *Christa Pavonis*. dat is: Paauwe-staart, door de Portugezen *Fuly Pavan* genaamt; zynde een fruik 6 of 7 voet hoog. Men zet dezelve rondom de tuinen in plaats van heggens. De bladeren

I. Deel.

zyn ontrent als die van een Tamarindenboom; en de bloem komt met Riddersporen overeen, waar van eene soort rood en de andere geel is, waar op een kleine vrucht op de wyze van veldpeultjes volgt, die donkerbruin is.

Cucumis vulgaris. dat is: Gemeene Komkommers, uit Europa hier gebragt, die in grote menigte worden gebouwt, en alhier veel gezonder zyn als in Duitschland, aangezien men een goede portie tot zich kan nemen, zonder vrees, dat zy aan de gezondheid nadelig zullen zyn.

Komkommers aan de Kaap gezont.

Cucumis flos passionis dictus. Of: Passie-bloem uit Amerika hier gebragt, die tot cieraad en bedekking van Weesjes, zoo als hier voren reeds is gezegt, gebruikt word. Hoe 'er deze bloem uitziet, is onnodig, om met veel omstandigheden te beschryven, om dat zy buiten dat in Europa genoeg bekend is. Ondertusschen is alhier ontrent deze bloemen dit onderscheid, dat zy gebloeit hebbende, een vrucht daagen, die zeer goed is te eeten, mids dat men dezelve niet overryp moet laten worden, om dat ze dan waterachtig word en verrot.

Cucurbita lagenaria & rotunda. Verscheide soorten van Kauwoorden. dat is: Kauwoorden als een flessche en die gantsch rond zyn, die men deels uit Europa, en ook uit Indien gebragt en alhier geplant heeft. De minsten worden van de inwoners genuttigt, terwyl men een tamelyke menigte aan de schepen verkoopt; en door dien dezelve uit Indien goed in Holland kunnen worden gebragt, nemen de schepen een goeden voorraad daar van met zich, en bedienen zich daar van, wanneer alle hare groene kruiden, kool, knollen enz., ten einde zyn.

Cupressus ramis expansis. dat is: Cypressseboom met uitgestrekte takken, welke de inwoners zoo wel uit Europa als Indien beko-

Cypressseboom:

men, en aangequeekt hebben; van dezelve worden pyramiden gefchoren, en aldus de takken niet weinig gefnuikt.

Cyanus Segetum & *hortensis*, flore albo, coeruleo, &c. dat is: Wilde en tamme zoo wel witte, blaauwe, als vleesch verfte koornbloem, met het koren hier gebragt en gezaait. Zommigen zyn in den tuin van de Illufre Compagnie gezaait, en hebben een dubbelde bloem, ruiken wel, en ftaan ongemeen aangenaam onder andere bloemen.

Witte klaveren, waarom gade Knapge-
voot.

Cytifus arvensis, of witte klaveren, die uit Holland hier gebragt en gezaait is; ten dele om te zien, of die wel zoude groejen; en ook om voor de kalveren een weide te hebben, als het gras alomme door den vernielende heftigen Zuid-Ooften wind weggeveegt is. Derhalven hebben zommige een goed ftuk lands daar mede bezaait, en geen berouw van deze hare moeite gehad; des niet tegenftaande heeft men bevonden, dat van 't jong zaad niets is voor den dag gekomen, en dat diezelve wind nadelig geweest is.

Grote Indifche ftinkende Datura.

Datura feu Stramonia Indica major foetida, poma spinofa oblongo. dat is: Stinkende grote Indiaanfche Datura, met een doornige langachtige vrucht. Dezelve is uit Indie hier gebragt, geplant, en wel voort gekomen; en hebben vele vruchten donkerbruin zaad op de maniere van Linze gedragen. Ondertuffchen is de gemelde Tuinman wegens zeker verval te rade geworden, om deze bomen uit te roejen; uit vrees, dat meer ongemakken daar uit moeten worden veroorzaakt. Ik ben niet van voornemen, om het voorgevallene te verhalen doordien zulks insgelyks nadeel zoude konnen na zich flepen.

Verfchelde soorten van Bonen.

Faba leguminofa. Of: Bonen van allerhande zoort en grootte, die uit Europa herwaards zyn gebragt, en waar van reeds voor

heen gewag gemaakt is. Onder anderen heeft wylen de Hoog Edele Heer Gouverneur Louis van Affenburg een zoort van lange gefpikkelde bonen uit Brazil met zich gebragt, die zeer aangenaam om te eeten zyn, en zeer wel aarden. Men heeft hier ook zwarte bonen van Madagascar, welker peulen een fpan lang, en de vruchten zoo lang als een lid van een vinger zyn, die insgelyks zeer wel waffen; waar door andermaal blykt, dat ook deze vruchten uit allerlei landen zeer fchoon opkomen.

Ficus communis Indica, &c. Dat is: Allerhande zoorten van vygen, zoo wel gemene als Indiaanfche, waar van alomme in de tuinen gantsche vakken beplant zyn; zoo dat men zyne luft zeer wel daar aan boeten, en niet droge maar groene, verfche, en recht rype van de bomen plukken, en zonder het minfte gevaar eeten kan. Onder anderen vind men hier een kleine zoort, die naauwlyks zoo groot is als een Okkernoot. Zy is van buiten heel donker-rood en van binnen gantsch hoog rood. De boom is de grootfte en fraaifte, van alle vygebomen, en deszelfs bladeren komen met die van een Wyngaard tamelyk overeen. Van de vygen, die Piffang worden genaamt, heb ik reeds in een van myne voorgaande Hoofdstukken een omftandig naricht medege-deelt, daar ik den Lezer hene wys.

Men-
hande
zoort
van Vy

Ficoides feu Ficus Americana, Cerec effigie, Spinofa & angulofa. Dat is: Amerikaanfche Vygeboom met een gedaante van Cereus, met veel flekels en angels. Ik heb nooit vruchten daar aan gezien, kan derhalven ook niet daar van melden. Ondertuffchen weet ik zeer wel, dat een blad aan ftukken gefcheurt, witte zap als dikke melk daar uit loopt, die als lym aan de vingers kleeft en vervolgens gantsch zwart word, wes-
halven

halven ik van gevoelen ben, dat van deze vygen niet al te gerust te eten is. Edog zulks laat ik anderen onderzoeken.

Gemene Venkel.

Feniculum vulgare germanicum. Of: Gemene Venkel uit Duitschland; dezelve groeit hier als nu langs alle wegen en in de tuinen zoo menigvuldig, dat men schier genoodzaakt is, om dezelve als onkruid uit de tuinen te houden.

Aard-bezienkruid.

Fragaria fereus fraga rubra. dat is: Aard-bezienkruid met een rode vrucht. Dit is insgelyks een Europeaanfche plant, en word als nu in alle tuinen zoo menigvuldig aangetrossen, dat men geen rede heeft, om over hare schaarsheid en magerheid der vruchten beide te klagen. Ik zelf heb 'er dikwyls genuttigt, die veel groter als een tamelyke hazenoot of als een lid van een duim waren; daarenboven heb ik op het Landgoed *Verre gelegen* een boom gezien, welke diergelyke vruchten droeg, die echter veel groter en geuriger waren dan de eerste, aangezien dezelve de grootte van een Okkernoot berykten.

Turksch koren.

Fruementum Indicum Saracenicum. dat is: Indiaansch Turksch koren: 't welk in Europa t'over bekend geen verdere beschryving van noden heeft, zoo dat ik alleenlyk zal zeggen, dat het alhier *Mays* genaamt word.

Fulli Magri.

Fulli magri is een Heester van de Portugeezen aldus gedoopt. De Malleyers geven haar den naam van *Malludi Suffum*; en de Italianen begroeten haar met dien van *Jasmin delmin*; zy wast als een Kruisbezieë struik; heeft eenigzins groter bladeren als een kerzeboom, en een bloem, die dikwyls dubbelt komt. Dezelve is wit als Jasmyn, en zyn beide van een ongemeen lieffelyken reuk. Weshalven de Indiaansche wyven die aan een draad rygen, en in de hairen vlechten, terwyl

wederom anderen oly daar van maken, en het hair daar mede smeren, ten einde om aangenaam te ruiken.

Fulli Einzwanne, is een Heester of boom, van de Malleyers *Pat-schau* genaamt en van Batavia herwaards gebragt. Dezelve wast zelfs in 't woeste veld, maar word wegens den lieffelyken reuk der bloemen, in de Lust-tuinen verplant. De bloemen zyn geelachtig, en de bladeren als een ster, die ongemeen aangenaam ruiken. De stam des booms groeit ontrent 12 voet hoog, en heeft bladeren als de Guabbes of Guajabos-boom, edog eenigzins kleinder en smalder.

Fulli Einzwanne was voor een gewas.

Fulli aros brancho is insgelyks een boom, van de Portugeezen aldus gedoopt; door de Malleyers werd hy *Pelet Settangan* genaamt, en groeit zoo hoog als een man; hy heeft witte en gele bloemen, gantsch dubbelt, als de *Mosfa Sinensis* of *Fulli Sappates*, en bladeren van een appelboom. De bloemen ruiken zoo lieffelyk als een welruikende Narcisse.

De Kaapsche vrouwen beminnen deze drie soorten van bloemen zeer; en zyn geweldig in haar schik wanneer zy gelegentheid bekomen, om 'er te plukken, namelyk wanneer zy in den tuin van de Illustre Compagnie komen, zynde dezelve mynes wetens, nergens anders aan te treffen, welke bloemen zy tusschen hare borsten steken, of ook wel in hare hand houden, om alle oogenblik hare neus met den lieffelyken reuk te kittelen of t'onthalen.

De Kaapsche Vrouwen hebben deze drie bloemen gaarn.

Gramen vulgare, item bulbosum, & sparteum Hollandicum. dat is: Gemeen en ook bolachtig en zich zelfs zaajent Hollandsch gras. Waar van dat een bol, onverhoeds met andere gewassen van Batavia is gebragt, 't welk als nu zodanig vermenigvuldigt, dat men nauwlyks meester daar van kan worden. Het laatste is uit Holland

Gemeen Hollandsch Gras is nadelig.

ontboden, om dat men 't meende zeer voordelig te zyn, edog men is naderhand gewaar geworden, dat zulks ook 't ergfte onkruid is, dat kan worden bedacht, en heb ik reeds in myne voorgaande gemeld, dat de Hollanders alhier het *Spurrie* noemen.

Aalbezien-
bomen.

Grossularia multiplici acino, sive non spinosa hortensis rubra & alba. dat is: Rode en witte Aalbezienbomen, met veel korrels in de be- zien of zonder stekels. Deze zyn ook niet heel lang uit Europa hier gekomen, en derhalven nog tamelyk raar, terwyl zy zoo goed bloejen en groejen, als in haar oude grond.

Indiaan-
sche Appel-
boom.

Guajana alba dulcis, sive Guajabo pomifera Indica. dat is: Indiaansche Guajabos of Appelboom, waar van de vruchten vol kleine pitten zitten. Van dezelve is reeds in een ander Hoofdstuk omstandig melding gedaan.

Zomer en
Winter-
Gerst.

Hordeum vernum & hybernum. Dat is: zomer en winter-Gerst, waar van insgelyks elders gewag gemaakt is; ondertusschen dient als nog te worden aangemerkt, dat de zomer-Gerst alhier geen plaats heeft, door dien in den winter alleen allerhande koren ge- zaait word.

Hyacin-
then.

Hyacinthus albus, &c. of: Witte Hyacinthen, dubbelde en enkelde, die uit Europa hier gebragt zyn.

Endivie.

Intybus sativa lati folia & crispa. dat is: Breedbladige en kroezige Endivie, die nevens andere keuken-kruiden zeer schoon wast en zeer lang duurt.

Genever-
bomen zyn
nog niet
aan de
Kaap.

Juniperus vulgaris baccis parvis purpureis. dat is: Gemene Geneverbomen met kleine purpere beien. Hier van zyn nu ter tyd nog maar twee bomen in wezen, die nu voor de eerste maal vrucht dragen. Ondertusschen door dien dezelve worden bewaart, om volkomen ryp, te worden ge- zaait en geplant, zoo is ontwyffelbaar, of daar zullen in 't kort meer

van dezelve worden aangetrof- fen.

Kæzschbebyring, van de Japanezen *Kuthschines* genaamt, is een boom, die van Madagafcar her- waards is gebragt; dezelve komt tamelyk met de *Fulli aros brancho* overeen, en draagt geel zaad, waar van de Japanezen een verf vervaardigen, waar mede zy hare slaaprokken verwen. De bloem heeft de gedaante van een gele Narcisse, en ook diezelve reuk, weshalven de Kaapsche Vrouwen die ook zoeken, om daar mede hare borsten te parfumeren. Ondertusschen kan ik zeggen, dat ik geen liefhebber van die bloemen geweest, om dat haar reuk voor my te sterk was.

Byzon-
gewas v
Madaga-
car.

Kayinmas. Of Indiaansche Goudboom. Deze is om defzelfs fraaje goudgele bladeren hier ge- bragt, en aard zeer wel. Hy groeit een mans hoogte; de bladeren zyn niet groot, byna als die van *Lyfimachia*, geel en rood ge- spikkelt en schynen schier goud- geel, waar door de Malleyers haar ook den naam van goudbladeren gegeven hebben. De bloem is gantsch klein, en groenachtig van koulour, zonder reuk; weshalven zy meest om hare schone blade- ren in de tuinen worden gezet, waar mede zy ook onder alle an- dere bomen byzonder uitmunten en daar in een ongemenen voor- rang hebben.

Indif
Goud-
boom.

Lactuca vulgaris capitata & non capitata. dat is: Krop-Salade en gemene steek-Lattouwe. Hier van zyn alle zoorten, in Europa bekend, te vinden, welke ook on- gemeen wel aarden.

Allerha
Tuin-S
lade.

Laurus nobilis sive Indica. dat is: Edele of Indiaansche Laurier- boom, die hier zeer hoog en dicht in malkanderen groeit, weshalven hy tot het opschikken der tuinen, en als men wandelwegen wil aan- leggen, gebruikt word. Onder- tusschen draagt dezelve hier geen vruchten, waar van ik echter de

Laur
boom.

oorzaak niet kan melden. De bladeren worden gebruikt tot het inleggen van visch en andere eetwaren; en de takken en bladeren tot baden, die men wanneer de bomen worden geschoren, genoeg kan bekomen, zonder de bomen verder te beschadigen.

Leucoium album, purpureum, flavum. dat is: Witte, purpere, gele Stokviolieren, die in den tuin van de Illustre Compagnie zeer schoon groejen, en nevens andere uitlandsche bloemgewassen een grote cieraad byzetten.

Lilium, sive Corona Imperialis. Of: Lelie, of Keizers-Kroon. Deze is meest wit, en men vindt ze zelden van een andere kouleur, hoewel ze zoo sterk ruiken, als in Europa.

Mayorana vulgaris. Of gemene Majoraan, die zich geweldig vermenigvuldigt, en nooit verwelkt, zoo dat men dezelve ook in plaats van palm rondom de bloem-vakken kan planten, te meer om dat zy op dezelve wys kan geschoren worden.

Malus domestica varia denominationis. dat is Tamme Appelbomen van allerhande soorten, die allen uit Europa hier gebragt en aangequeekt zyn, en dragen dezelve alhier zulke heerlyke vruchten, als zy elders zouden kunnen doen. Dezelve zyn naar den aard der bomen, of zoet, of zuur, of rinsch; zoo dat dit waereldgewest ook ontrent deze vruchten in genen dele behoeft onder te doen; te meer om dat de zeevaarders jaarlyks een goed gedeelte kopen, en dezelve op reis tot hare verquikking gebruiken; terwyl zy zoo veel hier laten, als de inwoners tot haar eigen gebruik van noden hebben.

Malus cidonia fructu oblongo & leviori. dat is: Grote langwerpige gladde queden; welke aan de zeeluiden worden verkocht zoo als zy van de bomen komen, of men legt ze in zout-water of in gekookt

quee-zap, en zoekt ze op diezelve wys aan den man te brengen. Zommigen maken ook Queevleesch daar van of Marmalade, dat is: doorzuikerde queeperen aan stukken gewreven, en de vochtigheid daar uit gekookt, welke zy verzenden; en wyl men op die wys veel voordeel daar mede kan doen, worden de bomen in grote waarde gehouden, en zorgvuldig aangequeekt. Daarenboven is'er ook geen oord, daar de queden groter vallen, als hier, 't welk zelfs de Heer *Meister* in zynen Oost-Indischen konst en Lusttuin pag. 179. getuigt, niet tegenstaande hy zeer veel soorten van dezelve in geheel Oost-Indie gezien had. De Mesticeen en Casticeen te Batavia en andere plaatzen in Oost-Indie kopen de pitten by 't pond, en maken een zalf daar van waar mede zy het haar bestryken en krullen.

Malus Citria Of Citroen-boom. Van dezelve heeft men hier zeer veel goede en schone bomen, die altyd vol rype en onrype vruchten staan, en kan men derhalven het gantsche jaar door van een enkelden boom zyne nooddruft hebben en van de anderen geld maken. In den tuin van de Illustre Compagnie staat een zeer schone grote en rykelyke dragende boom, waarvan de Heer Gouverneur altyd zyn tafel kan verzien, ten ware de tuinman of de slaven in de voorbaad waren.

Malus Limonia acida & dulcis. dat is: Zure en zoete Limoenboom. Hier zyn verscheide soorten, welke of in grootte of in rondte onder elkander verschillen. In den meergemelden tuin van de Illustre Compagnie, zoo als ook op 't Landgoed *Verre gelegen* en andere Buitenplaatzen, ziet men gantsche wandelwegen met diergelyke bomen beplant, waar van te plukken nooit is verboden, ten zy men het te grof; of de bomen voorbedachtelyk kaal maakt.

allerhande
stokviolieren.

Lelie of
keizers-
kroon.

Gemene
majoraan.

verscheide
soorten
appel-
bomen.

queden.

Citroen-
boom.

Zoete en
zure Limoen-
boom.

De grootste en beste heb ik op Drakenstein aangetroffen, die groot en goed van smaak als citroenen waren.

Malus Arantia Indica fructu omnium maximo, Pomelinus dicto, medulla partim pallefcente, partim ruffefcente. Dat is: Zeer grote Indische Oranje-boom, Pomelinus genaamt, met een wit en roodachtig merg. Deze twee soorten van Oranje-appels overtreffen alle anderen van dien naam in grootte, door dien zy zomtyds zoo groot worden als een Kinderhoofd. De boom is insgelyks groter als eenige andere Oranje-boom, en heeft brede ronde bladeren. De bloem is wit, byna als appel-bloem, en ruikt ongemeen lieflyk. De vrucht is met vlakken, byna als de Tygers, en word om dieswille door de Indianen Tyger-Limoen of *Mofchan* genaamt. De schil is dik en sponsachtig en derhalven zeer bequaam om geconfyt te worden.

Malus arantia Lusitania, seu pomum sinense. dat is: Oranje-appels uit Portugaal of Sinas-appelen. Dezelfen hebben haar eerste vaderland in Asia, en naderhand in Europa en wel voornamentlyk in Portugaal en Italie gevonden. Zy aarden hier zeer wel, en is derhalven onnodig om meer daar van te melden, om dat zy alomme t'over bekend zyn.

Malus Punica sive Granata. dat is: Granaatboom. Van denzelfen vind men hier ook een tamelyk getal; en dient te worden aangemerkt, dat zy hier zoo wel als elders in Oost-Indie, groter vruchten dragen, dan op eenige plaats in Europa; en is een granaatappel alhier zoo groot alstwee vuisten, of schoon de bomen zelf niet heel groot en hoog zyn. Derhalven gebeurt het dikwyls, dat men de takken, uit vrees dat zy door de zwaarte der vruchten zullen affcheureu, moet onderfluiten. Daar zyn twederhande soorten, te weten, eene met rood

purpere en wederom eene met geelachtige greinen; de laatste groeit liefst in waterachtige plaatsen. De greinen of pitten onthouden een aangenaam, lieflyk, verkoelend, en gezond zap, en zyn derhalven in de hete zomerdagen zeer verfrischende.

Marum Syriacum vel Creticum. Dat is: Marum uit Syrie of Candie, die niet veel anders als gemene Majoraan uitziet. Hy onthoud een zeer sterken geest in zich, die ten eersten boven in 't hoofd vliegt en de verstopte delen opent, als men maar twee bladeren tusschen de vingers aan stukken wryft, en daar aan ruikt. Deszelfs deugt heb ik dikwyls in hoofdpyn geprobeert en goed bevonden.

Melissa hortensis, odore Citri. Dat is: Tuin-Melisse met een Citroen-reuk. Dezelve is uit Europa hier gebragt en geplant, en word jaarlyks in een tamelyke menigte verbruikt.

Melo Hispanicus. Of Spaansche Meloenen. Zy aarden hier zoo wel als in Spanje zelf, en worden hier doorgaans Spaansch spek genaamt. Velen worden hier overryp, en blyven derhalven leggen, of worden voor de varkens geworpen; terwyl de genen die men genuttigt, de minste onpafelykheid veroorzaken.

Mentha hortensis crispa. Dat is: Tuin-Kruizemunt, die hier niet minder krachtig is, als in Europa; des niet tegenstaande word dezelve hier zoo veel niet aangequeekt, om dat men weinig water en maar zoo veel als de Apothekers winkel van noden heeft, daar van brand of overhaalt.

Mespilus Germanica folio laurino non ferrato. Dat is: Duitfche Mispelboom met geen gezaagt of flecht Laurier-blad. Deze bomen aarden ook zeer wel, en hebben de koude luchtstreek tegen de warme heel wel kunnen ruilen. Ik heb veelmaals van hare vruchten ge-

Pomel-
mus.

Portugeeze
Oranje of
Sinas-ap-
pelen.

Granaat-
appel bo-
men.

Marum
Syric.

Tuin-
liffe.

Spaan-
Meloer

Kruiz-
munt.

Duitf-
Mispel-
boom.

gegeten, en bevonden dat zy ruim zoo goed en groot waren als in Duitschland.

Morus fructu nigro. dat is: Moerbeziën-boom met een zwarte vrucht. Deze schieten hier weelderig op, en strekken hare takken wyd uit; weshalven ik acht, dat de andere soort met witte beziën ook wel zoude aarden, byaldien ze geplant wierd, en zouden hier zeer gevoeglyk Zywormen kunnen gehouden en zy gewonnen worden, ten ware de heftige Zuid-ooste wind zulks belette. Edog zulks konde worden onderzocht, wanneer men wel ras zien zoude of de vruchten den verspilden tyd zouden belonen.

Myrtus communis Italica & latifolia Romana. dat is: Gemene Italiaansche en breedbladige Roomsche Myrtheboom; van den zelve staan een tamelyk getal in meergemelden tuin van de Illustre Compagnie, die daar tot cieraad dienen, hoewel'er tot nog toe geene Pyramiden, enz. van geschorren zyn.

Napus Sativa. Of witte en gele rapen, zo als ze in Europa zyn; waar van men by de zeeluiden jaarlyks zeer veel geld maakt, en echter zoo veel overhoud, als men tot spys van noden heeft.

Narcissus albus, magno odorato flore. dat is: Witte Narcissen met een ruikende grote bloem. De Hollanders hebben deze bloemen insgelyks hier gebragt, en zyn dezelve als nu zoo veelvoudig aangequeekt, dat men ze schier in alle tuinen aantrest.

Nasturtium Indicum, flore luteo dilutiore. dat is: Indiaansche Waterkers met bleekgele en roodachtige gele bloemen; welke beide soorten alhier in alle tuinen met oplopende ranken, als klim, te zien zyn; ondertusschen word dezelve weinig tot spys gebruikt, en houd men enkelyk de bloemen, om de schotels by gaste.

I. Deel.

malen op te schikken of mooi te maken.

Nux juglans sive regia vulgaris. dat is: Duitsehe gemene Notebloom. Of schoon dezelve heftige stormwinden uitflaan moeten, komen zy echter zeer wel voort, en dragen even zoo goede duurzame vruchten als in Duitschland, van waar zy hier gebragt, en maar door vruchten of noten aangequeekt zyn. Men vind den zelve reeds zeer veel hier en daar op 't land.

Ocimum latifolium maculatum vel crispum. Dat is breedbladige gevlake of kroeze Basilicom, welke insgelyks uit Europa herwaard is gebragt.

Olea sativa. Of tamme Olyfboom, die uit Holland hier gebragt en op de hier zynde wilde Olyf-bomen geënt is. Hy quam in den beginne op Constantia zeer schoon voort, maar door dien de Heer Bezitter het voordeel van de Olyven en den daar uit gepersten oly alleen voor zich wilde houden en naar zyn eigen zin daar mede leefde, zoo is dezelve naderhand wederom schandig uitgegaan. Hy hadde reeds een tamelyk getal, die zeer wel wortel hadden geschoten, maar vermids hy niet wist, hoe dezelve moesten worden gehavent en opgepast, en na geen raad wilde luisteren, zoo moesten zy wel te gronde gaan. Naderhand zyn geen groene en versche olyven, veel min bomen hier gebragt.

Paeonia flore pleno, rubro minore. Dat is: Peonie met kleine rode dubbelde bloemen. Zy zyn in den meergemelden tuin van de Illustre Compagnie, en staan onder andere bloemen zeer schoon en fraai

Palma dactylifera, seu dactylus vulgo. dat is Dadelboom, welke ook aan de kant van een water staat in den meergemelden tuin, en zeer wel aard. Dat ik bloem of vruchten daar aan heb gezien,

S s

zulks

Gemene Okkernoteboom.

Gevlake Basilicom.

Tamme Olyfboom

Peonie

Dadelboom

zulk's kan ik niet zeggen; hoewel my van geloofwaardige menschen is verhaalt, dat dezelve gedragen heeft.

Mankop,
waarom
aan de
Kaap ge-
bragt.

Papaver hortense. Of Mankop van allerhande couleuren, dubbelde en enkelde; dezelve zyn hier gebragt en gezaait, om dat de bloemen onder de anderen een aangename schakering maken, en staan dezelve als nu in alle bloemtuinen in groot getal.

Pastinake.

Pastinaca sativa, *radice alba*. dat is: Tamme Pastinake, met een witte wortel; dezelve worden menigvuldig aangequeekt, om dat daar van by de zeeluiden grote aftrek is, die ze kopen, om dat ze zeer lang kunnen worden bewaart. Zy zyn veel zoeter en aangeneramer van smaak als in Duitschland zelf, van waar zy hier gekomen zyn.

Indische
Water-Me-
loenen.

Pepo Indicus reticulatus, *seminibus albis* & *nigris*, *major*. dat is: Grote Indische Pepoen, van buiten op de wys van een net, met wit en zwart zaad. Deze tweerhande soorten van Pepoenen zyn uit Indie hier gebragt, en groejen als nu zeer overvloedig, en zoo goed, dat zy de Indischen zelfs den loef afsteken. Zy worden in Indien *Batiec* en van de Turken en Tartars *Carpus* genaamt, om dat zy zeer verkouden. De Perzianen noemen dezelve *Hinduanæ*, om dat zy door de Indianen eerst in Perzie gebragt zyn. Zy zyn als Meloenen of liever als grote Kauwoorden; hebben een donker groene schil, en van binnen of witachtig vleesch met wit zaad, of lyfverwig met zwart zaad. Beiden zyn zy zeer waterachtig, en zoo zoet als zuiker, dog zyn de laatste veel beter als de eerste. Ik acht, dat men iemand, die aan de koorts legt, en zeer dorstig is, niets beter kan geven, en zonder minder gevaar, dan deze Water-meloenen, aangezien ik zelf zeer dikwyls op myne tochten te land diergelyke opgesne-

den, en met zeer weinig den heftigen dorst gelecht heb; weshalven ik my verbeeld, dat diergelyke zieken, ook daar van zouden kunnen gebruiken, te meer om dat daar van reeds vele proeven zoo wel hier als elders in Indien genomen zyn. Men kan dezelve hier den gantschen zomer door hebben; en groejen ook in een zandige grond, als zy maar water krygen kunnen. Van binnen zyn zy vol zaad, dat zoo groot en van dezelve gedaante is, als dat van Kauwoorden; voorts zyn de ranken, waar aan zy groejen, insgelyks als die van de Kauwoorden, behalven dat zy heel glad, en de anderen ruig zyn. In de bloem is mede byna geen onderscheid.

Persica malus vulgaris fructu molli & *albo item fructu quasi sanguineo*. dat is: Perzike-boom met een weke witte vrucht, als mede met een byna bloedrode vrucht. Beide deze soorten vallen alhier zoo overvloedig, dat men ze jaarlyks ten goede niet kan verdoen, en men dikwyls genoodzaakt is, om een grote menigte voor de verkens te werpen, voornamelyk van de witten en weken, die niet lang kunnen worden bewaart. Sommigen laten dezelve drogen, en maken een winterfrys daar van, die zeer aangenaam is, 't zy alleen of met vleesch gekookt.

Pinus Sylvestris. Of wilde Pynboom, die in den groten treffelyken tuin van de Illustre Compagnie geplant en als nu ontrent 20 of 30 voet hoog, en naar mate dik is; men wacht alleenlyk naar dezelfde vruchten en daar in onthouden zaad, ten einde om verder voortgeplant te worden, aangezien hy in de 20 jaren, dat hy hier heeft gestaan, nog geen vruchten gedragen heeft.

Piper Indicum sive Calecuticum propendentibus siliquis oblongis, recurvis rubris. dat is: Indische of Calecutische peper, met hangende

Perzi
boom.

Wilde Pyn-
boom.

Calecutische Peper

gende langwerpige kromme rode peulen ; zynde lange peper, die in peulen op een zeer schoon en groen boomtje groeit, en zeer veel tot ingelegden *Atiar* of andere eetwaren, daar onder visch, gebruikt word.

Indifche Piftacien-boom. *Pistacia Indica, fructu racemoso.* dat is: Indifche Piftacien-boom met een vrucht, die als de hazennoten aan elkanderen groeit. Zeker Schipper heeft deze vruchten hier gebragt, en aan zyne vrienden vereert, die ze naderhand geplant, en fraaje jonge bomen daar van bekomen hebben. Dezelfen zyn jegenswoordig ontrent 4 voet hoog, zynde eerst over 3 jaren aan de aarde bevolen; of dezelfen echter verder zullen wassén en vrucht dragen, zal de tyd leren.

Pruime-boom. *Prunus.* De Pruime-boom is insgelyks uit Europa hier gebragt, en heeft men reeds verscheide soorten als gelen, blaauwen, en deze zyn wederom zoet of zuur. Ondertusschen plant men dezelfen niet gaarn in de tuinen, om dat zy veel hout maken, en een wanorder of wel veel moeiten veroorzaken. De vruchten en de bloem komen met de Europeaanfchen overeen.

Tamme Peerboom. *Pyrus Sativa.* Of tamme Peerboom van allerhande soorten, uit Europa hier gebragt, en of als kleine bomen of uit de pitten aangeeteelt; en daar is byna niet eene soort in Europa, die hier niet gevonden word, en even zoo goed aard. Derhalven konnen de schepen zich ook van derzelve vruchten op reis verzien, en iets tot hare verversching met zich nemen, zoo als ook doorgaans geschied, wanneer nogtans zoo veel overblyft, als de inwoners alhier van noden hebben.

Gemene Eikeboom. *Quercus vulgaris brevibus pediculis.* dat is: Gemene Eikeboom met korte stelen. Dat dezelve hier wel aard, en dat daar van een boschje is aangelegt, zulks

I. Deel.

heb ik reeds voorheen gemeld, en daar benevens veel eigenschappen daar by gevoegt, die dezen boom betreffen, waar aan ik my refere-re.

Raphanus niger major rotundus, Peper wortel. & *Raphanus minor oblongus.* dat is: Grote zwarte ronde Peperwortel, en kleine langwerpige Peperwortel. Beide soorten vind men hier, die zoo schoon groejen, als in Europa.

Raphanus Rusticanus. Of: Gemene Peperwortel; dezelve is hier nooit zoo sterk en krachtig, als in Europa, en voornamelyk in Duitfchland.

Rosa Centi folia frutice spinoso, rubra, alba. dat is: Dubbelde rode en witte Rozen met een stekeligen stam; deze zoo wel als de enkele nevens andere soorten meer heeft men hier zoo goed als in Holland of elders in Europa. Daarenboven ziet men hier ook eene soort, onder den naam van Ceylonfche Roos pralen. Dezelve heeft geen stekels, en rode bloemen als Klokskens, waar van 'er veel op eenen steel zitten. Of dezelve echter eenen anderen naam draagt, dan of deze haar in eigendom toekomt, zulks is my onbewust.

Rosmarinus hortensis. Of: Tamme Rosmaryn; die uit Europa hier is gekomen, maar hier veel beter groeit en bloeit, als in haar eige vaderland; want men steekt daar van takjes in plaats van palm rondom de bloem-vakken, die zo wel vatten, als of zy reeds lange wortels geschoten hadden. Als zy cenigzins ongelyk opschieten, en zich uitbreiden, zoo kan men dezelve zoo wel als palm, met de schar seheren; en worden weinig bloem-vakken aangetroffen, die niet met Rosmaryn of Majoraan bezoomt zyn; waar door beide deze kruiden in zodanige menigte worden gevonden, dat men ze daar door weinig acht, en het heele jaar door in 't veld staan

staan laat; ondertusschen word daar van jaarlyks een grote menigte in het Ziekenhuis van de Illustre Compagnie tot baden gebruikt.

Wynruit. *Ruta hortensis*. Tamme Ruite of wynruit, die insgelyks haren oorsprong uit Europa heeft, en hier zeer liefelyk aangroeit.

Zevenboom. *Sabina*. Zevenboom word in alle tuinen zoo menigvuldig gezien, dat men zeer weinig moeite heeft, om die aan te queken; e-dog dient hier een oog in't zeil gehouden te worden, dat geile ontuchtige vrouwluiden niet daar by komen, en daar mede haar moedwil plegen.

Salie. *Salvia*. Of Salie, is een Europeaanse plant geweest, die hier zoo zeer aangequeekt is, dat men heden dien dag gantsche velden daar mede zoude kunnen bezetten; en zyn daar van alhier tweederhande soorten, te weten, eene met groene en eene met geelachtige bladeren.

Vlier. *Sambucus vulgaris*. Of gemeene Vlier, die uit Duitschland is gekomen, en hier zoo schone beziën draagt, als daar.

Winterkoom. *Secale hybernum sive majus*. dat is: Grote Rogge of Winter-Koren. Dit is in den beginne uit Holland overgevoert, en word nu in grote menigte gebouwt, zoo als voorheen gemeld is. Vermids men echter maar eens 'sjaars zaait, gelyk hier voren insgelyks reeds is gezegt, zoo heeft men geen zomer-koren van noden, als om welken tyd men met de ploeg niet meer in de aarde komen kan.

Spinagie. *Spinachia Semine non spinoso & spinoso*. dat is: Spinagie met stekelig en glad zaad. Beide soorten worden hier menigvuldig gezaait, en veel tot Kool-warmoes gebruikt; de Zeeluiden bedienen zich ook daar van, en slyten een goed gedeelte.

Tamarinde boom. *Tamariscus fruticosus*. Of: Boomachtige Tamarinde, welke hier zoo wel als in zyn vorigen grond wast, en den tuin van de

Illustre Compagnie een aangenaamheid byzet.

Dracunculus hortensis. Of: Dragon vind men ook in dezen en veel andere tuinen, en word veelvoudig tot spys gebruikt.

Triticum hybernum. Of: Winter-Tarwe, welke hier in grote menigte gezaait en gemaait word, zoo dat jaarlyks ruim 4 maal zoo veel Tarwe als Rogge word gebouwt, zoo als voor heen reeds in een ander Hoofdstuk gemeld is. Men heeft alhier om dezelve rede, die ontrent de rogge is aangehaalt, ook geen Zomer-Tarwe, en kan men vasten staat maken, dat jaarlyks een ryken oogst te hopen is.

Tulipa. Of: Tulpen heeft men hier niet veel, om dat zy, zoo als my gezegt is, veranderen, en hare schoonheid verliezen. Ondertusschen ziet men, dat zy nogtans hier ook willen en kunnen wassen, of schoon niet zoo overvloedig als in Europa. Dit gebrek nogtans word ruim herstelt of vergoed door de treffelyke bloemen en heerlyke gewassen, die de aarde alhier vrywillig opdifcht, en waar van in mynen voorgaanden uitvoerlyk gehandelt is. Daarenboven word hier een zeer schone en aangename *Arbor Tulpifera*, of Tulp-dragende boom gevonden, waar door men alzo deze bloemen te lichter ontberen kan.

Vitis vinifera. Of: Wynstok, die eerst van den Ryn, en daar na uit Persie en andere wynryke landen hier gebragt, geplant en aangequeekt is. Dezelfen vallen hier van allerhande soorten zoo overvloedig, dat de inwoners alhier, en de schepen jaarlyks niet alleen, maar ook vreemde landen daar mede kunnen worden geryft, zoo als elders reeds wydlopiger bericht is.

Viola Martia. Of: Maartsehe Violen heeft men hier ook in meergemelden tuin van de Illustre Compagnie geplant, en bevind een

een iegelyk in zynen eigen tuin, dat zy hier ook wel aarden; waarbenevens de reuk veel doordringender is, dan dezelve in Europa bevonden word. En hier mede, Lezer, hoop ik, dat ik ook in dit stuk niets schuldig zal gebleven zyn, niet tegenstaande ik zeer wel weet, dat ik hier zoo weinig alle vreemde gewassen, als hier voren de inlandfche en uit de natuur vrywillig in't open veld ftaande, aangetoont heb. Genoeg dat hier uit kan worden gezien, dat de ftiefmoeder alhier in staat is, om allerhande vreemde gewassen zoo goed te koesteren en aan te queken, als de eige moeder zelfs en daar die gewassen als van zelfs en uit de natuur opkomen. Ten minften zult gy met my bekennen, dat dit land het vruchtbaarste onder de Zonne is, en dat God en de Natuur te gelyk hun meesterstuk hebben getoont, om een wonderlyk fchouwburg te vormen van fchone groene en met duizenderhande couleuren gefchakeerde en gezierde bloemvelden. Derhalven zegt de Heer *Meifter* in zynen Ooft-Indifchen Kunst en Luit-Gaarden pag. 244. zeer wel, dat 'er geen oord in de waereld is, daar de Natuur zoo weergaloos met fchone couleuren

der bloemen en Kruiden speelt en praald als wel aan dit uiterfte gedeelte van Afrika, namelyk de Kaap de Goede Hoop.

Indien myn werk hier was, en zulks niet buiten myn beslek ging, zoo zoude ik weinig moeite hebben gehad, voornamelyk als ik niet beducht was geweest, uw geduld te misbruiken, om zoo wel de geboorte plaats van de vreemde, als den voornaamsten grond der inlandfche gewassen, waar in zy liefst groejen, daar by te voegen. Edog door dien ik nooit van zins ben geweest, om een *Historia Botanica* te vervaardigen, veel min om dit alles zoo uitvoerlyk te melden, zoo zult gy niet qualyk duiden, wanneer ik my hier in heb bevllytigt, om kort te zyn, en dat ik u iets by anderen na te lezen, heb overgelaten.

Derhalven vertrouw ik, dat gy hier mede genoegen nemen, en voortaan en andere materie verwachten zult, die wel als met een vinger aangeroert, maar niet volkomen uitgevoerd zyn zal; zynde nog zeer veel dingen overig; die zoo wel de waters alhier, als ook de lucht, ja zelfs de menschen betreffen, waar van nog iets zal moeten worden gemeld.

XVIII. HOOFSTUK.

Van de treffelyke eigenschappen der zoete en vlietende Waters alhier, als mede van de warme Waters, of van de twee warme Baden, die in 't land gevonden worden.

De Schryver wil bericht van de Water-geschiedenissen geven. Herbaalt het onderscheid van de Wateren. Waar de Kaapsche waters ontspringen. Onderscheid der wateren die op de Bergen en die in de Dalen ontspringen. Hoe de waten aan de Kaap met water worden gevult. Welk water op zee goed gebouwen kan worden. Waar de kleine verandering des waters in de Zona Torrida van daan komt. De Schryver wederlegt een inwerpzel. In de schepen is het beneden warmer als boven. Deswegen bederft het water. De Schryver trekt het Afrikaansche water alle anderen voor. Waarom het water dat van de bergen vloeit heider en klaar is. Welke waters een rosachtige kouleur hebben. Zyn ook gezond. Welke waters zwart nitzien. Moet als men het wil gebruiken gevaat worden. Is insgelyks gezond. Wat de Europeanen aan de Kaap drinken. Wat van de zoete waters te merken. Regenwater word zout. Van de brakke waters. Oorzaak van de werking van deze waters. Word met het Europeaansch Born- of Zuurwater vergeleken. Brak water word ras stinkend. Waar door zulks word veroorzaakt. Daar zyn twee warme Baden aan de Kaap. Hoe men by het eerste komt. Langs welken weg men tot het ander geraakt. Gevaarlyke weg. Welke de beste weg na het warme bad. Wat op reis van den Auteur na het warme bad met twee Hottentotten is voorgezallen. De Schryver ontmoet zes wilde Olyfanten. Wie den oord van het warme bad bezit. Hoe ver het warme bad van de Kaap legt. De Schryver ontmoet by het warme bad veel bonte bokken. Het warme bad is van binnen hol. Afsaal van het warm water. Hoge Waterval. De Schryver heeft de diepte niet kunnen peilen. Het warme water is op de eene niet als op de andere. Geeft een damp van zich. Byzondere stym van dit water. Is goed tot schilderen. Is als gele oker. Byzondere aarde van dit bad. Het warme water heeft een sterke staal-smaak. By het gebruik der baden moet men geen goed limmen aan hebben. Onvruchtbare berg achter het bad. Welke stenen men aldaar vind. Het warme bad is nu voordeliger als anders te gebruiken. Tot het gebruik van dit bad is een wagen van noden. Als mede een goede tent. Men moet ook wyn en brandewyn hebben. Men moet voorraad van tabak en pypen hebben. Hoe de Schryver dikwyls met de Hottentotten heeft gehandelt. De Schryver wierd in 't warme bad van Hottentotten bezocht. Het water van dit bad is zeer heet. Word niet lang bespeurt. Waarom men niet lang in 't bad kan blyven. Werking van 't bad. Veroorzaking des zweets van dit bad. Hoe 't bad werkt. Voorbeelden van deszelfs goede werking. De Schryver was een van de eerste die dit bad hebben gebruikt. Besluit van dit Hoofdstuk.

TOt dus verre heb ik u de vruchtbaarheid van 't land alhier ten dele in 't algemeen en bovenheen, en ook in 't byzonder, achterevolgens de drie Ryken der natuur, naar gewoonlyke eenvoudigheid, en zoo beknopt als my mogelyk is geweest, voor oogen gestelt. Ik hoop, dat gy daar uit zult hebben gezien, dat dit Land een der vruchtbaarste onder de

zon is, waar in allerhande vruchten, kruiden en bloemen, die in vreemde landen groejen, kunnen worden aangequeekt, zoo anders een naarstige hand de mocite neemt, om dezelve slechts te planten; aangezien naar het getuigenis van Vader Tachart in zyne Siamfche Reisbeschryving pag. 90. de lucht alhier zeer goed, en de grond weergaloos is, waar in de

de vruchten als in Europa waf-
fen.

Daar benevens heb ik reeds lang voorheen gezegt, dat 'er nog zekere byzondere materien waren, die in de gemene befchryving dezer drie Ryken niet gevoeglyk konden ingelyft, maar noodzakelyk in 't byzonder uitgevoert zouden moeten worden; derhalven zal niet qualyk zyn gedaan, by aldien ik jegenswoordig myne gedachten daar ontrent laat gaan, en dezelve na elkander omftandig afhandele, ten einde ik u in geen ftuk iets fchuldig blyve. Want daar zullen zich nog eenige zeldzaamheden opdoen, die ontrent het water waar te nemen zyn, waar na in 't byzonder ook van de lucht of liever van de winden gewag zal moeten gemaakt worden; terwyl zich ten laaftten nog eenige aanmerkingen op 't land aanbieden; die meest den inwoners zelf betreffen; of om duidelyk te fpreken, de gezondheid van de lucht en 't land aantonen.

le Schry-
wil be-
it van de
er-ge-
edenif-
geven.

By aldien ik nu alle deze materien ter dege gade fla, zoo vind ik my genoopt, om my alvorens tot de water-gefchiedeniffen te begeven. Ten dele wyl ik hier voren reeds van 't water gewag gemaakt, en beloofte heb, om 't een en 't ander nog daar van te melden; en ook door dien deze waarnemingen my zoo fraai toefchy- nen, dat ik geen bedenken heb, om u dezelve mede te delen. Ondertuffchen zullen dezelve allen bezwaarlyk teffens kunnen worden afgehandelt, alzo dit Hoofdf- tuk te lang zoude vallen, en ik het verwyte zoude ondergaan, dat ik maar voorhad om uw geduld te misbruiken, en my daar door van myne belofte t'ontflaan, om u duidelyk bericht van alles mede te delen.

Derhalven zal ik u nog eenige algemene aanmerkingen, het Kaapfch zoet water betreffende, vooraf mede delen; daar na nog

iets van de warme wateren mel- den; terwyl u vervolgens de ma- terie van 't zout alhier, waar van ingelyks reeds voorheen gewag gemaakt is, voor oogen zal wor- den gelegd, en zal eindelyk de he- le verhandeling van 't water alhier, eene byzondere waarneming be- fluiten, die zich met de ebbe en vloed toedraagt, uit welke alles dan de natuur en geflacht der wateren alhier, genoegzaam bly- ken zal.

Edog byaldien ik zulks wil doen, zal u niet qualyk duiden, wanneer ik u weder te binnen breng, 't geen ik reeds op een ander tyd van de wateren alhier en derzelve drie- voudig onderscheid gefchreven heb; namelyk dat alle deze wate- ren kunnen worden onderschei- den of ten opzicht van hare kou- leur, of in aanzien van haren fmaak, of eindelyk ten opzicht van hare koude en warmte. Zulks zal volftrekt noodzakelyk zyn, al- zo ik dat drierhand verfchil als toen wel aangetoont; maar niet zoo omftandig uitgevoert heb, als de noodzakelykheid wel vereifch- te, maar my op deze gelegenheid heb beroepen, wanneer de draad van deze materie gevoeglyker en zonder belemmering van andere ftoffen zoude kunnen worden ver- volgt.

Om u hier in ook niets fchuldig te blyven, dient gy in 't algemeen te weten, dat alle zoete en drink- bare wateren alhier haren oor- fprong of op de hoogfte kruinen der bergen, of in de naaft daar aan leggende diepe dalen hebben, tuffchen welke een merkwaardig onderscheid zich opdoet, dat 't eene van 't andere kenbaar maakt. Want de genen, die van de hoog- fte toppen der bergen afstromen, of op dezelve ontfpringen, zyn niet alleen den inwoners maar ook den Schippers als goede gezonde en kostelyke waters bekend; deze bronaders geven zoo rykelyk wa- ter, dat zy niet alleen alle molens

Hieruit t
onderscheid
der wate-
ren.

Waar de
Kaapfche
waters ont-
springen.

Onder-
fcheid der
wateren,
van die op
de bergen
en die in de
dalen ont-
springen.

in 't land omdryven, maar zelfs heele rivieren hunnen oorsprong van haar hebben; waarentegen de geene, die in de dalen ontstaan, niet alleen weinig water geven, maar haar bed zelden verder maken, als haar oorsprong ten langsten dat zelve dal is; zynde daarbenevens in aanzien van de deugd van elkander zeer onderscheiden, zoo als hier na zal worden gezegt.

Welke aldus van de hoogste kruinen afstorten, en grote beeken uitmaken, voeren niet alleen, een weinig stof of zand uitgezondert, welke de heftige winden daar in jagen, geen grondzand by zich, maar zyn ook schoon, helder, doorschynend, zacht, zonder reuk en gantsch klaar. en derhalven ook zeer gezond, als welke zelfs den zieken, 't zy dat dezelve met de schepen hier gebragt, of dat zy onder de inwoners alhier zelf zyn, geen na-deel toebrengen, of schoon zy een goeden dronk daar van doen, en wat ziekte zy ook mogen hebben. Gelyk dan zelfs de Artzen en Wondhelers alhier hare zieken voorschryven, om liever van dit water als van de wynen alhier of iets anders te drinken, 't geen zy ook zonder 't minste gevaar en met groot voordeel doen, zoo als de dagelyksche ondervinding leert, en ik op een ander tyd uitvoerlyker aantonen zal.

Deze waters zyn niet alleen gezond, maar men kan dezelve ook in vaten zeer lang goed houden, en met voordeel zonder de minste ongelegentheid of lelyken smaak genuttigen. Daar van moeten andermaal de Scheepsluiden getuigenis afleggen, als die zich altyd daar van bedienen, en op hare reis in vaten met zich nemen. Ik zelf kan daar van myn eige ondervinding aanhalen en de zaak genoegzaam bewyzen. Want wanneer ik in den jare 1713 den 10. April van deze Kaap afscheid nam,

en na Europa wederkeren wilde, had ons schip, het Stadhuis van Enkhuizen genaamt, een goede voorraad daar van met zich genomen, in vaten, die voorheen tot vleesch en spek-vaten gebruikt, en derhalven reeds tamelyk met stank en vuiligheid opgevult waren.

Deze vaten vulden wy met water, lieten dezelve eenige dagen na malkanderen aan den oever leggen, schommelende en rollende dezelve alle dag wakker om, ten einde het water de onreine delen aan zich trekke; daar na lieten wy het zelve uitloopen, en vulden dezelve weder by de in zee gebouwde brug, 't Hoofd genaamt, als wanneer de stank daar uit getrokken, en de vaten gantsch versch en wel roken, en aldus doen alle de schepen, die voorraad van dit water opdoen willen, zoo als byna dagelyks te zien is.

En dit water hebben wy met ons op reis genomen, 't welk ruim 5 maanden heeft geduurt, te weten tot den 12. Augusty van 't zelve jaar. Het is ook staande de gantsche reis zoo goed van smaak gebleven, als het in den beginne was, behalven dat het onder den Verzengden Luchttreek of *Zona Torrida*, een kleine verandering moest uitstaan, die echter niet lang geduurt heeft, maar ras weder verdwenen is. Deze verandering kan ik niet het water toeschryven, door dien het dezelve anders wel zoude hebben behouden, en hoe langer het in de vaten was, lelyker zoude zyn geworden. Wat my aanbelangt, ik acht, dat dezelve van de al te grote hitte der Zon, die hare stralen of lyn recht of maar een weinig schuins op de vlakke des waters, en de daar in zynde schepen schiet, en daar door de hitte vermeerdert, word veroorzaakt. En weet men hier zomtyds niet waar zich voor de hitte

Hoe
ten aa
Kaap
water
vult v
den.

Wel
ter zie
zee ge
houd.

te bergen, en in wat hoek van 't fchip men eenige koelte vinden zal.

Miffchien zoude de Lezer alhier kunnen inwerpen, dat zulks zich wel van 't bovenfte deel van 't fchip liet zeggen, maar niet van 't geen onder water gaat, wyl al de andere provifie daar beft goed bleef, en dat by gevolg 't water inſgelyks te eerder goed konde worden gehouden, om dat het daar op een koele plaats lag; edoggy zult niet qualyk duiden, byaldien ik antwoorde, dat 't hier ontrent heel anders is gelegen, dan wel 't gemene gevoelen is; want zoo weinig als men zeggen kan, dat een ordentlyk warm gemaakt vertrek, zoo heet is als een badſtoof, zoo min kan men zeggen, dat het bovenfte deel van 't fchip heet, en 't onderfte maar warm is, alzo de gezuiverde lucht of wind een verkoeling kan bybrengen, die in 't onderfte deel wegens de geflote deuren heel niet doordringen kan.

Daarenboven word het water, 't welk men voor koel zoude houden, door even dezelve ſtralen der zonne, welke boven op de hitte veroorzaken, zeer laauw en warm. Door dien nu 't fchip in 't zelve zeilt, en de gantsche lading en al het proviant nevens andere nodige zaken onder het water voert, en by gevolg 't drinkwater inſgelyks aldaar is, en geen lucht of wind van buiten daar by komen kan, zoo is licht te bezelfen dat 't beneden warmer als boven moet zyn. Derhalven hebben de zeevaarders een byzondere ſpreekwys, waar by zy zulks willen te kennen geven, te weten: *dat de hitte in 't fchip geflagen is, en dat dezelve niet weder daar uit kan komen.*

En waarlyk 't is als dan beneden in 't fchip zoo heet, als in een welgeſloekte badſtoof. Derhalven begeben de Scheeps-Officiers zich als dan niet gaarn na beneden, ten

I. Deel.

zy de noodzakelykheid zulks vereiſcht, of dat zy bevel van den Kapitein ontfangen, om dat zy wel weten, dat het zweet hen in een zeer korten tyd al biggelende langs 't hoofd afluopt, en hen zodanig afmat, dat zy wel ras moeten vervangen worden; en of ſchoon het boven ook heet is, weten zy zich nogtans door het ſpannen van een klein zeil boven haar hoofd voor de ſtralen van de zonne te dekken, en nog eenige lucht door 't nat houden van 't gemelde zeil, te maken.

Derhalven lyd het geen tegenſpraak, dat het onderfte deel van 't fchip in de *Zona Torrida* veel heter is, als 't bovenfte. Inſgelyks volgt onſeilbaar, dat door dien 't water aldaar bewaart word, 't zelve daar eerder ſtinkt en vuil moet worden, als boven op, ten ware het een eige kracht, of eigenschap om zulks tegen te ſtaan, gelyk aan dit Afrikaanſch water gevonden word, bezitte. Want alle andere wateren, welke tot nu deze Luchtfreek hebben gepafſeert, zyn bedorven, en heb ik zelf in den jare 1705. het water van 't eiland St. Jago moeten drinken, om dat ik geen beter had, waar in nevens den afſchuwelyken ſtank witte wormen met rode hoofden, ontrent twee of drie duim lang gegroeit waren, die men door het op malkander houden der tanden het doorſlippen door de keel beletten, en met de vingers weder uit den mont halen moest.

Wie wilde nu het water aan deze Kaap den rang boven zoo veel andere waters betwiffen? En wie zoude niet willen bekennen, dat het goed gezond en lang duurzaam water is? Daar gevraagd word, of wel eenige ander water zoo lang in vaten goed blyven zoude? Anderen mogen op het water uit de Rhone in Vrankryk, zoo als ook op dat uit den Theems in Engeland pochen, en derzelve tref-

T t

felyke

De Schryver trekt het Afrikaanſch water alle anderen voor.

De Schryver wederigt een inderpzel.

de ſchepen is 't beneden warmer als boven.

felyke eigenschappen breed uitmeten, zy zullen nochtans moeten toetlaan, dat geen van beide gevaat, de deugd bezit, die men aan 't Kaaps water bevind, en reeds zoo menigmaal waargenomen heeft.

Ik heb nodig geoordeelt, om dit van de Kaapfche en van de hoge bergen aftromende waters in 't algemeen te melden. Iegenswoordig zal ik nog iets van 't hier voren gemeld drierhand onderscheid van alle waters daar by voegen, 't zy dat zy haren oorsprong op de bergen of in de valeyen hebben, en aldus ook deze myne fchuld betalen, ten einde gy uergens eenige mangel aan myne beloften zoudet mogen vinden, terwyl van 't zee-water op een andere tyd gemeld en myn belofte hier ontrent ook gefland gedaan zal worden.

Waarom het water helder en klaar is, dat van de bergen afloopt

Ontrent het eerfte onderscheid, de kouleur rakende, ik het dienvolgens in een van myn vorige Hoofdstukken gezegt, dat zommig water, dat van de bergen vloeit, wit, dat is, gantsch helder, klaar en dun is. De oorzaak van zodanige verf acht ik niet alleen te zyn, dat het op de hoogfte kruinen der bergen zyn oorsprong heeft, en derhalven zich zeer snel in de daar by leggende valeyen stort, en voortloopt, tot dat het zich in zee verliest, maar dezelve beftaat wel voornamelyk hier in, dat het zelve over kezel en andere ftenen rolt, tuffchen welken de onreine delen, by aldien het al eenigen by zich heeft, zitten blyven, te rug gehouden, of zoo fyn gemaakt worden, dat men van dezelve gantsch niets meer zien kan. Wyl ook naderhand in de vaten niets op den grond gaat zitten, zoo is wel te denken, dat 't water van den beginne af, of gantsch zuiveris, of dat de snelle beweging die groffe delen verdunt, en de hitte der zon die tot zich haalt en weg neemt,

welke delen zich daar na niet in regen veranderen, om dat des zomers zeer weinig regen valt, maar dezelve worden in witte en loodverfde wolken by malkanderen gedreven, die vervolgens de heftige stormwinden genereren en veroorzaken, ook door dezelve weder verjaagt en verftrooit worden.

Om deze oorzaak konnen deze witte waters geene andere dan een goede en ter gezondheid dienflige eigenschap bezitten, om dat zy als door de zon geloutert en dun gemaakt zyn. Voorts moet volgen, dat zy geen reuk van zich geven, als men daar van drinkt, om dat de delen, die den reuk veroorzaken, weg genomen zyn, en maar het louter helder klaar water overblyft. Wyders volgt daar uit ook, dat wyl zy aldus gezuivert en zonder reuk zyn, dezelve in vaten bewaart, niet flinkend konnen worden, om dat geene materie daar in is, die tot een bederving of verrotting aanleiding geven kan, gelyk ik vooreen reeds met de ondervinding bewezen en ook van andere beeken namelyk van de Botrivier, de rivier Zonder end, de Bergrivier, enz. konde worden aange-toont.

Wyders is by het eerft onderscheid gezegt, dat zommige waters ros van kouleur zyn; edog derzelve oorsprong is niet boven op de kruinen der bergen, maar dezelve komt ter zyden eerft te voorschyn; derhalven lopen die waters ook zoo snel niet als de eerfte. Daarenboven lopen zy niet over kezel en andere ftenen, maar kruipen over het rood of liever yzerverwig zand voort, waar van het land tamelyk vol is, en nemen aldus eenige delen met zich, welke de rode kouleur veroorzaken. Deze voeren zy zoo lang met zich, tot dat zy zich met andere rivieren vermengen, alwaar die roodachtigheid zich verliest; ten dele

Wat water rosachtig is

dele om dat haar water onder het ander verftrooit word, en ook wyl zy als dan over kezelfnen en niet over rood zand lopen, en by gevolg hare onzuivere delen afleggen en achterlaten; ik heb een zodanig rosachtig beekje in de Buffels-valei aangewezen, die in de zand-valei voortloopt.

Zyn ook gezond.
Dat nogtans deze waters ook niet aan de gezondheid nadelig zyn, oordeel ik, wyl zy veelvoudig gedronken en tot koken gebruikt worden, en dat zulks altyd zonder eenig gevaar of nadeel aan de gezondheid gefchied; hoewel ik van hare werking by kranken, en het goed blijven in vaten op lange reizen, uit de ondervinding niet kan fpreken, ben ik nogtans van gevoelen, dat doordien alle minerale waters of zulke die minerale delen met zich voeren, gezond zyn, deze ook niet nadelig zyn. 't Zy hoe 't zy, 't is genoeg, dat zy den gezonden geen quaad doen.

elke water een arte valleur ben.
Eindelyk heb ik by dit eerst onderscheid de kouleur rakende, gezegt, dat zommige waters ook zwart lyken, dat is: Veel onzuivere leemachtige delen by zich hebben. Hier dient te worden aangemerkt; dat of fchoon de bronaders, waar uit zy oorfpronglyk zyn, bezyde de bergen zich bevinden, zy nogtans zoo harden klipachtigen grond, of bed niet hebben, waar over zy hene rollen, maar loutere leemachtige aarde en vruchtbare valleyen doorlopen, waar van zy hier en daar een stuk affcheuren, met zich fleepen, en eindelyk zoo murw en week maken, dat het als fmelt en zich met het water vermengt. Derhalven word het gantsch dik, onklaar en zwart, zoo als de twee beeken boven en beneden Stellenbosch aantonen; als welker water zich met de Stellenbosfche rivier vereenigt, en 't zelve zeer onklaar maakt, tot dat het eenigen tyd gelopen, defzelfs onzuivere de-

len in de flenen atlegt en verliest.

Ondertuffchen legt het dezelve niet t' eenemaal af, maar behoud nog eenige delen by zich; en zyn om dieswille de Europeanen, daar om heen wonende, genoodzaakt, om het water te laten zinken, eer en alvorens zy het drinken of gebruiken; en zoo menigmaal als zy ander water nemen, moeten zy de vaten, waar in het voorgande geftaan heeft, ter dege omfpoelen, ten einde de vorige vuiligheid zich niet met de laafte vereenige, en het water onklaarder make. Des niet tegenftaande is dit water aldus bezonken, insgelyks gezond, en ziet men zelden iemand, die iets fehort, ten zy andere omftandigheden oorzaak van zyne ziekte waren.

Het is wel waar, dat de Europeanen alhier weinig koud en zuiver water drinken, door dien zy het doorgaans koken, en met Thee, Koffy of Chocolade gebruiken. Daarenboven hebben zy wyn genoeg, zoo dat zy liever een glas wyn voor den dorft genuttigen, als een glas water; gelyk dan de wyn zeer licht de onreine delen kan verhelpen. Edog men kan niet loochenen, dat de flaven niet anders dan water hebben, waar van zy nogtans zoo gezond als de Europeanen blijven; en of fchoon men van dezen zoude mogen zeggen, dat hare arbeid tot hare gezondheid veel bybrengge, zoo is echter niet t' ontkennen, dat de Europeanen insgelyks met viiffchen, jagen, wandelen, ja zelfs met even zoo zwaren arbeid beweging maken, als de flaven zelf; derhalven blyft het water alhier een gezonde drank, die aan oude, welke men hier zeer veel vind, die weinig van ziekten weten, zoo weinig als aan jonge luiden quaad doet, en zelfs den zieken zoo heelzaam als gezond is.

Wat de Europeanen aan de Kaap drinken.

Wat het tweede onderscheid

of de smaak betreft, ik heb hiervoren gezegt, dat eenige waters zoet zyn en blyven. Van deze moet alles worden verstaan, 't geen ontrent 't eerste onderscheid gemeld is. Edog moet men niet denken, dat ik zoude willen beweren, dat zy alle in vaten moeten goed blyven, en niet stinkend worden; want ik acht, dat de laatste soort of 't leemachtig water, het minst daar toe zoude in staat zyn, om dat deszelfs vuiligheid grote aanleiding tot bederwing geven zoude, en zouden mischien nog groter en viezer wormen daar in groejen, als van 't water van 't eiland St. Jago gemeld is.

Regenwater zet zich tot zout.

Voorts is melding gedaan, dat zonnige zoete waters, daar onder regenwater, als het op de oppervlakte der aarde stil staat, brak word, en ten laatste zich tot het helderste zout zet. Wyl deze zaak jaarlyks alhier gewis en onfeilbaar gebeurt, heb ik dezelve ook te nauwkeuriger gade geslagen, en zal my alhier, als met de algemene afhandeling der waters als nog bezig, met deszelfs wydropige beschryving niet ophouden; ten einde ik niet wederom genoodzaakt werde, de nog overige algemene eigenschappen tot op een andere tyd te sparen; midlerwyl weest verzekert, dat ik met de naaste gelegenheid een byzonder Hoofdstuk daar van zal mede delen.

Van de brakke waters.

Wyders is gewag gemaakt, dat het ander water een brakken smaak als van den beginne af met zich brengt, welke smaak echter zoo gering en slap is, dat men het gebruiken kan, behalven dat het den vreemdelingen en die het niet gewoon zyn, na dat zy het ontrent acht dagen hebben gedronken, een open lyf en een heftige jeukte veroorzaakt; zoo als ik zelf menigmaal heb bevonden, wanneer ik in de Tygerbergen op de Landgoederen van de Heren

Pieter de Meyer, en Klaas Oortman was. Vraagt de Lezer my na de oorzaak? ik zal myne gedachten op de volgende wys daar over uiten: De zontachtige deeltjes, die zich in 't water bevinden, waar door het zelve brak word, veroorzaken in de maag een alteratie, of verandering van het anders gewoonlyk nutriment, en zoeken de daar in zynde onreinigheden van kant te helpen; zulks trachten zy niet alleen door den stoelgang werktellig te maken, maar jagen ook de tusschen vel en vleesch zittende onreinigheden uit hare oude schuilhoeken, die op de uiterste huid een jeukte veroorzaken, en aldus voort moeten. Welk beide, en het purgeren en het jeuken zoo lang aanhoud, als 'er onreine delen in den maag, en tusschen vel en vleesch zitten.

Een gelyke werking heeft in Duitschland byna al het bornwater, 't welk, zoo als het Egerisch zuurwater pleegt te doen, niet alleen alle onreine delen in den maag afzet, maar de tusschen vel en vleesch zittende dikke deeltjes uitdryft, zoo als daar van de Groschlafs Grimmer Zuur-bron een onwederprekelyk getuigenis afleggen kan, waar van alle boeren daaromheen wonende, eenpariglyk verhalen, dat zoo dikwyls als zy nieuwe dienstboden in het dorp krygen, zy alvorens kennis met het bornwater moeten maken, dat is, schurft worden, waar na zy zoo gezond als zy zelf zyn.

Eindelyk heb ik by dit tweede onderscheid gezegt, dat de brakke waters in vaten ras stinkend of vuil worden, zelfs als de vaten open staan; 't welk wyl 't mynes bedunkens, licht is te begrypen, of ten minsten uit 't geen hier boven van 't zwart water is gezegt, zeer licht kan begrepen worden, geen verdere omstandigheden van noden heeft.

Ondertusschen acht ik, dat zulks

Oorzaak van de werking van dit water.

Brak water ras stinkend.

zulks ontstaat, door dien de vette leem of klei, waar mede de zoutachtige delen zich hebben vereenigt, zinkt, en aldus aan het water zyn kracht beneemt, waar door het noodzakelyk van de eerste moeder, namelyk de aarde, waar op het gestolt heeft, berooft, vuil en stinkt moet worden, te meer wanneer de hitte van eenig vuur daar by komt, en 'tzelve aan 't gissen maakt.

Wat aanbelangt het laatste onderscheid, namelyk de koude en warmte van de waters alhier, ik heb in een van myne vorige Hoofdstukken van de koude reeds het nodige erinnert, en ter zelve tyd van de warme gezegt, dat daar van een byzonder bericht zoude volgen. De Lezer heeft dien nu nog te goed, en ten einde u daar toe gantschelyk klaar te maken, zal ik u in 't kort den weg, dien gy zoo wel door bewoonde als onbewoonde landen moet nemen voor oogen stellen; daar na zult gy den oord of berg daar het warme water is, met alle nodige omstandigheden beschreven zien; en eindelyk zal ik aanwyzen; wat gy op reis en tot de cure dient mede te nemen, zoo als ook hoe gy u in de cure gedragen, wachten en plegen moet, nevens eenige daar by gevoegde voorbeelden, van de geenen, die zich met voordeel van dit bad bedient hebben.

Door dien ik hier boven en ook elders reeds heb gezegt, dat 'er twee baden in dit land bekend zyn, zoo dienen 'er ook twee wegen te worden aangewezen; ten einde men niet 't een voor 't ander neme. Vermids echter ook van 't eerste is erinnert, dat het by de oorsprong te heet, en elders, daar het bequaam zoude zyn, nog niet is gebruikt, ook niemand lust heeft, om de eerste proef daar van te nemen, zoo zal 't ook niet nodig zyn, om den weg daarna toe te wyzen, te meer

wyl het maar ontrent twee mylen van 't eerste gelegen is. Wie ondertusschen begerig is, om den zelve te weten, neme zynen weg door de voormaals beschreve Bottelary; begeve zich verby Elsenburg na Drakenstein, en vervolge zynen weg wyders na 't zwarte land, zoo zal hy wel te recht geraken; te meer om dat hy door louter bewoonde landen reist, en by de Europeanen den naasten weg bevragen kan.

Heel anders echter is het ontrent het ander en tot nu meest gebruikt warm bad gelegen; als waar na toe men alleenlyk een gebaanden weg vind, zoo lang als men in de bewoonde landen is, 't zy dat men over Drakenstein of door Hottentots-Holland reist; edog wanneer men aan den voormaals beschreven Verdriet-berg, na by Kere-weder komt, vind men niet dan ongelyke of ongebaande wegen, langs welke zelden menschen wandelen, maar voor Olyfanten, Elandieren en ander wild als alleen geschikt zyn. Daarenboven is dezeweg ook zeer gevaarlyk; om dat men hier en daar over style hoge klippen moet, die zoo smal zyn, dat men nauwlyks uithalen of wyken kan, en daarbeneven in de vallyen veel moerassige plaatzen aantreft, alwaar men te voet heel diep inzakt, en die men te paard heel niet passer kan; en als men ten laatste aan de rivier zonder end komt, moet men wel een half uur langs den oever wandelen, eer men dezelve waadbaar vind, niet zoo zeer wegens hare diepte, wyl men zulks door 't water dat 'er gevallen is, wel kan gissen, als waar door die rivier geweldig zwelt, maar wegens haar oever, die ruim een mans diepte is.

De beste weg dan is onfeilbaar door Hottentots-Holland, als die van de Kaap af zeer schoon is; aan de bergen van Hottentots-Holland heeft men grote moeite, om

Zyn niet
van de
Kander

Gevaarly-
ke weg.

De beste
weg na
't warme
bad.

e Auteur
il de weg
't wa-
e bad be-
nyven.

Arzyn
ree war-
n Baden
de
ap.

die te beklauteren of te beryden, edog men kan met een rytuig daar over passeren, zonder 't zelve te ontladen; en moet maar zorg dragen, dat 'er niets aan stukken breekt, om dat het wegens de los leggende stenen zeer sterk floot of holt. Het is my gebeurt, dat de distel van den wagen brak; en aldus om een andere moest worden gezonden, waar door ik nevens myn gezelschap, den meergemelden Tuinman *Jan Hertog*, Jan Blankenberg, en Frederik Ruffeunus, zoo lang opgehouden wierd, dat ik den gantschen nacht in de kloof, en aldus recht tusschen twee bergen, onder den bloten hemel camperen moest. Wy hadden wel een goede tent by ons, maar konden 'er geen gebruik van maken, om dat de bergen met de gewoonlyke witte wolken bedekt waren, waar uit de Zuid-ooste wind zich zoo heftig en koud deed horen, dat wy zelfs grote moeite hadden, om ons by een groot vuur te verwarmen. Edog wy derfden het vuur niet t'eenemaal uit laten gaan, niet zoo zeer wegens de koude, maar om voor Leeuwen, Tygers, Wolven en andere diergelyke roofdieren zeker te zyn; en om die rede vertoefden wy niet lang, maar vervolgden onze reis met 't krieken van den dag.

Wat den Schyver op de reis is gebeurt.

Verdere beschryving van den weg na 't warme bad.

Deze bergen gepassiert, heeft men aan gene zyde van de tot nu bewoonde landen weinig zwaarigheid meer ontrent den weg, aangezien dezelve door louter vlak land, of grote valcien, gaat, tot aan de zoogenaamde Houthoek; hoewel men in deze valeyen over verscheide waters moet, die echter in den zomer zeer licht zyn te passeren. De eerste twee zyn even beneden den voorgemelden kloof, die zeer smal en dicht by haren oorsprong zyn, welken oorsprong men in de Hottentots-Hollands bergen zoeken moet, en ook nog een ander water ontfangen hebben

Twee andere, namelyk de Botrivier en de rivier zonder end zyn eenigzins groter, en by gevolg gevaarlyker te passeren, als het regent heeft, aangezien zy als dan zeer snel opswellen, en buiten hare palen lopen. Derhalven kan men dezelve als dan ook niet zonder gevaar overkomen; en ik ben in den jare 1709 genoodzaakt geweest, om ruim 24 uren voor de Botrivier geduld te nemen, tot dat 't regenwater was gevallen. Wy legerden ons in gezelschap in de Knosbooks-Kraal en bedienden ons van dien look in struiven; terwyl twee Hottentotten by ons quamen, en ons den tyd verdreven.

Welke wters men maalk gevaarlyk zyn te passeren.

Deze twee Hottentotten waren zeer verbittert op elkander, om dat de een den anderen een hamel zoude hebben ontfolen. Derhalven quamen zy, zonder dat zy van elkander wisten, beide gewapent by ons, en deden hare klagte; vermids echter geen van beide de zaak duidelyk konde bewyzen, zoo wisten wy hen niet anders ter neder te zetten, dan hen op te leggen, de zaak met bewyzen te slaven of 't met getuigen goed te doen, waar mede de eene niet weinig in zyn schik was, en aanbod aan te tonen, dat hy onschuldig was; terwyl de beledigde zeer gebeten, den Koker met pylen van 't lyf scheurde, en pylen op den hoog lag, stekende de Haslagaay of Lanze in de aarde, om den anderen op 't lyf te vallen, en den gestolen hamel te wreken; ondertusschen door dien wy weinig behagen in dat gehaspel hadden, bragten wy 't eindelyk met goede woorden zoo ver, dat zy elkander ongemoeit lieten, en een stuk tabak tot verzoening van ons namen, en aldus van elkander scheideden, gelyk wy ook den volgenden morgen opbraken.

Voorval met twee Hottentotten.

Wanneer voor heen niet veel regen is gevallen, zyn beide deze rivieren

rivieren zeer wel te passeren, en men kan of te paard of op een wagen zeer licht daar over komen. Ondertusschen heb ik ook eens voor de rivier Zonderend moeten blijven, om dat de avond ons overviel en wy niet verder als aan 't warme bad komen konden. Zelfs is gebeurt, dat een zeker vriend zich willende baden, en over de rivier gezwommen zynde, in het weder over zwemmen geschapen stond te verdrinken, aangezien hy door den snellen stroom zodanig afgemat wierd, dat hy naauwlyks wist wat te doen, tot dat hy eindelyk een tak van een boom grypende, een weinig weder tot bedaren quam, en vervolgens t'eenemaal den dans ontsprong.

Deze rivieren gepasseert, heeft men verder voor geen gevaar meer te duchten; ten ware men Leeuwen en Tygers, Olyfanten, Rhencerossen en diergelyke dieren ontmoette; gelyk ik dan eens by den gemelde Houthoek, zynde een tamelyke lange berg, waar onder een diep dal, en een klein riviertje van 't warme bad loopt, 6 wilde Olyfanten heb aangetroffen die ik echter God dank! weder gelukkig en zonder gevaar ontkomen ben, vermids zy gingen grazen, zonder eens naar my te kyken.

Wanneer men dezen Houthoek achter zich laat leggen, zoo komt men aan de Boomtjes-Kraal, alwaar de Heer *Willem Adriaan van der Stell*, terwyl hy nog aan 'troer zat, een Veepost of winterweide heeft gehad, waar op ik ook eene nacht met *Ferdinand Appels* en twee andere Fransche Vluchtelingen, naimelyk *Jaques Malan* en *Pierre Joubert*, doorgebracht, en 't eerste stuk vleesch van een zee-koe genuttigt heb. Door dien echter des zomers weinig of gantsch geen water aldaar word gevonden, heeft de gemelde Heer Gouverneur met zyn vee van daar verhuizen, en zich aan

de rivier Zonder end begeven moeten. Ileden dien dag is dezelve onbewoont.

En ontrent een uur verder komt men weder by een zomer en winter post van den gemelden Gouverneur, alwaar hy aityd zeer veel schapen heeft laten weiden, om dat'er gras en water in overvloed is. Naar deszelfs vertrek heeft deze ook, en alle de anderen, die hy hier ontrent, en verder na de kant van *Terra de Natal* had lang ledig gelegen, tot dat eindelyk zekere *Wessel Pretorius* de aldaar gezette herders-hutten gekoft, en het land van wylen den Heer Gouverneur *Louis van Assenburg* voor 6 maanden in huur gekregen heeft.

Achter deze Post, de warme Waters-kraal, of rivier genaamt, wyl 't zelve daar doorloopt, is 't nog een uur gaans, eer en alvorens men aan 't warme bad zelf geraakt, alwaar voor dezen geen huis, hut, of heel niets heeft gestaan, tot dat eindelyk de gemelde Heer Gouverneur van *Assenburg* op 't verzoek van vele grote Heren, 't land daaromheen, aan den meergemelden *Ferdinand Appel* in vryen eigendom heeft geschonken, mids dat een huis aan 't warme bad gebouwt, en de zieken voortaan beter als tot nu heeft kunnen geschieden, gerieft zouden mogen worden, en dat de gemelde *Appel* hen het nodige van Stellenbosch zoude bezorgen.

Aldus zyn wy aan 't warme bad; edog u zoude kunnen vragen, hoe ver 't van de Kaap legt, en in welken hoek van de waereld? Op beide dient, dat men van de Kaap ontrent 30 mylen heeft af te leggen, om aldaar te komen, en zulks ten Zuidooften. Aan 't bad vind men een onaanzienlyk huisje, om te overnachten, en niet genoodzaakt te zyn, onder den bloten hemel te blijven leggen, zoo als men certyds heeft moeten doen, ten ware men een brave dichte tent

Deu
hryver
in 6 wil-
Olyfan-
n ont-
bet.

Hoe ver 't
warme bad
van de
Kaap legt.

tent met zich nam. Wyders be- hoeft men nu ook geen bed, pot- ten en pannen, lepels en schotels met zich te voeren, zoo als men voor dezen heeft gedaan, om dat de gemelde Appel zich als nu van dit alles verzien heeft, en men zich tegen betaling daar van be- dienen kan.

De Schry- ver vind by 't warme bad zeer veel bonte vissen.

Wanneer ik in den jare 1708 in gezelschap van goede vrienden 't eerstemaal hier quam, zagen wy een ongelofelyke menigte bonte bokken: dezelve gingen daar grazen, en als zy ons gewaar wierden, deed de schildwacht, dien zy uitgezet hadden, een schreeuw, waar op zy allen, te weten ruim 1000 in getale, by malkanderen liepen, zich orden- telyk in eene ry schaarden, en maar twee als Officiers voor uit zetteden; wy waren niet weinig verwondert, dat wy zagen dat zy staan bleven, en ons dicht verby haar lieten ryden; en nog meer dat een ruime tyd, na dat wy ver- by waren, geen van haar een voet verzet had; tot dat eindelyk op een schreeuw van ons, zy allen onder elkander na 't naeste dal lie- pen, en zich aldaar verschole. Hadden wy toenmaals geweer by ons gehad, zouden wy 'er gemak- kelyk verscheiden hebben kunnen doden; edog vermids wy der- waards waren gereden, om het bad te bezichtigen, door dien het voor dien tyd byna aan niemand, dan aan den meergemelden Tuin- man bekend, veel min van iemand gebruikt was, hadden wy ons van geen geweer verzien, en daar be- nevens geen lust, om iets te schiet- ten, dat wy zouden hebben moe- ten laten leggen.

't Warme bad bestaat uit een berg

De plaats, daar dit warme bad legt, is een berg, die de zwarte berg genaamt word; niet zoo zeer om dat dezelve van verre zwart schynt, maar wyl de grond ront- om en boven op pik zwart is, ook de stenen die in en boven op de aarde leggen, zwart zyn, en de

couleur en gedaante van uitge- brande smids-kolen hebben. Dit alles kan men beneden en ver van den berg erkennen; wanneer men dezelve echter beklaupert, be- vind men, dat de gantsche berg van binnen hol moet zyn, voorna- melyk op de plaats, daar 't warme bad zelf is, want hoe nader men aan die plaats komt, hoe minder men zich wegens den zachten grond van een paard kan bedie- nen, en men is genoodzaakt, om den weg te voet te volvoeren.

Deze holligheid van den berg blykt nog klaarder, als men by 't warme water zelf is en deszelfs loop gade slaat; want zoo voort beneden den oorsprong van 't warme water of daar 't eerste gat in de aarde gegraven is, alwaar men zich bequaam baden kan, verloopt het afdromende water zich onder de aarde, zonder dat men wyders niet meer daar van ziet, of ge- waar word, waar het weder uit komt, ten ware men zeggen wil- de, dat het in een beek zich ver- lieze, die in 't dal voorby vliet, en uit een berg, ontrent 3 uren benoorden 't warme bad leggende, deszelfs oorsprong heeft; en gantsch niet groot is, als 'er niet veel water is gevallen en derhal- ven misschien de warme waters-ri- vier genaamt word.

Afgang 't warm water.

Men hoort 't water met een groot gedruis zich in dit gat ver- zinken, en lang aflopen, eer het be- neden is, waar uit lichtelyk is af te nemen, dat deze waterval zeer diep zyn moet. Om echter hier ontrent zekerder te zyn, heb ik uit gebrek van een loodlyn, twee lange hou- ten aan malkanderen gebonden, met dezelve daar in gestoken, om de diepte te peilen; edog zulks was vergeefs, ja zelfs, wanneer nog een hout daar aan bond, om dat met alle de drie houten, die ech- ter te zamen ruim 30 voeten lang waren, geen grond voelen kon- de.

Die water-

Behalven deze opening, die in 't

in't vierkant in de aarde is gemaakt, vind men heden dien dag nog verscheide andere, door de aldaar komende Liefhebbers, om te baden, gemaakt, en ik ben verzekert, dat men ruim 20 diergelyke gaten zoude kunnen graven, die alle rykelyk water geven zouden; edog in deze verscheide openingen is al iets byzonders, dat 't water in de eene veel warmer dan in de andere is, een blyk, dat men den rechten oorsprong van dat warme water nog niet heeft ontdekt, die zonder twyffel veel warmer zal zyn, als die men als nog heeft gevonden; ten ware men wilde zeggen; dat 't water van den oorsprong twee mylen benoorden leggende, als een ader herwaards kome, en deszelfs hitte onder de aarde in het lopen verlieze. Wat hier van zy, niemand zal als nog bezwaarlyk de moeite nemen, om na den rechten oorsprong van dit bad te zoeken, door dien men niet op den eersten oorsprong maar op't voordeel, dat daar van valt, ziet.

In ieder opening, daar 't water zich vergadert, en waar in men zich baad, dryft boven op 't water als 't maar een halve dag heeft gestaan, een dun blaauwachtig vliesje, als vet of andere materie, 't welk zich met een vinger zeer licht scheiden en verdelen laat, maar zoo voort weder by malkanderen loopt, en van den wind gins en weer gedreven word. Eer men 't water zelf nog proeft en drinkt, doet zulks al geloven, dat het een mineraal water zyn moet, en ziet men daarenboven eenen damp als rook daar van opgaan, waar uit men insgelyks, voornamelyk wyl hy 'smorgens en 'savonds zeer dik is, de plaats van 't warme bad als van verre kan bekennen.

Aan de kant van deze groeven gaat een fyne dunne slym zitten, byna als in de slypbakken, daar het water in blyft, behalven dat dezelve veel fyner en dunder is.

I. Deel.

Edog om beter te spreken; deze slym is byna als die, welke 't bornwater achter laat, zoo als ik aan verscheide in Duitsehland gezien heb. Zommige Schilders hebben een vers daar van gemaakt, en bevonden, dat dezelve zoo goed als 't beste Oker-geel is, in welkers plaats zy dien slym ook altyd gebruikt en daar mede gefchildert hebben; en zoude men een tamelyke menigte daar van kunnen vergaderen, als iemand de moeite nemen wilde, en dagelyks by 't bad was.

De aarde dien men uitgraaf, als men een opening maakt, is gantsch zwart, week en licht; blyvende aan de vingers zitten, als of ze met eenige vettigheid doorkneed was; en ik ben van gevoelen dat 't bovengemeld blaauw vliesje daar van daan komt. Wanneer men echter deze aarde in de zon laat drogen, zoo is dezelve gantsch licht en daarenboven pik zwart; derhalven acht ik, dat dezelve ter dege klaar gemaakt en bearbeid, zulke goede veen of turfaarde zoude zyn, als men in Holland heeft; ten minsten dat ze de Hallische turf-aarde niets zal behoeven toe te geven, die men in myn tyd en terwyl ik daar op de hoge school was, heeft gegraven.

Het water van zich zelf lykt wel in de opening zwart, maar zulks komt van den grond, en door de rondom heen leggende aarde; als men 't in een glas doet, zoo is 't zoo helder en klaar, als 't zuiverste en beste pompwater. Drinkt men daar van, zoo weet ik niet, of wel ergens water zal worden gevonden, dat meer naar staal smaakt; en moest iemand geen smaak te waereld hebben, die dit niet zoude proeven. Des niet tegenstaande is 't ongemeen liefelyk om te drinken, en kan ik wel zeggen, dat ik myn hert wakker daar aan opgehaalt, en zelfs menigmaal veel daar van gedronken heb.

V v

Aldus

Byzondere aarde van dit Bad.

Aldus is het ook niet ondien-
stig tot koken, als waar in ik veel-
maals allerhande spys gekookt,
en met ongemene graagte genut-
tigt heb. Ik echter niet alleen heb
myn vleesch, en voorts alles dat
ik te eeten by my had, daar me-
de gekookt, maar ook alle de an-
deren, die dit bad hebben ge-
bruikt, gelyk zy allen dan ook
niet kunnen ontkennen, dat dit
bad-water goed is tot Koffy en
Thee-water, aangezien het den
zweet uitdryft, en voor 't overige
geen quaad doet, of schoon men
nog zoo veel daar van drinkt, om
dat het zoo voort wederom zakt,
en niet zitten blyft.

Zoo goed en gezond het echter
is om te drinken en zich daar in te
baden, zo schadelijk is 't daar en
tegen ontrent 't wit linnen, dat
men aan heeft als men 't bad ge-
bruikt. Want zoo dra een hembd
daar in word gestoken, verliest
het de witte kouleur en word geel-
achtig; en wanneer men meer dan
eens daar in komt, zoo kan men
het nooit weder wit krygen, of
schoon men 't naderhand zoo men-
igmaal wast als men wil. Der-
halven moet men wel op zyn hoe-
de zyn, dat men geen linnen daar
mede nat maakt; byaldien men
nogtans, als men niet alleen is,
en zich voor andere menschen
schaamt, hembden tot zyn gebruik
met zich neemt, zoo doet men
zeer wyslyk, dat men de oudste
daar toe verkiesft, daar niet veel
aan gelegen is, en die men buiten
dat niet lang meer zoude dra-
gen.

Onder 't
gebruik van
't bad moet
men geen
goed lin-
nen aan
doen.

Wat voor
hout by dit
bad groeit.

Rontom dit Bad groejen dunne
buigzame boomtjes, die van bui-
ten bruinachtig en van binnen heel
bruin zyn; de bladeren komen
met die van Wilgen zeer wel over-
een; de bloem is gras-groen en
hangt als risjes, byna als die van
Aalbeziën by malkanderen; wat
echter op den bloesem volgt, en
hoe de vrucht 'er uitziet, zulks
kan ik niet zeggen, om dat ik die

nooit heb gezien. Deze boom-
tjes groejen recht op, ontrent 8
of 10 voet hoog; hebben weinig
en daarenboven zeer dunne tak-
ken; ondertusschen staan zy zoo
dicht by malkanderen, dat men
naauwlyks daar door komen
kan.

Behalven de Boomtjes die rond-
om het warme bad staan, ziet men
verder op den berg zeer wynig en
daarenboven zeer lage bloemen;
die als verwelkt en verlept uitzien,
't welk my doet geloven, dat een
ryke Erts-groeve daar in moet
verborgen leggen; daar benevens
is de andere groente, daar onder
't gras, of schoon 't tamelyk hoog
wast, zeer mager en dor, en kan
zeer licht in den brand gestoken
worden. Ondertusschen is hier
niets nieuws, dat een grote strek
lands door de Veehoeders in brand
gestoken, en 't oude harde gras
afgebrand word, ten einde 't nieu-
we te beter uitspruiten, en 't vee
ten nut komen moge.

Achter het gemelde bad of den
gantsehen zwarten berg, legt
westwaards aan nog een zeer hoge
berg, die nog onvruchtbaarder is
als deze, groejende aldaar niet
dan eenige wilde struiken, die
hare wortels tusschen de klippen
vast maken, en aldus het zap uit
de aarde tot haar voedzel trekken.
Aan gene zyde van den berg, en
achter denzelven ten westen, in
het dal leggen witte blinkende
grote klippen, welke van kezel-
stenen nergens in zyn onderschei-
den, dan dat zy zelfs van binnen
witter zyn, en in de Zon als zilver
blinken; niet streepswys, maar
als of zy met dat metaal overgo-
ten waren, welke blinkende verf
my andermaal doet denken dat een
ryke berg-floffe aldaar voorhan-
den is.

Aldus weet de Lezer nu waar
hy 't warme Bad zal zoeken, en
hoe het rondom het zelve gestelt
is. Doordien ik echter weder heb
beloofd te melden 't geen men
dient

Hoe de
bloemen
en andere
gewassen
aldaar zy

Onvrucht-
bare berg
achter 't
bad.

dient op reis met zich te nemen, en tot de aanstaande cure nodig is, en hoe men zich staande de cure te gedragen en te wachten heeft, zoo dient men te weten, dat men als nu zoo veel zaken niet van noden heeft dan voorheen, eer en alvorens de meergemelde *Ferdinand Appel* 't land in eigendom had, want men moest niet alleen zyn bed, maar ook potten, leepels, s'hotels, borden en allerhande klein keuken-gereedschap met zich nemen, ten einde men aldaar geen gebrek daar aan hadde, en men genotzaakt ware op zyn Hottentots te leven; welk alles men tegenwoordig by den gemelden *Appel* tot zyn gebruik bekomen kan, of schoon men niet in zyn huis logeren en van hem bekostigt zyn wil.

Edog als men de cure recht be-
ginnen en met voordeel voleinden
wil, is het nodig een wagen te ne-
men, en 't geen men van noden
heeft, derwaards te laten brengen,
ten ware men zich van een Hot-
tentots Draagossé bedienen, en
met hulp van denzelven zich der-
waards begeven wilde, 't welk
echter met een os alleen niet wel
zoude te doen zyn. En doet men
alzoö beter dat men in gezelschap
derwaards reift, en alle reisgenot-
ten den wagen helpen betalen,
wanneer dezelve niet duur komt
te staan.

Voor al moet men zich van een
goede tent verzien, of schoon
men al 't ander by den gemelden
Appel krygen en in zyn huis sla-
pen kan. Want by aldien iemand
de cure recht ondergaan, en de-
zelve met voordeel gebruiken
wil, moet men zoo voort uit het
bad in 't bed den zweet afwachten,
't welk zonder een tent en bed on-
der den bloten hemel niet wel
doenlyk is. En hoewel men in
Appels huis wilde zweeten, en zich
aldaar laten koesteren, zoo is zulks
nogtans niet wel mogelyk, aan-
gezien 't huis byna een quartier

I. Deel.

uurs van 't bad legt, en 't al te
moejelyk zoude vallen, om dage-
lyks berg op en berg af te klim-
men. Daarenboven zouden de
zweetgaten, die in 't bad tamelyk
geopent zyn, onder wege weder
toegaan, en daar na veel moeite
kosten, om op 't nieuw aan 't zwe-
ten te geraken, die iemand niet
krachteloos of zwak, maar lucht-
hartiger en gaaüwer maakt.

Voorts is ook de wyn een der
noodzakelykste dingen, die men
met zich moet nemen, zonder
den welken men slecht voordeel
van zyne cure vind; want of
schoon men dagelyks koffy en thee
van dit bad-water drinkt, en zich
voor 't overige daar mede wakker
verluffigen kan, zoo word de
maag nogtans eindelyk zwak, en
de werking van 't bad wil verder
niet volgen.

Met moet
ook wyn
en brande-
wyn heb-
ben.

Men heeft reeds tot genoeg
bevonden, dat de wyn onder 't
baden gedronken, zeer veel tot
de nadrukkelyke werking van de
cure heeft geholpen; en weet van
de Brandewyn, dat dezelve naar
't baden een lepel vol genomen,
den zweet uitjaagt, en daarenbo-
ven 't hert versterkt. Edog men
moet geen van beide te veel ge-
bruiken, zoo men anders niet
elendiger uit het bad wil gaan, als
men daar in gekomen is, 't welk
ik met voorbeelden aan twee goe-
de vrienden, die ik voorbedach-
telyk niet wil noemen, zoude
kunnen staven, als welken onder
't gebruik van dit bad ruim een
emmer wyn en naar mate brande-
wyn gedronken hadden, maar
zeer slecht van de reis quamen.

Daarenboven komen 'er door-
gaans Hottentotten, die men niet
wel zonder 't geven van een glas
wyn kan quyt worden. Om
diezelve rede moet men ook ta-
bak en pypen by zich hebben, en
in een tamelyke menigte met
zich voeren, om deze gaffen
daar mede op te wachten, wyl
hen daar mede veel groter ver-
maak

V v 2

maak.

tot het ge-
ruik van
't bad is
en wagen
an noden.

Insgelyks
en goede
tent.

maak word aangedaan, dan of men hen hondertmaal de waarde aan geld gaf. Wyn, brandewyn, tabak en pypen zyn ook zeer noodzakelyk, om van de Hottentotten vleefch, dat is, een vetten os, hamel of lam daar voor te ruilen. Zulks geven zy voor tabak zeer gaarn, en weigeren voor wyn en brandewyn niets, en bedingen een pyp op de koop toe; en heb ik zelf zeer dikwyls op andere tochten voor een pond tabak en een glas wyn of brandewyn een vetten os van hen bekomen, en voor een half pond tabak en een glas brandewyn of wyn, een vetten hamel, en telkens een pyp op de koop toegegeven.

De Schryver wierd eens in 't warme bad van vier Hottentotten bezocht.

eens quamen vier Hottentotten by my, die behoort hadden, dat ik my by 't warme bad onthield, en maakten haar compliment, zoo goed als zy het hadden geleert; dezelve vereerden my een haas, dien zy onder wege met haren kirris hadden geveld, en verzochten niet anders dan brandewyn en tabak, zeggende dat zy om dieswille 30 mylen ver gekomen waren; en smeekten zeer, dat ik toch haren tabaks honger wilde stillen, om dat zy een geruimen tyd geen tabak gezien, veel min gehad hadden. Wanneer ik hen tabak hadde gegeven, haalden zy hout, en bleven dien nacht by my, gedurende welken tyd zy my verhaalden van 't Portugeefche fchip, 't welk eenige jaren geleden, by de Baay de la Goa geftrand was, en zeiden, dat men nog iets daar van konde zien, maar dat men wegens het zand, menigvuldig daar in geworpen, als nu niets daar uit konde krygen. Door dien ik nu wift, dat 't gemelde fchip veel koftbaarheden gevoert had, was hare vertelling my, zoo als ook haar lands befchryving, nevens vele andere merkwaardigheden, hare levenswys betreffende, die op hare behoorlyke plaats zullen worden

gemeld, te aangenamer, en gaf hen nog een ftuk tabak op weg.

Wanneer men nu van deze voorgemelde zaken verzien is, kan men de cure met veel nut ondergaan en voleinden; want wegens den drank is men als dan geruft, en het eeten word door de Hottentotten in groter overvloed verfehacht, als men genuttigen kan. Ondertuffchen zoude 't iemand, die dit bad wilde gebruiken, zeer vreemd kunnen voorkomen, door dien 't altyd de eerftemaal, zoo zeer brand of prikkelt, als of men over 't gantsche lichaam met naalden geftoken wierd, zoo dat men denkt, dat men zich geweldig zal branden, en de cure niet kunnen uitftaan; maar dit fteken duurt maar een oogenblik, en houd op zoo dra men is gaan zitten; en is 't water als dan zoo aangenaam warm, dat men wenscht, dat men lang daar in mogt blyven.

Edog niet tegenftaande men van niemand geftoort of gejaagt word, vergaat wel haaft de luft, en tracht men hoe eerder hoe liever weder daar uit te komen, door dien de wonderbare werking van 't bad, de luft om lang te zitten, t'eenemaal verdryft. Want naauwlyks 5 of 6 minuten daar na, terwyl men meent, dat nu alles wel is, en dat men zich nog een geruimen tyd daar in wil verlustigen, begint 't zelve en 't onderfte gedeelte van den buik te werken, en haalt denzelven zoo naauw in, als of men ftyf gegord was, en de gantsche buik t'zamen getrokken wierd.

Dit nypen van den buik duurt zoo lang, tot dat 't aan het hert komt, wanneer men zoo benaauwt op de borft en kort van adem word, dat men de aangename zitplaats in 't bad weder verlaten moet. Om dieswille zal niemand van alle de genen, die dit water hebben gebruikt, onderftaan te zeggen, dat hy een quartier

uurs

Waarom men niet lang in 't bad blyven kan.

uurs in dit bad heeft kunnen blyven, of schoon hy anders de sterkste natuur van de waereld heeft. Zoo dra men zich echter tot zweeten legt, gaat niet alleen de benaauwtheid op de borst over, maar de zweet zet ook aan alle kanten uit, en maakt iemand aardig, wakker en frisch, als of men de wateren niet gebruikt of gezweet had.

Hoe dat bad werkt.

Byaldien men deze cure 14 dagen achter malkanderen uithoud, word het gantsche lichaam gezuivert, en geraakt de mensch of door den stoelgang of door gemaklyk overgeven, al't geen hem nadelig of schadelyk is geweest t'eenemaal quyt; op de eerste wys is de geweze Commandeur en Schout by nacht over de Retourvloot, van een oude quaal, die hy in Oost-Indie had gekregen, genezen; en op de tweede wys is de Kapitein van de bezetting alhier, *Adolf Jan van der Laan*, een wys en verstandig Edelman, van een ziekte waar van hy op Ternate was overvallen, gelukkig verlost.

Dit bad erfchaft't hoor ieder.

Daarenboven ben ik oog getuig geweest, dat zekere *Henderik van der Linde*, die eenigen tyd aan de Kaap heeft gewoont, en nu weder na zyne geboorte plaats, de stad Delft in Holland, is vertrokken, door dit bad, 't welk hy ruim veertien dagen achtermalkanderen heeft gebruikt, zyn gehoor gantschelyk weerom heeft bekomen, daar hy voor 't gebruiken van dit water, de grootste moeite des waerelds had, om zelfs 't slaan op de trommel te horen.

En wat zal ik zeggen, van een burger alhier, mynen zeer goeden vriend, genaamt *Stefen Vermey*, die een geruimen tyd met een zeer grote benaauwtheid en lammen arm is behebt geweest? Hy heeft zich ook na dat bad begeven, en ontrent de eerste quaal tamelyk verlichting gevoelt, ter-

wyl hy van den lammen arm t'eenemaal bevryd is, door dien hy denzelven op dezelve wys als den anderen konde gebruiken. En indien hy niet zoo oud geweest was, hebbende 60 jaren berykt, en had de benaauwtheid op de borst niet reeds zoo lang geduurt, zoo zoude hy onfeilbaar ook volkomen daar van zyn genezen.

Onder zoo vele exempels, zal ik 'er nog een byvoegen, 't welk wel't merkwaardigste is. De geweze Heer Gouverneur *Willem Adriaan van der Stell* had een flavin, die geweldig ging quynen; deze hield haar zoo lang sterk, tot dat zy haar werk niet meer doen konde, en de voorgemelde Tuinman *Jan Hertog* haar gestadig aan was, om te zeggen, wat haar schorte, en zulks weigerende, van andere vrouwluiden maakt uitkleeden en bezichtigen liet. Wanneer men nu gewaar wierd, dat zy S. V. de pokken had, begaf hy zich met haar na 't bad, en liet haar onder 't opzicht van andere flaven, die van wegens den gemelden Heer Gouverneur daar waren, en 'tvee hoededen, eenigen tyd daar, met uitdrukkelyk bevel, om haar alle dag te laten baden. Naar verloop van vier weken, quam hy eens weerom, en vond 't vrouwmensch gezond, en is aan haar ook verder niets meer bespeurt of gemerkt.

Exempel van een flavin.

Deze en vele diergelyke exempels hebben nu klaar doen blyken, dat 'er een byzondere kracht in dit bad steekt. Ik ben een van de eerste geweest, die zich daar in hebben gebaad, en heb altyd de goede werking aan my bespeurt; niet twyffelende, of 't zal naar verloop van tyd nog veel beroemder worden, aangezien wylen de Heer Gouverneur *Louis van Assenburg* en de Heer Gouverneur van Batavia beide kennis daar van genomen hebben, om aan de Edl. Heren Bewindhebers van de Oost-Indische Maatschappy uit-

De Schryver was een van de eersten die dit bad hebben gebruikt.

voerlyk verslag daar van . te doen.

Besluit van dit Hoofdstuk.

En aldus hoop ik, Lezer, dat ik u van de Afrikaansche warme baden genoegzame naricht zal hebben medegedeelt. De overige

water-geschiedenissen, die ik in den beginne beloofd heb, zal ik vermids dit Hoofdstuk buiten dat lang genoeg is geworden, in het naast volgende melden.

XIX. H O O F T S T U K.

Van het Regenwater alhier, waar uit, als het in de valeien stolt, helder, zuiver en wit zout overvloedig te bekomen is.

Het Kaapsche Zout heeft geen gemeenschap met 't Europeaanse. Wat Ludolph van 't Afrikaansche zout heeft geschreven. De Schryver wil dat voorgeven niet inwilligen. Waar mede Ludolph zyn gevoelen staaft. Dwaling van Ludolph In Afrika is geen gebrek aan zout. Naricht van Erasmus Francisci waar 't zout uit regenwater word gemaakt. Veranderingen der jaargetyden aan de Kaap. Welke winden in de Lente en Zomer zich aan de Kaap laten horen. Welke winden in den Herfst en Winter woeden. Wanneer de Zuid-Ooste wind opsteekt. Hoe 't ontrent de verandering van de Kaapsche lucht is gestelt. De wind belet de sterrekundige waarnemingen. Lente en Zomer hebben een zuivere lucht. Grote hitte. Wanneer 't aan de Kaap koud word Is is raar aan de Kaap. Wanneer de bergen met sneeuw en bagel bedekt zyn. Zelden donder aan de Kaap Aangename Landsdouxen tusschen de beygen. Grote waterpoelen door de Natuur geformeert. Daar in vergadert het zout water. Zyn van de 7^{ee} ver af gelegen. Hoe de grond van deze Zoutpannen is. Wat voor een leemachtige aarde in de Zoutpannen is. Hoe 't regenwater van tyd tot tyd verandert. Deszelfs vloeibaarheid wazemt uit. Droogt gantsch op en laat helder zout over. Hoe meer 'er water valt, hoe meer zout 'er overblyft. Deze zoutpannen hebben geen eige bron-aders. Wanneer 't zout daar van daan word gehaalt. Een iegelyk mag dat nemen. Hoe 'er zodanig zout uitziet. Het Kaapsche zout is niet goed tot inleggen of zulten. De Schryver is van gevoelen dat 't Kaapsche zout salpeter by zich heeft. Welk water in den winter zoet, en 's zomers brak is. De Schryver brengt een passagie uit Ludolphi Historia Æthiopica by. 't Water dat 's zomers stil staat, word brak. Nog een soort van brak water. Waar de zoete waters van daan komen. Aan de Kaap derst men de schapen geen zout laten likken. Observatio de Sale ejusque indole. Word beschreven. Besluit van dit Hoofdstuk.

IN 't begin van 't vorig Hoofdstuk heb ik u de verzekering gegeven, en dezelve in 't einde herhaalt, dat ik met deze gelegenheid van 't zout alhier, als een stoffe, tot de water-geschieden behorende, duidelyke en grondige naricht wilde geven; na dat n amelyk alvorens de warme baden, die men hier ontdekt heeft, zouden beschreven zyn; en vermids ik myne woord nooit weer ingehaalt maar altyd nagekomen heb, zoo zal deze myne belofte ook

zoo goed en beknopt als mogelyk, gestand gedaan worden.

Door dien ik u 't zout alhier wil beschryven, zoo kondet gy wel denken, dat het met 't Europeaanse geene gemeenschap heeft, als 't welk buiten dat bekend genoeg is, en zoude het in dat geval geen zoo rare materie zyn, als ik my reeds veelmaals heb laten verluiden, maar gy zult daar van een gantsch ander begrip moeten hebben. In Europa zoo als ook in alle andere Waereld-gedeelten zyn drie-

Het Kaapsche zout heeft geen gemeenschap met 't Europeaanse.

driederhande manieren bekend, waar door men tot 't zout geraakt, en word het zelve of uit de aarde gegraven, zoo als ontrent Krakau in Polen geschied; of uit de zoutwellen gekookt, gelyk te Hal in Saxen, in de stad Lunenburg, en andere oorden gebruikelyk is; of 't word eindelyk uit zee-water gemaakt, 't welk in de daar toe bequaam gemaakte pannen gelaten, en door de zon uitgedroogt word, zoo als in Vrankryk, Spanje, Portugaal en andere aan zee leggende Koningryken te zien is.

Hier echter is 't gantsch anders gestelt, en komt geen van alle deze drie zout-fabriken hier te stude, door dien 't hier nog gegraven; nog vuur daar toe gebruikt word; of anders geen mensch een hand des wegen uitsleekt, of zich beweegt, eer en alvorens het van zelfs ryp en door hulp van de zon uit klaar, helder, zoet en zuiver regenwater, dat van de bergen in de valeien stroomt, en in zekere van de natuur zelf vervaardigde putten of zoutpannen staan blyft, en aldaar uitwazemt, en bereid word.

Derhalven sta ik niet weinig in twyffel, of de anders zeer geleerde Heer Ludolph de spyker wel op 't hoofd heeft geslagen, wanneer hy in *Comment Aethiop. p. 106 n. 50. §. 1. & seq.* schryft: *In multis mediterraneis locis Africae vel nullus vel rarissimus est sal.* Dat is: *Op vele oorden in Afrika, die midden in 't land leggen, hebben zy geen of heel weinig zout.* En om dit zyn voorgeven te staven, haalt hy de woorden by van *Sallustii Bell. Jugurtin. c. 89.* welke hy in zynen tyd van de Africanen heeft gemeld, wanneer hy zegt: *Neque salem neque alia gula irritamenta querunt.* Dat is: *Zy zyn geen liefhebbers van zout of andere lekkernyen.*

Hy wil het woord *querunt* of zoeken als mede *bedienen*, door de woorden, *non habent vel ignorant*

of *zy hebben of weten van geen zout*, verklaren, en zich aldus te beter in zyne mening vestigen; edog byaldien hy niet hier mede verlaat de grote woeste steenachtige plaatzen van dit Waereld-gewest, daar weinig of gantsch geen menschen wonen, zoo twyffel ik nog meer aan de wettigheid van dit zyn voorgeven, te meer om dat hy zelf daar op vervolgt en zegt: *Non tamen invida proorsus natura fuit erga solam hanc Orbis Terrarum partem; dantur enim alicubi Fodinae Salis uberrimae & quae juxta mare colunt, illo abundant.* Dat is: *Ondertusschen heeft de Natuur dit Waereld-gewest ook t'eenemaal niet misgedeelt, vallende hier en daar nog ryke Zout-groeven, en hebbende de gene die aan zee wonen, daar van een overvloed.*

Hier op brengt hy uit *Dapper in Africa pag. 460* by, dat in *Guinea* uit zee-water zout gemaakt, en over al verzonden word. Voorts haalt hy de woorden aan, van *Telezius*, zoo als de Patriarch *Alphonsus Mendez* die heeft verhaalt, en toont daar uit, dat in de Koningryken *Dancala* en *Tigra* een zeer ryke zout-groef; of liever een gantsch dal, vier dagreizen lang en eene breed zy, 't welk men 't zout-land noemde, om dat al 't zout, dat men in *Ethiopia* in plaats van geld gebruikte, en op dezelve wys wyd en zyd verstrooit wierd, daar uit wierd gegraven; waar uit als dan overvloedig blykt, dat in *Afrika* zout genoeg te vinden en aan te treffen is.

Mitschien echter is dees voorna- me ervaren man door de plaats uit *Salustius* misleid, en tot deze zyne verklaring gebragt; hy zoude anders uit de aangehaalde plaatzen van *Dapper* en *Telezius* wel hebben kunnen zien, dat 'er zout genoeg moest vallen, om dat men het in plaats van geld gebruikt. Hy heeft daarenboven zonder twyffel niet geweten, dat een

groot

Wat Ludolph van 't Afrikaan- he zout heeft ge- breven.

De Schry- ver wil elk voor- ven niet led keu- ti.

Waar mede Ludolph zyn mening staalt.

groot volk, te weten, de Hottentotten, die ten tyde van *Salustius* misschien hoger op hebben gewoont, en naderhand eerst herwaards in den uitersten hoek van Afrika gejaagt zyn, zich in dit waereld-deel onthoude, 't welk gantsch geen zout gebruikt, en nog vleesch nog visch in zout, en dat de plaats uit *Salustius* by gevolg wel van hen, maar bezwaarlyk van anderen kan verstaan worden.

Dit zy hoe 't zy, het is zeker, dat als nog gene Europeanen, waar mede hede dien dag schier heel Afrika bezet en de zee langs heen bewoont is, eenig gebrek aan zout hebben bespeurt, of schoon zy diep landewaard in geweest, en 't zelve alomme bezichtig hebben; en wanneer men daarbenevens gade slaat, hoe diep de Engelschen en Hollanders by *Guinea*, *Congo* en hier aan deze Kaap in 't land zyn gekomen; als men overweegt, dat de Portugezen by *Mosambique* tot aan *Monomotapa* handel dryven; voorts als men de Vaders Missionarissen naleest, en ziet, hoe zy alomme 't land doorsnuffelt hebben, en nogtans by niemand van hen over gebrek aan zout geklaagt word, zoo dunkt my nodeloos te zeggen, dat Afrika gebrek aan zout hebbe.

Door dien nu, zoo als jegenswoordig is aangetoont, Afrika, voor zoo veel men menschen vind, want van onbewoonde woeste plaatzen is heel niets te melden, geen gebrek aan zout, en voornamelyk deze Kaap en de aangrenzende landen rykelyk daar van verzien is, en nogtans niemand eenige moeite tot deszelfs bereiding neemt, zoo is niet genoeg, deze algemene stelling alhier ter neder te zetten, maar de noodzakelykheid vereischt, om de zaak zoo uitvoerlyk en duidelyk te verklaren, dat een iegelyk bezeffen kan, hoe het daar mede toegaat,

en op wat wys alles voleind word, te meer om dat nog niemand de zoutmakery uit zoet regenwater zonder eenige menschelyke hulp beschreven of voor oogen gestelt heeft.

Wel is waar, ik heb by *Erasmus Francisci* in zynen Oost en West-Indischen Staats en Lust-gaarden pag. 1011. b. gelezen, daar hy van *Guatalajara* of *Nieuw-Gallicie* in Amerika schryft, dat aldaar ook zout uit regenwater gemaakt, vergadert en in zekere hopen gelegd werde. Edog of hy zulks uit *Jan Laet*, en deszelfs zesde boek l. Cap. van de nieuwe Waereld-beschryving heeft genomen; of misschien dezelve omstandiger, zoo als ik t'eenemaal van gedachten ben, daar van geschreven, dan of hy 't van een ander Schryver ontleent heeft? zulks is my onbewust; ten minsten meld hy daar van niet, dan dat hy acht, dat het zour oorsprongkelyk zy van den zalpeter, die alomme menigvuldig gevonden word.

By aldien ik nu myn werk wil maken, om aan te tonen, hoe zulks hier geschied, zoo zal voor al nodig zyn, de lucht alhier wat dieper te beschouwen, ten einde daar na de aard en wyze van deze zout-makery te beter zoude konnen worden begrepen. Ten dien einde zeg ik, dat deze Kaap alle jaar; 't welk even zoo wel in vier getyden word verdeelt, als in Europa, behalven dat men ze verkeert nemen moet, twee gantsch gewichtige veranderingen onderhevig is, welke eerste van de winden, en de tweede van de gesteldheid van de lucht word veroorzaakt.

Wat de winden aanbelangt, met dezelve is het op de volgende wys gestelt: In den Voortyd en zomer alhier, te weten, in den Europeanschen Natyd en Winter, die in September begint en in Maart eindigt, laat zich meest de zeer heftige onstuimige felle Zuid-ooste

Natich
van Eras-
mus Fran-
cisci, wa-
't Zout
regenwat-
gemaakt
word.

Verande-
ring der
jaargety-
den aan
Kaap.

Welke
winden a-
de Kaap
de lente
inden zo-
mer waj-

oofte wind horen, en zulks met een zodanig geweld en geraas, dat men nauwlyks de straten gebruiken kan, en de oogen alle oogēnblik vol zandt heeft, als men niet wel op zyn hoede is. Dezelve neemt dikwyls den mansperzonen de hoeden en pruiken, en de vrouwluiden de kappen van 't hoofd, en jaagt dezelve zodanig weg, dat men exercitie en moeite genoeg vind, eer men ze weerom heeft, zoo zy anders niet zelf in zee worden gedreven, en alle hope verloren is. By aldien iemand van de vreemdelingen met een mantel verzien is, mag hy zich wel ter dege daar in bakeren, dat de wind geen vat daar in krygt, ten ware hy vermaak had, om zonder gaan, zynen weg te vervorderen.

Welke
inden in
n Herfst
Zomer
zajen.

In den Herfst echter en Winter van dit land, of wanneer Europa de Lente en Zomer geniet, die van Maart tot het laatst van September duurt; woed in tegendeel doorgaans de Noord-weste wind, byna zoo vervaarlyk en heftig als de Zuid-Oofte. En als deze winden scheiden, komt de liefelyke Zuid-weste wind, die de twee anderen als een stillstand aankondigt, tot dat de Zuid-oofte wederom op zyn krachten gekomen is, en zyne heerschappy gebruiken kan; en zal ik daar van duidelyk naricht geven, als ik van de winden afzonderlyk en eigentlyk schryf, 't welk, hoop ik, in 't kort geschieden zal.

Van de overige tusschenwinden, uit welken waerelds-hoek zy ook mogen komen, heb ik tot nu niets bespeuren of waarnemen kunnen, behalven dat de koele Oofte-wind tot driemalen door de wimpels en vlaggen van de schepen zich heeft laten te kennen geven; door dien hy echter nooit doorgewaait of langer als een quartier uurs geduurt heeft, en zoo voort weder na de eene of de andere zyde gekeert is, zoo weet

I. Deel.

ik niet, of 't wel de moeite waardig zoude zyn, om daar van wyders melding te maken.

Gelyk 't nu met de winden gefelt is, zoo is 't ook omtrent de verandering der lucht; als welke twee dingen zodanig aan elkander verknocht zyn, dat zy onmogelyk van elkander kunnen worden gefcheiden. Als de sehrle en opdrogende Zuid-oofte wind woed, hebben wy een ongemene heldere, zuivere, fyne en dunne lucht, door dien als dan zeer zelden regen valt, of de lucht betrokken is, ten zy voor heen de wolken door den tegenwind, ik wil zeggen, den Noord-westen wind, t'zamen gedreven, en tot regen bereid waren. Waarlyk in dezen tyd zouden de beste *Astronomische observations* of sterrekundige waarnemingen kunnen worden verricht, by aldien deze trotze wind niet hinderlyk was; als welke de instrumenten elendig doet trillen, en door de gestadige beweging belet, dat men nog omtrent het viferen, nog met den *Tubo*, of schoon maar 6 voet lang, te recht geraken, en een zaak naauw, eigentlyk en naar vereisch grondig betrachten kan.

De verandering van de Kaap-sche lucht.

De wind belet de Astronomische observatien.

Wy hebben dienvolgens hier den gantschen Voortyd en Zomer door een zeer heldere zuivere lucht. Wanneer echter de zon 's middags op 't hoogste is 't welk in de maand van December geschied, zoo word het ook zoo brand heet, dat men menigmaal niet weet, waar zich voor de hitte te bergen. Daarentegen wanneer de Noord-weste wind zich laat horen, zoo is onze lucht, zoo dik, zwaar, betrokken, onzuiver en ongezonder, dat dikwyls een gantsche week, ja ook wel een maand verby gaat, eer de zon hare heldere stralen wederom ter dege doorschiet.

Lente en Zomer hebben een zuivere lucht.

Hier uit blykt nu genoegzaam, dat het hier ook tamelyk koud moet zyn, als dit jaargety begint

Xx

te

te naderen, aangezien de zon, die als dan in Europa op 't hoogste staat, alhier 't laagste is; en door dien hare stralen weinig kunnen doorspelen, zoo vermeerderd de koude zekerlyk daar door merkelyk. Ondertusschen is dit maar *comparative* en in tegenhouding van de voorgaande hitte gesproken, welke onze warme lichamen ondragelyk schynt, terwyl zy met de Herist-koude in Duitschland, die men altemets in October gewaar word, in genen dele kan worden vergeleken.

Ys is raar
aan de
Kaap.

Want zoo koud als 't hier ook wezen mag ziet men echter zeer zelden dun ys, ontrent een strootjedik, op 't veld, en in de putten en water-poelen; 't welk ook zoo voort, als de zon maar een uur boven den Horizont of den gezichteinder is, weder smelt, of schoon men de zon niet zien kan, en dezelve achter de wolken schuilt. Ondertusschen word deze koude veroorzaakt door den zwaren regen, die om dezen tyd valt, welke ook de wegen onbruikbaar maakt, en 't land onder water zet, zoo dat men niet weinig moeite heeft, om 't zelve te bearbeiten, 't welk echter in de twee slijmste regenmaanden; namelyk in Juny en July geschieden moet, als in welke al het graan, te weten, Tarwe, Rogge, Garst enz. aan de aarde bevolen word, om dat de andere maanden daar toe niet zoo bequaam of goed bevonden worden.

Wanneer
de bergen
met sneeuw
of hagel
bedekt zyn.

Om even dien zelve tyd ziet men de kruinen der bergen ook met sneeuw of hagel bedekt, die door den menigvuldigen regen niet smelt, maar tot 't begin van Augusty leggen blyft, dog naderhand zoo dra de zon ons toppunt een weinig nader komt, uit het gezicht raakt of verdwynd, en door zyne tegenwoordigheid genoegzaam te kennen geeft, dat het boven in de lucht veel kouder als op de aarde zyn moet. Want

op de aarde en in de valeien, valt geen sneeuw ter waereld, maar water genoeg, zoo als reeds voor heen gemeld is.

Deze regen duurt zoo lang als het uit den Noord-westen waait; edog niet altyd even sterk. Want buiten de voorgemelde twee regen-maanden, waar in 't schier onophoudelyk regent, heeft men in de anderen altyd eenige schone en heldere dagen tusschen beide te verwachten. Ondertusschen is wel voornamelyk merkwaardig, dat of schoon de lucht den gantschen zomer door helder en heet, en gedurende den winter, gantsch betrokken is, men hier weinig van donder hoort; edog zoo dra de getyden veranderen, of zoo als de Scheepvaarders zeggen, de *Mouffons* omlopen, 't welk in twee maanden van Maart en September, of in de naast daar aan volgende geschiet, zoo heeft men hier donder en blixem, maar altyd zoo weinig, dat men in een rond jaar 't naauwlyks driemaal hoort, en altoos zonder eenige schade of gevaar, en heeft men hier nooit gehoord, dat 't weer eenige schade aan de granen of gebouwen zoude hebben veroorzaakt.

Zelden
donder
aan
de Kaap.

De menigvuldige regen dan, die in dezen zoogenaamden regentyd valt, is het, die als de eigentlyke materie van 't zout, waar van hier gehandelt word, zich op zommige plaatzen vergadert. Edog ten einde de Lezer wete, hoe 't hier ontrent is gelegen, zoo zal 't U uit eenige van myne voorgaande Hoofdstukken nog wel bewust zyn, dat dit gantsche land, zoo ver de Hollanders als nog zyn gekomen, die reeds verscheide malen tochten van 200 mylen landewaard in hebben gedaan, met vele hoge, steile, klipachtige en ruwe bergen verzien is, welke veelmaals zoo ongebaant en ongevaarbaar zyn, dat nooit iemand te voet, veel min te paard dezelve gepasseert is. Ten dele wegens
de

De regen
brengt
zout.

de menigvuldige fluiken, die in den weg staan, als ook wegens de gruuzame wilde dieren, die zich doorgaans in dezelve onthouden.

Aangen-
e lands-
ouwen
tischen de
bergen.

Tusschen zulke hoge bergen leggen de schoonste, grootste en vruchtbaarste valeijen, die ooit eenig oog gezien heeft. Daar in wassen de treffelykste planten, bomen en bloemen, welker reuk zoo lieflyk is, dat men zelfs dikwyls een gantsch quartier uurs lang daar mede vereert word, en meent, dat men voor een aangenaam ruikende Apothekers winkel staat, en geenzins door het woeste en open veld wandelt. Daar de Europeanen wonen, ziet men de beste tarw, rogge en garste-velden, die de moeite rykelyk vergoeden, zoo als ik reeds op een andere tyd gemeld heb. Men ziet ook in even dezelve valeijen de heerlykste wyn-ooft en andere tuinen, welke insgelyks den arbeid getrouwlyk betalen, zoo dat aan de vruchtbaarheid van 't land gantsch niet ontbreekt, zoo als ik voormaals wydlopig aangetoont heb.

Voorts vind men in zommige van deze valeijen, de plaatzen, welke ons zout aanwyzyn. Weshalven dan hoogt nodig zoude zyn, als wy dezelve eenigzins nauwer betrachten, en uitvoerlyker voor oogen stellen, te meer daar anders bekend is, dat op plaatzen, daar zout-groeven zyn, niets groeit, of voor den dag komt, gelyk zulks de H. Schrift zelfs getuigt. Deut. XXIX. 23. Jud. IX. 45. en insgelyks de dagelyksche ondervinding leert.

Note van
nuur ge-
beerde
dien.

In zommigen van deze valeijen nu zeg ik, vind men zekere van de Natuur zelf gebeelde en uitgeholde poelen of plassen, die meest cirkel-rond zyn. Eenigen hebben een quartier, eenigen ook wel een, en zommigen 2 uren in den omtrek. Aan de kant lopen zy schuins af, zoo dat zy in 't midden ontrent 2 of 3 voet diep zyn.

I. Deel.

Hier in vergadert in den winter of regentyd, namelyk van Maart tot in September, het regenwater, dat menigvuldig van de bergen loopt, en blyft aldaar stil staan; welke plekken of plassen van de Hollanders met haren eigen en rechten naam van zout-pannen gedoopt zyn.

Diergelyke zout-pannen vind men alomme in 't land, en zoo voort aan de zee kant; en zyn van dezelve zeer velen, en voornamelyk in de groene kloven, groten voorhanden, die ontrent 20 uren van de Kaap afgelegen zyn. Ook vind men twee kleinen in het ons naast gelegen dal, de Tyger-valei genaamt, welke oostwaards van de stad en vesting de Goede Hoop leggen; in dit zelve dal was voor dezen nog een derde, die de grote wierd genaamt, om dat zy byna een uur in den omtrek had. Dezelve legt jegenswoordig ledig, om dat het water van de zout of eigentlyk Lysbeeks-Rivier daar in loopt, alzoo dezelve, zoo als ik voorheen heb gemeld, door wylen den Heer Gouverneur *Simon van der Stell* verlegt, en langs een anderen weg in zee geleid is.

Deze zyn 't echter op verre na niet al te zamen, die 'er gevonden worden; en zoude men mischien van dezelve zeggen, dat zy dicht genoeg aan zee zyn. Edog behalven dat vele schone Landsdowen, bergen en velden tusschen de zee en deze zout-pannen leggen, waar in nooit een droppel zeewater komen kan; ook het land rondom 'heen niet onvruchtbaar is, zoo zyn zekerlyk de genen, die men in de Hottentotsche landschappen der *Hessaguos*, *Chamtauren* en andere natien aantrest, ver genoeg van zee afgelegen, door dien men menigmaal ruim een dag werk heeft, om aan zee te komen. Edog van dezen en vele anderen zal ik wyders niets melden, om dat zy buiten de gren-

ren zyn , en met de vorigen in alle delen zoo wel overeenkomen , dat er geen onderscheid onder dezelven bespeurt word.

Hoe de grond van deze zout-pannen is.

Naar dien echter 't regenwater in deze zout-pannen niet zinkt , maar de gantsche Lente door , dat is , van September tot in November staan blyft , en in den beginne eer het den smaak verliest , het vee tot drink-water versprekt , zoo is licht te begrypen , dat de bodem of grond van onderen niet zandig is , aangezien 't zandt , voornamelyk hier te land , zeer heet gemaakt word , en derhalven dit water , te meer wanneer 'er geen meer by komt , en de regen op houd , verswelgen en onzichtbaar maken zoude ; maar dezelve bestaat uit vette klei-aarde , welke door hare by zich hebbende vettigheid 't water tegenstand bied , en 't zelve niet zinken maar uitwazemen en door de zon uittrekken laat.

Welke Klei-aarde in de zout-pannen is.

Deze Klei-aarde komt zeer wel overeen met den drek , die door zommige boeren in Duitshland uit de visscheryen gehaalt en op 't veld in plaats van mist gebruikt word ; want die heeft ingelyks een vettigheid by zich , en belet 't water ook te zinken . Wil men een andere overeenkoming van de stofte of vastigheid en aan malkanderen kleving hebben , bezie maar de pottbakkers aarde , waar van potten , schotels , kruiken en ander aardwerk gemaakt word ; daarbenevens dient men te weten , dat het regenwater een groot deel van deze aarde , van die met klei-aarde overtrokke bergen losmaakt , en met zich in de gemelde zout-pannen voert , gelyk men zulks zeer duidelyk aan de kouleur van dit regenwater zien kan , als 't welk 'er onklaar , en zwart , ook graauwachtig uitziet , en wanneer het stil slaat , van tyd tot tyd deze zware aard-delen laat vallen , en zoo klaar als kristal word .

De kouleur van deze grond-

aarde der zout-pannen is lichtgrauw of liever afchgrauw , en komt zeer wel overeen met de aarde , die op zommige plaatzen in Duitshland gevonden , en wegens hare salpeterachtige vettigheid of vochtigheid in hopen gezet word , ten einde de kracht van de zon den salpeter uittrekke en ryp make . Zoo graauw nu als deze salpeter-aarde is , als de salpeter daar buiten aanhangt , zoo graauw is ook de bodem of grond van de zout-pannen . Edog alzo ik niet alleen zelf by de zout-pannen geweest , maar tot meerder bewys zodanige aarde na de Kaap heb laten brengen , ten einde ook andere Liefhebbers dezelve nevens my zien mogten , zoo is dezelve met vele tedere vezeltjes , als met lange mensch-hairen doorwrocht en doorkneed .

Aldus zyn dit de waterplassen of zout-pannen , waar in 't zoete water t'zamen loopt , en den heelen voortyd door stilstaat . Nu zal ik verder aantonen , de veranderingen die dit water onderhevig is , eer en alvorens het zout word , of zoo zeer uittrekt , tot dat het zuivere , klare , witte en fynste zout op den grond leggen blyft , zonder dat iemand cenige moeite gehad , of een hand daarom uitgestoken heeft .

Naar dat het nu een tyd lang , en tot dat het ophoud met regenen , 't welk in de maand van September geschied , in deze zout-pannen gestaan heeft , en midlerwyl de aardachtige delen op den grond heeft laten vallen , zoo dat het als nu helder en klaar is , en daarbenevens van zyne eerste smaak de zoetigheid niets verloren heeft , gelyk blykt , om dat 't vee overvloedig daar van drinkt ; zoo begint het eindelyk in de maand van October een brakke smaak te krygen ; welke zouter word , hoe hoger de zon komt , en daar door een meerder kracht en hitte bekomt .

Hoe genwat van tyd verdert.

Deze

Deze brakke smaak groeit eindelijk zoo sterk aan, dat het voor zuiver regenwater niet meer doorgaan kan, en men 't eerder zou voor pekels of water aanzien, dat uit een zoutbron gefchept was. Edog deze smaak verandert niet alleen, maar ook de kouleur, en 't water word van wit roodachtig, welke te gelyk met den zouten smaak zodanig toeneemt, dat dit nat, de hoogste graad van zoutachtigheid bereikt hebbende, hoog rood is.

Waarlyk dit komt my als een wonder zeldzame zaak voor, door dien de stilstaande waters als zy zonder beweging zyn, zeer ras vuil en flinkent worden, en geenzins een brakken smaak krygen, zoo als ons regenwater jaarlyks doet. Ondertuifchen komt my verwonderenswaardiger voor, dat dit regenwater, de brakke smaak aangenomen, door hulp van de zeer doordringende en hete stralen der zonne, en door bykoming van den heftigen onstuimigen en vervaarlyken Zuid-ooste wind alle vloeibare, en zonder twyffel zoete water-delen uitwazemt, en zoo ver verliest, dat men de witte zoutdelen in 't rode water kan zien dryven, en zich van dag tot dag meer tot korlen zetten.

't Verwonderenswaardigste echter acht ik, is, dat zoo dra de zomervoor de deur staat, te weten, tegen 't laatst van December, als 't water opgedroogt is, en men in deszelfs plaats 't zuiverste, fynste en witste zout vind, 't welk of dik of dun op malkander legt, na dat 'er gedurende den regentyd veel of weinig water gevallen, en veel of weinig water in de zout-pannen gelopen is, en naar mate 't vee daar uit gedronken of niet gedronken heeft; door dien men door de jaarlyksche ondervinding weet, dat hoe meer water van den hemel valt, hoe meer zout men den volgenden zomer te verwachten heeft; 't welk dikwyls in 't mid-

den een halve voet en hoger legt. Waarentegen het, als 'er niet veel water is gevallen, zoo dun is gezaait, dat men 't nauwlyks de moeite waardig acht, om het op te rapen, schoon te maken, en naar huis te brengen.

Hier uit blykt dan genoegzaam, dat in deze zoutpannen geen eigen wellen worden aangetroffen; want als dezelve in de herft of winter water opgaven, als om welken tyd zy zulks doen moeten, om dat de ondervinding leert, dat 't water in de lente afneemt, en 's zomers gantsch geen water in die pannen voorhanden is; zoo zoude moeten volgen, dat 't zelve of in den beginne zoet was, en zich met 't regenwater vermengde; derhalven de pannen dede overlopen, of ten minste heel vol maakte, als 't zelfs maar een weinig regende; of 't zoude brak zyn, 't welk tegen de ondervinding stryd, om dat het zoet bevonden word; en of schoon 't door 't regenwater verlengt wierd, zoo zoude men echter eenige zoutachtigheid daar aan proeven of bespeuren kunnen. Eindelijk zouden deze aders, zoet of brak, zoo veel water opgeven, dat men jaarlyks doorgaans een gelyke quantiteit zout in de pannen zoude vinden, 't zy dat het veel of weinig regende, 't welk andermaal tegen de waarheid en de jaarlyksche ondervinding aanloopt; en heeft men aldus geen rede ter waereld, om te geloven, dat 'er bronaders in deze waterpoelen zyn zouden; te meer om dat men uit de ondervinding weet, dat men in 't land alhier geen Welle, hoe diep ook dat men graaft, zoude kunnen vinden, ten ware dezelve zich van zelfs geopenbaart had.

Nadat in de maand van December dit uit of door 't regenwater gekorrelt en geteelt zout, naar volle verdwyning, uitwazeming en opdroging van 't water, gantschelyk

fehelyk door de zon droog gemaakt is, komende de boeren en andere inwoners ieder met een, twee, of drie wagens, en laden op ieder wagen zoo veel zout, als 8 ossen trekken kunnen; en verzien zich daar mede voor een gantsch jaar, om dat zy ten naaften by weten, hoe veel zy tot het inzouten van vleesch en visch, zoo als ook tot boter, koken en andere noodwendigheden van noden hebben; waar voor zy zoo veel aan belasting betalen, als zy moeite daar mede gehad en daar aan te kosten gelegd hebben. Met een woord, zy halen zoo veel zout, als zy van noden hebben, zonder dat 't hen een penning kost, of dat zy 'er eens kennis van geven. Zynde zy alleenlyk gehouden, om de twee naaste pannen in de Tygerbergs-vallei voor de Illustre Compagnie te laten, ten einde dezelve zich daar van zoude kunnen bezorgen; ondertusschen gaat 't nooit zoo oprecht of effen in zyn werk, dat niet de een of de andere een wagen-vol van de daarbystaande en opzicht hebbende wacht zoude bekomen. Sommigen worden ook verzocht, om een voer van dit zout na 't Zout-Magazyn van de Compagnie te brengen, 't welk al 't voordeel is, dat de Illustre Compagnie van de zout-pannen heeft of rekenen kan.

Wat aanbelangt het zout, 't zelve bestaat in ongemeene schone witte kleine zes en meerhoekige korrels, die doortehynende zyn, byna als de ryp, die 's winters in Duitschland aan de bomen hangt, en komt derhalven zeer wel overeen met het fyn of tafelzout van Hall in Saxon, en met dat van Regensburg, en word overal toe gebruikt, zoo als reeds gemelt is. Edog dit fyn Tafel en Boter-zout vind men in 't midden der pannen, alwaar het dik op malkander legt. Aan de kant, daar het niet zoo menigvuldig is, maar zoo voort opdroogt, en over de gantsche

pan, door dien 't water als met een dikke huid bedekt word, en by gevolg by malkanderen loopt, zoo lang als 'er eenige vettigheid in is, vind men grof, bruin en veel zwarter zout als in 't midden; ondertusschen is 't zelve tot 't zouten van vleesch en visch veel beter als het Tafelzout, alzo het niet zoo licht smelt, maar blyven legt, zoo als men in de gepakte haring-tonnen ziet.

Ondertusschen mag dit ons zout zoo zuiver en wit zyn als 't wil, en 't grotte zoo weinig smelten, als het Hollandsche, Portugeesche, Fransche of eenig ander zout, 't zelve is echter tot het zouten van zodanige waren, die lang moeten worden bewaart, zoo goed niet, en heeft de veeloudige ondervinding reeds geleert, dat dit zout met 't Europeansche hier in niet te vergelyken is, ten ware men wilde zeggen, dat de inwoners alhier nog geen rechte kennis van vleesch of visch zouten hebben, of dat dit zout onder andere luchtstrekken zyne kracht en werking verliest. Wat hier van zy, 't is verwonderenswaardig, dat behalven de boter, alle andere gezoute eetwaren, die over zee worden gevoert, en zoo lang zullen duren, tot dat de schepen of in Holland of in Oost-Indie komen, in zich zelve verteren, of stinkent worden; waar en tegen als men van de gezoute visschen, welke de schepen weinig met zich voeren, de haringen uitzondert, die tog ook zeer dikwyls onder wege bederven, het vleesch en spek uit Holland zoo goed hier komt, als het in Holland zyn kan, dat op een en dezelve tyd gezouten is.

Hier uit echter acht ik, blykt klaar, dat by aldien den inwoners alhier gene onkundigheid in 't zouten is toe te sehryven, 't welk zy ook niet gaarn zouden willen weten; en van 't zout mede niet mag worden gezegt, dat het in andere Waereld-gewesten zonder kracht is,

Het Kaapsche zout is niet goed tot inzouten.

De Schry-
ver is van
voelen
at 't Kaap-
the zout
peter by
ich heeft.

is, dat zeg ik, dit zout veel Sal-
peter by zich moet hebben, niet
alleen wyl het byna op dezelve
wys te voorselyn komt, maar ook
wegens andere oorzaken, die ik
liever ditmaal met de woorden van
een goed vriend, als met myne eige
uitdrukken wil, aan wien ik
eertyds deze waarneming mede
gedeelt, en die my eene andere
daartegen gezonden heeft, welke
ik insgelyks hier inlassen en voor
oogen stellen zal. Ondertusschen
is zeker, dat de grond alhier tamenlyk brak moet zyn, zoo als uit
de volgende bewyzen genoegzaam
blyken zal.

En wel voor eerst vind men al-
omme, dat daar maar ergens in
een poel of in een diepe stink van
een maar des winters dog niet des
zomers vlietende beek, een wein-
ig water staan blyft, 't stil staande
water in den daar aan volgenden
zomer zodanig verandert, dat het
niet stinkent, maar brak word.
Dat echter, om van de zoutpan-
nen niet meer te spreken, om dat
reeds tot genoeg en daar van heb
gemeld, diergelyke beeken wor-
den aangetroffen, die 's winters
lopen en zoet water hebben, en 's
zomers brak worden, zulks zyn
niet alleen de eertyds gemelde
Moffelbank; de rivier in de Ty-
ger-vallei; 't water by de Boon-
tjeskraal en andere meer, maar
zulks getuigt ook met byzonder
nadruk de meergemelde grond-
geleerde Heer *Ludolf in Com. ad.*
Histor. Æthiopic. pag. 132. n. 67.
§. 1. & 2. alwaar hy op de volgen-
de wys schryft: *Frequentissimum*
hoc est in Africâ, ut merito scribit
Vossius cap. 7. è centum istis flumi-
nibus vix unus reperitur, qui non
aliquando exarescat. Si qui vero
sunt, qui perpetuo fluant, illi è
longinquo adveniunt. Nisi enim
è multis magnisque montibus mag-
na fiat aquarum collectio, haud lon-
ge progrediuntur, cum tanta sit fer-
ventium arcuarum sitis, ut etiam
complures annes, post centum &

plurimum Leucurum cursum, penitus
inbibantur & deficient, priusquam
excant in mare. Complures tales
sunt in Regionibus, quæ Soli sub-
jacent & præcipuè in Lybia atque
Æthiopia, quæ à Leone Africano
& aliis recensentur. In us terris
quæ vulgo temperatæ vocantur,
pauci admodum occurrunt, & præ-
ter Chrysothoam vix est alius, qui
dignus sit memorari. dat is: „Het
„ is in Afrika zeer gemeen, zoo
„ als *Vossius* Kap. 7. wel zegt, dat
„ namelyk van hondert riviertjes
„ naauwlyks eene word gevon-
„ den, die niet zomwylen uit-
„ droogt. Indien zommige altvd
„ lopen, komen zy van verre.
„ Want indien 'er van de vele ho-
„ ge bergen niet een grote verza-
„ meling van water komt, lopen
„ zy niet ver, door dien de dorst
„ en droogte van dit brandende
„ zandt zoo groot is, dat het zelfs
„ verscheide beken of rivieren,
„ naar een loop van hondert en
„ meer mylen t'eenemaal insuigt
„ en vernietigt, eer en alvorens
„ zy zich in zee ontlaffen. Zoda-
„ nig zyn de meeste in de landen,
„ onder de zon gelegen, en voor-
„ namelyk *Lybia* en *Æthiopia*, die
„ insgelyks van *Leone Africa-*
„ *mus* en anderen genoemt wor-
„ den. In de zoo genaamde ge-
„ matigde landen, vind men
„ 'er zeer weinigen, en behal-
„ ven de *Chrysothoam*, naauw-
„ lyks eenen, die noemens waar-
„ dig is.

In deze 's zomersstil staande be-
ken, zeg ik, word het water brak,
zodanig dat 't van menschen be-
zwaarlyk kan worden gedronken,
ten ware zy geen beter kunnen
bekomen, terwyl het vee in de
weide, het zelve voor lief moet
nemen, om dat 't voor 's avonds,
wanneer het naar huis word ge-
dreven, geen beter krygen kan,
hoewel 't water, dat de menschen
t' huis genuttigen, ook niet veel
beter is; edog 't beste van de zaak
is, dat men 't zelve al zeer ras ge-
woon

't Water dat
zomers stil
staat word
brak.

Maakt een
ffagie uit
Ludolfs
istoria
thiopica
an.

woon word, zoo als de ondervinding leert.

Wydere vind men ook vele putten, welker water in den winter maar een kleine brakke smaak heeft. Deze smaak neemt zeer veel af, zoo dra 't regenwater, 't welk menigvuldig van de bergen floomt, daar by komt, en zich met 't zelve vermengt. Zoo dra echter de zomer nadert, en de regen ophoud, is dit water weder brakker, alzo dat het door langheid van tyd, en wegblyving van 't regenwater t'eenemaal ziltig word. Ondertusschen moeten de menschen, als die geen beter kunnen bekomen, zich daar mede genoegen, en 't zoo wel tot koken als tot drinken gebruiken, ten ware zy menigmaal een of twee mylen ver, water uit altyd lopende rivieren halen, en vaten daar mede vullen willen, zoo als doorgaans pleegt te geschieden.

Waar 't
zoet water
van daan
komt.

't Is waar, men vind hier ook genoeg zoet water en zoete putten, die 't gantsche jaar door overvloedig goed, gezond, zoet, heffelyk en aangenaam water geven, gelyk ik in myn vorig Hoofdstuk en elders reeds heb gemeld, edog als men deze wellen die de oorsprong en als de moeder der stromen zyn, in de valeien zoeken en vinden wilde, zoo zoude men ruim zoo veel moete ontmoeten als of men de brakken in zoete waters wilde veranderen. Want die bronaders vind men in 't gantsche land zoo ver als nog de Europeanen geweest, of zich met ter woon nedergelaten hebben, nergens anders dan op de hoogste spitzten der bergen, die nogtans het gantsche jaar door zeer rykelyk water geven.

Op deze wys heb ik reeds eertyds bericht, dat het water aan de Kaap, de Lysbeks of zout-rivier; het water van de Brouwery en dat van nog vele anderen van de hoogste spitzten des Tafelbergs komt, alwaar haar oorsprong te

vinden is, en konde zeer licht 't Kaapfche water 3 of 4 molens om-dryven, 't welk ook van de Lysbeks-rivier is te verstaan, als aan welke beide reeds een mole opgerecht is; 't zelve mag ook gevoegelyk en met recht van de Stellenbosche en Hottentots-Hollandfche rivieren, zoo als ook niet minder van de Berg-rivier, de rivier Zonder-end, de Bot-rivier en ontalig anderen gezegt worden, welke alle t'zamen hun begin in de hoogste bergen van dit land hebben, en 't schoonste, beste en gezondste water met zich voeren.

Door dien nu, zoo als uit het tot nu verhaalde genoegzaam blykt, de Bronaders der zoete waters op de hoogste bergen te vinden en aan te treffen zyn, welker water altyd zoet is en blyft, de putten of bronnen in de valeien en vlakten daarentegen van den beginne af brak zyn, en 's zomers nog brakker worden, wie zoude dan niet zeggen, dat dit vlak land brak is: te meer om dat zelfs het gras, dat in de valeien groeit, brak of zuur is, welke grond de Hollanders om die zelve oorzaak ook met den byzonderen naam van *Brakke-grond* betekenen.

Om dies wille derst men ook de schapen, die hier nogtans in een grote menigte zyn, aangezien de Heer Gouverneur *Willem van der Stell* alleen 20 duizend schapen heeft gehad, zoo als omstandiger op zyne behoорlyke plaats zal worden aangetoont, het gantsche jaar door geen hand vol zout te likken geven, niet tegenstaande zulks in Europa voornamelyk in Duitschland des winters een noodzakelykheid is, en vermids deze niets bekomen, zoo kan men wel staat maken, dat het grote vee als ossen, koejen, ezels en paarden ook niets diergelyk krygt.

Voorts is merkwaardig, en verdient hier gemeld te worden, dat

Aan de
Kaap der
men de
schapen
geen zout
te likken
geven.

dat het vee doorgaans in de winter de beste weide in de valeien, en 's zomers op de bergen vind. Zulks schynt wederom een bewys te zyn, dat de grond in de valeien veel brakker is, als die van 't hoge land, als waar uit naar alle waarfchyntlykheid de hete stralen der zonne de zoutachtige delen uittrekken, en 't overige zoo verdoven, dat het vee die zoutachtigheid niet wel proeven kan.

Endit zouden nu alle de omftandigheden zyn, welke ik nodig hebbe geoordeelt, om hier aan te halen; edog naar dien ik hier voren heb beloofd, om de waarfchyntlyke oorzaken niet met myn eige woorden, maar met die van mynen waarden en geëerden vriend aan te tonen, zoo zal ik hier in ook myne belofte gestand doen, en nevens dezelve zyne Observatie, die hy my by wyze van raadzel of *Enigmaticè* voorgelegt heeft, hier by voegen, edog met dit voorbericht, dat vermids ik als nu zoo ver van hem afgefcheiden ben, en de briefwifeling niet wel meer met hem kan plegen, ik deszels raadzel tot dezer uure niet hebbe oplossen of eigentlyk verftaan kunnen hoe hy 't begrepen wil hebben.

De *Observatio de sale ejusque in dole*, fchryft hy, is fraai, en fchynt wel uit eenige omftandigheden, als of de grond in de valeien en vlaktens aldaar, van een zodanige natuur zy, welke aan het nitreuze of falpeterachtige zout tot moeder verftrekt, welkers *Elementa* van tyd tot tyd uit de lucht daar in verzamelen; door de hitte der zonne daar in gekookt of gedigereert, en eindelyk door 't regenwater, met hulp van de gemelde hitte uitgewazemt of uitgedroogt, en daarenboven tot de behoortlyke vorm van 't zout gebragt worden. Naardien ik echter, fchryft hy verder, niet van voornemen ben om myne giflingen voor waarheid te verkopen, maar

I. Deel.

gewoon ben, om dezelve doorgaans problematifch of by wyze van duistere vragen te uiten, zoo zal ik hier een experiment aan de hand geven, 't welk de gemelde generatie van 't zout aan de Kaap de Goede Hoop, tamelyk gelyk komt.

My is, fchryft hy verder, en ftelt dit zyn experiment voor, ook een zeker *Caput* of Hoofd, en 't zelve op een zekere wys van de Goede Hoop bekend, alwaar op zekere tyden rechte winden waajen. Wanneer deze winden in een behoortlyk vat worden opgevaangen, zoo bezwalken zy 't zelve als een damp, die eindelyk by malkanderen loopt, en het vat vol klaar, louter, helder, kristallig, hemelfch en luchtig water vult, 't welk met zoet fpringwater in alle delen overeen komt, behalven dat het zuiverder is; door dien ik daar van ontrent 8 lood, als nu ruim 12 jaar in een wel geflopt glas heb bewaart, 't welk nog een quaden reuk nog fmaak aan zich heeft genomen, behalven dat het eenige weinige *faeces* op den bodem heeft gezet, die echter t'zamen geen halve grein zullen opwegen. Wanneer echter, zegt hy wyders, met dit water een geproportioneert vat, gevult, en op een plaats gelegd wierd, daar zoo wel een bestendige warme lucht onmiddelbaar in het vat op de materie zelf werken, als ook het vat van buiten omgeven kan, zoo word naar verloop van drie of vier uren 't klare water verandert, gealtereert, dik, falfugineus, witachtig, en met een zee-groene en hemels-blaauwe kouleur vermengt, op welkers grond een trillende galachtige materie gaat zitten. Als men vervolgens dit vat *leviter* of heel zachtjes toedekt, en op een oven om uit te dampen of uit te wazemen zet, zoo begint het water geelachtig, roodachtig, en eindelyk, voornamelyk na dikmalige herhaling

Yy

van

van den gemelken arbeid, bloedrood te worden, tot dat eindelyk aarhande nemelyk nitreufe, *in figura stellata oblongo Sexangulari*, Vitrioolfche, *in figura cubica*, urinfche, *in figura stellata Sexangulari rotunda* zout-delen, zoo gele als witte en blinkende overblyven.

Gelyk nu, fchryft hy eindelyk, by dit experiment, in den beginne niets dan water, of wel iets aerifch of luchtachtig is gekomen, dat van tyd tot tyd door eene actie en reactie der blote daar in komende en ook van buiten omvattende warmte, gealtereert, gedigereert; *in falfuginem* geredigeert, en eindelyk tot zout geëxificeert word, aldus dient ook te worden onderzocht, of 't regenwater insgelyks niet op deze wys het waarachtig *principium materiale* van den zouten en brakken grond aan de Kaap de Goede Hoop zy, waar over ik de gedachten van de geleerden te gemoed zie.

Dit heeft nu deze hooggeleerde en hooggewaardeerde Begunfziger aan my tot antwoord op de communicatie van de tegenwoor-

dige obfervatie gezonden, 'twelk hem, hope ik, niet verdrieten zal, dat ik ze verder aan hem te gelyk mede laat toekomen, vermids ik even deze obfervatie als nu ook aan hem zend, en hy zelf de gedachten der geleerden afwacht. In 't einde van zyn brief fchryft hy, dat hy dit zyn Experiment reeds 72 malen herhaalt, en altyd goed bevonden heeft, en eindelyk, dat hy tegen vermoeden alle drie Ryken daar uit heeft gebragt. Edog myn verftand ftaat by dit duifter raadzel ftill, en weet niet, wat hy daar op zeggen zal, te meer naar dien hy ten laaften nog daar byvoegt, dat hy'er nog zeer veel in *Recessu* heeft. Kan de Lezer nu een *Oedipus* of Oploffer van raadzels verftrekken, zoo zal ik gaern als een gehoorzame *Davus* acht daar op slaan, en verder bericht deswegen aan den gemelden Begunfziger en Vriend laten toekomen. Midlerwyl eindige ik hier mede, en beware de nog overige Obfervatie wegens de Ebbe en Vloed voor het volgende Hoofdstuk.

Besluit v
dit Hoo
ftuk.

XX. HOOFSTUK.

Van 't Zee-water by de Kaap de Goede Hoop, zoo als mede van de zonderlinge, en in twee uren zeven maal herhaalde Ebbe en Vloed, in den Haven van de Tafel-baay aldaar, met alle daar toe horende merkwaardige omstandigheden.

De Schryver wil bericht van 't Zee-water geven. 't Zee-water is op de eene plaats brakker als op de andere. De regen is op zee niet brak. Waar van 't Kaapsche zee-water groen uitziet. Byzondere soort van Trompetten. Hoe deze rieten beeten. Een Slaaf kan op zulk riet zeer goed blazen. Trompas of Zee-trompetten. Worden ver in zee gezien. Een hoop van deze Rieten word voor een schip aangezien. Wat verder aan de Kaap de zee groen maakt. Bericht van het Koraal-kruid. Worden uit het water hard. Hoe hare rode kleur toevalliger wys verbleekt. Witte Koraal-klippen. Rode Korallen in de Rode Zee. Groene Zee-venkel maakt de zee groen. Verdere eigenschappen van de zee. De Auteur wil de Observatie van de Eb en Vloed beschryven. Wanneer dit geval voorviel. Wie dezelve eerst heeft waargenomen. De Schryver heeft kort te voren de Eb gezien. Heeft in twee uren zeven maal verwisselt. De oorzaken van Eb en Vloed vinden in dit geval geen plaats. Welke omstandigheden wyders daar by zyn geweest. Kort voor heen is het Æquinoctium en kort daar op een Novilunium Eclipticum geweest. Wanneer 't Æquinoctium gekomen is. De Schryver heeft het niet komen observeren. Daags te voren was het ongemeen heet. Daarenboven was het dood stil. Den volgenden morgen heel vroeg had men donder en blixem. Wanneer het Nieuwe Maan was. Zonne-taning buiten ons gezicht. Wanneer de Eb en Vloed anders het sterkst pleegt te zyn. Insgelyks ten tyde van 't Æquinoctium. Nog de Nieuwe Maan nog 't Æquinoctium verklaren dit geval. Of de winden onder 't water iets daar toe veroorzaken. Waarom de Schryver niet meer zeldzame Zee-gezallen verbaalt.

VAn de merkwaardige zaken, die ontrent de Kaapsche of Afrikaansche zoete waters voorvallen, is my geene meer bekend, waar van ik u niet geloofwaardig bericht gegeven en medegedeelt heb, aangezien ik zoo wel 't geen de algemene eigenschappen, als ook 't geen de Afrikaansche warme baden, en de ware gesteltheit van 't Afrikaansch, uit 't regenwater voortkomende zout, betreft, waereldkundig gemaakt heb. Wat echter 't zee-water aanbelangt, daar van is tot nu niets gemeld, of uitvoerlyk gewag gemaakt, behalven 't geen ik slechts boven heen mogt hebben gezegt.

I. Deel.

Vermids dienvolgens nu de tyd daar is, dat ik myne belofte wegens de byzondere waarneming, die zich by de ongewoonlyke en gantsch zeldzame eb en vloed heeft toe gedragen, gestand doen moet, zoo zult gy, hoop ik, niet qualyk duiden, by aldien ik vooraf met korte woorden van 't zee-water om en by deze Kaap de Goede Hoop melding doe.

't Is buiten dat reeds bekend, dat 't zee-water doorgaans op de eene plaats brakker als op de andere is. Daar van geeft *Varenius* in zyne *Geograph. Lib. I. cap. 13. prop. 10. pag. 186. seq.* zesderhande oorzaken, die alle tamelyk

Zee-water is op d'ene plaats brakker als op de andere.

Yy 2

waar-

waarſchynlyk zyn. Aldus geeft hy ook in de volgende elfde Propoſitie vier oorzaken, om aan te tonen, dat de regen, die midden in zee valt, uit geen brak maar zoet water beſtaat; 't welk ik hier enkelyk aanhaal, om u te eerder te doen geloven, dat 't Kaapſche Regenwater inſgelyks zoet is, waar van ik in myn vorig Hoofdstuk geſchreven en aangetoont heb, op wat wys 't zout daar uit voortgebragt word.

Voorheen en wel in zommigen van myne eerſte Hoofdstukken is reeds gezegt, dat 'er 't zeewater aan Kaap *Verde* in Afrika groen uitziet, terwyl het tog op andere plaatzen een heel andere kouleur heeft, 't welk echter niet anders word veroorzakt, dan door 't groene gras, dat in zee groeit. Aan deze Kaap vind men ook groen riet, 't welk in de klippen waſt, en zeer lang, dik en wyd word, zoo dat 't dikwyls 4 of 5 ellen lang is. Dit riet en eenig ander klein gras is myns bedunkens oorzaak, dat 'er het water hier groen uitziet, of ſchoon 't op verre na zoo helder groen niet is, als by gemelde Kaap *Verde*.

Dit riet ziet men zeer veel op ſtrand leggen, 't welk door de onſtuime zee van de wortels gerukt en uitgeworpen is. Zommige Liefhebbers van trompet-blazen weten zich zeer aardig daar van te bedienen, aangezien zy dezelve van onderen, daar zy zoo wyd zyn als een trompet, en van boven heel ſmal toclopen, gelyk ſnyden, en daar na buigen en ſatfoeneren als een trompet, en in de zon laten leggen, tot dat zy droog en licht zyn.

Deze droge rieten, welke de Portugeezen *Sargasso*, de zeevaarders *Trompas*, en de inwoners alhier *Zee-Trompetten* noemen, binden zy vervolgens met biezen als een trompet t'zamen; en als zy een mondruk van een rechte trompet daar op hebben geſloken,

blazen zy zoo goed, lieffelyk en aangenaam daar op, als op een kopere of zilvere trompet.

Ik heb een zwarte ſlaaf gekent, genaamt *Jan van Madagaſcar*, die een zulke trompet gebruikte, en daar op menige fraaje muziek zoo wel voor den Heer Gouverneur als voor andere Liefhebbers maakte. Deze zat eens in den tuin van de Illuſtre Compagnie, en luisterde na de vreemde Trompetters, die met de ſchepen gekomen waren, en wanneer hy hoorde, hoe hoog zy op hare trompetten konden komen, haalde hy zyne zee-trompet, waar over hem den anderen uitjouwden. Wanneer hy echter begon te blazen, en veel beter konde uithalen, waren zy niet weinig beſchaamt, en zouden hem zekerlyk met een dragt ſlagen hebben bedankt, ten ware de Heer Gouverneur tegenwoordig geweest was.

Vermids nu deze *Trompas* grasgroen zyn, eer zy droog worden, en onder aan de wortel groene bladeren hebben, zoo is licht te bezeffen, dat de groene verf van 't zeewater van dezelve van daan komt. Ondertuſſchen ſtrekken zy zich zeer diep in zee, zoo dat men ze reeds by 't eiland *Trifſtanda Cunha* ziet zwemmen, zoo als ik zelf in den jare 1705 gezien heb. Zy zyn ook als men ze in zee ziet dryven, een onſeilbaar kenteken, dat men niet ver meer van de Kaap de Goede Hoop is, of dat men dezelve, als men na Ooſt-Indie ſtevent, reeds verby gezeilt is. In 't jaar 1706 waren 'er een hele party van dezelve by malkandere gekruit; die boven op 't water zworven, en door den Schildwacht op 't Leeuwenhoofd van verre voor een ſchip wierden aangezien, zoo dat hy volgens gebruik een ſchoot deed. Wanneer deze hoop zee-Trompetten echter niet nader quam, wiſt men niet voor welk ſchip men het zoude houden, of het miſſchien een Franſch was, dat

Waar van 't Kaapſche zeewater groen lykt.

Byzondere zoort van trompetten

Hoe deze rieten genaamt worden.

Een Slaaf kan daan zeer goet blazen.

dat op de Hollandfchen loerde, dan of het een Hollandfch was, 't welk gebrek aan gezond volk had; Ondertuffchen klauterden veel miffchen op den berg, daar onder ik ook, wanneer men ten laafte door een Verrekkyker van 6 voet gewaar wierd, dat't geen fchip maar een vergadering van los geflote en in elkander verwarde Trompetten was, welke een plaats van vier of vyf morgen lands beflaeg, die ruim 8 mylen ver gezien wierd.

Ondertuffchen veroorzaken deze groene *Trompas* niet alleen, dat't zee-water groen lykt, maar in den haven alhier en elders in zee groeit ook 't gras-groene koraal-kruyd, 't welk uit zee geworpen en van de grond-wortels afgerukt word, welke wortels doorgaans op grote Parel-moffelen of Swammen geveftigt zyn, in den beginne grasgroen'er uitzien, en daarenboven gantsch week zyn, byna als zee-venkel of ander zee-gras. Zoo dra't zelve echter maar een halve dag op ftrand heeft gelegen, verandert de groene kouleur, en word zwart of witachtig, of ook hoog-rood. Deze drie zoorten vind men hier in grote menigte, en heb ik zelfs vele nog gantsch week, opge-raapt, en met my naar huis genomen. Wanneer ik zag, welke kouleur zy zouden hebben, bewaarde ik dezelve, als ze hoog-rood en daarenboven onbefchadigt, en met vele tedere takken verzien waren, tot cieraad in myn verftrek, in plaats van konftige Schilderyen, of wierp dezelve weg, als zy zwart of witachtig wierden, om dat deze niet fraai zyn, en weinig geacht worden.

Wanneer dit Koraal-kruyd verder de kouleur verandert, en uit 't water is, zoo word het met eenen zoo hard als een fteen, en men moet wel op zyn hoede zyn, dat men't niet laat vallen, of ergens tegen aan ftoot, fpringende

als dan't geen rood is, aan flukken, en komende het inwendige zwarte, als nu ook verfleende hout, te voorfchyn, 't welk een hele oncieraad maakt. Of men breekt ook wel een tak af, 't welk insgelyks miffaalt. Daarenboven moet men het alle vrouwluiden zonder onderscheid niet laten handelen, om dat de geene, die hare *Menftrua* hebben, of anders niet al te pluis zyn, door haar aanraken en beazemen veroorzaken, dat de rode kouleur verbleekt, en niet meer zoo rood word, als zy in den beginne geweest is. Zulks is my zelf aan eenige diergelyke kruiden wedervaren, zonder dat ik de oorzaak daar van wiff, die ik echter kort daar na wel haaft gewaar wierd.

Op de Molukfche eilanden vind men gantsch witte Koraal-klippen, welke de Hollanders gebruiken, om kalk van te branden, en veftingen nevens andere nodige gebouwen zoo wel met dezen uitgebranden kalk, als met de levendige ftenen te bouwen. In de rode zee vind men ook rode, welke 't zand zoo rood verwen, dat't water daar van gantsch rood uit ziet, en derhalven de rode zee genaamt word. Edog dat zyn andere Koraal-ftruiken, als de onzen, waar van ik jegenswoordig zeg, dat zy 't water helpen groen maken. Eindelyk ziet men hier ook de groene zee-venkel, in zodanige menigte, dat daar van dagelyks ruim een wagevracht uitgeworpen word, die my voorkomt, als de zoogenaamde zee-Linzen, die in Duitfchland in de beeken groejen, behalven dat dezelve grover en groter van bladeren enz., is.

Andere eigenschappen van 't zeewater, te weten, dat het by nacht gantsch vurig fchynt, voornamelyk als 't onfluimig is; als mede dat het geene lyken boven drie dagen kan dulden, maar dezelve aan den naaften oever uit-

Wat wyders de zee aan de Kaap groen maakt.

ericht van Koraal-ruid.

Koraal-ruid word kiten 't water hard.

Witte koraal-klippen.

Rode Koralen in de rode zee.

Groene zee-venkel maakt 't water groen.

Verdere eigenschappen van 't zeewater.

werpt, ten ware dezelve van vifchen verflonden zyn, ga ik met flilzwygen voor by; ten dele wyl 't eigentchappen zyn, die de gantfche zee betreffen, en ook wyl 't hier myn werk niet is, om de natuur en gefteltheid, nevens alle andere eigentchappen der zee te befchryven en voor oogen te ftellen. 't Voorgaande heb ik verhaalt, wyl 't de Kaap of alleen toe komt, of met weinig andere zeehavens gemeen heeft.

De Schryver wil de obfervatie van de eb en vloed befchryven.

Nu keer ik my tot de beloofde obfervatie, om u dezelve ook duidelyk voor oogen te ftellen, ten einde gy daar uit moogt afnemen, hoe zeer ik my laat gelegen zyn, om myn woord in alles gefland te doen, en voor u niets te verzwigen, van 't geen zich eenigzins fraai en merkwaardig heeft toegedragen. Midlerwyl zal ik deze historie zoo beknopt afhandelen als mogelyk is, ten einde ik de nodige omftandigheden, welke de zaak tamelyk op helderen, en t'aangenamer maken, daar op zoude kunnen laten volgen.

Wanneer dit is voorgevallen.

Dien volgens gebeurde het in den jare 1707 den 24 September, ontrent 7 uren 's morgens, wanneer ik na verrichte huis bezigheden, naar myn toenmaligen Hofpes, Mr. *Nicolaas Oortman* ging, om met den zelve te fpreken, en met eenen te zien, hoe zekere *Jan Rotterdam*, die by hem woonde, en eerst van Batavia te rug gekomen was, al voer; vermids echtermidler wyl het thee-water gebragt wierd, en ik een kopje thee met deszelfs fliefzoon *Frederik Rouffauw* dronk, verroefde ik langer, als myn voorneemen was.

Ondertuffchen ftaat de gemelde *Rouffauw* onder het drinken en roken van tabak, eens op, en gaat voor de deur, om zich zoo wat te vertreden, dog quam ten eerften weerom, en zeide, wat mag dit wezen, ontrent een quartier uurs is 't eb geweest, en nu loopt 't wa-

ter reeds weder op, dat heb ik nooit meer gezien? waar op ik met den Heer *Rotterdam*, die 70 juren oud was, ook naar strandging, om te zien of 't waar was; 't geen de gemelde *Rouffauw* zeide, wyl my dat zelf ongelooflyk voorquam.

Want wanneer ik uit myne tuinwoning na zyn huis ging, had ik zeer wel gezien, dat de haven alhier, van den beroemden *Tafelberg*, de *Tafelbaay* genaamt, ledig van water was; dat is: de vyf of zes voet hoge ftene bank, die dwars door den haven van den eenen oever tot den anderen ftaat, toonde nevens de op 't zandt leggende kleine vaartuigen of floepen genoegzaam, dat 't eb was, gelyk het toen achtervolgens de algemeene ondervinding en de bekende regelen, waar uit een Schipper, Stuurman of ander Scheeps-Officier altyd kan en moet weten, wanneer het in dees of geene haven hoog of laag water is, ook zoo moest zyn, om dat het 8 uren was.

Wanneer nu de Heer *Rotterdam* en ik, ieder met een pyp tabak, 't welk hier de gewoonte is, en van niemand qualyk word genomen, om dat het zoo wel ryken als armen doen, aan den oever quamen, en zoo bevonden, als de gemelde *Rouffauw* gezegt had, quam 't ons beide heel vreemd voor, zoo dat wy die wonderbare verwifeling met grote aandacht en uit zonderlinge weetgierigheid zeer lang aanfchouwden, terwyl wy over de oorzaak redeneerden, zonder echter dat iemand van ons beide in ftaat was, om eenige waarfchynlyke rede daar van te geven.

Terwyl wy nu aldus met elkan-der fpraken, en na de oorzaak vorfchten, viel het water wederom zoo fchielyk, dat wy andermaal, eer en alvorens onze pyp nog uit was, de blote ftenen zeer

De Schryver heeft kort te voren 't water zien vallen.

Bevonden bekome bericht, 't water oploopt.

Na verloop van een quartier uurs valt het water weder.

ver

ver boven 't water zagen uitslekken, en de bovengemelde floepen wederom op 't zand zitting; dat is: wy hadden na verloop van een quartier uurs wederom eb. Wy waren hier over nog vry meer verwondert, en wisten nu nog veel minder de rede van deze zoo schielijk op elkander volgende verandering van eb en vloed aan te tonen of na te vorschen.

Midlerwyl begaven wy ons na ons logement, en gingen naar 's landswyze voor de deur zitten, van waar wy zeer duidelyk in zee konden zien, om dat 't huis geen hondert schreden daar van af stond, en een heel vry gezicht had. Naauwlyks hadden wy echter plaats genomen, of de vloed was wederom voorhanden, en een klein quartier uurs daar na wederom de ebbe, welke verwisseling duurde tot 10 uure, gedurende welken tyd, namelyk van 8 tot 10 uure het 7 maal eb en vloed geweest was.

De Lezer kan licht bezeffen, dat wy daar over elkander zeer verwondert aankeken, en na de oorzaak vorschten; maar te vergeefs, om dat niemand iets met schyn van waarheid konde te berde brengen, hoe zeer wy ons hoofd daar mede braken, en wyl 'er na dien tyd niet meer te zien was, lieten wy ons daar mede genoegen, en waren blyde, dat wy het geluk gehad hadden deze zeldzame verandering aan te schouwen, terwyl 't water ten 12 uure weder begon te wassen, en onzen haven met water aan te vullen, als naar gewoonte.

En dit is al zoo gantsch kort de historie der zoo wonderbare en zeldzame verandering van eb en vloed, welke of ze ook elders te zien zy geweest, en of diergelyke verwisseling meermalen is gebeurt? Kan ik niet zeggen, weet ook niet, ooit daar van gelezen of gehoort te hebben. Daarenboven scheelt het hier ook aan

goede boeken, welke als men ze niet zelf uit Europa met zich brengt, een zeer raar wilddraad en even zoo dun gezaait zyn, als de Geleerden zeli, die buiten de Heren Geestelyken een heel klein getal uitmaken.

Wat echter de oorzaken van deze zoo schielijke, onvermoede en ongewoonlyke verwisseling van eb en vloed aanbelangt, ik heb my zeer bemoeit, om die na te vorschen, zoo als reeds voor heen gemeld is; edog al myn doorsnuffelen was vergeefs, en wilde zelfs 't geen men anders de gemene oorzaak van eb en vloed meent te zyn, zich hier niet laten appliceren; en nog minder 't geen ontrent de byzondere bewegingen der zee gezegt en aangehaalt word. Derhalven zal ik u de zaak verder late overdenken, en midlerwyl my klaar maken, om de overige omstandigheden, welke de zaak een merkelyk licht byzetten, en uwe gedachten een groot geheimenis te raden, aanbieden kunnen, daar by te voegen.

En hebben zich wel deze byzondere merkwaardige stukken ten tyde van deze Observatie of waarneming kort na elkander toegedragen; te weten, even te voren viel het *Equinoctium* of gelykheid van dag en nagt in, waar op kort daar na een zonne-taning volgde, en eindelyk de wind zich doorgaans wakker horen liet. Of schoon nu deze drie stukken elk afzonderlyk de zee onstuimig maken kunnen, zoo twyffel ik echter, of zy wel alle drie te gelyk of met malkanderen zodanig eene onordentlyke beweging hebben kunnen veroorzaken.

Edog ten einde de zaak een weinig duidelyker en verstaanbaarder werde, het is bekend, dat den 23 September van 't gemelde jaar 1707's avonds ten 9 uuren 53 *minu.* 19. *sec.* 't *Equinoctium* ingevallen, of de zon in de *Aequatorem* gekomen is, 't welk wy hier

De oorzaken van Eb en Vloed vulten by dit geval geen plaats.

ceft in 2 en tyds maal verfelt.

aan de Kaap de Goede Hoop 't Lente *Æquinoctium* noemen; waartegens die van Europa, als Noordwaards van den dag en nacht gelyk makenden cirkel afgelegen, 't zelve het Herfst *Æquinoctium* heeten. Eer en alvorens ik nog een overslag maakte, om welke uur het eigentlyk in vallen mogt, maakte ik zekerlyk staat, dat ik 't zelve zoude kunnen observeren; edog of schoon ik met myne treffelyke instrumenten, die op 't bolwerk *Buren*, tusschen de stukken Kanon opgerecht zyn, gereed en klaar, en niets te verzuimen voornemens was, in 't geen eenigzins myn plicht vereischte, of my anders tot nadeel strekken konde, zoo heeft nogtans de rekening naderhand getoont, dat dit *Æquinoctium* by avond zoude voorvallen; en ben ik daarenboven door 't quaad weer in myn verder voornemen en dagelyksche observatien zeer veel verhindert; vermids het tegen den avond vervaarlyk donderde en onophoudelyk blixemde, als mede tegen den tyd van 't *Æquinoctium* zeer sterk regende.

Den dag
van 25 't
ongemeen
heet.

Voorts was zeer merkwaardig, dat het den gantschen voordemiddag van den 23 September zoo heet was, dat men niet wist, waar te gaan, om maar eenigzins lucht te scheppen, en koelte te hebben. Daarenboven voelde men gantsch geen wind, ja zelfs niet 't minste luchtje; konde ook niet merken, dat de zware donkere wolken 't minste beweegt wierden, zoo dat men niet zag waar de wind van daan quam, als aan een vaantje van een schip.

Den vol-
gendn
morgen
wederom
donder en
blixem.

Na dat nu aldus de dag, waar op dag en nacht gelyk wierd, en die daar op volgende nacht meest met sterke en zware regen verby was, begon het den 24 September ten 6 uren 's morgens, wederom heftig te donderen en onophoudelyk te blikzemen. En achter-

volgens myn Dagregister, waar in ik den wind alle dag driemaal heb getekent, quam dezelve uit 't Noordwesten, en wel zoo flap, dat men hem andermaal niet anders dan aan de winpels der schepen bekennen kon.

Derhalven konde ik wederom niet besluiten, dat dezelve oorzaak van deze veelvuldig achter malkander herhaalde eb en vloed zoude zyn, ten ware men wilde zeggen, dat hy diep in zee veel heftiger zy geweest, en dat hy op zodanige wys tot deze buiten ordentlyke en gantsch ongewone beweging van eb en vloed geholpen hebbe. Edog naar dien ik daar toe bezwaarlyk ben over te halen, en van myne kant gantsch niet van die gedachten ben, zoo acht ik, dat velen met my dat gevoelen ook niet hebben zullen; want indien de wind in de ope zee harder had gewaait, zoo moest 'er ook meer drift in de lucht zyn geweest, en de wind niet alleenlyk uit de winpels der schepen te weten geweest zyn; behalven dat de zee ook onstuimiger zoude zyn geweest, terwyl men dien dag op de oppervlakte van 't water zoude hebben kunnen schryven, om dat de zee zoo gelyk als een geschaafde tafel was, en 't minste heuvel-tje daar in niet gezien wierd.

Eindelyk is ook bekend, dat 't den 25 September 1707 ten 12 uren 45 min. 29 sec. 's nacht hier aan de Kaap de Goede Hoop nieuwe Maan was, waar op ten 12 uren 52 min. 9. sec. eene zonne-taning volgde, die wy echter hier niet konden zien, om dat de Zon toenmaals diep onder onze kim of gezicht-einder stond. By de genen echter, die verder oostwaards wonen, is ze zekerlyk te zien geweest, ten ware de lucht betrokken geweest is; die insgelyks niet zullen hebben vergeten, den wind en deszelfs sterkte aan te tekenen.

Wanneer
Nieuwe
Maan wa

Zonne-
taning bui-
ten ons ge-
zicht.

Uit zodanige bygebragte om-
standig-

standigheden blykt alzoo, dat de tyd tusschen het *Aequinoctium* en de Nieuwe maan, die een verduifling der Zonne dulden moest, niet meer als 2 dagen, 2 uuren, 58 minuten en 50 secunden is geweest; de tyd tusschen 't *Aequinoctium* en de Observatie, waar van hier voornamelyk gesproken word, ontrent 10 uuren 6 minut. 41 secund., en de tyd tusschen de observatie en de verduifling, ontrent 1 dag 3 uuren 52 minut. en 9 secunden.

Nu is uit de langdurige onderzanding bekend, dat de eb en vloed ten tyde van de Nieuwe en Volle maan in de meeste havens veel sterker is, als op eenige andere tyden, waarom dezelve ook door de Hollanders met den byzonderen naam van *Spring-tyd* gedoopt word; misschien om dat 't water als dan veel verder op 't land komt, als 't buiten de Nieuwe of Volle maan ten tyde van de vloed pleegt te doen. Daarenboven is ook niemand onbewust, dat de vloed ten tyde, wanneer dag en nacht gelyk is, veel sterker en heftiger zy, dan op eenig ander tyd van 't gantsche jaar; en zoude men derhalven waarschynlyk kunnen vermoeden, dat de dag en nacht gelykheid iets tot deze buitengemene en zoo schielyk achter malkander herhaalde eb en vloed geholpen hebbe, vermids zy naauwlyks 10 uuren daar na zich openbaarde. Ja men zoude ook misschien de Nieuwe maan, die met zyne verduifling quam, niet t'eenemaal daar van uitfluiten kunnen.

Edog alle deze omstandigheden zyn nog niet in staat, om de rechte oorzaken aan te tonen, hoe men dezelve ook draait of keert. Ik zal derhalven liever stil zwygen, dan met vele onnutte gissingen voor den dag komen; met ver-

zoek, dat de Lezer hier ontrent insgelyks eenige moeite neme, en zich bevytge, om dezelve uit te vinden? Zouden ook wel winden onder het water uit de wervelgaten der zee opgekomen, en aan deze ongeregelde eb en vloed oorzaak geweest zyn? Zulks laat ik U nevens alle andere daar toe nodige bewys-gronden onderzoeken.

Byaldien eenige schepen zich hier onder 't land en naby deze Kaap de Goede Hoop hadden bevonden, zoude men licht hebben kunnen vernemen, welke winden in zee boven en onder 't water geweest waren. Vermids echter toenmaals geen schip zich hier ontrent onthield, maar eerst eenige weken daar na verscheiden uit Holland aanquamen, heb ik, niet tegenstaande alle de moeite, die ik aangewend heb, om my by de Schippers en Stuurlieden deswegen te bevragen, daar ontrent niets kunnen gewaar worden.

Aldus heeft de Lezer nu ook de omstandigheden, welke deze rare en wonderbare observatie hebben vergezelschaft. Ik konde nog wel eenige andere diergelyke wonderlyke gevallen ter zee bybrengen, byaldien ik altyd van de oprechte waarheid verzekert was; edog door dien ik zelf niet daar by geweest of oog-getuige daar van ben, en daarenboven aan de vertellingen van stuurlieden en matrozen juist niet altyd geloof te slaan is, als die van een muggendoorgaans een olyfant weten te maken, of de zaak groter opgeven, dan zy in der daad is, zoo zal ik alleenlyk nog zeggen, dat ik hier mede het water als nu verlaat; en my in de lucht begeef; ik wil zeggen, dat ik de winden en derzelver eigenschap voor oogen stellen en in het volgende Hoofdstuk duidelyk beschryven zal.

Waarom de Schryver niet meer zeldzame Zee-gevallen verhaalt.

Wanneer anders de eb en vloed zich op 't eerkst laat sien.

Nog de Nieuwe maan nog 't Equinoctium verkeren dit val.

XXI. HOOFSTUK.

Van de eigenschappen der Lucht alhier, en de Winden in dezelve voortkomende; voornamelyk echter van den vermaarden Stormwind die uit 't Zuid-ooste ontstaat, en by de Geleerden doorgaans *Ecnephas* genaamt word, met vele andere ondergemengde Zeldzaamheden.

Hoe de Portugeezen de Kaap de Goede Hoop hebben genaamt. Met wat voor recht. De Kaap de Goede Hoop heeft zware winden. Wanneer deze winden voor de schepen voordelig of nadelig zyn. Hollanders weten zich voor de Kaapfche winden in acht te nemen. Niemand heeft de Kaapfche winden nog recht onderzocht. De Schryver wil zulks in 't werk stellen. Van de namen der Kaapfche winden. Hoe de Auteur denzelven noemt. Hoe de Kaapfche inwoners het jaar verdelen. Van de verwisseling van de goede en quade Mousson aan de Kaap. Wanneer de goede en quade Mousson begint. Wat de Zeevaarders wegens de winden in de goede Mousson hebben te duchten. Wat de schepen wegens de winden in de quade Mousson hebben te vrezen. Wat de Kaapfche winden voor rampen veroorzaken. De Zeevaarders geven dezen wind een verkeerden naam. Dwaling van Varenius. Wat een Travad-wind heet. Hoe die ontstaat. Hoe men zich voor denzelven in acht neemt. Van den Kaapfchen Zuid-oosten wind. Doet in den Haven geen zonderlinge schade. Deze wind is van de Travad-winden onderscheiden. Droge tyd, waarom aldus genaamt. Hoe de regentyd aan de Kaap is. Daar in maakt het altyd donker weer. Eerste onderscheid der Kaapfche winden. Wanneer aan de Kaap de bergen met sneeuw of hagel bedekt zyn. Wat van 't ys aan de Kaap te merken. Tweede onderscheid van de Kaapfche winden. Lofte giffing der Zeevlieden van de nabylheid des lands. Wanneer de schepen aan de Kaap de Goede Hoop aankomen en vertrekken moeten. Waarom de Oost-Indische Retour-schepen de Kaap aandoen moeten. Die uit Europa komen, moeten aldaar ook vertoeven. Matrozen zyn zeer begerig om land te ontdekken. Wanneer de uit Holland aan de Kaap gekome schepen weder vertrekken. Hoe lang de Oost-Indische Retour-schepen aan de Kaap vertoeven. Waarom ook andere schepen om die gemelden tyd aan de Kaap landen. Een Hollandfch fchip loopt groot gevaar te verongelukken. Derde onderscheid der Kaapfche winden. Vierde onderscheid. Wat de lucht in 't menfchelyke lichaam werkt. Welke tyd aan de Kaap gezonder is dan de andere. De winden aan de Kaap maken een gezonde lucht. Wanneer de Zuid-wefte wind waait. Wat de twyffelmaanden zyn.

NAardien ik u nu lang genoeg by de zoete vlietende en ftaande, als mede by de brakke zee-waters opgehouden, en verfcheide zaken voor oogen gefelt heb, welke ik waardig oordeelde, om aan u mede te delen; ten dele wyl zy van de eigenschappen van andere waters verfchillen, en deels wyl zy zeer zelden in andere landen gezien en ondervonden worden; zoo willen wy nu ook eens de lucht, en de daar in voortko-

mende winden betrachten; voornamelyk om dat deze Kaap de Goede Hoop wegens de heftige stormwinden zeer vermaard, en deswegen in den beginne van de Portugeezen *Capo de los totos Tormentos* of *Stormboek* genaamt is.

Waarlyk byaldien de Portugeezen alleen op de winden gezien hebben, welke zy hier moesten uitftaan, zonder te letten op derzelve eigenschappen, gevaar en schade

Hoe de Portugeezen de Kaap de Goede Hoop hebben genaamt.

schade of wel op hare nuttige en dikwyls zeer toevallige werking, zo hebben zy rechtmatige oorzaken gehad, om deze Kaap met den verdachten naam van Stormhoek te bekladden, aangezien bezwaarlyk een oord in de wereld zal worden gevonden, alwaar altyd en meest 't heele jaar door, meerder, zwaarder en heftiger winden waajen, als wel hier aan de Kaap de Goede Hoop, zoo als nu in 't vervolg duidelyk zal worden aangetoont.

Byaldien zy echter de eigenschappen van deze winden gekent, en 't heele jaar door gade geslagen hadden, zouden zy, mynes bedunkens zeer qualyk hebben gedaan, als zy by dezen naam van *Hoek aller plagen*, zoo als de rechte uitdrukking harer benoeming met zich brengt, hadden willen blijven. Want of schoon de Noord-weste wind schadelyk is voor de schepen die in de haven leggen, zoo is dezelve echter voordelig voor de geenen, die in de haven willen. In tegendeel is de Zuid-ooste wind, den schepen die in den haven zeilen, niet dienstig, zoo is hy echter voor de genen, die daar uit willen, zeer goed, en daarenboven niet nadelig voor de schepen, die in den haven blijven, zoo als de zaak wel haast klaar genoeg blyken zal.

Ik oordeel ook, dat haar toenmalige glorieryke Koning, wanneer 't scheepsvolk weder t'huis quam, en hem verslag van deze Kaap deed, om dieswillen niet heeft geduld, dat men den zelve een zodanigen hatelyken en verachtelyken naam gaf, maar bevolen, dat dezelve de Kaap de Goede Hoop zoude worden genaamt. Niet alleen, om dat hy als nu goede hoop had, dat hy met zyne schepen in het lang gezochte Indie zeilen zoude, maar ook wyl zyn onkundig Scheepsvolk wel meer en duidelyker bericht van deze Kaap zouden bekomen, als zy

I. Deel.

voortaan dikwyls en in verscheide tyden van 't jaar aldaar quamen te landen, en naauwe acht op alles sloegen.

Dit is ook niet zoo wel van de Portugeezen alleen, maar ook van andere Europeaansche Natien, en wel voornamelyk van de Hollanders geschied. Na dat zy zich aldaar ter neder gelaten, eene goede vesting gebouwt, en een scone wydlopige Colonie aangelegt hebben, zoo weten zy als nu zeer wel, welke winden 't gantsche jaar door, en byzonder om dees of genen tyd waajen; welke hen voordelig, en welke hen schadelyk zyn; derhalven voegen zy zich na dezelve, en geven aan hunne schepen zodanige orders, uit hoofde van de welke zy zich buiten gevaar en schade stellen, ten ware iets gantsch ongemeens quam voor te vallen, zoo als ook licht gebeuren kan.

Hoe bekend echter de winden alhier ook zyn, zoo heeft als nog niemand, zelfs niet een van de Schippers of Stuurliiden, waar van 'er nogtans zoo veel hondert ja duizend reeds hier zyn geweest, welke allen na dezelve zich schikken, hare komst en vertrek daar na aanleggen, en alzo naauwe acht daar op hebben moeten geven, de moeite genomen, om dezelve duidelyk en uitvoerlyk te beschryven, veel min na derzelve oorzaak te vorschen. Vermids echter 't geluk gewilt heeft, dat ik hier ook gekomen ben, en reeds eenige jaren hier heb gewoont, zoo hoop ik, dat de Lezer niet qualyk zal duiden, byaldien ik befla, om u daar van melding te doen, en 't een en 't ander, de lucht en deszelfs eigenschappen betreffende, daar by te voegen.

Dienvolgens dient men voor al op deze drie volgende Hoofd-omstandigheden te letten; als welke niet alleen jaarlyks alhier voorkomen, en schier dagelyks voorvallen,

Zz 2

len,

Niemand heeft de Kaapsche winden nog recht onderzocht.

Kaap de nede oopheft er sterke inden.

len, maar zonder twyffel ook zullen leren, een anderen weg in te slaan, als men de ware eigentlyke en ontwyffelbare oorzaak dezer winden wil naspeuren, dan tot nu van de Carthesianen en andere Filosofen aangewezen is. Ik spreek echter hier van winden aan deze Kaap, en versta daar onder gantsch niet de heftige Travad-winden, die men in volle zee heeft, om dat het daar mede gantsch anders gelegen is, zoo als in 't vervolg zal worden aangetoont.

Van de namen der Kaapfche Winden.

Ten einde ik echter, eer en alvorens ik de voorgemelde drie omftandigheden aanhale en uitvoere, de winden alhier duidelyk benoeme, en aldus het kind zynen rechten en eigentlyken naam geve, zoo dient men te weten, dat dezelve, wyl hy uit een wolk barft, in de Griekfche tale *Exvopias* genaamt word, welk woord de Latynen door *Procella* uitdrukken, en de Duitfchers door 't algemene woord van *Stormwind* te kennen geven. Door dien 't echter een wind is, die uit de wolken lykt van daan te komen, en daarenboven zeer fchielyk en met de grootfte heftigheid en geweld aankomt, zoo dunkt my, dat nog 't Latynfche woord *Procella*, nog 't Duitfche woord *Stormwind* de zaak beide recht uitdrukken, maar dat 't den rechten zin van 't Griekfche woord nader zoude komen, als ik den zelve een fchielyk opkomenden en onftuimigen wind noemde, die uit een wolk fchynt voort te komen.

Edog op de naam komt het wel zoo zeer niet aan, als men de zaak maar ter dege verftaat, en dezelve wel begrypt. Daar toe zullen wy beft geraken, als wy u slechts een Zuid-oosten of Noorden wind befchryven, en vervolgens de drie aangetoonde Hoofd-omftandigheden ter dege gade slaan. De eerfte is, dat gelyk Europa, als de Zon de Noordelyke Hemels-tekens doorwandelt heeft, Lente

en Zomer; en wanneer de Zon de Zuidelyke tekens heeft doorgerceift, Herft en Winter heeft; zoo weten wy in tegendeel van deze vier Jaar-getyden hier wynig of gantsch niet te fpreken, ten ware men te gelyk op de aardvruchten zyn oogwit had. Want de inwoners alhier verdelen het jaar maar in twee delen, en volgen daar in de Zeevaarders, die wegens de winden en andere omftandigheden, het zelve in de goede Mouffon en in de quade Mouffon verdelen, welke zy echter hier en wel voornamelyk aan de Kaap, de Regentyd en Drogen-tyd noemen.

Ieder van deze Verwiffelingen neemt zyn begin met een *Solstitium* of Zonneftand, en eindigt met de andere. Wat de goede Mouffon, of zoo als men hier zegt, de droge tyd aanbelangt, dezelve begint, als de Zon in de Zuidelyke tekens komt, dat is: als onze Lente aankomt, en de Zomer volgt, of wanneer Europa Herft en Winter uitftaat. Zoo dra de Zon echter in de Noordelyke tekens komt, en Europa Lente en Zomer geniet, en wy hier Herft en Winter hebben, zoo eindigt deze goede Mouffon of drogetyd, en de quade Mouffon of regentyd, komt als dan in de plaats, en duurt weder zoo lang, tot dat de Zon wederom in de zuidelyke tekens begint te treden. Met een woord, als de Zon in de Weegfchale komt, begint de goede Mouffon of drogetyd, en als zy zich in den Steenbok begeeft, neemt de quade Mouffon of Regentyd een aanvang.

Hier mede nu hebben de winden een naauwe verwandschap, en weten de zeevaarders uit de ondervinding wel, dat hen ftande de goede Mouffon of drogetyd, die in 't laatft van September een aanvang neemt, en tot in Maart dnurt, geen ongeval kan overkomen, als zy na by deze Kaap zyn, of

Hoof
Kaapfch
inwon
'tjaar v
delen.

Wann
de Goed
en Quade
Mouffon
begint.

Wat d
scheeps-
luiden w
gens de
winden i
de goede
Mouffon
hebben t
vrezen.

of ook als zy reeds in den haven leggen. Want zy hebben geen ander gevaar te duchten, dan dat zy met den Zuid-oosten wind welke als dan met zyne nevenwinden de heerschappy voert, niet in den haven van den Tafelberg komen kunnen; maar dat zy of na de Sandanha-Baay stevenen, of onder het Dassen-eiland het anker uitwerpen moeten. En of schoon zy al met veel moeite in den haven zeilden, zoo zoude de sterke tegenwind hen echter beletten, om op de rechte rede, daar de schepen doorgaans 't anker laten vallen, te komen, en hen noodzaken, om onder 't Robben-eiland zoo lang te vertoeven, tot dat deze onstuimige wind zich zoude hebben neder gelegd.

Daarentegen is in de quade Mousson of regentyd, die in 't einde van Maart begint, en tot in September woed, de zaak gantsch anders gelegen; en twisten als dan de Noord-weste wind met zyne bywinden om de heerschappy. Want of schoon deze de aanvaerende schepen gunstig lykt te zyn, zoo hebben zy nogtans van hem te verwachten, dat zy van verre en ook menigmaal van naby niets zien of onderscheiden kunnen, om dat de lucht gantsch zwaar is, en zich op de oppervlakte aan 't water legt, en derhalven de bergen bedekt, tot dat men heel na en daar onder is; 't welk men in de goede Mousson niet heeft te duchten, om dat de lucht als dan doorgaans helder en klaar is. Daarenboven derven zy, of schoon zy 't land gezien en bekent hebben, met een zwaren Noord-westen wind niet wel in een haven lopen, om dat de vaart van 't schip als dan te groot en te schielijk is, en de uitgeworpe ankers niet wel houden willen nog kunnen. En byaldien zy al in den haven gekomen zyn, ook goed en wel leggen, zoo kunnen zy nogtans niet al te geruust zyn, om

dat menigmaal een anker en ook wel alle drie te gelyk in een oogenblik kunnen breken, waar door 't schip het recht naar den oever zet, en aldaar tegen de klippen verbryzelt, of anders strand.

Beide deze winden woeden en razen in den haven, en op 't omleggende land verbaarlyk, zoo dat men in den drogentyd ter oorzake van het menigvuldige stof, dat met vele steentjes, zoo groot als linzen en erwten vermengt, in 't aangezicht word gejaagt, niet wel uitgaan kan; terwyl in den regentyd daar in word verhindert, door 't menigvuldig water dat van den hemel valt, en men God dankt, dat men niets buitens huis te verrichten heeft. Ondertusschen zyn zy in de volle zee veeltyds eenigzins zachter, en waajen over 't water heene, 't welk den schepen met geen gevaar dreigt, ten zy dezelve heel dicht by land waren.

Ik weet my nog zeer wel te erinneren, dat ik veelmaals 'snachts de vlucht uit het bed heb genomen, wanneer de Zuid-ooste wind al te zeer heerfchte, uit vreze, dat hy myne tuin-woning omverwerpen, en my 't leven beroven zoude, aangezien de balken en 't heele dak menigmaal zodanig kraakten, als of zy geschapen stonden, alle oogenblik in te storten. In zodanige benaauwtheid nam ik altyd myn toevlucht tot de verwulste wenteltrap, waar in ik my zoo lang verichool, tot dat de heftigste rukwinden over waren. Want ik oordeelde, alhier zekerst te zyn, om dat de balken en sparren al op deze muur vallende, juist geen schade aan dit gevaarte zouden hebben veroorzaakt.

De zee-luiden neemen deze soort van winden met 't Portugeesche woord van *Travad*-winden, zonder te bezessen, dat de *Travad*-winden, welke zy midden in zee

Wat de Kaapfche winden voor rampen veroorzaken.

Wat de schepen trent de winden in de quade mousson hebben te duchten.

uitstaan , van een heele andere soort en eigenschap zyn , als de Zuid-ooste wind hier aan de Kaap. Derhalven ben ik ook niet verwondert ; dat *Varenius* in zyne *Geograph. General. Lib. I. cap. 21. prop. 10. p. 476. seq. 4.* den wind alhier uitdrukkelijk onder de *Travad*-winden mede telt , niet tegenstaande hy in de propositie zoo voort een eigenschap aantoot , die met den Zuid-oosten wind alhier , heel niet overeenkomt , wanneer hy zegt : *Venti quidam subitanei sunt & impetuosissimi non diu durantes.* Dat is : *schielyk opkomende onstuimige zwinden , die niet lang heerschen.* De mistatting van dien Auteur ontstaat , door dien de veelvoudige reisbeschryvingen , waar op hy hier in heeft moeten te werk gaan , hem geen beter bescheid gegeven hebben , aangezien deze menigmaal en doorgaans lang genoeg duurt , zoo als in 't

Dwaling
van Vare-
nius.

Welk een
Travad-
wind is.

Om duidelyk van de zaak te spreken ; ik ben van gevoelen , dat geen wind den naam van *Travad*-wind verdiend , dan den geen die tegen een anderen , welke reeds lang gestaan en geduurt heeft , schielyk en onverwacht inkomt , en uit een heel anderen en recht overstaanden hoek waait , en derhalven 't schip noodzaakt , een anderen kours te nemen. Door de Portugeeze benoeming zelf word ik tot die gedachten gebragt , als die buiten twyffel van 't latynsche woord *Transvadere* afgeleid word , 't welk Overheen of Waarin betekent , of wel van *Transvertere* , 't welk Omkeren heet.

Daarenboven heb ik staande myne reis veelmaals gezien en bevonden , dat onder de verzengde Luchtstreek of *Zona Torrida* , voornamelyk bezuiden de Linie , uit een pik-zwarte , dikke , donkere en zeer t'zamengetrokke wolk een schielyke wind met 't grootste geweld uitborst , welke den geen , dien wy reeds lang ge-

had hadden , heel tegen was , zoo dat de van den vorigen wind alsnog opgezwolle zeilen , niet alleen in een oogenblik flap waren , maar ook met 't grootste geweld tegen den mast aansloegen , en ons in gevaar zetteden , van den mast en de daaraan hangende zeilen te verliezen ; waar door wy dan ook zoo voort genoodzaakt wierden te wenden , en een anderen kours te nemen , niet tegenstaande wy verzekert waren , dat hy naauwlyks een half uur stand hield.

Derhalven wanneer de Schipper en de Stuurman een zodanige zwarte wolk of naby of ook maar van verre ontdekken , en daarbenevens bemerken , dat zy hand over hand groter word , zoo geven zy doorgaans aan de matrozen en soldaten bevel , van zich klaar te houden , om of de zeilen t'eenemaal te kunnen innemen , of dezelve na den nieuwaankomenden wind te keren , als wel wetende uit de lange ondervinding , dat deze tegenwind niet lang zal aanhouden , en dat zy daar na wederom den vorigen kours zullen nemen kunnen , ten ware zy reeds weder een andere diergelyke wolk in 't gezicht kregen ; en gebeurt het zeer dikwyls dat op eenen dag ook wel in een nacht , verscheide diergelyke onaangename gasten aankomen , waar voor men echter de zeilen inhalen en gorden moet , tot dat'er wederom een heldere lucht komt.

Met zodanige eigenschappen is zekerlyk de Zuid-Ooste wind aan de Kaap niet begaafd , als die zoo schielyk niet opkomt , of schoon men deszelfs voortekens reeds lang heeft gezien , en derhalven tegen den vorigen wind niet zoo ten eersten inboort. Wanneer hy echter begonnen heeft door te waajen , en de schepen met 't voorsteven tot hem te wenden , zoo word hy schielyk en heftig , en waait zoo geweldig door , dat men meent , dat hy alles 't onderste

Van de
Kaapche
Zuid-oo-
wind.

boven

boven keren zal. En wie als dan iets buitens huis heeft te verrichten, mag wel zonder mantel gaan, en zyne oogen en 't gantsche aangezicht bewaren, ten einde dezelve niet vol zand en stof geraken. Om die zelve rede zal men ook alle huizen, welker deuren na den wind gemaakt zyn, gelooten vinden, en moet iemand verscheidemalen kloppen, eer hem word opengedaan, alzo de wind met groot geweld daar in blaast, ja door 't gestadig werpen van zand en steentjes de glazen breekt.

Dit doet hy nu, nevens andere rampen, welke hy aan 't Graan en den Wynstok veroorzaakt, waar van ik reeds hier voren heb geschreven, op 't land. In den haven echter, of schoon hy zeer hard woed, tiert en raast, kan hy de aldaar ten anker leggende schepen, geen ander quaad toevoegen, dan dat hy ze geweldig beweegt, en door haar reizen en dalen als ten dans nodigt. Want vermids hy van 't land komt, zoo jaagt hy ze eerder van 't land in zee, dan dat hy ze zoude doen stranden, of schoon ook alle ankers verloren gingen; 't welk echter niet te vrezen is, zoo anders een bevare Stuurman of Schipper op zyne hoede is, en van tyd tot tyd de anker-touwen hot geeft. Daarenboven laat hy zich niet maar een half uur, zoo als de rechte *Travad*-winden plegen te doen, maar doorgaans 1. 2. 3. ook wel 8 dagen na elkander horen; ja menigmaal wel een gantsche maand door, zoo als in 't vervolg zal worden aangetoont.

Hier uit blykt nu tot genoeg, dat deze wind byna niets met de *Travad*-winden gemeen heeft, aangezien ik reeds lange jaren nauwe acht daar op geslagen, en derhalven de zaak, zoo als zy zich altoos heeft toegedragen, voor oogen gestelt heb. Ik zal alleenlyk hier nog by voegen, dat deze

goede *Moufflon* de Droge tyd word genaamt, om dat menigmaal in den tyd van 1. 2. 3. maanden niet een droppel regen valt; en byaldien 't aardryk in 't midden van November, om welken tyd de aaren uit hunne halmen uitpruitten, en de druiven beginnen groot te worden, met een kleinen regen word gezegt, zoo hebben wy een onseilbare oogst van koorn en wyn te verwachten; te meer om dat men voor geen schade van 't wêer en andere rampen behoeft beducht te zyn, of schoon het in den beginne en op 't laatt van den drogen tyd eenigzins dondert en blikzemt, en de Zonstaande die gantsche tyd hare grootste kracht heeft.

Gelyk 'er echter gedurende deze Drogen tyd, zoo als gezegt is, weinig regen valt, en de Zuid-Ooste wind schier altyd een bestendige heldere lucht behoud, zoo geschied in de Regen tyd of quade *Moufflon* gantsch 't tegendeel. Want zoo dra dezelve begint te naderen, zoo verliest de Zuid-Ooste wind niet alleen zyne kracht, en komt in deszelfs plaats de nare Noord-Weste wind, maar uit een heldere lucht komt een betrokke, met dikke donkere wolken bezet, die in plaats van sneeuw, die 's winters in Europa pleegt te vallen, menigvuldige zware en langaanhoudende plasregens vallen laten, zoo dat byna al 't land onder water staat. De twee maanden van Juny en July zyn voornamelyk zoo betrokken, donker en regenachtig, dat men de Zon naauwlyks eens ziet. Met een woord, zoo quaad en onstui- mig de Zuid-Ooste wind is, als de Zon in de Zuidelyke tekens loopt, zoo lelyk is de Noord-Weste wind, wanneer de Zon de Noordelyke tekens doorwandelt.

Ondertusschen kan men deze twee recht tegen malkander overstaande, en van 't eene half jaar tot het andere heerschende winden,

Droge tyd.
waatom
aldus ge-
naamt.

De Regen-
tyd aan de
Kaap.

Eerste onderfchyd der Kaapfche winden.

den, aan deze volgende flukken merkelyk onderscheiden. Eerftelyk: Gelyk de Zuid-wefte wind met zyne by-winden de wolken verfpread en met dezelfs ongemeen geweld van elkander jaagt, aldus dryft deze Noord-Wefte wind dezelfen by malkander, en verduiftert of verdonkert de gantfche lucht zodanig, dat de wolken met hare zwaarte op de bergen hangen, dezelfen onkenbaar maken, en 't gezicht onttrekken, en veroorzaken, dat men dezelfen nog van verre nog dichte by zien kan; want hare zwaarte en dikte maken dezelfen gantfch zwart, en veroorzaken daarenboven, dat men niet ver van zich zien kan. Byaldien men nu de in dezelve onthoude vochtigheid afzonderlyk betracht, zoo kan men licht ftat maken, dat 'er veelvoudige zware plasregens moeten vallen, te meer, om dat dezelfen hier de plaats van sneeuw bekleden. Ondertuiffchen gebeurt 't wel, dat 'er sneeuw valt, wanneer de zon op 't laagfte is, en dezelfs middags-hoogte naauwlyks 33. graaden uitmaakt, edog dat de sneeuw tot in de valeien en op 't vlakke veld zoude komen, zulks heb ik nooit gezien.

Wanneer aan de Kaap de bergen met sneeuw of hagel bedekt zyn.

't Is waar, men kan alle jaren, voornamelyk in Juny, July en Augufly de bergen met sneeuw of liever met hagel bedekt zien, en ze met hare witte kruinen heel ver ontdekken, welke naderhand, als de Zon den *Aequator* of Nachteveningslyn nadert, week word, fmelt, en den bergen haar oud natuurlyk aanzien weder geeft, edog dat men ook ys, en voornamelyk dikker als een ftrootje, zoude kunnen vinden, ftyd niet alleen tegen de lange ondervinding, maar 't is zeker, dat byaldien 'er ys te voorfchyn komt, en op de oppervlakte van 't water, dat voorbedachtelyk in een fchotel of iets anders by nacht in de lucht word gezet, zich laat zien,

't zelve niet langer kan duuren, dan tot dat de Zon weder boven den gezicht-einder komt, en ontrent een uur gefchenen heeft, want als dan fmelt het ten eerften, en word wederom water, als 't voorheen geweest is, zoo als reeds elders is gezegt.

Het tweede onderscheid van deze winden beftaat hier in, dat gelyk de Zuid-Oofte wind en zyne bywinden, aan de fchepen, die in den haven zeilen, of reeds daar in leggen, geen fchade toevoegen kan, om dat hy ze maar heftig flingert, en van de ankers gedreven, van 't land afzet; terwyl de tegen over fttaande Noord-wefte wind den zeevaarders zeer gevaarlyk en nadelig is. Want vermids hy de Zuid-Oofte wind in heftigheid en onftuimigheid niets toegeeft, maar zelfs overtreft, en ook even zoo lang duurt en aanhoud, zoo volgt als van zelfs, dat hy de fchepen, die in den haven willen, gevaarlyk en nadelig is, om dat zy wegens de donkere wolken en zware lucht niet van zich af zien kunnen.

Of fchoon het nu door de miswyzing van 't Compas, de hoogte van den Pool, en de lengte des oords, welke echter twyffelachtig genoeg is; uit den op of ondergang, ook wel uit beide te gelyk, als 't gefchieden kan, gezocht en gevonden word; en zy door andere Stuurmans-middelen wel kunnen weten, dat zy van 't land, werwaards zy zyn gezeilt, niet ver van daan zyn; of fchoon hen de onder 't water leggende klippen en zandplaten ook by ondervinding bekend zyn; ja of fchoon zy zeer wel weten, dat het land van deze Kaap zeer hoog is, en grote ftyle bergen heeft; als mede dat in den mond van den haven een eilandtje legt, 't welk onder den naam van 't Robben-eiland bekend is, waar op van de Illufre Compagnie een wacht legt, die op de fchepen paff, en een ftuk gefchut

Twee onderscheid der Kaapfche winden.

losbrand , en vervolgens de Hollandfche vlag opteekt , zoo dra als zy een fchip in 't oog krygen , welk alles ook op 't Leeuwenhoofd moet gefchieden , zoo als reeds elders omftandiger bericht is ; en eindelyk of fchoon deze wacht bevel heeft , om by nacht een groot vuur op een heuvel te branden , ten einde de aankomende fchepen zich daar na zouden kunnen voegen , zoo kan dit alles , zeg ik , nogtans weinig of niets helpen .

Want wegens de dikke en zware lucht kunnen zy of by dag de vlag , of by nacht het vuur niet zien ; daarenboven belet 't geraas van den wind ook , dat zy 't losbranden van 't kanon niet kunnen horen , behalven dat zy het fchip door den heftigen wind inſgelyks niet kunnen regeren , als zy wel wenschten , om de zandplaten en gevaarlyke blinde klippen te myden ; en voornamelyk een grote klip , de walviſch genaamt , die by 't Robben-eiland aangetroffen word , waar voor men vooral moet op zyn hoede zyn .

Hier by komt eindelyk nog een ander ongemak ; te weten , dat de beftierders van 't fchip dikwyls geen rechte grondige kennis van 't land en deszelfs eigenschappen , veel min van de winden en andere omftandigheden hebben , en derhalven te lichter in 't een of 't ander gevaar geraken , gelyk zulks menigmaal pleegt te gefchieden .

Alle deze ongemakken nu hebben zonder twyffel de Heren Be- windhebbers van de Illuſtre Com- pagnie bewogen , om bevel te ge- ven , dat geene fchepen uit Indie mogen wederkeren , als deze qua- de Mouſſon of Regentyd regeert , maar de Hoofden van de Indiſche landen zyn gelaſt , om ze alſdan van Batavia na Ceylon af te vaardi- gen , ten einde zy voor 't einde van de goede Mouſſon nog hier kunnen zyn , en zy tyd zouden hebben , om zich te verquikken

I. Deel.

en te provianderen , en in dien goeden tyd weder naar Holland te zeilen . Want vermids de fche- pen en al 't volk reeds lang in Ooft- Indie zyn geweest , ook langen tyd met de reis doorgebracht heb- ben , en derhalven zeer afgemat , ook menigmaal reddeloos zyn , zoo moeten zy zekerlyk dezen haven aandoen ; ten dele om verfeh water en goede victualien in te nemen , en ook om zich we- der in ſtaat te ſtellen , om de begon- ne reis te kunnen voort zetten en te voleinden .

't Is wel waar , de fchepen , die uit Holland komen , en na Indie gedeflineert zyn , moeten hier ook 't anker laten vallen , 't zy dat zy te Kermis , Paafchen of in Sep- tember van daar worden gezon- den , en by gevolg in den goeden of quaden Mouſſon , dat is , droge of regentyd alhier aankomen ; e- dog behalven dat zy met een ge- drukte inſtructie voorzien zyn , hoe alle gevaren beſt te myden , zoo is 't volk ook niet zoo afge- mat , als dat uit Ooft - Indie te rug komt . Daarenboven worden de matrozen door een aanzienlyke beloning van 10 Ryxdaalders aan- gezet , om naarſtiger na 't land uit te kyken ; en heb ik in den jare 1705 , toen ik hier quam , gezien , dat in plaats van een , die boven in de maſt , de wacht had , menig- maal 6 . 8 . tot 10 te gelyk in 't wandt zaten , om de gemelde 10 Ryxdaalders te verdienen .

Daarenboven hebben de uitlo- pende en eerſt hier aankomende fchepen goede ankertouwen , waar voor hare fchepen veel zekerder leggen , dan die uit Ooft- Indie te rug komen , en dezelve reeds menigvuldig gebruikt , en daar door in flechten ſtaat gebragt heb- ben . Eindelyk blyven de uit Hol- land komende fchepen , zelden langer dan 14 dagen of 3 weken leggen , maar vervolgen hare reis naar Batavia of Ceylon , zoo dra zy verfeh water , en andere nodi-

Waare-
de Ooft-
diſche Re-
tourſche-
pen
de Kaap
moeten
aandoen.

De ſchepen
die uit Eu-
ropa kom-
men moe-
ten hier
ook 't an-
ker laten
vallen.

Vanneer
ſchepen
in de
ſap ko-
men en
trekken
vieten.

ge provisie hebben ingenomen, gedurende welken tyd hare aan boord hebbende zieken weder gezond zyn, of zy versch volk krygen, en hare nodige brieven uitgevaardigt zyn. In tegendeel moeten de schepen, die uit Indie komen, hier ruim twee maanden blyven, om dat 't een na 't ander moet wachten, tot dat zy allen met volk en proviant voorzien, hare brieven naar Holland ontfangen hebben, ten einde zy naderhand in gezelschap derwaards zouden kunnen vertrekken. Wie ziet aldus niet, dat deze laatste vry meer gevaar onderhevig zyn, als de eersten, om dat dezelve zwakker anker-touwen, en minder volk hebben, ook zwaarder geladen zyn, en daarenboven langer moeten vertoeven.

Om die zelve rede heeft de Engelsche Oost-Indische Compagnie aan hare schepen ook order gegeven, om in de quade Mousson of Regentyd, voornamelyk in de maanden van Juny en July den haven alhier niet aan te doen, ten zy de grootste noodzaaklykheid zulks vereifchte. Daarenboven heeft men by ondervinding, dat de Noord-veste wind zeer gevaarlyk, schadelyk en heftig is, die de schepen zeer licht kan doen stranden of aan stukken stoten. Want verscheiden die in deze twee maanden hier lagen, zyn 'er gebleven. In 't jaar 1697. heeft een diergelyk ongeluk de Illustre Hollandsche Compagnie Getroffen, welke in de maand van Juny twe uit Indie gekome en na Holland gediflineerde schepen in een oogenblik heeft verloren; zoo dat billyk is, dat de Retour-schepen de quade Mousson den haven alhier niet behoren aan te doen, ten ware de hoogste nood zulks vereifcht, of zy schielyk weder afgevaardigt kunnen worden.

Een Hollandsch
schip is in
gevaar te
verongelukkig.

Ondertuschen stond in 't jaar 1706 een schip, eerst uit Holland gekomen, en de Zuiker-mole ge-

naamt, ook geschapen, te verongelukken, vermids het daags te voren geen land bekennen konde, of ten minsten daar aan twyffelde, den volgenden nacht echter onverhoeds in den haven zeilde, en tusschen eenige aldaar ten anker leggende schepen door liep, zonder die te hebben gezien, tot dat het eindelyk in de branding quam, en men bevond, dat het niet meer als een voet water had; en zoude het zekerlyk t'eenemaal in stukken gestoten zyn, ten ware men ten eersten 't anker had laten vallen. Het schip deed schoot op schoot, maar niemand konde 't zelve helpen of redden, tot dat eindelyk den volgenden dag op order van den Heer Gouverneur *Willem Adriaan van der Stell* redding volgde. Of echter de Scipper, die een koene vermetele waaghals was, van dit gantsch voorval de schult niet is geweest, daar van mag ik niet oordelen; genoeg dat het schip, volk en goed wierd gered, zoo als ik op een ander tyd omstandiger zal berichten.

Hier uit blykt alzo het groot onderschied tusschen deze twee winden. Ik zoude het derde onderscheid, 't welk de boeren gade slaan, ook wydlopig kunnen daarby voegen, edog ik zal alleenlyk zeggen, dat het hierin bestaat: Gelyk de Zuid-ooste wind alles uitdroogt, zodanig dat men zelfs 't land niet bearbeiten kan, daarbenevens tot 't ryp maken der aaren en alle andere veldvruchten zeer veel helpt, ook dezelve ryp geworden, de korrels daar uit slaat en veroorzaakt, dat 'er veel verloren gaat, aldus bevochtigt de Noordweste wind met dezelfde menigvuldigen regen alles zodanig, dat de Landman de aarde beploegen en bezaajen kan, ook het gantsche jaar door voer voor zyn vee op 't veld hebben, en eindelyk met de rype vruchten zoo wel de oogen als den buik en alle zinnen vergenoegen kan.

Edoch

Derde onderscheid der Kaapsche winden.

Edoch door dien op een ander tyd reeds van dit onderscheid wydlopiger gehandelt, en daarenboven afzonderlyk aangetoont is, 't geen de Landman hoofdzakelyk ieder maand te doen heeft, zoo zoude nodeloos zyn, om zulks te herhalen, en zal de Lezer reeds vergenoegt zyn, dat ik dit onderscheid ook niet weinig woorden aangeroert heb. Ik zal derhalven voortgaan, en eindelijk ook 't vierde en laatste onderscheid daar by voegen, 't welk wyl het de menschen zelf aangaat, en van hare gezondheid en krankheid bericht geeft, van vry meer gewigt zyn zal.

erde on-
scheid
Kaap-
e win-
n.

Want als de Zuid-Ooste wind met zyne By-winden waait, zoo hebben wy, zoo als reeds voorheen is aangetoont, een zeer fyne, gantsch zuivere, van mist en wolken bevryde en gezonde lucht. Maar wanneer de Noord-weste wind met zyne By-winden begint te heerschen, zoo bevinden wy, dat de lucht gantsch zwaar, met allerhande onreinigheden gevult, zeer dik en derhalven gantsch niet gezond is.

Nu is doorgaans zeker, dat een fyne en zuivere lucht, zelfs voor een zieke goed en verquikkelyk is, en by een gezond mensch de levens geesten, ja den moed zelf tot verrichting zyner bezigheden, opheldert en wakkert; terwyl een onzuivere dikke zware lucht de levens krachten verzwakt, de geesten verdooft, en ziekten na zich sleept, de ziekte verergert, en zodanig beheerscht, dat ze de geenen, die maar slechts aan een lichte koorts onpaffelyk zyn, als welke soort van ziekte als dan nevens de verkoudheid, alhier meest onder de menschen regeert, in drie dagen uitteert, en uitdroogt, en by aldien 'er nog een klein toeval, dat op andere plaatzen gantsch niet zoude worden geacht, daar by komt, met de dood zelf doet worstelen, en

I. Deel.

velen t'eenemaal in 't graf sleept, voornamelyk als zy voorheen eenigzins uitgespat, en haar leven in allerhande zondige lusten doorgebracht hebben.

Dit zoude ik van dezen oord met vele voorbeelden kunnen staven, by aldien de noodzaaklykheid zulks vereischte, en ik niet voorgenomen had, om deze materie verder in een ander Hoofdstuk uit te voeren, en afzonderlyk van de ziekten te handelen. Ondertusschen acht ik, dat uit het reeds gemelde genoeg blykt, dat de droge tyd veel gezonder en aangenamer als de regentyd is; en 't zal in 't vervolg klaar blyken, dat de vervanging van deze zeer heftige en gruwzame winden tot de gezonde lucht van deze plaats zeer veel helpt. Want indien 'er zodanige verwisseling niet was, zoude bezwaarlyk een Europeaan, voornamelyk een Nieuweling of die eerst hier komt en hier blyven moet, lang gezond wezen, maar heel ras met de neus in 't bed geraken.

Dat ik dit oordeel strykt, daar toe dwingt my andermaals de veelvoudige ondervinding; welke handtastelyk leert, dat wanneer de Zuid-Ooste wind in den Drogen tyd maar drie dagen niet heeft gewaait, de lucht met vele vuiligheden aangevult, en van de uitgeworpe *Trompas* of zee-trompetten, een zodanige stank langs strand veroorzaakt word, dat men wel haast hoofdpyn daar van krygt. Van 't menigvuldig ongedierte, vliegen, muggen en ander klein gespuis, als welke de lucht als dan schier verduisteren, en voor de reizigers zeer ondragelyk zyn, wil ik jegenswoordig niets melden, maar alleenlyk hier by voegen, dat by aldien men in de heetste zomerdagen, waar in de Zon ruim 70 graden hoog is, en alzoo het toppunt tamelyk na komt, de zware hitte der Zonne te hulp neemt, en als dan van dien stank

Aaa 2

oor-

oordeelt, of 't dan niet wel te geloven zy, dat vele vuiligheden als dan in de lucht verzamelen? die heftige ziekten veroorzaken zouden, ten ware zy door dezen wind verdreven en verjaagt wierden; en is alzoo de verwisseling zeer nodig, nuttig en heilzaam.

Wanneer de Zuid-weste wind waait.

De Twyffelmaanden.

Ondertuffchen doet de liefelyke Zuid-weste wind deze beide woedende winden voor een tydlang in hunne hoeken blyven, welke namelyk begint te waajen, en zyne aangenaamheid te laten voelen, als de heerfchappy van de twee vorige ten einde gaat, 't welk in de beide maanden van Maart en September gefchied, zoo als reeds hier boven gezegt is. En worden die twee maanden door de Zeevaarders en inwoners alhier, de *Twyffelmaanden* genaamt, om dat men als dan niet wift, ten ware men nu zulks by ondervinding had, welke wind de plaats inhouden en de heen en weer

zwervende wolken of verdikken en t'zamen dryven, of verdunnen en voort jagen zoude. In de eerfte maand, namelyk in Maart, is de Landman verheugt over zyne ryke wynoogft, en in de andere over 't Koorn, waar van hy in November en December een ryke inzameling verwacht, en midlerwyl een goede wasdom hoopt en toewenscht.

Tot nu is aldus bovenheen gezegt, 't geen by de eerfte Hoofdomftandigheid namelyk de goede en quade Mouffon, of Droge en Regetyd te merken en te weten nodig is. Nu echter moeten wy wat nader tot de zaak treden; en door dien aan 't tot nu gezegde gantfeh niet is te twyffelen, moeten wy verder zien, welke Hoofdomftandigheden dan nog voorkomen. Dezelve vind men zoo voort in 't geen van de wolken te weten dienftig en hoogft nodig is, waar uit de wind van daan komt.

XXII. HOOFSTUK.

Vervolg van de Beschryving van de Lucht alhier, en de Winden in dezelve voorkomende.

Wat andere Schryvers van den onstuimigen Kaapschen wind hebben gemeld. De gedachten welke de Auteur daar van heeft. De Auteur heeft zich bezlytigt om de Kaapsche winden na te vorschen. Van de wolk op den Tafelberg. De wolk boven den Leeurwenberg is van een andere gesteltenis. Zeevaarders mogen nog beden dien dag niets ter dege onderzoeken. Hebben dikwyls den Haven een quaden naam gegeven. De Auteur verklaart 't bericht wegens de Baay Falzo. Deze Haven is geëxamineert. Daar in is een groot schip ingelopen. Waaron. Het gemelde schip moet dien Haven verlaten. Baay Falzo is een goede Haven. Hoe de wolk van den Tafelberg is, als de Zuid-ooste wind waijen zal. Wat van den kloof tusschen den Wind- en Duivels-berg aan te merken. De wolk bedekt den Wind- en Duivels-berg. Daar uit ontstaat de wind. Hoe zy is als zy water by zich voert. Hoe lang deze Wolk en de daar uit komende wind aanhoud. Wervelwind in de Tafelbergs-Falei. Hoe men kan weten of de wind lang of kort zal duren. Of Cartesius oorzaken van dezen wind door den bengel kunnen. Onderscheid tusschen den Travad of Ecnophias en de Kaapsche winden. Hoe ver beide soorten van zodanige winden met elkander overeen komen. Een perzing der lucht kan den Kaapschen wind niet veroorzaken. Gene zwaarelachtige of andere in de wolk ingeslote materie kan den wind verwekken. De oorzaken der Kaapsche winden zyn bezwaarlyk te melden. Hoe die wolk geteelt word. Hoe de wind vervolgens uit de wolk ontspringt. Bericht van een witte streep achter den Tafelberg. Hoogte van den Tafelberg. Wat verder daar van aan te merken. Wat het tot nu verhaalde gevoelen bekrachtigt. Kenteken van een schielijken Zuid-westen wind. Op welke wys de oorzaak van den Kaapschen Zuid-oosten wind te onderzoeken. Des Auteurs gevoelen. Besluit van dit Bericht.

Vat andere Schryvers van den onstuimigen Kaapschen wind hebben gemeld.

WAt aanbelangt de Auteurs, die dezen onstuimigen wind, die aan de Kaap de Goede Hoop uit 't Zuid-Ooste woed, beschreven hebben, zy alle berichten eenpariglyk, dat de wolk, waar uit de gemelde wind uitbarst, in den beginne nauwlyks zoo groot zy als een Garste-koren; dat dezelve vervolgens zoo groot werde als een okker-noot, en dat zy door de Hollanders 't *Offe-oog*, en door de Portugeezen *Olho de Boy* genaamt werde, om dat ze een offe-oog geleck; voorts dat zy in grootte zodanig toenam, dat zy zells de gantsche vlakke van den Tafelberg, waar over zy was, befloeg; dat de Hollanders, dit ziende, pleegden te zeggen, *dat de Tafel gedekt wierd*; om dat het

niet anders leek dan of 'er een tafel klaar gemaakt wierd; dat daar op de gemelde wind zoo voort met zodanige onstuimigheid uiterste, dat de schepen, die daar op niet verdacht waren, in een oogenblik omgekeert en 't onderste boven gerukt wierden. En eindelyk dat de Schippers nu verstandiger, en gewaarschouwt, hare ankers lichteden, zoo dra zy deze wolk zagen, en uit den haven weder in zee staken. (*vid. inter alios Varen. Geogr. General. Lib. 1. Cap. 21. prop. 10. pag. 479.*)

Of zy echter allen, die dit voorgeven en openbaar schryven, zulks met haar eige oogen hebben gezien? Of de een van den anderen het als een onfeilbare zaak heeft

aangenomen en nageschreven? En eindelyk of deze zoo zeer en wyd vermaarde zaak naar verloop van zoo vele jaren verandert zy, en als nu zich heel anders toedrage? zulks is my onbewust. Ondertuffchen ben ik t'eenemaal van gevoelen, dat aan de meesten van hen de ondervinding en rechte gesteltenis van dezen wind gemankeert heeft; ja om bescheiden daarvan te oordelen, men zoude kunnen zeggen, dat zy 't een of 't ander voorgeven voor waarachtig en algemeen hebben aangenomen, zonder verder eenige omstandigheden daar by te voegen, of te weten, hoe die wolk van kouleur zy; of wat voor andere eigenschappen dezelve bezitte.

Door dien ik nu echter reeds eenige jaren een opmerkend oog op deze zaak gehouden, en al 't geen de winden raakt, van dag tot dag opgeschreven, en zorgvuldig tegen het voorgeven van andere menschen gehouden heb, zoo zal ik den Lezer de zaak, zoo als zy zich gedurende myne tegenwoordigheid toegedragen heeft, duidelyk voor oogen stellen; mids verzoekende, dat u niet qualyk gelieft te duiden, dat ik hen alle hier in tegenspreek, gezien zulks niet geschied uit twiflzucht maar uit aanleiding der natuur en der ondervinding zelf. Midlerwyl zal ik tot op nader bescheid, buiten allen twyffel gestelt laten, dat deze Zuid-Oofte wind uit de wolk ontslaat. Ik zal ook nog niet twyffelachtig maken, dat de wind, zoo dra men de wolk boven den Tafelberg ziet, of reeds waait, of ten eersten begint te waajen, als welke twee zaken naderhand als van zelfs volgen zullen.

Ik heb met voordacht van de wolk melding gedaan, die op den Tafelberg legt, en denzelven bedekt, ten einde daar uit blyke, dat ik van den Zuid-Oosten wind spreek, als van welkers komst en heftig doorwaajen dit teken al-

leen van daan komt, en zeer zelden zonder dezelve gezien word. Want of schoon de Leeuwenberg insgelyks met een wolk word bedekt, als de Noord-weste wind waait, en zyne heerschappy laat zien, zoo is ze echter zulk een algemeen teken niet van den Noord-weste wind, als de eerstgemelde van den Zuid-oosten, door dien de wolk veelmaals op den Leeuwenberg legt, terwyl de wind of heel flap, of gantsch niet uit 't Noord-westen waait, de lucht t'eenemaal betrokken is, en zware regen valt; wanneer echter de Zuid-oofte wind zich laat horen, ziet men niet een spikkeltje of rimpeltje in 't gantsche gelaat des hemels, en daar is dan zulk een zuiver diep hemels-blaauw over 't geheel half-rond, dat men verwondert is, waar de drie gewesten des lichts met hunne verhevelingen gebleven zyn.

Deze wolk nu welke op den Tafelberg legt, heb ik zoo lang als ik hier ben geweest, zoo klein niet gezien, als de voorheen gemelde Schryvers wel hebben voorgegeven. Ik ben ook van gevoelen, dat geen mensch dezelve ooit zoo klein zal hebben gezien. In tegendeel acht ik, dat het een louter verdichtzel der zeevaarders is, die vermaak schepten, op hunne eerste tochten als de oude Poëten, de dingen te vergroten, en dezelve boven de zakelykheid der waarheid op te vezelen; aangezien haar belang vereifchte, dat zy hunne Reders met diergelyke sprookjes als de oogen uitftaken, om te beter achter te konnen houden, 't geen zy hadden met zich gebragt, en ter zelve tyd aan anderen den moed te benemen, om die tocht insgelyks te ondernemen, en hen 't gras onder de voeten weg te maajen, te meer wyl zy op hare leugens niet konden worden betrapt, om dat niemand als zy alleen daar by geweest waren, en zy wel gerust waren, dat of schoon 'er een onder

De gedachte die de Schryver daar van heeft.

Van de wolk op den Tafelberg.

De wolk van den Leeuwenberg is een ander gestel.

der hen geweest was, die de waarheid aan den dag had gelegd, de waereld nogtans meest geloof slaat, aan 't geen uit veel monden komt, of schoon zy zelve menigmaal niet verstaat, 't geen gezegt of voor de waarheid verkogt is.

Na dat echter de wegnaderhand zoo bekend is geworden, dat niet alleen de Portugeezen, maar de Hollanders, Engelschen, Franschen, Spanjaards en Denen herwaards zyn gekomen, zoo hebben de zeevaarders niet alleen raadzaam geoordeelt, om wegens haar belang de voorgaande kunnstjes te meer te gebruiken, maar insgelyks te minder op zulke en diergelyke zeldzame voorvallen acht geslagen, door dien zy zich lieten voorstaan, dat zy buiten dat kennis van dezelve hadden, en wel wisten, hoe zich in diergelyke voorvallen te gedragen, terwyl zy nogtans in dit stuk gantsch blind waren. Daarenboven maken zy in 't land goede cier, en zien weinig, waar de wind van daan komt, terwyl de geen, die aan boord blyven, daar op moeten passen. Wyders zetten zy in haar dagregister niet anders, dan dees of die wind heeft gewaait, zonder zich weinig om de oorzaak van denzelve te bekreunen, of slechts te melden, het geen daar by zeldzaams mogt voorgevallen zyn.

Doordien zulks ook nog heden dien dag van hen geschied, en niemand onder hen is, die de minste moeite gelieft te nemen, om zulke wilselwasjes of beuzelingen, zoo als zy zeggen, op te tekenen, doordien gelyk zy zeggen alle boeken reeds daar van vol zyn, en de beloning tegen de moeite niet opweegt, zoo is licht te begrypen, dat zy zich ontrent deze wolk ook weinig bekommert, maar den ouden slenter zullen gevolgt hebben, om de gantsche waereld zoo wat te blindhokken.

Zy hebben ondertusschen niet

alleen ontrent deze wolk en andere diergelyke voortekens aldus geleest, maar ook menigmaal een goeden haven een quaden naam aangewreven, en den zelve verdacht gemaakt, zoo dat hy denzelve nog heden dien dag niet heeft kunnen afspoelen. En is de haven, een weinig westelyker achter de Kaap leggende, door de Portugeezen Baay *Falso* genaamt, onder voorwendzel, dat de grond vol klippen was, die maar eenigzins met zandt bedekt waren, alwaar geen anker houden en by gevolg geen schip zeker leggen konde, voornamelyk in de goede Moulson of droge tyd, waarin de Zuid-ooste wind waaide, en de schepen deed stranden, en noodzaaklyk te grond gaan.

Nu is dit haar laatst voorgeven niet eenemaal zonder grond, om dat in dien tyd zekerlyk daar in quaad leggen en groot gevaar te duchten is, ten ware men zich in de Kalk - of andere By - Baay van dien haven begeeft, alwaar men voor den wind eenigzins beschut is. Edog behalven dit zal niemand licht met waarheid derven staande houden, dat deze grote en ruime haven doorgaans met blinde klippen angevult is, doordien reeds ten tyde van den Heer Gouverneur *Simon van der Stell*, de Kapitein *Jakob Joppe de Jonge* bevel heeft ontfangen, om dien haven met een klein vaartuig alomme te doorzoeken, en zoo wel de diepte te peilen, als den grond te doorsnuffelen, om te zien, of een schip aldaar wel zeker inlopen en leggen konde.

Naar dat de gemelde Kapitein zich hier in loslyk gequeten, en den Heer Gouverneur alhier en de Indische Regering te Batavia, verslag gedaan had, is hy van Batavia wederom hier gekomen, en heeft op bevel van de gemelde Regering met een schip van 145 voet in dien haven lang ten anker gelegen: ten dele om aan 't bevel

De Schryver ver-
klaait 't be-
richt we-
gens de
Baay *Falso*.

van die Regering te gehoorzamen, en te zien, of de Franfche oorlogfchepen, die toenmaals in Indie kruiften, herwaards waren gekomen, en de Kaap de Goede Hoop bemachtigt hadden; en ook om zyne eyge woorden te bekrachtigen, dat hy voor geen fchade of ongemak beducht was; gelyk hy dan een geruimen tyd aldaar gelegen heeft en naderhand weder naar Batavia geflevent is.

Des niet tegenftaande wil niemand geloof ftaan aan de ondervinding van dien bevaren man, en word de gemelde Kapitein gehouden voor een, die al te vermetel was; en men vreeft nog even zoo fterk voor ongeluk, als een fchip daar in komt te vervallen, als voor dit onderzoek, aangezien men in den jare 1709, wanneer een fchip derwaards gezeilt was, en 't anker had laten vallen, in de vefling zeer ongeruft was, en den Kapitein ten eerften order zond, om hoe eerder hoe liever van daar te vertrekken, en in den haven van den Tafelberg te komen, gelyk hy ook deed, wanneer hy verhaalde dat hy niet alleen als Stuurman met den voorgemelden *Jakob Joppe de Jonge* daar geweest was, en den haven had helpen onderzoeken, maar voegde daar by 't geen hy nog by eige ondervinding wifl.

Dees oprechte man gehoorzaamde ook hier in den Heer Gouverneur *Louis van Affenburg*, en gaf hem op zyn bevel daar van verflag by gefchifte, waar by hy alle eigenfchappen, den grond, de diepte nevens vele andere merkwaardige dingen daar by voegde, die ik hier met flilzwygen moet voor by gaan, waar mede hy klaar deed zien, dat deze fchone ruime haven niet minder dan den naam van *Baay Falfo* of *Bedrieglyke* haven verdiende, maar met recht een goede haven mogt worden genaamt. Waar uit

Baay Falfo
is een goede
de haven

dan andermaal blykt, dat 't fpreekwoord niet te vergeefs is, *Hee de wolf die in een quaad gerucht is!* en dat vooroordeelt erger is als de peft, 't welk iemand doorgaans heel lang by blyft, gelyk *Horatius* zulks zeer fraai op de volgende wys uitgedrukt heeft:

*Quo femel est imbuta recens servabit odorem
Testa diu.*

Wat aanbelangt de wolk, die op den Tafelberg komt te leggen, als de Zuid-oofte wind zich aan de Kaap wil laten horen, zal ik hare gefteltenis zonder eenige wydlopigheid van woorden melden. Zoo dra men ziet, dat deze wolk, die men anders niet waarneemt, op den Tafelberg komt te leggen, is dezelve niet alleen veel groter als de grootfte os, maar ook in verfcheide takken verdeelt, zo dat zy den gantschen Tafelberg en den Wind-berg, in de wandeling de Duivelberg genaamt, bedekt. Dezelve groeit vervolgens langzaam aan elkander, en maakt maar eene grote wolk uit. Zoo dra zy echter als maar een ftuk is, breid zy zich in de hoogte uit, en valt te gelyk dikker en gedronger in 't oog. Vervolgens blyft zy in die dikke gedaante, op die twee bergen eenigen tyd onbeweeglyk leggen, tot dat eindelyk de Zuid-oofte wind met een groot geweld daar uit berft.

't Is nodeloos, om iets van de benoeming des winds en Duivelsbergs gewag te maken, om dat zulks in verfcheide Hoofdfstukken reeds is gefchied. Ondertuffchen moet ik nog iets melden van de kloof, die tuffchen deze twee bergen is, om dat de wolk, welke deze twee bergen bedekt, ook deze kloof inneemt, te meer door dien men van gevoelen is, dat de wind altyd door dien kloof doorbreekt en zyn uitgang zoekt, en deswegen ook by de Illufre Compagnie

Hoe
wolk de
Tafelb
is, als
Zuid-o
wind w
jen wil.

Wat
de Kloof
tuffchen
den Wi
en Duiv
elsberg
merken

pagnie met den naam van Windberg te boek staat. Daarentegen heeft het gemene en onverftandig Scheepsvolk hen den naam van Duivelsberg gegeven, om dat de wind als door den zelven voortgeveelt word, die de vaartuigen, verfeh water en andere levensmiddelen innemende zeer nadelig en hinderlyk is.

Aldus bedekt deze wolk deze beide bergen te gelyk, zoo menigmaal de Zuid-Oofte wind blaast, en wel niet altyd op de als nu gemelde wys, namelyk dat zy zich in den beginne verdeelt vertoont; maar ik heb menigmalen waargenomen, dat zy van den beginne af, zoo dra zy deze bergen naderde, en haar plaats innemen wilde, reeds gantsch aan elkander hing, dik was, en maar eene wolk uitmaakte. Edog dit is iets, 't welk niet doorgaans is, maar zeer zelden gefchied.

De kouleur van deze wolk is van die van alle andere wolken zeer veel onderscheiden; want of fchoon zy van onderen, daar zy op den berg legt, een witte kouleur vertoont, welke andere wolken ook hebben, zoo is zy nogtans veel dikker, meer gedrongen; en van boven, daar zy verft van de bergen is, graauw, niet afchgrauw, maar lood-kouleur, die miffchien van die in haar gebroke lichtftralen word veroorzaakt. Men bevind derhalven niet, dat zy eenige nattigheid laat vallen, of met den wind verftrooit, 't welk nogtans, als de lood-kouleur niet van de gemelde ftralen van daan quam, noodwendig gefchieden moest. Ondertuffchen komt in de plaats van regen, wind, die den ftof en kleine zandfteentjes weg voert, waar door de menfchen op de ftraten zeer geplaat, en de glazen in de huizen geweldig befchadigt worden, terwyl hy echter 't land tamelyk opdroogt, en alles droog maakt.

Wanneer deze wolk behalven

den wind ook regen by zich heeft, of met vele vochtige delen bezwangert is, 't welk echter zeer zelden gefchied, zoo is zy niet van zodanige licht graauwe lood-kouleur, maar zwartachtig, behalven dat de kracht vanden wind als dan ook oft eenemaal is gebroken, of zoo lang achter malkander niet aanhoudende. Of fchoon deze zoort van wolken met het waajen langer als de bovengemelde Travad-winden in zee aanhouden, zoude ik ze echter eerder onder de Travad-winden rekenen, als de eerftgemelde, wanneer de wolk wit is, aangezien zy een nader overeenkomst met die wolk heeft zoo ten aanzien van den regen, ten opzicht van 't waajen, als aangaande de kouleur zelfs. Komt de wind uit de eerftgemelde witte wolk, die zonder regen of eenige vochtigheid is, zoo neemt dezelfs kracht niet van tyd tot tyd toe, maar is van den beginne af van zodanig geweld, als men hem voelt, zoo lang hy heerscht, terwyl de wolk nog groter nog kleinder word, maar altyd in een en dezelve gedaante blyft, niet regenftaande men zoude vermoeden, dat zy kleinder moest worden, door dien men ziet, dat niet alleen delen van deze wolk weg gaan, maar dat haar doorfchynende delen langs de ftenen, waar uit de Tafel en Duivelsberg beftaat, als katten af klauteren, en aan den voet van den berg verdwynen. Ondertuffchen is tuffchen de wolk en de afrollende delen der wolk dit onderscheid, dat zy niet van die kouleur blyven, welke zy hebben, als zy nog aan de wolk vast hangen; maar dat zy loodverwig worden; 't welk miffchien door die ftenen veroorzaakt word.

Zoo lang nu als de wolk toevloed heeft en hebben kan, zoo lang blyft zy gedrongen, en de wind aanhoudende. Zoo dra echter de toevloed ophoud, word de wolk doorfchynender, en de wind

B b b flap-

de wolk
lekt den
ind en
ivels-
g.

oe ze is,
te regen
rich
a ft.

W. 9-1
w. 10-1
Tafelberg
Valey.

flapper en minder. En of schoon deze Zuid-ooste wind in de Tafelberg-valey eerder een wervelwind als een doorstaande wind gelykt, word zulks van de rondom heen leggende bergen veroorzaakt, welke hem in zich zelve veranderen, en a dus tot een wervelwind maken, zonder dat hy in der daad een zodanige is; aangezien hy maar eenen uitgang naar 't Noord-oosten heeft. In de ope zee echter en al in den naastgelegen haven der Tafelbaay ziet men oogfchynlyk, dat hy een doorgaande wind is, om dat hy de baren heftig doet schuimen, en snel voortjaagt.

Admiraals
fchip waar-
fchouwt
de andere
voor onge-
luk.

Het Admiraals fchip, 't welk in naam van den Heer Gouverneur de vlag voert, en daar mede te kennen geeft, dat alle hier leggende fchepen, van welke Natie ook, naar zyne bevelen luiften moeten, word om dieswille genoodzaakt, om zyne vlag in te nemen, om de anderen te waarfchouwen, van met geen vaartuigen heen en weder te varen, ten einde zich niet in gevaar van omflaan en te verongelukken te ftoffen. En de ondervinding heeft reeds veelmalen geleert, dat de genen, die dit bevel in den wind geflagen, en zich gewaagt hebben, zich zelve in 't grootfte levens gevaar hebben gebragt, en dikwyls ook met de dood beloont zyn, aangezien hare vaartuigen omgeflogen, en de waaghalzen ten prooi van viffchen wierden. Waarentegen de genen, die aan deze fomme orders gehoorzamen, geen gevaar hebben te duchten, maar geruft ten anker konnen leggen blyven. Derhalven zeggen de zee-ploegers zoo dikwyls zy deze fchuimende baren zien, niet zoo zeer uit eene vermetelheid, als wel met een vrolyk luchtig hart; *De fchepen worden over zee gejaagt*; aangezien zy wel weten, dat de zware fchepen daar voor geen gevaar te vrezen hebben. En by aldien zy zelfs alle

hare ankers quamen te verliezen, zyn zy nogtans van 't stranden en aan flukken floten vry, om dat de wind haar niet strandwaards jaagt, zoo als reeds hier voren gezegt is. Hier mede van de wolk en al 't geen, wat ontrent dezelve is te betrachten, genoeg. Midlerwyl zal ik onder harden nemen de derde Hoofd-omftandigheid, die een duidelyk bericht zal geven, van 't teken, dat men heeft, als deze wind lang of kort duuren, en heftig of zwak zyn zal. Wat deze twee eigenschappen aanbelangt, dezelve zyn niet wel van elkander af te fcheiden, maar zoo naauw aan elkander verknocht, dat men ze alleen uit de twee volgende tekens onderfcheiden moet. 1. Als de wind warm waait, zoo duurt hy niet lang. Want men heeft by ondervinding, dat de wolk zich fchielyk zien laat, en ook fchielyk weder verdwynt; en als zy al doorfchynende op den berg leggen blyft, zoo geeft zy nogtans weinig of gantsch geen wind meer van zich; de langfte tyd, welke een zodanige wind duurt, is ontrent zoo lang als de Zon boven den gezicht-einder flaat, of ten langften tot midnacht, waar na van een zulk warmen Zuid-Oosten wind niets meer befpeurt of bevonden word.

En 2. wanneer de wind in tegendeel koud waait, zoo is zulks een onfeilbaar teken, dat hy met eenen dag, niet te vrede is, maar een gehele week en langer doorwaajen zal. Edog met dit onderfcheid, dat hy tegen middag en midnacht zich altyd een uur lang veel flapper laat horen, als om op zyne krachten te komen, en naar verloop van een uur met dat zelve geweld weder te beginnen, en aan te houden. En weet ik by ondervinding, dat hy in zodanige afwiffeling van een uur des middags en midnachts, zoo lang woed, tot dat de wolk afneemt, en eindelijk t'eenemaal verdwynt.

Het

Het ander kenteken is nog veel gewiſſer en onfeilbaarder terwyl het zich nogtans meeft op des winds duurzaamheid betreft, welke te gelyk zyne kracht als van zelfs in zich bevat. Want als de Tafel- en Duivelsberg niet alleen met een witte wolk bedekt is, maar ook andere verder van hier en ten Ooften leggende bergen, namelyk de Hottentot-Hollandſche, de Stellenboſſche, Drakenſteinfche en andere bergen, van welke in eenige voorgaande Hoofdstukken veelmaals melding en ook gewag van dezen wind gemaakt is, met de gemelde wolk bedekt zyn, zoo is zulks een onfeilbaar kenteken, dat de wind niet alleen zeer koud, maar ook lang en terzelver tyd heftig woeden zal; mids dat hy, zoo als ik hier voren reeds heb gezegt, 's middags en midnachts uitrusten, en vervolgens in beftendige ſterkte voortvaren zal, tot dat een geheele week, ook wel een gantsche maand verlopen, en de wolk onzichtbaar geworden is. Aldus heb ik u, Lezer, zoo beknopt als my eenigzins mogelyk is geweest, de drie Hoofdomftandigheden voor oogen geftelt, welke by den aan de Kaap waajenden en alomme beſchreven Zuid-ooften wind waar te nemen zyn. Ik heb den zelve niet naar myne eigen zinnelykheid, en zoo als 't my flechts in 't hoofd quam, maar naar vereiſch der zake afgehandelt, te weten, zoo als ik den zelve by een lang verblyf waargenomen heb. Nu laat ik u zelf oordelen, of de oorzaken dezelve kunnen zyn, welke *Cartesius* en uit hem *Varenius loc. sup. cit. pag. 482.* nevens vele anderen aangehaalt hebben? Wat my aanbelangt, ik acht, dat zulks onmogelyk zy.

Want wanneer zy zeggen, dat zulks onftaat door het nederdalen of vallen van een zware wolk, die de ingeflote lucht met geweld uitperft; zoo zie ik niet, hoe ik de

I. Deel.

hiervoren aangehaalde en duidelyk beſchreve omftandigheden daar mede zoude kunnen overeenbrengen? En wanneer ze wyders voorgeven, dat de wind wel zoude kunnen worden veroorzaakt, door dien de beflote lucht met geweld daar uit breekt, om dat in dezelve een vurige zwavelachtigen damp onthouden is, die ter oorzaak van den naauwen weg of uitgang met geweld zoekt los te geraken, zoo weet ik andermaal niet, hoe men deze oorzaken uit de voorgemelde omftandigheden zoude kunnen vinden. Staande myne tochten heb ik wel zeer veel *Travad* of *Ecnepbias*-winden gezien, gehoort, en uitgeftaan, welke in de Verzengde Luchtfreek of *Zona Torrida*, heftiger woededen, hoe nader wy by den *Aequator* of Nachteeveningslyn quamen; edog daar is een groot onderſcheid tuſſchen dien wind, en de geen, welke zich aan deze Kaap horen laten; komende nog de grootte der wolk, veel min haar kouleur, en nog minder de duurzaamheid van den wind zelf met deze overeen; aangezien de wolk in volle zee veel dikker in malkander geperft, gedrongen en byna gantsch rond is, waar van aan de wolk alhier byna niets gezien word; ja zy is ook veel kleinder als de wolk, die den Tafel en Duivelsberg bedekt.

Daarenboven is de kouleur van beide die wolken niet eenerlei, als welke in de ope zee pik zwart, en alhier wit of maar graauwachtig is, zoo als tot nu is aange-toont. Eindelyk waait de wind in zee maar een half uur, hier echter menigmaad 8 dagen en langer, en als dezelve op zyn kortſte is, nogtans 12 of 18 uren, zoo als inſgelyks is aangewezen. Derhalven ziet men, dat deze twederhande winden, van gantsch onderſcheidentyke eigenschappen zyn, en deswegen ook wel verdienen twee byzondere of ieder zyn

Onderſcheid tuſſchen den *Travad* of *Ecnepbias* en de Kaapſche winden.

eigen naam te hebben, en niet in 't algemeen *Travad*-winden genaamt te worden, welker naam ik gaarn laat aan de genen, die in zee voorvallen, en wat aanbelangt den wind alhier, ik wenschte wel, dat hy een byzonderen naam had, en eigentlyk *Ecuephas*, of Wolke-wind genaamt wierd.

Want beide komen zy in geen zaken, dan in de schielijke onverhoedsche geweldige komst overeen, waar by echter dit onderscheid is, dat de *Travad*-Wind den voorgaanden t'eenemaal tegenstaat, en derhalven de schepen door het geweldig donderend slaan der zeilen tegen de masten, in grote schriek, vrees en benaauwtheid zet, 't welk de wind alhier niet doet, als die zyn gewoonlyk voorteken doorgaans een halven dag, of ten minsten een uur ook wel twee uren zien laat, eer en alvorens hy begint, en derhalven de schepen niet onverwachts overvalt, of ze noodzaakt, eenen anderen cours te nemen, of t'eenemaal te wenden. Wanneer zy echter reeds alhier op haar ankers dryven, en wel bezorgt zyn, hebben zy gantsch geen gevaar te duchten, ten ware de onkundige schippers op het inhalen van de Admiraals vlag niet letten, en uit vermetelheid zich zelf in gevaar brengen.

Ondertusschen mag het ontrent de benoeming gaan, zoo als het wil, het is zeker, dat zoo wel de *Travad* als deze wind, door hulp van een wolk zich laat horen en voelen. De oorzaak echter van den wind aan de Kaap, na de welke als nu gevraagd word, en door welke dezelve verklaart en duide-lyk voor oogen gestelt kan worden, is wel 't voornaamste, waar om 't jegenswoordig te doen is, zynde nu de vraag niet, hoe 't met de *Travad*-winden in zee gestelt is, en waar door zy worden voortgeteelt.

Dat nogtans een neervallende

en met groote onstuimigheid de lucht van zich gevende wolk, de oorzaak zy, kan ik niet bezeffen, om dat de wolk nog waft nog afneemt, maar beflendig in eene gedaante blyft, zoo als ik voorheen reeds gezegt heb; en ook door dien de wind met zyne gruuwzaamheid langer aanhoudt, als de perzing van een zodanige wolk schynt werkstellig te kunnen maken, gelyk insgelyks aangetoont is.

Dat eindelyk ook een zwavelachtige en in de wolk beslote materie of eenige andere damp, die door een naauwen weg een doortocht of uitgang zoeken zoude, de oorzaak van dezen wind zoude zyn, daar toe wil geen der voorheen gemelde Hoofd-omstandigheden zyne stem geven, of zulks geloofbaar maken, om dat een weg, die byna het vierde gedeelte van den hemel beslaat, niet naauw kan worden genaamt. En door dien de witte of graauwe kouleur niet te kennen geeft, dat een zwavelachtige of eenige andere damp daar in onthouden zy, zoo kan men dezelve ook niet voor de oorzaak houden; om zelfs niet eens te spreken van de koude des winds, die een zodanige zwavelachtige of andere damp gantsch niet zoude dulden.

Wat mag dan wel de oorzaak van dezen wind zyn? of waar zal men zeggen, dat dezelve van daan komt? dit is hier zekerlyk de vraag. Want 't is geenzins genoeg, dat men 't voorgeven van andere menschen twyffelachtig maakt, maar men verwacht van zoo een, dat hy iets beters voor oogen stellen, en het wankelende gemoed uit allen twyffel redden zal. Of ik echter zulks zoude derven onderstaan, en in staat zoude zyn, om anderen van een waarschynlyker oorzaak te overtuigen? zulks zal ik aan het ryp oordeel van mynen Lezer overlaten.

De oor-
ken der
Kaapfche
winden
zyn zwaar
te geven.

On-

Ondertuffchen ben ik niet bevreesft, om u myn gevoelen te uiten, om dat ik verzekert ben, dat gy een goed oordeel zult ftryken, by aldien zelfs niet alles met de waarheid of waarfchynlykheid zoude overeenkomen; doordien myn oogmerk alleen geweest is, om op 't fpoor der waarheid te wandelen, en gene zy-wegen te zoeken. Indien ik echter in deze zware laft, uwe verwachtinge niet voldoe, zoo hoop ik, dat myn wil myn onvermogen verantwoordt zal.

Myn gevoelen komt alzoo daar op uit, dat ik acht, dat de wolken van de vele aankomende zware deeltjes werden geteelt, welke de algemene wind in den *Zona Torrida* of verzengde luchtftreek, die uit 't ooften komt, boven de oppervlakte des waters hene voert, en tot in dezen uiterften middags of Afrikaanfchen hoek of aan deze Kaap voortjaagt, en den gantschen weg langs onzichtbaar blyven, doordien zy klein en gantsch niet t'zamen gedreven of verdikt geworden zyn, tot dat zy eindelyk de kruinen van deze bergen naderen, en door hare zwaarte verhindert, ftill ftaan, en den voorgaanden Ooften wind hare gehoorzame volging opzeggen, terwyl zy midlerwyl, als zy aan den rug der bergen hangen, vergaderen, en tot een wolk aangroejen.

Aldus verder t'zamen gedreven en langzaam voort gefloten, nemen zy eindelyk den kruin van den berg in, welke nu van de boven opleggende verdunde lucht gedrukt, en van achteren en van den rug aangedreven worden; dezelve ontfangen naderhand een twederhande voortzetting of aandryving, die hare beweging maakt, doordien zy ftreepswys en dwars langs de ftenen der bergen aflopen; en beneden in de ruime valleyen, daar zy haar geweld gebruiken willen, bekomen zy andermaal een nieuwe kracht, de-

wyl zy van de tegenoverftaande bergen, daar onder alhier de Leeuwenberg, andermaal verhindert en te rug gedreven worden, en by gevolg noodwendig in een wervelwind veranderen moeten; juift hier van daan echter fchynt de wind zyne heftigheid en groot geweld te hebben, en is naar myn gevoelen de wolk niet anders, dan een middel, zonder 't welk deze wind niet zyn of waajen kan.

Met dit gevoelen komen niet alleen de vorige drie Hoofd-omftandigheden volkomen overeen, maar hebben ook deze volgende gevallen my daar toe aangezet, welk gevoelen ik, of het goed of verkeert zy, den Lezer te befliffen, t'eenemaal overlaat.

En wel voor eerft vind men achter den Tafelberg een witte ftreep, om welke te zien, ik veelmaals een pleifier reisje met mynen toenmaligen huis - en tafel-waard, den hooggeleerden Heer *Nicolaas Oortman*, *J. V. D.* en Burgermeester aan de Kaap de Goede Hoop, gedaan had, terwyl wy ons na zyn treffelyk Landgoed begaven, 't welk hy aan de Steenbergen, niet ver van Constantia had.

Deze witte ftreep loopt uit zee tot aan de Steenbergen, alwaar de witte materie zich oogfchynlyk tot een wolk verzamelt en leggen blyft, daar zy tog over de heele Baay *Falfo* onverdikt voortgegaan is. Als zy van de gemelde Steenbergen naar beneden is gefloten, verdwynt zy byna weder, en ziet men anders niets, dan een dunne witte ftreep, die andermaal tot aan den Tafel en Duivels-berg voortgaat, en aldaar echter wederom in zyne zachte beweging verhindert, tot een wolk zich op-hoopt, en vergadert.

Nu echter is de Tafelberg veel hoger als andere omleggende bergen, die deze witte ftreep overmoet, angezien deszelfs hoogte

1859 Rynlandsche roeden be-
Bbb 3 draagt,

Bericht van een witten ftreep achter den Tafelberg.

Hoogte van den Tafelberg.

Schry-
wil zyn
elen
over
n.

oe de
ik ge-
t word.

wat
s de
nd daar
ait de
lk ont-
ngt.

draagt, gelyk my zulks door deszelfs afmeting bekend is, en is derhalven geen wonder, dat by deze deeltjes veel meer tegenstand doet, als een der anderen. Aldus is ook de perzing van de lucht van boven veel kragtiger, en kan alzoo niet veel anders zyn, dan dat de natuurlyke beweging ook in een geweldige moet worden verandert; waar uit dan van zelf volgt, dat deze deeltjes, welke van voren onbeweeglyk schynen, noodzaaklyk van achteren voortgestoten, van de bergen naar beneden in de valeyen rollende, een zeer groot geweld veroorzaken moeten, om dat zy zich aldaar wederom verdelen en verspreiden kunnen.

Hier by komt nog ten tweden, dat door de beweging, welke uit 't Zuiden komt, deze deeltjes aan de uiterste bergen van Afrika genoodzaakt worden stil te staan, door dien de bewegingen van 't Oosten en Zuiden beide by mekander komen, en dezelve als gevangen houden, en haar niet laten gaan, daar zy wel wilden. Vermids dezelve nu in de Vleesch-Baay, als ook in de Visch-Baay en niet minder in de Baay *Falso* een vryen doortocht vinden, naderhand echter van de daar tusschen leggende haar in den weg staande bergen tegengehouden worden, zoo moeten zy zich noodzaaklyk in wolken vergaderen, en zoo wel van boven gepersd als van achteren voortgestoten, ook een groot geweld oefenen, als zy weder hare vryheid bekomen, en in de valeien zich verspreiden kunnen.

Dit word genoegzaam bekrachtigt, door de grote distantie, of wydte, die men tusschen de twee uiterste bergen vind, die de Baay *Falso* insluiten, waar van de eene ten Oosten, Hanglip, en de tweede ten Westen Noorwegen genaamt word, door dien zy beide zich zeer ver in zee uitstrekken.

Want de afstand van elkander, sluit den gantsch groten ruimen haven in, en maakt in een rechte lyn een weg van 4 mylen, indien niet eenigzins meer. Deze deeltjes nu door hulp van hare eerste beweging van 't Oosten tot aldaar voortgedreven, worden door de tusschenkomst der zuidelyke beweging tegen deze ver in zee strekkende bergen aangedreven, en by gevolg hier en daar tegengehouden, zoo als aan de wolken der bergen van Hottentots-Holland, Stellenbosch, Drakenstein, ja zelfs aan die der Steenbergen en van den Tafel en Duivels-berg klaar en duidelyk te zien en af te nemen is.

Ten laaften vind men eenige zwarte wolkjes, die rondom 't Leeuwenhoofd zwerven, welke dit zelve gevoelen schynen te bekrachtigen; want door den Noord-westen wind Zuidwaards of Zuid-west gedreven, gaan zy voorwaards dan achterwaards, en kunnen zonder twyffel, niet wel voortkomen, tot dat eindelyk de Zuid-Ooste wind dezelve in zyn macht krygt, en verspreid, aangezien als dan den volgenden of tweden dag zekerlyk een Zuid-Ooste wind daar uit volgt, die sterker is, als de voorgaande, en dezelve niet zoo wel als een bequame, maar medewerkende materie aanneemt, en met de andere deeltjes weder Noord-westwaards jaagt.

Waar toe dienen echter zoo veel woorden? *Varenius* houd nevens anderen, in zyne *Geogr. Gener. Lib. 1. cap. 20. pag. 441.* voor de hoofdzakelyke oorzaak van den Oosten wind, die in de verzengde Luchtreck of *Zona Torrida* bestendig waait, de beweging der zonne.

Ten einde echter ook de verandering van de Moutlon verklaart en aangetoont zoude kunnen worden, heeft *Hallejus* en *Scheuchzerus* nevens vele anderen,

ren, daar onder *Varenius Lib. 1. cap. 21. prop. 13. pag. 45³. seqq. Geograph. General.* de gelegenheid van 't land en de bergen mede te baat genomen. Op die wys zal hy immers ook de tot nu verhaalde waarnemingen toestemmen, en die van de Afrikaansche Zuid-ooste wind gegee oorzaken na dezelve examineren en onderzoeken, en daarbenevens by zich zelve overwegen, wat van de *Travad*-winden in de verzengde Luchtreck te oordelen zy.

Wat my aanbelangt, ik acht dat de perzing der wolken van de t'zamenkomst der beweging haar oorsprong hebbe; wanneer namelyk de beide tegen elkander stotende winden de zwaarste delen t'zamen drukken, en daar door eenen wind veroorzaken, die de

heerschende, of anders altyd of reeds langer doorstaande wind gelyk is. Ik zal my in myne gevoelens niet te ver uitlaten, maar uit vrees van verdwaaft te geraken, de overige navorschingen aan andere Natuurkundigen ten ryp overleg overlaten.

Dit is aldus, Lezer, 't geen ik u van den zeer vermaarden Kaapschen Stormwind heb willen melden. Ik twyffel niet, of gy zult de feilen, die ontrent de gegee oorzaken mogten zyn ingefloopen, niet qualyk duiden, en denken, dat myn voornemen echter goed geweest zy. Aan de andere bygevoegde omstandigheden behoeft gy gantsch niet te twyffelen, om dat ik my overal op de lange ondervinding beroepen kan.

Besluit van
dit Hoofst-
stuk.

XXIII. HOOFSTUK.

Van de gewoonlyke Ziektens der Europeaan-
sche Inwoners en Vreemdelingen eerst aanko-
mende, als mede derzelve gemene en
aan een eigelyk bekende genezing.

De Schryver zal hier maar de Ziektens der Europeanen en Slaven beschryven. Van de Kraamvrouwen. De wyven aan de Kaap zyn op 't laaft van hare rekening niet zonderling bedroeft. De Weën duren niet lang. De Nageboorte volgt licht. Bui en gewoon voorbeeld van een zwaren arbeid. Byzonder middel om spoedig te verlossen. Geval met een zeer jonge Vrouw. Deze wil hebben dat haar man een Testament zoude maken. De Schryver word tot het opstellen van 't Test ment gebaalt. Wil niet in de Kraam-kamer komen. Moet het echter doen. Begint te schryven. De Vrouw word gelukkig verlost. H. t Testament word echter gemaakt. Vrouwen sterven niet licht in de kraam. Artzen en bequame Vroedvrouwen zyn aan de Kaap niet. Kraamvrouwen verlaten ras het bed. De Vrouwen hebben aan de Kaap niet veel te arbeiden. Slavinnen zyn aan de Kaap zeer geil. Europeaanfche Vrouwen aan de Kaap zyn minzick. Aan de Kaap zyn veel kinderen. Europeaanfche Vrouwen lyden veel pyn aan de borften. Een Smid heeft 'er een pleifter voor uitgezonden. Ziektens der kinderen zyn gevaarlyk. Kinderen komen zelden dood ter waereld. Groejen zeer sterk. Mazelen worden by de Kaapfche kinderen gantsch niet geacht. Kinder pokjes hebben gantsch niet te beduiden. Hoofdpyn by de mazelen en pokjes. Mazelen en kinder-pokjes zyn te Batavia gevaarlyk. Vruchten niet ongezonder aan de Kaap. Agorkes niet fchadelyk. Drurzen niet ongezonder. Langdurige ziektens niet aan de Kaap onder de Europeanen. Wanneer 'er zich een heeft geopenbaart. Waar in zy befont. De levens wys der flaven. Hoe hare woning is. Hebben fcholen voor hare kinderen. Dragen 't gantsche jaar eenerhande kleding. Slapen 's zomers op de blote aarde. Slaven zyn boosaardige menfchen. Haar voedzel. Koken uit luiheid niet. Eeten meest raawe fpyes. Zuipen zich zeer dronken. Bekommeren zich om niets. Slaven voeden veel varkens. Laar door veroorzaken zy een ongezonder lucht. Ook een aanstekende ziekte. Waarom by een zodanige ziekte de ommevang met hen verboden. De Wondartzen komen echter by haar. De ziekte der flaven verflimmert. Heeft toenmaals onder de Europeanen een andere eigenschap bekomen. Kaapfche inwoners krygen zelden de Rode loop. Waarom. Rode loop duurt lang met grote pyn. Waarom en wanneer. Hoe men die ziekte geneest. 't Eerfte middel voor de Rode loop. Doet in eenige dagen goede werking. 't Tweede middel voor de Rode loop. Gelukt insgelyks wel. Beide deze middelen hebben geholpen. Melk is aan de Kaap zelden te bekomen. Een Arts ontdekt een ander middel voor de Rode loop. Valt gelukkig uit. Een Oppermeester maakt uit de fchors van den Kreupel-boom een geneesmiddel voor de Rode loop. Kreupel-hout valt veel aan de Kaap. Gaat licht uit. Waarom de inwoners zelden de Rode loop krygen. De Lucht verhindert dit quaad. De inwoners worden niet van de fcheurhuik aangetaft. De Vreemdelingen zyn te meer daar mede hebbt. Waarom. Hoe te myden. Hoe de Scheurhuik aan de Kaap word genezen. Zweet-bad, hoe het klaar gemaakt word. Hoe de perzonen worden gehandelt die niet kunnen zweten. Wanneer de cure langzaam gaat.

Door dien ik laaft, wanneer ik by gelegentheid der winden van de Luchtfreek alhier fprak, aangetoont heb, dat de Zuid-oofte wind een goede en gezonde lucht, en de Noord-wefte wind daarentegen onreine en ongezonder delen by zich voerde, ook deswegen heb beloofd, om van de algemene Ziektens alhier eenig

eenig bericht mede te delen, zoo zal 't my geoorlooft zyn, om jegenswoordig myne belofte gefland te doen, en u daar mede niet langer op te houden, ten einde 't niet zoude fchynen, als of ik 't in 't boek der vergetenheid wilde fchryven, en u te vergeefs laten wachten.

Ondertuffchen zoude 't niet eens zoo qualyk kunnen worden genomen, als ik myn woord hier in niet naquam, want doordien ik ontrent de Artzeny onkundig ben, zoo zoude ik menige mislag kunnen begaan, die gantfchelyk niet te rechtvaardigen zouden zyn. Ten minften zoude ik my van zulke manieren van fpreken en uit te drukken bedienen, die by de Heren Artzen of gantfch niet in gebruik of ten minften belachelyk zouden zyn. Des niet tegenftaande wil ik echter myn woord houden, en 't zoo goed maken en fchryven als ik kan, om dat my niet is vergunt, om 't te doen, zoo als ik wel wenschte en van rechtswegen behoorde te zyn. Ondertuffchen ben ik wel geruft, dat gy hier ontrent ook zoo nauwziende niet zult zyn; dat gy myn onvermogen erkennen, en daar benevens geloven zult, dat 't geen ik jegenswoordig fchryf, met de zuivere waarheid overeenkomt.

Om die zelve rede zal ik my ook niet zeer bekommeren ontrent de fchikking of order, waar in de zaken voor oogen behoorden gefelt te worden, maar dezelve op 't papier brengen, zoo als zy my flechts voorkomen, mids dat ik geene omftandigheden bedenken, of uit myn eigen hoofd daar by voegen, maar alles, zoo als het hier gefchied, en waargenomen word, ordentlyk en duidelyk verhalen zal. Want hoe zoude ik derven onderftaan, om de rechte order te houden, die by de Heren Artzen in acht genomen word, als zy de ziek-

I. Deel.

tens na elkander befchryven, daar ik nooit eenige profeffie daar van gemaakt, of nauwlyks een Auteur gelezen heb, terwyl tog zulks een zeer diepe wetenfchap in deze ftudie vereifcht en tot een fondament heeft. De Lezer zal in dit fluk myne eenvoudigheid ook wel willen door de vingeren zien, en in zyn fchik zyn, by aldien hy de waarheid der zaken gewaar word, die ik van voornemen ben, om u met alle oprechtheid mede te delen.

Wanneer nu dit aldus gefchieden kan en mag, zoo als ik vertrouw, zoo zult gy wel gaarn toetftaan en vergunnen, dat ik 't merkwaardigfte van de ziekzens der Europeanen en hare flaven aantone, ook enkelyk 't gezeide van dezelve verftaa, en geenzins toelate, dat zulks van de ziekzens der eerfte en natuurlyke inwoners van dezen oord ook zoude kunnen gezegt of aangenomen worden. Want doordien haar levenswys met die der Europeanen gantfch geene overeenkomst heeft, zoo is licht af te nemen, dat 'er ook een groot onderfcheid tuffchen de ziekzens zyn moet. Van welke echter uitvoerlyk te handelen, op een ander tyd beter gelegentheid zal zyn, dan dat nu te gelyk van hen alhier zoude moeten worden gefproken.

Ten einde echter niet alles zoo zeer onordentlyk gefcheide, en 'er geen verwarring van zaken of alles onder elkander gemengde waer voorkomen mogte, zoo heb ik befloten, om alvorens van de ziekzens der kinderen en kraamvrouwen te fchryven; en vervolgens de volwaffe en oude menfchen onder handen te nemen, en 't nodige van hare ziekzens by te brengen; mids dat ik de zee-ziekzens, die men aan hoord uitftaat, van deze afzondere, om dat ik reeds in een ander Hoofdstuk daar van gemeld heb, edog niet verftaande de gene, welke men

D. Schryver zal hier maar de ziekzens der Europeanen en flaven befchryven.

C c c

door-

doorgaans uit zee hier met zich brengt, en in het Hospitaal of Ziekenhuis van de Illustre Compagnie genezen laat; want hier van zal geoorlooft zyn, hier en daar iets aan te halen. En eindelyk zal ik nog daar by voegen, 't geen van de algemeene, dat is, zodanige ziekten te weten nodig is, die zoo wel kinderen als oude en volwasse menschen betreffen, en onverhoopt overvallen.

Aldus heeft de Lezer den korten inhoud van 't gantsch Hoofdstuk, dat als nu moet worden uitgevoert. By aldien gy het echter uwe aandacht en tyd niet waardig acht, en mischien denkt, dat ik 't zelve niet met de vereischte order heb kunnen uitvoeren, gelyk ik hier voren, reeds zelf heb beleeden, dat ik geen genoegzame kennis daar ontrent had, zoo staat het aan uw believen, om 't zelve te laten leggen, of t'eenemaal weg te werpen. Wanneer gy echter denkt, dat de diepste eenvoudigheid zomtyds zelf wel iets goeds voor den dag brengt, of schoon dezelve zulks zoo duidelyk en net niet weet te doen, zoo kondet gy het zelve al ware 't enkel uit tydverdryf voorzien, en 't overige voor nodeloze grillen laten varen, en daar benevens geloven, dat ik myn best gedaan heb, om al't onnodige weg te doen.

Van de Kraamvrouwen dan is nodig te weten, dat of schoon God haar naar den val der Eerste ouders opgelegd heeft, om met smerten kinderen te baren, *Genes. III. Vers 16.*, en zulks ook uit de dagelykse ondervinding waar bevonden word, zoo is nogtans zeer gewis en onderwederpreeklyk, dat tusschen de eene vrouw en de andere, een groot onderscheid waargenomen word, en dat de eene lichter baart als de andere; en dat 'er ook in aanzien der landen een onderscheid is, waar in de vrouwen meer smerten moeten uitstaan, als in de andere: Gelyk

dan tusschen de vrouwen van Europa en die hier zyn, of schoon uit Europa herwaards gekomen, of wel van Europeaansehe ouders hier voortgekomen, even dit gewigtig en hoofdzakelyk onderscheid te merken is.

Want byaldien de vrouwen hier op 't laatst gaan, en ten einde van hare rekening zyn, zyn zy deswegen juist niet bedroeft, maar grypen 't werk met moed aan, uit de algemene ondervinding verzekert, dat naar verloop van een korten tyd het kind ter waereld, en zy 'er ras door zullen zyn, door welkers lieflyk en vrolyk gelaat zy wel ras alle geleden smert vergeten, terwyl zy door de aanspraak van andere vrouwen, die haar hebben bygeslaan, en van haar eigen man getrooft word.

Daarenboven duren de Weën ook zoo lang niet als in Europa, aangezien dezelve naar verloop van 8, 10, of 12 uren reeds een einde hebben, en 't kind doorgaans binnen dien tyd reeds gekomen is; gelyk dan ook schier altyd en kind en nageboorte byde te gelyk komt, en de vrouw geen gevaar loopt om deswegen op nieuw pyn uit te staan, of genootzaakt te worden om het bed te houden; maar alle smert houd met 't komen van 't kind op, en weten van geen naweën, zoo dat zy geene ongemakken hebben, dan die welke de bloedstorting veroorzaakt.

Van alle andere ziekten, die ontrent de Kraamvrouwen in Europa zoo zeer gemeen en bekend zyn, weten zy hier niets te spreken, ten ware zy daar van hadden gehoord. Insgelyks heb ik nooit gehoord, dat zy van iets geincommodeert of ontruft worden, waar voor voornamelyk de bygelovige en eenvoudige vrouwen in Duitschland zoo zeer plegen te vrezen, in zoo verre, dat zy zelfs 't hert niet hebben, om by nacht 't licht te laten uitgaan, om dat

De vrouwen aan Kaap zy niet bedroeft, zy op 't laatst ga

Weën ren niet lang.

Van andere ziekten weten de Kraamvrouwen niets.

dat zy menen of zich laten wys maken, dat haar ten eersten iets quaads mogt overkomen.

Voor een gantsch ongewone en zeldzame zaak wierd het gehouden, wanneer eens zekere vrouw 3 dagen in arbeid zat, om dat diergelyk geval nooit gebeurt was. Deze elendige vrouw had wel dikwyls een levendige vrucht by zich gevoelt, maar wist niet, dat dezelve reeds voor de weën het ontfangen leven weder verloren had. Zy stond derhalven, hoe-wel zeer getroost, de erbarmelykste pyn uit, en 't scheelde haar niet, hoe de vroedvrouw en de andere daar by zynde wyven met haar leefden, doende al 't geen haar geraden wierd. En wanneer men den moed opgaf, en een iegelyk meende, dat zy sterven moest, gaf een Barbier of vroedvrouw, ik weet niet wie van beide, haar een middel in, om de weën te verwekken; te weten, Virginische Tabak, heel klein gekurven, in water gekookt, en vervolgens door een doek gegoten; waar van de in nood zynde vrouw een glas vol dronk, terwyl een iegelyk begerig was, om de werking daar van te zien.

Deze drank begon zeer geweldig te werken, zoo wel van boven als van onderen, en dreef te gelyk 't kind af, 't welk eenigen tyd moest dood zyn geweest, om dat 't reeds begon te vergaan; en is derhalven deze met den dood worstelende en met buitengewone pyn bezette vrouw door goddelijke hulp en gebruik van dien Tabaks drank by 't leven behouden. Of men dit middel in Duitschland zoude kunnen gebruiken, en of het ook dezelve werking zoude doen, weet ik niet. Hier heeft het, God zy gedankt! wel gelukt, en is een algemene artzeney der Hottentotsche vrouwen, gelyk te zynen tyd, uitvoerlyker zal worden gemeld.

I. Deel.

Een andere vrouw, die in 't 14 jaar van haar ouderdom van haar eerste kind zwanger was, meende, wanneer haar tyd quam, en zy de gewoonlyke ween voelde, dat zy ten eersten daar van zoude sterven. Want na dat zy ontrent 6 of 7 uren in dien pynlyken staat was, zonder dat zy te bed was gebracht, verzocht zy haar man, dien zy ongemeen bezinde, om zich tydig van de gantsche nalatenschap te verzekeren, doordien zy wel gevoelde, dat zy 'er 't leven bezwaarlyk van zoude afbrengen; en ten einde haar Stiefmoeder niet in 't bezit van haare goederen mogte komen, dezelve by een testament daar buiten te sluiten, en haar eigen vader te maken 't geen hy haar ten huwelyk gegeven had, ten einde hy alzo in het volle bezit van hare goederen blyven konde.

Dit was de man wel na den zin; ondertusschen poogde hy de vrouw een hard onder de riem te steken, en haar de zwaarmoedige gedachten uit 't hoofd te praten, en haar te verzekeren, dat men geen exempel wist, dat een vrouw in de kraam gestorven was, en dat God aan haar wel dezelve genade zoude bewyzen, welke hy aan andere vrouwen verleent had. Edog alle woorden waren vergeefs, hebbende zy geen andere gedachten, dan dat zy sterven zoude; waar door de man ten laasten genoodzaakt wierd, om my als toenmalige Secretaris van Stellenbosch en Drakenstein, ten 12 uren 's nachts te laten halen, en onthood te gelyk een goed Barbier, *Dirk Smidt* genaamt, en nog een vrouw, die de kraamvrouwen zeer veel als vroedvrouw bediende.

Wanneer wy nu alle drie aan huis quamen, wilde de man met tranen in de oogen, ons allen te gelyk by de pynlyke vrouw brengen, gelyk de Barbier en de

Gevarmt een zeer jonge vrouw.

Wil hebben dat haar man een testament maakt.

De Schryver word tot 't vervaardigen van 't Testament gehaald.

Wil niet voor de Kraamvrouw verschynen.

Vroedvrouw dan ook in de Kraamkamer gingen ; ik echter dien zulks by Europeaanſche vrouwen nooit was voorgekomen , was beſchaamt , en verzocht nog een weinig te wachten , tot dat de Barbier wederom uit de kamer quam , met wien ik afgeſproken was , om my te komen verwittigen , hoe de zaken ſtonden. Toen hy echter zeer lang uitbleef , moeft ik eindelyk den man gehoorzamen , en horen wat haar wil was , en hoe 't Teſtament zoude gemaakt worden? 't welk zy my dan met weinige maar duidelyke woorden van weerskanten te kennen gaven , zonder dat iemand den inhoud daar van wift , als zy beide en ik.

Moet het echter doen.

Begint het Teſtament te vervaardigen.

Hier op ging ik uit die kamer , en begaf my na een ander vertrek , alwaar ik tot het opſtellen van dat geſchrift , alleen was. Ondertuſſchen quam de Barbier by my , en zeide , dat door dien'er geen gevaar was , ik wel zoude doen , daar mede te wachten , tot dat'er het Kind was , door dien zy alſdan wel beide hare mening zouden veranderen , en 't Teſtament anders willen gemaakt hebben. Edog ik verzocht hem , om my alleen te laten , en zich met zyn eige zaken te bemoejen , gelyk hy dan ook heene ging , en my niet meer quam ſtoren.

De Vrouw word gelukkig verloft.

Kort daar na quam de man zelf vol vreugde by my lopen , en zeide , dat zyn vrouw gelukkig van een zoon verloft was , en nam my ten eerſten mede na de kraamkamer , en bragt my voor het bed van de jonge kraamvrouw , alwaar hy my 't kind en de als nu wederom verblyde moeder toonde , en te gelyk op myne vrage , of'er ook iets in 't Teſtament moeft worden verandert ? antwoorde en bejafe , dat het blyven zoude , zoo als voorheen beſloten was.

't Teſtament word echter vervaardigt.

Wat uit het verhaal blykt.

Hier uit blykt nu andermaal , dat deze als nog onkundige kraamvrouw , vergeeffche vrees voor de

dood gehad , en voor een teſtament gezorgt heeft , daar zy nogtans 't beſte of levend Teſtament naar gelede ween , die juist niet ongemeen , maar haar als nog onbekent waren , en die 12 uren duurden , ter waereid bragt ; zy was ook naar de verloffing van haren eerſten zoon niet alleen alle pyn en finerte vergeten , zoo dat zy wederom vrolyk lachte , maar zoude zoo voort wederom opgeſtaan zyn , en door de kamer hebben gewandelt , ten ware de bloedvloed zulks verhindert had. Hier uit blykt derhalven , dat doordien deze kraamvrouw voor eene der pynlykſte wierd geacht , die naar 't getuigenis der toenmaals tegenwoordig zynde vrouwen zeer veel had moeten lyden en uitſtaan , de ween by de wyven alhier in verre zoo ondraaglyk en lang aanhoudende niet zyn , als die welke de vrouwen in Europa onderhevig zyn.

Dat zulks aldus zy , betuigt wyders de ondervinding , door dien zy geen aanſtoot of gevaar van de nageboorte hebben , of andere naween onderhevig zyn , zoo als reeds hier voren aangehaalt is. Daarenboven hoort men ook zeer zelden , en weet ik niet , dat'er gedurende myn verblyf aan de Kaap , een Kraamvrouw zelfs de minſte vermaning van koorts gehad heeft , ten ware zy zich zelve verzuimt , of die door onordentlyk leven op den hals gehaalt had , 't welk echter niet aan 't kramen , maar aan een vermetelete achteloosheid en onachtzaamheid is toe te ſchryven.

Gedurende de gantſche tyd , dien ik hier heb doorgebracht , is maar eene vrouw in de Kraam geſturven ; en zoude zy'er ook zonder twyffel wel door gekomen zyn , als zy maar een goede vroedvrouw , of een ervaren Meester gehad had , die haar met goede raad had by geſtaan. Want 't zy dat 't kind verkeert komt , of dwars

Vrouwen ſterven n licht in d kraam.

dwars legt, of dat 'er een ander geval is, zoo is 'er echter, als in zodanige gevallen, wyze, verstandige en ervare menschen daar by zyn, en met hare trouwe raad en behulpzame hand ten dienste slaan, nog altyd hoop, dat zoo niet beide, ten minsten de moeder in 't leven zal kunnen gehouden worden.

Men moet weten, dat hier gantsch geen ervare Artzen zyn. Aldus ontbreekt het hier ook ten dele aan goede en gezwore vroedvrouwen, door dien d'eene stervende, eerst wederom een andere uit Holland moet worden beschreven, die aldaar voor Doctoren en Meesters geëxamineert, en onder eede aangenomen is. De geene nu, welke daar voor scheep komen, en de vrouwen alhier in dat geval bedienen, weten zekerlyk veelmaals zeer weinig raad te geven en te helpen; worden ook nooit geëxamineert, nog in eed genomen, en zyn derhalven in zulke zware gevallen hulp en raadeloos, waar door de arme vrouwen elendig lyden moeten. Door dien nu diergelyke nuttige en noodwendige perzonen by de eerstgemelde vrouw ontbraken, zoo konde het zekerlyk wel niet anders zyn, of zy moest van alle menschelyke hulp berooft, in de Kraam veel uitstaan, en eindelyk het leven daar by inschieten.

Wanneer wyders 5 of 6 dagen naar het bevallen verlopen zyn, verlaten de Kraamvrouwen alhier niet alleen 't bed, maar gaan van dien tyd af wederom door 't gantsche huis. Zulks plegen ook wel vrouwen in Duitsehland te doen, die hard van natuur, en aan ongemakken gewoon zyn. Ondertuffchen zouden zy niet durven onderstaan, 't geen de Kraamvrouwen alhier wel doen zouden, als 't haar tot geen schande verstrekte, en de man het toestaan wilde, aangezien zy naar verloop van 6 dagen wel weder gaarn zouden

willen uit gaan, om hare dingen buitens huis te verrichten, of sehoon dezelve gantsch gering, en van geen belang ter waereld zyn; gelyk dan de vrouwen aan de Kaap alle 't zamen niet veel arbeiden, ten minsten niet zoo veel, als de vrouwen in Duitsehland, aangezien zy 't zware of moeiljk werk aan de slaven en slavinne overlaten. Edog de schande en 't verbod van haare mannen weerhoud haar, en is dit voor haar byna even zoo grote plaag, als de ween zelf, om dat zy niet gaarn t'huis en alleen zyn, maar gestadig liever gezelschap en andere vrouwen zoeken.

Zyn echter drie weken verlopen, en zy voorheen reeds de lucht gewent, gaan zy zekerlyk weder met 't kind ter Kerke. Edog by aldien zy wat teder opgebracht, en niet veel in de lucht gekomen zyn, houden zy voor 't langst de vierde week nog uit, en dragen als dan onseilbaar haar kind ter kerke, en blyven voorts naar vorige gewoonte niet veel t'huis, maar zoeken allerhande gelegenheid om uit te gaan, en haar kind aan alle hare bekende te laten zien, ten einde zy onder een kopje thee of koffy maar zoo wat te praten hebben; als wel verzekert zynde, dat zy als nu buiten gevaar van eenige onpasselykheid zyn, welke van 't Kraambed zoude konnen van daan komen.

De gene echter, welke voor de lucht en andere omstandigheden niet beducht zyn, als afzonderlyk de Slavinnen der Illustre Compagnie, wachten nauwlyks 14 dagen, waar na zy al wederom gelegentheid zoeken, om by den eenen of den anderen te slapen, als zynde de geilheid zeer toegedaan; en dewyl zy altyd 6 weken voor en 6 weken na het kramen vry van werken zyn, zoo veroorzaakt haar bedurve natuur, nevens de goede en gemaklyke dagen, welke zy gedurende 't kramen

Slavinnen zyn aan de Kaap zeer geil.

men genieten, dat zy nergens dan om wellust en goddeloosheid denken. Ten dien einde vervaardigen zy een minnedrank van melk of wyn en eijeren, waar in zy zuiker, zaffraan, en kaneel doen, ten einde om te driftiger te worden in 't uitvoeren van hare beestachtigheid, gelyk men dan ook in hare woning over de 200 levendige kinderen aantreft.

Europeaanfche wyven aan de Kaap zyn verheft.

De Europeaansche vrouwen zyn wel juist ook niet geil te noemen, om dat men weinig hoort, dat zy tot hoerery genegen zyn, of zich daar toe begeven; nogtans blykt, dat zy de bywoning van hare mans yverig pogen te bevorderen, om dat zy dezelve veelmaals zeer lekkere beetjes voorzetten, welke tot dit liefde werk niet heel ondienfelig zyn konnen; daar benevens zien zy niet gaarn, dat de man aan den drank is. Men vind derhalven in de huizen zeer veel kinderen; en kan ik met waarheid zeggen dat in de meeste huizen 6. 8. 10. 12 en meer kinderen worden gevonden, die alle gezond, recht van leden en daarenboven fterk zyn. Mynes bedunkens helpt hier toe zeer veel 't al te fterk en veelvoudig gebruik der specereien, door dien byna ter maand een pond of ten minsten een half pond in zodanig huis word verbruikt.

Edog't zy hoe het zy, aan 't gemeld getal der kinderen is niet te twyffelen; wanneer echter de weën zoo groot en heftig, ook zoo lang durende waren, als die welke de vrouwen in Europa uitftaan moeten, mogte mynes bedunkens de kitteling haar wel genoeg worden ingepepert, en zy niet na zoo veel kinderen verlangen. Door dien echter zulks niet is, en dezelve haar niet te hard vallen, zoo acht ik, dat zy weinig daarom geven, of zy zwanger zyn of niet, te meer vermids zy tot 't uithouden van de kraam weinig kosten hebben, zoo als op een ander

tyd uitvoerlyker zal worden bericht.

Ondertuffchen of fchoon de weën nog zoo weinig fchynen, en met die van de Europeaansche vrouwen gantsch niet mogen worden vergeleken, zoo zyn zy nogtans daar door niet van alle pyn ontheft, door dien 't geen zy by 't kramen te minder uitftaan, haar naderhand aan de quade borften rykelyk weder word in gebragt, lydende daar aan doorgaans de uitbundigfte pyn, en konnende naauwelyks haar eigen kind daar aan leggen, om zyn voedzel daar uit te halen. Aangezien voor de kleine kinderen geen pap word gekookt, als wel in Duitschland, om ze daar mede op te brengen; maar dezelve 't eerste vierdendeel jaars en menigmaal langer niet anders krygen, dan 't geen zy uit de moeders borst halen.

Ik heb veel vrouwen gekent, die een van beide borften niet konden gebruiken, als zy hare kinderen te stillen hadden, door dien zy of met haar eerste of een der volgende kinderen grote pyn daar aan hadden, door dien 'er gaten ingekomen en de gantsche borst uit gezworen was, waar aan zy geen kind lyden konnen; weshalven zy dezelve hadden laten opdrogen, en ten dien einde een pleister daar op gelegd, om de melkwegen te ftoppen, en te eerder van de pyn ontheft te worden. Anderen heb ik gezien, die aan een van beide borften gantsch geen tepel hadden, niet dat 'er van den beginne af geen aan was geweest, maar door dien dezelve afgezworen was, waar door zoo als licht is te denken, zy in groot gevaar geraakt zyn, en onlydelyke pyn uitgestaan hebben. Daarenboven zyn zy nooit vry, van 't een of 't ander toeval aan de borften, als zy in de kraam komen, en moeten zy derhalven zeer wel op haar hoede zyn, en de borften ter dege bewaren, ten einde

Europeaanfche vrouwen aan de Kaap hebben grote pyn aan de borften.

de zy niets quaads daar aan krygen.

De Barbiers hebben wel veel middelen, om de pyn te verzachten, en't quaad t'eenemaal te verhelpen; edog de vrouwen vinden daar weinig baat by, en heeft daartegen niemand beter raad, als zeker smid, genaamt, *Mattys Grest*, uit Pomeran geboortig. Of schoon deze man nog lezen of schryven kon, had hy nogtans zoo veel verstand, om eenige pleisters en andere heilzame middelen uit de Afrikaansche bloemen, kruiden en planten te vervaardigen, waar mede hy alle uitwendige qualen genas, van de quade materie zuiverde, en belette, dat'er geen andere wederom na toe schoot, die nadelig konde zyn. Deze Smid nu, wyl hy in zyn jeugd verscheide kruiden en andere dingen had leren kennen, waar uit hy de Paard-artsenyen vervaardigde, waar mede hy ook tot zyn dood toe wel wist om te gaan, heeft zyne gedachten verder laten gaan, en van eenige kruiden aan zyne eige slaven de proef genomen, en bevonden, dat zy goede werking deden.

Vermids hy nu daar door hoe langs hoe dieper in de kruidkunde geraakte, heeft hy eindelyk ook een pleister tegen quade borsten uitgevonden; daar van ook met groot nut aan de vrouwen medegedeelt, en haar daar door zeer ras verlichting van pyn en volkome genezing verschaft, en terzelve tyd belet, dat'er verder geen quaad meer daar na toe schieten kon; gelyk dan de vrouwen, welke hy dien pleister vereert heeft, aangezien hy denzelven nooit verkogt of geld daar voor nam, behalven't geen ze hem zelfs had gekost, 't welk zeer weinig was, dien pleister zorgvuldiger als goud bewaren, om dat dezelve altyd even krachtig blyven zoude.

De kouleur van dien pleister was donker-groen. Uit welke

kruiden hy echter denzelven of ook vele andere diergelyke geneesmiddelen vervaardigde, zulks hebben zyne eige zonen en dochteren, of schoon zy hem veelmaals eenigzins hebben moeten helpen, nooit konnen gewaar worden. Door dien hy als nu dood is, en nog lezen of schryven kon, zoo is van zyne ganafsch nuttige wetenschap niet een zier meer overig, maar alles is met hem afgestorven en begraven, of schoon 't voor't algemeen zeer schadelijk en nadelig is. Dienvolgens was het wel te wenschen geweest, dat hy van zyne eigenzinnigheid voor zyn dood wat afgestapt was, en ten minsten zyn schoonzoon, die buiten dat een ervaren Barbier is, met die kennis verrykt had.

En dit is 't geen ik U, Lezer, van de kraamvrouwen te berichten heb. Wat aanbelangt de kinderen, en hare gewoonlyke ziekten, men dient te weten, dat derzelve natuur zeer aardig naar de eigenschappen van deze luchtstreek geschikt is. Ondertusschen zyn zy die ook onderhevig, en hebben zoo weinig als die van Europa, een briefje, dat ze niet zullen sterven; edog weinige ziekten der kinderen zyn dodelyk, gelyk is af te nemen; uit 't geen hier voren ontrent de veelheid der kinderen in een huis, gezegt is. Want byaldien de ouders, waar van zy geboren zyn, een volkome gezondheid genieten, en de moeder, zoo als by de meesten is, met goed gezond zog is voorzien, zoo volgt doorgaans, dat de kinderen insgelyk gezond zyn, voornamelyk, als zy haar gerak en gemak of hare nodige oppassing hebben, gelyk hier ook ordentlyk pleegt te geschieden.

Men ziet derhalven ook zeer zelden, dat'er een dood kind ter waereld komt, en ik weet gedurende myn verblyf alhier, geen ander dan het hier boven gemelde. Veel zeldzamer echter is't geval,

Is met hen begraven.

Kinderziekten niet gevaarlyk

geval, dat eerst geboren kinderen komen ziek te worden, en te sterven. Zy nemen veel eer van dag tot dag in krachten toe, en groejen by den dag, zoo dat men zoude zeggen, dat een kind van 6 weken, een half jaar oud was, als men enkelyk op de krachten des lichaams en deszelfs grootte ziet, en daar benevens de andere eigenschappen van andere jonger kinderen niet betracht.

In zodanigen gezonden toestand blyven de kinderen, tot dat zy beginnen tanden te krygen, 't welk doorgaans in de 6 of 7de maand geschied. De vorige gezondheid en 't lachent wezen verandert als dan tamelyk veel, om dat zy door de heftige pyn, welke de doorkomende tanden veroorzaken, zeer bedroeft beginnen te huilen, en menigmaal zoo lang schreeuwen, dat zy de stuipen of een beroertheid krygen, en in haar eerste groei en bloei afgeplukt en weggerukt worden.

Edog zulks is niet heel gemeen, om dat de minsten op zodanige wys sterven, en zeer velen, ja de meesten zeer licht hare eerste tanden krygen. Men moet haar ook wegens de grote pyn allerhande vermaak aandoen, en haar dan dit dan dat te spelen geven, ten einde zy niet te veel schreeuwen, en onder 't spelen de tandpyn een weinig verzetten. Wanneer zy echter tanden hebben, en nu beginnen gekookte spys te nuttigen, zoo moet men wel op zyne hoede zyn, dat zy de maag niet overladen, ten einde zy niet onbequaam, tot de beweging des lichaams traag en verdrietig worden, en de spys niet ordentlyk kan worden verteert. Want byaldien hier op niet word gelet, en eenigen tyd daar mede vervolgt word, ontstaat andermaal een slechte toestand, die zeer gevaarlyk is, naardien andermaal een dodelyke beroerte daar op volgt, die niet zelden 't levens licht uitblaast,

Watte merke is, als zy tanden krygen.

en haar ten grave rukt, gelyk my daar van eenige voorbeelden bewust zyn.

De tandpyn uitgestaan, laten eenigen tyd daar na de Mazelen en Kinderpokjes zich vinden, welke de tedere lichaamen aantasten, hoewel op verre niet met zodanige verwoedheid, als wel in Europa. Wat aanbelangt de mazelen, dezelve worden hier gantsch niet geacht, doordien nog nooit enig kind daaraan te bed heeft gelegen, veel min gesturven is; aangezien de kinderen zelf daar mede lachen, en geenzins over eenig ongemak klagen, maar zoo wel als voorheen op straat lopen, met hare makkers spelen, en wind nog weêr ontzien. De ouders zelf zoeken ze alsdan niet in huis te houden, en haar een na buiten zettende artseney in te geven, maar laten de natuur zelfs werken, verzekert, dat zy daar van geen quaad houden zullen.

Aldus is 't ook ontrent de Kinderpokjes; behalven dat 'er hier en daar eenige uitkomen. Want men gebruikt insgelyks geen artseney, om ze uit te dryven; en iemand, die den aard en eigenschap van 't land niet kent, kan ook niet wel merken, zien of bespeuren, dat de kinderen onpasselyk zyn, of de pokjes hebben, doordien zy in en buitens huis gaan spelen, en nergens over klagen. Wanneer de kinderen ook zelfs deze gantsch onbekende peukeltjes of zweertjes aan de ouders laten kyken, en vragen, wat 't is, of waar ze van daan komen? Zoo kyken zy verders weinig daar na, als haar al lachende geantwoord is, dat 't de pokjes zyn, waar aan zoo veel kinderen in Europa sterven; de ouders laten dezelve insgelyks wederom lopen, gevende haar een appel of iets anders om te spelen, wel wetende, dat zy niet gevaarlyk zyn.

Zoo wel by de Mazelen als by de Pokjes bemerkt men niet, dat

Mazelen worden de Kaap kinderen heel niet geacht.

Kinderpokjes worden weinig acht.

Hoofdp by de Mazelen en pokjes.

de kinderen , ja zelfs grote menschen , welke die nog niet gehad hebben , klagen , ten ware over hoofdpyn. Edog byaldien men anders geen voortekens vind , en en de Hoofdpyn , zoo is , dat de lyders gaan en staan kunnen , zoo acht men deze pyn ook niets , zynde een iegelyk wel bewuft , dat zulksziectens zyn , die den naam van ziekte zelfs niet verdienen , maar men lacht daar over , en leeft daar mede , zoo als voorheen gezegt is , of men geeft hen een warm kopje thee of koffy , en laat hen vervolgens na haar eige zinnelykheid leven.

Geheel anders is het daar mede te Batavia gelegen , alwaar de mazelen en pokjes niet alleen inboorlingen maar ook vreemdelingen , voornamelyk echter voor de genen , die hier zyn geboren , en derwaards komen , zeer gevaarlyk zyn. Want kort na haar verblyf aldaar krygen zy de kinderpokjes , waar aan zy ook 't meest sterven , zo dat van hondert zieken naauwlyks eenige weinige wederom opkomen. Zoo zeer gevaarlyk is die krankheid ook voor de genen , die de Batavische lucht nog niet gewoon zyn. Derhalven schryft ook *Doctor Melchior Leydekker* van den 15. January 1699. uit Batavia , aan den Heer *Jobus Ludolfus* , gelyk zulks *Junckernus in vita Ludolfi* aanhaalt pag. 220. op de volgende wys : *Pestis in Java majore adeo ignota est , ut vix nomen habent , quo illam exprimant. Hoc quidem mirum est , sed magis mirandum , inter Promontorii Bonae Spei incolae nunquam visas variolas vel morbillos , qui heic in India saepe magnam stragem edunt.* Dat is : *De Pest is in Groot Java zodanig onbekent , dat ze naauwlyks een naam hebben , om dezelve uit te drukken ; 't welk iets zeldzaams is ; verwonderenswaardiger nogtans is , dat by de inwoners van de Kaap de Goede Hoop de Mazelen en Kinderpokjes nooit gezien worden,*

I. Deel

welke echter hier in Indien menigmaal een grote slachting maken. Namelyk dat iemand daar aan krank legt , of sterft , aangezien zy op de voorseide wys t'overbekent zyn.

Op andere plaatzen zyn de vruchten voor de kinderen , die geen maat houden , ook ongezond , zodanig dat zy of de Rode loop of een andere gevaarlyke ziekte op den hals halen , en met den dood moeten worstelen , als men haar zoo veel vruchten laat eten , als zy wel smaak daar in zouden hebben. Hier echter is het met die zaak geheel anders gelegen , en word hen , ten ware te teer en te zwak , of te oud , niet geweigert van de vruchten te eten , zoo veel als zy willen , om dat zy zoo wel bejaarden als jongen beiden niet schadelyk zyn , maar veel eer tot behoudenis van de gezondheid verstreken. Want zy veroorzaken gantsch geen ziekte , en men kan ze zonder vrees eten. Byaldien men beducht is , dat de buik te vol winden daar van worden , en daar door opzwellen mogt , zoo moet men zich eenigzins daar in matigen , edog deze winden duuren niet lang , voornamelyk als men zich beweegt , en op de been blyft , of zich anders een weinig vermoeid.

Onder 't woord vruchten versta ik echter niet alleen appelen en peren of andere Europeaanse tuinvruchten , de kerzen en pruimen uitgezondert , waar van 'er hier nog zoo weinig zyn , dat men geen experiment daar mede heeft kunnen doen , maar ook vygen , citroenen , oranje-appels , en alle andere tuinvruchten , welke de vier delen van de waereld , te weten Afrika , Europa , Asia en Amerika uitleveren ; gelyk ik dan hier van gantsch niet uitfluit de agorkes of konkommers , waar van men elders pleegt te zeggen , dat dezelve met oly en azyn klaar gemaakt , nog goed genoeg zyn , om weggewurpen te worden , om

Ddd

Vruchten niet ongezond aan de Kaap.

dat

dat defelve een weinig te veel gegeten, de Rode loop of andere gevaarlyke ziekte zouden veroorzaken.

Want ik kan by ondervinding beuigen, dat of fchoon ik menigmaal een grote fchotel vol uitgeperft en in fchyven gefnede konkommers met oly, azyn en peper, heb gegeten, dezelve my nooit eenig quaad gedaan hebben, niet tegenftaande 't menigmaal tweemalen ter week is gefchied, zoo lang 't in den tyd was.

Ik heb veelmaals gezien, dat Matrozen, zoldaten, ja flaven en flavinnen in den tyd van de druiven, welke men drie maanden achter malkanderen, te weten in January, February en Maart, menigmaal ook nog in April, te koop kan bekomen, 's morgens vroeg twee of drie pond druiven gegeten hebben, zonder dat dezelve hen enig quaad deden, dan dat zy altyd na meer verlangden. Wanneer ze nu niet gezond waren, zouden zy zekerlyk eene ziekte hebben veroorzaakt, te meer nademaal bekend is, dat deze zoort van menfchen meeft ongekookte raauwe fpys, als Haringen, fpek en diergelyke nuttigen, en derhalven zeer licht in een ziekte vervallen kunnen.

Wat my aanbelangt, ik ben van gevoelen, dat de goede en gezonde lucht, die wy om dien tyd hebben, zoo als in een van de vorige Hoofdstukken is aangetoont, zeer veel helpt, dat de vruchten gezond zyn. En wanneer men daar by voegt, dat zy door de hete ftralen der zonne tot hare volkome rypheid geraken, en menigmaal overryp worden, zoo heeft men nog minder rede om te geloven, dat zy ziekzens zouden veroorzaken kunnen, wyl de ongezonde delen verbetert en in goede gezonde verandert zyn. Ik acht ook, dat om die zelve rede zoo weinig gevaarlyke ziekzens, die op andere oorden zoo zeer woeden, en veel menfchen te gelyk,

of kort na elkander wegrukken, hier ook kunnen plaats vinden. Edog ik laat zulks aan 't oordeel van den Lezer, en onderwerp my hier in aan zyne goedaardige en gunftige censure.

Na dat ik tot nu de gewoonlyke ziekzens der kinderen verhaalt, en daarbenevens gemeld heb, op wat wys zy dezelve onderhevig worden, zoo begeef ik my, achtervolgens myne hier boven gedane belofte, tot de volwaffe en oude menfchen, waar van met ten eerften zeggen moet, dat men onder dezelve gantsch gene quynende ziekzens aantreft, waar van zy lang te bed leggen, aangezien die aan de Kaap de Goede Hoop t'eenemaal onbekent zyn, en zal in vervolg worden aangetoont, dat de koortzen, nevens alle andere ziekzens zonder onderscheid, de menfchen van den beginne af zodanig aangrypen, dat zy die niet lang kunnen tegenftaan, maar ras fterven moeten, of wel als zy tydig en zoo dra zy zich onpaffelyk bevoelen, goede hulpmiddelen gebruiken, dra wederom gezond worden, en tot vorige krachten geraken.

Van aanftekende ziekzens kan ik zeggen, dat gedurende den tyd van 60 jaren, te weten, zoo lang als deze volkplanting aangelegt is, die ziekzens onder de Europeanen niet anders dan met den naam bekend zyn geweest. Onder de flaven echter, voornamelyk de genen, die de Illufte Compagnie toebehoren, heeft zich in 't jaar 1710 een diergelyke aanftekende ziekte geopenbaart, welke dat en 't volgende jaar zeer velen in 't graf gefleept heeft.

Deze ziekte is mynes wetens als nog van niemand met een byzonderen en eigen naam gedoopt, hoewel 't zeker is, dat de eene flAAF of flavin dezelve van den anderen geërft heeft, gelyk dan zeer veel in eene week en vervolgens van tyd tot tyd daar aan geflor-

Waarom
de Kaapte
vruchten
gezond.

Wanneer
er zich e
aanfteke
de ziekte
heeft ge
penbaart

storven zyn. Voor zoo veel my is bewust, om dat ik zelf niet by hen ben gekomen, bestonden de toevallen in een onlydelyke hoofdpyn en vervaarlyke duizeling, zoo dat zy op de benen niet konden staan, uit vrees van 't hoofd aan stukken te vallen, om dat alles met haar scheen om te lopen. Daarenboven hadden zy een vervaarlyken dorst, dien zy nog met water of eenige andere dranken konden leschen, en daar door wierden zy genoodzaakt, om 't bed te houden, en de dood alle oogenblik af te wachten.

Op hare levenswys slechts een weinig gade slaande, zal men niet genoodzaakt zyn, om den oorzaak of oorsprong van deze aanstekende ziekte ver te gaan zoeken, welke wyze van leven gy hoop ik, niet qualyk zult duiden, wanneer ik u die een weinig duidelyk voor oogen stel, aangezien die menschen gewoon zyn heel anders te leven als de Europeanen. Van hen wonen 'er ruim 600 by malkander in een huis, 't welk zoo veel in den omtrek niet beslaat, of ook zoo hoog niet is, nog minder zoo veel gemak heeft, als wel een boere woning met de schuur, aangezien 't maar twee verdiepingen hoog is, op welke eerste een man naauwlyks overend kan staan, terwyl de tweede onder 't dak is.

Wanneer men 't gantsche gebouw van buiten ziet, strekt de muur nog tamelyk hoog, en lykt een plat dak te hebben. Van binnen echter ziet men wel ras, dat de eerste verdieping niet alte hoog is, en op deszelfs muur dat van de hoge buite muur aflopende houtwerk rust, 't welk de andere zoldering maakt. Voor aan de straat tegen over de kerk heeft de Opper- en ondertuinman, ieder een byzondere woning, achter de welke 't meisjes school is voor de slaven. Ter zyde tegen den tuin van de Illustre Compagnie heeft

I. Deel.

de Opper-tuinman de voorgemelde *Jan Hertog* nog een grote scone ruime kamer, waar in 't zaad enz. zoo wel voor hem zelf als voor de gemelde Compagnie bewaart word. Deze kamer sloot van binnen naar de plaats toe, aan 't school der slaven-jongens, welker Leermeeester zoo wel in 't zelve byzonder huishoud, als de Meesteres in haar school. De overige ruimte nu van dit gebouw boven en beneden is de woning van de 600 slaven en slavinnen, bestaande alles met malkanderen in een langachtig vierkant als ontrent een boere-hof, die op alle zyden bebouwt is, en van binnen een grote hof of plaats heeft.

Deze ruimte nu boven en beneden is niet in byzondere kamers of vertrekken verdeelt, waar in een zeker getal slaven en slavinnen wonen, maar bestaat uit een enkel vertrek, waar in aan weersyden planken langs de muur gemaakt zyn, welke deze menschen voor bedsteden moeten verstreken, om daar op te slapen. Of schoon nu man en vrouw onder hen is, en de kinderen ook by hen moeten wonen, zoo is echter verder geen onderscheid dan dien zy zelve maken, hebbende alleenyk een stuk katoen of eenige andere linnen lap om hare planken hangen, om te schynen alleen te leggen, en van niemand gezien te worden. Kortom, deze woning gelykt zeer wel een barak of loods, waarin eenige hondert zoldaten huis houden en wonen, ja nog slechter. Waar uit dan genoegzaam blykt, hoe elendig deze menschen wonen; edog niet om dat de Illustre Compagnie zulks niet gaarn beter zag, maar wylen zy zelf niet beter leven willen.

Zy lyden dit ongemak niet alleen gaarn, maar halen zich ook zelfs moedwillens nog meer elend op den hals, door dien zy 't gantsche jaar door maar een kleed dra-

Dragen het hele jaar door enerlei kleding.

Ddd 2

gen,

gen, zonder te kyken, of de flenters daar by hangen of niet, terwyl de gemelde Compagnie jaarlyks tweemaal klederen, hembden, en andere noodwendigheden onder haar laat uitdelen, welke zy echter ten eerften verquanzelen, en liever verzuipen, dan dat zy ordentlyk zouden gekleed gaan. Derhalven komt het ook, dat wyl zy van kindsgebeente gewoon zyn, half naakt te gaan, hare huid des zomers half gebraden, en des winters, wanneer 't lang na malkander regent, lang bevrozen fchynt.

Gebruiken hare klederen tot bedden.

Hier by komt nog, dat als zy 's winters door en door nat zyn, zy echter niets daar om geven, maar deze hare natte klederen in plaats van een onder en boven bed gebruiken, en zonder fchroom daartuffchen gaan leggen en flapen, terwyl zy hare nieuwe klederen niet verquistende, zy altyd droog leggen en groot gemak hebben zouden. Ja 's zomers, wanneer 't tamelyk warm is, en geen regen valt, flapen zy liever op de koele aarde, dan op een bed, wanneer de dampen van de grond, die in hare ope zweetgaten in dringen, heel niet gezond zyn kunnen. Zoo anders de genen, welke zich zelf vrywillig allerhande elend op den hals halen, aan de dronkenschap en hoererey overgegeven zyn, haar werk van flelen en roven maken, en naar 't leven van hunnen evennaasten, voornamelyk na dat der Chriftenen ftaan, eenig medelyde waardig zyn, zoo zal ik zeggen, dat 't voedzel van deze elendige uit loutere rauwe spys beftaat, welke zy te luy zyn om voor haar zelf te koken. Want of fchoon de Illufre Compagnie, vleefch, gezoute vifch, reiff, of brood, peper en andere levensmiddelen rykelyk aan haar laat uitdelen en geven, zoo zyn zy echter, ten ware zy met flagen genoodzaakt wierden, te traag, te lui en te achteloos,

Maar spys.

om alle deze dingen te koken, en tot een voedzame spys klaar te maken, om dat zy eerder zouden honger lyden, dan die moeite voor haar zelf en haar eigen voordeel nemen.

Ik zeg derhalven nog eens, dat zy meest rauwe spys, als haringen, met een weinig koude ryft, in water gekookt, in plaats van brood, eten. Zy zyn gantsch geen liefhebbers van vleefch, om dat zy al te veel moeite zouden hebben, om 't te koken, ten zy 't zeer vet is, en zy weder ryft in plaats van boter daar mede klaar maken kunnen. Haar drank is doorgaans koud water, ten ware zy hier of daar cenig geld hadden befchaart, om wyn te kunnen kopen. En wanneer zy al wyn hebben, drinken zy denzelven niet matig, maar gieten hem zoo menigvuldig in den maag, dat zy door dronkenschap niet weten, wie of waar zy zyn. Komen zy te bed, of onder wege te vallen, blyven zy onbeweeglyk leggen, als een ftuk hout, en zoude men wel een menuet op haar kunnen danzen, eer zy ontwaekten, of 't gewaar wierden. Voor 't overige zyn zy gantsch zorgloos, en bekommeren zich om niets, denkende miffchien, dat de geen, die hen gekogt heeft, ook voor hen zorgen moet, en dat zy niets behoeven te doen, dan 't geen bevolen word van de geenen, die over hen te gebieden hebben. 's Morgens uit geflapen hebbende, en voelende, dat ze pyn in haar wolachtig hair hebben, weten zy ras raad daar voor, drinkende eer en alvorens zy iets anders hebben genuttigt, een paar kannen koud water, waar door zy dan andermaal den maag bederven, en te gelyk dat anders goed en gezond water verontceeren, door dien zy pyn in de maag voelende, 't water de fchuld geven, en wel zouden willen wys maken, dat al haar ongemak en ziekte uit 't beftendig

Eeten meest rauwe spys.

Zuipen zeer dronken.

ftendig water drinken van daan quam.

Ik heb vergeten te melden, dat de flaven en flavinnen de binneplaats van 't gemelde huis in plaats van een keuke moeten gebruiken, maar dat zy 'er een verkens kot van maken, en aldaar een grote menigte verkens hebben, die zy met 't afval uit den daar byftaanden tuin van de Illufre Compagnie meften, en vervolgens verkopen. Byaldien nu deze verkens de lucht daaromheen niet bederven, zoo maken zy dezelve echter zoo onrein, dat zy niet licht een goede en gezonde lucht inazemen kunnen. En indien men alle deze omftandigheden nevens nog vele andere t'zamen overweegt, die hier kortheds halve voorbedachtelyk met ftilzwygen worden verby gegaan, zoo heeft men waarlyk geen rede, om verwondert te zyn, byaldien deze menfchen, die byna als onvernunftige fchepzels, ja erger als de Hottentotten leven, haar zelve een aanftekende ziekte hebben op den hals gejaagt.

Wie zoude nu de voorfigtighid der burgers laken, dat zy hare flaven en flavinnen hebben verboden, om deze befmette en in groten getale weg ftervende flaven en flavinnen te bezoeken, of ommevang met hen te hebben? Wie konde 't qualyk duiden, dat de Barbiers, die in zodanige toevallen, de plaats van Artzen moeten bekleden, om dat hier geen Dokters zyn, deze ongehoorzamen niet hebben bygeftaan? Als welken alle heilzame aanradingen in den wind flaan, verachten, en niet eerder aannemen, dan als 't water byna aan de lippen is, en de dood haar reeds by 't linker been heeft. Ondertuffchen hebben de Barbiers zich dapper getueten, en haar plicht getrouw waargenomen, wel wetende, dat en haar ampt, en de Chriftelyke liefde beide van hen eifchten,

hunnen elendigen en doodlydenden evennaaften in alle billyke zaken by te ftaan, en de behulpzame hand te bieden.

Dienvolgens hebben zy geen moeite gefpaart, en geen tyd verzuimt, om hen met raad en daad by te fpringen; zy namen dezelve uit de voorgemelde flavenwoning, bragten ze na 't treffelyk ziekenhuis der Europeanen; deden haar goede en gezonde fyps en drank geven, terwyl zy hen met de beffe en heilzaamfte Artfeneyen verzorgden, en zich aldus van hun plicht in alles met zeer veel yver en getrouwheid queeten.

't Zoude te wenfchen zyn geweest, dat deze gemelde ziekte binnen hare palen en genomen omtrek gebleven was, en niet verder om zich getaft had, maar hoe waar 't oud en van *Ovidius* eerft gebruikt fpreekwoord is:

De Ziekte der Slaven begon heftiger te worden.

Nitimur in vetitum femper cupimusque negata.

Sic interdictis imminet aeger aquis.

Dat is: *In verbode wateren vifcht men lieft*; zulks blykt daar uit, dat de flaven en flavinnen het verbod van hare Meesters vergaten, en zich by deze met de dood worftelende befmette menfchen begaven, aldaar hare bekenden en landsgenoten bezochten, en daar door die ziekte ten loon mede in haar Meesters huizen bragten, alwaar zoo als ik eerft naar myn vertrek heb vernomen, vele flaven en flavinnen als mede derzelver Heren en Vrouwen, en aldus ook Europeanen daar aan gefturven zyn.

Zoo dra nogtans deze ziekte verder uitspatte, en onder de Europeanen begon te woeden, ging ze als van hare eerfte natuurgantfch af, doordien deze de voorgaande toevallen niet voelden, maar een quaadaardige of aanftekende zoort van kinder-

Heeft als toen onder de Europeanen een andere eigenfchap bekomen.

pokjes kregen; hoe ze 'er echter eigentlijk hebben uitgezien, en wat omstandigheden en toevallen verder daar by zyn geweest, zulks kan ik niet zeggen, om dat ik als nu te ver van hen af gelegen ben.

Kaapfche
inwoners
krygen zel-
den de Ro-
de loop.

Deze aanmerking alzo, die naar myn vertrek is geschied, heb ik by de vorige, die zich gedurende myn verblyf aldaar hebben toegedragen, gevoegt, ten einde de Lezer zien zoude, dat ik zelfs 't minste niet, deze aanstekende ziekte betreffende, voor U heb willen verbergen. Jegenswoordig keer ik my weder tot de gene, die in myn tyd en zelf voor myne komst aan de Kaap, in zwang zyn geweest, waar onder de Rode loop zich dan mede bevind, waar van reeds voorheen gezegt is, dat de inwoners alhier zeer zelden overval hebben.

Oorzaken
van de Ro-
de loop.

Ondertuffchen kan men niet zeggen, dat onder deze luchtstreek gantsch geen menschen zouden worden aangetroffen, welken die ziekte onderhevig zyn, of schoon de inwoners zelf daar van vry zyn. Want de genen die met de schepen herwaards komen, en eenigen tyd hier doorbrengen, en in bezetting blyven, worden van deze ziekte zeer licht aangetaft, aangezien zy staande hare gantsche reis niet dan oude, gezoute en harde kost hebben gehad, waar door zy, door dien wel voornamelyk haar drank oud, flinkend en meest vuil water is, dat hen nog niet genoeg gegeven word, vermids zy met hare voorgeschreve en gezette maat, en menigmaal in tyd van nood, met nog minder moeten te vrede zyn, noodwendig veel onreine, scherpe en taaje delen in den maag en in 't bloed overgeërft en met zich gebragt hebben.

Wanneer nu daar door de chyl of 't maagzap als mede 't bloed bedorven is, en zy daarentegen op deze oude en onverdouwelyke

spyzen, ook den vorigen bedurven drank na hare aankomst alhier, goede versche spys, allerhande tuin en keukekruiden, nevens andere eetbare waren, ja ook allerhande gezonde vruchten nuttigen, en niet minder goed, gezond, zuiver en versh water als mede goede en heldere wyn te drinken bekomen, en aldus honger nog dorst behoeven te lyden, zoo is 't niet te verwonderen, dat deze onreine, ongezonde, taaje delen daar door los gemaakt, en met geweld afgedreven worden, waar door dan doorgaans de Rode loop ontstaat, die niet eerder ophoud, tot dat alle deze vuiligheden weg zyn, en 't bloed gezuivert en verbetert is.

Of echter dit zonder grote pyn kan geschieden, en of dit alles in een korten tyd kan worden ten einde gebragt? Zulks zal ik aan 't oordeel van den Lezer overlaten. Wat my aanbelangt, ik acht, en weet zulks by eige ondervinding, dat het zoo ras niet gedaan is, en dat het zonder heftige pyn en smerte niet in zyn werk gaat, te meer als men niet op zyn hoede is, en den mond niet wakker in den toom houd, waar door menig een in aanzien van zoo velerhande lekkere bekoorlyke vruchten, die hy menigmaal nooit meer gezien, veel min geproeft heeft, zoo ver vervoert word, dat hy 't beflerven of ten minsten heel lang aan den oever van de dood zwerven moet.

Rode loo
duurt lang
met groot
pyn.

Is de Lezer misschien begerig, te weten, wat men daartegen gebruikt, en op wat wys deze anders zeer gevaarlyke ziekte genezen word? Ik zal u de oprechte waarheid melden, en midlerwyl aan u believen laten, om volkomen geloof daar aan te slaan, om dat u de zaak ongelooflyk, of wel zelfs fabeleus of verdicht voorkomen mogt, niet tegenstaande zy de zuivere waarheid en geenzins valsch is, aangezien ik my hier in

op

op eige ondervinding beroep, hoewel my niet onbewust is, dat ook vele anderen nevens my die alvorens gantsche Apothekers winkels zonder hulp of verlichting hadden ingenomen en verbruikt, op deze wys genezen, en geholpen zyn.

Wie dienvolgens aan de Rode loop ziek is, en wenscht tot vorige gezondheid herstelt te zyn, behoeft niet, de eigenschap van 't land een weinig kundig, by een Dokter om raad te gaan, en een geneesmiddel te laten vervaardigen, want zulks is veelmaals, zoo als hiervoren reeds is gezegt, zonder de gewenschte uitslag of vrucht geweest, maar zyn best doen, dat hy goede versche melk, en voornamelyk zoo hy ze krygen kan, Geitemelk bekomt, welke hy gekookt, met groene thee of thee-Boe, zoo warm moet drinken, als hy kan. Wanneer hy zulks eenige dagen na malkanderen, driemaal daags, te weten, 's morgens, 's middags en 's avonds heeft gedaan, zal hy zekerlyk zeer goede werking bespeuren; te meer als hy zich in eeten en drinken een weinig matigt, en den mond niet altyd den baas laat spelen, en voor al den zeer gezwavelden wyn uit 't lyf laat.

Behalven dit middel, heeft men door de ondervinding nog een ander, 't welk in 't gebruik van rype rode druiven bestaat, die men echter niet altyd kan hebben, en ook zoo souverain of voortreffelyk niet zyn. Want als dezelve in de maand van Maart recht ryp en door de hete stralen der zonne gekookt zyn, mag men in dit geval geruust zyn lust daar aan boeten, mids dat men de beziën niet alleen uitzuigt, maar met bast en kernen opeet; door dien 't vocht alleen meer quaad dan goed doet, en de ziekte verërgeren zoude; waarentegen de druiven, zoo als zy aan den bos zyn, en daarmede insgelyks eenige dagen achtervolgt, en midlerwyl maat in eeten

en drinken gehouden, de pyn niet alleen verminderen, maar de ziekte ook volkomen genezen.

Ik ken 'er veel, die zoo wel uit Europa quamen, en deze ziekte met zich bragten, als ook uit Oost-Indie te rug keerden, en insgelyks daar mede behebt waren, welken door een van deze twe middelen zich zelf geholpen hebben, ten ware zy geen tyd hadden, om dezelve te gebruiken, of hier te blyven, en de cure, welke juist niet al te veel tyd, nog minder koften vereischt, te ondergaan. Dat dit laatste middel echter niet doorgaans alleen geholpen heeft, daar van zyn de omstandigheden te lang, om alhier verhaalt te worden. Genoeg dat meer dan 100 menschen als zoo vele getuigen verstreken, dat ontrent deze beide geneesmiddelen niets onwaar of verdicht is.

Gelyk ik voorheen heb gezegt, dat de druiven niet altyd zyn te bekomen, zoo moet ik ook erinneren, dat de melk zeer schaars is, door dien de boeren geen melk aan de Kaap te merkt brengen; ten dele om dat de weg te lang is, en de melk onder wege door de hitte van de Zon zuur word; en ook vermids zy dezelve tot onderhoud van haar eige menschen gebruiken. By gebrek echter van deze beide middelen, heeft een ervaren man, genaamt *Justus Benrath*, die wel Licentiaat in de medecynen is, dog hier maar als Opper-Meester begroot word, een van myne vrienden en welbekenden, genaamt *Hendrick Geursen*, door een ander en gantsch ongewoonlyk middel genezen, na dat hy reeds drie jaren daar van afgemat was, om dat hy dezelve uit Holland te Batavia, en van daar wederom hier gebragt had, zonder die ziekte eens quyt te zyn geweest, gelyk hy dan daar na niet alleen weder gelukkig en gezond in Holland gekomen, maar ook nog heden dien dag aldaar leeft.

Na

eerste
el
de
loop.

in ee-
agen
wer-

ede
el
de
loop.

kt ook

De Melk is
aan de Kaap
zeer
schaars.

Een Opper-
meester ont-
dekt een
ander mid-
del voor de
Rode loop,

Waar uit
dit middel
bestont.

Na dat deze *Benrath* van gemelden *Geurfen* had verstaan, dat hy reeds zoo veel geld in artzneyen verquift had, om van deze quynende en hem gantsch afmattende ziekte te worden bevryd, dog altyd achter 't net had gevischt, en maar eenige baat door 't gebruiken van een ziertje *Opium* of Heulsap 'smorgens en 'savonds, had gevonden, zoo verviel hy op de wonderbare gedachten, om hem van 't gemeld *Opium* Klifsteer te vervaardigen, en te zien, of 't zelve niet van onderen krachtiger werking doen, en 't quaad t'eenemaal verhelpen zoude.

Wanneer nu de gemelde *Geurfen* besloten had, om die cure t'ondergaan, begaf de Oppermeester *Benrath* zich na huis, en vervaardigde uit 6 onsen *Opii Crudi* een Klifsteer, welke hy tegen den avond appliceerde of zettede. De gemelde *Geurfen* verzocht my zeer instandig, om dien nacht by hem te blyven, gelyk ik ook deed; dog ik wil wel bekennen, dat door dien hy geweldig begon te malen en te revelen, de nacht my lang genoeg viel; tegen den morgen echter begon hy te sluimeren, en ontwaakte niet voor 'savonds, wanneer hy wederom t'eenemaal bedaart, maar echter nog wat slaperig was; den volgenden dag was de slaaperigheid ook over, en hy zoo verre van de Rode loop bevryd, dat hy zich nog tamelyk in acht nemen, en den uitflag verder afwachten moest.

Word vol-
lomen ge-
nezen.

Na zyne te rug komst in Holland heeft hy aan eenige agtergelate vrienden en bekenden geschreven, dat hy van de drie-jarige Rode loop nu volkome genezen was, en wederom in krachten toenam, na dat hy te voren t'eenemaal uitgeceert was geweest, en 'er als een *Skeleton* of geraamte uitgezien had. Hoe ongerymt dit middel voorquam, heeft het nogtans goede werking gedaan. Of 't echter aan diergelyke zieken op

andere oorden even zoo zeker als hier zoude kunnen worden gegeven, is een vraag, die ik liever den Lezer te beantwoorden overlaat, dan dat ik myn eige gevoelens daar ontrent zoude uiten.

Zeker ander Opper-Meester, genaamt *Johannes Carnak*, uit Brunswyk geboortig, die voor den gemelden *Benrath* onmiddelaar hier is geweest, en by wien de geleertheid juist niet al te diepe wortelen had geschoten, maar die echter zich zeer bevlytigde, om iets nieuws en ongemeens uit te vinden; gebruikte en verzon een ander hulpmiddel tegen deze quynende en uitterende ziekte, makende een poeijer van de Schors van 't Kreupelhout, waar van op zyn plaats melding gedaan is, welk poeijer door de lyders ingenomen wierd.

Diergelyke kreupelbosfchen vind men veel ontrent deze Kaap, en vermids men jaarlyks zeer veel van dat hout brand, en de Leertouwers alhier de schors tot 't bereiden van leer gebruiken, zoo kan men zeer gemaklyk aan die schors, en bygevolg ook aan 't gemelde poeijer komen. De heesters zyn niet hoog of dik; zynde niet over 8 of 9 voet hoog en een voet dik. En wanneer men ze laat staan, om meer hout te winnen, zoo heeft men by ondervinding, dat zy dezen wasdom bereikt hebbende, uitgaan, en eindelyk omvallen.

De schors van dit hout is ruim een duim dik, van buiten gantsch hobbelig, donkergrauw, en van binnen bruin; wanneer ze in de Zon word gedroogt, is zy zeer sponsachtig en vol kleine gaatjes; dezelve heeft byna geen smaak ter waereld, behalven dat zy sterk trekt, en acht ik, dat deze zamentrekkende kracht, den gemelden *Carnak* bewogen heeft, om deze schors tegen de Rode loop te gebruiken. Vermids hy echter lang voor my na Holland gekeert, en

Een opper-
Meester.
maakt uit
de schors
van kreu-
pelhout en
Artfency
voor de
Rode loop

Kreupel-
hout.

aldaar

aldaar gefsurven is, zoo heb ik naderhand niet kunnen vernemen, of iemand zich meer van dit middel tegen de Rode loop bedient heeft; kan ook niet zeggen, of de andere Barbiers zulks niet weten, dan of zy het met voordacht niet hebben willen gebruiken, en het voor onnut en verachtelyk gehouden en verworpen hebben.

Door dien nu uit dit verhaal blykt, dat de gemelde ziekte de nieuwelingen en andere vreemdelingen hier zoo licht overvalt, en daarentegen de inwoners zeer zelden aantast, zoo dunkt my, dat zulks enkelyk daar van daankomt, dat de inwoners altyd goed en gezond eten en drinken hebben, 't welk wel smaakt, en te gelyk voedzaam en licht te verdouwen is. Daarenboven heb ik reeds voorheen gezegt, dat de vruchten, welke zelfs elders in andere oorden deze ziekte plegen te verwekken, hier van zodanige goedheid zyn, dat zy meer een tegenmiddel zouden verftrekken, dan dat zy deze ziekte bevorderen of veroorzaken zouden. Werdende, gelyk reeds is gezegt, veel ryper als in Duitfchland, en daarenboven door de heete ftralen der Zonne zodanig befchenen, dat zy alle fcherpigheid verliezen en alle andere fchadelyke eigenschappen van haar wyken moeten.

Hier by komt nog de zuivere lucht, welke dezen oord wegens hare gezondheid vermaard maakt; waar toe naar myn gevoelen, de heftige en in vele andere dingen fchadelyke Zuid-oofte wind zeer veel helpt, zoo als in een van myne vorige Hoofdstukken omftandiger gemeld is. Edog ik ben niet van voornemen, om myne gedachten hier ontrent als vaste ftellingen voor te dragen, maar zulks aan 't ryp oordeel van mynen Lezer over te laten.

Naar dat het nodige van de Rode loop is gemeld; zoo zal ik als nu den Scheurbuik onder handen

I. Deel.

nemen, waar van ik andermaal zeg, dat byaldien hier ontrent ook niet 't fcherp bloed begrepen word, die ziekte insgelyks by de inwoners alhier niet te vinden en aan te treffen zy. Want behalven dat zy altyd gezonde, verfehe en wel klaargemaakte kost nuttigen, en ook een treffelyk land deelachtig worden, zoo als reeds aangetoont is, zoo leven zy daarenboven, of fchoon weinig werk van hen verricht of gedaan word, altyd in een gefladige beweging; aangezien zy zich genoeg vermoeien, wanneer zy flechts na hare landeryen gaan, en de werkende flaven, de nodige bevelen geven; zoo als ook met hier of daar na toe te ryden, om de een of d'ander boodfchap te doen, of een goed vriend te bezoeken.

Wat echter daar en tegen de vreemdelingen aanbelangt, die menigmaal 5, 6, en meer maanden onderwege zyn, eer zy hier aankomen, en zich ververfchen kunnen; het is zeker, dat vele daar mede behebt, hier worden gebragt, die dikwyls ongeneeslyk zyn; door dien zy alvorens te land haar tyd met vreeten en zuipen doorgebragt, en het lichaam met allerlei ontuchtigheden gekrenkt hebben. Wanneer nu de flechte, harde, zoute fcheepskoft, waar mede zy op een zoo lange reis moeten te vreden zyn, nevens 't fchaars flinkend water daar op volgt, zoo kan 't naauwlyks anders zyn, of een zodanig lichaam moet gevaarlyk aangeftoken, en by gebrek van de gewoonlyke beweging, tot aan de dood toe beftreden worden, die ook kort daar na volgt.

Byaldien echter een mensch zich voorheen kuifch, nuchter en matig heeft gehouden, en zich als dan aan boord begeeft, zoo heeft hy, of fchoon hy juist niet anders als de anderen word gehandelt, en derhalven nevens dezelve den Scheurbuik krygt, echter buiten

E e e

andere

De inwoners worden niet van de fcheurbuik aangetaft.

De Vreemdelingen zyn te meer daar mede behebt.

andere toevallen geen gevaar, dat hy daar aan sterven, of lang in de cure leggen zal. Want voor zoo veel ik 'er als nog gezien heb, zyn de meesten altyd, of schoon menigmaal hondert man te gelyk van een schip na 't Ziekenhuis wierden gebracht, binnen den tyd van 14 dagen weder genezen; terwyl de genen, die daar in bleven, en wegens onpasselykheid niet voort konden, doorgaans andere toevallen hadden, waar aan zy eindelyk stierven.

Hoe de
scheurbuik
aan de
Kaap word
genezen.

Zoo dra diergelyke scheurbuikige menschen na 't ziekenhuis worden gebracht, bekomen zy versche en wel toegemaakte kost van vleesch, reyft, keuke-kruiden en andere eetbare waren; en men weigert hen niet, om van dit versch en gezond water zoo veel te drinken, als haar lust; ja men vergunt hen ook, om nu en dan een wakkere teug goede wyn te doen, ten ware zy die trekken wat te veel herhaalden, en hare genezing daar door achteruit zetteden, in welk geval men naauw op hen past; en worden zy zelfs gestraft, wanneer zy na geen woorden willen luisteren, en anderen in hare rust beletten. Daarenboven mogen zy over dag ook gaan waar zy willen, wanneer zy den Binnevader van 't huis slechts daar van verwittigt hebben, en op haar uur maken weder t' huis te zyn.

Deze kleine inschikkelykheid helpt deze lyders zeer veel; te meer doordien zy aan boord als opgesloten, van dit alles niets hebben kunnen deelachtig worden. Ten einde echter ook de cure te schielyker voortga, en zy haalt weder tot hare vorige gezondheid geraken mogen, zoo geeft de Opper-Meesler met zyne by zich hebbende twee Onder-Meesters, die ieder een byzonder vertrek in dat huis hebben, de Patienten van tyd tot tyd poeijers tegen den scheurbuik in, en laat

door den Binnevader de bad-stove heet maken, ten einde zy daar in gemaklyk zweeten of sloven; welk zweeten vele wederom t'eenemaal geneest, terwyl 't poeijer van binnen ook zeer goede werking doet.

Ten einde ik echter deze bad-stove duidelyk beschryve; dezelve bestaat uit klaar helder water, waar in verscheide kruiden en bladeren van voortreffelyke bomen gedaan en over 't vuur uitgetrokken worden; daar onder Citroen-bladeren, Laurier-bladeren, Rosmaryn, Salie, Sirische Marum, Pinpernel, Majoraan, en vele andere welke in den tuin van de Illustre Compagnie overvloedig en treffelyk plegen te wassen. Alle deze kruiden nu veroorzaken een ongemenen reuk, en voor diergelyke Patienten een voortreffelyke versterking, alzo dat wanneer zy 't bad eenige reizen hebben gebruikt, zy zeer ras weder alleen leren gaan, en zoo vaardig en luchtig worden, als zy voor de scheurbuik geweest zyn.

Vermids zich echter onder deze scheurbuikige menschen zomigen bevinden, die wegens hare tedere natuur, of wegens hare zwakheid, of ook wegens hare hoge jaren, dit bad niet wel konnen verdragen, als 't welk haar nog meer zoude verzwakken, als zy 'er lang in moesten zyn, zoo helpt de Oppermeester deze menschen met andere goede zweet verwekkende middelen van binnen, ten einde zy te lichter aan 't zweeten geraken, en niet langer behoeven te zitten. Edog dient te worden aangemerkt, dat oude menschen, een weinig sterk van den scheurbuik aangetaft, gevaar lopen, van niet licht te worden genezen, en het doorgaans met de dood te bekopen.

Worden 'er eindelyk ook zomigen gevonden, gelyk veelmaals geschied, en zeer licht aan boord gebeu-

Bad-stove hoe die 't uitziet.

Hoe de perzonen worden gehandelt die 't bad niet konnen verdragen.

gebeuren kan, die behalven den scheurbuik, mede ope-wonden hebben, en derhalven door pleisters moeten worden genezen, zoo heeft de cure langer tyd als wel anders van noden. Want zodanige Patienten kunnen 't bad niet gebruiken, ten ware men hen droog en toegedekt doet zweeten. Daarenboven worden de

wonden, zoo lang als de scheurbuik duurt, hoe langs hoe erger en ongeneeslyker, en t'eenemaal ontstoken. En wanneer de scheurbuik reeds is genezen, moeten die menschen echter nog langer ver-toeven, en wachten, tot dat de ope-wonden insgelyks weder genezen zyn.

XXIV. H O O F T S T U K.

Van de ongemakken, ziekten en qualen der inwoners aan de Kaap de Goede Hoop, en hoe dezelve doorgaans worden veroorzaakt.

Wat van de Dronkenschap aan de Kaap te merken zy. Aan de Kaap is niemand ziek aan den steen. Hoofdpyn van dronkenheid hoe te genezen. Wat van 't Kaapsche bier aan te merken. Europeaanfche bieren aan de Kaap gezond. Zyn zeer duur. Derhalven drinkt men liever wyn. De Schryver heeft menschen gekent die de steen hadden Podagra, Chiragra en Gonagra is aan de Kaap onbekent. De Schryver kent maar drie perzonen, die het gehad hebben. Venus-ziekten hoe die worden genezen. Pleuris gaat sterk in zwang. Niemand sterft daar aan. Ongemeen bloeden uit de neus van een zeker man. Veroorzaakt blindheid. Kan niet genezen worden. Nog een exempel van sterk bloeden. Voorteken van de bloedstorting. Loopt zeer sterk. Aderlaten veroorzaakt eenige stilte. Waar dit ongemak van daan komt. Van de ziekten der Vrouwen. De opstopping der Obstructio Mensium is aan de Kaap wat zeldzaam. Hulpmiddel. Fluor Albus gaat te sterker in zwang. Opflying ook niet zeldzaam. Exempel van een Vrouwesperzoon. Een ander diergelyk exempel in Duitschland voorgevallen. Oogpyn gemeen aan de Kaap. Waarom. Zeere oogen treffen voornamelyk de kinderen 't pynlykst. Daar tegen is geen heilzaam middel bekend. Zeker Vrind geeft den Schryver raad Waar uit dit middel bestaat. Doet goede werking aan den nitvinder zelf. De Schryver heeft dit middel uit Europa naar Afrika gezonden. Verkoudheid is aan de Kaap een algemene plaag. Kinderen slaan voornamelyk veel daar aan uit. Raad tegen de verkoudheid. Hottentotten zyn 'er t'eenemaal van vry. Beslote winden veroorzaken grote pyn. Raad daar tegen. Jicht aan byde de Sexen gemeen. De Schryver heeft de jicht ook bekomen. Word daar van onverbodts bevrjyd. Zeere keel aan de Kaap gemeen. Raad daar voor. Hoe men aan de Kaap de maag geneest als die bedurven is. Wat de Slaven in dat geval doen. De Auteur besluit de beschryving van de Kaapsche Ziekten.

TOt nu heb ik u de ziekten voor oogen gestelt, welke meer de vreemdelingen als de inwoners betreffen, en zulks zoo goed als in myn vermogen is geweest, 't welk in dit stuk zeer gering is. De natuur van de zaak

I. Deel.

vereischt als nu, om daar by te voegen de genen, waar mede de inwoners zelf, zoo wel van 't mannelijk als vrouwelyk geslacht, behebt zyn. Door dien echter 't mannelijk geslacht alomme in de waereld den rang boven 't vrouwelyk

Eee 2

welyk

welyk geflacht heeft, zoo zal ook niet qualyk worden geduid, by aldien ik daar van een begin maak, en derzeiver gewone onpaffelykheden 't aldereerfte aantone.

Ondertuffchen door dien de gewoonlyke en gemene drank der mannen zoo wel als die der vrouwen, behalven dat deze wat zuiniger en gematigder daar ontrent omgaan, hier te lande wyn is, niet van den Ryn, of uit Frankryk, of uit Spanje, veel min uit Perfie, of andere Afiatifche en Afrikaanfche landen herwaards gebragt, maar die alhier zelfs in de grootfte overvloed valt, en van ongemene goedheid en deugd is, zoo als elders reeds is aangetoont, zoo is 't ook niets nieuws, dat dezelve een wakkeren roes drinken. Edog niet zoo zeer als zy alleen zyn, of in een kroeg by elkander komen, zynde hier 't affchuwelykfte lafter, dat iemand befchonken langs ftraat gaat, en verliest zodanig een daar door wel ras zyn goeden naam, maar by vrolykheden en gaffmalen, wanneer niet een alleen, maar alle de genodigden dronken gezien worden. Want als dan word zulks niet qualyk genomen, ten zy 'er een onder 't gezelfchap was, die zyn werk van zuipen maakte en dagelyks dronken gezien wierd.

In zodanige gevallen wacht men zich juist zoo naauw niet; en is zulks ook een zaak, die eerder gezegt als werkfellig kan worden gemaakt, wordende de wyn niet alleen uit glaasjes, maar uit Pokalen, waar in menigmalen een pintje en meer in gaat, gedronken. En wyl de wyn van zich zelve zeer fterk en goed is, of fchoon maar een half jaar oud, zoo is licht te denken, dat men van zulke gaffmalen en andere vrolyke maaltyden niet zonder een brave roes af-fcheide, te meer door dien de wyn, den ze zelf bouwen, en 't eeten 't welk zy ook zelf hebben, of ten minften fchieten kunnen, als 'er

al wildbraad by moet zyn, zeer weinig of niets kost; 't welk ook de rede is, dat diergelyke vriende-maaltyden, waar van men een wakkeren roes met zich na huis neemt, zeer dikwyls voorval-len.

Zulks zeg ik echter niet, met een oogmerk, als of ik de dronkenschap als een algemene en gewoonlyke ziekte der mannen aan deze Kaap wilde aanmerken, aangezien dezelve niet zoo zeer hier alleen, als wel de gantsche waereld door hare heerschappy oef-fent; maar enkelyk om den Lezer met verwondering te doen zien, of fchoon hier zeer fterke wyn word gedronken, nogtans niemand word gevonden, die aan den fteen ziek is, terwyl deze ziekte elders, voornamelyk in wynlanden, als een vafte en ontwyffelbare gezellinne op de hielen volgt de genen, die zich aan den wyn overgeven, en daar van dagelyks te veel tot zich nemen.

Of zulks nu aan de gezonde lucht of de goedheid en eigenschap van den wyn zelf, of aan iets anders toe te fchryven is, zulks zal ik den Lezer laten oordelen. En hier alleenlyk by voegen, dat wanneer de Dronkaards den volgenden dag pyn in 't hair hebben, zy dezelve met een kopje warme koffy of thee wel ras weten te verdryven, zonder dat hen zulks duur komt te ftaan, om dat koffy en thee door de menigte, dieder jaarlyks uit Indie komt, hier heel goed koop is.

Daar word hier ook wel bier, uit zeer fchone gerft, die hier valt, gebrouwen, zoo dat men juist niet altyd wyn behoefde te drinken; daarenboven worden ver-fcheide treffelyke bieren herwaards gezonden, zoo van Zerbft, Brunswyk, als uit Holland, die de plaats van wyn wel zouden kunnen bekleden; edog het bier alhier is op verre zoo goed niet, als dat uit Europa, aangezien, zo men

Wat van de dronkenschap aan de Kaap te merken.

Aan de Kaap heel niemand ongemak aan den fteen.

Wat van Kaapfche bier aan te merken.

men een weinig hertig of veel daar van drinkt, om den dorst te lessen, het zelve dronken maakt, en te gelyk opblaast, en niet zakt, wordende de genen, die daar van drinken, ongemeen met winden geplaagt, behalven dat zy daarenboven ook doorgaans de koude of droppelpis daar van krygen. Wat my aanbelangt, ik acht, dat de hop 't opblazen veroorzaakt, aangezien 't water zeer treflyk goed en de gerst ongemeen schoon, zuiver en rynis; waarentegen de hop, die altyd uit Europa herwaards moet worden gebragt, een heftige verandering onder de Verzengde Luchtfreek of *Zona Torrida* ondergaat, en daar door zeer veel van zyne krachten verliest, zoo dat dezelve byna bedorven hier komt: Dienvolgens kan 't wel niet anders zyn, of 't bier moet ook een verkeerde eigenschap aan zich nemen, en daar door grote ongemakken aan de menschen veroorzaken, zoo men den Brouwer, die zyn werk juist ook niet al te wel verstaat, al de schuld niet geven wilde.

Wat echter aanbelangt, de bieren, die uit Europa herwaards worden gezonden, 't is niet t'ontkennen; dat dezelve zeer goed, helder en klaar, en deswegen ook zeer gezond zyn, en dat zy aldus zekerlyk in plaats van wyn zouden kunnen worden gedronken; maar behalven dat men van dezelve zoo ras een roes zoude weg hebben, als van de wynen zelf, zoo is 'er nog een zwaarigheid, dien den gemenen man 't bier drinken meest belet, namelyk dat een vat van zulk bier, ontrent hondert en twintig pinten Amsterdamsche maat houdende, en by de Culmbachsche maat niet veel meer als een emmer bedragende, doorgaans voor veertig of zes en veertig guldens verkogt word, en als men het by 't pintje wilde laten halen, men een gulden

voor ieder pintje zoude moeten geven. Door dien men voor dat geld drie of viermaal zoo veel wyn kopen kan, zoo drinkt een jegelyk over tafel liever wyn, dan dat hy zoo veel geld voor dit gekookt en met hop bitter gemaakt gerste-water besteden zoude.

Ondertusschen kan ik ook niet wel met stilzwygen verby gaan, dat ik twee of drie menschen heb gekent, die aan den steen elendig en gevaarlyk krank lagen; edog deze perzonen hadden die quaal reeds in Europa gehad, en dezelve met zich herwaards gebragt; of van hunne ouders als haar aandeel geërft; en bevond zich onder deze gemelde drie perzonen een meisje, naauwlyks tien jaar oud, 't welk zeer felle pyn uitsloot. Mynes bedunkens heeft 't zelve dat euvel van haar vader, die insgelyks dikwyls daar aan ziek lag, geërft, of is daar mede geboren, en heeft de stenen op de waereld gebragt, te meer wyl zy kort na hare geboorte steentjes geloofd heeft; door dien echter een Zwaluwe geen zomer maakt, zoo geven ook zoo weinigen of maar dit laatst voorbeeld geen gevolg ontrent alle andere inwoners.

't Geen als nu van deze ziekte gezegt word, kan ook van 't *Podagra*, *Chiragra*, *Gonagra*, en alle diergelyke ziekten, door ongeregelt leven voortkomende, werden gemeld. Want of schoon hier geen vrecers, zuipers, hoerejagers en allerhande diergelyk volk ontbreekt, maar een grote menigte daar van voorhanden is, zoo weet ik my niet te binnen te brengen, meer dan drie onder dien gantschen hoop gekent te hebben, die met diergelyke elendige en pynlyke ziekte behebt waren, welke daarenboven zoo menigmaal als zy daar van wierden aangetast, zoo wel wierden gehandelt dat de pyn juist niet zoo onlydelyk was; dat zy gestadig 't bed houden moesten.

De Schryver heeft menschen gekent, die den steen hadden.

Podagra; Chiragra en Gonagra, aan de Kaap onbekent.

De Schryver kent maar drie perzonen die 't hadden.

Wat my aanbelangt , ik acht , dat het wårme bad , voorheen beschreven , die gemelde drie perzonen zeer veel dienst heeft gedaan , aangezien twee van hen grote verlichting gevoelt hebben , niet tegenstaande zy 't bad niet recht hebben gebruikt , door dien zy den mond den teugel te veel vierden , en zich niet in acht namen , zoo als men by een zulke cure behoort te doen. Edog ik zwyg hier wederom van hen stil , uit rede , by de beschryving van 't wårme bad reeds bygebragt , terwyl men wegens drie flemers niet kan besluiten , dat alle de andere of vele inwoners aldus zyn.

Venus-
ziektens
hoe te ge-
nezen.

Op die gemelde plaats heb ik ook gezegt , dat in 't wårme bad onder anderen de spaansche pokken en andere Venus-qualen insgelyks genezen zyn , 't welk een teken is , dat den oord alhier van dat schuim ook niet zuiver is. De Wondartzen genezen zodanige menschen op dezelve wys , als in Europa gebruiklyk is , te weten met quikzilver , van buiten en van binnen te laten gebruiken ; ondertuschen achten zy niet nodig , om daar mede zoo bedekt als in Europa te werk te gaan , maar zeggen rond uit , dat zulks alhier geen sehende is. 't Zy wat 't zy , 't is zeker , dat een zodanige te ster-ven komende , zy opentlyk zeggen , dat indien hy zich zelve in acht genomen , en zoo licht niet gelopen had , by niet zoude gesturven zyn.

Pleuris
sterk in
z'ang.

Daar worden 'er ook veel gevonden , die met 't zydewee geplagt zyn , en daar aan zoo grote en ondraaglyke pyn uitstaan , dat men menigmaal meent , dat zy 't leven daar by inschieten zullen. Edog by aldien zy den maag niet overladeden , of altyd met verdouwelyke spys verzadigden , ook niet zoo zeer op eeten en drinken gezet waren , nog haakten naar 't geen den mond smaakt , zonder te zien of 't gezond of ongezond

is , zoo acht ik , dat die ziekte ook zoo zeer gemeen niet zoude zyn. Of sehoon de Wondartzen veel moeite hebben , om diergelyke menschen te genezen , zoo achten zy die moeite niet , om dat zy daar voor rykelyk betaalt worden. Daarenboven zyn zy gelukkig in de cure , aangezien ik niemand ken , die daar aan gestorven is ; heb ook zelfs van geen exempel gehoort.

Ik heb twee brave mannen gekent , die beide myne goede vrienden waren , welke ongemeen sterk uit de neus bloeden , waar van de eene reeds overleden , en de ander nog in leven is. De eerste was genaamt *Willem Coeffenaar* , die verscheide ampten bekleedde , en ten laatste winkelier in dienst van de Illustre Compagnie was ; een man , die waarlyk goed natuurlyk verstand had , en in alle zyne verrichtingen een ongemeenen yver en trouw deed blyken , hoewel de Heer Gouverneur *Willem Adriaan van der Stell* menigmaal zeer hard met hem heeft geleefd , terwyl hy geen schuld , maar die zich zelve te wyten had.

Het gantsche geval zal ik hier niet aanhalen , maar alleenlyk nog zeggen , dat deze eerlyke en onschuldige man , daar door met zodanige schrik wierd bevangen , dat het bloed eerst uit de neus , en aldaar geen ontlasting genoeg vindende , door den mond , ooren en oogen zoo menigvuldig uitberste , dat men 't zelve lang niet heeft kunnen stempen ; en ben ik vastelyk van gevoelen , dat wanneer 't bloed geen doortocht gevonden had , de man opstaande voet dood gebleven zou zyn. Edog dit zy hoe 't zy , niet lang na dit vervaarlyk bloeden , 't welk verscheide malen weerom quam , wierd deszelfs toestand nog veel droeviger , vermids hy byna blind , en daar door gedwongen wierd , om zyne bediening neer te leggen , die hy by

Ongem.
bloeden
de neus

by de Justitie als Secretaris roemwaardig mede bekleedde, zo dat hy de Winkeliers-functie maar alleen aanhield, waar in zyne getrouwe huisvrouw hem zeer veel bystand, en treffelyk de behulpzame hand bieden konde.

Hy heeft wel geen kosten gespaart, om zich te laten genezen, ook geen pyn ontzien, maar alles gedaan, wat mogelyk was, om zyn gezicht weerom te bekomen, hebbende niet alleen een haire draad door den nek laten trekken, maar ook veel andere pyn uitgestaan, maar alles vergeefs; hy was blind, en bleef blind, tot dat hy eindelyk na een langdurige ziekte in 't jaar 1709 overleed.

De tweede, die nog leeft, insgelyks een wys en verstandig man, genaamt *Pieter de Meyer*, als nu Secretaris van den Heer Gouverneur, en van den Raad van Policy, die daarenboven meer bequaamheid heeft, dan een van de andere my bekende Leden van den Raad, voelt nog voor of na, en zelfs niet zoo lang als 't bloeden uit de neus duurt, eenige de minste pyn, weshalven hy ook niet kan zeggen, waar dat ongemak van daan komt; en weet ook niet, wanneer het weder zal komen, ten zy hy ziet en bespeurt, dat hy eenig bloed spuuwt. Want de ondervinding heeft hem als nu zoo veel geleert, dat wanneer onder 't spog geronne bloed vermengt is, onfeilbaar daar op 't bloeden uit de neus zal volgen, 't welk dan ook 2 of 3 uren na 't gemelde teken met zodanig geweld begint, dat men niet anders zoude denken, dan dat'er een ader in de neus geborsten, of iets anders in 't lichaam aan stukken was.

Doorgaans echter komt 't bloed zo menigvuldig, dat het niet ras genoeg t'zamen uit de neus konnende, en den weg daar te naauw vindende, ook te gelyk den mond met hele stralen uitloopt, zodanig als of en in de neus en in den mond

aders geopent waren. En zulks duurt zoo lang, tot dat byna een spoelkommetje vol is, wanneer 'teen weinig begint te bedaren, en 't maar droppelswys komt. Waar na hy voor ditmaal niet meer uit de neus bloed, behalven dat hy nog 2, 3, of 4 dagen geronne bloed spuuwt.

Dit bloed-spuuwen is de wegwyzzer, waar na hy altyd ontrent deze heftige bloedstorting moet op zyne hoede zyn; en moet hy derhalven naauw op 't spog letten, ten einde hy niet onverhoeds overvallen werde; want by aldien hy het geronne bloed bespeurt, zoo heeft hy als nu door 't dikwyls weerkomen van dit toeval, uit de ondervinding geleert, dat hy het zelve door hulp van een aderlating voorkomen kan, wanneer hy zich namelyk eene ader laat openen, zoo dra hy 't eerste beginzel van bloedspuuwen gewaar word, aangezien 't bloed alsdan door deze gemaakte opening, in netter order gehouden word, en niet weder ten neuze of mond uitloopt. Of nu zulks van de bloedrykheid van dien gemelden wakkeren man van daan komt, zulks zal ik den Lezer laten onderzoeken. Wat my aanbelangt, ik weet, dat hy van gevoelen is, dat zulks door 't sterk wyn drinken word veroorzaakt, waar van hy achtervolgens zyne eige belydenis voor dezen, en eer hy getrouwt was, een groot liefhebber geweest is, niet tegenstaande ik hem nooit dronken gezien heb. Hy heeft ook deswegen na dien tyd geen wyn meer nog over tafel of anders willen drinken, ten ware hy sterk wierd verzocht, wanneer hy om te gehoorzamen, ten hoogsten een klein glaasje tot zich nam, en voor 't overige zyn dorst altyd met een warm kopje thee of koffy, of met zuikerbier alhier, gelescht heeft, waar van ik op een ander tyd bericht geven zal.

Van myne kant wenschte ik van herten,

Waar dit ongemak van daan komt.

een
appel
sterk
den.

herten, dat ik niet alleen de oorzaak van dit groot en ook misfchien gevaarlyk ongemak wist, maar ook dien eerlyken oprechten vriend een zodanig middel konde aan de hand geven, dat hy t'eenemaal daar van bevryd wierd, of dat ik hem ten minsten zoo veel helpen konde, waar door hy eenige verlichting van de zoo menigmalige wederkomst van 't bloed gewaar wierd, 't welk of schoon zonder pyn geschied, nogtans zoo veel ongemak veroorzaakt, dat hy menigmaal verscheide dagen zyn ampt niet waarnemen kon.

Van de
Vrouwelyke ziek-
tens.

En aldus heb ik 't nodige van de gewoonlyke ongemakken der mannen bericht. By de vrouwen, welker toevallen als nog overig zyn, zal ik bezwaarlyk zoo lang vertoeven, ten dele wyl 't geen de kraamvrouwen aanbelangt, reeds in den beginne aangehaalt is; en ook wyl my als een Vryer niet betaamde, om de vrouwelyke zwakheden zeer veel te onderzoeken, als waar in ik ten minste door schaamte en eerbaarheid weerhouden wierd. Daarenboven word dit Hoofdstuk buiten dat veel langer, als myn voornemen wel geweest is, en ik ben beducht, dat gy met het doorlezen te veel tyd verspillen zult.

Ten einde ik echter ook niet met stilzwygen verby ga, 't geen de dagelykche ondervinding en de gemeenzame ommeegang met Barbiers my heeft geleert, zoo als ook niet minder 't geen ik met eige oogen heb moeten aanzien, zoo zeg ik dienvolgens, dat dit geslacht zeer zelden over de onregeltheid of gantsch *Obstruictio mensium* klaagt, aangezien zy nevens 't gemeen middel van salfraan met een glaasje warme wyn, of dezelve uitgetrokken, met een kopje warme thee, nog zeer veel andere raad weten en gebruiken, waar na ik echter nooit nieuwsgierig geweest ben, om dat ik my verbeelde, dat zulks nooit te pas

De onregeltheid en Obstruictio mensium is aan de Kaap iets zeldzaams.

zoude komen of my nog voordeel of schade toebrengen konde.

Veel groter aanftoot en ongemak lyden zy door den *Fluor albus*, die onseilbaar groter pyn en gevaar onder haar veroorzaken, en ook geweldiger in zwang gaan moet, om dat ik my zeer wel weet te binnen te brengen, dat de Barbiers dikwyls van deze ziekte met elkander spreken, de eene zoo veel en de andere wederom zoo veel diergelyke Patientien op telt; welke artsenyen zy echter daartegen gebruiken, zulks is my t'eenemaal onbewust, om dat ik 't daar voor hield, dat 't vergeeffsiche moete waar, om veel na zodanige zaken te vragen, die my niet raakten, en welkers oorsprong my even zoo onbekent, als de daar tegen gebruikte middelen my onnut waren.

Fluor gaat te ker in zwang

Aldus zyn ook de menigerhande soorten van Opflyingen, of moederspullen onder haar niet ongemeen, voornamelyk als men het van de ongetrouwde aannemen wil. Want vermids' deze zeer weinig arbeiden, en daarentegen zeer dartel en weelderig opgebracht worden, en niets anders dan om nodeloze dingen te denken hebben, zoo zyn zy doorgaans aan de wulpsheid zodanig overgegeven, dat zy eindelyk dit quaad moedwillig op den hals halen, waarmede zy ook menigmaal zoo zeer worden geplaagt, dat men veeltids, als deze woedende ziekte haar overvalt, meent, dat zy de vallende ziekte hebben.

Opflyingen of niet zaaam,

Ik heb een vrouwsperzoon gezien, die dikwyls ruim acht dagen na malkander aan die quaal te bed lag; en vermids ik toenmaals in haar zusters huis aan tafel ging, verzocht my de man, dat wyl niemand meer van de andere burens nachts by haar blyven, en zyne vrouw nevens den volwassen zoon de hand bieden wilde, ik hem toch de vriendschap zoude doen, om by haar te blyven. Wanneer ik

Exemp van een Vrouw perzoon

ik zulks dan ook deed, zag ik de eerste nacht wel ras, waarom de andere vrouwspersonen, die in de buurt woonden, schuwden, om by haar te waken; want wanneer zy eene verheffing kreeg, zo stond niet alleen een witte schuim op haar mond, maar zy trok den mond ook vervaarlyk, terwyl zy de tanden zoo vast op elkander hield, dat men geen lepel of iets anders daar tusschen konde krygen, en aldus de omstanders in een grote verlegentheid bragt.

Den volgenden morgen verzocht de waardin my wederom, om by dag haar ook by te staan, 't welk ik eindelyk dan ook half tegen myn zin, drie dagen en drie nachten uithield. Edog ik derf verzecken, dat wanneer my iemand jegenswoordig, nu ik weet, hoe het ontrent zulke patienten gaat, en wat daar by te doen is, veel geld wilde geven, om nog maar eenen nacht daar by te blyven, ik hem op 't alderbeste voor zyn geld bedanken en heene gaan zoude; niet om dat ik mynen evennaasten in nood niet wilde bystaan, maar wyl ik onbetaamlyk acht, dat ongetrouwden diergelyke Patienten helpen, welke in zodanige vlagen alle schaamte vergeten, en zulke woorden uitstoten, die een vernuftig mensch nooit spreken zoude, waar in ook een kuifsch gemoed slecht behagen scheidt. En kan ik daarenboven met waarheid zeggen, dat ik de eerste daar aan volgende dagen mynen duim, dien ik haar in de verheffigen altyd in de linker zyde moest zetten, niet voelde, om dat dezelve door 't sterk drukken gantsch dood en doof was.

Wanneer ik dit geval aan een zekeren ouden bekenden goeden vriend verhaalde, lachte hy daar over niet weinig, en gaf my daar op 't volgende tot antwoord: 't Gebeurde eens, zeide hy, in een voorname stad van Europa, dat onder andere diergelyke Patient-

I. Deel.

ten scheen, als of een sterke vryster met *Convulsionibus Epilepticis* aangetast wierd, zodanig dat verscheide jonge karels werk genoeg vonden, om haar te houden. Wanneer zy echter onder allerehande geestelyke vermaningen, die zy aan de Omstanders deed, ook vele onbetamelyke woorden liet onderloopen, zich onder schyn van Convultien ontblote, allerehande geile posturen maakte, en eindelyk een jongman zelfs na een verbode plaats voelde, zoo gaf zy niet duister te verstaan, waar mede zy zoude kunnen geholpen worden.

Deze waarde vriend vraagde my eindelyk, na dat hy dit had verhaald, of misschien de vrouwen alhier ook met diergelyke remedie te helpen waren? of zoude hebben kunnen geholpen worden? Waar op ik hem echter alleentlyk antwoordde: Dat diergelyke omstandigheden hier niet voorgevallen waren, ten minsten dat ik daar van niet gezien of gehoord had, en dat ik hem derhalven nog ja of neen konde antwoorden, maar zulks overlaten moest aan den geen, die de verborge dingen weet, en de gedachten der menschen kent.

Meer kan ik u van de vrouwelyke ziekten en qualen niet berichten; verzoeke ook niet kwalik te duiden, dat hier mede voordien dag gekomen ben. Nu is 't nodig, dat ik hierby voeg de ziekten, welke zoo wel ontrent ouden als jongen van beide geslachten gemeen zyn.

Hier onder bevinden zich zoo voort de lastige en pynlyke zeere oogen, als waar mede zoo wel kleine kinderen, als volwasse en oude personnen, zoo wel Europeanen, als ook zwarten, van welke natie ook, op 't heftigste aangetast en geplaagt worden. En hoewel byna 't gantsche jaar door menschen worden gevonden, die met zeere, lopende, rode en vurige

Meer kan de Schryvan de vrouwelyke ziekten niet berichten.

Zeere oogen aan de Kaap gemeen.

rige oogen opgefchikt zyn; zoo ziet men dezelve echter meer in den Drogen tyd of Lente en Zomer, wanneer namelyk de Zuid-Oofte wind heftig waait; de lucht met muggen en andere ongedierte angevult, en de ftralen der zonne van de harde uitgedroogde aarde, zoo als ook van de bergen en klippen, zeer heftig weerom geëkaatit worden, en de oogen geweldig zeer doen, 't gezicht verzwakken, en 't gantsche oog zeer naauw t'zamen trekken.

Hoe zodanige pyn in de oogen is.

Hoe groot de pyn van deze zeeze oogen is, kan zeer licht worden afgenomen, om dat 't wit van 't oog t'eenemaal zoo rood als vuur is, behalven dat gefladig zeer fcherp water uit de oogen loopt, en dezelve de te meer ontfteekt, zoo dat zy ten laatften gantsch rood en vurig zyn. Wanneer aldus 't Latynfch fpreekwoord *Lippus oculus non fert radios solis* naar den letter zeer treffelyk vervult word. Zy willen wel hier door te kennen geven, dat een onkundig menfch hoge dingen niet begrypen kan, maar als men 't zelve van woord tot woord zoude verduifchen, zoo heet het, een traanoog kan den dag niet veelen. Derhalven moeten ook de Patienten, zoo lang als zy met zeeze oogen behebt zyn, 't welk menigmaal een maand en langer duurt, in huis blyven; en kunnen zelfs niet verdragen, dat de houte venfters geopent worden, veel min dat een brandende kaars in haar vertrek is, om dat de oogen door 't flikkeren van de kaars nog vuuriger worden, en nog meer pyn veroorzaken. Dit alles gaat nog wel hene ontrent volwaffe en oude perzonen, als die geen gefchreeuw in huis veroorzaken, en zich ftill houden, maar by kleine en onnozele kinderen is de benaauwtheid veel groter, en is niet wel te geloven, wat de moeder, en alle de anderen, die in huis zyn, als dan moeten uitftaan; door dien een

zodanig bedroeft kind nooit op houd met huilen, zonder dat de moeders weten, wat zy zullen doen, om hare arme kinderen te helpen en te raden, lopende daarmede dan hier dan daar en brengende aldus de nachten door zonder flapen. De geen die met zodanige kinderen in huis zyn, mogen zingen, lachen of fpelen, alles is vergeefs, en houd dit naar muziek niet eer op, tot dat zy zoo moede van fchreeuwen zyn, dat zy niet meer kunnen, of dat zy in flap zyn geraakt.

Derhalven was 't van herten te wenfchen, dat iemand een heilzaam middel voor deze bedroefde zeeze oogen wift aan te wyzen, waar voor hem ook zekerlyk de inwoners alhier niet alleen met fchone maar ook klinkende woorden zouden dankbaar zyn. Want oogwater, oogzalf en andere dingen, tot nu gebruikt, en van verftandige menfchen geraden, hebben nog niemand geholpen. Of fchoon meergemelde *Mattys Gref* andere oogqualen heeft genezen, ja zelfs een wit vlies over 't oog met een groen dickachtig zap van Afrikaanfche bloemen en kruiden, binnen den tyd van 8 dagen heeft kunnen weg nemen; en 'er ook nog menfchen leven, die door hem geholpen zyn, zoo heeft hy echter tegen deze lopende en traurende oogen, als nog geen geneesmiddel uitvinden, of zich zelve in dit geval raden kunnen.

Zeker voornaam vriend, dien ik deswegen fchreef, heeft my een remedie overgezonden, dat in Duitfchland onverbeterlyk bevonden was, maar deszelfs zeer geëert antwoord quam te laat, en ontving ik 't zelve eerft, wanneer ik reeds weder in Europa was. Edog vermids dit hulpmiddel mifchien aan anderen ook van groot nut zoude kunnen zyn, zal ik 't zelve met zyne eige woorden, hoewel met deszelfs verlof en toestemming

Een voornaam vriend ondekt den Schryver een geneesmiddel.

stemming hier inlassen, en u alhier mededeelen. Hy schryft aldus:

Wanneer wy die felle winter hadden gehad, zag men daar aan volgenden zomer vele menschen, die met gruwzame brandige, rode, lopende en trauende oogen overvallen wierden, welker vochtigheid ongemeen scherp was; waar tegen van my de universalia van laxeren, aderlaten, koppen, nevens de Remediis nitrois met een tamelyke werking geraden en gebruikt wierden. Wanneer ik echter zelf die quaal in een onlydelyken graad uitstaan moest, zoo dat ik gedurende den tyd van drie weken genoodzaakt was, om een doek over myne oogen te hangen, of in donker te zitten, en nochtans van myne jeugd af een afschrieken of afschrik van alle universalibus en Remediis internis had, noodzaakte my de ongemeene grote pyu, om andere remedien bedacht te zyn, waar onder my het hulpmiddel van Matthiolus best bebaagde.

Weshalven ik naar deszelfs verordenering een stukje wierook aan een vork, dertig maal met waslicht aan brand stak, en telkens met twee lepels roose-water bluschte, waar onder ik daar na een lepel zog roerde, en my aldus in de oogen liet druipen.

Dit maar eens gedaan en 's morgens ontwakende, voelde ik gantsch geen brand of scherpigheid meer in de oogen, edog uit voorzorge gebruikte ik dit middel nog eens, en bespeurde verder geen ongemak ter waereld meer.

Dit middel, zegt hy wyders, had ik naderhand ook aan twee of drie anderen geraden, en zy zyn zoo wel als ik gelukkig genezen; vermits echter de vrouwe-melk eenigzins schaars was, konden zich van dit gencesmiddel niet bedienen, alle de geenen die ik 't wel geraden had; weshalven, zegt hy eindelyk, de vraag is, of deze cure, in geval de gemelde melk naar wensch te

I. Deel.

bekomen was, ook niet op de Kaap de Goede Hoop by diergelyke Lyders wel uitvallen zoude?

Byaldien ik, zoo als reeds is gezegt, dit goedaardig antwoord, als nog op de plaats ontfangen had, zoude ik niet veel moeite hebben ontmoet, om eenige proeven daar van te nemen, te meer door dien 't zog zoo heel schaars niet is, en zoo niet van Europeaanse vrouwen, ten minsten echter van Slavinnen zeer gemaklyk te bekomen is. Edog de tyd zal wel ras leren, of dit hulpmiddel goed bevonden is of niet, en verwacht ik op 't spoedigste antwoord op den brief, dien ik ten dien opzichte aan een van myne wel bekende aan de Kaap geschreven heb.

Een algemene plaag is ook de Verkoudheid, waar van niemand, groot of klein, jong of oud, vrouw of man verschoont blyft, maar menigmaal zoo heftig word aangestakt, dat men niet weet, waar zich te keeren of te wenden. Dit ongemak ziet ook geen tyd van 't jaar aan, en word men zoo in de Zomer als in de Winter, zoo wel in de Lente als in de Herfst zeer licht daar van aangetast, te meer als men de borst niet wel bewaart, en dezelve van een verkoelende lucht wil aanwajen en verquikken laten. Voornamelyk echter zyn hier andermaal de klyne kinderen te beklagen, als die haar nood niet anders dan doorerbarmelyk huilen weten te zeggen, welke dan ook, als zy dit ongemak hebben, niets om de borst geven, maar dezelve van zich stoten, en nergens mede kunnen worden gestilt, maar zonder verpozing blyven schreeuwen.

Wie is echter in staat om altyd in huis te blyven, en zich uit den wind en de ope lucht te houden? Hoe meer men zich koestert, hoe eerder men van dat ongemak word overvallen, gelyk blykt aan de geenen, die zich in den Regentyd dikker kleden als in den Drogen-

De Schryver heeft dit middel uit Europa naar Atika gezonden.

Verkoudheid aan de Kaap een algemene plaag.

tyd. Want zoo dra zy van kleederen veranderen, raken zy zoo wel verkoud als de genen die zelden in de ope lucht komen. Derhalven is geen beter artzeny tegen dit ongemak, dan zich zelve te leren kennen: dat is, op zyne hoede te zyn en niet in de ope, voornamelyk avond- en morgen-lucht te gaan, ten ware men dezelve alvorens gewoon zy; en 't zelve ook niet te doen, als de Zuid-oostle wind sterk waait, of dat de lucht betrokken en met wolken is. Wie zulks niet gade slaat of met de borst open gaat, moet niet verwondert staan, dat hy heel dikwils en telkens zeer sterk verkoud word.

Verwonderens waardig echter is 't dat de Hottentotten, om haar maar met eenen vinger aan te roeren, die toch byna naakt gaan, en altyd in de ope lucht zyn, nogtans zeer weinig van dit ongemak weten; en ben ik gantsch van gevoelen dat zulks van de gewoonte der lucht en hare zeldzame wys van leven, waar van op een ander tyd meer bericht zal worden gegeven, van daan komt.

Beste
winden
veroorzaken
grote
pyn.

Voorts veroorzaken een algemene quaal de beslote winden, die menigmaal een zodanige pyn verwekken, als iemand zich niet licht kan verbeelden die de proef daar van niet heeft gehad; de darmen worden opgeblazen; de winden rommelen met een groot geraas en veroorzaken grote benauwtheid; en by aldien men dezelve niet quyt geraken kan, volgt onfeilbaar de gruwzaamste pyn daar op; en kan ik by ondervinding nevens veel andere betuigen, dat ik veelmaals meende dat ik alle ogenblik den geest zoude geven, door dien ik in de grootste benauwtheid was, zodanig dat ik niet anders dan de dood voor oogen zag.

Wat my aanbelangt, ik acht dat dit ongemak nergens anders van daan komt, dan van de lucht, die door de hete stralen der Zonne zoo zeer verduut word, dat men byna

de minste damp daar van niet zien kan; behalven dat de eigenschap van de Luchttreek zelf, hier voren genoegzaam beschreven, ook niet weinig daar toe helpt. Ik zal hier niet aanhalen hoe de plumpe en ongemanierte zee-vaarders zich in dit geval gedragen. De algemene naam welke anders den Hollanders word gegeven, past hier gants niet, om dat een verstandige en wel opgetrokke Hollander even zoo beschaamt hier ontrent te werk gaat als de beste Duitscher of eenig ander Europeaan; ik zal maar alleenlyk zeggen, dat de genen, die met winden geplaagt zyn, de beste raad vinden met dubbelde anys, of in desselfs plaats, wyl de anys schaars is, en altyd uit Europa herwaards moet worden gebragt, een weinig brandewyn op Kurassoufche schillen, en zich als dan een weinig alleen te houden.

Wyders zyn ook veel menschen zoo mannen als vrouwen, hoewel meer ouden als jongen, met de jigt geplaagt; want ik wect my niet te erinneren dezelve aan eenig jongeling of vryster te hebben gezien of bespeurt, terwyl zy de jonge jaren zeer weeldrig doorbrengen, en veel meer aan hunne begeertens den vollen toom laten, dan dat zy eenige vrees voor een zodanige ziekte zouden hebben; en derhalven geen wonder zoude zyn, als zy in de bloejende jeugd zelfs daar van wierden aangetast, te meer wyl zy gesladig in 't kouwd zee- en rivier-water omzwerven, en zodanig op 't vissen gestelt zyn, dat zy daar door al 't ander vergeten. 't Geen hen echter in de jeugd word geborgt, word hen in de hoge jaren niet quyt gescholden, maar zoo wel betaalt gezet, dat zy nog dag nog nacht rust hebben, door dien dit euvel alsdan zodanig den meester speelt, en de zenuwen zoo vervaarlyk trekt, spant en ophaalt, dat het geduld door de pyn schynt een einde te zullen nemen.

Jigt aan by
de geslacht
ten gemeen.

Schry-
veeft
de jigt
egen.

Ik heb dit euvel in 't jaar 1712 my zelven, hoewel niet moedwil-
lig, maar uit onkundigheid op
den hals gehaalt, wanneer ik met
kouzen en schoenen door 't water
gaan moest, welke ik naderhand
op de plaats komende, en by 't
vuur zittende, niet uittrok, maar
aan de beenen drogen liet. Na dat
ik echter ontrent twee maanden
de felste en onlydelykste pyn heb
uitgestaan; ben ik eindelyk on-
verhoeds, God zy gedank! daar
van bevryd, zonder dat ik eenige
artzeneij gebruikt of iets anders
daar voor gedaan heb. En ver-
mids ik niet konde geloven, dat
het de jigt was, wist ik niet, wat
ik voor dien elendigen toestand
gebruiken zoude. Ondertusschen
zyn de tonen aan de voeten daar
van styf gebleven, 't welk ik ech-
ter zeer ras zoude verdryven, ten
ware myne verrichtingen en ande-
re omstandigheden my beletteden,
om nog eens na 't warme bad te
reizen.

quade
aan de
ge-
n.

Doorgaans en zeer veel ziet
men hier wyders ook, dat de in-
woners met een quade keel behebt
zyn; dat zy den huig, of 't aman-
delgezwel hebben, of dat de keel
van binnen op eenige andere wys
ontstoken is. Edog zy hebben
met eenen ook een treffelyke art-
zeneij; nemende de bladeren van
't boomachtig *Ligustrum*, uit Eu-
ropa herwaards gebragt, dewel-
ken zy heel lang in water koken,
en vervolgens met dat water den
mond spoelen, en daar mede gor-
gelen.

aan de
p een
irve
gher-
word.

Bevind ook iemand, dat hy de
maag bedurven heeft, behoeft hy
niet na den Apotheker te gaan, om
een purgatie te halen, maar
slechts na buiten te wandelen, zoo
vind hy in grote overvloed, 't
geen voor een purgatie verstrekt,
en goede werking doet. Want
overal vind hy Aloë-planten, van
dewelken hy maar een blad, of
een stuk afbreekt; en t'huis ko-
mende, 50 of meer droppels van

't zap, 't welk genoeg in de dikke
bladeren is, in een glaasje wyn
druipt, en indrinkt, wanneer hy
wel haast bevind, dat deze bittere
wyn, den maag gezuivert en
herstelt heeft.

Hoe de
flaven zich
hier in liet-
pen.

De Slaven zyn gewoon, om den
maag met hele peper weder goed
te maken, wanneer zy den zelven
bedurven, of pyn in de maag heb-
ben; en doen zy die peper in alle
hare spys, en slokken dezelve
zeer begerig in, als men hen maar
veel geven wil. Ondertusschen
gebruiken zy het ander middel
insgelyks, om dat zy zien, dat
hunne Heren en alle andere Eu-
ropeanen niet beducht zyn, om
't zap der Aloë-bladeren in te ne-
men, en dat zy daar van goede
werking gewaar worden. Edog
door dien zy nergens maat in hou-
den, als men haar niet gestadig
achteraan zit, zoo is best, dat
men hen zelf 't zap in den wyn
doet, om dat zy anders te veel
nemen, en 't quaad maar erger
maken.

Kortom alle andere ziekten,
zy zyn hoe zy zyn, worden hier
zoo wel van de Barbiers, als an-
dere inwoners, met den algeme-
nen naam van koorts gedoopt; wyl
daar van echter verscheide en by-
na talloze soorten zyn, zoo zal de
Lezer van my, als in de genees-
kunde niet geoeffent, niet ver-
wachten of eiffchen, dat ik een
verdere opening daar van doen
zal, te meer door dien reeds iets
hier boven van dezelve gemeld is.
Ondertusschen kan ik met waar-
heid zeggen, dat onder de kou-
de koortzen, geene alledaagfche
nog 2de, 3de, of 4de daagfche
koortzen alhier bekent zyn, aan-
gezien de inwoners alhier door-
gaans niet eens weten, wat zulks
zeggen wil, veel min dat zy van
zodanige ziekte aangetaft zouden
worden.

Dit is alzoo, Lezer, 't geen ik
u van de gewoonlyke ziekten aan
deze Kaap, te berichten en mede

te delen heb, hopende, dat gy niet qualyk zult hebben genomen, byaldien ik mischien hier en daar ongewoonlyke spreekwyzen heb gebruikt, of anders ontrent myne ingelaste gevoelens van den weg geweest ben. Aan 't historisch verhaal behoef gy niet te twyffelen, aangezien ik verzekeren kan, dat alles met de waarheid volko-

men overeenkomt. Voor 't overige laat ik u zelf oordelen, of dit een gezond land is, en of 'er niet oude en gezonden menschen moeten worden gevonden.

Ik zal ditmaal niets meer daar by voegen, wyl ik buiten dat met een zoo lang Hoofdstuk genoeg vervelen zal.

XXV. HOOFSTUK.

Van de benaming, oorsprong en Taal der Hottentotten.

De reden waarom de Schryver tot nog toe niets van de Hottentotten heeft gemeld. Hy zal in gevolge van de Hottentotten spreken. Onderzoek van verscheide meningen ontrent derzelver benaming. Zy zyn geen Kaffers. Het onderscheid dat tusschen deze twee Volkeren en de Mooren is. Ludolph aangehaalt. Wie de vinder der nieuwe Waereld is. De oorsprog der Hottentotten is onzeker. Sadeurs mening aangehaalt en wederlegt. Overeenkomst die 'er is tusschen de Hottentotten, de Joden en de Oude Troglodyten. Vermoeding des Schryvers ten opzichte van der Hottentotten oorsprong. Van hunne onkunde van de Goddelyke Openbaring. Van de Traditien van hunne eerste Voorouderen. Van derzelver namen en uitspraak, en van een byzonder soort van letteren. Hoe God by de Hottentotten genaamt word. Vermoeden des Schryvers aangaande het bericht van hunne eerste Ouders. Der Hottentotten Taal is moeilyk te verduitschen. Kan niet aan anderen geleerd worden. Zommiger gedagten van hunne taal. Of dezelve kan geschreven worden. Vergeeffsche moeite der Hollanders om de Hottentotten tot het Kristendom te bekeren. Een voorbeeld van een Hottentot des aangaande. De onkunde in der Hottentotten taal is niet schadelyk aan de Hollanders. Verscheide meningen aangaande der Hottentotten taal. De Schryver keurt niet goed de Catalogus der Hottentotsche woorden aan den Heer Ludolf gezonden. Catalogus der Hottentotsche woorden nevens de Latynsche en Duitsche uitlegging. Oordeel des Schryvers over 't leren der Hottentotten taal. Hottentotsche telwoorden. Aanmerking ontrent dezelve wanneer ze boven de tien gaan. De Hottentotten zyn geen slegte domme menschen. Besluit van dit Hoofdstuk.

HOewel ik tot nu den Lezer door vele hoofdstukken zoo wel van het een als van het andere en in 't byzonder van het voorgebergte van de Goede Hoop, geloofwaardige naricht gegeven heb, zoo zal de Lezer echter weinig of niets van de Hottentotten daar in vinden, en zonder twyffel gedacht hebben, dat dezelve t'eenemaal in vergetelheid geraakten, en dat hy zoude moeten te vreden zyn, met het gene tot nu stukswyze en in gene goede order van hen ver-

telt en bericht is, daar de Lezer nochtans geenzins getwyffelt had, of ik zoude ook van hen, nadeemaal ik zoo lang by hen geweest ben, dagelyks omgang met hen gehad, en veel van hen gezien heb, iets omstandigers en waarachtigs toezenden.

De Lezer zal echter ook zeer licht kunnen begrypen, dat deze gewigtige materie, niet zonder rede van my tot nu verschoven is, te meer indien hy zich gelieft voor te stellen, dat men van een vreemd volk,

volk, welkers spraak zeer moeilyk te verstaan en schier niet te leren is, zoo spoedig geen bericht kan geven, ten ware men in dezelve strikken wilde vervallen, en van anderen berispt worden, waar in de meesten of wel allen zich reeds verward bevinden. Doch zulks is den genen, die meest maar 4.6. of 8 weken hier geweest zyn, niet qualyk te duiden, gemerkt men toch van een Reiziger overvloedige, of schoon niet altyd oprechte bericht van andere landen hebben wil; het zoude van my nochtans zoo wel hier af te nemen zyn, wanneer ik niet wist een naauwkeurige bericht te geven, en van haren gantschen handel en wandel eenige byzonderheden die met de waarheid overeenkomen, aan den dag brengen konde, om dat bewust is, dat ik my reeds zoo lange jaren onder en by hen onthouden heb.

Derhalven ziet de Lezer, dat niet eenige verzuimende traagheid maar veel meer een betamelyke voorzorge en dienstige omzichtigheid dit bericht in den weg gestaan heeft. Want indien ik slechts maar had willen schryven, dat de Hottentotten op deze of gene wyze leefden, of dit of dat deden, zou ik zulks met veel minder moeite kunnen gedaan hebben, met wydlopige Hoofdstukken aan den Lezer te zenden, wanneer my tot nu de berichten van het voorgebergte der Goede Hoop hebben bezig gehouden, welke aan den Lezer, hope ik, voldoening zullen gegeven hebben. Dog wyl ik het een met het ander niet heb willen vermengen, en de zoo evengemelde stoffen reeds begonnen waren, zoo hebbe dienstiger geoordeelt, dezelve eerst af te handelen, om niet in een Doolhof te geraken, en dan ook dit ruuw volk na een goede order te beschryven om daar na te kunnen weten, wat reeds geschreven is, en wat 'er nog dient bygevoegt te worden.

Hier uit ziet dan de Lezer, wat ik besloten heb, en welk de inhoud van myn Hoofdstuk zyn zal; doch zal de Lezer niet begeren, dat ik hem ten eersten de volle order, die ik zal houden, overzende, aangezien ik zelf die nog niet vastgesteld heb, of deswegen by my eens geworden ben. Het zal genoeg zyn, wanneer de Lezer in ieder Hoofdstuk een byzondere stoffe vind, die zyne nieuwsgierigheid voldoen kan, en dat ik niets nalaat, dat of tot dezelve behoort, of dat volgens de krachten van myn vermogen tot de duidelyke uitvoering van dezelve vereischt word.

Doch eer ik daar toe overga, en een byzondere zaak verhandel, moeten alvorens eenige algemene zaken verklaart worden, welke van deze natien te melden zyn, om naderhand by uitvoering van d'een of d'andere byzonderheden niet opgehouden te worden; waar onder de benaming van deze natien zich ten eersten opdoet, welke nog van eenige, als een opgelegde en niet als een naam, die voor dezen aan de natie eige geweest is, gehouden werd, van welke mening de Heer P. Tachart in zyne Siamfche reize *p. m.* 97 geweest is, wanneer hy zegt, de Europeanen noemen deze natien Hottentotten, misschien om dat zy dat woord altyd, wanneer zy een vreemdeling aantreffen, in den mond hebben.

Van diergelyke mening is ook de Heer Mercklin in zyne Oost-Indische Reisbeschryving, daar hy *p. m.* 1099 vertelt, dat zy vrolyk zynde, gestadig op en neer springen en het woord Hottentot daar by zingen, het welk zy, zegt hy, lang gedaan hebben, weshalven zy ook van de Hollanders in 't gemeen Hottentotten genaamt worden. Dit gevoelen werd verder gevolgt door Dapper in zyne Africa *p.* 626. 627. zoo als de Hr. Arnold hem aanhaalt en zegt, de

Zal voortaan van de Hottentotten handelen.

Van de benaming der Hottentotten.

Hol-

Hollanders hadden aan hen dien naam gegeven wegens hun flanelen en hakkelen, ja zegt hy wyders; zy noemen zich zelve nu zoo, om dat zy onder het danzen zingen, *Hottentottum Brockqua! Hottentottum Brockqua!* dat is, *geef aan de Hottentotten een stuk brood.* Want, voegt hy daar by, zy eten zoo gaarn het Hollandsch brood, dat zy het gaarn tegen vee ruilen. Vid. *Waarachtige Beschryving van de magtige Koningryken Japan, Siam en Corea Edit. Christoph. Arnold. Norib. 1672. loc. cit.*

Wat my aanbelangt, ik heb nooit gehoord dat zy zich van deze benoeming bedienen, wanneer zy een vreemdeling zien, zoo als de gemelde Heer P. Tachart wil, maar ik kan in tegendeel verzekeren, dat zy een vreemdeling ontmoetende, hem of ten eersten op hunne gewoonlyke wyse, te weten, *Mutschi Atze*, dat is, *zyt gegroet, myn Heer, myne Vrouw, of Kryster*, aanspreken, of indien het ver in hun land, en men van alle Europeanen afgezonderd is, zy in gebroken nederduitsch vragen, *wat volk?* dat is, *wat ben je voor een Landsman?* zoo dat niets zekerder is, als dat dit haar nationale naam, reeds voor de komst van de Hollanders geweest is; zoo als zulks uit vele Schriften der Portugeezen, die eerst hier aangekomen zyn, wydlopig zoude kunnen werden bewezen, wanneer 'er Reisbeschryvingen by de hand waren; men zie maar, hoe zy ten tyde van den Onder-Koning Francisco d'Almeida genaamt wierden, wanneer hy op zyne te rug reis na Portugal aldaar van hen wierd gedood, zoo zal de zaak zich klaarlyk opdoen.

Hoewel zy den naam Hottentotten altyd uitspreken, als zy vrolyk zyn, zoo als ook de bovengem. woorden *Hottentottum Brockqua* zingende schreuwen, gelyk Merklin en Dapper aanha-

len, zoo volgt echter niet, dat deze naam hen daarom toegevoegt is, aangezien een zoo grotemenigte volk, als alle Hottentotsche natien uitmaken en in zich bevatten, dezen naam zoo licht niet zouden aannemen, en den zelve, wanneer men hen daar in toeroept, verstaan kunnen, ja hunne Opperheren en Regenten zouden zich daar tegen kanten, en te kennen geven, dat hun eige Lands-en Stam-naam anders was, waar van men echter niets vernemt, al komt men nog zoo diep landwaards in, maar zelfs de gene, die nooit een Europeaan gezien, veel min gesproken heeft, hoort het, wanneer hy by dien naam geroepen werd; het welk alles klaarlyk doet zien, dat de naam Hottentot van de Hollanders niet verduicht, maar dat dezelve haar rechte Lands-en algemene naam is.

Daarenboven is het met het woord *Hottentottum Brockqua* heel anders geschapen, als Dapper voorgeeft, en bestaat de zaak in 't kort hier in: Zeker scheeps Domine of Kranken-bezoeker, geboortig van Amersfoort, met zyn schip hier in de haven leggende, beloofde aan een Hottentot, wanneer hy een boodschap voor hem deed, dat hy hem een groot stuk brood of tabak zoude geven; deze boodschap afgelegd hebbende, sprak om het beloofde, dog de Kranken-bezoeker dreef den spot met hem, en gaf hem niet met al. En naardien de Hottentotten zich onder hen zelve niet laten voor de gek houden, veel min het van een vreemdeling zouden verdragen, zoo hebben zy daar van een lied gemaakt en altyd geroepen *Hottentottum Brockqua, Duivel haal Domine van Amersfoort*, dat is: *Geef aan de Hottentotten een stuk brood of tabak; de duivel haal den Krankenbezoeker van Amersfoort*; het welk zy zeer dikwyls herhaalt en daar na als een gemeen spreekwoord

De Scht
ver ver-
klaart de
oorispro-
of van een
zekere
spreekw-
der Hot-
tentotte.

De Ho-
tentott-
hebben
lied ge-
maakt.

woord gehouden hebben, enkelyk om daar mede aan te tonen, dat zy van een Hollander om den tuin geleid zyn, en om anderen te binnen te brengen, dat zy hun woord beter gestand doen en niets beloven, als zy hunne belofte niet willen nakomen.

Uit hethier voren gemelde blykt alzo mynes bedunkens genoegzaam, dat de naam *Hottentot* door de Hollanders niet aan deze Natien gegeven of verduid, maar haar rechte en oorspronkelyke naam is. Die echter dit nog in twyffel slaan mogt, bedenke by zich zeiven, of dan in zulk geval deze menschen, die nu de Hollandse taal tamelyk wel kundig zyn; en ook Portugeesch spreken en dagelyks meer leren, den Hollanders, met dewelke zy zeer vertrouwt omgaan, en in een zoete vrede leven, niet openbaren en zeggen zouden: Wy heeten niet *Hottentotten*, maar onze rechte naam is gantsch anders. Naardien echter diergelyk nooit is geschied, schoon zy de Illustre Compagnie reeds veelmalen hebben aangesproken den vrede onder hen zelve te onderhouden, en schoon zy ook weten, dat hen deswegen geen leed zal wedervaren, zoo is licht te begrypen dat de *Hottentotten* voor dezen nooit met een anderen naam genoemd zyn.

Wyl het nu zeker is, dat deze natien *Hottentotten* genaamt en nog genoemd worden, zoo geeft het my wonder, dat men hen met den naam van *Kaffer* of *Caffer*, en haar land *Kaffraria*, of *Quefreria* dopen wil, gelyk *Dapper in Africa* pag. 602. 603. doet, en waarmede alle de Landkaarten, die ik tot nu toe gezien heb, overeenstemmen, en het gemelde wyd uitgetrekte en byna gantsch *Monomotapa* omgevende Land *Caffrarien* noemen. Waar uit zy gemeent hebben, dat zy *Cassers* heten of zyn moesten, is niet licht na te gaan; ten ware zy zulks we-

I. Deel.

gens de gelykheid van de hairen, ingedrukten neus, als mede brede en grote lippen gedaan hebben, in welk stuk zy met de *Cassers* zeer naauw overeenkomen, hoewel de brede neuzen niet natuurelyk zyn, zoo als op zyn plaats zal gezegt werden.

Indien zy echter op het wezendlyke stuk van een *Caffer* gezien, en de Levenswys nevens alle overige eigenschappen der *Hottentotten* daar tegen gehouden hadden, zouden zy, andere stukken, waar in zy elkanderen ongelyk zyn, verby gaande, gezien en geweten hebben, dat deze Natien geen *Cassers* waren, en dat by gevolg haar Land niet *Caffrarien* kan genaamt worden; want alzo een *Caffer*, volgens de algemeene hedendaagsche betekenis van het woord, pik-zwart van kouleur zyn moet, zo dat hy blinkt en men zich byna in zyn aangezicht spiegelen kan, zoo weet ik niet hoe zy eenen *Hottentot* tot een *Caffer* hebben kunnen maken, die uit de natuur niet zwart, maar donker-geel is, en byna een note-kouleur heeft, ja zelfs niet recht zwart is, al heeft hy zich wakker met roet en vet gesmeert; maar wel zoude van hem kunnen worden gezegt, dat hy morffig, vuil, smeurig en onhebbelyk is. Daarenboven beschryft *Hubner* in zynen Staats-Tydings-en Conversations-Lexicon p. 300. sub voce *Caffraria*: dat 't gantsch andere menschen, als de *Hottentotten* zyn; die *Cassers* genaamt worden, en maakt uitdrukkelyk een onderscheid tusschen de *Hottentotten* en de *Cassers*; hoewel 't ook niet goed is, het geen hy van den *Hottentotten* meld.

Wil men nu voorwenden en zeggen, dat deze zwarten niet *Cassers* maar *Moren* genaamt worden, zoo vraag ik, of dan de gene *Moren* zyn, welke om *Angola*, *Vitta*, *Delmina*, *Guinea*, en *Capo Verde* wonen? Ja; zoo vraag ik wyders, waarom de inwoners

G g g

aldaar

De Schryver bewyft, dat tusschen een *Caffer* en *Hottentot* een onderscheid is.

Wat in hier onderscheid der *Moren* op te letten is.

De *Hottentotten* geen *Cassers*, ge-Dapper int.

aldaar elkander zelven Caffèr noemen, 't welk ook die van *Madagascar* doen? en waarom dan gevolgelyk haar land ook niet *Caffraria* word genoemd? die hier op antwoord, zal zich ook zonder twyfel welgevallen laten, het grote onderscheid der Moren mede te bekenen, als die in de verf en gefalte zeer veel van elkanderen verschillen, door dien eenigen geelachtig als die in *Mogol*, en anderen pikzwart, als die in *Abyssinie* zyn; *vide utrobique Hubner. loc. cit. sub voce Mogol en Abyssinie*; en daarenboven worden eenigen met kort, gekrult en wollig en anderen met lang zwart flecht hair gevonden. Wanneer hy eindelyk dit alles in acht neemt, zoo zal hy ten laatsten moeten bekenen, dat het Land der Hottentotten of gantsch niet, of alleen niet *Caffraria*, dat is, het Land zoude können worden genaamt, waar in de Caffers of Moren wonen; zie gemelden Hubners aangevoert onderscheid.

Om kort uit de zaak te komen, is 't best, dat men met den zeer geleerden Heer Ludolf de *Radix* of het stam-woord *Caffer* beziet, en deszelfs betekenis naauwkeurig gade slaat, zoo zal men, indien men niet uit dit alles overtuigt word, echter in het vervolg der materien bevinden, dat men aan de Hottentotten t'onrecht den naam van Caffèr geeft: Hy schryft dan in *Comment. ad Histor. Ethiop. num. 102. pag. 199. seqq. E. Chaldaica Dialecto hac radix in alias linguas propagata fuit, quibus כפר Casar est, negavit, abnegavit, peculiariter Deum. Hinc Rabbini כפר Cofar est Athens vel Apostata vel infidelis. Lusitani littus Orientale Africa vocant laCaffreria, sive Casrum regionem, quod eam sic appellari ab Arabibus primo audiverint. Quippe Casrum vel Cofar illi vocant eos, qui verum Deum ignorant vel negant. Dat is, Dit wortelwoord is uit de Chaldee-*

sche spraak ontleent, en daar na in andere even eens gebruikt; by de welken het woord כפר Casar zoo veel betekent, als hy heeft gelogen, hy heeft verlogent, voornamentlyk echter God. Daar van daan noemen de Rabynen den geen כפר Cofar, die God verlogent, die wederspanig geworden is, een ongelovigen. De Portugeeschen noemen de Oostzyde van Afrika LaCaffreria, of het Land der Casfers, om dat zy hebben behoort dat zy alzoo van de Arabiers genaamt zyn, welke de geen Casfers of Cofers dopen, die den waren God niet kennen of verlochenen.

Vermids dan nu bekend is, gelyk op een anderen tyd omstandig en uitvoerlyk zal aangewezen worden, dat de Hottentotten God kennen, en weten dat hy is, zoo is ook licht te begrypen, dat men hen onrecht doet, indien men hen alleen met den naam van *Cassers* of *Cofers* noemen wilde. Dog deze oude ingewortelde gewoonte by de Geographie zal nu zoo bezwaarlyk te veranderen zyn, als de oude mening, waar door men *Christophorus Columbus* voor den eersten vinder van de Nieuwe Waereld of Amerika houd, en vastelyk gelooft, dat voor hem niemand daar is geweest; nademaal echter niets zoo zeker is, dan dat *Martinus Behaim*, edel, verstandig, dapper en wyd-beroemd Admiraal en Patricius van Nurenberg, welkers familie en hoge nabestaanden nog hedendaags in goeden bloei aldaar met goede reputatie het gemene best helpen bezorgen, lang voor *Columbus* derwaards gezelt is, en uit welkers opgestelde Zee-kaart de gemelde *Columbus* eerst de zekere en onseilbare naricht van de Amerikaansche Waereld en deszelfs landen bekomen heeft; zoo als zulks ten dele *Ricciolus* in zyne *Geograph. reformata Lib. III. Cap. 22.* ten dele *Christoph. Cellarius* in zyne *Historia Geographica*, en ook de voortreffelyke Heer *Wagenfeil* in *Altdorf*, in

eene

De Schryver toont aan uit Ludolf, dat de Hottentotten gene Cassers zyn

Wie de ware vinder der der nieuwe waereld

eene plechtige Lyk-reden over eenen zoo genaamden *Martin Be- bain* gehouden, wydlopig en met verscheide documenten gestaafd en bewezen heeft.

Dog dit zy overvloedig van den rechten naam en hand der Hottentotten; zoo weinig men echter ontrent den naam ten opzigt van de natien en het Land zelf tot nu heeft kunnen overeenkomen, zoo weinig en minder zal het ontrent haren oorsprong geschieden konnen; alzo dezelve nog veel duisterder en raarder is, en dat 'er tot nu niemand is geweest, die eenige moeite genomen heeft, om dien na te speuren; alzo men in alle Reisbeschryvingen of wel onder Documenten niets van hen vind, dat maar eenige gedachten geven kan, dat zy van 't een of 't ander volk afkomstig zyn, en dat de wonderbare verandering en wegtrekkingen der natien, aan hen eindelyk deze zitplaats overgelaten hebben.

De Heer Jakob Sadeur heeft wel in een Tractaatje genaamt *Nouveau Voyage de la Terre Australe*, of *Nieuwe Reisbeschryving van Zuidland*, het 2 kap. pag. 28. alwaar hy van het Land en de inwoners van Madagascar spreekt, iets van de oorsprong der *Cassers* gemeld, dog ik twyffel zeer, of het van die van Madagascar, veel min echter van de zoo genaamde *Cassers* aan het gebergte alhier met grond van waarheid gesproken of geschreven kan worden; aangezien ik zoo wel vele hondert Madagascarische volkeren als vele duizend Hottentotten alhier gezien, maar genen zoo geschapen gevonden heb, als gem. Heer Sadeur dezelve voorstelt, en uit hoofde van hun oorsprong hebben wil.

Ik oordele best te zyn, deszelfs eige woorden hier te melden, myne gedachten verder daar op gantschelyk te betomen, en stilzwygent daar op neen te antwoorden,
I. Deel.

en aan den Lezer daarentegen de vryheid te laten, om daar van te oordelen, in verwachtinge, of hy ten zynen voordele iets geloofwaardigs bybrengen kan: Het geen hy schryft, luid als volgt: *La plus part des Historiens placent quantité de monstres en ces quartiers, mais c'est sans autre fondement, que le recit de ceux, qui les ont inventez; toutes nos recherches ne servirent qu'à trouver l'origine d'une Nation voisine, que les Européens appellent Cassers, & les Naturels du País Tordi. Nous apprimes donc, qu'un homme du País ayant élevé une petite tigresse, devint si familier avec cette bête qu'il l'aima charnellement, & commit une crime infame avec elle, dont il vint un animal demi-homme & demi-bête, monstre qui a donné l'origine à ces sauvages, qu'on ne peut humaniser. Une preuve très-vraisemblable de cette histoire, c'est que leur tête & leurs piez ont des grands rapports avec ceux des Tigres, & leurs corps même sont en quelques endroits marquez de taches, pareilles à celles de ces animaux.* Dat is: De meeste Geschiedenis-schryvers plaatzen zeer vele gedochten in deze Gewesten, dog zulks met geen meer grond, dan dat zy die navertellen van de genen die ze ver- dacht hebben. Alle onze pogingen dienden alleentlyk om den oorsprong van een naburige Natie te ontdekken, welke Natie door de Europeanen *Cassers*, en door de inwoners aan 't Land *Tordi* genaamt worden. Wy vernamen dan, dat een man van het land een jonge Tygerin opgebragt hebbende, zoo gemeen met dat dier was geworden, dat hy het vleeschelyk beminde, en een gruwelyke zonde met het zelve pleegde, waar van voortquam een Dier, half-mensch en half-beest, Gedocht, 't welk aan deze wilden, die niet menschelyk te maken zyn, den oorsprong gegeven heeft. Een zeer waarschyntlyk bewys van deze Geschiedenis is, dat haar hoofd en

De Heer Sadeurs et- ge woor- den.

hunne voeten zeer veel overeenkomst met die van de Tygers hebben, en dat hunne lichamen zelfs op sommige plaatsen als die dieren gevlakt zyn.

Vermids nu het geen de Heer Sadeur ingebragt heeft, niet door de monstering kan, zoo is niets noodzakelyker, dan iets zekerders in deszelfs plaats te berde te brengen; maar waar zulks van daan te halen, of op welke zyde van twee gewigtige meningen den uitflag te geven? Daar ontrent behoort men omzichtig te zyn, en met ten eersten dezen of genen toe te vallen; hebbende zy, gelyk uit alle omstandigheden blykt, zeer veel met de Joden en ook veel met de oude Troglodyten gemeen, welke aloude Afrikaansche en van de Carthagenenfers afkomstige natien geweest zyn, gelyk *Job. Bohemus Lib. I. cap. 6. pag. m. 52. de moribus, legibus, & ritibus omnium gentium*, bericht; zoo als ook zelfs de Heer *Ludolf in Hist. Æthiop. Lib. I. c. 14.* en in *Comment. ad Histor. Æth. num. 102. pag. 199.* het daar voor houd, dat de Troglodyten met de Hottentotten zoo als ook met de Stankalis, welke in 't land der Nomadier te vinden, eenige gemeenschap en overeenstemming hebben.

Wat de Joden aanbelangt, het is zeker, dat zy met dezelve overeenkomen, 1. Om dat zy veel offeren: 2. Wyl zy na de nieuwe en volle Maan hunne tyden, en in 't byzonder hunne Feesten richten: 3. Wyl zy op zekere tyden hunne wyven niet derven bekenen: 4. Nadien zy zulks niet nakomende en betrapt wordende, wederom offeren moeten: 5. Om dat zy zoo als die genen, dikwyls ongerezen brood en ongezoute spys eten mogen, alzoo dezen nimmer zout mogen genieten, ten zy ze anders alleen en niet onder de Kristenen wonen: 6. Wyl zy op zekere wyze eene soort van

Befnydenis lyden moeten. 7. Wyl zy niets nuttigen mogen, dat verftikt is: 8. Wyl zy gene visschen zonder schobben eeten: 9. Wyl zy hunne wyven nooit in hunne politifche vergaderingen laten: 10. Wyl zy een Scheids-brief aan hunne wyven kunnen geven, en diergelyke zaken meer, waar ontrent zy als met de Joden schier eens, en van dezelve schynen afkomstig te zyn, en welke hier altemaal op te noemen, te wydlopig vallen zoude, te meer, door dien de heele zaak in 't vervolg buiten dat wydlopiger zal verhandelt moeten worden.

Daarentegen komen zy met de Troglodyten overeen, dat zy 1. aan hunne kinderen niet den naam van de Voorouders of Ouders, maar van een dier, als by voorbeeld van een os, schaap, stier, enz. geven, *vid. Diod. Sic. Lib. IV. cap. 3. & Bohem. Lib. I. cap. 6. pag. 56. 2.* De oude luiden, die niet meer voort kunnen, binden zy aan een stok, en maken 'er een kleine hutte rondom, geven ze een weinig te eeten, en laten ze alzoo sterven; gelyk de Troglodyten, van dewelken *Diod. Sic. Lib. I. cap. 3. & Bohem. Lib. I. cap. 6. pag. 57.* dit schryft: 3. Wanneer der tusschen mannen een twiift ontstaat, zoo dat zy elkander wakker in 't hair zitten, zoo is hier zoo wel als by de Troglodyten eene vrouw bequaam, om zulk verskil door hare tusschenkomst te eindigen. *vid. Alex. Veturillus Lib. IV. cap. 11. & Bohem. Lib. I. cap. 6. pag. 57. Conf. Zwing. Theatr. Vit. Hum. p. 3388.* 4. Konden de Troglodyten ras lopen, en zoo geven hen zekerlyk de Hottentotten in dit stuk niets toe, gelyk zulks van de Troglodyten bericht *Plin. Lib. VI. cap. 29.* 5. Hadden de Troglodyten gekke manieren by het begraven van hunne doden en by het kisten van dezelve, zoo hebben de Hottentotten die zekerlyk ook; *vid. de Troglod. Diod. Sicul. L. 3. c. 3. & Bohem. L. I. c. 6. p. 56.*

Hottentotten hebben veel met de Joden en de oude Troglodyten gemeen

Waar in zy met de Joden overeenkomen.

In welke stukken zy met de Troglodyten eens zyn.

6. Zoo zyn ze dezelve ook gelyk in het jagen: *vid. Alex. ab Alex. Lib. II. c. 25.* 7. Was het Land van de Troglodyten warm, zoo is het ook dat van de Hottentotten. *Vid. Diod. Sic. L. 3. c. 3. Conf. Zwing. loc. cit. p. 3991. a.*

En wie wilde alle deze overeenkomende stukken zoo ras en kort bybrengen? het is genoeg; dat men daar uit ziet; dat zy zoo wel met de Joden als Troglodyten in tamelyk veel stukken overeenkomstig zyn. Ondertusschen is het een zeer zware zaak, dat men een van deze meningen toevalt, te meer door dien de overeenstemming met de Joden te gelyk op het innerlyke ziet; daar in tegendeel de overeenkomst der Troglodyten op het uiterlyke, en daarenboven veelmaals op gruwzame zaken gericht is: Het is, mynes bedunkens, onwedersprekelyk hier uit te zien, welke aloude Afrikaansche natien zy zyn, die, naardien zy altoos, en hoe langer hoe verder van hunne oude grond verjaagt zyn; zoo wel uit de daar hene gebragte Joden, als andere Afrikaansche, en in 't byzonder Carthagenenzen, Volkeren zich te zamen geslagen; en eindelyk aan deze uiterste punt des Lands begeven, aldaar zich ter neder gezet en huislyk in een verzameling begeven hebben. En wyl zy zoo velerhande Natien zyn geweest, zoo heeft altyd de een van den ander iets aangenomen, en een eider zyne byzondere gebruykelykheden vergeten, zoo dat zy nu in een verwarde toestand geraakt zyn.

Doch waarom bemoei ik my om zulks den Lezer geloofwaardig te maken? door dien de zaak uit het voorgaande reeds tot genoegen blykt; en andere Schryvers met myne gedachten overeenkomen. Men behoeft maar te lezen, 't geen *Joh. Bohemus loc. cit. p. 52. & seqq.* van de oude Carthagenensers schryft, zoo zal

men wel haast zien, dat meest alle dezelve merktekens by de Hottentotten gevonden worden. Ondertusschen zal 't best zyn, dat ik den Lezer daar van raden en denken laat, wat hy gelieft, en zal't my in tegendeel vrystaan, myne gedachten verder by my te houden, en na voorstelling van deze verwonderens waardige overkomingen, in weinig woorden te verklaren, wat ik uit den mond van deze menschen zelf gehoord, en ook door eenen geleerden Heer, genaamt *Joh. Willem de Grevenbroek*, myn byzonderen vriend bekrachtigt bevonden heb, die certyds de Illustre Compagnie in verscheide posten, en vele Ambassadeurs als Secretaris gedient heeft, en daar by om velerhande talen te leren bequaam geworden is.

Zy dragen voornamelyk zeer veel roem op een aloude Traditie, die zy van hunne Voorouders, en dezen weder van de overigen enz. zouden ontfangen hebben; uit hoofde van welke traditie zy niet alleen voorgeven vernomen te hebben, wie hunne eerste ouders geweest zyn, maar ook hoe zy genaamt zyn geweest. Hoe vreemd en zeldzaam deze traditie een Europeaan en voornamelyk een Kristen moer voorkomen, die de gronden van deze wetenschap eenig en alleen door en uit de H. Schrifte bekomen heeft, zulks is niet beter te bezeffen; dan wanneer men zich hare onwetentheid ontrent de Goddelyke openbaringen voorstelt, waar in zy zekerlyk alle andere Heidensche Natien, hoe zy ook mogen genaamt worden; overtreffen, door dien 'er licht niet eene Natie gevonden word, die niet eenige kentekenen van God laat blyken; daar men toch, en schier tegen zyn wil, toestaan en bekennen moet, dat zy eenige wetenschap, schoon dezelve zeer verward en confus is; van God en zyne Openbaring hebben; zoo

zy anders zulks uit de lange ommeegang met de Europeaansche Kriſtenen, en hunne naaſte geburen de Abyſſyners, zoo als ook van de Monomotapiſche Kriſtenen, verſtaan, gehoort of geleert hebben.

Traditie der Hottentotten van hunne eerſte Ouders.

Want zy geven voor, dat zy door de overlevering van kind op kind weten, hoe dat hunne eerſte ouders door een venſter of poort, van welk Hottentots woord, 't welk by hen een venſter of deur betekent, men my geen beter uitlegging heeft konnen geven, op de aarde gekomen zyn, die hunne nakomelingen hadden leren zagen, majen, brood bakken, vee hoeden en diergelyke dingen meer, welke dingen echter na verloop van tyd onder hen wegens vele oorlogs-rampen en vluchten uit het land, zoo als ook wegens onachtzaamheid en andere omſtandigheden verloren geraakt waren. De namen van hunne eerſte ouders waren, te weten die van den man Nôh, en die van de vrouw Hingnôh.

Van de prononciatie der namen.

Ik kan niet nalaten, een noodzakelyke obſervatie by te brengen, die zeer licht, wanneer ze niet naauwkeurig gade geſlagen word, eenige confuſie zoude veroorzaken konnen. Dezelve beſtaat in 't kort hier in, dat deze beide namen van niemand ter dege, zoo als zy moeten uitgesproken worden, konnen worden geſchreven, om dat door de uitspraak van de letter H. of G. de ſlag met de tong, welke de Hottentotten formeren, niet kan worden uitgedrukt. Derhalven en wyl ik de zaak onmogelyk anders heb konnen uitdrukken, zoo hebbe ik boven beide letters een teken gezet, om zulks daar mede te kennen te geven.

Na myne gedachten hebben zy niet alleen, zoo als de Joden, en zonder twyffel ook andere oude Afrikaanſche natien *Literas linguales, labiales, dentales* en in 't

Van een byzondere soort van beeklet-

byzonder vele *Gutturales*, maar daar is ook nog een vreemde soort van letters by haar in gebruik, welke geen Europeaan tot nu een byzondere naam heeft weten te geven, en by gevolg uit te ſpreken, en nog veel minder te ſchryven, en elke letter zyn ordentelyk teken te geven, uit hoofde van welk teken dezelve uitgedrukt of verſtaanbaar zouw gemaakt zyn. Derhalven moet men zich met twee betekende tekens behelpen, welke maar eenigzins uitdrukken, dat by deze of gene letter iets byzonders op te merken en waar te nemen is: dog hier van daar na meer.

Verder geven zy voor, en roemen dat deze hunne eerſte ouders van God en op de aarde gekomen zyn, die in hunne Taal *Tikgîoa* genaamt word; waar by ik andermaal wegens de hier boven gemelde oorzaak den ſlag met de tonge onuitgedrukt verby gaan, en alleenlyk weder een teken of een circumflex daar over zetten moet: 't welk echter zulk een verwonderens waardige zaak is, die niet alleen de Schepping van God in 't byzonder, de Sondvloed, waar mede de waereld geſtraft is, maar ook den naam van den daar in behouden Noach, en miſſchien ook den naam van deſſelfs vrouw verbeeld en voor ogen ſtelt.

Waarlyk doen ik de zaak voor de eerſte maal hoorde, wierd ik daar over gantsch ontdaan, en wiſt niet wat ik daar ontrent verder vragen zou, om dat ik my of vergenoegen moeſt, of dat zy zulks van de Europeaansche, Monomotamiſche of Abyſſyniſche Kriſtenen gehoort hebben, of miſſchien dat de een of de ander, in een gezelschap of in een Kerk, waar in zy zomtyds komen lopen, zulks zal gehoort en verder vertelt en verſpreid hebben; of dat my te vreezen ſtond dat zy my zoo wat wilden vertellen en een leugen voor de zuivere waarheid verko-

Hoe by de Hottentotten genaamt word.

ters by Hottentotten.

pen; ondertuffchen was ik daar mede te vreden, en geliet my als of ik het geloofde. Vermids ik echter hoe langer hoe meer kennis met hen kreeg, en dikwyls gelegenheid had by hen te wesen, en dieper landwaards in te komen, zoo hebbe dien aangaande een omftandig bericht gehaalt, en verfcheide maal, op verfcheide plaatzen en op verfcheide tyden vernomen, dat dit alles een oude van de ouders op de kinderen overgebragte Traditie was, en derhalven voor een zuivere waarheid mogt aangenomen worden; waar in ik ten laaftten door den boven gemelde Heer van *Grevenbroek* bevestigt en gesterkt ben, zoo dat ik het den Lezer hier nevens, als een zekere en onfeilbare waarheid mede delen kan.

Wanneer ik nu dit hun bericht tegen het gene stel, 't welk ik hier voren giffende bygebragt heb, en dan de zaak een weinig meer nadenk, word ik in myne mening te meer gesterkt, dat deze menschen uit allerhande Afrikaansche Natien bestaan, waar onder in den beginne ook Joden geweest zyn; welken echter zoo als de anderen, door lange zamenleving ten dele hunne eige gebruikelykheden en Godsdiensft vergeten, en deels ook om maar in vrede by elkanderen te wonen, en zich beter in staat te stellen, om alle vreemde, zoo als ook hen nazettende en vervolgende vyanden het hoofd te kunnen bieden, zich vrywillig vergeleken elkanderen in te schikken, en in alle uitwendige gebruikelykheden en plichtplegingen gelyk te worden, waar door dan noodzakelyk zulk een verwarde toestand heeft moeten volgen, in welkers betrachting men niet kan zeggen, dat zy van deze of gene Natie afkomstig zyn.

Nochtans wat geef ik my veel moeite, om den Lezer een zaak, die aan en voor zich zelve over gewis is, geloof-waardig voor te

stellen? De zelve zal klaarlyk blyken, door dien in de volgende Hoofdstukken zodanige omftandigheden worden voorgestelt, waar door de gantsche zaak overvloedig aan den dag gelegd en opgeheldert word. Waar ontrent ik den Lezer verzoek, zoo lang zich te verbyten, tot dat die materien voorkomen, waar uit hy zelf zonder dat'er verder een woord van gerept word, zonder twyffel besluiten zal, dat dit zoo is, en onmogelyk anders zyn kan.

Ondertuffchen zal niet ondienfelig zyn, iets van de taal der Hottentotten aan te roeren, en zulks te meer, om dat de gedachten daar ontrent zoo verfchillende zyn; welke alle echter alhier omftandig te verhandelen, en het nodige by te brengen, ik geoordeelt heb niet verplicht te zyn, om dat myne intentie niet is, een spraak-kunst daar van te vervaardigen, waar toe ik ook gene bequaamheid genoeg heb. Ondertuffchen kunnen echter alle de genen, die daar van hebben gefchreven, en voor zoo veel die tot myne kennis gekomen zyn, in drie Hoofddelen gebragt worden; van dewelken eenigen willen, dat ze gantsch niet zoude kunnen worden geleert; anderen in tegendeel geven voor, dat zy zeer licht te leren is, en by gevolg gefchreven en onder zekere Taal-regels zoude kunnen worden gebragt; en ten laaftten zyn 'er anderen, die wel geloven dat men ze kan leren, dog dat men ze bezwaarlyk fchryven, en veel minder in een nette Taal-order zou kunnen brengen.

Onder de eerften denk ik niet te plaatzen de genen die van de Trogloditer Taal gezegt hebben, dat zy, zoo als de woorden van *Pomponius Mela* luiden, *Lib. I. c. 8. Strident magis quam loquuntur.* Dat is, *zy kirren meer als spreken.* Of zoo als *Herodotus lib. IV.* en *Plinius libr. VII. c. 2.* zeggen: *Lingua nulli alteri simili utentes,*

scd

Van de Taal van de Hottentotten.

Driederlei meningen der Schryvers van deze Taal.

Welke Schryvers niet in de eerste Claffis behoren

de
ver
ne
nge-
e me-
sterkt.

Welke
niet nog
er be-
rattigt.

f. d. effertilionum more stridentes: dat is: Hunne Taal is met gene andere te vergelyken, want zy maken een geraas of gekir als de Vleermuis. Of ook zoo als Job. Bohemus de moribus, leg. Tritib. Gent. Lib. I. cap. 6. p. m. 58. zegt: *Sermonis adhuc ignari suut & prater hoc strident magis, quam loquuntur.* dat is: Zy hebben of weten nog niets van een Taal, en daarenboven kirren zy ook meer als dat ze spreken. Want hoewel dit eenigermate hier zoude kunnen gebruikt en gezegt worden, zoo zyn'er echter getuigenissen van deze Classis, die nog nieuwer zyn, welke zulks uitdrukkelyk van de Taal der Hottentotten bevestigen.

Dapper's
naricht van
de Taal der
Hottentot-
ten.

Onder dezelve vind Dapper zich in *Africa* pag. 625. alwaar hy zegt: *De Taal der Hottentotten is voor de Europeanen verdrietig te horen, onmogelyk te leren, en aan de Hollanders tot verder voortzetting van den handel en nitvindig der Landen zeer hinderlyk; want zy klappen met ieder woord, dat zy spreken, even als wanneer men met de vingers een knipslag maakte, zoo dat haar mond als een klap of zweep gaat, om dat zy met de tong overluid slaan, en ieder woord byna een slag is.* Van het zelve gevoelen is *Georg Andreas Holsteiner* in zyn *Reisbeschryving* Lib. I. cap. 4. Hy zegt: *Uit hare Taal kan men naauwelyks horen, dat zy menschelyk is; zy is schier als het geraas van de Calicutsche henen.* Op den zelve slag zegt *Merklin* in zyne *Reisbeschryving* pag. m. 1096. *zy klokken met hunne Taal byna als de Indiaansche hoenders.* Waar uit dan wel af te nemen is, dat vermids schier alle Reisbeschryvingen van een zelve inhoud zyn, het niet wel mogelyk zoude zyn, hunne Taal te leeren, waar van echter kort daar na door andere Schryvers het tegendeel zal aangetoont worden.

Holsteiner's
bericht.

Met recht worden onder de tweede Classis gebragt de Koninglyke Deensche Heren Missionarissen, en wel de Heer *Job. Georg Böving*, welke in zyne fraje Beschryving en naricht van de Hottentotten p. 5. dus van hunne Taal oordeelt: *De Taal schynt aan dien, die ze niet gewoon is, zeldzaam en plomp te zyn, te meer om dat zy onder het spreken dikwyls met de tong smakken, en de woorden ten dele in de keel blyven zitten, voor zoo veel ik heb kunnen vernemen en begrypen, zoo zyn'er vele Linguales en Gutturales in deze Taal, welke het smakken veroorzaken.* Dat wanneer de Hottentotten wat ras met malkander spreken, het zulk een geraas zoude maken, gelyk sommige Schryven, als het kakelen van de Calicutsche hoenders, wanneer men ze stoort, is gene nette vergelyking; voegelyker konde haar geklap met dat der Joden vergeleken worden. Gelyk als eenige Hottentotten nu Hollandsch, Portugeesch, Fransch, &c. spreken, zoo worden ook voornamelyk landwaards in, vele Kristenen gevonden, die zoo goed Hottentoesch spreken, zo dat het gantsch NB. niet onmogelyk is, die Taal te leren: en wanneer als'er maar een nadrukkelyk verzoek geschiede, kon ze nog wel NB. door de Letterkonst bekend gemaakt worden.

Wegens dien zelve slag schryft ook de Koninglyke Deensche Heer Proost in *Tranquebar*, in de korte Naricht van zyne reize uit Oost-Indie pag. 9. en voegt daar by, dat zy niet alleen gemakkelyk geleert, en met letters uitgedrukt wörd, maar dat ze daarenboven NB. met hulp van een Letterkonstige aanwyzing, die daar van zoude kunnen worden gemaakt, onder zekere regels gebragt, en gevolgelyk ook verder voortgeplant zou kunnen worden. Wanneer ik egter van myne kant, myne gedachten openhertig zeggen, en openbaren zal, wat in deze zaak te doen staat,

zoo zou ik het eerste gaarn in-
schikken, edoch met dit beding,
dat het echter in een, twee of drie
jaren zoude gedaan zyn; de twee
andere zou ik niet gantschelyk ge-
loven, maar hart twyffelen, of die
wel zoo wel gelukken zouden, als
de gem. Heer Prooft zich wel ver-
beelt.

Want alhoewel ik den Heer
Böving wilde toevallen, en ook
uit de ondervinding weet, dat 'er
zeer veel Europeanen in het land
zyn en wonen, welke jegenswoor-
dig de Hottentotsche Taal volkom-
men verstaan en spreken, en
schoon ik nevens hem beken, dat
'er dagelyks meer komen, welken
die Taal kundig worden, zoo
heeft hy echter daarom niet het
geen hy zoekt, en nog veel min-
der de Heer Ziegenbalg, welke
die Taal gantsch niet moejelyk
verklaart. Het is hier de vraag
niet; of de vreemdelingen die
licht kunnen leren; maar men
spreekt van zulke menschen, die
reeds zedert lange jaren met 'er
woon hier geweest zy, kinderen
geteelt en alzo als kinderen om-
gang met hen gehad en by gevolg
ook hunne Taal geleert hebben.
Maar niemand kan my een enkel
perzoon aantonen, die hunne Taal
eerst in zynen ouden dag heeft ge-
leert; en ik heb zelf eens aan een
Hottentot, genaamt *Syncopas* be-
looft tien ryxdl. te geven, of wel
voor dat geld Tabak en andere za-
ken, als hy my zyne Taal leerde,
waar van ik tamelyk onderrecht
was; dog na dat hy na gesloten
accoord zag, dat hy my zommige
woorden eenige hondertmaal
voorzeggen moest, zonder dat ik
die konde nazeggen, zoo wierd
hy zulks wel haast moede en bleef
weg; ook verdroot het my we-
gens myne kromme tong, en liet
hem gaarn, na dat ik zyne moei-
te betaalt hadde, hene gaan.

Genomen, dat een vreemdeling
die in eenige jaren kan leren, en
zelfs zoo goed als een Hottentot

I. Deel.

spreken kan, zoo ontmoet ten eer-
sten deze zwarigheid zich weder,
dat hy ze niet kan overzetten en
vertalen. De oorzaak is, om dat
zyn Meester zelf met een kromme
tong in de Duitfche Taal, en die
byna zelfs als een Franschman of
wel nog erger spreekt. En wan-
neer ook deze zwarigheid uit den
weg was, zoo komt echter deze,
dat men niet altyd dezelve woor-
den in den natuurlyken zin ge-
bruikt, maar die ook dikmaals fi-
guurlyk neemt, 't geen de Hot-
tentotten wederom niet zeggen
kunnen, wat de woorden in zulk
een geval voor betekenis hebben.
By gevolg blykt andermaal dat
men van kindsgebeente dient on-
der hen te wonen; als men een
grondige kennis van hunne Taal
hebben en bekomen wil.

Wanneer nu iemand net zoo
ver in die Taal is gevordert als zy,
hoe zal hy doen, om iemand an-
ders te onderwyzen? door dien
hy niet kan zeggen, dat hy op de-
ze of gene wyze de tong moet
drajen, om deze of genen slag te
doen? Indien hy hem zulks ook
aanwyft, zoo heeft hy toch maar
om zoo te spreken eene trap over-
wonnen, welke ten eersten weder
van anderen gevolgt word, name-
lyk wanneer hy gade slaat, hoe dat
hy alle slagen met de tong en met
den mond op't naauwste by zich
zelve zal onderscheiden, om in
't vervolg by aanroering der Ka-
raëters of letters, die wederom
een lange tyd en een verder na-
denken vereiffchen, dezelve fyn
onderscheiden, en aan den Leer-
gierigen aanwyzen zal. Vervol-
gens zal het de plicht van zodanig
een wezen, de verzonnene en nu
ter drukpers vervaardigde letters,
en de daar van gedrukte boeken
zelve zoo grondig te verstaan,
dat men nergens genoodzaakt is,
letterkunnige regels daar van te
geven, en ze door behulp van de-
zelve aan anderen te leren.

Die nu alle deze zwarigheden

H h h

nevens

De Taal
der Hot-
tentotten
kan aan
niemand
anders ge-
leert wor-
den.

nevens nog vele anderen, die onderweegs en midden in 't werk ontmoeten zullen, overkomt, en geen ander hulpmiddel heeft, gelijk 'er geen andere zyn, dan die hy van de Hottentotten hebben kan, die zal zeker niet meer zeggen, dat de Taal van de Hottentotten licht is, maar hy zal zonder twyffel een bedroeft klaaglied zingen, en vele zullen over de al te grote zwarigheden zodanig verschrikken, dat zy midden in 't werk zullen ophouden, en een ander ook wat overlaten zullen; 't welk zeer licht hier uit te begrypen is, om dat by de Malabaren, scherpzinnige, wyze en verstandige menschen te vinden zyn, welke een Leergierigen met raad en daad kunnen aan de hand gaan, daar in tegendeel by de Hottentotten, welken wel niet onverstandig zyn, gene gevonden worden, die letters of diergelyken kennen, en van dewelken men alles uit den mond hebben moet, en waar by uit boeken niets te zien of te leren is, wyl'er gene by hen aangetroffen worden.

Of dezelve kan geschreven worden.

Heeft het nu langen tyd vereischt, om de Taal der Malabaren magtig te worden, schoon 'er zulke goede en voortreffelyke hulpmiddelen voorhanden geweest zyn, zoo geve ik den Lezer te bedenken, wat tyd 'er van noden zoude wezen, om achter de geheimenissen der Hottotsche Taal te geraken, van dewelke men nog geen eene letter gezien heeft, waar van men de woorden nog niet verstaat, en welkers uitspraak nog onbekend is? zouden 'er niet al een mans jaren vereischt worden, alle die dingen zoo grondig te leren en zoo volkomen daar in te zyn, dat men zelfs een Grammaire daar van zou in 't licht zien; wat my aangaat, ik ben t'eenemaal van die gedachten, ja daar waar zelfs een halve eeuw verlopen, eer men een gedrukt blad daar van zag, wilde men ook alle zyne

moeite en arbeid alleen daar aantekosten leggen.

Het doelwit, welke beide de Heren Missionarissen daar by schynten te hebben, was wel pryswaardig, te loven en te roemen, indien zy daar mede iets winnen konden; dog ik twyffel niet, of de Illustre Oost-Indische Compagnie, welke hier uit een byzondere glorie bekomen en van de heele waereld deze onvergelykelyke roem bekomen zou, dat zy de allerdomste Heidens tot bekering gebragt hadde, zoude nog kosten, nog moeiten, nog tyd, nog arbeid, en veel minder een aanzienlyke beloning sparen voor de genen, welken dit werk verrichteden, wanneer zy daarmede de zaak konden te boven komen, en die verlangde en gewenste als ook gehoopte bekering der Hottentotten in Kristenen bereikt konde worden; dog naar dien die Compagnie reeds zoo vele proeven van den menschen heeft, dat alle moeite, vlyt en arbeid en gedane kosten te vergeefs en vruchteloos zyn, zoo hebben zy zekerlyk en niet zonder reden, nadenken, om iets meer tot dit werk te doen.

Onder zoo vele bewysstukken en voorbeelden zal ik 'er kortheids halve maar een bybrengen: name-lyk, het is zeker, dat de Heer Gouverneur Simon van der Stell zalr. een Hottentot genaamt Pegu, van kindsgebeente by zich in zyn huis gehad heeft, welke hy op kosten van de Illustre Compagnie in rood scharlaken zeer net liet kleden, een degen op zyde, een paruik nevens een hoed met een goude boord op het hoofd, zyde kousen en verders al het nodige gaf; en welke hy daarenboven ter school bestelt en hem had laten leren lezen en bidden, nevens al het geen, 't welk zulk een Heer van aanzien doen kon; wanneer hy zyne mannelijke jaren bereikt had, is hy na dat hy de Hollandsche, Portugeefche en andere Talen vaardig

Ver-
moett
Holla-
om d
Hotta-
ten to
Kriiste-
dom t
brenge

Exer-
van een
Hottent

vaardig ſpreken kon, in den jare 1685 met den Commiffaris-Generaal van Rhede na Indie gereift, en daar ook zoo lang gebleven, als de gem. Heer geleeft heeft.

Na dat hy echter weder aan het Voorgebergte quam, wilde hy geen goed meer doen, maar zocht zich ten eerften te ontslaan, en in zyne Hottentotſche Croſte lopen, gelyk hy dan eens van den gemelden Heer Gouverneur wegliep, zyne klederen uittrok en ze in zyne kift lag, en na dat hy zyn Schaapsvel aangedaan had, zich weder tot de gem. Heer begaf en hem in d'eter voege aanſprak: *Hoort Heer Gouverneur, ik mag niet meer gekleed gaan, veel min Kriſten worden. Laat my weder tot myne Landſluiden overgaan, en leven gelyk zy doen, daar buiten heb ik myne klederen in de kift gelegd, en ik neem niets met my dan deze zabel, die met een zilver geveſt was, en deze halsband, die ook van zilver en met het wapen van de Illuſtre Compagnie getekent was.* Dit gezegt hebbende, liep hy weg, en keerde daar na niet weder, om klederen aan te doen.

Ik heb deze zoo evengemeldes Pegu, die daar na Kapitein van zyne natie is geworden, zelf dikwyls geſproken, en my over zyne als nog hebbende ervarentheid in de Kriſtelyke Religie verwondert, en derhalven gelegentheid genomen, hem te vermanen, dat hy zich beter bedenken moeft, dog al myn praten was vergeefs, vruchteloos en in den wind, zynde van de tomeloze levenswys van zyne Landſluiden niet af te brengen, en konde hy tot zyne verſchoning niet inbrengen, dan dat het voor hem onmogelyk was, het geen na te komen en te doen, dat een Kriſten nakomen en doen moeft. Daar zal zich wel een gelegentheid op doen, om aan te halen 't geen een Hottentot in dit ſtuk aan den Heer Prooſt Ziegenbalg zelf tot antwoord gaf, waar

I. Deel.

door hy hem hunne ſnode ydelheid en grote eenvoudigheid wilde te kennen geven.

Ik zal geen gewag maken van de zoo vele weggeworpene, dog van de Europeanen gevondene en in de Kriſtelyke Plichten opgetrokkene; maar daar na weder weg gelope Hottentotſche kinderen, wyl'er te veel exempels zouden zyn, om het vruchteloos voorneemen om deze Heidenen te bekeren, zonnenklaar aan te tonen. Ik zal maar met een woord aanroeren; dat de Heer *Petrus Kalden*, geweze Predikant alhier, in den jare 1708. een Hottentot met zich na Holland genomen heeft, welke in 't Kleeffche gedoopt, en zoo als hier gezegt word, door den Graaf Van der Lip ten doop gehouden is; welke Hottentot na zyne te rug komſt zeer ſlechte tekenen van een oprecht Kriſten heeft laten blyken, om dat hy niet alleen alle dagen dronken en zat was, maar dat hy ook zonder twyfel, indien hy niet na het Robben-eiland gezonden was, alwaar hy ook geſturven is, weder onder de Hottentotten zoude geraakt zyn; waar uit alzo klaar en openbaar is, dat deze ingewortelde woeftheid by deze Natien niet uit teroejen is.

Het ander punt, 't welk de voorheen gemelde *Dapper lib. I.* in zyn ſchild voert, als of de Illuſtre Compagnie wegens onkunde der ſpraak ſchade quam te lyden, verdient niet om aangeroert te worden; vermids niemand zeggen kan, dat zulks ooit eenig nadeel in den handel of in het ontdekken van 't land tot nu toegebragt heeft, te meer om dat men Europeanen genoeg heeft, die zich in hunne taal niet laten verkopen; dog 't was te wenschen, dat de Kriſtenen deze menſchen altyd als Kriſtenen voorgingen, en zich door hunne exempels niet lieten beſchamen, gelyk in 't vervolg klaarder zal aangetoont worden.

De Schry-
gaat andere
exempels
italwygen-
de verby.

De onkunde
in de
Hottentot-
ſche Taal
veroor-
zaakt geen
ſchade aan
de Hollan-
ders in den
Handel.

H h h 2

Door

Door dien echter de genen, welke het ander soort uitmaken, hun doelwit ook niet bereikt hebben, of licht bereiken zullen, zoo zullen zonder twyffel die van de derde Classis, welke de middelweg houden, beter te recht raken, wyl zy alleenyk vast stellen, dat men de Hottentotsche taal wel leren, maar niet in schrift brengen, of door een Grammaticaalsche onderwyzing aan anderen weder leren kan. Tot dit soort behoren de Heer *Johan Wilhelm Vogel*, en de dikwyls beroemde Heer *Ludolf*, van dewelken de eerste in zyne Reisbeschryving *Edit* 1716. pag. 72. zegt als volgt: *Wanneer de Hottentotten spreken, en een woord uitgezegt hebben, slaan zy altyd met den mond, zo als men met den duym en met den vinger knipt en hunne Taal is niet wel te verstaan*, dog daar worden onder de Europeanen, die lang aldaar gewoont, en dagelyks NB. met hen omgegaan hebben, eenige weinigen gevonden, die in tyd van nood met hen spreken en hen verstaan kunnen.

Vogels me-
ning van de
Taal der
Hottentot-
ten.

Relaas van
den Heer
Burger-
meester
Witzen
van de
Hottentot-
sche taal
aan den H.
Ludolf.

De andere, te weten de Heer *Ludolf*, is door den Hoog-Edl. en hoog geleerden Heer *Nicolaas Witzen*, Burgermeester en Bewindhebber van de Waereldberoemde stad Amsterdam, reeds voor vele jaren verwittigt, dat aan de waereld vele vooroordelen van deze Natien waren wys gemaakt, en dezelve zoo verre misleid, dat sehier een iegelyk geloof heeft, dat zy nog van God nog van den Duivel of iets anders in de waereld willen; als mede dat zy een taal hadden, die met het geraas en gekakel der Calecutsche lanen zeer wel overeen quam; dog dat zulks zoo niet was, konde hy hem verzekeren, gelyk hy hem dan een wydlopig verhaal heeft gezonden, waar uit wel licht te begrypen waar dat zy een barbarische taal hadden, dog dat ze door de tyd wel geleert, hoewel niet volstandig geschreven kon worden. *Vid.*

Ludolf. per Christian. Juncker. Edit. p. 224. seqq.

Wyl nu aan dit verhaal ontwyfelbaar geloof moet worden geflagen, deels om dat nog de geen, die ze opgestelt, nog die welke ze aan den Heer Ludolf gezonden heeft, veel min de Heer Ludolf zelf, eenig belang daar in gehad heeft; deels ook om dat my zelf bewust is, dat hunne taal wel aan de genen onverstaanbaar voorkomt, welke die niet dikwyls gehoort hebben, dog dat ze echter verstaanbaar word voor den gene, die met hen omgang heeft, zoo is 'er geen twyffel of deze middelweg van de drie gemelde en tot nu vertelde meningen, die men van de Hottentotsche taal vind, is de beste, zekerste en oprechtste, om dat ze immers door langen omgang met deze menschen, vlytig vragen en naarstig bemoejen, nog wel kan geleert, maar in genen dele in schrift kan vervat worden.

Dit echter, dat men hunne woorden nevens de slagen niet kan uitdrukken, geeft mynes bedunkens genoeg te verstaan, dat 'er nog andere letters in hun alphabet moeten gevonden worden die in gene andere Taal worden aangetroffen; misschien zyn het wel zulke letters, die de Gutturales van de Joden zeer na komen, dewyl de Joden zelfs bekennen, dat zy heden daags de hare niet meer na behoren en zoo als zy uitgesproken moeten worden, weten uittespreken. Edog indien men eigentlyk wist, hoe zy hunne tong bewegen, en buigen, zoo als ook de plaats, waar tegen zy hem leggen, om dezen of genen slag te maken, zoo zou het misschien eerder geschieden kunnen, dat men gemaklyker tot beter wetenschap daar in geraakte, en dezelve met de tyd zoo niet in schrift vervatten, echter aan andere te gemakkelyker leren konde; maar om dat zulks de genen, die ze vol-

komen

komen kundig zyn, dit niet weten of anderen duidelyk onderrechten kunnen, zoo is 'er ook nog flechte hoop daar ontrent overig.

Wat my aanbelangt, ik heb my wel grote moeite gegeven, om dit geheim te ontdekken, en niet alleen Hottentotten, maar zelfs ook zulke Europeanen daar over aangesproken, welke de Taal volkomen meester waren, en ze zoo ras, vaardig en vlug als de Hottentotten zelf spreken konde, dog al myn moeite is tot nu te vergeefs geweest; niet om dat zy geen onderrechting wilden geven, maar om dat zy de zuivere onmogelykheid daar in voorwendeden; dog of het zoo is, wil ik anderen laten onderzoeken; en wensch ik dat ze gelukkige voortgang maken mogen; twyffele echter, of zy beter als ik zullen onderwezen worden.

De woorden, welke aan den Heer Ludolf gezonden, en in de *Comment. de Vita, Scriptis & Meritis ejusd. per Junckerum edit. pag. 228 Seqq.* zyn gevoegt, zyn wel zoo geschapen, dat zy daar alle maar met letters, zoo veel mogelyk geweest is, uitgedrukt

zyn, dog ziet men boven geen een woord een teken, welke slag met de tong moet gemaakt worden, zoo dat ze niet alleen in dit stuk onvolmaakt zyn, maar is de Latynsche overzetting ook niet altyd recht getroffen, om dat men by voorbeeld het Hollandsche Harte dier *durum animal* vertolkt heeft, daar het tog niet anders wezen kan en moet als *Cervus* een Hert, en voor het woord *Jakbals* gezet *Simia genus* daar't immers *Vulpes* of een *Vos* zeggen wil, en diergelyke woorden meer.

Door dien deze dwalingen nu ingeslopen en de kentekens van de slagen vergeten zyn, zoo hebbe goed gevonden, by dezelve nog de gene, die ik nog meer in myne aantekeningen vind, daar by te doen, en ze den Lezer na het Alphabet mede te delen, en wel zoo, dat ik my na den eersten letter van het Latyn meen te schikken, en het Hottentotsche daar tegen over te zetten; en waar hier en daar een slag daar by komt, zal ik denzelven met een teken of accent te kennen geven en de Duitfche vertaling daarnevens voegen, zoo als volgt:

Wat de
ryver
eggen
eft op
Catalogo-
der
trentot-
e woor-
die aan
Heer
dolf ge-
nden is.

Catalogus
r Hot-
totsche
woorden,
vens de
tynsche
Duitfche
legging.

Vocabula aliqua Hottentottica Latina.	Hottentotsche woorden in de Hottentotsche taal.	Hottentotsche woorden in de Duitfche taal.
Abi	<i>Hebba Atze</i>	Loop weg
Accede	<i>Hach-Atze</i>	Kom hier
Agnus	<i>Chauna</i>	een Lam
Alce	<i>t̃kanna of t̃kumma</i>	een Elandsdier
Anas	<i>Ducatore</i>	een Eend
Anfer	<i>Kg̃ou</i>	een Gans
Aqua & omne li- quidum	<i>Kamma</i>	Water of andere vloeibare stoffe, als wyn, bier.
Arbores	<i>Bünq̃vad, f. Aŷ</i>	Bomen
Afinus	<i>Qũaiba</i>	een Ezel
Audire	<i>Kñoum</i>	Horen
Aures	<i>Noww</i>	de Ooren

Vocabula aliqua Hot- tentottica Latina.	Hottentotsche woor- den in de Hotten- totsche taal.	Hottentotsche woor- den in de Duitsche taal.
Avis Africana . . .	<i>Khœkãri</i> . . .	een Vogel ge- naamt Knor- haan
Avis Phasiana	<i>Quaqua</i> . . .	een Faifant
Baculus . . .	<i>Kirri</i> . . .	een Stok
Balaena, f. Cete	<i>ĩkakã</i> . . .	een Walvis of Noord-kaper
Barba . . .	<i>Nombbã</i> . . .	de Baard
Bestiã in genere	<i>Horri</i> . . .	Beeften, alle Die- ren in 't gemeen
Bibere . . .	<i>Kã d</i> . . .	Drinken
Bombarda . . .	<i>Kĩ abou</i> . . .	een Handbus
Bos . . .	<i>Duric-sã, f. Bubaã</i>	een Os
Bos silvestris	<i>Qu~ Arabo</i> . . .	een Buffel
Bos bellicosus . . .	<i>Tãõ nwo</i> . . .	een Stier om te vechten
Bos gestans onus	<i>Hek~kão</i> . . .	een last dragende Os
Brachia . . .	<i>Oũã, f. Oune- qũã</i> . . .	de Armen
Butyrum . . .	<i>Oũnwie</i> . . .	Boter
Cadere . . .	<i>Quienãba</i> . . .	Vallen
Canis marinus . . .	<i>Houtée</i> . . .	een Zee-hond of Robbe
Canis . . .	<i>Likãanée</i> . . .	een Hond
Caper . . .	<i>T'chou</i> . . .	een Geite-bok
Capreolus . . .	<i>Sãã</i> . . .	een Rê-bok
Capricornus	<i>Kãõnda, f. Schochok dema</i>	een Steen-bok
Capri silvestres in genere . . .	<i>Quoũqũã</i> . . .	Wilde Bokken zonder onder- scheid
Cantharus . . .	<i>Bakk'erie</i> . . .	een Kan
Caput . . .	<i>Bikãua</i> . . .	het Hoofd
Capitaneus	<i>Kõnqueãua</i> . . .	een Kapitein
Cervus . . .	<i>T'k'amma</i> . . .	een Hert
Clunes . . .	<i>Tojas. Saũn</i> . . .	de Aars-billen
Collum . . .	<i>Qũõ</i> . . .	de Hals
Columba . . .	<i>kõuquil</i> . . .	een Duif
Concumbere ux- ori . . .	<i>Quekãuachei</i> . . .	een Vrouw besla- pen
Cor . . .	<i>Qũau</i> . . .	het Hart
Crinis . . .	<i>Nũqua-an</i> . . .	het Hair
Cras . . .	<i>Antbũri</i> . . .	Morgen
Crescere . . .	<i>Kãysẽ</i> . . .	Wassèn
Cuprum . . .	<i>Nounemou</i>	Koper
Currus . . .	<i>Kroy</i> . . .	een Wagen, Rad- werk, een kar
Commilito . . .	<i>Tỹkaa</i> . . .	een Metgezel

Vocabula aliqua Hot- tentottica Latina.	Hottentotsche woor- den in de Hotten- totsche taal.	Hottentotsche woor- den in de Duitſche taal.
Confrater . . .	<i>X̄ f̄ sui</i> . . .	een Medebroeder
Currere ſ. ire	<i>Kojé</i> . . .	Lopen of gaan
Comestor formi- carum . . .	<i>Kibou</i> . . .	een Mieren-eeter
Dama	<i>Kōoyes</i> . . .	een Gans
Dens	<i>Kōu</i> . . .	een Tand
Deus	<i>Tik̄uod</i> . . .	God
Diabolus . . .	<i>Cham-ōuna</i> . . .	de Duivel
Digiti manuum & pedum . . .	<i>Ouc̄qua</i> . . .	de Vingers en Teenen
Diaphragma	<i>Hōūw</i> . . .	Herte vlies
Dominus . . .	<i>Suri</i> . . .	een Heer
Domus	<i>Kōmma</i> . . .	het Huis
Dormire . . .	<i>Komquee</i> . . .	Slapen
Lominicatio	<i>Agou</i> . . .	Zmyten of slaan
Edere	<i>Oage</i> . . .	Eeten
Elephas . . .	<i>Twoba, ſ. Choä</i>	een Elefant
Equus	<i>Hacqua</i> . . .	een Paard
Evigilare . . .	<i>K̄chey</i> . . .	Op waken
Exire	<i>K̄quou</i> . . .	Uitgaan
Felis	<i>Choää</i> . . .	een Kat
Felis moschata	<i>Kouwōō</i> . . .	een Muskes-kat of Chievet-kat.
Felis silvestris ru- bra	<i>Kl̄ā</i> . . .	een rode wilde Kat
Felis tygridem æ- mulans . . .	<i>t̄karou, ſ. t̄klou</i>	een Tyger - bos- kat
Ferrum	<i>Koūkuri</i> . . .	Yzer
Filolus	<i>Kōō</i> . . .	een Zoontje
Filia	<i>Kō</i> . . .	een Dochter
Fiffuræ montanæ	<i>Aōuob</i> . . .	Berg-dalen
Fluvius	<i>Kāmmo</i> . . .	Vlietend Water
Fru mentum . .	<i>Blee</i> . . .	Koorn of Tarw of Garſt
Fulgur	<i>Meh̄yan</i> . . .	de Blixem
Gallina	<i>Kōukekery</i> . . .	een Hen
Genua	<i>Qūā</i> . . .	de Knien
Glis vel Sorex . .	<i>Touto-oghy</i> . . .	een Rot
Globus miſſilis	<i>K̄baboukory</i>	een Kogel
Gramen	<i>T̄k̄ā</i> . . .	het Gras
Grando vel Nix	<i>T̄koy</i> . . .	Hagel of Zneeuw
Gratulari . . .	<i>Tik̄amma</i> . . .	Iemand geluk wenschen
Hic	<i>Hebba</i> . . .	Hier of daar
Hircus maculoſus	<i>Trougos</i> . . .	een gevlake Bok
Hirundo	<i>Sofobo</i> . . .	een Zwaluw
Hodie	<i>Hetburi</i> . . .	Heden
Hydrix	<i>Gboukōu</i> . . .	een Fegel
Jacere	<i>kōbi, ſ. k̄quā</i> . . .	Leggen

Vocabula aliqua Hottentottica Latina.	Hottentotsche woorden in de Hottentotsche taal.	Hottentotsche woorden in de Duitſche taal.
Jecur	<i>Qu'ẽn</i>	de Lever
Ire	<i>Kõu</i>	Gaan
Intestina	<i>Qu'inqua</i>	de Ingewanden
Jugulum	<i>Domma</i>	de Keel of ſtrot
Inguina	<i>Tya</i>	het Schaam-deel
Lac	<i>Bro, melius Bi</i>	Melk
Lac Serorum	<i>Rbosgbibi</i>	Botermelk
Leo	<i>Chanma</i>	een Leeuw
Leo marinus	<i>Acõmma</i>	een Zee-Leeuw
Lepus	<i>Kõa, f. Tõa</i>	een Haas
Lignum	<i>Hequá</i>	het Hout
Lingua	<i>Tamma</i>	de Tong
Locuſta	<i>Cheytee</i>	een Springhaan
Luna	<i>Tchâ</i>	de Maan
Lupus	<i>Tõuqva</i>	een Wolf
Mammæ	<i>Samme</i>	de Borſten
Manus	<i>Omma</i>	de Hand
Mare	<i>Burry</i>	de Zee
Maritus	<i>Qu'iebes</i>	een getrouwt Man
Marita, f. uxor	<i>Tiebeis</i>	een getrouwde Vrouw
Melis	<i>Kõu</i>	een Das
Membrum virile	<i>Châ</i>	het Mannelyk lid
Mentum	<i>Chanma</i>	de Kin
Mors	<i>Rhõo</i>	de Dood
Mori	<i>Kbro</i>	Sterven
Mons	<i>Kbu</i>	een Berg
Muccinium	<i>Schjou</i>	een Neusdoek
Mulier	<i>Zobée, f.</i> <i>Kq'viquis</i>	een Vrouw
Mulier gravida	<i>Kchomkquiquio</i>	een zwangere Vrouw
Munimentum	<i>Fort</i>	een Veſting is een Duitſch woord
Mus	<i>Houvi</i>	een Muis
Mufca	<i>Bilara</i>	een Vlieg
Nafus	<i>Thurée, aliis</i> <i>Quoi</i>	de Neus
Navis	<i>Heukomme</i>	een Schip
Navicula	<i>Nonnaquas</i>	een Vaartuig
Nequam	<i>Kõetsire</i>	een gruwelyk Scheldwoord
Nox obſcura	<i>Tboukou</i>	een donkere Nacht
Natio Hottentottica	<i>Qena</i>	de Hottentotsche Natiën
Natio nigra extranea	<i>Chobona</i>	de zwarte Natiën

Vocabula aliqua Hot- tentottica Latina.	Hottentotsche woor- den in de Hotten- totsche taal.	Hottentotsche woor- den in de Duitſche taal.
Natio Germanica	<i>Kõuquaque</i>	De Blanken of Duitſchers
Occidere	<i>Doucham</i>	Doodſlaan
Oculus	<i>Mu</i>	een Oog
Olla	<i>Soï</i>	een aarde Pot
Oryza	<i>'tk'oume</i>	Rys
Os	<i>Kõamqua</i>	de Mond
Oſſa vel crura	<i>Tb'ietſa</i>	de Beenderen
Ovis	<i>Gb'oudie</i>	een Schaap
Pacem inire	<i>Ouchougou</i> <i>Sam- ſam</i>	Vrede maken
Pallium	<i>Kros</i>	Schaaps-vel, waar mede zy zich dekken
Panis	<i>Brée</i>	Brood, komt van van het Duitſch
Parere	<i>õüa</i>	Baren
Pater	<i>io</i>	de Vader
Pavo	<i>Kõhou</i>	een Paauw
Pectus	<i>Ouk'ua</i>	de Borſt
Pediculus	<i>Hb'ouſſi</i>	een Luis
Pes	<i>Nonqua</i>	de Enkels
Perdrix	<i>itqua, f. yi</i>	da Voeten
Phœnoceperus	<i>Kb'amgry</i>	een Patrys
Pileus	<i>Naukalle</i>	de Vogel Flam- mingos.
Pifcis	<i>Kabba</i>	een Hoed
Pluvia	<i>tk'äum</i>	een Vis
Porcus	<i>ouk'ui</i>	de Regen
Princeps	<i>Hakoï</i>	een Zwyn
Primogenitus	<i>Kz'ouque</i>	een Regent
Puer	<i>Kamkõun</i>	een eerst gebore Kind
Puella	<i>Gonã</i>	een Jongetje
Pugillare	<i>Gõis</i>	een Meisje
Pulex	<i>Kãuw</i>	Vechten, worſte- len.
Pulmo	<i>Hythé</i>	een Vloo
Pulvis pyrius	<i>Cb'anon</i>	de Long
Rhinoceros	<i>Tk'awoklou</i>	Buskruid
Regio	<i>Tuabba, f. Nabba</i>	een Neushoorn
Rupes, f. Scopu- lus	<i>Qu'oi</i>	het Land of Land- ſchap
Salve	<i>Hëiqua, f. Hyqua</i>	een Steen, Rots
Sauciare	<i>Mutze-Atze</i>	Weeft gegroet
Sanare	<i>Oïjo</i>	Bloedgaande ma- ken
	<i>Kfa</i>	Genezen

Vocabula aliqua Hottentottica Latina.	Hottentotsche woorden in de Hottentotsche taal.	Hottentotsche woorden in de Duitſche taal.
Sedere	<i>Nouws</i>	Zitten
Senescere	<i>Dida Atze</i>	Oud worden
Senex	<i>Didaque</i>	een oud Man of Vrouw
Simiæ genus	<i>Chõakamma</i>	een Baviaan
Sol	<i>Sorré vel Sorri</i>	de Zon
Stare	<i>Mäd</i>	Staan
Stella	<i>Kãanchou vel tKëubourw</i>	een Ster
Struthio	<i>Amni</i>	een Struisvogel
Stultire	<i>Tuât z Dacha</i>	Gek of dol zyn
Talpa	<i>Habba</i>	een Mol
Terra	<i>Cãmkamma</i>	de Aarde
Testudo major	<i>Tscheregõu</i>	een Schildpad
Testiculi	<i>Kbrã</i>	de Zaadballen
Tigris	<i>Tq̃uassouw, f. kq̃vussomo</i>	een Tyger
Tonitru	<i>Qũaouw</i>	de Donder
Tormentum	<i>Kayquabou</i>	een Stuk
Torrents	<i>Kakarrou</i>	een Watervloed
Vacca	<i>Gojes</i>	een Koe
Vacca marina	<i>Tk̃ouw, f. Chãkhouw</i>	een Zee-koe
Vallis	<i>tkãã</i>	een groot Dal
Venter	<i>Chomma</i>	de Buik
Veni huc	<i>Hebba Ha</i>	Kom hier
Ventus	<i>Toya</i>	de Wind
Verberare	<i>Doiffi</i>	Slaan
Vestis	<i>Nomma</i>	een Kleed
Vetula	<i>Didaquis</i>	een oude Vrouw
Videre	<i>Km̃ou, f. Km̃u</i>	Zien
Vide hic	<i>Muatze</i>	Zie hier
Vinum	<i>Driefbi</i>	Wyn
Vir	<i>Qũoique</i>	een Man
Vitulus	<i>Tbona f. Nonna</i>	een Kalf
Vivere	<i>Qũañiaba</i>	Leven
Ungues	<i>Kloy</i>	de Klaauwen
Volucres	<i>Kãmiquõ</i>	het Gevleugelde
Uterus	<i>Tk̃chon</i>	de Baarmoeder
Vulpes	<i>Keüléc</i>	een Vos
Vulpes Africanus	<i>Tkensic</i>	een Jakhals
Vulva	<i>Qũãou</i>	de Vrouwelykheid

Deze zyn nu de gemakkelykſte woorden, die men nog eeniger maten hoewel niet volkomen ſchryven kan, waar uit de Lezer zeer licht zien zal, dat het een vermetele zaak is, te willen voor-
 geven, en de waereld wys maken, dat deze Taal niet alleen op papier gebragt, maar ook zelfs door een daar toe vervaardigden Grammaire

re aan andere kan geleert worden. Hoewel ik nooit heb vergeten den slag, die daar by moet worden gemaakt, aan te wyzen, zoo hou ik my echter verzekert, dat de Lezer niet zal weten, hoe die uitgedrukt moet worden, en veel minder, wat die betekent. Dit kan ook geen mensch aanwyzzen, voornamelyk zulk een niet, die maar 3 of 4 weken hier is geweest, en maar 10 of 20 van dezelven gezien en gesproken heeft. Hier toe word zekerlyk meer tyd vereischt, om maar een weinig hunne aard te leren kennen.

Doch hier van genoeg, uit vrees dat de Lezer ongeduldig mogt worden, wanneer ik nog meer woorden van deze Barbarische Taal wilde maken; echter

denk ik nog twee dingen hier by te voegen, namelyk eerstelyk, dat men my niet qualyk moet nemen, dat ik maar altyd eenerlei teken tot velerhande veranderlyke slagen heb genomen; ik heb zulks voorbedachtelyk gedaan, om dat het den Lezer toch niet helpen kan, als had ik nog zulke verscheide tekens daar by gedaan; derhalven oordeelde ik, onnodig te zyn, die te veranderen. Ten anderen, dat hy my vergunne, nog hare Tel-woorden, die maar tot tien uitstrekken hier nevens te voegen, om dat dit een van de gewichtigste stukken is, dat men weet, hoe een volk telt, en zyne rekening houd; de Hottentotten tellen dan op de volgende wys.

HOTTENTOTSCHE TELWOORDEN.

Unum . . .	<i>Q'kui</i> . . .	Een
Duo	<i>K'kam</i>	Twee
Tres	<i>K'ouna</i>	Drie
Quatuor . .	<i>Hakka</i>	Vier
Quinque . .	<i>Kóro</i>	Vyf
Sex	<i>Nanni</i>	Zes
Septem . . .	<i>Honko</i>	Zeven
Octo	<i>Kb'yssi</i>	Acht
Novem	<i>K'heffi</i>	Negen
Decem	<i>Gyssi</i>	Tien

Wat'er is
an te mer-
ken wan-
ner zy bo-
ven de tien
en.
Vraagt de Lezer nu, of zy niet verder tellen als tot tien, en hoe zy het maken, wanneer zy tot hondert of duizend komen? Zoo antwoord ik met weinig woorden, dat zy zekerlyk boven tien tellen, en dat zy daar in met onze telleters, welke ook niet meer dan
I. Deel.

tien in getale zyn, overeenkomen; want als zy boven de tien komen, zoo beginnen zy weder met een, en tellen weder tot tien, en zeggen dan Twee *Gyssi*, zoo als wy in plaats van tweemaal tien twintig zeggen, en daar mede gaan zy voort tot hondert, in welkers
Iii 2 plaats

plaats zy *Gyff* *Gyff* zeggen, 't welk even veel is, om dat tienmaal tien ook hondert uitmaakt; opdezelve wys tellen zy tot 1000, 't welk heel licht te begrypen is.

Doch vermids haar vermogen niet in gereed geld maar in lauter vee bestaat, zoo komen zy zekerlyk heel zelden over duizent; en indien zy die nodig hadden, zouden zy al zoo wel een groter getal kunnen uitspreken als wy, waar toe zy maar eenige nieuwe tekens behoeften te bedenken, waar toe zy bequaam genoeg zyn. Men mag van hen zeggen wat men wil, ik verzeker, dat zy verre zoo dom niet zyn, als men ze tot nu uitschildert heeft, en waar van alle Reisbeschryvingen zoo groot op geven; 't welk alles in 't vervolg, God leven en gezondheid verleende, uit alle hunne handelingen

en gantsche levenswandel tot geneegen blyken zal.

Myn voornemen was nog wel het een en het ander, de Hottentotten aanbelangende daar by te voegen, maar ik vrees, dat ik den Lezer hier mede en voornamentlyk met hare onverstaanbare Taal het hoofd reeds zodanig vol gemaakt heb, dat hy zal wenschen, dat ik eens tot besluit kom, zoo zyn mond ook niet zoude beginnen die Barbarische woorden van *Hacha atze*, *ƙtonka aqua*, *diƙoakou* en vele andere diergelyke meer uit te roepen. Doch vermids ik deszelfs vriendschap waardiger hou dan al het geld, zoo zal ik hem ook hier mede niet langer moeielyk vallen, maar het overige van deze generale materie tot op een ander tyd en gelegentheid sparen.

Besluit
dit Hooftuk.

XXVI. HOOFSTUK.

Van den Aard, uiterlyke Gestalte, Verwe en Verbintenis der Hottentotten met de Hollanders.

Gevoelen van zommige Schryvers wederlegt. Voorbeeld van een bequaam Hottentot. De Europeanen hebben hen gaarne in hun dienst. Voorbeeld van een trouw en redelyk Hottentot. P. Tacharts Lof van de Namaquas Hottentotten. De Hottentotten dragen goede zorg voor de aan hen toevertroude kinderen. Zyn morsige en luye menschen. Hoe de Hottentotten de Darmen klaar maken, koken en eeten. Zy zyn gezond en worden zeer oud. Voorbeeld van een oud Hottentot. Hoe zy zich en hunne vellen met vet smeeren. Gesmeerde mantels en mutzen zyn by hen een teken van rykdom. Dit smeeren veroorzaakt een afkerige stank. Verscheidener Schryveren mening over de oorzaak van dat smeren. Des Schryvers mening des aangaande. De Hottentotten zyn niet wild nog wanschapen, gelyk zommigen willen. Oorzaak van hun afgryzelyk aanzien. Zy hebben een ernsthaftig gelaat. Brede neuzen. Andersons berigt van der Hottentotten aangezicht. Hoe zy uiterlyk geschapen zyn. De Schryver heeft onder hen maar twee krepelen gezien. Des Schryvers betragting aangaande den toestand der Hottentotten. Van de verf der Hottentotten. Herports valsch voorgeven dat zy zwart zyn. P. Tacharts voorgeven van witte Hottentotten weersproken. Daar zyn nog zwarte nog witte Hottentotten. Ivertzens melding van de verf der Hottentotten. Van haar eigentlyke kouleur. Haar verbintenis met de Hollanders is niet schriftelyk geschied. Wat haar heeft bezwogen om zulk een verbintenis aan te gaan. Hoe dezelve tot nu toe van beide de Partyen is nagekomen. De Compagnie noemt de Hottentotten hare Geallieerden. Zy bekomen bystand van de Hollanders als zy onder malkander in oorlog zyn. Zy geven kennis aan de Hollanders, als eenige van de hunnen iets quaads tegens hen in 't zin hebben. In geval van nood zouden zy de Hollanders trouw bystaan. Des Schryvers goede wensch aan de Hollanders.

IK heb onlangs een begin gemaakt van de Hottentotten eenig bericht te geven, 't welk ik schoon het in algemene zaken bestaan en geen byzondere materie van hun doen en laten vervat heeft, echter hope, dat niet onaangenaam zal geweest zyn. Vermids nu, zoo als in 't besluit van het voorgaande Hoofdstuk gemeld is, nog eenige dingen overig zyn, welke noodzakelyk moeten vooraf gaan, eer men een andere zaak kan onderhanden nemen, zoo zal de Lezer zonder twyffel het niet qualyk nemen, wanneer ik jegenswoordig met dezelve voor den dag kom, en achtervolgens mynes vorige de verklaring van dezelve na de ware geschapenheid der zaken by-

breng, en daar nevens hem misfchien van vele valsch gemaakte inbeeldingen bevry, welke de een of de ander Schryver door zyn verkeerd opgedragen verhaal van deze natien, hem veellicht in het hoofd gezet heeft.

En hebben wel velen, in het voorstellen van de aangeboren aard en geschapenheid der Hottentotten, onder anderen gezegt, dat zy zeer dom, onverstandig en eenvoudig zyn, om dat zy nog van God, nog van andere zaken tot het gemene leven nodig iets wisten; dat zy daarenboven zeer morslig in 't eeten en in hun geheel handel waren, en zich met stinkend vet zodanig smeerden, dat men ze naauwlyks ruiken of zien mogt: Om met weinig woorden

Wat eenige Schryvers van deze Hottentotten hebben gezegt.

den hier van te spreken; zy hebben wel niet qualyk hier van gefchreven, of de waarheid niet gezegt, dog daar is alleen dit onderscheid te maken; dat zy in aanzien van onze of andere natien als dom aan te merken zyn, is buiten twyfel, om dat zy nog in burgerlyke of andere zaken leven als gecivilifeerde natien doen; echter zyn zy op hunne wys fnedig genoeg, en weten hun verftand alzoo wel te gebruiken als een ander mensch.

De Hottentotten zyn zoo dom en monig met als zommigen voorgeven.

Word be-
wezen.

Zulks heeft weinig bewys van noden, om dat reeds Dapper in *Africa* pag. 619. 625. 626. heeft aangetoont, hoe dat *Arnoldus in notis ad Mercklin*. Reisbefchryving pag. 1097. aanhaalt, en ook de dagelykſche ondervinding leert, hoe dat deze menſchen de Duitſche Taal van de Hollanders geleert; ja eenige die voor dezen te *Bantam* by de Engelfchen geweest, de gebroke Engelfche Taal gefproken hebben, 't welk zy zekerlyk niet zouden hebben kunnen doen, indien zy zoo zeer dom en eenvoudig waren, als zich zommigen wel verbeelden. *Anderſon L. 4. c. 4.* maakt gewag van een jonge Hottentot, die van de Engelfchen mede na Indie genomen was, die in drie jaren die Taal van hen geleert had, en daar na weder hier gekomen was. Ik heb ook reeds voorheen het exempel van den Kapitein *Pegu* bygebragt, die niet alleen de Hollandſche en Portugeeſche, maar ook de Ceilonſche, Maleiſche en andere Ooft-Indiſche Taalen in een heel korten tyd geleert heeft.

Voorbeeld van een be-
cruim
Hottentot.

Zulk een is my ook nog bekend, welke van deze inwoners maat *Jantje van der Gouw*, miſſchien wegens zyne bequaamheid in praten, genaamt wierd, en heb ik hem verſcheidemalen voor zyn dood met de grootſte verwondering aangehoort, deze hoewel hy nooit uit zyn vaderland geweest was, konde zeer net Hollandſch en Portugeeſch, ja ook Franſch,

't welk hy van de vluchtelingen van dat Land, en ook Hoogduitſch, 't welk hy van de hier zynde Hoogduitſchers geleert had, zeer verſtaanbaar ſpreken; 't geen zekerlyk niemand by een Hottentot zoeken zou, en ook verwachten konde, indien zy zo zeer dom en onverſtandig waren, als men ze wel opgeeft; zonder nog veel te zeggen, met wat verſtand hy van ploegen, zagen en ander boeren arbeid redeneren kon, waar in hy zekerlyk verſcheide Europeaanſche Boeren te boven ging.

Wat zyn'er zoo veel woorden van noden? de Europeanen zouden ze zekerlyk zoo gaarn niet in hun dienſt hebben, zoo als men door de dagelykſche ondervinding leert, als zy zoo dom en onverſtandig waren; gelyk iemand zulk een eenige jaren in zyn dienſt behoud, en niet gaarn ziet, dat hy weder hene gaat, vermids zy zich van dezelve beter als veeltyds van hunne eige ſlaven bedienen kunnen, te meer als hen iets van goederen als Tabak, Wyn of Brandewyn toevertrouwt word, waar in zy zekerlyk, hoewel zy grote liefhebbers van die waren zyn, zich eerlyk betonen, en niets ſtelen of afhandig maken.

Een klaar exempel van myn voorgeven heeft men certyds gehad aan een Hottentot, van de Europeanen genaamt *Claas*; deze heeft niet alleen veeltyds van den toenmaligen Gouverneur *Simon van der Stell* zagr. Brandewyn, Tabak, Reys, en ander victualie, zoo als ook buſkruid en lood, nevens het nodig geweer voor twee Hottentotten, die hem als een lyſwacht dienen moeſten, uit de Magazynen van de Illuſtre Compagnie ontfangen, waar mede hy voor haar heeft moeten handelen of ruilen, maar hy heeft zich ook altyd zoo wys, verſtandig, trouw en eerlyk getoont, dat men met zyn doen en handel altyd zeer wel te vrede geweest is; zynde hy nooit

De Europeanen hebben Hottentoten gediens

Nar van c trouw delyk Hott

nooit t'huis gekomen, zonder een grote menigte van Schapen en Ofsen behandelt te hebben, en schoon hy zomtyds 6 weken uit was, heeft hy behalven het getal van het gemelde vee nog een tamelyke voorraad te rug gebragt, en zich alzooveel verstandiger getoont, als veelyds een Europeaan doen zoudé.

Ik heb een Zee-kapitein gekent, genaamt *Theunis Gerbrantfz. van der Schelling*, die na dat hy zyn schip in de baai *à la Goa* verloren had, over land reizende, tot gem. *Claas* is gekomen, en alles goeds van hem genoten heeft; hy wilde hem schier alles overgeven, 't welk echter de Kapitein niet aannam, en heeft hem op die reis zoo veel goed bewezen, dat ik hem dikwyls heb horen zeggen, hy wenschte maar, dat nog iemand van dezen *Claas* in 't leven was, hy was bereid, alles met hem te delen, dat hy in de wereld bezat, hebbende hy hem naast God het leven behouden, 't welk hy zonder hem zekerlyk zoude hebben moeten in schietten.

Indien nu de Hottentotten zoo dom waren, hoe komen dan zoo veel verstandige menschen onder hen? *P. Taebart* getuigt in 't byzonder in zyne *Siamfche Reis* p. 105. van de *Namaquas Hottentotten*, dat zy een goed natuurlyk verstand hebben, en wanneer men hen iets vraagde, zoo antwoorden zy niet, voor dat zy hunne woorden wel overlegt hadden; daarbenevens was hun antwoord altyd kort, en met een deftigheid verzelt; zy lachten zelden, en spraken weinig. Dit zelve word ook klaar genoeg van meer andere natien bewezen; of ik schoon dit niet altyd herhaal, en daar by zeg, om dat ik voor af weet, dat de Lezer diergelyke aanmerkingen; zonder myn verder erinneren van zich zelf maakt; en genoeg in staat is, meer andere diergely-

ke lessen daar uit te trekken, en op nieuw met vrucht te appliceren. Ik had nu wel gaarn iets meer van dezen Kapitein *Claas* gezegt, dat zyn verstand en wys gedrag nog beter aan den dag bragt; dog deszelfs levens loop en bedroeft einde is zoo vol verwonderingwaardige zaken, dat ik op een ander plaats gelegentheid zal nemen, van hem alles net en in order te verhalen en voor te brengen.

De Hottentottinnen zyn niet minder in dit stuk te pryzen, als die veel beter zorg voor de aan hen toevertrouwde kinderen dragen, als veelyds de moeder zelf, alzooy dezelven zorgvuldig bewaren, en aan hen dan dit en dan dat te spelen geven, en wel toezien, dat een zulk teder kind geen ongeluk krygt; die aan dezelve ook wat te wasschen geeft, welke arbeid zy gaarn voor de Duitschers, zoo als ook met gauwigheid, oplettenheid en trouwe doen, dat zy zekerlyk menige Duitfche Waschvrouw beschaamt zouden maken, die kan zich verzekert houden, dat hy niet een stukje zal quyt raken, nog dat het gescheurt of niet schoon genoeg zyn zal.

Zoude nu dit alles en ontallige andere omstandigheden niet genoeg bewyzen, dat de Hottentotten zoo dom niet zyn, als men ze wel uitschildert? Ik acht, dat vele Europeanen die bequaamheid niet eens bezitten. Op een andere plaats zal men ook aantonen, dat zy van de kennis van God ook niet t'eenemaal berooft zyn, zoo als hen insgelyks opgelegd word; welke materie hier voorbedachtelyk afgesneden word, om dat ze onder de algemene eigenschappen der Hottentotten te veel plaats zoude wegnemen. Dit is alleen te verwonderen, dat deze menschen, die allerlei arbeid zoo wel en verstandig doen konnen, niemand echter van hen tot

De Hottentottinnen zorgen voor de aan hen toevertrouwde kinderen.

Doen zelden iets tot hun eigen voordeel.

Zijn morsige en luye menfchen.

zyn voordeel gaarn iets doet of verricht, ten zy de hoogfte noodzakelykheid hem daar toe dwingt, gelyk op een andere plaats ook breder bewezen en aangetoont zal worden.

Dat zy echter in aanzien van de Europeanen en andere Natien zeer morflig, of zoo als *Mercklin. loc. cit. pag. 1068.* zegt, zwynachtig in 't eeten zyn, zulks is overgewis, en ontflaat zulke morfligheid na myne gedachten, insgelyks van hunne ongemene luye aard, waar door zy tegengehouden worden, iets voor hen zelf en tot hun gemak te verrichten; wanneer zy zich by de Europeanen onthouden, weten zy om dat zy arbeiden moeten, ook wel anders te leven, en konnen wel haast dat geen, 't welk zy tot hunne onderhoud hebben moeten, helpen heugen en stout eiffchen; daarentegen wanneer zy voor zich zelf leven, en van eige middelen teeren, doen zy zoo veel niet, dat zy een ftrootje of iets anders zouden opnemen.

Die hen echter by deze grote luiheid, zoo als *Mercklin. pag. 1098. loc. cit.* doet, nageeft dat zy uit de darmen maar den drek met de vingers uitstroopen, daar na een weinig op het vuur leggen, en ze eer ze half gebraden zyn, met zulk een lust eeten, dat men qualyk zou worden, als men het zag: of zoo als *Vogel* in zyne Reifelbefchryving *pag. 71.* zegt; Het ingewand van het vee, 't welk de Europeanen wegwerpen, is voor hen een delicateffe; zy drukken den drek maar een weinig daar uit, en eeten het gaaf of half verrot; die zeg ik, zulks voorgeeft, die mag zien, hoe hy zulks bewyft. Wat my aanbelangt, ik weet my niet te bezinnen, dat ik van diergelyke afgryzelyke morsfigheid ooit gehoord, en veel minder die van hen heb gezien, fchoon ik lang veel en dikwyls geweest ben, en menigen aange-

namen dag by hen doorgebracht heb.

Daarentegen is zeker en waarachtig, dat zy de gem. darmen, zoo als ook alle andere met drek van verduwde en onverduwde spys opgevulde ingewanden eeten, dezelve ook niet als de Europeanen uitbroeien en den flym afschrabben en ze wit en zuiver maken, maar wanneer zy de darmen en ander ingewandt omgekeert en den drek uitgefchud hebben, zoo doen zy anders niet, dan dat zy ze in fchoon water waffen, dat alle vuiligheid daar af komt en door het water weggenomen word. Wanneer zulks is gefchied leggen zy dezelve aan flukken gefneden op de kolen, en laten ze in hun eige nat en vet braden, dog wanneer zy het bloed daar by hebben, snyden zy de darmen aan kleine flukken, doen die onder het bloed, en laten het met elkander ordentlyk koken; en deze spys aldus klaar gemaakt, eeten zy met zulk een appetyt, dat een toekyker die niet by het klaar maken geweest was, want anders zou die van een Duitscher licht vergaan, zelf lust daar toe krygen zou.

Ik heb zulks veelyds bygewoont, wanneer zy zelfs floegen, en gezien, hoe zy daar mede te werk gaan; derhalven ben ik verzekert, dat die zaak zich niet anders bevind; hebbe ook meer dan eens uit nieuwsgierigheid, zonder dat ik door den honger daar toe genoodzaakt wierd, deze spys wanneer de darmen onder het bloed gefneden en met elkander gekookt waren, geproeft, en altyd bevonden, dat ze zoo qualyk niet eens fmaakte, als ze maar recht gehavent was en men anders zulk een tegenheid niet in dezelve had; welke tegenheid ook zeer licht overgaat als men voorheen niet toeziet, en daar na 'er niet om denkt, doordien de fmaak den appetyt meer en meer verwekt.

Doch

Doch het geen ik tot nu heb gemeld, meen ik maar van de versche ingewanden; van de half verrotte, zoo als de Heer *Vogel* zegt, weet ik niets te zeggen; en moet deze mode of t'eenemaal onder hen afgeraakt zyn, alzo men die niet meer aantrest, zelfs niet onder de genen, die zeer ver van de Europeanen en landwaards in wonen, of zy moet nooit onder hen in swang of in gebruik geweest zyn; dog dit alles zal veel uitvoerlyker aangetoont en bewezen worden, wanneer van haar gewoonlyk eeten en drinken in 't byzonder zal moeten worden gehandelt:

Hoe eenvoudig hun koken, braden en zieden toegaat, zoo bekomt die spys hen echter zeer wel, en zal men geen zicken onder hen aantreffen, die zich daar door een ongezondheid zouden op den hals halen; aangezien zy gemeenlyk zeer oude luiden worden, zoo dat ze veeltyds van ouderdom niet meer gaan of iets doen kunnen, indien zy zich niet in de wyn en andere sterke drank van de Europeanen vergapen, en zich daar door een ongezondheid en gevolglyk een kort leven op het lyf halen. Van haar hoge ouderdom en gezonde natuur schryft reeds *Dapper in Africa pag. 625.* wanneer hy zegt: *zulk morssig eeten* (hy verstaat het echter van de alte grote morssigheid, die evenwel in zulken graad by hen niet gevonden word) *bekomt hen echter zoo wel, dat zy lang leven; want de meesten zoo mans als vrouwsperzonen worden over 80. 90. 100. 110. 120. jaren oud.*

Om nu van zoo vele excempels, die my bewuft zyn, maar een by te brengen, en het verhaalde te bewyzen, zoo is over gewis, dat zeker Hottentot, door de Hollanders genaamt Bay Claas, nu in den jare 1712. nog leeft, welke gelyk my de genen die toenmaals hier waren gekomen, als *Claas*

I. Deel.

Dirkzoon van Schalckwyk, Willem Vlok en meer geloofwaardige menschen verklaart hebben, reeds een bedaagt man is geweest toen de Hollanders in den jare 1652. het geoccupeerde land met een vesting verzagen, en zich vastzetterden. Indien hy nu toenmaals maar 40 jaren heeft gehad, zoo moet hy nu zekerlyk 100 jaren oud wezen, en nochtans neemt hy zyn beroep, zynde vischen, waar mede hy zich uit gebrek van vee altyd geneert, dog dagelyks met zodanige vaardigheid waar, dat iemand, die 't niet weet, hem voor een man van 50. of 60. jaar zoude aanzien.

De Hottentotten worden verder en met het grootste recht als wilde en morssige menschen voorgesteld, wyl zy zich over het gantsche lichaam met vet besmeren, zelfs dat zy zulks de schaapsvellen, waar mede zy omhangen zyn, doen, en derhalven geweldig stinken. Deze zaak, hoe waarachtig die is, hebben de Schryvers echter met vele onwaarheden vergroot, makende deze menschen zwynachtiger en stinkender, als de zaak zelf uitwyft; want dat zy zich met garstlig stinkent vet zoude smeren, gelyk de Heer *Vogel* in zyne Reisbeschryving p. 74. meld, is een zaak, die den dag niet lyden kan; door dien zy wel op de schepen vet verzoecken, om zich daar mede te smeren: dog dat het stinkent zoude zyn, kan ik niet begrypen, om dat het van hard gezouten pekelfleesch, dat ten minsten jaar en dag in 't zout gelegen heeft, afgeschepht en gevolglyk door het zout goed gehouden word; en genomen dat het eens een weinig stonk, zou daar uit geen slot op allen te maken zyn.

Men zie, of zy aan 't land stinkent vet zullen gebruiken? Ik verzeker, dat zy daar van zulk een afkeer hebben als een European. Derhalven dragen zy ook

Kkk

nie

Hottentotten smeren zich en hare vellen met vet.

Hottentotten zyn genede menschen worden er oud.

Schryver brengt een excempel by van een oud Hottentot.

niet gaarn vifch-fpek uit het Illuf-
tre Compagnies Traan-Magazyn
na het een of ander vrymans huis,
uit vrees, dat zy zich daar mede
zullen befmeren; en weet ik niet
wie *Dapper pag. 622 in Africa*
tot die gedachten gebragt heeft
om van hen te fchryven, dat zy
het vet dat door de Zon uit een
walvifch gebraden was, met volle
handen gefchept en ingeflurpt
hadden, nademaal zy niets meer
haten dan het uitgekookte vet
van die vifchen, hoewel zy het
vleefch van dezelve, zoo als ook
van de zee-honden, als het nog
verfch is en niet flinkt, gaarn ee-
ten, en ook grote flukken daar
van wegdragen en t'huis verteren,
gelyk *Anderson in 't I. Boek cap.*
4. meld, en ik uit de ondervinding
weet, dat zulks is gefchied, wan-
neer in den jare 1710 een Walvifch
of Noord-Kaper in de Baay Falzo
opgefpoelt wierd.

Mercklin
en Dappers
valfch
volgeven.

Mercklin wil verder, *l. c. p.*
1098, dat zy het vet van de ruwe
darmen tot fmeren gebruiken; ja
Dapper zegt in *Africa 620. 621.*,
dat zy de darmen van zommige
dieren tot eieraad dragen, welke
zy met vet en al wat daar in is zoo
verfch en flinkent twee of drie-
maal in malkander vlechten, en
die zoo wel 's nachts als zy flapen,
als by dag om den hals hadden,
welk laafte nog meer ongegrond
is als het eerfte; door dien als zy
het vet van de ruwe darmen na-
men, zoo zou het nog verfch zyn,
en alzoo ftryden met het zeggen
van *Vogel* en *Dapper*. Wanneer
zy echter darmen om den hals
droegen, zouden ze niet lang du-
ren, en ook van andere menfchen
moeten gezien worden. Ik kan
wel zeggen, dat ik nooit Hotten-
totten met darmen om den hals
aangetroffen of gezien heb, hoe-
wel ik 'er verfehiede 1000 van de-
zelve ken; dog ik kan wel giflen,
waar uit deze dwaling van *Dapper*
ontftaan is, door dien hy miffchien
d'een of d'ander met een ook wel

met twee Schaapnetten om den
hals zal hebben gevonden, die hy
voor in elkander gevlochte dar-
men aangezien heeft. Waarom
en wanneer zy echter deze fchaap-
netten dragen, zal op een andere
tyd gezegt worden.

Om den Lezer met weinig
woorden te zeggen, hoe het met
dit fmeren gefchapen is: de Hot-
tentotten hebben de gewoonte,
van kindsgebeente en zoo dra zy
op de waereld komen, zoo als el-
ders zal aangetoont worden, dat
zy zich met verfch gefmolten vet
van wat dier het ook mag zyn,
dog liever met fchaapvet of met
verfch van hen zelf gemaakte bo-
ter fmeren; zy doen zulks zoo
dik, dat het vet wanneer de Zon
daar op fchynt, van het lichaam
druipt; dit vet mengen zy met
aan de potten hangend roet, maar
niet met ander zwarte zalf, gelyk
P. Tachart in zyne Reisbefchry-
ving na *Siam p. 99.* bericht, en
wryven daar mede het gantfche
lichaam van 't hoofd tot de voeten;
en derhalven fchynen zy zwart,
fchoon zy het uit de natuur niet
zyn; zy ontzien hier in ook niet
een lid aan 't gantfche lyf, alles
moet gefmeert zyn; daarenboven
blyven ook hunne omgehangen
fchaapvelle niet ongefmeert, maar
zy moeten ook van buiten, daar
gene hairen zyn, met dit parfum,
waar mede het gantfche lichaam
gebalzemt word, overtrokken
worden.

Zoo dra het oude vet opge-
droogt, en door ftof onzichtbaar
geworden is, word dit fmeren ten
eerften hervat, zoo zy anders we-
der vet bekomen of dat zy zoo
ryk in vee zyn, dat ze weder flaan
kunnen, en kan men aan dit te-
ken ten eerften zien, wie veel
vee heeft of niet. Zulks heeft
Dapper l. c. p. 620. zeer wel aan-
gemerkt: Luiden die veel vee on-
der hen houden, hebben de bui-
te zyde van hunne mantels en
nutzen met vet rykelyk gefmeert,
't welk

Gefm-
mante
nutze
zyn by
een te
van ry-
dom.

't welk een teken van een grote rykdom is, die by hen in vee bestaat; daarentegen word zelden een Hottentot, die arm van vee is, als hy niet by een Europeaan woont, of anders een pot van hem uit te wassen bekomt, in een gesmeerden mantel gezien, maar hy draagt hem ongesmeert; op welke wys maar de armen magere mantels hebben.

Hier uit is licht afstemen, dat deze menschen, wyl zy zich zeer dikwyls in 't jaar smeren, en daarentegen haar leven lang met geen droppel water afwassen, of als nieuw gebore kinderen afgewassen worden, een afgryzelyken wilden afkerigen stank veroorzaken moeten, voornamelyk wanneer zy boven den wind zyn, en iemand ontmoeten; men kan ze daarom ook verder ruiken als zien, zo dat ze dikwyls nog ruim 100 voetstappen ver zynde, en eenen berg opkomende, men ze niet zien kan, wyl de lelyke stank hunne komst al lang ontdekt heeft.

De oorzaak van dit smeren word van de Reizigers verscheidentlyk gemeld. *Merklin L.C. p. 1098. Vogel. L.C. p. 74. en P. Tachart* in zyne Siamfche Reisbeschryving *p. 99.* zyn van mening, dat zy zulks deden, om zich op te schikken en te cieren, en zulks, om dat de ryken altyd in besmeerde mantels gaan, en de armen niet; dog dat dit geen eigentlyk stuk van hunne cieraad is, zal ik by een andere gelegenheid, wanneer ik van der Hottentotten cieraaden handel, breder aantonen. Het is alzoo deze hoewel van de Hottentotten dikwyls zelfs voorgegeve oorzaak op verre de rechte niet, welke hen tot deze stinkende handtering aanzet.

Anderen, daar ontrent de Heer *Böving* in zyne curieuse Beschryving en naricht van de Hottentotten *p. 5.* geeft voor, dat dit smeren daarom geschied, op dat ze

I. Deel.

snelder lopen zouden konnen; ik wil niet verzwynen, dat een Hottentot zoo goed en veel beter kan lopen als de beste Hardloper in Europa, door dien hy niet alleen zoo hard als een paard, maar het zelve kan voorbylopen, zoo dat het paard eer zal moede worden als hy. Ik kan onder anderen een starken langen gaauwen Hottentot, genaamt *Syncopas*, die dikwyls van de Steenbergen, die 5 grote uren van de Capo leggen, des avonds gelopen en voor den Heer *Frederik Rossauw* des anderen morgen warm en nieuwgebakken brood van daar gehaalt heeft, dat nog zoo warm was, dat de botter daar in gesmolten is. Doch of de snelheid der voeten, waar in zy na het getuigenis van *Herodotus* by *Zwingero in Teatro Vit. Hum. p. 3661 & 3673. Conf. Bohem. de Morib. Legib. & Ritib. Gent. Libr. I. c. 6. p. 58.* met de Troglodyten overeenkomen, van dit smeren alleen komt, zal ik aan anderen laten oordelen.

Wat my aanbelangt, ik oordeel, dat dit smeren wel veel daar toe helpt, maar ik geloof niet, dat zulks om die oorzaak geschied, door dien dan volgen moest, dat de armen zoo hard niet zouden konnen lopen als de ryken, 't welk juist het tegendeel is. Daarenboven moesten de wyven die zich op dezelve wys smeren als de mans, ook zoo snelen ras ter voet zyn als de mans, waar tegen echter de dagelyksche ondervinding zoo zeer stryd, dat een zulke vrouw ten opzicht van haar man, voor een schildpad in vergelyking van een hert of ander wild dier te houden is; derhalven moet de snelheid van de mans een anderen grond hebben, en het smeren om andere oorzaken gedaan worden.

De gesteltheit van hun Land en haar levens-aard schynen dit zelfs te openbaren, waar van ik den Lezer myne gedachten zeggen

Kkk 2

zal.

De mening van den Schryver, waarom de Hottentotten zich met vet smeren.

it smeren
eroor-
aakt een
kerige
ank.

Mening
in ver-
heide
hryvers
er de
orzaak
in dit
smeren.

Evings-
ening.

zal. Het is uit myne vorige brieven bekend, dat het Land hier zeer warm is, en dat de Zon des zomers een tamelyke kracht moet hebben, om dat ze in den winter ook zoo warm schynt, als in Duitſchland midden in den herſt of voortyd; en vermids deze menſchen ongekleed gaan, en maar een ruuw ſchaapsvel om de ſchouwders werpen, en alzoo naakt hene lopen, zou de Zon een doordringende kracht op hunne bloote huid laten voelen en dezelve verbranden, zoo dat zy altyd ſchilfers daar van zouden kunnen trekken, indien zy zich daar voor niet ſmeerden, en voor de Zon den toegang in de zweetgaten ſtopten, en alzoo daar mede de gantſche huid tegen deze hitte wapenden en bewaarden. Valt nu ſchoon de Zon op hun naakt lyf, zoo belet het vet deſzelfs doordringentheid, en bygevolg kan zy het lichaam niet beſchadigen. Daarenboven oordeel ik, dat zy, wanneer het vet aſgaat, een groter kracht van de Zon gewaar worden, en zich daarom op nieuw ſmeren, het welk de armen alzoo gaarn zouden doen als de ryken, als zy het maar konden machtig worden, en gaat het met deze armen zoo als met de onzen, die zich alzoo weinig koelſteren kunnen als zy, of ſchoon een rykaard alles na zyn zin kan hebben, en krygen wat hy wenſcht.

Hottentotten zyn niet gruwzaam en wild.

Ik konde hier nog wel verder gaan en tonen, dat gelyk het hen aan geleerdheid en verſtand niet ontbreekt, zoo als tot nu getoont is, zy ook niet gruwzaam of wild zyn, door dien men zulks uit de dagelykſche verkering met hen ziet, en klaar beſpeurt; dog wyl van hunne aangebore aard tot nu genoeg gezegt is, zoo zal ik, hoewel hare goedaardige barmhertigheid nevens een hulpryke bereidwilligheid inſgelyks hier behoorden, het voor ditmaal daar by laten beruſten, te meer om dat in

te vervolg hunne deugden en ondeugden een byzondere aanmerkelyke materie zullen aan de hand geven, welke als dan als God leven en gezondheid verleent, breder zal uitgevoert, en het alhier te rug gelatene ingebracht zal worden.

Haar uiterlyke geſtalte is wel het voornaamſte ſtuk, dat nu dient voorgelſt te worden, om te weten, hoe deze menſchen zyn, als ook of ze wel zoo barbariſch zyn, als men van hen gelooft, aangezien men hen zelfs voor menſchenvreeters heeft willen houden en doen doorgaan. Ik beken, dat ik zelf eer en alvorens ik hier gekomen ben, gantſch andere gedachten van hen had, als ik daar na bevonden heb; alle de Reisbeſchryvingen der ouden, daar onder die van de Portugeezen zelfs, hebben hen daar voor uitgegeven en aangemerkt. Men gelooft ook wanneer men ze met den eerſten opſlag ziet, dat ze recht ſchuwe-lyke menſchen en wanſchepzels der waereld zyn; dog dit alles werd veroorzaakt, door hare ſlinkende en ſmeerige vellen, en ook door de in elkander geklonterde hairen op het hoofd, die niet anders lyken, als wolle, waar in de ſchaape-drek een vingerdik en nog dikker legt; dog wanneer men met hen gewoon is en door nader kennis gemeenzamer met hen werd, zoo vervalt dit vooroordeel wel haalt.

Dat zy zich nochtans ſchoon, vriendelyk en aangenaam zouden voordoen, kan ik ook niet zeggen, om dat ſchier alle natien haar gelaat als iets ernſthaftigs voorgelſt hebben; ondertuſſchen is deze ernſthaftigheid met geen ſtuursheid, maar met een vriendelyk wezen verzelt; het geen meelt hatelyk maakt, is na myn oordeel, de brede neus, waar mede zy met alle andere Moren gelyk zyn; dog vermids die van natuur zoo niet is gevormt, ſchoon *Dapper* zulks

Zyn niet z kwal ſchap als zo gen h uitge dert l ben.

Hottentotten he een ernſthaftig laat.

Hebbe brede zen.

zulks *L. C. p. 618.* met deze woorden lykt te zeggen: *Alle mans en vrouwen hebben platte neuzen en dikke lippen, voor de bovenzste: 200* is ook licht te denken, dat ze in hare natuurlyke gestalte, wanneer men hen zoo liet, als ze geboren worden, veel aangenamer zouden schynen, dog hoe zy die brede neusen krygen, zal op een andere tyd gezegt worden.

Anderfon L. l. c. 4. van zyne Reisbeschryving zegt; de Hottentotten zyn in 't aangezicht lelyk, verschrompelt, en de hairen op het hoofd woest en wild; 't welk op een zekere wys zeer waarachtig is; want dat een vreemdeling de eerste beschreve gesmeerde en in elkander gebakken hairen op het hoofd wild en woest moeten voorkomen, lyd mynes bedunkens geen tegenspraak, en dat het aangezicht van de ouden verschrompelt en vol rimpels zyn moet, toont de dagelyksche ondervinding zonder onderscheid; doch wie kan een lelyk verschrompelt aangezicht onder jonge luiden aanwyzzen? 't zy een Hottentot of wie hy wil, zoo zal het aangezicht van een jong mensch niet gerimpelt zyn, zoo dat hen zulks misstaan zou, maar wel de ongewone wys van leven, om dat zy buiten dat zoo schoon zouden zyn, als een Europeaanse Boer of Boerin, en dien de hairen wild voorkomen, die echter in elkander gebakken neerhangen, moet zekerlyk nog niets wilds gezien hebben.

Om kort uit de zaak te komen en de verhalen van andere Schryvers met stilzwygen verby te gaan, zoo kan de Lezer zyn verzekert dat de Hottentotten doorgaans de langsten en ook niet de kortsten zyn, dog merendeels 5 tot 6 voet lang; daar in tegendeel de vrouwen gemeenlyk veel korter dan de mans zyn, welker handen en voeten buiten gemeen klein, teer, en subtiel zyn, 't welk zich in te-

gendeel by de mans gantsch anders bevind; de mans en de vrouwen hebben beide de neus plat; de oogen zyn niet al te groot, maar het gantsche aangezicht tamelyk geproportioneert; de tanden in den mond zyn zoo wit, als elpenbeen; de konen roodachtig, 't welk men echter niet wel kan bekennen wegens hare finceerderey, indien men niet naauw daar op let, of door langen omgang bemerkte. De hairen zyn uit de natuur kort, kroes en met de schaapewol niet ongelyk, van natuur pik-zwart, als die van de Moren. Zy laten aan de vingers en tenen de nagels groejen, en snyden ze niet af, gelyk *Dapper* zulks reeds in Afrika *p. 618.* aanmerkt. Het gantsche lichaam is wel geproportioneert, niet te mager en niet te vet, heel recht en zonder eenig gebrek; en ik kan niet zeggen, dat ik meer dan twee mans onder zoo veel duizenden gekent heb, die kreupel waren, schoon geen kind ooit gebakert of anders behoorlyk opgepast word, zoo als zulks ter gelegener tyd omstandig berichten zal. Dat deze echter kreupel wierden, hebben zy door verwaarlozing nog onachtzaamheid gekregen, maar door onpasselykheid of jicht, waar door de senuwen van den eenen aan beide de voeten zamenrokken, zoo dat hy al kruipende van de eene plaats tot de ander heeft moeten komen, en d'ander had door het opkrimpen der senuwen het eene been wat langer als het ander bekomen.

Ik heb ook niemand gezien, die kromme of geboge benen, armen, enz. had, 't welk op 't hoogste te verwonderen is, om dat de kleine kinderen zoo slecht opgepast worden, als die de moeders maar zoo bloot en zonder eenig bakeren, op den rug binden, en met dezelve van de tedere geboorte, of wel de eerste 8 dagen daar na, hene lopen; nog min-

De Schryver heeft onder hen maar twee kreupelen gekent.

Daar worden ook anders geen gebrekkige menschen onder hen gevonden.

derfoas
icht van
aange-
it der
tentot-

Hoe de
Hottentot-
teuiterlyk
schapen
zj.

der is 'er my een voorgekomen, die aan een ander lid van het lyf eenig gebrek of geen goede proportie had, maar de natuur houdt by deze ruuwe natien een zeer nette overeenstemming van alle delen, en verzet alzoo dat geen rykelyk, dat by ons in Duitschland een trouwe voorzorg der ouders niet uitvoeren of te weeg brengen kan.

Des Schryvers be-
trachting
by den toe-
stand der
Hottentot-
'en.

Zou men nu hier uit niet een treffelyk bewys-ftuk van de Goddelyke Goedheid halen en besluiten kunnen? dat of schoon deze wilde Heidens den waren God niet zoo eeren, als hy achtervolgens zyne openbaring van de menschen eifcht, zyne langmoedigheid echter ook dezen verdraagt, en ze door lyflyke en klaar in de oogen springende weldaden tot zich lokken wil? Zou men geen oorzaak vinden te zeggen, dat hoe wild deze menschen schynen, echter eenigen onder hen moeten worden gevonden, welke door een innerlyke beweging aangezet, doen, dat voor God recht is? Zoude dit niet tot schaamte van onse Kristenen kunnen strekken, dat zy, hoewel zy de wegen Gods kennen, en trouwe Leeraars en Ziel-zorgers hen die dagelyks trouwlyk, yverig en nadrukelyk voorstellen en inprenten, echter nog veel blinder als de Heidens wandelen, om dat zy niet eenmaal zoo vele aan hunne kinderen overkomende schadens en gebreken afdoen, en ze daar voor op den weg van deugd brengen, of veel minder tot ernsthaf-tige godzaligheid lyden en voeren willen; 't welk echter deze menschen, voor zoo veel zy uit het licht der natuur erkennen en bespeuren kunnen, van zelfs en zonder eenige aanmaning, werkstellig maken.

Doch waarheen voeren my myne gedachten, nademaal 'er nog zoo veel van deze natien te zeggen is? De Lezer oordele zelf

hier van, en zegge eens, of niet een wonderbare schat der langmoedigheid, goedheid en genade van den groten God, daar uit schittert, waar door hy zich aan dit blind volk openbaart en het zelve tot zich te leiden tracht? Ach! hoe veel diergelyke onerkende weldaden zien wy die Kristenen zyn, of ten minsten daar voor erkent zyn willen, maar zoo boven heen, en bedenken niet, dat wanneer wy de regels van het gezond oordeel volgden, hier ook ten eersten vaste wortels in de zaligmakende erkentenis Gods hier ontspruiten, en middag-klaar lichten zou; aangezien die twee van God aan de menschen verleende lichten, wanneer zy beide nevens elkander gezet en met malkander verknocht worden, nooit tegen elkander strydig zyn kunnen.

Tot nu heb ik de uiterlyke gestalte der Hottentotten beschreven; van de innerlyke kan men zoo licht niet oordelen, zoo anders het doen en laten der menschen tot hulp genomen word, 't welk by verklaring van de deugden en ondeugden van deze menschen in 't vervolg geschieden zal. Nu is nog overig ook van hunne verf te handelen en ze natuurlyk voor te stellen; daar van vind men wederom by de Schryvers verscheide meningen, welke eer en alvorens men tot een vast besluit komt, onderzocht moeten worden, om de waarheid daar door te beter te slaven.

Herport in zyne Reisbeschryving p. 13 schryft daar van aldus: *Zy zyn zwart van lichaam, hun hair is als wolle, waar ontrent zy met de Angolische inwoners gelyk zyn.* Nu is van de haren reeds gezegt, dat ze hier in met de Moren gelyk zyn, derhalven is hier geen nader onderzoek nodig. Wat echter de verf van het lichaam aanbelangt, ik beken gaarn, dat ik wel een van natuur zwarten

Van h
verf.

Herp
meld
zwart

ten Hottentot zien wilde, nademaal my, zoo lang ik hier ben geweest, nooit een zwart-geboren voorgekomen is; dat zy echter zwart'er uitzien, en *Herport* zich misfchien daar door heeft misleiden laten, om te oordelen, dat zy van natuur zwart zyn, zulks is licht te denken, voornamelyk voor zulk een, die de zaak niet naauwer inziet, en als den eerften opflag van de oogen geloofst.

Tacharts
orgeven
de wit-
Hottent-
en.

Na dat de geleerde en curieuse Heer *P. Tachart* in zyne Siamfche Reis de Reis van den Heer *Simon van der Stell* zagr. aangehaalt, die hy vyf gantsche maanden lang landwaards in gedaan heeft, en van de natiën gewag maakt, waar by gem. Heer Gouverneur gekomen is, zoo meld hy onder anderen pag. 110. dat daar ook witte Hottentotten gevonden wierden, die gelyk hy fchryft, zoo wit zyn, als de Europeanen. Die Reis is van het Voorgebergte Noordwaards begonnen en tot 10 graden landwaards in gefchied, gelyk insgelyks pag. 107 gemeld word. Wanneer nu dicht by de *Tropicus Capricorni* in het Land witte menschen als de Europeanen, gevonden worden, waarom zouden zy niet even zoo wit aan 't zeefttrand aangetoffen worden? Waarom zouden niet ergens meer witte inwoners by de *Tropici* gevonden worden, die de Europeanen gelyk zyn? waar van men echter tot nu niet gehoort heeft. De *Macassaren*, *Javanen*, *Ceilonefen*, *Bengalefen*, welke dichter en verder en ook dicht by de *Tropicus* wonen, zyn zeker niet wit, maar geel. Zelfs was de Gouverneur, die nog ver van de *Tropicus*, te weten, op *Mauritius* geboren is, niet wit, maar geel, en echter was deszelfs vader een Holländer van geboorte. In dit voorgeven van den Heer *P. Tachart* kan ik my niet wel vinden, ten zy niet een diergelyke verkla-

rende oorzaak voor hem het woord doet, 't welk ik ook vertrouw, dat toereikelyk zyn zal.

Naar dien hy op de gemelde plaats niet zegt, van wien hy zulks of wie het hem vertelt heeft, zoo is het zekerlyk twyffelachtig, of hy zich wel by de rechte *Smid* heeft laten beflaan. Hier heeft men nooit gebrek gehad aan menschen, die iemand gaarn zoo wat op den mouw binden, en zoo gaarn een leugen als de waarheid zeggen, al zouden het ook *Hottentotten* zelf gedaan hebben, zoo als my van hen zelfs verscheide malen gebeurt is. Daarenboven zyn de menschen ook niet van eenlyk humeur, dat zy iemand, die niet van hunne religie is, ten eerften de rechte waarheid zeggen zouden, 't welk hoe fchandelyk, echter van velen gefchied. Zommigen verbeelden zich ook wel, dat fchoon zy de zaken nog zoo wel weten, dat zy niet gehouden zyn, die aan een vreemdeling, die heden of morgen weder elders is, ten eerften te openbaren; daar benevens doet de lichtgelovigheid by een Reiziger zeer veel, waar door zich iemand zeer licht bedrogen vind, te meer wanneer hem iemand voorkomt, die hem op zyne vragen met een ernftronic antwoord, fchoon geen woord waarheid is, 't geen hy tot antwoord bekamt. En wyl het nu zoo ernftelek gezegt en voorgegeven word, zoo kan het licht gefchieden, dat de alleromzichtige zelf kan misleid worden.

Hoewel ik nu het zelfs daar voor hou, dat de fcherpzinnigheid van den gemelden Heer deze laafte omftandigheid zal ontfnapst zyn, zoo is echter te twyffelen, of hy de andere ook wel zal hebben kunnen ontlopen. Derhalven geloof ik vastelyk, dat hem de een of de ander op dees of geene wys achter het net geleid, en hem de witte Hottentotten wys gemaakt heeft. En om zulks te doen, is

De Schryver geloof dat *P. Tachart* zal misleid zyn.

'er maar een nieuw gebore Moren kind van noden geweest, 't welk zoo wit als een ander Europeans kind voor den dag komt, doch dat binnen 8 tot 14 dagen al het wit, buiten de oogen en tanden, zoo als binnen in de handen en onder de voeten, verliest, en hygevolg zwart 'er uitziet, gelyk ik zulks zeer veel zelfs gezien heb.

De S. y-
verblyft
daar by, dat
er nog
zwarte en
witte Hot-
tentotten
zyn.

Zou hy echter door den Heer Gouverneur zelf, 't welk ik evenwel niet denken kan, misleid zyn; zoo is zulks zekerlyk ten dien einde geschied, om hem te meer te doen verwonderen en in zyne fondamenten der Geographie dwalende te maken, uit hoofde van welke Geographie hy wel kon weten, dat zoo dicht by de *Tropicus* gene menschen wonen konnen', die zoo wit als de Europeanen zyn, waaromme de Italianen, Spanjaarden en Portugeezen geel genoeg zyn, daar zy echter nog ver genoeg van den *Tropicus* wonen. 't Zy zoo als het wil, en had de Heer Pater het ook uit eige beweging gezet, zoo is dit gewis, dat 'er zoo weinig witte als zwarte Hottentotten gevonden worden.

Wat Ivert-
fen van de
verf van de
Hottentot-
ten meel.

De derde, de beste en waarachtigste mening bewaarheid *Ivertfen Lib. IV. c. 19* wanneer hy zegt, dat zy zoo zwart niet als de *Æthiopische* Moren zyn. Naar myn gevoelen, zoo maakt hy hier door wel een handtastelyken onderscheid tusschen de heele zwarte *Æthiopische* en andere diergelyke Moren, en tusschen de witte Europeanen, om dat hy dezen als een middelsoort, die niet recht wit en niet recht zwart zyn, in 't midden stelt. Die ooit een oprechte Zigeuner gezien heeft, die niet door de konst zwart gemaakt geweest is, maar zyne natuurlyke koleur uit Egipte met zich gebragt heeft, die kan zich licht verbeelden, hoe een Hottentot natuurlyk en zonder dat hy zich zwart gemaakt heeft,

moet wezen, namelyk bruinder en donkerder als een Spanjaard, Portugees of Italiaan, en witachtiger als een *Æthiopier* of ander diergelyke pikzwarte Moor. Kortom, zyne natuurlyke koleur is of *Castanien-bruin* of veel beter *koffie-koleur*.

Alzoo zoude dan hier mede ook dit algemene stuk dat de Hottentotsche natien betreft, verhandelt zyn, en hope ik niet, Lezer, dat myne vryheid in het onderzoeken van verscheide meningen u tegenstaan zal hebben, om dat myn voornemen alleen geweest is om u van alles grondige en toeverlatige naricht mede te delen. Nu hou ik nog nodig onder de generale stukken, welke alle Hottentotsche natien betreffen, mede te delen het *Accoord*, *Verbintenis* of *Alliantie*, welke zy met de hier wonende *Hollanders* gemaakt hebben; waar van den Lezer insgelyks meene deelachtig te maken; doch zulks zoo kort als mogelyk, op dat het niet weder als het eerste buiten de schreef gaat, en met het voornemen, dat gy kont weten, op wat wys een Europeaanfche vyand ontfangen zou worden, wannecr hy zich wilde verlostouten, den tegenwoordigen *Bezitter* uit zyn voordeel te dryven.

Deze verbintenis is niet schriftelyk geschied, zoo als anderen ordentlyk plegen te doen; ten minsten heb ik nooit gehoord, dat een diergelyk schriftelyk opstel by de *Registrateur* aan het *Voorbergte* bewaart word; 't welk zonder twyffel daarom geschied is, om dat deze natien altezamen, hoewel zy een volk op zich zelve uitmaken, echter niet eenen onder hen hebben, die schryven of lezen kon; derhalven zou het maar van eene kant verstaan hebben kunnen worden, daar men ondertusschen aan d'andere zyde niet geweten zoude hebben, wat in het geschreven vergelyk onthouden was. Des niet te min werd

De Ver-
tenis di
Hotten-
ten met
Hollan-
gemaak
hebben
niet sel-
telyk ge-
schied.

wierd het zelve zoo styf en onverbreekelyk van beide zyden gehouden, dat men niet anders zou denken, of twee van de gecivilifeerde natiën hadden een verbintenis met elkander aangegaan, en zich zeer naauw met elkander vereenigt; daar het evenwel aan de kant der Hottentotten heel veel fcheelt, dat men ze onder gecivilifeerde en welgemanierde natiën tellen zoude.

Hier uit blykt al wederom een ftaaltje van haar naturel, uit hoofde van het welk zy menigen Kristen befchaamt maken, die hoewel zy zeer naauwe vriendschap met elkander maken, en zich met eede verbinden en beloven, dat de een tot des anderen byftand, befchutting en zekerheid bereid, en daar toe helpen en gedienslig zyn zal, echter zulks fchoon het fchriftelyk gefchied en beloofd is heilig na te komen, niet vervullen; en veel minder by zich bedenken, wat zulk een bekrachtigde verbintenis in zich vervat, 't welk zy dagelyks lezen, overdenken en fchier herkaauwen kunnen. En houden deze wilde Hottentotten het geen zoo onverbrekelyk, 't welk zy maar by monde beloofd en verfpoken hebben, fchoon zy zich verder met niets als met blote woorden verbindelyk gemaakt hebben, zoo is het ontwyffelbaar, of zy zouden, wanneer zy fchryven of lezen konden, dat geen nog veel vaster houden, waar toe zy zich fchriftelyk verbonden hadden.

Zy maken ons daar in niet alleen befchaamt, maar wanneer wy met onze gedachten een weinig verder gaan en op God zien willen, zoo doen zy het ook daar in, dat indien zy van God en Godsdiens zoo wel als wy onderwezen waren, zy hunne belofte, waar mede zy God verplicht zouden zyn, veel onverbreekelyker zouden nakomen als wy, helaas! die Kristenen zyn en heeten, en ons

I. Deel.

ook na het exempel van Kristus moeten en willen richten. Want houden zy hunne woorden aan de menfchen, welke zy voor ooggen hebben, zoo getrouw, ftandvastig en onverbreekelyk geftand, wat zouden zy dan niet ontrent God doen, dien zy niet zien, en van den welken zy echter weten, dat zy en alles wat in de waereld is, van hem afftamt en oorspronglyk gefchapen zyn, zoo als ter zyner tyd breder zal aangetoont worden.

Doch deze reflectien behoren hier niet, maar ik moest liever zeggen, dat zy met de tegenwoordige Bezitters van de *Capo*, de Hollanders, een Of-en Defenfive alliantie gemaakt hebben, na dat zy voorheen lang tegen hen hadden gevochten, en hen het verkogte land, waar over zy fchenen rouwkoop te hebben, uit de handen 't ontwringen, en t'eenemaal uit het bezit te zetten; om die rede hebben zy ook zeer bloedige oorlogen tegen elkander gevoert, zich daar tegen kantende, dat deze vreemdelingen in hun land zoo wel als zy zouden komen regeren, tot dat zy eindelyk met grote fchade en verlies van de haren wyzer wierden, en in plaats van het gedurig krakkelen, ftryden en bloedvergieten, een eeuwige vrede sloten, uit hoofde van den welken zy elkander een eeuwig durende vriendschap verfpoken, en beloofd hebben, het trouw met elkander te houden.

In deze gedane belofte is geene party tot nu gebrekkig gebleven, maar heeft die in alles nagekomen; aangezien de Hollanders tot nu overal vry en onverhindert in het land gaan en handelen kunnen waar ze willen, en 't geen hen belieft; behalven dat het nu op zulke wys niet meer gefchied, als wel voorheen, dat men de arme menfchen in plaats van gerede penningen voor haar vee, lode kogels in de huid jaagde, en vele

Hoe de gemaakte Alliantie tot nu door beide partyen nagekomen is.

doodgefchoten wierden, zoo als op een andere plaats verhaalt en aangetoont zal worden. Daarentegen hebben de Hottentotten de vryheid, in het land te doen en te wonen, wat en waar zy bequaamst oordelen, zonder dat een Europeaan, zoo zy hem anders in zyne handtering niet hinderlyk zyn, iets daar tegen derft zeggen. Zy werden daarenboven, wanneer zy uit het land komen, en aan den Gouverneur een visite willen geven, zeer minnelyk ontfangen, en voor hun met zich gebragt en vereert vee, met tabak, brandewyn, coralen en andere diergelyke zaken, weder befchonken, en na dat de alliantie hernieuwt is, weder na hun land gelaten.

De Illufte Compagnie noemt de Hottentotten hare Geallieerden.

Vermids zy nu elkander alle hulp en byftand beloofd hebben, zoo is licht te denken, dat daar zy de Hottentotten op hun woord zoo ftyf en vast houden, de Hollanders ook, die insgelyks overal, en ook hier zoo wel als in Ooft-Indie voor trouw en oprecht beroemt zyn, aan hunne kant niets zullen verzuimt hebben, wat tot onderhouding van deze goede vriendschap en harmonie dienen kan; derhalven ziet men ook uit verfcheide brieven van de Illufte Compagnie, welke zy aan hunne Gouverneurs hebben laten afgaan, dat zy deze Natien altyd Bondgenoten en Geallieerden genaamt, en daar voor erkent hebben. Daar uit is ook licht af te nemen, dat de Hottentotten aan hunne kant het redelyk menen, om dat zy wanneer zomtyds twee Natien van hen met elkander breken, en in een binnenlandfchen oorlog gewikkelt worden, altyd de Illufte Compagnie of in haar naam den regerenden Gouverneur tot hulp roepen en dezelfs byftand verzoeken, waar in ook altyd de beledigde party te gemoed gekomen word, en zonder dat die party de onkosten hoeft te dragen, den

oorlog geeindigt, en het geheel verfchil bygelegd word.

Gelyk zy nu van de Illufte Compagnie goede en trouwe byftand genieten, zoo blyven zy aan hunne kant ook niet in gebreke, om alles wat tot hare zekerheid ftrekken kan, by te brengen; zulks is tot nu daar uit gebleken, dat zy zelf, wanneer zomtyds d'een of d'ander Hottentot in 't byzonder, of ook wel een gantsche Natie iets tegen deze of gene in 't land wonenden Hollander opgevat, en voorgehad hebben, hem te befchadigen, gemeenlyk de eerften geweest zyn, die het aan de Hollanders, of ook wel aan den geen, op wien het in 't byzonder gemunt was, bekend gemaakt hebben, en ook niet gemuit, wanneer men zodanigen bezocht, of zelfs ter verdiende ftraf getrokken heeft; waar uit alzo klaarlyk blykt, hoe trouw, ftandvastig en onverbreekyk deze Verbintenis van weerskanten nagekomen word.

Wie zou nu kunnen twyffelen, als de Illufte Compagnie door een buitenlandfche vyand quam beftprongen te worden, 't welk echter God in genade verhoede! of deze menfchen zouden insgelyks hun beft doen, om hunne oude en trouwe Bondgenoten met alle mogelyke hulp en getrouwheid by te fpringen? In der daad, indien iemand wilde pogen, hen hier eenig leed te doen, zoude aan de Hottentotten een gevaarlyker vyand aantreffen, als hy tot nu mifschien denkt; want behalven dat zy zekerlyk zeer talryk zyn, en haaft een tamelyke armee kunnen op de been brengen, zoo is het niet goed met hen te vechten, om dat al hun geweer en krygftoerusting vergift is, zoo als op een andere tyd breder zal aangewezen worden. Wanneer zy nu of onder Duitfche of onder Europeaanfche zoldaten, waar van de Illufte Compagnie altyd ruim 600 man tot

Hottentotten geaan de lander kenni wann eenig van h iets q tegen in den hebbe

De Hottentot zoude Holla trouw ftand wann een v de vy: wilde tracht aan de po te den.

tot een bezetting alhier houd, gestoken, en aan hen vertrouwt wierd het oever te bewaren, zoude zekerlyk geen buitenlandsche vyand zoo licht derven onderstaan, voet aan land te zetten, of anders wanneer men ze maar alleen liet gaan, en aan het strand en ook eenige kleine havens te bewaren gaf, zoude het landen ook zeer moejelyk vallen, en schoon deze genomen wierden, moesten zy hen echter vervolgen, waar door zy wel haast in het net zouden geraken, of zy moesten verwachten, dat zy een listige vyand van achteren en de Europeanen van voren zouden hebben, 't welk weder groot gevaar zouden lyden.

Des Schryvers goede wensch aan de Hollanders. Alzoo ziet de Lezer, hoe gevaarlyk het voor iemand zoude zyn, die zich wilde onderstaan, aan de Hollanders of de Illustre

Compagnie hun Bezittings-recht moejelyk te maaken. Ik kan verder niet als een hertelyke wensch daar by voegen, dat God hen alles na wensch late gedyen, en hunne herten zoo regeren, dat zy die trouw, welke deze Heidenen, zoo als ook blinde en wilde Hottentotten hen bewyzen, aan hunnen even Kristenen laten zien, en hunnen zegen ook aan anderen genieten laten; en vermids zy zulks tot nu gedaan hebben, zoo denk ik niet, dat zy het in't toekomstende ook niet doen zullen. Vermids nu de generale stukken, die ik voorgenomen had, en die na myn oordeel voor af gaan moesten, zodanig uitgevoerd zyn, dat ik hope, dat ze eenig genoeg zullen hebben gegeven, zoo zal ik dit Hoofdstuk hier mede sluiten.

XXVII. HOOFDSTUK.

XXVII. H O O F T S T U K.

Van de onderscheide Naticn der Hottentotten,
en in welke Oorden zy te vinden zyn.

De Schryver onderzoekt 't voorigen van andere Schryvers aangaande de Naticn der Hottentotten. De Kōchojua Natic, waarom die zoo genaamt word. Wat de Boschjesmannen zyn. Dappers verkeert bericht van de Hottentotsche Naticn. Des Schryvers gevoelen over het bericht van Pere Tachart. Handel met de Hottentotten is verboden. Wordt aan een Hottentot van wegen de Compagnie opgedragen. Dit word trouwelyk en met groot voordeel van hem uitgevoert. Geraakt in ongunst, en word op 't Robben Eyland gebannen. En word gebood. Hoe het vervolgens met de Hottentotsche handel is gegaan. Deze Handelaars hebben op een slechte wys met de Hottentotten gehandelt. Hoe zig de Gouverneur hier in heeft gedragen. De Schryver heeft een net verhaal van de gesteldheid van 't Land verlorē. Welke Hottentotsche Natic de Kaapsche Colonie voor de komst der Hollanders heeft bewoont. Hebben te vergeefs gepoogt de oude Vryheid weder te krygen. Maken eindelyk Vrede met de Hollanders. Waar zig de Kochaquas Natic bevind. Zy konnen beter met het Vee-hoeden te recht komen als de Hollanders. Hoe zy het Gras verbranden. Beschryving van de Suffaquas Natic en deszelfs Land. Van de Odiquas Natic. Een Soldaat word op Schildwagt door een Leeuw omgebracht. De Schryver communiceert een brief over dit geval aan hem geschreven. Van de Chirigiquas Natic. Van de Grote en Kleine Namaquas Natic. Eenige aanmerkingen over hun Land en over Miros Castell. Een byzonder soort van honte Bokken. Beschryving van een Gevegt der Hollanders met deze Natic. Hebben een Gezantschap naar de Kaap gezonden. Misflag van P. Tachart aangetoont. Beschryving van de Attagnas Natic en van hun Land. Van het Land der Gunjemams. Beschryving van het Land daar de Koopmans Natic woont. Van de Hussaquas Natic. Van de Sonquas Hottentotten. Zy konnen de Honing zeer hebedig uit de Bergen halen. Beschryving van het Land der Dunquas en Damaquas Natic. Van de Gauros Natic. Van het Land der Honteniquas. Van het Land der Chamtoners. Zy zyn dappere Luiden. Van de Heykoms Natic en hun Land. Van de Cassers. Van hunne Handel. Van een Engelsman die zig onder hen bezond. En wat verder aanmerkenswaardig onder hen gevonden word.

HET zal den Lezer hoop ik, niet verdrieten, dat ik na de tot nu begonne materie, waar in van de Hottentotten in 't gemeen gesproken is, die men echter voorheen weten moet, en welke materie ik zoo goed als in myn vermogen geweest is, verhandelt heb, voortga, de *Speciālia* te melden, die men moet weten, voor zoo verre men van hun leven en wandel, zoo als ook van al het geen van hen kan gezegt worden, grondige en onpartydige bericht hebben, en ze inzien wil, zoo als ze eigentlyk voor en aan zich zelve is, en zich zoo wel voor zich zelve als voor een ander opdoet.

Maar om daar toe te komen, is best, dat men alvorens weet, of zy een algemene Regerings-vorm hebben, dan of dezelve in vele leden bestaat; zulks kan men niet grondiger, eigentlyker en onwederfprekelyker navorschen; dan dat men ziet of zy uit een of veel Naticn bestaan: Want zoo weinig als een Regent in Europa, die verhande Naticn onder zich heeft, welke hem moeten gehoorzaam zyn, en ten dienste staan, zich beroemen kan, dat hy ze allen op eenerlei wys en met eenerlei wetten regeren kan, zoo weinig zal het ook hier by zulke blinde Heïdens geschieden konnen, schoon zy gens anderen dan natuurlyke wetten

wetten kennen, aangezien ten minsten de uiterlyke omftandigheden daar by veranderlyk zullen zyn, schoon voor 't overige in 't hoofdwerk niets onderscheidentlyk aan te merken is.

Om dan de veelheid der Natien recht te weten; die onder hen gevonden worden; oordeel ik niet genoeg te zyn; dat men flechts zegt, zy voeren dezen of genen naam, maar daar benevens is nodig, den oord en plaats aan te wyzen; waar zy leggen, en werwaards hun land grenft, om daarna duidelyker te zien, wie hunne naafte geburen zyn. Zoo veel my bewuft, heb ik zulks nog by niemand aangetroffen; daarentegen zie ik; dat aan velen van dezelve namen gegeven zyn, schoon zy allen onder den aangehaalden naam niet bekend zyn, of ten minsten hedendaags niet meer aange- troffen worden; 't welk echter, alzoo 'er nooit eenige zyn uitgeroeit, behoorde te zyn, wanneer de Schryvers recht achter de zaak geweest waren, ten eerften alles wat zy hoorden zeggen, en wat hen vertelt is, gefchreven en voor de onwedersprekelyke waarheid hadden willen laten doorgaan.

Best zal 't zyn, hun voorgeven, een weinig naauwer te overwegen, eer en alvorens het myne, voor zoo veel ik door de ervaring daar van weet, daar by doe. Zodanigen worden van zelfs in twee Classis verdeelt, welken eerfte de beroemde *Anderfon* uitmaakt, wanneer hy van deze gemelde Natien zegt, als volgt: *De Hottentotten verdelen zich in twee Classis, namelyk de Hottentotsman, en de Sulthaniman, zoo als een Hottentot; die Engelsch kon spreken, my zelf vertelt heeft; de Sulthanien zouden Rovers zyn, welke om hunne misdaden van de Koningen in Afrika zyn verjaagt; maar de Hottentotsman ingeborenen van dezen oord.* *Anderfon Lib: I. c. 4.*

citante Arnold in Merklin Reisbeschryving pag 110.

Doch behalven dat hy niet meer als twee Natien naamen geeft, zoo is hy ook buiten dat ontrent den naam en ook deels ontrent de zaak zelfs mis. De *Sulthanimannen*, of die hy alzoo noemt, voeren dien naam gantsch niet, en het zoude ook wel schynen, als of die ter bevel van den Turkschen Sultan stonden, of van zyne religie waren, 't geen beide valsch en ongerymt is. Zy heeten veel meer *Salthani*-mannen of *Salthanebater*, of wel nog beter te zeggen, *kõchoqua*. Niet zoo als *Dapper* in *Africa* pag. 603. . . zegt, om dat zy dicht by 't Voorgebergte wonen, maar veel eerder daarom, om dat hun distriët by de Saldanha-Bay is, daar ze hunne woningen hebben.

In de zaak zelf dwaalt hy ook zeer veel, wanneer hy aan deze gantsche Natien de schandelyken toenaam geeft, dat zy zouden Banditen zyn, of zodanige menschen, die om hunne quade misdaden door de Afrikaansche Koningen zyn verjaagt; alzoo men zoo wel eerlyke luiden onder hen vind, als onder andere Hottentotsche Natien, die zich eerlyk en redelyk zoo als ook vroom en trouw gedragen. Dat 'er echter ook guiten onder hen zyn, is niet te lochenen, en zal wel op een ander tyd bewezen worden, dat gene Natie van dezelve t'eenemaal vry leeft, zoo als in ieder Natie in Europa goeden en quaden gevonden worden; en gelyk zy daar na den aardt van hunne misdaden verscheide namen voeren, zoo worden zy hier ook onder deze menschen verscheidentlyk genaamt; dog in 't gemeen worden de genen, die zich met stelen generen, *Boschjes*-mannen, dat is, zodanige menschen, die zich in de Gebergtiens of Boschen onthouden, en zich onder eerlyke luiden niet of heel zelden, daar zy

De kochiqua Natie; waarom die zoo genaamt word.

Wat de Boschjes mannen zyn.

Schry- onder- lekt het orgeven n. ande- n aan- gende de Natien der Hottentot-

onbekent zyn, laten zien, genaamt.

Dappers
re keert
bericht van
de Hottentot-
tische na-
tien.

In de andere Classis hehoort de aangehaalde *Dapper*, die hier wel niet blind, doch echter verkeert toegetast heeft. Deze heeft ook wel de Hottentotten slechts in twee delen gedeelt, namelijk in zulken, die dicht by het Voorgebergte van de Kaap de Goede Hoop wonen, en zulken, die zich met ter woon landwaards in begeven hebben, doch hy verklaart deze eerstgemaakte verdeling op de volgende wys: *De Hottentotten*, zegt hy, *welken dicht by het Voorgebergte leggen, worden wederom in de Chorochauker, Goringbaiker, Goringbaikoner, Roeboker, of Sabdanbater en Hofäer verdeelt, de landwaards in wonende Hottentotten heeten de Vananker, Koboner, Soaker, Namaker, Heufaker, Brigantier, en Hankanker, van de welken men, zegt hy wyders, weinig bericht kan hebben, om dat ze zoo ver afgelegen zyn, doch werd gezegt, dat deze met geene Hottentotten, die dichtst by het Voorgeborgte wonen, meest overeenkomen. Vid. Dapper in Africa pag. 602. 603. 614. Ex eo Arnold. in not. ad Merklin. Reisbeschryving p. 1100.*

Wie deze reeds gemelde verdeling der Hottentotten ziet, zal zich zonder twyffel verbeelden, dat 'er velerhande natien van een en het zelve volk zyn moeten; die echter de verdeling van andere natien daar tegen houdt, zal zyne verwondering wel haast laten varen. Had de gemelde *Dapper* maar alle natien by hunnen rechten naam genoemd, zoo zou het zeer wel gedaan zyn geweest, doch wyl hy of den rechten naam niet zegt, of aanwyft, in welk gewest van de waereld men dees of gene natien zal zoeken, gelyk het echter aan een curieuse Reiziger of Landbeschryver betaamt, zoo is op deze zyne pragtige verdeling

ook niet veel staat te maken, of te geloven, dat hy ooit een Hottentot, of veel min hun Land gezien heeft. Het zal my derhalven niet zwaar vallen, om hem met veel woorden het tegendeel, en waar in hy gemist heeft, aan te wyzen; te meer door dien wel haast het geen volgen zal, 't welk de ondervinding daar van geleert heeft.

In dit stuk heeft de Hooggeleerde *P. Tachart* beter gehandelt, en zou ik hem wel in de derde Classis kunnen brengen, ten ware ik dacht, dat hy door een Lateinsch bericht, 't welk hy in zyne Siamfche Reis pag. 95. *seqq.* ingelyft heeft, misleid was, gelyk zulks zyne te gelyk aan 't licht geve en in gemelde Reis ingelyfde Landkaart schynt te bekrachtigen. Want hy zet niet alleen achtervolgens het gemelde Bericht, overal den behoorlyken naam van ieder Natie, maar ook den oord en de plaats in die kaart waar men ze behoort te zoeken en ze vinden kan; het is derhalven des te pryswaardiger, om dat ik verzekerder weet, dat hy zelf in het land niet gekomen is, en dat hy zulks by de toenmalige Regering niet heeft derven doen, onder voorwendzel, dat de Illustre Compagnie het niet hebben of toestaan wilde, hoewel ik echter sterk twyffel, of zulks van de gemelde Illustre Compagnie ooit verboden geweest is.

Dat ik echter denk, dat hy door het meer gemeld bericht zal vervoert zyn, besluit ik daar uit, om dat daar in de *Sonquas Hottentotten* voor de eerste natie opgegeven worden, daar men echter nog de *Capifche* nog de *Koopmannifche*, nog de *Heslaquas* aangevoert heeft, welke allen voor leggen. En genomen, men wilde zeggen, het quam hier maar alleen op de nieuw ontdekte natien aan, zoo als ook het bericht meld, zoo heb ik echter nog dit in te brengen,

Wat
Schry
van
chart
richt
inner
heeft

gen, dat ik my niet weet te verbeelden, hoe dat de genen, die een zulke Landreize en nieuwe ontdekking gedaan hebben, zoo ten eersten uit het Oosten naar het Noord-Westen en alzoo dwars door het land hebben kunnen gaan, zonder onder wegen niet eerder een andere natie aan te treffen, voor dat ze by de *Namaquas* gekomen zyn? Zoude hen dan verder wederom geen natie ontmoet zyn, toen zy weder dwars door het land naar het Oosten gereist zyn, en zich na de *Utiquas* natie geïnformeert hebben? Wanneer zy zich van daar Noordwaards tot de *Gauros*, of gelyk hy ze noemt, *Gauriquas*, begeven hebben, zouden de *Sonquas* hen toen onbekent hebben kunnen blyven? Te meer daar zy zich zuidwaards tot de *Hessaquas* hebben gekeert? En hoe moest het verder gekomen zyn, dat toen ze van het Oosten rechtdraads na het Westen zyn getrokken, en alzoo hunnen weg midden door het land genomen hebben, hen geen natie zoude zyn voorgekomen, eer zy by de *Gorigriquas* aangeland zyn, nademaal echter deze aan elkander grensen, en zy ten minsten een klein stuk lands van de *Dunquas* hebben moeten doortrekken.

Het blykt alzoo hier uit genoegzaam dat de Heer *P. Tachart* door dit Bericht zal misleid zyn, te meer vermids het ook in de kaart aan de rechte situatie van dezelve scheelt, en overal nog andere natien daar tusschen hadden moeten gelast worden; daarenboven staat in het gantsche bericht ook niet een woord van de gesteltheit van het land, waar na een Liefhebber van vreemde landen billyk vragen zou; doch ik acht, dat de menigerhande vertellingen, die hem daar van zyn gedaan, hem gantsch verward zullen hebben gemaakt, en hy liever niet met al, als tegen elkander lopende zaken, waar on-

trent hy wegens de voorgemelde oorzaak niet achter de waarheid heeft kunnen komen, heeft willen schryven, alzoo ik verzekert ben, dat zyn curieuse inborst niets zoude hebben nagelaten, wat tot opheldering der zaak dient, by te brengen.

Mer en alvorens ik zelf nog een voet in 't land heb gezet, heb ik velerhande vertellingen gehoord, en in 't byzonder van die genen nader bericht ingenomen, welken uitgeweesit zyn, om met de *Hottentotten*, zoo men hier zegt, te ruilen of te troqueren. Hoe veel moeite ik echter deed, hebbe ik nochtans meest altyd verscheide narichten dan van dezen en dan van genen bekomen, die of in dit of in dat stuk niet overeenquamen. Ten laatsten heb ik de moeite genomen, om ze tegen elkanderen te houden, en daar uit eindelyk een besluit gemaakt, dat het geen, 't welk van vele op eenerlei wys vertelt wierd, waarachtig moeite zyn, gelyk ik dan daar na, wanneer ik het land zelfs een weinig doorkruiste, waargenomen heb, dat ik daar door zekerst had gegaan, om dat ik meest overal het zoo bevonden heb.

Het doet my echter zeer leed, dat ik den treffelyken opstel, welke ik ter myner notitie daar van gemaakt had, nevens zoo veel andere zaken verloren heb, waar uit ik den Lezer zekerlyk genoegzaam satisfactie zoude gegeven hebben; edoch troost ik my wederom aan de andere kant, dat onder vele oude en niets geachte brieven, nog eenige gevonden heb, waar door het geen, 't welk ik nog in myne geheugenis had, vernieuwt en versch voor de oogen gestelt is, uit de welke ik hem alzoo een duidelyke naricht hoop te geven, dat niet valsch of verward zal zyn, hoewel het my, daar ik het verlies van den eersten opstel nu eerst recht gewaar word, niet weinig moeite zal kosten, alles

De eerste opstel daar van is verloren geraakt.

t. P. Tachart ver- niet oft aan- vaalt.

les in behoorlyke order voor te brengen. Wat is evenwel aan de moeite gelegen? welke die haat, moet alle correspondentie myden, en verwachten, dat een goed vriend hem ook niets ten gevalle doen zal.

Beroept
zich op zyn
voorgaan-
de Bericht.

De Lezer gelieve zich maar eens weder te binnen te brengen, wat ik voorheen reeds heb gemeld, daar van de veruitgetrekt- heid der Europeaansche Colonien alhier, gesproken heb; ik heb daar wel de vruchtbaarheid der landen, welke door de Europeanen be- woont worden, mede aangehaalt, dog van de Hottentotten de min- ste melding niet gemaakt, schoon zich nog veel onder hen bevinden. Zulks is niet uit onachtzaamheid of ander inzicht geschied, gelyk als of het toen myn werk niet was geweest, van de Hottentotten te spreken, of dezelve onder de Europeanen te mengen; deswe- gen heb ik ook niet eens gemeld, hoe de Natien heeten, welker land de Europeanen bezitten en be- bouwen, maar ik heb het voorbe- dachtelyk tot nu bewaart.

Wanneer hy zich nu dat gene gelieft te crinneren, zal hy ook vinden, dat ik heb gezegt, hoe ik zoo wel Oostwaards als Noord- waards verder gaan, en om de lan- den der Hottentotten te bezien, voorstellen konde, doch wyl zulks buiten de palen der Colonien was, wilde ik het nalaten; 't geen ik echter toenmaals uitgesteld en tot nu gespaart heb, denk ik nu uit te voeren, en hier nevens werk- stellig te maken, niet twyffelende, of de Lezer zal zulks ook gaarn zien, en daarnevens denken, dat ik hem nooit iets heb beloofd, 't welk niet met 'er tyd nagekomen heb, indachtig zynde het oude spreekwoord, *Omme promissum cadit in debitum*, dat is: *belofte maakt schult*.

Op dat ik echter ook een or- dentlyk begin van de zaak make, zoo zal ik den Lezer van het

Voorgebergte aanwyzzen, welke natien tegen het Noorden leggen; daar na zal ik hem de genen ton- nen, die het Oost-strand bewonen; ondertusschen zullen de genen die wat ver van zee wonen, ook niet worden vergeten, maar ordentlyk daarnevens aangewezen worden. De Lezer zal het ook niet qua- lyk nemen, wanneer hier en daar de Ruilers of Troquerers, die het land eerst gekondschapt hebben, aanhaal, voorheen echter een al- gemeen Bericht van dezelve voor af zend, en als dan in de nu aangeweze order voortga, op dat in dezelve niet worde opge- houden en het versprokene uit- voeren kan.

Is derhalven dienstig te weten, dat de Generale Oost-Indische Compagnie by een scherp Man- daat aan alle en een iegelyk inge- zeten verboden heeft, met de Hottentotten te handelen, of op een andere wys te troqueren, wyl zy zulks als een byzonder *Regale* voor zich behouden, en aan nie- mand in 't byzonder gestaan wil- de, daarby voegende, dat de ge- nen die tegen haar verbod handel dreef, en betrapt wierd, streng gestraft, en na bevind der zaken tegen hem zoude gehandelt wor- den.

Dit verbod is styf en onver- breekyk naargekomen, en ten dien einde zekeren Hottentot, genaamt *Claas*, die in mynen vo- rigen reeds gemeld is, door den toenmaligen maar nu zaligen Heer Gouverneur *Van der Stell* verkoren, om in den naam van de gemelde beroemde Compagnie uit te gaan, en met zyne Lands- luiden de Hottentotten voor haar te handelen, het verhandel- de na het Voorgebergte te bren- gen, en aan den Heer Gouver- neur over te geven. Op dat nu alles oprecht geschiede en een ie- der voor zyn gegeven vee, 't zy ossen of schapen, de bedonge waarde daar voor bekomen kon- de,

Han-
met d
Hotte
ten is
boden
wordt

Word
een H
tentot
gedrag
van de
Comp
gnie.

de, vertrouwde de Heer Gouverneur uit de gemelde Magazynen van de Compagnie aan hem het nodige van Tabak, Brandewyn, Rys, Naalden, Messen, Koper, Metaal en diergelyke dingen meer; op dat hy echter zelf ook zeker zyn konde, en geen quaad van zyne Landsluiden te duchten had, als die anders zeer misgunstig zyn, wanneer de een wat meer in aanzien is als de ander, zoo wierden hem twee andere Hottentotten tot zyn lyfwacht toegevoegt, welke met snaphanen en degens verzien, hem bewaren, en hem altyd onbeschadigt aan het Voorgebergte te rug brengen moesten.

ryft den handel
ou en
et groot
ordeel.

In zulk aanzien en met zulke macht heeft nu deze eerlyke Hottentot veelmaals zich in 't land gewaagt, en zonder de minste eige baat alles getrouw voor de Illustre Compagnie waargenomen; waar door hy ook by allen hoe langer hoe meer credit maakte, en het zoo ver bragt, dat men aan zyne oprechtheid in genen dele meer twyffelde; gelyk hy ook nooit t'huis is gekomen, zonder dat hy niet alleen een goede party schapen en ander vee met zich gebragt, maar ook daarenboven een tamelyke provisie van deze toevertrouwde goederen overgehouden en nevens het gehandelde vee weder aan den Heer Gouverneur overgegeven heeft.

Welk genoeg de Illustre Compagnie daar uit geschept heeft, en of zy zich niet met de hope konde strelen, dat met 'er tyd nog wel meer anderen zouden worden gevonden, die tot haar dienst bequaam waren? zulks laat ik aan anderen oordelen. Dat blykt mynes bedunkens klaar daar uit, dat zy niet gaarn vernomen hebben; hoe met hem daar na gehandelt is, aangezien zy dan ook absolut beval, en hebben wilde, dat men hun getrouwen dienaar weder in 't geheel herstellen zou-

I. Deel.

de, 't welk echter van den gemelden Gouverneur, wyl het met zyn belang niet overeenquam, in genen dele nagekomen wierd, zedende den gemelden Hottentot met een gedeelte van zyn eigen vee weder na huis.

Zoo aangenaam hy echter aan de Illustre Compagnie was, en zoo trefelyk hy ook altyd uitmuntte, om dat hy in alle gelegentheden zynen yver voor dezelve zien liet, zoo gehaat maakte hy zich in tegendeel aan eenige Ministers van de gemelde Compagnie, die zich niet verbeelden konden, dat een Hottentot zoo vele diensten voor niet met al doen konde. Zy waren veel meer der ydele mening, dat hy zyn eigen belang rykelyk daar by vinden moest, te meer om dat zyn goed en vee tamelyk sterk was, 't welk hy van zyn vader ontfangen en geërft had; daar hy quam noch, dat de Kapitein van de *Koopmannische* Natie die hem deszelfs vrouw te rug gehouden had, die van hem weg, en tot den *Koopmannischen* Kapitein overgelopen was, 't geen niets nieuws is, en dikwyls geschied, 't welk in 't vervolg zal gehoort worden. Wanneer zy nu wederkeren en de ander haar niet wilde laten volgen, wierp gene een groten haat op hem, en had hem gaarn van kant geholpen, ten zy hem zoo lang hy by de Illustre Compagnie was, alle middelen daar toe ontnomen waren, en hy niet wilde verwachten, dat men daar na noch erger met hem handelen zoude.

Word van eenize verdacht gehouden.

Een ander Hottentot houd zyn vrouw te rug.

Derhalven draaide de afgerechte Kapitein zyne zaak gantsch anders als men zich verbeelde; hy verwoegde zich in 't geheim tot de gemelde Ministers van de Illustre Compagnie; verkleinde zyne party, en gaf voor, dat hy wel voor de Compagnie handelde, maar hy zich zelf daar by ook niet vergat, gelyk zulks bleek aan zyne grote kudden schapen en ander grof vee; en vermids onder anderen

Dezelve verkleint hem by de Compagnie.

M m m

de

de toenmalige Vaanderig van het garnizoen genaamt *Isaac Schreiber* zich bepraten liet, dat het waar moest zyn, om dat het een Hottentot zelf zeide, en daarenboven den overflag maakte, dat hy na de afdanking van den Hottentot zelf tot de handeling komen, en zich zonder veel kosten aan Vee helpen konde, zoo wierd den aanflag gesmeed, om hem by den Gouverneur ook verdacht en by gevolg gantsch gehaat te maken, en van de handeling uit te stoten.

Hier was nu overleg van noden, om dit werkstellig te maken, en een altoos getrouwen dienaar uit den zadel te lichten; doch hier toe deed zich een goed middel op. Men gaf voor, dat men van andere Hottentotten vernomen had, dat deze Kapitein *Claas* zyne Landsluiden tegen de Compagnie ophitste, en trachte hen daar toe te brengen, om tegen de Illustre Compagnie in't veld te trekken; daar mede had men reeds een stok gevonden, om den hond te slaan, en eer men de zaak tot de dadelijkheid liet komen, en zonder dat die verder onderzocht of de waarheid nagevorscht wierd, moft ten eersten een Compagnie zoldaten nevens een Compagnie burgers uittrekken, zonder dat buiten de gemelde *Schreiber* iemand wist, waarom, of op wien het gemunt was, voor dat zy op de plaats quamen, daar gemelde Kapitein *Claas* zoude gevonden worden.

Wanneer nu al het volk over de *Hottentots-Hollands* bergen gekomen was, en men door kondschappers vernam, dat de gemelde Kapitein *Claas* op de voorderen befehreve *Kooblauchs-Kraal* met zyn gehandelt vee tegenwoordig was, trok men direct derwaards. Daar komende, 't welk heel vroeg in den morgenstond was, wierd ten eersten order gegeven, de *Kraal* te omzingelen, en met wel geladen geweer daar onder te schieten; wanneer echter de gemelde

Kapitein dit schieten hoorde, sprong hy uit zyn huisje, en zeide, *Wat is dit, Wat wilt gy hebben? Wat zal dit bedniden? Wilt gy my doodschieten, daar ik zoo menigmaal het leven voor u heb gewaagt? Wat heb ik gedaan?*

Hier op zeide de Vaandrig *Schreiber*, dat hy zich maar zoude gevangen geven, dat hy by den Ed. Heer Gouverneur wel zoude horen wat hy gedaan had, en hoe hy verraad gesmeed had. De Kapitein *Claas* wilde zich verantwoorden, doch hy wierd niet gehoord, en derhalven zeide hy eindelyk, *Wanneer ik een Verrader geweest ben, wat hebben dan dezen gedaan, dat menze nevens my wil doodschieten?* waar mede hy op zyne by zich hebbende dienaars en andere Hottentotten wees; hy kreeg echter weinig antwoord, maar wierd gebonden na het Voorgebergte by den Heer Gouverneur gebragt; alwaar zyn proces zonder veel formaliteit opgemaakt, en hy nevens confiscatie van alle zyne goederen, op het Robben-eiland gebannen wierd.

Op zulke wys nu is deze getrouwe, wyze en verstandige Handelaar geloont, edoch zonder kennis van de Illustre Compagnie, welke ook haar misnoegen daar over getoont heeft. Want na dat de voorheen gemelde Kapitein van een Schip *Theunis Gerbrandsz. Van der Schelling* in Holland was gekomen, en vertelt had het onrecht, 't welk men aan den Behouder van zyn leven had gedaan, wanneer hy zyn schip in de Baay *à la Goa* verloren had, en hy over land na het Voorgebergte reizen moest, gelyk voorheen reeds gemeld is, zoo wilde de gem. Compagnie ten eersten hebben, dat hy van het Robben-eiland genomen, op vrye voeten gestelt, en weder in zyne goederen gezet wierd; doch vermids die reeds van de Harpyen opgeflokt waren, bequam hy wel wederom zyne vryheid,

Het zeide
doer ook
de Vaandrig van de
berisping.

De getrouwe
kapitein *Claas*
woude zyn
aanlyk op
zich geval-
len.

Werd
vanger
op het
Robben-
eiland
bannen

Erlangt zy-
c vryheid
n eenige
oederen
ederom.

word van
ynen
vand ge-
bod.

heid, doch van zyne goederen heel weinig, en alleenlyk een gedeelte van den Gouverneur, waar mede hy weder na zyn land gezonden wierd; alwaar hy daar na door den hier voor gemelden Kapitein *Koopman* nog gedood is, zonder dat deswegen ook wederom revengie van hem erlangt, veel min gegeven is, om dat de Compagnie zoo men voorgaf, zich met de krakeelen en moorderyen van de Hottentotten niet wilde bemoejen.

Dewyl nu deze eerlyke Hottentot op zulke wys na het Robben-eiland gebannen was, dreef de voorgemelde *Schreiber* handel voor de Illustre Compagnie; of het echter met zulk een succes en met zoo weinig kosten geschied is, komt my niet toe te onderzoeken; genoeg is 't, dat de Illustre Compagnie zelf daar na hier in andere verordeningen gemaakt heeft, en op nieuw allen handel met de Hottentotten t'eenemaal verboden heeft. Zy kogten haar benodigt vleesch by de burgers, en quamen daar, zoo niet beter, ten minsten al zoo goed koop, als voor heen door het ruilen of troqueren, aan; zoo als zy ook hendaags nog gene verandering daar in hebben gemaakt, hoewel de vorige Heer Gouverneur *Wilhelm Adriaan van der Stell* zulks tot zyn voordeel getenteert heeft, een genoegzaam bewys, dat zy zich daar wel by bevinden moeten.

Wanneer echter deze gemelde Heer Gouverneur zynen Vader succedeerde en allengskens begon zich zelve ook te bedenken, wilde het niet wel gelukken een ver uitgestreken Landbouw te beginnen, en het benodigde Vee daar toe te kopen; konnende met 500 tot 600 schapen en 100 of 150 stuks grof vee den omflag, welke hy tot het bebouwen begonnen had, niet ter dege uitvoert worden; derhalven wierd

I. Deel.

aan de Illustre Compagnie voorgeslagen, hoe nuttig het zoude zyn, den handel met de Hottentotten te herstellen, om dat men daar door het vleesch niet alleen goed koop, maar ook in grote menigte bekomen kon, en dat daar benevens het binnenste van het land, waar van men tot nog toe de minste naricht niet had, door dat middel konde onderzocht worden.

Die voorslag was zeer goed, nuttig, en heilzaam; dezelve wierd ook door de Illustre Compagnie aangenomen, en daar op aan alle Vry-luiden of Burgers verlof gegeven, om met de Hottentotten te handelen; doch eer deze resolutie van de Heren Bewindhebbers aan de Burgers bekend gemaakt wierd, liet de gemelde Heer Gouverneur alvorens voor zich zelve handelen, en zocht alzoo aan de burgers het beste gebrad uit den mond te rukken; daarbenevens wilden zyn broeder de Heer *François van der Stell*, de Heer *Samuel Elzevier*, Opper-Administrateur en Vice-Gouverneur alhier, nevens nog eenige andere Heren ook een lik uit de pan hebben, eer de burgers daar toe gelaten wierden, of van de vrystelling van dezen handel kennis kregen. Na dat deze echter verzien waren, en overvloed van vee hadden, wierd na verloop van 6 maanden, binnen

De Burgers willen beginnen te handelen.

welken tyd zy alleen handelden, aan de burgers ook toegelaten zich te bezorgen, en zich van het vergunde voordeel te bedienen. Na deze verkregene en vergunde vryheid afgekondigt en aangeplakt was, wilden verticheide burgers hier uit ook voordeel trekken; derhalven maakten eenige een maatschappy met elkanderen; kogten met elkander het benodigde vee, en eer zy zich nog op den weg begaven, verkoren zy onder hen zelve iemand tot hunnen Officier en Commandeur, die al-

M m m 2

les

les zoude te schikken en te gebieden hebben, wat 'er gedaan of gehouden zoude worden. Zoo dat het leek, als of zy, wanneer de Hottentotten na hunne goederen wilden trachten, zich als rechtschape zoldaten zochten te verdedigen en te defenderen; doch deze geheel goede intentie wierd zeer haast verandert, en viel heel anders uit als zy meenden; want zoo dra zy tot dees of gene natie quamen, en redelyk zochten te handelen, vielen de Hottentotten hen als briezende leeuwen op het lyf, en wilden hen van de grenzen, dorpen en *kralen* afhouden, niet als of zy zulks uit boosheid of aangeboren aard deden, maar om dat ze als daar toe gedwongen waren.

Worden van de Hottentotten qualyk ontfangen.

Hoe de bovengemelde Handelaars met de Hottentotten geleect hadden.

Want de eerste Handelaars of Ruilers van de gemelde Heren, hadden hen niet als rechtschape Handelaars gedragen, maar hen pafte beter den naam van bosch of struikrovers als dien van Handelaars; het is een harde exprefsie, die ik hier gebruik, doch hunne daden hebben geen zachter verdient, om dat zeker het onschuldig vergoten bloed nog altoos om wraak schreeuwt; zy quamen als vrienden en gedroegen zich als vyanden; in plaats van in hunne beurs te tasten, tasteden zy na hunne snaphanen, en gaven vuur op hen; met den degen doorregen zy alles wat in den weg was; hele *Kralen* of Hottentotsche dorpen plonderden zy uit, en 't geen zich met de vlucht niet falveren kon, moest zich hier of daar verbergen, en voor de gramfchap van hunne vyandelyke vrienden in zekerheid begeven.

Het gaat my aan myn hert, als ik 'er maar om denk, hoe veel onschuldig bloed zy vergoten hebben. De gene die op order van den Heer Gouverneur uitgegaan zyn, en deze gruwelen verrecht hebben, waren *Gerrit Janszoon van Deventer*, Kapitein van deze

party; een man, die wegens zyn ergerlyk leven, en dronkenschap berucht was. *Frederik Bota*, *Theunis Bota*, *Wynand Wynandsz.* en *Johan Jakob Prits*, nevens nog vele anderen deszelfs Compagnons; vermids nu deze zoo huis hadden gehouden, was het niet te verwonderen, dat de burgers daar na het zelve deden, te meer daar zy zagen, dat voor hen niets meer overig gebleven was, of dat zy ten minften met goede woorden niets konden verkrygen, derhalven is het spreekwoord niet te vergeefs, *Regis ad exemplum, totus componitur orbis*, dat is: *zoo als de Koning is, zoo zyn deszelfs onderdanen*. Zoo als de Gouverneur is, zoo zyn ook de burgers en boeren.

Ik heb een van deze vrybuiters, genaamt *Claas Claaszoon Cranenburg* dikwyls horen zeggen, dat of schoon hy van zyne kant niets hadde gedaan, wenschte hy echter van herten, dat hy 'er niet by geweest was, om dat hy zedert nog geluk of zegen meer had; hy had wel eenig vee tot zyn deel bekomen, en het zelve redelyk duur verkogt, zoo dat hy zyn rekening wel daar by vond, doch het geld was weder hene gegaan, eer hy daar op verdacht geweest was; en zoo als hy met het geld gevaren had, zoo was het den koper ook ontrent het vee gegaan. Derhalven was dit een openbaar kenteken, dat God aan dezen gebelen handel geen behagen had, en het geroofde aan niemand wilde laten gedyen.

Van dezen handel wilde de Gouverneur niets weten; derhalven schreef hy wederom in beweeglyke termen aan de Illustre Compagnie, dat wyl 'er met en onder het ruilen zoo veel moedwilligheden gepleegt wierden, hy instandig bad, dat de Illustre Compagnie dezen vryen handel wederom geliefde in te trekken, en die voortaan aan niemand te vergunnen;

nen; meldende onder anderen, dat wanneer hy over deze bloedige zaak de rechtbank had moeten spannen, niet veel huizen op de Capo zouden gevonden zyn, die vry daar van zouden zyn geweest, en diergelyke redenen meer; doch hy heeft zekerlyk daar by niet gedacht, dat hy zich zelf mede rekende, om dat hy de Leider en voornaamste oorzaak van dezen gehelen onrechtmatigen handel was; en wanneer anderen hadden moeten sterven, zoude hy zekerlyk niet verschoont gebleven zyn, gelyk de burgers hem dit en veel meer niet alleen ten laste gelegd, maar ook op zyne deductie in haar Tegen-Bericht met veel beëdigde bewysstukken aangetoont en bewezen hebben.

Alzoo ziet de Lezer, door welk schandelyk middel deze Heer Gouverneur getracht heeft, zich te verryken, en 't welk hy ook gedaan heeft. Doch of qualyk verkregen goederen tot op het derde Lid zullen overgaan, weet God, en zal zulks de tyd leeren. Ten minsten heeft hy reeds een gedeelte van zyne tydelyke gelukzaligheid in zoo verre verloren, dat hy van de Illustre Compagnie t'huis geroepen, van alle zyne ampten afgezet, en onbequaam verklaart is, om haar ooit weder te dienen. Het blykt ook daar uit, hoe trouwloos hy de Illustre Compagnie van haar goed inzicht versterken en haar niet vergunt heeft, om van het hert van het land kondschap te hebben; 't welk echter het voornaamste inzicht was, niet alleen ontrent haar voordeel, maar om dat de gantsche waereld zoude hebben kunnen weten, hoe dat het van binnen in dit gewest der waereld gelegen was.

Ondertusschen is daar door nog zoo veel bekend geworden, dat men weet, hoe het land gesteld, of het bergachtig, vruchtbaar of onvruchtbaar is; en vermids ik daar van een nette relatie uit den

mond van vele perzonen opgestelt had, zoo wenschte ik wel om zeer veel, dat ik die nog had; doch alzoo ik die verloren heb, en ook de menschen niet meer kan aantreffen, en eenige daar van reeds gestorven zyn, zoo moet ik my maar met het gene behelpen, 't welk ik nog onder eenige niets geachte papieren met potlood beschreven gevonden heb, en met het geen ik nog in myne geheugen heb; want of ik schoon deze provintien en Hottentotsche Natien die ik zal beschryven heb gezien, zoo zyn 'er echter veel, die my niet zullen te binnen komen, voornamelyk zullen die daarnevens aan te merken rivieren voor een goed gedeelte vergeten zyn, weshalven ik ook den Lezer verzoek, met dit ondertusschen te vrede te zyn, tot dat ik op een andere tyd wat meer daar van zal kunnen berichten.

Wyl ik vórheen beloofd heb, om den Lezer aan te wyzen, welke Hottentotsche Natien tegen het Noorden leggen, zoo zal het nodeloos zyn, het land weder te beschryven, 't welk voor dezen reeds beschreven is; want zelfs de zoo genaamde Capische Colonie begrypt ten eersten het begin van dezelve, en heeft voorheen, eer de Hollanders zich hier neergezet hebben, de *Gunjemans-Natie* alleen hier hewoont; na dat zy echter het land aan de Hollanders verkogt, en deze zich hebben uitgebreid, hebben zy hun land niet derven verlaten, maar zyn genoodzaakt geworden, dat zy ook aan de Europeanen moesten vergunnen, nevens hen het land te bewonen, en het zelve, wyl zy het onbebouwt lieten leggen, te bebouwen; dit was niet na den zin van de goede *Gunjemans*, maar zy wilden, na dat zy het land afgestaan hadden, ook de oude vryheid behouden, van zich alleen meester te zien, en toen zy zulks in der minne niet konden verkry-

Welke Hottentotsche Natie voor de komst van de Hollanders op de Capische Colonie gewoont heeft.

De Gunjemans Natie heeft te vergeefs de oude vryheid weder gezocht.

gen, zochten zy die vryheid met geweld te handhaven; doch alle hunne pogingen waren vruchteloos, om dat de Europeanen, na dat zy zich op een goede vesting te verlaten hadden, hen na hun eigen wil en welgevallen dwingen en tot het standdoen van hun contract noodzaken konden.

Schoon de Hottentotten wel zagen, dat zy te kort schoten en onder doen moesten, lieten zy zich echter van hun voornemen niet aftrekken, maar zochten op nieuw hunne oude vryheid magtig te worden, en het verkogte recht weder aan zich te trekken, en zulks wel op deze wys: Vermids de Hollanders hen niet konden nalopen, en ook niet altyd dorsten wagen, om hen te vervolgen, uit vrees, voor een sterker hinderlaag, en dat zy met verlies wyken en aan hare party het veld zouden moeten laten; zoo poogden de Hottentotten het hen of moede te maken, of te beknippen en ze eenmaal in de val te bekomen, doch hun moeite was vergeefs en veroorzaakte niet anders, dan dat de Hollanders nog eenige nieuwe werken aanleiden; goede wachten uitzetteden, en hen den toegang tot hunne woningen en vesting affneden; gelyk reeds voorheen is gezegt, dat op zulke wys de Schans, Keer de koe, nevens de Ruiters-tal aan de Zout-rivier en de Schans in Hottentots-Holland gebouwt zyn.

Moeft eindelijk onderbukken.

Na dat 'er verscheide bloedige schermtuzelingen waren voorgevallen, en de *Gunjemanns* met hulp van de *Koopmanns*-Hottentotten, hunne Geallieerden, altyd te kort quamen, en veel van hen verloren, zochten zy zich eindelijk te gewinnen, en aan de Europeanen het aanqueken van hun land niet meer moejelyk te maken; maar zy sloten met hen in tegendeel een eeuwig Vredes Verbond, uithoofde van het welk zy het ouden Koop-contract bevestigden,

en aan de Hollanders toestonden, onder hen geruust te wonen, en zich zoo ver te verbreiden, als zy zelf wilden, of als hun land zich strekte.

Vermids nu de andere Hottentotsche natien ook dit exempel volgden, en zich in dit Vredesverbond insloten, zoo wierd 'er een generale vrede gemaakt, en wierden zy uit dien hoofde Geallieerden van de Hollanders, welke de gene, die hen ontruften wilde, zelf zouden, wilden en moesten op 't lyf komen, en hun inval zwaar helpen maken; zoo als ook niet te twyffelen is, of zy zouden het roemwaardig nakomen, wanneer anders iemand wilde onderstaan, de Europeaansche Bezitters aan te tasten, en in hunne ruust te storen; daarentegen zouden de gene, die de Hottentotten moeielykheid zouden willen aan doen, het zelve te verwachten hebben, om dat die hen insgelyks ontwyffelbaar zouden te hulp komen.

Na dees geslote vrede zyn ten eersten de meeste uitgezette wachten ingetrokken, en men heeft begonnen, zich verder uit te strekken, de andere Colonien op te rechten, en zich alzo in zulken staat gestelt, dat het voor een buitenlandsche vyand zwaar genoeg zoude vallen, het minste voordeel te behalen; zoo als men weet, dat de Hottentotten zelf, zoo dra zy een schip aan en ontrent het strand van dit Voorgebergte zien kruissen, of ergens in een naby gelegen haven zien inlopen, 't welk maar de minste vyandelyke beweging maakt, zy zulks aan den Gouverneur van het Voorgebergte ten eersten laten bekend maken, op dat hy zich in staat zoude kunnen stellen, om zoo wel hen met hulp by te springen, als zich zelf te defenderen, en gene vreemdelingen toe te laten.

De naaste natie, die aan de *Gun-*

DeHottentotten de Hollanders trafen een generale de.

Waar de
Koch-
was Natie
ch be-
nd.

Gunjemanns noordwaards grenst, is de *Kochoquas*-natie, welke van *Dapper in Afrika pag. 603.* de *Soldanbater* genaamt word; waar uit genoegzaam bleikt, dat *P. Tachart* in zyne Siamfche Reis en deszelfs Landkaart, die pag. 96. aan te treffen is, qualyk heeft gedaan, dat hy de *Soufiquas* by de *Saldanba*-Baay gezet heeft. Deze natie heeft nog wel het meeste van hun land in bezit, edoch hebben de Europeanen zich ook al daar in genestelt, en voornamelyk de groene kloven in bezit genomen, welke gelyk voorheen gemeld is, de Illustre Compagnie noch zelfs voor en aan zich behoud, en maar aan de gene vergunt hun vee daar op te zenden, die het benodigde vleesch voor hare schepen, en voor hare andere aan land leggende dienaars beschikken.

Wyl echter aldaar de beste zoutpannen aangetroffen worden, gelyk ook reeds gemeld is, en de andere ingezetenen haar benodigt vleesch daar mogen halen, zoo kan men wel zeggen, dat 'er behalven de Slagers, die met hun vee daar leggen, ook anderen zich aldaar onthouden; daarenboven is van de Compagnie daar ook een wacht gestelt, welke zoo wel op het zout als op andere voorvallende zaken, in 't byzonder echter op de schepen, die daar zouden kunnen komen, passen, en daar van aan den Heer Gouverneur kennis geven moet; daar benevens zouden ook meer inwoners zich met ter woon daar neder zetten, indien het niet overal aan zoet water manqueerde, zoo dat twee of drie Landboeren, die zich daar neder gezet hebben, naauwelyks zoo veel water hebben, daar zy met hun vee van leven kunnen.

Is niet te
terk.

Hier uit is licht te besluiten, dat deze *Kochaquas*-natie niet al te sterk of talryk zyn kan, wyl zy zich ook van 't vee geneeren, en gemeenlyk grote kudden vee hebben en onderhouden; gelyk de

voorheen gemelde Hottentotsche Kapitein *Pegu*, welke zich zoo lang onder de Kristenen, en in 't byzonder by den Heer Gouverneur *Simon van der Stell* onthouden heeft, en ook met den Heer Commissaris-Generaal van *Rheede* na Indie gereist is, hier woont, en nevens de anderen een grote menigte vee bezit.

Edoch kunnen deze menschen veel eerder en beter te recht raken als een Europeaan, om dat zy gene vaste woning hebben, maar heden hier en morgen elders wonen, alwaar wederom goede weiden nevens het benodigde water voor hun vee gevonden worden; waar door zy zeer dikwyls veranderen en met hunne kudden verder wyken, tot dat het gras wederom gegroeit is. Wanneer het echter te oud word, en het vee het niet meer eeten wil, steken zy den brand daar in, en verwachten wederom het nieuwe gras.

Hottentotten kunnen beter met het vee hoeden te recht komen als de Europeanen.

Dit verbranden van het gras verdient wel een algemene aanmerking, om dat zulks nu niet alleen doorgaans door de Hottentotten maar door Europeanen gedaan word, die het van de eersten gezien, geleert en goed bevonden hebben. Ik zal zulks met de woorden van den Heer *Johan Wilhelm Vogel* aantonen, die hy in zyne Oost-Indische Reisbeschryving pag. 55. 56. gebruikt, om dat ik het aldaar zeer wel beschreven vind. Het gras, zegt hy, groeit in 't gemeen zoo hoog, dat men tot over de knien daar in gaat, en word, wanneer het te oud en wreed is, en het vee het niet meer eeten wil, van de inwoners in den brand gestoken; derhalven ziet men zomtyds eenige mylen ver het gras branden; op dat echter de brand niet verder ga, als de inwoners, te weten de Europeanen hebben willen, want de Hottentotten hebben daar geen schade by, het mag zoo ver branden als het wil, zoo werpen zy een

een gragt op, wanneer het vuur daar aan komende uit gebrek van meer gras of brandstofse nalaat en ophoud. De asche van zulk verbrand gras mest en maakt de plaats, daar de brand is geweest, zoo vruchtbaar en vet, dat in korten tyd, wanneer 'er maar een weinig regen valt, weder nieuw en jong gras opkomt, waar in het vee word gedreven om te weiden, en word alzoo de eene beemt tegen de ander, alwaar het gras te oud is, verwillelt, en aldus verbrand.

Waar de
Souffiquas
Natie
woont.

Na de Kochoquas vind men eerst, wanneer men verder noordwaards komt, de *Souffiquas* of *Suffaquas*, die boven de *Saldanba-Baay* leggen, en niet naast dezelve, zoo als de Heer *P. Tachart loc. cit.* zegt. Deze zyn ook niet alte volkryk, wyl hun land gebrek aan water heeft; zy hebben ook om die rede niet veel vee, en ook om dat de voorgemelde Ruilers of Troqueerders hen op de bewuste wys het zelve hebben afgezet; derhalven hebben zy zich hier en daar verstroot, en zal men weinig dorpen of krallen onder hen aantreffen.

Wyl zy buiten dat, gelyk ik voorheen reeds heb aangewezen, altyd hunne woningen veranderen en maar heen en weer trekken, alwaar zy met hun by zich hebbende vee levens-onderhoud aantreffen en vinden kunnen, zoo valt het voor de genen te lastiger en moeielyker, die of hun land willen bezien, of na hoger leggende natien reizen willen.

Hoe het
in een
deze Natie
geteelt is.

Het land is doorgaans bergachtig en vol fleehopen, hoewel vruchtbaar in gras. Men vind weinig hout; daarenboven bestaat het maar uit struiken kreupelboschen, en het geen men nog vind, is krom, gebogen en niet goed tot eenig timmerhout. In de dalen ziet men de schoonste bloemen en welruikende kruiden, werwaards derhalven ook het wild zich be-

geeft, 't welk echter wegens het gebrek aan water ook zeer weinig en zeldzaam is. Ondertusschen acht ik, dat deze dalen zeer goede aard en koornvruchten zouden voort brengen, schoon men niet veel water hebben kan, om dat het aan andere plaatzen ook maar daar op regent, en geen ander water daar toe vereischt word; en wie weet, wanneer der moeite aangewend en gegraven wierd, of men ook niet goede water-putten zoude vinden en maken kunnen, waar van als dan heel licht menschen en vee konden geneert en onderhouden worden.

Gelyk als het ontrent de *Souffiquas* gelegen is, zoo is het ook met de *Odiquas* of *Udiquas* haar land, welke boven dezen tegen de *St. Helena-Bay*, hoewel nog onder dezelve leggen; zoo als *P. Tachart loc. cit. pag. 106.* zeer wel aanmerkt, zoo hebben zich dezelve met de *Souffiquas* in een eeuwige verbintenis tegen hunne naburen, de *Chirigriquas* ingelaten; uit kracht van dewelke zy zich by elkanderen houden, en tegen dezelve by ontstane oneenigheden te veld trekken; dog voort na myne komst in den jare 1706 heeft de Illustre Compagnie een vreden tusschen hen bewerkt, en ook zoo gelukkig getroffen, dat zy elkander zedert niet veel in den weg gelegt hebben.

Odiquas
Natie.

By dit *Samsam* of vredemaken heeft de gemelde glorieuse Compagnie te gelyk met hen en anderen laten handelen of vee troqueeren, het welk ook zeer gelukkig afgelopen is, na dat alleenlyk een man in het gevecht, voor dat de vrede getroffen was, met een vergifte pyl in den mond geschoten wierd, die zekerlyk, in dien 'er niet een ervaren Barbier by was geweest, den geest zoude hebben gegeven, die echter door deszelfs bystand en raadgeving der Hottentotten weder gelukkig genezen is: Welke middelen de Hottentotten

totten in zulke gevallen gebruiken, zal by een andere gelegenheid beter kunnen worden gezegt, om dat anders den draad van onze voorhebbende materie daar door zoude afgebroken worden.

Een zol-
at word
schild-
wacht door
n leeuw
gebragt.

Een ander, die ook in deze veldtocht was, had het ongeluk, dat hy de vyandige Hottentotten ontgaande en onbezeert daar af komende, op een plaats, daar water voor paarden en ossen gevonden wierd, alwaar de Heirvoerder *Johannes Starrenberg*, geweze Landdrostlaard halte hield, en eene nacht campeerde, het lot kreeg, om niet ver van de opgeslagen tent en de wagens, tusschen welke de ossen en paarden als beschut waren, op schildwacht te staan, en na dat hy naauwlyks een vierendeel uurs daar geweest was, quam een nacht-raaf, ik meen een verflindende leeuw, en bluschte met eenen slag het levens licht van dezen goeden mensch onverziens en zonder te waarschouwen uit.

Zoo dra de gemelde slag geschied was, die anders altyd en doorgaans met een vervaarlyk gebruik verzelt is, die echter nu heel stil geschiede, begonden de paarden, die den reuk van hem wegkregen, te snuyven en de ossen met hunne horens aan de wagens een geraas te maken; ondertusschen wist men nog niet, wat 'er te doen was, hoewel men wel vermoede, dat 'er een leeuw ontrent zyn moest; derhalven riep men aan den uitgezette Schildwacht, dat hy op zyne hoede zyn moest, dog het was reeds te laat, om dat men geen antwoord kreeg; waar over de gemelde Officier misnoegt wierd, om dat hy meende, dat de schildwacht mischien in slaap gevallen was; wanner men echter ging, om na hem te vernemen en hem te ontwekken, vond men wel zyn geweer, maar de perzoon was reeds weg gedragen en in zekerheid gebragt, alwaar men

I. Deel.

dezen gruwzamen vyand nog met schieten of met vuur werpen beschadigen kon, maar hem van zynen roof geruist moest laten vreeten.

Zeker goede vriend, genaamt *Frederik Feldhof*, geboortig uit Thuringen, die dezen tocht mede gedaan heeft, en in plaats van een Schilder de vreemde en rare gewassen heeft moeten aftekenen, waar in hy zeer ervaren was, heeft my hier van een brief met potlood geschreven, welkers woorden ik hier plaatzen en in plaats van een confirmatie mededelen zal; „ *En* „ *retour*, schryft hy, kan niet na „ laten, denzelven te berichten, „ dat onze marsch tot nu volein- „ digt is, en wy nu nog eene „ *Tour, alia de causa*, over den „ roden zandberg doen zullen. „ Onze *affaires*, die wy over de „ Elefants-rivier te verrichten ge- „ had hebben, zyn nu gelukkig „ volbragt, waar by wy groot ge- „ vaar hebben uitgestaan. Voor „ eenige dagen heeft een grote „ leeuw des nachts den schild- „ wacht van voor den tent weg- „ gehaalt, en niet tegenstaande al „ het schieten en vuur werpen, 't „ geen nooit in Afrika gehoord is, „ den mensch in onze tegenwoor- „ digheid geanatomiseert. Wy „ hebben hem daar op den vol- „ genden dag met een sterke trop „ Hottentotten, verzien met „ scherpe *Hassagayen* en pylen, „ vervolgt, en hem den romp „ weder afgehaalt, en ook zoo „ lang met kogels en *Hassagayen* „ op hem geschoten, dat hy ein- „ delyk zyne straffe voor zynen „ moord heeft bekomen, en de „ huid ten buit laten moest, „ welke wy in triumph met ons „ voeren; dezelve zal opge- „ vult worden. Wy hadden wel „ eenige van de vaderlandsche „ dwalende Ridders nodig gehad, „ die in vollen harnas geweest „ waren, want het ons byzonder „ gelukt heeft; den Hoogsten zy „ dank, dat wy hem hebben; hy

De Schry-
ver com-
municceert
een brief
dien hem
van dit ge-
val geschre-
ven is.

Nnn

„ beet

„ heet de *Hassagayen*, die de Hottentotten hem in 't lyf wierpen, „ als stro aan stukken, en viel dan „ op den eenen en dan op den ander, die altyd weder moesten „ worden ontzet „ Tot nu gemelde *Feldbof*.

Deze leeuw werd door de Hottentotten gedood.

Ik heb naderhand uit zyn dagregister gezien, dat ruim drie hondert kogels op hem zyn verschoten, zonder dat die hem, wyl hy achter een klip en by den romp lag, gequest of geraakt hebben, tot dat eindelyk de gemelde Hottentotten daar by quamen, en hem naliepen, die zynen gedreigden slag zeer omzichtig wilen te ontgaan, aangezien zy, wanneer hy op de achterste klaauwen op hen aanquam, zich bukten en onder hem door kropen, en van achter weder ten eersten een *Hassagay* in zyne ribben wierpen en hem zodanig afmatteden, dat hy zich eindelyk overgeven, en door eenen kogel blyven moest. Het overige van het lyk van den zoldaat is in 't veld begraven, hebbende de leeuw reeds de vleesachtige delen, in 't byzonder de billen, opgevreeten en verslonden.

Chirigriquas Natie.

Nu komen wy eindelyk nog wat hoger en aan de *S. Helena-Baay*, alwaar de *Chirigriquas*-Natie haar territorium en gebied heeft. Deze is magtig genoeg in manschap, welke allen sterk van lyf en krachtig in 't werpen van hunne lanzen of *Hassagayen* bevonden worden. Het land is nog tamelyk goed, en alzo veel beter als dat van de twee voorgemelde Natien; echter lykt het zoo goed niet als dat van de *Gunjemanns*. Midden door het land sroomt een Rivier, welke van wegens de menigte Elefanten, die zich in dit gewest onthouden, de Elefants-Rivier genaamt word. Aan byde de zyden van deze Rivier zyn veel steenachtige bergen. In de dalen, daar insgelyks stenen van allerhande kouleur en grootte gevonden worden, wassen niet alleen schone bloemen en andere

Elefants-rivier.

kruiden, maar men vind daar ook zeer grote Slangen, en daar onder, zoo men zegt, een gehoornede soort, *Ceraftus* genaamt.

Daar is ook een tamelyk groot Woud in dit land, waar in verscheiderhande soorten van bomen staan, die redelyk dik en naar mate hoog zyn. Of zy ook goede vruchten dragen kan ik niet zeggen, aangezien ik gene daar aan gevonden heb, daar my die soort daarenboven onbekent is. In dit Woud onthouden zich velerhande wilde dieren, als Leeuwen; Tygers, Luipaarden, Elefanten, Neushoorens, Wolven en anderen meer, weshalven het zeer gevaarlyk is daar door te reizen, te meer om dat men niet voor uit of ter zyden zien kan, en dat men als in een donker gewulf onder door de bomen hene gaat.

Groot Woud.

Juist in dit zelve Woud hebben zich eens een party Ruilers of Trocqueerders laten verstrikken, na dat zy zich door de Hottentotten daar in hadden laten lokken, wanneer zy door de pylen en *Hassagayen*, die van alle kanten als hagel op hen afquamen, vry haïr moesten laten. Daar bleef 'er wel maar een dood, maar de anderen waren allen genoeg getekent en gewond, alzo dat zy genootzaakt waren zich daar uit te begeven, en zich van hun schiet-geweer te bedienen, waar na alle Hottentotten ook wel haast het hazepad kozen, uit vrees dat zy zouden moeten ontgelden 't welk zy voorheen aan hen gedaan hadden. Daarenboven was hen de manier der Ruilers of Trocqueerders door boven gemelden *Gerrit Janszoon van Deventer* reeds meer als genoeg bekend, die hier eerst gehandelt, zeer slecht met hen geleest, en nog veel slechter het gehandelde vee betaalt heeft, gelyk reeds voorheen gemeld is; derhalven zyn deze Hottentotten ook genootzaakt geweest, om nevens de andere beledigde Natien een oorlog te beginnen,

Wat in dit woud gebeurt

nen, en de Hollanders niet beter te ontfangen als zy eerst van hen ontfangen zyn. Ja zy hebben ook eer het weder tot een bestand quam, het *Jus repressaliorum* gebruikt, en het vee van de Illustre Compagnie nevens dat van *Hennig Husing* en van anderen weggenomen.

Hoger boven dezen ten Noorden komt men tot de twee Natien, genaamt de grote en de kleine *Namaquas*; waar van de kleinen aan de zee, en de groten wat dieper landwaards in wonen; zynde dezelve echter van zelf van elkanderen afgezondert, en hebbende gene gemeenschap van regering met elkanderen. En om dat de Heer *P. Tachart* in het aangehaalde bericht pag. 103. *seqq.* het onderscheid van beide de natien niet heeft aangewezen, schryft hy pag. 105. in zyne Siamfche Reis aldus van hen: Deze *Namaquas* zyn onder deze (Hottentottische) natien in grote achtting, en gaan voor kloekmoedige krygshaftige en magtige menschen door; schoon haare grootste magt niet meer dan 2000 (ik zette liever 12000 tot 20000) strydbare mannen uitmaakt. Zy zyn met elkanderen groot en sterk; hebben een goed natuurlyk verstand, en als men hen iets vraagt, antwoorden zy niet, voor dat ze hunne woorden wel hebben overlegt; daar benevens antwoorden zy altyd zeer kort, en spreken zeer weinig. Hunne wyven schynen konstiglyk, en vallen zoo ernsthaftig niet als de manspersonen.

Hun land is ook het beste niet, aangezien het vol van steenachtige en ruwe bergen is; ondertusschen is het wel haast zoo goed als dat van de *Chirigriquas*, om dat de gemelde stroom, de Elefants-rivier, door een krommen omweg voor een goed gedeelte ook door hun land loopt; want als zy dit niet hadden, zoude weinig of niet

I. Deel.

dan brak of zoutachtig water daar in te vinden zyn; het welk ook de oorzaak is, dat men hun veruitgetrekt land zoo weinig onderzoekt en hen van anderen schade toegebracht word. Buiten een bron alleen, die by *Miros Castell* te vinden is, zal'er geen meer gevonden worden; en moeten de genen, die zomtyds om andere oorzaken derwaards reizen, zich altyd van water verzekeren, en het zelve om te drinken of anders daar uit nemen.

Dit eerstgemelde *Miros Castell* is niet een vesting van zekeren *Miro* gebouwt, maar het is een uitgearbeide klip of berg, welke zonder twyffel een Hottentotsche Kapitein van deze natie heeft uitgearbeid of tot zyn vermaak vervaardigt; hoewel ik my hier ontrent zelf niet te vrede kan stellen, van wien hy zoude kunnen uitgehouwen zyn; nademaal ik het niet wel kan geloven, om dat my hare overgrote en ongelooflyke luyheid bekend is. Deze klip mag uitgehouwen en als een Kasteel gemaakt zyn, door wien het wil, het is gewis, dat daar twee vertrekken in zyn, waar in een tamelyke party zich zeer licht zou kunnen onthouden en langen tyd verdedigen, als zy met alle nodige behoefstns voorzien was; nademaal het echter niet aan strand maar diep landwaards in is, zou het al wat moejelyk vallen, alles derwaards te brengen.

De voorheen gemelde bergen zyn bloot en zonder hout, zoo dat'er schier geen loof of gras daar op te vinden is; en het hout dat men nog aldaar en ook in het heele land vind, bestaat niet anders dan in takken, struiken en diergelyke; en is nauwlyks zo veel, als zy tot koken nodig hebben; want indien zy wegens kouw zouden vuur houden en hout branden moeten, zou'er zekerlyk gebrek zyn, en uit andere landen moeten derwaards gebragt worden;

N n n 2

Wat van
Miros Castell is aan
te merken.

De grote
kleine
amaquas
atie.

den ; gemerkt zy nu naauwlyks zoo veel vinden , en buiten het benodigde brandhout miſſen konnen , als tot het bezetten van hunne Schap-kralen , of gelyk men in Duitſchland zegt tot de *Pförcb* van noden is.

Ondertuſſchen worden daar echter veel wilde dieren , als Elefanten , Rhenoſeroſſen , wilde Ezels , een zoort van bonte of gevlekte Bokken , die men aan het Voorgebergte en dezelfs omtrek nooit ziet , gevonden ; dezelve hebben witte en gele vlakken door elkanderen ; zyn naauwlyks zoo groot als die in Europa , maar zeer ſnel ter poten . Men treft'er weinig of heel zeldzaam een alleen aan , maar wel tropſwys , en zyn'er zomtyds wel 1000 in eenen trop ; het vleefch is niet onaangenaam te eeten , en ſmaakt het minſte na Bokke-vleefch , maar veel meer na een Ree of ander wild ; daarbenevens is het redelyk vet , en heeft men om het te koken , nog boter of ſpek van noden ; dit onderſcheid is'er , dat het een weinig geklopt en dan gebraden , zeer delicaat ſmaakt , en heel muf en kort word , gelyk ik zelf dikwyls geprobeert heb.

De Troqueerders vochten tegen deze Natie.

Bovengemelde *Gerrit Janszoon van Deventer* heeft nevens zynen aanhang tegens deze twee ſtrydbare *Namaquas* - natien geſlagen , en daar by op de plaats , alwaar men de Elefants - rivier paſſeert , twee man verloren ; zoo hebben andere diergelyke Ruylers of Troqueerders , daar onder *Claas Claaszoon Croneburg* , tegen deze natien ook drie dagen achter elkanderen gevochten , eer de een aan den anderen het veld ruimen wilde . Als echter deze Hottentotten zagen , dat de Hollanders hen door het ſchietgeweer meeſter waren , bedienden zy zich van een ſyne krygs-liſt , en floegen al vluchtende zoo lang tegen hen , tot dat zy hen in het net en tuſſchen het gebergte gebragt hadden.

Laſt der Hottentotten.

De Hottentotten gelieten zich in den beginne , als of zy t'eene-maal vluchteden , en aan hen de victorie overlaten wilden ; dog was het tot het grootſte ongeluk der Duitſchen ; want vermids zy van wraakgierigheid brandeden , den vluchtenden onophoudelyk in het gebergte nazetteden , gebeurde het , dat de Hottentotten ondertuſſchen aan weerskanten de klippen als katten opklauterden , en van voren en van achteren den doortocht moejelyk maakten ; zoo dra zy daar op en buiten het beryk van het ſchietgeweer waren , viel een hagelbui van pylen op hen , waar door velen , hoewel niet dodelyk , gequetſt wierden , en toen zy geen pylen meer overig hadden , wierpen zy met de los leggende ſtenen , tot dat de Duitſchen zich daar door floegen en dezen gevaarlyken ſtorm ontquamen .

De Hottentotten waren verſtandiger , als de Europeanen wel meenden , welke hen wel gaarn weder van het gebergte gehad en zich op het vlakke veld aan hen zouden hebben willen wreeken , maar zy bleven op hunne ontoeganglyke veſting , en lachten hen met hunne bebloede hoofden en blaauwe ruggen , waar op de ſtenen gevallen waren , wakker uit . Vermids'er geen woud of iets diergelyks in het gantsch diſtriſt was , en de Hottentotten alle wegen en gaten zeer wel wiffen , zoo moeſten de Hollanders met hunne bekome wonden te rug keren , en uit dit *Namaquas* - land wyken ; daarenboven by nacht wel op haar hoede zyn , dat hen geen ongeluk overquam , of een nieuwe ſwarm op hen viel ; 't welk zekerlyk een teken is van een byzonder verſtand en goed naturel van deze natie .

Wanneer deze beide Natien in den jare 1708. vernamen , dat'er een nieuwe Gouverneur , namelyk de Hoog Edele en zeer gene-reuſe

Deze by Natien zonden e Gezantschap aarden nieuwen Gouverneur aan de Kaap.

reufe Heer *Louis van Affenbourg* uit Holland gekomen was , hebben zy in 't laast van 't jaar een Gezantchap afgevaardigt , om hem te gratuleren en zich in zyne genade te bevelen ; de Afgezanten bragten geschenken , bestaande in eenige goede en sterke offsen , zeer veel schapen en andere kleinigheden met zich , welke de Gouverneur aannam en een redelyk tegen-present van Tabak , Koralen en andere zaken , waar van zy veel werk maken , aan hen deed ; voorts deed de Gouverneur dit ten eersten aan de Illustre Compagnie of aan anderen van deszelfs gefubordineerde dienaars , overgeven , waar over de Hottentotten zeer verwondert waren , om dat , zoo zy zeiden , de voorgaande Heer Gouverneur zulks niet gedaan , maar hen dieshalve zoo qualyk hadde laten varen. Na dat zy een geruimen tyd aan het Voorgebergte gebleven waren , en zich genoegzaam gediverteert hadden , keerden zy eindelyk na bekomenne afscheids-audientie en verzekering van goede protectie weder na huis. Waar uit my andermaal voorkomt , dat deze natien nog minder dom en eenvoudig zyn , als de anderen. Hoe hare kleding is geweest , en wat zy anders byzonders aangehad hebben , zal op een ander tyd , wanneer van de kleding en cieraad der Hottentotten gehandelt word , niet worden vergeten.

De Heer *P. Tachart* heeft op de aangehaalde plaats , en voornamelyk in zyne Landkaart tusschen pag. 96. en 97. na dat hy van de *Namaquas*-natie gesproken heeft , deze gantsch bedenkelyke woorden in zyn beschryving laten invloeyen , namelyk : *dit land is onbewoont : tot aan de 18. graad , alwaar de Hottentotten van Angola beginnen.* Zegge , het zyn bedenkelyke woorden ; want nooit hebbe gehoort , dat in *Angola* ook Hottentotten maar wel Negers of

Moren wonen ; gelyk men dan jaarlyks een grote menigte van deze Natie verkoopt , om na Amerika of na andere landen te voeren ; zoo dat dit , indien niet een feil , echter een grote mislag in de benoeming is , 't welke ik van zulken wyzen Pater , die voor 't overige in alle zyne zaken zeer aannemelyk is , niet vermoed had.

Daar na valt zeer bedenkelyk , dat hy het land tot aan de 18. graad wil onbewoond hebben , daar het echter over langs den oever , ja zelfs onder de Linie of *Æquator* zeer wel en sterk bewoont is. Vermids hy in dit geweest nooit verder als aan het Voorgebergte geweest is , zoo heeft hy zekerlyk niet kunnen weten of het verder bewoont is ; behalven dat , wanneer hy de vervaardigde Landkaarten van Afrika had willen nazien , zoude hy wel hebben bevonden dat dit land niet onbewoont was.

Wat my aanbelangt , ik weet uit de ondervindig zeer wel , dat behalven de reeds beschreve *Namaquas*-natie nog de *Attaquas* , en zoo ik het wel heb , konnende zulks wegens het verlies van myn voorgeseld Manuscript niet voor de zekere waarheid zeggen , de *Choragaukquas*-Natie zich bevinden. Door dien nu tot nu de ontdekking van de Natien reeds is geschied , van dewelke men voor dezen niets geweten heeft , wie zou dan twyffelen , dat het land zelfs tot na *Angola* en verder Noordwaards op zoude onbewoont zyn ? hoewel ik gaarn beken , dat binnen in het land grote eenzaamheden en ledige woeste plaatzen kunnen gevonden worden , die of door onvruchtbaarheid des aardryks , of door gebrek aan water onbewoont zyn , dog daar van heeft men ook gene zekerheid.

Het land van de *Attaquas*-Natie is zoo onvruchtbaar dat daar in weinig vruchtbare dalen te vinden

Nog een ander.

Hoe het land der *Attaquas*-Natie geest is.

zyn, en zulks door het groot gebrek aan water; echter groeit daar nog zoo veel gras op de heuvels en bergen, dat men daar nog redelyke kudden vee zoude konnen weiden, indien 'er niet te weinig water was; ondertuffchen zyn de Inwoners alzoo wel vergenoegt, als of zy in de vruchtbaarste beemden woonden; zy behelpen zich met het weinige vee, zoo veel mogelyk, en eeten meest wildbraad, 't welk 'er nog al overvloedig is.

Hoe deze Natie zich by een vyandlike inval gedraagt.

Men hoort heel zelden dat zy van anderen bevochten of beoorloogt worden, nog minder dat zy aan anderen schade toebrengen; dog wanneer de nood aan den man komt, en zy zich verdedigen moeten, hebben zy zulk een goed middel als de Switzers en Tyrolders, van hunne manschap te zamen te roepen, en hen te doen weten dat iemand naby is, die op hunne vryheid loert, door dien zy na de bergen lopen, en daar een bedompt vuur maken, om by dag een groten rook en by nacht een heldere vlam te geven; en zoo dra de anderen zulks zien, lopen zy na de plaats daar het vuur brand, en stellen zich alzoo in postuur om aan hunne vyanden het hoofd te bieden en zich zelve te verdedigen.

Van hunne kleding, en waar in zy van 't overige van andere Hottentotten onderscheiden zyn, zal te zyner tyd gehandelt worden. Genoeg is 't, dat nu bekend is, welke Natien van het Voorgebergte tot *Angola* te vinden zyn; zal van de verdere beschryving nu geen gewag maken, om dat myn voornemen niet verder gaat, dan om nu de Natien en het land eenigermate als maar met een vinger aan te raken, en den Lezer een voorfsmaak daar van te geven. Was myn verlore manuskript weder te bekomen, of konde ik het in een korten tyd alles weder by malkander hebben, zoo als ik het gezegt

hebbe, zou ik nog veel andere omstandigheden en aanmerkingen daar by voegen: Ondertuffchen om dat het nu zoo is, weet ik dat gy myn vermogen zult aanzien, en met dit weinige te vrede zyn.

Vermids ik nu verder beloof heb, van het Voorgebergte na het Oosten te reizen, en te ontdekken, welke Natien zich daar onthouden, en hoe het land ontrent geschikt is, zoo is het wederom onnodig, het land der *Gunjemanns* te beschryven, als het welk, gelyk reeds gemeld is, de Hollandfche Colonien in bezit hebben. Zal echter dit nog daar by voegen, dat het zich tot aan Hottentots-Holland en de Stellenbofche bergen uitgestrekt heeft, waar uit licht af te nemen is, dat deze een zeer aanzienlyke Natie moet geweest zyn, die hedendaags wel de armste en slechtste van allen is; niet om dat hen hunne goederen met geweld zyn afgenomen, maar om dat zy zich zelve door langstryden, vechten en oorlogen dit bederf op den hals gehaalt, en daar by hunne meeste manschap nevens hunne goederen verloren hebben, gelyk zulks meest altyd het voordeel van alle oorlogen en het end van den zelve is.

Achter deze *Gunjemanns* legt meer na het Oosten de *Koopmanns*-Natie; die hunnen naam van een Kapitein heeft, die alzoo genaamt word, en van wien reeds hier voren is gemeld, dat hy de vrouw van den Kapitein *Claas* afhandig gemaakt, en daar na hem zelf, wanneer hy weder uit de gevangenissen was gekomen, gedood heeft. Deze Natie heeft een groot en veruitgestrekt gebied, waar in de Europeanen reeds een begin hebben gemaakt zich neer te zetten, en hun heerlyk maar tot nu braak gelegen land te bebouwen; zoo als dan reeds voorheen gemeld is, dat *Ferdinandus Appel* hier by het warme bad een stuk land in eigendom bezit, en reeds eenige andere

Wat het land Gunjemans te merken.

Waar d Koopmannatie woont.

ren van Drakenstein zich verder in het zwarte land met 'er woon bevinden.

Hoe dat
al ge-
st is.

Ontrent de Zeestrand is het wel zoo breed niet, maar landwaards in breid het zich zeer groot uit; en hoewel vele hoge bergen daar in worden gevonden, zoo is het nochtans vruchtbaar; daarenboven is 'er wild genoeg voor een Liefhebber, om zich op de jagt te oeffenen, en behoeft hy maar weinig moeite te doen, om zoo veel te hebben, als hy in eenige dagen nuttigen kan. Hier en daar vind men ook nog wel eenig hout, niet alleen bequaam tot bouw- en brandhout, maar ook tot allerhande fraai en schone staketwerken, leunstoelen en andere stoelen; doch heeft de bovengemelde Heer Gouverneur *Wilhelm Adriaan van der Stell* in zyn regerings-tyd niet alleen dit gantsch district, maar nog veel andere in bezit gehad, gelyk elders zal worden gezegt, en het beste daar uit houwen laten.

Aan zout ontbreekt het in dit land ook niet; aangezien men in de Suthentahls-valei zoo als ook hier en daar in het land zulke zoutpannen aantreft, als voorheen reeds is beschreven, en 'er zelfs aan het Voorgebergte ook groene Weiden te vinden zyn. En schoon een sterke stroom, genaamt de *Palamit-Rivier*, door dit dal vliet, welke zich daar ontrent in het Meer uitstort, zoo bederft hy echter de zoutpannen niet; werpt ook geen water daar in, schoon met de vloed den mond van dezelfde verflopt en het water als dan zeer hoog opgezet word; zoo dat aan dit land niet anders ontbreekt, als een Europeaanfche akkerbouw, waar door het den verscholen rykdom en treffelyke Vruchtbaarheid konde aan den dag brengen.

De eerstgemelde *Palamit-Rivier* stroomt uit de Drakensteinfche gebergten, die juist het on-

derscheid of de grenzen tusschen dat en dit land maken, en zich van boven na beneden zeer wyd uitsprekken, en met den voor gemelden Hanglip eene ry uitmaken. Van hunnen eersten oorsprong, die men op en aan deze bergen zoeken moet, loopt zy een groot als nog naamloos dal flangswys door, en ontfangt nog eenige klyne riviertjes, daar onder de *Zwarte Rivier*, eer zy zich in het Meer ontlaff, alwaar zy, na 12 uuren gelopen te hebben, invalt, en een tamelyk groten mond vind. Zy heeft geen andere visschen als eenige kleine zoorten van Grondels, nevens Paling en Aal, ten zy dat eenige met het indringend zee-water daar in geworpen en gevangen worden, zoo als voornamelyk wel een soort van Karpers of Steen-brazems, door de Hollanders Bosch-koppen genaamt, door dien zy een kort en in een gedrongen dikken kop hebben, zoo als ook een soort van Klip-visschen, die echter ten onderscheid van de anderen van dezen naam Knorhanen worden genaamt, gevangen worden.

Zoo anders een haven mag worden genaamt daar nog niet eens is gepeilt of de grond bequaam is om te ankeren, zoo alsook of het water diep en bevryd van zandplaten of klippen is, door dien nooit schepen daar in zyn gelopen, of daar in gezien zyn, zoo vind men in den haven zelf nog twederhande zoorten van visschen, die in de Tafel-Baay zelden gezien of gevangen worden. De Portugezen zoo wel als de Hollanders noemen de eerste soort *Pisce Bambus*, om dat zy zoo rond en daar benevens tamelyk lang als een *Bambus-Rohr* is, welke, indien hy geen schobben had, wel onder de Aalen konde getelt worden. De Hollanders noemen de andere soort *Lier-visch* of ook wel *Konings-vis*, om dat zy ongemeen goed en keurlyk van smaak is, dog met de beschry-

Pisce-Bambus.

ving

ving van dien visch kan ik my hier niet ophouden.

Hessaquas-Natie.

Landwaards in grenst hier aan de *Hessaquas*-natie, welke de Heer *P. Tachart* in zyne Landkaart *loc. cit. Gassiquas*, en Dapper *Heusacker* noemt; dog eerstgemelde Heer *P. Tachart* huisvest haar zeer qualyk, om dat hy haar niet alleen hoger plaatste als de *Sonquas*, maar ook te kennen geeft, als of zy aan strand of den zee-oever zelfs woonachtig waren, daar zy nochtans geen voetbreed lands aan den oever bezitten. Doch dit is van hem niet qualyk af te nemen, om dat hy zich na het opgesteld Lateins Bericht gericht, en het zelve getrouw gevolgt heeft. Voor 't overige schryft hy wel kort, dog echter met waarheid van dezelve, dat zy ryk en magtig, maar in de krygskunde zeer weinig geoëffent zyn. *vid. Siam. Reis pag. 106.*

Want dat zy ryk zyn en na de wyze van andere Hottentotten veel vee, waar in haar gantsche rykdom bestaat, hebben, blykt daar uit, dat zy zeer grote kudden schapen en ander grof vee weiden, die dikmaals een gantsch veld bedekken, en evenwel nog vet genoeg gewyd worden; men ziet zulks aan hare *Bakkeley* of *Draagossen*, welke hier na zullen beschreven worden, en waar van zy 'er meer dan eenige andere Natie bezitten. Daarenboven is dit ook een onfeilbaar kenteken, om dat zy heel dikwyls aan het Voorgebergte komen, en eenig vee tegen andere Waren, als Tabak, Coralen enz. verhandelen, 't geen zy zekerlyk niet zouden doen, of doen kunnen, indien zy geen overvloed aan vee hadden

Zyn volkryk.

Dat zy echter magtig, dat is volkryk zyn, is hier uit af te nemen, dat men meer Kralen of Dorpen by hen aantreft, als by eene naby gelege Natie. Gelyk dan ook hunne buuren ten Wes-

ten, de *Sousaquas* en *Odiquas* of *Udiquas* veel zwakker van manschap zyn als deze. Daarenboven ziet men 'er ook veel van deze natie onder de Europeanen, die zich voor knechts verhuuren, en daarom uit hun land gaan, omdat zy by de zelve een ryk onderhoud vinden, en daar benevens een goeden loon bekomen, waar voor zy wederom eenige schapen aankopen, en zelf Heren worden, daar zy voorheen van hun Vaders goed niets ontfangen hebben, gelyk de oorzaak daar van op een ander tyd zal gemeld worden.

Vermids zy nu een overvloed van alles hebben, en in zoet en ledig gaan opgetrokken worden, zoo is het waarlyk geen wonder, dat zy niet trachten het Krygshantwerk te leren, nog lust hebben om oorlog te voeren. Want behalven dat zy niets daar mede winnen, maar ook altyd van hun buuren geplukt worden, zoo weten zy ook dat het maar op een doodflaan aankomt, waar door zy maar van hunne manschap ontbloot en aan de verdere roofachtige invallen hunner vyanden zouden voorgesteld worden. Derhalven zoeken zy om hunne verschillen altyd in der minne en met goede woorden liever by te leggen, dan zich in het gevaar te steken. Om die zelve reden myden zy ook hunne buuren op hunne grenzen met hun vee lastig te vallen, of het zelve daar te wyden; maar op dat daar door de gelegenheid tot krakeel en daar uit te ontstanen oorlog gantschelyk afgesneden werde, zoo houden zy het liever in hun eigen land, en zien wel toe aan niemand eenige oorzaak tot vyandlykheid te geven.

Wanneer echter de een of de andere natie onderstaat, hen het vuur te na aan de schenen te leggen, en niet te vrede is, voor dat het tot een gevecht komt, zoo laten zy zich ook niet t'eenemaal onderdrukken, of benadelen,

Waar deze Natien oormyd.

Wat 'er geschied als zy tot tegenweer genoodzaakt zyn.

len, maar wagen zich met zulke kloekmoedigheid en vertrouwen, dat zy gemeenlyk, voornamelyk daar de gerechte zaak haar een hert in 't lyf geeft, de overwinning behalen, en den vyand het veld doen ruimen; edoch vermids deze weten, dat zy hen niet vervolgen of de overwinning voortzetten kunnen, zoo lopen zy verftrooit heen en weder, en zoeken maar tot revengie eenig ftuks vee van hen magtig te worden, waar over het dan dikwyls andermaal tot vechten komt, en bebloede hoofden veroorzaakt worden, tot dat eindelyk de Illustre Compagnie tot hulp geroepen word die een einde van de zaak maakt, en op nieuw een vrede onder hen fluit.

Het heugt my, dat in den jare 1707 een tamelyke party van deze natie te gelyk aan het Voorgebergte quamen, en aandentoemaligen Gouverneur *Willem Adriaan van der Stell* eenige *Tape-ties* of Groot en present-offen bragten; en vermids zy van den gemelden Gouverneur weder met Tabak, Coralen en Arak wierden befchonken, gingen zy by de *Gunjemanns-Hottentotten* zitten, en dronken den Arak of Brandewyn met elkanderen uit; terwyl eenige van de vreemde hun Tabak en Coralen op hunne by zich hebbende draag-offen pakten, en zich tot hun vertrek op den volgenden dag klaar maakten. Na dat zynu vriendelyk met elkander hadden gedronken, wierden de *Gunjemanns* moejelyk op hen, en raakten daar door van woorden tot een openbaren oorlog; wierpen met hunne Rackum, Stokken en Kirris, zoo lang zy konden, en ten laaftten met ftenen en met alles dat zy vinden of krygen konden.

Om dat niet een mensch voorby de vefling, alwaar hun kampplaats was, gaan dorft, uit vrees voor de ftenen of andere werp-

tuigen, zoo nam de Heer Fiscaal independant, *Johannes Blefius* den Cipier en de Caffers te hulp, en vervoegde zich tot hen, in meening, dat hy ze door zyn gezag en de by hem hebbende Gerechtsdienaars bevredigen of ten minften van elkander verfpreden zoude, dog zulks was te vergeefs; zynde dezelve van weerskanten zodanig op elkander verbittert, dat zy niemand aanzagen, en maar wierpen, zonder te zien wien het raakte; derhalven had hy mocite genoeg, om zonder fchade te rug te trekken, om dat de meeste ftenen en andere dingen op hen afquamen.

Wanneer zulks aan den Gouverneur gezegt wierd, en hy niet wift, wat hy in deze zaak doen zoude, wierd hy eindelyk genoodzaakt, een ftuk gefchut op te laten halen; de verbitterden zagen dat wel, maar zy floegen zulks in den wind, om dat zy zich verbeelden, dat het niet op hen gemunt was; wanneer nu deze ftilzwygende waarfchouwing ook niets wilde helpen, gaf hy aan den Conftabel order, de tromp van het geladen gefchut om hoog te rechten, om niemand te raken, en het als dan los te branden; zoo dra zulks gefchiede, en de *Hottentotten* de kogels over hen hoorden zuizen, en in het gebergte een fchrikkelyk geratel en gedonder maaken, liepen zy uit elkander, en verlieten het Voorgebergte, zonder dat men daar na iemand van hen gezien of gehoord heeft.

Uit dit voorval blykt alzo, dat deze Natie wel niet gaarn tot vechten komt, dog dat zy daar toe gedwongen wordende, zich ook niet licht laat ter neder zetten, voor dat zy voldoening bekomen heeft; daarenboven geeft haar voorgemelde rykdom aan vee, en het groot getal manfchap ook genoeg te kennen, dat hun land niet onvruchtbaar, maar onder het getal der vruchtbaarfte

Hoe men ze eindelyk door een kanon-fchoot verjaagde.

O o o moet

I. Deel.

Een party in deze natie komt aan de Kaap.

taken met de Gunjemanns-Hottentotten in onvriendfchappelykheid.

de Hollanders doen vergeeffe moeite om hen van elkander te krygen.

moet gerekent worden; te meer om dat 'er niet alleen gras en water genoeg maar ook hout en bos-schaadien worden gevonden, en waar hout en water is, daar onthoud zich ook wild genoeg, en is dit land schier daar mede opgepropt, schoon zy het zeer veel jagen en doden. Van hare konstige wyze van jagen zal op een andere tyd gesproken worden.

Sonquas-
Hottentot-
ten, hoe zy
geend zyn.

Meer na het Oosten en recht aan de zee over de Koopmanns-Hottentotten, leggen de *Sonquas*. *P. Tachart* geeft aan hen achtervolgens het meergemeld Lateinsch Bericht in zyne Siamfche Reis pag 97. den lof, dat zy snel, sterk, kloekmoedig en geschikt tot wapens zyn; dat 'er derhalven gene Natie was, die niet nevens hunne Lands-kinderen *Sonquas* tot zoldaten had. Hier in wykt hy wel niet ver van de waarheid af, gemerkt zy moedig, dapper, sterk en snel zyn, voornamelyk wanneer zy tegen anderen zullen te velde gaan.

Waarom
zy het
Krygsleven
verkiezen.

Dog wyl hun land een der slechtsten hier ontrent is, zoo dwingt de nood hen wel, om het krygs-leven te verkiezen, en zyn zy dikwyls blyde, als zy by andere Natien dienst bekomen konnen, waar by zy echter geen ander zoldy genieten, dan dat men hen vry in het land laat wonen, en hen nodigen onderhoud verschaft, zoo goed als zy het zelf hebben; edoch dat zy in het behandelen van hunne *Hassagayen* bequamer en vaardiger zouden zyn als anderen, hebbe ik nooit konnen bespeuren, aangezien anderen even zoo gezwind en geschikt met dezelve weten om te gaan, en zoo zeker te werpen, als deze, gelyk ter zyner tyd zal aangetoont worden. Hadden zy verlof, zonder dienst in andere landschappen te wonen, zy zouden zich zeker ook van dat gemak bedienen, en vechten laten, die wilde; maar wyl zulks niet zyn mag of kan, zoo is het krygs-leven

wel een rechtschapen en hard Noodlot by hen, en zy zyn genoodzaakt van de nood een deugd te maken.

Vermids ik echter dit zeg, en haar land zoo slecht uitkryt, zoo moet men weten, dat het meest uit ruuwe klippen en steenachtige bergen bestaat, waar op niet veel groeit, als maar een weinig hout in de kloven en spleten van dezelve, 't welk hen des nachts tot onderhoud van vuur tegen de leeuwen en andere wilde dieren verstrekt. Het wild, 't welk zich daar in onthoud, is niet alte veel, en als 'er al iets in dat land komt, is het wel haast gedood, om dat zy zich meest van wild generen; niet t'eenemaal uit gebrek van iets anders, want men vind ook vee en schapen by hen, dog in zulken overvloed niet als by de anderen, maar om dat zy daar meer smaak in hebben, en het hen minder moeite kost. Wanneer zy al een schaap of os den hals affnyden, geschied het zekerlyk in de hoogste nood, en wanneer zy het doen moeten, gelyk by verdere gelegenheid zal worden getoont. Voor 't overige hebben zy aan wortels en andere eedbare aard-en-boomvruchten al zoo weinig gebrek als de anderen, en konnen zich alzo van dezelve mede verzadigen.

Hoe ha-
land getelt

Uit de holle bergen, zoo als in 't byzonder uit de holtens der ontoegangelijke bergen, weten zy den honing, welke de Byen daar in dragen, zeer konstig en met de grootste omzichtigheid te halen, hoewel zy dien niet gaarn eeten, maar zy vergaderen hem veel meer in hunne van binnen ruwe zakken, en brengen die aan de Europeanen te koop, en nemen daar voor Tabak, Tabakspypen en wyn of Brandewyn, ook wel Messen, als zy die van noden hebben, in betaling aan, zoo dat een zulke zak met honing, waar in het was nog is, niet heel duur komt

komt te staan. Niet alleen de gemelde natie maar ook verscheide anderen brengen dit te markt, en gebruiken de Europeanen, welke diep landwaards in wonen, dien honing tot het koken van Mee of Honingbier, dat versc h een goede verkoelende en gezonde drank is; wanneer het zelve echter ontrent 14 dagen en meer oud begint te worden, zoo word het zoo krachtig, dat men 'er een roes van zoude kunnen drinken, schoon dat bier maar van water en honing gekookt word.

Die uit dit Gebied in dat van de *Dunquas* of in dat der *Damaquas* gaan wil, moet de Rivier Zonder-end doorwaden, en vermids dezelve tamelyk diep en naar mate breed is, zoo heeft men een zandplaat ontdekt, welke die reis gemakkelyker maakt, en waar door dezelve zonder gevaar geschied.

Deze passagie word dan ook een byzonderen naam toegevoegt, n amelyk de *Sonquas Triff*, om dat hy de eenige weg uit hun gebied na een ander is, naast welken de gemelde Rivier Zonder-end loopt en in het gebied der *Dunquas*, zoo als ook slangswys in dat der *Damaquas* en verder in andere landen vlied, tot dat ze eindelyk in de Baay *à la Goa* in de zee valt.

De *Dunquas*-Natie legt achter dezen dieper landwaards in, en bezit een der vruchtbaarste landen. Het is zoo ruuw en bergachtig niet als de voorgaande, maar doorgaans vlak en gelyk. Heeft geen gebrek aan versc h water, maar ontfangt vele klyne riviertjes uit andere landen, die zich allen in de eerst gemelde Rivier Zonder-end verliezen. In de dalen zoo als ook op de heuvels groeit zeer schoon gras nevenstreflyke bloemen en kruiden, waar uit lichtelyk af te nemen is, dat hier geen schaarsheid aan vee zyn moet. Daarenboven vind het wild ook water en voedzel genoeg, en kunnen zy dat genoeg doden of vangen, gelyk ik

I. Deel.

op een ander tyd melden zal.

De *Damaquas* wonen hoger, en aan de zee; bezitten ook zulk een gezegent land, waar in allerhande vruchten, als Water-meloenen, *Dacha* of wilde hennip groejen; het is vlak en levert gras genoeg uit om de sterkte kudde te voeden; gelyk dan ook zeer veel vee in het land is, en aan wild ook geen gebrek bespeurt word. Daarentegen vind men weinig bomen of ander hout, waar van zy zich zouden kunnen bedienen; en moeten zy deswegen lang lopen, tot dat zy zoo veel, als zy dagelyks van noden hebben, by mal-kander brengen, ten ware zy zich met lange ryzen en dunne takken wilden behelpen, waar van zy nog redelyk wel voorzien zyn.

In dit land vind men ook zoutpannen genoeg, van dewelken zy alles jaarlyks verkopen konden, wanneer 'er maar iemand was, die het wilt aan den man te brengen; want alle Hottentotten, als zy voor zich alleen koken, bedienen zich nooit van eenig zout, 't zy dat ze vleesch of visc h of eenige andere spys eeten, gelyk in 't vervolg zal aangewezen worden. En vermids 'er nu niemand is, die het hebben mag, en zy gantsc h niet daar van gebruiken, zoo blyft het zekerlyk alle jaren leggen en bederft, of smelt in regenachtig weêr, en word by droogte wederom tot zout.

Aan water heeft het ook geen gebrek, om dat gelyk reeds is gemeld, de rivier Zonder-end door dat land loopt, en zich in veel kromtens of bogten draait, terwyl dezelve door de daar by komende beekjes word versterkt, en vervolgens zoo verder voortloopt. Derhalven is deze rivier aan de Reizigers zeer moeielyk en hinderlyk, welke dezelve dikwyls moeten passeren, zonder ooit bruggen te vinden, waaromme zy zich eer zy een reis aannemen, of met kleine schuiten of vaartuigen verzien,

O o o 2

dezelve

Wat van het land der *Damaquas* te melden.

oe men it ge- in een r t.

inquas- e, hoe land hikt.

dezelve overal waar zy gaan, met zich voeren, en ten dien einde een wagen nemen moeten, om dezelve weg te krygen, of by gebrek van dezelve trachten bomen te bekomen, om houtvloten daar van te maken, en alzoö zonder levensgevaar daar over te geraken. Meer Noord-Ooftwaards en alzoö achter dezen leggen de *Gauros*, welke de Heer *Tachart l. c.* in zyne Landkaart en ook in het Bericht p. 105. de *Gauriquas* noemt, en anders niets van hen meld, dan dat hun land niet ver gaat. Zulks is wel niet te ontkennen, dog is valsch, het geen hy in de gemelde kaart boven de *Gauros* of *Gauriquas* heeft laten zetten, dat name-lyk na het zeggen van deze natie, de Hottentotten van *Monomotapa* het verder land bewonen zouden; aangezien dat behalven het nog by geen Schryver, ja zelfs niet na het zeggen van de Abyffinische Gezanten, die in den jare 1691 te Batavia gekomen zyn, en aldaar op eenige voorgelegde vragen hebben geantwoord, gevonden heb, dat 'er Hottentotten in *Monomotapa* zouden zyn, zoo leert de ondervinding ook openbaar genoeg, dat 'er nog vele andere natien langs den zelve oever hoger op wonen, alwaar de *Cassers* eerst een begin nemen.

Hoe het land gele- gen.

Het land is en blyft alzoö klein, is echter tamelyk vruchtbaar, en heeft nog aan gras, nog aan water en veel minder aan hout eenig gebrek. Derhalven is wel te denken, dat het ook veel vee en een overvloed aan wild hebben moet; gelyk dan deze menschen veel van het zelve doden en op een andere wys vangen, zoo dat zy ook *Krossen* van Tyger en Tygerboschkatvellen, dragen; tot teken dat zy veel van dezelve hebben en doden. Zoo klein echter het land is, zoo volryk is het in tegendeel, waar uit andermaal blykt, dat veel menschen zich daar in

1 volkryk.

konnen generen en onthouden; 't welk nog meer word bevestigd, om dat 'er weinig van deze natie by of onder anderen gevonden worden.

Boven deze en meer ten Noord-Oosten, na de kant van het strand, vind men aan den oever de *Houteniquas* welke land vol schone bomen en dichte wouden is. In deze hebben zy een party van de voorgemelde Ruilers of Troqueerders gelokt, die uit het land der *Attaguas* quamen, 't welk aan hen grenst, en hebben dezelve daar in meesterlyk geplaagt, en ook veel schade toegebracht. Tusschen de wouden zyn de vermakelyke beemden en velden, alwaar het treffelykste gras, de raarste bloemen en welriekende kruiden groejen. En vind men om die vruchtbaarheid ook veel vee, nevens andere wilde dieren, die zich ook alle wegens het heerlyke voedsel en versh-water zeer wel generen, en rykelyk voortplanten.

Hoe het land der Houteniquas ge- stelt.

Het land der *Chamtouers*, 't welk boven dit is aan te treffen, is gantsch vlak en gelyk; heeft weinig bergen, maar in de wyden gras genoeg, zoo dat men tot aan de knien daar door moet gaan, als men anders daar door wil. Het heeft vele maar kleine Wouden, waar in echter de fraaiste, rechte en hoogste bomen worden gevonden, die men in dit gantsche land aantreffen kan. Vermids het wild hier gras en water genoeg heeft, zoo vergadert het zich om zoo te spreken hier, en heeft in de boschen een schuilplaats; gelyk zich dan ook nevens veel andere wilde dieren, zeer veel zee-koejen in de stromen, waar van het land vol is, onthouden, die door dien zy door de Europeanen worden verjaagt, hier een zekeren huisvesting vinden, alwaar zy niet konnen gedood worden.

Wat van het land der Cham- touers te melden.

Daar in vind men veel zee- koejen.

In dezelve rivieren vind men ook visch genoeg, voornamelyk

Als med veel visc

na

na de zee kant , alwaar ze eenige van hunne zoorten in dezelve werpt , en weet ik voor de waarheid , dat door een party der meer-gemelde Ruilers of Trocqueeders met Hottentots-matten zoo veel Cabeljouw gevangen is , als zy met elkanderen naauwlyks konden eeten ; daarenboven weet ik ook , dat zeer veel en grote Parm-visch nevens de rode Steen-Brazems daar in gevangen zyn , zoo dat die zelve Handelaars nooit eenigen mangel in dit land gewaar geworden zyn , maar hebben zy in tegendeel alle eenpariglyk geroemt , dat zy in de gemelde bosſchen onder de andere wilde en onvruchtbare ook zeer veel Kers-en Aprikoos-bomen gevonden hebben.

Twee dingen moet ik nog van deze bosſchen en wouden verhalen , welke alle iets zeldzaams te betekenen ſchynen. Het een is , dat de gemelde Ruilers allerhande wild , maar gene Olyfanten of Buffels in de wouden of in het land aangetroffen hebben. Het tweede betreft de Ruilers zelf , dat zy miſſchien de plaats van de gemelde dieren hebben bekleed en aan de Hottentotten ſchaden doen wilden , om dat deze Natien aan hen even zoo wel als aan geneen val gezet , en in 't net gelokt hebben , toen zy zulks meenden te doen en uit te voeren. Een van de Ruilers of Trocqueeders , genaamt *Claas Claaszoen Kranenburg* , die de zaak als Kapitein heeft bygewoont , heeft my zelf verhaalt , dat deze Hottentotten altyd voor hen waren geweken , en nooit hadden ſtand gehouden ; dat zy ook geen vee goedwillig aan hen hadden willen verhandelen , 't welk echter hun eenigſte oogmerk geweest was , tot dat zy de Europeanen eindelyk in deze wouden gelokt hadden , waar in zy als hunne ſchuilplaats zoekende , hen daar in met vergifte pylen en ſcherpe *Haffagayen* zodanig begroetten , dat vele van hen , en

daar onder *Lambert Simonſzoen Meyburg* , uit Fleiſſen geboortig , gequetſt wierden ; na dat echter de Europeanen met hun geweer eenigen van de Hottentotten hadden dood geſchoten , en de anderen op de vlucht gejaagt , waren zy echter den volgenden dag tot hen gekomen , en hadden vrede gemaakt , en aan hen zoo veel vee verhandelt , als zy begeerden ; en had de Kapitein van de *Chamtoners* onder anderen in gebroken Hollandſch gezegt , *Ons denkun , ons altyd Baas , maar ons ja zienom , Duitsman meer Baas*. Dat is : *Wy meenden , dat wy altyd meester waren , maar nu zien wy , dat de Duitschers ons meester zyn*.

Deze eenige rede geeft genoegzaam te kennen , dat zy ſtrydbaar , dapper en heldhaftig moeten zyn , om dat zy zich weten te beroemen , dat gene andere natie hen gelyk is ; en wie weet , dat indien deze Ruilers met gelyk geweer hadden moeten vechten , zy niet onder gelegen en ſlagen in plaats van het gehandelde vee zouden bekomen hebben ; te meer om dat zy reeds , eer onze natie op zulke wys tot hen quam , zich hebben laten verluiden , dat het lang genoeg was , dat de Europeanen in hun land hadden gewoont , en dat het derhalven eens tyd was , hen te bezoeken , en ze weder uit hun land te verjagen ; doch naardien zy nu weten , dat *Duitsman meer Baas* , of de Europeanen meester over hen zyn , zullen zy de zaak wel laten ſteken.

Edoch ik moet nog hoger Noord-Ooftwaards op reizen , en ook de Natie der *Heykoms* aanroeren , welkers land in aanzien van het vorige zeer ſlecht is , doordien het vol klippen , gebergten en heuvels is ; dog vermids tuſſchen dezelve ook vruchtbare dalen worden gevonden , zoo kan echter het menigvuldige vee , 't welk in dit land is , ook gevoed worden ; te meer , vermids 'er ook brakke

De Chamtoners zyn dappere menſchen.

Bericht van de natie der Heykoms en hun land.

Wat van hout in dit land te vinden.

Hottentotten hebben maar in aan de Ruilers had toebragt.

of zoutachtige stromen gevonden worden, waar uit het vee nevens de wilde dieren, zonder van de menschen te spreken, genoegzaam kunnen gedrenkt worden, 't welk daar benevens nog dik en vet word, om dat het, behalven het gemene gras, ook het riet-gras heeft, 't welk in deze rievieren zeer overvloedig groeit, waar van de schietspoelen voor de Wevers gemaakt worden.

Van het Wild, Hout en andere diergelyke dingen, die tot een beschryving van een Land behoren, zal ik nu niets meer zeggen; maar alleen hier byvoegen, dat wanneer de Heer *Olofberg*, Kapitein in de Vesting aan het Voorgebergte de Goede Hoop, in dit land quam, en in den naam van de Illustre Compagnie met de Inwoners een generale vrede sloot, aan hen op hun verzoek een trommel, een yzere pot, nevens een yzere pan en andere kleinigheden heeft vereert, welke zy in grote waarde gehouden hebben, en nog houden zouden, indien de meergemelde Ruilers of Trocqueerders hen alles niet afgenomen hadden, waar over zy nog hedensdaags als over een zeer groot verlies klagen.

Wat van de Caffers te melden.

En tot nu zyn wy tot aan *Terra de Natal* gekomen, alwaar de *Caffers* een begin nemen; welke, na de getuigenis van de genen die daar zyn geweest, en in 't byzonder na de beschryving van den boven gemelden Kapitein *Thennis Gerbrantsz. van der Schelling*, die verscheidemalen daar geland is, hier in van de Hottentotten onderscheiden zyn, dat zy, schoon zy ook maar in *Krossen* gaan, zich echter niet als dezelve smeren; ook niet zulke klokkende taal hebben; als mede dat zy in vierkante leme huizen wonen; dat zy het land bouwen, en in 't byzonder *Myl* of Turkisch-koorn zaajen en bier brouwen.

Wat deze Caffers voor handel zyn.

Deze *Caffers* zonden ook met de zeerovers uit de rode zee handel

dryven, en hen voor zyde-stoffen, Damasten en andere waren, Olyfantich-tanden verhandelen, welke zyde waren zy wederom aan andere landende schepen verkopen, en daar voor pik, traan en ankertouwen nemen, om dezelve weder aan de zeerovers te verschacheren; wanneer 'er gene schepen komen, zouden zy de gemelde zyde waren aan de *Monomotapesen* verkopen, en van hen geld en andere zaken ontfangen. 't Geen my zulks doet geloven, is, om dat de Portugeezen van *Mosambique* daar hunnen handel dryven, en ook de nu gemelde Hottentotten, welke rondom het ryk van *Monomotapa* wonen, daar handelen; echter is zulks nog twyffelachtig, om dat men van eenige rare goederen niets by hen ziet.

Zeker Engelschman, eertyds van zyn schip gelopen of te rug gebleven, onthoud zich by de *Caffers*, en heeft twee wyven en eenige kinderen. De eerst gemelde Kapitein heeft denzelven daar aangetroffen, en met hem als met een nu naakt lopenden *Caffer* (want deze ook zouden lange haren hebben) verscheidemalen gesproken, welke hem vele hopen Olyfants-tanden, nevens eenige kamers vol met zyde stoffen gegeven, en zich daarenboven gelaten had, als of hy met hem na het Voorgebergte wilde zeilen; wanneer zyn Koning het echter wiste weten gekomen, had hy hem ontboden, en hem zyne wyven en kinderen voorgesteld, en tot hem gezegt, wanneer gy hene gaat, moeten deze achtergeblevene sterven, want ik mag uwe kinderen niet generen, als gy weg zyt; 't welk hem tot inkeer gebracht had, en hem van andere gedachten doen worden, en hy had ook ter zelve tyd een Hollandschen matroos bepraat, zoo dat die zich van het schip geabsenteert en by hem gebleven was.

Van een Engelsman die zich by de Caffers onthoud.

Edoch

Edoch van dit alles genoeg. Ik heb mynes bedunkens de Natien, die ik voor een gedeelte zelf bezocht, en deels ook van geloofwaardige menschen te weten gekregen heb, nevens hun land wydlopig genoeg beschreven; en zou ik wel derven gissen, dat de Lezer over de lange stoffe verdrietig geworden is: Ondertusschen is er nog een algemene aanmerking van noden, eer ik dit Hoofdstuk sluiten kan, welke daarin bestaat, dat onder alle deze Natien godloze deugnieten gevonden worden, die niet na hunne wetten willen leven, maar zich op het roven en stelen uitleggen. Deze alle worden uit het gezelschap van de anderen uitgesloten en als gebannen, en derven zich ook niet meer onder hen zien laten.

Vermids nu deze lichtvaardige deugnieten op niets anders bedacht zyn, dan hoe zy den anderen schade zullen toebrengen, en zulks echter alleen niet kunnen doen of ook niet derven onderstaan, zoo rotten zy zich by elkanderen, onthouden zich op de ontoegangelyke plaatzen der bergen, en zoeken maar waar zy konnen vee te bescharen; 't welk zy ten eersten in 't gebergte dryven, en zoo lang daar van eeten als zy wat hebben, en zoo dra dat ontbreekt, gaan ze weder op roven uit. Alle dezen noemt men Boschjes-Mannen of anders Struikrovers en dieven; derhalven zyn zy by de andere Hottentotten zoo zeer gehaat, dat zy aan zodanig een, die betrapt word, geen pardon geven, maar denzelven zoo voort, achtervolgens hunne rechten en wetten ter dood verwyzen.

Eenige Natien van hen, voornamelyk de *Heykoms* trekken o-pentlyk tegen hen te veld, en waar zy elkander aantreffen, of door Verspieters ontdekken konnen, zoo is reeds alle barmhertigheid ter zyde gezet, vermids zy

niet veel woorden met elkander wisselen, maar zoo heftig op elkander los gaan, dat gemeenlyk het zwakste deel met groot verlies te rug keert: Ondertusschen treft zulks in 't gemeen de Boschjes-mannen, als welken zoo haast niet konnen worden versterkt. Derhalven worden alle zodanigen, die men ontdekt en die zich niet ten eersten met de vlucht salveren, op hunne wys dood geslagen. Aanmerkelyk is 't, dat geen aanzien van perzoon daar plaats vind, en al was 'er ook des Kapiteins eige broeder onder, zoo zou hy moeten sterven, zonder dat de Kapitein daar een woord tegen zoude derven zeggen; ja hy is nog wel amptshalven verplicht, de eerste hand aan hem te leggen, en de anderen met een goed exempel voor te gaan.

Dit stuk van gerechtigheid is wel aanmerkenswaardig, en geloof ik niet, dat het zoo nauwkeurig onder de Kristenen gade geslagen word. Wie zou zich derven onderstaan, zynen broeder, bloed-vriend en nabestaanden ten gerechte te bevorderen? Wie zoude niet duizend tegenwerpen weten in te brengen, of ten minsten zyn best doen, om zynen broeder of bloed-vriend, zoo niet van den dood te bevryden, hem echter het leven te verlangen en de familie zoo veel mogelyk, buiten schade te zetten? Edoch de Hottentotten houden dit stuk gantsch anders, als welke aan het recht zonder aanzien van perzoon, na de wetten der natuur, zynen loop laten.

Wanneer ik nu bedenk, wat ik in den beginne gezegt heb, en naga, wat goed deze Ruilers of Trocqueerders gedaan hebben, dat zy dat land zoo ver hebben bekend gemaakt, zoo kan de waereld hen zulks niet genoeg dank weten; wanneer ik echter hun schandeleus bestaan, en afschuwelyk behandelen der Hottentotten

Worden zonder aanzien van perzoon omgebragt.

Des Schryvers gedachten daar over.

De Ruilers hebben tot het kondschappen van de Hottentotsche landen veel geholpen.

over-

entot- hebben e men- n on- ich.

't met deug- n ge- y.

ze ge- nt den.

ige Na- trek- tegen te veld.

overweeg, zoo kan ik hunne daden niet genoeg vloeken en doemen; want hadden zy minnelyk met deze goede menschen gehandelt, en niet hun vee met kogels uit snaphanen betaalt, wat denkt gy, Lezer, dat 'er nu dan wel in gevordert zou zyn? Denkt gy niet, dat de Illustre Compagnie op zulke wys, welkers inzicht gantsch roemwaardig en voortreffelyk is geweest, aan de genen een beloning te goed zoude hebben laten komen, die zich hoe langer hoe meer landwaards in gewaagt hadden? Wat my aangaat, ik hou my verzekert, dat het zeer licht zoude hebben kunnen geschieden, dat arme menschen, die zich minnelyk en vriendelyk gedragen en aan de Hottentotten geen leed toegebracht hadden, heel gemakkelyk tot in *Monomotapa* hadden kunnen indringen, en den toestand van het land onderzoeken, en daar na tot grote eer-ampten zouden hebben kunnen worden bevordert.

Hadden zulks nog beter kunnen doen.

De Illustre Compagnie beloont trouwe menschen.

Zulks is by de Illustre Compagnie niets raars; door dien zy trouwe menschen en die nog haar nog ook anderen schade toevoegen, zeer gaarn beloont, waar van ik, indien het myn doen, en het hier nodig was, een gantschen Catalogus zoude kunnen maken. My dunkt echter, dat de Heer *Johannes van Ribeeck* alleen, den welken zy van een Barbier, die het land bekend gemaakt, en aan haar daar van trouwe voorstellen gedaan heeft, tot een Commandeur en Heer van het gantsche land heeft verheft, zulks genoegzaam aanwyft; aangezien deszelfs Zoon als nu te *Batavia* het hoogst aanzienlykst ampt van Gouverneur

Generaal en Heer over heel Oost-Indie om even dezelve rede bekleed, om dat zyn Vader aan de Compagnie wel geraden heeft, en de Zoon deszelfs voetstappen roemwaardig navolgt.

Derhalven is het billyk te beklagen, dat het op 't hoogst pryswaardige voornemen der glorieuse Compagnie zoo schandelyk te niet is geworden; dog hebben ook de genen, die daar aan schuldig zyn, hun loon by hun leven reeds weg, en genieten de vruchten van hunne schandelyke daden; aangezien alle de genen, die ik van deze Ruilers of Trocqueerders heb gekent, die voor dezen in een goeden bloeienden stand hebben gezeten, nu in de grootste armoede vervallen, zoo dat zy zich nog van voren nog van achteren weten te redden; 't welk na myn oordeel, een hoogst welverdiende straffe is, die God hen nog bytyds opgelegd heeft, op dat zy tot erkentenis mogen geraken, en hier na niet eeuwig verloren gaan.

Ongelukkig zaligheid der Kuis

Nu zal ik eindelyk deze materie eindigen, en den Lezer verzoeken, om zich dit eenvoudig verhaal te laten welgevallen, vermids zoo myn eerstgemeld Manuscript niet was verloren geraakt, zekerlyk meer andere curieuse dingen daar in zouden hebben gekomen, maar jegenswoordig kan ik het niet beter doen, als myn geheugen en de nog by een geraapte stukken en brokken, en ook met potlood geschreve papieren hebben willen toelaten; dog indien zich in vervolgeen gelegenheid opdoet iets meer daar van te melden, zoo zal ik den Lezer zulks ook niet onthouden.

De Schryver eindigt dit Hoofstuk.

XXVIII. HOOFSTUK.

Van der Hottentotten Politische Regerings-
Vorm.

Ludolfs melding van de Regering der Hottentotten. Des Schryvers gevoelen daar over. Wat magt de Kapiteins der Hottentotten hebben. Zy zyn aan een Overste onderworpen. De Schryver en de Ryzers hebben diergelyk een Opperheer gezien. Hoe het met zyn staat en inkomsten gestelt is. Hoe de Successie van de Opperheren en Kapiteins geschied. Hottentotten zyn niet eenvoudige. Van het onderscheid der Opperheren en Kapiteins. Hoe het by het aanstellen van een Opperheer of Kapitein toegaat. Hoe het in de Hottentotsche Krallen toegaat. Hoe en waarom de Hottentotten op de Jagt gaan. Wat zy voor Doctoren, Barbiers en Baders hebben. Hoe het met dezelve gelegen is. Hoe men anderen krygt als zy sterfen. Oude wyven cureren ook dikwyls. Hoe ze hunne geneesmiddelen klaar maken. Zyn gelukkig in 't genezen. Haare verschonig wanneer het geneesmiddel geen werking doet. Wat ieder Krall voor een Geestelyke heeft. Wat die te verrigten heeft. Hoe dezelve genoemd word. Welke Ceremonien by verstaan moet. Wie anders de plaats van dees Geestelyke bekleeden kan. Wat omtrent hun beroep aan te merken zy. Hottentotten dragen grote achting voor hunne Vrouwen. De Wyven konnen het gezegt van de mannen afbreken. Wat de Doctoren en Geestelyke voor beloningen ontfangen.

DOOR myn voorgaande heb ik U van de verscheide Natien der Hottentotten geloofwaardige naricht gegeven, welke ik, of uit eige ondervinding, of uit geloofwaardige en eenparige getuigenissen in zoo verre heb vervaardigt, als het mogelyk was. Nu zoude de Lezer misschien niet ongenegen zyn te verstaan, te weten en te horen, hoe alle deze Natien geregeert worden. Of zy een algemenen Regent zoo als een Koning over zich hebben, of dat ieder Natie voor zich zelve Souverein of eigenmagtig en van alle anderen afgezonderd is, zoo dat, wyl zy genen hoger erkennen, aan haar ook voornamelyk vrystaat, te doen en te laten wat zy willen.

Dit is een zeer gewichtige en daar nevens zeer bedenkelijke zaak, te meer om dat men by alle andere Schryvers, zoo veel my bewuft is, die van Hottentotten iets hebben geschreven, geen een woord verder vind, dan dat zy zeggan, ieder Dorp of Kralle heeft

I. Deel.

zyn eigen Kapitein of Oversten, even als of in ieder land maar een Dorp was, en deszelfs Kapitein de eenige Beheerscher van het gantsche land, daar de ondervinding leert, dat in ieder land in 't byzonder vele Krallen of dorpen, en alzo ook veel Kapiteins daar in gevonden worden.

Wanneer men echter de woorden wat verder nadenkt, welke de grondgeleerde Heer *Ludolf* in de Voorreden van zyn *Comment. ad Histor. Æthiop. Num. XIII. §. 20. p. 33.* gebruikt, zoo word men byna nog verwarder in zyne gedagten gemaakt, en men weet sich hier niet hoe men zich daar uit helpen zal, zeggende hy aldus: *Omnis Africa Regibus obtemperat; pauci Ducibus suis ad tempus parent: regna fere sic comparata sunt, ut unus Dominus, reliqui servi habeantur:* Dat is: *Gantsch Afrika staat onder Koningen, en worden weinige gevonden die hunne Oversten of Heirvoerders maar voor een korten tyd geboorzaam zyn. Met de Koningryken is het*

Wat *Ludolf* van de Afrikaanische Regering meld.

PPP

gantsch

gantfch anders gelegen, akwaar een alleen Heer is, terwyl alle de anderen als flaven en knechten gebandelt worden.

Wat Schryver daar te zien in te brengen heeft.

Want indien men alle deze Kapiteins voor Koningen of Veldheren moest aanzien, zoo zoude het getal van dezelve tamelyk aangroejen, om dat 'er zoo veel Kapiteins als dorpen zyn, en zomtyds meer, aangezien ik een Kapitein, genaamt *Knapkock* heb gekent, die maar een Onderdaan had, om dat de anderen door de *Bofchjes-mannen* gedood en van al het vee berooft waren. Dat zy echter voor Landvoogden of Overiften moeten worden gehouden, leert de ondervinding andermaal, om dat zy met de hunnen te velde trekken, en zich met andere Krallen en Dorpen van hare Natie vereenigen, om gezamentlyk tegen de genen te vechten, die hen eenig leed aandoen en hen in hunne rust floren willen.

Hoehet met de magt der Hottentotfche Kapiteins gefchepen is.

Hier uit zoude de Lezer nu ook miffchien denken, dat 'er onder ieder Natie geen hoger is als een Kapitein, en dat dezelve een onbepaalde magt over het onderhorig Dorp heeft. Dient daar op, dat de Kapiteins wel een volkome magt over hunne onderhorige luiden hebben, wanneer zy tegen eenige van hunne wetten zondigen, en op echtbreuk, diefftal, moord, rovery, Lands-verraad en diergelyke euvelheden betrapt, of door onpartydige getuigen daar van overtuigt worden; wanneer het echter om een zaak te doen is, welke de gantfche Natie betreft, zoo is hunne magt tamelyk bepaalt, en derft geen Kapitein het alleen op zich nemen iets buiten kennis van de anderen te doen, maar zy moeten gezamentlyk daar over raad pegen, en als dan het befloten eenpariglyk ter uitvoering brengen.

Zy zyn aan een Overifte onterworpen.

Ondertuffchen zal de Lezer verder inbrengen dat het hier uit niet blykt, dat een Hoger over

hen gezet is, maar dat het lykt dat zy eene Aristocratifche Regeringsvorm hebben, waar in de voornaamfte en aanzienlykften het roer der Regering in handen hebben: Zulks is uit het geen, 't welk tot nu is gezegt, wel af te nemen, maar zegge dat deze Kapiteins eenen Heer onderworpen zyn, die hen in diergelyke algemene zaken, welke hen en het gantfche volk aangaan, te gebieden heeft. Gene Natie zal buiten kennis van hunnen Heer, dien zy in hunne taal *Kõũqũi* noemen, een oorlog beginnen of een vrede fluiten. Daarenboven moet de gemel. Heer zelf in perzoon mede te velde trekken en het commando voeren, op dat het gevecht niet eerder een einde neme, tot dat de Heer of zelf doorloopt, in welken geval de anderen allen te gelyk, en wel in de grootfte verwarring, hem volgen, of dat hy op de plaats dood blyft.

Diergelyk een Heer, dien de Hottentotten daarom in de Duitfche taal een Ouden Heer noemen, om dat de Hollanders hunne oude en afgegane of vrywillig afgedankte Gouverneurs, de Oude Heren plegen te noemen, heb ik by de *Heffaquas* gevonden, en met zyne prachtige geel kopere Kroon, welke hy van de Hollanders tot een prefent had ontfangen, op het hoofd gezien. Andere Hollanders, en wel voornamelyk de hier voor befchreve Ruilers of Trocqueerders hebben een zodanigen by de *Chamtours* aangetroffen, en in hun gevecht gezien, die zoo lang de Bataille duurde, op een kromhoren geblazen, en daar door zyn volk gecommandeert had.

De Schryver heeft zulk een Opperheer gezien.

Als mede de Ruiler een ander.

Waar uit alzo klaar blykt, dat ieder Natie hun eigen Opperheer en Gebieder heeft, hoewel hy anders fchier gantfch geen teken van onderscheid of hoger rang heeft; gelyk hy dan ook verder geen ander hofhoudig voert, als die ont-

Hoe't mede de hoogte van ftaat en d'inkomfte van zulk een Opperheer gefchikt zy.

trent

trent zyn dorp begrypt, waar uit hem weder in particuliere zaken niemand hoeft te gehoorzamen, indien hy niet gaarn wil: Daarenboven geniet hy gene inkomsten van zyn ampt, maar moet zich genoeg met het geen zyn vee hem tot nut en voedzel verschaft, zynde zulks een klaar bewys, dat hy zich buiten het commando niets meer te verbeelden heeft, als een ander of gemeen Hottentot. Edoch heeft hy als een Regale met de Kapiteins gemeen, dat gelyk dezen in hunne dorpen altyd in het midden van een ronde kring zitten, wanneer 'er iets van gewigt zal worden besloten, en de Kapiteins by elkander geroepen worden, hy ook onder hen den voorrang of middelste plaats bekleed.

Zoo slecht ook deze Heerlykheid lykt, zoo zeer werd ze echter gezocht, en kan niemand anders dan de eerstgebore Zoon daar staat op maken, hebbende zy alleen het recht van successie, zelfs in de ampten van Kapiteins, en zyn de erffenissen insgelyks op den eerstgeboren gegrondvest. Gebeurt het echter dat zulk een Heer of Kapitein geen Zoon heeft, zoo komt dat ampt niet op de oudste Dochter, of op het vrouwelyk geslacht, maar op den naasten uit den bloeden, die daar toe verheven word, niet slechts zonder eenige conditie of voorbeding, maar word alvorens ordentlyk met hem gecapituleert, en of schoon aan hem het recht van successie niet kan worden ontnomen, moet hy zich echter verbinden, eer zy beloven, hem trouw en gehoorzaam te zyn, dat hy hen by hunne oude Rechten en Privilegien zal laten.

Alzoo ziet de Lezer, dat de Hottentotsche regering zoo zeer dom, gek en eenvoudig niet is, schoon men eer en alvorens men deze en andere dingen wist, slechts zoude hebben gemeent, dat

I. Deel.

ze de slechtste en eenvoudigste Ezels-koppen van de gantsche waereld waren. Ondertusschen hunne gantsche Regerings-vorm bestaat verre na hier alleen niet in, maar wyl wy nu het Opperhoofd van ieder Naticende Oversten der dorpen of Krallen beschreven hebben, zoo is nodig, dat wy navorschen, hoe het in de dorpen zelf daar de Heer perzoonlyk woont, toegaat, en hoe deszelfs regering en bestier gereguleert is.

Hier voren is reeds gezegt, dat de Heren van de Naticen gene inkomsten van hun regerings-ampt genieten, en dat zy buiten de Kroon geen teken van onderscheid of hoger rang hebben; gelyk het dan met die Heren geschapen is, zoo is het ook ontrent de Kapiteins, die ook alleenlyk van hun eigen vee leven moeten, en geen ander kenteken hebben, als een Crofs van Tyger of Tygerboschkatten-vellen, en een stok met een kopere knop. Het eerste vangen zy zelf, en de stok ontfangen zy van de Illustre Compagnie, en is doorgaans op die knoppen, een zulke heidensche naam gesneden, waar mede hen in 't toekomende de gemelde Compagnie noemen, en van de anderen onderscheiden wil. Beide echter te zamen, namelyk de Crofs en de stok hebben de Kapiteins met de Heren gemeen.

Zoo wel als de Heers-plaats erflyk is, zoo is ook het ampt van Kapitein erflyk, en zulks met even en dezelve voorwaarden, capitulerende de onderdanen insgelyks alvorens met de Kapiteins en zoeken hunne oude voorrechten te bewaren, als zy aan hen schuldige gehoorzaamheid beloven; Waar by merkwaardig is, dat zoo wel de Heer als ieder Kapitein in 't byzonder, wanneer hy aangesteld word, of gelyk men zegt, de hulle ontfangt, een vetten os, of twee vette schapen slaan, en gene alle onder hem staande Kapiteins, deze

Van het onderscheid der Opperheren en Kapiteins.

Wat by het aanstellen van een Opperheer of Kapitein voor af gaat.

zyne onder zich hebbende manschap daar mede onthalen moet; van welk tractement de wyven niet anders, dan de zop genieten, tot dat de vrouw van den Heer of van den Kapitein den volgenden dag, of wanneer het haar gelegen komt, andermaal slaat, en op de gemelde wys de vrouwen onthaalt, en de mans dan ook niet anders dan het nat, daar de os of de schapen in gekookt zyn, daar van krygen. Wyl alzo ook aan den Kapitein de handen zyn gebonden, dat hy niets nieuws kan of derft opbrengen, zoo gaat het voor het overige in de Krallen of dorpen heel slecht, hoewel echter nog zoo zeer onordentlyk niet. Want vermids zy hunne vryheid hoger schatten, dan alles wat kostbaar in de waereld is, gelyk elders zal worden gemeld, zoo laten zy zich ook in al hun doen en ondernemen, en in't byzonder waar toe hunne oude Rechten en Wetten hen niet verbinden, niet gaarn tot het een of het ander bepraten, maar volgen hunnen eigen zin en vryen wil, om zoo te zeggen, blindelings. Derhalven gebeurt het dikwyls, dat zy ook zeer veel eenvoudige krakkelen en slaan, zonder dat de Kapitein, die het sehoon hy het niet ziet, echter hoort, icts daartegen zeggen of hen zulks verbieden mag, al ware het ook zake, dat het tot dood-slaan quam.

Herrentot-
ren hoe en
waarom zy
op de jagt
gaan.

Op dat echter een order gehouden worde, en niet alles na de wyze der wilde dieren geschiede, zoo gaan zy dikwyls gezamentlyk en wel met toeflemming en weten van hun Kapitein, en ook wel alleen en maar twee en twee of drie te gelyk ter jagt; zoeken het een of ander wild te vellen, en alzo vleesch te bezorgen, waar door zy hunne eige heerden verschonon kunnen, gelyk zulks in vervolg omstandiger zal gemeld worden. Ook hebben zy onder hen deze order, dat zy een bequaam man

Wat zy
voor Doc-
tors, Bar-
biers en Ba-
ders heb-
ben.

verkiezen, die zich op de kruiden en andere Chirurgynsche en medecinaalsche handgrepen verstaat, die by hen en in hunne Kralle het ampt van Doctoor, Barbier en Bader bekleed, welke echter niet door den Kapitein maar door de andere oude Hottentotten verkozen word.

Met zulken is het dusdanig gelegen: In ieder Krall is 'er een, en ook wel twee welke voor Doctoor spelen, en van de ouden verkozen en uitgezocht worden, om dat ampt te bekleeden. Deszelfs gantsche wetenschap bestaat in een ruuwe en zeer slechte kennis, die alleenlyk op de ondervinding steunt. Want indien zy maar weten de kruiden te zoeken, en te noemen, zoo als ook te snyden en te schrappen, en andere dingen meer van weinig belang, hebben zy bequaamheid genoeg, dit ampt waar te nemen, en 'er zal niemand worden gevonden, die krank zynde, zich aan zulk een niet gaarn zoude vertrouwen, te meer wanneer hy te voren reeds eenige geringe toevallen genezen heeft.

Sterft echter zulk een ervaren Doctoor, is zyn ampt niet meer erflyk als dat van Kapitein, maar de andere ouden verkiezen wederom eenen anderen, wanneer 'er anders een in hun Krall of Dorp te vinden is; wanneer 'er geen gevonden word, halen zy iemand uit een andere Krall, en vertrouwen zich aan hem, wanneer zy krank zyn. Indien 'er oude wyven zyn, die de kruiden en het snyden kundig zyn, zoo nemen die ondertusschen dat ampt waar, en helpen de krankten; dog hebben zy niet gaarn met wyven te doen, als zy mannen hebben konnen; deze echter konnen niet tot die functie komen, en niemand zal zich onder hunne hand begeven, voor dat zy een ouderdom van veertig of vyftig jaar bereikt hebben.

Hoe m
anderen
krygt als
sterven.

Wan-

Hoe zy
ne ge-
esmid-
en klaar
ken.

Wanneer hy eenige geneesmiddelen voor dees of geenen klaar maakt, laat hy zulks van niemand zien, maar hy begeeft zich na het open veld, alwaar hy alleen is, en of zyn poejer of drankje vervaardigt, die by zynen patient ingeeft of meent in te geven. Wanneer zy klaar zyn, brengt hy die na de kranken, en laat ze innemen, zoo dat derhalven niemand weet wat hy bekomen heeft, en hy komt het ook niet te weten als hy alreeds gezond is, uit vrees dat hem anderen in 't handwerk zouden vallen, en maar lappery daar van maken.

Hoewel zy niet geëxamineert worden, en 'er niemand is die het zoude doen kunnen, zoo leert echter de ondervinding, dat zy in zommige toevallen heel goede dingen weten te gebruiken, om dat de minsten van hunne patienten komen te sterven; en als 'er een sterft, waar by het middel geen werking doen wil, zoo hebben zy echter dit wigtig en by hen licht geloof vindend voorwendzel, dat de patient betovert geweest is, en om dat men niet heeft kunnen weten van wie en waarom, zoo heeft haar geneesmiddel ook niet kunnen helpen. Op deze wys, aangezien de Hottentotten een groten schrik voor toveren hebben, weten zy zich wel haast te verschonen en het vertrouwen te bewaren.

at ieder
ill voor
Geeste-
en heeft

Behalven dees gemelden Doctor is 'er ook in de Krall een, die het ampt van een Geestelyken waarneemt, schoon hy zelf minder weet als de anderen; en hoe zouden zy ook veel kunnen weten, daar nog Boeken of Schriften onder hen gevonden worden, maar alles wat zy nog weten, door de overlevering hebben. Dees Geestelyke word in hunne taal *Suri* of Heer genaamt, en heeft nog vele gebeden nog woorden te verrichten, maar hy moet alleen in alle hun zeden en gebruiklyk-

den, welke, zoo als elders zal worden gemeld, veel in getale zyn, wel onderwezen zyn, en dezelve net van buiten weten.

Zyne benoeming heeft hy, zoo als de Doctor of Barbier van de gantsche gemeente, of in deszelfs naam, van de oudste Hottentotten van het dorp of Krall. Dat ampt is ook zoo weinig erflyk, als genen, maar sterft met hem te gelyk uit; dog vermids zy nog jong daar toe kunnen geraken, als zy zich maar willen bevytigen, om de plegtigheden te leren, en reeds in het veertig of vyftigste jaar, gelyk de Doctors, daar toe bevordert worden, zoo kunnen zy ook dit ampt, door dien zy doorgaans een ouderdom van hondert jaren bereiken, en dikwyls nog ouder worden, gelyk zulks reeds in een ander hoofdstuk gemeld is, lang genoeg bedienen, en hunne wetten en plegtigheden genoeg van buiten leren.

De voornaamste van dezelve zyn, dat hy op allerley wyze moet verstaan, hoe hy zich in dit of dat geval by het *Anders Maaken*, dat is *offereren* gedragen moet; als mede dat hy de wys van de *Exsectio Testiculi* moet kundig zyn, waar by een mansperzoon zich een van zyne zaatballen moet laten uitsnyden, eer hy derft trouwen; en vermids dit een zwaar punt is, zoo is het hun werk ook het gat niet alleen met daar toe dienlyk vet en heilzame kruiden weder te vullen, maar ook het zelve zonder naalt of draad, zoo als ook zonder zyde, of 't geen anders wel tot naajen gebruikt word, weder toe te naajen en te genezen. Wyders moet hy ook wel verstaan, wat by hun trouwen en hoogtyden waargenomen word, en wat als dan zyn werk is; voorts moet hy by de kraamvrouwen zyn ampt waarnemen, en eindelyk by de lyken zyn dienst verrichten.

Welke ge-
bruiklyk-
heden en
ceremo-
nien hy
voor al
verstaan
moet.

Edoch wie zoude alle deze gekke gebruiken, zeden en plegtig-

heden zoo ras achter eikander kunnen verhalen, aangezien die zoo menigvuldig zyn en zich zoo ver uitbreiden; en in 't vervolg van deze alle omftandig gehandelt moet worden; derhalven is genoeg, dat ze hier maar worden aangehaalt, op dat daar uit blyke, wat een zodanige Hottentotfche Geestelyke, zoo hy anders dezen naam voeren mag, by allerhande voorvallen te verrichten heeft.

Wie anders
de plaats
van dees
Geestely-
ken bekle-
den kan.

Gelyk echter voorheen gezegt is, dat de functie van een Doëtor ook anderen, ja zelfs oude wyven mogen verrichten, zoo is het byna met dit Priestelyk-ampt gelegen, 't welk zoo wel een vremdeling uit een ander Krall daar toe genomen, als ook een ieder, die zich daar toe in staat bevind, verrichten mag; doch echter met dit onderscheid, dat hier in genen dele een wyf of iemand van het vrouwelyk geslacht toe gelaten of gebruikt word, maar het moet een mansperzoon zyn, hy mag van daan komen van waar hy wil.

Wat ont-
rent hun
beroep aan
te merken.

Ontrent het beroepen van deze beiden is niets zonderlyk te melden; het zeldzaamste is dat zy ook zelfs niet anders derven doen, gelyk hier voren van den Kapitein en van den Opperheer verhaalt is. Derhalven besluit ik dat diergelyke luiden genoeg worden gevonden, maar niet veel geacht worden; zoo als de ondervinding leert, dat men ze nog grote achting nog eer bewyft, en veel min, dat die hunne wyven aangedaan, of in hoger rang als de andere gestelt word, zynde dezelve zoo weinig geacht als de gemeenste der Hottentotfche wyven; dezelve zien 'er ook zoo smerig, finullig, vuil, en met een woord zoo afschuwelyk uit, als de anderen, gelyk in de volgende Hoofstukken zal aangetoont worden.

Hier in geschied haar ook geen onrecht, maar de hoogste billykheid schynt zulks te vereischen; Want naardien men de wyven van

den regerenden Heer en Kapitein, niet groter acht en eer bewust, hoe zou men dan haar een byzondere eer kunnen aandoen? Ik spreek hier van de wyven in 't gemeen, en van de achting, welke zy jegens elkander genieten, en van een ander ontfangen zouden. Voor 't overige weet ik zeer wel, dat de mannen hunne vrouwen grote liefde en achting toedragen, en dat zy haar zoo lang zy leven met geen vinger aanraken, of slaan, maar veel eer zyn zy bedacht, hoe zy dezelve zelfs midden in een gevecht, en wanneer zy met de grootste verwoedheid op elkander los gaan, geen leed zullen toevoegen.

Hottentoten drag grote achting voor hunne vrouwen

Derhalven hoeft een vrouw maar tusschen twee partydige mannen te treden, en hen aan te spreken, zo zullen zy hunnen grol voor die tyd laten varen, en gelegentheid afwachten, tot dat ze elkander buiten de tegenwoordigheid van de wyven, weder in het hair kunnen zitten. Wat my aanbelangt, ik geloof, dat zy deze maxime van de *Troglodyten* hebben, van welke *Alexander Volatellus* l. 4. c. 11. en uit hem *Zwinger* in *Theatr. Vit. Hum.* p. 1637. b. aldus schryft: *Troglodytis tantæ auctoritatis fuere mulieres, ut in conflictu bellorum matronæ interkursu suo infestas acies diminuerent, adeoque quidem, ut ipsis intercedentibus, præliari ducerent nefas:* Dat is: *De Wyven waren by de Troglodyten in zulke grote waarde en aanzien, dat zy zonder vrees tusschen twee strydende partyen en legers derfden gaan, welke partyen als dan ook ten eersten van elkanderen gingen, zulks, dat zy het een schande rekenden, het krakkelen en vechten langer voort te zetten, als de vrouwen tusschen beide gekomen waren.*

Hier aan mogten zekerlyk vele van onze Landaard zich wel spiegelen, welke hunne vrouwen gantsch niet verschonon, wanneer

zy een woord ten beſten ſpreken, om het kyven en ſlaan voor te komen, maar dezelve dikwyls om de geringſte oorzaak zodanig kloppen, dat zy in langen tyd niet in de tegenwoordigheid van eerlyke menſchen derven verſchynen; daarenboven zoude men nog veel andere zedeſſen tot voordeel van dit zwak werktuig daar uit kunnen halen, daar men nochtans hendaags van alle kanten van de waereld het tegendeel hoort; Edoch dit gaat alles uit ons voorgelt oogmerk, om dat in 't toekomende zich wel een beter gelegenheid daar toe opdoen zal.

Wat de
Hottentotten
en
Geſtelyken
voor
beloning
ontfangen.

Voor jegenswoordig moeten wy by ons voornemen blyven, en als nog van beide de perzonen den Doctor en den Geſtelyken van de Hottentotten zeggen, dat gelyk als de regerende Heer en de Heer Kapitein niets voor hunne moeite genieten, daar zy zich echter dikwyls in gevaar moeten ſtellen, zoo ontfangen dezen ook niets voor hunne moeite, het zy dan, dat men die voor een beloning wilde rekenen, dat zy zomtyds een lam

tot een vereering bekomen, en dat zy wanneer 'er gegastereert word, daar by komen; door dien echter anderen zich ook by het laaſte laaten vinden, zoo kan men het eerſte ook niet wel eene beloning noemen, om dat zy elkander meermalen vereeringen doen.

Men zoude nog vele zaken kunnen bybrengen, die van de Regeering van het Land eigentlyk afhangen, dog vermids zy hier niet uitvoerlyk kunnen worden gemeld, en dezelve daarenboven in 't vervolg beter zullen kunnen worden verhaalt, zullen wy dezelve voorbedachtelyk verby gaan, en tot die tyd bewaren. Ondertuſſchen hope ik, dat de Lezer hier uit zoo veel van de regering en Landsbeſtler der Hottentotten zal kunnen zien, als hy zal verlangen, en als hy miſſchien ook nooit by eenigen Schryver gevonden heeft; Edoch indien anderen het reeds mogten hebben geſchreven, zoo is het zoo veel te beter, en ziet gy te meer, dat het geen ik uit lange ondervinding meld, met anderen overeen komt.

XXIX. HOOFSTUK.

Van den Godsdienst der Hottentotten; en hoe zy dezelve verrigten, of den Schepper aller dingen eere bewyzen.

De Twyffel van zommigen of de Hottentotten wel eenen God eeren voorgestelt. Antwoord van een Hottentot of'er een God zy. Zy geloven allen (na des Schryvers gevoelen) in een God. De Schryver zoekt haar tot de kennis van God te brengen. Hy heeft haar in twee Seelen verdeelt. Waar in hunne Godsdienst bestaat. Zy horen met verdriet van stigtelyke discoursen spreken. Ziegenbalg heeft van de Godsdienst der Hottentotten niets komen ge- waar worden. Boeving erkent het danzen in de Maneschyn voor geen Godsdienst, dog de Schryver al. Tacharts en Vogels mening van de Godsdienst der Hottentotten. De Maan is de zigthare God der Hottentotten. Hoe zeldzaam zy aan dezelve hunne eer bewyzen. Hoe zy het danzen besluiten. De yver der Hottentotten is zeer groot. Het danzen is by der Joden Godsdienst in gebruik geweest. Hier uit besluit de Schryver dat de Hottentotten van de Joden afkomstig zyn. Meer andere Natien danzen ook by hunnen Godsdienst. De Christenen in Abyssinie ook. Of de Hottentotten voor God vrezen. Gesprek van een Hottentot met de Hr. Boeving. Van een Hottentot met den Schryver. Boeving zegt dat zy in den Duivel geloven. Antwoord der Hottentotten waarom zy den klynen Kapitein meer als den Groten eeren en vreezen. De Schryver meent dat zy door de overlevering naricht hebben gekregen van den val der eerste Ouders. Hoe zy de quade Kapitein eeren. Zy stellen eenen goeden en quaden God. Eeren meer dan twee Goden, daar onder is zekere Insecte. Dit heeft d Schryver zelve gezien. Wat eere zy dit Ongediert aandoen. Ofseren aan het zelve en waarom. De Schryver meent dat zulks van de Joden afkomstig is. Wat de Hottentotten doen als dit ongediert op een van hen gaat zitten. Wat de Heilig van den Os krygt. Wat als 't zelve op een vrouwsperzoon gaat zitten. De Schryver is hier zelve oog-getuige van geweest. Hy verhaalt een geval ontrent dit ongedierte. Waarom zy dit beesje niet willen laten vangen of doden. De Schryver heeft vergeefs gezocht hen van deze domheid te genezen. De Hottentotten hebben eenige plaatsen die zy voor Heilig houden. Hoe zy daar hunne aandacht verrichten. Wat zy antwoorden als men hen na de rede hier van vraagt. Wat de Hottentotten doen als zy door een water gaan willen. De Schryver heeft de eigentyke oorzaak niet kunnen vernemen waarom zy dit doen.

Laatst heb ik van de politieke Regering der Hottentotten eenige korte edoch zekere naricht gegeven, waar uit men genoegzaam zien kan, dat die Natien ook niet zoo zeer slechthoofdig en dom zyn, dat zy niet zouden weten, hoe zy in den gemenen omgang met elkanderen leven zouden, nu zal ik melden, hoe zy hunnen Godsdienst verrichten, en aan den Schepper van alle dingen eer bewyzen.

Ik weet wel, dat 'er zommige zyn, die als nog twyffelen, of deze wilde Heidenen wel in eenen

God geloven, den zelve kennen of eeraan doen. Gelyk Saar in zyne vyftien jarige Oost-Indische Krygsdienstlen pag. 157. segg. duidelyk zegt: *Men kan niet weten, wat hunne Religie is, maar 's morgens voor het kricken van den dag, komen zy by elkanderen, en houden zich by de handen en danzen en schreeuwen ten hemel in hunne taal, waar uit te vermoeden is, dat zy van God echter nog eenige wetenschap hebben moeten. Welke woorden, schoon zy van God en Godsdienst eenig vermoeden geven, echter zeer twyffelachtig zyn, te meer*

Eenige twyffelen of de Hottentoten wel in God eeren.

Saars voelen.

meer om dat de gewoonte, die zy zouden hebben, om alle morgen by elkanderen te komen, valsch is, aangezien zulks buiten hunne Leeftdagen, gelyk in 't vervolg zal worden aangetoont, nooit gefchied.

Op dezelve wys begint de Heer *Boeving* in zyne curieuſe naricht en beſchryving van de Hottentotten pag. 6. te melden, wanneer hy van de Religie der Hottentotten ſpreekt, *ſi fas eſt hoc nomine uti*, dat is: *zoo men anders dezen naam gebruiken mag*; by deze gelegenheid ſchiet my het bewuſt *Axioma* te binnen, namelyk *non entis nulla ſunt predicata*, of anders, *van een zaak, die niet wezendlyk is, kan ook niets gezegt worden*, vermids 'er eer gene Religie als eene onder hen gevonden word. Ondertuſſchen word hy nevens de zoo even aangehaalden *Saar* en de Heer *Pater Tachart* in zyne Siamſche Reis pag. 95, 96. wel haalt van andere gedachten, en zegt, dat 'er echter nog eenige *Rudera* zyn, waar uit af te nemen is, dat zy eenen God erkennen en aanbidden.

Ik zal hunne woorden hier plaatsen, om dat zy de zaak zekerder maken, en alles zeer natuurlyk voorſtellen, ſchryvende de gemelde *Saar l. c.* verder: Zy hebben eens zelfs gezegt, wanneer zy na hun geloof gevraagd wierden, dat zy geloofden in den geen, die Hemel, Aarde, Meir en alles wat op aarde is, geſchapen heeft. Even zoo ſchryft *P. Tachart l. c.* byna ook: Deze natien (de Hottentotten) weten niets van de Schepping der Waereld, van de Verloſſing van den Menſch, en van het Geheimenis der Hoog-Heilige Drie-Eenheid; nochtans bidden zy cenen God aan; maar de kennis, die zy daar van hebben, is zeer duifter: De Heer *Boeving* zegt op de aangehaalde plaats wyders; dog zyn eenige geringe *Rudera* en tekens voorhan-

I. Deel.

den; zy weten en geloven, ten minſten de *Motiones*, gelyk ik zelfs van zeer velen gehoort heb, dat 'er een God is, die Hemel en Aarde heeft geſchapen, die donderen en regenen laat, en voedzel, vellen, en diergelyken geeft. Zoo dat ook van deze Heidens mag gemeld worden, het geen *Paulus Rom. l. 19.* zegt, dat 'er een God is, is hen openbaar, want God heeft het aan hen geopenbaart.

Diergelyk antwoord heeft de Prooſt van *Tanquebar*, de Heer *Bartholomeus Ziegenbalg* van een Hottentot bekomen, wanneer hy hem die vraag voorgelegt heeft: Of zy wuſten en geloofden, dat 'er een God was, waar op hy in diervoege diende, namelyk, *Heer, die niet geloven wil, dat 'er een God is, die wende maar zyne ogen na boven, na beneden en rondom zich, en wanneer hy als dan in ſtaat daar toe is, zoo laat hy hen gaan, en zeggen, dat 'er geen God is.* Welke verſtandige redenvoering zekerlyk menigen Chriſten zoude beſchaamt kunnen maken, om dat 'er veel onder dezelve worden gevonden, die niet in ſtaat zouden zyn, om zulk een goed antwoord te geven. Behalven dat 'er ook zyn, die niet alleen in hun hert zeggen *Pſalm XI. v. 1.* daar is geen God, maar ook opentlyk zulke rede uitſlaan, en met woorden bekennen.

Vermids het nu zeker en onloochenbaar is, dat alle Hottentotten in een God geloven, en dat zy, ſchoon zy hem zoo niet noemen, ten minſten aan deſzelfs wezendlykheid niet twyffelen, maar zulks uit de ordentlyke regering van alles, en andere ſtukken beſluiten, het welk ik uit veelvuldige redenkavelingen met hen, gewaar ben geworden, zoo kan ik niet zien, waarom men deze Heidens voor alle anderen *Caffers* noemen wil, te meer, om dat zy de rechte betekening van dat

Q q q

woord,

Antwoord van een Hottentot of 'er een God zy.

woord, gelyk in een van myne vorige Hoofdstukken uit *Ludolf* aangehaalt heb, in genen dele uitmaken, en niet minder dan God-Verzakkers zyn.

Ik beken zeer gaarn dat ik eertyds in een brief, gedagtekent den 15. January 1707 aan den Wel-Eerwaardigen, zeer Geachten en Hoog-geleerden Heer *George Alexander Leopold*, Bedienaar van Gods woord, by de Krittelyke Gemeente te Redwits, myn byzondere Weldoender en zeer waarde vriend van dezelve heb gefchreven als of zy van God niets wisten; en my van deze woorden bedient: Deze Secte der Hottentotten kennen het Weezen van God, zyne Almogendheid, Alwetenheid, en al wat men van God met recht zeggen kan, in 't minften niet. Zy weten niet van de grond-regels der natuurlyke kennisse Gods. Zy onderzoeken ook niet, het geen hen tot zulk een bronader zoude kunnen brengen. In tegendeel leven zy in hun uiterlyken ommevang, en wel voornamelyk in dit stuk, als de domste beesten, welke op den aardbodem gevonden worden.

Edoch de verdere woorden, welke in dienzelven brief worden gebruikt, geven genoegzaam te kennen, dat zy getracht hebben, my aan het dwalen te helpen, en dat zy toenmaals ook gelukkig hun oogmerk hebben bereikt, om dat ik my zelf in hunne twyffelachtige en wonderlyk door malkander gehaspelde reden niet wist te vinden; daarenboven had ik ook gene gelegenheid, om dieper onder hen te komen, en met de genen te spreken, die of zeer zelden of nooit onder Krittelen komen. Aangezien by de toenmalige Regering het aan de Europeanen zeer zwaar verboden was, onder hen te gaan, en zich buiten de grensen der Colonien te begeven; om oorzaken, welke

te wydloppig zyn, om hier geplaatst te worden, maar die ter gelegener tyd niet zullen worden vergeeten.

Edoch vermids dit verbod met het einde van de gemelde regering, ook een einde kreeg, en naderhand onder wylen den Gouverneur *Louis Van Assenburg* aan een iegelyk vry stont, het land te onderzoeken, mids dat niets tegen het belang van de Illustre Compagnie, of de opentlyk verbode handel bedreven wierd, zoo ben ik ook verscheidemalen landwaards in en midden onder hen gereist, alwaar ik zekerlyk wel dra heb bespeurt, hoe schandelyk ik in myne vorige gedachten bedrogen, en door de onder de Krittelen zwervende Hottentotten misleid was; door dien deze of wel niet gaarn zien, dat men ontrent hunne zeden en gebruiklykheden eenig onderzoek doe, om dat zy den geen, die zulks onderstaat, dan dit en dan dat wys maken; ook worden 'er eenige onder de Krittelen gevonden, die het gaarn zien, wanneer de Hottentotten hunnen neven-Chrittelen iets op den mouw binden, en een leugen voor waarheid verkopen.

Ik zal echter de toenmaals gebruikte woorden hier verder inlassen, op dat de Lezer zoude kunnen zien, hoe dat het my gegaan is: Ik ben, melde ik, dikwyls begerig geweest, aan hen den weg door natuurlyke oorzaken daar toe te bereiden, en hen uit natuurlyke werken tot de kennis van een Opperste Weezen te brengen, door dien ik hen dikwyls, met natuurlyke dingen uit te leggen, de woorden uitgeperft heb, dat zy bekenden, dat het niet anders konde zyn, of het geen, 't welk alle dingen bovenordentlyk regeerde, aan allen het leven geven moest, enz., dog wanneer ik wat verder gaan wilde en hen aanwees, hoe magtig, krach-

krachtig en wonderdadig die Regeerder was, hoe hy moest genaamt en geëert worden, zoo was de lust by hen wel haast over, om my langer aan te horen. Zy gaven my ten eersten tot antwoord, dat zy veel te dom waren, om te begrypen, 't geen ik aan hen zeggen wilde; zy wisten niets van God, en konden ook niets van hem begrypen; Hottentotten waren dom, en moesten ook dom blyven; anders hadden zy reeds al lang door de Kristenen tot God moeten bekeert zyn, welker Godsdienst zy wel kundig waren, enz.

Hottentotten hebben gezocht den Schryver in verwarring te brengen.

Uit alle deze en nog vele andere met hen gepleegde onderhandelingen, ziet men zonneklaar, dat zy gepoogt hebben, om my in verwarring te brengen, om dat zy bekennende, dat 'er een Weezen was, dat alles regeerde, beweegde, leven gaf enz., zulks wederom ontkenden, en niets daar van weten wilden. Zulks heeft my aanleiding gegeven, om ze allen met malkanderen in Hopen of Secten te verdelen, waar van de eene gantsch niet van God wisten, en de anderen echter denzelven kenden en bekenden. Ondertusschen is dit liever een quaadaardigheid en hartnekkige wederspanningheid te noemen als een Gods-verloochening, gelyk zy ook daar na zelfs gaarn met my toestonden, wanneer ik aan hen verhaalde, wat ik van anderen ondervonden en gezien had, waar op zy in gebroken nederduitsch zeiden: *Duitsman ja musku slim, ons al te maal verraden. Dat is: de Duitschers of Europeanen zyn ons al te slo, zy zullen onzen gantschen handel verraden.*

Hy blyft aar by dat y in een god gelooven.

Wyl het nu onfeilbaar gewis is, dat alle Hottentotten in een God geloven, kennen en bekennen, aan wien zy niet alleen het werk van de Schepping toefchryven, maar ook toestaan, dat hy nog al-

I. Deel.

les regeert, beweegt, aan allen het leven geeft, en zulke eigenschappen heeft, die men zelfs niet zoude kunnen uitspreken, zoo zyn 'er nog echter vele vragen overig, die verklaart moeten worden, en die men noodzakelyk weten moet, als men ontrent hunnen Godsdienst een gezond oordeel slyken wil; en wel voornamelyk dat men alvorens weet, hoe zy dat Opperste Weezen noemen? Of zy het zelve zoo als wy, God noemen, of aan hem een anderen en eigenen naam geven? Op deze vraag heeft mynes wetens niemand beter geantwoord, als de hier boven aangehaalde Heer Boering l. c. pag. 6 alwaar hy zegt; *Vermids het Kapiteins-ampt by hen de Opperste Waardigheid is, (te weten van ieder dorp, maar niet van ieder natie, gelyk hier voren reeds aangewezen is) zoo noemen zy God in hunne taal Gounia, den Groten Kapitein. (Voeg daar by, dat zy de Maan als hunnen zichtbaren God alzo noemen, en dat zy in tegendeel den onzichtbaren God, als zy hem recht beduiden, met de beide woorden Gounia Tiegwa, dat is, God aller Goden, beschryven) die een goed man is, welke hen geen quaad doet, en voor wien zy derhalven niets te vrezen hadden.*

Wat hier uit te befluiten.

Blykt alzo hier uit middagklaar, dat zy eene Godheid erkennen, welke een natuurlyk mensch uit krachte van het licht der natuur begrypen kan. Wanneer hy echter verder daar by voegt, dat eenige uit hun volk hem hadden gezien, en dat hy even zoo was gekleed als zy, zoo beken ik zeer gaarn, dat zulks nooit van iemand van hen heb gehoort, schoon ik veelvuldige door elkander lopende vragen aan hen gedaan heb. Edoch kan het wel wezen, dat zy dit ook aan hem hebben gezegt, en laat ik de waarheid daar van in zyne waardy of onwaardy berusten; terwyl ik on-

dertuttchen genoegzaam verzekert ben, dat zy een Goddelyk Weezen nevens nog eenige andere neven-Goden, of *Idolis* erkennen, gelijk in't vervolg zal aange-toet worden.

Waar in
hare God-
dienst be-
staat.

Nidemaal zy een Goddelyk Weezen erkennen, gelyk nu openbaar is; op wat wyze eeren zy het zelve en waar in bestaat haar Godsdienst dan? Op deze vraag kan ik ten eersten niet positief en ronduit antwoorden; ten dele om dat de Heer *Boeving l. c.* nog in twyffel trekt, of zy hem wel eenige eer aandoen; deels om dat de Heer *Ziegenbalg l. c.* niets daar van heeft kunnen achterhalen, en deels ook, om dat de dienst van dezen uit de natuur eenigermaten erkenden God zeer verscheidentlyk beschreven word; zal derhalven wel het raadzaamste zyn, om deze hunne gedachten eerst voor te stellen, en daar na te zeggen, wat ik daar van bevonden, gezien en waargenomen heb.

Boeving
zy lict of
zy God
wel eer
aandoen.

Wat het twyffelen van den Hr. *Boeving* aanbelangt, hy geeft zulks gelyk als volgt, met duidelyke woorden te kennen: *Of dan deze Heidenen den eenigermaten erkenden God eenige eer bewyzen, heb ik gantsch niet kunnen onderwinden, nog van hen nog van anderen. Ik heb wel, (zegt hy wyders, en geeft daernevens de grote minachting te kennen, welke zy laten blyken, wanneer men van zulke zaken met hen spreekt) als ik hen voorstelde, hoe zeer zy verschuldigt waren, Gonnja eer aan te doen, en voor zyne weldaden te danken, daar zy dees en genen, die hen iets vereerde, met diepe bniiging van het lyf bedankten, van eenigen tot antwoord bekomen, dat zy het ook deden, dog wanneer ik vraagde op wat wyze, waren zy ston. Sprak ik echter, gelyk dagelyks, zoo lang ik aan de Kaap ben geweest, geschied is, van de zaligmakende erkentenis Gods, zoo was myne rede hen zeer verdrietig*

en onsmakelyk, en lachten eenigen zelfs my zeer smadelyk uit.

Edoch als ik betracht, hoe korten tyd de Heer *Boeving* zich alhier heeft onthouden, en dat hy alzoö geen grote gelegenheid kan hebben gehad, met hen om te gaan, zoo ben ik over die twyffelachtigheid niet verwondert. Hy is nevens den Heer *Gründlern*, zyn Collega, verscheidemalen by my geweest, en wy hebben van die materie met elkanderen gesproken; zynde zyn gantsch verblyf alhier maar van 2 of 3 weken geweest, in welken tyd men van deze menschen zeer weinig kan te weten krygen, als met dewelke hy alleenlyk in gebroken Hollandsch, en ook niet door zynen Hofpes, Fransch Vluchteling, genaamt *Jacques de Savoye*, heeft kunnen spreken. Doch ik geloof van hem wel het verdriet, 't welk zy over zyn discours zullen hebben gehad, om dat my zulks ook oneindig dikwyls gebeurt is, gelyk zulks uit den hier voor aangehaalden brief aan den Heer *Leopold*, gedagtekent den 15 January 1707 genoegzaam blykt. Ik heb toenmaals nog deze woorden daar by gevoegt, dat ik niet hadde geweten, hoe dat ik my in gunst zoude zetten, om maar van zulke en diergelyke materien te kunnen handelen; wanneer ik hen, schreef ik wyders, een stuk tabak of een glas wyn, ook wel een Hollands dubbeltje, 't welk ontrent 5 Keizerlyke kruitzers uitmaakt, beloofde, zoo konde ik ze wel ik weet niet hoe ver, met my lokken, dog zoo dra als ik ze op een zekere plaats hadde gebracht, en met hen zulke vragen wilde behandelen, die my schein de beste gelegenheid te geven, om op de erkentenis vanden eenigen en waren God te komen, en hen als onbemerkt te overrompelen, zoo vielen zy ogenblikelyk dwars in de rede, en vraagden wanneer ik aan hen betalen wilde, 't geen

Wat c
Schryve
hier by i
te breng
heeft.

't geen ik versproken had? Wilde ik ze weder op een goeden weg brengen, om door beloften tot myn oogmerk te geraken, was hun gedult in een ogenblik vervlogen, zoo dat zy begonden te knorren en zelfs ook wel weg te lopen.

By gevolg is het de Heer *Boeving* alleen niet, die over de onverduldigheid van deze blinde honden hoeft te klagen; daar zyn'er buiten my ook nog zeer veel, die het zelve klaaglied zingen. De Heer *Ziegenbalg* heeft wel het geluk gehad, dat hy een Hottentot aantroffen heeft, die hem gaarn en vrywillig ten antwoord heeft gestaan; dog behalven dat hy ten laatste zeer koel antwoord kreeg, en hun verdriet bespeurde, zoo heeft hy van hunnen Godsdienst in't minste niet kunnen gewaar worden.

Derhalven hope ik, dat ik niet qualyk zal doen, als ik de voorge- melde vragen nevens het antwoord zelf hier inlas, op dat de Lezer zoude kunnen zien hoe hy beantwoord is: Namentlyk hy vraagde of zy dezen God, welken zy kenden, ook dienden? waar op zy antwoordeden, *God heeft vry betere dienaars als wy zyn.* Wanneer hy verder vraagde of zy God dan gantsch geene eer aandeden, of zorg voor hare ziel droegen? gaven zy ten antwoord, *wy weten van meer niet, dan dat wy het quaat myden en het goede doen.* Waar uit licht is af te nemen, dat hy niet dieper gegaan, maar op andere vragen gevallen zynde, om ze langzamerhand tot zyn oogmerk te krygen, hy ook niet heeft kunnen gewaar worden hoe zy God dienden.

Vermids nu deze beide Heren, dewelke ik alhier de eer heb gehad te spreken, wanneer ze in't land reisden, en wel den laatste in den jare 1706. en den eersten in den jare 1709, den aard van hunnen Godsdienst niet beschryven of

hebben kunnen beschryven, zoo zullen wy tot anderen overgaan, om te zien hoe die dienst dan ver- scheidentlyk beschreven word, ge- lyk hier voren gemeld is; dog eer en alvorens ik verder ga, zal ik dit maar nog eens crinneren, dat gelyk hier voren gezegt is, dat zy de Maan voor den zichtbaren God houden, zy van den onzichtbaren gantsch weinig weten te zeggen, als 't geen hier voren reeds aange- haalt is, en alzo haar dienst opbei- den te gelyk ziet. Waar in hy echter bestaat, zullen wy onderzoe- ken.

Meergemelde Heer *Boeving* wil *L. c.* zelfs niet eens toeflaan, dat het dansen in de Maneschyn een soort van godsdienst is, wanneer hy zegt; *Het is bekend, dat eenige van gedachten zyn, als of zy de Maan eer aandeden; dog schoon by deszelfs scheimen veltie ja zelfs gantsche nachten gedanst word, zoo willen zy echter in't minste van gene vereering weten, maar zeggen, dat zy alleentlyk dansen, om zichte ver- maken.* Edoch schoon de Hottentotten hem zulks zelf hebben inge- prent, zoo als hunne gewoonte ontrent de Europeanen altyd is, iemand van een valsch begrip te doen zyn, zoo zal hy my bezwaar- lyk kunnen doen geloven, dat dit dansen geen godsdienstig werk zy; ten dele om dat het onwysfel- baar is, dat zy de Maan voor den zichtbaren en onder hunnen ver- borgenen onzichtbaren God er- kennen; ten dele, om dat zy dit dansen precies alle nieuw-en vol- le-maanen hervatten, het mag re- genen zoo als het wil, en deels ook, om dat zy tegen zulken tyd zelfs zeggen, dat hun feest ingaat. Derhalven is en blyft dit dansen tegen die tyd een soort van hun godsdienst.

P. Tachart geloof op de boven aangehaalde plaats pag. 96., dat zy hunnen God op deze wyze dien- den; dat zy om hem te eeren de schapen en koejen de keel aifny- den;

Boeving noemt het dansen in de Maneschyn geen Godsdienst

De Schry- ver erkent het daar voor.

P. Tachart mening van haar Godsdienst

Ziegenbalg heeft van de Hottentotsche Godsdienst iets kunnen gewaar worden.

Hoe zy zelfs vragen beantwoordden.

den, en het vleesch en de melk daar van in plaats van een offerhande daar bragten, om jegens die Godheid hunne erkentenis te bewyzen, welke aan hen volgens hun geloof dan regen en dan schoon wêer na hun nooddrift bezorgde; edoch schoon ik gaarn toesta dat zy op zekere tyden slaan, en zulks als een offerhande aanmerken, zoo zal het echter in 't vervolg blyken, dat het deels dezen niet ter eere geschied; deels ook, wanneer het al geschied, en als een Godsdienst zal aangemerkt worden, gelyk het ook is, zoo als in een van myne volgende Hoofdstukken zal worden aangetoont, zoo geschied het echter maar op zekere tyden, en altyd in byzondere voorvallen.

Vozeek bericht hier van.

De Heer *Johan Wilhelm Vogel* verhandelt deze zaak veel nader, als een van de anderen, maar meld drierhande zaken, die schoon ze alle waarachtig zyn, echter op een zekere wys moeten worden verstaan, gelyk in 't vervolg blyken zal. Hy zegt in zyne tienjarige Oost-Indische Reis-beschryving pag. 73. aldus: *Van God en zyne erkentenis weten zy, de Hottentotten, weinig of niets; maar men bescpeurt echter, dat zy eene veneratie jegens de Maan hebben; want als dezelve nieuw is, komen zy by elkanderen, en tieren en razen de gantsche nacht, danzen in een kring en klappen onder het danzen met de handen. Zomtyds heeft men ze ook in duistere en donkere gaten aangetroffen, alwaar zy onder het klappen der handen iets prevelde, dat van geen Europeaan kon verstaan of geweten worden, wat het was; daar benevens stelden zy zich wonderlyk aan, de oogen jegens den hemel richtende, en de een den anderen een kruis met een roden steen voor het voorhoofd maakende, 't welk mischien een soort van hun Godsdienst was.*

Ik zeg nogmaals dat deze drie-

derlei zaken alle waarachtig zyn, maar dat zy op een zekere wyze moeten worden verstaan; want wat het danzen aanbelangt, is zulks over gewis, zoo als myne eige lange ondervinding wel haast hier na aantonen zal; rakende het aantreffen in de gaten of eerder op de heuvels, het is gewis dat zy aldaar een soort van Godsdienst verrichten; zoo als insgelyks zal aangewezen worden; wat echter het betekenen met een roden steen aangaat, zoo is zulks ook een onloochenbare waarheid; dit behoort echter niet onder de stukken van hun Godsdienst, maar wel onder hunnen opschik en zieraad, gelyk in 't vervolg zal gezien worden.

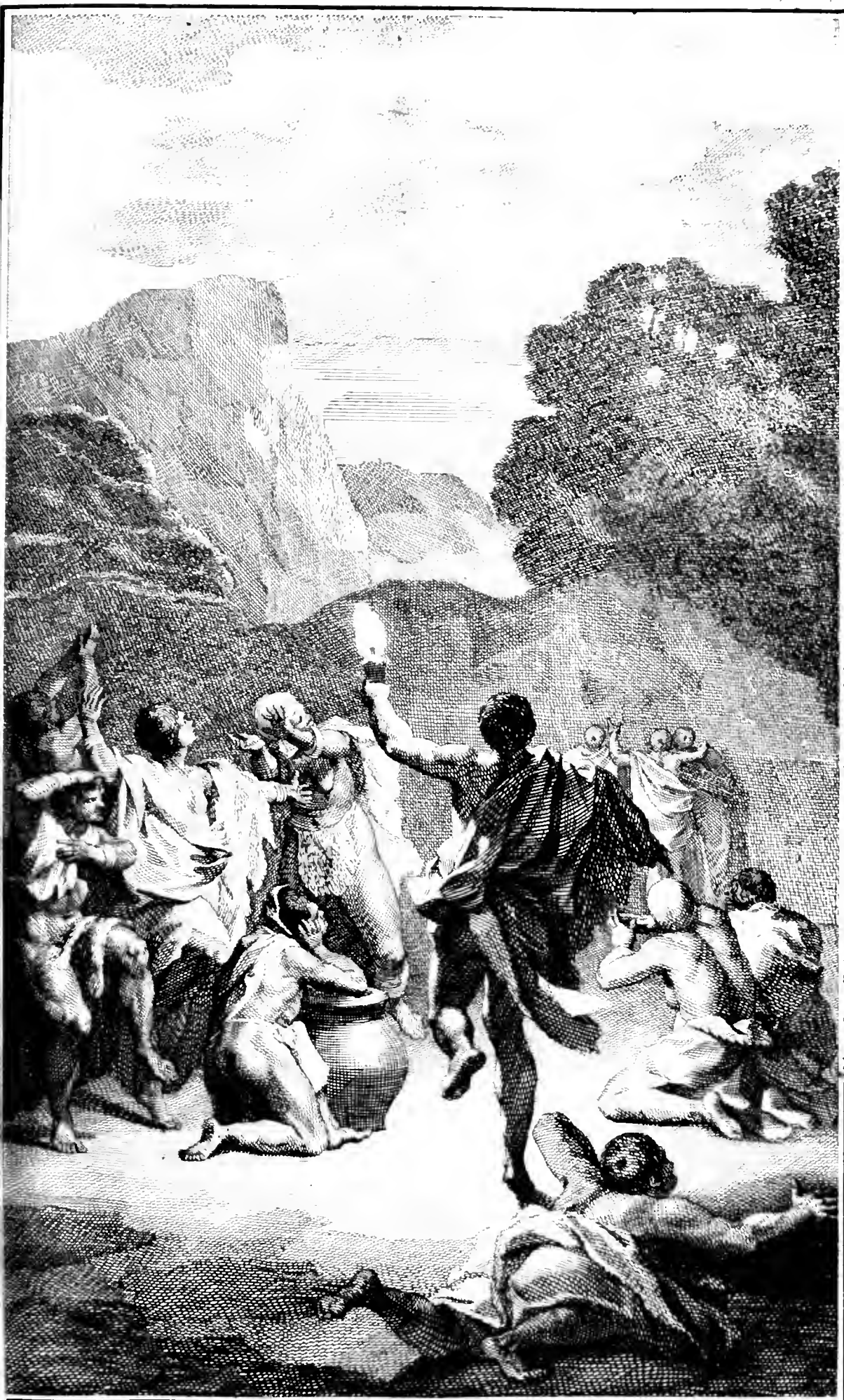
Doordien wy nu alzo door den aangchaalden Heer *Vogel* aan de voornaamste stukken van dezen Godsdienst der Hottentotten gekomen zyn, zoo zal ik myne eige ondervinding daar nevens voegen, en dezelve na myn oordeel geloofwaardig genoeg voorstellen, als ik alle omstandigheden bybreng, en niets dat tot dit stuk behoort, verzuim, en daarentegen ook niets uit eige verzinning daar by voeg, wyl daar door de gantsche zamenhang van de zaak zoude bedurven en de gehele Godsdienst als een misgeboorte voorgesteld worden.

Dienvolgens zeg ik, dat zy de Maan als hunnen zichtbaren God eere aandoen, en godsdienstig aanbieden, hebbende reeds hier voren gezegt, dat zy de Maan met den naam van den *Groten Kapitein* vereeren, waar mede zy niets anders verstaan, als dat onder dezen zichtbaren God de onzichtbare moet verstaan, en te gelyk ook aangeroepen worden. Daarenboven heb ik ook gestadig en zoo vele jaren na elkanderen waargenomen, dat zy by de Nieuwe en Volle Maan gantsche nachten danzen en zingen, en zich ook met schreeuwen en handgeklap tamelyk ver laten horen.

Het

Ward Schryver hier van zegt

De Maan de zichtbare God van de Hottentotten.

ERBEMYS DER HOTTENTOTTEN VAN DE MAAN.

Hoe zeld-
zaam zy
in ver-
eren.

Het is zeer raar en zeldzaam aan te zien, wat bekken deze menschen daar by trekken; dan leggen zy zich met het blote lichaam, zoo als zy altyd gewoon zyn te gaan, op de aarde, en schreeuwen en zingen eenige onverstaanbare woorden luid keels; dan staan zy wederom op, en zien na de Maan met hard schreeuwen, en zingen dan de woorden: *Mutsebi Atzé*, dat is, *weest gegroet, of welkom*; *Senibar éatzé*, dat is, *maak dat wy veel honing bekomen*; *Chorã-quakabã chori Ounqya*, dat is, *maak dat ons vee te eeten kryge en veel melk geve*.

toe zy het
anzien be-
uitten.

Ter zelve tyd klappen zy met de handen en danzen met eenen, en herhalen deze en andere woorden ontalig dikwyls; ten laafsten besluiten zy den dans met het gezang *Ho Ho Ho Ho*, 't welk nevens het daar onder gemengt handgeklap een fraai musicq is, voor de genen, die het nooit meer gehoord hebben; edoch kan de Lezer van hun musicq daar van geen recht denkbeeld hebben, maar om dezelve hier net te beschryven lyd nog de tyd nog de voorhebbende materie; het zal echter in't vervolg gevoeglyk geschieden, en te gelyk van hun aardig danzen een duidelyk bericht gedaan worden.

Wanneer ze nu van schreeuwen en danzen moede zyn, zoo reichten zy zich overend en zien na de Maan en prevelen cenige onverstaanbare woorden; klappen andermaal in de handen; en stampen van vreugde met de voeten, dat het dreunt; drajen en bewegen daarbenevens het lyf, dan voor en dan achter, zoo dat men niet kan begrypen, wat zy eigentlyk daar mede zeggen willen; daar na beginnen zy wederom hun *Mutsebi Atzé* te zingen, en schreeuwen andermaal zoo sterk, dat men de ooren moet toehouden, als men 'er ontrent is.

Eindelyk nu, wanneer zy an-

dermaal moede genoeg zyn, en zich heescher gefchreeuwt hebben, en de voeten hen van danzen zeer doen, gaan zy een weinig op de aarde zitten, of op de hurken, en rust op de knien, en zingen andermaal heel zachtjes, waar door, om dat het niet stemt, een recht katten-musicq ontstaat, waar voor men de ooren moet toestoppen. Op diergelyke wys brengen zy de gantsche nacht en den dag daar aan volgende door, en verrichten alzoo hunnen gewaanden Godsdienst, zonder dat iemand van hen verlangt te eeten, of na huis te gaan, om iets voor zich te halen.

Wie zou dan nu wel kunnen loochenen, dat dit danzen, zingen en schreeuwen ten tyde van de Nieuwe en Volle Maan geen Godsdienst zy? Wat my aanbelangt, ik ben gantsch gewis verzekert, en weet als een onfeilbare waarheid, dat zy ten aanzien van hunnen yver, welken zy bespeuren laten, vele millioenen Kristenen beschaamt maken, als welke, schoon zy niet alleen uit de natuur weten, dat 'er een God is, en dat men hem yverig, trouw, en oprecht dienen moet, maar daarenboven uit het geopenbaarde Woord tot genoegen lezen, verstaan, begrypen, en in alle predikationen zoo als ook in alle andere Kristelyke byeenkomsten horen kunnen, hoe hy gediend wil zyn, en welken yver men daar toe aanwenden moet, echter zoo koel, onverschillig, traag en verdrietig in het verrichten van dien dienst zyn, dat het niet alleen voor God, maar ook voor deze blinde Heidenen een schande is, weswegen ook t'eeniger tyd de genen, die de wille des Heren geweten, en niet gedaan hebben, dubbelde slagen zullen bekomen.

Edoch waar raken myne gedachten andermaal hene? Niet tegenstaande hier uit nog vele zedelessen

tot van
den
Gisdienst

leffen te halen waren, waar in deze wilde Heidenen ons Christenen befchamen, zoo wil ik echter dezelve liever aan den Lezer laten opmerken, als my langer daar mede ophouden, te meer om dat 'er nog tamelyk veel van derzelve Godsdienst te melden overig is. Dit zegge maar, dat wyl gemelde menschen, gelyk uit alle hunne handelingen blykt, een goed natuurlyk verstand hebben, het een sehande is, dat de Christenen hen, welke dezelve winnen, en hen van iets beters onderrechten willen, met zoo zeer slechten exempel voorgaan, en geen dag, geen tyd en gelegentheid aanzien, allerhande quaad voor hunne oogen te plegen, en hen door hun quaad exempel van de Christelyke Godsdienst af te schrikken, daar zy nochtans, zoo als in 't vervolg zal worden gemeld, in het bestraffen van quade en openbare daden, zoo vaardig recht doen, en niet lang daar mede wachten, op dat het quaad geweert worde, en het zelve gene diepe wortels schieten moge.

Wyl het nu zeker is, dat dit dansen, zingen, en schreeuwen een soort van Godsdienst onder hen is, zoo kon men met recht op de gedachten vallen en vragen, of zy dezen Godsdienst alleen plegen, of dat 'er nog andere natien aangetroffen worden die op gelyke wys hunnen Godsdienst verrichten; want het is buiten allen twyffel, en zoo wel door Bybelsche als waereldlyke Historien te bewyzen, dat het dansen een oude en zoo wel een goede als quade gewoonte zy, gelyk *Languis* in zyne *Polyanthea* en in *Florilegio* onder den naam van *Saltatio* beiderzeids exempels genoeg bybrengt.

Het dansen is by der Joden Godsdienst in gebruik geweest.

Dat het dansen onder de Joden by het verrichten van hunnen Godsdienst in gebruik is geweest, blykt uit verscheide Schriftuurplaatzen, en de voortreffelyke

Straasburgsche Godgeleerde. *D. Sebastiaan Smid* in zynen *Comment. ad Libr. II. Samuelis*, verklaart over de woorden des Kap. VI. v. 14. En David danste met alle magt voor den Here, en was omgord met een linnen lyfrok, zeer fraai, dat de wyven en maagden by hoge feestdagen en vreugdefeesten gedanst hebben, ten welken einde hy het exempel van Mirjam aanhaalt, welke na dat Pharao nevens al zyn volk met ros en wagen in 't Rode Meir verdronken en gebleven was, een keteltrommel in de hand genomen, en met alle andere vrouwsperzonen, welke haar in dit stuk volgden, in reien uitgetrokken was, en op deze wyze God voor beweze genade en verleende bystand een lof en danklied danzende, en onder het geichal van keteltrommels gezongen had *Vid. Exod. XV. 20. seqq.* Insgelyks brengt hy ook by het exempel van den Stam Benjamin, welke uit de dansende dochters van *Silo* weder wyven nemen en zoeken moesten op dat haar Stam niet t'eenemaal te grond ging. *Jud. XX. 19. 21.* En eindelyk brengt hy by het exempel der Israëlitische vrouwen, die een triomf-lied voor Saul en David dansende zongen, zeggende, Saul heeft duizend geslagen, maar David tien duizend.

Op gelyke wys hebben ook de Baals-Priesters en de kinderen Israëls rondom het goude kalf gedanst. *Vid. 1. Reg. XVIII. Exod. XXXII. 6.* Ja dees gem. Godgeleerde besluit ook uit *1. Sam. X. en XIX.*, dat het dansen in de scholen der Propheten in de gewoonte geweest is. *Vid. ennd. l. c.* uit welk alles onwederfprekelyk volgt, dat het dansen by de Joden en andere natien niet alleen tot vermaak en allerhande onzondige gewoontens gebruikt is, maar dat zy zich ook daar van by verrichting van hun Godsdienst bedient

dient hebben; gelyk zulks de weergalozе Heer *Ludolf* in zynen *Comment. ad Histor. Aethiop. pag. 308. seqq. num. 62.* daar voor houd, dat *David* niet alleen alzoо gedanst, of een nieuwe gewoonte onder de Kinderen Israëls ingevoert heeft, maar nog velen met hem, en dat zulks een aloude gewoonte onder hen geweest is.

Vermids nu dit zoo is, gelyk uit de aangehaalde schriftuurplaatzen genoegzaam blykt, zoo doet deze wyze van danzen by den Godsdienst, my weder gissen, dat zy wegens verscheide oorzaken van de Joden schynen afkomstig te zyn; want hier komt niet alleen voor, te betrachten het waarnemen van de Maan, maar ook het by hen gebruikelijk danzen; 't welk zy ook met de oudste Joden gemeen hebben, als die op zekere feestdagen in hunne Synagogen opentlyk dansten, zoo als uit hun Duitsch Ceremonie-boek, te *Amsterdam* gedrukt, pag. 57. te zien is; alwaar zy, wanneer de gantsche Wet gelezen en hun feest deswegen geviert wierd, 't welk gemeenlyk den 23. September geschied, van den Voorlezer van de Wet, die het Wet-boek om hoog houden moet, alzoо schryven, en gaat rondom den Lessenaar en danst met het Wet-boek in den arm.

Ondertusschen zyn het mischien de Joden niet alleen, welke deze soort van danzen by hunnen Godsdienst gebruiken, en derhalven ook de Hottentotten niet alleen uit hun volk oorspronklyk, maar daar zyn buiten twyfel nog andere oude natien in Afrika geweest, welke het danzen by hun Godsdienst in gebruik gehad hebben; aangezien de Heer *Ludolf* in *Histor. Aethiop. L. III. c. 6.* wydlopig heeft bewezen, dat de Abyssinische Christenen ook by de verrichting van hun Godsdienst deze gewoonte gehad hebben; en houd hy in *comment. ad Histor.*

I. Deel.

Aethiop. p. 38. seqq., het daar voor, dat dit een aloud gebruik moet geweest zyn. Hier uit kon wel volgen, dat de Abyssinische Christenen dat gebruik ook van de oudste Afrikaansche Bewoners aangenomen en behouden hebben, uit welk geslacht de Hottentotten als Heidenen nog overgebleven zyn en dat gebruik nog hebben, schoon zy door vele ongelukken en vervolgingen kunnen hebben vergeten, welke liedjes daar by zyn gezongen, en hoe het eigentlyk met het danzen gegaan heeft.

Wat hier van zy, het is zeker, dat de Christenen in Abyssinie nog danzen, als zy Psalmen en Liederен zingen, gelyk uit de *Tellezio Libr. I. cap. 39. p. 96. Christoph. Fubrer* in zyne Reisbeschryving An. 1646 in Nurenberg gedrukt. *Jakob Wormsen* in de Reisbeschryving p. 221. *Alvarez* c. 11. en wel voornamelyk uit den aangehaalden *Ludolf l. c.* wydlopig te zien is. Waar uit na myn oordeel gevoeglyk kan worden besloten, dat God ook geen mishagen aan dezen dienst zoude kunnen hebben, indien hy maar met een opregt gemoed verricht word, en men maar enkel en alleen daar op let, dat men gene huichelary of schynheiligheid daar onder laat lopen, maar alles wat men doet, dat zulks met het gantsche hert tot God geschiede: edoch wil ik niet verder daar van oordelen, maar alles aan mynen Lezer over laten, om daar van te oordelen; genoeg is 't, dat de hier voor gem. Heer *Sebast. Smid* l. c. p. 308. Loc. 1. een diergelyk argument uit het danzen van *David* getrokken heeft.

Ik begeef my liever weder, daar ik hiervoren opgehouden heb, en zegge, dat de Hottentotten behalven dezen dienst die met danzen en zingen verricht word, nog andere ceremonien en gebruikelikheden hebben, die een soort

Rrr

van

De Kristenen in Abyssinie danzen ook by hunnen Godsdienst

Andere natien zyn ook hun Godsdienst

van Godsdienst verbeelden, dog dezelve hier in te mengen, en onder dat geen te zetten, dat eigentlijk hun Sabaths-vieren betreft, zoude te lang vallen, en ook de voorhebbende materie in disorder brengen. Derhalven oordeel ik raadzaamst te zyn, dezelve by volgende gelegenheid voor te stellen, en als nu de vrage, die men zoude kunnen voorleggen te beantwoorden, namelyk of deze luiden, die toch ook een gemoed hebben, en niet altyd doen, wat rechtshapen is, nooit van het zelve bestreden of verklaagt worden? dat is, of zy voor den toorn, gramschap en ongenade van hunnen Groten Kapitein of God, niet vrezen?

Op deze vraag kan tot antwoord dienen, 't geen hier voren reeds uit den Heer *Boeving* aangehaalt is, namelyk dat zy zich voor hem, wyl hy een goed Man is, die aan hen geen quaad doet, niet te duchten hebben. Ook zal de Tranquebaarsche Prooft, de Heer *Ziegenbalg l. supra cit.* door zyne aan zekerem Hottentot voorgelegde vragen de zaak nader onderzoeken, en eenige antwoord verschaffen; want hy gevraagd hebbende of 'er ook Zondaars onder hen waren? was het antwoord geweest, *Ja daar zyn 'er zekerlyk vele met grote zonden beladen.* Hy verder vragende, van wien de zonde quam? antwoorde de Hottentot hoewel uit een Christen mond, *van den Duivel, deze zondaars,* zeide hy wyders, *komen in de hel, alwaar het zeer heet is; daarentegen komen de Vromen in den hemel, alwaar het ongemeen schoon en aangenaam is.* En hy eindelyk vragende, waar ze dan na hun dood meenden te komen? zoo zeide hy, *dat weet de Barmhertige God, wy weten het niet.*

Gesprek
van een
Hottentot
met den
Heer Boe-
ving.

Wat de
Schryver
hier van
oordeelt.

Uit dit gesprek dunkt my, dat de gevraagde Hottentot wel goed geantwoord heeft, maar niet

uit zyn of zyne Aanhangers mond, weshalven de Heer *Ziegenbalg* ook maar nageaapt en tot de zaak niets by gebragt is; want dat zy zouden bekennen, dat zy zondaars onder hen hebben, is een hope, die men zich te vergeefs maakt, ten zy men na zodanige menschen vraagt, die in opentlyke grove lasters als echtbreuk, diefstal, enz. leven; welke zy echter geen zondaars maar misdadigen of anders noemen. Ik heb hen de gemelde vraag of verscheidemalen voorgelegt, en gebeden op dezelve te antwoorden, dog niet anders van hen kunnen verkrygen, als *dat zy niet behoefden dezen Groten Kapitein te vrezen, wyl hy aan hen altyd goed en nooit quaad bewees; dat 'er daarentegen nog een ander Kapitein was, een weinig geringer van vermogen, van den welken eenigen onder hen hadden toveren geleert, die deed aan hen nooit goed maar altyd quaad, en dezen moesten zy vrezen, eeren en dienen.* Mynes bedunkens is zulks de Duivel, schoon ik hem zoo niet heb horen noemen. Want schryft de meergemelde Heer Missionaris *Boeving* in zyne dikwyls aangehaalde Curieuse Beschryving en naricht van de Hottentotten p. 7. met zeer duidelyke woorden aldus: *Ten tweede geloven zy, dat 'er een Duivel is, die aan hen quaad doet, en voor wien zy te vrezen hebben. Zy noemen hem in hunne taal Tncqua; ('t welk echter niet uitgesproken moet worden, zoo als het daar staat, maar met een tongslag Touqnoa) iemand vertelde, dat eenigen onder hen denzelven hadden gezien, en dat hy over het lyf beel leelyk, ruig en hairig was en voeten en een kop als een paard had, en in 't wit gekleed was.*

Dit laatste voorgeven van den Heer *Boeving* heb ik nooit van hen gehoord, schoon ik veel en lange jaren met hen omgang gehad heb. Dog geloof ik zeer wel, dat hem

Boeving
meldt dat z
een Dui-
vel gelove

hem zulks geduurende deszelfs kort verblyf van deze wonderbaarlyke menfchen voor de waarheid verkoft is; want als 'er iets zekers aan was, zoo verbeeld ik my, dat het ook wel door den een of den andere voor myne ooren zoude gekomen zyn; ten minften zouden my die in het land zelfs wonen niet bedrogen, of zulks voor my verborgen gehouden hebben, om dat ze in andere zaken heel openhertig waren, en niet zyden dat niet met de waarheid overeenquam, indien ik het recht gade floeg, te meer om dat zy zich veel eerlyker ontrent een Europeaan gedragen, als gene die onder de Chriftenen zelfs wonen.

Om echter weder op dezen kleinen Kapitein te komen, moet ik zeggen, dat wanneer men hen vraagt, hoe het dan komt, dat daar zy immers de menfchen, die hen goed doen, eer aandeden en dankten, zy niet veel meer den Groten Kapitein eerden en dankten, welke aan hen alles goed deed? als den anderen kleinen, welke aan hen toch maar quaad deed? zoo antwoorden zy niet, zoo als de Heer *Boeving* l. c. p. 6. wil, dat zy zulks ook deden, maar zy verklaarden zich aldus: *Zy wiften niet, waarom zy zulks deden; maar nochtans was aan hen van hunnen voorouders vertelt, dat hunne gemelde voorouders zoo fchrikkelek tegen deze Groten Kapitein hadden gezondigt, dat by hen en hunne nakomelingen het hart zoo zeer had verhart, dat zy hem nu niet meer recht kennen, en ook niet meer eeren of dienen konden.*

Als ik nu dit antwoord verge- lyk, met het geen hiervoren in het XXV. Hoofdstuk van hunnen oorsprong gezegt is, en die beide met elkander vergelyk, zoo fchynt het andermaal, als of zy door de voorgewende overlevering van den val der eerfte ouders in 't Pa-
I. Deel.

radys naricht hebben; zy zyn dan afkomstig van de Joden, 't welk zeer waarfchynlyk is, of van andere Natien of ook wel van velen te gelyk; het is maar verwonderenswaardig, dat deze Leere, fchoon door lange omwenteling van tyd, zeer verduifert, en door vele bygelovige en zeldzame meningen verbaftert nog zoo duidelyk en handtaftelyk zonder fchrift of letters onder hen heeft kunnen voortgeplant worden.

Wanneer ik den Lezer echter myne gedachten recht openhertig zeggen zal, zoo komt het my voor, als dat hunne Voorouders moeten Joden geweest zyn, aan de welken vervult is, 't geen God *Deut. XXVIII. 64* gedreigt heeft: *De Heer zal u verftrojen, onder alle Natien, van het eene einde der waereld tot het ander, en gy zult aldaar andere Goden dienen, die gy niet kent, nog uwe Vaders, Hout en Steenen.* Conf. *Efaia VI. 9. 10. Act. XXVIII. 26.* En deze zyn of ten tyde der Babiloonsche gevankenis in Egypten, en van daar wanneer de Babiloniërs in Egypten gekomen zyn, weder verder gevlucht, tot dat zy eindelyk aan de Kaap aangeland zyn: Of wel zyn dezelve ten tyde van de Roomfche overvalling allen wederom verftrooit, en hebben zich weder van tyd tot tyd vergadert, en uit de aangebore natuur der Joden tot vryheid, zich zamen gerot, en het land zoo lang door getrokken, tot dat zy eindelyk een zekeren plaats gevonden hebben, alwaar zy zich met hunne woningen ter neder laten en verder uitbreiden konden.

Wanneer men eindelyk aan hen vraagt waar mede zy dan dezen Kapitein, die hen niet dan quaad deed, eeren en dienen? zoo fchy- nen zy de boven aangehaalde woorden van *P. Tachart l. c. p. 96.* te bekrachtigen, door dien zy zeggen, dat zy zomtyds hem ter eere een fchaap, zomtyds een vet-

Hoe zy den quaden Kapitein eere aandoen.

Waarom y den klei- en Kapi- ein meer ls den Groten ee- ren en vreen.

De Schry- er meent at de Hot- entotten an den val er eerfte ouders. oor de o- erlevering aricht be- omen ebben.

ten os slaan, na dat zy konnen merken, dat hen een groot ongeluk boven het hoofd hangt. Het vet, zeggen zy wyders, nemen zy en smeren zich daar mede; met het vleesch onthalen zy elkanderen, eeten het op, en maaken zich, om dat deze boze Kapitein verzoent is, onder elkander vrolyk. De oorzaak, dat zy dit doen, was, om dat het onder de Hottentotten altyd zoo de manier en in gebruik geweest was. Edoch dat dit dieper wortels heeft, als zy zich jegens de Europeanen wel laten verluiden, en op die van hen verrichte offerhande ziet, waarentrent zy andermaal met de Joden overeenkomen, zal in 't vervolg klaar getoont worden, wanneer van hun offeren als insgelyks een stuk van hun Godsdienst zal gehandelt worden.

Zy stellen een goeden en een quaden God.

Hier door dunkt my, blykt klaar genoeg, dat zy twee Goden, eenen goeden en eenen quaden God stellen; waar van zy den eenen maar met danzen en zingen, en den anderen, met ootmoed, vrees en eer dienen; aan beide echter te gelyk, zoo als in 't vervolg klaarder zal aangewezen worden, met offeren en vee slaan, enz. ten dienste staan moeten. Waar door de oude *Manichæen* van gedachten geworden zyn, ook eenen quaden en goeden God te erkennen en te bekennen, zulks is niet zoo wel uit hunne schriften te zien, als dat het geloofwaardig is, dat zy zulks uit de grondregels der oude Heidenen moeten gezogen hebben, en in de Christelyke Kerk hebben willen invoeren. Edoch ik laat hier van een iegelyk en in 't byzonder de Lezer zyne vrye gedachten, en laat hem alles verder zelf overwegen.

Eeren meer dan twee Goden, dan onder sekere Insekte.

Ondertusschen zal ik my maar bemoejen, den Lezer verder voor te stellen, hoe deze Hottentotten de andere Heidenen naäpen, en nog meer als deze twee Goden eer aan doen, schoon, zoo veel my be-

wuift, tot nu niemand een woord melding daar van gedaan heeft; wordende namelyk in dit gevonden een zekere insecte of ongedierte byna zoo lang als een vinger van een klein kind en ook zoo dik, 't welk acht voeten en op het hoofd twee hoorens nevens twee vleugels heeft; op den rug is het groen, met rode en witte spikkeltjes, aan welke insecte zy eene godheid toefchryven; weshalven zy, zoo dikwyls als zy het zien, en wel voornamentlyk als het in hunne Krall komt, en op den een of den anderen gaat zitten, zodanig een goddelyke eer aan doen.

Deze insecte hebbe ik lang niet weten te noemen, om dat ik het nooit gezien heb, en ook om dat ik het nooit heb konnen geloven, dat zy zulke slechte dieren godlyk zouden vereeren, schoon ik daar van dikwyls had horen spreken; tot dat eindelyk de voortreffelyke Heer *Johan Wilhelm de Grevenbroek*, een man van byzondere bequaamheid, verstand, en wetenschap, die verscheide voornamen Ambassadeurs, en eindelyk hier ook de Illustre Compagnie als Secretaris Politicq heeft gedient, my door zyne Annotatien geleert heeft, welke hy insgelyks gedurende zyn verblyf alhier van de Hottentotten gemaakt heeft, dat deze insecte namelyk eene soort van kevers was. Na dat ik echter zelf het geluk gehad heb, het zelve te zien, moet ik bekennen, dat het wel niet na de Europeaansche kevers of zoogenaamde Goude Torren of Horentorens gelykt, edoch weet ik het zoo weinig anders te noemen, als de gemelde Heer *de Grevenbroek*.

Zoo dra, zeg ik, als dit ongedierte in hunne Krallen komt, van welkers uiterlyke gestalte en gedaante op een andere tyd zal worden gemeld, zoo vereeren zy het niet alleen, als hier voren gezegt is, hoewel de Godsdienst zoo lang niet duurt, en zy alleenlyk

EERBEWYS DER HOTTENTOTTEN AAN EEN SEKER INSECTE.

Salp. 180. et 20.

lyk eenige uren met zingen en dansen doorbrengen, maar zy bestrojen het ook met poejer van het kruid, 't welk zy *Buchu*, en de *Botanici Spiraeam* noemen, waar van op zyn plaats gehandelt is. Daarenboven word dit beestje niet alleen, maar ook de gantsche binne plaats van de Kraal daar mede bestrooit, wyl zy de vaste hope hebben, dat het zelve wat goeds met zich brengt, of betekent.

En om hunne dankbaarheid jegens het zelve te bewyzen, voor de genade, van hen in hunne Kraale te bezoeken, slaan zy als een offerhande twee vette schapen, en noemen deze plegtigheid *Auders maakum zoo*, 't welk zoo veel betekent, als dat zy nu tot andere menschen gemaakt zyn; zich verbeeldende, *dat door dit doen hunne zonden vergeven zyn*, of om zich van hunne woorden te bedienen, zy zeggen, *wy geloven dat wy voortaan altyd goed en geen quaad meer doen zullen*.

Zou dit nu wederom niet na der Joden instellingen en offer ruiken? Mynes oordeels is aan hen alleenlyk het slaan van het offer-dier by gebleven, de wyze echter, hoe en wanneer, en by welke gelegenheid een verzoen-offer geschieden moet? door de lengte der tyd verloren gegaan en in vergetenheid geraakt, te meer door dien zy niet uit Joden alleen maar uit velerhande natien bestaan konnen, uit dewelke de eene deze en de ander gene soort van Godsdienst gewoon geweest is, waar door zy allen de rechte vergeten, en alleenlyk de schil behouden hebben; en zich hebben verstaan, om uit alle oude en verscheide gebruiklykheden eenerlei aan te nemen, en dezelve te volgen.

Het zy hier mede hoe het wil, wyders is echter gewis, dat wanneer het gemeld ongedierte op iemand van hen in de Kraal komt zitten, en op zyn lichaam rust zoekt, dezelve een onbedriegelyk

en onseilbaar heilig man zyn moet, wien zekerlyk alle zonden vergeven zyn; want, zeggen zy, dit beestje heeft den man aangewezen, die onder ons heilig is. Derhalven slaan zy in zulk een geval in plaats van de twee bovengemelde schapen als een dank-offer hunne vetsten os, dien zy onder den gantsche trouw hebben. Met deszelfs darmen en daar ahangend vet, zoo als ook met het net vereeren en eieren zy dezen Heilig, doordien zy hem het net zoo warm om den hals hangen, wanneer zy het alvorens met de gemelde *Buchu* braaf gekruid, en als een strik dicht in elkander gedraait hebben.

Dit net moet de aangeweze Heilig aan den hals dragen, tot dat 'er een stukje meer aan is, het stinkt zoo veel het wil, of wel, tot dat dit beestje andermaal in de Kraal komt, en op iemand anders gaat zitten, wanneer alle deze plegtigheden op nieuw verricht worden, en als dan is aan den eersten Heilig geoorlooft, zyn stinkent net, 't welk hy nacht en dag om den hals heeft moeten hebben van zynen hals te doen, en met het nog daar aan zynde vet zyn Cros te smeren, of anders zyn lichaam zelf te balzemen.

Daarentegen worden de darmen nevens het daar aan hangend vet aan hem niet eer ter hand gestelt, voor dat zy den drek alvorens met de vingers daar uit gedrukt, de zelve gekeert en wel gespoelt hebben, van dewelke hy zich eene maalyd klaarmaakt, en ze nuttigen mag. Zy allen slaan op hunne wys den os, gelyk in 't vervolg breder zal gemeld worden; trekken hem de huid over het hoofd af, en koken het vleesch, waar mede zy zich vrolyk maken, zonder dat dees Heilig wyders eenen beet daar van te eeten krygt. Het nat is voor de wyven, 't welk zy genieten, en zich nevens de mansperzonen vrolyk maken. Komt

Hoe zy dit ongedierte vereeren.

Offeren in het zelve.

De Schryver meent dat zulks in de Joden afkomstig is.

Wat zy den als dit ongedierte eene van hant gaat zien.

Wat men
doet als het
op een
vrouws-
perzoon
komt zit-
ten.

dit ongedierte echter op een vrouws-perzoon zitten, zoo word zy tot een Heilige verklaard, en de boven gemelde plechtigheden worden verricht; dog met dit onderscheid, dat de vrouwen het vleesch nuttigen, en dat de mansperzonen daarentegen met het nat moeten genoeg nemen.

Wie zou in Europa kunnen geloven dat zulke ongereïmheden in de waereld gevonden zoude worden? ten zy men van anderen wist, dat zy nog wel slechter Goden verkozen hebben, schoon de Dienaars juist niet zoo morflig en smerig waren. Ik zoude zekerlyk zelf al een weinig beschroomt geweest zyn, aan diergelyke vertellingen geloof te slaan, als ik niet oog-getuige geweest was, en verscheide malen gelegentheid gehad had om zulks te zien; daar benevens vind ik my schier genoodzaakt daar van eene geschiedenis te beschryven, die klaar aan den dag zal leggen, dat zy dit Beesje of zelf niet mogen doden, of mogen gedogen, dat van anderen gedood word.

Geval ontrent dit ongedierte.

Zeker Vry-Burger, genaamt *Hendrik Muller*, geboortig uit Duitschland, heeft een Landgoed, ontrent vyf of zes mylen van hier, waar ontrent eenige Hottentotten wonen, die eenig vee hebben, hebbende aan dezelve de vryheid gegeven hun vee nevens het zyne op zyne in bezit hebbende landeryen te wyden. Ter zelve tyd hadden zy eens het geluk, gelyk zy zich verbeelden, dat dit ongedierte of kever in hunne Kraal kwam, en wanneer een zoon van den gemelden Vry-burger, genaamt *Johannes Muller*, het zag, zocht hy het te vangen, om dat het zoo fraai van kouleur was, en ook om beter achter hunne zotte dingen te komen.

Wanneer de Hottentotten zagen dat hy het gevangen had, waren zy bezig om aan hem de behoorlyke eer te bewyzen, en den

schuldigen dienst af te leggen, en zy begonden vervaarlyk te roepen, *Hachalze, Muatze, wat maakum zoo?* dat is: *Hoort eens, kykt eens, wat wil die daar doen?* De zoon van den gemelden Vryman, wanneer hy dit hoorde, vraagde hen, schoon hy wel verstont, wat zy in hunne taal tegens elkanderen spraken, wat zy met dit elendig schreeuwen hebben of zeggen wilden? waar op zy aan hem in gebroken Hollandich te verstaan gaven, *dat hy het niet doen moest, en dit beestje, aan hen zoo zeer welkom in hunne Kraal, niet moest vangen.*

Wanneer zy echter zagen, en uit zyne minen bemerkten, dat hy daarom niet gaf, maar het beestje zelfs doden wilde, zeiden zy tot hem, *gy dit Beest fangum zoo, en nu dood maakum zoo, is dat braa, wagtum ons altemaal daar van loopum zoo.* Zou gy het Beestje zoo vangen, en nu zoo doden, is dat wel gedaan, ziet zoo gy het doet, lopen wy allen hene. Vermids hy het Beestje in de hand had, en daar mede speelde, baden zy hem ten laatste zeer instandig, dat hy het toch weder wilde laten vliegen en niet doden, *want zeiden zy indien gy het dood, zoo zyn wy allen ongelukkig.*

Zoo dra hy aan hen beloofde, dat hy het beestje zonder letzel zoude laten vliegen en niet doden, waren zy wederom zeer vergenoegt en wel te vrede; en als zy zagen, dat hy zyn woord gestand deed, deden zy aan het zelve de gewoonlyke eer, en maakten zich van het geslacht schaap, konnende zy uit armoe geen twee slaan, vrolyk; aten allen, om dat het op niemand van hen had gezeten, en lieten niets daar van over tot den volgenden morgen.

Milchien zal de Lezer begerig zyn, om te weten, waarom zy dat Beestje niet willen gevangen, veel minder gedood hebben? Hier op zal ik dienen het geen van de

Waarom
zy dit beestje
niet willen
vangen en
doden.

de Hottentotten zelf heb kunnen vernemen; namelijk zy zeggen, dat het aan hen ongeluk brengt als het gevangen word, en als het in hunne tegenwoordigheid ster-ven moet, zoo moeten zy allen of hun vee door wilde dieren verliezen, of zelf sterven, 't welk zy door lange ondervinding genoegzaam geleert hadden.

Dit alles wat van de vereering van dezen kever is gezegt, is wel een van de eenvoudigste en blindste stukken, die men aan de Hottentotten bevinden kan, en echter zyn zy daar op zoo zeer gepikt, dat zy liever wat anders zouden willen doen dan deze godsdienstige instelling varen laten: En schoon men hen, gelyk ik dikwyls gedaan heb, de ongereindheid van deze Afgodendienst bloed uit het licht der natuur, voorstelt, en ze op een beter weg zoekt te brengen, waar door zy met 'er tyd tot de ware kennisse Gods zouden kunnen geraken, is echter alles vergeefs en zonder vrucht, of zoo men zegt, moeite en kosten verlore; weshalven ik ook niet kan zien, hoe de Tranquebaarsche Prooft, de Heer *Ziegenbalg* het aanleggen wilde, om deze blinde Heidenen met minder moeite, achtervolgens zyn eige zeggen, *vid. l. c.* van zyne reisbeschryving *p. 9.* tot bekeren te krygen.

Nu zal ik met myne vertelling voortvaren, en schoon de Goden der Hottentotten, voor zoo veel die tot nu in Europa hebbe konnen te weten krygen mynes bedunkens, duidelyk genoeg afgeschildert, en ook van hunnen Godsdienst een genoegzame beschryving gevolgt heb, zoo zeg ik echter, dat hier mede nog niet ten einde hebbe konnen komen, voor zoo veel hunnen Godsdienst betreft, maar dat 'er nog veel zaken ontbreken, die hier gemeld moeten worden.

Dienvolgens zal ik voor alle anderen verder aanwyzen, hoe zy

na myn oordeel, ook met zodanige Christenen overeenkomen, welke als zy maar horen, dat 'er een mirakel of wonderwerk is geschied, of aan dees of genen wat goeds gebeurt is, ten eersten bedacht zyn, hoe zy ter eere van zodanig een, een Kapel oprechten, en de gene die daar verby gaan, tot verrichting van hunne aandacht daar in lokken zullen. Ondertusschen hebben de Hottentotten zulke Kapellen of Tempels niet, met menschen handen gemaakt, maar in hun gemoed zodanige plaatzen, welke zy daarom voor heilig houden, om dat hunne Voorouders aldaar grote weldaden genoten hebben.

Zodanige plaatzen zyn echter gene donkere gaten, gelyk de meergemelde Heer *Vogel* in zyne Reisbeschryving *p. 73.* met deze woorden zegt: *Zomtyds zegt hy, heeft men ze ook wel in donkere holen aangetroffen, alwaar zy onder het klappen in de handen met den mond iets prevelden, 't welk echter niemand van de Europeanen geweten heeft, wat het was.* Maar het zyn liever woette, vrye en zichtbare plaatzen, en de meeste heuvels, langs eenige rievieren, welke hier en daar in het land leggen.

Door dien zy nu alles by overlevering hebben, gelyk reeds dikwyls gemeld is, zoo houden zy deze plaatzen voor zoo heilig, dat zy nooit zulken woesten oort of heuvel zullen verby gaan, zonder eenigen dienst aan den Heilig te bewyzen, die na hnnne mening dien oort bewoont, en reeds aan verscheide van hen grote weldaden bewezen heeft; en wel voornamelyk dan sijn zy een weinig op die plaats rondom, terwyl zy stil zingen; zomtyds klappen zy daarenboven ook wel in de handen, of gaan op die plaats een weinig zitten, hullen het hoofd met de Cros en zingen een liedtje; alles echter na dat zy menen, dat de Heilig

Hottentotten hebben eenige plaatzen die ze voor heilig houden.

Hoe zy daar hunne aandacht verrichten.

De Schryver heeft te vereefs be- peit om n van ze dom- id af te ngen.

Heilig verdient, of dat de tyd en gelegenheid en ook veelyds het weer hen toelaat.

Als men hen vraagt, waarom zy zulks doen, lachen zy'er om, als of men het wel zelf zoude raden kunnen; en zy weten gene andere rede by te brengen, als reeds gemeld is. Wanneer men echter infantig verzoekt, om meer onderrechting hier ontrent te geven, zoo worden zy moeilyk, en zeggen niet anders, *als dat zulks de manier der Hottentotten is*. Komt men eindelyk iemand op frische daad aan te treffen, die een goede luim heeft, en aan wien men, eer men spreekt, een pyp tabak of een glas Brandewyn geeft, als men het juist by zich heeft, zoo zeggen zy met vele omstandigheden, wat aan hen of aan hunne voorouders aldaar goeds wedervaren is, en dat zy deswegen tot dankbaarheid nog altyd danken en zingen, schoon zy niet weten, wie het is, van wien zy dat goeds ontfangen hadden.

Zeker Hottentot, genaamt *Kamma*, dien ik op de gemelde wys ontmoete, en met een pyp tabak lokte, heeft my vertelt, dat hy daarom op den heuvel danste, om dat hy des nachts daar eens geslapen hebbende van een Leeuw, die dicht by hem quam, niet opgevreten was, en welken Leeuw hy des morgens, wanneer hy ontwaakte naauwlyks zo schreden van hem nog had zien leggen; en vermids hy zich verzekert hield, dat een Heilig daar moest zyn geweest, die hem beschermt had, zoo kon hy plichtshalve die weldaad niet vergeten. Welke rede ik my wel liet welgevallen, dog wees hem met eenen op God, en de bescherming zyner Heiligen; maar na lange woordewisseling, en als hy de pyp gerookt had, sprong hy op, en liep weg, zeggende: *Kamme niet verstaan: 't welk zoo veel zeggen wil, als ik kan zulks niet verstaan*.

Zouden nu de Christenen niet andermaal door de Hottentotten beschaamt worden gemaakt, welke uit een blinden yver den onbekenden God voor zyne beweze weldaden danken, en die nooit vergeten, daar een Christen, die nochtans wel weet, dat hy alles goeds en volkome gaven van boven van den Vader des Lichts ontfangt, echter dezelve zoo haast en schandelyk vergeet, en naauwlyks eens daar voor dankt. Edoch ik zal zulks met stilzwygen verby gaan, en nog verder zeggen, dat wanneer de Hottentotten door een diepe rivier zullen gaan, en wel voornamelyk als ze sterk stroomt, zy dat ook niet doen, eer en alvorens zy zich met het water besprengt, en hun voorhoofd met het zand of slyk van den oever besmeert hebben.

De oorzaak daar van, zoude na hunne mening deze zyn, dat zy door het besprengen, met water, zich met een gezucht denzelven aanbevelen, en bidden, dat het zelve hen geen quaad toevoegen mag. Het voorhoofd besfryken zy met het zant of slyk van den oever, om dat het hoofd mag ligt worden, en altyd boven en nooit onder het water komen; om dat zy wel weten, dat alle leden onder het water zyn kunnen, maar het hoofd onder het zelve niet bestaan kan. Ik heb wel grote moeite gedaan, om een betere oorzaak van hen te vernemen, maer te vergeefs, en derhalven kan ik'er ook gene betere melden.

Daar zouden nog wel veel stukken overig zyn, die tot hunnen Godsdienst zouden kunnen en moeten getrokken worden, maar ik zie, dat de gene, die daar van reeds zyn ter nedergeftelt, meer tyd vereischen om ze te lezen, als ik my verbeeld had. Edoch vermids ik bemerk, dat de materie my altyd onverziens en onder de hand aangroeit, zoo moet ik voor dit-

Zedel.
van den
Schryver.

Wat
Hottent
ten doe
als zy de
een wat
gaan wi

Besluit
dit Hoot
stuk.

ditmaal hier mede besluiten, en het overige tot een nadere gelegenheid sparen; den Lezer ondertusschen verzekerende, dat 'er nog fraaje materien zullen voor-

komen, waar van hy zeer weinig zal hebben gelezen, schoon hy nog zoo veel Reis-Beschryvingen doorsnuffelt heeft.

XXX. HOOFSTUK.

Van het offeren der Hottentotten, of (gelyk zy het gewoon zyn te noemen) van het Anders maken; als mede van de uitsnyding der Testiculi.

Men kan eigentlyk niet zeggen wat door het Anders maken verstaan word. Aan alle mansperzonen word een Testiculus uitgesneden. De Schryver verbaalt wanneer het zelve geschied. Als mede op welke wyze. Wie en hoe men de Testiculus uitsneid. Wat verder voor en na de operatie geschied. Hoe de wonde weder toegenaait word. De Patienten lyden zulks geduldig. Worden na de operatie met vet gesmeert en met pis gewassen. Hoe de gantsche operatie besloten word. Wat met het geslacht Schaaap gedaan word. De wyven krygen het vet daar van, waar mede zy zich vrolyk maken. Wat zy op den volgende dag doen. Welk een vereering de Oude Heer krygt. De Hottentotten spreken verscheidentlyk over de oorzaak en tyd dezer uitsnyding. Verscheide meningen einiger Schryvers daar van. Des Schryvers mening. Ontdekt de ware oorzaak hier van. Waarom de Hottentottinnen geen onbesneden toelaten. Wat de Schryver hier uit besluit. De Troglodyten hebben zig besneden. Wat van de Hottentottinnen is aan te merken. Wat verder waar te nemen is als de Hottentotten trouwen willen. Zy moeten zich tot een man laten maken. Verscheide plechtigheden worden verbaalt. Hottentotten slaan haar moeders. Wat van het woord Kutsfire aan te merken zy. Hoe een beschimpte wederom eerlyk gemaakt word. Waarom de gantsche Kraal zomtyds anders maakt. Hier toe moet een nieuwbuis gebouwt, een os geslagen en in vrolykheid verteert worden. Of deze Ceremonie van de Joden afkomstig is. Dronkenschap is een schadelyken laster. Hottentotten moeten anders maken als zy van woning veranderen. Ook als de schapen dol worden. Wat verder hier ontrent aan te merken zy. Zy maken ook anders als zy hunne schapen door den rook jagen. Wat verder hier ontrent aanmerkens waardig zy. De oorzaak van dit hun doen. Waar dat zulke gewoonte uit ontsaat. Om welke oorzaken meer de Hottentotten anders maken.

DOor dien de Godsdienst der Hottentotten, of het geen zy eigentlyk daar onder rekenen, laatst in een eenig Hoofdstuk niet heeft kunnen worden gebracht, alzo die materie te wydlopig was, en te veel tyd vereischte, zoo hebbe in het einde van het vorig Hoofdstuk beloofd, het overige, zoo dra de gelegenheid zich daar toe aanbieden zoude, daar nevens te voegen; en vermids dezelve nu aan de hand komt, zoo ben ik van voorne-
I. Deel.

men, om het beloofde na te komen, en te tonen, dat niet te vergeefs hebbe gezegt, dat 'er nog verscheide curieuse materien zouden voorvallen, welke niet zonder byzonder nadenken zouden kunnen gelezen worden.

Diensvolgens moet de Lezer en als voor af weten, dat de Hottentotten alle deze en nog te verhandelende gebruikelykheden met den algemenen naam van *Anders-maken*, dopen. Wat zulks echter wil betekenen, kan men niet weten,
Sss

Men kan eigentlyk niet zeggen wat onder het Anders maken verstaan word.

ten, voor en alcer men ieder materie hoort vertellen, of de behandeling zelf bywoont, zoo als ik gedaan heb, en als dan besluiten, dat het dit of dat betekenen moet.

Dit als voor af gezet, komt voor alle anderen voor, dat zy *Anderismaken*, wanneer aan de mansperzonen een *Testiculus* of bal uit het zakje gefneden word, 't welk alle mansperzonen ondergaan moeten. Ik heb eenige hondert van dezelve gevisiteert, en bevonden, dat zy niet meer dan een bal of *Testiculus* alleen hebben. Daarbenevens twyfelt ook niet een Schryver daar aan, die maar iets van hun gefchreven heeft, alzo men by allen, en in 't byzonder by de nieuwen, voor zoo veel ik gelezen heb, deze uitsnyding zal aangetekent vinden.

Edoch wegen den tyd, wanneer zulks zoude gefchieden, en de wyze hoe zulks volbragt word, zoo als ook de oorzaak, waarom dat gedaan word, is by de Reizenden een zonderling vershil, en zegt de een zoo, en de ander zoo; derhalven heb ik raadzaam geoordeelt, de veranderlyke meningen eerst kort na elkanderen aan te halen, en daar na uitvoerlyk te zeggen, wat ik bevonden heb, werklyk en in der daad waar te zyn, en veelmaals gehoord, gezien, en in myn byzyn waarachtig erkent hebbe.

Wat den tyd aanbelangt, wanneer dees uitsnyding gefchieden zoude: *Saar* meld in zyne vyftienjarige Oost-Indische krygsdienstten pag. 157. dat het in de jeugd gefchied, wanneer hy zegt; *Zy rapen hun Schaapvel op, om te laten kyken, hoe zy gestelt zyn, als aan wien in de kindsheid de linker Testiculus uitgenomen word.* *P. Tachart* in zyne Siamfche Reize pag. 102 is van dezelve mening, wanneer hy zegt: *De mansperzonen maken zich in de jeugd tot half gefnedenen.* En de veelmaals aan-

gehaalde Deensche Missionaris *Boewing* in zyne curicuse Beschryving en naricht van de Hottentotten stemt insgelyks met deze beiden overeen, wanneer hy zegt pag. 9. *Aan ieder knaap word in de jeugd, de linker Testiculus uitgesneden enz.* Ook is de Heer *Johan Wilhelm Vogel* van het zelve gevoelen, wanneer hy in zyne Tienjarige Oost-Indische Reize pag. 70 zegt: *De mansperzonen laten zich in hunne jonge jaren een Testiculus uitsnyden.*

Edoch wanneer zy het woord Jeugd voor het eerste, derde, vierde, vyfde of zesde jaar willen nemen, zoo zullen zy van my gene toestemming krygen. Want niet tegenstaande de kinderen gantsch naakt gaan, en niets voor hunne schamelheid hangen, om dezelve te bedekken, zy mogen jongens of meisjes zyn, of zoo als de Hottentotten zeggen, een *Mannen-Boy* of een *Vrouwen-Boy* zoo weet ik my echter niet te bezinnen, dat ooit een kind van zulke jaren heb gezien, 't welk die operatie reeds uitgestaan had, schoon ik zoo lang ik hier ben geweest dagelyks byna eenige hondert van dezelve gezien en met oplettenheid gade geslagen heb.

Wanneer zy het woord jeugd voor het 8. of 9. jaar nemen, en willen, dat de uitsnyding als dan eerst gefchied, zoo zullen zy veel nader tot de zaak komen, en meer toegevallen worden, alzo ik reeds overlang in een ander bericht aan den hiervoren gemelden Hooggeleerden Heer *Georg Alexander Leopold*, mynen Hoogwaarden Weldoender, en zeer geëerden Vriend gedagte kent den 2. Maart 1708 van dezelve mening geweest ben, wanneer ik gemeld heb, dat aan alle mansperzonen 8 of 9 jaren oud en ook wel ouder, de linker *Testiculus* uitgesneden wierd.

Na dat ik echter, gelyk ik voorheen gezegt heb, de gele-

Saarsbericht.

P. Tachartsbericht.

Boebericht.

Vogricht.

Waschry tegen bericht heeft breng.

gentheid en vryheid bekomen heb om my zelve onder hen te begeven, en zoo wel deze als andere behandelingen als van dichte by te beschouwen, en dezelve by te wonen, zoo heb ik waarlyk die zaak grondiger ondervonden, en derhalven niet qualyk gedaan, dat toenmaals daarnevens heb gevoegt dat zulks ook wel geschiede aan zodanige die reeds ouder dan 9 jaren geworden zyn, hebbende die operatie verscheide malen zien doen, aan de genen, die hunne manlyke jaren volkomen bereikt hadden, en zal genoeg zyn, een exempel alleen aan te halen van een Hottentot, welkers Hottentottische naam my jegenswoordig niet te binne schiet, dog die van en onder de Christenen Jan genaamt wierd, aan den welken zulks eerst in het 18. of 19. jaar verricht is, gelyk ik zelf gezien heb.

Hier uit volgt dan, dat deze uitsnyding wel aan geen tyd bepaalt is, maar dat die zoo wel aan kinderen van 8 of 9 jaren dan aan manlyke perzonen verricht word; dog dat zulks aan kinderen, welke het 8 of 9 jaar nog niet bereikt hebben, nooit geschied. Wie het echter doet, en op wat wys het geschied, zoo als ook hoe de gene genoemd word, die zich tot die uitsnyding laat gebruiken, weet ik niet, dat by een van de Reizigers ooit gevonden, of in hen gelezen heb, schoon zy allen te zamen, en in 't byzonder de nieuwen, van deze uitsnyding gewag maken.

Indien de Lezer echter aan my verlof geeft, dat ik zulks doe, en my als een ooggetuige, die daar by geweest is, en alles gezien heeft, geloven wil, zoo maak ik geen zwaarigheid, de gantsche zaak met alle deszelfs omstandigheden te beschryven; want ik weet wel, en hou my zelve verzekert, dat het niet qualyk zal worden geduid, als ik my zomtyds de zaak natuurlyk voorstel,

I. Deel.

en my van eene uitdrukking bedienen, die niet al te hoflyk voorkomen mogt; alzoo vele omwegen, te nemen, en spreekwyzen te gebruiken, die by de Welsprekers in zwang zyn, verduistren veeltyds eene en voor al zulke onbekende zaak meer, dan dat zy dezelve een licht byzetten zouden. Derhalven zal best zyn, natuurlyke dingen natuurlyk voor te stellen, achtervolgens het oud en bewust spreekwoord: *Naturalia non sunt turpia.*

Met dit beding moet de Lezer weten, dat zoo dikwyls als een zodanige operatie geschieden zal, de gene, aan wien de *Testiculus* zal worden uitgesneden, van de anderen en reeds gesneden Hottentotten, om dat de kleine en ongesnede Hottentotten gantsch niet by de operatie zyn mogen, ruglings op de vlakke aarde gelegd, en aan hem de handen en voeten uitgestrekt, en ver van elkanderen gespannen worden, en eindelyk met strikken van biezen, of van diergelyk taai kruid gemaakt, gelyk de kuipers tot de vaten gebruiken, vast word gebonden, dat hy zich in die gedaante al zoo weinig kan bewegen als een misdadiger die op het kruis word gebonden, om gerabraakt te worden.

Deze strikken maken zy alle zelf, en wel zoo goed, sterk en hecht; en ook zoo wel gedraait, als een Lyndrajer in Europa die zoude kunnen maken, gelyk op een anderen tyd zal gezegt worden. Ondertusschen eer en alvorens de gene daar by komt, die den *Testiculus* uit nemen zal, komen 'er anderen, ook wel de genen, die hem eerst hebben gebonden, hem met de knien op beide de armen en beide de voeten zittende, om zich nog minder te kunnen bewegen; een van allen gaat op de borst leggen, om hem ook in die gelegde postuur te houden, en te beletten, dat hy het snyden zie.

Wie en hoe men de *Testiculus* snyd.

Wanneer dit alles gefchied is, zoo komt de oude Hottentot, die de operatie doen zal en moet, en als hy alvorens zyn daar toe benodigt mes, 't welk geen fcheermes of vlym, maar een gemeen en tot eeten gebruikelijk broodmes is, op een ſteen wel geflepen en fcherp gemaakt heeft, zoo neemt hy den *Testiculus* in de hand, maakt een opening, ontrent anderhalf lid lang, en drukt den *Testiculus* daar uit, dien hy daar na achter niet by de bloed of water of andere vaten, maar aan het end van denzelven door en afnyd.

Hoe de gene genaamt word die zulk doet.

Deze Hottentotsche Kapoeneerder draagt een byzonderen naam, waar ontrent weder te erinneren is, 't geen hier voren van den *Domine* is gemeld, dat zy hem den ouden Heer tituleren, wanneer hy een zodanige operatie doet. Deze titul is in zulk een grote achting, als onder de Joden die van een beroemden Rabbyzyn kan. Hy woont echter of by hen in hun Dorp, of word uit een andere Kraal gehaalt, en verzocht, om die operatie te doen, ſchoon hy voor het overige even zoo ſmerig en onwetend is als een van de anderen, en verder ook gene privilegien geniet.

Wat verder voor en na de operatie gefchied.

Zoo dra de operatie gefchieden zal, en de Patient gebonden word, zoo gaan eenige uit de Kraal, en nemen een der vetſte ſchape van hem of van zyn Vader, ſlaan het zelve op hunne manier, en niet zoo als in Europa gefchied, gelyk op zyn tyd zal bericht worden. Uit het zelve nemen zy, eer het recht dood is, de darmen nevens het net, en brengen het aan den ouden Heer of Capoeneerder, die van het warme vet, na dat hy *Buchu* en andere goede heilzame gepulverifeerde kruiden daar onder gekneed en gemengt heeft, een kogel maakt, ontrent zoo groot als de *Testiculus* geweest is, dewelke hy in plaats van den uitge-

fneden *Testiculus* in de opening ſteekt.

Wanneer nu dit warme en met gemelde kruiden, die byzonder heilzaam zyn moeten, wel doorknede vet in plaats van den *Testiculus* geftoken is, zoo naait de oude Heer zyne gemaakte en hier toe benodigde wonde weder toe; echter niet, gelyk de Lezer zich miſſchien verbeelden zoude, met een naald met gaarn of zyde, alzo zy diergelyke instrumenten of middelen niet hebben of gebruiken, maar met een ſpits gemaakt en als een els geflepen vogel-been, 't welk hare naald is, en met een zenuw van een os, of gemeenlyker van een ſchaap, die zy uit de rug-graat halen, en als gaarn of zyde van elkander ſpiffen en daar mede naajen.

Hoe zacht dit toenaajen in zyn werk moet gaan, kan men zich licht verbeelden, en hoe ras die operatie gefchieden moet, kan een iegelyk by zich zelve ook wel overleggen; ondertuſſchen is het te verwonderen, dat de Patienten daar by echter zeer geduldig zyn, en ook niet eens zoo hard ſchreeuwen, alzo zy weeten, dat na het naajen aan hen de band weder afgenomen en zy in zoo verre weder op vrye voeten geſtelt worden, dat zy zich van hunne lichamelijke leden weder bedienen kunnen.

Edoch wat kan deze vryheid hen veel helpen, om dat nog de heftige pyn toelaat dat zy hene gaan, nog ook de gantsche operatie daar mede niet verricht is; want zo dra de ſtrikken hem afgenomen zyn, komt de oude Heer weder by den Patient, en ſmeert hem met het overige vet van de nieren over het gantsche lichaam, zodanig dat hy ſchier druipt; en vermids hy gedurende het ſmeren heen en weder beweegt, en ook op den buik gelegd word, zoo is licht te denken, dat de nieuwe pyn in verre gevoeliger moet zyn, dan de eerſte.

Daar-

Daarenboven komt eindelyk de gemelde oude Heer, neemt zyn eige *Membrum virile* in de hand, en maakt den Patient over het gantsche lichaam met zyn water nat, zodanig dat hy nu ook zyn eige handen gebruiken, en zich met dit kostelyk Nardenwater als afwassen, en zich van den in het vet ingedrukt drek, ruyigen moet waar door hy dan met zyne korte nagels als hooivorken over zyn besmeerd lichaam halen en daar na met de vlakke hand weder gelyk stryken moet.

En dit is als de laatste zalving, welke hem eens voor al gegeven word, aangezien zy verder niet na hem kyken, of iets anders tot zyne herstelling gebruiken, maar hem laten leggen daar hy legt; tot dat hy zich eindelyk op handen en voeten, om dat hy niet gaan kan, in een huis, 't welk dicht by hem staat, en voor hem nieuw gebouwt is, kruipt, alwaar hy nog wel twee of drie dagen zeer zware pyn heeft. Na verloop echter van dien tyd, recht hy zich weder op, loopt eindelyk weder weg, en gaat overal met zulke vaardigheid door het veld, als hy te voren gedaan heeft; want hy weet uit de veelvoudige ondervinding, dat de gemaakte wonde niet lang ongenezen blyven of hem eenige ongemak toebrengen kan.

Ik hebbe hiervoren gezegt, dat zy het niervet uit het geslachte schaap aan den ouden Heer brengen, om een weinig daar van in de wonde te steken, en met het overige den Patient te smeren. Nu dient te weten, dat zy met het schaap zelf aldus leven: Na dat het op haar manier, zoo als in 't toekomende berichten zal, gekookt is, maken zy zich onder elkanderen daar mede vrolyk, zonder dat zy een mondvol of iets aan den Patient daar van geven, die zich alleen met het aan hem versmeert vet voor ditmaal moet

vergenoegen, en het eeten aankyken.

Zelfs krygen de wyven niets daar van, als welke nooit met de mans te gelyk en als aan eene tafel, schoon zy gene hebben, eeten mogen, maar zy zyn wel te vrede, wanneer de mans haar het nat daar van laten toekomen, gelyk ook altyd geschied en gebruikelijk is. Voor 't overige, maken zy zich echter even zoo wel als de mans, en als in eene Compagnie; doch niet by elkanderen zittende, vrolyk, danzen en springen, roken tabak of *Dacha*, en gelaten zich over deze welgelukte uitsnyding zeer vrolyk, terwyl de arme gesnedene zich naauwlyks van pyn bewegen kan.

Wanneer zy den gantschen dag en het meeste gedeelte van den nacht vrolyk geweest zyn, zoo komen de mans met het kriecken van den dag weder by elkanderen, en bestrojen hun hoofd met *Buchu*, als zy eerst eens gedanst en binnensmonds een gebed, 't welk geen toekyker verstaan kan, geprevelt hebben. Daar na smeren zy ook hun lichaam met het vet dat van het gekookt schaap van gisteren overgebleven is, zodanig dat zy blinken en dat het by warme zonneshyn, van het lyf druipt.

Op dat echter de oude Heer of uitsnyder den Patient, zacht handele, en op het uitsnyden zelf beter passe, en hem niet lang plage, zoo krygt hy daar voor een zekere beloning welke na de rykdom van den Patient, of in een os, als hy veel vee heeft, en ryk is, of anders als hy arm is, en niet veel vermogen heeft, in een schaap bestaat; na welkers ontvangst hy zich of na zyn huis, als hy in de Krale woont, of na zyn eigen dorp met den os of schaap begeven kan, om dat de anderen na den Patient zien, en alzo zyne hulp niet meer van noden hebben.

Dit is alzo de waarachtige geschiedenis van alles, wat by dier-

Wat zy der anderen dag doen.

Wat de oude Heer voor een vereering krygt.

gelyk uitsnyden van den linker *Testiculus* waargenomen word, waar aan alzoo, wyl ik zelf verscheide malen daar by gestaan en toegezien heb, in genen dele te twyffelen is. Ik heb ook voorheen zeer velen uit nieuwsgierigheid bezichtigt en ze met een stuk tabak of een dubbeltje zoo verre gebragt, dat zy haar *Kul Krofs* of velletje, 't welk zy voor het *Membrum virile* dragen weg deden, en aan my de volle vryheid gaven, om te zien wat ik maar wilde, en begeerde van hen te weten.

De oorzaak en de tyd van zulke uitsnyding word van de Hottentotten verscheidentlyk aangezeen.

De oorzaak waarom zy dit doen, en wanneer het geschieden moet, word van hen zelve verscheidentlyk gezegt; derhalven is het niet vreemd dat Reizigers dezelve niet op eenerly wyze melden en uitleggen; gelyk dan *Saar* in zyne vyftienjarige Oost-Indische Krygsdiefsten pag. 158. ik weet niet, of het voorbedachtelyk of uit onwetenschap geschied, zoo wel van het lopen der Hottentotten, en van andere eertyds gebruikelijke zeden, zeer goede melding doet, en echter gantsch gene oorzaak daar nevens voegt, wanneer hy schryft: Anders konnen zy zeer hard lopen, weshalven 'er ook paarden van Batavia daar zyn gebragt, om een Compagnie Ruiters op te rechten, uit onze Zoldaten, die daar aan de Kaap leggen, om dat zy als Heidens gantsch niet te vertrouwen zyn, alzoo zy allerhande schelmstukken weten aan te rechten.

Verscheide meningen eeniger Schryvers.

De Heer *Vogel* geeft echter pag. 70 deze rede: Op dat zy na hunne mening vaardiger in het lopen mogen zyn; gelyk zy dan, zegt hy wyders, zodanig in het lopen geoeffent zyn, dat een wel bereide Ruiters werk genoeg heeft een Hottentot te achterhalen. Van dezelve mening is de Heer *P. Tachart* in zyne Siamfche Reis, pag. 102. alwaar hy zegt, dat dit uitsnyden veel hielp om de snelheid te

van het lopen te behouden en te vermeerderen. Daarentegen heeft de Heer *Boeving* van dit lopen drie verscheide redenen, waar onder de eene het uitsnyden van den linker bal is, wanneer hy zegt: gelyk de wyven heel traag in het gaan zyn, zoo zyn de mans daarentegen van zoo grote vaardigheid, dat zy schier een paard gelyk in het lopen zyn. Gaan zy over de straat, te meer als zy iets dragen, zoo ziet men ze altoos op een draf gaan, en ontstaat wel deze vaardigheid. 1. Uit de lichte kleding. 2. Defectu eens *Testiculi*, of ontbrek van een bal. 3. Door het veel smeren.

Nu is myn doen wel hier niet, om de oorzaak van het snel lopen te onderzoeken, als welke op zyn tyd wel onderzocht zal worden. Edoch kan ik niet nalaten te zeggen, dat ik bezwaarlyk geloof, dat dit de hoofd-oorzaak zoude zyn, dat de Hottentotten zich tot half gesneden laten maken, schoon ik zeer wel weet, dat zy het zelf zeggen en voorgeven, ja ook zoo snel te voet zyn, dat zy dikmaals een Ruiters beschaamt maken, en een Europeaanfche Hardloper niets tegen hun lopen heeft, vermids zy in de grootfte hitte, die hier vry sterk en doordringende is, echter onvermoeid lopen, en daar door in 't minste niet geincommodeert worden.

De ware en hoofdzakelyke oorzaak echter schynt my toe deze te zyn; dat vermids zy achtervolgens hunne wetten, niet by eene Hottentottin konnen of mogen slapen, zoo lang zy twee *Testiculus* hebben, aangezien geen Hottentottin een Hottentot by haar derft laten slapen, zoo lang aan hem de eene *Testiculus* niet uitgesneden is, om dat zy, indien zulks ontdekt wierd, voor een hoer zoude gehouden, en ook wel zelfs deswegen dood geslagen worden. Derhalven gebeurt het dikwyls, voor-

Wat de Schryver hier van oordeelt.

De ware oorzaak van deze uitsnyding.

voornamelyk by de armen, dat zy met deze uitsnyding zoo lang wachten, tot dat zy hunne manlyke jaren bereikt hebben, om de kosten niet vergeefs te hebben gedaan, als de jonge ondertuffchen quam te fterven.

Vaarom
Hotten-
innen
n onbe-
lenen
aten.

Dat echter de wyven genen toelaten, ten zy hy maar eenen bal heeft, heeft wederom zyne oorzaken; om dat zy naamlyk anders vrezen, dat zy veel Tweelingen zullen krygen, als dewelke allen groot te brengen, aan haar wederom maar op zekere conditie vergunt is, gelyk zulks in een volgend Hoofdstuk nader aange- wezen en uitgevoerd zal worden; want zy zyn behalven dat met het teellid zeer wel verzien, gelyk ik zeer dikwyls gezien heb. Wanneer maar de eene *Testiculus* onbeschadigt blyft, zoude de natuur, zoo zy zich verbeelden, niet meer tot Tweelingen contribuieren, waar van ik echter de ware eigenschap niet zeggen kan.

Hier uit moet na myne gedachten onfeilbaar volgen, dat vermids deze uitsnyding niet in de tedere jeugd maar eerst in het 8. of 9. jaar, merendeels echter in zulken ouderdom geschied, als een jong mensch zyne manlyke jaren be- komt, en in staat is, om een vrouw wettig by te wonen, zy aan geen zekere tyd gebonden zyn, maar zich na de bequaamheid van een mansperzoon reguleren, en hy in staat geoordeelt word, om te trouwen, 't welk dan eerst in het 18. of 19. jaar geschieden kan. Nochtans weet ik ook wel, dat dit Climaat alhier gantsch anders is geaard, als dat van Europa, om dat ik ook vrouwen heb gekent, hier van Europeaensche ouders geboren, die reeds in het twaalfde jaar getrouwt, en in het der- tiende een schoon kind ter waereld gebragt hebben; 't welk in- dien het onder de Hottentotten alzoo gehouden word, zoo is de manlyke tyd haast voorhanden.

Waar door zy tot deze dwaas- heid gekomen zyn, om zich een *Testiculus* te laten uitsnyden, is niet wel te raden, te meer om dat men niet weet, dat ooit eenig volk in de waereld zulks heeft ge- daan. Het is wel bekend, dat de Joden zich laten besnyden; of nu deze menschen van de Joden af- komstig en onder andere Natien geraakt zyn, die misfchien anders zullen hebben gedaan, zy echter hunne oude wyze van besnyden vergeten, en in deszelfs plaats, den *Testiculus* verkozen en daar uit ge- nomen hebben, zoo wel uit vele omftandigheden, die zy met de Joden gemeen hebben, waar van 'er reeds eenige gespecificeert zyn, te geloven zyn, dog zal my hier- ontrent aan het oordeel van mynen Lezer onderwerpen

De Schry-
ver weet
niet hoe de
Hottentot-
ten tot het
uitsnyden
van een
Testiculus
geraakt zyn

Zoo is het ook vande Troglo- dyten en Egyptiers bekend, dat zy zich hebben laten besnyden; aan- gezien *Job. Bohemus l. c. C. 6. p. 57. de legibus & moribus gentium* uit *Diodoro Siculo L. III. c. 32.* het volgende aanhaalt: *Pudenda Troglodytae omnes velut Aegyptii circumcidunt, his demptis, quos à casu claudos appellant.* dat is: *Alle Troglodyten besnyden hunne schaam- leden zoo wel als de Egyptiers, be- halven dien, welke men wegen hun val de Hinkende noemt.* Hoe ech- ter deze besnyding gedaan en aan welken deel die voltrokken is, blykt uit deze woorden in 't minst niet; derhalven is wel niet anders te denken, of daar moeten in den beginne ook veel Troglodyten on- der de Hottentotten geweest zyn, welke deze wys van besnyding of uitsnyding onder hen voortge- plant hebben; en indien 'er al Jo- den onder hen zyn geweest, gelyk ik uit bygebragte oorzaken het t'eenemaal daar voor hou, zoo hebben zy of hunne oude besny- ding niet kunnen voortplanten, ten dele om dat zy met deze ge- meenschap gemaakt en zich tot be- ter verdediging in een verbond in

De Troglo-
dyten heb-
ben zich
besneden.

gela-

gelaten hebben, en deels ook, om dat zy onder elkanderen zullen getrouwt zyn, waar door dan noodwendig die oude befnyding heeft moeten uitsterven, en daarentegen deze uitsnyding ingevoerd is.

Wat van de Hottentottinnen waar te nemen is.

Edoch ik laat dezeze stoffe mynen lezer en anderen verder overwegen; ondertusschen zeg ik, dat de Hottentottinnen eerder eene befnyding of uitsnyding van noden hadden als de mannen, om dat aan deze iets word ontnomen, 't welk zy niet missen kunnen, waartegen aan gene een mismaaktheid en schandelyke lap zoude worden weggesneden, welke haar tot nu tot wanschepzels maakt, daar zy anders met andere wyven in Europa gelyk zouden gemaakt worden.

Namelyk men vind een lang en van gedaante als een dikke huid, en aan de boven huid aangegroeit stuk vel, 't welk over hare schaamte afhangt, en dezelve als van natuur bedekt; welk vel by zommige hoe langer hoe groter groeit, en dikwyls met de jaren toeneemt, dat het veelyds onder het boven stuk vel, 't welk zy *Kull-Cross* noemen, uithangt, en een afhangende riem gelykt.

Diergelyk heb niet alleen veelyds gade geslagen, wyl zy my zulks dikwyls uit nieuwsgierigheid hebben laten kyken, 't welk zy zeer gaarn voor een stuk tabak of een andere kleine vereering aan een iegelyk doen; maar *George Andries Schleswiger* heeft het reeds eertyds aan haar bemerkt, gelyk hy zulks in zyne Reisbeschryving c. 4. p. 5. aanhaalt, schoon hy echter niet wist, waar voor hy het zonde houden, te weten voor een stuk dat uit hare huid gesneden was, of voor een natuurelyk vel.

Thevenotius in zyne Orientaalsche Reisbeschryving *Part. II. c. 74. p. 497.* en anderen zeggen wel dat de Morinnen, Egyptiers, nevens

vele andere ook zoo geschapen zyn, dog dat die alle het zich lieten uitsnyden en ook wel uitbranden, 't welk de gemelde *Thevenotius* voor eene superstitie houd, daar het echter uit nood, en om een gebrek van de Natuur te verhelpen, geschieden moet. Wat my aanbelangt, ik geloof het gaarn, om dat 'er niets zoo lelyk en afschuwelyk wezen kan, als zulk een mismaakt vrouwsperzoon te zien, die, wanneer men de smerigheid van een Hottentottin nog daar by voegt, zekerlyk een afschuw aan alle vrouwsperzonen veroorzaken moet.

Waar door zulks ontstaat, en wat de oorzaak zy, kan ik niet weten, nog heb ooit gelezen, dat het by Europeaansche vrouwen ook zoude worden gevonden; edoch ik verbeeld my, dat zooals de menschen, welke in en naast aan de *Zona Torrida* wonen, van aangezicht, verf, hair en andere eigenschappen van de Europeanen en anderen, die ver van dat district wonen, grotelyks onderscheiden zyn, zoo kunnen zy ook in de andere delen van het lyf en deszelfs eigenschappen ver van de overigen verschillen. Voor 't overige wil ik mynen Lezer en anderen den oorsprong, en wat verder daar by zoude te betrachten zyn, laten onderzoeken.

Vermids nu de uitsnyding van den linker *Testiculus* zulk een hoogst noodig en algemeen werk is, buiten het welk men niet kan of vermag te trouwen, zou het dan niet als een stuk van hun Godsdienst moeten worden aangezien, achtervolgens het welke zy zich wettigen, en in den huwelyken staat begeven mogen? te meer om dat het slaan van een schaap, 't welk my als een offerhande toeschynt, daar by komt, en 'er andere zaken geschieden, die buiten een solemnele ceremonie nooit voorvallen. Ik oordeel dat dit uitsnyden van den *Testiculus*

Of de uitsnyding van den Testiculus een soort van Godsdienst is.

lus even zulk een hoogwerk is, als by de Joden de besnyding, edoch hier ontrent onderwerp ik my wederom zeer gaarn aan het oordeel van mynen Lezer.

Zy moeten zich echter niet alleen een *Festiculus* laten uitsnyden, als zy trouwen willen, maar zy moeten ook van de opvoeding van de moeder ontslagen worden, en zich waardig maken, dat zy het gezelschap der mannen bezoeken en met hen omgang hebben mogen. Want gelyk zy de gewoonte hebben, de opvoeding der kinderen de wyven alleen over te laten, zoo dat de man daar mede niets te doen heeft, ten ware dat de vrouw gestorven is, zoo hebben zy ook de manier, die van beiderlei geslacht aan de vrouw over te laten, zoo lang als de zoon nog niet tot een man gemaakt, of tot een man verklaart is; aangezien de dochters en alles wat vrouwelyk is, vooral niet mag in het gezelschap der mannen komen.

Ik zal den Lezer de zaak uit den grond verhalen, en dan zelf laten oordelen, of deze gebruikelijkheid ook eenige gemeenschap met de gebruiklykheden van andere natien heeft. Dienvolgens zoo lang een zoon, hy zy groot of klein, niet tot een man is gemaakt, mag hy niet alleen in het gezelschap van mannen niet komen, maar hy mag zelfs niet eens met zyn eigen vader eeten, aangezien hy zich gestadig by de moeder moet onthouden, en haar zoo lang volgen en gehoorzamen, tot dat hy *Anders* dat is, tot een man gemaakt is. Daarenboven hebben deze nog niet tot mannen gemaakte, grote en volwasse perzonen, verachtelyke namen, en worden zy *Kutfire* of Melkbaarden, Mammezuigers enz. genoemd.

Wanneer hy zich tot een man wil laten maken, zoo krygt hy eerst van den oudsten in de Kraal order dat hy buiten hunne kring,

I. Deel.

dewyl allen nevens elkander in een ronde cirkel zitten, en de Oudste in het midden, die ten eersten opstaat, hy is een gemene of de Kapitein zelf, op de hurken zal gaan zitten, dat is, dat hy zal gaan zitten, dat het lyf op de knien rust, en zyn achterste de aarde niet berykt, maar ruim drie vingers hoog daar van af is, welk hurken onder hen zeer gemeen en als een dagelyksche manier is, zoo dat zy het reeds van kindsgebeente gewoon zyn.

Wanneer de oudste dit ziet, zoo spreekt hy eenige woorden met de overige mannen, als of hy hun consent inhaalde, om hem tot man te verklaren. Na dat zy allen zulks eenpariglyk met *Jö, Jö*, dat is, *Ja, ja*, beantwoord hadden, zoo gaat hy tot den jongen man, spreekt een weinig met hem, en maakt hem bekend hoe hy voortaan van de gehoorzaamheid, opvolge en dwang van zynen moeder bevryd is, en zich niet meer in hare gezelschap derft laten vinden, indien hy niet op nieuw *Anders*, dat is, eerlyk en hunner gezelschap waardig wil gemaakt worden, maar zich voortaan by hen en zynes gelyken houden moet, en van nu af tonen dat hy een man is.

Na geëindigde uitspraak, welke de jong aangenome man met *jö* beantwoord, gaat hy wat nader by hem, neemt zyn *Membrum virile* in de hand, en maakt hem met zyn water zoo lang nat, als 'er een droppel uitkomt; dit water daarentegen ontfangt de jonge man met vermaak, wafcht en wryft het in, maakt ook verscheide groeven met de nagels in het op zyn lichaam klevend en met roed, stof en drek gemengt vet, 't welk hy daar na met de vlakke hand weder toeftrykt, zoo dat men niet ziet, waar voorheen zulke strepen geweest zyn.

Eindelyk wanneer dit geschied is, zegt de oudste uit de Kraal

T t t

nog

De andere plegtigheid

De derde plegtigheid

De vierde plegtigheid

Wat verder waar te nemen is als de Hottentotten trouwen willen.

Moeten zich tot een man laten maken.

Eerste plegtigheid

nogmaals tot besluit, en wenſcht hem in den naam van alle tegenwoordig zynde mannen met deze woorden geluk; namelijk, *'t kam-ma*, dat is, *geluk daar toe*. *Dida Atzo*, dat is, *worde wakker oud*. *q̄uaa, q̄ua*, dat is, *teel veel kinderen*. *t̄ kumi* dat is, *de baard kome haast voor den dag*. Daar na is de gantſche zaak gedaan, en hy nu tot een man gemaakt. Edoch moet men als in verby gaan aanmerken, dat zy zich van deze drie eerſte woorden ook bedienen, wanneer zy zien en horen, dat iemand uit hun gezellſchap niſt, om hem daar mede zoo veel te wenſchen, als wanneer wy tot elkander onder het niſen zeggen, *God help*.

Hoe de vorige plegtigheden beſloten worden.

Zoo dra nu alle deze plegtigheden verricht zyn, en hy tot een man gemaakt is, word ten eerſten een vet ſchaap van de zynen op hunne wys geſlacht, waar van het vleefch nevens het ingewand ten vuure gebracht, en deels gekookt en deels gebraden word; wanneer het gereed is, zetten de oude mannen nevens den jongen zich te gelyk ten eeten; dog zoo, dat de ouden hunne portie eerſt daar van genuttigen, en den jongen zoo lang laten toekyken; wanneer zy echter hun genoegen hebben, laten zy eindelyk ook toe, dat hy in hunne tegenwoordigheid en gezellſchap voor de eerſtemaal ſpyzen mag; 't welk hy in vervolg altyd by hen en niet by de wyven doen moet.

Aldus heeft de Lezer deze manier om mannen te maken; ik laat hem oordelen, of 'er een volk in de waereld is, 't welk diergelyke gebruikelykheden heeft. Wat my aangaat, ik zal alleenlyk daarnevens voegen, dat zy door dit middel aan de gehoorzaamheid van de moeder zodanig worden onttrokken, dat ook zelfs het vierde Gebod daar ontrent nood lyd; hebbende zy na deze plegtigheid volkome vryheid te trouwen, wanneer zy willen, maar het ſtrekt

hen voortaan ook tot geen ſchande, maar in tegendeel tot een grote lof, welken lof de moeders zelf hen geven en toeleggen, wanneer zy in dronkenschap of uit quaadheid en haat hunne moeder wakker ſlaan, en met een blaauw oog van zich jagen, en als dan zeggen, ik ſta niet meer onder uwe tucht en discipline.

De Hottentotten ſlaan hunne moeders.

In der daad zoo ſchandelyk zwaar en onverantwoordelyk dit laſter zoo wel na geeſtelyke als waereldlyke rechten is, zo licht ziet men het ook onder de Chriſtenen door de vingers, waar onder zoo wel als onder de Hottentotten godloze knapen gevonden worden, die om recht en billykheid zoo weinig als om tucht en eerbaarheid geven, en die ook niet eens zoo lang kunnen bewaren, als deze wilde en blinde Hottentotten doen, maar hunne ouders, zoo wel vader als moeder, 't geen de Hottentotten echter niet derven onderſtaan, indien zy niet de ſtraffe des doods binnen den tyd van twee uren ondergaan willen, niet alleen dreigen te ſlaan, terwyl zy nog in hun brode zyn, maar dit ook werklyk doen, ſchoon zy beter weten als genen, en wel verſtaan, welke zware ſtraffe van God daar op gezet is, wanneer hy zegt, wie Vader of Moeder ſlaat, die zal den dood ſterven.

Vermids ik hier voren van het woord *Kutſire* gemeld, en daar nevens gezegt hebbe, dat het een zeer verachtelyk woord zy, waar mede een oude Hottentot, die reeds tot een man gemaakt is, zich in genen dele mag laten beleggen, zoo zal ik den Lezer dit nog melden, dat wanneer een oude tegen een ander zich van dit woord bedient, de gene, die daar mede eerſt geſcholden is, dat anderen het hebben gehoort, onweerdſpreeklyk zoo lang uit hun gezellſchap geſloten blyft, tot dat hy eerſt *Anders* maakt, dat is, *zich*

zich weder eerlyk maken laat; want zy zien zeer veel op een eerlyken naam, nog meer echter op smullen en vrolyk zyn.

Hoe een beschimpte weder eerlyk gemaakt word.

Vermids nu de gewoonte ingevoerd is, dat de beschimpte zich eer niet weder in hun gezelschap vervoegen mag, voor dat hy zich met een vet schaap heeft gelegitimeert, welken hy ten beste geven moet, zoo blyven zy ook styf op hun stuk staan, en dulden hem of gantsch niet onder hen, of als hy zich in hun gezelschap nederzetten wil, lopen zy allen hene, en laten hem alleen zitten, waar door hy dan eindelyk gedwongen word te gehoorzamen, en een vet schaap te laten slaan, waar van hy echter gantsch weinig van het vleesch en alleen het vet en de darmen bekomt, waar van hem het eerste tot smeren dient, 't welk de anderen zelf verrichten, en hem als op nieuw hunne gezelschap waardig maken; het ander echter staat hem vry om nevens het bloed te koken en te eten, om dat zy met het vleesch van het schaap stryken gaan, en het zelve tot zynere cere verteren, en daar na gezamentlyk zich de halve nacht door vrolyk maken.

Wat van het wyf van den eerlyk gemaakten aan te merken is.

Zoo weinig echter als hy bekomt, zoo weinig krygt deszelfs vrouw ook, als welke nevens de andere wyven zich met het nat moet laten genoegen; dog wanneer hy aan haar iets uit liefde van zyn bloed, en daar in gesnede darmen wil geven, zoo staat hem zulks vry, ten ware dat men wist, dat zy de verandering hadde, als in welken geval zulks niet geoorlooft is, gelyk elders wydlopiger zal worden gemeld. Na dat dit is geschied, en hy zich op zulke wyze weder eerlyk heeft laten maken, zoo is hy weder zoo eerlyk als een ander, en derft zich buiten andere toevallen, die in 't toekomende volgen zullen, niet schuwen, om weder in hun gezelschap te verschynen.

I. Deel.

Als ik zomtyds myne gedachten hier over den vryen loop gelaten, en in overweging genomen heb, waar toch zulks by deze wilde menschen van daan komt, dat zulk een onnut woord hen zoo zeer licht beledigt, en den geen, tegen wien het gezegt is, onbequaam en haar gezelschap onwaardig maakt, tot dat hy zich door een vet schaap gelegitimeert heeft, zoo is my het toegefehene, dat dit een universeel wezen door de gantsche waereld zyn moet; aangezien geen gezelschap, compagnie of byeenkomst een beschimpten lyden kan. Want het is niet alleen bekend, dat een beschimpt Cavallier veracht is, tot dat hy deswegen satisfactie heeft, maar het is ook openbaar, dat geen gezelschap met zodanig een gemaakt word, van wien iets gezegt word, waar door zyn eerlyke naam nood lyden kan, hy mag geestelyk of waereldlyk, van een hoogen of laagen staat zyn, zoo dat in dit stuk de Christenen niet anders als de Hottentotten, en deze niet anders als de Kristenen te werk gaan, zynde alleenlyk de wyze, om zich weder in een goeden naam te stellen, het eenige teken van een wezendlyk onderscheid.

Zoo wel nu als dit Anders maken genaamt word; zoo heet het ook Anders maken, wanneer de gantsche Kraal of dorp Gemeente om eenige byzondere oorzaken Anders en zich eenen vrolyken dag maken willen; diergelyke oorzaken kunnen zyn, wanneer zy jegens hunne vyanden zyn gelukkig geweest, en als eenen Dankdag vieren willen; wanneer zy vele wilde dieren, als Leeuwen, Tygers, Rhenocerossen, Olyphanten en anderen gevelt hebben, die zoo wel hen als hun vee hadden kunnen beschadigen; wanneer eenigen onder hen krank geweest, en herstelt zyn, en diergelyke meer, welke ook zelfs onder de Christe-

Waarom de gantsche Kraal zomtyds anders maakt.

T t t 2

nen

nen dikwyls gelegenheid tot een Dank en Biddag geven.

Wanneer alzo de gantsche Kraal in zulke en diergelyke gevallen wil *Anders maken*, zoo geschied het op de volgende wyze: Zy zetten een huis midden in de Kraal, die niet straat of reiwys, zoo als onze steden of dorpen in Europa, maar als een ronde cirkel gebouwt zyn, zoo als op een andere plaats melden zal. Dit huis, 't welk midden in den Kraal staat, moet niet als van nieuwe en nog nooit gebruikte maten, palen en vellen opgericht worden, waar mede men als een nieuwe levensaad te kennen geven wil.

Zoo dra men begint dit huis te bouwen, 't welk vroeg na de zonnen opgang geschied, lopen de wyven en jongens, die nog niet tot mannen gemaakt zyn, hene, en halen groene takken van allerhande bomen, nevens vele lieflyke en welriekende bloemen, waar mede zy by hare te rugkomt het gantsche huis, 't welk in 't midden staat, befteken, en alzo tot een rechte Loverhutte maken, zoo dat men schier niet anders van het gantsche huis ziet, als groene bladen, met daar onder gemengde veel verwige bloemen.

Na het bouwen en cieren van dit huis, nemen de mannen den vetsten os, ook wel een vet rund van 1. 2 en ook wel derderhalf jaar, by de horens, binden den zelven met hunne bieze-strikken, en werpen hem ter aarde, en zoo dra dezelve op den rug legt, en de 4 voeten ook met strikken ter dege uitgespant, en in de aarde vast gemaakt zyn, dat hy niet slaan of schade doen kan, zoo slachten zy hem niet zoo als wy of onze slagers in Europa doen, maar op een byzondere en aan hen alleen eige wyze, gelyk in 't toekomstige zal worden aangewezen.

Zoo dra de os of het rund geslagen is, 't welk echter zoo dra niet

gedaan is, wyl 't nog wel een half uur leeft, eer het sterft, zoo zetten zy potten te vuur, maken groeven in de aarde, waar in zy een of meer stukken zonder pan of ander instrument braden konnen; wanneer dit alles klaar en het zieden en braden geëindigt is, zoo gaan de mannen by elkanderen zitten, en verteren het vleesch alleen, en geven aan de vrouwen het nat en verders niets te verteren, op dat zy zouden konnen zeggen, dat zy ook iets daar van genoten hebben.

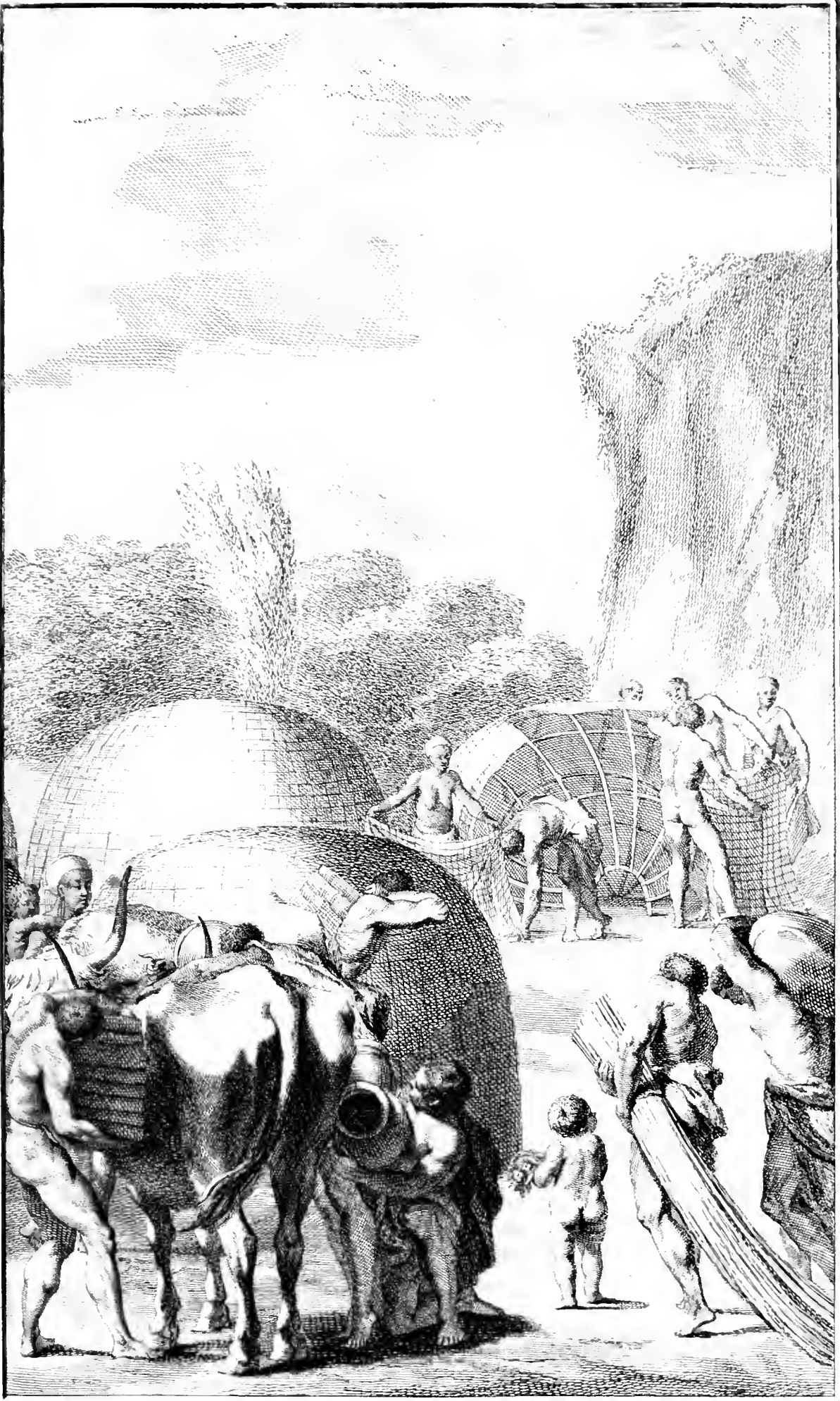
Wanneer zy nu niet zoo sterk van manschap zyn, dat zy een vetten os of kalf op eenmaal konnen verteeren, zoo laten zy echter niet gaarn iets tot den volgenden dag over, maar gaan des avonds ook wel in de nacht weder by elkanderen zitten, en verteeren het overige, of ten minsten zoo veel, dat den volgenden dag zeer weinig overig is, terwyl ondertusschen de vrouwen zulks andermaal met goede oogen moeten aanzien, en haar nat, indien zy nog wat over hebben, verder nuttigen; edoch wanneer zy niets overgelaten, maar het zelve op eenmaal ingenomen hebben, stoppen zy ondertusschen een pyp tabak, en maken zich daar mede vrolyk; waar by men moet weten, dat het licht kan geschieden, dat niets by haar overblyft, om dat de wyven een groter menigte als de mannen uitmaken, niet alleen jegens de Polygamie of Veelwyffchap, maar ook wegens de kinderen, die zich by haar onthouden en met haar eten moeten.

Ondertusschen vergeet men tusschen de maalyd het vrolyk wezen al heel niet, maar zoo dra de spys een einde heeft, begint men zich met de musik te laten horen, daarnevens ook het dansen, en beide op zulke veranderlyke wyze, dat men het dikwyls gaarn, en zomtyds ook wederom niet gaarn hoort, gelyk elders in een byzonder

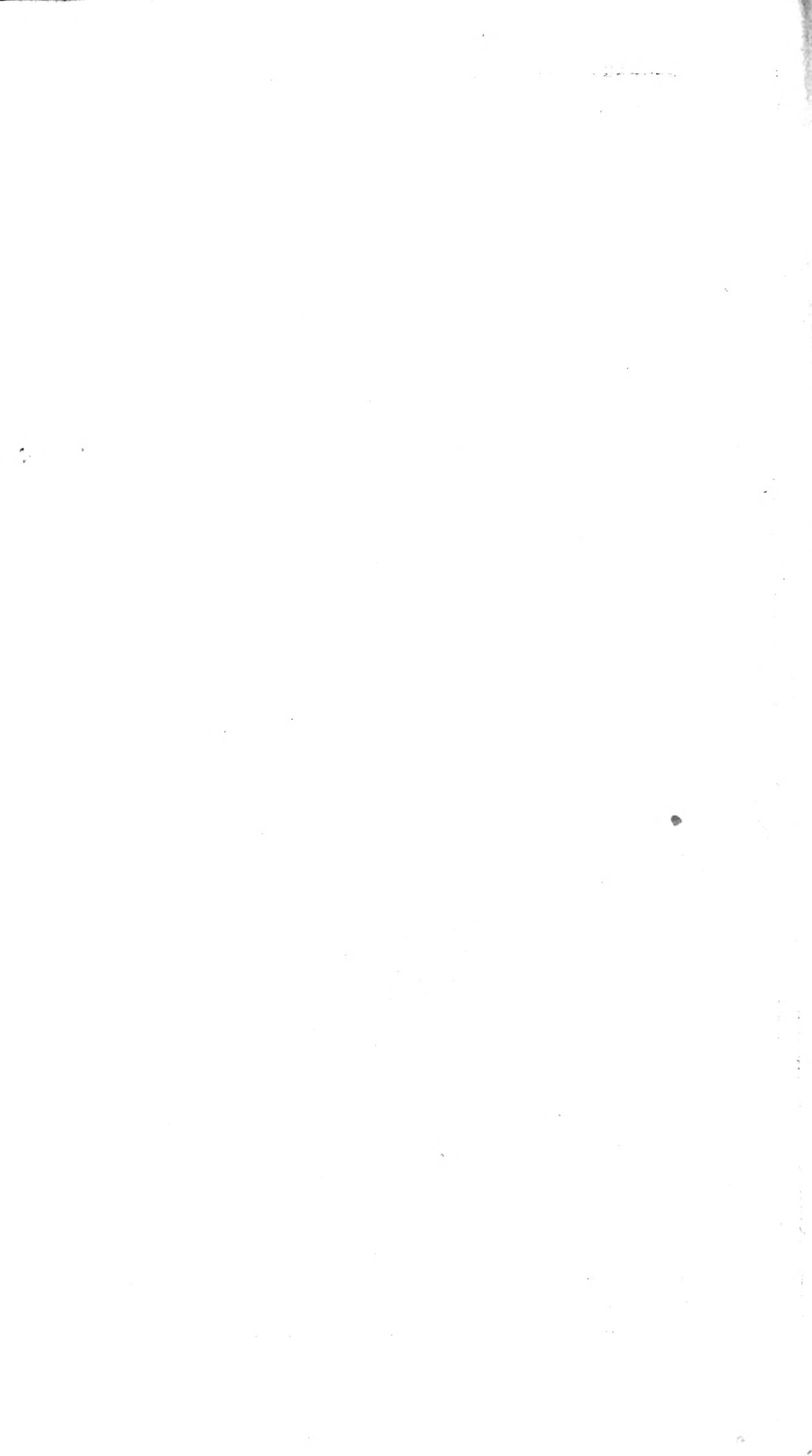
Wanneer zulks geschied is, slaan zy een os.

Nae ziv het verteren.

Wat by de maalyd voor vrolykheid gepleegt word.

HOE DE HOTTENTOTTEN HUNNE WONINGEN VERANDEREN.

der Hoofdstuk, als God leven en gezondheid verleent, uitvoerlyker zal melden; met zulk vrolyk wesen, word byna de gantsche nacht doorgebracht, zonder dat men zich nog in bier nog in wyn, of in eenige andere sterke dranken dronken of zat zuipt.

Of deze Ceremonie van de Joden afkomstig is.

Dit is alzoo de manier, als de gantsche Krale anders maakt; Zouden zy niet misschien in eenige delen van de Joden afkomstig zyn, en maar door verscheide veranderingen, van tyd tot tyd daar by in gesloopen, in zulken vorm gegoten zyn? Om dat schier alle gebruikelykheden met 'er tyd verandert worden, zoo dat men dikwyls niet zoude zeggen, dat het dezelve gebruikelykheid meer was. Edoch ik zal den Lezer hier van verder laten oordelen, en van myne kant nog maar melden, dat de vrolykheid my in verre beter behaagt als die by ons Europeanen, daar men haast nergens kan vrolyk zyn, als men niet een brave roes drinkt, schoon God het dronken drinken zoo sterk en veelvuldig in zyn H. Woord verboden heeft, en de Dronkaards zyn Koningryk niet wil laten erven. Zie *I. Cor. VI. 10* en meer andere plaatzen.

Dronkenschap is een schadelijk laster.

Hoe veel duizend ongelukken ontstaan niet door het dronken drinken, ja wel gantsche oorlogen, gelyk daar van *Erasmus Francisci* in zynen Oost en West-Indische Staats-en Lust-Garden pag. 1255 *seqq.* vele voorbeelden aanhaalt. *Seneca* noemt die *Epist. 28. voluntariam insaniam*, of een vrywillige Raserny; want zegt hy, *Extende in plures dies illum ebrii habitum, nunquid de furioso dubitabis? Nunc quoque non est minor, sed brevior*, dat is: Hou met uw dronken drinken eenige dagen aan, zult gy dan wel anders geschapen zyn als een Dolle, zy is zelfs wanneer ze maar eenen dag duurt, niet anders ook niet minder, maar alleenlyk korter. De dronkenschap,

zegt gemelde *Francisci. l. c. p. 1259.* is een rechte draai-kolk in het wyde Meir van deze waereld, die God betert, menig levend schip tot in den afgrond van de Hel gerukt heeft.

Men zoude nog wel vele andere zedelessen hier uit bybrengen kunnen, maar ik zal die aan het nadenken van den Lezer overlaten. Nu is verder te weten, dat de Hottentotten moeten Anders maken, als zy met de gantsche Kraal van een plaats opbreken, en zich weder op een andere plaats neerzetten. Vermids echter dit verhuizen twee hoofdoorzaken heeft, waar van de eerste is, als zy geen gras of water voor haar vee, of levens onderhoud voor hen zelve meer vinden; de tweede, wanneer iemand in de Kraal gestorven, of anders om het leven gekomen is, zoo zal ook wegens de verscheidentyke manieren van dit Anders maken een tweederhande beschryving vereischt worden; waar van ik nu maar de eerste voornemens ben te melden, om dat de andere zich beter by hare begraafnis-ceremonien zal laten verhalen.

Zy moeten anders maken als zy van woning veranderen.

Wanneer zy dienvolgens wegens gebrek aan voedzel of andere levensmiddelen van de eene plaats na de andere trekken, zoo is verder niet daar by waar te nemen, dat zy, eer en alvorens hunne huizen afgebroken, en op last-ossen nevens het huisraad gepakt zyn, een vet schaap nemen, en het zelve als tot dankbaarheid voor het genoten onderhoud, zoo wel voor hunne perzonen als haar overig grof en klein vee, slaan, en daar na met elkanderen eeten, en met het vet, het welk afgekookt en afgeschept word, hunne lichamen en kroffen wakker smeren, en ook met *Buchu*, 't welk eigentlyk haar hairpoejer is, hunne hoofden bestrojen.

Eerste oorzaak van dit wegtrekken en Anders maken.

Gelyk zy nu van dit schaap aan de wyven andermaal niets anders laten

laten toekomen als het nat, zoo doen de wyven zulks wederom, als zy op de nieuwe plaats, daar zy zich weder nederlaten, komen, en na afgepakte en weder opgerechte huizen, 't welk binnen den tyd van twee uren geschied en volkomen gedaan is, ook een vet schaap als tot goeden welkomst staan, het vleesch onder haar alleen verteeren, en aan de mans ook niet anders als het nat daar van laten genieten, waar na zy zich ook nevens hunne kroffen braaf met het vet besmeren en insgelyks met *Buchu* bestrojen. Waar uit dan blykt, dat de wyven aan de mans in 't minste niet willen toegeven, maar even zoo gaarn schoon en smerig zyn als de mans.

Op beide de plaatzen echter, te weten, daar zy van daan trekken, en daar zy zich wederom legeren, word na gehouden maaltyd gedaanst, en daar mede den meesten tyd van de nacht doorgebracht. Van hunne manier van dansen zal ik op een andere tyd bericht geven, om dat zulks veelvoudig en op verscheide wyzen geschied; insgelyk is haar musik niet eenerlei, zoo als insgelyks zal worden gemeld.

Uit dit heen en weer trekken blykt alzoo, dat *Mercklin* in zyne Oost-Indische Reisbeschryving pag. 1103 de waarheid heeft gesproken, als hy zegt: Dat de Hottentotten niet altyd aan strand zyn, maar dan hier en dan daar aan te treffen. De Lezer kan nu ook licht de woorden van den Heer *Vogel* verstaan, die in zyne Reisbeschryving pag 72 gemeld worden: Wanneer de Hottentotten op een plaats al de fouragie voor zich en haar vee hebben geconsumeert, trekken zy tropswys, dat is met de gantsche Kraal, met elkanderen als een trop voort, tot dat zy een anderen plaats, alwaar weder versch voedzel voor haar en het vee is, aantreffen, en

dienvolgens worden maar weinige Hottentotten aan het voorgebergte der Goede Hoop gevonden.

Verder maken de Hottentotten Anders, als hunne schapen dol worden: Of zoo als zy het in gebroken Hollandsch noemen, als zy veel *Mal koppen* bekomen. Dit Anders maken geschied op de volgende wys: zoo dra zy gewaar worden, dat zulke dolle schapen onder hunne kudde zyn, wachten zy, of'er ook nog meer dol worden; en ziende, dat het getal van dezelve vermeerdert, die aan dat quaad onderworpen zyn, dan wachten zy niet langer, maar maken Anders, dat is, zy offeren, om de ziekte onder hunne schapen te doen ophouden, en daar door geen meer verlies te lyden.

Dit offeren geschied drie dagen achter elkanderen; waar op altyd een schaap, 't welk niet dol is, moet geslagen worden, en is het niet even veel, wie dat schaap slaat, of offert, maar hy moet altyd een oud mensch zyn, die reeds voor lange jaren tot man gemaakt is, en huis gehouden heeft, om dat een jonger daar toe niet in staat geoordeelt word; deels om dat hy nog zoo wys, voorzichtig, en verstandig niet is, als de oude, en deels ook, om dat de oude met het offeren, als hy het reeds verscheidemalen gedaan heeft, beter weet om te gaan, en dienvolgens een bequamer schaap weet uit te kippen, als de jonge.

Wanneer het driedaagsche offer op gemelde wys volbragt is, zoo gaan de ouden na geschiede dagelyksche slachting, by elkanderen, en verteren het vleesch, zonder dat zy of aan de jonge mannen of de vrouwen en kinderen eenen beet daar van geven, maar zenden aan de jonge mannen de darmen nevens het bloed, waar mede zy gallereeren mogen,

Hottentotten maken anders, als de Schapen dol worden.

Zulks geschied drie dagen achter elkanderen.

Wat zy na het offeren doen.

Wat verder by verandering der woningen geschied.

De Auteur beveltigt het bericht van eenige Schryvers.

kry-

HOE DE HOTTENTOTTEN HUNNE SCHAPEN DOOR DE ROOK JAGEN.

krygende de vrouwen andermaal niet als het eenvoudignat; en vermids dit offeren drie dagen lang duurt, zoo duurt by gevolg dit tracteren ook drie dagen na elkanderen, en houd niet op, tot dat alles verteert is.

Zingen en dansen doen zy ook wel gaarn daar by, maar niet op zulke wys, als by andere gastmalen pleegt te geschieden, maar word op dezelve wys gedaan, als by aanroeping van de Maan reeds bericht is. Zien zy nu, dat na het offeren gene dulle schapen meer komen, zoo heeft het juichen geen einde, om dat zy alsdan in genen dele twyffelen, of het offer moet aan God aangenaam geweest zyn. Dog houd de dolheid niet op, zoo valt de schuld of op de geen, die dezelve geflagen en uitgezocht hebben, of op de schapen, dat zy niet vet en schoon genoeg daar toe geweest zyn, of eindelyk is de wyde de schuld, en zyn zy daar door genoodzaakt den plaats te verlaten, eenen anderen te zoeken, en op hier voor verhaalde wys wederom Anders te maken.

Dit gebruik schynt niet onduidelyk op het offeren te doelen, 't welk eertyds by de Joden in zwang geweest is, schoon zeer verdonkert, en met vele vreemde wetten omgeven; aangezien my niet bekend is, dat anders eenig volk diergelyke plegtigheden heeft. Ik zie ook niet, dat de Joden die ooit in zulke waereldlyke voorvallen gebruikt of aangenomen hebben. Derhalven besluit ik, dat dit Anders maken door de langheid van tyd, en te zamenkomst van vele Natien ook moet bedurven en in deze zotte gedaante gebragt zyn; Edoch weet de Lezer van de Antiquiteiten en gebruikelykheden der Joden beter te oordelen als ik, en derhalven geef ik myne eenvoudige gedachten over aan deszelfs vrye berisping, en verwacht iets beters van hem te vernemen.

Eindelyk maken de Hottentotten Anders, wanneer zy alle hunne schapen door het vuur of den rook jagen; 't welk een der zeldzaamste plegtigheden is, die men van hen te zien krygt, en niet heel dikwyls voorvalt. Ik zal die den Lezer zoo eenvoudig, als ik ze gezien heb, voorstellen, en daar over deszelfs oordeel afwachten, of het niet na het laten doorgaan of doorjagen der Heidenen, en der Isracliten, (die hen daar in dikwyls hebben nagevolgt) hunner kinderen door het vuur gelykt, zoo als op vele plaatzen van de H. Schrift te lezen is. *Vid. Lev. XVIII. 21. Cap. XXII. 2. Deut. XII. 31. Cap. XVIII. 10. 2. Reg. XVI. 3. Cap. XVII. 17. Cap. XXI. 6. Cap. XXIII. 10. 2. Paralip. XXXIII. 6. Ps. CVI. 37. Jerem. VII. 31. Cap. XX. 5. Cap. XXX. 35. Ezech. XVI. 20. 36.*

Wanneer dit doorjagen der schapen zal geschieden, zoo moeten de wyven voor alle dingen hene gaan, en alle koejen, die zy hebben, melken, en de melk by malkander gieten, en ze aan de mans brengen, die zich reeds te voren, of ondertusschen vergadert hebben. Zy nemen de melk met byzondere stemmigheit van de wyven, en na dat zy deswegen een weinig met elkander hebben gesproken, drinken zy ze schoon uit, zoo dat 'er zelfs niet een drop overblyft.

Aan de vrouwen is niet alleen uitdruklyk van de mans, maar ook door een algemene toestemming en byna tot een wet gewordene gewoonte verboden, een drop onder of na het melken te verliezen, of zich te verflouten, een drop daar van te nemen, en zelf te drinken, om dat anders de gantsche zaak, die zy daar by beoogen, vruchteloos zyn zoude.

Zoo dra de melk uitgedronken is, staan de mans op, maken vuur onder den blaauwen Hemel en buiten hunne Kralen, 't welk zy daar

Hottentotten maken anders, als zy hunne schapen door den rook jagen.

De wyven moeten alvorens alle koejen melken.

De mans drinken de melk.

Wat daar by van de wyven aan te merken.

Hoe de Schapen ten rook gedreven worden.

Hoe zy daar by dansen.

Hoe zy zig verdergedragen.

Dit gebruik schynt van de Joden afkomstig te zyn.

daar na met groene takken bedekken, zoo dat het een sterken damp en rook veroorzaakt; wanneer daar na de schapen en het ander vee daar by komen, scharen zy zich aan beide zyden als in ryen, en laten een brede doorgang, waar langs de schapen met uitfluiting van het rund vee gemakkelyk passeren kunnen, en wyl zy niet gaarn door den rook willen, en voor den groten rook vervaart zyn, zoo omzingelen zy dezelve eindelyk, en jagen ze hoe langer hoe nader daar by.

Wanneer zy nu eindelyk zoo dicht aan den rook staan, en als een muur aan elkander gepakt zyn, zoo nemen zy'er maar een en trekken het'er over, of zoeken het van zelfs daar door te dryven; zoo dra dit'er door is, en de andere zien, dat zy achter den rook weder by elkander kunnen komen, zoo volgen de anderen zeer willig, en moeten de Hottentotten zich aan weerskanten stellen, op dat'er geen van dezelve verby den rook sluipt, maar recht daar door gaat, en over het daar onder leggend vuur springt.

Na geëindigt doorjagen en als alle schapen daar over gesprongen zyn, is het der moeite waardig om het handgeklap, het tonen van blydschap en het schreeuwend geklap aan te horen, 't welk zy uit louter vreugde deswegen bedryven; men zou zich schier dood verwonderen, over de aardige lichtsprongen en koddige buitelingen, welke zy als dan maken. In der daad het is niet wel uit te drukken, wat voor zeldzame draijingen, wendingen en keringen zy met het lyf vertonen; te meer wanneer alles zoo gelukkig is afgelopen, dat'er niet een verby gefloopen, of zich anders met de vlucht gered heeft. Want in zulk een geval zyn zy byna uitgelaten van vreugde, om dat hun voorneemen en oogmerk als dan onfeilbaar gelukken moet.

Vraagt men hen, wat zy daar mede voorhebben, en waarom zy de geduldige schapen, zoo jammerlyk door den rook jagen? zoo verzeker ik den Lezer, dat men ten eersten tot antwoord zal bekomen, *dat zy nu Anders gemaakt hebben*, en als men daar mede niet te vrede wil zyn, maar nog meer aanhoud, om de rechte oorzaak daar van te weten, zoo beginnen zy eens dapper te lachen, en zeggen in gebroken Hollandsch, *dat is Hottentots manier, die oud volk altyd zoo makum, en daarom ons ook zoo makum.*

My zelf, die zedert zoo lange jaren onder hen, en by ruim duizend bekennt ben, zoo dat zy ook dikwyls wegens eenige natuurlyke, maar voor hen onbegrypelyke Magische dingen voor my vrezen, en zich verbeelden, dat ik een Tovenaar ben, is zulks menigmaal gebeurt, en kan ik niet zeggen, meer als drie te hebben gekent, die uit een mond gesproken en verzekert hebben, dat zulks de oorzaak zy, welke ik zoo aanstonds zal aanhalen, zullende eerst hier nevens voegen, dat de eene zich liet voorstaan, *dat hy niet wist, waarom zyne Landslieden van een zaak, die niet te loochenen was, eene geheimnis maakten, en de oorzaak daar van aan de Duitschers niet wilden openbaren, ondertusschen wist hy wel, dat zulks aan de Duitschers schaden nog voordeel bybrengen kon, en dat het daarentegen aan de Hottentotten ook geen nadeel doen kon.*

Hier op zeide hy my, *wanneer wy op deze wyze Anders maken, zoo heeft het deze betekenis, dat wy vrezen, dat'er wilde en verschuerende dieren, in't byzonder wilde honden, onder onze schapen zullen komen, en dezelve vernielen; want deze doen aan onze kudden meer schade, als een Leeuw of een Tyger, om dat een Leeuw met een alleen te vrede is, en een Tyger zeer licht op de vlucht kan gebragt worden,*

Wat zy antwoorden als men na de oorzaak van dit doorjagen vraagt.

Rede van een Hottentot.

den, wanneer men aan hem maar een wil behouden en daar mede wandelen laten, om dat hy anders wel bloedgierig maar in zulken geval met een stuk vleesch te vrede is, waarentegen de Honden nog het bloed uitzuigen, of het vleesch van het gewurgde ten versten vreeten, maar onder eene kudde komende alles wat leven heeft verscheuren en in't byzonder de schapen, aan welke zy den buik ophalen, op dat het ingewand daar uit valt, en zy niet meer voort kunnen.

En op dat ons diergelyke niet zoude wedervaren, zoo laten wy onze schapen door den rook gaan, op dat de wilde Honden, wanneer zy zulks aan hen bevinden, weg lopen, en onze schapen met vrede laten, gelyk wy dan door lange ondervinding hebben geleert, dat zulks altyd heeft geholpen, en ze voor hunne moordachtige tanden bewaart heeft. Hoe wy zulks echter hebben bevonden, en hoe wy daar achter gekomen zyn, zal ik u, zeide hy wyders, insgelyks ontdekken. Onze Voorouders hebben ons vertelt, dat het voor vele Jissis (dat is, voor vele tienmaal jaren) by hen zoo gebruikelijk geweest is, en dat zy zich by deze manier altyd wel bevonden hebben. En nu denken wy, wyl het aan hen goed gedaan heeft, zoo willen wy ons ook daar van bedienen, en wy bevinden, insgelyks, dat het ons geen nadeel doet.

Hier heeft de Lezer nu het be- loop van de gantsche zaak, en hoe zy Anders maken. Nu laat ik hem zelf oordelen, of zulks niet wel voornamentlyk na het gebruik der Joden en van andere natien gelyke? Misschien hebben zy de zaak wel behouden, maar de rechte eigenschap vergeten, zoo dat zy nu in plaats van de kinderen hunne schapen nemen. Maar vermids ik van dit doorgaan door het vuur, hoe het na den zin van den Bybel

verstaan moet worden, wegens de verscheide uitleggingen, eigentlyk niets versta, zoo zal ik ook niet verder daar van oordelen, zynde het maar gedachten, die ik by my zelve maak, dat het misschien zoo zoude kunnen zyn.

Daarenboven zyn er nog eenige andere soorten van Anders maken, welke deze menschen in gebruik hebben, te weten, wanneer een vrouw in de kraam komt; wanneer iemand krank word, of sterft; of wanneer zy een wild dier, of zy een Leeuw of eenig ander dier gedood hebben, want in zulke gevallen moet altyd Anders gemaakt worden. Edog wyl om dit alles te verhalen, al te veel tyd zoude wegnemen, aangezien te veel omstandigheden daar by aangehaalt zouden moeten worden, zoo heb ik best en raadzaamst geoordeelt, dezelve zoo lang te bewaren, tot dat deze drie stoffen ieder in't byzonder voorkomen, op dat alsdan in een moment de gantsche t'zamen schakeling gezien en daar na een oordeel daar over uitgesproken worde.

Voor 't overige hope ik niet, dat deze materie van Anders maken of eigentlyk te spreken, van offe- ren, den Lezer mishagen zal, om dat ik ze na de waarheid en met genoegzame omstandigheden voor- gestelt heb. En indien het niet na pocchen zoude gelyken, zoo konde ik wel zeggen, dat weinige daar van geschreven hebben. Dog vermids ik dat vermoeden niet van den Lezer heb, zoo bekommer ik my niet wegens anderen, aan wien misschien dit Hoofdstuk zoude medegedeelt worden: En zegge, dat wanneer zy my daar van de eer misgunnen, zy zelf kunnen gaan, en met duizende gevaren van hun leven zelf zulke, en andere diergelyke dingen meer onderzoeken kunnen.

Uit wat voor oorzaken de Hottentotten Anders maken.

Besluit van dit Hoofdstuk.

XXXI. HOOFSTUK.

Van der Hottentotten Bygelovigheid, en van de
Toverkonst zoo als dezelve by hen in
swang gaat, en hoe ligt zy iemand
voor een Tovenaar houden.

De Schryver is van de Hottentotten voor een Tovenaar gehouden. Zal de grond van hunne mening aangaande de Toverry afhandelen. Of Zy eenen Opstanding uit den Doden geloven. P. Faabarts en Boezings mening daar ontrent. Vergeeffsche bekering van een Hottentot. Zy vrezen voor de wederkomst der Overledenen. Trekken van de plaats weg daar iemand gestorven is, en waarom. Wat zy van hunne Tovenaars geloven. Volgens eigene bekentenis aan den Schryver. Zy vrezen niet zoo zeer voor een Lyk als de Heer Boeving zegt. Zy hebben geen regte navigt van de Toverkonst. Wat zy Toverry noemen. Wat voor een Toverry de Schryver eens voor eenige Hottentotten gedaan heeft. Hoe by een Hottentot by de neus kreeg. Zy geloven dat hunne zieken betovert zyn. Hoe zy Anders maken als iemand van hen krank word. Wanneer zy medicynen gebruiken. Wat van den Tover-Doctor aaa te merken zy. Byzondere ziekte van een Hottentot. Zyn Doctor kan hem niet helpen. De zieke begeeft zig in stilte by een Europeaan. Deszelfs vrouw geeft hem een hulpmiddel, 't geen een goede uitwerking heeft. Hunne Tovenaars zyn niet minder als de zulke. Zy zyn zeer bygelovig. Hunne Toverry betekent niet met al.

DE Lezer zal nog wel indachtig zyn, dat onlangs in myne Hoofdstukken heb gemeld, dat de Hottentotten ook veel van tovery en toveren zelf onder zich spreken, en daar door dikwyls van iemand argwanen, dat hy of zyn leven lang met zulke menschen omgang gehad heeft, of wel anders zelfs toveren verstaat. Ik zelf heb dien titel van hen ongelooflyk dikwyls, en in myne tegenwoordigheid bekomen, en zulks alleenlyk, wyl ik zomtyds met natuurlyke dingen als Tover-Lataernen, Brand-glazen en andere diergelyke zaken voor den dag quam, waar van zy de oorzaak niet begrypen, nog raden of uitvinden konden.

Door dien ik echter de eigentlyke zaak, of de ware grond nog niet heb aangetoont, waar in zy menen, dat de toverkonst en het gantsche toveren bestaat, en veel min iets zakelyks daar van bericht heb, zoo zal de Lezer het niet qua-

lyk nemen, dat ik tegenwoordig, nademaal ik hunnen Godsdienst, nevens het daar toe gehorig Anders maken afgehandelt heb, deze materie onder handen neeme, en zoo duidelyk als mogelyk, voorstelle, te meer om dat deze stoffe eenige overeenkomst met hunnen Godsdienst heeft, en zy geloven, dat de kleine Kapitein, dien zy meer vrezen en eeren moeten, als den Groten, aan hunne luiden zelfs de toverkonst geleert en ingescherpt heeft.

Edoch eer en alvorens ik wyders iets van de toverkonst zelf meld, zal het niet ondienstig zyn, de vrage te beantwoorden, of zy dan ook, om dat uit al hun doen blykt, dat zy een God kennen en met bidden vereeren, een eeuwige leven, of om eigentlyk te spreken, of zy ook een Opstanding der doden geloven?

Wel is waar, dat de Hottentot, die zich met den Prooft van *Tranquebar* den Heer *Ziegenbalg* in een ge-

Of zy aan eene Opstanding der doden geloven.

De Schryver is van de Hottentotten voor een Tovenaar gehouden.

Zie de 5de en 6de van hunne mening van tovery afhandelen.

gesprek inwikkeld, wel een antwoord heeft gegeven, dat ter zake wel dient, maar echter zeer twyfelachtig, te weten, wanneer de gemelde Heer Prooft hem vraagde, waar hy meende, dat zy allen na dit leven zouden komen, in den Hemel of in de Hel? de Hottentot antwoorde, *dat weet de barmhertige God; wy weten het niet*; maar hier uit blykt niet, dat zy eene opftanding opentlyk bekenen, en ook niet, dat zy die ronduit loochenen; maar hy trekt het in twyffel, en laat het aan den Grondgoeden God over: Ondertuſſchen zou men hier uit eerder eene bekenning als een ontkenning beſluiten, wanneer hy niet in de beide voorgaande vragen, hoe 't in de Hel en in den Hemel geſchapen flont, gezegt had, dat hy dit van de Chriſtenen gehooft en geleert had.

De Heer *P. Tachart* zegt in zyne Siamſche Reize pag. 96. ronduit, dat zy na dit leven geen ander leven verwachten; en pag. 98. voegt hy daar by, dat wyl zy aan geen ander geloofden, zoo bemociden zy zich maar, om dit tegenwoordige fraai gemakkelyk en geruſt door te brengen. Daarenboven ſchynt *Vogel* niet onduidelijk van die zelve gedachten te zyn, wanneer hy in zyne Tienjarige Ooft-Indiſche Reis-beſchryving pag. 75 zegt: *De Hottentotten is een volk, 't welk gantsch niet van eenige zeden of deugden houdt, maar als het domme vee leeft.*

De Deenſche Miſſionaris, de Heer *Boeving* in zyne curieuſe Beſchryving en bericht van de Hottentotten, zegt pag. 7. *Voor 't overige is het zeker, dat zy gene opftanding der doden geloven, maar vaſtelyk 't daar voor houden, dat zy met hun vee venerlei uitgang hebben. Wanneer ik eens, zegt hy wyders, met iemand van hen van de opftanding der doden ſprak, zeide hy in gebroke Hollandſch: Maar hier dan niets; hoe kan dat wezen,*
I. Deel.

wat een mal dood, weder levendig werd?

Eindelyk brengt hy deze Hiftorie by, en zegt: Voor eenige jaren is een Hottentot, die een Chriſten had gedood, van de Hollanders gevangen genomen, en daar na van de Hottentotten zelf, na dat men hem door de Hollandſche gerechtsdienaars overgelevert had, met knuppels dood geſlagen. Alvorens echter heeft de Predikant aan de Kaap grote moeite gedaan, om hem door een Volk te bekeren, en aan hem onder anderen de vreugde van het eeuwige leven laten voorſtellen; waar op hy gevraagt had, *of 'er ook Beeſten, koejen en ſchapen in den Hemel waren?* zoo dat al het toefpreken niets op hem vermogt. Tot nu gemelde Heer *Boeving*.

My luſt niet, de waarheid van deze Hiftorie hier te onderzoeken, anders zoude daar uit een nieuw argument tegen zynen Collega, den Tranquebaarſchen Prooft, den Heer *Ziegenbalg* te trekken zyn; die voormaals de bekering van deze Heidens voor zulk een licht werk gehouden heeft, 't welk echter uit deze geſchiedenis niet af te nemen is, om dat hy, die reeds als met de dood worſtelde, nog van gene bekering weten wilde. Dit is echter gewis en onwederſprekelyk van de gantsche Hiftorie waarachtig, dat een Hottentot, niet om moordery, maar wegens dieſtal by de kop gevat, en daar na aan zyne Landsluiden ter executie overgelevert, en met ſtokken doodgeſlagen is. Of echter de toenmalige Predikant alhier zulke moeite met hem gehad heeft, weet ik niet, en ik heb het liever te geloven, als te onderzoeken.

Wat hier van zy, de woorden van den gemelden Heer *Boeving* geven echter genoegzaam te kennen, dat hy inſgelyks ontkent, dat de Hottentotten eene opftanding der doden, en by gevolg

De mening van P. Tachart en Vogel.

Wat de Heer Boeving daar van meld.

Voor bekenning van een Hottentot

eeneeuwig leven geloven zouden, 't geen in zoo verre onwederfprekelyk waar is, om dat zy diergelyke manier van spreken niet hebben. Maar of uit andere omftandigheden en by te brengene bewyftukken niet zoude kunnen worden aangetoont, dat zy de zaak niet loochenen, of zy zich fchoon van de woorden, die by de Chriftenen, en andere Heidens gebruikelijk zyn, niet bedienen, maar volkomen geloven, staat te onderzoeken.

Want voor eerst is onwederfprekelyk waar, dat zy voor het wederkomen der doden en overledenen zeer bevreesd zyn, waar door zy immers klaar aan den dag leggen, dat zy niet vaststellen, dat hunne ziel te gelyk met het lichaam dood is, of zoo als de Heer *Boeving* zegt, dat zy en hun vee eenerlei uitgang hebben; en blyven zy, wegens deze vrees na de dood van den eenen of den anderen, ja zelfs na het afsterven van een klein kind, niet op de plaats, daar zulks voorgevallen is, maar gaan met zak en pak heen; 't welk de Heer *Boeving* andermaal zelf bekent, wanneer hy *loc. cit.* zegt: *sterft iemand, zoo blyven de anderen niet op de plaats daar hy gestorven is, maar na dat het lyk in de krosse ingewikkelt, en in een kuil gedompelt is, gaan zy van daar, en slaan hunne hutten elders op.*

Waarom
zy het huis
van de over-
ledenen
gaan laten.

Deze vrees gaat zoo ver, dat zy zelfs het huisje van den overledenen, waar in hy het leven heeft gecindigt afbreken, met zich nemen, en elders weder opflaan, wyl zy beducht zyn, dat hy hen anders volgen zoude, hen om het huis plagen, en volkomen daar uit jagen; en daarenboven ook wel andere schadelyke dingen in de Kraal aanrechten en hen elendig benaauwen. Om zulks echter voor te komen, en van hem of haar bevryd te zyn, zoo laten zy zyn huis nevens al het geen nog

daar in mogt zyn, en aan den overledenen mogt toebehoort hebben, alleen staan, op dat hy wanneer hy al wederkomt, zyn huis weder betrekken en het zyne weder vinden zoude kunnen, 't geen hy nagelaten heeft.

Zou het nu niet een klare blyk zyn, dat zy een leven na dit, en gevolgelyk eene opftanding der doden geloven, of zy wel de fprekwyzen niet in gebruik hebben, om zulks met woorden uit te drukken? Maar zulks is de eenige grond niet, waar uit ik tot besluiten bewogen word, dat zy een eeuwig leven, en daar door eene opftanding der doden geloven; maar de Heer *Boeving* geeft my op de aangehaalde plaats *pag. 7.* nog eene aan de hand, wanneer hy even te voren gezegt heeft, dat zy ook aan een Duivel geloven, zoo als ik eertyds reeds heb gemeld; en daar op gaat hy voort en zegt: *Hier mag ook plaats hebben, dat onder hen van tovery gefproken word, en zy elkanderen, in 't byzonder oude wyven daar mede beschuldigen, en wel voornamentlyk, wanneer zy krimpingen en pyn in 't lyf hebben; ja op dat zy voor het tover-volk en andere schadelyke toevallen te beter zonden verzekert zyn, dragen zy uit bygeloof een gebrand houtje Soye (of beter en tot vermyding van een equivocatie) Suza genaamt, aan den hals, enz.*

Nu zoude de Lezer misschien kunnen zeggen, hoe kan de toverkunst een bewys verftrekken, dat de Hottentotten een leven na dit, en by gevolg eene opftanding der doden geloven? Edoch hy gelieve maar een weinig geduld te nemen, zoo zal hy zulks zelf oordelen en verftaan kunnen; want dat zy veel geloof aan tovery slaan, zulks is t'over bekent, en zal ook in 't vervolg blyken, wat zy van de toverkunst voor eenvoudige dingen geloven. Hier echter, zal ik om tot myn oogmerk

merk te komen, maar zeggen, dat zy onder elkanderen het daar voor houden, dat hunne Tovenars de levendigen betoveren, en de overledenen, als zy wederkomen, wegbanen konnen. Vermids nu dit, volgens hun voorgeven, zonder een voorafgegane korte redenvoering met de wederkomenden niet geschieden kan, aangezien zy de oorzaak weten willen (welke zy van hun ook gewaar worden) waarom zy wederkomen, zoo is ook licht te besluiten, dat zy met de genen spreken, die na hunnen lichamelijken dood nog in 't lichaam zyn.

Wanneer zy dan niet als het vee gestorven zyn, of eenerlei uitgang hebben, maar nog levend zyn, zoo kan het immers niet anders wezen, of zy moeten een leven na dit leven vaststellen; dat is, zy moeten aan een eeuwig leven geloven, schoon zy zulks zoo niet weten uit te drukken; en vermids het eeuwige leven een onafscheidelijke zamenhang met de opstanding der doden heeft, als waar van men zich het een zonder het ander niet voorstellen kan, zoo moet ook noodwendig volgen, dat zy aan eene opstanding der doden geloven; 't zy dan, dat men wilde beweren, dat de ziel en niet het lichaam tot het eeuwige leven geschapen was, 't welk echter rechedraads tegen het gezond vernuft, en in 't byzonder tegen de H. Schrift stryd.

Alzoo ziet de Lezer, dat de Hottentotten ook door de toverkunst konnen overreed worden, dat zy aan een eeuwig leven en eene opstanding der doden geloven; 't geen ik hen dikwyls voorgehouden, en daar in hunne bekenenis bekomen heb, met dit onderscheid, dat zy de woorden, die wy gebruiken, niet bezeffen konnen. En ontstaat zulks na myn gering verstand, daar door, om dat zy gedurende haar leven wei-

nig tot achterdenken gewoon zyn; en schoon zy zulks al waren, zouden hunne meditationen echter niet veel helpen, om dat zy gene letters kennen, waar door zy hunne gedachten op papier zouden konnen brengen. Daarenboven konnen zy van andere Heidens niets leeren, die even deze Hoofd-Leerstellinge, waar in alle onze hoop bestaat, met ons bewaarheden, om dat zy lezen of schryven konnen.

Vermids zy dienvolgens aan eene opstanding der doden en te gelyk een eeuwig leven geloven, zoo dwaalt de Heer *Boeving* zeer veel, wanneer hy *loc. cit.* schryft, dat zy ongemeen vrezzen voor de dood, zoo dat men een Hottentot niet *slimmers* zoude konnen toewenschen als de dood: Want indien zulks zoo was, zoude geen Hottentot het hert hebben, in het open veld buiten zyne Kraal, gantsch alleen, en daar hem de nacht overvalt, zich zoo gerust tot slapen te leggen, als of hy midden in de Kraal, of op een wel verzeekerde plaats lag, schoon hy weet, dat 'er zeer vele Leeuwen, Tygers, Wolven en andere vleeschvreetende dieren genoeg in de wildernissen heen en weer lopen, en hy daar van zoude konnen worden vernielt; 't welk echter dikwyls genoeg geschied, en hem zoo veel deert, als of hy t'huis was. Ik heb vele van dezelvev aangetroffen, die niet schuwden, zelfs zonder geweer buiten de Kraal te blyven, schoon zy alvorens wisten, dat 'er roofdieren zich daar ontrent onthielden: waar uit blykt, dat zy zoo een grote schrik voor de dood hebbende, gelyk de Heer *Boeving* meent, wel beter zorg voor zich dragen zouden.

Zoo is ook als een schandelyke onwaarheid den Heer *Boeving* aangedient, namelyk dat 'er geen groter vloek onder de Hottentotten zoude zyn, als dat d'een den

Zy vrezzen niet zo veel voor een lyk als de Heer Boeving zegt.

Een andere dwaling van den Heer Boeving.

anderen den dood toewenscht. Want als zy boos en toornig op elkander zyn, houden zy zich weinig op met wenschen, maar trachten ten eersten, om elkander het leven te benemen; of als dit al niet geschied, elkander wakker af te roffen, en zich alzoo op allerhande wyze op hunne vyanden te wreken. En genomen, zy wilden deze woorden, *ik wensch u den dood!* als iets schandelyks aanmerken, wat zoude daar op volgen? zekerlyk niets. Het is even als of een moeder tot haar kind wilde zeggen, ik wenschte dat ge waart, daar de peper groeit! 't welk daarom niet veroorzaakt, dat het kind ten eersten op die plaats komt, of reeds daar is.

Hottentotten hebben gene rechte naricht van de toverkunst.

Edoch wat hou ik my lang met diergelyke beuzelingen op, alzoo ik van voorriemen ben, om van de Toverkunst byzondere naricht te geven? Behalven het geen, 't welk reeds voorheen daar van gemeld is, en insgelyks maar in een blote inbeelding, of om eigentlyk te spreken, in zotte voorgingen bestaat, zoo is deze van zeer weinig gewigt en waardigheid; en verdient derhalven den Europeaanschen naam van Toverkunst gantsch niet, maar mogt eerder een gekke dolheid, of wel een zinloze benaming genoemd worden. Il zal echter en moet dezen naam behouden, om dat zy zelve geen anderen gebruiken, op dat ik niet iets schryf, 't welk by anderen, die het misschien ook nevens my gezien hebben, daar na wegens den naam eenige zwarigheid maken, en my van een dwaling beschuldigen mogt.

Wat zy tovery noemen.

Hottentotten noemen dat geen tovery, 't welk hun verstand en bequaamheid overtreft, schoon het nog zoo natuurlyk is. Ik heb reedshier voren gezegt, dat zy my zeer sterk dezen naam hebben opgelegd, wanneer ik met een brandglas, of ander konstige machine of zelfs met vloejende materien

iets vertoonde, waar van zy de oorzaak niet wisten te doorgronden; en komt my tot bewys juist deze historie te binnen, die ik eens onder hen speelde: Ik nam een weinig Brandewyn, en goot het in een thee-kopje, dezelve stak ik aan, en liet die branden, maar niet langer, tot dat hy byna laauw was; vraagde ik aan iemand uit den hoop, of hy den brandenden Brandewyn uitdrinken wilde? hy keek my aan, en riep de anderen, en vertelde wat ik gezegt hadde, en zeide daar op, *kenie die vieur in de buik zuipen?* en wanneer ik ja geantwoord hadde, en my omkeerde, en de Brandewyn ras uitblaasde, en daar na zoo voort uitdronk, stonden zy verzet, en wisten niet hoe het in 't werk ging.

Hier op keken zy my zeer sterk aan, en vraagden, *of ik het vuur dan niet in 't lyf voelde?* en als ik den mond op deed, en 'er geen vlam uitquam, waren zy nog meer met verwondering ingenomen, en schreeuwden eenpariglyk: *Die man toverman, die man jatover makum zoo:* Als ik hen verder beduide, dat zy het zoo wel doen konden als ik, wilden zy het echter niet geloven, maar zeiden: *Gy ons immers dood maakum, als ons die Goeds zuipen.* Daar op liepen zy weg, en lieten my nevens myne drie Tolken alleen staan.

Met zulke en diergelyke gekkernyen heb ik my niet alleen onder hen bekend gemaakt, maar ook een zulke vrees onder hen veroorzaakt, dat zy my niet meer betrouwen wilden; zodanig dat wanneer ik eens maar een stukje zwart Aloë-hout in de hand nam, en tot iemand ging, die my ten eersten vraagde, wat ik doen wilde? en wanneer ik hem zeide, dat ik van voornemen was, om hem met dit hout te betoveren, sprong hy ten eersten op, preutelde, en scholt my in zyn taal wakker uit, 't welk ik hem echter

Hoe de Schryver eenen Hottentot by de neus kreeg.

ter ongemerkt betaalt zette, en hem *Koetsfire* noemde, weshalven hy Anders maken moest, gelyk ik in mynen vorigen gemeld heb.

De Hottentotten geloven van een zieken dat hy betovert is.

Niet alleen noemen de Hottentotten tovery 't geen hun verstand overtreft, maar ook dat geen, 't welk onverhoeds geschied, schoon het ook zyne natuurlyke oorzaken heeft. Want zoo dra iemand ziek word, daar men het minst van verwacht had, zeggen zy ten eersten, dat die perzoon betovert is, en onderzoeken niet, waar uit die ziekte ontstaan is. Dienvolgens eer zy nog eenige Medicyn gebruiken, moeten zy Anders maken, en vermids dit in mynen vorigen voorbedachtelyk tot nu gespaart is, om dat de zaak met de tovery eenige overeenkomst heeft, zoo zal ik het hier inlassen.

Hoe zy Anders maken als iemand van hen krank word.

Dit Anders maken geschied op de volgende wys, als een man, vrouw of kind onverziens ziek word, zoo vraagt men ten eersten aan een der bekende Toveraars, waar door hy zoude kunnen betovert zyn, en wie het zoude hebben gedaan? Vermids nu deze niet wil spreken, eer'er Anders gemaakt is, neemt men een vet schaap, slaat het op hunne gewoonlyke wyze, en geeft het net daar uit aan den Toveraar. Deze bekykt het, daar op draait hy 't in malkander, na dat hy wat *Buchu* daar tusfchen gestrooit heeft, en maakt 'er als een strik van, welken hy den Patient met deze woorden om den hals hangt: *Gy zult wel beter worden, want het tovergoed is niet sterk.*

Dit net moet de Patient, schoon hy den anderen dag weder gezond word, dag en nacht om den hals dragen, zoo lang als 'er een stukje aan is, dat het vasthoud. Van het vleesch echter van het geslacht vee krygt hy niets, maar de mans verteren het met elkan- deren, als 'er een man krank is,

of de wyven, als 'er een vrouw krank is, zoo als de kinderen, als 'er een kind ziek is, en heeft de Patient niet anders als het net daar van te verwachten.

Hoe zy medicynen gebruiken.

Word nu de Patient op dit Anders maken in eenige dagen niet beter, zoo bedient men hem eerst medecynen, en wel zulke, die insgelyks van dezen Toveraar komen, die de kuur begonnen heeft, die de kranke zoo lang moet bedienen, tot dat hy gezond of dood is, om dat geen ander hem in de kuur nemen zal

Wat van den Tover-Doctor aan te merken.

Wanneer ook zelfs iemand lang klaagt, en dog niet weet, wat hem eigentlyk scheelt, zoo zal hy echter alvorens hy nog medicynen gebruikt, zynen verkoren Doctor, die allen gemeenlyk Toveraars daar by zyn, of ten minsten daar voor gehouden worden, eerst vragen, waar door het tovergoed aan hem gekomen is? Wanneer deze hem antwoord, dat hy het hem wel verdryven en maken wil, dat hy ras weder gezond word; zoo geeft hy zich aan hem, en laat hem zorgen; kan hy echter den zieken niet genezen, zoo is in't gemeen het einde, dat het tovergoed te sterk is geweest, en dat hy het zoo weinig als een ander wegdryven en hem gezond maken kan.

Ik heb 'er een gekent, genaamt *Knapkoek*, die langen tyd over het gantsche lichaam elendig uitgeslagen was. Deze had zich ook aan een Doctor en Toveraar overgegeven, en de genezing van hem verwacht; maar vermids de toestand te slecht was, en hy over het gantsche lichaam en zelfs in het aangezicht als een Lazarus 'er uitzag, en die ziekte in hondert jaren naauwelyks eens voorvalt, zoo was alle moeite van dezen Doctor of Toveraar vergeefs, en kon hy dezen armen Hottentot nog door kunst nog door tovery genezen, en hem in zyne vorige gezondheid herstellen.

Byzondere ziekte van een Hottentot.

Wanneer hy nu hoe langer hoe slechter wierd, en hy zynen gewoonlyken visch-vangst niet meer oeffenen kon, zoo voegde hy zich in sille ten huize van een Europeaantchen Landboer, waar mede hy voorheen dikwyls wegens de Visc'hery gehandelt en hem altyd daar mede verzien had, wanneer de anderen ook in 't geheel gene komen konden. Als deze hem zag, schrikte hy, en verbeeldde zich, dat hy een aantekende ziekte had; liet hem echter, tot dat zyne vrouw t'huus quam, aan de deur wachten, welke hem vraagde, hoe hy in die staat gekomen was?

Na een kort verhaal, hoe zyn ziekte begonnen had, en wat hy daar voor had gebruikt, zeide zy eindelyk tot hem, zy zoude hem een ander tovergoed geven, 't welk beter en krachtiger zyn zoude, als dat hy van zynen Doctor en Toveraar ontfangen had. Daar op bragt zy hem een stuk, e blaauwe Vitriool, en zeide, dat hy het in schoon water zoude leggen, en na een half vierendeel uurs daar weder uitnemen, en tot verder gebruik bewaren; daar na met het water zich wasschen, en alle plaatzen des lichaams, die ontstoken waren, daar mede nat maken.

Hier van liet zy hem ten eersten in haare, zoo als ook in myne tegenwoordigheid de proef nemen; en wanneer hy zich daar mede bestreek, begon de Vitriool elendig te byten, waar over de Hottentot erbarmlyk schreeuwde en zeide: *Ey Vrouw die Tovergoeds ja zoo bytum, ons ik kame niet verdragen.* Waar over wy niet weinig moesten lachen, om dat de werking daar van aan ons bekend was; hy wist echter niet, wat hy van pyn doen zoude, en biggelden hem de zilte tranen langs zyne wangen; edoch verdroeg hy dit niet alleen, maar vervolgens meermalen, om dat de

vrouw hem verzekerde, dat hy daar van genezen zoude.

Na verloop, van ontrent 14 dagen, quam deze Hottentot weder, en was niet alleen volkomen gereinigt, maar bedankte de vrouw op de allerheufte wyze, en zoo goed als ik het ooit van een Hottentot gehoord heb, en voegde daar by en zeide: *Vrouw, jou Tovergoeds bra bytum, dat is waar, maar jou Tovergoeds ook weer gezond makum, dit is ook waar. Ons Tovermanns, zeide hy verder, kame niet helpen, maar die Duits Tovervrouw ja bra, die kame helpe.*

Ik zoude diergelyke exempels nog veel kunnen aanhalen, welke alle daar op uitkomen, dat zy zeggen, dat zy Toveraars onder hen hebben; daarentegen zy echter zelfs niet weten, wat de betekenis van dit woord is, veel min, hoe een rechte Toveraar zyn en heten moet. Dog ik oordeel het overtollig te zyn, om dat de Lezer hier uit reeds genoeg kan zien, hoe de Hottentotten voor Hexenmeesters en Toveraars zyn moeten, te meer daar hunne macht zich nog over koejen of granen of andere zaken, maar enkel over de krankten uittrekt. Derhalven worden 'er ook gantsch gene onder hen gevonden, die zich met Duivelsche stukken behelpen, om hunnen evennaasten daar door schade toe te voegen, gelyk men op alle plaatzen in Europa zulke menschen aantreft, en waar van 'er in vorige tyden zeer veel verbrand zyn.

Hier uit bemerk ik maar alleen haare bygelovigheid, door welke zy zich zeer gemeenlyk een zaak laten voorstellen, als of zy tovery was, die echter niets minder als na de toverkunst gelykt. Zoo is ook een teken van lichtgelovigheid, dat zy zich allerhande onwaarheden laten wys maken, en dezelve voor de zuivere waarheid aannemen; was het hier tyd, ik zoude

Hy dankt naderhand voor de hulp.

De Hottentotsche Toveraars zyn niets minder als Toveraars

Zyn zeer bygelovig.

Deszelfs vrouw geeft hem een middel.

Werking van dit middel.

zoude meer als duizend exempels aanhalen; maar om maar een eenig zeer kort niet met myne woorden, maar met die van den Heer *Boezing*, by te brengen: Zoo heeft zich een zulk een spreukje voor de zuivere waarheid laten vertellen, en zulks in een land, daar de Justitie zoo slyf en vast gehandhaaft word: Hy schryft *l. c. p. 7.*; het is my geloofwaardig verhaalt, dat een Vryman, die landwaards in woonde, eens uit jok tot een Hottentot zeide, *dat hy een Hottentot geslacht, en de Hammen en vleesch in den rook gebangen had; 't welk deze in ernst aannam, waar op de Hottentotten alle van de plaats wegtrokken, waar door de Vryman veel schade leed, om dat hy van hen gene arbeidsluiden meer bekomen konde.*

Wanneer ik vermaak schiepte, om nog eenige andere daar by te voegen, zoude ik nog ruim een blad daar mede kunnen volmaken; edoch mag ik het geduld van den Lezer niet misbruiken, maar alleenlyk zeggen, dat der Hotten-

totten tovery een oude kladdery is, en niets beduid; ondertusschen hebbe ik aan den Lezer zoo veel daar van willen mededelen, om aan hem de gedachten te beneemen, als dat 'er waren, en zodanige Toveraars onder hen aangetroffen zouden worden, als in andere landen worden gevonden, aangezien hy met genoeg en hier uit kan zien, dat het maar een louter vergeefs geklap onder hen is, 't welk nergens een grond of schyn van tovery aanwyzen kan.

De Lezer leve ondertusschen vergenoegt en zy niet beducht, dat ik hem met Indische tovery zal lastig vallen, welke in die zelve landen veel meer in zwang gaat als een Christen past. Voornamelyk de ontuchtige wyven weten zich van diergelyke natuurlyke maar qualyk aangewende middelen te bedienen, die eerder na een tovery dan na een natuurlyke Artzeny gelyken, waar van ik niets zeggen wil nog kan, om dat het beter is, veel te weten als veel te spreken.

Besluit van
dit Hoofstuk.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

K O R T E I N H O U D

Van alle de Hoofstukken die in het Twede Deel van dit Werk zullen voorkomen.

I. H O O F T S T U K.

- Van de Plechtigheden der Hottentotten by het Kinder-baren, en hunne zeldzame manier van doen, als een vrouw Twelingen ter waereld brengt.*
- II. Hoofstuk. *Van de Plechtigheden der Hottentotten outrent het vryen, trouwen en bruiloft houden.*
- III. Hoofstuk. *Van de huishouding en opvoeding der kinderen, en hoe de Hottentotten met elkander verkeren.*
- IV. Hoofstuk. *Van de Veetucht der Hottentotten, en hoe zy't Vee tot hun groot voordeel weten op te passen, enz.*
- V. Hoofstuk. *Van de klederen der Hottentotten, en hoe die gemaakt worden. Van hunne sieraden en tooizelen, enz.*
- VI. Hoofstuk. *Van hunne gewone spys en drank; van hunne aardige manieren van koken en braden.*
- VII. Hoofstuk. *Beschryving van hunne Dorpen, Huizen en Huis-cieraad.*
- VIII. Hoofstuk. *Van de Ambagten en Handwerken der Hottentotten.*
- IX. Hoofstuk. *Van de Koopmanschap en Handel der Hottentotten met elkander, en ook met vreemden.*
- X. Hoofstuk. *Van hunne kunsten in't zwemmen, werpen, vechten, visschen, jagen, rennen, enz.*
- XI. Hoofstuk. *Van hunne deugden en ondeugden, en van hunne sonderlinge geneigtheid voor de rechtvaardigheid.*
- XII. Hoofstuk. *Van hunne manieren en oorzaken van oorlogen, beschryving van hunne wapenen, zoo ten oorlog als ter jagt.*
- XIII. Hoofstuk. *Van hunne Verspieders, en hoe hunne vyanden daar mede handelen; van het Erfrecht outrent de nagelatene goederen der Hottentotten; nevens een bericht van den ingewortelden haat tusschen de Slaven en Hottentotten.*
- XIV. Hoofstuk. *Van de gewone ziekten der Hottentotten, en door welke middelen zy dezelve genezen.*
- XV. Hoofstuk. *Van de Begravenis-ceremonien der Hottentotten, hunne zeldzame manieren in dezen.*
- XVI. Hoofstuk. *Van de eerste Europeaansche bezitters van de Kaap, van het ampt van Gouverneur van de Kaap, en van alle de Gouverneurs die van tyd tot tyd geregeert hebben.*
- XVII. Hoofstuk. *Van de gebele Regering en van de acht Collegien waar uit dezelve bestaat.*
- XVIII. Hoofstuk. *Van de twee andere Collegien, genaamt Burger-raad en Heemraadschap, en van den Burger-Krygsraad.*
- XIX. Hoofstuk. *Beschryving van de Vesting, Schanzen, Kerken, Gasthuizen en andere Gebouwen aan de Kaap.*
- XX. Hoofstuk. *Van't onderhoud der Fortereffen, Bezetting, enz.*
- XXI. Hoofstuk. *Van de inkomsten welke de Oost-Indische Maatschappy van deze Kaap trekt.*
- XXII. Hoofstuk. *Van de zeden der Europeanen die hier wonen. Hunne manieren in't geven en ontfangen van bezoek en tegen-bezoek,*
Brui-

Bruiloften, Kinder-dopen, Begravenis, Opvoeding der kinderen, Behandeling outrent huine slaven; gedrag outrent vreemde aankomelingen.

- XXIII. Hoofdstuk. *Uittrekzel uit een brief van de Burgery aan de Kaap, aan de Heren Bewindhebbers en aan de Regering op Batavia.*
- XXIV. Hoofdstuk. *Gedrag van den Gouverneur Adriaan van der Stell.*
- XXV. Hoofdstuk. *Vervolg van 't zelve gedrag.*
- XXVI. Hoofdstuk. *Verhaal van negen perzonen, die de vlucht kozen en na viermaal gedane citatie niet verscheenen.*
- XXVII. Hoofdstuk. *Van het vonnis van condemnatie door den Raad, na zeer bestige woord-wisselingen tegens deze negen perzonen uitgesproken, nevens verscheide merkwaardige zaken.*
- XXVIII. Hoofdstuk. *Vervolg van deze zaak tot de aankomst van een schip, mede brengende de afzetting van den Gouverneur.*
- XXIX. Hoofdstuk. *Van eenige merkwaardige zaken in het Kerkelyke, gedrag van den Predikant Le Boucq, klagten tegen de Sekretarissen Helot en Putte.*
- XXX. Hoofdstuk. *Verhaal van het afzetten en weerom zenden van den Predikant Le Boucq. Aankomst van den nieuwen Gouverneur Louis van Assenburg aan de Kaap.*
- XXXI. Hoofdstuk. *Van 't geen'er na de komst van dien nieuwen Gouverneur is voorgevallen.*
- XXXII. Hoofdstuk. *Van verscheide merkwaardige dingen, na de aankomst van den Admiraal en Commissaris Simons voorgevallen, zynde vol van zeldzame gevallen en veranderingen.*
- XXXIII. Hoofdstuk. *Verhaal van het vertrek en t'huis reis van den Schryver.*

N A A U K E U R I G E en U I T V O E R I G E
B E S C H R Y V I N G
V A N
D E K A A P
D E
G O E D E H O O P ;

B E H E L Z E N D E

Een zeer omftandig Verhaal van den tegenwoordigen toefant van dat vermaarde Gewest, dezelfs Gelegenheit, Haven, Sterkte, Regerings-vorm, Uitgeftektheit, en onlangs ontdekte aanleggende Landen ;

N E V E N S

*Een geleerde Befchryving van het Klimaat en Aart van dat Landfchap ; van dezelfs DIEREN, VIS-
SCHEN, VOGELN, PLANTEN, KRUIDEN ; mitsgaders verſcheide
WONDEREN der NATUUR, daar te Lande ontdekt ;*

Waar by nog komt , een zeer nette en uit eige ondervinding opgemaakte Befchryving
van den oorfprong der

H O T T E N T O T T E N :

V E R V A T T E N D E

Een merkwaardig Bericht van derzelve Tale, Godsdienst, Levenswyze, zeldzame Overleveringen, Gewoonten, Maniere van Trouwen, Befnydenis, Opvoeding ; als mede veele andere kurieuſe Waarnemingen aangaande de Zeden van die Natie ; den toefant van die Colonie en Europeaanſche Inwoners : in gene andere Befchryving van dit Gewest te vinden.

Alles, geduurende een lang verblyf aan de gemelde Kaap , na waarheit beſchreven

D O O R

P E T E R K O L B E ,

*Meeſter der vrye Konſten, door een voornaam Miniſter, met Brieven van voorſchry-
ving van wylen den Wel-Ed. Geſtr. Heere NIKOLAËSWITSEN, Burgermeeſter der Stad
Amſterdam, tot het opmaken van deze, en ook Mathematiſche en Sterrekunſtige Obſervatien, na
de Kaap gezonden, en aldaar geweest Secretaris van Stellenboſch en Drakenſtein ; tegen-
woordig Reſtor van het Illuſtre School te Neuſtad aan den Aylſch.*

Met kurieuſe, nieuwe en nodige Kaarten en vele Printverbeeldingen opgeheldert en verſiert.

T W E E D E D E E L.

T E A M S T E R D A M ,

By B A L T H A Z A R L A K E M A N . M . D . C C . X X V I I .

Met Privilegie.

K O R T E I N H O U D

Van alle de Hoofstukken die in dit Twede Deel voorkomen.

I. H O O F T S T U K.

- Plechtigheid en Gebruiken der Hottentotten, welke zy by de Kraamvrouwen in acht nemen; en hoe zy te werk gaan en wat zy doen, wanneer een vrouwe Tweelingen ter wereld brengt.* Bladz. 1
- II.** Hoofstuk. *Plechtigheden en gebruikelijkheden der Hottentotten, welke zy by hunne Wyagie, Trouwing en Bruiloften in acht nemen.* 14
- III.** Hoofstuk. *Van de Huysbouding en Kindertucht der Hottentotten, als ook, hoe zy in de gemeene Omging tegen elkanderen zyn.* 24
- IV.** Hoofstuk. *Van der Hottentotten Vee-tucht: hoe zy het oppaffen en bezorgen, zodanig dat zy veel nut en groot voordeel daar van kunnen hebben.* 33
- V.** Hoofstuk. *Van de Kleederen der Hottentotten, hoe ze gemaakt worden; als ook van hun Cieraat en opfchik, en waar in die bestaat.* 43
- VI.** Hoofstuk. *Van de gewoonlyke Spys en Drank der Hottentotten, hoe zy dezelve bereiden, en koken en braden.* 57
- VII.** Hoofstuk. *Van der Hottentotten Huizen, Dorpen, en van haar gantsche Huysraad.* 71
- VIII.** Hoofstuk. *Van de Handwerken der Hottentotten, welke zy onwetend verstaan, en ook werkeljk oefenen.* 79
- IX.** Hoofstuk. *Van de Nering en Huntering der Hottentotten, welken zy onder elkander en ook met Vreemdelingen drijven.* 93
- X.** Hoofstuk. *Van de Kunsten, welke de Hottentotten met regt kunnen worden toegeschreven; namentlyk van Zwemmen, Werpen, Vechten, Visschen, Jagen, Lopen, enz. zoo als ook van haar musick, singen, en dansen.* 102
- XI.** Hoofstuk. *Van de algemeene deugden en ondeugden der Hottentotten, voornamentlyk van hare Liefde tot Gerechtigheid.* 120
- XII.** Hoofstuk. *Oorzaaken en manieren der Hottentotten, om Oorlog onder elkander te voeren, als ook van hunne wapenen, welke zy in desen gelegentheid, en op de Jagt gebruiken.* 138
- XIII.** Hoofstuk. *Van de Verspieters der Hottentotten, hoe het gaat, als zy betrapt worden; als ook haar Erfrecht, hoe 't gaat na de doot met de een of anderen syn nalatingschap, nevens een bericht van den haat tusschen de Slaven en Hottentotten.* 146
- XIV.** Hoofstuk. *Van de Ziekten der Hottentotten, en der zelve genezing.* 153
- XV.** Hoofstuk. *Van de Begrafnis-plechtigheden der Hottentotten, en haar zeltzaame gebruykeljkheden, daar omtrent.* 164
- XVI.** Hoofstuk. *Van de Eerste Christelyke besitters, voornamentlyk van 't opperste Hoofd der Regeering, als mede deszelfs Character, en wie dese Volkplanting van tyd tot tyd geregeert heeft.* 172
- XVII.** Hoofstuk. *Op wat wyze 't gantsche Land van de Kaap de Goede Hoop door acht Collegien geregeert word.* 187
- XVIII.** Hoofstuk. *Van de twee overige Collegien, van de Burger-en Heem-raden; en van de burger Krygs-raden.* 205
- XIX.** Hoofstuk. *Van de publyke gebouwen, die aan de Kaap de Goede Hoop gevonden worden.* 220
- XX.** Hoofstuk. *Van de kosten, welke de Voortreffelyke Maatschappy jaarlyks tot besolding der bezetting en tot veele andere hoofdsakelykeden dragen moet, om alles in een goeden staat te houden.* 251
- XXI.** Hoofstuk. *Van de Inkomsten welke de Voortreffelyke Maatschappy jaarlyks heeft, om hunne kisten weder goed te maken.* 270
- XXII.** Hoofstuk. *Wat de bedienden der Voortreffelyke Maatschappy boven hare wezentlyke bezolding jaarlyks van de Europeaansche Inwoonders genieten.* 287
- XXIII.** Hoofstuk. *Van de Zeden en gebruiken, welke de Europeaansche Inwoonders onder malkander waarnemen, als ten opzicht van haere besoecken, en tegen besoecken, Bruiloften, Kinderdopen, Begrafnissen, hare scholen en kindertucht, en hoe zy zich tegens hunne slaven en vreemdelingen, die aan deze Kaap komen, houden.* 300
- XXIV.** Hoofstuk. *Uyttreksel van een brief der Burgers aan de Bewindhebberen der Oost-Indische Maatschappy in Holland, en aan de Hoge Indische Regeering te Batavia, waar in zy zware klagen over den Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell doen.* 327
- XXV.** Hoofstuk. *Wanneer de Heer Gouverneur, Willem Adriaan van der Stell, vernam dat de burgers hem aangeklaegt hadden, zoekt en verkrygt by een valsche getuigenis van twee hondert en veertig burgers; laat eenigen in hechtenis setten, en naantw lezwaren; anderen versend by na Batavia en*

- in Holland; de Scheeps-raad word beroepen, om over deze rebellie te zitten, en geeft eindelijk een aardig Manifest uit. 337
- XXVI. Hoofdstuk. Waar in bericht medegedeelt wort, op wat wyze de Heer Gouverneur in zyne strengheid voortgevaren is, en nog veele anderen gevangen genomen heeft, waar van by eenigen op een schip sett'en moest; om dat in de Vesting alle gevangensissen en wachthuizen reeds van zoodanige gevangene opgespropt waren. 378
- XXVII. Hoofdstuk. Handelt van negen aangeklaagden, die zich op de vlucht begeven hebben, en op vier edictale citatien niet voor 't Gerecht verschynen, afgeschrikt door de sotte behandelingen van huare medemakkers. 362
- XXVIII. Hoofdstuk. Handelt van de hier voren gemelde 9. gevlugte personen, welke 't aangebode vry-gelei niet willen vertrouwen, en derhalven na een hevige twist in den Raad, worden gewonnen; voorts dat twee van dezelve naderhand gevat en op een schip geset zyn; en eindelijk, dat 'er een schip uit Holland is aangekomen, dat den Heer Gouverneur eenige onsmakelyke brieven heeft medegebragt, welke inhoudt by geberm gehouden heeft. 374
- XXIX. Hoofdstuk. Waar in de Schryver verbaalt, dat 'er nog een van de 9 gevluchten door den Vice-Landdrost betrapt en zeer qualyk behandelt is; tot dat 'er een ander schip uit Holland aanquam, dat de afzetting van den Gouverneur medebragt, waar by 't afschrift van zoodanigen brief ombonden is. 384
- XXX. Hoofdstuk. Waar in vervolgens afgehandelt word: Na dat de Heer d'Abling aangekomen was, en ras de party van den Heer Gouverneur van der Stell onbelyt had, duelleren twee Engelsche Kapiteins met elkander. De Prediker le Boucq verricht den Kerkendienst, in de plaats van den afgezeten Kalden; zet twee Leden van den Kerkenraad af, waar over nieuwe gevaarlyke verschillen ontstaan, insgelyks wort over de beide Secretarissen Helot en Pouillet klagten afgevordert. 391
- XXXI. Hoofdstuk. Word verbaalt, dat den Prediker le Boucq niet alleen zyn kostgeld nevens andere Emolumenten wierden ingehouden, maar dat hy van de Kaap moest vertrekken, en bevel ontfing, na Indie te keren: midsgaders dat men de Huysvrouw van Henning Husing in hechtenis zet, maer weder op vrye voeten stelt; en eindelijk, dat de Nieuwe Gouverneur Louis van Affenburg aan de Kaap is aangekomen. 402
- XXXII. Hoofdstuk. Wat 'er na de komst van den Nieuwen Heer Gouverneur is voorgevallen; word by sommige gehaat; de Schryver word by hem zwart gemaakt, en vele andere Merckwaardigheden meer. 414
- XXXIII. Hoofdstuk. Van de Zaken, die na de komst van den Heer Admiraal en Commissaris Simons, tot op zyn vertrek zyn voorgevallen, nevens verscheide andere byzonderheden. 423
- XXXIV. Hoofdstuk. Van al 't geen zedert het vertrek van den Commissaris Simons tot dat van den Schryver is voorgevallen, 't welk in zeldzame gevallen, wonderbare geschiedenissen en aanmerckenswaardige veranderingen bestaat. 430
- XXXV. Hoofdstuk. Van des Schryvers reize van de Kaap de Goede Hoop na Europa, midsgaders deszelfs byzonderheden, en aankomst in Europa. 443

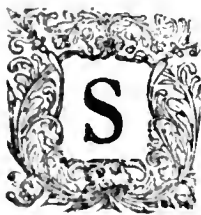
B E S C H R Y V I N G
 V A N
 D E K A A P
 D E
 G O E D E H O O P.

E E R S T E H O O F T S T U K.

Van der Hottentotten Plechtigheden en gebruiken, welke zy by de Kraamvrouwen in acht nemen; en in 't byzonder, hoe zy te werk gaan en wat zy doen, wanneer een vrouw Twelingen ter waereld brengt.

De Hottentotten zyn zo slecht niet als men ze uitkryt. Plegen echter seinge gruwelen. Wat 'er aan te merken is wanneer een Hottentottin in de kraam komt. Wat voor een drank de Hottentotten aan Kraamvrouwen tot verhaasting der verlossing geven. Dit middel is van goed gebruik by hen. Wat zy doen wanneer 'er een dood kind ter waereld komt. Wat als het levend is. Zy wasschen het eerstgebore kind met versche koedrek. Leggen het dan op de aarde op een Crofs in de lucht. Word naderhand met vet gezalfd. Eindelijk met Buchu bestrooit. Wat by de geboorte van Twelingen voorvalt. Grote vreugd als 'er twee zoons geboren zyn. Als 'er twee dochters zyn, word doorgaans een daar van aan kant geholpen, en levendig begraven; of aan een boom gebonden; of ook wel maar op het veld neergelegt. Hoe de Sineezen met hun kinders leven. Werpen in zommige Provincien de dochters in 't water. Wat hier van de oorzaak. Wat de Japanezen met hun kinderen doen. Wat de Hottentotten doen als 'er een zoon en een dochter geboren word. Wat zy doen als een van de Twelingen dood is. Veranderen deswegen hun woning en offeren. Wie het kind zyn naam geeft. Ontlenen hun naam van de Beesten. Wat zy met de Nageboorte doen. Wanneer de man weer by zyn vrouw mag komen. Besluit van dit Hoofdstuk.

De Hottentotten zyn zo slecht niet als men ze wel uitkryt.

Choon ik u tot nu de een en de andere materie hebbe toegezonden, welke der Hottentotten doen en laten, zeden en gebruiklykheden betreft, zoo zal de Lezer echter niets anders daar uit hebben kunnen be-

II. Deel.

merken, als dat zy Heidenen zyn, die van een zulke wilde natuurgantsch niet kunnen worden geacht, als men ze anders wel uitgeschildert heeft. Zy worden in der daad ook zoo niet gevonden, als men in 't gemeen van hen opgegeven heeft; ondertusschen kan ik niet ontkennen, dat eenige gruw-

A

Doeg pligen
evenwel
eenige
gruwel-
zaamheid.

gruwelyke zaken in hunne gebruiken en zeden aangetroffen worden, van dewelke de natuur zelf een afkeer heeft; waar uit dan licht af te nemen is, dat zy in betrachtiging van die dingen, niet alleen erger als andere Heïdens zyn, maar ook onmenschlyker dan alle andere natien in de gantsche waereld gewoon zyn te handelen.

Deze inleiding zal aan den Lezer zonder twyffel vreemd voorkomen, om dat hy zich misschien zal hebben verbeeld, en uit de tot nu gegeve narichten niet anders heeft kunnen besluiten, dan als of ik hen tot een Advokaat verstrekken wilde, en hen van alle geladene smaad en schande vry en los spreken. Edoch wanneer hy zich voorstelt, 't geen de plicht van een Historie-Schryver met zich brengt, die niet toelaat, een goede zaak quaad, en een quade zaak goed te noemen; wanneer de Lezer zich te binnen brengt, wat trouwe vrienden meest in 't oog hebben, te weten, dat d'een den anderen niet met onwaarheden doekt, maar gelyk *Barclajus* in zyn *Icone animorum* zegt: *Scapham, Scapham, Ficum, Ficum*, of ieder zaak by zynen rechten naam noemen, voorstellen en aanwyzen moet; zoo zal de Lezer ook licht de rekening kunnen maken, dat ik niet van zins ben, voor hem als een oprecht vriend, de waarheid te verbergen, en een zaak by te brengen, te verdedigen en goed te noemen, die in den hoogsten graad zondig, doemlyk, en by alle menschen gehaat is, 't zy dat ze Heïdens, Turken, Joden of Christenen zyn.

Vraagt de Lezer my, wat zaak de Hottentotten dan zoo zwart maakt, dat ze zelfs uit het gezelschap van alle menschen moeten worden gefloten? zoo verzoeke maar een weinig geduld te hebben tot dat ik hunne gebruiken voorstelt heb, welke zy by de kraamvrouwen in acht nemen; vermids

de Lezer gedurende dit verhaal wel zal zien, dat daar by een zaak gepleegt word, welke alle andere menschen niet alleen schuuwen en ernstig myden, en daarenboven in alle oorden der waereld hoogst strafbaar is, maar welke ook de wildste dieren nooit ondernemen of werktellig maken.

Het schynt wel wat hard gezegt te zyn, om dat bewust is, dat menig wild en onvernuftig dier, by voorbeeld, een verken, of Hond zyn eige jongen nog vreet, nog vernielt. Derhalven mogt de Lezer wel denken, dat de Hottentotten zulks echter deden; edoch alsdan zouden ze nog met andere Amerikaansche Heïdens gelyk zyn, welke zulks met hunne kinderen, zelfs ook oude en volwassene, voornamelyk hunne ouders en vreemde gevangenen insgelyks doen; daar in tegendeel de Hottentotten daar in nog onmenschelyker en erger te werk gaan, om dat zy in zekere gevallen de nieuw-gebore kinderen niet verschonon, maar dezelve of levend begraven, of anders weg werpen, sterven en verderven laten, of aan de wilde vleeschvreetende dieren te verslinden geven.

Ik zal den Lezer de zaak op de duidelykste wyze voorstellen, wanneer de volstandige beschryving van alle zeden en gebruiken, welke by de Kraamvrouwen in acht genomen worden, als nu mededeelen; want by gelegenheid van dezelve zal ook dit quaad, schandelyk, zondig en doemlyk gebruik mede voorvallen. Derhalven gelieve de Lezer maar naauw te letten op alle omstandigheden, die ik nu voorstel; vermids 'er zommige zullen voorkomen, die hem zullen doen lachen, en andere daarentegen, in 't byzonder die van dezen kindermoord, zullen hen op 't hoogste doen bedroeven, en voor alle deze wilde natien een groo-

te afkeerigheid doen hebben.

Wanneer dienvolgens een Hottentottin op 't laatst gaat, zoo bevinden zich altyd twee en ook wel drie wyven by haar, die haar gezelschap houden, en in tyd van kramen helpen; wanneer zy nu ongemakkelyk word, en den arbeid op 't lyf krygt, zoo begeeft een van deze wyven zich na de vroedmoer, waar van 'er in ieder Kraal maar een is, en die insgelyk een Hottentottin is, en van de wyven zelfs tot dat ampt verkozen word, en roept haar, om de kramende vrouw de behulpzame hand te bieden.

Zoo dra deze komt, en in huis van de Kraamvrouw gaat, moet de man uit het huis, en derft zich daar niet meer laten zien, zoo lang zyne vrouw in barensnood is; komt hy echter, en vraagt na den toestand van de Kraamvrouw, zoo is hy ten eersten, als het iemand van de andere mannen en wyven gehoord heeft, strafbaar, en moet Anders maken; dat is, hy moet na dat zyn vrouw van het kind verlost is, een en ook wel twee vette schapen laten slaan, en zich daar door weder legitimeren. Het vleesch daar van behoort niet aan de Kraamvrouw of de andere wyven, maar de mannen gebruiken het zelfs, en geven aan de wyven alleen het nat daar van, gelyk reeds by de andere slachteryen of Anders maken voorheen gemeld is.

Wil nu de barmhertige God een raffe en vrolyke verlossing verlenen, zoo is zy nevens andere wyven gelukkig. Wanneer daarentegen de wien lang aanhouden, en 'er echter geen verlossing opvolgt, zoo is zy achtervolgens hun gebruik genoodzaakt, een gantsch onnatuurlyken en by andere natiën ongewoonlyken drank in te nemen, die volgens hunne mening en ondervinding de verlossing verhaaft, en aan de Kraamvrouw hulp verschaft.

II. Deel.

Te weten, zy nemen klein gesneden tabak en koken denzelfen in koe-melk; wanneer zy geen melk van koejen hebben kunnen, zoo gebruiken zy schaap-melk. Zoo dra zulks nu wakker te zamen heeft gekookt, en in den tabak schier geen kracht meer is, zoo gieten zy dit *Decoctum* over in een ander vat door een rooster gemaakt van Pintzen of van andere kleine reisjes om den tabak van de melk te scheiden of ten minsten voor het meeste gedeelte. Wanneer het koud geworden is, nemen zy een weinig van deze tabaks-melk, en geven ze de pynlyke vrouw in. Ten dele om, uit hoofde van de ondervinding, die zy daar van zeggen te hebben, in den buik van de Kraamvrouw arbeid te verwekken, of de wien te vermeerderen, en de spoedige verlossing te bevorderen; en ten dele op dat de vrouw aan sterken braken gerake, en het kind ter zelve tyd voortgedreven word.

Dit is zekerlyk al een koddige artzeny voor kramende vrouwen, welke by de Hottentottinnen gantsch gemeen is, en onfeilbare werking doet; of dezelve echter een Europeaanfche vrouw zoo wel slagen en even het zelve effect hebben zoude, laat ik daar; ten minsten weet ik niet, dat een verstandiger Medecyn dit ooit geraden heeft. Ik twyffel 'er ook hertelyk aan, of een vrouw als diergelyk recept voorgeschreven, en voor haar klaar gemaakt wierd, dat wel innemen zoude, en als ze het gebruikte, of zy het leven daar by niet inschieten zoude.

Ondertuffchen moet men zich echter verwonderen, hoe deze menschen, aan die gedachten geraakt zyn, om diergelyke paardeartzeny ook aan de menschen met diergelyken goeden uitflag te appliceren; daar echter bekend is, dat zy voor de komst van de Europeanen niets van dit tabaks-

Wat zy tot verhaaling van de verlossing voor een drank gebruiken

Dit middel doet by hen zyne werking.

Wat te merken als een Hottentottin in de kraamvrouwen komen zal.

De man mag niet in 't huis van de kraamvrouw blyven.

kruid hebben geweten, veel min het zelve in hun land ooit geplant hebben. Ik hebbe van hen vernomen, dat zy in vorige tyden, eer zy den tabak leerden kennen, in dezelfs plaats *Dagga* gebruikt hebben, die echter in verre zulke goede werking niet zoude hebben gehad, als jegenswoordig van den tabak bevonden en bespeurt word.

Wat zy doen als er een dood kind ter waereld komt.

Wanneer eindelyk na het gebruik van deze Artzeny, of ook zonder dezelve te gebruiken een levend of een dood kind ter waereld komt; zoo moet men zich andermaal verwonderen, wat voor gekke gebruiken zy daar by hebben; want als het kind dood ter waereld komt, zoo is 'er niet alleen een ongemene droefheid by de moeder en den vader, in't byzonder, als het een zoon is, maar zy nemen het ten eersten en begraven het na hunne wyze, zoo als op zyn tyd zal gemeld worden; na de begravenis van het kind moet de vader Anders maken, en een en ook wel twee schapen slaan, gelyk voor heen gemeld is. Daar na breekt de gantsche Kraal op, en zoekt uit vrees voor dit dood kind, dat het weerom mogt komen, een andere woonplaats, gelyk in 't kort hier na, en voornamelyk echter in 't toekomende nevens andere begraafnis-ceremonien wydlopiger zal aangewezen worden.

Wat zy doen als zy een levend kind bekomen.

Indien het kind levend voor den dag komt, zoo wassen zy of baden het niet met eenig water, zeggende, dat zulks *sickum* of ongezond is; maar zy hebben een heel andere en byzondere manier, het zelve van zyne vuiligheid en met zich gebragte onreinigheid te zuiveren; schoon het naar onze in Europa gebruikelyke wyze eerder zoude heeten, dat zy het vuiler maakten, als het van natuur is; door dien zy in plaats van water, of 't geen men anders zoude kunnen nemen, om eerst gebore kin-

deren te zuiveren, verschen koe-drek nemen, en wassen het over en over daar mede af, zoo dat het gantsche kind daar mede als geparfumeert is, en zoo groen als gras lykt.

Na deze eerste reiniging leggen zy dit arm kind niet op een gemaakt bed, of wel in een wieg, om het op te passen en voor te zorgen, dat het niets overkomt; want dat is, zeggen zy, hun manier niet, om dat zy zelfs niet een lap linnen, een hand groot, magtig zyn, veel min van een bed iets weten, en nooit anders een wieg als in huizen van Europeanen gezien hebben; maar zy leggen het zoo vuil en onaantastelyk als het is, op een nieuw uitgespreide en op de aarde leggende *Cross*, op dat het aldaar van de wind en de hitte van de Zon of van het vuur een weinig opdroogt, en de gesmeerde koemist nevens de natuurlyke vuiligheid weder van zelfs afvalt, of wel gemakkelyk, zonder het kind te bezeeren, daar af kan worden gewreven.

Terwyl echter het kind op gemelde wyze droog word, gaan de andere wyven heen, en nemen de dikke driehoekige en zachte bladen van de vygen der Hottentotten, waar van 'er eertyds verscheidene soorten gespecificeert zyn, en die men overal op het veld bekomen kan. Deze pletteren zy een weinig tusschen twee stenen, en drukken daar na met hunne handen het nat daar uit, 't welk zy in een pot vangen, en wassen daar op het weder gedroogt, en van den koemist gezuivert kind daar mede, om dat zy geloven, dat dit nat zeer veel helpt tot de leenigheid en gezwindheid in 't lopen, 't welk ik echter niet onderzoeken, maar aan anderen overlaten wil.

Waar mede zy verder het kind smeren.

Wanneer nu zulks ook aan het kind gedaan is, en het andermaal op de gemelde *Crosse* gelegen heeft, om aan het zap tyd te geven, om in te trekken, zoo hebben

ben

OP WAT WYZE DE HOTTENTOTTE DE NIEUW GEBOORE KINDEREN HANDELEN

ben zy wederom een andere wyze, niet zoo wel om te wassen, als om te zalven. Zy brengen namelijk een pot met gesmolte schaapvet, die van de Kraamvrouw altoos ten dien einde moet worden bewaart, en tot na hare verlossing weggezet; dog als zy geen schaapvet hebben, nemen zy wel gesmolte boter, die zy zelf hebben gemaakt, en na dat het weder een weinig warmen gesmolten is, smeren zy het kind zodanig over zyn teer lichaam, dat zelfs niet de oogen, veel min een ander lid daar van verschoont is.

De oorzaak dezer zalving zeggen zy, is niet, zoo als de Europeanen wel zouden menen, en misschien zoo als my dunkt, niet zonder grond geloven, dat zy te sneller en leniger daar van zouden worden, of ook daar door beter zouden kunnen lopen; maar zy geven voor, dat het geschied, op dat de Zon hen in die tedere jaren niet verbranden of zoo heftig steken en beschadigen zou; of het nu in der daad daarom geschied zoo hou ik het echter daar voor, dat de dikmaals herhalinge ook zelfs by gantsch oude luiden, die van de Duitschers gegifte oorzaak niet weg neemt, gelyk elders breder zal worden aangetoont

Als het kind nu eindelyk deze zalving ondergaan heeft, en het andermaal een weinig op de gemelde *Crosse* gelegen heeft, op dat het vet ook door de zweetgaten zou indringen, zoo geven zy het zelve by deze geboort-ceremonien eer het vet t'eenemaal opgedroogt is, als het laatste olyzel; nemen het wederom op, en bestrojen het over het gantsche lichaam met haren gewoonlyken *Buchu*, 't weik als dan zeer licht aan de besmeerde gantsch tedere huid blyft kleven.

Dit doen zy, volgens hun voor-geven, op dat het kind schoon gemaakt en gereinigt worde, en deels ook, op dat het door de

kracht van den *Buchu* sterk werde, en nevens de andere verhaalde hulpmiddelen in 't leven worde behoude. Of zulks door alle deze zaken kan geschieden, twyffel ik zeer; vermids ik wel weet, dat dit van God, den Leven-Gever en Behouder afhangt, en dat de gesseltheid van het kind moet aangezien worden; dog vermids ook geringe dingen veelyds een grote werking hebben, zoo mogen andere daar van oordelen, en deze zaak onderzoeken.

Dit alles geschied by diergelyke geboorte, wanneer maar een kind ter waereld gebragt word, waar uit de Lezer niet heeft kunnen zien, waar op myn klagen by de inleiding doelt, om dat tot nu niets is geschied, waarom zoude kunnen worden gezegt, dat de Hottentotten zoo zeer afschuwelyk zyn, als ik in den beginne gezegt hebbe; edog de Lezer hebbe nog maar een weinig geduld, en late zich de omstandigheden voordragen, die gade geslagen worden, wanneer een vrouw van tweelingen in de Kraam komt, 't welk zeer dikwyls en gemeenlyk geschied, en zegge als dan, of ik hen onrecht gedaan, of te veel van hen gezegt hebbe.

Wanneer ik de zaak recht duidelyk zal voorstellen, zoo is nodig, daar van drie *Casus* of gevallen te beschryven, om dat by ieder van dezelve wat byzonders zal waar te nemen zyn; zynde die gevallen als volgt: namelijk, wat zy doen, als een vrouw tweezoons te gelyk ter waereld brengt: Hoe het geschapen is, als een vrouw van twee dochters te gelyk in de kraam komt: En eindelyk, hoe zy zich houden, als een vrouw te gelyk een zoon en een dochter baart? Op alle deze drie vragen zal een byzondere betrachtting te maken zyn, om dat daar in de gemelde beschuldiging en onnatuurlykheid bestaat.

Als nu twee zoons te gelyk geboren

Wat by de geboorte van Tweelingen geschied.

Het kind word ten laatste met Buchu gesmeert.

boren worden, zoo lyden zy gene van allen den boven-gemelde beschuldigingen, om dat zy dezelve beiden zoeken groot te brengen, en schoon de moeder niet in staat mogt worden gevonden, om ze beiden met de borst op te brengen, om dat zy buiten 't zog van de moeder het eerste half jaar niets anders bekomen, zoo bezorgen zy echter ten eersten een Minne, die aan eenen zoon de borst geven moet.

Voornamelyk is de vreugde in dit geval, niet alleen by de vader en de moeder, maar ook by alle andere in de Kraal ongemeen groot, en word zoo wel de vader als een wakker man geroemt, wyl hy twee zoons te gelyk heeft kunnen fabriceren, als de vrouw voor een treffelyke vrouw gehouden, dat zy twee zoons te gelyk in haar lyf heeft kunnen bergen, en met het nodig onderhoud bezorgen. Om nu wel de vreugde der ouders uit te drukken, en zulks niet alleen by blote woorden te laten, zoo gaat de man, en staat als tot een dank-offer twee of drie ossen of stieren, en maakt daar mede Anders; verteert ook met de gantsche Kraal, ouden en jongen, mannen en wyven het vleesch; dog de kraamvrouw moet voor ditmaal met het vet te vrede zyn, en zich wakker nevens haare twee zoons smeren.

Zyn vervolgens de twelingen twee dochters, zoo gaat het heel zoo niet in zyn werk, en zal men nu ten eersten zien, of zy niet met recht van eene gruwzaamheid beschuldigt zyn; want als dan moet niet alleen ten eersten worden gezien, of de moeder melk of zog genoeg heeft, om ze beide op te brengen, maar men moet ook zorg dragen, of de vader zoo ryk, en de moeder zoo krachtig is, om ze beide in 't toekomende den nodigen onderhoud te bezorgen; indien beide deze dingen komen te manqueren, zoo

is het zeker, en daar helpt geen bidden, dat eene van dezelve voort moet, en op een recht schandelyke wyze, zoo als ten eersten volgen zal, van kant geholpen word.

Mist nu maar het eene, en in 't byzonder het zog van de moeder, zoo kan het eindelyk nog wel geschieden, dat ze beide in 't leven blyven, voornamelyk als ze beide fraai en levend van aard zyn; maar wanneer de eene lelyk en zwak is, helpt andermaal geen schrik voor de koude, zy moet maar uit het getal der levendigen geholpen worden. Daarenboven is de vreugde ook zoo groot niet, als by twee zoons, en word ook niet meer als een schaap voor ieder dochter, en menigmaal ook, als de vader niet ryk is, gantsch niets geslagen.

De manier, hoe zy deze arme en onschuldige aankomelingen in de waereld, weder afschepen, is te gruwelyk, en kan men bezwaarlyk woorden van zulken nadruk vinden, die dees onmenschelyken moord na verdienst en waarde uitdrukken en bestraffen kunnen; door dien zy het arme kind levend begraven; niet dat zy voorheen een ordentlyk graf maken, en het daar in dompelen, maar zy zoeken alleenlyk een vervaardigde holte, waar in een Egel, Wolf, Tyger of een ander wild dier huis gehouden heeft; in dat gat steken zy het, en werpen aarde daar over; en om dat het niet weder opgegraven of van de gemelde dieren zoude worden gevreeten, leggen zy 'er een hoop zware stenen op, en denken nog wel, hoe goed zy hun levend kind bezorgt hebben.

Verveelt hen de moeite, verte lopen, en lang na zulk een gat te zoeken, zoo nemen zy hare toevlucht tot den naaften en besten boom binden het daar op vast, dat het niet vallen kan; gaan als dan hene, en laten het dood

schreue-

Wat wyders pleegte geschieden.

schreeuwen, of van honger ster-
ven; alwaar het ook moet ver-
gaan, wanneer een Tyger, Lucht
of ander dier zich niet daar over
erbarmt, en het daar af haalt en
verteert.

Is het eindelyk ook te veel
moeite, na een boom, die wat
dik en veel takken heeft, te zoe-
ken; zoo lopen zy maar een wei-
nig ver van de Kraal, en leggen
het onschuldige kind moedernaakt
op het open veld tusschen de
struiken, en laten het aldaar ster-
ven; of van de wilde dieren ver-
teren; en deze drierlei manie-
ren worden gewislyk altyd by zul-
ke kinder-wegwerping in acht ge-
nomen, en eene verkozen, die
voor hen het gemakkelykste is.

Zoude nu wel een zaak kunnen
worden bedacht, die onmensche-
lyker is, als deze? Zoude wel
iets een natie zwarter kunnen
maken, als dit? Waar is ooit een
natie gevonden, die in dit stuk
met onschuldige kinderen flimmer
heeft gehandelt? Ik ken 'er zeker-
lyk buiten de Sinesen en Japane-
zen gene, om dat de menschen-
vreeters in Amerika zelf een af-
schuw daar van hebben, zoo als
alle Reisbeschryvingen zulks mel-
den; en of men schoon tusschen
onvernunftige dieren en hen een
vergelyking wilde maken, die
echter niet past, zoo dunkt my,
dat zy dezelve daar in overtreffen,
en in verre onvernunftiger als gene
te werk gaan.

Vermids ik zoo even gezegt
hebbe, dat de Sinezen en Japane-
zen ook zoo met hunne kinderen
handelen, zoo zal het niet qualyk
gedaan zyn; wanneer ik uit ande-
re Schryvers een klaar bewys van
myn voorgeven hier nevens voeg.
Ik vind het zelve in een kort be-
grip by *Erasmo Francisci* in zynen
Geschiedenis-Konst- en Zeden-
Spiegel; wanneer hy pag. 83 *seqq.*
meld; dat de Sinesen in Noord-
Sina hunne kinderen tot gefnede-
nen maken, omdat zy grote Heren

worden, en door 's Keizers gunst
tot de hoogste eerampten komen
kunnen. Hy meld ook, dat zy
dezelve zonder onderscheid vry-
willig in slaverny steken, en aan
anderen als Leifeigenen verkopen,
't welk echter na het oordeel van
den gem. *Francisci* door de grote
menigte van het gemene volk
komt, 't welk zich niet anders als
met arbeiden en anderzins weet te
generen; en ook wegens de droe-
vige dienstbaarheid onder de Sine-
sen; en dat het eindelyk hier me-
de nog te bemantelen zoude zyn,
om dat een ieder, zoo dra hy het
losgeld heeft, voor den zelve
prys, waar voor hy verkocht is,
zich weder vry kopen kan.

Edoch, zegt hy wyders, dit
laatste laster, wil gantsch gene ver-
aannemen, maar behoud voor
Christelyke oogen zyne affchuwe-
lyk gruwzame gestalte, dat zy in
zommige Provintien de jonge kin-
deren, voornamelyk de arme
dochters, uit wantrouw der nee-
ring en opvoeding, in 't water
werpen, als de jonge katten of
honden; welke duivelsche wyze
ook tot meer als slechte en gerin-
ge menschen zeer veel overgegaan
is; alleen uit een zorgelyke vrees,
dat de nood hen daar na mogt
dwingen, hunne kinderen aan
onbekende menschen te verko-
pen; zoo dat ze liever moorde-
naars als verkopers, liever gruw-
zaam als ontrouw zyn.

Dat echter zulke gruwzaamheid
hen niet gruwzaam voorkomt,
maakt de dolende verbeelding
van hunne verhuizing der zielen
uit het eene lyf in het ander.
Want vermids zy menen, dat de
ziel wederom een ander lichaam
betrekke, na dat de eerste woning
van zyn lichaam door de dood op-
gezegd is, zoo nemen zy hier door
gelegentheid, zulke vervloekte
gruwzaamheid met den dekman-
tel van godvruchtigheid te bedek-
ken; door dien zy beweren; dat
hen door dit tydig verhuizen veel
goeds

In zommi-
ge Provin-
tien wer-
pen zy de
dochters in
't water.

Hoe de Si-
nezen met
hunne kin-
deren le-
ven.

goeds geschied, om dat zy daar door te eerder uit hunnen armhertige en kommerlyken toestand verloft, en ras tot een gelukzaligen gebragt worden, waar door dit kindermoorden niet in 't geheim, maar zonder vrees en in 't aanzien van alle menschen geschied. *Vid. Trigantius de expedit. Christ. op. Sinas Lib. I. c. 9.*

Wat de Japanezen met hunne kinderen doen.

Even zoo onmenschelyk, schryft de gemelde *Francisci pag. 832* wyders, gaan de Japanezen met hunne arme kinderen te werk; zy laten 'er een en twee leven, en vermoorden de overigen. Zy gaan het arme kind zoo lang op den hals staan, tot dat het gewurgt is. Vele van hen wachten zelfs zoo lang niet, tot dat het zaat opgaat, of de vrucht levend het licht scheidt, maar dryven het door medicamenten af, om dat zy oordelen, dat twee kinderen genoeg zyn, om hun geslacht voort te zetten, of dat de dood voor de kinderen nuttiger is, dan een arm en behoeftig leven, wanneer zy namelyk van hunne ouders genalatenfchap te hopen hebben, of het aan dezelve zwaar zoude vallen, hen te onderhouden.

Tot nu gemelde *Francisci*. Waar uit dan wel te zien is, dat deze voor 't overige zeer verstandige, bequame, konstige en wel gecivilieerde twee natien even zoo barbarisch in dit stuk met hunne kinderen leven, als de Hottentotten; en zy komen ook schier in de oorzaken, waarom een zulke duivelsche kindermoord voorgenomen word, overeen. Ik kan niet nalaten, een aardig voorval, 't welk ik zelf gehad hebbe, hier nevens te voegen; om dat het zelve genoegzaam zal aanwyzen, dat zy hunne kinderen liever wegwerpen, en aan de wilde dieren tot spys gunnen, als dat zy 'er een behouden; of als het dood is, aan een Christen ter ontleding of tot liefhebbery in kunst en naturalien kamers verkopen willen;

waar in men diergelyke door hulp van een zeker vocht voor het vergaan pleeg te bevryden.

Een goed en voornaam vriend van Amsterdam had my geschreven en verzocht, dat ik hem een diergelyk weggeworpen, dood of anders gesturven en dood ter waereld gekomen kind in *Spiritu Vini* bewaren, en in een pot of fles toe wilde zenden; ik wist wel, dat hy in zyn Kabinet van naturalien reeds anderen uit Amerika, Africa en Asia hadde ontfangen, die hy my eertyds wel getoont had; derhalven meende ik, hem hier in ook ten dienste te zyn, en van d'een of d'ander Hottentot een zulk kind te bekomen, en aan hem volgens myne Commissie een aanzienlyke beloning daar voor te geven, maar zoo dra zy hadden gevraagd, wat ik daar mede doen wilde, en zy de rede van my wisten, gaven zy my ten eersten tot antwoord, *'t Is veel beter, dat ons kind die Tyger of Wolf op vreet, als dat gy 't zelve zult in Spiritus bewaren, en ons daar mede betoveren.*

De Schryver meende een dood kind van de Hottentotten te bekomen.

Schoon ik aan hen nu verder zeide, dat zulks myne intentie gantsch niet was, zoo hielp echter al myn praten niets, en konde zoo veel niet inbrengen, dat zy my geloofden; 't welk na myn oordeel nog duidelyker te kennen geeft, dat zy hunne levendige kinderen zeer gaarn wegwerpen, en aan de wilde dieren ten prooi laten. En in der waarheid, zoo dikwyls als ik om dit wegwerpen en moedwillig doden der kinderen denk, zoo gril ik, om dat een zulke gruwzame dood my t'eenemaal tegen de borst is, waar door de ouders hunne eige kinderen vrywillig, baldadig en gantsch barbarisch om 't leven brengen.

Zyn verzoek was vergeefs.

Edoch vermids het zoo veel niet op de zoontjes als de dochttertjes gemunt is, zoo blykt daar uit gantsch duidelyk, in welke geringe achting dit geslacht by hen

hen is ; hoe weinig werk zy van een dochter maken , en hoe slecht zy voor de behoudenis van dezelve bekommerd zyn. Indien menig opgeblaze , stout en hovaardig meisje by hen was , zoude zy zich niet veel opwachting of vlyen van hen beloven of verzekeren kunnen ; en als zy mislchien meer dochters als zoons ter waereld bragt , zoude het ook wel zeer licht met haar leven kunnen gedaan zyn.

De Europeanen hebben verscheide van deze weggeworpe dochters nog levend gevonden ; dezelve gemoeds-halve met zich na huis genomen , en groot gebragt , en dezelve in Europeaansehe kleding ter school gezonden , menende , dezelve door langzaamheid van tyd te winnen ; en tot het Christen geloof te brengen ; dog deze mocite was vergeefs en vruchteloos , om dat zy wel haast na bereikte jaren , wanneer zy weder eenigen dienst aan hun hadden kunnen bewyzen , hene liepen , en zich daar na wederom in Hottentots-Crossen zien lieten , en daarenboven het geen zy in der jeugd van het Christendom geleert hadden in den wind sloegen , en wederom leefden als de anderen.

Edoch waar blyft de derde vraag , wanneer een zoon en een dochter te gelyk geboren worden ? de andere hadden my door de velerhande toevallen , die daar by moeten worden gade geslagen , verscheide gedachten doen hebben ; welke indien ik ze op papier had willen brengen , nog een lange tyd vereischt zoude hebben eer en alvorens men om deze zoude hebben gedacht , derhalven heb ik die maar laten zakken , en begeef my tot de tegenwoordige , en antwoorde in 't kort , dat met de dochter ontwyffelbaar op dezelve wys geleefd word , die men hiervoren by twee dochters in acht genomen heeft ; wordende dezelve uit den weg geruimt , wanneer

II. Deel.

de vader niet ryk , en de moeder niet genoegzaam in staat is , aan haar zonder schade voor haar zoon de borst te geven.

Alle zoons blyven zekerlyk in 't leven , het mag gaan hoe het wil : over het leven der dochters moet eerst geraadslaagt worden , en wanneer 'er alle de benodigde middelen niet zyn , zoo geldt de verkiezing van de andere vrouwen , welke aan de gene , welke zy voor de schoonste en gezondste houden , het leven geven , en aan de andere ontzeggen. Daarenboven hebben de zoons het voorrecht , dat hun ter eere twee of drie ossen of stieren worden geslagen en geoffert , gelyk hiervoren reeds gemeld is. De oorzaak is , om dat zy een zoon veel hoger schatten , als een dochter ; dat echter by de geboorte van een dochter maar een schaap en menigmaal niet met al geoffert word , geschied , om dat zy zelfs zeggen ; het is maar een dochter en geen zoon , het welk dit geslacht andermaal tot zeer weinig reputatie strekt.

Het is verwonderingswaardig , dat nademaal zy zulken schrik hebben voor het wederkomen der doden , zy voor de levend begrave , of anders weggeworpe en moedwillig verwaarloosde kinderen niet vrezen , daar zy echter duizendmaal meer rede hebben om bennaauwt te wezen ; niet alleen om dat het gemoed haar ontwyffelbaar zegt , dat zy qualyk gedaan en een baldadigen moord begaan hebben , maar ook om dat hen het wezen en dikwyls vriendelyk lachen van zulke moedwillig verwaarloosde kinderen zeer veel zoo wel by dag als by nacht in slaap voorkomen , en het knagen van het gemoed vermeerderen moet ; edoch het schynt , dat zy in dit stuk zodanig verstaald en verhart zyn , dat zy dezen gemoedssteek niet gewaar worden.

Wanneer een van deze Tweelin-

B

lin-

Wat de Schryver van dezen kindermoord nog denkt.

Wat zy doenalseen zoon en een dochter geboren word.

Wat aan te merken als een kind van de Twelingen dood ter waereld komt.

lingen dood ter waereld komt, en het ander nog leeft, zoo is de vreugde zoo groot niet, dan wanneer ze beide in 't leven waren, schoon daar na het eene echter van kant moet, en in het woefte veld begraven of wegge- worpen word, als het geen twee zoons zyn, zoo als even hiervoren gezegt is; want zy begraven wel op hunne wyze het dode, en behouden het levendige, maar zy moeten ten eerften wegens de voorgemelde benaauwtheid weder opbreken, en een andere woonplaats zoeken; niet dat zy ver gaan, als 'er gras, water, en andere levensmiddelen voor hen en voor haar vee genoeg te vinden is, maar zy zyn voor dit klein kind genoeg buiten vrees, wanneer zy maar een halve of een quartier uurs ver weggetrokken zyn.

Edoch eer en alvorens zy opbreken, slaan zy voor het nog in 't leven zynde kind andermaal als tot een offerhande na proportie van het geslacht, een schaap, als het een dochter, of een of 2 ossen of stieren, wanneer het een zoon is. Met het vleesch maken zy zich vrolyk en onthalen elkanderen; en zulks, om dat het eene nog in 't leven is, en groot gebragt, en als het een zoon is, erfgenaam van des vaders nalatenschap mag worden; dog met dit onderscheid dat hy de oudste zyn moet, zynde anders genoodzaakt, een knecht van zyne ouder broeders te zyn.

Tot nu hebbe ik alzo, mynes bedunkens, duidelyk en uitvoerlyk aangetoont, hoe het by de kraamvrouwen kort na de verlossing toegaat, en hoe met hunne kinderen geleest word: welke als ze in 't leven worden behouden, met koe-milf, zap van vyge-bladeren, vet of boter worden ingezegent en als over den gelukkigen ingang in hun leven verwelkomt: Nu zal de Lezer misfchien wel be-

gerig zyn, om te weten, hoe het al verder gaat; wie het kind den naam geeft, en hoe met de nageboorte geleest word, wat zy met het afgelopen bloed doen, en waar zy het laten, en diergelyke dingen meer, welke by deze gelegentheid worden waargenomen.

Wanneer de Lezer het my, als ongetrouwt zynde, niet kwalik gelieft te nemen, zoo als ik hope, dat hy niet doen zal, om dat hy wel kan denken, dat ik ook na deze en andere zaken gevraagt heb, zoo zal ik zulks den Lezer niet alleen openhartig verhalen, maar ook eenige andere vragen duidelyk beantwoorden; die insgelyks hier behoren, of ten minsten tot deze materie kunnen getrokken worden.

Wat dienvolgens de benaming aanbelangt, het is de plicht van de moeder, indien ze in staat is, om zulks te doen, en door de nameen, welke de hiervoren beschreve tabaks-drink veroorzaakt, niet geincommodeert word, in welken geval, te weten als de kraamvrouw te zwak is, word de naam van den vader gegeven. Men moet aanmerken, dat zy zulke namen niet voeren, die onder ons of ook by Heidens gebruiklyk zyn, maar zy doen hier in als de Troglodyten, waar van *Diodorus Siculus Lib. IV. cap. 9.* en uit hem *Zwinger in Theatr. Vit. Hum. p. 681. 200* als ook *Johannes Bobemus L. I. c. 6. p. 56. de Morib. leg. & Ritib. Gentium* schryft: *Parentum nomina minime imponunt filiis, sed tauri, arietis, ovis; & bos quidem patres, has matres appellant, quoniam ab his, non a parentibus quotidianus praebeatur cibus: dat is, zy geven op generly wyze aan de kinderen den naam van hunne ouders, maar die van een os, bok of schaap; en zommigen noemen genen hunne vaders, en deze hare moeders, om dat ze van dezen en niet van hunne ouders*

Wie aan het nieuw gebore kind den naam geeft

Wat zy aan hen voor namen geven.

ders hun dagelyks voedzel hebben.

Dat zulks zoo is, kan ik door veelvoudige ondervinding aantonen, alzo ik vele van hen gekent hebbe, daar onder een Kapitein, die *Hacqua*, 't welk in hunne taal paard betekent, geheuten. Anderen hebben den naam van *Gammau*, of Lecuw; anderen van *Gboudia* of Schaap, en anderen die van *Guaiba*, of Ezel; edoch wie zoude alle deze beestiaalsche namen in zyne geheugenissen kunnen houden, en zelf niet in een beest verandert worden? Genoeg dat ik exempels aanhalen en daar door bewyzen kan, dat zy zulke beestige namen hebben.

Zoude dit nu wederom niet tot een bewys strekken, dat zy uit de aloude Afrikaansche natien stammen, dog zoo, dat zy in den beginne niet eene natie alleen uitgemaakt hebben; ik laat zulks aan het oordeel van den Lezer, en zal ondertusschen de andere vraag onder handen nemen, en zeggen hoe het met de nageboorte toegaat. Deze nu, zoo dra ze van de kraamvrouw afgehaalt is, doen zy niet in d'een of d'ander pot, en werpen ze in 't water, zoo als op veel plaatzen onder onze Vroedvrouwen de manier is, maar zy binden dezelve in elkander, maken een gat in de aarde, en begraven dezelve.

Wanneer men hen vraagt, waar om zy ze niet liever in 't water werpen, om van de visschen gegeten te kunnen worden, zoo antwoorden zy; dat dezelve in 't water *Sickum* of ongezond is, om dat het kan gevonden worden, eer de visschen daar by komen; dat zy de nageboorte derhalven begraven, op dat hunne Toveraars die niet zouden magtig worden, en daar mede de Kraamvrouw en het kind schade toebrengen; en in genen dele daarom, gelyk ik in den beginne gezegt hebbe, dat zy vreesden, dat de mans daar over

II. Deel.

mogten komen, en daar na gehouden zyn, Anders te maken, maar op dat het uit het gezicht van alle menschen gerake en verrotte.

Het geen ook staande de verlossing en na dezelve aan bloed en ander vocht van de Kraamvrouw komt, vergaderen zy op een oude Croll, waar op namelyk in den beginne de Kraamvrouw legt, en zoo lang als nog eenig bloed van haar komt, daar op blyft en blyven moet; wanneer echter deze quel weder gesloopt is; en de Kraamvrouw weder opstaan kan, zoo drajen zy dezen Croll ook in elkander, en begraven dezelve, op dat hunne Toveraars insgelyks geen quaad daar mede zouden kunnen doen.

Wat zy met het afgegaan bloed doen.

Ik heb tot nu op de vragen van den Lezer kort geantwoord, en op alles de eenvoudige waarheid gezegt. Dat ik daar na gevraagd heb, is niet geschied uit nieuwsgierigheid of gyle lust, want wie zoude met zulke smerige stinkende menschen in een onbetamelyke nadere kennis zich kunnen inlaten, alzo zy een oprecht middel tegen de liefde zyn; maar ik heb het alleenlyk gedaan, om te weten, wat zy in diergelyke toevallen doen. Derhalven zal de Lezer niet qualyk nemen, dat ik nog meer, 't welk ik daarenboven ben te weten gekomen, daar by voeg, en daarnevens zeggen, dat vermits ik zoo dikwyls in diergelyke gelegtheden ben geweest, ik ook na al het andere nauw gevraagt, en alles met opmerkzaamheid aangetekent heb.

Voor eerst heb ik gevraagd, hoe zy het ontrent de navelstreng maakten, en hoe zy den navel konden inhouden, alzo geen kind gebakert word? waar op zy ten eersten op myn aangezicht wezen, en daar door te kennen gaven, dat ik wel konde zien, dat zy dezelve met een zenuwe afbonden, en dat het kind daar door

B 2

geen

Wat zy met de nageboorte doen.

geen ongemak konde lyden; en dat zy voor 't overige in plaats van een linnen of wollen doek, zoo als de Europeanen gebruiken, een brede lere riem nemen, en het kind daar mede omgorden, om den navel in te houden.

Dit gefchied alles in der waarheid zoo, en moet men zich over deze eenvoudige inventie wel zoo zeer niet verwonderen, als wel dat fchoon zy gene kinderen bakeren, genen met kromme benen, of andere gebrekkelyke leden gevonden worden, gelyk reeds op een andere plaats gemeld is.

Wanneer de man weder by zyn vrouw derft komen.

Wanneer ik daar na ook gaarn wilde weten of 'er ook iets byzonders aan te merken was, als de man weder by zyn vrouw quam, en haar wettiglyk derfte bywonen? zoo hebben zy my van beide geflachten geantwoord, dat in 't byzonder dit waar te nemen was; dat, gelyk de man niet buiten de hoogfte nood, en wanneer hy word geroepen, zoo als in den beginnen reeds is gemeld, by de Kraamvrouw derft zyn, hy zich ook niet mogt by haar vervoegen, nog met haar hun gewoonlyke koft of eeten nuttigen, zoo lang de vloed by haar duurt; alzo de andere mans hem zoo onrein en haar gezelfchap onwaardig verklaren zouden, als de vrouw zelf onrein was, en hy zich uit het gezelfchap van alle menschen zoude moeten houden. Wilde hy echter fttaande de Kraam tot haar komen, en in het huis uit en ingaan, zoo was hy t'eenemaal onrein, en wierd in dat geval met een zeker woord gebrandmerkt, van welk woord men my de uitlegging in een andere taal niet geven, en ik het Hottentotsche woord gantfch niet fchryven konde; dog zoo veel ik hebbe vernomen, quam de gantfche zaak daar op aan, dat hy door een vetten os weder moest gelegitimeert, en van de befchuldiging bevryd worden.

Al dit flaan en Anders maken der Hottentotten, 't welk in deze gevallen by Kraamvrouwen en by de geboorte van kinderen waargenomen word, fchynt my niet anders toe, als dat het zelve zynen oorffprong heeft van de Reiniging der Joden, waar van *Lev. XII.* gewag gemaakt word; doch zoo, dat die wet niet zuiver en eenvoudig maar met tamelyke grove byvoegzels nagekomen word. Daarenboven fchynt het, als of het zeden en gebruikelykheden van andere oude Afrikaanfche natien zyn, welke insgelyks uit velerhande by elkander geraapt zyn, en een *Confusum Chaos* of een verward begin gelyken; edoch laat ik myne gedachten gaarn aan den Lezer tot verdere overdenking; en is het de moete waardig, zoo konnen zy uit oude gefchriften verder nagespeurt worden, en zyn ze ydel, zoo mogen zy als zodanige verworpen blyven.

Voor 't overige is zeker, dat wanneer de man, na dat de vloed heeft opgehouden, en de reiniging, die in het affchuren van de koemif, en op nieuw befmeren met vet en beffrojen met *Buchu*, beftaat, gefchied is, weder tot de vrouw komen mag, hy zich insgelyks alvorens met vet befmeert en met *Buchu* beffrooit. Daar na wanneer hy in huis komt, zoo rookt hy *Dacha* of *Dagga*, het welk een en het zelve is; hy fpreekt daarenboven niet een woord met zyn Lief, eer en alvorens de damp van de *Dacha* hem in 't hoofd is gekomen, en hy fchier dronken of dol daar van word. Zoo dra hy dit gewaar word, begint hy met zyne huisvrouw te fpreken, welke hy ftande de Kraam niet heeft gezien en vraagt na allerhande nieuws; waar door hy, om dat hy aanhoud met *Dacha* te roken, hoe langs hoe doller, en dienvolgens praatachtiger word, tot dat hy eindelyk moe is, en de

Hoe de kraamvrouwen zich reinigen.

de eerste nacht weder in huis slaapt.

Dit zyn nu alzoo alle de gebruiklykheden, en plechtige byzonderheden, welke by de Kraamvrouwen worden waargenomen; nu zoude ik nog wel kunnen daar byvoegen, hoe zy den *Concubitus* verrichten, namelyk indien ik het geen ik zelfs uit den mond van beide geslachten vernomen heb, mag geloven, en welke van de gewoonte van andere Natien en schier van alle andere menschen zeer ver afwykt; doch ik wil dit liever overflaan, om aan geile, en ontuchtige menschen geen stof tot kitteling, en onbehoorlyke naboodsing te verschaffen.

Ondertusschen zal ik nog maar daar by voegen, dat de Heer *Boeving* in zyne curieuse naricht en beschryving der Hottentotten pag. 9. num. 4 de bovengemelde wegwerping van dochters gantsch twyffelachtig en verward meld, waar uit niemand licht begrip krygen zal. Wanneer hy echter daar

by voegt, dat als eene Hottentottin *ex concubitu cum christiano* een kind ter waereld brengt, het zelve van de genen, die diep in 't land wonen, en voor de Hollanders niet hebben te vrezen, gedood word, zeg ik dat zulks niet doorgaans geschied, alzoo ik verscheide diergelyke kinderen in het land heb aangetroffen, daaronder wel voornamelyk een Jongetje, die zynen Europeaanschen vader; dien ik zeer wel kende, zoo wel geleck als twee droppels water, het welk zy niet alleen in 't leven gelaten, maar ongemeen bemint hebben, en heeft de Voogd meer werk van dat Jongetje als van zyne eige kinderen gemaakt.

Voorts kan ik den Lezer van de gebruiklykheden, welke tot nu verhaalt heb, verzekeren, dat ik van meest alle ooggetuige geweest ben, en dezelve gehoort en bygewoont heb. Weshalven hy aan dezelve gerust mag geloof slaan.

Besluit van dit Hoofstuk.

De Schryver verklaart een passagie van den Heer Boeving.

II. HOOFSTUK.

Van de Plechtigheden en gebruikelijkheden der Hottentotten, welke by hunne Vryagie, Trouwing en Bruiloft worden in acht genomen.

Luiheid der Hottentotten. Wat zy by hun vrolykheden drinken. Hoe de Hottentotten vryen. Een Hottentot die trouwen wil moet zyn vader zulks vragen. Insgelyks de Vryfter. Belachelyk fnyden om het Ja-woord Toefel tot de Bruiloft Trouw-Ceremonien beftaat in 't bepiffen van Bruid en Bruijom, door den Priefter. Echtbreuk word door de Hottentotten met de dood geftraft. Zy mogen meer dan eene vrouw trouwen. De Echt kan by hen gefcheiden worden. Maar niet als 'er kinderen zyn. Onderzoek of de Bruid aan den Bruijom een darm om den bals hangt by 't trouwen. Word wederlegt. Beschryving des Bruilofts-tafel. Hoe lang de Bruil ft duurt. In welken graad van bloedverwandschap de Hottentotten met malkander mogen trouwen. Bloedfehante word by hen met de dood geftraft. Hoe 't met het Huurwlyks goed gelegen is. Wat Huurwlyks-goed de Dochters krygen. Besluit van dit Hoofstuk.

LEzer ik twyffel niet, of ik heb u in mynen vorigen de gekke en dikwyls doemlyke zeden welke de Hottentotten by Kraamvrouwen en nieuwgebore kinderen waarnemen, duidelyk en tot genoeg en voorgeftelt, en daar by zult gy zeer wel hebben gezien, dat het in diergelyke gelegentheden zoo weinig aan vreten en zuipen ontbreekt, als elders in Europa, wanneer hare luiheid zoo veel maar toeliet, om de spys rechtmatig klaar te maken, en daarenboven het land te bouwen, en van het zelve Koorn, en Wyn, en dienvolgens ook Bier van de Garft te hebben en te brouwen.

Der Hottentotten luiheid.

Wat zy in hunne vrolykheden drinken.

Schoon hen dees en gene fterke dranken ontbreekt, en zy zich met water, of als de nood daar op aankomt, met melk behelpen moeten, maken zy zich echter hier mede gelyk ook met hunnen flinkenden *Dacha* of met hunnen *Bufchbafch*, welken zy uit *Dacha* en uit *Tabak*, van elk even veel beryden, zoo vrolyk, en nog vrolyker, als de Europeanen met

hunne beste spyzen en dranken; daar zy echter, zoo als behoort is, grote reden hebben, om zich te bedroeven, en zorge te dragen, dat de gruuzame en fchandelyke kindermoord voortaan afgefchaft, en in een loffelyke optrekking verandert mogt worden.

Vermids men echter daar toe weinig hoop heeft, aangezien die zondige gewoonte al te diepe wortels heeft gefchoten, en zoo licht niet uit te roejen is, zoo zal beft zyn, dat ik den Lezer van zulke verdrietige en tegen de borft flotende materie tot een beter, aangener en vrolyker leide, welke in verre na zoo bedroeft niet in de ooren klinken, of zulk een hatelyk brandmerk in het gemoed achterlaten zal, fchoon dezelve u even zoo zeldzaam, en miffchien in eenige delen zeldzamer als de vorige zal voorkomen.

Het geen dit eigentlyk is, zal ik u ten eerften zeggen, namelyk dat ik u uit de Kraamkamer op een deftige, vrolyke en bezienswaardige

Hoe het of hun bruiloft toegat

dige

dige bruiloft brengen zal, alwaar gy wel even zoo weinig lust zult hebben, om van de spys te nuttigen, als in de Kraamkamer, dog de wonderbare gebruiklykheden en eenvoudige plechtigheden zullen u beter vermaken, als of gy op de voornaamste bruiloft aan tafel zat, en de oogten, maag, en't gemoed, ja alle zinnen verzadigen en vergenoegen kont; niet om dat u van een aangename en lieflyke musyk zal worden verhaalt, en dat voor 't overige alles zoo net in de plooi is; maar om dat diergelyke zaken by gene Natie onder de Zon gezien worden, nog ergens iets diergelyks by Schryverste vinden zy.

Hoe zy ryen.

Om tot de zaak zelf te komen, en u met veel omwegen niet op te houden, zoo moet ik eerst de wyze van vryen melden; om dat mischien menig Christen, die echter meent zeer verstandig en wys te doen, en niets onbetaamlyks voor heeft, in dit stuk zelf zal beschaamt worden gemaakt, terwyl hy deze manier voor zeer wonderbaar aanmerkt, die echter gantsch vernuftig is, en in alle delen verdient in acht genomen te worden, en die van hen ook onseilbaar moet worden waargenomen, om dat anders de gantsche voorhebbende verbin- tenissen daar op volgende huwelyk van gener waarde is, nog in eenige aanmerking genomen word.

Die trouwen wil, moet zulks aan zyn vader vragen.

Wanneer een Jongman of een Weduwnaar van voornemen is, om te trouwen, en een jonge dochter of een Weduwe te nemen, zoo is het hem niet geoorlooft, om die dochter of weduwe eerst te vragen, of zy wel met hem trouwen of zyn vrouw zyn wil; en daar na hunne ouders, of na derzelve dood hare naaste vrienden daar van verklaring te doen, maar hy is voor alle dingen verplicht, aan zyn eigen vader zyne mening te ontdekken, die nevens hem gaat, en de vader van de in 't oog hebbende Bruid, of in

zyne plaats deszelfs naaste vrienden daar over spreekt.

Deze wet word zoo slipt onder hen nagekomen, dat 'er in 't minst niet tegen gezegt word, vermids geen dochter zich zonder kennis der ouders in een huwelyks-contract begeven mag, en daar uit blykt, dat by hen gantsch geen heimelyke huwelyken zyn, die onder de Christenen meer als te veel worden gevonden, gelyk de dagelyksche ondervinding leert; en derhalven de Christenen in dit stuk zonder tegenpraak van hen beschaamt gemaakt worden, behalven dat nog andere roemwaardige zaken daar uit vloejen, welke de Christenen insgelyks niet veel eer aandoen.

Zoo ook de Vryster.

Eer en alvorens echter om de dochter aanzoek word gedaan, en de vader zyn gedachten zegt, zoo gaat de toekomstende Bruidegom hene, en onthaalt wederzyds ouders met *Dacha*, en rookt zelf ook. Wanneer nu de vader van den Vryer bespeurt, dat het hoofd door het roken een weinig begint licht te worden, zoo zegt hy aan zyn toekomstende zoons vader, de rede van zyn en zyns zoons komst, en vraagt na behoren, om de dochter. Deze spreekt een weinig in hunne tegenwoordigheid met zyne vrouw, en geeft hem of de resolutie, dat hy zyne dochter hebben zal, of slaat zulks af, om dat zy zekerlyk als dan reeds aan een ander beloofd is, die nog niet tot een man is gemaakt, en derhalven tot na die actie wachten moet.

Hoe het aanzoek geschied.

Krygen de vader en zoon op die wys den zak, zoo gaan zy ten eersten hene, en zoekt de zoon op de zelve wyze en met dezelve omstandigheden een andere uit. Dog bekomen zy een gunstig antwoord, en word de dochter door de ouders aan hem toegezegt, namelijk dat zy zeggen, *Neemt ze, wy staan het toe, en zyn daar mede wel te vrede*; zoo heeft de Vryer eerst

eerst verlof, met zyne vryfter te spreken, en om haar te vragen, of ze zin in hem heeft?

B. achely-
ke R. yd
om t
Ja-woord.

Is het antwoord hier ook na wensch, zoo is het huwelyk in alle delen wel; zoo niet, moeten zy beide eerst daar om vechten, en geschied zulks den volgenden nacht, en vechten zy als om de bovehand; niet dat zy tegen elkander op staan en malkander met slaan of stoten te beledigen, zynde die manier by hen zeer gehaat; maar zy gaan beide leggen, en nypen elkander zoo veel als zy kunnen, in 't achterste, tot dat eindelijk de vryfter moe is, en 't aan haar Vryer gewonnen geeft, en alzo neemt de gantsche vryery een einde.

Toefsel tot
de Bruiloft.

Wanneer de Bruid niet in de Craal van den Bruidegom woont, zoo gaat hy nevens zyn vader den volgenden dag na huis; dog bevindt zy zich in zyne Craal of dorp, zoo jaagt hy maar des morgens vroeg uit de kudde vee, een, twee of drie vette ossen, na dat hy ryk is; dezelve neemt hy in beide de gevallen met zich, begeeft zich nevens zyn vader en andere bloedvrienden daar mede op weg, en gaat weder na het huis of dorp, daar zy woont, alwaar ten eersten ook na hunne aankomst, de ouders en vrienden van de Bruid zich laten vinden, en tot de aanstaande bruiloft den nodigen toefsel maken.

Namelyk zy slaan de met zich gebrachte ossen van de Bruidegom na hunne wyze, en schikken zich op hunne manier op, met zich te smeren met het versche ossen-vet, en te besprooijen met meergemelden *Buchu*. De vrouwen, die in het oppronken altyd iets voor uit moeten hebben, zyn daar mede nog niet te vrede, maar moeten daar en boven ook hun aangezicht blanketten, niet met eenige kostbare verw of water, gelyk vele vrouwsperzonen in Europa doen, en als dan zich verbeelden onge-

meen mooi en fraai te zyn, maar zy zoeken hun blanketzel in 't open veld, en vinden dezelve aan rode steentjes, of liever aan rood aarde, waar mede zy niet zoo zeer het gantsche aangezicht over wryven, maar alleenlyk ronde vlakjes op het voorhoofd, de wangen en de kin maken, wanneer zy menen, dat in schoonheid haar niemand overtreft, daar zy zich echter flimmer toetakelen, als de ergste en lelykste toveres voorgestelt of geschildert zoude kunnen worden.

Na dat dit alles is geschied, gaan byderzyds ouders en andere bloedvrienden en goede bekenden by elkander zitten; dog zoo, dat de mans alleen en de vrouwen alleen ieder een ronden kring vertonen; zittende de Bruidegom in 't midden van den kring der mans en de Bruid in die der vrouwen, welke alle als bruiloftsgasten de aanstaande trouwing willen zien en bywonen; dezelve word ook ten eersten voltrokken, hoe wel niet door den Priester van den Bruidegom, ten zy de Bruid insgelyk in zyn dorp of Kraal woont, maar door den Priester van de Bruid, die naamlyk in de Bruid hare Kraal dit ampt bedient; want of schoon die uit des Bruidegoms Kraal, zich onder de bruiloftsgasten mogt bevinden, zoo heeft hy echter geen recht, zich in dit dorp of Kraal dit ampt aan te matigen, maar word niet anders aangemerkt als een ander Hottentot of bruiloftsgast; doch vermids van dat ampt weinig te hopen is, of overschiet, zoo laat hy het zelve gaarn aan den anderen over, terwyl hy alleenlyk als ooggetuige verstrekt.

Wil de Lezer weten, hoe die trouwing geschied, en de ceremonien verricht worden, zoo zal ik ze verhalen, mids dat gy zulks niet qualyk gelieft te nemen, want de zaak met omwegen uit te drukken, en verbloemde spreekwyzen

Wat voor
gen Priester
de trou-
wing ver-
richt.

Die
w
w
w
w
w
w
w
w
w
w

HUWELYS PLEGTIGHEIT DER HOTTENTOTTEN.

wyzen te gebruiken , zoude wel niet qualyk gedaan zyn; dog vermits 'er gefproken word van plechtigheden , die buiten dat vreemd zyn , en die , zoo veel my bewuft is , van 'alle andere natien t'eenemaal afwyken , zoo ben ik beducht , dat ze niet duidelyk genoeg zouden worden verhaalt , indien ik my zoude moeten dwingen , om anders te fpreken , als de natuur van de zaak vereifcht en hebben wil.

Zoo dra dienvolgens de geene , die de macht heeft , om de plechtigheid van de trouwing te verrichten , in den kring der mans komt , vind hy reeds den Bruidegom in 't midden op zyne hurken zitten , gelyk dan ook de Bruid in den anderen kring der wyven in het zelve poftuur verfchynt. Deze Priester vraagt den Bruidegom niet , of hy de Bruid tot zyn vrouw wil nemen , zoo als ook niet de Bruid of zy den Bruidegom tot haar man wil hebben , maar hy houd zich verzekert , dat deze vergadering ten dien einde belegt , en hy deswegen ontboden is. Zoo dra hy dienvolgens tot den Bruidegom komt , trekt hy de zoogenaamde *Kulcrofs* , of dekzel van voor de fchamelheid weg , neemt zyn mannelyk Lid in de hand , en onder eenige weinige woorden , die hy in Hottentotsche tale tot hem zegt , bepift hy hem *S. V.* ; welk koftbaar water de Bruidegom zeer begerig opvangt , en zodanig in zyne nieuw befmeerde huid wryft , dat hy van voren langs het gantsche lichaam met zyn tedere gefchaafde nagels louter groeven maakt. Dit zelve verricht de gemelde Hottentot ook , zoo dra hy in den kring der vrouwen komt , die met dit ftinkent water al zoo zeer als de Bruidegom opgefchikt is.

Dit gedaan zynde , begeeft hy zich weder tot den Bruidegom , en daar na tot de Bruid , en doet telkens het zelve , waar op de Brui-

degom en de Bruid de in den begin gemaakte groeven weder toeftryken en onzichtbaar maken ; en eindelyk herhaalt hy deze plechtigheid ten derden en laaftle male , en veroorzaakt daar door , dat de Bruidegom nevens zyne Bruid nog al bezig zyn , om de voorheen gemaakte groeven , nog beter toe te ftryken , op dat men nergens aan zyn lyf zoude kunnen zien , waar een groef of krabbel geweest is.

De woorden welke hy tot hen beide zeide , en telkens herhaalde , heb ik in hunne taal onmogelyk kunnen fchryven of nagaan , om dat ze al te ras achter elkanderen uitgefproken wierden , endaarenboven ook zeer veel en wonderbare flagen met de tong daar onder wierden gemaakt en uitgedrukt. De inhoud echter van dezelve zoude , zoo als myn Tolk en ook anderen zyden zyn ; dat hy hem met zyn huwelyk veel geluk , heil en zegen wenschte ; als mede dat hy tegen het naaftkomende jaar met een zoon mag worden verheugt , en tonen , dat hy een man is , tot kinder teelen niet onbequaam , dat die zoon mag groot worden , op dat hy daar na , zyn vader oud zynde , de nodige levensmiddelen voor hem befchikken , en een goede Jager en dapper man worden moge.

Hier heeft de Lezer nu de volftandige trouwings-plechtigheden , welke onheufch genoeg zyn , en met die van gene natie in de gantsche waereld overeenkomen. Derhalven weet ik niet , waar van daan zy dezelve zouden hebben kunnen nemen of ontlenen ; want alle andere gebruiklykheden , die tot nu zyn verhaalt , hebben zich nog eenigermate op de Joodsche geground , en van dezelve hunnen oorsprong gezocht , of zy zyn zuiver en louter met die van de oude Troglodyten overceengekomen ; deze echter kan nog met de gebruiklykheden der Joden , nog

De Bruidegom en de Bruid worden bepift.

Deze plegtigheid word drie maalen herhaalt.

met die der Troglodyten overeen worden gebragt; van welke *Alexander Velutellus L. I. c. 24.* achtervolgens het bericht van *Zwingerus in Teatro Vit. Hum. pag. 4370. a.* deze gantfche fchandelyke zaak fchryft: *Apud Troglodytas, foeminas viris desponsatas primis noctibus cognati affinesque producunt, illasque promiscuis adulteriis pate- re sinunt; postea perpetua pudicitiae adscripta severissimis poenis, vel minima conjectatione, si deliquissent, coërcbantur.* Dat is, *By de Troglodyten laten de Bekenden en naaste Vrienden van de verloofde vrouwen perzonen, dezelve de eerste nacht bocleren met wien zy willen; daar na moeten zy beloven, het overige van haar leven kuisch te zyn, en worden zy, indien men haar in 't minst verdacht houd, zeer strengelyk gestraft, als of ze het quaad begaan hadden, en daar door in toom gebonden.*

De Hottentotten hebben echter dit hatelyk gebruik in generhande wyze, en doen niet als de Troglodyten, die na het getuigenis van den gemelden *Alexander Velutellus Libr. IV. c. 1.*, gelyk zulks *Zwingerus l. c. pag. 3617. a.* aanhaalt; een echtbreuk met de vrouw van den Tiran of Heer gepleegd, met een lam kunnen boeten. Daar by de Hottentotten dit verbreken, het mag worden begaan met welke vrouw het wil, voor een hoofd-misdaad word gehouwen, die zonder aanzien van perzoon en zonder verder procederen ten eersten met de dood gestraft word, gelyk zulks ook *P. Tachart* in zyne *Siamfche Reis pag. 96.* met de volgende woorden getuigt: *Echtbreuk en diefstal zyn by hen grove lasters en worden altyd met het leven betaalt.*

Indien deze fchandelyke misdaad zoo zwaar by ons Christenen wierd gestraft, hoe veel zouden alle Gerechtshoven en Overheden te doen hebben? Hoe veel zouden den weg na de andere waereld

zoeken, en hier van kant moeten geholpen worden? wat zouden de Gerechtsdienaars druk werk hebben, en de Scherprechter al menschen bekomen, om te doden? Men hoort immers van alle kanten, dat schier niet eene Gemeente daar van zuiver is. Waarlyk in dit fluk overtreffen ons deze Barbarische menschen zeer veel, om dat zy geen onderscheid maken, hunnen eigen Kapitein of Oversten, wanneer hy van deze misdaad kan worden overtuigt, te vatten; en aan hem een kort proces te maken; om dat zy wel weten, dat deze wet geen aanzien van perzoon dulden kan.

Zy behoeven ook te minder gelegentheid daar toe te zoeken, om dat aan hen de *Poligamie* of *Veelwyffschap* geoorlooft of toegestaan is, gelyk als de Heer *Boeving* in zyne curieuse Beschryving en Naricht van de *Hottentotten pag. 9. num. 3* daar van fchryft, als hy zegt: *de Poligamie is onder hen toegelaten, zoo dat iemand zoo veel vrouwen mag nemen, als hy onderhouden kan; maar vermids de meesten arm zyn, zoo zyn maar de gene, die veel vee hebben, en alzoo de rykste, Poligamie.* Waar by men dient aan te merken, dat de Armen ook veelyds meer dan eene Vrouw hebben; schoon dit niet zoo gemeen is, als by de Ryken.

De Heer *P. Tachart* fchryft wat duidelyker van deze *Poligamie*, en toont ook, hoe veel wyven een ontrent heeft, wanneer hy loc. cit. pag. 96. zegt; *Een iegelyk man heeft wel de vryheid, zoo veel wyven te nemen, als hy onderhouden kan, doch word 'er onder de Ryken geen gevonden, die meer dan drie wyven heeft.* De Heer *Vogel* echter verhaalt in zyne *Oost-Indische tien-jarige Reis-beschryving pag. 74.* nog een ander gebruik, het welk wel waardig is, dat het wat duidelyker verklaart worde, meldende: *De*

Zy mogen
meer dan
eene
vrouw
hebben.

P. Tachart's
bericht
hier van.

By hen
wordt die
echtbreuk
meed:
dood ge-
straft.

Polynamie heeft by hen plaats, en mag een man zyn vrouw, wanneer zy hem niet behaagt, weder van zich floten.

Uit de ondervinding, die men daar van bekomen heeft, is de zaak aldus gelegen: Een man en een vrouw maken wel met elkander een huwelyks-contract, en beloven elkander getrouw te zyn; hier in word ook zeer zelden gezondigt, wegens de bovengemelde straffe des doods; wanneer het echter gebeurde, dat de man met de vrouw, of de vrouw met den man niet konde over weg komen, zoo hebben zy beide macht, om van elkander te lopen en te scheiden, wanneer zy willen, en kan de man de vrouw verfloten, of ook de vrouw vrywillig van hem weglopen en gaan waar zy wil, mids dat zy elders niet mag trouwen, om dat 'er moord en doodslag uit onstaat. Daarentegen blyft de man in vryheid, om weder een andere vrouw te nemen, als hy maar de voorheen beschrevene omstandigheden in acht neemt, en by zoo menige vrouw als hy trouwt of huwelykt dezelve herhaalt.

Daarentegen moet dit ook worden in acht genomen, dat dit niet kan geschieden, dan als zy nog gene kinderen in 't leven hebben; want als 'er kinderen en voornamelyk zoons voorhanden zyn, zoo gaat het zoo niet in zyn werk, om dat de oudste zoon altyd erfgenaam van des vaders nalatenschap is, gelyk ik elders berichten zal. Daarenboven is het tegen de achting en aanzien van den man, zich met de kindertucht en wel voornamelyk met de dochters te bemoejen, gelyk insgelyks elders zal worden aangetoont. In zulk geval is hy wel genoodzaakt zyne vrouw te behouden: Daarentegen zyn hem daar in ook niet de handen gebonden, een andere vrouw daar nevens te nemen, en zich dezelve op de bovengemelde

II. Deel.

melde wyze te laten toevoegen.

Derhalven komen alzoo de Hottentotten met de Troglodyten andermaal niet overeen, welke zonder onderscheid vrouwen en kinderen gemeen hadden; gelyk *Diod. Siculus Libr. III. cap. 3.* en uit hem *Zwingerus in Theatro Vit. Human. pag. 882.* zulks van hen met deze woorden geloofd: *Troglodytae nudi per omnem vitam degentes, uxores filiosque omnes Communes habent, excepto Tyranno, qui unicam tenet, bestiiis similes, ut qui neque voluptatis neque doloris ullum, nisi naturalem sensum percipiant, neque turpis, neque honesti discrimen norint.* Dat is: *De altyd naakt lopende Troglodyten hebben huone wyven en kinderen gemeen, behalven de Heer, die maar een eenige heeft; derhalven zyn zy met de onvernunftige beesten gelyk, als welke geen ander begrip of indruk zoo wel van pyn als van wellust gewaar worden, als de natuur hen aanwysst, en die geen kennis hebben of eenig onderscheid weten tusschen schande of eer.*

By de Troglodyten zyn de wyven en kinderen gemeen.

Edoch hoe kom ik zoo verdwaalt, dat niet weder tot myne voorhebbende materie geraken en verder verhalen kan, hoe het na de trouwing al toegaat, zynde het noodzakelyk geweest, dat deze zaak aangehaalt wierd, om te verzekerder te zyn, dat myne ondervinding niet valsch was: Ondertusschen word 'er nog iets by den Heer *Vogel* in zyne tien-jarige Oost-Indische Reisbeschryving *pag. 74.* gevonden, dat met alle voorgaande zoo als ook met de volgende omstandigheden en plechtigheden niet overeenkomt, weshalven zulks ook moet worden verklaart, eer en alvorens ik voortgaan kan.

Hy gebruikt naamlyk op de aangehaalde plaats deze woorden: *Wanneer zy trouwen, zoo geeft de Bruid aan den Bruidegom in plaats van een trouwring een darm van een vet schaap of een rund om*

Bericht of de Bruid aan de Bruidgom een schaap-darm om den hals hangt word wederlegt.

den bals, den welken by moet dragen, tot dat hy verrot is, en van zyn bals valt; Daar benevens moet de vryster een lid van haar pink laten afnemen, en het zelve aan den man tot teken van haar getrouwheid geven. Op deze woorden kan ik den Heer Vogel niet anders antwoorden, dan dat by de bruiloften der Hottentotten, welke ik het geluk heb gehad, om te zien, nooit hebbe kunnen merken, dat de Bruidegom een os of schaap-darm om den hals had, of van de Bruid ontving. Ja ik derf daarenboven zeggen, dat nooit een Hottentot by welke gelegenheid ook, met darmen om den hals heb zien gaan, zoo dat de vertelling van den Heer Vogel in dit stuk de proefder waarheid niet houden kan.

Ik weet zeer wel, en heb het ook reeds hier voren aangehaalt, dat zy een schaapnet om den hals dragen; edoch vermids dit gebruik niet by de bruiloften voorvalt, ten zy iemand het reeds voor dezelve gedragen heeft, zoo is het hier ook niet de plaats, daar van wydlopig te handelen, zullende het echter op zyn tyd niet vergeten worden: Ook is my niet onbewust, dat vele wyven een en ook wel meer leden aan den kleinen en volgende vingers te weinig hebben, die zy zekerlyk zullen moeten laten afnemen; dat echter zulks by bruiloften zoude moeten geschieden, en het afgenome lid aan den Bruidegom tot een teken van getrouwheid aangeboden worden, is andermaal zonder eenigen grond, en stryd tegen alle ondervinding.

Wanneer de tyd het toeliet, en het de eigentlyke plaats was, daar dit lid-afnemen behoorde, zoude ik behalven den Heer Vogels mening nog drie byzondere voorstellen, welke alle van erbare Reizigers bekend gemaakt zyn; waar uit wel een of twee wat waarachtigs in zich bevatten, welke

echter dezelve zyn, kan een onervaren niet weten. Dog vermids de gantsche zaak elders behoort, zoo zal ik zoo lang wachten, tot dat wy die materie onder handen bekomen, welke als dan den gantschen zamenhang van de zaak aanwyzen zal.

Ondertusschen begeef ik my tot myn afgebroken verhaal, om verder aan te wyzen, wat 'er al na de trouwring geschied. Edoch moet ik den Lezer alvorens erinneren, dat hier boven gezegt hebbe, dat voor de copulatie drie vette ossen, indien de Bruidegom ryk is, geslagen zyn; en dat de aanwezende bruiloftsgasten lustig bezig waren, om zich met het versche Nier-en Darm-vet te smeren, terwyl zy ook reeds het bloed nevens de uitgespoelde darmen en penzen onder elkander gekookt, en noch voor de trouwring als een ontbyt gegeten hebben.

Het vleesch is warm zynde, van de beenderen gedaan, en in potten bewaart; en gaat het nu aan het koken en braden; en toont elk een buiten den Bruidegom en de Bruid zich even bezig, om het eeten te vuur te brengen, om na den middag of tegen den avond gegeten te kunnen worden. Alles word in versch water zonder zout gekookt, en het gebrad in een kuil die zy in de aarde hebben gemaakt, gezet, op dat het op een daar in gelegden steen, waar op vuur ontstoken is, te sterker zoude kunnen braden. Edoch alvorens dat het vleesch nog daar op word gelegt, komt een ander en veegt de asch met een wis gras weg; daar op word het vleesch daar in gelegt, en met een andere steen gedekt, om van de aschen bevryd te zyn; want zoo dra het vleesch op de gemelde wyze daar in legt, maken zy weder een vuur daar boven op en rondom, op dat het te rasser zoude kunnen braden en gereed gemaakt worden.

Zoo dra de gemelde tractamenten

Plechtigheden na de Trouw.

Hoe het vleesch van de geslage ossen klaar gemaakt word.

Hoe de
Bruilofts
tafel der
Hottentot-
ten gelieft
is.

ten en koketzels klaar zyn, zoo legeren zy zich alle, en schikken zich tot de maalyd; als dan zoude de Lezer zich over de buitewegene pracht en opschik verwonderen, en rechten lust bekomen, om met hen te spyzen, zynde de tafel de blote aarde; de zervetten hunne smerige crosfen; de potten blinken op deze gereed gemaakte tafel in plaats van de schoonste tinne schotels; hunne zwarte en vuile Crossen gebruiken zy in plaats van de schoonste borden; de lepels zyn van paarlemoer of andere zeefchelpen zonder steel; en die geen mes hebben, gebruiken de vingers en de tanden in derzelve plaats, zoo dat het rondom, waar men maar hene kykt, zeer smakelyk in zyn werk gaat.

Daar zyn twee zulke tafels, te weten een voor de mans en een voor de vrouwen; edoch is het den Bruidegom voor ditmaal geoorlooft, om aan de Bruids tafel te zitten, en aan dezelve te spyzen, aangezien anders nooit mans en vrouwen onderelkander eeten; maar op dat de mannelyke achting in deze gelegenheid ook niet gekrenkt werde, zoo mag de Bruidegom niet met de Bruid uit een pot eeten, maar word voor hem een byzondere pot gekookt, waar uit hy alleen eeten moet, zonder iets van het eeten der wyven te mogen aannemen; daarenboven ontfangt hy zyn stuk gebrad alleen, en heeft alzo met de wyven niets gemeen, dan dat hy onder haar en naast zyne Bruid zit.

Hoe lang
de gaste-
ryen duren.

Wanneer zy gegeten hebben, en 'er nog wat overschiet, zoo word het nevens de beenderen van het geslagen vee bewaart tot den anderen dag, daar het dan weder even zoo treffelyk in zyn werk gaat, en word daar mede zoo lang voort gevaren, tot dat alles verteert is. Na de maalyd komt het defert, het welk in *Dacha* bestaat, wanneer een ieder weder gaat zitten, en van dit wel-

ruikend goed zoo veel rookt, als hy gelieft; doch houden zy deze order, dat zy niet alle te gelyk hunne pypen floppen en aansteken, om dat 'er anders geen vrolyk gesprek wezen zoude; maar een alleen zyne pyp gestopt en een haal twee of drie gedaan hebbende, zoo geeft hy ze aan den geen, die aan de rechter hand naast hem zit, en deze weder aan den volgenden, tot dat ze eindelyk weder aan den eersten komt, die ze gestopt heeft.

Na deze steekt een ander, die gestopt heeft, dezelve aan, en doet op dezelve wyze als de eerste gedaan heeft; en zy roken zoo lang, tot dat het hoofd gantsch licht en als dol word; 't welk niet lang werk heeft, om dat zy den rook niet ten eersten uitblazen, maar doorflikken, en daar na als zy hoesten moeten, met opgespalkte kaken den zelve op eenmaal, als uit een geopende kachel uitstoten. Als dan is het zeer vermakelyk te horen, hoe dat zy snappen en praten, zoo dat men de gantsche nacht niet eens zyn eige woorden horen, veel min slapen kan, als men 'er ontrent is.

Wat verder
aan te mer-
ken.

Zoo als de mans doen, zoo doen de wyven ook, en vermeerderen den *Echo* niet weinig, tot dat zy eindelyk al te zamen vermoeit en van *Dacha* roken dronken, des morgens na hunne hutten of huizen gaan, en wat leggen ronken; wanneer de Bruidegom voor de eerstemaal by zyne Bruid mag slapen. Zoo dra het wederom dag, en de *Dacha*-rook een weinig vervlogen is, begeven zy zich andermaal ter been, en tot het koken, en doen zulks zoo lang als de bruiloft duurt, te weten, zoo lang als 'er eeten is.

Verwonderenswaardig is het, dat deze menschen, die anders by hare vrolykheden zoo veel van zingen en dansen houden, by hunne bruiloften echter niet een

By de Brui-
loft word
nog gezon-
gen nog
gedanst.

lied zingen, of eenig instrument gebruiken, waar na zy zouden kunnen danzen, alzo men nooit zal zien, dat by een Hottentotfche bruiloft word gedant, of anders een vrolykheid gebruikt, dan die zy zich met roken en praten aandoen. Ik heb dikwyls gelegentheid gezocht, om haar te vragen, waarom zy zulks doen, maar hebbe nooit de grondige oorzaak daar van kunnen te weten komen, om dat zy my altyd met de oude en verdrietelyke woorden affetten, namelyk, dat de Hottentotten niet anders gewoon waren te doen; ondertuffchen verbeelde ik my, dat 'er een zekere oorzaak moet achterfchuielen, welke zy aan geen Europeaan willen bekent maken.

Hier mede zoude ik den Lezer wel in 't kort alle de gebruiklykheden, die by een Hottentotfche bruiloft voorvallen, verhaalt en voorgeftelt hebben, dog miſſchien mogt gy denken, dat deze gebruiklykheden maar te verſtaan waren, by bruiloften van vryers en vryſters, en dat 'er nog wel iets konde worden in acht genomen, als een Weduwnaar met een vryſter, of een weduwe met een vryer trouwde; edoch hier op dient, dat ik eertyds ook van diezelve mening ben geweest, en vaſtelyk geloofde, dat 'er in zodanige gevallen eenige verandering zoude zyn; na dat ik my echter niet alleen zeer naauwkeurig daar ontrent heb laten onderrechten, maar ook in het het *Cochoquas* of *Koopmans* land een bruiloft hebbe gezien, alwaar een Weduwnaar met een Vryſter trouwde, zoo is myn twyffel verdwenen, en heb ik waargenomen, dat 'er in alle deze plegtige gebruiklykheden gene verandering is.

In welken graad van bloedverwandſchap de Hottentotten met elkander mogen trouwen.

Ondertuffchen kan ik deze materie nog niet beſluiten, maar moet daar nevens van de graden van hunne bloedverwantſchap melden, en tonen, hoe na zy

zig aan elkanderen uithuwelyken mogen. Wanneer dienvolgens twee Zuſters kinderen of ook de gene, die in den derden graad elkander beſtaan, met elkanderen trouwen wilden, zoo is hen zulks nooit toegelaten, en kan daar in gantſch niet worden gedispenceert. De oorzaak is volgens hun zeggen, om dat liet te na in bloed is, en zulks by de traditie, welke zy van hunne Voorouders hadden ontfangen, uitdruklyk verboden was. Derhalven waren zodanige menſchen, die elkander zoo na in den bloede beſtaan, genoodzaakt, te myden, van elkander met verliefde oogen aan te zien, ten ware zy gevaar wilden lopen, het leven te verliezen, aangezien zy zulke huwelyken in genen dele dulden of verſtaan willen, maar tegen de Overtreders vaardig recht oefnen.

Indien 'er iemand word gevonden, die met zyne eige kinderen bloedschande begaan heeft, voordien is gene genade te hopen, maar hy mag wel denken, dat de dood niet ver van hem is; want zoo dra een zodanige misdadiger aangeklaagt en overtuigt is, of zich zomtyds zelf met een dronken of met wyn of Dacha benevelden kop, beklapt, zoo word de raad over hem gehouden, en hy ten dien einde in 't midden van het rondom ſtaande Gerecht geſtelt, op dat hy na geſchiede overtuiging of vrywillige bekenenis ten eerſten den loon zyner werken ontfange en 't met den dood betale.

Men ziet alzo aan deze menſchen, dat zy wel weten, het goed en het quaad te onderſcheiden, en genoeg in ſtaat zyn, recht en gerechtigheid zelfs zonder Advocaaten, Rechters, of beſchreve wetten, te handhaven; 't geen waarlyk in ſtaat is, om alle de gene te beſchamen, die aan de oentlyke rechtbanken zitten, en zig menigmaal laten omkopen, om 't recht

Bloedschande word by hen met de dood geſtraft.

't recht te verdragen. Daar deze blinde Heidens nog perzoon verſchonen, of in 't minſte deernis met hem hebben, maar na bevind van zaken ten eerſten recht laten wedervaren: het welk helaas! in de Europeaanſche Gerechthoven dikwyls zeer lang duurt, voornamelyk als men weet, dat 'er geld is, en de nodige koſten van de Juſtitie wel kunnen worden betaalt.

Wat van haar huwelyks goed aan te merken.

Edoch dit zyn andermaal gedachten, die niet tot de zaak behoren, konnende een ieder licht zodanige aanmerkingen maken; derhalven zal ik nog maar iets daarnevens voegen van het huwelyks-goed van deze jonge luiden, en als dan de materie eindigen. Hier boven is reeds gemeld, en het zal ook op een andere plaats wydlopijger worden gemeld, dat de oudſte zoon de eenige erfgenaam van de nalatenschap van zyn vader is; wanneer alzoó dezelve in 't leven van zyn vader komt te trouwen, zoo krygt hy niets, als het geen de Vader hem geven wil; en hy moet ook te vrede zyn, als de vader hem niets geeft, en wachten tot dat de vader dood is.

Wanneer een jonger broeder trouwdt, zoo heeft hy nog als dan nog na de dood van zyn vader iets te hopen, maar moet te vrede zyn, wanneer de vader by zyn leven, of na dezelfs dood zyn oudſte broeder, hem een paar ſchappen of kalvers uit genade, en geensdeels uit eenige verplichting vereeren wil, moettende voor het overige zorg dragen, dat hy te recht komt, zynde daarenboven verplicht, om een knecht van zyn ouder broeder te zyn en te blyven, zoo lang dezelve leeft. Sterft hy echter, zonder een zoon na te laten, zoo is hy erfgenaam van zyn broeder, en niet verplicht, aan ie-

mand iets daar van te geven.

Vermids nu niemand als de oudſte zoon van den vader erft, of huwelyks-goed ontfangt, ten zy hy hem uit goeden wil iets geven of vereeren wil, zoo kan men licht ſtaat maken, waar op de dochter te rekenen heeft, aangezien voor haar niets overſchiet nog by het leven van haar vader nog na dezelfs dood; derhalven moet zy te vrede zyn, wanneer zy een koe of een paar ſchappen ten huwelyk krygt, welke de man, dien zy trouwt, ook wederom geven moet, als zy zonder kinderen komt te ſterven; blyft echter een dochter na en geen zoon, zoo heeft die haar moeders bewys, als haar vader na haar moeders dood wederom mogt komen te trouwen, of reeds meer dan eene vrouw had.

Uit dit fundament is het, dat geen Hottentot in zyn huwelyken na rykdom zien kan; en dat het gemaklyk kan gebeuren, dat een gemene vryſter voornamelyk als zy een weinig mooi en wel gemaakt is, de vrouw van een groot *Kapitein*, ja zelfs de vrouw van den Heer van de gantsche natie word, om dat van de eene vryſter zoo veel te verwachten is, als van de andere, en nooit een erfnis op een vrouw valt.

Dit is het geen het welk ik nog hier nevens heb willen voegen; ik twyffel niet, of de Lezer zal hier uit hebben gezien, hoe het by de Hottentotſche bruiloften toegaat, en dat dezelve veel aangenamer zyn te zien, als zich by de Kraamvrouwen lang te onthouden, en den doemelyken kindermoord aan te horen; ondertuſſchen moeft ik die zoo duidelyk verhalen als nu de bruiloften, waar by in der daad gene omſtandigheden verzwegen of uitgelaten zyn.

Besluit van dit Hoofstuk.

III. HOOFSTUK.

Van der Hottentotten Huishouding en Kinder-
tucht, zoo als ook, hoe zy in den geme-
nen omgang tegen elkander zyn.

Hoe man en vrouw na de Bruiloft leven. Zy hebben na hunne wyze een ordentelyke huishouding. De mans hebben niet te zorgen als voor visschen en jagen. De wyven zoeken wortels om te eeten. Op wat wyze zy die uitgraven. Zoeken ook hout om te branden. Zy mogen met de mans niet eeten. De Hottentotten zyn heel gastvry. De vrouw mag buiten des mans kennis niets nemen nog verkopen. Waarom zy het regt van Eerstgeboorte onderhouden. In hoe verre zy voor de opvoeding van hunne kinders zorgen. Wondere manier van de borst aan de kinders te geven. Wat de moeder onder het zuigen doet. De Zoons slaan zomtylen vader en moeder. Waar in de kinders der Hottentotien worden onderreft. Konstige handwerkzels der Hottentotten. Kommen in een korten tyd hunne kinders een handwerk leren. Hoe zy in den gemenen omgang met elkander zyn. De Schryver wederlegt een valsche beschuldiging der Hottentotten. Zy zyn niet hoerachtig. Zyn zeer mildadig. Niet diefschtig. Zyn zomtyds wat wraakgierig.

LEzer, naardien ik u laatst de gebruiklykheden, welke de Hottentotten by hunne bruiloften waarnemen, omstandig en zonder eenig byvoegzel van onwaarheden, en ook zonder veel omwegen heb voorgesteld, zoo zal het niet ondienstig zyn, om verder aan te tonen, hoe zy het al in haar huishouden maken, zoo als ook hoe zy het met de kindertucht stellen, als zy een of meer kinderen hebben, en eindelyk ook hoe zy in den gemenen omgang met elkander leven.

Dit zyn zulke drie stukken, die men noodzakelyk weten moet, als men van haar gantschen leven en innerlyken toestand uit den grond oordelen wil; derhalven zal het den Lezer hope ik, niet tegen de borst zyn, als ik hem daar van een omstandige naricht geef, en daarnevens andermaal aanwys, dat 'er of schoon veel dingen onder hen voorvallen, die een geciviliseert volk niet wel betamen, evenwel op verre na zulke grouwelyke en schandelyke daden onder hen niet voorvallen, als men

doorgaans van hen geloofd, en 'o-
pentlyk in schriften van hen vertelt
heeft.

Om zonder verdere omwegen ten eersten tot de zaak over te gaan, en het eerste stuk onder handen te nemen, zoo zal ik zeggen, dat na de bruiloft, wanneer man en vrouw in hun eigen woning gekomen zyn, een vreemdeling niet licht zal kunnen zien, dat het twee getrouwde luiden zyn, aangezien haar huishouding zoo niet is, als by ons of by andere natiën het gebruik is, alwaar men wel haast kan zien en weten, welke man en vrouw by elkanderen zyn. De oorzaak van dit onderscheid is, om dat zy deels niet leven, zoo als man en vrouw met elkander leven, te weten, om dat zy niet met elkander gaan, naast elkander zitten of leggen, en ook niet met elkander eeten; deels ook om dat ze elkander zoo vriendelyk niet aanspreken, toelachen, of verliest aanzien, als anders diergelyke perzonen plegen te doen; in alle welke zaken het na het uiterlyke, zoo koel en on-

Hoe de man en de vrouw na de bruiloft leven.

ver-

verschillig toegaat, dat men dikwyls zoo men zegt, niet weet, wie Kok of Bottelier is, of wie te zamen een paar uitmaken.

Zy hebben na hunne wyze een ordentelyk huishouden.

Wanneer men echter hunne zeden en gebruiklykheden een weinig onderzocht, en doorgesnuflêlt heeft, vind men wel haast, dat 'er schoon het na het uiterlyke zoo koel en mismaakt lykt, echter een regelmatige huishouding na hunne wys by hen gevoert word; en dat zoo wel man als vrouw ja ook als 'er meer vrouwen in huis zyn, ieder zyn eigen werk te doen heeft; en dat de een den anderen zyn werk buiten de hoogste noodzakelykheid niet zal op zich nemen, of slechts daar na omkeiken.

Dit zal duidelyker blyken, wanneer ik van het werk, 't welk den man alleen te doen staat, eerst een verhaal doe; daar na de bezigheden der vrouwen onder handen neem, en ten laatsten zeg, wat zy met elkanderen in 't gemeen doen moeten.

De man heeft niet te doen als visschen en jagen.

Het is gewis, dat de man de luiſte dagen in de waereld heeft, zoo lang hy voor zich zelve en by zyn vrouw leeft; want hy zorgt voor niets, en kan ook voor het huishouden zeer weinig dienst doen. Te visschen, als hy naby strand of aan de zee kant woont, is een van zyn zwaarste werk, dat hy doen moet; waar in de meeste ook zoo wel zyn geoeffent, dat zy menigen Europeanschen Visscher de loef afsteken; schoon de Heer *Vogel* in zyne Tien-jarige Oost-Indische Reisbeschryving p. 71. hen nageeft, dat zy het visschen gantsch niet verstaan, wanneer hy zegt: *zy weten nog van zagen, planten of visschen.* Hoe en op wat wys zy het echter maken, dat zy vis vangen, zal op een andere plaats worden gezegt.

Behalven het visch vangen is verder zyn ampt, zoo wel alleen als in gezelschap (voornamelyk als de gantsche Kraal gaat, en grote dieren, als Olifanten, Rheno-

II. Deel.

ferossen, Eland-dieren en andere diergelyke vangen wil) op de jagt te gaan en te zoeken, dat hy een steenbok of ander klein dier behalven hazen en eenige andere, welke zy niet eeten, met zyn geweer dood, op dat hy iets na huis brenge, en zyne familie nevens hem wat te eeten hebbe. En buiten deze twee hoofdstukken, zal hy zich verder met zyn huishouden weinig bemoejen, maar hy laat God en zyne vrouw daar voor zorgen.

Als deze mode ook onder de Europeanen konde worden ingevoerd, zoo acht ik, dat de meeste mans die zeer gaarn zouden involgen, en geweldig in haar schik zyn, dat zy van de zware en kommerlyke huis-zorg ontheft konden blyven. Wanneer zy daarentegen ook altyd als de Hottentotten zouden leven, en zich met wortels en een dronk waters verzadigen, zoude het hen ook niet wel aanslaan, van den aangenamen wyn of bier berooft te zyn, daar echter deze schoon reeds is gemeld, even zoo vergenoegt, lustig en vrolyk zyn, als gene met hunne sterke en het hoofd nevens het bloed verhittende en dronken-makende dranken.

Van de mans keer ik my nu tot de wyven, en zal den Lezer ook zeggen, wat hun voornaamste werk is. Zy zyn verplicht, om alle de wortels, welke zy in plaats van brood eeten, te zoeken, uit te graven, en daar na te koken. Het zoeken valt wel gemaklyk, om dat zy het lof en bladeren van dezelve zeer wel kennen, maar vermids zy dezelve niet gewoon zyn uit te graven, dan na dat zy ryp zyn en het zaat reeds hebben laten vallen, op dat 'er weer andere kunnen groejen, zoo is het ook noodzakelyk, dat zy de tyd waarnemen, dat dezelve tot hunne volkome rypheid gekomen zyn.

De wyven zoeken wortels.

Daar zyn verscheide soorten
D van

van deze wortels, gelyk in het volgende Hoofdstuk zal worden aangetoont. Het Werktuig waar mede zy dezelve uitgraven, is niet een schop of een spa, gelyk de Europeanen gebruiken, want zulks is voor hen te ongemaklyk te behandelen, maar zy bedienen zich van een ronden stok van Olyf-hout, die niet alleen sterk maar ook braaf taai is, van voren spits gemaakt, om in de aarde te konnen steken, en de wortels uit te graven; of zy laten door hunne mans, of wel meest door Christenen, waar voor zy wederom arbeiden, te weten, wasschen en ander vrouwen werk doen, een rond eizer, ontrent drie voet lang, en van voren spits, daar toe maken, waar mede zy de aarde rondom de wortels of bollen los steken, en ze daar na uittrekken, en met zich na huis nemen.

Zoo dra zy een deel van die wortels hebben gevonden, waar van zy ontrent dien dag te eeten hebben, latende God voor den volgenden morgen zorgen, zoo gaan zy na het water, wassen dezelve schoon af, gaan als dan na huis, en koken ze. Doch de vrouw moet niet alleen deze wortels zoeken, maar ook andere eetbare waren, als Amandelen, Arums-wortels met het zaat, welke zy insgelyks koken moet; maar vermids dit zonder hout niet kan geschieden, zoo moet zy ook op haar rug zoo veel hout halen, als zy daar toe nodig heeft, en daarenboven zoo veel als zy by kout en regenachtig wêer branden.

Dit is nu haar dagelyks werk, en heeft de vrouw daar door veel meer zorg als de man, die zelden en maar als het hem behaagt, op de jagt of uit visschen gaat; waar van hy echter doorgaans zoo veel t'huis brengt, dat zyne gantsche huishouding eenige dagen daar aan genoeg zoude hebben te eeten, indien'er niet eenige gasten quamen, die het hielpen verteren; Ondertusschen

heeft hy zulks ook te verwachten als zy iets gejaagt of gevangen hebben; maar de vermeende voorraad raakt daar door wel haast op, en heeft de vrouw daarenboven de moeite, om het hout by elkander te halen, het welk nodig is, om dit eeten klaar te maken en te koken.

Vermids ik nu in mynen vorigen hebbe gezegt, dat de Bruidegom onder de wyven aan tafel zit; zoo zoude de Lezer mischien denken, dat de wyven altyd by de mans zaten, en met elkander aten; maar schoon van de wyven al het benodigt hout tot koken, zoo als ook het water moet worden gehaalt, en de wyven ook alles moeten koken, zoo is 't hen evenwel niet geoorlooft om by hunne, veel min by andere mans te zitten, als het welk op 't hoogste tegen de achting van de mans zoude sryden; zy moet daarentegen den pot met het gekookt of gebrade eeten aan de mans overgeven, en hen daar van laten nemen, zoo veel zy eeten willen; als deze haar deel daar uit hebben genomen, zoo word de pot aan haar en aan de andere wyven weder ter hand gestelt, om het geen daar in gelaten is, in een byzondere kring te eeten; ten zy de vrouw ten eersten al het eeten in twee byzondere potten klaar gemaakt, en in ieder even veel gedaan had; dat alzo de mans hun pot alleen, en de wyven den haren ook in 't byzonder hadden.

Hier uit blykt dienvolgens klaar dat de wyven, schoon zy niet hoeven te wassen, te bakken, te spinnen, te naajen, veel min te lappen, echter aan een groter last en zorg zyn onderworpen, als de mans. Het zoude de Europeaan-sche mans ook wel behagen; wanneer dit gebruik op hen konde overgebracht en onder hen ingevoert worden; maar wanneer zy niet alleen zulken slechten kost voor lief nemen, maar ook van de

De wyven der Hottentotten mogen niet met hunne mans eten.

Hoe en met welk werktuig.

Wat zy met de wortels doen.

genade

genade of gunst der wyven moesten leven, zoude hen zulks andermaal wel haast verdrieten; en ben ik verzekert, dat menige vrouw, ten zy zy haar uiterste best deed, om den man te vergenoegen, meer quade woorden en slagen bekomen, als ze jegenswoordig bekomt; daar het nu aan zulke boosaardige mans evenwel niet ontbreekt, die de huwelyks beloofde trouw aan hunne wyven met slagen nakomen en betaalt zetten.

Man en vrouw moeten te zamen voor een huis zorgen

Edoch is nog overig, om van die dingen te spreken, welke man en vrouw met elkander verrichten moeten. Onder dezelve is wel voornamelyk, dat zy beide om een eigen huis moeten bekommert zyn, als zy niet op de genade van andere luiden leven, of ter herberg trekken willen; maar dit geschied zeer zelden, schoon dikwyls ruim 10 of 12 perzonen in een hut alleen slapen; want dit zyn geen menschen, die in hun dorp of Kraal wonen, maar vreemdelingen; die uit andere dorpen zyn gekomen, en verzoeken, by hen den nacht over te blyven; waar aan zy niet alleen herberg of huisvesting, maar ook het geen zy aan eetwaren in haar huis hebben geven, zonder dat zy daar voor iets hoeven te betalen, ten ware zy weder by hen quamen, het zelve zoude te verwachten hebben.

Haar gaffelvryheid.

Zoeken zy echter in een ander huis te blyven, zoo geschied het niet langer, als tot dat het hare gereed is; het welk in den tyd van twee uren kan worden opgerecht, als de materialen namelyk sparren en matten by elkander gebragt, en vervaardigt zyn, waar mede zy op 't langste 8 dagen werk hebben, konnende na die tyd hun eigen huis betrekken; hoe echter dezelve, zoo als ook gantsche dorpen zyn gebouwt, daar van zal hier na in een byzonder Hoofdstuk behorige naricht worden gegeven.

Daar nevens moeten zy beide

II. Deel.

voor het vee zorg dragen, op dat 'er niets van verloren of verniet worde; in 't byzonder moeten zy des nachts waken, op dat geen wild verflindent dier daar onder kome, schade veroorzake, eenige doodbyte, of wel met een of meer doorga; zoo als het dikwyls geschied, dat een zodanige viervoetige roofvogel des nacht in hunne Kralen of dorpen sluipt, en eer zyn daar op verdacht zyn, met den buit doorgaan; derhalven hebben zy ook een listige manier, om te weten, als zulk een Dief inbreekt; dog dit behoort hier niet, maar zal in het volgende Hoofdstuk worden verklaart.

Hoe veel de vrouw ook mag helpen, om het vee 's nachts te bewaren, zoo heeft zy echter geen macht over het minste dat 'er is, te weten, om het na haar believen te slaan of te verkopen; zy is veel eerder gehouden, om den man altyd aan te spreken, als zy slaan wil. Met het verkopen heeft zy t'eenemaal niets te doen, om dat daar door des mans achting zoude worden gekrenkt en verzwakt; en om dat zy daar benevens niets toegebragt hebbende, alzoo niets in eigendom bezit. Daarenboven staat het haar niet eens vry om van dat gene iets zonder zyn weten, te onttrekken, het welk zy bygebragt heeft, om dat na haar dood, als 'er gene kinderen zyn, de man aan hare ouders of vrienden moet wedergeven, het welk zy ten huwelyk gehad heeft; En zyn 'er kinderen, voornamelyk een zoon, zoo laat de man evenwel niet toe, dat zy wat neemt, om dat het dan heet, dat men op het tocnemen van de familie, welke op den zoon beruust, behoort te zien, en niet maken, dat hy verzwakt werde, of in het onderspit gerake.

De vrouw mag zonder haar mans weten niets verkopen.

Deze voorzorg voor den opgang van de familie zoude zekerlyk menigen Europeaanfchen of Christen Vader zoo wel voegen,

D 2

als

als een Hottentot, want vele worden 'er gevonden, die maar voor zich, en niet voor hunne kinderen zorgen, en maar een goed leven daar van nemen, het mag met de kinderen gaan, zoo als het wil; daar toch in de Bybel word gezegt, dat de geen, die de zyne niet verzorgt, het geloof verloochent heeft, en erger is, als een ongelovige. 1. *Tim.* V. 8.

Waarom
de Hotten-
totten het
recht van
Eerstge-
boorte on-
derhouden.

Nu zoude de Lezer misschien zeggen, dat zy op deze wys maar den Eerstgeboren, en de andere kinderen gantsch niet verzorgden; daar op dient, dat de wil hen zoo zeer daar niet afhoud als wel de ingevoerde wetten, uit hoofde van de welke zy in alle gevallen het recht van Eerstgebore moeten nakomen, te weten voor zoo veel het manlyk geslacht betreft, maar geensdeels het vrouwelyk, gelyk hier voren reeds gemeld is; en indien deze wetten niet in den weg waren, zoo zouden zy de andere kinderen ook niet vergeten, daar in tegendeel by vele Europeanen nog de Eerstgebore nog de andere behoorlyk opgebracht of verzorgt worden.

Hoe ver
een Hot-
tentot zig
de kinder-
tucht aan-
neemt.

Wat helpt my echter dit oordeelen, aangezien nog van de kindertucht moet worden gemeld? derhalven gelieve de Lezer zich te binnen te brengen, dat ik hier voren hebbe gezegt, dat het tegen het respect van den man slyd, zich met de opvoeding der kinderen, voornamelyk die der dochters te bemoejen; het welk niet moet worden verstaan, dat de man niet met al met de kindertucht te doen zoude hebben, maar dat hy zich met kleine onnozele kinderen, zoo als ook met de volwasse dochters niet veel bemoeit, echter de opvoeding van dezelve niet t'eenemaal uit de gedachten zet, en voornamelyk voor de zoons zorgt.

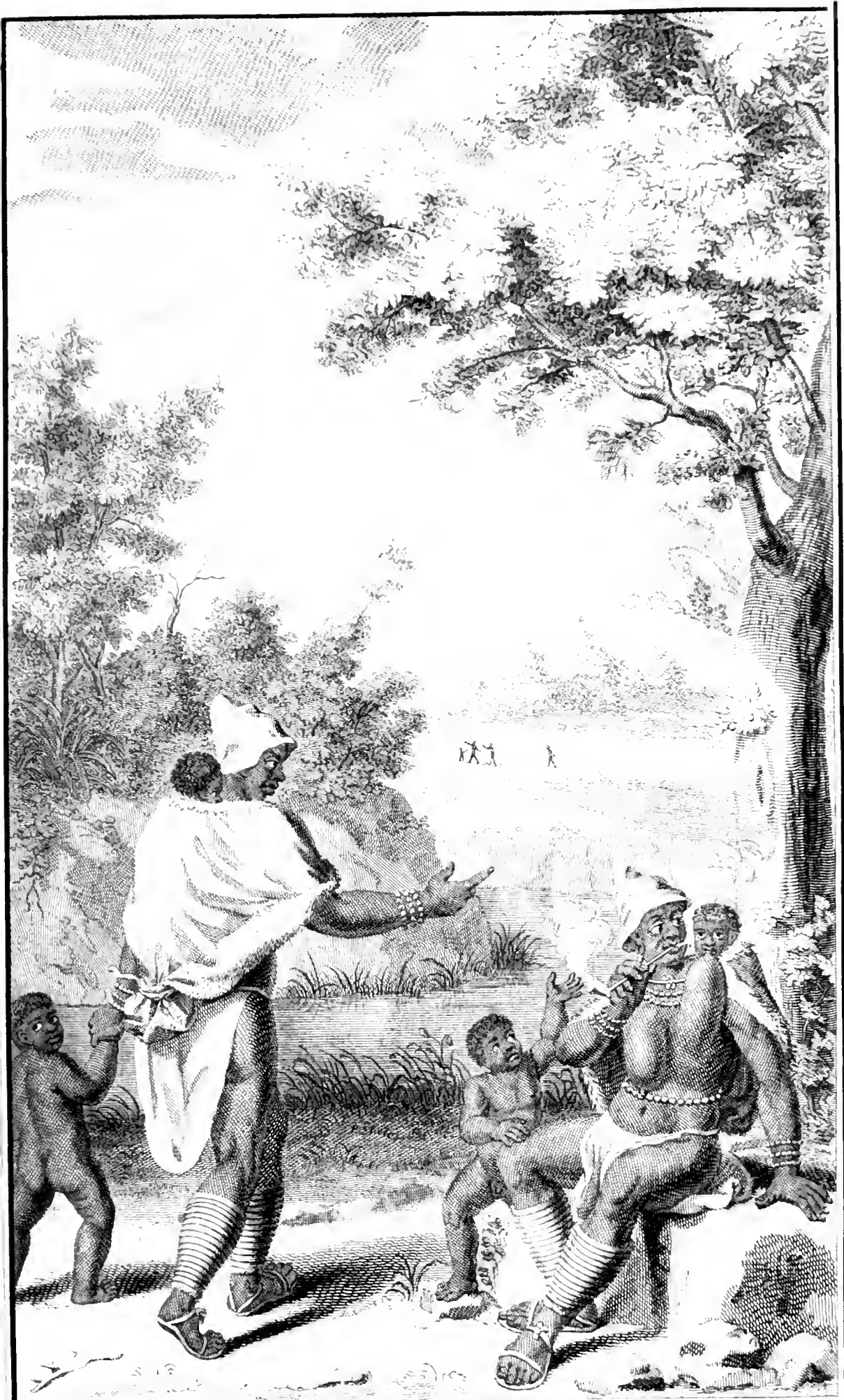
Dit zal klaarder blyken, als ik zeg, dat de man en de vrouw beide voor de opvoeding zorgen,

dog dat de moeder zoo lang de kinderen klein en onmondig zyn daar mede meer te doen heeft als de vader; niet om dat het tegens zyne autoriteit zoude zyn, maar om dat zy niets als het geen zy uit de borsten van de moeder halen, te eten en te drinken bekomen. Derhalven moeten de moeders overal waar zy gaan, de kinderen op den rug nemen, en met zich dragen, ten ware zy gingen hout halen, in welken geval de kinderen op een ouden Crofs blyven leggen, tot dat de moeder weder t'huis komt, zonder dat de vader of iemand anders daar na omziet.

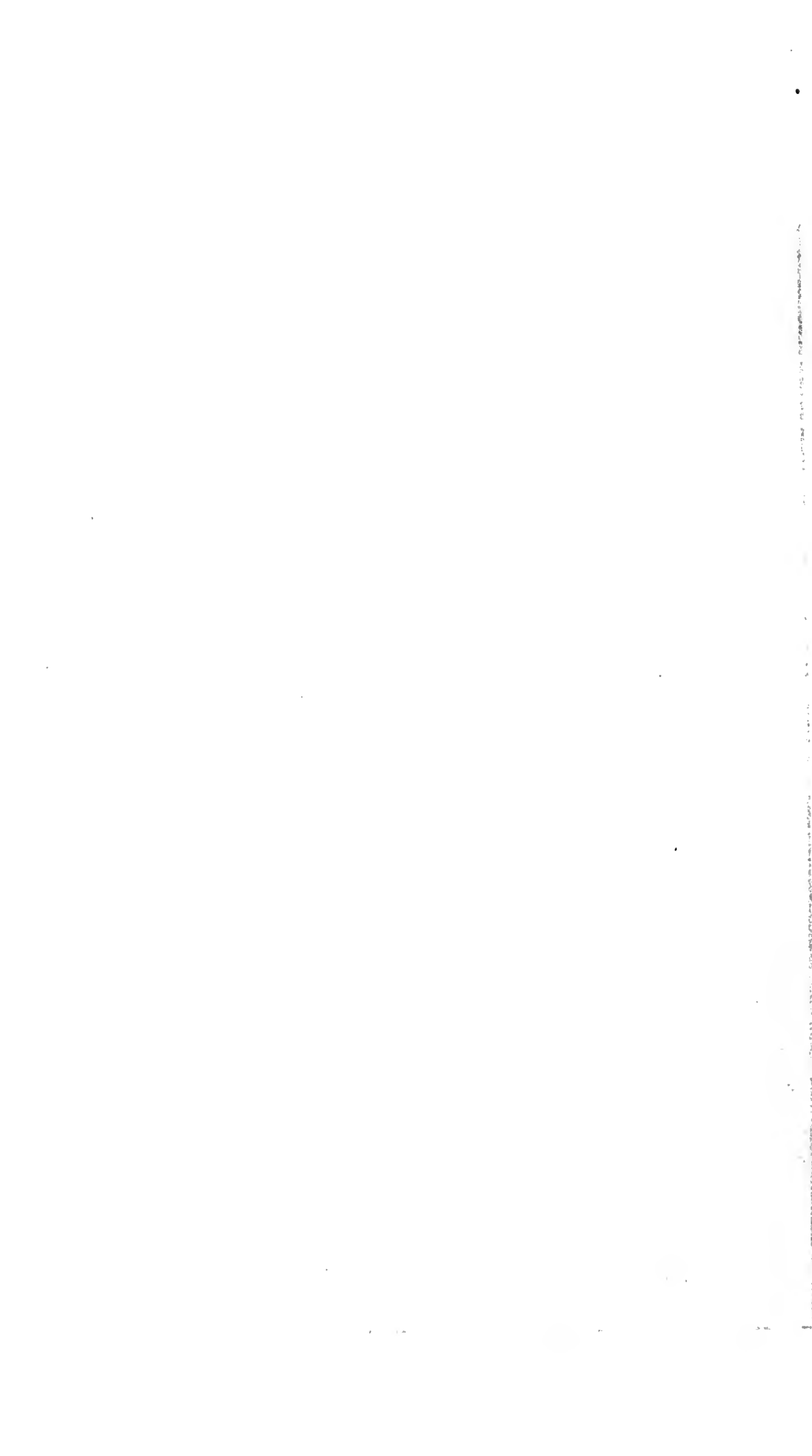
Het is byzonder fraai te zien, hoe zy dezelve op den rug nemen; hebbende niet dan een oude Crofs, waar in ze dezelve binden, en zoo vast maken, dat ze niet vallen kunnen, op dezelve wyze als de Heidens in Europa met hunne kinderen leven, van dewelke men niet anders als het blote hoofd ziet, dat over de schouders uitsteekt. Noch vermakelyker is het te zien, als de kinderen beginnen te huilen, en zy aan dezelve de borst geven, aangezien zy dezelve niet van den rug nemen en ze aan de borst leggen, om dat zy die moeite kunnen sparen, maar zy werpen de borst over de schouders, steken den tepel in den mond, en laten ze zuigen, zoo lang als zy willen.

Hoe de
Hottentot-
tinnen
hunne kin-
deren dra-
gen, en de
borst geven

Ik zal de zaak met den Heer *Vogels* woorden best uitdrukken, welke hy in zyn Tien-jarige Oost-Indische Reisbeschryving p. 74. daar van gebruikt, wanneer hy zegt: *De wyven dragen de kleine zuigende kinderen op den rug, en werpen dezelve, als zy het verlangen, hare lange en byna tot den navel afhangende borsten, over de schouders toe, en spyzigen haar.* Uit deze woorden kan de Lezer wel haast zien, wat deze voor beminnewaardige vrouwluiden moeten zyn, die de Heidinnen nog verre de loef afsteken; niet om dat

HOE DE HOTTENTOTTINNEN HUNNE KINDEREN DRAGEN.
EN DE BORST GEVEN.

dat zy fchoner of beter met vet zyn gebalzemt, maar om dat zy langer, en een krop gelykende borften over het bovenlyf hebben hangen.

Terwyl het kind de borft heeft, en de krachten van de moeder zuigt, zoo is het niet meer als rede, dat de moeder zich weder laaft, en elders krachten zoekt; daar toe is geen bequamer, aangename en krachtiger middel als een pyp tabak, welke zy gedurende het zuigen uitrookt, en daar van het arme kind den rook door den wind toeblaaft; daarenboven als het kind een half jaar oud is, fteekt zy het zelve, zoo dra het de borft laat vallen, de pyp in den mond, en laat het de reft uitrooken.

Als de kinderen in ftaat zyn, en lopen kunnen, zoo volgen zy alle de moeder, en blyven zeer zelden by haar vader, ten zy het regenachtig wêer is, en zy niet door het gras of moeras kunnen komen; ouder geworden zynde, volgen de dochters altyd de moeder, en helpen haar hout dragen; maar de wortels, welke zy nevens de moeder uitgraven, brengen zy heel zelden t'huis, door dien zy dezelve of zelf eeten, of wanneer zy dicht by Europeanen wonen, voor een ftukje tabak of een glas wyn of brandewyn verkopen.

Met de zoons is het heel anders gefchapen, vermids zy aan de moeders niet langer hoeven onderdanig te zyn, als tot dat ze tot mans gemaakt zyn, zoo als hier voren reeds is gemeld. Van dien tyd af moeten zy zelfs zorg dragen, dat zy niet meer met de moeder eeten, om dat zy in dat geval Anders maken moeten; daarentegen word aan hen niet verboden, en het ftrekt hen tot geen fchande, als zy met vader en moeder wakker krakkelen, en van woorden tot flagen komen, en hen een rug vol flagen geven.

Zoo groot een fchande als dit

onder gecivilifeerde natien is, zoo gemeen is het by hen, en ook onder fommige Chriftenen, waar van de exempels al te hatelyk en lelyk zyn, om die hier aan te halen; deze onnatuurlyke manier van doen heeft my zoo zeer by de Hottentotten tegen de borft gefloten, dat ik nooit een zoon, die zyn moeder of vader had geflagen, ongeftraft hebbe gelaten, maar zyn rug altyd ryklyk met ftokflagen gezalft heb.

Dienvolgens is hunne opvoeding en behorige tucht zeer flecht, en verdient den naam van kindertucht gantsch niet. Daarenboven worden zy ook, om dat zy geen fchrift hebben, in niets onderwezen, dan in het geen zy van hunne ouders en andere oude Hottentotten mondeling horen, en met de handen namaken kunnen. Dit zyn echter dikwyls, aangezien zy geen werktuig daar toe gebruiken, zeer konfliche dingen, fchoon wy die maar voor eenvoudige handwerkzels aanzien; namelyk zy leren dezelve hunne Crosvellen bereiden, zonder dat zy kalk of aluin of iets diergelyks daar toe gebruiken. Zy leren dezelve smeden, en alderhande wapentuig maken, zonder dat zy een hamer of blaasbalg of vyl of tange daar toe nodig hebben. Zy worden geleert, om in hunne Croffen te snyden en 't weder toe te naajen, dat zelfs een Bondwerker daar over befchaamt zoude ftaan, zonder dat zy een fchaar, naalde of vingerhoed, ja zelfs geen garen of zyde hebben. Zy worden in Pottebakken onderwezen, maken dezelve ook zoo goed als een Pottebakker, daar zy echter buiten den leem of aarde, nog draaifchyf, nog glazuur, nog eenig ander instrument daar toe hebben; zy kunnen zoo ras en zoo goed ftaan, als een welgeleerde flager, zonder eenig ander instrument als een mes daar toe te hebben.

Doch wie zoude alle deze konfliche

Waar in zy worden onderrecht.

Wat van de aankomende kinderen te merken.

stige handwerkzels in zoo een korten tyd na elkanderen kunnen verhalen, aangezien 'er nog veel andere zyn? Daar zal zich wel een andere gelegenheid opdoen, om dezelve na elkanderen uitvoerlyk te beschryven, en te tonen, dat zelfs deze uitvindingen genoeg te kennen geven, dat zy niet minder dan dom zyn, maar dat zy zich tot allerhande wetenschappen zouden kunnen schikken, indien zy niet zoo overgegeve lui waren, of indien 'er maar eenigzins kans was, om hen uit die onverschilligheid te rukken.

Komen hunne kinderen in korten tyd een handwerk leren.

Hunne bovengemelde Leermeesters en de dochters hare Leermeesterinnen, helpen hen de onderhanden hebbende handwerkzels altyd verrichten, en staan hen zoo lang by, tot dat zy ieder handwerk, waar toe zy lust hebben, uit den grond verstaan, op dat zy het in 't toekomende ook aan anderen zouden kunnen leren. Ondertusschen is de leertyd of de jaren, welke anders een leerjonge in Europa vast staan moet, by hen zeer kort, en kan schier een iegelyk binnen den tyd van 4 weken, een handwerk zoo volkomen leren, dat hy het vervolgens zoo wel verstaat, als zyn Leermeester of Baas.

Hunne kindertucht

Boven deze gemelde zaken heeft de moeder met de dochters en de vader met de zoons verder niet te doen, en gebruiken alzo anders gene kindertucht; ten ware dat deze by het uithuwelyken van den zoon; en de moeder by het trouwen van de dochter zich nog eenige moeite quamen te geven, 't welk echter niet kan worden vergeleken met 't geen, 't welk Christen ouders in het verzorgen van hunne kinderen doen moeten. Derhalven zegge ik andermaal, dat de gantsche kindertucht, ja al het geen de Hottentotsche ouders aan hunne kinderen doen, niet te vergelyken is met het geen Christen ouders

met hunne kinderen uitstaan moeten.

Nu is nog over, dat ik zeg, hoe de Hottentotten in den gemeenen ommeegang tegen elkander zyn; want vermids zoo als bewust is, aan hen dikwyls dingen worden toegeschreven, die tegen alle eerlykheid en tegen de gantsche menschelyke zamenleving stryden, zoo dunkt my, dat 'er niets noodzakelyker is, dan dat men onderzoekt, of alle deze beschuldigingen waarheid zyn, en of hunne ommeegang niet beter is, als men doorgaans geloofd heeft?

Hoe zy in den gemeenen ommeegang of verkering tegen elkander zyn.

Een oud zeggen is 't, 't welk my wel duizendmaal ter ooren is gekomen, als of zy den wilden dieren daar in gelyk waren, te weten, dat zy zich voor niemand schuwden, als zy hunnen huwelyks-plicht wilden waarnemen, maar dezelve in de tegenwoordigheid van elk een verrichteden. Ik heb aan deze beschuldiging lang geloof geslagen, en vermids ik dezelve aan de Kaap niet konde gewaar worden, heb ik gemeent, dat zy zich voor de Europeanen schuwden. Wanneer ik echter landwaards in quam, meende ik, dat ik diergelyke beschuldiging wel zoude bewaarheid zien, maar zodanige onmenschelyke onderneming deed zich nergens op. Derhalven vraagde ik de waarheid van deze beschuldiging, maar wierd altoos met schampere woorden afgewezen, en antwoorde onder anderen een Hottentot van *Damaquas* op die vraag: *Die Volk, ja denkum ons beesten; ha! ons zoo makum als de Honde? wat manier is dat? ons niet zoo, want het den-gum niet.*

De overige woorden, die hy my toegrauwde, zal ik hier niet aanhalen, om dat zy niet alleen eenige moejelykheid te kennengaven, maar menig een ook niet wel, in de ooren zouden klinken: wyl zy die beschuldiging op de Europeanen wilden leggen; om dat zy

zoo als het spreekwoord zegt, menen, dat men niemand achter de kachel zoekt, of men moet 'er eerst zelf achter gezeten hebben. Derhalven zuiverden zy zich mynes bedunkens zeer wel van deze beschuldiging, en gaven daar mede te kennen, dat zy in dit stuk veel redelyker waren, als men van hen geloofd had; gelyk ook de onderzinding leert.

Zoo valsch als deze opgelegde beschuldiging is, zoo onwaar word ook bevonden die, welke men hen nageeft, namelyk, dat zy haar gevoeg zonder schaamte, in de tegenwoordigheid van andere menschen, en op alle plaatzen zonder onderscheid doen. Want is 'er een volk onder de Zon in dit stuk schaamachtig, zoo zyn het zekerlyk de Hottentotten, van welke men diergelyke grove stukken nooit zal zien verrichten, aangezien zy zelfs onder elkander zoo beschaamt zyn, dat zy nog in hunne huizen of daar buiten een wind zullen laten; en weet my te binnen te brengen, dat zy dikwyls een Hollandschen Matroos over diergelyke vuiligheid niet alleen hebben uitgelacht, maar den rugge vol slagen gegeven; zoo dat zy te onrecht worden beschuldigt.

Dat zy ook niet hoerachtig zyn, zulks getuigt de Heer *Boeving loc. cit pag. 9.* En vermids de echtbreuk een kwaad by hen is, dat met den dood word gestraft, zoo hoort men ook zoo veel van het zelve niet; en strekken deze stukken onfeilbaar, om vele Christenen op 't uiterste beschaamt te maken, die zich nog door woorden, nog door zware straffen der Hoge Overheid daar van willen onthouden, maar in hunne boze en godloze bedryven voortgaan; doch wanneer men hen deed, zoo als ik diergelyken deugniet heb zien straffen, dien men een brandmerk op het voorhoofd of op de wangen gaf, zoo zou 'er misschien meer

vrees onder te krygen zyn; doch dit is een zaak, die buiten my is.

Hoe goedaardig, barmhertig, behulpzaam, en redelyk zy zyn, daar van kan andermaal de Heer *P. Tabart* in zyne Siansche Reize, pag. 96 worden nageslagen, die met korte woorden van hen schryft; dat zy meer liefde, goedaardigheid en redelykheid bezitten, als men doorgaans by de Christenen aantreft: en pag 100. zegt hy met waarheid van hen; dat zy zeer goedaardig en behulpzaam zyn, en dat men naarwyls zeggen kan, dat zy iets voor zich zelve hebben. Vereert men hen iets, dat gedeelt kan worden, zoo geven zy aan den eersten van hunne medemakers, die hen outmoet, iets daar van, welke zy ten dien einde ook wel opzoeken, en behouden doorgaans van het geen zy vereert hebben bekomen, het kleinste stuk.

In der waarheid, ik heb my dikwyls over die zaak verwondert, en by my zelve gedacht, hoe deze Heidens deze treffelyke deugden zoo gemaklyk oeffenen, daar echter de Christenen, die schier dagelyks tot diergelyke liefdeplichten uit Gods woord worden aangeziet, geen vonkje daar van laten blyken, ten zy zy daar toe genoodzaakt wierden; zonder dat zy denken, dat die treffelyke deugden aan de eerste Christenen ook zoo zeer eigen geweest zyn; en zullen ons deze Heidens derhalven, die zonder eenigen dwang maar louter uit de natuur, zulke werken doen, in den jongsten dag niet weinig te schande maken.

Vermids nu deze deugden onder hen worden gepleegt, zoo vind men ook weinig dieven onder hen; behalven onder de voordees gemelde *Boschjes - Mannen*, die schier een natie op haar zelve uitmaken, en zich onder de redelyke Hottentotten niet derven laten zien, gelyk hiervoren gemeld is. Dat zy niet diefachtig zyn,

Bezitten veel deugden.

Zyn geen dieven.

Zy zyn aan de hoerery niet overgegeven.

zyn, betuigt andermaal de Heer *Tachart* l. c. p. 100. alwaar hy zegt: *Zy zyn trouw, en de Hollanders laten hen vry in en uit hunne huizen gaan, zonder dat zy vrezzen, dat zy zullen worden bestolen.* Zulks verhaalt ook de Heer *Boeving* l. c. p. 9. wanneer hy zegt, *dat het zeker is, dat de Hottentotten niet diefachtig zyn, schoon zy veeltids gelegentheid tot stelen hadden, en dat de Hollanders derhalven hen vry in en uit hunne huizen lieten gaan.*

Leven
vreedzaam
met elkan-
der.

Wie zoude nu kunnen twyffelen, dat deze menschen niet wel met elkander zouden leven, en in hunne gezelschappen geruht en stil tegen elkander zyn. Het was te wenschen, dat 'er onder de Christenen overal ook een diergelyke overeenkomst en eendracht was, zoo zoude menig proces achterwege, en de Overheid van veel moeite ontheft blyven. Edoch hier van genoeg! zullende zich wel een gelegentheid opdoen, om van alle deze dingen omstandiger te spreken. Ondertusschen zal ik maar zeggen, dat zy evenwel ook

niet t'eenemaal zonder gal of wraakgierigheid zyn; vermids zy zich dikwyls uit particuliere wraak op 't heftigste vervolgen, en niet eer rusten, tot dat zy voldoening verkregen hebben, zoo als insgelyks elders breder en met eenige voorbeelden zal bewezen worden.

En hier mede meen ik deze derde vraag ook genoegzaam beantwoord te hebben; doch indien 'er nog iets mogt aan ontbreken, zoo verzoek ik den Lezer, geduld te nemen, tot dat een andere materie daar toe gelegentheid geeft; voor 't overige is mynes bedunkens hier verder niet nodig, dan dat ik dit Hoofdstuk besluit en daarnevens verzoeke, dat indien ik in eenige aanmerkingen mogt hebben geltruikelt, de feilen te verbeteren, en aan de historie zelve niet te twyffelen, om dat ik voor zoo veel ik weet, niets hebbe gemeld, dan het geen met de zuivere waarheid overeenkomt, zoo verre de lange ondervinding my dezelve heeft aan de hand gegeven.

IV. HOOFSTUK.

Van der Hottentotten Vee-tucht : hoe zy haar Vee oppassen en bezorgen , zodanig dat zy veel nuttigheid en groot voordeel daar van kunnen hebben.

Vervolg van hunne bezorging over het Vee. Ieder Dorp of Kraal heeft maar een eenige kudde. De arme Hottentotten dienen om loon. Zy hebben geen byzonderen Vee-hoeder. Hoeden zelfs elk op zyn beurt. Hoe zy de jonge stieren en oude bullen slyden. Zy melken zoo niet als de Europeanen. Wat zy met de melk doen. Hoe de Hottentotten boter maken. De mannen mogen geen schapemelk drinken. Hoe zy de schapen , en het Rundvee bewaren. Hoe zy het weggelope Vee weer achterhalen. Hoe zy de jonge lammeren , en kalveren 's nachts bewaren. Wat bakkeley of Vecht-offen zyn. Deze worden tot den oorlog afgericht. Wat de Hottentotten voor Draag-offen hebben. Waar deze offen toe worden gebruikt. Wat zy met hun ziek Vee doen. De Europeaansche schaaps-ziektens zyn by de Hottentotten zeer zeldzaam. Hoe het ziek Vee geneesen word. Hoe zy de wilde roofdieren vervolgen , en doden. Wat de Hottentotten met hun Vee doen. Gebruiken al hun Vee niet om te slaan. Verkopen eenig Vee aan de Compagnie , eenig aan den Gouverneur , ook wel eenig aan de Europeanen. Verhandelen het ook aan arme Hottentotten. Besluit van dit Hoofstuk.

Hier voren heb ik van der Hottentotten huishouding eenige naricht gegeven , en daar nevens van hunne kindertucht , zoo als ook hoe zy met elkander leven iets aangeroert ; nu zal het niet onaangenaam zyn , wanneer ik het nodige , waar van hunne huishouding voor het grootste gedeelte bestaat en onderhoud heeft , verder daar by voeg , en daarenboven aantoon , op wat wys zy hun vee , haar grootste rykdom , en meeste levens-onderhoud , oppassen en verzorgen , op dat zy veel nuttigheid en groot voordeel daar van kunnen hebben.

Eertyds heb ik reeds van deze zelve materie het een en 't ander bericht , maar niet met die omstandigheden , zoo als het hier geschieden moet ; want de Lezer zal zich noch wel kunnen te binnen brengen , dat ik my toenmaals uitdruklyk heb voorgesteld , van der Hottentotten veetucht , en alles wat daar toe hoorde , op een andere tyd te schryven. Ten de-

II. Deel

le om dat 'er vele omstandigheden , die op die plaats niet te pas quamen , hier noodzakelyk moeten worden verhaalt , welke klaar en oogenschynlyk zullen doen zien , het onderscheid tusschen den veetucht der Europeanen en die der Hottentotten ; en ook om dat toen de tyd het niet toeliet , en het ook de rechte plaats niet was , daar die materie moest verhaalt worden.

Wanneer ik hier nu der Hottentotten veetucht en deszelfs verzorging duidelyk zal voorstellen , zoo zullen 'er wel eenige zaken , die op gene plaats bericht en beide natien gemeen zyn , hier moeten worden aangehaalt , doch men zal door verdere omstandigheden wel haast zien , dat 'er een grote onderscheid is. Derhalven zal de Lezer niet qualyk doen , dat hy beide deze materien confronteert , en het rechte onderscheid naauw in acht neemt , en als dan zult gy met den eersten opslag zien , dat hier vry meer byzonderheden

E

voor-

voorkomen, dan die men toenmaals met recht heeft kunnen bybrengen, te meer vermids men niet het een met het ander heeft willen vermengen, maar duidelyk en onderscheidentlyk naricht daar van heeft willen geven.

Ieder dorp
heeft een
enige
kudde.

Om echter tot de zaak zelf te komen, en niet te lange omwegen te gebruiken, zoo is dienstig te weten, dat by ieder Kraal of Dorp maar een eenige trop van grof vee, als ossen koejen, en kalvers, is; welke echter aan genen alleen, als den *Kapitein* of anders aan een Ryken toekomt, maar alle de genen, die in de Kraal wonen, hebben hunne portie daar in, 't zy een grote of een kleine. De gene die niets hebben, dienen den Ryken als knechts voor een stuk vee; of zy begeven zich uit de Kraal, en verhuren zich by de Europeanen voor knechts, voor een vierdedeel, half of heel jaar, om daar door met 'er tyd ook aan eenig vee te geraken.

Zulks gaat echter by de Europeanen veel beter, als by hare eigenatie zelf; voornamelyk als zy een weinig spaarzaam zyn, en een weinig bezuinigen willen. Want hier bekomen en bedingen zy net hunnen dagelykschen tabak en *Dacha* met eenen; wanneer zy nu denzelven sparen, tot dat zy aftrekken, of anders, wanneer aan hen een dubbeltje word ver-eert, het zelve laten bewaren, en als zy hene gaan, tabak daar voor kopen, zoo kunnen zy wel haast by hunne Landsluiden vee, en daar door portie in de kudde krygen, te meer, om dat de Europeanen aan hen ook geen ander loon, als rund-vee en schapen geven.

Op welke
wys een
klyne trop
haast ver-
groot
wordt.

Op deze wys geraken de armen die van hun vader niets te erven hebben gehad, ook aan vee; en onthouden zich daar na, als zy eenige stukken by eikander hebben, gedurig by de Kraal. Vermids nu door den jaarlykschen

aangroei der jonge lammeren of kalven, het getal wel haast vermeerderd word, zoo is ook licht te denken, dat hunne kleine trop, te meer wyl zy niet veel slaan, gelyk een weinig hier na zal worden aangetoont, zeer schielyk aanwassen en vergroten moet; en de gantsche trop by gevolg jaarlyks ruim de helft moet toenemen; doch wanneer dezelve hen te groot schynt, weten zy, gelyk ook hier na zal worden gemeld, zich zeer wel en met genoeg en daar van te ontslaan.

In diergelyke omstandigheid, daar een iegelyk vee heeft; die maar in de Kraal woont, is het zeer vernuftig en wel gedaan; dat zy genen byzonderen veehoeder onderhouden, maar het zelve by elkander en in 't algemeen op de wyde dryven, niet dat zy dagelyks het zelve allen te gelyk hoeden, want zulks zoude met hare luiheid niet overeenkomen, maar zy zenden, namelyk, dagelyks een, twee en ook wel drie man daar mede uit, na dat de trop groot of klein is, die het zoo als onze Herders moeten hoeden en oppassen. Zulk vee-hoeden geschied alzo in de gantsche Kraal by beurten, en is niemand daar van vry, hy is wie hy wil, vermids iemand die niet zelf gaan wil, zynen knecht, als hy 'er een heeft, of iemand anders uit de Kraal in zyn plaats zenden moet.

Zy hebben
geen by-
zonderen
veehoeder.

Wat hier van de Ossen, koejen en kalvers is gezegt, moet ook van de schapen verstaan worden, en in 't algemeen worden gezegt, dat als zy van 's morgens zeer vroeg met het vee in 't veld zyn geweest, en het overal gedreven hebben, het zelve 's avonds weder binnen jagen, en in de Kraal dryven, zonder dat die Herders van den dag worden berispt, dat zy het vee te laat uitgedreven, of te vroeg met het zelve t'huis gekomen zyn; aangezien zy zelfs hun netten tyd houden, met het zelve

Want
zy het vee
moeten
uit en in-
dryven.

AARDIGE MANIER VAN KOEJEN TE MELKEN,
EN BOTER TE MAKEN.

HOE ZY DE JONGE STIEREN EN OUDE BULLEN SNYDEN.

zelve des morgens ten 6 of 7 uure uit te dryven, en des avonds ten 5 of 6 uuren weder binnen te jagen, op dat het melken zoo wel 's morgens als 's avonds by dag zoude kunnen geschieden.

Wat van hunne Bullen en Rammen aan te merken.

Hunne Bullen laten zy ook wel altyd onder de kudde lopen, zoo als de Europeanen doen, maar zy hebben 'er meer als een, om dat zy ook meer koejen hebben als genen. Daarentegen nemen de Europeanen de rammen op een zekeren tyd uit de kudde der oojen, maar de Hottentotten laten die ook het gantsche jaar daar onder, en bekomen derhalven jaarlyks tweemaal een lam, welke de Europeanen niet hebben willen, om dat zy voorgeven, dat 'er niets dat de moeite waardig is, van voortkomt, daar ik echter onder de Hottentotten geen onderscheid onder dezelve gezien heb. Derhalven geloof ik, dat de Europeanen zulke goede zorg voor dezelve niet willen dragen, of dat zy niet weten, hoe zy op d'een of d'ander tyd met dezelve moeten omgaan, om dat zy anders met de menigvuldigheid zoo wel zouden zyn gedient, als de Hottentotten.

Wanneer zy jonge Kalven of Lammeren bekomen, die van het mannelyk geslacht zyn, zoo zyn zy daar mede niet te wel gedient, om dat zy nog melk nog jongen daar van te verwachten hebben; derhalven hebben zy 'er altyd eenen in ieder Dorp of Kraal, die met het snyden van deze dieren weet om te gaan; echter worden zy niet gesneden als zy nog zeer jong zyn, maar als ze ontrent een jaar oud zyn; en dat op een byzondere wys ontrent de Varren en wederom anders ontrent de Rammen.

Hoe de jonge stieren en de oude bullen gesneden worden.

Aan de jonge stieren of oude bullen ontnemen zy de ballen niet door de uitsnyding, als het welk te gevaarlyk schynt; maar zy werpen dezelve op de aarde, span-

II. Deel.

nen de voeten van elkanderen, binden ze vast, en steken de hoorns in de aarde, op dat zy geen schade zouden kunnen doen, of zich bewegen; als dan komt de Uitsnyder en gebruikt in plaats van een mes, een lenige taaje riem van een osse of hertehuid, welke zy zelve maken en bereiden, bind daar mede de ballen zoo sterk af, dat 'er de minste doorloop van aderen of andere vaten niet open blyft; zoo dra dit toetrekken geschied is, maken zy aan dit arme dier de voeten weder los, en laten het lopen waar het wil, aangezien zy wel verzekert zyn, dat hy geen quaad meer doen zal, en dat de ballen op die wyze afrotten moeten.

Zommigen snyden de Rammen als zy maar een half jaar oud zyn, en anderen wat later; of anderen leven 'er ook wel mede, zoo als met de oude Rammen geleefd word; namelyk zy leggen een brede steen op de aarde; leggen de ballen daar op, en binden ze af als hier voren, doch laten dezelve daar mede nog niet vry, maar nemen een anderen ronden steen in de hand, en kloppen daar mede de afgebonde ballen tot kleine stukjes, en laten ze alsdan weder hene lopen, wel wetende dat die insgelyks moeten afrotten, en dat de wonde van zelfs wel weder genesen zal.

De wyven melken altyd de koejen en oojen, en gemeenlyk op dezelve wys, als de Europeanen doen; dog met dit onderscheid, dat zy, gelyk 'eertyds reeds van het Europeaner vee gemeld is, nooit melk kunnen bekomen, ten zy zy alvorens het zuigende kalf onder de koe zetten, en het een weinig laten zuigen; als echter dit kalf verongelukt, verkogt of geslagen is, zoo weten zy wel de manier van de Europeanen, namelyk, dat zy de huid van dat kalf op een ander leggen, en aldus de melk daar uit krygen; doch

Hoe zy de koejen en oojen melken.

indien de huid ook weg is, zoo kunnen zy geen melk meer van zodanige koe bekomen, als zy de mocite niet nemen, om de koe, als de achterste voeten vastgebonden zyn, om het slaan te beletten, achter in te blazen, daar het kalf uitgekomen is; hebbende onder-vonden, dat zy door dit middel ook de melk bekomen kunnen. En dit is een werk, 't welk zoo wel de mans, als de vrouwen zonder onderscheid verrichten; aangezien ik het van beide heb zien doen.

De melk gieten zy niet door een zeef of doek, zoo als de Europeanen, om dat zy geen doek ryk zyn, maar zy bewaren dezelve in den pot, daar ze in gemolken is, daar mag zoo veel vuiligheid van hair of anderzins in zyn, als het wil; als zy dorst hebben, drinken zy het een met het ander; en hebben zy honger, zoo koken zy dezelve en eten ze met hunne wortels. Indien zy dezelve niet nodig hebben, zoo verkopen zy ze aan de Europeanen, als 'er maar eenige ontrent wonen, voor een stukje tabak; wonen de laatstgem. te ver, zoo maken zy boter van de melk, maar gantsch anders als de Europeanen.

Hoe zy de boter maken.

Zy hebben in plaats van een boterkern een lere hairige zak, even als een Ranzel, behalven dat 'er geen riem achter is, en dat de haren niet van buiten maar van binnen zyn. In dezen ruwen smerigen vuilen zak gieten zy de melk; houden van boven het einde, na dat het met een riem toegebonden is, nog vaster toe, op dat 'er niets kan uitloopen; waar na de man het een en de vrouw het ander eind neemt, en de melk daar in zoo lang schudden, tot dat het eindelyk boter word; even als de Spykermakers doen, als zy hunne vertinde spykers in een zak met zaagmollem heen en weer schudden, om ze blinkent te krygen.

Als de boter zich nu heeft gezet, en van de melk gescheiden is, zoo nemen zy dezelve uit den hairigen zak, doen ze in een leren pot, en bewaren ze even zoo zinnelyk, als zy 'er uitgekomen is; zoo dat iemand de graagheid tot de versche boter vergaan zoude, als hy de allerhande verwen van vuiligheid en hair zag. Ik kan met waarheid zeggen, dat ik, die geen versche boter eet, echter een zulke tegenheid daar in heb gekregen, dat ik langen tyd, na dat ik dat botermaken had gezien, gelyk ik dan dikwyls daar by geweest ben, nooit van versche boter hebbe kunnen horen spreken, zonder telkens schier een kouw over het gantsche lyf te krygen.

Ondertusschen worden 'er Europeanen gevonden, welke, om dat de Hottentotten zelf geen boter eeten, maar die alleenlyk tot smeren gebruiken, dezelve by vaten van hen kopen, en na zeer moejelyke zuivering tot hun eeten gebruiken; of aan anderen, die niet weten, dat het boter van de Hottentotten is, voor de hare verkopen. Zy doen daar redelyk voordeel mede, en werpen zelfs niet het met boter vermengt en uitgenomen tuig weg, maar braden het uit, en gebruiken het tot het eeten van hunne slaven en slavinnen; welke onhebbelykheid echter de *Illustre Compagnie* of de Gouverneur in haar naam by een zeer scherp patent verboden heeft.

Wanneer de Hottentotten daar na de boter daar uit genomen, en bewaart, versmeert, of verhandelt hebben, zoo geven zy de kernmelk aan de jonge Kalveren of Lammeren; zomtyds drinken zy ze zelf ook wel, zonder dat zy eens vies zyn, van een party hair of andere vuiligheid, welke zy al mede door het keelgat zenden; zynde hier mede te vrede, omdat zulks, volgens hunne mening, geen

Wat zy met de kernmelk doen.

OP WAT WYZE DE HOTTENTOTTE DE SCHAPE EN HET RUNDVEE BEWARE

geen schade kan toebrengen, of zy schoon zomtyds ziek worden, waar van zy de oorzaak niet kunnen nagaan, maar de schuld telkens op hunne Toveraars leggen.

Kort hier voren hebbe gezegt, dat zy de versche melk dikwyls onder elkanderen uitdrinken. Echter dient men te weten, het grote onderscheid, dat tusschen koe en schape-melk zeer naauw in acht genomen word; want als zy koe-melk hebben, dan mogen mannen en wyven, jongen en ouden, groten en kleinen van dezelve drinken; maar is 'er schaape-melk, zoo is het aan het mannelijk geslacht niet geoorlooft, een drop daar van te nuttigen, maar de wyven mogen zich alleen daar van bedienen. Derhalven zal men zeer dikwyls zien, als zy aan de nabuurige Europeanen melk te koop brengen, dat het weinig koe-melk maar louter schaape-melk is.

Ik heb dikwyls getracht de oorzaak van dit gebruik van hen te verstaan, en hen menig stuk tabak aangeboden, dat zy my hier van zouden onderrechten; doch zulks is altyd vruchteloos geweest, en ben ik meest daar over van hen uitgelachen. Zommigen, die nog wat redelyker waren, zeiden; *dat zy zelf de oorzaak daar van niet wisten, maar dat zy van hunne voorouders altyd hadden geboort, dat de schape-melk voor de mans ongezond, en derhalven aan dezelve verboden was, om daar van te eeten: Dat zy dit gebruik navolgden, schoon zy niet konden zeggen, waar in die ongezondheid bestont.* Wat my aanbelangt, ik zoude de oorzaak wel gissen, maar bezwaarlyk met waarheid zeggen kunnen; derhalven zal ik my daar mede niet ophouden, maar de Lezer zelf die laten navorschen.

Hier voren is ook met een vinger aangehaalt, dat de Hottentotsche Herders alle avonden hunne troppen t'huis brengen, en ze

bewaren, op dat de Leeuwen, Tygers, Luipaarden, Luchten, Wolven, wilde Honden, enz. dezelve niet mogen beschadigen; derhalven zal het niet ondienstig zyn, wanneer ik zeg, hoe zy dezelve bewaren, en 's nachts bezorgen; want vermids van den Europeanen gezegt is, dat zy gene gelote of gedekte stallen hebben, zoo kan men licht denken, dat men by deze noch minder een stal of iets diergelyks zal aantreffen; en is derhalven hare bezorging wel waardig, dat ik ze meld.

Alle hunne dorpen, gelyk op een andere tyd omstandiger zal worden gemeld, zyn rond gebouwt, zoo dat 'er in 't midden, een grote ope plaats is. Op deze plaats dryven zy by nacht hunne schapen, op dat 'er zoo licht niet iets bykomen zou; buiten om sehikken zy de Koejen, Ossen en Runders, die als een bescherming of waarborg voor haar en de schapen moeten verstreken. Op dat dezelve echter niet kunnen lopen waar zy willen, zoo maken zy strikken van biezen, zoo als elders zal worden gemeld, en met dezelve binden zy altyd twee en twee aan elkander, zoo dat de twee voorste en achterste rechter voeten met den strik vastgemaakt zyn, en dezelve of te gelyk lopen, of te gelyk stil staan moeten.

Wanneer der echter eenig beest wegloupt, zoo hebben zy nevens andere middelen, die kort hier na volgen zullen, de snelheid hunner voeten, waar door zy het zelve wel haast achterhaalen; en beschryft deze manier, de reeds dikwyls aangehaalde Heer Vogel in zyne tienjarige Oost-Indische Reisbeschryving pag. 90. gantsch kort en duidelyk, wanneer hy zegt: *Als een stuk Rund-of Schaap-vee ontloopt, zyn zy ten eersten achter het zekve been, en weten het wel ras te achterhalen; en grypen het by de horens of by de achterste poten, zodanig*

Hoe zy de schapen en het Rund-vee bewaren.

Hoe zy het wegge- lopen vee weder in- halen.

nig dat het na hun believen moet stil staan. derhalven is het niet nodig, dat zy, schoon 'er rondom hen wilde roof-en vleesch-vretende dieren worden aangetroffen, des nachts by hun vee waken, vermids zy wel haast den naderenden vyand door het geweld en het vluchten van het Rund-vee konnen bemerken en gewaar worden.

Hoe zy de jonge lammeren en kalvers 's nachts bewaren.

Ook hebben zy een aardige manier, om hunne gantsch jonge Lammeren en Kalven, die zy niet mede buiten rondom het dorp stellen, des nachts voor regen te bewaren, op dat zy daar van niet mogen sterven; namelyk zy bouwen in dezen cirkel van de Kraal een huis, 't welk van niemand word bewoont, en in het zelve bewaren zy hunne jonge Lammeren voor regen, en ook op dat ze in den trop niet worden dood geperit of vertrappt, welk huis 's nachts toegedaan word, zoo dat de Lammeren daar niet konnen uitkomen. Voor die deur zyn eenige palen in de grond geslagen waar aan zy de jonge kalven met strikken vast binden, om ook van dezelve verzekert te zyn, dat ze niet buiten tot hunne moeders lopen, en onverziens tot buit der wilde dieren worden, zoo dat zy overal zorg dragen, dat zy hun vee in zekerheid hebben.

Het overige middel, waar door zy hun vee in zekerheid en in een trop by elkander houden, moeten hunne ossen verschaffen, waar van zy zommige tot Draag-ossen, en anderen tot Bakkeley of vecht-ossen africhten. Van beide zal het verhaal niet onaangenaam zyn, te meer om dat men het zelve heel weinig by andere natien vind, en kan ik zeggen, dat deze inventie niet minder als na domheid gelykt.

Wat de Bakkelei of vecht-ossen zyn.

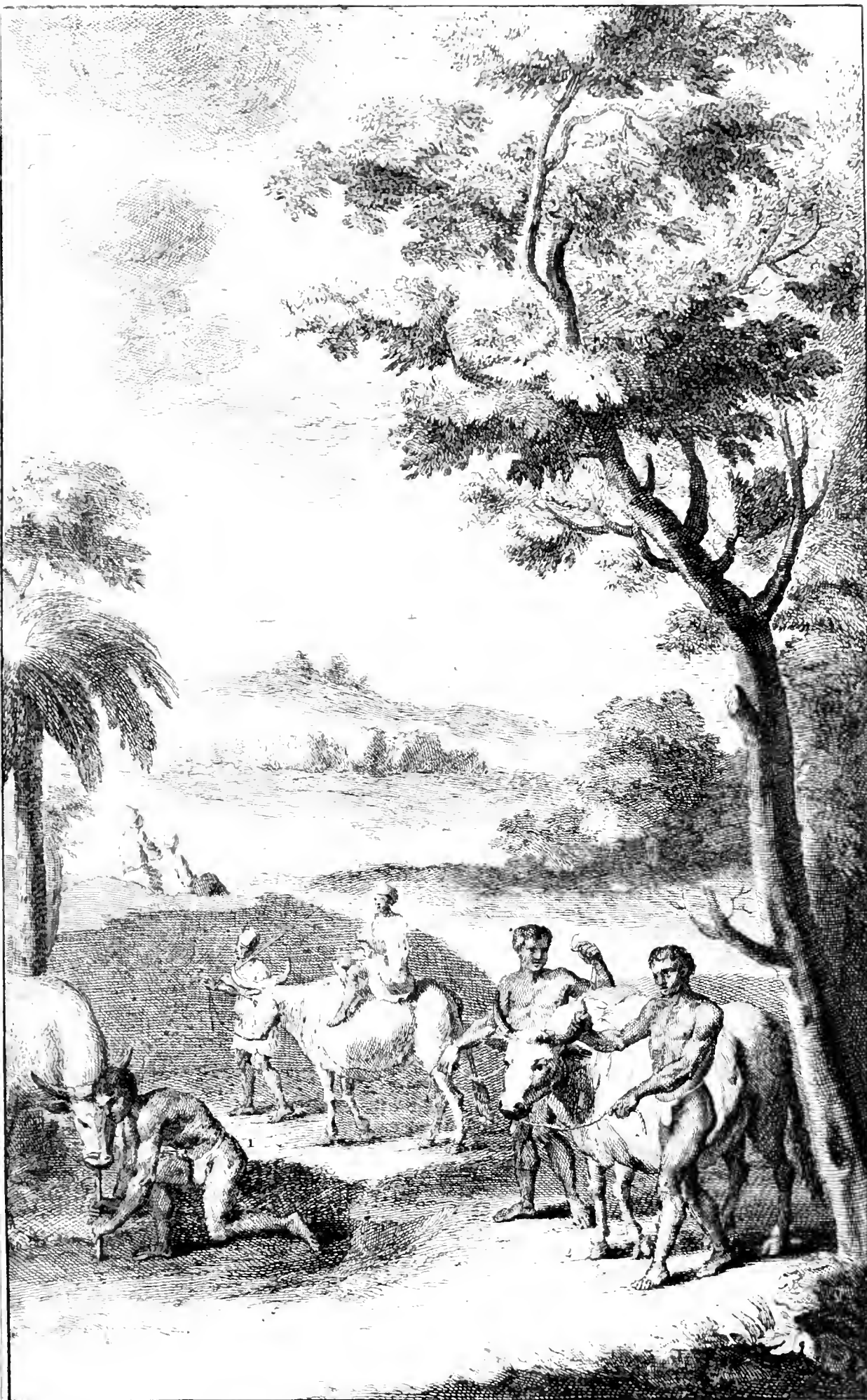
Wat de Bakkelei of Vecht-ossen aanbelangt, zy hebben hunnen naam van den oorlog, alwaar men vecht, of zoo als de Hottentot-

ten zeggen, bakkeleit. Deze dieren zyn de grootste, sterkste en moedigste ossen van den gantschen trop; en vind men 'er in ieder Kraal of Dorp doorgaans 5 of 6, of ook wel, na dat 'er veel vee is, meer; welke allen van de oude Hottentotten, worden uitgezocht, afgericht en daarna gebruikt, om op de weide het ander vee by malkander te houden, op dat het niet te ver verstroot gerake, en van de wilde dieren overvallen worde.

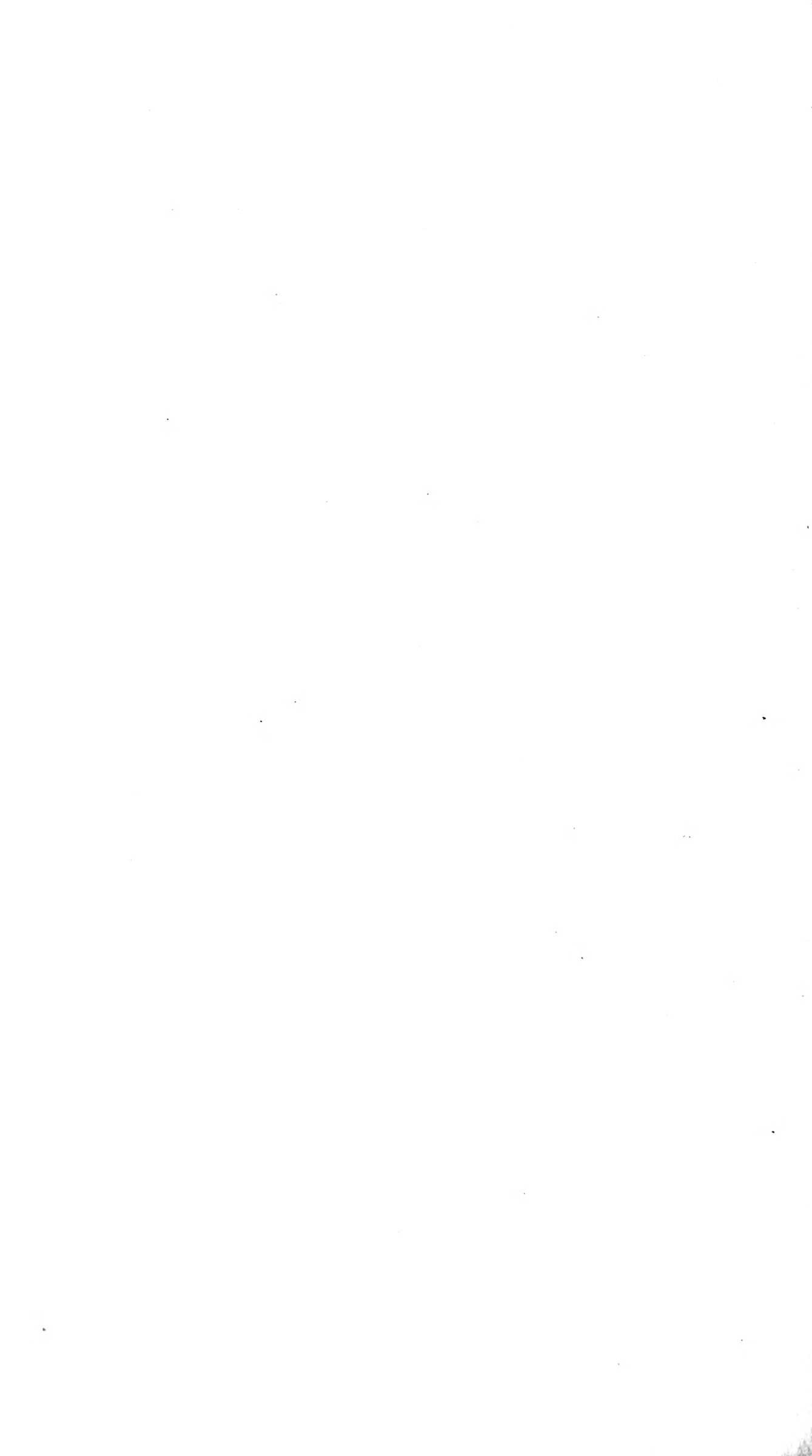
Daarenboven worden zy ook geleert, om in hunne oorlogen, die zy tegen elkander voeren dienst te doen, en op de vyanden in te dringen, hunne aanvoerders den weg te banen, alles onder de voet te lopen, en te verjagen, welke hen tegenstand willen bieden. Zy hebben ongetwyffelt deze wys van andere natien geleert, die zich van Olyfanten bedienen, en vermids zy deze niet hebben konnen tam maken, zyn zy geraden geworden, om de ossen in plaats van de Olyfanten te gebruiken; dat ook zeer wel gelukt, en daar de genen, die de meeste ossen te velde brengen, zeer veel voordeel van hebben.

Het is in 't open veld zeer gevaarlyk, als een Europeaan by een trop vee komt; aangezien deze Bakkeley-ossen van den gantschen trop recht op den geen aanlopen, die tot hen komt. Ik ben ook verzekert, dat hy nood zoude leiden, indien hy zich niet wist te redden, of een Hottentot te beroepen, vermids zy zich niet laten afschrikken door het werpen van stenen of iets anders, 't welk men langs den weg vind, maar altyd op den komenden man los lopen; doch zoo dra deze een Hottentot beroept, en die maar eens op den vinger fluit, zoo blyven zy ten eersten stil staan, kyken den vreemdeling styf en onveranderlyk aan, en verzetten verder geen voet; als tot by den Hottentot, en

Voor deze ossen moet men wel op zyn hoede zyn.

1. Hoe de Hottentotten de Draag-Ossen maken 2 en dezelve behandelen

en keren als dan wederom na hunne weide of overigen trop.

Zoo hy geen Hottentot heroeppen kan, zoo is zyn eenig hulpmiddel, dat hy zyn geweer losfchiet, en ze daar mede verschrikt, en te rug jaagt, op welke schoot de Hottentotten zelf voor den dag komen, en hun vee te rug drijven. Indien hy geen geweer by zich heeft; en ten eersten geen boom of hoge klip kan beryken, zoo is hy genoeg in angst, en moet afwachten; wat ze met hem doen zullen. En of hare woede wel niet zoo ver gaat, dat hy daar door ten eersten om het leven word gebragt, zoo loopt hy echter gevaar dat hy met de spitze en scherpe horens zodanig zal worden gequetst; dat hy daar door een ongemak krygt, het welk eindelyk zelfs de dood met zig kan sleepen.

Ik zelf heb dikwyls gevaar uitgestaan, om door dezelve gequetst te worden, en heb my op myn geweer moeten verlaten, wanneer een Hottentot door het gemeld fluiten den aanloop belette, en my uit het gevaar redde. Wanneer ik wel gezien, en ook door vragen ondervonden hebbe; dat deze Bakkelei-offen alzo worden afgericht, dat zy den ouden een jong en nog onafgerichten toevoegen, welke den ouden of vrywillig of door slagen navolgt, en zich alzo moet laten dwingen om den ouden alles na te doen, en denzelven te volgen. By nacht echter binden zy altyd op de bovengemelde wys een ouden en een jongen aan elkander, en latenze alzo by elkander staan.

Hunne Draag-Offen zyn ook zeer groote sterke, en ongemene zware dieren, welke insgelyks van oude en ervaren Hottentotten uitgezocht worden. Wanneer zy naauwelyks een of twee jaren oud zyn, vangen zy dezelve, werpen ze ter aarde, en binden ze, zoo als hiervoren gezegt is, aan alle de

voeten; daar na komt 'er een met een mes, en steekt een gat door den boven muil, tusschen de twee neusgaten. In dat gat steeken zy een as, ontrent een duim dik, en byna anderhalve voet lang, die van boven een weerhaak heeft, zoo dat hy 'er niet weder uitvallen kan.

Wanneer dit hout in het gemelde gat steekt, kunnen zy de offsen zeer licht dwingen, en tot alles africhten; want als zy niet stil staan, of ontlopen willen, steken zy het gemelde hout in de aarde, en leren ze daar door stil staan, om dat het hen, indien zy trekken willen, pyn doet; en als zy verder dit hout in de hand hebben; en naast de ossen gaan, zoo moeten zy wegens deze zelve oorzaak geduldig volgen: En willen zy dezelve, als zy reeds eenigzins tam gemaakt zyn, een last opladen, zoo moeten zy, als het hout in de aarde gestoken, of in de hand gehouden word, weder stil staan, en met hem laten handelen, zoo als het de Hottentotten verstaan.

Dit laden is eigentlyk het inzicht van deze Natien, waar toe zy deze offsen gebruiken, en waaromme zy Draag-ossen worden genaamt; aangezien zy van de eene na de andere plaats trekken, zodanig een os het gantsche huis nevens al het huisraad van een Hottentot zoo als ook dikwyls, kranken, die niet gaan kunnen, waar van 'er twee worden opgebonden, dragen moet, ter plaatze, daar men zich weder neder zetten wil. Op de genen, die gene huizen hebben te dragen, word een leger, als een draag-stoel van hout gemaakt, om ouden en uitgeleefden, zoo als ook kranken en zwakken daar mede te voeren.

Indien zy van voornemen zyn, om na een plaats te reizen, en eenige tabak, brandewyn, tabakspypen, kopere en glaze koralen te handelen, zoo nemen zy zodanig een os met zich, om het gehandel-

de

De Schryver zelf is door dezelve dikwyls in nood geweest.

Wat van hare Draag-ossen aan te merken.

de gemaklyk en zonder moeite t'huis te krygen. Kortom in alle gelegentheden, wanneer 'er wat te dragen valt, zoo moet een Draag-os de getrouwe metgezel en hulp van een Hottentot zyn, die voor hem den last draagt, daar hy ze hebben wil; waar uit licht is af te nemen, dat 'er meer Draag als Bakkelei-ossen in een Kraal of onder een trop vee moeten zyn; doch alles naar mate van het volk en het getal van het vee, 't welk in een Kraal aangetroffen word.

Tot nu heb ik alzoo den Lezer van de oppassing en behandeling van hun vee dat geen verhaalt, 't welk ik nodig oordeelde, en 't geen men by andere natien niet overal vind. Jegenswoordig is nog overig, om te zeggen, hoe zy het met hun ziek vee stellen, en hoe zy met het zelve omgaan. Het is echter merkwaardig, dat in ieder Kraal een man moet wonen, die kennis van de ziekten van het vee heeft, op dat, indien 'er iets ziek word, iemand by de hand is, welke het zelve helpen kan.

Zy houden de ziekte van hun vee geheim

Gelyk zy in alle hunne zaken geheim zyn, en aan de Europeanen niet gaarn veel ontdekken, zoo zyn zy ook voornamelyk op hunne hoede, dat zy niet licht bekent maken, waar van haar vee ziek is; te meer, vermids zy weten, dat het vee van de Europeanen van hun vee aangewonnen, en derhalven zonder twyffel aan eenerlei ziekten onderworpen is, om dat het in een land woont, en eenerlei voeder geniet. Derhalven is 't my onmogelyk geweest, hier van iets zekers te achterhalen; en heb ik alleenlyk door de ontdekking zoo wel by de Europeanen als by de Hottentotten geleert, dat zy in den winter door den sterken regen by gebrek van een bedekten stal zeer veel vee, zoo wel van runderen als schapen verliezen.

Voor 't overige weet men in deze gewesten niets van een zodanig

algemeen sterven der schapen, als in Europa: Ook is men niet bekommert, dat een kudde derzelve licht schurft worden, of de kusch bekomen zal, of anders ongezond zal worden; zynde men van alle deze ongelegentheden in dit gewest t'eenemaal vry; 't welk mynes oordeels veel komt, door de gezonde weide en gematigde lucht; als waar door de schapen ook het gantsche jaar niet nodig hebben, zout te lekken, zonder het welk die in Europa het niet wel uithouden kunnen.

Wanneer zy echter zieken onder hunne troppen bekomen, zoo bedienen zy zich van de middelen, welke hen van den gemelden vee-Doctor voorgeslagen worden. Deze zyn uitwendig, het gewoonlyk aderlaten, 't welk zy met een puntig mes, of wel met een been van een vogel of ander dier, op een steen, spits geslepen, verrichten. Inwendig bedienen zy zich van wild Knoflook, zomtyds heel en zomtyds gestoten; of zy maken 'er een drank van, den welken zy het vee in gieten.

Hoe het ziek vee genezen word.

My is ook bewust, dat zy een zeker steen-harst hebben, waar van reeds eertyds gemeld is, dewelke zy het vee ingeven, als het niet stallen kan. Of dit echter het geen is, waar van de Heer *P. Tachart* in zyne Siamfche Reisbeschryving pag. 110 verhaalt, dat ze een wonderbaarlyke deugd zoude bezitten, te weten, om de vrouwen tot het verlossen, en de koejen, schapen en geiten tot het werpen, te helpen, kan ik eigentlyk niet zeggen; ten minsten heb ik nooit daar van horen spreken, en weet ik ook niet, wat zy meer in andere diergelyke ziekten van het vee gebruiken.

Slaagt de aangewende moeite en hulpmiddel by deze dieren wel, zoo is 'er een grote vreugde, schoon zy voor 't overige gene andere plechtigheden daar by gebruiken: Komt het kranke vee

te sterven, zoo is de schade echter niet groot, om dat zy het vleesch van het zelve niet wegwerpen, of van de honden laten vreeten, maar zich zelven daar mede onthalen, en het als wildbraad eten, doch zoo dat de eigenaar niet alleen, maar de gantsche Kraal portie daar van heeft; welke manier zommige Europeanen ook hadden, voornamelyk de Gouverneur *Simon van der Stell*, welke zyne slaven en slavinnen met diergelyke lekkere beetten onthaalde, schoon hem dit weinig voordeel toebragt.

Wanneer der aan de andere kant wilde dieren, als Leeuwen, Tygers, Luipaarden, Luchten, Wolven of wilde Honden onder hun vee komen, en schade veroorzaken, zoo is 'er droefheid genoeg; en ondertusschen konnen zy het niet anders verhelpen, of gene andere satisfactie erlangen, als dat zy de Dorpen en Kralen, die rondom haar leggen, laten waarfchouwen, dat 'er roofdieren ontrent zyn, en aan hen reeds grote schade veroorzaakt hebben. Vermids deze nu het zelve lot te wachten hebben, zyn zy liever op hunne hoede, en zoeken het zelve voor te komen. Derhalven trekken zy nevens de Kraal, die reeds schade heeft geleden, uit, en bezetten het gantsche district, om de gemelde verslindende dieren, zoo zy 'er zich nog ontrent onthouden, in 't net te krygen, en zich door hunnen dood te wreken.

Diergelyke stropingen geschieden dikwyls, en zoo dra zy merken, dat 'er zich iets ontrent hun district heeft laten zien. Bekomen zy den gemelden vyand, zoo is 'er geen dood wreed of gruwzaam genoeg, om den zelve van kant te helpen. Is hunne tocht vergeefs, zoo zyn zy echter wel gemoed, dat zy hun gantsch district en nabuurschap van zulke ongenodigde gasten bevryd hebben; e-

II. Deel.

doch zal hen niet licht iets, het mag zyn wat het wil, ontkomen, of het leven behouden.

Men zou nu kunnen vragen, wat zy dan met al hun vee doen, waarvan jaarlyks een grote menigte aangewonnen word, om dat nog niet is gezegt, dat zy iets daar van slaan. Hier op zal ik ten eersten antwoorden, en daarnevens voegen het geen, dat hier voren beloofd is, om dat het juist uit dezen grond spruit: Want indien 'er niet iets byzonders voorvalt, en de hoogste nood achtervolgens hunne gebruiklykheden het vereifcht, zoo slaan zy zekerlyk niet, maar bewaren al het aangewonnene tot een andere gelegentheid.

Dat zy by hunne bruiloften, trouwingen, kindermalen, Andersmaken, en by alle andere diergelyke gelegentheden, welke zy niet konnen ontgaan, slaan moeten, daar van is hier voren reeds een omftandig naricht gegeven: Dat zy echter by begravenissen, jagten en andere omftandigheden moeten slaan, zulks zal hier na genoegzaam worden aangetoont. Edoch al dit slaan is op verre niet genoeg, om de vierde part van het geen zy jaarlyks aanwinnen, van kant te helpen, aangezien 'er jaarlyks eenige hondert meer worden geteelt, als 'er voorheen geweest zyn.

Wanneer dienvolgens hun trop zoo groot word, dat zy zelf geen raad daar mede weten, nog weide genoeg voor den zelve hebben, zoo hebben zy drierhande middelen, om zich van het zelve zoo als zy menen, met nuttigheid en voordeel, te ontdoen, en daernevens nog vrienden te maken. Namelyk wanneer de Illustre Compagnie om ossen verlegen is, om in hunne wagens te spannen, zoo zend dezelve eenigen van hare Dienaars aan de naaste Hottentotten, en vervolgens verder, en laat dezelve kopen, en na huis

Wat zy met hun vee doen.

Gebruiken al hun vee niet om te slaan.

F

dry-

Hoe zy de Roofdieren vervolgen en doden.

dryven. Derhalven geven zy dan niet alleen offen, maar ook hamels, en bedienen zich van deze gelegenheid, voornamelyk, om zich van de vriendschap van die Compagnie te verzekeren, en tegen hunne vyanden beschut te worden.

Als deze gelegenheid hen ontbreekt, en de Illustre Compagnie niets van noden heeft, lopen zy zelf wel tot den regerenden Gouverneur, en vereeren hem eenige offen en hamels, vermids zy wel weten, dat zy hier zoo wel van zullen worden beloont als of zy die vereering aan de Illustre Compagnie zelf gedaan hadden, aangezien de laatste van myn tyd, de Heer *Louis van Assenburg*, dezelve daar na weder ten voordeel van de gemelde Illustre Compagnie besteede en weg gaf.

Schiet 'er dan evenwel nog wat over, zoo verkopen zy dezelve aan de Europeanen; en vermids zulks in 't geheim geschieden moet, geven zy genoeg te verstaan, dat zy wel zorg zullen dragen, dat ze onder hun vee komen, dat het niemand gewaar word; edoch betrouwen de Europeanen deze knapen gantsch weinig, voornamelyk als het om een grote trop te doen is, en wyzen ze dikwyls

met blote woorden af; denken zy echter, dat een klein getal wel kan doorschieten en verzwegen blyven, zoo kopen zy dezelve wel van haar.

Vermids 'er ook arme Hottentotten genoeg onder hen zyn, die niets hebben, dan het geen zy met dienen verkrygen, zoo is dit haar laatste plaats, daar zy haar overvloed met voordeel kunnen brengen. Derhalven heb ik hier boven gemeld, dat een zodanige arme Hottentot, als hy by de Europeanen dient, en zuinig is, voor zynen overgehouden tabak vee kopen kan. En heeft hy daarenboven eenig geld bekomen en verdient, 't welk hy zoo wel aan tabak als aan kopere Coralen kan besteden, zoo is hy te eerder klaar, en bekomt hy als dan zoo veel vee daar voor, als hy wenscht. Op die wyze maken de ryke Hottentotten hunne trop weder klein, en hebben by een klein ongeluk van wilde dieren of andere toevallen genoeg te doen, om weder zoo veel aan te winnen, als zy gehad hebben; ondertusschen geven zy het voordeel niet licht uit de handen, namelyk, zy missen gene koejen of oojen, waar door zy eindelyk weder in den vorigen staat kunnen komen.

Verhandelen het ook aan de arme Hottentotten.

V. HOOFSTUK.

Van de Klederen der Hottentotten, en hoe ze gemaakt worden. Zoo als ook van hunne Cieraad en opschik, en waar in dezelve bestaat.

Van de kleding der Hottentotten. Ciradien der Hottentotten. Smeren zich allen met vet. Wat zy voor hair hebben. Smeren het zelve met vet. Bedekken het hoofd in den regentyl met een mutsje. Wat zy om den hals dragen. Zy bedekken het borvelyf met besmeerde schaapsvelten, welke zy Crofs noemen. Waar toe zy die Crofs buiten de kleding gebruiken. Zy dragen aan de linker arm ringen van Olyfants tanden. Beschryving van de stokken, welke zy in de rechterhand dragen. Waar toe de Rackum stok dient. Waar toe zy den Kirri gebruiken. Wat soort van nensdoeken zy gebruiken. Waar mede zy de schamelheid bedekken. Van haar schoenen. Opschik der wyven. dragen nutzen. Dragen de borst en buik bloot, en aan den hals een zak. Wat de Hottentotten voor bedden hebben. Vrouwen dragen ringen om de beenen. Waarom zy die dragen. Zy bestrojen het hoofd met Buchu. Hoe zy het hair met allerhande dingen opschikken. Wat zy om de hals, handen, en lyf dragen. Hebben graag kopere coralen. Mannen of wyven dragen oorcieraden. De mannen vlegten de blaasen van de gedode dieren in de hairen. Wat de Namaquas voor een blik op het voorhoofd dragen. Hoe de vrouwen het aangesigt opsmukken.

Schoon ik U tot nu toe zeer veel van de Hottentotten gemeld, en van de een en de andere materie naricht heb gegeven, zoo zult gy ze echter altyd naakt en ongekleed beschouwt hebben, en daar door tot die gedachten geraakt zyn, dat deze in vele stukken wilde menschen niets hadden, waar mede zy hunne naaktheid bedekten, maar altoos naakt gingen, en zich nog voor elkanderen nog voor vreemdelingen schaamden.

Edoch behalven dat in alle myne voorgaande reeds van hunne klederen melding gedaan is, zoo zyn uwe gedachten echter niet t'eenemaal mis of ongerymt; vermids het geen, 't welk zy in plaats van rechtshape klederen gebruiken, naauwelyks den naam van klederen verdient; niet om dat het van geringe of slechte stoffe is genomen, maar om dat het gantsche lichaam daar mede niet be-

dekt word, maar alleenlyk het allerminste deel, en daar meest aan gelegen is.

Jegenswoordig heb ik besloten, daar van naricht te geven, deels om dat zulks noodzakelyk schynt, en ook om dat daar door een verandering van stoffe, die nooit onaangenaam is, geboren word. Want alle zaken, die van deze Heidens moeten worden gezegt, in eene natuurlyke order voor te stellen, zoo als zy behoorden te volgen; zoude zeer pryslyk en wel gedaan zyn, om dat de eene uit de andere vloeit, of ten minsten de eene op de andere betrekking heeft; edoch ik twyffel niet, of deze wyze zal den Lezer ook niet onaangenaam zyn, nu alles onder malkander word verhandelt, en het een mengelmoes gelykt, wanneer ieder materie maar na zyn behoren word verhaalt, en 'er niets uitgelaten word, wat tot dezelve eigentlyk behoort.

Van de kleding der Hottentotten.

Hier over zal de Lezer hoop ik, tot nu niet te klagen hebben gehad, om dat ik myn uiterste best hebbe gedaan, om alles grondig voor oogen te stellen; en vermids ik voortaan ook zoo meen te doen, zal alles zich te beter laten rechtvaardigen; te meer om dat ik my in alle Hoofdstukken maar van de naaste en beste materie bedient heb, welke my te binnen gekomen is, waar uit de Lezer wel afnemen kan, dat ik geen tyd of gelegenheid vruchtlos hebbe laten voorby gaan.

Van hare Cieraden.

Om echter van de kleding der Hottentotten duidelyk te schryven; zoo zal ik ook van hunne Cieraden iets daar nevens moeten voegen. Doch beide zal mynes oordeels; best kunnen geschieden, als ik voor af laat gaan dat geen, 't welk zy, jong en oud, groot en klein, ryk en arm gemeen hebben, en in overeenkomen; waar na in 't byzonder zal worden gezegt, welke klederen van den man worden gedragen, en waar mede hy zich opschikt; zoo als ook hoe de vrouwsperzonen gekleed gaan, en op wat wys zy zich smukken, want daar door zal een iegelyk zeer licht een man van een vrouw, en een vryster van een vryer konnen onderscheiden.

Zy smeren zich met vet.

Dienvolgens zeg ik; dat zy in het smeren met schaap of ander vet alleen overeenkomen; alzo dat zulks, gelyk voorheen is aangewezen, een der eerste eertekens is, het welk aan een eerstgeboren kind bewezen word, zelfs zoo dra het zelve het licht van deze waereld beschouwt. Vermids echter daar mede voort gevaren, en de oude vuiligheid nooit afgewassen word, zoo is licht te denken, dat de drek met 'er tyd wel zoo dik op hare huid moet zitten, als de dikte van de rug van een mes; te meer om dat zy geen lid van het gantsche lichaam smeert laten, maar de oogen, ooren, het gantsche aangezicht, en

alle overige leden, zelfs de hairen op het hoofd met deze treffelyke zalf balsemen.

De gemelde hairen zyn schaapvacht of wol niet zeer ongelyk, en worden deswegen Kaisers-hairen genaamt, om dat zy in dit stuk met de andere zwarte natien, als die van Madagascar, Guinée, Capo-Verde, en andere overeenkomen, en heb ik nooit een Hottentot of Hottentottin met lange hairen gezien, ten zy hy een Europeanschen Vader had, schoon de Heer *P. Tachart* in zyn Siamfche Reize pag 109 een natie aanhaalt, welke hy niet noemt, en zoo als ik uit alle omstandigheden gissen kan, de *Attaquas* zyn moet, welke lange hairen hebben, die over de schouwders hangen; waar in hy zekerlyk van de genen, die het hem hebben gezegt, misleid is, vermids ik geen eenen onder hen met lange hairen aangetroffen heb.

Wat zy voor haire hebben.

Zy smeren deze wollige hairen zoo dik met vet, dat het gantsche hoofd lykt, met een korst overdekt te zyn; derhalven zyn zy ook zoo dik in elkander gebakken, als wol, alwaar de mist met klonters inhangt, zoo dat men van de hairen niets zien of bekennen kan. Zy nemen tot die zalving niet altyd ryn en zuiver vet, maar zy wryven hunne smerige handen langs de ketels en pannen, insgelyks langs yzere potten, met welken roet of zwart zy het hair, het aangezicht en het gantsche lichaam besmeren, en daar van de zwarte verf bekomen, welke zy uit de natuur niet hebben, gelyk hier voren reeds is aangewezen, wanneer de oorzaak van dit smeren ook gemeld is.

Smeren het zelve met vet.

Daar zoude nog wel het een en het ander van dit smeren konnen worden gezegt, doch ik beroep my op myne voorgaande Hoofdstukken, waar in hier en daar van deze stinkende vuiligheid melding is gedaan, en derhalven is het niet

no-

KLEDING DER HOTTENTOTTEN.

nodig meer daar van te zeggen, of het gezegde te herhalen. Onder tuischen is het zeker, dat zy het hoofd zoo sterk smeren; om tegen de stralen van de Zon te beter gewapent te zyn. Hoe ver echter het overig smeren van het gantsche lichaam als een cieraad word geacht, daar van zal hier na nog met een woord worden gemeld.

Van dit algemeen fluk, waar in alle Hottentotten en Hottentottinnen elkander gelyk zyn, en het geen hen in plaats van een hembd versprekt, ga ik nu over, en beschryf den man van het hoofd tot de voeten. Doch niet in 't gemeen; zoo hy ter jagt en ten oorlog gaat, maar in zyn dagelyks gewaad; want of hy schoon in den oorlog of op de jagt niet anders gekleed is, dan als nu zal worden gemeld, zoo heeft hy echter in die gelegenheid andere dingen by zich, die hy alle dagen niet met zich voert; derhalven zal het niet onbillyk zyn, als men hem in zyne rechte gestalte afbeeldt.

De mannen en alles wat mannelijk is; gaan den gantschen dag blootshoofds in de Zon; zonder dat zy hoeven te vrezen, dat de stralen door het dik gesmeerde hair dringen zullen. In den winter of in den zoogenaamden regentyd, wanneer de regen dikwyls tamelyk lang aanhoud, en de lucht; voornamelyk voor een naakten Hottentot, iets kouder is, bedekken zy het zelve met een muts; gemaakt van Lammer-of kat-vel; met twee riemen voorzien; waar van de eene om het hoofd gaat; en de ander onder de kin vast gemaakt; en daar mede gebonden word.

De muts gelykt niet weinig na een Europeaanse Reis-muts; welke met beide daar aan hangende lappen kan vast gemaakt worden; behalven dat zy van buiten niet ruig en met vet zeer dik besmeert is. De meermaal aangehaalde Heer *Boeving* maakt van

dezelve gewag in zyne curieuse Naricht en Beschryving der Hottentotten, wanneer hy p. 3. zegt: *Mannen en jongens gaan meest blootshoofds: Eenige weinigen heb ik gezien, die lere mutzen op hadden, echter niet zoo als die van de wyven, welke van boven spits toegaan.*

Het zou hier niet qualyk voegen, wanneer ik de wyze hoe zy de vellen bereiden, wat wydlopijger verklaarde, en daar nevens aantoonde, dat *P. Tachart* in zyne Siamse Reize pag. 97. gantsch mis is, als hy zegt: dat zy die vellen met vet en koemist bereiden, aangezien zy niet alleen schaap- maar ook Tyger-en Tyger-boschkat-vellen konstlig weten te bereiden; maar vermids zulks te veel omstandigheden vereischt, en ik daarenboven van zins ben; om de handwerkzels der Hottentotten in een byzonder Hoofdstuk te melden, zoo is het onnodig, hier verder veel woorden daar van te maken; en zal ik alleen nog zeggen; dat wanneer 'er voortaan van bereide vellen word gesproken, en 'er verder niets uitgedrukt word; als dan gene andere als Schaapvellen moeten worden verstaan.

Het aangezicht en de hals is gantsch bloot; mids dat 'er een gebonde riem rondom gaat, waar aan een smerige lere zak of een oude handschoen; daar de vingers af gesneden zyn; vast is; en op de borst hangt. Zulks is echter gene schede, zoo als de Heer *Boeving loc. cit. pag. 3.* wil, waar in zy haar mes, nevens de tabakspyp, zoo als ook de tabak of *Dacha*, ook wel geld, als zy iets van de Europeanen verdient hebben, als mede een stukje hout, aan beide zyden gebrand, bewaren, welk houtje tegen de tovery zoude dienen, en het welk byna een vinger lang is. Voor 't overige hebben zy gene dassen of andere Europeaanse klederen, konnen-

Wat zy om den hals dragen.

Gaan blootshoofds.

Waar mede zy het hoofd in den regentyd bedekken.

de zy ook niets om haar hals verdragen.

Bedekken het bovenlyf met gesmeerde schaapevellen.

De schouders en het gantsche bovenlyf bedekken zy met aan elkander genaaide wel bereide en met schaap-vet ter dege over en over gesmeerde schaap-vellen, waar aan van boven twee riemen zyn, waar mede zy dezelve als een mantel onder den hals vast binden. De Ryken, voornamelyk de genen, die den tytel van *Kapitein* hebben; dragen Tyger en ook wel Tyger-bosch-kat-vellen, en zommigen ook wel Das-vellen; welk dekzel of kleding zy *Crofs* noemen. Ik ben echter al wederom genoodzaakt te verzoeken gedult te nemen, tot een ander tyd, om te weten, hoe die vellen aan elkander genaait worden, vermids de tyd het hier niet toelaat, om zulks uitvoerlyk voor te stellen.

Hoe zy die noemen.

Ondertusschen moet deze Crofs hen niet alleen in regen en wind, hitte en koude voor een kleed verstrekken, maar zy gebruiken dezelve ook in plaats van een bed, waar op zy leggen, en waar mede zy zich toedekken; ja na hun dood moet die Crofs tot een kist goed genoeg zyn; om dat zy in dezelve gerolt en gebonden worden, gelyk op zyn tyd omstandiger zal worden gemeld. By hun leven hebben zy de gewoonte, gelyk de Heer *Boeving loc. cit. pag. 3.* zeer wel aanmerkt, dat zy in den winter de wolle van binnen op het lyf, en des zomers van buiten dragen.

Hoe een Crofs gemaakt is.

Zy zyn van boven breed, zoo dat de rug en de buik daar mede bedekt word; en van onderen lopen zy wat smalder, tot dat zy een ovale rondte bekomen. De lengte van de Crofsen is gemeenlyk, voornamelyk van de genen, die naby het Voorgebergte wonen van de schouwders tot onder de knien; maar de *Attaquas*, welke misschien dezelve zyn, waar van *P. Tachart* in zyne Siamfche Reis

pag. 109 meld, dragen die veel langer, selfs tot op de hielen.

Aan den linker arm even over den elleboog dragen zy eenen of meer, maar gemeenlyk drie elpenbene ringen, van de Olyfants-tanden, die zy op de velden of in de struiken of boschadien vinden, of anders van Olyfanten, die zy dood gejaagt of met pylen en Haslagayen dood geschoten hebben, zoo als op een andere tyd omstandig zal worden gemeld. Zy weten de gemelde ringen zoo konstig, fraai en net te maken, dat men zou geloven, dat een Elpenbeen-Draajer in Europa die had gemaakt. Zy dragen dezelve niet zoo zeer tot cieraad of uit hoovaardy, als wel om haar tegenparty, wanneer zy uit jok of ernst vechten, af te pareren, en niet ten eersten op den arm te worden geflagen; als mede, om daar aan vast te maken haar kleine lere zak, waar in zy haar vuurslag tot het tabakroken, zoo als ook haar brood, 't welk zy hier en daar van de Europeaanfche inwoners bekomen, of ook hare wortels die zy in plaats van brood eeten, wyders zee-mosselen, zee-kreeften, en alle andere mond-en reis-provisie, dragen.

Zy dragen aan den linker arm ringen van Olyfants-tanden.

De Heer *Boeving* maakt ook wel gewag van deze Ringen, in zyne curieuse Reis-Beschryving en Naricht van de Hottentotten, *p. 3.*, maar zoo verward, dat een onkundige daar uit wel zoude kunnen denken, dat zy gantsche olyfants-tanden aan den arm droegen; daar benevens zegt hy niet, of het de linker of de rechter arm is; luidende zyne woorden aldus: *Eenige dragen om den arm Ringen van Elpenbeen, Olyfants-tanden, Koper en diergelyke zaken.* Zulks is in alle delen niet duidelyk genoeg, maar kan door het geen ik hier voren daar van heb gezegt, licht worden begrepen, om dat die Ringen niet van gantsche olyfants-tanden of louter

ko-

koper, maar van die stoffen, gemaakt zyn.

Befchryving van de stokken, welke zy in de rechter hand draagen.
 In de rechterhand dragen zy gemeenlyk twee stokken, de eene in hunne taal *Kirri*, en de ander *Rackum*-stok genaamt. De *Kirri*-stok is ontrent drie voeten lang, en een duim dik, en de *Rackum*-stok is maar ruim een voet lang. De *Kirri* is aan beide einden even dik en gelyk, en de ander, is aan het eene end spits gefneden, om dat zy den zelve alleenlyk tot werpen gebruiken, aangezien zy daar mede zoo net weten te werpen, dat zy in 50 ryzen naauwlyks eens missen zullen; derhalven kan men aan dien stok wel haast zien, wat een Hottentot in den zin heeft, als hy den zelve met zich neemt, vermids het alsdan zeker is, dat hy of op de jagt gaat, of dat hy zynen tegenparty zoekt te keer te gaan.

Waar toe de Rackum-stok voornamelyk dient
 Beide deze stokken, te weten de *Kirri* en *Rackum*-stok, zyn zoo zwaar als lood, en zoo taai, hecht en sterk als yzer, en word het hout, waar van zy gemeenlyk worden gemaakt, derhalven yzerhout genaamt. Zommigen maken dezelve ook van wilde Olyfbomen. die hier aan de rivieren redelyk veel groejen, en in hardigheid van het gemeld yzerhout weinig verschelen.

Hoe zy zulk hout bereiden
 Wanneer zy zodanigen stok willen maken, besmeren zy den zelve zoo dikwyls met vet, tot dat 'er niets meer in trekt, daar na hangen zy hem in huis, tot dat het vet t'eenemaal intrekt en droog word, waar na dezelve niet gebogen of veel min gebroken kan worden; en ben ik verzekert dat een degen eerder zoude springen, eer die *Kirri* of *Rackum*-stok aan stukken zoude worden gehouwen.

Waar toe zy den Kirri gebruiken.
 Gelyk zy den *Rackum*-stok tot werpen gebruiken, zoo gebruiken zy den *Kirri*-stok tot vechten en afweren, in plaats van een degen; zoo als ik wel met vermaak en

verwondering hebbe gezien, hoe handig en fraai zy met dezen *Kirri*-stok de sloten of houwen konnen afkeren, wanneer 'er twee uit jok of ernst vochten; en ben ik verzekert, dat de beste schermmeester in Europa met een gelyk geweer niets tegen hen zoude uitvoeren, om dat zy nooit stil blyven staan, maar gestadig dan hier dan daar springen, en echter elkander zeker weten te raken, en daar benevens gantsch aardige buigingen en draijingen met het lyf maken, alzoo dat 'er zelden een slag zeker is.

In de linker hand dragen zy daarenboven een kleinen stok, waar aan een vosse of wilde kattenstaart vast gemaakt, of aan het end daar mede overtrokken is, welke staart hen in plaats van een Neusdoek moet dienen, vegende de neus met deze vosse staart, als zy verkout zyn, of ook wel het aangezicht, als zy sterk zweeten, en de oogen, als 'er stof of zand ingewaait is, zoo dat zy het zelve gebruik daar van maken, als de Europeanen van een Neusdoek. De stok, waar aan deze staart is gedroogt, is ontrent een voet lang; en als de staart nat, of van stof en zand vuil is, draajen zy hem zoo gezwind in hunne handen als de Schippers de zwabbers, op dat de nattigheid en de stof daar uit valt; zynde in hunne taal *Schjou* genaamt.

Het gantsche boven-lyf en de buik zyn t'eenemaal bloot, tot aan de Schamelheid, welke zy met een stukje vel bedekken, het welk rond gebogen en aan het end een weinig toegenaait is. Het behoud alzoo in deze form de lengte en breedte, van ruim een mans hand; dog zoo dat het na den buik toe een weinig breeder van elkander staat. Dit lapje vel word doorgaans genomen van een Das of ook wel van een wilde kat; met dit onderscheid, dat daar de hairen van het vel, waar van de bovengemelde

Wat zy voor een Neusdoek hebben

Hoe en waar mede zy de schamelheid bedekken

de mutzen zoo als ook de Crofs worden gemaakt, binnenwaards worden gedragen, deze altyd van buiten zyn. Aan dit lapje vel, 't welk *Kullcrofs* genaamt word, zyn twee riemen vastgemaakt, waar mede het boven de heupen om het lyf kan worden gebonden, en hangen deze riemen net tusschen de twee billen, tot onder het *orificium posterius*, daar de *Secretio* geschied.

Het gantsche onderlyf, te weten, van de heupen tot aan de voetzolen, is naakt en bloot, uitgenomen van de genen, welke zich onder de Christenen tot Schaap-of Vee-herders laten gebruiken, die lere slopkouzen dragen, om hunne benen niet te beschadigen, als zy in de woeste velden en doorne hekken lopen moeten. Eenigen van hen, zelfs van de genen, die ver van de Christenen wonen, en vee bezitten, gelyk dan haar gantsche rykdom in vee bestaat, zoo als hier voren is gemeld, of ook de genen, die ver moeten reizen, zoo als zeer dikwyls en om een geringe oorzaak geschied, maken van ossen-huiden, of van wilde dieren-vellen, welke zy dood gejaagt, of met pylen en *Hassagajen* geschoten hebben (welke vellen niet bereid zyn) schoenen, die maar uit een zool bestaan, en net de grootte van hunne voeten hebben.

Van haar schoenen.

Die schoenen, of liever zoolen, zyn nog ruig, en worden de haren buitenwaards gedragen, zoo dat zy door de aarde als afgeslepen worden. Aan de hielen is een riem, waar mede zy van achteren worden vastgebonden, en aan de tonen is 'er ook een, die om den voet gaat. En hebben deze zoolen mynes oordeels een gelykheid met eenige oude Romeinsche soorten van schoenen, of ook met die, welke de Capucynen en Franciskanen dragen, waar van men den gantschen bloten voet kan zien, en daar van de schoenen

door diergelyke riemen maar worden vast gehouden.

Men vind 'er zomtyds wel, die een paar oude kouzen of schoenen van den weg hebben opgeraapt, welke zy aantrekken, en ook wel anderen, die van dees of genen matroos een oude linne en met pik en teer gesmeerde en byna verslete doorluchtige broek tot een vereering hebben bekomen, welke zy aan hebben, edoch vermits zulks zeer zelden geschied, kan men dit niet aanhalen, als iets 't welk de gantsche natie eigen is, of als iets waar na dees en gene natie leeft; want de mannen vergenoegen zich met de klederen of vellen, welke reeds beschreven zyn, waar mede men hen alle dagelyks ziet gaan. 't Geen zy daar en boven in den oorlog of op de jagt verder gebruiken, en met zich nemen, zulks zal in de volgende Hoofdstukken genoegzaam worden gemeld, wanneer die daar toe behorende stoffe zal worden voorgesteld.

Ondertusschen zal ik my tot de vrouwen begeven, en haar in haar dagelyks gewaad voorstellen, als welke nooit by eenige gelegentheid iets anders dragen, als waarmede men haar dagelyks ziet, te meer om dat van de cieraaden hier na in 't byzonder zal worden gehandeld, en aangetoont, welke de cieraaden der mans en die der vrouwen zyn.

De Heer *Boeving* loc. cit. pag. 4. zegt van de wyven alleenlyk, dat ze doorgaans een groter gesleep van klederen hebben, als de mans, 't welk hoe waarachtig het is, de dagelyksche ondervinding leert; en dat het by de Hottentottinnen ook zoo is, zal de Lezer uit dit volgend bericht kunnen afnemen. Dienvolgens, in plaats dat de mans de bovengemelde Mutzen maar op een zekere tyd, te weten des winters, op het hoofd hebben, zoo ziet men de wyven daar mede dagelyks en

Van den opschik der wyven.

De Hottentottinnen dragen het gantsche jaar door Mutzen.

zonder onderscheid van wêr op het hoofd.

De zoo evengemelde Heer *Borving* maakt op de aangehaalde plaats een zeer net en kenbaar onderscheid tusschen de mutzen der mans en die der vrouwen, wanneer hy zegt: *Het hoofd der wyven is met een spitsachtige lere muts, van boven toe, bedekt, welke zoo als alle hare kleding, vet en smerig is.* Dit is wel zeker, want de Mutzen van de mans zyn van boven rond en effen, maar die der wyven zyn van boven spits, en hebben zoo als de Polen een punt boven het hoofd uitsteken, welke muts met een breede riem om het hoofd vastgebonden word; of zy echter in niets anders in de kleding van de mans onderscheiden zyn, dan in de Mutzen, zoo als *Dapper in Afrika pag. 619. 620.* ons wil wys maken, daar aan twyffele ik zeer, en zal in 't vervolg ook klaar genoeg blyken, dat 'er nog meer verschil aan dezelfde gevonden word.

Wegens deze Mutzen, kan iemand, die hier maar een korten tyd voor anker legt, of maar eenige dagen aan land komt, om zich te ververschen, niet wel weten, of de wyven hair op het hoofd hebben, dan of ze het laten afscheren. Ook kan hy niet weten, of het hair zoo wollig en smerig is, als dat der mans; edoch heeft de lange aanwezigheid my genoeg geleert, dat zy daar in met de mans gelyk zyn, en heb ik derhalven het besmeren van het gantsche lyf als een algemeen stuk aangemerkt.

Wat van haar hair.

Waarom zy schaapevet tot fineren gebruiken.

Waarom zy echter liever schaapevet, als dat van andere dieren gebruiken, kan ik eigentlyk niet zeggen, dog dunkt my, nevens vele andere inwoners en inboorlingen, de ware oorzaak deze te zyn, dat zy liever schaapevet gebruiken, om dat zy uit de ontdekking weten dat 'er niet alleen jaarlyks meer van die dieren wor-

den geïlagen, als van andere tamme dieren, maar ook om dat de schapen, als zy wel worden opgepast, zoo als de Hottentotten, achtervolgens het bovengemeld Bericht zeer wel daar mede weten om te gaan, tweemaal des jaars zonder de minste verzwakking lammeren werpen, 't welk andere tamme dieren, uitgenomen de geiten, die zy niet hebben, of houden, niet doen; en konnen zy derhalven eerder dit vet bekomen, als dat van andere dieren, zonder dat zy zulks merkelyk aan hunne kudde zien konnen. Daarenboven zyn de schapen hier ook veel vetter, als op andere plaatzen; en reeds eertyds uit *P. Tachart. in zyne Siamfche Reis p. 103. Dapper. pag. 616. en Herport. pag. 15.* nevens nog vele andere ooggetuigen bewezen, dat een staart van een Hamel, die meest vet is, 20. 25. tot 30 pont weegt. Ten laatsten kost het vet van de wilde dieren ook te veel moeite, en dikwyls groot levens gevaar, 't welk als het al niet tot het dorre vleesch word gebruikt, echter te weinig is, voor allen om zich daar mede te fineren.

Zy dragen den hals en de borsten nevens den gantschen buik t'eenemaal bloot, behalven dat zy een vierkanten leren zak, een goocheltafch of een voermans tafch niet zeer ongelyk, met twee riemen om den hals vast binden, waar in zy al het geen zy nodig hebben, en tot haar lyfs-onderhoud dienen kan, als brood of wortelen, vleesch, visch, mosselen, tabak, tabaks-pypen, Dacha, vuurtuig, enz. bewaren, en overal, waar zy gaan en staan, met zich voeren.

Hottentottinnen dragen de borst, en den buik bloot, en aan den hals een zak.

Deze zak hangt aan de gemelde riemen van den hals af, zomtyds op den rug, zomtyds op zy, zomtyds onder de Krofs, zomtyds ook boven op den zelven, na dat de omstandigheden zulks vereiffchen en toelaten; welke omstandighe-

Wat verder van dezen zak te merken.

den een weinig aan te halen, niet ondienstig zal zyn, om dat daar uit zal blyken, dat de wyven wegens dezen zak ook meer kleederen moeten gebruiken als de mans, want als de zak op den rug hangt, en onder den Krofs verborgen is, zoo is niets zekerder, dan dat zy in plaats van eenen, twee kroffen dragen, en dat zy met den onderste en kleinste den rug bewaren, dat de zak haar niet beschadigen kan.

Hebben zy echter kleine kinderen, die nog niet lopen kunnen, zoo moet de zak wyken, en in plaats van op den rug op zy hangen, aangezien als dan het kleine kind door den gemelden kleinen krofs op den rug vast word gehouden, dat het niet vallen kan, om dat 'er van boven nog een krofs over gaat, die van onderen rondom word toegebonden, op dat het kind voor wind en regen bewaart blyft, en ziet men als dan van het gantsche kind niet anders als het hoofd, het welk over de schouwers uitsteekt, op dat de moeder als het zuigen wil, de lange afhangende borsten kan toewerpen en ze het kind in den mond steken, en hangt de zak als dan ook op de krofs, dat hy van elk een kan worden gezien.

Zomtyds geschied het ook wel, dat zy de onderste krofs, voornamelyk als zy gene kleine kinderen hebben, die nog niet lopen kunnen, uit pracht en hovaardy dragen, gelyk dan de wyven doorgaans hoogmoediger zyn, als de mans; en willen zy als dan daar mede tonen, dat zy ryk zyn, en geen gebrek, nog aan kleederen nog aan mondkost hebben. Voor 't overige, als 'er niet veel in den zak is, dragen zy den zelve onderste Krofs, om dat dezelve haar of het kind niet veel kan bezwaren, maar als dezelve vol is, zoo moet hy boven op de Krofs hangen, 't zy ook wat 'er in is.

Met de bovenste Krofs bedek-

ken zy zoo als de mans, de schouwers en het gantsche bovenlyf, tot aan de knien, zoo ver als de krofs rykt; 't geen echter niet word bedekt, laten zy bloot, en zyn deswegen voor niemand beschaamt, maar lachen nog wel, als 'er iemand na hare borsten tast, en vragen, *Wat jou Hert denkum*, wat hy in zyn hert denkt, aangezien het haar zeer ongewoon voorkomt, dat men van een zaak, welke men dagelyks en schier alle oogenblik voor oogen heeft, veel werk maakt, en daar mede als met een kind zoude willen spelen; en zyn zy derhalven in dit stuk heel anders geaard, als menig vrouwvolk in Europa, 't welk den winkel laat open staan, om het oog der mans daar heen te trekken en tot een vermakelyke handtasting te nodigen.

By nacht, wanneer zy alle de Kroffen en den zak afleggen, maken zoo wel de mans als de wyven van deze en andere Kroffen, die ik nog zal beschryven, hare bedden op de blote aarde, en slapen daar op zoo zacht en zoet, als een ander in het zachtste veere-bed, dekkende zich met de anderen, die zy onder niet nodig hebben; en als zy eindelyk sterven, zoo worden zy in een van dezelve en ook wel in twee met riemen gebonden, en op hunne wys begraven, zoo als hier na zal worden gemeld.

Het onderlyf en wel het achterste deel van het zelve bedekken zy met een Krofs, nog wat kleinder, als de voorgemelde, welke ook met twee riemen om de lenden word vastgebonden, en tot aan de knien hangt, en ook wel een weinig lager. De schamelheid bedekken zy met een Krofs, die ruim driemaal zoo groot is, als die van de mans, en welke ook als die een byzonderen naam heeft, samen gestelt uit het woord Krofs en de benaming van 't schaamdeel.

Hottentinnen hebben geen schaamte voor niemand.

Wat de Hottentotten voor bedden hebben.

Hoe de wyven het achterste bedekken.

Het

Het is aanmerkenswaardig, dat deze Krofs niet zoo als de andere ruig, maar gantsch kaal is, schoon zy zoo wel als de andere met fchaap-vet worden bereid, waar van de oorzaak zoude zyn, om dat ze door de vochtigheid niet zoude bederven, 't welk ik aan anderen laat oordelen.

Verdere
anmer-
king van
deze Krofs.

Deze Krofs word insgelyks met twee riemen om de lenden vast gemaakt, en geniet daar benevens de eer, dat ze met de riemen, rondom word geboort, en tot cieraad benaait, 't welk in plaats van franjes is, die men in Europa gebruikt.

Daarenboven worden ook van de Ryken andere Kroffen gedragen, welke insgelyks met franjes omgeborduurt worden, dog hier van zal onder de cieraaden nog eenige melding moeten geschieden; gelyk ik dan hier ook niet nodig acht om het onderscheid tusschen de ryke en de arme mans te herhalen, om dat de ryke vrouwen zoo wel Kroffen van Tyger-vellen dragen, als de ryke mans, en dezelve daar benevens wakker met vet balzemen, en met franjes omboorden, aangezien het karakter van de vrouwen 'zoo wel als de Europeanen, van de qualiteit van den man schynt afhanglyk te zyn.

Alle vrouwsperzonen, die over de twaalf jaren oud zyn, bedekken hare benen van de knien tot aan de enklauwen met ringen, die van schaapvellen worden gemaakt; aan de meisjes worden maar eenige weinige ringen van biezen om de benen gedaan, tot teeken, dat zy van het vrouwelyk geslacht, en daar aan van kindsgebeente te kennen zyn. De *Attaguas*-natie alleen is wel niet t'eenemaal daar van uit te zonderen, maar kan ook niet onder de vorige gerekent worden, dragende zy zeer weinig diergelyke ringen om de benen, behalven de genen, die op de grenzen wonen,

II. Deel.

en aan de naburige Hottentotten met hun land, palen.

Zy maken deze Ringen op de volgende wyze: Zy branden of schroejen de wol of het hair af, om dat de Hottentotsche schapen geen wol hebben; 't zy dat zy nooit een schaap seheren, en by gevolg de wol laten ontaarden, of dat zy uit de natuur geen wol hebben; wanneer zy het hair hebben afgeschroeit, snyden zy van de schaaps en ook wel kalfs vellen brede riemen, en rollen dezelve zodanig in elkander, dat de ruige zyde t'eenemaal binne-wards komt, en maken 'er op die wys een ring van.

Zy maken deze ringen groot en klein, niet alleen na de dikte van hunne benen, maar ook naar mate dat zy op de andere ringen leggen moeten; hebben ruim hondert ringen aan ieder been, en zomtyds wel drie of vier dik boven malkanderen. Zy zyn ontrent zoo dik, als een kleine vinger, en daar benevens zoo net en konstig gebogen, en de beide einden aan elkander gevoegt, dat men geen begin of end daar aan vinden kan.

Eenige en wel de meeste Auteurs, die van de Hottentotten iets hebben gemeld, hebben zich niet ontsien opentlyk te berichten, dat deze ringen van schaap of andere darmen wierden gemaakt; schryvende voornamelyk *Saar* in zyne 15 jarige krygsdiensten pag. 157. hier van aldus: *Zy gebruiken de darmen van de schapen, om hunne benen daar mede te bezwinden.* Op dezelve wyze zegt ook de Heer *Vogel* in zyne Tien-jarige Oost-Indische Reis-beschryving pag. 73 hier van aldus: *Zy winden om hunne benen vele darmen van Runders of schapen, welke zoo droog en hard worden, dat dezelve in het gaan, een tamelyk gerammel of geraas veroorzaken.* *Dapper* in zynen *Africa* gaat pag. 620. 621. nog verder, en meld

G 2

dat

dat geen, 't welk met alle de ondervinding slyd, door dien hy zodanige ringen ook aan de mans toevoegt, wanneer hy zegt: *Insgelyks hebben de mannen en wyven de benen vol gedroogde ringen van darmen hangen, om voor het steken der doornen bevryd te zyn, en om in het dansen een gerammel te maken.*

Edoch dat het een openbare onwaarheid is, dat de mannen zodanige ringen om de benen dragen, acht ik, van zelve reeds bekend genoeg te zyn: Ten minsten kan ik verzekeren, dat ik nooit een mansperzoon met zodanige ringen gezien heb, schoon ik 'er eenige duizend hebbe gezien. En dat de ringen van de wyven ook niet van darmen worden gemaakt, daar van kan ik den Lezer voor eerst een twyffelachtig getuigenis aan *P. Tachart* voorstellen, die in zyne Siamfche Reis pag. 100. aldus schryft: *Het Vrouwvolk heeft behalven het hiervoren beschreven gewaad, hunne benen met vee-darmen of NB. met lapjes vel, ten dien einde gesneden, bezonden.*

Daar na kan ik zulks met een ooggetuige bevestigen, welke den vollen uitslag aan die zaak geven zal, namelyk met den Heer *Boeving*, die in zyne Curieuse Beschryving en naricht der Hottentotten pag. 4. hier van op de volgende wyze schryft: *De benen van de knien waren omgeven, niet zoo als sommigen schryven, met schaapdarmen, maar met ringen, van in elkander gerolde stukjes leer gemaakt, in zodanige menigte, dat zy naauwlyks deswegens gaan konden, en zulks tot groot ongemak van de wyven; en daar toe gewent men meisjes van 1. 2. 3. jaren met ringen van Riet gemaakt.*

Aldus ziet de Lezer zeer wel, dat de anderen grovelijk hebben misgetast, en de zaak niet eens onderzocht, maar de vertelling voor de zuivere waarheid aange-

nomen hebben. Verder kan ik De Hottentotten eten ringen van de benen. verzekeren, dat ik dikwyls heb gezien, dat zy zelfs deze ringen in tyd van hongersnood van de benen gerukt, en gegeten hebben. Indien zulks nu darmen en wel zodanige geweest waren die de oude vuiligheid nog by zich hadden, zouden die niet allengskens van de benen gerot, of anders stinkende zyn geworden, dat men ze onmogelyk zoude hebben kunnen eten?

Edoch wat heeft de waarheid een getuigenis van noden, door dien zy genoegzaam van zelve spreekt? Een moedwillige en onverstandige dwarsdryver heeft zeer haast uit, en verdient den naam niet van Muggezifter, om dat de waarheid ontwyffelbaar voor hem den uitslag geeft. Ik zal liever de redenen aantonen, waarom zy die ringen aan de benen dragen; en zyn dezelve nevens de eerstgemelde, namelyk dat zy haar onderhoud in tyd van nood daar aan zoeken, deze twee volgende.

Om dat zy veel door het wilde en woeste veld lopen, en doornen en heggen moeten doorkruipen, om wortelen, wilde Amandelen, zoo als ook Hottentots-vygen, by de Botanisten met den naam van *Ficoides* bekend, als hunne dagelyksche kost te zoeken, en zouden zy zeer veel elend aan hunne benen uitstaan, indien ze met die ringen, welke haar in dit stuk den zelve dienst doen, als de lere stelveltjes aan de Europeanen, om dat zy heel dik op elkander leggen, en 'er geen doorn licht doorsleken kan, niet bedekt waren. De tweede oorzaak, waar om zy die dragen, is de hovaardy; want zy geloven, dat een Hottentottin, hoe meer zy zodanige ringen om de benen heeft, des te frajer, moojer en ryker is, gelyk hier na zal volgen.

Op dat ook deze ringen als welke maar los om de benen leggen, vastig- Hoe zy dezelve vast maken.

vastigheid hebben en niet kunnen vallen, zoeken zy langs de straten alle oude weggeworpe lorren by elkander, en vlechten dezelve om de onderste, waar door de anderen zodanig worden vastgemaakt, dat zy niet vallen kunnen. Anderen echter, die van de Christenen ver af wonen, en diergelyke lompen niet hebben, nemen taaje bizen, en binden ze daar mede aan elkander, of ze bedienen zich van een riem, en winden den eenen aan den anderen zoo vast, dat ze niet van elkander wyken of vallen kunnen.

Uit deze beschryving der Hottentottinnen kan men licht oordelen, hoe lieflyk, aangenaam, en fraai zodanig een vrouw aan een Europeaan moet voorkomen, en hoe veel moeite men doen zoude, om ze aan zyne zyde te krygen. Zekerlyk de geen, die denkt zynen wil daar mede te doen, zoo als 'er echter eilaas! nog worden gevonden, voornamelyk onder de genen, die diep in 't land en van andere Christenen af wonen, moet niet alleen een Onchrist, maar ook van alle zinnen berooft zyn, om dat de stank, nog de wanstalligheid, en veel min hare smerige omhelzing deszelfs begeerte afschrikken kan. Ja ik kan niet begrypen, dat zodanig een zich kan voorstellen beter te zyn, als zodanig onmenschlyk vrouwsperzoon zelf.

Hier uit blykt ook genoegzaam, hoe treflyk en kostbaar zoo wel de mans, vrouwen, kinderen, als huisgezin dagelyks gekleed gaan, en kan ik zeer licht de rekening maken, dat de Lezer ook wel zal kunnen oordelen, dat hunne cicradien, waar mede zy zich dagelyks opschikken, ook niet veel slechter als hare kleding zyn kunnen; 't zy dat men op de waarde zelf van de zaak of alleenlyk op den naam van Cicradien ziet; maar vermids dit stuk tot nu onaangehaalt is gebleven, en echter tot de-

ze materie behoort, zoo men anders een Hottentot en Hottentottin recht wil leren kennen, zoo zal het my geoorlooft zyn, myne belofte, die ik in den beginne gedaan heb, na te komen, en hoop ik dat dit, terwyl de Lezer door het doorbladeren, van andere gewichtige dingen mischien zal worden afgehouden, echter niet verdrietiger zal zyn geworden.

Ik ben echter andermaal genoodzaakt, om wederom als vooreen te melden, waar in de mannen en wyven, ryken en armen, groten en kleinen, met elkander overeenkomen, zullende daar na aantonen, welk cieraad aan de mans, en welk aan de wyven alleen toekomt, of eigen is.

Wat het eerste aanbelangt, zy komen allen hier in overeen, dat zy zich over en over met vet smeren, zoo als hier voren reeds wydropiger gemeld is. Dient echter aangemerkt te worden, dat zy behalven de bovengemelde rede ook de schoonheid en den goeden reuk daar by in 't oog hebben; want hoe meer iemand over het gantsche lyf en over alle de kroffen gesmeert is, hoe schoner zodanig een hen lykt, en hoe meer het versche vet met ter tyd begint te stinken, hoe aangener die reuk in hare neus is, en kan men ze om zoo te spreken verder ruiken, dan als men ze met de ogen beryken kan.

Het smeren is by haar een stuk der schoonheid.

Daar na komen zy hier in ook allen overeen, dat zy het stinkent hoofd met welruikende *Buchu* bestrooijen; niet alleen, zoo als voor dezen is gemeld, voor de gezondheid 't welk zelden geschied, of uit devotie, gelyk in verscheide gevallen gebeurt, zoo als elders insgelyks is aangewezen, maar ook om dat zy zich met *Buchu* verbeelden schoner en fraajer te maken; gelyk een Europeaan die meent niet opgeschikt te zyn, als het hoofd niet is gepoecjert.

Bestrooijen het hoofd met Buchu.

Doch de vrouwsperzonen beftrooijen alleen het voerhoofd, om dat het overige onder de muts komt en van niemand zoude kunnen worden gezien.

Heer zy
het haar
op de hals
aan.

Verder komen zy alle hier in overeen, dat zy klater-gout of kopere knoopjes, welke de Europeanen verloren en zy gevonden hebben, in hare fmerige haren knopen, welke zy alvorens zoo glad fchuuren en blinkent maken, dat men zich daar in zoude kunnen spiegelen; niet alleen deze kleinigheden maar ook Spiegelglas en potpenningen maken zy op die manier vast, en pryken daar mede meer als een Staats-Dame met een fnoer paalen; of als een Heer met een goude kriel om den hoed.

Wat zy om
den hals,
om de han-
den en om
het lyf dra-
gen.

Ten laaften hebben zy dezen opfchik ook gemeen, dat zy om den hals, de handen, het lyf boven de heupen glaze, dog liefst kopere korallen, en indien zy die niet hebben, ook wel kleine ronde fchalen van Struis-eieren dragen. Zoo als dan mynes bedunkens, de woorden van den Heer *Tachart* eenigzins daar hene zyn te trekken, welke hy in zyne *Siamfche Reis pag. 100.* wel van de wyven alleen, maar zeer duifter, meld, wanneer hy zegt: *Haar oppronk beftaat alleenlyk in eenige Rozekranzen, van Rassaques of allerhande geconleurde beentjes gemaakt, welke zy om den hals doen, en in plaats van een cintuur gebruiken, nevens eenige dikke kopere ringen (Coralen heeft hy denkt, gemeent) aan de armen.* Want vermids zy uit de ondervinding weten, dat de eierschalen en de glaze korallen zeer licht breken, en by gevolg de kopere duurzaamft zyn, zoo beminnen zy deze laaftte niet alleen meest, maar zy hebben onder dezelve nog een byzondere verkiefing, namelyk dat zy de kleinen liefst om den hals en de handen dragen, en met de grootften het lyf opfchikken.

Wat P.
Tachart
hier van
fchryft.

Daarenboven hoe groter die coralen om de lenden zyn, hoe fraajer dezelve hen voorkomen, welke zorg zy echter voor de handen gantsch niet hebben, als welke het de kleine en die niet hebbende, de glaze zeer wel kunnen doen, en hebben zy de gene liefst welke uit velerhande verwen beftaan, aangezien hoe gefchakeerder en bonter een fnoer is, en de een verw buiten de andere uitfteekt, hoe liever zy die hebben, en hoe meer zy daar voor geven.

Deze Coralen, voornamelyk de kopere, zyn een der voornaamfte dingen, welke zy van de Europeanen bedingen, als zy zich als knechts by hen verhuuren, of anders iets van gewicht, als koorn maajen, voor hen verrichten. Ja ik zou wel derven zeggen, dat geen Christen inwoner alhier een Hottentot of Hottentottin in zyn dienst zou kunnen bekomen, indien hy dezelve niet alvorens grote kopere of ook kleine coralen, na dat zy die tot haar opfchik van noden hebben, als den loon beeft; waar by nog komt, dat zy met een enkele fnoer alleen om den hals en lenden niet vergevoegt zyn, maar die moeten overal ruim 6 dubbeld zyn, dog zoo dat die om den hals tot onder de borften kunnen afhangen, daar de andere maar net hoeven te paffen. Hoe meer fnoeren Kralen zy om den hals, handen en lenden hebben, en hoe groter en gefchakeerder zy zyn, hoe fchoner en ryker zy zich verbeelden.

Zy ftaan
zeer na cor-
ralen.

Eindelyk hebben zoo wel de mannen als de wyven oorcieradien, hoe wel een ieder niet na hare geboorte of na haar ftaat, maar na dat zy iets verdienen, vinden, of vereert bekomen; waar benevens gantsch verkeert is, 't geen de Heer Vogel in zyne Tienjarige Ooft-Indifche Reisbefchryving *pag. 73* zegt; namelyk: Dat zy de ooren met Kralen behangen, aangezien men nooit Kralen aan haar

Mannen
en wyven
hebben
oor-ciera-
dien.

haar ooren vinden zal ; en is hy naar allen schyn door de bovengemelde hairlokken, waar aan allereerste Koperwerk, en daar onder ook Kralen hangen, bedrogen, en heeft daar door gemeent, dat al dit tuig aan de ooren was vast gemaakt.

Boeving in zyne curieuse Beschryving en Naricht van de Hottentotten is pag. 3 en 4 een weinig beter onderrecht, om dat hy de zaak wel noemt, maar niet duidelyk genoeg, alzoo hy zegt, dat de mannen kleine ringen in de ooren dragen, zonder dat hy verder aantoon, of het kopere of andere ringen zyn. Voorts meld hy van de vrouwen, dat zy in hare ooren paarlen en kopere ringen dragen. Zeker is het, dat zy zoo wel als de andere Landaarden oor-cieradien hebben, maar hoe en van welke materie die zyn gemaakt, zulks is een vraag, waar op dient geantwoord te worden.

Indien de Lezer my gelieft te geloven, zoo kan ik hem verzekeren ; dat die oorringen meest in Europa worden gemaakt ; en niet anders zyn dan een geel kopere door het vuur gehaalde draad, welken zy glad en blinkent maken, en in de oren steken, na dat zy met een Vogelbeen of ander Hottentottisch instrument een gat in de oren gemaakt hebben. Aan deze ringen werden vervolgens nog kralen nog paarlen gehangen, als welke zy in 't geheel niet hebben, ja zelfs niet kennen, maar zy hangen aan dezelve of gepoleerde Mosselen van Paarlemoer of een stukje daar van, die zy maken als Paarlen. Met deze oor-cieradien pralen en pronken zy al zoo veel als iemand die de kostbaarste Diamanten in het fynste goud gezet, draagt, dog zyn deze cieradien zoo weinig algemeen of doorgaande, als die in Europa, maar alles is maar voor de Liefhebbers, en die zich wat byzonders daar van verbeelden.

Edog genoeg van hunne algemene Eieradien, waar mede ik ook de meeste eindige. Een der byzondere Eieradien der mans is de bovengemelde neusdoek van een volle of ander diere staart, en oordeel ik derhalven onnodig, veel daar van te herhalen ; dog een byzondere en algemeen opschik der mans, waar in de wyven gantsch niet delen, is, dat zy de blaas van de dieren, welke zy met hunnen *Rockum*-stok of met hunne pylen en hailagajen doden, op hun hoofd in de hairen vlechten, en zich daar door een byzondere eer, roem, en achting voor anderen verbeelden ; waar van zekerlyk nog meer zal worden gemeld, wanneer van haar jagen in 't byzonder gehandelt word.

Een byzondere eer, welke aan de kleine Namaquas alleen toekomt, is, dat de mannen van deze natie, net voor het voorhoofd aan de hairen een stuk blik, zeer schoon gepolyft en geslepen vastmaken, en als een halve Maan recht in de hoogte dragen, aangezien ik ze heb gezien, wanneer ze op zekeren tyd aan de Kaap waren, om aan den nieuwen Gouverneur, *Louis van Assenburg*, hun compliment te maken. Zulks heeft Heer *Boeving* uit mynen mond by wyze van vertelling gehoord, weshalven hy den naam van de natie niet heeft weten te noemen, en heeft hy daar van pag. 4. het volgende gemeld : *Voor eenige maanden, zegt hy, zyn 'er vreemde Hottentotten, die wel 100 mylen landwaards in woonden, aan de Kaap geweest, die bebalven het gemelde habiet, blinkende schilden voor het voorhoofd droegen.* De tyd van hare komst was den 27 November 1708, welken ik toenmaals zonder mynen *Diarium* aan den Heer *Boeving* niet konde zeggen.

Daarentegen de vrouwsperzonen zonder onderscheid die toch doorgaans altoos iets voor uit moe-

Nog eenige narichten van den opschik der vrouwen.

Wat de Namaquas voor een blik op het voorhoofd dragen.

Hoe de vrouwsperzonen het aanzicht opsmukken.

moeten hebben, gelyk reeds hier voren van de *Attaquas*-wyven ontrent de ringen aan de benen is gemeld, zoeken zich ook een cieraad by te zetten, en hare reeds besmeerde Aangezichten met een soort van blanketzel op te schikken, daar in bestaande, dat zy hunne reeds geparfumeerde aangezichten, wanneer zy recht schoon willen zyn, ten overvloed met rode verwbeftryken: zodanig dat 'er boven de ogen twee vlakken, op beide de wangen en op de neuseene, en eindelyk op de kin een vlak gemaakt word. Hoe schoon echter alsdan zodanige besmeerde Apentronie moet wezen en wat voor trek men tot zulke lelike welruikende *Damoiselle* en rondom stinkende *Diana*, of eerder *Venus* hebben moet? Zulks laat ik den Lezer oordelen. Wat my aanbelangt, ik ben verzekert, dat een diergelyke *Nimphe* of *Sircne* my niet zou bekoren of betoveren, schoon het gantsche vrouwelyk geslacht uitgestorven was, maar dat haar lieflyk wezen of gelaat, nevens haar aangenamen reuk en wel gekruide huid my zonder twyfel wel uit haar net zouden houden.

Eindelyk zyn ook de bovengemelde en wydlopig genoeg beschreve Ringen aan de benen nog overig; waar van dit alleen is te melden, dat zy ook tot hovaardy moeten dienen, schoon zy in zich zelve vuil en smerig genoeg zyn, aangezien het vrouwelyk geslacht dezelve niet alleen tot cieraad draagt, maar ook schoonheidshalve, en zich veel laat voorstaan, wanneer zy de benen braaf vol van zodanige ringen hebben, schoon zy daar door gehouden

zyn, wydbeens te gaan, zynde van gevoelen, dat men deze onbetaamlykheid niet qualyk zal nemen. Ondertusſchen ben ik van gevoelen, dat de *Attaquas* wyven hier in verstandiger zyn, die niet alleen de wangeſtalte myden, maar door de weinige ringen aan de benen ook haar voordeel en gemak gade flaan.

Dit is het geen, het welk ik den Lezer van deze materie ook heb willen melden; twyffele niet, of hy zal tot genoeg zien, hoe fraai een Hottentot en Hottentotin in haar dagelyks gewaad, opschik en cieraad is. Ben ik in myne vertelling wat verdrietig geweest, zoo verzoeke te bedenken, of het wel anders wezen kan, als men genen voorganger gehad heeft, en als men evenwel duide-lyk zoekt te zyn. Ik heb genen Auteurs gelezen of gezien, die de zaak omſtandig beſchreven heeft; hoe wel my uit anderen haar aanhaling kenbaar is geworden, dat *Dapper* het zoude gedaan hebben. En schoon ik een voornaam vriend verſcheide malen hebbe aangesproken, om my die beſchryving mede te delen, zoo heeft hy my die onder verſcheide voorwendzels geweigert, derhalven moest ik my maar met myne aanmerkingen en met het geen het welk ik hier en daar konde achterhalen en op het papier brengen, behelpen; ondertusſchen kan ik echter verzekeren, dat ik achtervolgens myne langdurige en naauwkeurige oplettentheid van deze natien nog ter rechter nog ter linker ben geweken, maar alleen het spoor der zuivere en eenvoudige waarheid hebbe gevolgt.

De Schryver besluit deze materie.

VI. HOOFSTUK.

Van der Hottentotten gewoonlyke spys en drank, zoo als ook hoe zy dezelve bereiden, koken en braden.

Van der Hottentotten gewoonlyke spys en drank *Tafel-Ceremonien.* *Zommige dinger*
mogen de mans, en zommige de wyven niet eten. De mans mogen geen kazen,
konynen nog schape-melk eten. Zuiver bloed en mollen mogen de wyven niet eten. Wat
voor wortelen zy eten. Luiheid der Hottentotten. Eeten de weggevorpe Veldſchoenen der
Europeanen. Wat Veldſchoenen zyn. De vrouw is de ordinarie Kok. Zy gebruiken
geen kruidery, nog zout *Hoe haare potten gemaakt zyn. Haar lepels zyn van*
Schildpadden of parlemoere ſchelpen, van moffelen, en ook van offe hoornen. Waarom
mannen en vrouwen niet by elkander ecten. Hun drank is water, en koemelk *Hoe*
de inwoonders van Congo vuur maken. Hoe de Hottentotten vuur maken. Zy ecten
de luizen. Der Hottentotten grootste delicateſſen is Tabak. Ginfengwortel van hen hoog
geacht. Houden veel van Wyn en Brandewyn. Arak is ook een delicateſſe by hen. Drinken
zig vol daar aan.

Vermids ik tot nu verſcheide dingen, die tot de huis-houding der Hottentotten behoren voorgelt, en laatſt ook hare gewoonlyke kleding beſchreven heb, zoo ben ik jegenswoordig van zins, om van hunne gewoonlyke koſt, ſpys en drank inſgelyks naricht te geven. Doch ſchoon ik den Lezer tot zodanig aldagelykſchen maaltyd wilde nodigen, zoo vrees ik, dat hy dat verzoek zoude aſſlaan, of wanneer hy al nieuwsgierig was om daar by te zyn, dat hy met een grote tegenheid dezelve zoude zien, en met een lege maag weder na huis keren.

Derhalven oordeel ik beſt, dat ik aan hem maar de gantsche toefſtel harer tafel-ceremonien ſchriftlyk overgeef, op dat wanneer 'er al een tegenheid onder het lezen mogt ontſtaan, het gezicht echter van een al te groten indruk bevryd blyve. Daarenboven ben ik van voornemen, deze tegenheid, indien de tyd het toelaat, nog in eenige manieren te ſtillen, door de voorſtelling van zodanige

zaken, welke van deze menſchen voornaamlyk hoog geſchat en als een delicateſſe gehouden worden.

Het gantsche tafel-ceremonieel zal zich ſlecht opdoen, en gaat het hier niet anders mede, als de natuur zelve het hebben wil; zoo als zulks *P. Tachart* in zyne *Siamsche Reize pag. 102.* zeer wel en gantsch kort met deze woorden aanmerkt: *Zy ecten, als zy honger hebben, en houden daar in geen anderen regel, als die van de natuur.* Waar uit dan ten eerſten blykt, dat zy zich aan geen zekeren tyd, veel min aan een zekere plaats binden, wanneer, waar en hoe zy hare tafel zullen dekken en houden. Ondertuſſchen ecten zy gemeenlyk, zelfs als zy t'huis zyn, en het niet regent, of al te veel ſtuift, onder den bloten Hemel, zonder dat zy een ſcherm voor de hete zonnſtralen gebruiken, of vrezin, dat iemand hen de brokken in den mond zal tellen.

Zy ecten gemeenlyk onder den bloten Hemel.

Wat echter haar ecten is, en hoe zy het zelve bereiden, zulks

zal ik nu melden, om dat uit den eerst aangehaalden *P. Tachart loc. cit. pag. 96.* niet al te duidelyk blykt, wat zy gemeenlyk eten, aangezien hy maar daar van zegt: *Hare gewoonlyke kost is de melk en het vleesch van hunne kudden, welke zy in grote menigte onderhouden.* En *Merklin* in zyne Reisbeschryving *pag. 1089.* voegt daar by, dat zy in 't eten zeer morflig zyn. Derhalven oordeel ik, niet qualyk te zullen doen, indien ik van dit alles een weinig omftandiger handele, en het een van het ander onderscheide, en daar benevens haar keuken gereedschap aanhale.

Wat het eten aanbelangt, zy vinden weinig onderscheid, in al het geen eetbaar is; edoch zyn 'er eenige dingen, die zy gantsch niet mogen eten; en daarentegen andere die alleen voor de mans verboden zyn, en weder andere, waar van de wyven zich moeten onthouden. Zoo is door hare reeds dikwyls aangehaalde Traditie aan hen allen verboden, verkens-vleesch en visch zonder schobben als Aal, enz. te eten; en vermids de Joden zich ook hier van moeten onthouden, doet my zulks weder gissen, dat zy van dezelve afkomstig zyn, en niet weten, dat zulks aan hunne Voorouders in de wet verboden is. *Zie Levit. X. 7. 10.*

Aan het mannelyk geslacht alleen is voornamelyk verboden, Hazen of Konynen te eten, of ooit schaapemelk te drinken. Het eerste is tegen een Joods verbod, *Levit. XI. 5. 6.* Waar echter het laatste van daan komt, weet ik niet: Ik verbeeld my nochtans, dat het een additie is van andere Afrikaansche natien, welke zich met hen hebben vereenigt, en na maals onder hen gebleven, en vervolgens een en het zelve volk geworden zyn; gelyk ik dan ook daar van daan leide, dat deze tweederlei zaken, namelyk de

Hazen en Konynen, zoo als schaapemelk aan de wyven niet verboden zyn, dat zy dezelve vry eeten en drinken mogen.

Daarentegen hebben de wyven weder een byzonder verbod, en mogen niets van zuiver bloed, ook geen Mol, hy zy groot of klein, eten; zynde dit beide weder een Joodsche Inzetting, en in hunne Wet verboden. *Zie Levit. III. 17. Cap. VII. 26. Cap. XI. 30. Cap. XVII. 10. Cap. XIX. 26. Dent. XII. 16. Cap. XV. 23. Act. XV. 20. 29.* Derhalven word ik andermaal in myn gissen gesterkt, en geloof nu te meer, dat alle deze overblyfzels maar door de gewooneheid van andere natien zyn bedorven, welke echter niet t'eenemaal hebben kunnen of mogen verloren raken, op dat men alleen daar uit zoude kunnen afnemen, waar van daan dit volk deszelfs oorsprong heeft.

Voor 't overige al het geen van menschen kan worden genoten, dient hen ook tot spys; dog vermids zy geen brood, maar wel vleesch hebben, en 'er ook wild genoeg te bekomen is, zoo maken zy onder zich zelve ook weder een onderscheid, dat de mannen voor het vleesch, en de wyven voor de wortelen of brood zorgen moeten. En doordien de mannen zeer ras ter been zyn, zoo zoeken zy doorgaans wilde dieren te vangen, waar aan zy een tyd lang te eeten hebben. Daarenboven hebben zy menig afval van hunne tamme kudden, waar van zy wel niet slaan, buiten een byzondere omftandigheid, waar door zy zulks moeten doen, zoo als zulks hier voren is gemeld, maar naardien 'er echter vele dieren of uit zwakheid of door ziekte, of ook wel door ouderdom sterven, en zy diergelyke dode aazen niet wegwerpen, zoo hebben zy ook altyd vleesch te eten, waar in de Lezer, nog ik of geen Europeaan smaak zoude vinden. Derhalven komen

Zuiver bloed, en mollen mogen de wyven niet eeten.

Zommige dingen mogen de mans, en zommige de wyven niet eten.

De mannen mogen geen hazen en konynen, ook schaapemelk eeten.

komen zy in dit fluk met de *Troglodyten* overeen, van dewelke *Bohemus de Morib. Leg. Brit. omn. gent. Lib. I. cap. 6. pag. 56.* aldus ſchryft: *Troglodyte pecora vetuſta aut in morbos cadentia, occident, exque his per omne vicunt tempus.* Dat is: *De Troglodyten ſlaan het oude of reeds zieke vee, en generen zich altyd van het zelve.*

Zoo goed en gemaklyk als de mannen op deze wyze daar van komen; en het hunne bezorgen, zoo moejelyk en verdrietig hebben het daarentegen de wyven, welke alle dag verſche wortelen moeten zoeken, op dat zy daar van mede het leven behouden kunnen. Want de eene dag is zoo ſchoon niet als de andere, en mogen zy nog wegens regen of wind veel min wegens de hete ſtralen der Zonne t'huis blyven, maar moeten zonder onderſcheid van weêr voort, om wortelen te zoeken, ten ware, dat de regen alte ſterk aanhield, en alle de dalen vol water ſtonden, en dat zy maar vergeefs zouden nat worden, en derhalven noodzakelyk t'huis moeſten blyven.

Daarenboven is het ook niet even veel, welke wortels zy nemen, maar moeten zulke hebben, waar van zy verzekert zyn, dat ze hen geen quaad zullen veroorzaken; aangezien 'er wortels worden gevonden, die van buiten ſchoon en lieflyk 'er uitzien, welke dikwyls de ſlechtſte zop in zich bevatten, en den genen die ze eet, grote pyn veroorzaakt en ook wel ſchier in levens gevaar brengt. Derhalven nemen zy byna gene andere wortels, als zulke, welke de ſtekelzwynen en Bavianen vreten, en zy in hunne taal wï noemen; als mede zulke, welke wy *Ajuntjes* of de *Botanici Sifyntichium* heeten, welke laaſte ook zeer wel te eeten zyn, en heb ik dezelve menig hondertmalen geproeft.

Daar is ook een wilde vrucht,

II. Deel.

die van ſmaak zoo bitter is als gal, en niet kan worden gegeten, dan na dat ze een reis of twee in verſch water braaf afgekookt. en dan weder in de Zon gelegd is, om te drogen. Als deze vrucht raauw word gegeten, heeft ze niet alleen zodanigen bitteren ſmaak, dat men die niet kan quyt worden, ſchoon men de mond hondertmaal ſpoelt, maar zy veroorzaakt in het lyf ook afgryzelyke krimpelingen, zoo dat men ſchier in een erger toefland is, dan of men het kolyk had. Deze vrucht noemen zy, nevens alle de inwoners alhier *wilde Amandelen*, om dat ze op een boom groeit, welke den Amandelen boom niet weinig gelykt; en word dezelve van de Botaniften inſgelyks Afrikaanſche Amandelboom genaamt, zoo als voordezen reeds gemeld is.

Schoon zy echter zoo velerhande wortelen en vruchten in het open veld vinden, en ſchier alle maanden een andere zoort hebben kunnen, zoo gebeurt het dikwyls, voornamelyk als het regenachtig weêr is, of wanneer zy te lui zyn, als welke ziekte haar zeer dikwyls bekruipt, en zoo lang byblyft, dat zy ſchier hunne nagels eeten moeten, om uit te gaan, dat zy zelfs het lelykſte tuig moeten eeten. Hier onder behoren de ringen, welke zy om de benen hebben gedragen, waar van zy 'er zomtyds een of twee van de benen afrukken, welke zy tuſſchen twee ſtenen een weinig kloppen, en vervolgens opvreten. Ik heb zelfs kinderen van drie, vier of vyf jaar gezien, die van de moeders daar mede geſpyzigt wierden.

Ondertuſſchen eeten zy in hongers nood niet alleen deze ringen, maar ook de veldſchoenen der Europeanen, welke zy zoo lang gedragen, en daar mede door dik en dun zoo men zegt, gegaan hebben, tot dat ze lek geworden zyn, en tot niets meer goed, als om weggeworpen te worden.

H 2

Deze

Der Hot-
tentotten
luiheid.

Eeten de
weggewor-
pe veld-
ſchoenen
der Euro-
peanen.

toeten
dra-
goede
ezonde
els te
en.

nog een
ere
rt van
ſpy.

Deze schoenen worden van de Hottentotten en Hottentottinnen opgeknapt. Namelyk zy nemen dezelve met zich na huis, en gebruiken ze in tyd van nood als de bovengemelde ringen; edoch met dit onderscheid, dat zy deze veldschoenen eerst een weinig op kolen werpen, om de hairen, die daar aan zitten, af te schroejen, waar na zy dezelve eeten.

Wat veldschoenen zyn.

Om my wat duidelyker te doen verstaan; veldschoenen zyn niet anders dan een groot stuk van onbereide osse, koe, elands of herte-huid; welke huid terwyl ze nog versch en vochtig is, word gesneden zoo groot, dat de gantsche voet daar mede rondom kan worden bedekt of ingebakert; vervolgens worden 'er rondom gaten gemaakt, en een riem daar door gehaalt om denzelven op alle plaatzen te konnen vast maken, zoo dat men van den voet, die alvorens met andere lappen of lompen bewonden is, niets zien kan, wyl die huid aan den voet droogt.

Worden van de boeren en hunne knechts gedragen.

Zodanige veldschoenen, die maar uit eene zool alleen bestaan, aan dewelke onmiddelaar het bovenleer vast is, worden hier zeer veel gedragen van de genen, die veel in 't veld moeten zyn, waar van zy ook eigentlyk den naam bekomen hebben. Dezelve zyn voor hen zeer gemaklyk, om dat zy, zoo als men licht denken kan, zeer licht zyn, en ook weinig kosten; aangezien een gantsche osse-huid, als een Leerbereider die wilde kopen, op het hoogst maar een ryxdaalder zoude kosten, daar ze in Europa ruim 3 of 4 ryxdaalders zoude waardig zyn; zoo als ik dan dikwyls heb gezien dat zy een Herte-huid niet gaarn voor een halve daalder wilden aannemen of voor een Flands-huid naauwlyks anderhalven daalder wilden geven.

Wanneer nu zodanige veldschoenen, waar aan de hairen nog

zyn, onder de voeten zyn door-gelopen, en van de Europeanen weggeworpen, zoo zeg ik, worden zy door de Hottentotten opgezocht, om haar in hongersnood te dienen. Zulks is in genen deele een noodzaaklykheid, om dat zy zelve vee genoeg hebben, van welkers vleesch zoo als ook van de gekookte wortelen zy genoeg zouden konnen leven; maar het is meest een luiheid en aangebore onachtzaamheid, waar door zy niet gaarn veel moeite doen, en de ruwe winden ontzien.

Zodanige onverschilligheid of achteloosheid blykt openbaar daar uit, dat zy zelfs van een schaap of os, welken zy in zekere omstandigheden certyds gemeld, slaan moeten, of die aan dees of gene ziekte gestorven, of van ouderdom uitgeteert of verrekt zyn, anders niets wegwerpen, dan den drek in de darmen en in de pens, zoo als ook de gal, de hoornen en klauwen, welke dingen zyn, die een mensch onmogelyk genieten kan; want na dat de vuiligheid daar uit gedrukt en de darmen of de pens gespoelt zyn, zoo schrappen zy dezelve verder niet, zoo als de Europeanen doen, maar brengen ze ten eersten ten vuure, en maken een aangenaam kostje daar van. Waarlyk indien 'er bloed en melk by is gekookt, en men haar morffigheid niet heeft gezien, zoo is het geen onsmakelyk eeten, gelyk ik zelf dikwyls geprobeert heb, zoo als elders reeds gemeld is.

Wanneer zy echter de blote darmen of de pens alleen toebereiden, en op kolen leggen, om te braden, zoo heb ik zoo weinig trek gehad om daar van te eeten, als van de raauwe huid, die zy op de kolen werpen, om de hairen te schroejen, en dezelve daar na te braden, aangezien het overal zoo haastig toegaat, dat na dat ze de hairen van de huid geschroeit hebben, zy dezelve zoo weinig als de darmen

darmen door en door laten braden, of murf worden, maar dezelve eeten, na dat ze maar een weinig gefchrompelt zyn, fchoon de tanden nog zoo veel werk hebben; daar in tegendeel de darmen, waar aan het vet nog is, als ze onder de melk en bloed worden gefneden, die niet alleen mild maken, maar zy laten ze ook zoo volkomen uitbraden en uitbakken, als in Duitschland ontrent het bloed zoude kunnen gefchieden. In dit ftuk komen zy andermaal met de Troglodyten overeen, waar van *Bobemus Lib. I. Cap. 6. pag. 56. de Morib. leg. Britib. omn. gentium* aldus fchryft: *Eteftiarum tempore, quo maximi decidunt imbres, fanguine & lacte immixtis paulumque coctis, nutriuntur.* Dat is: *In de bondsdagen, wanneer de grootste plasregens vallen, roeren zy bloed en melk onder elkander, laten het een weinig koken, en generen zich daar van.*

Uit het tot nu gemelde ziet de Lezer zeer wel, hoe treffelyk het aan een Hottentotsche tafel moet toegaan, en hoe vies en kostbaar zy doorgaans leven; hoewel zy zulks niet behoefden te doen, indien zy een andere manier van leven wilden inflaan, en de oude laten varen, aangezien haar nog dit nog dat zoude ontbreken, zoo als zy dagelyks aan de Europeanen zien, maar de oude en als met de borst gezoge gewoonte te laten varen, valt haar niet alleen moeilyk, maar ook zoo zwaar, dat zy liever by hare morffigheid blyven, en het geen beter zoude zyn, ontberen.

Doch dit is nog niet genoeg, ik ben ook verplicht verder te befchryven, wie deze spyzen en hoe men ze toebereid. Wat keukentuig zy hebben, en welke order aan de tafel zelf word gehouden; want dit zyn alle zaken, die men nieuwsgierig is te weten, en die men moet weten, als men van een ding gronding oordelen wil, en

eer en alvorens men kan zeggen, hoe de gantsche tafel-ceremonien beginnen en eindigen.

De ordinaris kok, die dagelyks en niet zoo als eertyds by byzondere voorvallen is gezegt, de spyzen klaar maken, koken en braden moet, is doorgaans de vrouw, by derzelve afwezenheid ook de man, die 'er vlytig zorg voor dragen moet, zodanig dat de spyzen, die koken zullen, niet te gaar worden, aangezien de mans, fchoon zy hondert jaren, en meer oud waren, daar geen liefhebbers van zyn; en de gene, die moeten worden gebraden, van buiten niet te hard verbrand worden, om dat zy daar ook zeer tegen zyn.

Nu echter koken en braden zy zoo wel vleefch als wortelen, en naar dien reeds voor heen van het vleefch is gemeld, hoe zulks gebraden word, zoo oordeel ik onnodig, de zaak alhier te herhalen. Edoch van de wortelen, die gebraden worden, is dit alleen aan te merken, dat zy dezelve onder de affche begraven en daar in laten braden, maar naauwlyks zodanig, dat ze door en door gebraden mogen worden genaamt, om dat de tyd aan haar doorgaans te lang valt, om na zodanig ftuk gebrad te wachten, door dien zy denken, dat het al zoo gezond is, als of het door en door gebraden was.

Deze wys van aldus half gebraden vleefch, darmen en wortelen te eeten, is zoo zeer vreemd en zeldzaam niet, alzo de Engelsche natie ook gaarn een ftuk gebraden vleefch eet, daar het bloed nog uitloopt. Dit onderscheid is echter al te groot tuffchen de Engelfchen en de Hottentotten, om dat gene alles gaarn zuiver en rein zien, en deze niet eens vies zyn, fchoon 'er al tamellyk wat drek aan hangt; Derhalven fchryft *Merklin* ook in zyne Reisbefchryving, pag. 1098. in dit ftuk zeer wel, wanneer hy zegt: Dat zy, na dat de darmen

De wyf
wordt
denkt
kol.

Wortelen
worden
onder de
heete af-
fche ge-
braden

op de voorgemelde wyze, (en gantsch niet, zoo als *Merklin* meent) van den drek gezuivert zyn, dezelve daar na op het vuur leggen, en als zy nog niet half zyn gebraden, reeds met smaak daar van byten, dat men een tegenheid heeft, dat men het ziet.

Hottentotten
eten
gaarn
zonder
zout of
kruid.

Wanneer zy iets koken, het zy vleesch, visch, darmen, wortelen, of wat het wil, zoo geschied het altyd zonder zout, peper of ander kruid; zy doen 'er ook geen vet by, als het vleesch zelf het niet vet maakt. Daar benevens doen zy ook niet alles onder elkander, zoo als de Europeanen, en laten het by elkander koken, maar ieder moet alleen worden gekookt en alleen gegeten. Derhalven ben ik van gevoelen, dat de vuiligheid, zoo als *Dapper pag. 625. in Africa* meent, niet zoo zeer, als wel het niet kruiden en de gantschelyke onttrekking van het zout by hen veroorzaakt, dat de spyzen hen zoo wel bekomen, en dat zy daar benevens zoo oud worden.

Want dat het kruid en menigte van zout voor den mensch niet gezond zyn, zulks hebben reeds vele Medecyns aangemerkt, en is het ook merkwaardig, dat de grote God zelf veelyds aan de Joden heeft verboden, iets van het zout te gebruiken; ten dele om haar lichaam daar mede een boete op te leggen, en ook om hen van vele ziekten te bevryden, welke door de scherpte van het bloed worden veroorzaakt.

De Schryver
meent
dat men
zich zoude
konden
wennen
zonder
zout te
eten.

Het is waar, dat het aan iemand die gewoon is zout te eten, zeer vreemd zoude voorkomen, wanneer hy zyne dagelykche spys zonder zout zoude moeten genieten; edoch wanneer men een kind, zoo als het van de eerste geboorte word gewent, de pap zonder zout te eten, zyne spys altyd zonder zout klaar maakte, en nooit daar toe wende, waar toe wy reeds gewent zyn, zoo hou ik

my t'eenemaal verzekert, dat zodanig een kind of mensch, zoo wel als wy zoude leven, en misfchien gezonder van gesteltheid zyn als wy. Zulks blykt, na myn gevoelens, gantsch klaar daar uit, om dat de Hottentotten, die nooit by de Europeanen komen, en van hunne spys genieten, veel gezonder en ouder zyn, en ook minder van ziekten weten, als de genen, die zich onder dezelve onthouden, en veel van hun eeten en drinken nuttigen.

Het is onloochenbaar, dat zy de spys der Europeanen gaarn eeten, aangezien de genen, die of als knechts by hen dienen, of maar op een zeker tyd, te weten zoo lang als het zaajen of de Oegst duurt, zich by hen onthouden, even zoo gaarn gepeperde en gezoute spyzen eeten als de slaven; dog is het aan de andere kant ook waar, dat zy veel meer ziekten en krankheden onderworpen zyn, als de genen, die daar van nooit genuttigt hebben, en derhalven geenen onderscheid in de smaak gewaar geworden zyn.

Hottentotten
eeten
gaarn
de
spys
der
Europeanen.

Haar keuken-gereedschap, waar in zy de spyzen koken, en wat zy verder van noden hebben, om dezelve te bereiden en te genieten, is ook wel beziens waardig, vermids hunne levenswys niet toelaat, zich met veel onnodig tuig te beladen, om dat zy dikwyls van de eene plaats na de ander trekken, en alzo zulken groten omslag niet wel met zich voeren kunnen: Ondertusschen hebben zy zoo veel, dat zy zich op hunne wyze daar mede weten te behelpen, en daar benevens zeer vergenoegt kunnen leven.

Van
haar
keuken-
gereedschap

Zy hebben namelyk aarde potten, welke zy zelf maken, en zoo konstig, dat een Europeaansche Pottebakker met al zyn gereedschap, zich deswegen niet hoefde te schamen; daar deze echter geen gereedschap hebben, en niet anders als aarde en hunne handen gebrui-

Van
haar
potten
en
pannen.

gebruiken, zoo als ter zyner tyd zal worden gemeld. De pannen komen met de onzen tamelyk overeen, behalven dat zy zoo lang niet zyn, en wat dieper grond hebben. De potten echter zyn ver beter en van een gantsch ander maakzel, als de onze, en zal ik ze derhalven hier een weinig beschryven.

Alle hare potten, groot of klein hebben boven een naauwen hals, byna van wydte van een middelmatige ronde glasruid. De bodem is insgelyks niet veel groter, maar de buik na proportie veel wyder en groter na den hals gerekent, als men ze gemeenlyk in Europa vind of ziet, en komen dezelve met de Urnen der oude Romeinen, waar in zy de aliche der overledenen bewaarden, in alle omstandigheden, overeen, behalven dat zy boven onder den rand twee kleine ooren hebben, waar door een riem word gehaalt, om ze daar mede te dragen.

Deze potten worden los uit de hand gemaakt, en nog van binnen nog van buiten verglaast; zy zyn echter als zy op haar manier in 't vuur worden gebrand, zoo sterk, dicht en hecht, dat men ze niet dichter zoude kunnen wenschen, aangezien 'er geen een droppel water doorkomt, schoon het nog zoo lang daar in staat. Daarenboven zal 'er ook gene andere vloeibare materie, als boter, oly, enz. ooit door dringen of zich van buiten laten zien, welke eigenschap onze verglaasde potten zeer zelden hebben.

Eene gantsche familie bezit zelden meer dan drie diergelyke potten; waar van zy den eenen gebruiken tot melk en water, om daar uit te drinken; de ander dient tot koken, en de derde, om hare gekookte wortelen daar in te bewaren. Behalven dit keukentuig zal men tang, rooster of ander yzer of aarde gereedschap aantreffen; ja zelf is het tafelgoed

Ieder huisgezin gebruikt niet meer dan drie potten.

ook zeer slecht, en bestaat alleenlyk in hunne messen en lepels, welke messen zy zelve zoo goed als een Messemaker smaken, en aan het louter yzer een zodanige fyne hardigheid weten te geven, dat het redelyk wel na het staal gelykt, en een goede snede behoud, zoo als ter zyner tyd zal worden gemeld.

Zy maken de lepels ook zelf, ^{Van hare lepels.} dog niet van vertint blik of schoon hout, veel min van koper, zilver of goud, maar zy bedienen zich van een materie, die uit de natuur reeds hol gemaakt, en daar niet dan de rechte form aan van noden is. Die materie vinden zy aan de Land-Schildpadden, die byna een halve voet groot zyn; het bovenste schild snyden zy, dat het de form van een lepel zonder steel bekومت, en poleren het op een steen, om het glad en fraai te maken, en gebruiken het vervolgens als een lepel.

Is echter het schildt te hard om te snyden, zoo zoeken zy langs het strand Paarlemoer-schelpen, en maken daar van lepels, die van binnen en van buiten reeds blinkent zyn, en een paarl-couleur van zich geven, zoo als zulks aan de Paarlemoere mosselen eigen is. Indien het hen ook niet gelieft deze moeite te doen, of zy anders met 'er haast genen weten te bekomen, zoo nemen zy maar een gemene mosselschelp, waar van 'er hele schepen vol aan den oever leggen, en alzo niet raar of moeilyk te bekomen zyn. Met dezelve eeten zy haar nat, of wat zy anders hebben, het geen zy tusschen de vingers niet houden kunnen.

Door dien zy echter allen niet aan strand wonen, of daar ontrent komen; zoo weten zy nog een lepel te maken, zonder dat zy 'er veel moeite of arbeid aan hoeven te doen; nemende maar een weggeworpen hoorn van een os, en weken denzelven in warm water,

water, waar na zy den zelven, zoo als bekend is, kunnen fnyden en vormen zoo als zy willen; en alzo zy diergelyke hoorens genoeg on-trent hunne Kralen en in het open veld vinden, zoo behoeven zy gene kosten te doen, om aan een lepel te komen.

Van haar
Tafel-ce-
remoneel.

Hier mede weet de Lezer nu, hoe het in haar keuken gefteit is; gy weet ook, hoe ze koken en braden; daarbenevens hebt gy het tafeltuig gezien, en is 'er derhalven alleenlyk overig, om de tafel zelf te zien, om te weten, hoe het daar ook toegaat; aangezien gy niet moet denken, dat 'er by de voormaals gemelde zekere tyden, wanneer zy flaan en offeren moeten, op den eenen tyd kostelyker word gefpeit, als op den anderen, maar daar worden in dit ftuk altyd eenerlei gebruiklykheden en Ceremonien waargenomen.

Waarom
mannen en
vrouwen
niet by el-
kander ee-
ten.

Wanneer zy dienvolgens aan tafel gaan, zoo dient te worden in acht genomen, het geen ik reeds voormaals heb gemeld, dat namelyk de mannen en de wyven nooit met elkander of aan eene tafel eeten; zynde de oorzaak daar van, dat zy altyd in gevaar zouden flaan, dat de een of de ander van de wyven hare maandftonden zouden hebben, waar door zy, achtervolgens hare traditie verontruynt zouden worden; en indien het quam uit te lekken, dat de man met haar had gefpyft, fchoon hy wift, dat zy hare maandftonden had, zouden de andere mans hem niet eerder weder in hun gezelfchap aannemen, dan na dat hy zich andermaal tot een man had laten maken.

Zou dit wederom niet een Joodfche ceremonie wezen, die maar door eenige andere omftandigheden verandert is? My dunkt van ja, om dat *Levit. XV. 19 feqq.* byna even deze omftandigheden befchreven, en als een Godlyk Bevel aan het Joodfche volk voorgelegt worden, welke ook nog he-

densdaags onder de Joden in zwang gaan, en onverbreeklyk worden gehouden; zoo dat zulks andermaal een klaar blyk is, dat de Hottentotten van de Joden afkomftig zyn.

Dienvolgens gaan alle de mannen in een ronden kring alleen by elkander zitten, en eeten met elkander; zonder dat op den rang of autoriteit van den *Kapitein* word gelet, als die wel met hen eet, maar niets byzonder geniet, 't zy van opwachting of andere beleetheid; maar een iegelyk tafft zonder onderscheid toe, en eet van het gekookte en gebrade zoo veel als hy luft; blyvende het overige flaan, en word of bewaart, of van de wyven en kinderen geten.

Zoo als het aan de tafel van de mannen toegaat, zoo gefchied het ook aan die van de wyven, als welker getal niet alleen groter is, wegens de veelwyfheid, maar ook wegens de kinderen en mansperzonen, die nog niet tot mans gemaakt zyn; zoo dat fchoon zy al een groter pot voor haar koken, zy niet altyd genoeg hebben, en het geen, het welk de mans overgelaten hebben, zeer wel te pas komt, voornamelyk als de kinderen ook haar genoeg zullen eeten.

Tot een goeden beet, behoort billyk ook een goeden dronk; en deze is nu of zuiver water of anders koemelk, om dat zy van de fchaape-melk zoo als hier voren is gemeld, niets mogen genieten, maar aan de wyven alleen overlaten moeten. Hier uit is af te nemen, dat zy in dit ftuk van de Troglodyten afgaan, van dewelke *Diodorus Siculus Lib. III. cap. 3.* aldus fchryft: *Troglodytæ Æthiopes utuntur potu idiotæ palliuri arboris succo; potentiores vero ex quodam flore expreffo, qui est deterrimo nostro musto perfimilis.* Dat is: *De Moren, Troglodyten genaamt, gebruiken het flegte zap van den Haug-*

Haagdoorn om te drinken; de gene echter, die vermogender zyn, gebruiken het zap uit zekere uitgedrukte bloem, welke zap onze slechtste most zeer veel gelykt. Vid. Zwaving. in Theat. vit. hum. p. 433. Bohem. de Morib. Legib. & Ritib. omn. gent. Lib. I. cap. 6. pag. 56.

Dit is alzoo van een ordentlyke maaltyd gezegt, wanneer zy t'huis en in hunne Kralen zyn. Wanneer zy alleen wonen, en 'er maar eenige weinige huizen zyn, dan gaat het insgelyks zoo; ja zelfs is 'er geen onderscheid, als man en vrouw by den eenen of anderen Europeaan in dienst zyn. Als zy echter op reis of onderwege zyn, zoo gaan de vrouwen evenwel niet met de mans; kunnen ook zoo ras niet voort, als de mans, derhalven is 't niet nodig van derzelve alleen spyzen gewag te maken; gelyk dan ook de tractamenten zoo niet volgen, of van hen worden medegenomen; maar zy moeten zich behelpen, met die zy langs den weg vinden, en die zoo goed klaar maken als zy kunnen.

Het eenigste gemak is, dat zy ten eersten zonder staal, vuursteen of iets diergelyks vuur maken, en de gevonde wortelen en al het andere klaar maken kunnen, zonder dat 'er een vreemd mensch de hand hoeft aan te slaan. Zulks geschied niet, zoo als *P. Zuchelli* in zyn merkwaardige Missie en Reisbeschryving na *Congo* in *Æthiopiën* p. 344. van de *Zwarten* in *Congo* schryft, maar nog op een andere manier, hoewel met die niet zeer ongelyk; want hy verhaalt van de *Zwarten*, dat zy niet door staal of vuursteen maar op een byzondere manier, die hy nergens anders heeft gezien, vuur maken.

Wanneer zy langs den weg, schryft hy, een vuursteen vinden zoo gaan zy daar by op de knien leggen, nemen een stukje hout in

II. Deel.

de hand en werpen zand tusschen den steen en het hout, waar op zy het zelve zoo lang tegen elkan- der wryven, tot dat het hout be- gint te branden, en daar mede fleken zy allen hare tabakspypen aan, en maken ook voorts vuur, als zy niet verder behoeven te rei- zen.

Maar de Hottentotten gebrui- ken tot haar vuur-maken buiten staal of iets diergelyks, zelfs geen vuursteen of zand, maar weten zich nog een weinig beknopter te behelpen, als zy maar een stukje hout of dorren struik in't veld vinden, wryvende dit hout op een ander hout, dat wat harder is, by na zoo als ik van de Draajers wel heb gezien, die als zy eenige zwarte kringen tot cieraad willen maken, zulks zoo lang doen, tot dat het begint te roken, en con- tinueeren daar mede, tot dat 'er vlam komt, wanneer zy niet al- leen hunne tabakspypen kunnen aansteken, maar als zy stil blyven en iets te koken hebben, valt het niet zwaar, om voorts een ge- noegzaam vuur te maken, om hunne spys te bereiden, zich by nacht te warmen, en tegen de wilde dieren te wapenen, name- lyk als zy in den beginne maar een weinig dor gras, of anders ge- droogde Elephants of ander dier- mist daar aan leggen, en 'er vervolgens hout by doen, zoo hebben zy met ter haast zoo veel vuur als zy van noden heb- ben.

Op zodanige wyze kunnen zy zich in het woeste veld behelpen, als zy al geen vuurslag, zonder het welk men ze zelden aantreft, by zich hebben; dog zy gebrui- ken geen tondel van linnen of diergelyks, en ook gene zwam of zwavel, maar een staal en een vuursteen, zoo als ook een soort van riet, het welk men als het dor is, van elkander kan trekken en pluizen als hennip, en als tondel vuur vat, zoo dra 'er maar von- ken

Manier der Hottentotten om vuur te maken.

Andere manier.

Hoe de in-
woners van
Congo
vuur ma-
ken.

ken op komen, waar mede zy ook voorts zoo een groot vuur kunnen maken, als zy willen. En alzoo dit riet, het welk zy in plaats van tondel gebruiken, overal in het veld word gevonden, en als het eenmaal vuur gevat heeft, en weder uitgedooft is, den brand ten eerften 'er weder in te krygen is, zoo hebben zy daar meer dienst van, dan van tondel of zwam.

Maar waar raak ik al hene met dat vuurmaken? Ik moet den Lezer liever nog een Delicateffe opdisschen, eer en alvorens ik tot de rechte Delicateffen overga. Edoch vermids ze den Lezer even zoo wel als my niet smakelyk zal voorkomen, zoo verzoeke, om dezelve ten minste als een waarachtig verhaal aan te merken, en niet te denken, dat ik die voor den dag heb gehaalt, om uwe tegenheid te vermeederen; aangezien ik als een Voorsteller van de zeden en gebruiklykheden, welke onder de Hottentotten in zwang gaan, deze als een gantsch byzondere, en misschien by geen volk zoo doorgaans gebruikelyke zaak onmogelyk met stilzwygen kan verby gaan.

Men weet, dat het in Europa by menschen, die geen verschooning hebben, of juist niet al te zinnelyk op haar lyf zyn, geen nieuws is, dat zy kostgangers hebben, of dat hunne klederen met ongedierte bezet zyn, en zy bestormt worden; ik heb nureeds ook hier voren gemeld, dat de Hottentotten het lichaam en de klederen zoo als ook de Croffen met vet besmeren; dezelve in plaats van een bed gebruiken, en alzoo nacht en dag zonder eenige verandering gebruiken. Daarenboven wanneer men bedenkt, hoe warm het hier is, en wat alzoo van het vet in het bont moet worden gebroeit, zou het dan wel wonder zyn, dat de Hottentotten schoon zy voor het grootste gedeelte bloot en naakt lopen, ook

in hunne Croffen luizen kregen, en 'er overvloedig hadden?

Wanneer nu dit ongedierte, voornamelyk by warme dagen, haar de huid schier plat byt, en door het menigvuldig gezogen bloed zoo rond zyn geworden als knikkers, en die kostgangers te lastig worden, zoo gaan zy wel op de volle straat staan, en kloppen de Croffen uit met een stokje, zodanig dat ze op de aarde rollen; edoch dit middel is niet genoeg, om zich van deze gasten te ontslaan, om dat zoo dra 'er een ander weder gaat zitten, die uitgeklopte luyzen zodanig een bestormen, en hy alzoo op eene reis eenige honderden overerft, schoon hy 'er te voren niet een gehad had.

Derhalven dunkt hen beter en voorzichtiger te zyn, deze beestjes, waar van zy zoo veel beeten hebben moeten uitstaan, uit de waereld te helpen, en als zuigers van haar bloed en zweet op te vreeten, om dat ze als dan geen leed meer kunnen doen; gelyk zy dan, wanneer men vraagt, waarom zy ze op eeten, uitdrukkellyk antwoorden: *Die goeds ons ja beitung, en ons bloed op vretum; waar om ons die goeds niet weder beitung en op vretum.*

Ik heb 'er vele hondert zien, die langs den weg, zoo wel aan de Kaap zelfs als langs de grote wegen, en aan hare Kralen zaten, die zich van deze hart omroerende spys zonder schaamte bedienden, om dat zy wel weten, dat niemand in het land haar zal berispen; om de vreemdelingen geven zy niet, wyl zy dan hier en dan daar wonen. In dit stuk komt *P. Tachart* met my overeen, wanneer hy in zyne Siamfche Reis pag. 99. zegt: *Zymaken een treffelyk gerecht uit het ongedierte, 't welk in de vellen, die zy dragen, aangefokt word; wy hebben het meermalen gezien, anders zouden wy het onmogelyk hebben kunnen geloven.*

En

Zy eet de luizen

Wat P. Tachart hier van schry

En de Heer *Boewing* in zyne curieuſe Beſchryving en Naricht der Hottentotten, zegt hier van pag. 8. het volgende: *Zommigen brengen den tyd door, met het wangen van de luyzen uit hunne vette Croſſen; en terwyl deze ſchier van ongedierte krielden, koſtede het niet veel moeite, om Makkers te vinden, welke de luyzen met de tanden aan ſtukken beetten, en als dan wegwierpen, en anderen, die ze zelfs opaten, zoo als ik met myne ooggen, niet zonder walging gezien heb.*

Dit genoeg hier van, om dat de materie al te onſmaaklyk is, en ik geen luſt heb, om ze verder uit te halen. Genoeg is het, dat de *Lezer* de waarheid daar uit weet, en geen oorzaak heeft, om verder daar aan te twyffelen; zullende nu de *Delicateſſen*, die zy werkelijk daar voor erkennen, in 't kort melden; namelyk, dat zy zeer grote Liefhebbers van Tabak zyn, en denzelven veel hoger achten, als men in Europa gewoon is te doen. Ik heb niet alleen eertyds gezegt, dat dit kruid, het welk hen luſtig en vrolyk maakt, hen onder anderen heeft bewogen, hun land aan de Ooſt-Indiſche Compagnie te verkopen, gelyk zulks *P. Tachart* in zyne Siamſche Reis pag. 90. getuigt; maar zulks bekrachtigt ook de Heer *Vogel* in zyne Tienjarige Ooſt-Indiſche Reisbeſchryving pag. 71. wanneer hy zegt: *Zy zyn grote Liefhebbers van Tabak, en ſtaan den Europeanen voor een klein ſtukje een gantſchen dag ten dienſte.*

Het is wonderlyk en echter zeer gewis, dat wanneer een Europeaan begerig is, onvervalſchten tabak te kopen, en hy gaarn wil weten, of hy goed is of niet, hy maar een pyp vol hoeft te geven aan eenige Hottentotten, die by elkander zitten, en ze dezelve laten uitroken, wanneer zy onfeilbaar zullen zeggen, wat van den tabak is, en zulks veel beter, als

II. Deel.

een Europeaan doen kan. Ik zelf heb my veelmaal van dit middel bedient, en haar raad gevolgt, en kan ook verzekeren, dat ik my nooit qualyk daar by heb bevonden, maar altyd de waarheid beſpeurt heb. Derhalven is dit ook wederom een klaar bewys, dat wyl zy de deugd en eigenschap van den Tabak zoo wel kennen, zy ook ongemeen grote Liefhebbers daar van moeten zyn.

Hier uit blykt alzoó genoegzaam, dat de Tabak een van hare waardſte en voornaamſte zaken is, die zy niet kunnen ontberen, en waar voor zy graag arbeiden willen, om dezelve te verdienen, of zoo veel te winnen dat ze dezelve kunnen kopen. Gelyk zy dan zoo dra ze met een Europeaan eens zyn, om iets voor hen te doen, alvorens Tabak, als een zaak die haar liefſt is, en die zy niet ontberen kunnen, bedingen. Ja zy bedingen wel uitdruiklyk hare dagelykſche of ten minſten weekelykſche portie van de genen, waar by zy zich by 't jaar verhuuren, en zoo dra dezelve aan hen word geweigert, gaan zy uit den dienſt, en zeggen, dat vermits de man aan hen geen Tabak geeft, zy hem ook niet langer kunnen dienen.

Het ander ſtuk van hare grootſte en beſte *Delicateſſen* is de eertyds reeds beſchreve en tot nu veelmaals aangehaalde *Dacha*, welk kruid haar aangenamer is, als Zuiker, Amandeltaarten of andere koſtbare en lekkere beetjes voor de Europeanen; want als zy dit kruid of alleen of met Tabak gemengt roken, of, zoo als zy zelve zeggen, *Buſchbaſch* maken, zoo denken zy om geen eeten of drinken, en verluſtigen zich daar mede, om dat zy uit de ondervinding weten, dat het hoofd hen daar van zoo licht, en zy zoo praatachtig worden, als of zy den beſten Spaanſchen of anderen koſtbaren wyn gedronken hadden.

De Dacha is een delicateſſe voor de Hottentotten

En juist ten dienzelven einde, zoo als ik reeds eertyds hebbe gemeld, gebruiken zy dit kruid, als zy trouwen, of iemand zyne dochter vragen willen, op dat zoo wel de ouders als de bruidegom zelf vrolyk worden, en eerder aan het praten zou raken. Dit kruid is ook het nagerecht by alle hunne gastmalen, Andersmaken, en verdere openbare plechtigheden. Zy verhuuren zich ook niet licht by d'een of d'ander boer, ten zy hy hem een zekere portie *Dacha* nevens den Tabak belooft, ja zelfs zoo veel als zy kunnen roken. Kort om *Dacha* en Tabak zyn de aangenaamste dingen, welke een Europeaan hen kan voorzetten of aanbieden.

Zoo aangenaam *Dacha* en Tabak ook mogen zyn, zoo veel aangenaamer is by hun echter de *Kanna*-wortel, welke boven aan andere kostbaarheden den prys behoud, om welken te krygen een Hottentot zich niet zou ontzien, om voor een stukje 6, 8 of 10 mylen ver te lopen, of den gantschen dag zwaar werk te doen, om dat zy menen, dat 'er een byzondere kracht in steekt, als men ze kaauwt. De Heer *P. Tachart* in zyne Siamsche Reis p. 103. 104. verhaalt, dat de *Namaquas An.* 1682. aan de Hollanders, die door dat Land reisden, onder anderen deze wortel of kruid, genaamt *Kanna*, tot een tegenpresent hadden gegeven; welke de gemelde *Tachart* ook voor de Chineesche *Ginsseng*-wortel houd; wanneer hy zegt: *Na alle aanzien is dezelve de beroemde wortel, van de Chineesen Ginsseng genaamt, aangezien de Heer Claudius, die ze in China heeft gezien, verzekert, dat hy twee gewassen daar van aan de Kaap had gevonden, en heeft ook haar gestalte, zoo als ze eigentlyk is, uitgetekent, welke de Heer Thevenot my onlangs heeft laten zien. Zy gebruiken deze Kanna even zoo o-*

vervloedig, als de Indianen hunne Areku en Betel.

Van deze *Kanna* of Chineesche *Ginsseng*-wortel geeft *Erasmus Francisci* in zyne Oost-en West-Indische Staats en Lustgaarden p. 727. uit *Martinus Martinii Atlante Sinico* p. 35. der Landschappen *Peking*, en uit *Nieuwhoff's* Beschryving der Hollandischen Gezantschap aan den Keizer van *China* Cap. 15. dit volgend Bericht: By de oude Hoofdstad des Landschaps *Peking* vind men zeer schoone en door gantsch *China* op't hoogst beroemde wortel, welke van de Chineesen *Ginsseng*, maar van de Inwoners van het eiland *Japon Nisi* genaamt word; en word dezelve van de Chineesen *Ginsseng* genaamt na hare gestalte, om dat ze de gestalt van een mensch, (in de Chineese Taal *Gin* genaamt) die de benen ver van malkander heeft, zeer aardig gelykt.

Zy gelykt onze Europeaansehe *Mandragora* of *Alraun*, behalven dat zy veel kleinder is: gelyk ik dan niet twyffel, of zy is een soort van de gemelde *Mandragora*, om dat zy eenerly gestalte en werking heeft. Wanneer deze wortel is gedroogt, is zy geel van kouleur; zy heeft zeer dunne vezeltjes, waar door zy het voedzel tot zich trekt, en is rontom met zwarte vlakjes gesprekkelt, die zoo klein en net zyn, als of ze met een wel gesnede pen gemaakt waren. Als men ze kaauwt, is zy mal zoet, met een soort van bitterheid vermengt, die echter naauwlyks kan worden geproeft.

Hare kracht en werking bestaat voornamelyk hier in, dat zy de levendmakende geesten geweldig vermeerdert, als men maar het twaalfde deel van een ons daar van gebruikt. Zoo men echter een weinig meer meent, sterkt ze de krachtender zwakken, en veroorzaakt een aangename warmte des lichaams. Als de genen, die een weinig

Wat Erasmus Francisci van de Ginsseng-wortel meld.

Beschryving van deze wortel.

weinig heet van natuur zyn, deze wortel gebruiken, brengen zy zich doorgaans in levensgevaar, om dat zy daar door te veel geesten bekomen; maar voor zwakke menschen die door langdurige ziekten hunne krachten hebben verloren, is dezelve zeer heilzaam en dienstig; gelyk zy dan zomtyds zelfs aan de genen, die op 't uiterste schynen te leggen, zoo veel krachten byzet, dat zy in lange gene andere medecynen behoeven, en dikwyls daar door tot vorige gezondheid geraken; waar door deze wortel zoo duur is, dat een pond daar van met drie pond zilver moet worden betaalt; tot nu voorgemelde *Francisci*.

Ondertusschen is 't over gewis, dat de Hottentotten onder alle kostelykheden en delicatesten niets hoger achten als deze *Kaanna*-wortel van welke ik zelf eens een stukje, een vinger lang heb gehad, waar mede ik zoo veel vrienden hebbe gemaakt, dat zy nog langen tyd daar van onder elkander spraken, en zeer in haar schik waren, als ik aan iemand, die iets doen zoude, ontrent een stukje een half lid van een vinger lang, daar van mede deelde. Of echter de Afrikaansche zoo grote kracht en deugd bezit, als de Chineesche, kan ik niet zeggen, om dat van dezelve nooit iets heb gezien, en by gevolg geen ondervinding daar van hebben kan. Ondertusschen is 't genoeg dat ik weet, hoe de Hottentotten daar mede in haar schik zyn, wyl zy gedurende het kaauwen van een klein stukje ongemeen lustig en vrolyk worden, zodanig dat zy schier niet weten, wat zy van vreugde doen, en van wellust als dronken schynen.

Zy houden veel van wyn.

Een byzonder stuk van hare lekkernyen ik ook wyn, niet alleen de klare en zuivere, als welke by de Europeanen ook wel herberg vind, maar de halfschone en voornamelyk de gene, die

nog op de moer legt, en als hy als dan met de hef braaf onder elkander is gemengt, en zoo dik is dat hy schier niet uit het glas kan lopen. Deze wyn om dat hy goedkoop is word van hen gekoft, en zeer gaarn gedronken; zonder dat zy vrezen, dat zy daar van purgeren, of krimpelingen in de darmen krygen zullen. Dit ongemak moet te meer worden veroorzaakt, als vy 'Tabak of *Dacha* of ook *Buschbasch* van tabak en *Dacha* daar onder roken, en den rook doorslikken, tot dat zy hem op eenmaal als uit de mond van de hel, die open gaat, uit laten; aangezien zy zich verbeelden, dat het een treffelyke werking van den dikken wyn is, dat hy ten eersten bevangt, en daarenboven wakker purgeert.

Nog groter Liefhebbers zyn zy van den Wyn-Brandewyn, welken men hier wegens de vele wyngewassen overvloedig heeft, en deswegen van den Koorn-Brandewyn gantsch niet houd. De oorzaak is, om dat hy deels niet zoo goed, en ook even zoo duur zoude komen te staan als de Brandewyn zelf, en zulks wegen den eenmaal gezetten prys van het koorn, zoo als eertyds gemeld is. Van dezen Wyn-Brandewyn zyn zy zeer wel verzekert, en weten het uit de ondervinding; dat een klein kelkje of glaasjes meer kracht heeft, als drie of 4 glaasjes wyn. Vermids dezelve nu dikwyls liever aan hen word gegeven, als goede wyn, zoo nemen zy hem ook liever aan, en zyn wel vergenoegt, als zy de gehoopte werking maar in 't hoofd gewaar worden, hy mag voor 't overige zyn als hy wil.

En van brandewyn

Zodanig is het ook met den Arak, of den Indiaanschen Brandewyn, die van Ryft, Zeequal, Anys, enz. gedistilleert word, en niet alleen door gantsch Indien, maar ook voornamelyk hier byzonder in gebruik is. Deszelfs verdere beschryving is by *Job*.

Arak is ook een delicateste by hen.

van der Beer, en by Merklin in zyn Journaal of Oost-Indifche Reisbefchryving pag. 933. te vinden, en vermids hy veel beter koop is, als de Wyn-Brandewyn, kopen zy den zelve zeer overvloedig, en zuipen tot dat zy smoor dronken, en zomtyds niet in staat zyn, om hunne huizen te vinden, maar van anderen moeten t'huis gebragt worden.

Exempel
daer van.

Ik heb in den jare 1708 een klaar bewys gezien, dat zy veel werk van Arak maken. Want als de Commandeur van Ceilon, die van Punta Gale vertrokken, en onderwege overleden was, in een gepikte doodkist vol Arak, om het lichaam te beter te conferveren, alhier gebragt was, en men dien stinkenden Arak, wyl het lichaam verkiest wierd, uitgoot, zoo kwamen de Hottentotten daar op af, en vongen den Arak in hunne Croffen. Wel is waar, dat zy niet wisten, dat het lyk van den Commandeur daar in gelegen had; echter stonk de Arak zoo vuil, dat geen mensch die zou hebben willen gebruiken; Niet te min ging hun liefhebbery zoo ver, dat ze voor dien tydt den stank niet rui-kende, zig aan den zelve vol en zat zopen, 't geen hun echter slegt bekwam, wanneer zy t' huis komende deze stinkenden drank

weer uit braakten, en toen eerst gewaar wierden den vuilen lugt, die ze hadt, welke zy zig in lang ook niet konden kwyt maken; waar door zy een tyd lang geen Arak meer wilde drinken.

Ik zou zeer gemaklyk nog eenige van hare lekkernyen hier kunnen byvoegen, maar vermids ik beducht ben, dat ik den Lezer daar mede maar zoude lastig vallen, te meer wyl het hoofdstuk buiten dat reeds lang genoeg uitgedeyt is, en de zaken daarenboven van zeer gering gewicht zyn zoo acht ik best te zyn, als nu te sluiten, en niets meer daar by te voegen, op dat ik de tegenheid, welke gy reeds by hare maaltyden heb bepeurt, en nu wederom vermeerdert is, niet groter make, en daar door veroorzake, dat gy in 't vervolg geen lust zoud hebben om meer van de Hottentotten te lezen.

Ondertuffchen zullen hier mede ook de onsmakelykste materien verby zyn, die van deze natien kunnen en moeten worden verhaalt, zoo men anders van al haar doen en laten gaarn het rechten bescheid wil hebben. Derhalven kan ik beloven, dat voortaan diergelyke walging veroorzakende dingen niet meer zullen voorkomen.

Besluit van
dit Hoofdstuk.

VII. HOOFSTUK.

Van der Hottentotten Huizen, Dorpen, en van haar gantsche Huisraad.

Van der Hottentotten huizen. Gelyken na een bakkers oven. Zyn noch van steenen, noch van balken gebouwd. Zyn ook geen hollen. Der Hottentotten bouwmaterialen. De figuur van hun huizen is ovaalrondt. Het dak bestaat uit matten en huiden. De huizen zyn van binnen ovaal, als verwulft, en niet hoog. De bedsteden zyn gaten in de aarde. De haardstede is een rond gat in 't midden. Hunne huizen raken nooit in brandt. Hoe zy hunne dorpen aanleggen. Worden rondt gebouwd. Hoe het vee word bewaart als 'er weynig Hottentotten by malkander wonen. De Dorpen zyn groter als Boeving voorgeeft. De grote Dorpen blyven niet lang op een plaats. Besluit van dit Hoofddeel.

Vermids de tot nu beschreve Hottentotten zich in de kleren gestoken hebben, en zich zonder vrees mogen laten zien; vermids dezelve by hare gewoonlyke en ordentlyke maaltyden toegelaten hebben, dat men hare spys en drank en terzelver tyd hare Delicatesen heeft konnen waarnemen, zoo zullen zy ook zeer gaarn toetsaan, dat met hunne paleizen, huizen, dorpen en gantsche huisraad, van naby zoo wel van binnen als van buiten beziet; voornamelyk als men haar verzekert, dat men niet begerig zal vallen, om iets met zich te nemen, zoo als hare gewoonte ook is, dat zy niet licht iets aan iemand ontvreemden.

De Lezer zal echter met den eersten opslag gewaar worden, dat deze huizen en dorpen een zeer schone, naauwe en nette overeenkomst hebben met hunne tractamenten, delicatessen, en gantsche kleding; weshalven zy ook een zulke parade maken, dat men dezelve, zoo als *Boeving* in zyne curieuse Beschryving en Naricht van de Hottentotten pag. 5. zegt, zeer wel by een lemen Bakkers oven gelyken kan, welke men in Duitschland midden in de dorpen aantreft, maar gantsch niet by een

hooiberg, zoo als de evengemelde Heer *Boeving* l. c. ook meent, om dat een middelmatige hooiberg van boven spits toeloopt en ook veel hoger is, als een zodanig gantsch paleis.

Want deze huizen hebben gene fondamenten of muuren van kalk of stenen, zoo dat een Metzelaar by hen zeer weinige werk zoude vinden. Zy zyn ook niet van zware uitgehouwe en dicht op elkander leggende bomen en balken in elkander gevoegt, en vervolgens met mos of ander dun werk van vlas bedekt, om den wind daar buiten te houden, zoo dat een Timmerman ook zeer slechten rekening by haar zoude vinden; hoewel de Heer *Boeving* in zyne Tienjarige Oost-Indische Reis pag. 72. zegt, dat zy onder anderen ook stroo tot het maken van hunne huizen gebruiken, zoo zal men echter niet eenen halm daar aan vinden, aangezien zy daartegen zyn, om dat 'er voor de komst der Hollanders geen koorn gezaait of geoegst is, en by gevolg ook geen stroo in het land is geweest.

De eerst aangehaalde Heer *Vogel* beschryft l. c. deze Hottentotsche hutten in eenige delen zeer wel, behalven dat hy daar by van stroo

Zyn nog van steenen nog van balken gebouwt.

Der Hottentotten huizen lyken na een bakkers oven.

stroo gewag maakt, het welk 'er niet toe word gebruikt, zoo als reeds gemeld is; namelyk hy zegt: *Hare hutten, waar in zy wonen, worden uit riet of stroo gemaakt, en gelyken na een bakoven. In dezelve knipen zy door een lage deur, en slapen 'er wel 10 of 12 in een van zulke hutten.* P. Tachart is daarentegen door het veelmaal aangehaalt Lateinsch bericht gantsch misleid, namelyk dat hy van de *Sonquas* natie voorgeeft, dat zy hunne woningen in hun eigen land onder de aarde maken, en maar zomtyds zoo als de anderen in huizen wonen, zoo als zulks in zyne *Siamfche Reis pag. 97.* te lezen is; aangezien hoe veel natien ik ook heb gezien, ik zodanige hollen in klippen of bergen niet aangetroffen heb, en heeft my ook niemand, dien ik 'er na heb gevraagd, van diergelyke gaten, eenig berigt konnen doen; zoo dat daar uit besluit, dat dit gantsche voorgeven van de hollen een louter verdichtzel zyn moet van zodanigen, die vermaak scheppen, wanneer zy eenen vreemdeling zoo wat op den mouw weten te spelden.

Hy is nog minder onderrecht, wanneer hy *pag. 102.* voorgeeft, dat alle natien in Jagers of Herders verdcelt zyn, wyl zy allen dit beide zeer wel verstaan; wyders zegt hy van de Jagers, dat zy in hollen wonen, en van de jagt leven; en dat de Herders zich van hunne kudden en melk-spyzen generen, en in hutten of huizen wonen; van wien hy ook deze vertelling mag hebben, zoo is het nochtans zeker, dat hy die hollen nooit zelf heeft gezien, om dat men in zyne gantsche *Reisbeschryving* nergens zal vinden, dat hy buiten de Kaap landwaards in geweest is; daarenboven zal hem ook niemand met waarheid een zodanig hebben konnen aanwyzzen, om dat de *Boschjes-mannen* zelve gene zodanige hollen heb-

ben, schoon zy van alle de anderen afgezonderd moeten leven, zoo zy anders niet doodgeslagen willen worden.

Zoo tast de Heer *Boeving* op de eerstgemelde plaats *pag. 5.* ook niet alleen mis, als hy de last en de moeite, om de huizen te bouwen, de wyven alleen wil opleggen, wanneer hy zegt: *Ik heb eens zodanigen paleis van een wyf, aan welkers geslacht deze arbeid toekomt, zien opbouwen.* Maar hy haalt ook meer materialen aan, dan zy ordentlyk gebruiken, als hy wyders zegt: *Eenige lange stokken, wierden in 't rondt in de aarde gestoken, en van boven tegen elkander vastgebonden, en daar na met biezen dekken, schelpen, gras, stenen en allerhande dier-huiden bedekt.* Want schoon ik van diergelyke huizen eenige duizend heb gezien, is my echter nooit zodanig huis, met gras bedekt, voorgekomen, veel min dat de dunne stokken stenen zouden hebben konnen houden of dragen.

Wanneer ik aan den Lezer zal zeggen, wie en op wat wys zy hunne huizen bouwen, zoo zal ik zulks zonder eenige omwegen met de volgende woorden doen; namelyk: De *Bouw-materialen* tot een zodanig huis zyn *stokken*, van lengte en dikte als een steel van een hooi-gaffel, of langer als zy ze krygen konnen; deze *stokken* worden van de mannen afgesneden, en van hen en van de wyven na huis gebragt; dog gaan zy alvorens langs de rivieren en beeken biezen halen, die zy ook na huis dragen en in de Zon leggen om te drogen; en zoo dra zy deze materialen by de hand hebben, zorgen zy wyders voor niets, dat tot opbouwning van hunne hutte zoude nodig zyn.

Als de gemelde biezen een weinig zyn gedroogt, begint de vrouw matten daar van te vlechten, die zelfs zoo dicht zyn, dat 'er niet een droppel water door

Der Hottentotten
Bouw-materialen.

Man en vrouw helpen elkan-
der in het bouwen van het
huis.

kan,

HOE DE HOTTENTOTTEN HAAR HUYSEN BOUWEN.

kan, en rondom dezelve legt zy een zoom of rand zoo dik als een kleine vinger; en wanneer zy 'er zoo veel klaar heeft, als 'er tot het bouwen van het huis nodig zyn, zoo beginnen zy om den huisbouw met ernst en yver te denken, zoo dat het gantsche huis in een zeer korten tyd opgerecht en gebouwt is, om dat man en vrouw, en niet de vrouw alleen, zoo als *Boeving l. c.* voorgeeft, ten zy de man van de hand, op de jagt, of in iemands dienst is, elkander de behulpzame hand bieden.

De figuur
n haar
is is o-
al-rond.

Het fundament echter, waar op zy haar huis bouwen, is gelyk reeds is gezegt, niet van stenen gemetzelt, maar de blote aarde zelve, zoo als ze van natuur is. Op deze bouwen zy hunne hutten, niet vierkantig, als de Europeanen, en die Hottentotten doen, die ontrent *Terra de Natal* wonen, van dewelken ik door den certyds aangehaalde Kapitein *Theunis Gerbrandszoon van der Schelling* niet allcen gehoort, maar ook in zyn Journaal of Dagregister gelezen heb, dat zy hunne huizen van leem vierkantig bouwen, en eene verdieping hoog ophalen, maar zy verkiesen altemaal een eirondt bestek, op de wyze van een bakoven, als welke gelykenis met alle hunne hutten of huizen best overeenkomt, maar niet als een hooiberg, zoo als *Boeving l. c.* wil, of als tenten, als *P. Tachart l. c. p. 102* meld.

Deze ovaal-ronde figuur is over het midden in zyn langste Diameter 14 voet lang, en in het smalste ontrent 10 of 11 voet breed, welke figuur zy rondom met voorge- melde stokken afsteken, dezelve daar na overbuigen, en boven, als zy te kort zyn, voornamelyk voor en achter, om dat zulks in 't midden zoo zeer niet nodig is, met biezen-strikkken, aan elkan- der binden, of anders als zy lang genoeg zyn, beide de enden van

II. Deel.

de stokken in de aarde steken, zodanig dat zy van voren tot ach- teren niet meer dan 5 van zoda- nige bogen gebruiken, welke o- verdwars of kruisselings door twee of drie diergelyke ovaale- bogen boven over gesloten wor- den.

Wanneer vervolgens deze ovaal- rondte afgesloten is, en de bo- gen gemaakt zyn, worden zy met de bovengemelde matten bedekt, niet alleen dat de eene mat aan de andere stoot, maar ook dat de ee- ne een weinig op de ander komt te leggen, op dat het water daar niet door zoude lopen. Indien zy te weinig matten hebben, zoo dekken zy het huis van boven met onbereide huiden, om voor regen en wind beschut te zyn; op dezel- ve leggen zy verder platte stenen, ontrent 2 of 3 pont zwaar, op dat de wind dezelve wegens hare lichtheid niet zoude kunnen weg- wagen. Menigmaal ook leggen zy, schoon zy matten genoeg hebben, op de zoo evengemelde wyze vellen daar over, om dat zy 'er overvloedig hebben, om de he- te zonne-stralen nevens de regen en wind te beter af te weeren.

Het dat be-
faat uit
matten en
huiden

Aldus is het gantsche huis rondom toe, en heeft niet meer dan eene opening, waar door zy in en uit het huis komen, en te ge- lyk een deur en een venster is. De- ze opening is ontrent 3 voet hoog en 2 voet breedt, waar door nie- mand, het zy een klein kind, o- verend gaan kan, maar men moet 'er schier, zoo als *P. Tachart* zegt, op handen en voeten uit en in kruipen. Naast deze opening of deur hangt een vel, waar door de deur, als de wind daar in waait, niet alleen kan worden toege- maakt, maar ook zodanig ge- schikt, dat de zy-winden niet daar in blazen kunnen; daaren- boven is het ook zeer gemaklyk, wanneer de wind sterk en aanhou- dend is, de gantsche deur of ope- ning te verbouwen, en van achte-

K

ren

ren eene andere te maken, en zich alzoo van dit ongemak te bevryden.

De huizen
zyn van
binnen o-
van als
verrukt en
niet hoog.

Na proportie van deze deur, is de hoogte binnen dit rond verwulft huis of hut insgelyks genomen, aangezien men niet wel, schoon men midden in het huis is, recht overend staan kan, maar men is genoodzaakt, om ten eersten te gaan zitten, of ten minsten te hurken, als men niet plat op de grond wil zitten, om van de kruipende luyzen en vloojen niet te erven. Derhalven zegt de gemelde *P. Tachart l. c. p. 102*, dat de hoogte van binnen zoo slecht is, dat men onmogelyk overend daar in staan kan; en word deze hoogte van zodanig een hut door den Heer *Boeving* geschat op drie ellen, de omtrek op 16 ellen, en de breedte op 4 en een halve el, welke als zy van de kortste Diameter word verstaan, met myne maat tamelyk wel overeenkomt.

Hier voren heb ik reeds uit *Vogel l. c. p. 72*. aangehaalt, dat in zulk huis of hut wel 10. 12. en meer perzonen kunnen logeren, het welk ook zeker de waarheid is. Wanneer *P. Tachart* zulks echter van 4 tot 5 huishoudingen wil verstaan, als hy *l. c. p. 103*. schryft: dat in een van zulke hutten wel 4 tot 5. huishoudingen wonen, schoon de gantsche plaats rondom niet meer dan 5 of 6 geometrische schreden bevat, zoo is zodanig voorgeven gantsch ongegrond, en houd de verf na de proef der waarheid gantsch niet, aangezien elders reeds is gezegt, dat een ieder zich ten eersten van een eigen huis verzorgt, en de veelheid der menschen maar van de vreemdelingen moet worden verstaan.

Her huis-
raad in het
zelve.

Hoe het nu van binnen in het huis geschapen is, en wat men daar in aantref, dient nu, wyl van de structuur, grote des huis of huts nariicht gegeven is, ook te worden aangewezen, om niet al-

leen van hare schoonheid, galante opschik, maar ook van haar kostbaar huisraad en meubilen kennis te hebben. Vermids nu echter van hunne smuk en klederen reeds genoeg is gemeld, en daarbenevens elders ook is gezegt, dat zy niet gaarn met veel onnodig huisraad beladen zyn, zoo kan men zich wel voorstellen, dat men niets zal vinden dan het geen zy dagelyks van noden hebben.

Edoch op den grond van het huis en alzoo in de aarde vind men rondom en nevens de muur eenige gaten, ontrent een halve voet diep, die zeer gemakelyk moeten zyn. Namelyk zy maken naar de veelheid of getal van de perzoon van hare familie, zodanige gaten in de grond, dat ze hen voor bedsteden zouden verstreken, waar in zy, na dat zy zich alvorens in hunne Crossen hebben gewonden, zoo wel en zacht slapen, als een Europeaan in het beste veerebed. Voor de vreemdelingen vind men 'er zomtyds wel een, maar zy moeten dezelve eerst zelf maken, als zy gemakelyk leggen willen.

Behalven deze bedsteden hebben zy het gemak, dat een iegelyk alleen slaapt, en leggen gemeenlyk man en wyf recht tegen elkander over, en de kinderen rondom, zoo als men zulks zeer duidelyk uit de grote en kleine gaten zien kan, als men anders niet wist, waar de een en de ander 's nachts zyne slaapplaats had. Dienvolgens geeft dit ook genoegzaam te kennen, dat zy zich ontzien voor hare kinderen, of voor anderen, wanneer zy hunne huwelyks plicht onder elkander willen waarnemen, zoo dat men ze vergeefs en met onwaarheid voor brutaal, onbeschaamt, en ondeugend uitgeschreeuwt heeft.

Midden in het vertrek of hut is een rond gat, van byna dezelve diepte als de bedsteden, het welk hen voor een haardsede verstrekt; aangezien zy daar in een vuur ont-

De bedsteden zyn gaten in de aarde.

De haardsede is een rond gat in 't midden.

steken, en als dan rondom het zelve gaan zitten, op dat ouden en jongen, groote en kleinen zich daar by zouden warmen, als het een weinig koud of regenachtig wêer is. Zy kunnen ook op dit vuur koken, en weten zich alzoo wel daar mede te behelpen, als een ander by zyne haardstede of kachel, behalven dat het hier een weinig meer rookt, als een Europeaan gewoon is te verdragen, welke rook ook redelyk in de ogen byt, als zy nat hout of droge koemist branden.

Van deze vuur en andere tot bedstee dienende gaten schryft *P. Tachart l. c. pag. 103.* nog redelyk wel, behalven dat hy de gaten te diep maakt, wanneer hy zegt: *Het vuur brand in 't midden, en de vertrekken zyn anders niet onderscheiden, als door gaten, twee voet diep in de aarde gemaakt:* Daarentegen valt de Heer *Boeving*, om zoo te spreken, met de deur in 't huis, en oordeelt tamelyk hard, als hy zegt: *Van binnen hebben zy, als het koud is, een vuur, rondom het welk zy als de beesten, ouden en jongen, mannen en wyven, op de aarde leggen.* Even als of hy voor heen niet had gezegt, dat zy op de hurken gingen zitten, en als de Duitschers om hare kachel, of als de Hollanders en Franschen by haren haardt zich warmden, het welk immers by geen mensch voor een beestachtigheid kan worden gehouden.

Wyders zegt hy, *ik mag wel zeggen, als de beesten, want hare honden, waar van 'er sommigen wel 2 of 3 hebben, zitten insgelyks in de ry, en hebben het zoo goed als zy.* Nu wilde ik wel gaarn weten, waar de Heer *Boeving* ooit heeft gezien, dat de honden met hen in de rye, en niet liever achter hen en buiten de rye zaten? Genomen evenwel het was zoo, heeft hy dan nooit gezien, dat voorname Heren een goeden en trouwen hond zeer hoog achten, en niet

II. Dcel.

gaarn zien, dat aan hem eenig leed word gedaan? Weet hy niet, dat 'er in de vertrekken van de voorname Heren ook honden worden gezien? Is 't hem onbewust, dat de teerste Juffertjes ook schoothondjes hebben, welke zy niet alleen by dag op haar schoot hebben, maar by nacht ook met zich te bed nemen, en aan dezelveven even zoo goede rust-plaats vergunnen, als zy zelve genieten? Zoude hy dan uit dit alles, 't welk ontrent de honden geschied, besluiten, dat zodanige Heer of Juffrouw beestachtig leefde, om dat haar hond het zoo goed had als zy zelve? Wat my aanbelangt, ik zou my niet gaarn met myn oordeel zoo ver uitlaten, om dat ik zoude vrezen, dat het al te ver zoude gaan en te veel zoude gezegt zyn.

De trouwheid, waakzaamheid en redelykheid van een hond is by alle Natuur en Geschiedenis-kenners genoeg bekend. Wanneer men dit nu gade slaat, en bedenkt, hoe nodig deze dieren voor de Hottentotten zyn, om dat haar land vol wilde en verscheurende Leeuwen, Luipaarden, Tygers, Luchten, Wolven en andere diergelyke op roof uit zynde dieren is, zoo kan men hen zekerlyk niet qualyk duiden, dat zy genegentheid voor de honden hebben, te meer, om dat aan dezelveven de nachtwacht bevolen is, en 'er geen een in zodanige Hottentotsche hut aangetroffen word. Wie zou dan daarom zeggen, dat de Hottentotten als de beesten rondom het vuur leggen, of als dezelve leven; veel meer oordeel ik, dat de Honden een zeer noodzaaklyk, ja zelfs het noodzaaklykste huisraad zyn, om dat dezelve hunne Beschutters zyn tegen de wilde dieren, en derhalven van hen wel in waarde gehouden, en aan dezelveven ook gemak dient verleent te worden.

Wel verdienen zy dit in aanzien

K 2

zien

Boevings
waling.

Hottentotten hebben honden van noden.

zien van hunne uiterlyke ſchoonheid gantſch niet, aangezien zy van alle fraajigheid t'eenemaal berooft zyn, en eerder na een vos als na een hond gelyken; hebbende een ſpitzen ſmoel, ſtyle ooren, en een zeer dunne en lange ſtaart, welke zy naſſepen; voorts ruige zwartachtige en afſchgrauwe hairen, alzoo dat wanneer ik zodanigen hond zie, niets aangenaams, vriendelyks en beminnenswaardigs aan hem vinden kan, dog als ik de nutte eigenschappen, welke zy met alle honden gemeen hebben, gade ſla, zoo verdienen zy in alle delen even dezelve achting, welke men voor een andere hond hebben moet, om dat zy aan de Hottentotten even dezelve dienſten doen, die een Europeaan van een hond te verwachten heeft, en daarom veel van hem houdt.

Der Hottentotten voornaamſte huisraad

De Hottentotten houden derhalve zoo veel van dit huisraad, dat zy het zelve ook in hunne huizen laten komen. Het overige is 'er ook wel in, maar is reeds meeft hier voren beſchreven, vermids het zelve in niets anders dan in hunne Croffen, Pylen, Bogen, Haſſagayen, Kirris, Rackum-ſtokken en potten, of met een woord in keuken-tuig beſtaat; derhalven oordeel ik nodeloos te zyn, hier van iets meer aan te halen, te meer om dat van hunne pylen en Haſſagayen hier na by hunne handwerken nog iets zal moeten worden gezegt.

Hunne huizen raken nooit in brand.

Met reden moet men zich verwonderen, dat daar zy, zoo als gemeld is, midden in deze lage hutten, vuur ontſteken, en dezelve maar alleen uit dunne ſtokken, bieze-matten en ruwe huiden beſlaan, en daarenboven van binnen Haſſagayen, Pylen en Bogen, zoo als ook hare overige Croffen en andere lompen hangen, een zodanige hut echter nooit in brand geraakt, of iets daar van zengt, te meer om dat de ſtokken, Haſſagayen, Pylen, Croffen, en al het

andere met vet word beſmeert, en derhalven lichter vuur vat.

Ik heb deze zaak niet alleen dikwyls nagedacht en my daar over verwondert, maar myne verwondering wilde zich niet laten vergenoegen, dan na dat ik aan hen de rede had gevraagd, waar by zulks toequam; dog zy gaven my gantſch geen antwoord, maar lachten my alleenlyk uit, als of zy daar mede wilden te kennen geven, dat ik de rede zelf wel wiffe; en wanneer ik hen van een ander volk, namelyk van de bekende Heidens zeide, dat zy inſgelyks deden, als zy by een boer in de ſchuur wierden gelaten, en een vuur in dezelve ontſtaken, alwaar nog ſtroo nog hooi verbrandde, ſchoon het vuur nog zoo groot was, wierden zy nog meer in hunne mening geſterkt, en zeiden, dat ik de rede alſdan zelf wel wift.

Derhalven is het my onmogelyk geweest, een enkeld woord van hen te horen, en weet ook tot nu niet, hoe zulks toegaat, hoewel zeker is, dat zy van geen wortel, welke de zoogenaamde Heidens gemeenlyk uitgeven, en tegen allerly vuur-rampen verkopen, iets weten; wat zy echter anders gebruiken, is onbekent, om dat zy niets in de aarde graven, of anders eenige ceremonien verrichten. My is deswegens in gedachten gekomen of zy gedurende het uitgraven ook iets met woorden of andere omſtandigheden mogten waarnemen, het welk zy aan geen Europeaan willen bekend maken, hoewel men daar van ook niets met zekerheid kan melden.

Dit zy alzoo van der Hottentotten huizen in 't byzonder genoeg gezegt; twyffele niet, of de Lezer zal daar uit hebben gezien, dat ook in een gering en eenvoudig gebouwt huis vergenoeging te vinden is, en dat daar in Ruſt en Vergenoeging miſſchien beter huis-

huishouden en overeenstemmen kunnen, dan dikwyls in een groot paleis en treflyk opgeschikt vertrek. Men zal nooit in dezelve gekyf horen, maar wanneer 'er eenig verschil tusschen man of vrouw, oft tusschen anderen in en uitgaanden ontstaat, zoo word zulks ten eersten onder den bloten Hemel, in de tegenwoordigheid van alle de aanwezenden afgedaan en bygelegd; en wanneer zulks by ons geschiede, zoude de Overheid van vele onnutte klagten verschoont blyven, de Advokaten minder te doen hebben, en de Rechtkamers van zulken bezwaarlyken en dikwyls verdrieten aanloop ontheft zyn.

Nu is nog overig, dat ik ook achtervolgens myne beloften, iets van hunne Dorpen, en het nodige van derzelve Bouw-order daar by voeg; want steden en vestingen hebben zy in 't geheel niet, en lachen zelf de Europeanen deswegen uit. Deze bouwen zy nu niet op de wyze der Europeanen, of op die van de andere natiën, noch maken sierlyke nette en gemaklyke rechte straten, zoo na de lengte als by kruiswyze; maar zy houden hier in dezelve bouw-order, welke zy by hunne slechte huizen of hutten waarnemen.

Zy bouwen namelyk hunne dorpen in de rondte, dat is huis aan huis, niet na de rechte maar na de kromme cirkel-linie, zoo dat het een aan het ander sluit, en 'er eindelyk in het midden een grote ruime plaats over is, te weten, na dat 'er veel huizen staan. Ik heb reeds eertyds gemeld, dat zy by nacht hunne schapen op deze plaats dryven, en ze aldaar voor de wilde dieren in zekerheid stellen. Ook heb ik gezegt, dat zy by nacht hunne ossen, koejen en runderen daar rondom plaatzen, bindende altyd twee en twee aan de achterste rechter voeten met een strik aan elkander vast.

Vermids nu zulks zoo is, en ik het veelvoudig en in alle Kralen op eenerlei wyze gezien heb, zoo vervalt het voorgeven van den Heer Vogel, het welk hy in zyne Tienjarige Oost-Indische Reisbeschryving pag. 72. bybrengt, t'eenemaal, zeggende aldaar: *dat zy by nacht rondom hare hutten vuur branden, op dat zy van de wilde dieren zouden bevryd zyn.* Want als zy in een dorp by elkander wonen, zal men by nacht buiten het vuur, het welk zy binnen in de hutten of huizen hebben, zekerlyk niet eenen vonk aantreffen; edoch indien 'er maar een, twee of drie huizen alleen op het land staan, en alzoogenen cirkel kunnen maken, en daarenboven weinig vee bezitten, zoo als doorgaans geschied, zoo zal men wel een vuur buiten de huizen of hutten aantreffen, hoewel nergens anders dan voor den ingang van het huis, om dat alle wilde dieren een natuurlyke vrees voor het vuur schynen te hebben.

Wanneer het al gebeurt, dat 'er twee of drie alleen by elkander wonen, zoo als ik my erinner, by den Kapitein *Knapkoek* te hebben gezien, en dezelve veel vee bezitten, zoo bedienen zy zich van geen nachtvuur om hunne hutten, zelfs maken zy geen vuur voor den ingang van het huis, maar zy dryven het vee na by hunne huizen, maken korte struiken en takken rondom het zelve, op dat het niet maklyk zouden kunnen weglopen, en bewaren het op zodanige wys, dat wanneer 'er een wild vernielend dier komt, zy het vee kunnen byspringen, en door hulp van hunne honden den inbrekenden vyand met blaffen en schreeuwen een schrik aanjagen en op de vlucht dryven, en het vee nevens hen zelven voor schade behoeden.

De Heer *Boeving* bepaalt het getal der huizen, die een Dorp moeten uitmaken, al te naauw, wan-

Hoe zy
anne dor-
en aanleg-
en.

Dezelve
worden
ond ge-
bouwt.

Hoe het
vee word
bewaart als
'er weinig
Hottentot-
ten by el-
kander wo-
nen.

neer hy in zyne curieuse Beschryving en naricht der Hottentotten, pag. 6 zegt: *Vyftien en méer diergelyke hutjes maken een Dorp uit, welke zy een Kraal noemen.* Want vermids hy zelf maar van de hutten of huizen, welke de Hottentotten onder de Tafel en Leeuwenberg aan de Kaap hebben, gewag maakt, zoo is licht te denken, en my zeer wel bewuift, dat hy nooit een rechtſchape Hottentots Dorp landwaards in gezien heeft, als alwaar hy nooit geweest is.

Was hy in het land en onder hen geweest, zoude hy wel Dorpen hebben gezien, waar in 't op vyftien huizen niet aankomt. Hy zoude 'er zeer weinig hebben aangetroffen, welker getal van huizen kleiner waar; aangezien de meeste dorpen in het land zeer groot en volkryk zyn, alzoó dat het op 10 tot 20 huizen, die men tellen kan, niet aankomt; want vermids de omtrek zeer groot is, de binnenſte plaats met veel ſchape is gevult, en buiten om een groot getal grof vee ſtaat, zoo kan men licht in het tellen een miſlag hebben, en niet wel zeggen, hoe veel huizen aldaar aangetroffen worden. Daarenboven blyft een zodanige grote Kraal niet lang op éene plaats, om dat zy uit gebrek van levensmiddelen en weide, zeer licht een ongemak vind, waar door ze opbreken moet, en tot wegtrekken als genoodzaakt word.

Dienvolgens kan men niet licht een zeker getal huizen van een

dorp noemen; hoewel ik wel derf zeggen, dat 'er weinig worden gevonden, die niet meer huizen en huishoudingen bevatten dan vyftien, door dien het een zeer klein dorp zoude zyn, in het welk niet meer dan 80, 90 of 100 zielen, groot en klein woonden; daar echter uit het voorgaande reeds bekend is, dat een Hottentot niet licht meer dan drie, vier of op 't hoogſte vyf kinderen heeft, uit oorzaaken, die toenmaals by hunnen kindermoord wydlopig aangehaalt en aangewezen zyn.

Iets meer van hunne Dorpen hier by te voegen, zal nodeloos zyn, om dat men hier uit genoegzaam kan afnemen, voornamelyk wanneer het geen, het welk by de Regerings-form en by de veetucht daar van gezegt is, daar by in acht genomen word, hoe het met dezelve moet geſchape zyn. Wat haar huisraad aanbelangt, waar van beloofd hadde, ook te ſchryven, hebbe ik reeds voor heen gezegt, dat het zelye uit vele van myne voorgaande Hoofdstukken reeds bekend genoeg is, door dien hunne potten, pannen, lepels, meſſen, Kirri, Rackumſtok, en wat diergelyke meer is, reeds tot genoegen zyn beſchreven. Wat echter hunne wapenen betreft, van dezelve zal in een navolgend Hoofdstuk genoegzaam melding geſchieden.

Derhalven ſluit ik daar mede, en vertrouwe, dat aan den Lezer hier van ook een genoegzame naricht zal gegeven hebben.

De grote Dorpen blyven niet lang op éene plaats.

De Schr ver beſluit deze materie.

VIII. HOOFSTUK.

Van der Hottentotten Handwerken, welke zy onwetend verstaan, en ook werklyk oeffenen.

Van der Hottentotten handwerken en Bontwerkers handwerk. Hoe de Hottentotten hun zellen bereiden. Uit de zellen leren de kinderen Croffen snyden, en najen. Snyden hun Croffen zonder schar, en patroon. Wat zy voor een naaldt gebruiken. Najen met een snaar. Hoe zy die snaaren bereyden. Het Riemen-snyders handwerk word van de Hottentotten geoeffent. Hoe zy die riemen bereyden. Zy behooren voor de Europeaansche riemen niet te wyken. Het slagers handwerk oefenen de Hottentotten zo goed als in Europa. Meesters valsch berigt van het slaan der Hottentotten. Haare curieuse wyze, om een schaaap te slaan. De spieren worden na de ontleedkunde van de beenen gesneden. Hoe zulks geschied. Hoe de Hottentotten de ossen, koejen, en kalven slaan. Wat zy met de beenen doen. Wat met de huidt. Zy verstaan eenigzints het Draajers-ambacht. Maken hun elpenbeene ringen met groote moeite. Deze zyn zeer sierlyk. Matten, en Manden maken zy uit riet, biezen enz. Hoe zy het Lyn-spinders ambacht oefenen. Zy kunnen zeer sterke touwen maken. Het snaar maken is hun ook bekend. De Hottentotten verstaan het Potten bakken. Gebruiken geen draaischyf. Wat zy voor aarde daar toe nemen. Hoe de potten zelf worden gemaakt. Hoe zy die bakken. Zy sneden ook goed geweer. Weten de mineralen te smelten. Hoe zy het yzer smelten. Smeden zonder hamer.

MEermaal heb ik aan den Lezer beloofd, van de Hottentotsche Handwerken, welke zy onwetend verstaan en echter opentlyk oeffenen, omstandige naricht te geven, dog wegens zekere omstandigheden heb ik zulks tot nu niet konnen doen. Vermids ik echter nu niet alleen hare huizen en huishouden hebbe voorgesteld, maar ook hunne dorpen en gantsche zamenleving beschreven heb, alzoo dat men jegenswoordig op haar verder doen en laten moet acht geen, zoo men anders hunnen volstand igen levens-wandel weten wil, zal 'er derhalven niets noodzakelyker zyn, dan dit alvorens voor te stellen, om dat alle andere mensche-lyke handteringen en handelingen daar van voortkomen en uitspruiten.

Ik zal echter, hoop ik, niet genoodzaakt zyn, hier in een nette order te houden, en het hand-

werk eerst moeten voorstellen, 't welk den rang van een ander zoude mogen pretenderen, aangezien die rang aan my onbewust is; en protesteer ik deswegen by den intrede van deze materie, op dat men zich niet zoude verbeelden, dat ik daar toe verplicht was, en zegge ronduit, dat myne Beschryving der Hottentotsche Handwerken maar aldus zal zyn geschikt, dat van ieder, een byzonder en genoegzaam naricht volgen zal, dog maar op zodanige wyze, als zy my van tyd tot tyd uit de pen zullen vloeyen, zonder dat de nodige rang derzelve zal worden in acht genomen.

En met dit beding maak ik den aanvang van het Bontwerkers-Handwerk, het welk zy volkomen verstaan; ten minsten weten zy de ichapen, en andere ruwe huiden, zoo wel te bereiden en dezelve zoo net en sierlyk aan elkander te naajen, en de nodi-

Bontwerkers handwerk.

ge form te geven, als een Bondwerker in Duitſchland of elders in Europa zoude kunnen doen. Edoch geſchied zulks op een manier, welke aan een Bontwerker niet alleen vreemd zoude voorkomen, maar ik ben verzekert, dat hy zal moeten bekennen, dat het hem onmogelyk zoude zyn, zulks met dezelve materialen en inſtrumenten inſgelyks te doen.

Hoe de
Hottentot-
ten hunne
vellen be-
reiden.

Namelyk zy bereiden hunne vellen niet, wanneer zy droog zyn, en het daar aan gekleeft vet en ander onnodig tuig daar af geſchaaft is, maar ten eerſten, zoo dra het van het Schaap, Vos, Tyger of een ander dier gekomen is. Tot deze bereiding gebruiken zy verder nog kalk, aluin, of andere materialen, waar van de Bontwerkers zich bedienen; maar het aanhangende vet is hen vooreerſt genoeg, om aan het vel een ſterkte te geven, en de haren voor het uitvallen te bewaren, welk vet zy zoo lang tuſſchen hare handen wryven, tot dat het vlocibaar word, en by gevolg in de haren en huid trekt, en dezelve ſmedig, taai en vaſt maakt.

Wanneer dit vet verwerkt is, en de huid begint hard en ruw te worden, eer en alvorens dezelve bereid is, zoo nemen zy gefmolten ſchaap-vet, en wryven dezelve op nieuw wederom zoo lang, tot dat men andermaal niets meer van het vet ziet, en zulks herhalen zy zoo menigmaal, tot dat de huid week, taai en vaſt, en alzoogaar word, het welk zy door het geſtadig uitkloppen, en met hunnen *Kivris* gewaar worden, wyl 'er altyd twee zodanig een vel vaſthouden en uitkloppen, op dat de in de haren zittende drek (welke haren hier de ſchape in plaats van wol dragen) niet alleen niet uitvalle, maar ook de haren te meer beveſtige en ſterke.

Is nu een zodanig vel voor een Europeaan bereid, zoo gebruiken zy verder niets daar toe, om dat

het door het vele vet buiten dat vuil, ſmerig en zwart genoeg word, maar echter de haren al even zoo wel houd, als of 'een Bondwerker of Leertouwer het zelve bereid had, en zelfs zoo lang als een vel van deze duurt. Indien zy het bereiden tot hun gebruik, zoo nemen zy niet alleen het gemelde vet daar toe, maar ook op dat het op hunne wys een aangename reuk zal hebben, zoo gebruiken zy verſchen koemiſt, welken zy na dat alvorens het eerſte vet, het welk 'er reeds aankleeft, daar in gewreven is, voor de tweede maal met gefmolten ſchaap-vet wakker inwryven en ſmeren, waar na zy als de koemiſt door de Zon is gedroogt, dezelve weder uitkloppen, en het vel als dan wederom met het gemelde vet ſmeren, en zulks zoo lang by beurten, tot dat het vel gaar geworden is.

Door deze algemene manier om vellen te bereiden, worden hunne Croſſen, en alle andere vellen van den beginne af, zwart, ſmerig, vuil en ſtinkende, zodanig dat zy voor een Europeaan, voornamelyk eenen vreemdeling, zeer lelyk ruiken, het welk *P. Tachart* in zyne Siamſche Reis pag. 97 met deze korte woorden te kennen geeft: *Hare kleding is van ſlechte hamel-vellen met de wol daar aan, welke met koe-drek en een zeker vet bereid worden, waar door zy zich voor de oogen en voor den neus onverdraaglyk maken.*

Deze ſtank word door het geſtadig ſmeren van de gemelde Croſſen nog meer vermeerdert, als zy reeds bereid zyn, en aan het lyf gedragen worden. Daarenboven heeft het eene vel meer vet en arbeid van noden, als het ander, aangezien een Leeuwe, of Tygerhuid zoo als ook een andere zware huid ver meer arbeid, tyd en vet benodigt heeft, als een ſchaap of hamel-vel; en is 't derhalven geen wonder, dat een zodanige huid daar na ook meer ſtank van
zich

zich geeft, als een Schaap of hamel-vel, omdat dezelve uit de natuur reeds een lelyke reuk heeft, en daarenboven een lelyker ontfangt.

Uit deze bereide vellen maken zy hare mutzen en allerlei Croffen, welker namen hier voren reeds bygebragt zyn. Daarenboven is elders reeds, wanneer ik van de kindertucht heb gefproken, gezegt, dat aan de kinderen word geleert, de Croffen, mutzen, en andere benodigde dingen uit de vellen te snyden, welke, als zy zulks kunnen, ook moeten leren, dezelve te naajen.

Zy hebben echter gene fchaar van noden, als zy iets snyden willen, als waar mede nog ouden nog jongen weten om te gaan, maar zy bedienen zich alleen van een gemeen mes, waar mede zy alle hunne dingen snyden; zy hebben daar benevens ook geen patroon, zoo als onze Kleermakers of Bontwerkers gebruiken, die echter daarenboven menigmaal een kleed of iet anders bederven; maar zy geven met hun mes aan ieder stuk, dat zy maken willen, het behoortlyk fatzoen, en dat zoo fraai en net, dat menig wel goeffende kleermaker werk zoude hebben, zulks voor de vuift insgelyks te doen.

Wanneer de ftukken gefneden zyn, zoo gaan zy zitten, om alles ordentlyk aan elkander te naajen en zulks zonder naald, draad, of zyde, ja zelfs zonder vingerhoed; maar zy doen het op een wyze, welke een Europeaanfche Kleermaker, Bontwerker, of wie het ook zoude mogen zyn, onmogelyk zal kunnen raden. Want in plaats van een naald bedienen zy zich van een vogelbeen, 't welke zy op een fteen zoo lang flypen, tot dat het zelve zoo fpits word als een fchoenmakers els.

Met deze naalt, die geen oog heeft, en waar in by gevolg geen draad kan worden geftoken, fte-

II. Deel.

ken zy door de twee ftukken, welke aan elkander moeten worden genaait, en trekken 'er daar na in plaats van garen of zyde, gefpouwe zenuen van een os, koe of fchaap, op de wyze, zoo als de fnaaren van een viool worden gemaakt, door, en naajen aldus de onder handen hebbende ftukken aan elkander. Ik moet my echter hier een weinig duidelyker verklaren, als ik my wil doen verftaan.

Wanneer zy een os, koe, kalf of fchaap ftaan, trekken zy de zenuen, die door den ruggegraad lopen, daar uit, en fpouwen dezelve op de wyze van Viool-fnaaren, en spannen dezelve aan twee ftokken uit, om in de zon te laten drogen, waar na zy dezelve of tot het afbinden van de testiculen van een os, of wel tot hare Rommel-potten, maar meeft tot het naajen van hare mutzen, Croffen en andere klederen gebruiken.

Dit is dan haar garen, zyde, kemel-hair of 't geen men anders tot naajen zoude kunnen gebruiken, welke zy door het eerftgemaakte gat fteken, en daar mede zoo fraai en net hunne ruwe vellen naajen, als een Bontwerker zoude kunnen doen, aangezien de naden niet alleen zeer gelyk lopen, maar ook dicht en vaft zyn, dat men met rede zoude mogen twyffelen, of een Bontwerker, Kleermaker of een ander, die met naajen omgaan moet, zoo voor de vuift en alleen op het gezicht, wel zulke gelyke fteken zou kunnen doen; en zo hecht dat men nooit een naad ontortnt ziet, fchoon 'er reets overal gaten in de vellen gefleten zyn.

Mag alzo niet wel worden gezegt, dat zy het Bontwerkers ambacht wel verftaan? aangezien aan het bereiden der vellen niets ontbreekt, als welke hunne haren behouden, zoo lang als 'er een ftuk aan is, en 'er aan het naajen ook geen misflag befpeurt word.

L

Wat

Naajen met een fnaar.

Hoe zy de fnaaren bereiden.

Uit deze vellen leren de kinderen Croffen snyden en naajen.

Snyden hunne Croffen zonder fchaar en zonder patroon.

Wat zy voor een naald gebruiken.

Wat echter d'oorzaak is, dat de hairen nooit uitvallen, en of het van het vet, of van de koemist, of wel van beide nevens het gestadig wryven met de handen komt? zal ik anderen laten onderzoeken, en ondertusschen tot het beschryven van een ander handwerk overgaan.

Zyn Riemen-snyders.

Om dat ik van de genen, die met vellen omgaan, een begin gemaakt heb, zoo zal ik 'er verder by blyven, en ook aantonen, dat zy Riemen-snyders zyn, schoon zy hunne huiden nog door asche, nog door aluin gaar maken, zoo als die genen, welke dit Handwerk in Europa oefenen. *Georg. Meisters* in zynen *Orientaalsch-Indiaanschen Konst-en Lust-Hovenier pag. 244.* maakt wel gewag van deze Riemen, gelyk zulks *Marperger* in zyne *Vollstandigen keuken en kelder Dictonaris*, onder den titul: *Hottentotten hunne Maaltyden pag. 506.* aanhaalt, maar zulks geschied zoo verward, dat een onkundige daar door niet licht onderrecht zal worden, om dat alles daar in als in een *Olie Potrigo* onder elkander gemengt, en voor gewoonlyk *Hottentots* kost opgedist word.

Meisters valich be-richt.

Ik zal deszelfs eige woorden eerst gebruiken, en als dan myne gedachten daar nevens voegen. Deszelfs worden luiden als volgt: *Zy (de Hottentotten) als zy een os slaan, nemen zy de huid, en drogen die, welke hen dienen moet, om kleine en grote riemen daar uit te snyden, waar mede zy hare zaken en buisraad te zamen binden. Zy maken deze huiden schier meest tusschen de handen gaar, met wryven en Mossel-kalk, en als zy groten bonger krygen, zoo gebruiken zy dezelve weder tot spys, namelyk zy snyden ze weder aan kleine stukjes, schroejen de hairen daar af, werpen ze in 't vuur, en als ze geschroempelt zyn, nemen zy ze weder daar uit, en kloppen ze op de stenen zoo lang als zy willen, en*

byten ze met hunne staalharde tanden vervolgens klein, en slokken ze door.

Voor eerst is het zeker, dat de *Hottentotten* gene huid, die zy tot riemen of *Crossen* of ook tot andere zaken bereiden, en gaar maken willen, bewaren en drogen, maar dat de vellen, die daar toe zullen dienen, ten eersten worden bereid, te weten, terwyl zy nog nat en vochtig zyn. Doch andere, welke zy ophangen en drogen, zoo als zulks veel geschied, worden nooit meer bereid, maar gebruikt, of om hunne hutten te dekken, of anders tot riemen te snyden, welke zy daar na in elkander rollen, en ringen daar van maken, op dat de vrouwen iets om hare benen zouden hebben; of zy worden ook tot zolen onder de voeten der mans gebruikt, waar op zy eerst langen tyd lopen, en daar na dezelve op eeten, gelyk zulks voor heen reeds in een ander Hoofdstuk aangewezen is.

Zy bereiden gene gedroogde huiden.

Voorts is ook gewis, dat de huiden, waar van zy riemen maken en snyden, voor heen reeds alle hairen quyt zyn, eer en alvorens zy tot riemen worden gesneden. Hoe kan het dan mogelyk wezen, dat deze riemen eerst op het vuur moeten worden geworpen, en geschroeit, als men ze al tot eeten gebruiken wilde, 't welk echter nooit geschied? Ik geloof, dat de Heer *Meister* van de ringen om de benen zal hebben gehoord, welke ook uit riemen bestaan, zoo als voor heen gemeld is, dat zy dezelve eeten, en daar na van alle riemen insgelyks zal hebben geoordeelt. Zulk giffen van my, schynt niet alleen uit de hairen te blyken, maar ook uit het kloppen tusschen de stenen, welk beide van de ringen om de benen, en in genen dele van de andere riemen te verstaan is, aangezien aan de vet gesmeerde riemen het kloppen niet veel zoude helpen, het welk ech-

echter aan de droge riemen om de benen hoogst nodig is, als men dezelve tot spys gebruiken wil.

Dog de zaak heeft geen verdere uitvoering van noden, aangezien van zelfs klaar genoeg is, dat de bereide riemen niet tot spys worden gebruikt, wyl zy al te lui zyn, om daar na wederom andere te maken. Het is genoeg, dat zy weten, riemen uit de huiden of vellen te snyden. Wie echter dezelve bereid, en met welke instrumenten de riemen daar na worden gesneden, en wat gebruik zy daar van maken, zulks zal nu het noodzaaklykste zyn te verhalen, om dat de gemelde *Meister*, nevens alle anderen daar geen gewag van gemaakt hebben, en hy ook in den korten tyd, welken hy met zyn schip hier heeft gelegen, dit niet heeft kunnen vernemen.

de de riemen van de omtent worden reid.

De gemelde Heer *Meister* zegt, dat deze vellen met wryven tusschen de handen en mossel-kalk worden bereid; het welk in zoo verre wel waar is, als men de mossel-kalk daar af laat, en in deszelfs plaats besproeide hout-afsche neemt; te weten het geschied op deze manier: De huid welke tot riemen geschikt is, en aldus bereid zal worden, word op de aarde uitgebreid, met de hairige zyde boven, waar op zy de afsche strooijen, welke braaf met water vochtig gemaakt word; daar na rollen zy dezelve in malkander, en laten ze 24 uren in de lucht leggen. Wanneer zy dezelve ontrollen, en zien, dat de haren los zyn, plukken zy die daar uit, en anders strooijen zy weder versche afsche daar over, bevochtigen ze weder, rollen dezelve andermaal in malkander, en laten ze nog 24 uren leggen of zweeten.

Hier op plukken zy de haren daar uit, waar na zy beginnen dezelve met sterk en gestadig wryven tusschen de handen sneedig en taai te maken; vermids het echter

II. Deel.

zoo ras niet gaan wil, als met de schaap-vellen, zoo hebben zy ook veel meer moeite, schoon zy wel driemaal zoo veel vet daar aan gebruiken; derhalven beffeden zy dagelyks wel twee uren, om het vet daar in te wryven; daarenboven gebruiken zy zeker zand, als klei of leem-zand, en doen zeer grote moeite, om de huid te bereiden, dat ze tot sterke en taajen riemen goed is, het welk hen ook zoo wel gelukt, dat zy de taafste en beste riemen daar uit snyden kunnen.

Zoo wel echter als een Riemen-Snyder uit een gantsche huid een langen riem weet te maken, even zoo wel en ook zoo goed snyden zy uit eene huid een riem alleen, die vele voeten lang is. Deze hunne riemen zyn ontrent twee vingers breedt, gelyken niet weinig na de Juk-riemen van de Duitsche boeren, waar mede zy hunne ofsen aan het juk vast maken, en vervolgens voor den wagen spannen; dog met dit onderscheid, dat de Juk-riemen kort, en deze zeer lang zyn; echter zyn deze zoogelyk als gene, schoon zy niet na de Riemen-snyders kunst, of met hunne instrumenten gesneden, maar voor de vuist gemaakt zyn.

Hoe ze gemaakt zyn

Haar gantsche gereedschap, het welk zy tot dit handwerk van noden hebben, bestaat behalven het vet, dat tot het bereiden der huiden en smeren der riemen behoort, uit een gemeen mes alleen, waar mede zy zich in alle gelegtheden bedienen. Met dit mes snyden zy zulke fraaje, gelyke en nette riemen, waar over een Meester in Europa zekerlyk niet zoude hoeven beschaamt te staan; en zulks niet op een tafel, zoo als wel de gewoonte is, maar op de vlakke grond, behalven dat zy de huid alvorens uitspannen, en alle enden met de voorgemelde snaren of zenuen aan palen vast binden.

Waat toe ze gebruikt worden.

L. 2

Het

Het gebruik van deze riemen is velerlei, en niet alleen zoo als de bovengemelde *Meifter* voorgeeft, om hunne goederen en huisraad te binden, maar ook voorname-lyk, om hunne Draag-ossen te gorden, en als aan een ry - paard den zadel, of het geen, dat daar op word gepakt, vast te maken. Want zoo dra als zy een Draag-os willen afvaardigen of laden, houden zy hem by het eertyds gemeld hout, 't welk in de boven-muittuffchen en onder de neusgaten steekt, niet alleen vast, of steken het hout in de aarde, waar door de os gedwongen word om stil te staan, maar daar zyn ook altyd twee Hottentotten by, die hem met hulp van deze riemen de verlangde bagagie opleggen, terwyl zy ieder een voet tegen den oszetten, en den omgeslagen riem zoo vast toehalen, dat men altyd de strepen van denzelfen in de huid zien kan.

Na dat zy den riem zoo vast hebben toegehaalt, laden zy hun bagagie daar op, en dryven hem vervolgens, werwaards zy willen. Dit alles doen zy met twee van zulke riemen, waar van de een achter de borst en de ander achter den buik te zien is. Waar uit dan zeer licht is af te nemen, dat deze Riemen ieder zeer lang moeten zyn, om dat zy niet alleen dikwyls om het lichaam gaan, maar ook nog zoo veel dingen daar mede worden vast gebonden, en zy dikwyls een zitplaats daar mee vasthouden, waar op iemand die niet wel te voet is, zitten en gemaklyk gedragen kan worden.

Waar blyven nu onze Europeaanfche Riemefnyders, die op haar ambacht zoo veel pocchen, daar de Leertouwers en anderen de huiden voor hen eerft moeten bereiden? zouden 't de Hottentotten, die voor dom en dwaas worden uitgekreten, in dit stuk van hun niet winnen? te meer om dat zy niet willen dulden, dat een an-

der als een Leertouwer ook diergelyke huiden bereid, die tot hun handwerk dienen. Zekerlyk een Hottentot heeft dit alles zonder Leermeeftler begrepen; hy gebruikt minder omflag, en fchier gantsch gene kosten, en maakt echter zulk goed werk als zy, zonder dat hy hun gereedfchap gebruikt, of het zelve kent. Had hy het zelve, en wift het zoo goed te gebruiken als zy, hy zoude hen zekerlyk in genen delen wyken. Edoch zoude het onderscheid alleen bestaan, dat het leder van de Leertouwers of ook van Bontwerkers en allen de genen, welkers ambacht het is, leder te bereiden, juist zoo veel niet finkt, als by de Hottentotten, schoon het in genen dele duurzamer bevonden word.

Het zal echter tyd zyn, dat ik ook van de Riemen afscheid neem en my tot de Slagers begeef, als welke aan hen nevens de Jagers de vellen moeten beschikken. En zal de Lezer niet verwondert wizen, als ik aantoon, dat de Hottentotten dit ambacht veel beter verftaan, als onze Europeaanfche Slagers, die echter niet alleen lange jaren daar over leren, maar ook nog langer daar op reizen, om zich daar in bequamer te maken.

Dit voorgeven zal wel vreemd fchynen, en met de waarheid niet overeen te komen, dog indien ik den Lezer derf verzoeken, zoo gelieve hy zyne gedachten maar een weinig in toom te houden, tot dat hy myn waarachtig verhaal, en het geen ik met myne ogen dikwyls heb gezien, zal vernomen hebben. Vind hy als dan, dat ik van de zaak te hoog heb opgegeven, zoo bestraffe hy my maar vrymoedig, en overtuige my van het tegendeel; doch kan hy dat niet doen, waar van ik my vast verzekert hou, zoo lyd ook met geduld, dat ik de waarheid ophef en niet verdien berispt te worden.

Want

Het Slagers ambacht.

Zy overtreffen de Europeanen daarin.

DER HOTTENTOTTEN MANIER VAN BEESTEN TE SLAGTEN

Want zoo weinig als de Bontwerkers en Riemefnyders iets vooruit hebben, zoo weinig en nog minder zullen de Slagers en Vleesch-houwers derven onderflaan, om zich te roemen, dat zy by deze natien meesters zyn.

Bovengemelde *Meifter* maakt op dezelve plaats, zoo als gedachte *Marperger* in zynen keuken en kelder Dictionaris pag. 504. seqq. aanhaalt, van dit Ambacht gewag, met deze volgende woorden: *Wanneer zy, fchryft hy, na hunne manier willen vee flaan, gefchied het met deze ceremonien: Zy binden de twee voorfte voeten van den os met lang gras of riemen vast; werpen den zelven neder, en binden hem vast; fnyden hem levend den buik op; nemen alle darmen en het ingewand daar uit, en als het bloed in het lichaam is by elkander gelopen, nemen zy moffelen of potfcherven, en fcheppen het in de vellen of potten, het welk der wyven haar beste deel is; derhalven zetten zy het op het vuur, laten het warm ftemmen, en vreeten het zonder zout of fmout op. Ondertuffchen zyn de mans zeer bezig, houwen en fnyden het vleefch in de huid aan stukken, de vetfte en beste stukken worden in een pot op het vuur gezet, zonder zout, het welk zy gantfch niet achten.* Kort daar na, na dat hy heeft gezegt dat de mannen alleen het vleefch eeten, fchryft hy: *Hunne kleine kinderen, jongetjes en meisjes, maken zich ondertuffchen met het ingewand vrolyk; en na dat zy het zelve hebben omgekeert, en den mift daar uit gefchud, werpen zy de darmen op de affche op kool-vuur, en zoo dra zy warm en maar half gebraden zyn, worden zewan hen met grote fmaak door de tanden klein gemalen en ingeflokt.*

Iets meer uit hem aan te halen, is hier onnodig, vermids het reeds hier voren is gefchied, alwaar van der Hottentotten gewoonlyke

fpyzen gefchreven is, waar henc de gantfche zaak is te trekken. Dit echter heb ik maar aangehaalt, op dat de Lezer zoude kunnen zien hoe aardig en net de gemelde Heer *Meifter* de verdeling maakt, als zy een os na hunne wyze flaan. Jammer is het dat zyn voorgeven in alles met de waarheid niet overeenflemt. Zynde reeds elders aangetoont, dat de wyven geen bloed alleen mogen eeten, het welk de Heer *Meifter* echter voorgeeft; daarenboven is het bekend, dat de wyven en kinderen altyd met elkander eeten; welke hy echter van elkander fcheid, en aan de kinderen het ingewand in 't byzonder opdifcht, fchoon de darmen altyd onder het bloed worden gefneden, en met elkander, hoewel zonder zout, zoo als elders gezegt is, gekookt.

Ik kan uit zyn gantfche verhaal zeer licht zien, dat hy nooit een Hottentots gantmaal gezien of bygewoont heeft, veel min, dat hy ooit een os of een fchaap op haar manier heeft zien flaan, want hy zoude heel anders gefchreven, en niet voorgegeven hebben, dat zy het vleefch houwen, en diergelyke omftandigheden meer, welke ik niet nodig oordeel, te wederleggen, om dat zy genoeg door het volgend Bericht, het welk op oog-getuigenis, en niet op het zeggen van andere menfchen gegrond is, omgefctoten en wederlegt worden.

Wanneer zy een fchaap flaan, gefchied het op de volgende wys: De voorfte en achterfte poten binden zy twee aan twee aan elkander, waar van een de voorfte en een ander de achterfte vast houdt; de derde fnyd onder aan den buik een gat in de huid, het welk van het borftbeen recht na achter toe gaat, zoo dat men de darmen daar in zien kan; deze maken zy langzamer hand los, zoo dat zy met de hand in het lyf kunnen komen, en

Curieufe wys om een fchaap te flaan.

Meifters
alfch be-
cht.

Des Schry-
vers remar-
ques hier
op.

het bloed, dat uit de kleine aderen loopt roeren, op dat het niet stremt.

Wanneer eindelyk de darmen, enz. van het ander ingewand, te weten het hert, enz. zonder beschadiging van het zelve los gemaakt zyn, nemen zy dezelve daar uit, en gaat een tweede daar mede na het water, schut den mist daar uit en keert ze om, wafcht ze in het water schoon af, en spoelt ze zoo lang, tot dat men van den drek niets meer kan zien. Onder tusschen is de geen, die het schaap heeft opgesneden, gestadig bezig, het warme uitlopende bloed met de hand te roeren, en draagt zorge, dat hy de hert-ader niet doorsnyd, waar door het schaap byna een vierendeel uurs in 't leven blyft.

Als dan kan men de beweging van het hert zeer net zien, zoo als ook de trekkingen van de andere delen, die nog in het lichaam zyn; aangezien alles bloot legt. Eer en alvorens het schaap nog dood is, leggen zy reeds eenige stukken van de pens op het vuur, die ten eersten verteert worden. Wanneer het nu t'eenemaal dood is, zoo word het bloed niet met potscherven, zoo als de Heer *Meister* meent, maar met de handen, of ook met de lepels, hier voren beschreven, daar uit in een pot geschept, en onder het zelve de darmen met het daar aan hangende vet, nevens het overige van de pens aan kleine stukjes gesneden, en vervolgens met elkander op het vuur gezet, om te laten koken of braden.

Ik heb veelmaals van diergelyk gebakken bloed, schoon 'er geen zout of kruid onder komt, uit nieuwsgierigheid gegeten, kan ook met waarheid zeggen, dat het nog zoo onaangenaam niet smaakt; alleen moet men 'er niet bywezen, als die spyze klaar gemaakt word, om dat de trek om 'er van te eten, als dan zeer licht zoude over-

gaan. Daarenboven is dit ook een vaste spys der wyven en kinderen, die zich op zekere tyden daar mede vergenoegen, en aan de mans het vleesch alleen laten moeten; dog is deze wet niet zoo algemeen, dat de wyven nooit iets van het vleesch zoude krygen, zoo als by andere gelegentheid reeds is gemeld.

Zoo dra het schaap dood, en het bloed uit het lichaam geschept is, arbeiden die drie eerste mannen aan het vacht, en doen zulks zoo ras en net, als de vermaardste Slagers in Europa, en als zy die t'eenemaal daar af hebben, zoo leggen zy het op de aarde, en snyden daar op het schaap aan stukken, maar houwen of hakken niet, zoo als de Heer *Meister* voorgeeft. Zy scheiden vervolgens de spieren zoo ordentlyk van de benen, dat geen van dezelve geschonden word, maar in zyn natuurlyke gestalte en grootte blyft, even als of zy de ontleed-kunst in den grond verstonden.

Na dat zy het vleesch aldus van de benen hebben gescheiden, weten zy de benen ook zoo wel door het trefsen van de gewrichten, van elkander te krygen, dat ze alle onbeschadigt blyven, snydende het daar aan bevindend velletje door, en trekken alzo het blote been daar uit; zelfs weten zy de ribben uit den ruggraad te nemen, zonder dat zy een van dezelve breken, of het minsten vleesch, vel of diergelyk daar aan laten; ja den ruggraad ontleden zy op die wyze, en laten alle benen, groot of klein, in haar geheel, en nevens het vleesch leggen, waar van men dan zeer licht een Sceleton of geraamte zouden kunnen opzetten.

Wie zoude nu aan deze omstandigheid der zaken twyffelen, of de Hottentotten het Slagers-Am-bacht verstaan, daar zy zelfs goede *Anatomici* zyn. Zekerlyk een Europeaanfche Slager zoude werk

genoeg

De spiere worden n de ontleed kunst van de benen afgesnede

genoeg hebben, om insgelvks te doen, zoo hy niet t'eenemaal zyn mes daar by zoude moeten laten steken. Het eenigste, het welk my mishaaft, is, dat zy het arme vee zoo lang martilariferen, eer het sterft; Ondertuifchen verbeeld ik my, dat zy dit nut daar van hebben, dat zy daar door kunnen weten, hoe de inwendige delen in des menschen lichaam gestelt zyn, 'en wat hen scheelt, als zy aan 't een of 't ander deel pyn hebben. Voor 't overige gaan zy doorgaans zinlyk met alles te werk, schoon zy anders zeer smerig en flordig zyn.

Hoe zy de ossen, koeven en kalveren slaan.

Zoo als zy een scharp slaan, zoo slaan zy ook een os, koe of kalf; dog met dit onderscheid, dat zy de vier voeten met strikken vangen, en diergelyk dier op den grond werpen. Zoo dra het legt, zetten zy de horens zoo diep als zy kunnen, in de aarde, zoo dat het den kop niet wegrukken kan. De vier voeten spannen zy uit, en binden ze aan vier in de aarde geflage palen, of zy houden ze zoo vast in hunne handen, dat het zich nog op de eene nog op de andere zyde werpen kan, maar geduldig op de bovengemelde wyze den dood afwachten moet, dat by zulk een dier nog langzamer gaat als by een scharp.

Wat zy net de beenen doen.

By de ossen is nog aan te merken, dat wanneer zy 't een of 't ander stuk willen braden, zy zulks gemeenlyk van de achter quartieren doen, en zomtyds wel twee of drie musculen of spieren aan elkander laten, op dat het stuk gebrad te groter, en 'er nochtans geen been in zou worden gevonden. Hoe zy het echter braden is reeds elders gemeld, en is derhalven niet nodig, het voorgaande te herhalen.

Nu zoude men wel kunnen vragen, wat doen zy toch met de naakte benen, en hoe leven zy daar mede? waar op met korte woorden dient, dat zy dezelve

zoo wel koken, als of ze nog in het vleesch staken, dog niet met het vleesch te gelyk, maar zy koken ieder byzonder, en geschied zulks, om zich met het vet, het welk daar uit kookt, en het welk zy van het nat scheppen, en kout laten worden, te smeren, werpende voor het overige de benen, waar aan ter waereld geen vleesch hangt, voor de honden, om zich daar mede vrolyk te maken.

Vermids 'er nu van het gantsche vee, dat geslagen word, niet word weggeworpen, dan de mitt, die in de darmen, pens, enz. is, zoo als ook de benen, horens en klauwen, zoo dient van de huid nog te worden gezegt, dat die van een scharp ten eersten tot een Crofs, en die van een os of koe tot Riemen bereid word; doch zo dezelve niet groot en fraai genoeg is tot een Crofs, zoo snyden zy Riemen daar van, tot ringen om de voeten der wyven. Hebben zy die niet van noden, en zyn ze van pak-riemen ook nog genoeg verzien, zoo moet de versche huid, om dat ze anders geen dienst doen kan, en zy ze tot dekking van hunne hutten niet nodig hebben, ook worden gegeten; als welke men by stukken op het vuur werpt, de haren daar af schroeit, en als ze tamelyk in elkander geschrompelt is, met de tanden klein maalt, en doorflokt.

Byzondere nuttigheid van de huid.

Daar is reeds hier en daar en in 't byzonder by de kleding en cieraaden der Hottentotten gewag gemaakt, dat de mannen onmiddelyk boven den elboog elpenbeneringen dragen, welke zy zelf maken; derhalven zoude men wel kunnen zeggen, dat zy het Draajers-Ambacht insgelvks moeten verstaan, om dat een Europeaanse Draajer zich niet hoefde te schamen, als hy een zulken ring draaide, zoo zuiver en net, als deze; aangezien 'er niets aan de rondte of gladdigheid en fraajigheid scheelt, schoon zy nog draai-

Zy verstaan eenigfins het Draajers Ambacht.

bank

bank nog cenig ander Drajers gereedſchap hebben, nog weten te gebruiken. Aan de andere kant, vermids deze ringen niet worden gedraait, maar los voor de vuift met een mes worden gefneden en vervolgens gefchraapt en glad gemaakt, zoo zoude men onrecht doen, als men hen den naam van Drajer wilde toe leggen.

Maken
honne El-
penbene
ringen met
grote
moeite.

Ondertuſſchen moet men zich verwonderen over het geduld en de langmoedigheid, waar mede zy niet alleen de benodigde ſtukken van gantsche Olyphants-tanden arbeiden, ſchoon zy daar toe niet anders gebruiken als een mes; en als zy reeds drie of vier zulke ſtukken van den tand hebben gewerkt, welke ſtukken ieder, na den gantschen arbeid en glad making een halve duim dik blyven, zoo hebben zy'er het gat of de opening nog niet in, 't welk eerst weder gefneden of geboort moet worden, op dat ze voegelyk over den elboog en aan den arm kunnen worden gebragt, waar toe andermaal veel moeite vereiſcht word.

Deze zyn
cierlyk en
net.

Want aan het end van den tand, daar hy van natuur hol is, kunnen zy deze ſtukken niet nemen, om dat hy aldaar te dun, en op verre na geen duim breed is, van welke breedte echter alle deze ringen zyn; zy nemen derhalven de ſtukken, alwaar de holte byna ten einde loopt, en boren of ſnyden de benodigde wydte of opening zoo cierlyk en fraai, dat men zoude zweren, dat de gantsche ring op een draribank gemaakt was, ſchoon hy nooit den zelve heeft gezien. Tot het poleren en glad maken gebruiken zy ook niet als haar mes, en ſchrappen den zelve daar mede zoo lang, tot dat hy gelyk, rond en glad is, zoo dat de eene op den anderen legt, zonder dat men de minſte ongelykheid aan deze of genen zien of beſpeuren kan.

Matten en
Manden
maken zy
uit Riet,
Biez en enz.

Ik zal aan den Lezer overlaten, met welken naam hy dezen arbeid

gelieft te dopen; my ondertuſſchen te vreden ſtellende, dat ik denzelve hebbe aangetoont. Daarentegen verſtaan zy het Matten of Mandenmakers ambacht zoo wel, als miſchien iemand in Europa, om dat zy daar toe Riet, of biezen gebruiken, en daar van zodanige dichte, ſterke en duurzame Matten maken, dat men rede heeft zich te verwonderen. Ik heb reeds van dezelve, daar van de huizen wierd gemeld, wydloppig geſproken, dog de wyze, hoe zy die maken, niet gezegt, maar die tot nu uitgeſtelt, en zal het derhalven nodig zyn, zulks in korte woorden te doen.

Mannen en wyven oeffenen dit handwerk zonder onderscheid, dog maken de wyven meer maten als de mannen, om dat deze zeer zelden t'huis blyven, maar of het vee hoeden, als het haar beurt is, of op de jagt gaan. Waar tegen de wyven altyd t'huis zitten, en meer tyd hebben als de mans; derhalven gaan zy ook doorgaans met elkander, en halen de materialen, namelyk Riet, Biezen, enz. welke zy of met de wortels uit het water rukken, of by den grond afſnyden, en na huis dragen, mids dat de vrouw de grootſte party op haar rug na huis brengt.

Wanneer nu de materialen by de hand zyn, worden zy in de zon gelegd, om wind droog te worden; en hebben de wyven tyd, gaan zy den tweden of derden dag ten eerſten aan het Matten maken; hebben zy echter wat anders te doen, blyft het Riet of de Biezen leggen tot dat zy beendroog zyn. Als men ze dan wil gebruiken, worden zy weder geweekt, en taai gemaakt, op dat ze onder den arbeid niet komen te breken. Het Matten maken eigentlyk geſchied aldus, dat zy tot een zoom als twee dunne gevlochte ſnoeren of ſtrikken, en in 't midden nog dunder, 5 of 6 in getale door vlechten, welke de andere Biezen, enz.

enz. moeten vasthouden, en worden de ingevlochte Biefen op beide enden en in het midden zoo dicht met de voeten aangedrongen dat men naauwlyks daar door zien kan.

Dezelve worden zeer dicht.

Derhalven wanneer dezelve daar na tot het dekken van hunne huizen worden gebruikt, kan 'er naauwlyks een droppel water door komen; daarenboven als zy lang daar op hebben gelegen, en van de hete zon gantsch verdroogt zyn, trekken zy met den eersten kleinen regen weder ten eersten toe, zoo dat 'er andermaal geen nat doordringen kan. Daarenboven hebben zy doorgaans een goede voorraad, om indien 'er al een versleten is, een ander te kunnen gebruiken, om voor regen en wind gedekt te zyn.

Vermids ik nu van de Matten heb geschreven, die van Biezen, enz. worden gemaakt, zoo moet ik ook van de Strikken die uit even dezelve materie worden vervaardigt, het nodige daar by doen, en aantonen, dat de Hottentotten dit handwerk insgelyks onwetend verstaan, schoon zy het gereedschap van de Lynspinders niet kennen, nog touwen van hennip als genen maken. Zy gebruiken daar toe de Biezen, welke tot de Matten genomen worden, vlechten daar van dunne strengten, draagen dezelve wakker in hare handen, en maken op 't laast heele dikke touwen, die byna zoo dik zyn als een arm van een kind.

Zy kunnen zeer sterke touwen maken.

Deze touwen zyn zoo sterk en duurzaam, dat een paar van de sterkste ossen dezelve niet kan aan stukken trekken, en heeft men reeds bevonden, dat zy al zoo wel houden, als een van hennip van dezelve dikte; aangezien verscheide boeren alhier, een zodanigen van de Hottentotten ruilen, als zy 'er genen van hennip hebben, welken zy langen tyd kunnen gebruiken. Het is wel waar, dat de Hottentotten dezelve

II. Deel.

ve zelden langer maken dan zevoeten, om dat zy ze maar tot het vastbinden van haar vee gebruiken, zoo als voorheen reeds is gemeld; wanneer men ze echter langer wilde hebben, zoude het hen ook niet moejelyk vallen, zodanig een te maken, om dat het geen in 't klein geschied, zeer licht ook in de lengte en grootte zoude kunnen worden gedaan.

In 't begin van dit Hoofdstuk is gezegt, dat zy de zenuwen of span-aders van de dieren in plaats van een draad gebruiken, en daar mede naajen. Die zelve zenuwen of span-aders worden van hen nog by een andere gelegentheid gebruikt, te weten, tot snaren op hunne Muziekaale Instrumenten. Derhalven zoude men ook mogen zeggen, dat zy kennis van het snaar-maken hebben; en zulks te meer, hoe zekerder het is, dat zy ook de Darmen weten te villen en schoon te maken, als zy uit dezelve snaren op hare *Gom Gom* maken willen.

Wat dit voor een Instrument is, zal ter zyner tyd gezegt worden. Hier dient alleenlyk geweten te worden, dat 'er altyd twee elkan-der helpen, als zy snaren uit darmen maken willen, waar van ieder een end van den gevilden en schoon gemaakten darm in de hand houd, en de een rechts en de ander links zoo lang draait, tot dat de gantsche darm de gestalte van een snaar bekomt; welke ook dik of dun word, naar mate dat de darm groot of klein is, of dat zy een snaar tot een groven of fynnen toon van noden hebben.

Hoe zy de Snaren maken.

De nieuwgemaakte snaren spannen zy op het heetste van den dag uit, om te eerder te drogen; wanneer ze been-droog zyn, bestryken zy dezelve met vet, en maken ze smedig, om zich beter te laten stellen. Dit herhalen zy verscheidemalen, tot dat de gantsche darm of de gantsche snaar door en door taai is. Vervolgens nemen zy de

M uit-

uitgespande snaar van de paaltjes, waar mede zy gespannen geweest zyn, en bedienen zich daar van als de gelegenheid zulks vereischt, niet alleen op Muzikale Instrumenten, maar ook tot het spannen van hunne bogen, waar van zy hunne pylen schieten.

Van het
pottbak-
kers hand-
werk.

Hier voren is ook reeds gewag gemaakt van de potten, en derzelver form volkomen beschreven, waar uit dan klaar genoeg blykt, dat zy insgelyks Pottbakkers zyn. Vermids echter toenmaals is gezegt, dat de aard en wyze, hoe zy dezelve maken, hier zoude worden beschreven, zoo is nodig, hier in myn woord te houden, en omstandig te zeggen, hoe het daar mede toegaat.

Zoo als zy echter tot alle de handwerken, die tot nu zyn aangehaalt, en welke zy onwetend verstaan en dryven, geen ander gereedschap dan hunne handen, en zojtyds hun mes gebruikt hebben, zoo zal men hier tot het pottmaken ook geen gereedschap vinden, als alleenlyk hunne handen, welke zy tot het formeren van de aarde gebruiken; wetende niets van een Draaischyf en andere voordelen, die zy nooit hebben gezien, veel min dat zy daar mede zouden kunnen omgaan, en dezelve na behoren weten te gebruiken.

Zy maken op de koop geen pot maar een ieder is gehouden, om zyne eigen potten zelf te maken. Dienvolgens wanneer zy een pot moeten maken, nemen zy niet allerhande aarde, welke haar voorkomt, maar zy verkiezen doorgaans die aarde daar toe, waar in de Mieren hunne woningen hebben, en welke door dezelve by elkander gebragt is. Deze nemen zy boven af, tot dat ze met de vlakke van de aarde gelyk komt, kneden dezelve wel door elkander, en breken de eieren van de Mieren aan stukken; en kneden die al mede onder de aarde, zoe-

kende onder den arbeid alle steentjes en andere schadelyke dingen daar uit.

Wanneer de aarde nu klaar gemaakt en gezuivert is, nemen zy een stuk van dezelve, naar mate dat de pot groot of klein zal worden, en leggen dezelve op een platten en gladden steen. Op dezen steen maken zy den pot als op een Draaischyf, en vormen hem door hunne handen, zoo als zy hem hebben willen. Als de pot het rechte fatsoen en de behoorlyke hoogte heeft, namelyk zoo als dezelve hier voren is beschreven, te weten, dat zy zeer wel gelyken na de kruiken of Urnen, waar in de ouden den asch der doden bewaarden, zoo beschaven zy denzelfen van buiten en van binnen met hunne vingers, zoo dat hy gelyk en recht, zonder eenige bult is, ja zelfs zonder dat hy op de eene plaats dikker is, als op de ander.

Zodanige pot, die op zulke wyze gemaakt is, blyft een dag in de lucht staan, om te drogen. Daarna zetten zy denzelfen in een gat 't welk zy in de aarde hebben gemaakt, wordende dezelve met de bovengemelde zenuwen, spanaders, of snaren van den steen afgesneden. Vervolgens maken zy rondom den pot en boven op een tamelyk vuur, zoo dat hy wel uitbranden en schier verstenen moet. In dit gat laten zy hem ook weder koud en al het vuur tot asch worden, waar door als dan de vetigheid, welke de Mier-eieren by zich hebben, smelt, en den pot de helft dichter maakt.

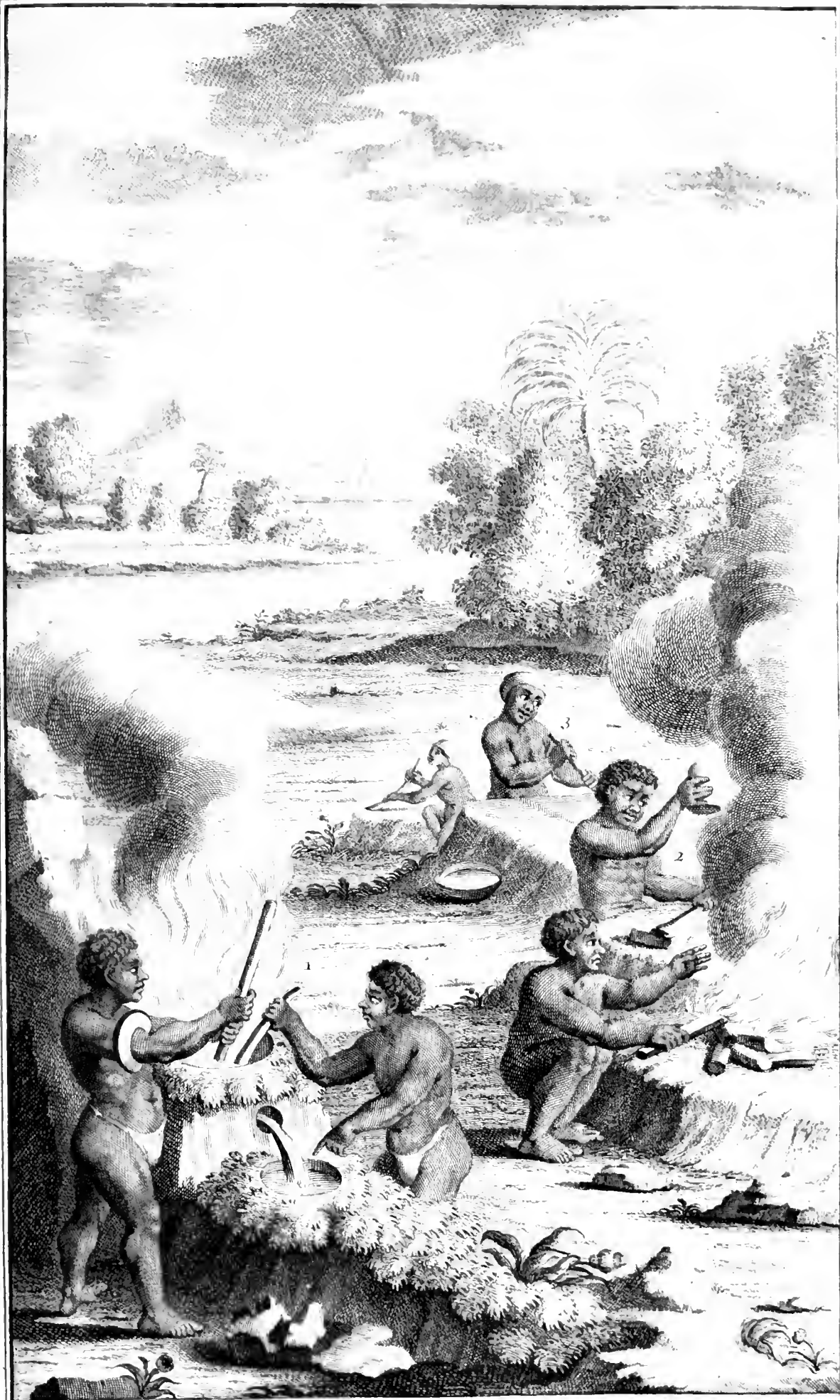
De verf, welke de pot bekomt, is pikzwart; welke verf zoo veel niet word veroorzaakt door de vlam of door de rook, als wel zoo als ik oordeel, door de vette Mier-eieren, waar door dezelve ook dichter en duurzamer word. Deze verf blyft hem altyd by, schoon dezelve nog zoo word geschuurt, om dat de pot scherven

Hoe zy de
potten
bakken,

Worden
zeer dicht
en duur-
zaam.

Worden
zeer dicht
en duur-
zaam.

van

1. Manier van Eysen te smelten. 2. Hoe zy het tot gebruyk bequaam, en 3. het zelve glad maken. Pl. 11. 22

M. Peet. Del. et Sculp.

van binnen al zoo zwart zyn, als van buiten, waar door ik in myn vermoeden nog meer word versterkt, dat die zwarte verf van de vette Mier-eieren, en van niets anders komt; voornamelyk sterkt my dat nog hier in, om dat een zodanige pot nooit doorflaat, men mag 'er ingieten wat men wil.

Waar is toch een Pottebakker in Europa te vinden, die dit na zoude kunnen doen, te weten als hy tot zyn handwerk niet anders had dan de blote aarde, en verder geen gereedschap, of andere nodige materialen. Ik zou hertelyk twyffelen, of men 'er wel eenen zoude vinden. Wie zoude dan, indien men alle deze en vele andere reeds voormaals aangehaalde zaken gade slaat, zoo stout zyn, om te zeggen, dat deze menschen dom zyn? Zekerlyk indien daar van bewys gevordert wierdt, zoo zoude zoo een in vele stukken te kort schieten.

Edoch genoeg ook van de potten. Het zou jegenswoordig wel tyd zyn, om ook aan te wyzen, dat zy de Bad-en Barbier-kunst verstaan; dog vermids ik van voornemen ben in een byzonder Hoofdstuk van de ziekten en hulpmiddelen der Hottentotten te schryven, zoo zal het best zyn, die materie daar toe te sparen. Het zelve moet ik ook van de Jager-kunst zeggen, welke by deze niets geachte natien zoo hoog is gestegen, dat menig Europeaanische Jager, als hy het zelve wild zoude moeten vellen, in aanzien van deze menschen beschaamt zoude staan, zullende hier van ook vervolgens in 't byzonder worden geschreven, als hunne manier van jagen zal worden voorgesteld.

Het eenige handwerk van het smeden van wapens of geweer zal ik nog voorstellen en aanwyzen, dat de Hottentotten dat insgelyks verstaan, schoon zy nog blaasbalk, nog hamer, nog tang, nog

II. Deel.

ambeeld of iets diergelyks bezitten. Het zal echter nodig zyn, de zaak uit den grond op te halen, en daar by te voegen, dat zy ook zelfs weten den yzer-steen te smelten, en yzer daar uit te maken, schoon zy nooit een yzere hamer gezien, of van iemand anders de handeling daar van geleert hebben.

De dikwyls aangehaalde *Pater Tachart* stemt hier ontrent eenigermate met my overeen, wanneer hy in zyne Siamfche Reis pag. 110. zegt: *Vele verstaan zich ook voortreffelyk op de Mineralen, weten dezelve te smelten, en haare rechte hoedanigheid te geven; maken 'er echter niet veel werk van, misschien om dat in hun Land een grote menigte van Goud, Zilver-en koper-Aderen worden gevonden.* Want dat zy de Mineralen kennen, is buiten allen twyffel; en dat zy dezelve smelten, daar van ben ik ooggetuige. Of echter de oorzaak even dezelve zy, dat zy ze niet hoogachten, zal ik met stilzwygen verby gaan; ten minsten weet ik, dat ze om Goud en zilver niets geven. Zy maken nog wel wat werk van koper, om dat het braaf blinkt, als het glad gemaakt is, maar dat zy het zoo veel niet in waarde houden als yzer, ontfstaat, om dat zy het laatste tot haar geweer, en het koper maar tot cicraad of smuk weten te gebruiken.

De veelheid of menigte van deze metalen onthoud hen niet van het smelten, maar het gebrek van het daar toe benodigt houd; en ook om dat zy niet weten, wat zy daar mede doen zullen; want het is op verre na zoo fyn en deugdzaam niet, als het Europeaanfch, en zoude derhalven voor een geringe prys moeten worden verkoft. Daarenboven laat hare aangebore luiheid niet toe, veel droppels zweet daar mede te vergieten, maar zy zyn wel vergeenoegt, wanneer zy maar zoo veel

Weten de mineralen te smelten.

smelten, als zy tot haar gebruik van noden hebben.

Vermids ik maar enkelyk heb gezien hoe zy het yzer smelten, zoo kan ik van geen ander metaal spreken, ten ware dat men insgelyks van de overige wilde oordelen.

Hoe zy het
Yzer smel-
den.

De manier nu, hoe zy het yzer uit den yzer-steen smelten, bestaat in 't kort hier in: Zy graven een vierkant ook weleen rond gat in de aarde, ontrent twee voeten diep, waar in zy een groot vuur ontsteken, om de aarde door en door heet te maken, daar na werpen zy zoo veel yzer-steen daar in, als zy willen, rondom en boven de welke zy wederom een zeer heftig vuur maken, zoo dat door de sterke hitte die steen eindelyk smelt en vloeibaar word.

Om dit vloeibaar yzer af te tappen, hebben zy nevens het eerste nog een ander gat in de aarde gemaakt, het welk anderhalf voet dieper is, en vermids uit den smelt-oven een goot na het ander gat gaat, zoo loopt het vloeibaar yzer daar langs in het zelve, en word daar kout. Wanneer 'er geen stof meer loopt, stoken zy niet meer; den volgenden dag nemen zy hun gesmolten yzer, slaan het met stenen aan stukken, en maken door hulp van het vuur daar uit, wat zy willen, of van noden hebben.

Dat zulks zoo is, getuigt de Heer *Vogel*, welke in zyne Tienjarige Oost-Indische Reisbeschryving pag. 76. aldus schryft: *Van een oud niets waardig stuk yzer weten zy zonder hamer of ander instrument het geweer te maken, nemende een stuk yzer zoo als zy het kunnen krygen; zoeken een steen, die zeer vast en hard is; op denzelven leggen zy het yzer, en slaan het zoo lang met een andere steen, welken hen een hamer verstrekken moet, tot dat zy het hebben gebragt in die form, waar in*

zy het hebben willen; vervolgens slypen zy het op een steen, en maken het zoo glad, dat men zou menen, dat een goede Duitsehe geweer-Smid het gemaakt had.

Schoon ik niet weet, of de gemelde Heer *Vogel* dit smeden wel ooit heeft gezien, hoewel hy het zelve zoo uitvoerlyk en duidelyk beschryft, zoo is het echter gewis, dat hy den spyker wel op het hoofd heeft geslagen, en dat ik 'er niet meer weet by te voegen, dan dat zy op die wyze ook zeer subtile dingen maken, en wel zoo fraai, dat ik geloof, dat het van een Europeaanfchen Meester niet fraajer en netter zoude kunnen worden gemaakt. Want indien men hare pylen en *Hassagayen*, welke kort hier na zullen worden beschreven, aanziet, en daar nevens overweegt, dat zy nog hamer, nog tang, nog vyl, of eenig ander gereedschap daar toe gebruiken, moet men op 't hoogst verwondert wezen, en ten eerste van die gedachten, dat zy dom of eenvoudig zouden zyn, veranderen, aangezien dit genoegzame blyken van een treffelyk en goed verstand zyn.

Het is echter tyd deze materie, waar mede my lang genoeg hebbe opgehouden, ook te sluiten, en aan een iegelyk vryheid te laten, van de Hottentotten te geloven, het geen hem gelieft; welke schoon zy uit de natuur gantsch stinkende en lui zyn, echter nog iets goeds, fraais en nets weten te maken, als de nood hen daar toe dwingt. Het is bewust, dat zy het Boeren-werk ook wel verstaan, en alles zeer gemaklyk leren, 't geen zy zien. En indien hunne aangebore luiheid niet in den weg was, zouden zy zekerlyk den Europeanen niets schuldig blyven, maar allerhande vruchten, zoo goed als zy, queken of aanwinnen, maar door dezelve worden zy tegengehouden, en leven liever bekomert en schraal, als dat zy veel mocite

Smiden
dezeive
met zeer
veel be-
quaam-
heid.

moeite doen, om een beter en geruffter leven te lyden.

Ik hoop niet, dat dit Hoofdstuk verdrietig zal zyn gevallen, schoon het groter is uitgelopen, als ik gemeent had; de zaken, daar in vervat, konden niet korter worden verhandelt; daarenboven heb

ik veel zaken met stilzwygen verby gegaan, om het gedult van den Lezer niet te veel tergen, zullende zich mislehen in 't toekomstende een gelegenheid aanbieden, om het onaangeraakte te melden.

IX. HOOFSTUK.

Van der Hottentotten Nering en Hantering, welken zy onder elkander en ook met Vreemdelingen dryven.

Van der Hottentotten Nering en Handtering. De Schryver bewyft dat zy niet dom zyn. Der Hottentotten kostbaarste Koopmanschap zyn Olyphants tanden. Hoe zy onder malkander met Vee handelen. Wat zy voor waren verhandelen. Zy verhandelen hun geweer, als zy dubbeld daar van voorzien zyn. Kanna en kralen zyn by hen gangbare koopmanschap. Insgelyks Tabak en Dacha. Hoe zy met de Europeanen handelen. De Autheur heeft zelfs goed koop ossen en schapen gekogt. Wat zy lieft voor hun Vee hebben. Gezen veel voor Tabak. Dienstwilligheid der Hottentotten. Hun trouwigheid.

Laatst hebbe ik van de handwerken, welke de Hottentotten onweetend verstaan en dryven, geloofwaardige Naricht gegeven, en twyfle niet, of dit Bericht zal niet onaangenaam zyn geweest, te meer om dat daar uit handtastelyk blykt, dat de Hottentotten te minder dom zyn, wyl zy nooit van iemand eenige onderwys of aanleiding gehad hebben, maar dat zy alles uit haar zelve hebben, en dat de dagelyksche noodzaaklykheid hen zodanig heeft aangezet, dat zy zich hoe langs hoe bequamer hebben gemaakt; zoo dat zy hedensdags menigen Handwerks-man van Europa, ten minsten zodanig een, die niet veel acht op zyn werk slaat, zeer gemaklyk zouden beschaamt maken.

Van der Hottentotten Nering en Hantering. Vermids echter dit Bericht voor af is gegaan, en het nu tyd is, dat men moet zien, of zy alle hunne manufacturen tot hun eigen gebruik aanwenden, dan of zy de-

zelve ook aan anderen verkopen, verhandelen, of op eenigerhande wyze toekomen laten; zoo zal het den Lezer insgelyks niet onaangenaam wezen, als deze Materie een weinig dieper ingezien, en uit den grond verklaart word, om dat hare borgerlyken ommegang daar door meer zal schynen aan elkander geknoopt te worden, en de een genoodzaakt word, aan den anderen hier in de behulpzame hand te bieden; of anders wanneer 'er al geene handtering onder hen in zwang gaat, dat zy echter niet kunnen ontgaan, elkander op dees of gene wys dienst te doen.

Wel is het waar, dat de goederen, welke zy kunnen verhandelen, juist zoo veel niet zyn, en dat die meest in ossen, koejen, schapen en andere kleinigheden bestaan, aangezien zy nog goud nog zilver kennen, nog uit de aarde graven, schoon het nog zoo overvloedig in hun Land zoude worden gevonden, zoo als men re-

Haar kost-
baarste
koopman-
schap zyn
Oliphants-
tanden.

de heeft, om volkomentlyk te denken. Het kostbaarste, het welk in hunnen handel zoude kunnen worden gezien, zyn buiten allen twyffel de Olyphants-tanden, waar van men 'er echter zeer weinig by hen vind, en men derhalven zoude kunnen denken, dat zy dezelve aan de Inwoners van *Monomotapa* verhandelen, of wel aan de Portugeezen, welke zich op *Mossambique* en verder Landwaards in langs de rivieren hebben nedergezet; gelyk dan de Hottentotten, die aan *Terra de Natal* grenzen, zeer goede kennis van hen hebben, en ook met hen omgaan; waar uit dan licht is te besluiten, dat de genen, die dieper in het Land wonen, insgelyks naricht van hen hebben moeten; te meer om dat die van *Monomotapa* zelf handel met de Portugeezen dryven, en bygevolg de landen van de Hottentotten passeren moeten, alzo dat beide die natien ook by de Hottentotten moeten bekend zyn.

Edoch het zy hier mede hoe het wil; het is zeker, dat 'er veel Olyphants-tanden in hun land zyn, van welke dieren zy 'er ook veel doden en eeten. Vermids 'er nu zoo weinig Olyphants-tanden van hen te koop gebragt, of aan de Hollanders verhandelt worden, zoo moet noodzaaklyk volgen, dat zy dezen overvloed, welken zy gantfich niet weten te gebruiken, behalven dat zy armringen daar van maken, waar van 'er echter zeer veel uit eenen tand kunnen worden gemaakt, aan anderen moeten verhandelen, 't zy aan die van *Monomotapa* of aan de Portugeezen. Ik weet my te erinneren, dat de voorheen gemelde Hollandfche Scheep-Kapitein, *Theunis Gerbrantszoon van der Schelling* in zynen dagregister heeft aange-tekent, dat hy in *Terra de Natal* by een gevluchten Engelschman, die daar woonde, een gantfche kamer vol behalven verscheide andere stapels van zulke Olyphants-

tanden gevonden heeft, die hy van de aangrenzende *Monomotapensers* en naby gelege Hottentotten had gekoft; en welke hy daar na weder aan de Portugeezen, of aan de vreemde fchepen, die daar komen, verhandelt had, zoo als de gemelde Kapitein zelf gezegt heeft.

Dienvolgens is het zeker, dat de Hottentotten insgelyks tot het dryven van handel genegen zyn, fchoon hunne waaren in zoo weinig stukken en zoorten bestaan. Best echter zal zyn, wanneer ik ten eerften een onderscheid maak, en aanwys, met welke waaren zy onder elkander handelen, en welke zy aan Vreemdelingen, 't zy Portugeezen, *Monomotapensers* of Hollanders overlaten; zoo als ook op wat wyze zy hunnen handel dryven, en welke goederen zy voor betaling ontfangen en aanhemmen. Want vermids zy geen werk van geld of zilver maken, ook geen geld kennen, zoo als reeds veelmaals aangetoont is, zoo is het dienftig, dat de zaken worden genoemd, welke zy hoog in waarde houden, als het geld zelf.

Het is t'over bekend, dat zy aan elkander ossen, koejen, kalveren, hamels en Oojen verhandelen; niet echter, dat de geen, die dezelve overgenomen heeft, daar op zoekt te winnen, met dezelve weder over te doen, want zulks is aan hen niet licht toegelaten; maar liever, om dat de Handelaar, die doorgaans een arme duivel is, aan vee gerake, en zich nevens zyne vrouw en kinderen gemaklyk generen mogt. Komende hier door tot een begin van zyn verwachten- de rykdom, welke alleenlyk in veel vee bestaat, zoo als reeds voorheen gemeld is. Wanneer hy een tamelyk getal daar van machtig is, kan hy of van de anderen eenige daar van overlaten, of dezelve aan de Hollanders tegen andere waaren ruilen.

Vraagt nu de Lezer, of zy deze

Wat zy
voor hun-
ne Waaren
verhande-
len.

ossen,

offen, koejen, kalveren, fchape, enz. aan elkander vereeren, of waar mede zy dezelve betalen? zoo dient tot antwoord, dat zy niet veel houden van geven, fchoon zy voor het overige zeer goedaardig en hulpryk zyn; maar dat de geen, die iets van den anderen wil hebben, met dingen moet voorzien zyn, welke den Verkoper aanftaan, en welke hy voor betaling aanneemt. Deze dingen beftaan of uit Elpenbene of yvore Ringen, Pylen, Hatlagayen, Pyl-koker en een Boog, welke t'eenemaal uitgearbeid zyn, wordende dezelve niet aangenomen, als de Verkoper dezelve niet volkomen perfectioneert heeft.

Verhandelen hungeveer als ze dubbelt verzien zyn.

Een Hottentot zal ook niet licht om vee zyn geweer miffen, en het zelve aan een ander verhandelen, ten zy hy met dubbeld geweer verzien is, om dat hy die ftukken tot zyn eigen verdediging nodig acht; behalven dat hy daarmede op de jagt moet gaan, om 't wild te vellen. Derhalven houden zy hunne Pylen, Bogen, en Hatlagayen in zeer grote waarde, en poleren ze zeer fchoon, zoo dat een Europeaanfch zoldaat zeer gevoeglyk een voorbeeld aan hen nemen kan, hoe hy met zyn geweer leven en het in ftaat houden zal. Ik heb grote moeite gedaan, om diergelyk geweer van den Kapitein *Pegu* te kopen, maar heb het nog voor geld nog voor Tabak konnen bekomen, fchoon hem zeer veel daar voor wierd geboden.

Kanna en kralen zyn by de Hottentotten een gangbare handelwaar.

Ontbreekt hen echter het geweer of wil hy zich zelve niet beproven, zoo prefenteert hy *Kanna* te ruilen, aangezien hy wel weet, dat hy daar voor het gezochte vee zal bekomen, ten zy de Verkoper reeds van *Kanna* genoeg voorzien was. En wanneer de Koopmanfchap hiermede ook niet wil flagen, zoo is zyne laafte toevlucht tot de Europeaanfche waren, welke hy met zeer veel moeite als een

huurling, 't zy Vee-hoeder of Koorn-maajer, enz. heeft verdient. Dezelve beftaan doorgaans in Tabak, Dacha, koper en glaze kralen. Wanneer hy daar mede verzien is, neemt hy zynen weg weder na zyne Landsluiden, en ruilt daar voor zoo veel vee als hy daar mede bekomen kan.

Alle deze waren zyn by hen in een tamelyke achting, en worden fterk gezocht; zoo als ik met waarheid kan zeggen, dat jaarlyks eenige duizend pond Tabak van hen werden gerookt, fchoon zy denzelven mengen, en niet zuiver gebruiken, om dat hy al te licht is, en zy 'er niet dronken van konnen worden. Om nu te eerder dol te worden, en zich daar na, zoo als zy het noemen, vrolyker te maken, mengen zy Hennipbladen, of na hare Taal, Dacha daar onder, en maken Bufchbafch, die meer in het hoofd werkt, en hen lichter dronken of dol maakt.

Ondertuffchen behouden de Kralen, voornamelyk de kopere den prys voor allen. Deels om dat zy zoo licht niet breken als de glaze; deels ook om dat zy zich zeer fchoon laten maken, en hoe langer men dezelve draagt, hoe blinkender worden, zoo dat men zich daar in zou konnen fpiegelen. Als deze Kralen daarenboven tamelyk groot zyn, en by na de grootte hebben van een Zuikerert, zoo zyn zy te aangename. Zy geven voor dezelve zoo veel vee, dat de Bezitter ze zeer gaarn miffen en afftaan wil.

Op zulke wys en met diergelyke waaren handelen zy onder elkander; en zulks met zoo veel eerlykheid en oprechtheid, als d'een Koopman ontrent den anderen doen kan. Zy geven aan elkander ook veel meer voor hunne waaren, als aan de Europeanen; en kan een Hottentot voor een pond Tabak of een fnoer kralen veel meer van zynen even-Hottentot handelen, als een European

Insgelyks Tabak en Dacha.

Zy konnen met voordeel onder elkander handelen.

peaan doen kan. Zulks blykt zonneklaar uit de handeling van den Kapitein *Claafen*, die met een zeer geringen provisie uitgezonden zynde, zoo veel weder t'huis bragt, als wanneer hedendaags een gantsch Corporaalschap uitgaat, en maar grote kolten veroorzaakt.

Wyl zy nu, zoo als gezegt is, onder elkander handelen, en met weinig moeite aan een tamelyk getal vee geraken kunnen, zoo blykt immers genoeg, dat het geen, waar mede de Hottentotten worden beticht, verzonnen is: De meermaals aangehaalde Heer *Vogel* schryft in zyn Tienjarige Oost-Indische Reis pag. 70 uit een quade onderrechting het volgende van hen: *Zomtyds plegen zy stroperyen landwaards in na de provintie van Monomotapa en na de Sardini-Baay; beroven aldaar hare naburen van ossen, koejen, schapen, welke zy daar na tot een geringen prys aan de Hollanders verhandelen.*

Vogels
valsch be-
richt.

Wederleg-
ging.

Ik zegge, deze Beschuldiging is valsch, voor zoo veel die de Hottentotten in 't gemeen betreft; daar worden ook Rovers onder hen aangetroffen, en deze zyn de Boschjes-Mannen, zoo als voorheen reeds gezegt is, welke zich alleen op roven en stelen uitleggen, en zich daar mede generen, weshalven aan dezelve ook allen ommegang met andere Kraal-Hottentotten is ontzegt, behalven dat zy ook worden doodgeslagen, waar men ze aantreft. Daarenboven is hier voren reeds aangevezen, dat eenige gewissenloze Europeanen zelf hen geplondert en dezelve als kraajen dood geschoten hebben, en dat om zulks te wreeken, het aan menigen onschuldigen zyn vee weder gekost heeft. De beschuldiging van den Heer *Vogel* kan ook niet doorgaan om dat de diefstal eender schandelykste ondeugden onder hen is, welke altyd met de dood word

gestraft; gelyk dit reeds voormaals uit *Pater Tachart* in zyne Siamse Reis p. 101. en uit den Heer *Boeving* in zyne curieuse Beschryving en naricht der Hottentotten pag. 9. aangewezen is.

Daar benevens wie word de losheid van deze beschuldiging niet licht gewaar; vermids de gemelde Heer *Vogel* twee plaatzen noemt, werwaards zy zouden stropen, leggende de eene plaats zeer ver en ruim 100 mylen van de Europeansche grenzen, en de ander binnen dezelve ontrent 30 mylen van het Voorgebergte. Om vee van *Monomotapa* herwaards te dryven, zoude wegens de menigvuldige steile en hoge bergen en onwaadbaare wateren niet alleen moejelyk vallen, maar het vee zelf zoude onder weeg schier van honger moeten sterven. Van de *Saldanha* of *Sardinie-Baay* vee herwaards te koop te brengen, zoude met het contract, door de Illustre Compagnie met deze Volkeren aangeaan, stryden; behalven dat het zoude zyn tegen het eigen belang van het Land, het welk in geval van nood by de naburige Hottentotten altyd vee kan zoeken, en het gezochte ook willig en zonder moeite bekomt.

Derhalven is de Heer *Vogel* in dit stuk zeer qualyk onderrecht, om dat zulks tegen alle ondervinding, ja zelf tegen het gezond vernuft stryd; en 't is hem niet beter in dit stuk gelukt als den Keur-Saxischen Konst, en Lust Tuinier, den Heer *Georg Meister*, welke in zynen Oost-Indischen Konst en Lust Tuinier pap. 244. zoo als zulks Heer *Marpenger* in zynen keuken en kelder Dictionaris pag. 503. aanhaalt, met dit valsch bericht voor den dag komt: *De Hottentotten, schryft hy komen alle jaar op een zekeren tyd uit het land aan het Kasteel, of op de plaats, daar de Hollanders by de Kaap de Goede Hoop wonen; dryven grote kudden*

Meisters
ongegron-
d voorge-
ven van
haar
Vee-hand-
del.

vee

HOE DE HOTTENTOTTEN HUNNE VELLEN BEREYDEN 2 BESMEEREN DIE MET VET 3 EN KOE MEST
LOPPEN DE ZELVE UYT 5 HOE ZY DIE AAN STUKKENSNYDEN EN 6 HOE ZY DIE VELLEN TE ZAMEN NAYEN

vee met zich, legeren zich met grote hopen by dezelve, om dit hun vee aan de Hollanders te verruilen, 't welk haar grootste rykdom is. Het vee bestaat meest in Rundvee, Schapen en Geiten, welke de meeste onder hen heeft, is de rykste.

Ik wil niet ontkennen, dat het voor 50 of 60 jaren zoo is geweest, om dat uit de eerste schipvaart der Hollanders bekend is, dat zy hun vee van de Hottentotten aan strand of aan de zee kant gehandelt hebben. Na dat de Hollanders echter hier een vasten voet gekregen hebben, en 'er midlerwyl vele oorlogen tusschen beide ontstaan zyn, welke zonder bloed vergieten niet ten einde zyn gebracht, zoo is 't licht te denken, dat de Hottentotten, te meer daar de Colonie zich dagelyks in beter staat zette, en zelf machtig in vee wierd, niet moeds genoeg zullen hebben gehad, uit te komen, en vee te merkt te dryven. Daarenboven hebben zy ook niet aan het Kasteel kunnen komen, om dat de Ruiters-tal aan de Zoutvliet expres daarom is gebouwt, om dat men toenmaals ook niet al te veel staat op hen dorst maken.

Hedendaags zoude dit uitdryven niets helpen, naardemaal de Illustre Compagnie den Handel met de Hottentotten voor een ieder van de inwoners heeft open gestelt, aangezien die reeds zelf komen, en hen den overvloed van hun vee afhandelen. Daar van daan komt het, dat men hedendaags klaagt, dat men niets meer zoo goed koop van de Hottentotten kan hebben, als voor dezen, schoon het meeste vee van de inwoners nog tegen den ouden prys gekoft word, als het welk een voorrecht is, dat de Illustre Compagnie aan de inwoners en niet aan ieder vreemdeling vergunt.

Schoon ik reeds eenige jaren hier heb gewoont, hebbe ik nooit een zodanige optocht van Hot-

II. Deel.

tentotten met vee gezien, maar wel, dat zy jaarlyks eens of ten hoogsten tweemaal met eenige weinige ossen en schapen uit het Land zyn gekomen, en dezelve als *Tapetjes-vee*, of zoo als wy zeggen, tot een vereering aan den Gouverneur gebracht hebben. De laatste quamen in den jare 1708. na dat de nieuwe Gouverneur den Heer *Louis van Affenburg* was gearriveert; welke even dezelve zyn, waar van de Heer *Boeving* op aangehaalde plaats pag. 4 gewag maakt, wanneer hy zegt, dat zy schilden voor het hoofd droegen.

Behalven zulk een optocht van Hottentotten, zal men 'er bezwaarlyk een anderen ja zelfs geen een zien, welke tamme Geiten by zich voeren; want schoon de Heer *Meister* hen dezelve zoo als de ossen en schapen toeschryft, zoo zal hy 'er echter zekerlyk geen by de Hottentotten hebben gezien, aangezien zy dit soort van vee genoeg in het woeste veld vinden, en nooit tam houden. Edoch waar raak ik hene, naardemaal van de handeling met de vreemdelingen nog moet worden bericht?

Zy handelen met andere natien byna op dezelve wys als met hunne eige, mids dat zy een tamelyk onderscheid in den prys der dingen maken, welke zy in plaats van gereed geld aannemen. In plaats dat de eene Hottentot van den anderen 2 of 3 ossen, 7 of 8 schapen voor een pond Tabak kan krygen, moet een Europeaan met eenen os, 3 of 4 schapen te vreden zyn; zoo dat hy altyd maar half zoo veel voor zyne waar bekoint, als een Hottentot. Hier by blyft het niet, maar door dien zy weten, dat de Europeanen altyd andere goederen by zich hebben, zoo moet hy ook nog altyd iets toegeven, het mag wezen, wat het wil.

De Hollanders noemen dezen

N

han-

Houden gene tamme geiten.

Hoe zy met de Europeanen handelen.

alke word edellegt.

Wat zy Tapetjes-vee noemen.

handel Ruilen; anderen noemen denzelven troqueren; dezelve bestaat alleenlyk in Ruilen; te weten, om dezen handel te dryven, heeft men niet eenen duid van noden, en kryg ik voor myne goederen andere in de plaats. Ik heb reeds hier voren, wanneer van het sehandelyk troqueren het een en 't ander wierd verhaalt, bygebragt, dat deze wyze van handelen, wanneer ze met eerlykheid gepaart gaat, de alleroprechtste is, vermids men het geen, dat men voor het zyne zal bekomen, voor ogen heeft, en alzoo niet wel kan worden bedrogen. Jegenswoordig zal ik maar met korte woorden aanwyzen, dat deze handel nog hedendaags in zwang gaat.

Hoe zy eertyds mer de Europeanen hebben gehandelt.

Het is onnodig deswegen de getuigenissen der ouden aan te halen, als die van *Ivertsen Lib. IV. c. 19. Anderson Lib. I. c. 4. Herport pag 13. Dapper p. 626.* en anderen, om dat 'er nieuwen voorhanden zyn, welke deze zaak genoegzaam zullen bekrachtigen. *Vogel* alleen kan tot een bewys verstreken, en die zaak beslechten, aangezien hy in zyne tienjarige Oost-Indische Reis pag. 70. 71. aldus schryft: *Voor ruim 80. jaren, wanneer de Hollanders nog geen vasten voet aan de Kaap de Goede Hoop hadden, en Cornelis Houtman, en daar na de Admiraal Cornelis Matelief met hunne schepen daar eerst aanquamen, konden zy voor een staaf-zyser, 30 pond zwaar, 9 schapen ruilen; voorts voor een andere staaf, in drie stukken gebroken, te zamen 70 pond wegende, 2 vette ossen en 3 schapen, en wyders voor een smyes, een schaap; edoch jegenswoordig zyn zy in dezen handel wat meer beschaaft, en zy geven het vee niet tot zoo geringen prys; des niet tegenstaande komt een schoon schaap, de waardy der waare, welke hen aanzyser, kopere ringen en diergelyke daar voor word gegeven, gerekent,*

niet boven een halve daalder te staan.

Diergelyk meld ook *Merklin* in zyne Oost-Indische Reisbeschryving pag 1114. *Het vee*, schryft hy, *kopen zy goed koop voor koperdraad tot Armringen, Tabak, en diergelyke, zoo dat een groot sink Rund-vee maar een kop-stuk kost.* Dienvolgens blykt dat, wanneer de Heer *Vogel* hier voren klaagt, hy zulks maar heeft ontleent van *Dapper*, of dat hy zulks zonder rede doet, om dat een halve daalder zoo als hy schryft, of een kopstuk, gelyk *Merklin* meld, voor een os niet voor veel kan worden gerekent.

Een ander bericht.

Ik weet zeer wel uit de onderzinding, dat wanneer ik een pond Tabak aan een Hottentot voor een os geef; een half pond voor een vetten hamel, en een vierde deel pond voor een vet lam, een Tabaks-pyp of een spits glaasje met brandewyn daar onder gerekent, dat hy de koop zekerlyk niet afflaan, maar wel aanhouden zal. Wie zou dan in staat wezen om een rekening te maken, dat een pond Tabak en een Tabakspyp of een glaasje brandewyn, te veel voor een os zoude zyn? Het is geen sprookje, dat ik hier vertel, de dagelyksche ondervinding heeft het my nevens vele anderen geleert.

Des Auteurs goed koop often of schapen kopen.

Vermids 'er echter meer waaren, waar van in den beginne reeds genige melding is gedaan, van de Hottentotten konnen worden gehandelt, zoo zal het niet ondienflijg zyn, aan te tonen, waar mede een eerlyke Handelaar, die onder hen zyn voordeel zoeken wil, en dezelve om dat zy weinig alhier te merkt brengen, bezoeken wil, zich verzien, en welke waaren hy moet met zich nemen, om zyn oogmerk te beryken; zynde alle Europeaansche waaren zonder onderscheid, aan hen niet even aangenaam. Van de Indiaansche die maar dienen om het lichaam op

te fchikken, of den buik met lek- kerny te vullen, of eindelyk die tot pracht of hovaardy ftrekken, maken zy gantfch geen werk, zoo dat het hoognodig is, des aan- gaande een onderrechting mede te delen.

Een ieder Handelaar, die om- zichtig wil te werk gaan, flaat niet alle waaren zonder onder- fcheid in, maar voegt zich na zy- nen ftand, en welke hy weder aan den man kan brengen, en doet gene op, die by hem blyven bederven. Dit zoo zynde, moet iemand, die onder de Hottentot- ten met winft wil handelen, al- vorens een overflag by zich zel- ven maken, of hy vee van hen handelen wil, te weten offen, koejen, kalveren, hamels of oo- jen, want Gyten hebben zy niet, gelyk ik reeds meermalen heb ge- zegd, of fchoon de Heer *Meifter* in zynen Ooft-Indifchen Kunst en Luftgaarden p. 244. hen dezelve toefchryft, en in zulken geval, zal voor zodanig een niet dienfti- ger zyn, dan zich van Tabak, Dacha, Tabaks-pypen, en kopere Kralen te verzien, waar voor hy altyd zoo veel vee kan ruilen, als hy begeert.

Is zodanig een van voornemen, om Olyfants-tanden van hen te handelen, is het nodig, om zich nevens den tabak, als de gang- baarfte waar onder de Hottentot- ten, van koper en wel voorname- lyk glad koper te verzien, om dat blinkent metaal daar voor te bieden. Hier door worden zy aangezet, om en wat aangenaams voor den mond, en wat fraais, tot cieraad van het lichaam te beko- men. Als dan fcheiden zy zeer gaarn van diergelyke tanden, en zulks voor een geringen prys, fchoon zy nog zoo zwaar wegen, en heb ik 'er niet alleen een van dezelve maar verfcheide gezien; die hondert, hondert en twintig pond, en meer wegen, waar van het pond niet meer dan zes of acht

II. Deel.

Kruitfers Duitfch geld gekoft had, en die het pond weder tot 30, 40 en 45 Kruitfers verkoft zyn.

De geen die maar onder hen reift, om het Land te bezien, of de Naturalien, zoo Gewaffen, Mi- neralien, als Dieren, enz. te on- derzoeken, behoeft niet beducht te wezen, dat hy van honger zal fterven, fchoon hy gene eetwaren met zich neemt, zullende aan vleeffch geen gebrek hebben, zoo lang zyn Tabak, Tabaks-pypen, Dacha en Brandewyn duurt. Is hy genegen, om wild te eeten, worden hen hazen, Ree-bokken, Steen-bokken en andere wilde dieren in overvloed gebragt, zoo hy maar Wyn, Brandewyn, zoo als ook glaze kralen of kleine fpie- gels daar voor wil fpenderen.

Voor Boter, die wel eerft dient gezuivert te worden, Struis en an- dere vogels eijeren, zoo als ook voor Melk, hoeft zodanig een ook niet te zorgen, zoo lang hy iets van de gemelde waaren by zich heeft; ja hy hoeft zelfs niet verlegen te wezen, hoe hy op reis onder dak zal komen, om dat ze voor hem een gantfch nieuw huis voor een ftukje Tabak bouwen, daarenboven hout in overvloed brengen, om te koken en te war- men, en by nacht voor de wilde dieren zeker te zyn; daarbenevens brengen zy zoo veel lang gras, dat hy daar op gemaklyk kan flapen; als of hy op een bed lag.

Bevind hy zich landwaards in, en ver van 't ftrand, zoo kan hy behalven de bovengemelde levens middelen, verfche en goede melk bekomen, welke zy voor een pyp- Tabak warm brengen. Is hy graag na wat zoets, kan hy verzekert wezen, dat zy hem voor dat zelve present een gantfche zak met hon- ning zullen ter hand ftellen, waar van zy, achtervolgens het getuige- nis van *P. Tachart* in zyne Siam- fche Reis pag. 97. op een zekerem tyd, namelyk in het einde van den drogen tyd, een tamelyke quan- titeit

N 2

Met wa-
yaren me-
gevalen-
de, en
rezen in

Wat men
en voor
Olyfants-
tanden bie-
den moet.

titeit uit de holle bomen en klippen, werwaards de byen het dragen, inzamelen, en waar van hy, zoo als ik uit ondervinding weet, als hy het dikwyls probeert, honing-bier kan brouwen, 't welk, een weinig oud geworden zynde, zoo veel kracht heeft, als slechte Mede.

Heeft hy eindelyk gebrek aan brood, zonder het welk hy het vette vleesch niet kan genuttigen, zoo weten zy ook al wederom raad; want zy leveren niet alleen mager vleesch van wilde Hertten of Bokken, maar zy verzorgen hem ook van hare kostbare en voedzame wortels, van de Hollanders *Ajuntjes* en van de Botanisten *Sifyranchium* genaamt. Komt hy echter weder aan de zee, hoeft hy wegens een goede maaltijd van visch niet te twyffelen, mids dat hy ze zelf moet schoon maken en koken als hy ze eten wil, werdende dezelve hem voor andere kleinigheden in overvloed gebracht. Kortom men kan onder hen reizen, waar men wil, zonder voor hen bevreesd te zyn, mids dat men hen eerst geen overlast aan doet, ja men kan verzekert wezen, dat men ze in alle stukken ten dienften vinden zal.

Onder de Hottentotten kan men met weinig gelt winst doen.

Hier uit blykt, dat een Europeaan, die landwaards in reist, en vee, Olifants-tanden, of andere eetwaaren wil kopen of ruilen, voorzien moet zyn van Tabak, Dacha, Tabaks-pypen, koper en glaze kralen, messen, eizer, kleine stukjes van rood en geel koper, zoo als ook draad tot armringen, wyn en brandewyn, voorts van een weinig meel, om zich zelve te bezorgen, en andere diergelyke kleinigheden, welke alle by elkanderen gerekent geen 20 guldens zouden kosten, waar mede hy zoo veel vee, Olyfantstanden, fruis en andere Vogel-eyeren, wyders allerhande diere-huiden, daar onder die van Leeuwen, Tygers, wilde paarden, Ezels, enz.

als mede allerhande levensmiddelen, hier boven reeds gemeld, kan ruilen, zo dat van die 20 guldens ruim 200 guldens kunnen worden gemaakt. Vermids dit voordeel als nu den komenden man door de neus word gedraait, en de Illustre Compagnie zulks voor haar alleen houd, zoo menen zommigen, dat de onschuldige Hottentotten met hunne waar in prys opgeflagen zyn, daar zy echter alles na den ouden prys blyven verkopen, zoo als aan de gemelde Illustre Compagnie best bekend is.

Een Koopman of ander Reiziger, die van voornemen is, om eenigen tyd onder hen te blyven, en zyn voordeel of iets anders in 't oog heeft, moet verder, en boven alles van goed geweer, nevens kruid en lood wel verzien zyn; schoon hy het niet zoo zeer van noden heeft wegens de Hottentotten, als wel wegens de wilde dieren, om dat het lichtlyk kan gebeuren, dat zoodanig een by nacht door de roofdieren kan worden overvallen. Ik zoude met weinig moeite verscheide zeldzame exempels kunnen aanhalen, ten ware beducht was, dat zy te lang zouden vallen, dog daar zal op een andere plaats zich wel een gelegenheid op doen, om ze te pas te brengen.

Wat my aanbelangt, ik heb menigen nacht onder hen in hunne huisjes en ook wel in 't open veld doorgebracht; ik kan echter niets dan alles goeds van hen zeggen, om dat ze voor een kleine erkentelykheid alles bezorgden, wat ik tot myne zekerheid van noden had, en wanneer ik hen van de wilde dieren verwittigde, die my langs den weg ontmoet waren, toonden zy zich op 't hoogst verheugt, dat ik door dezelve niet beschadigt was; ja zy moedigden my niet weinig aan, op myne hoede te zyn, wanneer 'er by nacht al een mogt komen, en zy gaven my allerhande middelen aan de

Die onder de Hottentotten wil reizen, moet van kruid en lood voorzien zyn.

de hand, hoe dat ik ze tot hulp zoude konnen roepen, en verze-kerden my van hunnen trouwen byftand.

Miffchien zoude men konnen vragen, hoe komt het, dat men zulke menfchen, die zoo veel werk van Tabak, Brandewyn enz. maken, zoo vertrouwen kan, te meer om dat zy weten, dat men diergelyke goederen overvloedig by zich voert, als men onder hen reift? hier op dient, dat iemand welken zy kennen, of die maar bekende Hottentotten by zich heeft, zoo als ik altoos heb gehad, voor hen geen vrees ter waereld behoeft te hebben, om dat zy zoo als ik reeds heb gemeld, tot ftelen en roven niet geneigt zyn. Daar-benevens weten zy, dat na een be-kenden Europeaan fterk gevorfcht word, welkers verlies zy daar na niet weinig moeten boeten, als zy geen waarachtig befcheid van zyn dood geven konnen.

Trouwheit
van deze
menfchen.

Wanneer nu iemand met een genoegzame voorraad van zulke waaren by hen komt, kan hy de-zelve zoo zeker vertrouwen, en ter bewaring geven, dan of hy de-zelve in zyn eigen huis en onder zyn opzicht opgefloten hield, vermids de Bewaarder, of de ge-ne, die de goederen heeft aange-nomen, zich eerder zoude laten doodflaan, dan dat hy zich het minfte daar van zoude laten ont-vreemden. Ik ben dikwyls ver-wondert geweest, wanneer ik de-zen of genen iets toevertrouwde, en onder belofte van een zekere portie in bewaring gaf, dat ik het na verloop van zomtyds 14 dagen, 3 of 4 weken zonder de minfte lekkagie weder te rug ontfong.

Onbeken-
de moet
men niet
vertrou-
wen.

Edoch zeg ik, dat men met hen moet bekend zyn, of dat men ten minfte bekende Hottentotten moet by zich hebben, want buiten dat zou het zoo gemaklyk niet in zyn werk gaan, om dat my het ex-

empel van den voorgemelden Ka-pitein *Theunis Gerbrants van der Schelling* nog in verfehe gelieuge-nis is, die, om dat hy een goude hoord om zyn Schippers muts droeg, welke hen in de ogen viel, wel haaft het leven zoude hebben moeten laten, ten ware hy dezel-ve van zich geworpen, en ze aan hen ten preis gegeven had, waar na hy by hen welkom was. Ook ken ik een Stuurman, die als een vreemdeling aanquam, en aan een Hottentot een rol tabak van 20 pond te dragen gaf, in mening dat hy dezelve na huis zoude brengen; dog wanneer zy beide een weinig van ftrand waren, vraagde de Hot-tentot aan den Stuurman, of hy wel kon lopen? En wanneer hy van ja antwoordde, pakte deze zyn biezen, en zeide, *loopt dan zoo je koud*. Waar op hy zynen weg landwaards in nam, en den Stuur-man liet nakyken, zonder twyffel, om dat hy hem niet kende, en niet wift waar hy hem weder zoude vinden.

Wie dan onder hen bekend is, heeft zekerlyk niets te vrezen, maar die vreemd is, mag in den beginne wel een weinig op zyn hoede zyn, en niet te veel op hen vertrouwen, om dat onder de eer-lykfte luiden toch dikwyls een be-drieger gevonden word. Van my-ne kant, ik heb geen rede van hen quaad te fpreken, fchoon ik reeds lange jaren onder hen heb ge-woont. Ik zoude nog wel veel In-woners, ja de meefte vinden, die nevens my infgelyks zouden ge-tuigen, om dat een ieder veel dienft voor een geringe beloning van hen geniet.

Edoch genoeg van deze materie uit vrees, dat dezelve te verdrie-tig mogt vallen; derhalven is't beft, dat ik dezelve fluit, eer my-ne gedachten zich wederom ver-der uitbreiden.

X. HOOFSTUK.

Van de Kunsten, welke de Hottentotten met recht kunnen worden toegeschreven; name-lyk van 't zwemmen, werpen, vechten, vischen, jagen, lopen, enz. zoo als ook van hare Muziek, als mede van hun zingen en danzen.

Van de oefeningen des lichaams by de Hottentotten. Valsch voorgegeven konsten der Hottentotten wederlegt. Zyn zeer 'gcoeffent in lopen. Werpkonst verstaan zy ongemeen wel. Het vechten verstaan zy meesterlyk. Hare speeltuigen. Gom Gom is by hen een aardig musikaal instrument. Hoe hare Rommelpot gemaakt is, en hoe zy daar op spelen. Haar vocaal musiek. Haar danzen. Wat zy voor dieren gewoon zyn te jagen. Hoe hun pylen gemaakt zyn. Dezelve worden met slangen gift bestreken. Schieten zeer net. Beschryving van den hoog, en pylkoker. Haar Hassagayen. Worden ook vergift. Hoe zy daar mede werpen. Wat by hun jagen aan te merken. Hoe zy een groot dier vervolgen. Nog een andere wys van jagen. Zy gebruiken hier toe diepe gaten, die zy in de aarde hebbet gemaakt. Een bewys aan dien, die een groot dier heeft gedood. Hy word van een ouden Hottentot bepist. Wat by te verwachten heeft, die een Leeuw, Tyger enz. heeft gedood. Was ontrent deszelfs vrouw voorvalt. Hottentotten verstaan het visschen beter, als zomnigen menen. Hoe zy Roch vangen. Hoe zy visch met den angel vangen. Hottentotten zyn goede zwemmers. Haar zwemmen over grote Rievieren is merkwaardig. Welke plegtigheden zy verrichten, als zy uit het water komen. Besluit van dit Hoofdstuk.

Van de oefeningen des lichaams by de Hottentotten.

OP de Handwerkzels en daar uit spruitenden handel, welke onlangs aangetoont heb, zullen niet ondienstig volgen, de kunsten, welke den Hottentotten met recht worden toegeschreven, als welke een rechte geschiktheid des lichaams aantonen, waar mede zy als van kinds gebeente begaafd zyn. Want hier ziet men van den beginne af, dat ik ze van de vrye konsten niet alleen, maar ook van alle andere afzondere, welke meer van de werking der ziele als des lichaams ontstaan, en dat ik blood en alleenlyk alhier zodanige versta, welke men in Europa *Exercitia* of lyfsoeffeningen zoude konnen noemen.

Valsch voorgegeven konsten der Hottentotten wederlegt.

Van *Olao Dapper* worden den Hottentotten zulke aardige konsten toegeschreven, welke meer na bygelovigheid, dan na de zui-

vere waarheid ruiken, indien 'er een waar woord aan was; want volgens *Erasmus Franciscus*, die deszelfs woorden in zynen verwonderenswaardigen overtocht van de Nederwaereld pag. 1209. aanhaalt, zoo schryft hy daar van in zynen *Afrika* pag. 626. op de volgende wyze: *Zy verbeelden zich zelven, dat zy den regen en wind konnen ophouden, 't welk zy pogen op deze wyze te doen: Wanneer zy willen, dat het niet meer zal regenen, leggen zy een gloejende kool op een spaantje, in een kuiltje, het welk zy in de aarde hebben gemaakt, en op die kool een handvol hair, 't welk zy uit het hoofd hebben getrokken. Dat hair beginnende te stinken, maken zy het kuiltje met zand toe, maken haar water daar op, en lopen eindelyk met groot geschreeuw weder weg. Als zy begeren, dat de*
wind

wind gaat leggen, zoo houden zy een van smerigste velten op een langen stok hoog in den wind, zoo lang tot dat het vel van de stok is gewaait, en als dan verbeelden zy zich gantschelyk, dat de kracht van de wind op dit vel gebroken is.

Dat zouden zekerlyk, zeg ik, al twee fraaije kunsten zyn, welke indien zy waar waren, de derde zeer licht zouden kunnen maken, namelyk om regen te krygen, wanneer dezelve lang en byna den gantschen zomer achterblyft, om dat zy alsdan in plaats van den heftigen Zuid-Oosten wind den regen wel benodigt hadden; zeker dit zouw hun beter te pas komen als den wind op te houden, en daar door te grotere droogte te veroorzaken, waar door lof en gras gantschelyk verdort word, 't welk anders door den zoelen wind nog word gematigt. Zy komen hier ontrent niet weinig met de lappen overeen, waar van zulks insgelyks voorgegeven wierd; dog ik acht dat zulks van hen zoo onzeker en onwaar is, als van de Hottentotten, van de welken ik nooit diergelyks gehoord of gezien heb; en kan het wel zyn, dat de gemelde *Dapper* zulks heeft horen zeggen, en dat hy het voor een zekere en ontwyffelbare waarheid heeft aangenomen, om het qualyk te boekstaande leven der Hottentotten nog te zwarter te maken.

Het zy hier mede hoe het zy, het is zeker, dat de Hottentotten van deze bygelovigheid vry zyn, en zouden zy, indien iemand een diergelyke gekke vertelling deed, niet alleen lustig daar over lachen, maar ook vast geloven, dat de Europeanen vry bygeloviger waren, als zy gedacht hadden, wyl zy ieder sprookje voor een ongetwyffelde waarheid aannemen, zonder te onderzoeken, of zulks wel op gronden steunt, of wel mogelyk zoude kunnen zyn; want daar wy ze als Afgodendienaars achten, en zoo veel opgeven van onzen Gods-

dienst, geloven wy echter, dat zy in de Almogendheid Gods taffen, en regen en wind naar welgevalten maken kunnen, 't welk echter achtervolgens onze eige Leer en vaststelling, aan de Almogendheid Gods alleen toekomt, zoo als zy mede opentlyk bekennen, en hier voren in het aantonen van hunnen Godsdienst aangewezen is.

Met beter recht en vry meer waarheid, moet men hen de kunst van snel lopen toeschryven, als waar in zy alle Europeaansche Lopers, hoe bequaam en geoessent, overtreffen en beschaamt maken, aangezien zy achtervolgens het getuigenis van den Heer *Vogel* in deszelfs tienjarige Oost-Indische Reisbeschryving pag. 70., daar in zoo zeer geoessent zyn, dat een welberede Ruiters genoeg te doen heeft, om een Hottentot te achterhalen. Ja ik derf wel zeggen, dat geen Ruiters, schoon hy het beste paard onder zich hadt, het tegen een Hottentot zal uithouden, als hy zyn paard niet wil dood ryden, daar echter een Hottentot zoo weinig van vermoeitheid zal klagen, als of hy stil had gezeten, en ook wel aannemen, zulks eenige dagen achter malkanderen te doen, 't welk een ander Loper gantsch niet doen kan.

Ik mag geen meer getuigenissen uit *Saar Boeving*, *Tachart* en anderen aanhalen, om dat my erinere, dat zulks reeds voorheen geschied is; de oorzaak echter, waarom zy zoo snel kunnen lopen, is toenmaals niet bygebragt, maar de verscheide meningen, welke men daar van by de Schryvers vind, zyn alleenlyk aangehaalt en gezegt, dat zy dezelve zelfs twyffelachtig maken, om dat de Hottentotten den eenen dit en den anderen dat daar van wys maken, en de rechte oorzaak verborgen houden.

De meesten zeggen wel dat het komt door het uitsnyden van den linker zaatbal; edoch schoon het eenig-

Has: konst
om te lo-
pen.

De oor-
zaak van
hun snello-
pen.

eenigzins daar toe mogte helpen, zoo acht ik niet, dat zulks de rechte en ware oorzaak is, zoo als elders insgelyks aangetoont is. De Heer *Boeving* geeft nevens deze, twee andere oorzaken in zyne curieuse Beschryving en Naricht van de Hottentotten, wanneer hy pag. 5. zegt: *Deze snelheid ontstaat door het veel smeren en de lichte kleding.* En hoewel men niet kan ontkennen, dat het smeren daar toe veel zoude kunnen helpen, zoo lykt zulks insgelyks nog de rechte oorzaak niet te zyn, om dat de wyven als dan ook snel moesten kunnen lopen, welke in het smeren, zoo als hier voren reeds is gemeld, den mans niets toegeven, maar daar na al ruim zoo sterk stinken als de mans.

De lichte kleding vind vry meerder indruk op myn gemoed, als een van de beide voorgaande reden, om dat bekend is, dat de Europeaanfche Lopers ook gantsch dunne en lichte klederen dragen. Daarenboven is dit nog wel het voornaamste, dat zy in geen gewricht gebonden zyn, maar dat alle hunne klederen los om het lyf hangen, zoo als hier voren beschreven is; en als zy in 't lopen zyn, kunnen zy ook heel gemaklyk de Crofs van den hals nemen, en dezelve op een stok op schouwer dragen, of om den arm draajen, en worden alzo door niets ter waereld verhindert, het welk de Europeaanfche Lopers niet kunnen doen.

Als ik nu by deze waarfchynlyke oorzaken voeg, dat zy van der jeugd af in 't lopen worden geoefent, en dat zy op de jagt zynde, het wild met lopen vervolgen, en niet aflaten, tot dat zy het moe gemaakt en gedood hebben; ook in hunne oorlogen, welke zy tegen elkander voeren, nooit stil staan, schoon zy op elkander fchieten, zoo dunkt my, dat ik de rechte oorzaak, waar door zy zoo snel kunnen lopen, tamelyk na

heb getroffen, en zal my niemand licht van een mistasting of gantschelyke onwaarheid kunnen beschuldigen.

Behalven dit snel lopen, konnen zy ook zeer net met stenen; Werpkonst en korte flokken, zoo als ook met *Haffagajen* en alle andere harde en bequame dingen werpen; zoo dat de Heer *Vogel* in zyne tienjarige Ooft-Indifche Reisbeschryving pag. 76. hen reeds den lof heeft gegeven, dat het by hen niets nieuws was, dat een Hottentot met een steen 100 schreden ver een perk van een gulden in den omtrek konde raken: dit doen zy niet eens of tweemaal, als of zy het maar by geval raakten, maar tien malen en meer achter malkanderen, zonder eene reis te missen.

Het aanmerkelykste by dit werpen voor een toekyker is, dat hy onmogelyk kan begrypen, hoe zodanig een Hottentot doelen of raken kan, om dat hy geen ogenblik stil blyft staan, maar in een gestadige beweging is, lopende dan voorwaard, dan achterwaards, dan ter zyde, en dravende dan gebukt en dan weder overend; heen en weder, terwyl hy den steen zoo gezwind werpt, eer men zulks voorziet, en raakt echter met alle zyne grimassen het voorgestelde perk zoo net, dat men moet zeggen, dat de beste Schutter niet beter het wit zoude hebben kunnen raken.

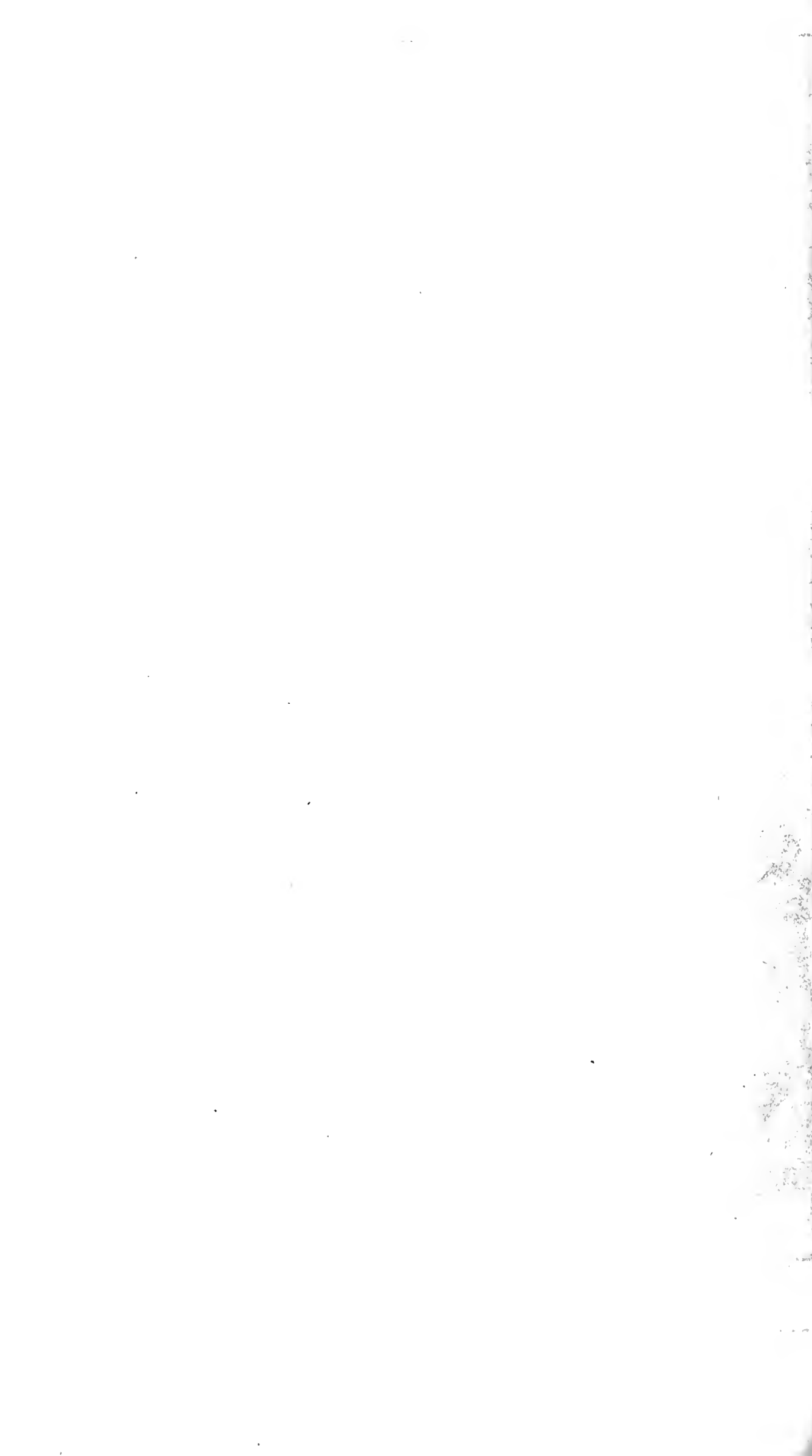
Zy kunnen niet alleen zoo net werpen met stenen, maar ook met hunne *Kirri* en *Rakkum*-flok, zoo als ook met hunne *Haffagayen*, zoo dat hen niets kan voorkomen, waarmede zy deze kunst niet kunnen verrichten. Ik heb dikwyls met verwondering gezien, als zy uit ernst of jok na elkander wierpen, om dat zy altoos de plaats alwaar de party gestaan had, of hem zelve zekerlyk raakten, wanneer hy zich niet door draajen en buigen of lopen daar van bevryde. Ook heb ik dikwyls gezien, dat

Zy staan by het werpen niet een ogenblik stil.

DER HOTTENTOTTEN MUSICALE INSTRUMENTEN
1 GOM-GOM 2 ROMMELPOT etc.

F. Sommer del. et sculp. 1840

zy met hunnen *Rakum*-stok een Haas, Ree of Steenbok, in eene reis dood wierpen, zoo dat de stok of in 't lichaam bleef steeken, of dat het wild op een andere wys daar door gedood wierd.

Dit net werpen heeft hen misfehien gelegenheid gegeven, om op een verdediging bedacht te zyn, en zich in 't vechten en afweren te oefnen, welk beide zy ook zoo meesterlyk verstaan, dat de aangehaalde Heer *Vogel l. c. pag. 76.* zich niet heeft ontsien, van hen het volgende te getuigen: *Zy weten zich, zegt hy, met lange stokken te defenderen, ja zy zyn daar in zoo goeffent, dat zy een steen, welken men na hen werpt, kunstig met den stok weten van haar lyf af te slaan en te weren.*

Dikwils ben ik aanschouwer geweest, wanneer zy zich of uit ernst of uit jok daar in oefenden, en derfik met waarheid zeggen, dat het al zeer aangenaam om te zien is. Want zy lopen van elkanderen en werpen malkanderen met stenen, *Rackum*-stok of ook met hunne lange *Hassagayen*. Wanneer de party het geworpene ziet aankomen, gaat hy zelden van zyn plaats af, ja zelfs bukt hy zich niet als hy maar zynen *Kirri* in de hand heeft, dat hy het zelve daar mede kan appareren. Vervolgens lopen zy weder dicht by elkanderen, en houden de gemelde *Kirris* in de handen voor zich of boven het hoofd, en doen daar mede zulke aardige stoten, dat men niet weet, wat men van die aardige kunst zal denken, entwyffelt of een Europeaanfche schermmeester dit wel beter zouw klaaren als een Hottentot, te meer als men ziet, hoe konstlyk zy deze laatste houwen en steek weten af te keren.

Ik hou my t'eenemaal verzekert, dat wanneer een bequaam en wel goeffende schermmeester met een Hottentot zoude vechten, en dat zy beide eenerlei geweer hadden, de schermmeester of beschaamt

II. Deel.

hene zoude moeten gaan, of ten minsten dat hy niet veel op zyne bequaamheid zoude hebben te roemen; om dat zy zoo wel valsche quinten en zy-sprongen weten te maken als een schermmeester, en vry wat beter en vaardiger.

By den schermmeester zal zich de Dansmeester niet qualyk voegen, welke kunst de Hottentotten insgelyks oefnen, dog haar danzen verschilt zoo ver van het onze, als Holland van Afrika legt; des niet tegenstaande zal ik het mede onder den rang van hunne kunsten stellen; maar wyl 'er niet wel zonder musiek kan worden gedanst, zal het niet ondienstlyk zyn, de musiek te laten vooraf gaan, waar na ik ook zal zeggen, de wyze welke zy in 't danzen gebruiken, en aantonen, dat dit danzen onderscheiden is van het danzen, het welk zy by hunnen Godsdienst doen, zoo als eertyds reeds gemeld heb.

Wat haar musiek aanbelangt, dezelve is niet wel in de Figuraal en Vocaal musiek te verdelen, om dat de eene buiten de andere zelden of nooit word gehoord. Ondertusschen zal het nodig zyn, de nodige speeltuigen van de Figuraal-Musiek eerst te beschryven, welke met die van de Europeaanfche zeer weinig overeenkomen. Een van dezelve is ook by de slaven gemeen, en kan ik derhalven niet wel zeggen, of dezen het van de Hottentotten, of de Hottentotten het van de slaven uit andere landen ontleent hebben; by beiden van dezelve is het bekend met den naam van *Gom-Gom*.

Van haas, Muziek.

Deze *Gom-Gom* is een ronde Boog van vast taai hout als Olyf of yzer-hout. Dezelve word met een middelmatige snaar, byna als de Second of A. op de Viool, bespannen, welke snaar zy zelve van schaapdarmen, of zenuwen maken. Aan het eene end, daar ze aan den Boog word vastgebonden.

Gom-Gom is by hen een aardig muzikaal Instrument

O

den.

den, maken zy een afgesneden en gesplete penneschacht vast, welken zy nevens de doorlopende snaar in den mond houden, op dat het dreunen van de snaar haar niet zeer zou doen, en aan de snaar ook den ordentlyken klank niet benomen worde, welken zy door het inhalen en laten gaan van den adem formeren. Wanneer zy een volstemmige *Gom-Gom* willen maken, zoo als men ze ook eenvoudig, slecht en op de jegenswoordig beschreve wys heeft, zoo steken zy aan het ander einde, eer de snaar aan den boog gespannen en gebonden word, een Cocos of klapper-note schaal, die door gezaagt en van binnen ter dege uitgeholt en van alle aanklevende huidjes gezuivert is, welke als de Resonans geven moet.

Hoe zy met de Cocos-noot den toon maken.

Van deze Cocos-noot word van boven maar een derde deel afgezaagt, het welk men hier wegwerpt, of anders aan een sloop geeft, om daar uit te drinken. Het overige en grootste deel maakt men op de gemelde wys aan de snaar vast, zodanig, dat de gaten niet te diep benedewaards moeten worden geboort, welke daarenboven ook recht tegen elkander over moeten staan, op dat de overige schaal te beter aan den boog kan sluiten. Om dat nu de schaal of klank van de snaar daar in als in een ronde holte weersluit en zich vermeerdert, zoo klinkt het instrument niet alleen veel beter, maar zy kunnen ook door de beweging van de gemelde Cocos-schelp allerhande tonen maken, welke men op een ander instrument, zoo eenvoudig als dit, zoude kunnen practiseren.

Wanneer drie of vier *Gom-Gommen* van verscheide snaren by elkanderen zyn, en de genen die daar op spelen, wel met elkanderen overeenstemmen, zoo maakt het een zachte en aangename muziek, waar van niemand door het te hard geluid het hoofd zeer doet,

maar het gehoor lieflyk gestreelt word; en weet ik my te erinneren, dat ik eens na het spelen van twee Hottentotten heb geluistert, die in een stille nacht een zeeraangenaam nacht-muziek op hare wys te zamen maakten. Wanneer echter bequamer als Hottentots vingere daar aan quamen, en eens de handeling ter dege daar van hadden, zoude de lieflykheid ver groter wezen, en dit speeltuig zoude na verloop van tyd tot meerder volkomenheid kunnen worden gebragt.

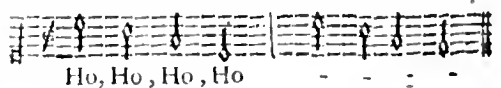
Behalven de *Gom-Gom* hebben zy een ander Muzikaal-Instrument het welk een aarde pot is, van zodanigen vorm, als zy zelve maken, en elders beschreven is; en nemen zy daar toe een groten of kleinen pot, zoo als zy willen. Zy overtrekken denzelven met een schaapvel 't welk bereid is. Zy binden het zelve met hunne riemen of zenuwen zeer vast en styf gespannen daar over; daar na spelen alleenlyk de wyven (en nooit de mans) daar op met hunne vingers, en slaan daar op zoo als in Brabant en te Durlingen in Saxen op den Rommelpot gespeelt word, behalven dat dezelve hen ook by hunne vrolykheden en danzen voor een trom of keteltrom verstreken moet, konnende op dezelve ook gene andere tonen worden gemaakt, als op een keteltrom, zoo als men uit de volgende muzieknoden zien kan:

Hoe hare Rommelpot gemaakt is en hoe zy daar op spelen.

Welke tonen men daar op maken kan.

Wanneer zy dezen Rommelpot gebruiken, en daar op spelen, bedienen zy zich daar onder van Vocaal-Muziek, en schreewen allen te gelyk: *Ho, Ho, Ho, Ho*, op de volgende wyze op Noten gestelt:

Ho, Ho, Ho, Ho

Dit

Dit gefchreeuw duurt dikwyls een vierdedeel uurs na malkanderen, of zomtyds langer, na dat'er liefhebbers zyn, die'er onderdansen. Dit gefchreeuw is voor zich zelve zeer onaangenaam, ten zy de Rommelpot in behorige harmonie daar onder word geflagen, en het gefchreeuw in diervoegen word gefchikt, dat de tweede eerst begint, wanneer de eerste reeds eens *Ho* heeft gezongen, en de derde, als de tweede het eerste *Ho* heeft geëindigt, en de vierde den derden in een behoorlyke order volgt, wanner het nog eenigzins na een overeenstemmende Muziek gelykt: Ondertuffchen valt ze den toehoorders ten laaften verdrietig, wegens den langen teem en het hard gefchreeuw, om dat zy gene andere wyze van zingen kennen.

Ik weet niet, dat zy behalven deze twee Muzikale Instrumenten eenige andere by hunne vrolykheden gebruiken; schoon *P. Tachart* nog eenige andere uit het aan hem ter hand gefteft Lateinfch Bericht by brengt; zie in zyne Siamfche Reis van de *Namaquas* pag. 104. alwaar hy uit het gemeld Bericht fchryft, dat een *Kapitein* aan de toenmaals uit gezonde Verfpieders de eer had gedaan, van hen, verzelt van 50 mannen en zoo veel vrouwen en vryfters te bezoeken: De mannen, zegt hy wyders, hadden ieder een fluit in de hand van zeker Riet, zeer fraai gemaakt, die een heel aangenaam geluid van zich gaven; wanneer de Overfte hen een teken gaf, begonnen zy allen te zamen op hunne instrumenten te fpielen, terwyl de vrouwen en vryfters zongen en in hunne handen klaptten.

Een ander. *Pag. 108. feqq.* van de Siamfche Reis, vertelt hy uit den mond of uit het verhaal van den Gouverneur *Simon van der Stell*; namelyk: dat hy by een zeer volkryke natie gekomen zynde, zyne Trompetters en andere Muzikan-

II. Deel.

ten had order gegeven, zich te laten horen, en dat die Natie, zoo dra zy het geluid van de gemelde Instrumenten hoorden, tropswyze by hem waren gekomen, om hare Muzikanten, die byna uit 30 perzonen beflonden, insgelyks te laten horen, van dewelken ieder fchier een byzonder instrument had. De gene, zegt hy wyders, die in't midden flond, had een zekere Kromhoorn, die zeer lang en van een gedroogde offe-darm gemaakt was; de anderen hadden pypen, en van Riet gemaakte fluiten van verfcheide grootte. Zy boren, zegt hy, hunne instrumenten, byna als wy, dog met dit onderscheid, dat'er maar een gat is, 't welk van het eene end tot het ander gaat, en veel wyder is, als in fluiten en kleine pypen, welke men doorgaans by onzent heeft. Om dezelve te doen ftemmen, bedienen zy zich van een cirkel, welke in't midden een kleine opening heeft, die zy met een houtje in't Riet na voren en na achteren fchuiven, na dat zy den toon willen hebben. Zy houden hunne instrumenten in de eene hand, en met de andere drukken zy hunne lippen daar aan, op dat de wind in de darm of 't Riet gaat. Deze Muziek is gantsch niet kunftig maar eenvoudig; hoewel dezelve nog redelyk wel ftemt. De gene die als Cantor of Directeur van de Muziek is, laat alle zyne Muzikanten de instrumenten na de naaft hem leggende kromhoorn fteflen, waar na hy hen het ftuk geeft, 't welk zy fpielen zullen, terwyl hy met een langen ftok, die elk een zien kan, den maat flaat.

Tot nu *P. Tachart*, waar over ik verwondert ben, dat hy zulk eenvoudig en belachelyk Bericht voor geloofwaardig aangenomen heeft, daar hy anders een zeer omzichtig man geweest is: Ondertuffchen zal ik van deszelfs hier voren aangehaalt Bericht niets melden,

Wederlegt
zich zelve.

den, om dat zulks nog eenigen schyn van waarheid heeft, vermids niemand kan twyffelen, dat men uit een soort van Riet, 't welk misfchien met Biezen of Spaansch-Riet zeer wel overeenkomt, en waar uit de Wayers, of Zydewerkers de spoelen maken, of de Muzikanten ook hun Riet tot Schalmeien en Houtboën nemen, insgelyks fraaje en wel uitgewerkte fluiten zoude kunnen maken, die by voorbeeld, als Schalmeien zyn. Maar dat men een darm zoude kunnen bereiden, om daar na een Kromhoorn daar uit te maken, heb ik nooit gehoord, nog by een Auteur gelezen.

Genomen ook, dat zulks konde geschieden, hoewel het een tamelyke dikke, wyde, en buiten twyffel een Darm van een Olyfant of Rhenoceros moest geweest zyn (om dat de opening zoo wyd opgegeven word) die 'er echter zoo overvloedig niet te bekomen zyn; zoo is, zonder van de veelheid der Instrumenten te spreken, welke hier zoo verscheidentlyk worden opgegeven, dat ieder schier een byzonder instrument moet gehad hebben, dit echter een ongeloofwaardige omstandigheid, dat door toedoen van een cirkel waar van deze natien gantsch niet weten, en welke zy nooit, of ten minsten zeer zelden gezien hebben, een stemmend geluid zoude kunnen te weeg worden gebragt, met dezelve in het gemaakt doorgaande gat te steken.

Verder is deze omstandigheid zeer ongeloofwaardig, dat zy de lippen met de eene hand als aan het mond-stuk zouden drukken, om den wind daar in te krygen; even als of een bereide Darm door het gestadig blazen niet vochtig en by gevolg week zoude worden, en met 'er tyd toevallen, en alzo de doortocht voor alle wind fluiten.

Eindelyk sryd dit voorgeven met de waarheid; dat de Direc-

teur van de Muziek een Air om te spelen zoude voorleggen, om dat ze behalven het hier voren aangehaalde *Ho, Ho, Ho, Ho*, van geen andere Motets weten; ten minsten heb ik 'er geene andere gehoord, schoon ik lange jaren onder hen doorgebragt, en verscheide natien bezocht heb.

Derhalven houde ik deze gantsche vertelling van den Heer *van der Stell* voor een loutere fabel, als van wien ik reeds elders hebbe gezegt, dat hy van een mug een Olyfant kon maken. En weet ik niet, of *P. Tachart* zich hier in niet heeft misgrepen, ten ware ik zeggen wilde, dat hy geloof daar aan had geslagen, ten gevaile van den Heer *van der Stell*, en dat hy had gepoogt, om anderen zulks ook voor waarheid te doen aannemen, om dat de Heer *van der Stell* het had verhaalt. Edoch was deze Heer hem zoo wel bekend geweest, als aan my, zoude hy wel hebben geweten, dat alle deszelfs vertellingen van een hoop onwaarheden verzelt waren.

Maar waar wyden myne gedachten? ik moet immers als nog van het gezang en geklank tot het dansen te rug keren, het welk alhier myn voornaamste inzicht is geweest. Daar van schryft de Heer *Vogel* ter loops in zyne tienjarige Oost-Indische Reis pag. 75. te weten, dat zy het aan scheepsboord zonder instrumenten moeten doen, dat zy altyd moeten dansen, als zy sloop komen, en dat men ze anders niet laat gaan; zulks zoude altyd geschieden in een kring, en onder geklap der handen, en zingen. Hier by dient echter te worden waargenomen, dat het Scheepvolk, het welk of geen Hottentotten gezien, of gantsch geen omgang met dezelve gehad heeft, zulks niet zoo zeer doet, om hen te zien dansen, maar om daar door gelegentheid te hebben, van onder het springen en huppelen, voornamelyk als de brande-

Het Scheepvolk laat de Hottentotten om byzondere oorzaken dansen.

brandewyn of Arak in het hoofd zit, het mannelyke lidt en d'uitgesneden *Testiculum* te zien, waar toe als dan zeer licht te geraken is.

Aa ligge
aard van
dansen.

P. Tachart beschryft het dansen der *Namaquas* een weinig uitvoerlyker *loc. cit. pag. 104.* op de volgende wys: *De mannen en wyven dansten alzoo in 't rondt, de mannen sloegen in de rechter handen de wyven in de linker, zoo lang als een oud man, die in 't midden stond, met een stok in den hand de maat sloeg, en hen daar door hielp de Cadence recht te treffen.* En *pag. 109.* schryft hy van de *Hottentotten*, waar by de *Gouverneur Van der Stell* is geweest: *Haar dansen bestaat in springen en zekere bewegingen der voeten, terwyl zy op de plaats staan blyven. De vrouwen en vrysters beslaan een groten kring rondom de Danzers, en klappen alleenlyk met de handen en zomtyds met de voeten, by de Cadence. Niemand als de Muzikanten veranderen onder het dansen van plaats, behalven de Opziener van het Muziek, die nooit stil staat, om de stemmen en de maat te regeren.*

Wat verder
van haar
dansen
waar te ne-
men is.

Wanneer den Lezer vraagt, wat ik fraais daar by hebbe waargenomen, en ter zelve tyd het gantsche dansen een weinig omstandig en uitvoerlyk zoek te horen, gelieft hy te letten op deze volgende aanmerkingen: Als den *Hottentotten* iets aangenaams overkomt, by voorbeeld, als 'er *Sam Sam*, of vrede onder hen word gemaakt, of als zy anders iets aangenaams horen, laten zy hare vreugde door het dansen zien, en gaat het zekerlyk zoo weinig aandachtig toe, als by een boere *Kerk-wyding*, schoon deze by hunne vrolykheden nog te eten of te drinken hebben, daar de boeren in tegendeel zich dan gemeenlyk vol zuipen. Daarenboven achtervolgen zy dit dansen den gantschen nacht, zonder eenige

spys of sterken drank te nuttigen, terwyl hunne bureu door het verbaarlyk sehreeuwen zoo weinig konnen slapen als zy zelveu.

Waarom
haar dan-
zen lang
duurt.

Want vermids ieder dans dikwyls een uur duurt, en nooit meer dan ten hoogsten twee paar gelyk dansen, zoo zoude een ieder geen beurt konnen krygen, als het binnen drie of vier uuren gedaan was. Derhalven nemen zy een gantschenacht, en knopen zomtyds ook nog wel een stuk van den volgenden dag daar aan, en halen alzoo haar hert ter dege met dansen op; zonder echter dat men moet denken, dat zy moede worden, want zoo dra de lange dans aan dees of geene bezwaarlyk valt, gaat hy op zyne hurken zitten en komt ten eersten een ander in zyn plaats, die zyn party neemt, en den dans vervolgt.

De mannen zitten ordentlyk in een ronde kring naast elkanderen op de hurken, welkers omtrek door de wyven word vergroot, op dat dezelve voor de *Danzers* niet te klein zoude vallen, en zy alzoo te zamen eenen kreits uitmaken, waar in daar na de dans geschied. Zoo dra men op de *Gom-Gom* begint te spelen, zoo laten de wyven den *Rommelpot* horen, terwyl de andere wyven met handgeklap en alle te zamen met zingen daar toe stemmen, waar op ten eersten *Liefhebbers* opkomen, die den dans beginnen; gelyk 'er dan maar eene vrouw overend hoeft te gaan staan, en met de voeten te trentelen, zoo dat een van de mans het risselen van de ringen hoort, wanneer hy ook opspringt, en aan de *Danster* een *Danzer* verstrekt.

Vermids zy nu niet naast elkander staan, of elkander by de handen hebben, het welk nooit geschied, maar recht tegen elkander over staan, byna als by een *Franschen* dans de manier is, zoo hebben zy wel een half quartier uurs van noden, eer zy de breed-

te van naauwlyks tien schreden by elkander danzen. Dikwyls komen zy zelfs in 't geheel niet by malkanderen, maar nemen onder het danzen een draai, en keren elkanderen den rug toe; en is het voornaamste en zeldzaamste daar by, dat de Danster nooit de oogen opflaat, maar altoos gebukt huppelt, om te kunnen zien, of de voeten, die in de eene reis nooit een hair naauwer als in de andere reis moeten staan, ter dege worden gezet.

Deze zelve Danster mag ook niet een Lid aan haar lichaam onbeweegt laten, maar is gehouden nevens de andere wyven te zingen, in de handen te klappen, en echter gestadig te danzen. Wat zy voor zeldzame krulsprongen maakt, is uit het gemelde licht af te nemen, te meer als men bedenkt, hoe zwaar hunne benen met de omhangende Ringen geladen zyn, 't welke nochtans een aangenaam geraas by het gestadig stampen verwekt. Want als zy haar achterste maar eenigzins beweegt, het welk immers altyd onder het danzen moet geschieden, zoo ruiſt en raast het, als of een opgetoomt paard zich schud.

Zoo dra het Muziek ophoud, heeft de dans een andere gedaante; want als zy met de *Gom-Gom* en de *Rommelpot* maar een ander liedje ophessen, zoo maken de wyven ten eerſten een toestemmend geklap der handen daar onder, 't welk de Vocaliſten met hunne oude *Ho, Ho, Ho, Ho*, helpen, en den dans op nieuw continueren. Het is wel aangenaam, een tyd lang toe te kyken, maar valt zeer moeijelyk, haar geschreeuw lang te horen. En kan ik wel zeggen, dat een Vreemdeling, die het nooit heeft gezien, wel een uur met plaizier daar mede zoude doorbrengen, dog die meermalen daar by is geweest, en gaarn zyne rust wil hebben, geeft

hen nog wel iets ten besten, dat zy maar ſtil zyn.

Hier ziet de Lezer alzo, wat van het danzen der Hottentotten, en van hare Muziek te melden geweest is, en zal ik geen ongelyk hebben gehad, wanneer ik zeide dat hare manier van danzen zoover van de onze verſcheelde, als Holland van hare woonplaats legt. Ondertuſſchen is de beweging in beide ſexen te roemen, waar in zy de Europeanen ver de loef afſteken, ſchoon zy veel tyd van noden hebben, om maar een zeer kleine plaats af te danzen, om dat alles in beweging is, wat aan een Danzer of Danster gezien word; en is voornamelyk het kabriool-maken der mans zeer fraai en zeldzaam om te zien, die hoewel zy als gespanne hoenders van de plaats treden, echter niet alleen gestadig huppelen, maar met de voetzolen tegen de billen slaan, dat het klapt, zonder dat zy zich zeer doen.

Edoch het zal eens tyd zyn, dat ik den Lezer van den dansbodem afbreng, op dat hy daar in niet verlieve, of zig aan een zodanige aanlokkende Danster verſlingere. Derhalven ben ik van mening om u op het open veld te brengen, ten einde het geraas van de *Gom-Gom* en van den *Rommelpot*, zoo als ook het geklap der handen, en het verdrietig ſchreeuwen van *Ho, Ho, Ho, Ho*, door de jagt u weder uit het hoofd ga, en u gemoed door het beſchouwen van haar kunſtig jagen, het welk waarlyk wel waardig is, gezien te worden, weder verquikt en opgeheldert werde.

Vermids nu ieder Jager van geweer moet voorzien zyn, voornamentlyk hier, om dat 'er niet alleen Hazen, Hertten, Elandtdieren, en ander ſchadeloos wild te vellen is, maar ook grimmende Leeuwen, gruwzame Tygers, Luchten, en Luipaarden, overgrote Olyfantten en woedende Rheno-

Van de
Jagt der
Hottentot-
ten.

Wat zy
voordie-
ren ge-
woon zyn
te jagen.

Rhenocerosſen en verſcheide andere, die boſſchen en velden on- veilig maken, zoo zal het voor al nodig zyn te zeggen, welk geweer de Hottentotſche Jagers op zulke gevaarlyke Jagt met zich nemen; te meer, wyl gezegt is, wanneer hier voren hare gewoonlyke kle- ding beſchreven wierd, dat zy op de jagt en in tyd van oorlog nog iets meer met zich nemen, als ze wel dagelyks by zich hebben.

Het is waar, ik heb dikwyls haar geweer genoemd, en gezegt, dat het uit pylen en *Haffagayen* beſtaat, vermids echter gene ver- dere uitlegging daar van is ge- ſchied, zoo zal het nodig zyn, om dezelve jegenswoordig, als der- zelve gebruik nu voorkomende, omſtandig te beſchryven, ten ein- de daar na, wanneer van de jagt zelf word geſproken, gene belem- mering moge tuſſchen komen, en de wapenen mogen bekend zyn, wanneer voortaan van hunne krygs-kunſten zal worden ge- meld.

P. Tachart beſchryft in zyne Si- amſche Reis-beſchryving p. 109. deze Hottentotſche Wapenen, waar van zy zich in den oorlog en op de jagt bedienen, ſchier niet anders, dan dat hy ze maar enkel noemt, wanneer hy zegt: *Hunne wapens zyn pylen en een Zagaye, (Haffagaye) die eenigermate met een lans overeenkomen.* En de Heer *Boeving* maakt het in zyne curieuſe Beſchryving en Naricht der Hottentotten pag. 8. nog wat ſlechter, wanneer hy maar een zoort van dezelve noemt, zeggen- de: *Haar oorlogs-tuig, 't welk in een met gif beſmeerden pyl beſtaat, maken zy zelven;* in plaats dat hy den *Haffagay*, indien hy 'er een had gezien, waarlyk ook niet had moeten vergeten.

Naardien nu uit deze en andere Schryvers niet klaar blykt, hoe hunne wapens gemaakt zyn, zoo zal het myn plicht zyn om dezelve na het leven af te ſchetzen, te

meer, om dat zulks het eenige on- derſcheid maakt tuſſchen een Hot- tentot in zyne dagelykſche kle- ding, en tuſſchen een Jager of Zoldaat. Dienvolgens zyn de pyl- en gantſch vlak als een dun mes, niet puntig, maar als een halve Maan, en op beide zyden met van binnewaards ſtaande weerhaken, byna als een angel, die zoo ſcherp zyn als een pennemes of ſcheer- mes; zy zyn ontrent zoo groot, als een doormidden gebroke Kei- zers-groſche of een halve Batze. Uit het midden loopt een hol ge- boge rietje, byna twee duim lang, waar door zy deze ſcherpe yzere pyl aan een hout licht en hol riet, het welk byna anderhalve voet lang is, vaſt maken, en met hun- ne zenuwen en ſlagaders zeer ſtyf en vaſt binden. Alvorens zy deze pylen gebruiken, worden zy over en over met gif beſtreken, het welk zy uit het hoofd van ſlangen nemen, daar 't in een blaasje zit. Voornamelyk nemen zy daar toe de eertyds beſchreve *Cobras de Copello*, en laten het gif in de Zon droog worden, om het onbeſcha- digt te kunnen bewaren. Wan- neer zy het daar na willen gebrui- ken, wryven zy de gedroogde giftblaasjes tuſſchen harde ſtenen, en maken het met ſpog tot een zalf, waar mede zy vervolgens al haar geweer beſtryken, het welk zy als dan braaf in de Zon dro- gen.

Zy ſchieten deze nu beſchreve pylen van een ſtyf geſpannen yzer, olyf of ook wel doren-houte boog, zoo handig, ſnel en gewis, dat men zich op 't hoogſt deswe- gen moet verwonderen, en miſſen zy minder, voornamentlyk wan- neer het niet te hard waait, als een Schutter, die na het wit ſchiet, en veelyds de ſchyf niet eens raakt, behalven dat de Schutter daaren- boven doelt, en de Hottentot ſtil ſtaat, en naar oogſchyn geen gewiſſen ſchoot hebben kan.

Deze boog heeft aan beide ein- den

Hoe haar pylen ge- maakt zyn.

Met deze pylen ſchieten zy zeer net.

Van den boog en pylkoker.

Van haar Jagt-ge- eedſchap.

den tweeſtarke kromme houten haken, op dat de ſnaar, die van darmen of zenuwen word gemaakt, niet zou afſchieten, en de boog te flyver zoude kunnen geſpannen worden. Dezelve komt in alle delen zeer wel overeen met een armboort, behalven dat dezelve groter en veel lichter is. Om de pylen te bewaren, bedienen zy zich van een uitgeholt of uitgebrand ſtuk hout, 't welk net zoo lang als de pylen is; Zommigen maken ook wel diergelyke kokers van dikke Oïſen, Elandts, Rhenoffer of Olyfants-huiden, en maken aan dezelve tot hun gemak een brede riem, welken zy over de ſchouder en onder den anderen arm op den rug hangen, ten einde zy die daar in ſtekende pylen nevens den boog, welke naaſt dien koker hangt, by de hand hebben.

Befchry-
ving der
Haſſa-
gayen.

Hunne *Haſſagayen* zyn veel groter, om dat zy dezelve niet tot ſchieten, maar tot werpen uit de hand, als Lanſen, gebruiken. Het eizerwerk loopt aan het end zeer ſpits toe, en is aan beide zyden zeer ſcherp en dun geſlepen. Dezelve gelykt zeer wel na het voorſte deel van een *Partifane* zoo wel ontrent de lengte, breedte als dikte. Van achteren is een rond uitgeholt gat, waar in zy een ſtok, ontrent 6 of 8 voet lang vaſt ſteken. Het ander end van dezen ſtok loopt gantſch ſpits toe, zoo dat hy niet veel dikker is als een afgebroke teentje, en komt beſt overeen met een ploegſtaart, behalven dat dezelve zoo glad niet is.

Gelyk zy al hun geweer, zoo als certyds is gemeld, maken, poleren, en flypen, zoo vergiftigen zy het ook zelf, zoo als reeds van de pylen gezegt is. De *Haſſagayen* of Lanſen zyn daar van ook gantſch niet uitgefondert, maar zy worden te ſterker vergiftigt, om dat daar mede de meeſte en grootſte wilde dieren worden gedood, en zelfs in den oorlog de

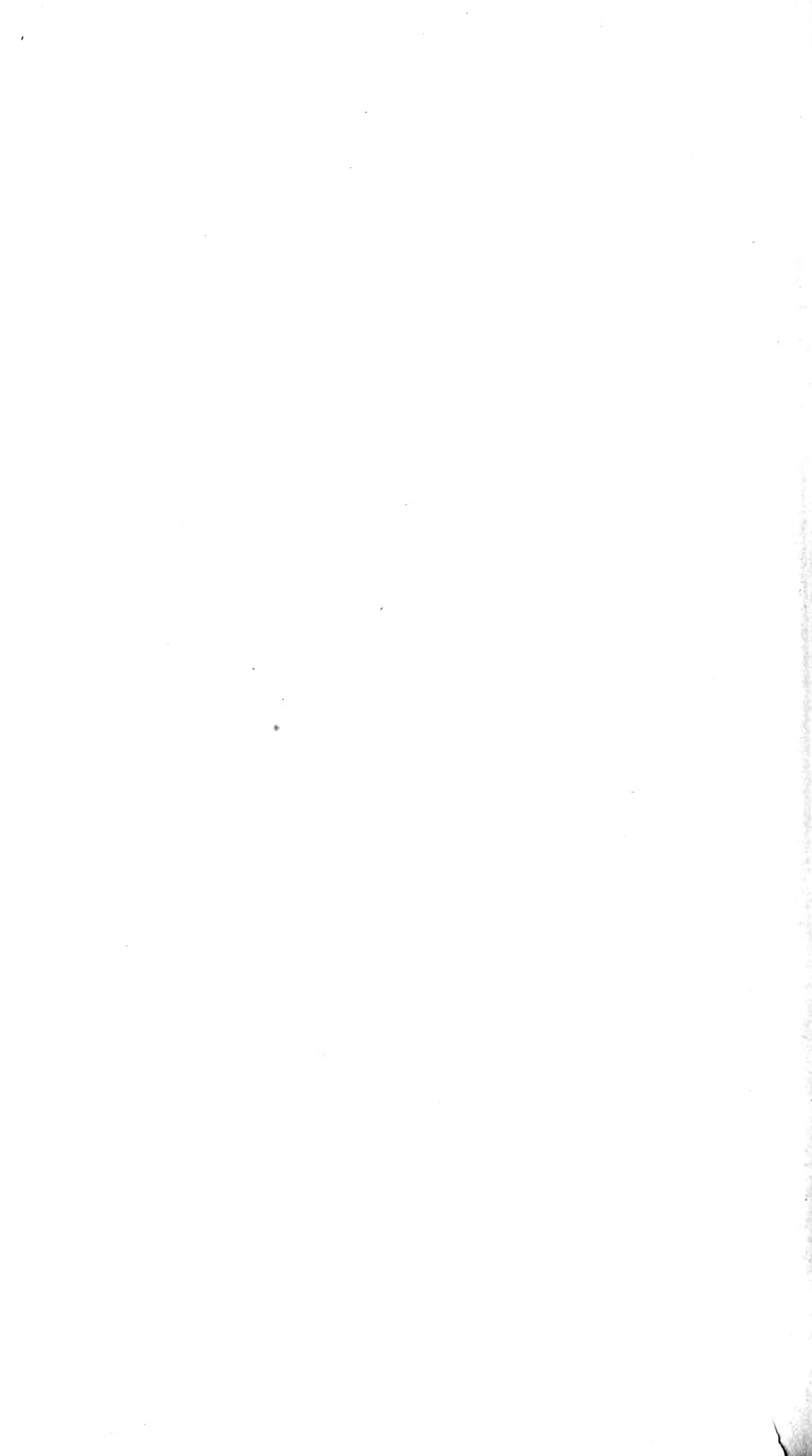
meeſte kracht daar mede moet gedaan worden. Ondertuſſchen doelen zy met dezelve zoo weinig, als met de pylen, ſchoon de dunne ſtok op de minſte beweging waggelt, en zy geen vaſtigheid ter waereld hebben, maar zy gaan daar mede te werk als ontrent de pylen, en verſchieten hem in de hand dan voorwaards dan achterwaards, tot dat zy den zelve in balans hebben, en daar mede te beter treffen kunnen.

Dit zyn behalven de *Rackumſtok* hunne wapens, welke zy zoo wel in den oorlog als op de jagt gebruiken, en waar mede zy zeer net, konſtig, handig, vaardig en gezwint kunnen omgaan. Wanneer men derhalven een *Hottentot* daar mede in 't veld ontmoet, te weten, met den pylkoker op den rug, en de *Haſſagay* op den ſchouder, zoo heeft men niet te vragen, waar hy van daan komt, wyl hy zekerlyk zal antwoorden, dat hy of op de jagt of in den oorlog geweest is. Nu zal het voeglyk kunnen geſchieden, dat wy met hen op de jagt gaan, en ons nevens hen daar mede verluſtigen, om dat het hier, zoo als reeds voormaals is gemeld, aan een iegelyk vry ſtaat, dat vermaak te nemen, wanneer, waar en hoe hy wil.

Zoo weinig echter als ik hier voren by *Boeving* en *Tachart* van hunne wapens heb aangetroffen, zoo weinig zie ik ook van hunne wys van jagen aangetekent. Want *Boeving* zegt *loc. cit. pag. 8* maar alleenlyk, dat zy zomtyds ook wilde Leeuwen, Olyfanten en andere of hen hoogſt ſchadelyke of nuttige dieren jagen, zonder verder te melden, hoe zulk in zyn werk gaat. *P. Tachart* maakt *loc. cit. pag. 102.* onder hen een onderscheid en zegt, dat eenigen van hen Herders zyn, en anderen Jagers, dog dat zy zulks alleen beide zeer wel verſtaan; het geen hy wyders zegt, dat de Jagers in hollen wonen, en van de jagt leven,

DER HOTTENTOTTEN MANIER OM WILDE DIEREN TE VANGEN.

ven, zulks is reeds eertyds als onnodig aangemerkt.

In dit zelve boek pag. 97. spreekt hy wel wat omftandiger, en geeft hen den lof, dat zy daar in zeer vaardig zyn, dog men kan daar uit niet afnemen, hoe het daar mede toegaat, zynde dit zyne eige woorden: *Hunne jagt, waar in zy zeer vaardig zyn, verfehafft hen het meefte onderhoud. Zy doden Olyfanten, Rhenceroffen, Elandt-dieren, waar van 'er een fchrikkelyke menigte aan de Kaap is.* Uit welke woorden wel blykt, dat de voorraad van allerhande wild groot genoeg is, welke van hen worden gedood, dog hoe zulks gefchied, en wat voor merkwaardige en zeldzame omftandigheden daar by waar te nemen zyn, daar van maakt hy zoo weinig als de anderen gewag.

Haar jagt is wederlei.

Dienvolgens zal ik de moeite nemen, om den Lezer een duidelyk begrip daar van te doen hebben; ondertuffchen zal het voor al nodig zyn, aan te merken, dat deze jagt of algemeen is, wanneer een gantsche Kraal te gelyk met elkander op de jagt gaat, of byzonder, wanneer dees of geene alleen uitgaat, en maar een Ree-steen-of Bonte-Bok velt. Van deze laafte wyze echter zal ik niet veel hebben te zeggen, om dat 'er weinig andere omftandigheden voorvallen, dan dat zy diergelyke kleine dieren met hunne *Rackum*-ftokken dood werpen, en dezelve niet eens een *Haffagay* waardig achten. Het gedode dragen zy na huis, en verteeren het; maar de blaas vlechten zy in hunne smerige hairen, na dat zy het water daar uit hebben laten lopen, en laten die tot het laafte ftukje daar in, tot een teken, dat zy helden zyn, die zich op de jagt verftaan, en voor geen wilde dieren vrezen.

Wat by grote jagen voortvalt.

Wanneer echter de gantsche Kraal uittrekt, en als een gemene Jagt voorneemt, zoo is het niet

II. Deel.

alleen vermaaklyk, om hen te zien, maar ook zeer merkwaardig; want zoo dra zy een wild dier aantreflen, dat groot genoeg is, om hen allen te verzadigen, zoo verdelen zy zich, om het zelve aan alle kanten den pas af te snyden. Daar na proberer zy eerft om het met hunne vergiftigde pylen fchade toe te brengen, het welk ook zeer wel aangaat wanneer de huid niet te dik is, of het te hard waait. Zien zy, dat de pylen niet doordringen en in het vleefch gaan, zoo als ontrent een Olyfant of Rhenceros gemeenlyk gefchied, zoo gebruiken zy hunne *Haffagayen*, en werpen dezelve diep genoeg in 't lyf.

Het is niet onaangenaam te zien, de verwonderenswaardige fprongen welke zy maken, als een diergelyk gewond dier op hen aanloopt, en poogt, om hen het leven te benemen; want zy lopen zoo lang gins en weer, ter zyde en maken zoo veele draajingen, tot dat zy weder tot elkanderen komen, en hulp krygen, om het dier nog een *Haffagay* toe te fchieten, waar door het gedwongen word van genen af te laten, en dezen te vervolgen. Daar mede vervolgen zy zoo lang, tot dat het dier moede word, en tracht te vluchten, het welk zy gaarn toelaten, om dat zy wel weten, dat het gif het zelve wel haaft zal om het leven brengen. Derhalven vervolgen zy het zelve maar van verre, en zien waar het valt, op dat de buit haar niet zoude ontgaan, nog zy genoodzaakt zyn, om lang daar na te zoeken.

Hoe zy een gewond dier vervolgen.

Nog aangenamer is te zien, de dollen fprongen, welke door het gewond dier gemaakt word, en te meer als het zelve den *Haffagay* in 't lyf voelt, en den langen ftok ziet; fpringende of in de lucht, om zich daar van los te maken, of vallende op zy en wentelende zoo lang, tot dat de ftok is afgebroken. Wyl nu het zelve daar door gene

P

ver-

verzachting gewaar word, maar zich eerder afmat, en den Jager tyd en gelegenheid geeft, om andermaal een *Hassagay* in 't lyf te werpen, zoo word het zelve niet zoo zeer door het sterke jagen, 't welk men niet onbillyk een *par force* jagt zoude kunnen noemen, als wel door de heftige sprongen, en wentelingen zoo sterk afgemat, dat het maar gelegenheid zoekt, om door te lopen, en zich de ooggen van zyne vyanden te onttrekken.

Ondertusschen staan zy zulks, zoo als gemeld is, niet alleen gaarn toe, maar zy vervolgen het maar van verre, en weten wel, dat het gif zich wel haast door het verhitte bloed verspreiden, en het doden zal. Is het een Olyfant dien men aan zyne plat ronde voeten zeer licht kan kennen, voornamelyk als het een weinig geregent heeft en de aarde week is, zoo lopen zy hem weinig na, maar zien alleenlyk, werwaards hy zynen loop heeft genomen, vermids zy wel verzekert zyn, dat hy niet ver lopen zal.

Hoe het
gedood
wild word
opgegeten.

Van het wild, op deze manier met vergiftig geweer gedood, zoude een Europeaan geen grote lust hebben, om te eeten, om dat hy zoude denken, dat het gif in zyn lyf ook dezelve werking zoude doen; maar een Hottentot acht het niet, maar zegt uitdrukkelyk: *Die Gift al gedaan dood, wie kan hy meer wat schaden.* Derhalven werpen zy van een gedood wild anders niet weg, als het stuk vleesch, dat gezwollen, en waar door de *Hassagay* gegaan is; het overige eeten zy even zoo graag en met zoo groten lust, als of het een tam en ordentlyk geslacht dier was.

Een andere
wys van
jagen.

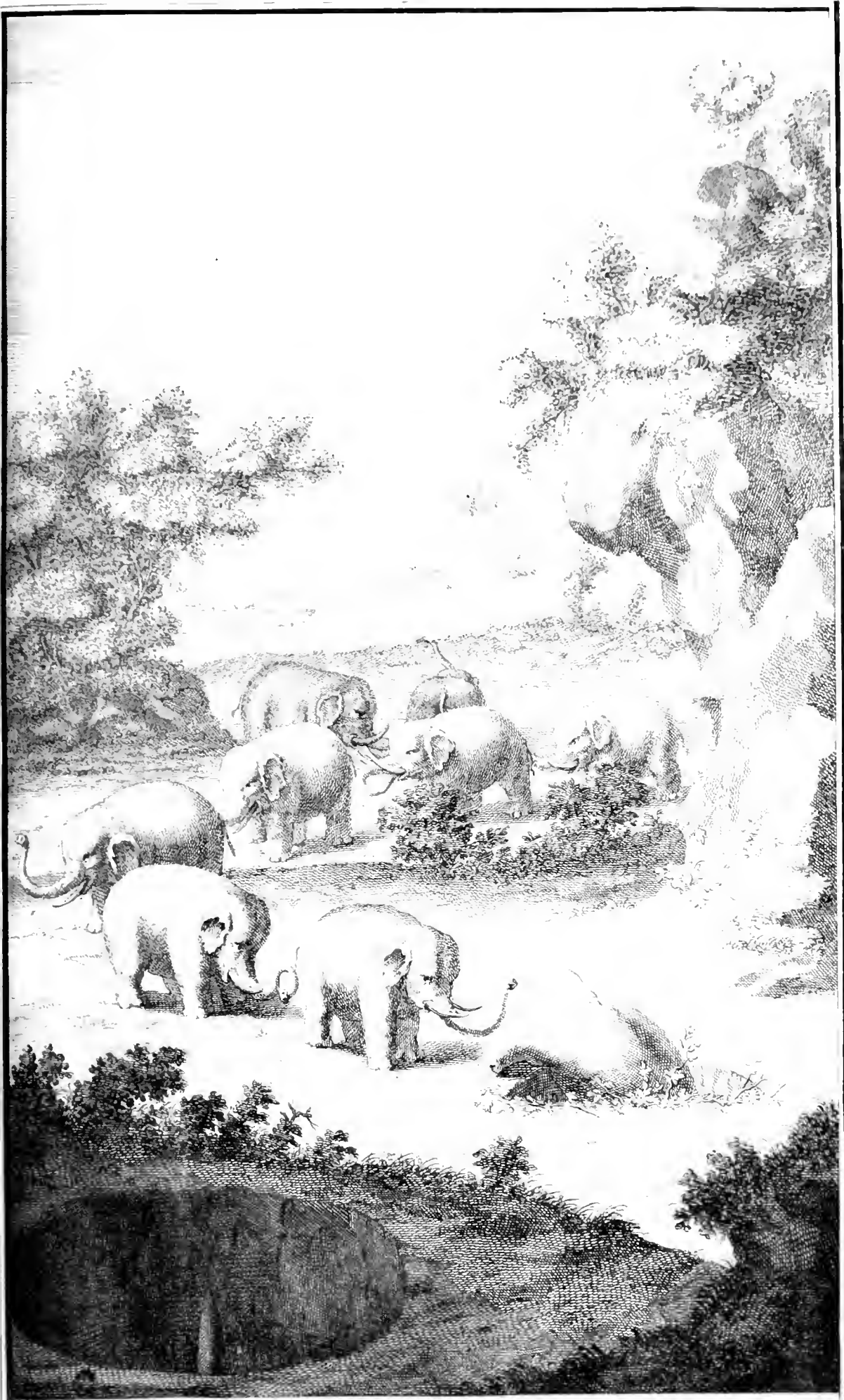
Op zulke wys doden zy Olyfantten, Rhenocerossen, Elandt-dieren, Leeuwen en al 't ander grof wild, het welk ik jegenswoordig niet kan of wil noemen. Hier ontrent zyn nog twee andere fraa-

je en gewigtige omstandigheden, welke ik kort hier na zal melden. Nu zal ik alleenlyk zeggen, dat zy Olyfantten, Rhenocerossen, Elandt-dieren, en diergelyke nog op een andere wys weten te vangen, waar van de Lezer mogelyk nooit zal hebben gehoord, schoon in Duitschland byna dezelve manier ontrent klein wild gebruikt word.

Te weten, zy zien welken weg de dieren in droog wêer nemen, om te drinken; want vermids het als dan in het open veld aan water ontbreekt, zoo gaan zy tropswyze, de een achter den anderen na de beken, en maken alzo heel smalle wegen, welke na hen of Olyfants of Elandts wegen genaamt worden. In dezen weg maken zy, hoewel zonder spa of houweel, een diep rond gat, byna 6 of 8 voet diep, en 3 of 4 voet over dwars breedt. In 't midden zetten zy een dikken paal, die van boven spits toeloopt, zodanig dat hy van onderen niet kan wyken, en met de punt van boven niet uitkomt, maar met de aarde gelyk is.

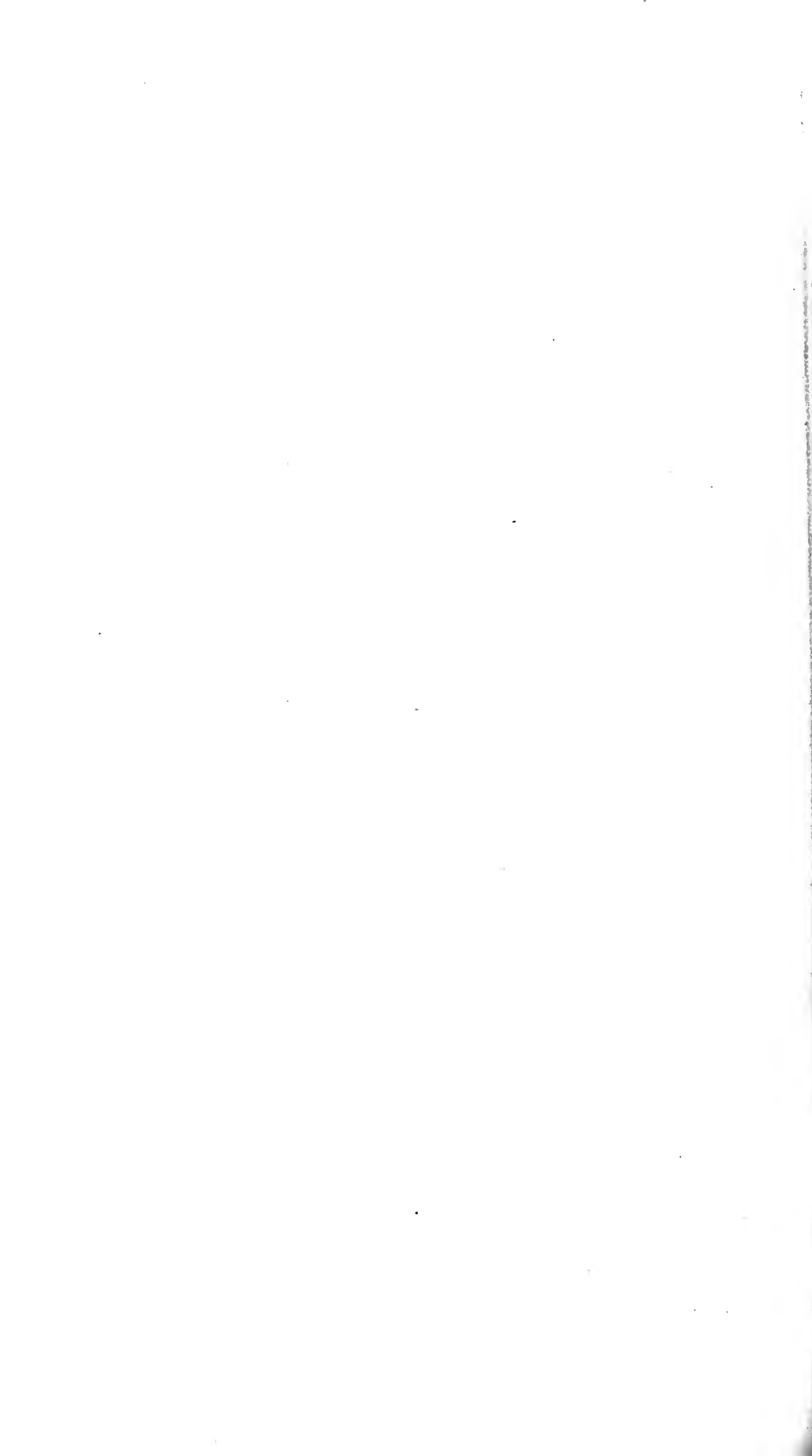
Wanneer dit alles klaar is, waar toe zy niet lang tyd van noden hebben, overdekken zy dit gat, het welk zeer veel na een vos of wolfs-kuil gelykt, met dunne takken van bomen en andere struiken zodanig dat men de kuil gantsch niet kan zien. En op dat de wilde dieren, voornamelyk de Olyfantten, die zeer sno zyn, het bedrog niet gewaar worden, en den paal van onder de bladen der bomen of gras niet zouden zien, en daar door afgeschrikt worden, zoo strooijen zy boven op deze takken en verdere struiken, een party zand, zoo dat de dieren niet anders kunnen weten, of zy gaan hunnen ouden en bekenden weg.

Wanneer zulk een dier den weg langs komt, treed hy wegens de zwaarte van het lichaam, zeer licht

MANIER OM GROOTE DIEREN TE VANGEN.

L.C. Philips sculp.

licht daar door en valt 'er alzoo in; niet ten eersten tot op den grond, waar door het den nek breekt, maar het raakt of met den hals of met de borst op de gemelde puntige paal, waar aan het zich spijest. Wanneer het zich gewond ziet, en echter geen grond voelt, zoo zoekt het zich te ontwoelen, dog te vergeefs, en moet gevangen blijven. Indien zy den buid by hunne komst dood vinden, word de gantsche Kraal daar op onthaalt, en keert niet na huis, dan na dat alles verteert is. Is het dier nog levend, zoo gaan zy boven op het zelve zitten, en doden het met het inslaan van den kop met zware stenen, of zoo als dikwyls geschied, met het afsteken van de hert-ader, of andere zenuwen en span-aders in den nek, en komen dan eerst op de gemelde wyze, om het zelve te verteren.

Is dit nu niet een listige manier, om grote zware dieren zonder gevaar van zyn leven te vangen. Na myn gering verstand, ruikt deze vinding wederom gantsch niet na eenvoudigheid, maar na menschen, welke van God zoo wel met natuurlyk verstand zyn begiftigt, als een Europeaan. Wie weet, of deze vinding ook niet plaats zoude vinden in Europa ontrent andere dieren, ik zal niet zeggen, Herten, als welke voornamelyk standts-perzonen zich alleen toe-eigenen, ook niet wilde zwynen, welke meest ook tot vermaak van grote Heren verstreken, maar alleenlyk ontrent Beeren, welke daar toe plomp en zwaar genoeg zyn. Ook is de vrage, of diergelyke groeven of kuilen, waar van de menschen moesten verwittigt zyn, niet beter zyn zouden, dan een zoogenaamde Beere-vang. Dog hier van moeten Jagers en Jagermeesters oordelen, my betaamt zulks niet.

Ik zal liever de twee omstandigheden, waar van hier voren ge-

II. Deel.

wag is gemaakt, daar by voegen, welke by een Hottentotsche jagt waar te nemen zyn, en waar van ik reeds eenige melding heb gemaakt, wanneer van hun Andersmaken geschreven is. Wanneer namelyk een Hottentot een wild dier van eenige grootte als een Olyfant, Rhinoceros, Elandt en diergelyk dood, zoo moet hy altyd, als hy weder aan zyn huis en in de Kraal komt, Anders worden gemaakt. Doch met dit onderscheid, dat hy niets behoeft te geven om te slachten, en de anderen daar op te onthalen, zoo als anders gebruikelijk is, maar vermids hy zyn leven gewaagt, en zulk een groot dier gedood heeft, zoo is het slacht-offer reeds verricht, en hy moet de overige plechtigheden maar ondergaan.

Dezelve bestaan hier in; wanneer hy, zoo als is gezegt, aan zyn huis komt, is 'er een ordentlyke oude Hottentot bestelt, welke hem aanzegt, dat hy Anders moet worden gemaakt. Zoo dra hy onder den bloten hemel komt, moet hy op een uitgespreid matje op de hurken gaan zitten, zoo als hare gewoonlyke manier van zitten is; dit geschied zynde, gaat een oude Hottentot voor hem staan, en maakt hem met zyn water van boven tot beneden zoo nat als hy kan, terwyl hy eenige woorden prevelt, welker betekenis ik nooit te weten hebbe konnen komen, veel min dezelve konnen verstaan. Met dit water moet hy zich wasschen, en vermids zyne nagels tamelyk lang zyn, zoo vryft hy het zelve zoo wel over zyn aangezicht, als over het gantsche lichaam, zodanig dat de galen en strepen met een half oog konnen worden gezien.

Dit geschied zynde, word een pyp tabak of Dacha van alle omzittende Hottentotten in vrolykheid gerookt, dog de geen die Anders moet worden gemaakt, en zulk een heldendaad verricht heeft,

P 2

krygt

geen
en geen
over heen
gesloot.

Hy word
van een
oude Hot-
tentot be-
pist.

Wat verder
word ver-
richt.

Wat zy
doen on-
trent den

krygt van die pyp niet anders als de asche, welke de Hottentot, die hem heeft bepijst, in de huid vryft, en hem daar mede als inwyd, en he'pt, om de gemaakte galen en strepen, onder, duizend aardige grimassen weder toe te slyken, waar door hy voor ditmaal volkomen Anders gemaakt is, en onder hen allen met grote reputatie verschynen mag, om dat de blaas, zoo als hier voren is gemeld, in zyn hairen ten teken van dapperheid en heldenmoed praalt; op dezelve wys als of hy by de Romeinen een Roomsch burger gered had, en met een Laurierkroon om zyn hoofd pronkte.

De tweede omstandigheid nog merkwaardiger, is; als een Hottentot een Leeuw, Tyger, Lui-paard, of Lucht velt, en met zynen Hasslagay het leven beneemt, zoo verwekt hy niet alleen een ongemene vreugde, wegens de lekkere spys, als welke waarlyk niet slecht of gering kan worden genaamt, zoo als ik zelf dikwyls heb ondervonden, en voornamelyk het Tyger-vleesch zoo gaarn zoude willen eeten, als het beste kalfs-vleesch, maar zyne vrouw, indien hy 'er een heeft, moet ook Anders gemaakt worden. Want een diergelyke Heldendaad achten zy veel hoger, als of hy zich in den oorlog nog zoo dapper had gehouden; derhalven zy hem ook als of hy vermoeid was, zoo veel verwaardigen, dat hy weder een weinig tot krachten komt.

De gantsche zaak bestaat hier in: Als iemand een Leeuw, Tyger, enz. heeft gedood, het zy met de *Hasslagaye* of anders, is deszelfs vrouw gehouden, drie dagen na elkanderen, des morgens vroeg, als het vee word uitgedreven, te gelyk met het zelve uit de Kraal te gaan, en zy mag niet eerder weder verschynen, voor dat het vee 's avonds na huis gedreven word. Zoo lang zy zich uit de Kraal bevind, mag zy niets, 't zy wat

het zy, eeten, en heeft dienvolgens drie vast-dagen na malkanderen, waar op zy zich van alle spys tot aan den avond moet onthouden. Ja zelfs mag zy des avonds niet zoo veel eeten, als zy wel zou lusten, maar zy moet met weinig te vrede zyn, maar zoo veel genuttigen dat zy het leven kan houden.

Dit geschied buiten twyffel, om dat de vrouw niet geil zou worden, en verlangen, om by haar man te slapen, moettende zich ook zoo wel als de man drie dagen daar van onthouden, en derft geen van beiden zelfs de minsten blyk tonen, als of de een tot den anderen lust had. Waarom zulks echter geschied, en dat dit zoo strikt en naauwkeurig word nagekomen, zulks hebbe niet kunnen vernemen. Ik denk echter, dat het is, of om dat de man zoo veel krachten verloren hebbende, door het dooden van zulk een gruuzzaam dier, het derhalven nodig is, dat hy tyd heeft, om nieuwe krachten te krygen, of om dat hy als Overwinnaar daar door van anderen moet worden onderscheiden, geëert en geprezen, en dat de vrouw door haar kuifsch leven zich zulk een Held moet waardig maken, of ook om dat zy als onrein word geacht, en zich alvorens deugdzaam moet bewyzen, eer zy de eer mag hebben, om aan zyne zyde te leggen.

Het zy wat het zy, zy moet maar drie dagen na malkanderen des morgens vroeg met het vee het dorp of Kraal verlaten, en des avonds weder met het zelve na huis keren. Zy moet ook drie gantsche dagen vasten, en zich van de mannelyke gemeenschap onthouden. Na verloop van die drie dagen, en dat de vrouw den laatsten avond na huis wil keren, flacht de man alvorens een vet schaap en ontfangt zyne vrouw met vreugde, en onthaalt zyne buuren daar mede treffelyk, waar

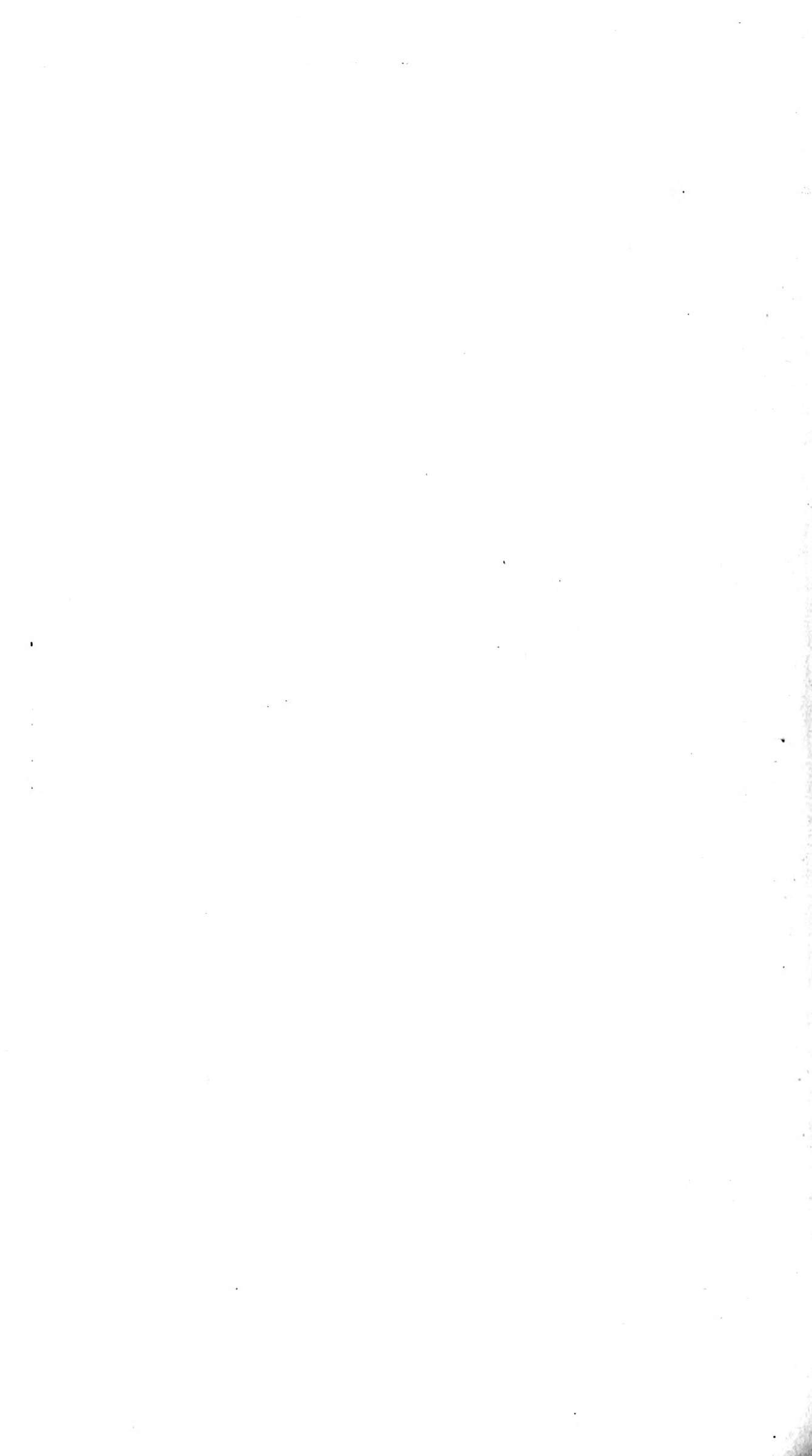
na

De oorzaak daar van is twyffelachtig.

Wat ontrent deszelfs vrouw verorvalt.

HOE ZY DE VISSCHEN VANGEN.

na het hen beiden geoorlooft is, om weder by elkander te slapen.

Dit zyn alzo de twee merkwaardige omftandigheden, welke by het jagen nog aan te merken waren. Buiten dezelve weet ik jegenswoordig niets, dat by haar verftandig en omzichtig jagen zoude merkwaardig zyn, en ben ik verzekert, dat de Lezer zal moeten toefaan, dat veel Europeanen in dit ftuk veel bloder zouden zyn, als deze wilde Hottentotten, om zulk een ongemeen groot verfcheurert wild dier aan te taften, daar echter genen met vry beter geweer zyn voorzien, om ze te vellen, als dezen, die maar met pylen, en Haffagayen te velde trekken, en op de jagt gaan.

Jegenswoordig zal ik den Lezer van het veld na het water te rug leiden, alwaar gy ook nog iets byzonders van deze volken zult zien. Want fchoon de Heer *Vogel* in zyne tienjarige Ooft-Indifche Reisbefchryving pag. 71 zegt, dat zy niets van viffchen weten; fchoon de Heer *Meifter* in zyne Ooft-Indifche kunst en Luft Tuinier pag. 244. achtervolgens de aanhaling van den Heer *Marperger* in zynen Keuken en kelder Dictionaris pag. 506. poogt te bewyzen, dat zy geen Kennis zouden hebben, om vifch te vangen, om dat zy geen boten of fchuiten daar toe hebben, daar by voegende, dat zy aan den oever wonen, en zeer armlyk leven, en zich maar van wortelen en dode walviffchen generen, die door storm op het land worden geworpen, ook zich met de gemelde viffchen treffelyk verluifigen, zoo leert echter de dagelykfche ondervinding, dat zy ontrent het vifchvangen zoo vaardig en fyn zyn, en vaardiger al een Europeaanfche Viffcher zelf.

Ik heb dikwyls, wanneer ik langs strandt wandelde, met vergenoegen en niet zonder verwondering gezien, hoe aardig zy daar

mede weten om te gaan, en hoeliftig zy een vifch weten te beknippen. Want wanneer de tyd is, dat de Roch in den haven komt, 't welk gemeenlyk in de maanden van Juny, July en Augully tropswyze gefchied, zoo lopen zy met de vloed, waar door deze vifch, die plat en vlak is, na den oever word gedreven, en van zelfs derwaards zwemt, om verfeh voedzel te zoeken, tot over de knien en zelfs tot aan den buik in 't water, en voelen overal met de voeten, waar diergelyk een plat-vifch of Roch zich bevind, en als zy 'er een onder de voeten hebben, houden zy hem zoo lang vast, tot dat zy denzelven met een ftok, die fpits gefneden is, hebben doorftoken, en alzo meefter worden konnen.

Een alleen vangt dikwyls op eenen dag zoo veel van deze viffchen, dat hy lang daar van zoude te eeten hebben, ten ware hy dezelve aan de Inwoners mededeelde, en voor geld, Tabak en andere waren ruilde. Edoch houd hy 'er altyd zoo veel voor zich, dat hy nevens zyn huisgezin dien zelve dag daar van leven kan. Zy zyn daar in zoo vaardig, dat men zich deswegen niet genoeg kan verwonderen; en ziet men doorgaans, dat iemand zich zelden vergeefs bukt, of met den ftok fteekt. De viffchen, welke zy op die manier hebben gevangen, hangen zy met een riem om het lyf, tot dat zy met hunne vangft te vrede zyn, en na huis gaan.

Zommigen weten ook met het vallen van het water op de klippen en in de hollen viffchen met de handen te vangen, welke met hoog water derwaards gedreven worden, en tuffchen de uitgeholde klippen geworpen zyn. Ik heb deze wys van viffchen eertyds reeds befchreven, en dezelve Klip-vifch genaamt, en daarbenvens gezegt, dat dezelve ongemeen lekker is. De Europeanen

Zy vangen de klipviffchen met de handen.

Hottentotten konnen beter met vifch vangen omgaan, als eenige Schryvers voorgeven

Hoe zy Roch vangen.

zelf, gaan dikwyls met vleefch derwaard, en vangen diergelyke lekkere viſſchen, welke zy daar na gemeenlyk braden of bakken, en met *Atjar* eeten; zoo als dezelve in waarheid een aangename viſch is, en hoeven de Hottentotten niet te vrezen, dat zy een van dezelve zullen overhouden, ſchoon hunne vangſt nog zoo groot is, aangezien zy die zoort zelf niet mogen eeten, wyl dezelve met geen ſchobben bezet zyn.

Hoe zy viſch met den angel vangen.

Het fraaiſte is echter, van hen met den angel te zien viſſchen; zy kopen deze angel of van de Europeanen of zy maken hen van een krommen ſpyker, zoo als eertyds altyd hebben gedaan, dog zy gebruiken dezelve nu zeer zelden, om dat die van de Europeanen gemaklyker zyn. Zy binden den angel aan een lang gefmeerde ſnoer, of die van darmen of zenuwen gemaakt is; houden het eene end in de hand, om dat zy geen hangelroede daar aan hebben, en werpen den angel in 't water, na dat zy een moſſel daar aan hebben geflagen.

Om zulks te doen, gaan zy gemeenlyk op een hoge klip, die zich aan den oever bevind, en als 'er een boven uit het water ſteekt, die wat ver, en byna een muſketſchoot van ſtrandt legt, begeven zy zich derwaards, en werpen aldaar hunnen angel uit. Zoo dra dezelve in 't water legt, beginnen zy met den mond te fluiten, en de viſſchen als met een muziek te vereeren, waar door dezelve gelokt, en na het zien van het aas, aan den angel gebragt worden, waar aan zy een weinig knabbelen, en na dat zy de ſmaak van het aas weg hebben, het zelve nevens den angel inflikken, en wegzwemmen willen, waar door zy echter vaſt blyven, zoo als genoegzaam bekend is.

Indien het fluiten niet wil helpen, en de viſſchen het door den ſterken wind en het rollen der ba-

ren in zee niet konnen horen, zoo beginnen zy verbaarlyk te ſchreeuwen, en zoeken daar door de viſſchen als te betoveren; het welk hen ook redelyk wel gelukt, en zy op zulke wys zeer veel rode en witte Steen-braaſſems, Hottentots-viſſchen, en andere diergelyke grote zee-viſſchen vangen; aangezien de voormaals genaamde *Sincopas* op zulke wys altyd een ongelooflyke menigte viſſchen heeft gevangen, welke hy dikwyls wegens hare zwaarte naauwlyks konde na huis dragen.

Ik zal van andere, die werk van viſſchen maken, niet een woord reppen, om dat ik anders een grote menigte van zulke Hottentotſche Viſſchers zoude moeten opnoemen; ik zal alleenlyk daar by voegen, dat hier uit genoegzaam blykt, dat men hen onrecht doet, wanneer men voorgeeft, dat zy niet konnen viſſchen, en dat zy zich alleenlyk van dode walviſſchen en wortelen onderhouden, het welk echter zoo onwaar, als dit zeker is, dat zy niet alleen op de gemelde wyze weten viſch te vangen, maar ook den Europeanen trouwe en nutte dienſten konnen doen in het viſſchen met lange en grote netten, aangezien een Hottentot daar mede veel beter weet om te gaan, als een Slaaf of als menige European, als die den ſprong uit het water en in de hoogte niet in acht neemt, als een ſterke en hoge baar achter hem komt rollen, en hem nevens het net omver ſlaat.

Miſſchien zoude de Lezer gaarn weten, hoe zy op de hier voor gemelde klippen komen, die zoo ver van den oever afleggen, om dat de zee dieper is, als zy lang zyn. Waar op dient, dat zy zulks met zwemmen doen, als welke kunſt zy zoo goed en dikwyls beter verſtaan, als een European of andere. Ik heb voor deze dikwyls aangehaalt, dat zy altyd, wanneer zy in het water gaan willen, zich

Zy verſtaan ook grote viſchnetten op te halen.

Zy zyn goede zwemmers in zee.

alvo-

alvorens niet alleen met zand of aarde beftreken, maar ook huppelden en danften, als om te bidden, en zich aan God te bevelen; dog als zy in 't water zyn, en geen grond meer voelen, zoo zwemmen zy in diervoege, dat men niets van hen ziet als de armen en het hoofd.

Voornamentlyk is haar zwemmen over een brede rivier merkwaardig, om dat men niet anders kan denken, of zy gaan op den grond, daar zy echter geen grond voelen kunnen, terwyl zy hunne Croffen en gantsche bagagie in malkanderen rollen, en alles op het hoofd leggen. Dit houden zy zoo styf en recht, dat men meent, dat zy water-trappers zyn, om dat 'er niets van het hoofd valt. Zy fteken de armen om hoog, en roejen alzoö maar met de voeten; welke beweging zy echter eigentlyk daar mede maken, heb ik nooit gezien, en van hen ook niet kunnen vernemen, om dat zy zulks niet anders als roejen weten te noemen.

Zoo dra zy over den froom gezwommen of uit de zee gekomen zyn, waffchen zy zich weder met dat zelve water af, huppelen en danzen als voorheen, gelyk als of zy God voor zynen genadigen byftand dankten. Dit gefchied altyd, zoo dikwyls als zy in het water gaan of uit het zelve komen. Ik heb dit dikwyls gezien, en voornamentlyk eens naauw daar op getlet, wanneer ik eens over de Bot-Rivier, waar van het water zeer gevallen was, wilde reizen, om

dieper landwaards in te zyn, aangezien de Hottentotten, welke zich by my bevonden, allen de nu verhaalde ceremonien verrichteden, eer zy daar in gingen, en als zy weder daar uit quamen, zoo als ik reeds voor dezen gefchreven heb.

Het zoude wel niet te onpas zyn, wanneer ik hunne verdere kunften, als de Bad en Barbier-kunft, zoo als ook de Aftronomie, Medecyn, Botanie, en Minerallurgie hier nog aanhaalde; maar behalven dat ik ten eerften in den beginne hebbe gezegt, dat ik hier maar de gene zou melden, welke in de beweging des lichaams beftaan, zoo is dit Hoofdstuk reeds redelyk lang uitgedeyt, en zal derhalven beter zyn, dat ik eindige, dan dat ik het geduld van den Lezer nog meer misbruik; daarenboven paffen de nu gemelde kunften veel beter op een andere gelegentheid, wanneer ik buiten dat van de ziekten en hulpmiddelen der Hottentotten zal fchryven.

Derhalven zal ik het hier by laten beruften en my tot het slot haaften, met vertrouwen, dat de Lezer hier uit een recht begrip zal hebben gekregen, wat ik onder het woord van Hottentotsche kunften wil begrepen hebben. Hy zal ook van haar Muziek en Danzen een duidelyk bericht vinden, en alzoö daar uit kunnen zien, dat zy juist zoo dom, eenvoudig, gek en bygelovig niet zyn, als men ze wel zou willen uitschilderen.

Beftuit van dit Hoofdstuk.

Het zwemmen door reede Rivieren is merkwaardig.

Welke plechtigheden zy verrichten als zy uit het water komen.

XI. HOOFSTUK.

Van de algemene Deugden en Ondeugden der Hottentotten, voornamentlyk van hare liefde tot Gerechtigheid.

Deugden en ondeugden der Hottentotten. Maken veel Kristenen beschaamt. De luiheid is een hunner grootste gebreken. Hottentotten zyn tot dronkenschap zeer genegen. Zyn overtreders van het vierde Gebod. Twist en twedragt, moord en doodslag word onder hen ook gepleegt. Onder de Hottentotten heerscht grote wraak. De Polygamie is by hen een gemene zaak. Wat zy met oude zwakke menschen doen. Zy bouwen voor hen op een woefte plaats een huisje, geven hen weinig spys, en verlaten hen. Met hun deugden maken zy veel Kristenen beschaamt. Leven in grote vryheid. Zyn zeer vergenoegt in alles wat hen ontmoet. Wat reden zy bybrengen, waarom zy geen Kristenen worden. Hun goedardigheid en hulpzykheid. Hyn getrouwheid en redelykheid. Zy houden baar woord zeer wel. De Schryver weet maar een voorbeeld van een diefachtigen Hottentot. Houden veel van recht en billykheid. Kleine verschillen worden door hun zelfs of door hunne wyven bygeleid. Criminele zaken worden zonder tyd verzuim en aanzien van perzoon gestraft. Hoe een doodvonnis by hen voltrokken word. De misdadiger word eerlyk na zyn dood begraven, enz.

De deugden en ondeugden der Hottentotten maken veel Kristenen beschaamt.

Onlangs heb ik van de kunsten, of om beter te spreken, van de exercitien der Hottentotten gesproken, welker omstandig verhaal den Lezer, hoop ik, niet verdrietig zal zyn gevallen; jegenswoordig zal het niet wanvoeglyk zyn, dat ik van hunne deugden en ondeugden iets verhaal, op dat men daar uit zoude kunnen zien, dat men hen in vele stukken onrecht doet, als men ze met vele scheldwoorden doorstrykt, en hen als onmenschen afbeeld, als die buiten de menschelyke gedaante, niets menschelyks bezitten, daar tog in 't vervolg zonnen-klaar zal blyken, dat zy ons in vele stukken beschaamt maken, en dingen onder en jegens elkanderen uitvoeren, die geen een van hondert duizend Kristenen doen zoude, hoewel zy in hunne ondeugden veel met de Kristenen gemeen hebben, ja zelfs daar in van eenigen overtroffen worden.

Ik ben niet van voornemen, om dit Hoofdstuk met hunne lofui-

tingen te beginnen, als of het zoude schynen. dat ik van zins was, om ze een iegelyk tot een voorbeeld en staaltje voor te stellen. Een ieder zal aan zich zelve genoeg bevinden, dat hy zelfs tot die volkomenheid nog niet is gekomen, welke die Heidens bezitten, en dagelyks laten blyken; in tegendeel zal hy niet derven onderstaan, om hen hunne ondeugden te verwyten, om dat zyn leven mischien, wanneer het zelve van naby onderzocht wierd, niet minder berispelyk zoude zyn, als haar leven.

Om echter tot de zaak te komen en de omwegen te laten varen, zoo is de Luiheid, Traagheid of liefde tot den lediggang wel een der grootste gebreken, welke men in deze natien zoude kunnen veroefenen, want schoon zy zien en weten, dat men zonder arbeiden niet wel leven kan; schoon de Europeanen hen dagelyks een voorbeeld verstreken, en zy bekenen, dat derzelve arbeid en moeite rykelyk betaalt word; ja schoon

De luiheid is een van haar grootste gebreken.

zy,

zy, zoo als de Heer *Boeving* in zyne curieuſe Beſchryving en Na-richt van de Hottentotten pag. 8 zeer wel ſchryft, met oogen zien, hoe onze Hollanders, zaajen, bouwen, planten, en de ſchoonſte vruchten van den arbeid hunner handen plukken, zoo zyn zy wel Liefhebbers van eeten en drinken, van wyn 't zy dik of dun, klaar of onklaar, oud, of jong, zuiver of met heſ gemengt, aangezien zy dezen onſmakelyken wyn zoo zeer beminnen, als den helderen, en den baard daar na likken, en den droeſſem ook wel met de vingers uit de pot ſtryken en inzwelgen; maar de verſoeyjelyke liefde tot de ledig-gang laat niet toe, dat zy de voetſtappen der Hollanders navolgen, wyl zy liever elendig en arm zyn, als werken.

Deze hunne traagheid is zoo groot, dat zy dikwyls liever honger leiden, dan dat zy een voet zouden verzetten, en weet ik uit de ondervinding, dat een Hottentot die geen honger heeft, geen voetſtap ten dienſte van een Europeaan zal doen; en als men hem het waardſte en liefſte, als Tabak Brandewyn, en alles wat hy 't meeft in eeren houd of bemint, aanbod, en hy daar van zyn genoegen had, te weten zoo veel, dat hy voor eenen dag genoeg had of dat hy zoo veel geld had, dat hy het aangebodene zelf kan kopen, zoo zoude hy zekerlyk niet eens opſtaan, of eens omkyken, maar zitten blyven, als of de zaak hem niet aanging.

Indien men tot een zodanigen luijen Hottentot wilde gaan, en hem met een ſtok in de hand de beſte woorden geven, om dit of dat te doen, zoo zal hy de komſt van zodanig een, die hem alvorens heeft toegeroepen, zekerlyk niet afwachten, maar wel haaft het hazenpad kiezen; ten delen, uit vreeze voor ſtokſlagen, ſchoon men de minſte gedachten daar toe niet hadde, ook om dat hy be-

II. Deel.

ducht is, dat men hem mopt overhelen, en van zyn eigezinnigheid afbrengen, 't geen echter een der grootte en lelykſte vooroordelen is, die van een menſch kunnen worden verwacht of vermoed.

Belooft men hen ook het loon voor uit te geven, houd men zyn woord, zoo is men wederom niet hen bedrogen, want zoo dra zy het zelve ontfangen hebben, gaan zy voort, en zien na den Beloner niet om, voor dat het hen gelegen komt; ja zy blyven ook wel gantsch weg, en myden een tyd lang het huis, tot dat het verge-ten is: Derhalven hebben de hierwonende Hollanders de gewoonte aan een Hottentot, hy zy wie hy wil, niets te betalen, dan na dat het bedongen loon verdient is, om dat ze reeds dikwyls met die knapen, geleert zyn, en wel weten; dat de liefde tot den ledig-gang hen allen daar toe vervoert. Hier door behouden zy ook goede vriendschap tuſſchen hen beiden, om dat de Hottentot na gedanen arbeid vaſten ſtaat kan maken op het geen hy verdient heeft, en de Europeaan, zich onſeilbaar op het gegeven woord des Hottentots vertrouwen kan, en wel zoo geruſt, als of hy met zyns gelyken te doen had, en miſſchien beter.

Zouden diergelyke luiards en dagdieven niet onder de Kriſtinen worden aangetroffen, die liever de bitterſte armoede zouden leiden, als de handen aan den ploeg ſlaan, om zich zelve en haar huisgezin te voeden. Wat my aanbelangt, ik ben van gedachten, dat 'er God betert! van dat ſlach meer dan te veel worden gevonden, en kunnen de jonge, ſterke en gezonde Bedelaars in Duitschland tot een levend bewys verſtrekken, welke liever op de genade van andere menſchen leven, dan zich tot zekere handtering bequaam maken: En zagen zy kans, om zoo gemak-

Hoe zy zich houden als men hen iets voor- uit be-²²'t

Q

lyk

lyk als dezen aan de kost te gera- ken, zoo ben ik wel verzekert, dat hun getal wel haast zoude aangroejen. Edoch goede en heilzame verordeningen, die als nu God dank, daar tegen in 't licht komen, en door Opperheden afgekondigt worden, kunnen dit quaad genoeg sluiten, het welk by deze volken een louter onmogelykheid is.

Zy zyn tot
dronken-
schap zeer
genegen.

Ondertuifchen zoude dit gebrek nog wel te dulden, of door de vingers te zien zyn, om dat het zelve door andere roemwaardige zeden weder in zommige delen word goedgeemaakt, indien uit dat gebrek maar zoo vele andere niet ontfonden, en het zelve niet des duivels oorkuffen was, aangezien daar uit ten eersten voortkomt de slempery en dronkenschap, aan welk gebrek deze menschen zodanig overgegeven zyn, dat zy geen maat daar in weten te houden. En ben ik hier ontrent vast overtuigt, dat, wanneer men hen een vat met Brandewyn of met anderen sterken drank vereerde, zy het zelve niet zouden verlaten, tot dat de laatste droppel daar uit was, schoon zy wisten, dat zy daar by zouden dood blyyen.

Exempel
van een
Hottentot-
tin.

Ik zoude weinig moeite hebben een menigte voorbeelden van zodanigen aan te halen, die zoo dronken waren, dat zy als beesten langs de weg moesten blyven leggen, dog een zal genoeg zyn, 't welk my zelve in het huis van mynen Waard, *Valentin Kleinschmid*, en in de tegenwoordigheid van hem en van zyn vrouw gebeurt is; te weten, de gemelde *Kleinschmid* hadde een Hottentottin, die dagelyks by hem uit en inging, en als waschvrouw diende; dezelve plaagde my, als die toen vreemd en onlangs eerst aangekomen was, overal waar zy my zag, dat ik haar een glas wyn zoude geven, om dat zy wist, dat ik my om beter koop, van een vaatje voorzien had; wyl ik haar niet konde quyt

worden, en over haar bedelen verdrietig wierd, zoo gaf ik haar op een avond een Maat wyn, mids dat zy denzelven zoude drinken, en my voortaan ongeplaagt laten.

Dit beloofde zy, en dronk de Maat wyn uit; dog vermids de lust daar mede niet gefilt was, maar haar hert na meer jeukte, quam zy wel ras weerom, en vraagde, of ik haar niet meer wilde geven? De waard lachte my uit, en zeide, dat vermids ik nu had begonnen, ik niet wel in rust zoude blyven, voor dat zy een braven roes weg had. Het quam my zoo veel op den wyn niet aan, als wel om haar quyd te worden; derhalven gaf ik haar nog een Maat, en gebood haar dezelve uit te drinken; waar over zy lachte, en als tot dankbaarheid eens voor my danste, waar door zy echter te meer verhit wierd, en zich wel haast zoo vol en zat bevond, dat zy nog gaan of staan kon.

Hier op ging de rechte onrust eerst aan; dan begon zy luidkeels te lachen, dan wederom te hui- len, kermen en lamenteren; dan keef zy tegen haar eige zelve, dan weder tegen my, dat ik ze dronken had gemaakt; en van alles wat zy deed, wist zy niets, het welk duurde tot middernacht, zodanig dat niemand in huis door dat geschreeuw en geraas konde slapen. De waard, die dat eindelyk begon te verdrieten, ging met een stok in de hand by haar, en dreigde haar, dat hy ze braaf zoude rossen, en ten huize uitjagen, als zy niet wilde slapen, welke dreigementen eindelyk ook zoo veel vermogten, dat zy in slaap geraakte, en niemand meer ongemak aan deed.

Wanneer zy den anderen morgen ontwaakte, en men haar zeide, wat zy gedaan had, betuigde zy, dat zy niets daar van wist, verzocht een ieder om vergiffenis, en deed verder haar huiswerk, hoewel niet zonder pyn in het hoofd.

hoofd. Ondertuffchen heeft zy my van die tyd af om geen wyn of iets anders meer aangesproken; waar uit dan klaar blykt, dat de mannen en wyven dat gebrek zodanig onderhevig zyn, dat zy liever het leven daar by zouden infchieten, als dat zy zouden uitfcheiden, eer zy het geen men hen heeft gegeven tot den laaftten droppel gezwolgen hebben.

Den Duitschen word wel voor- namelyk den fchonen titel, dat zy wakker konnen zuipen, van de gecivilifeertfte Europeaansche Natien opgelegd, en zouden zy alzoo den Hottentotten hier in niet veel wyken, als zy het alleen waren, die met dat gebrek befmet zyn. Maar vermids ik diergelyke Liefhebbers onder andere Natien ook in grote menigte hebbe aange- troffen; en een Hollander, Engelfchman, Deen, Sweed, Muscoviter of een andere Europeaan, een Duitscher geen voetbreed hier ontrent wykt, zoo weet ik niet, of het alleen van de Duitfchers, en niet beter van alle andere Natien zoude en moest gezegt worden, dat zy de dronkenschap beminnen, en bygevolg met de Hottentotten hier in gelyk zyn, weshalven men dezen minder als genen wegens dit gebrek bestrafen kan.

Hottentot- ten zyn o- vertreders van het vierde Ge- bod.

Edoch ik ga te ver; de ver- achtting en overtreding van het vierde Gebod bied aan dit gebrek ten eerften de hand, aangezien een Hottentot, zoo dra hy tot een man is gemaakt, ten eerften alle moederlyke tucht en berisping ontruikt is, zoo als voormaals is be- richt. Vermids alzo alle achtting jegens de Ouders daar door ins- gelyks vervalt, zoo is 'er niets lichter, dan dat zodanig een dron- ke Wyshoofd zyne moeder deer- lyk afroft, te meer om dat hy nog daar over geroemt en geprezen word, het welk God echter zoo nadruklyk heeft verboden, en den eeuwigen vloek daar op heeft

II. Deel.

gezet, dat de Raven den geen, welke zyne ouders flaat de oogen zullen uitpikken. Ondertuffchen zyn veel Europeanen hier van ook niet vry, fchoon zoo wel de God- delyke wraak als een fcherp von- nis der waereldlyke Overheid op hen paf, en nadruklyke ftraffe oeflent.

Uit de dronkenschap ontftaat verder niet alleen twiff en tweedragt, 't welk onder de Hotten- totten even zoo veelvoudig voor- valt, als onder de Europeanen, en zulks dikwyls over een zaak, die niet waardig is, dat men een woord daar over verliest, maar daar uit ontftaat verder ook moord en doodflag. Hoe ver de Europeanen daar van vry zyn, leert de dagelyfche ondervin- ding! Ondertuffchen is dit als nu onder de Hottentotten zoo ge- meen niet meer, als het voor dezen wel geweest is, dog zulks niet zoo zeer in opzicht van de Europea- nen of van de flaven, als wel ten opzicht van hen zelve, aangezien zulks diep landwaards in zoude moeten gefchieden, waar van men geen tyding bekomt; van de hier- ontrent wonende Natien hoort men zulks niet meer.

Want voordezen heeft men wel het vermoeden, maar nooit de vafte grond gehad, dat zy de Eu- ropeanen, die fchipbreuk quamen te leiden, en hun land te voet wil- den doorreizen, zouden hebben vermoord; en heeft men zulks befloten, om dat niemand weder te recht is gekomen. Nu kan het wel zyn, dat menig door hunne handen moeten fterven, die mis- fchien wat blinkents aan hun lyf hadden; zoo als de meermaals ge- melde Kapitein *Thennis Gerbrant- zoon van der Schelling* my heeft verhaalt, dat daar hy na verlies van zyn galjoot by *Babia à la Goa*, ge- noodzaakt was, om over land na de Kaap te reizen, een zekere Na- tie hem in 't veld had aangetroffen, welke getracht had, hem om het

Twiff en tweedragt, moort en doodflag word onder hen ook geoeffent.

Ontmoe- ting van Scheeps- Kapitein.

Q 2

leven

leven te brengen, om dat hy een goud boordzel om zyn Engelſche Schippers muts had, welke hen in de oogten ſtak, en welke zy gaarn wilden hebben; zoo dra hy echter dezelve van zich geworpen en hen had overgelaten, had niemand verder luſt getoont, om de hand aan hem te leggen.

Of zy reizende Europeanen dood ſlaan.

Op zulke wyze, zeg ik, kan het wel zyn, dat menig door hunne handen gedood is; daar uit volgt echter nog lang niet, dat zy allen door de Hottentotten om het leven zyn gebracht, om dat geen van hen allen ooit weder te recht is gekomen. Om van vele andere ongemakken niet te ſpreken, welke iemand op weg kunnen gebeuren, zoo worden 'er wilde dieren genoeg gevonden, die iemand licht den reſt kunnen geven, te meer, als men van alles, wat tot zyn beſcherming zoude kunnen dienen, ontbloot is. Daarenboven is genoegzaam bekend, dat 'er vele zware en onwaadbare rivieren door het land ſtremen, voor dewelke men, of ſtil ſtaan of boven den zelve omgaan, en zich in groter gevaar ſteken moet. Eindelyk is ook een jegelyk bekend, dat behalven deze rivieren, weinig bronnen of ander water in het vlakke veld en woefte plaatzen te vinden is, welke men met het grootſte levensgevaar wegens de wilde dieren, moet doorgaan. Wanneer nu de dorſt komt, waar zal een zodanig afgematte en verſmacht man heen? hy moet zekerlyk van dorſt ſterven; en kan men alzo den Hottentotten niet ten eerſten betichten, dat zy deze hun land door reizende Europeanen doodgeſlagen hebben.

Tot bewys van myn voorgeven, zou ik den eerſt genoemde Kapitein *Theunis Gerbrandzoon van der Schelling* kunnen aanhalen, welke my heeft verhaalt, en zoo als ik daar na in zyn eigen Journaal heb gelezen, dat hy eer hy de gemelde muts had verloren, en daar na

wederom, eer hy tot den voormaals genaamden Hottentotſchen Kapitein *Claas* was gekomen, gevaar had gelopen, van dorſt te ſterven, dog ik denk onnodig te zyn, een zeer wel bekende en ſchier aan alle menſchen kundige zaak te beweiſen, en met voorbeelden te ſtaven; en zal liever nog iets van de ſlaven daar by voegen, en aantonen, dat de Hottentotten ten opzicht van dezelve ook worden beſchuldigt, daar zy echter op dezelve wyze kunnen omkomen als de Europeanen, te meer om dat zulke vluchtige en weggelopen ontrouwe menſchen met minder voorraad voorzien zyn als een Europeaan, daarenboven met het ſchietgeweer, als zy 't al by zich hebben, zoo als zy zich doorgaans wel daar mede voorzien, als zy luſt tot weglopen hebben, niet wel kunnen omgaan; andere omſtandigheden verby te gaan.

Wel is waar, dat zomtyds een gantsche party te gelyk is weggelopen, waar van men niet tegenſtaande alle navoſching geen woord meer heeft gehoord; zoo als in den jare 1707 in de maand van October elf te gelyk weglopen, welke men tot nu niet weet, waar zy gebleven zyn; dat men echter zoude zeggen, dat zy door de Hottentotten dood geſlagen zyn, zulks is wegens bovengemelde oorzaak niet wel mogelyk. Om nu verdere onheilen voor te komen, zoo heeft men aan de Hottentotten macht gegeven, geenen meer, hy zy alleen of in gezelschap van andere ſlaven zoo ver in het land te laten paſſeren, dezelve ten eerſten te vangen, en gebonden herwaards te brengen, met verzekering, dat de Eigenaar van den Slaaf hen 3 Ryxdaalders voor hare moeite zal betalen, zoo als ook zonder tyd verzuim geſchied, 't zy in geld of in waren.

Aldus ziet men, dat deze menſchen

Zy hebben order om alle ſlaven te vangen en herwaards te brengen.

schen door goede en zachte middelen, zeer wel worden neder gezet, en dat alle vermoede moorden en doodslagen op diergelyke wyze worden voorgekomen; het was op 't hoogst wenschelyk, dat een diergelyk middel in Europa konde worden gebruikt, om de dieven, rovers en moordenaars den pas af te snyden, en hen met zoo een geringen buit te vrede te stellen; helaas! hoe menig ongeluk zoude daar door worden voorgekomen; edoch ik geloof niet, dat alle goede, heilzame en hoogst pryswaardige verordeningen van Opperheden, welke deswegen gemaakt en afgekondigt zyn, of nog mogten gemeen gemaakt worden, hun effect zoo licht zullen hebben, als ik weet, dat de gemelde order van den Gouverneur *Louis van Assenburg* zaalr. by de Hottentotten bekamt, van welkers nuttigheid men nog dagelyks heilzame proeve heeft.

Van den groten wrok, welke zy op elkander hebben, als de een van den anderen beledigt is, heeft de Heer *Boeving* in zyn curieuse Beschryving en Naricht van de Hottentotten pag. 8 getuigt, alwaar hy te gelyk een zeldzaam exempel bybrengt. Wat my aanbelangt, ik zal verder niets daar van zeggen, wyl het genoegzaam blykt, uit het geen ik eertyds van den Kapitein *Claas* en den Koopmanschen Kapitein geschreven heb, als die niet te vrede was, tot dat hy zynen vyand, den gemelden Kapitein *Claas* in ongeluk gebragt, en wanneer hy weder uit zyn arrest ontslagen was, zelfs omgebragt en doodgeslagen had. Het was maar te wenschen, dat deze ondeugd onder de Kristenen niet zoo dik was gezaait, alwaar menig een, wanneer hy derfde, zoo wel zyn tegen party zoude doden, als met dezen Kapitein *Claas* geschied is, ten zy de hoge Overheid zyn bloed weder eischte, en hem daar door affchrikte en 'te rug hield.

Edoch wat zodanig een met de daad niet kan doen, zulks doet hy met zyn gelaat, woorden en gedachten, en is alzoo in Gods ooggen zoo wel een doodslager, als een die zyne handen in zynes broeders bloed gewassen heeft.

De Heer *Boeving* telt *loc. cit. pag. 9* de Veelwyvery mede onder hare ondeugden, als waar voor de zeden en wetten der Kristenen het niet onbillyk verklaren. Edoch zegt hy, dat de ryken alleen *Polygami*, of zodanigen zyn, die veel wyven hebben, om dat de armen wel genoodzaakt waren, om het achterwege te laten. Ondertusfchen als de Heer *Boeving* had geweten, dat de wyven 't meest in 't huishouden doen, en schier den man moeten generen, zoo als by vele myner voorgaande Hoofdstukken blykt, en daarenboven het gebruik vernomen had, dat zy elkander weder verlaten konnen, als de humeuren niet wel overeenkomen, en zy nog geen kinderen hebben, zoo als insgelyks voormaals bericht is, zoo zou hy zekerlyk de armen zoo weinig als de ryken van de veelwyvery uitgesloten hebben.

Want ik zoude hem zeer veel van dezelve konnen aanwyzen, die meer als eene vrouw hebben, schoon zy in vee als hun voornaamste rykdom, dood arm zyn, en verder niets bezitten dan vrouw en kinderen, nevens hun geweer en ander slacht huisraad. Vermids deze Veelwyvery zich echter niet verder uitstrekt, als op twee of drie, zoo als certyds de Heer *Tachart* zulks in zyne Siamfche Reis pag. 96. heeft aangemerkt, daar in tegendeel by andere Oost-Indische, zelfs ook Afrikaansche Natien het by dit klein getal niet blyft, zoo schynt het een quaad te zyn, dat zoo weinig is uit te roejen, als de kanker zonder snyden, kerven, en branden te genezen is.

Van de ondeugd des schandelyken

De Polygamie is by hen gemeen.

Zyn zeer wraakzuchtig.

ken en afschuwelyken kindermoords heb ik voormaals reeds omftandig gemeld, en zal derhalven onnodig zyn, zulks weder te verhalen, of nog meer daar by te roegen. Te wenschen was het, dat het daar by bleef, en dat de Hottentotten ontrent oude en afgeleefde menschen ook geen moordenaars wierden; waar van ik jegenswoordig deze omftandigheden verhalen zal. Als een oud man of oude vrouw krank word, dragen zy grote zorg voor hunne genezing, als hun toestand lyd, dat zy gaan en over den weg komen, de wyven daarenboven hunne wortels en hout zoeken en dragen konnen; zelfs laden zy dezelve nog wel op Draag-offen, en laten ze mede over land dragen, als zomtyds de gantsche *Kraal* opbreekt, en zich elders begeeft.

Zyn dezelve echter zoo oud en uitgeleefd, dat zy niet meer voort of hunne kost, zoo als zy zeggen, zoeken of winnen konnen, zoo heeft buiten alle krankheid, hunne barmhertigheid en liefde tot hen een einde; dog slaan zy dezelve niet zoo wel met handen, stokken of ander moordardig geweer dood, maar zy geven hen op een andere wyze de reft, die nog gruwzamer en onmenschelyker is, zoekende een woeste plaats, alwaar weinig menschen komen, en maken aldaar na hunne wys of een hutje, of als 'er veel hout voor handen is, een groene doorluchtige loverhut, en gaan weder heen.

Wanneer zy t'huis komen, maken zy hun voornemen aan de *Kraal* bekend, en de goedkeuring verkregen hebbende, 't welk te gemaklyker gaat, om dat zy de oude onvermogene menschen van het hare moeten mede delen, laden zy den ouden man of vrouw op een draag-os, en brengen hem of haar, verzelt van de gantsche *Kraal*, die met zak en pak volgt, weg, namelyk als zy alvorens ge-

flacht en Anders gemaakt, of om eigentlyk te spreken, den ouden afgeleefden man het afscheidsmal gegeven hebben. Zoo dra zy op de plaats komen, daar de hutte vervaardigt is, ontladen zy deze moejelyke bagagie, en brengen dezelve in haar toekomend woonhuis, nemen afscheid, en trekken na te ruglating van eenige weinige spyze, weg, het mag met den verlaten ouderdom naderhand gaan, zoo als het God gelieft.

Is 'er geen wild dier, het welk de oude perzoon het leven verkort, en een maalyd daar mede houd, moet dezelve noodzakelyk, na genuttigde kost, van honger en dorst sterven, om dat dezelve niet in staat is, om wat anders te zoeken, als 't welk de rede is, dat dezelve daar gebragt is. Heeft echter een wild dier tydig deernis met haar, dan heeft de elende haast een einde, terwyl de anderen, die hem hebben verlaten, zich aan haar gantsch niet laten gelegen zyn, en niet eens komen omkyken, of zodanig een leeft of dood is, maar laten het op zyn beloop, om dat zy wel weten, dat een wild dier zynen honger daar mede stillen zal.

En dit is het gene, dat de Heer *Boeving* in zyne curieuse Beschryving en Naricht van de Hottentotten pag. 9. twyffelachtig voorstelt, als hy na den verhaalden en voormaals beschreven Kindermoord voortgaat en zegt: *Zommigen zouden ook oude Luiden met voordacht van honger laten sterven; aangezien niet zommigen maar allen het in gebruik hebben, en geen onderscheid tusschen ryken en armen maken; gelyk dan een ryke, als hy zyne rykdom niet meer kan voortaan, maar dezelve aan zynen oudsten zoon moet overgeven, zich insgelyks niet meer heeft te getroosten, als de arme, het zy dat de zoon een grondhertige liefde tot hem droeg, en hem wilde onderhouden, zoo lang hy leefde,* 't welk

Wat zy met de oude kranke menschen doen.

Het gaat met de ryken als met de armen.

't welk echter zeer zelden geschied; niet dat zy daar door voor onmenschelyk willen doorgaan, maar zy verbeelden zich als nog, dat zy een byzonderen dienst aan zulke oude afgeleefde menschen doen, wyl zy daar door uit al haar kommer en elende geraken.

Van waar zy deze schandelyke, zondige, afschuwelyke en gantsch doemlyke gewoonte hebben, kan ik niet recht weten. Ondertusschen schynt my toe, dat zy die van de Troglodyten hebben ontleent, als van welken niet alleen dit, maar ook veel gruwzamer dingen geschreven worden; zie *Diodorus Siculus Lib. III. Cap. 3.* en uit hem *Johannes Bohemus Lib. I. cap. 6. de legibus, ritibus, ac moribus omnium gentium, pag 56. seq.* alwaar hy zegt: *Troglodyta senio confecti, nec armenta sequi valentes, gutture bovis cauda adstricto vitam finiunt. Qui mortem differt, licet nolentem eodem modo, (admonitum tamen antea) vita privant; ibique habetur beneficii loco. Febricitantes item, aut morbo incurabili correptos, simili adficiunt morte. Maximum arbitrantur malorum, ab eo vitam diligi, qui nequeat aliquid agere vitâ dignum.* Dat is: *Als de Troglodyten oud zyn, en hunne troupen vee niet meer kunnen volgen, worden zy by den hals aan een osse-staart gebonden, en moeten alzo slerven. Die genen die zulks niet goedwillig laten doen, worden na vorige vermaninge tegen haar zin op die zelve wys om het leven gebragt, terwyl men zich als nog laat voorstaan, dat zodanigen een grote weldaad geschiede. Die de koorts of een ziekte hebben, die ongeneesbaar geoordeelt word, moeten dienzelven dood ondergaan, zich verbeeldende, dat onder alle quaden dit het grootste zy, dat zodanig een het leven zoude lief hebben, die niets kan doen, waar door by zich het zelve waardig maakt.*

Als dit onder de Kriſtlenen gebruikelyk was, hoe veel bedorve

kinderen zouden 'er worden gevonden, die als de ouders gegoed waren, zelfs niet zouden wachten, tot dat zy een hogen ouderdom bereikt hadden, om hen den weg na de andere waereld te wyzen, ten einde om in bezit van de goederen te komen, en hunne zondige driften den vryen toom te kunnen geven. Maar God zy dank! dat de Kriſtlenen het leven voor een groter weldaad erkennen als de Hottentotten nevens de Troglodyten menen, dat de dood zy, die wel een einde maakt van alle menschelyke elende, dog die niet eerder gezocht moet worden, tot dat de tyd en uur komt, welke God bestemt heeft. Het is immers een verfoejelyke en hoogststrafbare cuveldaad, dat een kind zyne ouders slaat, hoe meer moet het strafbaar en doemlyk zyn, dat het moordardige handen aan dezelve legt, en zich daarenboven verbeeld, dat den ouders daar door een dienst geschiede, als of zy hen het leven gegeven, en het hen ook weder ontnemen konden, daar in tegendeel de kinderen het leven naast God van de ouders ontfangen, en hen deswegen alle liefde, trouwheid, gehoorzaamheid en dienstwilligheid verschuldigt zyn.

Tot nu genoeg van de ondeugden der Hottentotten, wie zou willen onderstaan, om dezelve alle na elkanderen te verhalen, om dat haar getal onuitsprekelyk is. Zoo weinig men dezelve onder de Kriſtlenen kan opnoemen, zoo weinig is het ook by de Hottentotten mogelyk. Wie kan zeggen; hoe dikwys hy feylt. Want wy feilen allen menigvuldig. Vermids nu ieder feyl een misdad is, zoo behoorden alle menschen ook billyk den waren God te smeken en te bidden; Heer vergeeft ons ook de verborge feylen; dat is, zulke welke wy niet eens voor feylen en bygevolg voor gene zonden en alzo ook voor gene misdaden achten en aanzien.

Jegens-

Van de
Deugden
der Hot-
tentotten.

Jegenswoordig is het myn plicht dat ik van de Deugden der Hottentotten ook iets aanroer; dog vermids God de Heer alleen de kenner der herten is, die in het verborge en binnenste zien kan, zoo moet ik maar van hen naar het uiterlyke aanzien spreken; des niet tegenstaande ben ik als voor uit verzekert en by my overtuigt, dat vele Kristenen zich in hun gemoed geraakt zullen voelen, als zy de volkomenheid van een eerbaare deugzame wandel, niet in zich bespeuren of gewaar worden, welke men echter in een Hottentot, ten minsten voor zoo veel het zich uiterlyk laat aanzien, dagelijks ziet uitblinken. Derhalven moeten zy in alle delen beschaamt voor hen staan, ook zich voor knechts verklaren, die vermids zy de wille des Heren geweten en niet gedaan hebben, dubbelde straffe schuldig zyn.

Daar me-
de maken
zy vele
Kristenen
beschaamt.

Want hoe veel van dezelve zouden niet worden gevonden, die voor een gering en slecht Linzen-kookzel haar eerst-geboorte, ik wil zeggen, voor een kleine schandelyke, zondige en doemlyke winst, hare vryheid verkopen, hare leden ten slavendienst van een vreemd Heer opofferen, en meinedig zoo als ook trouwloos aan hunnen eersten rechtmatigen Heer worden zouden? Het welk zoo wel in het geestelyke als waereldlyke alzoo bevonden word, aangezien in het Geestelyke niets gemeners is, dan dat men van den Heer en Schepper aller dingen tot het Schepzel zoo als ook tot vleeschelyke lusten, lust der ogen, en een hovaardig leven vervalt, zoo als *Johannes* in zynen Eersten Algemeenen Zendtbrief Cap. II. v. 15. zegt, en aan die dingen zynen dienst en kristelyke vryheid opoffert. De ondervinding doet in waereldlyke zaken genoegzaam zien, dat menig een wegens schandig gewin van zynen rechtmatigen Heer en Overheid, waar onder

God en de Natuur hem heeft laten geboren worden, afwykt, en door verraad en andere talloze schelmstukken van hem afgaat, ontrouw word, en daar benevens zich en zyn gantsch vaderland in een schandelyke dienstbaarheid zet, of ten minsten zoekt te zetten.

Wat doet echter een Hottentot? Hy roemt, en zulks met het grootste recht, op zyne natuurlyke vryheid. Hy is niemand gaarn onderdanig; lyd liever armoed en gebrek, dan dat hy zich zoude verkopen. En als de hoogste nood hem al dwingt, om dienst op een zekere tyd by een ander te nemen, geschied zulks altoos met dit beding, dat zyne vryheid daar by niet te kort gedaan worde, of schade moge lyden. Ik zal hunne mening liever met woorden van andere menschen als met myne eige voorstellen, ten einde men te meer daar uit moge erkennen, dat het waar is het geen ik gezegt heb.

Lever
in de
grootste
vryheid.

Aldus schyft de Heer *Tachart* in zyne Siamsche Reis pag. 89. *Als de Hottentotten de Hollanders werkelijk voor een weinig brood, Tabak of Brandewyn dienen, zien zy dezelve echter voor slaven aan, die hun land bouwen; en voor veege menschen, welke om voor den vyand verzekert te zyn, zich in huizen en vestingen opsluiten; daar ondertusschen hunne Natie in alle zekerheid overal waar dezelve gelieft; midden in het veld en vlaktens zonder verachte moejelyken arbeid zich legert.* En pag. 101, haalt hy een exempel aan van een jongen Hottentot, welke door den toenmaligen Commandeur in zyn eigen huis genomen was, en die zoo veel wil genoot, als men oordeelde, hem dienstig te zyn; wanneer hy echter groot was geworden, had hy hem zyn afscheid moeten geven, voorgevende dat hy zich zoo een gedwongen leven niet konde onderwerpen. De Hollanders en andere diergelyke Natien waren

Getuige
nis van P.
Tachart
hier van.

waren flaven van den aardbodem, en de Hottentotten Meesters en Heren van dezelve. Want zy hoefden den hoed niet gestadig onder den arm te houden, en duizend andere gebruiklykheden gade te slaan. Zy aten als zy honger hadden, en maakten hier ontrent gene andere regel als die van de Natuur.

Wat Vogel hier van bericht.

Op gelyke wyze schryft ook *Vogel* in zyne tienjarige Oost-Indische Reisbeschryving pag. 71. Zy (*de Hottentotten*) zegt hy, *leven zonder zorg, en houden de Europeanen voor flaven, wyl zy het land bouwen, en zich in fortressen en huizen onthouden.* Wat kan nu heerlyker van een vryheid worden gezegt, als dit, want schoon de klare woorden niet uitgedrukt zyn, zoo is het reeds genoeg, en een openbaar kenteken van een gewenschte vryheid, als men voor geen vyand beboeft beducht te zyn, nog dat men moet vrezen, dat hy ons slaafachtig of dienstbaar zal maken. Zulks heeft de bovengemelde Heer *Tachart* reeds met duidelyke woorden daar uit besloten, wanneer hy *loc. cit. pag. 98.* verder zegt: Door deze wys van leven willen zy de menschen aantonen, dat zy Meesters van den aardbodem zyn, en het gelukkigste volk onder de Zon, om dat zy het alleen zyn, die in vryheid en rust leven, als waar op zy, menschelyker wyze gesproken, haar grootste gelukzaligheid stellen.

Is dit dan nu niet een recht gelukkig volk, 't welk niet alleen den roem op een zodanige vryheid draagt, maar dezelve gestadig tegen een iegelyk tot nu verdedigt heeft? Hebben zy de Hollanders om die rede hare Alliantie niet waardig geacht, om dat dezelve zoo als zy geen andere Mogenheid onderdanig zyn? Wat is anders de oorzaak, dat zy de flaven zoo haten, en met grimmige oogen aanzien, dan wyl zy van alle dienstbaarheid vry zyn, en de flaven in

II. Deel.

eeuwigheid in onderdanigheid leven, en alles na den wil en bevel van een ander verrichten moeten, zoo als zulks in 't toekomende uitvoerlyker zal worden aangetoont. Waarlyk, wie zulks ter degeinziet, moet het voor een wel gelukkig volk erkennen, aangezien zy hunnen vryen wil, welke hen ingeschapen is, veel beter konnen laten zien, dan anderen, die diergelyken geluk niet genieten.

Op deze vryheid nu volgt een andere treffelyke deugd, namelyk de vergenoegzaamheid, achtervolgens dewelke zy met alles, 't geen hen ontmoet, te vrede zyn, en na gene kostbaarheden, rykdommen, en andere waereldlyke schatten, eeren of waardigheden trachten, maar alles voor lief nemen, dat hen wedervaart, aangezien zy een vast vertrouwen hebben, dat alles van hunnen *Tiquoa Gouina*, of Heer der Heren komt. Ik zal my andermaal van de woorden van een anderen en wel van een gantsch nieuwen Auteur bedienen, wyl dezelve als een Geestelyke van hoge waardigheden, geleerdheid en aanzien, die onder de Heidenen reeds vele jaren heeft doorgebracht, de zaak als met levendige verwen afgemaalt heeft. Deze is de Deensche Tranquebaarsche Prooft *Bartholomeus Ziegenbalg*. welke in de Naricht van zyne reis uit Oost-Indie na Europa, in den jare 1715. te Hal in Saxen gedrukt, gantsch merkwaardige woorden hier van bybrengt.

Want na dat hy op zyne t'huis reize hier gekomen was, en zich met een onbekenden Hottentot in een gesprek had ingelaten, waar van ik reeds in het voorgaande Hoofdstuk het een en 't ander heb aangehaalt; en ten laafsten op zyne voorstelling tot antwoord bekomen had, dat zy hem tot hunnen Priester wilden nemen; dog hy wyders voorstelde, dat zy, als zy de Kristelyke Godsdienst omhelsden, zuivere klederen dragen,

Voorstelling van den Prooft Ziegenbalg aan een Hottentot.

R en

en de befmeerde fchaape-mantels afleggen moesten; dat zy daarenboven konften en handwerkzels moesten leren, en in zodanige huizen wonen, waar in men hen het woord Gods gevoeglyk voorftellen, en het een en't ander tot haar heil met hen verhandelen zoude kunnen, zoo gaf dees onbekende Hottentot hem een fraai antwoord, het welk myns bedunkens niet fchoner en treffelyker konde zyn, als men maar een vooruitzicht van tydelyke vergenoeging heeft, zoo als deze Hottentot zekerlyk zal hebben gehad. Want door dien zy de grondregels van het Kristendom niet weten, zoo moet het bekent fpreekwoord *Ignoti nulla cupido, onbekent maakt onbemint*, waar zyn.

Zyn antwoord daar op.

De Europeanen, zeide de Hottentot op de gedane voorftelling, zyn gekken; zy bouwen grote huizen, fchoon hun lichaam maar een kleine ruimte van noden heeft; van binnen om den honger te stillen, en van buiten om het lyf te kleden hebben zy zeer veel van noden; en om dat niemand in zyn eigen land verzadigt kan worden, komen zy in dit en andere landen, om de kost en kleding, welke zy van noden hebben, te krygen; terwyl wy daarentegen nog geld nog eenige vreemde waren van noden hebben, en ons zoo prachtig niet kledende en met geringe fpy's te vrede zynde, hoeven wy zulke zwaren arbeid niet te verrichten, nog ons eenige moeijelykheid op den bals te halen, zoo als gy Europeanen doet.

Waarom zy geen Kristenen mogen worden.

Wat kan heerlyker van deze deugd worden gezegt? en wel van een Heiden, die anders aan zoo vele ondeugden overgegeven is, zoo als reeds is aangetoont. Ik weet my zeer wel te binnen te brengen, dat zy my 't dorften verwyten, dat zy geen Kristenen mogen worden, om dat geen een van hen met het zyne te vrede was, maar het altyd nog beter wilde hebben, fchoon een iegelyk van

dezelven duizendmaal vergenoegder konde zyn, als zy, als de verfoeijelyke buikzorg en het haken na meer rykdom haar hert zodanig niet hadden ingenomen, dat zy zich nacht en dag daar mede plagen, zoo fchrikkelyk daar om woelen, en tot in het duiftere graf beangften moesten, waar van zy echter vry waren, en zich om niets bekommerden, om dat het tog zoo moest gaan als de geen, die hemel en aarde gefchapen had, het hebben wilde.

Hier in overtreffen zy alzo veel duizend Kristenen, die tog voor al hen met een goed exempel voorgaan, en hen door allerhande deugden tot het Kristendom moesten lokken; daar zy helaas! in boosheid hen niet veel behoeven te wyken, en ontrent de deugden van hen zelven leren moeten; zoo als dan de vergenoeging ten eersten de goedaardigheid en behulpzaamheid de hand bied, zodanig dat zy hunnen behoefstigen naaften niet alleen met raad maar ook met de daad byftaan, en hem helpen, waar zy eenigzins kunnen of voor zoo veel in haar vermogen is.

Dit is niet alleen uit vele voormaals verhaalde verhandelingen te zien, daar zy elkander zonder beloning dienft doen, maar het zelve zal ook in 't toekomende uit andere omftandigheden meer blyken. Ik zal my jegenswoordigtot bewys van deze ftelling wederom van vreemde woorden bedienen, en wel voornamentlyk van den Heer *Tachart* die in zyne Siamfche Reis pag. 100 seq. op de volgende wys daar van fpreekt: *De Hottentotten zyn goedaardig en hulpryk; hebben niets voor zich; vercert men hen iets, dat gedeelt kan worden, geven zy hunnen makker, die eerst by hen komt, iets daar van, ja zoeken den zelven deswegen, en houden van het geen zy hebben, het kleinste stuk voor haar zelven.* En pag. 96 heeft hy van hen gemeld, dat men meer liefde

Goedaardigheid en hulprykheid onder Hottentotten.

leefde, goedaardigheid en redelijkheid onder hen aantrof, als men doorgaans by de Kristenen vind.

Zou dit niet een heerlyke deugd in hen zyn? te meer daar dezelve op dagelyksche openbare exempels geslaaft is. Men behoeft aan eenen maar een pyp tabak te geven, zoo als ik wel duizendmaal gedaan heb, men zal zien, dat hy ze alleen niet zal roken. Zoo dra iemand by hem komt, en naast hem op de hurken gaat zitten, zal hy ten eersten de pyp uit den mond nemen, en aan denzelven geven, en als deze eenige trekken gedaan heeft, geeft hy die aan den eersten weer; komt 'er een derde of vierde by, die krygen mede de pyp, en dit gaat alzo rond, tot dat ze uit is.

Ontrent brood of andere eetwaren gaat het op dezelve wys, en is my een merkwaardig exempel van meergemelden Kapitein *Pegu* bekent, die by my quam, en over honger klaagde, daar by voegende, dat hy reeds in drie dagen welke hy onder wegen geweest was, weinig of niets had genuttigt. Ik gaf hem zoo veel, als ik meende, dat hy van noden had, om zynen holle maag te vullen; hy ging ook wakker aan het eeten; wanneer hy echter een van zyne makkers verby zag gaan, die niet na hem keek, riep hy hem ten eersten, en verzocht hem, om met hem te eeten, waar toe de ander zich ook niet lang liet bidden. Ik zeide echter, dat ik hem en niet den anderen te eeten hadde gegeven; dat hy derhalven zyn genoeg zoude eeten, en het overige op zyne t'huis reis sparen, dog de gemelde Kapitein *Pegu* antwoorden ten eersten daar op: *Dit is Hottentots manier, ik mag niet alleen ceten, maar de ander man moet ook daar van proeven, want als ik eenmaal by hem kom, deelt hy my weder mede, van het gene hy heeft.*

II. Deel.

Het is alzoozonder onderscheid by hen gebruiklyk; of zy iemand kennen of niet, delen zy hem iets van het hunne mede, of laten hem mede eeten. Waar blyven hier de Kristenen, die hunnen behoeftigen naasten doorgaans niet veel van hunnen groten overvloed laten toekomen, maar alles tot den ouden dag en tot het toekomend gebruik sparen. Het schynt, als of zy niet geloofden, dat God hen een veel ryker zegen zoude konnen toevoegen, als zy den reeds ontfangenen ter zynere eere gebruikten. En is dit met recht gezegt, aan Gods voorzienigheid twyffelen waar in de Hottentotten andermaal roemwaardiger zyn, om dat dezelve alles daar op laten aankomen, en gantsch niet voor den volgenden dag zorgen.

Velen van de hier zynde Inwoners zyn van gedachten, dat zy goedaardig, hulpryk en milddadig zyn, ten einde om in de burgerlyke zamenleving geruust te zyn, en dat de een den anderen niet zoude doodslaan; dog tot antwoord dient, dat schoon dit alleen het doelwit was, en 'er voor 't overige niets achterstak, zulks echter niet minder prysbaar is, dan het buiten dat zoude zyn; want wanneer men daar door twist, tweedragt, dievery, moord en doodslag, nevens vele andere burgerlyke ondeugden, uit een burgerlyke zamenleving kan roeijen, zoo verdient het immers gade geslagen te worden; maar vermids deze goedaardigheid zich niet alleen tegen de armen maar ook tegen de ryken laat zien, zoo is het immers ontwyffelbaar te vermoeden, dat dezelve uit een gantsch andere grond voortkomt, en dieper wortels moet hebben geschoten.

Wanneer de veelmaals aangehaalde Kapitein *Theunis Gerbrantszoon van der Schelling* in zyne Landreis een Hottentot aantrof, die van de Duitschers of Europeanen meer had horen spre-

Merkwaardige ontmoeting ontrent een Europeaan en een Hottentot.

ken, en hunne taal eenigzins wist, vleide hy zich reeds het hoekje te boven te zyn, schoon hy geen Hottentot was, hoewel hy gantsch naakt ging, zynde door de voormaals gemelde vyandelyke Hottentotten geplondert, en hebbende zyne kleding daarenboven door andere zeldzame gevallen verloren; want deze Hottentot bracht hem na de *Kraal*, paste hem op en verzorgde hem, zoo veel in zyn vermogen was; en vermids hy in de tyd van twee maanden niets dan rauwe mosselen had gegeten, en water gedronken, waar door de maag tamelyk was bedorven, en de rode loop hem daarenboven wakker aangetast had, zoo moest niet alleen iemand na den Kapitein *Claas* lopen, die daar om heen handel dreef, om hem daar van kennis te geven, maar hy wierd ook van zodanige spys verzorgd, als zy voor zyne toestand dienstig oordeelden, ten einde hy niet zoude komen te sterven.

Hoe zy hem verzorgden.

Vermids hy in de drie laatste dagen gantsch niets en voorheen alleenlyk rauwe zee-mosselen genuttigt had, oordeelde deze Hottentot, die hem in het veld eerst had aangetroffen, dat het hem niet dienstig zoude zyn, van ten eersten gekookte spys te eeten, uit vreze, dat de maag daar door gantsch zoude worden bedorven; deswegen gaf hy hem een stukje rauw vleesch, ontrent een lood zwaar, van een versich geslachten hamel, om te eeten; daar na kookte hy eenige stukken, en half gaar zynde, liet hy hem het nat drinke, om den maag weder een weinig te verwarmen, en het rauwe schaap-vleesch te beter te doen verteeren. Tegen den avond gaf hy hem een stukje vleesch, dat maar half gekookt was, en liet hem wederom van het nat, warm gemaakt, drinken, om de maag niet te overladen. Wanneer hy den volgenden dag zag, dat de Europeanen het konde verdragen,

gaf hy hem gaar gekookt vleesch, hoewel alle twee uren maar een weinig, en genas hem weder zoo ver, dat hy in staat was, om met den meergemelden Kapitein *Claas*, op welkers bevel hy ook Hottentots Crossen ontving, om zich te dekken, na de Kaap te reizen, zoo als voormaals reeds is gemeld.

Wie onder de Kristenen zoude een zodanige barmhertigheid, liefde, getrouwheid en goedaardigheid bewyzen jegens een mensch, die van een vreemde landaard is, welken hy nooit heeft gezien, en van wien hy geen voordeel weder te wachten heeft. Och! ik geloof, dat 'er niet een Priester alleen, zoo als 'er in het Evangelie staat, *Luce X. 31. seqq.* maar wel duizend Priesters en Leviten diergelyken elendigen mensch zouden voorby gaan, en de eer gaarn aan een Samaritaan laten, om hem te verbinden, op zyn dier te heffen, hem met zich na de herberg te nemen, en voor hem te betalen, 't welk waarlyk de grootste schande is, en zullen deze Heidens ons op den laatste dag deswegen niet weinig beschaamt maken.

Verder is hunne getrouwheid en redelykheid ook geen geringe deugd, waar in zy vele Kristenen overtreffen; het welk ten dele blykt uit het geen reeds is gemeld, en ten dele ook kan worden afgenomen, om dat men op haar woord zoo vasten staat kan maken, als of zy werklyk geld op hand hadden ontvangen, aangezien niemand iets belooft, het welk hy niet doet. Ik heb reeds voormaals gezegt, dat als iemand een stukje Tabak, een vinger lang, aanneemt, en belooft dit of dat te doen, men daar op zoo geruft kan wezen, als of het beloofde nagekomen was; en is het zelfs als dan zekerder voor my, om dat hy na den ontvangst van het loon, de zaak zeer licht vergeet, of met voordacht niet daar om denkt.

Hare redelykheid echter blinkt hier

Getrouwheid en redelykheid der Hottentotten.

hier in uit, dat zy 't stelen, echtbreken, en hoereren zodanig hatten, dat men van deze euvelheden zeer zelden onder hen hoort, zoo als reeds voormaals uit *Boevings* curieuse Beschryving en Naricht van de Hottentotten pag. 9. zoo als ook uit *Tachart* Siamfche reis pag. 100 bewezen is, dat hen de Hollanders en alle de inwoners hier ontrent zonder vrees in hunne huizen laten gaan, om dat zy zelfs niet stelen. Daarenboven leert de dagelyksche ervarendtheid, dat men geen hoeren onder hun vind, ten minsten zulke niet, die buiten den echten staat kinderen krygen, het welk echter noodzakelyk moeste geschieden, als 'er veel van dezelve waren. En ontrent de echtbreuk is bekend, dat dezelve zonder aanzien van perzoon met de dood word gestraft, zoo als kort hier na breder zal aangetoont worden.

De Schryver weet naar een exempel van een diefachtigen Hottentot.

Een exempel is my maar bekend van een diefachtigen Hottentot, die by een borger een linne hembdrok of borstrok zonder armen, met zilvere knopen gestolen had. Men had geen vermoeden op hem, om dat te voren nooit iemand iets had gestolen, maar wel op den slaaf van den man, om dat diergelyke menschen gaarn lange vingers hebben, en maar allerhande gelegentheid zoeken om te stelen. Edoch alvorens het tot een naauw onderzoek ontrent den slaaf quam, gebeurde het, dat de Hottentot den Hembdrok met de zilvere knopen wilde verkopen, maar de koper hield denzelfden in handen, en examineerde den Hottentot ter dege, eer de koop was getroffen, om dat hy wel wist, dat die van zyn kar niet gedropen was.

De dief gaf voor, dat hy denzelfden van een Stuurman vereert had gekregen, maar vermids 'er toenmaals geen vreemde schepen op de rede lagen, wist hy niemand te noemen, derhalven liep hy met achterlating van den hembdrok

weg, zonder hem te komen weerom halen, waar uit men ten eersten vermoede, dat het niet recht daar mede moest zyn, zoo als ook haast uitlekte, want nog dienzelven avond klaagde de bestolene aan een zynere medeborgers over de ontrouwheid van zyne slaven, en dat zy hem een hembdrok met zilvere knopen hadden ontfolen, waar op deze hem antwoordde, dat het wel konde zyn, dat zy mede onder de deken lagen, dog dat zy misschien alleen de dieven niet waren, om dat hy den gemelden hembdrok door een Hottentot te koop had zien dragen, die ook als hy gevraagd wierd, van wien hy dien hembdrok had, niet wist te zeggen, wie hen denzelfden had gegeven, maar weggelopen was, en den hembdrok by zyn buurman gelaten had.

Niemand was vrolyker als de bestolene, dat hy zynen kostbaren hembdrok weder kreeg; hy begaf zich ten eersten na het huis van den buurman, welke hem denzelfden ten eersten weder ter hand stelde; en als hy t'huis quam, examineerde hy zyne slaven, en vond ze allen onschuldig. Edoch verdroot het den Hottentotten niet weinig, wanneer dit ruchtbaar wierd, dat zy haar credit door eenen van hen, zouden verliezen, weshalven zy na den dief zochten, en denzelfden gevanglyk na de Kaap bragten, met verzoek, dat hy deswegen strengelyk mogt worden gestraft, en men geen quaad vermoeden op hen mogt hebben.

De dief word van zyn eigene natie nagezocht.

Wyl het gestolene reeds te recht was gekomen, wierd hy wel niet met de dood gestraft, maar op de merkt aan de paal opentlyk zodanig gegeesselt, dat menig een liever den dood zoude hebben geleden; niet met roeden, of in derzelve plaats zoo als hier gebruikelijk is, met gesplete Spaansche rieten, maar men sloeg hem, na dat hy vast gebonde was, met een

En naar verdienste opentlyk getra.t.

endje dagg, een arm dik en ontrent 3 of 4 voet lang, op de blote billen, zoo lang tot dat ze gantsch gezwollen waren, en het klare bloed uit het *intestinum rectum* of *Orificium posterius* liep, en hy in slaauwte viel.

Zeer veel Hottentotten waren ooggetuigen van deze Executie, en schreeuwden in den beginne, dat hem recht geschiede, en jouwden hem daarenboven uit, doch wanneer hy zoo jammerlyk begon te kermen, en de Fiskaal echter nog al liet slaan, kregen zy deerms met hem, en wyl zy vreesden, dat haar bidden niet veel zoude helpen, wachteden zy, tot dat hy van de geesselpaal weder los was, als wanneer zy hem aanpakten, en een weinig van de plaats bragten; dog ziende, dat hy niet konde voortkomen, lagen zy hem op zyne Crofs, en droegen hem by de vier slippen na een van haar huisjes, pasten hem op en verzorgde hem, tot dat hy weder gezond was; ondertusschen dulden zy niet, dat hy weder in een huis ging, maar hy moest zich van de Kaap weg begeven, als iemand die van een plaats gebannen was.

Wat uit dit voorval te besluiten is.

Uit dit voorbeeld blykt mynes bedunkens, genoegzaam, dat de Hottentotten aarts-vyanden van de dieftal zyn, om dat zy zelfs eenen uit het midden van haar aan andere volken ter behoorlyke straffe overleveren. Men kan ook hier uit zien, hoe veel zy van een eerlyken naam houden, om dat dit eigentlyk de bewegende oorzaak is geweest, dat zy den overtreder zelf opgezocht en overgelevert hebben. Wyders blykt hier uit, dat zy beminnaars van de billykheid en de rechtmatigheid zyn, aangezien zy niet kunnen dulden, dat aan iemand onrecht geschiede. En dit is juist het stuk, het welk ik, (in ter zyde zetting van alle andere roemwaardige deugden, welke verder van hen zouden kunnen worden geroemt, en die

nog zeer veel in getalle zyn, schoon niet van zoo groot gewigt, als de reeds gemelde en deze volgende) voorgenomen heb, af te handelen, en zal ik deswegen dezelve hier nevens voegen, en daar mede de gantsche materie eindigen.

Onder de namen van Recht of Billykheid versta ik echter hier niet de Gerechtigheid, voor zoo veel zy zich ook tot de rechtvaardigheid van den oorlog uitstrekt, en bygevolg het Krygs-recht genaamt word, want daar van in 't toekomende nog iets wydlopiger zal moeten worden gehandelt; maar ik versta alleenlyk daar door het borgelyke Recht, zoo ten opzichte van het civile af het criminele, en mene het nodige daar van by te brengen; op dat men zoude kunnen zien, dat deze volken t'eenemaal niet zonder wet leven, maar de gene, welke het gezond vernuft zoo schryft, gantsch slypt en onverbreeklyk houden en daar na leven.

Wat burgerlyke zaken en kleine verschillen aanbelangt, welke dikwyls ontstaan, dezelve worden door de partyen zelf afgedaan; zulks geschied of met woorden, wanneer de een den anderen wat toegeeft, en zich door zyne party recht zoekt te doen verstaan, of anders met vuisten, dat de een den anderen een paar blaauwe oogen en een dikke neus geeft, en zich als dan weder met hem verzoent; waar na zy elkander wederom zoo veel vriendschap toedragen, als zy te voren gedaan hebben; want met diergelyke verschillen bemoeit zich niemand, dan alleen hunne wyven, welke om moord en doodslag voor te komen, zoo veel vermogen hebben, dat 'er maar een of twee tusschen beide hoeven te komen, en de partyen toe te spreken, als zy willen hebben, dat 'er geen verdere verbittering zal inwortelen, aangezien de grootste schande onder

Klyne verschillen worden of door haar zelf of door hare wyven bygelegd.

der hen is, dat mannen in't byzyn van vrouwen, tegen elkander kyven.

Om dit maar als terloops aan te roeren, zoo is dit een loflyke of pryswaardige gewoonte, welke men by weinig volken aantreft. Ik ben zelfs dikwyls daar over verwondert geweest, en gaat dit zelfs zoo verre, dat 'er geen man zal worden gevonden, welke zyne vrouwen schoon hy 'er drie heeft, een slag zal geven, zoo lang als hy leeft; buiten twyffel om dat zy wel weten, dat de flagen by dit geslacht van weinig nut zyn, of dat zy 'er weinig eer by inleggen; maar als zy al gestadig in onlust zouden leven, vinden zy raadzamer van elkander te gaan, en te doen als of zy elkander nooit gekent hadden, het welk ook veeltyds geschied, wanneer zy geen kinderen met elkander gewonnen hebben.

Van deze kleine verschillen, gekyf of krakkeel op diergelyke wyze bygelegd, heeft geen mensch eenig voordeel of schade te wachten, maar anderen die zich daar mede willen bemoejen, staan dikwyls van verre en lachen deze Kampvechters wakker uit, zoo als ik dikwils gezien heb, om dat zy wel weten, dat zy elkander met hunnen *Kirris* niet veel schade toebrengen, of met het werpen veel uitrichten zullen, maar zich wel haast vergelyken, en als de eerste toorn over is nog wel eenige uren een pyp Tabak of Dacha tot een teken des vergelyks, en gantschelyke verzoening met elkander roken.

Gelyk echter deze verschillen t'eenemaal zonder wetten of pleidooi, of zonder bemiddeling van iemand anders dan hunne wyven worden afgedaan, zoo gaat het in criminele zaken veel zwaarder. Zy lyden hier ontrent geen uitstel; zien ook gantsch niet na den stand, rykdom, aanzien of iets diergelyks, maar wie op een doodwaardige

misdad betraapt en daar van overtuigt word, die kan vast rekening maken, dat hy hunne handen, als hy eens gevat is, niet licht zal ontsnappen, en veel min dat hy het leven daar van brengen zal.

By hen horen onder doodwaardige of criminele zaken, niet alleen moord, en doodslag, zoo als by ons in Europa; maar de echtbreuk word van hen ook daar onder gestelt, welke na de Keur-Saxische rechten ook een doodwaardige misdaad is, dog alwaar altyd moderatie gebruikt word. De diefstal is ook zoo als by de Europeanen een hoofd-misdad, en eindelyk land-verraad nevens nog andere diergelyke grote overtredingen, welke ik, om dat gene exempels daar van onder hen gezien heb, niet mag noemen; ondertusschen zal ik ze maar by name aantonen, en voor het overige den Lezer laten oordelen, of zy recht of onrecht daar aan, doen en behoren, dienvolgens onder deze Classis de bloedschande en de Sodomie.

Wanneer nu een diergelyke misdadiger ontdekt en gevat word, zet men hem niet lang gevangen, en examineert hem, veel min geeft men hem een Procureur of Advokaat, als welken hier gantsch onbekent zyn, maar men volgt hier ontrent den eenvoudigsten en natuurlyksten weg; namelyk, men laat hem zelve zyne zaak verdedigen, en als de belydenis niet ten eersten wil volgen, brengt men de geenen voor hem, die tegen hem hebben getuigt; kan hy zich als dan tegen dezelve verdedigen, en ten eersten aantonen dat het valsheid is, het geen zy voorgeven, zoo is het leven hen ditmaal geschonken, en hy word weder op vrye voeten gestelt, aangezien men wel weet, en gerust is dat hy niet weglopen zal, als zyn zaak goetd is, nog iets hoeft te vreden.

Ondertusschen rusten de Getuigen

Hoe dat met een misdadiger ten eersten gehandelt word.

Hoe de valsche aanklagers getraift worden.

Criminele zaken worden zonder tyd verzuim en aanzien van persoon ge-trait.

gen niet, die daar door bespot zyn, maar vorsehen de zaak verder na. Bevinden zy, dat hunne beschuldiging valsch, en op blood vermoeden gegrond geweest is, moeten zy den aangeklaagden een zeker getal vee tot voldoening geven, en vergiffenis verzoeken. Maar is hy schuldig aan het geen, waar van hy beticht word, word de misdaad hem op nieuw voorgelouden, en hem alles als voorheen voorgeselt, op dat hy niet zoude kunnen zeggen, dat hy onverhoort gestraft worde, gelyk men dan wel haast kan horen; of iemand een gerechte zaak heeft, of niet. Zoo dra hy overtuigt is, of op de beschuldiging stil zwygt, en aldus als ja zegt, word het dood-vonnis ten eersten uitgesproken, en ook op staande voet zonder verder uitsel voltrokken.

Hier ontrent gaat het aldus. De Kapitein van de *Kraal* laat al zyn volk te zamen komen, en doet de misdadiger als van den beginne af, als het proces aangaat en de getuigen zullen gehoord worden, midden in den van hen gemaakten en gesloten kring brengen, op dat een ieder de zaak zoude kunnen horen en naar billykheid daar van oordelen; wanneer hy overtuigt word, word hy niet weder uit dien kring gelaten, maar hy moet daar in blyven, en de stemmen en het vonnis mede aanhoren, om ten eersten te weten, wat met hem gedaan zal worden.

Wanneer het vonnis uitgesproken word, 't welk altyd zoo als ook het gantsche proces onder den bloten hemel geschied, overwegen de omstanders de zaak niet te lang, en vergunnen hem verder weinig oogeblikken, om zich tot den dood te bereiden. De Kapitein, als wie het recht van leven of dood heeft (*Jus vita & necis*) springt hem ten eersten op het lyf, en slaat hem het eerst met

zynen Kirris zodanig in den nek, dat hy daar van ter aarde valt, waar op alle de anderen onmiddelaar volgen, en wel niet na den rang en na de order, zoo als de Heer *Tachart* in zyne Siamfche Reis pag. 101. voorgeeft, maar in een volle onorder die namelyk het eerste en best by hem kan komen, om hem den rest te geven; ja zy kyken zelfs niet eens, of 'er nog leven in is, maar zy roffen zoo laag, tot dat of de buik door het veelvuldige blood gezwollen, of het gantsche hoofd verbryzelt is.

Na dat hy aldus te recht is geselt, nemen zy het dode lichaam en buigen het zoo als zy gewoon zyn te doen, by malkander, en binden het in zyne Crofs, die hy in zyn leven heeft gedragen; daar na begraven zy den zelve nevens al het geen hy in zyn leven by zich heeft gehad, uitgenomen de Koperen kralen en zyn geweer, welke aan deszelfs oudste zoon worden gegeven, en geschied alzoo nog aan het lyk nog aan de familie verder geen schande, maar zyn de kinderen, die geen schuld aan des vaders misdaad hebben, zoo goed geacht als voorheen; en het lichaam word zoo eerlyk begraven, als het lyk van een ander; van welke begravenis-plechtigheden in 't toekomende omstandiger zal worden gehandelt.

Hier uit blykt alzoo genoegzaam, dat zy den eenvoudigsten en meest gegrondsten weg gebruiken; achtervolgens den welken zich iemand wegens zyne beschuldiging verdedigen kan, of door de mande vallen moet. Op die wyze worden ook alle rechts-kosten gespaart, die by de Europeanen zoo in civile als criminele zaken dikwyls zeer hoog lopen, niet alleen in aanzien van de rechtbank zelve, maar ook ten opzicht van de Advokaten en andere nodige perzonen. Ja zomtyds kost het zeer veel, een zodanigen misdadiger

Na den dood word hy eerlyk begraven.

diger in zyne gevangenis te onderhouden, zoo dat het rondom koften zyn, die ten laaftten een merkelyke fomma bedragen, welke echter alle door de vaardige uitvoering der executie by de Hottentotten voorgekomen worden.

Ook blykt hier uit, dat het *Jus vita & necis* volkomen by den Kapitein der Kraal ftand grypt, hoewel niet zonder betrekking van andere omftanders, om dat hy niet alleen het vonnis met gemeen overleg moet laten, maar ook tot uitvoering van het zelve de hand't eerfte lenen moet, zoo als het by de Ouden en voornamelyk by de Joden gebruiklyk is geweest. Zie *1 Reg. II. 5. 6. 29. 34. XXI. 8 feqq. Exod. XXXII. 26. 29.* Zie hierby *D. I. B. Carpzovii* medegedeelde onderrichting van de Scherprechters; in een lykpredikatie over den Eerzamen en Manhaftigen Meifter Cristopf Heintzen, gewezene Scherprechter der Stad Leipzig, gedrukt te Leipzig by Lanekifch Anno 1702 in 4.

Derhalven is dit niet een fchande voor de Hottentotfche Kapiteins; dat zy te gelyk het ampt van Scherprechter moeten waarnemen en de misdadigers met ftokken dood flaan, zoo als de Heer *Vogel* in zyne tienjarige Ooft-Indifche Reisbefchryving *pag. 72.* en de Heer *Tachart loc. cit. pag. 101.* menen, maar myns bedunkens fchynt dit wederom een bewysrede te zyn, dat de Hottentotten van de Joden afkomstig zyn.

Eindelyk ziet men ook hier uit dat geen aanzien van perzoon, veel min rykdom, eer en waardigheid by deze voor't overige eenvoudige maar hier ontrent wyze en verftandige menfchen plaats vinden; aangezien de ryke en grote zoo weinig voorrecht heeft, als de arme en behoeftege. De Kapitein zelf, als hy van een misdaad overtuigt word, gaat zoo weinig vry als een ander, het welk im-

II. Deel.

mers in alle delen met de wetten der natuur overeen komt, uit hoofde van de welke een iegelyk verplicht is tot dat gene, waar aan hy wil, dat een ander zich verplicht zal houden.

Indoch ik raak te ver uit het fpoor, om dat ik nog hier nevens moet voegen, wat 'er gedaan word ontrent den geen, die zich wegens dees of gene misdaad zoek maakt? Zodanig een kan niet uit het land lopen, als hy by anderen niet voor een Spion of Verfpieder wil aangezien wezen, en gedood worden; hy kan alzo nergens een zekere fchuilplaats vinden, als by zyns gelyke, te weten by Bandyten, Schelmen, Dieven en Rovers, de bovengemelde Bofchjesmannen, welke hem, om dat zy daar door worden verfterkt, met ope armen ontfangen, te meer om dat zy ter zelve tyd bericht krygen, waar eenige huid gemaakt zoude kunnen worden.

Deze Bofchjesmannen moeten zich, zoo als voormaals reeds gemeld is, in de wilderniffen, tuffchen de bergen onthouden, alwaar men hen zoo licht niet kan by komen. Derhalven ftropen zy dan hier dan daar, en voeren by nacht het vee van hunne buuren weg, het welk zy in't gebergte jagen, aldaar flachten, en alzo eeten. Ik heb eens de eer gehad, van drie zulke Bofchjesmannen by het warme bad bezocht te worden, over dewelken myne andere Hottentotten zich gaarn zouden hebben ontfermt, als zy myne toeftemming hadden kunnen krygen, of wel verzekert van myne hulp en byftand hadden kunnen zyn; dog ik gaf hen een ftukje tabak, daar zy my om aanspraken, voor een haas, welken zy onder wege hadden dood geworpen, en zy niet eeten mogten.

In waarheid, men kan ze wel haaft van de anderen onderscheiden, zynde dezelve veel wilder, trotzer, en onbeleefder als de anderen,

S

deren,

De Kapitein legt de eerfte hand aan hem.

Het recht word by hen zonder aanzien van perzoon geoeffent.

deren, zoo dat ik God dankte dat zy ras weder hene gingen; niet om dat ik voor hen hoefde te vrezzen, maar wyl ik beducht was dat 'er anderen van de naastgelege Kralen mogten komen, en aldaar een moord en doodslag plegen; aangezien niets zekerder is, dan dat de Kraals-Hottentotten, waar zy zulke Landlopers aantreffen, en hen meester worden kunnen, niet veel woorden met hen wisselen, maar dezelve hoe eerder hoe liever om hals brengen; en geschied zulks niet uit een moordlust of gruwzaamheid, maar om dat zy zelve niet anders van dezelve hebben te verwachten, en dat zy daarenboven haar vee moeten zien

wegdryven; waaromme ook een zulke doodslag, als hy ruchtbaar word, op den dader niet word verhaalt, maar hy daarentegen geroemt en geprezen word.

En alzo heb ik ook myne belofte in aanzien der deugden en ondeugden der Hottentotten volbragt, en daarenboven het geen, het welk hare rechtspleging belangt, daar by gevoegt; ik twyffel niet, of de de Lezer zal daar uit kunnen zien, wat de Hottentotten voor menschen zyn, en of zy in vele stukken de Kristenen de loef niet afteken, dog ik wil 'er niet meer van spreken, maar liever dit Hoofdstuk afbreken.

Besluit van
dit Hoofdstuk.

XII. HOOFDSTUK.

Van de oorzaken en manier der Hottentotten, om Oorlog onder elkander te voeren, zoo als ook van hunne Wapenen, welke zy in deze gelegenheid, als ook op de Jagt gebruiken.

Van hun Oorlog voeren. Waar in der Hottentotten krygstoerusting bestaat. Zy weten van geen aankondigen van oorlog. Verbiiden zich ook dikwyls te zamen. De oorzaken des krygs onder hen zyn drierly. De Compagnie moet doorgaans de Vrede weder maken. Hoe zy hare onkosten vergoed. Alle de Hottentotsche natien hebben gepoogt de Hollanders weder te verjagen. Dog is mislukt. Hottentotten houden in hun oorlog geen order. Hebben geen Officiers, als den Generaal. Wat zy met de gevangens doen. De Vredes Artikelen worden van hen slijpt onderhouden.

OM dat ik laat van het rechtsgeding der Hottentotten, hoe de civile en criminele zaken worden afgedaan, ten einde van het Hoofdstuk geschreven en het nodige by gebragt hebbe, ben ik van voornemen, om van toneel te veranderen, en den Lezer van de bewoonde plaatzen na het vrye en wilde veld, van het stadhuis ten oorlog te voeren, en aan te tonen hoe het daar toegaat, of op welke

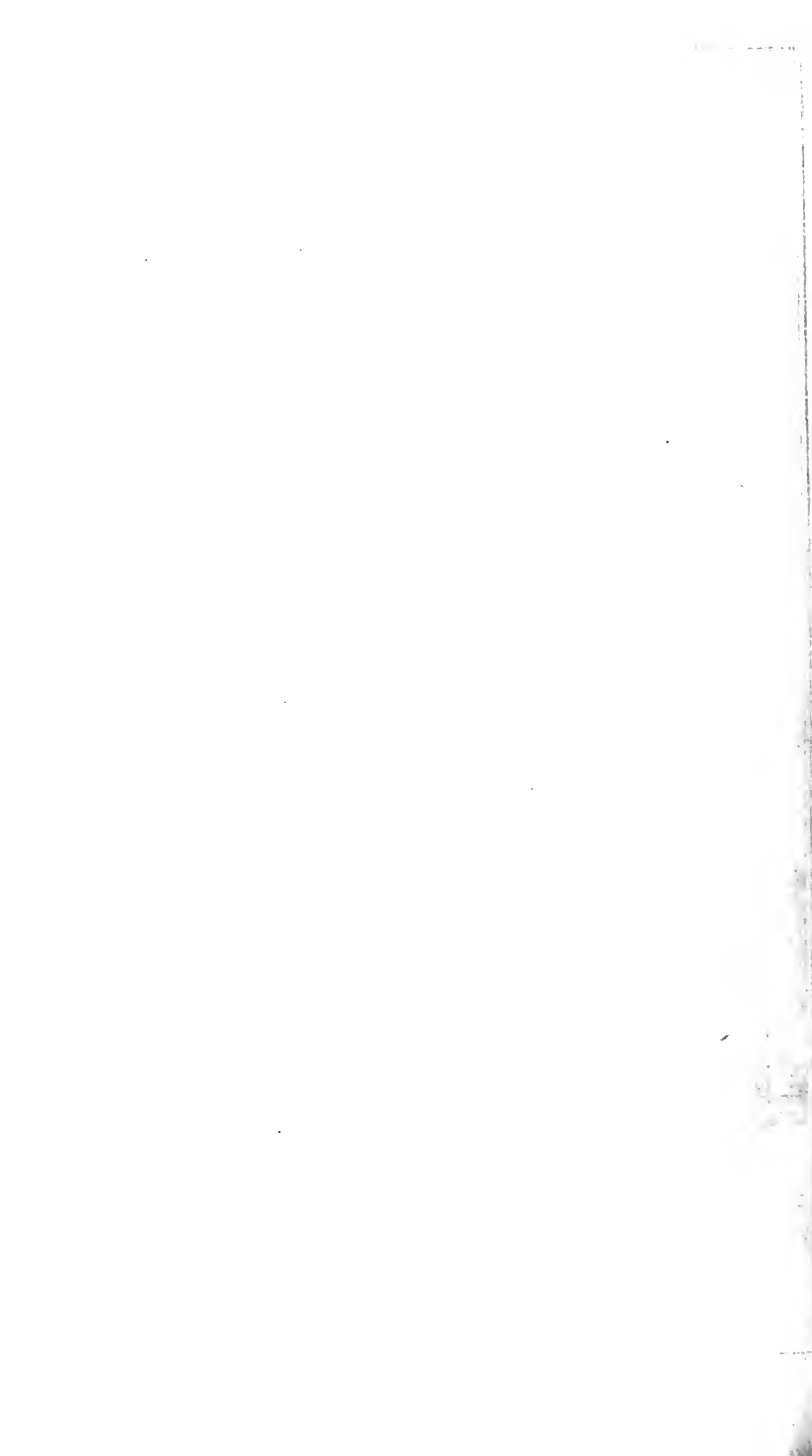
manieren zy den kryg voeren, en om welke oorzaken zy denzelven beginnen, nevens alle andere daar toe behorende omstandigheden en merkwaardigheden.

Als een oorlog zal worden begonnen, moeten by de Europeanen niet alleen de nodige wapenen en verdere provisie van Ammunitie verzorgt worden; maar daar moeten ook benodigde manschap en de levensmiddelen, welke tot der-

De manier
der Hottentotten
om oorlog
te voeren.

DER HOTTENTOTTEN MANIER VAN OORLOGEN.

derzelver onderhoud vereifcht worden, by de hand zyn, op dat zy gedurende den oorlog niet van honger zouden komen te fterven, of tot weglopen genoodzaakt worden, te meer als de maandelyke zoldy niet volgen wil. Dit alles hebben de Hottentotten niet van noden, om dat zy nog buskruid, nog lood, veel min diergelyk fchiet-geweer in gebruik hebben; maar maakt een iegelyk zyn eigen geweer, het welk voormaals by de jagt reeds is befchreven, of zelf, of kan dit by anderen voor vee ruilen. Zy hoeven ook geen volk te laten werven, om dat eenieder van hen zelf een zoldaat is, en te velde moet, als de vyand nadert. De levensmiddelen zoo voor de menfchen als voor de Bakkeley-Offen, welken zy met zich voeren en voormaals reeds befchreven zyn, worden genoeg in het open veld gevonden, zoo dat ze gene grote toerufing ten oorlog hoeven te maken, te meer om dat zy van geld of andere zoldy gantsch niets weten.

Waar in haar krygstoeerufing beftaat.

Zy weten van geen aankondigen van oorlog.

Insgelyks is by de Europeanen gebruikelijk, dat men elkander den oorlog ordentlyk aankondigt, en de rede daar van by een Manifest waereldkundig maakt. By de Hottentotten, die lezen nog fchryven kunnen, en die zelfs gene boekftaven hebben, komen diergelyke Manifesten niet te pas, maar de gantsche aankondiging van oorlog beftaat in een ernftige dreyging, op welke het overvallen ras volgt, aangezien zy hunne vyanden zelden zoo veel tyd laten, dat zy hun vee, haar eenige rykdom, in zekerheid kunnen brengen; maar zy nemen het met zich en werpen het in een eeuwige gevangenis; dat is, zy flachten het t'huis ten eerften, om hunne vyanden te beletten, van zich weder daar op te verhalen.

Hoewel men niet kan weten, welke manier van oorlogte voeren zy voor de komft der Europeanen

gehouden hebben, wyl men gene aantekeningen by hen vind, zoo is het echter wel te vermoeden, dat zy nooit anders hebbengedaan als jegenswoordig, om dat zy ook in andere hunne oude gewoontens niets hebben verandert, of denken te veranderen, maar by hunne oude mode blyven. En zoude dit dan wel het eenige ftuk zyn, waar van zy waren afgegaan, zonder dat de nood haar daar toe dwong, ten ware men wilde zeggen, dat de Europeanen hen andere manieren hadden doen gebruiken, om dat zy in den beginne vele en lange oorlogen met hen gevoert hebben; welke giffing wel een fchyn maar geene zekerheid geven kan.

Het zy hoe het zy, ondertuffchen is het zeker, dat de oorlogen onder hen niet op eenerley wys worden gevoert, maar ieder natie heeft altoos iets byzonders; want twee en ook wel drie natien gaan zomtyds een verbond aan, en zoeken alzoo met gemeen overleg voordeel te behalen; deze verbinteniffen grypen zomtyds ook maar zoo lang ftand, als de oorlog duurt; zomtyds ook wel voor eeuwig en voor altoos, namelyk na dat haar vyand altyd den meester speelt, op dezelve wys als de Europeaanfche Mogendheden zich gewoon zyn te alliëeren, om een hoogmoedigen en op zyn geluk pochenden vyand te wederftaan.

Ieder natie heeft geen eenerley manier, om den oorlog te voeren

Men heeft in vorige jaren nog een onderscheid aangemerkt, dat echter van geen byzonder gevolg geweest is, wanneer vele natien gelyk zich verbonden, om de Europeanen weder uit het land te jagen, 't welk ook de genen, die aan Monomotapa grenzen, hebben getracht de Portugeefchen te doen; maar vermids men hunne vergiftige pylen en Haflagayen niet veel fchuwde, maar ze met buskruid en lood het hazepad deed kiezen, hebben zy als nu gantsch andere maatregels genomen, en zoeken liever vreedzaam met hen

Zy hebben zich eertyds ook verbonden.

te leven, als gevaar te lopen, van t'eenemaal uitgeroeit te worden.

Ondertuffchen dienen alle omftandigheden zeer wel in overweging te worden genomen, als men een recht begrip van hunne oorlogen hebben wil. De voornaamfte is, dat men dient te weten, of de oorlog tegen een Hottentotfche natie gericht is, of dezelve alleen zy, dan of ze ook Geallieerden hebbe, en hulp gebruiken? Eindelyk welke oorzaken zy hebben, een oorlog te beginnen? Want uit alle deze omftandigheden zal zoo wel de aangehaalde verandering der Krygsmanier als de duurzaamheid van dezelve blyken, en terzelfer tyd openbaar worden, hoe zy vrede maken, en door wien die hedensdaags meest bemiddelt word.

Wat de oorzaken van hunne oorlogen aanbelangt, men weet hedensdaags byna gene andere dan deze drie. De eerfte is, als d'een natie het vee van de andere, wanneer dezelve het op hare gewaande grenzen wyd, wegdryft, en niet weder geeft; 't zy dat zy het zelve met geweld halen, en daarenboven meer, als zy in den beginne gehad hebben, met zich nemen, uit welke wederzydfche roveryen ten laatften niets anders dan een oorlog ontftaan kan. De tweede oorzaak is, wanneer de eene natie de vrouwen van de andere opvangt, en dezelve by zich houdt, welk affront zy wederom als een al te grote hoon en fmaad met een oorlog moeten boeten, om hunne wyven ter zelfer tyd weder te verloffèn. De derde oorzaak is, als zy op de voorgemelde grenzen elkanders wyde nemen, en beletten, dat hunne buuren met haar vee daar niet komen kunnen.

En dit laatste is wel de voornaamfte oorzaak van alle hunne oorlogen, die zy zelve onder elkander voeren, daar ondertuffchen hunne grenzen, hoe ver el-

ke natie gaan mag, niet gemeten of afgepaalt zyn. En fchoon zy daar ook zelfs niet weyden, konnen zy hunne buuren echter grote fchade toebrengen, en beletten, dat zy daar niet kunnen komen, als zy namelyk in droog wèer het dorre gras op verfcheide plaatzen te gelyk in brand fteken, en alles eenige uren ver verbranden. Aangezien zy daar door veroorzaken, dat hunne buuren, met hun vee daar komende, lof nog gras vinden, en bygevolg te rugkeren moeten. De twee andere oorzaken gebeuren zoo zeer dikwyls niet, wyl het altyd meest uit vermetelheid gefchied, dat zy de wyven, van hunne nabuuren nemen, welke zy toch zelfs genoeg hebben, en met voordacht twiift zoeken, als zy elkander zonder belediging het vee wegdryven, om dat hunne grenzen zoo naauw niet zyn afgefcheiden, en het op drie of vier mylen niet aankomt.

Wanneer der nu een oorlog tuffchen twee naby gelege natien ontftaat, die gene Bondgenoten hebben, grypen zy elkander wel met ongemene kloekmoedigheid aan, maken daar benevens een afgryzelyk veldgefchreeuw, zoo dat men zoude denken, dat alle Furien los gebroken waren; maar deze dapperheid houd niet lang ftand, aangezien die natie, welke meest van hare manfchap heeft verloren, of van welke de meeste Bakkeley-offèn worden weggedreven, wel haast het hazepad kiest, en zich na hunne overige kudden spoed, dezelve in zekerheid brengt, en daar op den vyand de overwinning laat, welke ook, wyl een zulke oorlog gemeenlyk door een neerlaag of flacht geeindigt word, zoo lang zegenpralende blyft, tot dat de onderleggende party eenigen uit het midden van haar aan de Illufre Compagnie kan zenden, om haar nood voor te dragen, en der zelfer byftand en Mediatie te verzoeken.

De Euro-
peanen
moeten
doorgaans
de vrede
weder ma-
ten.

Zoo dra de Regering alhier of de Gouverneur bericht daar van bekomt, en de Gezanten de omstandigheden ter dege hebben verhaalt, word ten eersten, voornamentlyk als het oorlogs-vuur de Colonien begint te naderen, order gegeven, dat 'ereen party vrywilligers met hen reizen, om den vrede te helpen bevorderen, welke ook word getroffen, zoo dra de zegenpralende party de Europeanen gewaar word; als wanneer aan een iegelyk het zyne weder word uitgekeert, en zodanige heilzame bedingen worden gemaakt, die met het belang van wederzyds partyen overeenkomen. Op dat echter de gemelde Compagnie geen kosten voor niet met al zoude behoeven te doen, zoo worden zy wel niet aangesproken, om dezelve goed te doen, om dat zy behalven het vee niets van waarde of aanzien bezitten, maar aan de Vrywilligers word bevolen, om een goede party vee zoo wel by de strydende party als andere nabuurige natien tegen gewoonlyke betaling te handelen, en aldus hare gedane kosten eenigzins weder te vergoeden.

By veraf-
elegene
ien en de
alliantien.

Wat de andere verafgelege natien betreft, zy hebben dit gewenscht voordeel niet te verwachten, ten minsten zoo licht niet, om dat de Illustre Compagnie het kleinste deel van hare kosten niet weder kan bekomen; en vermids zy van andere nabygelege vreemde natien, als de *Portugeesen* en de *Monomotapanezen* ook geen hulp te verwachten hebben, zoo zyn zy zekerlyk wel genoodzaakt, om zich tegen hunne magtige en hen bespringende nabuuren te wapenen, met elders by hunne aangrenzende Natien hulpe te zoeken, en zich met dezelve in een verbond in te laten, om dat een iegelyk uit het licht der natuur wel weet, dat als de magtige den zwakken t'ondergebragt en zich daar door nog sterker gemaakt

heeft, het eindelyk met hem ook zoo gaan zal, en hy van dezen Gulzigaard insgelyks zal opgeslokt worden.

Om dies wille hebben de *Sufaquas* en *Odaquas* of *Udiquas* zich met de kleine *Namaquas* in een eeuwig verbond ingelaten, om de magtige en volkryke *Namaquas* het hoofd te kunnen bieden. Diergelyk hebben de *Dunquas* met de *Dumaquas* tegen de *Gauros* gedaan. De anderen, welken voor een korten tyd, en maar zoo lang als deze of gene oorlog duurt, met anderen verbintenislen hebben aangegaan, na elkanderen op te noemen, zoude zoo onmogelyk zyn, als mogelyk is, alle verbintenislen, welke dees of gene Mogendheden tegen een derden gemaakt hebben, met korte woorden te melden, te meer om dat die zoo veelvuldig zyn, en zy dan met den eenen dan met den anderen eene lyn trekken.

Ontrent 50 jaren geleden, en ten eersten na de bezit neming der Hollanders, wanneer alle natien zagen en bemerkten, dat dezelve hen te magtig zouden zyn, hebben zy getracht, om gezamentlyker hand den koop van het verkofte en als nu bezete land te breken, en hen te dwingen, om met ledige handen weder af te trekken. Of zulks echter uit eige beweging is geschied, dan wel op aanraden van een andere Europeaanfche Natie, welke misschien zoude hebben gewenscht, om zelve daar van in bezit te zyn, zulks zal ik anderen laten onderzoeken, om dat het buiten myn gesfelt is. Ondertusschen hebben zy niets onverzocht gelaten, om dit haar doelwit te bereiken, maar te vergeefs; want deze roemruchtige Natie, welke op hare rechtmatige zaak konde pocchen, en pralen, gebruikte geen geweld, welke zy niet van noden had, maar hare wyze voorzichtigheid, en bevond zich daar in nooit bedrogen; wes-

Alle Natien hebben de Hollanders weder willen verjagen.

halven ook ten laafsten allen, als zy zagen, dat hunne krachten te kort fchoten, eenpariglyk den vreden verzochten, verkregen, en denzelven nog ter dezer uure genieten.

Men vrees
dezelven
niet.

De Chamtoeurs dreigden nog wel, dat zy zouden komen, om de Hollanders uit het land te jagen, zonder dat men weet, op welkers aanhizing. Dog dezen, fchoon zy tot nu alle dag den aanval te gemoed zien, worden gewaar, dat men niet licht van dreigen fterft. Derhalven gebruiken zy hare gewoonlyke voorzichtigheid, en zyn voor 't overige geruft, dat ook dezen, fchoon zy zich op het nieuw met alle andere natien verbonden, niets zouden uitvoeren; want alle morgens, eer de poort van de vefting word geopent, moet de Sergeant, die de wacht heeft, met zyn Corporaalfchap na het daar voor leggende Ravelyn gaan, om te zien, of 'er een vyand met vreemde fchepen op de rede is, dan of 'er een ander te land voor de poort legt, ten einde de eenigfte fterke vefling, welke de Hollanders in dit land hebben, niet werde geopent, eer en alvorens zy weten, hoe het 'er gelegen is. Dit gefchied niet uit cenige vrees voor de Hottentotten, als welker armée, fchoon tienmaal hondert duizend man fterk, door het loffen van de rondom leggende ftukken zeer licht zoude kunnen worden verjaagt, maar uit een verftandige voorzorge ontrent een vyand, die te water zoude kunnen komen, en verftand met deze Volken zoude kunnen houden.

Wat de
Heykoms
en Cham-
toeurs
voor een
gewoon-
te in hunne
oorlogen
hebben.

Het onderscheid, waar van ik hier boven heb gemeld, 't welke by alle hunne oorlogen in acht word genomen, en waar na de gemene man zich wel voornamelyk heeft te fchikken, is met korte woorden dit: Eenige Natien, daar onder de Heykoms en Chamtoeurs, hebben de gewoonte, dat

zy met het vechten niet uitscheiden, zoo lang haar Generaal of Aanvoerder op een fluit blaaf; aangezien zy geloven, dat het hun plicht is, op deszelfs bevel te vechten, fchoon zy voor haar oogen zagen, dat de meefte manfchap viel en verloren ging; daarentegen zyn zy van gevoelen, dat zy verplicht zyn af te trekken, wanneer hunne Generaal ophoud op de fluit te blazen, en zich gereed te tonen, om zyne order te volgen, zoo ras hy een teken tot den af-trek geeft; zelfs ook als dan, wanneer hy niet raadzaam mogt vinden, de vluchtende vyanden ver na te zetten, of hen te ver- volgen.

Andere, natien daar onder de kleine Namaquas met hunne Bondgenoten, de Sufaquas en Udiquas hebben het gebruik, dat zy hunne vyanden het hoofd bieden, zoo lang zy niet zien, dat 'er veel van hare eige manfchap vallen, of ten minften dat 'er meer op de zyde van hunne vyanden blyven als op hare zyde, want zoo dra zy het eerfte zien, namelyk dat 'er meer van haair volk, als van de vyanden (de grote Namaquas) blyven, nemen zy de vlucht en kiezen het hazepad; daarentegen indien 'er meer van hunne vyanden op de plaats blyven, als van hen, laten zy den moed niet vallen, maar zoeken dezelve, hoewel met een hartnekkig gevecht, op de vlucht te dryven, onder voorwendzel dat de grote Namaquas hen evenwel plagen, en ont-ruffen zouden, fchoon zy Bondgenoten waren, en hen derhalven maar op het lyf zouden vallen om hen t'eenemaal uit te roejen of te verjagen.

Wat de Na-
maquas en
Udiquas.

Daar benevens worden 'er eenige anderen gevonden, die zoo lang vechten, als haar Overfte-Generaal of Aanvoerder in 't leven is; en wanneer deze valt of dood blyft, nemen zy allen te gelyk de vlucht, en laten den vyand de hielen

Gewoonte
van de
Dunquas
en Gauros.

hielen zien. Op zulke wys doen de Dunaquas en Damaquas, als zy tegen de Gauros in oorlog zyn, welken beiden als haar Generaal op dees of geene zyde blyft, het hazepad kiezen, en de volle victorie aan de vyanden overlaten. Ondertuffchen is by alle verscheide natien, die tot nu opgenoemt zyn, dit nog roemwaardig, dat gene party aan de andere wegens de gefneuvelden eenige fmaad aandoet of anders barbarisch met dezelve handelt; maar wanneer de flach geleverd is, kan ieder party komen, en hunne doden ongestoort begraven; het welk immers by dit voor wild uitgeschildert volk nog iets menschelyks en vernuftigs aantoot.

Zy houden in hunne oorlogen geen order. Deze oorlogen mogen worden gevoert, tegen wien zy willen; hoe het met dezelve ook gelegen zy, daar ontrent word gantsch geen order gehouden; nademaal zy in geen ryen en gelederen blyven staan, als onze zoldaten moeten doen; veel min mogen zy, als 'er een valt, voorwaards gaan, en de plaats van den gefneuvelden vervullen, maar zy zyn in gestadige beweging, en lopen, zoo als ik voormaals by hunne jagt en andere exercitien hebbe gezegt, dan hier, dan daar, hebbende hunne pylen en Haslagayen altoos in de hand, tot dat zy eenige kans zien, wanneer zy schieten of werpen, terwyl anderen de Bakkeley-ossen gestadig heen en weer jagen, en dezelve zoo dol maken, dat zy meer menschen met hare horens vernielen en overhoop stoten, als anders haar geweer schade zoude doen kunnen.

Hebben geen Officiers als de Generaal. En hoe zou het ordentlyker kunnen gaan, wyl 'er geen order onder hen zelve is, hebbende gene krygs-Officiers, zoo als andere gecivileerde natien, welken hunnen Generaal met raad en daad bystaan; welken den misflag, die hier en daar zoude kunnen insluipen, verbeteren; op dat alzoo den

oorlog een pryswaardig, nuttig, en gewenscht uiteinde erlangen mag, maar hier komt het alleen op den Generaal en Aanvoerder aan; wanneer deze niet een verstandig en ervare man is, en zich lichtelyk over staag laat werpen, is het wel haast met hen gedaan, en houden de partyen niet lang tegen elkander stand. De Caffers, welken aan Terra de Natal grenzen, hebben nog een byzonder wapen, waar mede zy zich wel weten te verdedigen, namelyk een groot wapenschild van harde en dikke Rhenceros of Elandt-dierhuiden, byna als die van de oude Romeinen, Scyten en andere volken, waar mede zy de pylen en Haslagayen vangen, en derzelver gif gelukkig ontkomen en ongekwetst blyven; ondertuffchen hebben zy daar door het ongemak, dat zy zoo wel niet kunnen lopen als anderen, veel min hier of daar wenden, of vry uit de oogen zien; waar door 'er alzo veel van hen op de plaats blyven, als het tot een scherp gevecht komt als van anderen, om dat zy zoo vaardig niet kunnen wenden als anderen, en derhalven van achteren of van ter zyde een pyl of Haslagaye in 't lyf krygen, eer zy het vermoeden.

De uitgang van alle deze oorlogen, 't zy dat dezelve tegen vreemde of tegen haar eige natien gevoert worden, is en blyft altyd slecht, en kan zich zelden de een of de ander party van een byzonder voordeel beroemen. Want hoewel zy den zelve tegen de Hollanders 't minsten kunnen uithouden, om dat dezen in beter order en met ander geweer optrekken, echter hebben dezen zoo weinig voordeel, als de Hottentotten zelve, om dat zy hunne onkosten met niets anders weten goed te maken, dan met vee, 't welk zy niet altyd van noden hebben; en genomen ook, dat zy het gebruiken, kan het dier-bloed op

De uitgang van dezen oorlog is niet voordelig.

verre

verre na de schade van het vergoeten Kristen-bloed niet opwegen. Als zy den oorlog onder elkander zelven voeren, moet de Illustre Compagnie doorgaans de Mediateur zyn en den vrede maken, te weten, als zy naby gelegen zyn, aangezien het op 60 of 70 mylen niet aankomt; het welk echter andermaal geen voordeel bybrengt, om dat de gemelde Compagnie als dan zoekt, hare onkosten in het gekofte en betaalde vee te vinden. Zyn zy ver afgelegen, zoo dat zy op die wyze niet kunnen ter neder gezet of verzoent worden, is het nog slechter, en behoud ieder dat hy heeft, alleenlyk dat zy gene gevangenen nemen, maar dezelve als vrygebore menschen liever den dood opofferen, dan dienstbaar houden, of in een lange gevangenis werpen.

Hoe zy met de gevangenen leven.

Ondertusschen zoo slecht de uitgang van den oorlog is, zoo loflyk en pryswaardig is het begin, en was het te wenschen, dat alle Kritte Mogendheden, ten oorlog geneigt, desgelyks deden, als zy dees of gene natie wilden op 't lyf vallen; want de Hottentotten zoeken geen redenen, of beginnen dezelve niet op dees of gene voorwendzels, zoo als menig Kritte Mogendheid wel gedaan heeft, maar wanneer 'er gene of weinig van de bovengemelde redenen zyn, en zy haar recht om den oorlog aan te doen, op deze rechtmatige en billyke oorzaken niet kunnen vestigen, zoo zullen zy zekerlyk tot denzelven niet uitbarsten, maar hunne naburen in der minne verzoeken, dat zy voor het toekomende verdere redenen vermyden, en de schuld niet dagelijks groter maken, ten einde zy niet zouden genoodzaakt zyn, om hen den oorlog te verklaren; het welk myns bedunkens wel verdient, in deze wilde menschen geprezen te worden.

Ook is in hen pryswaardig en van de gantsche waereld te roemen

dat zy, als zy eens vrede gemaakt hebben, en ontrent de conditien overeengekomen zyn, dezelve (schoon ze niet schriftelyk of wydlopig uitgedrukt zyn, maar alleenlyk in blote woorden bestaan, welke echter dikwyls verdwynen en vergeten worden, niet tegenstaande dezelve een grote kracht en werking op het gemoed van den mensch behoorden te hebben) styf en vast in haar geheugenis bewaren, hunne nakomelingen verhalen, en dezelve vermanen, om die zoo wel na te komen, als of ze met een hogen eed bekrachtigt en schriftelyk gemaakt waren; het welk zekerlyk van een natie moet worden geroemt, die voor 't overige voor zoo brutaal en dom uitgeschildert is.

Zouden nu, als men deze dingen by de blinde Heidens ziet, vele Mogendheden, die duizendmaal wyzer, en verstandiger willen zyn, als de domme Hottentotten, daar over niet schaamrood worden? daar zy dikwyls de oorzaak van een oorlog, die aan vele duizend menschen het leven kost, en lange jaren land en menschen bederft, als maar opzoeken, en voor wettig willen laten doorgaan? Daar vele duizenden, die haar brood buiten den oorlog zouden hebben kunnen winnen, en hunnen Souverein, waar onder zy geboren zyn, merkelyke voordelen bybrengen, en ook zyn land tegen alle vreemde aanvallen hadden kunnen verdedigen, tot een onrechtmatigen oorlog gedwongen worden? Daar land en luiden toe moeten contribuieren, en deswegen tot zuchten en klagen gebracht worden? Waarlyk, my dunkt, dat zulks een onverantwoordelyke zaak is, waar mede zy op den groten en algemenen Gerechtsdag voor God bezwaarlyk tegen deze Heidens zullen bestaan kunnen.

Menig een maakt vrede met grote pracht, plechtigheden en vele

vele kosten; beëdigt de overeengekome, schriftelyke wederzyds getekende, en uitgewisselde artikelen van vrede, en heeft werkelyk van die tyd af wederom tegen den genen den oorlog inden zin, waar mede hy vrede maakt; zoekende met zulken vrede niet anders, dan zynen vyand te zekerder en gerufter te maken, en hun te lozer te bedriegen; en zulks tot geen ander einde, dan alleenlyk om aan zyne staat-ofregeer-zucht genoeg te geven; of om een handvol aarde, welke hem nog eens bedekken zal, onder zyne gehoorzaamheid te brengen; dog om het geen hy heeft beloofd en by eede en by geschrifte bekrachtigt, denkt hy in gene dele; maar volgt blindelings zyne hersenschimmen, en genomen besluit. Zoude nu op dien groten gerechtsdag Gods een zodanige blinde Heide niet tegen hem opstaan, en hem deswegen schaamrood maken? Zoude hy, wanneer voor 't overige zyn leven ook zoo gescha-

pen is, zoo als licht is te vermoeden, niet voor het aangezicht Gods ter linker hand gewezen, en van zyne eeuwige vergenoeging berooft worden? Wat my aanbelangt, ik geloof, dat zulks onfeilbaar geschieden zal, en wel voornamelyk om deze rede; wyl de gene die des Heren wil weet, en niet doet, dubbelde straffe waardig geacht word.

Edoch waar raken myne gedachten heen? Dit was myn voornemen gantsch niet; ondertuffchen kan men licht zien, welke indrukzelen het menschelyk gemoed ontfangt, wanneer het den omgang van beter gemanierde volken vergelykt met hen, die zoo pryswaardig handelen, en echter voor dom, onmenschelyk, beestachtig en ik weet niet hoe afschuwelyk te boek staan. Best zal zyn, dat ik myne gedachten inbinde, en den Lezer ook iets overlaat te betrachten, en midlerwyl deze oorlogsstoffe eindige.

XIII. HOOFSTUK.

Van de Verspieders der Hottentotten, hoe het hen gaat, als zy betrapt worden. Als mede van het Erfrecht, hoe het na de dood van den eenen of den anderen met de nalatenschap gefchapen is, en wyders een bericht van den ingewortelden haat tuffchen de Slaven en Hottentotten.

Van de Verspieders der Hottentotten, enz. De vluchtende krygen by de Hottentotten nooit pardon. Overlopers worden even zoo flecht gehandelt. Na dat de Vrede is gefloten worden zy dood geflagen. De verfpieders moeten 't felve lot ondergaan. Het Erfrecht der Hottentotten. Het vrouwelyk geflacht is hier van uitgefloten. Het huwelyksgoed der dochters. De oudfte zoon erft alles. De andere broeders moeten hem dienen. Ingewortelde haat tuffchen flaven en Hottentotten. Slaven zyn't meest Afatifehe. Hoe men aan de Kaap met de kinderen der flaven handeld. De weggeloepe flaven zyn fchapedieven. De Hottentotten zien al lacchende de flaven straffen.

WAnneer ik laatft van de Hottentotten bericht gaf, op wat wys zy oorlog voeren, was ik wel van voornemen, iets daar by te voegen, van zodanige menfchen, welke in Europa Verfpieders, Overlopers, of vluchtelingen genaamt worden; dog vervolgens is zulks weder uit myne gedachten geraakt, en ben ik derhalven genoodzaakt, om het als nu te doen; maar vermids deze materie bezwaarlyk zoo groot zou komen uit te lopen, als de Hoofdstukken tot nu gedaan hebben, ben ik van voornemen, om daar by te voegen dat geen, het welk nodig is, om ontrent haar erfrecht of erfvolging geweten te worden; waar na ook iets van den ingewortelde haat tuffchen de Hottentotten en flaven zal gemeld, en het Hoofdstuk aldus tot de gewoonlyke grootte gebragt worden.

Van de
Verfpie-
ders.

De vluchtende krygen by de Hottentotten nooit pardon.

Wat de Vluchtelingen aanbelangt, ik heb reeds voorheen by een andere gelegenheid gezegt, dat de genen die wegens eenige

misdaad vluchten, nergens een blyvende plaats vinden, als by de Bofchjes-mannen of Rovers, welken echter allen by de anderen zoo gehaat zyn, dat zy als vogelvry geacht, en zonder vrees van ftraffe dood geflagen worden; weshalven dan ook voor zodanigen gevluchten nooit pardon te hopen is; maar die eens van hen afvalt, en zich by de vyanden van de gantfche natie, ja van alle natien begeeft, die is en blyft voor eeuwig te boek gezet, als zodanig een, die nooit derft wederkomen, ten ware hy zyne behoorlyke ftraffe goedwillig ondergaan wilde.

Met de Overlopers gaat het byna niet veel beter; zoo lang ontrent, als de oorlog duurt, waar in zy gewikkelt zyn, worden zy wel gehandelt, door dien zy den genen, tot wien zy zyn overgelopen, zekerlyk een goeden en nuttigen dienft kunnen doen, door het openbaren of verraden van hunne vrees, fterkte aan manfchap en andere dingen, en voornamelyk

Overloper worden flecht gehandelt.

lyk 't openbaren, werwaards zy met haar vee gevluht zyn. Ondertuffchen duurt dit goed onthaal niet langer dan na dat een veldflach gewonnen of verloren is, vermids de genen, die de nederlaag hebben gekregen, zich ten eerften met hun vee elders begeven, ten einde de Overwinnaar, op die plaats, als die al verraden was, niets zoude vinden, en de overloper deswegen, als een bedrieger, Land-verrader, enz. als welke misdaad crimineel is, zoo als ik voormaals hebbe aangetoont, gehouden en gehandelt zoude worden.

't Zy ook, dat het een weinig langer duurt, en tot dat de vrede volkomen gefloten is, echter heeft de overloper geen anderen loon als de dood te verwachten, aangezien de genen, van dewelken hy gelopen is, onder andere vredes-artikels doorgaans begeeren, dat de overlopers wederom in hunne handen mogen worden gefelt; welk verzoek aan hen zomtyds zeer gaarn ook toegestaan word; waar na het proces van zodanig een in den tyd van twee uren opgemaakt, en 't dood-vonnis uitgevoert word. Wanneer het al gebeurt, dat de genen, die hem bemint hebben, denzelven niet willen overleveren, maar hem in hunne befcherming houden, zoo vertrouwen zy hem echter zelve niet verder dan als zy hem zien; openbaren hem niets van hare geheimniffen, en houden hem zoo flecht als mogelyk is. Begaat hy het minfte en geraakt met iemand in twift, zoo als zeer licht gefchied, zoo komt het wel haast tot flaan, en wanneer hy triompheert, krygt men hem by de kop, en geeft hem zynen rechten loon; niet om dat hy met dezen hand gemeen geweest is, maar vermids hy als een verrader van zyn eigen volk niet te vertrouwen is, en miffchien maar getracht heeft, om wederom iets tot haar nadeel by

... II. Deel.

anderen te kunnen aanbrenghen om hen te verraden.

Op die zelve wys leeft men ook met een Verfpieder, als men hem in handen kan krygen, en wacht men niet eens zoo lang als met een Overloper, maar men velt ten eerften vonnis, en geeft hem den rest; derhalven zal men ook zelden zien of horen, dat een Hottentot zich tot een Verfpieder of Overloper zal laten gebruiken, doordien hy wel weet, dat de dood de onfeilbare betaling en rechtschape loon van zyn doen zyn zou. Ondertuffchen laten zy zich gaarn by de Hollanders in zodanige gelegtheden gebruiken, wyl zy verzekert zyn, dat men hen alsdan niets derft doen, en dat ook de Hollanders niemand overleveren, als hy maar zelve binnen de behoorlyke palen blyft, en zich niet te ver onder hen waagt, alwaar hy dan zekerlyk na hun believen en na hunne landswetten gedood zou worden.

Nu laat ik aan het oordeel van een iegelyk, of het waar kan zyn, het geen *P. Tachart* in zyne Siamfche Reis pag. 97 van de Sonquas Hottentotten fchryft, dat zy wegens hunne fterkte bequamer in den wapenhandel zouden zyn, als anderen, en deswegen zich by andere natien voor zoldaten laten gebruiken, zoo dat 'er niet eene natie zoude zyn, die nevens hare lands-kinderen gene Sonquas tot zoldaten hadde; want behalven dat zy daar door hunne vryheid zouden verliezen, om dat zy genoodzaakt zouden zyn, in den oorlog te dienen, en onder die Natie, waar toe zy eenmaal waren overgegaan, voor altoos en eeuwig te blyven, aangezien zy zich in haar vaderland nimmermeer zouden derven laten zien, zoo dra zy eens een natie in den oorlog tegen haar of anderen gedient hadden; zoo is dit daarenboven nog meer ftrydig, om dat zy daar door hunne eige natie

De Verfpieders moeten het zelve lot ondergaan.

De Schryver wederlegt een paffage van *P. Tachart*.

Na dat de vrede is gefloten, worden zy doodgeflogen.

zouden verzwakken, en hunne vyanden het voordeel tot de overwinning verschaffen; aangezien hare natie beoorloogt wordende, alle opeiffchingen en *avocatoria* vruchteloos zouden zyn, en zoude men hen liever in plaats van een trouwen loon den kop inslaan, en alzo na de andere waereld zenden, indien hunne Landsgenoten al toestonden, het welk echter nooit geschied, dat zy weder t'huis zouden mogen komen, of anders zoude men hen als Verspieters of Verraders aanzien, en van beide zyden naar het leven staan.

Dusdanig is het voorgeven van den Heer *Tachart* de verkeertste zaak welke men kan bedenken, maar moet men de dwaling niet zoo zeer hem, maar den geen toefchryven, welke dien in het Lateinisch bericht begaan heeft, als waar uit het getrokken is, zoo als men tot nu zeer dikwyls gezien heeft, dat hy door dit Lateinisch bericht veelvuldig misleid is, wyl hy zaken op de baan heeft gebragt, die rechtdraads tegen de waarheid en lange ondervinding aanlopen.

Van het Erfrecht der Hottentotten.

Dit is nu het geen ik nodig hebbe geoordeelt, om van de Verspieters, Overlopers en vluchtenden, te melden. Vermids ik nu daarenboven belooft heb, om insgelyks van het Erfrecht der Hottentotten gewag te maken, en aan te tonen, hoe het na haar overlyden ontrent de nalatenschap gaat, zoo ben ik van voornemen om jegenswoordig myn woord te houden, te meer om dat reeds is aangewezen, hoe het met het Civile en Criminele recht geschapen, en ontrent het krygs-recht ook niets verzwegen is.

Ik zal derhalven als voor uit zeggen, dat het Erfrecht zich by hen op generhande wys zoo als in Europa op beide geslachten strekt, maar het raakt alleen het mannelijk geslacht, zynde het vrouwelyk gantschelyk en voor altoos

daar van uitgesloten. Het is voormaals reeds aangemerkt, dat geen Hottentot om rykdom een vrouw kan nemen; om dat zy schoon de oudste dochter, niets ten huwelyk krygt dan hare klederen, en een paar aarde potten, nevens drie of ten hoogsten vier lammeren, als de vader, zoo hy nog leeft, of in deszelfs plaats de broeders, haar dezelve vereeren wil; zynde zoo wel voor als na haar vaders dood van de erfenis uitgesloten, en heeft van vaders of moeders goederen niets te hopen, door dien haar moeder zelve niet meer in huis heeft gebragt, dan als zy jegenswoordig weder bekomt.

Van het Huwelyksgoed.

Van alle de broeders erft wederom niemand dan de oudste en eerstgebore, als die gantschelyk en onfeilbaar op de nalatenschap van zyn vader staat maken kan, en kan de vader, als hy op het doodbed legt, reeds niets meer weggeven of vervreemden, maar, wanneer hy dat doen wil, moet zulks geschieden, als hy gezond is; want als hy gedurende zyne krankheid al iets aan dees of genen vercerde, zoude het van geen nadruk zyn, ten ware de oudste zoon zyne toestemming gaf, wyl deze laatste bevoegt zoude zyn, om het vercerde en vervreemde zonder zyne bewilliging, als het zyne te naasten, en zonder iemands tegenspraak weder tot zich te nemen.

De oudste zoon erft alles.

Nu zoude iemand vragen, als 'er meer zoons als een zyn, wat de anderen dan doen? moet de oudste hen ook niets uitkeren? Waar op dient, dat hy niet verplicht is, om zulks te doen; wil hy echter iets vereeren, mag hy dat doen, hoewel zulks zeer zelden geschied, zynde de andere broeders doorgaans genoodzaakt, den oudsten te dienen, en tot behoudenis van den verkregen rykdom, hulpzaam te zyn, ten einde het goed niet verminderde, maar vermeerdere, en hare familie in

Zyn broeders moeten hem dienen.

een

een bloejenden toestand behouden worde. De Heer *Tachart* heeft dit in zyne Siamfche Reis pag. 96. uit het voorgeseld Lateinfeh bericht op de volgende wys gantfeh duidelyk uitgedrukt; te weten: *De Erfvolging*, fchryft hy, *komt op den oudften zoon; en ten einde zy hare magt en aanzien zonden konnen behouden, zyn zy alleen erfgenaam van hare vaders, en de jonger broeders hebben uit de erfenis niets, maar zyn verplicht, om hunnen oudften brøeder te dienen.*

Deze dienstbaarheid valt deze jonger broeders, als zynde zy allen byzondere grote Voorftanders en Beminnaars der vryheid, niet weinig moeiljk, en ondertuffchen konnen zy daar van niet ontlagen zyn; maar dezelve word dikwyls verzacht, als de oudfte broeder, welke hen voor hunne dienstbaarheid lyfs-onderhoud bezorgen moet, of niet zeer lang leeft; en zonder kinderen, voornamelyk zonder zonen sterft, en alzo den volgenden de verkrege erfenis nalaat, of anders als hy zoo veel monden op te houden heeft; en het hem te lastig valt, toestaat, dat zy zich elders by de Europeanen een zekeren tyd verhuuren, en by dezelve iets verdienen, ten einde zy op die wys ook aan eigen vee zouden komen en op zich zelve bestaan konnen.

Zulks doen zy ook zeer gaarn; fehoon de dienstbaarheid der Hollanders veel zwaarder is, dan de gene, welke zy by hunnen broeder verdragen moeten; hebbende zy niets anders te doen, als het vee te hoeden, dikwyls mede op de jagt te gaan, en andere diergelyke lichte dienften waar te nemen; daar zy in tegendeel by de Hollanders niet allēen tot het veehoeden, maar ook tot allerhanden huis-en boer-arbeid, als ploegen, maaijen; enz., worden gebruikt; welken arbeid, zy ook zoo gemaklyk leeren en zoo goed ver-

ftaan, als dikwyls de boer zelve. Edoch fehoon zy in dienst zyn, kan men niet beletten, dat zy eenige dagen, na dat zy alvorens daar van kennis gegeven hebben, landwaards in lopen, ten einde om het geen zy van haar loon hebben gefpaart, als Tabak, Kralen, enz., voor vee te ruilen, of door hare broeders te laten ruilen; en ook om te tonen, dat zy gene flaven, maar vry gebore menfchen zyn.

Uit al dit tot nu gemelde blykt mynes bedunkens; genoegzaam; dat de eerftgeboorte zeer treffelyke voorrechten heeft, en fchynt my andermaal toe; dat zy van de oude Joden afkomstig moeten zyn, om dat de eerftgeboorte by dezelve ook byzonder hoog in achting was, en veel voorrechten genoot, zoo als God zelve niet alleen uitdrukkelyk zegt, *Exod. XIII. vs. 2.* dat alle eerftgeboren van menfchen en van beesten hem zyn, en dat ze derhalven hem moeten worden geheiligt; maar men ziet ook uit het voorbeeld van Ezau, dat de eerftgebore treffelyke voorrechten moet hebben gehad, en waarfchynlyk ook de goederen der ouders alleen moet hebben geërft, om dat Jakob zoo zeer na dezelve geftaan, en van zynen wilden broeder zoo gemaklyk verkregen heeft, zonder twyfel, om dat hy meer werk van de jagt maakte, dan van het ftillen geruft huis-leven. *Zie Genefis XXV. 31. seq. Conf. Gen. XXVII. 36. seq. Hebreen XII. v. 16.*

Doch het zy hoe het zy, het is zeker, dat de Hottentotten geene andere erfvolging hebben, dan die reeds befchreven is, zoo dat ik hier niets meer zal byvoegen, maar my keren tot het geen, waar toe myne verdere belofte my roept; te weten, ik ben van voornemen, om nog iets te melden van den haat, welke tuffchen de Hottentotten en flaven dagelyks befeurt word, en daar mede dit

Ingewortelde haat tuffchen de flaven en Hottentotten.

Hoofdstuk te sluiten, zoo als ik in 't begin gezegt heb.

Slaven zyn
meest alle
uit Afrika.

Mer en alvorens ik echter hier van spreek, zal het niet ondiensig zyn, om van de slaven het een en 't ander aan te roeren, op dat men door vergelyking van hunne levens-wys met die der Hottentotten te lichter zoude kunnen begrypen, wat de rede is, dat zy zoo verbittert op elkander zyn. Haar vaderland is mecrendeels Afrika, zoo goed als dat der Hottentotten, alleenlyk dat de geboorte-landen een weinig ver van elkander leggen, komende de meesten wel van *Madagascar*, een groot Afrikaansch eiland tegen *Mossambique* over; doch daar worden 'er ook anderen zoo van *Capo Verde*, *Loanda*, *St. Paul*, *Vita*, *Congo*, en andere Afrikaansche Koningryken en landen herwaards gebragt.

Afiatische
slaven ko-
men hier
in geen
achting.

Men vind nog anderen, die uit Asia en deszelfs verscheide Koningryken herwaards worden gebragt, namelyk de *Javanen*, *Ceylonesen*, *Amboinesen*, *Macassaren*, *Bandanesen*, *Ternatauen*, *Bengalers*, *Baljers*, en veel anderen; maar om dat die zoo menigvuldig niet zyn als de Afrikanen, en ook niet eene spraak en een vaderland hebben als dezen, word niet veel op dezelve gelet; schoon eenige natien, daar onder de Macassaren en Javanen zeer bedriegelyk zyn, en men zeer wel dient voor hen op zyne hoede te zyn. Ondertusfchen niet tegenstaande ik hebbe gezegt, dat zy niet eenerlei taal hebben, zoo moet ik echter de Portugeesche daar van uitzonderen, om dat zy, zy komen van waar zy komen, schier allen dezelve verstaan en spreken, ten minsten in korten tyd van elkander leren.

Zoo velerlei natien 'er onder de slaven zyn, zoo velerhande verscheide gebruiken treft men onder hen aan, niet alleen, in uiterlyke zaken, maar ook in het geen hunnen inborst aanbelangt. Wat

het uiterlyke betreft, de meesten wasschen zich daags dikwyls, zoo als de Mahometanen, welker Godsdienst velen van dezelve aankleven. Zommigen eeten geen spek, als de Macassaren. Anderen eeten gantsch niets, dat leven heeft ontfangen, als de Bengalers, en verschillen alzoo hier in zeer veel van elkander. Wat hunne aard aangaat, het verschil is hier in zeer groot; zynde eenigen stout en vermetel, als de voorgemelde Javaners en Macassaren; anderen verradelyk en schelmachtig, als de Baljers en Amboinesers, en anderen wederom vrekchtig en onkuifsch, als de Madagascars en alle andere Afrikanen; edoch wie zoude alle die verscheide zoorten na elkanderen kunnen beschryven, aangezien dezelve ontallyk zyn?

Alle deze menschen schynen niet alleen in de verf van de Hottentotten onderscheiden, alzoogenen meest pikzwart zyn, eenige weinige Afiatische natien uitgezondert, die echter bruin zyn, zoo als voormaals gezegt is, maar bestaat het onderscheid voornamelyk hier in, dat de Hottentotten met een vry gemoed begaafte zyn, daar de slaven in tegendeel een recht knechtelyken geest bezitten, achtervolgens den welken zy als van natuur tot knechtschap gewyd en als daar toe geschikt zyn. Want zoo dra zy geboren, en tot den arbeid bequaam zyn, dryft men hen daar toe aan, en laat hen in hun eigen vaderland weinig rust, het welk den genen die hier geboren worden, echter gantsch niet gebeurt, voornamelyk als de Illustre Compagnie over dezelve te gebieden heeft, nadeemaal aan hen vergunt word, om hunne jongste jaren met spelen en andere kinderlyke tydverdrijven door te brengen. De Illustre Compagnie houd voor dezelve een byzonderen Schoolmeester en Schoolmeestresse, waar by de jongens

gens en meisjes ieder byzonder, niet alleen lezen maar ook de Christelyke godsdienst leeren konnen, alzoo zy alleen, zoo veel 'er zyn, gedoopt worden. De Heer *Boeving* meld in zyne curieuse Beschryving en Naricht van de Hottentotten pag. 2. dat 'er maar zommigen gedoopt wierden, dog dit voorgeven vind maar plaats, in zoo verre hy daar mede niet de Slaven der Illustre Compagnie, maar die der borgers wil verstaan hebben, in welker opzicht het waar is.

De slaven zyn in den gemenen omgang boven de Hottentotten te achten.

In den gemenen omgang zyn dezen ver boven de Hottentotten te stellen; dog niet om hare eerlykheid, als welke by de meesten maar zoo en zoo is, maar om dat zy netter en zinnelyker zyn. In plaats dat de Hottentotten zich nooit wasschen, zoo doen dezen het zoo veel te meer, en werden daarenboven van hunne Heren daar toe gewent, en als zy zulks eens overflaan, met stokslagen vermaant, om het een andermaal indachtig te zyn. Ik zoude nog ontallyk veel soorten van diergelyken onderscheid tusschen beide natien konnen opnoemen, als het hier myn werk was, maar mischien zal op een andere tyd een betere gelegenheid zich daar toe aanbieden.

Ik heb dit maar aangehaalt, op dat men zoude konnen zien het onderscheid tusschen beide de natien, te weten de Hottentotten en de Slaven, waar uit dien erfelyken haat, waar van ik jegenswoordig schryven wil, zynen oorsprong neemt. Dezelfen is als nu zoo diep ingewortelt, dat hy wel voor eeuwig duren zal, ten waren 'er een byzondere schikking quam, waar door beide die natien wederom vereenigt en verzoent wierden.

De ontloope slaven zyn schaapdieven.

De grond van dezen haat, geloof ik, is, dat de slaven, die van hunne Heren lopen, en zich in het vrye veld begeven, doorgaans

goed geweer, nevens buskruid en lood met zich nemen; en dat zy niets te eeten hebbende, zich zekerlyk op het stelen leggen, en den Hottentotten van menigen hamel beroven, terwyl zy den vee-of schaaap-hoeder op het minste gerucht, het welk hy maakt, dreigen dood te schieten, en alzoo dwingen, dat hy moet gedogen, dat zy ondertusschen met het genomen schaaap hene gaan.

Ook is de plicht van deze slaven, dat zy de Gerechts-dienaars of Cassiers, zoo als men ze hier noemt, moeten bystaan en helpen, als een Hottentot aan de Kaap iets misdooft en zich daar na met de vlucht salveren wil; want zy snyden hem ten eersten den weg af, en belcten hem, dat hy niet achter de vesting komen kan, en zoo dra de Gerechtsdienaars komen, vatten zy hem by de kop, en brengen hem gebonden na de gevankenis, waar uit hy na verloop van een nacht weder genomen, en aan een geessel-paal met een dikken strik of anders met gespouwe rieten op den rug of op de billen naar verdienste gestraft word.

De slaven helpen de vluchtende Hottentotten vatten.

Vermids nu deze en andere diergelyke dingen den Hottentotten zeer finertelyk valt, en hen in 't hert zeer doet, terwyl zy geen leed aan de slaven derven doen, zoo lang als zy t'huis blyven, zoo heeft de voorgenome wraak een zulken onverzoenlyken haat verwekt, dat het niet wel uit te spreken is. Daarenboven zyn zy ook niet weinig moejelyk, dat dezen hunne vryheid om geld verkopen, en andere volken als lyf-eige knechts dienen, die dag nog nacht rust hebben, maar gestadig een ander na de oogen moeten kyken, en gehoorzaam zyn, en als ezels den last dragen, voor al het welk zy dikwyls niets, dan een rug vol slagen en nevens het dagelyks onderhoud hunne klederen te verwachten hebben.

De dienstbaarheid der slaven staat de Hottentotten zeer tegen.

Dienvolgens wanneer voor de-
zen

zen een of meer diergelyke slaven wegliepen, lieten de Hottentotten dezelve ongemoeit, en waren wel te vrede, als zy hen maar niets quaads gedaan hadden; wanneer zy echter ver genoeg waren, en hun geweer verloren hadden, of dat het door regen of andere vochtigheid verroeft en onbruikbaar geworden was, belette den zy dezelve, om te rug te keren, of wezen hen den weg nog verder, of eindelyk als de wilde dieren hen niet verscheurden, bragten zy hen om het leven, en wreekten zich alzoo na hunne meening aan hen; derhalven wyl 'er nooit een slaaf te rug is gekomen, die zich maar wat diep landwaards in begeven heeft, heeft men uit dezen grond, en niet zonder rede, het vermoeden gehad, dat zy allen van de Hottentotten doodgeslagen zyn, waar van ik echter elders reeds andere oorzaken hebbe bygebragt, en aangewezen, dat zulks niet altyd onfeilbaar volgt.

Hoe het hedendaags hier ontrent gaat, en welke preiswaardig-

ge schikking deswegen is gemaakt, is elders insgelyks reeds aange- toont. Ik zal alleenlyk hier by voegen, dat de Hottentotten, als een zodanige slaaf gehangen of ge- rabraakt word, altyd daar by staan, en zich heimelyk daar over verheugen; ten dele wegens de oude vyandschap, en deels wyl zy zulke lichtvaardigheid niet kunnen lyden of dulden, maar die gaarn zelve zeer streng straffen, zoo als bericht is. Word 'er eindelyk ook maar een gegeeselt, welke manier by de slaven gantsch anders is, als by de Europeanen, zoo als ik by een andere gelegenheid verhalen zal, zoo staan zy daar by, en jouwen den schreeuwenden misdadiger wakker uit, om dat zy wel weten, dat hy hen des- wegen niets doen derft.

Hier zoude ik nog wel verschei- de exempels van allerlei voorval- len kunnen bybrengen, maar wyl het de moeite niet zoude waardig zyn, om dat men die byna dage- lyks heeft, zoo oordeel ik raad- zaamst, dit Hoofdstuk te slui- ten.

XIV. HOOFSTUK.

Van de gewoonlyke Ziektens der Hottentotten;
op wat wys en door welk middel
zy dezelve genezen.

Van de ziekten der Hottentotten, en der zekver genezing. Waarom de Hottentotten brede neusen hebben. Koppen, en smeren zyn algemene middelen by de Hottentotten. Wat zy voor kennis van de kruiden hebben. Zyn Sterrekundigen, als de boeren in Europa. Hottentotsche Barbiers. Haar manier van koppen te zetten. Haar manier van aderlaten. Zy genezen ook uiterlyke qualen. Hoe zy de wonden genezen. Hoe de verrekkingen. Hoe zy de wyren de leden der vingers afzetten. Welke de eigentlyke oorzaak van het lid-afzetten is. Dit lid afzetten wordt berbaalt zoo dikwils zy een ander man neemt. De Hottentotten verstaan ook het hair snyden. Zulks geschied by grote hoofspyn. Gelyk ook by't afsterven van Onders en Nabestaanden. Waar in de zy het hair affeberen. Hottentotten zyn zelden krank. Nemen het zap van Aloe-bladeren in. Maken ook poeiers en dranken van andere kruiden. Hoe een Hottentot door Vitriool genezen. Proef of een Hottentot zal sterven of niet. Deze proef word door een levendig gevild schaap genomen. Besluit van dit Hoofstuk.

HEt geen ik tot nu van het leven, doen en laten der Hottentotten op het papier gebragt, en in Hoofdstukken vervat hebbe, zal hoop ik, den Lezer niet hebben mishaaft, schoon hy menig uur daar mede doorgebragt zal hebben; want ik maak staat, dat hy deswegen geen reden zal hebben, om over tyd-verlies te klagen; om dat onze afspraak in den beginne geweest is, om den Lezer van deze onbekende volken, van dewelken wel velen iets, maar zeer verward, valschlyk en verkeert ontdekt en geschreven hebben, een duidelyk en zeker naricht toe te zenden; dog vermids zulks niet konde geschieden, dan na dat my geoorlooft was, nauwe en onfeilbare zekerheid in te nemen, en ik daarenboven alvorens andere zaken heb moeten onderzoeken, van dewelke ik u insgelyks naricht hebbe medege-deelt, zoo heb ik deze stof met rede tot op het laatst moeten verschuiven en sparen.

Doordien ik echter veele, ja wel de meeste zaken zelf met oo-

II. Deel.

gen heb gezien, welke ik tot nu van deze natien gemeld heb, zoo zal hy hoop ik, aan derzelve echtheid te minder twyffelen, te meer indien hy weet, dat myn verblyf alhier reeds lang genoeg geweest is; en vermids 'er nog maar eenige stukken aan deze gantsche beschryving der Hottentotten ontbreken, voor zoo veel ik tot nu heb kunnen gewaar worden, zoo zal ik dezelve ook hier nevens voegen, en daar mede een einde van het gantsche werk maken; niet twyffelende, of de Lezer zal zich wel verledigen, om deze ook door te lezen.

Terwyl ik echter dit schryf, zoo schiet my iets te binnen, het welk ik al lang had moeten verhalen, ten ware de veelheid der stoffen de oorzaak ware, dat ik het tot nu vergeten heb. Ik heb namelyk in een van myne eerste Hoofdstukken gezegt, dat de Hottentotten doorgaans brede neusen hebben, welke echter van natuur alzo niet geformeert waren, maar door een andere oorzaak aldus wierden. Ten einde

V

nu

nu een zoo noodwendig stuk van de uiterlyke befchapeheid dezer natie niet met flizwygen verby te gaan, en myne belofte na te komen, zal ik het hier inlaffen, fchoon het by de volgende materie niet zoude mogen paffen; dienvolgens gelieve de Lezer te weten, dat een Hottentots kind, als het ter waereld komt, een neus heeft als andere menfchen, maar wyl zy dezelve voor mismaakt houden, duwen zy het neusbeen met de duimen aan flukken; zoo dra het kind geboren is, en veroorzaken alzo, dat de neus breed word; en het heugt my, dat ik 'er maar een heb gezien, die, om dat hy een Europeaanfchen vader had, ook de neus zoo als zyn vader had behouden; en is zulks miffchien gefchied, om daar door de moeder van een echtbreuk te overtuigen, doordien zy het kind hen niet gelijk achteden, aangezien de moeder ook daar na niet meer gezien is, en heb ik niet konnen gewaar worden, welk end zy gehad heeft.

Van de
ziektens
der Hottentotten.

Onder de zeldzaamheden, welke ik van de Hottentotten nog moet afhandelen, en van voorneemen ben, om in dit Hoofdstuk te verhalen, zyn voornamelyk de ziektens en de geneesmiddelen, zoo als dezelve onder deze volken voorvallen, en genezen worden. Wat my aanbelangt, my dunkt, dat een gantsch gewichtige en fraaje materie is, welke my wel grote moeite gekoft heeft, om te onderzoeken, maar die deswegen niet t'onaangenamer is, om dat 'er andermaal uit blykt, dat zy niet dom of onverftandig te werk gaan, maar wel toezien, hoe zy een kranke zullen helpen, aangezien het hen achtervolgens de befchryving der drie Ryken en andere zaken, nog aan heilzame kruiden, nog aan andere hulpryke middelen ontbreekt; maar heeft God hen een groten overvloed

van allerhande koftbare zaken tot geneesmiddelen medegedeelt, waar van zy 'er eenige ook zeer verftandig weten te gebruiken.

De dikwyls aangehaalde Heer *Boeving* zegt in zyne curieuze Befchryving en Nariicht van de Hottentotten: *Voor de innerlyke en uiterlyke qualen weten zy byna gene andere middelen, dan koppen en fineren met vet*; edoch vermids hy de wyze van koppen niet meld, en niet daar byvoegt, door wien het gedaan word, noch van hunne ziektens eenig gewag maakt, zoo komt deszelfs voorgeven in zoo verre met de waarheid overeen, dat zy zich van dit middel bedienen; doch hoop ik, dat het my zal geoorlooft zyn, om dit te verklaren, en daarenboven aan te wyzen, dat zy ingeval van innerlyke en uiterlyke ziektens of qualen, ook meer andere middelen weten te gebruiken.

Koppen en fineren zyn algemene middelen.

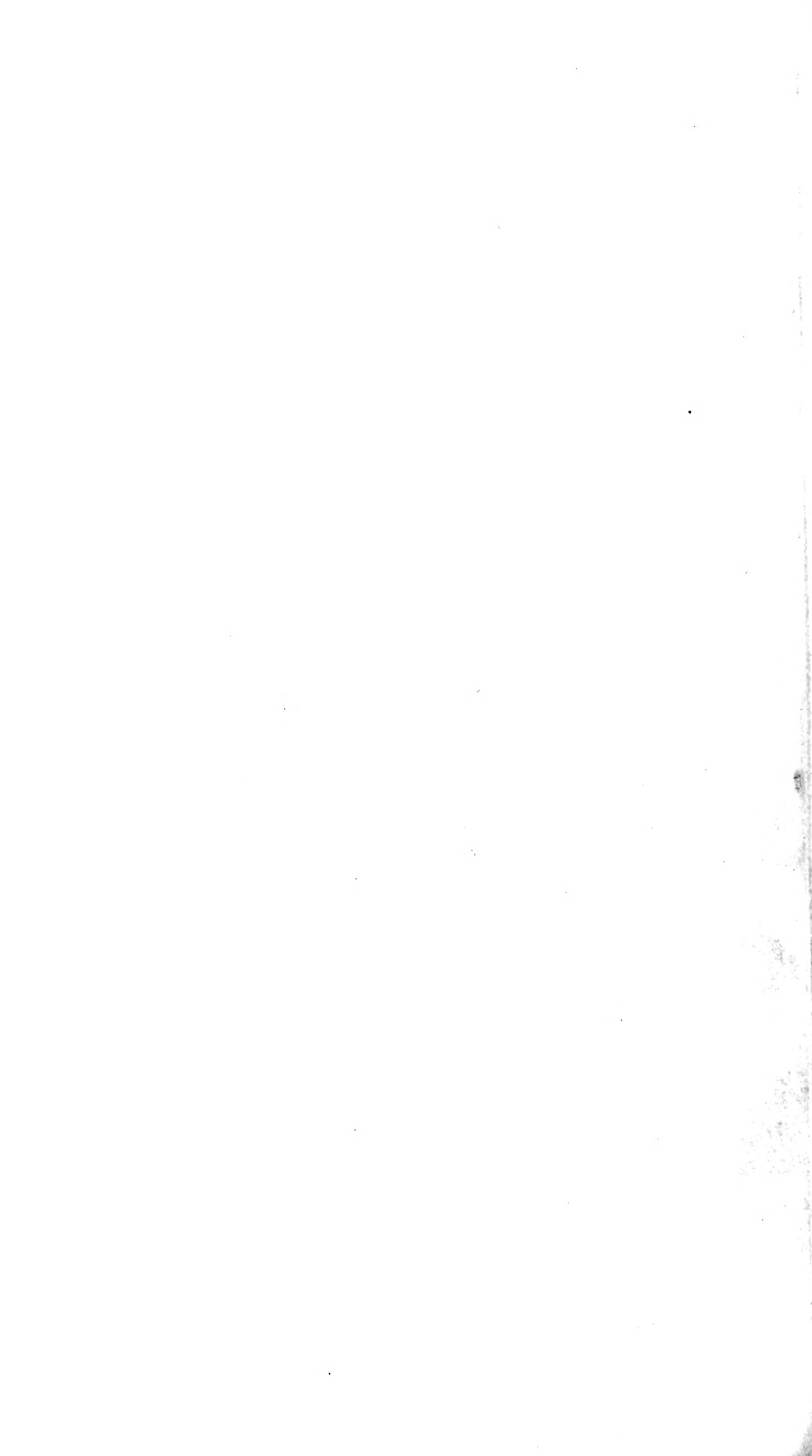
Want dat zy eenige kennis van de medicynen hebben, en als de boeren in Europa, hunne huismiddelen weten te gebruiken, wanneer hen of hunne buuren iets fcheelt, blykt eenigzins uit het getuigenis van *P. Tachart*, het welk hy in zyne Siamfche Reis pag. 101. daar van geeft, alwaar hy zegt: *Geloofwaardige menfchen hebben ons verzekert, dat zy by donkere nacht zelfs de Simplicia of geneeskruiden door het bloot aanroeren, en door den reuk weten te onderscheiden*; en pag. 110. fchryft hy: *Vermids 'er zeer veel zeldzame kruiden van allerhande zoort in hunne velden en bosschen worden gevonden, zyn zy allen te zamen kruidkundigen*. Ondertuffchen is dit nog duidelyker af te nemen, doordien zy deze kruiden, waar van zy kennis hebben, ook met zeer veel nut weten te gebruiken, zoo als in 't vervolg zal worden aangetoont.

Wat zy voor kennis van de kruiden hebben.

Achtervolgens dit zelve getuigenis van den Heer *Tachart* loc. cit. pag. 110. maken zy zeer veel werk

MANIER VAN KOPPEN EN ADERLAATEN.

werk van zekere Steenmark, 't welk tuffchen de reten of spleten van zekere klippen alleen gevonden word, en tamelyk hard en donker van couleur is, het welk zy, zoo als de gemelde Heer *Tachart* zegt, ondervonden hebben, van een wonderbare deugd te zyn, en dat het voornamelyk goed is, om den vrouwen tot het bevallen in de Kraam, en hunne koejen, fchape en geiten tot het werpen te helpen. Wat my aanbelangt, ik weet, dat dit hulpmiddel zeer dikwyls ontrent de beeften word gebruikt, dog by de fchreeuwende vrouwen alleenlyk in de uiterfte nood, wanneer alle andere middelen te kort fchieten. Ik heb dit middel dikwyls gezien, en een ftuk daar van met my na huis genomen, en in warm water laten fmelten, als wanneer de grove ftoffe op den bodem ging zitten, en het water roodachtig wierd, maar daar ontftond zulken onverdraaglyken ftank, dat ik genoodzaakt was, om het uit het venfter te werpen.

De zoo evengemelde *P. Tachart* fchryft hen *loc. cit. pag. 101.* ook verder de kennis van de fterren toe, als hy zegt: *Zy zonden Sterkundigen zyn, en hebben geloofwaardige perzonen ons verzekert, dat zy den Hemelsloop zeer wel verftaan.* Edog wanneer ik die genen voor fterrekundigen wil houden, die ter naauwer nood uit zekere fterren, als de boeren in Europa, uit den *Plaustrum* of *Ursa Major* dat is, den zoogenaamden Hemel-wagen of groten Beer, zoo als ook uit de Morgen en Avond fterren en andere meer, weten te zeggen, hoe laat het ontrent by nacht is, of anders als iemand weet wanneer het Nieuwe of Volle Maan word, zoo moet ik zekerlyk bekennen, dat de Hottentotten fterrekundigen zyn. Ondertuffchen dunkt my, dat tot die kennis vry wat meer word ver-

II. Deel,

eifcht, als dit, en zeg ik dienvolgens, dat zy die treffelyke wetenfchap gantsch niet bezitten, en dat zy met meerder recht Medicyns, Barbiers en kenners van baden en kruiden genaamt kunnen worden.

Gelieft gy een bewys van myn voorgeven te hebben, zoo beroep ik my op de ondervinding, en op het geen ik zelf heb gezien. Om van het minfte te beginnen, en daar na van het meerder te fpreken; zy hebben Barbiers onder zich, die zeer veel kennis hebben, en zonder groten omslag van instrumenten, ontrent de uiterlyke qualen en wonden, zoo als ook met koppen, aderlaten en niet minder met fcheeren, zeer wel weten om te gaan. Ik heb dikwyls gezien, dat iemand over pyn in de maag, borft, of buik klagende, zy ten eerften niet met innerlyke geneesmiddelen voor den dag quamen, maar zich alvorens van het koppen bedienden; het welk zich op de volgende wyze toedroeg.

Hy zocht voor eerft een Ofse of koe-hoorn die 'er overal genoeg in 't veld leggen, om dat men ze hier door gebrek van kammemakers en anderen, welken die verarbeiden, tot niets gebruiken kan; hy fneed vervolgens dien hoorn van onder gelyk, en fchaafde de fcherpe hoeken weg; hy fleep zyn dagelyks mes op een fteen zoo fcherp als hy kon, zuigde den hoorn op de plaats, daar de zieke pyn voelde, zoo vaft, dat dezelve zoo ftyf daar op zat, als anders de koppen doen, waar door het vleefch nevens de huid doof en ongevoelig wierd. De hoorn een tyd land daar op gezeten hebbende, rukte hy daar weer af, en deed met het geflepe mes eenige fmeden in de huid, ontrent een duim breed lang, en zuigde vervolgens den hoorn weder daar op, die zoo lang moest blyven zitten, tot dat ze vol

Hottentot-
fche Bar-
biers.

Manier
van kop-
pen te zet-
ten.

bloed was, en van zelf afviel. Midlerwyl moet de Patient op den rug blyven leggen, zonder zich byna te bewegen, en de selfste pyn uitstaan, vermids de vastgezoge hoorn gedurende dien tyd, het welk dikwyls twee uren en langer duurt, na dat de Patient bloedryk is, of de fmeden diep gedaan zyn, hoe langs hoe dieper en den buik als te zamen zuigt, zoo dat de arme lyder dikwyls van pyn krimpt en zomtyds den hoorn afrukt. Als de hoorn eens van zelfs afvalt, en vol bloed geweest is, word dezelve niet weder gezet, maar men laat als dan den Patient gaan, om te zien, of het geholpen heeft of niet; heeft dit koppen de pyn nog niet weggenomen, word hem een drank van kruiden ingegeven; vertrekt de pyn, en laat zich op een andere plaats voelen, word hy met warm vet wakker gesmeert; en de pyn als dan nog niet verdwenen zynde, word hy andermaal op diezelve plaats gekopt.

Is dit nu niet een recht aardige manier van koppen, geschiedende zonder kop of yzer of iets anders, dat daar toe word vereischt? en is dezelve ook niet wyffelyk, schoon ze recht eenvoudig uitgevonden is? Edoch gelieft maar een weinig geduld te nemen, gy zult dat zelve insgelyks by 't aderlaten gewaar worden, het welk aldus gedaan word: Wanneer iemand over benaauwdheid op de borst klaagt, of anders meent, dat hy te veel bloed heeft, zoo word hem een aderlating geraden, als buiten welke omftandigheden dat middel nooit gebruikt word. De Patient daar toe geresolveert zynde, komt iemand, die de konst verstaat, en brengt even zoo veel instrumenten met zich als de gene, welke aan den anderen koppen gezet heeft, hebbende niets by zich dan een riem en een mes. De riem gebruikt hy niet tot het afbinden van den ader, om het

Dit ver-
oorzaakt
grote pyn.

Curieuse
manier van
aderlaten.

bloed te beter te doen lopen of springen, maar om een band te leggen, daar hy vermoed, dat het bloed weder te rug zoude kunnen lopen.

De wetenschap van de aders, en den loop van het bloed, hebben zy zekerlyk door haar fraaje wys van flachten, voormaals beschreven, verkregen, wyl zy myns bedunkens buiten dat flachten, niets daar van weten konnen. Het zy hoe het zy, het is zeker, dat hy met zyn dagelyks mes, na dat de punt zeer scherp is geslepen, een gat in de ader snyd, en zoo veel bloed daar uit laat lopen, als hy oordeelt nodig te zyn. Vervolgens maakt hy het verband, dat hy gelegd heeft weder los, en sfrykt het gat met vet toe, verbind het met Saley of andere wilde kruids-bladeren, en laat het alzoo weder genezen, het welk ook binnen twee dagen volkomen gefchied is.

Uit deze en andere fmeden, welke door koppen zetten in de huid worden gedaan, en die alle met zuiver vet worden toegestroken, oordelen alle Reizigers, voor zoo veel ik beschryvingen van hen hebbe gezien, dat zy zulks voorbedachtelyk of om andere oorzaken deden; dog ik kan verzekeren, dat zy buiten deze beide gevallen, en nog een derde, welke ik ten eerften verhalen zal, zoo licht geen gat in de hand laten snyden. Moet men nu niet bekennen, dat dit een recht eenvoudige wys van koppen en aderlaten is, welkers werking by hen echter zoo heilzaam bevonden word? Wat my betreft, my dunkt dat die wys gantsch niet met ons koppen zetten en aderlaten overeenkomt, en dienvolgens verwonderens waardig is.

Zy weten niet alleen met het koppen en aderlaten op zulke wys om te gaan, mar ook zoo als voorheen reeds is gezegt, ontrent

Dwaling
van eenige
Schryvers.

Zy gene-
zen ook
uiterlyke
qualen.

uiter-

uiterlyke wonden en quetzuren ; en zoude het uitsnyden van den zaatbal by de mansperzonen , zoo als voormaals bericht is , tot genoegzame bewys kunnen verftrekken , als men anders geen bewys meer had , dog daar aan ſcheelt het gantsch niet , en heb ik eens iemand , die met een vergiftigde pyl op den voet , even boven te toon getroffen was , gevraagd , hoe zy diergelyke wonden konden genezen , zoo dat de wonde niet alleen heelde , maar de gequetſte ook geen ongemak had van het gif , in de bloedaders heerſchende , of beducht moetſt zyn , dat hy daar aan ſterven zoude .

Hoe vergiftigde wonden worden genezen.

Dog deze gaf my teneerſten een omſtandig bericht daar van , zeggende , dat zy van het gedroogde ſlangen-gif , waar mede hunne pylen vergiftigd zyn , een gedeelte tuſſchen twee ſtenen klein wreven , en met ſpog tot een zalfje maakten , waar na zy zich voor op de horſt ontrent de hartkuil krabden , dat het bloed daar uit quam ; ſtreken in de nieuwgemaakte wonde van de gemelde zalf , en namen het overige deel in , en beletteden alzoo van buiten en door het innemen van binnen , dat het gif door het opſtygen na het hert werking kan doen , aangezien het gif , van boven ingenomen , de werking door den mond te rug dreef , en alzoo 't een gif het ander verjoeg .

Wat echter aanbelangde het genezen van de wonde , na dat dezelve ter dege gezuivert was , gebruikten zy eenige heilzame kruiden , daar onder haar *Buchu* en *Dacha*-bladeren , welke zy daarin ſtrooiden , waar na zy dezelve met een ſtukje huid of vel verbonden , waar door hunne quetzuren , welke zy op die wyze kregen , altyd gelukkig genezen wierden , zoo dat iemand zelden langer dan drie of vier weken met een verbonden voet hoefde te gaan , mids dat hy zich zelve niet verwaarlooſde en

alle dag daar na zag ; alzoo het in tegendeel zeer dikwyls gebeurde , dat iemand die de wonde verzuimde , langer tyd van noden had , eer die t'eenmaal genezen was .

Van arm-en beenbreuken weten zy niets , hebben ook nooit een exempel gehad , dat iemand diergelyk ongeluk heeft gehad . By verrekkingen en andere diergelyke toevallen , bedienen zy zich alleenlyk van ſmeren en geſtadig heen en weer bewegen , waar door de leden eindelyk weder op hunne rechte plaats en order komen , hoewel zy niet kunnen lochenen , dat die wys van genezen , voornamelyk als het ſmeren een weinig ſtraf en ſtyf geſchied , zoo als altyd gebruiklyk is , zeer pynlyk is , te meer om dat zy door zulke pyn genoodzaakt worden , het lichaam te ſneller en heftiger te bewegen en te rukken .

Verrekkingen hoe die genezen worden.

Eindelyk is het ook een meesterſtuk van hunne Barbiers , dat zy een lid van den kleinſten en dikwyls van meer vingers afzetten , en wederom genezen , zonder de overige leden te verſtrammen , of dat de huid optrekt en het blote been daar uit ſteekt . Dit afzetten geſchied andermaal zonder eenige toefſtel van instrumenten , maar al wederom met het mes , waar van zy zich dagelyks bedienen ; ſnydende met het zelve het lid af , na dat de huid en zenuwen met een ſnaar vaſtgebonden is , waar na zy door zeker middel van het zap van Maſtikboom-bladeren en andere kruiden heel wel het bloed ſtempen , en ook vervolgens de wonde gelukkig genezen .

Hoe zy de wyven de leden van de vingers afzetten.

Ik weet my te erinneren , wanneer van dit afzetten gewag is gemaakt , dat ik hebbe beloofd , dat ik op deze plaats de oorzaken zoude zeggen , welke hen tot het miſſen van een lid beweegt , om dat de gifſingen der Schryvers zoo veel van elkander verſchillen . Ten einde ik nu ook in dit ſtuk niets ſchuldig blyve , zal ik myn woord

houden, en de zaak uit den grond onderzoeken. Edoch zulks zal niet kunnen geschieden, zonder de veelvuldige meningen der gemelde Schryvers aan te halen, door dien men anders daar aan zoude twyffelen, en denken konnen, dat anderen het beter getroffen hadden.

Boevings
mening
hier van.

Van de twee meningen, welke de Heer *Boeving* in zyne curieuse Beschryving en naricht van de Hottentotten pag. 4. bybrengt, strekt de eerste daar hene, dat de wyven zulks zelve aan de kinderen zonder onderscheid doen, en dat zulks geschied, ten einde zy niet zouden komen te sterven. Detselvs eige woorden luiden als volgt: *Eenigen hebben stompe vingers; de oorzaak daar van zoude zyn; als 'er een of twee kinderen gestorven zyn, byt de moeder het volgende kind een lid af, uit bygelovigheid, dat dit alsdan zoo licht niet sterven zal.*

Van den
Schryver
wederlegt.

Ondertuffchen als dit de oorzaak was, en de wyven zelve het deden, zouden zy niet altyd van de pink beginnen, maar wel van den tweden of derden vinger, na dat 'er alvorens veel kinderen gestorven waren. Daarenboven moest ook volgen, dat de wyven niet alleen stompe vingers hadden, maar de mansperzonen ook; en daar benevens zoude de huid niet weder zoo glad toeheelen, zoo als nu, zonder dat 'er een beentje uit steekt. Dienvolgens is deze oorzaak gantsch verkeert en valsch, de Heer *Boeving* mag ze hebben van wien hy wil, strydende zelfs tegen de ondervinding, om dat hy geen eenen man met stompe vingers kan aanwyzen, 't welk op zulke wys echter noodwendig moest geschieden; om dat het kind, 't welk op de voorgaande gesturve kinderen volgt, niet wel altyd een dochter zyn kan. Daarenboven is het, gemerkt de moederlyke liefde tot hunne nieuwgebore kinderen, niet wel te gelo-

ven, dat zy een zodanige tyranny aan hunne tedere vrugt zouden plegen; ja dit bericht is verdicht en van alle waarheid ontbloot, hy mag daar mede gehult zyn van wien hy wil.

De Hottentotten zelf zyn daar toe bequaam genoeg, en hebben geen Leermeeſter van noden, voornamelyk als zy een vreemde-ling voorhebben. Want ik weet uit de ondervinding te spreken, en het heugt my nog zeer wel, hoe zy my de twee eerste jaren dan hier dan daar mee hebben zoeken te bedriegen en voor de gek te houden; en onder anderen hebben zy my van dit lid afzetten niet zoo zeer wys gemaakt, dat de wyven zelf het afbeten, maar dat het door de mannen, Barbiers of zoo als men ze gelieft te noemen, om die rede geschiede, wyl het een teken van adeldom of een groot wapen was, en dat bygevolg een vrouw hoe minder leden zy aan haar vingers had, van zoo veel hoger stand was, en zoo veel groter wapen voerde.

Ik heb dit voorgeven zekerlyk al langen tyd voor waarheid aangenomen, om dat ik niet beter wift, of ontdekken konde, en ik niet na ging, wat daar by noodzakelyk had moeten gade geslagen worden; want op dusdanige wys stamde de Adeldom of een groot wapen alleen van de wyven, en hadden de mannen niets daar mede te doen, maar moesten te vrede zyn, als zy een zulke adelyke Dame ten huwelyk kregen, van welke zy niets zouden konnen roemen, dan dat zy van adelyk bloed was, om dat hare vingers het aanwezen. Daar benevens bedacht ik niet, dat 'er op die wys maar adelyke Dames, en geen adelyke freulens waren; maar ik geloofde blindeling het geen my als wat nieuws op den mouw gespelt wierd; schoon ik zomtyds zag, dat de armste bloed, die geen drie schapen ryk was, met een

een zodanige adelyke Dame getrouwt was. Ook konde ik geen Edelman vinden, van welken zulke adelyke Dames geteelt waren, hoewel zy voorgaven, dat men ze aan de Tyger-Crossen konde kennen; daar ondertuffchen de gantsche Namaquas-natie met diegelyke Crossen praat, die aldus nevens eenige Kapiteins van andere natien allen Edelluiden zyn moesten.

Vogels
ening.

Ondertuffchen merkte ik eindelijk het bedrog, wanneer ik gelegentheid had en vryheid kreeg, om een weinig dieper landwaards in te komen, alwaar my gantsch wat anders wierd verhaalt, zoo als kort hier na zal worden aange- toont, zullende jegenswoordig myn werk maken, om de vreemde gevoelens daar van verder te onderzoeken, en derhalven dat van den Heer Vogel op de baan brengen, welke in zyne tienjarige Oost-Indische Reisbeschryving pag. 74. voorgeeft, dat ieder vryster het moest doen, als zy trouwen wilde. Deszelfs eige woorden daar van luiden aldus: *Als zy trouwen willen, geeft de vryster aan den vryer in plaats van een trouwring een vetten schapen, of anderen darm om den bals, dien hy draagt, tot dat hy verrot is, en van den bals valt; daar benevens moet de vryster van haar kleine vinger een lid laten afzetten, en het aan den man geven, ten teken van hare trouw.*

Word we-
derlegt.

Ondertuffchen zoo valsch het eerste van den darm is, zoo als voormaals reeds is aangetoont, zoo verkeert is ook het tweede, namelyk het lid afzetten; want indien dit altyd by het trouwen moest geschieden, zoude het niet alleen een bedroefde bruiloft maken, om dat de Bruid die met een gewonden vinger zoude moeten bywonen, schoon zy nog zulke dolle en onlydelyke pyn had; maar daar uit zoude ook moeten volgen, dat niet zommige maar

alle wyven, zy zyn wie zy zyn, zulken stompen vinger zouden hebben, 't welk andermaal tegen de ondervinding is, om dat men veel hondert wyven aantreft, die alle de leden aan de vingers hebben. Derhalven heeft ook de Heer Vogel, die voor 't overige zeer wel, schoon kort, van hen schryft, hier in gedwaalt, en de zaak niet wel onderzocht.

Boevings
andere me-
ning.

Van deze drie meningen wykt de andere oorzaak van den Heer Boeving, welke *loc. cit. pag. 5.* te vinden is, gantsch af, en komt de zaak wat nader, als hy zegt: *Zommige wyven zouden door het afbyten van een lid van de pink, de droefheid over de dood van hare mans te kennen geven.* Ik zeg, dat hy de zaak wat nader komt, schoon hy die niet volkomen treft. Het is zeker, dat het om de mans geschied, dog of het een teken is van droefheid over het verlies van haren beminden man, dan om een andere oorzaak, zulks is te onderzoeken.

Wederlegt.

Dat het niet uit droefheid geschied, blykt, wyl zy door den dood van haar man niets verliest, dan den byflaap, dien zy dikwyls tog niet alleen heeft gehad, als hy nog een of twee wyven nevens haar heeft getrouwt. Ontrent de nalatenschap gaat de zoon haar voor, en ontfangt die, als hy ze anders kan bestieren, en zoo niet, blyft de moeder als opper-voogdes in 't bezit en bestier, tot dat de zoon in staat is. Aan eten en drinken ontbreekt het haar echter niet, vermids de zoon, of als 'er geen is, de geen, welke de goederen erft, verplicht is, om de moeder te verzorgen. Dienvolgens moet dit lid-afzetten een andere oorzaak, als die de Heer Boeving bygebracht heeft, hebben. Waar mede nu een vrouw haar droefheid over het verlies van haar man laat zien, zulks zal in 't vervolg gemeld worden, wanneer ik de begra-
fenis-

fenis plechtigheden zal beschryven.

Tacharts
mening is
de beste.

De dikwyls aangehaalde *P. Tachart* heeft de beste en waarachtigste mening daar van, welke met de ondervinding en grondige waarheid meest overeenkomt, wanneer hy in zyne Siamfche Reis pag. 102. de oorzaak van dit lid afzetten met de volgende woorden uitdrukt: *Als een vrouw haar eersten man heeft verloren, moet zy een lid van den vinger, met den kleinsten beginnende, laten afsnyden, zoo dikwyls als zy weder trouwt.* Aldus ziet de Lezer, waarom dit lid afzetten geschied; namelyk niet om de voorgemelde oorzaak; maar om dat zy weder trouwende, men een geweze weduwe van een jonge en in het eerste huwelyk levende Hottentotsche vrouw ter dege en duidelyk zoude kunnen onderscheiden.

De Schryver verhaalt dit wat omstandiger.

Om de woorden van *P. Tachart* een weinig duidelyker te verklaren; de zaak bestaat hier in: Wanneer een vrouw haren eersten man heeft verloren, en weder trouwen wil, of een vryer krygt, zoo is 't haar niet geoorlooft, denzelven tot haren man te nemen, ten ware zy alvorens het voorste lid van den kleinsten vinger aan de linkerhand, heeft laten afsnyden; by deze plechtigheid moet zy Anders maken en slachten, ten einde de andere wyfjes eens vrolyk zyn, en haar als wederom onder de jonge dochters tellen, welke wegens hare jeugd en schoonheid nog wel een man waardig zy. Deze plechtigheid verricht, mag zy vry en onverhindert weder trouwen, om dat men aan hare hand kan zien, dat zy voor dezen reeds een man gehad heeft.

Komt deze man weder te sterfen, en is de weduwe van voornemen, om ten derdenmaal in den huwelyken staat te treden, moet het voorste lid met dezelve omstandigheden van den volgenden

vinger worden afgezet. Ja als het tot een vierde huwelyk komt, moet weder een lid van den volgenden vinger weg, en deze plechtigheid word zoo styf en onverbreekyk in acht genomen, dat 'er ter waereld geen exceptie tegen in te brengen is, aangezien alle, zy zyn van hogen of lagen staat, ryk of arm, het zelve lot moeten ondergaan, en is haar hier ontrent niet voorgeschreven, wanneer zy het doen moeten, maar men laat haar hier in zelve na haar eige zin handelen en te werk gaan.

Edoch genoeg van het ledenafzetten, alzo de ware oorzaak nu ontdekt is. Hier uit blykt genoegzaam, dat 'er tamelyk bequame Barbiers onder hen moeten zyn, om dat zy byna even dat zelve verstaan, het welk onze gemene Barbiers uitvoeren. Nu is nog overig, om in 't kort te melden, hoe zy zich op 't hair affcheren verstaan; Ondertusfchen moet men niet denken, dat zy den baart laten fcheren, zoo als de Europeanen in gebruik hebben, aangezien die niet te lang en dik voor den dag komt; men ziet aan de kin maar eenige wollige zwarte haren. Onder de neus laat zy zich wat dikker zien, dog word niet lang, maar krult als wol in elkander, en hoeft derhalven niet gefchoren te worden; ondertusfchen worden de hoofd-hairen by zekere omftandigheden dan half, dan ftrekwys, nooit echter t'eenemaal afgefchoren

Zy verstaan ook het haar-fnyden.

De omftandigheden zyn met korte woorden de volgende. Iemand met overgrote hoofdpyn geplaat, laat om ze te verdryven, zich het hair glad affcheren op de plaats, daar hy de pyn voelt. Is de pyn in het voorste deel, word het voorhoofd ver achterwaards van het hair ontblood; lyd het halve hoofd, en heeft hy alzo een *Hemicrania*, moet het halve hoofd glad gefchoren, en overal lucht tot uitwazemen verfchaft worden, ten einde

By wat oorzaak dit gefchid.

de

de pyn wyke, en de Patient rust bekome. Het hair afgeschoren, blyft de huid smerig en vet, maar om de zweetgaten te eerder te openen, en de vettigheid weg te nemen, bestrooijen zy het geschorren deel dik met Buchu, denkende, dat het zelve tot het verdryven van hoofdpyn niet weinig helpt, 't welk ik echter daar laat; ik wil liever geloven, dat die pyn door vettigheid ontstaat, en door de opening der zweetgaten veel verzacht word.

Wyders wanneer iemand zyn vader of moeder, zoo als ook een anderen vriend en nabestaanden door den dood heeft verloren, en uit armoede niet in staat is, een schaap of iets diergelyks te slachten en te offeren, zoo als in het volgende Hoofdstuk omstandig zal worden gemeld, laat hy zich ten teken van zyn rouw, en dat hy over dees of genen dood bedroeft is, de haren streeps-wys van het hoofd scheren, waar van ieder streep byna twee duim breedt is. Dit geschied rondom het hoofd, terwyl tusschen de beide afgeschore delen een streep blyft, met hair bezet, die van dezelfde breedte is.

Tot dit scheren gebruiken zy geen ander instrument, als haar dagelyks mes, het welk zy zeer scherp geslepen hebben; waar mede zy de haren zoo glad weten af te scheren, dat men zoude geloven, dat het met een scheermes geschied was, zonder dat zy het hoofd nat maken, of zich van zeep bedienen; maar vermids het hair buiten dat als wolle, en daarenboven met vet genoeg besmeert is, dat het als vuile schaapwol klontwyze in malkanderen kleeft; dunkt my, dat het daar door genoeg gezeept, of klaar gemaakt is, om glad afgeschoren te kunnen worden.

Zodanige konstige Baardscheerders en Barbiers hebben alzoode Hottentotten onder zich, dat

II. Deel.

zy zelfs zonder eenige benoedigde instrumenten Operatien kunnen doen, welke een Europeaanse Barbier zonder die instrumenten niet licht naipen zoude, en geloof ik zekerlyk, wanneer zy de minste handgreep wisten, of diergelyke instrumenten gezien hadden, of gebruiken konden, dat zy een ervaren Barbier niet veel zouden wyken, maar den een of den anderen dikwyls in zyne kunst zouden beschaamt maken. Wie zou hen dan noch voor domme menschen houden?

Zoo weinig het hen echter aan zodanige menschen ontbreekt, die uiterlyke wonden, ja ook innerlyke qualen met middelen, van buiten gebruikt, weten te genezen, zoo weinig ontbreekt het hen ook aan zulken, die haar werk maken, om ziekens te genezen, aangezien menige Hottentotsche Doctor, niet tegenstaande hy zoo veel op zyn konst niet pocht; als een Arts of kwakzalver, ook zoo vele testimonien niet kan of wil laten zien, echter velen zoude beschaamt maken, als hy met hen van zyne konst quam te spreken, die echter voorheen met zulke hoogdravende pralende woorden zich en zyne kunst hemelhoog verheven, en menig onnozelen het geld daar door uit de zak geklopt heeft.

Men kan niet lochenen, dat men gene lang aanhoudende ziekens onder hen zal aantreffen, niet tegenstaande zy nog zoo slecht leven, en hunnen maag met geringe kost verzadigen en opvullen. Wat my aanbelangt, ik geloof, dat zulks door de deugdzaamheid van de lucht en van de gantsche luchtsreek komt, om dat voormaals insgelyks aan de Europeanen is bevonden, dat zy ook van diergelyke ziekens niet weten; ja men weet ook zoo weinig onder hen als de gemelde Europeanen, van koortzen, zy mogen genaamt zyn, hoe zy willen. Daarenbo-

X

ven

Waar mede zy het hair scheren.

Zy zyn aldus konstige Barbiers.

ven heb ik voormaals reeds gezegt, dat verwonderenswaardig is, dat schoon zy van kindsgebeente naakt gaan, en buiten de voormaals beschreve Croffen niets om het lyf hebben, waar mede zy zich voor regen en wind bedekken kunnen; en zich daarbenevens meest in 't open veld onthouden, zoo als hare hutten of huizen ook niet veel voor warmte kunnen helpen, zy echter weinig met verkoudheid gequelt zyn, waar mede een Europeaan zeer licht word aangetast of overvallen.

Zy noemen de ziekten als de Hollanders.

Edoch dit alles ontheft hen niet van alle ziekten, maar zy hebben hunne ongemakken zoo wel, als andere menschen; dienvolgens hoort men dikwyls, dat dees of geen zieklyk is, velen daarbenevens door ziekten afgemat, sterven. Hoe ondertusschen deze ziekten moeten worden genaamt, heb ik, als in de geneeskunde onervaren, van hen niet kunnen vernemen. Ten delen om dat zy zelve met de Duitsche benaming niet kunnen te recht komen, en ook om dat ik hare differentien, welke zy in de benoeming van dezelfde maken, niet begrypen, verstaan of schryven konde. Kortom zy noemen de ziekten na den aard van de Hollandsche koortzen, en geven geen verdere kentekens van dees of gene ziekte, uit vrees dat men achter de kracht van hunne kruiden zoude komen, of den spot met hen dryven.

Haar Medecynen.

Uit de ondervinding weet ik van hen te zeggen, dat zy de kracht van de Aloë-bladeren zeer veel kennen; nademaal zy voor iemand, die een bedorve maag heeft, en dienvolgens over flechten appetyt klaagt, ten eersten een van zulke Aloë-bladeren, welke overvloedig in 't veld worden gevonden, halen, en hem eenige droppels van het zap in een lepel vol met warm nat ingeven, ten einde hy wakker daar van aan het purgeren gerake. Helpt het

in eene reis niet, wachten zy een paar dagen, en geven hem andermaal zulke droppels in, en dit zoosferk, dat hy dikwyls twee of drie dagen daar van afgaat, en aldus den maag zuivert van al het geen den zelve zoude kunnen bezwaart hebben.

Alle andere innerlyke ziekten, welke zy, zoo als gezegt is, onder den Hollandschen naam van koortzen begrypen, genezen zy doorgaans met zeer goed en gewenscht effect, met geprepareerde poeders en dranken van wilde zaleybladeren, *Buchu*, wilde knoflook, wilden fenkel, wilde vygen en derzelver bladeren, nevens vele andere voorheen beschreve kruiden, welker compositie zy oneindig veranderen, en op allerhande wys klaar maken; daar na den Patient ingeven, terwyl zy hem verzekeren, dat het hem onfeilbaar helpen zal.

Deze van hen gemaakte dranken en poeders, geven zy den zeldzamen en belachelyken naam van *Tovergoed*, als of zy de onpafelykheid daar mede uit het lichaam wilden toveren en bannen. Helpt het, zeggen zy, *Die Tovergoeds ja braaf*; verheffen den geen, welke dat goed heeft klaar gemaakt, zeer hoog, en pryzen hem overal. Doet het geen werking, en word de zieke daar van niet beter, zoo zeggen de Artzen zelf tegen hunne Patienten, *Wagtum, die Tovergoeds niet sterk genoeg, ons ja een ander makum, die ja braaf sterk*. Als of zy te verstaan wilden geven, dat zy niet hadden geweten, dat de natuur van den Patient zoo sterk was.

En met diergelyke woorden bepraten zy den armen zieken altyd tot het willig innemen, het mag helpen of niet. Een exempel is my bekend van een Hottentot, genaamt *Syncopas*, die over zwakheid van alle leden en andere inwendige ongemakken meer aan zulk een Doctor klaagde, welke hem

hem zeer veel diergelyke dranken en poeders klaarmaakte, en hem ook altyd bewoog, dezelve in te nemen. Dat Tovergoed heeft ook gewenschte werking gedaan, en alles uit het lichaam gedreven, zoo dat hy 'er niet veel beter uitzag, als een, die melaats was, of de Spaansche pokken had.

In zulken elendigen toestand quam hy eens aan het huis, van een hem welbekent Europeaan, alwaar ik my terzelver tyd ook bevond, en toonde zich maar van verre, om dat een iegelyk een afschuw voor hem had, die hem zag; zyn aangezicht was met schurft hier en daar bezet, dat men hem nauwlyks kende; over het gantsche lichaam was hy vol zweeren en etterbuilen, zoo dat hy een Lazarus zeer wel konde vertonen. Wanneer hy een weinig nader quam, en zich ter dege liet bekyken, vraagde de vrouw van den huize ten eersten, hoe hy de pokken gekregen had; maar hy verhaalde zynen toestand zoo duidelyk, dat het vermoede van de Spaansche pokken wel haast ophield, en men groot medelyden met hem had.

Daar op gaf de vrouw hem, wyl hy zeide, dat zyne Doctor hem niet verder konden helpen, een stukje Vitriool, en zeide hem, hoe hy het zoude gebruiken. Wanneer hy echter voor de eerstemaal zyn lichaam daar mede wafchte, quam hy springen, en zeide: *Vrouw die Tovergoeds bytum als de Duivel, wat makum zoo?* Wy lachten allen, en zeiden, dat het tot zyne genezing strekte, en vermaanden hem, verder daar mede voor te gaan; waar mede hy vergenoegt hene ging, en binnen 14 dagen vry van alle schurft, te rug quam, en ook verder niets quaads aan het lichaam gewaar wierd of voelde.

Alzoo 'er in de gantsche wereld geen Doctor is te vinden, die alle ziekten genezen, en de kran-

II. Deel.

ken hunne gezondheid wedergeven kan, zoo is 'er ook geen onder de Hottentotten, maar daar sterven 'er veel onder het gebruiken van medicynen. Ondertusschen hebben zommigen een gek, bygelovig en zondig middel bedacht, om te proberen, of zodanig een, die op het ziek bed legt, weder opkomen, of aan de ziekte sterven zal. Vermids ik het zelf niet heb gezien, zal ik het zoo goed, als ik het van geloofwaardige menschen heb gehoord, den Lezer mede delen.

Wanneer iemand krank is, en de middelen gene goede werking doen, maar de Patient van dag tot dag zwakker word, zoo bedienen zy zich van het volgende middel, om te weten, of hy leven of sterven zal, namelyk, zy nemen een schaap, en trekken het levend de huid af, zonder dat het een droppeel bloed daar by verliest; de huid afgetrokken, laten zy het los, om te zien, of het weg loopt, dan of het leggen blyft; loopt het heene, hebben zy de bygelovige vaste hoop, dat de Patient ook weder daar van zal opkomen; maar indien het leggen blyft, zoo hebben zy ook geen moed meer, dat de Patient den dans ontspringen zal; geven hem ook wyders niets, dan zyne gewoonlyke spyze, tot dat hy eindelyk het leven daar by inschiet.

Is dit niet een ongerymde duivelsche manier om te weten, of iemand leven of sterven zal? Veel beter is het, dat men zich aan de wille Gods overgeeft, en hem als de Gever van het leven, in zyn geheim raadsbesluit geen inbreuk doet. Als tyd en uur voorhanden is, zal hy ons wel verlossen, en uit deze bedroefde wereld tot de geene brengen, alwaar wy allen den Meester met een geleerde tong eenparig loven, en van gene ziekten, smert, veel min van andere waereldsche zorg en benaauwtheid meer weten,

De Schryver houdt deze zaak voor godloos en doemlyk.

maar eeuwige vreugde, rust en vergenoeging genieten zullen.

Ik weet verder niets van de ziekten en geneesmiddelen der Hottentotten te melden; ondertusschen hoop ik, dat de Lezer daar mede vergenoegt zal zyn, en een zulke wetenschap by de Hottentotten niet zoude gezocht hebben. Wat my belangt, ik kan verzekeren, dat ik uit de ondervinding schryf, het geen van hunne krankheden en geneesmiddelen gemeld is, en zoude het my weinig moeite kosten, om eenige verdere voorbeelden by te brengen, als het noodzaaklyk was, of beducht moest zyn, dat de Lezer aan myne woorden twyffelde, waar toe gy my tot nu geen de minste

rede hebt gegeven, om zulks te vermoeden; en weet ik daarentegen, en ik ben daar van overtuigt, dat gelyk als ik de zaken zonder byvoegzel hebbe gemeld, gy dezelve in hare eenvoudigheid gekent, en de waarheid daar uit gezien zult hebben.

Dienvolgens besluit ik dit Hoofdstuk, met belofte, om met de naaste gelegenheid hunne begrafenis-plechtigheden te beschryven, ten einde de Lezer, om dat 'er voor zoo veel my tot nu bewust, of voor myne oogen en ooren gekomen is, verder niet meer overig is, ook by derzelve begrafenis zien moge, welke plechtigheden daar by verricht worden.

Besluit van
dit Hoofdstuk.

XV. HOOFDSTUK.

Van de Begrafenis-plechtigheden der Hottentotten, welke omstandigheden en zeldzaame gebruiklykheden daar by waar te nemen zyn.

Van de begrafenis-plechtigheden der Hottentotten. Als de patient beter wordt, wordt 'er geoffert. Als de patient sterft ontstaat 'er een afgryzelyk geschreeuw. De Kapitein, of de nageblevenen laten het graf maken. Het graf is doorgaans een gat in de aarde door wilde dieren gemaakt. De overledene word in malkander gebogen, en in een Cros gebonden. De tyd der begrafenis is 6 uren na haar dood. Het lyk word door een gemaakte agterdeur ten huize nitgedragen. In het huis an den overledenen mag niemant weer komen. Hoe de begraving geschied. De oudste bepist al de lyk-gelyders. Bestrooit hun verders met asch. Waarom zulks geschied. Waarom al de huizen buiten het sterfhuus worden afgebroken. Vertrek van deze plaats, en andere manier van treuren. De Schryver besluit dit naricht van de Hottentotten.

De plechtigheden, welke de Hottentotten by hunne kraamvrouwen, bruiloften, en verders in het gantsche gemene leven by alle voorvallen en gelegentheden verrichten, heb ik U achtervolgens onze afspraak van tyd tot tyd Hoofdstukswys duidelyk, grondig en waarachtig, zoo veel in myn vermogen is geweest, om dezelve na te vorschen, gemeld; gelyk ik ook deswegen menige moejelyke, verdrietige en dikwyls gevaarlyke reis heb gedaan; om van alles oog-getuige te zyn, en naauw te kunnen onderzoeken. Heeft de Lezer eenig genoeg gehad, zoo kan hy van myne kant verzekert zyn, dat my geen moeite, verdriet en gevaar spyt, by

by nacht of by dag voorgevallen, waar voor ik zekerlyk niet alleen verscheidemalen te duchten heb gehad, maar waar in ik ook werlyk geweest ben, schoon ik ze niet gemeld of op de behoorlyke plaatzen te pas gebragt heb. 't Is my genoeg als ik myn voornemen by U maar berykt, en eenig vergenoegen gegeven heb.

Van de Be-
grafenis
der Hot-
tentotten.

Wyl dit het geen is, 't welk ik by deze Hottentotsche beschryving, beloofte heb, in myn laatste Hoofdstuk voor te stellen, zoo zal ik zoo als ik tot nu gedaan heb, myne belofte nakomen, en den Lezer van de gantsche staatzie, te weten, van het sterfuur af, ja vroeger, tot op het laatste oogenblik en zoo lang de rouw duurt, die zoo heel dra geen einde neemt, een grondig, duidelyk en waarachtig bericht geven, ten einde gy daar van zoo goed moogt onderrecht zyn, als of gy zelf daar by geweest was.

Wanneer dienvolgens de Hottentotten zien en bemerken, dat het met een kranke byna gedaan is, en hy haast afscheid nemen zal, zoo geven de omstanders den Patient nog al hoop tot beterschap, en troosten hem met den Doctor, dat die krachtig tovergoed zal brengen, waar door hy wel haast weder gezond zal worden, werdende voor 't overige van God en deszelfs hulp nooit eenig gewag gemaakt, en ook niet gezegt, dat hy zich aan denzelven houden, op hem hopen, en van hem genezing van zyne ziekte wachten moet, maar de Doctor alleen zal hem helpen, en van de benaauwtheid verlossen.

Anderen, die rondom hem zitten, en hem willen zien sterven, beginnen zodanig te schreeuwen, huilen en kermen, dat men zou denken, dat de kranke daar door alleen moest sterven; daar men echter dikwyls ziet, dat zoo een wanhopige zieke weder beter word. Wanneer hy t'eenemaal

weder op de been geraakt, moet hy na zyn vermogen, ossen of schapen als tot dankbaarheid voor zyne weder verkrege gezondheid slachten en osseren. De uitdeling en verteering van het geoffert vee geschied naar het oud gebruik, en valt het vleesch den mannen te beurt, als 'er een man of zoon ziek is geweest, en aan de wyven, als 'er een vrouw of dochter de dood ontfijapt is.

Komt echter de kranke perzoon te sterven, zoo begint het huilen, schreeuwen en kermen eerst ter dege, en zoude een Europeaan, als hy maar een half quartier uurs daar by was, niet weten, waar zyn hoofd te bergen, aangezien dit onder elkander gemengt geklag en geteem, niet alleen een erbarmlyken echo in de ooren veroorzaakt, maar het zelve word ook door het in malkanderen slaan en wringen der handen zodanig vermeerderd, dat men niet weet, spoedig genoeg te vluchten, om van dezen gruwzamen weerklank bevryd te zyn, alzoo men zulk een verbazend geschreeuw byna een uur ver horen kan.

Ondertusschen laten zy het lyk niet lang boven aarde, en zelfs niet een half quartier uurs stil leggen, maar zoo dra de adem weg blyft, en men vermoed, dat de ziel verhuist is, zoo krygt ieder wat te doen. Zommigen zoeken een grafte, en vervaardigen het graf; zommigen binden het lyk in de Crofs, en anderen moeten tot Dragers verstrekken; ja de gantsche hoop, mannen en wyven, jongen en ouden, kinderen en alle de genen, die in de Kraal zyn, moeten zich klaar maken, om de lykstaatzie by te wonen.

Dit punt zal de Lezer niet ter dege kunnen verstaan, ten ware de volgende aanmerkingen daar bygevoegt wierden: Zoo dra de kranke afscheid heeft genomen, word aan alle Hottentotten in de Kraal of van den Kapitein bevel

Na het af-
sterven
krygt ieder
wat te
doen.

gegeven, of de overgeblevenen verzoeken hen, om voor den overledenen een bequame begraafplaats te zoeken, en het nodige by de hand te brengen, ten einde het lyk wel verborgen, en voor de wilde dieren bewaart werde, die anders op den reuk het zelve zeer licht weder opgraven en verflinden.

Van de G. 25. Want vermids hare dorpen of Kralen niet bestendig op een plaats blyven, maar dan hier dan daar verzet worden, daar zy namelyk goede leefstocht voor zich en voor haar vee vinden, is licht te vermoeden, dat zy geen gewisse of vaste begraafplaats of kerkhof hebben, alwaar zy hare doden ter aarde bestellen. Dienvolgens moeten de oude en in 't land best bekende menschen op reis, om een bequamen plaats te zoeken; niet dat zy een nieuw graf in de aarde maken, 't welk al te veel moeite zoude zyn, maar zy zoeken enkelyk een holte in de klippen, of een breed gat, door eenig wild dier in de aarde gemaakt, en laten het lyk derwaards brengen.

De overledene werd in malkander gebogen en in een Crots gebonden.

'Terwyl nu dezen uit zyn, en het graf zoeken, word het lyk, eer en alvorens het nog styf, koud en stram word, van het doodbed afgenomen; dog niet om het zelve te wasschen, of te reinigen, of om het klederen aan te trekken, als welk alles zy gedurende haar leven niet hebben gedaan, zwyge, dat zy het na den dood doen zouden; maar ten einde zy den overledenen als nog buigen en in elkander voegen kunnen, zoo als hare manier, van de doden in malkander te buigen, vereischt, en dezelve gemaklyk in hunne Crotsen gebonden kunnen worden.

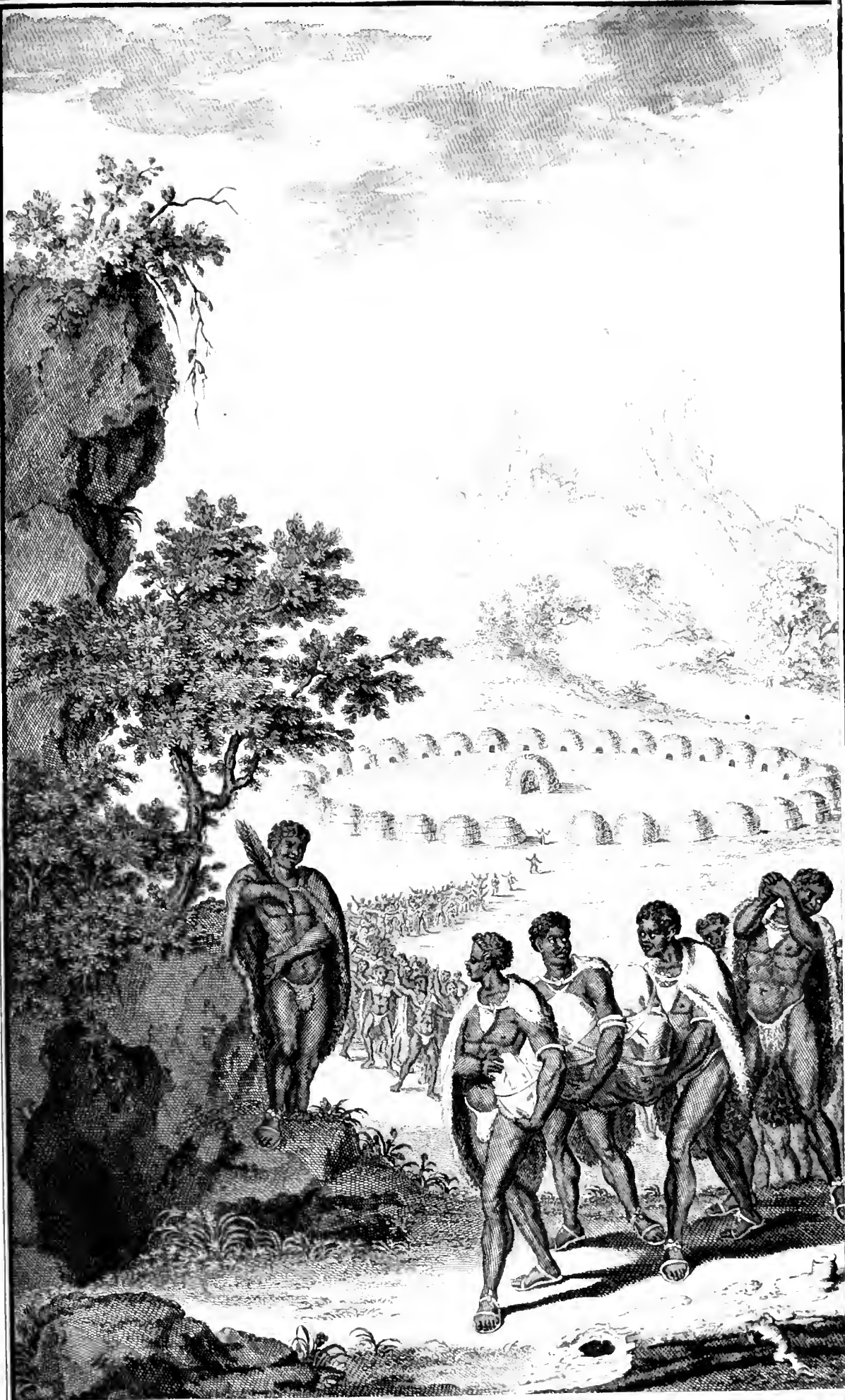
De zaak bevindt zich aldus: Zoo dra de omstanders maar denken of merken, dat de Patient den geest heeft gegeven, nemen zy de Crots welke hy in zyn leven gedragen heeft; leggen het lyk daar op, buigen de beenen, dat de knien op

den buik en de ellebogen op de knien, en de handen onder het hoofd of by de wangen komen te leggen, byna als ik my erinnere, voor dezen in Anatomische en andere medecynsche boeken gezien te hebben, dat de kinderen in 's moeders lichaam leggen of zitten. Wanneer hy aldus in elkander gebogen op de Crots legt, binden zy hem met hunne voormaals beschreve strikken, of anders met riemen in de gemelde Crots, zodanig dat men van het gantsche lichaam of lyk niets zien kan.

Is de overledene waarachtig dood, is het goed voor hem zelve; maar is hy niet gestorven, en legt hy in een slaauwte, zoo als dikwyls geschieden kan, en ook menigmaal geschied, is voor hem uit zulke banden gene verlossing meer, als hy in korten tyd niet weder tot zich zelve komt, en over de 6 uuren in zodanige slaauwte blyft; hebbende zy de gewoonte, geen lyk langer boven aarde te laten, ten ware, dat de zieke tegen den avond of by nacht afscheid nam. Ondertusschen de genen, die des morgens of des middags sterven, worden des avonds begraven; die genen, welke des avonds na de eeuwigheid verhuizen, worden by manschyn die zelve nacht ter aarde bestelt; die echter by nacht den geest geven, moeten met het kriecken van den dag ten grave bezorgt worden, zoo als ook de genen, welke by donkere maan tegen den avond komen te sterven.

De Dragers worden andermaal door den Kapitein geordonneert, of van de nagelate vrienden verzocht. Ondertusschen hoe veel zoude de Lezer wel denken, dat 'er van noden waren? Het lyk is niet lang, maar op de voorbeschreve wys gantsch kort in malkander gevoegt. Het zelve heeft geen doodkist. Daarenboven is het met klederen ook niet bezwaart, zynde enkelyk de smerige

Wat van de Dragers aan te merken.

MANIER VAN BEGRAVEN ONDER DE HOTTENTOTTEN.

ge Crofs daar om gewonden; ook zyn de riemen of ftrikken niet zwaar, en is alzoo enkelyk het blote lichaam te dragen. Daarbenevens vind men zeer weinig dikke menfchen onder hen, fchoon zy wel in 't vleefch zyn; derhalven kunnen 3 of 4 dragers, waar van zy 'er nooit meer gebruiken, zodanig lyk zeer wel dragen, fchoon het ook tweehondert pond zwaar was, aangezien zy het lichaam onder de armen nemen, en daar mede hene gaan, tot dat zy by de grafite de komen.

Na dat zy alzoo het lyk op de voorgemelde wys in zyne Crofs gebonden, en het daar in als in een kift wel bewaart hebben, komen de Dragers en brengen het niet door de ordentlyke deur of den algemenen uit en ingang van het huis; maar vermids het gantsche huis achtervolgens de voormalige befchryving, maar in een enkel vertrek of woonplaats beftaat, en buiten deze deur geen de minfte opening of venfter heeft, maken zy recht over den gewoonlyken ingang, een gelyke grote opening, nemen een daar over getrokke matte weg, en dragen het lyk als de achterdeur uit.

Ik heb dikmaals gevraagd, waarom zy dit deden? Waarom zy den overledenen niet die zelve deur uitbragten, door dewelke hy gedurende zyn leven uit en ingegaan was? Edoch het antwoord van de Heren Hottentotten was altyd: *Hottentotfch manier zoo*. Ondertuffchen ik gis, dat zy den overledenen niet ter rechter deure uitbrengen, om dat hy als dan verby ieder huis, dat in de Kraal of dorp ftaat, en over het plein zoude moeten worden gedragen, op welk plein zoo als voormaals aangewezen is, zy hunne fchappen bewaren. Nu zyn zy, gelyk reeds dikwyls is gemeld, voor het wederkomen der doden, yzelyk benaauwt, en zoude hunne vrees zekerlyk nog groter worden, als

het lyk verby hunne huizen gebragt wierd.

Ondertuffchen terwyl eenigen van hen met het binden en dragen van het lyk uit den huize bezig zyn, zitten de anderen voor de deur, in een rond kring, zoo als hare dagelykfche en ordentlyke gewoonte is; huilen, fchreeuwen, klagen, en ftaan de handen in malkanderen, roepende zonder ophouden *Bo! Bo! Bo!* het welk in hunne taal zoo veel betekent, als *Vader! Vader! Vader!* De vrouwen, die in een anderen kring afzonderlyk zitten, zoo als voormaals is gemeld, wanneer ook gezegt wierd, dat zy nooit of by de mannen mogen zitten, doen insgelyks, en maakt dit gefchreeuw en geklap een zulken weerklank dat men het zeer ver horen en duidelyk verftaan kan.

Niemand van hen allen heeft meer het hert, om in het huis van den overledenen te gaan, of het zelve aan te raken, uit vrees, dat de geest van den overledenen zich als nog in het zelve mogte onthouden, en hen een fchrik, indien niet iets ergers, op den hals jagen. Dit duurt niet alleen zoo lang als het lyk boven aarde is, zoo als my zelf is wys gemaakt, en ik ook in een brief aan zyne Excellentie, den Heer D. Johan George Pertfchen, Hoog-gravelyke Confiftoriaal Sur-Intendant enz. in Gera, mynen zeer hogen Patroon, gedagtekent den 11 Mey 1708 overgefchreven heb, maar niemand waagt zich na die tyd meer, om daar in te gaan; niemand heeft ook de ftoutheid, om het in 't vervolg aan te raken, aangezien zy zulk huis ledig laten ftaan, en niemand op zich derft nemen, om 'er iets van te nemen, zoo als my wanneer ik vryheid en gelegentheid kreeg, om onder hen te reizen, duidelyk is voorgekomen, wyl ik zulke huisjes alleen hier en daar aangetroffen, en ledig gevonden heb.

In het huis van den overledenen mag niemand meer komen.

Het lyk word door de achterdeur ten huize uitgedragen.

Waarom zulks gefchied.

Wan-

Lyklaats-
zies.

Wanneer nu de tyd tot begraven nadert, nemen de gemelde Dragers het lyk; en brengen het na het graf; werdende van al het volk in de Kraal, met huilen, kermen, klagen gevolgt, het welk onder het in malkanderen slaan en wringen der handen, luidkeels *Bo! Bo!* enz., roept. Dit maakt andermaal een verbaasend, en erbarmlyken weerklank, zoo dat men wel zoude wenschen, ver daar van af te zyn; ten ware men door hunne aardige grimassen onder zulk rouwbeklag tot lachen bewogen wierd, en men voor 't overige begerig was, om hunne gebruiklykheden te zien.

Hoe de
begraving
gechied.

By het graf, het welk zoo als reeds is gezegt, of een holte in de klippen of een gat in de aarde is, door een stekel-zwyn, of eenig ander wild dier gemaakt, komende, steken zy het lyk daar in, werpen op het zelve Miereneften, om te eerder door dezelve verteert te worden; daar na grote stenen en ten laatsten eenige grote omgevallen bomen, als zy dezelve maar kunnen krygen. Dit alles geschied, ten einde de wilde dieren het lyk niet weder voor den dag halen en wegslepen zouden. Hoe zy ontrent kleine weggeworpen kinderen, zoo als ook met oude afgeleefde menschen te werk gaan, zulks is reeds elders gemeld en derhalven niet nodig, alhier herhaalt te worden.

De overlede aldus begraven, gaan zy in dezelve onorder, als zy gekomen zyn, weder na huis; dat is, lopende dan hier dan daar, zoo als een trop vee onder malkander loopt, en herhalen langs den gantschen weg haar vorig geschreeuw, met de daar onder gemengde woorden van *Bo, Bo, Bororo, Rhodo atsche*; en ik weet zelf niet, welke barbarische woorden zy na elkanderen zeggen; zomtyds roepen de naaste vrienden den naam van den overleden hondert en meermalen na malkan-

deren, en maken de zeldzaamste grimassen en posturen, dat een toekyker eerder daar over lachen als medelyden mee hebben moet.

t'Huis komende, gaan zy op de voor aangeweze manier weder voor het huis zitten, en zingen wederom dezelve klaagliederen; namelyk zy schreeuwen, huilen en kermen erbarmlyk; slaan daarboven de handen geweldig in malkander, en roepen *Bo! Bo! Bo! Bororo &c.* en beklagen alzoo den doden op 't heftigste. Dit echter neemt hier mede nog geen einde, maar dit jammeren duurt menigmaal 3, 4 ja 7 of 8 dagen, na dat namelyk deszelfs vrienden en buuren hem liefde toegedragen hebben. Ondertusschen na dat zy byna een uur van de begrafenis t'huis zyn geweest, onstaat by hen allen een diep stilzwygen.

De oudste van de gantsche Kraal of dorp staat op, gaat midden in de kring van de mannen en wyven, neemt het stukje vel, 't welk zy over haar geboortslid dragen, en dienvolgens Kul-Crofs genaamt word, weg, en bepist allen de in 't rond zittenden. Ik stont verbaast, toen ik zulks voor de eerstemaal zag, en was van voornemen, om weg te gaan, uit vrees van nog groter onordentlyheden te zien; dog myne begeerte, om alles ter dege te weten, belette my in myn voornemen, zoo dat ik by hen bleef, en den gantschen handel zag, tot dat zy van elkander gingen.

De oudste
bepist alle
de lykge-
lyders.

Daar na als zy met urin bevochtigt waren, ging deze oude Hottentot in het huis van den overleeden, door de ordentlyken deur in, en door de gemaakte achterdeur weder uit; nam van den hard een handvol asche, en besloofde daar mede de rondom zittenden in beide kringen; welke deze asche nevens de urin met hunne handen zoo diep in de huid vreeven, dat men wegens het vet, waar mede zy gewoon

zyn

SERMONIEN NA DE BEGRAFENISSEN.

zyn, altyd hunne lichamen te smeren, de affche niet meer zien kon. Zommigen, na dat zy opgestaan en na hare Kraal gegaan waren, 't welk al wederom onder schreeuwen, roepen en jammeren geschiede, smeerden hunne armen, lichaam en beenen met koemist.

Waarom. Alle deze plechtigheden zyn zeer zeldzaam en raar; dienvolgens was ik zeer begerig, om ook de oorzaken van dezelve te weten; welke ik na veel moeite ook eindelyk gewaar geworden ben, en derhalven den Lezer alhier mededeelen wil. Het nat maken met urin, zeggen zy, betekent zoo veel, als of de oudste, die zulks doet, alle anderen voor de laatste eerdiensten dank zeide, welke zy den overleden bewezen hebben. Wanneer ik echter vraagde, waarom hy zulks niet mondeling dede, 't welk immers betamelyker was, dan dat hy zoo schandelyk zyn schaamdeel voor allen, groot en klein, jong en oud ontblote? kreeg ik daar op geen ander antwoord, dan dat het een oude gewoonte was, welke geen Hottentot het hert zoude hebben, te veranderen, wanneer hy zyn leven niet moe was; waar mede ik te vrede moest zyn, wyl ik wist, dat zy dit gebruik nog by vele andere en voormaals aangeweze gelegtheden hadden.

Het strooijen met affche, zeggen zy verder, geschiede om twee redenen; de eerste was, om daar mede aan te tonen, dat de dagelyksche ondervinding heeft geleert, dat alle Hottentotten sterven moesten, welke na dat zy eenigen tyd in de aarde gelegen hadden, en weder opgegraven wierden, niet dan affche, beenen en aarde waren; dienvolgens wilden zy alle de genen, die tegenwoordig waren, daar mede leren, dat zy over den rykdom van haar vee niet stout en opgeblazen moesten worden, maar indachtig zyn,

II. Deel.

dat na de dood, een ieder even en het zelve recht had, dat is, dat zy allen weder aarde en affche wierden. De tweede oorzaak was, dat de oude Hottentot alleen magt daar toe had, en anders niemand, vermids hy hen daar door als den zegen, die een Hottentot, achtervolgens zyn Godsdienst, toequam, uit kracht van zyn ampt mededeelde.

Het is wel te denken, dat ik tegen deze twee oorzaken genoeg had in te brengen; onder anderen vraagde ik hen of de eerste oorzaak niet van de Kristenen afkomstig was, en de tweede valsch, ongerymt en met hunnen Godsdienst niet overeenkomende; edog ik kreeg niet anders tot myne voldoening, dan dat zulks altoos by de Hottentotten alzoo gebruiklyk geweest was, en dat zy van de Kristenen nooit diergelyks gezien hadden; ten bewys oude luiden hadden hen deze oorzaken in hunne taal verhaalt, en konden zy derhalven niets daar in veranderen. Waar mede ik my al wederom moest te vrede houden, oin dat iets anders of meer van hen te willen weten, een loutere onmogelykheid was.

Ten laatsten, zeiden zy, dat het smeren met koemist geschiede, ten einde zy daar door altoos aan den overledenen zouden denken; welke oorzaak ik ook voor waarheid moest aannemen, om dat zulks alleen die genen doen, welke zoo verbaast, gelyk voor heen gezegt is, huilen, kermen, en de handen in malkander slaan, en den naam van den overleden zoo als ook de woorden *Bororo* &c. zoo menigmaal herhalen; ten teken, dat zy den overleden in zyn leven, byzonder bemint hebben.

De gemelde plechtigheden ver- richt, gaan zy uit elkander, en is de lykstaatzie gedaan; een iegelyk begeeft zich weder na zyn huis, en neemt zyn zaken waar. De nage-

Y

lateneta

Waarom
zy zich
met koemist
sme-
ren

latenen zoeken by den een of den anderen zoo lang huisvesting, tot dat zy een nieuw huis gebouwt hebben, vermids zy in het sterf-huis niet meer komen, om rede die kort hier na zullen worden gemeld.

Waarom al de huizen binnen het sterf-huis worden afgebroken.

Ondertuffchen zyn daar mede alle lyk-plechtigheden nog niet geeindigt, maar dient geweten te worden, dat zy den dag na de begrafenis alle huizen afbreken, en met zak en pak wegtrekken. Het huis, waar in de overlede heeft gewoont, blyft alleen staan en word zelfs niet van hen aangeraakt, uit vrees, dat de overlede weerom zal komen, en opzicht over zyn huis, en het geen hy daar in heeft gehad, nemen; en hen wanneer zy het zelve met zich nemen, en onder hunne andere huizen plaatzen, wakker plagen, benaauwen en quellen; zynde niet wel uit te spreken, hoe benaauwt zy voor spook zyn, en kan men ze zeer licht verjagen, als men ze maar wys maakt, dat het spook hier of daar regeert, de menschen quelt, en wat 'er diergelyk meer is.

Eer en alvorens zy afbreken en wegtrekken, moeten zy Andersmaken, dat is, offeren of slachten, naar dat zy ryk zyn, een of meer ossen of eenige schapen. Het zelve moeten zy ook doen op de plaats, daar zy zich weder ter neder zetten; het welk de Heer *Boeving* in zyne *Curieuse Beschryving en Naricht van de Hottentotten pag. 9* met deze woorden uitdrukt: *Wanneer iemand onder hen sterft, word zoo wel op de plaats, daar hy is gestorven, als op die, daar zy hunne butten opslaan, een beest geslacht en verteert.*

Wat by het offeren aan te merken.

De nagelate vrienden moeten het vee geven, en het als ten offer voor den overleden spenderen, ten einde de anderen wat te simullen en een beloning voor hunne moeite bekomen. Daarenboven moeten de naaste vrienden, zoo

veel als 'er byzondere huisgezinnen van zyn, de anderen onthallen, en zulks, ten einde een ieder betuige, en openbaar doe blyken, dat hy van de familie is, en rouw drage.

Het vleesch word, naar ouder gewoonte, door hen allen verteert; maar het net van het geslachte, voornamelyk als het een schaap is, moet aan den oudsten zoon van den overleden, indien hy een man is, worden gegeven; deze gebruikt het niet tot eeten, maar hy strooit het dik met *Buchu*, draait het als een touw, en bind het om zyn hals; waar aan het blyven moet, zoo lang 'er een stukje aan is, en van zelfs afvalt, niet tegenstaande de flank, welke hare fyne neus dagelyks daar van opsnuyven moet.

Diergelyk moet by de andere vrienden ontrent haar geslacht vee ook worden waargenomen, als welke door het omhangen van zulk net insgelyks tonen, dat zy rouw dragen, en in plaats van zwarte floers gebruiken. Waarbenevens merkwaardig is, dat zulke netten zoo dra niet verrotten of afvallen, schoon dezelve van de Zon zeer doorluchtig worden, 't welk misschien door de *Buchu* moet komen, die dik daar in gestrooit word, waar door zy myns bedunkens ook zoo sterk niet stinken, als zy anders wel doen zouden.

Na dit slachten trekken zy eindelijk den anderen dag weg, en slaan haar leger op een ander plaats neer, schoon ze zoo ver van de eerste niet is, als 'er maar een goede wyde is. En heb ik wel gezien, dat zy dikwyls maar een half uur van daar trokken. Alwaar zy zich ter neder zetten, gaat men om de bovengemelde oorzaak weder aan het slachten. Doch de vrienden, welke arm zyn, en niets te slachten hebben, laten zoo als ik in mynen vorigen bericht heb, het hair affcheren, zodanig dat ze

Vertrek van deze plaats en andere man niet van treuren.

ze boven op het hoofd kaal zyn, en verder rondom het gantsche hoofd smalle kale strepen hebben, ten teken dat zy zoo wel bedroeft zyn, als de anderen, die het net om den hals hebben.

De Schryver besluit deze materie.

En aldus heb ik den Lezer insgelyks deze gebruikelykheden, welke by het begraven der doden voorvallen, kort en zoo als ik hoop, duidelyk, en voor al waarachtig voorgestelt, waar uit gy genoegzaam kondet afnemen, dat deze eenvoudige menschen veel dwaze gewoontens hebben. Edoch ik wil myn oordeel daarover niet stryken, maar het zelve hier over den gantschen handel en wandel, en alle zeden en gebruikelykheden der Hottentotten, aan u overlaten; my te vrede stellende, wanneer het vermaak mag hebben, van u tot nu genoeg te hebben gegeven.

Wanneer ik iets meer van hen had konnen vernemen of gewaar worden, zoude ik den Lezer het zelve insgelyks hebben medege-deelt, maar vermids my dat on-

mogelyk was, en niet wel gedaan zoude zyn, om u met onwaarheden, of met enkelyk gehoorde zaken te misleiden, zoo oordeel ik beter te zyn, om het by het geen myne oogen byna alles gezien hebben, of waar van ik ooggetuige geweest ben, te laten berusten, en aldus de gantsche Hottentotsche levens-beschryving te eindigen; edoch met beding, dat ik iets meer van hen gewaar wordende, zulks insgelyks naderhand zal melden.

Vermids ik echter aan verdere progressen in deze materie twyfele, aangezien ik reeds veel daar aan te koste gelegd hebbe, zoo geloof ik, dat gy u met dit zult moeten vergenoegen. Wat my aanbelangt, ik vertrouw, dat gy my uw verdere oplettenheid zult waardig achten; wanneer ik de Europeaansche Inwoners, nevens hare gebruikelykheden, zoo als ook haar wyze van leven, zal beschryven, welk stuk van dit Afrikaansche Voorgebergte als nog ontbreekt.

XIV. HOOFSTUK.

Van de eerste Christlyke Bezitters van dit Voor-gebergte, voornamentlyk van 't opperste Hoofd der Regering, als mede deszelfs Character, en wie deze Volkplanting van tyd tot tyd geregeert heeft.

Van de eerste Christlyke Bezitters, Regering &c. Van dit Voor-gebergte. Der Portugeezen eerste poging om een weg naar Oost-Indie te vinden. Wie dit voornemen verder van hen volvoert heeft. Dappere onderneming van Vasco de Gama. De Portugeezen komen aan de Kaap de Goede Hoop. Hoe zy deze Kaap in 't begin noemde. Zyn de eerste ontdekkers van Oost-Indie. Wraak der Portugeezen over de Hottentotten. Laten hen een kanon met schroot geladen voorttrekken. Branden het los. Geene Europeaansche Natie heeft het land in bezit willen nemen. Hoe de Hollanders zich voor Hottentotten hoededen. Jobannis van Ribeeck onderzoekt 't eerst de gesteltheit van 't land aan de Kaap. Vind het vruchtbaar. Wordt als Commandeur na de Kaap gezonden. Bouwt aldaar een Zieken-buis, en Vesting. De Heer Bax wordt Gouverneur. Deszelfs opvolger de Heer Simon van der Stell. Zyn afkomst. Manier van leven. Oefend de gerechtigheid slecht. Wat by loffelyks heeft verricht. Zyn zoon Willem Adriaan van der Stell is zyn opvolger. Deze is zyn Vader gelyk. Geraakt wegens zyn onkuisheid in een quaad gerucht. Verliest door gierigheid zyn achting. Wordt te rug ontboden. Slecht gedrag van den Heer d'Abling. Uitstekende verdiensten van de Heer van Assenburg nieuw Gouverneur. Wordt vergeven. Willem Helot volgt hem in de regering. Was daar niet bequaam toe.

IK hope, dat de Lezer zich nog wel zal weten te binnen te brengen, wat ik overlang reeds in verscheide Hoofdstukken van 't Land van de Kaap de Goede Hoop in 't algemeen, deszelfs hoedanigheid en onvergelykelyke vruchtbaarheid in 't byzonder, en wat men verder van de eigenschappen van een land mogt verlangen te weten, als mede van de voortreffelykheid van de Luchtfreek alhier, midsgaders van de ongemene deugdelykheid van 't zoet put-water, wyders van de Rivieren en Zoutpannen, en eindelyk van meer andere zaken, dit land betreffende, geschreven heb.

Insgelyks zult gy nog niet hebben vergeten, wat ik verder by deze Landbeschryving hebbe bygebragt, aangezien ik afzonderlyk gewag hebbe gemaakt, van de volkplantingen, welke de Euro-

peanen, en voornamelyk de voortreffelyke Oost-Indische Nederlandische Maatschappy in de landen alhier aangelegt, vergroot, en van tyd tot tyd uitgebreid heeft, en hebbe ik de grenspalen van ieder aldus gezet, zoo als ze van de gemelde voortreffelyke Maatschappy aangewezen, verordineert, en gestelt zyn; en van ieder hare byzondere verdeling in zekere kleiner districten, in acht genomen.

By deze verhandeling heb ik my nog verder uitgelaten, en zelf van de voornaamste Landgoederen gewag gemaakt, en zulks niet alleen ten opzichte van hare gelegentheid, maar ook ten opzichte van de ware benoeming, zoo aan dezelve slechts by de oprechting een byzondere naam gegeven was; want vele landen, voornamelyk van de gene die in den

den eerſten aanleg der Colonien voor niet met al aan de Europeanen om te bebouwen gegeven zyn, hebben geen eigentlyke namen ontfangen, maar die der Bezitters behouden, welke echter van tyd tot tyd door koop of andere omſtandigheden dikwils zyn verandert, zoo als de ondervinding nog dagelyks leert. Om dieswille hebbe ik de namen der hedendaagsche Bezitters daar bygevoegt, ſchoon zodanig Landgoed voor 't overige eenen naam had of niet.

Deze beſchryving van 't Land en de daar in aangelegde Colonien konde verder zoo naauw niet worden bepaalt, dat ter zelve tyd van de Overigheid der Europeanſche inwoners geen melding geſchiede. Derhalven is toen voornamelyk van de Recht en Gaſthuizen gewag gemaakt, en iets, hoewel als maar ter loop, van dezelve bericht, 't welk de Lezer alles als nog in verſche geheugenis hebben zal, of zoo hem 't een of 't ander ontvallen was, zoo kan hy 't weder in myne voorgaande Hoofdstukken naſlaan.

Naardien nu dit alles bericht is, en ik daarenboven van de oude natuurlyke en voor zoo veel als men weet, eerſte inwoners, de Hottentotten, een duidelyk waarachtig, en gelyk ik hoope, een voldoende naricht gegeven heb; zoo zal 't als nu de tyd zyn, om het geen ik toenmaals, en in den aanvang van dit werk beloofd hebbe, na te komen, en tegenwoordig by te brenge; daarenboven ook, van 't geen in myne vorige nog eenige verklaring van noden had, om beter te worden verſtaan, een nader bericht medede- lende.

Het eerſte betreft na myn geheugenis, het vereiſchte naricht, hoe 't my van tyd tot tyd aan de Kaap de Goede Hoop is gegaan; het laaſte, of nader bericht, 't welk ik beloof mede te delen,

raakt het gantsche werk, alzo in alle de voorgaande Hoofdstukken geen genoegzaam bericht gegeven is, van de ordentlyke Overheid, welke de voortreffelyke Maatſchappy over deze volkplantigen goedgevonden en by verderen aanwas en vermeerdering derzelven, bevolen heeft te beſtellen, ten einde geene verwarring in deze nieuw aangelegde ſteden ontſta, waar uit men gewis en onſeilbaar beſluiten konde, hoe deze Colonien eigentlyk geregeert wierden; die zich nu overlang noodzakelyk in vier byzondere Colonien hebben moeten verde- len.

Schoon ik nu eerſt, zoo als ik beloofd heb, van mynen welſtand behoorde te handelen, zoo is mynes bedunkens echter beter, dat ik den aanvang van de Lands-Regering maak, en 't geen my mogt betreffen, hier en daar late invloegen, of zoo lang uitſtelle, tot dat het tyd zal zyn om na alle weggedane hinderpalen te ſchryven, van 't geen gedurende myne aanwezigtheid reeds zeldzaams en zonderlings voorgevallen is of nog voorvallen zal, aangezien de Lezer in deze geſchiedeniſſen meer vermaak zal ſcheppen, dan of ik hen een heel boek ſchreef, 't welk niets dan myne verrichtingen be- helsde.

Edoch zoo ik de beſtelling der O- verheid en derzelve karakter in 't byzonder en met opmerkzaam- heid voorſtellen wil, zoo zal 't hoog noodzakelyk zyn, eenen kleinen ſtap te rug te doen, en voor eerſt te beſchryven, op wat wyze de voortreffelyke Maatſchappy aan 't bezit van dit land gekomen is, en vervolgens te zien, welke tot nu de Opperſte Regenten daar van zyn geweest, en als dan zullen zich de andere Overheden en daar uit gemaakte Collegien duidelyker laten voortſtellen; dog zoo, dat noodzakelyk zal zyn, de vier Colonien ieder weder in 't by-

Van de eerſte Chriſtely- ke Bezit- ters, Rege- ring, enz. van dit Voorge- bergte.

zonder onder handen te nemen, en hunne byzondere regering te beschryven, om dat schier geene Colonie met de andere hier in iets gemeen heeft of hebben wil.

Dienvolgens ziet de Lezer wat de inhoud van eenige achtereenvolgende Hoofdstukken zyn zal; welke ik zoo veel te noodzakelyker acht, om dat men anders tot die gedachten mogt komen, als of dit Land zeer slecht geregeert, of zelfs van de voortreffelyke Maatschappy niet geacht en aldus deszelfs rust, vrede, en daar uit volgende vergenoeging niet gade geslagen wierd.

Ik ben ook reeds voor af verzekert, dat gy u diergelyke treffelyke en ordentlyke bestellingen, om ieder in rust, vrede en veiligheid te houden, en zoo wel de tydelyke als eeuwige vergenoeging te doen erlangen, niet zult hebben voorgesteld; als de voortreffelyke Maatschappy na haar doordringent verstand en voortreffelyk bestier, binnen zoo weinig jaren, zelfs midden in dit Heidens en woest land heeft weten te maken, en gelukkig tot nu toe doen stand grypen.

Ten einde ik echter tot myn voornemen gerake, en de zaak uit den grond ophaal, zoo schynt het schier, als of deze gelukkige tyd eindelyk eens, en wel maar eenige 100 jaren voor onze geboorte, door een zeker toeval, geboren was, waar van de Heidensche Poëet *Seneca Tragicus* reeds veel 100 jaren te voren, als uit eenen voorzeggenden geest heeft geprofeteert, wanneer hy aldus zingt:

*Venient annis secula seris
Quibus Oceanus vincula rerum
Laxet, & ingens pateat Tellus,
Typhisque novos detegat orbes,
Nec sit terris ultima Thule.*

Want schoon men uit de oude geschiedenissen, daar onder die

van Alexander de Grote wel wist, dat men met schepen langs de Afrikaansche en andere oevers na Asia, naderhand Oost-Indie genaamt, konde komen, zoo wist, men echter eigentlyk niet, hoe 't in die landen en Koningryken gestelt was, veel min welke Staatskunde en gemene bedryven daar in zwang gingen; en wyl men voor dezen de eigenschappen van den Zeylsteen ook zoo wel niet wist, als ze naderhand ontdekt zyn, en wel voornamentlyk, dat hy zich altyd en op alle plaatzen na de beide Poli of Aspunten draaide, zoo dorst niemand zich zoo ver met een schip in zee begeven, dat hy 't land uit het gezicht verloor, maar men was genoodzaakt om 't vaste land gestadig in 't oog te houden.

Zulks heeft den Portugeezen, die lust kregen, om deze landen te zoeken, veel moeite, grote ongemakken, en onuitsprekelyke arbeid gekost; want na dat zy de Moren uit Spanje en Portugal verdreven, en na 't vrymaken van beide Koningryken, over de middelandsche zee gejaagt hadden, vervolgden zy deze vluchtelingen onder de dappere aanvoering van hunne Koninglyken Prins Alphonsus, nog verder; en vermits zy door dit gelukkig toeval zekere neiging bespeurden, nieuwe en toenmaals onbekende landen t'ontdekken, zoo geraakten zy eindelyk langs de Afrikaansche oevers zoo ver, dat zy zich de hope maakten, om Oost-Indie of Asia nog eens t'eeniger tyd te vinden, uit welke landen zoo veel kostelykheden gebragt wierden.

En in waarheid deze hare hope was niet vergeefs, om dat zy hoe langs hoe verder geraakten, schoon alles met onuitsprekelyke moeite verknocht was, om dat zy van de winden, nog van den stroom, welke in zee bespeurt word, geen kennis ter waereld hadden; ja zy quamen zoo ver dat

Der Portugeezen eerste poging om een weg na Oost-Indie te vinden.

Wie dit voornemen verder volvoert heeft

dat zy eindelyk zelfs Guinea, of de Afrikaanfche Gout-kuft ontdekten. Deze goede en gelukkige voortgang verdubbelde hunnen moed, en bragt te wege, dat de gemelde Prins eene vloot liet uitrusten, die eens zoo sterk was, als die van Guinea te rug quam. Deze gaf hylast, om weder na Guinea te zeilen, en te trachten, verder zuidwaards op te stevenen, om eens eenen open weg te vinden, langs dewelke men de lang gewenschte Oost-Indifche landen mogt komen t'ontdekken.

Dit bevel wierd werktellig gemaakt, en bragt te wege, dat men van tyd tot tyd verder quam. Dog doordien toen niemand wift, dat de wind langs de Afrikaanfche stranden altyd zuidoost, en aldus de genen die na 't zuiden voeren, tegen waaide, als mede dat by de gemelde Gout-kuft een zodanige heftige stroom ging, die zomtyds, ja meest altyd de schepen tegenhouden, en in hunne vaart belletten kan, zoo verliep 'er zekerlyk veel tyd, eer en alvorens men daar achter quam; en de onkosten wierden daar door veel groter, dan men zich den gehoopten winst konde voorstellen.

Men wierd derhalven in Portugal voornemens, deze vaart op Guinea en verder zuidwaards op, te verpachten, met beding, dat alle jaren eene zekere langte verder ten zuiden moest ontdekt, en daar van, van tyd tot tyd aan den Koning Johannes I. bericht en verslag gedaan worden. En door dit middel is 't ook zoo ver gekomen, dat men, hoewel langzaam en met slechten voortgang, zoo ver heeft gevaren, dat 't Koninkryk Congo ontdekt wierd; dog vermids de winden hoe langer hoe sterker en ongeflumiger bemerkte wierden, zoo verdween schier wederom op nieuw alle hope, om verder te geraken, en de Oost-Indifche landen t'ontdekken.

Dit alles konde echter den ge-

melden Koning Johannis I. niet afschrikken, om zyne gedachten te veranderen, als welke in zyne begonne en reeds zoo ver gebragte ontdekkingen yverig voortvoer, en bestendig eenige schepen, hoewel met gantsch geringen voortgang, uitzond, met bevel van alle mogelyke pogingen te doen, om verder te geraken; derhalven wierd ook eindelyk de zeer edelmoedige, dappere, omzichtige, verstandige Edelman, Vasco de Gama, van meergemelden Koning tot Admiraal over eenige uit te zendene schepen aangestelt, die eindelyk door de altyd waajende tegenwinden verdriet en afgemat met eene meer als heldenmoed befloot, 't land uit 't gezicht te laten, dieper in zee te steken, en aldaar te beproeven, of 't niet mogelyk zoude zyn, verder te komen, en eene vaart te zoeken, langs dewelke een weg na Oost-Indie konde gevonden worden. In dit besluit konde hy zich naast Gods hulp op niet anders dan enkelyk en alleen op zyn Compas verlaten, waar van hy de hope had, dat wyl 't tot nu altyd zyn getrouwe wegwyzers was geweest, 't hem midden in zee ook niet verlegen zoude laten.

De andere Officieren zoo als ook de matrozen, zochten dien dapperen held dit voornemen wel uit 't hoofd te praten, dog dat mogt niet helpen, Vasco de Gama bleef by zyn besluit, en bragt het zoo verre, dat zy eindelyk beloofden, om hem overal te volgen en te gehoorzamen; door welk stoutmoedig bestaan hy ook eindelyk in 't jaar 1499. dit Voorgebergte der Goede Hope met zyne vloot in 't gezicht kreeg, 't welk zy toen wegens de zware winden en andere ongemakken, met den naam van *Capo de los todos Tormentos* dat is, Voorgebergte van alle quellingen, doopten, en eenig volk achter dit Voorgebergte, en aldus eenigzins verder ten Oosten, aan 't land lieten gaan, welke plaats zy *Rio d'In-*

ming van Vasco de Gama.

De Portugezen komen aan de Kaap de Goede Hoop.

Dappere onderne-

d'Infante noemden. Zy namen daar na versch water in, en handelden van de wilde inwoners schapen en ossen, na welke expeditie zy weder na Portugal keerden.

Naauwelyks waren de schepen in Portugal aangekomen, of 'er ontstont in 't hert van den Koning, dien Vasco de Gama van alles verflag had gedaan, een zodanig vergenoegen, dat hy zich verbeelde, dat hy Oost-Indie reeds had gevonden, en wyl dit Voorgebergte den toegang daar toe gaf, zo was hy over de slechte benoeming misnoegt, en zeide, dat 't niet *Capo de los totos Tormentos*, of Voorgebergte van alle ongemakken, maar *Capo de bonne Esperance*, dat is, Voorgebergte der Goede Hoop, genaamt zoude worden, omdat men nu volkome hope had, dat Oost-Indie nog eens gevonden, ontdekt, en met Portugal naauw vereenigt zoude worden; en hy beval ook zoo voort weder andere schepen uit te rusten, en niet alleen derwaards, maar verder te zeilen.

Hoe 't haar
aan dit
Voorge-
bergte ge-
gaan is.

Deze Koning heeft zekerlyk de eer en 't geluk gehad, dat onder zyne regering Oost-Indie nog ontdekt is, hy heeft ook 't voordeel daar van gezien; dog zyne navolgers hebben eerst de rechte vruchten daar van geplukt, na dat zy te Goa een Viceroi hadden aangestelt, die over alle Oost-Indische veroverde Landen, Koningryken, en Eilanden, nevens alle aldaar voorvallenden onderhandelingen 't koninglyk woord voerde; de eerste is onder dezelve Franciscus d'Ameida geweest, die ook op zyne te rug reize na Portugal aan dit Voorgebergte der Goede Hoop geankert, en versch water ingenomen heeft. Hy zelf stapte met elf van zyne onderhorige Kapiteins aan land, dog wierd nevens de gemelde Kapiteins en vele gemenen, om een paar blinkende schoe-gespen, welke zy aan de wilden weigerden, om 't leven gebragt. Kort te vo-

ren was nog een ander Kapitein, genaamt Johannis de Saldanha, die alhier aan land stapte, van deze wilden vermoord, en legt in de Saldanha Baay begraven, die van dezen Kapitein den naam draagt. De Baay zelf echter legt ontrent 36. mylen ten Noorden van dit Voorgebergte.

Nu hebben de Portugeezen, dien met recht de roem der eerste ontdekking niet alleen van deze Kaap de Goede Hoop, maar ook van gantsch Oost-Indie, midsgaders van 't recht gebruik van 't Compas of zeylsteen toekomt, waar door de scheepvaart niet weinig verbeterd is, altyd en zoo dikwyls als zy schepen na Oost-Indie hebben gezonden, dezen haven aangedaan, ten dele om zich van versch en gezond water te voorzien, diergelyk in gantsch Oost-Indie niet is aan te treffen, zoo als hier voren reeds uitvoerlyk bericht is; ten dele ook om op nieuw goed schaap en rundt- vleesch in te nemen, 't welk toenmaals van de Hottentotten om eenen zeer geringen prys konde gehandelt worden; dog nooit lust gehad, de plaats in bezit te nemen, of dezelve aan hunnen Koning onderdanig te maken, zonder twyffel door de eerst verhaalde onmenschelyke wreedheid van deze barbaren afgeschrikt, zoo als ook door hare gantsch onverstaanbare taal, welke een Europeaan onmogelyk leren kan, ten ware hy van kindsgebeente af onder hen opgevoed was.

Zyn de
eerste ont-
dekkers
van Oost-
indien.

Derhalven hebben zy zich maar op 't Robben-eiland onthouden, 't welk voor den mond van den haven alhier legt, en aldaar zoo lang in gaten, in de aarde gemaakt, huis gehouden, tot dat hunne vaten met versch water gevuld waren; om zich echter over 't vermoorden van den eersten onder-Koning Franciscus d'Ameida te wreken, lieten zy een zwaar stuk kanon uit hunne schepen aan land bren-

Wraak der
Portuge-
zen op de
Hottentot-
ten.

brenge; vereerden de Hottentotten allerhande kleinigheden, als naalden, kopere gepolyfte plaatjes, enz. en baden hen 't gemeld kanon, dat met schroot geladen was met een touw, daar aan vast gemaakt, na eene zekere plaats te trekken, zoo als deze menschen, geen achterdenken hebbende, om dat zy deszelfs gebruik niet verstonde, en door de verhaalde geschenken aangemoedigt zynde, ook deden, waar voor zy echter meest allen met de dood beloont wierden.

Want zoo dra als de Conftabel, die met een brandende lont in de hand, achter 't stuk volgde, zag, dat zy in eene rechte lyn gingen, en 't stuk voort trokken, volbragt hy zyne order, en stak 't stuk af, waar door zy meest allen gequetst of gedood wierden. Die nog met 't leven daar van quamen, namen de vlugt, en verdubbelden door schrik hunne schreden, om hunne landsgenoten van dit droevig geval kennisse te geven; aan wien zy hun gevaar niet yslyk genoeg wisten voor te stellen; en weten zy nog hedendaags daar van te spreken, als zy zeggen, dat zy door 't *Pumackum goeds*, waar door zy niet alleen zwaar geschut als kanons, enz. maar ook al 't schietgeweer der Europeanen zonder onderscheid verstaan, doodgeschoten zyn; derhalven vertrouwen zy ook niemand, die met eenig schietgeweer op hen losgaat, schoon 't schertswyze geschied, en 't geweer niet eens geladen is.

De andere Europeaansche Land-aarden, als de Engelschen, Dennen en Hollanders, die in vervolg van tyd door den zoeten winst; welke de Kroon Portugal jaarlyks uit deze landen trok; ook lust kregen; hunne schepen derwaards te zenden, en hunnen handel aldaar te dryven, hebben insgelyks weinig of gantsch geene lust gehad, om deze plaats in bezit te ne-

II. Deel.

men, om dat hen alle de voorverhaalde en meer andere redenen; voornamelyk echter, dat met deze barbaren geen handel te dryven, en hun land vol guure bergen, en derhalven onvruchtbaar was, tegenhielden. Derhalven moesten de Hollanders, welke schepen dezen haven altyd aandeden, om zich van versch water en schoon vleesch te verzien, als zy water halen, en deswegen op 't land vernachten wilden, rontom hunne tenten, waar in zy sliepen, en hunne water-vaten bewaarden, eenen wal maken, en kleine stukken daar op planten, om voor den aanval van deze wilde en snode menschen in veiligheid te zyn.

Zy hebben ook altyd op zekere plaatzen, hedendaags in eene diepe watergragt verandert, in eene blikke doos brieven achter gelaten, en dezelve met eenen steen gedekt, of daar onder verborgen, om daar door de na hen komende schepen te verwittigen, dat zy daar geweest waren; en op dat zy deze verborge brieven met zich nemen zouden, als zy na Holland te rugkeerden, ten einde de Heren Bewindhebbers van de voortreffelyke Maatschappy in Holland van hunnen toestand bericht zouden bekomen. Diergelyke stenen hebben zy altyd uit Holland met zich gebragt; waar op de namen van 't schip, den Kapitein en andere gequalificeerde perzonen, als mede van de overige Officiers met grote Romeinsche letters, zoo als ook 't jaar getal en de dag van hun vertrek uitgehouden waren; en heb ik 'er zelf nog een van gezien, waar van niet anders dan 't jaargetal, 't welk gequetst was, mankeerde, waar op met zeer duidelyke letters de naam van 't schip; die van den Commanderenden Kapitein, midsgaders die van eenen medevarende Fiskaal en andere Opper-Officiers; zoo als ook de dag van haar vertrek uit Holland en komt aan deze Kaap uitgehou-

Omzichtigheid der Hollanders in 't waarnemen van hunne bevelen.

Z

Gene Europeaansche Natie heeft 't land in bezit willen nemen.

gehouden waren; ik heb ook alles afgeschreven, dog dit briefje heb ik nevens verscheide andere aantekeningen verloren, zoo dat ik my zulks niet meer weet te binnen te brengen, om dat de steen weg gedaan is, anders zoude ik alles gaarn van woord tot woord mededeelen.

Johannes van Ribeeck onderzoekt 't eert de gesteldheid van 't land aan de Kaap.

Op zulke wys hebben de Hollanders van den jare 1600 af (als om welken tyd zy begonnen hebben, de Oost Indische landen te bezoeken, en een Maatschappy op te rechten, welke eerst, die van verre, naderhand echter, wanneer men zag, dat de handel gelukkig voortging en opnam, de Oost-Indische Maatschappy genaamt wierd, welken naam hy ook als nog voert) tot in den jare 1648. op deze plaats geleeft. Om dezen tyd heeft Johannes van Ribeeck, die 't ampt van Oppermeester bekleedde, en in die qualiteit uit Indie weder na Holland zeilde, zich verftout, een weinig landwaards in, dog niet heel ver van den haven en van de schepen te gaan, en te zien of 't land, 't welk van buiten gantsch onvruchtbaar scheen, waarachtig vruchtbaar of onvruchtbaar was.

Vind het land vruchtbaar.

Voor heen had zich niemand verftout, om achter den Tafelberg te gaan, wyl hem aan de eene kant de Leeuwen, Tygers, Luipaarden, Wolven en andere grimme en verscheurende dieren eenen schrik aanjaagden, en men aan de andere kant niet wist, wat men van de stinkende, nortze, onverstandige Hottentotten te verwachten had. Dog deze Ribeeck waagde het vrymoedig, en doornuffelde de naaste plaatzen achter den Tafelberg, alwaar hy zoo voort de treffelykste kruiden, bloemen en andere gewassen aantrof, waar uit hy besloot, dat dit land, zulke treffelyke gewassen van zelf zonder menschelyke hulp voortbrengende, zeer vruchtbaar moest zyn, weshalven hy dan ver-

der oordeelde, dat deze plaats aan de Voortreffelyke Maatschappy tot 't ververschen van haar volk, kalfateren van hare beschadigde schepen, zeer bequaam zoude zyn; derhalven besloot hy, om by zyne komst in Holland aan zyne Principalen, de Heren Bewindhebberen dezer bloejende Maatschappy daar van verslag te doen, met 't pryzenswaardig oogmerk, dat daar door de na Indie zeilende schepen een grote dienst gechieden zoude.

Dit voorstel, dat de gemelde Ribeeck zoo voort na zyne komst deed, wierd in den beginne weinig geacht, wyl by deze bezitneming niet dan grote en zware kosten te duchten waren, en men daarentegen gantsch geen hope van voordeel had. Naderhand echter de zaak een weinig nader in overweging genomen en gade geslagen zynde, dat de Zee-ploegers daar uit groot voordeel halen, en de gemaakte kosten van de nieuw aangelegde Colonie weder goed gemaakt konden worden, zoo bragt men 't zoo verre, dat de zaak aan de vergadering der Bewindhebberen, ter onderzoek overgelaten wierd. Deze hebben eindelyk na rype overweging en met algemeen goedvinden beslooten, dezen voorflag werksellig te maken, en den gemelden Ribeeck als eerste Voorsteller en onderzoeker des Lands met 't Character als Commandeur derwaards te zenden. En wierden ten dien einde in 't jaar 1651. vier grote schepen, met koren, tarwe, meel, vleesch, spek en allerhande victualien, als mede genoegzame drank, zoo als ook met allerhande Boeren gereedschap; als wagens, ploegen, enz. en eindelyk met veel zoldaten, handwerks-luiden, enz. derwaards gezonden, welke allen onder 't gebied en opzicht van den meergemelden Ribeeck stonden, hunne bevelen van hem ontfangen,

gen, en aldus den eerften aanvang van deze als nu grote Colonie maken moesten.

Land op nieuw aan de Kaap.

Naauwelyks was de nieuwe Commandeur met zyne vloot en overige gezelfchap in 't jaar 1652 hier aangekomen, of hy nam vooral ter herten een Ziekenhuis te bouwen, en eene sterke vesting aan te leggen, ten einde hy in 't eerste zyne krankten, afgematte en gantsch zwakke reisgenoten verzorgen, en zoo 't mogelyk was, tot vorige gezondheid helpen konde, om dat hy wel voor uit zag, dat 'er diergelyke zieken en van 't scheurbuik afgematte menschen voortaan meer zouden aanlanden, dien deze voorzorge trefelyk te stude komen zoude; de Vesting echter bouwde hy, om de Barbaren en vreemde vyanden 't hoofd te kunnen bieden, en de Goederen en Koopmanschappen der Voortreffelyke Maatschappy in veiligheid te stellen.

Bouwd aldaar een ziekenhuis.

Met 't eerste, te weten 't Ziekenhuis, was hy ras vaardig, om dat 't zelve hoogstnodig was, en daarenboven met de Vesting gantsch gene gelykenis, en op verre na zoo grote arbeid of zulke dikke muren niet van noden had, schoon 't zeer wydlopig en zoo sterk gebouwt is, dat 't nog heden dien dag staat, behalven dat van 't zelve een Pakhuis gemaakt is, waar in de voortreffelyke Maatschappy alle Scheeps gereedschap, als traan, touwerk en diergelyke, bewaart, en daar achter een Werf gemaakt is, waar op kleine en grote schepen gekalefartert en afgesloten kunnen worden.

Ook een Vesting.

Maar 't tweede, namelyk de Vesting, vereifchte een vry langer tyd, meer moeite en arbeid, veel volk en goede bouw-materialen, welke laatste eerst gezocht en van nieuw by de hand moesten gebragt worden. Des niet tegenstaande bouwde hy dezelve zeer schoon, ruim en sterk; verzag ze

II. Deel.

met vier schone bolwerken, en eene brede gragt; vermids zy nogtans voor zyne opvolgers te klein scheen, om zoo vele pakhuizen te bevatten, als men toen van noden had, doordien ook by aanwas der Colonie de Bezetting groter moest zyn als in den beginne, en wyl eindelyk dezelve de huizen der burgers aan deze Kaap te na quam, om dat 't getal van dezelve jaarlyks toenam, en nog dagelyks toeneemt, zoo wierd ze afgebroken, en tot den grond toe geslecht, zoo dat men als nog uit deze grootte en schoonheid van de oude afgebroke vesting zien kan, zoo dikwyls als men uit de tegenwoordige in de stad gaat, om dat men zulks midden tusschen beide op den weg gewaar word.

Na dat hy deze beide hoogstnodige gebouwen begonnen, en 't eerste in eenen tamelyken staat der volkomenheid gebragt, gaf hy achtervolgens zyne instructie, in Holland ontfangen, aan een van zyne vier onderhorige Kapiteins bevel, na Madagascar te zeilen, en aldaar zoo veel slaven van beide Sexen te kopen, als hy bequablyk voeren konde, om dezelve aan de Kaap de Goede Hoop te brengen, en tot handlangers tot de aanstaande vestingbouw en arbeiders voor de nieuwe Volkplanters te verftrekken.

Wat Ri- beek verder heeft gedaan.

Onder dezen wyzen omzichtige verftandigen man, heeft dienvolgens deze vermaarde grote sterke volkplanting haren aanvang genomen, welke de voortreffelyke Maatschappy wel eenige tonnen gouds heeft gekoft, eer ze opgerecht is, aangezien zy alles op haar eige kosten verschaffen moest, dat hier toe nodig was, dog haar zal die kosten nooit berouwen, door dien zy reeds vele jaren zoo veel voordeel heeft genoten en nog geniet, dat de besteede Hoofdzomme reeds lang weder betaalt en goed gemaakt is; wat nu voortaan

Z 2

daar

daar van inkomt, kan niet anders als voor zuivere winst gerekent worden.

Het zal niet nodig zyn, om de genen, welke hem in de regering van deze Kaapfche Colonie ordentlyk hebben gevolgt, allen alhier op te noemen; om dat de plaats van dit papier veel te klein is, om ze allen te bevatten, zoo men alle hunne verrichtingen na elkander verhalen wilde; dog de laatste, die of voor korte jaren gestorven, of deze Landsregering onder een hoger titel, namelyk al Gouverneur lange jaren in handen gehad hebben, konnen met stilzwygen niet voorby worden gegaan; om dat 't land onder dezelve veel verder uitgebreid en onder de volkplanters verdeelt is, en voor 't overige vele merkwaardige zaken onder hen voor gevallen zyn.

Wat van den Gouverneur Bax te merken.

De eerste, van welken hier melding zal moeten geschieden, is de Gouverneur *N. Bax*, die in 't jaar 1670. dit ampt bekleed heeft; hy was zeer kloekmoedig, wys, verstandig, en omzichtig in zyne verrichtingen; dog een weinig hard ontrent de genen, welke hy te gebiedten had, maar aan de andere kant minnelyk jegens zodanigen, die met zyne zinnelykheid overeenquamen; en is my dikwyls verhaalt, dat hy zich niet geschuwet heeft, om een sterken karel, die zich verbeelde sterker als hy te zyn, een wakkere oorvyg te geven, met te zeggen, dat hy na zyn character niet zien, maar zich vry verweeren zoude; en dat zoo zulks geschiede, en zodanig een hem wakker afroste, en een paar blaauwe oogen gaf, hy zodanig een niet alleen achting toedroeg, maar voor deszelfs moeite beschonk, en een wakker glas wyn gaf.

Deze heeft de Velling herbouwt.

Deze Gouverneur heeft de eerstgemelde Velling, door den Commandeur van Riebeeck gebouwt, met goedvinden der He-

ren Bewindhebberen in Holland geslecht, en de tegenwoordige met 5 bolwerken weder opbouwen laten, schoon de eerste na 't getuigenis van alle de genen, die dezelve gezien, en ten dele ook daar in gewoont hebben, veel beter zoude geweest zyn. Want hy had aangeboden, deze laatste binnen den tyd van drie jaren te bouwen, waar toe echter nog volk nog bouw-materialen genoeg by de hand waren; derhalven om dit gebrek te verhelpen, en zyne belofte te houden, heeft hy nog burger nog boer veel min zoldaat verschoont; die zich maar onder zyne oogen begaf, moest zoo voort arbeiden, en nevens hem de hand aan 't werk slaan, ten minsten bouw-materialen helpen bybrengen, waar door hy deze vesting wel gebouwt heeft, dog dezelve is op verre na zoo goed, sterk en vast niet dan hy wel beloofd had, of eene zodanige grensvesting, die als de sleutel van gantsch Oost-Indie is, zyn moest; deswegen hebben zyne opvolgers voornamelyk de Heren van der Stell nog gestadig werk gehad, om dit gebrek te vergoeden, en nieuwe werken aangelegt, aangezien de Heer Willem Adriaan van der Stell in den jare 1700. terwyl ik daar was, nog een *Fau-sebraje* of lage wal rontom heeft laten maken, zoo als ook een Ravelyn voor de poort van de vesting, zoo als hier na uitvoerlyk zal worden gemeld.

Deze Gouverneur Bax heeft verder de onwillige, hardnekkige en wederspannige Hottentotsche Natie, Gunjemans genaamt, die met anderen in oorlog gewikkelt waren, en daar door den Europeanen veel schade deden, zodanig in 't naauw gebragt, dat zy als nu na dat hun vee weggenomen is, geen lust meer hebben, verder iets tegens den zin, kennisse of wil der Europeanen t'ondernemen. Ten einde hy echter altyd een wak-

Nodige bestelling van den Gouverneur Bax, tegen de Gunjemans.

kent

kent oog op deze wilde menſchen konde hebben, liet hy in 't zoo genaamde Hottentots-Holland, waar van voormaals uitvoerlyk is gehandelt, eene vierkante ſchans van aarde opwerpen, en dezelve met geſchut en manſchap voorzien, ten einde men in tyd van nood hunne ondernemingen verydelen, en hen met den eerſten aanvang tot reden zoude kunnen brengen.

Doordien echter achter den Leeuwenberg en voornamelyk aan de zoogenaamde Waterplas, een kleine haven was, waar in men met floepen, of ten hoogſten met een boot tuſſchen de klippen inlopen, en volk aan land zetten konde, zoo was hy daar in ook voorzichtig, en benam aan de uit Europa of elders komende vyanden de gelegenheid, van te landen; om dat hy aldaar eene kleine vierkante ſchans opwerpen, en dezelve met 6 ſtukken kanon beplanten liet; welke ook, wyl ze zeer dicht by de Hoofdveſting was, uit dezelve te beter en met groter voordeel konde worden geſecondeert.

Deszelfs
Opvolger
de Heer
Simon van
der Stell.

Na dat deze Gouverneur door de voortreffelyke Maatſchappy elders gezonden is, zoo quam in deszelfs plaats de Hoogedele Heer Simon van der Stell, dog niet zoo voort met 't chaaracter van Gouverneur, want dit heeft hy eerſt lang daar na bekomen, maar enkelyk in qualityt van Commandeur, om dat men wegens eenige zaken, welke hy in 't jaar 1672. in den oorlog tuſſchen Vrankryk en Holland zoude hebben verkeken, aan zyne dapperheid, omzichtigheid en bequaamheid twyffelde. Hy was een man, die zoo als men my hier verzekeren wil, en de omſtandigheden ook ſchynen te bekragtigen, met zyne afkomst zeer gelyk leefde, want hy zoude op 't eiland Mauritius, alwaar zyn Vader voor de voortreffelyke Maatſchappy in den kryg diende,

van eene zwarte heidensche Slavin, byzit van zyn Vader, Maimonica da Coſſa genaamt, geboren zyn, zonder dat hy zelf wifl, in welk jaar hy 't licht van deze waereld eerſt gezien had.

Daarenboven heb ik zelf meer dan eens, zoo dikwyls als ik hem op zyn Landgoed Conſtantia genaamt, waar van hier voren inſgelyks melding is geſchied, bezocht heb, uit zynen eigen mond gehoort, dat hy ruim vyf jaren oud was, toen hy gedoopt wierd. Hy moet aldus met deze zyne moedermelk voortreffelyke deugden ingezogen, naderhand van zich zelve geleert, en eindelyk in zyn leven geoeffent hebben, om dat 't gemeen ſpreekwoord by hem t'over waar wierd, namelyk dat 't geen een goede barndenetel worden wil, vroeg en tydig brand; want hy heeft niet alleen onnuttige vrouwhuiden, voornamelyk die van zwarte afkomst of gantsch zwart waren, tot in den hogen ouderdom bemint, gekoertert, voorgestaan, en alle mogelyke dienſten gedaan; maar hy bezat ook voornamelyk deze hoedanigheid, dat hy die, als een geestelyke Regent de anderen met zyn voorbeeld voorgaan moest, niet veel van den uiterlyken Chriſtelyken Godsdienſt en 't Sacrament des Altaars, nog van 't byzonder lezen van de H. Schrift hield; om dat hy liever in den Turkschen Alkoran of de Joodſche Geſchiedſchryver Joſephus, of in de boeken van Benediëtus de Spinoza, die hy echter gantsch niet verſtoot, dan in de H. Bybel las.

Wat hy
voor een
menſch is.

Vraagt de Lezer, hoe deze man tot zulk gewigtig, aanzienlyk en voordelig Ampt heeft kunnen geraken? zoo dient, dat hy in Holland 't ſchaapsvel omgehangen en de wolfshuid verborgen heeft, tot dat hy gelegenheid kreeg, om die vry en onverhindert te laten zien. 't Schynt echter, dat twee ſtaat-

kundige redenen hem de behulpzame hand hebben geboden, waar van de eerste was, dat zyn vader zyn leven op 't eiland van Ceylon ten dienste van de voortreffelyke Maatschappy gewaagt heeft, en 't gevecht verloren hebbende, door die van Ceylon onthoofd is, die ook 't hoofd op een staak gezet, in triomf omgedragen hebben, 't welk deze Heer, als een klein kind, dat zyn vader gevolgt was, zelf gezien heeft, weshalven hy nooit, zoo als hy zelf dikwyls verhaalde, een Schaaps-KalFs-Varkens of ander hoofd op zyne tafel heeft gezien, veel min daar van eeten kunnen. Derhalven heeft de voortreffelyke Maatschappy mogelyk hare erkentelykheid willende betonen dezen zoon uit een staatkundig inzicht tot dit ampt bevordert.

De tweede was veel gewigtiger, en wel de voornaamste, om dat namelyk deze Heer na zyne komst in Holland aldaar aan een der voornaamste familien, door een huwelyk vermaagschapt was; en hier om schynt hy ook tot deze gewigtige bediening gekomen te zyn, schoon zyne deugdzame Gemalinne om d'een en d'andere reden slechten lust daar toe had, of merken liet, dat deze bevordering haar lief was; zy is derhalven niet met hem gegaan, maar heeft hem met alle hun kinderen laten vertrekken, waar door hy ook by gevolg gelegenheid heeft bekomen, om zyne vuile driften den toom te vieren.

Was niet bequaam om te regeren.

Ik ben niet van voornemen, om nu verder veel van deze Heer te zeggen, om dat 'er wel gelegenheid zal komen, om meer van hem te berichten; dit moet ik echter zeggen, dat hy gene bequaamheid genoeg bezat, om eene Vesting van dat belang, als mede eene zulke grote Colonie te regeren. Om maar een staaltje van zyne onkunde te verhalen; wanneer men een sterke Vloot zag aankomen,

Zulks bewijst de Schryver met een geval.

welke men vreesde, vyandelyke schepen te zyn, zoo riep hy alle borgers en inwoners van 't land by malkander, liet ze met hun volle geweer in de vesting komen, en sloot ze aldaar nevens de bezetting daar binnen, waar door immers de vyand, zoo 't een vyand was geweest zoo als 't God zy gedankt, niet was, gelyk men naderhand hoorde, toen de schepen in liepen en 't anker lieten vallen, gelegenheid zoude hebben bekomen, om zich van 't platte land meester te maken, aldaar na zyn behagen huis te houden, schattingen te eischen, de levensmiddelen af te snyden, weg te nemen, en duizend andere dingen te plegen, welke men uit de vesting niet zoude hebben kunnen beletten; ja de vesting zoude wegens gebrek aan levensmiddelen, zelfs 't hoofd niet lang hebben kunnen bieden, maar ras in de handen der vyanden gevallen zyn; aangezien de schanzen, door zyne voorzaten opgeworpen, in eenen zeer slechten staat waren, als welke hy nooit zocht t'onderhouden, veel min te verbeteren, maar liet dezelve vervallen en te gronde gaan.

Het onbebouwde wilde woeste land heeft hy onder de inwoners en nieuw aankomende boeren, voornamelyk echter onder de Fransche vluchtelingen uit hoofde van zyne bevelen, uitgedeelt, maar gantsch ongeregelt en ongerymt, om dat 't niet in zekere dorpen verdeelt is, maar 't stont aan een ieder vry een stuk land te verkiesen, dat hy wilde; en als hy iemand niet genegen was, zoo gaf hy hem zelf een stuk na zyn believen, 't welk doorgaans echter niet veel goeds was. Daarenboven heeft hy de behoefstigen zelden daar mede bedacht, om hen daar mede op de been te helpen, maar liever zodanige menschen eenen goeden brok toegeworpen, van welke hy wederom iets goeds

Hoe hy zich in 't uitdelen van 't land heeft gedragen.

wist

wist te halen, of anders eene er-
kentenisse te wachten had.

Alle zyne bevelen waren zeer
streng, en veelmaals gantsch on-
gerymt; de gene die nog goed
zouden zyn, wierden met de
grootste strengheid uitgevoerd,
voornamelyk als 't geldzaken wa-
ren; maar de dieven welke den
strop verdient, en zich zelfs aan
Compagnies goederen vergrepen
hadden, opende men de gevan-
genis, waar van de nog in 't leven
zynde oude Landdroft, Johannes
Mulder, als Land-Rechter, ver-
scheide staaltjes kan verhalen, die
hem als klager gebeurt zyn, en
die ook de meeste borgers zeer
wel weten.

Het eenige, dat in hem pry-
zenswaardig is, is dat hy op alle
hoge bergen een wacht met een
stuk kanon verzien, gelegt heeft,
ten einde daar door de borgers en
alle landluiden zouden kunnen ge-
waarschouwt worden, zoo 'er een
vyand, 't zy van buiten of van bin-
nen quam, om als dan by malkan-
deren te komen, om denzelven 't
hoofd te bieden, tegen te staan,
en te rug te dryven. Eindelyk
heeft hy ook de borgery met een
eige Raads-Collegie begunstigt,
maar op zoo eene eenvoudige
dwaze wys, dat zy voor zich zel-
ven niets besluiten, maar enkelyk
als medeleden van den Raad van
Justitie verschynen mogen, zoo als
hier na zal worden aangehaalt; de-
ze borgery heeft hy daarenboven
in zekere Compagnien verdeelt,
Officiers uit 't midden van hen be-
noemt, en bevolen, dat dezelve
hen in de wapenen oefenen zul-
len. Zulks alles heeft hy binnen
den tyd van twintig jaren uitge-
voert, want zyne regering heeft
ontrent zoo lang geduurt, en is
hy eindelyk door zyn zoon, Wil-
lem Adriaan van der Stell afge-
loft.

Van dezen Gouverneur hebbe
ik reeds in myne vorige als van
den geen geschreven, dien ik by

myne komst gevonden en aange-
troffen heb; op een ander tyd zal
zich beter gelegenheid opdoen,
om eenigzins omtlandiger van hem
te handelen en te spreken; jegens-
woordig zeg ik enkelyk, dat 't
oud spreekwoord, dat de appel
niet ver van den stam valt, eeni-
germate schynt waar te zyn, om
dat deze zyn vader meest in alles
behalven in brutaliteit, gelyk
komt. Want indien hy altyd was
gebleven, zoo als hy in den aan-
vang van zyne regering was, zou-
de hy met den grootsten lof zyn
leven alhier gesleten, en 't roer
van deze landsregering bestiert
hebben, of anders zoo hy al weder
na Holland had willen keren, zoo
zoude dit vertrek den borgers al-
hier zeer smertelyk zyn gevallen,
en hy zoude daarentegen in Hol-
land zeer wel ontfangen zyn, en
zyne voorgaande waardigheid van
schepen gecontinueert hebben,
welke waardigheid men hem by
zyn vertrek toezeide, zoo hy
t'eeniger tyd met eer en reputatie
weder mogt komen.

Door dien hy echter zyn oud
ongebonden leven, 't welk in Am-
sterdam, als eene grote en zeer
volkryke stad, eer verborgen kon-
de blijven als hier, weder begon,
en hy hier den naam kreeg, dat
eene Venus-dochter hem volgde,
welke men hem in eene grote ge-
flote mande toezond, zoo ver-
loor hy zekerlyk zyne achting hier
door niet weinig, en begon men
heel anders van hen te praten.
Deze Nimf had wel een kort ver-
blyf alhier; ten dele om dat 'er
aan die waar alhier geen gebrek is,
en hy reeds andere vriendinnen
aan zyne snoer had; en deels ook,
om dat de voortreffelyke Maat-
schappy bericht daar van bekomen
en bevolen had, om zulke contra-
bande goederen weder met zich
na Holland te brengen. Onder-
tusschen is licht te begrypen, hoe
zyne gemalinne, die van de gant-
sche zaak bericht ontving, zulks
behaagde,

Geraakt
wegens zy-
ne onkuis-
heid in een
quaad ge-
rucht.

Wat hy
offelyk
heeft uit-
voert.

Willem
Adriaan
van der
Stell succe-
deert hem,
en gelykt
ich hier zyn
Vader.

behaapde, en kan ik derhalven zeer licht geloven, 't geen men toen van haar gezegt en my ook zeer dikwyls zerzekert heeft, dat zy namelyk uit spyt en hertzeer en de quade bejegening van haar gemaal, 't leven heeft willen be-
 geven.

Verkeft door gierigheid zyn achting en wordte rug gezonden.

By deze gemelde ongebondenheit, quam eene andere ondeugd, welke hem voorts alle zyne achting benam. Want na dat hy tamelyke middelen bymalkanderen gebragt had, vervoerden dezelve hem zoo ver, dat hy meer als gierig wierd, en gaarn alles alleen bezitten wilde, zoo als hier na zonnen klaar zal worden aange-
 toont; maar deze gierigheid bragt hem zynen ondergang te weeg, om dat hy met schimp en schande na Holland keren, de regering aan een ander overlaten en aldaar de beloofde Schepens-plaats ontberen moest. Hy wierd in 't jaar 1699. herwaards gezonden, en moest in 't jaar 1707. zyne regering afstaan. Door dien de Heer Corneliszoon d'Abling, neef van dezen Gouverneur, die voor eenige jaren om eenig wanbedryf insgelyks van Pallembang geremoveert, en jegenswoordig echter wederom alhier in de plaats van den afgezeten Opper-Koopman, Samuel Elzevier, gekomen was, in deze qualiteit aanquam, zoo is hy echter eerst in 't jaar 1708. tegen de orders van de Bewindhebberen dezer roemruchtige Maatschappy vertrokken, zoo als dit alles hier na uitvoerlyker zal worden bericht.

Wie tot op de komst van eenen nieuwen Gouverneur geleert heeft

Door dien de nieuwe Gouverneur, Louis van Assenburg, nog niet tegenwoordig was, en de regering echter aan eenen anderen moest worden overgegeven, zoo kreeg zulks nevens 't transporteren en overgeven van alle Koopmanschappen, en andere zaken, de Voortreffelyke Maatschappy rakende, de bovengemelde Heer d'Abling in handen, welke zich in

den beginne geliet, als of hy de borgers zeer genegen was, en hen by den afgezeten Heer van der Stell helpen wilde; dog zoo dra de Heer van der Stell eenige kogels uit goude stukken op hem schoot, zoo wierd hy ras de grote woeden gewaar, en moest derhalven met dezen vrede maken, en jegens de borgers den oorlog verklaren, zoo als insgelyks hier na omftandiger volgen zal.

Slecht gedrag van den Heer d'Abling.

Hier by bleef het niet, maar hy zoude nog wel erger stukken, die reeds in til waren, uitgevoerd hebben, ten ware hy door de onverwagte komst van den nieuwen Gouverneur daar in belet was, want wyl dezelve zoo lang vertoefde, zoo gilde men, dat hy of in Vrankryk gevangen zat, of anders daar gebleven was, en dienvolgens de volflage regering op den gemelden Heer d'Abling blyven zoude.

Wordt door de komst van den Gouverneur in zyne gewelddenary belet.

Na dat hy nu hier door in zyne meining bedrogen was, hielp hy echter altyd 't een en 't ander goeds beletten, en 't tegendeel bevorderen; met inzicht, om den nieuwen Gouverneur, die als nog geene kennisse van deze regering had, te blindhakken, en den zelve 't roer van de regering t'ontfutzelen en 't zelf te stieren; dit zyn voornemen gelukte hem tamelyk wel, om dat het om zekere redenen, die ik niet gaarn schryf, met hem tamelyk verviel, zoo dat hy eindelyk verder na Indie als Extraordinaire Raad gezonden wierd, na dat hy voorheen 't droevig gastmaal had bygewoont, by 't welk de Heer Simon van der Stell dezen Gouverneur, nevens eenige Scheeps-Kapiteinen en andere Zee-Officiers op zyn Landgoed, Constantia genaamt, onder eenen dronk rode wyn, vergift toebragt, zoo als ik zulks met eenen authentiken brief van den Oppermeester en geweze Licentiaat in de Medicynen, Justus Ben-

A
27
22
63
31
7

Benraat, bewyzen kan; behalven dat de menschen aan deze Kaap zulks eenpariglyk getuigen, en ik 't zelf verscheidemalen uit den mond vanden Gouverneur gehoort heb.

De uitsle-
kende ver-
heften
van den
Gouver-
neur Van
Affenburg.

Deze Hoog Edele Heer Gouverneur was een zeer voortreffelyk man, die zich onder anderen door 't leren van vele talen en 't doen van veel schone reizen zeer vermaart had gemaakt, die het ook, wyl hy den oorlog van der jeugd af hadde gevolgt, zoo verre gebragt had, dat de Keizer Leopoldus I. hem in den voorgaanden Turkschen oorlog met groot voordeel als deszelfs Admiraal Generaal op den Donau en Generaal Veld-Wachtmeester te land aangestelt en tot 't einde van dien oorlog gebruikt heeft. Vervolgens wierd hy den Heren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden voor eenigen tyd overgelaten; ten einde zyne Maj. hem wederom zoude kunnen ontbieden, als hy hem van noden had.

Word ver-
geven.

Naauwlyks had hy hier den 24. January 1708. voet aan land gezet, of hy kreeg kort daar op, namelyk den 8. April, als tot zyne welkomst, den eerst gemelden vergiftigden drank, waar van hy door de goede voorzorge en heilzame geneesmiddelen van den bovengemelden Justus Benraat in zoo verre gelukkig genezen wierd, dat hy wel op staande voet den geest niet gaf, dog behielt echter zoo veel gif by hem, dat hy langzamer hand zyne krachten en op 't laatst zyn geheele geheugen verloor, en met niets dan met drinken konde gelaast worden. Alle zyne goede ondernemingen zyn daar door in duigen geraakt, en verdwenen; en heeft de Heer d'Abling hem daarenboven den klad aangewreven, dat hy wegens sterk drinken nergens toe konde gebruikt worden, en alles leggen moest blyven, zoo hy (d'Abling) niet tegenwoordig was, deszelfs dienften waar-

II. Deel.

nam, en alles bestierde; terwyl nogtans bekend is, dat hy voor 't gif tot drinken nog tot andere buitensporigheden genegen was; derhalven acht ik, dat men de grondoorzaak eerst behoorde t'onderzoeken, wanneer men wel ras zoude ontdekken, waar deze ondeugden van daan quamen, gelyk dan de burgers dit ook heel wel merkten, en zynen dood zeer ter herten namen, die in 't jaar 1711. gevolgt is.

Ik heb my dikwyls over de edelmoedigheid van dien Gouverneur verwondert, die schoon hy wist, dat men hem na 't leven stont, zich niet schuwde, zyne vyanden gantsch minnelyk, zonder eenige blyk van wraak, t'ontfangen en te spreken, en zoude ik alhier een ruim veld hebben, om zynen roem en deugden op te tellen, ten ware ik vreesde dat myne pen daar toe te zwak was, en zy den rechten prys niet behalen zoude kunnen, derhalven zal ik dezen arbeid aan anderen overlaten, te meer om dat ik licht nog wel gelegenheid zal hebben, en 't een en 't ander van hem te berichten.

Zyne Edel-
moedig-
heid.

Na deszelfs dood is aan deszelfs geweze Secretaris, die, na dat de Heer Abling bevel ontving, om als Extraordinaris Raad van Indie, na Batavia te vertrekken, in deszelfs plaats Opper-Koopman wierd, (die doorgaans den naam en titel van *Secunda persona*, of tweede stem voert) de regering van dit land door den Raad van Policy by provisie opgedragen. Hy was genaamt Willem Helot; de toom der regering paste hem gantsch niet, want hy had nooit iets geleert, dan dat hy langs straat gehoort had. By zyne komst wierd hy tot een Copyist gebruikt, en verstont naauwlyks zoo veel, dat hy een opstel zonder spelfouten kon in 't net schryven. Wanneer hy dit geleert en begrepen had, bevorderde de bovengemelde Heer Adriaan van der Stell hem

Heer Wil-
lem Helot
volgt hem
in de Re-
gering.

in de Kancelery, en maakte hem Secretaris Politik, of Staats-Secretaris, en daar op heeft hem 't geluk gedient, dat hy met hulp van den Advokaat Everhard Schot, dien hy in geldzaken een byzondere dienst bewezen, en tot betaling van eene duistere schuld geholpen had, tot die hoge trap van eer gestegen, en over veel anderen gestelt is, die tienmaal meer kennis en ondervinding in hunne pink bezaten, dan hy in zyn heel lichaam had.

Zyne Ho-
vaardy.

Wanneer hy de regering aanvaarde, kende hy zich van hovaardy zelf niet; hy was daarenboven zeer onbeschoft, en gaf niemand, dien hy te gebieden had, een goed woord, en hield deze wyze van leven zoo lang, tot dat hy door zyne Zantippe, ik meen de weduwe van wylen den Heer van Loon, nog meer daar toe aangeziet, tot volkome gekheid verviel. Ik zoude zoo wel van anderen als van my zelven vele dwaaze voorbeelden kunnen bybrengen, als ik 't der moeite waardig achte, om tyd en papier daar mede te verquisten, en niet beducht was, den Lezer daar mede te vervelen; dog hier na zal zich wel ge-

legentheid opdoen, om 't een en 't ander met meer voegelykheid aan te halen.

Ondertusschen heeft men hier reeds tyding, dat zyne verkeerde glorie haast een einde nemen, en hy onder eenen anderen Gouverneur bukken zal; want de spraak gaat hier, dat de Heer de Chavonne, die by de Staten Generaal in den kryg gedient heeft, herwaards zal komen, om als Gouverneur eenigen tyd hier te blyven, en alsdan 't voorig ampt weder te bekleden. Door dien nu deszelfs broeder voor dezen Kapitein van deze bezetting geweest is, en van den Heer Simon van der Stell veel spyt en ongelijk heeft moeten verdragen, zoo twyffelt men niet, of hy zal zulks op eene billyke wyze ten voordele van de voortreffelyke Maatschappy en tot troost der verdrukte en benadeelde burgers wreken, en de Stelliaanschen geeft waar mede de gemelde Heer Helot rykelyk begoten is, gantschelyk uitdryven, de tot nu geweze oneenigheden der godlozen stillen, en alles zoo in rust brengen, dat niemand meer aan 't vorig ongelijk, smaad, schimp en vervolging zal behoeven te denken.

Wat voor
een nieu-
we Gou-
verneur
hier ver-
wacht
word.

XVII. HOOFSTUK.

Op wat wyze 't gantsche Land van de Kaap de Goede Hoop door acht Collegien geregeert word.

Van de Regering aan de Kaap de Goede Hoop. Van wien de grond daar toe is gelegd. Uit hoe veel Collegien de regering in den beginne bestaan heeft. Naderhand wierden nog twee Collegien daar by gevoegt. 1. Is de Raad van Policy. Eenige verandering hier in gemaakt. Andermaal verandert door een nieuwe Fiskaal. Wat de Raads-perzoonen van dit Collegie voor beloning hebben. 2. Raad van Justitie. Wie in halszaken Beklager is. Van dit Collegie kan men appelleren na Batavia of Holland. Wat voor perzoonen met gerechtelyke verkoping der goederen te doen hebben. Het derde Collegie is de Raad van klyne zaaken. Tot deze Raadsvergadering worden ook burgers verkoren. In dit Collegie worden maar civiele zaaken, en die benede de 100 Ryksdaalders zyn, afgedaan. 4. Collegie is dat der huwelyks zaken. 't Vyfde is dat der Weesmeesters. In dit Collegie zyn zoo veel bedienden van de Compagnie, als burgers. Hoe veel Vendu-Meesters daar zyn. 't Zesde Collegie is de Kerkenraad. Verdeelt denzelven in een algemenen, waar in zy allen te zamen komen, en in een byzondere, die maar enkel een gemeente betreft. De bezolding der geestelyken alhier. De minste geestelyken leiden aan de Kaap een vroom leven.

In myn voorig Hoofdstuk heb ik begonnen van de regering van deze Colonien te handelen, die door de Hollanders of veel meer de voortreffelyke Oost-Indische Maatschappy opgerecht zyn, en is in 't zelve van de Opperste Regenten, of zoo als men ze noemt, Heren Commandeurs gewag gemaakt. Jegenswoordig ben ik van voornemen, om in deze stoffe voort te varen, en te tonen, welke Raadsleden 'er verder zyn, en welke Collegien uit dezelfde geformeert worden, in hope, dat de Lezer dit bericht ook niet qualyk nemen zal, en der moeite waardig achten, dat hy zyne oogen daar over laat gaan, te meer om dat 'er anders vele zaken, die reeds hiervoren geschreven zyn, of nog staan te volgen, heel duister zouden schynen, zoo dat hy geen recht, klaar, duidelyk en volkomen begrip daar van zouden kunnen bekomen.

Na dat aldus, ten einde ik tot de zaak kome, de Hollanders of

II. Deel.

liever in derzelve naam de Nederlandsche Oost-Indische Maatschappy, de Kaap de Goede Hoop anno 1652. zoo als boven gemeld is, in bezit hadden genomen, hebben zy hare zorg ook ten eersten laten gaan, om aldaar eene goede duurzame en zodanige regering aan te stellen, die in vervolg van tyd, wanneer de opgerechte Colonie groter en florisanter wierd, geene verandering, maar eene verbetering zoude van noden hebben. Ten dien einde gaven zy den eersten Commandeur, den gemelden H. van Riebeeck, de nodige bevelen met zich, waar uit hy konde zien, hoe en op wat wyze de Heren Bewindhebberen der Voortreffelyke Maatschappy begeerden, dat alles gereguleert wierd.

Nu heeft deze verstandige Heer wel alles naauw in acht genomen, wat hem by deze instructie bevolen was, en de zaken aldus geschikt, dat toenmaals by zulke kleine, jonge en als nog zonder order

A a 2

leven-

Van de Regering aan de Kaap de Goede Hoop.

Van wien de grond daar toe is gelegd.

levende Gemeente geen fout was te befpeuren, dog wyl hy op zoo vele andere zware en gewigtige zaken, van groter belang zyne gedachten te gelyk moest laten gaan, en de begonne bouw van 't Ziekenhuis, de Veffing, midsgaders vele andere gevaarten, een mensch alleen vereifchten, waar door zyne gedachten zeer verftrooit, en met duizend dingen te gelyk bezig waren, zoo wierd de grond van eene goede regering wel gelegd, maar de beftellingen bleven niet zonder grote nadelige en gevaarlyke gebreken, die na verloop van tyd gevaarlyke dwalingen zoude hebben veroorzaakt, ten ware zulks door betere verordeningen voorgekomen was; aangezien de geenen, die de gelden der wezen adminiftreren, nog heden dien dag over 't flecht beftier hunner Voorzaten, als mede over 't verward boekhouden en vele andere gebreken klagen.

Derhalven komt dezen Heer van Riebeeck de eere met recht toe, dat hy tot deze Regering den grond gelegd heeft; men moet echter ook bekennen, dat zyne opvolgers, die na dat de gebouwen voltooit waren, waar in beide menfchen en goederen in veiligheid konden zyn, meer tyd hadden, hunne gedachten daar over te laten gaan, veel daar aan gevonden hebben, te verbeteren, en kan zulks worden geoordeelt, van de geenen die de vryheid hebben, de boeken van alle Collegien van den beginne af, te doorfnuffelen.

De Collegien echter, zoo voort na de bezitneming van dit land en oprechting der Colonie angeftelt, zyn zes in getale, en worden na hunne verfcheidene verrichtingen genaamt, 1. de Raad van Policy; 2. de Raad van Justitie; 3. de Raad van de kleine of krakeel-zaken; 4. de Raad van de huwelyks-zaken; 5. de Weesheren; en 6.

de Confiftorie of de Kerken-Raad.

Na verloop van tyd, wanneer de borgery begon fterker en volkryker te worden, als mede toen de beide Colonien van Stellenbosch en Drakensteen opgerecht wierden, en voornamelyk door de komft der Franfche Vluchtelingen, tamelyk toenam, en de palen van dag tot dag verder uitzetteden, zyn onder de regering van den Gouverneur Simon van der Stell, door den Commiffaris-Generaal Adriaan van Rhede, die de gantsche Ooft-Indifche Maatschappy representeerde, daar by gevoegt, en na den fchyn tot voordeel der burgers opgerecht: ten 7de het Collegie der burgers en Heemraden en eindelyk ten 8ste 't Collegie der burgerlyke Krygsraden, van welke acht Collegien of Raadsvergaderingen als nu geoorlooft zal zyn, iets uitvoeriger en omftandiger te handelen, dan tot nu gevoegelyk heeft kunnen gefchieden, fchoon van dezelve zeer dikwyls gewag gemaakt is.

Wat 't eerste Collegie of Raad van Policy aanbelangt, dien men met recht den Staats-Raad konde noemen, dezelve beftaat uit louter bedienden der Voortreffelyke Maatschappy, en wel voornamelyk uit zodanigen, die boven anderen reeds een rang en karakter en 't beftier over dees of geene goederen der gemelde Maatschappy hebben. Wanneer men nu de ftaat-regels, in Holland gebruikelijk, of na 't privilegie, 't welk de Heren Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden aan deze Maatschappy verleent hebben, te werk gaat, zou men bezwaarlyk geloven, dat in dit Collegie anderen dan Gereformeerde geloofsgenoten aan te treffen waren; wyl 'er echter niet altyd voor handen zyn, die diergelyke aanzienlyke waardigheden bekleden, maar ook anderen aangetroffen worden, die

De Raad van Policy.

Uit hoe veel Collegien de Regering in den beginne beftaan heeft.

ande-

andere Religien toegedaan zyn, of wel nooit eene Chriffelyke Geloofs belydenis gedaan hebben, en nogtans zodanige hoge bedieningen waarnemen, en daarenboven de wyde diftantie tuffchen Holland en deze plaats daar by komt, waar door naauwelyks de voortreffelyke Maatfchappy, veel min de Heren Staten Generaal cenige naricht daar van bekomen, te meer om dat 'er niemand is, die daar over klaagt, of zich tegen de verkiezing aankant, zoo moet het zekerlyk dikwyls anders gaan, dan de voortreffelyke Maatfchappy verhoopt, en de Heren Staten Generaal verwachten.

By myne komft alhier zaten Gereformeerden, Lutheranen, ja zodanigen, die zelfs noggeene belydenis van eenig geloof ter waereld gedaan hadden, in dit opperfte Collegie, en zal ik, hoop ik, niet kwalyk doen, wanneer ik dezelve met namen noem; om een onvervalscht kenteken te geven, wat de toen regeerende Heer Gouverneur voor een goede Chriften, en de Prediker voor een eerlyke Geestelyke geweest is, die ook beide te gelyk nevens verfcheide andere Heren om deze en andere redenen afgezet zyn, zoo als hier na omftandiger zal worden gemeld.

Dienvolgens waren by myne komft in dit Collegie, dat altyd uit 9 perzoonen beftaan moet, deze volgende Heren: de Edele Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell, die altyd 't Hoofd en de Prefident is; dien volgde als Vice-prefident, de Opperkoopman en Hoofd-Administrateur in de Vefting, de Heer Samuel Elzevier, die doorgaans de tweede Perzoon word genaamt, om dat hy in dat Collegie de tweede ftem heeft; hier op quam de Fiskaal independent, de Heer Johannis Blefius, die onafhangelijk word genaamt, om dat hy niet van den Heer Gouverneur ver-

kozen word, nog bevelen van denzelven ontfangt; maar onmiddelbaar van de voortreffelyke Maatfchappy zelf, en ook van haar alleen verkozen en aangefelt word. En deze drie perzonen waren allen de Gereformeerde Religie toegedaan.

Verder bekleede de vierde plaats de Heer Olof Berg, Kapitein van de bezetting alhier, een Sweed van geboorte, en bygevolg een Lutheraan; de vyfde was de Heer Adriaan van Rhede, Luitenant in de Vefting, de Gereformeerde Religie toegedaan. De zesde plaats bekleede de Heer Willen Corfenaar, Winkelier of Koopman in de vefting, een goed Chriften van de Gereformeerde Religie; de zevende was de Heer Willem van Putten, Onderkoopman en Pakhuis-meeftter, die nog geen belydenis van eenige Religie gedaan had; en de achtste plaats bekleede de Heer Jacobus Crufe, *Curator ad lites*, Garnifoens-Boekhouder en Onder-Koopman; deze had met den Heer Helot, die de negende Raad en Secretaris van dit Collegie was, dezelve Religie van den Heer van Putten; te weten zoo goed als de eerfte drie Gereformeerde waren, zoo goed waren de laafte drie nog neutraal en hadden zich nog voor geene Religie ter waereld verklaart.

Na dat echter de Edele Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell nevens de Heer Samuel Elzevier afgezet wierden, en anderen in hunne plaats quamen, maakte het een kleine verandering in dit Collegie, aangezien de Edele Heer Louis van Affenburg als Gouverneur en onwederfprekelyke Prefident, en de Heer Jan Corneliszoon d'Abling als Vice-Prefident daar in verfchenen; en wanneer deze laafte ook weder weggezonden wierd, en bevel ontving, om als Extraordinaris Raad van Indie na Batavia te gaan,

In dit Collegie is naderhand eene verandering gemaakt.

wierd de gemelde Heer Helot, die toen eerst zyne Geloofsblydenis by 't geestelyk Consistorie afleide, met 't ampt van Vice-president bekleed; deze blydenis deed hy niet zoo zeer, zoo als 't schynt, uit drift der Religie, als wel uit een staatkundig inzicht, om dat hy meende, dat hy tot president over den gemelden Kerkenraad zoude worden gekozen, om dat de Vice-president van den Raad van Policy zulks voor dezen altyd geweest was; dog de nieuw aangekomene, dog ras weder verzondene Kapitein, Adolf Jan van der Laan, een man van zonderlinge beqaamheid, wierd hem hier in voorgetrokken, en hy moest van deze waardigheid zoo berooft blyven, tot dat de gemelde Heer van der Laan weder na Indie gezonden wierd.

Andermaal
verandert
door een
nieuwen
Fiskaal.

Wanneer echter naderhand ook de Heer Johannes Blesius, Adriaan van Rhede, en Willem Corfenaar quamen te overlyden, viel 'er andermaal eene verandering voor, en wierd de Heer Willem van Putten, door den Commissaris en gewezenen ordinaris Raad van Indie, den Heer Pieter Vos, by zyne terugkomst tot Fiskaal aangestelt; dog zoo dat hy deze waardigheid weder moest laten varen, zoo de Heren Bewindhebbers van de voortreffelyke Maatschappy, eenen anderen quamen te verkiesen, zoo als ook geschiede, aangezien de Heer N. van Beaumont daar toe beroepen en van Ceylon herwaards gezonden is.

In de plaats van den Luitenant van Rhede quam de Heer Cay Jesse Slotsboo, uit Jutland geboortig, een Lutheraan, die Luitenant en Raad wierd; de plaats van den overleden Hr. Willem Corfenaar ontving de Heer Jan Swellingrebel, Onder-koopman en Dispensier, een Lutheraan, van Archan- gel in Muscovie geboortig, een man van grote hoedanigheden,

ongeweinsde oprechtheid en onbedriegelyke rechtvaardigheid; die ook deswegen veel heeft moeten lyden, zoo als hier na blyken zal.

Eindelyk wanneer ook de plaats van den Hr. Helot weder moest bezet zyn, verkoos de Heer Gouverneur van Assenburg den Heer Pieter de Meyer daar toe, die van Amsterdam van geboorte en Lutherseh was; hy was als Boekhouder hier gekomen, en kort daar na Onder-koopman geworden en door zyne grote kennisse, door 't naarstig lezen van goede boeken verkregen, tot dit ampt zeer bequaam, en groot beminnaar van de gerechtigheid.

Pieter de
Meyer
wordt Suc-
cesseur van
den Hr.
Helot.

Dit Collegie is met alle recht 't eerste in rang, om dat 't niet alleen de gantsche Maatschappy maar ook zelfs de Hoog Mogende Heren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden representeert. Want in dit Collegie worden niet alleen alle zaken, den staat van dit land betreffende, overwogen, maar men neemt alhier ook zodanige Besluiten, die 't waarachtig belang der Voortreffelyke Maatschappy raken, en in 't voortzetten van haren handel alhier, vermeerderen van andere jaarlyksche inkomsten en getrouwe bezorging van hunne schepen, enz. be- staan.

Dit Colle-
gie is 't
voornaam-
ste.

Men besluit hier in ook den oorlog of vrede, welken men nodig acht, tegen de Hottentotten te voeren. Of 't echter niet beter was, dat nu en dan eenige der voornaamste borgers daar in wierden getrokken, die 't ware belang der Colonie behertigden, waar aan anders zeer weinig of gantsch niet gedacht word? laat ik anderen, die meer kennisse hebben dan ik, oordelen; ten minsten schynen daar uit eenige gevolgen t'ontstaan, die zich licht in 't ver- volg van zelf zullen opdoen.

Ondertusschen voeren de Raads-perzonen van dit Collegie in hunne opschriften den titel van
Edele

Edele Groot Achtbare Heren; genieten echter gantsch gene beloning voor hare moeite, maar moeten met hun ander tractament, 't welk een ieder van zyne afzonderlyke bediening heeft, te vrede zyn. Dog heeft de Edele Heer Gouverneur Louis van Assenburg, om deze Raden eenigermate te eeren, en van alle anderen t'onderscheiden, bevolen, dat een van hen de poort uitgaande, de wacht voor hem in 't geweer zoude komen, 't welk ook nevens den titel de eenige eere en loon is, dien zy voor hare moeite genieten.

De ordinaris dag van hare vergadering is altyd dingsdag, wanneer zy van 9 tot 12 uren by malkanderen zyn, en word alsdan ten 9 uure de klok boven de Poort geluid, om den tyd van de zitting aan een ieder daar mede bekend te maken; op andere dagen komen zy zelden by malkander, ten waren 'er schepen op de Rede ten anker leggen, die hunne brieven, om na Holland of na Indie te vertrekken, of iets anders ten behoeven van 't schip verzoeken.

Eindelyk voert dit Collegie de correspondentie met de Heren Bewindhebbers der gehele voortreffelyke Maatschappy, insgelyks met hunne Hoog-Edelen van de hoge Indische Regering te Batavia, en den Heer Gouverneur van 't eiland Ceylon, welker antwoord en bevelen alhier ook wederom ontfangen, opgebroken en gelezen worden; dog de Secretaris van dit Collegie moet ze in de andere Archiven inlyven, registreren en bewaren, ten einde men zich van dezelve by gelegentheid zoo voort bedienen en 't nodige vinden kan.

Uit welke personen de Raad van Justitie bestaat. 't Twede Collegie word de Raad van Justitie genaamt, om dat in 't zelve zoo wel over geld als halszaken recht gesproken word, en bestaat wederom uit 9 personen, welke meest denzelve zyn, die den Raad van Policy uitma-

ken; Jakob Cruse alleen zit in dit Collegie niet, om dat reeds al te veel nabestaande van hem daar in zyn. De Heer Willem van Putten heeft ook in dit Collegie gezeten, dog wyl hy na de verkregene plaats van Fiskaal niet altyd als Raad konde zitten, zoo quam de vaanderig, Pieter Kicksee, uit Holland geboortig, in deszelfs plaats, en na deszelfs dood, wanneer ook te gelyk de nieuwe Fiskaal independent, de gemelde Heer van Beaumont arriveerde, en de gemelde Heer van Putten zyne demissie zocht, en na Batavia gezonden wierd, ontfingen deze beide plaatzen, de Heer Jan de la Fontaine, Onder-Koopman en Pakhuis-meester, Gereformeert, van Amsterdam van geboorte, en Cornelis Barentzoon, Vaanderig, Lutherfch, en uit Lyfland geboortig.

In halszaken is of de Fiskaal independent of de Land-drost eischer, na dat de misdadiger in de jurisdictie van den eenen of van den anderen gevangen, en door den zelve zelf of op zyne order door zyne Dienaars in hechtenis gezet word, zoo als reeds voormaals eenige melding daar van gedaan is. Zodanig een heeft als dan in de Raadsvergadering geen zitting, maar moet enkelyk afwachten, wat hem op zyn eisch van den Raad toegestaan word.

Zoo echter de misdadiger een burger is, of een slaaf, aan een burger toebehorende, als mede zoo 'er over geldzaken tusschen burgers of tusschen een burger en een Dienaar van de Voortreffelyke Maatschappy, verschil ontstaat, zoo als dikwyls geschied, zoo worden de drie regerende burger-Raden of Burgermeesters mede daar toe getrokken, onder voorwendzel, dat dezelve voor 't belang van hunne medeburgers zorg dragen en zien moeten, dat hen geen onrecht geschied. Hoe echter zulks van deze drie, die 't beneden-

Wie in halszaken Beklager is.

In geldzaken worden de 3 regerende burgermeesters te raad genomen.

nedenste end van de tafel beslaan, gevoeglyk kan geschieden? Wat ook verder voor eene gelykheid der stemmen aangetroffen word, als 'er reeds 9. perzonen gestemt hebben, en 3 nog stemmen moeten, welker beide t'eenemaal van malkander verschilt? kan een ieder by zich zelve afnemen; wat my belangt, ik wil myne gedachten gaarn opschorten, en anderen laten oordelen, die bequamer daar toe zyn.

De Heer Gouverneur verkiest tot deze Raadsleden welke hy wil.

Want dat de burgers in dit stuk zeer slecht daar by staan, en ziene blind moeten zyn, blykt, om dat alles na den zin en wil van den Heer Gouverneur gedaan moet worden, zoo als hier na een klaar bewys zal verstreken, 't geen tusschen de burgers, welke de rechtvaardigste zaak hadden, en derhalven van de voortreffelyke Maatschappy gerechtvaardigt wierden, en den Heer Willem Adriaan van der Stell is voorgevallen; daarenboven is zulks daar uit ook af te nemen, dat wanneer een lid van dezen Raad sterft, het wel den naam heeft, dat door den Raad van Policy een ander moet verkozen worden, dog de Heer Gouverneur representeert doorgaans als dan in zyne eigene perzoon 't gantsche Collegie politik, nomineert, eligeert, en introduceert, zelfs wanneer alle anderen daartegen waren, den geen, welken hy gaarn wil geëert hebben, en by wien hy zyn grootste belang vind, gelyk ik hier van hier na een zeer aanmerkelyk voorbeeld aan den Burgermeester, Hendrik Bouman tonen zal. Staat hem iemand ook niet aan, die de zaak wat sterk trekt en zynen eed betracht, of deszelfs zin in alles niet volgt, zoo laat hy zoo iemand t'huys, en geeft hem gantsch niet eens te kennen, dat hy in den Raad nodig is, zoo als ik met den Heer Nicolaas Oortman hier na zal tonen, of hy dreigt hem zelfs weg te zenden, zoo als 't den Heer Johannes Swel-

lingrebel gebeurt is, gelyk in 't vervolg zal worden gemeld; niet tegenstaande deze en veel andere zaken rechtdraads tegen den zin en d'uitdrukkelyke bevelen der Heren Bewindhebbers in Holland slyden.

Wanneer iemand voor dit Collegie, als de hoogste rechtbank van deze plaats, zyne zaak ten einde heeft gebragt, en zich in de uitspraak benadeelt acht, zoo staat hem, zoo als billyk is, vry, om zyne toevlucht tot een hoger rechtbank te nemen, mids dat hy voorheen 't appel binnen den voorgeschreven tyd van tien dagen laat aantekenen, en de zomma van 100 guldens namptiseert, welke zomma daar zoo lang bewaart word, tot dat de zaak door de hoger Rechtbank is uitgewezen, en naderhand gegeven word van den geen, die 't proces daar ook verloren heeft.

Om te appelleren staan voor de partyen twee wegen open, te weten aan den Raad van Justitie te Batavia, die alleen uit Rechtsgeleerden bestaat, of immediaat in Holland, waar van zy ook naderhand geen regres hebben, maar moeten zich aan het in Holland gewezen vonnis houden. Van Batavia echter kunnen zy de zaak na Holland trekken; zoo dezelve der moeite waardig is, en haar geld zoo ver strekt, dat zy in staat zyn, om aldaar ook de kosten van appel te dragen; waar van echter mynes wetens nog geen voorbeeld is, aangezien niemand licht zal onderstaan, van een van deze twee rechtbanken verder t'appelleren.

De Leden van dit Collegie genieten behalven de eere zoo veel voor hare moeite, als die van den Raad van Policy, want men noemt hen Edelen, Achtbaren; en schoon alle partyen in eene geldboete verwezen worden, ten voordele van de Kamer, zoo worden die gelden enkelyk bewaart, om by halsstraffelyke executien

Van dit Collegie kan men appelleren

Wat deze Raadsleden voor eene beloning hebben.

ten

ten dele aan den Fiskaal, ten dele aan den Secretaris en Dienaar, en ten dele ook aan den Scherprecher, die een vry gelatene zwart der voortreffelyke Maatschappy is, te worden betaalt. 't Geen de Kamer te kort komt, laat de voortreffelyke Maatschappy uit hare kas betalen; daarentegen moet 't geen 'er jaarlyks overtchiet, insgelyks in de Kas worden gebragt.

Wat voor personen met gerechtelyke verkopen der goederen te doen hebben.

Wanneer echter twee partyen zich om schuld zoo ver in rechten vervolgen, dat de goederen van den eenen by executie moeten worden verkoft, om den anderen te betalen, zoo geschied zulks na aangeplakte briefjes en bekentgemaakten dag in byzyn van de twee Raden, die gedeputeert zyn geweest, om by den Secretaris te zyn, wanneer hy eene ordentlyke lyst van dezelve maakte; en deze twee Gecommitteerden genieten als dan voor hare moeite dagelyks twee ryksdaalders ieder, en vry onderhoud voor haar en hunne paarden, zoo ze anders over land reizen.

De Secretaris, die niet alleen de inventaris maakt, maar ook die verkoping als Boekhouder bywoont, midsgaders de gelden, daar van komende, door den Gerechtsdienaar, als de gewoonlyke Aflager, laat ophalen, 'en van hem ontfangt, en naderhand weder aan de genē betaalt, tot welters behoefte dezelve verkoft zyn, is met de gemelde twee ryksdaalders dagelyks niet te vrede, maar moet ook voor de proces-kosten en schryven betaalt worden, welke kosten hy van de zomma af trekt, en aan den geen verrekent, die de zaak verloren heeft.

Voordeel van den Secretaris en Gerechtsdienars.

Hier uit blykt zonneklaar, dat de Secretaris van dit Collegie nevens de Gerechtsdienaars met de beste buit gaan stryken, als de goederen by executie verkoft worden; men ziet ook, dat deze twee met de eer alleen niet te vrede

- II. Deel.

zyn, maar dat geld by hem de boodschap is. Met deze beiden zyn, staande myn verblyf alhier, de grootste verandering en zeldzaamste dingen voorgevallen, waar van ik hier een klein uittrekzel zal mede deelen.

By myne komst was Abraham Poulle Secretaris van dit Collegie; dezelve was als Meester in dit land gekomen; vervolgens quam hem in 't hoofd, dat niet de pen meer geld, en gemakkeliker als met baard schrappen te winnen was; want zware en gevaarlyke patienten vertrouwdde de Oppermeester hem niet, licht om dat hy in die kunst niet ver gekomen was; derhalven begaf hy zich aan de pen, waar door hy ook in korten tyd zoo hoog steeg, dat hy eindelyk dit Collegie als Secretaris wierd toegevoegt; dog deszels slecht gedrag, aangezien hy zich zelfs met zyn zwager, den bovengemelden Heer Helot niet konde verstaan; behalven dat hy te Batavia wegens 't lasteren van eerlyke menschen, op de blote knien God en de Justitie om vergiffenis bidden, en zyne woorden weder in den hals had moeten halen en nog veel andere feilen, zoo als hier na zal worden aangetoont; hebben eindelyk den Edelen Heer Gouverneur Louis van Assenburg; dien hy wetten wilde voorschryven, bewogen, om hem weder na Batavia te zenden.

Wat 'er met den Secretaris by de komst van den Auteurs is voorgevallen.

Na deszels vertrek, wierd de Heer Daniel Thiebault, een jong perzoon, met dit ampt begunstigt; dezelve had zich gedurende zyne aanwezigheid alhier aan de pen begeben, dog had het voor dezen nooit hoger kunnen brengen, dan tot Assistent, waar na hy vervolgens eerste Klerk en eindelyk Secretaris van dit Collegie geworden is; waar toe hem echter zoo wel niet zyne bequaamheid of wys beleid als wel zyne Liefste heeft bevordert, die eene zuster van den Heer Helot en vrouw van den ge-

Wie hem gesuccedeert heeft.

Bb

mel-

melden Poullen was. Dezelve bezat redelyke middelen, dog had 't gebrek, dat zy zeer qualyk sprak, en dat niemand haar konde verstaan, ten ware hy haar gewoon was.

Na dat hy aldus eene ryke vrouw had gekregen, die goede vrienden in de Regering had en daar door tot dit aanzienlyk en voordelig ampt was geraakt, vergat hy door hovaardy, de behoortlyke achting voor zyne Meerdere te hebben, en hunne bevelen na te komen; en door dien hy daarenboven op zyn zwager den Heer Helot tamelyk steunde, en daarentegen den Heer Gouverneur van Assenburg heel weinig achtte, zoo gebeurde het, dat als deze Heer eenige schriften, in dezen Raad van Justitie verhandelt, en by gevolg onder zyne bewaring, verzocht te zien, hy zich onderstont dezelve te weigeren, waar over deze Edele Heer zoo toornig wierd, dat hy zyne Secretary tot op nader order liet verzegelen, eenen anderen *ad interim* aanstelde, en dezen beval, 't ampt van Secretaris by de Kamer van Justitie waar te nemen.

Hier over wierd hy wel een weinig buigzamer, voornamelyk wanneer hy zag, dat 't den Gouverneur ernst was, die hem zyn maand-ceel of ordonnantie t'huis zond, uit hoofde van dewelke hy met 't eerste schip na Batavia zoude vertrekken; dog de Heer Helot liet niet na hem te slyven, en onder de hand den Heer Gouverneur te bevredigen, om dat hy wel wist, dat by hem licht pardon te verkrygen was; kortom deze Heer Thiebault behield deze zyne bediening, en bragt daarenboven het nevens de Heer Helot, zoo verre, dat de geen, die den dienst voor hem had waargenomen, ook in zyne plaats de reis na Batavia aannemen moest.

Voor 't overige staat te merken, dat deze Secretaris dezelve magt

heeft, om Notariale schriften op te stellen, als die van den Raad van Policy, mids dat deze laatste alleen Schepen-Kennissen mag vervaardigen. Wat aanbelangt de ordinaris zitting van dit Collegie, 't zelve houd altyd hare vergadering des donderdags, van negen tot twaalf uuren; wanneer 'er echter eene zaak voorvalt, die lyf en leven of beroving van eer betreft, zoo word dezelve doorgaans op zaterdag volbragt of ter uitvoering gelegd, werdende de misdadiger, 't leven verbeurt hebbende, donderdags de dood aangezegt.

Het derde Collegie, dat onder dit is, word de Raad van de Kleine zaken genaamt, dat voor dezen altyd afgezondert is geweest van dat 't welk de zorg van de huwelykszaken toevertrouwt is, schoon de leden van beide Collegien meest altyd een en dezelve waren; dog de Heer Jan Corneliszoon d'Abling heeft staande zyne provisionele regering deze twee Collegien in malkander gesmolten, niet tegenstaande een ieder een gantsch byzonder en zeer verschillig voorwerp heeft, en wyl 't doel van deze beide Collegien zeer ver van malkander afwykt, zoo vind ik raadzaam, om alhier ieder Collegie in 't byzonder voor te stellen.

Dit Collegie van de Kleine of Krakkeel-zaken, is 't eerste, waar in de burgers ook zitting hebben; want 't zelve bestaat en uit dienaars der Voortreffelyke Maatschappy en uit burgers, te weten, beiden een gelyk getal, en zitten zy wisselwys, dat namelyk op een Dienaar van de gemelde Maatschappy een burger volgt. De President van dit Collegie is altyd een Lid van den Raad van Policy, die amptshalve verplicht is, om in den gemelden Raad van alles verslag te doen; en de Vice-President is een van de Burger-Raad of Burgermeesters; de overigen

Wat van den Raad van Kleine zaken betreft.

Uit welke personen dit Collegie bestaat.

zoo wel van de Maatschappy als Burgeryzyn zoo hoog nog niet in rang, dat zy buiten deze fonctie een afzonderlyk karakter hebben; en zoo 'er al d'een of d'ander onder is, die reeds eene byzondere qualiteit heeft, zoo geschied zulks meer op eene toevallige wys, dat de verkiezing juist op hem valt, dan dat 't eene noodzakelykheid is.

Voor dezen was 't gebruik, voornamelyk zoo lang als de Heer van der Stell regeerde, dat geen burger in deze Vergadering zitting had, ten zy dezelve Burgermeester geweest, en werkelyk buiten de regering was, dog wanneer de Edele Heer Gouverneur Louis van Assenburg gade sloeg, dat hier mede menig wakker bequaam burger voor 't hoofd gestoten, en buiten bediening gelaten wierd, die van geene zaak kennis konde bekomen, en daarbenevens in geen Collegie met eenig nut gebruikt konde worden, zoo heeft hy deze oude gewoonte vernietigt en bevolen, dat bequame burgers, die eenen goeden naam hadden, verkozen zouden worden, ten einde men met 'er tyd een queek-school krygen, en mannen hebben mogt, die de vereischte hoedanigheden bezaten, en in hoger Collegien nuttelyk zouden kunnen gebruikt worden. Ten dien einde wierden in 't jaar 1709. drie burgers verkozen, daar onder een Burgermeester, hebbende de twee anderen nog in geen Collegie zitting gehad.

Alle twee jaren word de President nevens de meeste Leden van dit Collegie verandert en verwisselt, dog zoo dat zommigen zoo wel wegens de voortreffelyke Maatschappy als van de Burgers daar in moeten blyven, die name-lyk maar een jaar daar in zyn geweest, ten einde men den nieuwen zoude kunnen onderrechten, welke zaken nog voor de recht-

II. Deel.

bank hangen, en waar in dezelve bestaan. In plaats van de geenen, die afgaan, verkieft dit Collegie een dubbelt getal, en geeft de nominatie op Nieuwjaar, wanneer alle andere Collegien insgelyks verandert worden, aan den Heer Gouverneur en den gantschen Raad van Policy, om daar uit te nemen, welke zy willen. Want geen Subaltern Collegie heeft de vryheid, gelyk zulks ook billyk is, na eige behagen eenigen aan te nemen, en de ledige plaatzen te vervullen, maar deze magt komt met recht den Gouverneur en den Raad van Policy alleen toe.

Deze Raadsvergadering bestaat uit zeven perzonen, daar onder altyd drie van de Voortreffelyke Maatschappy en drie van de burgers; Deze voeren den titel van Edelen Achtbaren, en genieten boven dezelve niets voor hare moeite; welke eere men in openbare vergaderingen best bemerkte, waar in zy zoo voort na de Raden van Justitie afgelezen en geplaatst worden, en aldus voor alle andere dienaars der meergemelde Maatschappy en burgers den rang hebben.

De Secretaris als de zevende perzoon, is altyd een Dienaar van de Voortreffelyke Maatschappy; deze geniet niet alleen dezelve eere, maar maakt van de partyen, waar aan 't hier nooit ontbreekt, veel geld; dezelve is echter niet bevoegt, om eenige notariale schriften te maken, zoo als een Notaris of de beide Secretarissen van de Policy en Justitie, 't zy hy zulks uit hoofde van eenige bediening, diergelyke de eerste Schryvers-plaats der Secretary is, vermag.

Criminele zaken worden hier gantsch niet gehoort, maar zoo voort aan den Raad van Justitie gewezen; dit Collegie mag ook in civile zaken gene anderen afdoen, dan die beneden hondert ryksdaalders bedragen; want de

De Secretaris is een Dienaar van de Maatschappy.

zaken van groter belang heeft de Raad van Justitie voor zich behouden. Hare Sententien en gerechatelyke uitspraken moeten jaarlyks afgeschreven en aan den Raad van Policy overgegeven worden, welke dezelve verder nevens andere schriften na Holland zend.

Men kan hier van aan den Raad van Justitie appelleren.

Zoo de partyen met de uitspraak van dit Collegie niet te vrede zyn, kunnen zy binnen den tyd van tien dagen aan den Raad van Justitie appelleren, mids dat zy by dit Collegie hondert ryksdaalders namptiferen. Eindelyk zit dit Collegie doorgaans alle 14 dagen eens, en is de bestemde dag van hare vergadering altyd zaterdag, van negen tot 12 uren.

Wat ontrent 't Collegie van huwelyks-zaken te merken.

By 't Collegie, dat de huwelyks-zaken waarneemt, is wyl 't uit dezelve leden bestaat, en doorgaans op zaturdag zitdag houd, ten ware jonge luiden verzoeken eerder geholpen te worden, niet anders, dan 't afzonderlyk doelwit te merken, uit hoofde van 't welk zy met geene verschillen te doen hebben, zoo ze niet huwelyksche verlovingsen, voorwaarden, enz. betreffen; waar aan 't by eene zoo grote en in volk dagelyks toenemende Gemeente niet ontbreekt; aangezien 'er geen paar kan worden getrouwt, ten ware 't zich by dit Collegie heeft aangegeven, en gebleken is, dat zulks is met toestemming van beiderzyds ouders of naaste vrienden, en een briefje aan den Predikant, die ze trouwen zal, getoont hebben, waar na 't den Predikant eerst vry staat, om zodanige perzonen zonder verdere navraging af te lezen, en eindelyk te trouwen.

Wat ten tyde van den Schryver voor echtscheidingen zyn voorgevallen.

Zoo lang als ik my hier heb bevonden, weet ik maar twee paar, die eene echtscheiding verzocht en verkregen hebben; 't eerste was een Onder-koopman, met zyne vrouw van Batavia hier gekomen, die verzocht, t'eenemaal van zyne vrouw te zyn geschei-

den, en 't ook verkreeg, om dat 'er redenen genoeg waren; dog wyl zy zagen, dat 'er ook eene scheiding in de goederen zoude worden gemaakt, verzochten zy beide, om zich andermaal met malkander te vereenigen; en schoon zy voorheen van voornemen waren, na Holland te vertrekken, keerden zy beide weder na Batavia.

't Twede paar, waren beide Europeanen, welker namen my even zoo licht vallen zoude alhier te plaatzen, als de vorigen, ten ware ik die voorbedachtelyk verzwegg, om de vrienden van den man, die als nog te Straasburg leven. Deze wyl zy zich gantsch niet konden verstaan, en 'er gevaar was, dat de een den anderen 't leven zoude benemen, verzochten, om t'eenemaal van elkander gescheiden te zyn, dog wyl de redenen niet genoegzaam waren, en men nog hope had, dat zy t'eeniger tyd van zin zouden veranderen, te meer om dat zy reeds een kind 't zamen hadden, zoo scheide men hen enkelyk voor een tyd van tafel en bed, om te zien, hoe 't verder met hen gaan zoude.

't Twede geval.

Vermids ik als nog met dit Collegie bezig ben, zoo zal men niet qualyk duiden, dat ik de manier voorstel, welke de Heren van der Stell hebben ingevoerd, als jonge Luiden t'zamen trouwen willen, om dat hier uit 't naturel van deze Heren eenigermate blyken zal. Wanneer 'er waren, die zich in den huwelyken staat wilden begeven, zoo moest de bruidegom, en zoo hy niet tweemaal wilde gaan, met de bruid voor den Edelen Heer Gouverneur verschynen, en deszelfs toestemming verzoeken; verkreeg hy dezelve, gelyk ze mynes wetens nooit is afgeslagen, zoo ontving hy van den Heer Gouverneur een briefje, achtervolgens 't welk dit Collegie, buiten dat van hem verkozen, als op nieuw volmagt kreeg,

Eene ingevoerde manier van den Heer van der Stell ontrent de Verloofde.

kreeg, de gemelde perzonen na behoren te examineren; en hen in hun voornemen niet hinderlyk te zyn.

Wanneer zy nu met de gemelde order op den beftemden dag wilden verſchynen, zoo moeften beiderzyds ouders of na der zelve dood; de naaſte vrienden te gelyk met den Bruidegom en Bruid zich voor dit Collegie vertonen, alwaar zy dan zoo als billyk, ſcherp wierden geëxamineert, ten einde men alle hinderpalen uit den weg zoude kunnen ruimen; en zoo 'er geene waren, gaf men dit geëxamineert paar andermaal een korte order, waar by de Geestelyke bevel ontving; om dat Paar 3 zondagen na malkander af te lezen, en de geboden niet geſchut wordende, te trouwen, of dit geſchiedende, de zaak zoo voort aan haar bekend te maken, 't welk alles dan ordentelyk na malkanderen geſchieden moeft; doch ik weet niet, dat ooit een paar verhindert, of de proclamatie geſchut is.

Dit oud en door den Heer Simon van der Stell ingevoerd gebruik is als nu zoo diep ingewortelt, dat 't zelve bezwaarlyk zal worden afgeſchaft, ten zy door order van een hoger magt, aangezien alle hunne Successeurs, 't zelve tot op dezen dag behouden hebben, terwyl nogtans dit Collegie enkelyk aangeſtelt is; ten einde diergelyke gevallen door 't zelve alleen onderzocht en afgedaan zouden worden; ondertuſſchen ſchynt 't den Heer van der Stell zoo zeer niet om 't onderzoek te doen te zyn geweest, als wel om gelegenheid te hebben, van de Bruid te zien en te kennen; wyl de Bruidegom geen verlof konde bekomen, ten ware hy de Bruid vertoonde.

Gegoede en gequalificeerde luïden hebben 't gebruik, dat zy doorgaans de Heren van dit Collegie verzoeken, ten haren huize

te verſchynen, om hen aldaar te examineren, en 't nodige tot 't trouwen te bezorgen, ten einde zy niet gehouden zyn, langs ſtraat en tweemaal na de veſting te gaan; vermids zy nu na 't examen treffelyk onthaalt worden, eene vereering van 10. 20. of ook wel meer ryksdaalders ontfangen, zoo nemen zy deze moeite gaarn op zich; en ſtaat te merken, dat de Secretaris van dit Collegie alſdan boven de gemelde zomma 2 ryksdaalders voor zyn ſchryven ontfangt, terwyl men hem anders maar eenen ryksdaalder en 't gantiche Collegie niets behoeft te geven.

Van 't Collegie der Heren Weesmeesters, die men doorgaans de Weeskamer noemt, heb ik reeds boven aangemerkt; dat zy over den ſlechten toestand van hunne boeken en 't geen daar toe behoort, klagen; weshalven zy dan zonderlinge redenen moeten hebben. Licht zal ik echter niet dwalen, wanneer ik uit de volgende gronden de redenen daar van opmaak; namelyk 't is bekend dat 'er in den eerſten aanvang van deze Colonie zeer weinig burgers zyn geweest, die dezelve uitmaakten; inſgelyks is licht te geloven, dat 'er weinig zullen zyn geweest die vele goederen bezeten, en hunne kinderen na hun dood nagelaten hebben; wanneer nu die goederen van zulke Wezen, door 't delen nog minder zyn geworden, zoo is licht te denken, te meer zoo 't aan bequame menſchen gemankeert heeft, dat die goederen juist zoo zorgvuldig niet beſtiert zyn; en als 'er een miſlag in de rekening is, hoe klein ook, zal men nooit net kunnen boekhouden, tot dat dezelve verholpen is.

Hier by komt nog, dat de Bedienden der Voortreffelyke Maatschapy genoeg met hun eigene ampten te doen gehad, en weinig acht op de kleinigheden der Wezen en 't verrekenen van hun klein

kapitaal geflagen zullen hebben, te meer doordien hen zal hebben toegefchenen, dat zy daar van weinig voordeel te verwachten en gantsch geen nadeel te duchten hadden; de burgers echter, nevens hen tot Weesheren aangefelt, hebben of geen kenniffe van boekhouden gehad, of 't zelve is hen niet toevertrouwt.

De onder de Voortreffelyke Maatschappy staande kinderen worden in de nalatenschap van hunne ouders niet benadeelt.

Dit dunkt my nog duidelyker te schynen, om dat dienaars der Voortreffelyke Maatschappy, als zy sterfen, en wettige erfgenamen nalaten, (hoewel 'er hier naauwlyks 20 worden gevonden, die getrouwt zyn, en kinderen nalaten kunnen, en 'er in den aanvang nog minder moeten geweest zyn) niet licht tot de Weeskamer vervallen, of hare goederen aan dezelve laten komen, ten zy de nagelatenen weder trouwen willen, en de gene die van het eerste bed zyn, hare vaders of moeders bewys vooraf maken, by de Weeskamer aangeven moesten. In dit geval behoud de vader of de moeder 't gantsche vermogen wel in handen, dog dezelve is genoodzaakt, om niet alleen van de daar van komende interessen de kinderen t'onderhouden, en te laten leren, maar dezelve ook dit bewys te geven, schoon 'er geen penning zoude overschieten, aangezien de Weesheren, zoo dra als zy merken, dat zodanig huisgezin in 't onderfpit geraakt, verplicht zyn, zorg te dragen, dat de hen toevertrouwde, en onder hunne opzicht staande Weeskinderen niet worden benadeelt.

De bedienden echter van de Voortreffelyke Maatschappy, welke in Holland of elders rechtmatige erfgenamen nalaten, en hier of elders komen t'overlyden, behoren gantsch niet tot de Weeskamer; om dat zy hunnen byzonderen *Curator ad lites* hebben, die verplicht is om diergelyke nalatenschappen te bezorgen, de goederen, in koopmanschappen be-

staande, te verkopen, 't geld op te halen, en in de Compagnies kas te brengen; ten einde de erfgenamen de goederen van hun vader, zoon, broeder of vriend krygen en weten mogen, van wien zy dezelve met recht kunnen eischen. Deze *Curator ad lites* geniet daar voor 4 ten hondert, behalven zyne andre voordelen, zoo als licht op eene andere tyd verklaart en nader getoont zal worden.

Schoon nu dit Collegie weinig of gantsch niets met de Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy te doen heeft, om dat 'er zeer weinig Wezen van hen aangegeven en gevonden worden, zoo hebben nogtans de burgers en de boeren nog nooit de vryheid gehad, om eene eigene en van hen alleen afhingende Weeskamer op te rechten, niet tegenstaande zy aangeboden hebben, alle jaren reukenschap daar van te doen, of aan de Voortreffelyke Maatschappy, of aan de Weeskamer in Holland; dog daar is weinig hope, dat dit verzoek aan hen zal worden toegestaan, niet zoo zeer om dat zulks de roemruchtige Maatschappy hunne voorrechten zoude kunnen benadelen, maar om dat voornamelyk de Secretaris van dit Collegie, die altyd een Bediende van die Maatschappy is geweest, beducht is, dat zodanige lekkere beet hem uit den mond genomen, en aan de burgers zoude gegeven worden, terwyl nogtans alles van de burgers van daan komt.

Een openbaar blyk van 't geen gezegt is, kan mynes bedunkens zyn, om dat deze kamer in hare boeken eenen titel voert, die den naam draagt: *Van de onbekende Wezen*. Deze onbekende Wezen zyn geweest zodanigen die van de overledenen burgers moesten erven, om dat de *Curator ad lites* anders zich deze nalatenschap had moeten aantrekken, daar van bericht aan de Voortreffelyke Maatschappy

Hoe het met de onbekende wezen gefelt is.

schappy zenden, en 't geld in hare kas tellen. Doordien nu voor dezen zeer vele na Oost-Indie zyn gevaren, die hun recht vaderland nog hinnen rechten naam beken hebben gemaakt, zoo heeft zekerlyk de Weeskamer de wettige erven niet kunnen vinden, maar de nalatenschap onder den titel der onbekende Wezen te boek gestelt en tot nu behouden.

De mening van de gemelde Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy, gaat voor zoo veel ik heb vernomen, daar hene, dat men om 't hoogste gezag in alles te handhaven, de burgers zoo veel niet moet inruimen, en was reeds genoeg, dat men dezelve nevens hen tot de administratie der weesgelden toegelaten, en een Collegie geformeert had, dat uit zoo veel Bedienden der gemelde bloejende Maatschappy bestaat, als 'er burgers in zyn en zyn mogen. Of echter deze hare mening gegrond is? en of de Voortreffelyke Maatschappy eenig nadeel konde lyden, zoo de burgers alleen daar over hadden te bevelen? Zulks laat ik anderen onderzoeken. Ondertusschen is my niet onbewust, dat zeker Bediende van deze Maatschappy zeer dikwyls tegens my heeft gezegt, dat 't billyk was, dat de Weeskamer van de burgers alleen, hoewel onder opzicht van den President van den Raad van Policy wierd bestiert.

't Getal der Weesheren bestaat uit 6 personen, te weten, zoo als gezegt is, uit drie Bedienden van de Voortreffelyke Maatschappy en uit drie burgers; waar van de President altyd zoo lang als ik hier ben geweest, en ook voor my de Vice-President van den Raad van Policy of Opper-koopman der Vesting geweest is, en is my geen voorbeeld bewust, dat 't ooit iemand anders waargenomen heeft. De Vice-President echter die doorgaans een Burger-Raad is, word nevens alle andere leden

van dit Collegie, alle twee jaren verandert; en heeft dit zoo als de voorgaande Collegien de magt, om een dobbelt getal te benoemen. De Raad van Policy echter, aan de welke deze benoemde perzonen moeten worden overgegeven, neemt uit dit dobbelt getal, welke dezelve wil, die naderhand ontfangen en in de zitting toegelaten moeten worden.

De Secretaris van dit Collegie, als de zevende perzoon, is altyd een Bediende van de voortreffelyke Maatschappy; hy heeft de qualiteit als Boekhouder, en geniet de gewoonlyke bezolding van een Boekhouder, zonder dat hy ten dienste der Maatschappy iets verricht; hier mede is hy echter niet vergenoegt, maar de Weeskamer geeft hem daarenboven 18 guldens ter maand, als haren Secretaris, welke gelden echter, zoo als my bericht is, de bekende Wezen niet moeten ontberen, maar van de interessen der genen, die als onbekenden te boek staan, betaalt worden.

Deze bediening is eene der gemakkelykste en voordeligste; want by dit Collegie, dat maar alle 14 dagen eens, te weten in 't begin en in 't midden van ieder maand vergadert, valt niet veel voor, zonder dat de Secretaris, schoon de andere Leden enkelyke de bloete eer daar van genieten, met eene tamelyke buit hene gaat; want als welhebbende luiden aan dit Voorgebergte of op 't platte land sterven, en onmondige kinderen nalaten, zoo worden de roerende en onroerende goederen binnen den tyd van 4 of 8 weken door dezen Secretaris door biljetten te koop geveilt, na dat hy namentlyk voorheen in bywezen van twee Gedeputeerde Weesheren, welke nevens hem dagelyks twee Ryksdaalders en goed eeten en drinken genieten, eene ordentelyke inventaris of lyst daar van gemaakt, en

Wat de Secretaris van dit Collegie voor zyne moeite geniet.

Dit Collegie word alle 2 jaren verandert.

en den verkoop-dag vastgesteld heeft.

Wat by de nalatenschap der Wezen te observeren.

Op dien bestemden dag gaat of ryd hy met de gemelde twee Gedeputeerde Weesheren na 't sterf-huis, en verkoopt de roerende goederen, waar by de Bode zich als Afflager ook vind, en ieder koop sluit, terwyl de Secretaris aan tafel zit, en de namen der kopers, enz. aanschryft; en na verloop van 6 weken, welke men den kopers van roerende goederen geeft, behandelt hy den Afflager de namen van de kopers als mede een briefje van hare schulden, en laat hem 't geld ophalen, 't welk de Secretaris vervolgens in de naaste vergadering verrekenet, en bevel van 't gantsche Collegie verwacht, wat 'er mede gedaan zal worden.

Deze moeite verricht hy, nog de twee Gedeputeerde Weesheren voor niet met al niet, maar ieder geniet dagelyks de bovengemelde beloning, en de Afflager of Bode half zoo veel, te weten, eenen ryksdaalder daags: wyders ontvangt hy 4 ten hondert van de gehele zomma, die daar van komt, en wyl hy ze ontfangen, ook weder betalen, en by gevolg in rekening brengen, en ordentlyk boek daar van houden moet, zoo geniet hy ieder reis een quart per Cent; daarenboven moet hy voor 't maken van de inventaris, 't boekhouden by den afflag, en andere moeite byzonder betaalt worden, waar van de fomma groot of klein word, na dat hy namelyk veel of weinig papier heeft moeten verschryven.

Door dien nu diergelyke gevallen jaarlyks niet eens, maar verscheidemalen gebeuren, zoo als ik staande myne aanwezigheid heb waargenomen, zoo is licht af te nemen, dat deze bediening jaarlyks eene goede zomma moet opbrengen, te meer als men gade slaat, dat deze gelden niet leggen blyven, maar ten voordele der

Weezen tot een interest van 6 ten hondert, op een genoegzaam onderpand worden geleent, als waar van hy wederom niet alleen voor zyn schryven betaalt word, maar trekt ook een quart gulden van hondert guldens.

Op zodanige wys worden de goederen der welhebbende luiden ten behoeve van hunne Wezen bezorgt, dat zy niet vervreemt kunnen worden. Ten einde ook de onmondige kinderen eene goede opvoeding zouden hebben, zoo nemen de naaste vrienden dezelve of voor niet met al tot zich, waar door haar kapitaal en interessen andermaal behouden blyven, of de Weesheren dragen zelf zorg, dat zy na behoren worden opgevoed, besteden dezelve by Christelyke menschen, tegen een zeker geld, in de kost, en dragen zorg dat zy zodanig opgetrokken worden, dat zy naderhand beide God en den menschen van dienst kunnen zyn.

Ik hebbe dit voorbedachtelyk van de Wezen van welhebbende luiden geschreven, om dat my wel bewuist is, dat 't ontrent arme Wezen gantsch anders gaat; want deze worden van de Weeskamer niet geacht; en draagt dezelve geen zorg, dat zy Christelyk opgetrokken worden, en dat hare geringe nalatenschap bewaart word, tot dat zy mondig zyn, dog de Secretaris behoorde of alle moeite voor niet met al te doen, of diergelyke nalatenschap was naauwlyks toereikende om hem alleen te betalen; terwyl echter ook voor dezen, zoo men de zaak na behoren schikken wilde, met geringe kosten, zoo als my toefchynt, een Weeshuis konde gebouwt worden.

Wanneer ook een van de Weeskinderen van de eerste Bank, voor 't 25ste jaar, namelyk eer dat zy mondig zyn, trouwen wil, zoo is 't zelve, gelyk billyk, verpligt, dit Collegie om verlof te ver-

Hoe voor de opvoeding der welhebbende wezen zorg gedragen word.

Wat verdeden van de weeskinderen te merken.

verzoeken, 't welk ook, by al-
dien de perzoon, waar mede zo-
danig weeskind zich in den huwe-
lyken staat wenscht te begeven,
van goed gedrag en in staat is, om
zyn kost op eene eerlyke wyze te
winnen, nooit word afgeslagen;
en dit Collegie geeft alsdan aan zo-
danig kind een verlof-briefje,
achtervolgens 't welk het de per-
missie aan de Heren Commissa-
rissen van de huwelyksche zaken
bekent maakt; en zoo zy geen
briefje hebben, worden zy van de
gemelde Heren Commissarissen
zoo lang uitgesteld, tot dat zy van
de Weeskamer nader bericht
hebben ontvangen.

Ik kan niet verby, om van den
voorgaanden Secretaris van dit
Collegie, Albert Koopman ge-
naamt, nog ietst'erinneren, als ik
alvorens zal hebben gezegt, dat de
tot nu beschrevene Collegien hun-
ne vergadering allen in de vesting
houden, als welke ruim en groot
genoeg is, om hen te ontvangen,
hunne schriften te bewaren, en
nog vele andere aanzienlyke wo-
ningen, midsgaders zoo vele pak-
huizen te bevatten.

De gemelde Albert Koopman,
een zeer goed vriend van den
Heer Gouverneur Adriaan van
der Stell, als mede van den gewe-
zen President van dit Collegie,
den Heer Samuel Elzevier, wist
zich in deze bediening van Secre-
taris zoo wel te zegenen, dat hy
met zyn ander ampt als zieken-
trooster, eene tamelyke rykdom
by malkanderen bragt; geen
mensch hadde quade gedachten
van hem, maar een ieder geloof-
de, dat hy op zyne zaken gepast,
en zoo wel door deze als de ande-
re bediening, veel gewonnen had,
dog wanneer men na zynen schie-
lyken dood, de boeken van de
Weeskamer nazag, en dezelve
aan zynen Opvolger in eenen or-
dentlyken staat overgeven wilde,
ontdekte men, dat hy van de
meeste Weezen van zynen tyd eens

II. Deel.

zoo veel genomen had, dan hem
rechtmatig toequam.

Zoo dra de Weesheren achter
dit openbaar bedrog quamen, ga-
ven zy den Heer Gouverneur
kennisse daar van, die schoon hy
streng met den overledenen en
begravenen hadde kunnen hande-
len, zich echter maar van zachte
middelen bediende; hy beval de
Gedeputeerde Weesheren, alles
zorgvuldiglyk door te zoeken, en
te zien, hoe veel ieder te kort
was gedaan, en vervolgens de
gantsche zomma aan hem over te
geven, welke zomma hy daar na
ten voordele der benadeelde
Weeskinderen door de Weduwe
liet betalen, tot slechte reputatie
van den gemelden Koopman, en
grote schande van de Wedu-
we.

By gelegentheid van den bo-
vengemelden Boden, die de goe-
deren afflaat, staat te merken,
dat dezelve, Jan Christoffel Haas-
winkel genaamt, die by myne
komst Bode en te gelyk Afflager
by alle Boelhuizen was, als welke
beide bedieningen tot nu altyd
met elkander verknocht geweest,
en aan een perzoon alleen gege-
ven zyn, om zekere redenen afge-
zet, en Jan Kaastok, met den Heer
d'Abling hier gekomen, in des-
zelfs plaats gestelt is; namelyk 't
gebeurden dat 'er vele verkopin-
gen op malkanderen quamen;
want schoon 'er 4 byzondere Ven-
du-meesters zyn, aangezien eeni-
ge verkopingen, die men vrywil-
lige noemt, door den Secretaris
Politik geschieden, terwyl de Se-
cretaris van de Justitie boek houd,
wanneer de goederen by executie
verkoft worden; de *Curator ad*
Lites de goederen der overledene
Bedienden van de Voortreffelyke
Maatschappy verkoopt, en 't geld
daar van in hare Kas brengt, zoo
als boven gemeld is; en eindelyk
ten vierde de goederen der Wezen
door den Secretaris van de Wees-
kamer tot geld gemaakt worden,

Hier is
dikwyls
Boelhuis.

Hoe veel
vendu-
meesters
'er zyn.

zoo moet echter deze Bode alle deze goederen alleen afflaan, waar door hy ook een brave ftuiver kan winnen.

Een affla-
ger maakt
zich zoek.

Naar dien nu zoo als gezegt is, vele verkopeningen zoo fchielyk op elkander volgden, en deze gunfteling van den Heer d'Abling, door wiën hy tot dit ampt bevordert was, dezelve niet alle beheerfchen of 't geld niet ophalen konde, om dat hem dan deze dan geene eene notitie terhand ftelde, en beval 't geld alomme in te manen; geraakte hy daar door in eene zodanige verwarring, dat hy zelf vergat de genen, welke hem reeds hadden betaalt, op zyn boek door te doen; en om credit te houden, den eenen met 't geld van den anderen betaalde; en geld opnam, om voor andere goede vrienden te betalen en van de Executie te bevryen, 't welk alles hem eindelyk, wanneer de Heren Secretariffen op de betaling van de achterftallen drongen, daar toe bragt, dat hy zich zoek maakte, en zich aan den Waterplas achter den Leeuwenberg onthield.

Word we-
der te rug
gezonden.

Zyne fchulden beliepen verfcheide duizend guldens, en had de *Curator ad Lites* alleen 20 duizend ryksdaalders te eiffchen, om in de Compagnies Kas te worden betaalt; hy zelf echter bezat niets, en had nog huis nog eenige andere goederen van belang te verliezen; verder had hy, zoo als men zag en bemerkte, vele dingen gekoft en weder verkoft, zonder dat men wift, of hem andere menfchen fchuldig waren; derhalven waren de Heren Secretariffen met deze zaak niet weinig verlegen, en dankten God, dat hy door den Heer van Blankenberg gevonden, en tot te rug keren bewogen was.

Men
neemt zyn
perzoon en
goederen
in heilag.

Hier op verzochten zy allen den Heer Gouverneur van Affenburg, dat 'er een arrest op zyne perzoon en goederen mogt wor-

den gelegd, en verkregen ook zoo veel, dat zyn huis dienzelven dag met zoldaten bezet, en hy in verzekering genomen wierd. Kort daar na wierden alle kisten en kaffen verzegelt, en hy eindelyk zelf, om de kosten van de wacht te fparen, in de vefting in hechtenis gezet, alwaar hy zoo naauw bewaart wierd, dat niemand met hem mogt fpreken, ten ware in byzyn van een of twee Secretariffen.

Men hoorde hem over alles dat tot deze zaak betrekking had, en men zocht met goedheid, uit die zaak te komen; hy gaf wel genoegzaam befcheid, dog wanneer men de genen ondervroeg, die de zaak aanging, zoo vond men of 't tegendeel of ten minften een hardnekkig ontkennen; wyl echter op zodanige wys geen rechten ftaat te maken was, en midlerwyl de andere zaken na zyne ontfaling niet wachten konden, wierd een Vice-Bode aangefteft, die de zaken waarnam, die naderhand ook by deszelfs ontfaling ordinaris Gerechts-Bode by den Raad van Justitie bleef, en wierden hem de van dit Collegie vallende profyten onttrokken.

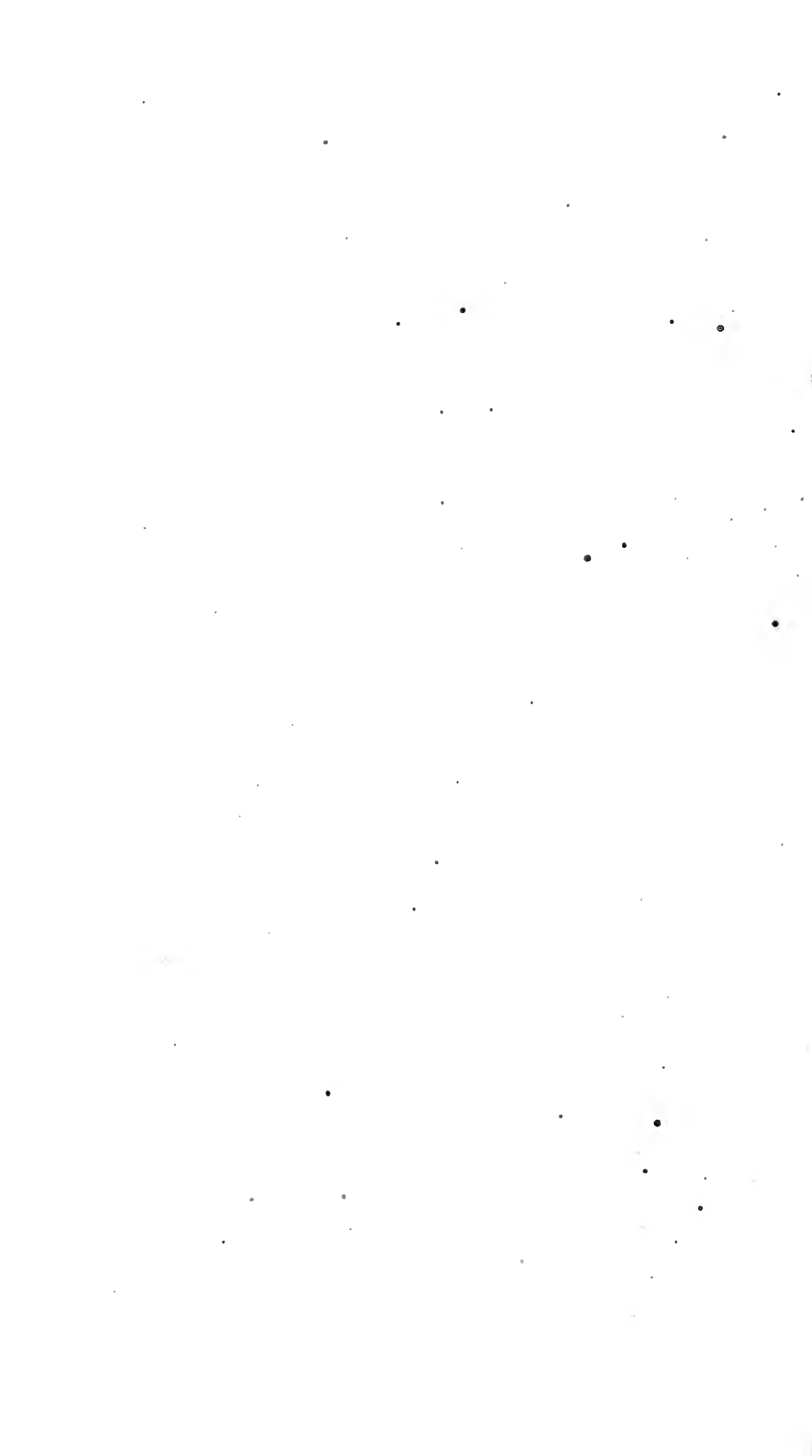
Eindelyk wanneer men zag, dat de kosten dagelyks groter wierden, en van hem niet meer te halen was, dan 't geen hy opgegeven had, zoo dacht men niet alleen om zyne ontfaling, maar ook om zyne herftelling, ten einde de Heren Secretariffen t'eeniger tyd aan 't geld, dat zy nog van hem te eiffchen hadden, zouden kunnen komen; men zette hem derhalven weder in zyne bediening, en onthield hem niets, dan de profyten van den Raad van Justitie, welke de Vice en nu Ordinaris Bode van dat Collegie genoot.

Zommige ingezetenen gaven wel voor, dat zy den Bode reeds hadden betaalt, fchoon zy op zyn boek nog open ftonden; dog men bevond

Komt we-
der in de
vorige be-
diening.

1. Een Looper der Hottentotten 2 Hoe zy met haar Haslagajen werpen. *Pl. 151*
3. Hoe zy gewoon zyn te vegen. *Pl. 155*

bevond, dat 't niet waar was, en noodzaakte haar, om te betalen; daarentegen waren 'er anderen, die werkelyk betaalt hadden, welker namen hy ook hadde vergeeten, op zyn boek door te fehraapen; dezen echter waren insgelyks genoodzaakt, om nog eens te betalen, om dat zy geen quitantie van hem hadden, en 'er niemand by was geweest, toen de betaling geschied was; edoch ik acht, dat dit een vond van de Heren Verkopers is geweest, die om dat 't overschot te groot was, te lang na hunne gelden zouden hebben moeten wachten.

Als nu is 't credit van dezen Boden of Aflager zodanig vervallen, dat niemad iets betaalt, zonder eene quitantie van den Secretaris en hem zelf, waar door de Heren Boelhuis-meesters vry groter moeite hebben gekregen, dan zy voor dezen gehad hebben.

Van den Kerkenraad.

Na deze uitweiding en verhaal van deze twee zeltzame gevallen, begeef ik my weder tot de Collegien zelf, en kom vervolgens tot dat van den Kerkenraad alhier, 't welk gevoeglyk in den algemenen en byzonderen kan verdeelt worden, als men de zaak naauw wil nemen. Ik noem den algemenen Kerkenraad den geen, die uit alle aanwezende Geestelyken van 't gantsche land, Ouderlingen, en Diakenen bestaat, die niet alleen over Kerkelyke maar ook geloofs-zaken een oordeel velt, en eigentlyk beslist, hoe men zich in alle geestelyke zaken zonder onderscheid gedragen zal.

Wat van den gemenen Kerkenraad te merken.

Een zodanige algemene Kerkenraad alhier in Afrika, bestaat uit drie Gereformeerde Geestelyken, also 'er zoo veel Kerken jegenswoordig in dit land gebouwt zyn, en over welke altyd een Geestelyke gestelt is; als mede uit 6. Ouderlingen, te weten, van ieder Kerk 2., en eindelyk 12 Diakenen, die 't verzamelt geld alle

II. Deel

weken of alle maanden onder de armen uitdelen, en hen aldus van 't bedelen houden; want men vergadert hier niet alleen zoo veel, dat de Kerken, Predikants en Schoolmeesters huizen daar mede gebouwt en onderhouden worden, maar men besleed dat geld ook ten voordele van de armen, en geeft een ieder na dat hy behoeftig is, veel of weinig; 't overschot word voor diergelyke gestichten bewaart en op winst uitgezet. Ten einde men echter zoude kunnen weten, wat in deze of geene zitting is voorgevallen, zoo word 'er een uit 't midden, 't zy een Predikant of eenig ander Lid verkozen, om 't protokol te houden.

De byzondere Kerkenraad raakt ieder Gemeente, Kerspel, of Colonie afzonderlyk, en bestaat uit den Predikant, twee Ouderlingen en 4 Diakenen van de Gemeente of Colonie, in welke de welstand der armen en diergelyke zaken in overweging genomen worden. De President van zodanig en byzonderen Kerkenraad is altyd een Bediende van de Voortreffelyke Maatschappy, en om de zaak eigentlyker voor te stellen, hier aan de Kaap de Goede Hoop is de President altyd een Lid van den Raad van Policy, welk ampt doorgaans, zoo als reeds voorheen is aangemerkt, de Opper-Koopman in de Veffing bekleed; de overige Raads-heren bestaan de helft uit Bedienden der Maatschappy en de wederhelft uit de burgery, en wyl de Predikant insgelyks een Bediende der roemruchtige Maatschappy is, zoo zyn 'er 4 Bedienden, en 4 Burgers, die dezen afzonderlyken Kerkenraad alhier uitmaken.

Welke personen in den byzonderen Kerkenraad behoren.

Aan Stellenbosch en Drakensteen, als twee Colonien, die van deze Kaap eenigzins ver afgelegen zyn, en weinig Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy om zich hebben, bevinden zich in

Cc 2

dezen

dezen Kerkenraad niet meer als twee van dezelve, te weten de Prediker en de Voorzinger; al de Overige Leden zyn boeren; en maken een getal van 6 perzonen uit, welke hare vergadering doorgaans of in des Predikers huis of in de Kerk zelf houden; zy komen ook niet meer als eens ter maand by malkanderen, en besluiten 't geen tot welstand van de Kerk word vereischt.

Gelyk nu in dit afzonderlyk Collegie altyd ook protokol gehouden word, zoo is de Ordinarie President van 't zelve altyd de Predikant van de Gemeente; doch 's jaarlyks komt 'er eens, wanneer namelyk de rekening zal gedaan worden, een Lid van den Raad van Policy, om deze rekening te horen; en deze Raad van Policy bekleed als dan de plaats van President, al is hy geen Opper-Koopman in de vesting, en doet in den gemelden Raad beoorlyk verslag.

De bezolding der Geestelyken.

De Geestelyken, zoo wel hier als door gantsch Oost-Indie hebben van de Voortreffelyke Maatschappy niet alleen 100 of wel 120 guldens ter maand, maar zy genieten daarenboven een fraai maandelyks kostgeld, als mede specceryen, hout, boter, bier of wyn en andere dingen, waar van zy ruim leven kunnen; daarentegen hebben zy geene voordelen van dopen, begraven enz. te verwachten; dog deze bezolding verdienen zy zeer gemakkelyk, om dat zy maar eens ter week daar voor behoeven te prediken, ten zy op Kermis, Paaschen, Pinxteren, of dat 't H. Avondmaal uitgedeelt word.

In dit laatste bestaat zekerlyk hunne meeste arbeid, om dat zy zulks niet alleen 14 dagen te voren van den predikstoel moeten bekend maken, maar zy moeten 3 dagen voor den bestemden dag met een Ouderling en Diaken na de huizen gaan, en de Ledema-

ten daar toe verzoeken, vermanen, en eenig quaad ontdekken-de, 't zelve bestraffen; wyders moeten zy vrydags voor den bestemden zondag, waar op 't H. Avondmaal uitgedeelt zal worden, eene scherpe Boetpredikingen houden, en eindelyk dien zelve zondag tweemaal prediken, welk alles echter, wyl 't alle twee maanden maar eens geschied, tegen de andere ruitdagen niets te achten is.

Zoo gemaklyk als het echter de Heren Geestelyken by eene zoo redelyke bezolding en andere voordelen hebben, zoo moejelyk valt 't daarentegen den Diakenen; want deze hebben onbetwiffbaar de meeste moeite, arbeid en verdriet op hunnen hals, om dat zy de gelden inzamelen, dezelve buiten de Kerk met goedvinden van den gantschen Kerkenraad, onder de armen uitdelen, en eindelyk verrekenen moeten; daarenboven geniet geen van hen, zoo als ook geen ander Kerkenraad; iets voor ale zyne moeite, zoo als de gemelde Geestelyken midsgaders de Voorlezer of Ziekentrootster, maar zy moeten zich met de blote eere vergenoegen.

De goede dagen, welke de Heren Geestelyken alhier hebben, zyn onfeilbaar de redenen, dat de minsten zich wel gedragen, en als Geestelyken leven; want de Heer Petrus Kalde stont aan de Kaap zelf, had de heerlykste dagen, en een treifelyk Landgoed, maar zyn aanstotelyk leven veroorzaakte wel ras, dat de inwoners over hem aan de Voortreffelyke Maatschappy klaagden, en te wege bragten, dat hy na Holland te rug ontboden wierd. De Heer N. van der Loon, prediker te Stellenbosch, leefde wel heel anders, nogtans heeft hy zich zo ver laten vervoeren, dat hy zich op zyne te rug reize van zyn Landgoed, met een pennemes den hals heeft afgesneden. Van den Heer Henderik

Belk

Grote moeite en slecht voordeel der Diakenen.

Belk zal ik jegenswoordig niet spreken, om dat deze materie zoo wel van den eersten als van den laatsten elders zal worden uitgevoert; en wat zal ik van den Heer Engelbertus Franciscus le Bouq zeggen, die van Batavia na Drakensteen gezonden is, maar zynen weg onverrichter zake weder derwaards heeft moeten nemen?

ik zal dit om alhier alle wydloophoudheid te myden, tot op eene andere tyd sparen.

Als nu behoorde ik nog de twee overige Collegien daar by te voegen, dog wyl ik zie, dat dit Hoofdstuk te veel zoude uitdyen, zoo zal ik hier mede afbreken, en de twee andere in een byzonder Hoofdstuk verhandelen.

Bevat van dit Hoofdstuk.

XVIII. H O O F T S T U K .

Waar in van de twee overige Collegien, name-lyk van de Burger- en Heem-raden, en van de Burger Krygs-raden gehandelt word.

Van de twee overige Collegies. Van de Burger-raden, en Heem-raaden. De Burger-raaden hebben weinig vryheid. Het land van de Stad en deze Colonie is volkryk. De Burger-raaden regeren twee jaar. Wie 't burgergeld inzameld. Van 't Collegie van Stellenbosch, en Drakensteen. Deze Colonien hebben een Land-droft. Inkomsten der Heem-raaden. Ieder van deze Colonie heeft een Watermolen. Wat die jaarlyks aan pacht doen. Wat de Compagnie wegens de wilde dieren voor een schikking gemaakt heeft. Hoe ieders vermogen is gegaan word. Van 't Collegie van den Burger-krygsraad. Uit hoe veel personen die bestaat. De Burgers alhier moeten's nachts waken. Wat van de jaarlyksche monstering op Stellenbosch te merken. De burgers van de Kaap moeten ook somtyds optrekken om de wiggelope slaven weder op te zoeken, als ook tegen de Hottentotten.

Niet alleen de belofte, in myn voorgaande Hoofdstuk gedaan, maar de materie zelf, daar in begonnen, verplichten my jegenswoordig, dat bericht voort te zetten, en verder te melden, hoe 't met de twee overige Collegien staat, welke door den Heer Simon en deszelfs zoon, den Heer Willem Adriaan van der Stell, twee Gouverneurs, die elkander alhier onmiddelbaar zyn gevolgt, in aanzien van de burgers opgerecht zyn. Ik zal zulks echter zoo kort en duidelyk werkstellig maken, als mogelyk is, ten einde ik de klagte niet verder hoef te horen, dat ik de zaken met al te veel omstandigheden verdrietig maak.

Dit oprechten van deze twee

burgerlyke Collegien geeft gantsch duidelyk te kennen, dat de gemelde Heer Simon van der Stell voor een verstandig, omzichtig en staatkundig Gouverneur heeft willen te boek staan, wyl hy na 't uiterlyke de dagelyksche aanwas der burgers zeer ter herten nam, en derhalven zyne zorg liet gaan, dat dezelyen onder zyne regering met eene afzonderlyke en eigene rechtbank verzien, geholpen en verheerlykt wierden.

Zoo men echter de aard en wyze van deze oprechting by zich zelven betracht, en daar benevens gade slaat, welke geringe en schier niet noemenswaardige voorrechten, de burgers daar by genieten, zoo ontdekt men zoo voort, dat de horizon van deze zyne ge-

waande staatkunde niet alleen gantsch naauw, maar met veel ongezonde nevels bezwalkt is; aangezien die naauwlyks eene Rechtbank of Overheid mag worden genaamt, die nog in grote nog in kleine en gantsch geringe zaken magt heeft, om iets te besliffen.

Deszelfs Zoon, als verkoze opvolger in de regering, de bovengemelde Heer Willem Adriaan van der Stell, heeft wel als lang gewezen en ervaren schepen van de waereld bekende en alomme hoogvermaarde stad Amsterdam, door de veelvoudige ondervinding beter geweten, dan hy het in 't jaar 1699. alhier heeft gevonden; dog ik weet niet, of ik zal zeggen, dat hy dezen misflag uit inzicht voor zyn Vader niet heeft willen verhelpen, dan of zulks met zyn byzonder belang niet heeft willen overeenkomen; want hy liet alles in den ouden stand, en bedacht daarenboven andere dingen, die met zyn hmeur volkomen overeenquamen.

Ieder Collegie word een eigene Raaden Overheid toegestaan.

De gemelde Heer Simon van der Stell heeft met zonderbare toestemming en goedkeuring van den Commissaris-Generaal, den Heer Adriaan van Rhede, dog niet volkomen na deszelfs wil en mening, aan alle bovengemelde Colonien afzonderlyk toegestaan, dat voortaan ieder van dezelve eenen eigenen Raad en Overheid zoude hebben; en zoude die aan de Kaap den titel voeren van Burger-Raden of Burgermeesters, en die op 't land dien van Heemraden, welk woord ik niet anders als door Schepenen of welgebore mannen weet te verklaren; een ieder moest in de Colonie wonen, daar hy tot Heemraad verkozen wierd, en door den Heer Gouverneur en deszelfs Raad bevestigd worden.

De Burger-Raden aan de Kaap.

De Burger-Raden alhier aan de Kaap hadden hier mede geene vryheid, om een vrye Rechtbank te

spannen, of eene afzonderlyke vergadering te beleggen, om dat aldaar de Raad van Justitie en alle andere voorbeschrevene Collegien zaten, maar zy zouden in alle, behalven in den Raad van Policy worden ontvangen, in ieder van dezelve een gewoonlyke stem hebben, en aldus als verhevene en geëerde mannen aangemerkt worden; dog daarenboven met dit beding, dat zy by geene andere zaken zouden worden toegelaten, als die de burgers onder elkander, 't zy processen of iets anders, betroffen, in welke gevallen zy in den Raad van Justitie de laagste plaats bekleden en bygevolg de laatste stem hebben zouden; in de andere Collegien echter, die altyd uit niet meer Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy als burgers bestaan, zoude geen onderscheid waargenomen nog hen gevegt worden, hene te gaan, als 'er zaken de Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy alleen betreffende, gedebatteert wierden.

Wanneer 't echter gebeurde, dat zy wegens d'een of d'andere zaak, de Maatschappy alleen en afzonderlyk rakende, nodig zouden oordelen, een byzondere vergadering te beleggen, om die zaak in overweging te nemen, en middelen en wegen te vinden, om dezelve te helpen, zoo zoude hen zulks wel vry staan, mids daar van aan den Edelen Heer Gouverneur verslag te doen, en zonder deszelfs approbatie niets werkstellig te maken.

Dienvolgens hebben de Heren Burger-Raden aan deze Kaap weinig voorrechten, om dat de inwoners van deze gantsche Colonie, die echter tamelyk groot is, zoo als ik voorhene reeds bericht heb, meer in naam als in der daad onder hare jurisdictie behoren; 't welk nog meer blykt, om dat zy zelfs niet eens een afzonderlyk Raadhuis hebben, maar hunne

Hebben weinig vryheid.

ver-

vergaderingen in hunne eige hui-
zen houden moeten; uit welk ge-
brek van Rechthuis ook dat spruit,
dat zy geen afzonderlyke gevan-
kenis hebben, om de misdadiger
zoo wel Europeanen als slaven in
te bewaren; maar de eerste iets
misdan hebbende, worden door
den Fiskaal in hechtenis gezet, en
door den Raad van Justitie gestraft;
terwyl zy ontrent de slaven ge-
houden zyn, de misdaadt aan den
Fiskaal bekend te maken, en den-
zelfen, als 't geen Hoofd-misdaad
is, te bidden, hen toe te laten,
om dezelve door den Cipier in
hechtenis te laten zetten, en ver-
volgens door de Cassiers of Beuls-
knecht te laten straffen; en dit
verzoek aan hen toegestaan, heb-
ben zy de vryheid, om dezelve
lang of kort te laten zitten, als
mede streng of zacht te straffen.

Het land en
stad van
deze Colo-
nie is volk-
ryk.

Zoo gering echter als de juris-
dictie van de gemelde Burger-Ra-
den is, zoo volkryk en wel be-
bouwt is in tegendeel 't land, van
deze eigentlyk zoo genaamde Co-
lonie van de Kaap de Goede Hoop;
want men vind in dezelve niet al-
leen de voormaals gemelde Vesting
nevens de schans aan den Water-
plas, maar de Stad voor zich zel-
ven is binnen den tyd van 60 jaren
reeds ruim tot 200 fraaje huizen
aangegroeit, waar in vele men-
schen dagelyks uit en ingaan en
leven. Zoo men de pragtige en
hier en daar aan den Tafelberg
verstrooide Buiten-plaatzen wilde
daar onder rekenen, zoude 't ge-
tal merkelyk groter zyn; die ook
lust heeft, om het land, onder
deze Colonie behorende, te door-
wandelen, zal zekerlyk vele treffe-
lyke en wel aangelegde Landgoe-
deren en nog meer minder gebou-
wen aantreffen.

De inwoners alhier maken ook
een zeer duidelyken merkwaardig
onderscheid tusschen de vesting en
de stad; aangezien zy onder alle
Acten, bezegelde brieven, en an-
dere stukken in de vesting opge-

stelt, 't zy dat dezelve aan de He-
ren Bewindhebbers der Voortref-
felyke Maatschappy na Holland
of aan anderen gezonden worden,
tekenen *in't Kasteel van de Goede
Hoop*, dat is: in de vesting de Goe-
de Hoop; doch wanneer zy iets
diergelyks in de stad uitgevaardigt
hebben, tekenen zy enkelyk:
Cabo de Goede Hoop, dat is, in de
Stad of aan de Kaap de Goede
Hoop.

Alle jaren zyn 'er drie van deze
Burger-Raden in de regering,
welke voornamelyk geëert wor-
den, omdat zy mede zitting in den
Raad van Justitie hebben; de o-
verigen, welke nog leven, en geen
opzicht meer over de Colonie en
deszelfs jaarlyksche inkomsten
hebben, worden doorgaans in an-
dere Collegien als Vice-Presiden-
ten gebruikt, of ook wel t'eene-
maal t'huis gelaten. Gelyk echter
in alle andere minder Collegien
binnen den tyd van twee jaren ee-
ne verandering voorvalt, en de
ouden bedankt en nieuwen ver-
kozen worden, zoo duurt de rege-
ring van deze Burger-Raden ook
maar twee jaren; dog zoo dat 'er
altyd een of twee nog een jaar
daar in blyven, om de nieuwen
van alles bericht te kunnen geven,
van dewelke de oudste altyd Kas-
sier is, die de gelden der Colonie
aan 't end van zyne regering aan
den Edelen Heer Gouverneur
verrekenen moet.

De Burger-
raden re-
geeren twee
jaren.

En zoo als alle andere mindere
en veranderlyke Collegien de vry-
heid hebben, om in plaats van de
geenen, die afgaan, eene benoe-
ming van een dubbelt getal te ma-
ken, zoo geven deze Burger-Ra-
den de nominatie om 't nieuw jaar
insgelyks aan den Edelen Heer
Gouverneur en den Raad van Ju-
stitie in geschrifte over, en dezen
nemen daar uit de genen, welke
zy tot deze bediening of bequaam
achten, of die hen om andere re-
denen behagen; deze verkozenen
vaarden met 't nieuwe jaar de re-
gering

Hebben
vryheid de
ledige
plaatzen te
vervullen.

gering aan, en nemen na gedane aankondiging, hare plaatzen in den Raad van Justitie zoo voort 't eerstemaal in.

Hebben voor hare moeite niets dan de eere.

Ik weet my echter niet meer dan eens te binnen te brengen, dat de gemelde Raad, of liever de Heer Gouverneur de overgegeve nominatie der nieuwe Burger-Raden t'eenemaal verworpen, eenen zodanigen verkozen heeft, die niet op de nominatie stont, zoo als hier na omstandiger zal worden gemeld; dog weet ik zeer wel, dat by 't verkiezen van deze nieuwe Raden juist niet op de veelheid der stemmen word gezien, maar dat 'er dikwyls een uitgekipt word, die maar eene enkele stem heeft, aangezien de Heer Gouverneur enkelyk zegt, dat afzonderlyke, schoon alle menschen onbewuste redenen, hem daar toe hebben bewogen.

Gelyk eindelyk de Raadsleden in alle Collegien voor hunne moeite geene andere bezolding hebben, dan de blote eere en rang, zoo is 't ook ontrent de Burger-Raden, welke rang en eer nogtans klein en gering genoeg en met de moeite en tyd verzuim niet te vergelyken is; des niet tegenstaande zyn de meesten, voornamelyk de lieve vrouwtjes zeer daar mede in haar schik, en zouden de laatste liever eene wezentlyke staat dan de eere ontberen, als men haar de keure liet, terwyl zy dezelve niet dan in openbare vergaderingen, en byeenkomsten deelachtig kunnen worden.

De oudste Burger-raad houdt rekening.

Kort voorheen heb ik gemeld, dat de oudste Burger-Raad Kassier van de inkomsten dezer Colonie is, als mede rekening houd, de gelden aan zyne Amptgenoten verantwoord, en voor zyn afscheid uit de regering, een staat van zynen ontvangst en uitgave aan den Heer Gouverneur overgeven moet; dog doordien ik van de inkomsten zelf niet heb gemeld, zoo zal ik my tegenswoordig eenigzins

klaarder en duidelyker verklaren, en den rechten grond ontdekken.

Te weten, de bovengemelde Heer Gouverneur Simon van der Stell heeft deze Colonie, of in deszelfs naam de Burger-Raden toegelaten, niet ver van deze Kaap in den naam van de Colonie eenen molen op te rechten, ten voordele van dezelve te laten bestieren, of aan eenen Molenaar voor een zekeren tyd te verpachten; dit laatste is nu werkkellig gemaakt, en heeft de Colonie of in deszelfs naam de oudste burger-Raad jaarlyks 1600 guldens aan pacht, mids dat de Molenaar den molen in eenen goeden staat houden, en alles repareren moet, zoo de schade geen hondert guldens belooft.

Wyders heeft dezelve in hare naam en brengt in kas 't ordentlyk burger-geld, of de gelden, welke ieder burger schuldig is te betalen. Doordien zy zich zelf mogen taxeren, zoo bedraagt de zomma wel niet veel, aangezien de ryksten niet meer dan 12 guldens, de middelmatigen na proportie, en de armsten ten minste 3 guldens jaarlyks betalen; des niet tegenstaande bedragen die gelden nog eene zomma van 4000 guldens. Dit burger-geld word doorgaans geheven onder den naam van Leeuwen of Tyger-geld, wyl de gewoonlyke premie, welke door de Voortreffelyke Maatschappy op 't doden en schieten van Leeuwen, Tygers en Wolven gezet is, van der burgeren aandeel moet betaalt worden.

Wie 't Burger-geld inzamel.

Niet alleen moet deze premie van dit geld worden betaalt, maar de gene, die de gemene wegen repareert en maakt, waar over hy gehouden is, met de Burger-Raden eenen ordentlyken Contract te sluiten, ontvangt van dat geld 300 guldens; wyders worden van dat geld de gemene gebouwen, wegen en lanen onderhouden. De Secretaris van dit Collegie en deszelfs

deszelfs Bode ontfangen daar van ook jaarlyks hunne bezoldingen, zoo dat ſchoon 'er tamelyk veel inkomt, weinig in de Kas over blyft.

De vryheid der Burger-raden.
 Het grootſte voorrecht der meer gemelde Burger-Raden beſtaat hier in, dat zy zonder iemand te vragen of keniffè te geven tot hunnen Secretaris en Bode uit de burgers kunnen nemen, dien zy willen; die zelve magt hebben zy ook ontrent de Nachtwakers; deze laaſten echter worden niet zoo als de Secretaris en Bode uit de burgers-Kas betaalt, maar zy halen hare bezolding alle maanden op, of laten zulks voor een ſtuk geld door den gemelden Bode doen, en moet ieder huis haar elke reis een quart daalder geven, welke betaling dan tamelyk hoog loopt, niet tegenſtaande dezelve onder haar vieren moet gedeelt worden.

Stellenboſch en Drakenſteen hebben een Collegie.
 En dit is 't geen ik nodig heb geacht, van de aangeſtelde Overheid der Colonie van de Kaap zelf te melden, en denk ik, dat de zaak ook duidelyk genoeg zal voorgedragen zyn; dog indien 'er nog iets mogt vergeten zyn, zoo zal ik 't by de volgende Colonien Stellenboſch en Drakenſteen; als welke zoo als gemeld is, inſgelyks met een eigen raads-Collegie voorzien en begunſtigt zyn, by voegen. Dog ontrent deze beide Colonien acht ik niet nodig, ieder in 't byzonder voor te ſtellen, niet zoo zeer, om dat ze voor dezen reeds omſtandig beſchreven zyn, maar om dat ieder hare eigene Heemraden heeft, die echter alen t' zamen maar een Collegie uitmaken, hoewel zeer wel te vermoeden is, dat zy zich met ter tyd volkomen ſeparareren, en twee byzondere Collegien formen, ook ieder hare zaken op zich zelve verrichten zullen.

Vryheid van 't Collegie der Heemraden.
 Het zal echter ras blyken, dat aan dit Collegie der Heren Heemraden vry groter Voorrechten zyn

II. Deel.

toegeſtaan, als aan de Burger-Raden van de Kaap zelf, ſchoon dezen altyd den rang boven de anderen hebben; want vermids zy van 't hoogſte gerecht van dit land ver afgelegen zyn, zoo als voor dezen reeds gemeld is, zoo behoorden zy eene byzondere raadsvergadering te hebben, om zaken van weinig belang, en die niet meer dan 150 guldens bedragen, uit te wyzen.

Dit alles geſchied onder opzicht van een Landdroſt, die een Bediende van de Voortreffelyke Maatſchappy is; waar van den eerſten, meergemelde Commiffaris-Generaal van Rhede aangeſtelt, en met eene fraaje inſtructie verzien heeft, welke ik niet alleen in 't origineel, maar ook in Copy dagelyks gezien en gelezen heb, zoo lang als ik hier als Secretaris van beide Colonien geweest ben. Wanneer 'er echter partyen met de uitspraak niet voldaan zyn, zoo mogen zy binnen eenen zekeren tyd, na dat zy 10 ryksdaalders aan den Raad van Juſtitie hebben betaalt, aan dien Raad appelleren; en zoo partyen zich om eene zaak, die meer dan 150 guldens bedraagt, in een proces wilden inlaten, moeten zy ten eerſten aan den Raad van Juſtitie worden gewezen.

Behalven deze treffelyke voorrechten, welke de Burger-Raden, zoo als gehoord is, in genen dele hebben, hebben zy deze, dat zy alle zwarte ſlaven, die by hunne Heren baldadigheden plegen, of zelfs weglopen, aan een paal door den gewoonlyken knecht van 't gerecht na verdiende mogen laten ſtraffen, zonder dat zy iemand daar van hoeven kenniffè te geven; daarenboven is in 't dorp Stellenboſch een fraai Rechthuis, waar in de Landdroſt woont, en waar in hare raadvergaderingen gehouden worden, zoo als eerlyds reeds bericht is. Naaſt 't Rechthuis is een gevankenis, waar

in alle gevangenen, zy mogen zyn, wie zy willen, bewaart konnen worden, tot dat zy of aan de Kaap of hier hunne straffe ontfangen, welk alles den Burger-Raden aan de Kaap andermaal ontbreekt.

Johannes
Mulder
eerste
Landdroft.

De kort voorheen gemelde Landdroft is altyd President van 't gecombineerde Collegie der Heemraden van Stellenbosch en Drakensteen, buiten welkers kennis in dit Collegie niets geschieden kan nog mag. De eerste, welke de Heer Commissaris-Generaal van Rhede zelf heeft aangestelt, is de H. Jan Mulder geweest, een man waar van met waarheid mag worden gezegt, dat hy oprecht, getrouw en zonder eigenbaat 't waarachtig belang der Voortreffelyke Maatschappy als mede dat der Colonien gezocht, bevordert, en zyn ampt altyd getrouwlyk verricht heeft; en schoon hy niet geleert was, zoo hoefde hy voor weinig regenten, die geleert zyn willen, te wyken.

Zyn wys
gedrag.

Hier in behoef ik my maar op zyne bedieningen te beroepen, aangezien hy 't ampt van Ouderling verscheidemalen, en dat als Landdroft tweemalen met groten lof en vergenoegen van alle menschen waargenomen heeft; zyne andere wetenschappen, waar in zyn verstand uitmunt, zyne curieuse speculatiën en vele andere zaken meer, betuigen de werken met ter daad, die op zyne hier voor beschrevene Hofstede zyn, zoo dat men licht kan denken, waarom hy twee verscheidemalen tot Landdroft verkozen, en ook tweemalen, namelyk eens van den Heer Simon van der Stell, en eens van den Heer Willem Helot op eene listige wyze vervolgt en smaedlyk afgezet is.

Ik hebbe raadzaam geoordeelt, de namen van alle de geweene Landdroften op te noemen: Van dezelve zyn 'er tot op myn vertrek acht geweest, waar van zoo als gezegt is, Jan Mulder de eerste

was. Hem volgde in deze functie Cornelis Pieterszoon Linnus; de derde is geweest Michiel Ditmar; de vierde, Pieter Robbertszoon, die zich om zekere redenen zelf afgedankt heeft, en als nog op zyn Landgoed over Stellenbosch onthoud; de vyfde is geweest Jan Starrenberg, een zeer bequaam man tot deze bediening, dog hy heeft zich door zyne driften zoo ver laten vervoeren, dat de Heren Bewindhebbers der Voortreffelyke Maatschappy hem in 't jaar 1706. afgezet en na Holland ontboden hebben; na dat reeds deszelfs Substitut N. Montanus na Ceylon was gezonden, om dat hy de boeren niet wilde helpen ver volgen, quellen en vatten; hem volgde Samuel Martinus de Meurs, een mensch, die op eene wonderbare wys gemetamorphoseert, en van een matroos, een zoldaat, daar na een Landdiender, wyders substitut Landdroft, en eindelyk, na dat hy met de zuster van den Heer Hendrik Beek, prediker op Stellenbosch, getrouwt was, Landdroft geworden is. Na deszelfs dood is wederom de eerste Jan Mulder daar toe bevordert, dien de Heer Helot niet na zyn smaak vond, en derhalven weder afzette; de laatste is eindelyk geweest, de eenige en als nog zeer jonge zoon van den overledenen Fiskaal Jan Blefius, Dominicus Blefius genaamt, die dat ampt bezwaarlyk na behoren zal kunnen waarnemen, wyl hy naauwlyks 22 jaren oud en niet geoeffent is.

Zeldzaam
nooitlot
van een
Matroos.

Behalven de Landdroft, die zoo als gemeld, altyd President van dit Collegie is, zitten verder 4 Stellenbosche en 4 Drakensteensche Heemraden daar in, welke allen burgers en inwoners van deze Colonien zyn, en ook behalven den gemelden Landdroft en den Secretaris, geene Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy ordentlyk admitteren. De Oudste

Wat verder
van 't Col-
legie der
Heemra-
den te
merken.

Stel-

Stellenboſſche Raad is altyd Vice-president van dit Collegie, welken rang zy hebben, om dat zy de oudſte Colonie op 't platte land uitmaken, en daarenboven 't Rechthuis in hun land hebben; en gelyk alle andere minder Collegien alle twee jaren verwiffelt worden, zoo gaat het dit ook, en behoud de Vice-President deze waardigheid niet langer als een jaar, ten ware hy op nieuw verkozen wierd.

Alle 14. dagen houden zy beftendig op maandag haar ordinaris Rechtigdag, wanneer zy doorgaans van 9 tot 1. uur en langer zitten, na dat 'er veel zaken voorvallen, en worden alle partyen, waar van 'er dikwyls zeer veel zyn, niet alleen gehoord, en gevonnist, welk vonnis hen door den Secretaris word voorgelezen, maar naderhand worden ook zodanige befluiten genomen, die den welstand der Colonien helpen bevorderen, dog in genen delen tegen 't ware belang der Voortreffelyke Maatschappy ſtryden.

De Heren Heemraden genieten, zoo als alle de andere Collegien, ook niets voor hunne moeite, als de blote eere, die tog jegens de grote moeite gantsch niet te vergelyken is, ten zy dezelve door den Heer President of den Heer Gouverneur gecommiteert worden, in welk geval de party, die onrecht heeft, zoo wel ieder Heemraad als den Secretaris dagelyks 2 ryksdaalders betalen moet, en ontfangt deze laafte nog een ryksdaalder meer, om dat hy 't geen de Heemraden gezien en waar bevonden hebben, ten papiere brengen, en nevens hen tekenen moet.

Daarentegen trekt de Bode van dit Collegie, die of een burger en vryman, of een geleende Dienaar der voortreffelyke Maatschappy is, welkers gagie by de gemelde Compagnie ſtil ſtaat, zoo lang als hy in dezen dienst is, jaarlyks uit

II Deel.

deszelfs Kas 160 guldens; daarenboven heeft hy vele voordelen, door 't dagvaarden van partyen, en by eene Commiſſie inſgelyks daags 1. ryksdaalder, waar van hy zeer wel leven en zelfs iets overhouden kan, zoo hy eenigzins wys op zyne zaken ſtelt.

Gelyk echter deze beide Colonien ieder hare byzondere Heemraden hebben, die zamen een Collegie van 8. perzonen uitmaken, waar van de Landdroſt de negende en de Secretaris de tiende perzoon is, die ook eenpariglyk 't belang der ingezetenen en den welstand van 't land behertigen, zoo hebben zy ook maar eene gemene Kas, aangezien de gelden, die aan deze Colonien door den H. Gouverneur Simon van der Stell, geoorlooft zyn te heffen, en hen aldus van rechtswegen toekomen, in byzyn van twee Gecommitteerde Heemraden uit 't gecombineert Collegie en den Secretaris, die boekhouden moet, ontfangen worden.

Zoo dra als deze gelden ontfangen zyn, worden zy een Kaffier ter hand geſtelt, die een Heemraad van de Stellenboſſche Colonie zyn en daar in wonen moet, om dat hy dezelve zoo voort moet aannemen; en dit alles doet hy een jaar lang, zonder eenig voordeel; daarenboven moet hy alle de genen betalen, die een briefje, van den Landdroſt en twee Heemraden getekent, tonen en waar in geſpecificeert is, dat zy iets voor de Colonie hebben gewrocht; hy moet ook deze briefjes bewaren, ten einde hy zich, als Kas-rekening van hem geëiſcht word, daar mede zoude kunnen verantwoorden.

Die Kas-rekening moet de Kaffier jaarlyks voor 't gantsche Collegie afleggen, en 't overſchot van de penningen zynen opvolger overleveren, ten einde dezelve zoo voort by 't aanvaarden van zyn ampt in ſtaat zy, de bovengemelde

Dd 2

De Kaffier moet jaarlyks rekening doen;

de

De bezol-
ding van
den Bode
van dit
Collegie.

de nodige betalingen te doen; dog door dien de meeste Heemraden weinig van 't opmaken van rekeningen weten, zoo is de Secretaris amptshalven verplicht, om dezelve in order te brengen, en twee afschriften daar van te maken, te weten een rekening, om te worden geregistreert, en eene om insgelyks getekent, aan den Heer Gouverneur overgegeven te worden.

De penningen echter, welke de Colonien mogen heffen, worden meest van de paarden, ossen, koejen, en schapen zamen gebragt, zoo dat van een paard, os, koe, enz. van ieder jaarlyks maar een stuiver, en van ieder 100 schapen een gulde betaalt word; door dien nu echter de gantsche zomma jaarlyks 3 à 4 duizend guldens bedraagt, zoo is licht af te nemen, dat 't hier aan 't gemelde vee niet ontbrekt, maar dat 'er eene grote menigte van 't zelve zyn moet.

Behalven deze inkomsten, welke in eene gemene kas gebragt worden, heeft ieder Colonie eenen Watermolen, welken zy verpachten of verhuuren; de laatste wyze is in den aanvang lang geprobeert, dog jegenswoordig wyl men zag, dat de Colonien daar van weinig voordeel hadden, t'eenemaal afgeraakt, aangezien die molens van jaar tot jaar door den Landdrost en de Heren Heemraden aan zekere Molenaars, die voor de pacht twee genoegzame borgen moeten stellen, worden verpacht.

Deze pachten bedragen jaarlyks van ieder molen ontrent 15 of 1600 guldens, welke ook net betaalt moeten worden, zoo dat ieder Colonie haar gezet aandeel daar van bekomt; want schoon ik hier boven gezegt heb, dat de Colonie van Stellenbosch de grote of algemene Kas heeft, en de aan hen gewezene arbeiders, zoo als ook 't aandeel van 't Leeuwen en Tygers-geld betaalt, zoo is daar door echter niet verstaan, dat de

Colonie van Drakensteen gantsch geen geld ontfangt, geene eigene kas heeft, en niets geniet, maar zulks is enkelyk geschied, om een onderscheid tusschen de grote en kleine kas te maken, waar van de eerste op Stellenbosch en de laatste op Drakensteen is; derhalven is de Secretaris ook gehouden, dezen Kasier zyne kas-rekening op te maken, zoo als reeds gemeld is, en ontfangt deze Kasier afzonderlyk de pacht van den molen zyner Colonie, welke hy ook verantwoordt moet.

Van alle inkomsten nu worden de gemene gebouwen, als 't Reethuis, 't Gevangenhuis, enz. onderhouden; de molens verbeterd, zoo de reparatie over de 100 guldens bedraagt; de Gerechts-dienaars jaarlyks 300 guldens betaalt, en alle de genen, die arbeidsloon te eischen hebben, te vrede gestelt; daar van word ook 't aandeel van 't Leeuwen, Tyger of Wolven-geld genomen, en de genen, die 't verdient hebben, ter hand gestelt.

Ik vinde my genoodzaakt, om van dit laatste eene kleine verklaring te geven, wyl men misschien de zaak anders niet verstaan zoude; derhalven zeg ik, dat zoo voort by de bezitneming van dit land, en oprichting der Colonie, indezelve een besluit is genomen, om de menigvuldige Leeuwen, Tygers, en Wolven als hoogst nadelige dieren te keer te gaan; ten einde echter een ieder aangemoedigt worde, om dezelve 't leven te beroven, zoo heeft de voortreffelyke Maatschappy uit eene grote edelmoedigheid een premie daar op gestelt, waar van zy beloofde de gerechte helft uit hare kas te betalen, mids dat de huid, waar aan de klauwen en de kop blyven moesten, altyd aan den Heer Gouverneur zelf getoont of aan den Landdrost de plaats en tyd gezegt moesten worden, waar en wanneer dat dier gevelt was, ten einde de daders van 't zelve, ne-

vens

Ieder Colonie heeft eene watermole, welke zy verpacht.

Wat dezelve jaarlyks aan pacht doen.

Wat de Compagnie wegens de wilde dieren voor een schikking gemaakt heeft.

vens de Heemraden en de huid, als zoo vele getuigen zouden kunnen verftrekken, en alle bedrog voorkomen.

Deze omzichtigheid wierd gebruikt, om dat vele ingezetenen zoo doorslepen waren, dat zy diergelyke huiden van de Hottentotten voor een stuk tabak ruilden; dezelve naderhand, wyl ze met pylen of rackum-ftokken gedood waren, op de doorboorde plaats met een kogel doorschoten, en dezelve alsdan aan den Heer Gouverneur bragten, in hoope van de premie t'ontfangen; dog zoo dra men dit bedrog merkte, heeft men bevolen, dat de kop en de klauwen aan de huid moesten gelaten worden, welke de Hottentotten doorgaans afnyden, en nevens 't ander vleefch koken en eeten.

Hoe hoog die premie is.
De premie bedraagt een schoon stuk geld, na mate van de dieren zelf; want die een Leeuw velt, ontfangt 54 guldens; als hy de huid brengt; voor 't doden van een Tyger heeft men 30 guldens, en voor een Wolf; 't zy een gemeene Wolf of een Tyger-wolf 9 guldens. Doordien nu jaarlyks een tamelyk getal van deze dieren van kant worden geholpen, zoo moeten de Voortreffelyke Maatschappy en de Colonien beide jaarlyks eene aanzienlyke zomma betalen, om de genen, die diergelyke dieren omgebragt hebben, te voldoen.

Hoe ieders vermogen nagegaan word.
Men zoude wel kunnen vragen, op wat wys de Colonien weten, hoe veel een ieder aan schapen, offen, koejen, paarden, enz. bezit? Ik zal daar op zoo voort antwoorden, en de zaak uit den grond verhalen. De voortreffelyke Maatschappy heeft namelyk de löffelyke gewoonte ingevoerd, dat zy alle jaren tegen nieuw jaar twee van hare Bedienden, door den Heer Gouverneur laat committeren, welke niet alleen aan de Kaap zelf, in byzyn van twee

Burger-Raden, maar ook alomme op 't platte land met den Landdroft en twee Heemraden de ronde doen, en van ieder in 't byzonder opnemen, hoe veel kinderen, flaven, geweer, offen, koejen, kalveren, varkens, paarden, schapen, enz. hy bezit? hoe veel koorn hy gezaait heeft, en weder denkt op te leggen? als mede hoe veel hy daar in 't koorn-Magazyn van de voortreffelyke Maatschappy zoude kunnen leveren? 't welk men hier een generale opneming heet, en tegen 't nieuwe-jaar verricht word, om dat om dien tyd, zoo als reeds elders bericht is, 't koorn gedorft word.

Wyl echter deze opneming, voornamelyk op 't platte land, daar de huizen zeer ver van malkanderen itaan, veel tyd zoude wegneemen, zoo zy die vragen aan alle huizen moesten doen, zoo heeft men goed gevonden, dat men aan de Kaap de Bode van de Burger-Raden en op 't land een diender van den Landdroft, de menschen op den vastgestelden dag aan 't een of 't ander bequaam boerenhuis vooraf laat dagvaarden, ten einde de Gecommitteerden daar na te eerder zouden gedaan hebben; twee Burger-Raden, of de Landdroft en twee Heemraden moeten daar by zyn, om dat zy de menschen en hun vermogen best kennen, en derhalven vele beletten, dat zy nog de Voortreffelyke Maatschappy nog de Colonien benadelen.

't Geen nu ieder burger of boer op deze vragen antwoord, sehryven deze Heren Gecommitteerden ordentlyk op, en nemen 't met zich na huis, alwaar zy hun register in 't net sehryven, en 't den Gouverneur overgeven, die het in den Raad van Policy getoont hebbende, den Secretaris van dat Collegie ter hand stelt, met bevel; om een uittrekzel daar van te maken, en 't aan 't

Collegie der Colonien, dat is, den Land-droft en de Heren Heemraden te zenden, ten einde zy zouden weten, hoe veel zy van een ieder aan schapen, ossen, koejen en paarden-geld te eischen hebben. De gehele opneming kan binnen den tyd van 14 dagen worden verricht.

Wanneer ik Secretaris was, namelijk in den jare 1712. hebben deze Gecommitteerden bevel bekomen, om van de genen, welke de Voortreffelyke Compagnie op de been had geholpen, te verneemen, wanneer zy 'de geleende penningen weder betalen wilden; en wyl de Land-droft reeds afzonderlyk order had, om de Heren Gecommitteerden in deze zaak by te staan, zoo wierd den genen, die nog schuldig waren, aangezegt, jaarlyks iets af te leggen, ten einde de voortreffelyke Maatschappy eindelyk te vrede gestelt en zy van manen bevryd zouden worden.

Doordien nu de meeste zich bereid toonden, om van 't achterstallig kapitaal dat een zomma van 45000. guldens beliep, dat zelve jaar nog iets te betalen, zoo wierd zulks niet alleen aangetekent, maar de Land-droft gaf hen ter zelve tyd te verstaan, dat hy by 't contrarie geval genoodzaakt zoude zyn, de strengheid te gebruiken, en de nalatigen met executie te vervolgen; dog daar over zyn verder gene klagten gevallen, en zal dit kapitaal binnen den tyd van weinig jaren geheel afgelegd zyn, zoo verder daar mede voortgevaren, en 't belang van de Voortreffelyke Maatschappy gezocht word; daar zyn 'er wel eenige weinigen, die reeds overleeden of weggelopen zyn, waar aan de Voortreffelyke Maatschappy een kleine schade lyd, dog by anderen kan ze geen nadeel lyden, te meer om dat zy zachte middelen gebruikt, en niet alles gelyk eischt, maar gaarn ziet, dat deze hare op-

getrokkene kinderen in eenen goeden staat blyven.

En hier mede is nu 't nodige van de Overheid der Colonien van Stellenbosch en Drakensteen gemeld, die zoo als tot nu aange-toont is, veel meer voorrechten hebben, dan de Colonie van de Kaap of de Burger-Raden zelf, waar in de staatkunde van den Heer Gouverneur Simon van der Stell uitmunt. Dat echter de Colonie van Waveren, waar van voordezen ook gewag is gemaakt, nog met gene Overheid verzien is, maar nog onder Stellenbosch behoort, is niet te verwonderen, om dat zy nog zeer jong, en bygevolg niet heel veel bewoont is; ondertusschen heeft zeker burger genaamt N. Kutschen, met toestemming van den Heer Willem Adriaan van der Stell, een molen aldaar opgerecht, waar van hy zoo lang als hy leefde, niets hoefde te geven, schoon hy voor velen maalde; na deszelfs dood echter, wanneer de goederen verkoft wierden, is de koper daar van verplicht, om zoo hy voor vreemden wilde malen, jaarlyks 100 guldens in de Drakensteensche kas te betalen, welke zomma de Kassier aldaar ook te verrekenen heeft.

Na dat nu aldus 't Collegie der burger-en heemraden beschreven is, zoo is als nog overig dat van den Burger-Krygsraad, 't welk insgelyks in twee partyen verdeelt is: te weten, de Colonie aan de Kaap en die van Stellenbosch en Drakensteen hebben ieder hunne byzondere Officiers en Raden. Doordien echter beiderlei krygsraden in weinig zaken van elkan-der verschelen, zoo vind ik raadzaam, om maar een Collegie te beschryven, en hier en daar 't onderscheid aan te merken, ten einde ik niet genoodzaakt worde eene zaak twee malen te melden.

Dienvolgens heeft de dikwyls gemelde Heer Gouverneur Simon van

Waarom de Colonie van Waveren nog gene Overheid heeft.

Wat van 't Collegie van den Burger-Krygsraad te merken.

van der Stell de aanwaffende en dagelyks toenemende burgers, zoo als ook de boeren op 't platte land in zekere Compagnien te voet en te paard verdeelt, dezelve vaandels en standaarden gegeven, als mede ieder Compagnie hare eigene van hem verkorene Opper-Officiers toegevoegt, met magt en gezag, om in ftrydige krygszaken, en als 'er eenige onwilligen of nalatigen zouden zyn, eene vergadering te beleggen, en onder eenen president, die altyd een gequalificeerde Bediende der voortreffelyke Maatschappy en een Lid van den Rad van Policy zyn zoude, over dezelve oordeel te vellen.

Deze krygsraad, waar van 't eene Collegie aan de Kaap, en 't ander op Stellenbosch vergadert, beftaat zoo wel hier als op Stellenbosch en Drakensteen uit 11. perzonen, onder dewelken altyd de president een bediende van de gemelde roemruchtige Maatschappy en alhier te gelyk Kapitein van de bezetting is, en eeuwig blyft; op Stellenbosch echter bekleed de regerende Land-droft altyd de presidents plaats; de overige Leden zyn overal de 6 Opper-Officiers van de drie Compagnien, welke zoo wel hier als op 't platte land opgerecht zyn, en eindelyk de Secretaris, die alhier een burger en op Stellenbosch een Bediende der gemelde Maatschappy of die gene is, die te gelyk 't Heemraads-Collegie bedient, zoo als ook de eerste den Burger-raad affteert.

Onder deze gemelde Burgers-Officiers hebben verder de beide Ritmeesters alhier en op Stellenbosch den rang, dat zy altyd Vice-president zyn, als zy eenen krygsraad houden. De andere Hoofdluiden daarentegen zitten na den ouderdom van hare verkregene waardigheid, zonder op eenige andere burgerlyke by-amp-ten te letten; ontrent de Luite-

nants, Cornets, en Vaandragers word dezelve order gehouden, mids dat de ruitery overal den rang heeft. Merkwaardig is 't, dat de Secretaris alhier van beide Collegien zoo veel bezolding niet heeft, dat hy fatfoenlyk leven kan, ten ware hy andere ampten daar by heeft, waarentegen de Stellenbosfche en Drakensteensche rykelyk beftaan kan.

De Bode van dit Collegie is op beide plaatzen dezelve, welke de Burger en Heemraden met eenen dient, waar by dan de Bode van den Burgerraad andermaal minder voordelen heeft dan die van den Heemraad; want fchoon de leden van dit Collegie even zoo weinig bezolding hebben, als de Burgeren Heemraden, zoo hebben zy echter hunne Boden iets uit hunne kas toegelegt, hoewel de Stellenbosfche veel meer als de Kaapfche; wyl zoo wel de Stellenbosfche Secretaris als de Bode uit deze kas eene jaarlyksche vereering ontfangen, die juist niet te verwerpen, of gering te achten is, zoo als kort hier na zal worden gemeld:

Deze Krygsraad word niet verandert, zoo als de voorgaande Collegien, maar zoo lang als een Officier leeft, zoo lang heeft hy zitting in den zelve; en hoe hoger hy klimt, hoe aanzienlyker hy word, en hoe meerder hy boven anderen uitsteekt. Zoo echter een van dezelve komt te fterven, verkieft deze Krygsraad den geen, die in rang onder zyne Compagnie volgt, maar de ledige plaats vervult hy met iemand uit die Compagnie voor zoo verre; als de Edele Heer Gouverneur den zelve goedkeurt, en beveelt de gantsche Compagnie voor te stellen.

In den jare 1706. echter is het gebeurt, dat de toen regerende Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell, buiten weten van dit Collegie, en goedkeuring van

Deze Krygsraad word niet verandert.

Uit hoe veel perzonen deze Krygsraad in ieder Collegie beftaat.

Hoe ze elkander volgen.

van den Raad van Policy, de meeste Officiers bedankt en zodanige aangestelt heeft, die nog den Compagnien, nog iemand anders behaagden, zoo als daar van in 't vervolg wydlopiger zal worden gehandelt.

Wanneer onder de Compagnien iets voorvalt, dat of tegen de gegevene orders stryd, of dat d'een of d'ander uit nalatigheid of moedwil iets bedryft, zoo heeft deze Krygsraad de vrye magt, de overtreder en moedwilligen met geldboetens, dog niet met andere militaire straffen te kastyden. Deze boete is niet ten voordele van de Krygsraden, zoo als men misfchien denken zoude, maar dezelve word aan de kassier van de krygsraad ter hand gestelt, die dezelve verantwoordt moet. En doordien dit een lastige bediening zonder eenig voordeel is, zoo heeft dezelve ook niemand gaarn langer dan twee jaren willen waarnemen, ten ware hy op nieuw daar toe verkozen wierd.

Van deze gemelde geldboetens als de eenige bron en toevloed der gantsche krygskas, worden hoofzakelyk alle onkosten betaalt, welke de Krygsraad dragen moet, en in nieuwe trommels, wagens en paarden bestaan, als 'er met de Hottentotten iets te doen is, of weggelopenen slaven weder ingehaalt en opgezocht moeten worden; wanneer echter dit geld niet toereikende is, zoo neemt men zynen toevlucht tot de burgerkas welke dan geven moet, 't geen 'er te kort komt, schoon zy wel weet, dat zy niets weerom krygt. Dit geschiedt alhier veel meer als op Stellenbosch, waar van men echter geene byzondere redenen kan geven, ten ware men wilde zeggen, dat de Officiers alhier veel zachter zyn, dan die op Stellenbosch. Merkwaardig is daarenboven, dat de Secretaris en de Bode, schoon zy van de partyen hunne beloning ontfangen, als zy binnen staan

moeten, nogtans uit deze Krygskas jaarlyks eene vereering bekomen, te weten de eerste 138. gulden en de tweede 75. gulden, welke goedheid gantsch niet te verpruilen, maar met dank aan te nemen en t'erkennen is.

Dat ik echter de Krygsraden alhier van oogluiking beschuldige, daar toe geeft my aanleiding, om dat ik weet, dat de burgers by nacht waken moeten, 't welke de Stellenbosche en Drakensteensche Compagnien niet behoeven te doen, ten ware de Edele Heer Gouverneur zich in hunne Colonien bevind, 't welk echter zeer zelden geschied; want doordien zy alle avonden 't Woord by den Heer Gouverneur moeten halen, als mede een van de Opper-Officiers de wacht by nacht visiteren moet, en eindelyk de burgers allen zelf de wachten in perzoon niet waarnemen, maar ze aan anderen voor 't gantsche jaar besteden, deze echter niet altyd acht geven, wanneer zy voor dees of geen waken moeten, en dezelve ook wel voorbedachtelyk overslaan, of wegens dronkenschap niet in staat zyn, om dezelve na behoren waar te nemen, zo moesten immers onbetwistbaar meer geld boeten betaalt worden, zoo men niet eene dwaze zachtheid en gantschelyke stilzwygentheid liet plaats vinden; doordien my echter niet onbewust is, dat de Opper-Officiers zelve, niet tegenstaande men hen 't Woord geven moet, zeer zelden de moeite nemen, om de gemelde wacht te visiteren, zoo kan 't ook wel aan hare nalatigheid schelen, en hy zoude dwaas zyn, die zich zelve aanklaagde en in straffe bragt.

Dat echter niet alle burgers hare eigene wachten zelf waarnemen, geschiedt niet, om dat sommigen zich hoger achten, dan de anderen; maar 't flecht bouwvallig wachthuis schrikt velen af, eene gantsche nagt met lyf en levens gevaar

De Burgers alhier moeten 's nachts waken.

Wat de burgers van de wacht afschrikt

gevaar daar in te blyven; hier in zyn nog de burgers nog de krygsraden te beschuldigen, als welke zeer gaarn een nieuw, groter en gemakkelyker zouden laten bouwen, ten ware zy zoo veel zwa- righeden ontmoeten ontrent 't leggen van 't fundament, hout, kalk en andere bouw-materialen; aangezien hier door de meeste bal- dadigheden en aanstotelykheden, door de huurlingen op de wacht gepleegt, uit den weg geruimt en voorgekomen zouden worden.

In den jare 1708. is by den Heer Gouverneur Generaal, Jan van Hoorn, die om zekere redenen door de Heren Bewindhebbers der Voortreffelyke Maatschappy t'huis ontboden, en hier van Batavia als Commissaris aangeko- men was, een verzoek gedaan, en een ledig erf, den gewezenen Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell als nog toebeho- rende, geschonken, dog wyl de gemelde Heer van Hoorn den aan- hangers van den Heer van der Stell zyne ooren te veel leende, welke dit ledig erf, dat hy zich zelf ge- eigend, dog nu weder verlaten had, waar door het de Voortref- felyke Maatschappy weder toebe- hoorde, gaarn in een groot stuk geld verandert, of hoog aan den man gebragt hadden, zoo baden zy, dat hy zyn eerstgegeven woord, achtervolgens 't Welk hy als Commissaris dit gemeld erf aan de burgers tot een Raad en Wacht- huis vereert had, weder intrek- ken en zeggen zoude, dat het den burgers niet konde gegeven wor- den, ten ware zy 1000 ryksdaal- ders betaalden aan de genen, die van den Heer van der Stell vol- magt hadden, om het te verko- pen.

Over deze onverwachte resolu- tie, welke heel anders als de vo- rige in de ooren der burgers klonk, waren zy ten hoogsten gevoelig, aangezien zy de goedheid der Voortreffelyke Maatschappy ter

II. Deel.

herten namen, en gade floegen; dat dezelve gewoon was, en tot nu altyd pryswaardig gecontin- uert had, alle landeryen, zelfs 60 morgen te gelyk aan een burger of ander ingezetenen te vereeren; behalven dat zy door den koop van dit erf alleen hare kas uitgeput zouden hebben, zonder te weten waar zy geld tot de nodige bouw- materialen, als mede voor de handwerksluiden en Handlangers van daan zouden halen, zoo ge- raakte 't gantsche werk in duigen, en moeten zy tot dezer uure, zich met haar oud bouwvallig wacht- huis behelpen, en derven als nog om geen Raadhuis denken.

Alle jaren worden de drie Com- pagnien op den 15. October, als om welken tyd de dagen lang en heet genoeg zyn, op Stellenbosch gemonstert, in by zyn van twee Gedeputeerden, welke de Raad van Policy, of liever de Edele Heer Gouverneur zend, en door- gaans een of beide uit dat Collegie verkiest, om acht te geven, dat alles ordentlyk en na behoren toe- gaat.

Alhier aan de Kaap geschied de monsting den 15. November en aldus een maand later, op de- zelve wys als ontrent de Compagnien op Stellenbosch, waar van 'er insgelyks drie zyn. Het eenig onderscheid bestaat hier in, dat niet zoo wel Gedeputeerden als de Edele Heer Gouverneur zelf met alle zyne Raden dezelve by- woont, en over de burgers de re- vu doet, zoo lang als ze in de wa- penen zyn; wanneer zy echter eens de monsting gepasseert hebben, en de Edele Heer Gou- verneur zich wederom na zyne Vesting begeben heeft, zoo word de poort van dezelve achter hem gesloten, en de bezetting ten de- le op de walle gecommandeert, en 't overige gedeelte ontfangt be- vel, om voor de woning van den gemelden Heer Gouverneur te staan.

Wat van de jaarlyk- sche mon- stering op Stellen- bosch te merken.

Wanneer en hoe ze aan de Kaap ge- schied.

F. e

Midler-

De Burgers arbeiden te vergeefs, om een Stadt en Wachthuis te beko- men.

Midlerwyl rukken de gemelde drie Compagnien burgers voor de vesting, en aldaar na behore in ryen en gelederen geschaart zynde, schiet de Compagnie Ruiters de eerste salvo, welke met een kanon-schoot uit de vesting bedankt word; vervolgens doen de twee andere Compagnien te voet ieder na hunnen rang 't zelve, en worden insgelyks met een kanon-schoot bedankt; hier op doet de ruitery zulks ten twedenmale, en eindelyk ten derdenmale, welke de twee Compagnien te voet volgen, en worden zy elke reis met een kanon-schoot bedankt.

Zoo dra als deze drie Compagnien weder aftrekken, worden verscheide stukken in de vesting gelost, de poort weder geopent, en is de gantsche monsterring daar mede geëindigt, behalven dat de Edele Heer Gouverneur alle Opper-Officiers der 3. Compagnien dien middag onthaalt, en bestelt, wat hy ten besten der Compagnien nodig acht. Staat aan te merken, dat de Voortreffelyke Maatschappy eer en alvorens deze monsterring zal geschieden, altyd zoo veel vaatjes buskruid uit haar kruidmagazyn voor niet met al laat geven, als 'er Compagnien zyn, als mede zoo veel vuursteen, dat een ieder verscheide van dezelve heeft.

Hoe t voor
dezen met
de monsterring
gegaan is.

't Vermaak
van de
Ruiters.

Voor dezen was by deze monsterring nog eene loffelyke gewoonte, welke zoo wel ouden als jongen aanzette, om zich in de wapenen te oefnen; want wanneer de monsterring gedaan was, schoten de ruiters en de zoldaten na 't wit en na den papegai, die op een staak stond; de ruiters die met eenen vollen ren na 't wit moesten schieten, hadden geen zeer vasten schoot, zoo dat zy zich eerst ter dege moesten oefnen, zoo zy de premien hebben wilden, en heb ik gezien, dat zommigen in 't jaar 1705., in welk jaar zulks laatst is geschied, zoo geoeffent waren, dat zy zelfs in den vollen

ren hunnen weggeworpen hoed weder opnamen, en nevens 't paard zoo diep overhielden; dat zy den gemelden hoed krygen, en nogtans na 't wit schieten konden.

De twee andere Compagnien te voet hadden eenen yzeren papegai, die met eene dikke yzeren zodanig vast op een staak stond, dat 'er veel schotengedaan wierden, zonder dat hy zich beweegde, om dat zy op een zekere wydte na denzelven schieten moesten; want schoon zommigen hem raakten, zooging de schoot of door de vleugels of door een ander lid van zyn hol lichaam, weinigen troffen zyn hert, en nog minder de pen of den spyker, daar hy mede vast gemaakt was; die dezelve raakte, en hem van boven neer schoot, werd van de anderen als Koning gegroet; ontving niet alleen de premie, welke de Voortreffelyke Maatschappy daar op had gezet, maar ook alles dat een ieder van de Compagnie of een vreemdeling ingezet had, welke laatst voor ieder schoot eens zoo veel moesten inzetten, als iemand uit de Compagnie, zoo zy anders toegelaten en des Konings eere genieten en zich 't geluk deelachtig maken wilden.

't Vermaak van de twee Compagnien te voet.

Zoo dra nu iemand den papegai van den staak had geschoten, werd hy als Koning van de Schutters gegroet, en alle aanwezenden zoo wel Officiers als andere aanzienlyke Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy, en de Gouverneur zelf, zoo hy tegenwoordig was, verzelden hem na zyn huis, en gaven hem 't ingelegde geld nevens de premie van 30 ryksdaalders, welke de Voortreffelyke Maatschappy uit hare Kas liet geven. Ten einde echter deze nieuwe Koning' zyne mildheid ook zoude kunnen tonen, zoo was hy gehouden, om alle de genen, die hem t'huis hadden gebracht, voor dit geld en de genotene eere treffelyk t'onthalen, en

Premie voor de geenen die den Papegai afschieten.

duur-

duurden deze vrolykheden door- gaans drie dagen, na 't getal der Compagnien, welker Officiers el- kander insgelyks onthaalden, en doorgaans den Heer Gouverneur afzonderlyk daar by hadden, om dat hy hen den eersten dag treffe- lyk onthaalt had.

Wie de loffelyke gewoonte afgeschaff heeft.

Gelyk echter deze loffelyke ge- woonte van den H. Simon van der Stell in zwang is gebragt, als die wel wift, dat hy geoeffende men- fchen zoude hebben, zoo hy van eenig vyand quam aangetaft te worden; en de Voortreffelyke Maatschappy de gemelde 30 ryx- daalders ook heeft gegeven, om dat haar aan de behoudenis van deze plaats zeer veel gelegen is; zoo is dezelve door zyn Zoon, en Opvolger den H. Willem Adriaan van der Stell, in den jare 1706., in welk jaar hy met de burgers o- verhoop lag, zoo als hier na wyd- lopiger zal worden gemeld, afge- fchaft, waar van ik de redenen niet volkottien weet; dog wel gif- fen en hier fchryven konde, zoo ik my met giflingen ophield, of voornemens was, den Lezer daar mede lastig te vallen.

Wanneer de Burgers buiten de monftering in 't ge- weer moe- ten ver- fchynen.

Ondertuffchen zeg ik nog maar dit, dat de burgers aan de Kaap buiten de monftering ook in 't ge- weer moeten verfchynen, zoo dikwyls als hier een nieuwe Gou- verneur of Commiffaris aankomt, welke laafte magt heeft, dit kan- toor en regering te vifiteren, goe- de fchikkingen te maken, en an- dere gewigtige zaken te verrich- ten; en weet ik, dat zulks voor de eerftemaal by de komft van den Heer Gouverneur Louis van Affenburg is gefchied, die ook zoo nieuwsgierig was, dat hy kort daar na de Stellenbofche en Dra- kenfteensche drie Compagnien herwaards liet komen, ten einde hy, zoo als hy zelf pleeg te zeg- gen, zyne kinderen tydig leer- de kennen, 't welk echter geen voor hem ooit heeft gedaan, wyl zy zich enkelyk van tyd tot

II. Deel.

tyd aan dezelve bekend maa- ken.

Insgelyks weet ik wel, dat dier- gelyke buiten gewone optrekkin- gen nog meer zyn voorgevallen; voornamelyk wanneer de Heer Gouverneur Generaal Jan van Hoorn, en 't volgende jaar, de Ordinaris Raad van Indie, de Heer Pieter de Vos; beide als Com- miffariffen hier quamen, en heb ik zelf in 't geweer moeten ver- fchynen, eer ik nog in dienst van de Voortreffelyke Maatschappy overging. Dog gelyk dit bui- ten gewone gevallen zyn, die alle jaren juist niet gebeuren; zoo is 't ook eene zaak, die de burgers aan de Kaap alleen, en gantsch niet de Stellenbofche en Draken- steensche Compagnien betreft.

De Burgers aan de Kaap moeten ook buiten gewoon optrekken.

Nog zyn 'er buiten gewone ge- vallen; wanneer van alle inwoners eenigen gecommandeert worden, om of eene party weggelopenen fla- ven gewapenderhand op te zoe- ken, en te rug te brengen, of ne- vens eenige zoldaten van de be- zetting te veld te trekken, en ee- nen geduchten of reeds begonnen oorlog met de naburige Hotten- totten voor te komen, of ten ein- de te brengen, waar van vele voorbeelden aangehaalt zoude kunnen worden, zoo de nood zulks vereifchte; dog in 't jaar 1712. toen ik Secretaris was, ont- ftont 'er een blind gerucht, dat de om de Honingbergen leggende Hottentotsche natien oorlog in den zin hadden, en derhalven wierden 50 zoldaten en 80 inwo- ners met geweer en allerhande noodwendigheden derwaards ge- zonden, om dezelfen in toom te houden, dog zy quamen zoo voort te rug, en verzekerden 't tegen- deel.

Moet de weggelo- pene Sla- ven weder opzoeken, en tegen de Hottentot- ten te veld trekken.

En hier mede hope ik, dat ik van beide Collegien der Burger en Heemraden, als mede van den Burger-Krygsraad zoo veel zal hebben gemeld, als de zaak zelf vereifcht heeft.

Besluit van dit Hoof- stuk.

XIX. HOOFSTUK.

Van de Vesting, van de Schanffen, van de Kerk, Ziekenhuis, en andere gemene Gebouwen, die aan de Kaap de Goede Hoop worden gevonden.

Van de Publique Gebouwen. Wat 'er van de Stad, en haare straten aan te merken zy. Van de Brandmeesters. De Compagnie geeft de plaatzen om te bouwen voor niet. Hoe de oude Vesting gebouwt is geweest. Waarom men een nieuwen gebouwt heeft. Deze is wegens grote haast slecht gebouwt. Heeft van buiten een fraai gezigt. Is rondom met Pakhuizen, en Amunitie-kelders voorzien. Namen der bolwerken. Waarom 'er ten eerste een Ziekenhuis gebouwt is. 't Zelve wierd ras te klein. Men besluit een groter te bouwen. Hoe 't gebouwt is. Is met een gragt omtingelt. Beschryving van de Kerk. Wat voor menschen op 't Kerkhof begraven worden. Waar geringe perzonen begraven worden. Van de Drakensteensche Kerk. Waar de Predekant woont. De Predekant op Stellenbosch heeft geen byzondere Woning. De Drakensteensche ook niet. Wat de Compagnie voor Lusthoven heeft aangelegt. Waar toe de laatste aangelegt is. Grootte van deze tuin. De tweede is niet veel kleinder. De derde tuin aan de Kaap zelfs is de fraaiste. Is met allerhande gewassen voorzien. School voor de slave meisjes. Gevangenissen der slaven. Van de paardestal. Hoe de nieuwe is. Van 't platte land, en deszelfs gebouwen. Van de Schuur, Visschers-bok, Klappmütz, en Stoetery. Van 't Rechthuis van Stellenbosch. Van de drie Watermolens. Van de bruggen aan de Kaap.

Schoon ik in zommige van myne voorgaande Hoofdstukken, waar in afzonderlyk de Landsregering alhier na alle hare Classen en Collegien beschreven zyn, eenigzins wydlopig ben geweest, zoo hoop ik nogtans, dat zulks den Lezer niet verdrietig zal zyn gevallen, om dat hy wel ziet, dat de materien met alle hare omstandigheden niet beknopter verhandelt hebben kunnen worden; en door dien ik nu van voornemen ben, eene nieuwe dog in zeker opzicht aan de vorige verknochte materie onder handen te nemen, zoo zal 't wederom niet gevoeglyk kunnen geschieden, de publique gebouwen duidelyk te beschryven, zonder eenigzins wydlopig te zyn, te meer daar de omstandigheden zulks zullen vereischen. Ik zal my zoo veel mogelijk, de kortheid bevylytigen, dog eer en alvorens ik tot de pu-

De Auteur wil van publique gebouwen beschryven.

blique gebouwen zelf trede, zoo dient te worden aangemerkt, zoo als ik boven reeds gezegt hebbe, dat 'er een onderscheid tusschen de Vesting en de Stad de Goede Hoop moet worden gemaakt; en dat 't zelve uit de tekeningen der bezegelde brieven best te zien is; nu heb ik u van de Kaap de Goede Hoop wel verscheide berichten gegeven, waar uit gy ten dele de natuurlyke gesteltheit van 't land, en ook de zeden der natuurlyke inwoners hebt kunnen vernemen; van de Europeaansche inwoners echter en hunne opgerechte gemeente-staat is nog veel achter gebleven, 't welk reeds met de regering begonnen heb te melden, en jegenswoordig nog aantonen wil.

Van de stad nu, welke eigentlyk niet tot deze materie behoort, ten ware men wilde zeggen, dat dezelve de rechte plaats was, welke

Wat van de Stad en haare Straten aan te merken.

ke

ke publike gebouwen in zich fluit, flaat te merken; dat ze tamelyk wel aangelegt, en tot nu toe met groten yver en nadruk, en veel spoed opgebouwt is; want zedert den jare 1652. wanneer zy haaren eerften aanvang genomen heeft, is zy binnen den tyd van 60 jaren zodanig aangegroeit, dat men als nu ruim 200. welgebouwde huizen telt; de straten zyn lynrecht, en lopen van 't strand langs 't Dal op, tot aan den groten, en prachtigen tuin der Voortreffelyke Maatschappy; zy zyn 36 voeten breedt, Rynlandfche Maat, en verftrekken de fchepen, ten anker leggende, een aangenaam gezicht; om dat men uit zee kan zien, al wat in alle straten voorvalt.

Hoe de huizen gebouwt en gefchikt zyn.

De huizen, welke wegens de zware val en rukwinden niet hoger dan een of ten hoogften twee verdiepingen opgehaalt kunnen worden, zoo als voor dezen reeds omftandiger gefchreven heb, zyn van buiten alle zeer fchoon wit; en van eenen tamelyken groten omtrek, zoo dat men van binnen verfcheide bequame, gemakkelyke en nette vertrekken heeft, en achter 't huis eene ruime plaats, waar op men alle nodige zaken bewaren, en in den regentyd een fraai keuken-tuintje hebben kan. De Daken daarentegen zyn alle van riet en fchelf, om dat men wegens de zware winden geene pannen gebruiken kan.

Waarom de afdaken verboden zyn.

Om dié zelve ftroudaken zyn ook de afdaken, welke voor dezen tamelyk fterk in zwang gingen, en zeer gemakkelyk waren; op uitdrukkelyke order verboden, niet alleen dat 'er geene meer zouden worden gebouwt, maar zelfs dat de oude niet onderhouden zouden worden, ten ware de eigenaar de muur 12 voet rynlandfche maat, liet ophalen; want de muuren van deze afdaken waren voor dezen naauwlyks 6. voeten hoog, en aldus zeer licht den brand onderworpen, die zelfs

door een brandende tabakspyp ontflaan konde; derhalven word ook den vreemdelingen of 't fcheepsvolk, uit Holland of uit Indie komende, en dezen haven aandoende, aangezegd, en door een gedrukt manifelt, dat aan den groten mast aangeplakt word, verboden, dat niemand langs de straten tabak roken zal, om dat men wel weet, dat zy zoo wel als de Hottentotten grote liefhebbers daar van zyn; de genen, die betrapt worden, worden zoo voort in hechtenis gezet, en den anderen dag aan een paal wakker gelaarf, dat is, met een endje touw, drie of vier voeten lang, voor zyn achterfte geflagen, en na zyn fchip gezonden.

Van de Brandmeesters.

Ten einde echter de brand, die door nalatigheid ontflaan konde, want van 't inflaan van 't wêer weet men hier niets, zoo als reeds voormaals bericht heb, zoo veel mogelyk, zoude worden voorgekomen, zyn 'er zekere Brandmeesters benoemt, en van den Heer Gouverneur bevestigd, welke alle maanden verplicht zyn, huis zoeking te doen, en de genen, welke de fchoorftenen niet fchoon houden, of vegen laten, 't zelve 1 of 2 malen in der minnen te bevelen, als mede te letten, dat 'er geene dwarshouten in de muur gemetzelt zyn; waar aan naderhand gerookt vleefch of andere droge fyps gehangen word; dog wanneer zy daar na niet willen luifleren, zoo is verder hare plicht, den Heer Gouverneur en den Fiskaal daar van kenniffe te geven, ten einde deze moedwilligen na verdienfte geftraft en tot 't fchoon maken van hare fchoorftenen genoodzaakt worden.

Buiten de Hollanders heeft gene Natie iets in dit land gebouwt.

Van alle deze huizen, buitenplaatzen, en andere zoo wel byzondere als gemene gevaarten, hebben nog de Portugeezen, als de eerfte, die in dit land bekend zyn geweest, nog de Engelschen, nog de Franschen, nog de Denen

een fteen gelegd, maar alles wat 'er gebouwt is, heeft deze Colonie den Hollanders te danken; welke wyl zy in de Steden en Dorpen van haar Vaderland grote liefhebbers der schoonheid, cieraad en nettigheid zyn, zoo hebben zy ook hier van hare gewoonte niet willen afgaan, maar pogen in alle delen te doen zien, dat zy Hollanders, dat is, zinnelyke en nette menschen zyn.

De Voortreffelyke Maatschappy geeft de plaatzen om te bouwen voor niet met al.

Het is echter zeer aanmerkelyk, dat de Voortreffelyke Maatschappy, zoo als ik reeds voormaals bericht heb; alle deze plaatzen, waar op men bouwen wil; ja zelfs gantsche Hofsteden of Landgoederen, waar op men wyn, koorn, tarwe, en allerhande andere vruchten winnen kan, voor niet met al weg geeft, en den bezitter daarenboven eenen erfbrief daar van vervaardigen laat, achtervolgens den welken hy met de grond kan doen, wat hy wil, waar van zy echter geen voordeel heeft, dan dat zy by verkoping van de vaste goederen, 't grondrecht, dat is, als ze nog nieuw zyn, den 10de of 20ste, en oud zynde, den 40ste penning geniet. Wanneer 't echter Landeryen, als velden en wynbergen zyn, zoo is zy met den 10den penning te vrede, zodanig, dat dezelve in den zak moet geleverd worden, en aldus den Landman vertrouwt, dat hy eerlyk handelen en haar niet bedriegen zal, 't welk echter, zoo 't Europeaanfch spreekwoord waar was, dat de beste boer een schelm is, gantsch niet te hopen zoude zyn.

Men zoude wel verkeerde gedachten krygen als men gade slaat, dat zy de voornaamste voorwaarde, waar op hen zodanige erfbrief verleend word, die tot haar eigenen besten strekt, zeer zelden nakomen; want dezelve behelst, dat zy trachten zullen, eeken-bomen aan te queken en groot te brengen, waar in de Voortreffelyke

Maatschappy in 't zoo genaamde ronde boschje voorgegaan is; op 50 Hofsteden vind men echter naauwlyks een enkele eekenboom, 't welk eene grote nalatigheid schynt te zyn; dog men verandert wel ras van gedachten, als men in tegendeel overweegt, dat zy geen bequamer, en in betaling gereeder Koopman kunnen vinden, als de gemelde roemruchtige Maatschappy, welke op den eens bedongen en vastgestelden prys hunne goederen koopt, en na de levering zoo voort betaalt. Wie zoude nu zoo dwaas zyn, dat hy dezen zynen Koopman, of liever weldoender en beschermheer zoude willen bedriegen? te meer wanneer hy met zyne goederen buiten deszelfs weten, nergens hene kan.

Edog ik ga van myn voorneemen te ver af; derhalven zal ik my zonder eenige diergelyke omwegen tot de publike of gemene Gebouwen begeven, en na de stad de Goede Hoop bezichtigt te hebben, ook eens zien, hoe de vesting van dien zelven naam, van buiten en van binnen gemaakt is, en 't geen als nog van de voormaals gemelde schanzen en andere vestingwerken t'erinneren nodig is.

De Heer Commandeur Jan van Riebeeck, heeft zoo voort na zyne komst alhier een schone vierkante vesting gebouwt, welke van binnen met vele woonhuizen voor den Heer Commandeur en andere hoge Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy, als mede met welaangelegde wachthuizen op de 4 bolwerken en andere noodzakelyke woningen, midsgaders met tamelyke grote pakhuizen voorzien was, waar in men de velerhande Koopmanschappen en levensmiddelen bewaren konde; van buiten echter aan de zee kant hadde dezelve eene schone Watertang en andere buitenwerken, die eenen vyand moeite genoeg geven konden,

Hoe de oude Vesting gebouwt is geweest.

den, die dezelve veroveren wilde; welke ook zoo men 't zeggen van de inwoners mag geloven, deze in sterkte en fraaiheid niet geweken heeft.

Waarom men befloten heeft een nieuwe te bouwen.

Dog vermids de handel zoo wel met de inwoners, als met vreemdelingen, dagelyks toenam, en derhalven de gemelde pakhuizen te klein wierden, welke men wegens de naauwe plaats, die in de vesting nog overig was, niet kondé vergroten; en daarenboven wegens de goede situatie en 't groot belang van de plaats, de bezetting moest worden versterkt, ten einde dezelve met de inwoners in staat zoude zyn, om een vyand 't hoofd te bieden, zoo maakte men ten eersten eenen overflag, op wat wys men eene gantsch nieuwe groter en ruimer vesting bouwen zoude kunnen, waar uit men ook de Zee beschieten en den Haven bevryen konde.

Hier toe hielpen zeer veel de berichten van den Gouverneur Bax; die zonder twyffel door 't bouwen van deze vesting gezocht heeft, zynen naam op de kosten van andere menschen te vereeuwigen; want hy stelde, zoo als men my bericht heeft, de Voortreffelyke Maatschappy niet alleen voor, dat de vesting, door den H. Commandeur van Ribeeck gebouwt, veel te naauw, op eene zeer onbequame plaats en ter defensie van den haven gantsch niet goed was, maar dat de kosten, welke men aan de vergroting en verbetering van de gemelde vesting zoude besteden, vergeefs zouden zyn, en dat 't altyd een bouwvallig werk blyven zoude; om dat men uit dezelve den haven; en voornamelyk de plaats, daar de schepen ten anker moesten leggen, niet wel beschieten en met nadruk verdedigen konde.

Hy sloeg derhalven eindelyk als 't beste middel voor, dat men de eerste vesting slechten, en ee-

ne nieuwe, ruime, grote en sterke op eene bequamer plaats bouwen moest, te meer om dat de kosten van deze nieuwe niet veel groter zouden loopen, dan 'er vereischt zouden worden, om de oude te vergroten; en zoo men hem 't bestier daar over gaf, nam hy aan, om dezelve binnen den tyd van 3. jaren in zodanigen staat te brengen, dat men dezelve verdedigen konde, midts dat hy alvorens een schip na Madagascar zond, meer slaven handelde, en dezelve als Handlangers gebruikte.

Zoo ongaarn echter als de Voortreffelyke Maatschappy schynt tot enig besluit te komen, in zaken; die niet dan kosten na zich slepen; en waar van geen voordeel te hopen is; zoo gaarn verleende zy den gemelden H. Bax niet alleen gehoor, maar keurde deszelfs voorslag na rype overweging goed; en zond hem als Gouverneur met de nodige orders een volle magt; om achtervolgens zyne voorstelling eene nieuwe vesting te bouwen, en na deszelfs voltoojing, de oude tot den grond toe te slechten, derwaards.

Hy heeft ook zyn woord gehouden, en deze jegenswoordige binnen den tyd van 3 jaren gebouwt. Of ze echter beter is, als de vorige, daar van kan ik niet oordelen, om dat ik de oude en eerste niet gezien heb; doch zoo men na de fondamenten zoude te werk gaan, waar van men nog eenige overblyfzels ziet, als men uit de stad na de vesting gaat, zoo is onbetwisbaar zeker, dat de hendaagsche veel groter is; als de vorige; of ze echter sterker en gelegener is, zulks vertrouwt ik niet met ja te beantwoorden, om dat verscheidene redenen my daar van afhouden, welke ik hier niet zal op noemen.

Dog zal ik enkelyk melden, dat wyl de bouw zeer haastig voortgezet is, en men nog burger, nog boer,

De Heer Bax wordt om dezelve op te rechten als Gouverneur na de Kaap gezonden.

De nieuwe Vesting is zeer slecht gebouwt.

boer, veel min zoldaat, ja zelfs geen vreemdeling, met de schepen komende, en weder met de schepen vertrekkende, verschoont heeft, zoo is dezelve binnen den gemelden tyd van 3 jaren wel voltooit, maar zoo slecht, dat men zich billyk verwonderen moet, aangezien men by 't affchieten van de stukken kanons dikwyls beducht is, dat 'er een brok van een zeker bolwerk omver vallen, en 't daveren niet uithouden zal; door dien de Klippen en stenen zoo slecht in malkander gevoegt zyn, dat men, wyl 'er weinig kalk en meest leem of aarde toe gebruikt is, op vele plaatzen een stok zoo diep daar tusschen in kan steken, als hy lang is.

Heeft van buiten een fraai gezicht.

Ondertusschen is 't zeker, dat wyl de muuren van deze vesting tamelyk hoog en de schildwachthuisjes, waar van 'er zeer veel rontom staan, van binnen en van buiten fraai wit zyn, zulks een zeer aangenaam gezicht maakt, en voornamelyk den geenen lieflyk in de oogen valt, die in en uit den haven varen. Wyders kan men niet ontkennen, dat wyl zy vry groter als de vorige is, zy ook veel meer ruimte bevat. En is dwars door deze vesting eene dikke muur opgehaalt, welke gemakelyk tot eene afscheiding zoude kunnen gebruikt worden, en zyn jegenswoordig aan dezelve ruime en treffelyke woningen van den Edelen Heer Gouverneur en van den Opper-Koopman van de vesting aangebouwt, en konde ook tot aan 't andere end nog eene diergelyke woning gebouwt worden, zoo 't nodig was.

Is rondom met Pakhuizen en Ammunitie-kelders verzien.

Aan de muren van de bolwerken zyn rontom of beneden Pakhuizen en Ammunitie-kelders, en boven dezelve vertrekken te zien; of men vind beneden fraaje werkplaatzen voor de handwerksluiden, die in de vesting nodig geacht worden, en daar boven hare slaapkamers, gelyk dan alle aan-

zienlyke Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy daar in gehuisvest konnen worden, zoo zy willen, of geene familien hebben; dog zyn behalven de Cordegaarde en weinig andere vertrekken, de overige woonhuizen alle met platte dakken verzien, zoo dat men ze buiten de vesting niet zien kan.

De Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell heeft in 't jaar 1706. op bevel van den Heer Commissaris N. de Wilde, die als Ordinaris Raad en Generaal over de Troupen, die in Indie lagen, uit Holland hier aangekomen, en deze vesting naauw bezichtigde, begonnen de gemelde misflagen van de Heer Gouverneur Bax begaan, eeniger mate te verhelpen, hebbende voor de vesting een aardig ravelyn opgeworpen, en tot aan 't end van zyne regering aan eenen bedekten weg om de gantsche vesting laten arbeiden, waar by hy dan zelf den eersten kruiwagen vol aarde toevoerde, na dat de andere aanwezende Heren hem gevolgt hadden, de zoldaten nevens de slaven aanmoedigde, om 't werk verder voort te zetten; daarenboven liet hy hen boven 't arbeidsloon eenen halven emmer wyn uit de kelder van de Voortreffelyke Maatschappy geven, en denzelve op zyne gezondheid drinken.

Wanneer, hoe en van wien deze vesting verbeterd is.

Dog deszelfs Nazaat, de Heer Gouverneur Louis van Assenburg zette dezen arbeid niet voort, maar liet alles, zoo als hy 't vond om dat hy oordeelde, dat de kosten, reeds daar aan besteed, vergeefs waren; want hy pleegde te zeggen, zoo lang iemand meester van den oever is, zoo lang heeft vesting ook geen nood; by aldien 'er echter eene landing geschied was, zoo moest men zich op de vesting alleen niet verlaten, maar trachten, meester van 't platte land te blyven, en aldaar den vyanden voorraad af te snyden, zonder

der den welken zy haast genoodzaakt zouden zyn, de vesting zelf weder te verlaten, te meer om dat men uit Holland onfeilbaar hulp te verwachten had.

Namen der bolwerken.

Ik zoude nog veel diergelyke redeneringen van dien Heer Gouverneur konnen bybrengen, welke deze materie raakten, ten ware dezelve te ver van myn voornemen afgingen; derhalven zeg ik liever, dat deze vesting de Voortreffelyke Maatschappy een zeer groot kapitaal gekost, en 5 bolwerken heeft, waar van 't eene, meest na de stad toe, en byna ten Noord-westen leggende, *Buuren* genaamt is; de andere, die in order volgen, heeten *Leerdam*, *Katzenelleboog*, *Oranje* en *Nafsau*.

Schanzen buiten de Vesting opgeworpen.

Na dat deze vesting gebouwt was, heeft zoo als ik reeds voormaals bericht heb, de Heer Gouverneur Simon van der Stell getoont, dat hy ook iets van den kryg verftont, de schans aan den zoo genaamden Waterplas achter den Leeuwenberg, als mede de gene, welke in Hottentots-Holland gezien word, van aarde laten opwerpen. Schoon nu 't eerste tot dekking en bevryding van 't strand diende, en 't tweede tegens de Hottentotsche natie, Gunjemans genaamt, goeden dienst deed, zoo heeft zyn zoon en opvolger in de regering, de Heer Willem Adriaan van der Stell, deze beide bolwerken t'eenemaal laten vervallen, zoo dat de wachthuisjes, die daar by stonden, en ik nog gezien heb, jegenswoordig ook ingestort zyn, zoo dat men de overblyfsels naauwlyks meer daar van ziet.

Dat zelve lot hebben ook de achter de vesting aangelegde werken gehad, die aan de zout-rivier ontrent een uur van de vesting gebouwt waren, en tot wachthuizen en paardestal voor de ruitery dienden, van welke alle men behalven den ruyterstal, die gemeen-

II. Deel.

lyk aan de uit Indie hier gebaanne flandsperzonen een gevankenis verstrekt, hedendaags geene overblyfsels meer ziet, zoo dat enkelyk de namen daar van overgebleven zyn, hebbende dezelve, zoo als ik voormaals gemeld heb, *Keer de Koe*, de *Kykuit* en de *Ruyterstal* geheten, in welke laatste ik by myne aankomst, drie flandsperzonen aangetroffen heb, die van de hoge Indische Regering voor eenige jaren hier gebannen waren, en na verloop van dientyd met Hollandsche schepen weder derwaards gezonden zyn.

Van de vesting en alle deszelfs werken keer ik my tot de andere gemene gebouwen; zonder my echter aan eenige order te binden of na den rang te voegen; maar ik zal dezelve alle na malkanderen beschryven, zoo als zy my voorkomen. Onder dezelve vind men ook 't Zieken-huis, 't welk de Voortreffelyke Maatschappy zoo voort in den beginne zoo nodig had, als de vesting zelf, om dat zy anders de op de schepen zynde kranken niet wel hadde konnen oppassen, te meer om dat 'er dikwyls met een schip alleen 100., 150 en meer te gelyk aangebragt worden.

Waarom 'er ten eersten een Ziekenhuis gebouwt is.

De Heer Commandeur Jan van Ribeeck had 'er reeds in den aanvang een laten bouwen, dat aan het zee-strand stont, en derhalven zeer gelegen was, dog 't is daar mede byna gegaan als met de vesting, behalven dat 't niet t'eenemaal afgebroken is, aangezien het zeer ras te klein wierd; zodanig dat men dikwyls, voornamelyk als 'er verscheide schepen te gelyk uit Holland aanquamen, niet wist, waar de met scheurbuik en andere ziekten behepte menschen te huisvesten en te bezorgen.

Onder den Heer Gouverneur Simon van der Stell wierd derhalven besloten, 't zelve in een pak-

Word in een pakhuis veranderd.

traan,

F f

traan, enz. in te bergen, en de benodigde fchepen midsgaders de ingezetenen te gerieven, zoo zy een briefje, van den Heer Gouverneur en den Opper-Koopman in de vesting getekent, en van den Kaffier gequiteert, tonen kunnen, zonder 't welk de Equipage-Meester, die over dit pakhuis gestelt, en doorgaans een fcheeps-Kapitein is, welkers fchip altyd als Admiraal op rede leggen blyft, en de vlag voert, niet vermag iets te laten volgen, ten ware hy het daar na zelf betalen en daarenboven eene wakkere doorhaling zwelgen wilde.

Men befluit een groter te bouwen.

Ten einde echter ook voor de zieken zorg gedragen en dezelve geholpen wierden, zoo werd wyders befloten, om in plaats van 't vorige, dat als nog onder den naam van 't gemeld pakhuis staat, een ander te bouwen, dat veel ruimer, groter, pragtiger, aanzienlyker en gemakkelijker voor de zieken zelf was. Hier toe werd de zeer fraaje, bequame gantsch aangename plaats, die tegen de Kerk over was, en tot eenen tuin gebruikt wierd, om dat men dezelve met een ander ftuk land genoeg wist te vrede te stellen.

Deze plaats wierd te meer daar toe genomen, om dat dezelve niet alleen recht over de kerk lag, maar ook onmiddelaar aan den groten, heerlyken, pragtigen en met allerhande bloemen, bomen en andere gewassen opgeschikten Tuin der Voortreffelyke Maatschappy, alwaar de zieken een aangenaam gezicht hebben konden, wanneer zy 't bed weder een weinig quamen te verlaten. Op deze plaats nu, zeg ik, is 't nieuwe Ziekenhuis zeer net gebouwt, en als een kruis opgehaalt; de muuren zyn tamelyk dik, en de lengte midsgaders de breedte zeer aanzienlyk.

Want dat 't zelve tamelyk lang moet zyn, blykt daar uit, om dat

op de langfte zyde van de Bovenpoort, die op den gemelden tuin der Voortreffelyke Maatschappy ziet, tot aan de Benedenpoort, die na de ftad toegaat, ruim 100 zieken leggen kunnen, terwyl midlerwyl de Kruisgang, te weten, van de grote Poort, die na de Kerk toe, tot aan de Poort die op den Leeuwenberg ziet, vry blyft, en ook vry blyven moet, ten einde men gemaklyk heen en weder gaan, en de zieken byspringen kan.

Door dit vry blyven van den Kruisgang, die de breedte uitmaakt, verfta ik niet, dat 'er gantsch geen zieken mogen gebragt worden, 't welk immers, gemerkt de breedte, belachelyk zoude zyn, maar ik wil zeggen, dat deze Kruisgang ledig word gelaten, voor zodanigen, die arm of beenen gebroken hebben, of anders zeer gevaarlyk krank zyn, zoo dat men alle oogenblik de dood voor oogen ziet. Dezen leggen niet naaft malkander op houten bedfteden, zoo als de anderen, maar een ieder heeft zyn eigen en daarenboven lage bedftee, met een veere bed of watten matras, waar op hy zeer gemaklyk rontom gaan en den kranken na behoren bedienen kan.

De bedden voor die gevaarlyk krank zyn.

De gemelde houten bedfteden, waar op de gene leggen, die niet zoo gevaarlyk en pynlyk zyn, vind men op beide zyden van de lange muur, zodanig dat deze planken, die op dwarsbalken leggen, en van onder gestut zyn, van de bovenfte tot de benedenfte deur, als een ftuk aan malkander vast gemaakt zyn. Daarenboven zyn zy aan de muur; daar 't hoofd komt te leggen, eenigzins hoger als aan 't beneden-end daar de voeten rusten. Doordien de zieken nu dicht by malkander leggen, zoo is licht te denken, dat 'er meer dan 100 perzonen op elke zyde legeren kunnen, fchoon men de brede kruisgang vry laat, en maar de

Wat de overige kranken voor legerfteden hebben.

ge-

gevaarlyke kranken derwaards brengt alwaar de nood vereiflchen- de ook ruim zellig afzonderlyk konnen verzorgt worden.

Aan beide zyden van de grote poort, tegen over de keuken, en wederom van achter, tegen den Leeuwenberg, zyn 'er tamelyk grote en ruim vier voet hoge glaze vensters, die ook naar mate breedt zyn. Aan ieder van dezelve, waar van 'er voor en achter 48. en aldus overal zoo wel voor als achter 24. zyn, vind men vier vleugels, welke men als 't heet weer is, alle opmaken kan, om de lucht daar door te laten spelen; daarenboven zyn deze vensters met yzere tralien verzien, ten einde de zieken eenigzins beter wordende, by nacht niet vluchten, en door onordentlyk leven 't quaad niet erger zouden konnen maken.

Langs de voorbeschrevene planke legerfleden, welke aan beide zyden opgerecht zyn, ziet men ontrent drie voet van dezelve vele vierkante pilaren, boven met geflotene bogen, aan elkander gevoegt, ten einde op dezelve de dwarsbalken leggen konnen, welke 't gantsche dak en den zolder dragen moeten; deze pilaren zyn zoo hoog en wit, als de muur, en wyl dit gebouw van buiten ook wit is, zoo maakt dit wydlopig ziekenhuis een zeer fraai gezicht.

Aan de 4 hoeken of vleugels van 't kruis ziet men vier huisjes met platte daken; in 't eerste van dezelve ter linkerhand, by de grote poort, houd de Vader van 't ziekenhuis zyn verblyf, alwaar hy des noods, met een klein huisgezin gemaklyk zoude konnen wonen; want hy heeft niet alleen eene aangename voorkamer, waar uit hy de Kerke nevens den boven gemelden Tuin der Voortreffelyke Maatschappy zien kan, maar ook achter dezelve eene zeer grote keuken, waar in hy allerhande

spyzen klaar kan laten maken; aangezien de Zwarten, welke in 't Ziekenhuis de kranken oppaffen en dienen moeten, ten zynen be- vele staan, en alles doen moeten, dat hy gebied; daarenboven moet hy ook bezorgen, dat de kranken, met scheurbuik of andere ziekten behebt, in deze grote keuken met droge kruiden gestlooft worden, zoo dikwyls als de Oppermeester van 't Ziekenhuis zulks geraden vind. Daarenboven heeft hy achter de gemelde grote poort by den ingang, nog een vertrek tot zyn dienst, waar in hy zyne meubilen, als mede koopmanschappen, zoo hy zich daar van bedienen wil, kan bewaren.

Ter rechterhand van deze grote poort heeft de gemelde Oppermeester van dit Ziekenhuis die doorgaans den naam van Doctoor voert, om dat hy by gebrek van een geleert Arts zoo wel de inwendige als uitwendige gebreken helen moet, zyne woning; hy kan insgelyks zeer vergenoegt daar in leven, om dat hy behalven eene grote vermakelyke voorkamer, die insgelyks op de kerk, de stad, en een hoek van den haven ziet, zyne werkplaats ook dicht by de hand, en eene kamer daar naast aan heeft, waar in hy zyne goederen bewaren kan. Deze Oppermeester als hy tegenwoordig is, heeft over allen die in Huis zyn, den Vader zelf, te gebieden; als hy echter wegens zyne praktyk onder de burgers, waar mede hy jaarlyks een grote zomme kan winnen, uit is, zoo heeft de Zieken-vader 't oppergebied.

Aan de kant van 't Ziekenhuis, die op den Leeuwenberg zit, is 'er andermaal ter linkerhand een huisje, waar in de Moeder van dat Huis woont, die met de Zieken, als alleen bestaande uit mansperzonen, anders niet te doen heeft, dan dat zy de nodige victualien, die voor eene gehele maand te ge-

Woning van den Oppermeester.

Van den Ziekenmoeder.

De vensters van dit Ziekenhuis

't Gantsche Gebouw toont zeer fraai.

Woning van den Vader in 't Ziekenhuis

lyk worden gegeven, nevens eenige andere kleinigheden, in hare bewaring heeft, en dezelve dagelyks den Kok van 't Huis overgeeft; zy heeft zoo veel huizing, als de Opper-Meeſter en de Zieken-Vader.

Voor dezen ſtonden deze Levensmiddelen niet volkomen onder eene Moeder, die in 't Huis woonde, maar andere wakkere vrouwen buiten 't Huis, hadden te gelyk 't opzicht daar over; en zoo 'er veel Zieken quamen, moeſten zy ter degen letten, dat de ſpyzen voor de Zieken zinnelyk wierden klaar gemaakt, afzonderlyk als zy iets hadden gegeven, om by vleeſch te koken, en weet ik heel wel, dat zulks by den kok veel te weeg heeft gebragt; dog onder den Heer Willem Adriaan van der Stell is deze gewoonte afgeraakt, en de zorg daar van aan deze vrouw alleen overgelaten. Midlerwyl verſtrekt tot zynen eeuwigen lof, dat hy zelve dikwyls de moeite heeft genomen, na 't Ziekenhuis te gaan, de Zieken te bezoeken, hen moed te geven, en de ſpys te proeven, en dat hy den Kok wakker hield, als 'er 't minſte aan ſcheelde.

Waar de
Kok woont

In 't huisje dat aan die zelve zyde ter rechter hand ſtaat, woont de Kok, die een fraai voorkamertje, een grote ruime keuken en nog een kamertje tot zyn gebruik heeft. Deze heeft het zekerlyk van alle de genen, die zich in 't Ziekenhuis bevinden, 't quaadſte, en moet de meeſte arbeid verrichten, want hy is verplicht, om voor alle de Zieken, die in 't Huis zyn, al waren 'er zoo veel, dat 'er geen meer in konden, alle dagen tweemaal te koken, en moet de middag koſt ten 10 uren en 't avond eeten ten 5 uren na de middag gereed hebben, ten einde de Kranken daar na de artzenyen, hen van den Oppermeeſter voorge-

ſchreven, met meerder vrucht zouden kunnen gebruiken.

In plaats van potten, welke men in andere keukens gebruikt, heeft hy twee grote kopere ketels, en verſcheide yzere potten, die wat kleinder zyn, waar in hy voor alle deze menſchen koken moet, en wyl deze menſchen driemaal ter week goed ſchapenvleeſch eeten, en ieder perzoon als dan een pond voor zyne portie heeft, zoo is licht te oordelen, dat deze ketel gemerkt 't water en rys, enz. dat daar bykomt, zeer zwaar valt, om te regeren, welk alles, en nog vele andere zaken, genoeg te kennen geven, dat deze Kok in dit Ziekenhuis onder alle gezonden, daar in wonende, 't moejelykſte heeft.

De Slaven, welke de kranke Europeaanen voornamelyk, en ook die van hunne eigene natien dienen en oppaſſen moeten, hebben het ook niet heel gemakke-lyk, om dat zy dezelve zoo wel by nagt als by dag dienen moeten; dog om dat 'er doorgaans 8 of 10 zodanige oppaſſers zyn, zoo valt hen dien arbeid zoo zwaar niet, om dat zy malkander verpozen, en voornamelyk des nachts hunne ruſt genieten.

Daarenboven beſtaat de arbeid, welke zy by de zieken verrichten moeten, meeſt hier in, dat zy hen eenen friſſchen dronk water, als mede hunne ſpys brengen moeten, als dezelve niet gaan kunnen, en by nacht ontbloot zynde, weder dekken en bezorgen; wyders dat zy ziende, dat d'een of d'ander Kranke zeer zwak word, of op ſterven legt, zulks den Ziekenvader bekend maken, om dat dezelve alles aantekenen en verantwoordt moet, zoo als kort hier na nog iets van deze verantwoording volgen zal, en eindelyk dat de Slaven de overledenen na eene andere plaats uit 't gezicht der levendigen brengen.

Gelyk echter deze tot nu beſchrevene vier lage huisjes van buiten

Gewoon-
lyke arbeid
der Slaven
in 't Zie-
kenhuis.

buiten aan de vleugels van 't Ziekenhuis gebouwt zyn, zoo zyn ook van binnen in 't Ziekenhuis nog verscheide kleine Kamertjes gemaakt, die tot verscheidene nuttige dingen gebruikt worden; en zyn van binnen op de zyde van den kruisgang, die tegen den Leeuwenberg uitloopt, twee diergelyke vertrekken, waar van dat ter rechter hand ledig staat, en enkelyk gebruikt word, als 'er een Patient is, dien een arm of een been afgezaagt of afgenomen moet worden; de Patient word name-lyk als dan in dat vertrek gebragt, ten einde hy van alle andere zieken afgezondert, alleen kan bedient en verzorgt worden; en heb ik in den jare 1708 eene zodanige operatie bygewoont, wanneer 'er iemand zyne hand door een Kanonschoot jammerlyk gequest, en daarenboven de voorste armpyp gebroken was, zoo dat de arm tot boven den elleboog moest worden weggenomen.

Deze elendige lag in den beginne onder de andere Zieken te kermen; wanneer hem echter gezegt wierd, dat hy zynen arm zoude moeten missen, was hy zoo voort daar toe bereid, en wenschte maar, dat hy reeds afgenomen was; en toen men hem na dit vertrek bragt, op een stoel zette, en zynen gequetsten arm ontblote, zeide hy niet anders, dan dat de Oppermeester hem tog niet lang zoude pynigen; Na dat nu alles gereed was, en de gemelde Oppermeester de incisie gedaan, midsgaders den arm in drie horten afgezaagt had, en men reeds bezig was, om denzelven te verbinden, vraagde deze rampzalige, of zyn arm nog niet af was? Wyl de Oppermeester hem toen den afgenomen arm toonde, en hem een hartsterking gaf, zoo zeide hy eindelyk, God zy gedankt, dat ik de pyn doorgestaan heb, en was daar op goeds moeds; 't verband gelegd, wierd hy weder

na zyn bed gebragt, alwaar hy eenige dagen daar na aan een ander toeval gestorven is.

't Ander Kamertje, dat op deze zyde ter linker hand staat, is voor de Ondermeesters, die over 't Ziekenhuis mede geslelt zyn, om in te wonen; het is wel voor 2 of 3 menschen tamelyk nauw, dog aan d'andere kant zeer gemakke-lyk, om dat zy dicht by de Zieken zyn. Daarenboven was by myne komst de Oppermeester getrouwt, en had zyn eigen huis, zoo dat hy maar 's morgens en 's avonds de Zieken quam bedienen, zoo dat 'er een in zyn huisje gaan konde, waar door de anderen meer ruimte kregen; insgelyks is een van de Ondermeesters getrouwt, en woont buiten 't Ziekenhuis, 't welk andermaal, schoon de Oppermeester hier in woont, voor de andere goed is, en hen meer ruimte verschaft.

Op de zyde, die tegen den groten tuin der Voortreffelyke Maatschappy aankomt, is ter rechterhand wederom een zulk vertrekje, dog zonder vensters, 't welk men tot een gevankenis gebruikt, als 'er onder de Zieken Dronkaards of Revelaars of Dolle menschen zyn, aangezien men diergelyke menschen, welke anderen hunne rust storen, zeer wel daar in opsluiten, en na bevind van zaken of straffen of elders in hechtenis brengen kan.

Eindelyk is 'er nog een Kamertje naast de woning van den Ziekenvader, dicht by deszelfs Keuken, 't welk voornamelyk dient, om de genen, die met de Venusquaal behebt zyn, daar in na behoren te genezen; 't welk ook, door dien 't beestachtig bootsvolk doorgaans een buitensporig leven lyd, schier nooit ledig staat, en gebeurt 't dikwyls dat dit vertrek alleen niet groot genoeg is, om ze allen te herbergen.

Ondertusschen heeft de Voortreffelyke Maatschappy eene zeer fraaje

Waar de Ondermeesters zich onthouden.

Waar de Dronkaards gebragt worden.

Waar die genen gebragt worden die met Venusziekte behebt zyn.

Loffelyke verzorging der Zieken.

fraaje en treffelyke methode in dit haar Ziekenhuis ingevoert, die billyk ten hoogften pryzenwaardig is. Dezelve bestaat hier in, dat alle Zieken, die in dit Ziekenhuis komen, behalven die met Venus-ziectens behebt zyn, de eerste 14. dagen alles vry hebben, zy mogen aan artzenyen en oppaffing kosten wat zy willen; zoo zy binnen dien tyd niet kunnen genezen worden, zoo dat zy hunne fchepen, waar mede zy hier gekomen zyn, moeten laten varen, zoo verteren zy echter niet meer, als ieder de helft van de gagie, welke hy ter maand trekt, hy is wie hy is, en blyft de andere helft altyd goed op zyne rekening. Wat echter de Venus beminnende Zieken aanbelangt, dezelve verteren niet alleen hare halve maandelijke gagie, zoo voort als zy daarin komen, maar moeten daarenboven 10 ryksdaalders aan den Oppermeeftter betalen, die daarentegen de artzenyen aan de Voortreffelyke Maatschappy voor een zeker ftuk geld vergoeden moet, en 't overig voor zich behoud.

Wyders is hier eene treffelyke fchikking, dat niet alleen de Oppermeeftter zyne Artzenyen, en de Zieken-moeder hare levensmiddelen verantwoordten moeten, maar ook voornamelyk, dat de Zieken-vader van al 't geen in 't Huis voorvalt, boek moet houden; welk boekhouden hier in bestaat, dat hy alle de genen, die van dag tot dag in 't Ziekenhuis komen, en weder daar uit gaan, zodanig in zyn boek aantekent, dat de dag van de Maand daar by gevonden word; en zoo 'er eenigen komen te fterven, moet hy zulks insgelyks doen, en nog dien zelve dag den Edelen Heer Gouverneur en den Boekhouder van de bezetting daar van kennis geven, ten einde deze zulks insgelyks in zyne boeken zoude kunnen fchryven.

Daarenboven is hy gehouden, om alle weken een uittrekzel van zyn register te maken, en zulks den Edl. Heer Gouverneur ter hand te ftellen, ten einde hy daar uit zoude kunnen zien, hoe veel nieuwen daar in gekomen, als mede hoe veel 'er van de oude uitgegaan, waar ze gebleven, en eindelyk hoe veel 'er overleden zyn. Wyders moet hy melden, hoe veel vleefch van dag tot dag voor de zieken verbruikt is, en diergelyke dingen meer; en eindelyk als de algemene monftering, welke door gantsch Ooft-Indie op alle Hollandsche fchepen en handelplaatzen op een zekeren dag gefchieden moet, verby is, zoo brengt zyn plicht mede, 't gantsche boek in 't net te fchryven, en over te geven; ten einden 'er geen misflag in eenige zaak begaan werde.

Voor deze zyne moeite heeft hy ook eenige voordelen te genieten, die fchoon ze gering en flecht fchynen, echter in 't jaar eene tamelyke zomma bedragen; want hem is geoorlooft alles te houden, dat de overledenen aan haar lyf hebben gehad, eer ze gesturven zyn, of al 't geen zy aan haar lyf hebben, als zy komen te fterven; welke klederen, fchoon ze niet koftbaar of zinnelyk zyn, veel geld bedragen, om dat de burgers en de boeren dezelve voor hare flaven kopen; daarenboven zyn 'er verfcheiden, die zilvere knopen aan hare hembdrokken hebben, die ook geld waardig zyn; en weet ik uit den mond van den Guarnizoens Boekhouder, dat 'er eens een Kapitein in geflorven is, die goude knopen in zyn hembden aan zyn hembdrok had, welke ook aan den Zieken-vader vervielen.

Dog uit een geflotene kift van een overledenen mag hy, zoo hy eerlyk handelen wil, niets nemen; en kan hy zulks ook niet wel doen, om dat 'er altyd veel menfchen by hem zyn; maar hy is verpligt,

Wat de Zieken-vader te verichten heeft.

Wat hy daar voor geniet.

plicht, om zoo voort na den dood van den overledenen, de kisten in 't byzyn der omstanders te sluiten, en de sleutels den Garnifoen-Boekhouder terhand te stellen, en op zyn verzoek de kisten nevens andere gellotene waren, welke de overledene bezeten heeft, te laten volgen; welke daar na in 't byzyn van twee Commissarissen, welke de Edele Heer Gouverneur benoemt, en hem toevoegt, van alle die goederen eenen inventaris maakt, dezelve opentlyk verkoopt, en 't geld daar van in de Kas der Voortreffelyke Maatschappy trekt, na dat hy alvorens daar af heeft getrokken, 't geen hem voor zyne moeite toekomt.

De Voortreffelyke Maatschappy heeft zich niet vergenoegt, om ontrent de gezondheid van de Zieken heilzame schikkingen te maken, maar ook voor hare zielen zorg gedragen; want door dien zy behalven den Prediker twee Voorlezers onderhoud, die men hier ook Ziekentroosters noemt, zoo heeft zy den eenen bevolen, de bezetting, en den anderen 't Ziekenhuis waar te nemen, en alle avonden een gebed te doen; midsgaders dat de genen, die 't Ziekenhuis bedient, ook buiten dezen tyd de Zieken met troostredenen bystaan zal; en is hy daarboven verplicht, om alle Zondagen, terwijl zyn amptgenoot den dienst in de Kerk waarneemt, den Zieken een predikatie voor te lezen, en voor en na dezelve met hen te zingen en te bidden.

En waarlyk deze heerlyke en treffelyke schikkingen hebben my zeer dikwyls doen geloven, dat het deze roemruchtige Maatschappy niet qualyk kan gaan, om dat zy zoo veel zorg voor hunne onderdanen en voornamelyk voor hare zieltogende Bedienden draagt; want men kan op deze wys alle juren niet alleen weten, of dees en geene nog leeft, waar hy

zich bevind, en in welken stand hy dient; maar men kan ook onderrecht worden wanneer iemand overleden, waar hy begraven is, en wat hy bezeten heeft; 't welk zekerlyk geene geringe kentecken van eene zonderbare liefde, getrouwheid en oprechtheid zyn; te meer door dien men, als 't geld in hare kas betaalt is, zulks ter aller uure met winst ontfangen kan, zoo zy weet, dat men de wettige erfgenaam is.

Dog ik hou my met diergelyke aanmerkelyke omstandigheden te lang op, en moet derhalven na dat beneden alles doorsnuffelt is, ook eens zien, wat 'er op zolder te doen is. Alhier kunnen des noods, tamelyk veel zieken gelegert en bedient worden, schoon de helft van 't Ziekenhuis nog maar bezoldert is, waar aan echter niet anders scheelt, dan dat hier te weinig planken komen, om dat 't anders reeds lang bezoldert zoude geweest zyn; Ondertuschen word 't onbezoldert gedeelte tot een pakhuis, alwaar men allerhande hout, als sparren, planken, balken, enz. bewaren kan, 't welk echter mynes bedunkens 't voortreffelyk en aanzienlyk Ziekenhuis, wegens de zware daar op leggende last geen voordeel toebrengen kan; wanneer 'er zoo veel zieken niet zyn, dat men ze behoeft op den zolder te leggen, zoo dient dezelve tot een Magazyn, om allerhande kruiden en takken van Citroenen en Laurierbomen te drogen, welke daar na om te stoven, en als andere heilzame middelen gebruikt worden.

Zoo ik my buiten 't Ziekenhuis begeef, zoo zie ik, als ik onder de poort sta, dat ontrent 18 voeten van daar nog een poort opgemetzelt is, die, zoo 'er maar een deur van latten voor gemaakt was, insgelyks en tot meer veiligheid gesloten zoude kunnen worden. Eer men echter nog aan de uiterste Poort komt, zoo ziet men, dat rond-

Waar toe de zolder gebruikt word.

't Ziekenhuis is met water omringelt.

rondom dit Ziekenhuis eene brede waterleiding gemaakt is, waar in 't water, dat van de bergen vloeit, door gragten te zamen loopt, en door eenen val weder komt in de gragten, welke voor de voorste burger-huizen na de vesting toe gemaakt en met schutsluizen verzien zyn.

De Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell, als onder welkers regering dit Ziekenhuis voltooit is, heeft deze waterleiding laten maken; en de volgende Heer Gouverneur, Louis van Assenburg heeft langs dezelve rontom 't Ziekenhuis Amaquasbomen, om dat ze weelderig opschieten, laten planten, zoo als ook Eeken-bomen op de binneplaats, welke de daar in wonende menschen maar voor keuken-tuintjes gebruikten, welke bomen, als zy groot en sterk geworden zyn, 't Ziekenhuis aangenaam belommeren zullen, om dat men als dan van 't gemelde Huis niets zal kunnen zien, voor dat men gantsch dicht daar by is.

Inscriptie van 't Ziekenhuis.

Boven de poort van dit heerlyk en wydluftig Ziekenhuis heeft de Heer *Daniel Heinsus*, toen hy in den jare 1700 als gewezene Ordinaris Raad van Indie, alhier als Commissaris aanquam, en van hier na huis vertrok, deze zeer zinryke en geleerde Lateinsche Inscriptie ter eeuwigcr gedagtenisse laten zetten:

Excipit Hospitio fractos Morbisque Viisque

Hæc Domus, & Medicam largamini
ministrat opem.

Belga tuum Nomen Populis fatale domandis

Horreat & Leges Africa Terra Tuas.

De Auteurs beschryft de naast gelegene Kerk.

Na deze twee hoogstnodige Gebouwen, aan welke de Colonie zoo wel als de Zeevaarders zeer veel gelegen was, begeef ik myna de Kerk, daar ik my jegenswoor-

dig 't dichtst by bevind, en schoon uit 't voorgaande blykt, dat Stellenbosch en Drakensteen insgelyks hare byzondere Kerken hebben, zoo acht ik niet qualyk te doen, als ik van deze eerst 't nodige schryf, en daar na ook van de zandere zoo veel meld, als de zaak vereifchen zal.

Eer en alvorens ik echter de Kerke zelf beschryve, acht ik nodig, eene zwarigheid uit den weg te ruimen, welke konde gemaakt worden, en daar in bestaat, dat zommigen misschien zouden denken, dat men voor dezen eer deze Kerk gebouwt was, of gantsch geen Godsdienst verricht, of den tempel onder den bloten hemel opgeslagen had, zoo als andere volken, voornamelyk de Hottentotten, of de zoldaten in 't veld gewoon zyn; maar deze zwarigheid zal haast vervallen, als ik daar op antwoord, dat de eerste inwoners van dit land, uit Europa hier gekomen, met de zoldaten nog met de Hottentotten hier in gelyk geleeft, en hunnen Godsdienst niet onder den bloten Hemel, maar bestendig en zoo lang in de vesting verricht hebben, tot dat deze Kerk gebouwt is.

Eer dat de Vesting gebouwt was is de Godsdienst in de Vesting verricht.

Hier toe wierde in beide Vestingen eene grote zaal gereed gemaakt, die voor de woning van den Heer Gouverneur, als mede voor de Raadkamer der beide hoogste Collegien gebouwt was. In een hoek van de zelve had men den predikstoel zodanig opgerecht, dat alle menschen, die in de vergadering waren, den predikant in 't gezicht hadden. Ik ben zelf dikwyls in deze zaal geweest, die in de jegenswoordige vesting daar toe diende, schoon by myne aankomst de Kanzel reeds weggedaan, en de Godsdienst in deze Kerk verricht wierd; het quam ook zeer wel, dat voor de zaal en boven op de trap aan den ingang altyd een van de

de lyfwacht van den Edelen Heer Gouverneur op schildwacht moest staan, om toe te zien, dat 'er gedurende den Godsdienst buiten de zaal geene onordentlykheden gepleegt wierden.

Na dat echter de burgery van dag tot dag sterker, en de zaal te klein werd, om zoo vele menschen te bevatten, dreef eindelyk de nood de Heren Regenten van deze volkplanting, om op eene Kerk bedacht te zyn, waar in de Godsdienst altyd konde waargenomen en verricht worden; en kan men niet ontkennen, dat de Heer Gouverneur Simon van der Stell gedurende zyne zeer lange regering zynen yver voornamelyk deswegen getoont, en den grond tot deze Kerk gelegd heeft; hoewel zommigen voorgeven, dat zyn begrip hier in met dat van zyn Zoon niet overeen quam, en dat deze als deszelfs opvolger, zeer veel aan de fondamenten heeft laten veranderen; 't welk ik echter, om dat ik 'er geene tekenen van gezien hebbe, anderen laat onderzoeken. Ondertusschen blykt genoeg, dat zyn eerste liefde, yver en achting voor 't Goddelyk Woord ras verdwenen is, om dat door den bouw van zyne pragtige Hofstede, Constantia genaamt, die van de Kerk heeft moeten stil staan.

Zyn gemelde Zoon, de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell heeft dezen Kerkbouw yverig voortgezet, tot dat dezelve voltooit was; zy is op dezelve wys als 't Ziekenhuis gebouwt, te weten, in de gedaante van een kruis, en is 't zeer aangenaam, twee zulke grote en tegen elkander overstaande gebouwen te zien, welker gebruik zoo heilzaam, nuttelyk en hoogstnoodzakelyk is.

Ten einde ik echter aantone, hoe deze Kerk eigentlyk van buiten en van binnen gemaakt is, zoo dient te weten, dat eene hoge en

dikke muur rondom dezelve is opgehaalt, welkers ruime binneplaats een Kerkhof verstrekt, alwaar men de doden begraaft; dog niet allen zonder onderscheid, maar enkelyk de voornaamste Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy, als mede de burgers en hunne kinderen; zoo 'er echter een vreemdeling met 't een of 't ander schip van de voortreffelyke Maatschappy hier komende sterft, zonder dat hy in de bezetting heeft gelegen, en op dit Kerkhof wil begraven zyn, zoo kost het hem 50 guldens; is het iemand van een andere Europeaansche natie, zoo moet hy als een buitenlander eens zoo veel betalen.

De geringer Bedienden der gemelde roemruchtige Maatschappy, die hier komen te sterven, 't zy dat ze in bezetting gelegen hebben of niet, worden daar niet gelegd, zoo zy de 50 guldens aan den Diaken niet betalen kunnen, maar daar is een ander plaats tusschen de Stad en de Vesting na de kant van den Tafelberg, alwaar zy nevens de overledene slaven der gemelde Maatschappy en boeren begraven worden. 't Onderscheid, 't welk men onder de doden waarneemt, is my niet zoo zeer vreemd voorgekomen, om dat zulks alomme gebruikelijk is, dan wel dat men na den dood geen onderscheid tusschen Christenen en Heidenen maakt, om dat men ze onder elkander begraaft, daar nogtans terwyl een ieder leeft, een zeer groot onderscheid gemaakt word. Meest is my echter vreemd voorgekomen, dat men deze begraafplaats tot nu niet afgesloten, en met eene muur of met bomen, dicht naast malkander geplant, omheint heeft, ten einde 't vee belet zoude konnen worden, over de lyken te lopen, 't welk jegenswoordig menigvuldig derwaards komt, en 't gras, dat daar weelderig groeit, zonder eenige hindernis eet.

Op dit Kerkhof is dicht by de

G g

deur.

Waar geringe perzonen begraven worden.

De Heer Gouverneur van der Stell legde den grond tot een nieuwe Kerk.

Zyn zoon heeft den bouw voltooit.

Wat voor menschen op 't kerkhof begraven worden.

deur, die tegen over 't Ziekenhuis staat, een huisje, waar in de Koster woont. 't Zelve is niet heel hoog, maar ruim genoeg, om hem met zyne familie te huisvesten. Midden op 't Kerkhof staat de gemelde Kerk, welke de gedaante van een kruis heeft, behalven dat de in malkander lopende kruismuren zulke scherpe hoeken niet maken, als die van 't Ziekenhuis; maar dezelve springen uit, en maken nevens de andere t'zamen een irregulier achtkant.

Woning
van den
Koster.

De muur van 't Kerkhof is ontrent 10 of 12 voet hoog, en de Kerk veel hoger, zoo dat men ze te meer om dat ze van buiten zeer wit, en zindelyk onderhouden word, uit den haven zeer onderschydentlyk zien kan. Na de benedenste zyde na 't strand toe, is een toorn van middelmatige hoogte, die op de fondamenten der Kerkmuur gebouwt, en met een niet al te spits rietdak, zoo als alle andere huizen en de Kerk zelf, verzien is. In den zelve hangen twee middelmatige klokken, welke nooit worden geluid, dan op kerktijd.

Hoe de
Kerk van
binnen is.

Wanneer men door een der beide grote poorten, die op 't Kerkhof en de Kerk recht tegen malkander over staan, in de Kerk treed, zoo ziet men, dat de vloer met tichelsteen belegt is; rontom de muur, behalven in 't Koor zyn banken gemaakt, waar op de mansperzonen hunne plaatzen hebben; in den buik van de Kerk staan alleen fraje stoelen van ebben of ander kostbaar hout voor de vrouwen, welke de Koster telkens na behoren moet schikken, en laat een ieder stoel na kerktijd weder t'huis brengen, ten einde om beter bewaart te zyn.

Met dit schikken en plaatzen der vrouwe stoelen heeft de Koster zekerlyk eene grote moeite, om dat hem dan deze dan genebeschuldigt, dat hy haar stoel te ver achter uit gezet, en haar fatsoen

gekreukt heeft, zoo dat hy heel naauw moet letten, welke stoelen voorstaan moeten; menigmaal ontzien deze stoutmoedige paauwen zich niet, om in de kerk zelf daar over te kyven, of haar stoel voor eens anders te zetten, ten einde zy in de kerk geen hair breed van hare achting zoude mogen missen; 't welk zulk een algemeen en verwaarlyk gebrek onder de vrouwtjes is, dat 't niet genoeg beschreven veel min beklagt kan worden.

Doordien echter deze zeer fraaje Kerk niet verwulft is, als waar toe men geene genoegzame penningen had, zoo als ook geene balken, die lang, sterk en duurzaam genoeg waren, zoo moest men een ander middel uitvinden, om een dak daar boven te maken; derhalven wierd goed gevonden, om 4 dikke ronde pilaren op te halen, om de balken daar op te leggen, die 't gantsche dak dragen moesten; zy zyn ook voor zich zelve hecht en sterk genoeg, om een veel zwaarder dak als dit is, te dragen; nochtans vreesst men dikwyls, dat de zware en heftige Zuid-ooste wind, 't dak omver halen en daar door groot ongeluk veroorzaken zal, aangezien door 't vallen van de zware balken vele menschen gedood of elendig gewond zouden worden.

De Kerk is
niet ver-
wulft.

Ten einde echter de Zuid-Ooste wind zyne volle kragt aan 't dak en de gantsche Kerk niet zoude kunnen oefenen, zoo verbeeld ik my, dat men raadzaam geoordeelt heeft, 't dak niet al te hoog en te spits, maar van boven plat te maken, ten einde men alle te duchtene en bekende gevaren zoude kunnen voorkomen en myden; men ziet derhalven boven op 't dak, dat aan de 4 kruishoeken in malkander loopt, dat op de plaats, daar 't anders opgehaalt had moeten worden, een breed vierkant plat dak gelegd is, met eene houtte galdery rontom, ten

Hoe 't dak
is gemaakt.

einde

einde men op 't zelve zoude konnen gaan; dog deze houte galdery is door den wind al lang daar af geslagen.

De voor-
naa alle
zitplaatsen
in de Kerk.

Rontom de vier gemelde pilaren zyn 'er fraaje houte gestoeltens gemaakt, waar in men langs drie trappen en een deurtje gaan en den Godsdienst bywonen kan. In een van die gestoeltens ter rechter hand, dichtst by den Predikant, heeft de Edele Heer Gouverneur zyne gewoonlyke zitplaats; deszelfs Raads perzonen daar hier voor van gesproken is, zitten recht tegen hem over; en de twee benedenste staan voor de Burger-Raden en Krygs-Officiers open, ten einde men dezen ook van de anderen zoude konnen onderscheiden.

Als 'er gene schepen op de Rede ten anker leggen, zoo zyn deze 4 stoelen doorgaans zeer slecht bezet, om dat 'er ten minsten 6 of 8 perzonen in ieder stoel zitten konnen; doch wanneer 'er schepen in den haven leggen, voornamelyk retourfchepen, zoo is de plaats doorgaans te klein, om alle de daar in plaats hebbende perzonen in te nemen, aangezien zy als dan onder de andere burgers zitten en wel te vrede zyn als zy nog een goede zitplaats vinden konnen.

Achter deze pilaren en deze Heren-stoelen ziet men niet ver daar van daan twee ryen banken, namelyk op ieder zy eene, waar in de Prediker, met den Voorlezer, Ouderlingen en Diakens zitten. Tusschen deze stoelen is eene grote verwulfdde opening, als een poort, midden in dewelke de kanzel gebouwt is; dezelve is wel net, maar effen zonder enig snywerk, zoo als andere Gereformeerde kanzels en donker-bruin geverft. Wanneer 't H. Avondmaal uitgedeeft word, zoo staat voor dezelve eene tafel in plaats van een Altaar, waar aan de Communicanten zitten gaan, en

II. Deel.

't H. Avondmaal uit handen van den Prediker ontfangen.

In plaats van een doopsteen staat 'er eene schotel met water aan de zy van den stoel, daar de Prediker zit, en als 'er kinderen gedoopt zullen worden, zoo komt hy van stoel, en doopt ze, en gaat daar na weder op stoel. Achter dezen stoel is een grote ledige plaats, die een Choor verstrekt, en ook zeer wel daar voor passeren kan. Rontom de muur hangen eenige Wapens van de genen, die of hier in enkelyk begraven leggen, of hier geregeert of andere hoge bedieningen bekleed hebben; en daar onder blinken voornamelyk uit de twee graf-schriften van de Heren Gouverneurs Simon van der Stell en Louis van Assenburg.

En dit is aldus de inwendige gedaante der Kerk; dog eer en alvorens ik my daar uit begeef, zoo moet ik zeggen, dat ze nog niet bezoldert is; de rede daar van kan zeer wel zyn, dat de planken, welke alle uit Holland moeten komen, of te schaars of de Kerk te kostbaar vallen; dog mynes bedunkens kan dezelve wel voorbedachtelyk zoo lang onbezoldert zyn gebleven, om dat men zoo als boven gewag is gemaakt, voor den wind beducht is geweest, dat hy alles omver zoude rukken, tot dat men eindelyk zal hebben gezien; dat hy de Kerk geen schade toebrengt, schoon 't rietdak doorboort wierd.

Waarom
de kerk
onbezol-
dert is.

Zoo men deszelfs inwendige en uitwendige netheid betragt, en gade slaat, dat 't bouwen van huizen hier zeer kostbaar valt, zoo is licht af te nemen, dat deze Kerk ook een groot kapitaal moet hebben gekost; weshalven vele burgers op den Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell misnoegt waren, dat hy 't ryk kapitaal der Diakony aan dezelve verbouwt had, daar 't nogtans enkelyk gegeven was, om weder onder de armen en behoeftigen te worden

Het bou-
wen van
deze kerk
heeft veel
geld gekost.

uitgedeelt; en waren zy van gevoelen, dat de Voortreffelyke Maatschappy achtervolgens 't verkregen privilegie verplicht was, om alomme op de plaatsen daar zy Colonien opgerecht hadden, uit hare eigene kas Kerken en Scholen te laten bouwen.

Gelyk ik my om dit laatste voorgeven nooit bekommert heb; aangezien ik wel weet, dat de Voortreffelyke Maatschappy van hare kant niets laat ontbreken, dat tot bevordering zoo wel van den Godsdienst als tot welstand der ingezetenen strekt, zoo als deze Colonie zelf al te vele kentekenen en milde blyken gehad heeft, zoo antwoord ik enkelyk op 't eerste, dat 't voorgeven by den gemelden Heer van der Stell goed is geweest, door dien hy om den bouw gemakkelyker te maken, de nodige arbeids-luiden als metzelaars, timmerluiden, smids, enz. in naam van de Bloejende Maatschappy heeft gelast, om hand aan 't werk te slaan, en daarenboven 't benodigt hout als balken, sparren, planken, enz. beschikt; doch heeft de bouw naderhand even zoo veel en zoo als zommigen willen nog meer gekost, dan of dit alles niet geschied was.

Want men ontziet zich hier niet te zeggen, dat hy zyn eigen belang meest daar by gezocht heeft; en zegt men voornamelyk, dat deze werkluiden eenen veel groter loon van de kerk moesten hebben, dan zy voor heen gehad hadden; en dat de bouwmaterialen zoo hoog in rekening gebragt waren, als men ze anders kopen konde; en voegt men daar by, dat hy deze Kerk veel hout had laten betalen, dat hy aan zyne Hofftede, *Verregelegen* genaamt, liet vertimmeren.

Dog ik wil dit alles niet voor de waarheid houden, en uitgeven. Midlerwyl zou men op zeldzame gedachten vervallen, als men in overweging neemt, dat na 't ver-

trek van den Heer Gouverneur nog eene rekening voor den dag is gekomen, welke de Diakony betalen zoude, om dat 'er hout opstont, dat tot de Kerk zoude verbouwt zyn; dog wanneer men zulks naauw onderzocht, en de gene bevroegde, welke dier tyd 't bestier en 't opzicht over deze bouw hadden, deze echter alle eenpariglyk betuigden, dat diergelyk hout nooit geeischt, veel min verbouwt was, zoo als men aan de gantsche Kerk nog zien en waarnemen konde, zoo is geene betaling van de Kerk gevordert, om dat men naderhand zeer duidelyk bevond, dat dit gemelde hout aan zyne Hofftede, *Verregelegen* verbruikt was.

Kort voorheen heb ik bericht, dat deze Kerk van de armen gelden opgerecht en gebouwt is; dezelve waren op de volgende wys by malkanderen gebragt. Eenige goedwillige en Christelyke herten hadden van tyd tot tyd een kleine legaat aan de armen-kas gemaakt, 't welk de Ouderlingen op winst hadden uitgedaan, ten einde het met 'er tyd aangroejen, groter worden en zich vermeerderen zoude; daarenboven schoot van 't geld uit 't zakje nu en dan iets over, 't welk men aan de armen niet behoefde te geven; en doordien de begravenis-gelden, waar van kort voor heen melding is gedaan, als mede de armboffen, die zoo wel in de openbare kroegen als in alle schepen der Maatschappy opgehangen waren, een tamelyk kapitaal bedroegen, als 't geld door de Diakens daar uit genomen wierd, zoo quam 'er met 'er tyd een aanzienlyk kapitaal by malkander, 't welk men in den beginne niet verwacht had.

Van dit geld nu, op zodanige wys tot onderhoud der armen by malkanderen gebragt, was de Hr. Gouverneur verwittigt, om dat voor hem niets verborgen blyven kan nog mag; hy had derhalven wel

Hoe de armen gelden van tyd tot tyd zyn aangegroeit.

Zodanige gelden worden tot 't bouwen van de Kerk besteed.

wel eenige moeite om de Ouderlingen en Diakenen te bewegen, ten einde om de Kerk daar van te laten bouwen; dog vermids een ieder gaarne van zyne gunst verzekert is, om dat hy in andere stukken iemand drukken of helpen kan, zoo moesten zy hem eindelyk gehoorzamen, en in dezen bouw bewilligen; en besloot men nog meer, om deze gelden daar toe te besteden, wyl niemand rekening konde maken, dat die bouw zoo veel kosten zoude, als ze gekost heeft.

Wanneer ik daarbenevens de gemene roep andermaal zoude willen of kunnen geloven, zoo zoude onfeilbaar blyken, dat de Heer Gouverneur zyn eigen belang daar by gezocht had, aangezien hem zommigen ook beschuldigen, dat hy zich met deze gelden had weten te verryken; niet zoo zeer direct, als of hy van deze gelden zelf gezakt had, maar dat hy de Kerk alles duur aangerekent, en daarentegen van deze Waren op dezelve rekening genomen, en in zynen bouw op *Verregelegen* verbruikt had; dog ik neme diergelyke zeldzame zaken voor geen waarheid aan, om dat zommige menschen zeer los in 't spreken zyn, en denken, dat die geen altyd een dief is, die eens gestolen heeft.

Ondertusschen is het zeker, dat deze Kerk, nevens de muur van 't kerkhof en 't kleine huisje, waar in de Koster woont, een zomme bedragen, waar over men verbaast is, aangezien my voor de waarheid is verhaalt, dat alle bouw-onkosten vry meer dan 30000 guldens hebben bedragen, 't welk in der daad een treffelyk kapitaal is, waar van iets degelyks kan gebouwt worden.

De eerste Prediker, die in deze Kerk gepredikt, en in den beginne grote lof en ongemene genegenheid verkregen heeft, dog naderhand wegens onbetamelykhe-

den afgezet en t'huis ontboden is, zoo als hier na wydropiger zal worden aangetoont, was Petrus Kalde, van Wezel van geboorte. Deze heeft boven beide voorge-melde deuren eenige Lateinsche versen gemaakt, welke ik wel afgeschreven, maar verloren heb; de eenige die ik nog bezit, staat boven de deur tegen over 't Ziekenhuis, en luid aldus:

Ægrotis solamen ego, fessisque le-

vamen

Fonsque salutiferos suppeditans

fluvios;

Si modo late hos rivos afflictus ad-

bit

Non tantum incolumis, sed sati-

atus erit.

Intcipie
van deze
Kerk.

Ontrent de Kerk van Stellenbosch staat enkelyk te merken, dat door dien de Colonie van tyd tot tyd groter en sterker wierd, dezelve eindelyk te klein en te naauw wierd, weshalven men dan ook raadzaam oordeelde, om dezelve uit te leggen; door dien 'er echter geen genoegzaam kapitaal voor handen was, zoo was men op een ander middel bedacht, dat namelyk de Heren van der Stell anderen met een goed voorbeeld voorgaan, en eene vrywillige gifte tot dezen bouw doen zouden, zoo als ook geschiede.

Dit hoogst loffelyk voorbeeld volgden niet alleen andere Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy, maar ook de meeste burgers en boeren; dog door dien de bouw dan om deze, dan om gene redenen, en wel voornamelyk uit gebrek van bouw-materialen vertoefde, heeft eindelyk de Heer Gouverneur nevens eenige andere hooge Bedienden der gemelde roemruchtige Maatschappy, 't geen, zoo als men my gezegt heeft, en de gemene spraak gaat, weder tot zich genomen, dat zy vrywillig daar toe gegeven

Voorflag
om de
Kerk gro-
ter te ma-
ken.

Wat deze
Kerken-
bouw heeft
gekost.

Wie de
eerste Pre-
diker in de-
ze kerk ge-
weest is.

hadden; terwyl't overige geld tot den bouw gefchikt bleef.

Zoo lang echter als deze Kerk nog in hunnen ſtaat bleef, dacht niemand meer om de vergroting van dezelve, voornamelyk wanneer de Heer Henricus Beek van Drakenſtein hier kwam, die wegens zyne onaangename wyze van prediken weinig toehoorders had, aangezien hy dikwyls de gantsche week aan de Kaap doorbragt, en eerſt zaterdag avond t'huis kwam, en nogtans den volgenden dag, hoewel genoegzaam ſtamelende, predikte. Na dat echter de Kerk in 't jaar 1710. in de maand van December in de aſſche gelegd wierd, zoo als reeds voor dezen bericht heb, en men niet zoo zeer om de vergroting als om de herbouwing bekommert was, zoo heeft men eerſt weder om de vrywillige giften gedacht.

Dog wat gebeurt 'er? wanneer men na dit kapitaal vraagde, wift niemand, waar 't gebleven was; en wanneer eindelyk zeer ſterk daar na gezocht wierd, wilde men zulks by den Kaſſier van de Voortreffelyke Maatſchappy zoeken; dog nog deze nog dezelfs Voorzaat, veel min de Heer Helot als Generaal Kaſſier, konden in hunne boeken vinden, dat het in de kas van de Voortreffelyke Maatſchappy gekomen of gebragt was; ten laaſten wierd het 'er echter gevonden, zonder dat iemand wilde weten, wie het daar in getelt had.

Door dien nu 't vertrek van den Heer van der Stell in den jare 1708. reeds voor de deur ſtont, en men van dien tyd af na dit geld gevraagd maar geen vaſt beſcheid bekomen had, zoo wierd verſcheidentlyk daar van geſproken; en beſchuldigden zommigen dezen, en anderen wederom eenen anderen, dat hy 't zelve in handen gehad, en den winſt daar van getrokken had, dog door dien zulks zonder grond is, zoo moet men

enkelyk zeggen, dat dit kapitaal, dat ruim 4000 guldens beliep, den toekomenden bouw zeer wel te ſtade kwam.

Van de Drakenſteensche Kerk, of 't gevaarte, dat voor een Kerk verſtrekt, wilde ik den Lezer liever gantsch niet ſchryven, ſchoon dat ik tegenswoordig ſchyne, daar toe verplicht te zyn, om dat de twee voorgaande beſchreven heb; want dezelve lyk van buiten en van binnen niets minder dan eene Kerk, aangezien zy zeer klein, midsgaders zeer laag en daarenboven enkelyk van leem ontrent drie of vier voet boven den grond opgehaalt is, op welke muur onmiddelbaar 't dak ſtaat; ik kan wel met waarheid zeggen, dat zoo eene Colonie eene groter Kerk van noden heeft, deze onfeilbaar den rang voor alle andere hebben mag; want wie de Franſche Vluchtelingen kent, waar van de gantsche Colonie ſchier vol is, die weet ook wel, dat dezelve zeer kerkgezind zyn, ſchoon zy dikwyls twee, drie, vier en meer uren ver gaan moeten, als zy eenen aangenamen en goeden Prediker horen willen.

Ik zal ditmaal niets meer daar van melden, om dat in 't vervolg zich nog wel gelegenheid zal opdoen, om iets meer daar van te gewagen en te ſchryven. Midlerwyl zal ik den Lezer op eene vraag, die hy my zonder twyffel zoud kunnen voorleggen, als ik hier ſtil zweeg, voor af antwoorden, en aantonen, wat deze drie Geestelyken voor huizen en woningen hebben? Wat aanbelangt de Prediker aan de Kaap de Goede Hoop zelf, dien met alle recht de eere en de rang toekomt, dezelve heeft voor deze in een huis gewoont, dat de Voortreffelyke Maatſchappy daar toe had laten bouwen, en tegen de Kerk overſtaat, alwaar als nog hedensdaags een van de twee Ziekentrooſters woont, die niet alleen de Kerk of 't Zie-

Hoe de Drakenſteensche Kerk is.

't Ziekenhuis op de bovengemelde wys bedienen, maar ook school houden moet, zoo als zyne Voorzaten altyd gedaan hebben, 't welk hem echter, wegens de zucht voor den Handel, moejelyk valt, te weinig opbrengt, en te veel verdriet veroorzaakt.

Heden dien dag echter, na dat een zeker Luitenant, welkers naam my tegenwoordig niet te binnen schiet, een weinig verder achter de Kerk een treffelyk huis gebouwt had, 't welk wegens zyn slecht gedrag en andere omftandigheden verbeurt verklaart is, zoo is zulks van de Voortreffelyke Maatschappy aan dezen Prediker ingeruimt, zoo dat hy aangenamer en gemaklyker daar in kan wonen, als de Heer Gouverneur in zyne vesting, aangezien hy uit en in kan gaan, wanneer hy wil, 't welk de Heer Gouverneur door 't fluiten van de slotpoort wegens gewigtige redenen niet doen kan.

Waarom de Prediker op Stellenbosch geen byzondere woning heeft.

De Prediker op Stellenbosch, als de tweede in rang, heeft als nog geen afzonderlyk woonhuis van de Voortreffelyke Maatschappy; niet zoo wel om dat dezelve geen huis wil laten bouwen, maar om dat hare Bedienden zich altyd tegen de bevelen aankanten, welke zy uit Holland ontfangen, en is my niet onbewust, dat 't ontrent andere en zeer nuttelyke bevelen insgelyks zeer lang duurt, eer zy ter uitvoering gelegd worden, waar van reeds hier en daar eenige staaltjes aangehaalt zyn, en hier na nog meer volgen zullen.

Ten einde nu alle wydlopigheid en misnoegtheid gemyd worde, geeft de Colonie of de Landdrost met de Heemraden in deszelfs naam aan den Prediker, eene byzondere, aan de Colonie toebehorende woning, waar in hy zeer vergenoegt leven kan; aangezien dezelve niet alleen in 't dorp zelf, dicht by de Kerk staat, maar dezelve is ook tamelyk ruim, zoo

dat hy zyne letter-oeffeningen stil voortzetten kan; behalven dat hy eenen tuin achter de zelve heeft, die met eenen muur omheint is, waar in hy onder de bomen wandelen, en godvruchtige gedachten hebben, of zich met den aangenamen zang der vogels verlustigen kan.

Wanneer de Drakenfleensche Colonie een diergelyk huis gebouwt had, dat zy ontberen konde, zoude zy insgelyks hunnen Prediker, die of eene woning huurden, of zelf bouwen moet, vergunnen, daar in te wonen; dog vermids hier deze gelegenheid niet is, moet hy zich behelpen, zoo goed als hy kan; en is dit gebrek onder anderen mede de rede geweest, waarom de Heer Engelbertus Franciscus le Bouq, voor deze Gemeente van Batavia herwaards gekomen, niet derwaards gegaan is, maar na vele gelede ongemakken, zoo als op eenen anderen tyd zal worden gemeld, weder na Batavia heeft moeten keren.

De Drakenfleensche Prediker heeft ook geen eigen woning.

My is wel bewust, dat de gewezen Heemraad op Stellenbosch, Jacobus van der Heyde, een stuk land, hem toebehorende, vrywillig heeft afgeftaan, ten einde een bequaam Pastoors, en schoolhuis, als mede een aangename tuin voor den Pastoor en Schoolmeester of Ziekentrooster, daar op gebouwt en aangelegt zoude worden; dog niemand is er tot nu gevonden, die de koften tot dit hoog noodzakelyk en algemeen nuttelyk werk heeft willen verftrekken; en wyl men voor 't overige geen middel kan uitvinden, om zulks werftellig te maken, zoo zal de Prediker van deze gemeente zich licht nog lang zonder eigene woning behelpen moeten.

Na dat ik de Kerken voor oogen heb gestelt, begeef ik my verder na de Tuinen, waar van'er de Voortreffelyke Maatschappy drie

Vande Luffhoven der Voortreffelyke Maatschappy.

drie aangelegt, en tot nu met groot voordeel gebruikt heeft. Zy zyn alle tamelyk groot en fraai, en met pragtige grote huizen tot vermaak van den Edelen Heer Gouverneur, die zich van tyd tot tyd derwaards begeeft, verzien, als mede met een woonhuis voor de Tuiniers, en eene ruime loots voor de slaven. Een van deze drie tuinen legt aan de Kaap zelf; en een achter den Leeuwenberg, ontrent een uur van de Kaap, die 't ronde boschje genaamt word, en de derde een half uur verder, die wegens deszelfs nieuwe aanleg, 't nieuwe Land gedoopt is.

Waar toe
de laatste
aangelegt
is.

Deze laatste word voornamelyk tot niets anders gebruikt, dan tot een moes-tuin, om de schepen met kool, knollen, zalaat en vele andere diergelyke keukenkruiden te verzien, als zynde ten dien einde aangelegt, om dat de gene, die aan de Kaap zelf legt, tot 't beschikken van zoo veel kruiden, als de schepen van noden hebben, veel te klein is. Men vind ook in dezen tuin eenige vreemde gewassen, welke de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell daar in heeft laten planten, als by voorbeeld de Koffyboom, de Ceylonsche plant Aemella, de Pistacienboom, en vele andere, die hier met stilzwygen worden verby gegaan.

De grootte van dezen tuin overtreft zoo niet alle, zekerlyk de meeste, welke in Europa, en voornamelyk in Duitschland worden aangetroffen; want hy beslaat ontrent 30 morgen land, waar op onseelbaar eene grote menigte tuin en boomvruchten kunnen groejen; gelyk dan deswegen 30 slaven en slavinnen aldaar gehouden worden, die onder bevel van eenen ervaren tuinman en opzicht van zekere Mandoren bestendig daarin arbeiden, spitten, schoffelen, en onkruid uitroejen moeten.

De tweede tuin, die zoo als boven gemeld is, aan 't ronde boschje legt, en aldus genaamt word, omdat de Heer Gouverneur Simon van der Stell aldaar een stuk land heeft laten bearbeiden, om versche akers op te zaajen; door dien nu deze akers schoon opgekomen zyn, zoo dat 'er als nu veele grote hoge eekenbomen staan, zoo is deze plaats, om dat dezelve byna rond is, 't Ronde boschje genaamt.

Van de
tweede
tuin.

Deze tuin is niet veel kleinder als de eerste, hebbende ook 30 morgen land in den omtrek; in denzelven arbeiden ook zoo veel slaven, als in den vorigen; midden door denzelven gaat de gemeene weg, te weten als men van de Kaap na Constantia, de Steenberg, de Hout-Baai, enz. gaan wil. Aan beide zyden echter is de tuin ten dele door eene diepe gragt, die den gantschen winter of regentyd vol water, en in den zomer droog is, en ten dele door eene dichte rey bomen bewaart, zoo dat niemand van ter zyde licht daar in komen en de vruchten of bloemen stelen kan.

Aan den gemelden weg ziet men aan beide zyden eene grote poort, waar door men in den tuin gaan kan, en is de poort aan de zyde van de Kaap in plaats van een deur, met yzere tralien verzien; zoo dat men niet licht daar in kan komen; de poort welke ter rechterhand staat, en tegen over d'eerste legt, heeft over de gragt een wachthuis voor zich staan, waar in de lyfwacht van den Heer Gouverneur schildwacht houdt, als hy zich in perzoon hier bevind; de overige ingang van de poort word wel niet gesloten, maar daar achter staat een treffelyk lufthuis, waar in de gemelde Heer Gouverneur dikwyls zyn verblyf neemt, om dat dezelve niet ver van de Kaap légt, en hy de vrye weg in 't gezicht heeft, zoo dat hy schier alles kan zien,

wat

wat van de Kaap en na de Kaap gevoert word.

Het gemelde huis heeft vele gemakkelijke vertrekken, waar in eenige van zyn gevolg ook logeren kunnen; de tuinman heeft daar insgelyks een vry vertrek; en daar is ook een stal, waar in de paarden van den Heer Gouverneur en anderen staan kunnen. Ter zyde van dit huis staat nog een laag huisje, waar in de bovengemelde lyfwagt zich kan onthouden, als de Heer Gouverneur zich hier bevind; buiten dezelve echter kunnen eenige slaven daar in wonen, welke hunnen dagelykschen arbeid in dezen tuin vinden.

Ten einde echter niemand in den tuin zoude kunnen komen, schoon hy reeds door den vryen ingang en verby deze gebouwen en de honden was, zoo is deze gantsche plaats, waar op de huizen gebouwt zyn, met eene dichte doorne hegge omheint, en aldus ingesloten, dat 'er niet licht iemand zoude door komen, nog ook zoo veel tyd vinden zoude, om de vruchten te plukken, en met zich te nemen; om dat de gemelde slaven hier en daar in den tuin, voornamelyk daar de vruchten zyn, onder stro-hutten en met eenen goeden hond verzien, by nacht waken, en aldus de genen, die quaad in 't zin hebben, afhouden kunnen.

Bestaat uit twee delen. Vermids nu deze tuin door den bovengemelden weg als in twee delen verdeelt word, zoo zal ik tegenswoordig aantonen, wat in ieder deel eigentlyk groeit. Wat dienvolgens 't deel ter linkerhand betreft, 't paalt aan 't bovengemeld Rond-boschje, alwaar het door 't klein beekje, dat van de Brouwery de schuur en andere plaatsen vloeit, zoo van 't ander bebouwt als onbebouwt land afgescheiden word, waar na het zelve verder tot in de voormaals beschrevene Zout-rivier loopt.

II. Deel.

Men vind wyders in dit deel, dat zeer aardig in zekere grote en kleine vakken verdeelt is, verscheidene soorten van tuinvruchten, diergelyke ook op 't nieuwe land groejen; daarenboven vind men 'er velerhande lieflyke bloemen en welruikende kruiden, welke 't oog en de neus vervrolyken; voorts aangename vruchtbomen, als vygen, citroenen, limoenen, granaatappels, en vele andere bomen; en eindelyk zyn de lanen met velerhande soorten van Afrikaansche en buitenlandsche bomen bezet, welke eene zonderlinge lieflyke lommering maken.

Het tweede deel ter rechterhand komt aan den Wynberg van den ouden Burger-meester N. Botma, en strekt tot aan de achterste zyde van den Tafelberg, alwaar het wederom aan den Wynberg van den burger N. Heufke grenst; aan de andere kant, jegens de bovengemelde schuur is een groot stuk woest en onbebouwt land, zoo dat de tuin aldaar nog zeer veel vergroot konde worden.

Hoe 't tweede deel van den tuin is.

Dit deel is ook in vakken of percelen verdeelt, zoo dat men beneden zoo voort achter 't Lusthuis eenige bloemstukken, en andere vakken, met jonge fruitbomen beplant, in 't gezicht krygt. De lanen zyn insgelyks als 't eerste deel geplant, en tegens den wind bewaart; aan de zyde van dewelke voornamelyk granaat-appelbomen staan, die tamelyk grote vruchten dragen. De vakken zyn meest alle met uitgelezene wynstokken bezet, zoo dat men jaarlyks niet alleen eene grote menigte rode en witte wyn perst, maar zy zyn ook zeer verscheiden van smaak, aangezien men Muskadelle, Rynsche en Spaansche wynen heeft, welke alle zoo goed, lekker en sterk zyn, dat men geeneten beteren wyn zoude kunnen wenschen.

Om dies wille worden ook alle H h jaren,

jaren, wanneer de wynoogst op handen is, van den Edelen Heer Gouverneur behalven de Keldermeester, twee Gedeputeerden herwaards gezonden, om op 't snyden der druiven te letten, ten einde van dezen wyn niets verloren ga, maar alles in de kelder der Voortreffelyke Maatschappy geleverd worde, aangezien de most dan ook niet lang aldaar gelaten, maar zoo voort in de kelder gedaan word, waar van de Heer Gouverneur naderhand zynen Tafelwyn, en andere Bedienden der gemelde Maatschappy hunne Deputaat-wynen, midsgaders, zoo 'er nog iets overig is, de behoeftege schepen hunne nooddrufft bekomen.

Hoe het by de druivenlezing toe gaat.

Of 'er echter met deze wynen niet word gesmokkelt, schoon men zoo veel mogelyk, acht daar op geeft, wil ik liever anderen laten onderzoeken, dan zulks zelf aantonen; genoeg dat deze druivenlezing en perzen ruim 14 dagen duurt, in welken tyd men, voornamelyk met zoo veel volk, eene tamelyke quantiteit, lezen en perzen kan. Zoo lang echter als zulks duurt, hebben de Gedeputeerden en de keldermeester wyn genoeg om te drinken, en wel niet van de slechtste soort, waar by zich doorgaans nog andere goede vrienden laten vinden, welke den Gedeputeerden den tyd helpen verkorten.

Deze tuin is een zeer vermakelyke plaats.

Deze treffelyke en zeer vruchtbare tuin is eene zeer vermakelyke plaats voor menschen, die niet gaarn dagelyks onder 't gedrang van 't volk leven willen, om dat dezelve niet heel ver van de Vestring legt, en een aangenaam gezicht over de vlakten der Tygervalei als mede op den Leeuwen en Tafelberg heeft. Men heeft ook eenen gemeenen weg voor de poort, en kan alle uren, ja alle oogenblik, menschen en wagens verby zien gaan en ryden; daarenboven zoo iemand gezelschap

wil hebben, zoo kan hy 't zelve zeer licht bekomen, aangezien 'er zeer vele buuren rontom wonen, daar onder eerlyke oprechte fraaje menschen, behalven dat de Kaap, zoo als gemeld dichte by is.

Verder helpt ook niet weinig tot vermaak van dezen tuin, dat hy namelyk gestadig eene zuivere en gezonde lucht deelachtig is; want schoon de Zuidooste wind zich hier zoo goed van zyne heerschappy bedient als op andere plaatzen, gelyk voormaals reeds bericht is, zoo maakt hy nogtans de lucht te reiner, zuiverder en klaarder, om dat hy de ongezonde delen verjaagt; daarentegen kan de onstuimige Noordweste wind hier ook niet veel quaad doen, om dat de ongezonde en dikke delen der lucht, welke hy met zich voert, niet leggen blyven, maar onverhindert voort trekken. Daarenboven stinkt de lucht ook gantsch niet, als geen van deze afwisselende winden waait, zoo als doorgaans aan de Kaap, aangezien deze tuin te ver van de zee legt.

En wat zal ik van 't water zeggen, dat van den Tafelberg loopt, dezen tuin bevochtigt, en overal hene geleid zoude kunnen worden, al wilde men 't boven 't huis zelfs hebben? My dunkt best te doen, dat ik my beroep op 't geen ik reeds voor dezen van de waters aan de Kaap in 't algemeen heb geschreven, wanneer de Lezer zelf wel zal kunnen afnemen, dat dit water niet te verwerpen is, te meer om dat 't van den hoogsten kruin van den Tafelberg vloeit. Dienvolgens zeg ik van dezen tuin, dat het hier aangenaam wonen is, om dat men na eigen vergenoegen leven, de oogen wyden, den maag met finakelyke vruchten en drank verzadigen, en aldus overal verquikking vinden kan.

Voormaals heb ik reeds bericht, dat de Edele Heer Gouverneur
Willem

Willem Adriaan van der Stell my by myne komst dit tuinhuis tot myn verblyf en beflendige woning aanbod, en de moeite nam, om my met de koets derwaards te brengen; wanneer ik toen tot myn voornemen eene bequame plaats hadde konnen vinden, alwaar myne Astronomifche instrumenten veilig geweest waren, of zoo 't huis zelf daar toe bequaam had konnen worden gemaakt, zoude ik my zekerlyk op deze zeer vermakelyke ftille, met mynen aard heel wel overeenkomende en tot myne verrichtingen zeer bequame plaats nedergezet hebben, en den zelve voor alle andere verkoren hebben; dog door dien zulks niet te vinden was, moest ik myne gedachten daar van af trekken, en eene andere plaats voor lief nemen; ondertuffchen kan ik niet nalaten, de genegentheid en genade van den Heer Gouverneur te roemen, gelyk ik dezelve zoo lang als ik leef, pryzen zal.

De derde tuin, dien de Voortreffelyke Maatschappy heeft laten aanleggen, is zoo als reeds boven gemeld is, aan de Kaap zelf; dezelve is de kleinste, maar de vermaardste en fraaiste; want schoon hy maar 19 morgen land beslaat, en aldus de anderen in grootte op verre na niet gelyk komt, zoo heeft hy echter verscheide eigenschappen, welke hem den rang boven alle anderen te wege brengen. Want men kan niet alleen de vlag op den Leeuwenkop, als mede die welke op den rug van den gemelden berg geplant is, duidelyk zien, als dezelve op de komst van eenige schepen opgeheeft en een kanonschoot deswegen gedaan word; maar men kan ook de rontom leggende bergen, zelfs die in Hottentots-Holland, nauwkeurig onderscheiden; en 't geen 't voornaamste, geneugelykste en aangenaamste is, men kan uit dezen tuin den gantschen haven, midsgaders alle daar in leggende

schepen zeer net overzien, en aan de vlaggen weten, van welke Landaard een schip is, en zoo 't een Hollandsch is, van welke kamer het afgezonden is, of welke het toebehoort.

In denzelve zyn verder fraaje en aangename wandelwegen, in dewelke men niet alleen voor de zonnehitte en zwaren wind bevryd word, maar ook onverhindert naast elkander kan gaan, zonder dat men hoeft te vrezen, dat deze lanen voor drie of vier perzonen te smal zyn. Langs dezelve voornamelyk de benedenste laan, geheel met eeken bomen beplant, is zoo wel opwaards als benedenwaards een zeer aangenaan gezicht; en zoude dezelve, zoo ze met beelden, of diergelyke tuincieradien opgeschikt was, een zulk weergaloos vergenoegen zoo wel voor 't oog als voor 't gemoed verschaffen, als men elders op eenige plaats zoude konnen hebben.

Behalven deze aangename lanen welke men in eenen zeer langen tyd naauwlyks half zonder moede te worden, doorwandelen kan, vind men ook zeer liefelyke waterleidingen, welke iemand door haar stil ruijschen, tot opgetogenheid verrukken, en op zoo aardige betrachtningen vervoeren, dat men zich schier zelf vergeten zoude, ten ware men door de verlerhande onderwerpen daar van afgetrokken, en van 't een op 't ander gebragt wierd. Ik acht, dat een Poëet de aangenaamste en zoetluidenste versen zoude konnen maken, als hy in zodanige liefelyke eenzaamheid zyne gedachten gehoor gaf.

Dog dit alles is nog niets te achten, tegen de werking, die daar uit voortkomt, want men brengt door deze waterleiding zoo veel te weeg, dat in den zomer of in den drogen tyd, wanneer 't weinig regent, de dorre aarde besproeit, en by gevolg vruchtbaar

Is met voortreffelyke wandelwegen voorzien.

De derde tuin aan de Kaap zelf is de fraaiste.

gemaakt word, terwyl men 't in den winter of regentyd, wanneer 't overal vochtig en nat genoeg is, afleiden, en beletten kan, dat het in dezen tuin komt, welk voordeel naauwlyks een tuin onder duizend heeft.

De gragt in
: midden
van den
tuin.

Daarenboven treft men in 't midden van dezen tuin, eene opgemetzelde en met gebakke stenen belegde diepe gragt, waar in men zoo veel water kan laten lopen, als men wil. De Edele Heer Gouverneur Simon van der Stell heeft dezelve laten maken, om in de hete zomer-dagen eene koele en rondom met bomen bezette plaats te hebben, alwaar hy zich zoude kunnen baden; dog deszelfs Zoon heeft geen werk van dezen tuin gemaakt, om dat hy elders zyn vermaak vinden konde, en heeft hem derhalven niet eens van de afgevallene bladeren der bomen, laten schoon maken.

Dit alles geeft mynes bedunkens van zelf te kennen, dat deze tuin niet lynrecht legt, maar eenigzins afhellende is, om dat 't water van de bergen in den zelven loopt, en overal gebragt kan worden, daar men het nodig oordeelt; te meer wyl 't zelfs den gantschen tuin door, beneden in de gragt, rondom 't Ziekenhuis gemaakt, en van daar verder tot in de Zee vloeit. Wyders blykt, dat hy voor geen anderen in eenigerhande delen behoeft te wyken, om dat in denzelven zoo wel inlandfche als vreemde gewassen gelukkig voortgebragt werden, zonder dat men behoeft buitengewone moeite te doen, te meer om dat deszelfs grootte zoo aanzienlyk is, als een andere tuin elders hebben kan; en eindelyk wyl zoo vele zeldzaamheden hem zelf levend maken, voornamelyk door dien zoo wel 't oog als de reuk, midsgaders de smaak zich daar in vervrolyken kunnen.

Ten einde ik echter dezen tuin iets nader kome, en zyne inwen-

dig verdeling in lanen en byzondere vakken, duidelyker voorstelle, zoo is nodig aan te merken, dat men voor dezen begonnen heeft, eenen muur van 12 voet hoog rondom denzelven op te halen, dog dezelve is maar tot op de helft aan eene zyde voortgezet, zoo als dezelve nog te zien is, beginnende over de Kerk, na de kant van 't Ziekenhuis, en strekkende van voren aan den hoek langs de Kerk hene, alwaar ook de loots, op deze muur voor de Slaven gebouwt, eindigt, tot ontrent half zoo lang als deze tuin is, of tot aan den naastgelegen tuin van den burger Jacob van Doornik, dien de burger Jacob Vogel in bezit heeft gehad, zoo lang als ik hier geweest ben.

De helft
van dezen
tuin is met
een muur
omringt.

Daar deze muur eindigt, is eene gragt, zes voet breedt, gemaakt, die tot ten einde van den tuin voortgaat, van waar dezelve verder na den Leeuwenberg loopt, en zich weder benedenwaards tot aan 't Ziekenhuis strekt; waar door de gantsche tuin byna ingesloten, en voor de diefstichtige handen van goddeloze menschen bevryd is; te meer om dat deze gragt met eene dichte, en uit velerhande soorten van bomen bestaande hegge bewaart is. Men vind deze gragt zoo wel in den zomer als in den winter vol water, om dat 't water, van den Tafelberg komende, en den watermolen van de Voortreffelyke Maatschappy omdryvende, daar in loopt, en dezelve vult, van waar 't deels in den tuin geleid word, daar de grond vochtigheid van noden heeft, en ten dele ook langs eene andere gragt beneden den tuin van den gemelden Jakob Vogel, na de stad en van daar in zee loopt.

Binnen dezen tuin zyn drie fraaje doorgaande en brede lanen, die een treffelyk gezicht maken; van welke de benedenste, die na den Leeuwenberg loopt, de fraaiste

In 't midden zyn
drie fraaje
lanen.

ste is, zoo als reeds voorheen gezegt is; zy zyn met dichte hooge heggens zodanig bezet, dat men voor regen, wind nog voor de hitte der Zonne behoeft beducht te zyn; de bomen waar uit deze heggens bestaan, zyn allerhande welriekende bomen, als de Kamfer, Laurier, Amaquas en vele andere Afrikaansche bomen, welke zoo wel 't oog als de neus verquikken.

Aan deze heggens zyn allerhande vrucht en andere hoge schoone bomen geplant, daar onder citroen, limoen, eeken en andere bomen, welke insgelyks de wandelaars door hunne aangename schaduwe voor de doordringende stralen der Zonne bewaren; en door dien'er 3 of 4 perzonen naast elkander gaan kunnen, zoo is licht te oordelen, dat deze lanen tamelyk breedt moeten zyn; hebbende dezelve een breedte van 18 voeten rynlandsche maat.

Daar zyn ook verscheide andere lanen, welke men ziet, als men de grote poort by de loots der flaven ingaat; door dien echter dezelve op verre na zoo breedt niet zyn als de drie anderen, konnende naauwlyks twee menschen naast malkander daar door gaan, wyl dezelve ontrent 5 voet beslaan; behalven dat zy niet doorgaande zyn, zoo als de eerste, maar door verscheide dwars heggens afgesneden of door afgezonderde velden verandert en verbouwt worden, zoo acht ik niet nodig, om van dezelve verder melding te doen, te meer om dat 'er niets byzonders omtrent aan te merken valt.

Zoo veel hoofd-lanen als 'er door den gantschen tuin lopen, langs welke men de gantsche lengte gebruiken en zien kan; zoo veel zyn 'er ook, die zich dwars door den tuin in de breedte strekken; onder dezelve vind men de eerste by 't vermakelyk tuinhuis, welke men in de deur staande, doorzien, en de genen die aan de

andere zyde wandelen, zeer duidelyk onderscheiden kan; de tweede vind men een weinig hoger op na de molen; dezelve is van deze drie de breedste, aangezien dezelve 24. voet breedt is; want schoon dezelve eene dubbelde hegge van laurierbomen heeft, zoo staat nogtans een ry rozenbomen zoo ver van de hegge, dat een mensch zeer gemakkelyk tusschen beide wandelen kan, terwyl een weg in 't midden open blyft, waar langs vier perzonen gevoeglyk naast malkander gaan kunnen. De derde is boven aan 't end van den tuin; welke de naauwste en de slechtste is, om dat op zommige plaatzen naauwlyks een mensch en daar ze op 't breedste is, twee menschen naast malkander gaan kunnen.

De bloem en andere velden zyn verscheidentlyk, grote en kleine, waar uit licht af te nemen is, dat 'er nog vele tusschen heggens moeten zyn, welke dezelve afscheiden; op zommige vakken vind men niet anders als keukenkruiden, welke de Heer Gouverneur en andere hoge Bedienden, of die genuttigen, welke de Heer Gouverneur dezelve wil laten toekomen; 't geen echter overig blyft, is voor de schepen. In andere vind men wederom anders niet dan fraaje gewassen, bloemen en bomen, zoo inlandsche als vreemde; en wederom in andere alleen treffelyke gezonde aangename vruchtbomen, die rykelyk vrucht dragen, en wegens de verscheidene verwen een aange-naam schildery maken.

Ik wil my hier niet ophouden, om eene specificatie te maken waar door ik zoude kunnen tonen, wat op ieder vak in 't byzonder groeit, om dat ik zulks mynes bedunkens reeds hier voore heb gedaan, voornamelyk in de beschryvinge van 't *Regnum Vegetabile*, of van de de bloemen, kruiden, bomen en wortels. Ik

Deze tuin is met allerhande gewassen voorzien.

Daar zyn 3 lanen die in de breedte lopen.

zal enkelyk nog daar byvoegen , dat aan 't opperfte end van den Leeuwenberg , een groot ftuk land met Europeaanfche en Perfiaanfche rode en witte wynftokken bezet is , waar van men echter , om dat zeer vele daar van gefpyft en nog meer gefolen worden , zeer weinig wyn perft , en in de vaten brengt.

Daar deze tuin eindigt , legt een ftuk land , dat voor dezen ook daar aan behoort heeft en met dezelve bomen en gewaffen geplant geweest is , dog door dien men bevond , dat dit land niet al te goed daar toe was , zoo is 't blyven leggen en verlaten , waar uit naderhand de Heer Gouverneur Simon van der Stell een wyde gemaakt heeft , waar op hy als een groot liefhebber van melk altyd twee koejen heeft laten grazen , ten einde hy alle dag verfche melk zoude kunnen hebben.

Ik heb voor heen reeds van de loots der flaven , als mede van de molen en 't vermakelyk tuinhuis gewag gemaakt , maar niet duidelyk gezegt , hoe deze gevaartens gebouwt zyn . Door dien my echter door zonderbare gunft van den Heer Gouverneur Willem Adriaan van Stell , en door de loffelyke aanpryzyng der Voortreffelyke Maatschappy , voornamelyk echter van de Kamer Amfterdam , eene woning in 't gemeld tuinhuis aangewezen is , zoo zal niemand qualyk duiden , dat ik van dat , als 't middelste , een weinig duidelyker en omftandiger handele , dog zoo dat de andere daar na ook niet zullen vergeten worden.

Wat dienvolgens 't tuinhuis of de woning betreft , welke ik door zonderbare genade der Voortreffelyke Maatschappy , welke ik zoo lang als ik leef , dankbaar daar voor blyf , met groot vermaak , zelf in myne grootfte wederwaardigheden bewoont heb en waar in ik menige vermakelyke uur door-

gebracht heb , het zelve is maar 18 voet breedt , dog ruim 40 voet diep of lang , en fpeelt de Zuid-oofte wind vlak daar tegen , zoo dat dikwyls door 't vervaarlyk fchudden en dreunen de balken kraken , en men alle oogenblik beducht is , dat 't gantsche huis omver zal gerukt worden.

Ik weet my nog zeer wel te binnen te brengen , dat ik in den beginne , wanneer ik dit tuinhuis betrokken had , des nachts dikwyls uit 't bed gefprongen , en onder de deur of op de trap , die verwulfd was , gefchuilt heb , om dat niet anders kon denken , dan dat 't huis door den wind omver moest worden ghaalt ; want de balken kraakten dikwyls vervaarlyk , en 't gantsche huis fchudde ; ik ben ook verzekert , dat dit huis onmogelyk zoude kunnen blyven ftaan , ten ware de dikke middelmuur op beide zyden , waar in de bovengemelde deur gemaakt is , 't zelve befchermd.

Eens was de Opper-Tuinman , Johannes Hertzog , tot 9 uuren 's avonds by my , wanneer 't ook zoo vervaarlyk stormde en kraakte . Hoe hy te moede was , verklaarde hy my met volgende woorden ; dat hy onmogelyk daar in zoude kunnen wonen , al wilde men hem 't huis fchenken , om dat hy zyn leven niet een uur verzekert was , als deze wind begon zyne kragt te tonen ; hy heeft ook aan den Heer Gouverneur vertoont , dat hy my in 't grootfte gevaar ftelde , om dat dit huis den Zuid-ooften wind onmogelyk langer konde tegenftaan . Den Heer Gouverneur hoorde my hier over omftandig , dog ik gaf tot antwoord , dat ik geen vrees meer had , om dat ik 't fchudden en kraken gewoon was.

In dit tuinhuis vind men een breedt voorhuis , 't welk byna vierkant is , en kan men door 't zelve zoo wel in als uit den tuin komen , na dat men namelyk ter uiterfte of

Breedte en hoogte van het huis.

Het tuinhuis van binnen.

of binnendeur ingaat. Ter beide zyden van dit voorhuis is eene groote schone kamer, welker vloer met vierkante tichel-stenen belegt is, waar in eene tafel donker groen geverft, met verscheidene stoelen geplaatst is. De trap opgaande, vind men boven een diergelyk voorhuis, en twee kamers ter zyden, in een van dewelke, namelyk ter rechterhand ik gewoont heb, dog zoo, dat ik in de andere altyd komen konde, als de Edele Heer Gouverneur of deszelfs Gemalinne niet daar in waren.

In de kamer ter linkerhand, welke op de stad en haven ziet, staan allerhande wilde dieren, met hooi of stroo door den Opper-Tuinman, Johannes Hertzog opgezegt, die ze ook aan deliefhebbers voor een geringe erkentelykheid zien laat. Boven deze beide vertrekken, is een schone zolder, waar op de gemelde Opper-Tuinman allerhande zaat bewaart, zoo als ook gedroogde kruiden; en 't tuin-gereedschap. Van onder tot boven, daar de zolder begint, zyn twee dikke middelmuuren opgehaalt, welke 't Voorhuis en de kamers onderscheiden, en ook de eenige stutten van 't treffelyk lufthuis zyn, dat 't door den zwaren Zuidooften wind niet kan worden omver gerukt.

Naast dit huis aan de kant van den molen, staat een grote keuken, met vele furnuiffen, een tafel en lange bank, waar in alle spyzen voor den Edelen Heer Gouverneur klaar gemaakt worden, wanneer hy zich in den tuin verlustigt, en aldaar spyft. Achter dezelve vind men een klein vierkant gebouw, 't welk tot een heimelyk gemak geschikt is, zoo dat 'er in dezen tuin niets ontbreekt, om zich te verlustigen.

De Loots der slaven, waar van gezegt is, dat ze tegen over de Kerk staat, is een wydluftig gevaarte, langwerpig, zoo dat ze

tweemaal zoo lang als breed is, in vele woningen of kamertjes verdeelt; dezelve heeft twee ingangen, te weten een van de straat, tegen over de Kerk, en een door de grote poort in den tuin; rontom zyn inwendige gebouwen, van buiten tamelyk hoog, op de wys als de huizen alhier; van binnen echter zeer laag, zoo dat men met de hand schier aan 't dak kan komen. In 't midden van deze gebouwen is een grote vierkante plaats, waar op de slaven vuur maken, om hun eeten te koken, hoewel zy dezelve ook tot andere zaken gebruiken, zoo als reeds elders gezegt is.

Wat aanbelangt de woningen, dezelve zyn na de perzonen geschikt; de Opper-Tuinman heeft fraaie vertrekken, die op den tuin zien; de eene als men in deze loots gaat, is aan de rechter en iets kleinder, als de gene die ter linkerhand is. De Onder-Tuinman heeft een slechte woning boven hem, onder 't dak, dog hebben beide Tuinluiden de Keuken gemeen. Achter deze keuken is op de vierkante plaats eene tamelyke woning, voor den Opziender der Slaven, als hy slechts zich daar in onthouden wil.

Aan 't benedenste end, recht over de Kerk, is eene fraaie woning, tot een School voor de slaven meisjes geschikt, naast 't zelve is een vertrek, waar in de voorraad der slaven, als haringen of harders, zoute en droge visch, bewaart worden, dog kan men uit 't zelve niet op de binnenplaats komen. De gantsche zyde tegen over de Kerk, zoo als ook de tweede na 't Ziekenhuis, en de derde, aan de kant van de Stad, zyn met dubbelde bed planken verzien, op dezelve wyze, zoo als ontrent 't Ziekenhuis aange-merkt is, gelyk mede de zolder, ten einde de slaven en slavinnen zouden kunnen rusten en slapen. Enkelyk staat van de derde zyde, die

n een vertrek staan allerhande wilde Dieren met stroo opgezet.

Naast dit huis is een keuken.

Loots der slaven.

't School voor de slaven meisjes.

die langs den tuin loopt, te worden gemeld, dat van voren, daar men in de keuken en vervolgens in den tuin gaan wil, nog eene woning is, tot 't school voor de flaven-jongens gebouwt.

Gevankenis der flaven.

Achter in den hoek, welke de beide laatste zyden maken, die na 't Ziekenhuis en den tuin zien, is eene plaats, waar in de genen, die by nacht onrust verwekken, of geene orders willen gehoorzamen, opgesloten en bewaart worden, tot dat over hare wederspanningheid een vonnis geveld is. Zoo zy niet aan 't leven gestraft worden, worden zy aan een paal, die midden op deze vierkante plaats opgericht word, gebonden, en zoo streng gegeesselt, dat niet alleen 't bloed den rug afrolt, maar dat hele stukken vleesch daar uit genomen worden, dog dit alles geschied, na mate dat zy misdään hebben, en moeten alle anderen daar by staan, die vermaant worden, om zich aan zulk voorbeeld te spiegelen.

Van den molen, waar van ik boven gemeld en gezegt heb, dat door de Voortreffelyke Maatschappy opgericht is, staat enkelyk te merken, dat 't water van den Tafelberg vloeijende, eenen langen weg door buizen moet worden geleid, eer en alvorens 't den molen omdryft, dog wyl 't rad geen water schept, kan 't met veel minder water gedwongen worden, 't welk zeer goed voor den Molenaar is, om dat de molen anders in den zomer dikwyls stil zoude moeten staan.

Binnen den molen die van buiten zeer onaanzienlyk is, vind men behalven eene ruime plaats, daar de koornzakken kunnen leggen, en daar de waag hangt, aangezien de molenaar allhier alles by 't gewigt ontfangt, en ook weder overgeeft, eene bequame kamer, waar in de molenaar zyne goederen bewaren, en by nagt of by dag, zoo als 't hem gelegen komt,

zyne rust onverhindert nemen kan.

Doordien ik my als nu dichte by bevind, en gene andere gebouwen voor oogen geestel heb, dan die, welke de Voortreffelyke Maatschappy alleen aangaan, zoo zal ik nu verder van den nieuwen groten ruimen Paardestal melden, wanneer ik alvorens zal hebben gezegt, dat de oude en eerste die ter zyde van 't tegenwoordige Ziekenhuis gestaan heeft, van ouderdom ingestort is, weshalven 't hoogst noodzakelyk was, eenen nieuwen te bouwen; daar toe is wel eene bequame plaats achter de Vesting, dicht onder den Tafelberg uitgezocht; dog wanneer dezelve voltooit, maar niet genoeg gedekt was, wierd dezelve kort voor myne komst, door den zwaren Zuid-oosten wind omver gerukt, zoo dat men genoodzaakt was, eenen anderen op eene andere plaats te bouwen.

Wat van de Paardestal te merken.

Deze plaats wierd eindelyk kort daar na met tamelyke schade en verlies der Voortreffelyke Maatschappy niet ver van den boven beschrevenen treffelyken en vermakelyken tuin gevonden, alwaar een ander stal gebouwt is; hy is zeer groot, en ruim 150 voeten rynlandsche maat, in 't vierkant, waar in niet alleen vele fraaje wel beredene paarden staan, maar ook grote woningen en een ruime hooi-zolder aan te treffen zyn.

Hoe de nieuwe is.

Op de voorste zyde aan de kant van den boven beschrevenen treffelyken tuin, is eene grote poort, waar door alle wagens, koetzen, paarden, en alles dat in deze stal wezen wil, gaan moeten; deze poort staat recht in 't midden, en heeft deze stal fraaje woningen, zoo wel voor den Stalmeester, als anderen, die in den zelve arbeiden; om my beter te doen verstaan, op de benedenste hoek van deze zyde, welke na de stad toe is, heeft de Stalmeester eene zeer fraaje

fraaje grote woning, waar aan nog eene fraaje kamer gebouwt is. Naast hem, een weinig hoger op, na de gemelde grote poort, is de woning van den zadelmaker, welke wel een weinig kleinder maar tot zyne handtering groot genoeg is.

Aan de andere zyde van de beschrevene poort is een fraai vertrek voor den Onderfalmeeſter, en daar boven nog een diergelyk vertrek, dat ter bewaring der zadels en overig paardetuig gebruikt word. Eindelyk woont aan de bovenſte hoek de Koetzier in een groot vertrek, die de Lyfkoetzier van den Heer Gouverneur genaamt word, om dat hy hem altyd moet ryden, zoo dikwyls als hy zich hier of daar begeven wil. En door dien nu alle deze woningen aan maar eene zyde van dit gebouw zyn, behalven de grote poort in 't midden, zoo is licht af te nemen, dat de boven gemelde lengte niet verdicht is.

Op de boven en beneden zyden, welke eerſte 't gezicht op de Stad, en de laaſte 't gezicht op den Tafelberg heeft, zyn niet anders dan bequame ſtallingen aan te treffen; mids dat de Slaven, die op de paarden paſſen moeten, ook hun verblyf daar in vinden. En wyl 't gantſche gebouw maar eene verdieping hoog is, welkers muur ontrent 16. voet uitmaakt, zoo vind men op dezelfs zolder, zoo ver 't namelyk tot nu heeft konnen bezoldert worden, de nodige voorraad voor de paarden, als hooi en gerſt, welke men hier in plaats van haver gebruikt, zoo als ik voor dezen reeds aangetoont heb.

De vierde en achterſte zyde, die na de kant van den Wind of Duivelsberg ſtaat, is wel mer een dak voorzien, zoo dat men van buiten zoude menen, dat deze ook voltooit was, dog wanneer men door de poort daar in gaat, ziet men zoo voort, dat de zaak

II. Deel.

zich gantſch anders bevind, aangezien 'er wel pilaren zyn, waar op 't dak ruſten kan, maar de binnenmuur ontbreekt nog, en is aldus die plaats nog open. Op dezelve worden de houtwaren, als balken, ſparren, planken, en ander hout, waar mede de Voortreffelyke Maatſchappy handel dryft, bewaart, tot dat het aan den man gebragt of verkoſt kan worden.

Hier uit blykt nu genoegzaam, dat 'er in 't midde eene groote vierkante plaats ledig blyft, welke ook tot niets anders kan worden gebruikt, dan dat de ontladene wagens daar op ſtaan, en voor de baldadigheid van 't bootſvolk, midsgaders voor de moedwillige ſlaven bewaart konnen worden, terwyl de Koets en andere Rytui- gen van den Heer Gouverneur in een Koetshuis voor den regen bevryd zyn.

Van de treffelyke gemene gebouwen, die aan de Kaap zelf ſtaan, begeef ik my jegenswoordig na 't platte land, om aldaar te zien, welke zoorten van diergelyke gebouwen men aldaar vind. Zy zyn echter t' zamen van zeer ſlecht aanzien, en zal ik my by dezelve zoo lang niet hoeven op te houden, te meer om dat zy meeft alle of tot veetucht, en nodige geſpannen voor de wagens, of tot den akkerbouw en nuttelyken wasdom van 't graan, of eindelyk tot beide gelyk aangelegt zyn.

Diergelyke is nu de bovengemelde Schuur, alwaar kleine huisjes en andere ſlechte gebouwen gevonden worden, waar in de wagenmeeſter, en de wagenknechts, midsgaders de oſſedryver en andere Europeaanſche hier toe beſtelde menſchen, zoo als ook eenige ſlaven wonen, welke de eerſte de behulpzame hand bieden moeten; behalven de Schuur vind men hier niets merkwaardigs, ſchoon dezelve naauwlyks een half uur achter 't voorbeſchrevene Rondboſſchje legt.

Ii

Daar-

Befchry-
ving van 't
platte land
en delfels
Gebouwen

Van de
Schuur.

Waar toe
de achter-
ſte onvol-
tooidde zy-
de dient.

Van 't
Visschers-
hok.

Daarentegen vind men in de Tygerbergen 't zoogenaamde Visschershok; dog aldaar is van den boer, die daar op woont, een fraai huis gezet; welke boer jaarlyks veel land bebouwt, om allerhande koorn, voornamelyk tarw te zaajen. Naast dit huis zyn nog andere gebouwen, waar in 't vee opgesloten, en 't graan gedorscht word, en vind een zodanige boer, dien de Heer Gouverneur 't opzicht over dit Visschershok toevertrouwt, alle gemak, dat een boer in Duitschland zelfs voor veel geld niet kan hebben; ja hy kan met zyn huisgezin ook rykelyk daar van bestaan.

In de Klap-
muts word
hooi voor
de paarden
bereid.

Van de Klapmuts is reeds voormaals gezegt, dat aldaar niets als hooi voor de paarden gemaakt word; derhalven is daar by niets anders te erinneren, dan dat men eenige kleine lage hutten aldaar aantreft, waar in de genen wonen, die in 't hooi arbeiden. Van de Stoetery, door den Heer Gouverneur in 't land van Waveren aangelegt, staat 't zelve aan te merken, dat reeds ontrent de schuur gezegt is, aangezien men daar ook niets, dan huisjes voor de oppassers der paarden aantreft, welke om dat de paarden alle dag in de wey lopen, niet anders hebben te verantwoorden, dan dat zy de paarden by malkander houden, en weiden.

En wie wilde de overige slechte gebouwen, welke de Voortreffelyke Maatschappy tot veiligheid der inwoners heeft laten oprechten, alle beschryven? om dat men in de Groene kloof, in de Saldanha-Baai, en hier en daar diergelyke aantreft. Ik acht het even zoo onnodig, als veel woorden te maken, van de genen, die ze gebouwt, en naderhand of verlaten of weggegeven hebben. Diergelyke waren de Kuyl, welke jegenswoordig de Kapitein Olofberg met de insgelyks verlatene Faisante-Kraal bezit, als mede 't

vermaard Hottentots-Holland, 't welk naderhand de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell bebouwt heeft, dog op bevel der Voortreffelyke Maatschappy heeft moeten verlaten. Alhier behoorde ook de Buffels-valei, welke naderhand aan den Heer Nicolaas Oortman vereert is, en nog vele andere.

Alle deze gebouwen heeft de Voortreffelyke Maatschappy hoog nodig, zoo lang als zy hare eigene gespannen, wagens, handwerksluiden en diergelyke houd. Of zy echter niet beter zoude doen, als zy alle diergelyke beslommering liet varen, en vreemde menschen gebruikte, die voor geld of voor een zeker jaarloon diergelyken arbeid verrichteden, zulks is eene vraag, die om hier uit te voeren, myn werk niet is, schoon ik wel vertrouw, dat ik in staat zoude zyn, om te tonen, dat zy jaarlyks eene grote zomma daar mede zoude sparen, aangezien zy jegenswoordig (zo ik gis) tot dezen gehelen omslag jaarlyks een Kapitaal van 100 duizend guldens van noden heeft.

Ik weet my nog zeer wel te binden te brengen, dat ik van 't Rechthuis van Stellenbosch reeds voor dezen 't nodige bericht heb; dog staat enkelyk te merken, dat de fondamenten van 't zelve, na dat het in den jare 1710. afgebrand is, genoeg te kennen geven, dat 't zeer wel gebouwt moet zyn geweest, gelyk het dan ook op eene zeer vermakelyke aangename plaats legt, om 't welk 't Stellenbosche beekwater rontom loopt en als een eilandje maakt; want 't legt rontom tusschen groene hoge bomen, en heeft van voren 't gezicht op 't Dorp, en van achteren op de Velden. Een van de bomen is 'er, die zyne dikke takken zoo ver uitfreid, dat men een aangenaam zomer-huisje daar op gemaakt heeft, waar op men langs eene trap gaan, en zich voor de

't Rechthuis van Stellenbosch legt op een aangename plaats.

de hitte der zonne verbergen kan; in dit weesje kunnen ruim 8 personen zitten.

Eindelyk is nog overig, van de Watermeulens iets te gewagen, welke de Colonien toebehoren. Daar zyn 'er drie, te weten, zoo veel als 'er wel aangelegde Colonien zyn. Alle drie hebben zy een fraai woonhuis voor den Moleenaar, die dezelve pacht, met verscheide vertrekjes verzien. Zy legt aan de Lysbeeks en daar na aldus genaamde Zout-rivier; de Stellenbossche is aan die zelve rivier opgerecht, en de Drakensteensche vind men aan eenen berg, alwaar 't rad door water, langs buizen derwaards geleid, omgedreven word.

Van de bruggen aan de Kaap Van de bruggen aan de Kaap. zal ik enkelyk gewag maken, ten einde het niet zoude schynen, dat ik dezelve voorbedachtelyk vergeten had. Zy zyn van zeer weinig belang, en verdienen gantsch niet, dat men meer van dezelve meld, dan dat ze van steen opgemetzelt zyn; in de Colonien vind men 'er ook niet veel, die beter zyn, behalven de gene, die by Adam Tas over de Stellenbossche rivier gelegd is.

Eindelyk acht ik, dat deze stof Besluit van dit Hoofdstuk. fe insgelyks na behoren uitgevoert is; dog hoop niet, dat de omstandigheden, welke bygebragt zyn, den Lezer zullen hebben verveelt.

XX. HOOFDSTUK.

Van de kosten, welke de Voortreffelyke Maatschappy jaarlyks tot bezolding der Bezetting en tot vele andere hoofdzakelykheden dragen moet, om alles in een goeden staat te houden.

Waar de Compagnie 't geld van daan krygt om de kosten te dragen. De kosten zyn groter als de inkomsten. Hoe veel al de Bedienden der Compagnie 's jaarlyks van onderhoud kosten. Onderscheid tusschen de geen die een Transport, en die een Maad-heel maken. Hoe men weten kan hoe veel ieder op zyn transport schuldig is, en hoe veel by by de Compagnie te goed hoeft. Onderscheid tusschen het Indisch en Hollandsch geld. De Compagnie laat de nalatenschap der overledenen aan hun erfgenamen volgen. Wanneer zig niemant opdoet, vervalt de erfenis aan haar. Hoe men een knegt aanneemt uit de dienst der Compagnie. De gequalificeerde Bedienden hebben meer verval als hunne wezentlyke bezolding draagt. Wat onkosten de Compagnie aan hun schepen alhier laat doen. Hoe lang de schepen hier vertoeven. Wat by hun vertrek voorvalt. Hoe 't gaat met de geen, dien van de Vloot te rug blyven. Grote kosten tot 't verzorgen der kranken in 't Ziekenhuis. Van de Compagnies Slaven. De Compagnie doet geschenken aan de Hottentotten. Somma van alle jaarlykze onkosten der Maatschappy.

Schoon ik my by 't slot van 't vorig Hoofdstuk gevleit had, dat ik als nu alles had bygebragt, dat de Regering aan de Kaap de Goede Hoop aanbelangde, zoo dunkt my nogtans dat de Lezer

II. Deel.

my zoude kunnen vragen, of namerlyk de Voortreffelyke Maatschappy, door dien zy zoo grote kosten, ten dele tot onderhoud van zoo veel Bedienden, zoldaten, matrozen en slaven, ten dele ook

Waar de Voortreff. Maatschappy 't geld van daan krygt om de kosten te dragen.

om zoo grote en kostbare gebouwen op te halen, en in eenen beoorlyken staat te houden, dragen moet, de daar toe nodige penningen uit hare eigene kas neemt, dan of zy een ander fonds heeft, dat de gemelde penningen opbrengt.

Hocwcl nu deze vraag zeer nauwkeurig is, en 't ware belang der gemelde roemruchtige Maatschappy tot eenen grondslag heeft, zoo zal ik echter na waarheid, zoo kort als mogelyk, daar op antwoorden, en hier door de gesteltheit van deze gantsche zaak aantonen. Hier by echter staat eigentlyk te weten, wat de voortreffelyke Maatschappy voor waarachtige en vaste jaarlyksche inkomsten heeft, en welke kosten zy daarentegen jaarlyks dragen moet, aangezien alsdan blyken zal, hoe de zaak in der daad gelegen is, en wat daar van verder is vast te stellen.

De kosten zyn groter als de inkomsten.

Van de kosten nu, welke de Voortreffelyke Maatschappy niet gaarn zoude dragen, zoo 'er niet een zeker middel voorhanden was, waar door zy of kragtig onderschraagt, of volkomen bevryd wierd, van dezelve te dragen, moet ik voor al eerst handelen, ten einde niet iemand, die van de grote inkomsten bericht ontfangt, op verkeerde gedachten gerake, en mene, dat 'er van die inkomsten jaarlyks veel overschiet, aangezien men by 't slot van de gantsche rekening zal bevinden, dat dezelve niet toereikende zyn, om alle de kosten goed te maken.

De Voortreffelyke Maatschappy heeft echter grote kosten, om alle hare Bedienden, welke hier bestendig of ten minsten voor eenigen tyd in bezetting blyven, na behoren t'onderhouden; om hen hare beloofde en bedongene maandlyke gagie en kostgeld, midsgaders andere emolumenten rykelyk te geven, en al 't geen na te komen, wat haare accoordt met zich brengt. Hier onder

worden billyk mede gerekent alle handwerksluiden, en de genen, die allerhande boerenwerk verrichten, waar voor zy wel geene byzondere beloning genieten, maar echter veel geld kosten, om dat hen allerhande noodzakelyk gereedschap moet beschikt worden.

Wyders moet 'er een overflag worden gemaakt, van de kosten die vereischt worden, als 'er scheppen mateloos of reeloos hier komen, of veel zieken aan boord hebben, en deswegen hier lang moeten leggen, en den gantschen tyd over met versch vleesch en andere levensmiddelen verzien worden, ten einde men zien moge, hoe veel 't kalefateren, ververschen, en gantschelyk verzorgen van dezelve jaarlyks kost, en hoe hoog zulks in rekening moet gebracht worden.

Verder dienen ook de kosten niet vergeten te worden, die tot kost en kleding voor 600 slaven, als mede tot hunne woning, en oppassing in geval van ziekte, zoo als ook niet minder tot hare begrafenis gaan, waar toe voornamelyk de kosten behoren, die zy genoodzaakt is te doen, om anderen in derzelve plaats te kopen, en dezelve van Madagascar herwaards te laten brengen; en eindelyk kan men niet verby gaan de kosten, die, schoon ze gering schynen, op de komst en 't vertrek van vreemde Hottentotten na tyds gelegenheid gedaan worden, op dat men daar door te better de rekening van de gewone uitgave vinden, en de zomma met de hier navolgende inkomsten vergelyken kan.

Wat nu de bedienden der voortreffelyke Maatschappy aanbelangt, welke hier bestendig in dienst gehouden worden, men moet voor al ter dege 't onderscheid weten, dat zy onder zich zelven gemaakt hebben, en door gantsch Oost-Indie gemeen is, om dat 't zelve meest

meest op de bezolding en niet op 't waarachtig wezen der perzonen gegrond is, want zy verdelen en noemen zich zelf of gequalificeerden of gemenen.

Gequalificeerden Bedienden worden genaamt de genen, die eene byzondere administratie of bestier over zekere zaken of goederen hebben; onder welke benoeming ook begrepen zyn zodanigen, die wel niet altyd een byzonder bestier hebben, maar de eersten in hun ampt behulpzaam zyn, en hen met schryven of boekhouden ten dienste staan; en worden deze laatste of Boekhouders of Assistenten en in 't Duitseh, Schryvers of Klerken genaamt.

Gemenen zyn daarentegen de genen, welke onder den algemenen naam van zoldaten en matrozen begrepen worden, om dat zy gemeen dagelyks werk verrichten moeten; uit welke beide, namelyk zoldaten en matrozen verder de handwerksluiden als smids, wagenmakers, timmerluiden, metzelaars, enz. genomen worden, welke de werken der Voortreffelyke Maatschappy waarnemen, verrichten en ophalen moeten; wyders worden uit deze beide zodanigen genomen, die in staat zyn, om allerhande boerenwerk te doen, als hout hakken, achter den ploeg gaan, met den wagen ryden, ossen dryven, enz.

De Voortreffelyke Maatschappy heeft altyd een groot getal gemenen alhier, die in bezetting leggen, en alle voorgemelde werk verrichten moeten; doorgaans is dat getal ruim 600 koppen sterk, zonder te rekenen de genen, die van de burgers en inwoners als Boeren-knechts gebruikt, en derhalven uit den dienst der gemelde roemruchtige Maatschappy in dienst van de burgers of boeren overgaan; dat is, schoon zy in der daad in dienst der gemelde Maatschappy blyven, zoo dat zy in geval van nood en op den eersten

wenk zoo voort verschynen en zoo 'er een vyand is, de vesting en 't strand helpen verdedigen, of zoo 'er weinig volk, dat gezond en in staat is, om de aankomende schepen verder na Indie te brengen, de plaats der zieken en overledenen vervullen moeten, zoo trekken zy echter niets van de Voortreffelyke Maatschappy, maar zy worden als afwezenden aangemerkt, en gerekent, zoo lang als zy zich by de burgers en boeren onthouden, 't welk doorgaans voor een jaar toegestaan word, na welkers verloop op nieuw verlof moet worden gevraagd, ten ware men in handen van den Fiskaal of Land-droft vervallen wilde; om dat de burger of inwoner hen betalen moet, zoo veel als zy met malkander overeengekomen zyn.

Van alle deze loontrekkende Bedienden zal ik beknoptelyk 't nodige bybrengen, ten einde men zien kan, dat de Voortreffelyke Maatschappy een zeer groot Kapitaal moet uitschieten, om dezelve te onderhouden. Ten einde ik echter van 't Opperste Hoofd beginne en tot op den minsten nederdale, zoo trekt:

De Edele Heer Gouverneur van de gemelde Bloeyende Maatschappy, jaarlyks aan bezolding en kostgeld, in baar geld eene aanzienlyke zomme van fl. 3255

De Opperkoopman in de Vesting, die Hoofd-Administrateur, als mede tweede stem genaamt word; zoo als ook de Fiskaal independent, die den titel van derde stem voert; wyders de Kapitein der bezetting; midsgaders de drie Predikers der Colonien en de Equipagie-Meester, genieten jaarlyks aan bezolding en kostgeld eene

Hoe veel alle Bedienden der Maatschappy jaarlyks van onderhoud kosten.

zomma van *fl.* 1627. 10., en by gevolg ontfangen zy alle zeven zamen, eene zomma van . . . *fl.* 11393

De Luitenant ontfangt jaarlyks aan kostgeld en bezolding . . . *fl.* 1005

De Vaandragers en de andere onder Koopluiden, welke te zamen een getal van 12. perzonen uitmaken, hebben ieder aan kostgeld en bezolding jaarlyks eene zomma van *fl.* 708. en aldus alle twaalf zamen . . . *fl.* 8496

De Boekhouders en Ziekentroosters, welke 13 perzonen uitmaken, genieten alle jaar ieder aan bezolding en kostgeld *fl.* 513 en aldus zamen . . . *fl.* 6942

De Assistenten of Klerken, die 20. perzonen sterk zyn, genieten ieder aan kostgeld en bezolding jaarlyks *fl.* 354. en aldus die twintig zamen . . . *fl.* 4248

De Sergeanten, Meesters der Handwerksluiden, als mede de Opzieners over 't arbeidsvolk; welke men allen Bazen noemt, wyders eenige Onder-Officiers der kleine hier bestendig leggende schepen, die zamen een getal van 22. perzonen uitmaken, genieten meest 't zelve tractament als de Assistenten, hoewel zommigen iets meer, dog als zy allen gelyk worden gerekent, zoo ontfangen zy in een jaar zamen. . . *fl.* 7788

Nu zal ik 't overig getal der bezetting op 524. man rekenen, en daar by vast-

stellen, dat zy allen een gelyk tractament aan bezolding en kostgeld trekken, hoewel my niet onbewuft is, dat eenigen iets meer, en anderen wederom iets minder hebben; dog wanneer men 't een met 't ander rekend, zoo zal men bevinden, dat ieder jaarlyks eene zomma van *fl.* 141. bekomt; dienvolgens hebben deze 524. man zamen alle jaren *fl.* 73884

Zoo dat aldus de Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy, die aan deze Kaap in bezetting leggen, en andere verichtingen waarnemen, aan geld jaarlyks ontfangen eene zomma van . . . *fl.* 117011

Hier zoude men my wel kunnen vragen, of dan dit geld zoo voort betaalt moet worden, als het verdient is? waar op duidelyk moet worden geantwoord; zoo men anders een recht begrip daarvan hebben wil; dienvolgens zeg ik, dat 'er een groot onderscheid is, tusschen de geenen die een transport gemaakt hebben, en tusschen die een maand-ceel hebben, en eindelyk, die niets op hare rekening hebben; schoon niemand, hy heeft schulden of niet, jaarlyks meer als vier maanden van zynen verdienden loon heffen, en of aan baar geld, of aan goederen ontfangen kan.

Want de genen, die een transport gemaakt, dat is, schulden nagelaten hebben, 't welk by de genen, die voor 't eerstemaal uitvaren, niets nieuws is, om dat 't meest vreemdelingen zyn, die geen geld met zich na Holland brengen, en derhalven zoo lang by d'een of d'ander Zielverkoper in huis leggen en verteren moeten, tot dat dezelve hen op 't een of 't ander schip helpt, welke genood-

Zomma van alle deze bezoldingen.

Onderscheid tusschen een transport en een maandceel.

Wat een transport is.

zaakt

zaakt zyn, om hunne schuldeifschers te voldoen, eene obligatie te laten maken, waar in zy beloven, geen geld buiten de vier gemelde maanden van hare gagie t'ontfangen, tot dat de schuld t'eenemaal betaalt is; en dit briefje word een transport genaamt, en aldus te boek gestelt; waar op al het te goed hebbende geld ingehouden, en den Zielverkoper, of een ander schuldeifcher in Holland ter hand gestelt word.

Diergelyke transporten zyn doorgaans eens zoo groot, als de schuld zelf is, hoe wel echter gemeenlyk niet hoger dan 150 guldens; 't welk geschied, om dat deze schuldeifcher, 't zy een Zielverkoper, dat is, die de nooddrufftigen zoo lang met eeten en drinken verziat, dezelve op 't een of 't ander schip helpt, en met kleederen, tabak, genever, enz. uitrust, of een ander groot gevaar met dit geleent en verschoten Kapitaal loopt, en lang daar na wachten moet; want hy kan dat geld niet ontfangen, dan na dat de schuldenaar zulks verdient heeft; komt hy midlerwyl te sterven, zoo is zyn Kapitaal buiten dat verloren, om dat hy van eenen doden, die niets gehad en nagelaten heeft, niets eifchen of nemen kan.

Wat een maand-elis. Doordien ook vele in Holland wonende burgers en andere ingezetenen, die niet wel aan haar dagelyks brood komen, en door gebrek van genoegzaam werk of om andere redenen op eene eerlyke wys niet leven kunnen, zich mede na Oost-Indie begeven, en echter vrouw en kinderen niet gantschelyk verlaten kunnen, zoo maken zy een maand-ceel, uit hoofde van de welke zy haar vrouw en kinderen magt geven, om jaarlyks eene zekere zomma van hare gagie te heffen, en zich daar van te generen.

Deze maand-ceelen worden insgelyks in de scheeps-boeken over-

gedragen, ten einde men zoo wel op de Schepen, als aan de Kantoren of Handelplaatzen, zich daar na richten en niet meer betalen zoude, dan de verdiende loon met de maand-ceel uitwyft; want zoo dra als de schepen jaarlyks uit Oost-Indie komen, en de gemelde vrouwen vernomen hebben, dat hunne mans nog in 't leven zyn, zoo ontfangen zy 't geld, dat hare mans haar op die maand-ceelen gemaakt en toegewezen hebben; en door dien dit alles met toestemming der Voortreffelyke Maatschappy geschied, zoo scheelt het ook nooit aan nette betaling, zoo lang als de mannen in haren dienst zyn; waar uit dan blykt, dat 'er niet alleen een groot onderscheid is tusschen de gene, die transporten, en die welke maandceelen gemaakt hebben; maar ook, dat beide zeer lang moeten dienen, eer zy wat overhouden, en voor zich zelf winnen kunnen.

Gelukkig zyn daarentegen de genen, die zonder beslommering van transport of maandceel een tocht doen kunnen; want schoon zy niet meer dan vier maanden jaarlyks betaalt krygen, zoo als ik kort voorheen gemeld heb, en 't overige, dat zy verder verdient hebben, nog langer moesten laten staan, zoo verstrekt zulks alles tot haar voordeel, en gaat daar by niets verloren, aangezien zy ras geld kunnen bekomen, als zy 't in Indie gebruiken willen, of als zy zelfs weder na Holland keren, om dat de Voortreffelyke Maatschappy niemand 't zyne onthoud, als hy het eifcht of laat eifchen.

Ten einde echter een ieder wete, hoe veel hy op zyn Transport nog schuldig is, of ook hoe veel hy by de Voortreffelyke Maatschappy te goed heeft, zoo heeft de Guarnisoens Boekhouder eens voor al bevel, om alle de genen, die zich met hem in de bezetting bevinden, na 't sluiten van de jaar-

jaarboeken, hunne rekening ter hand te stellen, welke gemelde rekening, zoo hy iets te eischen heeft, van de Heeren Bewindhebbers der gemelde Maatschappy in Holland zoo voort aangenomen en aan den genen betaalt word, die dezelve nevens een volmagt overgeeft, waar mede hy aantoon, dat hy bevel heeft, om dezelve t'ontfangen, 't zy onder welken naam 't zy; deze geeifchte betaling geschied daar op ook met groot voordeel, om dat hy in Holland Hollandsch en aldaar gangbaar geld ontvangt, terwyl hy in tegendeel door gantsch Oost-Indie ook wel Hollandsch, maar op een lichten of verhoogden voet gezet geld, voor lief moet nemen.

Onder-
scheid tuf-
schen het
Indisch en
Hollands
geld.

't Ondercheid tusschen dit licht en zwaar of Hollandsch geld, is schier 't zelve, dat tusschen 't Rynsche en Frankische geld gevonden word, aangezien 100 Hollandsche guldens in Indie altyd 125. Indische guldens uitmaken, zoo dat men 25 ten hondert wint, als men zyne rekeningen in Holland betalen laat, welke men hier anders zoude moeten verliezen; want zesien Hollandsche of zware stuivers, maken in Indie twintig lichte of eenen gulden. De Voortreffelyke Maatschappy heeft echter dit onderscheid met zeer groot voordeel ingevoerd, 't welk zoo wel haar als den Bedienden te stude komt; haar, om dat zy 't geld eenen zeer verren weg over zee voeren, en groot gevaar uitstaan moet, welk gevaar zoo groot is, dat 't zelfs al 't gehoopt voordeel op eenmaal als in een oogenblik wegneemt; en de Bedienden, om dat zy daar door geport worden, haar geld te laten oplopen; tot dat zy weder in Holland komen, alwaar zy 't zelve altyd gereed vinden.

Verklaring
van 't
voorgaan-
de.

Als een man de Voortreffelyke Maatschappy vyf jaar dient, en zyn geld in Indie ontvangen wil, zoo word hem wel geene betaling

geweigert, dog uit 't voorgaande blykt reeds genoeg, dat hy niet meer aan zwaar geld ontvangt, dan vier jaar belopen, en dat hy 't vyfde jaar voor niet met al gedient heeft; dog zoo hy wacht, tot dat hy in Holland komt, zoo bekomp hy zynen vollen loon; midlerwyl hebben beide wederom een voordeel, dat hen niet qualyk aanstaat; want de Voortreffelyke Maatschappy kan ondertusschen met dit geld zoo veel winnen, als 't zware uitmaakt, waarentegen de gene, die licht geld ontvangt, en 't wel besteed, insgelyks zoo veel voordeel daar mede doen kan, als of hy zwaar geld ontvangen had.

Des niet tegenstaande betaalt deze Bloejende Maatschappy liever in Holland als in Indie, zoo als uit 't bovengemelde gevaar ter zee blykt; behalven dat zy als dan ook niet van noden heeft, om zoo veel geld uit Holland na Indie te zenden, en ziet zy dienvolgens gaarn, dat een ge goede na Holland reist, en zyn vermogen in hare kas tegens een wisselbrief telt, om de zomma in Holland te trekken, alwaar zy hem, wyl de wissel op ryksdaalders gemaakt word, die in Indie maar 48 stuivers doen, zyn kapitaal met een winst van vyf ten hondert weder ter hand stelt en betaalt; en door dit middel worden naar allen schyn hunne Bedienden ook in groter trouwheid, liefde en opmerkzaamheid jegens haar gehouden, om dat, als 'er eenige nalatigheid of moedwil by haren dienst onderloopt, zy zoo als billyk, zeer veel moeite hebben, om hare betaling te bekomen.

Waarom
de Maat-
scha ppy
hare Bedienden
liever in
Holland
als in Indie
betaalt.

Gelyk nu al 't geen tot nu is verhaalt, van de Voortreffelyke Maatschappy ten hoogsten pryzenswaardig is, als welke daar door niet alleen haar eigen voordeel, maar ook dat van hare Bedienden zoekt, zoo is voornamelyk niet genoeg in haar te roemen dat zy de goederen der overleden

nen

nen aan de rechte erfgenamen laat toekomen; en weet ik zeer vele voorbeelden, dat zy om de rechte erfgenamen der overledenen te weten, deszelfs naam en gantsche nalatenschap in de couranten heeft laten zetten, en bekend maken, dat dezelve met een getuigenis van hunne Overheid, waar onder zy wonen of geboren zyn, verzien, by haar zullen hebben te verschijnen, en dat zy hen, bevonden hebbende, dat zy de naaste erfgenamen zyn, de gantsche nalatenschap zullen ter hand stellen en overgeven.

Men zal 'er veel in Duitschland vinden, die reeds de proef daar van gehad hebben, en ben ik verzekert, dat zy deze hoge gunst niet genoeg weten te roemen; dezelve zouden zonder twyffel meer in getale zyn, ten zy onze eenvoudige Duitschen zoo gek en dwaas waren, dat zy zich onder eenen verkeerden en valschen naam lieten aannemen; want vele menen, dat hunne vrienden, ouders en anderen een smet zoude worden aangewreven, als men quam te weten, dat zy na Oost-Indie gegaan waren; ja zommigen handelen nog dwazer, doordien zy hun vaderland verkeert opgeven.

Wanneer nu iemand, die den naam en 't vaderland verkeert opgegeven heeft, in Indie komt, en aldaar zyn geluk maakt, dat hy rykelyk zoude kunnen leven, als hy weder by de zynen was, dog kort daar na of aan land, of aan boord sterft, zoo vervalt de nalatenschap aan de Voortreffelyke Maatschappy, zoo hy in haar dienst sterft; als hy echter niet in haar dienst is, en een tyd lang als vryman of burger geleefd heeft, aan de Weeskamer, want waar toch zal men den rechten erfgenaam vinden, daar de naam en 't vaderland beide onbekent zyn?

Zoo als ik kort voor heen heb gemeld, ik weet my nog zeer wel te binnen te brengen, dat de

II. Deel.

Voortreffelyke Maatschappy dikwyls haar best gedaan, en den opgegeven naam en vaderland van den overledenen in de Couranten heeft laten zetten, met belofte, om de nalatenschap te laten volgen aan de genen, die met genoegzame bewyzen zouden kunnen aantonen, dat zy de wettige erfgenamen waren; dog wyl niemand gezocht bewys konde bybrengen, zoo is de nalatenschap, zoo als billyk en recht, aan de Voortreffelyke Maatschappy gebleven, dewelke haar ook altyd van rechts wegen toekomt, zoo dikwyls als diergelyk geval gebeurt.

Zoo zeer echter als de Voortreffelyke Maatschappy voor de nalatenschap der overledenen en deszelfs rechtmatige bezitters zorg draagt, zoo zeer neemt zy ook ter herten, dat de gemaakte Transporten betaalt worden; want wanneer zodanig een den Landbouw en alle ander boerenwerk verstaat, zoo gebeurt het dikwyls, dat hy d'een of d'ander burger of boer helpt; en door dien 't belang van de Voortreffelyke Maatschappy vereischt, dat de Landbouw bevordert word, zoo weigert zy den geen zodanige knecht niet licht, welke den zelve uit haren in zynen eigenen dienst nemen wil, mids dat hy 't overschot van 't gemaakt transport zoo voort in hare kas betaalt, ten einde de toekomende knecht van deze schuld vry worde, en dezelve by dezen zynen nieuwen Heer weder verdiene.

Door dien zich wederom eene gelegenheid opdoet, om van de Bedienden der Maatschappy te schryven, welke zich als boerenknechts by de burgers of boeren verhuren, 't welk hier te land, in loning nemen, heet; zoo zal 't hoop ik, niet qualyk gedaan zyn, als ik met alle omstandigheden meld, hoe dit overnemen van een Knecht in zyn werk gaat.

Voor eerit na dat de Heer met

K k

zynen

Wat met
e nalaten-
chap der
nbekenen
gedaan
word.

Op wat
wyze een
knecht
aangenomen
word.

zynen toekomenden knecht wegens 't maandelyk loon, dat altyd groter moet zyn, dan hy by de Voortreffelyke Maatschappy verdient, om dat hy ook meer arbeid doen moet, overeen gekomen is, zoo moet de Heer den Edelen Heer Gouverneur, of die midlerwyl in deszelfs plaats 't gebied voert, om de ontslaging van zodanigen knecht verzoeken.

En de ontslaging van den Edelen Heer Gouverneur bekomen hebbende, zoo is hy wyders verplicht, om by den Guarnizoensboekhouder na de schulden van dien knecht, of deszelfs transport te vragen, dien hy voor 't opflaan der boeken, of 't maken van een uittrekzel een vierde daalder betalen moet.

Met dit uittrekzel is hy gehouden na den Kaffier te gaan, en tegen eene quittantie de achterstallige schulden van den knecht te betalen; terwyl de knecht, een zoldaat geweest zynde, zich tot den Kapitein moet begeven, om 't geweer, uit Holland met zich gebragt, over te geven, waarentegen hy, zoo hy een matroos is geweest, zich tot den Equipagiemeeftter vervoegen moet, om denzelven hier van kennisse te geven, en aan denzelven ter hand te stellen, 't geen hy onder zyne bewaring gehad heeft.

Hier op begeven de Heer en de knecht zich beide tot den Secretaris politik, en laten door hem of door den eersten Klerk een omftandig Contract vervaardigen; in dat Contract word onder anderen ook gemeld de tyd, hoe lang de Edele Heer Gouverneur zodanigen knecht ontslagen heeft; voor welke moeite de Secretaris een ryksdaalder geniet; waar uit blykt, dat wyl 'er zeer veel diergelyke knechts zyn, zulks voor den Secretaris een fraai verval is, schoon 't een der minften is, die hem veel geld in den zak jagen.

Na verloop van den tyd, door

den Edelen Heer Gouverneur verleent, moet de Heer andermaal tot den Secretaris gaan, en of den knecht, als hy den Heer Gouverneur daar van verwittigt heeft, wederom in den dienst der Voortreffelyke Maatschappy brengen, of anders als de Heer en de knecht elkander aanstaan, den Edelen Heer Gouverneur om verdere ontslaging, en den Secretaris om vernieuwing van 't contract verzoeken, 't welk hem dan weder een quart daalder kost. Doet hy echter zulks niet, en behoud nogtans den knecht in zynen dienst, zoo is de Fiskaal of de Land-droft zoo voort gereed, om hem aan te klagen, en met 25 ryksdaalders te straffen, om dat hy een Bediende der Voortreffelyke Maatschappy ophoud, zonder kennisse van den Edelen Heer Gouverneur.

Na dit omftandig bericht, zoude men wel wederom eene vraag op de baan brengen kunnen, welke ik niet gaarn beantwoorde: of namelyk de gantsche bezetting, welke ik voormaals gezegt hebbe, 600 man sterk te zyn, zich in de Vesting onthoud; of hoe ze anders verdeelt is? dog moet ik hier op antwoorden; dat gelyk de Voortreffelyke Maatschappy hare Bedienden tot zeer verscheidene verrichtingen gebruikt, zoo als boven gemeld is, en ook uit andere Hoofdstukken blykt, dezelve insgelyks niet allen en ten allen tyde in de Vesting geinquantiert konnen worden.

Want wanneer alle zoldaten in de Vesting leven en huishouden, en dezelve maar alleen bewaren moesten, waar toe zouden dan alle andere gebouwen dienen, die buiten dezelve aangelegt, en tot voorposten in 't land gemaakt zyn; en wie zoude dezelve bewaren? want daar moet immers manschap zyn, die op 't Robben-eiland de banditen bewaart; insgelyks moeten zommigen den post in den Sal-

Waarom niet alle zoldaten in de Vesting konnen blyven.

danha-

De Secretaris moet een schriftelyk Contract maken.

danha-Baay bedekken, en opzicht op dezelve hebben; anderen moeten in de Groene kloof, anderen in 't land van Waveren, en anderen wederom in de Klapmuts, enz. de wacht houden, zoo dat om dieswille ja zelfs aan de Kaap, om de ronde te doen, vele uit de Vesting gezonden en over nacht, hoewel by beurten, gelaten worden.

Nooit heb ik de bezetting sterker en talryker gezien, dan ten tyde van den Heer Gouverneur Louis van Assenburg; want door dien de Heer reeds den oorlog lange jaren gevolgt had, zoo wist hy zeer wel, hoe de bezetting in eene vesting bestelt en verdeelt moest zyn, terwyl de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell van de Krygskunst en tucht geen kennis ter waereld had, en beter wist, de zoldaten tot zyn byzonder belang te gebruiken, dan dat hy dezelve in de Vesting lui en ledig zoude gezien hebben; zoo als daar van hier na verscheidene staaltjes zullen worden bygebracht.

Zoo sterk echter als de bezetting onder den gemelden Heer Gouverneur van Assenburg geweest is, zoo kan ik echter met waarheid zeggen; dat dezelve nooit meer dan uit 200 zoldaten bestaan heeft; want schoon de handwerksluiden zich ook in de Vesting bevinden, en een tamelyk getal uitmaken, zoo doen zy echter geene zoldate diensten, als 'er geen vyand voor de poort is; maar oeffenen hun handwerk.

Ik spreek hier van de zoldaten, die bestendig in de Vesting garnisoen houden; want anders weet ik wel, dat ik 'er nu en dan meer in gezien heb, voornamelyk op den dag, wanneer de generale monsterring gehouden word, welke jaarlyks niet alleen aan deze Kaap, maar door gantsch Oost-Indie, daar de Voortreffelyke Maatschappy te gebieden heeft, ja zelfs op de schepen in zee, den

II. Deel,

laatste July verricht word; als op welken dag zich een ieder of in perzoon vertonen en verantwoordt moet, of verplicht is, om zulks door een van zyne makkers te laten doen; ten einde midterwyl de posten niet ledig of zonder volk gevonden zouden worden.

Desgelyke moeten ook de zoldaten doen, die boeren arbeid verrichten, welker posten in 't voorgaande reeds aangewezen zyn. Dat de matrozen zich insgelyks niet in de Vesting, maar in 't oude Ziekenhuis, of 't scheepspakhuis onthouden, is ten dele uit mynen vorigen bekend, ten dele leert de algemene ondervinding, dat men niet licht zal zien, dat op eene en dezelve plaats, behalven op de schepen, zoldaten en matrozen te gelyk huishouden; om dat zy elkander zoo gaarn zien, als de studenten de soldaten. Daarenboven houden de soldaten zich altyd veel beter, en worden lichter in aanzienlyke gezelschappen toegelaten, als de matrozen.

Edog waar geraken myne gedachten al hene? Ik hope, dat op de my voorgelagde vrage na behoren zal geantwoord zyn; derhalven zal na deze noodzakelyke omstandigheden te hebben gemeld; best zyn, dat ik wederom keer tot 't geen, waar van ik hier voren afgegaan ben. Doordien ik nu van de Voortreffelyke Maatschappy gehandelt, en van eenige buitenkanzen gewach gemaakt, maar niet uitgevoerig aangetoont heb; zoo vereischt als nu de noodzakelykheid, om dit stuk insgelyks wat nauwer voor te stellen.

De Gequalificeerde Bedienden hebben wel de grootste buitenkanzen, als welke aan dees of geene vervallen meer ontfangen; als hare gantsche wezentlyke bezolding zelfs bedraagt, ondertusschen zyn de gemeenen ook niet geheel en al daar van uitgesloten, om dat zy behalven hare bezolding en kostgeld goed brood

Waar de matrozen wonen.

Verval van de gequalificeerde Bedienden.

Wanneer de generale monsterring gedaan word.

en andere kleinigheden ontfangen, die hier niet kunnen worden genoemd. Ik zal hier maar in 't algemeen die voordelen noemen, welke zy van de Voortreffelyke Maatschappy genieten, om dat de genen die zy buiten gewoon en van de ingezetenen ontfangen, eene byzondere plaats en duidelyke voorstelling vereifchen.

Om by 't Hoofd of den Heer Gouverneur andermaal te beginnen, dezelve geniet behalven de voorgemelde bezolding en kostgeld alle maanden 1500. pond Ryst; 30. bossen witte Ryst, die nog in de aaren staat; 2. mudden of 360. pond tarwe meel; 4. schapen of versch vleesch, waar by 't echter zelden blyft, om dat de verdoening te groot is; 4. kannen boom-oly, midsgaders zoo veel azyn, als hy van noden heeft; een emmer inlandfche of Afrikaanfche wyn; 8. kannen Brandewyn; 16. kannen Sek; 20. kannen sterk fcheep-bier of Bronfwyker mom; 25. pond Boter; 15. pond waskaarzen; 10. pond gemene kaarzen; 20. pond gezoute vleesch en spek, dat uit Holland komt; 2. pond specery; 4. pond peper; alle dagen een voer Brandhout, of zoo veel als hy gebruikt; vry pakhuis, dat is alle goederen, welke tot zyn lyf behoren, of voor niet met al, of ten minsten 25. percent beter koop, als een ander dezelve bekomen kan; allerhande tuinvruchten, zonder onderscheid, voor niet met al; want dezelve moeten hem op zyn bevel behandigt worden; aangezien al 't geen in den tuin der Voortreffelyke Maatschappy raar groeit, voor hem alleen is; daarenboven heeft hy zoo veel flaven en slavinnen, nevens de nodige kost en kleding voor dezelve, als hy in zyn huis van noden heeft.

Men heeft my daarenboven verzekert, dat hy voor 't afscheidmaal, waar op alle Opper-Officiers, dat is, de Admiraal, Vice-

Admiraal, en de Schouf by nagt, midsgaders alle andere Kapiteins, Luitenants, Vaandragers, Opperen Onder-Koopluiden en Boekhouders der fchepen verschynen, 't welk hy alle jaren aan de Retourvloot geeft, en in naam van de Voortreffelyke Maatschappy geven moet, 500 guldens geniet, schoon de gemelde Maatschappy de kosten buiten dat betaalt; als mede dat hy eene diergelyke zomma te verwachten heeft, als hy zich in dienst van de gemelde Bloeiende Maatschappy op de ree begeeft, en een in nood zynde Schip te hulp komt, en 't zelve red; zoo als zulks ontrent 't Schip de Zuiker-molen roemwaardig is geschied, 't welk de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell van 't stranden bevryde.

Daar zouden ook nog zoo veel andere kleinigheden zyn, die hier niet genoemd worden, welke onder deze voordelen moeten worden gerekent, die echter alle ook eene tamelyke zomma bedragen; en zoo men deze nevens alle de voorgenoemde oprekenen, en voor een gantsch jaar by malkanderen tellen wilde, zouden zy aan geld, zelfs niet hoger gerekent, als ze hier verkoft worden, zonder twyffel zoo veel belopen, dat men daar uit zonneklaar zien zoude, dat de Heer Gouverneur ruim eens zoo veel aan buitekantzen geniet, als zyne jaarlyksche bezolding en kostgeld beloopt. Men zal derhalven niet te veel rekenen, als men zegt, dat deze vervallen jaarlyks bedragen eene zomma van *fl.* 6000

En wie wilde de moeite nemen, om de Emolumenten van alle andere gequalificeerde Bedienden ordentlyk na elkander op te rekenen; 't zal genoeg zyn, dat ik alleenlyk zeg, dat hare vervallen met de bezolding en gantsche Bediening zeer naauw over-

Jaarlyksche
voordelen
van den
Hr. Gouverneur.

Emolumenten
van alle ge-
qualificeerde
Bedienden.

Afscheid-
maal der
Retour-
vloot.

een-

eenkomen, en dat zy alle met malkanderen eene zomma genieten van *fl.* 50000

De gemene 524 man, die behalven 't voorgemelde niets als 't brood genieten, waar toc voor ieder 2½ mudde van noden is, en bygevolg jaarlyks 1310 mudden zamen, waar van ieder mudde alhier 't maal en bakkers-loon daar by gerekent, op *fl.* 9 te staan komt; ontfangen na dezen overflag eene zomma van *fl.* 11790

Dat derhalven alle Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy aan Emolumenten genieten, eene zomma van - - *fl.* 67790

Het zoude wel noodzakelyk zyn, om de handwerksluiden daar by te voegen, die schoon ze niets meer genieten, dan tot nu gemeld is, de Voortreffelyke Maatschappy echter veel kosten veroorzaken, zoo wel door 't bederven van haar gereedschap, als wegens andere omstandigheden, welke ik hier liever verzwynen, dan wydlopigna malkanderen verhalen wil, om dat zich licht nog wel gelegenheid zal opdoen, om de vrage te verklaren, of name-lyk de Voortreffelyke Maatschappy niet beter zoude doen, dat zy zich van hunne ingezetenen, die alle materialen van haar moesten kopen, waar mede zy reeds groten winst zoude konnen doen, liet bedienen, dan van hare eigene loontrekkende Bedienden?

Van 't onderhoud van zoo vele grote gebouwen zal ik insgelyks niet melden, om dat zulks door hare eigene handwerksluiden en flaven geschied, die ook de bouwmaterialen van haar ontfangen, schoon de zomma van alle deze kosten tamelyk aangroeit, en jaarlyks een zeer groot Kapitaal uit-

maakt; en heb ik dikwyls met de waarheid horen verzekeren, dat de paardestal alleen, dien ik in mynen vorigen beschreven heb, een zoo grote zomma gekoft heeft, dat men daar over verbaast staat.

Na dat ik aldus de kosten opge-^{De onkosten die tot de schepen gaan.}noemt heb, welke tot de Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy, in bezetting leggende, jaarlyks worden vereifcht, zoo is nodig, dat ik ook om de schepen denk, welke van 't Kantoor alhier niet veel minder en zelfs vry meer op rekening zullen moeten nemen als de eerste; derhalven zal 't raadzaam zyn, iets duidelyker te gaan, en eerst te handelen van zodanige, die mast en reeloos alhier aankomen, en dan hoe 't is ontrent de gene, die veel zieken hebben, en eindelyk, welke versche spys hen gegeven word.

De mast en reelozen worden aldus zoo voort met vaartuigen voorzien, waar op veel volk is, om dat men niet kan weten, of zich te gelyk niet vele zieken daar op bevinden; en komen aldus beide hier in overeen, om dat men ook de gene, die veel zieken op hebben, met vaartuigen en volk te hulp komen moet, wyl zy door 't losbranden van een stuk kanon hare nood even zoo wel te kennen geven, als die welke hare masten verloren hebben. Zoo dra dit volk nu met een vaartuig, 't zy een galjoot of een ander klein schip het in nood zynde schip genadert is, moet het in 't zelve overgaan, en na deszelfs toestand vragen, waar na 't eene floep aan den Edelen Heer Gouverneur zend, om hem van alles kennisse te geven.

Hier op moet het dit in nood zynde schip op de rede en voor anker helpen, 't zy door binnen slepen, dat is, door vastmaken van 't zelve aan haar vaartuig, door hulp van een touw, of boegzeren, dat is, door andermaal vastmaken

Hoe de in nood zyn- de schepen op de Rede geholpen worden.

van 't zelve aan een floep of boot, waar in 't versch volk zit, en met roejen 't fchip op de rede brengt, of eindelyk alleenlyk door 't regeren van hunne zeilen, in welk laafte geval, 't volk tot hulp gezonden, wel 't gemaklykfte heeft, dog 't is een onfeilbaar teken, dat de meeste ziek leggen, of reeds overleden zyn.

Zoo dra een zulk fchip op de rede en voor anker gebragt is, word 'er zoo voort gereedfchap gemaakt, om alles te herftellen; om dat de fcheeps-timmerluiden bevel ontfangen, nieuwe masten te maken, en te verhelpen, 't geen verder aan ftukken mogt gebroken zyn. De flaven en flavinnen moeten ten eerften de zieken, die met de boot aan land gebragt worden, afhaken, en ten dele op hunnen rug, en ten dele op lichte planken na 't Ziekenhuis dragen, alwaar zy zoo lang onder 't opzicht van den Opper-meester en Ziekenvader blyven; tot dat zy herftelt zyn of fterven.

Ten einde echter ook de flaven en flavinnen, die doorgaans lange vingers hebben, als zy doodkranken na 't ziekenhuis dragen den zelve niet zouden beroven, zoo word voornamelyk als 'er veel zieken zyn, langs den weg eene sterke wacht gepofteert, om zorg te dragen, dat de zieken niet beftolen worden; 't welk anders zeer licht gefchieden konde, om dat de weg van 't ftrand tot aan 't gemeld Ziekenhuis zeer lang is, en altyd vier flaven of flavinnen eenen op 't bed leggenden te gelyk dragen.

Eer en alvorens deze zieken nog van hun fchip gaan, of na 't Ziekenhuis gebragt worden, word 'er versch vleefch en allerhande keuken-kruiden, zoo als ook 't geen 't zelve anders gebrek heeft gezonden; waar mede gecontinueert word, zoo lang als het hier ten anker legt; aangezien ieder fchip alle weken drie vleefch da-

gen heeft, waar op het zoo wel, als op de andere dagen, en aldus de gehele week door, behalven 't gemeld versch vleefch, ook allerhande keuken-kruiden ontfangt.

Terwyl 't fchip hier ten anker legt, word 'er geftadig d'een party na de andere van 't gezonde volk aan land gelaten, om lucht te fcheppen, terwyl de anderen die in 't fchip gebleven of weder te rug gekomen zyn, versch water halen, en alle andere fcheepsarbeid verrichten moeten; ten einde by de voorhebbende reis, welke tyd alle dag nadert, aan geen ding gebrek gevonden worde.

Komt echter een fchip wel geconditioneert, dat is, dat nog gebrek aan masten, zeilen, levensmiddelen of gezond volk heeft, op deze rede, en heeft bevel, om verder na Ooft-Indie, of na Batavia, of na Ceylon te zeilen, aan welke twee plaatzen alle fchepen uit Holland geaddresseert worden, als zy niet onmiddellbaar bevel hebben, om hier te blyven, zoo word 't zelve fpoedig afgevaardigt; aangezien het niet veel langer tyd, om hier te blyven, nemen mag, als ontrent 14. dagen, binnen welken tyd het water en alle noodwendigheden aan boord zyn moeten; dog zoo binnen dien tyd d'een of d'andere ramp zich aan een mast openbaart, of dat men aan de kiel een lek vind, waar door 't water indringt, en geflopt moet worden, eer men weder in zee fteekt, zoo kan de bovengemelde tyd zoo naauw niet in acht genomen of bepaalt worden.

Minft echter laten zich de re-tourfchepen, die uit Indie komen en dezen haven aandoen, aan eenigen tyd binden, wanneer zy verder na Holland zeilen zullen; want behalven dat zy oudbakken volk hebben, zoo als de zeevaarders gewoon zyn te zeggen, dat is, zodanige menfchen, die reeds lange jaren in Ooft-Indie geweest zyn, grote hitte uitgeftaan, en ver-

Hoe lang de fchepen hier ver-toeven.

lerhande

Ierhande water en lucht gezwolgen hebben, en derhalven aldus magteiooszyn, dat 't gantsche lichaam niet dan eene loutere ongezondheid vertoont, welke noodzakelyk meer verversching van noden hebben, als de genen, die eerst uit Holland hier aankomen; zoo hebben zy ook bevel van de Voortreffelyke Maatschappy, om alhier by malkanderen te komen, en in eene aanzienlyke vloot te zamen van hier te zeilen.

De aankomende schepen van Ceylon in Batavia moeten hier na elkander wachten.

Doordien 't nu zeker is, dat deze schepen zoo wel van Batavia als Ceylon gezonden worden, alwaar zy hare lading niet op een en dezelve tyd ontfangen; behalven dat zy ook niet eenerlei weg af te leggen hebben, aangezien die van Batavia veel tyd doorbrengen, eer ze door de straat Sunda zyn, waarentegen die van Ceylon zulke tegenwinden niet onderworpen en enkelyk op de hoogte van Mauri-rius groot gevaar uitstaan moeten; zoo is 't ontwyffelbaar dat deze schepen niet gelyk kunnen aankomen, maar dat de eene altoos na de andere wachten moet; en komen doorgaans die van Ceylon veel later als die van Batavia, in welken tyd deze zich reeds van alles verzien hebben, en enkelyk zoo lang wachten, tot dat de andere insgelyks gereed zyn, om in zee te ste-ken.

Dat zy echter alhier na elkander wachten, en alle te gelyk van hier na Holland zeilen moeten, zulks is eene zaak, die hoog noodzakelyk is; want aan den Gouverneur alhier worden de geslotene en geheime bevelen gezonden, welke de gantsche retourvloot betreffen; en mag hy ze ook niet eer opbreken, voor dat de Admiraal van deze vloot hier gekomen is, in welkers byzyn hy de zegels afneemt, en met denzelven beraadslaagt. Vervolgens worden ook de zoo genaamde Seynbrieven, of instructien voor ieder schip gemaakt, waar na zy zich op hunne gantsche reis richten,

en alle Seynen van den Admiraal gade slaan, en zorgvuldig nakomen moeten.

Wyders is 't ook hoog noodzakelyk, om dat de Voortreffelyke Maatschappy in tyd van oorlog grote schade lyden konde, als ieder alleen zeilde; en zoo men voor geen vyand te vrezen heeft, zoo moet echter de Retour-Vloot met malkander zeilen, om dat de gemelde Maatschappy de t'huis komende schepen eenige kruissers te gemoed zend, welke hen van al 't geen in Europa voorvalt, bericht brengen, als zy by hen komen; zulks moet echter onfeilbaar uit dit fundament geschieden, om dat de Admiraal van de Retour-vloot alleen eigentlyk weet, waar hy by hen komen zal; en deze hebben diezelve order, zoo dat zy zeer wel onderrecht zyn, waar zy na dezelve wachten zullen. Eindel-lyk staat aan te merken, dat de gemelde roemruchtige Maatschap-py voor 't afgemat volk, dat met de schepen komt, veel voorraad van versche spys, boter, kaas, bier, wyn, brandewyn en diergelyke te gemoed zend, ten einde om zich te ververschen, en met meer kragt na de Hollandsche wal te stevenen.

Waarom elk schip niet alleen zeilt.

Hier uit blykt, dat het niet alleen hoog nodig is, deze aanzienlyke en rykgeladene Retour-vloot met elkander te laten zeilen; maar ook dat dezelve, doordien ze niet gelyk aankomt, als mede 't vervaardigen van de gemelde Seynbrieven, en 't provianderen van alle deze schepen eene langer tyd vereiffchen, zoo spoedig niet weder van hier zeilen kan, als andere die na Indie stevenen; aangezien haar legtyd in den haven alhier, doorgaans acht ook wel tien of twaalf weken duurt.

Vermakelyk en zeer geneugelyk is haar vertrek uit dezen haven te zien; want men ziet iets zeldzaams voor 't zelve, by 't zelve en na 't zelve. Voor 't vertrek en zoo lang als deze vloot hier

hier legt, fchynt de gantsche Kaap eens zoo volkryk, als ze anders is, aangezien de menigte door de vlotelingen niet alleen word verdubbelt, maar om die zelve tyd vind men hier ook veel meer menschen van 't platte land, als ooit, om hare veld en boomvruchten, als gele, witte en rode knollen, appelen, queden, water-meloenen en diergelyke duur aan den man te brengen, en zich in tegendeel als uit de eerste hand te verzorgen, van 't geen deze uit Indie met zich gebragt hebben, als Thee, zuiker, citzen, neteldoek, enz.; zoo dat de huizen alhier om dien tyd alomme vol menschen zyn, en als eene kleine Missie of Jaarmerkt verbeelden, 't welk zeer vermakelyk is te zien.

Hoe 't volk voor 't vertrek sloop ge-roepen word.

Wanneer de tyd van haar vertrek aannadert, zoo ziet men andermaal iets, dat men anders 't gantsche jaar door niet gewaar word; want eenigen tyd voor de gantschelyke opbreking en kort na 't afscheidmaal hoort men drie dagen na elkander de trommel door alle straten roeren; waar by ter zelve tyd door den Trommel-flager uitgeroepen word, dat een ieder zich binnen den tyd van 24 uren na zyn bescheiden schip zal hebben te begeven, ten einde hy de schepen niet late vertrekken, en alleen achter blyve, om dat de Fiskaal hem na de monstering wel zoude weten te vinden en te straffen.

Eindelyk waait de laatste drie dagen eene blaauwe vlag van 't Admiraals schip, 't welk als de laatste waarschouwing, zoo wel voor de gemeenen als de Officiers is, dat 't als nu tyd is, aan boord te komen, en ten einde niemand zoude kunnen voorgeven, dat hy dit waarschouwings-teken niet gezien had, zoo word alle morgen in deze drie laatste dagen, als de vlagge opgestoken word, een kanonfchoot gedaan; dit zelve geschied ook, als 't anker word ge-

licht, ten einde ieder Kapitein dezelve in zynen rang oplichten en in de voorgeschrevene order zeilen kan. Waar op als dan, wanneer de gantsche vloot vertrékt, 't kanonneren begint, om dat ieder Schip met eenige kanon-schoten afscheid neemt, en ook uit de Vesting met diergelyke bedankt en eene gelukkige reize gewenscht word.

Na 't vertrek van deze vloot ziet het 'er aan de Kaap weder gantsch anders uit, als voor heen; want men ziet zoo veel menschen niet meer, om dat 'er niet alleen 2000 man van de vloot minder alhier worden gevonden, maar door dien ook de menschen van 't platte land, ja zelfs vele van de burgers alhier, zich na hunne Landgoederen begeven, en aldus deze Kaap als gantsch ledig laten. Het gebeurt ook wel, dat de een of de ander die de vloot heeft laten vertrekken, gevat en in hechtenis gezet word; zodanig een valt den Fiskaal onfeilbaar in handen, en word strengelyk gestraft, niet alleen aan 't lyf met eene geesseling, maar ook in de beurs, aangezien de Fiskaal zes maanden gagie bekومت, en als hy daar toe verwezen word, zoo is zyne woonplaats zekerlyk op 't Robben-eiland by andere Banditen, alwaar hy zoo licht niet wekomt, ten ware hy sterft, of eene byzondere genade erlangt.

Hoe 't gaat met de gene die van de vloot te rug blyven.

Door dien nu, zoo als reeds gemeld, de Retour-schepen hier op elkander wachten, en zamen na Holland moeten zeilen, en deswegen ook lang hier stil leggen, terwyl in tegendeel andere uit Holland komende en na Indie zeilende schepen, op verre na zoo lang niet vertoeven, zoo zal men om eene gelykheid te treffen, en daar uit de onkosten, welke alle schepen veroorzaken, te duidelyker en zekerder te weten, niet qualyk doen, dat men alle, zoo wel uit als t'huis varende schepen, eenen

eenen legtyd van vier weken aan deze Kaap geeft; men zal ook te minder feilen of den naam van grootfpreker verdienen, als men ieder fchip een onkoff-rekening van 3000 gulden toelegt.

Wat de
fchepen,
jaarlyks
eraan-
nemende,
of on-
ftien ma-
n.

En vermids ik ook verzekert ben, door dien de lange onder- vinding my zulks heeft geleert, dat 'er jaarlyks niet minder dan 50. zoo uit als t'huisvarende fchepen, waar van 'er geen een zonder ge- wigtige redenen verby mag zeilen, alhier aanlanden, en zich ver- verffchen moeten, zoo is licht de rekening te maken, dat alle deze fchepen in dezen haven aan de Voortreffelyke Maatschappy niet minder dan 150000 gulden kosten kunnen.

Vele Engelsche, Deensche, en als 't vrede is, Fransche en Portu- geefche fchepen doen dezen ha- ven ook wel aan, en nemen verfch water en allerhande levensmidde- len, als vleefch, brood, keuken- kruiden, en andere noodwendig- heden in, om dat zy tog in gantsch Ooft-Indie geen bequamer plaats vinden kunnen, alwaar 't water beter en de levensmiddelen in groter overvloed zyn; dog door dien zy met de Voortreffelyke Maatschappy niets gemeen heb- ben, maar enkelyk als vrienden en naburen aangemerkt worden, dien men in dit ftuk niets weige- ren kan, of mag, zoo kan men van dezelve niet anders melden, dan dat zy den inwoners jaarlyks veel voordeel toebrengen.

Verder moeten onder deze on- kosten alle de goederen worden gerekent, welke aan de fchepen verdaan worden, zy mogen wor- den genaamt, zoo als zy willen, want 't zoude zwaar vallen, alles op te noemen, dat de fchepen van noden hebben; wanneer men flechts ter loops de goederen, welke de Voortreffelyke Maat- fchappy tot behoudenis en her- fteiling van hunne befchadigde fchepen uit Europa herwaards

II. Deel

moet zenden, als mafften, zeilen, ankers, planken, delen, pik, teer, fpykers, en ander zoo wel gemaakt als ongemaakt yzerwerk, Smids-kolen, buskruid, lood, kogels, granaten, ftukken gefchut, fnaphanen, piftolen, pekelfvleefch en fpek, oly, boter en vele ande- re dingen by zich nagaat, hoe duur deze waren, eer zy hier ko- men, en tot dat zy verbruikt wor- den, haar komen te ftaan, zoo zal men zoo voort eene grote on- koft rekening vinden, die hier met ftilzwygen verby gegaan word, om dat geen fchip aan- komt, dat niet 't een of 't ander of meeft alles gebrek heeft.

Zoo men nu nog reKent, 't geen dezelve hier aan land in 't byzon- der genieten, en op hare reize met zich nemen, als meel, brood, verfch vleefch, levendige fcha- pen, van welke een fchip van 160. voet lang, 16. tot 20., een van 145. voet, 12. of 16., en een van 130. voet 10. of 12. ftuks be- komt, terwyl de kleine fchepen ook wel eenige ontfangen, dog derzelve getal blyft ongenoemt, om dat zy niet ordentlyk aan een zeker getal fchynen gebonden te zyn, voorts wyn, brandewyn of arak, brandhout, midsgaders al- lerhande veld en tuinvruchten, zoo zal men de boven genoemde zomma te eerder laten doorgaan.

Hier by ftaat nog voornamelyk te worden aangemerkt, dat de Voortreffelyke Maatschappy jaar- lyks enkelyk voor verfch fchape- vleefch, 't welk de fchepen, 't Zie- kenhuis en eenige gequalificeerde Bedienden bekomen, eene zom- ma van 30000 guldens uitgeeft, niet tegenftaande zy 't uit hoofde van een contract, met eenige bur- gers alhier aangegaan, die ook dieswegen gepriviligeerde Sla- gers der Voortreffelyke Maat- fchappy genaamt worden, veel beter koop heeft, als een burger of vreemdeling, aangezien zy voor 't pond niet meer dan 2. lichte

L I

ftui-

stuiwers, welke in Holland ontrent 13. duiten uitmaken, betaalt, terwyl zelfs een burger, 2 zware stuiwers, dat is, 16. duiten voor 't pond geven moet. Ik weet wel, dat eens zeker burger aan de Engelschen, die ook eene tamelyke quantiteit vleesch van noden hadden, zulks voor even dien zelven prys heeft geleverd, waar voor 't de Voortreffelyke Maatschappy heeft, dog 't geen hy daar aan heeft gewonnen, zal juist zoo veel niet zyn, schoon hy aangenomen had, niet alleen schapevleesch, maar ook rundvleesch te leveren, welk laatste ook wegens de grove schonken zeer zwaar in 't gewigt liep.

Ten einde echter de Voortreffelyke Maatschappy geen gevaar zoude lopen, dat deze gepreviligeerde Slagers slecht en mager voor goed en vet vleesch mogten leveren, zoo heeft zy niet alleen bestendig eenen Boekhouder in 't daar toe gebouwt slachthuis wonen, die op de deugdzaamheid van 't vleesch acht geven en van al 't geleverde boekhouden moet, en aldus als een Controlleur moet aangemerkt worden; maar daar zyn daarenboven twee gequalificeerde perzonen gevolmagtigt, om alle dagen en wanneer zy gelieven, in 't gemeld slachthuis te gaan, 't geslachte vleesch te bezichtigen, en zorg te dragen, dat 'er geen ander dan kräftig vet vleesch geleverd worde, aangezien dezelve magt hebben, om 't geen de vereischte hoedanigheden niet heeft, weg te nemen, en den slaven zonder betaling te geven, om het te nuttigen.

Gröte kosten met 't verzorgen der kranken in 't Ziekenhuis

Dog ik moet van de kosten nog meer zeggen, welke deze roemruchtige Maatschappy jaarlyks dragen moet; dienvolgens komen de zieken, die met de schepen dikwyls in grote menigte aangebragt en de Meesters om te genezen, overgegeven worden, aan de gemelde Maatschappy jaarlyks

nog een tamelyke zomma te staan; want in 't treffelyke Ziekenhuis, zyn niet alleen 3. of 4. Meesters, maar ook een Ziekenvader, eene Ziekenmoeder, een Kok, en 8 of 10 slaven bestelt, welke allen de Zieken oppassen en de behulpzame hand bieden moeten, waar voor zy ook eene schone jaarlyksche bezolding genieten, zoo als hier voren aangetoont is.

De zieken worden echter niet alleen opgepast, maar zy hebben ook alle artzeny en de kost gedurende den tyd van 14. dagen voor niet met al; welke echter binnen dezen tyd niet genezen kunnen worden, maar genoodzaakt zyn, langer te blyven, betalen voor kost, artzeny en meesterloon niet meer als de helft van hare maandelijke gagie, zoo zy anders nog een volle maand daar in blyven; hoewel ook de gemelde tyd van 14. dagen zoo zeer naauw niet genomen word, aangezien zy doorgaans niets betalen, als zy slechts met 't zelve schip weder kunnen vertrekken; waar mede zy gekomen zyn, en 't welk om d'een of d'ander rede iets langer heeft moeten vertoeven.

Daarbenevens word ook alle dagen versch en goet schapevleesch, dat gantsch anders en veel beter van smaak is, als 't Europeansche, voonamelyk 't Duitsche, met Keukenkruiden of ryft voor dezelve gekookt, 't welk de artzenyen daar onder gerekent, die meest alle uit Holland gezonden worden, andermaal eene grote zomma bedraagt; wil men eindelijk 't hout, dat hier zeer schaars valt, daar by voegen, waar van men zeer veel wagenvragten tot 't koken en stoven of droog zweten der zieken, die met scheurbuik behebt zyn, van noden heeft, zoo word de rekening zoo veel te groter.

Hier uit is nu zeer licht af te nemen, dat deze zieke-bedienenden der Voortreffelyke Maatschappy,

Wat de zieken voor spys genieten.

fehappy, tot welker behoef ook 't kostbare Ziekenhuis, voor een zeer groot kapitaal gebouwt is, en nog jaarlyks onderhouden word, alle jaren eene zeer grote zomma kosten, en 't beloop van alle kosten met malkanderen, niet veel minder als 20000. guldens bedragen zal.

Boven is ook gewag gemaakt, dat de Voortreffelyke Maatschappy grote kosten doen moet om hare slaven, waar van zy 'er hier ruim 600. tot haar dagelyks gebruik onderhoud, na behoren te verzorgen. Ten einde men echter hier van een recht begrip zoude kunnen hebben, zoo staat voor af te weten, dat deze slaven en flavinnen meest allen van Madagascar van geboorte zyn, en dat 'er weinig uit deze Afrikaansche Koninkryken en landen als Capo Verde, Guinea, Congo, Loando, St. Paul en nog minder uit Asia of Oost-Indie gevonden worden, ten ware d'een of d'ander schheeps-Officier eenigen met zich gebragt, en alhier verkocht had.

Die van Madagascar zyn aldus alhier de talrykste en de gemeenste, die door een schip ten dien einde derwaards gezonden, van den Koningen van 't gemeld eiland, als mede van andere inwoners gekoft, en met grote kosten herwaards gebragt worden, aangezien men niet alleen de kosten van 't schip rekenen moet, maar ook de penningen, die voor deze slaven gegeven worden, en alsdan, de gantsche rekening optrekken.

De Voortreffelyke Maatschappy moet deze gekofte slaven, zoo zy anders dienst van dezelve hebben wil, van kost en kleding onderhouden en bezorgen; en zoo 'er eenigen van dezelve krank worden of een ongeluk bekomen, zoo is zy verplicht, om dezelve zoo veel mogelyk te laten genezen, ten ware zy 't Kapitaal, daar aan te kosten gelegd, verliezen

II. Deel.

wilde; ja wanneer eene ansteekende ziekte onder hen bespeurt word, zoo is zy te meer genoodzaakt, om hen de behulpzame hand te bieden, ten einde zy daar van bevryd, haar arbeid spoedig verricht, en haar kapitaal buiten gevaar gestelt worde.

Zoo men alle deze omstandigheden ter dege overweegt, zoo blykt met den eersten opslag, dat dit getal slaven en flavinnen jaarlyks veel van onderhouden kost; dog op 't eenvoudigste genomen, en maar jaarlyks 50 guldens voor ieder slaaf gerekent, hoewel spys en drank, klederen en medicamenten vry meer bedragen; zoo kosten echter de gemelde 600. slaven en flavinnen jaarlyks 30000. guldens t' zamen.

Doordien zy echter menschen zyn als anderen, en derhalven ook sterffelyk, zoo kunnen zy zekerlyk niet eeuwig leven, maar moeten eens den laatsten tol aan de natuur betalen; dog ten opzicht van hare levenswys, welke zeer morzig en beestachtig is, als men niet gestadig met een stok achter haar zit, en haar anders doet leven, zyn zy vele en voornamentlyk ansteekende ziekten veel meer onderworpen, als alle andere menschen, zoo als ik reeds voor dezen in een van myne Hoofdstukken bericht heb, en licht in 't toekomende nog duidelyker schryven zal.

In den jare 1711. ontfont onder deze slaven eene zodanige ansteekende ziekte, die ook in 't volgende jaar duurde, waar door zeer vele schielyk op eene elendige wyze weggesleept wierden; en schoon men niets verzuimde, om deze woedende ziekte te doen sluiten, zoo hielp zulks niet; zoo dat men eindelyk uit vreeze, dat die ziekte verder mogt verspreid worden, de slaven van de burgers verbood, by dezelve te komen; waar door deze ziekte binnen de palen gehouden wierd, tot dat zy na ontrent de helft weg-

L 1 2

gerukt

Van des Compagnies slaven.

Die van Madagascar zyn 't talrykste.

Zy zyn meer ziekten onderworpen als anderen.

gerukt te hebben, eindelyk op-
hield.

In de plaats
van de o-
verleedenen
moeten
anderen
gehandelt
worden.

Doordien nu deze oude en tot
den arbeid bequame slaven ne-
vens eenige van hare kinderen
fneuvelden, en de jonge kinderen
echter, waar van 't in hare voor-
maals beschrevene loots krielt, die
of van hen zelve zwart, of uit
vermenging van een Europeaan,
geel of bruinachtig geboren wor-
den, tot den arbeid nog niet be-
quaam zyn, zoo is 'er immers geen
ander middel, dan dat 'er weder-
om een schip uitgerust en der-
waards gezonden word, om in de
plaats van de gestorvenen anderen
te kopen, en herwaards te brengen.

Om zulks echter zonder geld en
andere onkosten te doen, is eene
loutere onmogelykheid, want zoo
men 'er enkelyk 100 van noden
heeft, en voor ieder, dat is man-
nen en vrouwen door malkande-
ren, niet meer betaalt dan 25 gul-
dens, 't welk immers niet te veel
zoude zyn, om dat ik wel weet,
dat zy alhier tegen 100., 120.,
en meer ryksdaalders betaalt wor-
den, zoo bedraagt nogtans de zom-
ma 2500 guldens, behalven dat
men nog niet verzekert is, of men
ze alle gezond of levend herwaards
zal brengen.

In de jaren 1705. en 1706. is 't
schip *Ter Aa* tweemaal na Mada-
gascar gezonden, om slaven van
beide sexen te handelen; het zel-
ve is ook gelukkig weder te rug
gekomen, en heeft altyd een tamelyk
getal slaven en slavinnen met
zich gebragt, dog zommigen zyn
daar van onder wege gestorven,
en zyn de Maatschappy vele als
doden aangerekent, hoewel men
hier opentlyk zeide, dat de toen-
regerende Heer Gouverneur Wil-
lem Adriaan van der Stell, dezelve
voor zich nam, voor de zynen ge-
bruikte, en na zyn vertrek na
Holland, nevens zyne eigenen liet
verkopen; dog of de zaak ge-
grond is, laat ik anderen onder-
zoeken.

Ik wil hier ook niet eens aanha-
len of onderzoeken, hoe veel de
woningen van deze slaven aan de
Voortreffelyke Maatschappy kos-
ten van bouwen en onderhouden,
welke ten dele hier, ten dele daar
hunnen aangewezen arbeid te ver-
richten, en by gevolg hunne wo-
ningen verblyf hebben; dienvol-
gens zal uit het tot nu gemelde ge-
noegzaam blyken, dat de slaven
en slavinnen, als men alles by mal-
kanderen rekent, duur genoeg te
staan komen.

Haar wo-
ningen
kosten veel
van onder-
houden.

Enkelyk zal ik hier nog byvoe-
gen, dat de Voortreffelyke Maat-
schappy nog eenige onkosten dra-
gen en geld of goederen uitgeven
en besteden moet, ten dele om de
Christenen of Europeanen, ten de-
le ook om de Hottentotten te be-
schenken; wat aanbelangt de Chris-
tenen, 't geschenk, dat zy van de
gemelde Maatschappy genieten,
spruit uit eene vrywillige en edel-
moedige toezegging, achtervol-
gens dewelke zy eene beloning
belooft heeft, aan de genen, die
of een leeuw, of een tyger, of een
wolf doden en schieten. Hoe veel
echter deze beloning bedraagt? of
de gemelde Maatschappy dezelve
alleen betaalt? zulks is reeds in my-
nen vorigen, en hier en daar ge-
meld en bygebragt.

De Com-
pagnie be-
schenkt de
Christenen.

De Hottentotten echter wor-
den nu en dan in naam van deze
Maatschappy beschonken, ten ein-
de zy goede en vriendelyke nabu-
ren en getrouwe bontgenoten,
welke cernaam hen toegelegd word,
weshalven zy ook tot geene slaven
konden gemaakt of verkoft wor-
den, aan hen moge hebben, waar
mede zy in vrede handelen en tro-
queren konden; als ook, op dat zy
hunne onderdanen, of alle inwo-
ners alhier, geen nadeel zouden
doen zoo als zy voor dezen wel ge-
woon zyn geweest.

De Hot-
tentotten
ook.

Zulke vereeringen en geschen-
ken echter bestaan in louter klei-
nigheden, te weten, kopere en
glaze kralen, van allerhande kou-
leuren:

leuren; stukjes gepolyft koper of geel koper, die in de zon wakker blinken, oud yzer, wyn, brandewyn, of arak en tabak, waar van zy meer kennis hebben, als een Europeaan; en kan men hen hier in zeer wel vertrouwen, dat als zy den tabak goed heeten, en gaarn roken, geen Europeaan, hoe fyn van tong en neus ook, anders daar van oordelen zal; en alle deze goederen, hoewel gering, zyn hen veel aangener, dan haar geld, gelyk ik voor dezen reeds omftandiger bericht heb.

zy betalen de onkosten rykelyk. Zy betalen ook deze vereeringen rykelyk, om dat zy of by een bezoek, dat zy by den Heer Gouverneur door Gedeputeerde Kapiteins van deze of gene Natie laten afleggen, of by eene andere gelegenheid, wanneer zy onder elkander in oorlog zyn, en de Voortreffelyke Maatschappy om hare bemiddeling verzoeken, verscheidene grote ossen of vette schapen met zich brengen, en dezelve den Gouverneur onder den naam van *Ta-petjes* of welkoms ossen of schapen overgeven, waarentegen deze hen de bovengemelde geschenken in plaats van een tegengeschenk laat ter hand stellen, waarmede zy dan ook zoo vergenoegt te rugkeren, als of hen eene tonne goude toegetelt was.

De voorgaande Heren Gouverneurs hebben deze ossen niet aan de gemelde Maatschappy overgegeven, maar dezelve als hare eige-

ne aangenomen, en tot haar eigen voordeel gebruikt, niet tegenstaande de goederen, daar voor gegeven, de Maatschappy in rekening gebragt wierden. Wanneer echter de Heer Louis van Assenburg Gouverneur wierd, en even diergelyke geschenken van de Amaguas Hottentotten aanquamen, heeft hy ze zoo voort aan de Voortreffelyke Maatschappy overgegeven, om dat ze haar geld, zoo als hy pleegde te zeggen, en hem niets gekost hadden.

Hoe slecht en gering echter deze geschenken zouden mogen schynen, welke beide aan de Christenen en aan de Hottentotten, op de bovengemelde wys, jaarlyks gegeven worden, zoo bedragen zy nochtans, alles by malkanderen gerekent, eene zomma van ruim 2000 guldens, alle jaren.

Hier uit blykt aldus genoegzaam, dat de Voortreffelyke Maatschappy, alle jaren ontrent een Kapitaal van 400000 guldens van noden heeft, om alle deze aangehaalde kosten goed te maken; en zoo men alles naauw wilde rekenen, zoo als een rechtshape Koopman doen moet, zoude de somma vry hoger lopen; dog 't mag hier by blyven, en verzoek ik enkelyk, dat de Lezer deze noodzakelyke wydlustigheid niet kwalik zal duiden, om dat ik voornamelyk getracht hebbe, in alle stukken duidelyk te zyn.

XXI. HOOFSTUK.

Van de Inkomsten, welke de Voortreffelyke Maatschappy jaarlyks heeft, om hunne Kosten eenigermate weder goed te maken.

Beschryving der Inkomsten van de Compagnie. Waar in de Inkomsten van de Maatschappy bestaan, Zy eischt tienden van de Veldvruchten. Als mede van brood en zaai-koorn. Hoe veel de Maatschappy omtrent jaarlyks aan tiende heeft. De drank en takak worden ook verpacht. Hoe veel de pachten omtrent jaarlyks opbrengen. Mishandeling van een pachter. De Compagnie heeft ook eenige winst van de huizen, hofsteden, en andere goederen. De Inwoonders hebben groot verdriet by 't kopen van goederen. Wie dit heeft afgeschast. Wat de Compagnie op de koopmanschap wint. Wint ook op 't licht of Indisch geldt. Winst en uitgaaf der Maatschappy verschelen niet veel. Heeft de Inwoonders veel verschoten. Is nog niet t'eenmaal betaalt. Wensch van den Schryver.

OF schoon in mynen vorigen voorgenomen had, de voorgestelde vrage volkomen te beantwoorden, en niet alleen van de onkosten, welke de Voortreffelyke Maatschappy jaarlyks op zich nemen moet, maar ook van de inkomsten, die dezelve jaarlyks heeft, aldus te handelen, dat men daar mede zoude kunnen voldaan zyn, zoo heb ik echter naderhand bevonden, dat door dien de eerste materie te wydlopig viel, 't laatste stuk tot nu moest worden uitgesteld.

Beschryving der inkomsten van de Compagnie.

Wyl ik nu andermaal gelegentheid heb, om van dit laatste, te weten, van de inkomsten melding te doen, zoo oordeel ik, van myn plicht te zyn, om myne belofte na te komen, aangezien ik wel weet, dat zoo lang als zulks niet is geschied, men van 't vorige geen recht begrip hebben kan.

Ten einde ik tot de zaak zelf trede; staat aan te merken, dat de Voortreffelyke Maatschappy in den beginne, wanneer de Colonie nog tamelyk zwak en klein was, die winst, die toenmaals nog was te zoeken, van den handel alleen hebben moest, om dat de burgers alhier niet alleen vrye bur-

gers genaamt worden, maar ook ten opzichte van andere Europeaanfche burgers of boeren, werkelijk zodanige zyn; aangezien zy fchier gantsch niet betalen, dat den naam van fchatting, belasting of accyns hebben mag.

Na dat echter de Colonie met ter tyd begon op te nemen, en zeer volkryk te worden, zoo dat men niet alleen treffelyke tuinen aanleide, maar ook koren, tarwe, garst en andere aard en peulvruchten, als mede grote en vele vruchtdragende wynbergen gezaait en geplant had, zoo is de vryheid van de burgers en boeren wel niet besnoeit; maar de gemelde roemruchtige Maatschappy heeft met toestemming van de Heren Staten Generaal, zich enkelyk van eenige voorrechten bedient, welke zy van rechtswegen invoeren en te gelyk by hare andere in Oost-Indie zynde Colonien, gebruiken konde.

Want men zag zeer wel, dat 't bouwen van zoo grote en nodige gevaarten, grote zommen vereifchten; men bevond ook, dat de meergemelde Voortreffelyke Maatschappy een sterke bezetting tot 't dekken van deze plaats en 't bevvry-

bevryden van de ingezetenen voor 't stropen der Hottentotten, van noden had; wanneer zy nu zulks altyd op hare eigene beurs zoude hebben moeten continueren, zoude zulks den handel niet alleen verzwakt hebben, maar zy zoude zelfs genoodzaakt zyn geweest, deze aangename en gezonde plaats weder te verlaten.

Dog door dien 't openbaar was, dat de Colonie haar geluk en gantsche gedaante eenig en alleen de Voortreffelyke Maatschappy, als hare wettige Overheid, had te danken; als die ieder ingezetenen niet alleen 't land, welk hy bezat en bouwde, voor niet met al gegeven en geschonken had; maar ook de gewonnene vruchten wederom van hen allen tegen eenen valten prys kost, zoo als reeds voormaals gemeld is; zoo was 't immers in alle delen billyk, en quam met 't verkregen Octroi van de Staten Generaal volkomen overeen, dat zy zich van eenige voorrechten bediende, om tot 't goedmaken van eenige kosten te strekken, en dezelve eenigermate te verlichten.

Ten einde ik dienvolgens 't kind by zynen rechten naam noeme, en alle goud en zilver-bronnen opdelle, die de inkomsten der Voortreffelyke Maatschappy uitmaken, zoo staat te weten, dat dezelve vele voordelen van de jaarlyks inkomende tienden, pagten der wynen, brandewynen, bieren, en tabak, als mede van 't grond-recht der verkofte vaste goederen, voorts van den ryken winst, dien de handel geeft, en eindelyk van de waarde van 't geld geniet, zoo als 't hier in Indië gangbaar is; want uit dit alles zal men duidelyk kunnen zien, hoe ver alle deze voordelen de bovengemelde onkosten goed maken; derhalven zal het hoog noodzakelyk zyn, van alle deze eenigzins omstandiger te schryven; ten einde de ware toestandt van de zaak

te duidelyker voorgestelt werde.

Wat de tienden aanbelangt, staat te weten, dat dezelve alleen van de veldvruchten, voornamelyk echter van 't arwe, rogge, garst, midsgaders van de peulvruchten tot nu geëischt zyn; en zulks niet alleen, om dat de gequalificeerde Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy van den beginne tot nu in den jare 1707. zelf alle t'zamen landgoederen bezeten, waar van zy zoo wel, als de andere inwoners den jaarlykschen winst, maar weinig of schier geene tienden gegeven hebben; maar om dat de gemelde Maatschappy zelfs geenen anderen als den eerst aangehaalden heeft willen hebben.

Om deze zaak eenigzins duidelyker te verklaren, staat aan te merken, dat de Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy geene tienden gegeven hebben; om dat zy van de generale opneming bevryd waren, achtervolgens dewelke zy hadden moeten aantonen, hoe veel zy gezaait hadden, en hoe veel zy meenden te winnen, en in de Koorn-magazynen der gemelde Maatschappy te leveren; derhalven schynt het ook, dat hare landen niet als bebouwde maar als woeste en brake zyn aangemerkt; gelyk zulks nog duidelyker blykt, als men bedenkt, dat zy hunne gewonnene vruchten meest of aan private perzonen verkoften, of zoo 'er al iets op de rechte plaats gebragt wierd, niet op hunnen maar op den naam van dees of geenen inwoner leverden, en derhalven ook zodanigen of van den tienden ontsloegen, of als onbetaalt open lieten; zoo als daar van de Contra-deductie, van Jakob van der Heide en Adam Tas, tegen den Heer Willem Adriaan van der Stell, alomme genoegzaam getuigenis geeft.

Het is ook een byzonder blyk der goedheid, welke deze zeer roem-

De Maatschappy eischt tienden van de veldvruchten.

Wie daar van bevryd zyn.

Wien de Colonie haar geluk te danken heeft.

Waar in de inkomsten der Maatschappy bestaan.

roemruchtige Maatschappy hunne onderdanen bewyft, dat zy, zoo als hier voren gemeld is, van niets anders dan de veldvruchten, als Tarwe, rogge en garst, den tienden eifcht; welke goedheid en edelmoedigheid nog meer uitmunt, om dat zy van 't geen een ieder jaarlyks om te zaajen en te bakken van noden heeft, niets noemt, en is haar eenig begeren, dat men in 't overige oprecht en eerlyk hier in met haar handelen zal.

Na dat echter deze Maatschappy uit de boeken, jaarlyks overgezonden, misfchien zal hebben gezien, dat de tienden van de burgers wel na behoren opgetekent waren, dog dat van de tienden van hunne bedienden weinig of schier niets te vinden was, en aldus hier ontrent niet recht gehandelt wierd, zoo heeft dezelve, voornamelyk wanneer de burgers in 't jaar 1706. over deze en andere onbillykheden klaagden, zekerlyk redenen gehad, om in den jare 1707. eene andere fchikking te maken, en hunne Bedienden alleen Koorn-Wyn-en Veehandel te verbieden, als drie stukken, waar van de vrye inwoners zich generen moesten; hebbende hen ook verboden, om voortaan eenige de minste landgoederen of tuinen te bezitten, om dat zulks enkelyk tot verderf der Colonien strekte.

Hier over is een zodanige ftyd en tweedragt ontftaan dat men zulks bezwaarlyk geloven zal, als ik het uit den grond befchryf; om dat 't blaadje aldus gekeert is, dat men in plaats van goede harmonie en eenigheid, welke eertyds onder de Bedienden en burgers bloeide, jegenswoordig niet dan haat, nyd en vervolging ziet; en fchoon men alle middelen in 't werk ftelt, om de oude vriendschap tuffchen hen beide weder aan te queken, zoo is schier alle hope vergeefs, aangezien tot nu niemand in ftaat is geweest, om

dezen ouden wrok te benemen en uit te roejen; en zal bezwaarlyk iemand worden gevonden, die wederom een vertrouwe zal te wege brengen; om dat de eene party door 't verliezen van hunne goederen, op alle middelen bedacht is, om de anderen te drukken, en smeden zy enkelyk allerhande dingen, waar door de inwoners mogen bezwaart worden,

Hier onder is ook in zoo verre de belasting van de tienden begrepen, dat de inwoners als nu gehouden zyn, om dezelve van haar brood en gezaaid-koorn insgelyks te geven. Daar is ook reeds in til geweest, dat men den tienden mede van de wynen eiffchen zoude; dog dit laafte hebben de aangevers tot nu niet kunnen ter uitvoering brengen, nog de toeftemming van de Heren Bewindhebberen kunnen bekomen; als welke de billykheid behertigen, en zonder twyffel achten dat, doordien zy geen tienden daar van geëifcht hebben, wanneer hunne Bedienden de grootfte landgoederen bezaten en jaarlyks veel wyn wonen (aangezien de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell alleen op *Verregelegen*, ruim 400000. wynftokken geplant had, zoo als ik hier na aantonen zal) het onbillyk zoude zyn jegenswoordig, nu zy die hebben moeten verlaten, dit van dezelve te vorderen.

Zoo echter de Voortreffelyke Maatschappy den tienden van 't graan zoude moeten invorderen, gelyk als het in Europa op de meeste plaatzen gebruikelijk is; alwaar het zelve van 't veld gehaalt en na huis gebragt moet worden, zoo zoude zy wegens de grote uitftektheid der Colonien en ver van malkander gelegene huizen zeer weinig voordeel, ja zelfs grote fchade te verwachten hebben; aangezien zy het zelve niet eerder als in een vierdendeel jaar by malkander

De tienden moet ook worden betaalt van 't brood en zaai-koorn

kander zoude konnen brengen; behalven dat de meeste korrelsuitvallen zouden; om dat de hitte in den oogst zeer doordringende en de weg heel ver is.

tienden
niet
pacht
rden.

En zoo zy den tienden aan een zeker en welgegoed man wilde verpachten gelyk in Duitschland veelvoudig en jaarlyks geschied, zoude men naauwlyks iemand aantreffen, welke zich met dien last zoude willen bezwaren; niet zoo zeer wyl 't hem misschien aan nodige paarden en wagens zoude ontbreken, maar wyl hy eene moeite op zich nemen zoude, diergelyke hy niet gewoon, veel min in staat was te volbrengen; want de Colonien zyn te ver uitgetrekt, en zoude niemand den tienden zelfs van een distriet alleen beheren konnen.

Derhalven is ieder inwoner daarenboven verplicht, om den tienden van 't veld te nemen, en nevens zyn eigen graan na huis te brengen, om het aldaar te dorschen en schoon te maken, werdende wanneer hy zyn graan in 't koorn magazyn der Voortreffelyke Maatschappy levert, de tiende mudde afgetrokken, en niet betaalt.

Ten einde echter de Voortreffelyke Maatschappy niet benadeelt zoude konnen worden, zoo vraagt men niet alleen een ieder na zyn zaai-koorn en hoe veel hy staat maakt weder daar van te bekomen, als de algemeene opneming geschied; maar een ieder moet ook aantonen, hoe sterk zyne huishouding van kinderen en slaven of slavinnen is, waar uit dan zeer licht een overslag kan gemaakt worden, hoe veel brood hy jaarlyks van noden heeft; daarenboven is de Voortreffelyke Maatschappy de eenige Koopman, die alle roggen, tarwe, en garst inslaat, koopt en in hare Magazynen bewaart, tot dat het weder na Batavia kan gezonden worden; wanneer nu ieder zyn graan geleverd

II. Deel.

heeft, en betaling hebben wil, zoo word de tienden gekort, en 't overige geld contant betaalt, zoo dat het onmogelyk is, hier in een bedrog te plegen of toe te laten.

Licht zoude de Lezer gaarn weten, of men hier dan geen haver bouwt? om dat ik tot nu niet een woord daar van gewag gemaakt heb. Staat te merken, dat dezelve zoo gaarn wast, als 't ander graan, en voordezen veelvoudig gezaait is, en veel voordeel be- looft heeft; dog dat de onstuimige Zuid-Ooste wind, welke dezen oord zeer berucht en vreesachtig heeft gemaakt, de koorntjes, naauwlyks half ryp telkens daaren uitgeslagen, en hier en daar over andere koorn-landen verstrooit heeft, alwaar ze weder opquamen, dog den vorigen haver niet meer geleken, maar heel verbaftert waren; en dat dezelve voor onkruid gehouden, en gantsch niet geacht word, om dat hy 't land onbequaam maakt om ryn en zuiver koorn te dragen.

Wanneer 't gebeurt, dat iemand by de gemelde algemene opneming zyne rekening qualyk maakt, gelyk zulks zeer licht van de onervarenen geschieden kan, en meer aangeeft, als hy daar na wint, zoo helpt geene ontschuldiging in 't betalen van den tienden, om dat men vaststelt, dat niemand zoo eenvoudig en dwaas zal zyn, van meer op te geven, dan hy in der daad meent te winnen; doordien men in tegendeel verzekert is, dat een ieder minder opgeeft, als hy werkelyk in zynen zak bekومت; derhalven moet hy den tienden daar van betalen, de zaak mag wezen, zoo als ze wil.

Gelyk nu onder de middelen, waar mede een inwoner alhier zich voornamelyk generen mag, de Landbouw 't hoofdzakelykste is, dat hem opbeuren kan, zoo dryven zy denzelven ook zeer sterk, en bouwen jaarlyks zeer

M m

veel

veel graan, om dat zy wel weten, dat zy na de levering en afgetrokene tienden, zoo voort haar geld teffens uit de kas der Voortreffelyke Maatschappy ontfangen; en ken ik vele van de best gegoeden, die jaarlyks 800 ja 1000. en meer guldens op eenmaal voor haar geleverd graan ontfangen, waar mede zy dan weder iets anders beginnen, en 't overfchot in de kasten bewaren kunnen; te meer om dat 'er nog zeer veel van den wyn en vee-handel by komt, zoo dat zy op die wys zeer ras kunnen ryk worden, zoo zy anders de penningen bezuinigen, en vergaderen willen.

Wat by 't betalen van 't koorn in acht genomen word.

Dog eer en alvorens zy haar geld uit de gemelde kas ontfangen kunnen, zoo staat aan te merken, dat gelyk zy voor de levering den Dispensier een assignatie, van den Heer Gouverneur getekent, terhand hebben gestelt, achterevolgens dewelke hy bevel ontfing, om zoo veel mudden Tarwe, rogge, of garst van een ieder in 't byzonder t'ontfangen, zoo moeten zy ook na de levering eene quitantie eiffchen, en dezelve wederom aan den Heer Gouverneur brengen; ten einde hy daar uit zoude kunnen zien, dat de levering geschied is; voorts zyn zy gehouden, om van den Garnizoens Boekhouder, die de namen van alle vrye ingezetenen in een afzonderlyk boek heeft, 't welk derhalven 't Vry-boek genaamt word, een briefje te halen, om te bewyzen, dat zy aan de Voortreffelyke Maatschappy iets of niets schuldig zyn, en dit briefje, waar voor zy elke reis een vierdendeel daler moeten geven, brengen zy insgelyks aan den Heer Gouverneur, die wannec de leveraar schuldig is, iets daar van laat afhouden, zoo als ik reeds voormaals bericht, en terzelve tyd aangewezen heb, waar deze schulden van daan komen.

Na dat alle deze omftandighe-

den voor af gegaan zyn, zoo geeft de Heer Gouverneur hem eindelijk weder eene getekende assignatie, waar in de levering, 't geen de Kasnier aftrekken moet, zoo de leveraar schuldig is, of anders de gehele fomma van 't geld onthouden is; deze assignatie brengt hy na den Heer Hoofd-Administrateur en Opper-Koopman in de Vesting, en laat dezelve van hem ook tekenen, waar na hy de zelve aan den Kasnier overgeeft, die hem als dan zoo voort geld telt, of hem zegt, wanneer hy eens weder komen moet.

Uit alle deze omftandigheden is gantsch klaar te zien, hoe omzichtig en verftandig de Voortreffelyke Maatschappy weet te handelen, ten einde dezelve niet bedrogen worde; hier uit blykt ook, dat zy alle ongerechtigheid zoekt voor te komen, den inwoners 't hare, waar van zy voornamelyk bestaan en leven moeten, met groten ernst en nadruk zeer wyfelyk toewyft, en in genen dele wil, dat hen iemand te kort doe of benadele; aangezien zy uitdrukke-lyk om deze redenen alle hunne Bedienden verboden heeft, eenig land te bezitten, of handel in Koorn, wyn en vee te dryven, zoo als reeds gemeld is, en hier na duidelyker blyken zal.

Door dien nu 't land reeds tamelyk ver uitgerekt, en na den korten tyd, die tegenswoordig de Colonien nog maar gestaan hebben, zeer volkryk is, zoo moet 'er reeds veel graan gebouwt worden, om zoo veel volk 't gantsche jaar door met brood te verzien; vermids ook de flaven, als mede de bezetting en de komende en wegzeilende fchepen van dit zelve graan brood en meel genieten, zoo is andermaal licht af te nemen, dat 'er jaarlyks een groter quantiteit graan moet worden gewonnen, als men zich licht in den beginne voorgestelt had.

En zoo men nog verder gaat, en

Daar word jaarlyks veel graan gebouwt.

en te gelyk gade slaat, dat 'er vele lasten tarwe en rogge jaarlyks van de hoge Indische Regering geëischt, en ook werkelyk na Batavia, als andere Koopwaren, gezonden worden, zoo word men ook weder gedwongen, ront uit te bekenen, dat niet alleen 't land voor zich zelve vruchtbaarzy, maar dat de inwoners hunnen landbouw ook naarstig waarnemen; wyl zy zoo veel graan uit haar huishouding missen kunnen.

Zoude men wel van een misflag kunnen worden beschuldigt, zoo men de dagelykse verdoening aan brood en meel, zoo wel van de inwoners als van de bezetting, jaarlyks op 16000. mudden rekende? Wat my aanbelangt, ik twyfel daar gantsch niet aan; om dat behalven de bezetting, nog eenige duizend slydbare mannen, de vrouwen, kinderen, en slaven, welker getal nog vry groter is, niet daar onder gerekent, in de wapenen verschynen kunnen, wanneer een vyand zoude pogen, hier voet aan land te zetten, of enkellyk eene sroping te doen.

Insgelyks zal men niet missen, als men voor de af en aanvarende schepen, niet enkellyk van de Voortreffelyke Maatschappy alleen, maar ook van andere Europeansche natien, eenen overslag by zich zelve maakt, en vast stelt, dat dezelve jaarlyks 200 mudden van noden hebben. Wil men eindelyk de na Batavia gezondene lasten ook tot mudden maken, zoo zal insgelyks blyken, dat zy niet minder dan 1700. mudden uitmaken, waar by dan eindelyk nog komt, dat 'er ruim 2000 mudden in de aarde geworpen en gezaait worden.

Door dien nu dit alles met de waarheid overeenkomt, zoo volgt onfeilbaar, dat de Voortreffelyke Maatschappy jaarlyks ten minsten 2000. mudden aan tienden ontfangt, ieder mudde op 180. of 190. pond gerekent; en als men

II. Deel.

verder deze mudden na den bovengemeldten prys tot geld maakt, zoo bedragen dezelve door mal-kanderen ten minsten eene zomma van 14000. guldens; 't welk te meer blykt, als men de pagt van de meulens daar mee vergelykt, en gade slaat, dat ieder 15. of 1600. guldens van pagt doet; want hoe veel mudden moeten 'er worden gemalen, eer de pagter iets voor hem heeft, wyl men van ieder mudde maar 8. stuivers voor malen betaalt? Hoe veel moet hy daarboven malen, om den meulen in eenen goeden staat te houden; wyl de voorwaarden van de pagt behelzen, dat hy alles, dat onder de 100 guldens is, op zyne kosten herstellen moet? En waar van zal hy dan verder leven, als 'er behalven dit alles, niet iets voor hem overschoot?

Ik zwyg dienvolgens hier van, en zegge verder niets, dan dat 'er nog drie byzondere meulens ten nadele der inkomsten der Coloniën gebouwt, en jegenswoordig, met eenigzins naauwer bepalingen, door den Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell; de Heren Samuel Elzevier, en Johannes Blesius verkoft zyn, welke alle zekerlyk ook tamelyk veel graan malen, en 't voordeel daar van in hare zak steken, en daarbenevens tot een openbaar bewys verstrekken, dat myn eenvoudige overslag, voor heen gedaan, waarachtig en gegrond is.

Dog de Voortreffelyke Maatschappy trekt aan de Kaap de Goede Hoop deze inkomsten niet alleen, als welke met de kort voorheen gemelde onkosten in geenendele in vergelyking komen; maar van dezelve is ook in gevoert eene pagt, op den drank en den tabak, daar onder de Europeansche en hier vallende koele wyne; de Europeansche en onze bieren; de Europeansche en onze brandewynen, als mede andere gedistilleerde wateren en eindelyk de tabak,

M m 2

uit

Wat van de 3 molens te merken

De drank en de tabak worden ook verpagt.

Hoe veel de Maatschappy ontrent jaarlyks aan tienden heeft.

uit Virginie en elders hier gebragt, gerekent worden.

Wanneer de verpagting geschied.

Deze verpagting geschied altyd in de Vesting, den laatsten dag van de maand van Augusty, op welken dag ook alle de boeken der Voortreffelyke Maatschappy, waar in haar gantsche staat, winst en verlies begrepen is, niet alleen hier, maar door gantsch Oost-Indie gesloten, en met den aanvang van den maand van September wederom nieuwe begonnen worden; ten einde dezelve naderhand in 't net geschreven en met 't vertrek van de Retour-vloot aan de Heren Bewindhebberen van deze Bloeyende Maatschappy in Holland, behoorlyk gezonden zouden kunnen worden.

Op uitdrukkelyk bevel der gemelde Maatschappy is de Edele Heer Gouverneur gewoon dezelve met zynen gantschen Politiquen Raad by te wonen, als welke de voorwaarden, waar op deze verpagting geschieden zal, te voren in hare vergadering besluiten en opstellen. Daar worden ook te voren alomme biljetten aangepakt, waar in aan alle de genen, die lust mogten hebben, om deze pachten te aanvaarden, de dag bekent gemaakt word; waarom deze Biljetten ook den titel van Bekentmakingen voeren.

Hoe de pagters onthaalt worden.

Op den gemelden dag, en na 't luiden van de klok, verschynen meest alle burgers en andere inwoners, welke of denken te pagten, of een ander belang daar by hebben, aan welke ook op kosten der gemelde Maatschappy wyn, bier, brandewyn, en tabak rykelyk uitgedeelt en te drinken aangeboden word; om hen aan te moedigen, om zich in d'een of d'ander pagt in te laten, en met eene halve roes de zwaarhoofdigheid, wegens den last, dien zy zich op den hals halen, en 't gevaar, dat zy lopen, te benemen.

Na dat nu de Secretaris van dit hoog Collegie de pagt-conditen o-

verluid heeft gelezen, word den Bode of Aflager 't stryk geld toegetelt, 't welk doorgaans tien ryksdaalders voor ieder portie bedraagt, en daar op van denzelven gevraagd, hoe veel 'er iemand voor deze portie van de wyn of brandewyn pagt geven, of hoe hoog hy dezelve aannemen wil? aangezien beide om hier navolgende redenen in 4 portien verdeelt worden; noemt iemand eene zekere zomma, zoo verbetert ras wederom een ander 't bod, 't welk eindelyk zoo hoog komt, dat niemand lust heeft, om 'er meer op te leggen; en aan dezen namelyk die 't meest geboden heeft, moet de Bode of Aflager 't stryk-geld geven, wanneer hy doorgaans zegt, *vaart 'er wel mede*, waar van de ontfanger hem ook wel 1 of 2 ryksdaalders vereert.

Zoo dra deze 't stryk-geld ontvangen heeft, moet hy met twee eerlyke mannen, welke de gemelde Maatschappy, of in haar naam de Heer Gouverneur en de Raad van policy voor de pagt-gelden goed kennen, als de pagter zelf in gebreke mogt blyven, zyn naam onder de overluid gelezene pagt-voorwaarden schryven; en aldus gaat het met alle vier de portien zoo wel van den wyn als brandewyn-pagt.

Hier by echter blyft het nog niet, maar wanneer alle vier de portien op de gemelde wys verpagt schynen; zoo begint de gemelde Maatschappy, of in naam van dezelve de Edele Heer Gouverneur en deszelfs Raad op nieuw; zet ieder portie eenige duizend guldens hoger, en laat dezelve door den Bode afflaan, om te zien of 'er niemand lust heeft om iets meer daar voor te geven, als de eerste, die de plok-penning ontvangen heeft.

Wanneer 'er gene liefhebbers zyn, die meer geven willen, als de meestbiedende reeds 't eerste maal geboden heeft, zoo moet de-

Wat verder daar by waart te nemen.

zelve,

zelve, om fchande en fpot voor te komen, den eerften pagt ten minften met eenige guldens verbeteren, of als hy dunkt, hoog genoeg gekomen te zyn, zoo lang wachten, tot dat het op zyn eerfte bod weder gekomen is; en blyft hy als dan zekerlyk de pagter van deze portie, en wenfcht hem elk geluk met deze aangegane pagt.

In dit geval is verder onnodig, de gelezene pagt-Conditionen nog eens te tekenen. Is'er echter iemand, die den eerften aannemer als den meeftbiedenden, door 't roepen van 't woord *Myu*, te leur ftelt, en iets meer voor ieder gedeelte van de pagt geeft, zoo behoud de eerfte wel zyn ftrykgeld; maar word nevens zyne twee burgers van zyne getekende pagt-conditionen ontflagen; daarentegen word de tweede, die door 't woord *Myu*, iets meer be- looft heeft, als de rechte pagter aangemerkt, en moet ook met twee borgen de gemelde pagt-conditionen tekenen, en ter zelve tyd alle drie hare perzonen en goederen voor de pagt-gelden verpanden.

Voor de-
n was 'er
eer als
en pagter
y ieder
ik.

Voor dezen wanneer de pagt eerst ingevoerd wierd, waren 'er by ieder ftuk, dat is, by de wy- nen en brandewynen, zoo veel pagters, als de regerende Heer Gouverneur en de Raad van Policy hebben wilden; zy hadden echter nooit tot meer luft, als tot eenen alleen, die of de wyn of de brandewyn in pagt nam, zoo als nog hedendaags de Europeaansche en andere bieren als mede de ta- bak alhier ieder aan een byzonder man verpagt worden, 't welk zonder twyffel nog aldus gefchied, om dat geen van deze drie pagten meer dan 2000 guldens opbrengt; dog de twee eerfte pagten fchynen daarom aldus verdeelt te zyn, om dat nevens 't belang der Voortref- felyke Maatschappy, ook haar eigen behertigt wierd, 't welk an-

ders licht nadeel had moeten ly- den.

Dog wat zeg ik van 't belang der Maatschappy; om dat haar eigen de bovenhand had, zoo als blyken zal; want om zulks te beter te bevorderen, wierd men van voornemen, den pagter van de wy- nen en brandewynen te ver- pligten, om alle wy- nen en brandewynen, zoo wel uit Europa als Indie komende, of hier gewon- nen wordende, van de Voortref- felyke Maatschappy te kopen, en van geen particulier diergelyke goederen in te ftaan.

Alles moet
van de
Voortref-
felyke
Maat-
fchappy
verpagt
worden.

Dog onder den heerlyken naam van de goedaardige Maatschappy, wierd minft om deszefs waarachtig en wezentlyk belang gedacht; maar zy wiften hier onder hare rol zoo wel te fpelen, dat iemand, die geen kennis daar van had, zich daar over verwonderen moest; en behoeft men waarlyk niet te vra- gen, van waar zy in zoo korten tyd aan zoo grote en magtige ryk- dom gekomen zyn.

Want fchoon de pagter van de wy- nen of brandewynen zeer wel wift, dat hy meer van hunne wy- nen en brandewynen als van de Voortreffelyke Maatschappy te- gen een zeer hogen prys aanne- men en daar na dezelve verkopen moest, aangezien hy altyd voor vier grote Rynfche vaten van de- zen wyn 100 ryksdaalders betalen moest, zoo konde een zodanige echter den Paus niet in den ban doen, maar moest voor lief nemen dat hem by gelegentheid toege- ftaan wierd, om eenige vaten van de inwoners voor 't halve geld te kopen, en wederom uit te fly- ten.

Hoe tegen
de pagt ge-
handelt
word.

Hier by moest de pagter nog zeer omzichtig te werk gaan, ten einde het niemand gewaar wierd; aangezien de Bedienden der Voor- treffelyke Maatschappy, voorna- melyk de Fiskaal independent ge- noodzaakt zoude zyn geweest, om de boete, door de Maatschappy

op 't smokkelen gezet, te eiffchen, welke boete 1000 guldens bedraagt, derhalven moest ook de gemelde Fiskaal, zoo 't niet heimelyk geschieden konde, kennis daar van hebben, welke zich als dan met de tiende part vergenoegen liet, en in plaats van eene offerhande aannam, waar tegen hy echter 't belang der gemelde Maatschappy, zoo 't anders daar in bestont, aan een zyde stelde, en op zich zelve meest bedacht was.

Doordien echter dit smokkelen ook niet slagen wilde, of ten minsten zoo sterk niet konde gedreven worden, om dat men na den schyn 't belang der Maatschappy behertigde, terwyl een ieder voor zich zelve meest zorgde, zoo moest men zulken pagter die den regerenden Heer Gouverneur en zyne aanhangers zoo veel getrouwe diensten bewezen had, van namelyk hare wynen en brandewynen onder den naam van de Voortreffelyke Maatschappy aangenomen, en tot geld gemaakt te hebben, ook wederom te gemoed komen, en na 't eindigen van zyne pagt, zoo hy niet in staat was, of zich maar geliet, dat hy de penningen niet opbrengen of betalen konde, van een andermans leder eenen wakkeren riem snyden, die hem zoo wel paste, als den Bedienden 't geld voor hare waar. Men hoorde derhalven de klagten van den pagter, onderzocht dezelve, en wyl hy immers niet betalen konde, en hy met vrouw en kinderen ook niet te ruïneren was, liet men hem menigmaal 2000. guldens en meer op zyne pagt vallen, onder voorwentzel, dat de Voortreffelyke Maatschappy lichter dit geld konde missen, dan zy of de pagter, die beide een zware huishouding hadden.

Het zoude my niet zwaar vallen, om de waarheid hier van met verscheide voorbeelden te staven, ten ware ik de wydlopigheid zocht te myden; dog ten einde niemand

zoude denken, dat deze zaken enkelyk verdicht waren, zoo zal genoeg zyn, als ik den als nog in leven zynde burger alhier, genaamt Steven Vermey, ten tonele doe verschynen, die zodanigen afflag van den Heer Gouverneur Simon van der Stell bekomen heeft, schoon hy, volgens zyn zeggen, 't geld reeds t'huis getelt had, en deze afflag enkelyk eens op de baan bragt.

En wat zal ik van 't smokkelen zeggen? Jakob Vogel alleen bewyft zulks genoegzaam, die van de Voortreffelyke Maatschappy, of 't geen waarachtiger is, op deszelfs naam van hare Bedienden zyne wynen kopen en aannemen, en dezelve naderhand wederom uitschenken moest. Doordien hy ze echter beter koop van Jakob van der Heide bekomen konde, verschafte hy hem eenen vryen pas, om zoo veel wyn te leveren, als hy konde; mids dat zulks by nagt geschiede en de Fiskaal Independent, Jan Blesius, van ieder voeder 10 Ryksdaalders ontving. Is dat niet met recht 't belang der Voortreffelyke Maatschappy gezocht, zoo zy anders eenig belang daar by gehad heeft?

Dog wat heeft men in eene bekende en openbare zaak vele getuigen van noden? De gewezen Extraordinaris Raad van Indie, de Heer Daniel Heinsius, een Heer van zeer veel oordeel, dien deze Regerings-vorm van buiten en van binnen bekend was, heeft deze schandelyke maximes, waar door de Voortreffelyke Maatschappy misleid wierd, zeer wyslyk ontdekt, dezelve zeer vernuftig gedempt, en tot groot vergenoegen van de gemelde Maatschappy verbeterd.

Want wanneer dezelve in 't jaar 1700. als Admiraal van de Retourvloot, van Batavia na Holland zeilde, en als Commissaris alhier aanquam, heeft hy na naauw onderzoek de bovenbeschrevene

mis-

Hoe zy smokkelen.

Wie zulks ontdekt heeft.

misbruiken ondekt, en deze oude reeds ingewortelde gewoonte t'eenemaal uitgeroeit en verandert. Staat aan te merken, dat het een bestendige order der Voortreffelyke Maatschappy is, dat geen Raad van Indie alhier komende, de reis mag voortzetten, voor hy den toestand ter dege onderzocht, en 't beste van de gemelde Maatschappy bestelt en bevordert heeft; en worden hem de nodige *Creditiva* of volmagt of te Batavia of in Holland, nevens alle daar toe dienende orders mede gegeven en verleent.

Schikking
wegens de
pagt ge-
maakt.

In plaats dat men voorheen maar eenen wyn en eenen brandewynpagter hadde, heeft hy deze manier afgeschafft, en bevolen, dat deze beide pagten, ieder in vier afzonderlyke percelen zouden worden verdeelt, om van vier afzonderlyke burgers te worden gepagt, zonder dat een alleen twee of drie portien van een van deze twee pagten te gelyk zoude mogen pagten; ten einde zodanig een niet in staat zoude zyn, om den merkt na zyn eigen believen te stellen; behalven dat zulks ook 't beste middel was, om de ondernemingen der Bedienden van de dikwyls gemelde Bloejende Maatschappy te verydelen, en 't waarachtig belang der gemelde Maatschappy en den welstand van hare onderdanen te yveriger te bevorderen.

Wyders beval hy, dat, in plaats dat de pagters tot nu hare wynen en brandewynen van de Voortreffelyke Maatschappy gekoft hadden, zy die voortaan zouden mogen kopen van wien zy wilden, als een heilzaam middel, waar door de burgerlyke handel, die onder anderen in deze vruchten bestond, bloejen, en de Voortreffelyke Maatschappy aan hare pagt-penningen komen konden.

Dit alles verrichte deze wyze en voortreffelyke Heer Heinsius, met uitdrukkelyk bevel, om zulks

zonder tyd verzuim werksellig te maken, en zoo dra hy in Holland quam deed hy aan zyne hoge Heren Principalen, de Heren Bewindhebberen der roemruchtige Maatschappy, van dit alles behoorlyk verflag, zoo by monde als in geschrifte.

Hier uit is licht af te nemen, dat de gemelde Maatschappy zich wel daar by heeft moeten bevinden, om dat deze schikking van den Heer Heinsius zoo veel ingang by haar gevonden heeft, dat zy dezelve niet alleen van tyd tot tyd goedgekeurt, maar ook voornamelyk in den jare 1706 uitdrukkely bevolen heeft, dat het by de schikking van den meergemelden Heer Heinsius blyven, en die tot nader order nagekomen zoude worden, en zulks geschiede, om dat de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell dezelve afschaffen, en de oude weder invoeren wilde; aangezien hy 't jaar te voren, eenen generalen pagter aangestelt, en daar door de inwoners alhier genoodzaakt had, hier over aan de Heren Bewindhebberen der Voortreffelyke Maatschappy te klagen.

Word van
de Heren
Bewind-
hebbers
goed ge-
keurt.

Ik zal zonder twyffel op eene andere tyd meer en beter gelegentheid vinden, deze willekeurlyke aantelling van een generalen pagter, nevens de daar uit ontstane onlusten en verschillen tusschen den gemelden Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell, en de inwoners alhier, wydlopiger voor te stellen; derhalven zal ik my, door dien buiten dat nog veel aan deze onder handen hebbende materie ontbreekt, niet verder daar mede laten ophouden.

Vraagt my iemand, hoe veel deze pagten jaarlyks voor de Voortreffelyke Maatschappy opbrengen; zoo kan ik kortelyk daar opantwoorden, dat de pagt-gelden zoo wel van de wynen als brandewynen, zoo wel van de bieren, als van den tabak doorgaans jaarlyks

70000 guldens aan zuiver geld, te weten, alle onkosten daar buiten gerekent, bedragen; hebbende dezelve zedert de schikking van den meergemelden Heer Heinfius alle jaren wel meer maar niet minder opgebracht.

Ik ben ook verzekert, dat 'er zoo den pagters hare ingegane pagt-conditien beter gehouden, en dezelve van de hoge Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy, die ze ten voordele van hunne hoge Heren Principalen met zodanigen ernst behoorden te handhaven als zy wel met woorden te kennen geven, niet zelfs op eene moedwillige wyze verwaarlooft en overtreden wierden, meer Liefhebbers gevonden zouden worden, om te pagten, en by gevolg door 't opjagen van de pagten, alle jaren meer geld in de kas komen.

Na dat haar eerste aanslag door de gemelde verandering van den Heer Heinfius tot niet geworden was, en zy op de vorige wyze niets meer van de pagt profiteren konden, zoo hebben zy het over eenen anderen boeg gewend, en zien niet alleen gaarn door de vingeren, dat de pagt-conditien, door hen zelve opgestelt, ten nadele van den pagter overtreden en ter zyde gezet worden, maar zy staan ook aan zommige toe, voornamelyk aan hare kennissen, en die hen wederom eenigen dienst doen kunnen, allerhande gedistilleerde wateren, zoo als ook wyn en bier, by de kleine maat te verkopen of uit te slyten, schoon hen niet onbewust is, dat zulks rechtsdraads tegen hare eigene gegevene en opgestelde pagt-conditien aanloopt.

Voorbeeld van een Equipagie-meester en een pachter.

Een voorbeeld daar van heb ik in 't jaar 1707 beleeft, wanneer een van de vier Brandewyn-pagters, genaamt Daniel Heufke, een Hamburger van geboorte, als hy zag, dat de Equipagie-Meester, Johannes Brommert, vele grote

vaten met Indische brandewyn of Arak kost, en dezelve na zyne gewoonte door zyne lievelingen, matrozen en andere wilde laten uitzoetelen, tot hem ging, met voornemen, zoo hy ter dege achter de zaak had kunnen komen, den Fiskaal independent, Jan Blefius, tydig eer de vaten nog in zyn kelder gebragt waren, daar van kennis te geven, en ter zelve tyd te verzoeken, dat hy en de drie overige brandewyns-pagters by hunne ingegane en met de Voortreffelyke Maatschappy opgerecht-pagt-conditien mogten worden gehandhaaft, en de gemelde Equipagie-Meester na behoren gestraft.

Naauwlyks was deze Heufke in 't huis en kelder van den gemelden Brommert gekomen, of hy werd, schoon 't reeds laat in de nagt was, in den kelder gesloten, tot dat alle de Arak vaten in zekerheid gebragt waren, en na verloop van eenige uren, met eene wakkere dragt slagen ter kelderdeur uitgeschopt en aldus na huis gezonden.

Zyne vrouw over 't lang blyven van haar man ongerust, verhaalde aan den Fiskaal independent, dat haar man reeds over eenige uren na den gemelden Brommert gegaan was, om over den gekosten Arak met hem te spreken, dog wyl hy niet weder quam, zoo verzocht zy den Heer Fiskaal, om deze zaak t'onderzoeken, en haar man, zoo hem iets quaads was wedervaren, te bevryden; dog dezelve had daar gene ooren na, maar hekelde de vrouw wakker en zeide, dat zy hem by nagt ongemoeit zoude laten.

Terwyl de vrouw nog sprak, quam de man zelf, om aan den Heer Fiskaal te klagen, over 't geen hem van den gemelden Brommert aangedaan was, met verzoek, van tog by zyne pagt-conditien te worden beschermt; dog hy quam voor een doofmans deur,

deur, en kreeg geen ander antwoord, dan de vrouw ontfangen had, 't welk hem te meer smerte, om dat hy meende, dat hy eene rechtvaardige zaak had.

Kortom, hy had de schade met de slagen weg, en wierd daarenboven wakker uitgejouwt; ook konde hy geene satisfactie van den Fiskaal independent erlangen, om dat men opentlyk zeide, dat de Fiskaal zelf een gedeelte in den Arak had; door zig zelfs te regten zoude hy zyne zaak niet alleen hebben verflimmert, maar de Fiskaal zoude hem zekerlyk op 't lyf gevallen, en wakker gestraft hebben.

Deze en diergelyke exempels zyn 'er tot nu veel voorgevallen, welke als ik ze alle opnoemen wilde, eene lange tyd en veel papier vereisfchen zouden; mynes bedunkens is dit staaltje alleen in staat, om te bewyzen, dat verscheide liefhebbers daar door worden afgeschrikt; en door dien de pagt op zodanige wyze niet opgejaagt kan worden, zoo strekt zulks noodzakelyk tot nadeel van de Voortreffelyke Maatschappy, 't welk echter van niemand anders, dan door hare eigene Bedienden veroorzaakt word.

Dog de Heer Heinsius heeft door deze bovengemelde goede en van de Voortreffelyke Maatschappy goedgekeurde schikking den inwoners ook zeer groot voordeel toegebracht; om dat dezelve als nu vryheid hebben, hare wynen en brandewynen te verkopen, aan zodanigen pagter als zy willen; dog in 't groot en niet by de kleine maat; om dat de pagters alleen bevoegt zyn, om hunne wynen en brandewynen uit te flyten.

In geval echter, dat een scheeps-Kapiten of eenig ander Opper-Officier van een schip, eenige vaten van deze wynen of brandewynen kopen en met zich op reis nemen wil, zoo moet den Fiskaal daar

van kennisfe worden gegeven, om dat buiten deszelfs weten, niets aan boord mag gebragt worden; aangezien 't ampt van den gemelden Fiskaal mede brengt, op zyne hoede te zyn, dat 'er geene smokkelary gepleegt, of geene Contrabande goederen van de fchepen aan land, of van land aan boord gebragt worden.

Doordien ook de Voortreffelyke Maatschappy jaarlyks eenige wynen voor hare bezetting alhier en voor de af en aanvarende fchepen van noden heeft, koopt, en dezelve als 't graan, tegen een vastgestelden prys, namelyk voor twintig of vyf en twintig ryxdaalders de legger, of een vat vier emmers houdende, aanneemt en ontfangt, welke prys zich altyd na de deugdelykheid en den ouderdom van den wyn richt, zoo is licht te denken, dat dit ook een goed inkomen voor de inwoners alhier is, en zeer veel tot hunnen welstand strekt, aangezien zy hunnen veld en wynbouw zeer wel daar van voortzetten en nog eene tamelyke zomma, zoo zy 't bezuigen, opleggen kunnen.

Behalven de voordelen, welke de Voortreffelyke Maatschappy van den tienden en de pagten geniet, heb ik ook gezegt, dat dezelve nog iets wint, als 'er huizen, hofsteden of andere vaste goederen verkoft worden, 't zy by openbare opveilinge, of onder de hand; waar van staat te worden aangemerkt, dat deze inkomsten na de Hollandsche wyze of Heregelden, of des Heren gerechtigheid, of ook grondgelden genaamt worden.

Dog deze gelden worden altyd na den ouderdom van een huis, Hofstede of ander vast goed gericht, en aldus drierhande trappen waargenomen; want doordien dezelve eerst uit een woest onbebouwt land bearbeid en klaar gemaakt moeten worden, eer men iets daar van genieten kan, zoo is

Konnes
jaarlyks
veel profi-
teren.

Diergelyke
exempels
heeft men
veel.

Op wat
wyze de
inwoners
hunne wy-
nen verko-
pen.

't immers in alle dele billyk, dat men zich na den ouderdom richt; aangezien een nieuw huis zoo ras niet bouwvallig word, als wanneer 't reeds lange jaren gestaan heeft, en de grond, voor de eerstemaal bearbeid, is zoo goed niet als die reeds eenige jaren bebouwt geweest is, ten zy dezelve van natuur onvruchtbaar en ten akkerbouw of wynplantinge onbequaam was, 't welk echter, daar men de keuze heeft, niet licht te vermoeden is.

Wanneer derhalven een huis, hofslede of ander vastgoed verkocht word, dat nog geen tien jaren aangelegt, of bearbeid geweest is, zoo moet van 't zelve de tiende penning van de gehele zomma, als behoorlyk Heren-geld of grondrecht in de Compagnies kas betaalt worden; van vaste goederen die meer dan tien, en nog geen twintig jaren in wezen zyn geweest betaalt men den twintigsten penning, en van die, boven de twintig jaren, den veertigsten penning.

Wanneer echter de vaste goederen niet verkocht worden, betalen zy gantsch niet aan de Voortreffelyke Maatschappy of aan iemand anders, als alleen die aan de Kaap, welke iets in de burger-Cassa en aan de nachtwakers geven moeten; 't welk immers den inwoners zeer aangenaam moet zyn, voornamelyk als zy zich andere in Europa wonende burgers en lands inwoners voor oogen stellen, welke dikwyls wegens de zware en lastige oorlogen en om andere redenen zeer grote en vele schattingen opbrengen moeten; derhalven kan men den inwoners alhier met alle recht den titel toeleggen, dien de Voortreffelyke Maatschappy hen zelf geeft, als zy dezelve vrye burgers, of vrye inwoners als mede vrymannen noemt.

Niemand mag koop- en erf-brieven ver-

Ten einde echter by dezerechtmatige en billyke inkomsten geen bedrog of andere quaadaardigheid

gepleegt worde, zoo is door deze vaardigen als de Secretaris. wyze en verstandige Maatschappy eene zodanige schikking gemaakt, dat haar niemand dan tot zyn grootste nadeel bedriegen kan; want zy heeft niemand van alle hare Bedienden magt gegeven, koop en erf-brieven te vervaardigen, ook geen schepen-kennissen, zoo als men ze hier noemt, dan den Secretaris politik alleen, die eerst van den Edelen Heer Gouverneur bevel bekomt, eer hy de eerste twee met eigen hand ondertekent; in 't laatste geval echter worden hem twee Raadsperzonen toegevoegt, die gehouden zyn, om de schepen-kennissen nevens hem te tekenen.

En wyl hier by de koper en verkoper beide de gerechte koopfomma opgeven moeten, om in 't instrument te worden ingelyft, ten ware zy naderhand in groot verschil geraken, en zig daar door voor de Maatschappy strafbaar maken wilden, zoo is licht af te nemen, dat deze rechtvaardige Maatschappy niet kan worden misleid, maar dat het geen haar toekomt, oprecht, zoo als billyk, moet betaalt worden.

Doordien nu diergelyke kopingen en verkopen van huizen en andere vaste goederen schier dagelijks voorvallen, 't zy vrywillig of gerechtelyk, zoo is lichtelyk af te nemen, dat zoo men den tienden, twintigsten en veertigsten penning door malkanderen rekent, dezelve ook al eenigzins helpen, de voor opgenoemde kosten goed maken; aangezien men niet te veel zoude rekenen, als men dezelve jaarlyks op 3000. guldens schatte.

Wat zulke jaarlyks opbrengt.

De schoonste en rykste oorsprong van de goud en zilver-rivier, welke de Voortreffelyke Maatschappy alhier heeft, is zonder tegenspraak, zoo als licht is te denken, de sterke handel alhier, als welke zy alleen, als meester en regent van 't gantsche land na eigen

De Compagnie heeft de meeste winst van den handel.

gen believe en welbehagen met goeden voorſpoed dryft; want zy handelt in alle waren, welke Europa, Aſia en Africa, ja zelfs America leveren, waar door zy zekerlyk meer wint, als velen, ja meeſt alle andere, welke haar werk daar van maken.

Schoon zulks door ſlecht en eenvoudig zeggen, wel te geloven en te begrypen was, zoo acht ik echter noodzakelyk d'een of d'andere merkwaardigheid daar by te voegen, om dat daar door zoo klaar als de Zon aan den hemel blyken zal, dat zoo men alles na behoren behandelde, en niets dan 't waarachtig belang der beroemde Maatſchappy ter herten nam, de aangehaalde winſt vry groter zoude zyn, dan zy tegenswoordig is, of by deze omſtandigheden worden kan.

De inwoners hebben groot verdriet by 't kopen van goederen.

Onder anderen hebben de inwoners tot nu toe grote moeite in 't kopen van goederen gehad; want zoo een inwoner van voornemen was, om 't een of 't ander van de Compagnie te kopen, zoo moeſt hy den Heer Gouverneur daarom verzoeken en dezelfs toeſtemming verkregen hebbende, eene ordonnantie op 't negotie-kantoor laten maken, en 't zelve door den Heer Gouverneur en den Opper-Koopman, die deswegen den titel van Opper-Adminiſtrateur voert, laten tekenen, en vervolgens 't geld, dat die goederen bedroegen, betalen, aangezien dit alles op deze ordonnantie ſtont, moeſt hy dezelve als eene quitantie van den gemelden Kaſſier laten tekenen, en eindelyk den Diſpenſier of Pakhuismeeſter om de betaalde goederen verzoeken.

Quam het nu een van deze drie Heren gelegen om den koper te helpen, zoo wierd hem de gekogte waar geleverd; dog was een van hun belet, met andere, ſchoon niet noodzakelyke verrichtingen, zoo moeſt men wagten, tot dat het gelegen quam; had zodanig

II. Deel.

een goede luim, zoo ontſing men wat goeds, anders moeſt men voor lief nemen, 't geen 'er gegeven wierd, zonder een woord daar tegen te derven ſpreken.

De voorgaande Gouverneurs hadden deze wyze van handelen ingevoerd, ten dele om de minder Bedienden daar door eenen kleinen, maar dikwyls herhaalden winſt in den zak te jagen; om dat ieder koopbriefje of ordonnantie op 't negotie-kantoor moeſt betaalt worden; ten dele om de achtbaarheid van den Gouverneur daar door te kennen te geven, om dat een ieder om de benodigde goederen bidden en nevens de gerede betaling goede woorden geven moeſt, ten dele ook om haar eigen voordeel, om dat zy daar door gelegenheid kregen, om hare byzondere goederen duurder, en eerder als die van de Voortreffelyke Maatſchappy aan den man te brengen.

Van wien en waarom zulks ingevoerd is.

De Extraordinares Raad van Indie, en Commiſſaris van dit Gouvernement, de Heer Johannes van Steeland, heeft deze liſtige wyze waar door de Bedienden der Voortreffelyke Maatſchappy veel geld by malkanderen ſchraapten, als iets dat tegen 't belang der Heren Bewindhebberen, en andere participanten van deze Compagnie aanliep, in den jare 1713., wanneer hy als Admiraal van de Retourvloot alhier aanquam, en den toestand der zaken naaukeurig onderzocht, afgeſchaft en verworpen, waar na ook zyne ſchikkingen, die zoo wel 't belang van zyne hoge Principalen, als dat der Inwoonders beide raakte, zeer ſcherp bevolen wierden, op 't ſpoedigſte werkſtellig te maken; en doordien zulks met 't byzonder voordeel der Maatſchappy niet overeen quam, zoo betuigden zy weinig vreugde daar over, en bevorderden derhalven zyn vertrek hoe eerder hoe liever, uit vreeze, dat hare zaken by zyn verblyf nog

Wie dit weder heeft afgeſchaft.

N n 2

meer

meer uitlekken, en in duigen geraken zouden, schoon hy niet anders dan de welstand der Compagnie ter herten had.

Wyders staat aan te merken, dat 'er ook een groot gebrek in den handel is, door dien de Bedienden wel jaarlyks eene lyst van de goederen, welke zy van noden hebben, na Holland zenden, maar zy ontbieden veelyds slechte en verkeerde goederen, die menigmaal lang blyven leggen en bederven. Vermids zulks echter een zeer bequaam middel is, om haren afzonderlyken handel te dryven, en de aan hen vervallene bedurve goederen aan den man te kunnen brengen, zoo is licht af te nemen, dat zulks eene treffelyke goudmyn voor haar is, die rykelyk geeft.

Waarom zy echter zulke verkeerde goederen ontbieden, en 't voordeel van hunne Heren principalen niet beter behartigen, daar van schynt de oorzaak te zyn, dat zy daar door aan de inwoners willen te kennen geven, dat van hare gewaande autoriteit alles afhangt, en zy alles kunnen ontbieden, wat zy gelieven, en nodig achten; want als de inwoners alles naar wensch te koop konden bekomen, zouden zy te hoogmoedig worden, en niet meer na hen vragen, zoo dat men aldus noodzakelyk dit middel by de hand vatten, en hen daar mede in den toom houden moest; schoon midlerwyl niet te loochenen is, dat de Voortreffelyke Maatschappy vry minder wint, dan zy anders wel zoude doen, als men haar waarachtig belang na behore behertigde.

De inwoners klagen 22 in de hoge Collegien.

Na dat echter de inwoners den weg na 't Noorden en Oosten, dat is, na Holland en Batavia gelukkig hebben gevonden, en hunne klagten door de hoge Collegien zeer minzaam gehoort zyn, zoo is hare vorige vriendelyke en gemeenzaame ommeegang in eene lou-

tere haat verandert, aangezien zy voor oogen zagen, dat zulke en diergelyke klagten, tot haar grootste nadeel strekken, en hunnen gantschelyken ondergang by de Heren Bewindhebberen der Voortreffelyke Maatschappy vrouwen zouden.

Zulks is in den jare 1706. klaarlyk gebleken, wanneer de inwoners over den toen regerenden Gouverneur, den Heer Willem Adriaan van der Stell, en andere hoge Bedienden der gemelde bloejende Maatschappy klaagden, en daar op gunstig antwoord ontvingen, waar door deze en diergelyke klagten niet alleen t'eenemaal uit den weg geruimt, maar ook de inwoners in hare tot nu gekreukte vryheden op nieuw bevestigt wierden; zoo als ik op eene andere tyd wydlopiger zal moeten tonen, zoo anders de zaak omstandig en duidelyk bekend zal gemaakt worden.

Midlerwyl voeg ik nog enkelyk daar by, dat zedert dien tyd de haat tusschen beide partyen zulke diepe wortels geschoten heeft, dat 'er schier geen middel te vinden is, om dezelve eenigzins te verzachten; gelyk dan de Edele Heer Gouverneur Louis van Assenburg achtervolgens de bevelen van de Voortreffelyke Maatschappy vele daar tegen werksellig gemaakt, maar niets anders uitgevoerd heeft, dan dat hy zyn eigen levensdraad daar mede heeft afgeknipt, waar van ik niet zal vergeten, de aard en wyze te melden.

Het is niet t'ontkennen, dat deze Edele Maatschappy ook wel gaarn Koopmanschappen zend, die zoo voort na de aankomst tot geld kunnen worden gemaakt; dog moet ik tot haren byzonderen roem zeggen, dat zy zich aan de welstand van hare onderdanen aan deze Kaap de Goede Hoop laat gelegen zyn, en op allerhande wys tragt te bevorderen; hare Bedienden echter zyn van gantsch ander

Worden in hare vorige vryheid gehandhaaft.

De Maatschappy laat zich aan de welstand van hare onderdanen gelegen zyn.

gevoe-

gevoelen; dezelve zoeken eerst zich zelve, en dan hunne hoge Principalen, zoo veel mogelyk, te verryken; derhalven gaan zy de goede intentie der Bloejende Maatschappy op allerlei wyze tegen, en tragten dezelve zoo veel mogelyk te dwarsbomen, of t'eenemaal te beletten.

Bedrog van hunne bedienden in den handel.

Hier toe bedienen zy zich ook onder anderen van dit middel; dat zy van deze welgetrokkene goederen eenige stukken uitschieten, welke zy of als beschadigde of bedurvene en derhalven onbruikbare en onleverbare waren op 't Kanoor laten affchryven; of als dit niet lukken, of gevoegelyk geschieden kan, zoo laten zy op 't een of 't ander gebouw der Maatschappy ordonnantien maken, als of 't zelve bouwvallig was, en door dees of geene goederen moest worden herstelt, waar van dan insgelyks eene goede portie tot haar byzonder voordeel strekt, zoo zy anders niet de beschadigde en reeds afgeschrevene goederen in plaats van de goede verbouwen, en zoo veel goede voor zich behouden.

Wat zy met 't verkopen doen.

Wanneer nu naderhand iemand zodanige goederen van noden heeft, kan hy van deze afgeschrevene zonder eene ordonnantie zoo veel bekomen, als hy van noden heeft, maar 't geld dat hy daar voor geeft, moet hy in geen dele aan de Compagnie betalen, maar 't is genoeg, als 't maar in den zak van den verkoper komt, aangezien 'er geene ordonnantie is, en buiten den Koper en Verkoper niemand iets daar van weet. Het zoude my zeer licht vallen, eenige staaltjes daar van by te brengen, zoo 't noodzakelyk was, dog ik ga dezelve voorbedachtelyk verby, om dat 'er zonder twyffel op eene andere tyd 't een of 't ander voorkomen zal, wanneer ik melding zal moeten doen, van 't geen zedert myne aanwezigheid nu voorgevallen is.

Schoon de Voortreffelyke Maatschappy op deze en diergelyke andere wys in haren handel zeer benadeelt word, zoo wint zy nogtans veel geld, en zonder alle tegenspraak meer, dan eenig Koopman in Europa. Want op alle goederen, welke zy alhier verkoopt, wint dezelve 75. ten hondert, te weten, als zy uit Holland gebragt worden, en die uit Indie komen, 50 ten hondert, 't welk de inwoners ook zeer gaarn geven, als zy maar naar behoren kunnen worden voorsien.

Wat de Compagnie op de koopmans waren wint.

Wanneer zulke waren en Koopmanschappen geveilt en aan de meestbiedende verkocht worden, zoo blyft het doorgaans by de gewoonlyk en ingevoerde winst niet; maar daar word veelyds ruim een Kapitaal op gewonnen.

Nu is zeker, dat de Voortreffelyke Maatschappy jaarlyks ruim 300000 guldens alhier verhandelt, 't welk echter, zoo men maar 75 per cent door malkander rekent, 225000 guldens aan zuivere winst bedraagt; en byaldien nu 't smokkelen van hare Bedienden belet wierd, zoo als mynes bedunkens licht geschieden konde, zoude de winst nog eenige duizend guldens hoger lopen.

Eindelyk heb ik gezegt, dat de Voortreffelyke Maatschappy ook eenig voordeel op 't licht of Indisch geld heeft, 't welk van 't Hollandsch zoo veel verscheelt, als 't Keiserfche van 't Frankische, Brandenburgfche of Saxifche. 'T zoude wel schynen, als of de Maatschappy meer nadeel dan voordeel daar van had, om dat zy hare Koopmanschappen in Holland voor zwaar geld inkooppt, en hier tegen licht geld weder verkoopt; dog staat aan te merken, dat alle goederen voorheen na deze waarde gerekent, of op den voet van 't Indisch geld gebragt, en als dan met den voorgemelden winst verkoff worden.

Wint ook op 't licht Indisch geld.

Daarenboven zyn in den gantschen

fchen handel, daar dezelve gedreven word, geene guldens gangbaar, maar alles moet met ryksdaalders worden betaalt, zoo dat de voortreffelyke Maatschappy ten opzichte van haar kopen en verkopen geen nadeel lyden kan, zoo als zy wel van hare Bedienden gewoon is. In aanzien echter van de zoldaten, matrozen, en andere gemeene Bedienden, die ze hier met licht geld betalen, zoo zy zulks van noden hebben, wint zy iets, dog dat mag schier geen naam hebben, aangezien het op de lange jaren aankomt, die zodanig een gedient heeft, en hy na verloop van vyf jaren, met vier jaren betaalt word, om dat 't zware geld tegen 't lichte juilt zoo veel bedraagt.

Uit het tot nu verhaalde blykt genoegzaam, dat zoo men dit vergelykt met 't geen ik in mynen vorigen gemeld heb, 't besluit daar van bevestigt word; dat namelyk, als men de kosten tegen den winst overweegt zy elkander of gelyk zyn, of ten minsten niet veel van malkander verschelen zullen. Hier uit is ook openbaar, dat de gemelde roemruchtige Maatschappy niet veel kosten uit haar eigene kas behoeft te betalen, maar zich weet, op een rechtmatige en billyke wyze, zich daar van te bevryden.

Heeft de
inwoners
veel ver-
schoten.

Men ziet nog verder hier uit de weergaloze genegentheid van deze voorspoedige Maatschappy voor deze hare nog zoo onlangs opgerichte Colonien aan deze Kaap de Goede Hoop, en de tedere liefde, waar mede zy derzelve wasdom behertigt. Dezelve zal echter nog beter doorstralen, als ik daar by voege en aantone, dat zy in den aanvang de inwoners, en voornamelyk zulke, die tot den landbouw lust hadden, al 't nodige verschoten, en zonder interest geleent, ja zoo lang in hare handen gelaten heeft, dat zy zelfs tot op dezen dag nog niet t'eenemaal weder betaalt is.

Want zonder te rekenen de banqueroeten, welke eenigen, hoewel onschuldig gemaakt hebben, om dat de dood hen overvallen heeft, eer zy nog in staat waren om die schuld af te leggen; terwyl anderen de vlucht genomen, en door haar slecht huishouden en verquiffen dezelve hebben veroorzaakt; zoo zyn 'er nog eenige inwoners, zoo als ik in 't jaar 1712. en 1713. uit de naamlyst van alle schuldenaars, welke ik in bewaring heb gehad, gezien heb, die aan de Voortreffelyke Maatschappy nog ruim 40000. guldens schuldig zyn, welke zy door zachte middelen, en zonder nadeel der schuldenaars, zoekt in te trekken, om dat zy jaarlyks van ieder met een zeker gedeelte 't zy in geld of in vruchten, te vrede is.

Deze Welgezindheid kan men ook zonneklaar zien, om dat zy tot nu niet heeft willen gedogen, dat de Colonien van Stellenboschen Drakensteen hun enkeld rechthuis, 't welk, zoo als voormaals reeds is gemeld, in 't dorp Stellenbosch staat, en in 't jaar 1710. afgebrand is, uit hare eigene kas alleen zouden bouwen, maar heeft tot het bouwen en repareren behalven de goedkope bouwmaterialen, hare eigene arbeidsluiden geleent, en aldus getoont, dat zy ook een gedeelte der onkosten wilde helpen dragen; zullende dezelve ook tegenswoordig zonder twyffel na den brand tot het wederoprechten van 't zelve iets bybrengen, en hare goedaardigheid op nieuw doen blyken.

't Zy hoe 't zy, de tyd zal nog wel geboren worden, dat de roemruchtige Maatschappy alle deze verkeerde wegen van hunne schynheilige Bedienden ontdekken zal, en mogt zy dan wel gedwongen worden te geloven, dat zoo zy oprecht en trouw bedient, hare Koopmanschappen en haar waarachtig belang na behoren befliert

fiert en ter herten genomen waren, hare jaarlykfche nevens alle andere onkosten, op 't stabileren van de Colonien, en de nodige gebouwen gegaan, reeds overlang goed gemaakt zouden zyn, en dat zy tegenswoordig niet meer nodig zoude hebben, om alle jaren eene tonne gouds in te brokkeljen.

Midlerwyl hoop ik zulks niet alleen van herten, maar wensch daar benevens, schoon 't minste belang voor my niet daar in fleekt, dat eenige zaken met ter tyd verandert, en daarentegen andere ingevoert mogen worden, welke zekerlyk aan deze Edelmoedige Maatschappy veel meer opbren-

gen zullen; aangezien ik verzekert ben, dat indien alles na behoren behandelt word, de voortreffelyke Maatschappy alle jaren veel duizenden meer winnen en zich byna van alle onkosten ontslaan kan; zoo 't myn werk was, zoude ik deze geheime methode niet verzwigen; dog door dien ik niet hoef te blusschen, daar 't myne niet brand, zoo ga ik zulks voorbedachtelyk met stilzwygen verby, en wensch niet meer, dan dat de gantsche zaak ten voordele der gantsche Maatschappy uitvallen, en door iemand, die bequamer is, dan ik, meer dingen ontdekt en aangetoont mogen worden.

XXII. H O O F T S T U K.

Van de voordelen, welke de Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy boven hare wezentlyke bezolding jaarlyks van de Europeansche Inwoners genieten.

Of de Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy voordeel van de Inwoners genieten. Wat zy voor voordeelen genieten. Als, eerstelyk van de openbare Instrumenten. Wat van de Testamenten aan te merken. Hier word streng recht gepleegt. Voorzal van eenige slaven. Snyden een anderen slaaf de kop af. Een Europeansche knecht word van hen overvallen. Worden in de Saldanha-baay van den schildwagt op een aardige wyze gevangen genomen. Worden aan de Gouverneur en Fyskaal gebragt. Der zekver te rechtstelling. Straf op 't hout stelen. De Vendu-meeſter geniet jaarlyks veel van de Verkoppingen. De Vendu-meeſter van de Weeskamer heeft meer Voordeel. Van den doodgraver aan de Kaap. Van de inkomsten der boekhouders en assistenten. Hoe de Chirirurgyens en handwerklieden haer byzonder belang ten nadeele van de Compagnie bebertigen.

NAauwlyks hadde ik de vorige vrage verklaart en mynes bedunkens duidelyk beantwoord, of my quam weder eene andere voor, die een antwoord van my eischte, zoo ik ze anders een antwoord waardig wilde achten. Niet tegenstaande ik echter niet gaarn diergelyke netelachtige stoffen behandelen, waar in ik noodzakelyk van eenige perzonen gewag moet maken, die my nog goed nog

quaad gedaan hebben, zoo moet ik echter iets daar op zeggen, om te tonen, dat my in dit stuk ook niets onbekent of verborgen gebleven is.

De vrage is van den volgenden inhoud; te weten, dat door dien de Voortreffelyke Maatschappy eenige byzondere voordelen van de burgers en inwoners alhier geniet, zoo als boven getoont en tot genoegen gebleken is, of dan ha-

Of de Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy voordeel van de inwoners hebben.

re Bedienden ook van dezelve profiteren, en welke de bronnen zyn, waar uit de gemelde winsten vloejen, of onder welken naam dezelve bekend staan? Hier op nu vind ik my genoodzaakt, te antwoorden en te zeggen, dat de voornaamste en gequalificeerde Bedienden der gemelde Maatschappy zekerlyk grote, ja schier even zoo wyd zich uitstreckende voordelen van de inwoners en burgers van dit land trekken, als deze eerstgemelde Maatschappy zelf; want zoo de Lezer myne voorgaande Hoofdstukken in versche geheugenis heeft, of de moeite neemt, om dezelve nog eens over te zien, zoo zal hy meest alle benoemingen daar in vinden.

Dog vermits toen myn voornemen niet was, om van deze alle na behoren te handelen, of de daar by voorvallende en gebruikelijke omstandigheden gade te slaan, zoo vereischt in alle delen de noodzakelykheid, iets meer daar van te gewagen en te schryven; mids echter, dat ik my nog aan den rang of aanzien der perzonen, nog aan iets anders zal laten binden; maar het my genoeg zal zyn, als ik de voorhebbende zaken slechts na elkander verhaal, zoo als zy my zullen voorkomen.

Met dit beding zeg ik nu, dat de gequalificeerde Bedienden der gemelde roemruchtige Maatschappy, nevens hare Assistenten of Schryvers, welke eigentlyk ook onder de gequalificeerde perzonen behoren, grote voordelen van de inwoners genieten, ten dele door 't vervaardigen van zodanige instrumenten, (Schriften) welke niemand als een Secretaris of Notaris opstellen mag; ten dele ook door openbare en byzondere verkopingen; midsgaders door gevallen, die met geldboetens gestraft worden; en eindelyk door verbodene en strafbare middelen.

Van de openbare instr nten,

welke niemand dan een Secretaris, die hier met eenen het ampt van Notaris waarneemt, opstellen mag, trekken voornamelyk de twee hoogste Secretarissen, te weten die van den Raad van policy, en die van den Raad van Justitie, zeer grote voordelen; dog de anderen zyn ook niet t'eenemaal daar van uitgesloten, maar trekken van de kleine, en huwelyks-zaken ook eenig voordeel; voornamelyk echter die, welke den Land-drost en Heemraden van de beide Colonien, Stellenbosch en Drakensteen, als Secretaris toegevoegt word, als die magt heeft, om alles, behalven Schepen-kennissen te vervaardigen.

Alle openbare Schriften zyn niet alleen onderscheiden, om dat zy van de Notarissen verscheide benoemingen, na de verscheidentheid van hunnen inhoud dragen; maar ook, om dat de Secretaris zommige of alleen met twee getuigen vervaardigen kan, of dat hy gehouden is, dezelve in byzyn van twee leden van den hogen Raad, in plaats van andere getuigen, die doorgaans zyne Klerken zyn, op te stellen.

De eerste worden genaamt Obligatien, Contracten, Getuigenis-schriften, Procuratien, Volmagten, Testamenten, Codicillen, Huwelyksche voorwaarden, enz. De andere dragen den naam van Schepen-kennissen en juramenten. Van beide heeft de Secretaris altyd een ryxdaalder voor zyne moeite; dog van de testamenten, als waar toe meer arbeid en oplettenheid vereischt word, geniet hy vry meer, na dat hy zulks of in zyn huis of op de Secretary vervaardigt, of dat hy verzocht word, die in 't een of 't ander huis te maken.

Want indien hy verzocht word, een testament in zyn huis of op de Secretary te maken, zoo komt hem twee ryxdaalders toe; doch komt hy aan huis van den Testant,

Wat van de Testamenten aan te merken.

zoo moet hy 3 of 4 ryxdaalders hebben, na dat hy ver gaan moet; indien hy een of ook wel meer dagen moet uitblyven, zoo ontfangt hy meer na mate van zyn verlet; want zoo hy eenen dag opgehouden word, zoo kan hy met alle recht, uit hooft van zyne instructie, 6. ryksdaalders eifchen; moet hy nog langer blyven, zoo flygt de prys van ieder dag 2. ryxdaalders hoger, behalven dat voor zyn paard ten minsten nog een ryxdaalder moet betaalt worden.

Hier uit ziet men aldus, dat menig testament zeer hoog in geld komt, 't welk echter de inwoners alhier niet achten, zoo 't slechts opgesteld word, dat 'er na 't openen van 't zelve geen verschil over ontstaat, 't welk zeer dikwyls geschied, als een onkundige onderstaat, iets op 't papier te zetten, dat na een testament gelykt, zonder dat 't de behoorlyke form of alle deszelfs leden heeft.

By alle deze instrumenten en openbare stukken worden twee getuigen vereifcht, waar onder die, welke uit den hogen Raad daartoe gedeputeert worden, niet alleen billyk den rang genieten, maar ook voor hare moeite ieder eenen halven ryxdaalder ontfangen, terwyl de Assistenten of andere menschen, voor 't tekenen van een instrument als getuigen, niet meer dan 4 Hollandfche stuivers hebben, ten ware zy zulks voor niet met al, of zoo als in mynen tyd op Stellenbosch geschiede, ten voordele van de armen doen.

Te weten, de Landdroft en de Heemraaden hebben een fraaje en heilzame fchikking onder zich zelve, en uit eigene beweging gemaakt, achtervolgens de welke een ieder, die in de Raadsvergadering te laat quam, eenen halven ryxdaalder, en die afwezend bleef zonder 't Collegie daar van kennis gegeven te hebben, of gene gewigtige of geloofwaardige omstan-

II. Deel.

digheden aantonen konde, eenen ryxdaalder in een armbosch, die in de raadkamer hing, en waar van de sleutels door den Prediker Bekken aan de Diakenen ter hand zouden worden gestelt, fteken moet.

Doordien ik nu toenmaals 't ampt van Secretaris by hen waarnam, en aldus deze heilzame fchikking ten papiere bragt, zoo wierd my opgelegd, eenen armbosch te beschikken, en dezelve in de raadkamer boven de tafel te laten ophangen; daar benevens moest ik op de nalatige en afwezende acht geven, ten einde de armen, ten welker behoefte die fchikking gemaakt was, niet benadeelt wierden; gelyk ik zulks ook yverig nagekomen ben; hebbende van al 't geen 'er inquam, behoorlyke aantekening gehouden, en dezelve nevens alle andere papieren, aan mynen opvolger, den godlozen Mahieu, ter hand gestelt.

Onder deze verzamelde gelden, waren ook vele zoogenaamde getuigenis-gelden, welke de genen, die over 't een of 't ander instrument als getuigen stonden, en 't ondertekenden, niet aannemen wilden, maar 't insgelyks aan de armen vereerden, welke dan ook zoo voort in haar byzyn, of door den Gerechtsbode, of van hen zelve in den armbosch gestoken en van my aangetekent wierden. Doch wat na mynen tyd is geschied, en hoe de gemelde Mahieu zulks nagekomen is, weet ik niet. Dit echter is my niet onbewust, dat ik tot 't maken van deze fchikking zeer veel geholpen heb, en verbeelde ik my, hier mede niet kwalik maar wel gedaan te hebben; om dat ik niet myn eigen voordeel, maar dat der armen behertigt heb.

Ondertuffchen ziet men uit 't voorgaande, dat, doordien schier dagelyks diergelyke instrumenten vervaardigt worden, de Bedien-

O o

den

De getuigenis-gelden voor de armen geschikt.

Pryswaardige afspraak der Heemraden en den Landdroft.

recht moeten geftraft worden, en zich derhalven voor dezelve myden kunnen; maar wegens de flaven en andere inwoners, dien insgelyks niet onbewust is, dat zy 't met 't leven betalen moeten, als zy 't verbeuren; maar eene vreugde hebben, als zy eenen Europeaan nadeel toedoen, of van 't leven beroven kunnen; door dien nu vele menschen onder hen aangetroffen worden, die sehoon zy weten, en dikwyls gezien hebben, dat zy den pynlyken dood sterven moeten, nochtans in hare boosaardigheid volharden, en niets yveriger ter herten nemen, dan de Europeanen te benadelen, zoo vereischt de noodzakelykheid, om dit quaad voor te komen, en de Christenen in veiligheid te bewaren, van hen door schrikkelyke pyn en zware straffe in toom te houden.

Hartnekgheid der slaven.

Ik zoude hier zeer veel voorbeelden kunnen aanhalen, van de genen die gerabraakt, verbrand, opgehangen, gegeeffelt, gebrandmerkt, enz. zyn; dog ik acht zulks niet alleen nodeloos, maar de veelheid van dezelve schrikt my meest af, de vrezelyke voorstelling daar van te doen; om dat de booswigten de selfe pyn uitstaan, zonder ach of wach te zeggen, tot de grootste verwondering der aanschouwers.

Geval van eenige slaven.

Hier zal ik enkelyk byvoegen, dat eenige slaven en slavinnen eens zamen gerot, en gevlugt waren, met voornemen, om 't land af te lopen, te stelen en te moorden, en een eigen koningryk, in 't zelve op te rechten; ten dien einde hadden zy eenen Koning opgeworpen, en denzelven eene Koninginne toegevoegt, die insgelyks eene zwartin was, en haar kind, ontrent een half jaar oud, met zich nam, en op den rug droeg. Zy hadden zich alvorens met geweer verzien van hunne Heren gestolen, om zich daar mede te verdedigen, of tot haar on-

II. Deel.

derhoud wilt te schieten, als zy anders niets zouden kunnen bekomen.

Wanneer zy zich nu met dat voornemen op de vlucht begeeven hadden, troffen zy dien zelven dag eene anderen slaaf, die de schapen van zyn Heer wyde, in 't veldaan, en sneden hem zoo voort 't hoofd af, om dat hy hen geen schaap wilde laten volgen; waar na zy de beste uit den trop slachtten, en daar mee in de bergen weken, en by nacht 't vleesch kookten.

En door dien dit vermoorden van den Schaapherder groot gerucht maakte, begaven zy zich van daar, en trokken dieper landwaard in, alwaar zy zich op de begonne wys met roven en stelen geneerden; eindelyk quamen zy in de groene Kloof, alwaar altyd veel schapen vet gewyd en voor de Voortreffelyke Maatschappy geslagt worden; by dezelve was een Europeaan, van Hamburg geboortig, welke op dezelve acht geven, en zyne onderhebbende slaven gebieden moest, zoo als hy raadzaam oordeelde.

Deze ging dikwyls, om te zien, of de schapen van zyn Heer en Meester die Henning Husing genaamt en insgelyks een Hamburger van geboorte was, door de slaven gewyd wierden, en ook of 'er zich wilde beesten in dien streck onthielden; en om dieswille had hy altyd een snaphaan by zich, ten einde zoo hy iets quam te ontdekken, hy zoo voort vuur geven konde.

Terwyl hy derwaards ging, sprongen deze moordadige dieven uit een boschje, omcینگelden hem, en namen hem zyne snaphaan af, waar op zy hem op 't lyf vielen, en dreigden te vermoorden, wanneer hy nu zag, dat hy niet levend uit hunne handen zoude komen, zoo bad hy zeer beweeglyk, om hem maar zoo veel tyd te vergunnen, dat hy God zyne ziele door

eenaandachtig gebed konde bevelen, 't welk zy hem dan eindelyk ook toefonden, mids dat hy het wat kort maken en hen niet te lang ophouden zoude.

Hier op viel hy op de knien, hefte zyne handen en oogen op ten Hemel, en riep tot God om vergiffenisse van zyne zonden, en genadige opneming van zyne ziele. Hy had daar mede eenen zeer korten tyd doorgebracht, wanneer zy hem vraagden, of hy nog niet gedaan had, en wyl hy geen antwoord gaf, maar in zyn gebed volharde, stieten zy hem om ver, vermoorden hem, sneden hem den buik op, hingen 't ingewand op de struiken, en namen de vlugt.

Geen mensch wift, waar deze knecht gebleven was; zyn Heer liet hem door de Hottentotten opzoeken, die hem eindelyk dus onmenschelyk gehandelt, en deszelfs ingewand een weinig ter zyde uitgebreid vonden, 't welk zy den bovengemelden Hufing bekent maakten, en een ieder in onzekerheid lieten, wie de moordenaar mogt geweest zyn; tot dat de moordenaars zelf eindelyk aan de post, welke de Voortreffelyke Maatschappy in de Saldanha-baay bestelt heeft, zich lieten zien.

Hier wilde God hunne moordardige ondernemingen niet verder gedogen; aldaar leggen doorgaans twee man, welker pligt is, om op de derwaards vervallene schepen acht te geven en aan den Heer Gouverneur daar van verflag te doen. Door dien een van deze twee na de Kaap was gegaan, zoo quamen deze slaven met makanderen overeen, om denzelven by nagt te vermoorden.

Na dat zy hem wys gemaakt hadden, dat haar Heer hen hier of daar gezonden en bevolen had, 't een of 't ander te doen, zoo huisvestte hy hen zeer gaarn, zonder eenig quaad te vermoeden, om dat zy geweerd en een klein

kind by zich hadden. Dog wanneer hy zich met een jong meisje gemeen maakte, verhaalde het zelve hem alles wat 'er gebeurt was, en wat zy van voornemen waren, met hem te doen.

Hoe dees goede zoldaat te moede was, zaleen ieder zich beter verbeelden, dan ik met korte woorden beschryven kan; dog na dat hy dit meisje gebeden had, te zwygen, en haar grote beloften gedaan had, riep hy den eenen na den anderen in zyn vertrek, en bond dezelve zoo vast met touwen, dat zy hunne handen niet gebruiken konden.

De gantsche nagt moest hy waken, uit vrees, dat de een den anderen losmaken en zy hem t'zamen 't leven benemen zouden; gelyk zy dan ook in der daad bezig waren, en hem zekerlyk vermoord zouden hebben, ten zy hy op zyne hoede geweest, en daar door alles voorgekomen was; na dat hy ze echter weder vast gemaakt had, knoopte hy hen, eer de dag aanbrak, aan elkander, en bragt ze na de Kaap, alwaar hy ze den Gouverneur en Fiskaal independent overgaf, en na gedane voorspraak voor 't jong meisje, die hem van alles bericht gegeven, en zyn leven gered had, weder na zynen post keerde.

Men onderzocht naderhand de zaak wat nauwer, en door dien dezelve met 't verhaalde in alle de le overeen quam, zoo wierd haar vonnis ten eersten uitgewezen, waar by vier mannen levend gerabraakt zouden worden, zonder den genadenslag t'ontfangen; de gewaande Koninginne zoude aan een paal gewurgt worden, terwyl de anderen met de strop om den hals onder de galg staan, en vervolgens met gespletene stokken gegeesselt en voor 't voorhoofd gebrandmerkt zouden worden.

Wie dit recht heeft gezien, moest bekennen, dat hy geene verstokter menschen gezien had; want

Derzelver
te recht
stelling.

want zy allen ontvingen hunne strafte, zonder ach of wag te zeggen; ja wanneer men de geraabraakte levend van 't kruis nam, en twee aan twee naast elkander op 't rad bond, verzochten zy alleenlyk te drinken, 't welk hen ook gegeven wierd, tot dat zy ten drie uuren na den middag den geest gaven; waar na zy weder van 't rad geworpen, en nevens de geworgde Koninginne, die door 't breken van de koord, van den paal viel, en aldus tweemaal geworpt wierd, langs alle de straten van de stad na de Leeuwevaart gesleept en aldaar weder op 't rad gezet wierden. De anderen, die gegeeffelt en gebrandmerkt waren, wierden hunne Heren weder t'huis gezonden.

Voor dezen moesten de inwoners, als 'er een slaaf of flavin op diefstal of moordery betrapt wierd, niet alleen zulken slaaf of flavin, die hen veel geld gekoft had, door den scherprechter verliezen, maar zy waren daarenboven genoodzaakt, de kosten van 't recht, welke doorgaans eene grote zomma bedroegen, te betalen; door dien men echter naderhand heeft waargenomen, dat daar door niet zoo wel de slaaf of flavin gestraft wierd, als welke dikwyls uit ongeduld dingen pleegden, waar door zy 't leven verbeurden, om enkelyk van de slaverny verlost te worden, zoo heeft men deze gewoonte verandert, en een ander fonds bedacht, die in staat was, om die kosten op te brengen, en goed te maken.

't Meeste geld voor den Fiskaal independent en den Land-droft, een van welke beide aanklager is, en de gevangenen in rechten vervolgt; dog hebben de Secretaris en mindere gerechtsdienaars 'er ook iets van; de Fiskaal independent of de Land-droft trekt achtervolgens de gemaakte wetten van de vorige Gouverneurs, 5., 10., 15., 25. en ook wel

50. ryxdaalders, na dat 't geval is.

Ik zal maar 't een of 't ander voorbeeld aanhalen, om een begrip daar van te doen hebben; wanneer een inwoner, zoo als ik voormaals omftandig bericht heb, een Bediende van de Voortreffelyke Maatschappy in lening neemt of huurt, en dezelve na 't eindigen van 't Contract, niet weder in den dienst der gemelde Maatschappy brengt, of zyn Contract laat vernieuwen, zoo valt hem of de Fiskaal independent of de Land-droft op 't lyf, en beslaat hem in een boete van 25. ryxdaalders, welke hy in zynen zak steekt.

Zoo een inwoner zynen slaaf of flavin uitzend, om hout te halen, 't welk aan deze Kaap schaars en zeer duur is, aangezien men voor eenen wagen knuppel-hout of dikke takken twee en ook wel drie ryxdaalders geven moet, zoo vervalt dezelve in een boete van 5. ryxdaalders. Dog beschadigt hy eeken of andere geplante bomen, zoo word zulks onderzocht, en de dader voor een boomschender gehouden, die gegeeffelt behoort te worden, ten ware de Eisscher liever geld nam, en deze schandvlek met 100 en meer ryxdaalders liet afkopen.

En wie wilde deze finantien alle opnoemen, die enkelyk bedacht zyn, om de gequalificeerde Bedienden der Maatschappy 't geld van de burgers en inwoners in den zak te jagen, terwyl zy zelf veeltyds strafbaarder zyn, zoo als uit mynen vorigen blykt. Het was te wenschen, dat een ieder, 't zy Bedienden of inwoner, te vrede was, met 't geen God en deze roemruchtige Maatschappy hem toegelegd had, zoo als haar eige wensch is; zoo zoude 't niet nodig zyn, den eenen of den anderen verdrietig te vallen.

Van deze openbare schriften vroeg ik my als nu tot de private of afzonderlyke, welke den Bedienden

Straffe op 't hout stelen.

Van de Privaatschriften.

dienden der Voortreffelyke Maatschappy insgelyks grote, ja de meeste voordelen opbrengen; deze zyn onder den naam van Auctien of Venditien en Ordonnantien of Koopbrieven bekend, van welke alle voormaals reeds iets in 't algemeen is gezegt; tegenswoordig echter zal afzonderlyk worden gemeld, dat deze verkopingen of vrywillige of gedwongene zyn.

Daar onder behoren vrywillige verkopingen.

Vrywillige verkopingen worden de zulke genaamt, die met verlof van den Edl: Heer Gouverneur door een Vendu-meeſter die te gelyk Secretaris van den Raad van Policy is, gehouden worden, ten verfoek van dees of geenen Inwoonder; welke verkopingen altyd te voren met aangeplakte biljetten worden bekend gemaakt. De gelden, die van de goederen gemaakt worden by diergelyke verkopingen, worden 6 Weeken na den verkoopdag door den Bode opgehaalt, en by den Vendu-meeſter gebragt, die de zelve aan den verkoper met behoorlyke rekening ter hand ſtelt.

Diergelyke vrywillige verkopingen vallen in een jaar zeer veel voor, en heeft deze Boelhuis-meeſter ten gevallen van de ingezetten, welke 't een of 't ander overtollig huisraad of andere kleinigheden verkopen willen, nog vier buitengewoonlyke in zyn huis vaſtgeſtelt, waar op een ieder iets te koop brengen kan; wordende namelyk alle vierendeel jaars met toeflemming van den Edelen Heer Gouverneur eene zulke verkoping voor zyn deur gehouden, na dat voorheen eene nette lyſt van alle goederen gemaakt, en de namen van de eigenaars daar by gevoegt zyn.

Vermids nu deze Vendu-meeſter, zoo als ook alle andere, gelyk in vervolg' blyken zal, 4. ten hondertvoor zyne moeite, bekومت, welk alles hy ook zoo voort

na 't gemaakt geld aftrekt, zoo als ook de bezolding van den Afſlager, die een ten hondert, behalven iets voor 't aanplakken van de biljetten geniet, zoo is licht af te nemen, dat door dien diergelyke vrywillige verkopingen dikwyls veel geld bedragen, hy noodzakelyk jaarlyks eenige duizenden daar mede moet winnen, welke winſt hy billyk behoud, zoo lang als hy dit ampt bedient. Hier uit is verder te zien, dat de Afſlager ook wel zyne rekening daar by vind.

Gedwongene Verkopingen acht ik, kunnen gevoeglyk genoemt worden, de gene welke of uit vreeze geſchieden dat de goederen, langer leggende, bederven zouden, of dat zy niet wel en ten voordele der belang hebbende worden waargenomen, en hoe eer hoe liever tot geld gemaakt moeten worden; aangezien 't geld beter en met meer winſt uitgezet kan worden, dan dat men de goederen onder de bewaring van anderen laat, en daarenboven gehouden is, geld voor hare moeite en opzicht te geven.

Diergelyke Verkopingen houdt zomtyds de Voortreffelyke Maatschappy, of in dezelfs naam de Opper-Koopman in de Veſting, als 'er namelyk beſchadigde en van 't zeewater bedurvene goederen (de ſpeceryen uitgezondert, als welke men na de uitlading zoo voort verbrand) gebragt worden, die t'eenemaal bederven zouden, en derhalven, als zy een weinig ſchoon gemaakt zyn, aan de meeſtbiedende verkoft moeten worden, eer zy t'eenemaal weg zyn, ſchoon nog zoo weinig van dezelve gemaakt word.

Deze Verkoper, de bovengemelde eerſte Koopman in de Veſting, zoo als ook de Afſlager of de Bode, hebben niets voor hare moeite, niet tegenſtaande zy alles doen moeten; dat by alle andere verkopingen waargenomen word;

Welke gedwongene verkopingen worden genaamt.

Wat de verkoper voor zyne moeite heeft.

en

en zulks, wyl zy van de Voortreffelyke Maatschappy bezolding trekken, en in deszelfs dienst zyn.

Daarentegen slaat 'er de Vendu-meester veel beter by, die de Weeskamer bedient, en te gelyk deszelfs Secretaris is; want dezelve laat zich niet gaarn zulken vetten brok ontuitzelen, ten zy hem de pas door een kragtig testament afgesneden is, waar in hem ook de Heren Weesmeesters getrouw helpen, en zoo veel mogelyk voorflaan; niet enkelyk om 't voordeel der Wezen te bevorderen, als 't welk onder anderen ook daar in bestaat, dat de roerende en onroerende goederen tot geld gemaakt, en tot dat zy meerder jarig of getrouwt zyn, op winst uitgedaan word; ten einde zy daar van opgebracht en de hoofdzomma vergroot zoude kunnen worden; maar ook om haar eigen voordeel, ten einde om den zwaren last van de zorg eenigzins te verzoeten, en mede een veeg uit de pan te hebben.

Want dat ik dit laatste van hen schryf, wyft my de lange ondervinding; aangezien zy op Wezen, welke weinig of niets van hunne ouders hebben, gantsch geene acht slaan, en niet letten, hoe zy opgetrokken worden, of wat zy leren; terwyl in tegendeel de genen, die ryk zyn en veel geërfst hebben, zoo voort door de Weeskamer opgesnapt, derzelver goederen opgeschreven, aan de meestbiedenden verkoft en de gelden op de bovengemelde wyze behandelt worden.

Deze Vendu-meester geniet voor't verkopen van alle goederen aan Wezen toebehorende, zoo veel als de eerstgemelde, te weten, 4 ten hondert; daarenboven moet hy voor 't maken van de lyst der goederen, 't welk in byzyn van twee gedeputeerde Weesmeesters geschied, als mede voor 't houden van 't verkoop-protokol en voor

andere schriften, afzonderlyk betaalt worden; daarbenevens geniet hy zoo wel als de Weesmeesters zelf, dagelyks twee ryxdaalders, die daarenboven elke reis, zoo dikwyls als zy de inventaris, 't verkoop-protokol, of andere schriften tekenen, een halve ryxdaalder voor hare moeite ontfangen.

Zoo lang als dit maken van een lyst en verkopen duurt, 't welk dikwyls ruim 14. dagen vereischt, schoon 't niet bestendig na malkanderen voortgaat, worden deze Weesheren op de kosten der Weezen trefsellyk onthaalt. Is daarenboven 't sterfhuis, daar verkoping zal worden gehouden, aan de Kaap zelf niet, maar in een van de voormaals beschrevene Colonien zoo word op de kosten der Weezen een wagen met 4. paarden gehuurt, waar mede deze Heeren af en aan ryden.

Wanneer nu dit alles geschied, en 't geld door den Aflager of Bode, die ook zoo veel daar van geniet, als hy by den boven beschrevenen Vendu-meester, den Secretaris van de policy gehad heeft, opgehaalt, en aan den Vendu-meester en Secretarister hand gestelt is, zoo trekt deze alle kosten van 't kapitaal af, en geeft het nevens zyne schriften, aan de Heren Weesmeesters, waar mede hy zich verantwoord kan, dat hy oprecht en eerlyk gehandelt heeft. Deze nemen vervolgens de hoofdzomma en lenen die aan dees en gene tegen een winst van 6 ten hondert, ten einde daar door de gelede schade vergoed worde, en de Weezen Christelyk en na behoren kunnen worden opgetrokken.

Doordien nu jaarlyks vele ryke menschen sterven, welker Wezen aan de weeskamer vervallen, zoo is licht af te nemen, dat deze Vendu-meester veel geld winnen moet, zonder te rekenen zyne vaste bezolding, en 't geen hy daarenboven van de Voortreffelyke Maatschappy geniet; en weet ik, dat

in

Voordeel
an den
end-
meester.

Op arme
Weeskin-
leren
word wei-
nig gelet.

in 't jaar 1712. een zeker inwoner op Stellenbosch stierf, welkers goederen tagtigduizend guldens bedroegen, die door den Vendu-meester alle verkocht zyn, dog hoe veel hy daar van in zyn zak heeft getoken, zal ik hier met stilzwigen verby gaan.

Voor dezen had de *Curator ad Lites* en Garnisoens-Boekhouder ook een schoon inkomen; om dat hy de goederen van de genen, die op zee gesturven waren, als Vendu-meester verkocht, en 't zelve voor zyne moeite ontving, als de andere Vendu-meesters; dog in den jare 1710. heeft hy dat voordeel verloren, wanneer hy beschuldigt wierd, dat hy met diergelyke goederen niet oprecht had gehandelt. Of hy echter voor zyn perzoon, of anderen schuld daar van hadden, wil ik niet onderzoeken, om dat het zaken zyn die buiten myn bestek gaan.

Wat my aanbelangt, ik acht, dat men hem zoo licht niet van bedrog kan beschuldigen; om dat hy de goederen van de scheeps-Boekhouders onder een inventaris moest aannemen, die goedgekeurt en van eenige scheeps-Officiers getekent waren. De gene die in dit Ziekenhuis of aan land stierven, hadden hunne kisten en andere goederen buiten zyne magt, welke hy niet anders dan versegelt ontving en alle in 't byzyn van twee Gecommitteerden opende, eene nette lyst daar van maakte, en vervolgens in haar byzyn opentlyk verkocht; hoe en wanncer hy niet oprecht daar mede zoude hebben gehandelt, zulks is eene zaak, welke ik niet weet, of begrypen kan.

Het zy, hoe 't zy, 't is genoeg dai ik dikwyls van de daarbystaande scheeps-Kapiteins en andere Officiers gehoord heb, dat zy op zodanige wys hunne goederen-wel altyd wilden laten verkopen, om dat zy wel zagen, dat 'er geen bedrog onder gespeelt wierd; zoo dat ik

niet kan begrypen, op wat wyze hy in dien naam geraakt is; genoeg is 't, dat hy daar door jaarlyks 3000. guldens komt te verliezen,

Doordien ik tegenswoordig van de overledenen spreek, zoo vind ik raadzaam, om ook iets van den Doodgraver te melden, die ook een Bediende van de Voortreffelyke Maatschappy is, en wel niet een zoldaat of een matroos, dien dit stuk brood zeer wel te stude zoude komen; maar by myne aankomst heeft het ampt van Doodgraver bedient, Cai Jesse Slotsboo, Garnizoens-vaanderig, dog dezelve Luitenant wordende, wierd de weduwe van wylen den prediker op Stellenbosch, Hercules van Loon, tegenswoordige huisvrouw van den Heer willem Helot, daar mede begiftigt, na welkers hertrouwen zy 't voor haar kleinzoon Willem van Loon, verzocht, die 't nog bedient.

Een zodanige Doodgraver heeft weinig moeite, om dat hy als een Bediende der gemelde Maatschappy, maar een of twee flaven van dezelve bevel behoeft te geven, 't graf te maken, en wyders te bezorgen; 't welk zy hem dan ook nooit weigeren kunnen, zoo zy anders een goed woord van hem ontfangen willen. Ondertusschen is 't geen daar voor betaalt word, voor hem, te weten, voor een kinder graf, als mede voor een slave of slavinne graf, groot of klein, een halve daalder, 't welk jaarlyks veel opbrengt.

Eindelyk kom ik aan de gedwongene verkopeningen, welke gene andere zyn, dan die gerechtelyk geschieden, als iemand zyne schulden niet goedwillig betalen wil of kan, ten einde om de schuldeiffchers te vrede te stellen. Want als men geene gelegenheid heeft, om aan zyn geld te komen, zoo is men zekerlyk genoodzaakt de Overheid tot hulp te roepen, waar door de onwilligen gecondem-

Van de Doodgravers aan de Kaap.

Van de gedwongene verkopeningen.

demneert, en de Creditours betaalt worden, behalven dat de Gerechtsdienaars ook een goed voordeel daar van hebben.

De Secretaris van Justitie begeeft zich nevens twee Gecommitteerden van dien Raad en den Bode na 't huis van den verwezenen, en maken eene lyst van alle goederen, die daar in zyn, welke lyst van hen zoo voort getekent word; wyders doen zy aan 't gantsche Collegie verslag, en ontfangen ter zelve tyd bevel, dezelve na gedane bekentmaking, te verkopen. Hier van is de Secretaris Vendu-meester, door de twee bovengemelde Gecommitteerden geassisteert. De Bode is alsdan Afslager, die van de kopers daar na ook 't geld ophaalt, en aan den Secretaris ter hand stelt, en met de gemelde Heren Gecommitteerden en de Gerechts-Bode geniet, 't geen de Gecommitteerde Weesmeesters en hunne Afslager dagelyks ontfangen.

Vaste goederen worden by opveilingen verkocht.

De vaste goederen worden by opveilinge verkocht, zoo als hier voren wydlopiger verhaalt is; dog staat aan te merken, dat by alle verkopen, die op 't land geschieden, de Liefhebbers met eeten en drinken verzien, en zomigen ook voor niet met al gehuisvest worden; terwyl by de genen, die aan de Kaap voorvallen de kopers enkelyk met een glas wyn en een pyp tabak onthaalt worden, ten einde de Kopers door den wyn aangemoedigt, wat rykelyker in 't bieden zyn zouden.

Zes weken na den verkoopdag, brengt de Afslager of Bode aan een ieder, die losse goederen gekocht heeft, zyne rekening, of een uittrekzel uit 't verkoop-protokol, welke rekening de koper zoo voort betalen moet; waar na de Bode dezelve in naam van den Vendu-meester quiteert.

Deze wyze van 't geld op te halen is eerst in den jare 1710. op-

II. Deel.

gekomen, na dat Johannis Keesflok, een Brabander van geboorte, die groven mislag begaan had, welken ik voor dezen by gelegentheid van eene andere dwaze zaak verhaalt heb, en ik derhalven, schoon dezelve insgelyks hier gevoegelyk ingelast konde worden, nodeloos acht te herhalen; ik zal enkelyk daar by voegen, dat zoo hy zyne toenmaals gemaakte schulden betaalt, en de Heer Helot hem niet ondersteunt had, hy niet lang aan deze zyne bediening gebleven zoude zyn.

Ik konde nog wel iets van den gemelden Heer Helot zelf daar by voegen, hoe dezelve zich nameelyk gedurende zyn vendu-meesterfchap gedragen heeft, wanneer hy met 't geld dat hy van eene vrywillige verkoping had gemaakt eene schuld betaalde, waar voor de verkoper borg gebleven was, terwyl de schuldenaar in leven en zelfs niet eens gerechtelyk aangesproken, veel min uitgewonnen, en nog minder tot betalen verwezen was; en doordien hy daarenboven den verkoper van de gantsche venditie geene rekening doen wilde, zoo vervolgde hem deze in rechten; dog doordien men hem by 't gerecht heel veel begunstigde, is hy door eene consultatie van twee Rechtsgeleerden in Holland zoo ver ondersteunt, dat de eer van den gemelden Heer Helot zekerlyk eene grote krak zoude hebben bekomen, ten ware de vrees dezen inwoner, die zich nu te Amsterdam bevind, zoo ver gebracht had, dat hy genoodzaakt wierd, de hand op den mond te leggen, aangezien men hem dreigde, schandelyk te handelen, als hy de zaak verder voortzette.

Ik wil my echter hier in niet verder inlaten, om dat de zaak boven dat t'overbekent is, zoo dat ik my van de Vendu-meesters tot de Boekhouders en Klerken begeef, welke insgelyks iets uit de

Van de inkomsten der Boekhouders en Allitenten.

beurs van de inwoners trekken. Want voor ieder ordonnantie of koop-leverings en toonbriefje, 't welk zy voor de inwoners vervaardigen, die iets van de Voortreffelyke Maatschappy kopen, of aan dezelve leveren, midsgaders van dezelve lenen wilden, moest men hen eenen schelling betalen, 't zy dat zodanig briefje veel of weinig bedroeg.

Ik heb wel gezegt, dat de Extraordinaris Raad en Commissaris van dit Gouvernement, de Heer Johannis van Steeland, alle deze onbehoorlyke manieren van handelen op 't kantoor afgeschafft heeft; dog zy gaan als nog op 't Soldy-kantoor en op de Secretary in zwang, alwaar men zelfs voor een klein uittrekzel uit de Auctieprotokollen, en de Vryboeken, midsgaders uit andere schriften, een schelling betalen en daarenboven dank zeggen moet; schoon 't maar een uittrekzel van drie regels was.

Dit zyn nog rechtmatige voordelen, welke de Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy van de inwoners alhier trekken. Had ik lust wydlopig te zyn, en de onrechtmatige behoorlyk voor oogen te stellen, welke zy niet zoo wel van de inwoners als van hunne *Nutritores* of voedsterheren zelf schrapen, zoo zoude zoo veel bladeren naauwelyks genoeg zyn, als de rechtmatige tot nu beslagen hebben; te meer om dat ze in zodanige menigte zyn, en zoo velerhande huizen en kanalen hebben, dat 't naauwelyks geloofwaardig kan worden voorgesteld.

Ik heb reeds voormaals van eenigen melding gedaan, en gezegt dat zy de Koopmanschappen van de Voortreffelyke Maatschappy of als onbequame, bedurvene, beschadigde en niet leverbare goederen laten affchryven, of voorgeven, dat dit of dat gebouw van de Voortreffelyke Maatschappy moet worden herstelt; dog ik heb toen

niet gemeld, dat daar door niet allen, maar voornamelyk eenigen van de genen moeten worden verstaan, die byzondere opzicht van diergelyke goederen hebben.

De zaak zal licht te begrypen, en myne mening zeer ras te verstaan zyn, als ik van zoo vele maar 't een of 't ander staaltje bybreng, die gedurende myne aanwezigheid zyn voorgevallen. Tentyde wanneer de Heer Willem van Putten Pakhuismeeftter was, is 't meer dan eens gebeurt, dat dezelve finits kolen voor zyne eige rekening verkoft, welke de Voortreffelyke Maatschappy niet meer te verkopen had, of ten minften aan eenen enkelden Vry-smid zoo veel niet wilde geven, dan hy verzocht; om dat zy altyd, zoo als billyk, voor hare eigene Smeden eenen goeden voorraad behouden, die zich zoo lang daar mede behelpen moest, tot dat 'er wederom andere uit Holland aanquamen.

Hier mede ging het op de volgende wys toe: Wanneer een zeker Smid, dien hy meest betrouwde, van den Edelen Heer Gouverneur een Ordonnantie had, dat hem een halve hoed kolen, en yzer na proportie door den Pakhuis-meeftter zoude gegeven worden, en hy dezelve na de betaling aan den Kassier vertoonde, en de gemelde kolen en yzer verzogt, zoo gaf de gemelde Heer Van Putten hem niet alleen zoo veel van deze stoffen, als hy reeds betaalt had, maar liet hem dikwyls zelfs eens zoo veel daar van toekomen; mids dat hy geen mensch iets daar van zeide, en hem in 't byzonder daar voor betaalde.

Wie nu weet, dat ieder Pakhuis-meeftter de hem toebetrouwde goederen by de maat en 't gewigt ontfangt, en met even dien zelve maat en gewigt weder uitmeten of uiwegen en verrekenen moet, die kan by zich zelve de rekening maken, op wat wys dezelve Pakhuis-meeftter aan zoo veel steen

steen of Smids kolen, enyzer na proportie gekomen is.

Hier op heeft ook die zelve Vry-Smid, genaamt Jan Jakob Kouterman, een beëdigde betuiging gedaan, welke in een Boek, door zommige Inwoners alhier op uitgegevene korte Deductie van den Gouverneur Willem Adriaan van der Stell, met den druk gemeen gemaakt, onder den Titel van Contra-Deductie, of Grondige Vertoning van de valsheid der uitgekomen Deductie, pag. 115. 116. te vinden is; waar in hy dit boven verhaalde nog eenige andere stukken met eede bekrachtigt heeft.

Ik beroep my voorbedachtelyk op de gemelde Contra-Deductie, ten dele om alle wydlopigheid te myden; ten dele ook, om dat men in dezelve meer andere diergelyke fraaje stukken aantreft, die genoegzaam te kennen geven, met welken yver eenige van deze Bedienden 't belang van hunne hoge Heren Principalen behertigen; want ik ben gantsch niet van voornemen, om van den Hoofd-Administrateur, Jan Corneliszoon d'Abling, den Heer Jan Brommert, Equipagie-meester, en den Lieutenant Caie Jesse Slotsboo veel woorden te maken; of dezelve hier ten tonele te doen verschy-

Hoe de Chirurgyns en handwerkslieden haar byzonder belang behertigen.

nen. Alhier behoren ook eenige Chirurgyns, en schier ook alle handwerkslieden der Voortreffelyke Maatschappy, welke met arbeiden veel geld van de inwoners winnen, terwyl deze goedaardige

en langmoedige Maatschappy de materialen daar toe beschikken moet; ja zommige Chirurgyns gebruiken de in handen hebbende Artzenyen niet alleen om de zieken alhier zonder onderscheid te genezen, maar verkopen ze aan vreemde landaarden, gelyk ik weet, dat zulks door den Oppermeester N. Caruach, is geschied, 't welk ten hoogsten strafbaar is.

By deze Hoofd-rivieren, waar mede deze gequalificeerde Bedienden haren grond zoo wel weten te bevogtigen, zoude men lichtelyk andere by-rivieren kunnen voegen, die van minder gewigt zyn; dog ik ben een vyand van wydlopigheid, en acht ik ze niet waardig, dat ik ze eens met namen noem, aangezien hier uit reeds genoegzaam blykt, dat de Bedienden van deze roemruchtige Maatschappy haar voordeel by de Inwoners zeer wel weten te maken.

Alleenlyk was te wenschen, dat byde dezen, zoo wel de Bedienden als de andere Inwoners, eendragtig met elkander leefden, en de een den anderen niet verachtelyk handelde; nog de eersten o-pentlyk voorgaven, dat zy aan de Voortreffelyke Maatschappy aangenamer zyn dan de laatsten, of, zoo als men hier dikwyls hoort zeggen, dat de Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy hare echte kinderen zyn, en de inwoners hare onechte; terwyl nogtans deze Voortreffelyke Maatschappy voor de eene zoo wel als de andere oprechte, trouwhertige en vaderlyke zorge draagt.

XXIII. HOOFSTUK.

Van de Zeden en Gebruiken , welke de Europeaanſche Inwoners onder malkander waarnemen , en wel voornamelyk. 1. Ten opzicht van hare bezoeken en tegenbezoeken. 2. Hunne bruiloften. 3. Haar kinder-dopen. 4. Hare begrafeniffen. 5. Hare ſcholen en kindertucht. 6. Hoe zy zich jegens hunne flaven , en 7. jegens de vreemdelingen , die aan deze Kaap komen , houden.

De ſchryver wil in 't algemeen van de Kaapſche Colonien ſpreken. Wegens den rang der Europeanen. Wat omtrent de viſſeten by voornamelyk perzoonen aan te merken. Voormalige wyze van bezoeken der Europeanen. Door den Gouverneur afgeſchaft. Dezelve heeft zyne dagelykſche byeenkomſten zelfs gehad. Wordt wegens vrouwsperzonen verdacht gehouden. Van de huwelyks-plegtigheden. Wat voor de eerſte proclamatie geſchied. Hoe de vader van de bruid de gaſten onthaald. Deze vrolykheid word tot de derde proclamatie vervolgt. Wat voor plegtigheden na den trouw waargenomen worden. Aanmerking omtrent de ongetroude vrouwsperzonen. Van de plegtigheden by 't kinderdopen gebruikelijk. Van de lykſtaatzien. Op wat wyze de weduw , of wedurwaer weder mogen trouwen. Van de meeste ouders word de kindertucht verſuimt. De algemeene ſcholen zyn ſlegt geſtelt. De ſchoolmeesters konden veel geld winnen. Maandelykſche inkomſt van een ſchoolmeester. Hoe de vreemdelingen van de inwoonders genaamt worden. Waarom de vreemdelingen meer moeten betalen. Van de flaven der vrye inwoonders. Wat by het dopen der flaven kinders aan te merken. Slaven worden hard geſtraft. Een voorbeeld daar van. Hoe men de flaven handelen moet. Einde van dit Hoofſtuk.

Van de Kaapſche Colonien in 't algemeen.

NA dat ik van deze Regeringsvorm en alle dezelfs ap- en dependentie uitvoerlyk en duidelyk gehandelt heb, zoo is 't tyd, dat ik de gezamentlyke Colonien in 't algemeen ook onderhanden neem; want door dien van derzelve verdeling en gantsche ſchikking omſtandig gemeld is, zoo vind ik my genoopt, om van de plegtigheden en zeden, onder hen gebruikelijk, inſgelyks gewag te maken.

Ik weet my nog zeer wel te binnenvolgen, dat hier en daar iets daar van ingelaſt is, dog behalven dat zulks geene aan een ſchakeling heeft, maar op eene toevallige wyze bygebragt is, zoo

weet ik echter niet, dat ik van hunne bezoeken en tegenbezoeken, van hare gebruiken by 't dopen van kinderen, bruiloften, begrafeniffen, kindertucht, en ſcholen; veel min hoe zy met hunne flaven en flavinnen leven, en dezelve handelen, eenig bericht mede gedeelt heb, derhalven acht ik my verplicht; daar van ook melding te doen, ten einde niets ontbreke aan 't geen tot een voldoende bericht vereiſcht word.

Dienvolgens ſtaat te merken, dat 't Ceremonieel wegens den rang alhier, en door gantsch Indie veel ſtipter nagekomen word, als in Europa; aangezien niemand, den

Wegens den rang der Europeanen.

nen; word men ook moede van zitten, zoo verlustigt men zich met iets anders, en brengt men aldus den tyd zeer heugelyk door; aangezien 't geen oogeblik aan lekkeryn en derzelver verandering ontbreekt, tot dat eindelyk de Zon 't hoofd neerduikt, en ieder tot rusten port, wanneer 't als dan ook aan geene dankzeggingen en plichtplegingen ontbreekt.

Voor dezen, eer de onrust tusschen den Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell en eenige voorname ingezetenen alhier begonnen is, zoo als ik by myne aankomst nog gezien heb, zoo bespeurde men eene weergalozе eendracht onder alle Europeanen, zonder onderscheid, zoo dat zelfs zommige op 't land gezelschappen maakten, en elkander by beurten gingen bezoeken, zoo dat zy altyd wisten, waar zy hunnen tyd aangenaam zouden doorbrengen.

Schoon nu dikwyls sterk wierd gedronken, zoo als licht is te denken, zoo heeft men echter nooit gehoort, dat zy een complot geïmeed of een toeleg tegen deze Regering gemaakt zouden hebben, zoo als de gemelde Heer Gouverneur Van der Stell hen naderhand wel heeft willen te laste leggen; maar was haar inzicht enkel en alleen, om den knoop van vriendschap en eendrachtigheid onder elkander vaster toe te halen, 't welk mynes bedunkens niet quaad is, maar te wenschen was, dat in alle Gemeente-flaten zodanige liefde en vertrouwelykheid te vinden mogt zyn, ja dat met 't doorbreken van 't tweedracht-vuur deze onderlinge liefde en beleeftheid niet gebluscht was, zoo zouden de gemoederen zonder twyffel bedaarder zyn, en deze Overheid zoude zoo veel mocite niet behoeven te doen, om dezelve onder eene muts te brengen.

De Gouverneur heeft zyne

De Heer Gouverneur zelf heeft voor dezen zyne gezelschappen

gehad, welke hy alle avonden, na de zaken gedaan te hebben, ging bezoeken, waar op hy meest tot zeer laat in de nagt, tegen de orders van zyne Heren Principalen, bleef, om dat de poort van de Vesting altyd open blyven moest. Wanneer nu de inwoners zoo muiltzuchtig en oproerig waren, als hy ze wel uitschildert, zouden zy dikwyls gelegenheid hebben gehad om hem op weg op te paffen, en zodanig te groeten, dat hy 't uitgaan op eenen anderen tyd wel zoude hebben vergeten, te meer om dat hy doorgaans maar 2. man by zich had, en veeltyds hene ging, zonder dat het iemand wist.

Dit gezelschap bezocht hy altyd in een en 't zelve huis, en moesten als dan de gene, die hy by zich wilde hebben, eerst ontboden worden; aangezien hy een ieder zyn gezelschap niet waardig achte; en konden zelfs de gene, welke hy liet ontbieden, geen staat maken, dat zy alle dagen by hem zouden zyn, alzo hy zeer gaarne verandering van gezelschap had, waar door ook niemand zoo licht konde weten, wat daags te voren voorgevallen was, en waar mede zy hunnen tyd doorgebracht hadden.

De Heer Gouverneur echter bragt meest zynen tyd door met spelen op de kaart, of in 't bord, mids dat midlerwyl een goed glas wyn gedronken en een pyp tabak gerookt wierd; en moest de geen, die 't een of 't ander spel verloor, zeker stuk geld onder den kandelaaar leggen, 't welk den waard voor betaling verstrekte, en altyd zoo veel bedroeg, dat hy geen reden had om te klagen.

Doordien nu wegens de veelheid der menschen, een ieder niet aan 't spelen konde komen, of men geen trek tot spelen had, zoo bragt men den tyd door met praten; en wanneer men 't minst vermoede, sloop de Heer Gouverneur

dagelyk-sche by-eenkomsten zelf gehad.

Had alle dagen andere menschen.

Hoe de meeste tyd doorgebracht wierd.

Wat verder daar by voorviel.

neur

neur in een ander vertrek, alwaar hy den tyd met 't vrouwentimmer van 't huis doorbragt; en vermids dit fchier alle dagen gefchiede, en hy 't zelve dikwyls na zyn pragtige Buitenplaats bragt, en menigmaalen drie of vier weken by zich hield, terwyl zyne gemalinne in de Vefting bleef, zoo begon men zeer qualyk daar van te fpreken, en hield men hem en dit vrouwen-timmer verdacht, als of deze gemeenzaamheid verder ging, dan de wellevendheid en eerlyke kuisheid, die hy zyne gemalinne fchuldig was het wel toeliet.

Het zy echter hoe het zy, het is zeker, dat de gemelde Heer Gouverneur zich door dit alles daar van niet liet afhouden; maar dat hy hier in voortging, tot dat hy eindelyk na Holland wierd terug ontboden; hy quam ook in geen ander huis, om gezelfchap by hem te hebben, maar hield 't zelve alhier beftendig, zonder zich aan 't praten der menfchente krennen, waar door hy te wege bragt, dat de menfchen het voor eene oude vaderlyke gewoonte aanzagen, en enkelyk tegen hunne boezemvrienden zeiden, wat hunne gedachten daar van waren.

Zyn Successeur geraakte kort na zyne komft aan de Kaap de Goede Hoop in dienzelven reuk, fchoon hy niet op gelyke wyze op eene beftendige plaats zyne verandering en tydverdryf zocht, maar dan dees dan geen inwoner bezocht, en den Huisheer vryheid liet, om in zyn gezelfchap te verzoeken wien hy wilde, als 'er maar zoo veel perzonen waren, dat hy een Omberfpel of in 't Verkeerbord fpielen konde.

Dit gerucht wierd veroorzaakt, om dat hy zeker Vrouwentimmer, fchoon niet heel fraai, maar van zeer goede opvoeding en aardig, heel wel mogt zien, dezelve ook dikwyls nevens andere inwoners Zondags avonds in de Vefting ter maaltyd onthaalde, en daar na we-

der t'huis liet brengen, aangezien hy zeer gaffry was, en van 't geen in zyn vermogen was, gaarn mededeelde, en daarentegen gene gefchenken aannam, ten zy eeten-de waren, waar op hy den Ver-eerder tegelyk ten eeten verzocht, en die vereering nevens andere fyps wederom liet voorzetten.

Of nu dit gerucht waarachtig of valfeh was, zulks kan ik voor de valfe en onfeilbare waarheid niet zeggen; en acht ik, dat hem hier in is te kort gedaan; niet alleen, wyl hy met ander Vrouwentimmer, dat hy in dit of dat huis aantrof, op gelyke wys onverschillig omging, en 't zelve aan zyne tafel verzocht, maar doordien hy tot haar huwelyk, dat met een onder-Koopman getroffen wierd, als Gouverneurzyne toeftemming gaf, zonder haar meer gunft als aan andere ooit te bewyzen.

Hoewel ik my ook deswegen niet veel bekommert heb, om dat my t'over bewuft was, dat zyne vyanden, welke hy zeer vele in een gantsch korten tyd bequam, op niets meer uit waren, dan om zynen goeden naam was 't mogelyk een fmet aan te wryven, ten einde hy niet alleen hier, daar hy hen te veel op de handen zag, maar ook in Holland by zyne Hoge Heren Principalen gehaat en verdagt mogt worden; en weet men, dat zy hem zelfs in andere ftukken, die niet al te fraai klinken, hebben zoeken te lafteren, ten einde hare fcheinheilgheid zegenpralen zoude, en hy verdrukt worde, zoo als daar van ter zyner tyd beoorlyke naricht volgen zal.

Ondertuffchen blykt hier uit genoegzaam, dat de Heren Gouver-neurs zelf, Beminnaars van ver-trouwelyke byeenkomsten zyn, die ook niet altyd gefcheiden zyn, zonder dat 'er door den eenen of den anderen eenige miffag of buitensporigheit zal gepleegt zyn; weshalven ook 't gevolg, dat de Heer Gouverneur Willem Adri-

Word door zyne vyanden ver-fpreid.

Zyn Successeur geraakte ook as op de raat.

aan van der Stell uit de byeenkomsten der boeren wilde trekken, zeer qualyk gegrond was, zoo als de Heren Bewindhebbers in Holland ook erkent, en hen daar van vry gesproken hebben. Mynes bedunkens echter, zoude 't algemeen spreekwoord daar door best kunnen worden bewaarheid, 't welk aldus luid:

Regis ad exemplum, totus componitur orbis.

Zoo als de Heer is, zoo is de knecht. Derhalven is 't niet te verwonderen, als men in vorige tyden van diergelyke gezelschappen gehoord heeft, die nu schier uitgestorven zyn.

Van de
Huwelyks
plechtighe-
den.

Dog ik heb tot nu lang genoeg van de bezoeken en tegenbezoeken gehandelt, en eenige dingen daar tusschen gevoegt, die van deze niet ver afwyken; het zal derhalven tyd zyn, den voet verder te zetten, en de plegtigheden voor te stellen, welke by bruiloften onder de inwoners aan de Kaap de Goede Hoop gebruikelijk zyn. Voor al staat te merken, dat zy van de zeden van onze Duitsehe of andere Europeaansche volken tamelyk afwyken, zoo als 't vervolg zelf zal aanwyzen.

De ver-
loofden
moeten
zich aan de
Overheid
aangeven.

Voormaals heb ik ter gelegentheid van 't Collegie, waar voor de huwelyks-zaken afgedaan worden, reeds gemeld, 't geen op de huwelyks-beloften volgt, en aldus voor de bruiloft voor af gaat, waar uit men zeer duidelyk zien kon, dat de geen, die zich in den huwelyken staat meent te begeven, zich niet behoeft zoo voort by de Heren Geestelyken aan te geven, maar dat de waereldsche Overheid zich dit *regale* of voorrecht van kennis neminge voor zich behouden heeft, en dat dezelve de zaak na behoren onderzocht hebbende, de verloofden aan de Geestelykheid zend, en haar beveelt, om dezelve zonder verdere omstan-

digheden drie zondagen na malkanderen af te roepen, en vervolgens de plegtigheid van 't trouwen te verrichten.

Dit gebruik gaat ook in Holland in zwang, en is zonder twyffel van daar herwaards gebragt, aangezien men in Amsterdam op het zeer pragtig en door de gehele waereld vermaard Stadhuis eene byzondere Kamer aantrefst, welke dit opschrift heeft: *Van huwelyksche zaken*; en zyn daar toe byzondere Heren verkozen, welke alles doen, dat anders by ons in Duitsehland een ordentlyk Consistorie verricht. Ik wil van andere gebruiken, aldaar ook gemeen, tegenswoordig niets zeggen, om dat zy hier tot myn voornemen niet dienen, schoon ze zeer zeldzaam zyn, en niet licht op eene andere plaats zullen gezien worden.

Waar dit
gebruik
van daar
komt.

Wanneer nu aldus een verlooft paar voor dit Collegie alhier verschenen en ondervraagt is, zoo begeben zy zich tot den Prediker, die hen aflezen en trouwen moet, en geven hem 't briefje, dat zy van dit Collegie hebben ontfangen, en daar op worden zy den naaften Zondag voor de eerstemaal afgeroepen. Naauwlyks is zulks geschied, of by de meeste, aangezien zommige ook wel de moeite schuwen, begint 't geluk wenschen, vrolyk zyn, eeten, drinken en dansen, 't welk zoo lang duurt, tot dat de drie proclamatie ordentlyk na malkander verby zyn, en de rechte bruiloft haren aanvang neemt.

Wat van 't
aflezen der
geboden te
merken,

Ik moet my hier over eenigzins duiderlyker verklaren, ten einde de Lezer myne mening en de waarachtige toestand van de gantsche zaak eigentlyker verstaan moge, om dat deze wyze by onzent t'eenemaal onbekent is. Eer en alvorens een paar voor 't eerste afgeroepen word, moet onder de menschen bekend gemaakt worden, dat de ouders van de bruid,

en

en niet, zoo als by ons, de Bruidegom of zyne Ouders, geen bezoek zullen houden, maar eene ordentelyke bruiloft, waar op de gasten zullen genodigt worden; en zoo zulks geschied, blyft een ieder t'huis, en wenscht de jonge luiden geluk, als hy de eer heeft hen te zien, of iets by hen te verrichten.

Hoe de
gasten ont-
zaalt wor-
den.

Geschied dit niet, zoo is 't zeker, dat zelfs dien namiddag, na dat zy voor de eerstemaal afgeroepen zyn, vele goede vrienden, voornamelyk jongeluiden ten huize van de Bruid, alwaar zy onseilbaar den Bruidegom aantreffen, hare gelukwensching wegens de eerste afroeping afleggen, en tot laat in den nacht blyven; den tyd met eeten en drinken, danzen en springen, en allerhande andere vermakelykheden doorbrengen, en zich eindelyk ontrent midnagt na huis en te bed begeven.

De Vader van de bruid moet zich aldus ter dege verzien, en van alles eenen groten voorraad hebben; want schoon hy wel aan wyn geen gebrek zoude kunnen leiden, om dat hy denzelven of zelf plant en bouwt, of denzelven van een ieder redelyks koop bekomen kan; zoo moet 'er ook een goede teug Europeansch bier, als mede hammen, allerhande ge-rookte wort, zalm, enz. in voorraad zyn, ten einde men eene lange tafel aanrechten, en den gasten velerhande goede aangename koude spys voorzetten kan.

Nog de Heer van 't huis nog iemand anders dient deze gasten voor; ten zy 'er vele jongmans waren, die de moeite nemen, om 't Vrouwentimmer te dienen en op te passen, en haar 't een en 't ander op een bord aan te bieden, want voorleggen kan ik niet zeggen, om dat niemand aan de tafel, maar een ieder op stoelen langs de muur geschaart zit, een bord met een zervet neemt, en 't geen hy hebben wil, eischt.

II. Deel

De mansperzonen gaan aan deze tafel staan, en smyden 't geen hen gelieft, mids dat zy de Juffrouwen, welke zy hebben aangenomen op te passen, alvorens van alles bezorgt hebben; wanneer nu niemand meer gelieft te eeten, word deze tafel weder afgenomen, en weg gedaan, ten einde een iegelyk plaats zoude hebben, om na believen te danzen en te springen, of op eenige andere wys de lever te schudden.

Gelyk nu deze vrolykheid den eersten proclamatedag begint, en tot laat in den nacht duurt, zoo word dezelve niet alleen de eerste week alle dagen vervolgt, behalven dat de meeste zaterdaagst'huis blyven, maar zelfs tot de derde proclamatie; gedurende welken tyd zich niet alleen de genen laten vinden, welke verzogt of vermaagschapt zyn, maar ook alle de genen, die in goede vriendschap met de verloofden geleefd hebben, of wegens hunnen rang daar toe bevoegt zyn; en dit is de rede, dat men meest alle avonden staande dezen tyd van afroeping, 50. en meer menschen by malkanderen ziet, die zich met zoo een goed hert vrolyk maken, als of zy daar toe verzogt en gebeden waren.

Wanneer eindelyk de derde afroeping geschied is, en deze veertien dagen in louter vrolykheid doorgebracht zyn, zoo geschied dien namiddag de plegtigheid van den trouw, wanneer de Bruid en de Bruidegom alleen in den Kerk gaan, zonder dat zy van iemand worden verzelt; zomtyds ziet men een paar jonge dogters, zynde de Speelnoots van de Bruid, welke haar bestrooien, dat is met vierde Maagdepalm en allerhande lieffelyke bloemen, uitgelei doen en inhalen; wanneer zy de Bruid en de Bruidegom eenige huizen ver te gemoed gaan en hen denzelve in 't aangezicht en over 't lyf strooien, tot dat haar mandje,

Wanneer
de plegtig-
heid van 't
huwelyk
verricht
wordt.

Q q

strooi-

froomandje genaamt, ledig is, en zy t'zamen weder in huis zyn.

Men weet aldus hier niets van bruid-leiders, bruid-Juffers, of bruid-wyven, zoo als by ons in Duitſchland op vele plaatzen gebruijkelyk is; en zoo de Bruidegom en de Bruid al een jongman en een vryſter verkiezen, om diergelyke plaats te bekleeden, zoo zyn er echter nooit twee, maar van beide ſexen maar eene perzoon, die als dan den naam van ſpeelnoots voeren. 't Ampt en de plicht van deze is, dat zy de Bruid en den Bruidegom oppaſſen, en vervolgens na bed verzellen, waar by echter zulke ongerymtheden niet voorvallen, als die by ons in Duitſchland voor fraai doorgaan, daar men nameelyk de Bruidegom by zyne Bruid niet wil laten gaan, ten zy hy alvorens iets belooft; wanneer nu de perzoon, welke de Bruidegom daar toe verkiest, met hem in de ſlaapkamer komt, zoo moet hy hem ontkleden, en zyn nagtgewaad aandoen, terwyl de Vryſter ontrent de Bruid het zelve doet.

Zoo dra dit geſchied is, en van de Bruid en Bruidegom de eenzaamheid gezogt word, begeven zich deze beide Speelnoots, en eenige vrouwen, die verlof hadden, in de ſlaapkamer te komen, uit de kamer, en gunnen de jonggetrouwd en de zoete ruſt; terwyl deze zich nog een tydlang met de andere bruiloftsgaſten vrolyk maken, en eindelyk aſſcheid nemen, en inſgelyks 't bed zoeken.

Jegenswoordig echter moet ik eenen ſlap te rug doen, en verder verhalen de plegtigheden, die na den trouw waargenomen worden. Dienzelve dag vind men niemand in 't bruiloftshuis, om de nieuwgetrouwd en geluk te wenſchen, dan de naaſte vrienden, en andere door den Bruidegom of Bruid verzogt; daar word eene ordentlyke tafel gedekt, en met de ſchryklyke warme ſpys

aangerecht, waar aan de aanwezenden ordentlyk gaan zitten en als dan de rechte bruilofts-maaltyd houden, wanneer het aan allerhande koſtbare wyn, oppaſſing, voordieningen en geneugelyke praatjes niet ontbreekt, zoo lang als men over tafel zit.

Na de maaltyd word'er gedaſt, waar by de Muzikanten van den Heer Gouverneur, welke over tafel ook geſpeelt hebben, zoo men den Heer Gouverneur daarom verzocht heeft, zich wederom laten horen; of men behelpt zich met de muziek, welke de ſlaven geleert hebben, op allerhande ſpeeltuig zeer lieflyk te maken, en den Bruidegom of zelf toebehooren, of van andere gehuurt worden. Dit danzen duurt doorgaans tot na midnagt, en word met een goed geſprek en een glas wyn onderhouden en aangemoedigt.

Wanneer nu de Bruid en de Bruidegom op de gemelde wys, te bed gebragt zyn, en een ieder zich inſgelyks tot ruſt begeven heeft, zoo ziet men den volgenden dag 't huis wederom krielen van allerhande menſchen, om geluk te komen wenſchen; daar is ook geen onderſcheid tuſſchen dit en 't vorig bezoek, behalven dat als nu warme ſpys opgediſcht en op de bovengemelde wys voorgedient word, waar by dan andermaal de jongmans de meefte moeite vinden, en niet eer om hen zelve derven denken, dan na dat 't gezamentlyk Vrouwentimmer na behoren bezorgt is.

Na de maaltyd, wanneer de tafel afgenomen en uit 't vertrek gedaan is, begint de Bruidegom met zyne Bruid drie ryen alleen te danzen; naderhand geeft hy dezelve aan iemand anders over, doorgaans echter aan zynen Speelnoot, en haalt daarentegen hare Speelnoot op, tot dat eindelyk, zoo'er niet op zyn Franſch gedaſt word, vele andere volgen. De ſlaven en ſlavinnen, die oppaſſen moeten, preſen-

Na de maaltyd word'er gedaſt.

prefenteren midlerwyl allerhande vochten om te ververfchen, als thee, koffy, chokolaat, amandelmelk, wyn, bier, enz. en drinkt een ieder wat hy wil.

En op zulke wys word de avond met allerhande vrolykheden, (daar onder zomtyds ook masqueraden) en 't grootfte gedeelte van den nacht doorgebracht, tot dat eindelijk een ieder zich wederom tot rust begeeft, wanneer hy dan ter dege uitgeflopen hebbende, zyne zaken wederom na behoren kan waarnemen, aangezien niemand den derden dag na de trouwing komt, ten zy hy uitdrukkelyk was verzogt.

Wanneer de bruiloft en einde ceent.

Hier mede heeft aldus de bruiloft een einde, welke de ouders van de bruid ruim 14. dagen hebben moeten uithouden, waar by ook anders geene omftandigheden t'erinneren zyn, dan dat ik nog eenige tegenwerpzels moet beantwoorden, welke my zouden konnen gedaan worden; en onder anderen dunkt my, dat ik reeds gevraagd word, of dan, zoo alles eenen zoo langen tyd zoo overvloedig voorgedient word, de gene welke de gelukwenschingen zoo duur betalen moet, van de geene die dagelyks deel aan dat vermaak en de bruiloft hebben, niet weder iets daar voor ontvangt? aangezien alomme gebruykelyk is, dat men voor de genotene eer eene Vereering doet, en zich daar mede als legitimeert.

Op deze vraag is zekerlyk tot nu niets gezegt, ja niet gedagt; derhalven vereifchte de billykheid, omftandig daar op te antwoorden, ten ware ik zulks gantsch kort, en met een enkel woord doen konde; want 't eenig woord *Neen* zal in myne plaats genoeg antwoorden, en duidelyk te kennen geven, dat alle de geenen, die hare gelukwenschingen by de eerfte, tweede en derde afroeping afleggen, en derhalven treffelyk onthaalt worden, geene

II. Deel.

vereering doen, nog geven, dan dat zy, nevens de geenen, die de bruiloft zelf hebben bygewoont, hare dankzegging in woorden afleggen, en zoo als men zegt, den mond vegen.

De rede daar van dunkt my te zyn, om dat zulks zoo voort in den aanvang, wanneer de Colonien opgerecht wierden, aldus ingevoert wierd, aangezien 't toen aan niets ontbrak, en de Heren Regenten zelf gaarn op zulke bezoeken waren; en doordien nu ook nog hedendaags de gallyvryheid onder hen floreert, dog niet dat zy een vreemdeling voor niet met al te eeten en te drinken zouden geven, als aan welke zy de rekening zeer wel weten te maken; maar als de inwoners onder malkander zelf handelen of iets te verrichten hebben, in welk geval het op een goed tractement niet aankomt, zoo acht ik, dat deze manier uit even dezen grond gebleven is, om de inwoners op diergelyke bezoeken allerhande vermaak aan te doen, en t'onthalen, ten einde de oude liefde aangequeekt, en de afgebroke vriendfchap op nieuw opgerecht worde.

Daarenboven achten de inwoners ook 't geen zy aan zich zelve hebben, of redelyks koops bekomen konnen, niet veel, en zien zy 'er niet na, of in zodanigen tyd eenige vaten wyn uitgedronken of verscheide ftuks fchappen, ossen of kalveren verteert worden, om dat zy deze goederen alle in overvloed hebben, en 't wildbraad enkelyk voor de moeite bekomen konnen, en aldus maar Hollandsche en Indische goederen hoeven te kopen, welke wederom ten opzicht van hare treffelyke jaarlyksche inkomsten weinig geacht worden; dat dienvolgens de gantsche zaak op eene loutere eer uitkomt, dat zy diergelyke gasten genoeg geven konnen; te meer wyl zy staat konnen

Qq 2

konnen maken, dat zy diergelyke van andere weder te genieten hebben.

Wat van de
weduwen
inacht te
nemen.

Men zoude wyders kunnen vragen, of dan dit gebruik zoo gemeen was, dat 't by weduwen, als zy ten twedenmale komen te trouwen, ook plaats vond? Ik antwoord, dat hier in gantsch geen onderscheid is, te meer als een van beide nooit getrouwt is geweest; en word 'er ook niet op gelet, schoon de bruidegom beschuldigt word, dat hy reeds verscheide onwettige kinderen heeft, zoo hy slechts maar niet daar van kan worden overtuigt, aangezien de bruid zich dan op eene fraaje wys laat verluiden, dat zy zodanige beschuldiging niet hoog acht, om dat 'er niet veel aangelegen zoude zyn, als de zaak zelfs waar was, wyl zy daar door zoude verzekert zyn, dat hy 'er goed voor is.

Aanmer-
king on-
trent de
ongetrou-
de vrouws-
perzonen.

Ontrent de vrouwelyke kunne gaat het zoo gemakkelyk niet; ten delen om dat door de geboorte van een onwettig kind blykt, dat zy noodzakelyk een of meer mans by haar gehad heeft; ten delen ook, om dat 't niet even veel is, waar mede zy gemeenschap gehad heeft; want behalven de Europeanen vind men ook zwarte slaven en morzige Hottentotten; by aldien zy zich nu met een van deze beide gemeen gemaakt had, zoude zy zich in alle delen ongelukkig hebben gemaakt, daar zy als het een Europeaan is ligt verschoont, en uitgetrouwt zoude worden, als 'er geen andere hinderpalen in de weeg zyn.

Schoon ik niet beleeft heb, dat Europeanen gemeenschap met malkander hebben gepleegt, zonder malkander te trouwen als de vryster zwanger wierd, zoo is my echter een voorbeeld bekend, dat de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell lange jaren door de vingeren gezien, en beide perzonen in zyn dienst gehad

heeft, eer hy ze dwong te trouwen, schoon de onechte kinderen dagelyks voor zyne oogen zweefden; hy zoude dezelve ook in zulken stand langer gelaten hebben, ten zy andere omstandigheden hem genoodzaakt hadden, een einde van dit zondig leven te maken, en hen in hechtenis te zetten.

Dog ik wil my hier mede niet ophouden, maar zeg enkelyk, dat zy weder op vrye voeten zyn gestelt, zonder dat zy met malkander getrouwt zyn; wat de rede daar van mag zyn geweest, wil ik niet onderzoeken, genoeg dat deze twee ongetrouwde geliefdens vele vinden, die haar gelyk zyn; te meer wyl zommige zelfs zwarte kinderen ter waereld brengen, die met Europeanen getrouwt zyn, dien zy naderhand diets maken, dat zy van dees of geenens Hottentot of slaaf, waar na 't kind volkomen gelykt, verschrikt zyn, en dat 't arm schepzel daar van dat teken heeft.

Behendig-
heid der
vrouwen
om hare
onkuisheid
te bedek-
ken.

En hoe kan 't ook anders zyn, doordien hare geilheid onverzadelyk is, en haar wellustig leven haar tot alle onkuisheid lokt. Ik heb reeds voormaals, wanneer ik van de ziekten doorgaans alhier aan de Kaap in zwang, schreef, een en andere aanmerking gemaakt, zoo dat het derhalven vergeeffsche moeite zoude zyn, wanneer ik die materie nog eens wilde voordragen. Daar zal ook hier na, wanneer ik van de slaven en slavinnen bericht zal geven, nog 't een en 't ander bericht worden, dat deze zaak een genoegzaam licht geven, en myne vooritelling niet weinig verklaren zal.

Ik zal derhalven best doen, dat ik enkelyk zeg, dat de gemene en van kinds gebeente af gewone levenswys den in de borst leggende tondel, by alle doorgaans in den brand zet. Om alhier niet verder te gaan, dan myn voornemen my toelaat, en van de Europeansche

vrou-

vrouwen alleen melding te doen; 't is zeker, dat dezelve van kinds gebeente af door slavinnen of Hottentotten worden opgepakt, waar van zy weinig goeds kunnen leren om dat haar leven niet na de Christelyke regels en deugdelyke zeden geschoeit is. Wanneer zy lopen kunnen, en een weinig tot jaren komen, zoo moet weder een diergelyke perzoon tot haren dienst staan; de tyd aankomende, dat men ze aan 't arbeiden, en leren zoude zetten, heeft de luiheid zulke diepe wortels geschoten, dat zy liever by de thee en koffy zitten, dan eenigen arbeid doen. Eindelyk volgt uit dezen lediggang die met allerhande snoeperyen gestyft en aangequeekt word, niets anders, dan dat by de aannaderende huwbare jaren dees of geene verbodene tydkorting gezocht, en 't eeren kransje in den wind geflagen word.

Van de echtigheden by 't kinderdoopen gebruikelijk.

Dog genoeg hier van. Ik zal nu verder de plegtigheden voorstellen, welke by 't kinderdoopen gebruikelijk zyn, zynde insgelyks in de meeste stukken van die van Duitschland onderscheiden; dog zal 't niet nodig zyn te verhalen, 't geen gedurende de zwangerheid of by 't bevallen van een vrouw in de kraam voorvalt, door dien ik my weet te binnen te brengen, dat zulks reeds by eene andere gelegenheid geschied is; voornamelyk echter is onder anderen toen ook aangemerkt, dat de vrouwen alhier zulke zware weën niet hebben, als die in Europa, en verscheide andere dingen, die ter zake dienden, en merkwaardig waren.

Wanneer een kind ter waereld komt, 't zy dat het sterk en gezond, of teder en zwak is, zoo word met de doop geen haast gemaakt, of een jagd-doop, of nooddoop, zoo als men in Duitschland zegt, voorgenomen, maar men wagt tot den volgenden zondag om dat 'er in de week niet gepre-

dikt en geen kind buiten de Kerk gedoopt word, gelyk dan dit gebruik by de meeste Gereformeerden, welke Godsdienst als vande Hollanders afhankelijk, ook hier ingevoert is, doorgaans waargenomen word, en ook met hunne grondregels overeenkomt.

Zomtyds gebeurt het ook wel, dat de inwoners, voornamelyk de genen, die diep landwaards in en aldus ver van de Kerk wonen, hunne kinderen nauwlyks na verloop van een maand en nog langer laten dopen; niet zoo zeer, om dat zy geen Prediker hebben, maar wyl zy menigmaal door de hoge Rivieren en Beken die in den regentyd doorgaans overlopen, en gantsche vlakten onder water zetten, te rug gehouden worden, dat zy met zulk een klein kind eenen zoo verren weg niet wel komen, en zonder gevaar reizen kunnen; menigmaal is hare hardnekkigheid en onkunde ook wel schuld daar aan, dat zy moedwillig zoo lang wagten, met 't kind te laten dopen.

Menigwerf is 't ook wel de schuld van den Prediker, dat een kind langer als 8 dagen na den doop heeft moeten wagten; dog niet zoo zeer, wyl hy krank lag, en den dienst niet konde verrichten, maar wyl hy of in een goed gezelschap was, dat hem van de Kerken verrichting van den Godsdienst afhield, en de Ouders noodzaakte, met haar ongedoopt kind weder na huis te keren, en nog 8. dagen te wagten; of dat de Prediker zich op zyne landgoederen bevond, die eenigzins ver van de Kerk lagen en waar op hy nu en dan eenige weken na malanderen doorbragt, en den dienst midlerwyl door een voorlezer liet verrichten, te meer als de Edele Heer Gouverneur zich ook buiten de Velling onthield.

Zomtyds is 't des Predikers schuld dat de Doop uitgesteld word.

Midlerwyl viel 'er in de Kerk voor wat 'er wilde, alle *Actus pastorales* of geestelyke verrichtingen

moesten wagten, tot dat hy 't buitenleven moede was, en zich weder tot zyne Kerk en Gemeente vervoegde. En is dit onder anderen ook eene klagte geweest, welke de inwoners van de Voortreffelyke Maatschappy gedaan, met onwraakbare getuigen gestaaft en met den druk gemeen gemaakt hebben; waar over deze roemrugtige Maatschappy dan ook bewogen is geworden, dezen Geestelyken zoo voort en eer nog de gemelde bewyzen voor den dag quamen, af te zetten, en na Holland t'ontbieden, om dat zy reeds genoegzaam berigt van zyn aanstotelyk leven bekomen had, en by zich zelf overtuigt was. Op eene andere tyd zal men ook beter gelegenheid hebben, om van dezen huurling nog 't een en 't ander te verhalen, dat zynen wandel duidelyker aan den dag leggen zal.

Van t verzoeken van de Gevaders.

Doordien echter achtervolgens de algemene kerkelyke schikking geene doop verricht kan worden, ten zy 'er iemand is, die in naam van 't kind antwoord, en zegt, hoe 't gedoopt zal worden, en 't geen verder van 't kind gevraagd word, met ja of neen beantwoord, zoo moet alhier ook de Vader van 't kind iemand verkiesen, die dit gewigtig werk op zich nemen, en in plaats van 't kind antwoorden en beloven wil en moet; dog is de wyze van iemand tot Gevader te verzoeken van de onze in Duitschland zeer onderscheiden; derhalven zal 't der moeite waardig zyn, om dezelve met weinig woorden voor te stellen.

Wanneer aldus de Vader van 't Kind een of meer Gevaders wil verzoeken, hoe wel men hier doorgaans maar een Gevader neemt, zoo moet hy afwagten, dat de verzogte perzoon zulks aanneemt of afflaat, aangezien het hier geen wet is, dat men 't doen moet, maar een ieder heeft de vryheid, om hier in te doen, wat hy wil; mids dat hy eenige rede-

nen weet by te brengen, waar door hy zulks gevoeglyk doen kan; by voorbeeld, dat hy van voornemen is, dien dag hier of daar te gaan; als mede dat hy 't verzeft heeft, kinderen ten doope te hetien, om dat hy of ongelukkig daar mede is, of dat alle kinderen gesturven zyn, waar over hy als Gevader gestaan heeft, enz.

Hier door gebeurt het wel, dat meenige Vader, voornamelyk als hy arm is, of dat op zyn leven iets te zeggen valt, wel twee of meer perzonen aanspreekt, die hem zulks afflaan; en zoo hy al iemand heeft gevonden, die zich over 't kind ontfermt, en 't werk van Christelyke liefde op zich neemt, zoo loopt hy wederom gevaar, of de Prediker denzelven wel zal toelaten, aangezien dezelve niet alle menschen kent, die op 't land wonen, of als vreemdelingen met de schepen aanlanden, en hier eenigen tyd blyven; veel min weet welke Religie dezelve toegedaan is.

Is nu de Gevader de Catholyke Religie toegedaan, en bekend zulks voor den Geestelyken, eer 't kind gedoopt is, of is als zodanig bekend, zoo keurt de Prediker hem niet goed, om dat hy, zoo als zy zeggen, door zynen blinden religie yver, niet beloven kan, 't kind, zoo vader en moeder quamen te sterven, in de Religie, waar in 't gedoopt is, op te brengen, en verscheide andere redenen meer.

De Gevader mag niet Catholyk zyn.

Is de Gevader Lutersch, zoo word hy toegelaten; zoo als my zelf gebeurt is, wanneer ik in den jare 1712. tot Gevader verzogt wierd, en de Prediker den vader van 't kind vraagde, van welke Religie ik was, en ten antwoord bekomen hebbende, dat hy niet beter wist, dan dat ik Lutersch was, de Prediker daar op hernam, dat hy dan niets op my te zeggen had; by aldien ik echter Catholyk was geweest, zoude hy my niet toegelaten hebben.

Den Luteranen is zulks geoorlooft.

Deze

De kinde-
ren wor-
den ook
wel zom-
der Geva-
ders ge-
doopt.

Deze twee gewigtige gronden, namelyk dat men een gevaderschap mag afstaan, en dat elk een als Gevader niet toegelaten word, zyn zonder twyffel de hoofdredenen, waarom menige Vader geen gevader verzoekt, maar zyn kind of den naasten zondag door een slavinn na de Kerk laat dragen, en zelf daar over staat, of als 't Kind sterker is, en men geene levensgevaar te duchten heeft, zoo lang t'huis houdt, tot dat zyn vrouw weder uitgaan kan, wanneer zy het nevens hem ten doope heft, en heb ik verscheide exempels gezien, dat de vader en de moeder haar eigen kind ter doope gehouden, en te gelyk als gevaders daar over gestaan hebben.

Aanmer-
king hier
ver.

Of dit wel of qualyk gedaan zy, en of 't zonder ergernis der Kerk geschieden kan, zulks is eene zaak, die ik den Heren Godgeleerden ter beslissinge overlaat; genoeg is 't, dat de zaken hier aldus geschied zyn, en zonder twyffel voortaan nog meer voorvallen zullen; wyders laat ik aan 't oordeel van de Heren Geestelyken, of 't recht en Christelyk zy, een gevaderschap af te slaan; terwyl ik my vergenoegen laat, dat ik weet, dat zulks menigwerf alhier geschied.

Licht zoude de Lezer denken, als of 't veel geven de gevaderschappen schaars maakte, en daar door menig een tegengehouden wierd, 't zelve aan te nemen; dog ik zal u haast uit den droom helpen, en de gantsche zaak naakt en klaar voorstellen. Wanneer 't veel geven al in 't gebruik was, zoo is immers uit myne vorige Hoofdstukken reeds bekend, dat de inwoners op een dozyn ryxdaalders niet zien, om dat zy wel weten, waar door zy dezelve weder winnen zullen; en als een gevaderschap zelfs eens zoo veel koste, zoo als 't echter niet doet, gelyk men zoo voort horen zal, zoude men dit wel by ons in Duitschland

voor eene wettige rede aannemen, als iemand zich onderflont 't zelve af te slaan.

Dienvolgens is 't veel geven daar van de schuld niet, maar de vryheid, waar door men eene zaak ongesraft doen of laten mag; aangezien een gevaderschap geen duit nog aan den vader van 't kind, nog aan de gevaders kost; want behalven 't geen dat aan de Vroedvrouw gegeven word, 't welk zekerlyk vry meer bedraagt, dan in Duitschland gebruikelijk is; wyl zy van de vermogenden doorgaans tien ryxdaalders en van de andere na proportie ontfangt, en de vader van 't kind alleen betalen moet, kost een kinderdoop niets.

Vraagt de Lezer verder, hoe zulks wezen kan? ik antwoord, dat de Geestelyke, die 't kind doopt, nog van den Vader nog van den Gevader iets voor zyne moeite bekomt; maar zyn ampt brengt mede, om zulks, zoo als ook alle andere Geestelyke verrichtingen voor niet met al te doen, aangezien hy buiten dat van de Voortreffelyke Maatschappy met eene ryke bezolding verzien is, en daarenboven treffelyke voordelen geniet, gelyk voormaals aangetoont is; de Gevader is ook niet gehouden, om 't kind iets te vereeren, dog gebeurt 't wel, dat de Gevaders 't kind, als 't tot jaren komt, eene kleine vereering doen, hoewel de meesten zulks vergeten.

By aldien 't kind mogt komen te sterven, zoo is de Gevader andermaal niet gehouden, om iets tot de begrafenis te geven, ten zy de ouders arm waren, of hy uit eigene beweging de kosten van de begrafenis op zich nemen wilde. Wyders is hier niet gebruikelijk, dat men in de zes weken iets aan de Kraamvrouw zend, zoo als in Duitschland geschied, of dat men by 't dopen van 't kind, een stuk geld op 't Kraambed legt, ten einde zy zelf iets na haar eigen beha-
gen

gen daarvoor zoude mogen kopen, maar alle deze omftandigheden komen hier niet te pas, en kost derhalven 't gevaderschap niet met al.

De Vader
van 't kind
is de
Gevader.

Zoo wel als de Gevader zonder onkosten daar van komt, en niet anders te verrichten heeft, dan dat hy in naam van 't kind antwoord en belofte doet, zoo wel komt ook de vader van 't kind zonder onkosten daar van; aangezien hy na 't betalen van de Vroedvrouw van alles vry is, en men hier van geen kindermaal of doopmaal weet; want eer men in de Kerk gaat, zet de vader van 't kind wel een glas wyn en een weinig brood voor, waar van men zoo veel eeten en drinken kan, als men gelieft, gelyk ook na den Doop geschied; dog als men zich daar by niet verder ophouden wil, om dat men brood en wyn overal hebben kan, zoo neemt men afscheid en gaat na huis.

Midlerwyl laat hy nu en dan wel na de kraamvrouw en 't kind vragen, dog behoeft geen kosten ter waereld te doen. Zulks geschied ook niet by den Kerkgang, als waar van de Gevader zelfs dikwyls niet eens weet, aangezien de kraamvrouw denzelven doet, als zy gelieft, en hare gezondheid het toelaat. Derhalven is 't hier ten opzichte van pillegiften en vereeringen heel licht Gevader te zyn; dog wie zyne gedachten verder laat gaan, en meer omftandigheden betrakt, dien zal 't buiten dat zwaar genoeg vallen, voornamelyk als men gade slaat, dat 't kind niet altyd den naam van den Gevader ontfangt, en de kinderen by zommige ouders zeer slecht opgevoed en ter fchole gehouden worden, zoo als in vervolg zal worden aangetoont.

Van de
lykftaat-
zien.

Jegenswoordig zal ik my van de Kinderdopen en derzelve plegtigheden begeben tot de Lykftaatzien en hare omftandigheden, welke insgelyks van de onze zeer veel onderscheiden zyn; niet al-

leen om dat Christenen en Heidenen alhier wonen, die by gevolg ongelyke plegtigheden moeten hebben; maar ook wegens andere omftandigheden, die tegenswoordig volgen zullen, wyl ik my ondertuffchen ook beroep, op 't geen ik voormaals in 't algemeen daar van gemeld heb, wanneer ik van de Kerkhoven handelde.

De Lykftaatzien zyn aan en voor zich zelve zoo als op alle plaatsen, alhier ook onderscheiden, na den rang van den geen, die begraven zal worden; want indien dezelve grote ampten en waardigheden bekleed heeft, zoo is de ftaatzie veel pragtiger als by iemand, die in zulke hoedanigheid niet geleefd heeft. Is hy een burger geweest, of heeft hy zyn leven in den oorlog gefleten, zoo ziet men wederom een onderscheid in die ftaatzie, zoo dat by ieder ftand andere lykftaatzien gebruikt worden; zoo men anders wil te kennen geven, van welken ftand of rang de overledene geweest is.

Zoo lang als ik hier ben geweest, heb ik zeer vele gemene, en ook eenige van aanzien, ja van den eerste rang zien begraven, waar by de plegtigheden niet altyd overeengekomen zyn. Want wanneer de Heer N. Welters, geweze Commandeur van Punta Gale, een Haven en Vefting op Ceylon, in den jare 1708. tuffchen 't gemeld eiland en deze Kaap quam te overlyden, en in een eike gepikte kist, door Arak voor verrotting bewaart, den 27. February hier aan land gebragt en den 29. van diezelve maand begraven wierd, was de lykftaatzie heel anders, dan ik ze alhier ooit voorheen gezien had.

Hoe de
Heer Com-
mandeur
Welters
begraven
is.

Voor 't lyk namelyk gingen twee Compagnien zoldaten, waar van de eerste hele pieken sleepten, waar aan lamfers gebonden waren, terwyl de andere de snaphanen verkeert op fchouwer droegen. De Vaanderig van de bezetting,

ting, Caje Jesse Slotsboo, leide dezelyven, en in 't midden hadde ieder Compagnie een trommelflager, welke trommel met een zwart doek overtrokken was, om den klank te verdoven; achter deze twee Compagnien volgde een Luitenant, die 't wapen van den overledenen droeg; deze wierd gevolgt door twee Vaandrings, waar van de eene des Commandeurs stok, en de tweede deszelfs degen en handschoenen in zyne handen had.

Eindelyk quam 't lyk zelf, dat van zestien matrozen gedragen wierd, naast dewelken zestien onder-Koopluiden of Boekhouders en zes scheeps-Kapiteins gingen, om den stoet te vergroten. Hier op volgde ten laatsten de gantsche processie, zoo als ze door den Bidder afgelezen was. By 't begraven schoten de zoldaten drie salvôs, die altyd met een kanonschoot uit de Vesting bedankt wierden; en wanneer de processie weder na 't sterfhuis keerde, deed de Vesting nog elf kanonschoten, welke 't schip, waar mede de overledene gekomen was, met dertien schoten bedankte.

Wanneer ook kort daar op de garnizoens Luitenant, Adriaan van Rhede, quam te overlyden, zag men in zoo verre een verandering in de lykstaatzie, dat, om een onderscheid tusschen eenen Commandeur, als eenen vreemdeling en welverdienden Minister en eenen Luitenant van de Vesting te maken, de Salvôs wel bedankt, maar verder geen schoot meer gedaan wierd, zoo als by den vorigen geschied was.

Daarentegen wanneer eenigen tyd daar na de Heer Gouverneur, Louis van Assenburg, als Regent van dit land quam te overlyden, en hem na verloop van een half jaar de Oud-Gouverneur, de Heer Simon van der Stell volgde, wierd ook wederom een onderscheid tusschen een vreemdeling en een Offi-

cier, die werkelyk Regent van 't land is, in acht genomen; want behalven alle voorverhaalde plegtigheden nam men waar, dat op den dag van zyne begrafenis, de vlagge van de Vesting, die anders de inkomende schepen getoont word, halver wege opgehaalt, en aldaar met een knoop vastgemaakt, en terzelve tyd een stuk kanon losgeschoten wierd, tot een waar-schouwing voor den Admiraal en de andere schepen, die op de rede ten anker lagen, om de vlaggen insgelyks halver wege op te halen, en een Kanonschoot te doen.

Verder zag men des namiddags, wanneer 't lyk uit de Vesting quam, dat 'er een paard, met zwart laken bedekt, voor 't lyk wierd geleid, welk laken, dat langs de aarde sleepte, voor den geen was, die 't paard leide; alle de genen, die 't lyk droegen of verzelden, hadden eenen lamfer, die langs de aarde sleepte, en wyl die stoet zoo groot was, dat 't eerste paar in de Kerk was, terwyl 't laatste paar zich nog in de Vesting bevond, zoo is licht af te nemen, dat zulks aanzienlyk en pragtig moet geweest zyn; te meer om dat onder 't gaan alle minuten een Kanonschoot gedaan wierd, tot dat eindelyk de dri esalvôs voorby waren, die niet alleen behoorlyk bedankt wierden, maar na dezelve wierden alle de stukken kanon van de Vesting en die van alle schepen drie malen los gebrand, en aldus deze openbare plegtigheden geëindigt.

't Wapen en alle andere ridderlyke tekenen wierden naderhand by een net graffchrift in de Kerk opgehangen, de grafiteden verwulft, en wel bewaart, en alles in acht genomen, dat by 't begraven van een zulk Standsperzoon dient gade geslagen te worden; weshalven ik ook wel verzekeren kan, dat als men de begrafenis-kosten alle rekenen wilde, dezelve eene grote zomma zouden bedragen.

De Lykstaatzie van den Heer van Rhede.

De Lykstaatzie van den Hr. Gouverneur Louis van Assenburg.

Van de ge-
meene lyk-
staaten

Dog dit zyn gene gewoonlyke lykft atzien; aangezien alomme boven dat bekend is, dat by zoldaten en Opper-Officiers, krygsgebruiken moeten in acht genomen worden, en by burgers burgerlyke gewoontens; derhalven zal ik my ook niet langer daar mede ophouden, maar de algemeene gebruikelykheden en plegtigheden na malkander voorstellen, welke genoegzaam aantonen zullen, dat de Europeaansche lykstaaten zeer veel van deze verschelen.

En voornamelyk is dit in ons Duitſchland en meest in alle Europeaansche Koningryken, landen en provintien t'over bekend, dat zoo wel voor als onder de begrafenis de klokken geluid worden, waar uit men niet alleen kan horen, of 'er een lykpredikatie zal gehouden worden, maar ook of de overledene van rang is geweest of niet; hier echter mag begraven worden, wie wil, een vreemdeling of een inwoner, een Gouverneur of een boer, men hoort nooit een klok luiden; maar alle overledenen worden zonder deze plegtigheid in ſtilte begraven.

Aldus is dit gebruik alhier ook onbekent, dat nogtans in Europa zeer gemeen is, dat namelyk de Scholieren zich proceſſie-wyze, met hunne Leermeeſters en de Geestelyken uit de kerk na 't ſterfhuis begeven, aldaar een geestelyk lied zingen, zoo als ook daar na onder 't gaan, en tot dat 't lyk begraven is; deze Scholieren en Geestelyken gaan voor 't lyk, terwyl de verwandten, burens, en andere, ter begravenis verzocht, 't zelve volgen; hier in tegendeel ziet men gene Scholieren of Geestelyken voor 't lyk gaaan, en daar word ook niet voor 't huis, nog onder 't gaan, of in de kerk gezongen of eene lykpredikatie gehouden, maar alles word in ſtilte verricht; en als 't lyk ter aarde

beſtelt is, zoo gaan die van de begravenis door de kerk, alwaar zy een ſtil Vader Onze bidden, weder na 't ſterfhuis, en na aldaar een glas wyn te hebben gedronken, verder na huis.

Hier uit is aldus zeer licht af te nemen, dat de lykstaaten in dit opzicht zeer veel van de onze verſchillen, en ziet men buiten de voorgemelde prachtige begrafeniſſen van een Gouverneur of een ander voornaam Bediende, niemand voor 't lyk gaan, dan de Bidder alleen; die met een ſchoone ruiker van allerhande witte bloemen en bladeren van Laurier en cypres in de hand, en eene lange hangende lamfer verſchynt, als hy de name der genodigden opgelezen, en een ieder na zynen rang geplaatſt heeft. Ik heb reeds voormaals gewag daar van gemaakt, en roer het wederom maar als met eenen vinger aan, ten einde men moge zien, hoe veel de inwoners aan deze plegtigheden gelegen is, en hoe hoog zy hare reputatie in uiterlyke zaken achten; derhalven moet een zodanige bidder ook ter dege op zyne hoede zyn, dat hy in 't aflezen en plaatsen van zoo vele perzonen niet verdwale, ten ware hy zyn ampt verliezen wilde.

Daarenboven ſtaat te merken, dat 'er nooit eenige vrouwen of vryſters mede ter begravenis gaan; want men ziet nooit iemand anders, dan mansperzonen, die 't lyk volgen. Wanneer 'er ongetrouwde perzonen begraven worden, zoo neemt men nooit getrouwde mans om te dragen, maar jongmans, die 't lyk in 't graf hebbende laten zakken, een weinig aarde daar over doen, en de reſt aan den doodgraver overlatten.

Men neemt niet zoo als by ons in Duitſchland enkelyk 6. of 8. dragers, als 't lyk licht, en heel dicht by de begraafplaats is; maar doorgans 14. of 16., welke 't lyk

Niemand
gaat voor 't
lyk als de
bidder.

Hoe veel
dragere
men door-
gaans
neemt.

lyk op de baar gezet, en 't doodkleed, zynde een groot zwart laken, met zyde franjes bezet, daar over gefchikt hebbende, 't zelve gelykerhand opnemen, en na 't graf dragen; dog zoo, dat zy de baar eenige huizen ver in de handen dragen, en weder nederzetten, tot dat de begravenis afgelezen, en in order volgen kan.

Andere plechtigheden met de dragers.

Aan alle deze dragers word ieder een paar zwarte handschoenen en een lange zyde lamfer gegeven, zoo dra als zy in 't fterfhuis zyn; aldaar gaan zy in een byzonder vertrek, en men onthaalt hen op brood en wyn; en als 't tyd is, om 't lyk tot rust te brengen, komt de Bidder hen waarschouwen. Eer zy uit 't fterfhuis gaan, prefenteert de meid aan ieder drager een ruiker, zoo als de Bidder heeft, als mede een Citroen of Oranjeappel; 't lyk ter aarde bestelt zynde, worden de dragers weder als voorheen op brood en wyn onthaalt, en vervolgens geeft de Bidder hen een stuk geld, 't welk zy voor hare moeite onder malkander delen kunnen, en aldus keert een ieder weder na huis.

't Gemelde geld bestaat doorgaans in enkele daalders, en bedraagt, als de overledene een weinig gegoed is, meest zoo veel, dat ieder drager 2. of 3. rixdaalders heeft, behalven de handschoenen en de lamfer. Verveelt het de gene die de begravenis-kosten moet dragen niet, om dezelve den gantschen avond tot laat in de nagt in zyn huis of in dat van zyn buurman te hebben, die hem dan op zyne kosten deftig laat onthalen, zoo kan hy dit geld in zyn zak houden, en de dragers met eene goede maalyd afvaardigen, welke hem op verre zoo hoog niet komt te staan, als 't gemelde geld. Doordien de meeste echter eene eer daar in fcheppen, dat zy by 't begraven van vrouw, of deze van haren man, en beide van ha-

II. Deel.

re kinderen, verwandten, en nabestaanden veel kosten doen, zoo gefchied zulks heel zelden, en zoo 't al gebeurt, zoo ftryd het tegen de eer en 't fatfoen.

Dienvolgens wyl men daarenboven een zeker ftuk geld aan de Diakens voor de graflede, en andere kosten meer, zoo als ook voor wyn en brood veel betalen moet, zoo is licht af te nemen, dat eene gemene burgerlyke begravenis zelfs heel veel kost; en ben ik verzekert, dat in Duitschland zoo veel niet word vereifcht tot eene Adelyke begravenis, als hier tot eene boere; om dat hier daarenboven de Lamfers betaalt en de zwarte mantels beschikt moeten worden.

Wat voor onkosten op eene begravenis lopen.

't Eenige dat een burger of boer zoude fchynen te gemoed te komen, is mynes bedunkens, dat hy zoo veel geld niet van noden heeft, om zyne flaven en flavinnen in den rouw te fteken; dog 't geen hy hier ontrent wint, verliest hy aan de andere kant weder bubbelt; want zoo wel de dragers als de graflede en alle andere kosten, lopen hier veel hoger in 't geld, als in Duitschland, om dat de meeste waren, tot de begravenis nodig, uit Holland moeten worden gebragt, welke wyl men ze eerft uit de tweede of derde hand bekomen kan, zekerlyk eens zoo veel kosten als in Duitschland; zoo dat hier by geen voordeel ter waereld is, men mag 't rekenen, zoo als men wil.

Zodanige rouwklederen zyn niet als in Duitschland by de mannen zwart, en by de vrouwen of wit of insgelyks zwart; maar beiderlei geflagt gaat, als 't eene diepe rouw is, gantsch zwart, zoo dat men aan den man geen wit dan de das, en aan de vrouwen geheel niet anders, dan zwarte klederen, hals neusdoek, lobben enz. ziet; waarenboven de zwarte kap hen zoo diep in 't aangezicht hangt, dat men van 't zelve niets

Hoe de rouw volbragt word.

kan zien. Zoo dra echter deze diepe rouw geëindigt is, die een half jaar duurt, en mannen en vrouwen weder witte nevens de zwarte klederen aantrekken, zoo is 't een teken, dat de rouw 't overige half jaar ook in zodanig gewaad zal worden uitgedragen, ten zy de weduwe of de weduenaar weder lust kregen om te trouwen, in welk geval de rouwklederen wel ras aan den spyker gehangen, en vroege klederen aange trokken worden.

Op wat wyze de weduwe of weduenaar weder mogen trouwen.

Best echter is 't, dat zodanige weduwen of weduenaars in geen tweede huwelyk mogen treden, ten zy ze hunne kinderen van 't eerste bed, haar vaders of moeders bewys gedaan hebben; dat is, dezelfde worden door de Heren Weesmeesters verplicht, om haren staat onder eede op te geven, of eene ordentlyke lyst daar van te laten maken, waar na vervolgens door de gemelde Weeskamer de vaderlyke of moederlyke erfportie ten behoeve van 't kind of kinderen aangetekent, en de hoofdzomma in handen van den vader of moeder gelaten word, ten einde de onmondigen van den *Usus fructus* 't vrucht gebruik of lystogt opgebracht, en 't kapitaal in zyn geheel gelaten worde, ten ware men zag, dat 't huishouden ten achteren teerde; want zoo dra zulks bespeurt, en den Weesmeesters aangetoont word, 't zy dat zulks door de naaste vrienden van 't kind geschied of door anderen, zoo taffen zy volgens hunnen plicht den boedel aan, doen 't kindgedeelte op winst uit, op dat, zoo 't huishouden al aan de lager wal geraakte, 't kind of de kinderen ook niet alles verliezen zouden, waar mede zy met der tyd in staat zouden zyn, om zelf iets te beginnen.

Hoe men de kinderen van 't eerste bed te vreden stelt.

Menig vader of moeder, by middelen zynde, maken niet gaarn een nette staat van hunne goederen, waar door de kinderen van

't eerste bed niet zouden te kort komen, maar eer zy hun gantsch vermogen laten beschryven, zoo maken zy den kinderen van 't eerste bed liever zoo veel, en laten zulks onder eede door de Weeskamer aanschryven, dat een ieder daar mede kan te vrede zyn; en laat men gaarn geschieden, dat de kinderen van 't eerste bed, juist niet altyd de gerechte helft van 't vermogen voor af bewezen word, niet twyffelende, of de kinderen zullen by de dood van den nog in leven zynde vader of moeder niet te kort gedaan worden.

Wanneer echter in tegendeel een man of vrouw, van welk laatste geslagt hier wel voornamelyk dit volgende is aan te merken, tot een tweede huwelyk treden wil, zoo wacht zy niet, tot dat haar iemand ten huwelyk verzoekt, te meer als haar vermogen zoo groot niet is, dat een ander daar op zoude verlieven, en hope maken kunnen, om met der tyd door hulp van deze goederen hoger te komen, en zich eerlyk te generen; maar zy bewyft hare kinderen van 't eerste bed zoo veel, dat zy zelf niets overhoud; 't welk de Heren Weesmeesters zeer gaarn toestaan, aangezien zy wel weten dat door dit middel de een of de ander in 't net en zy tot een tweede huwelyk zal gebracht worden.

Hier van zoude ik verscheide staaltjes kunnen bybrengen, zoo zulks nodig was, en de namen van zulke vrouwsperzonen niet verdragt gemaakt wierden; dog hare behendigheit en listigheit is door de gantsche waereld t'over bekend, zoo dat ik deze moeite wel sparen kan.

Ondertuffchen is uit het tot nu aangetoonde genoegzaam af te nemen, dat de ouders by haar leven en na derzelve dood de Weeskamer, 't voordeel der kinderen zoo veel mogelyk, ter herten hebben, aangezien zy beide ten minsten na 't ui-

Hoe de Ouders en Weeskamer voor de kinderen zorgen.

't uiterlyke aanzien, van eene dezelfde intentie zyn, om namelyk derzelve hoofdzomma te vergroten, ten einde zy hare eigene huishouding beginnen en hunne erfgenamen ook iets degelyks zouden nalaten kunnen. In alle delen was te wenschen, dat de geestelyke voorzorge met de lichamelijke overeenquam, en niet zoo zeer in den wind geslagen en verwaarloost wierd.

Want schoon de ouders niet altemaal van eene slechte kindertugt te beschuldigen zyn, om dat eenige een zeer fraai leven leiden, zoo zyn echter de minsten daar van uit te zonderen; want in plaats dat zy van hare kinderen, nog teer en jong veel werk maken, en de uiterlyke eerlykheid met de moedermelk inprenten zouden, op dat daar na het gebouw van ware Godzaligheid, daar op bequaam zoude gezet worden, zoo laten zy deze gantsche zorg van den beginne af aan de slavinnen, of Hottentottinnen over, en zyn wel in haar schik, als de kinderen maar geen ongeluk krygen.

Men overdenke slechts by zich zelve, wat eene zodanige Aja, of kindermeid, voor goed by zulke jonge spruiten doen kan; die eenheidens leven leid, aan wellusten en alle zondige driften overgegeven is, en onkuische, onnutte en dwazetaal met haars gelyke, in 't byzyn van 't kind, uitlaat; en op niet anders uit is, dan 't kind haar toevertrouwt van eeten en drinken te verzien, en 't zelve allerhande vermaak aan te doen; ten einde het slechts vrolyk zyn en zy bevryd van kyven blyven mogen; schoon de grond van waarachtige Godvruchtigheid verwildert en verwaarloost word; dit is immers eene zaak, die ten hoogsten te beklagen is, en by alle rechtschape Christenen afgekeurt word.

Wanneer nu schoon de ouders zelf de kinderen met een goed voorbeeld voorgaan, en hen den

weg tonen, dien ze wandelen moeten, zoo kan echter de eens in vlam geraakte tondel zoo ras niet gebluscht worden, als slydende tegen 't algemeen spreekwoord, 't welk duidelyk zegt: *A teneris adfuescere multum est.* Dat is: *Jong geleert oud geweten.* Zoo lang het aldus onder 't opzicht van eene zodanige Aja is, loopt het gevaar, in den grond verwaarloost te worden, te meer als 't tot de jaren van onderscheidinge komt.

Het is niet te loochenen, dat eene zodanige Aja bequaam genoeg is, met kinderen om te gaan, en dezelve na behoren op te passen; men kan ook niet ontkennen, dat dezelve goede spraakmeesteressen zyn, om 't kind de moedertaal, of ten minsten de Portugeesche taal, die door gantsch Oost-Indie gemeen is, en als de hoofdtal in deze landen aangemerkt word, als met de moedermelk te doen inzuigen; dog by alle deze bequaamheden ontbreekt mynes bedunkens 't hoofdzakelykste, dat by de opvoeding der kinderen 't voor naamste moet zyn.

Want behalven dat zy zelf zeer elendig en gebroken Duitsch of om beter te zeggen, Hollandsch spreken, en niet in staat zyn, om dezelve aan 't kind te leren, wes halven ook de kinderen alhier in den beginne zeer barmhertig Duitsch spreken, byna als de Franschen, welke de Duitsche tale leren; zoo is 'er nog eene grote zwarigheid in den weg, welke belet, dat de kinderen tot de waarachtige Godvruchtigheid niet konnen gebragt worden, welke nogtans 't meest behoorde te worden ingeprent; aangezien zy zelf eenheidens leven lyden, en naauwlyks by naame weten, wat Godzaligheid is of niet.

En schoon vele uit vreeze voor de straffe, schuwen iets onbetamelijks in 't byzyn van andere mensche te spreken of te doen, zoo is zodanige vrees echter maar slaafachtig;

Hoe de kinderen in opvoeding verwaarloost worden.

Waar zulks aan daan omt.

tig, die enkelyk getoont word, om de straffe t'ontgaan. Want als zy alleen zyn, en diergelyke onnozele kinderen by zich hebben, zoo word die vrees licht verbannen, wyl zy verzekert zyn dat de kinderen haar niet kunnen verraden, schoon ze nog zoo veel zien of horen.

Derhalven ontbreekt het aan eene goede kindertugt zeer veel, te meer als de ouders zelf, zoo als by velen geschied, niet veel acht daar op slaan, en enkelyk te vrede zyn, als de kinderen slechts niet veel schreeuwen of onrust veroorzaken, schoon 't voor 't overige mag gaan, zoo als 't gaat; en by aldien zy 't huis maar zoo veel leren, dat zy 't Vader Onze, 't algemeen Christelyk Geloof, de Gebeden voor en na den eeten, en eenige spreukjes op rym opzeggen kunnen, zoo is 't by velen al genoeg; zonder zorg te dragen, dat zy in haren Godsdienst ter dege onderwezen worden.

De algemene scholen zyn slecht getelt.

Zoo slecht als het nu ontrent de Kindertucht is, zoo slecht en nog slechter is het met de algemene scholen gelegen, en zulks niet door nalatigheid van de Voortreffelyke Maatschappy, of ook niet ten opzicht van de ouders, als of die 'er geen geld aan zoude willen hangen, maar uit luiheid en traagheid van de genen die opentlyk daar toe bestelt zyn, en van de gemelde Bloejende Maatschappy onder anderen ook om deswille eene aanzienlyke en ryke bezolding genieten.

Want alle aan land zynde en de Kerken bedienende Ziekentroosters, Voorlezers of Voorzingers, zoo als ze ook zoude mogen worden genaamt, hebben van de gemelde Maatschappy bevel, om wyl de gantsche week door tog in de Kerk niets te doen valt, de kinderen der inwoners in lezen, schryven, cyferen, en in de gronden van haar Christendom t'onderwyzen; dog hoe slecht en nalatig

zy deze pligt waarnemen, zulks leert de dagelykche ondervinding, en zoude het nodeloos zyn daar van bewyzen by te brengen. En by aldien 'er al iemand is, die begint school te houden, zoo duurt die yver nogtans niet lang, om dat zy zich liever op den handel leggen, en daar mede geruster aan veel geld geraken, als door 't verdrietig school houden; of zy nemen enkelyk de genen, die haar belydenis leren, en ten H. Avondmaal gaan willen.

Door dien echter de hoogste nood vereischt, dat de kinderen onderwezen worden, en niet gantschelyk zonder tugt opgroejen, zoo zyn 'er altyd nog eenige in de bezetting, welke de hand aan den ploeg slaan, en de kinderen leren. Zodanigen bevinden zich ook zeer wel daar by en verdienen een schoon stuk geld; aanzien 'er geen inwoner is, die niet alle maanden voor zyn kind, dat eerst leert lezen, een vierendeel daalder, en als 't schryven of cyferen leert, eens zoo veel geven zoude. Door dien 'er nu zeer vele kinderen zyn en de Leermeefters heel schaars, zoo is licht te denken, dat zodanig een dikwyls beter daar van leven kan, als menig Dorp-paap in Duitschland.

Ik heb twee van dezelve gekent, die my dikwyls in oprechtheid betuigt hebben, dat zy doorgaans 30 ryksdaalders eer meer als minder ter maand hadden; voornamelyk echter heeft my wylen Gerhard Rembkes, die de rekenkomst in den grond verstant, zeer dikwyls verhaalt, dat hy menigwerf 50. ryksdaalders ter maand had; zoude dit nu niet eene goede bezolding voor een Schoolmeester zyn? Welke en hoe veel Geestelyken in Duitschland kunnen zich beroemen, dat zy het zoo hoog brengen? Word aldus de onderwyzing niet vry beter betaalt, als op eenige andere plaats, alwaar men vry meer we-

Maandelykche inkomsten van den Schoolmeester.

tenschappen verhandelen, en den kinderen met grote moeite inprenten moet?

De kinderen zyn niet goet verstand begaaft.

Was de ſchoolhouding alhier beſtelt, zoo als in Europa, zoo zoude men met der tyd zien, dat uit deze kinderen de vermaardſte mannen zouden voortkomen, om dat God hen met een goed natuurlyk vernuft en oordeel begaaft heeft, waar in zy zekerlyk de Europeanen ver overtreffen; dog zoo lang zulks zoo blyft, en de waereldſche Overheid geene andere ſchikking maakt, zoo is 'er ſlechte hope, dat men geleerde menſchen onder dezelve aantreffen zal; ten ware, zoo als reeds verſcheidemalen geſchied is, dat diergelyke kinderen na Europa gezonden, en aldaar beter onderwezen wierden, gelyk men aan den Heer Gouverneur Generaal op Batavia, Adriaan van Riebeck een levend voorbeeld hebben kan.

Edog genoeg daar van. Het is tyd, dat ik inſgelyks van de vreemdelingen, hier aankomende meld, en zeg, hoe de inwoners zich jegens dezelve houden. Onder 't woord inwoners echter worden gene andere verſtaan, dan de genen, die uit Europa hier gekomen, en als nog in bezetting leggen, of als vry-mannen zich met ter woonneergezet hebben en van den veltbouw, wynlezing en veetugt leven; waar door aldus te kennen word gegeven, dat hier van de Hottentotten of van de flaven niet word geſproken, als welke enkelyk op eene indirekte wys in aanmerking komen.

Deze Europeaansche inwoners hebben, zoo als reeds voordezen erinneert is, de gewoonte, dat zy om een onderscheid te maken, alle aankomende vreemdelingen twee byzondere namen geven; dopen de de genen, welke direct uit Holland komen, 't zy dat zy meermalen hier geweest zyn, of niet, met den Maleiſchen naam van Baren; en die uit Indie wederkeren,

met dien van Orlammen; de rede echter, en wat deze namen betekenen, zal ik hier niet byvoegen, om dat ik zulks reeds voormaals gedaan heb.

Zoo dra dienvolgens een ſchip, met Baren of Orlammen hier aankomt, want zonder ſchip heeft men tot nu geen voorbeeld, dat eenige vreemdeling hier aangekomen, en 't Afrikaansche land doorgetrokken is, zoo word 't volk van de inwoners blymoedig en minnelyk ontfangen, van den een of den anderen gehuisveſt, na ieders ſtand en hoedanigheid onthaalt, en met de nodige bedden en ander gerak na begeren verzien.

De vreemdelingen worden minnelyk ontfangen.

Wanneer 'er ook onder deze aankomelingen eenige zich bevinden, die ten aanzien van hare hoedanigheid en ryke middelen ſchuwten, in 't Ziekenhuis der Voortreffelyke Maatschappy te gaan, zoo zy anders van die Maatschappy afhankelijk; en liever by d'een of d'ander burgers huisveſten willen om zich aldaar te laten genezen, zoo zyn 'er zeer veel, welke zodanige vreemdelingen, 't zy met ſcheurbuik of eenige andere ziekte behebt, zeer gaarn huisveſten, de behulpzame hand bieden, en niets verzuimen, dat tot bevordering van de gezondheid ſtrekken kan.

Indien een zodanige zieke vreemdeling niet van de Voortreffelyke Maatschappy afhangt, maar van eenige andere Europeaansche Landaard, zoo is dezelfs komſt inſgelyk aangenaam, en worden de zieken mede na hunne qualiteit en middelen opgenomen en bezorgt; dog zoo 'er veel van zodanige vreemde zieken zyn, zoo is de Kapitein van 't ſchip genoodzaakt, om een en ook wel twee huizen te huuren, zyne zieken daar in te leggen, met nodige levensmiddelen te bezorgen, menſchen te beſtellen, om ze op te paſſen, en aldaar te laten genezen.

Dog

Dog door dien 'er onder veel zieken, nu en dan ook wel een komt te sterven, zoo is hy verder verplicht, om denzelfen na zynen staat te laten begraven, 't welk echter niet kan geschieden, zonder den Heer Gouverneur zulks bekend gemaakt en hem om verlof verzogt te hebben; daarenboven moet hy voor alles eens zoo veel betalen, als een Hollander, en aldus stilzwygende te kennen geven, dat hy een vreemdeling is, en aan alles geen deel heeft, waar toe de Voortreffelyke Maatschappij met de van haar aangelegde Colonien, magt en recht heeft.

Onder-
scheidt de
Lof en by
huisvesting
der vreem-
delingen.

Niet alleen echter lopen de begrafeniskosten by een vreemdeling hoger, dan by een inwoner of Bediende der Voortreffelyke Maatschappij; maar de inwoners zelf maken een groot onderscheid tusschen een vreemdeling, die in dienst der gemelde Maatschappij is, en aan land overnacht, en derhalven met goed eten en drinken, als mede een goed bed verzien moet worden, welken zy doorgaans een ryksdaalder voor eene nacht aanrekenen, terwyl iemand, die in dienst van eene vreemde landaard leeft, en dezen haven aan doet, om zich van versch water, brandhout, en allerhande levensmiddelen te verzien, of 't schip te kielhalen of te kalfateren, alle 24. uren sehier eens zoo veel betalen moet.

Waarom
zyn er
betaalen
moeten.

Dit onderscheid sehynt den oorsprong daar van daan te hebben, om dat vreemdelingen zelden zonder veel Koopmanschappen aanlanden, welke zy zoeken daar aan den man te brengen; zoo dat zy dikwyls met cent percent niet te vrede zyn, maar hunne goederen zeer hoog houden, 't welk iemand, die de Maatschappij dient, zoo gevoeglyk niet doen kan, ten ware hy gevaar wilde lopen, van den Ryskaal independent te worden overvallen. Door dien nu de inwoners zien, dat zy hun-

ne goederen overloven, en van hunnen eisch niet veel willen laten vallen, zoo achten zyniet onredelyk te doen, wanneer zy hunne huizen en levensmiddelen ook veel hoger houden, dan zy dezelve aan de Hollanders aanrekenen; ten einde niet te veel geld van hen weggesleept maar wederom een groot gedeelte aan land verteert worde.

En op deze wyze laten de inwoners zich hare vriendelykheid en willige huisvesting van alle vreemdelingen duur genoeg betalen; aangezien 't immers wel betaalt mag heten, als ik van ieder gast dagelyks een ryksdaalder ontfang; en als 'er verscheide in een huis by malkanderen zyn, zoo is licht af te nemen, dat een zodanige Waard zeerveel daar mede winnen moet; en weet ik my nog zeer wel te binnen te brengen, dat een zeker vriend tegens my heeft gezegt, dat hy in een jaar ruim duizend ryksdaalders met logeren overgehouden had; te meer wyl dat jaar behalven de Hollandsche retour-vloot, vele Engelsche schepen aangekomen waren, die lang ten anker gelegen, en in 't huis van dezen vriend, die de Engelsche tale kundig was, veel geld verteert, en rykelyk geleefd hadden.

Deze wyze van geld te winnen kan nog eenigzins doorgaan, om dat een vreemdeling daar voor deftig onthaalt, en zeer wel bedient word; aangezien een zodanige Waard voornamelyk zorge moet dragen, dat zyne gasten geen gebrek hebben aan goede oppassing, vriendelyke bejegening, keurlyke spys, lekkere wyn, en 't geen zy anders van noden hebben; waarentrent men hen ook geen maat voorschryft, ten zy 't ruwe matrozen waren, welke men hare portie aan wyn op tafel zet, en laat betalen, 't geen zy daar boven drinken.

Worden
wel gehuis-
vest.

Wanneer echter 't geld verteert is,

is, eer de reis voortgaat, en een zodanige vreemdeling met de scheepskeuken niet te vrede is, of zich aan boord begeben wil, en derhalven zyne by zich hebbende goederen aanspreken moet, zoo gaat het hier aan de Kaap, zoo als sehier op alle andere plaatzen; want niemand wil gaarn veel winst geven, maar zoekt alles zoo goed koop te hebben als hy kan; om dieswille doet een zodanige zich zelf 't grootte nadeel; aangezien hy dikwyls naauwlyks daar voor ontfangt, 't geen de goederen hem zelf gekoſt hebben; ja 't gebeurt dikwyls genoeg, dat hem zulks niet eens daar voor geboden word.

En wyl'er zeer vele verquisten- de menſchen op de ſchepen zyn, voornamelyk onder de matrozen, die zich door den lekkeren wyn alhier, 't aangenaam ſchapevleefch en liefelyke keukenkruiden, nevens allerhande keurlyke boom en tuinvrugten zoo lang laten bekoren, tot dat zy niets meer overig hebben, en gedwongen zyn, hare ſchepen te zoeken, en met ledige handen van 't land affcheid te nemen, zoo is licht te beſluiten, dat de goederen van deze menſchen in grote menigte te koop gedragen worden, en derhalven veel beter koop te bekomen zyn, dan dat ze op hunne waarde gehouden wierden.

Menig een, dien 't berouw te laat aankomt, ſtort zich in vry groter ongeluk, dan de tot nu verhaalde verquifting na zich ſleept, om dat hy zomtyds voorneemt, om zyn overig geld in louter vermakelykheid door te brengen; dog uit deze vrolykheid ontſtaat doorgaans op 't laaſt twiſt, te meer als 't hoofd door veel wyn op hol en 't bloed verhit is, waar door dan menig een wakker afgeroſt, of dodelyk gequetſt word; hier op word zodanig een dan zekerlyk in hechtenis gezet, en van 't feit overtuigt, met roeden of

II. Deel.

met dunne in twee geſpouwe ſpaanſche ſtokjes deerlyk gegeef- felt, en ten overvloede voor eenige jaren gebannen.

Hier van zonde ik verſcheide voorbeelden konnen aanhalen, ten zy zulks nodeloos, en 't leven der zeevaarders t'over bekend was. Ik wil liever 't laaſte ſtuk uitvoeren, dat ik in den beginne beloofd heb, en van de ſlaven bybrengen, 't geen nog van dezelve mogt t'erinneren zyn; voor al echter ſtaat hier te merken, dat myne mening niet in 't algemeen van alle ſlaven te verſtaan zy; aangezien ik my nog zeer wel weet te binnen te brengen, dat ik van de ſlaven der Voortreffelyke Maatſchappy reeds voormaals hier en daar 't nodig bericht gegeven heb, maar ik zal hier voornamelyk van de ſlaven der inwoners handelen, en tonen, hoe dezelve zich tegen hunne Heren en Meesters, of derzelve vrouwen en kinderen gedragen, en onder elkander zelf leven.

Gelyk nu de Voortreffelyke Maatſchappy hare ſlaven en flavinnen, van vreemde plaatzen hier gebragt, zeer gaarn door den H. Doop ter Chriſtelyke Religie inlyſt, als zy de gronden van dezelve geleert hebben, en bevolen heeft de kinderen, welke hier geboren worden, alle zonder onderscheid te dopen, en naderhand in haar ſchool 't Chriſtendom uit den grond als mede lezen en ſchryven te leren; zoo is zulks daarentegen onder de burgers en overige inwoners van 't land eene rare zaak, dat zy iemand, die hier gekomen en niet gedoopt is, laten dopen; niet zoo zeer, om de koſten te ſpaen, want deze zyn 'er niet of ten minſten zeer gering, maar om dat hen als Chriſtenen bedenkelyk voorkomt, om andere Chriſtenen tot ſlaven te hebben.

Of echter deze ſchynrede den ſteek houden, en tot eene genoegzame onſchuldiging ver-

S s

ſtrek-

Van de ſlaven der vrye inwoonders.

strekken kan, zulks zal ik aan andere ter beslissing overlaten; my komt de zaak verdagt voor; ten dele om dat op vele plaatsen zoo wel in Duitschland, als in Boehme, en anderen Koningryken van Europa, niets nieuws is, dat Christenen andere Christenen tot slaven hebben, en dezelve ten aanzien van 't lichamelijke schier op dezelve wyze handelen, als ze hier gehouden worden; ten dele ook om dat zy geene zwaarigheid maken, de genen, die van andere gedoopt zyn, en of de Gereformeerde, Luthersche of Catholyke Godsdienst omhelst hebben, te kopen, en als slaven te gebruiken. Daarenboven is door gantsch Oost-Indie gemeen, dat de Zendingen alle de genen die van de Heidenen, Mahometanen en anderen tot hen komen, of als slaven onder hen leven, na eene korte onderwyzing ter H. Doop toelaten; 't geen nu deze met goed gewissen doen, en zonder hinderenis der lyfeigenschap verrichten kunnen, zoude zulks hen alleen verboden zyn?

Derhalven is zulks mynes bedunkens eene naakte ontschuldiging, die niet genoegzaam is, om hen te verschonen, en geloof ik veel meer, dat gelyk de liefde en de yver ten Christendom onder hen gantsch flauw en verkoud is, zy ook gene drift hebben, om de slaven tot de Christelyke Religie te doen overkomen; licht uit vreeze, dat zy door deze, zoo zy den weg ter waarachtige Godzaligheid geleert hadden, beschaamt en voor de gantsche waereld tot een spot gemaakt zouden worden, daar zy nochtans zoo ver niet behoeven te gaan, om dat de blinde Hottentotten, gelyk uit vele van myne vorige Hoofdstukken blykt, hen in vele stukken overtreffen, en van een beter overtuigen.

Dog het kan ook wel zyn, dat de liefdeloosheid van verscheide van hunne Geestelyken schuld

daar aan is, aangezien hare werken dikwyls met hunne woorden niet overeenquamen; dog gelyk deze voor zich zelven geene onschuldiging by God vinden, maar met dubbelde slagen zullen gestraft worden, zoo kunnen de inwoners zich ook niet op 't aanstotelyk leven der Geestelyken beroepen, om dat zy wel weten, dat hen genoegzaam is gezegt, dat goed is, en God van hem eischt.

Ik verwonder my echter over deze steegheid der inwoners van de Kaap de Goede Hoop, waar door zy zoo wel de grote en gekofte, als naderhand van deze in hare huizen gewonne en gebore slaven kinderen, van den H. Doop afhouden, te meer wyl zy zien, dat de Voortreffelyke Maatschappy hen hier in met een goed voorbeeld voorgaat; want deze belet de grote en volwassene menschen hier in gantsch niet, en de kleine kinderen heeft zy uitdrukkelyk bevolen, dezelve allen zonder onderscheid te dopen, ten zy de vader van een zodanig kind een Europeaan of een slaaf zelf zy.

Ten dien einde moeten de moeders van de gemelde kinderen zich altyd by den prediker van de plaats angeven, en 't ongedoopte kind met zich op den arm brengen, of zoo als doorgaans geschied, door eene andere slavin laten dragen, wanneer de Prediker vraagt, waar de moeder van 't gemelde kind van daan is, en hoe 't zelve zal genaamt worden; midsgaders wie de vader van 't kind is; zoo 't nu zwart of geel van kouleur is, na den aard van de aangetoonde ouders, zoo is 'er verder geen onderzoek van noden, om dat de appel niet ver van den stam valt; is echter 't kind meer wit als geel, en de moeder pikzwart, zoo is 't een vast teken, dat het een Europeasche vader moet hebben gehad; wie echter dezelve is, kan de prediker niet anders vernemen, dan

De Maatschappy gaat de inwoners met een goed voorbeeld voor.

Wat by het dopen der slaven kinderen aan te merken.

dat

dat de moeder of de flavin, die 't kind op den arm heeft, tot antwoord geeft: *Ik en weet het niet, vader al lang weg, vader al lang na Holland toe.*

Of echter dit antwoord altyd te geloven, en de vader niet dikwyls voor handen is; zulks kan men niet wel raden. Ten minften is wel te denken, dat deze vrouwsperzoonen dikwyls zelf niet weten, wie de rechte vader is. Dog 't zy hoe 't zy, 't kind word om dieswille niet ongedoopt gelaten, en heeft altyd een gequalificeert perzoon uit den Raad tot gevader, welke ook als de Geestelyke na de predikatie 't formulier van den Doop leest, en vraagt of N. N. wil gedoopt zyn, bestendig tot antwoord geeft: *Ja in den naam van de Voortreffelyke Maatschappy;* waar mede deze gevaders dan te kennen wil geven, dat hy de plaats der gemelde Maatschappy bekleed, haar bevel voltrekt, en niet in zyn naam, maar in dien van de roemrugtige Maatschappy antwoord.

Door dien nu diergelyke slavenkinderen jaarlyks zeer vele gedoopt worden, zoo dat 'er schier niet eene Zondag voor by gaat, waar op 'er niet twee, drie en meer gedoopt worden, zoo verstrekt immers zulks den inwoners een treffelyk voorbeeld, om insgelyks te doen, en voor 't geestelyk welzyn van hunne flaven en flavinnen zoo wel te zorgen, als zy verplicht zyn, om zulks voor 't lichamelyk te doen, zoo zy anders goede en gezonde flaven behouden, en lange jaren van dezelve dienst hebben willen.

Want vele van deze inwoners, als zy zien, dat hare arbeid yverig en na behoren verricht word, zoeken dezelve ook eenige verquikking te geven; dezelve bestaat echter niet in dronken drinken, onordentlyk nagtbraken, of plègen van buitensporigheid, maar de geenendie vreemde-

II. Deel

lingen huisvesten, laten hen 't drinkgeld behouden, om daar van boven hunne gewoonlyke kleding welke hunne Meesters hen geven moeten, zondags-klederen te maken, of die penningen anders tot haar voordeel te gebruiken.

Want schoon deze menschen sechynen de armhertigste en elendigste schepzels te zyn, die van een anders wenk afhangen, zoo steekt echter in de meesten eene ongelofelyke hovaardy; zoo dat zy een weinig opgedaan, zich zelve niet kennen, en niet wel kunnen lyden, dat men hen deswegen belacht of bespot.

Vele echter schoon zy nog zoo veel geld bekomen, zoo dat zy niet alleen klederen daar van maken, maar ook ander voordeel daar mede zouden kunnen doen, geraken door 't aanporren van anderen, aan 't spelen, vreten en zuipen, en brengen aldus haar geld op eene schandelyke wys door; schoon zy wel weten, dat hen zulks door den beuls knecht deelyk zal worden ingepepert.

Daar van zyn my zeer vele voorbeelden bekend, en acht ik onnodig, deswegen wydlopig te zyn; dog van alle deze zal ik 'er maar een met korte woorden aanhalen, van een hardnekkige slaaf, die door goede en zachte middelen gantsch niet te regeren, nog van zyne ontaardheid af te brengen was. Deze wyl hy nog door goede woorden nog door harde dreigementen tot andere gedachten konde worden gebragt, wierd eindelyk van zyn meester den gerechtsdienaars met kennisse van den Fiskaal independent overgegeven, van dezelve buiten 't gevankenis ontkleed, en in eenen Poolfchen bok gespannen; na dat zy hem verder 't achterfle ontbloot, en eenen flok door de te zamen gebondene handen en benen gefloken hadden, zoo dat hy op eene zyde zoo lang moest blyven leggen, als hen geliefde, zoo

Enige flaven verquisten haar geld tot hovaardy.

Voorbeeld daar van.

'Alle zondagen worden 'er schier gedoopt.

namen zy hare van gespletene spaansche stokjes t' zamen gebondene roeden, en geesfelden hem, tot dat 't bloed tappelings daar uit liep, 't vleesch zeer hoog opliep, en zoo zwart als een kool was.

Vervolgens droogden zy hem af; dat is, zy wreven in de versche wonden water met peper en zout gemengt, en leiden hem op de andere zyde, waar door dan, om dat 'er niets dan louter zandt voorhanden was, waar op hy lag, tamelyk veel fyn zandt in de wonden gevreeven wierd; wanneer 't gezonde gedeelte boven leyde, geesfelden zy hem weder zoo heftig, dat de eene zyde als de andere was, welke zy insgelyks met 't zelve water afdroogden; eindelyk dorfchten zy ook wakker op zynen rug, maakten hem los, en gaven hem zynen meester weder, die in 3 of 4 weken geen dienst ter wereld van hem konde hebben, om dat 't murwe vleesch rotte, en met stukken daar uit viel, en de verdere schade met vitriool-water moest worden voorgekomen.

Diergelyke straffe is onder hen zeer gemeen, en is 't schier eene noodzakelykheid, dat men hen op zodanige scherpe wyze in den toom houd, en eene vrees injaagt, zoo als daar van kort hier na nog iets zal moeten gezegt worden. Jegenswoordig zal ik nog iets van de genen bybrengen, die op 't land by de boeren wonen, en tonen, dat dezelve zoo wel als de cersten de drinkpenningen voor haar laten, en op geen stuiver zien, als zy bespeuren, dat dezelve wel besteed word.

De flaven
worden in
de landen
colleeng
gemaakt
en sichten.

Want als deze zien, dat zy trouwe en naarflige flaven hebben, geven zy hen een zeker stuk land, 't welk zy bearbeiten en bezaajen, en de vruchten daar van aan anderen, zelfs aan de schepen verkoopen kunnen; hier toe mogen zy de mist van hunne Meesters gebruiken, welke hen daarenboven 't zaai-zaat geeft en tyd verleent,

om haren eigen veldbouw waar te nemen. En wanneer de vruchten ryp zyn, en zy geen koopman daar toe weten, zoo helpen hunne Meesters hen dezelve aan den man brengen en verkopen.

Hier van trekken zy in 't jaar rykelyk zoo veel als een knecht of een meid in Duitfchland verdienen kan; 't welk als zy het na behoren aanleggen, den meester aanmoedigt, om hen nog meer vervallen te geven, onder anderen, dat zy hen voor ieder ree of steenbok, als mede voor andere wilde dieren, die in de tuinen en wynbergen lopen, en aldaar grote schade doen, een zeker stuk geld geven, als zy dezelve vangen; en wyl'er zeer veel diergelyke dieren in 't veld lopen, zoo is licht te denken, dat 'er ook veel door de flaven gevangen worden, waar voor zy dan ook de beloofde premie bekomen.

Daar behoort echter een byzonder beleid, om zodanige trouwe en willige flaven binnen de palen te houden, en hen den toom niet te ver te laten schieten; want door veel geld geraken zy of aan 't spelen of aan 't zuipen, of zy brengen het geld met d'een of d'andere flaven in hoerery door; zulks moet tydig voorgekomen werden, zoo men anders van hare getrouwheid en naarfligheid verder wil verzekert zyn, en vermyden, dat zy achteruitslaan, of by nacht uit lopen, en hunne driften den vollen toom geven.

Ten dien einde draagt ieder Landman zorg, dat hy zoo 't ge-^{De flaven word eene flavin toevoegt.}voeglyk geschieden kan, een zulk goeden slaaf eene insgelyks willige flavin toevoegt, ten einde dezelve van 't uitlopen en 't speel en zuip-gezelschap afgehouden werde; met dezen maakt hy een beding, om hem 't nodige te verschaffen, en de gewonnene kinderen als een vader te helpen opbrengen; en aldus leeft hy met haar in eenen ongehuwelykten staat,

staat, dog niet voor dat zyn meester daar in toeflemt. Door dien nu de vrouw en daar na de kinderen hem veel geld van onderhouden kosten, zoo word hy daar door afgehouden, zyn geld te verquisten, hoewel niet zoo zeer uit vreeze voor zyne vrouw, als wel voor zyn meester.

Of zodanig
leven
doorgaan
kan.

Licht mogt men vragen, of dan zulks alhier doorgaan mag? ik antwoord in alle delen; want zulks is niet alleen onder de slaven en slavinnen alhier, maar door gantsch Oost-Indie in gebruik, en word stilzwygende goedgekeurt of door de vingeren gezien, door dien men anders geen middel weet, om deze geile menschen in toom te houden, als welke aan de wellusten heftig overgegeven zyn; behalven dat men daar door zoo veel slaven niet behoeft te kopen, om dat hunne kinderen ook slaven zyn, en eeuwig blijven moeten, ten ware de meester dezelve om byzondere redenen in vryheid stellen, en ter zelve tyd 100 ryxdaalders aan de Diakony betalen wil, ten einde zy oud en buiten staat, haar stuk brood van dezelve mogen hebben.

Behalven dit middel, waar door men goede slaven behouden kan, is ook hoognodig, haar aangeboren en van haar vaderland mede gebragt naturel of inborst t'onderzoeken en te peilen; want zommigen zyn dom en zeer vermetel; eenigen hartnekkig en woest; anderen beestachtig en eigenzinnig; en wederom anderen goedaardig en licht met woorden te regeren; derhalven is 'er verstand van noden, om zoo velerhande zinnen en werktuigen na zyn gevallen te stellen en werkzaam te doen zyn; te meer wyl ik weet, dat zommige inwoners twintig, dertig, veertig, en meer slaven bezitten, en tot hunnen veldbouw en veehouders gebruiken.

Hoe men
met de sla-
ven hande-
len moet.

Voor al is noodzakelyk, dat men een naauw onderscheid onder

dezelyen maakt, en de genen die fleeg zyn, hard in den toom houdt, ten ware men gevaar wilde lopen, zyn leven te verliezen; want men heeft reeds zeer veel voorbeelden, dat zodanige booswigten hunnen eigenen meester om 't leven gebragt, en op de afgryzelykste wyze vermoord hebben; dog die willic doen, 't geen hen bevolen word, zodanigen moet men met zagtheid handelen, en dezelve niet onwillig maken; om dat zulks van een quaad gevolg is, en veel onheil na zich sleept.

Voornamelyk moet men zorg dragen, dat zy geen gebrek aan levensmiddelen hebben; want die hunnen zwaren arbeid met honger zoude willen belonen, en niet zoo veel geven, als zy eeten kunnen, kan vasten staat maken, dat zy deze buikstraffe met de vlugt wreken zullen, op een tyd wanneer men hen 't meest van noden heeft, en hare arbeid 't noodzakelykste is; waar van de meester anders niet dan kosten, of ook wel een gantschelyk uitblyven te verwachten heeft; want als zy van zelf wederkomen, zoo is hy gelukkig, 't welk echter van hondert reizen niet eens geschied; worden zy van iemand anders gevangen en weder by hem gebragt, zoo moet hy een zodanigen aanbrenger 3 ryksdaalders voor zyne moeite geven, wil hy zodanige vlugtelingen door de gerechtsdienaars opentlyk of heimelyk laten straffen, zoo kost hem zulks weder zoo veel; is hy van voornemen, om dezelve aan te klagen, en ze een yzere hoorn op 't hoofd of boejen van de benen te laten maken, zoo kost hem zulks weder een hand vol geld, zoo dat hy niet anders dan kosten daar van heeft.

Blyven zy geheel weg, en komen niet weder, zoo dat zy of van de wilde dieren verslonden, of van de Hottentotten dood geslagen worden, als welke zich met de slaven gantsch niet verstaan kunnen,

gelyk reeds elders gezegt is, zoo is 't nadeel vry groter, om dat de meester daar door 't geheel kapitaal, dat hy besleed heeft, om dezelve te kopen, verliest; behalven dat hy weder anderen kopen moet; gelyk zodanigen over gekomen is, welker slaven wegge- lopen waren, en zodanige gruwzame moorden gepleegt hadden.

Het zoude niet zwaar vallen, om nog vry meer van deze slaven-regering by te brengen, en 't zelve met genoegzame voorbeelden te slaven; dog wyl ik beducht ben, dat 'er reeds genoeg van gehandelt is, en het geduld van den Lezer te veel zoude worden getergt, zoo zal ik hier van afbreken, en niets meer daar by voegen, dan dat men hen als zy zelfs Christenen zyn, hare vryheid laat, en niet noodzaakt, om in de Kerk te gaan als zy zelfs daar geen lust toe hebben; door dien nu de meesten ver van de kerk wonen, zoo gebeurt 't naauwelyks eens in 't jaar, dat men hen daar in ziet; te meer wyl zy den Zondag besteden, om haar eigen stuk land te bearbeiten, en te beplanten.

En hier mede hope ik, dat ik 't geene boven aan dit Hoofdstuk beloofd is, na behoren zal hebben gemeld, ik geloof ook niet, dat als nu nodig zal zyn, om iets meer hier van te berichten, dan 't geen ik reeds over lang toegezegd en beloofd heb; want ik hebbe de eigenschappen van 't land, na alle drie ryken der natuur nevens vele fraaje aanmerkingen mede gedeelt; ontrent de oude inwoners de Hottentotten ben ik insgelyks niets schuldig gebleven, en van de Europeaanische Volkplantingen en derzelve Regering, midsgaders alle andere zaken, daar op betrekking hebbende heb ik ook tot nu omstandig gehandelt.

Dienvolgens is niets overig, dan dat ik melde, 't geen gedurende myne aanwezigheid aan deze Kaap de Goede Hoop, zoo wel in 't geestelyke als waereldlyke voorgevallen is; en wyl ik zulks reeds overlang beloofd heb, zoo zal de Lezer uit de volgende Hoofdstukken genoegzaam zien, dat ik my van deze schuld ook zoek vry te maken.

XXIV. HOOFSTUK.

Behelst een Uittreksel van een Brief der Burgers aan de Bewindhebberen der Oost-Indische Maatschappij in Holland, en aan de Hoge Indische Regering te Batavia, waar in zy zware klagten over den Heer Gouverneur, Willem Adriaan van der Stell, doen.

De Schryver verhaalt wat gedurende zyn verblyf aan de Kaap voorgevallen is. Begin van de oneenigheid tusschen de burgers, en de Regeering. De Gouverneur zet eenige burgers in hechtenis. Klagten der burgers aan de Compagnie. Bestaan uit 38 artikels. Het eerste is een inlyding. 2. Is een klagte over den groten landbouw van de Gouverneur. 3. Klagt over 15 byzondere vee-plaatzten. 4. Over de vrye handel met de Hottentotten. 5. Aanslootelyk leven van Domine Kalden. 6. Dat de Gouverneur meest buiten is. 7. Vee-wyden verboden. 8. Klagt over den ouden Gouverneur. 9. Over Francois van der Stell. 10. Twee oud-burgemeesters afgeroest. 11. Klagt over den ouden Gouverneur en zyn zoons. 12. Slechte verkoping van 't houtwerk. 13. Verbod der bosschen. 14. Voorbeeld van Cathrina Wismar. 15. Wynhandel verboden. 16. Verbod om iets aan vreemde schepen te leveren. 17. Boeren gedwongen om hout na zyn buiteplaats te voeren. 18. Moeten riet voor hen zonder loon voeren. 19. Verkoopt zyn koorn aan de bakkers. 20. Levert koorn aan de Compagnie tot een hooge prys. 21. Klagt over de bosschede van den Heer Elzevier. 22. Verbod van 't visschen in de visch-hoek. 23. De zelve klagt over Francois van der Stell. 24. Wollige schapen gehaalt, en niet betaalt. 25. Weggelope slaven door hem aangehouden. 26. Geschenken genomen voor landeryen. 27. Bewys van 't vorige. 28. Wjgert den burgers knegts. 29. Oude ordonmantie, dat de bedienden der Compagnie geen land mogen hebben. 30. Klagt over den aflag der huizen en landeryen. 31. Over den generalen pagter. 32. Smeekschryf van dezen pagter. 33. Over de 4 gepreveligeerde pagters. 34. Dit kon opstand verwekken. 35. dood van Monkerus. 36. Ongeluk van Corsenaar. 37. Korte herhaling der vorige klagten. 38. Bede om gunstige verandering.

NA dat ik u tot nu zoo wel de gesteldheid der Volkplantingen, door de Nederlandsche Oost-Indische Maatschappij, zedert den jare 1652., aan de Kaap de Goede Hoop opgerecht, als de eigenschappen van 't land zelf mynes bedunkens duidelyk en eigentlyk, en zoo als de natuur van de zaak vereischte, eenigzins wydiopig voorgestelt heb, zoo schynt het als nu tyd te zyn, ook eens om myne belofte te denken, die ik in den beginne van dit werk gedaan heb, en u geloofwaardig, onpartydig en genoegzaam bericht te geven, van 't geen gedurende myne aanwezigheid aan de Kaap voorgevallen is.

Doordien echter de tyd lang is, dien ik meest aldaar doorgebracht heb, en in dezelve zeer vele merkwaardige zaken voorgevallen zyn, zoo vereischt de noodzakelykheid, zoo voort in den beginne te zeggen, dat 't niet mogelijk is, om alles in een Hoofdstuk te bevatten, aangezien zoo wel van 't geestelyke als van 't waereldlyke zal moeten gemeld worden; dog om van deze alle of van ieder in 't byzonder te handelen, zoo als in den beginne myne mening is geweest, is niet wel doenlyk; om dat daar door de aaneenschakeling of de draad van de zaak gebroken, en de order, zoo als alles op elkander gevolgt

is, verward zoude worden; derhalven heb ik raadzaam geacht, de nette order van den tyd te volgen, en alles te berichten, zoo als 't na malkanderen voorgevallen is; ten einde de Lezer een beter begrip zoo wel van de zaken als de regeeringswys bekome, en daar door zien moge, hoe wel en hoe slecht deze gewigtige volkplanting nu en dan, zelfs tegen den zin van de Heren Bewindhebberen, met Regenten verzien, en als aan de woede der magtige en deze Voortreffelyke Maatschappy benydende vanden overgegeven geweest is, als die geen ander inzicht hadden, dan deze vermaarde Kaap, als de beste ververfchings-haven voor gantsch Indien, die voor de zeevaarders 't gelegenste is, de gemelde Maatschappy uit de handen te wringen, en dezelve naderhand zoo niet t'eenemaal uit 't bezit te zetten, echter van 't beste voordeel te beroven.

Begin van oneenigheid tusschen de burgers en de Regeering.

Boven heb ik reeds gewag gemaakt, dat voor myne komst eene vonk van grote haat en gevaarlyke vervolgingen, tusschen de Regeering en de burgers onder de assche sineulde, en dat dezelve by myne aanwezigheid in een volle vlam is doorgebroken; aangezien de burgery, die zich op hare van de Voortreffelyke Maatschappy verleende voorrechten vestte, de geweldadige benadeling van deze Regeering niet wel dulden konde; veel min gedogen, dat zy van alle voordelen berooft, tot de uiterste armoede gebragt worden en de snoodste verdrukking zouden moeten ondergaan.

De beginnende klagen tusschen den Gouverneur, Willem Adriaan van der Stell, als Hoofd, en slichter van alle misnoegtheid, zelf geklaagt, hare nood voor oogen gestelt, en gebeden, met hen na recht en billykheid te handelen; dog zy quamen hier by eenen *Relabeam*, die hen hardelyk antwoor-

Zy hebben in den beginne deswegen aan den Edelen Heer Gouverneur, Willem Adriaan van der Stell, als Hoofd, en slichter van alle misnoegtheid, zelf geklaagt, hare nood voor oogen gestelt, en gebeden, met hen na recht en billykheid te handelen; dog zy quamen hier by eenen *Relabeam*, die hen hardelyk antwoor-

de, zoo als doorgaans zyne gewoonte was, en geenzins eene verandering beloofde, maar in zyn voornemen voortging, en alles, zoo wel dat 't land opbragt, als dat de vrye handel gaf, in zyn nest zocht te slepen, waar toe hy echter geen recht ter waereld had; want hy was gewoon te zeggen: *Willen zy my leren, hoe ik regeren zal?* Hier over wierden de gemoederen, zoo als licht is af te nemen, nog meer verbittert; derhalven besloten zy, den gemelden Heer van der Stell zoo wel by de hoge Indische Regeering te Batavia, als by de Heren Bewindhebberen in Holland zelf aan te klagen. Ten dien einde schreven zy na de gemelde oorden, en stelden hunne klagte op eene beweeglyke wyze voor; van Batavia echter ontvingen zy geen antwoord, om dat deze Heren zich met deze hen onbekende zaak niet konden of wilden bemoejen; daarentegen zonden deze de gemelde klagen aan de hoge Heren Principalen, de Bewindhebberen in Holland.

Door dien nu de broeder van den Heer Gouverneur toenmaals een medelid van deze hoge Indische Regeering was, zynde daar na Gouverneur op Amboina geworden, zoo konden hem deze klagen en de perzonen, welke dezelve getekent hadden, niet onbekent blyven; derhalven gaf hy zynen broeder aan de Kaap daar van bericht, die zulks zeer hoog nam, en nog voor 't vertrek van de Retourvloot in 't jaar 1706. met 't gevangen nemen, in hechtenis zetten der burgers, en andere wonderlyke proceduren een begin maakte; waar door hy echter de misnoegtheid niet wegnam, maar oly in 't vuur wierp.

De Gouverneur doet de burgers in hechtenis zetten.

Eer ik van meer vyandlykheden gewag maak, vind ik raadzaam, om den Lezer een uittrekzel van 't gemelde klaagschrift mede te delen, om een beter begrip van de gehele zaak te doen hebben;

De Schryver wil een uittrekzel van de klagen der burgers mededeelen.

ik

ik zoude 't gantsche fchrift van woord tot woord hier wel inlassen, ten ware het zelve te wydlopig was, en drie hele bladen besloeg; het zelve was van 72. der voor-naamste burgers getekent.

Het behelst 38 artikels, welke de Heer Gouverneur alle schriftelyk heeft beantwoord, hebbende zyne verdediging daarenboven met den druk gemeen gemaakt; dog op eene andere wyze, meest met verdichte of valsche, of ook met gedwongene bewyzen, zoo als uit zyne boven gewaagde Deductie, en daar op van de burgers in 't licht gegevene Contra-Deductie wydlopig te zien is. De gemelde 38. artikels behelzen, in 't kort 't volgende: Het eerste behelst enkelyk eene inleiding, dat zy door de nood gedwongen zyn, hare rechtvaardige klagten, in den schoot der Hoog-Edele Heren Bewindhebbers uit te schudden; om dat zy alhier door eene trotze en onrechtvaardige overheersching, van den gemelden Heer Gouverneur niet alleen zeer hard verdrukt, maar erger als slaven gehandelt wierden; het welk, door dien zy vry geborene menschen en onderdinen van haar Hoog Mogenden waren, haar eens zoo smertelyk voorkwam.

In 't tweede artikel beschuldigen zy den zelve, dat hy 12 uren oostwaards, achter de Staden Vessing, een zeer pragtig groot en wydloftig landgoed, binnen den tyd van 6 jaren uit de wildernis had doen opryzen, welk landgoed byna een steedje geleck; dat hy daarenboven dieper landwaards in, 60 uren van daar, een streek land bezat, waar op ruim 50 Afrikaansche boeren konden wonen, die op 't allerduchste een half uur van mal-kander woonden, behalven dat hy nog 60 morgen bezat, en nog bebouwde; dat hy wyders ruim 800 stuks rundvee had, (hoewel 'er naderhand 1200 bevonden zyn) en ruim 10000. schapen; (dog na-

II. Deel.

derhand zyn 'er 2000. getelt;) dat 'er ruim 60. Compagnies Bedienden, die kost en loon van de Edele Compagnie genoten, allerhande handwerksluiden waren, en dat 'er ook digelyks meer dan 100 Compagnies slaven arbeiden, over welke allen de Compagnies-Tuinman 't bevel voerde, schoon hy voor zyne 30 gulden, welke hy ter maand had, anders niets deed; dat de Compagnies Smids en Wagenmakers ook alles van 't Compagnies yzer moesten maken, 't geen de gemelde Heer Gouverneur tot zynen landbouw van noden had, om dat hy jaarlyks niet alleen eene grote menigte koorn zaaide, maar ook werkelyk ruim 400000. vruchtdragende wynstokken geplant had, welker vruchten hy tegenswoordig genoot, en met 't een zoo wel als met 't ander, de burgers plaagde en aldus allen handel aan zich trok.

Het III. artikel behelst eigentlyk eene nadere verklaring van 't gemelde stuk lands van 60 uren; want zy zeggen hier, dat hy in deze streek lands, over de Hottentots-Hollands bergen gelegen, vyftien veeplaatzen aangelegt had, alwaar hy zyn voorge-meld vee door Compagnies Bedienden wyden en bewaren liet; over welke alle wederom een Chirurgyn, die 20 gulden ter maand by de Compagnie genoot, 't opzigt had.

In 't IV. artikel word de Heer Gouverneur beschuldigt, dat hy de herstelling van den vryen handel met de Hottentotten ruim een vierdendeel jaars verzwegen, en midlerwyl voor zich zelve, zynen broeder François van der Stelden Prediker, Petrus Kalden en andere groten, veel vee van dezelve gehandelt en kort voor de afkondiging, eenige burgers met kruid en lood uitgezonden had, om met geweld en goede woorden vee voor hem te handelen; waar door hy dan in zoo korten tyd ee-

T t

ne

De klagten der burgers behelst uit 38. artikels.

Het eerste behelst eene insinuatie.

Het 2. spreekt van den groten landbouw.

Het 3. maakt gewag van 15 byzondere veeplaatzen.

Het 4. meld van den vryen handel met de Hottentotten.

ne zoo overgrote menigte vee bekomen had; dog dit was nog niet genoeg geweest; hy had deze vryheid kort daar na op zyn eigen houdje weder verboden, en midlerwyl den gemelden tuinman Jan Hertog weder derwaards gezonden om voor hem te handelen, waar by 't dan gebleven was, tot dat de vrye handel, ten voordele der burgers, door de Voortreffelyke Maatschappy wederom was geopent.

Het 5. van
aanbode-
lyk leven
van den
prediker
pieter kal-
den.

Het V. artikel beschryft 't leven en den wandel van den voorgemelden Prediker, Petrus Kalden, en zulks op eene zoo eigentlyke natuurlyke wys, dat men 't zelve niet beter zoude kunnen voorstellen; want hy word niet alleen als een der grootste Landboeren voorgestelt, die zich meest met zyne landgoedren bemoeit, en dikwyls 14. dagen en langer daar op zyn vermaak neemt, en midlerwyl door den Voorlezer des zondagsdienstflaat waarnemen; maar daar word ook van hem gezegt, dat hy zich zeer weinig om den Godsdienst bekommerde, om dat hy gedurende zyne afwezenheid niet eens na de Kerk omzag, ja dat hy pleegde te zeggen, *wat zal ik 'huis doen, als de Edele Heer Gouverneur, en de Heer Samuel Elzevier, buiten zyn?* terwyl hy nogtans de grootste dryver was geweest, dat deze zoo kostbare Kerk voor eene zeer grote zomma geld uit de Diakonies-kas gebouwt was; men voegt daar by, dat 'er menschen gekomen waren, om hare kinderen te laten dopen, en anderen, die drie malen na malkanderen afgeroepen zynde, de plegtigheid van den Trouw wilden laten verrichten, onverrichter zake hadden moeten liene gaan, om dat de Prediker op zyn landgoed was; midsgaders dat hy de leden der Gereformeerde Gemeente dikwyls door een Ouderling en Diaken, of door een Ziekentrooster, in die wat ver woonden, door den

Kotter of zelfs door een Hottentot tot 't H. Avondmaal had laten nodigen, 't welk echter zonder eenigen tegenspraak zyne eijne plicht was; en dat hy eindelyk nog meer onbetamelyke stukken gepleegt had, als by voorbeeld, dat hy een kind by eene slavyn had, enz. welke zy echter met stilzwygen verby gaan, ten einde de zaak niet te lang vallen zoude.

Het VI. artikel raakt weder den Heer Gouverneur zelf, van wien als nu geklaagt word, dat hy van zyn Landgoed, genaamt *Verregelegen*, zyn dagelyks werk maakte, en den dienst der Edele Maatschappy gantschelyk verwaarloosde; doordien hy dikwyls 2. 3. 4. 5. 6. en meer weken na malkanderen zich aldaar onthield, zonder na de Vesting of zyne verrichtingen om te zien; dat hy de burgers, die om 't een of 't ander by hem quamen, met een zeer quaad bescheid afwees, en hebben wilde, dat zy zouden wachten, tot dat hy weder t'huis quam, als zynde aldaar, om zyn vermaak te nemen; zoo dat hy niet begeerde, dat hem iemand daar in quam storen.

Het 6.
zegt, dat
de Gou-
verneur
zich meest
op zyn
landgoed
onthoud.

In 't VII. artikel beschuldigen zy den Heer Gouverneur, dat hy den burgers de vrye weyden voor haar vee verbood, met bedreiging, om de genen, die hem met haar vee te na quamen, armen en benen aan stukken te laten slaan; waar door te weeg gebragt wierd, dat geen veehoeder met zyne trop daar ontrent weyden wilde; om dat zy altyd verjaagt en vervolgt wierden.

Het 7.
klaagt over
verbodene
veeweyden.

Het VIII. artikel raakt zynen vader, den ouden Hr. Gouverneur Simon van der Stell, over wien geklaagt word, dat hy met zyne bureu op dezelve wys handelde, als zyn Edele by 't VII. artikel beschuldigt is, om dat de gemelde Heer Simon van der Stell zyne bureu zoo veel plaagde als hy kon.

Het 8.
raakt den
ouden Hr.
Gouverneur.

In 't

Het 9.
artikel an-
tis van
er Stell.

In 't IX. beschuldigen zy den Heer François van der Stell, broeder van den Hr. Gouverneur, dat hy zyne buuren insgeljks op de onredelykfte wys plaagde, en zich op den Hr. Gouverneur verlatende, zoo veel quaad deed, als de haat en nyd hem ingaven; dat hy een zeer gevaarlyk instrument, ji de pest aan de Kaap was; dat hy vermaak fchepte, om de burgers te plagen, en 't voor een meesterftuk hield, om iemand te bedriegen, dat hy de burgers allen bederven zoude, als 't flechts in zyne magt was.

. t ro.
meld, dit
oud-bur-
germees-
ters a'ge-
offt zou-
den zyn.

Het X. artikel verftrekt een bewys van 't vorige, werdende daar in een ftaaltje van wraakzucht en gierigheid verhaalt, hier in beftaande: Dat namelyk de gemelde François van der Stell eenen burger verzocht had, om twee oude Burgermeesters, die gegoed waren, en haar vermogen aan den Heer Gouverneur niet wilden overgeven, wakker af te roffen, voorgevende, dat hy hem en den Hr. Gouverneur daar door eenen groten dienst doen, en hen beide zeer verplichten zoude. Want deze beide waren in des Gouverneurs ongenade geraakt, om dat ze hunne goederen niet wilden ten beften geven; en de Heer Gouverneur had zynen broeder daarom tot deze fchandelyke daad gebruikt, om dat hy wift, dat hy wel meer diergelyke ftukjes gepleegt, en daarenboven daar op gepogt had.

Het 11.
egt, dat
e vader en
zoons
ualyk
uitgehou-
en heb-
en.

Het XI. artikel behelst enkeljck eene korte herhaling van 't 7. 8. 9. en 10. artikel, waar by de Edele Hr. Gouverneur, zyn vader, de oude Hr. Gouverneur en zyn broeder, François van der Stell, als Souvereine Heren aangemerkt worden, die meenden, dat hen alles vryftont, en dat 't gantsche land aan hen toequam; om dat zy niet anders te werk waren gegaan, en de inwoners niet anders gehandelt hadden, dan als

II. Deel.

of ze onafhangeljke Heren waren; ja zelfs nu en dan erger; fpelende aldus overal den gebraden haan, zoo dat zy zonder twyffel alle burgers uit 't land zouden hebben gejaagt, zoo 't flechts in hunne magt geflaan had.

Het XII. raakt wederom voornamelyk den Heer Gouverneur zelf, want hy word beschuldigt, dat hy met 't Hollands houtwerk, na de Kaap gezonden, zeer flecht geleest had, hebbende 't beffe voor zich zelve laten uitzoeken, en weinig geld daar voor betaalt, terwyl de burgers het flechte voor lief nemen, en duurder als 't beste betalen moesten; aldus was 't ook met de duigen gegaan, welke daarenboven enkeljck onder de gunftelingen waren uitgedeelt.

Het 12.
klaagt over
flechte ver-
koping van
't hout-
werk.

Het XIII. fpreekt weder van den Heer Gouverneur zelf; te weten, de burgers klagen, dat hy hen den toegang tot de wouden en boffchen zodanig had afgefneeden, dat zy nog timmerhout, nog zodanig hout konden bekomen, dat zy tot de wagens, ploegen, en ander boeren gereedschap van noden hadden; terwyl hy voor zich alleen, en niet voor de Maatschappij, dagelyks 't beffe en bequaamfte daar uit liet hakken, en tot zyn voordeel verbruiken, onder voorwentzel, dat hy den burgers daar toe verlof zoude geven, als hy met bouwen en timmeren gedaan had.

Het 13.
geeft be-
richt van 't
verbod der
boffchen.

Het XIV. verhaalt een voorbeeld, hier in beftaande, dat namelyk de Heer Gouverneur van eene arme weduwe, Catharina Wismar genaamt, die in een bosch eenig hout had laten hakken, dat nauwlyks drieryksdaalders waard was, door den Land-droft de ordinaris boete van vyftig ryksdaalders had willen laten afperfen, voorgevende dat men op eene zodanige wyze een fchrik onder de burgers brengen moest.

Het 14.
verhaalt
een voor-
beeld van
Catharina
Wismar.

In 't XV. word de Edele Heer Gouverneur beschuldigt, dat hy

Het 15.
klaagt over
den verbo-
den wyn-
handel.

T t 2

om

om zyn eigen belang aan de burgers den vryen wynhandel verbod; want hy had hen het vry brengen van hunne wyne van hare buitenplaatzen aan de Kaap verboden en belet; hy had jaarlyks ruim vier hondert vaten wyn, voor eenen zeer flechten prys, als voor drie, vier of vyf ryksdaalders 't vat van de boeren gekoft en afgeknevelt, welken wyn hy naderhand in de Compagnies kelder door een Compagnies Bediende had laten smeren en schoonmaken, waar na hy ze weder tegen een zeer hogen prys, namelyk 't vat voor acht en dertig ryksdaalders aan de Hollandfche, Engelsche, Deensche fchepen, enz. verhandelt en verkoft had.

Het 10. spreekt van een verbod om iets aan vreedende fchepen te leveren.

Het XVI. beschuldigt den Heer Gouverneur, dat hy den burgers had verboden, om eenige ververfching, 't zy wyn, vleesch of keuken-kruiden aan de Engelsche en Deensche fchepen te leveren, en dat hy om zulks voor te komen, een korporaal met eenige zoldaten, aan strand geposteert had, waar door aldus den menschen 't brood uit den mond genomen wierd; om dat zy hunne waaren niet konden aan den man brengen; terwyl hy aan de Officiers van de gemelde fchepen zeide, dat zoo zy eenige ververfching hebben wilden, zy dezelve van hem konden bekomen.

Het 17. zegt, dat de boeren timmer-hout na de Rykslezen moesten leveren.

In 't XVII. word de Heer Gouverneur beschuldigt, dat hy den burgers of boeren, die koorn in 't Compagnies magazyn leverden, en met 't zelve dikwyls eenen verren en moejelyken weg quamen, den ordinaris prys, te weten, acht en een halve gulden voor de mudde wel had laten betalen, wanneer namelyk de tienden daarafgetrokken, en zy aan de Edele Compagnie niets fchuldig waren; dog dat hy bevel had gegeven, dat zy na huis rydende, wederom zware vragten van allerhande timmerhout na zyne Hoflede met dezelve os-

fen en wagens alseen Herendienft, brengen moesten; zonder dat zy daar voor betaalt wierden, waar door menige os de hals gebroken was.

Het XVIII. behelst schier even dezelve klagte; want de burgers zeggen daar in, dat zy voor den Heer Gouverneur riet en andere bouw-materialen hadden moeten voeren, zonder dat zy zelfs eens daar voor bedankt wierden; dat zy door den Landdrost met den Stellenboffchen Bode, dikwyls met harde dreigementen, van hen namelyk den voet dwars te zetten, enz. daar toe gekommandeert waren; fchoon men wift, dat 't arme menschen waren, die maar eenen wagen en een gefpan offen bezaten, waar mede zy hun onderhoud zoeken moesten.

Het 18. verhaalt verder, dat zy riet enz. voor riet met al hadden moeten voeren.

In 't XIX. artikel word de Heer Gouverneur beschuldigt, dat hy zyn koorn doorgaans aan de Bakkers verkoft, welke hem tien, twaalf ja vyftien guldens voor de mudde geven moesten, waar door hy den behoorlyken tienden aan de Voortreffelyke Maatschappy ontvlugte, en aldus niets gaf; en dat hy daarenboven de Bakkers dwong, om 't zelve voor dien prys aan te nemen, ten ware zy in zyne ongenade vervallen, en gevaar lopen wilden, van gantschelyk geruïneert te worden.

Het 19. toont, dat hy zyn koorn aan de Bakkers verkoft.

Het XX. beklagt den Heer Gouverneur op eene nadrukkelyke wys, dat hy namelyk zyn eigen belang boven dat van de Voortreffelyke Maatschappy gezogt had; om dat hy wetende, dat in 't jaar 1705. weinig Koorn alhier gevallen was, en de Maatschappy gebrek daar aan had, 't geen, dat hy aan de Bakkers nog niet had verkoft, onder den naam van drie verscheide burgers aan dezelve geleverd had; mids twaalf of vyftien guldens voor ieder mudde betalende; terwyl een zeker burger die negentig mudden leverde, niet meer dan de ordinaris prys

Het 20. zegt, dat hy koorn tegen een hogen prys aan de Compagnie geleverd had.

van

van acht en een halve gulden voor 't zyne ontfangen had, en daarenboven de tienden daar af getrokken was; schoon zulks ontrent de anderen niet was gefchied.

Het 21. raakt niet zoo zeer den Heer Gouverneur als den Heer Samuel Elzevier, eerften Koopman en Tweden Perzoon; want alhier word geklaagt, dat hy insgelyks eene zeer grote wydluftige Buitenplaats bezat, naaft dewelke de Edele Maatschappy zelf nog eene plaats heeft, welke zy tot hooi en gras-land gebruikt. Op dit landgoed zaaide de Heer Elzevier jaarlyks veel Koorn, en won overvloedig wyn, en hield daarenboven aldaar zeer veel vee; deze buitenplaats had de Heer Elzevier van den ouden Heer Simon van der Stell bekomen, schoon dezelve kort voor heen twee boeren, aan welke hy aldaar landeryen had gegeven, weder van daar gejaagt had; onder voorwenzel, dat zy te dicht by de Compagnies post lagen.

Het 22. spreekt wederom van den Heer Gouverneur, en word daar in geklaagt, dat hy zyne byzondere visschery hield, en aldaar een huis gebouwt had, te weten, in Hottentots-Holland, in de zoogenaamde Vissch-hoek ontrent drie of vier uren van zyne pragtige woning *Verregelegen*; daar by voegende, dat hy aldaar een sloep met een quartiermeester en eenige matrozen, die van de Edele Maatschappy betaalt wierden, hield, die echter dagelyks niet anders deden, dan voor de flaven van den Heer Gouverneur te visschen; terwyl de burgers daar van daan gejaagt wierden; aangezien de genen, die zich onderstonden aldaar te visschen, op eene erbarmelyke wys afgeroost wierden.

Het 23. klaagt over des Gouverneurs broeder, den Heer François van der Stell, en meld, dat hy niet ver van de visschplaats

van den Heer Gouverneur, in de zoogenaamde Baai Falfo, insgelyks voor zich eene byzondere visschery had, alwaar de burgers ook niet dorsten visschen; zoo dat het zich liet aanzien, als of deze Heren de Zee-wateren als in erf-pagt hielden, en menig arm mensch daar door van honger wilden laten omkomen.

Het 24. betreft weder den Heer Gouverneur, die beschuldigt word, dat hy op den naam van de Voortreffelyke Maatschappy, ontrent vierhondert stuks wollige schapen van de burgers had laten halen, onder voorwenzel, dat hy bevel had, de wolle daar van na Holland te zenden, en dat voor ieder stuk vier guldens zoude betaalt worden; dog dat niemand van de burgers tot nu eenige betaling ontfangen had, maar dat een van hen, die geld eischte, met eene wakkere lading scheldwoorden en dreigementen van den Heer Gouverneur afgevaardigt was.

Het 25. beschuldigt den Heer Gouverneur, als een Overtreder van zyne eigene wetten; om dat daar in geklaagt word, dat hy de flaven, van de burgers weggelopen, op zyne Buiten-plaats *Verregelegen* aangehouden en in zyn dienst gebruikt had; schoon door hem en zyne Voorzaten op een boete van 25 ryksdaalders verboden was, zodanige flaven t'ontfangen of huisvesting te geven: Ondertusschen had de Edele Heer Gouverneur het gedaan, om zich meester van dezelve te maken, en ze vereert te bekomen, of ze voor een gantsch geringen prys te kopen.

By 't XXVI. word de wyze aangetoont, welke de Heer Gouverneur zoude hebben gehouden, als hy een stuk land aan dees of geenen ingezetenen op bevel van de Edele Maatschappy voor niet met al had behoren te geven; want alhier word gezegt, dat hy geschenken

had aangenomen, van de genen, die de landeryen wilden gemeten hebben, behalven dat die menschen wederom niet met ledige handen hadden mogen verschynen, als zy naderhand quamen, om hunnen erfbrief te halen.

Het XXVII. verhaalt een voorbeeld ten bewys van 't vorige, dat namelyk de Heer Gouverneur een stuk land aan zeker burger vereert had, dog dat dezelve het niet had kunnen gemeten krygen, voor dat hy ten offer gekomen was; dat dezelve ten gevallen van den Heer Gouverneur daarenboven dertig leggers of hondert en twintig Rhynefche vaten (emmers) van den besten wyn, tegen 5 ryksdaalders 't vat, aan hem verkoft had; dog dat hy om betaling gekomen, de huid vol scheldwoorden in plaats van geld bekomen had, behalven dat hy hem 't land weder ontnomen en aan iemand anders, die reeds voor dezen vogelvry geweest was, vereert had.

Het 28. zegt, dat de burgers geen knecht van hem verleygen konnen.

Het XXVIII. beschuldigt den Heer Gouverneur, dat als de burgers eenen goeden knecht moesten hebben, die den landbouw verstont, hy hen geweigert had, denzelven uit den dienst der Maatschappy in lening over te nemen, om dat hy dezelve tot zynen byzonderen dienst van noden had; daarenboven had hy zodanige knechts, als hy ze afschaffen wilde, zoo voort na Batavia of Ceylon gezonden, ten einde dezelve, als zyne geheimenissen wetende, by niemand anders dienen zouden; dog zulks had hy voornamelyk verzonnen, om de burgers wakker te plagen.

By 't XXIX. brengen de burgers de Edele Heren Bewindhebbers weder te binnen eene order, die in den jare 1668. den 26. April afgekondigt, en zedert den tyde van den Heer Gouverneur Bax, tot dat de Heren van der Stell aan de regering gekomen zyn, onverbrekelyk gehouden,

naderhand echter als een oud kleed achter de bank geworpen en met voeten getreden is; deze order verbood alle Bedienden der Maatschappy zoo wel hoge als lage, eenig land te bezitten, direct of indirect; als mede eenigen handel met Koorn, wyn of vee te dryven; na dat echter de gemelde Heren van der Stell 't roer van de Regering gestuurt hebben, was deze order niet alleen in vergetelheid geraakt, maar zy hadden andere gequalificeerde Bedienden der Edele Maatschappy van de beste landeryen verzien, ten nadele en verwaarlozing der Compagnies zaken, en ten bederf en ondergang der burgers.

Het XXX. geeft aan de Voortreffelyke Maatschappy zeer weemoedig te kennen den elendigen toestand der Colonie, daar in bestaande, dat de huizen en landeryen der burgers schier de helft onder de waarde worden verkoft; om dat de vrye handel gestremt, en den ingezetenen niet alleen door den Heer Gouverneur betwift, maar volflagen geweigert en verboden is; terwyl nogtans een land nooit heeft kunnen bloejen of opnemen, waar in de handel is afgebroken geweest. Door dien nu de Diakony en Weeskamer zeer veel op diergelyke hypothecken verschoten hadden, zoo zouden zy met der tyd veel te kort komen, aangezien reeds veel huishoudingen gevonden wierden, die zelfs de intresten na behoren niet konnen opbrengen.

Het XXXI. klaagt over de nieuwe wyze, welke de Heer Gouverneur tegens de oude schikkingen van den Heer Daniel Heinsius, die in den jare 1699. als Commissaris uit Indie quam, en na Holland ging, en boven de daar op gevolgde goedkeuring der Voortreffelyke Maatschappy, de Pagt der Kaapfche wynen betreffende, heeft ingevoerd; en zegt, dat de Heer Gouverneur om zyn byzonder

Het 30. toont den aflag der huizen en landeryen.

Het 31. klaagt over den Generalen Pagter.

zonder belang eenen generalen Pagter tegen den wil der gemeente had laten opkomen, terwyl 'er te voren altyd vier geweest waren; dat hy daar toe zekeren Johannes Pfeiffer had genomen, die den 2 Maart 1675. als een dief geschavotteert en gebannen was, zoo als zy uit 't bygevoegd vonnis bewezen; en zulks enkelyk, om dat hy de wynen van den Heer Gouverneur en zyn Vader altyd zeer duur gekoft, en ten eerften betaalt had.

By 't XXXII. blyven de burgers by dezezelve materie, en vertonen, dat deze generale pagter, Jan Pfeiffer, kort na dat hy de pagt had aangenomen, op den raad en bevel van den Heer Gouverneur, door een zeker perzoon een smeekfchrift had laten opstellen, 't welk de Heer Gouverneur overzien, en in 't net gefchreven zynde, in den Raad geprefenteert had, waar by hy verzocht, dat hy in zyne zoo zwaar aangegane wympagt, die 39100. guldens beliep, op 't kragtigfte mogt gehandhaaft worden; dat niemand zonder verlof van den Heer Gouverneur een Carrabas, dat is, een fles van tien, twaalf of vyftien pinten, kelder, houdende twintig of vyfentwintig pinten, of een half vat zelfs niet aan een fcheeps-vriend verkopen of vereeren zoude; dat de Schout met zyne dienaars in alle burgers huizen zoude mogen gaan en vifiteren, of 'er ook onder de hand wyn verkoft wierd; dat geen burger zonder uitdrukkelyk verlof van den Heer Gouverneur zyne wynen aan de Kaap zoude mogen brengen, ten zy dat dezelve van den pagter generaal waren; en eindelyk dat de oude plakaten en mandaten, voor de komft van den Heer Heinfius afgekondigt, mogten worden hernieuwt; derhalven bidden zy, dat de Voortreffelyke Maatschappy op zulke onrechtmatige verzoeken regard nemen en zorge dragen wille, dat daar door de gantfche Colonie,

welke haar zoo veel geld gekoft had, niet te gronde gaan moge.

Het XXXIII. raakt de vier gepreviligeerde flachters; en word daar in vertoont, dat de Edele Heer Gouverneur niet alleen had getragt, den koorn en wynhandel aan zich te trekken, maar dat hy 't derde fluk, namelyk den veehandel, ook niet vergeten had. Want zy klagen, dat deze vier door den Gouverneur gepreviligeerde Slachters magt hadden, om alles en voor de Maatschappy en voor de burgers alleen te flachten, terwyl aan de burgers op een boete van 50 ryksdaalders, voor de eerftemaal, 100 ryksdaalders voor de twedemaal, en de derdemaal op lyfs-straaffe verboden was, eenig vleefch te verkopen.

Het XXXIV. vertoont, dat als deze regering nog langer beflaan zoude, en 'er geene hope tot verandering was, het te duchten ftont, dat het tot een opftand zoude uitberften; om dat zodanige nooit gehoorde verdrukkingen in ftaat waren, om een wys mensch tot wanhope te brengen.

Het XXXV. verftrekt een voorbeeld, waar mede de klagers pogen te bewyzen, dat Hendrik Monkerus, geweze Kaffier, een wys en verftandig man, door harde verdrukkingen en gefladige mishandelingen tot zodanige wanhope gebragt was, dat hy zich met een pistool doodgefchoten had; terwyl dit droevig toeval den Heer Gouverneur van alle menfchen aan de Kaap omentlyk verweeten was.

Het XXXVI. vertoont verder, dat ook de gewezene Winkelier en Secretaris van de Justitie, Willem Corffenaar, een vroom deugdzaam eerlyk man, zeer veel fmaad, hoon en spot onfchuldig van den Heer Gouverneur had moeten lyden, hebbende hem onder anderen om een beuzeling, eens in byzyn van zeer veel menfchen, wakker over den hekel ge-

Het 33. klaagt over de 4. gepreviligeerde Slachters.

Het 34. zegt, waar om 'er een opftand ontfiaan konde.

Het 35. geeft bericht van den dood van den Heer Monkerus.

Het 36. verhaalt 't ongeluk van den H. Corffenaar.

Het 32. handelt van 't smeekfchrift van dezen Pagter.

haalt;

haalt, en gedreigt, om hen af te zetten, en hem daarenboven met een snaphaan op schouwder, op schildwacht gezet, 't welk de gemelde Corffenaar zodanig ter herten had getrokken, dat hy daar over niet alleen lang 't bed had moeten houden, maar had ook 't gezicht en met 't zelve zyn Secretaris-ampt verloren.

Het 27.
berhaalt in
't 6te alle
vorige
klagten.

Het XXXVII. vertoont in 't kort, 't geen in de voorgaande wydlopig geklaagt is, en befluit; dat doordien de Heer Gouverneur deze Volkplanting in alle delen benydt, benadeelt, uitzuigt, voor 't 't bederf bloot stelt, en zyne grondregel is en hy doorgaans pleegt te zeggen, *dat eene bedurve gemente licht te regeren is*, hy noodwendig voor een geesfel van 't land moest gehouden worden.

Het 38.
bid om
gunstige
verande-
ring.

Het XXXVIII. maakt eindelijk 't slot, dat de burgers nog wel vry meer zaken zouden hebben kunnen voorstellen, ten ware zy beducht waren geweest, daar mede de Voortreffelyke Maatschappij moejelyk te vallen; ondertusschen vertrouwden zy, dat dezelve hier uit wel konde begrypen, dat de hoogste nood hen tot deze klagten angezet had, hopende, dat zy na hare hoge wysheid aan hen bystand bieden, en de vervallene zaken, herstellen zoude.

Dit zyn dienvolgens dezoo kort als mogelyk, te zamen getrokke-

ne klagten, welke de burgers aan de Kaap tegen den Heer Gouverneur opgestelt, en ter behoorlyke plaatzen overgegeven hebben; welke of zy waar of valsch zyn, myn werk niet is, om te onderzoeken; op 't laatst zal men echter zien, hoe de zaken afgelopen zyn, en wie van beide partyen het proces gewonnen heeft.

Midlerwyl zoude ik den Lezer wel van 't verder beloop der zaken, hier iets mede delen, om dat 't jaar en dagen geleden heeft, eer men uit Holland weder bericht hebben konde, en 'er midlerwyl vele aanmerkelyke, gevaarlyke, gruwzame en ongehoorde dingen tusschen beide partyen voorgevallen zyn, welke om hier met stilzwygen verby te gaan, my geenzins zoude passèn, ten ware ik voorpartydig wilde aangezien zyn; dog ik vrees, uw geduld buiten dat reeds te veel misbruikt te hebben, en uwe misnoegtheid te vermeerderen, zoo ik u tegenswoordig nog meer lastig quam te vallen.

Derhalven bid ik deze wydlustigheid niet qualyk te duiden, en de voorgaande beschuldigings-artikels ter dege in de gedachten te houden, om dat ze in 't volgende zeer dikwyls zullen worden aangeroert; en kan de Lezer verzekert zyn, dat ik niets van 't geen 'er voorgevallen, en aamerkelyk is, vergeten zal.

XXV. H O O F T S T U K .

Wanneer de Heer Gouverneur, Willem Adriaan van der Stell, vernam, dat de burgers hem aangeklaagt hadden, zoekt en verkrygt hy een valsche Getuigenis van twee hondert en veertig burgers; laat eenigen in hechtenis zetten, en naauw bewaren; anderen verzend hy na Batavia en Holland; de scheeps-Raad word beroepen, om over deze rebellie te zitten, en geeft eindelyk een aardig Manifest uit.

Verder bericht van de proceduuren. De Gouverneur bidt alle burgers om een getuigenis. Wordt van zonnige getekent. Zeldzaam geval met Gillis Sollier. Als mede met Jan Hendrik Voogt. Inhoud van deze attestatie. De Gouverneur vorscht na den opsteller en Ondertekenaars. Adam Tas raakt deswege verdagt. Wordt in hechtenis gezet. Jacob van der Heide word insgelyks gezogt. Jan Rotterdam moet na Batavia vertrekken. Waarom zulks geschied. Komt 't volgende jaar weder. De Gouverneur geeft een zeldzaam manifest uit. Uittrekzel daar van.

Verder bericht van de Proceduuren.

BY myn voorgaande heb ik u niet alleen de redenen en een uittrekzel van de klagten, door de burgers over den Heer Gouverneur en andere voorname Bedienden der Maatschappy, zoo kort als mogelyk medegedeelt, maar terzelve tyd belooft, om u 't verder beloop van deze zaken, en hoe dezelve eindelyk uitgevallen zyn, te laten toekomen; dog wyl 'er velehande en langdradige zaken zyn, zoo zal ik wederom tragten, om dezelve zoo beknopt, als eenigzins doenlyk zal zyn, te verhandelen, met verzoek, dat zoo d'een of d'andere zaak wydlopijger mogt vallen, als gy of ik verwagt hebben, zulks niet qualityk te duiden, maar te denken, dat de natuur van de zaak het niet anders heeft willen toelaten.

De Heer Gouverneur bidt alle burgers om een getuigenis.

De bewuste klagten nu, welke de Heer Gouverneur op de voorgemelde wys te weten kreeg, ver-

II. Deel.

oorzaakten by hem eene zodanige ongerustheid, dat hy uit wraakzucht geen oogenblik liet voorby gaan, om na den Opsteller van dezelve te zoeken. Hy ging na lange overweginge, daar ontrent in den beginne zeer omzichtig te werk; liet door den gerechtsbode, Christoffel Hasenwinkel, alle burgers aan de Kaap wonende, tot zich ontbieden, en vraagde hen, of zy een geschrift door den Secretaris Willem Helot opgesteld, wilden tekenen, en daar door te kennen geven, dat hy een eerlyk man was.

Vele van de burgers, die niet wisten, waarom de Heer Gouverneur zulks schriftelyk van hen eischte, veel min begrypen konden, tot wat einde hy hen had laten ontbieden, quam zulks in den beginne zeer vreemd voor; voornamelyk wanneer zy zagen, dat zy tegen zyne gewoonte heel min-

V v

netlyk

nelyk van hem ontfangen, met wyn, bier en tabak treffelyk onthaalt, en in zoo grote menigte te gelyk by malkander geroepen wierden; derhalven kan menig een niet begrypen, wat geheim daar achter flak, en waren zy beducht, dat deze tekening van groter belang zoude zyn, dan dat zy enkelyk zoude dienen, om hem voor een eerlyk man te verklaren, zoo als zyn verzoek was. Daar waren 'er ook veel, die fchoon de Secretaris hen 't gantsche opstel, dat zy betuigen zouden, zoo ras als mogelyk voor las, hunne Burgermeesters aankeken, daar onder Hendrik Bouwman, Hendrik Donker, enz. en by zich zelve overleiden, dat zoo hunne Officiers hen voorgingen, zy ook hunne namen licht daar onder konden zetten; derhalven tekende de een na den ander, en meenden heel wel gedaan te hebben, dat zy hunne Burgermeester gevolgt hadden.

Daarentegen waren 'er anderen, die de woorden van den Heer Gouverneur niet veel vertrouwden, maar 't opstel duidelyker wilden gelezen hebben; derhalven beval hy zynen Secretaris, den gemelden Helot, 't zelve andermaal, en zoo dikwyls als 'er nieuwe burgers quamen, die 't nog niet gehoord hadden, duidelyker te lezen; dog deze las altyd zoo ras, dat de tiende part niet wift, wat hem voorgelezen was, veel min begrepen had, wat hy tekenen zoude.

Zeker redelyk en oprecht man, genaamt Gillis Sollier, Fransch vlugteling, merkende, dat 't verzoek van den Heer Gouverneur, ten minften zoo als 't fcheen, niet nagekomen wierd, lette een weinig nauwer op den inhoud, als de anderen licht gedaan hadden; liet de Secretaris t'eenemaal uitlezen; nam eenige uitdrukzelen waar, die hem niet alleen ongerymt, maar gantsch zot voorqua-

men; hy liet derhalven die woorden nog eens voorlezen, en wanneer het tot een tekenen quam, zeide hy tot den Gouverneur: *Edele Heer, door dien my gene rebellen bekend zyn, en ik verzekert ben, dat 'er geenen in 't land zyn, zoo kan ik dit papier ook niet tekenen.* Wanneer hy hene gaan wilde, ging de Heer Gouverneur in de deur staan, leide de beide handen op zyne fchouwders, en zeide: *Monfieur Sollier, wilt gy dan niet tekenen, dat ik een eerlyk man ben?* Deze een oude vos, die voor een gat niet te vangen was, ziende, dat 'er zoo vele Burgermeesters en Officiers op floelen zaten, en een pyp tabak rookten, dacht, zoo ik van *neen* zeg, zoo ben ik een gevangen man, derhalven zeide hy van *Ja*; daar op nam hy een fchoon vel papier, tekende zynen naam, en ging hene, fchoon de Gouverneur hem verzocht te zitten, en een pyp tabak te roken; voorgevende, dat hy Engelschen aan zyn huis had, waar mede zyne vrouw niet fpreken konde; de Gouverneur deed hem uitgelei tot aan de trap, daar doorgaans de wagt van zyn Hof staat, en zeide in 't affcheid nemen: *Monfieur Sollier, ik verzoek u, dat gy tog aan niemand zegt, dat gy dit gedaan hebt.*

Dit is een zeltzaam geval, dog den Lezer zal nog zeltzamer voorkomen, 't geen ik ter gelegentheid van deze tekening, onder zoo vele andere, tegenswoordig zal mededelen. Jan Hendrik Voogt, van Hamburg van geboorte, aan de gantsche Kaap voor een nathals bekend, en die beter verftand had om bier of wyn uit te proeven, dan diergelyke gewigtige fchriften t'onderzoeken, wilde geenzins zynen naam tekenen, ten ware de Heer Gouverneur hem alvorens een goed glas bier liet fchenken, want bier is hier veel meer en hoger geacht, als wyn; wanneer nu de Heer Gouverneur hernam,

Zoeninge
tekenen
het.

7. Pzaam
geval met
Gillis Sol-
lie

Nog zelt-
zamer gaat
het met Jan
Hendrik
Voogt.

hernam, dat hy dronken en onbequaam zoude zyn, om zynen naam te zetten, riep hy luids keels; *Edele Heer, hier moet 'er wezen, of ik en teken niet*; en wanneer hy eens lustig gedronken had, vatte hy de pen op, en deed 't geen hem verzoekt was.

De Landdrost wil die van Stellenbosch en Drakensteen tot deze tekening dwingen.

Wyl ik tegenwoordig van den Landdrost, Jan Storenberg moet spreken, zoo moet ik zeggen, dat hy een man is geweest, die met hogen en lagen zeer wel wist om te gaan: Dog wyl hy zich van de eigenbaat en blinden yver zoo ver liet overheerschen, dat hy zich zelve vergat, en de wraakzucht van zyn Principaal opvolgde, zoo veranderde hy zodanig, dat hy op 't laatst genoodzaakt was, vrouw en kinderen te verlaten, en zynen dienst aan een ander af te slaan.

Terwyl nu 't bovengemelde aan de Kaap zelf voorviel, reisde de gemelde Landdrost na de Colonien Stellenbosch en Drakensteen, verzelt van een esquadron dragonders, om de genen, die 't klaagschrift getekent mogten hebben, een schrik aan te jagen; dog hy voer, gelyk zyn Principaal, de Heer Gouverneur, die meer schande dan eer daar by behaalt heeft; want vele van de aanklagers van den Heer Gouverneur verschenen wel voor hem, en hoorden 't fraai getuigenis-schrift, door den gemelden Helot opgesteld; dog wanneer 't open tekenen quam, was 'er niemand, die zynen naam daar onder zetten wilde, en wyl de deur met eene wacht bezet was, zoo sprongen zy ten venster uit, en lieten den Landdrost met zyne zoldaten hen nakyken.

Word van vele getekent.

Anderen, die wel 't klaagschrift niet getekent hadden, maar den inbors van den Heer Gouverneur kenden, en wel wisten, dat van hem met ledige handen niet te verkrygen was, schoon hy uitdrukkelijk bevel van de Heren Bewindhebberen had, weigerden echter deze attestatie te tekenen,

II. Deel.

onder voorwenzel, dat dezelve vele hatelyke uitdrukzelen en loutere verdichtzelen behelsde, welke zy, zoo als zy zeiden, onmogelyk met een goed gewissen bewaarheden konden. En de genen, die ze altekenden, waren zodanigen, die nog eer, nog oprechtheid bezaten, daar onder vele, die gegeestelt of gebrandmerkt, of ten minsten uit Indie herwaards op 't Robben-eiland gebannen, en door zonderebare gunst van den Heer Gouverneur, of door zynen vader, gepardonneert, en deze vrye volkplanting, als leden ingelyft waren.

Ik acht niet ondienstig te zyn, deze schone attestatie den Lezer mede te delen, te meer, om dat de eerwaardige Prediker, Henricus Beek het der moeite wel waardig geacht heeft, om ze in de Franche tale over te zetten, ten dele om zich daar door in de gunst van den Heer Gouverneur in te wikkelen, en ten dele, om zyne gemeente op Drakensteen, welke meest uit Fransche vlugtelingen bestont, aan te moedigen, dezelve te tekenen, en daar door alle voorgebragte klagten te vernietigen; deze attestatie luid van woord tot woord, als volgt:

Inhoud van deze attestatie.

Wy ondergeschrevene inwoners onder de jurisdictie en correspondentie der Heren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, en der Edele Hoog-Agtbare Heren Bewindhebberen der generale gepreviligeerde Compagnie der Indien en der Nederlanden, midsgaders den Edelen Heer Willem Adriaan van der Stell, extraordinaire Raad, wegens de gemelde Maatschappy en Gouverneur aan de Kaap du bonne Esperance, Burgers en inwoners in 't district van de Kaap, als ook op Stellenbosch en Drakensteen, en zoo verder op 't platte land.

Wy gezamentlyk attesteren op verzoek van den Heer van der Stell, Gouverneur van de Kaap;

V v 2

na

na dat wy voor de waarheid verstaan hebben, 't welk ook de Edele Heer met grote ontsteltenis vernomen heeft, dat tegen alle vermoeden, verscheide boosaardige kwalik gezinde inwoners en onruststichters, tot deze grote uitziugheid zyn vervallen, dat zy door cerrovende en quaadaardige brieven, welke zy in stilte hebben weten rond te zenden, 't gedrag en de pryzenswaardige regering van den Heer van der Stell, als mede de eer en reputatie, midsgaders 't gezag van den Edelen Heer, onzen Gouverneur, by onze Meesters, zoo als op Batavia by de hoge Regering van Indie hebben getragt te krenken en een vlak aan wryven; zoo verklaren en erkennen wy hem als een man van groot respect en dengd, die in zyn doen en regering, midsgaders dagelykschen ommegang en alle andere gevallen, een levend voorbeeld der bescheidenheid en yver voor den algemenen dienst verstrekt; Christelyk, godvruchtig en licht te bewegen zy, om iemand ter gehoor te staan, als mede zacht en goedaardig zy; dat de voorgemelde Heer Gouverneur gedurende zyne aanwezigheid, zich in zyne regering heeft getoont, als eene opperhoofdelyke persoon, van eenen vreedelievenden aard, oprecht en getrouw, zoo wel in 't geen onze Heren en Meesters aanbelangt, als 't geen de welstand van een ieder betreft, om dat hy na de billykheid recht gesproken, eerlyke menschen beschermt, en de quaaddoenders gesiraft heeft; en voor 't overige alle inwoners behulpzaam geweest is, door dien een ieder, die 't verdiende, zyn geluk na zyn verdrag konde maken, zoo veel in hem was, en de dienst der Compagnie zulks toeliet, zoo als een Bediende altyd te doen betaamt. Hy heeft overal landeryen uitgedeelt, daar 't vreedzaam en gemakkelyk te wonen was; alle bedenkelyke zorg gedragen voor haar koorn, wyn en vee, ten einde zy dezelve aan de Compagnie leve-

ren en verkopen konden, zoo veel als dezelve van tyd tot tyd van noden heeft: Als mede voor alle aankomende en passerende scheepsvrienden alles op zich genomen, waar mede zy zich ververfchen en verquikken konden, en hen ook weder na hun welbehagen laten ontladen.

Ten laatsten, dat de gantsche tyd van zyne regering geene order of wet voor den dag gekomen, of afgekondigt is, die met de wetten van den lande strydig zoude zyn geweest; maar dat by in tegendeel zodanige gegeven heeft, die ten voordele en welzyn der Compagnie, en een ieder in 't byzonder strekken, gelyk dan de vermeerdering der wetten en derzelver continuatie op eene goede administratie of regering gegrond zyn. Ten oirkunde dezès hebben wy niet alleen alles onderschreven, maar zyn daarenboven bereid, een ieder in 't byzonder, als eerlyke menschen en getrouwte onderdanen, zulks met eede te bevestigen, als 't zoude nodig zyn, en wy daarom verzocht worden, om dat wy ons aan de waarheid houden en trachten, onzen Gouverneur en deszelfs gezag te verdedigen. Actum aan de Kaap du bonne Esperance den 18. Febr. anno 1706.

Dese treffelyke en gewigtige attestatie hebben niet alleen verscheide Burgermeesters aan de Kaap, Stellenbosch en Drakensteen, maar ook vele inwoners, midsgaders de bovengemelde banditen, slaven, gegeeffelden, gebrandmerkten en gebannenen getekent, welke na 't voorgeven van den Heer Gouverneur, t'zamen een getal van twee hondert en veertig perzonen uitmaakten; hoe wel vele naderhand, wanneer zy achter 't geheim van de zaak quamen, opentlyk bekenden, dat zy misleid waren; ja schoon de Heer Gouverneur zelf deze treffelyke attestatie, met alle ondergeschrevenen namen in handen had, zoo zag

Deze attestatie helpt den Gouverneur niet veel.

zag hy nograns wel, dat hem die weinig te flade zoude komen, zoo als uit 't vervolg blyken zal.

Zoo my, als een onpartydige geoorlooft was, om eenige aanmerkingen daar over te maken, zoo zoude my niet zwaar vallen, om de nietigheid van deze attestatie aan den dag te leggen; en zoo ik daarenboven verzekert was, dat de Lezer zodanige uitweiding niet qualyk zoude duiden, zoude ik deze moeite niet te meer vreugde op my nemen; dog door dien wy nog lang niet aan 't end van ons verhaal zyn, en ik buiten dat voor uwe ongeduldigheid beducht moet zyn, zoo dwingt my de noodzakelykheid zelf, deze gedachten te laten varen, en betere gelegenheid af te wachten, welke zich ook ras opdoen zal, waar by ik ongemerkt myne gedachten zal kunnen uiten.

De Gouverneur
worfcht na
den Opsteller en
ondertekenaars.

Ondertuffchien echter, was, zoo als ik reeds gezegt heb het hert van den Heer Gouverneur daar mede nog niet in rust gebragt; maar na dat hy deze getuigenis bekomen had, was hy bedacht, op wat wyze hy den Opsteller en de tekenaars van dit klaagschrift best zoude ontdekken; daar toe had hy echter weinig moeite van noden, om dat reeds eenige geweigert hadden, de gemelde attestatie te tekenen; daarenboven was de Land-droft nog onlangs een burger of vryman geweest; had derhalven veel met hen verkeert, en wist uit den ommeegang wel te giffen, hoe de gemoederen jegens den Heer Gouverneur gezint waren.

Adam Tas
geraakt
deswegen
verdagt.

En wanneer deze dienvolgens gevraagd wierd, antwoorde hy, dat hy niemand van de inwoners kende, die een nette hand schreef, en een fraai opstel maken konde, als de burger, Diaken en geweze Vaanderig van de burgery, Adam Tas, en dat hy van gedachten was, dat zoo de Heer Gouverneur de waarheid van de zaak weten

wilde, deze by de kop gevat, en deszels papieren onderzocht moesten worden.

De resolutie was by den Heer Gouverneur ras genomen; want de Landdroft en zyne drie Gecommitteerden, de Schipper en Equipage-Meester, Jan Brommert, de Pakhuis-meester, Willem van Putten, en de Burgermeester, Hendrik Bouman, wierden hoewel buiten kennisse van den Raad van policy of van de Justitie, in de koets van den Heer Gouverneur, omringt van de ordinaris Land-dienaars en eenige gewapende zoldaten, na Stellenbosch ten huize van den gemelden Tas gebragt, daar zy den 28. Febr. 1706. ten 6. uuren 's morgens aankamen; alwaar zy nog twee Stellenbosche Burgermeesters, insgelyks zonder weten der hoge Overheid, en den Secretaris met zich namen, en den gemelden Tas van zyne vrouw uit 't bed lichteden, de lessenaar van de Tafel namen, alle overige kisten en kaffen gerechtelyk verzegelden, en aldus hene reden.

Word in
hechtenis
gezet.

Hier mede waren zy nog niet te vrede, maar zy doorsnuffelden nog verscheide andere huizen op Stellenbosch, onder anderen die van meest alle Burgermeesters, als Pieter van der Beyl, Ferdinand Appel, dat van de weduwe Elbertse, en andere, tot dat zy eindelijk met 't vallen van den avond weder na de Kaap reden; terwyl de gemelde Tas, dienze met zoldaten vooruit hadden gezonden, reeds aldaar aangekomen was, en door zoldaten met blote degens bewaart wierd; de Gecommitteerden namen echter den weg niet direct na 't Kasteel, schoon zy den Gouverneur voor alle anderen verslag hadden behoren te doen, maar na den bovengemelden Brommert, alwaar zy zich versochten, de verzegelden lessenaar openen, en de papieren doorsnuffelden, en wyl de Landdroft

De Gecommitteerden visiteren ook andere huizen.

langen tyd voorheen, met den meergemelden Tas brieven gewiffelt, en hem vele zaken toevertrouwt had, de fchriften, die in hunne kraam niet te pas quamen, daar uit namen, of zelfs uit de boeken fcheurden, of fmeden, hunne baan fchoon maakten, en zich tot den Heer Gouverneur begaven; die van vreugde met dit alles te vrede was, en naderhand ook niets daar van heeft laten merken, maar voldaan was, dat hy in de lefenaar een affchrift van 't bovengemelde klaagschrift vond, zoo als ook eene lyft van de namen, die 'tzelve getekent hadden, of nog wilden onderfchryven, welke hy reeds by zich zelve voorgenomen had, te vuur en te zwaard te verdelgen, zo zyne kragten zich zoo verre hadden geftrekt.

Aanmerkelyk is de blinde yver van deze Heren Gecommitteerden, welke zich gantfehelyk verbeeldeden, dat zy 't als nu gewonnen hadden. Want wanneer dit by den gemelden Tas gebeurde, waren 'er juift twee vrienden, die met de Hollandfche Retourfchepen uit Indie gekomen waren, by hem, die beide 't ampt van Ziekentrooster op de fchepen waarnamen, te weten, Jan Roggeveen, en Juriaan van der Maas; een van dezelve had de Rode loop, en was, om' zich te laten genezen, tot zynen vriend Tas gereift; wanneer dezen gerucht hoorden, ftonden zy beide op, quamen in de fleepkamer van den gemelden Tas, en vonden den Landdroft en de Gecommitteerden daar in. Wanneer de gemelde rode loop hen echter ongelegentheid veroorzaakte, gaf hy zulks te kennen, en verzocht, uit de Kamer te mogen gaan; dog zulks wierd hem geweigert, en zeiden de Heren Gecommitteerden hem, dat hy met verlof, in zyne hand fch... en den drek ten venfter nitwerpen, of zyne dingen in zyn broek doen, en dezelve uitwaffen

konde. Wie moet niet over zulke hofhelyke Heren lachen?

Hier konde nog wel aangehaalt worden, dat de Landdroft nog iemand anders, die den Heer Gouverneur geweldig in 't oog liep, te weten, zekeren Jakob van der Heide, die op Stellenbofch gewoont had, en nu aan 't ronde Bofchje woonde, zocht in 't net te krygen; deze had op Stellenbofch een treffelyk landgoed, en beklede aldaar 't ampt van Burgermeester, zoo dat de Landdroft hem aanzeide, dat hy zelf in den Raad op Stellenbofch zoude hebben te verfchynen, om dat 'er zaken van groot gewigt ftonden verhandelt te worden. Deze niet ongenegen, om zyn ampt waar te nemen, en terzelve tyd zynen vriend Tas en anderen te fpreken, was van voornemen, om derwaards te reizen, en 't bovengemelde Klaagschrift, nevens eenige nodige Documenten aan Tas te brengen; dog hy wierd door 't een of 't ander geval daar in verhindert, en bygevolg deze papieren, die na Holland afgevaardigt zouden en moesten worden, behouden, welke anders zonder twyffel ook in de handen van den Heer Gouverneur geraakt, en naderhand nooit te voorfchyn zouden gekomen zyn.

Edog wie wil alle deze wiffelwasjes aanmerken? ik moet verfcheide diergelyke dingen met ftilzwygen verby gaan, ten einde ik niet te wydlopig worde, en daar door verdrietig valle. Ik ben veel meer gedwongen, om tegenswoordig enkelyk te zeggen, dat niemand, zelfs zyne eige vrouw niet, met Tas mogt fpreken, want de zoldaten, die met blote degen by en voor hem ftonden, hadden uitdrukkelyk bevel, om zulks te beletten, ja zelfs zyn eten en drinken te doorfnuffelen, om te zien, of 'er geene brieven in waren, waar uit hy konde zien, hoe 't op 't land ftont, of wat de Gouverneur

Jakob van der Heide word ins-gelyks gezegt.

Niemand word by Tas gelaten.

verneur en de Landdrost in den zin hadden.

Deze zeer strenge behandelingen gingen de medepligtigen van Tas zoo zeer ter herten, dat zy by een smeekfchrift, door een en twintig Burgermeesters, Officiers en burgers getekent, op eene weemoedige wys verzochten, om den gemelden Tas onder genoegzame borgtogt, al zou ze zelfs meer dan hondert duizend guldens bedragen, t'ontflaan, ten einde hy zich in rechten zoude kunnen verantwoorden; dog dit alles was water in zee gebragt, om dat men 't bedryf van Tas, voor een *Crimen læsæ Majestatis* of hoogverraad hield, zoo als hier na duidelyker blyken zal.

Eer en alvorens nog dit Smeekfchrift overgegeven wierd, quam den Klagers een nieuw onweder over; want zy vernamen, dat de oud-Burgermeester, Jan Rotterdam, een man van 70. jaren, zeer zwaar en gebrekkelyk, die zomtyds opstopping van water had, of 't zelve op andere tyden niet houden kon, bevel had bekomen, om zich binnen den tyd van 24. uren na de haven te begeven, en met 't schip de *Herstelde Leeuw* genaamt, na Batavia te zeilen, om zich, zoo als de woorden der Ordonnantie luiden, aldaar voor de Hoog Edele, Groot-Achtbare, hoge Indische Regering ontrent alle zodanige zaken te verantwoorden, als hy tegen zyne eer, eed en plicht, tegens de hoge Overheid aan de Kaap, verscheidemalen gepleegt had.

Vraagt nu de Lezer na de zaken, welke deze oude gryze man zoude gepleegt hebben? ik zal u de oprechte waarheid verhalen; dienvolgens staat te merken, dat de Heer Gouverneur dezen ouden man met zich uit Holland heeft gebragt, om zich in zaken van gewigt, van zynen raad te bedienen; wanneer nu deze gryzaart hem zyne gedachten openbaarde, was 't

den Heer Gouverneur niet altyd na den zin, voornamelyk als 't met zyn byzonder belang niet overeenquam. Wyders staat te merken, dat deeze oude man lange jaren in des Gouverneurs huis gewoont heeft, en aldaar van spys en drank verzorgt is, dog niet voor niet met al, maar voor zyn geld, 't welk hy den Heer Gouverneur nevens eenige 100 schapen op lyfrenten heeft moeten geven, om dat hy anders geene obligatie krygen konde. Door dien echter zoo als 't schynt, de dood dezen gryzaart te lang verschoonde, zoo was de Heer Gouverneur op middelen bedacht, om van hem ontflagen te worden, sliet hem dienvolgens eerst uit zyn huis, en liet hem op zyne eige rieden dryven. Wyl hy nu onder de genen gevonden wierd, die over den Heer Gouverneur aan de Heren Bewindhebbers in Holland, en aan de hoge Indische Regering op Batavia geklaagt hadden, zoo aarzelde hy geenzins, om zich van deze gelegentheid te bedienen, en deszelfs verzamelt geld teffens op te flokken; derhalven zond men hem deze ordonnantie, met bevel aan den Kapitein van 't schip, om hem in de Constabels kamer te logeren.

Deze zyn nu de waarachtige stukken, welke deze oude oprechte man tegens zyne eer, eed en plicht gepleegt, en daar door tegens de hoge Overheid aan de Kaap, gezondigt zoude hebben. Ik moet echter nog een staaltje daar by voegen, om te tonen, dat al 't geen ik zeg, met de loutere waarheid overeenkomt. Het is eene gewoonte in gantsch Oost-Indie, dat alle menschen, als de Heren Gouverneurs in de Kerk komen, opryzen, en hen zeer onderdanig groeten. Nu was deze gryzaart eens in de Kerk, wanneer de Heer Gouverneur daar in quam, dog konde wegens zyn voorgemeld ongemak, zynde een zoort van

Jan Rotterdam moet na Batavia vertrekken.

Waarom zulks geschied?

van *Straxunia* of ontloping van 't water, niet opstaan of moest terzelfver tyd de Kerk verlaten, 't welk echter in geenen dele van hem konde worden geveert, om dat hy derwaards was gegaan, om de prediking van 't Goddelyk woord te horen. Ondertuffchen boog hy zich zeer laag, en groete den Heer Gouverneur zoo eerbiedig als hy konde. Hier mede echter was hy niet te vrede, maar was geweldig verstoort; zond hem den anderen dag twee Commiffariffen, om hem te vragen, waar om hy niet opgestaan was? De gryzaart hernam, dat de Heer Gouverneur na den bekendenweg vraagde, om dat hy wel wift, welk ongemak hy in zyn huis gekregen had. De Gouverneur dit antwoord bekomen, zond hem eene diergelyke ordonnantie t'huis, en beval, dat hy na Batavia vertrekken, en zich by de hoge Indifche Regering aldaar, over zaken verantwoord zoude, die hy jegens zyne eere, eed en plicht had gepleegt.

Vele van de genen, die des Gouverneurs beste vrienden waren, raaden dit wegzenden als onredelyk af, en bragten het zoo verre, dat die order toen weder ingetrokken wierd. Wanneer echter de Gouverneur kort daar na langs ftraat ging, en deze oude eerlyke man wederom door zwakhed niet konde opryzen, maar hem zittende, zeer eerbiedig groete (want de burgers aan de Kaap zyn gewoon, zoo wel voor de middag, als zy door de daken der huizen tegen de Zon befchermt konnen worden, als desnamiddags als de grootfte hitte eenigzins over is, voor de huizen op ftoelen by malkander te zitten, en een pyp tabak te roken, als de Zuid-Oofte wind niet te fterk waait, en ook wel een glas wyn te drinken) nam hy zulks wederom ongemeen qualyk; want hy zeide tegens den geen, die met hem ging, dat hem

dit niet anders voorgekomen was, dan als of hem iemand een snee in 't aangezicht gegeven had; derhalven was 'er ook geen pardon meer voor hem te hopen; te meer om dat hy onder de genen getelt wierd, die 't bovengemeld klaagfchrift getekent hadden.

Al 't bidden en fmeken was tegenswoordig vergeefs; de oude Rotterdam moest achtervolgens dit bevel weg, en na Batavia vertrekken. Doordien de Heer Gouverneur, zoo als boven reeds is gemeld, hem echter nog geene obligatie van zyn kapitaal gegeven had, en tegenswoordig ook nog zeer ongaarn daar toe quam, zoo verliepen de voorgefchrevene 24. uuren verfcheidemalen, eer hy zich na den haven begaf; dog zoo dra als hy die op den voet van een lyfrent, bekomen had, want hy wilde hem anders geene obligatie geven, konde hy geen uitstel meer krygen, fchoon hy den Fiskaal independent daar om aansprak; maar mogt nog maar eene nagt aan land flapen, om den volgenden dag in de Kerk te gaan, en de laafte predikatie aan de Kaap te horen, aangezien de Fiskaal hem liet weten, dat zoo hy zich niet aan boord begaf, hy genoodzaakt zoude zyn, om hem met Gerechsdienaars derwaards te laten brengen.

En hier mede was aldus alle hope verloren; zoo dat hy om geen fchande af te wachten; nog dien zelve avond 't land verliet, en de Heer Gouverneur deed hopen, dat hy, wyl zyne perzoon tot eene zodanige lange moejelyke reize veel te zwak was, het wederkomen vergeten, en de Gouverneur erfgenaam van 't voorge meld Kapitaal worden zoude. Dog Gods gedachten waren heel anders, en zyne kragt in dezen ouden gebreklygen man zoo magtig, dat hy hem niet alleen een jaar daar na weder gezond aan de Kaap bragt, maar deze gryzaart had ook bevel van de hoge Indifche Regering by

De Fiskaal dringt op zyn vertrek.

Hy geraakt op nieuw in de Gouverneurs

Komt 't volgende jaar weder, en de Hr. Gouverneur moet hem zyne jaarlykfche renten betalen.

zich,

zich, achtervolgens het welke hem geen mensch iets meer in den weg dorst leggen; de Heer Gouverneur echter, die toen van verzoenen sprak, was genoodzaakt, om hem zyne renten, die jaarlyks eene zomma van 300 guldens bedroegen, zoo lang als hy leefde, te betalen, of zoo hy nog langer als tien jaren quam te leven, een getal van 400 goede moederschapen weder uit te keren.

Naauwlyks was dit Treurspel met den ouden Rotterdam geëindigt, of 'er verschenen weder andere perzonen ten tonele, die tot een nieuw aanleiding gaven; want tot nu is niemand van de 63 tekenaars van 't klaagschrift op de schouwburg geweest, als de oude Rotterdam en Tas; de anderen echter, schoon ze 21 sterk, verzochten, om den gemelden Tas, onder eene genoegzame borgtogt t'ontflaan, zyn nog allen met vrede gelaten, zonder twyffel, om dat den Gouverneur de handen gebonden waren, of door de op de Rede leggende Retourvloot, die den 4. Febr. 1706. aanquam, eenigzins in zyn voornemen verhindert wierd.

Ten einde echter om deze hinderpalen uit den weg te ruimen, liet hy door zynen Secretaris, den meergemelden Helot, een Manifest opstellen, om 't zelve aan de Kapiteins en Officiers van de vloot mondeling te communiceren. Wanneer hy dezelve deswegen tot zich ontbood, waren 'er zeer velen, die niet verschenen, om dat zy verwittigt waren, dat 'er een grote oneenigheid tusschen den Heer Gouverneur en de burgers ontstaan was, en zich verschoonden met te zeggen, dat zy van zaken, welke hen in den grond niet bekend waren, niet konden oordelen.

Wanneer dit buiten zyne verwachting uitviel, sprak hy met den Commandeur, Vice-Commandeur en Schout-by-Nagt af-

II. Deel.

zonderlyk, en verzocht, dit Manifest in den generalen raad te ratificeren en te tekenen, welke raad uit den Kaapfchen Raad van Policy en den gantschen Scheepraad bestaan zoude, om dat hy staat maakte, dat de andere Kapiteins deze drie Vlagvoerders ras volgen zouden, en geen lid van den Kaapfchen Raad zwarigheid zoude maken, om zynen naam te tekenen.

Dog de Gouverneur bevond hier ontrent ook, dat hy zyne rekening buiten den waard gemaakt had; de Schout-by-Nagt, Willem Elshoek, zeide den Gouverneur ronduit, dat hy wel geene raadsvergadering breken, nog uit dezelve blyven wilde, dog dat hy in zaken van zoo grote aangelegenheid niets konde doen of tekenen, dan in de volle gecombineerde Raadsvergadering. Deze onverwachte resolutie en verstandig antwoord hadde de Heer Gouverneur niet verwacht, dog de zelve veroorzaakte zoo veel, dat hy, die te gelyk den Scheeps-raad benoemt had, die uit 13 perzonen bestont, antwoorde: Als dan zoudet gy my te sterk zyn, om dat onze politique raadsvergadering maar uit 8 perzonen bestaat, en op die wys heb ik u niet van noden.

Wanneer het nu eindelyk tot de raadsvergadering quam, waar in eenige Kapiteins zich lieten vinden, zoo wierd door den Heer Gouverneur voorgeslagen en in omvraag gelegd, of 't niet raadzaam zoude zyn, dat men in zulk gewricht van zaken eene Manifest liet uitgaan, waar by alle oproer, opstand en onrust gestremt en verboden wierd? Het antwoord was eenpariglyk, dat zulks nooit qualyk gedaan was; het reeds gereed leggende Manifest wierd aldus getekent, en eer de laatste man nog uit 't Kasteel was, onder 't luiden van de klok op de gewoonlyke plaats afgelezen, en vervolgens op alle hoeken van de straten aangeplakt, waar onder stont: Oorderen be-

De Schout-by-Nagt wyft zulks beleedelyk van de hand.

Uttrekzel van 't gemeld manifest.

Wat 'er verder voorviel.

De Gouverneur geeft een zeldzaam manifest uit.

vel van den Heer Gouverneur en den breden Scheepsraad, dat is, den gantschen Scheeps en Kaapschen raad van policy; schoon op de Kaapsche Secretary enkelyk staat, op bevel van den Heer Gouverneur en den Raad.

Van de
van 't ge-
melde Ma-
nifest.

De Lezer zal andermaal niet qualyk duiden, dat ik een klein uittrekzel van 't gemelde Manifest mededele; te meer door dien de Heer Gouverneur zelf het zoo waardig heeft geacht, dat hy het als eene ontydige geboorte, uit zyne Deductie gelaten heeft; daar 't nogtans toenmaal zoo veel heeft te weeg gebragt, dat alles zich na 't zelve schikken moest. Dit plakkaat was van den volgenden inhoud: Na dat de Heer Gouverneur in den beginne geklaagt had, dat hy met ongelofelyke droefheid en groot ongenoegen had vernomen, dat vele quaadaardige en qualyk gezinde inwoners aan de Kaap en op 't land tot deze uiterste goddeloosheid vervallen waren, dat zy eene afschuwelyke conjuratie of zamenzwering tegens hare Overheid gesmeed hadden, en met eerrovende lasterschriften, ('t bovengemelde klaagschrift) 't gouvernement doorgetrokken waren, om 't zelve door anderen te laten tekenen, welke zy of met geweld gedwongen, of daar toe bepraat hadden; ja als nog bezig waren, om meer anderen aan hunne snoer te krygen, en van den weg der deugd af te brengen, en in hunne schadelyke voornemens in te wikkelen; zoo dat zy als nu sterk geworden zynde, zulks haar doen niet anders dan voor eene openbare muitery, verwekking van eenen openbaren opstand, en verachting van hunne rechtmatige Overheid konde worden aangezien, waar door en land en menschen vernielt wierden: Zoo had de Heer Gouverneur, midsgaders de Heer Commandeur en verdere brede scheepsraad der tegenwoordigere-tourvloot, welkers oordeel hy ge-

eischt had, om den welstand van dit gouvernement te bevorderen, de algemene veiligheid, door de gemelde quaadaardige oproerige menschen reeds tamelyk gestoort, te conferveren, en tot handhaving der gerechtigheid goedgevonden, als genoodzaakt zynde, om tegens dit groot quaad en de onheilen, welke daar uit ontstaan konden, tydig te waken; en om dezelve te dempen, de middelen te gebruiken, welke hem van den Hemel en zyne Heren en Meesters aan de hand gegeven zyn. Derhalven wierden alle inwoners, die onder zyne regering stonden, op 't scherpsste verboden en geinterdicteert, zoo als hy zulks hier mede deed, van zich in enig complot, conspiratie of zamenzwering, die reeds door voorgemelde qualykgezinde inwoners gesmeed was, in te laten, hunnen heillozen raad op te volgen, of eenige quaadaardige lasterlyke schriften te tekenen; by straffe, van daar over als ongehoorzame rebellen, na bevind van zaken gestraft te worden; de genen die bevonden zouden worden, daar toe aanleiding gegeven, anderen aangezet en overgehaalt te hebben, zouden zonder aanzien van perzoon als oproermakers en verstoorders der algemene rust aan lyf en leven, anderen ten voorbeelde, gestraft worden; weshalven ook de Heer Fyskaal independent en de Landdrost geauthoriseert en gelast wierden, om deswegen exacte informatien te beleggen, en alle de genen, die verdacht mogten zyn, aan deze schandaleuze conspiratie deel te hebben, zoo dra mogelyk, in hechtenis te zetten en te vatten. Doordien echter te denken was, dat vele van deze inwoners door toedoen en oprokking van andere qualykgezinden, die belhamers en opgevers van dit heilloos en lasterlyk werk zyn, misleid en gedebaucheert waren, en als nu berouw hebben, of bekomen zullen, zoo wierden alle

alle zodanige hier mede uitdrukkelijk gewaarfchouwt, om zich deswegen in 't kort en tydig by de hoge Overheid aldaar aan te geven, en eene oprecht berouw en leedwezen te betonen; zoo zy echter in hare quaadaardigheid volharden, zouden zy als andere ongehoorzamen zonder connivering of aanzien der perzoon gestraft worden. *Actum den 4. Maart 1706.* Willem Adriaan van der Stell.

Alhier heeft de Lezer nu den inhoud van dit treffelyk plakkaat, 't welk ik aan uw oordeel overlaat; wat my aanbelangt, ik beken gaarn, dat ik niet weet, hoe dat de Heer Gouverneur tot diergelyke zeldzame gedachten vervallen is, om dat het na niets minder dan na enen opstand rook; men konde veel meer zeggen, dat de gantsche Colonie zich in twee partyen verdeelt had; waar van de eene goed van der Stells en de andere goed Burgers was, gelyk zulks duidelyk genoeg uit de uitgetrokkene klaag-schriften en attestatie van twee hondert en veertig burgers blykt. Ik hope,

dat de Lezer niet qualyk zal duiden, dat ik ontrent den Fiskaal independent, Jan Blesius, eene aanmerking maak, en zegge, dat toen hy dit plakkaat heeft horen lezen en het zelve daar na zelf getekent heeft, hy zekerlyk blind, doof en stom moet geweest zyn; want hy heeft zyn eigen karakter, dat hem van de Heren Bewindhebbers gegeven, en zoo duur aanbevolen was, gantschelyk vergeten; om dat hy zich als een Stadsrechter met een Dorprechter gelyk heeft laten schatten; terwyl hy lang voorheen van hoger magt, eenen zodanigen karakter bekomen had, dat hy zelf den Heer Gouverneur, als hy niet recht handelde, voornamelyk iets tegen de Voortreffelyke Maatschappy ondernam, actioneren, en na bevind van zaken ter straffe trekken konde. Heeft de Heer Gouverneur nu dit van den Fiskaal independent kunnen verkrygen, zoo laat ik u bedenken, hoe veel moeite hy gevonden zal hebben, om dit zyn oogmerk by de andere Raadsleden te beryken?

XXVI. HOOFSTUK.

Waar in bericht medegedeelt word, op wat wyze de Heer Gouverneur in zyne strengheid voortgevaren is, en nog vele anderen gevangen genomen heeft, waar van hy eenige op een schip zetten moest, om dat in de Vesting alle gevangenissen en wachthuizen reeds van zodanige gevangenen opgepropt waren.

Verzolg van de zaak wegens het klaagschrift. Geen Secretaris mag iets voor de geen, die 't Klaagschrift getekent hadden, opstellen. Wessel Pretorius word in arrest genomen. Elias Kina word gearresteert. Worden weder op vrye voeten gestelt. Jacob van der Heyde word voor den Landdrost gedagvaard. Word geexamineert en eindelyk gearresteert. Word in een donker gat gezet. Henning Husing verzoekt uit naam van allen, dat 'er twee van hen naar Holland mogen gesonden worden. Van der Heyde blyft in 't donker gat vergeten. Vier gaan der naar Holland, 't geen den Gouverneur berouwd. Van der Heyde word in 't slimste gat by een moordenaar gezet. Klaas Meyboom word ook in hegtenis gezet, maar ras weder ontslagen. Jacob Cloet en Klaas Westhuizen komen op 't schip ter Aa. Willem van Zeyls berouw over zyne tekening voor den Heer Gouverneur. De Landdrost wil H. Tas aan 't lezen. Van der Heyde word op een hotwerk gezet. Jacob van Savoye moet na hem in 't gat. Pieter Meyer word 'er ook in gezet. Jacobus Lonw word in de Hoofdwagt gezet. Zit jaar en dag, om dat hy des Gouverneurs zin niet wil doen. Gerrit Remkes moet na 't Robben eilandt. Zeldzaam geval van Jan Ernst Jering. Word van den Vaandrig Slotsboo, en den Gouverneur afgeroest. Heer Swellingrebel is ongeukig hy al deze proceduren. De vrouwen verzoeken om ontslaging van hunne mans, maar te vergeefs. Cloet en van der Westhuizen worden eindelyk ontslagen. Van der Heyde komt wegens onpasselykheid ook weder in vryheid. Andere Proceduren in Holland niet gebruikelijk.

Vervolg van de zaak wegens 't klaagschrift.

IN mynen vorigen heb ik begonnen, u kennisse te geven, van 't geen op 't aangehaalt klaagschrift voorgevallen is, en welke wonderbare werking 't zelve gehad heeft, toen de Heer Gouverneur 't afschrift daar van uit de lesenaar van den als nog gevangenen Tas in handen kreeg. Door dien ik echter van myn pligt reken, 't verder beloop insgelyks te schryven en te melden, zoo hope ik, dat gy niet qualyk zult duiden, wanneer ik u tegenswoordig weder diergelyke onsmakelyke kost opditch.

De Dog ik weet, dat gy niet altyd

op uitgezochte en keurlyke spys gestelt zyt, maar zomtyds ook wel een gemeen boeren gerecht voor lief neemt; derhalven zeg ik, dat 'er na dat dit Manifest afgelezen, angeplakt, en alomme bekend gemaakt was, eene grote oneenigheid onder de gemoederen ontstont; om dat de een den anderen niet meer dorst vertrouwen, zoo dat zelfs de genen, die voor heen de beste vrienden waren geweest, tegenswoordig niet meer by malkanderen quamen; want de Heer Gouverneur was nu door de overgezondene getuigenis van twee hondert en veertig burgers

burgers onttaat een grote oneenigheid.

gestyft

geflyft; derhalven wendede hy alle moeite aan, om hen in plicht te houden; gevende en verlenende hen al 't geen zy flechts verzoekten of hebben wilden; terwyl de genen, die 't Klaagschrift hadden getekent, te vuur en te zwaard vervolgt wierden.

Het is my zelf toenmaals gebeurt, dat een zeker vriend, die my voor heen verſcheidemalen had verzocht, om hem te bezoeken, over myne komſt zodanig verlegen was, dat hy niet wift, hoe dat hy weder ras genoeg van my ontflogen zoude worden; want hy had voorheen zeer grote ſmaad en beſchimping van den Heer Gouverneur moeten verkroppen, en was van gedachten, dat door dien ik tot nu altyd eenen witten voet by den Heer Gouverneur had gehad, ik enkelyk tot zynent gekomen was, om te weten, wat 'er in zyn huis omging. Na dat hy my had verzocht te zitten, beval hy een van zyne ſlaven, om tabak en wyn te brengen, en aldus zaten wy twee uren by malkanderen, zonder van dees of gene materie te ſpreken, en keken elkander als ſtomme beelden aan, om dat 'er geen ander woord uitquam, als rookt nog een pyp, drinkt nog een glaasje, 't welk my op 't laatſt geweldig begon te vervelen, en deed reſolveren om heen te gaan.

Dienzelven avond verhaalde ik 't nog aan den zwager van dien eerlyken man, welke mynen ommeegang van den beginne af wift, en deze bragt zoo veel te wege, dat ik op eenen anderen tyd, wanneer ik eens wederquam, aanſpraak genoeg vond, en niet alleen by hem, maar by alle anderen in goed crediet quam.

De Heer Gouverneur ſtelde om zyn oogmerk te beter te beryken, kort daar op eene nagtwagt aan, die uit een Sergeant, Corporaal en zeffien zoldaten beſtont, die alle nagt ronde doen moeften, met

bevel, om langs alle ſtraten te gaan, en te beletten, dat 'er twee of drie perzonen by malkanderen ſtonden te praten, 't zy met goede woorden, of met geweld; ten einde geen toeleg gefmeed wierd, om 't Kasteel t'overrompelen, of te beſormen. Hy zelf, als hy na gewoonte, 's avonds uitging, en den Meester Willem van Damme bezocht, die zeer fraaje dochters had, waar mede hy het, zoo als hy doorgaans beſchuldigt wierd, hield, had eene lyſwagt van vier man met een Sergeant en Corporaal by zich, daar hy nogtans voorheen altyd maar twee man gebruikt had; zoo zeer omzichtig geliet hy zich, om zyn uitgegeven plakkaat een groter gewigt by te zetten; terwyl hy nogtans, als hy eenig gevaar gehad had, wel duizend en duizend maal aangetaſt, gevangen genomen, of zelfs, zoo als 't den Heer Gouverneur van Suriname voor dezen gegaan is, vermoord had kunnen worden.

Hy liet verder voor zich vele bewysſtukken opſtellen, om zich te rechtvaardigen, en de tekenaars van 't Klaagschrift te condemnieren, te hangen en te rabraken; eieren in de pan, was zyn gewone lyke zinspreuk, dan komen 'er gene quade kuikens van. Daarentegen had geen Secretaris, die by gebrek van Notariſſen te gelyk dat ampt waarnemen, het hert, iets voor de gemelde tekenaars van 't Klaagschrift te papieren te brengen, zynde hen zulks zeer ſtrengelyk verboden; waar door dan de ouders tegen de kinderen, de kinderen tegen de ouders, d'eene broeder tegen den anderen, d'eene buur tegen den anderen zo opgemaakt, opgezet, en verbittert wierd, dat het 'er zekerlyk droevig genoeg begon uit te zien.

Van dit myn voorgeven zal ik den Lezer zoo voort een levend ſtaaltje bybrengen, waar uit gy zien zult, dat alles de klare waar-

De Heer Gouverneur verdubbelt zyn lyſwagt.

Wefſel Pretorius word in arreſt genomen.

heid is, dat ik u verhaal. Weffel Pretorius, Burgermeester van Stellenbosch, alwaar hy ook woont, quam aan de Kaap, toen 't plakkaat afgekondigt was, met inzicht, om van 't voorgevallene de zuivere en onvervalschte waarheid te vorschen. Deze quam met een van zyne medeburgers, genaamt Jacob Louw, die 't Klaagschrift nevens hem getekent had, uit 't huis van Henning Husing, Burgermeester aan de Kaap, en op eene zekere hoek komende, daar 't meergemelde plakkaat aangeplakt was, bleven zy beide staan, en lazen het. De Landdrost, Stiefzoon van den gemelden Pretorius, quam daar juist voorby, en na dat hy een van zyne dienaars na de Vesting gezonden had, ging by den burger aan de Kaap, genaamt Valentyn Kleinfeld, om te zien, of zyne zakpistolen wel geladen waren, dog vermits hy bevond, dat 'er geene Kogels op waren, zoo verzocht hy den gemelden Kleinfeld om Kogels, en deze hem eenige gegeven hebbende, zette hy ze zoo voort daar op. Midlerwyl quamen de gemelde Pretorius en Louw daar voorby, en de Landdrost hen ziende, riep hy Pretorius, om een paar woorden met hem te spreken. Deze bleef alleen staan, en de Landdrost iets tegen hem gezegt hebbende, quamen eenige gewapende zoldaten met zyne afgezondenen. Dienaar uit 't Kasteel, die den Landdrost gewenkt hebbende, den gemelden Pretorius op 't lyf vielen, gevangen namen, en in de Vesting bragten.

Is dat niet eene verbittering tusschen ouders en kinderen gemaakt? Is dat niet eene schande voor den Fiskaal independent, die in zyne jurisdictie gedogen moest, dat een Dorprechter, hem zo gewelddadig benadeelde, zyne uit Holland ontfangene magt fremde, zyne jurisdictie violeerde, en hem

voor al de waereld beschaamt maakte? Dog dit is maar een begin der ontfangene autoriteit; daar zal zich zoo voort gelegentheid opdoen, om u nog ineer voorbeelden voor oogen te stellen.

Naauwlyks waren 'er drie dagen verby, wanneer de Fiskaal independent zien en horen moest, dat hem door den geauthoriseerden Landdrost op nieuw inbrenk gedaan wierd. Want Elias Kina, Boekhouder op 't Zoldys-Kantoor, wierd op uitdrukkelyk bevel van den Heer Gouverneur en klagte van den Landdrost in hechtenis gezet, om dat in de lessenaar van Tas eenige brieven van hem gevonden wierden, van de welke hy rekehschap zoude geven. De Heer Fiskaal independent zag zulks wederom door de vingeren, en was ziende blind, en horende doof. Men bragt dezen Kina in den beginne by den eerstgemelden Pretorius op 't bolwerk Buuren; dog men liet hen niet lang by malkanderen, uit vreeze, dat zy heimelyk met elkander zouden concerten; men gaf elk een byzonder vertrek, en liet ieder onder de bewaring van twee man met blote degens. Eindelyk na dat ze veelmaalen ondervraagt waren, stelde men hen weder op vrye voeten; te weten, den gemelden Kina, na dat hy zes weken gevangen had gezeten; wanneer men hem zeide, dat hy zynen dienst wederom waarnemen en gaan konde, waar hy wilde. Weffel Pretorius moest, om ontslagen te worden, een attestatie geven, dat hy niet gevangen genomen, maar vrywillig verschenen was, en bekend had; 't welk echter achtervolgens 't boven verhaalde valsch is, en weten alle de burgers aan de Kaap, dat hy door den Landdrost van straat opgeligt en gevangen gezet is, schoon de Gecommitteerde Raden van de Justitie zulks door hunne ondertekening hebben zoeken

Elas Kina word megelyks geattesteert.

Worden op vrye voeten gestelt.

ken te bewaarheden, zoo als hy deze zaak en veel andere in zyne attestatie van den 28. February 1711. ook heeft pogen te doen, en zelfs den 26. Maart 1711. deswegens eenen eed afgelegd heeft.

Mer en alvorens deze twee gevangenen op vrye voeten gestelt wierden, trof de heurt reeds weder een ander, die des Gouverneurs haat, en ontstoken toren voelen, uitstaan, en gedogen moest; want den 8. Maart 1706. wierd door den Landdrost Jan Starrenberg geciteert, en na verloop van vier uren ten twedenmale verhoort en ongemocit gelaten, Jakob van der Heide, Burgermeester, Ouderling en Luitenant van de burgery op Stellenbosch. Den volgenden dag wilde men hem weder hebben, maar deszelfs overfelle tandpyn, belette hem, op de eerste dagvaarding van den Bode, Christoffel Hazenwinkel, te verschynen; dog wanneer de Bode voor de tweede reis quam zeggen, dat de Landdrost hem liet weten, dat zoo hy niet wilde komen, hy andere middelen zoude moeten in 't werk stellen, begaf hy zich met die dolle pyn na 't huis van den Landdrost, en aldaar ruim drie uren vertoef hebben, wierd hy in de verhoorkamer geroepen, alwaar hy eenige Gecommitteerden, daar onder eenen Roomschen Burgermeester, Willem Heems genaamt, en den Landdrost vond, die hem zeide, dat hy op eenige vraagpunten, welke hem voorgehouden zouden worden, kort en bondig antwoorden zoude, zoo als ook geschied is. Dog dit antwoord was niet na den zin van den Landdrost, aangezien de gemelde van der Heyde zich liet verluiden, dat hy niet voor Gecommitteerden, maar enkelijk voor hem geroepen was, en dat deze Gecommitteerden in deze zaak alle zyne partyen en bygevolg zyne Rechters niet waren; verzocht derhalven, dat hy na

Holland mogt worden gezonden, alwaar hy voor zyne wettige Overheid van alles taal en antwoord geven zoude.

Over dit antwoord was de Landdrost zeer misnoegt, stont van zyn sloel op, en vraagde den Gouverneur, die achter de deur stont, en alles hoorde, om dat dezelve maar ontrent twaalf schreden van de tafel was, waar aan de Gecommitteerden zaten, wat hy in deze zaak doen zoude, en zoo voort wederkerende, zag hy 'er zeer gram uit, en zeide tegens den gemelden van der Heide, dat hy zonder verder tegenspreken op de voorgelegde vragen zoude antwoorden, of dat men wist, wat men met hem van der Heide te doen had. Op deze norze bejegening verweet de gemelde van der Heide hem hoe lelyk hy met Adam Tas en zyn lessenaar gehandelt had; dat in denzelven de stukken lagen, waar mede de tekenaars zich hadden kunnen verdedigen; en dat hy nu, na dat ze daar van berooft waren, goed te praten had; waar door de Landdrost andermaal stom gemaakt, wedrom tot den Heer Gouverneur om nader bevel ging; waar na hy andermaal kort antwoord eischte; dog van der Heide eischte de lessenaar en 't geen daar in geweest was, en beloofde als dan op alles te zullen antwoorden; waar op de Landdrost weder by den Gouverneur geweest zynde, van der Heide aan de zoldaten ter bewaringe overgegeven wierd.

Schoon nu de meergemelde van der Heyde den Heer Gouverneur, door den Burgermeester Heems liet verzoeken, om wegens felle tandpyn uit de Veffing gelaten, en by een burger onder burgtogt gearresteert te mogen worden, zoo was zulks vergeefs; ja men weigerde hem, dat de Secretaris, Abram Poulle, zulks mede zoude registreren, aangezien de Landdrost

Word
geëxami-
neert en
eindelyk
gearre-
steert.

Jakob
van der
Heyde
word voor
den Land-
drost ge-
dagvaart.

droff hem van der Heyde tot antwoord gaf, *dat zy zyn gefnap niet van noden hadden; daar by voegende, men zal u eene andere plaats wyzen, waar mede men zyne gevangenis te kennen gaf.* Eindelyk wierd wegens de woorden, die van der Heide zich voor die Rechtbank had laten ontvallen, door de Heren Gecommitteerden een attestatie, ten behoeve van den Heer Gouverneur, en tot laste van Van der Heide vervaardigt.

Geraakt niet W. van Putten in woorden.

Den anderen dag wierd deze gevangene weder gehoord, en na den Opsteller van 't klaagschrift gevraagd; dog wyl hy antwoorde, *dat hy denzelven niet kon, en zich ook niet verplicht achte, denzelven te noemen, om dat hem zyn burgerrecht ontnomen wierd, en de Landdrost niet anders liet opschryven, dan 't geen hem in zyne kraam te pas quam,* zoo zeide Willem van Putten, een der Gecommitteerden, *Schoft, Schurk, gy spot met den Edelen Achtbaren Raad van Justitie! Gy gaat slechts zoo wat heen en weer wandelen; Wyders sloeg hy met de eene hand op de borst, en met de andere hand aan de pruik, en stiet daar by deze woorden uit: Karel! gy zult staan, en ik wil zitten; waar op de gevangene antwoorde: Myn Heer van Putten, 't is beden uw beurt, dat gy moogt zitten, en dat ik sta, dog de tyd zal zekerlyk geboren worden, dat ik zitten mag, en gy zult moeten staan. Had ik zulke onleidelyke tandpyn niet, ik zoude niet heen en weer wandelen, maar gaarn staan; derhalven geschied zulks niet, om met den Edelen Achtb. Raad van Justitie den spot te dryven.*

Wort in den donkeren gat gezet.

Midlerwyl stont de Landdrost andermaal op, en vraagde den Heer Gouverneur, wat hy met hem doen zoude? kort daar na quam hy weerom, en zeide, *nu zal ik u vogel wel anders zetten, kom! gaat met my, gy hebt hier te-*

genswoordig niets te doen. Hy gaf hem daar op aan eenige zoldaten over, en liet hem met blote degens weder in de kamer, daar hy te voren gevangen gezeten had, bewaren, en kort daar na in 't donkere gat, dat nog Zon of Maan beschynen kan, brengen. Wanneer hy derwaards ging, had hy wel 't geluk, den Commandeur der Retour-vloot, den Heer de Witt te zien, dog door dien zyn geleitsman, de Landdrost niet hebben wilde, dat hy met hem sprak, maar hem gebood voort te gaan, zoo zeide hy, *dat hem dit wel kwalik opbreken konde; waar op de Landdrost antwoorde: Gaat maar bene, dit hebt gy by provisie al weg.* De Heren Gecommitteerden moesten weder eene schriftelyke attestatie vervaardigen, dat de gevangene gezegt had: *Dat zal God wreken; ik zeg 't u, gedenkt 'er my vry by.*

De Heer Gouverneur deed de Raad van Policy vergaderen, om te deliberen, of men 't verzoek van de muitzuchtige Burgermeesters, 't welk zy in den voorgaanden brede scheepsraad hadden gedaan, zoude toestaan? Want Henning Hufing had met toestemming van de anderen verzocht, dat doordien de zaken in 't klaagschrift vervat, aan de Kaap niet afgedaan konden worden, aangezien zy en als Rechters en als partyen te gelyk, daar van niet konden oordelen, aan hem mogt worden toegestaan, dat twee van hen met de Retour-vloot na Holland vertrokken, en voor de Heren Bewindhebbers, aldaar zoo wel voor zich zelve als voor alle andere tekenaars van 't klaagschrift zich te verantwoorden.

Dit verzoek wierd toen afgeslagen, om dat de Heer Gouverneur het niet raadzaam vond, en de Landdrost oordeelde, dat hem eene vette Duif ontvliegen zoude; dog tegenswoordig schein het dat 'er andere maatregels moesten geno-

Henning Hufing verzoekt in naam van allen, dat 'er twee van hen na Holland mogen gezonden worden.

Vier zullen 'er derwaards gaan, welke de voornaamste geacht worden.

genomen worden, om dat men zich vleide, dat wanneer eenige belhamels weggezonden waren, men met de anderen te lichter zoude klaar worden. Om dienswille wierd in deze raadsvergadering goed gevonden, dat de Heer Gouverneur den zogenaamden Hoofd-tekenaar Henning Husing, die voor dezen deszelfs beste vriend geweest was, nevens nog vier anderen, namelyk Pieter van der Beyl, Ferdinandus Appel, beide Oud-Burgermeesters op Stellenbosch, voorts Jan van der Meerland, Luitenant van de burgerij, en den hardnekkigen Ouderling, Burgermeester en Luitenant op Stellenbosch, Jakob van der Heyde met de eerste gelegenheid zoude afschepen, gelyk dan de Heer Gouverneur zulks zelf den 31. Maart 1706. met zeer veel nadruk aan de Voortreffelyke Maatschappy heeft geschreven.

Wie zoude nu wel geloven, dat de Heer Gouverneur zelf eene zaak aan zyne hoge Principalen, de Heren Bewindhebberen der Voortreffelyke Maatschappy berichten, en dezelve niet doen zoude? Wie zoude zich verbeelden, dat hy de stoutheid zoude hebben eenen in den Raad en door den Raad, in 't byzyn van den geauthoriseerden Fiskaal independent, die deze resolutie heeft helpen tekenen, gelargeerden en tot 't wegzenden geseligerden, in 't donker gat te laten zitten? nogtans heeft de Heer van der Stell het gedaan, en den gevangenen van der Heyde slimmer gehandelt, als voorheen. Want na dat hy de vier andere tekenaars van 't klaagschrift had bevolen, zich op 't spoedigste gereed te maken, om zich binnen den tyd van driemaal vier en twintig uren aan boord van de aangewezen schepen te begeven, zoo dacht hy nog niet eens om van der Heyde, maar liet hem vyftien dagen en nagten ongehoort zitten; insgelyks dacht de

II. Deel.

Fiskaal independent niet om de genomene en van hem getekende resolutie, veel min om zynen lastbrief, maar bleef in 't geheel ongevoelig, zonder dat hy lette, of zulks met zyn hoog en gewigtig ampt, eer en goede naam overeenquam.

Na dat nu de bovengemelde vier mannen aan boord gegaan waren, en hunne vrouwen en kinderen, nevens al't geen zy bezaten, achter gelaten hadden (want schoon zy nog zulke welgegoede menschen waren en veel geld en goed hadden, waren zy echter hier door gedwongen, 't huishouden aan een roestigen spyker te hangen, en 't zelve aan zwarte stege en beestachtige slaven over te geven) schein het nogtans, schoon hy kort voor heen aan de Schippers bevolen had, deze miltzuchtigen ter dege te bewaren, en in de Conslabls kamer te zetten, en aldaar te traeteren, dat hy als nu, door dien vrouw en kinderen niet komen, en met tranen in de oogen vergiffenis voor hunne mans en vaders verzoeken wilden, begon berouw te hebben; om dat hy aan Henning Husing eene goede melk-koe verloor, als van wien hy altyd ryke presenten ontfangen en zich daarenboven gevleut had, dat hy t'eeniger tyd deszelfs erfgenaam zoude zyn, om dat 'er gene kinderen waren; hebbende hy in by zyn van Willem Heems tegens de vrouw gezegt: *Moeder Husing, wat wilt gy met zoo groten omslag na uw mans dood doen? Als ik u tien duizend guldens in Holland beschikte, zoo als ik door myne vrienden doen kan, zoo kondet gy sat zoenlyk en wel daar van leven, de rest zal ik wel bezorgen.*

't Berouw van den Heer Gouverneur lekte nog meer uit, wanneer de Retour-vloot onder 't donderen van 't geschut den haven verliet; want toenmaals begaf hy zich in een Galjoot, met voornemen, om de vloot te achterhalen; en zoo hem zulks gelukt was, had hy de

De anderen gaan voort, waar over de Heer Gouverneur ra berouw heeft.

Hy zeilt de vloot na dog kan dezelve niet inhalen.

Van der Heyde blyft in 't donker gat vergeten.

bewulle vier mannen zekerlyk weder daar uit gelicht, zoo 't anders de reſpective Schippers hadden willen toeflaan, als die nu met hem niets meer te doen hadden; maar hunnen Commandeur gehoorzamen moeſten. Dog hy wierd in zyn voornemen belet, om dat de vloot met een zeer gunſtige Zuid-oofte wind ſterk voort zeilde, en hy dezelve met zyne galjoot niet inhalen konde, ſchoon hy dezelve tot verby 't Robben-eiland nazette, waar op hy ook vernagten moeſt, om dat de ſterke doorſtaande Zuid-oofte wind hem belette, in de Tafelbaai te landen.

Handet
na't ver-
rick van de
vloot nog
ſlimmen.

Men zoude gedacht hebben, dat de Heer Gouverneur alle verderre proceduren zoude hebben geſtaakt, om dat hy alles aan de Heren Bewindhebber in Holland overgegeven, en deswegen de voorgenoemde burgers weggezonden had, tot dat hy nader antwoord had bekomen; dog de genen die zich met die hope vleiden, vonden zich zekerlyk bedrogen; want de vloot was naauwlyks weg, wanneer de inhoud van de twyffelachtige periode zich duidelyk toonde, welke hy den 31. Maart 1706. aan de Voortreffelyke vergadering der Heren Bewindhebber geſchreven had, aangezien hy aldaar voorgeeft: Dat ſchoon hy dit middel, namelyk 't wegzenden der voorgemelde vier Burgermeesters had gebruikt, om alles weder in ruſt en vrede te brengen, zoo ſcheen het hem echter toe, dat 'er nog eenige quaadaardige achtergebleven waren, die in hunne hardnekkigheid volharden, en vele gemoederen verbafteren zouden, dat hy derhalven licht zoude genoodzaakt zyn, zwaarder proceduren tegen de oproermakers te gebruiken, zoo zy van hunne ſteegheid niet wilden aſlaten.

Niemand
heeft ver-
lof, om
niet van
de Heide
te ſpreken.

En dit maakte hy ook zoo voort werktellig ontrent van der Heyde, dien hy vergeten had weg te zenden en die als nog in 't donkere

gat zat. Want ſchoon hy hem, na dat hy vyftien dagen, zoo als reeds gemeld is, aldaar had gezeten, weder liet verhoren, zoo had hy hem echter voor heen door den Cipier 't vuurſlag en licht laten ontnemen, om dat hy in geenendele raadzaam achte, dat een zodanige zware gevangene 't licht genieten of verlof hebben zoude, een pyp tabak te roken; daarenboven mogt zyn barbier niet by hem komen, om hem te ſcheren; en als de Cipier hem eeten bragt, zoo moeſt hy met een ſnap of twee gedaan hebben, om dat de Gouverneur niet gedoogde, dat de deur van die donkere gevankenis lang open bleef, ja zyne vrouw en kinderen en andere vrienden mogten hem niet eens zien of ſpreken, gelyk dan zyn oudſte zoon Andreas van der Heide, met vele tranen wegging, om dat hy zyn vader niet mogt ſpreken.

Wanneer hy nu ter verhoor zelf quam, wierd hem door Abraham Poulle, Secretaris van den Raad van Juſtitie, in naam en bevel van den Landdroſt gevraagd, of hy de perzoonen, die tegen den Heer Gouverneur hadden geſchreven, nog niet geliefde te noemen? Hy vragde de Landdroſt en de Heren Gecommitteerden, of hem geoorlooft was, een vraag met een vraag te beantwoorden? Als niemand daar op antwoord, zoo zeide hy, het oude ſpreekwoord blyft dan waar, *qui tacet, conſentire videtur*, dat is: die zwygt, bewilligt; daar op vragde hy den Landdroſt, wie hem de magt had gegeven, dat hy hem vyftien gantſche dagen en nagten in zulk een donkere gevankenis had laten zitten? om dat zulks immers volkomen tegen zyn eer, ampt en pligt ſtreed; de Landdroſt hernam: dat hy niet ſchuldig was, hem redenen hier van te geven; en dat hy op de voorgelegde vragen kort en duidelyk zoude antwoorden, of dat hy hem zoo voort nog ſlimmer lo-
geren

Word na
15 dagen
verhoort.

geren zoude; daar byvoegende, wy weten nog een beter middel, om uw vogel te leren zingen. Van der Heyde zeide: In Gods name! Al't quaad, dat gy my aandoet, zal ik niet zoeken te wreken, maar God, die in den hemel is, zal het voor my doen; en die zal u in den jongsten dag na uwe werken wel belonen. Door dien deze taal niet na den zin van den Landdrost was, zoo gaf hy hem aan den Cipier over, met bevel, om hem weder in de donkere gevangenis te brengen.

Naauwlyks echter had hy een uur daar in gezeten, wanneer de Cipier met eenige zoldaten en hapscharen weder quam, en hem uit naam van den Landdrost bevel bragt, zich in de lelykste gevangenis te begeven, waar uit nooit iemand ongeschonden gekomen was. Van der Heyde gehoorzaamde zeer gewillig; hy vond in 't zelve een zwart, die wegens brandflichten en moorden daar in was gezet, waar mede hy zich als nu moest laten gelyk stellen; en noemde hy hem, uit vreeze van door hem te worden vermoord, zyn Confrater of makker; deelde hem van zyn eeten en drinken mede, en geraakte met hem zoo ver in kennisse, dat hy hem de tien geboden, 't geloof en 't Onze Vader leerde.

Terwyl de gemelde van der Heyde dus elendiglyk opgesloten was, viel 't lot ook op Klaas Meyboom, burger en bakker aan de Kaap, die wegens 't tekenen van 't Klaagschrift, voor eenige dagen een Kamertje in de Vefling huurden; en de huishouding aan de vrouw overlaten moest. Deze echter, die door 't voorbeeld van anderen, in dit tegenwoordig gewricht van zaken had geleert, goed en quaad te verkiezen, volgde de voetstappen van bovengemelden Wessel Pretorius na; verklaarde zyne tekening voor nul, nietig, krachteloos, ja eerroven-

II. Deel.

de en leugenachtig, en gaf een ander getuigenis aan den Heer Gouverneur, waar op hy dan ook weder op vrye voeten gestelt en in deszelfs gunst gebleven is.

Anderen daarentegen, die den gemelden Meyboom wel in de gevangenis volgen moesten, maar hunne tekening van 't Klaagschrift niet zoo voort voor leugenachtig wilden verklaren, wierden eenigzins harder gehandelt, en zoo lang met dreigementen overvallen, tot dat zy gedwongen wierden, om zulks te doen; onder deze soort mogen met recht gerekent worden, Jakob Cloet, en Claas van der Westhuizen, waar van de eerste door den Landdrost uit de herberg gehaald is; want deze beide wierden op 't kleine schip, 't Huis Ter Aa genaamt, 't welk hier ten anker lag, gezet, met bedreiging, dat zy met 't zelve, zoo dra 't uitgerufft was, als banditien na 't eiland Mauritius, dat achter Madagascar legt, waar over de Heer Gouverneur ook te gebieden heeft, zouden worden gezonden; ten ware zy tot inkeer komen en doen wilden, 't geen Claas Meyboom gedaan had; waar door zy eindelyk bewogen wierden, 't getekent Klaagschrift voor een godloos eerrovend lasterschrift te verklaren; hebben ook 't eiland Mauritius niet gezien, gelyk zulks zoo wel de Deductie van den Heer Gouverneur, als de Contra Deductie van de burgers overvloedig aantoot, en met verscheide getuigen staaft.

Op deze wys zyn nog vele anderen van de genen, die 't Klaagschrift getekent hadden, vervaart gemaakt, en door dreigementen overgehaalt, hunne eerste tekening te verwerpen, en voor leugenachtig te verklaren; onder dezelve waren Pierre Rosséau, Burgermeester van Drakenssteen; Christiaan Weynoch, Jan Jakob Conterman, Burgermeesters van Stellenbosch; Steven Vermey, Jakob Pleunes en

Y y 2

meer

Jakob Cloet en Claas van der Westhuizen kwamen op 't schip Ter Aa.

Klaas Meyboom word ook in hechtenis gezet, maar ras weder ontslagen.

meer anderen; 't welk zekerlyk zoo gemakkelyk niet zoude gefchied zyn, ten ware de Heer Gouverneur en Rechter en party te gelyk geweest was; gelyk dan een onzydige getuige, die in 't jaar 1706. met de Retour-vloot hier geweest, en voor Boekhouder op 't fchip Snyderp na huis gevaren is, genaamt Leonard Kaafenbrood, voor Burgermeesters en Regenten der stad Amsterdam met eede heeft verklaart, dat de gemelde Vermey hem had geklaagt, dat hy een zeker schrift, aan de Heren van de kamer van Zeventien in Holland gericht, door hem en andere medeburgers getekent, op bedreiging van den Heer Gouverneur, dat hy hem in hechtenis wilde laten zetten, had moeten herroepen, en een getuigenis ten behoeve van den Heer Gouverneur geven, enkelyk ten einde zyne vrouw en kinderen niet verloren gaan, en hy niet na Mauritius in ballingschap zoude gezonden worden.

Willem van Zeyls berouw over zyne tekening voor den Heer Gouverneur.

En wie wilde alle de genen opnoemen, die zich door mishandelingen en zware dreigementen hebben laten verlyden en affchrikken? Genoeg is 't dat men weet, dat niemand het uit eigene beweging gedaan heeft. Men zie slechts, hoe listig Willem van der Zeil daar toe is gebragt, aangezien men hem met zware bedreigingen voorhield, dat de voorheen reeds gedane attestatie der twee hondert en veertig burgers niets anders betrof, dan dat de Heer Gouverneur een eerlyk man was, op wien men niets wist te zeggen; men zie slechts aan de andere kant ook, hoe ras hy berouw over deze misleiding had; want den 19. February 1706. heeft hy ten behoeve van den Heer Gouverneur getuigt, en den 24. van diezelfde maand had hy reeds rouwkoop daar van.

Door dien nu alle gevangenen zoo licht over te halen waren, uit-

genomen, de gemelde Adam Tas, en Jakob van der Heyde; als welke liever alle pyningen wilden uitstaan, dan tegen hun gemoedt, goeden naam en tot nu verkregene reputatie handelen; zoo was Henricus Beek, Prediker van Stellenbosch, als welkers Ouderling van der Heyde was, van gedachten, dat men om hem tot andere gedachten te brengen, in den Raad moest besluiten, hem op water en brood te zetten, en hem geene andere spys te laten toekomen.

Dit zoude nog wel kunnen paffen, en ben ik verzekert, dat men van der Heyde daar mede niet zoude hebben gedwongen; zoo men echter 't vonnis van den Heer Elzevier werktellig had gemaakt, zoude zulks mislichien een weinig meer indruk op den gemelden van der Heyde gemaakt, en hem tot andere gedachten gebragt hebben; want wanneer de Gouverneur hem in byzyn van den Zoldaat, Pieter Pennemes, van Arnhem van geboorte, vraagde: wat hy van de zaken der burgers al hoorde, zoude hy, zoo als de gemelde Pennemes aan van der Heyde in de donkere gevangenis heeft verhaalt, hebben gezegt: Heer Gouverneur, zoo wy Jakob van der Heyde, en Adam Tas hare rechterhand laten afhouden, en ze als dan aan de galg hangen, zoo zullen wy ras over alle de anderen meester worden; dog de Gouverneur vond zulks niet raadzaam, en antwoorde, men moet de zaak nog een weinig inzien.

Midlerwyl had de Landdrost het geweldig druk, om 't dood vonnis van den gemelden Tas op te maken, en ontbrak hem niets, dan de genoegzame bewyzen, dat hy aan de misdaad van gequeste Majesteit, rebellie, oproer, enz. schuldig was; dog door dien men daar geen kans toe zag, tapte de Heer Gouverneur uit een ander

De Landdrost wil A. Tas aan 't leven.

vaatje,

vaatje, en zeide tegens de vrouw van meergemelden van der Heyde, als zy hem vraagde: Waarom hy haar man zoo onchristelyk handelde, en by een slaaf, moordenaar en brandstichter gevangen zette? Denkt gy, dat ik uw man onchristelyk handel? uw man is zoo hardnekkig en quaadaardig, dat ik hem, om de waarheid daar uit te perzen, wel op de pynbank brengen kan; waar op de vrouw antwoorde, dat haar wel bewuft was, dat haar man buiten de waarheid niet gaan zoude.

Van der Heyde word op een bolwerk gezet.

Zoo donker en gevaarlyk echter als het voor den meergemelden van der Heyde heeft uitgezien, zoo helder begint het tegenswoordig op te klaren; want na dat hy twaalf dagen en nagten in dat donker stinkent gat by den bovengemelden Slaaf, brandstichter en moordenaar had huisgehouden, quam 'er eindelyk bevel, dat hy weder verhoort zoude worden. Door dien hy echter reeds zoo vele tormenten uitgestaan had, dat hem buiten de pynbank gene zwaarder aangedaan konden worden, zoo gaf hy eindelyk op de voorgelegde vragen, zodanig antwoord, dat den Landdrost en zyne Gecommitteerden genoeg gaf, maar evenwel niet tegen de waarheid streed, of 't getekende Klaag-schrift vernietigde; waar door hy ook zoo veel te wege bragt, dat hy niet alleen dien middag by den Luitenant van Rhede mogt eeten, maar in plaats van na dat donker vuil gat te worden gebragt, op 't bolwerk Leerdam nog eenigen tyd in arrest bleef.

Jakob van Savoye moet na hem in 't gat.

Schoon deze yzelyke gevangenis by van der Heyde slechte werking had gedaan, zy quam evenwel den Heer Gouverneur zoo aangenaam, lieffelyk en tot zyn voornemen zoo dienstig voor, dat hy 't niet lang ledig laten wilde. Hier toe quam hem eene bequame perzoon aan de hand, te weten, Jakobus de Savoje, geweze Bur-

germeester op Drakensteen, die tegenswoordig met ter woon aan de Kaap gekomen was; dien hy, zonder op zyne gryze haren, aangezien hy ruim zeventig jaren oud was, te letten, daar in liet werpen, en niet weder op vrye voeten stelde, voor dat hy dood krank was, en deze yzelyke tormenten niet langer verdragen kon; dog dit is de gewoonte van den Heer Gouverneur altyd geweest, dat hy van de gryze haren niet veel werk heeft gemaakt; want zynen eigen vader, Simon van der Stell, heeft hy alle drie jaren naauwelyks eens bezocht, schoon hy zich maar drie uren van Conflantia ont-hield.

Na dat nu de ziekte dezen gryzaard verloft had, quam de beurt aan deszelfs schoonzoon, want deze, genaamt Pieter Meyer, uit Dauphiné geboortig, moest onmiddelbaar na hem in dit vuil stinkent nest kruipen; na dat hy alvorens vier dagen op een bolwerk van de Vesting huis gehouden had. Hy was wegens de vervolgingen uit Vrankryk gevlugt, en meende hier in Afrika buiten alle gewetensdwang te leven, maar de Heer Gouverneur wist zoo wel als de Koning van Vrankryk dragonders te zenden, die 't alle inwoners bang genoeg konden maken; ja hy wist lelyke gevankenisfen genoeg te vinden, om hen tot het herroepen van 't Klaagschrift, en getuigen in zyn voordeel te dwingen. Dog de ongehoopte ziekte verloste den gemelden Pieter de Meyer insgelyks uit dit morzig stinkent gat, na dat hy zeven dagen daar ingezeten had.

Pieter Meyer word 'er ook in gezet.

Door dien nu deze yzelyke, donkere, naare gevangenis de gehoopte werking niet deed, maar de gevangenen of hardnekkig of dood krank maakte, zoo wilde de Heer Gouverneur ook hier ontrent geene vergeeffiche mocite doen. Wanneer dienvolgens de beurt aan den burger Jakobus

Jacobus Louw word in de hoofd-wacht gezet.

Louw quam, die aan 't Ronde boschje woonde, zoo wierd hy eerstelyk in de Hoofdwacht onder de poort van de Vesting, en naderhand op een zeker bolwerk bewaart, zonder dat zyne vrouw zelfs toen hy ziek lag, by hem mogt komen.

De Landdrost leide hem de boven aangehaalde attestatie der twee hondert en veertig burgers dikwyls voor, om ze hem te doen tekenen, en zyn eerst ondergeschreven klaagschrift voor eerrovende, leugenachtig en lasterlyk te verklaren, met belofte, dat hy alsdan weder op vrye voeten zoude worden gestelt, waar ontrent hy zelfs geen zwaarigheid maakte, om dat deze burger alhier geboren was, en nooit elders gereist had, dog de Landdrost vond zich in zyne mening bedrogen, om dat deze burger vast by zich besloten had, niets te tekenen, dat tegen 't klaagschrift zoude aanlopen; om deze redenen moest hy ook jaar en dag gevangen blyven, en zyne huishouding, vrouw en kinderen laten dryven en zeilen.

De Gouverneur neemt hem een stuk land af, en geeft het aan zyn broeder.

Wanneer dit middel krachteloos was, nam de Heer Gouverneur hem een zeker stuk land, aan den zoogenaamden Paardenberg gelegen, 't welk van zyne moeder met kennisse van den Heer Gouverneur lange jaren gebruikt, bebouwt en beplant was, af, en gaf het aan haar oudste zoon genaamt Pieter Louw, die de voorheen reeds gemelde attestatie der twee hondert en veertig burgers mede getekent had, en derhalven eene beloning hebben moest. 't Welk waarlyk met regt mag heten, moeders tegen kinderen, kinderen tegen moeders, en broeders tegen broeders oprokkenen.

Dog dit ook konde den gemelden Jakobus Louw tot gene andere gedachten brengen, aangezien hy wel wist, dat hy daar door zyne zaak niet verbeteren zoude, om dat 't geen eens weggegeven was,

niet weder ingetrokken konde worden. Insgelyks was hy verzekert, dat de Heer Gouverneur hem en zyne moeder 't Ronde boschje niet afnemen, en aan iemand anders weggeven konde; daarenboven konde hem na de komst van een ander Gouverneur nog wel een ander stuk land worden gegeven, om dat 't land tog groot genoeg was, en 'er nog niet te veel waren, dien het voeden konde.

En in zulken verwarden toestand scheen alles 't onderste boven te gaan, aangezien 'er niemand van de Bediendeu der Compagnie was, die zyne handen niet vol had, ondertusschen meende niemand zyn belang beter daar by waar te nemen, als de Heer Gouverneur en de Landdrost; want de Gecommitteerde Raden van de Justitie waren wel dagelyks bezig met examineren en interrogeren, terwyl zy altyd op hare tafel hadden tabak, wyn, brandewyn, Hollandschbier, Sek, enz. zoo dat zy zoo wel voor als na 't ondervragen eens drinken en den Keizer, zoo als men zegt, voor de betaling konden laten zorgen; dog buiten dat, de Landdrost uitgezondert, zouden zy weinig voor hunne moeite gehad hebben, schoon hen de honing altyd om den mond gesmeert wierd, dat zy namelyk alle door den Heer Gouverneur tot hoger waardigheden en voordeliger ampten zouden worden bevordert. De Landdrost alleen hoopte, door 't dicteren der strafte zyn beurs te maken.

De zoldaten hadden met 't bewaren der gevangenen genoeg te doen; daarenboven wierden hunne posten schier dagelyks verandert, en zy zelfs menigmalen om eene beuzeling na Batavia of Ceylon gezonden, gelyk dan eens schier de gantsche bezetting door nieuwe zoldaten verandert is, voor welk alles zy niet anders genoten, dan knorren en morren, graau-

grauwen en fnaauwen van hunne Officiers, die hen altyd verdaecht hielden, dat zy zoldaten het met de gevangenen of andere burgers hielden; schoon zy de orders zoo slipt als mogelyk, naquamen.

En op zulke wys wierd ook met Gerrit Remkes gehandelt, die wel zoldaat was in de dienst der Voortreffelyke Maatschappy, maar reeds lange jaren by den bovengemelden Henning Hufing voor Klerk gedient had; want deze ontving eensklaps bevel, den dienst van den gemelden Henning Hufing te verlaten, en zich na 't kasteel te begeven. Wanneer hy echter verscheen, zoo ontving hy nader bevel, om zich na 't Robben-eiland te begeven, en aldaar by banditen zynen dienst als zoldaat waar te nemen, en heeft hy aldaar jaar en dag moeten huishouden.

De Sergeant Jan Ernst Jering, die voor dezen de lyfswagt van den Heer Gouverneur gecommandeert had, en deze plaats had moeten neerleggen, om dat hy verdacht gehouden wierd, dat hy met den gevangenen Adam Tas onder cene deken lag, eens de hoofdwagt onder de poort van de Vefling voor den Sergeant Douterstad waarnemende, en hem twee mannen, die by den Landdrost voor Landdienders dienen wilden, overgegeven zynde, met bevel, dezelve niet uit de Vefling te laten, voor dat zy van den Kapitein Olofberg hare nodige montuur ontfangen hadden; liet een van dezelve die uitgaan wilde, weder te rug roepen, waar op 't ander volk hem verweet, dat hy een Landdiender geworden was, en hem voor een schelm en verrader schold; deze nieuwe Landdiender ging aan den Landdrost zeggen, dat de Sergeant van de Hoofdwagt hem had gescholden, en de Landdrost gaf daar van kennis aan den Heer Gouverneur.

Wat gebeurt 'er? De Gouverneur laat den gemelden Sergeant

door een slaaf roepen; en wanneer hy in de Raadkamer quam, vond hy behalven den Heer Gouverneur, den Landdrost en den Vaanderig, Gaje Jaffe Slotsboo; hier op word de gemelde Landdiender ook geroepen, en gevraagd, of deze Sergeant hem uitgehouden had, die van ja antwoord. De Gouverneur schold den Sergeant daar op voor een beest uit, zonder hem slechts te horen spreken, en gaf aan den gemelden Slotsboo bevel, om hem, zonder dat zyne wacht nog om was, en hem zyn degen en stok afgenomen waren, met zyn rotting wakker afte roffen.

Hier op heeft de gemelde Slotsboo hem zoo lang geslagen, tot dat hy gantsch moede was, terwyl de Heer Gouverneur in de deur stont, en hem met de hand na den gemelden Slotsboo toefliet, en zeide: *Neen Beest, het is nog niet genoeg, gy moet nog meer hebben.* Wanneer hy echter zag, dat de gemelde Slotsboo niet meer slaan konde, nam hy deszelfs rotting, en zeide: *Ik zie wel, dat gy niet meer kondet slaan, geef my uw rotting, ik zal zien, of ik niet beter kan slaan.* Hier op heeft de Heer Gouverneur hem nog dapper afgeroest, en alle slagen meest op de borst en op den rechten arm gepast; tot dat hy eindelyk eenen deerlyken slag op de borst kreeg, zoo dat hy voor over viel, en aldus ter deure uitquam.

Wat dunkt de Lezer van diergelyke proceduren? Hoe meent gy, dat 't aan de Kaap gegaan zoude hebben, wanneer de magtige Koning van Vrankryk, die toenmaals met Holland en hare Bontgenoten in vyandschap leefde, om dezen tyd gekomen was, om 't t'overrompelen? zekerlyk by zoo slechte krygskunde zou 't er slecht genoeg uitgezien hebben. Want men heeft nooit gehoord, dat een gemeen zoldaat in volle geweer op zyn post staande, afgeroest is;

wat

Gerrit Remkes moet na 't Robben-eiland.

Zelfzaam geval van Jan Ernst Jering.

Word van den Vaanderig Slotsboo en den Gouverneur afgeroest.

Raifonnementen daar over.

wat zal men dan denken van een Officier, die over de gantsche Hoofdwagt te gebieden heeft? Dog God heeft toenmaals hert en zin van dezen Sergeant geregeert, dat hy geen van beide, of zelfs al te twee doodgestoken heeft; want anders zou het 'er zekerlyk nog verwarder uitgezien hebben; en was hy in zulke treurige en droefgeestige gedachten geweest, zoo als ik hem naderhand op 't bolwerk Buuren dikwyls gezien heb, wanneer hy de onlydelykste pyn moest uitstaan, om dat zyn lichaam gantsch blaauw was, en hy den rechten arm schier niet bewegen konde, ik vreze, dat in die haastigheid iets anders zoude geschied zyn, 't welk hem ook uit hoofde van alle krygs-artikels niet qualyk zoude hebben kunnen worden ge- duid.

Heer Swellingrebel ongelukkig by alle deze proceduren.

Doch om den Lezer niet langer te vervelen, zal ik kortelyk nog maar zeggen en kan 't ook met waarheid doen, dat onder alle Raden van de Justitie niemand meer is te beklagen, dan de Heer Jan Swellingrebel, een man, die den weg van recht en gerechtigheid nooit verlaten heeft, of van denzelven afgeweken is, die van alle gunsten, welke de Heer Gouverneur mildelyk uitgedeelt heeft, niet eene heeft mogen genieten; om dat dezelve hem nooit in eenige Commissie, deze proceduren betreffende, heeft mogen gebruiken, maar hem veel eer in den weg is geweest; om dat hy recht altyd recht, en onrecht altyd onrecht noemde, en derhalven liever de haat van zyne Gebieders onderworpen zyn, dan de gerechtigheid in 't minst te kort doen wilde; waar toe ook zyne getrouwe huisvrouw, schoon ziek en over haar mans ongeluk bedroeft, hem altyd eenen heldenmoed in 't lyf sprak, en zeide: Dat hy nog om haar, uog om hare kinderen zoude vrezen, den rechtvaardigen te slaan, al zouw zy met haar krank lichman en kleine kin-

deren met hem vervolgt, ja weggezonden worden; en deze aanmoediging bragt ook zoo veel te wege, dat de Gouverneur hem eens over nalatigheid van zyn plicht berispemde, hy niet vreesde, om zich aan alle gevaren bloot te stellen, en de onwaarheid van deze beschuldiging ten spot en schande van zyne vervolgers klaar aan te toonen.

Tot nu had de Heer Gouverneur alle middelen in 't werk gestelt, om de onwilligen te dwingen, maar weinig uitgevoerd; nu echter, wyl alle kamers, schepen, gaten en andere plaatzen met gevangenen bezet waren, die allen hardnekkig by hare eerste tekening van 't klaagfchrift bleven, en de Landdrost nog meer citeren wilde, die zonder twyffel de gevangenis niet zouden ontsnapt zyn, en de vrouwen der reeds gevangenen by een smeekfchrift de ontslaging van hunne mannen verscheidemalen verzocht hadden, en zulks nu wederom met nadruk deden; (want zy verzochten als nu den 27 Mey 1706. den Heer Gouverneur en den gantschen Raad van Justitie, om hunne mannen kort recht te laten geschieden, of hen onder genoegzame borgtogt t'ontslaan) scheen de zaak een andere keer te nemen, niet zoo zeer om de vrouwen te begunstigen, als welke de Heer Gouverneur daar mede afwees, dat de zaak den Raad van Justitie niet raakte, en dat hy haar niet konde helpen, om dat hy ze aan den Landdrost overgegeven had, deze wederom op zyne zaligheid betuigde, dat hy niets daar in doen konde, maar dat ze van den Heer Gouverneur afhing; maar om andere dringende redenen, die 't gantsche Compas, ik wil zeggen, des Gouverneurs gemoed, zin en verstand deden verdragen.

De vrouwen verzoeken om ontslaging van hunne mans, maar te vergeefs.

Want 't schip, 't Huis Ter Aa, 't welk op bevel der Voortreffelyk Maatschappy over Mauritius na Madagaf-

Cluet e. van der Welthuisen wotden endelyk ontslagen.

Madagascar moest zeilen, lag nu zeilrede. De twee gevangenen echter, die daar op waren, te weten Jakob Cloet en Klaas van der Westhuizen, konden zonder een gerechtelyk vonnis niet derwaards gebannen worden; derhalven moesten dezelve wel worden ontslagen, om dat 'er geene plaats meer in de Vesting ledig was; dog zulks geschiede niet zoo los hene; maar zy moesten berouw en leedwezen betuigen over hare tekening van 't klaagschrift, en borgstellen, dat zy gedagvaard worden, ten alle tyde zouden verschynen.

Van der Heide komt ook weder in vryheid.

Met de andere gevangenen ging het zekerlyk nog zoo gemakkelyk niet; dog Jakob van der Heide, die na zoo zware uitgestane tormenten aan de rode loop bedlegerig wierd, en eene gantsche maand zoo heftig daar van aangetast was, dat Willem ten Damme, Lyf-arts van den Gouverneur, eindelyk wierd genoodzaakt te zeggen, dat deze ziekte, uit veel ongemak, verdriet en droefheid ontstaan, genoegzaam in staat was, om den gemelden van der Heyde in 't graf te slepen; daar by voegende, dat hy niet langer in arrest konde worden gehouden, om dat de Heer Gouverneur het bezwaarlyk zoude konnen verantwoorden, als de gemelde van der Heyde in de gevankenis quam te sterven; derhalven moest zoo wel de Landdrost als de vrouw van den gevangenen, dien de Lyf-arts zelf riep, in de Vesting verschynen.

Dit geschied op eene byzondere wys.

Nu is uit alle omstandigheden, die tot nu na malkanderen verhaalt zyn, klaar, dat deze van der Heide crimineel gehandelt is; de Lezer zal derhalven zonder twyffel nieuwsgierig zyn om te weten, op wat wyze deze criminele gevangene op vrye voeten gestelt is. De Landdrost quam alleen, zonder Gecommitteerden uit den Raad van Justitie, by den meergemelden van der Heyde; maakte hem

II. Deel.

zyne ontslaging bekend, zonder te zeggen, dat zulks op bevel van den Heer Gouverneur geschiede, of iets van hem te eischen, dan enkellyk dat hy en zyne vrouw, die 'er tegenwoordig was, hunne perzonen en goederen gerechtelyk zouden verpanden; dat hy gedagvaard werdende, ten allen tyde zoude verschynen.

En daar mede was deze gevangene, die op den hals gezeten had, ontslagen; dog deze manier moet den Lezer niet vreemd voorkomen, om dat ons hier bewust is, dat Adam Tas ook in byzyn van vele Gecommitteerden in arrest is genomen, en deszelfs kisten en kisten door den Stellenbosschen Secretaris gerechtelyk verzegelt zyn, welke verzegeling zoo straf in zyn werk ging, dat aan zyne vrouw en kinderen zelfs geene verschoning van hembden of tafelgoed gelaten wierd. Wanneer zy nu iets van noden had, moest zy hare buuren daar om aanspreken, en zich op zodanige wys ruim drie maanden behelpen. Eens quam de Landdrost gantsch alleen zonder Gecommitteerden of Secretaris in haar huis; ontzegelde in zyne eenzaamheid alle kisten en kasten, en na dat hy na andere papieren gevraagd maar niet geopent hadde, gaf hy haar volle magt, om al 't geen verzegelt was geweest, weder te gebruiken, als voorheen.

De Landdrost licht by Adam Tas deze gels af

Is dit nu wederom niet eene fraaje wyze van rechtsplegingen? Waarlyk de Heer Gouverneur, die eenige jaren in de wyd-vermaarde Stad Amsterdam Schepen is geweest, zal deze wyze daar niet gezien hebben. Het is derhalven te verwonderen, dat daar hy zeven jaren Gouverneur aan de Kaap is geweest, en eene zoo grote Colonie heeft te regeren gehad, hy de Amsterdamsche methode niet gebruikt en zich daar door buiten calange gehouden heeft; dog ik wil dit aan 't oordeel van den Le-

Z z

zer

zer overlaten, en my verzekert houden, dat wyl ik ditmaal deze stoffe niet kan afhandelen, u de volgende geschiedenissen even zoo

weinig vervelen zullen te lezen, als zy my vervelen, om dezelve te fchryven.

XXVII. HOOFSTUK.

Handelt van negen aangeklaagden, die zich op de vlugt begeven hebben, en op vier edictale citatien niet voor't Gerecht verfchynen, afgefchrikt door de flechte behandelingen van hunne medemakkers.

De gedaagden verfchynen op de citatie niet. De vice-landdroft word met zoldaten gezonden om hen gevangen te nemen. De Gouverneur wil hen andermaal door een plakkaat onder 't luiden van de klok laten dagen. Ten dien einde word 'er een Manifest gelezen en alomme aangeplakt. Inhoud van dit Manifest. De gedaagden verfchynen niet. Geven een smeekfchrift over. Dit word in de rechte handen geleverd. Zy worden weder by edict gedagvaart. Zulks veroorzaakt tweedragt in den Raad. Swellingrebel wil zyn stem niet geven zonder te weten wat zy gedaan hebben. Oortman is van 't zelfde gevoelen. Bourzman staat het toe. Den Landdroft word het smeekfchrift der vlugtelingen over gegeven. Dezelfen verfchynen op de derde citatie ook niet. Worden ten vierdemaale gedagvaart. Olof Berg wil een vrygelei voor hen hebben. Inhoud van de vierde edictale Citatie. Aanmerking over deze drie vergaderingen. Tegen Oortman word een attestatie gefmeed. Van der Heyde word op nieuw verdagt gehouden. Ontfangt bevel na Holland te vertrekken. 't Welk ras weder word ingetrokken. Onder wat voorwendzel dit gefchied.

Vervolg van 't voorgaande verhaal.

MEt vermaak zal ik U't vervolg van de zaken, welke in den jare 1706. aan de Kaap de Goede Hoope zyn voorgevallen, mededelen; en of schoon het fchier niet als droevige gevallen zyn, twyfel ik echter niet, wyl zy eenen zodanigen uitflag hebben gehad, waar mede de inwoners alhier te vrede gefteft zyn, of gy zult dezelve zoo wel als de vorige met een vriendelyk oog ontfangen, en met genoeg doorbladeren.

Mynen laaften heb ik met de ontflaging van den meergemelden van der Heyde, en de aflagting der zegels der gerechtelyk verzegelde Kiften en Kasten van Adam Tas befloten. Nu moet ik den Lezer verder verhalen, hoe het met de overige gegaan is, die 't

boven aangehaalde Klaagschrift getekent, en den grimmigen toorn van den Gouverneur nog niet gevoelt of geproeft hebben; deze ftieten zich aan de harde behandelingen van den Heer Gouverneur ontrent de gevangenen, en wilden derhalven den bitteren drank van de flinkende gevangenis niet gaarn fmaken, of zich in de handen van hunne vyanden vrywillig overgeven; schoon zy, zoo als de naam was, op order van den Raad van policy door den Gerechtsbode gedagvaart wierden, om voor den Landdroft en zyne Gecommitteerden uit den Raad van Justitie te verfchynen; befloten zy na rype overweging, de vlugt te nemen, ten einde zy niet in zulke gevaarlyke gevankeniffen hare gezondheid of ook wel zelfs haar leven,

ven, zoo wel voor 't gemene best, als ten dienste der Voortreffelyke Maatschappy daar by zouden inschietsen, verzekert, dat de Voortreffelyke Maatschappy daar in de nodige verziening doen zoude.

Door dien echter dit besluit den Heer Gouverneur zeer smertelyk voorquam, en hy nevens de Landdrost voorgenomen had, deze vlugtelingen, het koste wat het koste, in handen te bekomen, en bygevolg onder zyne magt en voeten te brengen; zoo gaf de Landdrost op bevel van den voorgemelden Raad van policy (hoewel niemand zeggen kan, of dat bevel van den gantschen Raad, of slechts van eenige uit den zelve, welk laatste zeer waarschynlyk is, getekent is,) aan den gerechtsbode, Christoffel Hafewinkel andermaal order, deze menschen voor de laatste maal te dagvaarden, en dezelve ernstiglyk te vermanen, dat zy voor hem en zyne bygevoegde Gecommitteerden uit den Raad van Justitie verschynen, en van hare tekening rekenschap geven zouden; dog deze dagvaarding was ook vergeefs, aangezien de gemelde Bode weder onverrichter zake t'huis quam, en verflag deed, dat hy niemand van hen allen t'huis gevonden had.

Derhalven wierd de Vice-Landdrost, genaamt Janus Adrianus Montanus, een bequaam en geleert man, die den Landdrost wierd toegevoegt, om dat hy zich niet altyd op 't land dorst wagen, en daarenboven aan de Kaap zelf met 't uitvoeren van de bevelen van den Heer Gouverneur, gevangen nemen en ondervragen der burgers en 't verrichten van andere nodige zaken genoeg te doen had, met eenige soldaten te voet en te paard, in 't geheel 16. of 20. man, behalven zyne gewoonlyke Land-dienders afgevaardigt, om deze vlugtelingen overal, daar zy hen slechts zouden kunnen bykomen, te vatten, te vangen en te

II. Deel.

arresteren; ten einde men hen daarna te bequamer aan de Kaap brengen, in donkere gevangnissen werpen, en ze als de anderen plagen zoude kunnen.

Deze Vice-Landdrost nam in den beginne zyn pligt zoo veel waar, als mogelyk was; wanneer hy echter naderhand, zoo als hy my zelf heeft verhaalt, den criminelen eisch van den Landdrost Starrenburg, tegen Tas te lezen kreeg, en merkte, dat 't hem overal aan genoegzame bewyzen ontbrak, en bygevolg niets dan kinderispel daar in zag, zoo sloeg hy als een verstandig man, gade, dat door dien men den meergemelden Tas reeds zoo lang in arrest gehouden, en hem zoo dikwyls ondervraagt nad, zonder hem tot dezer uure iets crimineels te lasten te kunnen leggen, het met de anderen ook aldus zoude gelegen zyn, voornamelyk door dien Tas en van der Heyde voor de belhamels opgegeven wierden. Gelyk hy derhalven voorheen alles doorsnuffelt, en alle huizen en wegen bezet had, zoo ging hy nu by hen, en at en dronk met hen, en liet het met 't arresteren en gevangen nemen gaan zoo als 't wilde; 't welk oorzaak was, dat hy ook schielyk na de Kaap gedagvaart, en op 't spoedigste met een schip na Ceylon gezonden wierd.

Naardien nu de Heer Gouverneur zag, dat met al dit woelen en woeden, razen en tieren by deze menschen niets uit te voeren was; en zy zich evenwel, schoon de Vice-Landdrost weggezonden was, in hunne huizen niet veilig konden achten, maar genoodzaakt waren, dag en nacht in de wildernissen, en bosschen, gaten en spelonken, onder struiken, en den bloten hemel, in koude, hitte, regen en wind, dan op de bergen, dan in de valcien, by adders en slangen, en by de verslindende wilde dieren des aardryks, lyf-berging te zoeken, zoo wierd hy nevens

Zz 2

vens

De gedaagden Verschynen op de andermaalige citatie niet.

De Vice-Landdrost word met soldaten gezonden, om ze gevangen te nemen.

Hoehy zich hier in draagt.

De Gouverneur wil hen andermaal indagen.

vens den Landdrost van voornemen, om deze hardnekkigen en wederspannelingen, by de Edelen Achtb. Raad van policy, uit hoofde van 't reeds vooheen toegezonden plakkaat, by dienzelven Raad, den 4. Maart gearresteert, als oproermakers aan te klagen, met verzoek, om dezelve publiek en plegtiglyk by plakkaate en luiden der klokken in te dagen.

Ten
eenen
worden
Manifest
afgelezen
en alomme
aangeplakt

Op deze wyze heeft nu de Heer Gouverneur, of liever de Landdrost, want de Heer Gouverneur wilde daar voor niet te boek staan, voorgevende, dat hy zyne zaken aan den Landdrost overgegeven had, deze zaak den Edelen Achtbaren Raad van policy in de handen gespeelt, waar van hy, schoon hy de Hoofdparty was, evenwel President bleef; die ook op 't verzoek van den Landdrost zeer naauwe achtung daar op nam; hoewel dezelve niets anders dan hare *Non Comparitie* of weigering zich te verantwoorden, aantoonde, en den 3. Juny 1706. na 't luiden der klok, dit volgende Manifest aflezen, en naderhand alomme liet aanplakken.

Inhoud
van 't Mani-
fest.

Wy Willem Adriaan van der Stell, Extraordinaris Raad van Indie, Gouverneur wegens de Nederlandische Vereenigde gepreviligeerde Oost-Indische Maatschappij aan Capo du bonne Esperance of de Kaap de Goede Hoop, als mede van 't eiland Mauritius en den aankleve van dien, en de Raad, doen te weten:

Nademaal ons voor eenigen tyd bekend is geworden, dat eenige qualyk geziinde en oproerige inwoners van deze Colonie, hun werk hebben gemaakt, buiten op 't platte land te zwerwen, om vele boeren, die aldaar wonen, tot 't tekenen van zekere lasterschriften tegens de hoge Overheid alhier over te balen en te bepraten; Wy echter in ervaring gekomen zyn, dat 't grootste gedeelte onschuldig daar toe gebragt

is, zoo hebben wy by ons plakkaat van den vierden Maart 1706. goed gevonden, niet alleen alle goede ingezetenen daar voor te waarschuwen, en eenige der voornaamste Voorstanders na 't Vaderland (Holland) te zenden, maar ook de genen, die tot 't tekenen van dit eerrovent lasterschrift verleid zyn, bekend te maken, dat zy zich by de hoge Overheid alhier aetwegen aangeven zouden; om na bevind van hunne onschuld vergiffenis t'erlangen.

*Naadien 'er echter nog eenigen worden gevonden, die deze zachte middelen in den wind slaan, en licht door de vermetelste Instrumenten van dit werk aangemoedigt en gestyft, in hare steegheid volharden, ook reeds door den Landdrost, nomine Officii, verscheidemalen gedagvaard, midsgaders voor den Gerechtsbode van deze Vesting, uit bevel der Regering alhier, aangemaant zyn, om in deze Vesting te verschynen; dezelve nogtans ter verachting van de Justitie by hunne ongehoorzaamheid volharden; Zoo hebben wy op verzoek van den Landdrost, om ons recht en gezag, hem toevertrouwt, te handhaven, nodig geoordeelt, de perzonen Marten van Staden, Guiliam du Toit, François du Toit, Hercules du Pre, Cornelis van Nienkerk, Jacobus van Brakel, Willem van Reil, Jan Elbertz., en Klaas Elbertz. by edict en openbaar luiden der klok in te dagen, zoo als wy by dezen doen, om binnen den tyd van 8. dagen voor den Edelen Achtb. Raad van Justitie, of de Gecommitteerden uit denzelven, in dit Kasteel te verschynen, om op alle vragen, welke de bovengemelde Officier hen zal voorleggen, te antwoorden; by straffe, dat by nalatigheid tegens hen als nalatige en wederspannige onderdanen zal worden behandelt; zoo als bevonden zal worden, naar rechten te behoren. Gegeven in de Vesting du bonne Esperance den 3. Juny 1706. Was
gete-*

getekent, W. A. van der Stell.
*Ter zyde stond: Op bevel van den
 Edelen Heer Gouverneur en den
 Raad. W. Helot.*

Nu konde dit Manifest, 't welk zoo wel in de Tygervalei, als aan Stellenbosch, Drakensteen, en andere gewoonlyke plaatzen aangeplakt wierd, den vlugtelingen niet verborgen blyven; want schoon zy voor hare perzonen niet te voorschyn quamen, zoo waren 'er evenwel vrouwen, kinderen en slaven voor handen, die hen zulks genoeg konden bekent maken, zoo 't andere menschen al niet gedaan hadden; dog wanneer zy hoorden, dat de zaak by de derde citatie van den Raad van policy in de handen van den Raad van Justitie gespeelt was, alwaar de Fiskaal independent wel zitting nemen, maar niet verschynen zoude, zoo wierden zy nog steger, en verwachteden niet veel goeds van den Heer Gouverneur.

Zy hielden zich deswegen nog afwezent; en quamen onder malkander overeen, een smeek-schrift aan den Heer Gouverneur, den Edelen Achtbaren Raad van Justitie en den Landdrost te presenteren; in 't zelve noemden zy zich getrouwe onderdanen van de Oost-Indische Maatschappy der Vereenigde Nederlanden; en zeiden, dat zy met de grootste verwondering, ja verbaaftheid hadden vernomen, dat zy den 3. Juny by openbaar luiden der klok, door een beschreienwaardig afgekondigt en alomme aangeplakt Dekreet, geroepen waren; om voor hen in 't gerecht te verschynen, en op alle de vragen te antwoorden, die hen door den Officier zouden worden voorgelegt; en zy zulks niet doende, dat men tegens hen als ongehoorzamen en wederspannelingen zoude te werk gaan. Naardien zy zich echter aangene nalatigheid van haar plicht, zoo wel ontrent den Heer Gouverneur en den E-

delen Raad van Justitie, als ook wegens de hoge Indische Rege-ring, veel min tegens de Edele Groot-Achtbare Heren Bewindhebber en in 't Vaderland, schuldig bevonden, nog minder om diergelyke schande en schandvlek hadden gedacht, als hen opgedrongen en aangewreven wierd, om dat zy goed en bloed, lys en leven voor de Voortreffelyke Maatschappy en 't gemene best, wilden offeren, en nogtans zien moesten, dat hare medebroeders die in de vesting gevangen zaten, de eene hier de andere daar in vuile donkere gaten geworpen, en zy alle frisch sterk en gezond daar in gekomen, 5. van dezelve krank en zwak, allen echter aan 't lichaam en eenigen aan 't verstand gekrenkt, daar uit gegaan of gedragen waren; en zy voor zulke en diergelyke onchristelyke behandeling een schrik hadden, zoo wilden zy voor God en de gantsche waereld, in alle demoed, zoo als gehoorzame onderdanen paff, aan hare Edele Achtbaren hier mede betuigen, dat zy wegens hare onschuld nooit op dwaalwegen geraakt, en van voornemen waren, om zich zoo vermetel niet in lys, levens en gezondheids gevaar te storten; maar midlerwyl met het grootste geduld af te wagten, wat hare medebroeders zoo wel in Holland als op Batavia tot hun aller welzyn uitgevoert zouden hebben, enz.

Dit smeek-schrift hadden zy den 7. Juny 1706. in zodanige order getekent, zoo als hunne namen boven reeds uitgedrukt staan. Van de gemelde vlugtelingen is in waarheid zeer aanmerkelyk, dat 3. van dezelve Hollanders, 3. Franschen en 3. Afrikanen waren; aanmerkelyker echter was 't, dat 'er reeds een Hollander, een Franschman en een Afrikaan was overleden; dog 't aanmerkelykste was, dat zy niet wisten, door wien zy 't smeek-schrift zouden laten o-

Dit smeek-schrift word in de rechte handen geleverd.

De ge-aagten erchynen niet.

Geven een smeek-schrift over.

vergeven, om dat niemand van hen dorst wagen, 't zelve derwaards te brengen, uit vreeze van te worden in hechtenis gezet; des niet tegenstaande quam 't zelve evenwel in de rechte handen, waar van my de eigentlyke manier onbewust is, ondertusschen weet ik zeer wel, dat de voorgeschreve 8. dagen verlopen en niemand verschenen is.

Zie de 7. en 8. en 9. en 10. en 11. en 12. en 13. en 14. en 15. en 16. en 17. en 18. en 19. en 20. en 21. en 22. en 23. en 24. en 25. en 26. en 27. en 28. en 29. en 30. en 31. en 32. en 33. en 34. en 35. en 36. en 37. en 38. en 39. en 40. en 41. en 42. en 43. en 44. en 45. en 46. en 47. en 48. en 49. en 50. en 51. en 52. en 53. en 54. en 55. en 56. en 57. en 58. en 59. en 60. en 61. en 62. en 63. en 64. en 65. en 66. en 67. en 68. en 69. en 70. en 71. en 72. en 73. en 74. en 75. en 76. en 77. en 78. en 79. en 80. en 81. en 82. en 83. en 84. en 85. en 86. en 87. en 88. en 89. en 90. en 91. en 92. en 93. en 94. en 95. en 96. en 97. en 98. en 99. en 100.
 Doordien nu in deze tweede zitting, welke den 10. July gehouden wierd, ook niemand verscheen, en de Landdrost dezelve weder aanklaagde, zoo hadden gaarn eenige Raadsleden gezien, dat 'er maar een te voorschyn was gekomen, om van de zaak, waar van zy voorgaven, geene andere kennis te hebben, dan dat zy niet verschenen waren, nader onderrecht te worden, op dat zy zich in haar stemmen niet mogten abuseren; doordien zulks echter niet geschiede, zoo moesten zy den aanklager geloven in alles wat hy zeide, die nogtans zyne verdichte bezwaarnissen niet dorst of mogt zeggen, veel min bewyzen konde; ondertusschen moesten zy hem de *Non Comparatie* te goed laten komen, en een tweede edictale citatie zien; schoon zy uit den eisch van den Landdrost niet konden begrypen, wat de gedaagden misdään hadden, veel min waarom zy in den beginne geroepen waren.

Zulke veroorzaakt tweedragt in den Raad.
 Ik kan en wil my niet wydlopig inlaten om den Lezer de zeldzame debatten uitvoerlyk te beschryven, welke in deze zitting voorgevallen zyn. Ik vind my evenwel genoodzaakt, om iets daarvan te gewagen; ten einde gy zoudet zien, op welke wonderbare wys deze tweede edictale citatie te wege gebragt en uitgewerkt is. De Heer Gouverneur, die alhier President, Hoofdparty en doodvyand te gelyk was, leide niet alleen de eisch van den Landdrost in omvraag, maar was ook te gelyk

de eerste, die deszelfs eisch als bilyk en rechtmatig toestont. Hy wierd onmiddelbaar gevolgt door den Heer Elzevier, den Heer Olof Berg, Kapitein van de bezetting, en den Heer Adriaan van Rhede, Luitenant; wanneer de zaak echter aan den Heer Jan Swellingrebel quam, vond dezelve voor de eerste maal tegenkantsing.

Want deze oordeelde, dat wyl hy van de gantsche zaak nog niet onderrecht was, de hoogste noodzakelykheid vereischte, dat hem de misdaden der gedaagden klaar aangetoont moesten worden, voor uit ziende, dat het bederfen ondergang der gantsche Colonie daar van afhing, en dat deze menschen tog niet zouden verschynen, om dat hare makkers, die vrywillig gecompareert waren, in donkere stinkende gevanknissen waren geworpen, of op de bolwerken van de Vesting in hechtenis gehouden wierden; derhalven zeide hy, dat God hem bewaren zoude, iemand te oordelen, zonder alvorens te weten, waar in deszelfs misdaad bestont.

De Heer Gouverneur hernam, dat zulks alles ter zyner tyd door den Landdrost geschieden zoude; om dat 't tegenswoordig nog op geen vonnissen aanquam; dog de Heer Swellingrebel antwoorde: Dat doordien dit eene edictale citatie en by gevolg crimineel en schandelyk was, de zaak den Rechter klaar moest schynen, eer en alvorens hy iemand daar over vermogt aan te tasten, wanneer hy zoo wel als de anderen, die tot nu dagelyks by 't ondervragen der gevangenen gebruikt waren, en derhalven overvloedig moesten weten, hoe 't met de zaak gelegen was, genoegzame kennis en bericht daar van had, zoo zoude hy niet in gebreke blyven, den eisch aan den Landdrost toe te staan; dog dat hy zulks tegenswoordig onmogelyk doen konde,

Swellingrebel wil zyne stem niet geven, ten ware men hem zegt, wat zy gedaan hebben.

De Gouverneur zoekt hem over te halen.

konde, om dat hy niets daar van wist.

Na dat nude Secretaris Abraham Poulle hier over gevraagd was, en de Heer Gouverneur zich geliet, als of hy niet geweten had, dat de Heer Swellingrebel, de Heer Elzevier, de Kapitein Berg, en de Burgermeester Nicolaas Oortman, niet gebruikt waren, voerde hy hem te gemoed, dat zy alle te zamen niet konden worden gebruikt; dog dat deze bovengemelde Heren, geene zwaarigheid maakten, den eisch aan den Landdrost toe te staan, schoon zy ook niet over deze zaak gezeten hadden.

Dog de Heer Swellingrebel gaf nogmaals tot antwoord: Dat door dien hy geene kennisse van de zaak had, hy den eisch aan den Landdrost niet konde toestaan; te meer wyl hy gezien had, dat de gemelde Landdrost eenigen op vrye straat crimineel aangetast, en anderen uit 't bed geligt, en anderen, die gedagvaart waren, in donkere gevangenis geworpen, en op de bolwerken der Vesting in hechtenis gezet had, waar van 'er zomigen op vrye voeten waren gestelt, zonder dat men iets van hunne misdaden gehoord of gezien had; weshalven hy den eisch van den Landdrost niet konde toestaan.

Over dit twisten wierd de Heer Gouverneur eindelyk misnoegt; en beval den Landdrost zeer verstoort, te zeggen, wat de gedaagden gedaan hadden; waar op hy hen dan met weinig woorden te lasten leide; dat zy tegen de hoge Overheid alhier eerrovende en fameuse latlerschriften opgesteld en getekent hadden; de Heer Swellingrebel antwoorde: Dat 't met zeggen niet genoeg was, maar dat men 't gezeide klaar en duidelyk moest bewyzen. Kortom, door dien de Heer Gouverneur bemerkte, dat de Landdrost zoude re kort schieten, beval hy den Secretaris, 't advys van den Heer

Swellingrebel ten protokolle te brengen, en voer daar op met 't inhalen der andere stemmen voort.

Nu was 'er niemand meer, die zwaarigheid maakte, den eisch aan den Landdrost toe te staan, dan de Burgermeester Nicolaas Oortman alleen, die insgelyks verzocht te weten, wat de gedaagden misdaan hadden? Wie de Beklager en eischer was, en wie den Landdrost deze grote magt gegeven had, zulke proceduren te beginnen; de Gouverneur gaf aan denzelven schier 't zelve antwoord, dat hy aan den Heer Swellingrebel gegeven had, en beval den Secretaris, 't advys van dezen Burgermeester insgelyks te registreren.

Vermids echter de andere stemmen allen den eisch aan den Landdrost toestonden, zoo wierd by gevolg door derzelve meerderheid besloten, de gevlugten door eene tweede edictale citatie te roepen, en dezelve onder 't luiden der klok plegtiglyk af te kondigen en alomme aan te plakken.

Deze 8 dagen gingen nu weder verby, zonder dat iemand van de gedaagden verscheen, derhalven wanneer de Raad van Justitie ter rechter tyd vergadert was, en de Heer Gouverneur niet verscheen, onder voorwentsfel, dat hy verdacht wierd gehouden, zoo hoorde de Heer Samuel Elzevier, als Vice-President, de klagte van den Landdrost, en leide dezelve in omvraag; verscheide Heren stonden den eisch aan den Landdrost toe, dat in eene derde edictale citatie en genot der *Non Comparitie* bestont. De Heer Swellingrebel echter bleef by zyne vorige resolutie, tot dat hy van de misdaad der gedaagden beter onderrecht was, en derhalven ook nader bericht van den Heer Elzevier verlangde, maar geen ander ontving, dan hem voor 8 dagen gegeven was; weshalven hy ook by zyn vorig advys bestendig bleef.

Oortman wil ook met stemmen.

De gevlugten worden evenwel ten anderemale gedagvaart.

Swellingrebel wil de derde edictale citatie ook niet toestaan.

De Secretaris moet zyn advys protocolleren.

Desge-

Desgelyks deed ook de Burgermeester, Nicolaas Oortman, die schoon de andere voor hem zittende Raden 't verzoek van den Landdrost billykten, diezelve vrage deed, welke hy over 8 dagen gedaan had; de Equipagie-Meester, Jan Brommert, voerde hem daar op te gemoed, wat hem daar aan gelegen was, wat de vlugtelingen gedaan hadden? waar op de gemelde Oortman hernam, dat hem zeer veel daar aan gelegen was; deze echter, zoo als meest alle zeeluiden gewoon zyn, antwoorde hem redelyk plomp en buffelachtig: Dat weten wy ook wel, want gy zyt zelf een der voornaamste van de aangeklaagden en belhamels; gy zyt ook geroepen, om ze te horen, te weten de gevangenen, en gy hebt niet willen komen.

Zegt de redenen.

Op dit grof, onsmakelyk en boersch antwoord, vertoonde de Heer Oortman de andere Raden, dat hy zonder redenen zoo minachtig gehandelt wierd, om dat hy met eede konde verklaren, nog part of deel te hebben, aan 't geen de gedaagden en hare makkers gedaan hadden; daar by voegende: dat hy voor de burgery eenen eed had moeten afleggen, om dezelve in alle stukken voor te staan, zoo als hy ook met goed en bloed doen zoude, zoo 't noodzakelyk was; vervolgens herhaalde hy zyn vorig verzoek, en voegde daar by, dat hy in 't contrarie geval gedwongen zoude zyn, om by zyn vorig advys te blyven; aangezien hy op zulken lossen grond, door de klager niets bewees, van 't geen hy de aangeklaagden te lasten leide, niet konde leyden, dat aan zoo vele burgers een openbaare schandaal aangedaan wierd.

Bouman
par het
echter toe.

Dog wat quamen hier de redenen van de Heren Swellingrebel en Oortman te stude? waarlyk niets. Men sloeg alles in den wind; stond den Landdrost alles toe; dagvaarde de afwezenden

ten derdenmale by edicte, op de plechtigste wyze; en lette men veel meer op 't inbrengen van den Burgermeester Hendrik Bouman, die te kennen gaf: Dat hy zyne toestemming noodzakelyk daar toe moest geven, om dat de gedaagden, door den Raad van Justitie ontboden, onwillig en ongehoorzaam waren; dat menschen, zoo als hy en zyns gelyke op den weg konden worden aangerant; waar door men als dan niet allcen groot gevaar te duchten had, maar dat zulks ook van een droevig gevolg zoude kunnen zyn.

Naardien nu de Landdrost weder in den Raad moest verschynen, en men hem zeide, 't geen 'er besloten was, gaf men hem terzelter tyd 't bovengemeld Smeekschrift over, 't welk de vlugtelingen den 7. Juny getekent, en door velerhande omwegen eindelyk in deze vergadering gebragt hadden; wanneer na 't lezen van 't zelve de Heer Elzevier den Heer van Putten vraagde, of dit smeekschrift ook eenige verandering in haar genomen besluit maakte, antwoorde dezelve, in geenen dele, maar men moet 't aan den Officier overgeven, ten einde hy dezelve zoude kunnen actioneren, by aldien hy iets onbetamelyks daar in vond.

Zoo weinig echter als deze 9 gedaagden 't eerste of twedemaal zyn verschenen, zoo weinig en nog minder waren zy van voornemen, om zulks by deze derde edictale citatie te doen; want zy geloofden, dat haar verhoog, in 't bovengemeld smeekschrift gedaan, zoo veel zoude uitwerken, dat men hen eindelyk verschonen en de zaak *in statu quo* laten zoude, tot dat 'er nader bericht uit Holland of uit Indie zoude gekomen zyn; dog zy maakten verkeerde rekening, en 't wraakgierig gemoed van den Heer Gouverneur, 't welk door dagelyks aanhitzten der nydige bloedzuigers in volle vlam gezet wierd, konde

Zy verschynen op de derde citatie ook niet.

zoo weinig ftill blyven, als de geldgierige beurs van den Landdroft.

Want op den 27. Juny 1706. quamen de Raden van de Justitie weder by malkander, en vernamen van den Landdroft, dat zy andermaal nog niet verſchienen waren; derhalven verzocht hy de derde Non comparitie te genieten, en eene vierde edictale citatie *ex ſuper abundantia*; (ten overvloede) toe te ſtaan; waar by hen alle exceptien, beneficien, enz. waar mede zy zich eenigermaten in rechten zouden kunnen of mogen behelpen, als naar rechten, zouden mogen benomen worden.

Deze eiſch van den Landdroft, welke door den Heer Elzevier aan de Raden voorgedragen wierd, gaf den Heer Kapitein Olof Berg gelegenheid te zeggen: dat, door dien hy zekerlyk geloofde, dat de gedaagden op zodanige wys nooit verſchynen zouden, 't beter was, dat men hen voor een zekeren tyd, een vry gelei verleende, zoo als in zodanige gevallen in Duitſchland gebruikelyk was; daar by voegende, dat zoo dit geſchiede, hy niet twyffelde of zy zouden zich komen verantwoorden; en zich midlerwyl na den Heer Elzevier toekerende, om dezelfs advys te weten; zoo antwoorde deze hier op: de zaak moet haren voortgang hebben, weshalven de Heer Kapitein ook zeide: *Fiat!* laat ze dan voortgaan.

Na zodanige woordewiſſeling ſtont de Burgermeester Nicolaas Oortman op, en verzocht den Heer Elzevier, om te mogen ſpreken, eer de ſtemmen voortgang hadden. Hier op drong hy zeer ſterk aan, om te mogen weten, waar die magt van daan quam, dat de Landdroft Aanklager was; daarenboven vraagde hy, of de Heer Fiskaal independent niet meer leefde, dan of 'er gantsch geen Fiskaal meer was? aangezien zynes bedunkens zaken van opſtand en oproer den Heer Fiskaal

II. Deel.

independent, en niet een Dorprechter of Landdroft raakten; om dat de magt van den Landdroft zich zoo ver niet konde ſtrekken, en hy aan de Kaap gantsch gene Jurisdictie had. Eindelyk maakte hy 't ſlot van zyne rede aldus: Wanneer de Landdroft zich zulke algemene zaken aanmatigde, die buiten zyne Jurisdictie gingen, en waar toe hy in genen dele gerechtigd was, zoo moest alles daar neder leggen, 't geen hy tot nu gedaan had, om dat deze Dorprechter zich niet in ſtaat bevond, om de ſchade en 't bederf van zoo vele huisgezinnen met goed en bloed te boeten, veel min de ſchande te verantwoorden, welke hy deze menſchen aangedaan had.

In plaats dat deze redevoering van den gemelden Oortman meer anderen uit den dut zoude hebben geholpen, zoo ſchrikte dezelve hen veel meer af, om hen toe te vallen, niet zoo zeer als of ze in zich zelf onredelyk en onbillyk geweest was, maar om dat de Heer Willem van Putten, die 't woord voor den Heer Elzevier opnam, en in deze dingen overal den gebreden haan ſpeelde, hem zeer verachtelyk handelde; want ſchoon de gemelde Heer Oortman niet van hem van Putten, maar van den Heer Elzevier verlof had verzocht, om zyne zaken voor te dragen, zoo zeide nogtans deze yzer en kolen handelaar; (zoo noem ik hem met de gantsche gemeente aan de Kaap, om dat hy als Pakhuismeeſter vele vragten ſteenkolen, en verſcheide hondert pond yzer verkoft heeft, waar van 't geld niet in de Compagnies kas, maar in zynen zak gevlogen is) het is onder geene ſtoelen en banken geſtoken; de Fiskaal en de Landdroft zyn beide by een openbaar plakkaat, dat alomme aangeplakt is geweest, door den Raad van Policy daar toe geauthoriſeert, zulks kan u niet onbewuſt zyn.

Nu was dit wel waar, maar de

Aaa

Heer

worden ten vierdenmale gedagvaard.

Olof Berg wil een vry gelei hebben.

Oortmans bedenkelijke rede.

Heer Oortman wilde hier mede enkelyk de dwaasheid van den Raad van Policy te kennen geven, en de andere Heren Raden praadverteren, dat dezelve den Fiskaal independent met een Dorprechter gelyk gestelt, en hem geauthoriseert had, daar hy nogtans van de Heren Bewindhebbers genoegzaam geauthoriseert is en magt heeft, alle rechtshandelingen van wat natuur en tegens wien dezelve zouden mogen zyn, aan te taffen en uit te voeren; derhalven antwoorde hy den Heer van Putten, dat hy niet konde geloven, dat de Heer Fiskaal door den Raad van policy geauthoriseert was; door dien echter de Heer van Putten nog niet konde of wilde begrypen waar de Heer Oortman hene wilde, zoo liet hy door den Secretaris 't plakkaat-boek brengen, en toonde hem, dat de Fiskaal independent door den Raad van policy geauthoriseert was, om alle perzonen, verdacht van opstand of rebellie, te vervolgen en te vatten. Hier op zeide de Heer Oortman, dat hy dat niet had geweten, en dat men hem zulks voorheen had moeten zeggen of bekent maken.

Word eindelyk door van Putten schanlelyk uitge-maakt.

Doordien de Heer van Putten by deze woorden merkte, dat zyne onkundigheid en die der andere Heren Raden van de policy zoo duidelyk, nadrukkelyk, naakt en bloot voor ogen gestelt was, waar op hy bezwaarlyk met bescheidenheid hadde konnen antwoorden, zoo begon zyn bloed in zyne aderen te koken, zyn mond vuur en vlam te spuuwen, en zyne andere leden van dolligheid te razen; want hy sloeg met de hand op de tafel, dat 't klapte, en stiet deze uitzinnige en calumnieuse woorden uit: Sacrament! Heer Oortman, Burgermeester, Heer Advokaat, moet ik u eerst zeggen dat dit of dat in den Raad van Policy voorgevallen is; daar is 't plakkaat, dat aangeplakt is; was ik

Fiskaal, ik zoude u hier over calangeren en actioneren.

Hier heeft nu de Lezer 't hoogwys verstand en 't vernuftig antwoord van den Heer van Putten; dog staat aan te merken, dat de Heer Oortman hem heel zachtzinnig antwoorde: Het is goed, Heer van Putten dat gy 't niet zyt; waar op de Heer van Putten verder uitvoer: Gy zyt een vervloekte leugenaar; zyt gy een Advokaat, gy moogt de Duivel wezen; gy zyt niet bequaam of waardig, dat gy alhier zitting hebt; want gy belet ons altyd in onze rechtmatige proceduren, die wy, als wy hier zitten, zoo wel als gy, na rechte houden konnen.

Aldus ziet de Lezer, dat deze Heer van Putten een vernuftig man is, die zich wonder wel weet te verantwoorden. Zeker is 't, dat hy geen gebrek aan ondervinding had, maar 't is te beklagen, dat hy alle zyne kennisse ten quade bestede; derhalven heeft de Heer Oortman, die hier als Burgermeester zyn best voor de burgers deed, enkelyk geantwoord: Ik zal wel zorg dragen, voortaan in zulke raadsvergaderingen te komen, om van zulke en andere diergelyke affronten bevryd te blijven.

Midlerwyl quam de Heer Elzevier tusschen beide, en maakte een einde van dezen hevigen twist. De stemmen gingen ten behoeve van den Landdrost voort, tot dat het aan den Heer Swellingrebel quam, als die andermaal van den Heer President Elzevier verzocht, de redenen te mogen weten, waarom deze 9. menschen by edicte gedagvaard warden. De Heer Elzevier gaf hem tot antwoord, dat de Landdrost die genoegzaam zoude zeggen, als ze verschenen waren; daar by voegende: Denkt gy, dat gy alleen weet, wat recht is; de Heer Swellingrebel hernam: gantsch niet, dog doordien ik dit Collegie zoo lange jaren byge-woont

Swellingrebel vind by den Heer Elzevier tegenstand.

woont heb, zoo weet ik uit de ondervinding, dat de Heer Officier, als hy iemand by edicte wil laten indagen, alvorens gehouden is, de misdaden der gedaagden in den Raad over te geven, en dezelve duidelyk aan te tonen; ten einde de Raad zoude kunnen zien, of zyne citatie rechtmatig zy, of niet.

Daarenboven kan ik niet begrypen, waarom de Landdrost by den Raad verlof en authorisatie verzoekt, om deze 9. menschen by edicte te citeren, nademaal hy achtervolgens 't plakkaat genoegzame magt heeft, om alle de genen, die verdacht zyn, te vatten, zoo als zulks reeds uit verscheidene gevallen blykt, en waereldkundig is; zoo dat hy deze ook wel konde in hechtenis nemen, zonder dat 'er eene edictale citatie van noden was; daar by voegende: de Landdrost is Officier, die moet zorg dragen, dat hy ze in handen bekomt; en dit zyn de redenen, waarom ik 't verzoek niet kan goedkeuren, en zal ik ook by dit gevoelen blyven, tot dat de waarheid van de zaak nader aan den dag gelegd word.

Naauwelyks had de Heer Swellingrebel zyne rede geëindigt of de Heer van Putten quam weder te voorschyn, en wierp hem deze spitsvindige schimpelyke woorden toe: Wel Monsieur Johannes Swellingrebel, Dispensier, moet ik u ook zeggen, wat wy in den Raad van policy besloten hebben? Ik zeg, 't zyn onverdragelyke woorden, om dat de Heer Swellingrebel lange jaren Lid van deze beide Collegien geweest is, eer de Heer van Putten, die toenmaals zoldaat was, kon hopen, dat hy in een van dezelve komen zoude; de Heer Gouverneur had een byzonder inzicht, dat hy hem daar uit zette, en alleen in dat van Justitie liet blyven. Zouden nu een eerlyk man diergelyke bittere woorden niet verdrieten, die lang te

II. Deel.

voren heeft geweten, wat in zulk Collegie voorvalt en daar in afgehandelt word, eer een ander daar in de oogen heeft mogen opslaan? Dog dat is by den Heer van Putten niets vreemds, die zyn werk maakt, om iemand te verbluffen zoo hy zyn oogmerk in der minne niet bereyken kan.

Edog waar verval ik hene? ik zegge liever, dat deze vierde edictale citatie *ex super abundant* eindelyk ook door de meerderheid van stemmen doorgedrongen en te weeg gebragt wierd, en konde ik 't aangeplakt edict den Lezer ook wel mededelen, zoo 't der moeite waardig was; de korte inhoud echter van 't zelve luid als volgt: *Doordien de Landboeren op Stellenbosch en Drakensteen, als mede in de Tygerbergen wonende, te weten, François du Toit, Willem du Toit, Hercules du Pré; Willem van Zeyl, Claas Elbertz, Cornelis van Nieuwkerk; Jakobus van Brakel, en Maarten van Staden, den 18. Juny voor de derde maal ingeluid en geroepen zyn, om binnen den tyd van 8. dagen in deze Vesting voor den Heer Gouverneur en den Raad van Justitie in persoon te verschynen, ten einde de eerste en tweede Non comparitie te purgeren, en op de vragen te antwoorden, welke de Landdrost, Johannes Starrenburg hen rakende, oproerige Lasterchriften, tegen de hoge Overheid alhier getekent zoude voorleggen, dog den gemelden dag niet te voorschyn gekomen zyn, maar zich zelven gantsch hardnekkig en obstinaat tegens alle zachte middelen verbergen, zoo dat de Landdrost, op den dag wanneer men de zaak afhandelen zoude, nomine officii (amptshalve) hare andermaalige Non comparitie vertoont, en derhalven besloten heeft, dat hem tegen allen mogte worden vergunt, wegens de derde Non comparitie eene vierde edictale citatie *ex super abundant* (ten overvloede) uit te waardigen; zoo heeft de Heer*

Inhoud van de vierde edictale citatie.

Gouverneur en de Raad van Justitie den Landdrost alles gedecreteert en toegegaan; en riepen zy aldus hier mede de bovengemelde perzonen ex super abundantia ten vierdemale by edict, en door openbaar luiden van de klok, om nog binnen den tyd van 8. dagen in perzoon in deze Vesting te verschynen, en de drie voorgaande Non comparitien voor den Edelen Aeltbaren Raad van Justitie te pargeren, of te verantwoorden, op verbeurte van alle exceptien, beneficien enz. waar van zy zich anders in rechten zouden kunnen bedienen en behelpen, zoo als ook van alle diergelyke proceduren als naar rechten. Actum in de Vesting du bonne Esperance, den 27. Juny 1706.

W. A. VAN DER STELL.

Aanmerkingen over deze drie vergaderingen.

Hier uit ziet men nu, wat 't ver-
toog van deze menschen heeft ge-
holpen, schoon 't zelven og zoo
rechtmatig schein; ja de Lezer
zal hier uit zelfs zien, hoe zacht-
moedig, goedaardig en rechtlie-
vend de Heer Gouverneur was,
zoo als de 240. burgers van hem
getuigt hebben; dog gy zult niet
qualyk duiden, dat ik deze drie
raadsvergaderingen wat omstandi-
ger heb beschreven, als ik ander-
sints gewoon ben; want de nood-
zakelykheid heeft het aldus ver-
eifcht, zoo als uit de volgende ge-
vallen klaar zal blyken.

Tegen
Oortman
wordt eene
attestatie
gemaakt.

Onder deze is met alle gevoege-
lykheid en recht te tellen, de niet
verdere beroeping van den boven-
gemelden Heer Oortman in deze
of de volgende raadsvergaderin-
gen. Want om dat hy den Heer
Gouverneur en zyne quade dessei-
nen altyd dwarsboomde, en zynen
eed betrachte, waar by hy ver-
bonden was, om den welstand van
zyne medeburgers voor veel moge-
lyk, te helpen bevorderen, en hy,
om dat de Landdrost geene bewy-
zen had, in de voorgaande edicta-
le citatien, veel min in hare con-
demnatie willigde, zoo moest hy
niet alleen aldus gelaster, gehoont

en ten toon gestelt worden, zoo als
wy aangewezen hebben, dat de
Heer van Putten gedaan heeft;
maar de Secretaris, Abraham
Poulle moest ook eene attestatie
optellen, die door alle de Heren,
behalven den Heer Swellingrebel,
getekent wierd, waar in getuigt
wierd, dat deze Heer Oortman
in deze verzameling buiten order
oprocrig en zoo overluid gespro-
ken had, dat men alle zyne woor-
den niet alleen voor de Raadkamer
maar door de gantsche Vesting dui-
delyk had kunnen verstaan, waar
by nog zeer vele andere harder
uitdrukzelen quamen, die om hier
te verhalen, te wydlopig zyn.

Daar na zweefde ook Jakob van
der Heyde, waar van hier boven
veel gewag is gemaakt, den Heer
Gouverneur zeer in den zin; en
wierd hy verdacht gehouden, als
of hy de 9. perzonen, tegens de
welke reeds 4. edicten uitgevaar-
digt waren, met raad en daad by-
stont, om de gemelde edicten in
den wind te slaan; hoewel zulks
niets dan ydele, nietige en onbe-
wyslyke gissingen waren. De Heer
Gouverneur zocht derhalven mid-
del en raad, om van hem te wor-
den ontslagen, en hen dezen
moedwilligen raadgever t'onttrek-
ken; door de generale Missive,
den 31. Maart 1706. aan de Voor-
treffelyke Maatschappy gezonden,
ontdekte hy eenen weg, om dit
zyn voornemen werkstellig te ma-
ken; om dat daar in van zyne o-
verzending na Holland, duidelyk
en als de voornaamste belhamel
van 't Complot, gemeld word.

Nu had de Heer Gouverneur
toenmaals niet in den zin, om hem
weg te zenden; want hy wilde
hem eerst in het donker en stin-
kend gat wakker plagen, en tot
de dood toe pynigen. Doch nu
wanneer de beste tyd, om na Hol-
land te zeilen, verlopen, en hy
buiten dat nog niet tot gezondheid
herstelt was, schein het hem veel
bequamer, om van hem niet al-
leen

Van der
Heyde
wordt op
nieuw ver-
dacht ge-
houden.

Ontfangt
bevel na
Holland te
vertrek-
ken.

leen hier, maar ook in Holland ontfligen te worden; om dat 'er hope was, dat hy op deze moeilijke en gevaarlyke reis zoude komen te flerven. Derhalven befloot hy den 19. Juny 1706. nevens zynen Raad van policy, om hem zyn paspoort t'huis te zenden, uit hoofde van dewelke hy met 't eenig Retour-fchip *Nieuwburg*, met of zonder zyne familie na Holland zeilen zoude, om aldaar, als hy het geliefde, zyne gewaande klagen aan de Edele Heren Bewindhebber en te doen.

Dog hoe ras was de resolutie van den Heer Gouverneur hier ontrent ook veranderd? 't zy dat iemand hem dit wegzenden afgeraden, of dat hy zich voorgestelt heeft, dat van der Heyde in Holland komende, hy hem licht zoude moeten volgen, als hy op ontboden wierd, om rekenschap te geven; of dat hy wel t'eenemaal van zyn ampt zoude worden afgezet; als mede dat hy daar eenen gevaarlyken vyand aan hem zonde hebben; wyl hy hem hier, daar hy 't zwaard in handen had, niet konde temmen; zoo dat hy 't daar minder doen zou konnen, en maar veel erger vervolger aan hen hebben, dan alhier.

Hy liet hem derhalven door den Heer Fiskaal independent in den mond geven en raden, dat hy by een Smeekfchrift aan den Heer Gouverneur en den Raad van policy zoude verzoeken, dat doordien de beste tyd reeds verstreken was, en hy zich wegens onpaffelykheid niet in staat bevond, na Holland te vertrekken, deszelfs vertrek zoo niet geheel en al, ten minsten tot op de toekomende retour-vloot mocht worden uitgesteld.

De Heer Fiskaal independent deed dezen voorflag zeer nadrukke-lyk, en bad hem om Gods wille, aan de Kaap te blyven, en niet na Holland te vertrekken; hy wilde hem borg voor alle schande blyven, welke hy vreesde, dat

men zynen vriend en makker, Adam Tas zoude aandoen; daar by voegende, dat de Heer Gouverneur hem zelf gebeden had, deze voorstelling aan hem van der Heyde te doen, met verzekering, dat zoo hy zulks deed, deszelfs verzoek ten eerften zoude worden toegestaan.

De Lezer ziet hier uit, wat voor moeite de Heer Gouverneur heeft aangewend, om een van zyne onderdanen te verschrikken, en ook wederom te vrede te stellen. Van der Heyde, die zich eindelyk bewegen liet, hoewel hy liever na Holland gegaan was, behaalde den prys, en de Heer Gouverneur schimp en schande; want wanneer hy dit smeekfchrift overgaf, wierd hem zoo voort op de kant dit volgende tot antwoord gegeven: „ De Suppliant word uit bezondere genade van zyn vertrek, t welk met 't hier leggende schip Nieuwburg na Holland geschieden zoude, wegens zyne gegevene onpaffelykheid dit maal vry gesproken; dog word hem bevolen, met een der toekomende retourfchepen 't volgende jaar na Holland te varen, om redenen, in de hem reeds t'huis gezondene order vermeld. „ *In de Vesting du bonne Esperance den 23. Juny 1706.* onder stont: „ *Op bevel van den Edelen Heer Gouverneur en den Raad Willem Helot, Raad en Secretaris.*

Hier uit blykt aldus zonneklaar wat voor kromme streken en wegen de Heer Gouverneur heeft moeten wandelen, om slechts in staat te blyven, tot dat zyne volflage removing aanquam; welke, gelyk hy ze van der Heyde had gedreigt, hem naderhand zelf betrof, zoo als uit 't vervolg van deze materie blyken zal; wyl ik die ook ditmaal niet kan ten einde brengen, nog de hiftorie met de 9. perzonen, waar van ik in dit Hoofdstuk gehandelt heb, afhandelen kan.

Word ras
wederin-
getrokken

Onder wat
voorwend-
zel het ge-
schiede.

XXVIII. HOOFSTUK.

Handelt van de hiervoren gemelde 9. gevlugte perzonen, welke 't aangebode Vrygelei niet willen vertrouwen, en derhalven na een hevigen twist in den Raad, worden gevonnist; voorts dat twee van dezelve naderhand gevat en op een schip gezet zyn; en eindelyk, dat 'er een schip uit Holland is aangekomen, dat den Heer Gouverneur eenige onsmakelyke brieven heeft medegebragt, welker inhoud hy geheim gehouden heeft.

Vervolg van de voorige materien. Men zoekt de negen gedaagden door een vrygely in handen te krygen. Zulks willen twee burgers door een brief te wege brengen. Inhoud van dezen brief. Deze brief word aan Gillis Sollier gerecommandeert. Deze schryft zelfs aan du Toit. Inhoud van dezen brief. Hoe listig de voorige brief overgesonden is. Du Toit wil na de Kaap reiden. Verandert van besluit. De gevlugten verschynen niet. Haar vonnis word gemaakt. Aanmerking daar over. Om dat van Putten uitblyft willen de anderen niet stemmen. De eerste en tweede vergaderingen scheyden vrugteloos. De Gouverneur is hier over misnoegt. Hy laat den Raad weder vergaderen. Boumans eenvoudig oordeel. Inhoud van 't vonnis der negen gevlugten. De executie niet uitgevoerd. De negen gecondemneerden geven aan den Fiskaal independent een sneekschryf over. Die daar over verstoort is. De Landdrost vervolgt hen nog scherp. Klaagt van der Heyde op nieuw by den Gouverneur aan. De Prediker Beek helpt niet wyzig daar toe. Tas word nauwer bewaard, en mag zyn overlede kind niet helpen begraven. Van Brakel, en du Pré worden gevangen na de Kaap gebragt. Worden op 't schip ter Aa gezet. Zeldzaam geval met Etienne Niel. Ontsnapt de gevangenis ten tweedemaal. Het schip Pieter en Paul brengen aan den Gouverneur slegte tyding. De brieven der burgers worden in twyfel getrokken. De Heer Elzevier acht de zelven verligt. Helot wil de houders dier brieven in 't gat laten zetten.

Vervolg van de voorige materien.

Het slot van myn vorig Hoofdstuk heb ik met de order wegens 't wegzenden van den meergemelden van der Heide, en de daar op verzogte ontslaging gemaakt; nu is het nodig, om de andere gevallen, zoo kort als mogelijk ook na malkander te verhalen, om ten einde van deze langdradige en verdrietige materie te mogen komen.

Men zoekt de 9. gedaagden door een vrygely in handen te krygen.

Na dat nu de zaak van Van der Heyde op de voorheen beschreve wys wederom was afgedaan, zoo deed zich voort een erger gevolg

der 3. voorgaande raadvergaderingen op; want nademaal de 9. perzonen, by edicte ingedaagt, niet te voorschyn quamen, zoo gebruikte men in plaats van den ruwen Noorden wind, die 't Kaapsche schip geweldig slingerde, en deszelfs ondergang dreigde, eene zachte Weste-beweging, en wierd men van voornemen, om deze 9. perzonen door een vrygelei in 't net te brengen, op den voet, zoo als de Kapitein Olof Berg het in een der voorgaande raadsvergaderingen had voorgeslagen.

Dog

Zulks wil-
len 2. bur-
gers door
eene brief
te wege
brengen.

Dog dit vry gelei wierd niet onder 't luiden van de klok , zoo als men voorheen de andere zaken gedaan had , afgekondigt ; maar twee burgers boden zich enkelyk aan , om voor de schade en nadeel der Non comparanten borg te blyven , als zy zouden verschynen ; deze waren de Heren Elzevier , Opper-Koopman van de Vesting , en de Burgermeester Hendrik Bouman , welke hen hare borgtogt enkelyk door eenen brief , aan François du Toit gericht , te kennen gaven . Doordien dezelve aanmerkelyk is , zoo heb ik nodig geoordeelt , om denzelven aan den Lezer mede te delen ; hy luid als volgt .

Capo du Bonne Esperance , den 30. Juny 1706.

Zeër waarde Vriend , FRANÇOIS
DU TOIT ,

Doordien het u niet behaagt heeft my op mynen laatsten te antwoorden , en gy u in perzoon alhier niet hebt laten vinden , zoo kan ik niet nalaten , om u by dezen te verzoeken , om tog met de anderen ingedaagden te verschynen , dat als nu de laatste citatie onder zware dreigementen afgekondigt is ; want ik ben verzekert , dat 't bederfen ondergang van allen op handen is , zoo gy u verder hardnekkig toont ; ik kan ook niet zien , wat gy nevens de anderen vrienden voor voordelen van zodanig gedrag te verwachten hebt ; ik heb hier over met den Heer Elzevier lang gesproken , en hy was met my van gevoelen , dat de vrees van te worden mishandelt , u allen van hier hield ; dog om alle hinderpalen uit den weg te ruimen , zoo bied de Heer Elzevier zich nevens my tot borgen aan , dat u en alle anderen , zoo gy slechts binnen den voorgeschreven tyd goedwillig verschynt , en op 't geen u gevraagt zal worden , behoorlyk antwoord , geen 't minste affront zal worden aangedaan . Gy moogt dit aan de andere vrienden bekend maken , en wel op

uwe boede zyn , dat gy deze laatste aanbieding niet laat ontsnappen ; want ik kan nu in deze zaak niet meer doen ; hope ook niet , dat men my na deze verwyten of voorwerpen zal , dat ik uw allen voordeel niet zoude hebben gezocht . Ik verwacht hier op binnen den tyd van 5. dagen antwoord , of u zelf ; en verblyve 't tyd , Uwe Dienstwillige vriend en Dienaar .

HENDRIK BOUMAN .

Deze borgtogt was zekerlyk wat groots , zoo men slechts op dezelve had kunnen vast gaan ; want was 't den beide Heren Borgen zoo yverig om der welstand van deze 9. vlugtelingen te doen geweest , zy zouden zekerlyk niet zoo licht in hare citatie hebben ingewilligt , voornamelyk doordien zy niet konden zeggen , dat iets ten hare laste door den Landdrost als Aanklager bewezen was ; vermids zy echter voorheen alles hadden toegestaan , wie wilde dan op deze borgtogt vertrouwen . Uit het gedrag van beide deze Heren Borgen uit 't voorgaande verhaal , zonder byvoegzels , oprecht , redelyk , trouw en eerlyk aangehaalt en beschreven , is t'overbekent , dat zy niet ontzien hebben , zaken te doen , die tegen haar beter weten en geweten aanliepen . Onder anderen wanneer de Heer Bouman van Wessel Pretorius wist , dat hy op vrye straat gevat , en met ge wapende zoldaten na de Vesting gebragt was , nogtans zynen naam onder zyne gedwongene attestatie zette , waar in hy bekennen moet , dat hy vrywillig verschenen is .

En wie wilde alle bedryven van deze beide Heren zoo kort verhalen ? het is bekend , dat deze 9. vlugtelingen deze borgtogt zelf niet te veel hebben vertrouwt , waar toe hen echter dit volgende geval aanleiding gaf : De gemelde Heer Bouman , of liever deszelfs dochters man , genaamt Johannes Blau-

Onzeker-
hied van
deze borg-
togt.

Inhoud
van dezen
brief.

Deze brief
word aan
Gillis Sol-
lier gere-
comman-
deert.

Blankenberg, die opsteller van den brief was, liet hem zynen buurman, een Franschman, Gillis Sollier genaamt, zien, las hem eenige reizen voor, en bad hem, dat doordien hy met zyne Landsgenoten, daar onder François du Toit, best bekend was, en dagelyks gelegentheid had, om met hem te spreken, denzelven aan du Toit te zenden. Deze echter weigerde zulks ver scheidemaal, onder voorwenzel, dat hy zich met zulke gewigtige zaken niet bemoeide, en dat hy of zyn schoonvader beter gelegentheid had, om zodanigen importanten brief te bestellen.

Eindelyk nam hy den brief na veel aanhouden aan; gaf denzelven aan eenen jongen Franschman, die te paard op Drakensteen by hem was gekomen, om hem te bestellen; en verzocht hem, om denzelven aan niemand anders, dan aan du Toit zelf ter hand te stellen. Ten einde echter de gemelde du Toit van 't voornemen, dat door dezen brief gezocht wierd, mogt worden verwittigt, als mede hoe ver de beloofde borgtogt van deze beide Heren zich strekte, zoo schreef hy zelf in zyn moedertaal een brief aan du Toit; waar in hy hem door een exempel, dat hy zelf bygewoont had, te kennen gaf, wat zyne mening was, en wat hy du Toit te doen had. De brief is al te fraai, dat ik u denzelven niet zoude mededeelen, en luid aldus:

MONSIEUR,

Weeft nevens uwe Familie van herten gegroet. My is hier een brief getoont, en driemaal na makander voorgelezen, met verzoek, om u denzelven te zenden, 't welk ik echter zoo veel mogelyk, van de hand heb gewezen, verzekert, dat by buiten my genoegzaam zoude bestelt worden. De inhoud van denzelven is, dat Mr. Elzevier en Mr. Bouman daar voor instaan, dat u

Inhoud
van dezen
brief.

en uwe makkers geen leed wedervaren zal.

Dit is eene kittelachtige zaak, die ter degen moet worden gade geslagen. Ik weet my t'erinneren, dat terwyl ik den Koning van Frankryk diende, en te Charlemont in bezetting lag, alle trommelslagers van ons regiment wegliepen, en ik nevens 4 Kapiteins en andere Officiers gecommandeert wierd, hen na te zetten, zoo als wy ook tot aan de stad Namen deden, akwaar wy ons in een boerenhuis verscholen. Wy waren daar naauwlyks een uur stil, of onze trommelslagers klopten aan de deur, welke ons ziende, den degen trokken, en andere van hen wegliepen; wy echter na dat wy een van de genen, die den degen hadden getrokken, dodelyk hadden gequetst, vervolgden de anderen. Onder 't lopen riep een van de Kapiteins, Kinderen! Komt wederom, men zal u geen leed doen; als de trommelslagers dit hoorden, vraagden zy, of hen op des Kapiteins woord geen leed wedervaren zoude? de Kapitein hernam, neen kinderen! op des Kapiteins woord zal u geen leed geschieden; daar op quamen de 8. trommelslagers weder, leiden hun geweer neder, en gaven zich als gevangenen over; weder in 't huis komende, bonden wy hen met touwen, en bragten ze na Charlemont. De Krygsraad den volgenden dag vergadert, om te overleggen, wat men met hen doen zoude, wierden zy gevonnist, dat hen neus en ooren afgesneden, en lelien op de wangen zouden gebrand worden, en dat zy vervolgens voor eeuwig op de galeien zouden roejen. Wanneer nu deze rampzaligen onder des Beuls handen waren, riepen zy: Kapiteins gy hebt ons bedrogen! gy hebt ons beloofd, dat ons geen leed geschieden zoude; dog zy ontfingen tot antwoord: Gy zyt nu allen in de handen des Konings, wy kunnen u geene genade bewyzen.

Aldus kondet gy verzekert wesen,

zen, Monsieur, dat u, als gy aan de Kaap komt, 't zelve lot beſchoren is. Beroep gy u op uwe borſgen, men zal u antwoorden: Gy zyt tegenswoordig in de handen van den Gouverneur, wy kunnen u niet helpen. Derhalven rade ik u, dat gy u verbergt, en uwe makkers waarſchouwt, dat zy inſgelyks doen.

Capo du bonne Eſperance den 30. Juny 1706.

GILLIS SOLLIER.

De gemelde Sollier gaf dezen brief inſgelyks aan den jongen Franſchman, op de volgende wys: hy nam hem in zyne kamer, maakte een van zyne broeckzakken ledig, keerde hem om, en naaide dezen brief daar in; wanneer hy die van den Heer Bouman daar boven tegen aan ſtak, ten einde als deze jonge menſch onder wege mogt geviſiteert worden, men niet zynen brief maar dien van den Heer Bouman zoude vinden. Na deze goede beſtelling reed de jonge Franſchman, verzelt van een Lands-diender van de Kaap na Drakenſteen, aan welken hy ook den brief van den Heer Bouman overgaf, om aan du Toit te behandigen; waar na hy van hem ſcheide en de eerſte na du Toit en de ander na zyn vaders huis reed.

Zoo dra François du Toit den brief van den Heer Bouman gelezen had, liet hy den anderen morgen vroeg zyn paard zadelen, om zyne makkers daar van kenniſſe te geven, ten einde naderhand te zamen na de Kaap te ryden en te verſchynen. Dog wanneer hy meende, te paard te ſtygen, quam de jonge Franſchman en bragt hem den brief van Sollier, en denzelven gelezen hebbende, veranderde hy wel ras van beſluit, en had geen luſt ter waereld meer, om na de Kaap te ryden.

Ondertuſſchen wachteden de Heer Gouverneur en de Landdroſt met ſmerten, wat de

II. Deel.

gedaagden doen zouden, welke als zy verſchienen waren, zonder twyffel een diergelyk onthaal als de trommelſlayers, ten minſten eene zware gevangeniſ, te verwachten zouden hebben gehad. Zy ſtelden ten dien einde de raadsdagen voor eenigen tyd uit, om tyd te geven, elkander te waarſchouwen en naderhand hier te komen. Wanneer zy echter zagen, dat alle deze aanbiedingen vergeefs waren, en deze 9. menſchen deze geveinsde genade niet aannemen wilden, beſloten zy, wederom eene raadsvergadering te beleggen, om den eiſch van den Landdroſt te horen en denzelven in overweging te nemen.

Schoon hen geen ander misdaad konde worden te laſſen gelegd of aangetoont, dan dat zy niet waren verſchienen, om redenen, in 't bovengemelde vertoog gemeld, zoo beſtont echter haar vonnis in 't kort hier in: Dat François du Toit, Jan Elbertz., Claas Elbertz., Hercules du Pré, en Willem van Reyl, als geweze Officiers, hunne degens op de gemene recht-plaats door den ſcherprechter voor de voeten zouden aan ſtukken worden gebroken; zy alle 9 voor eeuwig uit 't Gouvernement na Mauritius of andere eilanden gebannen, en aldaar 10 jaren lang *ad opus publicum*, (landdienſten) doen zouden, zonder loon t'ontfangen; daarenboven zouden hunne goederen verbeurt zyn, die tot betaling der koſten of tot een ander einde gebruikt zouden worden.

Hoe klinkt den Lezer deze eiſch in de ooren? dezelve is my dwaas en onſmakelyk genoeg voorgekomen; want wat kon dwazer worden bedacht, dan iemand van alle eer te beroven, door den Scherprechter te infameren, de goederen verbeurt te verklaren, en uit 't land te bannen, van wien men geene misdaad, zelfs de geringſte niet bewyzen kan? Wat

Bbb

kan

Hoeliſtig de vorige brief overgezonden is.

Du Toit wil na de Kaap reiden.

Degevlugten verſchynen niet.

Haar vonnis word gemaakt.

kan van een Rechter onnozeler bedacht worden, dan iemand uit 't Gouvernement te bannen, en te gelyk eenen zodanigen oord aan te bewyzen, die onder 't Gouvernement behoort, zoo als van 't eiland bekend is.

Dog wat raakt my dat? ik ben geen Berisper, ik verhaal enkelik, hoe de zaken toenmaals voorgevallen zyn; waar by staat te merken, dat de Heer Gouverneur niet in den Raad verscheen, dog de zaken evenwel zoo wist te schikken, dat ze gaan moesten, zoo als hy ze hebben wilde, en zoo als het de uitgang leren zal. Want men liet den Heer Oortmans t'huis, en gaf hem niet eens kennis, dat op dien dag de Raad vergaderen zoude; en de Heer van Putten, die in alle voorgaande zittingen 't grootste woord had gevoert; en als een orakel aangemerkt was, veinsde zich nu onpaffelyk, en wilde niet komen. Zonder twyffel, om dat 't hem niet veel beter als Judas Ischariot ging, die berouw had, toen hy zag, dat zyn meester veroordeeld was, en zeide: *Ik heb gezondigt, dat ik onschuldig bloed verraden heb.*

Wat helpt hem echter dat? De andere Raden, te weten, de Kapitein Berg, de Luitenant Rhode, en de Burgermeester Heems zagen als nu zoo wel als hy, dat het op een *Moet* zoude aankomen; en door dien hy uit hoofde van zyne gegevene stemmen niet wel aarzelen konde, ook altyd de voornaamste Dryver geweest was, en als nu door eene geveinsde onpaffelykheid zocht dit onweder t'ontgaan, zoo wilden de gemelde Heren hunne stemmen niet geven, ten zy de gemelde Heer van Putten tegenwoordig was, of onpaffelyk zynde, zyne stem schriftelyk in de vergadering zond.

By deze zwarigheid bleef het niet: de Heer Heems wilde den Landdrost den eisch niet toestaan, om dat hy voorheen altyd met 't

advys van den Heer Swellingrebel overeen gekomen was, en tegenswoordig op den eisch van den Landdrost als mede op 't geen de andere Heren daar van hadden gezegt, naauw gelet en bevonden had, dat de gemelde Heer Swellingrebel zich bezwaart vond, om den eisch te tekenen; om dat hy in alle voorgaande raadsvergaderingen van een contrarie sentiment en advys geweest was. Derhalven bleef hy niet alleen by 't advies van den Heer Swellingrebel, maar voegde daar by, dat de Heer van Putten, en zyn Confrater, de Heer Burgermeester Oortmans, ook tegenwoordig moesten zyn.

En hier mede liep aldus deze raadsvergadering vruchteloos ten einde; om dat de eene hier in, de andere daar in zwarigheid maakten; de Landdrost, dien alles tot nu voor de wind gegaan had, bleef *in suspensio*, (uitgestelt) en wist niet, of de eisch hem zoude worden toegestaan of niet. Ondertusschen wierd den 9. Augusty over deze zaak wederom eene raadsvergadering gelegd, en de eisch andermaal in overweging genomen, quamen alle de vorige hinderpalen wederom in den weg, en beletteden, dat 'er eene finale en eenparige decisie (uitwyzing) volgde.

Den Gouverneur, die zich in des Compagnies tuinhuis bevond, alwaar ik toenmaals woonde, hier van verwittigt, hoorde ik wel vloeken, razen en met voeten stampen; dog waarom hy zulks deed, wist ik niet; dan nadat ik uitging, wanneer ik hoorde, hoe het met deze zaak was, en waarom de Gouverneur zich zoo misnoegt uit 't tuinhuis na de Vesting begeben had.

Na zyne komst aldaar, gaf hy zoo voort bevel, dat de Heren Raden dien namiddag wederom by malkanderen komen, en de zaak, schoon niet met eenparigheid

De eerste en tweede vergaderingen scheiden vruchteloos.

Hierover word de Gouverneur geweldig misnoegt.

Om dat van Putten u. s. w. welen de andere en niet t'antmen.

heid van stemmen, tot een finaal besluit brengen zouden.

Boumans
envou lig
oordeel.

Schoon de Heer Burgermeester Bouman de stemmen der anderen voor hem zittende Raden gehoord, en goedgekeurt nog verworpen had, oordeelde hy voor zich zelve: Dat de gedaagden, welke eenige bedieningen bekleden, daar van zouden ontzet, en vervolgens onbequaam verklaart worden, om eenig politique of militair ampt in dit Gouvernement waar tenemen; en dat men ieder van dezelve in eene boete van twee hondert ryxdaalders zoude beslaan, de helft ten behoeve van den Officier, die de calange gedaan had, en de wederhelft ten voordele van de Raadkamer; en dat zy eindelyk de kosten van 't proces zouden betalen, welke de Edele achtbare Raad van Justitie zoude taxeren en modereeren.

Swellingre-
bel en
Heems zyn
van een
ander ge-
voelen.

Daarentegen was de Hr. Burgermeester Heems, die zich weder onder de vleugels van den Heer Swellingrebel verschool, van een gantsch ander gevoelen; want hy bekrachtigde en bevestigde 't advys van den gemelden Heer, 't welk hier in bestont: dat, doordien uit de stukken der aangeklaagden niet genoegzaam bleek, dat zy eenigen Tumult, oproep, conspiratie of zamenzweringe verwekt of gesmeed hadden, welke de aanklager hen echter te lasten leide, zoo oordeelde hy, dat denzelve niet zoude gehoord of zyne zaak verder aangenomen worden; en dat derhalven den aanklager zynen eisch ontzegt, en de gedaagden in de kosten moesten verwezen worden.

Hy voegde daar by dat 'er reeds vier van de voornaamste belhamels na Holland waren gezonden, die voor de 9 gedaagden alhier, en voor zich zelve by de Voortreffelyke Maatschappy hunne verantwoording doen moesten, weshalven het billyk was, dat deze proceduren aan die voortreffelyke vergadering wierden gewezen, of overgelaten.

II. Deel.

Schoon nu de Heer Swellingrebel en Willem Heems nog zoo vele onverwerpelyke en onwederprekelyke redenen voortbragten, zoo wierden dezelve evenwel niet geacht; maar door de meerderheid van stemmen een heel ander vonnis gestreken; dit vonnis, dat eerst den 19. Augusty wierd getekent, behelsde in substantie: „ Dat „ de 9. gedaagden by openbare „ sententie, die op de gewoonly- „ ke plaats zoude afgelezen, van „ hunne eerampten zouden afge- „ zet, en onbequaam verklaart „ worden, om ooit eenige politi- „ que of militaire bedieningen te „ bekleden; voorts dat zy voor 5. „ jaren op 't eiland Mauritius ge- „ bannen zouden worden, om al- „ daar haar levens onderhoud te „ zoeken, wyders dat een ieder „ van hen in een boete van 200. „ ryxdaalders zoude worden ge- „ slagen, de helft ten voordele „ van den aanklager, en weder- „ helft ten voordele van de Raad- „ kamer, en eindelyk, dat zy de „ kosten en misen van de Justitie „ zouden betalen.

De vlucht-
elingen
ontfanger
eindelyk
haar von-
nis.

Inhoud van
't vonnis.

En op zodanige wys is eindelyk 't proces van deze 9. vlugtelingen ten einde gelopen; de executie echter van de sententie bleef achterwege, en is ook nooit ter uitvoering gebragt; schoon drie van hen nog in hechtenis gezet zyn, zoo als in 't vervolg zal worden gemeld. Ondertusschen liet de Gouverneur andere Officiers in de plaats van de afgezetten aanstellen; waar van de Heer Burgermeester en Luitenant te paard, Abraham Diemer niet geheel en al vry mogt zyn; schoon hy de zwager was van den Wiskaal independent, en men hem derhalven niet zocht, of in hechtenis zette. Want doordien hy 't klaagfchrift insgelyk had getekent, had de Gouverneur hem reeds in April laten verbieden, de burgerwacht waar te nemen, als de beurt aan hem quam.

Na dat nu aldus de sententie te-
Bbb 2 gen

gen deze 9 vlugtelingen was uitge-
sproken, wilden zy nogtans niets
onbezocht laten, dat tot hare ver-
lichting, troost en rust eeniger ma-
te zoude kunnen strekken; maar
zy wierpen hun laatste anker uit,
en verzochten den Heer Johannes
Blefius, Fiskaal independent, door
een smeekschrift zeer deemoedig,
om tog eens de oogen te openen,
en achtervolgens zynen pligt, voor
de behoudenis van 't erbarmlyk
slingerent en tegenswoordig in 't
grootste gevaar zynde schip van de-
ze Colonien, zorg te dragen, en
niet alleen den Landdrost maar den
Gouverneur zelf en zyne aanhan-
gers, naar inhoud van zynen last-
brief of instructie onder de oogen
te zien, om alle verdere onheilen
en gevaren voor te komen, en hun-
ne geweldenaryen te beletten.

Edog gelyk zy met haar smeek-
schrift, aan den Heer Gouverneur,
de Edelen Achtb. Raad van
Justitie en den Landdrost overge-
geven, achter 't net hebben gevischt,
zoo als bovengemeld is, zoo klopten
zy hier ook tot haar onherstel-
baar nadeel en onuitsprekelyke
droefheid aan een doofmans deur;
omdat zy niet alleen een trots, maar
ook verdrietig antwoord ontfin-
gen, en aldus van voren, van ach-
teren en ter zyde gedrukt wierden;
want de Heer Fiskaal independent
liet aan den bringer van dat smeek-
schrift ten antwoord geven, dat
hy zich tegens alle de genen, die
voortaan met diergelyke smeek-
schriften voor den dag zouden kom-
men, gevoelig zoude tonen; om
dat hy wel wist, wat met zodanig-
en te doen was.

En hier mede was aan deze ar-
me menschen alle troost benomen
en alle hulp afgesneden. Zy moes-
ten derhalven met geduld afwach-
ten, wat hen van elders voor
troostelyke en verblydende tydin-
gen zouden overkomen; want het
liet zich aanzien, dat men hier tot
geen slistand zoude komen, voor
dat de schepen uit Holland of Indie

eene verandering mede bragten;
gelyk genoegzaam blykt uit een
brief van den Landdrost aan den
Heer Gouverneur, waar in hy
melde: dat hy hen zekerlyk tot aan
de 24. Rivieren, (een ver afge-
legen landfchap, wegens de vele
beeken en rivieren aldus genaamt,
welke dezelve besproejen, zoo als
voormaals reeds gemeld is) alwaar
hy vastelyk geloofde, dat zy zich
onthielden, zoude hebben ver-
volgt, ten ware zyne paarden, zyn
volk en hy zelf door slaap en ver-
moetheid overvallen en afgemat,
en hy daarenboven genoodzaakt
gewees was, op Stellenbosch recht-
dag te houden; om dat van der
Heyde aldaar zyne rekening van
de krygskas doen moest.

In dezen brief liet hy zich verder
zeer nadrukkelyk verluiden, dat
de gemelde van der Heyde nog e-
ven hardnekkig bleef, en schreef
hy: Deze oproerige en schelmsche
schoft spreekt de anderen allen
nog een hart in 't lyf; want naauw-
lyks drie dagen verlopen, dorst de-
ze schelm tegens den Heer predi-
ker Beek en Dirk Boetze zeggen:
Henning Husing en de andere
vrienden leggen nu reeds, zoo als
ik gis, in Texel, om weder her-
waards te komen. Het was beter
gewees, schreef hy verder, dat
deze oproerige en rusteloze schurk
weggezonden was, om dat diergelyke
slag van volk tog nergens
goed toe is; en word hy overal,
voornamelyk by Jan Hendrik
Conterman, als een Heilig ge-
eert.

Deze brief van den Landdrost
wrocht by den Heer Gouverneur
zoo veel, dat hy besloot, om den
gemelden van der Heyde ander-
maal by de kop te laten vatten;
want hy gaf aan den Landdrost be-
vel, om van de perzonen, aan wien
van der Heyde zulks zoude heb-
ben gezegt, hier van eene beëe-
digde attestatie te ligten; want
zeide hy, diergelyke redeneringen
smaken zeer veel na oproer en re-
bellie;

Van der
Heide op
nieuw by
den Gou-
verneur
aange-
klaagt.

Wil hem
op nieuw
laten vat-
ten.

De Ge-
rechten
geen aan
de Fiskaal
in de ge-
dent een
meest
part
over

De Fiskaal
nee in dat
zeer qua-
lyk.

bellie; en zullen wy verder in overweging nemen, of 't niet raadzaam was, om hem weder te vatten en in hechtenis te zetten.

Dat echter de Prediker Beck zynen Ouderling, den gemelden van der Heyde, by den Landdrost zoo zeer zwart gemaakt; en hem dit geopenbaart had, daar toe hadde hy na zyne verbeelding, genoegzame redenen; om dat hy vast geloofde, en opentlyk zeide: Dat Henning Hufing en de anderen zonder hoofd te rug zouden worden gezonden; 't welk niet zoo wel uit eene onkundigheid van de zaak, als wel uit eenen haat tegens de tekenaars van 't klaagschrift voortquam. Want hy had de attestatie der 240. burgers, ten gevallen van den Heer Gouverneur, uit de Hollandsche in de Fransche tale overgezet, en daar door niets anders dan hare verstriking gezocht, te meer wyl zyn schoonvader, de Heer Elzevier ook daar in aangetast, en wegens zynen landbouw aangeklaagt wierd.

Eindelyk haatte hy zyne Drakensteensche Gemeente ook voornamelyk daar om; om dat de Ouderlingen en Diakenen vandie kerk hem vraagden, waarom hy 't H. Avondmaal onder hen uitdeelde, en zelf 't niet genoot? Want hy nam dit niet alleen zeer qualyk, maar antwoorde: dat hy van een vrouw geëxcommuniceert was. Wanneer deze echter hernamen, dat hy alsdan ook geen magt had, of waardig was, 't H. Avondmaal uit te delen, ten zy hy weder geabsolveert en van deze excommunicatie ontheft was, zoo trok hy zyne pruik van verwoedheid dan op dees dan op geene zyde, en sprak geen enkel woord; 't welk zyn inborst en recht Theologisch gemoed genoegzaam te kennen geeft; zoo dat de burgers in plaats van eene beëdigde attestatie in eene Contra Deductie (Tegenvertoog) hem voorhouden, dat het aan alle menschen bekend is. Ik

moet bekennen, dat de zaak my zoo wel bewust is, dat ik geen moeite ter waereld zoude hebben, de gantsche geschiedenis ten papierre te brengen; ten ware ik beducht was, eenigen haat daar mede op den hals te halen.

Aldus blykt hier uit genoegzaam hoe elendig men deze onschuldige menschen, die hunne klagten aan hunne Heren principalen, de Voortreffelyke Maatschappy hebben willen doen, alomme heeft vervolgt. Men ziet ook daar uit, hoe schadelyk de Heer Gouverneur en de Landdrost, schoon zy Hemel en Aarde bewogen hebben, in hunne rekening bedrogen zyn; aangezien alle quellingen, welke men deze menschen aandeed, vergeefs waren; en schoon aan de gevangenen geweigert wierd iemand van hunne naaste vrienden en verwanten te spreken, en dezelve naauwer bewaard wierden, zoo was zulks evenwel vruchteloos. Wanneer Adam Tas, welkers zoontje Johannes in 't vuur gevallen was, en zich zoo deerlyk gebrant had, dat hy daar aan quam te sterven, verzocht, onder borgtogt te worden ontslagen, om 't zelve te helpen ter aarde bestellen, zoo wierd hem zulks op eene onmenschelyke wys afgeslagen; des niet tegenstaande was hy niet te bewegen, om na des Gouverneurs pypen te dansen; maar verdroeg dit alles met een weergaloos gedult, op hope, dat de zaken haast eenen anderen keer nemen zouden; schoon hy als een misdadiger van gequeste Majesteit aangezien en vervolgt wierd, en nu ruim een jaar gevangen gezeten had.

Dog gelukte hen eindelyk nog deze streek, dat op den vierden February 1707. met 't krieken van den dag, de Landdrost, verzelt van Gecommitteerden uit den E-delen Achtb. Raad van Justitie, te weten, den Vaanderig Caje Jaffe Slotsboo en den Burgermeester

Tas word naauwer bewaart en mag zyn kind niet helpen begraven.

Van Brakel en du Pré worden gevangen na de Kaap gebragt.

Hendrik Donker, nevens eenige gewapende zoldaten en Landdieners den burger, Jakobus van Brakel, die bezig was, Koorn en Tarwe voor zyn huis schoon te maken, midsgaders den Burgermeester van Drakensteen, die den nacht te voren zynen vriend van Brakel, was komen bezoeken, verrasle en gevangen na de Kaap bragten. De Landdrost doorsnuffelde 't gantsche huis van Van Brakel, stak eenige schriften, door van Brakel opgestelt, die op de tafel lagen, in zyn zak; sloeg een groot ledig vat den bodem in, onder voorwentzel, dat 'er meer schriften in verborgen waren; liet vervolgens beide gevangenen te paard slygen, en zond aldus van Brakel, welkers vrouw grof zwanger was, en daarenboven een krankheid op te passen had, nevens den gemelden Du Pré, welkers vrouw hier van niets wift, gevangen na de Kaap; en wanneer zy vertrokken, zeide een van de Heren Gecommitteerden op eene schimpelyke wyze; Daar gaan de eerlyke luiden hene!

De gevangenen moeten op 't schip Ter Aa zitten.

Zoo dra als deze beide gevangenen aan de Kaap aangekomen waren, wierden zy den volgenden dag op 't schip 't Huis Ter Aa genaamt, 't welk in den haven ten anker lag, gebragt; door dien echter de vrouw van den gemelden van Brakel niet wift, wat men met haar man, waar over 't vonnis reeds uitgesproken was, voor had, en of de Heer Gouverneur die sententie ten eersten zoude laten voltrekken, zoo was zy niet alleen in de uiterste verlegentheid, maar zy reed zoo voort met haar kind, dat dodelyk krank was, na de Kaap. Zy was echter naauwlyks aldaar aangekomen, of dit kind stierf, te weten, eer de vader nog na 't schip gebragt wierd, over welke tyding hy zeer ontstelde, en verzocht, de vryheid te hebben, om 't zelve te begraven, 't welk hem echter geweigert wierd.

Aanmerkelyk is 't van dezen van Brakel, welkers familie toen uit vier perzonen bestont, dat zy alle met malkanderen niet meer dan vyf en vyftig of zestig jaren uitmakende, binnen den tyd van een jaar, behalven een dochttertje, zyn gesturven; want zoo dra hy zoo onverziens gevat wierd, moest 't zoontje, drie jaren oud, den laatsten tol aan de natuur betalen; de moeder had zodanigen schrik gezet, dat zy van een dood kind in de kraam quam, en zy ontrent vierentwintig uren, na dat zy verlost was, den geest gaf; terwyl de vader van Brakel een half jaar daar na, zyne huisvrouw en kinderen volgde, en maar een dochttertje, vyf of zes jaren oud, naliet, 't welk aan de Kaap als de vruchten van 't jammerlyk woeden van den Heer Gouverneur en den Landdrost wierd aangezien.

Dog zoo aanmerkelyk 't geval van Brakel is, zoo aanmerkelyk en aanmerkelyker is de getrouwheid en liefde der gevangenen tegens eenen anderen, die wel niet ingeluid en gevonnist, maar ook zeer vervolgt en nagespeurd wierd. Deze was genaamt Etienne Niel, en bevond zich juistten huize van Van Brakel, wanneer de Landdrost quam; lag naast du Pré te bed, en sloop nog, als de Heren Gecommitteerden den gemelden du Pré van zyne zyde uit 't bed lichtten; want wanneer de gemelde Heren hem na zyn naam vraagden, en hy antwoorde, dat hy Jean Lazaret genaamt was, zoo gaven zy te kennen, dat hy maar geruist konde blyven leggen, dat zy met hem niet te doen hadden.

Zeldzaam geval met Etienne Niel.

Aldus is deze Etienne Niel, schoon buiten de 9 gecondemneerden na niemand meer gevraagd en gezocht is, als na hem, niet alleen dit maal den dans ontsprongen, maar ook kort daar na nog eens; wanneer hy met ossen en wagen aan de Kaap was gekomen, en weder na huis ryden wilde;

Ontsnapt de gevangenen ten tweeden male.

de; want hy was toen ook verklikt, en had de schildwagt by de Vesting bevel, niemand ongevraagd verby te laten ryden, en Etienne Niel aan te houden. Wanneer hy nu van den Schildwagt wierd gevraagd, wie hy was, zeide hy: Jan Stoffelse, en toonde terzelve tyd een pypedoos, welke hy kort voorheen had gevonden, waar op de gemelde naam gesneden was; wanneer de Schildwagt zulks hoorde en zag, zeide hy: *Ry voort Douders Karel, wy hebben met jouw niet te doen.*

Hier uit blykt aldus zeer wel, hoe naarlig men dezen Etienne Niel heeft opgezocht, insgelyks blykt daar uit duidelyk, hoe ver de Goddelyke Voorzichigheid voor hem gezorgt heeft, en hoe wonderbaarlyk hy bewaart is; men had ook van alle anderen aldus behoren te hopen, ten ware de vyrige yver van den Heer Gouverneur zyn gemoed overweldigt en hem t'eenemaal verblind had; want wanneer 't schip Pieter en Paul den 20. Febr. 1707. aanquam, bragt 't zelve hem niet alleen vette tyding, dat hy afgezet was, om dat de Kapitein van 't zelve, genaamt Jan Hendrik de Wilde, bevel had, om hem deze brieven, 't welk anders nooit geschied, in byzyn van zyn Boekhouder en Opper-Stuurman ter hand te stellen; en den oord, 't gezelschap, en den tyd in acht te nemen, en daar van in Holland verslag te doen; maar andere particulieren, met 't zelve gekomen, hadden ook zekere tyding, dat hy nevens nog eenige andere Heren t'huis

ontboden wierd, om rekenschap van zyn gedrag te geven. Dog dit alles konde niets by hem helpen; om dat hy deze tyding slij hield, en aan niemand bekend maakte.

Door dien nu zyn onveranderlyk gemoed aan de andere Heren ook eenen moed gaf, zoo wierd van de brieven der particulieren verscheidenlyk gesproken; ondertusschen had de Burgermeester Oortmans van zyn broeder Adam Oortman te Amsterdam, zeker bericht ontfangen, dat de Heer Louis van Assenburg was aangesfelt tot Gouverneur in plaats van den Heer Willem Adriaan van der Stell, en de Heer Jean Cornelis d'Abling tot Opper-Koopman, in plaats van den Heer Elzevier. De Heer Gouverneur wilde dezen brief gaarn hebben, maar de Heer Oortmans zond hem enkelyk een uittrekzel daar van, voor zoo verre dezelve hem raakte; en door dien de Heer Gouverneur zich geliet, als of hy van deze gewigtige tyding niets gehoord of ontfangen had, zoo oordeelde de Hr. Elzevier, dat deze brief verdicht was, en dat men niet qualyk zoude doen, den gemelden Heer Oortmans in hechtenis te zetten; de Heer Helot boosaardiger en erger, was zelfs van gevoelen, dat de Heer Gouverneur den gemelden Oortmans om zulke leugentydingen in 't donker stinkent gat zoude laten werpen. Hoe zeker echter deze tyding is geweest, en hoe zuur de waarheid hen allen gevallen is, zal ik hier na melden.

De brieven der burgers worden in twyfel getrokken.

Het schip Pieter en Paul brengen den Gouverneur slegte tyding.

XXIX. HOOFDSTUK.

Waar in de Schryver verhaalt, dat 'er nog een van de 9. gevlugten door den Vice-Landdrost betrapt en zeer qualyk gehandelt is; tot dat 'er een ander schip uit Holland aanquam, dat de afzetting van den Gouverneur medebragt; waar by 't affchrift van zodanigen brief onthouden is.

De Gouverneur vaart in zyn wreedheid voort. De burgers worden op d'ontfangene brieven geruſt. De Vice-Landdrost vat du Toit op een barbariſche wyze. De Gouverneur word boosaardig en trots. Jan Rotterdam komt weder van Batavia. De Retourvloot word tydig afgevaardigt. 't Schip Kattendyk eiſcht den Heer Gouverneur en anderen na Hollandt op. De gevangenen worden op vrye voeten geſtelt. Inhoud van den brief van de Compagnie. Valt ſmertelyk voor den Gouverneur. Deze bevelen worden niet uitgevoert. Wat uit deze nalatigheid volgt.

HEt flot van myn vorig Hoofdstuk heb ik gemaakt met de aankomst van 't schip Pieter en Paul, en daarbenevens bericht, waarom zoo verscheidentlyk van de medegebragte bevelen geoordeelt wierd; nu staat verder te melden, wat daar op voorgevallen is, en hoe de zaak volkomenlyk ten einde is gelopen.

Men zoude immers hebben gedacht, dat de Gouverneur op 't bekomen van deze tydingen, tot inkeer zoude zyn gekomen, en de vervolgingen hebben gestaakt, schoon dezelve van geen vervolg geweest waren; te meer om dat by 't overgeven der Compagnies brieven, de Opper-ſtuurman, tegen alle gewoonte, tegenwoordig moest zyn, 't welk alleen hem een zeker teken verſtrekte, dat 'er iets achterſtak; dog niets was als nog in staat, om hem tot betere gedachten te brengen; maar hy wierd van quaad, erger, zonder zich nog door 't een nog door 't ander te laten vermurwen.

Want door dien hy de ontfan-

gene bevelen te rug hield, en niemand iets daar van liet zien, zoo wierden de brieven der burgers ook in den wind geſlagen; en voor leugens aangezien; daarenboven ſchepte hy en zyne aanhangers wederom zoo veel moed, dat zy op nieuw alle vlyt aanwenden, om de rampzalige tekenaars van 't Klaagschrift, voornamelyk de 9. verwezenen in hun geweld te bekomen, te meer wanneer zy bemerkten, dat deze eenig geloof aan deze uitgeſtrooide verandering floegen, en daar door geruster wierden, en zich t'huis onthielden; in hope, dat zy als nu geen gevaar meer zouden lopen.

Onder anderen trof 't lot den meergemelden Willem du Toit, Onderling en Burgermeester van Stellenbosch; de Vice-Landdrost, verzelt van 6 gewapende mans bezette deszelfs huis in den nacht tusschen den 3. en 4. Maart 1707.; klopte aan de deur, en floeg vervolgens twee deuren aanſtukken; zoo dat dezelve op de aarde vielen; hy floeg ook 't slot van een

de ontfangene brieven geruſt.

De Gouverneur vaart in zyne wreedheid voort.

De burgers vermurwen.

De Vice-Landdrost vat Guiliam du Toit op eene barbariſche wys.

van

van dezelve af, om den daar in krank leggende du Toit te verraffen, te vatten en te vangen. Nadat zy de deuren aan stukken hadden geflagen, quamen zy allen in huis; zochten, vloekten yzelyk, dreigden geweldig, en fcholden erbarmelyk. Zy floegen de vrouw van du Toit bont en paars, fcholden haar voor een donderfche hex, en dreigden haar met een rotting 't hoofd in te slaan, zoo zy niet zoo voort licht ontfak. Dit alles gefchiede, wyl haar man, die door langwylige ongemakken afgemat, en zeer krank aan den fteen lag, het zeer duidelyk konde horen. Wanneer zy hem vonden, moest hy opftaan, zich kleden, en zoo voort met hen na Stellenbofch gaan. Met 't krieken van den dag bragten zy hem van daar gevangelyk na de Kaap; alwaar hy op 't bolwerk Oranje wierd gezet, om aldaar den uitflag af te wagten; derhalven gelukte den Vice-Landdroft de aanflag nu veel beter, als de nacht tuffchen den 1. en 2. Feb. 1706.; want toenmaals bezette hy 't huis van dezen du Toit, met 14 gewapende mannen, zonder echter den vogel te vangen, dien hy zocht.

Wanneer nu de Heer Gouverneur aldus wederom 5. gevangen had, daar onder drie, waar over 't vonnis reeds was uitgesproken, wierd hy nevens zyne aanhangers op nieuw trots, hoogmoedig en verwaant; weigerde hen andermaal 't bezoek van hunne vrouwen, kinderen en bloedverwandten, en liet hen aldus in dien bedroefden ftaat zitten; welke zoo veel te fmertelyker viel, hoe minder zy iets van hare huishoudingen vernamen, nog de vrouwen met hun raad byftaan konden; aangezien hunne flaven zelf de ooren begonnen op te fteken, en te leven, als of zy Prinzen van den bloede waren, wel wetende, dat hunne meesters hen niet konden of mogten bevelen;

II. Deel.

om dat zy zelf zoo langen tyd in d'ergfte gevangenis moesten zitten, zonder te weten, wanneer zy ontflagen zouden worden.

De Retour-vloot, welke in 't jaar 1707. onder 't gebied van den Commandeur Jan de Boer hier was gekomen, lag reeds in den haven ten anker, en had den ouden gryfe bol, ik meen, den oud Burgermeester Jan Rotterdam, over een jaar na Indie gezonden, weder aan boord; dog dit voorteken zelfs konde den Heer Gouverneur niet bewegen, de gevangenen eenigzins zachter te behandelen, of aan de vrouwen verlof te geven, om hunne mannen te bezoeken; want fchoon de gemelde Heer Rotterdam menigmaal verhaalde, dat de hoge Indifche Regering op Batavia, den spot met de dwaze grillen en wonderbaarlyke herzenschimmen van den Heer Gouverneur gedreven, hem zelfs niet eens ontrent al 't geen hem te lafte gelegd was, gehoord, veel min hard behandelt, maar zyn verzoek in alle delen toegestaan had, zoo vermurwde zulks even zoo weinig het hert van den Heer Gouverneur, als 't weemoedig fmeken der vrouwen, om hunne mannen te fpreken, of hen op vrye voeten te fteffen, of hen kort recht te doen.

Indien hy de bevelen, welke hem door 't fchip Pieter en Paul waren toegezonden, niet te rug had gehouden, zoo was zyn pligt geweest, als nu met deze vloot weg te zeilen; dog als nu maakte men alle mogelyke fpoed, om dezelve van den hals quyt te worden; eer en alvorens nog een ander fchip uit Holland mogt aankomen, dat nader en verdrietiger bevelen mede bragt. Ten dien einde gaf men aan de Officiers 't gewoonlyk afscheidsmaal, en bevorderde haar vertrek zoo veel mogelyk.

De Heer Gouverneur befloot eenen Raad te beleggen; dog hy

Ccc

Jan Rotterdam komt weder van Batavia.

De Retour-vloot word tydig afgevaardigt.

't Schip Kattendyk eifcht den Heer Gouverneur en anderen na Holland

ver-op.

De Gouverneur word hier over hoovaardig en trots.

veranderde wel haast van gedachten; om dat 't schip Kattendyk te dicht voor de deur was en den 16. April 1707. in den haven inliep, 't welk hem, den Heer Elzevier, den prediker Petrus Kalden, den Landdrost, Johannes Starrenburg, en den broeder van den Heer Gouverneur, François van der Stell 't afscheid bragt, hen haar vertrek nadrukkelijk aankondigde, en den gevangenen en anderen tot nu vervolgden, geplaagden en gepeinigden eenen onuitsprekelyke vreugde veroorzaakte. Want wanneer de Schipper van 't zelve den 17 dezer aan land quam, wierd de Edele Achtebare Raad van policy vergadert; de goedgunstige brieven der Voortreffelyke Maatschappy gelezen, en de gevangenen zoo voort door den Fiskaal independent den Heer Johannes Blesius, op vrye voeten gestelt.

Vermids nu deze brief der Voortreffelyke Maatschappy een gewenscht einde van deze gantsche zaak heeft gemaakt, zoo kan ik niet nalaten, om den zelve alhier niet by wyze van uittrekzel, maar in zyn geheel van woord tot woord in te lassen, en ben ik verzekert, dat de Lezer zulks niet kwalijk zal duiden; om dat alle omstandigheden, tot nu getrouwlyk en uitvoerlyk bericht, my daar toe aanzetten; de titel en de inhoud van den zelve is als volgt:

Inhoud van den brief. *Aan den Gouverneur en den Raad aan de Kaap du bonne Esperance of den, of die genen, welke aldaar om dezen tyd 't gebied voert of voeren.*

„ Erentveste, wyze, voorzienige, zeer diskrete met de Retourvloot bestaande uit 15. schepen, den 27. July laatstleden in Tessel aangekomen, is ons uwe brief, gedagtekent den 31. Maart laatstleden, wel geworden; uit den welken ons onder anderen zeer onaangenaam is

„ voorgekomen, de overgrote onrust en oneenigheid tussheneen groot gedeelte der Coloniers en de Kaapsche Regering ontstaan, met welke klagten en derzelve wederlegging een grote hoop papier verschreven is; onze beswaarflagingen zyn opgehouden, en ons is zeer veel moeite veroorzaakt, waar op wy tegenswoordig niets anders willen zeggen, dan dat wy zoo wel van de een als de andere zyde, verwachten, dat ons zulke en dergelyke verdrietige materien, voortaan niet meer zullen voorkomen; maar dat een ieder zich met 't geen hem van rechts wegen en na billykheid toekomt, laat vergenoegen, en aldus gerust en wel te vrede leven, midsgaders buiten klagten blyven zal.

„ 2. Wyders hebben wy, om de gemene rust in deze Colonie te handhaven, en om meer andere goede inzichten goedgevonden en gewilt, zoo als wy midsen goetvinden en willen, dat van daar herwaards zullen worden gezonden, de Gouverneur Willem Adriaan van der Stell, de tweede perzoon, Samuel Elzevier, de Prediker, Petrus Kalden, en de Landdrost, Johannes Starrenberg, waar by zy hunne qualiteit en bezolding behouden; dog zonder gezag of gebied zyn zullen. Zoo 't mogelyk is, zoo willen wy, dat 't met de naastkomende Retourfchepen geschied, die in den jaare 1707. hier verwagt worden, midsd dat zy alvorens van de Compagnies effecten en goederen behoorlyk transport en overgave doen; voor zoo verre namelijk een ieders functie betreft in de handen van hare aflossers, namelijk aan den Edelen Louis van Assenburg, die voor dezen den Keizer in militaire ampten gedient heeft, en Johannes Cornelis d'Abling, geweze Opperhoofd op Palembang of Palimbam,

„ bam, van welke wy den eerften
 „ tot Gouverneur in plaats van den
 „ voorgemelden Willem Adriaan
 „ van der Stell en den laaftten tot
 „ tweede perzoon in plaats van den
 „ voorgemelden Elzevier hebben
 „ aangefteft, welke ook in 't kort
 „ van hier zullen vertrekken, om
 „ deze ampten te bekleden; en die
 „ gy bygevolg by hare verfchy-
 „ ning en komt aan de Kaap, daar
 „ voor zult hebben t'erkennen en
 „ aan te zien, midsgaders in de
 „ voorgemelde ampten te infalle-
 „ ren, zoo als gebruikelyk is, en
 „ de orders daar van luiden.

„ 3. By aldien 't echter mogt ge-
 „ beuren, dat de voorgemelde
 „ nieuw aangeftefte Gouverneur
 „ en tweede Perzoon of een van
 „ dezelve zoo tydig of met den
 „ ontfangft dezès, by u nog niet
 „ mogt aangekomen zyn, zoo be-
 „ geren wy, dat 't gemeld trans-
 „ port, zoo als reeds gemeld is,
 „ gefchiede aan den Fiskaal Blefi-
 „ us en de andere Leden van den
 „ Kaapfchen Raad, welke wy mid-
 „ lerwyl allen t'zamen, de rege-
 „ ring en 't beftier der zaken
 „ mids dezen, zoo lang aanbeve-
 „ len, tot dat de voorgemelde van
 „ Affenburg en d'Abling, of een
 „ van beide by u verfchenen zyn;
 „ en zullen zy midlerwyl alles uit-
 „ voeren, 't geen zoo wel genera-
 „ liter des Compagnies dient be-
 „ treft, als 't geen reeds in 't by-
 „ zonder daar van gezegt is, en in
 „ 't vervolg nog nader zal aange-
 „ wezen worden; op den naam
 „ en onder den titel van den Raad
 „ van Policy des Kaapfche Gou-
 „ vernements. De predikdienst in
 „ de Vefting, die door de te rug-
 „ roeping van Petrus Kalden niet
 „ kan worden waargenomen, be-
 „ velen wy, dat door de Predikers
 „ Beek en le Boucq by beurte zal
 „ worden verricht, tot dat u een
 „ ander in deszelfs plaats zal wor-
 „ den toegezonden, zoo als in 't
 „ kort gefchieden zal.

„ 4. Wy bevelen, dat den Vry-
 „ II. Deel.

„ burger en Colonier, François
 „ van der Stell, aangezegt en be-
 „ volen zal worden, dat hy als
 „ ondienftig in deze Colonie, zich
 „ met de eerfte bequame gelegent-
 „ heid, van daar en verder uit des
 „ Compagnies diftrict en grenzen,
 „ uit hoofde der privilegien, haar
 „ toekomende, zal hebben te be-
 „ geven, en afwezent te hou-
 „ den.

„ 5. Wat aanbelangt 't land in
 „ Hottentots-Holland, dat 400.
 „ morgen groot is, en de ordina-
 „ ris Raad en Commiffaris, Wou-
 „ ter Valkenier in den jare 1700.
 „ aan den Gouverneur Willem A-
 „ driaan van der Stell, gefchonken
 „ heeft, zoo als daar van in uwen
 „ laaftten brief van den 31. Maart
 „ laaftleden gemeld word, door-
 „ dien wy daar van nooit op eene
 „ ordentelyke wyze kenniffe ge-
 „ had hebben, veel min onze
 „ goedkeuring daar over gezocht
 „ is, 't welk echter wel was billyk
 „ geweest, zoo bevelen wy, dat
 „ vermids zulks buiten onze order
 „ en buiten ons weten weggege-
 „ ven is, 't zelve aan de Compa-
 „ gnie met al 't geen daar op ge-
 „ plant en gebouwt is, zal worden
 „ gerefiteueert.

„ 6. Dog wat betreft de huizen en
 „ gevaarten, te weten, 't Boeren-
 „ huis, de Stallingen, 't Slaven-
 „ huis, en zoo als zy meer mogen
 „ genaamt worden, die daar op
 „ gebouwt zyn; gy kondet daar
 „ over met den gewezenen Gou-
 „ verneur Willem Adriaan van der
 „ Stell zoeken t'accorderen; om
 „ dezelve by Taxatie voor een ze-
 „ kere prys voor de Compagnie
 „ aan te nemen; zoo gy echter
 „ met den gemelden Gouverneur
 „ niet kondet eens worden, zoo
 „ vergunnen wy hem, dat hy den
 „ voorgemelden bouw afbreken
 „ en voor zich behouden, of op
 „ eene andere wys voordeel daar
 „ mede doen mag, zoo als hy zal
 „ geraden vinden. Staat echter
 „ aan te merken, dat voor de

„ Compagnie op de bovengemel-
 „ de wys niets mag worden aan-
 „ genomen, dan de Stalling, 't
 „ Slavenhuis en diergelyke nutte-
 „ lyke en dienstelyke gevaarten,
 „ dog in geenen dele deszelfs
 „ groot Woonhuis, 't welk wy be-
 „ velen, dat hy het moet laten af-
 „ breken en flechten; om dat ons
 „ diergelyke gebouwen, welke
 „ van Oïentatie zyn, en van de
 „ Bedienden van de Compagnie
 „ meer tot pragt als nodig ge-
 „ bruik worden opgerecht, zoo
 „ wel hier aan de Kaap als elders
 „ in Indie, altoos zeer geërgert
 „ en tegen geweest zyn; 't welk
 „ als eene generale remarque en
 „ order voor de genen, die 't aan-
 „ gaat, als hier bygevoegt en aan-
 „ gehaalt word.

„ 7. De voorgemelde 400. mor-
 „ gen land, die men op de nu ge-
 „ melde wys weder aan de Com-
 „ pagnie heeft gebragt, moeten in
 „ 2. 3. of meer percelen worden
 „ verdeelt, zoo als zulks best en
 „ gevoegelykft kan geschieden, en
 „ als dan in 't openbaar aan de
 „ meestbiedende verkocht worden.

„ 8. Wy stellen deze verdeling
 „ voor, om dat onze intentie en
 „ mening is, dat geen Colonier
 „ zoo veel land of goederen alleen
 „ bezitten zal; dog deze materie
 „ zal hier onder nog nader wor-
 „ den verhandelt.

„ 9. Doordien veel van 't land
 „ word gezegt, dat de oude Gou-
 „ verneur, Simon van der Stell be-
 „ zit, zoo mogtën wy wel eens
 „ geïnformeert zyn, hoe 't daar
 „ mede is? als mede van wien,
 „ op wat wyze, en om welken
 „ tyd hy aan den eigendom van
 „ deze goederen gekomen is? 't
 „ welk gy by den gemelden ouden
 „ Gouverneur vernemen en ons de
 „ zekere naricht daar van toe-
 „ schryven zult.

„ 10. De Vrymannen, genaamt
 „ Henning Husing, Pieter van
 „ der Beyl, en Ferdinandus Ap-
 „ pel, van u om voorgegevene

„ rebellie en zamenzwering, naar
 „ luid van uwen brief van den 31.
 „ Maart laatstleden, herwaards ge-
 „ zonden, hebben wy naar naauw-
 „ keurig onderzoek van al 't geen
 „ gy over deze stoffe bygebragt
 „ hebt, en 't geen verder aanmer-
 „ kenswaardig was, niet kunnen
 „ bespeuren of bevinden, dat aan
 „ de voorgemelde misdaad schul-
 „ dig zyn; zoo als ook niet de o-
 „ verige teknaars van den bewus-
 „ sten klaagbrief of verhoog over
 „ en van wegen harde behandelin-
 „ gen van den Gouverneur, Willem
 „ Adriaan van der Stell en eenige
 „ Leden van den Kaapschen Raad;
 „ midsgaders de genen, die om
 „ deze redenen verzonden, of in
 „ gevangenisfen geworpen zyn.
 „ Weshalven wy begeren en beve-
 „ len, dat alle tegenswoordig ge-
 „ melde menschen, die alhier ge-
 „ noemt zyn, of hier toe getrok-
 „ ken kunnen worden, op den ont-
 „ fangst dezes bevryd, en kosten-
 „ loos uit hunne gevangenis ont-
 „ slagen zullen worden; daaren-
 „ boven zal 't ook aan alle de ver-
 „ zondenen geoorlooft zyn, zoo
 „ zy het verlangen en verzoeken
 „ met de Compagnieschepen bui-
 „ ten hare schade en kosten, na
 „ de Kaap getransporteert en ge-
 „ voert te worden.

„ 11. Den genen, van wien de scha-
 „ pen door den Gouverneur zyn
 „ ontnomen, onder voorwentzel
 „ van wollig vee, en om de wolle
 „ daar van voor de Compagnie te
 „ scheren, zoo als de voorgemel-
 „ de Kaapsche brief en voorname-
 „ lyk 't bewuste smeekfschrift der
 „ Coloniers, als mede 't antwoord
 „ van den Gouverneur Willem A-
 „ driaan van der Stell daar op meld,
 „ dat zy daar voor eenige vergoe-
 „ ding genoten hebben; begeren
 „ wy, doordien hy zulks buiten
 „ ons uitdrukkelyk bevel heeft ge-
 „ daan, behalven dat het eene har-
 „ de en ongewone manier van
 „ doen en strydig met alle goede
 „ maatregels is, dat de gemelde
 „ Gou-

„ Gouverneur het uit zynen ei-
 „ genen zak , tegen vier gulden 't
 „ stuk vergoeden en betalen zal ,
 „ mids dat zy behoorlyk bewys
 „ aantonen , hoe veel schepen hen
 „ op de voorgemelde wys ontno-
 „ men zyn.

„ 12. Den bedienden der Com-
 „ pagnie aan de Kaap , van den
 „ grootsten tot den kleinften , die
 „ tegenswoordig eenig land be-
 „ zitten , bevelen wy , zich daar
 „ van t'ontdoen , 't zy by verkoop
 „ of op eehige andere wys , zoo
 „ als zy het namelyk zelf zullen
 „ goedvinden , by straffe van ver-
 „ beurtverklaringe tegen de over-
 „ treders , en dit ter navolginge
 „ der vorige bevelen , daar tegen
 „ gemaakt ; voornamelyk echter
 „ uit hoofde van de aanschryving
 „ van deze vergadering in dato
 „ den 26. April 1668. Daar zal
 „ ook voortaan geen land aan ee-
 „ nigen Bedienden der Compag-
 „ nie in eigendom , huur of an-
 „ dere wyze gegunt , of op eeni-
 „ ge andere wyze van hem beze-
 „ ten worden. Wyders zal hy
 „ ook geen handel met Koorn ,
 „ vee of wyn , zoo wel voor zich
 „ zelve als door anderen dryven ,
 „ direct of indirect ; maar zy zullen
 „ zich met hunne bezolding te vre-
 „ de houden , en de voorrechten ,
 „ welke de vrye Coloniers heb-
 „ ben , niet benadelen , als de ee-
 „ nige middelen , waar van zy
 „ moeten leven.

„ 13. De Wynpacht , waar in nu
 „ en dan , en ook nog onlangs , we-
 „ derom eenige verandering is
 „ gemaakt , zal voortaan in vier
 „ percelen geschieden , op dezel-
 „ ve wyze , zoo als in den jare
 „ 1699. door den Commissaris
 „ Daniel Heinsius is gereguleert ,
 „ waar by het ook voor eerst en
 „ tot op onze verdere order al-
 „ dus blyven zal.

„ 14. Wat het vee slachten en 't
 „ verkopen of leveren van vleesch
 „ aanbelangt ; wy hebben in on-
 „ zen brief van den 28. October

„ des verleden jaars reeds eenige
 „ verandering bevolen , voorna-
 „ melyk echter zoo veel 't laattle
 „ of de levering betreft , en door
 „ dien wy midlerwyl onze ge-
 „ dachten verder daar over heb-
 „ ben laten gaan , zoo hebben wy
 „ goed gevonden , 't slachten en
 „ verkopen van vee , aan alle en
 „ een iegelyk Colonier , open en
 „ vry te laten ; terwyl zulks zoo
 „ als reeds voorheen gemeld is ,
 „ aan de Bedienden der Compag-
 „ nie verboden is en blyft , be-
 „ halven aan de schepen der Com-
 „ pagnie , waar van zoo voort na-
 „ der zal worden gesproken , en
 „ zal zodanige Licentie , of vry-
 „ heid van slachten met primo
 „ January 1708. een aanvang ne-
 „ men.

„ 15. Wyders hebben wy goed ge-
 „ vonden , de levering van vleesch
 „ aan de Compagnies passerende
 „ en repasserende schepen weder-
 „ om aan zekere perzonen te
 „ gunnen , en zulks voor eenen
 „ tyd van drie achtereen volgen-
 „ de jaren ; te rekenen van den 1.
 „ January 1708. ; zoo dat voor
 „ een pond rund of schaap-
 „ vleesch 1½ stuivers of 13. duiten
 „ licht geld betaalt zal worden ,
 „ en zy daarenboven gehouden
 „ zullen zyn , om zoo veel schaa-
 „ pe-huiden aan de Compagnie en
 „ deszelfs schepen te leveren , als
 „ zy van noden zullen hebben ,
 „ dog zonder betaling ; ten wel-
 „ ken einde en op voorgemelde
 „ conditie , achtervolgens 't by
 „ leggend Contract , wy de eene
 „ helft der voorgemelde levering
 „ van vleesch aan den ouden
 „ reeds bovengemelden Burger-
 „ meester Henning Huffling heb-
 „ ben toegestaan. De andere helft
 „ der gemelde levering is aan u
 „ gelaten , om dezelve op gelyke
 „ conditien en tyd aan 1. 2. of
 „ meer Vrymannen te gunnen ,
 „ zoo als gy raadzaamst zult oor-
 „ delen ; onze mening echter is ,
 „ dat de gemelde aannemers voor

„ zynaandeel, dog op gelyke tyd of
 „ in eene maand moet gefchieden;
 „ ten ware zy zich daar in onder
 „ elkander verftonden; en zal van
 „ Compagnies wegen ter dege
 „ moeten worden gelet, dat 'er
 „ geen ander dan goeden bequaam
 „ vleefch geleverd worde, op ze-
 „ kere ftraffe, die gy zelf zult
 „ goedvinden, daar tegen te fla-
 „ tueren; en zal de gemelde Hu-
 „ fing, zoo dra hy aan de Kaap
 „ komt, en om den tyd, hiervo-
 „ ren gemeld, tot de gemelde le-
 „ vering worden toegelaten.

„ 16. Ontrent het uitgeven van
 „ landeryen aan deze of gene Vry-
 „ mannen, is onze wil, dat be-
 „ hoorlyk zal worden gade gefla-
 „ gen, dat aan een niet te veel
 „ land te gelyk gegeven of hem
 „ zoo veel toegevoegt werde, als
 „ hy reeds bezit, en dat men zou-
 „ de konnen rekenen, dat van zo-
 „ danig land 2. 3. of meer Colo-
 „ niërs zouden konnen bestaan.
 „ Onze intentie is, dat vele Co-
 „ loniërs eerlyk leven en bestaan
 „ mogen, of hun levens onder-
 „ houd winnen konnen, zonder
 „ dat 't nodig is, dat dees of geen
 „ zoo veel landeryen of goederen
 „ meer bezit als de anderen. Hoe
 „ nader de gelykheid onder dezel-
 „ ven op eene bequame wyze zal
 „ te treffen zyn, hoe aangener
 „ ons zulks zyn zal; van welk al-
 „ les u gezamentlyk en uwe goede
 „ overweging, de directie en uit-
 „ voering op 't ernftigfte hier me-
 „ de gerecommandeert en aanbe-
 „ volen word. Hier mede beve-
 „ len wy u in Godes befcherming,
 „ en blyven na onze groetenis.

U W E G O L D E V R I E N D E N ,

*De Gecommitteerden Bezwindheb-
 ren uit de refpective kamers der
 generale Nederlandfche geprevi-
 ligeerde Ooft-Indifche Compagnie
 ter vergadering van Zeventiënen,
 in Amftterdam en uit dezelve
 &c. &c. &c.*

Amftterdam den 30. Oétober 1706.

Hier mede hebt gy Lezer, nu
 't lied, dat de Voortreffelyke
 Maatfchappy te Amftterdam zoda-
 nig heeft laten opheffen, dat de
 Heer Gouverneur alhier en zyne
 aanhangers daar van zuizebolden,
 als een dronkaard, die op zyne
 voeten niet ftaan kan; het fmerte
 hem zeer, dat hy zien moest, dat
 zyne gevangenen over hem zege-
 praalden; en dat hy uit deze zoe-
 te en aangename luchtftreek,
 (ik gebruik zyne eigene woorden)
 weg moest, alwaar hy kaal en
 naakt gekomen was, en 't als nu
 ryk en wel gegoed verlaten moest,
 en aldus de gelegentheid verloor,
 zich op zyne vyanden te wreken.

Hoe meent gy echter wel, Le-
 zer, dat deze treffelyke en naden-
 kelyke bevelen werkfteellig ge-
 maakt en ter uitvoering gelegd
 zyn? Helaas! de Voortreffelyke
 Maatfchappy gaf wel goede en
 heilzame bevelen; dog vermids
 zy met 't belang der Bedienden
 ftreden, zoo wierden zy ook zeer
 laat, of om uit de borft te fperken,
 gantsch niet uitgevoerd. Om den
 Lezer niet langer op te houden,
 en een klein bewys van myn voor-
 geven aan te tonen, en 't overige
 hier na te fparen, om dat daar van
 tog nog dikwyls zal moeten wor-
 den gemeld; ftaat te merken, dat
 de Fiskaal independent, die voor
 al 't *point d'honneur* van zyne hoge
 Heren Principalen had behoren in
 acht te nemen, en geen perzoon
 aan te zien, tot ongeluk der bur-
 gers in eenen diepen flaap lag, zoo
 dat dit bevel hem ook de oogen
 niet opende; aangezien hy niets
 deed, dan dat hy de gevangenen
 op vrye voeten ftede; terwyl hy 't
 gouvernement, hem nevens den
 Edelen Achtbaren Raad van poli-
 cy, zoo dierbaar aanbevolen, in
 de handen van den Heer Gouver-
 neur liet.

Had hy het echter zoo voort o-
 vergenomen, en den Heer Gouver-
 neur volgens order met de toen-
 maals gereed leggende retour-
 vloot,

De inhoud
 van dezen
 brief met
 den Gou-
 verneur
 zeer.

vloot, zoo wel als de andere na Holland geroepene Heren, weggezonden, vele zaken zouden zekerlyk niet zyn gefchied, die hier na zullen worden bericht.

XXX. HOOFDSTUK.

Waar in vervolgens afgehandelt word : Na dat de Heer d'Abling aangekomen was , en ras de party van den Heer Gouverneur van der Stell omhelst had, duëlleren twee Engelsche Kapiteins met elkander. De Prediker le Boucq verricht den Kerkendienst, in de plaats van den afgezetten Kalden; zet twee Leden van den Kerkenraad af, waar over nieuwe gevaarlyke verschillen ontstaan, insgelyks word over de beide Secretarissen Helot en Poulle klagten afgevoert.

De Landdrost Starrenberg moet met deze Vloot weg. Blesius verbied den prediker Kalden den Kerkendienst. De burgers krygen weinig verligting. Waar zulks van daan komt. Gesprek van den Schryver met den Fiskaal Independent. Blyde aankomst van den Heer d'Abling. Ondersoekt de gemoederen. Maakt met den Gouverneur vriendschap. Ontdekt den zelve alle geheimen der burgers. Neemt 't Gouvernement over. Plegtigheden daar by gebruikt. Twee Engelsche Kapiteins rechten in duel. Van der Beyl en Appel komen te rug, en roemen den nieuwen Gouverneur. d'Abling poogt tweedragt onder de burgers te zagen. Kalden heeft nieuwe maar slegte Leden van den Kerkenraad verkozen. Le Boucq wil ze opentlyk in de Kerk afzetten. Kalden steekt zig in deze zaak. Le Boucq zet Poulle en Overkolster opentlyk af. Daar door ontstaat een onsteldheid in de gemoederen. Le Boucq word by d'Abling deswegen aangeklaagt. Word de predikstoel verboden. Hier over verdelen zig de burgers in twee partyen. Poulle en Helot worden aangeklaagt, om dat zy als Vendumeesters geen reekening hebben willen doen. Na den opsteller hier van word gezogt. Dien zy een Calummie willen aanwryven. Eisschen een boete van 200 Ryksdaalders. Het vonnis word niet uitgevoert. Jacob van Brakel sterft.

HEt verschil, in den jare 1706. aan de Kaap du bonne Espérance tusschen den Gouverneur en vele der voornaamste burgers voorgevallen, heb ik u ineenige van myne vorige wydlopiger voorgedragen, als ik my zelven verbeeld had; dog aldus, dat tegen de waarheid geen enkeld woord gemeld is; zoo als zulks uit de originele stukken, hier en daar ingelast, blykt. Het vervolg echter, hoe 't namelyk na dien tyd gegaan

is, heb ik wel in 't slot van myn laatste Hoofdstuk aangeroert, en beloofte mede te delen; dog ik acht, dat gy niet gaarn zoudet zien, dat ik zoo wydlopig was, als ik in de voorgaande geweest ben; om dat dit vervolg meest verdrietige zaken behelzen zal; 't zoude my ook zelfs onmogelyk zyn, 't zelve zoo uitvoerlyk te berichten; om dat men na dien tyd gene bewysstukken heeft konnen bekomen, wyl men zorg moest dra-

dragen, dat men zich ergens in ver- grepe nog te veel in 't oog lie- pe.

De Land-
Sta-
e berg
moet met
ere vloot
vrij.

Voor al echter heb ik in mynen vorigen gewag gemaakt, dat de Fiskaal independent, de Heer Blefius na den ontfangst van 't medegedeelt Rescript, gedagtekent van Amsterdam den 30. Oct. 1706., niets anders heeft werk- stellig gemaakt, dan dat hy de ge- vangenen op vrye voeten gestelt heeft; het is licht af te nemen, hoe verheugt deze daar over geweest zyn; om dat 'er eenigen reeds o- ver jaar en dag als de grootste mis- dadigers hadden gevangen geze- ten. Zy hadden zich derhalven niet alleen van herten verblyd, God gelooft, en voor genadige verlossing uit de hand van hunne vervolgers gedankt; maar zy lie- ten ook den Heer Gouverneur, welkers Character als nu een einde nemen zoude, en den Landdrost, die 't zoenoffer zyn, en met deze vloot op bevel van den Heer Gou- verneur, en andere te rug groe- penen, vertrekken moest, t'eene- maal met vrede en ongemoeit; schoon zy de grootste redenen hadden, zich op hem te wreken, en hem zoo weinig te verschonen, als hy hen ongeplaagt gelaten had.

De nieu-
we Heren
worden
met smet-
ten ver-
vacht.

Na dat echter aan de uitvoering der verdere bevelen nog door den Fiskaal Independent, den Heer Johannes Blefius, nog door den Edelen Achtbaren Raad van poli- cy wierd gedacht, en by gevolg de toom van de regering in han- den van den Heer Gouverneur bleef, zoo konden zekerlyk de mishandelde burgers niets uitvoe- ren; maar moesten te vrede zyn, dat de aangename uur haast zoude komen, waar in de nieuwe Gou- verneur de Heer van Assenburg, en de Heer Johannes Cornelis d'Abling aanlanden, en de zaak naar behoren aanvatten zouden.

* Blefius
veroorde-
len te li-
ter Kalden

Dog door dién daar toe nog zoo dra gene hope was; om dat

zy nog niet van Amsterdam af- den Ker-
scheid genomen hadden, en de kendienst
vloot nog hier lag, welke ten minsten iets moest te rug brengen, dat uitgevoert was, zoo liet de Fiskaal independent den Predi- ker Petrus Kalden, den 24. April, zynde toenmaals Paasschen, ver- bieden, den Predikstoel voortaan te beklimmen; om dat de Voor- treffelyke Maatschappy ernstiglyk begeert en verlangt had, dat hy zich na Holland begeven en aldaar aanhoren zoude, wat met hem verder af te handelen was. Daar- entegen liet hy de beide Predikers Beek en le Boucq aanzeggen, om den Kerkdienst aan de Kaap by beurte, naar luid van 't Rescript, te verrichten, zoo als ook de Pre- diker le Boucq op Paaschdag den aanvang daar mede maakte.

Hoe deze tyding in de ooren Starren-
van den gemelden Heer Kalden berg ver-
heeft geklonken, is licht af te ne- schrikt o-
men. Ik kan den Lezer verzeke- ver de
ren, dat de Landdrost, wanneer komst van
de beide gevolmagtigden der Tassen van
tenaars van 't sineekhschrift, Jakob der Heide.
van der Heide en Adam Tas by hem quamen, en den lessenaar van den gemelden Tas, dien hy den 28. Febr. 1706. uit zyn huis had genomen, met al 't geen daar in was geweest, weder eifchten, zodanig verlagen en ontstelt was, als of hy eene beroertheid gekre- gen had, zoo dat hy hen niet an- ders konde antwoorden, dan dat hy na 't afleggen van zyn ampt, al- les in handen van den Heer Gou- verneur gestelt had, en dat hy zich gereed maakte, om met 't schip, 't welk hem aangewezen was, na Holland te vertrekken.

Zoo onmenschelyk hy Voor- Gaat on-
heen met hen had gehandelt, wan- der zeil na
neer zy onder zyne gehoorzaam- Holland.
heid en geweld waren, zoo be- droeft zag hy ze nu aan, wanneer de verdiende loon zyne werken volgde; Ondertusschen moesten zy onverrichter zake heene gaan, en den Lessenaar nog eenigen tyd ont-

ontheren; hy echter ging met de gantsche retour-vloot den 29. April 1707. onder zeil, en verliet den haven en 't gantsche land, waar door dan de 9. gecondemneerde burgers ook van de boete van 200 ryksdaalders ieder ontheft wierden, aangezien de Voortreffelyke Maatschappy hen reeds daar van vry gesproken had.

Na 't vertrek van de Retour-vloot achte de Fiskaal independent gantsch nodeloos, ontrent het bovengemeld Rescript iets meer ter uitvoering te leggen; aangezien hy wel wist, dat daar van zoo ras geen tyding in Holland komen konde; maar hy liet de straf van regering in handen van den afgezette Gouverneur, 't welk den gedrukten burgers te smertelyker viel; om dat zy zelfs den voorgemelden lessenaar niet uit zyne handen wringen konden; maar zich nog zoo stil houden moesten als voorheen; behalven dat hem de handen gebonden waren, en hy hen niet in hechtenis konde zetten, als voorheen.

En in dezen bedroefden toestand moesten zy blyven, tot dat eindelyk de Heer Johannes Cornelis d'Abling aanquam, 't welk als de Fiskaal independent en de Raad van policy 't Gouvernement op zich genomen hadden, gantsch onnodig zoude zyn geweest; want hier door zoude de Heer Gouverneur niet alleen buiten staat zyn gestelt, om iemand schade te doen, maar ook genoodzaakt zyn, met deze vloot, ten minsten met 't laatste schip, 't welk altyd wat later van Batavia met nieuwe Thee en andere Kostbare waren afgevaardigt en na Holland gezonden word, te vertrekken, en de Kaap te verlaten; ten minsten zoude niemand meer voor hem hebben behoeven te vrezen.

Aanmerkelyk is 't gesprek, 't welke ik voor myne perzoon met den Fiskaal independent heb gehouden, wanneer wy langs strand

II. Decl.

't vermaak van de wandeling namen, en de aankomende schepen zagen inlopen; want wanneer hy te kennen gaf, dat 't hem op 't hoogst-bedroefde, dat hy van zulke oude goede vrienden, als den Heer Gouverneur van der Stell en den Heer Elzevier, nevens de andere afgezette Heren afscheid nemen en met andere onbekende nieuwe vriendschap maken moest, zoo gaf ik tot antwoord, dat ik dat wel gaarn geloofde, en zulks hem niet zonder redenen bekommernis veroorzaakte; dog dat hy redenen had, zich gelukkig te achten, dat de beurt aan hem ook niet was gekomen; nademaal hy in zyn ampt zoo nalatig en slaperig geweest was; dat hy daarenboven licht had kunnen begrypen, dat de Voortreffelyke Maatschappy om een enkel Gouverneur, eene zulke gewigtige Colonie, met zoo vele en zware kosten zoo ver gebragt, niet zoude laten te gronde gaan; door dien zy 10. Gouverneurs in plaats van eenen reeds zoo wel gezetenen burger konde bekomen, en diergelyke zaken meer, welke hy alle toefstont, en bekende, dat hy niet zoo ver gedacht, of de zaak zodanig ingezien had.

De komst van den voorgemelden Heer d'Abling viel in den 6. Mey 1707., in gezelschap van 5. andere schepen, met hem uitgelopen. Wie kan zich echter de vreugde verbeelden, die daar over bespeurt wierd? Waarlyk dezelve was onuitsprekelyk; ten dele om dat daar door den Gouverneur de regering ontnomen wierd, en ook om dat men hoopte, dat de Heer d'Abling gelyk met gelyk zoude vergelden.

Want wanneer hy enige jaren geleden, door de Hoog-Edele Indische Regering te Batavia, op eenige mislagen, zoo als men zegt, en vast geloof, betrapt wierd, zoo zette zy hem niet alleen van zyn hoog ampt, als Op-

Blyde
aankomst
van den
Heer d'A
bling.

Ddd

per-

Gesprek
van den
Schryver
met den
Fiskaal in-
dependent.

perhoofd van 't eiland Palimbam af, welk eiland onder anderen veel Peper geeft, en deswegen door de Voortreffelyke Maatschappy in bezit gehouden word; maar zond hem ook met ofzonder roeflemming der gemelde Compagnie, na Holland, om zich aldaar te verantwoorden.

Wist van
den Gou-
verneur
CLAYK
en Francken.

Wanneer hy nu in zodanigen toestand aan de Kaap de Goede Hoop quam, en den Heer Gouverneur als zynen neef aansprak, wierd hy niet alleen zeer slecht ontfangen; maar ook schier gantsch niet geacht; om dat hy zich zyne vriendschap onwaardig had gemaakt, wyl de Hoge Indische Regering te Batavia redenen had gehad, om hem af te zetten, en weg te zenden. Derhalven is licht te denken, dat deze behandeling dien Heer geweldig gespeten en qualyk genomen heeft, zoo als hy zulks ook tegenswoordig by zyne komst alhier zeer ras heeft getoont; om dat hy scheen de ergste vyand van den Heer Gouverneur te zyn.

D'Abling
onder-
zoekt de
gemoede-
ren.

Na dat hy ook eenige dagen hier geweest was, en een iegelyk vriendelyk en hoflyk had bejegend, had men zodanig vertrouwen van dezen Heer, dat men niet anders verwachtte, dan dat hy een ieder recht doen, en den Heer Gouverneur weder op 't ergste verachten, verlaten en honen zoude; hier toe gaf hy te meer hope, om dat hy zich in allerhande gezelschappen bevond, alwaar verscheidentlyk, goed en quaad van den Heer Gouverneur gesproken wierd, en aldus ongemerkt de gemoederen der burgers op eene zeer voorzichtige wys polste.

Kort daar na echter, wanneer hy nu volkomen wist, op wat wyze zyne zaken, die door 't bewust afzetten en wegzenden, tamelyk ten achteren waren geraakt, wederom zouden kunnen worden herstelt, en hoe hy aan geld en goed zoude komen, veranderde

hy van zadel, en wierd uit eenen vervolger van den Heer Gouverneur, deszelfs beste en vertrouwste vriend, en uit eenen hartvriend der burgers, een volflagen vyand van dezelve; aangezien hy aan den Heer Gouverneur bekend maakte, al 't geen de burgers van hem hadden gezegt, en zich daar door zoo diep in deszelfs vriendschap inwikkelde, dat hy van hem, zoo als men toen opentlyk zeide, eene elpenbene doos met 5000. Dukaten vereert kreeg.

Hier van wist men in den beginne niets, en men zoude ook nooit daar achter zyn gekomen, ten ware hy zich zelve verraden had; want daar hy voorheen om dezelve reden, welke nu den Heer Gouverneur raakte, zoo zeer gehaat was, en zich als nu geliet, als of hy met dezelve munt wilde betalen, zoo konde hy onfeilbaar alles ontdekken; wanneer daarenboven zyne zwakke zieltogende kas in de hoogste nood was, zoo zag hy heel licht, op wat wyze hy dezelve nieuwe krachten zoude kunnen byzetten; hy bediende zich derhalven van den Mazarinschen regel:

*Disimula simula, quoties occasio
poscit,
Moribus & morem temporibusque
gere,*

En geliet zich anders, als hy was, en gaf ook goede woorden, tot dat hy zyn slag had waargenomen; en wanneer hy zynen geldhonger eenigermaßen had gestilt, verklaarde hy zich eenen openbaren vyand van de genen, welker vriend hy te voren geschenen had.

Dit bespeurde men echter eerst, Wist ze
kaal af wanneer eenige mishandelde burgers tot hem quamen, hem om bystand aanspraken; en verzochten, hen aan haar recht te helpen, achtervolgens 't welk de Heer Gouverneur naar luid van 't Rescript der Voortreffelyke Maatschappy gehou-

gehouden was, hunne ontnomene schapen te betalen; want hy gaf hen met zeer droge woorden tot antwoord, dat hy in deze zaak niets doen konde of wilde, en dat zy moesten wachten, tot dat de nieuwe Gouverneur aanquam, die misschien hier ontrent andere en nadere bevelen zoude met zich brengen.

Verraad
zyn ge-
moed in
een gezelschap.

Anderen daarentegen, die over andere behandelingen van den Heer Gouverneur klaagden, en voldoening eischten, verleende hy nog minder gehoor; maar zeide in een vol gezelschap, daar onder anderen hier van gesproken wierd: *Zy zullen hem immers niet t'eene-maal 't vel over de ooren willen baken*; 't welk immers duidelyk genoeg te kennen gaf, wat hy in zyn schild voerde, en welkers vriendschap hem dierbaarst was.

Hier door leerden de burgers andermaal, hoe weinig zy met dezen Heer d'Abling geholpen waren, en hoe dat alle hunne zaken weer moesten wagten, tot dat de nieuwe Heer Gouverneur aan de Kaap gekomen was, waar toe men echter nog voor eerst geen hope had; om dat hy lang na den gemelden Heer d'Abling uitgelopen was. Zy hielden zich derhalven stil, en maakten hier en daar zonder onderscheid, en zonder te denken om de voorige stribbeling, goede gezelschappen, aten en dronken met elkander, zoo als zy voor dezen gewoon waren; en quamen onder elkanderen overeen, nooit van eenige partyenschappen of van den ouden wrok te spreken; om dat daar door alles weder verraden en de twedragt groter zoude zyn geworden, als ze voor dezen geweest was.

Neemt 't
gouvernement over.

En hier door liet het zich aanzien, als of alles weder in rust en vrede was gebragt; weshalven de Heer d'Abling ook eindelyk geraden vond, 't ampt van den Heer Gouverneur, Willem van der Stell af te eischen, en 't zelve zelf te

II. Deel.

bekleden, tot dat de nieuwe Gouverneur zoude aangekomen zyn; zulks geschiede den 3. Juny 1707. wanneer niet alleen de bezetting, maar ook de gantsche burgery by malkanderen geroepen was, en de Heer d'Abling in byzyn van den Raad van Policy voorgestelt wierd.

De plegtigheden, die daar by in acht wierden genomen, zyn de volgende: De Edele Achtbare Raad van Policy vergaderde, de Gouverneur leide daar in zyn ampt neder, en droeg het aan deszelfs opvolger op; vervolgens traden zy na buiten aan de trap, en rangeerden zich aldaar; beneden aan dezelve stonden in eenen kring in parade de zoldaten, zoo als ook de burgers rontom dezelve; daar op wierd de trommel geroert, waar na de oude Heer Gouverneur eene korte redenvoering deed, en met weinig omstandigheden zeide, dat hy zyn ampt als nu neergelegt, en aan dezen Heer als zyn Succes- seur overgegeven had; wyders dankte hy een ieder voor getoonde gehoorzaamheid, en vraagde eindelyk, of zy ook genegen waren, de Heren Staten Generaal, en de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, midsgaders dezen Heer zynen Opvolger, die van de gemelde Compagnie daar toe aangestelt, en ten dien einde herwaards gezonden was, hou en getrouw te zyn? Zoo dra nu daar op een algemeen *Ja* volgde, zoo wierd de oude Gouverneur van de Magistraat voor de getrouwe zorg gedankt, en de nieuwe over 't aangaarden van dit hoog en gewigtig ampt geluk gewenscht; midsgaders van de bezetting eene driedubbelde Salvò geschoten, en eindelyk 't grof geschut om de Vesting driemaal los gebrand; en daar mede was deze plegtigheid geëindigt, Staat aan te merken, dat de schepen, in den haven leggende, hun kanon ook losbranden, toen men 't in de Vesting geloft had.

Plegtighe-
den daar
by ge-
bruikt.

Ddd 2

Ik

Twee Eng-
gelſche Ka-
piteins
vechten
lyfomlyf.

Ik wil hier de redenen niet onderzoeken, waar om de Heer d'Abling met 't overnemen van 't gouvernement zoo lang heeft gewagt; om dat dezelve reeds ten dele uit 't boven verhaalde blyken, en ten dele nog wel geheim konnen geweest zyn; ten einde hy te beter achter alles komen, en zyne kans wakker waarnemen konde. Ik wil derhalven slechts enkelyk aanhalen, dat den 7. Juny, te weten vier dagen na dat hy de regering op zich genomen had, twee Engelfche Kapiteins de ſtouthed hebben gebruikt, in den groten Tuin der Voortreffelyke Maatſchappy, alwaar ik toenmaals woonde, een twee gevegt te houden; waar van de eene op eene recht ſchelmachtige wyze den anderen, van wien hy reeds overwonnen en van zynen degen berooft was, na weder bekomenen degen en gegevenen handklap en verklaring, dat hy volkomene ſatisfactie genoten, en hem voor zyn leven te danken had, van achteren in 't dik van zyn been even onder de heup, zodanig griefde, dat hy op de plaats ter neder viel, en geen voet verzetten konde.

De party-
en komen
ongeltraft,
daar van.

Schoon de Fiskaal independent den dader, die zich op zyn ſchip ſalveerde, terwyl de gequetſte na huis gedragen en verbonden wierd, door brieven liet dagvaarden, om zich te komen verantwoorden, zoo was zulks alles vruchteloos; om dat zy zich op de immuniteit van den Koning van Groot-Brittannie verliet. En doordien het niet wel konde geſchieden, den gequetſten alleen te ſtraffen, zonder partyen over en weder te hebben gehoord, zoo wierd eindelyk de zaak in der minne bygelegd, wanneer de Fiskaal independent 't beſte en de Juſtitie niets daar van genoot; ten ware de Heer d'Abling, als toenmalige Regent, 't zyne in ſtilte inſgelyks had getrokken, waar van echter geene zekerheid voorhanden is.

Wanneer midlerwyl de in den Van der Beyl en Appel ko-
men te rug.
jare 1706. na Holland gezondene burgers, Pieter van der Beyl en Ferdinandus Appel, den 14. Juny 1707. met 't ſchip Arion, gezond en friſch hier weder te rug quamen, welke niet alleen de vaderlyke liefde der Heren in Holland jegens de hare beweenden, en de gantsche Colonie treffelyk prezen, maar ook de minnelykheid, getrouwheid en oprechtheid van den nieuwen Heer Gouverneur op 't hoogſte roemden, zoo wierd daar door zoo wel de laatſt opgerechte vriendschap onder de burgers als beveſtigt, en na 't uur verlangt, om den gemelden nieuwen Heer Gouverneur in perzoon te zien, te groeten, en te complimenteren; daarentegen verminderde 't vertrouwen, dat men op den Heer d'Abling had geſtelt, niet weinig, en wierd hy daar door genoodzaakt, op allerhande middelen bedacht te zyn; ten einde om zyne ſtreng voor de komſt van den zelve, vaſt te maken.

Doordien echter op de tegens- d'Abling
woordig gemelde wys de gemoe-
poogt
der burgers hoe langs hoe tweedragt
meer overeenſtemden, en hem onder de
niet paſte, of onkruid daar tuffchen burgets te
zaajen.
te zaajen, of hy niet zag, dat hy zyn oogmerk daar door gevoe-
lyk bereiken konde, zoo verkoos hy eenen gantsch anderen weg, en zeilde met gantsch vreemde en onbekende winden; onder deze wel gelukkige maar hatelyke en gantsch onbetamelyke maxime; ten einde om ten minſten eenige burgers op zyne zyde te behouden, en door dezelve nog veel meer aan zyne ſnoer te brengen; waar van de zaak zelf voor my de waarheid ſpreken zal.

Te weten, de gewezene Predi- Petrus Kai-
den heeft
ker, Petrus Kalden, die zoo als nieuwe
boven in 't klaagſchrift onder 't 5. maar ſlech-
artikel te zien is, om zyn quaad te leden
gedrag, is afgezet, had kort voor van den
de komſt van 't Reſcript der Voor- Kerken-
treffelyke Maatſchappy eenige raai ver-
kozen.
nieuwe

nieuwe leden van den Kerkenraad verkozen, welker wandel met zyn gedrag niet qualyk overeenquam; dezelve waren de Ouderling en Secretaris van de Justitie Abraham Poulle, en de Diaken, Johannes Overholster. Van den eersten was bekend dat hy gedurende den tyd van zyne aanwezigheid te Batavia vele onbetamelijke stukken gepleegt had, waar over hy eindelyk aangeklaagt en gestraft was; zoo dat hy wegens liegen en lasteren opentlyk op zyne knien met bloten hoofde God en de Justitie om vergiffenis heeft moeten bidden, en een zekere geld boete betalen. De tweede, te weten, de gemelde Overholster was Roomsche-Catholyk geweest, en had nu onlangs eerst de Gereformeerde Godsdienst omhelt; en daarenboven lange jaren in onkuisheid geleefd, en by eene flavin, die in zyn huis woonde, 2. of 3. kinderen geteelt.

Wanneer nu den gemelden Heer, Petrus Kalden, 't Prediken zoo als voorheen reeds is gemeld, verboden wierd, en de beide predikers, Beek en le Boucq bevel ontvingen, om 't zelve by beurte te verrichten, de eerstgemelde echter buiten dat op Stellenbosch en Drakensteen genoeg te doen had, en hem daarenboven het heep en weer reizen, om dat hy op Stellenbosch woonde, zeer lastig viel, zoo quamen zy met malanderen overeen, dat le Boucq den Godsdienst aan de Kaap alleen, en Beek denzelven op Stellenbosch en Drakensteen verrichten zoude, 't welk echter, zoo als in 't vervolg zal blyken, niet lang duurde.

Terwyl echter le Boucq den kerkdienst aan de Kaap alleen waarnam, zoo wierd hy gewaar, dat het met de verkiezing der nieuwe Leden niet na behoren gegaan was; daarenboven vernam hy van geloofwaardige menschen, en de ondervinding leerde het hem ook genoegzaam, dat de beide le-

den van den Kerkenraad, Poulle en Overholster, de vereischte hoedanigheden niet hadden; derhalven weigerde hy, met hen in den Kerkenraad te zitten; zeide hen zulks ronduit in 't aangezicht, en verzocht, zelf tot inkeer te komen, en daar af te slaan; ten einde verder geen ergernis by de gemeente ontstont, en de zaak verder uitlekte.

Deze echter, welke op hunne verkiezing steunden, zeiden le Boucq op eene zeer vermetele wyze, dat zy zulks niet doen konden nog wilden; klaagden daar op aan den Heer d'Abling, met verzoek, om hen tegen dezen Predikant, onlangs eerst van Batavia gekomen, de behulpzame hand te bieden; en wyl dit water op zynen molen scheen te zyn, zoo antwoorde hy hen minnelyk, en beloofde hen als Commissaris Politiek van dezen Kerkenraad, allen bystand, zonder le Boucq in 't minste daar van te verwittigen.

Ondertusschen duurde dit verschil eenigen tyd, en le Boucq besloot eindelyk, dezelve opentlyk van den Predikstoel te degraderen en af te zetten, als zy hunne ampten niet vrywillig wilden neerleggen; om dat hy in genen delen konde geraden vinden, om langer met hen te zitten; dog in plaats van na deszelfs raad te luisteren, waren zy nog meer gesterkt, en hadden de stoutheid, om le Boucq uit te tarden.

Doordien nu deze gantsche zaak van den afgezetten Prediker Kalden van daan quam, als onder wien zy tot deze bedieningen verkozen, en andere eerlyke mannen verbygegaan waren, zoo mengde dezelve zich ook in 't spul, en om zich wegens de klagten op 't vyfde artikel van 't smeekschrift te purgeren, toonde hy 2 attestatien, welke deze nieuwe Kerkenraad hem verleent had, waar in onder anderen wierd geroemt, dat hy

d'Abling belooft hen hulp.

Le Boucq wil ze opentlyk in de Kerk atzetten.

Petrus Kalden steekt zich in deze zaak.

Beek en le Boucq verstaan zich, wegens 't verrichten van den Godsdienst.

Le Boucq wil met de Leden van den Kerkenraad niet in 't Collegie zitten.

zeer vverig was geweest in 't verkondigen van 't woord Gods; dat hy de jeugd ter Cathegisatie had aangehouden, en in zyne letteroeffeningen zoo naarstig was geweest, dat hy zelf zyne gezondheid daar door had benadeelt; dat zyn wandel zedig, troostelyk en godvruchtig was geweest, en diergelyke loftuitingen meer; en worden deze attestatien door den Heer van der Stell in zyne Deductie ingelast, en uit eige beweging, buiten weten van den gemelden Leeraar, bekrachtigt; buiten twyffel uit dankbaarheid, om dat hy de 10 Geboden, die anders alle Zondagen voor de predikingen worden gelezen, heeft verboden te lezen, als de Heer Gouverneur in de kerk was; om deszelfs gemoed niet t'ontrusten, zoo als de burgers in haar *Contra-Deductie* (Tegen-vertuog) door eene beëdigde attestatie genoegzaam bewezen en aangetoont hebben.

Voorts verliet hy zich op dezen waereldlyken arm, en poogde verder daar uit te bewyzen, dat deze Leden van den Kerkenraad gantsch rechtmatig verkozen waren; dat de Heer le Boucq dezelve by gevolg niet afzetten konde, maar gehouden was, dezelve in zynen Kerkenraad te gedogen, en met hen in denzelven te zitten; welke echter niet alleen de zaak zelf tegenspraken, maar een ander Diaken, genaamt Jan Laurens, van Bremen van geboorte, beweerde opentlyk, dat uit deze Attestatien van den Kerkenraad niets konde volgen, om dat ze zelfs op gene loffelyke en betamelijke wys verkregen waren; dat hy zelf had geweigert, dezelve te tekenen; dog dat hy zulks enkelyk had gedaan, op belofte van den gemelden Kalden, dat hy onder zynen naam met eigene hand wilde byvoegen, waar mede hy zich ontschuldigt had; namelyk dat hy eerst onlangs tot dit ampt was gekomen, en by gevolg niet

wist, of de Heer Kalden dat getuigenis verdiende; welke belofte de Heer Kalden echter niet was nagekomen, alzo hy enkelyk daar by had gevoegt, dat hy onlangs eerst beroepen was.

En op deze wys wierd het verschil hoe langs hoe heftiger, en heimelyk van tyd tot tyd meer menschen daar in gewikkelt; desniet-tegenstaande bespeurde men onder de burgers nog geene verandering in de nieuw gelegde vriendschap, alzo men den 26. Juny, wanneer de Heer Rumpf met de oudste dochter van den Fiskaal independent, den Heer, Blesius, en de Heer Jakob Cruse den 24. July met deszelfs tweede dochter trouwden, eene zodanige eendragt der gemoederen bespeurde, dat men beide bruiloften met 't grootste vermaak bywoonde; ja de Heer d'Abling betuigde, als een bruiloftsgast, niet onduidelyk zyn vergevoegen, wanneer hy zich liet verluiden: Dat hy nooit had kunnen denken, dat menschen, die zoo lang in vyandschap, haat, nyd, twist en twedragt hadden geleefd, zoo dra weder onder eenen hoed te brengen waren.

De Heer le Boncq echter, die zich op zyue goede zaak verliet, was nog door harde woorden nog door dreigementen van zyn voornemen af te brengen, maar ziende, dat zyne zachte middelen vruchteloos waren, besloot de twee Kerkenbedienden Poulle en Overholster door exemplare Kerkentucht tot gehoorzaamheid te dwingen; ten dien einde las hy den 28. Augusty 1707. na de predikatie van den Kanzel, dat hy van hunnen leven en wandel onderrecht was, dat dezelve niet wierden bevonden, zoo als de Apostels van eenen Ouderling en Diaken eischten; dat derhalven wyl gene heimelyke vermaningen helpen of standgrypen wilden, hy genoodzaakt was geworden, hen scherper aan te tasten, en als onbequamen tot zodanige openba-

Le Boucq
zet Poulle
en Over-
holster o-
pentlyk af.

penbare gewigtige eer en Kerk-
ampten, af te zetten; gelyk hy dan
hier mede hen voor God en zyne
gemeente beval zich vanden dienft
van dezelve t'onthouden, en hun
best te doen; om door eenen heiligen
en godzaligen wandel voortaan
dien finet af te wifchen.

Wat zulks voor een ontfteltheid
in de Kerk veroorzaakte, is niet
wel uit te drukken. Een iegelyk
toehoorder ftont verbaaft over de
nieuwigheid en ftoutmoedigheid
van den Prediker. Een iegelyk
leende hem wel 't oor; maar een
ieder keurde dit zyn beftaan niet
goed. Een ieder kittelde zich
wel met de nieuwe Kerktugt in
vorige jaren gantsch vergeten, en
achter ftoclen en banken gewurpen;
maar niemand wilde die gaarn
over zich zelve laten gaan; kortom
de band van eendragt fcheen wederom
gebroken te zyn, zonder hope, van
zoo lichtelyk weder heritelt te konnen
worden.

Nageeindigden Godsdienft ging
't fpul eerft recht aan; de twee
afgezette Kerk-Raden namen hunnen
toevlugt tot den Heer d'Abling;
vertoonden de ontfteltheid daar
door in de Kerk ontftaan, en fmeekten
om byftand; dezelve wierden
onderschraagt, door den Heer Helot,
zwager van den meergemelden
Poulle, die den Heer d'Abling te
kennen gaf, dat hy nevens zyne
gantsche maagfchap daar door op 't
hoogft beledigt, en ten toon geftelt
was; dat le Boucq gene rechtmatige
redenen tot zodanige proceduren
had gehad; maar dat hy uit louter
mifgunting deze zaken opgeraapt
had, die anders lang vergeten en
afgedaan zouden zyn geweest; daar
by voegende, dat door dien de Raad
van Justitie te gelyk door den
verworpen Secretaris Poulle was
geproftitueert, en hy als Commiffaris
politiek van den Kerkenraad hier
in niet gekent was, hy tog de
goedheid geliefde te hebben, de
fchande, hoon, en fmaad te wrekken,

en de wieken van den Prediker le
Boucq te fnuiken.

Wat gebeurt 'er? de Heer d'A-
bling, die dit alles enkelyk van een
kant gehoord had, gaf zoo voort
bevel, dat den gemelden Heer le
Boucq, welke dien namiddag weder
zoude prediken, en gereed ftont,
om na de Kerk te gaan, en zyn
ampt als Leeraar op den Kanzel
waar te nemen, uit zynen naam
en van zynentwegen zoude worden
aangezegd, zich t'onthouden,
dien namiddag den Kanzel te
betreden, ten dele wyl niets dan
onrust daar uit ontftaan zoude,
en ten dele om alle ongerymtheden
voor te komen; waar op Le Boucq
t'huis bleef, en den Godsdienft
op bevel van den Heer d'Abling,
door eenen Voorlezer liet verrichten.

Hier over ontftont nu een open-
baar gemor onder de burgers,
welke niet allen wiften, waarom
de Prekiker le Boucq zyn dienft
niet waarnam. De vyanden echter
van denzelven en de aanhangers
van de afgezette Kerken-bedienden
hadden daar over eene ongemene
vreugde, en verbeelden zich, dat
zy het tegen le Boucq reeds hadden
gewonnen; daarentegen waren
deszelfs vrienden, welke wiften,
dat hy rechtmatige, billyke en
wettige redenen gehad had, deze
beide af te zetten, op 't uiterfte
bedroeft, en zagen wel voor uit,
dat het op nieuw tot eene
gevaarlyke tweedragt zoude
uitbarften.

Dezelve is ook ras gevolgt, en
zoo ver uitgebreid, dat men billyk
had te duchten, dat dezelaatste
oneenigheid erger zoude zyn,
als die van den jare 1706.; alzo
de beide afgezette Kerk-Raden,
midsgaders de afgezette Prediker
Kalden, enkelyk hun werk maakten,
om menfchen op hunne zyde te
winnen, welke dan dit dan dat
onder eede zouden verklaren, 't
geen le Boucq in 't een of 't ander
gezelfchap zich zoude hebben laten

Word de
Preftitloel
verboden.

Hier over
verdelen
de burgers
zich in
twee par-
tyen.

Le Boucq
word by
d'Abling
deswegen
aange-
klaagt.

ten ontvallen; daarentegen bleef hy nevens zyne vrienden binnen de palen der zedigheid, en liet zyne party zoo veel tieren en razen, als zy goedvond.

Onder anderen was 'er een van den Kerkenraad, die even zoo weinig lust had, als de Heer le Boucq, om met den meergemelden Poulle in den Raad te zitten. Deze nam zich de zaak van een arm man, dien de gemelde Poulle en Helot als Vendumeesters hadden gedient, uit medogenheid aan, en gaf ten zynen behoefte een smeekfchrift over aan den Edelen Achtbaren Raad van Justitie, inhoudende, dat de twee gemelde Heren by 't verkopen der goederen van dezen armen man, zich niet als Vendumeesters hadden laten gebruiken; maar dat zy van deszelfs gelden na hun believen hadden gedisponeert; dat zy onder anderen buiten zyn weten eenige van zyne schulden betaalt en hem de quitantien in plaats van geld ter hand gestelt hadden.

Deze zaak, schoon dezelve niet al te goed en rechtvaardig was, alzoo deze man alles had verkoft, om alle zyne schulden te betalen, zoude nog wel door den beugel mogen; ten ware anderen ook om geld quamen, en de arme man, hoewel hy wist, dat de Heren Helot en Poulle nog meer gelden van hem in handen hadden, waar van zy niets weten, of de rekening efsenen wilden, van dezelve met goede woorden binnen jaar en dag niet verkrygen konde, en de schuldeischers de behoorlyke interessen van hunne gelden eifchten, en hy genooddwangt wierd, den bovengemelden Kerkenraad volmagt te verlenen, om deze zaak voor hem by den Edelen Achtbaren Raad van Justitie uit te voeren.

Deze, zoo als reeds is gemeld, liet zich de nood van dezen armen man ter herten gaan; gaf alles den Edelen Achtbaren Raad van Justitie

te kennen, en bad om rechtmatigen bystand ten voordele van dezen armen man, als welkers verzoek en elendige toestand niet alleen met de billykheid overeenquam, maar ook van God eene ryke vergelding, en genoegzame beloning te verwachten had.

Naauwlyks had men in den gemelden Edelen Achtbaren Raad den inhoud van 't smeekfchrift verstaan, en een weinig daar over geraadpleegt, of men merkte zoo voort, dat de wagen eenen verkeerden weg insloeg, om dat men niet zoo zeer met 't feit verlegen was, als wel op wat wyze men den opsteller van 't zelve zoude ontdekken; om dat men oorbaar vond een man, die onderstaan had, twee zulke grote Heren aan te taffen en te berispen, ten voorbeelde van anderen te straffen. Want 't antwoord, dat op 't gemelde smeekfchrift viel, was zoo wel van den Heer Helot, als van den Heer Poulle, ieder namelyk in 't byzonder, dat men den Schryver van 't zelve aantonen, en hem in eene boete beilaan zoude.

Door dit onwettig antwoord, wierd de meer gemelde Kerkenraad, zodanig in 't naauw gebragt, alzoo niemand meer een letter voor haar op 't papier dorst brengen, dat zy niet wilt, hoe zy zich uit deze zaak best zoude kunnen redden. By de Geestelyke Overheid, was geene hulp, om dat dezelve na de pypen van den Heer d'Abling moest dansen, te meer om dat men le Boucq 't prediken verboden had; waereldlyke personen wilden zich ook niet gaarn in de zaak wikkelen, om dat zy hunne bevelen uit den mond van den Heer d'Abling ontfangen moesten, en van hem afhingen, zoo dat dezelve troosteloos gelaten wierd, en niet wist, werwaards hy zich keren of wenden zoude.

Eindelyk wanneer hy van alle menschen verlaten wierd, besloot hy op den raad van den Heer le Boucq,

Na den
aanlager
word ge-
vraagd.

De gene
die 't proces
zoude
voortzet-
ten, word
troosteloos
gelaten.

De Schry-
ver word
daar toe
verzocht.

Boucq, en andere goede vrienden, welke ik om gewigtige redenen niet mag noemen, om my als een oneenzydig mensch om het verdedigen van zyne rechtvaardige zaak te verzoeken, 't welk ik hem ook zoo veel te minder konde afluhan, wyl de onrechtmatige bedryven der bovengemelde Heren my t'over bewuft waren.

Want zy hadden zich, om de zaak van den Heer van der Stell, verleden jaar voorgevallen, niet alleen alomme zeer brutaal getoont; wanneer zy uit waren, om getuigeniffen van onfchuldige menfchen te verdraajen, of dezelve met geweld af te perzen, maar zich ook niet gefchuwt, in volle gefelchappen de genen, welke hunne zeldzame grillen afkeurden, en iets tot nadeel van den Heer van der Stell zeiden, te dreigen met zabels het hoofd in te kloven.

In de boven aangehaalde Contra-Deductie, door de beide gevolmagtigden Jakob van der Heyde, en Adam Tas in 't licht gegeven, en aan de Heren Bewindhebberen opgedragen, vind men ontallig veel diergelyke fchone flukken, die beter een deugeniet, als een Secretaris paffien; voornamelyk ftaat aan te merken, 't geen tuffchen Helot en Oortmans voorgevallen is, welke laafte, wyl hy eenen brief van zynen broeder uit Holland had ontfangen, waar in de afzetting van den Heer van der Stell duidelyk en omftandig gemeld wierd, van den meergemelden Helot waardig is geacht om ter oorzaak van zodanige heilloze lafterfchriften, alzo de Heer van der Stell daar van nog niets weten wilde, in d'ergfte gevangenis geworpen te worden.

En wie zoude de moeite willen nemen, om meer andere diergelyke onbetamelyke flukken op te halen? of hare zeldzame en wederwaardige vriendschap wydlopig te befchryven? daar zy en hare vrouwen, die nogtans zusters waren,

II. Deel.

elkander veelmaals zelfs de mutzen wakker verzetteden. Het is bekend, dat zy elkander dikwyls in een vierdendeel jaars niet een vriendelyk woord hebben toegefproken; maar elkanders fchande en quaadaardig beftaan op 't ergfte hebben uitgefchildert. Het zal genoeg zyn, als ik van deze zaak zeg, dat na dat hen op hun Repliek wierd geantwoord, dat zy name-lyk hier niet als Secretariffen maar als Vendumeesters aangeklaagt waren, en niet anders als zodanigen konden worden aangemerkt, zy niet eens 't onderscheid, dat men alhier moest maken, konden begrypen; aangezien zy meenden, dat doordien beide *prædicata* van een en 't zelve voorwerp konden worden gezegt, zy ook onfeilbaar vereenigt moefften zyn, en 't een zonder 't ander niet konde worden aangeklaagt.

Als hen zulk Dupliek door den gemelden Kerkenraad voorgelegt, en 't affchrift in 't gerecht geexhibeert wierd, ftonden zy niet alleen verbaaft, maar ook betchaamt; derhalven verlieten zy in hun antwoord andermaal de zaak, en zогten enkelyk den Schryver of opfteller daar van te weten, onder voorwenzel dat dezelve aan eene injurie fchuldig was, om dat hy beide *prædicata* van een *subjecto fimul & femper* niet concederen wilde; ja de meer gemelde Kerkenraad wierd eene boete van 200. ryksdaalders opgelegd, ten behoeve van de armen, als mede verwezen, om op haar blote knien en bloots hoofds God en de Justitie om vergiffenis te bidden; dog dorften deze fententie niet ter uitvoering leggen, om dat zy voor de komft van den nieuwen Gouverneur vreesden, en beducht waren, dat hy hen als een verftandig man, die in alle zaken geoeffent was, en in de Keizerlyke erflanden reeds een Gouvernement had gehad, dat groter en gewigtiger als dit aan de Kaap was, tegen val-

Gaat van de zaak af.

Ee e len,

len en den verwezenen op vrye voeten stellen zoude.

Ondertuffchen quam Jakobus van Brakel, waar van voorheen reeds melding is gefchied, in dezen jare, te weten den 21. October te overlyden; en vermids by des-

zelfs dood nog eene byzondere omftandigheid is te merken, welke deze materie raakt, zoo word ik genoodzaakt, dit maal te eindigen, met verzekering, dat ik u 't overige in 't volgende Hoofstuk zal mededelen.

XXXI. HOOFSTUK.

Waar in de Schryver verhaalt, dat den Prediker le Boucq niet alleen zyn kostgeld nevens andere Emolumenten wierden ingehouden, maar dat hy van de Kaap moest vertrekken, en bevel ontving, na Indie te keren; midsgaders dat men de huisvrouw van Henning Husing in hechtenis zet, maar weder op vrye voeten stelt; en eindelyk, dat de nieuwe Gouverneur Louis van Assenburg aan de Kaap is aangekomen.

Redenen van nieuwe verbittering. Le Boucq spreekt heel vry op een besoeck. d'Abding komt er achter. Houd zyn kostgeld in. De Vice-landdrost roft een schoenmaker op Stellenbosch wakker of. Le Boucq raakt in nieuwe verdrietelykbeden. De vrouw van Husing word onderzwaagt, en in haar huis gearresteert. Van loons weduw houd Husings vrouw valsche dingen voor, die le Boucq zonde hebben gesproken. Husings vrouw word in de Vesting gearresteert. Word met svaarder gevangenis gedreigt. Voor den Raad onderzwaagt. Zal een eedt zweren. Davenraad word verboden school te houden. Poulle belet Jan Laurwrens van Bremen een eedt te zweeren. d'Abding wil by een patent dat van der Stell d'outnome sbaapen zal betalen. Le Boucq moet 't predikers huis verlaten. Drakensteen wil le Boucq als hyn eigen prediker hebben. Verklaart waarom zy Beek niet willen hebben. De Schryver word van den Heer van der Stell bezogt. Le Boucq krygt bevel om na Batavia te gaan. Drakensteen zend twee gedeputeerden aan den Raad. Aardig gebedsformulier van de Heer Beek. De Heer Gouverneur komt met de vloot. Komt aan land. De schepen en Vesting lossen hyn kanon, en de soldaten hyn snaphanen.

Redenen van nieuwe verbittering.

MYn vorig Hoofdstuk heb ik gefloten met de dood van Jakobus van Brakel, en gemeld, dat eenige byzonderheden daar by voorgevallen waren, welke deze tot nu beschrevene materie niet alleen voornamelyk betrefsen maar dezelve aldus verergeren, dat men van de liefde, getrouwheid, vriendschap en oprechtheid, welke de burgers op nieuw onder el-

kander hadden opgerecht, niets meer zag, en dat haat en nyd wederom zodanig de overhand hadden gekregen, dat men redenen had, voor eene nieuwe vervolging, verjaging, verwoelling en gantschelyke verdelging van deze Colonie beducht te zyn.

Om my duidelyker te verklaren en de zaak in een helderen dag te stellen, zoo moet ik de gantsche

Worden uitvoerlyk beschreven.

zaak

zaak achtervolgens myne belofte, met alle de omftandigheden, welke dezelve hebben verzelt, uitvoerlyk berichten; waar ontrent echter eenen netten tyd-order te volgen, veel beter zal zyn, dan dat men 't laafte eerst en 't eerste laafte zoude willen melden; om dat zulks tegen de fchikking welke wy tot nu hebben gehouden ftryden zoude.

Van Brakel
word be-
zocht.

Wanneer dienvolgens Jakob van Brakel by zyne zuffer Maria, die met den burger aan 't ronde Bofche, Jakob Louw, getrouwt is, op 't uiterfte lag, werwaards hy was gereist, om zyne vrienden te bezoeken, zoo bezocht hem onder anderen ook zyn zwager, Jakob Louw en zyne huisvrouw, welke reeds een gezelfchap van buren en goede vrienden aldaar aantroffen, zoo als ook den Prediker Engelbertus Franciscus de le Boucq, welke den zieltogenden met geestelyken troost en een aandachtig gebed byftand deed.

Als men ten 12. uure, zynde de gewoonlyke tyd alhier dat men 't middagmaal houdt, zich aan tafel begaf, wierd 'er van allerhande zaken gefproken; onder anderen ook van den Heer d'Abling, en deszelfs regering, voornamelyk echter van 't Rescript der Voortreffelyke Maatschappy van den 30. Oct. 1706., achtervolgens 't welk aan alle Bedienden der Compagnie verboden is, landgoederen te kopen, of dezelve direct of indirect onder zich te houden, en dat deze nieuwe Regent geen bedenken nam, om daar tegen te handelen, alzo hy dicht by de Kaap een klein zeer voordelig landgoed gekoft, een nieuw huis daar op gebouwt, een nieuwe gragt daar omgemaakt, midsgaders veel vee derwaards gevoert, en de weide aan andere burgers ontnomen had. En eindelyk door dien zulks rechtdraads tegen de intentie en uitdrukkelyke bevelen der Voortreffelyke Maatschappy

II. Deel.

flreed, zoo wierd verfchydentlyk daar van gefproken.

Men verviel in 't gefprek nog dieper, en overleide, of men zulks niet gevoeglyk beletten, of de Compagnie op nieuw bekend maken konde? Doordien echter veel daar over gefproken wierd, zonder dat men tot een besluit kwam, zoo nam de gemelde Prediker Le Boucq 't woord, en zeide onder anderen, dat de Heer d'Abling hem hard vervolgte, en om de afgezette Kerkenraden elendig plaagde. Hy deed zulks in byzyn van allen, waar onder ik my ook bevond, en zulks in nadrukkelyke en harde bewoordingen, fchoon men hem raade, omzichtig te zyn, en zyne gedachten niet aan elk een t'openbaren. Jakob Louw en zyne huisvrouw waren voornamelyk by de anderen verdacht, als welke het voor dezen niet alleen met den Heer van der Stell gehouden, en daar door een ftuk land bekomen hadden, 't welk de moeder van Louw had toebehoort, maar ook tegenswoordig nog by de Regering in grote gunft ftonden, en haar voordeel daar by zochten en vonden.

Doordien de gemelde Prediker d'Abling deze waarfchouwing in den wind floeg, en op zyne gewaande rechtvaardige zaak fleunde, zoo moest hy ook naderhand tot zyn leedwezen de werking daar van voelen; want weinig dagen daar na wift de Heer d'Abling niet alleen al't geen 'er voorgevallen was, maar zelfs driemaal meer, aangezien hy van dezen Louw en zyne huisvrouw eene attestatie nam, dezelve aan den Raad toonde, en daar door gelegenheid had, om zoo wel de burgers, als voornamentlyk den gemelden Prediker beter in 't nauw te brengen.

Ontrent de burgers wilde het zich zoo voort niet fchikken, om dat hy wel wift, dat hy, zoo als boven is gemeld, tegen de nieuwe

Houd 't
koftgeld
van den
Prediker
in.

E e e 2

fte

ste bevelen gehandelt, dezelve overtreden en veracht had; derhalven moest hy wachten, tot dat 'er eene beter gelegentheid zich opdeed. Ten opzichte van den Prediker le Boucq had hy als nu, dat hy gezocht had, schoon de zaak van de andere kant ook onderzocht had behoren te worden; derhalven ontnam hy hem zoo voort zyn behoorlyk kostgeld, nevens andere emolumenten, ruim 100 ryxdaalders ter maand waardig, en was dit als 't tweede bedryf van 't Treurspel, dat met dezen Prediker gespeelt wierd.

De Vice-Landdrost
van Stellenbosch
wakkert af.

Tot 't tusschen-spel gaf de Vice-Landdrost zeer schone gelegentheid; van denzelven staat te merken, dat men zedert 't vertrek van den Landdrost Johannes Starrenberg, nog genen anderen gemaakt, maar zich met deze Substitut, Martinus de Meurs, om vele redenen beholpen had.

Deze weinig geld hebbende, of zich verbeeldende, dat een iegelyk hem voor niet met al ten dienst moest staan, kreeg verschil met een schoenmaker op Stellenbosch, om dat dezelve een paar schoenen voor hem gelapt had, en den 27. Oct. 1707. om de betaling aansprak. Doordien hy hem echter niet betalen wilde of konde, zoo quam het van woorden tot slagen; alzo de Vice-Landdrost zynen spaanschen hengst gebruikte, de schoenmaker zynen arbeidsloon op den rug toetelde, en hem biont en blaauw sloeg.

De schoenmaker
wakkert af
in zyn
gezet.

Doordien hy echter zulke zwaarwichtige betaling heel qualyk nam, en zig wakker met scheldwoorden verweerde, zoo wierd hy niet alleen in hechtenis genomen, maar moest zelfs gevangelyk na de Kaap wandelen, zynde door den Landdrost aangeklaagt, dat hy hem op vryestraat aangepakt en in zyn ampt verblindert had, 't welk ook zoo hoog wierd genomen, dat hy eenige dagen in de Vesting moest gevangen blyven; ja men dreigde

hem, anderen ten voorbeelde, strengelyk te straffen, zonder dat men de zaak verder onderzocht, of gade sloeg, 't geen eenige burgers in een smeekschift, ten zynen behoefte, hadden ingebragt; echter werkten zy zoo veel uit, dat hy eindelyk losgelaten wierd, na dat hy den Vice-Landdrost te vrede gestelt, en de kosten betaalt had.

Le Boucq
maakt in
nieuwe
verdriete-
lykheden.

Na dit tusschen-spel, viel ten opzichte van den Heer le Boucq, weder eene zeltzame zaak voor, welke door dien ze merkwaardig is, ik noodzakelyk verhalen moet. De Heer le Boucq had achtervolgens zyn ampt in den beginne van de maand van December dezes jaars, voorgenomen, Juffrouw Maria Lindenhovia, huisvrouw van Henning Husing, te bezoeken, welkers man uit Holland nog niet te rug gekomen was, maar eerst met den nieuwen Gouverneur verwacht wierd; aldaar vond hy Juffrouw Maria Engelbregt, weduwe van wylen den Heer van Loon, Prediker op Stellenbosch, en als nu getrouwt met den Heer Willem Helot.

Wanneer zy nu eenigen tyd by malkanderen geweest waren, en van allerhande zaken zoo geestelyke als waereldlyke gesproken hadden, quam men ook op den Heer d'Abling, over welkers quade handeling de Heer le Boucq zoude hebben geklaagt; schoon men geen ander bewys had, dan 't geen eene enkele perzoon daar van had opgegeven; want deze drie gemelde perzonen waren niet alleen gantsch alleen, maar de vrouw van Husing ging dan hier dan daar, om hare huishouding waar te nemen, of om dit of dat te beschikken om hare gasten t'onthalen.

Des niet tegenstaande geschiedde het, dat den Heer d'Abling binnen een korten tyd alles overgebragt wierd, 't geen in dit bezock voorgevallen was; weshal-

De vrouw
van Husing
wordt
onder-
vraagt.

ven de vrouw van Huffing, als zy door den gemelden Heer d'Abling daar over ter rede gefelt, en om de waarheid van de zaak gevraagd wierd, zulks als eene verftandige, wyze en omzichtige vrouw, zocht van haar hals te fchuiven, met te zeggen, dat zy niets daar van wift, om dat zy wegens haaren weggezonden man, van allen trooft, hulp en byftand berooft was, en zy in haar huis zoo veel te bezorgen had, dat zy onmogelyk haar hoofd kon breken, met zaken, welke haar niet raakten.

Deze onfchuldiging mogt haar niets helpen, aangezien haar, zoo dra zy weder t'huis quam, door den Bode van 't Gerecht, in naam en op bevel van den Heer d'Abling, aangezegt en bevolen wierd, niet uit haar huis te gaan, voor dat zy de waarheid van de zaak bekent had, te weten, 't geen de Heer le Boucq tot nadeel van den Heer d'Abling had gezegt. Dit gefchiede den 15. October.

Midlerwyl le Boucq van dit alles onbewuft, verzocht by een fmeekfchriit van den 4. January 1708. van den Raad van Policy, de redenen te mogen weten, waar om zyn Koftgeld ingehouden wierd; dog in plaats dat zyn verzoek wierd toegestaan, ontving hy den 6. daar aan volgende van dienzelven Raad bevel, uit 't predikershuis, waar in hy tot nu had gewoont, te trekken, op voorwenzel, dat de nieuw verwacht wordende Prediker daar in zoude komen, en dat 't alvorens een weinig moest gerepareert worden; terwyl zy zoo weinig om den nieuwen Prediker, als om den nieuwen Gouverneur dachten; aangezien zy aan de komft van dezen laaftten gantfch begonnen te twyffelen, en zekerlyk geloofden, dat hy of met 't fchip gebleven, of door de Franfche Kapers genomen was.

Terwyl dit met den Heer le Boucq voorviel, ontving de vrouw van Huffing bevel, in de Vefting te komen; en wanneer zy daar verfcheen, quam de bovengemelde weduwe van Van Loon haar onder de oogen, hield haar met verzonnen woorden voor, 't geen ten nadeel van den Heer d'Abling door Le Boucq zoude gezegt zyn; voornamelyk dat hy zich zoude hebben laten verluiden, dat hy alle bezwaarniffen, welke hy tegen den Heer d'Abling had, aan de Confiltoire in Holland wilde fchryven, en wyl hy wift, dat hy als een weeskind van de Hoog Mogende Heren Staten Generaal opgenomen was, de zaak zich haalt zoude fchikken, en dat aldus de Heer d'Abling hem ruineren moest, of dat hy het hem doen zoude.

De vrouw van Huffing bleef op hare vorige woorden, en zeide, dat zy niets daar van wift, fchoon haar zulks met alle omftandigheden herhaalt en ernstig voorgeftelt wierd, en zy voegde daarby, dat zy bereid was, om zulks ten allen tyde met eede te verklaren; dog de blakende yver bellette den Heer d'Abling, daar geloof aan te flaan; derhalven hield hy ze in de Vefting gevangen, gaf haar een eigen vertrek, alwaar zy haar verblyf nemen moest, tot dat zy tot andere gedachten komen, en na zynen zin praten zoude.

Nauwlyks hadden de burgers hier van bericht bekomen, of zy quamen met malkanderen overeen, deze vrouw te redden, welkers man nog niet t'huis gekomen was; zulks dat nu haar wyd uitgestrekte huishouding op de flaven beruften. Derhalven prefenteerden zy den 3. January 1708. een request aan den Edelen Achtbaren Raad van policy; inhoudende verzoek, dat dezelve onder genoegzame borgtogt mogt worden ontfagen; dog door dien

En in haar huis gearreiteert.

Le Boucq word aangezegt, uit 't huis te trekken.

Van Loon. we
dewe
lou Huffing
vrouw val-
te de dan-
gen voor.

De vrouw van Huffing word onder-
vraagt.

In haar huis gearreiteert.

de waarheid niet altyd plaats vind, zoo wierd dit verzoek ook in den wind geflagen, en daarentegen op nadrukkelyke weerwraak gedacht; zoo als de Fiskaal independent tegens zekeren burger, genaamt Steven Vermey, die dit smeekfchrift mede had getekent, niet duifter aldus te verftaan gaf: Meent dan van der Heyde, dat hy dat zoo mag doen? neen zekerlyk niet, de Raad zal om dit smeekfchrift gerechtigheid oeffenen, en de tekenaars wel weten te vinden.

Waar het
zwaart
der
getuigenis
gedreigt.

Hoe benaauwt echter de burgers over deze onverwachte refolutie van den Raad van policy wierden, en hoe zeer zy na den Nieuwen Gouverneur wachten, is met geen pen te befchryven; door dien door 't eerfte haar wederf andermaal voor de deur ftont, en door 't tweede, hunne volkomene verloffing gehoopt wierd. Zy wierden ook den anderen dag nog meer verlegen, wanneer zy hoorden, dat de vrouw van Huffling door den gerechtsbode, Johannes Kaastok op bevel van den Heer d'Abling aangezegt was, de waarheid te be- kennen, of dat ze in zwaarder ge- vangenis zoude worden gezet.

In ver-
den Raad
onder-
vraagt.

Daarenboven wierd zy den 5. van die zelve maand voor den Raad van Justitie geroepen, al- waar zy ontrent al 't geen de we- duwe van Van Loon gezegt had, feherp ondervraagt wierd, en wyl zy by hare vorige woorden bleef, dat zy de zaak niet geheel en al had kunnen horen, om dat zy dikwyls opgeftaan en uit het ver- trek geweest was, en aldus niet konde bewaarheden, 't geen de vrouw van Van Loon gefproken had, om dat zy zich niet wift t'er- inneren, iets diergelyks van den Heer le Boucq te hebben gehoord, zoo verzocht zy, dat men haar met arrefteren en andere dingen gelifde te verfhonen.

Dog dit verzoek vond weinig

ingang by den Heer d'Abling; om dat hy rontuit aan de meerge- melde vrouw Huffling bekende, dat deze getuigenis zyne eer raakte, en dat zy derhalven, wyl zy niets in zyn voordeel toeftaan en be- kennen wilde, eenen eed zoude moeten zweren, dat zy niets meer van de zaak wift; behalven dat zy zich reeds lang voorheen daar toe had verklaart, antwoorde zy held- haftig, dat fchoon deze getuigenis zyne eer betrof, de eed, dien zy bereid was, af te leggen, veel ge- wigtiger was, om dat dezelve ha- re ziel raakte, en zy liever de zwaarte pyn wilde uitftaan, dan eenen eed zweren, die tegen haar beter weten aanliep.

Hier op wierd haar de eed voorgelezen, en daar by 't nodige crinnert. Wanneer hy ech- ter zag, dat zy beftendig bleef, en denzelven afleggen zoude, be- val hy den Secretaris van de Justi- tie, op te houden, eer hy den- zelve t'eenemaal gelezen had; en de gantsche Raad nevens de Heer d'Abling ftelden haar daarop op vrye voeten, na dat zy ruim 14. dagen in de Vefting gezeten had.

Word
echter
door den
Heer d'A-
bling be-
let.

Ondertuffchen zyn 'er vele an- dere zaken voorgevallen, welke ik van voornemen **ben**, beknopt mede te delen. Onder anderen ftaat voornamelyk aan te merken; dat zekere Pieter Davenraad, een bequaam geleert man, door den Heer Gouverneur tot Zieken- troofer of Voorlezer in de Kerk was bevordert, om dat hy des- zelfs kinderen lange jaren had onderwezen; dat hy na deszelfs af- zetting buiten de Vefting een School, waar toe hy zeer bequaam was, had opgerecht, waar in hy de kinderen in lezen, fchryven, en rekenen, als mede in de gron- den van den Godsdienst, en die zulks begeerde, in de Lateinfche tale onderwees; zo dat hy niet al- leen vele kinderen had, maar ook verfcheiden, welke hy byzonder onder-

Daven-
raad word
verboden
fchool te
houden.

onderrechte; wanneer nu 't getal te groot was, en de kinderen van den Heer d'Abling niet byzonder onderwezen konden worden, verbod de gemelde Heer om tot zyn oogmerk te geraken, hem de kinderen Duitſch te leren, wel wetende, dat 't latein hen tog aan de Kaap weinig of niet te pas quam.

Onder dit voorwentzel, wierd die goede man, zoo als hy my zelve meermalen heeft verhaalt, zeer veel gedwardsboomt, om dat vele burger-kinderen, zoo dra zy zulks hoorden, t'eenemaal wegbleven, en aldus voor de kinderen van den Heer d'Abling plaats maakten; dog hier by bleef het niet, de gemelde Heer beval hem, om weder in de Vefting, daar hy voor dezen gewoont had, te gaan wonen, zynen dienſt by de bezetting door 't doen van 't avond-gebed getrouwlyk waar te nemen, en by dag de kinderen der Bedienden van de Maatſchappy t'onderwyzen, waar door de meeste burgers genoodzaakt wierden, eenen anderen Leermeeſter voor hunne kinderen te zoeken.

Dit zoude ook zekerlyk zyn geſchied, ten ware dees eerlyke man uit liefde tot de kinderen, en om zyn eigen voordeel de zaak op de lange bank geſchoven had, in hope, dat door de komſt van den Heer Gouverneur alle zaken eene andere gedaante bekomen zouden, en 't gezag van den gemelden Heer d'Abling eenigermate zoude worden bepaalt, als welke zich reeds nevens andere grote en voorname Bedienden der Maatſchappy liet verluiden dat het eene onmogelykheid was, dat hy (de Gouverneur) na zoo een lang uitblyven aan de Kaap komen konde; aangezien zy wel wiften, dat hy reeds 7. maanden in zee was geweest, en dat derhalven deze zyne late komſt vergeefs gehoopt wierd.

Gelyk echter de uitgang heeft

getoont, dat de hope van den Schoolmeeſter niet vergeefs is geweest, zoo zal 't ook zonneklaar blyken, dat de anderen zich elendig bedrogen hebben gevonden, ſchoon zy zich een tyd lang met de zoete hope hadden geſtreelt, dat hy te Duynkerken of te St. Malo van de Franſchen opgebragt zoude zyn geweest, of dat hy zoo wel als de gantſche onder hem ſtaande vloot een ongeluk op zee zoude hebben bekomen, zynde niet een ſchip, met hem uitgelopen, als nog te voorſchyn gekomen, zonder dat men konde begrypen, waar zy zich allen onthielden.

Men zag wel, dat zy vergeenoegt, en op 't hoogſt verheugt waren, niet tegenſtaande tot de grootſte ſchade van hunne Heren Principalen; aangezien een ieder, die in Ooſt-Indie geweest is, zeer wel weet, dat de Voortreffelyke Maatſchappy liever een ryk geladen retourſchip verlieft, dan een, dat eerſt na Ooſt-Indie word gezonden, om dat op de uitgaande ſchepen vele Contanten nevens andere goederen zyn, die daar eerſt winſt geven moeten. Zy konden ook hare vreugde naauwlyks verbergen, maar lieten zich, zoo dikwyls als men van de komſt van den Heer Gouverneur ſprak, verluiden, dat alle deze hope ydel was, om dat hy als nu wel uitblyven zoude, en wanneer hy al mogt komen, zoude geen ander middel voor hem overig zyn, dan dat hy met een ſterke Zuid-Ooſte wind quam, 't welk echter recht draads tegen alle waarheid is, om dat deze wind eene aſlandige wind is, die de ſchepen diep in zee werpt, zoo als reeds elders gemeld is. Wat dit voor praatjes zyn, laat ik de Lezer zelf oordelen.

Kortom, de Heer d'Abling, dien deze vertoeving en lange uitblyving zeer wel te ſtade quam, om dat hy zich midlerwyl in een

d'Abling
gedraagt
zich als
Gouverneur.

goeden

Men twyfelt aan de komſt van den Gouverneur.

goeden staat stellen, en zyne zaken naar wensch uitvoeren konde; verbeelde zich, dat hy reeds Gouverneur was, en zonder twyfel blijven zoude, zoo als uit al zyn doen en laten even zoo duidelyk als uit deszelfs woorden af te nemen was; want de titel van Gouverneur behaagde hem ongemeen wel; en alle Ordonnantien, uit hoofde van dewelke men iets uit de Compagnies pakhuizen enz. kopen wil, moesten niet eenvoudiglyk, zoo als voor dezen geschied was, getekent zyn: *de Heer Administrateur laat volgen*; maar hy beval, daar by te voegen, en voor altoos in acht te nemen: *De Heer Hoofd-Administrateur* laat dit of dat volgen of verkopen.

Door dien de Heer d'Abling met zulke hoogvliegende gedachten zwanger ging, en alomme gaarn als Gouverneur gegroet en geacht was, zoo is licht te denken, dat hy niets zal hebben verzuimt om zich in dit gewaand gezag hoe langs hoe meer te vesten. De bovengemelde schriften van den Kerkenraad tegen de Heren Helot en Poulle, den 5. Jan. overgegeven, moesten worden verworpen, om dat de opsteller deszelfs naam niet daar onder had gezet; dog de rechte oorzaak was, om dat zy niet in staat waren, om daar op te antwoorden; en wist Poulle de zaak zoo wel te draājen, dat de gantsche Raad zich dezelve aantrok, en den Kerkenraad anderen ten voorbeelde straffen wilde. De Heer Le Boucq, die gegift wierd, opsteller van deze schriften te zyn, moest nog verder gewaar worden, dat het by 't afnemen van 't Kostgeld en andere emolumenten niet blijven konde; men liet hem den 4. Jan. door den Gerechtsbode aanzeggen, dat hy 't Predikershuis ruimen zoude; ten einde het voor den anderen prediker schoon gemaakt zoude kunnen worden, zoo als Le Boucq

ook deed, na dat hy alvorens den 6. dezer by geschrifte daar tegen in den vollen Raad geprotesteert had.

Midlerwyl ontstont 'er een heftige storm uit 't Zuid-Oosten, die drie dagen duurde, en kan ik met waarheid zeggen, dat ik 'er nooit een zwaarder aan land beleeft heb; de schepen die in den haven ten anker lagen, wierden zeer ver van 't land gedreven; 't huis waar in ik toenmaals woonde, was in gevaar, om alle oogenblik om vergerukt te worden; de balken en 't gantsche dak kraakten yzelyk, en ik wierd genoodzaakt om inden nacht tusschen den 7. en 8. Jan. de vlucht te nemen, en my onder 't verwulfsel, dat de trap maakte, te salveren. Dog quam het God dank nog tot geen ongeluk, om dat alle huizen onbeshadigt staan bleven, schoon de glazen tamelyk veel leden, door 't menigvuldig zant, met kleine steentjes gemengt dat daar tegen sloeg, ende genen, die langs straat gingen schier blind maakte, en met blaauwen vlakken in 't aangezicht tekende.

Deze storm gaf mynes bedunkens, niet onduidelyk te kennen, hoe zeer het reeds een geruimen tyd aan de Kaap gebuldert had, wanneer men echter gade staat, dat 't onweder van de burgerlyke zaken eenen aanvang heeft genomen, en tegenswoordig in 't geestelyke woed, zoo staat te duchten, dat in den staat van Overheid ook wel eenen yzelyken storm zoude kunnen ontstaan; ten zy de nieuwe Gouverneur een ander man was, dan de algemene geruchten van hem lopen; want op 't verzoek van den Heer le Boucq was de Diaken, Jan Laurens, van Bremen van geboorte, bereid eene na de waarheid opgestelde attestatie met eede te bekrachtigen; waar by hy op eene nadrukkelyke wys meende aan te tonen, hoe het met de verkiezing van de Heren Poulle en Overholter in den gemel-

Daar ontstont een heftige storm.

gemelden Kerkenraad, was afge-
lopen; waar door bygevolg de
zaak van den Heer le Boucq ten
minften gerechtvaardigt zoude
zyn geworden, en een ieder zou-
de hebben kunnen zien, dat hy de
beide gemelde Heren niet buiten
redenen afgezet had; maar de
Heer Poulle belette dezen eed,
om dat het geen water op zynen
molen was, daar hy nogtans de
gerechtigheid als Secretaris van de
Justitie, haren loop had behoren te
laten.

Dit geschiede den 11. January,
Schoon de Heer d'Abling tot nu
weinig tot voordeel der burgers
had uitgevoerd, behalven dat hy
den weg van de Vesting tot aan de
eerste brug na de stad toe, had la-
ten bestraten, om eenen schonen
weg te hebben, als hy uitgaan wil-
de, heeft hy nogtans den 12. Ja-
nuary een artikel van 't Rescript
ter uitvoering gebragt, 't welk de
Voortreffelyke Maatschappy aan
de Kaapfche Regering had laten af-
gaan, en by openbare plakaten
bekent gemaakt, dat de genen,
welke aan den Gouverneur, Wil-
lem Adriaan van der Stell, wollige
fchappen hadden geleent, zich
by denzelven aanmelden, en be-
taling eiffchen zoude, mids dat
zulks zoude gefchieden binnen een-
nen zekeren tyd, na verloop van
den welken, hem niemand meer
deswegen zoude vermogen aan te
spreken; dog vele hebben geen
geld willen eiffchen, enkelyk
om 't getal niet te groot te maken;
de meeste hebben zich echter niet
gefchuwt, haar geld te zoeken,
fchoon zy zelf niets daar van in
haar zak flaken, maar het zoo
voort weder aan de armen uitdeel-
den, enkelyk om zich op den
Gouverneur te wreken, en hem
't ingeflokt geld weder uit den zak
te jagen.

Deze weldaad van den Heer
d'Abling ontrent de burgers, wierd
gewroken op den Heer le Boucq,
aangezien hem den 13. dezes door

II. Deel.

den Gerechtsbode, op bevel van
den Edelen Achtbaren Raad van
Policy andermaal aangezegt wierd,
't Predikers-huis, waar in hy tot
nu gewoont had, te ruimen, om
voor den verwacht wordende Pre-
diker te worden klaar gemaakt.

Tot nu had het Kerkenwezen
aan de Kaap een flecht aanzien;
wanneer echter de Drakensteen-
fche gemeente de oogen ook begon-
te openen, en over hunnen Pre-
diker den Heer Beek klaagde, en
voorgaf, zy denzelven niet langer
hebben konde of wilde, om dat
hy beweerde, van eene vrouw
geëxcommuniceert te zyn, en om
hunnen Prediker den Heer le
Boucq, van Batavia aan haar ge-
zonden, verzocht, wierd de ver-
warring nog vry groter; veele van
die gemeente lieten hare nieuwe
geborene kinderen dikwyls drie
maanden ongedoopt leggen, om
dat zy die plegtigheid door den
Heer Beek niet wilden laten ver-
richten, en wachten, tot dat zy
geleentheid hadden, na de Kaap
te reizen, en dezelve door den
Heer le Boucq te laten dopen; en
is onder anderen Pieter Bekker
den 15. dezes met zyn kind ten
dien einde ruim 40. uren her-
waards gereift; daar en boven wil-
den zy 't H. Avondmaal in gee-
nen dele uit zync handen ontfan-
gen, tot dat hy zich gepurgeert
had, maar besloten liever, te
wachten, tot dat zy beter gele-
gentheid hadden, en zulks deden
niet alleen de Drakensteensche in-
woners, maar ook zelfs de meeste
van Stellenbosch.

Dit verzoek wierd echter in
den wind geflagen, fchoon het
verscheidemalen herhaalt wierd;
en men zeide opentlyk, dat de
gene, die 't derde smeekfchrift
had overgegeven, met zware drei-
gementen te rug gezonden was;
de Edele Achtbare Raad van Po-
licy zoude ook zelfs ten behoeve
van den Heer Beek aan de Dra-
kensteensche gemeente hebben ge-

Fff

fchre-

d'Abling
wil by een
patent,
dat van der
Stell de
ontnomen-
ne fchappen
zal betalen.

Le Boucq
ontfangt
bevel, 't
huis te
ruimen.

Draken-
steen wil le
Boucq als
hunnen ei-
genen Pre-
diker heb-
ben.

schreven, zonder twyffel, om dat de gemelde gemeente de redenen in geschrifte aan den Heer Beek gezonden, en zich opentlyk voor den Heer le Boucq verklaart had.

De Schryver word van den Heer van der Stell bezocht.

Midlerwyl had ik den 17. Januarv, de eere, ten 6. uuren 's morgens, van den Heer Gouverneur van der Stell te worden bezocht; onder het wandelen in den heerlyken Tuin der Voortreffelyke Maatschappy klaagde hy, dat ik hem al dien tyd, dat het verschil met de burgers had geduurt, weinig of niet had bezocht, en hy aldus, wyl ik dagelyks by de burgers, zyne vyanden gegaan was, en vertrouwelyk met hen had gehandelt, niet wist, wat hy van my denken zoude; aangezien ik my bezwaarlyk op zodanige wys onzydig had kunnen houden, zoo als ik altyd by hem voorgegeven had; daar byvoegende, dat hy het altyd wel met my had gemeent, en niet gedacht had, dat ik zyne party zoude verlaten hebben.

Op alle deze bezwaarnissen antwoorde ik in 't kort op de volgende wys: Dat ik hem niet altyd, en zoo dikwyls als voorheen, had bezocht, was niet geschied, om dat ik zyne party verlaten had; aangezien ik wel wist, hoe veel grote weldaden ik van hem genoten had, en hoe verplicht myne onderdanige dankbaarheid was; dat ik echter myne opwachting zoo dikwyls niet had gemaakt, daar van was de rede, dat ik uit de omstandigheden wel had kunnen afnemen, dat hem zulks niet aangenaam geweest was; dat ik daarenboven niet had kunnen raden, wanneer myn bezoek hem niet zoude ongelegen komen; wat echter de Edele Heer Gouverneur van my zoude denken, ik had daar van reeds een zeker staaltje gegeven, alzo ik aan den Heer Nicolaas Witzen, Burgermeester van Amsterdam, zodanig had geschreven, dat de Edele Heer

Gouverneur zelf tegens my had moeten bekennen, dat ik eerlyk gehandelt had; en zoo nog meer diergelyks van my begeert wierd, zoo ontbrak het aan niets dan aan deszelfs bevelen; en zoude daar uit verder blyken, dat ik my niet alleen van den beginne tot nu toe, ten opzicht van deze zaak, onzydig had gehouden, maar dat ik zulks voortaan insgelyks doen zoude; aangezien de zaak my niet raakte, en ook niet gaarn had, dat iemand in myn byzyn daar van sprak; 't welk de rede was, dat de burgers en de Heer Gouverneur my beide verdacht hielden, 't welk echter onmogelyk was, ten ware ik eene nette onzydigheid hadde waargenomen; dat hy derhalven verkeerde gedachten had, dat ik van hem afgevallen was; om dat ik my altyd binnen zodanige palen hadde gehouden, door dewelke ik wel getracht hadde, achter de zaak en deszelfs gesteltheid te komen, maar was op zodanige wys meest in myn voornemen belet geweest.

En met dit gering antwoord scheen de Heer Gouverneur zeer wel vergenoegt te zyn; zeide ook deswegen verder niets tegen my, maar beklagde enkelyk, dat hy door de boeren, aldus noemde hy in 't algemeen alle de genen, die 't bewust klaagschrift hadden getekent, buiten staat was gestelt, om my en andere eerlyke luiden te kunnen dienen; voornamelyk echter smerte hem, dat ik hem op zyn landgoed, *Verregelegen*, alwaar hy geweest was, toen ik my te paard in gezelschap van Jakob van der Heyde, Ferdinandus Appel, en Wessel Pretorius had bevonden, niet aangesproken had; daar byvoegende, dat zoo wy allen hem hadden komen bezoeken ik na zyn voorgeven, zoude hebben gezien, hoe minnelyk hy zyne vollage vyanden zelf zoude hebben ontfangen.

Ik bedankte hem voor zyne genegent-

negentheid en genade, welke ik reeds by zoo vele andere gevallen bespeurt had, en zeide, dat ik, zoo ik geweten had, dat hy daar was geweest, zonder twyffel myne behoorlyke opwagting zoude hebben gemaakt, en alleen zoude gekomen zyn, by aldien myne reisgenoten niet hadden willen met my gaan, waar aan ik echter niet twyfelde; daar by voegende, dat deze reis enkelyk uit nieuwsgierigheid was geschied, om zyn treffelyk en wyd uitgestrekt landgoed, waar op ik nooit geweest was, te zien, zoo dat ik hoopte dat hy my hier ontrent wel geliefde te verschonen; wyders gaf ik te kennen, dat ik achte, dat ik dit verschil heel anders zoude hebben behandelt, dan zyne gunstelingen hem aangeraden hadden; dog om alles alhier wydlopig te verhalen, oordeel ik nodeloos te te zyn, en is gonoeg, dat ik den Heer Gouverneur in zoo verre in myn gevoelen heb overgehaalt, dat hy tegens my zeide: Dit heb ik reeds weg, en dit hebben my de boeren gebakken.

LeBoucq krygt bevel, om na Batavia te gaan.

Den volgenden dag vernam ik niet alleen, dat den Heer le Boucq van den Edelen Achtbaren Raad van Policy zyne ordonnantie was t'huis gezonden, achtervolgens dewelke hy met vrouw, en kind, flaven en met al zyn ander huisraad, met 't eerste schip na Batavia zoude keren; maar insgelyks dat dezelve behelsde eene suspensie van prediken, en verrichten van zyn ampt, tot dat hy of van de hoge Indische Regering te Batavia geabsolveert, of van de Heren Bewindhebberen in Holland nader order zoude ontvangen hebben, waar aan echter zeer getwyffelt wierd; ten dele om dat 't bericht van den gemelden Raad meer ingang zoude vinden dan de slechte woorden van dezen prediker; ten dele ook, om dat zyne oplopendheid alomme bekend was, en hy beter zoude dienen tot een Over-

II. Deel.

flen in den Oorlog, dan tot een Geestelyken op den Predikstool.

Dog wat voerde de Edele Achtbare Raad van Policy anders daarmede uit, dan dat zy de Drakenfleensche gemeente nog meer ont-rutte; want deze wilde den Heer Beek niet horen of dulden, eer en alvorens hy zich van zyne gewaande excommunicatie gepurgeert had, nog van de pretentie van den Heer le Boucq afstappen, onder voorwenzel, dat hy niet voor de Kaap, maar op uitdrukkelyk bevel van de hoge Indische Regering, voor haar gezonden was, en dat hy aan de Kaap enkelyk den dienst had verricht, tot dat 'er een ander Prediker zoude aangekomen zyn. Derhalven quamen op bevel van den Raad van Policy, den 20. January 1708. twee Gedeputeerden van den Raad van die Colonie, waar mede ik zelf gesproken en verstaan heb, dat zy voor den Heer d'Abling moesten komen, welke hen voorgehouden had, eene eenigheid tusschen hen en den Heer Beek te treffen, waar toe zy echter om de gemelde redenen niet konden verstaan; ten zy hy van zyne excommunicatie gepurgeert was.

Draken-
fleensche
2. Gede-
puteert
aan den
Raad

De gemelde Heer d'Abling meende deze Gedeputeerden over te halen, met voor te geven, dat de Heer le Boucq niet zoo zeer een Leeraar van 't volk was, maar wel een Warhoofd, die enkelyk zyn werk maakte, om de gemoederen tegen elkanderen op te zetten, en in onklaar water te visschen; daar by voegende, dat dit de rede was, dat hy van den Edelen Achtbaren Raad van policy niet alleen bevel had bekomen, met de eerste gelegenheid na Batavia te zeilen, maar dat hy ook van zyn ampt ontzet was, tot dat hy tot zelf erkentnisse quam; dog deze hernamen, dat zy buiten 't geen de Heer d'Abling tegens hen zeide, nooit iets diergelyks gehoord hadden, dat le Boucq

d'Abling
beschuldigt
le Boucq,
maar val-
schelyk.

Fff 2

aan

aan zulke en velenschuldig maken konde; dat zy zulks niet konden geloven, tot dat zy nader staaltjes daar van hadden, en verzochten midlerwyl, dat de Heer d'Abling haar verzoek geliefde toe te staan, of dat zy genoodzaakt zouden zyn, deswegen aan de Voortreffelyke Maatschappy na Holland te schryven en hare zaken voor te dragen, 't welk echter den Heer d'Abling niet behaagde; om dat hy hen verbood, zulks in 't werk te stellen.

Aardig
gebeds-
formulier van
den Hr.
Beek.

Nog een nieuwe rede van misnoegtheid tegen den Heer Beek, welke niet alleen de Drakensteensche of Stellenbosche, maar ook de Kaapsche Gemcente betrof, gaf hy zelf, wanneer hy den 22. dezes na de Predikatie, in 't formulier van 't gewoone Kerkgebed lasse: Dat tog God den goeden nieuwen Heer Gouverneur, zoo hy nog in 't leven was, geliefde in zynen en onzen gewenschten haven te brengen; welke woorden vele menschen zeer aanstotelyk voorquamen, aangezien hy zulks nooit voorheen gedaan had, en ook ten opzichte van zyn schoonvader den Heer Elzevier, geen redenen had, om zodanige bede te doen, als die reeds te rug ontboden, maar tot nu verschoont was, en na de komst van den gemelden Heer Gouverneur zoo wel zyn paspoort had te wachten, als de Heer d'Abling nevens de Edele Achtbare Raad van policy den Heer le Boucq, zyn amptgenoot, de zyne t'huis gezonden had.

De Heer
Gouverneur
komt
met de
vloot.

Schoon echter dit gebed nog zoo schynheilich van den Pediker Beek mag verzonnen en gebruikt zyn, men kan niet twyffelen, dat 'er vele vrome herten zullen geweest zyn, welke God om genadige toestemming van 't geen zy hem hadden verzocht, aangesproken hebben; aangezien den volgende dag, te weten den 23. January 6. Kanonschoten van den

leeuwenkop gehoord wierden, welke den inwoners een onwetersprekelyk teken waren, dat 'er even zoo veel schepen voor den haven gezien wierden; dog wist men nog niet, of het Hollandische, of vreemde, of ook wel vyandelijke Fransche waren; daarenboven konde men in zodanige wydte van 10. of 12. mylen, niet bekennen, of de Gouverneur daar by was, 't welk men aan den winpel zien moest, die nevens eene vlag boven van den mast waajen moest; wanneer echter de gemelde schepen tegen den avond nader quamen, wierd een iegelyk, die langs den oever ging, gewaar, dat het de lang verwachte Heer Gouverneur met de Hollandische vloot was.

Welke vreugde deze komst onder de burgers verwekte, laat zich lichter verbeelden, dan door myne zwakke pen beschryven; wat dezelve daarentegen voor eene droefheid veroorzaakte; onder de genen, die het tot nu zoo wel met den afgezeten Heer Gouverneur en zyne aanhangers, als met den Heer d'Abling hadden gehouden, is niet wel uit te drukken; te meer om dat de eerste als nu zeer wel wist, dat zyn ryk hier nu niet lang meer zoude duren, en de tweede duidelyk zag, dat zyne tot nu gebruikte autoriteit schipbreuk zoude lyden, ten ware men de vervallene zaken met andere hulpmiddelen en konstgrepen te hulp quam; want men bespeurde meer als te veel, dat zy gaarn zouden hebben gezien, dat Louis van Assenburg nooit te voorschyn was gekomen, ten minsten niet aan de Kaap aangeland had; dog moest men tegenswoordig door een zuren appel byten en 't vossenvel omhangen, zoo men anders niet als ongehoorzame tegens de bevelen der Voortreffelyke Maatschappy had willen te boek staan, of den haat van de Heer van Assenburg op den hals halen.

Zulks
veroor-
zaakt
vreugde en
droefheid.

Door

Een zwakke wind houdt de schepen van de rede af.

Door dien de wind voor deze schepen niet zoo zeer tegen liep, als wel te zwak was, om ze nog dezen dag in den haven te brengen, en 't maar een koeltje uit 't Noordwesten waaide, en zy daarentegen den heftigen Zuid-Oosten wind, die om dezen tyd woed, niet al te veel dorsten vertrouwen, zoo bragten zy dezen nacht met laveren door, in hope, den volgenden dag eenen gunstiger wind te bekomen; dog hoewel die wind niet meer opstak, zoo quamen evenwel dienzelfen dag, te weten den 24. dezes, nog 5. schepen op de rede ten anker, welke tegen den avond de *Generale Vrede*, waar op de Edele Heer Gouverneur zich bevond, gelukkig volgde.

d'Abling Complimenteert den nieuwen Heer Gouverneur op de rede.

Zoo dra als alle schepen hunne ankers in den haven hadden laten vallen, liet de Heer d'Abling met eenige Leden van den Raad van policy zich met een sloep aan boord van de *Generale Vrede* brengen, om den Gouverneur te verwelkomen, en over zyne komst geluk te wenschen; desgelijks deed ik ook met den na Holland verzondenen Burgermeester te Stellenbosch, Ferdinandus Appel, en den burger aan de Kaap, Stephanus Vermey, ten 10. uuren 's avonds, en wierden wy van den Heer Gouverneur zeer genadig ontfangen, en na 't drinken van eenige glazen wyn, zeer minnelijk gedemitteert; wanneer wy ook 't geluk hadden, den nieuwen Heer Prediker d'Ailly en den verzondenen, maar nu weder terug gekomenen Burgermeester, Henning Hussing, te spreken, welke beide wy van al 't geen zedert de landing van den Heer d'Abling voorgevallen en reeds verhaalt is, eenige opening deden.

De Gouverneur komt aan land.

Schoon nu deze Edele Heer Gouverneur nog dezen avond aan land had kunnen stappen, en in de Vesting als zyne residentie slapen, zoo wilde hy echter nog de-

ze nacht liever in 't schip en op 't water blyven, en zyne intrede tot den volgenden dag uitsstellen; tot een klaar en onweder spreke-lyk teken, dat door dien hy by den Keizer 't ampt van Admiraal-Generaal op den Donau-stroom, zoo lang bekleed, en zich voorheen ook op de Middellandische zee als een held getoont had, het hem even veel was, of hy in de Vesting, of aan boord, op 't land of op zee sloop. Den volgenden dag echter, zynde den 25. dezes, quamen de Heer d'Abling en de Heer Johannes Blesius denzelven ten 10 uuren voor de middag, in naam van den Edelen Achtbaren Raad van policy afhalen, en na de Vesting verzellen; terwyl de burgers en de bezetting langs den weg aan weerskanten geschaart stonden, ten einde hy door 't volk, dat van alle kanten toevloede, onverhindert zoude konnen passeren; daar stond ook eene koets gereed, waar van hy zich bediende, en daar mede na de Vesting reed.

Wanneer hy aan land stapte, liet zich 't donderend geschut van zyn schip horen, en overal, daar hy verby een schip voer, wierden de stukken kanon los gebrand. Zoo dra hy onder de poort van de Vesting quam, wierd 't kanon rontom dezelve geloft, en wanneer hy daar in was, schoten de in order staande zoldaten eene salvo, welken wederom een stuk antwoorde; de voor de Vesting staande burgers gaven insgelyks vuur, en wierden ook met een Kanonschoot bedankt. Wanneer zulks driemalen op dezelve wys van de zoldaten en burgers geschied was, wierden de stukken Kanon rontom de Vesting andermaal losgebrand, welke de schepen na malkanderen antwoorden; en wanneer zulks ook driemalen herhaalt was, wierden alle Officiers zoo wel die van de zoldaten als van de burgers ter handkus toegelaten,

Deschepen en Vesting lossen hare stukken kanon, en de burgers en zoldaten hunc inaphanen.

en vervolgens de gantsche plegtigheid met eene treffelyke maalyd besloten, waar by zich ook de gantsche Raad en andere gequalificeerde Bedienden der Compagnie bevonden.

XXXII. HOOFSTUK.

Wat 'er na de komst van den nieuwen Heer Gouverneur is voorgevallen; word by zommige gehaat; de Schryver word by hem zwart gemaakt; en vele andere merkwaardigheden meer.

Bericht wat 'er na de komst van den Hr. Gouverneur van Assenburg is voorgevallen. De Heer van Assenburg word zeer gelastert. Niemand heeft tot hem een vrye toegang dan d'Abling. De Schryver by den Gouverneur zwart gemaakt. Van der Stell moet na Holland ryfen. 4 Retourfchepen komen hier van Batavia. Dat Poulle op Batavia God en de Justitie om vergiffenis heeft moeten billen word nader bekrachtigt. Met wat voor omstandigheden de Gouverneur de regering over neemt. Van der Stell moet Rotterdam betalen. De Schryver word in naam van anderen aan beide Heeren van der Stell gezonden. De Schout by Nacht komt met den Fyskaal van de Retourvloot in de Haven, en neven den zelve des Schryvers oude Vrindt Wilhelmi. De Vice-Admiraal Gerlach word by zyne aanlanding van niemand ontfangen. Pieter Peil pleegt een schandelyke daadt.

Bericht
wat 'er na
de komst
van den
Heer Gouverneur
van Assenburg is
voorgevallen.

UIt mynen vorigen zult gy hebben gezien, hoe wonderlyk de zaken, voornamelyk 't Kerkenwezen, door malkanderen gelopen hebben; hoe aardig men dezelve den Raad van Justitie in de hand gespeelt heeft; hoe wakker men daar mede te werk gegaan is, tot dat men den geen, die de waarheid verdedigde, de hand op den mond deed leggen; en hoe verkeert men aldus in alle zaken gehandelt heeft, daar men de Gemeente in plaats van dezelve in rust en vrede te stellen, tegen elkanderen ophitste, en tragte dezelve tot eene onbetamelyke vervolging of zelfs tot wanhope te brengen. Nu is myn voornemen, om den Lezer verder te berichten, wat 'er na de komst van den Heer Gouverneur van Assenburg is voorgevallen, niet twyffelende, of gy zult wel willen weten, op wat wyze hy de zaken behandelt heeft.

Gelyk echter al 't geen ik den Lezer tot nu hebbe verhaalt, en na de komst van 't boven medege-deelt Rescript der Voortreffelyke Maatschappy voorgevallen is, enkel vervolgingen zyn geweest, dien den Fyskaal independent moeten worden toegeschreven; om dat hy het expresse bevel in 't zelve onthouden ter zyde gezet, 't Gouvernement niet overgenomen, nog den Heer van der Stell na Holland gezonden had; zoo zullen ook deze volgende niet minder van 't zelve slag zyn, en dienzelven oorsprong hebben; dog met dit onderscheid, dat ik hier niet alleen Geestelyke of Kerkelyke zaken maar ook staatkundige Konstgrepen aan den dag zal brengen, die meer beklagenswaardig zyn, dan dat men dezelve zoude willen goedkeuren.

Ik ben niet van voornemen, om my wydlopig in een geklag in te laten, om dat de zaak zelf geschrei genoeg

genoeg en eene talloze menigte tranen verwekken zal by de genen, die den dapperen, wyzen en vermaarden Heer van Assenburg kennen. Ik zegge enkelyk als vooraf, dat men de verzen, welke de gewezene Justitie-Raad te Batavia, de Heer Overbeek, wanneer hy na Indie ging, of van daar te rug quam, op den toenmaligen Heer Gouverneur en zyne gedane vraag gemaakt heeft, met allen recht ook op dezen toegepast konden worden. De gemelde verzen luiden, als volgt:

*'t Hoofd van het Hoofd de Goede Hoop,
Vond alle dingen over hoop;
Hy vroeg, wat raad ik hem daar
in kon geven?
Ik zei, Myn Heer, 't is een vuil
nest,
Gedult te hebben is hier best,
Wyl gy gedwongen zyt op goede
Hoop te leven.*

Want 't blykt immers uit het vorigen genoegzaam, dat de toestand aan de Kaap de goede Hope zoo verwart, wonderlyk en zeltzaam was, dat men schier niet meer wist, wie de Kok of zyn maat was; wien zoude het dienvolgens vreemd dunken, dat deze Heer Gouverneur zich niet zoo voort in de zaken heeft kunnen schikken; wien zoude het vreemd voorkomen, dat hy om achter de rechte getteltheid van de zaak te komen, in den beginne langzaam in zyne verrichtingen is geweest? en wie zoude hem voor onverstandig willen te boek stellen, schoon hy zich in zodanigen verwarden toestand van zaken hier of daar vertast heeft.

De Heer van Assenburg word zeer gelastert.

Ik weet zeer wel, dat zommingen, voornamelyk de aanhangers van den Heer d'Abling hem voor eenen Dronkaard, liefhebber van de Sexe, en een trage uitvoerder van zaken uitmaakten; my is ook niet onbewust, dat naderhand zy-

ne eigene huis en tafelgenoten, die hy uit Holland, als zoldaten met zich had genomen, meest van hem afgevallen zyn, na dat hy ze tot voordelige en aanzienlyke ampten bevordert had; dog my is ook zeer wel bekend, dat niet zoo zeer de ondeugden die men hem te last lyde, en welke zelfs in Holland verspryd waren om zynen roemwaardigen naam, vorige trefhelyke verrichtingen en trouwe diensten te bezwalken, en zyne met zoo veel bloed geverwde Laurieren t'ontnemen en te bemorsen, hier van d'oorzaak waren; als wel zyne oprechte liefde ter gerechtigheid, en onvervalschte trouwheid voor 't waar belang der Voortreffelyke Maatschappy; aangezien hy niet dulden wilde, dat iemand de Compagnie eenige vaten Arak ontstal, en vervolgens weder onder eenen vreemden naam aan dezelve verkocht; of dat een ander 't overgezonden houtwerk, als planken, balken, sparren, enz. uitzocht, en 't onbequame liet affchryven, onder voorwenzel, van aan de kopers niet dan goede waren te leveren; terwyl zodanige Voorstanders der burgers doorgaans 't best voor hen zelf behielden, en of zelf verbruikten, of voor goed geld verkosten.

En wie wilde alle de manieren opnoemen, waar door de Voortreffelyke Maatschappy voor dezen benadeelt is? Zekerlyk dit is de rede geweest, dat men hem zulke schone eertitels gaf; wanneer men nu gade slaat, hoe behendig de Heer d'Abling by deszelfs aankomst, zyne rol heeft weten te spelen, zoo zal het niemand vreemd toeschynen, wanneer aangetoont word, waarom de Heer Gouverneur zoo langzaam in 't afdoen van zaken geweest is; want niemand konde by den Heer Gouverneur komen, om hem alleen te spreken, om dat de Heer d'Abling zich altyd by hem bevond, en hem van 't een

Niemand heeft tot hem toegang, dan d'Abling.

een en van 't ander verflag deed; en daar benevens voorgaf, dat hy als een oude Bediende der Compagnie, die de Oost-Indische waereld tamelyk had doorwandelt, en wel wist, hoe aldaar 't roer van de regering moest behandelt worden, den Heer Gouverneur getrouwelyk wilde bystaan, en de op!em leggende last helpen dragen; daarenboven ontbrak het hem ook niet aan welsprekenschap, en aan een goed oordeel, 't welk als het wel besteed geweest, en 't hert met den mond overeengekomen was, zeer veel tot zyn eigen welstand en tot roem van den Gouverneur zoude hebben toegebracht; en eindelyk wist hy alle zaken een fraaje glimp te geven, en na zynen zin te draajen; aangezien hy zyne gunstelingen op eene zeer minnelijke wys wist voor te dragen, terwyl hy de genen, die by hem in 't oog liepen, zodanig verkleinde, lasterde en verdacht maakte, dat men niet licht konde raden, waar de haat van den Heer Gouverneur van daan quam. Een levent exempel heb ik aan my zelven gehad, alzo ik by den Heer Gouverneur zoo zwart ben gemaakt, dat hy een langen tyd een pik op my had. Wanneer 't echter gebeurde, dat 'er een zaak voorviel, waar by ik my moest laten gebruiken, merkte hy zeer ras, dat my onrecht geschied was; gaf ook zulks mondeling te kennen, en veranderde naderhand zynen haat in eene oprechte liefde.

Dog dit alles zy slechts als ter loop aangeroot; ik zal weder tot myne vorige schryfwyze treden, en den Lezer berichten, wat 'er van tyd tot tyd voorgevallen is; waar by dan voornamelyk staat te merken, dat de eerste vier dagen alleen met visites doorgebracht wierden; ten dele om den Heer Gouverneur van zyne lange reize van 9. maanden te laten uitrusten; en ten dele, om zyne onverwachte en gantschelyk niet gedachte

komst te begunstigen. Doordien ook te gelyk met hem de nieuwe Prediker, die in de plaats van den afgezetten Pieter Kaldenquam, als mede de na Holland gezondene Burgermeester, Henning Huffling, aanlanden, begaven zeer vele, daar onder ik ook, zich by hen, om hen te verwelkomen.

Merkwaardig echter is voornamelyk, dat de Heer d'Abling die te voren den Heer le Boucq zoo dikwyls had laten aanzeggen, dat hy 't predikershuis zoude ruimen, nu gantschelyk stil zweeg, en zelfs niet liet merken, dat 'er iets diergelyks voorgevallen was; merkwaardiger echter is mynes bedunkens, dat hy niet op nieuw daar op bleef staan, dat hy daar uit trekken moest, om dat de nieuwe Prediker tegenswoordig was, en eene woning van noden had; ja dat hy denzelven daarentegen in zyn huis nam, en hem zoo lang van alles verzag, tot dat de gemelde woning ledig was, 't welk de nieuwe Heer Prediker zelf aan den Heer le Boucq verzocht, en ook dien zelven dag, namelyk den 28. January verkreeg, in welken tyd de Heer d'Abling den nieuwen Prediker zodanig hadde ingenomen, dat 't vertoog van den Heer le Boucq geen plaats by hen vond; aangezien hy nog met de eerste retourvloot over de zaak van le Boucq aan den Kerkenraad van Amsterdam dermate heeft geschreven, dat de Heer le Boucq in 't ongelyk gestelt wierd.

Dien zelven dag, te weten den 28. January bezocht de Heer Gouverneur met den Heer d'Abling, zonder twyffel, op deszelfs aanraden, de Heer van der Stell, waar by, zoo als het zeggen was, voorgestelt zoude zyn, dat niet alleen, alle deszelfs goederen confiscabel waren, maar dat hy zich als nu ook moest gereed maken, om achtervolgens 't bevel der Voortreffelyke Maatschappy, met de verwacht wordende retour-vloot na Hol-

De Schryver word by den Gouverneur zwart gemaakt.

Holland te zeilen. De gerechtsbode echter, Johannes Kaastok, een gunsteling van den Heer d'Abling, liet zich tegens eenige nieuwe aankomelingen, huisgenoten van den Heer Gouverneur, verluiden, dat alles nu wel zoude gaan, als de Heer Gouverneur slechts met den Heer d'Abling kon over weg komen; welke woorden van vele zeer verscheidentlyk uitgelegt en verstaan wierden.

Van der
Stell zal na
Holland
zeizen.

Vermids nu de tyd aanquam, dat de Oost-Indische Retourvloot, of zoo als men hier zegt, de Orlammen verwacht wierden; (staat aan te merken, dat 't Maleisch woord *Orlam*, zoo veel wil zeggen, als iemand, die meer in 't land is geweest, terwyl dat van *Oram Bari* zoo veel heet, als iemand, die eerst uit Holland komt) zoo vond zekerlyk 't zeggen van den Heer Gouverneur by velen ingang, hoewel men nog aan de waarheid twyffelde; en merkten zy aan, dat gelyk de Hemel geene twee Zonnen, de Kaap de Goede Hope ook geene 2. of 3. Gouverneurs dulden kon. Zommigen wierden ook daar in bekrachtigt, om dat het geluk wilde, dat den 30. van diezelve maand 4. Oost-Indische Retourfchepen inliepen, welke de Opper-Koopman van 't Hoofd-Kantoor en Vesting Batavia, de Heer Louis Gerlach, als Admiraal geboden had; die een man van zonderbare liefstalligheid was, welkers verdiensten de hoge Indische Regering dikwyls met een Gouverneurs-plaats heeft willen belonen, welke hy echter heel beleefdelyk van de hand gewezen heeft; en van de gemelde hoge Indische Regering bevel had, deze Retourvloot als Admiraal t'huis te brengen, by aldien de Gouverneur van Ceylon, de Heer Cornelis Jansz. Simons, niet zoude aanlanden, welke Gouverneur eerst onlangs in Holland tot ordinaris-Raad van de meergemelde

II. Deel.

Indische Regering benoemt was, en men derhalven niet wist, of hy na Holland te rug keren, of na Batavia gaan zoude, om dit hoog ampt aldaar te bekleeden; dog zoo hy na huis vertrok, zoude hy Vice-Admiraal zyn en blyven.

De vreugde over de komst der 4. schepen, was by de inwoners ongemeen groot; om dat zy valie hope hadden, dat de andere Batavische schepen, die door storm van malkanderen waren afgeraakt, ook niet lang zouden uitblyven; daarenboven houden zy dezen Orlammen-tyd jaarlyks voor een halve Misfe of jaarmerkt, aangezien hare huizen daar door met vele vreemdelingen opgepropt worden, die rykelyk geld vertieren, en den overvloed der veldentuin-vruchten als mede 't vleesch helpen gebruiken; behalven dat al 't nodige van Thee, Porcelein, Chitzen, Zuiker, Zyde, Damasten, enz. door de matrozen te koop gebragt word; gelyk dan toenmaals alle de goederen, van de genen die onder wege gesturven waren, door den Guarnisoens-Boekhouder, die ook te gelyk *Curator ad lites* is, by openbare opveilinge aan de burgers verkocht wierden. Zelfs verkopen nu en dan eenige Schippers, Boekhouders, Stuurlieden en anderen van haren medegebragten voorraad, 't geen, dat zy vrezen, dat de Voortreffelyke Maatschappy in Holland hen niet zal laten volgen, zoo dat om dezen tyd alles goed koop is, als men slechts een weinig moeite doet, en geld door geld zoekt te winnen.

Orlammen-tyd is hooggeacht en prolytelyk.

Daarentegen maakten de Scheepstimmerlieden van 't schip, genaamt de Generale Vrede, zich deze vreugde weinig deelachtig, om dat zy het meer met den drank hielden, en den 31. dezes in haar schip, wakker beschonken, verschild met malkander kregen, en de een den anderen met een mes queste; hebbende de ondertimmer-

Baldadigheid van 't scheepvolk van de Generale vrede word geïraaft.

G g g

man

man den oppertimmerman van achteren onder 't fchouwderblad een fleek toegebracht, waar over zy beide in hechtenis gezet, en vervolgens door de dienaars van 't gerecht zwaar gegeeffelt wierden.

By deze gelegenheid van zoo vele vreemdelingen, kreeg een van myne beste vrienden, genaamt Valentyn Kleinfeld, zyn huis ook wakker vol, die wanneer ik hem quam bezoeken, van de Kaapfche zaken begon te fpreken, en als wy onder anderen van den Secretaris Poulle fpraken, viel ons zekere Batavifche Juffrouw, huisvrouw van den Heer Pool, die eenige jaren aldaar Wynkoper geweest was, in de rede, en zeide, dat zy den gemelden Poulle wel kende; dat hy te Batavia Barbier geweest was, en zeer flecht geleefd had; en dat hy onder anderen verfcheide menfchen gelaffert hebbende, by den Raad van Juffitie van gemeld Batavia deswegen aangeklaagt en door dezelve behalven in een geldboete, verwezen was, om geknielt met bloten hoofde God en de Juffitie om vergiffenis te bidden; daar byvoegende, dat hy te Batavia in een flecht blaadje ftont, en dat hy daar nooit in den Kerkenraad zoude gekomen zyn, enz. Dog dit betuigde deze vrouw niet alleen vrywillig en ongevraagd, maar ook alle anderen, die van Batavia gekomen waren, bekragtigten het, zoo dat my dunkt, dat men aan de waarheid niet meer twyffelen kan.

De Vice-Admiraal, de Heer Gerlach, gaf daar van nevens zyne huisvrouw en fchoonmoeder infgelyks een onpartydige getuigenis, welke laafte daarenboven fchertswyze van de Kaap de Gode Hope zeide, dat behalven vele quade menfchen, alhier 3. plagen aan te treffen waren, namelyk vliegen, vloojen en de wind; waar in hy ook niet dwaalde, zoo als ik heel wydlopig zoude konnen aantonen, ten ware 't der moeite

niet waardig en ik beducht was, dat de Lezer daar in niet veel fmaak vinden zoude.

Ik fpoede my liever tot den eerften February, als op welken dag de Heer Gouverneur zyn amp eerft recht aanvaard heeft; door dien hy door den Heer d'Abling in 't byzyn van den Edelen Achtbaren Raad van policy en andere hoge Bedienden der Compagnie, aan de burgers en zoldaten, die te zamen geroepen waren, voorgeftelt wierd. De omftandigheden, daar by voorgevallen, zyn dezelve, welke by de overneeming van de regering van den Heer d'Abling bygebracht zyn; want van de Veffing wierden 55. en van de fchepen 30. ftukken kanon losgebrand; dog staat aan te merken, dat de Heer d'Abling by deze voorftelling eene korte redenvoering aan 't volk deed, en dat de ganfche yzere leuning van de trap, waarop de Heer Gouverneur zich nevens zyne Raadsperzonen bevond, met lauriertakken, rosmaryn, en allerhande fraje bloemen bevlochten was; voorts dat dezelfs hoofd met eenen roden en witten hemel voor de Zon was bedekt, waar boven een Kroon van rosmaryn en laurierbladen hing, in 't midden van dewelke de naam van den Heer Gouverneur L. V. A., op eene tafel gefchreven, te lezen was; daarenboven ontvingen de burgers, die na gedane hulde buiten in 't geweer moeften ftaan, bevel, in de Veffing te trekken, ten einde zy hem allen zouden zien; en eindelyk na dat dit alles binnen den tyd van twee uren was vericht, wierden de Officiers van de burgers en van de bezetting, nevens de Raadsheren en andere hoge Bedienden der Compagnie door den Heer Gouverneur trefelyk ter maaltyd onthaalt.

Even na deze voorftelling wierdt door den Vice-Landdroft, Samuel Martinus de Meurs, een Franfch-

Met wat voor omftandigheden de Gouverneur de regeering overgenomen heeft.

Franschman, die op Drakenfleen woonde, op een wagen herwaards gezonden; om dat een slaaf hem met een mes dodelyk gequetst en zich met de vlugt gefalveert had; den volgenden dag begaf zig de Vice-Landdrost zelve by den Heer Gouverneur, om daar van behoorlyk verflag te doen, en klagde ter zelve tyd over eenige andere ingezetenen der Colonien van Stellenbosch en Drakenfleen; dog de Heer Gouverneur nam zulks niet alleen heel qualyk, maar zeide ook in 't byzyn van den Heer le Boucq, die zich om zyne eigene zaken aldaar bevond; dat hy niet gaarn zag, dat hy altyd over de ingezetenen klaagde, om dat dezelve zyne liefste kinderen waren, waar over God en de Heren van 't Vaderland hem tot Vader gezet hadden; 't welk dezen Vice-Landdrost bewoog, elders na hulp om te zien; wyl hy wel merkte, dat de voordelen, welke hy van boetens moest hebben, heel dun zouden gezaait zyn, en weinig vrucht dragen zouden.

(De Vice-Landdrost word beschreven.

De Lezer, hoop ik, zal niet qualyk duiden, als ik u dezen Vice-Landdrost een weinig duidelyker beschryf, aangezien gy daar uit tot genoegen zult kunnen zien, wat hy voor een knaap geweest is, en hoe ver zyn bedryf zich gestrekt heeft. Hy was in Holland anders genaamt als hier, te weten, Samuel Martini, en wierd wegens slecht leven gevangen op 't schip gebragt, waar mede hy hier gekomen is; zyn ampt op 't schip was matroos; in den jare 1706., wanneer hy aanquam, verzocht hy den Heer Olof-Berg, Kapitein der bezetting, zeer instandig, om hem voor zoldaat aan te nemen, ten einde hy van 't handwerk van matroos, 't welk hy of niet verstont, of hem niet behaagde, zoude ontslagen worden; na dat 't nu alhier eene zeer donkere tyd was, zoo als uit mynen vorigen blykt, begaf hy zich

II. Deel.

in dienst van den Landdrost Starrenberg, en wierd een Landliender; kort daar na wanneer de vorige Vice-Landdrost, Janus Adrianus Montanus uitgedient had, en na Ceylon vertrekken moest, wierd hy op de voorspraak van den gemelden Landdrost Starrenberg, Vice-Landdrost, en wanneer ook deze op bevel der Heren Bewindhebbers na Holland moest wandelen, bleef hy dit ampt onder den titel van provisionelen Landdrost verrichten. In die waardigheid bleef hy lang, binnen welken tyd hy ook met de dogter van den burger en diaken, Willem Jagt, is getrouwt, hoewel hy dezelve naderhand trouwloos verlaten heeft; aangezien de zufter van den Stellenboschen Prediker, Hendrik Beek, hem beter bekoorde, in hope, dat hy door hare vrienden, meer bevordert zoude kunnen worden; gelyk hy dan ook, zoo dra hy zich van de eerste ontslagen en met deze getrouwt was, door den Heer Gouverneur en den volgenden Commissaris, om slechts van de vrienden ontslagen te worden, tot absolute Landdrost aangesteld is, en de qualiteit van Vaanderig daar by bekomen heeft.

Het zoude my zeer licht vallen, om van 't leven en wandel van dezen Landdrost vry meer te berichten, buiten 't geen reeds in eenige van myne vorige geschied is; dog ik zal alles besparen, tot dat het te pas komen zal. Tegenswoordig zal ik enkelyk zeggen, dat ik den 3. dezer de eer had, van den Heer Willem Adriaan van der Stellen en den Heer Samuel Elzevier bezocht te worden, wanneer hy niet alleen zyne fraajgheden die hy my geleent had, daar onder eene toverlantaarn en enige verrekkykers, om dat hy na Holland gaan moest, weder eischte, welke ik hem ook zoo voort t'huis zond; maar ook over de wisselvalligheid der tyden klaagde, midsgaders eenige voorbeelden bybragt, en zich daar me-

De Schryver word van W. A. van der Stellen en Samuel Elzevier bezocht.

Ggg 2

de

de troofte; ik verbeelde my, dat hy onder 't roken van een pyp tabak, wat meer uit zoude zyn gekomen, dog te vergeefs; onder tuffchen zocht ik hem in zynen tegenpoed te troosten, en bragt andere voorbeelden by, dat Ministers verdrukt geweest waren, dog die naderhand hunne onschuld in den dag gestelt hebbende, vervolgens weder hoger en heerlyker in 't licht quamen, en hunnen roem daar door vergrootten; daar by voegende, dat ik 't zelve van hem ook hoopte te beleven.

Wat verder de volgende dagen voorgevallen is, acht ik onnodig met veel omstandigheden te verhalen, om dat zulks van weinig gewigt is; want wat belang heeft tog de Lezer, dat ik verhaalde, dat Henning Huffing en zyne makers den 4. dezer, achtervolgens 't boven medegedeelt Rescript der Voortreffelyke Maatschappy van den 30. October 1706. tot 't geprivilegeert flachten voor de gemelde Maatschappy en hare schepen by plakkaat aangestelt en daar door 't bovengemeld mandement van den Heer van der Stell vernietigt is? Wat voordeel heeft tog de Lezer, als ik zeide, dat de Heer Gouverneur van Assenburg den Vice-Admiraal, den Heer Louis Gerlach onthaalt, en dat deze geklaagt heeft, dat men hem niet, zoo als de gewoonte anders is by zyne komst had ontfangen, en dat de Gouverneur zich ontschuldigde, met te zeggen dat hy zulks niet geweten had, dat hy anders 't ceremonieel wel zoude in acht genomen en Gedeputeerden gezonden hebben, om hem te verwelkomen; zulke en diergelyke kleinigheden zyn mynes bedunkens veel beter ongeroert gelaten, dan van dezelve met vele woorden gewag te maken. Dat echter de Heer van der Stell geweigert heeft, den ouden Heer Rotterdam te betalen, ten ware hy door den Rechter daar toe ge-

dwongen wierd, zulks schryf ik daarom, om dat van deze materie reeds hier voore gemeld is; dat hy zyn gantsch kapitaal in handen had, met voornemen, om niets daar van uit te keren; voornamelyk echter wyl de Heer Gouverneur van Assenburg den 7. dezes tot den gemelden Rotterdam zeide, dat hy hem, als hy daar over klaagde, door den Raad van Justitie wel dwingen zoude, zoo als ook is geschied, en kort hier na volgen zal.

Ik zoude ook nodeloos achten, den Lezer te verwittigen, dat ik my op verzoek van den gemelden Huffing en van andere goede vrienden hebbe laten bewegen, den 9. dezes nevens den Heer Kleinfeld, tot den Heer Willem Adriaan van der Stell te gaan, en hem een papier, waar op een schuld van 60000. guldens stont, te behandigen, en deszelfs antwoord te horen, en daar van verslag te doen; ten ware gy myn stilzwygen niet even zoo quaad mogt duiden, dan de Heer van der Stell deed, wanneer hy my den 8. Maart met den Heer Elzevier, zyn broeder den Heer François van der Stell, en den Kapitein Johan du Verseyen bezocht; want hy wierp my voor, dat ik de onzydigheid heel flecht had waargenomen, die ik evenwel beloofd had altyd te houden; alzoo ik my van zyne vyanden tegen hem en zynen broeder, nevens den gemelden Heer Kleinfeld had laten gebruiken en nog deed; aangezien ik met een boer den 22. dezes by den laaften ook was geweest, om dat zy een verschil hadden, en de gemelde boer, genaamt Hendrik Rotenburg, niets van den Heer Simon van der Stell konde verkrygen, en hy hem zeide, dat hy hem voor den Rechter zoude roepen, alshy iets van hem te eischen had, om dat 'er zoo wel voor hem, als voor den gemelden boer recht was; vermids ik echter enkelyk by hem was

was gegaan, ten einde een ieder juist niet zoude te weten krygen, wat 'er voor een verschil tusschen hem en den gemelden Husing was, en met den gantschen handel niet te doen had, en 't my niet schelen konde hoe 't daar mede ging; zoo hadden wy 't geluk, dat hy ons voornemen eer prees dan laakte; welk oordeel ik ook van den Lezer verwacht; en gelyk 't antwoord van den Heer van der Stell was, toen ik hem 't papier ter hand stelde: ik hoor en ik zie, zoo hope ik insgelyks van u, dat gy dit horen en zien, en ook een gelyk vonnis daar over vellen zult.

Wat behagen zoud gy ook kunnen scheppen in 't lezen van een party particuliere zaken, welke onder anderen een burger, genaamt Elers, met den gemelden François van der Stell gehad, en deswegen den Heer Gouverneur verzocht heeft, ten einde hem de acten van de Secretary mogten worden gezonden, welke hy in de vorige regering niet had mogen bekomen; als mede wanneer ik 't uitdrukke-lyk bevel aan den Secretaris Poulle daar byvoegende, inhoudende dat hy hem dezelve zonder tyd verzuim zoude ter hand stellen; met byvoeging, dat hy niet wilde dulden, dat iemand ongelyk gedaan wierd, of dat door den Rechter een vonnis zoude worden gevelt, dat niet oprecht, gerechtigheid en billykheid gegrond was. Wat zoude de Lezer voor voordeel daar van hebben als ik u verhaalde, dat de Heer le Boucq wegens 't bovengemeld verschil met Poulle den 9. dezes voor den Raad van Justitie heeft moeten verschynen, daar de zaak nog niet uitge-
wezen is? Even zoo weinig voordeel zoud gy daar uit kunnen halen, als ik u opdischte, dat de Heer Gouverneur, als hy over tafel zat, en zynen gewezen Kapitein, Gerrit Gerritz. Boon by zich had, waar mede hy hier gekomen was, eenen burger, die

hem eene reeds van hem getekende ordonnantie toonde, achtervolgens dewelke hy in 't Compagnies Koorn magazyn vermogt eruwten te brengen, en verzocht, dat hy dezelve andermaal tekenen zoude, om dat de Heer d'Abling bonen daar by gevoegt had, weigerde, om zulks te doen; onder voorwenzel, dat hy wel wist, hoe men met de ordonnantien leven moest; dog wyl hy 't voordeel van den burger daar onder merkte, ten welkers behoefte hy alles doen wilde, 't geen niet tegen zynen pligt aanliep, zoo tekende hy dezelve nog eens, mids dat de Heer d'Abling op zyne hoede zoude zyn, dat hy voortaan niets diergelyks meer buiten zyn weten deed.

Alle deze kleinigheden en nog veel meer andere gaa ik dienvolgens voorbedachtelyk verby; en berichte den Lezer, dat den 15 February de gewezene Commandeur, van de Batavische Rede die nu van de hoge Indische Regering over deze Retourvloot aangestelt was tot Schout by-Nagt, N. Langeman, een man van zonderlinge ondervinding en bequaamheid, nevens den Fyskaal van dezelve vloot, de Heer N. N. Raven, geweze Opper-Koopman te Batavia, met 't schip Dankervliet, gevoert by Kapitein Langerwee, aangeland is, 't welk na 't doen van 7. schoten, met 5. schoten van de Vesting bedankt is. Met 't zelve schip is ook gekomen, de Heer Frederik Wilhelmi, die voor dezen met my te Nurenberg gestudeert heeft, naderhand op d'universiteiten geweest, en eindelyk in den jare 1706. na Indie gevaren, uit Asia weder te rug gekomen is, en heeft my nevens andere Officiers bezocht.

Kort daar op is ook 't schip Kiefhoek, alhier in den haven ingelopen, 't welk den Vice-Admiraal of ook Admiraal, den Heer Louis Gerlach aan boord had, een man, welke de Indische Regering,

De Schout by-Nacht kom met den Fyskaal der Retourvloot in den haven.

De Vice-Admiraal Gerlach word by zyne aantlanding van niemand ontfangen.

gering, zoo als gemeld is, dikwyls tot Gouverneur heeft willen verheffen, 't welk hy echter altyd heeft afgeflagen; weshalven ook deszelfs fchip behalven de vlag, de wimpel van den groten mast liet waajen, na 't begroeten van de Verfling en 't bedanken van dezelve, 't welk door eenige kanonfchoten gefchiede, ftapte de Heer Gerlach aan land, alwaar hy niemand dan den Heer le Boucq vond, die hem verwelkome, 't welk echter altyd gebruikelyk is, ten welken huize hy ook met zyne gantsche familie zyn verblyf nam.

Pieter Peil
preegt ee-
ne fchan-
delyke
daad.

Eer nog de andere fchepen aanquam, is 'er een zeldzaam geval met mynen buurman en landsgenoot, genaamt Pieter Peil, gebeurt, 't welk ik den Lezer ook berichten moet. De gemelde Peil hadde eerst onlangs de dochter van Pierre Noail, Fransch vlugteling getrouwt, dewelke wyl ze fraai en jong was, en hy daarentegen oud en afgeleest, zoo wierd hy op haar jaloers, en plaagde

haar zoo lang, tot dat zy eindelyk uit vreeze voor de dood, waar mede hy haar dreigde, zynen beften vriend en mynen landsgenoot, genaamt N. Hertel, betichte, hoewel onfchuldig, dat hy gemeenfchap met haar had; wanneer deze Peil zulks hoorde, liep hy op flaaende voet met een bloten degen na dezen landsman en doorreeg hem, waar na hy zoo voort gevat en in hechtenis gezet wierd, waar uit hy ook niet geraakte, voor dat de gegriefde Hertel herstelt was, en hy eene tamelyke geldboete betaalt had.

Ik had wel gemeent, dat in dit Hoofdstuk het vertrek van de Retourvloot ook zoude hebben kunnen melden, dog doordien de fchepen nog van Ceylon nog van Batavia alle hier zyn, en gedurende haar verblyf alhier veel zaken zyn voorgevallen, zoo werde ik genoodzaakt, deze materien, tot op de naafte gelegenheid te fparen.

XXXIII. H O O F T S T U K.

Van de zaken, die na de komst van den Heer Admiraal en Commissaris Simons, tot op zyn vertrek zyn voorgevallen, nevens verscheide andere byzonderheden.

De Admiraal en Commissaris Simons komt binnen. 't Lyk van de Commandeur Welders word aan land gebragt. Lykstatie van den Heer Welders. Simons word als Commissaris voorgesteld. Van der Stell ontfangt andermaal bevel, om zig tot zyn vertrek gereedt te maken. De schuld eisschers vallen hem op 't lyf. Van der Heyde en Tas bekomen volmagt tegen hem. Uittrekzel van deze volmagt. Tas en van der Heyde houden vergeefs om restitutie van eer aan. Simon van der Stell houd een gastmaal. Quade argwaan van dit gastmaal. Gedacht van twee barliërs daar van. Vershil onder de vlootvoorders. Tusschen Langendam en Bluffs. Van der Heyde en Tas krygen restitutie van eer. d'Admiral en andere Heeren beeven zich aan boordt. Zeldzame trouwing. Van der Stels goederen worden verkogt.

Dordien ik u laatst heb be-
looft, te melden, 't geen 'er
geaur inde 't verblyf van de re-
tourvloot alhier, is voorgevallen,
zoo wil ik hier mede myn woord
gestand doen, en u schoon 't u nog
zoo wonderlyk in de ooren mogt
klinken, alles oprecht, en zonder
nadeel aan de waarheid te doen,
berichten.

De Admi-
raal en
Commissa-
ris Simons
komt bin-
nen.

Dienvolgens staat te merken,
dat de Gouverneur van Ceylon,
en geweene Raad van Indie, de
Heer Cornelis Jan Simonz. den
23. February met eenige Ceylon-
sche retourfchepen, als Commissa-
ris van deze Kaap, en Admiraal van
de retourvloot alhier aanquam,
dog dat hy wegens den zwaren
Zuidwesten wind eerst den volgen-
dendag met zyne by zich hebben-
de schepen op de rede 't anker
liet vallen, en den 25. onder 't
losbranden van vele stukken aan
land ging, alwaar hy de burgers
in de wapenen vond, en zich al-
dus na de Veiting begaf.

't Lyk van
den Com-
mandeur
Welders
word aan
land ge-
bragt.

Met deze Ceylonsche schepen
is ook de geweene en onder we-
ge overledene Commandeur van
Galen (zynde eene hoofd-vesting

op Ceylon, met eenen treffelyken
haven, waar in meest alle schepen
ten anker komen, en voor de
meeste winden veilig leggen) de
Heer N. Welders, dien men in zyne
doodkist met Arak begoten, en
tot nu daar in bewaart had, den
27. Febr. aan land gebragt; door
dien hy echter zeer vele goede-
ren en kostbaarheden by zich had,
wierd deszelfs begravenis eerst den
29. van diezelve maand met de
grootste pragt en gevolg zoo wel
van alle zee-Officiers als ook van
vele burgers volbragt; ten einde
midlerwyl van zyne gantsche nalatens-
chapeene nette lyst opgemaakt
en zyne erfgenamen altyd reken-
schap gegeven zoude kunnen wor-
den; ondertusschen heeft men
den Garnisoens-Boekhouder en
Curator ad lites, den Heer Jakob
Cruse beticht, als of hy niet trouw
had gehandelt, hoewel ik wel
weet, dat hy niet zoo zeer, als
wel mislehen anderen met deze
nalatenschap qualyk geleeft heb-
ben.

Ik zal, hope ik, niet qualyk
doen, dat ik den Lezer, wyl ik
boven heb gemeld, dat deze Heer
Com-
Lykstatie
van den
Heer Wel-
ders.

Commandeur met grote pragt ter aarde beftelt is, de daar by voorgevalene plegtighenen eenigzins uitvoerlyker beſchryf? Dienvolgens ſtaat te merken, dat de vaanderig Cajé Jeſſé Slotsboo voor afging, dien een Compagnie zoldaten van de bezetting volgte, welke allen met ſnaphanen verzien waren; vervolgens quam eene Compagnie, met hele pieken, zwart geverwt; beide Compagnien waren met hunne ordentlyke trommelſlagers verzien, welker trommels met zwart laken overtrokken waren, om den klank te verdoven; achter de piekeniers volgte de Luitenant, die 't wapen van den overledenen droeg; en dezen twee vaandragers, de een met den Commandeurs ſtaf, en de ander met den bloten degen; daar op volgte 't lyk, 't welk van 16. matrozen gedragen, en van 16. Onder-Koopluiden verzelt wierd; eindelyk zag men de gantſche proceſſie, waar by zich niet alleen de Heren Vlagmannen en de Heer Gouverneur, maar ook alle andere hoge Officiers van de vloot en Heren van deze Kaap, midsgaders zeer vele burgers bevonden. Alle minuten wierd 'er een ſtuk geſchut afgebrand, tot dat 't lyk ter aarde beftelt was; vervolgens ſchoten de zoldaten drie ſalvôs en wierden telkens van de Veſting met een kanonſchoot bedankt; eindelyk wierden van de Veſting nog elf ſtukken losgebrand, en deze ſtaatzie beſloten.

Simons
wordt als
Commiſſaris
voorgeſtelt.

Dien zelveſen dag wierd voor de middag de gewezene Gouverneur Simons, opentlyk als Commiſſaris van den Gouverneur en Raad erkent, en aan 't volk voorgelſtelt. De plegtigheden komen meeſt overeen, met de gene die by de voorſtelling van den Heer Gouverneur van Aſſenburg in acht genomen zyn; enkelyk ſtaat te merken, dat na 't lezen van zyne Commiſſie, welke hy van de hoge Indiſche Regering te Batavia

had ontfangen, geene ſtukken geſloot zyn; dog dat 'er eenige tyd daar na, wanneer hy in den haven inſgelyks als Commiſſaris wierd verklaart, van 21. ſchepen, die op de rede lagen, 165. kanonſchoten gedaan zyn.

Dog ik moet my nu van zulke byzonderheden een weinig onthouden, om dat 'er voor 't vertrek van de retourvloot, nog vele gewigtige zaken voorgevallen zyn, die bygebragt moeten worden, ten ware ik den draad van de geſchiedenis breken wilde; onder anderen heeft de Heer van der Stell met alle zyne vrienden zyn beſt gedaan, het daar hene te brengen, dat hy alhier op zyn landgoed *Verregelegen*, mogt blyven; dog te vergeefs, om dat de tegenwoordige Regering tegen het uitdrukelyk bevel der Voortreffelyke Maatſchappy niet handelen wilde; en dezelve hem door twee Gedeputeerden liet aanzeggen, dat hy de moeite zoude gelieve te nemen, om met vrouw en kinderen, zoo wel als de anderen ontbodenen, met deze vloot na Holland te vertrekken; waar toe hy zich dan eindelyk ook gereed maakte.

De Hr.
van der
Stell ont-
fangt an-
dermaal
bevel, om
zich tot
zyn ver-
trek gereed
te maken,

Dog eer en alvorens hy zich aan boord heeft konnen begeven, hebben hem de genen, die nog geld van hem moeſten hebben, wakker geplaagt, om het voor zyn vertrek van hem te bekomen; en moeſt hy genoegzame borg ſtellen, dat de oude Rotterdam jaarlyks zyne bedongene gelden, en na verloop van eenen zekerentyd, de hem toegelane moederschapen verzekert was. De genen die voor de wollige ſchappen hadden te eiſſchen, heeft hy door van der Heyde haar geld gezonden, en denzelven gebeden, dat hy hem tog niet verder vervolgen zoude.

De Schulde-
eiſſchers
vallen hem
op 't lyf.

Dog de gemelde van der Heyde konde de aangedane ſinaad zoo weinig vergeten, als Tas of een van de vorige vervolgden; hy heeft

Van der
Heyde en
Tas beko-
men vol-
magt, te-
gen hem,

heeft derhalven by de Regering aangehouden; dat door dien zyne overige medegenoten hem en Tas volmagt wilden geven, om gerechtelyk tegen den Heer van der Stell te werk te gaan, tot dat zy voldoening zouden hebben bekomen, de Heer Gouverneur mogte gelieven, dat zyn geheim Secretaris Willem Helor dezelve opstelde, en van de anderen liet tekenen.

Door dien nu de Heer Gouverneur van Affenburg bevond, dat dit verzoek billyk was, zoo gaf hy Helot bevel, om zulks zoo voort, hoewel tot zyn grootste spyt, werkstellig te maken.

Uittrek-
zel van de-
ze vol-
magt.

Ik zoude den Lezer deze volmagt wel kunnen mededelen, ten ware ik beducht was, dat zy u te lang en te verdrietig zoude vallen. Het zal genoeg zyn, dat ik u een uittrekzel daar van geef, 't welk hier in bestaat; dat de twee gemelde burgers alhier van hunne medevervolgden volmagt bekomen; om zoo wel hier aan de Kaap, als in Holland of ook wel elders in 't gebied der Heren Staten Generaal der Vereenigde Provintien, in perzoon of door gesubstitueerden voor alle Rechtbanken te ageren; hare zaken en zwevende verschillen tegen den Heer van der Stell en eenige anderen, of ook tegen een ieder te defenderen; *litem* te contesteren; repliceren; dupliceren; allerlei bewysstukken te produceren, in rechten te concluderen; *cum plena potestate*, (met volkome magt) eenen of ook meerperzonen *ad lites* te substitueren; der Constituanten welzyn te behertigen, en haar recht te bevorderen; met belofte, dat zy alles voor goed en wettig zullen houden, 't geen zy Tas en van der Heyde, of derzelve gesubstitueerden, in der Constituanten naam gedaan hebben, of nog doen zullen, enz.

Uitwek-
zel daar
van.

Deze volmagt heeft ten eersten een groot opzien gemaakt; de

II. Deel.

volle Raad alhier zelf quam dezelve zeer vreemd voor, en de Fiscaal independent, de Heer Blefius kon ze voornamelyk geenzins zwelgen; en zeide hy in myn byzyn, tegens een van zyne goede vrienden, dat deze volmagt hem zeer gevaarlyk voorquam; aangezien dezelve zeer schadelyke gevolgen zoude kunnen na zich slepen. Ondertusschen heeft zich langene gelegenheid willen aanbieden, waarby deze gevolmagtigden eenig voordeel behalen konden; tot dat eindelyk de Heer van der Stell zyne Deductie in Holland liet drukken, om zich van alles te zuiveren; dog hoe deze defensie met de waarheid bestont, hebben deze twee gevolmagtigden in hare kort daar op uitgekome ne Contra Deductie een ieder klaar voor oogen gestelt, waar op ik my korthedshalve beroep.

Zoo dra Tas en van der Heyde de volmagt hadden bekomen, smeekte zy den Commissaris Simons onderdanig om restitutie van hare ontroofde eer; om dat de Voortreffelyke vergadering de Heren Zeventienen in Holland, uit hoofde van hunnen brief van den 30. Oct. 1706., zulks zelf hadden bevolen; dog deze Heer Commissaris gaf haar quaad bescheid, en liet haar bedroeft hene gaan, en handelde aldus met hen niet beter, dan eenige dagen voorheen met zynen Vice-Admiraal en Schout-bynagt; waar van hy den eersten op deszelfs voorstel, dat de Retour-vloot achtervolgens het bevel uit Holland en Indie, den 1. April onder zeil gaan, en haren weg na Holland bevorderen moest, waar toe hy als Admiraal tydig behoorlyke toefsel moest maken, zeer qualyk bejegende, en haar schriftelyk protest, tegen zyn vertoeven gedaan, verachte; zonder te letten, dat de Voortreffelyke Maatschappy daar door zeer groot nadeel quam te leiden.

H h h

Daar

Anstaa-
tierezen
Poule
word niet
gepaleest

Daar was aldus van dezen Heer Commiffaris niet veel te verkrygen, ten ware zulks met zyn eigen belang overeenquam; om dies wille wierden ook de meergemelde Tas, Jakob Louw en eenige anderen niet gchoort, wanneer zy een schriftelyke getuigenis van zich wilden laten vervaardigen, om de overgrote valsheid van den Secretaris Abraham Poule aan den dag te brengen, en met eede te flaven; want deze menschen wierden afgewezen, en men gedoogde niet, dat de valsheid van den gemelden Poule aan den dag quam; daarentegen konde men den Oppertuinman, Jan Hertog heel ras van zynen dienst ontslaan, om dat hy den Heer van der Stell op zyn *Verregelegen* beter dienst doen konde, dan dat hy in dienst van de Voortreffelyke Maatschappij gebleven was; terwyl de trefhelyke tuin alhier schier gantsch verzuimt wierd.

Simon
van der
Stell houdt
een gasts-
maal.

Eer nog de Retourvloot aldus dezen haven verlaten konde, wierd de Heer Commiffaris en Admiraal Simons, nevens vele andere voorname Heren, door den ouden Heer Gouverneur Simon van der Stell op Constantia ter maaltyd verzocht, welk beleeft verzoek deze ook aannam, en zich nevens zyne gemalin, in gezelschap van den Heer Gouverneur van Assenburg, den Heer d'Abling en zyne huisvrouw, den Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell en zyne gemalin en oudste dochter, den 8. April, zynde de eerste Paaschdag, derwaards begaf; dezelve wierden te paard gevolgt door den Schipper, Jan Duverseyn, en den Oppermeeester, Adriaan Smid, welke zich allen aldaar wakker vrolyk maakten, en tot laat in den avond onpasselyk en qualyk gestelt, hier weder te rug quamen.

Qua te
ar gwaan
van dit
gastsmaal.

Door dien zy zich nu allen buiten den Heer van der Stell en den Heer d'Abling zeer flecht bevonden,

en onder yzelyk braken ongemene pyn hadden, zoo dat zy in 't aangezicht en op de handen gantsch blaauw waren, zoo wierd van dit gastsmaal alhier verscheidentlyk gesproken; te meer om dat de gemelde Oppermeeester Smid zelf bekende, dat hem en alle anderen, die t'huis komende overgeven moesten, onder den roden wyn vergift was ingeschonken.

Wat my aanbelangt, ik kan daar van niet oordelen; om dat ik niet daarby ben geweest, en geen van die Heren in dezen toestand gezien heb; ondertusschen is my niet onbewust, dat alle inwoners alhier den ouden Heer van der Stell opentlyk hebben beschuldigt, dat hy gif onder den wyn had gemengt; 't welk hy dan ook zelf tegen den Oppermeeester Justus Benraad, achtervolgens zynen eigenen brief van den 17. April 1708., dien hy aan een van zynen vrienden in Holland geschreven heeft, zoude hebben gezegt.

Ik zoude den Lezer deszelfs brief wel van woord tot woord kunnen mededelen, ten ware ik beducht was, om u met diergelyke zaken lastig te vallen, of aan 't geen anderen daar van schryven, en oordelen, deel nemen wilde; maar wyl ik zulks ongaarn doe, en niemand iets te lasten leg, 't welk niet een iegelyk zonne klaar in de oogen schynt, zoo schort ik myn oordeel op, en laat een ieder vry, daar van te geloven en te denken, dat hem waar toefchynt.

Ondertusschen zag ik enkelyk, dat het zich laat aanzien, als of aan de Kaap alhier alles in oneenigheid leven moet, en weinig of niets in vrede uitgevoerd kan worden; want alle myne Hoofdstukken zyn schier vol van verschillen, die tusschen de inwoners, ja zelfs onder de Overheid gerezen zyn; nu heerschte de twistgod weder de Vloot-voeders; aangezien de

Des Schry-
vers ge-
dachten
daar van

Verschi-
onder de
Vloot-
voeders.

Vice-

Vice - Admiraal Gerlach, de Schout-by-Nagt, Langendam, en de Fiskaal van de Vloot Raven, zich tot den Admiraal en Commissaris Simons begaven, en klaagden, dat hy alles luiten hare kennis deed, eenige schepen weg zond, en de gantsche retourvloot vergeefs tot nadeel der Heren Bewindhebbers liet wagten; 't welk de Heer Commissaris zoo qualyk nam, dat zulks gevaarlyke gevolgen zoude hebben konnen na zich slepen; ten ware de gemelde Commissaris tot inkeer gekomen was, en zyne mislag bekennt had.

Tusschen
Langendam
en
Blesius.

Niet minder ontstont kort daar na over 't losbranden van eenige stukken katon, tusschen den Schout-by-Nagt Langendam, en den Fiskaal Blesius een verschil, 't welk insgelyks grote verdrietigheden hadden konnen veroorzaken, ten zy eenige goede vrienden tusschen beide gekomen waren, en 't verschil in zyn eerste beginzel gesmoort hadden; daarenboven was 'er in den Raad alhier ook niet weinig te doen, alzo van der Heyde en Tas niet nalieten, op de restitutie van hare eer te dringen, 't welk echter van den eenen dag tot den anderen wierd verschoven, tot dat zulks eindelyk den 18. April besloten, en den 19. daar op afgekondigt wierd.

Inhoud van
't plaakaat.

Ik zal, hope ik, niet qualyk doen, dat ik 't gantsche plakkaat mededeel, om dat ik toch meest alle openbare stukken hier in gelast heb; 't zelve luid als volgt:

Wy Louis van Assenburg, Gouverneur in naam van de in de vercenigde Nederlanden gepriviligeerde Oost-Indische Compagnie, aan de Kaap de Goede Hoop, als mede van 't eiland Mauritius, enz. en de Raad doen te weten. Nademaal wy uit den brief der Voortreffelyke Vergadering der Heren Zeventien, gedagte kent den 30. Oct. 1706., klaarlyk hebben gezien,
II. Deel.

dat haar Edelen Hoog Achtbaren, onder anderen met zeer veel tegenzin hadden gezien, de overgrote onrechten en onrechtvaardigheden, tusschen een groot gedeelte der inwoners alhier en de Kaapsche Regering ontstaan; en wyl zy ten dien einde wel uitdrukkelyk betuigen, dat gemelden hare Edelen Hoog Achtbaren zoo wel van de eene als van de andere zyde verwachtten, dat hen voortaan zulke en diergelyke verdrietige materien niet mogen voorkomen; maar dat een ieder zich met 't geen hem na recht en billykheid toekomt, te vrede houde, ten einde verder geene klagen zonden vallen, zoo hebben wy achtervolgens de voorgemelde orders en waarneming van 't geen welgemelde hare Edelen Hoog Achtbaren verder hebben willen disponeren, zoo wel wegens de weggezondene als gevangen gezetene inwoners, om redenen, wyl men voorgaf, als of zy eenen opstand en zamenzwering gesmeed hadden, dezelve weder volkomen herstellen willen, gelyk dezelve uit hoofde van dezen op eenmaal in hare vorige reputatie en eer herstelt, en by gevolg even aldus verklaart worden, als zy voor dezen geweest zyn; te weten bequaam en verkiezelyk tot alle burgerlyke ampten en waardigheden. Derhalven verbieden wy op 't strengste allen, en een iegelyk, wie 't zonde mogen zyn, de voorgemelde vrye inwoners wegens 't voormaals gepasseerde op eenigerhande wyze te blameren en te molesteren, op poene, van na bevind van zaken te worden gestraft. Actum in de Vesting de Goede Hoop, den 18. April 1708., Was getekent.

L. V. ASSENBURG.

Zoo dra als deze restitutie geschied was, liet het zich aanzien, dat de Heer van der Stell, die als nu de zege aan de inwoners overlaten moest, zoo weinig lust had, om langer alhier aan land te blyven, als de Heer Admiraal en

De Admiraal nevens andere Heren begeven zich aan boord.

Commissaris Simons, die eindelyk na vele aanmaningen van de Heren Gerlach en Langenman de oogen opende, en 't belang van zyne hoge Heren Principalen beter ter herten nam; derhalven begaf hy zich den 20. April aan boord, gevolgt wordende door den Heer Willem Adriaan van der Stell, den Heer Samuel Elzevier, den afgezette Prediker, Petrus Kalden, en eindelyk den uit de landen der Voortreffelyke Maatschappy gebannen François van der Stell; en maakte men alomme toestel, om met den eersten goeden wind deze Kaap te verlaten, en de kielen na Europa te wenden.

Doordien echter de generale brieven aan de Heren Bewindhebbers in Holland, laat gereed waren, aangezien dezelve eerst ten 9. uuren 's avonds aan ieder schip wierden gebragt, en den volgenden dag een heftige Noordweste wind ontstont, zoo moesten zy hunne ankers wel laten leggen, en 't uitloopen vergeten, alzoo de Zee zeer onstuimig was, en een lyk opwierp, 't welk 's morgens aan strand gevonden wierd. Vele zeevaarders waren van gedachten, dat dit lyk een matroos was, die op 't schip de Haak, om Sodomitische zonden gevangen gezeten hebbende, zich zelve had los gemaakt, en om zwaarder straffe t'ontgaan, over boord gesprongen was. Doordien hem echter niemand ter dege kende, en nog goed nog quaad van hem gezegt konde worden, liet het Gerecht hem eerlyk begraven,

Den volgenden dag, wanneer 't weêr enigzins bedaarder wierd, liep 't galjoot de *Mercurius*, in den haven, en na dat de brieven gelezen waren, begaf de Heer Gouverneur zich op de rede, zoo ik acht, om met de Heren Vlootvoerders andermaal te confereren, en voornamelyk van de aangekomene brieven naricht te geven; en ook om van alle weggaande en

na Holland zeilende Zeehelden afscheid te nemen; gelyk hy dan als een wel-ervaren Neptunis-zoon grote liefde voor dezelve had, en gaarn met hen omging.

Om dit laatste te bewyzen, valt my eene aardige historie in, welke schoon op eenen anderen tyd voorgevallen, hier zeer wel te sta- de komt, om 't gemelde genoegzaam geloof by te zetten. Zeker Kapitein, dien ik om zekere redenen niet wil noemen, had dezen Heer Gouverneur op zyn schip verzocht, om met hem eenige Hollandsehe spys, welke men hier niet wel hebben kan, te contumeren. Daar komende, wierd hy van dezen Kapitein achtervolgens zyne belofte treffelyk onthaalt, en liet dezelve onder 't drinken het kanon wakker horen, ja na dat de Gouverneur afscheid had genomen, wierd 't geschud nog lang afgebrand; zoo dat de Heer Gouverneur genoodzaakt was, een of twee kogels boven over zyn schip te laten vliegen; ten einde hy daar door mogt worden bewogen, in te houden, en na de opgezette wacht niet verder te schieten, zoo als ook geschiede.

Den volgenden dag wanneer de Kapitein aan land quam, wierd hy niet alleen van den Fiskaal daar over aangesproken, maar hy dorst ook niet wel voor den Heer Gouverneur verschynen. Dog ziende, dat 'er door een zuuren appel moest worden gebeten, verstuote hy zich, en bleef voor 't vertrek van den Heer Gouverneur staan; zoo dra de deur opgemaakt wierd, wierp hy zynen hoed in 't vertrek met deze woorden: zoo gyaangenaam zyt, ben ik ook aangenaam; waar over de Heer Gouverneur begon te lachen, en zeide, wat zal ik met u beginnen, tred maar binnen; koopt zoo veel buskruid, als gy vershoten hebt, de overige straffe zal u worden geschonken; waar uit dan klaar genoeg blykt, dat

Na ontfangene brieven word de wind contrarie, en weipt eenen doden op.

De Gouverneur vaart op de rede.

Hy word eens van een Kapitein onthaalt.

dat hy de zeevaarders niet ongenegen is geweest.

Zelzaam
verhaal
van den
Stuurman
van 't gal-
joot Mer-
curius.

E'dog ik geraak te ver van den weg, om dat ik nog niet eens heb gezegt, dat de Opper-Stuurman van 't galjoot Mercurius wilt verhalen, dat hy den 18. February door storm gedwongen was geweest, van twee Batavische scheepen af te zeilen; en dat hy den 22. van die zelve maand brandhout, eene scheeps-tafel, timmermans gereedschap enz. had zien dryven; zoo dat hy beducht was dat 't grootste van die twee scheepen aan stukken geslagen zou zyn; ja ik heb ook tot nu met stilzwygen verby gegaan, dat de retour-vloot den 23. dezer, onder zeil geraakt is, en dezen haven verlaten heeft.

Zeldzame
trouwing

Ik zal den Lezer voortaan met diergelyke beuzelingen niet meer ophouden, om dat ze anders nog wel 10. Hoofdstukken beslaan zouden; want wat vermaak zoud gy hebben, wanneer ik verhaalde dat de Heer Prediker Beek eenen Franschman trouwende, hem 't Formulier niet verder voorlas, dan tot dat zy elkander de hand geven moesten, en niets anders daar by voegde, dan dat hy zeide: gaat nu hene, gy zyt verbonden. Wat zoude de Lezer voor voordeel daar van hebben, dat ik zeide,

dat het den 13. Mey zoo sterk had geregent, dat 'er drie lyken uit hunne graven geïpoelt wierden.

Ik acht echter aanmerkenswaardig, dat de 5. gevolmagtigden van den Heer van der Stell, te weten de Heren Willem Ten Dam, Hendrik Donker, Hendrik Bouman, Michiel Leg, en Jan Hertog, naauwlyks drie weken nadeszels vertrek een begin hebben gemaakt, eenige van zyne roerende goederen, als slaven en slavinnen ossen, wagens, ploegen, zeer vele bereide herts-huiden, schilderyen, stoelen, bedden, en ander huisraad te verkopen, waar van zy veel geld gemaakt, en overgezonden hebben; schoon zy nu vyf dagen met verkopen bezig zyn geweest, zoo is echter van 't geen hy achtergelaten heeft, 't kleinste gedeelte verkost; aangezien 'er nog zeer vele verkopingen van zyne goederen naderhand aangeftelt zyn; alzoo hy ruim 150. slaven en slavinnen, 20000 schapen, 12000 stuks rundvee, eene menigte paarden en ezels heeft hier gelaten, die alle een schoon kapitaal uit maakten, schoon hy van zyn pragtig *Verregelegen* na zyn vertrek juist zoo veel voordeel niet mag getrokken hebben.

Van der
Stell's Be-
den a wo-
den ver-
loft

XXXIV. HOOFSTUK.

Van al 't geen zedert het vertrek van den Commissaris Simons tot dat van den Schryver is voorgevallen, 't welk in zeldzame gevallen, wonderbare geschiedenissen, en aanmerkenswaardige veranderingen bestaat.

Bericht der voornaamste zaken. Een buffel-os word in zee gejaagt. Word gevelt. Jan Amprecht word van een Olyfant dood getraft. Le Boreg word weder na Batavia gezonden. Jan Laurens van Bremen veilt na Holland. Pontle word na Batavia gesonden. Twee slaven slaan hun meester dood. Worden over raakt. De Retour-vloot komt onder Jan van Hoorn aan. Bezeelt een schans aan de Waterplas te Louren. Le Meurs word Land-droft. Roekelozz aanslag van eenige slaven en slavinnen. Lojen weg, en slyden een Schoap-boeder den bals af. Vermoorden een Duitfcher. Worden gevat en na verdienste gestraft. De Fiskaal Blesius sterft. Van Putten word Fiskaal. d'Abting gaat als Raad van Indie na Batavia. Helot komt in zyn plaats. Stellenbosch brand af. Van Beaumont word Fiskaal Independent. Van Putten gaat na Batavia. Mabien en Thibault gearresteert. Thibault word gepardonneert. Een slaaf slyd eerst een slavin, en daar na zig zelf den bals af. Een brandstijger word levendig verbrand. De Gouverneur van Affenburg sterft. De oude Gouverneur Simon van der Stell sterft. Haar beider lykstaatzie. Vergeeffse vrees voor Fransche schepen. De schryver word blind. Word van Lielot vervolgt. De Lynd-droft Mulder legt zyn dienst neer. De Schryver word afgezet. De schryver moet na Holland vertrekken.

Bericht van de voornaamste zaken.

Doordien ik als nu van voornemen ben, de laatste hand aan alle myne verhalen en historische berichten van de aan deze Kaap voorgevallene zaken, te leggen, zoo moet ik noodzakelyk van de meeste byzonderheden stilzwigen, en my alleenlyk met de voornaamste zaken bezig houden, om dat dezelve, als ik ze uitvoerlyk verhaal, onfeilbaar genoegzame stoffe uitleveren zullen, om den Lezer myn laatste bericht mede te delen.

De Lezer zal echter niet kwalijk duiden, als ik my aan geen netten tydorder bind, want wanneer ik dit doen en myne aantekeningen doorlopen wilde, zoude ik dikwyls genoopt worden, vele by-zaken in te lassen, welke ik voorgenomen heb, hier uit te laten; derhalven acht ik raadzaamst deze nieuwsgierigheid te laten va-

ren, en maar by 't hoofdwerk en 't geen u te weten, 't noodzakelykste schynt, te blyven.

Onder zulke zeldzaamheden reken ik billyk mede; dat een buffel-os die zich voor deze aan de bewuste Waterplas onthield, van eenige jonge burgers met schietgeweer vervolgt wierd; en dat dezelve door 't veel schieten, en voornamelyk door een rood vest van een van zyne vervolgers heftig boos gemaakt zynde, en echter niet ontsnappen konnende, om dat hy van hen alomme omringt was, in Zee sprong, om zich met 't overzwemmen van den haven te salveren, welke haven ten minsten drie mylen breed was.

Deze wanneer hy reeds een uur ver had gezwommen, en dicht by 't schip Grimmentlein, 't welk ten anker lag, quam, wierd uit 't zelve met een kogel gevelt, en met

Een buffel-os word in de zee gejaagt.

met touwen in 't ſchip gehaalt, alwaar hy op bevel van den Hr. Gouverneur van Allenburg gezouten en verteert wierd; de huid echter, waar aan de klauwen en de horens gelaten waren, wierd weder toegenaait, en opgezet; want daar zyn reeds veel diergelyke dieren, als een Leeuw en eene Leeuwinn, een Rhinoceros, eene oude en twee jonge Zee-konjen, een Elanddier, verſcheide wilde bokken en herten, midsgaders verſcheide zeehonden, op zulke wys in een zeker vertrek van 't tuinhuis der Voortreffelyke Maatſchappy aldus opgezet; en konnen de vreemdelingen dezelve voor een gering geld voor den Opzetter, zien.

De Schryver bekrachtigt een van zyne vorige berichten.

Van deze en diergelyke dieren heb ik reeds in een afzonderlyk Hoofdstuk uitvoerlyk gehandelt, en ter zelve tyd gemeld, dat zoo wel deze Buſſel-olſen, als de Rhinoceroſſen en Olyfant, heel ver zwemmen en haar leven daar door falveren konnen; dienvolgens heb ik dit exempel enkelyk als een klaar bewys van 't voormaals verhaalde, willen bybrengen, ten einde de Lezer geen redenen zoude konnen hebben, om my van eenige leugens of onwaarheden te betichten; te meer als gy daar by gade ſlaat, dat ik gemeld heb, dat deze dieren vele centners zwaar zyn.

Om diezelve redenen moet ik u nog iets van eenen Olyfant verhalen, als ſtrekkende inſgelyks tot een bewys van 't voorverhaalde. Jan Armprecht, die opzicht had over de ſlaven, welke in de groene kloven de ſchape van den meergemelden Henning Huſſing hoeden, ſchoot eens op eenen Olyfant, die ongemene ſchone grote tanden had; dog de ſchoot miſſende, quam de Olyfant op hem af, ſloeg de tromp op zyn lyf, nam hem op, en wierp hem met eene grote kragt tegen den grond aan, waar na hy met zyne brede

Jan Armprecht wordt van een Olyfant door getrapt.

voeten zoo lang op zyn ſchouder en hoofd trapte, tot dat zyn hoofd, ribben, en 't parttſche ſchouder uit louter kleine ſtukjes beſton, en zoo doorluchtig was, dat men 'er door hene zien kon.

Om weder den draad van myn voorgaande verhaal te volgen, ſchoon de Heer le Boucq eenigen tyd, na dat hy gefuſpeneert was, en men zyne bezolding, koſtgeld en alle overige emolumenten inhiield, ruſt gehad had, zoo heeft hy eindelyk, niet tegenſtaande de Drakenſteensche gemeente, welkers Prediker hy achtervolgens de order van de hoge Regering te Batavia, zyn zoude, verſcheide malen heeft verzocht, dat hy haar mogt worden toeg-zonden, bevel bekomen, met zyne familie en overige bagagie na Batavia te zeilen, zich aldaar voor de hoge Indiſche Regering te verantwoorden, en verder af te wachten, wat hem zoude worden bevolen.

Hier over zegepraalden zyne vyanden, en zoude de Heer K. Iden voornamelyk hier over in zyn ſchik zyn geweest, ten zy hy reeds vertrokken was; dog de anderen hadden weinig reden zig te beroemen; om dat Helot en Poulle tegen den voormaals genaamden Jan Lourens van Bremen, niets te berde konde brengen, om hem de toegelegde ſtraffe te doen ondergaan, ſchoon zy zich verbeelden, dat hy als nu van zynen helper, aandryver en oprökkenaar ontroofd was; maar zy moeſten met goede oogen aanzien, dat de Heer Gouverneur hem verlof gaf, om na Holland te reizen, alwaar hy ook als nog met zyne huisvrouw en een zontje leeft.

Jan Lourens van Bremen reist na Holland.

Midlerwyl ſcheen het nu alhier een weinig vreedzamer te worden, ſchoon de onruſtige hoofden, voornamelyk die met den Heer d'Abling eene lyn trokken, niet zoo licht onder eenen hoed te brengen waren; want de voorge- melde Poulle wilde zich ook onder-

Poulle wordt na Batavia gezonden.

derftaan, den Heer Gouverneur zyne fchuldige gehoorzaamheid t'onttrekken, en hem hier en daar verdrietelykheden te veroorzaken; dog om dit quaad voor te komen, en de tweedragt niet op nieuw wortelen te laten fchieten, vond deze Edele Heer Gouverneur geraden, om den gemelden Poulle met zyne familie na Batavia te zenden, zoo als hy ook met de eerfte gelegenheid de reis derwaards aannam, alwaar hy zynen heftigen vyand, den Heer le Boucq weder aantrof; fchoon de Heer d'Abling zeer inftandig voor hem fprak, en geen gedachten had, dat hy dien zelve weg zoude moeten wandelen, zoo als kort hier na zal worden gezegt.

Twee flaven slaan hunnen meester dood.

Ondertuffchen hebben twee flaven zich verftout, om hunnen Meester, zynde de boer aan 't Viffchers-hok, op zyne landreis na 't zwarte land, te vermoorden, en aan zyne vrouw te zeggen, dat zy niet wiften waar hy, toen hy van haar af was gegaan, gebleven was; tot dat de vrouw eindelyk Europeanen en Hottentotten uitzond, om haar man te zoeken, welke hem dan ook in een boffchadie ontdekten, en bevonden dat hem 't hoofd ingeflagen was; waar na zy hem met zich namen, om ter aarde te worden beftelt.

Worden geabraakt.

Wanneer zulks aan 't Gerecht aangedient wierd, liet de Fiskaal independent de twee gemelde flaven by de kop vatten, en vernam van hen, dat zy dit verfoejelyk befluit reeds hadden genomen, eer ze met hem van huis gegaan waren; dat de grootfte van hen beide hem den eerften slag met een flok in den nek had toegebracht, waar van hy ter aarde was gevallen, waar na zy hem beide doodgeflagen hadden; op welke belydenis haar doodvonnis ook ras volgde, waar by zy verwezen wierden, om beide levend te worden gerabraakt, en dat de gene, die den eerften slag had gege-

ven, alvorens de rechte hand zoude worden afgekapt, zoo als ook den derden dag gefchiede.

Midlerwyl naderde weder de ^{De Retour-vloot} Retourvloot ^{komt onder Jan van Hoorn aan.} komen moest, welke dan ook kort daar na onder den Gouverneur-Generaal, Jan van Hoorn, als Admiraal en Commiffaris van dit Gouvernement aanlande; in het inloopen had een matroos, die bezig was, een fluk kanon te laden, 't ongeluk, door 't afgaan van 't gemelde fluk, eer het volkomen geladen was, de rechte hand te verliezen; wanneer men hem naderhand na 't ziekenhuis bragt, bevond men, dat de voorfte pypen ook vermorzelt waren, en dat de arm boven den elleboog moest worden afgezet, zoo als ook in myn byzyn, door den voormaals genoemden Benraad, gelukkig gefchiede; hoewel de patient eenige dagen daar na ftierf.

Ik zal den Lezer niet andermaal verhalen, welke plegtigheden, by de komft van den Admiraal, zoo wel op de Rede, als in de Veffing, midsgaders by zyne voorftelling als Commiffaris in achtgenomen zyn; om dat dezelve met de voormaals verhaalde in alle dezen overeenkomen. Dog staat aan te merken, dat de gemelde Admiraal kort na zyne aankomft alles bezichtig, en de volvoering van de door den Heer Willem Adriaan van der Stell in 't jaar 1706. aangelegde, en nog niet volbragte Foffebray of borftwering, onnodig geacht heeft; om dat men oordeelde, dat 'er gene gragt zoude kunnen worden omgegraven, welke de opzwellende zee niet ras weder zoude ruineren; 't Ravelin echter, dat voor de poort van de Veffing lag, en dezelve bedekte, behaagde hem zeer wel; weshalve hy bevel gaf, dat 't zelve zoude worden onderhouden.

Vervolgens nam hy de moeite, om nevens den Heer Gouverneur van Affenburg, de voormaals genaamde

naamde Waterplas te bezichtigen; werwaards eene zware veldflang gebragt, en zoo wel daar, als op't Robben-eiland, alwaar insgelyks een diergelyk fluk geplant was, te gelyk los gefchoten, en door een galjoot geobferveert wierd, hoe ver de kogels droegen, en of men niet door eene aangelegde fchans en daar op geplante flukken aan de vyandelyke fchepen 't inlopen beletten, of ten minften zwaar maken konde; en door dien de zaak na wensch bevonden wierd, zoo wierd befloten, hoewel op goedkeuring der Heren Bewindhebberen in Holland, aldaar eene fchans te bouwen; dog waarom zulks tot nu niet is gefchied, is my onbewuft.

De Gouverneur staat by hem in flecht credit.

Ondertuffchen weet ik zeer wel, dat hy van den Heer Gouverneur niet veel werk maakte, 't zy dat hy door den Heer d'Abling ingenomen was, als welke altyd eenen heimelyken wrok op hem had, of denzelven zocht te verkleinen; om dat hy zich verbeelde, dat hem daar door den pas was afgefneiden, om ooit tot dit gouvernement te geraken; of wel 't welk ik liever geloof, wyl hy te fraai na zyn zin leefde, en niet zocht te fchrapen, 't welke met zynen imborft gantsch niet overeenquam; want hy draaide een dubbeltje wel 25 maal om, eer hy het uitgaf, en fpaarde aldus tot zynen groten rykdom, zoo men zeide van 20. millioenen, nog meer; daar hy nogtans in zyn hoge ouderdom, hebbende reeds 60. jaren bereikt, zich zelve wat te goed had behoren te doen, en zich van zyne overgrote rykdom na behoren te verquikken. Wanneer hy Admiraal ook gade geflagen had, dat de gemelde Heer Gouverneur van Affenburg nog vrouw of kinderen had, en reeds een aanzienlyk Kapitaal in Holland bezat, en aldus gene redenen om te fparen had, zoo zoude hy licht zyn quaad gevoelen heb-

II. Deel.

ben verandert, dezelfs voorbeeld gevolgt, en niet zoo fchrokkig geweest zyn; te meer om dat hy na zyn komft in Holland nog maar een half jaar geleeft heeft, en zyne fchatten aan anderen heeft moeten overlaten.

Ten einde echter de Lezer niet zoude denken, dat ik hem hier in ongelyk doe, zoo zal ik deze waarheid zoo voort met een voorbeeld flaven. Zeker burger alhier, zond hem uit zynen tuin eene tamelyke party Oranje-appels, nevens eenige andere boomvruchten, tot een vereering; wanneer dezelfs meid dat prefent overgaf, en de Gemalinne van den Admiraal over de Keurlykheid van die vruchten verwondert was, tafe hy eindelyk in zyn zak, haalde een dubbeltje uit, draaide het eenige reizen om, en gaf het aan de meid met deze woorden: Bewaart het wel, want Jan van Hoorn heeft het u gegeven; daar fleekt veel zegen in, en zoo dikwyls als gy het aanziet, kont gy om my denken.

De Admiraal is zeer geerig.

Zyne overige verrichtingen zyn niet zonderling geweest; dat hy den Vice-Landdroft tot absolute Landdroft heeft gemaakt, is naauwelyks noemenswaardig; want deze, die zoo als gemeld is, als matroos hier is gekomen, naderhand als zoldaat gedient heeft, voorts tot fubflitut Landdroft en eindelyk zelfs tot Landdroft bevordert is, heeft zich nergens mee beroemt gemaakt, dan dat hy ten tyde van den Heer van der Stell, de inwoners wakker heeft helpen plagen, dezelve op 't gruwzaamfte gehandelt, en zich eindelyk in de gunft van de Groten gewikkelt; door dat hy met de zuster van den Prediker Beek getrouwt was, op welkers verzoek hy tot dit aanzienlyk en voordelig ampt geraakt is.

De Meurs word absolute Landdroft.

Na 't vertrek van deze Vloot bleven de landszaken in hareouden staat; eenigen tyd daar na is

Rockelozen aandrags van eenige flaven en 'er Savinnes.

'er een zeer droevig en beklagelyk geval door een party weggelopen flaven en flavinnen gebeurt, 't welk ik der moeite wel waardig acht, dat ik den Lezer de gantsche geschiedenis omftandiger verhaal, dan ik reeds in een van myne vorige Hoofdstukken gedaan heb. Eenige flaven en flavinnen van verscheide burgers maakten eenen aanslag, om geweer van hunne meesters te stelen, en de vlugt te nemen, om daar door hare verlore vryheid weerom te bekomen; zy waren onder malkanderen ook overeengekomen, dat 'er een van hen Koning en eene Koninginne zoude zyn, met magt, om allerhande bedieningen onder hen als vrye luiden, te begeven.

Aldus 't hazenpad gekozen, en achter den Duivelsberg gekomen, zagen zy eenen Schaaphoeder, van den Burgermeester, Cornelis Botma; den welken zy wilden dwingen, eenige hamels zonder geld te laten volgen; door dien hy zich echter daartegen kante, en 't belang van zyn Meester na behoren behertigde, sneden zy hem den hals af en lieten hem in zyn bloed leggen; vervolgens dode-den zy ook eenige hamels, en namen in een dal achter den Tafelberg, welk dal met bomen bedekt was, de vlucht; alwaar zy hunne hamels kookten, en zich vrolyk maakten.

Den anderen morgen, met het krieken van den dag sloegen zy hunne tenten op, en trokken dieper landwaards in; terwyl hunne Meesters niet wisten, waar deze baldadige landlopers gebleven waren, en twyffelden, of zy misfehien de 5. flaven van den Heer Keldermeester, Jakob de Wets, verlede jaar weggelopen, waren gevolgt. Deze vlugt wierd aan den Fiskaal independent ook bekent gemaakt; dog deze wist ook niet, waar hy ze zoude laten zoeken; ondertusschen deden deze vermetele vlugtelingen niet dan

stelen en moorden, tot dat zy eindelyk in den Groenen Kloof, nog een groter schelmstuk uitvoerden.

Wanneer zy, zoo als gemeld is, in den Groenen Kloof quamen, ontmoeten zy eenen Duitscher, van Hamburg van geboorte, die 't vermaak van de jagt nam; en wyl zy hem van verre zagen aankomen, verborgen zy zich achter struwellen, tot dat hy dicht by hen was, wanneer zy hem allen teffens, op 't lyf vielen, en 't geweer afnamen, met deze woorden: *Wat wilt gy doen? gy moet sterven; wilt gy bidden, zoo maakt het kort, wy hebben niet lang tyd;* daar op verzocht deze Duitscher, dat zy hem maar een weinig tyd mogten vergunnen, om zyn ziel in Gods bescherming te bevelen, zoo als zy ook deden; dog wyl hy in zyn gebed aanhield, en hen de tyd te lang viel, zeiden zy tegen hem: *Maakt, dat gy ons niet opboud, wy kunnen zoo lang niet wachten.* Ondertusschen lieten zy hem op zyn laag smeken nog een Vader onze bidden, waar na zy hem 't hoofd insloegen, en als zy zagen, dat hy dood was, sneden zy hem den buik op, namen 't ingewand daar uit, en hingen de darmen over de struiken, en lieten hem aldus leggen.

Wie heeft ooit van een yzelyker gruwelstuk gehoord? wie heeft ooit gelezen, dat een moordenaar eenen rampzaligen aldus heeft gehandelt? geen beest pleegt tegens zyns gelyke eene zodanige gruwzaamheid, veel min kan zulks met een mensch bestaan. Dog de maat van hare zonden zal nu ras vol worden; vermids zy zich van hier begeven en eenen diergelyken of nog wel afgryzelyker moord in den zin hadden, dien God echter belet heeft.

Haar aanslag was, zich na de Saldanha-Baay te begeven, om dat zy hadden gehoord, dat 'er maar een man dien post der Voortreffelyke

Korte aangemerking daar over. :

treffelyke Maatſchappy bewaarde, en op de aankomende ſchepen achtig gaf, en dat de anderen elders gebruikt wierden. Tegen den avond quamen zy aan dat huis. onder voorwentzel, dat zy van hunne Principalen uitgezonden waren, om geweer na hunne veeplaatzen te brengen. Deze eenvoudige geloofde zulks, te meer, om dat hy kleine kinderen by hen zag; ondertuſſchen vernam hy van eene flavinne, die hy ter zyde in een ander vertrek had gebragt, hunnen goddelozen aanflag, te weten, om hem dezen nagt te vermoorden, als mede dat zy reeds de twee verhaalde moorden hadden gepleegt, en bad hem, dat hy tog ter dege op zyne hoede zoude zyn; en na dat hy haar had verboden om aan iemand iets daar van te zeggen, liet hy ze gaan, en riep den eenen na den anderen in zyne Kamer, alwaar hy hen zoo voort de handen op den rug bond, met bedreiging, dat hy de geene, die den mond opende, om te ſchreeven, zoo voort door den **Kop** zoude ſchieten; en hy bleef den gantſchen nacht by hen, om te beletten, dat de een den anderen los maakte; zoo dra de dag begon aan te breken, bond hy ze allen met een touw aan malkanderen, en dreef ze aldus voor zich, de flavin alleen liet hy vry gaan, tot dat hy ze aan de Kaap zelf bragt.

Worden
gevat en
na verſien-
ſte geſtraft.

Zoo dra zy daar quamen, wierden zy in een donker gat geworpen; kort daar na naauwkeurig ondervraagt, en alles beleden hebbende, op de volgende wys gevonnit: dat vyf van hen levend zouden worden gerabraakt, daar onder hare Koning en hoofdmoordeenaar, die alvorens met gloejende tangen zoude genepen worden; wyders dat zy allen levend van 't kruis genomen, op een rad gezet, en aldaar zoo lang met ſpys en drank verzien zouden worden, tot dat zy van zelf den geest gaven, voorts dat de Koninginne aan een

II. Deel.

paal gewurgt zoude worden, en dat alle de anderen met ſtroppen om den hals, de executie onder de galg zouden aanzien, en vervolgens ſtrengelyk gegeſſelt en op 't voorhoofd gebrandmerkt worden.

Hier en alvorens dit vonnis werd voltrokken, verzocht de geen, die deze midſdadigers herwaards gebragt had, nogmaals zeer inſtandig, dat de behouder van zyn leven, menende de flavinne, die hem dezen aanflag had geopenbaart, van de ſtraffe mogt worden vertchoont; dog wat redenen men heeft gehad, om zulks niet te doen, hebbe ik nooit kunnen ontdekken; zy moeft nevens de anderen gelyke ſtraffe uitſtaan, en quam niemand vry, als een kind van 8. jaren, dat de vader gedwongen had, mede te gaan, en een dochttertje van een half jaar, dat de zoo genaamde Koninginne met zich op haar rug genomen had.

Wanneer ik de executie zag, ſtont ik verſtelt, over de hardnekkigheid van deze booswigten; want daar anders iemand de felle pyn van 't breken van zyne leden voelt, zoo als by 't rabraken geſchied, zoo heb ik overal waargenomen, dat zodanige rampzaligen erbarmelyk ſchreeuwen; dog hier hoorde ik by geen eenen ſlag een enkelt woord, zelfs, niet, O Wee! en wanneer men ze van 't kruis nam, en levend langs eene ladder ophaalde, en twee aan twee, met den rug tegen elkander op een rad zette, en ze met een touw om haar lyf daar op vaſt bond, maakten zy wederom geen gerucht ter waereld, en verzochten enkelyk water om te drinken, roepende in de Portugeeſche tale: *Ago, por bebe*, 't welk hen niet alleen gegeven wierd; maar men bood hen ook wyn en allerhande ſpys aan, waar toe zy echter geen trek hadden.

Dien namiddag ten 3. uuren gaven zy den geest, en wierden door

ſi i 2

de

De Schryver
verwoonde
de executie
by.

de beulsknechts van de raden afgeftoten, naderhand twee aan twee aan malkanderen gebonden, en door drie beulsknechts door alle ftraten buiten na 't gerecht gefleept, en aldaar weder op raden gezet. De Koningin ftont toen ze gewurgt zoude worden, op een ftoelje, en wanneer men het weg trok, viel zy voor over, om dat de ftrop aan ftukken brak; dog door dien zy zoo voort weder de oogen opende, en na de lucht fnaakte, wierd zy op bevel van den Rechter andermaal gewurgt, en vervolgens met haar gemaal, den gemelden Koning gefleept, en tegen hem over aan de galg gehangen.

Aanmerking op 't vorige

Is dat niet een treurig en droevig voorbeeld, dat een menfchelyk hert, 't welks flechts een weinig nadenken heeft, zodanig kan doen yzen, dat het met diergelyke booswigten onmogelyk medelyden hebben kan? Ik verzeker u, Lezer, dat ik eene grilling over myn gantfch lichaam voel, zoo dikwyls als ik daar om denk, om dat ik vele zelfs zwaarder executiën heb gezien, dog gene, daar de misdadigers zoo verftokt geweest zyn. Wie nu een weinig gevoelig is, zal zekerlyk deze vermetelheid niet alleen vervloeken, maar ook eene zodanige hardnekkigheid doemen.

d'Ablings vermetelheid.

Het is echter nu ook wel tyd, dat ik achtervolgens myne belofte, boven gedaan, weder om den Heer d'Abling denk, die onverwacht gelegenheid gaf, dat de Heer Gouverneur met zyn gedrag niet heel wel te vrede konde zyn, aangezien hy, zoo als men hier opentlyk zeide, voorgaf, dat hy twee leggers met Arak van een burger gekoft, en in de Compagnies kelder gebragt had, welke echter reeds daar in zouden geweest zyn; wanneer de Gouverneur achter de zaak was gekomen, zoude hy hem wakker doorgehaalt hebben, zoo als ook bleek; om

dat hy hem hoe langs hoe minder genegentheid toonde, en eenige reizen niet in den Raad riep, of de vergadering deswegen eenigen tyd uittelde.

Midlerwyl is de Fiskaal independent, de Heer Johannes Bleius alhier komen te overlyden, De Fiskaal Bleius sterft; deszelfs lof. aan wien de burgers, zoo zy hem anders niets te danken hebben, den roem moeten geven, dat hy door zyn wys beleid by den Raad van Justitie te wege heeft gebragt, dat geen burger, welkers ftaaf of flavin den dood verdient heeft, voortaan iets aan den gemelden Raad hoeft te betalen; terwyl een burger voor dezen niet alleen zynen ftaaf of flavin verloor, maar daarenboven 100. ryksdaalders aan kosten betalen moest.

Hy wierd zoo veel te meer beklagt, hoe flechter hen zyn Successeur aantont, dien de Heer Gouverneur van Aflenburg *ad interim* aanftelde, tot dat deze of door de Heren Bewindhebberen in Holland bevestigt, of een ander herwaards gezonden zoude worden. Deze was de Heer Willem van Putten, die zich voormaals voor de gantfche burgery als een gruwzame weerhaan had getoont, zoo als voor dezen reeds bericht is. Wanneer hy nu 't zwaard zelfs in handen kreeg, vreesde een ieder, na mate dat hy reeds ftaaltjes van zyne wreedheid gevoelt had; gelyk hy dan zoo voort in den beginne den burgers op 't ftrengfte liet verbieden, hout te halen, fchoon zy het niet ontberen, en 't voor geld niet altyd bekomen konden.

Van Putten word Fiskaal.

Men hoopte, dat de Admiraal van de Retour-vloot en Commiffaris van dit gouvernement, de Heer Pieter de Vos, geweze ordinaris Raad van Indie, eene verandering daar in zoude gemaakt hebben; dog dezen had de goedheid, aan van Putten daarenboven te beloven, in Holland te weeg te brengen, dat hy Fiskaal bleef; 't welk

De Vos laat hem daar by.

welk by de inwoners eene tamelyke ontfteltenis veroorzaakte, welke echter naderhand weder overging, zoo als kort hier na zal worden gehoord.

CAVOOG
RAAD'S
Raad van
Indie, na
Batavia.

Want kort daar na ontving men hier brieven, met tyding, dat de Heren Bewindhebberden den Heer d'Abling tot extraordinaris Raad van Indie benoemt hadden, en bevolen, na Batavia te vertrekken, 't welk den inwoners alhier geen kleinen troost verwekte. Hy ging echter ras de palen der befcheidenheid te buiten, om dat hy op 't fchip, waar mede hy vertrekken zoude, eene vlag van den groten maft waajen liet, en een ftuk kanon liet losbranden, wanneer dezelve opegeheft wierd, 't welk echter den Heer Gouverneur tot een affront zoude hebben getrekt, zoo hy zulks niet belet had, aangezien de Heer d'Abling niet zeggen konde, dat hy reeds extraordinaris Raad van Indie was; om dat hy nog gene zitting genomen had; behalven dat de plaats en woning der Raden te Batavia was, en hy aldus den rang aan den Heer Gouverneur laten moest tot dat hy vertrok.

Helot
komt in de
plaats van
den Heer
d'Abling.

Zoo dra de Heer d'Abling dit bevel ontfangen had, moest hy de goederen en Koopmanschappen der Voortreffelyke Maatschappy, welke hy tot nu onder zyne bewaring had gehad, aan zynen Succelfeur, den Heer Helot overgeven; deze, die zich in zulk een gewigtig ampt niet wift te matigen, wierd nevens zyne huisvrouw onverdragelyk hovaardig en vermetel; zelfs zoo verre, dat hy de fchuldige gehoorzaamheid aan den Heer Gouverneur wei-gerde, en zeer onbetamelyke dingen deed; zoo dat de Heer Gouverneur nevens de gantsche Raad van Policy genoodzaakt was, hem eenigen tyd uit de vergadering te laten, om hem daar door tot betere gedachten te brengen.

Stellen-
bolch
brand af.

Om dezen zelve tyd, of ei-

gentlyk in den oogft, die hier in December invalt, is 'er een be- droeft geval gebeurt, waar van ik voordezen reeds eenige mel- ding gedaan heb, 't welke hier in beftaat; De toenmalige Landdroft, Samuel Martinus de Meurs had door zyn slaaf vuur in zyn vertrek laten brengen, om een pyp tabak te roken; door dien nu de Zuid- oofte wind heftig waaide, de deur van de binnenplaats open ftont, en de slaaf na 't vuur niet keek, zoo waaide de wind eenige vonken te- gen 't dak aan, welke 't zelve om dat alle daken van riet zyn, zoo voort in den brand zetteden, zoo dat binnen den tyd vantweeuuren 't rechthuis, waar in de brand ont- ftont, de kerk, en 't grootfte ge- deelte van 't dorp in de affche ge- legt was. Staat aan te merken, dat het tegen overftaande predi- kers huis nevens de gantsche ry huizen onbeschadigt is gebleven, daar zy nogtans met den minften wind 't grootfte gevaar zouden ge- leden hebben, en dat het huis van den Secretaris en Ziekentrooster Jan Mahieu, onfeilbaar aan de vlam opgecoffert zoude zyn ge- weeft; ten ware de genen, welke hy tot ter dood vervolgt heeft, den brand hadden helpen bluffchen.

Gelyk echter God gewoon is, na flecht weder en gevaarlyke ftormwinden, zyne Genade-zonte laten fchynen, aldus liet hy ook den inwoners alhier op hunne vo- rige benaauwtheid eene ftraal van troost zien; om dat zy vernamen, dat de Heren Bewindhebberden den Heer van Beaumont, fchoon- zoon van wylen den Heer Blesius, tot Fiskaal independent aangefelt hadden; en fchoon hy zich tot nu op Ceylon had onthouden, zoo verhaafte hy zyne overkomst, waar mede hy de burgers allen ver- heugde, 't geen den Heer van Putten op 't uiterfte fmerte, die ook kort na dezelfs komft zyne bediening van Onder-Koopman en Pakhuismeeftre neerleide, en daar

Van Beau-
mont word
Fiskaal in-
dependent.

op zyne demissie na Batavia ver-
kreeg.

Eer hy nog vertrok, en aldus
voor de komst van den Heer van
Beaumont, slierf de Landdrost,
Samuel Martini de Meurs, wel-
ker plaats de Heer Gouverneur
van Assenburg aan den gewezen
Landdrost, Jan Mulder, opdroeg.
Met dezen geraakte de Heer van
Puiten in een heftig verschil, waar
van ik reeds overlang melding heb
gedaan, en derhalven nodeloos
acht, 't zelve te herhalen; de re-
de echter van 't verschil, welke
ik voormaals niet hebbe gemeld,
was een gevangene, dien de Heer
van Puiten gaarn in rechten ver-
volgt had; om dat hy als nog geen
gelegenheid had gehad, om iem-
and na de andere waereld te
zenden; dog vermits de Land-
drost zich in zyn ampt niet wilde
laten benadelen, zoo wierd door
eenen anderen misdadiger die in
hechtenis gezet wierd, dit verschil
bygelegd, dien hy door den strop
het leven benemen konde, ter-
wyl de Landdrost den zynen ook
zyn recht toekomen liet.

Naauwelyks hadde deze nieuwe
Landdrost zyn ampt aanvaard, of
daar quamen yzelyke klagten over
den Secretaris Mahieu, onder an-
deren; dat hy falsiteiten gepleegt,
met diefstallen te doen gehad en
nog veel andere onbetamelyke
stukken bedreven had; door dien
de Heer van Assenburg die klag-
ten dagelyks moest horen, zoo
zag hy zich eindelyk genoodzaakt,
dezen Mahieu te suspenderen, en
alle zyne papieren te laten verze-
gelen; dit quam den menschen
niet vreemd voor, om dat Daniel
Thibault, Secretaris van den Raad
van Justitie kort voorheen, over
eenigen misflag, tegen den Heer
Gouverneur begaan, 't zelve nood-
lot gehad had.

Schoon deze laatste bevel ont-
sing, na Batavia te vertrekken,
zoo is echter den Heer Gouver-
neur door de voorspraak van zeer

vele Heeren bewogen geworden,
om hem in zyn ampt te herstellen.
Mahieu echter, welkers kerfstok
hoe langs hoe groter wierd, moest
voor lief nemen, dat hy gefuspen-
deert bleef, en zyne plaats aan my
ad interim vertrouwt wierd, ge-
lyk ik dan den 22. Oct. 1711. den
eet deswegen heb afgelegd, en
Maandag daar aan volgende, in
den Raad verschenen, en de pa-
pieren na 't afsichten van de ze-
gels, in byzyn van den gemelden
Mahieu overgenomen heb.

Ik wil niet zeggen, hoe verward
ik deze papieren vond, ten einde
men my niet van eenige passie ver-
denke; als mede geen gewag ma-
ken, van de grove mislagen, wel-
ke hy heeft begaan, in 't scheuren
van veel bladen uit de protokol-
len, 't welk zelfs in geen Koop-
mans-boek gedooft, veel min als
geloofwaardig aangenomen word;
ten einde niemand zoude kunnen
zeggen, dat ik hem tot een Fal-
saris maakte; dog zal my niemand
qualyk duiden, wanneer ik zeg,
dat hy nog by zyne vrienden nog
by zyne vyanden gezien was, om
dat elk een zyn gedrag kende, en
niemand hem vertrouwde. De
Heer Helot zoude onfeilbaar ook
zoo veel werk niet van hem ge-
maakt, en getracht hebben, my
om hem te vervolgen; ten ware
hy iets ten gevalle van zyne bed-
genoot had moeten doen; als die
hem om zeker, maar hier met
stilzwygen verby te gane redenen,
voorslaan moest.

Terwyl ik echter dit ampt be-
kleedde, vielen 'er zeer zeldzame
zaken voor, waar van ik 'er maar
eenige mededelen zal; want de-
zelfde alle te verhalen, zoude te
wydlopig en te verdrietig vallen;
van moordardige slaven heb ik
reeds een gruwzaam exempel ver-
haalt; dog tegenswoordig zal ik
met korte woorden zeggen, dat
een slaaf van den Heer Pieter van
der Beyl eenige slavin, welke zyne
byslaaf was, en insgelyks aan den
gemel-

Geval
van een
slaaf.

Ne. 111
t. 1. den
den Land-
drost en
den Heer
van Puiten
en
gevat se-
ker.

Mahieu
en Thi-
bault wor-
den gear-
teert.

Thibault
wordt
p. 101.
teert.

gemelden van der Beyl toebehoorde, uit minnenyd, als of zy 't ook met anderen hield, in den tuin den hals affneed, welke ik nevens twee andere gerechtsperzonen en een Meester hebbe moeten befchouwen, en bevelen, dat ze begraven wierd. De ftaaf of dader wierd zoo voort deswegen verdacht gehouden, en in hechtenis gezet, en fchoon men hem overal betafte, en alles waar mede hy zich befchadigen kon wegnam, zoo merkte men evenwel niet, dat hy onder eenen ouden lap, dien hy op zynen rok had genaait, een fcheermes verburgen had, waar mede hy zich zelve den derden dag van zyne gevankenis den hals affneed, om zwaarder ftraffe t'ontgaan.

Een Brandflichter word levend verbrand.

Een ander, dien de Heer Elzevier heeft laten verkopen, verftoute zich uit wraakzucht, 't huis van zynen gewezenen Heer op Elzenburg in den brand te fteken; door dien hy echter door de flaven, die 't huis bewaarden, verfcheidemalen in zyn voornemen belet, en eindelyk door dezelve gevat, en herwaards na Stellenbosch gebragt wierd, zoo liet de Landdroft Mulder hem na de Kaap brengen, en maakte hem na vrywillige bekentenis zyn proces, welkers slot was, dat hy met een keten om 't lichaam aan een paal zoude vattgemaakt, en hout rontom hem gelegd, en aldus levend verbrand of gebraden werden.

Nooit had ik konnen denken, dat een menfch, dien de vlam gefladig in de oogen en in 't aangezigt speelt, zoo lang konde leven, als deze deed; Want hy liep niet alleen lang rontom den paal, en weerde de vlam van zich af, maar hy beweegde heel lang armen en beenen, en riep overluid *O Deos mio pay!* O God myn Vader! en leefde aldus ruim een quartier uurs in 't vuur. Waar uit dan licht is af te nemen, dat, wyl zyn lichaam niet verbrand maar

gebraden is, zulks een zeer pynelyke en erbarmelyke dood moet zyn, waar mede fchier geene zoort van dood kan vergeleken worden.

Maar genoeg van zulke bedroefde exempels, welke quadaardige flaven fchier dagelyks verftrekken; een veel dieper wonde heeft de dood van den Gouverneur den Heer Louis van Affenburg niet alleen in myn hert, maar ook in dat van alle andere inwoners veroorzaakt; want als ik bedenke, wat voor een dapper, wys en verftandig Heer hy is geweest; wanneer ik overwege, welke heldhaftige daden hy tegen den erfvyand der Chriftenen, den Turk, in dienst van den Keizer heeft uitgevoert; byaldien ik gade fla, met welke weergalozedapperheid hy eens 't eiland Cyprus dwars doorgezet, en den aanflag der Turken verydelt heeft; zoo ik my te binnen breng, met welken heldenmoed hy op deze reis uit Holland na deze landen, de Portugezen te Brazil heeft te keer gegaan, en indien ik eindelyk nadenk, hoe wel gemoed, welgedaan, en gezond hy hier is aangekomen, zoo kan ik niet en geen inwoner nevens my met een goed gewiffen anders oordelen, dan dat deze gezonde luchtftreek hem niet wel heeft geflagen, of dat roekeloze menfchen hem een quaad hebben toegebragt, waar door hy zyne geheugenis quyt geraakt is en langzamerhand zyne kragten heeft verloren, en wy eindelyk 't droevig noodlot hebben moeten ondergaan, van hem voor eeuwig te derven.

Ik zoude mynen Lezer tegenswoordig de lykftaatzie van een Gouverneur wel befchryven; dog gy zult hope ik, niet qualyk duiden, dat ik alvorens zeg, dat niet lang daar na de oude Heer Gouverneur Simon van der Stell, ten huize van Jan Pfeiffer, Pachter der wynen en brandewynen, is overle-

De Gouverneur van Affenburg sterft

De oude Gouverneur Simon van der Stell sterft

verleden. Wie deze Heer van der Stell is geweest? wat hy in 't Vaderland heeft bedient? hoe lang en op welke wyze hy het roer van de regering alhier heeft beftiert? van welken inborst hy geweest is? en hoe hy in den gemenen omme-gang is geweest? acht ik onnodig, alhier wydlopig te beschryven; ten dele om dat de Lezer daar uit geen vrucht zoude kunnen halen, en ook door dien Jakob van der Heyde, en Adam Tas zulks schier op alle bladen van haar tegenvertoog gedaan hebben, waar op ik my korthedshalve beroep.

De lykftaatzien van den Heer van der Stell en den Heer van Assenburg zyn beide meest eenerlei geweest; behalven dat by den Heer van Assenburg alle de burgers 't lyk met lange rouwmantels en hangende lamfers hebben gevolgt. Voor 't overige waren by beide deze staatzien, een paard, met een rouwkleed, en de trommels op een en dezelve wyze met zwart laken overtrokken; wyders waren de wapendragers eenerlei, de militie van een gelyk getal, en eindelyk wierden by beide begrafenissen even veel Kanonschoten gedaan, en hare graffschriften in de Kerk waren elkander niet on-gelyk; en bestont het eenigste onderscheid in de droefheid; wie een recht begrip van deze lykftaatzie hebben wil, overweeg slechts de plechtigheden, die by 't begraven van grote Heren in Europa worden in acht genomen, zoo zal hy te lichter een net begrip hier van hebben kunnen.

Kort na de dood van den Heer van Assenburg, wanneer de Heer Helot het roer van de regering in de hand nam, ontstont 'er een gerucht, als of 'er drie Fransche Kapers voor dezen haven kruisfen, en zich gelieten, als of zy eene landing doen, en deze Kaap plonderen of zelfs aan den Koning van Vrankryk onderdanig maken wilden. Vermids zulks den Heer

Helot met veel omstandigheden wierd verhaalt, en hy wel wift, hoe veel de Voortreffelyke Maatschappy aan deze plaats gelegen was, zoo maakte hy alle nodige toefstel, om den vyand t'ontfangen; ten dien einde ontbood hy van 't land eenige manschap, en stelde zich in zodanigen staat, dat hy geruft konde zyn, dat hy aan den vyand 't hoofd zoude kunnen bieden, zonder echter 't land van volk t'ontbloten. Dog wanneer men de zaak wat naauwer onderzocht, waren 't louter herzenschimmen, de vrees nevens de toefstel vergeefs, en de dapperheid van den Heer Helot quam niet te ftade.

Drie dagen voorheen had ik 't ongeluk dat God my in den nagt tusschen den 26. en 27. April van 't gezicht zodanig beroofde, dat ik wel schryven, maar zeer bezwaarlyk lezen konde, schoon de letters nog zoo groot en duidelyk geschreven of gedrukt waren; en schoon ik my een draad van paardehaar door den nek liet trekken, een fistel liet snyden, een spaansche vliege-pleister en verscheide andere middelen gebruikte, zoo wierd zulks tot myn overgrote droefheid, hoe langs hoe erger.

Midlerwyl, doordien ik schryven kon, zoo kon ik myne functie nog waarnemen; voornamelyk wyl 'er niets buiten gewoonlyk voorviel; en schoon 't gantsche Stellenbosche en Drakensleensche Raads-Collegie van de Weduwe Elberts by haar laatste wil tot executeurs was benoemt, 't welk ook aangenomen wierd, zoo verschaftte my zulks echter weinig moeite, om dat 't meeste reeds opgetekent was, eer dit ongeluk my overquam; 'en eindelyk schoon 'er een gerucht ontstont, dat de Hottentotten aan de diepft landwaards in gelegene Europeanen, te weten aan de Honingbergen, haar vee afnemen, dezelve van hare

De Schryver word blind.

Lykftaatzie van beide Gouverneurs.

Vergeefsche vrees voor de Fransche schepen.

woon-

woonplaatzen verjagen, en vervolgens de Europeanen, wyl het in den drogen tyd, dat is in de maand van November was, verder te rug jagen wilden, en deswegen een tamelyke manschap, met veel bagacie en levensmiddelen verzien, gecommandeert wierd, om hen af te weren, zoo had ik evenwel daar by niet veel te verrichten; zoude ook vergeefs zyn geweest, om dat aan de gantsche zaak geen waar woord was.

Word van Helot vervolgt.

Wanneer de Heer Helot zulks vernam, zoo achte hy zulks water op zynen molen te zyn; om dat hy tot nu geene gelegenheid had gehad, den afgezetten Mahieu te helpen; des niet tegenstaande dorst hy my niet wel aan boord klampen, om dat hy wel wist, dat 'er gedurende myne bediening vele brieven zoo wel aan den Heer Gouverneur en Raad, als aan de Wees-Kamer, waar van hy President was, afgegaan waren, waar tegen niemand iets wist in te brengen; derhalven moest hy de zaak gantsch anders aantasten, en eerst den Landdrost, Jan Mulder t'onderbrengen, eer en alvorens hy my aan 't lyf komen en Mahieu helpen konde.

De Landdrost Mulder legt zynen dienst neer.

Om echter dezen wakkeren man, die 't ampt van een Opper-Directeur driemaal beter verstont, als Helot, van zynen dienst t'ontzetten, en een ander daar toe te bevorderen, die hem door zyne voorname vriendschap gewigtige diensten doen konde, gebruikte hy allerhande listen en lagen; door dien hy echter gene rechtmatige redenen vinden konde, zoo nam men zyn toevlugt tot beuzelingen, om enkelyk zyn oogmerk te bereiken; gelyk dan de Heer Helot onder anderen eene billyke oorzaak om hem af te zetten geachte te zyn, dat Mulder acht dagen aan strand met visschen doorgebracht, en daar door de Compagnies en Colonies zaken verzuimt had; zonder te denken, dat hy

zelf dikwyls langer afwezent was geweest; schoon de Compagnies schepen op hem wachten, en hare depeches van hem hebben moesten. Dog wanneer de gemelde Landdrost Mulder gade sloeg, dat hy gene kinderen had, en aldus met zyne huisvrouw in rust leven kon, zoo leide hy eindelyk zynen dienst neder, 't welk 't geen was, dat Helot zocht.

De Schryver word afgezet.

Kort daar op wierd Dominicus Blesius, jongste zoon van den gewezen Fiskaal independent en zwager van den tegenwoordigen, tot Landdrost aangestelt, in de plaats van den Heer Mulder; met bevel, om van my in byzyn van een der twee Raadsleden, en niet van den gantschen Raad, de papieren van de Secretary te eischen, en dezelve aan den gewezenen Secretaris Mahieu met eene behoorlyke lyst over te geven. Hoewel ik nu tegen zulke onrechtmatige behandelingen had kunnen protesteren, om dat de lichtvaardige en eerloze Mahieu geen inventaris nagelaten had, veellicht uit vreeze, dat men achter zyne bedriegelyke grepen komen zoude; als mede door dien deze gewigtige schriften my niet in 't byzyn van Gecommitteerden, maar van den vollen Raad overgegeven waren, zoo heb ik my evenwel liever aan de driften van den Heer Helot willen onderwerpen, ende schriften den Secretary aan den niets deugenden, gantsch onwaardigen Ziekentrooster of Voorlezer en na zyn waereldlyk ampt, pligtvergetenden, protokol verminkenden en vleierenden Mahieu, in de tegenwoordigheid van den nieuwen Landdrost Blesius, en by zich hebbende Gecommitteerden overgegeven; doordien ik wel wist, dat de Heer Helot in zyne ondernemingen voor dezen niet alleen hardnekkig was geweest, maar dat hy ook tegenswoordig, daar hy den toom van de regering volkomen in zyne handen had, eenen

nen vry groter vyand zoude verftrekken, als men niet blindelings gehoorzaamde.

Na dat ik my hier toe willig toonde, en myne Secretale papieren op den voorgefchrevenen voet overgegeven had, moefte niet alleen Blefius en zyne Gecommitteerden bekennen, dat ik myne functie ordentlyk had waargenomen, maar de gemelde Mahieu flont verbaaft, en betuigde in byzyn van hen allen dat hy alle deze fchriften nooit in zodanige order gehad had, daar by voegende, dat hy voortaan ook zoo zoude doen. Wanneer hy ook de protokollen doorlas, bekende hy tegens my vrywillig, dat 't hem onmogelyk was, dezelve zoo kort, bondig en zinryk te houden; liet daar op een paar flessen roden wyn halen, en dronk dezelve onder veel vorsch en vraagen ontrent eene beknopte fchryfwys, met my uit.

Door dezen nieuwen Landdroft Blefius, ontving ik na de overgave van deze fchriften bevel, dat ik my zoo voort na de Kaap begeven, en den Heer Helot opwachten zoude; dog ik bleef nog 8 dagen op Stellenbosch, eer ik derwaards reisde. Wanneer ik na 't groeten van eenige vrienden in de Vesting gekomen was, en myne pligtinge aan den Heer Helot afgelegd had, fchrikte hy zodanig, dat hy my nauwelyks konde antwoorden, veellicht uit vreze, dat ik tegen zyne gemaakte verandering veel zoude hebben weten in te brengen; wanneer hy echter hoorde, dat ik enkelyk na zyne bevelen vraagde, herhaalde hy zich een weinig, fchepte moed, en zeide: Blyft hier, dat ik u hebben

kan, als ik u laat roepen, daar by voegende, ik moet bekennen, dat gy grote bequaamheid bezit, en is niets meer te beklagen, dan dat gy u door uwe gewaande vrienden hebt laten opmaken; gaat maar heene, ik zal u wel laten roepen, als ik u van noden heb.

Ik wilde my verantwoorden, maar hy ging hene, zonder my te horen. Ik moeft derhalven zulks voor lief nemen, en wierd door moeijelykheid zodanig met de vliegende jigt behebt, dat ik nauwlyks in myn vertrek gaan kon; wanneer ik eindelyk na 't gebruik van eenige artzenyen en trouwe hulp van eenen hoogduitfchen barbier eenigzins beter wierd, zond de Heer Helot, zonder my verder gehoord, gezien of gefproken te hebben, my bevel, om met 't fchip, 't Raadbuis van *Enkhuizen*, na Holland te vertrekken, mids dat ik met den Kapitein eeten zou; dog kon hy my al geen groter quaad toevoegen, dan dat ik zonder bezolding moeft na huis wandelen.

En hier mede heeft aldus de Lezer al 't geen ik aan deze Kaap ondervonden en waargenomen heb; als mede hoe 't my aldaar dikwyls wel en dikwyls qualyk heeft gegaan, ja hoe 't my op 't laaft t'eenemaal tegen gelopen heeft. Wat echter de fchuld daar aan is, wil ik liever onder vier oogen verhalen, dan 't zelve met den druk gemeen maken; voor 't overige is nu niets meer overig, dan dat ik den Lezer een kort maar waarachtig bericht mededeel, van 't geen 'er op myne t'huis reize voorgevallen is.

De Schryver moet na Holland vertrekken.

Reize van den Heer Helot tegens den Schryver.

XXXV. HOOFSTUK.

Van des Schryvers reize van de Kaap de Goede Hoop na Europa, midsgaders deszelfs byzonderheden, en aankomst in Europa.

De Schryver begeeft zig aan boord. Word aldaar hoflyk ontfangen. De Vloot vertrekt. Zeild in drie dagen ruim 100. mylen. Ziet 't eiland Ascension. Passeert de Linie. Kroos op zee dryvende. De Schryver geloof niet dat dit op klippen groeit. 't Gevoelen van Happelius bezigt. Onzerdragelyke bette. Experiment met het kroos. Ongemeene Kalnte alhier. Zwarte mist. Zoet water boe uit zee te scheppen. Drie Engelsche schepen geven berigt van de Vrede. Nader berigt van een Deens schip. Zy komen hyde Convoijers. Zeilen na huis. Kort verhaal van des Schryvers land-reis na Raffad.

De Schryver begeeft zich aan boord.

NA dat de Heer Helot my op de bovengemelde wys had ontslagen, zoo volgde ik zyn bevel zeer gaarn, om dat ik tog niets goeds van hem had te verwachten, als die de genen, welke door den Heer van Assenburg waren bevordert, gantsch niet mogt zetten; dog smerte my zeer, dat ik geen tyd overig had, om deels myne uitstaande gelden op te halen, en deels ook om 't geen te kopen, dat men tot eene zoo lange reis van noden heeft; ondertuiffchen waren 'er nog verscheide van myne goede vrienden, voornamelyk de meergemelde van der Heyde, die my tamelyk wel uitrusten; ik begaf my derhalven, na dat ik afscheid had genomen, te blymoediger aan boord van 't schip, dat my aangewezen was.

Word aldaar hoflyk ontfangen.

Myn Schipper, genaamt Simon Rykfe, van Enkhuizen van geboorte, ontfing my nevens alle andere Opper-Officiers van 't schip zeer vriendelyk, logeerde my achtervolgens de schriftelyke order, die ik van den Heer Helot met my bragt, in de Cajuit, en handelde my zeer beleefdelyk, waar in hem ook alle andere Officiers volgden, 't welk my deed hopen, dat ik deze reis schoon onpaffelyk en schoon ik over tafel zittende, door 't zwak

II. Deel.

gezicht, de spyzen naauwelyks kon onderscheiden, onder Gods genadigen bystand, gelukkig ten einde brengen zoude. Myne weinige bagagie wierd zeer wel bewaart, en had ik gantsch geen rede, om over deze verwisseling te klagen, om dat als nu verzekert was, dat ik voor de schadelyke lagen en gevaarlyke vervolgingen myner vyanden, voornamelyk van die van den Heer Helot bevryd zoude zyn.

Den 9. April 1713. begunstigde ons een Zuid-ooste wind, waar mede wy den haven uitzeilen, en de kielen na Europa wenden konden, waar toe dan zoo voort gereedschap gemaakt, en door een kanonschoot van 't Admiraalschip bevel gegeven wierd; zoo dra de ankers binnen ghaalt waren, en men de Vesting met vele stukken bedankt had, vaarden wy onze reis in Gods name aan; liepen uit den haven; zeilden 't Robben-eiland verby, en geraakten van 10. uuren 's morgens tot 5. uuren na de middag zoo diep in zee, dat wy de Vesting, ja zelfs de hoogste spitzen der bergen uit 't gezicht verloren hadden; en bragt deze wind ons in den rechten Zuid-oost passaat, waar mede wy eenen zeer verren weg, zonder 't minste ge-

De Retourvloot vertrekt.

Kkk 2

vaar,

vaar, of verzetten der zeilen, hebben afgelegd, zoo als hier na zal worden gemeld.

In drie dagen waren wy ruim 100 mylen van de Kaap, en hadden aldus zeer goeden voortgang in onze vaart; dit vernamen wy niet alleen uit den mond der Stuurlieden, maar uit de door haar genomen Polus-hoogte bleek het ook; ja de vogels, welke ons tot nu hadden verzelt, hadden afscheid van ons genomen, tot een klaar bewys, dat wy reeds heel ver van land moesten zyn; daarenboven liet zich ook geen Zeehond meer zien, waar van 'er echter by en ontrent de Kaap zoo veel zyn, dat schoon 'er jaarlyks zeer veel doodgeelagen worden om traan te branden, men nooit heeft kunnen merken, dat 't getal vermindert is. De Trombas quamen ook niet meer te voorfchyn, schoon de zeegrond by hopen daar mede beplant en als bezaait is, welk alles rechte rekenen waren, dat wy de Kaap reeds een ver end achter ons moesten hebben.

Den tweden Mey waren wy niet ver meer van 't eiland Ascension, weshalven onze Admiraal door 't lossen van een stuk kanon, en 't geven van een zeyn, ons schip beval, kondfchap van 't zelve te halen, en onze overige fchepen daar van verflag te doen; aangezien den retourfchepen als zy 't eiland van St. Helena niet zoo dicht verby zeilen, dat zy 't zien konnen, aan dit zeer veel gelegen is; om dat zy alsdan vasten staat konnen maken, waar zy in zee zyn, haar bestek en afpaffing hunner zeekaarten daar door vaster te zetten. Doordien wy nu naauwelyks maar 6. mylen van dat eiland waren, hadden wy niet veel moeite dat bevel uit te voeren, aangezien wy 't nog dien zelve dag in 't gezicht kregen, en door 't losbranden van een stuk den Admiraal nevens alle de andere fchepen daar van kennis gaven.

Het fpeet onfscheepvolk geweldig, dat zy geen verlof hadden, om alhier aan land te ftappen, daar zy naauwelyks 2 meilen van 't eiland waren, voornamelyk om dat 'er zoo veel vifch te vangen was, waar van zy gaarn eenen goeden voorraad opgedaan zouden hebben, zoo als ook van de grote fchildpadden, welke aldaar in zoo grote menigte gevonden worden, dat men zelden langs den oever gaat, zonder dat men 'er verfcheide ziet; na welkers aangenaam en gezond vleesch zy even zoo graag waren, als na hare lieffelyke eieren, die men overal in 't zand aantreft, en dezelve zoo wel als andere eieren genuttigen kan. Dog doordien zulks uitdrukkelyk verboden was, en niemand voet aan land zetten dorst, zoo zeilden wy in Gods name voort, en naderden hoe langs hoe meer de Linie, alwaar het andermaal tamelyk heet wierd, zodanig dat ons bootsvolk hare klederen uittrekken moesten, en zich dikwyls in 't hembd met zwemmen verluifigden.

Doordien nu de Zuid-oofte wind nog gefladig onze zeilen deed zwellen, ons fchip een goede vaart maakte, en 't bootsvolk weinig arbeid verfhafte; zoo gaven zy zich zelve arbeid, fpeelden nu en dan een Comedie, en hielden zich aldus in beftendige beweging, ten einde om de fcheurbuik, waar aan de zeevaarders zeer onderworpen zyn, t'ontgaan; tot dat wy eindelyk den 19. Mey de Linie gepasseert waren, en ons uit 't Zuider gedeelte der waereld, weder in 't Noordelyk gedeelte bevonden, waar uit ik nu zoo lange jaren geweest was, en deszelfs Noord-fter nevens alle andere Noord-fterren niet gezien had, waar over ik van herten verheugt was, God voor zyne genade dankte en om verderen byftand yverig bad.

Zoo dra wy over de Linie waren, en de Europeaansche landen nader-

Niemand mag aldaar aan land ftappen.

Pafferen de Linie.

Krygen veranderlyke winden.

Zien 't eiland Ascension.

Zien 't eiland Ascension.

naderden, was de vorige Zuid-Ootle wind ons niet meer zoo gunstig; maar wy bespeurden ras, dat zyne heerschappy aïnam, en de onbestendige winden in deszelfs plaats quamen; gelyk dan de Noord-Weste, dan de Zuid-weste wind onze vaart tamelyk belette, zoo dat wy in een etmaal, zynde 24. uren, heel weinig vorderden; behalven dat wy nu en dan door een Travad-wind met een plas-regen verzelt, overvallen wierden, 't geen ons bootsvolk arbeid genoeg verschafte.

Des Schryvers schip ontfangt nevens een ander, bevel, op kondschap uit te gaan.

Den 21. Mey ontfingen wy andermaal nevens 't schip *Korffoot*, bevel, om voor uit te zeilen; ten dele om de twee schepen *Bentoeld* en *Reinestein*, welke in de nacht van de vloot waren afgeraakt, te zoeken, en ook om eenige nog niet al te wel bekende klippen te kondschappen, en daar van de gantsche vloot te verwittigen; gelyk wy dan dat bevel zoo voort naquamen, en ons voor uit begaven, om zoo wel beide afgedwaalde schepen op te zoeken, als na de gemelde klippen om te zien; en waren wy zoo gelukkig van beide oogmerken den 23. Mey ten 3. uren nademiddag te bereiken.

Zoo dra de wachter boven in den mast riep, dat hy eene barnig zag, dat is, dat de zee schuimde, 't welk als 'er gene Klippen verborgen zyn, niet geschied, zoo zond de Schipper zoo voort een Stuurman na boven, om de rechte plaats te zien; en zoo dra deze het aldus had bevonden, wierd 'er een Kanonschoot gedaan, en een zeker teken aan den mast opgestoken, waar aan zoo wel de Admiraal als alle andere schepen konden zien, waar voor zy op hunne hoede moesten zyn. Vele van de onze begonnen wel te twyffelen, als of 'er gene werkelyke Klippen lagen, om dat zy wilden beweren, geene hoge zee of barnig gezien te hebben; dog dienzelfen dag wierd dat verschil wel ras by-

gelegd, om dat de Admiraal insgelyks twee stukken losbrande, en allerhande tekens, om ieder schip afzonderlyk te waarfchouwen, opflak, en daar mede te kennen gaf, dat hy zelf daar aan niet twyffelde.

Den volgenden dag deed de Admiraal andermaal een Kanonschoot, en liet eene afzonderlyke vlag waajen; waar door hy aan alle Kapiteins te kennen gaf, dat zy zich aan zyn schip vervoegen, en aldaar wegens deze Klippen den scheepsraad bywonen zouden; waar op dan een ieder zich zoo voort met zyne floep derwaards begaf; en wierd zoo als myn Kapitein my verhaalde, in dien Raad besloten, dat deze gemelde Klippen eenpariglyk van alle Kapiteins bevonden waren op 12 graden 32. minuten Noorder-polus hoogte, en op 344. graden 30. minuten lengte.

Dien zelve dag heeft een klein Engelsch schip vele stukken losgebrand, en de vlag van den groten mast maar half opgehaalt, en van voren een knoop daar in gelegd, waarmede het aan alle schepen kennis heeft gegeven, dat de Kapitein van 't zelve gesturven was, en als nu met alle gewoonlyke plegtigheden over boord gezet wierd. Dit Engelsch schip is nevens nog eenige andere van die natie gelyk met ons van de Kaap de Goede Hoop gezeilt; en gaf derhalven te kennen, dat het de orders van onzen Admiraal respecteerde, en niets buiten deszelfs kennis wilde doen.

Een Engelsch Kapitein word over boord gezet.

Den eersten Juny hadden wy het geluk, eenig Kroos, van tamelyke grootte te zien; waar uit bleek, dat wy in de Kroos-zee, by de Portugezen *Nar do Sargassõ* genaamt, waren; de vermaarde Heer *Happelius* schryft in zynen *Mundus mirabilis Tripartitus, Pars prima, Liber tertius, Caput VI. pag. 145.* dat deze Kroos-zee, of *Nar do Sargassõ*, niet ver van 't

Kroos dryft op zee.

Afrikaansch zoo genaamt groen Voorhoofd begint, en zich 20. graden Noorder breedte, tot 24. graden Zuider-breedte uitstrekt. Welke Schryver hem dit aan de hand heeft gegeven, meld hy niet, en of hem zulks de ondervinding geleert heeft kan ik niet betogen, ten minsten heb ik van de Kaap de Goede Hoop tot op den eersten Juny niets daar van ontdekt, 't welk echter, zoo dezelve zich tot 24 graden Zuider-breedte uitstreckte, mynes bedunkens, hadde moeten geschieden; alzoo onze Cours meest Zuid-oost was, aetervolgens dewelke wy de zee-engte tusschen America dwars door gesneden hebben.

Vele van myne Reisgenoten hebben my willen wys maken, als of dit Kroos op Klippen groeide; dog ik heb veel moeite, van zulks te geloven, om dat 'er niet licht klippen worden gevonden, die op zee dryven. Ik ben door de ondervinding naderhand ook ik myne ongelovigheid gesterkt, wanneer ik een groot gedeelte van dit Waterkers of Kroos liet opvisschen, om terzelve tyd meer andere eigenschappen t'ervaren. Want ik heb geen steentje, ja geen zand daar aan gevonden, en ben daar door verzekert geworden, dat het niet op klippen groeide, te meer, om dat de grond van de zee aldaar onpeilbaar is.

Dit is echter waar, 't geen de Heer Happelius op de aangehaalde plaats verder schryft: „ Hier, „ zegt hy, schynt de zee gantsch „ groen; zulks ontstaat echter „ niet door 't zeewater, maar van „ een Kruid, dat kleine blaadjes „ heeft, door de Hollanders des „ wegen waterkers genaamt. De „ ze bladeren en hare wortels zyn „ zodanig in malkanderen ge „ kronkelt, dat men naauwlyks „ 't water daar door zien kan, ja „ de zeevaarders zien deze plaats, „ (zoo als 't ons ook is gebeurt)

De Schryver confirmeert het gevoelen van Happelius.

„ van verre voor een grasryk ei- „ land aan; de vaart word daar „ door tamelyk vertraagt, en „ konnen zy zonder eenen ster- „ ken wind niet wel daar door „ komen. Daar groejen kleine „ beziën aan dit Kroos, welke „ echter geen smaak hebben, en „ van binnen hol zyn; waar dat „ gewas van daan komt, kan men „ niet weten, om dat 't land ta- „ melyk ver daar van daan is.

Tot nu Happelius, dien ik in dit stuk geloven moet, om dat de ondervinding my diergelyks geleert heeft. Ik vervolg echter mynen weg door deze Kroos-zee, en berichte den Lezer, dat dienzelven eersten Juny een Hollandsch schip des morgens zeer vroeg even als 't Engelich schip een Kanonschoot deed, en de vlag halver slenge liet waajen, en zulks zoo wel van den groten mast, als van den vlagge-stok; waar uit wy zoo voort atnamen, dat 'er iemand moest gesturven zyn, die tot den Scheepsraad behoorde, alzoo deze plegtigheid 't eigentlyk onderscheid tusschen deze en de gemenen maakt; welke giffing ons naderhand een stuk kanon, dat ten 5. uuren nademiddag losgebrand, wyl hy om dienzelven tyd over boord gezet wierd, bekrachtigde.

Kort daar na zyn wy in onze vaart zoo ver gevordert, dat wy de Zon recht boven ons hoofd staan hadden; 't welk wy niet alleen afnamen, wyl onze lichamen des middagsgeene schaduw maakten, maar ook door dien onze Stuurlieden de Zon met haar graadboog en andere instruminten niet schiepen konden. Hoe heet het als dan is, en hoe smachtig men word, wil ik ditmaal niet wydlopig verhalen; om dat ik reeds overlang, wanneer ik 't eerstemaal deze waereldstreek passeerde, daar van uitvoerlyk geschreven heb; genoeg wanneer ik tegenswoordig daar by voeg, dat wy

Een Hollandsch Officier sterft, en word over boord gezet.

Verticale of toppige Zonneschit- te onverdragelyk.

wy 't zeil, boven ons hoofd gespannt, niet nat genoeg konden maken, dat het niet zoo voort weder droog was.

Experiment met 't Kroos.

Na dat wy reeds den 27. graad Noorder-breedte, en den 345. graad lengte berykt hadden, quam andermaal een eilandje van 't bovengemelde Kroos na ons toe. Wanneer wy daar by waren, porde my de nieuwsgierigheid, om nog een experiment met 't zelve te doen; ik liet andermaal eene goede party ophalen, waar in ik heel kleine kreeftjes, ontrent als eene grote vlieg, aantrof; ik deed dezelve in *Spiritus vini rectificatus*, (geest van wyn, tweemaal overgegehaalt) en hing eene tamelyke quantiteit van 't Kroos op, om te zien, of 't eene soort van Koralen-bomen was; en wanneer 't droog was, zag ik; dat 't zwart wierd, besloot daar uit, dat het niet de Koralen-bomen weinig of niets overeenquam.

Onge-mene Kalmte in deze streek.

Ondertusschen hadden wy in dezen streek eene ongewone Kalmte, welke ons zodanig tegenhield, dat wy binnen den tyd van 24. uuren nauwlyks 5. of 6. meilen vorderden. Alle zeevaarders waren hier over verwondert, en zeiden allen, zulks nooit bevonden te hebben, schoon 'er verscheidemalen en in verscheide tyden van 't jaar gepasseert hadden; weshalven ook, hoewel, God zy gedankt, vergeefs voor eenen verbaarlyken storm gevreesd wierd.

Dit echter, dat anders in dezen tyd van 't jaar meermalen gebeurt, heeft zich kort daar na bevonden; dat 'er namelyk een zware mist is gevallen, welke ons zodanig 't gezicht benam, dat geen schip het ander, schoon nog zoo dicht by, zien kon. En door dien deze nevel ruim een maand aanhield, en men niet wist, of de oorlog nog duurde, dan of de vrede reeds was getroffen, zoo waren alle schepen genoodzaakt, een stuk kanon af te schieten; ten einde

om niet van malkanderen af te raken, en elkander in geval van nood te helpen.

Door dien ik kort voorheen van de grote kalmte gewag gemaakt, en op den eersten Pinxterdag van verscheide, daar onder mynen Kapitein, gehoord had, dat men zoet water uit de diepte der zee, die echter zeer brak is, bekomen konde, als men een fles, met kork geilopt, met een dieploot in zee liet zakken en eenigen tyd, als 't schip niet al te veel vaard had, nasleekte; zoo was ik begerig, na de waarheid te vorschen; dog behalven dat myn Kapitein my hier in belette, en niemand my de behulpzame hand bieden wilde, zoo moest ik enkelyk geloven, dat de Kapitein zeide, dat hy voordezen op Galas by den Equipagiemeeester Koning water had gedronken, dat de gemelde Koning op zodanige wys uit de zee gehaalt had.

Zoet water hoe uit Zee te Sleppen

Midlerwyl ging zelfs in de zwaarste mist onze schipvaart gelukkig voort, zoo dat wy Holland hoe langs hoe meer naderden; en hadden daarenboven het geluk, dat 'er den 4. Juny drie Engelsche schepen, eerst uit Engeland vertrokken, om na Virginie te zeilen, in onze Vloot quamen; welke onzen Admiraal berichteden, dat de vrede met Vrankryk getroffen was, en in 't kort afgekondigt zoude worden. Welke tyding eene algemene blydschap verwekte, om dat men als nu hope had, van gene vyandelyke schepen aangetaft te worden; dog door dien men wist, dat men de Engelschen niet altyd vertrouwen konde, en eenige Hollandsche Oorlogschepen op eene zekere hoogte na ons zouden wachten, om ons na Holland te geleiden, zoo hielden wy ons zoo lang by malkanderen, tot dat wy by dezelve quamen.

Drie Engelsche schepen geven bericht van de vrede.

Naderhand echter quam een Deenssch schip dwars door onze vloot

Een Deenssch schip geeft nader bericht van de vrede.

vloot zeilen, zonder den Admiraal de gewoonlyke achting te betonen, of eenig stuk van 't behoorlyk Ceremonieel in acht nemen; door dien het nu nog een schoot doen, of eenige andere reverentiemaken wilde, wierden zoo voort twee schepen door onzen Admiraal gecommandeert, 't welk geschiede door 't losbranden van een stuk kanon en 't opsteken van een teken, om dit schip den pas zoo lang af te snyden, tot dat de Kapitein van 't zelve by onzen Admiraal aan boord geweest was, en zich verantwoord had. Door den zelve ontfingen wy nader bericht, dat de vrede gesloten was, en de Kapitein van 't gemeld Deensch schip wierd daar op in der minne gedemitteert.

Eindelyk quamen wy in 't midden van de maand van Augusty by de voorgemelde Kruizers of Hollandische Oorlogschepen, waar over eene algemene vreugde onder 't losbranden van vele stukken kanon bespeurt wierd. Al 't volk had te meer daar na verlangt, om dat 'er te gelyk nieuwe verversching van wyn, bier, brandewyn, vleesch, brood, boter, kaas, enz. aangebragt, en onder al het volk uitgedeelt wierd. Zy quamen boven Ferro, op 62. graden Noorder breedte by ons, en convojeerden ons, deels na Hoiland en deels na Zeeland; gelyk dan ons schip, genaamt 't Raadhuis van Enkhui-zen, in 't Vlie inliep, alwaart twee Gecommitteerde Heren Bewindhebbereren by ons quamen, ons voor onze trouwe diensten bedankten, en ons van onzen eed ontsloegen; daar op begaven wy ons in eenen byzonderen lichter, om dat wy met het gemene volk niet wilden varen; zeilden na Harlingen, en wyders na Enkhui-zen; en quamen den 22. Augusty, God zy dank, gelukkig te Amsterdam.

Hoe 't my te Amsterdam, gedurende myn verblyf aldaar is ge-

gaan; hoe my God by eenen tref-^{teking} felyken Oogmeester heeft gebragt, ^{plak} door welkers bystand ik de eerste verlichting aan myn gezicht heb gevoelt, en zonder twyffel volkomen herstelt zoude zyn, ten ware 't duur pleister my had doen vertrekken; hoe ik van Amsterdam na Utrecht, en door 't Geldersche en Kleeffche na Keulen aan den Ryn; van daar over Bon en andere aan den Ryn leggende steden, na Ments, en verder na Frankfort aan den Mayn; voorts over Darmstad, na Heidelberg en Durlach, midsgaders na Baden, en eindelyk na Raffad, by zyne Excellentie, den Geheimen Raad en Lyfarts, Christiaan Lodewyk Gökkel, gekomen ben; hoe ik by denzelven alle liefde en hulp genoten heb, waar voor God hem en de zyne ook alle goed zal laten toekomen; hoe ik verder met deszelfs zoon, die uit Engeland by my is gekomen, en my 't adres aan zyn vader, hoewel ik den zelve te vorenkende, verschaft, de vestingen langs den Ryn, als Straasburg, Kehl, Philipsburg bezichtig heb, zulks acht ik der moeite niet waardig, om daar van veel woorden te maken.

Midlerwyl heb ik zeer hoge en ^{Des Schryvers dankzegging a an God.} gewigtige redenen, om God voor zyne genadige bescherming en bystand, my op deze lange verre reize zoo vaderlyk bewezen, uit 't diepste van myn hert, op 't deemoedigste dank te zeggen; aangezien ik voor de goedheid, welke hy my in alle oorden heeft getoont, niet na behoren danken kan. Zyne barmhertigheid heeft my op alle plaatzen beschermt, en zoo kragtig bewaart, dat beide menschen nog dieren, storm nog onweer, gevaar nog ziekte my hebben kunnen beschadigen, bezeren, of verkleinen. Myne ziele looft derhalven den Here, en dankt uit alle kragten en na alle vermogen, voor zyne goedertierenheid, liefde, trouwe en barmhertigheid. Myne ziele

De Re-
tour-sche-
pen komen
by de Con-
voeers.

Zeilen
en d'zel-
ven naam.

Het ver-
haal van
de Schry-
ver van Land-

ziele pryft den Here, dat hy my gezond heen en weder over zee heeft willen brengen, en dankt hem voor zyne magtige befcherming, en getrouwen byftand. Myne ziele verheugt zich in den Here, dat hy my onder wilde menfchen en dieren met zyne kragtige befcherming der H. Engelen heeft omringt, en voor alle onheil en fchade, die my van hen toegebragt hadde konnen worden, kragtdadig heeft willen behouden. Ja ziele verblyde u in den Here, dat hy u tot hier toe heeft willen brengen. Gelyk hy echter uw zeer magtig fchild, uwe Hoorn des heils, uwe fterke Burgt in alle nood en aanvechting, kruis, e-lende, vervolgingen en gevaren is geweest, zoo zal hy u ook zeker-

lyk niet verlaten; maar u telkens zoo kragtdadig troosten, dat gy altyd zult uitroepen: Love den Here myne ziele, en vergeet niet het goede, dat hy u gedaan heeft. Amen! Hellelu-jah! Amen!

Hier uit ziet aldus de Lezer, dat dit 't laatste bericht is, dat ik u van myne reize geven zal; wanneer gy alle myne Hoofdstukken doorbladert zult hebben, zoo twyffel ik niet, of gy zult overtuigt zyn, dat ik u van 't land der Kaap de Goede Hoop en deszelfs inwoners niets heb verzwegen; dog by aldien iemand my niet duidelyk mogt verftaan, of ik niet verftaanbaar genoeg gefchreven mogt hebben, zoo zal ik hem, by my komende, mondeling alle nodige onderrechting geven.

Besluit van alle de berichten.

E Y N D E.

R E G I S T E R,

Vervattende volkomentlyk alle *Materien* en Zaken, dewelke in deze twee deelen te vinden zyn.

N.B. De eerste Cyffers betekenen 1. en 2. Deel, de tweede de Pagina, en de letters *a.* en *b.* 1. en 2. Colom.

- A** Alen, mogen de Hottentotten niet eeten 2. 58. *a.*
 Aangezicht der Hottentotten, is ernsthaftig 1. 414. *b.*
 Aanklager (valsche) hoe die gestraft word 2. 136. *a.*
 Aankomst der vreemde schepen, hoe bekend gemakte word 1. 83. *b.*
 Aankondiging des Oorlogs, by de Hottentotten, waar in bestaat 2. 139. *a.*
 Aantekende Ziekten zyn voor dezen aan de Kaap onder de Europeanen niet bekend geweest 1. 394. *b.*
 ——— graficeeren onder de Compagnies slaven *ibid.*
 ——— zyneen gevolg van hun manier van leven 1. 395. *a.*
 Aanvang van de Oostindische Compagnie 1. 59. *b.*
 Aapen, worden aan de Kaap niet gevonden 1. 165. *a.*
 Aarde, is van verscheide zoort aan de Kaap 1. 271. *b.*
 ——— van 't warme Badt is zwart 1. 337. *b.*
 ——— kan tot Turf gebruikt worden *ibid.*
 ——— der Zoutpannen is graauw 1. 348. *b.*
 ——— voert *subtile* wortelen by zich *ibid.*
 Aard-bezien, groejen heel groot aan de Kaap 1. 317. *a.*
 Aard-varkens, worden beschreven 1. 196. *b.*
 ——— leeven 't meest van mieren *ibid.*
 ——— hebben goed vleesch *ibid.*
 Aard-vloojen, doen grote schaade aan de gewassen 1. 262. *b.*
 ——— tegen deze weeten de inwoonders middel 1. 263. *a.*
 Aard-vuur, wyft Erts aan. 1. 277. *b.*
Abies Europæa, of Denneboom, groeit in de Compagnies tuin. 1. 311. *a.*
d'Abling, komt aan de Kaap aan 2. 393. *b.*
 ——— word met vreugde ontvangen *ibid.*
 ——— waar hy geweest was *ibid.*
 ——— word wegens zyne afzetting van Van der Stel slecht ontvangen 2. 394. *a.*
 ——— ondertaft de gemoederen der borgers *ibid.*
 ——— maakt nieuwe vriendschap met den Gouverneur, waarom 2. 394. *b.*
 ——— ontdekt de geheimen der borgers aan den Gouverneur *ibid.*
 ——— Wyft de borgers, die hem iets komen verzoeken, van de hand *ibid.*
 ——— brengt zyne geheimen in een gezelschap zelf aan den dag 2. 395. *a.*
 ——— neemt het Gouvernement van Van der Stel over *ibid.*
 ——— regeert tot de komst des nieuwen Gouverneurs *ibid.*
d'Abling stelt zich vermeedel aan 2. 396. *b.*
 ——— zoekt de eenigheid der borgers te breeken *ibid.*
 ——— mainteneert Poulle, Overholster, Schutten en Wulf, tegen Do. le Boucq 2. 397.
 ——— Le Boucq word by hem aangeklaagt 2. 399. *a.*
 ——— van hem word van zommigen verscheidentlyk gesproken by van Brakel 2. 403. *a.*
 ——— van zyn nieuw gekochte Hofstede word gesproken 2. 403. *b.*
 ——— hem word alles weder overgezegt *ibid.*
 ——— houd het kostgeld van den Predikant le Boucq in 2. 404. *a.*
 ——— verbeeld zich aardige dingen van den nieuwen Gouverneur 2. 407. *b.*
 ——— stelt zich aan als of hy Gouverneur was 2. 408. *a.*
 ——— zoekt zich, zoo veel doenlyk is, te mainteneeren *ibid.*
 ——— laat een korte weg buiten de Vesting bestraten 2. 409. *a.*
 ——— gebied door een Mandaat, dat Van der Stel de wollige schapen beraalen moet *ibid.*
 ——— beschuldigt Le Boucq ongegrond 2. 411. *b.*
 ——— complimenteert den nieuwen Gouverneur op de Reede 2. 413. *a.*
 ——— doet zyn best, om by hem alles te vermoogen 2. 415. *b.*
 ——— wil den Gouverneur zyn last helpen dragen 2. 416. *a.*
 ——— weet de gene, die hem behaagen, wel te recommandeeren *ibid.*
 ——— neemt den nieuwen Predikant in zyn huis 2. 416. *b.*
 ——— word door den Gouverneur in zyn voornemen belet 2. 184. *b.*
 ——— heeft aardige strecken, eer hy de Regeering overgeeft *ibid.*
 ——— doet een quade daad 2. 436. *a.*
 ——— gaat als Raad van Indie naar Batavia 2. 437. *a.*
Aboador. zie vliegende Visch.
Abrolhos, gevaarlyke klippen op de Kust van Brazil 1. 38. *a.*
 ——— de Schryver passeert dezelve gelukkiglyk *ibid.*
 ——— waar door aan 't Scheepsvolk Spaansche wyn word gegeven, als mede een Dankdag gehouden *ibid.*
Abynthium Africanum 1. 285. *a.*
Abutilon Africanum 1. 285. *a.*
 Abyssinische Christenen danffen ook onder 't oeffenen van hunne Godsdienst 1. 497. *b.*
Acacia Americana 1. 311. *b.*
Acce-

R E G I S T E R.

- Acetosa hortensis* *ibid.*
Adams Piek, een berg op Ceylon 1. 177. c.
 Adel der Hottentotten, aan de afgezette leden der vingers te kennen 2. 158. b.
 Adelaar, of Arend, word gezegt het vleesch der doode dieren tot op 't geraamte toe te eten 1. 207. b.
 — word aan de Kaap *Strontvogel* of *Stront-jager* genaamt *ibid.*
 — heeft een fcherp gezicht, en een fcherpe reuk *ibid.*
 — deszelfs kouleur 1. 208. a.
 Aderlaaten onder de Linie is niet altyd noodzakelyk 1. 36. a.
 — der Hottentotten is heel curieus 2. 156. a.
 — waar zy 't gat mede in de ader maken *ibid. b.*
 — waar zy de ader mede verbinden *ibid.*
 Admiraal, na wiens bevel zich alle fchepen moeten fchikken 1. 378. a.
Aequator, of de Linie, word van den Schryver gepaffert 1. 30. a.
 — of dezelve een ftreck van 180 mylen breed is 1. 32. a.
Aequinoctium, ingevallen op een tyd van een zeldzame Eb en Vloed 1. 359. b.
 — kan door den Autheur niet geobserveert worden 1. 360. a.
 Afdaken, onder de 12 voet hoog, mogen niet gerepareert of opgebouwt worden 2. 221. a.
 Afdroogen der flaven, wat betekent 2. 323. b.
 Affodil wortel 1. 289. b.
 Afloop van 't warme water is zeer diep 1. 336. b.
 Africa, is geen onbewoond Land 1. 469. b.
 — bevat grote Woffen 1. *ibid.*
 Africaanfche Boomen, zyn meeft onvruchtbaar 1. 155. b.
 — zy dragen vruchten die geen Europeaan kan eten 1. 156. a.
 — Honden, derzelve gefalte 1. 180. b.
 — Koejen, zyn moejelyk om te melken 1. 142. b.
 Afflager, heeft by elke verkoping zyn vatt voordeel 2. 193. a.
 — daar gaat een voort, om dat hy zyn rekening niet kan goedmaaken 2. 202. a.
 Afnyden der Veldvruchten, moet gezwind gefchieden 1. 138. b.
 Afzetten van een lidt aan de vinger, is geen plechtigheid die de vrouwen by 't trouwen waarcemen, gelyk zommige meenen 2. 20. a.
 — hoe zy de Wyven de leden der vingers afzetten 2. 157. b.
Aja, een oppaffer of voedfter der kinderen 2. 317. b.
 — zy verwaarloozen de kindertucht *ibid.*
 — paffen de kinderen wel op *ibid.*
 — leeren hen flecht duitfch fpreken *ibid.*
 — konnen hen van de beginzelen der Godsdienst niets leeren *ibid.*
 — zyn ongeregelt in 't afwezen haarer Meesteressen *ibid.*
- Alker, wanneer dezelve bearbeidt word 1. 134. b.
 — beploegen, hoe 't zelve gefchiedt 1. 132. b.
 — — — — gefchied met offen 1. 133. a.
 — — — — wanneer dit gefchiedt 1. 135.
 Akkerbouw, is 't befte middel waar mede zich de inwoonders genereen 2. 273. b.
 — — — — word fteek voortgezet 2. 274. a.
Alaternoides Africana, hier van zyn'er 5 foorten 1. 287.
 Algemeene Kerkenraad, beftaat uit Predikanten, Ouderlingen en Diakenen 2. 203. a.
 — 't Protokol word van een uit hen gehouden *ibid. b.*
 — is uitdeeler van 't gecollecteerde geld *ibid.*
 Alikruiken, zyn goed om te ceten 1. 229. a.
Alliantie, tuffchen de Hollanders en Hottentotten 1. 462. b.
Allium Africanum 1. 285. a.
 — *fativum & hortense* 1. 311. b.
d'Almyda (*Franciscus*) word nevens veel andere door de Hottentotten doodgeflogen 1. 59. a.
 — — — — 2. 176. b.
 — — — — zyn aanmerkelyk zeggen 1. 59. a.
Alnus rotundifolia 1. 311. b.
Aloë Africana, hier van zyn veel zoorten aangekent 1. 285. *seq.*
 — *Americana*, 1. 311. b.
 — het zap uit de bladen is den Hottentotten wel bekend. 2. 162. a.
 — 't zelve word by hen op veelderley wyze ingenomen *ibid.*
Althea Africana 1. 287. b.
 — *Indica* 1. 311. b.
 Amandel-boom fchiet ras op 1. 156. a. 1. 287. b.
 — worden zonder zaad voortgeplant 1. 156. a.
 — draagen aangenaame vruchten *ibid. b.*
Amaznas-boom, word befchreven 1. 307. b.
 — fchiet ras op *ibid.*
Amazonen, een fchip, dat 13. maanden onder wege geweest is, en weinig zieken en dooden had. 1. 35. b.
Ambra de Gris, valt op 't Eiland *Mauritius*. 1. 273. b.
 — word van de zee opgeworpen. *ibid.*
Ammunitie, of kruit en loot, moet yder by zich hebben die onder de Hottentotten reizen wil. 2. 100. b.
 Ampt van een Kajuit-wachter. 1. 25. b.
 Anfel, of Meerl, deszelfs verfcheide foorten. 1. 208. b.
 Amsterdam, word van den Schryver bezichtig. 1. 3-5
Amygdalus Africana, deszelfs 2 zoorten. 1. 287. b.
 — de vruchten daar van, fchoon zeer bitter, worden van de Hottentotten gegeten. *ibid.*
Anemospemos Africana, des zelfs 3 zoorten 1. 287. b.
Ananas,

R E G I S T E R.

- Man*, des zelfs 3 soorten. 1. 312. a.
 — hoe dezelve gegeten word. *ibid.* b.
 — word ook ingeleidt. *ibid.*
 — des zelfs voortplanting is aardig. *ibid.*
Man's maken, een Hottentotische spreekwyze
 1. 505. b.
 — heeft veeldeley betekenis. 1. 506. a.
 — beteekent het uitsnyden van een der *testi-*
culs. *ibid.*
 — beteekent eenen tot een Man maken.
 1. 513. a.
 — of tot een Man maken, bestaat in eeni-
 ge zeldzame Ceremonien. *ibid.*
 — deze Plegtigheden worden beschreven.
ibid.
 — na de verrichting word een vet Schaaap
 geslacht en opgegeten. 1. 514. a.
 — hier door leggen zy de moederlyke ge-
 hoorzaamheid af. *ibid.*
 — moet ook gedaan worden van iemand die
 gelaffert is, om weder eerlyk te worden.
 1. 515. a.
 — word ook door een gansche Kraal ver-
 richt, en waarom? *ibid.* b.
 — schynt van de Jooden herkomstig te zyn.
 1. 517. a. 2. 12. b.
 — geschied ook als zy van woning veran-
 deren. 1. 517. b.
 — bestaat in 't slachten van een vet schaaap
ibid.
 — slachten ook op de plaats daar ze hun
 nieuwe woning oprechten 1. 518. a.
 — geschiedt ook als 'er schaapen dol worden
ibid. b.
 — is ook te zeggen de schaapen door 't vuur
 te jaagen 1. 519. b.
 — geschiedt als iemand van hen ziek word
 1. 527. a.
 — moet geschieden als een Man in 't huis van
 een kramende vrouw blyft 2. 3. a.
 — moet de Man doen, als zyn Vrouw van
 een dood kind bevalt 2. 4. a.
 — moet een Man doen, als zyn Vrouw van
 twee zoons bevalt 2. 6. a.
 — als mede, als 'er een zoon en een dochter
 word geboren 2. 9. a.
 — moet een man doen, als hy met de Kraam-
 vrouw cet, of by haar komt 2. 12. a.
 — moeten de Hottentotten, als zy een groot
 dier gevelt hebben 2. 125. b.
 — wat daar by voorvalt *ibid.*
 — de Overwinnaar word van een oudt Hot-
 tentot hepist *ibid.*
 — hy moet de blaas van 't geveld dier in
 zyn hair vlechten en dragen 2. 116. a.
 — Man en Vrouw moeren beide anders
 maaken, als de Man een Leeuw of 'Tyger ge-
 veldt heeft *ibid.*
 — omtrent de Vrouw vallen dan wonderly-
 ke Jingen voor *ibid.*
 — de Man moet een schaaap slachten, en zyn-
 ne vrienden onthouden *ibid.* b.
- moet de Vrouw doen, als zy een twee-
 de Man trouwt 2. 160. a.
 — moet een *patient* doen, als hy weer ge-
 zond word 2. 165. b.
 — moeten de Hottentotten doen, als zy van
 een plaats opbrecken 2. 170. a.
 — als mede op de nieuwe plaats daar zy zich
 weer neerzetten *ibid.*
Anderfon, zyne beschryving van de Hottentot-
 sche Natie 1. 453. a.
Anker, in de haven van de Kaap de Goede
 Hoop geworpen 1. 47. b.
Anker-grondt by St. Jago vergeefs gezocht
 1. 14. b.
St. Antoni, een Eilandt van *Capo Verde*, van
 den Auteur gezien en beschreven 1. 13. b.
Antwoord der Hottentotten, op de vrage:
 waarom zy den kleinen Kapitein meer eere
 bewyzen, als den grooten 1. 499. a.
Apium hortense 1. 312. b.
Apocynum Africanum, 8 soorten 1. 288. a.
Appel (*Ferdinand*) is eigenaar van 't warme
 Badt aan de Kaap 1. 127. b. 1. 339. a.
 — is van voorneemen om aldaar een huis te
 laten bouwen *ibid.*
 — komt uit Hollandt te rug, en roemt het
 gedrag van den nieuwen Gouverneur 2.
 396. b.
Appelboom, Indiaansche 1. 318. a.
Appelboomen van alderhande soorten 1. 319. a.
Aprikooze-boomen 1. 157. a.
 — draagen veel en groote vruchten, die
 zeer aangenaam van smaak zyn *ibid.*
Arak, is een groote lekkerny voor de Hotten-
 totten 2. 69. b.
 — een klaar voorbeeld hier van 2. 70. a.
Arbeid, die een Boer aan de Kaap alle maan-
 den te verrichten heeft 1. 135. a.
 — aan de Wynbergen aan de Kaap, word
 met minder moeite verricht als in Europa
 1. 150. a.
Arendstenen (valsche) hoe dezelve zyn 1. 276. a.
Argyrodentros Africana 1. 289. a.
Arm, aan de linker, boven den elleboog, dra-
 gen de Hottentotten ringen 2. 87. b.
 — van een Matroos in 't Zieken-huis afge-
 zet 2. 229. a.
Arm-buffe, tot wat einde die op yder schip
 hangt 1. 26. b.
Arme Hottentotten weyden het vee 2. 34. a.
 ————— verhuuren zich aan de Eu-
 ropeanen *ibid.*
Armen-bezorgers, hebben veel moeite, en ge-
 nieten geen loon 2. 204. b.
Armen-geld, hoe van tyd tot tyd aangegroeit
 2. 236. b.
 — word tot het bouwen van een Kerk
 aangeleidt *ibid.*
 — hier mede zoude *van der Stel* zich ver-
 rykt hebben. *ibid.*
Artikelen van 't Klaagschrift over *van der Stel*
 zyn 38. in 't getal 2. 329. a.
 Arti-

R E G I S T E R.

Artifiokken 1. 315. a.
 Artzeny, bekomt den Schryver zeer slecht 1. 10. b.
 — der barende Vrouwen, om de verlof-
 fing voort te zetten 2. 3. b.
 — die de Hottentotten aan 't zieke vee
 geeven 2. 40. b.
Arum Africanum, waar van 3 zoorten 1. 288. b.
 — des zelfs wortel is zeer fcherp, en op de
 tong bytende *ibid.*
 — word van de Hottentotten gekookt, en
 tot fpyze gebruikt *ibid.*
Arundo Sabariferu 1. 312. b.
Alcepias Africana, waar van 3 zoorten 1. 289. a.
Asparagus Africanus *ibid.*
 — *bortensis five faticus* 1. 313. a.
Aphodellus Africanus 1. 289. b.
Afpis. Zie Oog- of Schiet-Slangen
Afpinium Africanum 1. 289. b.
Affenburg (*Louis van*) aan zyne komft word ge-
 twyfelt 2. 407. a.
 — Komt eindelyk met de Vloot 2. 412. a.
 — zyne komft veroorzaakt vreugde en
 dro fheid 2. 412. b.
 — word zeer leelyk uitgekreten, waarom?
 2. 415. a.
 — bezoekt vander Stel 2. 416. b.
 — neemt het Gouvernement over, met
 welke plegtigheden? 2. 418. b.
 — beftraft den Vice-Landdroft, waarom?
 2. 419. a.
 — heeft uitftekende *qualiteiten* en verdien-
 ften 2. 185. a. 2. 439. b.
 — word door vergift onbequaam gemaakt,
 om zyn ampt wel waar te nemen 2. 185. a.
 — word door zyne vyanden als een dron-
 kaart gelakert *ibid.*
 — dit gif doet hem de dood *ibid.* b.
 2. 439. b.
 — zyne Lykftaatzie 2. 313. 2. 440. a.
 Affitenten, hebben enig voordeel uit de bor-
 gers. 2. 297. b.
Afjer Africanus, 10 zoorten 1. 289. b.
Afteroplatii-carpus Africana 1. 290. a
Astragalus Africanus *ibid.*
Astronomia, verhandelt de Auteur, by den Heer
van Krosfk 1. 2. a
Attaquas-Natie, eigenschap van haar Land
 1. 469. b
 — heeft gebrek aan Water 1. 470. b
 — heeft een aardige manier om zich te-
 gen haare vyanden te verweeren. *ibid.*
Atteftatie eifcht de Heer *Van der Stel* van de In-
 woonders 2. 337. b.
 — veele willen dit niet onderteikenen 2. 338. a
 — eenige onderschryven het, waarom? *ibid.*
 — des zelfs inhoud van woord tot woord 2.
 339. b.
 — dit helpt den Heer *Van der Stel* niet veel
 2. 340. b.
Auëie, of boelhuis, word hier dikwils gehou-
 den 2. 201. b.

II. Deel.

— gefchieden vrywillig of gedwongen 2.
 294. a.
 — die buiten op 't Land gefchieden, daar by
 krygen de kopers eten en drinken, en huis-
 velling 2. 297. a.
Auëionarii of Vendumcefters zyn 'er vier 2.
 201. b.
 — hebben een Aflliger onder zich *ibid.*
 Avondmaal, verfehafft 't meefte werk voor de
 Geettelyke in Oorndie 2. 204. a.
Auëieur, gelegenheid en oogmerk tot de reize
 na de Kaap 1. 1. a
 — gaat in dienft van den Heer *Van Krosfk*
ibid.
 — reift naar Holland 1. 3. a
 — fpreekt met de Neurenbergfche *Mathe-*
matici 1. 4. a
 — vertrekt uit Duifchland *ibid.*
 — neemt afcheid met een lied. *ibid.*
 — fpreekt met de Lunenburgfche *Mathe-*
matici *ibid.* b
 — reift voor de tweedemaal naar Holland
ibid.
 — zet zyn reis voort *ibid.*
 — komt weder te Amfterdam *ibid.*
 — Vaart voor de eerftemaal op Zee *ibid.*
 — houdt het voor een fchande weder naar
 huis te keeren 1. 5. b
 — verzoekt aan de Bewindhebbers der Ooft-
 Indifche Compagnie, om naar de Kaap me-
 de genomen te worden. 1. 6. a
 — betaalt zyn koftgeld, en transport *ibid.* b
 — heeft goede *recommandatie* 1. 6. b
 — paffeert zyn tyd nuttelyk te Amfterdam
ibid.
 — moet veel geld betaalen *ibid.*
 — gaat fcheep, en vaart naar Texel 1. 7. b
 — fteekt uit Texel in Zee 1. 8. a
 — word door koude en Melancholie ziek
 1. 10. a
 — zyne ziekte neemt toe 1. 11. a
 — krygt de alledaagfche Koorts *ibid.* b
 — word weder gezond *ibid.*
 — maakt vriendschap met de Scheeps-Offi-
 cieren. *ibi d.*
 — komt in de *Zona terrida* 1. 13. a
 — loopt groot gevaar by *St. Jago* 1. 14. b
 — wil de Stadt *St. Jago* bezien, dog word
 hem afgeraden 1. 18. a
 — wederlegt een gewigtige tegenwerping,
 wegens de langzame reis onder den *Aëquator*.
 1. 29. b
 — ziet een vreemd Schip 1. 40. a
 — maakt zich gereed tot de komft aan de
 Kaap 1. 43. b
 — word door zwaare storm uit zyn bedt
 gefmeten. 1. 44. b
 — ftapt aan land 1. 49. a
 — gaat by den Gouverneur. *ibid.* b
 — word zeer wel ontfangen *ibid.*
 — de Gouverneur verleent hem veel vry-
 heid 1. 50. a

Mmm

Auëieur

R E G I S T E R.

Autheur brengt zyne goederen aan Land 1. 51. b
 — komt in ongenade by den Gouverneur. 1. 52. b
 — mydt alle gezelschappen 1. 52. b
 — kan geen geld op zyn Wiffelbrief bekomen. 53. a
 — krygt een emmer vol Wyn vanden Gouverneur vereert. *ibid.* b
 — word by den Gouverneur gelastert. 1. 54. a
 — beschouwt het Land 1. 71. b
 — is in levens-gevaar. 1. 89. b
 — word Seeretaris van *Stellenbosch* en *Draakensteen* 1. 92. a
 — geeft de Meyer aan de handt, om zeker stuk lands te verzoeken. 1. 103. a
 — brengt zyn tyd met veel genoegten op Stellenbosch door 1. 106. a
 — de Gouverneur zoekt hem wat wys te maken 1. 112. b
 — word van wilde Olyfantten verschrikt. 1. 128. a
 — heeft het geluk gehad van drie jaaren in de Compagnies Tuyn te wonen 1. 157. a
 — beziet het Prinsen-kasteel van binnen. 1. 160. b
 — word door den Zuid-Oosten wind uit zyn bedt gejaagt. 1. 365. b
 — maakt een Testament voor een Vrouw, die in baarens nood is. 1. 387. b
 — zoekt vrugteloos de Hottentotsche Taal te leeren 1. 429. a
 — beschryft de verscheide Hottentotsche Natiën. 1. 456. b
 — heeft in zyn voorgaande een fout begaan 1. 490. a
 — verbetert zich zelfs. *ibid.*
 — zoekt de Hottentotten tot de kennisse Gods te brengen. *ibid.*
 — word by eenige verdacht wegens de oneenigheid tusschen den Gouverneur en de burgers. 2. 349. a
 — word van den Heer *van der Stel* bezogt, en beschuldigt 2. 410. a
 — verantwoordt zich daar op 2. *ibid.*
 — word hem kwalijk genomen dat hy den Gouverneur op *Verregelegen* niet had aangesproken *ibid.* b
 — verschoont zich beleefdelyk 2. 411. a
 — verwelkomt den Heer *van Affenburg* op de reede 2. 413. a
 — word van *van der Stel* en *Elzevier* bezocht 2. 419. b
 — vind groote misslagen in *Mabieu* 2. 438. b
 — word blind 2. 440. b
 — kan evenwel zyn dienst waarnemen *ibid.*
 — word van *Helos* vervolgt 2. 441. a
 — word afgezet *ibid.* b
 — word zick en vertrekt naar *Hollandt* 2. 442. b
 — begeeft zich aan boord 2. 443. a

— word aldaar hofflyk ontfangen *ibid.*
 — zeilt met de *Retour-vloot* in ruim 3 dagen over de hondert mylen 2. 444. a
 — ziet het Eilandt *S. Ascension* *ibid.*
 — niemand mag daar aan land stappen *ibid.* b
 — passeert de *Linie* *ibid.*
 — krygt om de Noord veranderlyke winden *ibid.*
 — zyn schip krygt order, nevens een ander, op kondschap uit te gaan 2. 445. a
 — is gelukkig, en geeft naricht door een Canon-schoot *ibid.*
 — ziet kroos op 't water dryven *ibid.* b
 — bevindt de zon recht boven 't hoofd onverdraaglyk 2. 446. b
 — ongemeene stilte in deze streck 2. 447. a
 — loopt met het schip in 't *Vlie* in 2. 448. a
 — gaat met andere Officieren op een licht *ibid.*
 — vertrekt over *Harlingen* naar *Enkhuisen*, en komt te *Amsterdam* aan *ibid.*
 — verhaalt kortelyk zyne reis over land naar huis *ibid.* b
 — zyne dankzegging aan Godt *ibid.*
 Autoriteit van een Scheeps-Kapitein 1. 11. a

B.

Baarende Vrouwen hebben wyven by zich 2. 3. a
 Baay Falzo, waarom zo genaamt? 1. 95. a
 1. 375. b
 — of zy met recht zo mag genaamt worden *ibid.*
 — heeft in 't midden een groote klip 1. 95. a
 — hier op leggen de zee-vogels haare eyeren *ibid.*
 — word onderzocht of de grondt klipachtig is *ibid.*
 — is zeer vischryk omtrent de zand-valley 1. 95. b
 — als mede daar de Stellenbosche en Hottentotsch-Hollandsche Rivieren in zee storten *ibid.*
 — de tydt op welke de vangst alhier goed is 1. 96. a
 — is 't aldervischrykste onder de Hanglip. *ibid.*
 — bewys van deszelfs vischrykheid *ibid.*
 — de Zuid-Ooste wind waeit aldaar sterk 1. 375. b
 — is doorkruift, en de grondt zonder klippen bevonden *ibid.*
 — daar in heeft een Schip lang gelegen *ibid.*
 — de Kapitein vandit Schip heeft een goede getuigenis van deze haven gegeven *ibid.*
 Babylonische Toren, een Berg 1. 119. a
 — Oorzaak dezer benaaming *ibid.*
 Bach-

R E G I S T E R.

- Bachteltzen, of Quikstaarten, van verscheiden aart 1. 209. a
- Badt (warm) aan den zwarten berg is een bewys, dat aldaar Eits gevonden word 1. 280. b
- behoort aan *Ferdinand Appel* 1. 339. a
- is nuttig voor 't gebruik *ibid.*
- prikkelt by 't eerste gebruik, als of men met naalden gestoken word 1. 340. b
- heeft een zeldzaame werking *ibid.*
- Baden (warme) zyn aan de Kaap te vinden 1. 63. b
- in de Colonie van *Waveren* 1. 127. a
- Bad-groeven, zyn veel in 't getal 1. 337. a
- d'cene is warmer als d'andere *ibid.*
- oorzaak hier van *ibid.*
- Bakkeley-Offen der Hottentotten worden beschreven 2. 38. a
- worden tot den oorlog gebruikt *ibid. b*
- voor deze Offen moet men wel op zyn hoede zyn *ibid.*
- doen in den Oorlog groote schade 2. 143. a
- Ballen, een van die moet zich een Hottentot laten uitsnyden 1. 506. a
- worden oude en jonge bullen afgebonden 2. 35. a
- Bamboes-riet, geeft goede *Atiar* 1. 313. a
- Bangen boek*, een gevaarlyke Oordt 1. 117. a
- Barben*, of Puit-aal, word alleen in de Berg-rivier gevangen 1. 229. a
- zyn hier zo goed niet als in Europa *ibid. b*
- Barbiers, staan de slaaven der Compagnie in hunne ziekte by 1. 397. a
- worden ook onder de Hottentotten gevonden 1. 155. b
- Basiliaum*, breedbladig, gevlaakt of kroes 1. 321. b
- Bavianen, worden veel aan de Kaap gevonden 1. 165. a
- hebben een lange staart *ibid.*
- kunnen over end gaan, gelyk een mensch *ibid. b*
- zyn scherp van tanden *ibid.*
- worden van de honden vervolgt *ibid.*
- haare pooten komen met de handen en voeten der menschen wel over een *ibid.*
- de Wyfjes koomen in veel dingen met de vrouwen over een 1. 166. a
- hebben scherpe klauwen *ibid.*
- zyn van achteren kaal, bloedverwig gekleurt, als of ze gevilt waren *ibid.*
- draagen de *pudenda* bloot *ibid.*
- worden van de Hottentotten voor menschen gehouden *ibid.*
- kermen en schreyen erbarmelyk als men ze wil dooden 1. 167. b
- eeten geen rauwe visch noch rauw vleesch 1. 166. b
- steelen 't gebraden vleesch uit de kas *ibid.*
- eeten allerhande boomvruchten en druiven 1. 167. b
- stellen een schildwacht uit als ze steelen willen *ibid.*
- besteele de tuynen *ibid.*
- dooden de schildwacht als hy niet wel oppast 1. 168. a
- verstrekken zomtyds voor ketting-honden *ibid.*
- zyn heel geil *ibid.*
- steelen een slaave kindt 1. 169. a
- Bax*, eerste Gouverneur, zyne *qualiteiten* en eigenschappen. 2. 180. a
- heeft de vesting weder laten opbouwen *ibid. b.*
- heeft ze in drie jaaren in volkomen staat willen brengen *ibid.*
- word als Gouverneur geschikt om zulken vesting te bouwen *ibid.*
- heeft ze opgebouwt *ibid.*
- Bayle* (*Johannes*) sterft 1. 29. a
- Beaumont*, word Fiskaal *independent* 2. 190. a
2. 437. b
- Bed-deke op 't schip hoe gemaakt 1. 23. b
- Bedden, maaken de Hottentotten van hunne krossen 2. 46. a 2. 50. b
- Bedestonden op 't schip 1. 26. a
- worden zeer stipt gehouden *ibid. b*
- die zulks uit achteloosheid versuimen, worden met slagen derwaards gedreven *ibid.*
- Bedienden, kosten de Compagnie jaarlyks veel geld 2. 251. b
- der Compagnie, hoe zy onderscheiden worden 2. 252. b
- Bedrog by 't dooden der wilde dieren, hoe belet word? 2. 213. a
- Besteden der Hottentotten, zyn eenige gaten in hunne huizen 2. 74. b
- in dezelve slaapt elk alleen *ibid.*
- Beek* (*Henricus*) oordeelt dat men *van der Heyde* te water en te brood moest zetten, om hem murf te maaken 2. 356. b
- helpt hem zwart maaken by den Gouverneur 2. 380. b
- geeft voor door een vrouw geexcommuniect te zyn 2. 381. a
- vergelykt zich met *Le Boucq*, wegens 't waarneemen van den Kerken-dienst 2. 397. a
- de Inwoonders van Drakenstein willen hunne kinderen van hem niet laten doopen 2. 409. b
- de Inwoonders van Stellenbosch en Drakenstein willen van hem het H. Avondmaal niet ontvangen *ibid.*
- Hy gebruikt een aardig Gebeds-Formulier voor den Gouverneur 2. 412. a
- Beeken, welke de voornaamste zyn in 't Moddergatfch Distriect 1. 104. a
- loopen daar dikwils over *ibid.*
- hebben geen bruggen *ibid.*
- die slechts in de winter loopen, worden in de zomer brak 1. 351. b

R E G I S T E R.

- Beenen, kookten de Hottentotten byzonder 2. 87. a
 — met dat vet smeerden zy zich *ibid.* b
 Begravenis-Ceremonien der gener die op't fchip
 fteiven 1. 23. a
Behemoth, of het de Zee-koe zy 1. 201. b
 Bekkeren van Hottentotten is den Mooriaan ge-
 lchuur 1. 523. b
 Beleeftheid, door den Heer Van der Stel aan
 den Schryver beweezen 1. 49. b
Belis Aritama, 4 zoorten 1. 290. a
 Belooning, voor een gedooide Leeuw 1. 106. b
 Benaaming der Berg-Rivier 1. 116. a
Bombyx, word gevangen en opgegeten 1. 229. b
 Beplanting der Colonie word bevordert, hoe? 1. 72. a
 Bereiding der vellen, hier omtrent doolt *P. Ta-*
chart 2. 45. b
 — des Lands tot Tuinen en Wynbergen 1. 132. b
 — van de Wynen 1. 151. a
 Bereidzel des Wyns, wat het zy *ibid.*
Berg (Olof) flaat voor een Vrygeleide aan de
 vruchtelingen toe te ftaan 2. 369. a
 Berg, een door konft gemaakt, op de Buiten-
 plaats van *Mulder* 1. 118. a
 Bergen, zyn'er veel aan de Kaap de Goede
 Hoop 1. 62. b
 — zyn daar zeer vruchtbaar *ibid.*
 — van der zelve kruinen vliet gefladig wa-
 ter *ibid.*
 — zyn een kentcken van de Kaap 1. 63. b
 — in Hottentotfch-Holland 1. 94. b
 — in't Stellenbofch Diftrict 1. 104. b
 — van Afrika koomen in veel deelen met de
 Fichtelberg over een 1. 274. b
 — ruuwe, kaale en onvruchtbaare bergen
 hebben doorgaans Mineraal-erts in zich 1.
 278. a
 — welker fpitzen noordwaards en de voe-
 ten zuidwaards ftaan, hebben doorgaans Zil-
 ver-erts 1. 279. a
 — onvruchtbaare glimmende bergen bren-
 gen Erts voort *ibid.*
 — wanneer dezelve met sneeuw of hagel
 bedekt zyn 1. 346. a. 1. 368. a
 Bergachtig, is 't land van Afrika 1. 368. b
 Berg-duiven, zyn overvloedig aan de Kaap 1.
 223. a
 Berg-ganffen, hoe derzelve gefteltheid 1. 212. a
 Berg-Rivier, zyn benaaming en oorfprong 1.
 116. a
 — had wel een brug noodig 1. 120. b
 — loopt fchier over *ibid.*
 — is gevaarlyk te paffceeren *ibid.*
 — waar hy heen loopt. *ibid.*
 Bergwerkers, woonen aan de Kaap niet 1.
 271. a
 — zyn daar zeer koftbaar *ibid.*
 — hebben op Sumatra gearbeidt *ibid.*
 Bergwerken, worden niet voortgezct *ibid.*
- wegens gebrek aan Mynwerkers
 en Heut *ibid.*
 — van zilver-Erts op verfcheide plaatzen
 1. 277. a
 Bericht, waarachtig, van de Hottentotten te
 krygen, heeft de Schryver veel onderzoekens
 gekoft 1. 455. b
 Befehippte, moet *anders maaken*, om weer eer-
 lyk te worden 1. 515. a
 — moct flachten, en geniet zelfs niet van
 't vleefch *ibid.*
 — word zelfs onder Chriftenen niet geacht,
 als hy geen *Satisfactie* vordert *ibid.* b
 Befnyding, is by de Egyptenaaren en Troglo-
 dyten in 't gebruik geweest 1. 511. b.
 — hier van fchynt de uifnyding der Hot-
 tentotten heikomftig *ibid.*
Beta rubra & alba 1. 313. a
 Bewys der genegentheid, welke de Compagnie
 voor de Kaapfche Colonie heeft. 2. 286. a
van der Beyl, komt uit Holland te rug, en
 roemt het gedrag van den Gouverneur 2.
 396. b
 Bezock by Grooten, zyns gelyken en minde-
 ren, is in eenige omftandigheden verffchillend
 aan de Kaap 2. 301. a
 Bezolding, maandelykfehe, der Geestelyken in
 Ooftindie 2. 204. a
 Bezwarings-Artykelen 38, geeven de Borgers
 tegen Van der Stel in, by de Heeren Be-
 windhebbers 2. 329. a
 Byen, vind men veel aan de Kaap 1. 260. a
 — bye-korven vind men'er weinig *ibid.*
 — neftelen in de fteenklippen en holle boo-
 men *ibid.*
 — uit dezelve loopt de hooning *ibid.* b
 — zyn verffcheide zoorten *ibid.*
 Byen-vreeter 1. 216. b
 Bier, hoe de Hollanders op 't fchip bewaaren
 1. 33. b
 — eenige vaten worden zuur, andere loo-
 pen uit 1. 34. a
 — oorzaak daar van *ibid.*
 — moet in Indie in eene reis afgetapt, en
 op bouteilles gedaan worden *ibid.* b
 — van Honing aan de Honingbergen 1.
 125. a
 — 't Afrikaanfche is zo goed niet als 't Eu-
 ropifche 1. 404. a
 — oorzaak hier van 1. 405. a
 — Europifche bieren zyn zeer fterk *ibid.*
 — zyn zeer duur *ibid.*
 Billykheid, beminnen de Hottentotten 2.
 134. b
Bizam-katten, haar vel ruikt na *Muscus* 1.
 182. b
 — is onzeker of zy *Muscus* by zich heb-
 ben of niet 1. 183. a
 Byzondere Kerkenraad, beftaat uit Dienaars
 der Compagnie en Borgers 2. 203. b
 — Deszelfs Praefident is altyd een Lid uit
 den Raad *ibid.*
 Byzon-

R E G I S T E R.

Byzondere Kerkenraadt, in Stellenbosch en Drakenstein, heeft iets byzonders *ibid.*
 ——— daar in verselynt alleen jaarlyks een lid uit den Raadt 2. 204. a
 Blaasen der wilde dieren, vlechten de mans in hunne hairen 2. 55. b
 Blauwe Berg, waarom zoo genaamt 1. 78. a
 ——— heeft weinig water *ibid.* b
 ——— dog veel wilde dieren *ibid.*
 Blauwe katten, geeven goed bontwerk 1. 182. b
 Blauwe Vlag, waer van het Admiraals schip, wanneer en waarom 2. 264. a
 Blauw-vogel (*Caruleus*) hoe die 'er uit ziet 1. 206. b
Blesius (*Jan*) bouwt Simons Valley 1. 118. b
 ——— is gedwongen dit Landgoed te verlaaten 1. 119. a
 ——— verbied den Prediker Kalden te prediken 2. 392. b
 ——— mainteneert zyn recht niet 2. 347. b
 ——— sterft 2. 436. b
 ——— is reemens waardig, waar in *ibid.*
Blesius (*Dominicus*) word Land drost 2. 441. b
 Bliksem en Hagel naby de Kaap de Goede Hoop 1. 43. b
 Blinde Slang, heeft kleine zwakke oogen. 1. 254. a
 ——— is gemakkelyk te dooden *ibid.* b
 Blinde Vliegen 1. 261. a
 Bloeden uit de neus, zeer sterk aan de Kaap 1. 406. b
 ——— hier van twee zeldzaame voorbeelden *ibid.* seq.
 Bloedt der Kraamvrouwen, wat de Hottentotten daar met doen 2. 11. b
 ——— van de Rhinoceros, is een goed medicament 1. 192. b
 ——— en darmen kooken de Hottentotten onder malkander 2. 20. b. 2. 86. a
 ——— zulks heeft de Schryver geproeft 2. 86. a
 Bloedt, zuiver, mogen de Hottentottinnen met eeten 2. 58. b
 Bloedschande, word met de dood gestraft 2. 22. b
 Bloedvrienden mogen by de Hottentotten met malkander niet trouwen *ibid.*
 Bloed-vloedt der Vrouwen, geeft veel ongemak 1. 386. b
 Bloed-zuiger 1. 259. a.
 Bloemen, donkere, en klein fyn gras, geeven te kennen dat in zulke Bergen Erts verborgen is 1. 277. b.
 ——— by 't Warme Badt, haare gesteltheit 1. 338. b
 ——— geeven te kennen dat 'er Mineraal-Erts is *ibid.*
 Bloem-kool, wast overlvloedig 1. 153. b. 1. 313. b
 ——— word ing'zouten en verzonden *ibid.*
 Bode en affliger maakt zich zoek, om dat zyn rekening niet kan goedmaaken 2. 202. a
 II. Decl.

— van Stellenbosch en Drakenstein word van't Collegie der Heemraaden betaalt. 2. 211. a
 ——— heeft diarenboven noch veel voordeelen *ibid.* b
 ——— der Burger-raaden heeft minder voordeel 2. 215. b
 ——— des Knygs-raads ontvangt loon van de Officiers 2. 216. a
 Bodem der Zoutpannen, is vet en lymig 1. 348. a
 Boegzeeren, hoe zulks geschied 2. 25. b
 Bocken, geeft de Compagnie mede, en welke? 1. 26. a
 ——— van de Compagnies handel worden gestooten 2. 276. a
 Boekhouders, zyn Notariffen op 't schip, en maaken de Testamenten der stervenden 1. 22. b
 ——— verkoopen de nagelatene goederen. 1. 23. a
 ——— die van des Schryvers schip zoekt vergeeffche hulp by den Kapitein 1. 44. a
 ——— zyne cordate resolutie *ibid.*
 Boekhouders aan de Kaap, hebben eenig voordeel van de borgers 2. 297. b
 Bockstaaven der Hottentotten zyn onderscheiden 1. 422. a
 ——— eenige konnen niet geschreeven noch uitgedrukt worden *ibid.*
 Boeren aan de Kaap, zyn ryk 1. 77. b
 ——— wat zy maandyks te verrichten hebben 1. 134. b
 Bogaart (*Adriaan*) zyn lof 1. 49. a
 ——— moet den Schryver by den Gouverneur brengen *ibid.*
 Bokjes, byzondere soort in Guinea 1. 198. a
 Bokken (*blauwe*) zyn zeer groot 1. 169. b
 ——— hebben blauwe hairen *ibid.*
 ——— als zy gedood zyn, verliest het haar zyn blauwe kouleur *ibid.*
 ——— hebben een lange baard *ibid.*
 ——— worden verder beschreeven *ibid.*
 ——— koomen niet over 't gebergte van Hottentotsch Holland 1. 170. a
 ——— *bonte*, worden beschreeven *ibid.*
 ——— daar van ontmoet de Schryver een groote menigte by 't zwarte water 1. 336. a
 ——— zy stellen zich op een ry *ibid.*
 ——— zy worden verftrooit *ibid.*
 ——— met witte en geele vlakken, hebben goed vleesch 1. 468. a
 ——— *tamme* 1. 169. a
 ——— zyn niet groot *ibid.* b
 ——— stinken niet *ibid.*
 ——— werpen tweemaal 's jaars *ibid.*
 Boogen, die de Hottentotten tot geweer dienen, hoe gemaakt zyn 2. 111. b
 Boomen, op St. Jago 1. 21. a
 ——— in Africa, zyn meest onvruchtbaar 1. 155. b
 ——— draagen vruchten, die geen Europeaan eeten kan 1. 156. a

N n n Boomen,

R E G I S T E R.

- Boomen, die uit Europa en Asia derwaards gebragt worden, groejen wel 1. 156. a
 — draagen overvloedig vruchten *ibid.*
 — der zelve *cultuur* is licht *ibid.*
 — Amandel-boomen fchieten ras op *ibid.*
 — *Gaujacos*, hier van is de vrucht zeer aangenaam 1. 159. a
 — langzaam opwaffende, met bleeke bladeren, zyn een bewys van Mineriaal-Erts 1. 278. b
 — onvruchtbaare wyzen aan dat 'er Erts is *ibid.*
 — by 't warme Bad, gelykende na de Wilgen 1. 338. a
 Boome-fchenders straf, een voorbeeld 1. 110. b
 Boom-flangen, haar benaaming 1. 251. b
 — byten den genen die onder de boom gaat *ibid.*
 — vluchten na de beet 1. 254. a
 — zyn gemakkelyk te dooden *ibid.*
 — worden in gekamferde brandewyn bewaart *ibid.*
 — van haar vet kan een licht gemaakt worden, dat de aanschouwers zeer vermaakt *ibid.*
 Boonen, Afrikaanfche 1. 300. a
 — van alderhande zoort en groote 1. 316. a
 Boontjes-Kraal, is een Vee-poft of winterweide geweest 1. 335. a
 — noch een andere hier dicht by *ibid.* b
 Boot van 't fchip *de Ham* gekapt, waarom 1. 9. a
 Bootsgezellen, hun breeken de voeten op van 't zee-water te St. Jago 1. 21. b
 — houden de wacht op den Leeuwenberg 1. 83. b
 — moeten van elk aankomend fchip kondfchap geeven door een Kanonfchoot en 't oplyffen van een Vlag *ibid.*
 — wonen buiten de Veffing 2. 259. b
 Borgen, twee bieden zich aan om de vluchtelingen op een vry geleide na de Kaap te lokken 2. 375. a
 Borften, quade, zyn gemeen onder de Vrouwen aan de Kaap 1. 390. b
 — derzelver verfeheide toefland *ibid.*
 — een fmidt (*Grefst*) genaamt, vindt een pleyfter uit tegens deze quaal 1. 391. a
 — hoe de Hottentottinnen die aan de Kinderen geeven 2. 28. b 2. 50. a
 — *Vogels* bericht hier van 2. 28. b
 — draagen de Hottentottinnen bloot 2. 49. a
 — die haar by de borften voelt lagchen zy uit 2. 50. b
 Bofch-duiven 1. 223. a
 Bofch-heuvel, een fchoone Wyn-en Vrucht-tuin 1. 74. b
 — is een zeer vruchtbaare oort *ibid.*
 Bofchjes-mannen, wat voor Volk het is 1. 453. b
 — 1. 479. a
 — tegens deze trekken de *Ilykoms* te velde *ibid.*
 — worden zonder aanzien van perfoonen gedood *ibid.*
 — by deze zoeken de vluchtige Hottentotten fchuilplaats 2. 137. b
 — de Schryver is van hun bezocht geworden *ibid.*
 — hunne gedaante en eigenfchappen *ibid.*
 Boffchen op de Tafelberg 1. 82. a
 Boter en Zuiker worden Schryver by zyn warm bier geweigert 1. 11. a
 Boter, maken de Hottentotten, hoe het daar mede toe gaat 2. 36. a
 — word flecht bewaart *ibid.*
 — veroorzaakt walging *ibid.* b
 — eenige Europeaanen koopen hen die boter af, en doen daar koopmanfchap mede *ibid.*
 — de Hottentotten gebruiken die om te fmeeren *ibid.*
 — zy drinken de Kernmelk daar van *ibid.*
 Botrivier en de Rivier zonder ead zyn dikwils gevaarlyk te paffeeren 1. 334. b
Bottatas, zyn tweederley 1. 154. b
 — de roode zyn de befte *ibid.*
 — zyn heel groot en verzadigende *ibid.*
 — gekookt en gebraden zyn ze lekker 1. 155. a
 — hoe dezelve voortgeplant worden *ibid.*
 — hebben verfeheide naamen 1. 313. a
 Bottelary, wat het voor een Diftrict is 1. 108. a
 — geeft al het hooy *ibid.*
 — hoe dit Diftrict legt *ibid.*
 — heeft weinig water, en gebrek aan hout 1. 110. a
le Boucgen Beek accordeeren met malkander wegen het waarneemen van den Kerkelyken Dienft 2. 397. a
 — wil met de nieuw verkore leden in den Kerkenraadt niet zitten *ibid.*
 — wil deze leden opentlyk van de Predikftoel afzetten *ibid.* b
 — zet *Poulle* en *Overholfter* opentlyk af 2. 398. b
 — word daar over by d'Abling aangeklaagt 2. 399. a
 — word de Predikftoel verboden *ibid.* b
 — raakt opnieuws in mocilykheid 2. 404. b
 — bezoekt de Vrouw van *Huffing* *ibid.*
 — vind daar noch een andere Vrouw *ibid.*
 — fpreekt ten lafte van d'Abling, dat hem weer gezegt word *ibid.*
 — word aangezegt uit des Predikers huis te vertrekken 2. 405. a
 — word andermaal door den Gerechts-bode aangezegt, daar uit te gaan 2. 409. a
 — krygt bevel naar *Batavia* te vertrekken 2. 411. a
 — moet zulks werkftellig maaken 2. 431. b
Boving (Joh. Georg) zyn bericht van de Hottentotsche Spraak 1. 424. b
 — naricht of de Hottentotten eenige eer aan Godt bewyzen 1. 489. a
 — houd het danffen voor de Maan voor geen Godsdienft by hen 1. 493. b
 — deze Meening is valsch *ibid.*
 — zyne dwaaling, omtrent hunne vreeze voor

R E G I S T E R.

voor de dood 1. 525. b
Beunen (Jou Hendrik) zyn Vrouw word gefcholden 1. 56. b
 — daar uit ontflaat een gefchil *ibid.*
 — 't welk befluit word door een Vonnis 1. 57. a
 — hy dood een Tyger met zyn mes 1. 185. a
 — Aardig *Sentiment* 2. 368. b
 Bouteilles met wyn en bier, hoe die bewaarf moeten worden 1. 35. a
 Braaden van vleefch by de Hottentotten 2. 20. b
 — van wortelen, hoe by hen toegaat. 2. 61. b
 Brankmiddel, doet geen dienst aan den Schuyver 1. 11. a
Braja (Porto du) de Gouverneur geeft aan de Hollanders een lyfwacht 1. 16. a
 — word noch eens van de Hollanders bezocht 1. 19. a
van Brakel (Jakob) word by zyn Zusterkrank, en door andere bezocht 2. 405. a
 — word gevangen na de Kaap gebragt 2. 381. b
 — zyn kind flerft eer hy noch op 't fchip komt 2. 382. a
 — mag 't zelve niet helpen begraven *ibid.*
 — van zyne Familie blyft binnen 't jaar niemand over, als een enig Dochtertje *ibid.* b
 Brak water in de Mofselbank 1. 80. b
 — in de Tygebergen 1. 81. a
 — by Ribecks Kasteel 1. 122. b
 — moeten veel menfchen nevens hun vee gebruiken 1. 351. b
 Brak en zout worden de beeken, als ze niet altyd loopen *ibid.*
 Brakke grondt, waar te vinden 1. 352. b
 Brand, ontflaat nooit in de huizen der Hottentotten, waarom? 2. 76. a
 Brandmeesters, moeten na de fchoorftenen koomen zien, of ze geveegt zyn 2. 221. b
 Brandewyn, word aan 't Scheepsvolk zomtyds gegeven, als ze zich vrolyk maaken 1. 12. b
 — en wyn, der zelve maatig gebruik is nodig by de cuur van 't warme Badt 1. 339. b
 — van wyn beminnen de Hottentotten boven maate 2. 69. b
 — moogen de Inwoonders by een halve emmer verkoopen 2. 281. a
 Brand-flang, zie Dorft-verwekkende flang.
Braslie, derwaarts zeilen de Oorlogfchepen uit *Porto du Braja* 1. 16. a
Brassica alba, rubra, capitata, florigera 1. 313. b
 Breedte van 't Voorgebergte van de Kaap Goede Hoop 1. 65. b
 Brieven, wierden voor dezen aan de Kaap onder een Steen verborgen 1. 59. b 2. 177. b
 — der Borgers die de afzetting van den Gouverneur mede brengen, worden in twy-

fel getrokken 2. 383. b
 — worden van Elzevier voor verdicht gehouden *ibid.*
 — Helot wil de houders der zelve in de gevangenis zetten *ibid.*
 — de Borgers worden op die brieven gerufft 2. 381. b
 — der Compagnie, vervattende des Gouverneurs en anderen t'huis roeping 2. 386. b
 Bronnen, op St. Jago is 'er een die zeer goed is 1. 21. a
 — zommige zyn brak 1. 81. a. 1. 87. b
 — aan den Leeuwenberg 1. 85. a
 — koomen van den Tafelberg afstroomen 1. 89. a
 — aan Ribecks Kasteel veroorzaaken een gefchil 1. 123. a
 — liefelyke by 't Prinffen Kasteel 1. 161. a
 — op en aan de Bergen zyn tekenen van Mineraal-Erts 1. 279. b
 — der Bergen geeven ryklyk water 1. 328. a
 — die in de Dalen ontfpringen, geeven weinig water *ibid.*
 — hebben in de winter weinig, en in de zomer zeer veel van een zoute fmaak 1. 351. b
 — by *Miros-Castel* 1. 467. b
 Broodt, gebreck daar van aan de Honing-bergen 1. 125. a
 — geeft geen tiende 1. 142. a
 Brouwery aan de Tafelberg 1. 75. a
 Bruggen, zyn 'er gebreck in 't Moddergatsch Diftrict 1. 104. a
 — over de Stellenbofche Rivier is een flechte 1. 107. a
 — een betere daar dicht by *ibid.*
 — noch een tuffchen Welmoed en Meerluft *ibid.* b
 — is nu ingevallen *ibid.*
 — mankeeren over de Berg-rivier 1. 121. a
 — konden gemakkeelyk daar over geflagen worden *ibid.*
 — mankeeren in 't Land der *Damaquas* 1. 475. b
 Bruidegom, fpreekt eerst met zyn Vryfter, na dat de ouders haar toeftemming gegeven hebben 2. 16. a
 — klugtige ftrydt tuffchen bruidegom en bruidt, als de bruidt het ja-woordt niet geeven wil *ibid.*
 — brengt offten aan 't huis van de bruid *ibid.*
 — en Bruid, worden by 't trouwen drie-maal bepift 2. 17. a
 — de Priefter wenfcht den Bruidegom en Bruid geluk *ibid.* b
 — eet uit een byzondere pot 2. 21. a
 — mag by de Bruid aan tafel zitten *ibid.*
 Bruid, haar ouders moeten de bruiloft geeven 2. 305. a
 — en Bruidegom worden opgepaff en na bed geleid door een jongman en jonge dochter 2. 306. a
 Bruid,

R E G I S T E R.

- Bruid, haar ouders moeten 14. dagen de vrienden tracteeren 2. 307. a
 Bruiloften der Hottentotten zyn lustig en zeldzaam 2. 16. a
 Bruiloften opschik der Mannen en Vrouwen by de Hottentotten 2. 16. a
 — gasten zitten in twee ronde cirkels *ibid.* b
 — Tafel, hoe gestelt is 2. 21. a
 Bruiloften-Ceremonien zyn overal eenley by de Hottentotten 2. 22. a
 — der Inwoonders aan de Kaap 2. 304. a
 — daar by word niemand voorgedient als de Vrouwen 2. 305. a
 — de mansperfoonen eeten staande na hun believen *ibid.* b
 — welke plegtigheden na den trouwdag geschieden 2. 306. a
 — daar by word gedaant *ibid.* b
 — geschenken worden aan de getrouwde niet gegeven, waarom? 2. 307
 — — worden ook aan weduwen, die wedertrouwen, niet gegeven 2. 308. a
 Bruine rood-aarde, word aan de Kaap gevonden 1. 272. b
 — word vande Schilders gebruikt *ibid.*
 Bruinvisch, word beschreven 1. 230. a
 — zyn gulzig en groot *ibid.*
Bryonia Africana, 2 soorten 1. 290. b
Buebu, of *Spiraea*, gebruiken de Hottentotten tot hair-poeder 1. 303. a 2. 53. b
 — daar mede worden de cerstgeboore kinderen bestrooit 2. 5. a
 Buffels, worden beschreven 1. 171. a
 — der zelyer grootte *ibid.* b
 — — koleur *ibid.*
 — — hoorens *ibid.*
 — — huid *ibid.*
 — zyn gevaarlyke dieren *ibid.*
 — kunnen wel zwemmen 1. 172. a
 — een voorbeeld daar van *ibid.*
 — daar word 'er een in Zee gejaagt, en uit een schip doodgeschoten: *ibid.* 2. 430. b
 Buik, draagen de Hottentottinnen bloot 2. 49. b
 Bullen, laaten de Hottentotten altyd onder de kudde loopen 2. 35. a
 Bult, hebben de Ossen noch Kocijen aan de Kaap niet 1. 143. a
Buren, een Bolwerk, word tot een *Observatorium* geschikt 1. 51. a
 Burgers aan de Kaap, waarom die Vryborgers genaamt worden? 2. 270. a. 2. 282. a
 — klaagen hun nood vruchteloos aan den Gouverneur W. A. van der Stel 2. 328. a
 — klaagen over hem te Batavia, en in Holland *ibid.* b
 — worden van den Gouverneur om een getuigenis verzogt 2. 337. b
 — zulks komt veele vreemd voor *ibid.*
 — eenige wielen het opstel langzaam gelezen hebben 2. 338. a
 — vier van de voornaamsten zullen naar Holland vertrekken 2. 352. b
 Burgers, de zelve vertrekken, 't welk den Gouverneur ras berouwt 2. 353. b
 — aan de Kaap word toegelaaten met de Hottentotten te handelen 1. 459. b
 — zommige maaken te zaamen een Maatschappy, om Vee van de Hottentotten te handelen *ibid.*
 — worden slecht van de Hottentotten ontfangen 1. 450. a
 — wat hier van de oorzaak zy *ibid.*
 — hebben slecht met de Hottentotten geleeft *ibid.*
 — wie deze waren? *ibid.*
 — hebben weinig winst daar by *ibid.* b
 — verbieden hunne slaaven den omgang met slaaven van de Compagnie, waarom? 1. 397. a
 — zommige ontfangen brieven, waar in van des Gouverneurs afzetting gemeld word, die intwyfel worden getrokken. 2. 383. b
 — worden door den inhoud van deze brieven zekerder 2. 384. a
 — krygen na't vertrek der Retourvloot weinig verlichting 2. 393. a
 — oorzaak hier van *ibid.*
 — maken onder malkander op nieuws goede vriendschap 2. 395. a
 — vriendschap word niet gesteurt, waarom? 2. 398. b
 — verdeelen zich wegens de afzetting van Poulle en Overholster in twee partyen 2. 399. b
 Burger geld, wat naam het draagt? 2. 208. b
 — waar het toe aangeleit word *ibid.*
 Burgermeesters, zitten in den Raad van Justitie, wanneer? 2. 191. b
 — eligeert de Gouverneur alleen 2. 192. a
 — roept en laat te huis, wien hy wil *ibid.*
 Burger-Raaden, wat die zyn 2. 206. a
 — mogen alleenlyk conditioneele besluiten neemen 2. 206. b
 — worden alle twee jaar verandert 2. 207. b
 — de oudste houd rekening van de inkomsten der Colonie *ibid.*
 — moet daar van rekening by den Gouverneur doen *ibid.*
 — hebben de vryheid om een *nominatie* te maaken *ibid.*
 — worden gekoren door den Gouverneur en Raad *ibid.*
 — de Gouverneur kiest ook wel de geen, die niet op de *nominatie* staan 2. 208. a
 — ontfangen geen andere loon als de eer *ibid.*
 — daar hunne Vrouwtjes wel mede in haar schik zyn *ibid.*
 — ontfangen jaarlyks de pagt van de molen *ibid.* b
 — verzamelen het burger-geld *ibid.* b
 — betaalen uit hun kas den Onderhouder der gemeene wegen, Secretaris, en Boden *ibid.*
 — hebben vryheid tot hun Secretaris en Boden

R E G I S T E R.

den aan te stellen, wien zy willen 2. 209. a
 — als mede om Nacht-wakers aan te stellen
ibid.
 Burgery aan de Kaap, moet by nacht waaken
 2. 216. b
 — is daar in naaatig, waarom? *ibid.*
 — moet in't geweer verschynen, wanneer?
 2. 219. a
 — moet de weggelophe slaaven weer haalen
ibid. b
 — moet tegen de Hottentotten te veld trek-
 ken *ibid.*
Bij-blafch der Hottentotten, waar uit die be-
 staat. 2. 14. a

C.

Caapsche Colonie, welke dezelve is 1. 78. b
 — word door een toeval vergroot *ibid.*
 — wat voor een Hottentotfche Natie dit
 Land voor de aankomst der Hollanders be-
 woont heeft 1. 461. b
 — Hun Land en vryheid hebben de oude
 inwoonders ongaarne verloren *ibid.*
 — Velling laat een vlag waajen, wanneer?
 1. 84. a
 — Wateren zyn vierderley, omtrent de
 koleur en smaak 1. 87. a
 — als mede omtrent de hitte en koude 1.
 88. a
 — zyn zeer gezond *ibid.*
 — schaa den de zieken niet *ibid. b*
 — worden bemind van de Koning van De-
 nemarken *ibid.*
 — Wyn krygt door de tyde een Seek-smaak
 1. 152. a
 — Winden zyn voor zommige schepen
 naedeelig, voor andere voordeelig 1. 363. a
 — hier op letten de Hollanders *ibid. b*
 — heeft noch niemand recht onderzocht
ibid.
 — omtrent de zelve zyn drie hoofd-om-
 standigheden waar te neemen *ibid.*
 — zynaan land zeer ongestuimig 1. 365. b
 — zyn in open zee veel stiller *ibid.*
 — uit het Zuid-Oosten waajen zy sterk
 en lang 1. 366. b
 — de eigenschap van deze Wind vorfcht
 de Autheur na 1. 380. a
 — Wolken ziet de Schryver voor de eer-
 ste maal 1. 43. a
 Cabeljau, zyn gestalte en eigenschappen 1. 230. a
 — heeft goed vleesch *ibid.*
 Caffers, of men de Hottentotten zo noemen
 mag? 1. 417. a
 — en Hottentotten zyn onderscheiden volk
ibid. b
 — en Mooren zyn onderscheiden *ibid.*
 — hunne onderscheidenheid van de Hot-
 tentotten 1. 478. a
II. Deel.

— zyn geen Hottentotten, volgens het ge-
 tuigenis van *Ludolf* 1. 418. a
 — bouwen huizen 1. 478. a
 — vrouwen hier van *Myli* *ibid.*
 — dryven koopmanschap, met wie *ibid. b*
 — onder dezelve onthouden zich een En-
 gelsman, en een Hollander *ibid.*
 — die by *Tina de Natal* woonen, voeren
 tehilden 2. 143. b
Caffranu, of men 't land der Hottentotten zo
 mag noemen 1. 417. a
Calendula, sive *Calitha Africana*, Afrikaanfche
 Goudbloem 1. 290. b
 Camillen, stinkende Africaanfche 1. 292. b
Campanula Africana, daar van zyn hier 8 zoor-
 ten 1. 290. b
Campber, de beste komt van *Berneo* 1. 313. b
Campber-boom, groeit snel op *ibid.*
 — heeft weck hout 1. 314. a
Campborata Africana 1. 291. a
Canella Ceylonica 1. 314. a
Canis Carcharias. Zie Visch-hond.
Canna-wortel, een Afrikaanfch gewas 1. 308. b
 — de Hottentotten houden'er veel van
ibid.
Cannabis Sativa & *Erratica* 1. 314. a
Capo de Bonne Esperance, word voor de be-
 quaamste Oord gehouden, om Astronomi-
 sche *Observatien* te doen 1. 2. a
 — des zelfs nabyheid word uit eenige voor-
 tekens qualyk afgenoomen 1. 46. b
 — word eindelyk ontdekt 1. 47. a
 — die't eerst land ziet, krygt een præmie *ibid.*
 — diepte in de Haven *ibid.*
 — wanneer, en van wien ontdekt, en waar-
 om dus genoemt 1. 58. a. 1. 362. b.
 2. 176. b
 — dedden de Portugeezen niet aan, waarom
 1. 58. b. 1. 176. b
 — wanneer de Hollanders ingekregen heb-
 ben 1. 60. a
 — wie aanleiding tot het verkrygen gege-
 ven heeft *ibid.*
 — dezelfs bemagtiging word besloten, en
 gelukkig uitgevoerd *ibid.*
 — is zeer volkryk, en met veel bergen
 voorzien 1. 62. b
 — is zeer vruchtbaar, en heeft overvloed
 van zout 1. 63. a
 — heeft warme Baden, die van goede uit-
 werking zyn *ibid. b*
 — heeft in 't algemeen maar twee Winden
ibid.
 — legt onder 't Zuider gedeelte van de *Zo-
 na Terrida* 1. 66. b. seq.
 — dezelfs *latitudo* word vastgestelt *ibid. seq.*
 — dezelfs *longitudo* word uitvoeriglyk be-
 schreven, en eindelyk vastgestelt *ibid. seq.*
 — de afwyking der Zeilfteen aan de Kaap
 alhier beschreven 1. 68. b
 — word van allerhande landaard bewoont
 1. 70. b
Capo

R E G I S T E R.

- Cato de Bonne Esperance*, eene taal is daar 't gemeente 1. 71. a
- een Vreemdeling dient eene taal te leeren, welke? *ibid.*
- grootte van de Colonie 1. 71. b
- is een van de vruchtbaarste en gezegendste landen 1. 130. a
- heeft drie algemeene plaagen 1. 262. a
- aldaar moeten de Retour-fchepen in de goede *Mousson* aanlanden 1. 369. a
- aldaar moeten alle Hollandfche fchepen aankomen *ibid.* b
- alhier is het den Portugeefen in den beginne flecht gegaan 2. 176. a
- aldaar heeft de Compagnie zeer fchoone tuynen 2. 239. b
- is voor het vertrek van de Retour-vloot zeer volkryk 2. 264. a
- na het vertrek derzelve is het 'er ftil *ibid.* b
- Cayoverdifche Eilanden* 1. 13. a
- haar oude en nieuwe benaaming *ibid.* b
- hoe veel die zyn *ibid.*
- Cardamine Africana* 1. 291. a
- Carduus benedictus*, is heel heilzaam 1. 314. a
- Carduus Brasilianus* 1. 312. a
- Caryophyllus hortenfis* 1. 314. a
- Cassa Cinnamomea* *ibid.*
- Castanje-boomen, groejen heel groot en fchoon 1. 158. a 1. 314. b
- haar fchaduwe is zeer aangenaam *ibid.*
- draagen jaarlyks een groote menigte vruchten *ibid.*
- haar Vruchten zyn al zo goed, als de Europeanfche *ibid.*
- dog blyven zo lang niet goed *ibid.*
- Castanea Sylvestris* *ibid.*
- Catalogus* der Hottentofche woorden heeft *Ludolf* niet heel net 1. 429. a
- word verbeterd medegedeelt *ibid.* seq.
- Centurium Africanum minus*, waar van 4 zoorten 1. 291. a
- *majus* *ibid.*
- Cepa Fulgeris* of gemeene Ajuin 1. 314. b
- Cerapfus* of gehoornde flang 1. 466. b
- Cerulus varii generis*, Kerfcheboomen van verfcheide zoort 1. 314. b
- Ceremonien*, waar op een man weder by zyn vrouw mag koomen 2. 12. a
- Ceremonien* by de bruiloften der Hottentotten zyn klugtig en zeldzaam 2. 15. a
- zyn overal, en by alle gevallen eenreley 2. 22. a
- der Europeaanen aan de Kaap 2. 305. a
- by het kinder-dooopen der Europeaanen aan de Kaap 2. 309. a
- by Vifiten, en Contravifiten der Europeaanen 2. 301. a
- by het begraven der lyken onder de Europeaanen. 2. 312. a
- by de Rouw waar te neemem 2. 315. b
- by het overnemen van 't Gouvernement 2. 395. b
- by het voorftellen van een Commiffaris 2. 424. a
- Ceylonfche Olyfanten worden van de andere gegroet 1. 177. a
- zyn de leerzaamfte en tamfte *ibid.*
- inwoonders houden hun Land voor het Paradys. *ibid.*
- gelooven dat Adam daar zelfs begraven legt *ibid.*
- Roofen 1. 323. b
- Chærophillum fativum*, zaad-dragende kervel 1. 315. a
- Chalouppen*, vreemde, worden aan een fchip ontfangen, wie ze waren? 1. 12. a
- Chameleon*, de Schryver heeft 'er een gehad 1. 172. b
- verandert zyn koleur *ibid.*
- is niet heel groot *ibid.*
- eet muggen en vliegen *ibid.*
- is hobbelig en ruw van huid 1. 173. a
- is langzaam van gang *ibid.*
- zy zitten graag op de takken der boomen *ibid.*
- Chamtouers Natie*, heeft een vrugbaar Land 1. 476. b
- heeft water en wild genoeg *ibid.*
- heeft veel vifch in hunne Rivieren *ibid.*
- heeft veel hout, en onder anderen *Apricofe* en Eike boomen 1. 477. a
- vervolgt de Europeaanen in een bofch *ibid.*
- verhandelt aan de Europeaanen veel vee *ibid.*
- aardige rede van hun Kapitein *ibid.* b
- is een dapper volk *ibid.* b
- hun Voorgeeven *ibid.*
- hun manier van kryg te voeren 2. 142. a
- de *Chavonne*, zou den Gouverneur van Affenburg opgevolgt hebben 2. 186. a
- Chéiranthos Africana* 1. 291. b
- Chiragra*, is aan de Kaap onbekend 1. 405. z
- Chirigriquis-Natie* woont in de Baay St. Heleen 1. 446. a
- hun Land word van de Olyphants-rivier bevochtigt *ibid.*
- Chirurgyn (Opper) moet de zieken op 't fchip van alles bezorgen 1. 22. a
- Chonagra* of *Gonagra* is aan de Kaap onbekent 1. 405. a
- Christenen, worden van de Hottentotten over hunne onvergenoegetheid befchuldigt 2. 130. a
- worden in 't ftuk van Godsdienst door de Hottentotten befchaamt 1. 495. b
- geeven een quaad voorbeeld aan de Hottentotten *ibid.*
- worden door de Hottentotten in 't ftuk van onpartydige vonniffen befchaamt 2. 22. b
- worden in zommige gevallen door de Compagnie befchonken 2. 268. b
- Christe-

R E G I S T E R.

Chriftelyke Religie, daar toe zyn de Hottentotten niet wel te brengen 2. 9. a

Chryfantemum Africanum, waar van twee zoorten 1. 291. b

Chryfantemoides Osteospergon Africanum. *ibid.*

Citr. fativum, zaad-dragende Erwten 1. 315. a

— Africaanfche. *Zie Afralagus.*

Cieraadt, stellen de Hottentotten in 't befmeeren 2. 53. a

— in 't hair te poeieren met *Bacbu* *ibid.*

— in 't vlechten van alderhande dingen in hunne hairen 2. 54. a

— in 't draagen van glaze of koperse korallen, of van eijer-fchaalen om den hals, de handen enz. *ibid.*

— in Oorcieradien *ibid. b*

— der Mannen is een neusdoek van een voffe ftart 2. 55. b

— — zyn blaazen van wilde dieren *ibid.*

— by de *Namaquas* is een half-rond ftuk blik voor 't voorhoofd *ibid.*

— der Vrouwen is, dat zy haar aangezicht met roode verwe befthyken 2. 56. a

— — zyn ringen om haare voeten *ibid.*

Cinara bertonfs *ibid.*

Cinnamomum, of Kaneelboom 1. 314. a

Cistus humilis Africanus 1. 291. b

Citroen-boomen 1. 319. b

Claas, een Hottentotfch Kapitein, is zeer getrouw en yverig in de Compagniesdienst geweest 1. 438. b

— doet veel goed aan een Europeaan 1. 439. a

— handelt niet zyne lands-luiden voor re-kening der Compagnie 1. 456. b

— krygt tot zyne verzekering een Hottentotfche lyfwacht 1. 457. a

— voert zyn handeling getrouw en tot groot voordeel uit *ibid.*

— verkrygt daar door by ieder groot *credit* *ibid.*

— zyne dienst is aangenaam aan de Compagnie *ibid.*

— krygt flechte dank voor zyn getrouwen dienst *ibid. b*

— word verdacht gehouden *ibid.*

— zyn vrouw word hem door een Hottentot onthouden *ibid.*

— word door een Hottentots Kapitein by de bedienden der Compagnie veracht *ibid.*

— zy zoeken hem door lift ten val te brengen *ibid.*

— word door Europeanen vyandlyk op 't lyf gevallen 1. 458. a

— defzelfs aanspraak aan de Hollanders *ibid. b*

— word gebonden by den Gouverneur gebracht *ibid.*

— word op het Robben-Eiland gebannen *ibid.*

— waar over de Compagnie misnoegt is geweest *ibid.*

— krygt zyn vryheid, en eenige zynere goederen wederom 1. 459. a

— word eindelyk door zyn ouden vyand doodgeflogen *ibid.*

Clematis bideracea Indica, Indiaanfche klim 1. 315. a

Cloet (*Jacob*) word op het fchip *ter Aa* in arrest gezet 2. 355. b

— word fchielyk weer los gelaaten 2. 361. a

Cnicus Syvestris 1. 314. a

Cobra de Capello, is een zeer vergiftige slang 1. 255. b

— word gezegt een fteen in de kop te hebben *ibid.*

Cocos, de fchaalen van deze nooten gebruiken de Hottentotten tot haar *Gem-gom* 2. 105. b

— door de zelve weeten zy alle toonen te maaken 2. 106. a

Coerulus, of Blauw-vogel, word befchreven 1. 208. b

Collegie (een) maaken Stellenbofch en Drakenftein te zamen uit 2. 209. a

— van Policy, is het hoogfte aan de Kaap 2. 190. b

— van den Raad aan Stellenbofch, maakt een ordonantie ten voordeel van de armen 2. 289. a

— deze ordonantie word door hunnen Secretaris werktellig gemaakt *ibid. b*

— van Huwelyks zaken, by het zelve moeten de verloofden zich eerft aangeeven, eer de geboden gaan, of zy trouwen kunnen 2. 304. a

— geeft aan de verloofden een briefje, waar by de Predikant geauthorizeert word, om de geboden af te lezen, en naderhand te trouwen 2. 304. b

— van Justitie, word in een zekere zaak tot hulp geroepen 2. 400. a

— onderzoekt na den opfteller van een fmeekfchrift, en laat de *species facti* onaange-roert *ibid. b*

Collegien der gansche Regeering aan de Kaap zyn in 't geheel acht in getal 2. 188. a

Colonie aan de Kaap op te rechten word beflo-ten 1. 61. b. 1. 462. b

— word zeer veel in korten tyd vergroot 1. 61. b

— defzelfs benaaming en verdeling *ibid.*

— had in den beginne van alles gebrek 1. 62. a

— word fchielyk geholpen *ibid.*

— is thans redelyk groot 1. 72. a

— word noch vergroot *ibid. b*

— *Caapfche*, welke eigentlyk alzo genaamt word 1. 78. b

— *Stellenbofche*, welke deze naam draagt. 1. 91. b

Colo.

R E G I S T E R.

- Colonic, *Drakensteinjche*, welke dus genaamt word 1. 111. *b*
- *Waverjche*, waar die is. 1. 126. *a*
- tot aller dezer oprechting heeft de Compagnie de nodige koften gegeven 2. 179. *b*
- een yder, behulven de Waverjche, heeft haar eigen Magiftraat. 2. 206. *a*
- die van de Kaap heeft noch Raad-huis noch gevangenif. 2. 206. *b*
- is volk yk en wel bebouwt. 2. 207. *a*
- Colom, op den Leeuwenberg, heeft een aardige *Inſcriptie*. 1. 161. *b*
- Colutea Africana*, daar van zyn 4 zoorten. 1. 291. *b*
- Coma a reſ Africana*, daar van zyn 8 zoorten aangetekent. *ibid*
- Commandeur der Soldaaten was haaft in een ſtorm verdronken. 1. 45. *a*
- hy word geredt, en lacht zelfs om dit voorval *ibid b*
- wie de eerſte aan de Kaap is geweest 1. 60. *b*
- Commiſſaris Generaal, wie 't geweest zy 1. 113. *a*
- *Van Hoorn* houdt de Bedekte Weg om de Veſting voor onnut 2. 432. *b*
- beveelt een ſchans aan de Waterplas te bouwen 2. 433. *a*
- houdt niet veel van den Gouverneur, waarom? *ibid.*
- doet een ſchoone vereering van een dubbelte aan een meid *ibid. b.*
- Commiſſariffen (twee) verrichten jaarlyks de generale opneming 1. 142. *a*
- ſchryven by de opneming alle antwoorden der burgers op 2. 213. *a*
- gee. en hun dagregister aan den Gouverneur over *ibid*
- waar van een uittrekzel aan den Landdroſt en Heemraaden gezonden word, waarom? 2. 214. *a*
- vorderen betaaling der oude achterſtallen van de Compagnie *ibid.*
- waar van zy jaarlyks zekere portie invorderen 2. 214. *a*
- Compagnie, geeft boeken mede op reis 1. 26. *a*
- Oollindiſche, haar aanvang, en haar eerſte Capitaal 1. 59. *b*
- hoe zy zich in den beginne aan de Kaap beholpen heeft *ibid.*
- zoekt de opgang der Caapſche Colonie voort te zetten 1. 72. *b*
- hoe veel vleeſch zy jaarlyks aan de Kaap gebruikt 1. 131. *b*
- koopt al het kooren 1. 142. *a. 2. 273. a*
- koopt het vee van de Hottentotten 2. 41. *b*
- maakt vrede tuſſchen de Hottentotten 2. 141. *b*
- maakt haar onkoſten weer goed, op wat wyze? *ibid.*
- haar eerſte, en tegenwoordige naam 2. 178. *a*
- haar zorg voor een goede regeering aan de Kaap 2. 187. *b*
- geeft al het Land voor niet weg 2. 222. *a*
- geeft een erf-brief daar van *ibid.*
- heeft buiten 't genot der tiende, geen voordeel van vaſte goederen *ibid*
- geeft in 't Zieken-huis aan de zieken 14. dag: n lang alles voor niet 2. 230. *a*
- geeft de zelve, als de ziekte langer duurt, alles voor een halve maand zoldy *ibid.*
- geeft niets voor niet aan de genen, die Venus-ziektens hebben *ibid.*
- draagt zorg om een yder kennis te gee- wie 'er getorven is *ibid b*
- doet bekendmaking van de nalatenſchap der overledenen 2. 231. *a*
- heeft een nderſcheid ingevoerd tuſſchen Hollandſch en Oottindiſch geld 2. 236. *a*
- heeft geen ſchade, ſchoon dezelve haare Bedienden met zwaar geld betaalt *ibid.*
- betaalt liever in Holland als in Indie, waarom? *ibid. b*
- ziet graag dat iemand zyn geld tegen een wiffel geeft, waarom? *ibid.*
- laat de nalatenſchap van haar overledene dienaars goedwillig aan de rechte erfgenamen volgen. *ibid.*
- kan by veel Duitschers hier omtrent haar oogmerk niet bereiken, waarom? 2. 257. *a*
- de nalatenſchap der verſtorvenen vervalt aan haar, wanneer, en waarom? *ibid.*
- draagt ook zorg dat de gemaakte tranſporten betaalt worden *ibid. b*
- voert eenige voorrechten aan de Kaap in 2. 270. *b*
- konde zelfs alleen de onkoſten aan de Kaap niet dragen 2. 271. *a*
- aan haar hebben de Inwoonders van de Kaap hun opkomt, en ganſche welvaart te danken. *ibid.*
- heeft aan haar bedienden alle landbouw verboden, waarom? 2. 272. *a*
- verſtaat niet, dat haar bedienden eigen land bezitten, waarom? *ibid.*
- heeft aan haar bedienden alle kooren- wyn- en vee-handel verboden *ibid.*
- duld geen onrechtvaardigheid 2. 274. *b*
- kan in 't koopen en verkoopen der vaſte goederen niet bedrogen worden 2. 282. *b*
- draagt zorg voor den welſtand hunner onderdaanen 2. 284. *b*
- haar winſt op Hollandſche en Indiſche koopmanſchappen, hoe groot? 2. 285. *b*
- heeft voordeel op 't lichte geld, hoe veel? *ibid.*
- geeft klaar bewys van haar genegentheid tegen de Caapſche Colonie. 2. 286. *a*
- zulks bewyzen haar onbetaalde ſchulden, die ze in 't verſchot geweest is *ibid.*
- heeft

R E G I S T E R.

— heeft tot *reparatie* en herbouwing van 't Stellenbosche Raadhuis veel gegeven *ibid. b*

Compas, deszelfs eigenschap van aityd Noorden en Zuiden te wyzen, is voor dezen onbekent geweest 2. 175. b

— dit ontdekt en maakt *Vasco de Gama* werktellig *ibid.*

Comperse, wat het zy 1. 23. b

Constantia, een schoone Buiteplaats, heeft een schoon en vermakelyk uitzicht 1. 75. b

— is niet voordeelig *ibid.*

Contract, 't geen een Heer met een knecht aangaat, moet door den Secretaris geschreven worden 2. 258. a

Conyza Africana, daar 6. zoorten van beschreven worden 1. 292

Coobservator, daar toe kiest de Schryver *Reusch* 1. 28. b

— is naderhand *Nicolaus van Willich* geweest 1. 29. a

Coraal-boomen wassen in zee by de Kaap 1. 357. a

— zyn van drierley soort *ibid.*

— roode heeft de Schryver veel op zyn kantoor gehadt *ibid.*

— worden buiten 't water hard *ibid.*

— hoe haar koleur toevalliglyk verbleekt *ibid.*

Coraal-klippen, zyn groot op de Moluksche Eilanden 1. 357. b

— roode, vind men in de Roode Zee *ibid.*

Corraalen van koper en glas dragen de Hottentotten voor cieraad 2. 54. a

— zy houden veel van de groote *ibid. b*

— zyn by hen een gangbaare koopmanschap 2. 95. b

— worden heel wel tegen vee verhandelt *ibid.*

Corona Imperialis, Lelie of Keizers-Kroon 1. 319. a

Corjenaar (Willem) bloed vervaarlyk uit zyn neus 1. 406. b

— waar door hy blind word *ibid.*

— sterft in dezen toestand 1. 407. a

Corylus fativa, of Hazelaars 1. 315. a

Cotula Africana 1. 292. b

Cotyledon Africanum, daar van zyn 5. zoorten *ibid.*

Cours zetten de Oostindische schepen dit maal niet door het Kanaal, waarom? 1. 9. b

— moet dikwils verandert worden 1. 42. 43. 45

Crall. zie *Kraal.*

Crimineele misdaden straffen de Hottentotten zonder genade 2. 135. a

— welke onder deze gerekent worden *ibid. b*

Crista Pavonis 1. 315. a

Cruffen zie *Kruffen.*

Cruze (Jacobus) moest den Schryver veel dienst doen, op 't bevel des Gouverneurs Van der *II. Deel.*

Stel 1. 51. b

Cucumis, flos passionis, Passie-bloem 1. 315. b

— *vulgaris*, gemene Komkommers, zyn aan de Kaap gezond *ibid.*

Cucurbita, Kauwoorden *ibid.*

Cupressus, Cypresse boom 1. 315. b

Curator ad lites, heeft schoone inkomsten gehad 2. 256. a

Cuur van 't warme Bad is goed, gelyk de voorbeelden bewyzen 1. 341.

— van 't zieke vee is aardig 2. 40. b

Cyanus segetum, & hortensis 1. 316. a

Cytisus Africanus, waar van drie zoorten 1. 293. a

— *Arvensis*, of witte klaver 1. 316. a

Cysjes, zyn de Europeaanse gelyk 1. 224. a

D.

Dacha of *Dagga*, plegen de Hottentotten in plaats van Tabak te gebruiken 2. 14. a

— rooken zy op een Bruiloft na den ceten 2. 21. a

— daar van flokken zy de rook in, en blazen die op eenmaal weer uit *ibid. b*

— maakt hen dronken 2. 69. b

— onder Tabaksbladen gemengt, maakt Buschbasch 2. 14. a

— is een gangbaare Koopmanschap onder de Hottentotten 2. 95. b

Dactylus of Dadelboom 1. 321. b

Daken aan 't voorgebergte, zyn van riet gemaakt 2. 221. a

Dal achter 't Leeuwenhoofd is vruchtbaar 1. 84. b

— heeft genoeg water *ibid.*

— is een gemeene Vee-weyde 1. 85. a

— achter den Leeuwenberg is gras *ibid.*

— word niet bebouwt, waarom? *ibid.*

Dalen, welriekende, heeft de Schryver dikwils doorgekruist 1. 309. a

— aangenaame en vruchtbaare tusschen de Bergen 1. 347. a

— waar in men zout vind *ibid.*

Damaquas-Natie, bezit een vruchtbaar Land 1. 475. b

— heeft gebrek aan Hout *ibid.*

— heeft zout genoeg in haar Land *ibid.*

— heeft water genoeg *ibid.*

— heeft geen bruggen over de Rivieren *ibid.*

— haar manier om tegen de *Gauros* te vechten 2. 143. a

Damp, zwavelachtige, kan de oorzaak van de Zuid-Ooste wind aan de Kaap niet zyn 1. 380. b

Dankzegging, word aan Godt gedaan na een zwaare donder 1. 31. a

Dansmeester 2. 105. b

Danssen tegen de Maan, is by de Hottentotten een stuk van hunne Godsdienst 1. 494. b

P p p Danffen

R E G I S T E R.

- Danffen, is ook by de Jooden in gebruik geweest 1. 496. a
- is ook by andere Natien gebruikelijk by den Godsdienst 1. 497. a
- Daniffen, zulks doen noch hedendaags de Abyffinifche Chriſtenen *ibid*
- by den Godsdienst kan 't Godt niet mishaagen, als 't met een oprecht gemoed gefchiedt *ibid. b*
- doen de Hottentotten by verandering hunner wooningen 1. 518. a
- dog niet by hunne Bruiloften 2. 22. a
- Daniffen, laat het Scheepsvolk de Hottentotten, waarom? 2. 108. b
- hoe het by hen gefchiedt 2. 109. a
- duurt menigmaal de ganfche nacht door *ibid. b*
- gefchiedt in een ronde kring van Mans en vrouwen *ibid.*
- zy laaten niet een lidt onbewogen onder 't daniffen 2. 110. a
- der Hottentotten is zeer aangenaam voor vreemde te zien *ibid.*
- komt niet der Europeaanen manier in 't minft niet overeen *ibid. b*
- Dappers bericht van de fpraak der Hottentotten 1. 424. a
- verkeert verhaal van de Hottentotten 1. 454. a
- Darmen, half gebraden, en alleenlyk den drek daar uit gedrukt, eten de Hottentotten niet 1. 440. a
- spoelen zy uit in fchoon water *ibid. b*
- braaden dezelve *ibid.*
- of fnyden ze onder 't bloed, en bakken dezelve zo te gelyk *ibid.*
- van deze fyps heeft de Schryver zelf mede gegeten *ibid.*
- dragen de Hottentotten niet om den hals 1. 442. a
- laaten zy ruim half braaden 2. 61. a
- Daffen, konnen beter Murmeldieren genaamt worden 1. 173. a
- Datura*, *feu Stramonium Indica* 1. 316. a
- Davenraad (*Petrus*) word verboden fchool te houden 2. 406. b
- moet in de vefling woonen, en de kinderen aldaar onderwyzen 2. 407. a
- Dauw op de Beigen, is een bewys dat 'er Erts in is verborgen 1. 277. b
- van den Tygerberg verquikt al 't gewas 1. 160. a
- Declinatio Magnetis*, of afwyking van de Zeilsteen of Compas, is verſcheidentlyk aan de Kaap 1. 68. b
- word bepaalt 1. 69. a
- Deentch ſchip word aangehouden, 't welk tyding van Vrede medebrengt 2. 447. b
- Deliciae* der Hottentotten is Tabak de voormaante 2. 67. a
- is *Dicha* *ibid. b*
- is mzonderheid *Kanna* 2. 68. a
- is ook dikke en met hef of moer vermengde zuure wyn 2. 69. a
- is Wyn-brandewyn *ibid. b*
- als mede de Arak *ibid.*
- Delinquanten*, hoe de Hottentotten met dezelve leeven 2. 135. *ſeq.*
- hoe 't vonnis des doods voltrokken word 2. 136. b
- worden na hun dood eerlyk begraven *ibid.*
- Denemarken (Koning van) houd veel van 't Kaapiche water 1. 88. b
- Denneboom, groeit aan de Kaap beter als in Duitschland 1. 311. a
- walt in de Compagnies tuin *ibid.*
- Deugden der Hottentotten, zyn groot 2. 128. a
- vele Chriſtenen worden van hen beſchaamt gemaakt *ibid.*
- Deugdzaam, zyn de Hottentotten 2. 31. b
- Diaz* (*Bartholomeus*) heeft de Kaap de Goede Hoop eerft ontdekt 1. 58. a
- heeft ze niet durven aandoen *ibid.*
- noemt ze *Capo des totos Tormentos* *ibid.*
- Diefachtige Hottentot, heeft de Schryver maar een gekent 2. 133. a
- Diemer* (*Abraham*) word de wacht verboden 2. 379. b
- Dienaars der Compagnie aan de Kaap, koften jaarlyks een groote fomme gelds 2. 251. b
- konnen jaarlyks niet meer als 4. maanden zoldy ontvangen 2. 254. b
- zyn gelukkig als zy geen maand- ceel of transport hebben 2. 255. b
- konnen alle jaaren weeten of hun transport betaalt is *ibid.*
- als ook hoe veel zy by de Compagnie te goed hebben *ibid.*
- konnen met licht geld zo veel doen als met zwaar 2. 256. a
- laaten waaren uit Holland koomen die niet gemakkeelyk afgaan, waarom? 2. 284. a
- voeren bedrog uit met Koopmans goederen 2. 285. a
- handelen bedrieglyk met het verkoopen *ibid.*
- of zy iets van de inwoonders genieten 2. 288. a
- hebben groot voordeel, waar door? *ibid.*
- Dienft, daar in begeeft zich de Schryver by den Baron van Krosfik 1. 1. b
- Dienftbaarheid, onderwerpen zich de Hottentotten graag by hun oudften Broeder 2. 148. b
- als ook by de Europeaanen 2. 149. a
- hierom haaten de Hottentotten de flaa- ven *ibid. b*
- Dienftwilligheid der Hottentotten regens den Schryver 2. 100. b
- Dieren, wilde, doen groote ſchade onder 't Vee, dat echter niet veel geacht word 1. 144. a
- Dieren,

R E G I S T E R.

- Dieren, gewonde, maaken aardige figuren by de Jagt 2. 113. a
- Dieven, vind men onder de Hottentotten heel zelden 2. 31. b
- Dimissie*, moet een knegt van den Gouverneur hebben, eer hy zich verhuuren kan 2. 258. a
- Dipfas*. Zie Dorst-verwekkende Slang.
- Diptam, Afrikaanfche, 2 soorten 1. 301. a
- Distriet*, eerste, in de Drakensteinte Colonie 1. 115. b
- is wel van water voorzien 1. 116. a
- heeft veel landgoederen en Meyeryen *ibid.*
- is steenachtig, dog evenwel vruchtbaar *ibid. b*
- Dochters, worden by de Hottentotten niet veel geacht 2. 9. a. *seq.*
- weggeworpene zyn dikwils van de Europeaanen gevonden *ibid.*
- moogen buiten weeten van haare Ouders geen huwelyks contract aangaan 2. 15. b
- krygen geen huwelyks-goed 2. 23. b
- 2. 148. b
- blyven altyd by de Moeders 2. 29. a
- helpen haar hout draagen en wortelen graaven *ibid.*
- zo 'er Tweelingen geboren worden, word een van dezelve weggedaan 2. 6. a
- word of levendig begraven *ibid. b*
- of aan een boom gebonden tot dat ze sterft *ibid.*
- of word tusschen de struken geworpen 2. 7. a
- Doctoren, vind men niet aan de Kaap die ervaren zyn 1. 389. a
- der Hottentotten, trekken geen voordeel 1. 487. a
- onder de Hottentotten, worden voor Tovenaars gehouden 1. 527. b
- als zy de zieken niet helpen konnen, waar zy zich mede verontschuldigen *ibid.*
- der Hottentotten beschaamen menigen Arts of kwalzalver 2. 161. b
- Dolphyn, deszelfs vleesch is goed om te eeten 1. 14. b
- daar van zyn verscheide soorten 1. 230. *seq.*
- de gemeene is heel groot 1. 231. a
- laat zich in zee zien en vangen *ibid.*
- de lever en tong is 't lekkerste *ibid.*
- de andere heeten *Dorados* *ibid.*
- Dom, zyn de Hottentotten in vergelyking van geciviliseerde Natien 1. 437. b
- zyn zy anderzins niet, wyl zy veel Taalen spoedig leeren konnen 1. 438. a
- bewys hier van uit *P. Taabart* van de *Namaquas*-Hottentotten 1. 439. a
- Donder, slaat in des Schryvers schip 1. 31. a
- doet echter geen schade als aan zeil en wand *ibid.*
- waar voor Godt gelankt word *ibid.*
- Donder, beschadigt het zaad niet aan de Kaap 1. 137. b
- word 'er zelden gehoort *ibid. 1.*
- 346. b
- is zonder gevaar 1. 346. b
- Dood toewentelen, of de grootste vlack onder de Hottentotten is 1. 526. a
- Doode, hoe op de schepen begtaven worden 1. 23. a. *seq.*
- worden in een *Comperje* genaait *ibid.*
- Doodde, worden by de Hottentotten tot makender gebogen, en in een Cros gebonden 2. 166. a
- worden niet door de voordeur uitgedragen 2. 167. a
- oorzaak hier van *ibid.*
- voor der zilver wederkoomen zyn de Hottentotten zeer bevreect 1. 524. a
- Doodslag, is by de Hottentotten door een eenig verbod afgeschafft 2. 124. a. *seq.*
- Dood vonnis, op wat wyze 't by de Hottentotten voltrokken word 2. 136. a
- Doods-vreze, is by de Hottentotten klein 1. 525. b
- Dood Hottentofch kind zoekt de Schryver te bekoemen 2. 8. b
- dog word op een slechte wyze beantwoord *ibid.*
- Dood kind; word door een gemaakte Tabaksdrank uit 's Moeders lyf gedreven 1. 387. a
- veroorzaakt groote droefheid by de Vader en Moeder 2. 4. a
- doer de gansche Kraal daarom verhuizen *ibid.*
- waar door de Vader moet *anders maaken* *ibid.*
- Doodgraaver, wie 't is aan de Kaap 2. 296. b
- laat de graven door slaaven maaken *ibid.*
- heeft goed voordeel daar af *ibid.*
- Doopen der vreemdelingen onder de Linie is afgeschafft 1. 36. a
- Doorn-appel, Indische 1. 316. a
- Dorados*, een soort van een Dolphyn, hoe die 'er uitziet 1. 231. a
- hoe dezelve smaakt *ibid.*
- gedachten van *Erasmus Francisci* daar over *ibid. b*
- Dorpen, hoe de Hottentotten dezelve bouwen 2. 77. a
- worden van *Boewing* te klein bepaalt *ibid. b*
- zyn landwaarts in groot genoeg 2. 78. a
- zyn vry volkryk *ibid. b*
- Dorfschen, moet een boer aan de Kaap doen, wanneer? 1. 135. a
- geschied by de Hottentotten op een aardige manier 1. 140. a
- word door paarden of ossen verricht *ibid.*
- is zeer voordeelig op deze wyze *ibid. b*
- daar toe worden maar twee mentchen vereicht *ibid.*

R E G I S T E R.

- Dorſchen, daar by gaat veel verloren, 't welk evenwel noch te nutte komt 1. 141.
- Dorſchvloeren, afgellote, hebben de Hottentotten niet 1. 140. a
- zy maaken die onder den bloten hemel *ibid.*
- Dorſt-verwekkende Slang, haar benaaming 1. 254. b
- haar vergift is doodelyk *ibid.*
- voorbeeld daar van *ibid.*
- de lyder word aardig geneezen 1. 255. a
- zy zyn onder de Iſraeliten geweest *ibid.*
- Dragers der lyken, gebruiken de Hottentotten maar drie of vier 2. 166.
- by de Chriſtenen worden 'er meer gebruikt als in Duitschland 2. 314. b
- worden voor hunne moeite wel beloond 2. 315. a
- Drakenſtein en Stellenboſch maaken een Collegie uit 2. 209. a
- hebben een kas 2. 211. b
- zenden twee Gedeputeerden aan den Raad, waarom? 2. 411. b
- Drakenſteinsche Colonie geſticht 1. 111. b
- word ras bewoond 1. 112. a
- de oorzaak van haar naam is twyfelachtig 1. 113.
- waar van de rechte naam komt *ibid.*
- word gezegt eerſt door 80 Familien bewoont te zyn geweest 1. 114. a
- hoe ver van de Kaap gelegen *ibid.*
- hare grenſen *ibid.*
- bergen *ibid.*
- word in vier Diſtriſten verdeelt *ibid.*
- is zeer groot 1. 115. a
- heeft geen Raadhuis voor zich *ibid.*
- heeft een Kerk *ibid.*
- maakt een Raadsvergadering met Stellenboſch uit *ibid.*
- de in- en uitwendige beſchryving van haare Kerk 1. 119. b
- Drakenſteinsche Gemeente, wil haar eigen Predikant hebben die aan haar afgezonden is 2. 409. b
- verklaart zich waarom zy *Beek* niet hebben wil *ibid.*
- Dranken der Hottentotten by hunne vrolykheden 2. 14. a
- voor zieken maaken zy van verſcheide kruiden 2. 162. b
- Druif-viſch*, hoe dezelve 'er uitziet 1. 250. b
- word van de Duitschers Krampviſch genoemd *ibid.*
- heeft geen kop 1. 251. a
- worden echter herffens in hem gevonden *ibid.*
- byzondere eigentſchappen van deze viſch *ibid.*
- als hy aangeroert word, veroorzaakt hy benaauwde hartklopping en pyn in de leden *ibid.*
- die pyn duurt dikwils een halfuur *ibid.*
- andere viſſchen komen hem niet te na *ibid.*
- zyn de karpers niet gelyk *ibid.*
- Droeffem van Kryſtal, is een bewys van Metaal-Erts 1. 277. a
- zwart van kouleur, die rykelyk over de aarde legt by 't warme bad, is een teken van Erts *ibid.*
- Dronkenſchap, daar zyn de Hottentotten zeer toe geneegen 2. 122. a
- waar van een voorbeeld aan een vrouw *ibid.*
- daar aan zyn de meeste Europiſche Nationen, en voornamentlyk de Duitschers, overgegeven 2. 123. a
- veroorzaakt veel ongelukken *ibid.*
- Droſchelen, daar van zyn verſcheide zoorten 1. 209. b
- Druiven, wanneer die afgeſneden en geperſt worden 1. 135. a
- worden verdrongen of niet tydig 1. 147. a
- vroege, geeven ſlechte wyn 1. 152. b
- Drukking of peſſing van de Lucht kan de Kaaptche Zuid-oofte wind niet veroorzaken 1. 380. b
- Duelleeven*, doen twee Engeliſche Kapiteins 2. 396. a
- zy koomen ongeſtraft daar van *ibid.*
- Duikelaars, zyn verſcheide zoorten aan de Kaap 1. 223. a
- leven alle van viſſchen *ibid.*
- haar vleefch is niet eetbaar van wegens de traanige ſmaak *ibid.*
- Duiker-bok, waarom zo genaamt word 1. 202. a
- zyne geſtalte *ibid.*
- zyn vleefch gebraden zynde, is goed van ſmaak *ibid.*
- Duitschand, de Schryver vertrekt van daar 1. 4. a
- Duivel, word van de Hottentotten gevreesft 1. 498. b
- hoe zy hem in hunne ſpraak noemen *ibid.*
- zommige geeven voor hem gezien te hebben *ibid.*
- des Schryvers meening daar over *ibid.*
- Duivels berg, waarom alzo genaamt word 1. 86. a
- word ook de Wind-berg genaamt, waarom? *ibid.*
- is zo breed en hoog niet als de andere bergen *ibid.*
- formeert nevens de andere het Tafel-dal *ibid.*
- geeft een goed en aangenaam *Proſpect* *ibid.*
- heeft goede weyden voor het Vee *ibid.*
- achter dezelve is goed Land, dog word door de wind onvruchtbaar gemaakt *ibid.*
- Duiven, tamme, zyn niet overvloedig aan de Kaap 1. 222. b
- Duizendbeenen, hoe die'er uitzien 1. 267. b
- hebben

R E G I S T E R.

- hebben geen oogen, maar zoeken de weg met haare hoorens *ibid.*
- zyn zeer vergiftig *ibid.*
- haare steeken worden door slangen-steen, of door gebrade uyen geneezen 1.268.a
- Dunquas*-Natie, bezit een vruchtbaar Land 1.475.a
- heeft versch water en veel Wild *ibid.*
- op wat wyze zy tegen de *Gamos* vechten 2.143.a
- Dwaaling des Schryvers, dien hy zelf corrigeert 1.490.a
- oorzaak daar van *ibid.*

E.

- Ebbe en vloed, zevenmaal achter malkander in den tyd van twee uren 1.358. seq.
- zeldzaame omstandigheden daar by 1.359. seq.
- Eckium Africanum*, 2 soorten 1.293.a
- Echtbreuk, word by de Hottentotten met de dood gestraft 2.18.a
- daar omtrent beschaamen zy veele Christenen 2.31.a
- Echte luiden by de Hottentotten, schynen geen paar te zyn 2.24.b
- hebben een ordentlyke huishouding 2.25.a
- elk weet zyn werk *ibid.*
- Echt-scheiding, is onder de Hottentotten geoorloft 2.19.a
- is niet geoorloft, als 'er kinderen zyn *ibid.*
- onder de Europeaanen, daar van weet de Schryver maar twee voorbeelden 2.196.a
- Edel-gesteente, is hier noch niet gevonden 1.276.b
- Edelman (Portugeesch) komt aan des Schryvers schip 1.16.a
- is zeer belceft en gastry, word ook derhalven een present gedaan *ibid.*
- Edolio*, wat voor een vogel het is 1.209.b
- waarom altyd *edolio* roept 1.210.a
- Eenden, wilde zyn 'er verscheide soorten aan de Kaap 1.210.b
- worden veel geschoten en verkocht *ibid.*
- Eend-stoter, een roofvogel 1.208.a
- Eere Gods by de Hottentotten 1.492.a
- Eerlyk, word een beschimpte gemaakt, hoe? 1.515.a
- Eerlyke naam, beminnen de Hottentotten *ibid.*
- Eerstgeboren zoon, is by de Hottentotten erfgenaam van zyn Vader 2.23.b 2.28.a
- Eerst-geboorte, is een groot voorrecht by de Hottentotten 2.149.b
- is een bewys dat de Hottentotten van de Jooden afstammen *ibid.*
- Eerste Opstel van de Hottentotten heeft de *II. Del.*

- Schryver verloren 1.455.b
- Eeten, doen de mannen en vrouwen by de Hottentotten nooit met malkander 2.26.b
- Eetens tyd aan boort, 'smorgens, 'smiddag: en 'savonds 1.24.b
- Egelslakken, worden by hoopen uitgeworpen 1.239.b
- Eigendom van 60 morgen lands word aan yder uitgedeelt 1.61.b
- Eigenichappen, byzondere, der 'Tygerbergen 1.159.b
- van 't Zee-water 1.357.b
- Eikeboomen, gemeene 1.323.a
- plant de Compagnie 1.110.b
- Eilanden van *Capo verde* ontdekt 1.13.ab
- Exequies*, wat voor een wind het zy 1.364.a
- hoe in de Latynsche en Duitche taal genaamt word *ibid.*
- is in volle zee anders als aan de Kaap 1.379.b
- waeit in zee maar een half uur, dog de 'Zuid-oofte wind zeer lang *ibid.*
- Eiland-dieren aan de Kaap, komen met de Europeaanse niet overeen 1.173.b
- worden beschreven met alle hunne eigenschappen *ibid.*
- worden op een listige manier gevangen 1.174.a
- Elevatio Poli* van St. Jago 1.21.b
- Elft, een visch, deszelfs gedaante 1.272.a
- zyne beernaaming *ibid.*
- Elichrysum *Africanum*, 17 soorten 1.293.
- Elleboogen, daar aan dragen de Hottentotten elpenbeene ringen 2.46.a
- Elpenbeene ringen, draagen de Hottentotten aan de linker arm, waarom? *ibid.*
- Elshock (Willem)* weigert als Schout by Nacht een Manifest buiten den Raad te tekenen 2.345.b
- Elzenboom, Europeaanse, 1.311.b
- Elzenburg 1.108.b
- aldaar heeft de Compagnie een wagt gehouden 1.109.a
- word aan den Heer *Elzevier* gegeven *ibid.*
- daar is een Watermolen *ibid.*
- Elzevier*, geeft raad om de burgers te onderdruken 2.356.b
- Emmerlingen 1.210.a
- Emolumenten*, trekken de gequalificeerde Bedienden 2.259.b
- beloopen jaarlyks een groote somma 2.260.b
- Endivie 1.318.a
- Endting der Boomen, word aan de Kaap met vrucht gedaan 1.156.b
- Engelsche Compagnie laat hunne schepen in de maanden Juny en July buiten nood deze Kaap niet aandoen, waarom? 1.370.a
- Kapitein sterft op 't schip 2.445.b
- word met de gewoonlyke plegtigheden over boord gezet *ibid.*

R E G I S T E R.

- twee Kapiteins *duelleeren* 2. 396. a
- koomen ongestraft vry *ibid.*
- 3 sehepen geeven naricht van Vrede 2. 447. b
- Engelschman, leeft onder de Caffers in *Terra de Natal* 1. 478. b
- bezit gansehe kamers vol Olyfants-tanden, en zyde Damasten *ibid.*
- Ephemerum Africanum* 1. 293. a
- Erasmus van Rotterdam*, een steen by wyze van een Ilandsbeeld 1. 161. a
- Erfbrief, byzondere *Clauful* wegens het Hout 1. 110. a
- Erfbrieven, derzelve voornaamste conditie komt niemand na 2. 222. a
- mag niemand als de Secretaris Politick vervaardigen 2. 282. b
- Erfrecht der Hottentotten, gaat alleen de Mans aan 2. 148. a
- raakt alleen den oudsten zoon *ibid.* b
- Erica Africana*, heeft 11 zoorren 1. 294. a
- Ernsthaftig gelaat hebben de Hottentotten 1. 444. b
- Eris, vind men aan de Kaap 1. 270. b
- word by 't warme Badr gevonden 1. 277. ab
- word gekent door een zwavel-damp *ibid.*
- word aangewezen door verzengt lang gras op 't gebergte *ibid.*
- waar van de onderaarsche vuuren kentekens zyn 1. 277. b
- waar van Ryp en Dauw kentekens zyn *ibid.*
- als mede de reeten en spleeten der ber-
gen *ibid.*
- Erwten, zyn drierley 1. 315. a
- Ist*, is oorzaak van de dood eenes Reizigers 1. 152. a
- Econymus Africanus* 1. 294. b
- Europeaanen, verkoopen het vleesch duur 1. 144. a
- worden door de aanstekende ziekte der
shaven weggerukt 1. 397. b
- worden door een quaade zoort van kin-
derpokjes aangetast *ibid.*
- by deze konnen de Hottentotten beter
wat winnen als by hunne landsluiden 2. 34. a
- Europeaanse Vrouwen, zyn verliest aan de
Kaap 1. 390. a
- Executie* over misdadigen, hoe by de Hotten-
totten voltrokken word 2. 126. a
- van goederen by executie verkocht,
genieten de Gecommitteerden hun voordeel 2. 193. a
- de Secretaris en Gerichtsode gaan niet
de beste buit stryken *ibid.*
- des vonnis der 9 vluchtelingen blyft flee-
ken 2. 379. b
- Exters, zyn aan de Kaap niet veel 1. 213. b
- Eyelen op 't Bier gedaan, of 't zelve daar
door goed gehouden word, als men 't over
zic wil 1. 33. b

- van Water-schildpadden zyn goed 1. 195. a
- Ezels op St. Jago, haar natuur 1. 18. b
- zyn voor dezen aan de Kaap niet ge-
weest, maar daar na toe gebragt 1. 174. b
- koomen met de Europeaantche over een
ibid.
- Wilde. Zie *Zecora*.

F.

- Faba leguminosa*, Boonen van alderhande zoort 1. 316. a
- Fabago Africana*, Afrikaansch Wondkruid 1. 294. b
- Fadenlein, wat voor een Vogel 1. 211. a
- Faisanten, zyn 'er veel aan de Kaap 1. 211. a
- worden op een listige manier gevan-
gen *ibid.*
- Falzo Bay*, is aan weerzyden met bergen om-
ringt 1. 94. b
- oorsprong van deze naam 1. 95. a
- Feldbofs* (*Frederik*) bericht van een leeuw, die
een schildwacht ombragt 1. 465. b
- Ferula Africana* 1. 294. b
- Ficoides Africana*. Africaanse Vygeboom, hier
van zyn 36. zoorten aangetekend 1. 305. seq.
- Ficus communis Indica* 1. 316. b
- *Americana* *ibid.*
- Filicula Africana*, Afrikaanse Varen, 2 zoor-
ren 1. 294. b
- Filix Africana*, 3. zoorten *ibid.*
- Fiskaal *provisioneel*, *Willem van Putten*, is niet
vrede-lievend 1. 79. b
- Fiskaal *independent*, Jan Blefus, vergeet zyn
Character 2. 347. b
- hy ontvangt een smeekschrift van de 9.
vluchtelingen en veroordeelde 2. 380. a
- neemt zulks euvel op *ibid.*
- voert het bevel der Compagnie niet uit
2. 390. b
- laat her gouvernement in handen des
Gouverneurs *ibid.*
- veroorzaakt daar door veel onheil *ibid.*
seq.
- verbied Petrus Kalden niet meer te pre-
diken 2. 392. b
- houdt met den Schryver een nadenkelyk
g spreuk 2. 393. a
- Flamingos*, een vogel, word beschreven 1. 225. b
- deszelfs vleesch is smakelyk en gezond
1. 226. a
- Fluos Albus*, of de witte vloedr, een gemeene
plaag onder de vrouwen aan de Kaap 1. 408. b
- Foeniculum Africanum*, Afrikaanse Venkel 1. 294. b
- *vulgare Germanicum* 1. 317. a
- Fokkematt op des Schryvers schip door den
donder

R E G I S T E R.

donder aan stukken geflagen 1. 31. a
Fragaria, of roode Aardbezen 1. 317. a
Frumantum Indicum Saracenicum, Indiaanfch
 Turkfch Kooren 1. 317. a
Frutex Africanus, 1. 294. b
 — *Aethiopicus* 1. 295. a
Fulli Magri 1. 317. a
 — *Emwanne* *ibid.* b
 — *Avos brancho* *ibid.*
 — *Sappates* *ibid.*
Fuly Pavan 1. 315. a
dél Fuego, een Eiland, heeft een vuur-uitwer-
 pende Berg 1. 13. b

G.

Galega Africana 1. 295. a
Galen, een Hoofdvesting op Ceylon 2. 423. a
Gama, (*Vasco de*) is 't eerst in Africa aange-
 land 1. 58. b
 Ganzen, wilde, zyn drierley soort 1. 211. b
 — tamme, worden niet veel geacht
ibid.
 Garen der Hottentotten, zyn gespouwe zenu-
 wen van ossen of schapen 2. 81. b
 — hier mede naajen zy zeer wel *ibid.*
 Garnaalen, een soort van kleine kreeften 1.
 — hebben geen schaaren *ibid.*
 — haar vleesch is heel goed *ibid.*
 — zyn zeer smakelyk by een glaasje *ibid.*
 Garnizoen, of zich 't zelve alleenlyk in de ves-
 ting onthoud 2. 258. b
 — word op verscheide posten verdeelt
ibid.
 — is ten tyde des Gouverneurs van Assen-
 burg het sterkste geweest 2. 259. a
 — is nooit sterker in de vesting als 200.
 Man *ibid.*
 Garnizoens Boekhouder aan de Kaap is eerlyk
 1. 23. a
 — verkoopt het goed der verstorvenen 2.
 231. a
 — brengt het geld in Compagnies kas
ibid.
 — heeft voor dezen goed voordeel gehad
 2. 206. a
 — word wegens gepleegde *frauden* beschul-
 digt *ibid.*
 Garven, hoe die gemaakt en gebonden worden
 1. 139. a
 Gastmaalen, worden dikwils gehouden 1.
 404. a
 Gastvry, zyn de Hottentotten 2. 27. a
 Gaten in de huizen der Hottentotten, dienen
 tot bedsteden 2. 74. b
 Gaten in de aarde gemaakt, dienen de Hotten-
 totten tot het vangen van wilde dieren 2. 114. b
 — worden op den weg der dieren gemaakt
ibid.

Gawos Natie 1. 476. a
 — daar van oordeelt Tachart qualyk *ibid.*
 — heeft een vruchtbaar land *ibid.*
 — geen gebrek van water en hout *ibid.*
 — veel wild *ibid.*
 — is volkryk *ibid.*
 Gebouwen, publyke, heeft de Compagnie
 noodig zoo lang als zy dezen omflagaanhoud
 2. 250. b
 — kosten de Compagnie veel van oprich-
 ten en onderhouden 2. 261. a
 Gebrek van Vrouwspersonen aan de Kaap 1.
 62. a
 — dit word uit Holland vervult *ibid.*
 — van Wynvaten 1. 151. b
 — van Hout en Bergwerkers, verhandert
 den arbeid der Bergstoffen 1. 271. a
 Gebrek van Zout, word in Africa niet bespeurt
 1. 344. a
 — aan Water hebben de *Suffaquas* 1.
 464. b
 — aan Voedzel en levensmiddelen, dwingt
 de Hottentotten menigmaal tot verhuizen 1.
 517. b
 Gebreken der Hottentotten, daar van zyn de
 grootste de luyheid en morfligheid 2. 120. b
 Gebrekkelyke, vind men onder de Hottentot-
 ten niet 1. 455. b
 Gecommitteerde Raaden, hebben by de onder-
 vraging der gevangene Borgers braaf te drin-
 ken 2. 358. b
 Gedachten, goede, des Schryvers van den Heer
 van der Stel 1. 52. a
 — oorzaak daar van *ibid.*
 Gedeputeerden van de Weeskamer, wat zy da-
 gelyks voor hunne moeite genieten 2. 200. a
 Geestelyke, een Portugeesche, komt aan 't
 schip des Schryvers 1. 16. a
 — by de Hottentotten, is by yder Kral een
 1. 485. a
 — hunne aanstelling, als mede die der Bar-
 biers, geschiedt door de gansche Kral
ibid. b
 — hunne verrichtingen *ibid.*
 — moet by de Hottentotten een Man zyn
 1. 486. a
 Geestelyken aan de Kaap, hunne maandelyk-
 sche bezolding 2. 204. a
 — hun werk en beroep *ibid.*
 — hebben de meeste moeite by 't uitdeelen
 van 't H. Avondmaal *ibid.* b
 — de minste leyden aan de Kaap een vroom
 leeven *ibid.*
 Gehoornde Slangen, of die aan de Kaap te vin-
 den zyn 1. 257. a
 — de Schryver heeft een hoorn daar van
 gezien *ibid.*
 Gehoorzaamheid jegens de Moeder, raakt met
 het *anders maken* uit 1. 514. a
 Geilheid der vrouwen, is zeer groot 2. 308. a
 Geiten, tamme, hebben de Hottentotten niet
 2. 97. b
 waarom

R E G I S T E R.

- waarom de Schryver geen gewag 'er van maakt 1. 205. a
- Gekyft, word aanftonds by de Hottentotten onder den blaauwen hemel afgedaan 2. 77. a
- Geld, met de Schryver veel uitgeeven 1. 7. a
- hoe veel de Schryver mede nam *ibid.*
- kin de Schryver voor zyn Wiffelbrief niet krygen 1. 53. a
- van Stellenbofch en Drakenstein, waar uit fruit? 2. 212. a
- dit een Bediende der Compagnie te goed leeft, word in Holland prompt betaalt 2. 256. b
- der Weezen, word op intrest gezet 2. 295. b
- van alle Verkopeningen moet betaalt worden, hoe en wanneer? 2. 297. a
- word op een aardige manier ingezamelt, wanneer dit eerst begonnen heeft: *ibid.*
- Geld-boete van den Krygsraad, word aan den Kaffier overgelevert 2. 216. a
- word tot bettelling van nodig Krygstuig gebruikt *ibid.*
- werd ook gebruikt om den Secretaris en Bode een vereering te geeven *ibid.*
- Gelegenheid, en oogmerk des Autheurs tot zyn Reis 1. 1. a
- Gelukwensching, by 't trouwen der Hottentotten 2. 17. b
- Gemeene Bedienden der Compagnie, wie die zyn? 2. 253. a
- zulke zyn 'er zeer veel aan de Kaap *ibid.*
- Gemeener bootsgezellen en soldaaten Lykftaat-zie 1. 23. a
- Genegentheid der Compagnie jegens de Caapfche Colonie, blykt uit veel bewys-ftukken 2. 286. a
- Generale Opneeming, wat die is? 2. 213. *seq.*
- word gemakkeelyk gemaakt, waar door 2. 213. b
- gefchiedt door twee Gecommitteerden *ibid.* a
- Generale Vrede, word tuffchen de Hollanders en Hottentotten gemaakt 1. 462. b
- Montfering, wat die is? 2. 259. a
- — — — — wanneer gedaan word? *ibid.*
- Genijla Africana*, waar van 20 zoorten 1. 295.
- Gequalificeerde Bedienden der Compagnie, wat die zyn? 2. 253. a
- breeken de Conditien der Pagten zoo wel heimelyk als opentlyk 2. 280. a
- profiteeren veel van de Inwoonders, waar mede? 2. 287. b. *seq.*
- Genium Africanum*, waar van 22 zoorten 1. 1. 295. b
- Gerechtigheid der Hottentotten ziet geen per-zoonen aan 1. 479. b
- heeft Simon van der Stel flecht geoeffend 2. 183. a
- Gezich*, Vice-Admiraal van de Retour-vloot, word by zyn aankomft van niemand verwelkomt 2. 421. b
- Gerft, zomer en winter 1. 318. a
- word ryp, wanneer? 1. 135. b
- Getchenken, vrywillig, worden tot vergroo-ring der Stellenbofche Kerk gegeven 2. 237. b
- worden van eenige te rug genomen *ibid.*
- worden na den brand by een gezocht 2. 238. a
- niemand weet waar dat geld gebleven is *ibid.*
- Getchenken, hoe veel die jaarlyks aan de Com-pagnie koften 2. 265. b
- Gefprek met den Landdroft Starrenberg geeft aanleiding om den Schryver te lafteren 1. 55. a
- van een Hottentot met den Heer Ziegen-balg 1. 498. a
- van den Schryver met den Fiskaal *inde-pendent* Blefius 2. 323. a
- Gefalte der Hottentotten word befchreven 1. 445. *seq.*
- Getrouwde. Zie Echte luiden.
- Getuigen, worden 'er twee vereifcht by alle o-penbaare instrumenten en gefchriften. 2. 289. a
- genieten iets voor hunne moeite *ibid.*
- fchenken 't dikwils aan den armen *ibid.* b
- Gevaar, uitgeftaan by St. Jago 1. 14. b
- waar uit hen God wonderlyk helpt 1. 15. a
- Gevader verzoeken, is aanmerkelyk aan de Kaap 2. 310. a
- kan het Peetschap aanneemen of afflaan *ibid.*
- moet ook na de zin van den Predikant zyn *ibid.* b
- als hy Roomfch is, word hy niet toege-laaten *ibid.*
- Lutherfch word hy aangenomen *ibid.*
- ftaat de Vader dikwils zelfs by 't doopen van zyn kind 2. 311. a
- geeft niets aan den Predikant *ibid.* b
- behoeft ook de onkosten der begravenis, als 't kind sterft, niet te betalen *ibid.*
- geeft niets aan de Kraamvrouw in de luiermand *ibid.*
- te zyn is licht aan de Kaap, ten opzicht der onkosten, dog zwaar ten opzicht van an-dere omftandigheden 1. 312. a
- Gevader- of Peetschap, of iemand kan afflaan 2. 310.
- daar van zyn veele zelfs de oorzaak *ibid.*
- Gevangen, worden van Brakel en du Pré op 't fchip ter Aa gezet 2. 382. a
- Gevangene Hottentotten worden gedood 2. 144. a
- Gevangenis in 't Ziekenhuis voor onrullige menichen 2. 229. b
- Gewaffen op St. Jago 1. 21. a
- Geweer, houden de Hottentotten heel net 2. 95. a
- verkoopen zy niet als zy 'er niet dubbeld van

R E G I S T E R.

- van voorzien zyn *ibid.*
- moet men hebben als men onder hen reizen wil 2. 100. *b*
- van welk zy zich op de jagt bedienen 2. 111. *a*
- P. Tachart en Bövings bericht daar van *ibid.*
- deszelfs getuifheid word uitvoerig befehreven *ibid. b*
- Geweer-smids, zyn de Hottentotten 2. 91. *a*
- verflaan ook het yzer te fmelten *ibid. b*
- Gewin der Compagnie op de Koopmanschap, hoe te vergrooten? 2. 285. *b*
- en onkosten der Compagnie fcheelen niet veel 2. 286. *a*
- Gewoonte, is der Hottentotten tweede Natuur 2. 61. *a*
- Gezantfchap aan den nieuwen Gouverneur door de *Namquas* Natie afgezonden 1. 468. *b*
- Gezelfchap, heet van der Stel gehouden, wanneer, waar, en met wie? 2. 302.
- Gezond, is 't Caapfche Water 1. 88. *a*
- Scheepsvolk, word by beurten aan land gelaaten 2. 262. *b*
- Gibutzen, verfehede zoorten 1. 212. *b*
- Gieren, zyn van verfehede zoorten 1. 212. *b*
- Gift, met wat zoort de Hottentotten hunne pylen vergiftigen 2. 111. *b*
- moet door gift zyne werking benomen worden 2. 157. *a*
- Gilblingen 1. 210. *a*
- Gillis Sollier*, heeft een zeldzaam voorval by den Heer van der Stel 2. 338. *a*
- Ginffeng*, of die der Hottentotten Kanna zy? 2. 68. *a*
- daar van de befchryving van *Erasmus Francisci* *ibid. b*
- Giffingen van de nabyheid des Lands worden veele gemaakt by 't Scheepsvolk 1. 368. *seq.*
- Glafen tot *Perfpeliven* koopt de Schryver 1. 5. *b*
- Globuliria Africana* 1. 297. *a*
- Godt, hoe in de Hottentotfche taal genaamt word 1. 422. *b* 1. 491. *b*
- of de Hottentotten daar aan gelooven 1. 488. *seq.*
- *Saars* en *Bövings* mening daar van *ibid.*
- eeren de Hottentotten enigmate, na de mening van anderen 1. 489. *a*
- dat 'er een Godt is, betuigt zeker Hottentot zeer verftandig *ibid. b*
- zeggen eenige Hottentotten, dat zy gezien hebben 1. 491. *b*
- hoe hem de Hottentotten eeren 1. 492. *a*
- meenen de Hottentotten te eeren, als zy tegen 't fchynen der Maan danffen 1. 493. *b*
- zigtbare, is de Maan by de Hottentotten *ibid.*
- of zy hem vreezen, *Bövings* en *Ziegenbalg*s gedagten daar van 1. 498. *a b*
- wat aan den Schryver daar op geantwoord word *ibid. b*
11. Deel.
- Godsdienst der Hottentotten, hoe die van zommige befchreven word 1. 493.
- des Schryvers bericht en ondervinding hier van *ibid. b*
- vermelden de Hottentotten met danffen *ibid.*
- Godsdienst hebben de Jooden voor dezen met danffen vericht 1. 496. *a*
- daar by danffen ook andere Natien 1. 497. *a*
- zulks doen ook de *Abyffiners* *ibid. b*
- deze dient met danffen kan Godt niet mishagen *ibid.*
- Godsdienst pleegen de Christenen voor dezen in een zaal van de Veffing aan de Kaap te oeffnen 2. 232. *b*
- daar altyd een Schildwagt voor ftond, om alle onordentelykheden te weeren 2. 233. *a*
- konde daar niet langer in gepleegt worden, waarom? *ibid.*
- Goederen der overledenen worden bewaart, en verkogt 1. 23. *a*
- by *Executie* verkocht, daar van gemeten de Gecommitteerden hun loon 2. 193. *a*
- van vreemdelingen, worden hier in overvloed te koop gebragt 2. 321. *a*
- Goedaardig en behulpzaam zyn de Hottentotten, 't welk uit P. Tachart bewezen word 2. 130. *b.*
- byzonder in 't mededelen van 't een of 't ander 2. 131. *a*
- zy befchaamen daar mede de Christenen *ibid. b*
- dit word van zommigen als een doelwit der burgerlyke gezelfchappen aangezien *ibid.*
- antwoord hier op, neffens een merkwaardig voorbeeld 2. 132. *a*
- befchaamen nochmaals alle Christenen *ibid. b*
- Gom-Gom*, een Mufikaal Instrument, waar uit het beftaat? 2. 105. *b*
- deszelfs fatzoen word duidelyk befchreven *ibid.*
- geeft een fchoon geluit 2. 106. *a*
- kan door de tyd verbeterd worden *ibid. b*
- Goud-aderen, zyn aan de Kaap 1. 281. *a*
- Goud-blad, Afrikaanfch, daar van zyn 8 zoorten aangetekent 1. 291. *b*
- Goud-boom, Indiaanfche 1. 318. *a*
- Goud-erts, vind men zoo wel als Vermillioen in de Steenbergen 1. 279. *b*
- Goud-kefers, een zekere zoort is by de Hottentotten zeer geacht 1. 264. *a*
- Goud-vifch, hoe die 'er uit ziet, en waarom zo genaamt word? 1. 233. *b*
- heeft fcherpe en fpitfe tanden *ibid.*
- word alleenlyk in de winter gevangen *ibid.*
- heeft heel goed en gezond vleefch *ibid.*
- Gouverneur in Porto du Braja*, fchikt de Hollanders

R E G I S T E R.

- landers een wacht toe 1. 16. a
 — werd voor de laafte maal bezogt 1. 19. a
 — van de Kaap, Willem Adriaan van der Stel, heeft tyding van des Schryvers aankomft 1. 49. a
 — geeft *audientie* aan den Schryver *ibid. b*
 — geeft aan den Schryver een stille, eenzaame, en vermakelyke woonplaats 1. 50. a
 — goede gedachten van hem, en oorzaak daar van. 1. 52. a
 — verandert, en haat den Schryver *ibid. b*
 — doet niets ten zynen beste 1. 53. a
 — vereert hen een emmer wyn, waarom? *ibid. b*
 — zyn haat word grooter 1. 54. a
 — ontfchuldigt zich van 'de ongerechtigheid, die den Hottentotten word aangedaan 1. 460. b
 — is echter oorzaak van al dit onheil 1. 461. a
 — krygt loon na werken *ibid.*
 — doet groote fchade *ibid.*
 — de voorige Gouverneurs hielden al de vereeringen der Hottentotten voor zich 2. 269.
Gouverneur van Affenburg, heeft zulke vereeringen in Compagnies kas gebragt *ibid. b*
 — van der Stel had zyn gezelfchap van vrienden, daar hy mede vrolyk was 2. 302. a
 — liet zich dikwils 's avonds laat by hen vinden *ibid. b*
 — liet alle dag andere luiden by zich nodigen *ibid.*
 — bragt met hen zyn tyd aardig door *ibid.*
 — bevond zich dikwyls by vrouwen, en quam daar door in opfpraak 2. 303. a
 — liet zich hier niet van afhouden *ibid.*
 — zyn Opvolger komt onfchuldig in't zelve vermoeden *ibid.*
 — is het Vrouwentimmer niet ongenegen *ibid.*
 — dog houd zich onverfchillig by het zelve *ibid. b*
 — zyne vyanden hebben hem in een quaad gerucht willen brengen *ibid.*
 — hebben alle van aangenaame gezelfchappen gehouden *ibid.*
 — van der Stel, laat een zeldzaam Mandaat uitgaan, en wil het in den vollen Raad goed gekeurt hebben 2. 345. a
 — verdubbelt zyn Lyfwacht 2. 349. b
 — zeilt de Vloot na, dog kan ze niet inhaalen 2. 353. b
 — heeft een zeldzaame rede tegen van der Heydes vrouw 2. 357. a
 — wil de onwilligen nochmaals voor het Gerecht daagen 2. 363. b
 — word zeer verftoort om twee vruchteloos te Raadsvergaderingen 2. 378. b
 — houd in de namiddag Raadsvergadering *ibid.*
 — wil van der Heyde op nieuw laten ar-
 reftceeren 2. 380. b
 — vaart na het aankoomen van 't Schip *Pieter en Paul* in zyn wreedheid voort 2. 384. a
 — word door de gevangenis der 3 gevondens trots. 2. 385. a
 — laat zich door de wederkomst van den ouden *Rotterdam* niet beweegen *ibid. b*
 — vaardigt de *Retour-vloot* tydelyk af, waarom? *ibid.*
 — word door het fchip *Kattendyk*, nevens eenige anderen, naar Holland ontboden 2. 386. a
 — is daar over heel bedroeft 2. 390. b
 — *Van Affenburg*, aan dezës aankomft word getwyfelt 2. 407. a
 — over zyn achterblyven vallen raare rede- neeringen *ibid.*
 — komt met zyn Vloot aan, en ftapt aan land 2. 413. a
 — hier op word van de Veffing en al de fchepen het kanon, en van de burgery de fnaphaanen geloft *ibid. b*
 — vaart op de reede 2. 428. a
 — word van een Kapitein getraecteert *ibid. b*
 — vergeeft hem zyn fout op een aardige wyze *ibid.*
Gouvernement, neemt d' *Abling* van van der Stel over 2. 395. a
 Graaden, of trappen van Bloedverwantfchap, worden by de Hottentotten zeer wel in acht genomen 2. 22. b
 Graf van een geftorven Hottentot, laat de Kapitein of de naafte vrienden klaar maaken 2. 165. a
 — is doorgaans een kuil van een wild dier *ibid.*
 Gragt aan den *Jeeuwenberg* 1. 85. b
Gramen vulgare Hollandicum 1. 317. b
 Granaat-appelboom, de kern van de vrucht is lekker 1. 157. b
 — de buitenfte fchil der vrucht is goed voor de roode loop *ibid.*
 — draagt groote vruchten 1. 320. a
 — is van twederley zoort *ibid.*
 Gras, klein en geel, is een bewys van Ertis in de bergen 1. 277. b
 — het oude verbranden zy, op dat het jonge weder uitspruite 1. 463. b
 Gras-groene Kefers, waar zy zich ophouden 1. 261. a
 Gras-mus, een bekende Vogel 1. 217. a
 Gras-velden in de Bottelary 1. 108. a
 Grest (*Matthys*) vind een pleifter uit voor quaaide borften 1. 391. a
 — zyn konft is met hem geflorven *ibid. b*
 Greuninger, hoe die is? 1. 212. a
 Grimpe (*Job. Georg*) legt een Brug, en geniet daar voor eenige vryheid 1. 107.
 Groeffteenen aan de Kaap dienen tot fonda- ment der gebouwen 1. 275. a
 — zyn ook goede Kalkftenen *ibid.*
 Groen,

R E G I S T E R.

Groen, is 't Zee-water by *Capo Verde* 1. 356. a
 Groene Kloof, heeft goed Wey-land, en behoortjaan de Compagnie 1. 132. a
 — heeft schoone Zoutpannen *ibid.*
 Groene Specht, zingt niet veel 1. 220. b
 Grond aan de Kaap, is brak 1. 352. b
 Grond-aarde van 't warme Badt, is zwart 1. 337. b
 — deze kan tot Turf-aarde gebruikt worden *ibid.*
 — der Zoutpannen, hoe die is 1. 348. a
 Grootte der Hollandfche Colonie aan de Kaap 1. 71. b
Grossularia rubra & alba, roode en witte Aalbezie-boomen 1. 318. a
 Grotte op de Buitenplaats van *Job. Mulder* 1. 118. a
 Grouwzaam en wild, zyn de Hottentotten niet 1. 444. a
 Grouwzaame moord pleegen eenige slaaven en flavinnen 2. 291. seq.
 — die daar over gestraft worden 2. 292. b
 Grundelingen, zyn aan de Kaap zeer klein 1. 234. a
 — werden met een doek gevangen, en zyn niet goed om te eten *ibid.*
 Grys-bokken, worden beschreven, en reden gegeven waarom zy zo genaamt zyn 1. 179. b
Guajana Indica sive Guajabo 1. 318. a
Guajavos-boom, draagt aangename vruchten 1. 159. a
Gunjemans-Natie, waar die voor de aankomft der Hollanders gewoont heeft 1. 461. b
 — heeft haar Land aan de Hollanders verkocht *ibid.*
 — heeft naderhand getracht haar oude vryheid weder te krygen *ibid.*
 — oorlogt deswegen met de Hollanders 1. 462. a
 — vernieuwt het gefloten Koop-Contract met de Hollanders *ibid.*
 — hoe ver haar Land zich uittrekt *ibid.* b

H.

Haay, een vifch by *del Majs* gezien, gedood en gegeten 1. 14. a
 — word voor diergelyk gehouden als den Profcet Jonas ingeflokt heeft *ibid.*
 — Zie hier meer van op *Vifch-bond.*
 Haanen, zyn zo overvloedig dat menig Soldaat moede word die te eten 1. 212. b
 Haafen, zyn drierley foort aan de Kaap 1. 180. a
 — moogen de Hottentotten niet eten 2. 58. a
 Haat, draagt de Heer van der Stel den Schryver toe 1. 52. b
 — dezelve neemt hoe langer hoe meer toe 1. 54. a

— der Hottentotten tegen de slaaven 2. 149. b
 — is in plaats der vorige vriendschap ontstaan tuffchen de bedienden en borgeis 2. 284. b
 Haazelaars 1. 315. a
Hemantbus Africanus, Afrikaanfche Tulpe 1. 297. a
 Hagediffen (groene) zyn aangenaame en vriendelyke dieren 1. 295. b
 Hagel en sneeuw, daar mede zyn de kruinen der bergen bedekt, waarom? 1. 346. a
 — — valt niet op de aarde en in de valleyen aan de Kaap *ibid.* b
 Hair-poejer der Hottentotten 1. 303. a
 Hair-poejeren de Hottentotten 2. 53. b
 — in 't zelve vlechten zy alderhande wijewasjes 2. 54. a
 — befmeeren zoo wel de wyven als de Mans 2. 49. a
 — fnyden, zulks verftaan en oefenen de Hottentotten 2. 160. b
 — — gefchiedt by groote hoofdpyn *ibid.*
 — — by 't fterven van Oulers en bloedverwanten 2. 161. a
 — der Hottentotten is kort en lykt na fchape wol 2. 44. b
 Hairen, vallen den Schryver geheel uit 1. 42. a
 Hair-flang. Zie *Cobra de Capello.*
Haliaeetus, of Zee-arend, aaft fterk op de vifch 1. 208. a
 Hals, fnydt zich een Predikant op Stellenbofch af 1. 108. a
 — draagen de Hottentottinnen bloot 2. 49. b
 — — de Hottentotten kopere en glaze koraalen om 2. 54. a
Ham, een fchip, welkers boot afgekapt wierd 1. 9. a
 Hamels, kan men lichtelyk van de Hottentotten handelen 1. 340. a
 — jonge, zyn by de Hottentotten niet veel geacht 2. 35. a
 — worden gefneden, op wat wyze? *ibid.*
 Hamfter, komt met de Europeaanfche korenvarkentjes overeen 1. 187. b
 Handel met de Hottentotten, word den ingezetenen verboden 1. 456. b
 — word aan een Hottentot opgedragen om met zyne landfluiden te doen *ibid.*
 — verricht deze Hottentot getrouw, en tot groot voordeel 1. 457. a
 — hem word deswegen een lyfwacht toegevoegt *ibid.*
 — word op nieuw met de Hottentotten verboden 1. 459. a
 — word met de Hottentotten weder begonnen *ibid.*
 — word aan de burgers ook toegestaan, na dat de bedienden der Compagnie

R E G I S T E R.

- van te vooren hun voordeel daar mede hadden gedaan *ibid.*
- word veel gedreven met de Hottentotten 2. 100. a
- was voor dezen het eenige voordeel der Compagnie aan de Kaap 2. 271. b
- geeft noch het meest aan de Kaap 2. 282. b
- nadeelige manier van Handel is door de vorige Gouverneurs ingevoerd 2. 283. a
- deze is weder afgeraakt, waarom? *ibid.*
- Handel-Boeken van de Compagnie worden gebloten, wanneer? 2. 276. a
- Handelaars, of Ruilers, gaan met de Hottentotten ondeugend te werk 1. 460 a
- plunderen geheele Kraalen, en neemen 't vee weg *ibid.*
- die zulks gedaan hebben, worden genoemd *ibid. seq.*
- doen weinig profyt met hun ondeugd *ibid. b.*
- worden in 't Bosch der *Chirigriquas* aangevallt en beschadigt 1. 466 b
- Handen, om dezelve draagen de Hottentotten koraalen 2. 54 a
- Hand-molens aan de 24 Rivieren 1. 124. a
- Handſchoen, een oude, hangen zy aan een riem om den hals 2. 45. b
- waar toe de Hottentotten die gebruiken *ibid.*
- Handwerks-luiden, kosten de Compagnie jaarlyks heel veel 2. 252. b
- zyn altoos in de Vesting 2. 259. a
- moeten van de soldaaten onderscheiden worden *ibid.*
- of die voordeelig zyn aan de Compagnie of niet 2. 261. a
- Hanglip, een stuk der Hottentotſch-Hollandſche Berggen 1. 95. a
- Harer, een zoort van Haringen, hoe zy gevangen word 1. 235. a
- word 'er veel gevonden *ibid.*
- Harſteenen, worden gebruikt tot vloeren en trappen 1. 161. a
- Haringen, hebben kleine kroppen 1. 234. b
- Harmonie tuffchen de burgers en bedienden der Compagnie vermindert 2. 272. a
- Haffagayen der Hottentotten, hoe die gemaakt zyn 2. 112. a
- worden van hen vergiftigt *ibid.*
- daar mede kunnen zy net werpen *ibid. b.*
- Haver, word aan de Kaap niet gezaait 1. 136. a
- valt uit, en word wild 2. 273. b
- Havikken, zyn ſchadelyke vogels *ibid.*
- Heemraad, wat die zy 1. 213. b
- Heemraden van Stellenboſch en Drakenſtein, maaken een Collegie uit 2. 206. a
- hebben meer vryheden, als de Borger-raaden aan de Kaap 2. 209. a
- *ibid.*
- moogen zaaken, die onder de 150 guldens zyn, afdoen *ibid. b.*
- hebben den Landdroſt tot hun Prefident *ibid.*
- van hen kan men aan den Raad van Juſtitie *appelleeren* *ibid.*
- moogen zwarte ſlaaven geeffelen *ibid.*
- hebben een eigen Gerechtsplaats *ibid.*
- hebben een ſchoon Raadhuis in Stellenboſch *ibid.*
- houden aldaar altyd hunne Raadsvergaderingen *ibid.*
- hebben een groote gevangenis *ibid.*
- beſtaan altyd uit 4 van Stellenboſch, en 4 van Drakenſtein 2. 210 b
- de oudtte van hen is altyd Vice-prefident 2. 211. a
- worden alle twee jaar verwiffelt *ibid.*
- houden alle 14. dagen Raadsvergadering *ibid.*
- hebben een Secretaris, die een Bediende van de Compagnie is *ibid.*
- trekken geen loon, als by Commiſſien *ibid.*
- hebben een eigen Bode *ibid.*
- deze heeft ſchoone inkomsten, waar uit die ſpruiten? *ibid. b.*
- Heilige, voor zodanig eeren de Hottentotten de Kevers 1. 500 b seq.
- Heilige, moet een net om den hals draagen, hoe lang? 1. 501. b
- bekomt van 't geſlachte Vee geen viceſch, maar alleen de darmen *ibid.*
- de wyven zyn in alle omſtandigheden niet de Mannen geelyk 1. 502 a
- andere Wyven, die niet heilig zyn, krygen 't Vleeſch, en zy de darmen *ibid.*
- Hleinjus (Daniel) ontdekt veel misbruiken 2. 278. b
- heeft een goede order omtrent het verpachten ingevoerd 2. 279. a
- doet aan de Bewindhebbers verflag van alle zyne verrichtingen *ibid. b.*
- dezelfs ſchikkingen belaft de Compagnie dat zonder eenige veranderingen nagekomen worden *ibid.*
- Helbok zou Drakenſtein geheten hebben 1. 112. a
- des Schryvers gedachten daar over *ibid.*
- Helder, aldaar word een Soldaat begraven 1. 9. a
- Helot (Wilhem) word *ad interim* Opperhoofd aan de Kaap 2. 185. b
- was by zyn aankomſt pas in ſtaat voor een Copijſt *ibid.*
- wierd ras daar na Secretaris Politieq 2. 186. a
- wierd vorder Opperkoopman 2. 185. b
- wierd eindelyk van den Raad tot Opperhoofd verkoren *ibid.*
- word hier door hoogmoedig 2. 185. a
- mogt door den nieuwen Gouverneur wel

R E G I S T E R.

- wel wat handelbaarder worden *ibid. l*
- zyn O₁ volger in 't Secretariaat is *l. 190. b*
de Meyer 2. 190. *b*
- zyn quaale handelingen, toen hy Vendameester was, worden verhaalt 2. 400. *a*
- leeft het opstel van een Getuigfchrift heel ras 2. 338. *a*
- is vergeefs beducht voor Franfche fchepfen 2. 410. *a*
- heeft een aardig *Discours* met den Schryver 2. 412. *a*
- Hemdrok, door een Hottentot gefloken 2. 133. *a*
- die word daarom door zyne landfcluden gehaat, en van den Fiskaal getraft *ibid. b*
- Hengelingen of Vlasvinken, zingen fchoon 1. 213. *b*
- haar vleefch, gebraden zynde, is delicaat *ibid.*
- Hengelen, verftaan de Hottentotten zeer wel 2. 118. *a*
- zy vangt veel vifch met den hengel *ibid.*
- zy krygt de hengels van de Europeaanen *ibid.*
- Hennen, tamme, eet meenig folfaat in Indien tegen 1. 212. *b*
- Hennip, tamme en wilde, word van de Hottentotten gezaait 1. 314. *a*
- daar van mengen de Hottentotten de bladen onder de Tabak, 't welk zy *Pee pas* noemen *ibid.*
- Herten, zyn gelyk de Europeaanfche, behalven de kroonen 1. 180. *a*
- Herten kroonen, hoe die geformeert zyn *ibid. b*
- Hertog (*Fan*) bekamt en verkoopt zyn land aan Wiifh. Adr. van der Stel 1. 99. *a*
- word voor een jaar van zyn dienft ontflagen 2. 426. *a*
- Herr-zwammen, vind men veete langs den weg naar *Conftantia* 1. 278. *b*
- Hesperides*-Eilanden, hoe die heden genaamt worden 1. 13. *b*
- Heffaquas Natie*, is door P. Tacharts heel flecht in zyn Landkaart geplaatft 1. 472. *a*
- bezit veel Vee, handelt daar mede, en is volkryk *ibid.*
- veete dienen de Europeaanen voor knechts *ibid. b*
- is vredelievend, en mydt de vreemde weiden *ibid.*
- laat zich evenwel niet onderdrukken *ibid.*
- vervolgt hunne overwinning niet 1. 473. *a*
- maakt over hoop met de *Gunjemans* *ibid.*
- word door de Hollandfche gerechtsdienaars verjaagt, en door 't loffen van een ftuk gefchut verftrocit *ibid. b*
- haar Land is heel vruchtbaar, heeft hout, water en wild genoeg *ibid. feq.*
II. Diel.
- hun Ouden Heer of Opper-regent heeft de Schryver gezien 1. 482. *b*
- Van der Heyde* (*Jacob*) geeft een Hottentot een oorvyg, 1. 121. *b*
- bekamt een aardig antwoord daar op *ibid.*
- geeft een ftuk land tot een Predikants woning en fchool 2. 239. *b*
- dit land legt noch woefl, waarom? *ibid.*
- hy word nagelpeurt 2. 351. *a*
- word voor den Land droft geciteert *ibid.*
- word in arift gehouden *ibid. b*
- verzoekt vergeefs om in een burger-huis genrefleert te moogen byen *ibid.*
- vervalt in een heftige woordenftryd met *H. van Putten* 2. 352. *a*
- word uit de Raadt kamer in een duiftere kelder gebragt *ibid. b*
- blyft in die donkere kelder lang zitten 2. 353. *a*
- mag daar zelfs geen licht hebben, tabak rooken, noch zig laten fchieren 2. 354. *b*
- mag niemand fpreeken *ibid.*
- word na verloop van 15 dagen verhoort, en weder na dit gat gebragt *ibid.*
- word daar van daan in 't flimfte gat gezet, daar reeds een brandflichter en mooidenaar zaten 2. 355. *a*
- word uit deze duiftere gevangenis gelaten, en op een Bolwerk gezet 2. 357. *a*
- raakt wegens ziekte op een aardige manier weder vry 2. 361. *a*
- valt op nieuw in argwaan 2. 372. *b*
- krygt order, om naar Holland te trekken 2. 373. *a*
- word ras weder te rug gehouden *ibid. b*
- geeft een Smeekfchrift over, en ver-krygt gunftig gehoor *ibid.*
- Van der Heyde* en *Tas*, krygen volmagt om tegen den Heer *Van der Stel* te ageeren 2. 424. *b feq.*
- houden vergeeefs om reparatie van eer aan 425. *b*
- Heykoms-Natie*, haar land is niet heel vruchtbaar 1. 477. *b*
- heeft water genoeg, en veel wilde dieren 1. 478. *a*
- maakt Vrede met de Hollanders *ibid.*
- verzoekt gefchenken *ibid.*
- trekt tegen de *Botchjes-mannen* te velde 1. 479. *b*
- heeft een aardige manier van kryg voeren 2. 142.
- Hinderniffen, die de Portugeezen belet hebben in 't ontdekken van Ooftindien 2. 174. *b*
- Hinghnogh*, eerfte moeder der Hottentotten 1. 422. *a*
- Hitland, moet de Schryver voorby zeilen 1. 9. *b*
- Hirte onder de Linie is onverdraagelyk 1. 27. *b*
- onder de *Zona torrida* is verbaarlyk 1. 328. *a*

R E G I S T E R.

- Hoek aller plaagen 1. 363. a
- Hoer, daar voor word Baumans vrouw get. holden 1. 56. b
- Horen, leggen zo licht geen Man, waarom en wanneer? 2. 308. a
- Hoere kinderen, hinderen niemand aan een gelukkig huwelyk *ibid.*
- Hoerery, gaat onder de Hottentotten niet in zwaag 2. 11. a
- Hofstede, wanneer verkocht word is 'er drierley onderscheid waar te neemen 2. 282 a
- die noch geen 10 jaaren gestaan hebben, betaalen, hoe veel? *ibid.*
- die noch geen 20 jaar oud zyn, hoe veel? *ibid.*
- die langer als 20 jaar in weezen zyn geweest, hoe veel? *ibid.*
- Holland, daar heen word de Schryver gezonden 1. 3. a
- derwaarts reift hy andermaal 1. 5. a
- Hollanders, hoe zy zich in den beginne op de Kaap in zekerheid geitelt hebben 1. 59 b
- handelen met de Hottentotten over een stuk Land 1. 60. b
- koopen een stuk land van de Hottentotten 1. 61. a 1. 461. b
- gaan vriendelyk om met de Hottentotten 1. 101 a
- worden van de Hottentotten tot hulp geroepen, als zy oorlogen *ibid.*
- de onkunde der Hollandsche Spraak doet hen geen nadeel in hun handel 1. 427. b
- leggen tot hun verzekering eenige nieuwe werken aan 1. 462. b
- stryden met de *Gunjemans-Natie* om het verkochte land *ibid.*
- vernieuwen met deze Natie hun eens gestote Contract *ibid.*
- maaken met hen een algemeene Vrede, en worden Geallieerden *ibid. b*
- breiden zich uit, en leggen Colonien aan *ibid.*
- hebben alles aan de Kaap gebouwt wat 'er staat 2. 222. seq.
- Hollandsche Spraak behaagt den Schryver 1. 71. b
- Hollandsch geld verscheelt van het Indisch, hoe veel? 2. 256. a
- Holligheid op't Robben-Eiland 1. 161. b
- Houbeiner (Georg. Andr.)* zyn bericht van de Hottentotsche Spraak 1. 424. a
- Hominers, zyn 'Zee-kreeften, en overvloedig aan de Kaap 1. 238. b
- zyn zeer groot, en hebben groote schaaren *ibid.*
- hebben hard vleesch, en zyn zwaar om te verteeren 1. 239 a
- de staart is mals en aangenaam *ibid.*
- een geheele kan niemnd opeeten *ibid.*
- smaken best als men 'er Kerrie af maakt *ibid.*
- Honden, zyn 'er drierley zoort aan de Kaap 1. 180 b
- Afrikaansche, der zelve gestalte *ibid.*
- wilde, worden beschreven 1. 181. a
- als zy menschen ontmoeten, doen zy hen geen quaad *ibid. b*
- Honden, hebben de Hottentotten nodig 2. 75. b
- der Hottentotten zyn niet fraai, maar zeer waakzaam 2. 76. a
- Honing, brengen de Byen tusschen de Steenrotzen 1. 260. a
- loopt by groote hitte langs dezelve *ibid. b*
- zoeken en haalen de Hottentotten van daar *ibid.*
- is verscheiden *ibid.*
- Honing-bergen, hunne benaaming 1. 124. b
- drank dier Inwoonders 1. 125. a
- der zelve bewoonders eten vleesch tot vleesch, by gebrek van brood *ibid.*
- zy bouwen geen kooeren *ibid.*
- zy branden de mist in plaats van hout *ibid.*
- Honing bier, is goed *ibid.*
- 't zelve brouwen de Europeaanen 1. 475. a
- Honing-dauw is schadelyk 1. 137. a
- Honing-vreter, een vogel 1. 216. b
- Hoofd, beimeeren de Hottentotten heel sterk 2. 44. b
- daar op draagen de Hottentottinnen mutzen 2. 48. b
- Hoofd-pyn, is onder de *Zona torrida* heel groot 1. 41. b
- geneezen de Hottentotten met het hair afscheeren 2. 160. a
- Hoofd (het Stellenbosche) daar op was eertyds een Veidstukje en een Vlaggestok geplant 1. 93. b
- Hooi, groeit overvloedig in de *Bottelary* 1. 108. a
- Hoorn van een Rhinoceros, duld geen gift 1. 192. a
- van een Os, word gebruikt om te koppem 2. 155. b
- Herdeum vernum* & *hybernum*, Zomer- en winter-Gerst 1. 318. a
- Hottentot, krygt een oorvyg, en zegt daar op iets aanmerkelyks 1. 121. b seq.
- of dit een eige of toenaam zy? 1. 415. b
- *Tacharts*, *Merklini* en *Dappers* mening hier over *ibid.*
- deze Schryvers worden wederlegt, en aangetoont, dat het een Nationale naam zy 1. 416. a
- vorder bewys daar van *ibid. seq.*
- Hottentotten en *Cassers* zyn onderscheiden 1. 417.
- Hottentotten Brockqua* &c. wat die betekent, en waar het van daan komt 1. 416. a
- Hottentotten*, verstaan veel Portugeesen 1. 59. a
- worden hier over dood geichoten *ibid.*
- met hen tracteeren de Hollanders, en koopen een stuk land van hen 1. 61. a
- moeten

R E G I S T E R.

- moeten dieper landwaarts in trekken 1. 92. a
- hebben niet de Compagnie g'oorloogt 1. 92. b
- hun byzondere lof 1. 121. b
- houden hun woord *ibid.*
- zoeken honing, en verkopen die 1. 125. a
- zyn goede koorn-myers, en verdienen daar mede dikwils goede loon 1. 139. a
- worden door anderen dikwils van hunne blaas afgetroont *ibid.*
- kennen in den beginne de Wynftok niet 1. 146. a
- achten geen Mineraal hooger als het Yzer 1. 282. a
- twee befchuldigen malkander over dievery 1. 334. b
- deze willen malkander aantasten, dog dit word niet geleden *ibid.*
- bezoeken den Schryver aan 't warme Bad 1. 340. a
- eiffchen Tabak en brandewyn voor een haas, die zy niet gebruyt hadden *ibid.*
- gebruiken geen zout tot hun fpyfe 1. 344. a
- zyn geen *Cassers*, ge'yk zulks uit *Ludolf* bewezen word 1. 418. a
- hun oorsprong is onzeker 1. 419. a
- hebben veel zaaken met de Jooden en Troglodyten gemeen 1. 420
- fchynen van de Jooden, en oude Afrikaaniche volkeren oorsprongkelyk 1. 421. a
- hun oorsprong word door anderen bekrachtigt *ibid.*
- hun eigen voorgeven wegens hunnen oorsprong *ibid. b*
- roemen op een oude *Traditie* *ibid.*
- weten echter niets van de Goddelyke Openbaring *ibid.*
- hunne *Traditie* meld de aankomst, oorsprong, en benaaming van hunne eerste Ouders 1. 422. a
- waar van daan hunne eerste Ouders zouden gekomen zyn *ibid.*
- hun oorsprong komt van allerley Volkeren en Natien 1. 423. a
- waar onder ook Jooden moeten geweest zyn *ibid.*
- wegens hun Taal zyn drierley meningen *ibid. b*
- hun Taal wil de Schryver leeren 1. 425. a
- hun Taal kan men niet gevoeglyk, noch duidelyk verklaaren *ibid. seq.*
- hun Taal kan niet wel met letters uitgedrukt worden *ibid. b*
- hun Taal kan men tot geen regelen van de Letterkonst brengen *ibid.*
- komen bezwaarlyk bekeert worden 1. 523. b
- daar van 2. aanmerkelyke voorbeelden 1. 426. b. 1. 523. b
- Hottentotten zyn niet dom 1. 438. a
- leeren heel gemakkelyk allerley taalen 1. 438. a
- redeneeren verftandig van den Veldbouw 1. 438. b
- zyn zeer getrouw, een voorbeeld daar van 1. 439. a
- werken niet graag voor hen zelfs 1. 440. a
- zyn in hun eten vuil en morflig *ibid.*
- eten geen half gebrade darmen *ibid.*
- hoe zy de darmen bereiden en koken *ibid. b*
- worden oudt, en zyn gezond, voorbeeld daar van 1. 441. a
- betineeren zich zelfs, benevens hunne vellen, over al niet vet *ibid. b* 1. 442. b.
- hebben een afkeer van oudt en flinkend vet 1. 442. b
- draagen geen darmen om den hals 1. 442. a
- kunnen snel loopen 1. 443. b 1. 510. a
- waare oorzaak hier van *ibid.*
- zyn niet gruwzaam en wild 1. 444. a
- hunne uiterlyke gefalte 1. 445. a
- zyn niet gebrekkelyk *ibid. b*
- zyn niet zwart 1. 446. b
- zyn niet wit 1. 448. a
- hier in begaat *P. Tachart* een dwaling *ibid.*
- hun koleur is Caftanje-bruin *ibid. b*
- hunne oorlogen onder malkander leggen de *Hollanders* by 1. 450. a
- of zy een algemeene Regeerings-wyze hebben 1. 453
- waarom zy *Salthani* - mannen, en *Kochoqua* genoemd worden *ibid. b*
- zyn geen verdreve *Banditen* *ibid.*
- zyn eerlyk en befcheiden *ibid.*
- vele van hen worden door de *Handelaars* vermoort 1. 460. a
- en geheele *Kraalen* uitgeplundert *ibid.*
- wie hunne vervolgers geweest zyn *ib. seq.*
- brengen aan de *Hollanders* aanftonts tyding van de aankomst der vreemde fchepen 1. 462. b
- houden geen vaste woonplaats 1. 463. b
- 1. 517. b
- neemen het vee der *Europeaanen* weg 1. 467. a
- of zy een algemeen *Regent* hebben 1. 481. *seq.*
- zyn gehoorzaam en ongehoorzaam 1. 483. *b. seq.*
- zyn goede *Jagers* 1. 484. a
- zyn ook *Geneeskundige* *ibid. b*
- zyn geen *Cassers* 1. 489. b
- worden qualyk van den *Autheur* befchreven 1. 490. a
- zoeken den *Autheur* te misleiden *ibid.*
- heeft de Schryver voornamelyk in twee *Sceten* verdeckt 1. 491. a
- wor-

R E G I S T E R.

- en het *dijnoers* over den Godsdienst
 1. 492. *b*
 ————— heeft de Schryver dikwils onder-
ibid.
 ————— geeven een aardig antwoordt op de
 vragge van Godt 1. 493. *a*
 ————— versietten hun Godsdienst met dansen
 tegen de Maan *ibid. b*
 ————— hoe dikwils zy zulks doen *ibid.*
 ————— biddende Maanaan, en houden dezelve
 voor den zichtbaaren Godt 1. 494. *b*
 ————— zingen en dansen 24 uren lang tegen
 de nieuwe en volle Maan 1. 494. *b*
 ————— maken aardige grimassen daar onder,
 en prevelen eenige woorden 1. 495. *a*
 ————— besluiten hun godsdienstigen dans,
 waar mede? *ibid.*
 ————— beschaamen hier in door hunnen yver
 de Christenen *ibid. b*
 ————— worden door de quaaide voorbeelden van
 den Christelyken Godsdienst afgeschrikt *ibid.*
 ————— sichynen van de Jooden af te stammen
 1. 497. *a* 1. 501. *a*
 ————— geeven een aardig antwoordt op de vraag,
 waarom zy den kleinen Kapitein meereeren,
 als den grooten 1. 499. *a*
 ————— hebben door een *Traditie* kennisse van
 den val der eerste Ouders *ibid.*
 ————— onder hunne Voorouders zyn ook Jooden
 geweest *ibid. b*
 ————— stellen een quaaen en een goeden Godt
 1. 500. *a*
 ————— houden ook zeker *Insect* in eere *ibid. b*
 ————— laten zich van deze eerbewyzing niet
 afmaanen 1. 503. *a*
 ————— hebben eenige plaatzen, die zy voor
 heilig houden *ibid. b*
 ————— vreezen zeer voor de dooden 1. 524. *a*
 ————— veranderen hun woonplaats als iemand
 gestorven is *ibid.*
 ————— cene word van een uitwendige quaal
 door een Europeaanfche Vrouw geneezen
 1. 527. *b* *seq.*
 ————— zyn geen Tvenaars 1. 528. *b*
 ————— hoe zy hunne nieuw-geboore kinderen
 banden 2. 4. *a*
 ————— trekken weg, als 'er een dood kind ter
 waereld komt 2. 4. *a* 2. 10. *a*
 ————— gemeten slecht huwelyks-goed 2. 23. *a*
 ————— konnen niet om rykdom trouwen *ibid. b*
 ————— slachten op zekere tyden 1. 494. *a*
 ————— of zy Godt vreezen 1. 498. *a*
 ————— offeren voor de dolle Ichapen 1. 519. *a*
 ————— gelooven een eeuwig Levenen Opstandin-
 ge 1. 524. *b*
 ————— weeten hunne gedachten daar omtrent
 niet wel uit te drukken *ibid.*
 ————— zyn zeer galtry 2. 27. *a*
 ————— kunnen in korten tyd een huis bouwen
ibid.
 ————— draagen zorg voor het welzyn hunner
 kinderen 2. 28. *a*
- Hottentotten laten zich aan de Kindertugt
 weinig gelegen leggen *ibid.*
 ————— zorgen voornamelyk alleen voor de
 zoonen 2. 29. *a*
 ————— hun kinder-tugt is heel slegt *ibid. b*
 ————— leeren hunne kinderen alderhinde
 handwerk zonder eenig Instrument *ibid.*
 ————— konden in allerhinde Wetenschappen
 geoeffent worden, als zy niet zo luy waren
 2. 30. *a*
 ————— konnen hunne kinderen in korten tyd
 een handwerk leeren *ibid.*
 ————— worden in veel zaaken onrechtmarig
 beschuldigt *ibid. b*
 ————— eenige dezer beschuldigingen weder-
 derlegt de Schryver *ibid.*
 ————— zyn niet hoerachtig 2. 31. *a*
 ————— zyn heel goddaardig en behulpzaam
ibid. b
 ————— konnen meer by de Europeaanen, als
 by hun eige landsluiden verdienen 2. 34. *a*
 ————— slachten niet buiten noodzaakelykheid
 2. 41. *b*
 ————— verkoopen hun vee aan de Compagnie
ibid.
 ————— vereeren dikwils iet aan de Compagnie
 2. 42. *a*
 ————— hebben geen lang hair 2. 44. *b*
 ————— besmeeren het met vet en roet *ibid.*
 ————— bedekken het hoofd niet, als wanneer
 het regent 2. 45. *a*
 ————— dragen altyd een *Kinti* en *Rackum*-stok
 by zich 2. 47. *a*
 ————— konnen met de *Rackum*-stok net wer-
 pen *ibid.*
 ————— konnen met de *Kirri* aardig vechten
ibid.
 ————— gaan met het onderlyf heel naakt 2.
 48. *a*
 ————— bedryven zo veel ondeugd niet, als
 men zegt 2. 24. *a*
 ————— koomen alle daar in over een, dat zy
 zich besmeeren 2. 44. *a*
 ————— smeeren al de leden, en wasschen zich
 nooit met water *ibid.*
 ————— draagen *Crossen* om de schouders 2.
 46. *a*
 ————— draagen kopere ringen om de handen
ibid. b
 ————— hoe zy hunne schoenen maaken, en wie
 dezelve draagen 2. 48. *a*
 ————— draagen geen kousen *ibid. b*
 ————— eten onder den bloten hemel, als het
 de natuur vereischt 2. 57. *b*
 ————— moogen geen varkens vleesch, noch
 vischen zonder schubben eeten 2. 58. *a*
 ————— sichynen van de Jooden af te stammen
ibid. 2. 64. *a*
 ————— eten het verlemde vee, gelyk de
Trogloodyten 2. 60. *b*
 ————— hun spyze is het gestorve vee, en uit-
 gepoelde darmen *ibid.*
 ————— kooken

R E G I S T E R.

— kookten bloedt, darmen, en melk onder malkander, gelyk de Troglodyten 2. 61. a — kookten alles zonder zout, kruid, en vet 2. 62. a — kookten alle spyze byzonder <i>ibid.</i> — worden heel oudt <i>ibid.</i> — zyn veel ongezonder als zy van de spyze der Europeaanen eten <i>ibid. b</i> — gebruiken aarde potten <i>ibid.</i> — weten op een aardige wyze vuur te maaken 2. 65. b — zyn heel luizig 2. 66. a — eten ook de luizen <i>ibid. b</i> — houden ongemeen veel van Tabak 2. 67. a — weten den Tabak heel wel te proeven <i>ibid.</i> — houden veel van <i>Canna</i>-wortel 2. 68. a — houden veel van troebele wyn, daar de hef in zit 2. 69. a — hunne huizen hebben het formaat van een bak oven. 2. 71. a — maar zyn geen holen 2. 7. a — verdeelt <i>Tachart</i>, dog verkeerdelyk, in Jagers en Herdeis 2. 72. a — hunne huizen zyn niet van gras en steenen gebouwt <i>ibid. b</i> — worden van man en vrouw uit dunne stokken en biezen opgezet <i>ibid.</i> — zyn ras gemaakt, en ovaal-rond 2. 73. a — om hunne huizen te bouwen, steeken zy ovaal-ronde boogen in de grond <i>ibid.</i> — hunne huizen worden met matten, en vellen bedekt <i>ibid. b</i> — hebben een kleinen ingang <i>ibid.</i> — zyn niet hoog <i>ibid.</i> — in de zelve kunnen veel menschen, maar geen familien, logeeren 2. 74. a — hebben nodig honden van doen 2. 75. b — hun huisraad, waar in dat bestaat? 2. 76. a — hebben nooit gekyf binnen 's huis 2. 77. a — verstaan het Bont werkers ambagt heel wel 2. 79. b — bereiden hunne vellen, met vet daar in te wryven 2. 80. a — onderzoeken met uitkloppen, of de vellen algaar zyn <i>ibid.</i> — neemen ook versche koemist om de vellen te bereiden <i>ibid. b</i> — hunne velle stinken zeer <i>ibid.</i> — snyden en naajen hunne <i>Crossen</i> zels 2. 81. a — gebruiken geen naald, garen of zyde daar toe <i>ibid.</i> — naajen hunne <i>Crossen</i> met snaaren <i>ibid. b</i> — naajen dezelve zuiver, net, en vast <i>ibid.</i> — verstaan het riemen snyders ambagt 2. 82. a	— hoe zy de huiden, daar zy riemen uitsnyden, bereiden 2. 83. a — hunne riemen zyn zo goed, als die der Europeaanen <i>ibid. b</i> — zyn goede Vleesch houwers 2. 84. b — hoe zy een schaap slachten 2. 85. b — snyden het vleesch net van de beenen af, en bicken geen eenig been 2. 86. b — martelen het vee ebarmylyk lang 2. 87. a — hoe zy een os slachten <i>ibid.</i> — snyden hunne elpenbeene ringen aardig 2. 88. a — zyn Matre en mande-makers 2. 88. b — zyn Lynspinders, en maaken goede rouwen 2. 89. a — kunnen snaaren maaken <i>ibid. b</i> — zyn goede Pottbakkers 2. 90. a — zyn Baders en Barbiets 2. 91. a — zyn goede Jagers <i>ibid.</i> — zyn Geweer-smids, en weten het yzer te smelten <i>ibid. a b</i> — maaken hunne Wapenen zels 2. 92. b — verlaan zich den Landbouw heel wel <i>ibid.</i> — zyn te luy om het veld te bouwen <i>ibid.</i> — hebben niets als vee te verhandelen 2. 93. b — hun kostelykste waaren zyn olyfants tanden 2. 94. a — verhandelen deze, aan wie? <i>ibid.</i> — wat zy onder malkander zels verhandelen <i>ibid. b</i> — waar mede zy onder malkander de waaren betaalen 2. 95. a — verhandelen hun geweer, als zy het dubbeld hebben <i>ibid.</i> — houden hun geweer heel schoon <i>ibid.</i> — verhandelen hun vee voor <i>Canna</i>, Koraa-len, en Tabak <i>ibid. a b</i> — handelen onder malkander zeer eerlyk <i>ibid. b</i> — worden van <i>Vogel</i> onbillyk beschuldigt 2. 96. a — worden door <i>Meisser</i> valsch betigt <i>ibid. b</i> — handelen met de Europeaanen veel scherper, als met hun eigen volk 2. 97. a — hoe zy voormaals, en noch heden ten dage met de Europeaanen handelen <i>ibid. b seq.</i> — aan hen zyn alle waaren niet even aangenaam 2. 98. b — om onder hen te reizen moet men met geweer voorzien zyn 2. 100. b — dragen zorg voor bekenden, en voor hunne gederen 2. 101. a — hebben voor onbekenden weinig achtig, en bedriegen de zelve <i>ibid.</i> — worden van <i>Olaus Dapper</i> twee kunsten toegeschreven 2. 102. a — daar van word door den Schryver het tegendeel aangetoont 2. 103. a

R E G I S T E R.

- kunnen zeer snel loopen *ibid. b*
- de zulk hier van word van den Schryver voorgesteld *ibid.*
- loopen heel net werpen 2. 104. b
- maken prachtige griffaffen onder het werpen, en raaken evenwel het wit *ibid.*
- kunnen met hun *Kackam* stok een dief in eenen mis daad werpen 2. 107. a
- konnen van natuure wel vechten *ibid.*
- oefenen zich in de Musick *ibid. b*
- oefenen de Musick zo wel *figuraliter* als *ibid.*
- waarom zy by de matroosen aan sloop dastien 2. 108. b
- op wat wyze zy danssen 2. 109. a
- danssen dikwils een ganfche nacht, waarom? *ibid. b*
- hun wyze van danssen word uitvoerig befcheeven *ibid. seq*
- wat voor geweer zy op de jage gebrui- ken 2. 111. a
- hoe hun geweer gemaakt is *ibid. b*
- hoe zy hun geweer vergiftigen *ibid.*
- konnen heel net met hunne pylen fehie- ren *ibid.*
- hoe hunne *Huffigayen* gemaakt zyn 2. 112. a
- dezelve vergiftigen zy *ibid.*
- met dezelve konnen zy net werpen *ibid. b*
- gaan of alleen, of met een ganfche Kraal op de jage 2. 113. a
- hoe zy het wild dooden *ibid. b*
- vervolgen het gekwetfte wild *ibid.*
- eeten het wild, dat door 't vergift ge- ftorven is 2. 114. a
- maaken gaten in de aarde, om wilde dieren daar in te vangen *ibid. b*
- die zulke groote dieren vellen, moeten *anders maak n* 2. 115. b
- die een Tyger, Leeuw enz doodt, moet te gelyk met zyn wyf *anders maaken* 2. 116. a
- of zy geen viffchen konnen vangen 2. 117. a
- vangen op een aardige wyze de Roch *ibid.*
- zyn in dit viffchen zeer geoeffent *ibid. b*
- vangen zeer veel klip-viffch 2. 117. b
- weten met den hengel heel wel om te gran 2. 118. a
- fluiten en roepen de viffchen *ibid.*
- weten ook wel met netten te viffchen *ibid. b*
- konnen wel zwemmen *ibid.*
- beftryken zich niet zand, eer zy door een rivier gan 2. 119. a
- danssen en zingen als zy weer uit het wa- ter zyn gekomen *ibid.*
- zyn heel luy, en beminnen het ledig gan 2. 120. b
- arbeiden noch verrichten niets voor Eu- ropeaanen, ten zy de honger hen dwingt 2. 121. a
- loopen weg, op dat zy tot den dienft niet moogen overgehaalt worden *ibid. b*
- loopen weg, als men hen geldt van te voren geeft *ibid.*
- zyn zeer tot dronkenschap geneigt 2. 122. a
- een voorbeeld daar van, dat den Schry- ver wedervaren is *ibid.*
- zyn groote overtredeis van 't 4de Ge- bodt 2. 123. a
- zyn kweftieus, dronkaarts, en moordda- dig *ibid. b*
- worden befchuldigt de Europeaanen ver- moort en opgegeten te hebben *ibid.*
- worden door een voorval van een fchip- per ontchuldigt *ibid.*
- worden door andere redenen ontfeul- digt 2. 124. a
- hun onfeuldt kan met veel voorbeelden bewezen worden *ibid. b*
- hebben order om alle flaa ven te vangen en op te brengen 2. 124. b
- krygen daar voor zekere beloning *ibid.*
- zyn wraakgierig 2. 125. a
- zyn *Polygami*, of hebben veel wyven *ibid. b*
- zyn moordenaars van hunne kinderen 2. 126. a
- vermoorden ook oude luiden *ibid.*
- bouwen voor oude luiden een hutje in de Wildernis *ibid.*
- koomen hier in met de *Troglodyten* over een 2. 127. a
- hunne ondeugden en die der Chriftenen, zyn niet wel t' zamen te ftellen *ibid. b*
- zyn recht vrye menfchen, en zoeken dit ook te behouden 2. 128. b
- bewys daar van uit *P. Tachart* *ibid.*
- lagchen de Europeaanen uit, om dat zy zich in Veftingen opfluiten *ibid.*
- zyn, wat hun vryheid aangaat, geluk- kig 2. 129. a
- leiden een gelukkige manier van leeven *ibid.*
- bewys hier van uit *Ziegenalzg* *ibid. b*
- zyn goedaardig en behulpzaam 2. 130. b
- des Schryvers eige ondervinding hiervan 2. 131. a
- zyn trouwe en redelyke menfchen 2. 132. b
- die geflolen hebben, heeft de Schryver maar eenen gekent 2. 133. a
- zyn groote vyanden van dievery *ibid. b*
- zyn liefhebbers van recht en billykheid 2. 134. b
- leggen kleine verfehillen zelfs of door hunne wyven by *ibid.*
- flaan geen vrouw, maar verlaaten dezel- ve liever 2. 135. a
- ftraffen crimineele zaaken aanftonds en zonder aanzien des perzoons *ibid.*
- ftraffen alle misdadigers ten eerften met doodflaan,

R E G I S T E R.

- doodfhan, op wat wyze? 2. 136. a
- hunne misdadigers worden eerlyk be-
graven *ibid. b 139.*
- by hen zyn geen onkosten van *Proces*
noch *Executie* *ibid.*
- by hen heeft de Kapitein het recht van
leven en dood 2. 137. a
- de Kapitein geeft de misdadigers den
eerften flag *ibid.*
- fchynen des wegen wederom van de Joo-
den afkomstig *ibid.*
- zyn geen aanzenders des perzoons *ibid.*
- als zy vlichten, moeten zy zich by de
Bofchjes-mannen ophouden *ibid. b*
- hunne krygstroeringen zyn heel gering
2. 139. a
- hun oorlogs-aankondiging beftaat in be-
dreigingen, en een voort daar op volgenden
aanval *ibid.*
- hebben geen eenerley wyze om te oor-
logen *ibid. b*
- zommige Natien verbinden zich zomtyds
te zamen tegen eene andere *ibid.*
- hebben eens te vergeefs een verbond
tegen de Europeaanen gemaakt *ibid.*
- hebben drierley oorzaaken om een oor-
log te beginnen 2. 140. a
- de ver afgelegene Natien verbinden zich
te zamen tegen hunne vyanden 2. 141. a
- ftemmen alle te zamen om de Hollanders
weder te verjagen *ibid.*
- houden geen order in hunnen kryg 2.
143. a
- hebben geen Officiers als alleen den Ge-
neraal *ibid.*
- hoe zy met de gevangens leeven 2. 144. a
- houden de Vrede onverbreekelyk 2. *ibid. b*
- by hen hebben de vluchtende nooit Par-
don te hoopen 2. 146. a
- dooden de overloopers van andere Natien
ibid. b
- dooden de Verfpieters of Spions 2. 147. b
- dienen de Hollanders gaarne tegen hunne
landsluiden, waarom? *ibid.*
- hun Erf-recht gaat alleen den oudften
Zoon aan 2. 148
- hunne Dochters krygen een flecht huwe-
lyks goed *ibid. b*
- hunne overige Zoonen moeten hunnen
oudften broeder dienen *ibid.*
- veele verhuuren zich by de Europeaanen
2. 149. a
- moet men menigmaal eenige dagen na
huis laten gaan *ibid. b*
- geven aan de Eerftgeboorte een byzonder
voornrecht *ibid.*
- draagen een ingewortelden haat tegen de
Slaaven *ibid.*
- en slaaven zyn heel verſcheiden van hu-
meur 2. 150. a
- en slaaven zyn in den gemeenen omgang
verſchillende 2. 151. a
- worden hunne Schaaſen van de weggel-
opene ſlaaven afgeſloten 2. 152. a
- worden door de ſlaaven opgevangen, en
geſtraft *ibid. b*
- haaten de ſlaaven wegens hunne dienſbaar-
heid *ibid.*
- hebben de weggelopene ſlaaven weder-
denweg gewezen, of dood geſlagen 2. 152. a
- zyn vrolyke toekykens, als de ſlaaven ge-
ſtraft worden *ibid. b*
- hebben breede neuzen, waarom? 2.
153. b
- hun algemeene geneesmiddelen zyn kop-
pen en ſmeeren 2. 154. b
- hebben tamelyke kennis van de Kruiden
ibid.
- g. bruiken een zoort van ſteen-mark in
hunne Geneeskunſte, waar voor? 2. 155. a
- verſtaan den Hemels-loop, gelyk de Eu-
ropeaaniſche boeren. *ibid.*
- hebben Baders en Barbiers onder hen
ibid. b
- hunne Baders hebben een aardige manier
van kappen *ibid.*
- hebben een aardige manier van aderlaaten
2. 156. a
- geneezen uitwendige gebreken *ibid. b*
- geneezen de verrckkingen der leden 2.
157. a
- zetten de Wyven een lid af 2. 157. b
- verſtaan het hair-fnyden 2. 160. b
- zy ſnyden het hair af in hoofdpyn 2.
160. b
- doen dit ook by het overlyden van hunne
ouders, en andere bloedverwanten 2. 161. a
- zyn konſtige Barbiers 2. 161. a
- hebben Doctoren onder zich, die meni-
gen Kwakzalver betchaamen *ibid. b*
- worden zelden ziek, al leven zy noch zo
flecht *ibid.*
- noemen alle ziekten gelyk de Europeaa-
nen 2. 162. a
- neemen zap van Aloë bladeren in *ibid.*
- maaken poejets en dranken uit wilde krui-
den *ibid. b*
- hunne geneesmiddelen noemen zy *Tover-
goed* *ibid.*
- beproeven op een doemlyke manier, of
een Zieke zal opkoomen of ſterven 2. 163. b
- vertrooſten hunne zieken niet met Godt
2. 165. a
- wyzen hun zieken alleen op den Doctör
ibid.
- moeten offeren, als zy beter worden
ibid. b
- ſchreyen erbarmelyk als iemand ſterft *ibid.*
- krygen altemaal iets te doen, als'er ie-
mant ſterft *ibid.*
- de oude moeten een grafftede zoeken
2. 166. a
- buigen den geſtorvenen in malkander,
en binden hem in een *Cros* *ibid.*
- T t t 2
- be-

R E G I S T E R.

- begraaven hunne dooden ten eerften na hun aftterven *ibid. b*
- gebruiken weinig dragers *ibid.*
- draagen hunne dooden achter ten huize uit *z. 167. a*
- de vermoedelyke oorzaak hier van *ibid.*
- maaken een yffelyk getchreuw in deze gel. genth. 11 *ibid. b*
- koemen niet meer in des geftervenen huis, maar laten het ftaan *ibid.*
- volgen alle het lyk met huilen en kermen *z. 168. a*
- begraaven hunne dooden op een aardige manier *ibid.*
- na de begravenis gaan zy niet in order na huis
- — — — — ontflaat een diep ftilzwygen *ibid. b*
- de oudfte bepift alle de lykgeleiders *ibid.*
- hy beftrooit hier op hunne lighaamen met afch *ibid.*
- zy befmeeren zich vorders met koe-meft *z. 169. a*
- de oorzaak van 't bepiffen *ibid.*
- — — — — van 't beftrooijen met afch *ibid.*
- — — — — van 't befmeeren met koe-diek *ibid. b*
- breeken alle huizen af, en trekken met zak en pak weg *z. 170. a*
- laaten 't huis des overledenen alleen ftaan *ibid.*
- draagen een fchaaps-net om den hals, als zy in den rouw zyn *ibid. b*
- zulke netten verrotten niet fchielyk *ibid.*
- worden door den Gouverneur *Bax* in 't naauw gebragt *z. 180. b*
- koften de Compagnie jaarlyks zeer veel *z. 252. b*
- worden van de Compagnie befchonken, waarom? *z. 268. b*
- waar in die gefchenken beftaan *ibid. feq.*
- betaalen deze gefchenken rykelyk *z. 269. a*
- Hottentottinnen, draagen goede zorg voor de aan haar toevertrouwde kinderen *1. 439. b*
- moogen geen man toelaaten die twee *tefticulis* heeft *1. 511. a*
- haare fchamelheit is met een lap vel bedekt *1. 512. a*
- zodanige heeft de Schryver veelmaal gezien *ibid.*
- zulk zou ook by andere Natien gevonden worden *ibid.*
- des Schryvers gedachten van dit vel *ibid. b*
- zy zyn affchuwelyker als de Heidinnen *z. 28. b*
- hebben lange borften *z. 29. a*
- haare Zoonen derven de Moeder ftaan, als zy mannen gemakr zyn *ibid.*
- draagen haare kinderen op de rug *z. 50. a*
- draagen ringen aan de voeten, en eeten die *z. 52. b*
- waarom zy deze ringen aan de beenen draagen *ibid.*
- zyn een *remedie* tegens de liefde *z. 56. a*
- moeten 3 dagen uitgaan en vallen, wanneer, en waarom *z. 116.*
- haare Mannen moeten een fchaap flachten en tracteeren *ibid. b*
- Hottentotfche Spraak, heeft de Schryver willen leeren *1. 71. b*
- Woorden, volgens een *Catalogus* aangerekend *1. 429. feq.*
- Natien, hebben boosaardige mentchen onder zich *1. 479. a*
- Hottentotfche Kapiteins, zyn aan een Opperhoofd onderworpen *1. 482.*
- Opperhoofd, zulk eenen heeft de Schryver gezien *ibid. b*
- diegelyken heeft elke Natie *ibid.*
- Hottentotfche Ajuintjes, hier van zyn 8 zoorten *1. 302. a*
- worden zeer veel genuutigt *ibid. b*
- zyn zeer aangenaam van fmaak *ibid.*
- Hottentotfch Broodt, is de wortel van *Arum* *1. 288. b*
- Hottentotfche Vygen, hier van zyn 36 zoorten gefpecificeert *1. 305. feq.*
- haare benaaming *1. 307. b*
- worden zelfs van de Europeanen gegeten *ibid.*
- te veel gegeten zynde, veroorzaaken de roode loop *ibid.*
- Hottentotfche Viffchen, der zelve benaaming *1. 283. a*
- zyn twederley zoorten *ibid.*
- leeven meest van mift en zee-gras *ibid. b*
- worden met de hengel gevangen *ibid.*
- zyn goed koop *ibid.*
- Hottentotfch-Holland, de weg daar heen is zeer aangenaam *1. 94.*
- van waar 't zyn naam heeft *1. 98. a*
- heeft een hoogeburg in 't midden *ib. b*
- deffelfs Bezitter, wie? *ibid. feq.*
- is 't grootfte, welgelegenfte en vruchtbaarfte Diftriët der Stellenboffche Colonie *1. 99. b*
- moest Will. Adr. van der Stel laaren vaaren *ibid.*
- is vruchtbaar, en heeft fchoon land *ibid.*
- het grootfte huis heeft Van der Stel op zyn eige koften moeten afbreeken *1. 100. b*
- het Land word geconfisqueert *ibid.*
- — — — — word verlaet *ibid.*
- daar konden no. b veel menfchen woonen *ibid.*
- in dit Diftriët was voor dezen een vier-

R E G I S T E R.

- vierkante Schans *ibid.*
 — is vol wilde Dieren geweest 1. 101. *b*
 — heeft ook veel Hout gehad *ibid.*
 — heeft 3 Rivieren met goed water 1. 102. *a*
 — in deze Rivieren is met als Zee-Vifch 1. 103. *a*
 Hottentotfch Hollandfche Bergen, zyn hooger als de Tafelberg 1. 94. *b*
 — worden met wolken bedekt, en zyn een kentcken van de lang aanhoudende Zuid-Ofte Wind 1. 95. *a*
 Hout om te timmeren ontbreekt aan de Kaap 1. 271. *a*
 — moet met groote koften daar gebragt worden *ibid.*
 — is 'er zeer duur *ibid.*
 — het gebrek daar van is oorzaak dat 'er geen Bergwerken bearbeid worden aan de Kaap *ibid.*
 — om te bouwen en te branden is genoeg in
 Hottentotfch Holland geweest 1. 101. *b*
 — ontbreekt de *Sufiguas* 1. 464. *a*
 — — ook de *Bottelary* 1. 110. *a*
 — — de *Namaquas* 1. 467. *b*
 — — de *Damaquas* 1. 475. *b*
 Hout Bay, waarom zo genaamt? 1. 76. *a*
 Hout-Hoek, een Berg 1. 128. *a*
 — zyn blindentheid betekent Erts in de Bergen 1. 279. *a*
 — hier ontrent ontmoeten den Schryver 6 wilde Olyfantten 1. 335. *a*
 Hout-wurm, zit veel in 't kreupelbofch 1. 268. *b*
Houteniquas-Natie, heeft een vruchtbaar Land 1. 476. *b*
 — heeft fchoone boomen en dichte wouden *ibid.*
 — hier in hebben zy de Ruilders gelokt, en veel fchade toegebragt *ibid.*
 — heeft veel Vee en wilde Dieren *ibid.*
 Huiden der dieren, zyn goed koop aan de Kaap 2. 60. *a*
 — die tot riemen en krossen toebercid zyn, eeten de Hottentotten niet meer 2. 82. *b*
 — *Meiffers* valfch bericht daar van, en waar zulks van daan komt *ibid.*
 — hoe de Hottentotten dezelve tot riemen bereiden 2. 83. *a*
 — van Schaapen en Offen, waar toe zy die gebruiken 2. 87. *b*
 Huidt van de Rhinoceros, is een goed geneesmiddel 1. 192. *a*
 — een fluk daar van bedekt de fchamelheid per Hottentottinnen 1. 512. *a*
 Huis, als een Paleis, moet afgebroken worden in Hottentotfch Holland 1. 100. *b*
 Huis, een nieuw word 'er in 't midden van een Hottentotfche Kraal gezet 1. 516. *a*
 — word met allerley bloemen en groene takken vereiert *ibid.*
 — van een overledene brecken de Hottentotten af 1. 524. *a*
 — een nieuw konnen de Hottentotten in *II. Del.*
 korten tyd timmeren 2. 27. *a*
 — van een overleden Hottentot word door niemand meer bewoont 2. 167. *b*
 — aan 't ronde Bofchje is gemakkelyk, en vernakelyk gebouwt 2. 241. *a*
 — by dezelfs verkooping is drierhande onderfcheid 2. 282. *a*
 — dat noch geen tien jaar geflaan heeft, moet den tienden penning betaalen *ibid.*
 — dat noch geen 20 jaar geflaan heeft, geeft den twintigften penning *ibid.*
 — dat over de 20 jaar oud is, de veertigfte penning *ibid.*
 Huizen der Hottentotten, gelyken na een bakkers oven 2. 71. *a*
 — zyn zonder fteenen en balken gebouwt *ibid. b*
 — zyn kleine holen 2. 72. *a*
 — zyn niet met gras en fteenen bedekt *ibid. b*
 — worden door man en vrouw van fteenen gebouwt *ibid.*
 — zyn ovaal-rond 2. 73. *a*
 — en worden met matten en vellen bedekt *ibid. b*
 — hebben een kleine ingang, en zyn zelfs laag *ibid.*
 — raaken by hen nooit in de brand 2. 76. *a*
 — in de zelve ontftaat nooit twift of gekyf 2. 77. *a*
 Huizen aan 't Voorgebergte zyn net en tot gemak gebouwt 2. 221. *a*
 — zyn om de val-en rukwinden maar een of twee verdiepingen hoog gebouwt *ibid.*
 Huishouding, ordentelyke, hebben de Hottentotten 2. 24. *a*
 Huisraad der Hottentotten, waar in beftaat 2. 76. *a*
 Huis-flangen, haar beet is niet fchadelyk 1. 256. *b*
 — kruipen by de menfchen in 't bedt, een ftaltje daar van *ibid.*
 — zeker zoort draagt een kroon op de kop 1. 257. *a*
 Huislook, Afrikaanfch 1. 301. *b*
 Hurken, wat het zy by de Hottentotten? 1. 513. *b*
Hufing (Henning) verzoekt dat twee borgers naar Holland gezonden worden 2. 352. *b*
 — zyn vrouw word van eenige bekende bezocht 2. 404. *b*
 — zy word van *d'Abbing* wegens de Discourfen ondervraagt *ibid.*
 — zy word diefhalven in haar huis gearreftert 2. 405. *a*
 — zy moet in de Vefting koomen, alwaar de Weduwe *van Loon* haar valfche zaaken voorhoudt *ibid. b*
 — word daar gearreftert *ibid.*
 — de borgers verzoeken haare ontfleding onder borgtogt *ibid.*
 — zy word met zwaarder gevangenis gedreigt 2. 406. *a*
 — zy

R E G I S T E R.

- zy word voor den Raad onderverngt 2. 406. a
- zy zoude een eed zweeren *ibid.* b
- word door *d'Aling* daar in belet *ibid.*
- word in vryheid gefelt *ibid.*
- Huwelyks-goed der Hottentotten, waar in be-
faat 2. 23. b
- Huwelyks pligt, of de Hottentotten in't open-
baar verrichten 2. 30. b
- dit word tegengefproken *ibid.* seq.
- kin van niemand gezien worden, als ge-
trouwe malkander *careffieren* 2. 74. b
- Huwelyks-zaken (Collegie van) beftaat uit zo
veel leden, als dat van Kleine Zaaken 2.
196. a
- zit om de 14 dagen op zaterdag *ibid.*
- zonder haar kenniffe kan geen Paar ge-
trouwt worden *ibid.*
- word by goeode luiden dikwils in hunne
huzen verzocht, om zich daar te laten aan-
tekenen 2. 197. a
- als wanneer 't zelve getraecteert word
ibid. b
- en een goede belooning ontvangt *ibid.*
- Hyacinthus Africanus* 1. 297. b
- *albus* 1. 318. a

J.

- Jaar, hoe de Caapfche Inwoonders 't zelve
verdeelen 1. 364. b
- Jaar-getyden, derzelve gewigtige verandering
aan de Kaap 1. 344. b
- Jacob Evertszen*, een roode Vifch 1. 239. a
- heeft wit, gezond en aangenaam vleefch
ibid.
- zyn tweederley zoort *ibid.*
- derzelve onderscheid *ibid.*
- — benaaming' *ibid.* b
- Jacobus Africana*, Afrikaanfch St. Jakobs-
kruid, 17 zoorten 1. 297. b seq.
- Jagers, goede, zyn de Hottentotten 2. 25. a
- St. Jago*, een Eiland van *Capo Verde*, ontdekt en
befchreven 1. 14. a
- hoe ver 't van *del Fuogo* afgelegen is,
word berwit *ibid.*
- des Schryvers fchip kan daar niet aan-
koomen *ibid.*
- de Stadt op 't Eiland hoe groot die is
ibid. b
- eenige zetten voet aan land 1. 16. a
- Levensmiddelen zyn'er goed koop 1.
18. a
- de Schryver wil de Stadt bezien, dog
word hem afgeraden *ibid.*
- — blyt'er niet lang *ibid.* b
- de Hollanders bezoeken den Gouver-
neur en zyne Gemalin noch voor hun ver-
rick 1. 19. a
- de *Plas*-loogte aldaar *ibid.* b

- de grootte van het Eiland 1. 21. a
- welke Vruchten en gewaffen daar groe-
jen *ibid.*
- het Water word'er ftinkende, en groe-
jen wormen in 1. 320. b
- Jagt, beminnen de Hottentotten 1. 484. a
- daar toe gaan zy uit, of gezamentlyk,
of alleen *ibid.* 2. 113. a
- wat by een groote Jagt voorvalt 2. 113.
seq.
- daar van hebben *Boring* en *Tackart* niet
uitvoeriglyk gefproken 2. 112. b
- Jakhalfen, zyneigentlyk Kruis-voffen 1. 203. a
- zouden volgens *Ludolf* het dier *Thos*
zyn *ibid.* b
- Jantje vander Gouw*, een Hottentot, leert veel
fpraaken 1. 438. a
- redeneert zeer wel van de Landbouw
ibid. b
- Japanneezen onmenfchelyke gruwzaamheid
omtrent hunne Kinderen 2. 8. a
- Jajminum Africanum*, 2 zoorten 1. 298. a
- Jafmin Delmin* 1. 317. a
- Javaaniche Varkens, worden befchreven 1. 196. a
- Ichnemom*. Zie *Mushondt*
- lebring (Jan Ernst)* word van den Gouverneur
enden Vaandrig, onafgeloft en in volle ge-
weer zynde, afgeroft 1. 359. b
- Jigt, word verdreven door roode Katte-vellen
1. 182. b
- is aan beide geflachten gemeen aan de
Kaap 1. 412. b
- heeft de Schryver ook gekregen 1. 413. a
- Itis*, een zoort van Wezeltjes 1. 203. b
- Indiaanfch Geld *differert* van 't Hollandfche,
hoe veel? 2. 256. a
- Indiaanfche Prinffen gevangenhuis 1. 73. b
- Ingewanden, welke de Hottentotten eeten 1. 440.
- Inkomsten der Heemraaden van Stellenbofch
en Drakenflein, waar die uit voortkoomen 2.
211. b
- koomen uit het Vee-geld 2. 212. a
- van elke Watermolen *ibid.*
- waar toe zy aangewendt worden *ibid.* b
- der Compagnie aan de Kaap 2. 270. a
- waar uit die fpruiten, en wat naam
zy voeren 2. 271. a
- Inoogftings-tyd der Veldvruchten 1. 139. a
- Inferptie* op den rug van den Leeuwenberg te
zien 1. 101. b
- van 't Ziekenhuis aan de Kaap 2. 232. a
- boven de deur van de Keik 2. 237. b
- Injeft*, aan 't welke de Hottentotten eer bewy-
zen 1. 500. b. seq.
- deszelfs befchryving *ibid.*
- Inpanning der Offen aan de Kaap, hoe gefchiedt
1. 133. b
- Instrumenten (Afttronomifche) worden *induplo*
door den Schryver beftelt 1. 3. b
- worden door *Daniel Deutz* betaalt *ibid.*
- Instrumenten (openbaare) brengen den Secre-
taris veel op 2. 288. b seq.
- der-

R E G I S T E R

- derz' lver menigvuldige vervaardiging geeft veel voordeel 2. 295. a
- Imbrogliata*, Endivie 1. 318. a
- Inw' anders van de Kaap, hebben veel fchrapen en offen 1. 143. b
- krygen zelden de roode loop 1. 398. a
- eo zaak daar van 1. 401. a
- krygen geen fchembuik *ibid. b*
- kunnen niet het verkoopen van hunne wynen veel voordeel doen 2. 281. a
- klagen hun noodt aan de hooge Collegien 2. 283. a
- worden in hun vorige vryheid gehandhaaft *ibid. b*
- moesten voor dezen de onkotten van 't Gerecht over hunne ter dood verwezene flaven zelfs betalen 2. 293. a
- hebben voor dezen heel gemeenzaam malkander berocht 2. 301. a
- zyn hier in door den Gouverneur W. Adr. in der Scl' verhindert 2. 302. a
- aan de Kaap, wie daar door verstaan werd n 2. 319. a
- noemen de nieuwe aankomelingen uit Holland, *Baren* *ibid.*
- noemen de uit Indie komende *Orlammen* *ibid. b*
- ontfangen de Vreemdelingen heel wel *ibid.*
- neemen de zieke Vreemdelingen gaarne in *ibid.*
- neemen van Vreemdelingen voor herbergin alle dag de helft meer, als van Hollanders waarom? 2. 320. a
- kunnen veel geld met *logeren* winnen *ibid. b*
- onthaalen de Vreemdelingen wel *ibid.*
- laten hunne flaven-kinders niet doopen, waarom? 2. 321. b
- hunne verontfchuldiging is niet rechtmatig *ibid.*
- hunne verontfchuldiging is van de Geestelyken herkomstig 2. 322. a
- klaagen hun nood vergeefs aan den Gouverneur 2. 328. a
- klaagen hem dieshalven in Holland en op Batavia aan *ibid. b*
- eenige worden geciteert, houden zich echter uit vrees voor gevangenis absent 2. 362. a
- verfchynen op de volgende Citatien ook niet 2. 363. a
- verfchynen op het afgekondigde placeaat ook niet 2. 365. a
- geeven hun nood in een fmeekfchrift te kennen *ibid.*
- verwachten niet fmerte den nieuwen Gouverneur 2. 392. a
- Inzouten, daar toe deugt het Kaapfche zout niet 1. 350. b
- Johannes I.* Koning van Portugaal, geeft het Voorgebergte van de Kaap de Goede Hoop
- dezen naam 2. 177. a
- Jok, daar de offen mede by malkander gefpannen worden, hoe 'er uit ziet 1. 134. a
- Jonas*, van weiken vifch hy ingeflokt is 1. 237. b
- 1. 244. b
- Jooden, met deze koomen de Hottentotten overeen 1. 420. a
- zyn zonder twyfel der Hottentotten Voorouders geweest 1. 499. b
- eenige giftingen daar over *ibid.*
- zyn na alle gedachten nochmaals der Hottentotten Voorouders geweest 1. 511. b
- hen is menigmaal van Godt verboden zout te gebruiken, waarom? 2. 62. a
- Joodfteenen 1. 276. a
- Jooftenberg*, de zelfs benaaming 1. 108. b
- heeft fchoone Landeryen *ibid.*
- Irlitzen, zyn bekende vifchen 1. 270. a
- Juniperus vulgaris*, gemeene Geneverboom 1. 318. a
- zy zyn noch maar aan de Kaap *ibid.*
- Justitie*, werd op 't fchip gehouden 1. 27. a
- Justitie-Raad*, is 't tweede Collegie 2. 191. a
- betaalt uit 9 Perfoonen *ibid.*
- de Leden daar van zyn meest dezelve, die den Raad van *Politie* uitmaaken *ibid.*
- daar by is in Crimineele of hals-zaaken de Fiskaal of Land-droft aanklager *ibid. b*
- daar in worden ook drie Burgermeesters getrokken, wanneer en waarom? *ibid.*
- is de hoogfte Rechtbank aan de Kaap 1. 192. b
- van deze kan men *appelleeren*, waar? *ibid.*
- de Leden daar van trekken voor hunne moeite geen belooning als de Eere *ibid.*
- zit in 't gemeen op donderdag 1. 194. b
- zit op zaterdag, als 'er *Executie* gedaan word *ibid.*

K.

- Kaaflok* (*Jan*) Aflager by alle Boelhuifen 2. 201. b
- maakt zich zoek door verwaarloozing van zyn ampt 2. 202. a
- moet aan den *Curator ad lites* veele duizenden betaalen *ibid.*
- word weder te rug gezonden *ibid.*
- zyn Perfoon en goederen worden in beflag genomen *ibid. a b*
- hem word een *Ajunt* toegevoegt *ibid. b*
- zynent wegen worden zommige genoodzaakt tweemaal te betaalen 2. 203. a
- zyn *Credit* is t'eenemaal verloren *ibid.*
- Kaauw, word niet veel geacht 1. 213. b
- waar dezelve zich onthoudt *ibid.*
- wat haar kost is *ibid.*
- kan men licht leeren klappen *ibid.*
- Kajumas*, of Indifanfche Goudboom 1. 318. a
- Kezfchebyring*, een gewas van Madagafcar 1. 318. a

R E G I S T E R.

- Kajuit-wachters ampt op 't Schip. 1.25. b
 Kakkerlakken, konnen by dag niet zien 1. 267. b
 ————— zyn gevaarlyke vyanden van lin-
 nen *ibid.*
Kalken (*Patrus*) zyn Landgoed word beschre-
 ven 1. 105. a
 ————— hoe hy daar aang komen is *ibid.* b
 ————— hem word verboden niet meer te pre-
 diken 2. 392. b
 ————— heeft nieuwe maar slechte leden van
 den Kerkenraad verkoren 2. 396. b
 ————— mengt zich in de zaak der Diakenen,
 tegen *de Boezq* 2. 397. b
 ————— brengt 2 *Attēstatiē* voor den dag, die
 hem vanden Kerkenraad verleent waren *ibid.*
 ————— had dezelve op geen loflyke wyze ver-
 kregen 1. 398. b
 Kalkcutche Haanen en Hennen, zyn bekend
 1. 209. a 1. 212. b
 Kalk, word uit eester- en mosselschulpen gebrand
 1. 229. a
 Kalk-Baay, waar die legt, en wie 'er de bezit-
 ter af is? 1. 76. a
 Kalk-steen, worden aan de Kaap gevonden
 1. 275. a
 Kalven des mannelyken geslachts hebben de
 Hottentotten niet gaarne 2. 35. a
 ————— jonge, bewaaren zy voor ongeluk, hoe?
 2. 38. a
 ————— moeten alvorens zuigen eer de Koeyen
 melk geeven 1. 142. b
Kamma, een Hottentot, geeft een kenteken
 van een heilige plaats 1. 504. a
 Kanaal of vaart van de Tafelbaay tot aan de Baay
Elzo, wil *Simon van der Stel* laten maaken
 1. 73. b
 ————— is vergeeffche moeite 1. 74. a
 Kanary vogels, zyn veelderhande soorten aan
 de Kaap 1. 209. b
 Kandel-gras, gelykt wel na *Spurrie* 1. 137. a
 Kaneel, heeft onderscheide naamen 1. 314. a
 ————— deszelfs Boom word beschreven *ibid.*
Kanna-wortel, is der Hottentotten byzondere
 lekkerny 2. 68. a
 ————— waft aande Kaap *ibid.*
 ————— daar heeft de Schryver zich veel goede
 Vrienden met g. maakt 2. 69. a
 ————— is onder de Hottentotten een gangbaare
 Koopmanschap 2. 95. a
 Kapitein, heeft groote achting op het schip
 1. 11. a
 ————— des zelfs Lykstaatzie 1. 23. b
 Kapiteinen, twee Engelsche, duelleeren en
 koonen zonder straf vry 2. 396. a
 Kapiteinen der Hottentotten, moeten als Over-
 stens of Landvoogden aangemerkt worden
 1. 481. b
 ————— of zy de hoogste Overigheid zyn 1. 482. a
 ————— zyn een Opperheer onderworpen *ibid.*
 ————— Same onderscheiding van de Opper-
 heeren 1. 483. b
 ————— welke Ceremonien by hunne aansel-
 ling voorvallen *ibid.*
 ————— moeten by hunne aanselling slachten
ibid.
 ————— genieten niets van hunne Onderdaanen
 1. 487. a
 Kapoenen 1. 209. a
 Karpers, zyn tamelyk klein aan de Kaap 1. 240. a
 Kasser van den Land-droft en Heemraaden is al-
 tyd de oudste van de Stellenbosche Raad 2. 211. b
 ————— van de Compagnie betaalt het kooren 2. 274. b
 Katten, zyn tamme of wilde 1. 182. a
 ————— wilde, waar onder blaauwe, graauwe,
 roode *ibid.* b
 ————— Tyger-boschkatten, zyn de grootste
 van alle *ibid.*
Kattendyk ('t Schip) brengt order aan den Gou-
 verneur en andere, om naar Holland te ver-
 trekken 2. 385. b
 Kauwoorden, verscheide zoorten 1. 315. b
 ————— worden van 't scheepsvolk gegeten
ibid.
 Keel, quaade, is heel gemeen aan de Kaap 1. 413. a
 ————— daar tegen is een middel *ibid.*
Keer de Koe, een Schans van hout en aarde aan
 de Zout-Rivier 1. 72. b 2. 225. b
 ————— hier van word byna niets meer gezien
 1. 73. b
 Keer-weder, een Berg, waarom zo genaamt?
 1. 102. a
 ————— grenst aan de Drakensteinsche Colonie 1. 114. a
 Kegel-flakken, worden niet gegeten 1. 240. b
 ————— derzelve hoorentjes zyn zeer fiaz *ibid.*
 Keizers-kroon of Lelie 1. 319. a
 Keizers-Rivier, waarom also genaamt word
 1. 89. b
 ————— waar heen die loopt *ibid.*
 Kennisse Gods, zoekt de Schryver de Hotten-
 totten te leeren 1. 490. b *seq.*
 Kenteken dat men naby de Kaap de goede Hoop
 is 1. 45. b 1. 46. a
 Kentekens der boek-letters of boekstaaven, die
 in de Hottentotsche spraak eensklaps moeten
 uitgesproken worden 1. 422. a
 Kerken in Africa zyn'er drie 2. 232. b
 Kerk, aan *de Kaap* is'er een *ibid.*
 ————— daar van heeft *Simon van der Stel* den grond
 gelegd 2. 233. a
 ————— door wien zy voltooit is *ibid.*
 ————— is met een dikke muur omringt *ibid.*
 ————— heeft een Kerkhof om zich *ibid.* b
 ————— deszelfs uitterlyke figuur is achtkantig
 2. 234. a
 ————— ————— muur is vry hoog *ibid.*
 ————— heeft een tooren van middelmatige hoog-
 te *ibid.*
 ————— de vloer van binnen is met Tichelsteen
 be-

R E G I S T E R.

- beleidt *ibid.*
 — heeft fraaye floelen *ibid.*
 — is niet verwulft *ibid. b*
 — heeft 4 pylaaren die 't dak draagen] *ibid.*
 — — een plat dak, waarom? *ibid.*
 — is vol van menfchen als'er fchepen in de haven leggen 2. 235. a *ibid.*
 — heeft een nette Predikfloel *ibid.*
 — rondom de muur hangen Wapens, ook zyn'er Graffchrijten *ibid. b*
 — is noch onbezoldert 1 *ibid.*
 — heeft zeer veel geld gekoft *ibid.*
 — is van 't geld der Diakony gebouwt *ibid.*
 — heeft een *Inscriptie* boven de deur, tegen over 't Ziekenhuis 2. 237. b
 Kerk van *Stellenbosch*, zoude vergroot worden *ibid.*
 — wegens gebrek van geld word hier toe een fonds bedacht *ibid.*
 — daar toe geeven veele een vrywillige gifte *ibid.*
 — word vergeeten om te vergrooten 2. 238. a
 — na de afbranding word eerst weer aan 't gegevene gedacht *ibid.*
 Kerk van *Drakenstein*, in-en uitwendig befchreven 1. 119. b
 — lykt niet minder als een Kerk 2. 238. b
 Kerkhof aan de Kaap, wie daar op begraven mag worden 2. 233. b
 — op 't zelve worden ook vreemde begraven *ibid.*
 — hier op is een huisje daar de Koster woont 2. 234. a
 Kerkhof, hebben ook de Slaaven en gemeene bedienden der Compagnie 2. 233. b
 — — der Slaaven en gemeenen is met geen muur afgefchut *ibid.*
 Kerken-raad, een Lidt van dezelve neemt zich de zaak eines armen mans aan 2. 400. a
 — die een fmeekfchrift ten zynen behoefte overgeeft *ibid.*
 — word troofteloos gelaaten *ibid. b*
 — fpreekt den Schryver aan om deze zaak te verdedigen 2. 401. a
 — wat daar oorzaak toe gegeven had *ibid.*
 — op het *Repliq* van dit Lidt hebben *Poulle* en *Helot* niet kunnen antwoorden *ibid. b*
 — dit Lidt willen *Poulle* en *Helot* dat exemplaarlyk zal geftraft worden 2. 408. a
 Kerkenraads Collegie kan gevoeglyk in den algemeenen en byzonderen verdeelt worden 2. 203. a
 Kernmelk, geeven de Hottentotten aan de jonge Kalven of Lammeren 2. 36. b
 — drinken zy ook wel zelfs *ibid.*
 Kern-of Steenbyters, zyn de Europeaansche gelyk 1. 214. a
 Kerfse-boomen van alderhande zoort 1. 314. b
 Kervel die zaad draagt 1. 315. a
Ketels-quartier, wat het zy aan Scheps-boord 1. 24. b
Ketmia Africana, daar van zyn 6 zoorten 1. 258. b
 Kevers, hier van zyn veelderley zoorten. 1. 263. b. 267.
 — maaken een verdrietig gezing 1. 264. a
 — wanneer ze zich laten zien] *ibid.*
 — onthouden zich op de Elzen-boomen. *ibid. b*
 Kever, een byzondere zoort, die de Hottentotten eeten 1. 500. b
 — deszelfs geflalte *ibid.*
 — gelykt met na de Europeaansche torren] *ibid.*
 — op wat manier de Hottentotten die eeten *ibid. b. seq.*
 — hunne dankbaarheid jegens de zelve 1. 501. a
 — word met offeren ge-eert *ibid.*
 — toont enen heiligen aan *ibid. b*
 — — ook een heilige Vrouw aan 1. 502. a
 — willen de Hottentotten niet vangen laaten *ibid. a. b*
 — brengt hen ongeluk als 't gedoodt word 1. 503. a
 Keuken in den Tuin aan de Kaap is groot en fchoon 2. 247. a
 Keuken-vruchten, wanneer gezaait worden 1. 153. a
 — worden verplant *ibid.*
 — worden zeer aangenaam van fmaak *ibid. b*
 Keuken-gereedschap der Hottentotten, waar in beftaat 2. 62. b. *seq.*
 Keur-boom, word befchreven 1. 307. b
 — draagt vrucht 1. 308. a
 — heeft goed Hout *ibid.*
 Kikvorfchen, konnen niet leeven in alle wateren 1. 183. a
Kina (*Elias*) word in arrest gezet 2. 350. b
 Kind, dood, veroorzaakt by de Hottentotten groote droefheid aan de Vader en Moeder. 2. 4. a
 — — word aanftonts begraven *ibid.*
 Kind, levend, wafchen zy met verfche koe-drek *ibid. a. b*
 — — leggen zy zo vuil en ongerceinigt op een Kros *ibid. b*
 — — word met zachte vyge bladen gefmeert, waarom? *ibid.*
 — — naderhand ook met gefmolten fchaapvet of boter 2. 5. a
 — — oorzaak van dit smeeren *ibid.*
 — — word ten laaftten met *Buchu* beftrooit *ibid.*
 — — of 't zelve door de kragt van deze dingen in 't leeven kan blyven *ibid. b*
 Kinderen, zyn overvloedig aan de Kaap 1. 62. b
 — wat hier van de oorzaak zy 1. 390. a
 — krygen hier geen pap *ibid. b*
 — groejen zeer voorspoedig 1. 392. a
 — worden gevaarlyk krank als zy tanden krygen *ibid.*
 X x x — krygen

R E G I S T E R.

— krygen na de tanden dikwils een beroerte *ibid.*

— zyn de vruchten niet ongezond en sehadelyk 1. 323. *b*

— aan de Hottentottinnen toevertrouwt, worden door haar wel in acht genomen 1. 439. *b*

— zwakke of sterke, worden Zondag na de geboorte gedoopt 2. 309. *a*

— worden dikwils eerst een maand na de geboorte gedoopt, waarom? *ibid. b*

— hebben door des Predikers schuld den doop niet kunnen ontvangen *ibid.*

— moesten, te gelyk met alle andere kerkelyke verrichtingen, wichten *ibid. seq.*

— hebben een goed natuurlyk vertiand 2. 319. *a*

Kinderen der Hottentotten, worden slecht in acht genomen. 1. 445. *b*

— *ex concubitu cum Christiano* voortgeleelt, of die gedoodt worden 2. 13. *b*

— het tegendeel word door voorbeelden bewezen *ibid.*

— kleine, voor zulke moeten de Moeders zorgen 2. 28. *b*

— blijven altyd by de Moeder 2. 29. *a*

— draagen de Hottentottinnen op de rug 2. 50. *a*

Kinderdoop der Europeaanen, Plechtigheden daar by voorvallende 2. 309. *a*

Kinds Vader heeft weinig of geen onkosten by den doop zynes kinds 2. 312. *a*

Kinder-pokjes, worden aan de Kaap weinig geacht 1. 392. *a*

— het kenteken der zelve is hoofdpyn 1. 393. *a*

— zyn op Batavia gevaarlyk *ibid.*

— *Melch Leyckkers* getuigenis daar van *ibid.*

Kinder-tucht, is by de Hottentotten zeer slecht 2. 29. *b*

— is by die der Europeaanen niet te vergeyken 2. 30. *a*

— word van de meeste Ouder. verwaarloost 2. 317. *a*

Kinder-zicktens, zyn niet gevaarlyk aan de Kaap 1. 391. *b*

Kort stok, draagen de Hottentotten in de hand 1. 47. *a*

— waar zy die van maaken en bereiden *ibid.*

— geeft het Yzer in hardigheid niet veel toe *ibid.*

— gebruiken zy tot vechten en afweeren *ibid.*

Klaagchryft der Borgers tegen den Heer van *de Sid* 2. 329. *a*

— dit hebben veele wederroepen, uit 1622 van gvangen 2. 355. *b. seq.*

Klander. Zie Koren worm.

Klapnet, heeft slechte gebouwen 2. 250. *a*

— levert veel hooi *ibid.*

Klaver, witte 1. 316. *a*

Klederen der Hottentotten zyn gering, en be-

dekken 't weinigste gedeelte des lichaams: 2. 43. *a*

Kley of leem-aarde der Zoutpannen 1. 348. *a*

Klim, Indiaanthe 1. 315. *a*

Klip (grootte) in de Baay *Falzo* 1. 95. *a*

Klippen onder water by *Brazil*, *Abrolhos* genaamt 1. 37. *b. seq.*

— zyn zeer gevaarlyk te passeeren 1. 38. *a*

Klipkouzen, een soort van groote Zee-mosselen 1. 240. *a*

— hebben vast en zwaar vleesch, dog goed van smaaak *ibid.*

— van haare schulpen word kalk gebrandt *ibid.*

Klip-visschen, waarom zy zo genaamt worden 1. 241. *b*

— hoe zy 'er uit zien *ibid.*

— zyn een halve voet lang *ibid.*

— hebben lekker en mals vleesch *ibid.*

— vangen en verkoopen de Hottentotten zeer veel 2. 117. *b*

— moogen zy zelve niet eeten 2. 118. *a*

Klok, is 'er op yder Schip een 1. 24. *a*

— word by veele gelegentheden geluidt *ibid.*

Klokken, worden aan de Kaap by begravenissen niet geluidt 2. 314. *a*

Klokskens, Afrikaanthe, hier van zyn 8. soorten 1. 290. *b*

Kloof, op zulk eene heeft de Schryver eengansche nacht moeten blyven 1. 334. *a*

— tusschen den Tafel- en Windberg, word beschreven 1. 376. *b*

Knapkoek, een Hottentot, word door een Europeaanthe Vrouw van een ongewoone ziekte geneezen 1. 527. *b. seq.*

Knegten by de boeten moeten hunne transporten door hunne nieuwe Heeren betaalen laten 2. 257. *b*

— die in *loring* genomen worden, moeten eerst hunne *dimissie* van den Gouverneur hebben *ibid. seq.*

Knoslook, Afrikaanthe 1. 285. *a*

— Europeaanthe 1. 311. *b*

Knoslooks-kraal, daar moest de Schryver 24. uren wachten 1. 334. *b*

Knorhaanen, een soort van klip-visschen 1. 471. *b*

Knorhaan en knorhen; een soort van wilde hoenders 1. 213. *a*

— zyn andere vogels hinderlyk *ibid.*

Koehaquas-Natie, is niet zeer volkyk 1. 453. *a*

— waar zy hun verblyf hebben *ibid.*

— onder hen hebben zich de Europeaanen al vast gestelt *ibid.*

— hebben noch 't meeste van hun Land in 't bezit *ibid.*

— by hen worden de beste zoutpannen gevonden *ibid.*

— aldaar is een wacht gestelt *ibid.*

— hebben gebrek aan zoet water *ibid.*

Koe-berg, waar die legt 1. 28. *a*

R E G I S T E R.

- is zo vruchtbaar niet als de Tyger-berg *ibid.*
- heeft gebrek aan goed water *ibid.*
- Koejen, laten haare melk niet licht schieren
1. 142. a
- moeten eerst de reuk van haar kalf hebben, als zy melk zullen geeven *ibid.*
- moeten by 't melken de achterste voeten gebonden worden 1. 143. a
- hebben geen bult *ibid.*
- zyn 'er zeer overvloedig aan de Kaap *ibid. b*
- Koe-drek, neemen de Hottentotten om nieuwgeborene kinderen met af te wasschen 2. 4. b
- Koe-melk, moogen mannen en vrouwen drinken 2. 37. a
- Koetsire, daar voor schalt de Schryver een Hottentot uit 1. 527. a
- die daarom moet *anders maken* *ibid.*
- Koffy, is een middel tegen de dronkenschap 1. 404. b
- Kok in 't Ziekenhuis, heeft een goede wooning 2. 228. a
- heeft z er veel werk te doen *ibid.*
- kookt alles in kopere ketels *ibid. b*
- Koning van Denemarken, houdt veel van 't Caapische water 1. 88. b
- Koning van de Schutters, is hy die de Papegaay afschiet 2. 218. b
- krygt nevens al 't ingeleide geld noch een premie *ibid.*
- moet de Officiers tracteren *ibid.*
- Konings visch, is keurlyk van smaak 1. 471. b
- Konkommers, gemeene, zyn aan de Kaap overvloedig 1. 154. a
- Konynge, onthouden zich meest op 't Taxendland 1. 183. b
- moogen de Hottentotten niet eeten 2. 58. a
- Kooken, doen ordentelyk by de Hottentotten de Wyven 2. 61. b
- Kool, van alderhande soort, groeit zeer overvloedig aan de Kaap 1. 153. b
- is aangenaam en mals van smaak *ibid.*
- de witte sluitkool valt zeer groot, en zyn 'er die ruim 40. ponden zwaar zyn 1. 313. b
- Koop-brief, word in sehyn gemaakt 1. 99. a
- Koop brieven, mag niemand als de Secretaris Politicq vervaardigen 2. 282. b
- Koop-Contract, tusschen de Hoilanders en de *Ganjemans* vernieuwt 1. 462. a
- Koop en Verkoop van vaste Goederen, brengt de Compagnie jaarlyks veel op 2. 282. b
- Koopmanschappen, gelden veel meer by publyke verkopeningen als anders 2. 285. b
- worden aan de Kaap alle by ryksdaalders verkocht 2. 285. a
- der Hottentotten, welke die zyn 2. 94. seq.
- Koopman (Albert)* verrykt zich als Secretaris van de Weeskamer op een slechte wyze 2. 201. a
- zyne Weduwe moet *restitutie* doen. *ibid. b*
- Koopmans-Natie*, legt oostwaarts 1. 470. b
- de Europeaanen hebben 'er zich reeds *neergezet* *ibid.*
- de geslchtheit van haar Land, en heeft zout en zoet water 1. 471. a
- Koorts, de alledaagche, krygt de Schryver 1. 11. b
- Koortzen, heete, dulle en melancholyke, onder de Linie 1. 28. a
- worden alle andere Zickens genaamt aan de Kaap 1. 413. b
- Koude zyn aan de Kaap onbekent 2. 161. b
- Koperbergen, houden rykelyk koper in zich 1. 279. b. 1. 281. b
- zyn zeer hoog 1. 281. b
- konnen ook wel goud in zich houden *ibid.*
- Koper, smelt door de heete Zonnestraalen uit de bergen *ibid.*
- weeten de Hottentotten te smelten en te gieten *ibid.*
- Kopere Ringen, draagen de Hottentotten om de armen en handen 2. 45. b
- Kopere schoongespen, een paar, kosten veele het leeven 1. 59. a
- Koppen, is een algemeene *remedie* by de Hottentotten 2. 154. b
- veroorzaakt groote pyn, en hoe 't geschied 2. 155. b. seq.
- Koraal-boomen. Zie Coraal-boomen.
- Koraal-klippen. Zie Coraal-klippen.
- Koraalen. Zie Coraalen.
- Koren, bouwen de Inwoonders aan de 24 Rivieren niet 1. 125. a
- deszelfs leverantie aan de Compagnie geschied, wanneer? 1. 135. a
- word gezaait, wanneer? *ibid.*
- ryp en tydig *ibid. b*
- treden de paarden veel beter uit als de ossen 1. 140. b
- aardige manier van 't zelve te zuiveren 1. 141. a
- gaat veel verloren, dog word niet geacht om dat het te nutte komt *ibid. a. b*
- moet zo veel geleverd worden als yder aangeeft 2. 273. b
- word jaarlyks zeer veel gebouwt 2. 274. b
- — — — — zeer veel geconsumeert 2. 275. a
- de aafgaande en aankomende schepen neemen ook veel weg *ibid.*
- Koren, Indiaanisch Turksch 1. 317. a
- Koren brood en Zaai-koren geeven geentiende 1. 142. a
- Koren-hoopen of myten, leggen onder den bloeten hemel 1. 139. a

R E G I S T E R.

- worden toegedeekt *ibid. b*
 Koren-maaiers, zyn de Hottentotten 1. 139. a
 Koren-schuuren, heeft men 'er niet nodig 1. 139. b
 Koren-varkentjes, hoe zy 'er uitzien 1. 187. b
 — hoe zy gevangen worden *ibid.*
 Koren-wormen, anders Klanders genaamt 1. 268. b
 — doen groote schade aan 't koren *ibid.*
 — haare gestalte word beschreven *ibid.*
 — zyn niet licht te verjaagen of uit te roe-
 jen *ibid.*
 Koren-bloem, verscheide soorten 1. 316. a
 Kostgeld en Transport betaalt de Schryver 1. 6. b
 Koud water aan de Kaap, welke? 1. 88. a
 — is het water in Hottentotsch Holland 1. 102. a
 — word het aan de Kaap, wanneer? 1. 345. b. *seq.*
 — de oorzaak hier van 1. 346. a
 Koude, moet de Schryver veel uitstaan 1. 7. b
 — is by Hitland zeer groot 1. 10. a
 — maakt den Schryver ziek *ibid.*
 — waarom tegen 't Zuiden geacht word fel-
 ler te zyn als tegen 't Noorden 1. 44. b
 Kouleur van 't Zee-water onder de *Zona Torrida*
 1. 13. a
 — van 't Caapsche water 1. 87. a
 — is wit, helder, en gezond *ibid.*
 — is roodachtig *ibid.* 1. 330. b
 — is zwart 1. 87. a 1. 331. a
 — is verscheiden 1. 331. a
 — derzelve oorsprong *ibid.*
 — is gezond om te drinken, als het schoon
 is *ibid. b*
 — der aarde in de zoutpannen 1. 348. b
 — van 't regenwater verandert *ibid.*
 — der wolke des Tafelbergs, welke die
 zy 1. 377. a
 — der Hottentotten of die zwart zy 1. 446. b
 — dat wederlegt word 1. 447. a
 — of die wit zy? *ibid.*
 — *P. Taabart* is daar in bedroogen *ibid.*
 — is Castanje-bruin, of liever Koffy-ko-
 leur 1. 448. b
 — de zwarte kouleur der Hottentotten
 waar die van daan komt, dewyl ze uit de
 natuur zo niet is 2. 44. b
 Kousen, draagen de Hottentotten niet 2. 48. b
 Kraajen, worden zelden tot spyze gebruikt 1. 214. a
 Kraal, een geheele, *maakt anders*, wanneer en
 op wat wyze 1. 515. b
 — bouwt een nieuw huis in 't midden, en
 verciert het met bloemen 1. 516. a
 — slacht een Os *ibid.*
 — 't vleesch hier van eeten de mannen, en
 de vrouwen het nat *ibid. b*
 — laat niets overig tot den morgen, en
 maakt zich vrolyk *ibid.*
 — blyft niet lang aan eenen oord geplaatst
 2. 68. a
 Kraalen of Dorpen, zyn weinig onder de *Suf-
 faques*, te vinden 1. 464. a
 Kraamvrouwen aan de Kaap, baaren niet alle
 met groote smerten 1. 386. b
 — verlossen gemeenlyk in korten tyd *ibid.*
 — van trillen en beeven, en andere ziek-
 tens weeten zy niet af *ibid.*
 — een eenige heeft een zwaaren arbeid ge-
 had 1. 387. a
 — word door een afdryvend middel geredt
ibid.
 — een zeer jong zynde verbeeldt zich te
 zullen sterven, en maakt een Testament
ibid. b
 — een eenige is in de kraam gestorven 1. 388. b
 — verlaaten heel spoedig het bed 1. 389. a
 — gaan gaarne ras wederom uit *ibid.*
 — doen schielyk haar Kerg-gang *ibid. b*
 Kraanvogels, zyn 'er overvloedig aan de Kaap
 1. 214. a
 — zyn zeer groot *ibid.*
 — bebben slecht vleesch *ibid. b*
 Krabben, worden beschreven 1. 241. a
 — zyn zeer goed *ibid.*
 Krakkeel-zaaken. Zie Raad van kleine Zaa-
 ken.
 Kreeften, kleine. Zie Garnalen.
 — groote. Zie Hommers.
 Kreupel-hout, deszelfs gestalte 1. 308. a
 — de Barbiers maaken van de schors een
 poeder tegens de roode loop *ibid.* 1. 400. b
 — de Leertouwers gebruiken de schors ook
 om 't leer te bereiden
 Kroos, ziet de Schryver in Zee oryven 2. 445. b
 — zoude op klippen groejen 2. 446. a
 — 't gevoelen van *Happellius* word door den
 Schryver bevestigt *ibid.*
 — de Schryver doet een *experiment* daar
 mede 2. 447. a
 Krop-ganzen 1. 212. a
 — haare kroppen dienen tot Tabaks-zak-
 ken *ibid.*
 Krop-salade 1. 318. b
Krossen, besmeerde, draagen de ryke Hotten-
 totten. 1. 442. b
 — van Schaape- en Tygervellen hangen
 de Hottentotten om de schouders 2. 46. a
 — hoe ze dienen en d'ander draagen *ibid.*
 — dienen ook voor bedden, en tot
 een kist *ibid.* 2. 50. a
 — hoe de wyven het achtergedeelte des
 lyfs daar mede bedekken 2. 50. b
 — daar mede bedekken zy ook haare
 schamelheid 1. 512. a 2. 50. b
 — haar grootte en onderscheidt 2. 51. a
 — deze *Krossen* zyn niet ruig en hairig
 gelyk de andere, waarom? *ibid.*
 — — worden met franje omzet *ibid.*
 Krossen,

R E G I S T E R.

Kroffen, kleine, draagen de wyven dikwils uit
 bouw y *ibid.*
 — worden wegens de luizen met flokken
 ontgeklopt 2. 66. b
 — daar toe bereiden de Hottentotten de
 vellen z. 18 2. 80. a
 — fluken zeer, inzonderheid de Leeuwe-
 Lyger-en andere vellen 2. 80. b
 — snyden de Hottentotten, en maaken
 ze zelfs 2. 81. a
 — worden zonder naald, gaaren of zyde
 te zamen genaait *ibid.*
 — worden met een snaar of pees genaait
ibid. b
 Krotendil, Afrikaanfche, of stinkende Kamil-
 len 1. 292. b
 Kruiden, verftaan de Hottentotten tamelyk wel,
 en weeten ze ook te gebruiken 2. 154. b
 Kruid-baden voor de Scheurbuik 1. 402. b
 Kruinen der Bergen, zyn met sneeuw of hagel
 bedekt, wanneer? 1. 346. a
 Krui-bloem, Afrikaanfche, 7 soorten 1. 300. b
 Kruis en Munt, isaan de Kaap zo kr. gug als in
 Europa 1. 320. b
 Kryg voeren de Hottentotten tegen de Euro-
 peanen 1. 92. b
 Krygs-lift der *Attaques* 1. 470. a
 Krygsraad der Borgers, word in twee partven
 verdeelt 2. 214. b
 — verfeheelt in weinig zaaken van el-
 kander *ibid.*
 — is van *Simon van der Stel* aangestelt 2.
 215. a
 — heeft magt om de onwillige te straf-
 fen *ibid.*
 — de President is een bediende der Com-
 pagne *ibid.*
 — bestaat uit 17 Perfoonen *ibid.*
 — word niet verandert 2. 215. b
 — straft alleenlyk in de heurs 2. 216. b
 Kudde Vec, isby yder Dorp of Kraal maar een
 2. 34. a
 — komt alle de inwoonders tezamen toe,
 en word van de armen geweidt *ibid.*
 — op wat wyze dezelve vergroot word
ibid.
 Kuile, een treffelyk Landgoed! 1. 90. b
 Kuilen, diepe rinde, daar in vangen de Hot-
 tentotten groote wilde dieren 2. 114. b
 Kullerofs, daar mede bedekken de Hottentotten
 hunne fchamelheid 2. 48. a
 — hangt aan twee riemen *ibid.*
 — met welke 't boven de heupen vast ge-
 bonden word *ibid.*
 Kutfchines, een Madagafcars gewas 1. 318. b
 Kyk-uit, aan de Zout-Rivier, een buitenwerk
 2. 225. b

L.

Lactuca vulgaris, Krop-falade, enz. 1. 318. b
Lamia. Zie Vifch-hond
 II. Deel.

Lammeren, werpen de Schaapen tweemaal's
 juus 1. 143. a 2. 35. z
 — jonge, bewaren de Hottentotten op
 een aardig manier voor fchale 2. 37. b
 Land, word van 't fchip *Sankof* gezien 1.
 40. b
 — 't zelve word voor *Trinitat* en *A. d. d. d.*
 g'houden 1. 41. a
 — word op 't zien van nieuwe fprizen ver-
 der betwift *ibid.*
 — de Schryver geloof dat het de Eilanden
 van *Maria d'Agofla* en *Martin Vaz* zyn ge-
 weest *ibid. seq.*
 — — — heeft een Zunkerhoed en
 Byenkorf gelyk gezien *ibid. b*
 Lands mabyheid konnen de Zee-varende uit ve-
 le tekenen befluten 1. 358. b. seq.
 Land, een fluk, koopen de Hollanders van de
 Hottentotten 1. 61. z
 — een ander Stuk van *Terra du Natal* koop-
 pen de Hollanders 1. 62. b
 — aan een yder word 60 morgen om te be-
 bouwen gefchonken 1. 61. b
 — aan de Kaap is bergachtig 1. 62. b
 — — — is zeer vruchbaar 1. 63. a
 — waar in de Hollanders Colonien hebben,
 bezichtigt de Schryver 1. 71. b
 — word hoe langs hoe meer aang'bouwt 1.
 72. a
 — een fluk van 120 morgen word aan *Jan*
Hertog gegeven 1. 99. a
 — 't zelve verkoopt hy aan *van der Stel* *ibid.*
 — *P. de Meyr* verzoekt een fluk land op
 aanraaden des Schryvers 1. 103. a
 — word tot Wynbergen en Tuinen be-
 reidt 1. 132. b
 — aan de Kaap is brak 1. 352. b
 — hebben de Hottentotten verkocht om
 Tabak te hebben 2. 67. a
 — heeft *Simon van der Stel* onder de In-
 woonders verdeelt 2. 182. b
 Land-bouw, eerste, wanneer aan de Kaap be-
 gonnen is 1. 61. a
 Land-bouw, wanneer aan de Kaap zyn aan-
 vang neemt 1. 135. a
 Land bemelten of bedongen, wanneer dit ge-
 fchiedt 1. 135. a
 — beploegen, wanneer gefchiedt *ibid.*
 — wanneer de Veldvruchten moeten afge-
 fmeden worden *ibid. b*
 — vruchten zyn vry van tiende, behalven
 't koren 1. 142. a
 Land-bouw, brengt de Inwoonders aan de
 Kaap 't meeste op 2. 273. b. seq.
 Land-droft, word *Johannes Starrenberg* 1. 54. a
 — daar mede wintchen de Borgers hem ge-
 luk *ibid.*
 — de eerste, door wien aangestelt is 1. 70. a
 2. 209. a
 — — — vangt eenige moettwillige Mi-
 troofen 1. 70. a seq.
 — dezelve *echappeeren* *ibid. b*
 Y y y --- zy

R E G I S T E R.

- zy worden met yver wederom nage-
vorſcht *ibid.*
- de Fiskaal raakt in twiſt met den Land-
droſt 1. 80. a
- dit word van den Raad van Politie beſluit
ibid.
- de gevangene worden geexecuteert *i-*
bid. b
- dreigt de nalatige in 't betaalen met *exe-*
cucie 2. 214. a
- *Jan Storenberg*, deze wil de menſchen op 't
land noodzaaken, het getuigeniſchriſt ten
behoefte van *Van der Stel* te tekenen 2. 214. a
- wil *Adam Tas* zyn dood-vonnis maaken
2. 356. b
- ontzegelt alles in zyn huis wederom alleen
2. 361. b
- vervolgt de 9 vluchtelingen ſcherpelyk
2. 380. b
- verklaagt *Van der Heide* op nieuws by den
Gouverneur *ibid.*
- Landdroſten, worden alle geſpecificceert, van
den aanvang tot op des Schryvers vertrek 2.
210.
- Landgoed van *Jan Mulder*, deſzelfs voortrefſe-
lykheid 1. 117. b
- deſzelfs vermakelyke Tuin *ibid.*
- — ruiffchende bron-water *ibid.*
- — konſtige Vyver *ibid.*
- — vermakelyk Luthuiſje 1. 118. a
- — konſtige Berg en aangenaame
Grotte *ibid.*
- van *Willem van Zeyl*, deſzelfs ſituatie 1.
119. b
- van *Petrus Kalden*, zynde wel gelegen en
profytelyk 1. 105. a
- Landgoederen in de Tygerbergen, zyn profy-
telyk 1. 76. b
- in 't Stellenboſſche Diſtriect, zyn ver-
makelyk 1. 105. a
- — zyn aldaar ook voordceelig *ibid. b*
- Ings de Stellenboſſche Rivier zyn tref-
felyk *ibid.*
- in 't eerſte Drakenſteinsche Diſtriect 1.
115. b
- of zy malkander te na leggen 1. 116. a
- Landen is 't in de Haven *du Braye* bezwaarlyk,
waarom? 1. 21. a
- Landing zoude bezwaarlyk voor een vreedde
vyand aan de Kaap te doen zyn 1. 450. b
- Landſchildpadden, worden betcheven 1. 195. b
- Lange Peper 1. 323. a
- Lang-tong, een Vogel 1. 217. a
- Lap vel, bedekt der Hottentottinnen ſcha-
melheid 1. 512. a
- Latitude* of breedte van 't Voorgebergte van
de Kaap 1. 65. b
- verſcheide gevoelens daar omtrent *ibid.*
- word net bepaalt 1. 66. a
- Laurus*-Rivier, welke 1. 102. b
- heeft een goeden oort om te viſſchen 1.
103. a
- Laurens* (*Jan*) van Bremen, vertrekt naar
Holland 1. 431. b
- Laurus Africana*, Afrikaanſche Laurierboom,
2 zoorten 1. 298. b
- *nobilis ſive Indica*, Indiaanſche Laurier-
boom 1. 318. b
- Laurifolia Africana*, word *zwarte Paſt* ge-
naamt 1. 298. b
- Leem of kley-aarde der Zoutpannen 1. 348. a
- is vet endicht *ibid.*
- Lecuw, is de Koning onder de wilde dieren
1. 183. b
- zyne voortreffelyke eigenschappen *ibid.*
- — knokken of beenen zyn digt en
maſſif 1. 184. a
- — — dienen tot vuurſtenen *ibid.*
- doodt alles met eenen ſlag *ibid.*
- ſlaat een ſoldaat op de ſchildwacht dood
ibid. b
- dood een Oſen gaat met hem voort *ibid.*
- geeft gewiſſe tekens zynere grimmigheid
ibid.
- word op een zonderlinge manier door-
ſchoten 1. 105
- twee menſchen worden wonderbaarlyk
geredt 1. 185. a
- word op een menſch leggende doodge-
ſchoten *ibid.*
- kan iemand te paard zittende niet ont-
wyken *ibid.*
- kan verjaagt worden, hoe en wanneer?
ibid.
- kan by nacht gekent worden *ibid. b*
- brengt een ſchildwacht om 1. 465. a
- zyne nabyheid brengen de oſſen en paar-
den aan den dag *ibid.*
- draagt den ſoldaat weg, en brengt hem in
zekerheid *ibid.*
- daar van een ſchriftelyk bericht, dat aan
den Schryver mede gedeelt is *ibid. b*
- dit dier word door de Hottentotten ge-
dood 1. 466. a
- Lecuw, de Schryver is 'er, van elf bezocht
geworden 1. 128. b
- Lecuw Oogen ſchynen by nacht als twee
lichten 1. 185. b
- vleefch is redelyk goed om te eeten *ibid.*
- Lecuwenberg, deſzelfs ſituatie 1. 83. a
- waarom alzo genaamt word *ibid.*
- daar word een Lecuw doodgeſchoten
ibid.
- daar op is een wacht-huiſje en een wacht
ibid. b
- oorzaak hier van *ibid.*
- daar op word een ſtuk geſchut losge-
brandt, en een vlag opgeſtoken, als 'er een
ſchip aankomt *ibid.*
- achter dezelve is een ſchoone vlakke 1. 84. b
- daar is ook een ſchans geweest 1. 85. a
- Lecuw-hoofd, van 't zelve word een ſtuk
kanon geloſt, als 'er een ſchip gezien word
1. 47. b
- Lecuw-

R E G I S T E R

- Leeuwenikken of Lerchen, zyn aan de Kaap niet overvloedig 1. 214. b
- Lelie of Keizers-kroon 1. 319. a
- Lengte van de Kaap de goede Hoop, word onderscheidentlyk bepaalt 1. 66. a seq.
- word bepaalt 1. 68. a
- de ruttigheid daar van *ibid.*
- Leucurus perennis Africanus* 1. 299. a
- Lepelaar, een Vogel, vreet slangen enz. 1. 214. b
- zyn vleesch word niet gegeten 1. 215. a
- Lepels der Hottentotten, waar die vangemaakt worden 2. 63. b
- Leucosium Africanum*, Afrikaansche Stokvioletten, 3 soorten 1. 299. a
- Leven, een eeuwig, gelooven de Hottentotten 1. 524. b
- zy bekennen zulks aan den Schryver 1. 525. a
- Levens-gevaar, daar in is de Schryver 1. 89. b
- Levens-manier der slaaven, word beschreven 1. 395. a
- Leveraar der graanen, moet bewyzen dat hy iets of niet aan de Compagnie schuldig is 2. 274. a
- ontvangt zyne betaling by den Kassier *ibid.* b
- Levering van 't koren aan de Compagnie geschiedt, wanneer? 1. 135. a
- Leviathan*, of niet de Rhinoceros daar voor kan gehouden worden 1. 192. b
- Lichtgelovigheid der Hottentotten 1. 528. b
- een voorbeeld daar af 1. 529. a
- Lids-afzetting by de Bruiloften, geschiedt niet van de Hottentotsche wyven 2. 20. a
- aan de vingers, geschiedt by de Hottentottinnen 2. 158. a
- *Boevings* redeneering daar van word wederlegt *ibid.*
- of 't een teken van Adel is *ibid.* b
- dit word wederlegt *ibid.*
- *Vogels* meening word wederlegt 2. 159. a
- *Boevings* andere meening word wederlegt *ibid.* b
- *P. Tacharts* meening is de beste 2. 160. a
- dit word door den Schryver opgeheldert *ibid.*
- geschiedt telkens op nieuw als zy weder trouwen *ibid.* a b
- Lier-visch 1. 471. b
- Lilio-Narcissus Africanus*, Afrikaansche Narcisse 1. 299. a
- Lilium sine Corona imperialis* 1. 319. a
- Limoenen en Sinas-Appelen, waar de beste zyn 1. 157. b
- Limoen-boom, zoete en zuure 1. 319. b
- Linie passeert de Schryver 1. 30. a
- of die 180 mylen breed geacht word 1. 32. a
- of daar een roodachtrige schadelyke regen valt *ibid.*
- of de luizen daar sterven *ibid.* b
- Linze, Afrikaansche Lombardsche, 4 soorten 1. 291. b
- Linze-steeuen, zyn van verscheide koulouren 1. 276. a
- Lof der Hottentotten 1. 121. b
- Lombard* (*P. Franciscus*) begeert een onhooflykheid op des Schryvers schip 1. 16. b seq.
- is een Moor van slaaven afkomstig 1. 17. a
- word Pastoor van de Parochie in *Porto du Braya*, waarom? *ibid.*
- danst op een aardige manier *ibid.*
- onthaalt den Schryver met andere Officieren zeer wel *ibid.* b
- zyne Bibliotheek *ibid.*
- is in der daad dankbaar en zeer mild *ibid.*
- toont den Schryver vele gewallen en eigenschappen van dit Eilandt *ibid.*
- Longitudo* van de Kaap. Zie Lengte.
- Lood-erts, word aan de Kaap gevonden 1. 279. b
- Loon die de Hottentotsche Docters en Geestelyken ontvingen 1. 487. a
- des ouden Heers by de uitsnyding van een *Testicul* 1. 509. b
- den Hottentotten voor uit gegeven, maakt ze vlytig en willig 2. 121. b
- des Raads van Politie en deszelfs leden 2. 191. a
- in *Looning* neemen, wat betekent 2. 253. a
- de wyze op welke zulks geschiedt 2. 257. b
- Loopen, kunnen de Hottentotten zeer snel 2. 103. b
- daar van worden verscheide oorzaaken aangeroert *ibid.*
- of 't van het smeeren komt 1. 443
- dit word wederproken *ibid.* b
- waare ookzaak daar van *ibid.* seq.
- Loots-mannetjes, waarom zo genoemd? 1. 241. b
- der zelve gestalte *ibid.*
- verlaaten den Hay als hy gevangen is *ibid.* a
- zy worden zelden gevangen *ibid.*
- Lotus Africana*, 2 soorten 1. 299. a
- Louw* (*Jacobus*) word eerstelyk in de hoofdwacht gezet 2. 357. b. seq.
- zit naderhand jaar en dag op een bolwerk, dewyl hy des Gouverneurs zin niet wilde doen 2. 358. a
- deze neemt hem een stuk land af, en geeft het zyn broeder *ibid.*
- verandert echter daarom niet van gedachten *ibid.*
- Lucht, of die onder de Linie zo ongezond is dat'er de luizen van sterven 1. 32. b
- aan de Kaap, is des Zomers helder en zuiver 1. 345. b
- is gezond en zeer heet *ibid.*
- is in de winter zwaar en betrokken *ibid.*
- hindert de Zonne te zien *ibid.*

R E G I S T E R.

— is zeer ongezonder 1. 346. a
 — zuivere, verhindert veel ziekten 1. 401. a
 Luchten aan de Kaap, koomen met de Europeaanthe over een 1. 187. a
 — vindt men ook in Duitschland *ibid.*
 Luchten van roode Wyn, geschiedt met muskate neoren 1. 150. b
Lud. fs meening van de Hottentotsche Spraak 1. 428. *seq.*
 — — van de Afrikaansche Regeering 1. 481. b
 Luipaarden of Pantherdieren, zyn twederley soorten 1. 186. a
 — zyn van de Tygers onderscheiden *ibid.*
 — zyn groote vyanden van de menschen *ibid.*
 — doen veel schade onder de schaaopen *ibid. b*
 — worden doodgeschoten *ibid.*
 — vleesch is zeer gezond *ibid.*
 Luizen, of die onder de Linie wegens de ongezonde lucht sterven 1. 32. b
 — hebben de Europeaanen aan de Kaap niet 1. 264. b
 — — de Hottentotten zo veel te meer *ibid.* 2. 66. b
 — vreeten de Hottentotten op 1. 264. b
 — kloppen zy met stokken uit hunne Kroffen 2. 66. b
 — *Tachart* en *Boevings* getuigenis hier van *ibid. seq.*
Lunenburgsche Mathematici, worden van den Schryver bezocht 1. 4. b
 Luy, zyn de Hottentotten om voor zich zelfs te arbeiden 1. 440. a. 2. 59. b. 2. 121
 Luyheid en ledigheid is der Hottentotten grootste gebrek 2. 120. b
 — is ook wel by eenige Christenen te vinden 2. 121. b
Lycnis Africana, Afrikaansche Jenette 1. 259. a
Lycium Æthiopicum *ibid. b*
 Lyf, om 't zelve draagen de Hottentotten kopere of glaze Koraalen 2. 54. a
 Lyfwacht bekoomen de Hollanders in *Porto du Braya* 1. 16. a
 Lyktaatz'en der Europeaanen aan de Kaap. 2. 312. a
 — worden na den staat des overledenen genecht *ibid. b*
 — vanden Commandeur *Welters*. *ibid. seq.* 2. 424. a
 — van den Gouverneur van *Assenburg* 2. 313. 2. 440. a
 — vanden Gouverneur *Simon van der Stel* *ibid.*
 — gemeene, aan de Kaap 2. 314. a
 Lyken kollen veel van begraven 2. 315. b
 — der zelve onkosten moeten vreemde dubbel betaalen 2. 320. a
 Lyk-bidder of Aansprecker, gaat alleen voor 't Lyk 2. 314. b

Lyk-dragers, gebruiken de Hottentotten niet veel 2. 167. a
 Lynspinders handwerk, verslans de Hottentotten 2. 89. a
 Lyfters, of Wyn-troschels 1. 223. b
 — zingen lieflyk *ibid.*
 — worden geschoten, om dat zy de druiven vernielen *ibid.*
 — haar vleesch word in waarde gehouden *ibid.*

M.

Maag-ziekten aan de Kaap, zyn licht te herstellen 1. 413. a
 Maan zoude het gras doen beweegen en kraaken 1. 112. b
 Maan, is der Hottentotten zichtbare Godt 1. 494. q
 — hoe zeldzaam zy die vereeren 1. 495. a
 — als ze nieuw en vol word, zingen en danffen zy 24 uren na malkanter *ibid.*
 Maand-ceel, maaken zommige Bedienden van de Compagnie 2. 255. a
 — wat het zy, en hoe gemaakt word *ibid.*
 — worden *correct* betaalt *ibid. b*
 Maandelyke Reiniging is voorspoedig aan de Kaap 1. 408. a
 Maartse Violen 1. 324. b
 — haar reuk is doordringender als in Europa 1. 325. a
 Madagascarsche Slaaven, zyn de talrykste aan de Kaap 2. 267. a
 Madelieven, Afrikaansche, 4. soorten 1. 290. a
 Magneets-afwyking is aan de Kaap *different* 1. 68. b
 — word bepaalt en vastgesteld *ibid. seq.*
Mabieu, word zyn Secretary geïloten 2. 438. a
 — blyft gefuspendeert *ibid. b*
 — word weder aangestelt 2. 441. b
 — verwondert zich over de goede order van des Schryvers Schriften 2. 442. a
Majerana vulgaris 1. 319. a
Malagas, een zeldzaame Watervogel 1. 215.
 — weet behendig de visschen te knappen *ibid. b*
Malladi Suffum, een gewas 1. 317. a
Malva Africana, Afrikaansche Stok-roos 1. 299. b
Malus domestica, Appelboomen van verscheide soorten 1. 319. a
 — *Cidonia*, Quee-appelen *ibid.*
 — *Citria*, of Citroen-boom *ibid. b*
 — *Limonia*, zuure en zoete Limoen-boom *ibid.*
 — *Arantia Indica* &c. zeer groote Indische Oranje-boom, *Pompelmus* genaamt 1. 32. a
 — — *Lusitanica*, Sinaas Appelen *ibid.*
Punica

R E G I S T E R.

— *Punica frax Granata*, Granaat appelboom
ibid.
 Man, tot zulk eenen moeten de jonge Hottentotten eerst gemaakt worden 1. 513. a
 — zulks word by hen *anders* maaken genoemd *ibid.*
 — wyze en manier van *mannen* *mzaken*, bestaat in eenige zelzame Ceremonien *ibid. seq.*
 — nu 't gedaane werk word de jonge man geluk gewenscht 1. 514. a
 Man en Wyf, schynen geen paar uit te maaken 2. 24. b
 ————— moeten te zamen voor een huis zorgen 2. 27. a
 ————— moeten beide voor het Vee zorg draagen *ibid. ab*
 Mannen, hebben byna voor niets te zorgen 2. 25. a
 — zyn goede Visschers *ibid.*
 — moeten op de Jagt gaan *ibid. b*
 — hebben in Europa vry wat meer te bezorgen *ibid.*
 — en Wyven, eeten nooit met malkander 2. 26. b
 — eeten 't eerst, het overige blyft voor de wyven *ibid.*
 — hebben zulken grooten last en zorg niet op zich als de Wyven *ibid.*
 — hebben over al 't Vee te beveelen 2. 27. b
 — hoe zy dagelyks gekleedt gaan 2. 45. a
 — gaan bloots hoef's *ibid.*
 — dog als 't regent bedekken zy het *ibid.*
 — moogen geen Haalen, Konynen en Varkens eeten 2. 58. a
 — moogen der Kraamvrouwen spyze niet aanraaken 2. 12. a
 — moogen de Wyven niet *careffieren* zo lang de vloed duurt *ibid.*
 — moeten voor het vleesch zorgen 2. 58. b
 — en Wyven eeten nooit met malkander, waarom? 2. 64. a
 — eeten zonder eenige acht op den rang te geeven *ibid. b*
 Manier van eeten der Hottentotten, is overal eenreley 2. 61. a
 Manifest word aangeflagt, waar by alle oproer enz. verboden word 2. 345. b. seq.
 — hier van word een uittreksel gepubliceert 2. 346.
 Manifest word afgelezen en aangeplakt, waar by de onwillige voor 't Gerecht gedaagt worden 2. 364.
 Mantels, vette en besmeerde, draagen alleen de ryke Hottentotten 1. 443. b. seq.
 Marmalade uit Quee-peeren gemaakt 1. 319. b
 Marmer, word Hardsteen genaamt 1. 275. b
 Martinus Behain, is de waare vinder van de Nieuwe Waereld 1. 418. b
 — Bewys daar van *ibid.*
 Marum Syriacum vel Creticum, is goed voor hoofdpyn 1. 320. b
 Maselen, worden aan de Kaap geheel niet ge-

acht 1. 322. b
 — der zelve kenteken is hoofdpyn 1. 323. b
 — zyn op Batavia gevaarlyk *ibid.*
 Mast, de groote, van des Schryvers schip krygt een breuk 1. 15. a
 — in de fokke-mast slaat de donder 1. 31. a
 — dezelve word afgenomen en een wang daar tegen genrukt *ibid. b*
 Mastelooze schepen worden spoedig gerepareert 2. 261. b
 Mast wacht, zyn ampt 1. 24. b
 Materie, vette, vloeit uit de Bergen 1. 273. a
 — is geen Jooden-pik *ibid.*
 — is geen *Naphra* *ibid.*
 — schynt een soort van Steen-oly te zyn *ibid.*
 — verliedt tot geneezing der wonden *ibid.*
 — word van de Hottentotten het Vee ingegeven *ibid.*
 Mathematici in Neurenberg, hoe genaamt worden 1. 4. a
 Matroos, eet visschen, opblazers genaamt 1. 228. b
 — dit kost hem het leeven *ibid.*
 Matroosen verdienen een present, als zy 't Voorgebergte ontdekken 1. 369. b
 — of bootsgezellen wonen altyd buiten de Vesting 2. 259. b
 Matten, maaken de Hottentotten 2. 88. b
 — de meeste maaken de wyven *ibid.*
 — hoe zy dezelve maaken *ibid.*
 — worden tot daken der huizen gebruikt 2. 89. a
 Mauritius, het Eiland, levert *Ambra de Gris* en *Tripel* uit 1. 273. b
 Mays, een soort van koren 1. 317. a
 Mebbien, zyn een soort van Brakken of speurhonden 1. 181. a
 — doen den menschen geen quaad *ibid. b*
 — maaken jagt op alle wilde dieren *ibid.*
 — deelen van hun roof den menschen mede *ibid. b. seq.*
 — zyn byzondere vyanden van de schaapen 1. 182. a
 Medicamenten, krygen de zieke op 't schip voor niet 1. 22. a
 Medicyn-meesters, welke aan de Kaap zyn 1. 88. b
 — hebben de Hottentotten onder hen 1. 484. b
 — derzelve wetenschap en behandeling *ibid.*
 — zulke worden ook uit andere Krallen gehaalt *ibid.*
 — hoe zy hunne geneesmiddelen bereiden 1. 485. a
 — laten niemand by derzelve *preparata* toe *ibid.*
 — zyn gelukkig in 't *cureeren* *ibid.*
 — weeten aardige voorwendzels te maaken, als de middelen geen *effect* doen *ibid.*
 'Lzz Meel-

R E G I S T E R.

- Meeldouw, is schadelyk voor het koren 1. 137. a
 ————— beschadigt den Wynstok 1. 147. b
 Meeningen van drierley Schryvers over de Hottentotfche Spraak 1. 423. b
 Meerlust een Landgoed 1. 107. a
 Meer-zwynen, een Vifch Dolfyn-vifch genaamt 1. 230. b
 Meeuwen of Meuben, haar verfcheide zoorten 1. 215. b
 ————— hebben goede veeren *ibid.*
 ————— ————— lekkere eyeren 1. 216. a
 Meezen, veelderley zoorten 1. 216. a
 Melancholy, helpt tot des Schryvers ziekte 1. 10. b
Melanthus Africanus, 3 zoorten 1. 299. b
Melisa hortensis odore Citri 1. 320. b
 Melken, gefchiedt op een aardige manier by de Hottentotten 1. 142. b 2. 35. b
 Melk drinken de Hottentotten, als zy de fchappen door 't vuur jaagen 1. 519. b
 ————— daar van krygen de wyven niets *ibid.*
 ————— mag geen droppel verloren gaan *ibid.*
 ————— wat zy daar verder mede doen 2. 36. a
 Melk-Plant, Afrikaanfche 1. 300. b
Melo Hispanicus, fpaanfche Meloenen 1. 320. b
 Meloenen, groejen voortreffelyk aan de Kaap 1. 154. a
 Menschen-vreeters, zyn de Hottentotten niet 1. 444. b
Mentha hortensis crispa, Kruis en Munt 1. 320. b
 Mergel, legt tuffchen de Bergfteenen 1. 274. a
Merklins Bericht van de Hottentotfche Spraak 1. 424. a
Mespilus Germanica 1. 320. b
 Melften, weeten de Hottentotten zelve te maaken 2. 63. b
Meybooms (*Hendrik*) vrouw fchelt de vrouw van J. H. Bouman voor een hoer 1. 56. b
 ————— zy word deswegen verklaagt *ibid.*
 ————— ————— geftiaft 1. 57. a
 ————— de uitvoering van de ftraf *ibid.*
Milboom (*Klaas*) word in hechtenis gezet, maar ras weder ontflagen 2. 355. a
Meyer (*Pieur de*) bloed dikwils uit neus en mond 1. 407. a
 ————— word in een donker gat gezet, dog door eene ziekte daar uit verloft 2. 357. b
 Meyeryen op Drakenftein 1. 115. b
 ————— of ze eikander te na leggen 1. 116. a
Mezereon, Afrikaanfche, 11 zoorten 1. 303. b
 Middel, waar door de Hottentotfche Spraak zoude konnen geleert worden 1. 428. b
 ————— dit zoekt de Schryver te vergeefs magtig te worden 1. 429. a
 ————— waar de Compagnie 't geld van daan krygt, om de kosten goed te maaken aan de Kaap 2. 251. b. *seq.*
 Middel-winden, uitgezondert Zuid-Ooft en Noor-O-Weft, insgelyks Zuid-Weft, waajen niet aan de Kaap 1. 345. a
 Mieren, zyn van vierderley zoort 1. 259. b
 ————— zyn 'er ook die vleugels hebben en curieus zyn *ibid.*
 Mineraalen zyn aan de Kaap 1. 270. b
 ————— worden onderzocht 1. 276. b. *seq.*
 Mineraal Water is het warme Bad, waarom? 1. 337. a
Miros *Castel* in 't Land der *Chirigriquas* . . 467. b
 ————— daar by is een fchoone Bron *ibid.*
 ————— heeft byzondere zeldzaamheden *ibid.* *seq.*
 Misdaaden, *crimineele*, ftraffen de Hottentotten zonder uitfel en aanzien van Perzoonen 2. 135. *ibid.*
 ————— welke zodanige zyn *ibid.*
 Miffelboom, Duitfche, aart zeer wel aan de Kaap 1. 320. b
 Mift, zwaare, natte, koude en dikke, na by de Kaap 1. 45. b. *seq.*
 ————— zwaare, is oorzaak dat veel buskruit verfehoten word 2. 447. a
 Mift word verbrand aan de 24 Rievieren 1. 125. b
 Mift-bakken, heeft men aan de Kaap niet nodig 1. 153. a
 Moddergat, waarom alzo genaamt word 1. 103. b
 Moddergatfch Diftrikt, deffelfs grenffen *ibid.*
 ————— heeft fchoone Landgoederen *ibid.*
 ————— ————— water genoeg *ibid.*
 ————— is zeer vruchtbaar *ibid.*
 ————— de Beekjes hebben noch geen naamen 1. 104. a
 ————— ————— loopen dikwils over *ibid.*
 ————— ————— hebben geen bruggen *ibid.*
 Moeders, moeten de kinderen een bewys doen, eeize weer trouwen moogen 2. 316. b
 ————— bewyzen haare kinders zeer veel, om iemand in 't net te krygen *ibid.*
 Moeders, by de Hottentotten, moeten voor de kleine kinderen zorgen 2. 28. b
 ————— hoe zy de kinderen op de rug draagen, en de borft geeven *ibid.*
 Moedwil en baldadigheid van 't Scheepsvolk van de *Generale Vrude* word geftraft 2. 417. b
 Moerbezien-boom met een zwarte vrucht 1. 321. a
 Moeyelyke Berg, waarom alzo genaamt word 1. 114. b
 Molen der Compagnie, binnen dezelve is een bequaame Kamer 2. 248. a
 ————— dezelve komt van den Tafel-berg *ibid.*
 ————— het water moet door buizen geleid worden *ibid.*
 Molen der Caapfche Burgers word jaarlyks verpacht 1. 75. a 2. 208. b
 ————— in Hottentotfch Holland is nadeelig 1. 102. b
 ————— op *Azenburg* 1. 109. b
 ————— op *Drakenftein* 1. 115. b
 ————— in de *Simons-Valley* 1. 118. b
 ————— van

R E G I S T E R.

- van Stellenbosch, des zelfs inkomsten 2. 212. a
- van Drakenstein, des zelfs inkomsten *ibid.*
- Molesteenen 1. 275. b
- Mollen, zyn twederley aan de Kaap 1. 187. b
- hoe zy gevangen worden *ibid.*
- mag een Hottentottin niet eeten 2. 58. b
- Mondelyke Processen brengen den Secretaris en Gerechts-bode veel voordeel aan 2. 290. a
- Mondkost, wat en hoe veel een ieder dagelyks op 't schip krygt 1. 25. a
- Montering, getchied jaarlyks aan Stellenbosch 2. 217. b
- aan de Kaap *ibid.*
- gebiedt alhier met eenige omstandigheden *ibid.*
- daar by schieten de Compagnien drie Salvos 2. 218. a
- daar toe geeft de Compagnie kruit en vuursteenen *ibid.*
- hoe ze voor dezen gedaan is geworden *ibid.*
- Moord, kan by de Christenen niet zo licht als by de Hottentotten belet en verboden worden 2. 125. a
- Moorddadigheid van eenige weggelopenen slaaven word nadrukkelyk gestraft 2. 292. b
- Mooren en Caffers, hoe zy van malkander onderscheiden zyn 1. 417. seq.
- en Hottentotten, of die van malkander onderscheiden zyn *ibid.*
- Moorfche slaaf blaast op een Zee-trompet, en beschämt andere 1. 356. b
- Morgen Lands, hoe groot? 1. 135. b
- Morslig, zyn de Hottentotten by uitstek 1. 440. a
- zulks spruit uit hunne luyheid *ibid.*
- Morus fructu nigro* 1. 321. a
- Mosselen, vindt men genoeg in zoet water aan de Kaap, waar? 1. 243. b
- Mossel-krabben, worden niet gegeten 1. 241.
- kreeten *ibid.*
- Mosselbanks-Rivier, waarom zo genaamt word? 1. 78. b
- hoe die bestaat 1. 80. b
- loopt niet het gansche jaar door *ibid.*
- heeft in de zomer brak water *ibid.*
- loopt een kromme en lange weg 1. 81. a
- Mossen, verscheide soorten 1. 220. a
- Motten, zyn overal bekend 1. 266. a
- Mousson*, de goede en quaade, wanneer elk aan de Kaap begint 1. 364. b
- by de goede *Mousson* hebben de Scheeps-luiden niet zonderlings te vreezen *ibid.*
- by de quaade *Mousson* is 't gevaar grooter 1. 365. a
- in de goede *Mousson* moeten de Retour-schepen aan de Kaap koomen 1. 369. a
- Muggen, zyn veel erger op Batavia als aan de Kaap 1. 261. b
- doen aldaar de eerst aankomende vreemdelingen grooten overlast *ibid.*
- wat hier van de oorzaak zy *ibid. seq.*
- worden aan de Kaap van de wind weggedreven 1. 262. a
- Muggen vreeter 1. 216. b
- Mullezels, worden aan de Kaap niet veel gebruikt 1. 188. b
- Muis-hond, zyne getalte *ibid.*
- waar mede hy zich geneert *ibid.*
- word getwyfelt of hy niet een zoort van een Wezeltje is *ibid.*
- Muizen, zyn veelderley zoort aan de Kaap 1. 187. a
- Mulder (Jan) Landdrost, zyne *Qualiteiten* 1. 117. b 2. 210. a
- legt een treffelyke Buitenplaats aan 1. 117. b
- deszels Gebouw, Wynbergen en Tuin *ibid.*
- konstige Vyver *ibid.*
- vermakelyk Lusthuisje 1. 118. a
- konstige Berg *ibid.*
- hy is tweemaal Landdrost 2. 210. a
- zyn wys gedrag *ibid.*
- word om zyne goede hoedanigheden vervolgt *ibid.*
- legt zyn dienst neder 2. 441. a
- Muller (Johannes) vangt een Kever, dien de Hottentotten goddelyke eer aandoen 1. 502. a
- wil het dooden *ibid. b*
- word dieshalven van hen bedreigt, en geboden zulks niet te doen *ibid.*
- Munchs (George) Wisselbrief word den Schryver niet betaalt 1. 53. a
- Murmeldier, word aan de Kaap Das genoemd, dog verkeerdelyk 1. 189. a
- heeft goed vleesch *ibid.*
- een slaavenkind vangt 'er veele op een listige wyze *ibid.*
- Musiek, word op de schepen dikwils gehoord 1. 13. a
- der Hottentotten is van die der Europeanen onderscheiden 2. 105. b
- kan niet wel in *vocale* en *figurale* verdeelt worden *ibid.*
- Musikaale instrumenten der Hottentotten *ibid.*
- een word *Gus Gem* genaamt *ibid.*
- Muskate Nooten worden tot bereidzel by roode Wyn gebruikt 1. 150. b
- Muskeljaat-katten. Zie *Bizam*-katten
- Mutzen, draagen de Hottentotten als 't regent 2. 45. a
- waar die van gemaakt zyn *ibid.*
- zyn van die der wyven onderscheiden *ibid. b*
- draagen de wyven het gansche jaar door 2. 48. b
- worden met twee riemen op 't hoofd vast gemaakt 2. 49. a
- Myrtus Africana*, Afrikaansche Myrtheboom 1. 299. b
- *communis Italica*, Italiaansche Myrtheboom 1. 321. a

R E G I S T E R.

N.

Naalden, gebruiken de Hottentotten niet om hunne *Crossen* te naaien 2. 81. a

Naam van 't Oost-indisch Schip, daar de Schryver met na de Kaap gevaren is 1. 8. b

— der Hottentotten is onzeker 1. 415 b

— is *National* 1. 416. a

Naame Gods, kan in de Hottentotsche Spraak niet uitgesproken worden 1. 422. b

— hoe zy die noemen 1. 491. b

Naamen van de eerste Ouders der Hottentotten 1. 422. a

— kunnen niet uitgesproken worden *ibid.* b

— worden de kinderen van de moeder of vader gegeven 2. 10. b

— zyn doorgaans van wilde dieren genomen *ibid.*

— voorbeelden daar van 2. 11. a

Nabyheid des Lands, daar van maakt het Scheepsvolk veele giflingen 1. 358. b

Nacht-oloesen, ruikende Afrikaansche 1. 296

Nacht-uilen, worden beschreven 1. 224 b

— verjaagen de muizen *ibid.*

Nacht wakers, worden van de Borgers betaalt 2. 209. a

Nachtegaalen, zyn aan de Kaap niet 1. 212. b

Nageboorte, komt doorgaans met het Kind te gelyk voor den dag 1. 386. b

— hoe de Hottentotten daar mede omfpringen 2. 11. a

— waarom zy die begraven *ibid.*

Nalatenschap der Weesen word verkocht, en 't geld in kas gebragt 2. 200. a

— der verlotvenen word wel bezorgt, en den Erfgenaa ten ter hand gestelt 1. 23. a

— van onbekende blyft aan de Compagnie, wanneer? 2. 257.

Nalatigheid van 't Scheepsvolk in 't waarnemen van zeldzaame gevallen en haare oorzaken 1. 375. a

Namaquas, draagen een stuk blik voor 't voorhoofd 2. 55. b

— hun manier van kryg te voeren 2. 142. b

Namaquas, groote en kleine 1. 467 a

— *P. Taabarts* gevoelen van hen *ibid.*

— hun Land heeft gebrek van water en hout *ibid.* b

— veel wilde dieren 1. 468. a

— met die beide vechten de *Troqueerders* *ibid.*

— bedienen zich daar by van een krygshift *ibid.*

— de Ruilers moeten hen 't veld laten, en niet verlies te rug keeren *ibid.* b

— zy zenden een gezantschap aan den nieuwen Gouverneur 1. 469. a

Napus fuita, witte en geele raapen 1. 321. a

Narcissus Africanus, Afrikaansche Narcisse. 1. zoorten 299. b

— *albus*, witte Narcisse 1. 321. a

Naricht heeft alrede de Gouverneur aan de Kaap van des Schryvers komt 1. 49. a

Naschaje, Afrikaansche, 2 zoorten 1. 302. b

Nasturtium Indicum, of Indiaansche Waterkers 1. 321. a

Nat, krygen de Hottentotsche Wyven, wanneer? 1. 509. b

Natien, uit veele Afrikaansche bestaan de Hottentotten 1. 423. a

Navelkruid, Afrikaansche, 5 zoorten 1. 292. b

Navel, word by de Hottentotten met een leere riem ingehouden 2. 12. a

Navelstreng, binden de Hottentotten met een zenuwe af 2. 11. b

Na-weën, hebben de Kraamvrouwen zelden aan de Kaap 1. 388. b

Nerôs-Katteel 1. 161. a

Net van een Schaap of Os word een Hottentot om den hals gedaan, waarom? 1. 501. b

— moet het altyd om den hals draagen, hoe lang? *ibid.*

— word een zicken om den hals gedaan 1. 527. a

— moeten de Hottentotten om den hals draagen, alszy in den rouw zyn 2. 170. b

Neurenburgsche Mathematici, worden vanden Schryver bezocht. 1. 4. a

Neusdoek, gebruiken de Hottentotten van een Dasse- of wilde Katte-staart 2. 47. a

Neusen, breede, hebben de Hottentotten niet uit den aart 1. 444. b. 2. 154. a

Neushoorn. Zie *Rhinoceros*.

Niel (*Etieme*) bejegt een zeldzaam geval 2. 382. b

— ontsnapt de gevangenis ten tweedemaal *ibid.*

Niesen, wat de Hottentotten in dat geval malkander toewensen 1. 514 a

Nieuw Land, een Tuin tot keukenkruiden voor de Schepen 1. 75. a 2. 240. a

— heeft ook vreemde gewassen 2. 240. a

— deszelfs groote beslaat omtrent 30 morgen land *ibid.*

Nieuwe Maan met duisternis, ten tyde van de ongemeene Ebbe en Vloedt 1. 361. a

Nieuwe Waereld, wie daar van de Vinder is? 1. 418. b

Nôh, Vader der Hottentotten 1. 422. a

Noord-kaper, ziet de Schryver de eerste maal 1. 12. a

Noord-kapers, zyn aan de Kaap 1. 243. b

— twee daar van door den Schryver nauwkeurig bezichtig 1. 244. a

— hunne gestalte enz. *ibid.*

— in diergelyk eene heeft Jonas niet gesteken *ibid.* b

Noord-Weste Wind, jaagt de wolken aan de Kaap te zamen 1. 358. a

— maakt dat men geen land kan zien *ibid.*

— brengt

R E G I S T E R.

- brengt regen en sneeuw *ibid.*
- waait zo sterk als de Zuid-Oofte, en duurt alzo lang *ibid. b*
- bevochtigt en maakt alles vruchtbaar 1. 370. *b*
- veroorzaakt een dikke, onreine en ongezonde lucht 1. 371. *a*
- Noord-Wette Winden aan de Kaap, wanneer die waaien 1. 33 *b* 1. 345. *a*
- Noerwegen*, een diep in zee springende hoek 1. 76. *a* 1. 94. *b*
- Bezitter daar van 1. 76. *a*
- Nuttigheid der Winden aan 't Voorgebergte 1. 64. *a*
- van den Landbouw by de Compagnie 1. 141. *b*
- Nux Juglans five regia vulgaris*, Okkernote-boom 1. 321. *b*

O.

- Observatie* van den Schryver over de Maan wydloopig befchreven 1. 38. *seq.*
- over 't Zout en deszelfs natuur en eigenschappen, aan den Schryver door een vriend mede gedelt 1. 353. *seq.*
- over de Ebbe en Vloed, die in 2 uuren zevenmaal verandert is 1. 358. *seq.*
- byzondere omftandigheden daar by 1. 359. *b seq.*
- hier door worden alle de oorzaken niet verklaart 1. 361. *b*
- Observatorium*, daar toe word het Bolwerk *Buren* verkoren 1. 51. *a*
- Obftractie* der ftonden, is zeldzaam by de vrouwen aan de Kaap 1. 403. *a*
- Oculereen* en Enten, gelukt wel aan de Kaap 1. 156. *b*
- Ocymum latifolium maculatum, vel crispum*, gevlaakte of kroefe *Bafilicum* 1. 321. *b*
- Odiqnas-Natie*, waar die zich ophoud 1. 464. *b*
- heeft met de *Suffaquis* een eeuwig verbond tegen de *Chirigriqnas* gemaakt *ibid.*
- Oefteis, moeten met vallend water gezocht worden 1. 229. *a*
- haare in- en uitwendige gedaante *ibid.*
- van de fchulpen word kalk gebrand, gelyg ook van die der moffelen *ibid.*
- Oefferen, doen de Hottentotten wegens een Kever 1. 501. *a*
- of twee Schaapen of een Os *ibid.*
- wegens dulle Schaapen 1. 518. *b*
- zulks duurt 3 dagen *ibid.*
- hoe zy zich na de geneezing der fchaapen gedraagen 1. 519. *a*
- als de geneezing kwalyk flaagt, weeten zy een voorwendzel *ibid.*
- dit fchynt van de Jooden herkomftig *ibid.*
- moeten de Hottentotten, eer zy wegens *II. Dsch.*

- een dood Hind wegtrekken 2. 10. *a*
- Officianten by de Hottentotten trekken geen loon 1. 487. *a*
- Officier, een Hollandfch, fterft, en word overboord gezet 2. 446. *b*
- Officieren en al 't volk maaken zich vrolyk op 't fchip 1. 12. *a*
- van de Krygraad der Borgers, hun rang 2. 215. *a*
- der *Retour*-vloot, begeeven zich aan boord 2. 427. *b seq.*
- Ojevaars-bek, Afrikaanfche, 22 zoorten 1. 295. *b seq.*
- Oker-geel is de flym in 't warme Badt 1. 337. *b*
- Okkernote-boom, gemeene 1. 321. *b*
- Olea Africana*, Afrikaanfche Olyfboom 1. 299. *b*
- *fativa* 1. 321. *b*
- Oly-flakken, derzelve benaaming 1. 244. *b*
- worden niet gegeten 1. 245. *a*
- de hoorntjes dienen tot liefhebbery *ibid.*
- Olyfanten, wilde, verfehrikken den Schryver 1. 128. *a* 1. 35. *a*
- worden wydloopig befchreven 1. 176. *b seq.*
- de Ceylonfche worden van andere gegroot 1. 177. *a*
- zyn aan de Kaap grooter als op Ceylon *ibid.*
- hebben aan de ftaart lange dikke hairen *ibid. b*
- worden om hunne zwaare en groote tanden van de Europeaanen gefchoten *ibid.*
- de wyfjes zyn niet zo groot als de mannetjes 1. 178. *a*
- worden gezegt haar *Menftrua* te hebben, en omrent het byfleepen fchaamachtig te zyn *ibid.*
- na de ontvangenis draagen zy twee jaaren *ibid.*
- mist word voor Tabak gebruikt 1. 179. *a*
- zyn in groote menigte op Ceylon *ibid.*
- haar Vyand is de Rhinoceros 1. 191. *b*
- de tanden verhandelen de Hottentotten aan de Portugeezen en *Monomotapenf* 2. 94. *a*
- wat een Europeaan daar 't beft tegen verruilen kan 2. 100. *a*
- worden van de Hottentotten met vergiftige pylen dood gefchoten 2. 113. *b*
- Olyfant, treedt *Job. Armprecht*, die hem doorfchieten wilde, dood 2. 431. *a*
- Olyfants Rivier 1. 466. *a*
- Olyfboom, Afrikaanfche 1. 299. *b*
- tamme 1. 321. *b*
- Onachtzaamheid van 't Scheepsvolk in 't waarneemen van zeldzame gevallen en derzelve oorzaken 1. 375. *a*
- Onager. Zie Zecora.*
- Onbekende Europeaanen worden van de Hottentotten lichtelyk bedrogen 2. 101. *a*
- Slang, word befchreven 1. 256. *a*
- Aaaa — zync

R E G I S T E R

- zyne eigenschappen zyn onbekent *ibid. b*
- Onbillykheid, gruwzaame, door de Handelaars den Hottentotten aangedaan 1. 467. a
- Onderhoud word den Schryver beloofd 1. 2. b
- Onderlyf is by de Hottentotten gansch bloot 2. 48. a
- Ondermeesters in 't Ziekenhuis hebben hun byzondere wooning 2. 229. b
- Onderfcheid der Tuinen 1. 152. b seq.
- der Wateren aan de Kaap 1. 327. b
- onder de *Travad*-Winden der Zee, en de Kaapsche Zuid-Ooste Wind 1. 379. b seq.
- tusschen de Stadt en de Vesting van de Kaap 2. 207. b
- Onecnigheid tusschen den Gouverneur en de Borgers is lang verborgen gebleven 2. 328. a
- der gemoederen, ontstaat onder de Burgers, waarom? 2. 348. seq.
- Ongeluk, daar voor worden de Schepen door den Admiraal aan de Kaap gewaarfchouwt 1. 378. a
- Ongemak, ontstaat by de geplante Wynftokken 1. 146. b
- Ongetrouwt hebben een paar lang te zamen geleefd, en opentlyk kinderen geteelt 2. 308.
- Ongezoute Levensmiddelen bederven dikwils op Zee 1. 35. a
- Onkosten der Compagnie overtreffen de inkomsten aan de Kaap 2. 252. a
- die op deafgaande en aankomende fchepen vallen 2. 265. a
- wat daar al onder gerekent word *ibid.*
- worden vermeerdert, waar door? *ibid. b*
- hoe veel de Compagnie jaarlyks aan de Kaap uitgeeven moet 2. 269. b
- en voordeelen der Compagnie aan de Kaap verfehceelen niet veel 2. 286. a
- der geftrafte Slaaven hebben de Inwoonders zelve moeten betaalen 2. 293. a
- by Begraveniffen aan de Kaap 2. 315. b
- Onkruidt, word uitgeroeit, wanneer 1. 135. a
- Onkunde der Hottentotsche Spraak doet geen nadeel aan den Handel 1. 427. b
- Onreinigheden des Lighaams worden door 't Zee-water uitgejaagt 1. 332. b
- Orbyten, doen de Hottentotten voor het trouwen 2. 20. b
- Ontlaging, moet een knegt van den Gouverneur hebben eer hy zich verhuuren kan 2. 258. a
- Ontrouwigheid der Compagnie-bedienden, kan noch wel aan den dag koomen 2. 286. b
- Onwaarheden, hebben de eerste Scheepsluiden anderen op de mouw gefpelt 1. 374. b
- Oogen-pyn of zere oogen, is een gemeene plaag aan de Kaap 1. 409. b
- is in de zomer erger als anders 1. 410. a
- de *patienten* kunnen 't licht niet verdraagen *ibid.*
- trefst ook kleine kinderen *ibid.*
- daar tegen is geen zeker middel bekend *ibid. b*
- een voornaam vriend ontdekt den Schryver een middel *ibid.*
- Oogen-flang. Zie Schiet-flang.
- Oogft-tyd aan de Kaap, is in December 1. 135. b
- Oogft is jaarlyks overvloedig 1. 138. a
- moet fchielyk waargenomen worden *ibid. b*
- Oorlog, voeren de Hottentotten tegen de Europeaanen 1. 92. b
- Oorlogs *preparatiën* der Hottentotten zyn gering 2. 139. a
- aankondiging waar in by hen bestaat *ibid.*
- — is by hen altyd dezelve geweest *ibid. b*
- noodige omftandigheden by hunne Oorlogen te betrachten 2. 140. a
- drie oorzaaken daar van *ibid.*
- word met eene *Bataille* geëindigt *ibid. b*
- word doorgaans door de Compagnie gefcheiden 2. 141. a
- zy houden geen order in hunne oorlogen 2. 143. a
- zonder gewichtige oorzaak oorlogen zy niet 2. 144. a
- Oorringen, draagen de Mannen en wyven by de Hottentotten 2. 55. a
- daar van komt *Boeving* de waarheid zeer na *ibid.*
- zyn niet algemeen *ibid.*
- Oorsprong der Stellenbofsche Rivier 1. 107. a
- der Berg-Rivier 1. 115. b seq.
- van 't Kaapsche water is tweederley 1. 327. b
- der Hottentotten is onzeker 1. 419. a
- zy fchynen van de Jooden en oude Afrikaantche Volkeren herkomstig 1. 421. a
- word van andere en hen zelfs bekragtigt *ibid.*
- Oortman (*Nicolaas*) wil in den Raad niet stemmen, waarom? 2. 367. b
- word van *Brommert* qualyk bejegend 2. 368. a
- zyn bedenkelyke rede in den Raad 2. 369. a
- word daar over van *van Putten* verachtelyk gehandelt 2. 370. a
- word niet meer in den Raad geroepen 2. 372. a
- tegen hem word een verklaring gemaakt *ibid. b*
- Oorzaak van de Kaapsche Zuid-ooste Wind, volgens *Cartesius* 1. 379.
- de waare, welke 1. 381. a
- der dwaaling des Schryvers 1. 490. a
- waarom de Hottentotten den kleinen Kapitein meer eeren als den grooten 1. 499. a
- der uitnyding des *Testiculi* is onzeker 1. 506. a
- daar

R E G I S T E R.

- daar van zyn veele gevoelens 1. 510. a
 — de waare ontdekt de Schryver 1. 511.
 — van 't *anders maaken* en 't doorjaagen der
 schaapen door 't vuur 1. 520.
 — waarom de Hottentotten de eerstgebo-
 rene kinderen met schaape vet smeeren 2. 4.
 — waarom de Wyven ringen aan de voeten
 draagen 2. 52. b
 — zyn drie, waarom de Hottentotten een
 kryg aanvangen 2. 140. a
 — welke van die de hoofdzakelykste is *ibid.*
 Oostindische Compagnie haar aanvang 1. 59. b
 — hoe zy zich in den beginne aan de Kaap
 heeft geveelligt *ibid.*
 — hoe de Colonie aangelegt is 1. 61. b
 Oostindien hebben de Portugeezen het eerst op-
 gezocht 2. 174. b
 — zy vervolgen hun voorneemen standvas-
 tig 2. 175.
 — om het verder te ontdekken worden zy
 kleinmoedig 2. 176. b
 — is onder *Johannes* de I. ontdekt gewor-
 den *ibid.*
 Opblazer, een visch, waarom also genaamt 1.
 228. a
 — is niet goed om te eten *ibid.* b
 — is byna als een speenverken als hy ge-
 droogt is *ibid.*
 — is van iemand gegeten die 'er van gestor-
 ven is *ibid.*
 Openbaaring, Goddelyke, is den Hottentotten
 onbekent 1. 421. b
 Opneeming (*generale*) hoe genaamt word 1.
 141. b
 Opperheer der Hottentotten, heeft slechte
 voorrechten, en noch minder inkoomen 1.
 482. b
 — hun onderscheid van de Kapiteins 1.
 483. b
 Opper-meester, moet op 't schip voor de zie-
 ken in alle dingen zorgen 1. 22. a
 Oppermeesters woning aan de Kaap 2. 227. b
 — hy moet de Medicamenten verantwoor-
 den 2. 230. a
 Oprechtigheid der Hottentotten in 't nakoo-
 men van hunne Alliantien 1. 450. a
 Opshik der Hottentotsche Mannen en vrou-
 wen op hoogtyden 2. 16. a
 Opstanding 'der' dooden of zy van de Hotten-
 totten geloofd word 1. 522. b
 — daar van geeft een Hottentot een twy-
 felachtig antwoord 1. 523. a
 — verscheide gevoelens daar over *ibid.*
 — word van hun geloofd, dewyl zy stellen
 dat de dooden wederkoomen 1. 524. a
 — gelooven die *indirect* 1. 525. a
 Opstellers, van 't Klaagsehrift tracht de
 Heer van der Stel te ontdekken 2. 341. a
 — daar toe wil hem *Sturzenberg* helpen om
 't na te vorschen *ibid.*
 — *Adam Tas* word daar van verdacht gehou-
 den *ibid.*
- Opflyingen van de moer, zyn de Vrouwen aan
 de Kaap veel onderworpen 1. 458. b
 — voorbeeld daar van *ibid.*
 — een aardig voorbeeld in Duitsehland 1.
 459. b
 Opvoeding, is veele tyds schuld van de boosheid
 en verdoovenheid der kinderen 2. 309. a
 Opvullen van de Wyn, getel ed zelden aan de
 Kaap 1. 151. a
 Oranje boom, zeer groote Indische 1. 320. a
 Oranje-huizen, zyn niet nodig aan de Kaap 1.
 153. a
 Order, *generale*, der Compagnie wegens de
Commissien 2. 279. a
Oreosolinum Africanum 1. 299. b
Orlammen, wat dat zyn? 2. 417. a
Orlammen-tyd is hoog geacht en profytelyk
ibid. b
Ornithogalum Africanum, Veld-ajuin, 3 zoor-
 ren 1. 299. b
 Ossen, hoe veel 'er voor een ploeg gespannen
 worden 1. 133. a
 — hoe zy te zamen gejokt worden *ibid.*
 — treden het koren uit 1. 140. a
 — worden van de Hottentotten goed koop
 verhandelt 1. 143. b
 — hoe de Hottentotten die slachten 2.
 87. a
 Offe-Oog, wat voor een wolk het zy 1. 373. a
Offisfraga, Been- of Steen-breeker, rooft Schild-
 padden 1. 208. a
 Oud worden de Hottentotten, waarom? 2.
 62. a
 Oude luiden, met deze leeven de Hottentotten
 op een grouwzame wyze 2. 126. a. *seq.*
 — worden of van wilde dieren opgevre-
 ten, of moeten van honger sterven *ibid.* b
 — gaat men den ryken als met den armen
ibid.
 Ouderdom by de Hottentotten, hoe hoog die
 steigert 1. 441. a
 Oudbakken volk wat beduidt 2. 262. b
 Ouders, eerste, der Hottentotten koomen van
 Godt 1. 422. b
 — als de Hottentotten die slaan, worden
 zy met de dood gestraft 1. 514. b
 — vreugde over de geboorte van twee
 zoons is ongemeen groot 2. 6. a
 — moeten gekent worden, als de kinde-
 ren zich in den huwelyken staat willen be-
 geeven 2. 15. a
 — zonder hun weeten mag geen dochter
 zich verlooven *ibid.* b
 — by de Europeaanen, moeten allerhande
Delicateffen by een bruiloft opdoen 2. 305. a
 — bezorgen het belang der kinderen in
 tydelyke goederen 2. 316. a
 — verzaamen meestendeels de opvoeding
 der kinderen 2. 317. a
 Oudt Heer mydt den *Testicul* uit, en welke be-
 loning hy daar voor krygt 1. 509. b
 — moet het *Anders maaken* verrichten,
 Aaaa 2 wan-

R E G I S T E R.

wanneer de ſchapeu dol worden 1. 518. b
 Oudite zoon by de *Hottentotten*, is erfgenaam
 van alle nalatenſchap zynes Vaders 2. 148. b
 — zyne Broeders moeten hem dienen *ibid.*
 — *Tacharis* Getuigenis daar van 2. 149. a
Ooverhelſter, word opentlyk afgezet 1. 358. g
 — dit is oorzaak van groote oncenigheid
 1. 399. a
 Overlopers worden by de *Hottentotten* na den
 oorlog gedoodt 2. 147. a
 Overvloedt van Vee is aan de Kaap 1. 143. b
 — van Wynbergen en Wyn 1. 147.
Oxys bulbosa Africana, 3 zoorten 1. 300. a

P.

Paarden, zyn op *St. Jago* niet te vinden 1. 18. b
 — zyn uit *Perſie* aan de Kaap gebragt 1.
 73. a
 — zeer overvloedig aan de Kaap *ibid.* b
 1. 193. b
 — 'er zeer goedkoop 1. 73. b
 — worden niet tot den Landbouw gebruikt
 1. 133. a
 — treden het koren uit 1. 140. a
 — met deze gaat het beter als met offen,
 waarom? *ibid.* b
 — hoe zy zich gedraagen, als zy de reuk
 van een roof-dier krygen 1. 203. a
 Paarden, wilde, worden niet tam gemaakt 1.
 193. b
 Paarde-berg, zyne benaaming 1. 108. a
 — is de hoogſte in dit Diſtrict *ibid.* b
 Paarde vleefch eten de Leeuwen zeer gaarne
 1. 185. a
 Paarde-voeder, is groen gras en gerſt 1. 193. b
 Paarde ſtal der Compagnie, ſtort door den
 wind in 2. 248. b
 — de nieuwe, is zeer groot en vierkantig
ibid.
 — heeft een ruime Hooi-zolder *ibid.*
 — veel woningen *ibid.*
 — beneden ſtaan de ontlade Wagens enz.
 2. 249. b
 Paard-kefers 1. 263. b
 Paarel-Berg, deſzelfs benaaming 1. 120. a
 — deſzelfs ſteenen zyn goede Molen-ſtee-
 nen *ibid.*
 Paarel-Moffelen 1. 246. a
 Paarel-flakken hebben aan de Kaap geen paar-
 len in zich *ibid.*
 — hoe zy zuiver gemaakt worden *ibid.*
 — van zulke heeft 'er de Schryver zeer fraa-
 je gehad *ibid.*
 — zyn niet licht te vangen *ibid.*
 Paarel viſſchen, onder deze rekenen zommige
 de Paarel ſlakken *ibid.*
 Paarlen, vindt men zelden in de Moſſelen 1.
 276. b
 Paauwen, zyn genoeg aan de Kaap 1. 218. a

— der zelve vleefch is zeer hard *ibid.* b
 Paauwe-ſtaart, is een ſtruik 1. 315. a
 Pacht-Conditionen van de Molen aan de Kaap 2.
 208. b
 — — worden opentlyk afgelezen 2.
 275. b *ſeq.*
 — — worden heymelyk en opent-
 lyk overtreden 2. 278. 2. 280. a
 — — een exempel daar van in *Da-
 niel Heuſke* *ibid.*
 Pacht-geld van Wyn, Brandewyn, Bier en
 Tabak, bedraagt jaarlyks hoe veel? 2. 279. b
ſeq.
 — — zoude hooger ſteigeren, zo de
 Condition geobſerveert wierden 2. 280. a
 — — van de Kaapſche Molen, hoe veel?
 2. 208. b
 Pachters worden by Verpachting getraecteert,
 hoe? 2. 276. a
 Pachter is de meeft biedende *ibid.* b
 — moet twee borgen hebben *ibid.*
 — nevens zyne borgen de Pacht-Con-
 dition onderſchryven *ibid.*
 — blyft by den aflag de gene die *myn* roept
 2. 277. a
 — hadden de vorige Gouverneurs maar een
 tot yder Pacht *ibid.*
 Pachters, moeften alles van de Compagnie koo-
 pen *ibid.* b
 — krygen dikwils aflag, waarom? 2.
 278. a
 — een voorbeeld daar van *ibid.* b
 — moogen hunne wynen duur of goedkoop
 van een yder koopen 2. 279. a
 Padden; zyn 'er weinig aan de Kaap 1. 193. a
 Pagger, een byzondere zoort van viſch 1.
 245. a
 — waarom zo genaamt word *ibid.*
 — is gevaarlyk te vangen *ibid.*
 — heeft goed vleefch *ibid.*
 — zyn ſteek is gevaarlyk *ibid.*
 — voorbeeld daar van aan een viſcher
ibid. b
Palamit-Rivier 1. 471. a
 — zyn oorsprong *ibid.*
 — Viſſchen *ibid.* b
 Paling, een zoort van aal, waar gevonden word
 1. 103. a 1. 245. b
 — houdt zich gaarne in zoet water op *ibid.*
Palma datylifera, Dadelboom 1. 321. b
 Pantherdieren. Zie Luipaaaden.
Papaver bortenſe, Mankoop 1. 322. a
 Paradys zoude op Ceylon geweest zyn 1. 177. a
 Particuliere Molens zyn nadeelig voor 't belang
 der Compagnie 2. 275. b
 — zyn een bewys dat de *conſumptie* aan
 de Kaap ſterk is *ibid.*
Paſſie-bloem, Afrikaanſche 1. 315. b
 — draagt een vrucht die goed om te eten
 is *ibid.*
Paſſinaca ſativa 1. 312. a
 — word van de Zeeluiden gegeten *ibid.*
 Paticn-

R E G I S T E R.

- Patienten*, worden op 't ſchip verbonden 1. 22. *b*
Patienten, worden by de Hottentotten gekopt, hoe? 2. 155. *b*
 — moeten daar na een drank inneemen 2. 156. *a*
 — moeten zich met warm vet laten ſmeeren *ibid.*
 — eindelijk weder gekopt worden *ibid.*
 — worden alleenlyk op hunnen Arts, en niet tot Godt geweest 2. 165. *a*
 — als zy geneezen worden, moeten zy offeren *ibid. b*
 — als zy ſterven, maaken de andere een yselyk misbaar *ibid.*
Patrouille, word door *van der Stel* aangeſtelt, om 's nachts ronde te doen 2. 349. *a*
Patryzen, zyn overvloedig aan de Kaap 1. 218. *b*
 — zyn van verſcheide koulour en grootte *ibid.*
 — hebben delicaat vleefch 1. 219. *a*
Patschbau, wat voor een gewas het is 1. 317. *b*
Peereboom, tamme, van alderley zoorten 1. 323. *a*
Pegu, een Hottentot, draagt klederen 1. 426. *b*
 — leert lezen en bidden *ibid.*
 — reift naar Indie 1. 427. *a*
 — na zyn wederkomst aan de Kaap, loopt hy weg tot de zyne *ibid.*
 — voert een aardige rede tot den Gouverneur *ibid.*
 — word Kapitein van zyne Natie *ibid.*
 — de Schryver zoekt hem tot betere gedachten te brengen, dog te vergeefs *ibid.*
 — bezit een groote menigte Vee 1. 463. *b*
Peil (Pieter) pleegt een ſchandelyke daad 2. 422. *a*
Pelet Settangan, een Boom 1. 317. *b*
 — dezelfs bloemen ruiken lieffelyk *ibid.*
Pelikaan, pikt zyne borst niet open 1. 214. *b*
 — geneert zich met ſlangen en moſſelen 1. 215. *a*
Pennemes, daar mede ſnyd zich een Predikant den hals af 1. 108. *b*
Pens, laaten de Hottentotten nauwlyks half braaden 2. 60. *b*
Peper, Indiaanſche 1. 322. *b*
 — heele, gebruiken de ſlaaven voor een quaade maag 1. 413. *b*
Peperwortel 1. 323. *b*
Pepo Indicus reticulatus, groote Indiſche Pepoen 1. 322. *a*
 — word in 't breede beſchreven *ibid.*
Perſiaanſche Schaapen, hebben dikke ſtaarten 1. 143. *b*
Persica Malus fructu albo, item sanguineo, Perzike-boom van twee zoorten 1. 322. *b*
 — de Perziken zyn zeer overvloedig aan de kaap *ibid.*
 — — donkerroode zyn zeer aangenaam van ſmaak 1. 157. *b*
Perspectiv-glazen koopt de Schryver 1. 5. *b*
 II. Deel.
- Perſſen van de Wyn aan de Kaap*, wanneer geſchiedt 1. 135. *a*
Peltentie-wortel, Afrikaanſche 1. 300. *a*
Petalites Africanus *ibid.*
Peterſche, word ras ſtokkig 1. 312. *b*
Petroſelinum ver. en. e *ibid.*
Phalangium Africanum 1. 300. *a*
Phaseolus Africanus *ibid.*
Phaſis prima ac noviffima Lunæ, door den Schryver geobſerveert en beſchreven 1. 38. *ſeq*
Pieter en Paul, een ſchip, brengt den Gouverneur ſlechte tyding 2. 383. *a*
Pimpernoten, Afrikaanſche 1. 303. *a*
Pimpinella Africana Saxifraga 1. 300. *b*
Pinguinen, een zeldzame zoort van Watervogels 1. 217. *b*
 — worden wydlopig beſchreven *ibid.*
 — hebben groote en delicate eyeren 1. 218. *a*
 — haar naderen by de ſchepen beduidt onweer *ibid.*
Pinus ſylveſtris, wilde Pynboom 1. 322. *b*
Piper Indicum, Indiaanſche Peper *ibid.*
Piquet-Bergen, hunne benaaming 1. 125. *b*
 — waar ze leggen *ibid.*
 — worden meeft van Hottentotten bewoont *ibid.*
Pifang, wat voor een vrucht het is 1. 158. *b*
 — hoe ze groeit *ibid.*
 — heeft zeer groote bladeren *ibid.*
Piſce-Bambus, een zoort van Viſch 1. 471. *b*
Piſtacia Indica, Piſtacie-boom 1. 323. *a*
Plaagen aan de Kaap, hoe veel? 1. 262. *a*
 2. 418. *a*
Plaats tot obſerveeren, door den Gouverneur den Schryver voorgelagen 1. 50. *b*
 — word niet bequaam geoordeelt *ibid.*
 — daar toe word het Bolwerk *Buren* bequaamſt geoordeelt 1. 51. *a*
Plaatzen, hebben de Hottentotten die zy voor heilig houden 1. 503. *b*
 — zulke zyn meeft heuvels langs de Rivieren *ibid.*
 — hoe zy daar hunne aandacht verrichten *ibid.*
 — wat reden zy daar van geeven 1. 504. *a*
 — zulks bevestiget een Hottentot *ibid.*
Plakkaat tegen de onwillige, om voor 't Gericht te verſchynen 2. 364. *a*
 — een vierde *Edictale Citatie* tegens de vluchtige 2. 371. *b*
Plant, die delicate Vygen draagt 1. 158. *b*
 — heeft zeer groote bladeren *ibid.*
Pleiſter voor quade borſten, door een Smid uitgevonden 1. 391. *a*
 — dezelfs koulour *ibid.*
Ploeg, hoe dezelfs geſtalte is aan de Kaap 1. 133. *a*
 — hoe veel Oſſen daar voor geſpannen worden *ibid.*
 — hoe veel menſchen by elke ploeg moeten zyn *ibid. b*
 Bbbb *Poda-*

R E G I S T E R.

- Pedagra*, is aan de Kaap onbekent 1. 405. *b*
 Poejets om in te neemen, maaken de Hottentotten uit wilde kruiden 2. 162. *b*
 Poelen of plassen, in dewelke zout groeit, worden beschreven 1. 347. *a*
 — in dezelve zyn geen eige wellen *ibid. b*
Paeonia fere pleno rubro minore 1. 321. *b*
Paeophagus, wat voor een dier het is 1. 194. *a*
 — een geschilderde heeft de Schryver gezien *ibid.*
 Pokken, Spaansche, worden door 't warme Badt geneezen 1. 341. *b*
 — worden door de quik ook gecureert 1. 406. *a*
Polygala Africana, Kruisbloem, 5 soorten 1. 300. *b*
Polygamie of Veel-wyvery, is by de Hottentotten geoorloft 2. 18. *b*
 — *P. Tacharts* bericht hier van *ibid.*
 — *Boewing* en *Vogels* gedachten *ibid.*
 — word van zommige den Hottentotten als een laster toegerekent 2. 125. *b*
 — zyn ook meest alle Asiatische en Afrikaansche Naticn aan schuldig *ibid.*
Polypodium Africanum 1. 300. *b*
Pompelmus 1. 320. *a*
 Pompoenen worden aan de Kaap niet als slaaven gegeten 1. 153. *b*
 — worden ook van 't scheepsvolk genuttigt *ibid.*
 Porcelein-Salaad 1. 154. *a*
 — by Schaape-vleesch en Konynen is zeer gezond *ibid. b*
Portie aan mondkost, hoe veel yder dagelyks aan boord krygt 1. 25. *a*
 Portugeesche Oorlog-Schepen leggen in de Haven *du Braya* 1. 15. *b*
 — de Officiers koopen van 't Schip de *Unio* hun nooddrift *ibid.*
 Portugeezen, hebben in de Haven van de Kaap nooit geankert 1. 58. *b*
 — zyn aan 't Robben-Eiland gebleven *ibid.*
 — alwaar noch een Spelonk is die na hen genoemd is *ibid.*
 — worden veele van de Hottentotten doodgeslagen 1. 59. *a*
 — wreken zich op een byzondere wyze op hen *ibid.*
 — hoe zy de Kaap in den aanvang genoemd hebben 1. 362. *b*
 — hebben groote moeite gehad een weg na Oostindien te vinden 2. 174. *b*
 — hoe zy zulks in 't werk gestelt hebben *ibid.*
 — beginnen kleinmoedig te worden 2. 175. *a*
 — verpachten de Vaart na 't Zuiden *ibid.*
 — zyn de eerste vindere van Oostindien 2. 176. *b*
 — hun eerste Onderkoning word door de Hottentotten verslagen 2. 176. *a*
 — wraak der Portugeezen hier over *ibid. b*
 — brengen een zwaar stuk kanon aan land *ibid.*
 — laten 't zelve op een zeker teken afschieten 2. 177. *a*
Portulaca Africana of Porcelein 1. 300. *b*
 Posten van Riebeeks-Kasteel, waar toe? 1. 123. *b*
 Pot-aarde, van verscheide soorten 1. 272. *a*
 Potten der Hottentotten 2. 62. *b*
 — koomen met de *Urna* der oude Romeinen overeen 2. 63. *a*
 — worden niet verglaast *ibid.*
 — daar van heeft yder huisgezin ongeveer drie *ibid.*
 — maaken de Hottentotten zonder draay-schyven 2. 90. *a*
 — maaken zy alleenlyk met hunne handen *ibid.*
 — branden zy konstiglyk ^o *ibid. b*
 — zyn pikzwart en zeer dicht *ibid.*
 Poulle, word Secretaris van de Justitie-Raad 2. 193. *b*
 — konde zich met niemand wel verdraagen *ibid.*
 — moest op Batavia Godt en de Justitie om vergiffenis bidden *ibid. 2. 418. a*
 — word weder daar na toe gezonden 2. 193. *b* 2. 432. *a*
 — word opentlyk afgezet 2. 398. *b*
 — is oorzaak van groote oneenigheid 2. 399. *b*
 — word om andere redenen aangeklaagt 2. 400. *a*
 — heeft als Vendumcester geen rekening willen doen aan een arm man *ibid.*
 — belet *Jan Laurens* een eedt te zweeren 2. 409. *a*
 — *Attestatie* tegens hem word niet gepsa-seert 2. 426. *a*
du Pré, word gevangen na de Kaap gebragt 2. 381. *b*
 Predikant aan de Kaap, woont in een plaaisierig huis 2. 239. *a*
 — die op Stellenbosch woont in een huis van de Colonie *ibid.*
 — die op Drakenstein kan geen huis van de Colonie, en ook niet te huur krygen *ibid. b*
 — kan'er een bekoomen op een stuk Land, dat zeker borger daar toe vereert heeft *ibid.*
 — ontvangt niets van 't doopen van een kind 2. 311. *b*
 — grapt niet ter begravenis 2. 314. *a*
 — onderzoekt de slavinnen, als die een kind ten doop brengen, wie de Vader zy, eer hy 't doopt 2. 322. *b*
 Predikants Huis, vind men een aan de Kaap 2. 238. *b*
 — word thans van een Zieketrooster bewoont *ibid.*
 Premie by de Compagnie gestelt op 't dooden van wilde dieren 2. 212. *b*
 — wie

R E G I S T E R.

— wie zulks betalen moet *ibid.*
 — hoe veel van yder dier 2. 213. a
 President des Kerkemaads word niet *Helot*, maar
van der Laan, waarom? 2. 190. a
Preser, of vierige Slang. Zie Dorst-verwekkende Slang 1. 254. b
Pretorius (Wessel) word op straat in arrest genomen 2. 350. a
 — moet van zyne loslating een *attestatie* geeven *ibid. b*
 Priester van des Bruids Kraal verricht by de Hottentotten het trouwen 2. 16. b
Primus Meridianus of eerste Middags kring, is verscheiden 1. 64. b *seq.*
 — waar zulks van daan komt *ibid.*
 Prins Maurits Quartier, wat daar door betekent word 1. 24. b
 Printen Kasteel, wat het is 1. 160. a
 — heeft een gruwzame groote holte *ibid.*
 — schynt van menschen gemaakt te zyn *ibid. b*
 Proecessen, mondelyke, brengen den Secretaris en Gerichts-bode veel voordeel aan 2. 290. a
 — schriftelyke, brengen de Raadkamer en Secretaris veel op *ibid.*
 Proces-order der Hottentotten met een misdadiger 2. 135. b
 — hoe hy geexamineert word *ibid.*
Proclamatien of Geboden, met de eerste begint de vrolykheid lustig aan te gaan, en duurt tot het Trouwen 2. 304. b
 — of by 't eerste gebod word het gelukwenschen voorgekomen, en een ordentelyke Bruiloft beloofd *ibid. seq.*
 Profecy van *Seneca* word vervult 2. 174. a
Prospect van den Schapenberg is heerlyk 1. 98. b
 Provoost op 't schip, roept ten tyde der verbinding, hoe? 1. 22. b
Prunus, Pruime-boom, van verscheide zoorten 1. 323. a
Pseudo-diclamnus Africanus, 2. zoorten 1. 301. a
 Pulver-of kruitkamer, was byna door den donder in brand geraakt 1. 31. a
Putten (Willem van) krygt verschil met den Land-drost 1. 80. a
 — verkoopt yzer en smids-koolen ten zynen voordeel 2. 298. b
 — het bewys daar van is in een boek gedrukt 2. 299. b
 — word Fyskaal *ad interim* 2. 436. b
 — word door *de Vos* in dit ampt gelaten *ibid.*
 — bekomt zyne *dimissie* naar Batavia 2. 438. a
 Pylen, vergiftigen de Hottentotten 2. 111. b
 — wat voor gif zy daar toe gebruiken *ibid.*
 — zy konnen zeer net daar met schieten *ibid.*
 Pylkokers, hoe de Hottentotten die maaken en draagen 2. 112. a

Pynboom, wilde 1. 322. b
Pyrus fativa 1. 323. c

Q.

Quakzalvers worden van Hottentotsche Artzen beschaamt 2. 163. b
 Quartels, worden weinig aan de Kaap gevangen, waarom? 1. 214. a
 — dienen om de verandering van 't wedev te leeren kennen *ibid.*
 Quec-appelen 1. 319. a
 — worden zeer groot aan de Kaap *ibid. b*
 — worden ingelegt en doorzuikert *ibid.*
Quercus vulgaris, gemeene Eikeboom 1. 323. a
 Quynende ziekten zyn aan de Kaap niet 1. 394. b

R.

Raads-Collegie van *Stellenbosch* en *Drakenstein* is een 1. 115. b
 Raadt van *Politie* is 't hoogste Gericht aan de Kaap 2. 188. a
 — bestaat uit loutere gequalificeerde Bedienden der Compagnie *ibid.*
 — — uit alderhande Geloofsgenooten *ibid.*
 — zulks word door aanwyzing der Perzoonen bewezen 2. 189.
 — in dit Collegie word een verandering gemaakt *ibid. b*
 — ontstaat nochmaals eene verandering door den nieuwen Fyskaal 2. 190. a
 — de leden van dit Collegie hebben geen be- looning 2. 191. a
 — hunne Vergadering is des dingsdags *ibid.*
 — vergadert zelden *extraordinair* *ibid.*
 — voert *correspondentie* met de Heeren Be- windhebbers in Holland, insgelyks met de hooge Regeering te Batavia en Ceylon *ibid.*
 Raadt van kleine en krakkeel-zaaken, bestaat uit even zoo veel Bedienden der Compagnie als Borgers 2. 194. b
 — deszelfs President is een Lidt van den Raadt van *Politie* *ibid.*
 — in den zelve konnen ook gemeenebor- gers koomen 2. 195. a
 — word om de 2 jaaren voor 't grootste ge- deelte verandert *ibid.*
 — bestaat uit 7. Perzoonen *ibid. b*
 — geniet niets als de cere *ibid.*
 — van den zelve kan men aan den Raad van Justitie appelleeren 2. 196. a
 Raads-leden worden of niet in de Vergadering geroepen, of blyven moedwillig *absent*, waarom? 2. 378. a
 — de *presente* willen niet stemmen, de- Bbbb 2 wyl

R E G I S T E R.

wyl *Van Patten* absent is *ibid.*
 — willen niet stemmen, om dat *Oortmans* absent is *ibid. b*
 Raadhuis zoeken de Borgers aan de Kaap te be-
 loomen, dog te vergeefs 2. 217. a
 — van Stellenbosch legt op een aangena-
 me plaats 2. 250. b
 Raapen, witte en geele 1. 321. a
Rackum-stok, word by de Hottentotten gebruikt
 om te werpen 2. 47. a
 — draagen zy in de rechter hand *ibid.*
 — waar van ze gemaakt worden *ibid.*
 — zyn zo hard als yzer *ibid.*
 — gebruiken de Hottentotten zo wel ter
 jagt als tot den oorlog *ibid.*
 Rammen, laten de Hottentotten altyd onder
 de Schaapen loopen 2. 35. a
 — oude en jonge, hoe zy dezelve *castreeren*
ibid.
 Rang, word door gansch Oostindien zeer
 naauw *geobsERVEERT* 2. 300. b
 — daar op zyn de Vrouwen zonderling ge-
 stelt 2. 301. a
Ranunculus Africanus, Afrikaansche Boterbloem
 1. 301. a
Raphanus niger, zwarte Peperwortel 1. 323. b
 — *ruficanus*, gemeene Peperwortel *ibid.*
Rapuntium Africanum 1. 301. a
 Ratelmuis, word beschreven 1. 188. a
 — waar zy zich ophoudt *ibid.*
 Raven, zyn aan de Kaap van verscheide kouleu-
 ren 1. 218. b
 — leeren te praatzen *ibid.*
 Recht word aan de Kaap en in gansch Indië
 strengelyk geoeffent 2. 290. b. *seq.*
 — daar van kan de Schryver veel voorbeelden
 bybrengen 2. 291. a
 — een Exempel word aangehaalt *ibid. seq.*
 Recht-lievende luiden zyn de Hottentotten 2.
 135
Recommandatie des Schryvers aan den Kapitein
 van 't Schip, en aan den Gouverneur 1. 6. b
 Redelykheid, is een deugd der Hottentotten
 2. 132. b
 — kentekenen daar van zyn kleinigheden
 die men hen geeft *ibid.*
 — is oorzaak dat zy een affchrik hebben
 van Hoerery en Echtbreuk 2. 133. a
 Reebok 1. 194. b
 Reeten en Spleeten in de Bergen, is een bewys
 van Erts 1. 277. b
 Regeering der Colonien, is noch niet duidelyk
 beschreven 2. 173. b
 Regeerings-last was den Heer *Simon van der Stel*
 1e zwaar 2. 182. a
 — bewys daar van uit zeker geval *ibid. b*
 Regeering bekomt de Heer *d'Abting* 2. 184. a
 — om een goede is de Compagnie aan de
 Kaap bekomt 2. 187. b
 — aan de Kaap is noch onvolkomen 2.
 188. a
 — 't welk uit oude en nieuwe Boeken van

alle Collegien kan gezien worden *ibid.*
 — van de Kaap bestaat uit Collegien *ibid.*
seq.
 Regen, brengt de materie van 't Zout voort 1.
 346. b
 — hoe meer die valt, te meer Zout heeft
 men te verwachten 1. 349. a
 — is 't Vee schadelyk, en doet menigen
 Schaap, enz. sterven 1. 144. a 2. 40. a
 — rosachtige, die schadelyk zou zyn, of
 onder de Linie valt 1. 32. b
 — ongemeene zwaare, dryft het Koren
 van 't Veld weg 1. 139. b
 — zulks geeft aanleiding tot dekking van
 de Korenmyten *ibid.*
 Regenwater word stinkend onder de Linie, en
 baart wormen 1. 32. b
 — 't zelve word 't Scheepsvolk verboden
 om veel te drinken 1. 33. a 1. 42. b
 — verliest de eerste smaak, en word brak
 1. 348. b
 — word niet stinkend noch vuil *ibid.*
 — — naderhand dik, en word tot zout
 1. 349. a
 — word tot zout als het op de oppervlakte
 der aarde stil staat 1. 332. a
 — zook te *Guatalajara* 1. 344. b
 — doet schade, en maakt plassen 1. 85. b
 Regen-tyd aan de Kaap, wat zy 1. 364. b
 — wanneer die begint en eindigt *ibid.*
 — hoe het dan geschapen is 1. 367. a
 — als dan is de lucht betrokken en geeft don-
 kere wolken *ibid.*
 — is zeer ongezond, en veroorzaakt hoofd-
 pyn 1. 371. b
 Regen-wurmen zyn den Europeaansehe gelyk
 1. 268. a
 — worden beschreven *ibid.*
 Regenachtig weder duurt lang 1. 346. b
 — is van ongelyke nadruk *ibid.*
 Regenten aan de Kaap, worden by name ge-
 meldt, onder dewelke het Land uitgedeelt
 en de Colonie vergroot is geworden 2. 180.
seq.
Regenten der Hottentotten, hebben geen in-
 komsten 1. 483. a
 — moeten een ordentelyke *Capitulatie* maa-
 ken *ibid.*
 — hun onderscheid van de Kapiteins *ibid. b*
 — hunne aanstellings- *ceremonien* *ibid.*
 — moeten een os of twee schaapen slachten
 en alle hunne Kapiteins tracteeren *ibid.*
 Reiniging der Hottentotten waar in bestaat 2.
 12. b
 Reis naar Oostindien is des winters gevaarlyk
 1. 5. a
 — door 't land der *Suffaquas* is bezwaarlyk
 1. 464. a
Relatie, nette, van de gesteltheit des Lands,
 heeft de Schryver verloren 1. 461.
Religie-Disputen, zyn op 't Schip verboden 1.
 26. b
Remkes

R E G I S T E R

Remkes (Gerrit) moet naar 't Robben-Eiland vertrekken 2. 359. a

Respect van een Scheeps-Kapitein is groot 1. 11. a

Restitutie van Eer word aan *Van der Heide* en *Tas* gegeven 2. 427. a

— dit geschied door een openbaar Plakkaat *ibid.*

Retour-Schepen leggen lang aan de Kaap, waarom? 2. 262

— moeten lang in malkander wachten, waarom? 2. 263. a

— moeten met malkander zeil gaan, waarom? *ibid. b*

— der zelve volk word gewaarfchouwt aan boord te gaan 2. 264. a

— koomen vier aan de Kaap 2. 417. a

— wat by dit vertrek aan te merken is *ibid.*

Retour-Vloot word tydelyk afgevaardigt 2. 385. b

— heeft den Gouverneur tot nu toe van andere zaken wederhouden 2. 344. b *seq.*

— koopt onder *Jan van Hoorn* aan 2. 432. b

— vertrekt onder *Jan van Steeland* 2. 443. b

— koopt by de Kruiffers 2. 448. a

Reuk, of by de Tygers en Pantherdieren aangevaam zy 1. 202. b *seq.*

Reuch, een Soldaat, springt onverhoeds over boord 1. 28. a

— zou des Schryvers *Coobservator* geweest zyn *ibid. b*

Van Rbeede (Baron) *Commissaris* generaal, stelt den eersten Landdroit aan 1. 79. a

— geeft hem zyne *Instructie* *ibid.*

— zyne *Commissie* 1. 113. a

— stelt twee Collegien uit de Borgery aan 2. 188. b

Van Rbeede (*Adriaan*) Licutenant, zyne Lykstaanzie 2. 313. a

Rhinoceros, word zeer different beschreven 1. 189. b

— word beschreven zo als hy 'er uitziet *ibid. seq.*

— heeft een hoorn op de neus 1. 190. a

— gebruikt die, waar toe? *ibid.*

— heeft ook een kleine hoorn die hem hinderlyk is *ibid.*

— heeft een scherpe reuk *ibid. b*

— acht geen wederstand *ibid.*

— heeft kleine oogen *ibid.*

— kan snel loopen 1. 191. a

— heeft kleine ooren en korte voeten *ibid.*

— kan de roode koleur niet verdragen *ibid.*

— woede tegen levenlooze en bezielde tehepzelen *ibid.*

— doodt den mensch, met het vleesch tot de beenen weg te likken *ibid.*

— vreet harde distelen, heide, enz. *ibid.*

— is een vyand der Olyfanten *ibid. b*

— heeft een stem byna van een Verken *ibid.*

— zyn komst word gekent, waar aan? *ibid.*

— heeft graf vlesch 1. 192. a

— zyn huid, hoorn en bloedt zyn goede geneesmiddelen *ibid.*

— zyn hoorn duldt geen vergif *ibid.*

— of hy niet voor de *Lernathan* te houden zy *ibid. b*

Rhinoceros biffchen of struiken wyzen Erts in de Bergen aan 1. 278. b

Ricinus Africanus, Africaansche Wonderboom 1. 301. a

Riebeck (*Jan van*) onderzoekt het Land aan de Kaap 1. 60. a 2. 178. b

— oordeelt 't zelve zeer vruchbaar te zyn *ibid.*

— geeft zulks Bewindhebberen te kennen *ibid.*

— word beflaten dien oort in bezit te nemen *ibid.*

— hy word als Commandeur weerderwaarts gezonden 1. 60. b

— handelt met de Hottentotten *ibid.*

— koopt een stuk Land van hen 1. 61. a

— bouwt een Vesting en een Ziekenhuis *ibid.* 2. 179. a

— laat slaaven van *Madagascar* brengen, waarom? 2. 179. b

— legt de grond van de Caapsche Reggering volgens ontvangene voorschrift 2. 187. b

— word door veel tusschenkoomende zaken verhindert alles na behooren uit te voeren 2. 188. a

Riebecks-Kasteel, een Berg 1. 122. b

— heeft vruchtbaar land *ibid.*

— — brak en slecht water *ibid.*

— heeft een Bron, daar verschil over is 1. 123. a

— daar by wierd een post met soldaaten gestelt *ibid. b*

— als ook een stuk geschut *ibid.*

— de Wacht is naderhand weggenomen *ibid.*

Riem om den hals, daar een zak aan hangt 2. 45. b

Riemen-snyders handwerk verstaan de Hottentotten 2. 82. a

Riemen eten de Hottentotten niet *ibid. b*

— *Meisters* bericht daar van is valsch *ibid. a*

— waar zulks van daan komt *ibid. b*

— zy snyden een gansche huid tot een riem 2. 83. b

— word tot de Draag-offen gebruikt 2. 84. a

Riet, gebruiken de Hottentotten in plaats van rondel [2. 65. b

Rimpelig of de Hottentotten in 't gezicht uitzien 1. 445. a

Ringen snyden de Hottentotten zelve 2. 88. a

— gebruiken daar niet toe als een mes *ibid.*

— van Elpenbeen draagen zy aan de linker arm 2. 46. b

R E G I S T E R.

— oorzaak daar van *ibid.*
 Ringen draagen alle Hottentottinnen aan; de voeten 2. 51. a
 — hoe en waar van zy die maaken *ibid. b*
 — hebben zy 'er dikwils meer als hondert aan een voet *ibid.*
 — zyn niet van darmen gemaakt *ibid.*
 — *Saur, Vogel* en *Dapper* word in dezen wederlegt *ibid.*
 — draagen de mannen niet aan de voeten 2. 52. a
 — neemen zy by noodt van de voeten en cetendie *ibid. b*
 — waarom de Wyven die draagen *ibid.*
 — dienen haar voor kouffen *ibid.*
 — hoe zy dezelve vast maaken 2. 53. a
 — draagen zy ook tot cieraad 2. 56. a
 Rivieren in Hottentotsch - Holland zyn'er drie 1. 102. a
 — der zelve oorsprong *ibid.*
 — de eerste word door een *Canaal* geleidt *ibid.*
 — de twee andere vlieten achter de Schapenberg, en zyn onbenoemt *ibid. b. seq.*
 Rivier aan Stelenbosch, hoe genaamt word 1. 106. b
 Rivier zonder end, is menigmaal bezwaarlyk te passeeren 1. 334. b
 — daar was byna iemand verdrongen geweest 1. 335. a
 Rivier, zullen de Hottentotten niet passeeren, voor al eer zy zich met deszelfs water besprengen, enz. 1. 504. b
 — oorzaak daar van *ibid.*
 Robben of Zee-honden, worden in menigte doodgellagen 1. 247. b
 — geeven zeer goede Traan *ibid.*
 — hunne gestalte word beschreven *ibid.*
 — houden zich des zomers in 't water op *ibid.*
 — scheuren de netten aan stukken als zy gevangen worden 1. 248. a
 — houden zich 's winters op de klippen *ibid.*
 — zyn van achteren lam *ibid.*
 — kunnen echter gezwind loopen *ibid.*
 — van de huid worden Tabaks-doolen enz. gemaakt *ibid.*
 Robben-Eiland, daar zyn de Portugeezen aangevaaren 1. 58. b 2. 176. b
 — spelonk der Portugeezen daar op 1. 58. b
 — van daar word een stuk geschut geloft, als een schip aankomt 1. 47. b
 — en een Vlag opgestoken 1. 84. b
 Roch, word van de Hottentotten listig gevangen 1. 246. b 2. 117. b
 — word beschreven 1. 246. b
 — zyne eyeren kan men in 't lyf zien leggen 1. 247. a
 — zyn vleesch is hard, en zwaar te verteerden *ibid.*

— de Hottentotten zyn heel vaardig om ze te vangen 2. 117. b
 Roejen by de Klip omtrent *St. Jago* is vergeefs 1. 14. b
 Rogge word tydig, wanneer? 1. 135. b
 Rommelpot, hoe gemaakt is 2. 106. b
 — daar op speelen de Hottentotten *ibid.*
 Rond-Boschje, een Lustplaats 1. 75. a
 — waarom alzo genaamt is 2. 240. b
 — heeft een zeer groote tuin *ibid.*
 — midden door is een straat *ibid.*
 — is rondom met boomen bezet *ibid.*
 — heeft aan beide zyden een groote poort *ibid.*
 — — een wachthuis *ibid.*
 — — een treffelyk Lusthuis *ibid.*
 — is voor dieven wel bewaart 2. 241. a
 — bestaat in twee deelen *ibid.*
 — 't gedeelte ter linker zyde stoot aan 't Eike-boschje *ibid.*
 — daar in staan veel in en uithcemsche gewaffen *ibid. b*
 — 't gedeelte ter rechter zyde is met uitgelezene wynstokken enz. bezet *ibid.*
 — is zeer vruchtbaar en vermakelyk *ibid.*
 — heeft altyd een zeer gezonde lucht 2. 242. b
 — heeft zuiver en gezond water *ibid.*
 Rood-aarde is aan de Kaap 1. 272. a
 — daar mede beschilderen de Hottentotten hunne tronien *ibid.*
 Rood kryt aan de Kaap *ibid. b*
 Roodhalzen, Roodborsjes, Roodbaartjes, Roodstaartjes, zyn alle kleine vogeltjes, en overvloedig aan de Kaap 1. 219. a
 — hebben delicaat vleesch *ibid.*
 Roode Zand-berg is tamelyk hoog 1. 126. b
 — is moejelyk over te koomen *ibid.*
 — — van wegens het hout en de klippen *ibid.*
 Roodbond, een zee-krankheid 1. 29. a
 Roode loop, daar tegen is een remedie in Oostindien 1. 157. b 1. 308. a
 — overvalt de Caapsche inwoonders zelden 1. 398. a
 — plaagt de gene die 'er eerst met schepen aankomen *ibid.*
 — waar uit ontstaat *ibid.*
 — duurt dikwils lang met groote pyn *ibid. b*
 — word gecureert door geite melk met Thee warm gedronken 1. 399. a
 — als ook door rype rode druiven *ibid.*
 — door deze twee middelen zyn 'er veele geholpen *ibid. b*
 — word door een klisteer van *Opium crudum* gecureert 1. 400. a
 — als mede door de schors van krepellhout *ibid. b*
 Roode en witte Biete 1. 313. a
 — hier mede worden de schepen voorzien *ibid.*
 Roode Katten, welker vellen zeer goed voor de

R E G I S T E R.

de Jicht zyn 1. 182. b
Roofdieren, worden dikwils van gansche dorpen gejaagt en vervolgt 1. 41. a
Rookten van *Dacha* geschiedt in de rondte 2. 21. b
— daar by flokken de Hottentotten de rook in *ibid.*
Rosa Sinensis, Sineesche Roozen 1. 311. b
— *centifolia*, dubbelde Roozen 1. 323. b
Rosachtige Regen of onder de Linie valt 1. 32. b
— Wateren ontspringen niet boven op de kruinen der bergen 1. 330. b
— vlieten niet zo snel als andere *ibid.*
— loopen niet over steenen en Kezel *ibid.*
— neemen roode aard deelen aanzich *ibid.*
— zyn gezond om te drinken 1. 331. a
Rosmarinus borrensis, tamine Rosmaryn 1. 323. b
— word in 't Ziekenhuis tot baden gebruikt 1. 324. a
Rotten, zyn aan de Kaap gebragt geworden 1. 124. b
Rotterdam (Jan) moet naar Batavia vertrekken 2. 343. a
— waarom zulks geschiedt *ibid.*
— had reeds te voren om even zulken geringen oorzaak een paspoort gekregen 2. 344. a
— valt op nieuw by den Gouverneur in ongenade *ibid.*
— de Fiskaal dringt hem aan om te vertrekken *ibid.* b
— komt 't volgende jaar weder, en moet hem de Gouverneur zyn jaarlyksche renten betaalen *ibid.*
— komt met de *Retour* Vloot van Batavia gezond weder aan de Kaap 2. 385. b
Rouw, hoe die aan de Kaap volbragt word 2. 315. b
Rouw-klederen zyn 'er zeer kostbaar *ibid.*
— zyn in den diepen rouw geheel zwart *ibid.*
— worden na een half jaar verlicht 2. 316. a
Ruilen of *troqueuren*, wat het zy 2. 98. a
Ruilers, gaan met de Hottentotten schandelyk te werk 1. 460. a
— plunderen gansche Dorpen, en neemen 't Vee weg *ibid.*
— deze worden genoemd *ibid.* a. b
— hebben slecht voordeel van hunne ongerechtigheid 1. 480. b
— hadden gemakelyk tot in *Monomotapa* konnen indringen 1. 480. a
Ruiter-stal aan de Zout-Rivier 1. 73. a
— tot wat einde also genaamt is *ibid.*
— hoe die voor dezen gestelt is geweest *ibid.*
— is thans een gevangenhuis *ibid.* b
Ruiters, leggen aan *Rietvoks* Kasteel 1. 123. b
— hebben een stuk Geschut by zich *ibid.*
— der zelve wacht word ingetrokken *ibid.*
Ruitery oeffent zich na 't Wit te schieten 2. 218. a
Rundvee word by nacht rondtom de Schaapen geplaatst, hoe? 2. 37. b

— zo'er een ontloopt, die weeten zy wel haalt in te haalen *ibid.*
Ruzzen, bederven het Koren 1. 137. b
— bederven en vermelen Ervten en Boonen 1. 138. a
— zyn zeer schadelyk voor den Wynstok 1. 147. b
— zyn in koleur en grootte onderscheiden 1. 265. a
— lyden een aardige verandering *ibid.* a. b
— worden eindelyk zomervogeltjes *ibid.* b
Ruta hortensis, Wynruit 2. 324. a
Ryp, wyft Erts in de Bergen aan 1. 277. b

S.

Sabina, Zevenboom 2. 324. a
Sachsenburg, een schoon Landgoed 1. 90. b
Sadeur, zyn bericht van den oorsprong der *Casfers* 1. 419. a
Salmander, zyn gestalte 1. 154. b
— ziet 'er ysielyk uit *ibid.*
— heeft een wit z.p byna als melk by zich *ibid.*
— word by zommige *Molks* genaamt *ibid.*
— word in 't vuur verteert 1. 195. a
— zulks heeft de Schryver meermaalen gezien *ibid.*
Saldanha Baay, waarom zo genaamt? 1. 114. b
Salce, Afrikaansche, 2 zoorten 1. 301. a
1. 324. a
Salix Africana, Afrikaansche Weede 1. 301. a
Salpeter heeft het zout veel by zich 1. 351. a
Salvia Africana, Salie, 2 zoorten 1. 301. a
1. 324. a
Sambucus vulgaris, gemeene Vlier 1. 324. a
Samsam maaken, wat het zy 1. 464. b
Sandhorst, een Oostindisch schip, komt weder by de *Unie* 1. 15. b
— geeft des Schryvers Schip een teken 1. 40. b
— schiet een kanon af, en ziet land *ibid.*
— dat word voor *Trinitat* en *Ascension* gehouden 1. 41. a
— hier over word getwift als men eenige nieuwe spitzen zag *ibid.*
— de Schryver houd het voor de Eilanden van *Maria Agosta* en *Martin Vaz* *ibid.*
— de Kapitein van dit Schip komt by ons aan boord 1. 42. b
Sargasso, een riet 1. 356. a
Savoie (Jacobus de) word in 't donkere gat gezet 2. 357. b
— komt 'er niet weer uit eer hy dood-krank was *ibid.* b
Scabiosa Africana, 3 zoorten 1. 301. a
Schaapen, hebben de Inwoonders aan de Kaap overvloedig 1. 143. b
— worden van de Hottentotten goedkoop ingehandelt *ibid.*
Cccc 2 — schurfade

R E G I S T E R.

- schurftde, worden ten eerften van kant gemaakt 1. 144. b
- zieke en gestorvene, worden aan de flaven om te eten gegeven *ibid*
- van den Heer *Oortmans* worden in de stal door Luipaarden gedoodt 1. 186. b
- hoe veel ieder fchip aan de Kaap levendig op reis krygt 2. 265. b
- vleetch, vifch, hoe veel de Compagnie jaarlyks aan de Kaap koft *ibid.*
- — is 't ganfche jaar goed, en beter als in Europa 1. 143. b
- krygen geen zout te likken aan de Kaap 1. 352. b
- Schaaopen, flachten de Hottentotten, by de uittynning van een *Testicul* 1. 508. a
- hoe zy dezelve flaan 2. 85. b
- dollen, voor de zulke offeren de Hottentotten, waarom? 1. 518. b
- deze offerhande duurt drie dagen *ibid.*
- hoe de Hottentotten zich daar by aanftellen *ibid.*
- wat oerzaak zy voorwenden als de Schaaopen niet geneezen worden 1. 519. a
- jagen zy door 't vuur *ibid. b*
- des Schryvers gedachten daar van *ibid.*
- wat voor *ceremonien* zy daar by heben *ibid. seq.*
- 't welk als 't gelukkig uitvalt, zyn zy vrolyk 1. 520. a
- krygen jaarlyks tweemaal lammeren 1. 143. a 2. 35. a
- worden in de binneplaats der Krall's nachts bewaart 2. 37. b
- worden in Africa zelden ziek 2. 40.
- Schaaope darmen, draagen de Hottentotten niet om den hals 2. 20. a
- Schaaope melk drinken alleen de Wyven 2. 37. a
- de oerzaak hier van word vergeefs gezocht *ibid.*
- moogen de mannen niet eten 2. 58. a
- Schaaope vet, waarom de Hottentotten tot smeeien gebruiken 2. 49. a
- gebruiken de flaven in plaats van boter 1. 143. b
- is niet fmeerachtig gelyk in Europa *ibid.*
- Schaaope flaanten zyn heel dik en zwaar 1. 143. b 2. 49. b
- Schaaopen werden over Zee gejaagt*, een fpreekwyze van 't fchetz volk 1. 378. a
- Schappolaz* in Hottentottch Holland 1. 98. b
- waarom zo genaamt word *ibid.*
- is 't een fchoon *Proffpect* *ibid.*
- Schade der Winden aan 't Voorgebergte 1. 63. b
- gelykheid niet aan het zaad door het weer 1. 137. b
- oerhaft 't Vee door wilde dieren word aangegraacht 1. 144. a
- Schier, wat op 't fchip is 1. 25. b
- Schanfen hebben de Hollanders in den aanvang aan de Kaap moeten opwerpen 1. 59. b
- Schans aan de Zout-Rivier, *Keer de Koe* genaamt 1. 72. b
- waarom die opgeworpen is 1. 73. a
- achter den Leeuwenberg vervalt 1. 85. a
- in Hottentottch-Holland 1. 100. b
- deszelfs oerzaak en nuttigheid 1. 101. a
- is nu vervallen *ibid.*
- een vierkante in Hottentottch-Holland aan de Waterplas 2. 131. a
- deze is door *W. Adr. van der Stel* verbeteret 2. 224. b
- Scharlaken-kruid, Afrikaanfche, 2 zoorten 1. 301. b
- Scheeps Kapitein heeft groot ontzag aan boord 1. 11. a
- Mufiek by vrolykheid is geoorlooft 1. 13. a
- Trompetter, zyne verrichtingen 1. 12. b
- 'tydkortingen zyn verfcheidene 1. 12. b
- Zieken, hoe die opgepalt worden 1. 22. a
- Testamenten worden fliptelyk nagekoomen *ibid. b*
- Scheeps-wacht, hoe dikwils afgeloft word, en op wat wyze? 1. 24. b
- Spyze is menigerley 1. 25. a
- zeven zyn 'er altyd aan een bak *ibid.*
- Bakmeester, wat het is 1. 25. a
- Jullitie word gehouden 1. 27. a
- — daar over ontftaat verfchil *ibid. b*
- onderscheid ten aanzien van zeilen en gezond volk te houden 1. 35.
- Scheepvaart der oude Volkeren was flecht geflett 2. 174. b
- Schepen, Ooftindifche, loopen uit met den Schryver 1. 8. b
- worden door storm verftrooit 1. 9. b
- hebben een vierkante Steen by zich gehad, waarom? 1. 59. b
- aankomende aan de Kaap worden ontvingen 1. 84. a
- — worden onderscheiden *ibid.*
- hebben by de goede *Mouffon* niet zonderlings te vreezen 1. 364. b
- konnen by dezelve niet wel in de haven koomen 1. 365. a
- konnen by de quade *Mouffon* niet wel 't land zien 1. 365. a
- durven dan niet licht in een haven loopen *ibid.*
- moeten in de goede *Mouffon* aan de Kaap aankoomen 1. 369. a
- uit Holland koomende, leggen niet lang aan de Kaap *ibid. b*
- naar Holland moettende leggen zeer lang 1. 370. a
- Engelfche, moogen in de maanden Juny en July niet licht de Kaap aandoen *ibid.*
- in dezelve is 't onder warmer als boven, waarom? 1. 329. a
- koften

R E G I S T E R.

- kosten de Compagnie veel aan de Kaap
2. 252. b 2. 261. b
- Mast- en reddeloofse worden met vaartui-
gen en volk voorzien *ibid.*
- die in nood zyn, worden op de Reede
gesleept, of geboegteert *ibid.*
- die voor anker leggen, krygen's weeks
driemaal versich vleesch en groente 2. 262.
- die in goeden staat aankomen, worden
spoedig geexpedieert *ibid. b*
- Scheeps-Officieren moogen gansche vaten met
Wyn of Brandewyn aan hun Schip brengen,
hoe? 2. 281
- Scheeps-raad word wegens zekere Klippen te
zamen geroepen 2. 445. b
- Scheepsvolk word drie dagen na malkander ge-
waarschouwt, om aan boord te gaan 2. 264. a
- die *ab,ent* blyven, worden gestraft *ibid. b*
- neemen het Caapteche water in vaten
mede 1. 328. b
- hebben op hun eerste reis vele onwaar-
heden uitgestrooit 1. 374. b
- zyn nalatig in acht te geven op winden
weer 1. 375. a
- willen ook noch ten huidigen dage
niets onderzoeken *ibid.*
- hebben dikwils een zaak een verkeerde
naam gegeven *ibid. b*
- laten de Hottentotten dansen, waar-
om? 2. 108. b
- Schip, een vreemd, word ontdekt 1. 40. a
- een Hollands Oostindisch, is in gevaar
van te verongelukken 1. 370.
- van den Admiraal waarschout de andere
voor ongeluk 1. 378. a
- *ter Az* haalt slaaven van *Madagascar* 2.
268. a
- *Pieter en Paul* brengt den Gouverneur
van der Stel slechte tyding 2. 383. a
- Scheurbuik ontstaat onder de Linie 1. 28. a
- daar van worden de Kaapteche inwoon-
ders niet aangetaft 1. 401. b
- de vreemdelingnn zyn 'er te meer mede
behebt *ibid.*
- hoezy daar van genezen worden 1. 402. a
- daar voor is de Porcelain-Salaad een
goed geneesmiddel 1. 154. b
- Schiet-geweer, daar voor hebben de Hotten-
totten een schrik 1. 59. b
- Schiet-slangen, hoe die 'er uitzien 1. 251. a
- hunne eigenschappen *ibid.*
- — vergiftige beet moet men vermy-
den *ibid. b*
- Schildpadden (grootte water-) hebben goed
vleesch en *delicate* eyeren 1. 195. a
- Schildpadden zyn drierley *ibid.*
- hebben grootte schilden die sierlyk en
fraai zyn *ibid.*
- de schilden zyn zo hard dat een ge-
lade vrachtwagen dezelve geen schade kan
doen *ibid.*
- (Land-) worden beschreven *ibid. b*
- de huisjes of schilden gebruiken de
Hottentotten *ibid.*
- hebben de Gieren tot vyanden *ibid.*
- deze neemen ze op en laten ze van
een hoogte vallen *ibid.*
- Schildwacht boven in de mast, wat zyn werk
is 1. 24. b
- word dooreen Leeuw omgebracht 1. 465. a
- *Fred. Feldhofs* bericht daar van aan den
Schryver *ibid. b*
- Schildwachten stellen de Bavianen als zy seelen
willen 1. 167. b
- Schimpen laat zich een Hottentot niet vaneen
ander 2. 47. a
- Schjou* word de stok genaamt, daar de Hot-
tentotten hun neusdoek aan vast hebben 2.
47. b
- Schlobben, een soort van wilde Eendvogels 1.
210. b
- Schoengespen, een paar, kost veel Portugeezen
't leeven 1. 59. a
- Schoenen, draagen eenige Hottentotten 2.
48. a
- hoe en waar van ze gemaakt zyn *ibid.*
- worden met twee riemen vastgebonden
ibid.
- zyn omtrent gelyk de oude Romeiniche
ibid.
- zyn die der Capucynen en Franciskaa-
nen niet ongelyk *ibid.*
- Schonerloo*, een Oostindisch Schip, loopt uit
de haven *du Braya*, daar de *Unie* inloopt 1.
15. b
- Scholieren gaan niet voor de lyken ter begra-
venis 2. 314. a
- Scholen, algemene, zyn aan de Kaap slecht
gestelt 2. 318. a
- zouden de Zicketroosters waarneemen
ibid.
- Schoolmeesters konnen aan de Kaap veel geld
verdienen *ibid.*
- brengen 't 's maands vry hoog *ibid. b*
- onderwyzen op 't hoogst niet als leezen,
schryven en rekenen *ibid.*
- Schorpioenen, zyn 'er zeer veel aan de Kaap
1. 266. b
- leggen onder steenen *ibid.*
- worden beschreven *ibid.*
- worden ook in schepen gevonden *ibid.*
- zyn een goed tegengift *ibid.*
- Schout by Nacht en de Fiskaal der *Retour-*
vloot koomen in de haven 2. 421. b
- Schresber (Isaac)* Garnizoens Vaandrig, tracht
den Vee-handel aan zich te trekken 1. 458. a
- verkrygt eindelyk dien handel 1. 459. a
- Schriftelyke Processen, brengen de Raadka-
mer en den Secretaris veel op 2. 290. a
- Schroeflakken, zyn twederley 1. 2. a
- haare hoorntjes zyn ongemeen fraai
ibid.
- Schuld-eischers plaagen *van der Stel* om geid
en *Gautie* 2. 427. b
- Dddd
- Schuld-

R E G I S T E R.

Schuld-vordering heeft de Compagnie noch aan de Inwoonders van de Kaap wegens 't verfehote ne 2. 286.
 Schuur van de Compagnie voor wagens en Vee 1. 75. a
 — is een flecht gebouw 2. 249. b
 Schuren zyn aan de Kaap niet te vinden, zyn ook niet nodig 1. 139. b
 Schwaben of kakkerlakken zyn overvloedig in Indien 1. 267. b
 — worden by dag niet gezien *ibid.*
 — zyn ook veel in de fchepen *ibid.*
 — zyn zeer fchadelyk voor 't Linnen *ibid.*
Salla Africana, Zee Ajuin 1. 301. b
Sclarea Africana, Scharlaken-kruid, 2 zoorten 1. 301. b
Secale hybernum five majus, groote Rogge of Winter-koren 1. 324. a
 Secretaris word de Schryver by den Baron van Krosick 1. 1. b
 — word de Schryver van Stellenbosch 'en Drakenftein 1. 92. a
 Secretaris van de Raad van Juffitie, heeft van goederen by *executie* verkocht zyn voordeel 2. 193. a
 — van Kleine Zaaken, is een Bediende van de Compagnie 2. 195. b
 — deze mag geen Notariale Actens maaken *ibid.*
 — van de Weeskamer, word van de Compagnie en van die Kamer betaalt 2. 199. b
 — heeft fchoone voordeelen *ibid.*
 — heeft jaarlyks veele Verkoopingen *ibid.*
 — trekt alle onkosten af 2. 295. b
 — word by zyne bediening in korte jaaren ryk *ibid. seq.*
 Secretaris van de Burger-Raad, word uit de Burger-kas betaalt 2. 209. a
 Secretaris van de Heemraaden, is een Bediende der Compagnie 2. 210. b
 Secretaris heeft van Notariale en andere Schriften groot voordeel 2. 288. b
 — gelyk ook van Proceffen 2. 290. a
 Secretaris, geen, durft iets voor een Borger, maar wel voor den Gouverneur Van der Stel vervaardigen 2. 349. b
 Sellen der Hottentotten fteft de Schryver te vergeefs 1. 491. a
Sedum Africanum, Huislook, 5. zoorten 1. 301. b
 Sek-fmaak, krygt de Kaapfche Wyn 1. 152. a
Seneca zyn Profecy word vervult 2. 174. a
Senecio Africanus, Boom-kruiswortel 1. 301. b
Sideroxylon Africanum, Afrikaanfch Yzerhout 1. 301. b
 Simons (Cornelis Jan) Admiraal en Commiffaris koomt binnen 2. 423. a
 Simons Valley, waarom alzo genaamt 1. 118. b
 Sinas Appelen, waar de befte zyn aan de Kaap 1. 157. b
 — aarden zeer wel aan de Kaap 1. 320. b

Sineezen, hoe zy met hunne kinderen leeven 2. 7. a
 — verkoopen dezelve *ibid. b*
 — werpen dezelve in 't water *ibid.*
 — oorzaak daar van *ibid.*
 Sineefche Roozen, worden befchreven 1. 311. b. *seq.*
Sisyrrhichium, 8 zoorten 1. 302. a
 Slaaven, hun levens-manier word befchreven 1. 395. *seq.*
 — hun wooning *ibid. a*
 — hebben fchoulen voor hunne kinderen *ibid.*
 — woonen alle by malkander in een vertrek *ibid. b*
 — hebben aardige bedfteden *ibid.*
 — draagen 't gantfche jaar cenerley kleding *ibid.*
 — verzuipen en verquanfelen dezelve 1. 396. a
 — gebruiken-ze tot bedden *ibid.*
 — flaapen des zomers op de aarde *ibid.*
 — eeten meeft rauwe fyps *ibid. b*
 — drinken meeft koud water *ibid.*
 — ook wyn, als zy die konnen krygen *ibid.*
 — zich dol en vol daar aan *ibid.*
 — zyn heel zorgeloos *ibid.*
 — verderven zich met 's morgens nuchteren zeer veel koud water te drinken *ibid.*
 — meften veel verkens 1. 397. a
 — veroorzaaken daar door een ongezonde lucht *ibid.*
 — haalen zich een aanftekende ziekte op den hals *ibid.*
 Slaaven, koften de Compagnie zeer veel 2. 267. a
 — moet de Compagnie van alle nooddruft bezorgen *ibid.*
 — hoe veel zy de Compagnie jaarlyks koften *ibid. b*
 — zyn veele ziekten onderworpen *ibid.*
 — aan een aanftekende ziekte geftorven *ibid.*
 — moeten andere in plaats van de geftorvene gehandelt worden 2. 268. a
 — zoude veele veralienert zyn geworden *ibid.*
 Slaaven, loopen veele weg, en begaan groote moorddadigheden 2. 291. *seq.* 2. 434. a
 — deze worden zwaar geftraft en *geexecuteert* 2. 292. b. 2. 435. a
 Slaaven der vrye Inwoonders, hoe zy zich gedraagen 2. 321. b
 — kinderen van deze, welke den H. Doop ontvangen *ibid.*
 — waarom niet alle gedoopt worden *ibid.*
 Slaaven kinderen der Compagnie, worden alle gedoopt *ibid.*
 — de Moeders worden gevraagd wie de Vader is 2. 322. b
 — heb-

R E G I S T E R.

- hebben altyd een gequalificeert Perzoon uit den Raad tot gevader 2. 323. a
- worden schier alle Zondagen gedoopt *ibid.*
- Slaaven der Borgers, als ze vlytig zyn, word veel voordeel gegunt *ibid.*
- verquiften hun geld tot hovaardy *ibid. b*
- jaagen hun geld door de keel *ibid.*
- hardnekkigheid van een slaaf word gestraft *ibid.*
- waarom zy zo hard moeten gehandelt worden 2. 324. a
- Slaaven, genieten by de boeren ook eenig voordeel 2. 324.
- krygen een stuk geld als zy wilde dieren vangen *ibid. b*
- moeten in een gedurige toom gehouden worden *ibid.*
- de zulke word een gewillige slaavin toegevoegt tot een wyf *ibid.*
- leeten alzo in een ongeschuwde staat *ibid.*
- zuiks word door gansch Oostindien door de vingers gezien 2. 325. a
- de kinderen zyn weder slaaven *ibid.*
- hun *Naturel* moet men nauw onderzoeken *ibid.*
- moet men goed houden als ze goed zyn *ibid. b*
- moeten met genoeg eten en drinken gehouden worden *ibid.*
- loopen weg als ze dat niet krygen *ibid.*
- hun wegloopen veroorzaakt kosten 2. 326. a
- moet men niet dwingen ter Kerke te gaan *ibid.*
- eten liever visch en ryft, als brood en vleesch 1. 96. a
- Slaaven, twee, slaan hun Meester moedwillig dood 2. 432. a
- deze worden gerabraakt *ibid.*
- Slaaf snydt eene slaavin in den tuin den hals af 2. 439. b
- snydt zich zelve in de gevangenis den hals af 2. 440. a
- een ander wil brand stichten, dog word zelf levend verbrand *ibid.*
- Slaaven, vluchtige, worden van de Hottentotten opgevangen en weerom gebragt 2. 124. b
- Slaaven, zyn meest uit Africa 2. 150. a
- worden van de Hottentotten eeuwig gehaat 2. 150. a
- uit *Asia* zyn niet veel aan de Kaap *ibid.*
- zyn different van *humeur* *ibid.*
- hunne kinderen worden van de Compagnie op School bestelt *ibid. b*
- laat de Compagnie doopen 2. 151. a
- zyn zinnelyker als de Hottentotten *ibid.*
- daar uit ontstaat hun eeuwige haat *ibid.*
- ontlopende, gaan met een getolten Scharp voort *ibid. b*
- helpen de vluchtige Hottentotten vangen *ibid.*
- worden van de Hottentotten wegens hunne dienstbaarheid gehaat *ibid.*
- Slaaven in 't Ziekenhuis hebben veel te doen 2. 226. b
- moeten de Zieken oppassen, en 's nachts waaken *ibid.*
- hun Loots is een slecht Gebouw 2. 247. a
- daar in wonen ook 3 Tuinters ende Opziender der Slaaven *ibid. b*
- is een school voor slaaven-jongens en meisjes *ibid. seq.*
- daar by is een gevangenis en geestel-paal 2. 248. a
- Slavinnen zyn zeer geil aan de Kaap 1. 389. b
- vervaardigen zich een Minnedrank 1. 390. a
- Slachten, moeten de Opperheeren en Kapiteins der Hottentotten by hunne aanstelling 1. 483. b *seq.*
- geschiedt op zekere tyden by de Hottentotten 1. 493. b *seq.*
- doen de Hottentotten den kleinen Kapitein ter eere 1. 499. b *seq.*
- doen de wyven by 't opbreken en neder slaan van haar wooning 1. 518. a
- doen de Hottentotten niet als in nood 2. 41. b
- daar toe gebruiken zy al hun jaarlyks aangewonnen Vee niet *ibid.*
- *Meisters* valsch bericht hier van 2. 85. a
- Slagers, welke gepriviligeerde genaamt worden 2. 265. b
- by hen word alle dagen 't vleesch geschouwt 2. 266. a
- Slagers ambacht verstaan de Hottentotten 2. 84. b
- *Meisters* valsch bericht hier van 2. 85. a
- des Schryvers aanmerkingen hier over *ibid. seq.*
- Slakken, kleine, groejen in kool enz. 1. 266. a
- Slangen, zyn in groote menigte aan de Kaap 1. 250. *seq.*
- zyn twederley, Land-en Water-Slangen *ibid.*
- *Aspis*, Oog-of Schiet-Slangen. Zie Schiet-Slangen
- Boom-slangen. Zie Boom-slangen.
- blinde. Zie Blinde Slang.
- *Prester* of vuurige Slang. Zie Dorstverwekkende Slang.
- Hair-slangen. Zie *Cobra de Capello*.
- naamloze, worden beschreven 1. 256.
- derzelve eigenschappen zyn onbekent *ibid. b*
- Huis-slangen. Zie Huis-slangen.
- gehoornde. Zie Gehoornde Slangen.
- Slangen, een kleine soort 1. 257. b
- Dddd 2

R E G I S T E R.

— derzelver eieren zyn qualyk zo groot als een erwt *ibid.*

Slangenhoofd, Afrikaanfch, 2 zoorten 1. 293. a

Slang-steen der *Bromium* 1. 256. a

— zyn *probat* tegen gitt *ibid.*

— een *Experiment* daar tegen *ibid.*

Sleepen der Schepen op de reede, hoe geschiedt 2. 261. b

Slempery en Dronkenschap beminnen de Hottentotten in de hoogste graad 2. 122. a

— een exempel daar van aan een Hottentottin *ibid.*

Slym in 't warme badt gebruiken de Schilders tot veif 1. 337. b

Slypsteen, worden aan den oever der Zee gevonden 1. 275. b

— zyn donker-bruin of blaauw zwart *ibid.*

— zyn zeer goed tot het slypen van messen enz. 1. 276. a

Smaak van 't Caapsche Water, het eene is zoet en blyft also 1. 87. b

— 't andere word zoutachtig *ibid.*

— andere zyn uit de natuur zoutachtig *ibid.*

— van 't regen-water verandert, wanneer? 1. 348. b

Smeeren, doen zich de Hottentotten met vet 1. 441. b

— daar van zyn verscheide meeningen 1. 442.

— dit veroorzaakt een afkerige stank 1. 443. a

— is een algemeen middel by de Hottentotten 2. 154. b

— is by de Hottentotten ook een stuk van schoonheid 2. 53. b

Smeekschrift des Schryvers aan de Bewindhebbers der Compagnie 1. 6. a

— door de gedaagden ondertekent, en in de rechte handen geleverd 2. 365. a

— 't zelve word den Landdrost overgegeven 2. 368. b

— word van de 9 vluchtige na hunne Sententie den Fiskaal overgegeven 2. 380. a

Smids zyn de Hottentotten 2. 91. a

— hoe zy hun geweer maaken zonder nodig gereedschap *ibid.*

— zy verstaan het yzer te smelten *ibid.*

— zy smelten niet meer als zy tot hun gebruik noodig hebben *ibid.*

— op wat wyze zy 't Yzer smelten 2. 92. a

Smienten, een soort van wilde eenden 1. 210. b

Smokkelen geschiedt heimelyk zeer sterk 2. 278.

— daar van is de Fiskaal menigmaal onder-richt *ibid.*

— Exempel door *Jakob Vogel* beweezen *ibid.*

— hoe door den Heer *Heinsius* ontdekt is *ibid.*

— die zelve verhindert heeft door verande-

ring van de Pacht Condities 2. 279.

Snaaren konnen de Hottentotten maaken 2. 89. b

— maaken zy van zenuwen en darmen *ibid.*

— daar toe helpen twee elkander *ibid.*

— laten zy in de zon beendroog worden *ibid.*

— droog zynde bestryken zy ze met vet, en maaken ze smedig *ibid.*

— gebruiken zy tot hunne Muzyk-Instrumenten, en tot het spannen der boogen 2. 50. a

Sneden in de huidt, waarom die gemaakt worden 2. 156. a

Sneeuw op de toppen der Bergen 1. 117. a

Snuppen, verscheide zoorten 1. 219. a

Snoeken worden in zoete wateren niet gevonden 1. 238. a

— Zie verder op Zee-snoeken

Solum Africanum, Afrikaantsche Naschaje, 2 zoorten 1. 302. b

Soldaat, *Heinrich Weisman*, sterft en word over boord gezet 1. 21. b

Soldaaten worden dikwils verwisselt, of weggezonden 2. 358. b

Sollier (*Gillis*) bejegt een zeldzaam geval met den Heer van der Stel 2. 338. a

— aan hem word een brief bestelt, begrypende een vry geleide 2. 376. a

— schryft zelf aan *du Toit* *ibid.*

— listige aanslag met deze brief te be-stellen 2. 377. a

Sonquas-Natie, geneert zich met den kryg 1. 474. a

— doen zulks uit nood *ibid.*

— hebben een slecht land *ibid.*

— haalen honing uit de bergen *ibid.*

Sonquas-Triefft, is een *passage* uit hun gebied in een ander 1. 475. a

Spaansche Meloenen worden *Spaansch Spek* genaamt 1. 320. b

Spansche pokken, worden door 't warme badt gecureert 1. 341. b

— worden door quik geneezen 1. 406. a

Speelnooten wat by een Bruiloft zyn aan de Kaap 2. 306. a

Spenke-boom, Afrikaantsche 1. 298. b

Spieringen, worden beschreven 1. 248. b

— zyn goed om te eeten 1. 249. a

Spinachia se nisse non spinoso & spinoso, Spinagie 1. 314. a

Spinnekoppen, zyn van verscheide zoorten 1. 266. b

— zyn niet alle vergiftig *ibid.*

— de kleinste zyn zeer gevaarlyk 1. 267. a

— voorbeeld van een zwarte Slaaf die van de steek sterft *ibid.*

— van een jongeling die naulyks geredt wierd *ibid.*

— dooden ook veel Vee *ibid.*

Spions worden van de Hottentotten gedoodt 2. 147. b

Spiraea Africana, 3 zoorten 1. 303. a

Splee-

R E G I S T E R.

Spleeten in de bergen wyzen Erts aan 1. 277. *b*
 Spook, de vreeze daar voor is een bewys dat de
 Hottentotten een opstanding der dooden ge-
 looven 1. 524. *a*
 Spraaken. Zie Taalen.
 Spraak der Hottentotten, drierley Schryvers
 hunne meeningen daar van 1. 423. *seq.*
 — is zwaar te leeren 1. 425
 — de Schryver wil ze leeren *ibid.* *a*
 — door wat middel zy zoude kunnen geleert
 worden 1. 428. *b*
 Spreuwen, doen veel schade aan de Wyndrui-
 ven 1. 210. *b*
 Springbronnen en Fonteynen waren aan de Kaap
 licht te maaken 1. 309. *b*
 Sprinklaanen zyn verderffelyk voor den Wyn-
 stok 1. 148. *b.* 1. 263. *b*
 — zyn van verscheide zoorten 1. 263. *a*
 — worden beschreven *ibid.* *ab*
Spurrie, een schadelyk onkruidt 1. 136 *b*
 — word beschreven *ibid.*
 — is niet uit te roejen *ibid.*
 — ziet'er uit als Kandel-gras 1. 137. *a*
 Spyzen der Hottentotten zyn van andere niet al
 te duidelyk beschreven geworden 2. 57. *b*
 — zommige moogen de Mannen, zomni-
 ge de Wyven, andere wederom zy alle niet
 eeten 2. 58. *a*
 — is ook ziek en gestorven Vee 2. 60. *b*
 — kooken de Hottentotten zonder zout,
 kruid en vet 2. 62. *a*
 Staal-sinaak heeft het Water aan 't warme Badt
 1. 337. *b*
 Staarten van Schaapen zyn groot en zwaar 1.
 143. *b*
 — van wilde dieren gebruiken de Hotten-
 totten voor neusdoeken 2. 47. *b*
 Stadt van de Kaap de Goede Hoop is tamelyk
 wel aangelegt 2. 220. *b* *seq.*
 — heeft schoone breede straten 2. 221. *a*
 — haare huizen zyn wel gebouwt *ibid.*
 Standbeeld, *Erasmus* genaamt, van steen 1. 161. *a*
 Standsperzoonen begravenissen kosten veel geld
 aan de Kaap 2. 313. *b*
 Stank, gruwzame, ontstaat van 't Zee-gras, als
 de Zuid-ooste wind niet waait 1. 371. *b*
Staphilodendron Africanum, Afrikaansche Pim-
 pernoot 1. 303. *a*
Starrenberg (Johannes) lastert den Schryver by
Van der Stel 1. 54. *a*
 — word Landdrost *ibid.*
 — word van de Borgers geluk gewenscht *ib.*
 — zyne loffelyke *Qualiteiten* *ibid.* *a* *b*
 — verandert uit hovaardy *ibid.* *b*
 — zyne slechte hoedanigheden 2. 339. *a*
 — wil de menschen dwingen om een ge-
 tuigenis te tekenen *ibid.*
 — moet met de Vloot naar Holland ver-
 trekken 2. 392. *a*
 — is verschrikt over de komst van *Tas* en
Van der Heide, doe zy hem den lesenaar we-
 der afeifchten *ibid.* *b*
II. Deel.

— gaat onder zeil naar Holland *ibid.*
 Steen, een uitgehouwe vierkante, had yder
 schip by zich, tot wat einde? 1. 59 *b*
 Steenen, zyn verscheide zoorten aan de Kaap
 1. 274. *a*
 — gemeene, zyn van een groot onderscheid
ibid.
 — van de Tafel-en andere bergen zyn zeer
 hard *ibid.*
 — leggen by ryen als een muur op malkan-
 der gettapelt *ibid.*
 — van zulke is de gansche Vesting gebouwt
ibid. *b*
 — gebrokene dienen tot fondamenten der
 huizen 1. 275. *a*
 — dienen ook tot Kalksteenen *ibid.*
 Steenen van ongenieene zwaarte, zyn een ken-
 teken van Erts 1. 277. *a*
 — blinkende naby 't warme Badt, een teken
 van Erts 1. 338. *b*
 Steenkoolen zyn aan de Kaap 1. 272 *b*
 — zyn zo goed als de Engelsehe of Duitsehe
ibid.
 Steen bergen 1. 76 *a*
 — achter dezelve is veel water 1. 90. *a*
 — daar is een schoone Steengroef 1. 91. *a*
 — houden Vermillioen en Goud-erts in zich
 1. 279 *b*
 Steen-groef aan de Steenbergen ontdekt 1. 91. *b*
 — is naby *Constantia* 1. 161. *a*
 — dezeltis steenen zyn goed om Kamers mede
 te bevloeren *ibid.*
 — zulke heeft *van der Stel* op *Constantia* ge-
 daan *ibid.*
 Steen-mark of mergel legt tusschen de Bergen
 1. 274. *a*
 — gebruiken de Hottentotten als een
 heilzame remedie 2. 155. *a*
 Steenbokken, worden beschreven 1. 197. *b*
 — hoe ze gevangen worden 1. 198. *a*
 Steenbreker, *Offisraga* genaamt, een Vogel,
 neemt Schildpadden op 1. 208. *a*
 — laat dezelve van in de lucht vallen, en
 nuttigt ze tot spys *ibid.*
 Steen-brazems, zyn van verscheide zoorten
 1. 249. *a*
 — worden beschreven *ibid.*
 — zyn zeer lekker *ibid.* *b*
 — zyn van verscheide grootte *ibid.*
 — worden niet by 't gewicht verkocht
ibid.
 — in azyn, peper en zout gelegd zyn ze
 zeer goed *ibid.*
 — geeven goede Labberdaan 1. 250. *a*
 Steen-Oly vloeit uit de bergen 1. 273. *a*
 — is goed tot genezing der wonden *ibid.*
 — word van de Hottentotten 't vee inge-
 geven *ibid.*
 Steen-smerte heeft niemand aan de Kaap 1.
 404. *b*
 — dat ongemak brengt een Meisje mede ter
 waereld 1. 405. *b*
 Eccc Steen-

R E G I S T E R.

- Steen-harf helpt het Vee rot stallen en werpen 2. 45. b
- zoude ook voor de Vrouwen dienstig 2. 45. b
van *ibid.*
- Steenwaren, Afrikaantche 1. 289. b
- Stekel-varkens, hebben zeer spitze en groote
stekels 1. 197. a
- worden na hunne eigenschappen be-
schreven *ibid.*
- hebben goed vleesch *ibid. b*
- hoe zy gedoodt worden *ibid.*
- Van der Stel (Simon)* wil den Schryver wat op
de mouw spelden 1. 112. a
- zoekt zich by den Commissaris geneaal
aangenam te maaken 1. 113. a
- Van der Stel (Simon)* Opvolger van den Heer
Bax, heeft eerst het Character van Comman-
deur 2. 181. a
- is in Holland eerst in dienst geweest
ibid.
- is op 't Eiland Mauritius geboren *ibid.*
- zyn Moeder was een zwarte Heidenfche
Slavin, *Maimonica da Costa* genaamt *ibid. b*
- zy was zyn's Vaders Byzit *ibid.*
- zyn levens-maniem hoe geweest is *ibid.*
- is ter oorzaak van zyn's Vaders trouwe
diensten tot dit Ampt gekomen 2. 182. a
- daar toe heeft ook zyn huwelyk gehol-
pen *ibid.*
- was niet in staat om te regeeren *ibid.*
- heeft zulks door een zeker geval getoont
ibid. seq.
- heeft het Land onder de Inwoonders op
een slechte manier uitgedeelt *ibid. b*
- heeft de Gerechtigheid slecht gehand-
haaft 2. 183. a
- wat hy loffelyk uitgevoerd heeft *ibid.*
- heeft voor een verstandig Staatsman wil-
len aangezien zyn 2. 205. b
- bevindt zich ondertuffchen daar toe on-
bequaam *ibid. seq.*
- legt den grond tot een nieuwe Kerk 2.
233. a
- onthaalt veel voornameluden op *Conflan-*
tijs 2. 426. a
- valt deswegen in argwaan *ibid. a b*
- gedachten hier over van twee Opper-
meesters *ibid. b*
- sterft 2. 439. b
- zyne Lykftaatzie 2. 440. a
- Van der Stel (Willem Adriaan)* Gouverneur van
de Kaap, verlangt den Schryver te zien 1.
49. a
- doet den Schryver goede gedachten van
hem hebben 1. 52. a
- oorzaak daar van *ibid.*
- werpt een haat op den Schryver *ibid. b*
- vereent hem een emmer wyn, waarom?
1. 53. b
- is zeer baatzuchtig en gierig 1. 96.
- word Hottentotfch-Holland afgenomen
1. 99. b
- bezit een zeer groote menigte Vee 1.
100. a
- laat zyn Vee door de dienaars en flaa-
ven van de Compagnie hoeden en bewaaren *ibid.*
- *succedeert* zyn Vader *Simon van der Stel* 2.
183. a
- is in den aanvang goed geweest, en re-
geert loffelyk *ibid. b*
- is fchielyk verandert, en gaat zyn's Va-
ders gangen, uitgenomen de *brutaliteit* *ibid.*
- maakt wegens zyne onkuisheid in een
quaad gerucht *ibid.*
- verliest door gierigheid al zyn achting
2. 184. a
- word naar Holland ontboden *ibid.*
- voert een aardige manier in omtrent de
verloofden 2. 196. b *seq.*
- heeft de Regeerings-mifflagen niet wil-
len verbeteren 2. 206. a
- bezoekt de kranke dikwils in 't Zieken-
huis 2. 226. a
- proeft daar de spys of ze wel geprepa-
reert word *ibid.*
- heeft de Kerk aan de Kaap van armen-
geld laaten bouwen 2. 235. b
- word dieswegen van de borgers geklakt
2. 236. a
- vindt zyn rekening daar wel by *ib. d.*
- dit blykt eerst na zyn vertrek *ib. d. a b*
- geeft de Borgers een hard antwoord 2.
328. a
- doet dezelve in hechtenis zetten *ibid. b*
- bidt alle burgers om een getuigenis te
tekenen 2. 337.
- zulks wil *Gillis Sollier* niet onderfchry-
ven, waarom? 2. 338.
- insgelyks *Jan Hendr. Voogt*, zo hem
geen bier gefchonken wierd *ibid. b*
- vorfcht na den Opfteller en onderreke-
naars van 't Klaagfchrift 2. 341. a
- zeilt de Vloot na, maar kan ze niet in-
haalen 2. 353. b
- handelt na 't vertrek van de Vloot noch
flimmer 2. 354. a
- moet naar Holland vertrekken 2. 417. a
- heeft den Schryver bezocht 2. 419. b
- heeft den ouden *Rotterdam* moeten be-
taalen 2. 420. b
- tot hem en zynen Broeder word de
Schryver uit naam van andere afgevaardigt
ibid. b
- neemt hem zulks qualyk tot dat de
Schryver zich verdedigt 2. 421. a
- ontvangt andermaal bevel om te ver-
trekken 2. 424. b
- word van zyne fchuldeiffchers om geld
en borg geplaat *ibid.*
- laat na zyn vertrek zyn goederen vekoo-
pen 2. 429. b
- Stellenboffche Colonie, word beschreven 1.
92. a
- haar benaaming *ibid.*
- — oor-

R E G I S T E R.

- — oorsprong *ibid.*
 — in welk Land zy is geflicht *ibid.*
 — haare Grenzen 1. 93. a
 — — verdeeling *ibid.*
 Stellenbosch, een dorp 1. 92. b
 — brandt geheel af 2. 437. b *ibid.*
 — word weder opgebouwt 1. 93. a
 Stellenbosche Hoofd, daar op is een Veldstuk-
 je, en een Vlaggestok geplant geweest 1.
 93. b
 — zulks is 'er nu geen van beiden meer 1.
 94. a
 Stellenbosche Distrikt 1. 104. b
 — deszelfs grootte *ibid.*
 — grenzen *ibid.*
 — heeft vermakelyke Landsdouwen 1.
 105. a
 — — schoone en vruchtbaare Land-
 goederen *ibid.*
 — — treffelyke Hofsteden *ibid.*
 Stellenbosche Bergen, waarom zo genaamt
 worden 1. 104. b
 — zyn hoog, wild en dor *ibid.*
 — worden met een wolk bedekt, wan-
 neer? *ibid.*
 — zyn vruchtbaar van hout, kruiden en
 bloemen 1. 105. a
 Stellenbosche Rivier, hoe genaamt word 1.
 106. b
 — neemt andere beeken met zich 1. 107. a
 — zyn oorsprong *ibid.*
 — — Visschen *ibid.*
 — heeft een slechte Brug *ibid.*
 — die van *Adam Tas* is beter *ibid.*
 — noch een tusschen *Welmoed* en *Meerlust*
ibid.
 Stellenbosch en Drakenstein maaken een Col-
 legie uit 2. 209. a
 — hebben ook eene kas 2. 211. b
 Steng van 's Schryvers schip door den donder
 aan stukken geslagen 1. 31. a
 — word afgenomen en gerepareert *ibid.*
 Sterrekonst, verstaan de Hottentotten als de
 boeren in Europa 2. 155. a
 — strekt zich niet wydt uit by hen *ibid.*
 Sterre-kruid, Afrikaansch, 10 soorten 1. 289. b
 Stieren, jonge, hoe die gesneden worden 2.
 35.
 Stilte by de Linie vedubbelt de hitte 1. 27. b
 — by een *extraordinaire* Ebbe en Vloedt 1.
 360. a
 — eene ganzsch ongemeene, ontmoet de
 Schryver, waar? 2. 447. a
 Stinkend word het water onder de Linie, en
 teelt wormen 1. 32. b
 — word 't Kaapsche Water niet in de va-
 ten 1. 328. b
 Stinkbinksem of *Bunzum*, een dier, word be-
 schreven 1. 198. a
 — is zo groot als een middelmatige hond
ibid.
 — verdryft zyne vervolgers met zyn stank
ibid. b
 Stink-hout, deszelfs benaaming 1. 309. a
 — geeft eierlyk Huisraad *ibid.*
 — word ook tot genesmiddelen ge-
 brukt *ibid.*
 Stoetery in 't Land van Waveren heeft slechte
 huisjes voor de Paarde-hoeders 2. 250. a
 Stok-roozen, Afrikaansche 1. 299. b
 Stok-vioeren, Afrikaansche, 2 soorten 1.
 299. a
 — witte, purpere en gele, groejen in
 de Compagnies tuin 1. 319. a
 Stompneuzen, een soort van Steenbrazems 1.
 250. a
 — hoe zy 'er uit zien *ibid.*
 — zyn zeer raar *ibid.*
 — hebben aangenaam vleesch *ibid.*
 Storm, zwaare, in Texel 1. 8. a
 — verstrooit de Ostindische schepen 1. 9. b
 — word door Zee-zwaluwen te kennen ge-
 geven 1. 30. b
 — van drie dagen is zwaar en gevaarlyk
 geweest 1. 42. b
 — de alderzwaarste tot noch toe, waarom
 1. 44. a
 — deze veroorzaakt groote schade en onge-
 mak op 't schip *ibid.* a b
 — — werpt den Schryver uit het bedt
ibid. b
 — — had byna den Commandeur der
 soldaaten doen verdrinken 1. 45. a
 — een zwaare, aan de Kaap 2. 408. b
 Straffe der gener die zich niet op hunne Sche-
 pen laten vinden 2. 264. b
 — der Bloedschande by de Hottentotten is
 de dood 2. 22. b
 — van Echtbreuk is by hen ook de dood 2.
 18. a
 Straf-gelden of boetens, koomen by de Raad
 van Justitie deszelfs leden niet toe 2. 290. b
Stramonia seu Datura Indica 1. 316. a
 — deze boomen zyn om reden uitgeroeit
ibid.
 Strandloper, een Vogel, word zelden gedoodt
 1. 220. b *seq.*
 Streep, witte, achter den Tafel-berg 1. 381. b
 — deze verzamelt zich tot wolken *ibid.*
 — de achterste wolken slooten de voor-
 ste voort 1. 382. a
 — de voortgedrevene veroorzaaken een
 gruwzaame wind *ibid.*
 — deze worden in hunne beweging te-
 gengehouden *ibid.*
 — oeffenen groot geweld als zy hunne
 vryheid weder bekoomen *ibid.*
 — de dubbelde beweging houd ze tuf-
 schen de bergen gevangen *ibid.*
 — in de *Baay Falzo* krygen zy vryheid met
 hun geweld uit te razen *ibid.*
 Srikken maaken de Hottentotten zelve 2. 89. a
 — maaken zy zelden lang *ibid.*
 Strontvogels of Strontjagers, een soort van A-
 renden 1. 207. b
 Eeee 2
 Struis-

R E G I S T E R

T.

Struisvogels, zyn genoeg aan de Kaap 1. 221. a
 — hebben zwarte en witte veeren *ibid.*
 — konnen licht tam gemaakt worden *ibid.*
 — hoe zy brood bedelen *ibid.*
 — staan met de voeten sterk achter uit *ibid.*
 — hebben kleine koppen *ibid. a b*
 — hunne eyeren zyn goed om te eet-
 ten *ibid. b*
 — broejen hunne eyeren zelfs uit *ibid.*
 — laaten hunne eyeren, als ze aangeroot
 zyn, leggen *ibid.*
 — zwejgen steen en yzer op 1. 222. a
 — konnen dat echter niet verteeren *ibid.*
 — konnen niet vliegen *ibid.*
 — loopen zeer snel *ibid.*
 — zyn beschaamt als men ze achterhaalt
ibid. b

Strydt tusschen eenige Hottentotsche Natien
 word door de Compagnie geslecht 1. 464. b
 — tusschen Bruid en Bruidegom om 't ja-
 woord is kluchtig 2. 16. a
 — tusschen de Borgers en bedienden der
 Compagnie is onverzoenlyk 2. 272. a
 Strykgeld word aan den meestbiedende gegeven
 2. 276. b

Stuipen krygen de Kinderen aan de Kaap 1.
 392. a
 — wat hier van de oorzaak zy *ibid.*

Stuk kanon word afgestoken van 't Leeuwen-
 hoofd, en ook een van 't Robben-Eiland, als
 'er een schip aankomt 1. 47. b

Succesie der Opperheeren en Kapiteins by de
 Hottentotten, hoe geticht is 1. 483. a

Suffaques-Natie, waar dezelve woont 1. 464. a
 — is niet al te volkryk *ibid.*
 — heeft gebrek van Water, en weinig Vee
ibid.
 — is zeer verstrooit *ibid.*
 — in haar Land is 't bezwaarlyk te reizen
ibid.
 — hoe dit Land gesehapen is *ibid.*
 — heeft gebrek aan hout *ibid.*
 — heeft bequaam Land tot Koren-vruch-
 ten *ibid. b*
 — ook zouden daar goede Waterputten
 konnen gegraven worden *ibid.*

Swallingrebel (Jan) is door zyne groote cerlyk-
 heid ongelukkig 2. 360. a
 — wil zyn slem niet geeven zonder te
 weeten wat van de zaak zy 2. 366. b
 — vind by *Elzevir* tegenstand 2. 370. b
 — word door *Van Putten* ook ten toon ge-
 stelt 2. 371. a
 — en *Heems* hun verstandig oordeel 2.
 379. a

Synopsis, een Hottentot, ziet 'er erbarmelyk
 uit 2. 162. b seq.

— word van een quade ziekte verdacht
 ghouden 2. 163. a
 — — door een Vrouw genezen *ibid.*

Taalen aan de Kaap, zyn onderscheidentyke
 1. 70. b
 — welke de gemeenste zyn *ibid.*
 — welke de Vreemdelingen de nodigte
 zyn 1. 71. a

Tabak rooken de Hottentottinnen onder 't zui-
 gen der kinderen 2. 29. a
 — daar worden de kleine kinderen ook toe
 gewend *ibid.*
 — beminnen de Hottentotten ongemeen 2.
 67. a
 — daar voor hebben zy hun landt verbocht
ibid.
 — weeten ze zeer wel te proeven of ze
 goed is *ibid.*
 — bedingen die van de Europeaanen toe
ibid. b
 — is by de Hottentotten een gangbaare
 handelwaar 2. 95. b
 — mag over straat niet gerookt worden,
 wegens de stroo-daken 2. 221. b

Tabak en pypen is heerlyke knap voor de Hot-
 tentotten 1. 340. a
 — daar voor kan men vleesch genoeg be-
 koomen *ibid.*

Tabak word gebruikt om een Kraamvrouw in
 't leeven te behouden 1. 387. a
 — daar van word een drank gemaakt *ibid.*

Tabaks-drink, is een remedie voor de Hotten-
 tottinnen die in barens-nood zyn 2. 3. b
 — dient om de vrucht voort te zetten
ibid.

P. Tachart, zyn verkeert bericht onwetend be-
 gaan 1. 112. a
 — zyn bericht van de Hottentotsche Natien
 1. 454. b
 — is qualyk onderricht geworden *ibid.*
 — waar zyn dwaaling van daan komt 1.
 455. a
 — dwaalt in zyne Landkaart 1. 469. a
 — zyn meening van der Hottentotten Gods-
 dienst 1. 489. a
 — verkeert bericht van der Hottentot-
 ten Musick 2. 107. a
 — beschryft het danffen der *Namaques* uit-
 voeriglyk 2. 109. a
 — begaat een dwaaling wegens de *Sonques*
 2. 147. b

Tafelberg, word van des Schryvers schip ge-
 zien 1. 67. a
 — daar van loopt een beekje in de zout-ri-
 vier 1. 75. b
 — waar dezelve legt 1. 81. b
 — gelykt boven wel een Tafel *ibid.*
 — zyne hoogte *ibid.*
 — heeft boven op heerlyke Bronnen *ibid.*
 — schynt gansch dor en onvruchtbaar van
 onderen

R E G I S T E R.

- onderen aan te zien *ibid.*
 — aan dezelve zoude iets glinsterend gezien
 zyn *ibid.*
 — schynt van boven tot onderen in 't mid-
 den gespleten 1. 82. a
 — dit komt van 't afdromende water *ibid.*
 — heeft veel boomen *ibid.*
 — — een Zilvermyn *ibid. b*
 — boven op wassen veel bloemen *ibid.*
 — word van een witte wolk bedekt, wan-
 neer? *ibid.*
 — deszelfs Wateren 1. 89. a
 Tafel by een Hottentotsche Bruiloft hoe ge-
 stelt is 2. 21. a
 Tafelgoed der Hottentotten, welke? 2. 63. a
 Talingen 1. 210. b
Tamariscus fruticosa, boomachtige Tamarinde
 1. 324. a
 Tamboer op een schip, wat zyn werk is 1.
 12. a
 Tamme Bokken zyn overvloedig aan de Kaap
 1. 169. a
Taxacetum Africanum, Wormkruid, 2 zoorten
 1. 303. a
 Tandem der jonge kinderen aan de Kaap zyn
 gevaarlyk 1. 392. a
Tapetjes-Vee, wat het is 2. 97. b
 Tarwe word gezaait, wanneer? word tydig
 wanneer? 1. 135.
 — moet schielyk gemaait worden, waar-
 om? *ibid. b*
Tas (Adam) by zyn Landgoed is een goede
 Brug 1. 107. b
 — hy is verdacht de Opsteller van 't klaag-
 schrift te zyn 2. 341. a
 — word van den Landdrost op een gewel-
 dige wyze gevangen gezet *ibid. b*
 — zyn Leilenaar word by *Brommert* geo-
 pent *ibid.*
 — by hem zyn vreemde die door de Ge-
 committeerden qualyk worden bejegend 2.
 342. a
 — by hem word niemand toegelaten, en
 zyn eten zelfs doorzocht *ibid. b*
 — word op een sineckschrift en aangebode-
 ne borgtocht niet uit zyn arrest ontslagen 2.
 343. a
 — word nauwer bewaart, en hem geweig-
 gert zyn zoon te helpen begraven 2. 381. b
 — en van der *Ilyde* bekoomen volmacht te-
 gen van der *Stel* 2. 424. b
 — *Effect* daar van 2. 425. b seq.
Tauchers. Zie Duikelaars.
 Tegelbakkery aan den Leeuwenberg 1. 85. b
 Tegelsteen aarde 1. 272. a
 Teken met schieten, en opsteeken van een
 Vlag, word van 't Stellenbosche hoofd ge-
 geven, wanneer? 1. 93. b
 Tellen, doen de Hottentotten tot tien 1. 435.
 Tel-woorden der Hottentotten *ibid.*
 Tent, is nodig by 't gebruik des warmen Bads
 1. 339. a

II. Deel,

- Terra de Natal* koopen de Hollanders 1. 62. b
 — aldaar wonen de *Cassers* 1. 478. a
 Testamenten der stervenden op 't schip, wor-
 den vervaardigt en ter uitvoeringe gestelt 1.
 22. b
 Testament, laat een kraamvrouw maaken 1.
 387. b
 Testamenten brengen den Secretaris veel geld
 op 2. 288. b seq.
 — moeten bondig gemaakt worden 2.
 289. a
Testicul moet zich yder Hottentot een laten
 uitsnyden eer hy trouwen mag 1. 485. b
 1. 506. a
 — moeten zich de Hottentoten laten uit-
 snyden 1. 506. a
 — de oorzaak daar van is ongewis *ibid.*
 — zou in de jeugd geschieden *ibid.*
 — dit word wederlegt *ibid. b*
 — de Schryver oordeelt dat het met het 9
 of 10 jaar geschiedt *ibid.*
 — word dikwils in de mannelyke jaaren
 eerst uitgemeden 1. 507. a 1. 511. a
 — hoe deze uitsnyding volbragt word 1.
 507. b
 — dezelve geschiedt met een broodmes 1.
 508. a
 — de wonde word aardig opgevult en toe-
 genaait *ibid.*
 — — geneest schielyk 1. 509. a
 — na de *operatie* smeerden zich de mans met
 vet *ibid. b*
 — deze uitsnyding is onzeker van waar ze
 haar oorsprong heeft 1. 511. b
 — of de zelve een zoort van Godsdienst is
 1. 512. b
Tetragnocarpos Africana, 2 zoorten 1. 303. a
 Thee, een remedie voor de Dronkenschap 1.
 404. b
Theunis Gerbrants van der Schelling, geniet veel
 goeds van een Hottentot 1. 439. a
Thibault (Daniel) word Secretaris van de Justit-
 tie-Raad, waar door? 2. 193. b
 — was door zyne hoogmoed haalt schie-
 lyk gevallen *ibid.*
 — zyne Secretary laat de Gouverneur van
Affenburg verzegelen 2. 194. a
 — ondertusschen word eenander *ad interim*
 in zyn plaats gestelt *ibid.*
 — word gepardonneert, en in zyn ampt
 herstelt 2. 438. a
 Tholen, of kaauwen, worden niet veel geacht
 1. 223. b
 — onthouden zich op steenklippen *ibid.*
 — leeven van wilde amandelen en akers
ibid.
 — men zoude ze kunnen leeren spreken
ibid.
Thos, een wild Dier, zoude een jakhal of
 kruis-vos zyn 1. 203.
 — daar van zyn twee verschillende meenin-
 gen *ibid. b*
 Ffff *Thy;*

R E G I S T E R.

Thymelea Africana, Afrikaanfche Mezeron, 11 zoorten 1. 303. b
 Tiende der Veldvruchten is voor de Compagnie 1. 141. b 2. 271. a
 — word haar voor de deur van 't Magazyn gebragt 1. 141. b
 — hier in kan niemand de Compagnie licht bedriegen *ibid.*
 — is van brood en zaay-koren niet gegeven geworden *ibid.*
 — waar van gegeven moeft worden 2. 272. a
 — hebben de Bediende der Compagnie niet gegeven, waarom? *ibid.*
 — moet nu ook van brood en zaay-koren gegeven worden *ibid.* b
 — zoude ook van Wyn gegeven worden *ibid.*
 — als van 't veld moefte gehaalt worden, zoude 't fchade zyn *ibid.*
 — kan niet verpacht worden, waarom? 2. 273. a
 — word den leverancier van 't Koren van de beraaling afgetrokken *ibid.* b
 — moet zo veel geleverd worden als yder opgegeven heeft *ibid.*
 Tiende, hoe veel de Compagnie jaarlyks omtrent heeft 2. 275. a
Tithymalus Africanus, Afrikaanfche Wolfsmelk, 5 zoorten 1. 304. a
 Toefiel tot een Hottentotfche Bruiloft 2. 16. a
 Toetsfteenen vindt men aan den oever der Zee 1. 275. b
Du Toit (François) wil naar de Kaap ryden, dog verandert ras van befluit 2. 377. a
Du Toit (Guillem) word door den Vice-Landdroft op een barbarifche wyze gevangen 2. 384. b
 Tondel der Hottentotten 2. 65. b
 Tonyn werd gevangen, en aan 't fcheepsvolk gegeven 1. 14. b
 Tonynen worden aan de Kaap gevangen 1. 250. b
 — beminnen de vrye Zee *ibid.*
 Toppen, wat het zy by de Wyngaardeniers 1. 150. a
 Toren van de Kaapfche Kerk heeft twee klokken 1. 234. a
Torpedo Zie Dril-vifch
 Tortelduiven zyn overvloedig aan de Kaap 1. 223. a
 — hebben goed vleefch *ibid.*
 Tovenaar, daar voor is de Schryver van de Hottentotten gefcholden, waarom? 2. 522. a
 Tovenars der Hottentotten zyn niet minder als dat 1. 528. b
 Toveren, daar mede verontfchuldigen zich de Hottentotfche Arizen 1. 485. a
 Tover-god noemen de Hottentotten hunne Medicamenten 2. 162. b
 — daar van neemt een Hottentot, 't geen wel gefukt *ibid.* feq.

Toverkonft gelooven de Hottentotten voor zeker 1. 525. a
 — dit is een kenteken dat zy eene Opftanding der dooden gelooven *ibid.*
 — der Hottentotten is geen noemens waard 1. 526. a
 — heeft de Schryver eens na hunne meening onder hen gepleegt *ibid.* b
 Transport en koftgeld betaalt de Schryver 1. 6. b
 Transport maaken zommige dienaars van de Compagnie 2. 254. b
 — wat het zy en hoe genaamt word *ibid.*
 — is in 't gemeen noch eens zoo groot als de fchuld zelf is 2. 255. a
 — die een transport gemaakt heeft, moet lang dienen eer hy wat overwint *ibid.* b
 — word dikwils eer betaalt als verdient is, waar door? 2. 257. b
 Transport moet iemand eerst betaalen die een kneegt hebben wil 2. 258. a
Travud-winden in de *Zona terida* zyn gemeen 1. 30. b
 — zyn meeft altyd veranderlyk 1. 35. b
 — twee zyn gevaarlyk geweest 1. 43. a
 — een Matroos breekt daar door zyn fleutelbeen *ibid.*
Troqueerders. Zie Ruilers
 Trommelflager op 't fchip, wat zyne verrichting is 1. 12. a
 Trompetter op 't fchip, wat zyn werk is *ibid.* b
Tropicus Capricorni is de Schryver gepaffeert 1. 41. b
 Trouwe der Hottentotten 1. 1. 1. b
 — is een van hunne deugden 2. 132. b
 Trouwen mag een Weduenaar of Weduwe weder, wanneer? 2. 316. a
 Trouwing by de Hottentotten, word door de Prieftter uit de Bruids kraal of dorp verricht 2. 16. b
 — zeldzame Ceremonien daar by *ibid.*
 — van jonge luiden onder de Chriftenen gefchiedt zondags 2. 305. b
 — omftandigheden daar by voorvallende *ibid.*
 — op een zeldzaame wyze, waar van een voorbeeld 2. 429. a
 Tuinen, wanneer aangelegt zyn aan de Kaap 1. 61. a
 Tuin-vruchten fteelen de Baviaan 1. 167. b
 — Salaad is van veelderhande zoort 1. 318. b
 — Kruiffemunt 1. 320. b
 — een huis in 's Compagnies Tuin vergunt de Gouverneur aan den Schryver 1. 50. a
 — die daar in gewoont heeft 2. 246. a
 — deszelfs langte en breedte *ibid.* b
 — ftaat zeer voor de Zuid-oofte Wind bloot 2. 245. b
 — word door de zelve fhrikkelyk gefchudt *ibid.*
 — in het zelve komt de Oppertuimman den Schryver bezoeken *ibid.*
 — die cordeelt dat het huis den Zuid-Oosten ten

R E G I S T E R.

ten wind niet lang zou kunnen wederstaan
ibid.
 — heeft boven en beneden een groot voor-
 huis *ibid.*
 — heeft boven en beneden 2 schoone kam-
 ers 2. 247. a
 — heeft in een van de kamers veel opgezet-
 te beesten *ibid.*
 Tuinen, derzelver onderscheid en afdeeling 1.
 152. b seq.
 — zyn'er 3 aan de Kaap voor de Compagnie
 aangelegt 2. 240. a
 — zyn alle met schoone huizen voorzien
ibid.
 — een legt'er aan de Kaap, d'andere aan 't
 Ronde Boschje, en de derde is genaamt het
Nieuwe Land *ibid.*
 Tuin aan de Kaap is de beste 2. 243. a
 — heeft een wydt uitzicht *ibid.*
 — heeft plaizierige Wandelpaden *ibid. b*
 — heeft schoone Waterleidingen *ibid.*
 — kan met derzelver water besproeit wor-
 den *ibid.*
 — heeft een gemetzelde Vyver, die met
 boomen omzet is 2. 244. a
 — legt wat schuins *ibid.*
 — brengt zo wel inlandsehe als vreemde
 Gewassen voort *ibid.*
 — is half met een hooge muur omringt.
ibid. b
 — is met een brede gragt omeingelt *ibid.*
 — deszelfs *Allées* zyn met welriekende boo-
 men beplant *ibid. seq.*
 — in de *Allées* zyn schoone Vruchtboomen
 2. 245. a
 — heeft noch veel zy paden *ibid.*
 — heeft 3 hoofd-paden, die doorden Tuin
 loopen *ibid.*
 — heeft veel groote en kleine Perken, waar
 in allerhande gewassen geplamt staan *ibid. b*
 — brengt heerlyke witte, en roode Druiv-
 en voort 2. 246. a
 — over de zelve legt een stuk Wey-land *ibid.*
 Tuinier moest aan den Schryver het gebruik der
 Tuin-vruchten toelaten 1. 50. a
 Tuin-sluipers 1. 224. a
Tulipa, of Tulpea, zyn niet veel aan de Kaap
 1. 324. b
Tulpa Africana, 1. 297. a
 — deze Tulp gelykt de Europeaansche Tu-
 berenzen *ibid. b*
Tulpifera arbor Africana 1. 304. a
 Turf-aarde is aan de Kaap zoo goed als ergens
 anders 1. 272. b 1. 337. b
 Tweede Rivier, welke die is 1. 102. b
 Tweelingen moogen de Hottentotten niet groot
 maaken 2. 5. b
 — zo 't zoonen zyn, worden in 't leven
 gelaaten 2. 6. a
 — deze veroorzaaken groote vreugde *ibid.*
 — van dochters word eene weggedaan
ibid. seq.

— van een zoon en een dochter, daar van
 moet de dochter voort *ibid.*
Twyffelnaanden, welke die zyn, en waarom
 zo genaamt worden 1. 372. a
 Tydt van eeten op 't schip 1. 24. b seq.
 — hoe lang de uit Holland koomende, en
 de naar Holland vertrekkende schepen aan de
 Kaap moogen leggen 1. 369. b seq.
 — drooge, is aan de Kaap vry gezonder als
 de regentydt 1. 371.
 Tydeloozen, Afrikaansche 1. 294. a
 Tydkortingen van 't scheepsvolk aan boord zyn
 verscheide 1. 12. b
 Tygerbergen, waarom alzo genaamt worden
 1. 7. a
 — zyn zeer vruchtbaar *ibid.*
 — zyn overal bekent *ibid.*
 — daar op en tusschen leggen 22 Hofsteden
ibid.
 — deze hebben geen eigen naam *ibid. b*
 — hebben een grooten omtrek 1. 78. a
 — derzelver byzondere eigenschappen 1.
 159. b
 — worden van een vruchtbaare dauw be-
 vochtigt 1. 160. a
 — de Compagnie heeft daar een Vee-post
 opgericht 1. 76. a
 — in dit dal kan 't Vee geweidt worden
ibid.
 Tyger-boschkatten 1. 182. b
 — hunne vellen zyn gevlaakt als die van een
 Tyger *ibid.*
 — zyn zo groot als een Vos *ibid.*
 Tyger-valley is onvruchtbaar 1. 90. b
 Tyger, word met een mes gedoodt 1. 186. a seq.
 — vleesch is zeer goed 1. 202. b
 Tygers in America zyn gansch zwart 1. 202. b
 — en Pantherdieren, of die een aangenaame
 reuk hebben *ibid.*
 Tyger-wolf, word verkeerdelyk *Thos* genaamt
 1. 204. a
 — word beschreven *ibid. b*
 — onthoudt zich in diepe gaten en steen-
 kloven *ibid.*
 — loert zeer op de Schaapen *ibid.*
 — heeft andere roofdieren tot vyanden *ibid.*
 — vreet de bedolvene lyken der Hottentot-
 ten op 1. 205. a
 — word voor de Avond-wolf gehouden
ibid.

V.

Vaartuigen, of die te vaaren verboden word,
 als de Zuid-Ooste Wind waait 1. 378. a
 Vader, durven de Hottentotten niet slaan 1.
 514. b
 — moet eerst om verlof gevraagd worden,
 als een zynen Kinderen trouwen wil 2.
 15. a
 — be-

R E G I S T E R.

- bewilligt of des Bruidegoms verzoek, of staat hem af *ibid. b*
- Vader van de Bruid, moet aan de Kaap de Bruidsfisgallen tracteeren 2. 305. a
- staat of wils alleen als Gevader by den doop van 't Kind 2. 311. a
- of hy wils doen mag *ibid.*
- moet de Kinderen van 't eerste bedt een bewys doen, eer hy weer trouwen mag 2. 316. a
- Val der eerste Ouderen, daar van hebben de Hottentotten door overlevering bericht bekomen 1. 499. a
- Valeriana Africana*, 3 soorten 1. 304. a
- Valken, zyn verscheide soorten 1. 225. a
- Varen, Afrikaansche, 5 soorten 1. 294. b
- Afrikaansche Boom-vaaren 1. 300. b
- Varenius* begaat onwetend een mislag 1. 366. a
- Varkens worden in menigte door de Slaaven gemest 1. 397. a
- veroorzaaken een ongezonde lucht *ibid.*
- daar van zyn veelderley soorten aan de Kaap 1. 196. a
- de Europeaansche zyn bekend *ibid.*
- de Javaansche worden beschreven *ibid.*
- deze hebben hard spek *ibid.*
- het vleesch kan gerookt worden *ibid.*
- wilde zyn 'er niet veel aan de Kaap *ibid.*
- Aardvarkens. Zie Aardvarkens
- Varkens vleesch moogen de Hottentotten niet eten 2. 58. a
- Vasco de Gama* begint een dappere onderneeming 2. 175. b
- verlaat zich alleen op zyn Compas *ibid.*
- vind veel wederstand by de zyne *ibid.*
- komt eindelyk aan 't Voorgebergte *ibid.*
- geeft 't zelve de naam van *Capo de los totos Termentos* *ibid.*
- Vaten met wyn of bier moeten op eenmaal atgetapt, en in *bouteilles* bewaart worden 1. 34. b
- manqueeren aan de Kaap, en zyn zeer duur 1. 151. b
- om met water te vullen, worden schoon gemaakt 1. 328. b
- worden gevult *ibid.*
- Vaste goederen worden by opveilinge verkocht 2. 297. a
- Udiquas* manier van kryg te voeren 2. 141. b
- Vechten, doen de Hottentotten met hunne Kirri-flokken 2. 47. a
- Vecht-konst verstaan de Hottentotten uit de natuur 2. 105. a
- daar in geeven zy de Europeaansche Schermmeesters niet toe *ibid.*
- Vecht-ossen der Hottentotten worden beschreven 2. 38. a
- worden tot den kryg geoeffent *ibid. b*
- dienen om de vyanden onder de voet te loopen *ibid.*
- zyn den Europeanen gevaarlyk *ibid.*
- de Schryver is 'er van in gevaar geweest 2. 37. a
- Vee word van de Hottentotten gehandelt 1. 73. a
- bezit de Heer *Van der Stel* zeer veel 1. 100. a
- daar toe zoekt hy een goede Weyde *ibid.*
- is aan de Kaap in overvloedt 1. 143. b
- lydt schade van wilde Dieren 1. 144. a
- word 's nachts aardig van de Hottentotten bewaart 2. 37. a
- gebruiken de Hottentotten niet veel om te slachten 2. 41. b
- verkoopen de Hottentotten aan de Compagnie *ibid.*
- schenken de Hottentotten den Gouverneur 2. 42. a
- bieden zy den Europeanen te koop aan *ibid.*
- word ook aan andere arme Hottentotten verhandelt *ibid. b*
- is by de Hottentotten niet duur in te handelen 2. 98. a
- daar van schryft de *Autheur* uit ervarenheid *ibid. b*
- Vee-Arts woont 'er in elke Kraal een 2. 40. a
- Vee-kudde van Ossen, Koejen, enz. heeft yder Dorp maar een 2. 34. a
- vermeerdert zich ras by de Hottentotten *ibid.*
- Vee-hoeder hebben de Hottentotten geen byzondere *ibid. b*
- wanneer zy 't Vee uit en indryvert *ibid.*
- Vee-Weyde is in de Tyger-Valley goed 1. 90. b
- voor het Vee is zeer goed 1. 130. b
- is des zomers en winters onderscheiden 1. 353. a
- Vel aan de huid vast gegroeit, bedekt de schamelheid der Hottentottinnen 1. 512. a
- Velle-bereiding, daar omtrent is *P. Taebart* in zyn meening geheel mis 2. 45. b
- Vellen, bereiden de Hottentotten zelve 2. 80. a
- met schaapvet te besmeeren, en dan uit uit te kloppen *ibid. b*
- zy gebruiken ook versche koe-mest daar toe *ibid.*
- stinken zeer *ibid.*
- Veld-ajuyn, Afrikaansche, 3 soorten 1. 299. b *seq.*
- Veld-vruchten, moeten afgesneden worden, wanneer 1. 135. b
- Zyn vry van Tiende, behalven 't koren 1. 142. a
- Veld-schoenen der Europeanen zoeken de Hottentotten, en eten ze op 2. 59. b
- worden beschreven 2. 60. a
- worden heel veel aan de Kaap gedragen *ibid.*
- wor-

R E G I S T E R.

- worden van de Hottentotten uit luy-
heid gegeten *ibid. b*
- Venkel, Afrikansche 1. 294. *b*
- gemeene 1. 317. *a*
- Venus* zekters moeten de Patienten op 't schip
betaalen 1. 22. *q*
- zoo ook in't Ziekenhuis aan de Kaap 2.
230. *a*
- deze hebben een byzonder kamertje 2.
219. *b*
- Verandering van het water onder de *Zons Ter-
reli*, waar van daan komt 1. 328. *b*
- der Jaar-getyden aan de Kaap 1. 344. *b*
- Verbondt of Alliantie der Hollanders en Hot-
tentotten, is niet in getehrfte vervatt. 448 *b*
- word onverbrekelyk gehouden *ibid.*
- is of-en *defenff* 1. 449. *b*
- maaken de Hottentotten onder malkan-
der tegens een derde, op verfeheide wyzen
2. 141. *b*
- Verbranding van 't gras met zekere omftandig-
heden 1. 463. *b*
- Verdeeltheit ontftaat onder de borgers over 't
afzetten van *Poulle* en *Overholfter* 2. 399. *b*
- Verdorpe boomen ftaan op de bergen na *Con-
ftantia* 1. 278. *b*
- Vergenoegtheit is een der fchoonfte deugden
der Hottentotten 2. 128.
- Vergiftigde wonden, hoe de Hottentotten ge-
neezen 2. 157. *a*
- Verkochte goederen van Weezen worden in
kas gebragt, wanneer? 2. 200.
- Verkopngen van vafte goederen brengen de
Compagnie op, hoe veel? 2. 282. *b*
- van waaren veroorzaaken misnoegen
by de inwoonders, waarom? 2. 283. *a*
- gedwongene, welke die zyn 2. 294. *b*
- zodanige heeft de Compagnie zomwy-
len *ibid.*
- daar van heeft de Aflager geen voor-
deel *ibid.*
- Verkouthed is aan de Kaap een algemeene
plaag 1. 411. *b*
- treft voornamelyk ook de kleine kin-
deren *ibid.*
- krygen de gene die van kleding veran-
deren *ibid.*
- zo ook die in de morgen-en avond-
lucht gaan 1. 412. *a*
- krygen de Hottentotten zelden *ibid.*
- Verlof om mede naar de Kaap te reizen ver-
zoekt en verkrygt de Schryver 1. 3. *a*
- Verloofde moeten zich eerst by de Overigheid
aangeeven 2. 304. *a*
- Vermillioen-Erts word in de bergen gevonden
1. 279. *b*
- Vermogen van een iegelyk Inwoonder word
door Gecommitteerden onderzocht, waar-
om? 2. 213. *a*
- Verpachting gefchiedt van Drank en Tabak,
waarom? 2. 275. *b*
- word van den Gouverneur en Raad
II. Deel.
- opentlyk bygewoont 2. 276. *a*
- word van te voren bekend gemaakt
ibid.
- daar mede word voorzichtig gehandelt
ibid. b
- word in flag gekeldt *ibid.*
- gelukt den Gouverneur wel 2. 277. *a*
- word niet wel geadmundeert *ibid. b*
- heeft de Heer *Mojas* veranderd en
verbetert 2. 278. *b/eq.*
- Verplanting der Wynftokken is nuttig 1. 147. *a*
- Verplantings-tyd van tuin-en keulen vruchten,
wanneer? 1. 153. *a*
- Verre-gelegen*, een Landgoed, waarom alzo ge-
naamt is 1. 99. *b*
- Verrekkingen, hoe by de Hottentotten genee-
zen worden 2. 157. *b*
- Verfchil wegens een Bron aan Riebeeks kalfteel
1. 123. *a*
- ontftaat onder de Vloot-voerders 2. 426. *b*
- — tuffchen *Langendam* en *Bleffus*
2. 427. *a*
- Verfchot, een groot, doet de Compagnie aan
de Kaapfche Inwoonders 1. 62. *a*
- Verfpieders worden by de Hottentotten ge-
doodt 2. 147. *b*
- Verftorvene, voor derzelver wederkomt vree-
zen de Hottentotten zeer 1. 524. *b*
- Hottentotten worden aardig in mal-
kander gebogen en begraven 2. 166. *a*
- Vertrek des Schryvers uit Texel 1. 8. *a*
- der *Retour-Vloot*, wat daar by voorvalt
2. 264. *a*
- Vervaardiging der *Secretariale Inftrumenten*
brengt den Secretaris veel voordeel aan 2.
290. *a*
- Ververfching, krygt het volk der *Retour-fche-
pen* door de kruuffers 2. 263. *b*
- Verzoek om een Hottentotfche dochter doet
des Bruidegoms Vader 2. 15.
- Veffing, de eerste, bouwt van *Riebeck* aan de
Kaap 1. 61. *a*
- waar deszelfs water van daan komt 1.
89. *a*
- dezelve is door den Gouverneur *Bax* we-
der opgebouwt geweest 2. 180.
- word door zyne opvolgers verbeterd 2.
180. *b*
- hoe dezelve aangelegt is geweest 2. 223. *b*
- de eerste word geflecht, en een grotere
gebouwt 2. 224. *a*
- of de eerste of de tegenwoordige beter
is 2. 224. *a*
- is van buiten fchoon en aangenaam om
aan te zien *ibid.*
- is rondtom met pakhuizen en Ammunition-
kelders voorzien *ibid.*
- in dezelve woonen de handwerkfluiden
ibid.
- heeft *W. A. van der Stel* door een rave-
lyn en bedekte weg verfterkt *ibid. b*
- heeft *L. van Affenburg* niet verder ge-
tracht
Gggg

R E G I S T E R.

tracht te verbeteren, waarom? *ibid.*
 — heeft 5 Bolwerken, hoe die genaamt worden 2. 225. a
 Verder Schapen word voor boter gebruikt 1. 143. b
 — daar niet fmeeren zich de Hottentotten, al tenke het 1. 441. b
 — 't zelve mengen zy ook wel met roet 2. 44. b
 — van ſchapen waarom zy liever tot ſmeeren gebruiken, als ander 2. 49. a
Pin-tieten, of Melk-weg, wat de Scheepvaarders daar van zeggen 1. 36. a *ſeq.*
The-Admirant, is des Schryvers Scheeps-Kapitein 1. 15. b
Vice-Landdroſt Montanus word met foldaaten heen geſchikt, om de onwillige gevangen te neemen 2. 353. a
 — hoe hy zich hier in draagt *ibid. b*
 — word daarom weggezonden *ibid.*
Vice-Landdroſt Munt. de Meurs rolt een ſchoenmaker op Stellenboſch af 2. 404. a
 — brengt denzelve in hechtenis *ibid.*
 — word beſchreven wie hy geweest is 2. 419. a
Virtualien, ongezoute, bederven op Zee 1. 35. a
 Vierentwintig Rivieren, waarom dat Land alzo genaamt word 1. 124. a
 — 't zelve is ſterk bevolkt, en geeft veel Vee *ibid.*
 — is zeer vruchtbaar *ibid.*
 — de Inwoonders hebben daar kleine handmolens *ibid.*
 — daar zyn flechte gebouwen *ibid. b*
 Vierthekige Afrikaanſche Vrucht, 2 zoorten 1. 303. a
 Uilen — Zie Nacht Uilen.
 Vinder der Nieuwe Wereld wie geweest is 1. 418. b
 Vinken, zyn veelderley zoorten 1. 225. a
 — de fraaiſte zoort van die word beſchreven *ibid.*
Viola Martia, Maartſche Violen 1. 324. b
 Violetten van al te hande koulouren 1. 314. a
 Visijn, word tot wyn-bereiden gebruikt 1. 151. a
 Viſch in Hottentotſch-Holland is alleen Zeeviſch 1. 103. a
 — in de Stellenboſſche Rivier is zee-viſch 1. 107. a
 — zonder ſchobben moogen de Hottentotten niet eeten 2. 58. a
 — of de Hottentotten die niet vangen konnen 2. 117. a
 Viſſen is verboden geweest 1. 56. b
 Viſch-as liſt by de Land-Valley 1. 90. a
 Viſcher word van een *Pagge* geſtoken 1. 245. b
 — rakt daar door in groot gevaar *ibid.*
 — word weler genezen *ibid.*
 Viſchers, bequame zyn de Hottentotten 2. 25. a

Viſſchers-hoek is een vrugtbare oordt 2. 250. a
 — heeft een bequame woning *ibid.*
 Viſſchery trekt de Heer van der Stel aan zich 1. 96.
 Viſch huis onder de Hanglip *ibid.*
 — tuffchen de Stellenboſſche en Hottentots-Hollandiſche Rivieren *ibid. b*
 — aan de Kalk-baay *ibid.*
 Viſch-hond, hoe die is 1. 235. a
 — kan een menſch inflokken *ibid. b*
 — heeft geen ſchubben *ibid.*
 — zyn zwaarte is aanmerkelyk *ibid.*
 — is gevaarlyk te vangen *ibid.*
 — is van twederley zoort *ibid.*
 — zyne benaaming *ibid.*
 — de tweede zoort hoe die 'er uit ziet *ibid. ſeq.*
 — heeft een grote muil 1. 236. a
 — heeft een kromme ſtaart *ibid.*
 — heeft boven en onder drie ryen ſcherp ſpitiſige tanden *ibid.*
 — vreet gaarn menſche-vleefch *ibid.*
 — in hem zyn heele menſche beenen gevonden *ibid.*
 — dezelfs vleefch word aardig toeberedigt *ibid. b*
 — daar van heeft de Schryver gegeten *ibid.*
 — in diergelyken heeft buiten twyffel *Jonas* gegeten 1. 237. a
 Viſchryk is de Baay *Falzo* 1. 95. b
 — inzonderheid in de viſch-hoek 1. 56. a
Viſiten by voornaame Perzoonen durft men zonder voor af te laaten vraagen niet verrichten 2. 301. a
 — by zyns gelyken geſchieden met een weinig onderſcheid *ibid.*
 — by gemeene zyn deze omſtandigheden niet nodig *ibid.*
 — by dezelve valt een kort *discours* voor, naderhand heeft men wat goeds te eeten en te drinken *ibid. b*
 — wat daar by voorvalt als ze aangenaam zyn *ibid.*
 — wat men ten einde daar van moet inacht neemen 2. 302. a
 — worden veelvuldig by den nieuwen Gouverneur, den nieuwen Predikant, en by *H. Huffing* aſgelegd 2. 416.
Vitis Idæa Africana, 2 zoorten 1. 304. b
 — *vinifera*, vruchtdragende Wynſtok 1. 324. b
 Uitgang des oorlogs by de Hottentotten 2. 143. b
 Uitgezette Wachten zyn ingetrokken, wanneer? 1. 462. b
 Uitsnyden, moet zich yder Hottentot een *Teſticular* laaten 1. 506. a
 — de tyd daar van is niet bepaalt 1. 507. a
 — daar by vallen aardige omſtandigheden voor *ibid.*
 Uitsnyder van de *teſticular*, wat loon hy ontvangt 1. 509. b
 Uitz

R E G I S T E R.

Uitspyding van den *testicul* geschiedt met een
 broed nies 1. 508. a
 — zaaks lyden de *Patienten* geduldig
ibid. b
 — de wonde aardiglyk gevult, toe-
 genaait en genezen *ibid.*
 — de Patient zyn lyf word niet pis nat ge-
 maakt 1. 509. a
 — de gemaakte wonde geneest schieglyk
ibid.
 — daar by worden schaapen geslacht
ibid.
 — wie iets van 't vleesch krygt *ibid.*
 — de corfporong daar van is onzeker 1.
 512. b
 — is een zoort van Godsdienst by hen
ibid.
 Uittreeden en schoonmaaken van 't koren, ge-
 schiedt op een aardige manier 1. 141. a
 Vlag op het Leeuwen-hoofd 1. 83. b
 — word om de *Retour*-schepen 's jaarlyks
 verandert 1. 84. a
 — tot wat einde *ibid.*
 — op 't Robben-Eiland *ibid. b*
 Vlaggestok op 't Stellenbossche Hoofd 1. 93. b
 — word daar niet meer op gevonden
ibid.
 Vleermuizen zyn 'er overvloedig aan de Kaap
 1. 224. b
 — een ongemeene groote *ibid.*
 Vleesch, hoe veel de Compagnie jaarlyks ge-
 bruikt 1. 131. b
 — waar het beste te koop is *ibid.*
 — van Schaapen is heel goed 1. 143. b
 — verkoopen de Europeaanen duur 1. 144. a
 — van gestorve beesten eeten de slaaven
ibid. b
 Vleesch word aardig bereidt by een Hotten-
 totsche Broiloft 2. 20. b
 Vleeschhouwers aanbagt verstaan de Hotten-
 totten wel 2. 84. b
 — hier van oordeelt *Meijser* heel slecht 2.
 85. a
 Vliegen vindt men hier van verscheide zoorten
 1. 260. b
 — tegen dezelve moet men zich voorzien
 1. 261. a
 — groene, een zoort van spaansche mug-
 gen *ibid.*
 — dienen om blaaren te trekken *ibid. b*
 Vliegende Visschen worden zeer vervolgt 1.
 232. b
 — worden ras vermoeit van 't vliegen *ibid.*
 — konnen niet lang buiten 't water blyven
ibid.
 — zyn veelderhande zoorten 1. 233. a
 — hebben een tamelyk onderscheid *ibid.*
 — worden ook zee-zwaluwen genaamt *ibid.*
 — hebben lekker vlesch *ibid. b*
 — worden alleen binnen de *Tropici* gevon-
 den *ibid.*
 Vlier, gemeene 1. 324. a

Vloedt en Ebbe in 2 uren zevenmaal veran-
 dert 1. 359. a
 — byzondere omstanligheden daar by *ibid.*
b. seq.
 Vloojen, vindt men veel aan de Kaap 1. 262. a
 — zyn 't meest by 't vee te vinden *ibid. b*
 — daar van worden de Hottentotten zeer
 geplaagt *ibid.*
 — moeten daarom hun woning dikwils
 veranderen *ibid.*
 — een andere zoort *ibid.*
 — deze houden zich in stinkende poelen,
 en wateren op *ibid.*
 — zyn zeer nadeelig voor de menschen *ibid.*
 Vloot van den Heer Gouverneur van Affen-
 burg komt aan, en veroorzaakt veel vreugd,
 en droefheid 2. 412. b
 Vluchtelingen, Fransche, gaan naarstig ter-
 kerke 2. 238. b
 Vluchtende Hottentotten moeten by de Bosch-
 jes mannen lyfberging zoeken 2. 137. b
 — krygen by de Hottentotten nooit *pardon*
 2. 146.
 Vluchtige Inwoonders, die niet voor 't Ge-
 rechte willen verschynen, geeven een smek-
 schrift over 2. 365. a
 — hier over een curieuse aanmerking *ibid. b*
 — worden voor de eerste maal by *edit* ge-
 citeert 2. 366. a
 — worden andermaal geciteert 2. 367. b
 — worden voor de derde maal geciteert 2.
 368. b
 — verschynen hier op ook niet *ibid.*
 — worden voor de vierde maal *ex superabun-*
danti geciteert 2. 371. b
 — verschynen evenwel niet *ibid.*
 Vluchtige zoekt men door een Vrygeley-brief
 in handen te krygen 2. 374.
 — dit zoeken twee borgers door een byge-
 voegde brief te weeg te brengen 2. 375. a
 — blyven na lang toeven evenwel weg 2.
 377.
 — verzoeken na gegane Sententie den
 Heer Fiskaal hunne zaak aan te neemen 2.
 380. a
 — worden door den Land-droft noch
 scherp vervolgt *ibid. b*
 Vluchtige Slaaven zouden door de Hottentot-
 ten doodgeslagen zyn 2. 124. b
 de Unie, een Ostindisch Schip, loopt in de
 haven *du Brays*, waarom? 1. 15. b
 Voeten breeken de Bootsgezellen op *St. Jago*
 van 't Zeewater open 1. 21. b
 Voetvolk offent zich met den Papegai af te
 schieten 2. 218. b
 — die hem affchiet is Koning *ibid.*
 Vogel been's spits, gebruiken de Hottentotten
 in plaats van een naald 2. 81. a
 Vogels meening van de Hottentotsche Spraak
 1. 428. a
 — bericht van 't gras verbranden 1. 463. b
 — van der Hottentotten Godsdienst
 en
 Gggg 2

R E G I S T E R

en danffen tegen de Maan 1. 494. a
 ————— wegens de Schaape darmen is
 verkeert 2. 19. b
 Volmaaktheid der Aftronomie is't oogmerk van
 des Schryvers Reize na de Kaap 1. 2. b
 Volzuigen, doen zich de Hottentotten niet by
 hunne vrolykheden 1. 517. a
 Vonnis word tegens de 9 Vluchtige gemaakt,
 waar in betaald heeft 2. 377. b
 ————— een ander word tegens hen gestreken 2.
 379. b
 Voogt (*Jan Hendrik*) wil den Gouverneur met
 te wille zyn 2. 338. b
 Voorgebergte van de Goede Hoop. Zie *Capo*
de bonne Esperance.
 Voorrecht word aan *Grimpe* toegestaan voor dat
 hy een brug gemaakt had 1. 107. b
 Voorrechten voert de Compagnie eenige in aan
 de Kaap 2. 270. b
 Voorslag van den Heer Baron *van Kropick* neemt
 de Schryver aan 1. 2. b
 Voortplanting der Boomen zonder zaad 1.
 156
 ————— op wat wyze zulks geschiedt *ibid.* b
 ————— van welke Boomen de proef daar van
 genomen is *ibid.*
 Voorzichtigheid der Hollanders by 't openen
 van de poort der Vesting 2. 142. a
 ————— van den Gouverneur *Rax* tegen de
 Hottentotten en Europeaanen 2. 180.
 ————— der Compagnie blykt uit de bestiering
 van 't Voorgebergte 2. 174. a
 Voorzorg draagen de Hottentotten voor hun
 ne kinderen 2. 27. b
 Vortchen. Zie Kikvorschen
 Vossen aan de Kaap, worden Jakhalzen ge-
 noemt 1. 203. a
 ————— koomen met de Kruisvossen over een *ibid.*
 Vrede, algemeene, maaken de Hollanders met
 de Hottentotten 1. 462. b
 ————— maaken de Hollanders tusschen eenige
 strydige Hottentottische Natien 1. 464. b
 ————— by 't sluiten derzelve laat de Compagnie
 te gelyk Vee van de Hottentotten handelen
ibid.
 ————— eer ze getroffen wierd, word een Euro-
 peaan met een vergiftige pyl geschoten *ibid.*
 ————— maaken alle Hottentottische Natien met
 de Hollanders 2. 142. a
 ————— dit Verbond bestaat alleen in woorden 2.
 144. b
 ————— word echter getrouwelyk nagekomen
 en gehouden *ibid.*
 Vreemde Bok, heeft noch geen naam 1. 170. b
 ————— word beschreven *ibid.* seq.
 ————— heeft heel goed vleesch *ibid.*
 Vreemde Schepen brengen de Inwoonders aan
 de Kaap veel voordeel aan 2. 265.
 Vreemdelingen, welke taalen voor hen de no-
 digste zyn aan de Kaap 1. 71. a
 ————— brengen de Scheurbuik mede aan de
 Kaap 1. 401. b

— sterven daar dikwils af *ibid.*
 — zulks leert de ervarenheid 1. 402. a
 — moeten dag lyks voor huisvesting enz.
 eens zo veel betaalen als een Hollander 2. 320. a
 — om wat reden zulks geschiedt *ibid.*
 — moeten de begravenis-onkosten dubbeld
 betaalen 2. 320. b
 — worden van de Inwoonders wel ontvan-
 gen, en getraecteert 2. 320. a
 — hunne goederen worden in menigte aan
 de Kaap te koop gedragen 2. 321. a
 — die hunne goederen moeten verkoopen,
 doen 'er schade by 2. 321. a
 Vreze voor de dood is by de Hottentotten ge-
 ring 1. 525. b
 — voor levend-begravene of weggevorpe-
 ne kinderen word by hen niet geacht 2.
 9. b
 Vriendschap der Borgers word niet verbroken
 2. 328. b
 ————— word over de afzetting van *Poullie* en
Owerbolster verdeelt 2. 399. b
 Vreedvrouwen, ervarenne, koomen uit Holland
 na de Kaap 1. 389. a
 ————— de Kaapsche weeten dikwils weinig
 dienst te doen *ibid.*
 ————— hebben de Hottentotten ook 2. 3. a
 ————— als deze koomt, moct de man wyken
ibid.
 Vroege Druiven zyn goed om te eeten 1.
 152. b
 ————— om wyn van te parffen zyn ze niet
 goed *ibid.*
 Vrolyke dag op 't Schip 1. 12. a
 Vrolyk maakt zich een gansche Kraal by 't an-
 ders maaken 2. 115. b
 ————— dit gelchiedt als zy gelukkig geweest
 zyn tegens hunne vyanden *ibid.*
 ————— of als zy veel wilde dieren gevelt heb-
 ben *ibid.*
 ————— of als de zieke weder gezond geworden
 zyn *ibid.*
 Vrolykheid op 't schip hoe gemaakt word 1.
 13. a
 Vrouwen, Europeansche, baaren aan de Kaap
 heel gemakkelyk 1. 386. b
 ————— hebben aan de Kaap niet veel te ver-
 richten 1. 389. b
 ————— doen vroeg haar kerkgang *ibid.*
 ————— zyn zeer verliest 1. 390. a
 ————— lyden groote pyn aan de borsten *ibid.* b
 ————— by haar is de onregeltheid der ston-
 den een zeldzaame plaag 1. 408. a
 ————— trouwen vroeg 1. 390. a
 ————— kyven dikwils in de Kerk om den rang
 2. 234.
 ————— haar byzondere list om haare onkuisheid
 te bedekken 2. 308. b
 ————— bidden te vergeefs om de ontslaging van
 haare Mans 2. 360. b
 ————— gaan nooit mede ter begravenis 2. 314. b
 Vrouwsperzoonen, hoe veel met den Schry-
 ver

R E G I S T E R.

ver uitgevaren zyn 1. 12. a
 — zyn in den aanvang aan de Kaap gebrek
 geweest 1. 62. a
 — worden uit Holland daar na toe gezon-
 den *ibid.* a b
 Vrouwelyk Geslacht is by de Hottentotten in
 gering aanzien 2. 86
 — Zie vorder op Wyven
 Vruchten op *St. Jago* 1. 21. a
 — worden aan de Kaap vroeg ryp 1. 63. a
 — wassen alserhan'te aan de Kaap *ibid.*
 1. 135. b
 — moeten ras van 't veld gehaalt worden 1.
 138. b
 — wanneer die ingebragt worden 1. 139. a
 — draagen de Wynbergen ras 1. 149. b
 Vruchten der ge'ente boomen zyn heel aange-
 naam 1. 156. b
 — zyn niet ongezonder aan de Kaap 1.
 393. b
 — moet men echter matig gebruiken, op
 dat ze niet te veel winden verorzaken *ibid.*
 — welke vruchten hier door verstaan wor-
 den *ibid.*
 — waarom de Kaapfche gezond zyn 1.
 394. a
 — verwekken by de Inwoonders van de
 Kaap geen roote loop 1. 401. a
 Vruchtbaarheid des Lands aan de Kaap verfehft
 veel bezigheid 1. 60. a
 — der menichen aldaar 1. 62. b
 — des Lands aan de Kaap is groot in bloe-
 men, ; lanten en boomen 1. 63. a
 — ook van vreemde Gewassen *ibid.*
 — des Lands vergoedt den arbeid 1. 72.
 Vrye Borgers, waarom de Kaapfche genaamt
 worden 2. 270. a
 Vryery der Hottentotten dient veete Christe-
 nen tot befchaming 2. 15. a
 — word door een aardige ftryd geeindigt 2.
 16. a
 Vryheid, groote, geeft de Heer *Van der Stel*
 in den aanvang aan den Schryver 1. 50. a
 — krygen de Borgers om met de Hotten-
 totten te handelen 1. 459. b
 — hunne oude, zoeken de *Guinjemans* te ver-
 geefts weder te krygen 1. 451. b
 — bemannen de Hottentotten in de hoog-
 fte graad 2. 128. b
 Vrywillige Verkoppingen, wat die zyn 2. 294. a
 — zulke vallen jaarlyks zeer veel voor *ibid.*
 — waar by de Vendumeeter en bode groot
 voordeel trekken *ibid.*
 Vuur, daar door jaagen de Hottentotten de
 fchaapen 1. 519. b
 — de oorzaak daar van verhaalt een Hot-
 tentot aan den Schryver 1. 520. b *seq.*
 — des Schryvers meening daar van 1. 521. a
 Vuur, op wat wyze die van *Congo* maaken 2.
 65. a *seq.*
 — hoe de Hottentotten maaken *ibid.* b
 — hebben de Hottentotten midden in hun-
 11. *Devl.*

ne hutten 2. 76. a
 — zy zitten om 't zelve in 't rond *ibid.*
 — of de Hottentotten by nacht om hunne
 huizen hebben 2. 77. b
 — *Vogels* meening word wederlegt *ibid.*
 — hebben ook zommaige niet om hunne
 huizen *ibid.*
 Vuurftenen leveren de leeuwe-knokken genoeg
 uit 1. 184. a
 Vuurftenen worden overvloedig langs de we-
 gen gevonden 1. 276. a
 Vuur uitwerpende Berg op *d'el Fuego* 1. 13. b
 Vyanden, uit heemfche, konnen aan de Kaap
 niet wel linden, waaaron? 1. 452. b *seq.*
 — tegen u theemfche en binnenlandfche ge-
 gebaait de Heer *Bax* voorzorg 2. 180. b
 Vyandlyke Lhepen worden gevreeft, dog zyn
 Hollandfche 1. 10. a
 Vyfde Gebodt overtreeden de Hottentotten 2.
 123. a
 — hier in volgen hen veete Europeanen
 na *ibid.*
 Vygen, verfehiede meningen daar omtrent 1.
 158. b
 — des Schryvers gedachten daar van 1. 159. a
 — verfehiede zoorten 1. 316. b
 — Amerikaanfche *ibid.*
 — Afrikaanfche, daar van zyn 36 zoorten
 aangetekent 1. 305. *seq.*

W.

Waaren die men aan de Hottentotten 't beft
 verhandelen kan 2. 99. b
 — voor welke men levensmiddelen van
 hen kan bekoomen 2. 100. a
 Wacht en ronde op 't fchip, tot wat einde 1.
 24. b
 — boven in de maft, zyn werk *ibid.*
 — op den Leeuwenberg, tot wat einde 1.
 83. b
 — in de groene Kloof, tot wat einde 1.
 132. a
 — moeten de borgers aan de Kaap's nachts
 waarneemen 2. 216. b
 — word flecht verricht *ibid.*
 — neemen zy niet alle in peizoen waar *ibid.*
 Wachthuis zaeken de borgers te vergeefs te
 verkrygen 2. 217. a
 — daar toe had *Jan van Hoorn* hen een
 plaats wilen geeven *ibid.*
 — hebben zy noch het oude ten huidigen
 dage *ibid.*
 Wachtels worden weinig gevangen 1. 224. a
 — dienen om 't weer te ontdekken *ibid.*
 Wagenmakers Valley, deszelfs benaaming 1.
 121. a
 — is noch onlangs van de Hottentotten
 bewoont *ibid.*
 Wapen-fmids zyn de Hottentotten 2. 91. a
 H h h h Wapen-

R E G I S T E R.

- Wapen-oeffening geschiedt na de monstfening 2. 218. a
- Wapen-oeffening geschiedt na de monstfening 2. 218. a
- doen de Ruiters, met schieten na de schyf *ibid.*
- doet het Voetvolk ook, met na de papegaaï te schieten *ibid. b*
- word van *Simon van der Stel* ingestelt 2. 219. a
- is van *W. Adr. van der Stel* afgeschafft *ibid.*
- Warm Bier word den Schryver geweigert 1. 11. a
- Warme Baden zyn 'er twee aan de Kaap 1. 63. a
- het eene is te heet 1. 127. a
- het andere is zeer goed, waar het legt *ibid. b*
- de Schryver heeft het by ondervinding *ibid.*
- aldaar wonen Hottentotten *ibid.*
- 't zelve heeft *Ferdinand Appel* in eigendom gekregen *ibid.* 1. 335. b
- die van een nabystaand huisje groot voordeel trekt 1. 335. b
- de Schryver word daar van Leeuwen bezocht 1. 128. b
- daar by word Erts-droeflem gevonden 1. 277. a
- 't welk een teken is dat 'er Erts in de Bergen is 1. 280. b
- hoe ver 't zelve van de Kaap aflegt 1. 335. b
- vliet uit een Berg 1. 336. a
- deszelfs water is op d'eene plaats warmer als op d'andere 1. 337. a
- op 't water dryft een vettigheid *ibid.*
- is voordeelig te gebruiken 1. 338. a
- het water is helder en klaar 1. 337. b
- heeft een staal-smaak *ibid.*
- is goed om te koken 1. 338. a
- tot Koffy en Thee *ibid.*
- is verdelffelyk voor 't Linnegoed *ibid.*
- om daar te koomen is een wagen noodig, waarom? 1. 339. a
- is zeer heet, en steekt in den aanvang als naalden 1. 340. b
- men kan 'er niet lang in blyven, waarom? *ibid.*
- Warme Wateren aan de Kaap, welke die zyn 1. 88. a
- Warmer is 't onder in 't Schip als boven 1. 329. a
- Wasschen, daar mede kunnen de Hottentotten wel omgaan 1. 439. b
- doen zy veel voor de Europeaanen *ibid.*
- daen zich de Hottentotten nooit met water 2. 44. a
- Water in de Zee heeft een byzondere koulleur in de Zee *ibid.* 1. 13. a
- op *St. Jago* is uit de daar zynde bronnen goed 1. 21. a
- onder de Linie word stinkende, en baart wormen 1. 32. b
- hoe veel een iegelyk op 't Schip in 24 uren te drinken krygt 1. 33. a
- Waters aan de Kaap, zyn veelderley zoorten 1. 87. a
- zyn van koulleur wit, rood, zwart *ibid.*
- zommige zyn zoet van smaak, en worden brak *ibid. b*
- — zyn uit den aart zoutachtig *ibid.*
- cenige zyn ganfeh koud, en blyven zo 1. 88. a
- — heel heet en warm *ibid.*
- zyn gezond *ibid.*
- worden niet licht vuil of stinkend *ibid. b*
- welke van den Tafelberg afloopen 1. 89. a
- in de Kaapsche Vetting *ibid.*
- in Hottentottch-Holland is zeer goed en koud 1. 102. a
- in de Bottelary is zeer weinig 1. 110. a
- op Drakentlein, waar van daan zo menigvuldig is 1. 116. a
- aan Riebeck's Kasteel is weinig en brak 1. 122. b
- verderft wegens de groote hitte in 't Schip 1. 329. b
- 't Kaapsche Water is beter als alle andere *ibid. b*
- derzelve drierley onderscheid aan de Kaap 1. 327. b
- die van de bergen afloopen, zyn goed en gezond 1. 328. a
- die in de dalen ontspringen zyn zo goed niet 1. 327. b
- worden den zieken om te drinken gegeven, welke? 1. 328. a
- in de vaten bewaart, blyft zeer goed en word niet stinkend *ibid.*
- houdt zich op zee goed, welk? *ibid. b*
- word van gezonde Europeaanen weinig gedronken 1. 331. b
- word van de Slaaven koud gedronken *ibid.*
- 't zelve is hen niet ongezonder *ibid.*
- wat van de zoete Wateren aan te merken is 1. 332. a
- zoutachtig, dryft alle onreinigheid uit het lichaam *ibid. b*
- waar die roering by 't gebruik deszelfs van daan komt *ibid.*
- word met de Europeaanfche Zuurbronnen vergeleken *ibid.*
- zoutachtig word ras stinkend *ibid.*
- wat daar de oorzaak van zy 1. 333. a
- oorsprong van 't zoete water 1. 352. a
- daar aan hebben de *Suffaques* gebrek 1. 464. a
- zoet water zoude uit de diepte der Zee kunnen gefchept worden 2. 47. b
- Water-

R E G I S T E R.

- Water-gefchiedeniffen, daar van word bericht
gegeven 1. 327. a
- Water-Krekers 1. 259. a
- Kefers *ibid.*
- Muizen zyn zeldzaam aan de Kaap *ibid.*
- Water-molens, die aan de Colonie behooren,
zyn 'er drie 2. 251. a
- Water-Schildpadden, hoe die 'er uitzien 1.
195. a
- Ganzen, derzelve gefalte 1. 211. b
- Hoenders, zyn niet goed om te eeten 1.
213 b
- Slangen, zyn 'er verfehede zoorten aan
de Kaap 1. 259 a
- Water-meloenen, Indiaanfche 1. 322. a
- zyn zeer goed voor den dorft *ibid.*
- zyn niet quaad voor Zieken die aan de
Koorts leggen *ibid.*
- Water-kers, Indiaanfche 1. 321. a
- Waterfche Colonie, haare benaaming en oprich-
ting 1. 126. a
- hoe ver van de Kaap aflegt *ibid.*
- haare grenzen *ibid.*
- is vruchtbaar *ibid. b*
- heeft noch weinig Inwoonders 1. 127. a
- 't Land hebben de Inwoonders te leen
ibid.
- heeft geen Rechtbank noch Kerk *ibid.*
- — overvloed van goed en gezond
water *ibid.*
- — warme Baden *ibid. seq.*
- de Moolen aldaar betaalt een zekere
fom aan den Kaffier van Drakenstein 2. 214. b
- Weduwen haar lifligheid als zy wederom
trouwen willen 2. 316. b
- Weede, Afrikaanfche 1. 301. a
- Weegluizen zyn 'er veel aan de Kaap 1. 264. b
- houden zich veel in 't houtwerk op
ibid.
- worden door oly-verf met quik ge-
mengt verdreven 1. 265. a
- Weën duuren by de Kaapfche Vrouwen niet
lang 1. 386. b
- Weër doet het zaad aan de Kaap fchade 1.
137 b
- Weerlichten word aan de Kaap niet gevreeft
ibid.
- Weesmeefters-Collegie bevindt miffagen in
hunne rekening, waar van daan? 2. 197. b
- bezorgt vlytig de Weezen der Compag-
nie-bedienden, en hunne goederen 2. 198. a
- heeft met de Weezen, die op reis fter-
ven niet te doen, waarom? *ibid.*
- een zodanige mag de borgery voor zich
niet oprichten *ibid. b*
- heeft onbekende Weezen *ibid.*
- beftaat uit even zo veel Compagnie-be-
dienden als borgers 2. 199. a
- word alle twee jaaren verandert *ibid.*
- *non meert* nieuwe, dog de Raad van Po-
litie *angert* ze *ibid. b*
- de Secretaris is altyd een bediende van
de Compagnie *ibid.*
- *depart* twee van hunne leden by de
verkoopng der Nalutenfchappen *ibid.*
- draagt zorg voor de opvoeding van ge-
goede Weezen 2. 200. b
- bemoeit zich niet met de arme Weezen
ibid.
- geeft de Weezen verlof om te trouwen
ibid. seq.
- houdt hunne vergadering in de Vefting
2. 201. a
- hun Secretaris *Albert Koopman* verrykt
zich onrechtvaardiglyk *ibid.*
- zyn bedrog word ontdekt *ibid.*
- doet zyne Weduwe *reftitutie* geeven *ibid. b*
- de *Vendu* neefter heeft van dez: verko-
pingen goed voordeel *ibid.*
- Weg naar Hottentottch - Holland is tweederley
1. 94. a
- is zeer aangenaam *ibid.*
- na 't warme Bad, een van die is zeer ge-
vaarlyk 1. 333. b
- welke de beffe daar na toe is *ibid.*
- deze word uitvoerig befchreven 1. 334. a
- Wegen, gemeene, worden uit de burger-kas
gerepareert en betaalt 2. 208. b
- Weg flakjes zyn in groote menigte aan de Kaap
1. 266. a
- worden tot geneesmiddelen gebruikt
ibid. b
- Weisman (Heinrich)* een Soldaat, fterft en word
over boord gezet 1. 21. b
- Weiffenfüder Weyber*, dezelfs byzondere eigen-
fchap 1. 183. a
- Welders*, Commandeur, fterft op reis, en word
aan de Kaap aan land gebragt 2. 423.
- zyne Lykftaatzie 2. 312. b 2. 423. b *seq.*
- Welmoed*, een fchoon en vruchtbaar Landgoed
1. 105. b
- Wenfching des doods of de grootfte vloek by
de Hottentotten zy 1. 525. b *seq.*
- Werking van 't warme Badt is zeldzaam en
fpoedig 1. 341. a
- Werpen konnen de Hottentotten zeer net met
hunne ftokken, fteenen enz. 2. 104. b
- Wervelwind, zodanig een gelykt de Zuid-Oo-
fte Land-wind aan de Kaap 1. 378. a
- Wespen zyn overvloedig aan de Kaap 1. 268. a
- zyn de Europeaanfche gelyk *ibid.*
- Weflbuizen (Chais)* word op 't fchip *ter Au* in
arrest gezet 2. 355. b
- word na eenige tyd weder ontlagen 2.
361. a
- Weyde, de beffe is des zomers voor 't Vee, waar?
1. 131. a
- des winters is de beffe, waar? 1. 353. a
- deze veranderen de Hottentotten dikwils
1. 463 b
- Wezeltjes, zyn aan de Kaap 1. 203. b
- Wilde Dieren doen veel fchade onder 't Vee. 1.
144. a
- een premie is gefteft voor de gene die ze
dooden

R E G I S T E R.

- Jooden 2. 212. *b*
 — word bedrog daar by gepleegt 2. 213. *a*
 Wilde Amandelen eeren de Hottentotten 2. 59. *b*
 — eze moeten zeer luttig kooken *ibid.*
 Wilde Wyngaard 1. 290. *b*
 Wilde hazel. Zie Zeev. 1.
 — Ginzen, zyn van drierley soort aan de
 Kaap 1. 211. *b*
 — vleesch is lekker 1. 212. *a*
 — Katten, zyn zeer veel aan de Kaap 1.
 182. *b*
 — Paarden 1. 193. *b*
 — Zwynen zyn niet veel aan de Kaap 1.
 156. *a*
 W. helm (*Fredric*) komt uit Afie te rug aan de
 Kaap, en bezoekt den Schryver 2. 421. *b*
 van Willich (*Nicolaas*) word des Schryvers Coob-
 leraar 1. 29. *a*
 Wind-berg. Zie Duivels berg
 Wind, contrary, verhindert des Schryvers ver-
 reek uit Tafel 1. 7. *b*
 Winden aan de Kaap, zyn schadelyk voor de
 Vruchten 1. 64. *a*
 — zyn goed voor de gezondheid *ibid.*
 — achter den Leeuwenberg zyn schadelyk
 1. 86. *a*
 — des zomers en winters aan de Kaap, wel-
 ke? 1. 345. *a*
 — onder het Water, of die iets tot de Ebbe
 en Vloed hebben toegebracht 1. 361. *b*
 — aan de Kaap, welke aan de Schepen voor-
 deelig of schadelyk zyn 1. 363. *a*
 — weten de Hollanders naauw in acht te
 neemen *ibid. b*
 — zyn noch van niemand ter degen onder-
 zocht *ibid.*
 — veroorzaaken dikwils veel rampen 1.
 365. *b*
 — die uit den Zuid oosten hebben den Schry-
 ver dikwils uit het bed gejaagt *ibid.*
 — deze waait zeer sterk en lang 1. 366. *b*
 — dwingt de menschen hunne deu-
 ren en vensters toe te houden 1. 367. *a*
 — doet de Schepen in de haven geen
 zonderlinge schade *ibid.*
 — is van de *Tramad*-winden onder-
 secheiden *ibid.*
 — doet veel tot een gezonde lucht 1.
 371. *a*
 — ontstaat uit de wolk van den Tafel-
 berg 1. 376. *a*
 — uit den Zuid-oosten komt terstond in den
 aanvang uit de wolk 1. 377. *b*
 — waait zo lang als de wolktoevloed heeft
ibid.
 Winden (beslotene des lichaams, een algemeene
 quaraan de Kaap 1. 412. *a*
 — waar uit die ontstaan *ibid.*
 — hulpmiddel daar tegen *ibid. b*
 Winst op Koopmanchappen by opveilinge ver-
 recht is dikwils meer als een Kapitaal 2. 285. *b*
 Winter reis naar Oostindien is gevaarlyk 1. 5. *a*
 Winter-Tarwe aan de Kaap 1. 324. *b*
 — Koren of groote Rogge *ibid. a*
 Winter-winden zyn zeer sterk als ze waajen 1.
 345. *a*
 Wisselbrief word den Schryver niet betaalt 1.
 53. *a*
 Wit Krypt is aan de Kaap 1. 272. *b*
 — word tot het witten der huizen ge-
 bruikt *ibid.*
 Wis Lynwaad word door 't warme Badwater be-
 dorven 1. 3, 8. *a*
 Witte wateren aan de Kaap, zyn helder, klaar
 en dun 1. 330. *a*
 — vlieten van de bergen af, en loopen over
 kezelsteenen *ibid.*
 — daar van gaat niets op de grond zitten,
 en zyn gezond *ibid.*
 — hebben geen reuk, en worden niet stin-
 kend in de vaten *ibid. b*
 Witte Vloed is een gemeene Krankheid aan de
 Kaap 1. 408. *b*
 Wizen (*Nicolaas*) doet den Schryver grooten
 dienst 1. 5. *b*
 — heeft voortreffelyke *Qualiteiten* 1. 6. *b*
 — zyn Relas van de Hottentotsche Spraak
 1. 428. *a*
 Wolfsmelk, Afrikaansche, 5 soorten 1. 304. *a*
 Wolk, zwarte, ziet de Schryver voor de eerste-
 maal in de Melk-weg 1. 36. *b*
 — deszelfs figuur, grootte en andere eigen-
 schappen 1. 37. *a*
 — gedachten van 't Scheepsvolk daar van
ibid.
 Wolk die den Tafelberg bedekt, waar na in den
 aanvang gelykt 1. 373. *a*
 — des Schryvers gedachten daar van 1.
 374. *a*
 — van den Leeuwenberg is geen onfeilbaar
 kenteken van de Noord-Wette wind *ibid. b*
 — van den Tafelberg is zo klein niet als de
 eerste Scheepvaarders voorgegeven hebben
ibid.
 — deszelfs gestalte word beschreven 1.
 376. *b*
 — bedekt zo wel de Wind als de Tafelberg
ibid.
 — ziet 'er anders uit als zy water by zich
 voert 1. 377. *b*
 — neemt niet af al is 't dat haare zichtbaare
 deelen weggaan *ibid.*
 — haare weggaande deelen zien aan de klip-
 pen bleek-graauw uit *ibid.*
 — zo lang zy toevloed heeft, houdt de wind
 aan *ibid.*
 — word dun en doorschynend, zo dra de
 toevloed ophoudt *ibid.*
 Wolken, uit dewelke een wind schynt voort te
 koomen, zyn twederley 1. 379. *b*
 — zien 'er in de open Zee pik zwart uit
ibid.
 — op den Tafelberg, zien 'er wit of licht-
 graauw uit *ibid.*
 — uit

R E G I S T E R.

— uit deze beide schynt zo wel de *Travald-*
wind in de Zee, als de Zuid-Ooste Wind aan
de Kaap te ontstaan *ibid. seq.*

— op den Tafelberg hoe geteelt worden 1.
381. a

— uit dezelve ontspringt de Zuid-Ooste
Wind, hoe? *ibid.*

— zonder dezelve kan de Wind niet zyn
ibid. b

— deze veroorzaakt een witte streep *ibid.*

— zwarte aan 't Leeuwen-hoofd bewyzen
de gegevene oorzaak 1. 382. b

Wolven zyn twederley zoorten aan de Kaap 1.
304. a

— gemeene of Europeaanſche *ibid.*

— Tyger-wolven. Zie Tyger-wolven.

Wonden, opene, by ſcheurbuk, maaken de
cuur zwaar 1. 403. a

Woudekruid, Afrikaanſch, 1. 294. b

Wouderboom, Afrikaanſche 1. 301. a

Woning veranderen de Hottentotten om twee
oorzaken 1. 517. b

Wormen groejen in 't zoet water onder de Li-
nie 1. 32. b

— van byzondere geſtalte houden zich in 't
water op 1. 258. a

— deze zoeken haar voedzel in zee *ibid.*

— — worden zelden gezien *ibid.*

— een zoort van roode wormen, die groot-
ter zyn als een duizend-been *ibid. b*

— deze bertten als men 'er op ſpuwt *ibid.*

— geeven een elendige ſtank van zich *ibid.*

Wormkruid, Afrikaanſch, 2 zoorten 1. 303. a

Wortel van *Arum* is zeer ſcherp 1. 288. b

— word beſchreven *ibid.*

— — van de Hottentotten gegeten *ibid.*

Wortelen moeten de Hottentottiſche Wyven
zoeken 2. 25. b

— zoeken zy eerſt als het zaad afgevallen is
ibid.

— graaven zy met een ſtok of een yzer uit
2. 26. a

— waſſchen en koeken dezelve *ibid.*

— moeten alle goed en gezond zyn die de
Hottentotten eeten 2. 59. a

— braaden zy onder de aſch 2. 61. b

Woud in 't *Chingriquis* Land is vol wilde die-
ren 1. 466. b

Wraak der Portugeezen aan de Hottentotten
1. 59. a

— op wat wyze zy die van hun genomen
hebben 2. 176. b *seq.*

Wraakgierig zyn de Hottentotten 2. 32. b 2.
125. a

— zyn ook veele Chriſtenen *ibid.*

Wraatenkruid, Afrikaanſch 1. 304. a

Wyn die naar Indien zal gevoert worden, moet
oud en goed zyn 1. 34. b

— word den Schryver een emmer van de
Caapſche vereert 1. 53. b

— is vry van tiende 1. 142. a

— groeit aan de Kaap overvloedig 1. 147. b

II. Diel.

— word ſchielyk overgeſtoken 1. 150. b

— word ſterk op de moer *ibid.*

— hoe ze bereidt word 1. 151. a

— word zelden opgevult *ibid.*

— moet alle jaaren meet uitgedronken of
verkocht worden *ibid. b*

— de oude neemt een Sek-ſmaak aan 1. 152. a

— goede drinken de reizigers en zeevaar-
ders gaarne *ibid.*

— van vroege druiven word tot azyn *ibid. b*

— met het gemengt is den Hottentotten
een *delicateſſe* 2. 69. b

Wyn van 't ronde Boſchje is zeer delicaat 2. 241. b

— tot dezelfs inoogſting worden twee Ge-
deputeerden gezonden 2. 242. a

— word in de Compagnies kelder gebragt,
en verbruikt *ibid.*

— hoe 't by die druive-lezing toegaat *ibid.*

Wyn moogen de Inwoonders by halve emmers
verkoopen 2. 281. a

Wyn-brandewyn drinken de Hottentotten
gaarne 2. 69. b

Wyn en Brandewyn, matig gebruikt, is nodig
by de cuur van 't warme Badt 1. 339. b

Wyn-en bier-*bouteilles* moeten gevult en be-
waart worden, hoe? 1. 35. a

Wyn en Brou, een Landgoed, waarom zo ge-
naamt is 1. 75. a

Wyn-Bouw is in den aanvang ſlecht geweest
1. 146. a

— vereiſcht zo veel moeite en arbeid
niet als in Europa 1. 150. a

Wynbergen worden bemijt, omgeſpit en ge-
ſchoffelt, wanneer? 1. 135. a

— zyn door de Europeaanen geplant ge-
worden 1. 146. b

— zyn 'er zeer veel aan de Kaap 1. 147. b

Wyn-vaten, daar van is gebrek aan de Kaap
1. 151. b

Wyn-Oogſt word aan de Kaap gehouden;
wanneer? 1. 135. a

— is doorgaans ryken overvloedig 1. 150. a

Wyn-moſt hoe bewaart word *ibid. b*

Wynſtokken zyn den Hottentotten onbekend
geweest 1. 146. a

— worden in den aanvang geplant en
geiukken wel *ibid. b*

— de geplante lyden groot ongemak *ibid.*

— worden door verplanting verbeterd 1.
147. a

— worden voortaan op de manier als in
Europa geplant *ibid.*

— lyden ongemak van de meeldouw,
ſprinkhaanen en rupzen *ibid. b*

— gelyk ook van de Zuiger, en van de
ſterke Zuid-Ooste wind 1. 148. a 1. 149. a

— bekoomen haar zap met de andere
planten en boomen *ibid. b*

— nieuw-geplante, bekoomen ras, en
draagen ſpoedig vruchten *ibid.*

Wynſtok 1. 34. b

Wyndruiven doen geen ſchade aan de gezond-
heid,

R E G I S T E R.

heid, waarom? 1. 394. a
 Wynriofchels zyn aan de Kaap 1. 223. b
 — zungen lieflyk *ibid.*
 — worden in menigte gefchoten *ibid.*
 Wynruit, tamme 1. 324. a
 Wyven, oude, geneezen by de Hottentotten
 zomtyds de zieken 1. 484. b
 Wy en der Hottentotten hebben geen rang
 onder malkander 1. 486. a
 — kunnen den frydt by de Hottentotten
 eindigen *ibid.* b
 — worden van hen nooit geflagen *ibid.*
 — bekoomen het nat, waarom? 1. 509. b
 — krygen by 't *anders maaken* niets als het
 nat 1. 515. a
 — durven onder 't melken geen droppel daar
 vanneemen of verlooren laten gaan 1. 519. b
 Wyven en Mannen moogen niet met malkan-
 der eten 2. 21. a 2. 20. q
 — rooken na de maaltyd *Dacha* 2. 21.
 — fchynen geen paar met malkander uit
 te maaken 2. 24. b
 Wyven der Hottentotten moeten wortelen zoe-
 ken 2. 59. a
 — moeten Amandelen, *Arums*-wortelen,
 en 't zaad zoeken 2. 26. a
 — alle dagen Hout haalen *ibid.*
 — de Mannen eerst zad laten
 eten, het overige krygen zy *ibid.* b
 — zyn grorer laft en zorg onderworpen
 als de Mans *ibid.*
 — moeten nevens haare Mans s' nachts
 zorg voor 't Vee draagen 2. 27. b
 — durven niets zonder verlot van haare Mans
 doen *ibid.*
 — draagen 't gantsche jaar door mutzen 2. 48. b
 — befmeeren haare hairen 2. 49. a
 — haar *Charakter* hangt van dat der Mans af
 2. 51. a
 — eten alleen zonder eenige rang in acht
 te nemen 2. 64.
 — van 12 jaaren en daar boven hebben rin-
 gen aan haare voeten 2. 52. b
 — blanketten ook haare aangezichten 2. 56. a
 — zyn een remedie tegens de liefde *ibid.*
 Wyf en Man by de Hottentotten moeten te za-
 men voor een huis zorg dragen 2. 27. a
 Wyf van een Hottentot moet drie dagen uit-
 gaan en vafsen, als de man een Leeuw of Ty-
 ger gedoodt heeft 2. 116.
 — de oorzaak hier van is twyffelachtig *ibid.* b
 Y

Ys, is aan de Kaap weinig of niet 1. 116. b
 — 1. 346. a
 — word niet dik, en smelt ten eerften we-
 der *ibid.*
 Yzer-Erts, is aan de Kaap 1. 279. *seq.*
 — weeten de Hottentotten te smelten 1.
 280. b
 Yzer-hout, Afrikaanfch 1. 301. b
 — is zeer hard als 't gedroogt is 1. 302. a
 — is ook zeer zwaar, en zinkt als yzer *ibid.*

Z

Zaad word in de aarde geworpen, wanneer? 1.
 — 135. a
 — moet niet heel dik gezaait worden *ibid.* b
 Zaad, welke dieren, vogels en wormen aan 't
 zelve fchadelyk zyn 1. 137. a
 — word van den blixem of weerlicht niet
 befchadigt *ibid.* b
 — hoe veel 't jaarlyks wederom uitlevert 1.
 138. a
 Zaad verandert en verwildert aan de Kaap 1.
 153. a
 — moet alle drie jaaren op nieuw uit Euro-
 pa koomen *ibid.*
 Zaaikoren geeft geen tiende 1. 142. a
 Zaaityd der keuken vruchten 1. 153. a
 Zaajen gefchiedt aan de Kap, wanneer? 1. 135. a
 — moet niet dik gefchieden *ibid.* b
 — kan men alle vruchten niet *ibid.*
 — doen de Europeaanen de Wynftokken 1.
 146. b
 Zak van leer draagen de Hottentotten om den
 hals 2. 45. b
 — waar toe zy die gebruiken *ibid.*
 — draagen de Hottentotten ook om den hals
 2. 49. b
 — wat daar verder van aan te merken is *ibid.*
 Zamen-jokking der Offen aan de Kaap 1. 133. b
 Zand verzamelt zich voor de uitvloeijing van de
 Keizers Rivier 1. 90. a
 — warm gemaakt, word tot bereiding des
 Wyns gebruikt 1. 151. a
 Zand-Valley maakt de Keizers-Rivier 1. 89
 — word geöpent, hoe? *ibid.*
 Zandknypers, worden befchreven 1. 247. a
 Zap bekoomen de Wynftokken met andere boo-
 men en planten 1. 149. b
Zecora, mag geen Ezel genaamt worden 1. 174. b
 — word na zyne eigenschappen befchreven
 1. 175. a
 — kan niet tam gemaakt worden *ibid.* b
 — is een recht Koninglyk present 1. 176. a
 Zee-Arend, (*Haliacetus*) aaft zeer op de Vif-
 fchen 1. 208. a
 Zee-Duiven zyn in menigte aan de Kaap 1. 223. a
 Zee Egelflakken, worden befchreven 1. 239. b
 — kunnen rauw en gekookt worden gege-
 ten 1. 240. a
 — hebben eyeren *ibid.*
 Zee hond, is een kenteken van de nabyheid van
 de Kaap 1. 46. a
 — daar van zyn 'er zeer veel daar omtrent
ibid.
 — hunne vellen of huiden worden toe-
 Tabaks-doozen gebruikt *ibid.* b
 Zee-honden. Zie Robben.
 Zee-Leeuw, in de Tafelbaai gezien 1. 242. a
 — tot hem durft niemand naderen *ibid.*
 — word gefchoten *ibid.*
 — zyne gefalte word befchreven *ibid.* b
 — geeft

R E G I S T E R.

— geeft veel traan *ibid.*
 — is zeer groot *ibid.*
 Zee Koe, is een *Amphibion* 1. 198. *b*
 — zoekt haar zekerheid in 't water 1. 199. *a*
 — komt uit het zelve en steet gras *ibid.*
 — heeft een sterke reuk *ibid.*
 — word van *Erasmus Francisci* Koevisch genaamt *ibid.*
 — aan welk deel van 't lyf dit dier kan doodge-
 schoten worden 1. 200. *b*
 — heeft goed vleesch en spek 1. 201. *a*
 — de Schryver heeft van 't vleesch gegeten 1. 335. *a*
 Zee-Offen, of 'er die zyn 1. 201. *b*
 Zee Paard, een Worm 1. 255. *b*
 — word beschreven *ibid.*
 Zee-Kreeften. Zie Hommers.
 Zee Kraajen zyn beter als de Land-Kraajen. 1. 214. *a*
 — der zelve vleesch is goed *ibid.*
 — de veeren zyn goed tot stoelkniffens *ibid.*
 Zee-Zwaluwen, beduiden zware stormt. 30. *b*. 1. 220. *b*
 — mag niemand van 't Scheepsvolk leed doen 1. 220. *b*
 Zee Sterren, worden in menigte van de Zee opgewor-
 pen 1. 243. *a*
 — Zonnen, worden van de Liefhebbers bewaart *ibid.*
 — deze zyn beide overvloedig aan de Oevers *ibid.*
 Zee-Spritzen, zyn aan de Klippen vast gegroei *ibid.*
 — geeven altyd water van zich *ibid.*
 — 't is onzeker of 'er leven in is *ibid.*
 Zee Tongen, haare gestalte 1. 250. *a*
 — worden beschreven *ibid.*
 — hebben 't beste vleesch onder de Visschen *ibid.*
 — 't zelve dient tot verquikking der zieken *ibid.*
 — versterkt de maag *ibid. b*
 Zee-snoeken zyn 'er genoeg aan de Kaap 1. 238. *a*
 — zyn goed om te eten *ibid.*
 Zee Varken, is een ongemeen groote en ongeschikte
 Visc 1. 243. *a*
 — word beschreven *ibid. b*
 — heeft weinig vleesch, maar meest spek *ibid.*
 — word hier door Zeevarken genaamt *ibid.*
 — is van binnen als een Varken geformeert *ibid.*
 — zoude wel 200 pond aan spek uitleveren *ibid.*
 Zee Vloot, hoe 'er uit ziet 1. 257. *b*
 — plaat de Visschen met steeken 1. 258. *a*
 Zee Luis, hoe 'er uit ziet *ibid.*
 — blijft onder water aan de Visschen hangen *ibid.*
 — zuigt dezelve geheel uit tot dat ze dood zyn *ibid.*
 Zee-Ajuin 1. 301. *b*
 Zee Venkel, maakt het Zee-water groen 1. 357. *b*
 Zeekoe-Valley word beschreven 1. 97. *a*
 — waarom zo genaamt word *ibid.*
 — is groot *ibid. b*
 — de Zee kan van daar niet gezien worden *ibid.*
 — daar in nestelen de vogels *ibid.*
 — is vischryk, waar door? *ibid.*
 — wie dezelve bezit 1. 98. *a*
 Zee-Trompet, een riet in Zee gegroei 1. 356. *a*
 — daar op blaast een Slaaf veel wel, en beschaamt
 de andere Trompetters *ibid. b*
 Zee Water aan de Kaap ziet 'er groen uit, waar van? 1. 356. *a*
 — deszelfs koulour in de *Zona torrida* 1. 13. *a*
 — eigenenschappen 1. 357. *b*
 — werpt een dooden op 2. 428. *a*
 — giffing daar over *ibid.*
 Zeilemaker op 't schip naait de doode in een *Comperse*
 1. 23. *b*
 Zeilen moet men dikwils te rug onder de Linie,
 waarom? 1. 36. *a*
 Zevenboom, groeit menigvuldig 1. 324. *a*
 — moet zorg gedragen worden dat geile ontuch-
 tige Vrouwluiden daar niet by koomen. *ibid.*
 van Zeil (*Wil em*) heeft een treffelyk Landgoed 1. 119. *b*
 — 't zelve is zeer wel gelegen voor den handel *ibid.*

— heeft schielyk berouw van 't ondertekenen van
 des Gouverneurs geschrift 2. 356. *a*
 Ziegenbalg bericht van de Hottentotthe Sprak 1. 424. *b*
 — heeft van de Hottentotthe Godsdiens niets
 konnen gewaar worden 1. 493. *a*
 — hoe zyne van de Hottentotten gedaane vraa-
 gen beantwoord zyn *ibid.*
 Ziek word de Schryver 1. 10. *a*
 — zyne ziekte neemt toe 1. 11. *a*
 Zieke, hoe aan boord oppgepakt worden 1. 22. *a*
 Ziekentrooster, wat zyn pligt is by de Franke *ibid.*
 Ziekentroosters aan de Kaap zouden school houden 2.
 318. *a*
 — zyn lay en nalaatig *ibid. b*
 Ziekte, Roodhont, wat zy 1. 29. *a*
 Zieken is 't Kaapthe water niet schadelyk 1. 58. *b*
 — word 't zelve om te drinken geordonneert 1. 325. *a*
 Zieke noemen de Hottentotten betoverde 1. 527. *a*
 — moeten een net om den hals draagen *ibid.*
 — moeten een eenigen Arts gebruiken *ibid. b*
 — zyn de Hottentotten niet veel, niet tegenstaande
 zy noch zo slecht leeven 2. 161. *b*
 — of hy slerven zal of niet, dit probeeren de Hor-
 tentotten, hoe? waar mede? 2. 163
 — word van Godt niets tegen hem gesproken 2. 165. *a*
 Ziektens, quynende, zyn 'er aan de Kaap niet 1. 394. *b*
 — aanstekende, zyn onder de Europeaanen on-
 bekent *ibid.*
 — der Slaaven, tast de Europeaanen ook
 aan 1. 397. *b*
 — der Slaaven neemt onder de Euro-
 peaanen een andere eigenschap aan *ibid.*
 — van 't Vee houden de Hottentotten geheim 2.
 40. *a*
 — hoe zy 't zelve geneezen *ibid. b*
 Zieke kosten de Compagnie jaarlyks zeer veel aan de
 Kaap 2. 252. *b*
 — der aankomende Schepen worden in 't Zieken-
 huis gebragt 2. 262. *a*
 — hebben een Wacht by zich als zy daar heen ge-
 bracht worden, waarom? *ibid.*
 — kosten de Compagnie veel in 't Ziekenhuis 2. 266. *a*
 — wat voor spyze zy genieten *ibid. b*
 — hoe veel zy de Compagnie jaarlyks kosten 2. 267. *a*
 — neemen de lawooners gaarne in huis 2. 319. *b*
 — voor dezelve moeten de Kapiteins dikwils een
 huis huuren. *ibid.*
 Ziekenhuis, door van *Riebeck* gebouwt. 2. 179. *a*
 — waarom in den aanvang gebouwt is 2. 225. *b*
 Ziekenhuis word een grooter en gemakkeliker ge-
 bouwt 1. 226. *a*
 — word verder wydlopig beschreven 1. 227. *a*
 — om 't zelve zyn veel boomen geplant 1. 232. *a*
 — de waterleiding heeft vander *Stell* laten maa-
 ken *ibid.*
 — aan 't zelve heeft *Heinsius* een fraaje *Inscriptie*
 laten zetten *ibid.*
 — op de zolder konnen ook veel zieke leggen 1.
 231. *b*
 Zieken-Vader heeft een fraaje wooning aan de linker
 zyde van den ingang 1. 227. *a*
 — moet van alles *ackraat* boek houden 1. 230. *b*
 — moet alle 8 dagen den Gouverneur een *extract*
 van alles overgeeven *ibid.*
 Zieken-Moeder woont aan de linker zyde tegen den
 Leeuwenberg over 1. 227. *b*
 — moet alle levensmiddelen verantwoorden 1.
 230. *a*
 Ziekentrooster in 't Ziekenhuis, wat zyn werk is. 1.
 231. *a*
 Zielverkoper, wat het zy? 2. 254. *b*
 Zilvermyn op Drakenstein 1. 118. *b*
 Zilver-Bergwerken zyn aan de Kaap op verscheide
 oorden 1. 277. *a* 1. 279. 280
 Zilver-

R E G I S T E R.

- Zilver Boom, Afrikaanfche 1. 289. a
 ——— daar van zyn omtrent *Confitia* zeer veele *ibid.*
 ——— het hout is nergens toe goed als tot brandhout *ibid.*
- Zilver-Vifch, deszelfs grootte 1. 248. a
 ——— heeft goed vleefch *ibid. b*
- Zingen, doen de Hottentotten niet op de Bruloften 2. 21. b
- Zomer-Vogels, vliegen even zo bont onder malkander als de rupzen 1. 265. b
 ——— derzelver verfeheide verandering is niet te tellen *ibid.*
- Zomer-wylen voor het Vee 1. 130. b
 Zomer Winden aan de Kaap, welke 1. 345. b
 ——— zyn zeer onftuimig *ibid.*
- Zona's *reds* paffert de Schryver 1. 71. b
 ——— aldaar regent het weinig 1. 42. a
 ——— lyd't het Kaapfche Water eenige verandering 1. 328. b
 ——— de hitte is daar onverdraaglyk *ibid.*
 ——— in deszelfs Zuidelyke gedeelte ontftaan veel *Travaal* Winden 1. 366.
- Zondag, hoe op't Schip geviert word 1. 26. b
 Zon Eclips by de *extraordinaire* Ebbe en Vloed 1. 360. b
 Zoon, de erftegeborene is erigenaam van zyn Vaders nalatenschap 2. 23. b 2. 28. a
- Zoonen by de Hottentotten, durven hunne Moeders ftaan, als zy tot een Man gemaakt zyn 1. 514. b 2. 29. a
- Tweelingen, worden in 't leven behouden, en door een M'ne b. zorget 2. 6. a
 ——— worden nooit weggeworpen 2. 9. b
 ——— voor hunne opvoeding draagen de Vaders ten dele zorg 2. 28. a
 ——— konnen by de Hottentotten in vier weeken een handwerk leeren 2. 29. b
- Zorgvuld, een Landgoed 1. 118. a
 Zout is aan de Kaap overvloedig 1. 63. b 1. 273. b
 ——— heeft met het Europeaanfche geen overeenkomst 1. 342. b
 ——— hoe het in Europa gemaakt word 1. 343. a
 ——— word uit zuiver regenwater aan de Kaap gemaakt *ibid.*
 ——— *Ludolfs* meening hier van *ibid.*
 ——— dit word in twyffel getrokken *ibid. b*
 ——— gebruiken d. Hottentotten gansch niet 2. 62. a
 ——— gebrek is in Africa niet 1. 344. a
 ——— uit regenwater gemaakt, daar van gewaagt *ibid. b*
Erasmus Francifci
 ——— vind men in de Valleyen 1. 347. a
 ——— krygt het Vee aan de Kaap niet te likken 1. 352. b
 ——— of iemand zonder 't zelve leeven kan 2. 62. a
 ——— word in de maand Decenber weggehaalt 1. 350. a
 ——— elk haalt zo veel hy van nooden heeft *ibid.*
 ——— de Compagnie heeft 'er flecht voordeel by *ibid.*
 ——— hoe't er nitziet *ibid.*
 ——— het Kaapfche is niet goed tot inzouten *ibid. b*
 ——— heeft Salpeter by zich 1. 351. a
- Zout Rivier 1. 73. b
 ——— is verlegt geworden *ibid.*
 ——— zou door een Canaal in de Baay Falzo geleidt worden *ibid.*
 ——— word verdorven door 't zand 1. 71. a
 ——— oude en nieuwe *ibid.*
 ——— is met veel Wel-zand aangevult *ibid.*
 ——— deszelfs Oever is zeer wel bebouwt *ibid. seq.*
 ——— beanaaming 1. 81. a
- Zoutpannen in de groene Kloof 2. 131. b *seq.*
 Zoutpannen worden befchreven 1. 347. b
 ——— zyn van 't Zee-water bevrydt *ibid.*
 ——— zyn 'er veele, en hier en daar verftrooit *ibid.*
 ——— derzelver grond is niet zandig 1. 348. a
 ——— hebben geen eige bronaders 1. 349. b
 ——— de befte zyn by de *Kochaquas* te vinden 1. 463. a
 ——— zyn ook in 't Land der *Domaquas* 1. 475. b
- Zuiger, een *Infect*, befchadigt den Wynftok 1. 148. a
 ——— vreet de knoppen op *ibid.*
 ——— is niet veel van de knoppen te onderfcheiden *ibid.*
 ——— is eerft onlangs bekend geworden *ibid. b*
 ——— kan een Wynftok in 't kort bederven *ibid.*
 ——— moet 's morgens vroeg daar uit gezocht worden *ibid.*
 ——— waar zyn oorfprong van daan is 1. 149. a
- Zuid Oofte Wind duurt lang als hy koud waait 1. 378. b
 ——— houdt des daags en des nachts op gewifte tyden op te waajen *ibid.*
 ——— waait onfeilbaar lang als de tegen 't Oofften gelegene bergen met een witte wolk bedekt zyn 1. 379. a
 ——— *Cartefii* meening van de Wind komt hier niet te pas *ibid.*
 ——— is van andere Landen en de Kaap merkelyk onderfcheiden *ibid. b*
 ——— wanneer aan de Kaap waait 1. 373. b
 ——— flaat de haver uit 1. 136. b
 ——— befchadigt de Wynftok 1. 149. a
 ——— is zeer onftuimig 1. 345. a
 ——— waait zeer flek en lang 1. 366. b
 ——— dwingt de menfchen de deuren en venfters toe te houden 1. 367. a
 ——— drongt alles op en maakt de aarde dor 1. 370. b
 ——— geett een hel 'ere en gezonde lucht 1. 371. a
 ——— ontftaat uit de Wolk van de Tael en Duivels en Windbergen 1. 371. b
 ——— eigenfchappen, of hy lang of kort waajen zal, worden befchreven 1. 378.
- Zuid Wefte Wind is zeer aangenaam als hy waait 1. 345. b
- Zuiker Molen, een Hollandfch fchip, is aan de Kaap in gevaar van te ftanden 1. 370. b
 Zuiker-net is op *S. Jago* in overvloed 1. 21. a
 ——— word befchreven 1. 312. b
- Zuiver bloed moogen de Hottentotten niet eeten 2. 58. b
- Zoring groeit flek aan de Kaap 1. 311. b
- Zwaluwen zyn drieërley aan de Kaap 1. 219. b
- Zwalowe Wortel, Afrikaanfche, 3 zoorten 1. 289. b
- Zwarte Berg, houdt Erts in zich 1. 278. a
 ——— daar is een warm Badt 1. 336. a
- Zwarte byzondere Wolk der Melk-weg 1. 36. b
- Zwarte Paf, Afrikaanfche 1. 298. b
- Zwavel-damp, is een teken van Erts 1. 277.
- Zwavelachtige Damp, kan de oorzaak van de Zuid-Oofte Wind aan de Kap niet zyn 1. 380. b
- Zweet des warmen Bads verzvakt niet 1. 339.
- Zweet-Badt voor de Scheurbuik 1. 402. b
- Zwemmen, konnen de Hottentotten voortreffelyk 2. 118. b
 ——— hun zwemmen over een brede Rivier is merkwaardig 2. 119. a
- Zyne-fteecken of *Pleuris*, is een gemeene ziekte aan de Kaap 1. 406. a
 ——— sterft echter niemand daar af *ibid.*

h 3 4 4

4 4 4

